

DICTIONAR BIBLIC

1

Stephanus

EDITURĂ
CREȘTINĂ

A-H

Editura STEPHANUS își face o datorie de cuget și simțire față de cititorii români de pretutindeni, prin apariția acestui DICȚIONAR BIBLIC, carte de referință pentru lumea francofonă.

Însoțit de acest DICȚIONAR BIBLIC, fiecare cititor serios va putea aborda, fără reticențe, studiul SFINTEI SCRIPTURI care vine spre noi din negura vremurilor, cu același mesaj divin, mereu proaspăt, dătător de viață și întotdeauna de o stringentă actualitate.

Iată și numele câtorva dintre personalitățile care și-au adus aportul la apariția, în limba franceză, a acestei opere monumentale: Dr. André Lamorte, profesor, Aix-en-Provence; Jaques Blocher, pastor și J. Marcel Nicole, profesor, directori ai Institutului Biblic din Nogent-sur-Marne; Dr. Gabriel Millon, director al Institutului Biblic din Bordeaux; Daniel Vernet, profesor universitar în științele naturii, Montpellier; Dr. Pierre de Benoit, fondator al Institutului Biblic Emmaüs, precum și René Pache și Alfred Kuen, ex-directori ai aceluiași institut biblic.

Prin bogăția, varietatea și ineditul informațiilor sale, această carte, fără echivalent, la ora actuală, va constitui pentru fiecare cititor, o unealtă indispensabilă.

EDITORUL

DICȚIONAR BIBLIC

Traducere din limba franceză:
CONSTANTIN MOISA

VOL. 1
A - H

EDITURA STEPHANUS
București, 1995

Consilier editorial: CONSTANTIN MOISA

Coperta: FLORIN CREANGĂ

Titlul original: NOUVEAU DICTIONNAIRE BIBLIQUE RÉVISÉ

© 1992 Editions Emmaüs CH-1806 Saint-Légier SUISSE

Tous droits réservés pour tous pays

ISBN 2 - 8287 - 0043 - 7

Editat și publicat cu permisiunea scrisă a *Editions Emmaüs*
CH-1806 Saint-Légier SUISSE

de către Editura S T E P H A N U S, București 1995

Redactor: CONSTANTIN MOISA

Tehnoredactor: MARIA NICOLAE

Culegere text: NELUȚU ACHIM

Procesare și paginare text: CARMEN IANCU, EUNICE VÎNĂTORU

Foto-montaj: OLGA CHIBICI

ISBN 973 - 9174 -36 - 1

CUVÂNT ÎNAINTE

„Cercetați Scripturile, pentru că socotiți că în ele aveți viața veșnică, dar tocmai ele mărturisesc despre Mine”

(Ioan 5.39)

Cercetarea Sfintelor Scripturi, menite să asigure viața veșnică aceluia care acceptă mărturia lor cu privire la Domnul Isus Cristos, Fiul lui Dumnezeu și Mântuitorul lumii, este, în primul rând, o poruncă divină adresată fiecărei ființe omenesti. Ignoranța - indiferent de cauzele care o generează - nu ne scutește de răspundere, căci Biblia declară: „Dacă zici: «Ah n-am știut!».... crezi că nu vede Cel ce cântărește inimile și Cel ce veghează asupra sufletului tău? Și nu va răsplăti El fiecăruia după faptele lui?” (Pv.24.12).

Cercetarea Scripturilor este, totodată, cea mai fericită îndeletnicire pentru om. Într-adevăr, Autorul lor, Duhul Sfânt spune: „Ferice de cine citește și de cei ce ascultă cuvintele acestei proorocii și păzesc lucrurile scrise în ea! Căci vremea este aproape!” (Ap.1.3)

Cercetarea Scripturilor este singurul drum pe care putem ajunge la împlinire. În II Tim.3.16,17, citim: „Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu... ca să învețe, să mustre, să îndrepte, să dea înțelepciune în neprihănire, pentru ca omul lui Dumnezeu să fie desăvârșit și cu totul destoinic pentru orice lucrare bună.”

*„Când un om aparținând acestui sfârșit de secol consimte să-l asculte pe un creștin, el se așteaptă să primească, din partea acestuia, informații exacte și răspunsuri precise. Dacă el se informează în legătură cu Biblia, presupune că se adresează unui cunoscător; dacă cere explicații referitor la un pasaj din Scriptură, el solicită o interpretare onestă; dacă prezintă niște obiecțiuni, se pronunță pentru o discuție loială, bazată pe niște argumente valabile, solide, o cunoaștere temeinică. Or, toate acestea sunt lucruri unde improvizația nu are ce căuta. De aici și nevoia unei instruiri aprofundate pentru toți cei ce sunt angajați în lucrarea lui Dumnezeu, adică pentru toți creștinii, căci, în Biserica lui Cristos, nu există membri pasivi... Fiecare creștin este, deci, interesat de problema formării și perfecționării sale, și el ar trebui să caute mijloacele cele mai eficiente pentru lărgirea și adâncirea cunoștințelor sale despre Dumnezeu și pentru exercitarea darului primit de la El în folosul celorlalți.” (A.Kuen, *Se former pour mieux servir Dieu*, p. 6).*

Și tocmai în vederea atingerii acestui deziderat se înscrie apariția acestui dicționar biblic. Prima sa ediție în limba franceză a stârnit o avalanșă de aprecieri. Iată câteva dintre acestea:

„Recomandăm călduros Noul Dicționar Biblic... Sperăm că el va deveni curând, în fiecare familie, un instrument de lucru și de formare biblică, fără echivalent la ora actuală“ („Christ Seul“, Montbéliard).

„Posed și utilizez cu mare profit acest Dicționar. Aș dori să-l recomand călduros tuturor celor ce resimt nevoia unui mijloc de informare accesibil, precis și sigur, fie pentru edificarea lor personală, fie pentru studiul biblic în comun.“ (G.B., Italia).

„Nu există, în tot «sectorul evreiesc» o lucrare asemănătoare acesteia... Mulțumiri Editurii Emmaüs pentru acest Dicționar.“ („L'information d'Israel“, Tel-Aviv).

„Toți cei ce doresc să studieze Biblia, în mod serios, sunt sfătuiți să-și procure această unealtă... Dicționarul va face servicii inestimabile creștinilor evanghelici de limba franceză.“ („Croire et Servir“, Paris).

Cu cât mai util se va dovedi noul dicționar a cărui revizie a costat cca 18 000 ore de „muncă de benedictin“! Am tradus atât prefața primei ediții, cât și a celei revizuite pentru ca cititorul să aibă o imagine mai completă despre „istoria“ acestei opere monumentale.

Condițiile în care își desfășoară activitatea Editura Stephanus, precum și nevoia de a pune cât mai urgent la dispoziția publicului românesc această lucrare ne-au determinat s-o structurăm în 3 volume, primul conținând articolele corespunzătoare literelor A-H.

Deși am acordat prioritate versiunii biblice a lui D. Cornilescu din anul 1923, unde a fost cazul am apelat și la alte traduceri, cititorii având posibilitatea să compare textele pentru o mai profundă înțelegere a mesajului biblic.

Dacă NDB, Editura Emmaüs 1961, tradus de noi în anii de tristă amintire ai regimului comunist nu a putut vedea lumina tiparului, rămânând în faza de manuscris, încercăm un sentiment de îndoită bucurie punându-l, în forma actuală, în mâinile cititorilor români.

Întregul colectiv al Editurii Stephanus, împreună cu toți cei ce au contribuit în vreun fel la apariția acestei lucrări de referință, exprimă, și pe această cale, recunoștința lor profundă și cele mai calde mulțumiri Editurii Emmaüs pentru amabilitatea cu care a răspuns dorinței noastre de a avea, în românește, acest Dicționar. Extrem de îndatorați suntem, în special, Editorului responsabil, Dl. Alfred Kuen, cunoscut creștinilor români și prin alte scrieri valoroase, cum ar fi: Daruri pentru slujire, Pentru ce Biserica?, Slujiri în Biserică, traduse de soții Victor și Blanche Dumitrescu - Perret.

Dumnezeu să binecuvinteze folosirea acestui Dicționar, spre gloria Numelui Său!

Editor responsabil
CONSTANTIN MOISA
- consilier editorial -

București, iunie 1995

PREFAȚĂ LA PRIMA EDIȚIE ÎN LIMBA FRANCEZĂ

Biblia a devenit, mai mult ca oricând, o carte la ordinea zilei; ea este tradusă într-un număr tot mai mare de limbi și edițiile sale sporesc fără încetare. Un public din ce în ce mai larg se interesează de descoperirile recente care contribuie la o mai bună înțelegere a unor pasaje biblice, astfel că în cele mai diverse medii sociale se poate vorbi de o adevărată renaștere.

„Noul Dicționar Biblic” vine tocmai să umple o importantă lacună. Noi nu am avut până acum, în limba franceză, o lucrare care să fie pe înțelesul tuturor și, în același timp, să aibă un caracter enciclopedic, spre a-l pune pe cititor la curent cu ultimele noutăți, redactată de asemenea manieră și având un astfel de format care să corespundă nevoilor tuturor, să fie accesibilă tuturor. Există, la ora actuală, o imensă documentație istorică, arheologică, lingvistică, culturală, etnografică, geografică etc. la care, în general, nu au acces decât câțiva specialiști. Or, scopul „Noului Dicționar Biblic” este ca această documentație să fie pusă la îndemâna tuturor creștinilor, începând cu cei mai tineri credincioși și cititori ai Bibliei și sfârșind cu catihetii, evangheliștii, predicatorii și misionarii. Spiritul care îi însuflețește pe autorii acestei lucrări este acela al unei credințe depline în inspirația Sfintelor Scripturi, adesea confirmată atât de remarcabil de științele actuale. Evident că unele chestiuni încă nu pot fi tranșate și că noi nu cunoaștem decât în parte (I Cor. 13: 9), însă noi vrem să ne bucurăm împreună cu cititorii noștri de toate acele informații care vin să arunce o lumină suplimentară asupra textelor Sfintei Scripturi, ajutându-ne să înțelegem mai bine și să prețuim mai mult Cuvântul lui Dumnezeu, Biblia.

De cine și cum a fost redactat „Noul Dicționar Biblic”? Editorii au tradus mai întâi dicționarul biblic al lui J.D. Davis (profesor de Vechiul Testament la Princeton), publicat în Statele Unite de un mare număr de ori de către Presbyterian Board of Publication. Acest prim material a fost în întregime revizuit, apoi considerabil completat și adus la zi de o echipă de colaboratori europeni. Cele trei versiuni biblice - Segond, Sinodală și Darby - au fost folosite în permanență.

Ne exprimăm gratitudinea față de Moody Press din Chicago care ne-a permis să utilizăm documentația arheologică, în special datele mai recente, oferite de al său Unger's Bible Dictionary (publicat în 1957). Și Noul Manual al Bibliei datorat lui G.T. Manley ne-a fost de un real folos. În ce privește clișeele hors-

texte, *suntem profund recunoscători față de Verlag R. Brockhaus din Wuppertal. Și nu în ultimul rând, trebuie să mulțumim Centrului Evanghelic de Informație și Acțiune (Le Centre Evangélique d'Information et d'Action) care, prin interesul manifestat pentru această lucrare, a contribuit la apariția ei.*

Dumnezeu ne îndeamnă să ne dăm toate silințele pentru a uni cu credința noastră fapta, cu fapta cunoștința... cu dragostea de frați, iubirea de oameni (II Pet. 1: 5-7). Fie ca acest „Nou Dicționar Biblic” să-și aducă un important aport în vederea realizării acestei recomandări divine!

Editor șef
Dr. RENE PACHE,
Director al Institutului Biblic Emmaüs

*Vennes-sur-Lausanne (Suisse)
Primăvara anului 1961*

PREFAȚĂ LA EDIȚIA REVIZUITĂ (1992)

S-au scurs deja treizeci de ani de la prima apariție a „Noului Dictionar Biblic”: o generație! Înaintașii noștri s-au lansat într-o operă gigantică (neavând, la acea dată, mijloace moderne ca acelea de care dispunem noi acum: ordinatoare și aparatură diversă pentru tratarea textului!). Și Dumnezeu a binecuvântat eforturile lor: un număr de 61 000 de exemplare din acest dicționar continuă să aducă importante servicii creștinilor de pretutindeni, atât în bibliotecile universitare, cât și în căminele celor dornici de a înțelege mai bine Cuvântul lui Dumnezeu.

Astăzi, majoritatea artizanilor acestui dicționar se află acasă, în patria cerească. În cursul acestor trei decenii care au trecut de la prima ediție a NDB, au văzut lumina tiparului și alte versiuni ale Bibliei; arheologii, la rândul lor, și-au continuat săpăturile, făcând o serie întreagă de descoperiri deosebit de importante, iar științele biblice au cunoscut o mare amploare. Toate aceste elemente au constituit motive serioase pentru ca dicționarul să fie supus unei revizii de fond. Pe de altă parte, persoanele care au utilizat acest instrument de lucru ne-au semnalat lipsa unor articole, în special în domeniul conceptelor teologice (înfiere, adorare, dragoste, autoritate, vestire, venirea Domnului...).

Revizia s-a făcut pe etape pe parcursul a peste șapte ani de muncă continuă.

1. Revizia în sfera numelor proprii

Cum NDB a pătruns în toate confesiunile creștine, ortografierea numelor proprii în versiunile biblice Segond, Sinodală și Darby a trebuit completată cu alte forme de scriere aparținând versiunilor noi ca: Semeur, Français courant, T.O.B. (versiunea ecumenică) și Bible de Jérusalem. Când una din primele trei litere ale unui nume propriu a fost schimbată, cei ce folosesc toate Bibliile acestea vor găsi un indiciu referitor la locul unde se află articolul care-i interesează.

2. Migrația numelor proprii de la Segond la Colombe

Un număr de 1600 de nume au suferit modificări ortografice trecând de la versiunea Segond la „Segond revizuită”, numită „La Colombe” (Porumbița). Cum această versiune va trebui, mai devreme sau mai târziu, s-o înlocuiască pe cea

veche, se impunea adaptarea ortografiei sale pentru determinarea ordinii alfabetice a articolelor. Astfel, multe nume începând cu J au emigrat spre Y; cele care începeau cu Sch se regăsesc la Ch, etc. O asemenea revizie implica, de asemenea, schimbări ortografice în corpul tuturor articolelor și, respectiv, o nouă aranjare a trimiterilor care să indice persoanelor familiarizate cu versiunea veche *Segond* unde vor putea găsi pe viitor articolul despre Ioel sau Sanherib.

3. Schimbarea referințelor

În 731 de versete, au avut loc schimbări privind trimiterile biblice prin trecerea de la *Segond* la *Colombe*, *Semeur*, *T.O.B.*, *Biblia în franceza curentă (FC)* sau *Biblia de la Ierusalim (J)*. A fost nevoie astfel să se recitească toate articolele, să se pună noua trimitere, iar cea veche să fie indicată între paranteze. Cele trei modificări „minore” ne-au costat peste 2 000 de ore de muncă.

4. Revizia în domeniul datelor arheologice

Toate articolele actuale au fost revăzute, corectate, aduse la zi și completate de dl. Pierre Wheeler care redactase deja un supliment arheologic pentru cea de-a patra ediție. Așa se face că acest dicționar revizuit raportează stadiul actual al săpăturilor întreprinse în Orientul Apropiat care au de a face cu Biblia. Datorăm, de asemenea, d-lui Wheeler un anumit număr de noi gravuri care ilustrează articolele arheologice.

5. Revizia generală a articolelor

Verificări, aducere la zi, adăugiri, controlul și armonizarea transliterației cuvintelor ebraice și grecești. Un anumit număr de articole au fost rescrise (îndeosebi introducerile la cărțile biblice).

6. Adaosurile

Prin compararea vechiului dicționar cu un număr de 25 de dicționare biblice franceze, germane și engleze s-a putut stabili o listă de câteva sute de noi articole susceptibile a fi integrate în actuala ediție. Fiecare articol, odată scris, a fost revăzut de doi profesori de la Institutul Emmaüs. Redactarea și integrarea acestor 735 de noi articole ne-au luat peste 7 000 de ore. Nu încapă îndoială că acesta va fi și aspectul cel mai apreciat de cei ce vor utiliza acest dicționar.

7. Corecția generală

Corecția probelor tipografice a fost asigurată de vreo duzină de prieteni, în mod benevol. Le mulțumim frumos, și pe această cale, pentru prețioasa lor colaborare. La această corectură s-a adăugat verificarea a mii de referințe biblice.

8. Ilustrațiile

Desenele d-lui Bastide care au ilustrat vechea ediție au fost completate cu altele noi, furnizate de dl. P. Wheeler, și cu fotografiile în posesia cărora am intrat datorită amabilității Editurii Thomas Nelson, Nashville, Tennessee 37214, Statele Unite ale Americii.

În ansamblu, revizia a necesitat vreo 18 000 de ore de „muncă de benedictin”. „O, nu!” a replicat unul dintre corectorii noștri. „Spuneți «muncă de benedictiune» pentru că aceasta ne-a permis tuturor să apreciem mai bine, la justa ei valoare, bogăția nepătrunsă a Cuvântului lui Dumnezeu”. Aceasta este și dorința noastră cu privire la toți cei ce vor utiliza acest dicționar: să-i ajute cât mai mult în „cercetarea Scripturilor” și în înțelegerea mesajului lor totdeauna actual.

Întreaga echipă a Editurii Emmaüs este fericită și mândră, în sensul bun al cuvântului, pentru a putea oferi publicului francofon un instrument de lucru care, cu cele peste 5 000 de articole ale sale, este, la ora actuală, dicționarul biblic cel mai complet în limba franceză, având, în plus, o tendință profund evanghelică. Dumnezeu să-Și reverse binecuvântarea Sa peste cei ce-l vor folosi pentru slava Numelui Lui!

Editor șef
ALFRED KEUN

LISTA ABREVIERILOR

A. CĂRȚI BIBLICE

Am.	= Amos
Ap.	= Apocalipsa lui Ioan
Cânt.	= Cântarea Cântărilor
Col.	= Coloseni
I Cor.	= Epistola întâi a lui Pavel către Corinteni
II Cor.	= A doua epistolă a lui Pavel către Corinteni
I Cr.	= Cartea întâi a Cronicilor
II Cr.	= Cartea a doua a Cronicilor
Dan.	= Daniel
Dt.	= Deuteronomul
Ecl.	= Ecclesiastul
Ef.	= Epistola lui Pavel către Efeseni
Est.	= Estera
Evr.	= Epistola către Evrei
Ex.	= Exodul
Ez.	= Ezechiel
Ezr.	= Ezra
F.A.	= Faptele Apostolilor
Film.	= Epistola lui Pavel către Filimon
Fil.	= Epistola lui Pavel către Filipeni
Gal.	= Epistola lui Pavel către Galateni
Gen.	= Geneza
Hab.	= Habacuc
Hag.	= Hagai
Iac.	= Epistola lui Iacov
Ier.	= Ieremia
Ioan	= Evanghelia după Ioan
I Ioan	= Epistola întâi a lui Ioan
II Ioan	= A doua epistolă a lui Ioan
III Ioan	= A treia epistolă a lui Ioan
Ios.	= Iosua
Is.	= Isaia
Iud.	= Epistola lui Iuda
I Împ.	= Cartea întâi a Împăraților (I Regi)
II Împ.	= Cartea a doua a Împăraților (II Regi)
Jud.	= Judecătorii

Lc.	= Evanghelia după Luca
Lv.	= Leviticul
Malh.	= Maleahi
Mc.	= Evanghelia după Marcu
Mt.	= Evanghelia după Matei
Mic.	= Mica
Na.	= Naum
Nem.	= Neemia
Num.	= Numeri
Ob.	= Obadia
Os.	= Osea
I Pet.	= Epistola întâi a lui Petru
II Pet.	= A doua epistolă a lui Petru
Pl.	= Plângerile lui Ieremia
Pv.	= Proverbele sau Pildele lui Solomon
Ps.	= Psalmii
Rom.	= Epistola lui Pavel către Romani
I Sam.	= Cartea întâi a lui Samuel
II Sam.	= Cartea a doua a lui Samuel
I Tes.	= Epistola întâi a lui Pavel către Tesaloniceni
II Tes.	= A doua epistolă a lui Pavel către Tesaloniceni
I Tim.	= Epistola întâi a lui Pavel către Timotei
II Tim.	= A doua epistolă a lui Pavel către Timotei
Țef.	= Țefania
Zah.	= Zaharia

Semnificația referințelor biblice

17: 11	cap. 17, vers. 11
17: 11 și urm.	cap. 17, vers. 11 și următoarele
17: 11; 15	cap. 17, vers. 11 și cap. 15
17: 11, 15	cap. 17, vers. 11 și vers. 15
17: 11-15	cap. 17, versetele 11, 12, 13, 14 și 15
17; 21	cap. 17 și cap. 21

B. TERMENI UZUALI

ac.	= acest, această, acești, aceste...
ap.	= apostol/ul/ului/i/ii/ilor
de ex.	= de exemplu
art.	= articol/ul/ului/e/ele/elor
adj.	= adjectiv
d.p.v.	= din punct de vedere
binecuv.	= binecuvântare/a/, binecuvântări/ii/le/lor
ebr.	= ebraic, ebraică
pop.	= popor/ul/ului/, popoare/le/lor, populație
etim.	= etimologie, etimologic
fam.	= familie, familia, familiei, familii, familiile, familiilor
pt.	= pentru
gr.	= grecesc, grecească, grecești, greacă

Sf. Script.	= Sfânta Scriptură, Sfintei Scripturi
Herod.	= Herodot
subst.	= substantiv
împ.	= împărat, împărați, împărăție
înt.	= întemeiat, întemeiere
lit.	= literal
lat.	= latină, latinește
vers.	= versiune
ort.	= ortografiere; ortografiat
sem.	= seminție
terit.	= teritoriu
prob.	= probabil
identif.	= identificat
gen.	= general
cuv.	= cuvânt, cuvinte
urm.	= următoare/ele
sec.	= secol
V	= vezi
î.Cr.	= înainte de Cristos
d.Cr.	= după Cristos
prov.	= provincie, provincii
cca	= circa
N.Ed.	= Nota Editurii
cf.	= confer, compară
N, E, S, V	= nord, est, sud, vest
GBV	= Gute Botschaft Verlag (Editura Vestea Bună)
Ant.	= Josephus Flavius, „Antichitățile iudaice“
I,II Mac.	= I, II Macabei
Răzb.	= Josephus Flavius, „Războiul iudaic“
Ist. Ecl.	= Eusebiu, „Istoria Ecleziasitică“
Ist. Nat.	= Pliniu cel Bătrân, „Istoria Naturală“
N.T.	= Noul Testament
V.T.	= Vechiul Testament

TRANSLITERAȚIE

ALFABETUL EBRAIC ȘI ALFABETUL ARAMAIC CU SISTEMUL DE TRANSLITERAȚIE UTILIZAT ÎN ACEST DICȚIONAR

Acest sistem simplificat face abstracție mai ales de deosebirile dintre unele consoane ('alef și 'ain = ' ; tet și tau = t ; samekh și sin = s), precum și de lungimea vocalelor (lungi, scurte sau foarte scurte). Literele dublate printr-un punct (*dagesh fort*) în interior: transcrise de două ori (de ex. *tsts* sau *chch* se pronunță o singură dată ț sau ș).

Consoane

NUMELE	FORMA	FORMA la finele cuvântului	TRANS- LITE- RAȚIE	PRONUNȚARE ISRAELITĂ
'alef	א		'	(gutural surd, nu prea se pronunță)
beth	ב		b	b
	בּ		bh	v
ghimel	ג		g	g (ca în <i>gară</i>)
delt	ד		d	d
he	ה		h	h (aspirat, însă cel mai adesea mut la finele cuvântului)
	הּ			
vau	ו		v	v
zain	ז		z	z
heth	ח		H	ca ch german dur (<i>hoch</i>)
teth	ט		t	t
iod	י		y	ca în <i>yoga</i>
kaf	כ		k	k
	כּ		kh	ca ... (H, în germană <i>hoch</i>)
lamedh	ל	ל	l	l
mem	מ		m	m
nun	נ	נ	n	n
samekh	ס	ס	s	s (ca în <i>sac</i>)
'ain	ע		'	(gutural sonor de obicei nu se pronunță)
pe	פ		p	p
	פּ		ph	f
țadi	צ	צ	ts	ț
koff	ק	ק	q	q
reș	ר		r	r
șen	שׁ		ch	ș (ca în <i>șapcă</i>)
sin	שׂ		s	s (ca în <i>sac</i>)
tau	ת		t	t

TRANSLITERAȚIE

ALFABET GRECESC

NUME	MAJUSCULĂ	TRANSLITERAȚIE	MINUSCULĂ	PRONUNȚARE
alfa	A	a	a	a
beta	B	b	b	b
gamma	Γ	g	g	g dur (<i>gară</i>)
delta	Δ	d	d	d
epsilon	Ε	e	e	e (<i>bebe</i>)
dzeta	Ζ	z	z	dz sauz (<i>Zeus</i>)
eta	Η	h	ê	e lung (<i>fel</i>)
theta	Θ	q	th	t
iota	Ι	i	i	i
kappa	Κ	k	k	c dur (<i>corp</i>)
lambda	Λ	l	l	l
mû	Μ	m	m	m
nû	Ν	n	n	n
x	Χ	x	x	cs (<i>box</i>)
omicron	Ο	o	o	o scurt (<i>plop</i>)
pi	Π	p	p	p
ro	Ρ	r	r	r
sigma	Σ	s	s	s (<i>vals</i>)
tau	Τ	t	t	t
upsilon	Υ	u	u	iu (<i>iute</i>)
fi	Φ	f	ph	f
hi	Χ	c	ch	c dur (<i>Cristos</i>)
psi	Ψ	y	ps	ps
omega	Ω	w	ô	o lung (<i>pol</i>)

A

AARON (etim. incertă). Frate cu Moise, mai în vârstă decât ac. cu 3 ani. Urmaș al lui Levi prin Chehat și Amram (Ex. 6:14-27). Cum contextul nu pomenește nimic de un eventual pericol semnalat în primii ani ai vieții sale, suntem îndreptățiți a crede că Aaron s-a născut înainte de a fi fost proclamate teribilele legi egiptene vizând omorârea băieților evrei. Aaron era mai tânăr ca sora sa Maria. El s-a căsătorit cu Elișeba, fiica lui Aminadab și sora lui Nahșon, din sem. lui Iuda. Elișeba i-a născut patru fii: Nadab, Abihu, Eleazar și Itamar (Ex. 6:23; Num. 3:2). Când Moise a fost invitat de Dumnezeu, pe muntele Horeb, să pornească izbăvirea pop. său oprimat, ac. a încercat să se sustragă unei sarcini de o asemenea dificultate, motivând că el are vorbirea greoaie, limba încurcată. Dar Dumnezeu i-a replicat: „*Nu-i oare acolo fratele tău Aaron, levitul? Știu că el vorbește ușor!*” Și Aaron primește poruncă din partea Domnului să se ducă imediat în pustie în întâmpinarea lui Moise. Cei doi frați se întâlnesc și se îmbrățișează (Ex. 4:10-16, 27). Întorși în Egipt, ei au adunat pe bătrânii lui Israel pt. a le vesti apropiata eliberare (29-31). Aaron, purtătorul de cuvânt al lui Moise, executa ordinele sale. Purta chiar și toiagul acestuia, cu prilejul primelor întrevederi cu bătrânii poporului, cu Faraon și în timpul primelor trei urgii (4:30; 7:2, 9, 19), dar rolul conducător și răspunderea pt. actul respectiv reveneau tot lui Moise (17:5; 8:5, 16). Curând după aceea, Moise renunță în parte la concursul lui Aaron; din acel moment, ori de câte ori toiagul este folosit ca un simbol, Moise este acela care-l mânuiește (9:23; 10:13; cf. v. 22; 14:16, 21; 17:5; Num. 20:11). Aaron și Hur susțin brațele lui Moise când israeliții luptă contra amaleciților (Ex. 17:12). Legământul Domnului cu Israel, de pe Sinai, se ratifică,

conform obiceiului, printr-o masă comună. Dumnezeu a însărcinat pe Aaron, pe doi fii ai săi, pe Moise și încă 70 de bătrâni ai lui Israel ca reprezentanți ai pop. să participe la masa ac. și să contemple pe Dumnezeu lui Israel cu prilejul ac. solemnității (Ex. 24:1, 9, 10). Moise întârzie pe munte și poporul, impacientat din pricina lipsei conducătorului lui, cere lui Aaron să-i facă niște dumnezei care să meargă în fruntea sa. Aaron manifestă slăbiciune, cedează cererii lui și face vitelul de aur (Ex. 32). Potrivit instrucțiunilor primite de Moise din partea Domnului, Aaron și fiii lui urmau să exercite slujba de preoți. Tot pe baza ac. prescripții, când Cortul a fost terminat și pus în stare de funcționare, Moise unge în mod solemn pe Aaron și pe cei patru fii ai săi, îi sfințește prin sângele unor jertfe și îi îmbracă în haine scumpe, simbol al slujbei preoțești (Ex. 28; 40:13-16; Lv. 8). Deci Aaron a fost primul mare preot și a ocupat ac. funcție timp de aproape 40 de ani. La scurt timp după plecarea de la Sinai, el se asociază Mariei pt. a-l denigra pe Moise din pricina femeii etiopiene pe care ac. și-o luase de nevastă (Num. 12:1-16). Răscoala lui Core a fost îndreptată, pe de o parte, contra poziției rezervate în exclusivitate lui Aaron și fiilor săi, iar pe de altă parte contra autorității politice a lui Moise. Moartea violentă a celor răzvrătiți a demonstrat că Dumnezeu însuși i-a investit, în funcțiile lor, pe Moise și pe Aaron. În plus, toiagul care a înflorit pt. Aaron și casa lui Levi a confirmat dreptul lui Aaron la preoție (Num. 16 și 17). Spre sfârșitul călătoriei prin pustie, când pop. poposește pt. a doua oară la Cades, Aaron și Moise lovesc stânca, fapte ce dezonoarează pe Dumnezeu. Din cauza ac. păcat, cei doi pierd privilegiul de a intra în Țara făgăduinței (Num. 20:1-13). Ceva mai târziu, pe când

israeliții poposiseră la Mosera, Dumnezeu îi poruncește lui Moise să-l ia cu sine pe Aaron pe muntele Hor, să-l dezbrace de hainele preoțești și să-l îmbrace cu ele pe fiul său Eleazar. Fratele lui Moise moare acolo, la vârsta de 123 de ani. Pop. declară, în memoria sa, un doliu național de 30 de zile (Num. 20:23-29; 33:37-39; Dt. 10:6). În I Cr. 12:27, cuv. *Aaron*, luat într-un sens de colectivitate, denumește preoții coborâți din marele preot Aaron (v. *Preot* și *Mare preot*).

AB - în ebraică *'abh*, din akkad. *abn*, numele lunii a cincea a anului babilonian și a anului evreiesc. În cursul acestei luni se tăia stuful ce urma a fi folosit ca material de construcție (v. *Vreme*).

ABA. V. *Ava*.

ABADON - *distrugere, ruină, abis*.

1. Primele două sensuri le găsim în Iov 31:12. În Ps. 88:11, Abadon adică „*Locuința morților*”, sinonim pt. „*mormânt*”. În Iov 26:6 și Pv. 15:11, el semnifică *Sheolul* (prăpastie care cheamă). În Iov 28:22, Abadon echivalează cu *moartea*.

2. Numele îngerului abisului, numit în gr. Apolyon (Ap. 9:11).

ABAGTA. Unul din cei 7 fameni ai regelui Persiei, Ahașveroș (Est. 1. 10). Păzitori ai haremului, ei slujeau înaintea împ. (Est. 1:11). Titlul lor evreiesc denota că era vorba de niște eunuci, după cum o cereau obiceiurile epocii. Numele străine pe care le purtau dovedesc că erau de altă naționalitate.

ABANA sau AMANA. Sens plauzibil: *pietros*. Unul din cele două râuri ale Damascului, probabil cel mai important, căci Naaman care venea din ac. oraș, menționează mai întâi pe Abana (II Împ. 5:12). Fără îndoială că este vorba de râul Barada, denumit de autorii clasici Crysorrhoeas. Izvorăște dintr-un mare lac al platoului, la S de Zebedani, în Anti-Liban, la cca 37 km depărtare de Damasc. Coborând din munte în direcția SE, Abana traversează Damascul, de-a lungul zidului de N al vechii așezări, și pierzându-se în depresiunea Ateibe. Câmpia Damascului datorează Abanei splendoarea și fertilitatea sa.

ABANOS (în ebraică *hobhnim*). Nume dat lemnului unor specii de arbori exotici din

genul *Diospyros ebenum* care cresc mai ales în India și Ceylon. Inima ac. arbori este neagră și de esență foarte dură, compactă. Considerat un material foarte prețios, abanosul a fost comercializat din timpuri străvechi. Locuitorii Dedanului făceau negoț cu el pe piețele Tyrului (Ez. 27:15). Era folosit pt. confecționarea unor obiecte de valoare, statui și chipuri de idoli în Babilonia, Fenicia și Egipt. Gr. cunoșteau două soiuri de abanos: unul cu mai multe nuanțe, provenind din India, și altul, negru, adus din Etiopia.

ABARIM - *cei aflați de partea cealaltă*. Regiune situată la răsărit de Iordan și numită astfel de locuitorii de pe malul occidental al ac. râu. Ieremia citează, de la N spre S: Libanul, Basanul și Abarimul (Ier. 22:20). Israeliții au tăbărit în ținutul acela cu puțin timp înainte de a trece peste șuvoaiele Arnonului (Num. 21:11). Aici și-au primit partea lor de moștenire fiii lui Ruben (Num. 32:2-37). Munții Abarim anunță falezele ce domină, la răsărit, Marea Moartă și valea Iordanului. Israeliții s-au oprit pe ac. înălțimi înainte de a tăbări la Sitim, lângă Iordan (33:47-49). De pe un vârf al ac. lanț muntos a privit Moise pământul făgăduinței (Dt. 32:49; 34:1).

ABDA - în aram., probabil o prescurtare pt. *robul lui Dumnezeu*.

1. Tatăl lui Adoniram (I Împ. 4:6).
2. Un levit, fiu al lui Șamua (Nem. 11:17) (v. *Obadia*, 12).

ABDEEL - *robul lui Dumnezeu*. Tatăl lui Selemia (Ier. 36:26).

ABDI - *robul Meu* sau o prescurtare pt. *robul lui Dumnezeu*.

1. Un levit din fam. lui Merari. El era fiul lui Maluc și tatăl lui Chiși (I Cr. 6:44). Pare să fie una și aceeași persoană cu Abdi din II Cr. 29:12.

2. Fiul unui oarecare Elam (Ezra 10:26).

ABDIEL sau AVDIEL - *robul lui Dumnezeu*. Un urmaș al lui Guni, locuind în Galaad (I Cr. 5:15).

ABDON sau AVDON - *supus*.

1. Fiu al lui Hilel, originar din Piraton, din sem. lui Efraim. El a fost timp de 8 ani al XI-lea judecător în Israel, sau numai într-o anumită porțiune din terit. lui. Avea 40 de fii

și 30 de nepoți care călăreau pe 70 de măgăruși - ceea ce marca demnitatea unui rang înalt - la o dată când evreii nu dispuneau încă de cai. A fost îngropat în regiunea natală (Jud. 12:13-15).

2. Căpetenia unei case părintești din sem. lui Benjamin. Fiul lui Șaşac. Locuia la Ierusalim (I Cr. 8:23, 26, 28).

3. Beniamit, fiul cel mai mare al lui Ieiel din Gabaon; strămoș al regelui Saul (I Cr. 8:30; 9:35, 36) (v. *Chiș*, 2).

4. Fiu al lui Mica, ofițer la curtea regelui Iosia (II Cr. 34:20) (v. *Achor*).

5. Cetate din ținutul lui Așer, acordată, împreună cu împrejurimile, leviților din fam. lui Gherșon (Ios. 21:30; I Cr. 6:74). Identif. uneori cu Khirbet Abdeh, la cca 16 km N - NE de Sf. Ioan de Acra (Aco).

ABEL - *sufare, abur*.

I. Unii comentatori văd în ac. cuv. un supranume dat fiului lui Adam după moartea sa, din cauza scurtimii vieții sale. Alții sunt de părere că ac. nume i-a fost pus de părinții săi, ca o prefigurare profetică. Alții au explicat numele lui Abel cu ajutorul cuv. akkadian *habal* care înseamnă *fiu*. Abel era fiul mai mic al lui Adam; se ocupa cu păstoritul. Era un om neprihănit (Mt. 23:35; I Ioan 3:12) și unul dintre eroii credinței ai V.T. (Evr. 11:4). El a adus jertfă lui Dumnezeu un dar din întâi-născuți ai turmei sale și din grăsimea lor. Jertfa sa a plăcut Domnului. Nu natura sacrificiului, ci caracterul dăruitorului a fost apreciat de către Dumnezeu. Ac. ofrandă a păstorului descoperirea supunerii inimii sale față de voia Domnului. Evr. 11:4 declară că, la baza jertfei lui Abel, a stat credința. Darul adus de Abel indică faptul că el se știa dependent în permanență de îndurarea lui Dumnezeu și că dorea să-și exprime recunoștința pt. lucrul acesta. Adâncă încredințare cu privire la păcatele sale dezvăluia faptul că Abel conta pe clemența divină, nemeritată. Cain nu a avut aceeași credință și el nu a știut să descopere valoarea jertfei înaintea Domnului. Gelozia l-a împins să-l omoare pe Abel. La baza ac. sentiment a stat păcatul mândriei, orgoliul rănit prin aceea că Dumnezeu a preferat ofranda lui Abel (Gen. 4).

II. *Ținut plin de verdeață, preerie* (nu este vorba de același cuvânt ebraic).

1. Același loc cu Abel-Bet-Maaca (II Sam. 20:14, 15, 18).

2. În I Sam. 6:18 este vorba desigur de o eroare de lecturare. Trebuia citit Eben, care înseamnă piatră, așa cum au traduceriile noastre, și nu Abel.

ABEL-BET-MAACA: Abel, adică *preerie (pășune)* lângă Bet-Maaca. Este vorba de o cetate întărită aparținând sem. lui Neftali (II Sam. 20:15; I Împ. 15:20). Era o cetate renumită pt. înțelepciunea locuitorilor săi și atașamentul lor față de datinile evreiești (II Sam. 20:18; cf. text gr.). Acolo s-a refugiat Șeba când a eșuat răscola sa contra lui David. Ioab era pe punctul de a ataca orașul când „o femeie înțeleaptă” i-a promis capul lui Șeba în schimbul crușării cetății (II Sam. 20:14-22). Ben-Hadad o cucerește împreună cu alte orașe pe vremea când Asa, împ. lui Iuda, s-a aliat cu el contra lui Bașa, împ. lui Israel (I Împ. 15:20). În anul 734 î.Cr., Tiglat-Pileser cucerește cetatea și duce pe locuitorii săi prizonieri în Asiria (II Împ. 15:29). Probabil că localitatea ac. s-a aflat pe actualul amplasament al lui Tell Abil, un sat la V de Iordan, pe o ridicătură de teren ce domina valea Iordanului, la vreo 19 km depărtare de Huleh, în fața lui Dan. În apropiere, curge spre apus Derdâra. Celălalt nume al cetății, acela de Abel-Maim - *pajiștea bine udată* - provine de la câmpia bogată în ape și văi roditoare care o înconjoară (II Cr. 16:4).

ABEL-CHERAMIM - *pajiștea viilor*. Pe malul răsăritean al Iordanului. Iefta ajunge acolo urmărind pe amoniți (Jud. 11:33). Identificare posibilă: Khirbet es-Sūk, pe drumul care duce de la Aman la Heșbon.

ABEL-MAIM. V. *Abel-Bet-Maaca*.

ABEL-MEHOLA - *pajiștea jocului*. Fără îndoială, pe valea Iordanului. Cetatea natală a lui Elisei (Jud. 7:22; I Împ. 4:12; 19:16). Sf. Ieronim plasează localitatea ac. la 10 mile romane S de Scythopolis, Bet-Șeanul Bibliei. Conder o situează la Ain Helweh, cca 15 km depărtare S de Bet-Șean. Ident. curentă: Tell Abu Sifreh, unde se unește uedul el-Malih cu uedul el-Helweh, însă Nelson Glueck opinează pt. Tell el - Maqlub.

ABEL-MITRAIM. V. *Atad*.

ABEL-SITIM. V. *Sitim*.

ABED-NEGO - *robul lui Nego*. Probabil că Nego este numele deformat al dumnezeului Nebo. Abed-Nego este numele dat de către căpetenia famenilor din Babilon lui Azaria, unul din cei trei tineri evrei credincioși care au fost mai târziu salvați printr-o minune din cuptorul aprins (Dan. 1:7; 3:12-30; I Mac. 2:59).

ABET - *albeață, cositor*. Cetate a lui Isahar (Ios. 19:20). Identificare plauzibilă: 'Ainel-Hbus sau el-'Abus, între Aulam și Sirin.

ABI. V. *Abia*, 7.

ABIA (Lc. 1:5) - *Domnul este un tată*.

1. Soția lui Hebron, bărbat din sem. lui Iuda (I Cr. 2:24).

2. Urmaș al lui Aaron. Fam. sa devine o casă părintească și preoțească, sub domnia lui David care o trece pe locul al 8-lea între cele 24 de cete preoțești, lucrare făcută cu prilejul clasificării preoților (I Cr. 24:1, 6, 10) (v. nr. 8).

3. Urmaș al lui Beniamin, prin Becher (I Cr. 7:8).

4. Al doilea dintre fiii lui Samuel. Tatăl lui l-a numit judecător la Beer-Seba, dar el s-a lăsat corupt (I Sam. 8:2; I Cr. 6:28).

5. Un fiu al lui Ieroboam. Ac. copil se îmbolnăvește grav. Pt. a ști ce are să i se întâmple, împ. o trimite pe împărăteasă, deghizată, la profetul Ahia. Ahia îi prezisese lui Ieroboam că avea să fie împ. al lui Israel. În ciuda tertipului la care recurge regina, ac. este recunoscută de prooroc care vestește pieirea lui Ieroboam din pricină că-L părăsise pe Domnul. Apoi anunță moartea iminentă a copilului, adăugând că numai el singur, din toată casa regală, va fi pus într-un mormânt, deoarece Domnul găsisese numai în el ceva bun. Și totul a decurs exact după spusele văzătorului (I Împ. 14:1-18).

6. Nume dat, în Cronici, fiului și succesorului lui Roboam (II Cr. 12:16; 13:1 - 14:1) (v. *Abiam*).

7. Mama lui Ezechia (II Cr. 29:1). În II Împ. 18:2, ea este prezentată sub diminutivul Abi.

8. Căpetenie a preoților întorși din Babilon cu Zorobabel (Nem. 12:1-7). S-ar putea ca ac. Abia să provină din vechea clasă preoțească a lui Abia, însă nu există suficiente dovezi în ac. sens (Ezra 2:36 și urm. par să infirme ac. lucru). În generația următoare numele Abia este purtat de o fam. patriarhală și preoțească

(Nem. 12:17) căreia îi va aparține mai târziu și tatăl lui Ioan Botezătorul (Lc. 1:5).

9. Un preot care, în calitate de reprezentant al unei case părintești, își pune pecetea pe legământul făcut în timpul lui Neemia (Nem. 10:7).

ABI-ALBON - *tatăl puterii*. Unul dintre vitejii lui David (II Sam. 23:31). Septuaginta îl numește Abiel, nume pe care îl poartă în I Cr. 11:32.

ABIAM - *tatăl mării* sau *yam* (marea) este *tatăl meu*. Fiul și succesorul lui Roboam pe tronul lui Iuda. Mama lui, Maaca, era fiica lui Absalom sau Abisalom (I Împ. 15:2; II Cr. 13:2). El a comis aceleași păcate ca și tatăl său a cărui inimă a fost necredincioasă Domnului. Împ. lui Iuda nu acceptaseră încă rebeliunea celor 10 sem.. Abiam continuă, contra lui Ieroboam, lupta pornită de tatăl său (I Împ. 15:6, 7). Comparând II Cr. 13:3 cu II Sam. 24:9, constatăm că au fost mobilizați toți bărbații în stare să poarte armele. O jumătate de milion de soldați din împ. lui Israel au fost uciși în măcelul care a avut loc cu prilejul acestei campanii militare (II Cr. 13:16-20). Abiam a avut 14 neveste, 22 de fii și 16 fiice (II Cr. 13:21). După o domnie de 3 ani, Abiam a murit, lăsând tronul fiului său Asa (I Împ. 15:1-8; II Cr. 14:1). În Cronici apare Abia; la fel și în Mt. 1:7.

ABIASAF. Ac. nume poate fi transcris în 5 moduri și are următoarea semnificație: *tata care adună*, poate în sensul de *cel ce ridică ocară*. Urmaș al lui Levi prin Chehat (Ex. 6:24; I Cr. 6:23; 9:19). Genealogia sa pune o problemă: este fiul lui Elcana, sau al lui Core (v. ac. texte și contextul lor).

ABIATAR - *tatăl belșugului*. Preot, fiul lui Ahimelec, urmaș al lui Eli. Când regele Saul, în urma unei informații provenite de la Doeg, a pus să omoare pe preoții Domnului la Nob, Abiatar a fugit, luând cu el și efodul. De acum încolo, el va împărți soarta cu David (I Sam. 22:20-23). Când, în sfârșit, David ajunge pe tron, Tadóci și Abiatar împart, între ei, slujba de mare preot (I Cr. 15:11, 12; II Sam. 15:24 și urm.; 15:35 etc.). Unii critici socotesc că un copist a confundat numele tatălui cu al fiului și a citat, din eroare, pe Ahimelec, fiul lui Abiatar, ca preot împreună cu Tadóci (II Sam. 8:17). Dar numeroasele aluzii la un Abimelec

(numele lui Ahimelec transmis greșit de către un copist neatenț, I Cr. 18:16; Septuaginta redă un Ahimelec preot și fiu al lui Abiatar, I Cr. 24:3, 6, 31), dovedesc că nu poate fi vorba de nici o confuzie. O explicație mai simplă este aceea că Abiatar, fiind înaintat în vârstă (avea aproximativ 70 de ani pe vremea răscăleii lui Absalom), a declinat marea sa responsabilitate fiului său care, fiind succesor legal, și-a atribuit titlul de preot. Mai cunoaștem un caz asemănător: la fel a procedat Fineas pe când trăia Eli (I Sam. 1:3; 2:11). Bătrânul Abiatar a rămas credincios împ. David în timpul răscăleii lui Absalom, făcându-i monarhului fugar mari servicii (II Sam. 15:24, 29, 35, 36; 17:15; 19:11). Dar mai târziu, când Adonia a încercat să-l submineze pe Solomon, Abiatar, preot influent, susține pe Ioab, o importantă căpetenie militară, care, și el înaintat în vârstă, voia să asigure succesul candidatului devenit celebru din pricina frumuseții sale fizice (I Împ. 1:7). Deși ac. tentativă a eșuat, Abiatar va secunda din nou pe Adonia după moartea lui David (I Împ. 2:12-22). De aceea, Abiatar a fost destituit, iar Ţadoc, preot credincios, provenit dintr-o altă ramură a fam. lui Aaron, i-a luat locul (I Împ. 2:26, 35). Destituirea lui Abiatar din funcție a atras-o și pe aceea a fiilor săi, Ahimelec și Ionatan. Și așa a încetat autoritatea casei lui Eli, potrivit cu cele profetite de un om al lui Dumnezeu (I Sam. 2:31-35). Citatul din I Împ. 4:4 se referă, desigur, la perioada căreia i-a urmat imediat destituirea lui. Domnul nostru face o mențiune referitoare la Abiatar (Mc. 2:26).

ABIB - *spic*. Luna pe care a poruncit Domnul s-o țină evreii drept prima lună a anului, în amintirea plecării lor din Egipt (Ex. 12:1, 2; 13:4). Ea marchează începutul secerișului. Sărbătoarea Azimilor, adică a pâinilor fără aluat, sau sărbătoarea Paștelor, coincide cu ac. lună (Ex. 12:1 și urm.; 23:15; Dt. 16:1). Lunile iudeilor erau lunare (adică de câte 29 de zile și jumătate). Sistemul nostru fiind fix, lunile evreiești nu corespund exact cu ale calendarului creștin. Abib coincide aproximativ cu luna martie la noi; totuși, în unii ani, sfârșitul ei încalcă luna aprilie. După robia babilonică, numele de Nisan l-a înlocuit pe acela de Abib (Nem. 2:1; Est. 3:7) (v. *An*).

ABIDAN - *tatăl unui judecător sau tatăl judecă*. Căpetenie a sem. lui Benjamin în timpul șederii în pustie. Tatăl lui se numea Ghideoni (Num. 1:11; 2:22; 7:60, 65; 10:24).

ABIEL, AVIEL - *tatăl puterii sau Dumnezeu este tatăl meu*.

1. Beniamit, tatăl lui Chiș și al lui Ner, bunicii lui Saul și al lui Abner (I Sam. 9:1; 14:51) (v. *Chiș*, 2).

2. Băștinaș din Araba; unul din vitejii lui David (I Cr. 11:32). Numit și Abi-Albon (II Sam. 23:31).

ABIEZER - *tată al ajutorului sau tatăl meu este un ajutor*.

1. Urmaș al lui Manase prin Machir și căpetenie a casei părintești (Ios. 17:2; I Cr. 7:18). În Num. 26:30, numele lui este prescurtat în Iezer. Ghedeon, judecătorul, aparținea acestei fam. (Jud. 6:11, 24; 8:32). În ac. ultime trei pasaje, textul ebr. are cuvântul *abiezerit*.

2. Ca termen colectiv, ac. nume indică fam. lui Abiezer (Jud. 6:34; 8:2).

3. Unul dintre eroii lui David (II Sam. 23:27; I Cr. 11:28; 27:12; Jud. 6:11, 24; 8:32; Num. 26:30). Iezeriții sunt urmașii lui Abiezer.

ABIGAIL sau ABIGAL: semnificația probabilă - *tată al entuziasmului*.

1. Nevasta lui Nabal. O femeie inteligentă și frumoasă. Când a rămas văduvă, David a luat-o de nevastă (I Sam. 25:3, 14-44; 27:3; II Sam. 2:2). Amaleciții au luat-o prizonieră cu prilejul atacării Ţiclagului. David, soțul ei, îi învinge și o eliberează (I Sam. 30:5, 18). Ea îi naște un fiu numit Chileab (II Sam. 3:3) sau Daniel (I Cr. 3:1).

2. O soră a lui David (I Cr. 2:16), dar nu fiica lui Isai, ci a lui Nahaș. În II Sam. 17:25, ea este numită Abigal. A fost mama lui Amasa (v. *Nahaș*).

ABIGAIL sau AVIBAIL - *tatăl puterii*. S-au semnalat unele ezitări în felul de a scrie numele acesta. Unele versiuni au: a. Abihail, cu un *h* faringial în ebr., transcris prin *khi* în gr. Transcriptiile variază: Abihail, Abichail, Abikhail. Levit din fam. lui Merari (Num. 3:35); tatăl împărătesei Estera (Est. 2:15); urmaș al lui Gad (I Cr. 5:14). b. Abihail cu un *h* laringal în ebr. Mama lui Mahalat, nevasta lui Roboam, descendentă a lui Eliab, fratele lui David (II Cr. 11:18). Autorii Septuagintei au citit Abaian și Baian (Vaticanus), Abiaial (Alexandrinus). c. Abihail cu (în ebr.) *h* faringial în unele manuscrise și *h* laringal în altele. Autorii Septuagintei au citit Abikhais (Vaticanus), Abigais (Alexandrinus) (I Cr. 2:29), pt. nevasta lui Abișur.

ABIHU - *Dumnezeu este tată sau este tatăl meu*. Fiu al lui Aaron. A fost părtaș cu fratele său Nadab în ce privește privilegiile, păcatul și soarta. Nadab era fratele lui mai mare. Ca și acesta, a murit fără să lase urmași (Ex. 6:23; 24:1; 28:1; Lv. 10:1-7).

ABIHUD. Semnificație posibilă - *tatăl laudei* sau *tată lăudat*. Un urmaș al lui Benjamin, pe linia lui Bela (I Cr. 8:3).

ABILENA - din termenul gr. ident., derivat din numele capitalei Abila, provenind el însuși din ebr. *'abhel* care înseamnă *pajiște*. Tetrarhie de lângă Anti-Liban. Abila, capitala sa, se află pe malurile râului Barada, la cca 32 km NV de Damasc. O parte din ac. oraș era situată pe amplasamentul actual al satului Es-Suk-Wadi-Barada. Se pot vedea aici: o trecătoare pitorească, un drum roman săpat în stâncă, un cimitir, numeroase monumente în formă de coloane, în partea de jos a unei gârle, iar în partea de sus pretinsul „mormânt al lui Abel”. Tradiția locală care pretinde că Abel ar fi fost îngropat acolo are, ca punct de plecare, analogia sonoră între Abel și Abila. Josephus Flavius vorbește despre lucrul ac. în Ant. 20. 7. 1. În Lc. 3:1 este menționată Abilena, ca fiind guvernată de Lisania, în al 15-lea an al domniei lui Tiberiu Cezar și separată de tetrarhia lui Filip. O inscripție ce datează din timpul ac. domnii confirmă faptul că Lisania este tetrarhul Abilenei. Câțiva ani mai târziu, cele două tetrarii sunt încă distincte. Astfel, în anul 37 d.Cr., Caligula atribuie tetrarhia lui Filip, recent decedat, și tetrarhia lui Lisania, lui Irod Agripa I (v. Ant. 18:6:10 și F.A. 12). Claudiu avea să ratifice ac. atribuire (Ant. 19:5:1). Mai exista o cetate numită Abila în Perea, la răsărit de Gadara, dar Biblia nu pomenește nimic de ea.

ABIMAEL - *tatăl lui Mael*. Unul din fiii lui Ioctan, în Arabia (Gen. 10:28; I Cr. 1:22). S-a presupus că el ar fi strămoșul unui trib arab numit Maël.

ABIMELEC - *tatăl regelui* sau, mai curând, *Melek este tatăl meu*.

1. Nume specific sau titlul real al unui rege al Gherarului, la curtea căruia Avraam a căutat s-o prezinte pe Sara drept sora lui (Gen. 20:1-18). Mai târziu, regele și patriarhul au încheiat o alianță (Gen. 21:22-34).

2. Împ. al filistenilor, la Gherar. Isaac a căutat și el să i-o prezinte pe Rebeca drept sora sa. În final, urmând exemplul tatălui său, a făcut un legământ cu ac. rege (Gen. 26:1-33).

3. Fiu al lui Ghedeon (judecătorul) și al unei țitoare a acestuia. Femeia aceasta, originară din Sihem, provenea dintr-o fam. influentă. A căutat ceartă, recurgând la acte de violență, cu frații proveniți dintr-o altă căsătorie - iată una din consecințele inevitabile ale poli-gamiei! Abimelec, ajutat de rudele din partea mamei sale, a măcelărit 70 de fii ai tatălui său, pe o stâncă, la Ofra, cetatea natală a familiei. A scăpat cu viață numai Iotam, iar Abimelec a fost ales ca rege al Sihemului. După numai trei ani de domnie, el se ceartă cu supușii săi: tronul lui, clădit pe sânge, începe să se clatine. Gaal urzește un complot contra sa, dar Zebul, cărmuitorul cetății, locuitorul lui Abimelec, ia cunoștință de ac. lucru. Fiind biruit, Gaal fuge din Sihem, care este după aceea ras de pe suprafața pământului. Peste ruine, Abimelec presară sare. O mie de bărbați și femei sunt arși de vii în turnul Sihemului, unde se refugiaseră. Ceva mai târziu, pe când asedia Tebeul, o femeie a aruncat o piatră de râșniță, de pe vârful fortăreței, drept în capul lui Abimelec, rănindu-l de moarte. Fiindu-i rușine să moară prin mâna unei femei, el poruncește celui ce-i ducea armele să-l străpungă, ceea ce slujitorul său a și făcut (Jud. 9:1-57).

4. Referitor la mențiunea despre Abimelec în Ps. 34, V. *Achiș*.

5. Preot, fiul lui Abiatar (I Cr. 18:16). Ort. Abimelec în loc de Ahimelec este, fără îndoială, o greșeală de copiere. Septuaginta are Ahimelek (cf. I Cr. 24:6, etc).

ABINADAB, AVINADAB - *tatăl dărniceii*.

1. Un locuitor din Chiriat-Iearim. Când filistenii au trimis înapoi chivotul Domnului, ac. l-a primit în casa lui, unde a rămas până la suirea pe tron a lui David. Unui fiu al lui Abinadab i s-a încredințat paza chivotului (I Sam. 7:1, 2; II Sam. 6:3; I Cr. 13:7).

2. Al doilea fiu al lui Isai și frate mai mare al lui David (I Sam. 16:8; 17:13).

3. Unul dintre fiii lui Saul; ucis odată cu tatăl lui în bătălia de la Ghilboa (I Sam. 31:2).

4. Tatăl unuia dintre ginerii lui Solomon; ginerele ac. era îngrijitor peste ținutul Dor (I Împ. 4:11) (v. *Ben-Abinadab*).

ABINER. V. *Abner*.

ABINOAM, AVINOAM - *tatăl bunătății* sau *tatăl harului*. Tatăl lui Barac (Jud. 4:6; 5:12).

ABIRAM, AVIRAM - varianta admisibilă a numelui Avram (pt. sensurile sale v. *Avraam*).

1. Rubenit, frate cu Datan, și complice al lui Core, conspiratorul (Num. 16).

2. Fiul mai mare al lui Hiel, care a reclădit Ierihonul (I Împ. 16:34). Moartea ac. copil când Hiel a pus temelile, în cadrul lucrărilor de reconstrucție ale cetății, constituie o împlinire parțială a blestemului rostit de Iosua contra Ierihonului (Ios. 6:26).

ABIS, ADÂNC. Ac. termen redă numeroase cuv. ebr. și gr. care indică o groapă adâncă, în primul rând o fântână sau o cisternă unde se păstra apa (Lc. 14:5; Ioan 4:11, 12). Când acestea secau, erau folosite ca loc de înmormântare (Ps. 28:1; 30:3; Is. 38:18), ca închisoare (Is. 24:22; Ier. 38:6; Zah. 9:11) sau groapă de gunoi. Uneori, ac. cuv. se aplica unei capcane săpate în sol, de unde și folosirea lui cu sens figurat în Ps. 7:15; 57:6; Pv. 26:17. Deseori, în V.T., evoca marea: apele care acopereau pământul (Gen. 1:2), rezervorul apelor subterane (Gen. 7:11). Dumnezeu i-a pus un hotar pe care nu trebuie să-l depășească (Ps. 104:6-9). Cuv. gr. *abyssos* înseamnă, etimologic: *fără fund* (*byssos, bythos = fundul mării*). Cu timpul, a ajuns să indice Locuința morților (Rom. 10:7), distanța de netrecut care desparte pe cei buni de cei răi (Lc. 16:26) și, într-un sens mai general, locuința demonilor (Lc. 8:31; Ap. 9:11). De aici se va ridica Fiara (Ap. 11:7; 17:8) și tot aici va fi legat Satan pt. 1 000 de ani (Ap. 20:1, 3) (v. *Locuința morților*).

ABISALOM. V. *Absalom*.

ABIȘAG, AVIȘAG. Etim. pos. = *tatăl migrației*. O tânără de o rară frumusețe, originară din Sunem; a fost adusă la regele David spre a-l îngriji când ac. a ajuns bătrân și slab (I Împ. 1:1-4). După moartea lui David, Adonia dorește s-o ia de nevastă și face un demers pe lângă Solomon care, nu numai că-i respinge cererea, dar vede în ac. o îndrăzneată pretenție asupra împărăției, destul de gravă pt. a fi vrednică de moarte (I Împ. 2:13-25). Într-adevăr, la curțile regale ale Orientului antic, luarea în stăpânire a haremului echivala cu o decla-

rație publică privind pretenția la drepturile de succesiune asupra tronului.

ABIȘAI, AVIȘAI. Urmărește versiunile (în fr. este ort. în mai multe feluri: Abischai, Abishai, Avishai (N.Ed). (II Sam. 10:10; I Cr. 11:20; 18:12; 19:11-15). Sens posibil: *proprietarul a tot ceea ce se poate dori* sau *tatăl darului*. Fiul Teruiei, sora vitregă a lui David, și frate cu Ioab și Asael (II Sam. 2:18; I Cr. 2:15, 16). Când David i-a surprins dormind pe Saul și suita lui, Abișai cere permisiunea să-l omoare pe rege, însă David se opune omorării „*unsului Domnului*” (I Sam. 26:5-9). El servește în armata lui David sub comanda lui Ioab (II Sam. 2:18; 10:10). Ioab și Abișai, cei doi frați ai lui Asael, cel pe care Abner a fost constrâns să-l ucidă în timp ce fugea după bătălia de la Gabaon, urmăresc zadarnic pe ucigaș, dar se răzbună mișelește mai târziu (II Sam. 2:18-24; 3:30). Abișai rămâne fidel lui David în timpul răscoadelor lui Absalom și Șeba (II Sam. 16 și 20). Deși Șimei cerea iertare, Abișai a vrut să-l ucidă din pricină că ac. blestemase pe rege (II Sam. 16:9; 19:21). Abișai era unul dintre oamenii de elită ai lui David, și a lovit de moarte, cu sulita, 300 de bărbați (II Sam. 23:18; I Cr. 11:20). De asemenea, el i-a înfrânt pe edomiți în Valea Sării, le-a ucis 18 000 de oameni și a instalat garnizoane în țara lor (I Cr. 18:12-13). Altădată l-a ajutat pe David în lupta contra lui Ișbi-Benob (II Sam. 21:16, 17).

ABIȘUA, AVIȘUA - *tatăl mântuirii*.

1. Beniamit din fam. lui Bela (I Cr. 8:4).

2. Fiu al preotului Fineas (I Cr. 5:30, 31; 6:4, 5, 50; Ezra 7:5).

ABIȘUR, AVIȘUR (I Cr. 2:28-29).

ABITAL, AVITAL. Una din nevestele lui David, mama lui Șefatia (II Sam. 3:4; I Cr. 3:3).

ABITUB, AVITUB (I Cr. 8:11).

ABIUD. Membru al liniei de rudenie regale a lui Iuda (Mt. 1:13). Numele ac. nu este menționat în I Cr. 3:19.

ABLAȚIUNE. V. *Spălare*.

ABNER, ABINER, AVNER - *tatăl luminii*. Fiul lui Ner care a fost unchiul regelui Saul. Sub domnia lui Saul, Abner a fost comandant

suprem al armatei (I Sam. 14:51). Prima sa întâlnire cu David a avut loc cu prilejul victoriei obținute de ac. contra lui Goliat (I Sam. 17:55-58). La moartea lui Saul, Abner profită de ostilitatea celorlalte sem. față de a lui Iuda pt. a favoriza fam. din care el ieșise și căreia îi jurase credincioșie. La Manahaim, el proclamă ca rege pe Iș-Boșet, fiul lui Saul (II Sam. 2:8). În cursul războiului care a rezultat de aici între casa lui Saul și aceea a lui David, Abner are o convorbire, la Gabaon, cu Ioab, comandantul oștirii lui David. Abner propune un fel de competiție între 12 tineri aleși dintre partizanii lui Iș-Boșet și 12 tineri ostași ai lui David. Dar ura face ca ac. simulacru să degereze într-o bătălie veritabilă în care sunt antrenate cele două armate. Oștile lui Abner suferă o mare înfrângere (v. 12-32). În momentul retragerii, Asael, unul dintre frații lui Ioab, urmărește cu îndârjire pe Abner, cu un scop necurat. După ce l-a rugat stăruitor de mai multe ori să renunțe, Abner este nevoit să-l lovească de moarte pe Asael pt. a-și salva propria sa viață (v. 18-24). Ceva mai târziu, Iș-Boșet face unele reproșuri la adresa lui Abner. Foarte iritat, ac. declară că va trece de partea lui David, lucru pe care îl și face. El trimite niște soli la David, apoi solicită o întrevedere care îi este numaidecât acordată. Crezând, cu adevărat, sau numai prefăcându-se a crede că Abner nu era decât un spion, Ioab îl urmărește, cere să-i vorbească și-l înjunghie. Mobilul aparent al ac. asasinat era răzbunarea morții lui Asael pe care, totuși, Abner nu l-a ucis pe nedrept. Probabil însă că teama ca nu cumva, într-o bună zi, Abner să-i ia locul în fruntea oștilor lui David a fost nemărturisitul motiv al lui Ioab. Regele s-a aprins de mânie din pricina ac. asasinat și a demonstrat pop. că el nu fusese deloc implicat în crima respectivă. A asistat la funeralii și a deplâns soarta rușinoasă a mării căpetenii pe care Israel o pierdea în persoana lui Abner. Mai târziu, el va trasa moștenitorului tronului sarcina de a-l pedepsi pe Ioab (3:6-39; I Împ. 2:5). Iasiel este un fiu al lui Abner (I Cr. 27:21). Se pare că Abner a onorat Templul Domnului, căci i-a consacrat o parte din prada sa de război (26:28).

ABRAHAM. V. *Avraam*.

ABRAM. V. *Avram*.

ABRONA, AVRONA - *drum sau locul de vizavi*. O etapă a călătoriei israeliților prin pustie, evident la N de Etion-Gheber (Num. 33:34, 35). Identif.: oaza numită azi 'Ain Defiyeh, la 12 km N de Etion-Gheber.

ABSALOM, ABISALOM, ABIȘALOM - *tatăl păcii*.

1. Al treilea fiu al lui David, regele lui Israel. S-a născut la Hebron. Mama sa, Maaca, era fiica lui Talmai, regele Gheșurului (Mesopotamia) (II Sam. 3:3). El avea un corp athletic, perfect proporționat, și nu puțin se fălea cu părul său lung și magnific. La fel de frumoasă era Tamar, sora sa. Ea îl farmecă, prin fizicul ei, pe Amnon, frate vitreg, care o degradează mișelește. Doi ani mai târziu, urmare a acestei ticăloșii, Absalom îl invită la el acasă și se răzbună omorându-l prin mâna slujitorilor săi. Deși Absalom era fiul preferat al tatălui său, David nu putea, urmare a acestei slăbiciuni, să închidă ochii asupra unei crime de asemenea proporții. Ucigașul a trebuit să ia drumul exilului, locuind trei ani la rudele din partea mamei, la Gheșur, apoi alți doi ani la Ierusalim înainte de a fi obținut permisiunea să revină la curte sau să dea ochii cu tatăl său, împăratul. Ceva mai târziu, el a decis, în mod deliberat, să abată spre sine inima poporului. Când complotul a fost deja urzit, se deplasează la Hebron sub un pretext vicel și ridică acolo stindardul răzvrătirii. Perfecta sa frumusețe fizică pare a fi un indiciu pt. acordarea funcției de comandant suprem. Fără îndoială că el va fi auzit povestindu-se că, după moartea lui David, Solomon avea să-i urmeze pe tron, însă lui Absalom o asemenea tranzacție i s-a părut nedreaptă, deoarece el era mai în vârstă ca Solomon și avea sânge regal, nu numai prin tată, dar și prin mamă. Este puțin probabil că Absalom ar fi avut cunoștință de faptul că Dumnezeu însuși îl alesese pe Solomon, așa cum este redat în I Cr. 22:7-10. Însă dacă el a știut lucrul acesta, răzvrătirea sa are un caracter cu atât mai criminal, deoarece iudeii se aflau atunci sub un regim teocratic. De remarcă, în ac. sens, că preoții și leviții au trecut de partea lui David și i-au fost de mare ajutor, material și moral. Însă poporul, în ansamblul său, părea că s-a întors contra lui; pt. a-și scăpa viața, regele a trebuit să fugă din Ierusalim, fiind însoțit de o mână de oameni fideli. Unul dintre cei doi consilieri ai săi, și cel mai capabil, Ahitofel, era partizanul lui Absalom. Celălalt,

Hușai, îi rămâne credincios lui David și-l însoțește. Însă regele îl trimite la Ierusalim, pt. a simula că se raliază lui Absalom și a contracara astfel manevrele foarte dibaciului Ahitofel. Cerându-i-se sfatul, Ahitofel reclamă lui Absalom, chiar în noaptea aceea, 12 000 de oameni care să-l urmărească pe David, aflat încă sub imperiul copleșitoarei sale de presiuni. În fruntea ac. oameni, el l-ar ucide pe împ. și atunci tot pop. s-ar întoarce la Absalom. Înainte de a da curs ac. plan, Absalom l-a convocat pe Hușai. Fiind consultat referitor la sfatul lui Ahitofel, bineînțeles că el l-a dezaprobat și și-a expus propriul lui proiect. Sfatul absurd dat de Hușai descoperă prostia lui Absalom, incapabil a intuit că aplicarea unui asemenea proiect îi va pricinui pierzarea. Hușai îi recomandă să mai aștepte, lucru care urmărea, pe de o parte, epuizarea lui Absalom, iar pe de alta, întărirea lui David. Stârnind amorul propriu al lui Absalom, îi propune să preia el însuși conducerea oștirii, în fruntea ei aflându-se astfel cel mai prăpădit general. Când victoria va fi câștigată (Hușai i-o garantează!), toți vor fi nimiciți, fără cruțare! Lucru inutil și teribil, criminal! Mașinațiunea ridicolă a lui Hușai s-a dovedit, totuși, a fi pe placul lui Absalom și a oamenilor lui. Ahitofel, dându-și seama că dedesubt se ascundea o instigație, pleacă acasă și se spânzură. Dar Hușai, mirosind pericolul care-l pândește pe David, îi trimite vorbă să treacă imediat Iordanul. Regele se conformează. Absalom și armata sa de rebeli reiau planul lui Ahitofel. În final, se adoptă un compromis: lupta urma să înceapă imediat, însă generalul suprem va fi Absalom însuși. Bătălia se dă în pădurea lui Efraim, nu departe de Mahanaim unde se găsea David. Armata rebelilor, indisciplinată și prost comandată, se va prăbuși rapid în fața ostașilor experimentați ai lui David și conduși de trei strategii deosebiți. Începe învâlmășeala. Călărind pe un catâr în galop, Absalom își prinde capul între ramurile încâlcite ale unui bătrân stejar, tocmai din pricina părului lung cu care se fălise atât de mult. Catârul trece înainte, în timp ce stăpânul lui rămâne spânzurat. Încă viu, dar complet neputincios. Ajuns la fața locului, Ioab, una dintre cele trei căpetenii ale lui David, înfige trei săgeți în inima prințului nenorocit. Apoi, alți 10 slujitori isprăvesc masacrul. David ordonase categoric să nu se atingă nimeni de fiul său. Știrea despre moartea ac. îi produce regelui o durere nemărginită

(II Sam. 13:1 - 19:18). Absalom a fost apoi aruncat într-o groapă mare și acoperit cu o grămadă de pietre, aproape de locul unde-și dăduse sufletul. Pe când trăia, el își ridicase la Ierusalim un stâlp de aducere aminte (stelă) (18:17, 18), iar ceea ce se cheamă acum mormântul lui Absalom se află în valea Chedronului. La începutul secolului IV d.Cr., se părea că fusese luat drept mormântul lui Ezechia (*Pelerinul de Bordeaux*). Dar ac. nu corespunde câtuși de puțin afirmației din II Cr. 32:33. Stilul ac. monument este greco-roman, însă cavoul respectiv pare să fie mai vechi. Titlul Ps. 3 arată că David l-a compus cu prilejul răscoalei lui Absalom. Probabil la fel stau lucrurile și cu Ps. 7.

2. Tatăl lui Matatia și, probabil, al lui Ionatan, căpeteniile armatei iudaice sub Macabei Ionatan și Simon (I Mac. 11:70; 13:11; Ant. 13:5, 7; 6:4).

ABSTINENȚĂ. Renunțarea de bună voie la anumite acțiuni, alimente sau băuturi, fie din pricină că sunt dăunătoare în ele însele ori interzise de Lege, fie cu scopul de a fi mai plăcut lui Dumnezeu. În primul caz, abstinerea trebuie să fie totală și permanentă; în al doilea, poate fi limitată și temporară (I Cor. 7:5). Primele mențiuni referitoare la abstinerea se află în Gen. 9:4 și 32:32 și explică de ce israeliții trebuie să se abțină de a consuma sânge și tendonul de la șoldul unui animal. Lv. 3 confirmă interdicția de a mânca sânge (Lv. 3:17) și anumite părți din carnea jertfelor (v. 9:11). Lv. 11 adaugă o listă cu animalele la care israeliții trebuiau să renunțe. Ei erau opriți, de asemenea, să consume carnea animalelor pure d.p.v. ritual, dar care nu fuseseră înjunghiate de așa manieră încât sângele să se fi putut scurge în întregime (Ex. 22:31; Dt. 14:21). O dată pe an, în marea Zi a Ispășirii (Lv. 16; cf. Zah. 8:19), israelitul trebuia să se abțină de la orice aliment (Lv. 16:29, 31: *a-și umili sufletul* echivala cu *a posti*). De asemenea, i se cerea să se înfrâneze de la tot ce fusese consacrat idolilor. Nazireii se abțineau, în timpul nazireatului lor, de la vin, alte băuturi fermentate și struguri (Num. 6:3), precum și de la alte lucruri perfect legitime (v. 4 - 7).

În epoca nou-testamentară, esenienii și membrii comunității de la Qumran aveau numeroase și foarte stricte reguli de abstinere. Iudeii posteau adesea (Mt. 6:16-18; Mc. 2:18-20). Isus însuși și-a început lucrarea

printr-un post de 40 de zile (Mt. 4:2), însă, în învățătura Sa, El nu a atribuit nici o valoare ispășitoare diferitelor înfrânări; ba chiar a fost acuzat că este un „*mâncăcios și băutor de vin*” (Mt. 11:18-19).

În Biserica primară, înfrânarea cerută creștinilor se referă esențialmente la acele acțiuni și practici condamnabile d.p.v. moral, precum și la cele de natură să scandalizeze pe unii frați mai slabi (F.A. 15:20, 29; Rom. 14:1-23; I Cor. 6:12; 8:1-13; I Tes. 5:22; I Pet. 2:11). Înfrânările impuse ca practici ascetice de cătreeretici sunt socotite ca fiind lipsite de orice valoare (Col. 2:20-22; I Tim. 4:3). Toate acestea sunt privite chiar ca ceva primejdios, deoarece umbresc lucrarea de ispășire a lui Isus Cristos și contribuie la „*gândilarea firii pământești*” („*satisfacția cărnii*” în textul fr. N.Ed.) (Col. 2:23), adică alimentează orgoliul celor ce le respectă.

Abținerea voluntară de la anumite alimente (F. A. 13:2-3; 14:23) sau de la relațiile sexuale (I Cor. 7:5) se justifică prin valoarea sa simbolică: prin gestul lor de renunțare, creștinii împărtășesc ideea că rugăciunea și slujirea sunt mai importante în ochii lor decât lucrurile de la care se înfrânează. Ac. „aspect negativ al spiritualității creștine” a fost repus în cinste, cu ac. sens simbolic, de către unii creștini evanghelici din sec. XX.

AC. O mică unealtă ascuțită, folosită pt. brodat, cusut (cf. Ex. 35:35; Ecl. 3:7; Mc. 2:21). În Mt. 19:24, greaca folosește numai cuvântul *gaură* pt. urechea acului. Vorbind despre trecerea unei cămile prin urechea acului, Isus folosește o imagine frapantă, spre a arăta că este imposibil pt. cei ce se încred în bogății să intre în Împ. lui Dumnezeu (Mc. 10:24-26).

ACAD, AKKAD - o veche cetate din țara Șinear, una dintre cele patru care alcătuiau prima împ. a lui Nimrod (Gen. 10:10). Nebucadnețar I (numit și Nabuchodonosor sau Nabuchodorosor) care a domnit la Babilon către anii 1150 î.Cr., menționează cetatea Acad. Ac. nume a servit la formarea, prin extensie, a termenului *țara Akkadului*, regiune care cuprindea Babilonia nordică și terit. situat între Tigru și Eufrat, acolo unde cele două fluviu se apropie unul de altul și apoi curg aproape paralel. Acadul îngloba orașele Babilon și Cuta (II Împ. 17:24 și 30). Amplasamentul Acadului rămâne necunoscut. Pt. Cuta, v. *Babilonia*.

ACAN, AKAN, ACOR - *tulburare* sau *el a pricinuit tulburare*. Un fiu al lui Carmi, din casa lui Zimri, din fam. lui Zerah, din sem. lui Iuda. Cu prilejul luării Ierihonului, el a luat, pt. întrebuințare personală, o manta babiloniană și un lingou de aur, aflate în prada de război ridicată din Ierihon, cetatea ce trebuia nimicită total. Acan le-a ascuns în cortul lui, pricinuind astfel înfrângerea israeliților în fața locuitorilor din Ai. Pt. descoperirea vinovatului, s-a tras la sorț. Acan a fost indicat drept persoana răspunzătoare de catastrofa respectivă. Deși și-a mărturisit păcatul, nu a scăpat de moarte. A fost ucis cu pietre în valea Acor (Ios. 7:1-26; 22:20; I Cr. 2:7).

ACAN, AQAN, AKAN, IAACAN (semnif. incertă). Urmaș al lui Seir, sau chiar o ramură importantă a horiților (horienilor) din muntele lui Seir. Au fost mai târziu alungați de edomiți (Gen. 36:20; 36:21, 27; I Cr. 1:38, 42; Dt. 2:12). Pe vremea Exodului, fiii lui Iaacan alcătuiau un trib ce ocupa un terit. întins până la hotarele Edomului, lângă muntele Hor unde a murit Aaron. Israelii au tăbărât în apropierea unora din fântânile lor, Bene-Iaacan (Dt. 10:6; Num. 20:21-23; 33:31, 32) (v. *Beerot*, 2).

ACAR. V. *Acan*, 1.

ACBOR, AKBOR - *un surăs*.

1. Tatăl lui Baal-Hanan, rege al Edomului (Gen. 36:38; I Cr. 1:49).

2. Fiul lui Mica și tatăl lui Elnatan. Demnitar de la curtea regelui Iosia care avea mare încredere în el (II Împ. 22:14, 12; Ier. 26:22; 36:12). În II Cr. 34:20 este numit Abdon.

ACCEPTA, A PRIMII. Un concept biblic important, fundamental în problema mântuirii - cum poți fi acceptat de Dumnezeu - și în relațiile omenești: acceptare reciprocă. În V.T., cuv. *râtsâh* este folosit de vreo 60 de ori cu sensul de *a primi favorabil*, *a agreea*, *a fi satisfăcut*, *a avea plăcere* (Ps. 44:3; Pv. 3:12; Is. 42:1), *a primi cu bunăvoință* (Gen. 32:20), deci contrar cu *a lepăda* (Ier. 6:30; 7:29), *a nu găsi plăcere în* (Mica 6:7). Adesea este sinonim cu *a alege*, *a recunoaște*, *a se ocupa de*, *a pune ochii pe*, *a căuta*. Jertfele israeliților erau acceptate de Domnul când erau aduse după rânduieli (Lv. 22:27), însă El refuza să le primească ori de câte ori instrucțiunile Sale nu erau respectate (Lv. 7:18; 19:7; 22:23-25) sau

când atitudinea lăuntrică nu era în concordanță cu semnificația lor (Am. 5:22; Malh. 1: 8, 10).

Mesajul impresionant al V.T. este următorul: Dumnezeu acceptă pe pop. Lui așa cum este, fără nici un merit din partea omului. El l-a ales, nu pt. că ar fi fost mai acceptabil ca celelalte popoare, ci doar pt. că așa a găsit El cu cale (Dt. 7:7), numai din pricina harului Lui (Ier. 16; Os. 13:5). Domnul Se interesează de fiecare om în parte (Ps. 6:9; 8:4; 31:7; Is. 38:17) și-i va primi pe credincioși în slava Sa (Ps. 73:24). De aceea poate El să ceară beneficiarilor acestei îndurări să se accepte unii pe alții (Lv. 19:18); chiar săracii, străinii și orfanii trebuie să fie primiți astfel (Lv. 19:34; 25:35).

N.T. folosește o diversitate de verbe pt. a exprima aceeași noțiune: *dechomai* (II Cor. 8:17; 11:4; I Tes. 2:13): a accepta pe baza unei decizii deliberate, a primi favorabil o ofertă; *apodechomai* (F.A. 2:41; 18:27; 24:3; 28:30): a primi din toată inima pe cineva astfel ca respectivul să se simtă binevenit; *prosedchomai* (Rom. 16:2; Filip 2:29): a accepta favorabil (se referă la lucrurile viitoare: a le aștepta), uneori și *lambanô* (Gal. 2:6). Alte verbe subliniază aspectul favorabil al acceptării, când vorbesc despre a agreea public, a recunoaște deschis (*exomologeô*, Lc. 22:6), a-și exprima aprobarea (*epineuô*, F. A. 18:20), a veni în fața cuiva fiind de acord cu persoana respectivă (*proserchomai*, I Tim. 6:3), a consimți să, a accepta în armonie cu alții (*synkatatithêmi*, Lc. 23:51), a vorbi cu, a-și exprima acordul cu (*sympheimi*, Rom. 7:16), a gândi favorabil, a-și găsi plăcerea în, a aproba (*syneudokeô*, Lc. 11:48; F.A. 8:1; 22:20; Rom. 1:32; I Cor. 7:12, 13). Subst. *apodochê* (I Tim. 1:15; 4:9) înseamnă: vrednic de a fi acceptat în mod aprobativ. A se pune în legătură cu termenii ac., adj.: *dektos* (Lc. 4:18; F.A. 10:35; II Cor. 6:2): considerat sau primit în chip favorabil; *apodektos* (I Tim. 2:3; 5:4): ceea ce face plăcere, ceea ce este binevenit; *euprosdektos* (Rom. 15:16, 31; II Cor. 8:12; I Pet. 2:5): primit foarte favorabil; *euarestos* (Fil. 4:18; Col. 3:20; Tit. 2:9): ceva care place.

Toți ac. diferiți termeni proclamă două adevăruri complementare:

1) Dumnezeu acceptă pe păcătoși (Lc. 15:2; Evr. 2:16), oameni nevrednici de harul lui (Mt. 22:1-10). Omul poate să accepte ac. invitație (Mc. 4:20; Ioan 17:8; F.A. 2:41; 11:1; I Cor. 15:1) sau s-o respingă (Ioan 3:11; 5:43; II Tes. 2:10). Cel ce o acceptă începe să fie transformat (Lc. 19:1-10; Ioan 8:1-11).

2) Și noi avem datoria să ne acceptăm unii pe alții (Rom. 15:7). Limitele acestei acceptări vizează pe cel care: refuză să fie muștrat de Biserică, să asculte de autoritatea ei (Mt. 18:17), să-și schimbe conduita (I Cor. 5:9-13) sau propagă doctrine false în Biserică (I Ioan 2:7-11).

Dumnezeu primește pe păcătoși, însă El nu cade la învoială cu vinovatul dacă ac. nu dorește să accepte harul oferit de El spre a birui păcatul. La fel ne cere El să acționăm față de semenii noștri.

ACCEPȚIE DE PERSOANE . V. *Preferință*.

ACCES, INTRARE: *Prosagôgê* - acțiunea de a se mișca într-o anumită direcție..., permisiunea de a intra (cf. *acces interzis*) în prezența unui om mare sau a lui Dumnezeu. Păcatul interzice omului ac. acces, ridică o barieră între Dumnezeu cel sfânt și noi (Ef. 2:16). Moartea lui Cristos a surpat ac. zid despărțitor și ne permite să ne apropiem cu încredere de tronul harului (Evr. 4:16; 10:19). Prin Cristos, ne putem apropia de Împăratul împăraților (Rom. 5:2; Ef. 2:18; 3:12; I Pet. 3:18), având certitudinea că El ne ascultă și ne va răspunde (I Ioan 5:14-15). De partea noastră, avem datoria de a veghea să nu dăm acces Diavolului înăuntrul nostru printr-o ranchiună tenace (Ef. 4:27), adică prin refuzul de a acorda altora iertarea de care noi am beneficiat în Cristos.

ACHIM, AHIM - forma gr. a ebr. Iachin sau Yaqim, însemnând *Domnul va întări*. Este citat în genealogia lui Iosif cu privire la aceea a lui Isus. A trăit după exil (Mt. 1:14).

ACHIȘ, AKIS - nume filistean, sens necunoscut. Fiul lui Maok și rege al Gatului. Prigonit de Saul, David găsește de două ori adăpost la el (I Sam. 21:10-15; 27:1-12; 28:1, 2:29:1-11). Probabil că este vorba de același Achiș care era regele Gatului la începutul domniei lui Solomon. În I Împ. 2:39 citim că el era fiul lui Maaca, nume identic cu acela de Maoc, tatăl ac. Achiș deja citat. Deci ar fi vorba de o domnie de cca 50 de ani, ceea ce nu este un lucru extraordinar (cf., printre altele, domnia lui Ozia și cea a lui Manase). Achiș i-a supraviețuit cel puțin 3 ani lui David, contemporanul său (I Împ. 2:39). Începutul Ps. 34 îl numește Abimelec: probabil titlul oficial al

regilor filisteni, așa cum Faraon era titlul suveranilor Egiptului.

ACO, AKKO - *nisip arzător*. Uneori evreii o numeau Acsaf. Cetate situată pe un mic promontoriu al coastei palestinienene, la ceva mai bine de 40 de km S de Tyr. Orașul privește, de cealaltă parte a golfulețului care-i poartă numele, muntele Carmel, orientat spre S la vreo 13 km depărtare. Aco a fost atribuită sem. lui Așer care însă nu a ocupat-o (Jud. 1:31). Pe vremea lui Osea, s-a predat lui Salmanasar, regele Asiriei (Ant. 9:14; 2). Ac. națiune molestează pe locuitorii cetății în timpul domniei lui Osnapar. Cu vreo sută de ani î.Cr., se numea Ptolemaida, în onoarea unuia dintre primii ptolemei. Cheia Galileii, port maritim la extremitatea drumurilor comerciale ale Decapolelui și Arabiei, Ptolemaida avea să devină un important centru politic (I Mac. 5:15, 22, 55; 10:1; Ant. 13:12, 2 și urm.). Aici a fost ucis printr-un vicleșug Ionatan Macabeul (I Mac. 12:48; Ant. 13:6, 2). Un mare număr de iudei s-au refugiat între zidurile orașului (Răzb. 2:18, 5) unde s-a dezvoltat la o dată timpurie o comunitate creștină. În cursul ultimei sale călătorii la Ierusalim, Pavel petrece aici o zi împreună cu frații (F.A. 21:7). Mai târziu, Ptolemaida va deveni sediul unui episcopat creștin. Arabii i-au restituit vechea denumire Aco pe care francii au deformat-o în Acra. În 1191 d.Cr., Filip August, regele Franței, și Richard I, regele Angliei, cuceresc orașul. Din anul 1229, Aco devine proprietatea cavalerilor aparținând ordinului Sf. Ioan. Drept urmare, orașul a fost numit adesea Sf. Ioan de Acra. Iezar (sau Djezzar) pașa îl guvernează energic, aducându-i numeroase îmbunătățiri, înainte de anul 1799, însă din pricina ferocității sale, ac. pașă a fost supranumit „măcelarul”. În anul 1799, Napoleon însuși pornește cu asalt contra orașului, dar Iezar-pașa, ajutat de niște marinari englezi debarcați în ajutorul său, îl pune pe fugă pe Napoleon și-l obligă să se retragă în învâlmășeală de pe terit. Siriei. În 1832, Sf. Ioan de Acra este smuls sultanului Turciei de către unul din supușii lui, Ibrahim-pașa, fiul lui Mohamed Ali, guvernatorul Egiptului. La 3 nov. 1840, flota anglo-austriacă îl bombardează și câștigă victoria asupra orașului datorită explodării depozitului de muniții care a cauzat moartea a 1 700 - 2 000 de soldați egipteni. După aceea orașul a fost retrocedat sultanului Turciei. În timpul primului război

mondial, în anul 1917, cade în mâna generalului Allenby (v. *Uma*).

ACOPERIȘ. V. *Casă*.

ACOR, AKOR - *durere profundă, tulburare*. O vale la S de Ierihon, căci făcea parte din hotarul de N al lui Iuda (Ios. 15:7). După afirmația d-lui Noth, câmpia Acorului (*el-Buquei'a*) se afla chiar la V de Qumran. Acan a fost lapidat la Acor (Ios. 7:24-26; Is. 65:10; Os. 2:17).

ACOS, HACOS, HACOT, COT, KOTS - *spin* (prima silabă, art. hot. ebr., este uneori omisă).

1. Urmaș al lui Aaron. Fam. sa devenise casă părintească pe vremea lui David; ac. face din ea a 7-a din cele 24 de cete preoțești (I Cr. 24:1, 6, 10). Probabil că niște membri ai acestei fam. s-au întors din Babilon cu Zorobabel; negăsindu-se genealogia lor, au fost excluși din slujba preoțească (Ezra 2:61; Nem. 7:63, 64); se pare însă că, în cele din urmă, ei au reușit să-și dovedească dreptul la preoție (Nem. 3:21; cf. Ezra 8:33).

2. Bărbat din sem. lui Iuda (I Cr. 4:8).

ACRABIM, AKRABBIM, AQRABBIM - *scorpionii* (Ios. 15:3). O pantă din SE frontierei lui Iuda, aproape de extremitatea de S a Mării Moarte, nu departe de pustia Țin (Num. 34:4; Ios. 15:3; Jud. 1:36).

ACSA, AKSA, AXA - *verigă pt. gambă sau gleznă* (I Cr. 2:49). Fiica lui Caleb, fiul lui Iefune. El a promis-o de nevastă celui care ar fi reușit să cucerească cetatea Chiriat-Sefer. Otniel, frate sau frate vitreg cu Caleb, bate cetatea și primește tânăra fată de soție. Ea îi cere tatălui izvoarele de sus și pe cele de jos pe care le și obține (Ios. 15:16-19; Jud. 1:12-15; I Cr. 2:49) (v. *Debir*, 2).

ACSAF, ACŞAF, AKSAF, ACHEŞAF, AKEŞAF - *fascinație*. Cetate regală din Canaan (Ios. 11:1), luată de Tutmes III și apoi de Iosua (12:20); era situată în terit. lui Așer (19:25). Identif. pos.: Tell Keisan, lângă Akko.

ACUB, AQUB, AKUB, AKUV - *șiret, viclean*.

1. Urmaș al lui Șecania prin Elioenai (I Cr. 3:21, 24).

2. Un levit, fondatorul unei fam. de ușieri ai Templului. Numele lui era recunoscut (I Cr. 9:17; Ezra 2:42; Nem. 8:7; 11:19; 12:25).

3. Slujitor al Templului (Ezra 2:45).

ACUZATOR. V. *Pârâș*.

ACVILĂ, VULTUR: *pasăre de pradă* (Iov. 9:26; 39:30; Hab. 1:8), mare (Ez. 17:3, 7), zbor rapid (II Sam. 1:23), cu privire ageră; își face cuibul pe vârful stâncilor (Iov. 39:27-30; Ier. 49:16). Se credea că vulturul, având mare grijă de puii săi, îi ajuta să trăiască pe cont propriu, la timpul potrivit, procedând astfel: le desfăcea cuibul, îi silea să-și ia zborul, planând când deasupra, când dedesubtul lor, atunci când aceștia încercau timid să zboare pt. prima dată (Dt. 32:11; Ex. 19:4, 5). Sir Humphrey David istorisește că el a văzut o pereche de vulturi aurii făcând ac. dresaj deasupra stâncilor abrupte din Ben-Nevis. Ps. 103:5 face aluzie la vârsta înaintată pe care o poate atinge vulturul, păstrându-și, totuși, vigoarea inițială. Acvila, fiind o pasăre de pradă, era privită impură d.p.v. ritual (Lv. 11:13). Într-adevăr, ea se hrănește cu reptile, uneori chiar cu stârvuri. Evreii, ca și arabii, defineau prin același nume folosit pt. vultur păsările care se hrăneau cu hoituri. Aristotel, filozof grec, și Pliniu, naturalist roman, întrebuițau o nomenclatură analoagă. Au fost clasate printre acvile anumite specii mari de vulturi (Mt. 24:28; cf. Pv. 30:17). Dacă aluzia proorocului nu se referă la năpârlirea vulturului (care este prea puțin aparentă) (Mica 1:16), atunci aici este vorba de un vultur care are capul chel și gâtul aproape golaș.

ACZIB, CZIB, KEZIB, KEZIV, KZIB (ac. forme diferite folosite de evrei erau, în gen., corecte) - *înșelător*.

1. Cetate din S Palestinei, alipită în cele din urmă terit. lui Iuda (Gen. 38:5; Ios. 15:44; Mica 1:14). Probabil una și aceeași localitate cu Cozeba (I Cr. 4:22). Se identifică, de regulă, cu ruinele aflate la izvorul 'Ain Kezbeh, nume provenit în mod sigur din forma veche a cuvântului; o altă identificare - orașul modern Tell el-Beida.

2. Cetate de pe litoralul aparținând lui Așer (Ios. 19:29) de unde canaanii nu au fost izgoniți (Jud. 1:31). S-a predat lui Sanherib în anul 701 î.Cr. Grecii și romanii o numeau Ekdippa (Răzb. 1:13:4). A subzistat sub denumirea de Ez-Zib, la o depărtare de 13 km N de Sf. Ioan de Acra (Akko).

ADA - sub forma sa ebr. *podoabă, frumusețe*.

1. Una dintre nevestele lui Lameh. Mama lui Iabal și a lui Iubal (Gen. 4:19-20, 23).

2. Una din nevestele lui Esau, fiica hetitului Elon (Gen. 36:2, 4). În Gen. 26:34, ea este numită Basmat. Numele duble sunt frecvente la bărbați. Dar s-a stabilit că femeile orientale primesc nume noi mai des decât bărbații, și au tendința să-și modifice numele când se recăsătoresc sau își schimbă religia.

ADADA, ADHADA, ADEADA - *vacanță, sărbătoare*. Cetate la extremitatea de S a sem. lui Iuda (Ios. 15:22). Nu a fost identificată, dacă nu cumva Adada ar fi o alterație a lui 'Ar'ara, localitate aflată la cca 19 km SE de Beer-Șeba (v. *Aroer*, 3).

ADAIA, ADAYA, IEDIDA - *Domnul a împodobit*.

1. Un om din Boțcat, tatăl mamei regelui Iosia (II Împ. 22:1).

2. Levit, urmaș al lui Gherșom (I Cr. 6:41, 42).

3. Preot, urmaș al lui Malchia, prin Ieroham (I Cr. 9:12; Nem. 11:12).

4. Beniamit, fiul lui Șimei (I Cr. 8:21).

5. și 6. Doi bărbați, urmași ai lui Bani. Fiecare din ei a fost convins să trimită acasă femeia străină cu care se însurase (Ezra 10:29, 39).

7. Fiul lui Ioarib (Nem. 11:5).

8. Tatăl lui Maaseia (II Cr. 23:1).

ADALIA, ADALYA - unul din cei 10 fii ai lui Haman (Est. 9:8).

ADAM - *ființă omenească* (de la *adamah* = *pământ, sol*).

1. Prima ființă omenească. Oamenii și toate celelalte creaturi au fost făcute de Dumnezeu (Gen. 1:26). El a creat pe cei doi (cuplul), întâi bărbatul, apoi femeia (Gen. 2:7, 20-23; I Tim. 2:13). Dumnezeu a întocmit trupurile lor, ca pe acela al celorlalte animale, din materie, din țărâna pământului, și le-a dat viață (Gen. 2:7; cf. v. 19; 6:17; 7:22; Iov. 10:8-12; 27:3; 33:4). Omul a fost făcut după chipul lui Dumnezeu (Gen. 1:26, 27). Descriind ac. asemănare, Pavel spune că ea constă în cunoștință, în neprihănire și în adevărata sfințenie (Ef. 4:22-25; Col. 3:9, 10). Omul a fost investit cu autoritate asupra animalelor inferioare (Gen. 1:26-28), îndemnat să fie fecund, să se înmulțească, să populeze pământul și să-l supună (v. 28). Când Dumnezeu a declarat că tot ce făcuse era bun (31), omul participă la ac. aprobare. Adam,

primul om, a fost așezat împreună cu Eva în grădina Edenului ca s-o lucreze și s-o păstreze în rânduială. I-a fost impusă o poruncă, un fel de pact privind viața sau moartea sa (Gen. 2:16, 17). Omul o încalcă, și sentința de moarte este pronunțată. Munca devine penibilă și uneori zadarnică. Adam a fost apoi alungat din grădină (3:1-24). Mai târziu are copii: Cain, Abel și, la vârsta de 130 de ani, pe Set. Mai trăiește încă 800 de ani și moare la 930 de ani (v. *Cronologie*). Pavel trasează o paralelă între Adam și Cristos, numindu-L pe Domnul nostru al doilea Adam și omul al doilea (Rom. 5:12-21; I Cor. 15:22, 45, 47).

2. Cetate din valea Iordanului, lângă Tartan (Ios. 3:16). Numeroși cercetători de prestigiu o identifică prin Tell ed Damieh, pe malul răsăritean al Iordanului, cu aproape un km și jumătate depărtare de vărsarea Iabocului și la 29 km mai sus de Ierihon.

ADAM (cel din urmă sau al doilea). În I Cor. 15:45, Isus Cristos este numit „cel din urmă Adam” (al doilea Adam în vers. Cornilescu - N.Ed.) (gr. *ho eschatos Adam*) în opoziție cu „primul om Adam” sau omul natural menționat în Gen. 2:7 (gr. *ho prôtos anthrôpos Adam*). Noi purtăm toate semnele caracteristice primului Adam (I Cor. 15:49), în timp ce Isus Cristos este în același timp omenesc și divin: El vine din cer (I Cor. 15:47) și ne însuflețește: El este un duh dătător de viață (gr. *pneuma zôopoïoun*). În I Cor. 15:49, ap. Pavel îi asigură pe credincioși că la învierea finală vor purta „chipul Celui ceresc”.

ADAMA - *sol, pământ*. Cetate întărită a lui Neftali (Ios. 19:36). Geografii o situează la ed-Damieh, 8 km depărtare de Tiberiada în direcția SV; dar din context rezultă mai degrabă poziția NV față de Tiberiada.

ADAMI-NECHEB, ADAMI-NEQEV, ADAMI-HAN-NEQEB - Semnif. pos. *trecătoarea Adami*. Cetate de frontieră a lui Neftali (Ios. 19:33), numită Adami-trecătoare probabil spre a o distinge de Adam-vad (Ios. 3:16). Poate că este vorba de actualul Khirbet ed-Damieh aflat la 8 km SV de Tiberiada, la intrarea în trecătoare, pe drumul caravelor ce duce de la Galaad la Acra (v. *Adama și Necheb*).

ADAN, ADON, ADDAN, ADDON. Pronunția cu *a* pare să fie de origine aramaică sau babiloniană, fiind schimbată pronunțarea

ebr. normală (Adon). (Adan este o formulare babilonică al cărei sens ne este necunoscut). Un loc babilonian de unde au emigrat oameni care nu și-au putut dovedi originea israelită. Ei au mers în Palestina după Robie (Ezra 2:59).

ADAR.

1. Sens pos. - *întindere*. Cetate a lui Iuda (Ort. mai corectă - Addar. V. ac. cuv.).

2. În asiro-babiloniană, *adaru* și *addaru*. Semnif. prob. = *întunecat, înnorat*. În timpul exilului, iudeii au împrumutat ac. nume din calendarul babilonian; este denumirea târzie a lunii a 12-a a anului evreiesc (Ezra 6:15; Est. 3:7, 13; 9:15). Ea ținea de la luna nouă din februarie până la luna nouă din martie (v. *Timp*).

ADASA, ADASSA. Cetate din apropiere de Bet-Horon (I Mac. 7:40, 45, cf. 39; Ant. 12:10:5), la joncțiunea celor două importante căi de acces spre Ierusalim, venind din N. Identif. Khirbet 'Addasch, la vreo 8 km N de oraș.

ADĂUGA. Verbul ebr. *yasaph* are diferite semnificații, în funcție de context: *a continua, a refăce, a spori, a depăși*. Pt. repararea unor daune, trebuia adăugată jertfei 1/5 din valoarea pagubei (Lv. 22:14); în alte cazuri, marchează repetarea unui act exprimat printr-un alt verb sau creșterea continuă: *tot mai mult* (Ps. 71:14; Is. 29:19), înțelepciunea și propășirea lui Solomon se adăugau renumelui său, adică îl depășeau (I Împ. 10:7). Formula obișnuită de imprecăție, rostită cu aplicație la persoana celui ce vorbea, în caz de nerespectare a angajamentelor asumate, tradusă în Bibliile noastre prin: *Domnul să mă pedepsească cu toată asprimea dacă...*, era formulată în ebr. astfel: *Domnul să adauge lucrul ac. și lucrul ac.* (Rut 1:17), fiind însoțită de niște gesturi semnificative.

În N.T., mai mult de jumătate de duzină de verbe au fost traduse prin *a adăuga*: *epitithêmi* = a pune pe (Ap. 22:18, 19); *prostithêmi* = a așeza alături de, a înmulți (Lc. 17:5; 19:11; 20:11-12; F.A. 12:3; Evr. 12:19; Rom. 5:20; Gal. 3:19); *prosanatithêmi* - lit. a plasa pe... în afară de, a se pune înaintea altuia (pt. a-l consulta) (Gal. 1:16); a comunica, a impune (Gal. 2:6); *epidiatassô* = a aranja în plus de (Gal. 3:15); *pareispherô* = a introduce alături de, a se alătura (II Pet. 1:5); *epichoregeô* = a

suplimenta, a furniza (II Pet. 1:5); *didomi* = a da (Ap. 8, 3).

Una dintre recomandările deseori repetate, atât în Vechiul, cât și în Noul Testament, este aceea de a nu adăuga nimic revelației date de Dumnezeu (Dt. 4:2; 12:32; Pv. 30:6; Ecl. 3:14; Ap. 22:18; cf. Mt. 5:37; Gal. 3:15). Dumnezeu a determinat tot ceea ce ne este necesar a cunoaște, tot așa cum a stabilit limitele vieții noastre: omul nu poate adăuga nimic la ac. (Mt. 6:27; Lc. 12:25). De El depinde orice binecuv. suplimentară pt. viața noastră (Mc. 4:24), ca și pt. aceea a Bisericii (F.A. 2:47).

ADÂNCIME, ADÂNCIMI. În lumea biblică noțiunea de adâncime se învecinează cu ceva misterios. Evreii și celelalte pop. ale Orientului Mijlociu își imaginau că pământul plutește pe un ocean subteran. În Biblie, cuv. ebr. *tehom* este cel mai obișnuit (de ex. Ps. 107:26) și el se aplica adâncimilor mării (adică apelor începutului) cu sens propriu, dar și la figurat (Gen. 1:2; Iov 28:14; 38:16). În ac. sens, leviatanul, un monstru marin mitologic, locuiește în mare (Is. 27:1).

În N.T., termenul gr. corespondent pt. ebr. *tehom* este *abyssos*. În Apocalipsa, el indică fântâna abisului și locul de pedeapsă (Ap. 11:7; 17:8). Este, de asemenea, abisul unde Satan va fi aruncat pt. 1000 de ani (Ap. 20:1-3). În relatarea vindecării unui demoniac, și Luca menționează ac. adânc în care demonii nu ar fi vrut să fie aruncați (Lc. 8:31). În Rom. 8:39, cuv. *bathos* care nu are un sens la fel de negativ ca *abyssos* este folosit cu sens figurat pt. puterile supranaturale: adâncimea (adică puterile Adâncului) nu va putea să ne despartă de Dumnezeu.

ADBEEL - sens pos. *minunea lui Dumnezeu*. Un trib provenit din Ismael (Gen. 25:13; I Cr. 1:29). În sec. VIII î.Cr., un trib numit 'Idiba'il locuia în N Arabiei, nu departe de frontiera cu Egiptul.

ADDAR, ADAR. Sens pos. *grandoare*.

1. Cetate a lui Iuda, pe frontiera de S a Palestinei (Ios. 15:3). În Num. 34:4 este numită Hațar-Adar, adică satul lui Adar (v. *Hebron*, I).

2. Un beniamit (v. *Ard*).

ADEVĂR.

1. În general, un termen obișnuit, dar greu de definit. Teoriile cunoașterii au făcut o diferențiere între mai multe aspecte ale noțiunii

de adevăr: a. *ontologic*, adică realitatea ultimă, ceea ce există; b. *logic*, adică relația dintre „cel ce cunoaște” și „ceea ce este cunoscut”, corespondența conceptelor cu faptele; c. *moral* (întrebuintare specifică Sf. Scripturi), corespondența dintre idee și faptă, dintre realitatea concretă și tipul ideal, dintre exprimare, pe de o parte, și gândul și intenția, pe de altă parte; d. *religios*, idee fără nici un suport biblic, căci Scriptura nu vede nici o contradicție între „adevărul religios” și „adevărul științific”.

În lit. gr., cuvintele *alêtheia*, *alêthes*, *alêthinos* nu au nici o dimensiune personală sau morală, ci se limitează la aspectul intelectual, la o stare de lucruri reală.

2. În V.T., cuv. ebr. *'emet*, tradus, în gen., prin *adevăr*, legat de verbul *'aman* = a suporta, a susține, a stabili; de subst. *'emounah* = soliditate, temeinicie, credincioșie și de exclamația *'amen* = în adevăr, asemenea cuv. *cunoaștere*, care îi este apropiat, *adevărul* are două sensuri în V.T.: a. *intelectual*, referitor la fapte care pot fi apreciate ca fiind sau adevărate, sau false (Dt. 17:4; I Împ. 10:6); b. de cele mai multe ori *existențial* și *moral*, adevărul ca atribut al unei persoane (Gen. 42:16). Biblia acordă o mai mare importanță caracterului cuiva pe care se poate conta decât unor simple „fapte”. Astfel, adevărul este un atribut al lui Dumnezeu, o însușire fundamentală a lui Dumnezeu (Ps. 31:5; Ier. 10:10) al Căruia adevăr se ridică până la nori (Ps. 108:4) și care lucrează după adevăr (Ps. 57:3) (Cuv. *adevăr* în ultimele două texte este redat ca atare în GBV și prin *credincioșie* în vers. Cornilescu din 1923. N.Ed.). Cuv. Lui este *adevărat* în sensul că rămâne valabil pt. totdeauna. Adevărul este cerut și din partea omului, mai întâi în adâncul naturii sale (Ps. 51:6), apoi ca un răspuns dat lui Dumnezeu și Legii Sale (Ps. 119) și, în sfârșit, ca fundament solid al tuturor relațiilor umane (Ex. 20:16; Dt. 5:20).

3. În N.T., fam. de cuv. *Alêth...* revine foarte frecvent (185 x), îndeosebi subst. *alêtheia* (de 110 x) care reunește nuanțele V.T. cu acelea ale lit. gr. Ceilalți termeni ai ac. fam. de cuv. sunt: verbul *alêtheuô* (2 x) - a fi adevărat, a spune adevărul, a lucra după adevăr; adj. *alêthês* (25 x în N.T.) - ceea ce este adevărat, veridic, conform cu realitatea; adj. *alêthinos* (27 x) - ceea ce este real, original și adv. *alêthos* (21 x) - într-adevăr. Cuvintele lui Isus sunt introduse uneori printr-o formă elenizată a cuv. ebr. *amên* = în adevăr.

Se pot discerne trei sensuri principale, dar care se întrepătrund de așa manieră în gândirea autorilor neo-testamentari încât nu este totdeauna ușor să le separăm: a. sensul ebr. a ceea ce este just, drept, sigur într-un caracter, fie că este vorba de Dumnezeu (Rom. 3:7; 15:8), fie că este vorba de oameni (II Cor. 7:14; Ef. 5:9); b. adevărul în sens absolut a ceea ce este real și complet spre deosebire de ceea ce este fals și imperfect (Mc. 5:33; Ef. 4:25). Astfel, adevăr este credința creștină (Gal. 2:5; Ef. 1:13); Isus este adevărul personificat (Ioan 14:6 - adevăr sub ac. aspect); Duhul Sfânt îi călăuzește pe credincioși în adevăr (Ioan 16:13), făcându-i capabili să-l cunoască (Ioan 8:32), să-l practice (Ioan 3:21) și să rămână în el (Ioan 8:44). c. Adj. *alêthinos* vehiculează uneori sensul platonian a ceea ce este real, opus aparențelor sau unei copii a realității. De aceea zice Isus că El este adevărata pâine (Ioan 6:32, 35), adevărata viță (Ioan 15:1)... realitatea veșnică ale cărei semne sunt pâinea și vinul de la Masa Domnului. Tot astfel, adevărații închinători se apropie realmente de Dumnezeu, în contrast cu ritualul care restrânge pe Dumnezeu la Ierusalim sau la Garizim (Ioan 4:21).

Ioan utilizează ac. fam. de cuv. mai mult ca toți ceilalți autori ai N.T. El insistă în special asupra faptului că Isus *este adevărul*. „Ac. adevăr pe care nici un filozof nu a reușit să-l atingă, pe care nici o minte nu a putut să-l cuprindă, pe care nici o personalitate nu a izbutit să-l întruchieze prin puritate lăuntrică sau comportament exterior, ac. adevăr nu este un sistem abstract alcătuit din câteva propozițiuni și nici o etică impersonală formulată prin intermediul câtorva reguli. Din contră, adevărul ac. este simultan realitatea și etica materializate într-o singură Persoană care este infinit mai suplă decât rigiditatea juridică și abstractul inexplicabil, Persoană care rămâne totuși imuabilă și consecventă. Cristos este adevărul și El a proclamat adevărul cu o autoritate definitivă și în termeni perfect accesibili minții omenești” (Tenney). „Când încercarea este grea, cuvintele lui Isus «Eu sunt adevărul» ne strămută imediat în sfera în care nu pot pătrunde nici îndoiala, nici minciuna. Cristos, Fiu al lui Dumnezeu și Fiu al omului; Cristos care unește cele văzute cu cele nevăzute; Cristos care împacă pe păcătos cu Cel fără păcat; în El locuiește, deplin și veșnic, tot ce ne este prezentat în realitatea lumii înconjurătoare: ordine, frumusețe, puritate și dragoste” (Westcott).

Ac. adevăr Dumnezeu vrea să-l reproducă în noi înșine (Ef. 4:15). Noi practicăm sau nu practicăm adevărul (Ioan 3:21; I Ioan 1:6), o cale de mijloc nu există. Primirea ac. adevăr înseamnă slobozenie (Ioan 8:32), căci el corespunde legilor proprii noastre existențe. Adevărul este și acela care ne poate sfinți (Ioan 17:17).

ADI, ADDI - forma gr. a numelui ebr. *Ido*. Strămoș al lui Cristos, care a trăit cu câteva generații înainte de Zorobabel (Lc. 3:28).

ADIEL - *podoaba lui Dumnezeu*.

1. Un simeonit (I Cr. 4:36).
2. Un preot, fiul lui Iahzera (I Cr. 9:12).
3. Tatăl unuia dintre păzitorii vistierilor lui David (I Cr. 27:25).

ADIN - *blând, delicat*. Întemeietorul unei case părintești dintre urmașii căreia o bună parte s-au reîntors din Babilon odată cu Zorobabel (Ezra 2:15 și 8:6). Căpetenia acestei case a semnat legământul inițiat de Neemia pt. a sluji Domnului (Nem. 10:16).

ADINA - *delicat*. Un rubenit. Ofițer al lui David (I Cr. 11:42).

ADINO. Unul dintre vitejii lui David. Ețonit. Una și aceeași persoană cu Ioșeb-Boșebet din II Sam. 23:8. Majoritatea interpreților moderni înțeleg cuv. trad. prin *Adino ețonitul* ca însemnând: *el și-a învărtit sulita*, în concordanță cu I Cr. 11:11.

ADITAIM, ADITHAIM, ADITAYIM: sens prob. *cetatea îndoitei prăzi*. O cetate din câmpia lui Iuda (Ios. 15:36), identif. cu el-Haditheh, la 4 km N de Aialon.

ADLAI - *dreptate, neprihănire* sau poate chiar *dreptatea lui Iehova*. Tatăl unui îngrijitor al turmelor de boi ale împ. David (I Cr. 27:29).

ADMA. Probabil *roșeață*. Una din cetățile din Câmpie (Gen. 10:19; 14:2, 8) care a fost nimicită odată cu Sodoma și Gomora (Gen. 19:25, 28, 29; Dt. 29:23; Os. 11:8).

ADNA, ADNAH, ADNACH - *plăcere*.

1. Un bărbat din sem. lui Manase. I s-a alăturat lui David la Țiclag (I Cr. 12:20).
2. Un bărbat din sem. lui Iuda, ofițer superior sub domnia lui Iosafat (II Cr. 17:14).

3. Un preot, căpetenie a fam. patriarhale a lui Harim, în a doua generație de după exil (Nem. 12:15).

4. Un fiu al lui Pahat-Moab pe care Ezra îl convinge să renunțe la femeia străină pe care și-o luase de nevastă (Ezra 10:30).

ADONIA, ADONIAS, ADONIYA - *Iehova este Domnul.*

1. Un fiu al lui David prin Haghită, una din nevestele regelui. Al patrulea dintre fiii lui născuți la Hebron (II Sam. 3:2, 4). Adonia era un tânăr frumos, elegant, evident favoritul tatălui său după Absalom. David, orbit de o nechibzuită și excesivă indulgență, nu l-a tratat niciodată. Când tatăl său era foarte înaintat în vârstă, Adonia a încercat să pună mâna pe tron. Fără îndoială că el știa intenția tatălui său de a lăsa împ. ca moștenire lui Solomon (I Împ. 1:13; I Cr. 23:1; 28:5). Cum primul și al treilea dintre fiii lui David muriseră (probabil că și al doilea), Adonia era cel mai mare dintre cei rămași în viață, și el a apreciat că avea dreptul la coroană, deși nici legea și nici obiceiurile nu atribuiseră succesiunea celui mai în vârstă. El câștigă de partea sa pe Ioab, în speranța de a-și asigura sprijinul armatei, și pe preotul Abiatar, socotind că ac. ar fi putut să-i influențeze pe preoți și pe leviți, însă nu a reușit să-l înduplece pe preotul Ţadoc, nici pe Benaia, căpetenia gărzii regale și nici pe profetul Natan. Adonia își invită apoi partizanii la un ospăț în aer liber și se proclamă rege. Dar cel pe care Dumnezeu îl alesese să urmeze lui David era, nu Adonia, ci Solomon. De aceea, Bat-Şeba, mama ac. din urmă, cu sprijinul proorocului Natan se prezintă înaintea bătrânului rege pt. a-i reaminti promisiunea referitoare la Solomon, a-i povesti intrigile țesute de Adonia și a-i cere sfatul. David poruncește ca Solomon să fie proclamat imediat ca împărat. Ospățul instigator se întrerupe brusc, invitații dau bir cu fugiții, iar Adonia se refugiază în fața altarului Domnului (I Împ. 1:5-50). Pt. moment, Solomon îl iartă. Dar când Adonia, cerând-o de nevastă pe Abişag, arată prin gestul acesta, cum se credea, că emite o nouă pretenție la domnie, Solomon poruncește să fie ucis (v. 51-53; 2:13-25).

2. Unul din leviții trimiși de Iosafat să instruiască, în Legea Domnului, pe locuitorii lui Iuda (II Cr. 17:8).

3. Pt. Nem. 10:16, v. *Adonicam*.

ADONI-BEZEC, ADONI-BEZEK, ADONI-BEZEQ - *Domnul lui Bezec*. Rege al Bezecului,

capturat de către războinicii din sem. lui Iuda. Aceștia l-au mutilat într-un chip îngrozitor. Dar el a socotit-o ca o răzbunare divină din pricină că, la rândul lui, procedase la fel cu 70 de împărați (Jud. 1:4-7).

ADONICAM, ADONIKAM, ADONIQAM - *Domnul Se scoală*. Fondatorul unei fam. din sânul căreia mai mulți membri s-au întors din Babilon cu Zorobabel și Ezra (Ezra 2:13; 8:13; Nem. 7:18). Căpetenia acestei fam. a semnat pactul făcut în timpul lui Neemia. Textul din Nem. 10:16 îl numește Adonia.

ADONIRAM - *Domnul este înălțat*. Ofițer care avea în sarcină impozitele sub domnia lui David și aceea a lui Solomon. El era fiul lui Abda. În II Sam. 20:24 este numit Adoram, iar în II Cr. 10:18 Hadoram. Când s-au răsculat cele 10 sem., Roboam l-a trimis să trateze cu rebelii. Aceștia, în loc să-l asculte, l-au ucis cu pietre (II Sam. 20:24; I Împ. 4:6; 12:18; II Cr. 10:18).

ADONI-TEDEC, ADONI-SEDEC, ADONI-TSEDEC, ADONI-TEDEK, ADONI-TEDEQ - *Domnul dreptății*. Rege al Ierusalimului. Aflând că israeliții au cucerit cetatea Ai și că gabaoniții făcuseră pace cu Iosua, el s-a aliat cu alți 4 regi amoriți pt. a pedepsi Gabaonul. Cei 5 aliați au fost învinși, prinși și omorâți (Ios. 10:1-27). Septuaginta îl numește Adoni-Bezec.

ADOPTA, ADOPTIUNE. V. *Înfiere*.

ADORA. V. *Prosternare*.

ADORAIM, ADORAYIM - cetate a lui Iuda, fortificată de Roboam (II Cr. 11:9). Prob. Adora, prescurtată în Dora, cetate din interior, în apropiere de Idumeea, din care a fost considerată după exil ca făcând parte (Ant. 13:9, 1; 15:4; 14:5, 3; Josephus, Răzb. 1:2:6; I Mac. 13:20). Identif. cu Dura, un sat pe coama unui deal, la cca 8 km V de Hebron.

ADORAM. V. *Adoniram*.

ADRAMELEC, ADRAMMELEK - (*dumnezeul*) *Adar este împărat*.

1. Divinitate în cinstea căreia își jertfeau copiii, trecându-i prin foc, coloniștii Samariei, proveniți din Sefarvaim (II Împ. 17:31). Dumnezeu Adar era soarele și ei îl adora sub un atribut special.

2. Fiul lui Sanherib. Împreună cu un frate al său, ac. îl ucide pe tatăl lui, după care fuge în Armenia (II Împ. 19:37; Is. 37:38).

ADRAMIT, ADRAMYT, ADRAMYTTIUM - port maritim al Eoliei. Sub stăpânirea romanilor, orașul făcea parte din prov. Asia. Corabia pe care s-a imbarcat Pavel la Cezareea pt. a merge la Roma era un vas din Adramit pregătit să se înapoieze în orașele de pe litoralul asiatic (F.A. 27:2).

ADRIATICA - o parte a Mediteranei (F.A. 27:27). Ac. nume provine de la Adria, important centru comercial pe cursul inferior al fluviului Pô (Padul). În sens mai restrâns, ac. termen definea numai regiunea vecină a Adriaticii actuale. Dar în cele din urmă, prin Adriatica se înțelege Golful Toronto, Marea Siciliei, Marea Ionică, Golful Corint și însuși spațiul maritim dintre Creta și Malta, ca în F.A. 27:27.

ADRIEL - *turma lui Dumnezeu*. Un bărbat din Mehola, căruia Saul i-a dat-o de nevastă pe fiică-sa Merab, deși o promisese inițial lui David în anumite condiții (I Sam. 18:19).

ADULAM - *loc împrejmuit*. Cetate din S terit. aparținând sem. lui Iuda, citată între Iarmut și Soco (Ios. 15:35). La o dată așa de îndepărtată pe când trăia Iacov, Adulam exista deja, fiind locuit de canaaniți (Gen. 38:1, 2). În momentul cuceririi Canaanului, era guvernat de un rege neînsemnat (Ios. 12:15). Roboam întărește cetatea ac. (II Cr. 11:7); ea va fi prosperă până și pe vremea lui Mica (Mica 1:15). După exilul babilonian, este din nou locuită (Nem. 11:30; II Mac. 12:38). În apropiere se găsea peștera pe care David, cu prilejul peregrinărilor sale, o transformă în cartier general. Aici s-a întâlnit cu tatăl, frații și alți numeroși partizani ai săi (I Sam. 22; II Sam. 23:13; Ant. 6:12:3). Numele Adulam subzistă prob. în acela de 'Aid el-Miyeh (Mâ), dar amplasarea inițială este la Tell Sheikh Madhkûr, la cca 14,5 km E - NE de Beit Jibûn (Elentheropolis). Ac. movilă domină uedul es-Sûr și căile de acces spre regiunea Beth-Tsur. Nu departe de aici este locul unde David l-a învins pe Goliat.

ADUCE AMINTE, AMINTI. În V.T., Dumnezeu își aduce aminte de Noe (Gen. 8:1), de Avraam (Gen. 19:29), de Lot (Gen. 19:29),

de Rahela (Gen. 30, 22), de Ana (I Sam. 1:19b), de Ezechia (II Împ. 20:3; Is. 38:3), ceea ce înseamnă că El va interveni în favoarea lor. El își aduce aminte de pop. Lui (Ps. 115:12) și de legământul făcut cu el (Gen. 9:15-16; Ex. 2:24; 6:5; Lv. 26:42 și urm.; Ps. 105:42). Neemia l-a cerut să-și aducă aminte de promisiunile făcute lui Moise (Nem. 1:8 citând Lv. 26:33), să-și aducă aminte de el și să-l ocrotească (Nem. 13:22). Psalmiștii se roagă Domnului ca El să nu-și aducă aminte de păcatele lor (Ps. 25:7), ci de necazurile lor (74:22), de îndurarea Lui față de ei (Ps. 74:2; 106:4; cf. Jud. 16:28; I Sam. 1:11; II Împ. 20:3; Iov. 7:7; 10:9; Ier. 15:15; Hab. 3:2), de făgăduințele Lui (Ps. 119:49), de David și de toate necazurile lui (Ps. 132:1), adică să intervină în favoarea succesorului său și să-și îndeplinească promisiunile (Ps. 132:11-12). Isaia zice: „*Voi care aduceți aminte Domnului de el, nu vă odihniți deloc! Și nu-I dați răgaz până nu va așeza din nou Ierusalimul*” (Is. 62:6-7). Diferite gesturi simbolice au ca scop să provoace Domnului aducerea aminte de pop. Lui și astfel El să intervină în favoarea sa: chemarea Numelui Lui (Ex. 3:15), prăznuirea Paștelor (Ex. 12:14), jertfele însoțite de sunetul trâmbițelor de argint cu prilejul sărbătorilor (Num. 10:1-10). Subst. *memorial* se referă la diferite obiecte având aceeași funcțiune: plăcile de bronz ce acopereau altarul (Num. 16:38-39), ofranda vegetală consumată acolo (Lv. 2:2), „*cele două pietre de aducere aminte pt. fiii lui Israel*” (Ex. 28:11-12; 39:7), fumul care se ridica spre Dumnezeu și care trebuia să evoce amintirea îndurării Sale (Lev 2:2, 9; Num. 5:26), cartea conținând numele celor ce se tem de Domnul (Mal. 3:16). *Memorialul* trebuia, în același timp, să-i determine pe israeliți să-și aducă aminte de Dumnezeu, de izbăvirea Lui (Ps. 77:12). Credinciosul este sfătuit să-și amintească de Domnul care îi dă puterea necesară dobândirii lucrurilor trebuincioase traiului zilnic (Dt. 8:2, 11, 14, 18). Trebuia, de asemenea, să-și aducă aminte de sabbat ca să-l păzească (Ex. 20:8; Lv. 19:3), de poruncile lui Dumnezeu (Num. 15:39). Ele trebuiau să fie legate la mâini și înaintea ochilor (Dt. 6:8; 11:18). Doi psalmi au ca titlu cuvintele: „*Spre aducere aminte*” sau *memorial* (38; 70). David îi cere lui Dumnezeu să-l izbăvească. El a așezat niște leviți înaintea chivotului având sarcina de „a face memorialul” Domnului (I Cr. 16:4).

ADUCE JERTFE, A OFERI OFRANDE. În V.T., verbul ebr. *qarabh* înseamnă *a se apropia* și *a face să se apropie*, *a aduce*, sub forma sa cauzală. În sensul care ne interesează pe noi, el face parte din vocabularul preotesc și se aplică prezentării unei arderi-de-tot sau a unei ofrande înaintea Domnului (Lv. 1:5, 13-14). Jertfele și darurile jucau un rol important în viața rituală evreiască (v. *Ofrandă* și *Jertfă*).

În N.T., numeroși termeni gr. sunt redați, în lb. noastră, prin verbul *a aduce*, *a oferi*: *prophorô* (în esență: *a aduce ceva*) se aplica darurilor pe care magii le-au adus lui Isus. Este folosit, de asemenea, pt. Isus Cristos în funcția Sa de Mare Preot care S-a adus pe Sine Însuși lui Dumnezeu (Evr. 8:3; 9:14, 28; 10:12) și care a făcut să se înalțe spre Tatăl rugăciuni și cereri „în zilele vieții Sale pământești” (Evr. 5:7). Sub aspect negativ, cei care prigonesc pe credincioși își închipuie că aduc lui Dumnezeu o slujbă plăcută (Ioan 16:2).

Verbul *anapherô* este folosit, de asemenea, cu privire la jertfa lui Cristos (Evr. 7:27), precum și pt. jertfa de laudă adusă lui Dumnezeu de creștini (Evr. 13:15); el mai indică „jertfele duhovnicești” oferite lui Dumnezeu (credincioșii zidiți în Cristos - I Pet. 2:5). *Spendomai* (lit. *a face o libațiune*. V. *Ofrandă*) este întrebuințat de Pavel pt. a vorbi despre apropiatul său martiriu: „sunt gata să fiu oferit ca libațiune și clipa plecării mele este aproape” (după textul fr. N.Ed.) (II Tim. 4:6). În Rom. 12:1 cuv. *aduceți* redă gr. *paristêmi*, termen tehnic indicând ofranda animalelor jertfite, aducerea lor pe altar (cf. Rom. 6:13). În Bibliile noastre este vorba, de asemenea, de a aduce lui Dumnezeu mulțumiri (II Cor. 9:11), a oferi Evanghelia gratis (I Cor. 9:18), dar în pasajele acestea cuv. *a aduce* nu figurează în gr., ci a fost inclus în trad. pt. a înlesni înțelegerea (v. *Da în mâna cui*).

ADULTER. Încălcarea cu voia a angajamentului de fidelitate în căsătorie când unul din parteneri întreține o relație sexuală cu o a doua persoană. Raportul dintre două persoane necăsătorite este indicat printr-un alt cuvânt (*porneia*) redat în unele versiuni prin *curvie* sau *prostituție*, iar în altele prin *preacurvie* (în Mt. 15:19 și I Cor. 6:9 apar ambele cuvinte). Rom. 7:3 precizează că moartea unuia din soți desface căsătoria, supraviețuitorul putând astfel să se recăsătorească fără a fi luat drept adulter. Adulterul este interzis prin porunca

a șaptea (Ex. 20:14, 17, reamintit în Rom. 13:9; Iac. 2:11...). În V.T., interdicția viza îndeosebi femeia măritată sau logodită (Dt. 22:23-24). Bărbatul putea să aibă mai multe neveste, fără a fi taxat drept adulter. Astfel, când un bărbat întreținea o relație sexuală cu o fată nelogodită, singura pedeapsă ce i se putea impune era s-o ia de nevastă, fără a avea dreptul s-o izgonească ulterior (Dt. 22:28-29). În caz de adulter, cei doi parteneri vinovați erau dați la moarte (Lv. 20:10; Dt. 22:22-27), prin lapidare (Ez. 16:38, 40; cf. Ioan 8:5), dar V.T. nu redă exemple privind executarea acestei pedepse.

Dacă bărbatul avea unele îndoieli cu privire la fidelitatea soției sale, el o prezenta înaintea preotului căruia îi aducea o „ofrandă de gelozie”. Ac. o supunea la o probă dându-i să bea „apele amare” și făcând-o să jure că rămăsese credincioasă bărbatului ei. În caz de jurământ strâmb, Dumnezeu aducea la îndeplinire blestemul rostit de preot asupra femeii (Num. 5:11-31). Măsura ac. trebuie să fi fost abandonată cu câțva timp înainte de distrugerea Ierusalimului de către Nebucadnețar.

Isus, revenind la ordinea primară instituită de Dumnezeu: un bărbat și o femeie au devenit un singur trup, a aplicat și bărbatului interdicția care viza numai femeia sub Vechiul Legământ (Mt. 5:32; 19:3-9; Mc. 10:11 și urm.; Lc. 16:18). Chiar o privire pofticioasă este taxată drept adulter (Mt. 5:28). Adulterul este unul dintre păcatele care împiedică intrarea în Împ. cerurilor (Mt. 15:19; Mc. 7:21 și urm.; cf. I Cor. 6:9 și urm.; Evr. 13:4; II Pet. 2:14), dar Dumnezeu îl poate ierta (Mt. 21:31 și urm.; Ioan 8:3-11). Învățătura lui Pavel este în deplină armonie cu aceea a lui Isus (I Cor. 7:1-13; Ef. 5:25-33; I Tim. 3:12).

În Biblie, cuv. *adulter* indică adesea necredincioșia pop. legământului față de Dumnezeu (Ier. 3:8, 9; Ez. 16:32; 23:37; Ap. 2:22), prezentat ca soțul lui (Ier. 2:2; 3:13; 13:27). Isus a taxat pe concetățenii Săi drept un *neam preacurvar* (Mt. 12:39; 16:4; Mc. 8:38), adică necredincios Dumnezeului lui. Iubirea de lume este, în ac. sens, un adulter înaintea ochilor Domnului (Iac. 4:4).

Față de banalizarea adulterului (în sens propriu) de către contemporanii noștri, regulile Cuvântului reamintesc gravitatea sa înaintea lui Dumnezeu.

ADUMIM, ADUMMIM - obiecte roșii. Suișul Adumim duce, printr-o trecătoare, din valea Iordanului în zona deluroasă. Hotarul dintre

Iuda și Beniamin trecea prin apropiere (Ios. 15:7; 18:17). Ruta cea mai scurtă și mai frecventată dintre Ierusalim și Ierihon traversa Adumimul. Sf. Ieronim susține că ac. nume aparținea unui cătun, în ruine pe vremea sa, care se mai numea Maledomim, forma ebr. completă a expresiei *suișul Adumim*. Sf. Ieronim atribuie originea ac. nume petelor de sânge provenite de la victimele tâlharilor (cf. Lc. 10:30), însă credem că el se datorează mai curând marnei roșii din împrejurimi. Un ecou al acestei denumiri s-a păstrat în numele Tala'at ed-Dumm, adică *Suișul sângelui*, pe care îl poartă o colină fortificată aflată la jumătatea drumului dintre Ierusalim și Ierihon, precum și râpa următoare ce poate fi întâlnită pe ac. drum.

ADUNA, A STRÂNGE. În gr. *synagô*, verb folosit, atât cu privire la oameni, cât și la lucruri (Lc. 12:17-18; 15:13; Ioan 6:12; 18:2; F.A. 11:26). Un compus al lui - *episynagô* - vizând adunarea persoanelor apare numai în Ev. sinoptice (Mc. 1:33; Lc. 12:1), fiind folosit pt. a exprima dorința lui Isus de a strânge pe locuitorii Ierusalimului (Mt. 23:37; Lc. 13:34) și profeția referitoare la adunarea, de către îngeri, a aleșilor Lui la venirea Sa (Mt. 24:31; Mc. 13:27). Subst. corespunzător (*episynagôgê* = *adunare, strângere laolaltă*) este folosit în Evr. 10:25 și a fost înțeles de traducători foarte diferit: *să nu părăsim adunările noastre* (întâlnirile frățești) sau *să nu pierdem din vedere strângerea noastră laolaltă* (cu Cristos la venirea Lui), *ci să ne încurajăm reciproc în perspectiva aceasta, cu atât mai mult cu cât vedeți că ac. Zi se apropie*. Ultima opțiune se armonizează destul de bine cu contextul. În F.A. 1:4 este folosit verbul *sunalizmai* pt. o mulțime adunată. Verbul *synerchomai* (a veni împreună) este tradus, de asemenea, prin *a se aduna* (Mc. 14:53), mai ales pt. biserica locală care se strânge în același loc (I Cor. 11:17, 18, 20, 33, 34; 14:23, 26).

ADUNARE. În Biblie, ac. cuv. definește:

1. Unitatea politică pe care o constituiau israeliții: bărbați, femei și copii (Ex. 12:3, 19, 47; 16:1, 22; Lv. 4:13, 14; 24:14; Num. 1:2; 14:1; 15:26; 16:9; 20:11; Jud. 20:1).

2. Gruparea poporului, în special cu scop religios (I Împ. 8:14, 65; II Cr. 30:2-4; Ps. 22:23, 26) sau comunitatea convocată și reunită pt. cult (Num. 10:7; 16:3; 19:20; 20:4; Ios. 8:35; Jud. 20:2).

3. În N.T., termenul *adunare* se aplică în general unei strângeri laolaltă a creștinilor pt. scopuri de cult (F.A. 11:26; I Cor. 14:23, 24; Evr. 10:25). Ar mai trebui precizat aici că în textul gr. sunt folosite două cuv.: *synagôgê* și *ekklêsia*. Septuaginta folosește ambii termeni pt. a traduce cuv. ebr. care înseamnă *adunare*. În N.T. cuv. *synagôgê* capătă un pronunțat caracter iudaic, dar ac. nu împiedică pasaje ca F.A. 13:43 și, mai ales, Iac. 2:2 să-l transcrie prin *adunare*: „...dacă intră în adunarea voastră un om...”. Cât despre termenul *ekklêsia*, el este folosit de 3 ori cu privire la adunarea în învălmășeală a pop. din Efes (F.A. 19:32, 39, 41).

Mai notăm, în sfârșit, că vers. Darby traduce *ekklêsia*, nu prin *biserică*, ci prin *adunare*: „Cristos este Capul Adunării... Cristos a iubit Adunarea...” (Ef. 5:23 și urm.).

ADUNAREA BĂTRÂNILOR, CORPUL BĂTRÂNILOR, CEATA PREZBITERILOR. În gr. *presbyterion*. Ansamblul mai multor *presbyteroi*, bătrâni ai unei biserici (I Tim. 4:14) (v. *Bătrâni* și *Punerea mâinilor*).

ADUNARE (CONVOCARE) SFÂNTĂ. În ebr. *miqra* = *adunare sfântă*. Ocazie solemnă cu care israeliții trebuiau să se strângă laolaltă și să nu facă nici o lucrare de slugă. Adunările sfinte aveau loc: în fiecare *sabat* (Lv. 23:1-3); în prima și a 7-a zi a sărbătorii *Azimilor* (Ex. 12:16; Lv. 23:6, 7; Num. 28:18, 25); la sărbătoarea săptămânii sau a *Rusaliilor* (Lv. 23:15-21); în prima și a 7-a zi a lunii, apoi în a 10-a zi a acelei luni când se ținea marea *Zi a ispășirii* (Lv. 23:24-28, 35; Num. 29:1); de asemenea, în prima și a 8-a zi a sărbătorii *Corturilor* care începea în ziua a 15-a a lunii a 7-a (Lv. 23:34-36; Num. 8:18).

ADVERSAR. V. Vrăjmaș.

ADVERSAR AL LUI CRISTOS. V. Anticrist.

AFARAS - cei din Afaras, afarsiți. Un trib oriental strămutat de Osnapar în Samaria (Ezra 4:9).

AFEC, AFEK, AFECA - forță.

1. Cetate la N de Sidon (Ios. 13:4); identif. de regulă cu Afka, vechiul Afaca, la aproape 37 km NE de Beirut, la izvoarele râului Adonia care trece prin Byblos, numit și Nahr Ibrahim.

2. Afec sau Afic, situat în ținutul lui Așer. Canaanii nu au fost alungați de aici (Ios. 19:30; Jud. 1:31). Identif. cu Tell Kurdaneh, lângă izvoarele râului Na'mein care se varsă în Mediterana la SE de Akko.

3. Localitate din câmpia Saronului (Ios. 12:18), la izvoarele râului Aujeh, la Ras-el'Ain (Răzb. 2:19, 1). Probabil că acolo au tăbărit filistenii în preajma bătăliei date contra lui Israel la Eben-Ezer. Șilo se afla la o depărtare de 40 km (I Sam. 4:1, 12) (v. *Antipatrida*).

4. O cetate situată după cât se pare între Sunem și Izreel. Filistenii și-au întins corturile la Sunem, dar au trebuit să descopere că israeliții ocupaseră înălțimile Ghilboa. De la Sunem, filistenii au înaintat până la Afec, apoi la Izreel, unde i-au atacat pe israeliții coborâți la fântâna Izreelului. Puși pe fugă de vrăjmași, israeliții au fost siliți să ocupe din nou pozițiile din Ghilboa unde filistenii au continuat să-i măcelărească (I Sam. 28:4; 29:1, 11; 31:1). Alte evenimente care au de-a face cu Afec fac localizarea sa mai dificilă. Ben-Hadad se pare că pornise spre ac. oraș cu scopul de a lupta contra lui Ahab. Înfrânt, el se retrage în Afec cu oastea care-i mai rămăsese. Dar zidurile de apărare ale cetății se prăbușesc și el mai pierde 27 000 de soldați (I Împ. 20:26-30). În fine, tot la Afec, Ioas, împ. lui Israel, trebuia, potrivit profeției lui Elisei, să-i bată pe sirieni până la nimicirea lor totală (II Împ. 13:14-19). Un oraș de pe malul occidental al Iordanului, în câmpia Izreelului, ar corespunde datelor de mai sus. Totuși, Afecul de care vorbesc cele două pasaje ar putea tot așa de bine să fie orașul cu același nume de pe celălalt mal al Iordanului, pe Golan, la vreo 5 km depărtare de marea Galileii, pe drumul principal dintre Damasc și Bet-Șean. Pe amplasamentul acestei așezări se află acum satul Afek, numit și Fik.

AFECA, AFEKA, AFEQA - *loc tare, lucrări fortificate*. Cetate din regiunea muntoasă a lui Iuda (Ios. 15:53).

AFEREMA, APHAEREMA. Un district guvernamental. Pe timpul lui Ionatan, Macabeul, a fost despărțit de Samaria, alipit ținutului lui Iuda și plasat sub autoritatea marelui preot (I Mac. 11:34; 10:30, 38). Se crede că ac. nume - Aferem - (alterația gr. a numelui Efraim) indică cea mai mare parte a Samariei meridionale (cf. Ioan 11:54).

AFIAH, AFIK, AFIKHA. Sens pos. *înviorat, însuflețit*. Strămoș al regelui Saul (I Sam. 9:1).

AFIC, AFIK. V. *Afec*, 2.

AFINOR. V. *Turnător*.

AGAB, AGABUS. Prooroc creștin din Ierusalim. A mers la Antiohia unde a proorocit cu privire la o foamete de proporții care a și survenit pe timpul împ. Claudiu (F.A. 11:28; Ant. 20:2, 5; 5:2). Când Pavel se oprește la Cezareea, în drum spre Ierusalim, Agab, venit acolo din Iudeea, își leagă mâinile și picioarele cu brâul lui Pavel, spunând că așa se va face cu proprietarul brâului odată ce el va ajunge la Ierusalim (F.A. 21:10-11).

AGAG. Sens prob. *strălucitor, scânteietor*. Nu se știe dacă Agag era un titlu purtat de regii amaleciți ca, de ex., acela de faraon la egipteni, sau dacă era un nume curent în dinastie.

1. Împ. al lui Amalec a cărui măreție o confirmă Balaam (Num. 24:7).

2. Împ. al lui Amalec cruțat de Saul, dar apoi ucis de Samuel (I Sam. 15:9-33).

AGAGHIT. Nume dat lui Haman, marele vrăjmaș al iudeilor (Est. 3:1, 10; 8:3-5). Că ar fi fost un amalecit este o presupunere (Ant. 11:6:5).

AGAPE. Trad. cuv. gr. *agapai* (II Pet. 2:13); o altă trad. pos. (Iuda 12): *masa de dragoste*. În Biserica primară *masa luată în comun* în cursul căreia se celebra Sf. Cină. Iată ce zice Sf. Ioan Gură de Aur: „*Când creștinii au încetat să mai aibă toate de obște, membrii cei mai bogați ai comunității au pus la dispoziția tuturor alimente și băuturi; după celebrarea cultului și a Sf. Cine, bogații și săracii participau împreună la o masă care trebuia să scoată în evidență dragostea creștină*”. Însă corupția care a luat proporții tot mai mari în Biserică, punerea unui accent crescând pe ceremonii, au determinat schimbarea caracterului ac. agape. Au apărut și unele acte de neorânduială. Conciliul din Laodiceea (dată incertă în sec. IV) și cel din Cartagina, în anul 397, au interzis practicarea meselor de dragoste în biserici. De asemenea hotărârile sinoadelor desfășurate la Orleans (541), Chêne (692) și Aix-la-Chapelle (816). Dar conciliile respective

nu au reușit să înlăture cu desăvârșire din Biserica Romană favoarea de care se bucurau ac. sărbători de caritate. Ele s-au mai menținut și în Biserica de Constantinopol. La protestanți, agapele au fost reluate de Bisericele Morave, iar John Wesley le-a reintrodus în mijlocul metodiștilor (cf. F.A. 2:46; 6:1; 20:7, 11; I Cor. 11:17-34).

AGAR, HAGAR. Forma gr. a cuv. ebr. *Hagar* însemnând *fugă*; cf. arab *hijrah* = *emigrație, fugă*. Roabă egipteană a Sarei. Probabil că Avraam a primit-o cu prilejul șederii sale în Egipt (Gen. 16:1; cf. 12:10). Avraam se afla deja de 10 ani în țara Canaanului. Sara încă nu avusese copii. Aflată la vârsta de 76 de ani, ea nu mai trăgea nădejde că va aduce pe lume fiul promis și regreta faptul de a nu fi avut parte de făgăduința divină. Și atunci Sara și-a propus să recurgă la mijloacele omenești pt. a-i asigura un fiu lui Avraam și a dobândi titlul de mamă. Conform unui obicei al vremii, ea îi dă lui Avraam pe servitoarea ei. Când Agar s-a văzut însărcinată, a disprețuit-o pe stăpâna sa care a început să se poarte cu asprime cu ea. Agar fuge în pustie. Îngerul Domnului o găsește lângă un izvor, între Șur și Besed, îi descoperă viitorul copilului pe care îl purta în pânțe și-i poruncește să se întoarcă la stăpâna sa. Agar numește acea fântână *fântâna Celui viu care mă vede* (Gen. 16:1, 16). Ea revine la Sara și, când i se împlinește vremea, dă naștere lui Ismael. Vreo 15 ani după aceea, tânărul Ismael își bate joc de pruncul Isaac. Urmare a acestei atitudini insultătoare, Ismael și Agar, cu un burdof de apă pe umăr sunt excluși, la porunca lui Dumnezeu, din fam. lui Avraam. Ei rătăcesc apoi prin pustia Beer-Șeba până când nu mai găsesc apă. Nemaiputând fi de ajutor băiatului, complet epuizată, Agar îl așază la umbra unui copăcel, apoi se depărtează de el la o aruncătură de arc spre a nu-l vedea murind. Îngerul Domnului intervine din nou, îi arată un izvor aflat în apropiere și-i reamintește promisiunea referitoare la copil. Ultimul pasaj care face referire la Agar ne-o prezintă alegând pt. fiul ei o femeie din țara Egiptului unde se născuse ea însăși (Gen. 21:1-21). Toate aspectele legate de ac. mod de comportament față de Agar sunt clarificate cu ajutorul documentelor arheologice de epocă - arhivele de la Alalakh, codul lui Hamurabi, tăblițele de la Nuzi (v. *Hamurabi, Horiți și „Abraham et son*

temps“, A. Parrot). În legătură cu Gal. 4:21-31, v. *Ismael*.

AGAT. Una din pietrele scumpe ce împodobeau pieptarul marelui preot (Ex. 28:19; 39:12). Prin ac. cuv. redau unele versiuni biblice numele pietrei prețioase de care este vorba în Is. 54:12 și Ez. 27:16 care a fost identificată mai exact cu rubinul. Cuv. *agat* provine din gr. *achatês*, numele unui râu din Sicilia. Agatul are reflexe diferite, prezentate concentric. Există mai multe varietăți de agat, unele dintre acestea fiind menționate în Biblie: crisopraz, cornalină, sardonice, calcedonie, heliotrop, safirină. Este o piatră transparentă, suficient de dură pt. a obține un mărgăritar frumos șlefuit, dar grăunțele de agat se pretează totuși la tăiere și gravură. Ac. piatră scumpă a fost folosită de egipteni, gr. și rom. pt. confecționarea de bijuterii (scarabeul egiptean, cameea, cupa ptolemeilor). Se întâlnește frecvent în colecțiile de giuvaere ale antichității, precum și în perioada corespunzătoare sec. XIV și XVIII.

AGHE, SAGHE, ȘAGHE. Sens pos. *fugar*. Locuitor din Harar. Tatăl unuia dintre vitejii lui David (II Sam. 23:11) (v. *Șaghe*).

AGITA, A BALANSA (ofrandele). V. *Legănarea darurilor*.

AGONIE, CHIN DE MOARTE (în gr. *agônia*). Îngrijorare mare, anxietate, neliniște profundă în fața morții, luptă înspăimântată, suferință cumplită. Termen folosit numai de Luca (22:44) pt. a reda lupta spirituală a lui Isus în fața morții. Dumnezeu l-a trimis un ajutor supranatural (cf. I Împ. 19:5-7; vezi și Mt. 26:36-46; Evr. 5:7-8).

AGRAFĂ. V. *Cârlig, copcă*.

AGRAPHIA (de la *agraphos* = *nescriș*). Prin ac. termen sunt indicate cuvintele lui Isus care nu au fost redată în Evangheliile (v. Ioan 21:25). Ele provin din patru surse:

1. Citate în alte cărți ale N.T. (F.A. 20:35; Iac. 1:12)
2. Adaosuri în unele manuscrise ale N.T. (Codex Bezae)
3. Citate în evangheliile apocrife și alte scrieri datând din primele secole (cca 175 de citate din care peste jumătate sunt apocrife);

4. „*Logia sau spusele Domnului nostru*”, găsite la Ozyrhynque în Egipt, multe dintre acestea fiind considerate drept autentice de către exegeți (v. un exemplu în X.-L. Dufour, „*Dictionnaire du N.T.*” (Seuil, Paris, 1975), pag. 104-105; D. Merejkovski, „*Le Christ inconnu*”).

AGREABIL. V. *Plăcut*.

AGRICULTURĂ - cultura solului. Ac. cuv. nu apare în Biblie, dar ideea pe care o reprezintă este foarte larg răspândită. Expresia analoagă *lucrătorul pământului* (munca câmpului) se găsește atât în Vechiul, cât și în Noul Testament. Cuvântul *a ara* este foarte des întâlnit. Adam trebuia să întrețină grădina Edenului (Gen. 2:15); Cain cultiva solul (4:2); Noe a sădit o vie (9:20); Isaac a făcut semănături (26:12). Când israeliții locuiau în Egipt, pop. care stăpânea Delta Nilului dispunea de o agricultură foarte dezvoltată. Se cultivau și se exportau cereale de diferite feluri (Gen. 41:49, 57; 43:2). Sunt menționate: grâul, secara (sau mai degrabă alacul), orzul. De asemenea, se cultiva inul (Ex. 9:31, 32). Israelii denuneau uneori recoltele lor prin două cuvinte: „*grâul și vinul*” (Gen. 27:37; Ps. 4:8). Când adăugau un al treilea produs agricol, de obicei ac. era rodul măslinului (Dt. 6:11). Dacă lista se lungia, atunci erau menționate: grâul, orzul, vinul, smochinele și rodiile (8:8), ca să nu mai vorbim de miera sălbatică (cf. 11:14; 12:17). Isaia adaugă la toate acestea chimenul (Is. 28:25, 27), iar Ezechiel bobul, lintea, meiul (Ez. 4:9). Israelii aveau pluguri trase de boi (I Împ. 19:19; Is. 2:4), emondoare (pt. tăiat cren-gile arborilor. N.Ed.), seceri etc. (ibid. și Dt. 16:9; Ioel 3:13...). Odihna pământului, lăsat în paragină în fiecare al 7-lea an, permitea atingerea scopului urmărit în zilele noastre prin asolament (Ex. 23:10, 11). În principiu, se aduna recolta de pe terenurile ce ofereau o producție ridicată. Pt. obținerea unor recolte mai bogate, se impunea crearea unor rezerve de apă astfel ca lipsa de ploaie să nu pricinuiască foamete, cum se întâmpla deseori. Agricultură, creșterea vitelor mari și mici au fost, pe tot parcursul V.T., principalele surse de venituri ale Palestinei, ac. nefiind încă o țară comercială.

AGRIPA. V. *Irod*.

AGUR - *adunat, luat în locație sau colecționar*. Fiul lui Iache; autorul maximelor din Pv. 30.

AHAB, AKHAB - *un frate al tatălui*.

1. Împ. al lui Israel, fiul și urmașul lui Omri. El a început să domnească pe la anul 874 î.Cr., în al 38-lea an al lui Asa, regele lui Iuda (I Împ. 16:29). S-a căsătorit cu Izabela, o femeie idolatră și cu un temperament masculin, fiica lui Etbaal, regele Sidonului. Ea se închină lui Baal și reușește să-l domine pe bărbatul ei, transformându-l într-un adorator al aceluiași dumnezeu fals (v. 30-33). Religia națională a lui Israel a fost zdruncinată. Făcând cei doi viței de aur pt. a-și menține împ. de a cărei trecere în mâna lui Roboam se temea, Ieroboam a pretins menținerea cultului Domnului, cel puțin în teorie. Dar Ahab, sub influența Izabelei, părăsește total pe Domnul și slujește lui Baal, divinitate rivală. Intoleranta regină nu se mulțumește însă numai cu pervertirea lui Ahab, dar caută să târască tot pop. în idolatrie. Proorocii Domnului sunt urmăriți și omorâți. Un mic număr dintre aceștia scapă cu viață, datorită lui Obadia, un funcționar superior, care îi ascunde într-o peșteră. Dar tocmai în ac. perioadă atât de critică apare cel mai formidabil prooroc al lui Israel, *Ilie tișbitul*. El a fost trimis de Dumnezeu să prezică lui Ahab ani de secetă și de foamete, ca pedeapsă pt. păcatul regal. La capătul celor trei ani și jumătate de secetă (I Împ. 18:1; Lc. 4:25; Iac. 5:17), Ilie, la porunca Domnului, se înfățișează din nou înaintea lui Ahab, cerându-i ac. să organizeze o confruntare cu profeții lui Baal, pe muntele Carmel. Rezultatele ac. test urmau să aibă un caracter decisiv pt. Israel. Domnul își apără personal cauza, trimițând foc din cer care mistuie jertfa lui Ilie. Proorocul cere pop. care a văzut minunea și a recunoscut pe Domnul ca Dumnezeuul lui să pună mâna pe cei 450 de prooroci ai lui Baal și pe cei 400 de prooroci ai Astartelei, să-i pogoare la pârâul Chison spre a fi junghiați acolo. Luând cunoștință despre cele întâmplate, Izabela jură s-o pedepsească zeii cu toată asprimea dacă Ilie va rămâne cu viață până a doua zi. Înspăimântat, proorocul fuge la muntele Horeb. Dumnezeu îl face să se întoarcă, incredințându-i o triplă misiune: să ungă pe *Hazael* ca rege al Damascului și ca nuia pt. idolatrul Israel; să-l ungă pe *Iehu* ca rege al lui Israel, în locul fam. lui Ahab, cu porunca de a răsturna, prin intermediul puterii de stat, cultul lui Baal; să ungă pe *Elisei* ca prooroc, pt. a nimici idolatria, acționând asupra conștiinței poporului. Scandalul cu via

lui Nabot a pus vârf păcatelor lui Ahab și ale Izabelei. Înainte de a se întâmpla ac. lucruri, Ahab l-a învins pe Ben-Hadad din Damasc, regele Siriei, și a permis ac. tiran, prizonierul lui, să scape cu viață încheind cu el un legământ. Relatarea privind ac. bătălie desfășurată la Karkar, în anul 853 î.Cr., așa cum este ea prezentată în analele militare asiriene ale lui Salmanasar III prezintă un real interes. Biblia nu vorbește de lupta cu Salmanasar, dar este oarecum subînțeleasă prin faptul că Ahab îl lasă în viață pe Ben-Hadad după ce l-a biruit (I Împ. 20), cum se spunea ceva mai sus. Motivul era acela că, știindu-se amenințat de Asiria, Ahab s-a gândit probabil că, într-un viitor apropiat, o alianță cu Ben-Hadad îi va putea fi utilă. Ceea ce de altfel s-a și întâmplat: Salmanasar dă numeroase detalii referitor la o coaliție de 11 sau 12 regi dintre care cei mai importanți erau regele Hamatului, regele Damascului (Ben-Hadad) și Ahab, regele lui Israel. Ahab a furnizat 2 000 de care de luptă și 10 000 de infanteriști. Salmanasar istorisește mai departe că a obținut victoria fără prea mari eforturi, dar cum el a trebuit să revină în țară pt. a-și isprăvi cucerirea, ne putem întreba dacă înfrângerea coaliției respective a fost totală, cum susținea el. Războiul contra Damascului a fost reluat ceva mai târziu. Ahab, profitând de o vizită a lui Iosafat, regele lui Iuda, i-a propus ac. o expediție comună în vederea recuceririi Ramotului din Galaad, dincolo de Iordan. Proorocii lui Baal au încurajat ac. acțiune. Mica, singurul prooroc al Domnului care era liber, a prezis moartea lui Ahab. Acesta, profund neliniștit, se decide să se deghizeze înainte de a porni la război, iar împ. lui Iuda îi propune să se îmbrace cu hainele sale regale. Iosafat avea să devină astfel ținta tuturor săgeților vrăjmașe. Însă un individ necunoscut trage o săgeată „la întâmplare” și lovește pe Ahab între încheieturile armurii. Regele moare pe la apusul soarelui, fără să fi pus mâna pe Ramot din Galaad. Carul și armura lui Ahab au fost apoi spălate în iazul Samariei, iar câinii, potrivit prezicerii lui Ilie, i-au lins sângele. Ahab dispăre după o domnie de 22 de ani. Îi urmează pe tron fiul său Ahazia (I Împ. 16:29-22:40; II Cr. 18:1-34).

2. Un prooroc mincinos și imoral. Fiul lui Colaia. Ieremia prezice că Nebucadnețar, împ.

Babilonului, avea să-l ardă de viu (Ier. 29:21-23).

AHAIA: la origine, un stat gr. din N Peloponezului (Moreea actuală). Ea cuprindea Corintul și istmul său. După cucerirea Greciei de către rom., împ. Cezar-August a împărțit țara ac. și regiunile învecinate în două provincii: Macedonia și Ahaia. Cea din urmă cuprindea tot Peloponezul, Grecia continentală, S Iliriei, Epirul și Tesalia. Corintul, capitala, era reședința unui proconsul care guverna provincia. N.T. folosește termenul Ahaia în sensul geografic larg pe care i l-a dat August (F.A. 18:12, 27; 19:21; Rom. 15:26; II Cor. 1:1; 9:2; I Tes. 1:7, 8).

AHAIC, AHAICOS, AHAICUS - *originar din Ahaia*. Numele unui creștin care vine din Corint împreună cu alți doi credincioși să viziteze pe Pavel (I Cor. 16:17).

AHARHEL, AHAREHEL, AKHARPHEL, ACHARCHEL: sens pos. *puterea a dăinuit*. Fiul lui Harum și fondatorul unei fam. în sem. lui Iuda (I Cr. 4:8).

AHASBAI, AHAȘBAI, AKHASBAI, AKASBAI. Pare să fie vorba de un nume neevreiesc. Maacatit, tatăl lui Elifelet. Ac. din urmă a fost unul dintre vitejii lui David (II Sam. 23:34) (v. *Ur*, 2).

AHAȘTARI, AHAȘETARI, AKHASTHARI, ACHASCHTHARI. Un bărbat din Hețron, fiul lui Așhur (I Cr. 4:6; cf. 2:24).

AHAȘVEROȘ (de la vechiul nume persan Xayarsan, devenit în gr. Xerxes) - *șeful guvernatorilor*.

1. Tatăl lui Darius, medul (Dan 9:1) (v. *Darius*, 1). Nu cunoaștem și din alte surse pe ac. Ahașveroș. Exegeții au lansat diverse supoziții. Oricum, nu este vorba de soțul Esterei (v. pct. 2 al ac. art.). Ahașveroș ar putea fi un titlu onorific (v. *Darius medul*; *Cir*).

2. Regele Persiei, soțul Esterei (Est. 1:2, 19; 2:16, 17). Cartea Esterei îl prezintă drept un om senzual, capricios, fără spirit de prevedere, fire despotică și crudă. Istoria gr. face același lucru cu privire la un rege numit Xerxes (Herodot 7:35, 37; 9:107). El era fiul lui Dariu Hystaspe căruia i-a urmat pe tronul

Persiei, în anul 486 î.Cr. Mama sa, Atossa, era fiica lui Cyrus. O inscripție descoperită la Persepolis enumeră toate națiunile aflate sub dominația sa, confirmând întru totul ceea ce spune Est. 1:1 despre imperiul său care se întindea „din India și până în Etiopia”. În al doilea an al domniei sale, i-a supus pe egipteni care se răsculasera contra tatălui său. În anul al 3-lea a organizat la Susa vestite sărbători și o consfătuire (Est. 1:3) care au marcat debutul formidabilelor pregătiri ale uriașei campanii militare îndreptate contra Greciei, pregătiri care au durat nu mai puțin de 4 ani. În anul 480 î.Cr., imensa lui flotă a fost învinsă la Salamina de un număr inferior de nave grecești. În anul următor, o altă parte a armatei sale a suferit un dezastru ireparabil la Plateea. În al 7-lea an al domniei sale, s-a întors învins în țara sa, căutând o consolare în plăcerile palatului. Atunci a poruncit el să-i fie aduse niște fete fecioare frumoase din toate ținuturile din împ. lui și s-a căsătorit cu Estera (2:16). În anul 465, Xerxes a fost asasinat de unul din curtenii lui. Fiul său, Artaxerxe Mânălungă, i-a luat locul. Xerxes este probabil citat din nou sub numele de Ahașveroș, în Ezra 4:6 care termină de relatat intrigile samaritenilor contra iudeilor la curtea Persiei. În v. 24, Ezra reia povestirea, întreruptă la v. 5. Vechii comentatori biblici credeau că Ahașveroș ar fi fost Cambyse, fiul lui Cyrus, însă nu s-a putut dovedi că ac. Cambyse s-ar fi numit vreodată Ahașveroș.

AHAVA, AHAWA. Un loc babilonian, fără îndoială în N Babiloniei (Ezra 8:15). Numele ac. permite să se indice râul, sau canalul aflat în apropiere de locul unde Ezra a adunat pe oamenii pe care și-a propus să-i ia cu sine la Ierusalim (7:28 și 8:31). S-ar părea că o călătorie de vreo 9 zile despărțea ac. loc de Babilon (7:9; 8:15, 31). Adunând pe iudeii disponibili, Ezra n-a găsit leviți printre ei, exceptând câțiva preoți. Atunci el trimite să se caute și un număr oarecare de leviți pt. slujba Casei Domnului. Odată găsiți, se vestește un post în același loc și se cere ocrotirea lui Dumnezeu pt. respectiva călătorie. Identif. pos. *Hit*, pe Eufrat.

AHAZ, ACHAZ, AKHAZ - *el a susținut*.

1. Se pare că a fost proclamat ca rege la vârsta de 20 de ani, în jurul anilor 741 î.Cr. și

a urmat tatălui său Iotam (numit și Ioatam) pe la anul 734 î.Cr. A fost un idolatru care și-a trecut fiul prin foc și aducea jertfe și ardea tămâie idolilor pe înălțimi și sub copacii verzi (II Împ. 16:3, 4). Armatele lui Rețin, regele Siriei, și a lui Pecah, regele lui Israel, nu l-au putut scoate din Ierusalim (v. 5; Is. 7:1). În timpul crizei care a precedat invazia, proorocul Isaia a venit să-l implore pe Ahaz să-și pună încrederea în Domnul și să nu apeleze la ajutorul străinilor. Dar regele nu a vrut să creadă în intervenția Domnului și a refuzat să ceară un semn. Și atunci Isaia rostește celebra profeție referitoare la nașterea lui Emanuel (Is. 7:1-16) (v. *Emanuel*). Împ. Ahaz s-a adresat lui Tiglat-Pileser, regele Asiriei, asigurându-se de sprijinul ac. grație vistierilor Templului și ale palatului regal. Tiglat-Pileser își pune trupele în mișcare. Apropierea asirienilor pare să-i fi determinat pe Rețin și Pecah să ridice starea de asediu asupra Ierusalimului. Tiglat-Pileser atacă țara filistenilor, jefuiește Samaria, cucerește Damascul, omoa-ră pe Rețin, se amestecă în moartea lui Pecah, împ. lui Israel, și-l înlocuiește cu Osea. Apoi, Ahaz împreună cu alți vasali ai Asiriei merg la Damasc pt. a duce omagii lui Tiglat-Pileser (II Împ. 16; II Cr. 28 și câteva citate de pe inscripțiile asiriene). La Damasc, Ahaz este fascinat de un altar păgân și poruncește să i se construiască la Ierusalim unul identic cu acesta. Ahaz domnește 16 ani, moare pe la anul 726 î.Cr. și lasă tronul fiului său Ezechia. Profeții Osea, Mica, Isaia au dat, fără frică, mărturie despre Domnul pe tot parcursul domniei lui Ahaz (Is. 1:1; 7:1-16; Os. 1:1). Monumentele asiriene îl menționează pe Ahaz sub numele de Yauhazi, corespondent forme ebr. *Iehoahaz*, care este numele complet al lui Ahaz. *Iehoahaz* înseamnă *Iehova a susținut*, în timp ce Ahaz vrea să spună *El a susținut*.

2. Urmaș al lui Ionatan (I Cr. 8:35, 36; 9:42).

AHAZIA, ACHAZIA, AKHAZIAS, OCHOZIAS - *Iehova a susținut*.

1. *Rege al lui Israel*. A înlocuit, pe tronul lui Israel, pe tatăl său Ahab când ac. a mers să lupte contra lui Salmanașar împreună cu aliații săi. La moartea lui Ahab, i-a succedat la domnie. A fost împ. doar doi ani (I Împ. 22:40, 52). S-a asociat cu Iosafat pt. echiparea corăbiilor din Tarsis ce urmau să aducă aur

de Ofir. Dar vasele respective au naufragiat la Etion-Gheber. Ahazia propune o a doua tentativă pe care însă Iosafat, datorită avertizării de către un prooroc al Domnului, nu o va mai accepta (I Împ. 22:49-50; II Cr. 20:35-37). După moartea lui Ahab, Moabul se răscălează, dar Ahazia nu întreprinde nici un demers de natură să ducă la restabilirea dominației sale (II Împ. 1:1; 3:5). Căzând printre zăbrelele palatului, Ahazia se rănește grav și trimite soli la Baal-Zebub, dumnezeul Ecronului, pt. a ști dacă se va mai face sănătos sau nu. Întâlnind pe soli, Ilie îi trimite la rege împreună cu prezicerea că rana va fi mortală (II Împ. 1:2-17). Neavând nici un fiu, tronul trece fratelui său Ioram (v. 17).

2. *Împ. al lui Iuda*. A început să domnească în anul 843 î.Cr. (II Împ. 9:29), evident în timpul bolii tatălui său Ioram (II Cr. 21:18, 19), căruia i-a succedat în anul următor (II Împ. 8:25). Avea pe atunci 22 de ani, și nu a domnit decât un singur an: mama sa, Atalia, îi dădea sfaturi nelegiuite (II Cr. 22:3). Ahazia a pornit împreună cu Ioram, împ. lui Israel, să lupte împotriva sirienilor la Ramot în Galaad. Rănit, Ioram se reîntoarce la Izreel. Mergând în vizită la el, Ahazia îl întâlnește în timpul războaielor lui Iehu; ac. războinic înfricoșător, nemilos, îi ucide pe amândoi (II Împ. 8:25-29; 9:16-29; II Cr. 22:1-10). Prin inversarea principalelor elemente componente ale numelui său, este numit Ioahaz în II Cr. 21:17 (o altă vers. dă Ioakhaz), iar în II Cr. 22:6 avem Azaria, modificare a numelui Ahazia.

3. V. *Ioahaz*.

AHBAN, AHBAN, ABAN, ACHBAN, AKHBAN - *fratele și-a dat seama, a discernut*. Un bărbat din Iuda din fam. lui Hebron, din casa lui Ierahmeel (I Cr. 2:29).

AHER, ACHER, AKHER - *un altul*. Un beniamit (I Cr. 7:12). Unii comentatori îl asimilează cu Ahiham din Num. 26:38.

AHI, ACHI, AKHI - *fratele lui sau există un frate* (Domnul).

1. Căpetenie a gadiților din Galaad, în Basan (I Cr. 5:15).

2. Urmaș al lui Așer, fiul lui Șemer. Din fam. lui Beria (I Cr. 7:34).

AHIAM, ACHIAM, AKHIAM, AKIAM: unul dintre vitejii lui David (II Sam. 23:33).

AHIAN, AHYAN, AKHIAN. Sens pos. *frățesc*. Urmaș al lui Manase, din fam. lui Șemida (I Cr. 7:19).

AHICAM, AHIKAM, AKHIKAM - *fratele celui ce se ridică sau un frate s-a ridicat*. Fiul lui Șafan și domnitor al lui Iuda (II Împ. 22:12). El l-a protejat pe Ieremia când preoții și falșii prooroci au cerut moartea sa (Ier. 26:24). Era tatăl lui Ghedalia (II Împ. 25:22).

AHIEZER, AKHIEZER - *fratele ajutorului*.

1. Fiul lui Amișadai, căpetenia sem. lui Dan, în pustie (Num. 1:12; 2:25; 7:66).

2. Bărbat din Ghibea care s-a alăturat lui David la Țiclăg (I Cr. 12:3).

AHIHUD, AHIUD, AȘIȘUD, AKHIHUD. Prob. *frate vrednic de laudă*.

1. Domnitor al sem. lui Așer care a reprezentat ac. trib în delegația însărcinată cu împărțirea țării (Num. 34:27).

2. Căpetenie a unei case părintești la Gheba lui Beniamin (I Cr. 8:7).

AHILUD, ACHILUD, AKHILUD. Sens pos. *frate sau fratele fiului*. Tatăl arhivarului Iosafat (II Sam. 8:16; 20:24; I Împ. 4:3). Citatul din I Împ. 4:12 se referă, fără îndoială, la același Ahilud, tatăl lui Baana, intendent al lui Solomon.

AHIM, AKHIM. V. *Achim*.

AHIMAAȚ, ACHIMAAȚ, AKHIMAAȚ - *un frate irascibil*.

1. Tatăl lui Ahinoam, soția lui Saul (I Sam. 14:50).

2. Unul din fiii lui Țadoc, mare preot pe vremea lui David. Împreună cu Ionatan, fiul lui Abiatar, el a asigurat legătura dintre David și persoanele rămase fidele regelui în Ierusalim, în timpul războaielor lui Absalom (II Sam. 15:27, 36; 17:20). El a fost cel dintâi sol care a vestit lui David înfrângerea lui Absalom (18:19-30). Probabil că el avea să fie mai târziu intendentul lui Solomon în ținutul lui Neftali (I Împ. 4:15).

AHIMAN, AKHIMAN - *fratele unui dar*.

1. Fratele lui Anac și prob. fondatorul fam. anachimilor (Num. 13:22), oameni foarte viguroși (v. 33. V. *Uriș*), alungați din Hebron de Caleb (Ios. 15:14; Jud. 1:10).

2. Levit, însărcinat ca portar la Casa lui Dumnezeu (I Cr. 9:17).

AHIMELEC, ACHIMELEC, AHIMELEK, AKHIMELEC - *frate al unui rege*.

1. Fiul lui Ahitub, primul preot din Nob. David, fugind de Saul, dar pretinzând că se ocupă de problemele împăratului, ajunge să nu mai aibă cele necesare traiului. El primește de la Ahimelec din pâinile pt. punerea înaintea Domnului care, după Lege, erau rezervate numai preoților. David ia de la preot și sabia lui Goliat (I Sam. 21:1-9). Mc. 2:26 plasează ac. eveniment pe vremea lui Abiatar, fiul lui Ahimelec. Doeg, edomitul, relatează ac. incident lui Saul care presupune că Ahimelec și ceilalți preoți îl trădaseră. Regele ordonă măcelărirea lor (I Sam. 21:7; 22:7-23 și titlul Ps. 52).

2. Fiul ac. Abiatar care scapă cu viață în urma măcelului de la Nob; nepotul lui Ahimelec, fiul lui Ahitub. A fost unul din cei doi mari preoți din timpul domniei lui David (II Sam. 8:17; I Cr. 24:3, 6, 31). Abimelec din I Cr. 18:16 ar putea fi o eroare de copiere, forma corectă trebuind să fie Ahimelec.

3. Un hetit, partizan al lui David (I Sam. 26:6).

AHIMOT, ACHIMOTH, AKHIMOTH - *frate al morții*. Levit, fiul lui Elcana (I Cr. 6:25).

AHINABAD, AKINADAV, ACHINADAB, AKHINADAB - *frate generos*. Intendent al lui Solomon la Mahanaim (I Împ. 4:14).

AHINOAM, ACHINOAM, AKHINOAM - *frate al îndurării*.

1. Nevasta lui Saul, fiica lui Ahimaat (I Sam. 14:50).

2. O femeie din Izreel; una dintre nevestele lui David (I Sam. 25:43; 27:3), răpită din Țiclag de către amaleciți (30:5). Mama lui Amnon (II Sam. 3:2).

AHIO, AHYO, AKHIO - *frățesc*.

1. Fiul lui Abinadab și fratele lui Uza. Cei doi frați conduceau carul cu care David aducea la Ierusalim chivotul Domnului (II Sam. 6:3, 4).

2. Un beniamit, fiul lui Elfaal (I Cr. 8:14).

3. Un beniamit. Părinții săi erau Ieiel și Maaca (I Cr. 8:29, 31; 9:35, 37).

AHIRA, AKHIRA - *fratele răului*. Fiul lui Enan și căpetenia sem. lui Neftali în timpul

primelor călătorii prin pustie (Num. 1:15; 2:30; 7:78; 10:27).

AHIRAM, ACHIRAM, AKHIRAM - *frate elevat*. Un beniamit, întemeietorul fam. (Num. 26:38). Ahrah (I Cr. 8:1) reprezintă, desigur, același nume.

AHISAMAC, AHISAMAK, AKHISAMAC - *fratele celui care susține*. Un danit, tatăl artistului Oholiab (Ex. 31:6).

AHIŞAHAR, ACHIŞAHAR, AKHISHAKHAR - *fratele autoarei*. Urmaș al lui Beniamin prin Iediel și Bilhan (I Cr. 7:10).

AHIŞAR, ACHISCHAR, AKHISHAR - *frate al unui cântăreț*. Funcționar al casei lui Solomon (I Împ. 4:6).

AHITOFEL, ACHITOFEL, AKHITOPHEL - *frate al nebuniei*. Un locuitor din Ghilo, în SV ținutului lui Iuda; unul dintre consilierii lui David (II Sam. 15:12); tatăl unuia dintre vitejii împ. (II Sam. 23:34). S-ar părea că ac. Ahitofel este bunicul Bat-Şebe (11:3 și 23:34). Judecata sa era atât de infailibilă, încât sfaturile lui erau socotite ca niște oracole ale lui Dumnezeu (II Sam. 16:23). Dar inima sa nu era dreaptă. Absalom l-a găsit gata să trădeze pe David, oferindu-i chiar un plan pt. nimicirea împăratului. Când Absalom a ales sfaturile stupide ale lui Huşai care-l apăra pe ascuns pe David, Ahitofel s-a sinucis, deoarece prevedea eșecul răscoalei (II Sam. 15:12; 15:31-34; 16:15; 17:23). Trădarea și soarta lui Ahitofel prezintă astfel, în V.T., o prefigurare a carierei lui Iuda.

AHITUB, AHITUV, ACHITUB, AKHITUB - *frate al bunăvoinței*.

1. Fiul lui Fineas și nepotul lui Eli (I Sam. 14:3); tatăl lui Ahimelec, preotul (22:9).

2. Fiul lui Amaria și tatăl lui Țadoc (II Sam. 8:17; I Cr. 6:7, 8).

3. Preot din aceeași familie, dar la o dată mai târzie. Fiu al altui Amaria și bunic al altui Țadoc, tot preot (I Cr. 6:11, 12; Nem. 11:11).

AHLAB, ALAB, AHLAV, AHLAL, ACHLAB, AKHLAB, MAHALEB - *o regiune bogată și roditoare*. Cetate din terit. lui Așer. Așeriții nu i-au alungat de acolo pe canaaniti (Jud. 1:31). Identif. *Mahaliba*, actualmente Khirbet el-Mahalib, la cca 6 km NE de Tyr.

AHLAI, ACHLAI, AKHLAI, ACLAI, ALAI - *fie plăcut înaintea lui Dumnezeu*. Urmaș al lui Șeșan, de fapt este vorba de o fiică (I Cr. 2:31, 34). Strămoș posibil al lui Zabad (11:41).

AHMETA, ACHMETA, AKHMETA, ECBA-TANA. În lb. mezilor *hangmatana*. Oraș din prov. Media. Când iudeii au declarat că Cyrus îi autorizase printr-un decret să reclădească Templul, vrăjmașii lor au cerut să fie căutat la Babilon documentul contestat. Darius ordonă efectuarea unei anchete. S-a scormonit zadarnic în casa arhivelor și a vistieriilor Babilonului. Edictul respectiv însă a fost regăsit în palatul din Ahmeta (prov. Media), unde au fost continuate cercetările (Ezra 5: 6 - 6:2). Ahmeta era, fără îndoială, Ecbatana, orașul plin de comori, capitala Mediei și reședința estivală a regilor Persiei (Herod. 1:98; 3:64; Xenophon, Cyropaedie 8:6. 22). Ahmeta este actualul Hamadan.

AHOAH, ACHOACH, AKHOAKH - *căldură*. Beniamit din fam. lui Bela (I Cr. 8:4). Poate una și aceeași persoană cu Ahia din v. 7. (v. *Ahohit*).

AHOHIT, fiul lui Ahohi, fiul lui Akohi. Urmaș al lui Ahoah (II Sam. 23:9, 28; I Cr. 11:12, 29).

AHRA, AHRAH, ACRACH, AKHRAKH, ARA, AHIRAM. Un fiu al lui Benjamin. Prob. întem. unei fam. patriarhale (I Cr. 8:1). În Num. 26:38 este numit Ahiram.

AHUMAI, ACHUMAI, AKHUMAI. Sens pos. *frate al apei*. Bărbat din sem. lui Iuda, din fam. lui Hețron, din casa lui Caleb (I Cr. 4:2; 2:18, 19, 50).

AHUZA, AHUZH. V. *Ahuzat*.

AHUZAM, ACHUZZAM, AKHUZZAM - *posesiune*. Bărbat din sem. lui Iuda, fiul lui Așhur, din fam. lui Hețron (cf. I Cr. 4:5, 6; 2:24).

AHUZAT, AHUZZAT, AHUZATH, AKHUZZATH - *posesiune*. Prietenul lui Abimelec, împ. Gherarului, pe timpul lui Isaac (Gen. 26:26) (v. *Prietenul împăratului*).

AHZAI, ACHZAI, AKHZAI, AZAI. Ac. nume înseamnă *fie posesiune*, *fie clarvăzător*. Preot, urmaș al lui Imer, prin Meșilemot (Nem. 11:13). Probabil că Ahzai nu este Iahzera din I Cr. 9:12, ci o altă verigă a lanțului genealogic.

Ai. Ac. nume, scris uneori în Geneză sub formă de *Hai*, înseamnă *ruină* dacă se păstrează art. ebr. În Nem. 11:31 și Is. 10:28 avem formele feminine ale ac. cuv. care sunt *Aia* și *Aiat*, sau *Aya* și *Ayath*.

1. Cetate aflată la E de Betel, în apropiere de Bet-Aven, mărginită la N de o vale (Gen. 12:8; Ios. 7:2; 8:11). Dacă Aiat este una și aceeași localitate cu Ai - ceea ce este foarte probabil (Is. 10:28) - ac. se află la N de Micmaș. O asemenea localizare elimină variante cum ar fi el-Hai, la mai puțin de 1 km de Micmaș (de altfel, el-Hai este un nume diferit de Ai). Se pare că ac. se afla în apropiere de moderna așezare Deir-Diwan, pe vechiul drum care lega Micmașul de Betel, cam pe la jumătatea drumului dintre cele două localități. La ceva mai bine de 1 km NV de Deir-Diwan se află ruinele Et-Tell, ceea ce înseamnă *grămadă*, *morman* (cf. Ios. 8:28). La vreo jumătate de km spre S, în grădinile ce se întind pe o lungime de aproape 1 km spre el-Kadeirah, se găsesc ruinele el-Haiyan. Fiecare din ac. trei localizări se bucură de sprijinul unor specialiști. De notat că numele Haiyan este foarte diferit de acela de Ai. Totuși, în principiu, Aiul este identif. cu Et-Tell, deși ac. identif. nu este absolut sigură. Săpăturile efectuate la Ai, îndeosebi de Judith Marquet-Krause în anii 1933-1935, și apoi de Avi-Yonah, 1964-1972, au dovedit că așezarea respectivă a fost locuită până în jurul anilor 2400 î.Cr., apoi a fost abandonată până către anii 1220, puțin timp după cucerirea de către copiii lui Israel. Acestea par să nu concorde cu relatările biblice, însă probabil că Aiul din timpul lui Iosua nu era decât un loc întărit în mod provizoriu pt. a opune rezistență israeliților. O asemenea fortificare provizorie desigur că nu a putut lăsa urme de locuințe.

Prima dată Iosua a atacat, fără succes, cetatea Ai (Ios. 7:2-5). După ce a fost descoperit și pedepsit păcatul lui Acan - cauza înfrângerii israeliților - s-a declanșat un nou atac. Cetatea a fost luată printr-un vicleșug. Au fost măcelăriți toți locuitorii, în număr de vreo 12 000, regele a fost spânzurat de un arbore, iar localitatea a fost arsă (8:7-8).

A rămas în ruine până la o dată ulterioară redactării povestirii lui Iosua (28). Mai târziu, Aiul a fost rezidit (Is. 10:28; Ezra 2:28).

2. Cetate amonită, situată nu departe de Hesbon (Ier. 49:3).

AIA. V. *Ai*.

AIA, AYA, AYYA - *pasăre de pradă*.

1. Un horit, fiul lui Ţibeon şi frate cu Ana (Gen. 36:24; I Cr. 1:40).

2. Tatăl Rişpei, ţiitoarea lui Saul (II Sam. 3:7; 21:8, 10, 11).

AIALON, AYALŌN - *ţinut al cerbilor*.

1. Cetate din Ţara de Jos, în apropierea unei văi (Ios. 10:12; II Cr. 28:18). În scrisorile datând din sec. XV î.Cr., descoperite la Tell el-Amarna, este numită Aialuna. Corespunde cu satul Yalo, situat la cca 21 km NV de Ierusalim, pe un contrafort inferior ce domină, la N, o câmpie magnifică. Aialonul a fost atribuit sem. lui Dan, însă daniţii nu i-au alungat de acolo pe amoriţi (Jud. 1:34, 35). Prin tragere la sort, cetatea a ajuns în mâna leviţilor, a urmaşilor lui Chehat (Ios. 21:20, 24; I Cr. 6:69). După dezbinarea împărăţiei, Aialonul a fost luat de faraonul Şişac (v. *Faraon*). Pe vremea lui Ahaz, ocupat de filistenii (28:18).

2. Localitate din ţinutul lui Zabulon unde a fost îngropat judecătorul Elon (Jud. 12:12). Identif. pos: Khirbet el-Lon.

AIALON LA BET-HANAN. V. *Elon* şi *Bet-Hanan*.

AIELET-HAŞACAR, AIELET-ŞAHAR, AIELETH-HASHAKHAR. Dacă se dă la o parte art. ebr., ac. termen înseamnă *cerboanca zorilor*. Prob. melodia pe care mai-marele cântăreţilor pune Ps. 22. V. titlul ac. psalm.

• AIN, AYIN. Ac. cuv. are 2 sensuri: *ochi* şi *izvor* (v. nr. 2 şi 3).

1. A 16-a literă a alfab. ebr., schiţată iniţial în formă de ochi (v. *Alfabet*).

2. Localitate de la frontiera de N a Palestinei, la V de Ribla (Num. 34:11) (ort. în rom. *Ain*).

3. Cetate din ţinutul lui Iuda, în direcţia Edomului, lângă Rimon. A fost cedată sem. lui Simeon, devenind ulterior proprietatea preoţilor care locuiau acolo (Ios. 19:7; 21:16)

(v. *Aşan*). Identif. în gen. cu Umm er-Ramamin, la 14 km NE de Beer-Şeba.

AJUN. V. *Timp, Noapte*.

AJUTA, AJUTORA, AJUTORARE. În I Cor. 12:28, ap. vorbeşte despre cei ce au darul de a ajuta sau darul ajutorărilor. Subst. *antilēmpsis* (sau *antilēpsis* după alte manuscrise) are sensul de *a ajuta, a da ajutor, sprijin, concurs, a acorda întărituri* (militare, II Mac. 8:19). Iniţial, verbul corespunzător însemna *a lua în mâini, a-şi apropria, a-şi însuşi*. În Septuaginta, îl întâlnim adesea în sensul de *a ţine, a stabili ferm* (Is. 26:3, Cornilescu: *a cheazăşlui*. N.Ed.), *a intra în legământ cu* (Mica 6:6), *a împărţi o sarcină cu cineva, a-l ajuta pe cineva într-o lucrare* (Ex. 18:22; Num. 11:17). În N.T., predomină sensul de *a ajuta: a lucra în sânul comunităţii pt. a sluji celorlalţi* (F.A. 6:1 şi urm.), *pt. a ajuta, a uşura pe cei slabi* (F.A. 20:35; I Tes. 5:14), *dedicându-se să facă bine fraţilor de credinţă* (I Tim. 6:2). Subst. derivă de la verbul *antilambanomai* care înseamnă *a veni în ajutor sau a lua povara cuiva asupra ta*. În sensul ac. este folosit în F.A. 20:35 şi Rom. 8:26.

În *koine*, cuv. *antilēmpsis* era folosit şi în limbajul comercial pt. cei ce girau sume de bani şi vegheau asupra respectării angajamentelor asumate, a obligaţiilor contractuale. Astfel, darul ac. se poate raporta la vistiernicul Bisericii sau la fraţii care se ocupă de aspectul juridic şi administrativ al comunităţii.

Dincolo de responsabilităţile de ordin financiar şi administrativ, darul ajutorărilor se poate extinde la toate domeniile care au de a face cu viaţa materială a omului: mâncare, îmbrăcăminte, locuinţă, menţinerea sănătăţii, condiţii de muncă... Domnul nostru a subliniat importanţa acestei manifestări concrete a interesului nostru pt. aproapele: *a-i da să mănânce şi să bea, a primi cu bunăvoinţă pe străini, a îmbrăca pe cei goi, a vizita pe bolnavi şi întemniţaţi* (Mt. 25:35-40; cf. Lc. 14:13; II Tim. 1:16; Iac. 1:27). Luca menţionează în ac. sens exemplul Tabitei care a pus în serviciul Bisericii darul ei de croitoreasă (F.A. 9:36 şi urm.). Darul ajutorărilor se distinge de simplul serviciu aşteptat din partea tuturor credincioşilor prin eficacitatea operaţiunii, prin bucuria cu care este făcută şi îndeosebi prin roadele spirituale pe care le poartă: îmbăr-

bătăre, încurajarea celor ce beneficiază de ajutorul respectiv, mulțumirile adresate lui Dumnezeu care a inspirat ac. ajutor.

ALABASTRU - *vas cu toartă* sau, tot așa de bine, un termen derivat de la localitatea numită *Alabastron*). Substanța din care era făcut vasul al cărui conținut a servit la ungerea lui Isus în Betania (Mt. 26:7; Mc. 14:3; cf. Lc. 7:37). Alabastrul obișnuit se obține din ghips fin, alb, frumos colorat. Fiind mai ușor de prelucrat ca marmora, se pot confecționa din ac. material, cu ajutorul roții olarului, cești, cufărașe, oale cu toartă, vase diferite. Bătrânii numeau alabastru orice piatră din care se puteau obține asemenea ustensile. Majoritatea flacoanelor vechi în care se puneau felurite alifii și care s-au păstrat până în zilele noastre au fost făcute din calcar translucid, gri deschis.

ALAC. În ebr. *kussemeth* (Ex. 9:32; Is. 28:25; Ez. 4:9). Alacul este o cereală de calitate inferioară a cărei pleavă adera pe boabe. Egiptenii semănau alacul, ac. fiind secerat imediat după orz (Ex. 9:32), folosindu-l la prepararea pâinii (Herod. 2:36, 37). Sécara, plantă provenită din țările nordice, nu era cultivată nici în Egipt, nici în Palestina.

ALAMELEC, ALAMELEK. Sens pos. *stejarul împăratului*. Un sat al sem. lui Așer (Jos. 19:26). Unii au socotit că numele ac. s-ar putea regăsi în acela al râpei el-Melek care drenează apele provenite de pe câmpia el-Buttauf și le trimite în pârâul Chison, în fața muntelui Carmel.

ALAMET, ALEMET - *cuvertură*. Pronunțarea ebr. în ac. exemplu este determinată numai de poziția ocupată de subst. în frază (I Cr. 7:8).

1. Beniamit, urmaș al lui Becher (I Cr. 7:8).
2. Urmaș al regelui Saul (I Cr. 8:36; 9:42).
3. Cetate (I Cr. 6:60). Ort. *Alemet*.

ALAMOT - *tinere fete*. Termen muzical (I Cr. 15:20; Ps. 46, titlu). Se referă, prob., la niște tinere fete sau la vocile de soprane.

ALĂPTARE, DOICĂ, DĂDACĂ.

1. Cuv. ebr. *menegēt* definește o doică ce alăptează un prunc (Ex. 2:7-9; II Împ. 11:2). Debora, doica Rebecăi, se bucura de o mare apreciere în sânul fam. (Gen. 24:59; 35:8).

Doicile erau altădată foarte prețuite (Odiseea 19:15, 251).

2. Cuv. ebr. *'omen* înseamnă *servitor*, și *'omenet*, *servitoare*. Personal casnic, bărbat sau femei, care îngrijeau de copilași (Num. 11:12; Rut 4:16; II Sam. 4:4).

ALB. La propriu, cuv. ebr. *lābhān* și sinonimele sale și cuv. gr. *leukos* indică culoarea unui animal (Gen. 30:35; Jud. 5:10; Zah. 6:3), culoarea dinților (Gen. 49:12), culoarea părului (Mt. 5:36), a unei răni (Lv. 13:3, 19), culoarea unei tumori (Lv. 13:10), a bobitelor de gheață pe pământ (Ex. 16:14), culoarea manei (Ex. 16:31), a lânii (Ez. 27:18), a unei pietre (I Cr. 29:2), a unui veșmânt (Est. 8:15), a unor covoare (Est. 1:6), culoarea unei pânze de in (Mt. 27:59). În multe pasaje biblice, cuv. *alb* simbolizează puritatea, curăția, sau neprihănirea. Veșmintele preoțești, precum și o parte a perdelei Templului erau făcute din in alb (Ex. 28:39). Harul albește păcatele (Is. 1:18). David îi cere lui Dumnezeu să-l facă alb ca zăpada (adică să-l curățească) după ce păcătuisese cu Bat-Șeba (Ps. 51:7). Albul este, de asemenea, simbolul bucuriei (Ecl. 9:8), este culoarea ființelor glorioase (Dumnezeu, Dan. 7:9; Isus Cristos, Mt. 28:3; Ap. 19:8) sau transfigurate (Isus Cristos, Mt. 17:2; Mc. 9:3; Lc. 9:29; Ap. 3:5). Este, de asemenea, aspectul câmpiilor gata pt. seceriș (Ioan 4:35). Apocalipsa vorbește de piatra albă (2:17), de un nor alb (14:14), de cai albi (6:2; 19:11, 14a), de tronul Domnului (20:11).

ALBINĂ. Insecta care produce mierea (Jud. 14:8-18). Albinele sunt comparate cu o oștire (Is. 7:18) care urmărește pe om (Dt. 1:44) sau îl înconjoară (Ps. 118:12). Canaanul, țara unde curge lapte și miere (Ex. 3:8; cf. Gen. 43:11; Ez. 27:17), trebuie să fi dispus de foarte multe albine; roiurile se așezau în crăpăturile stâncilor (Ps. 81:16), în păduri (I Sam. 14:25), în special în ținutul lui Iuda (Ez. 27:17; cf. Mt. 3:4).

ALEF. Prima literă a alfabetului ebr. (v. *Alfabet*).

ALEGE, ALEGERE, ALES.

1. a. *Alegere*: subst. gr. *eklogē* redă decizia pretemporală prin care Dumnezeu alege, în mod deliberat, după o profundă reflecție, anumite grupuri sau indivizi separați ai rasei

umane pt. a-i plasa într-o relație specială cu Sine Însuși, fie d.p.v. al responsabilității, fie în ce privește privilegiile. Cuv. respectiv lasă să se înțeleagă uneori o anumită preferință pt. obiectul ales (Is. 1:29). b. *A alege*: verb, în ebr. *baHar*, în gr. (Septuaginta și N.T.) *eklegomai* (în locul activului *eklego* din gr. clasică) sugerează nuanța de *a alege „afară din”, pt. sine*, adică în interesul celui ce face alegerea. c. *Ales*: adj., în ebr. *baHâr*, în gr. *eklektos* = *cel care a fost selecționat, selectat, triat, ales*.

2. În Sf. Script. alegerea divină se aplică la trei categorii de persoane, atât în Vechiul, cât și în Noul Testament: a. Grupe, comunități sau națiuni cărora Dumnezeu le conferă niște privilegii și le încredințează anumite sarcini: Israel (Dt. 7:7), Asiria (Is. 7:18 și urm.; 10:5 și urm.), îngerii (I Tim. 5:21), Biserica (v. mai jos). b. Indivizi destinați unei misiuni speciale: Avraam (Gen. 11:31 - 12:7; 15; 17; 22:15-18, etc.), Moise (Ps. 106:23), preoți, profeți și regi (Dt. 18:5; Ier. 1:5; I Sam. 10:24), Nebucadnețar (Ier. 25:9; 27:6; 43:10), Cir (Is. 45:1-4), Cristos Însuși (Lc. 9:35; I Pet. 2:4, 6). c. Alegerea divină și suverană a unor persoane destinate să se bucure de harul lui Dumnezeu, să devină copii ai Săi și moștenitori ai cerului (v. mai jos cu privire la numeroase referințe reprezentative).

Caracterul limitat al ac. art. nu ne permite să dezvoltăm decât două exemple alese din lista de mai sus: Israel în V.T. și credincioșii în N.T., văzuți individual și în comunitate. Renunțăm, de asemenea, să ne angajăm în abordarea controverselor care îi opune pe calviniști și arminieni cu privire la alegerea credincioșilor; de aceea, cititorul preocupat de ac. probleme este invitat să consulte lucrările de teologie sistematică și comentariile corespunzătoare.

3. *Alegerea lui Israel în V.T.* Dumnezeu alege pe Israel prin intermediul a două intervenții istorice de importanță capitală: mai întâi, alegerea lui Avraam și chemarea care-i este adresată de a părăsi cetatea Ur spre a merge în țara promisă a Canaanului, chemare rezultată dintr-un legământ și din promisiunea că posteritatea sa va fi o binecuv. pt. tot pământul; apoi alegerea posterității lui Avraam prin intermediul unei intervenții puternice pt. a-l smulge din robia egipteană și a-l duce în Țara făgăduinței unde urma ca el să aparțină Domnului și să trăiască pt. El (Ex. 3:6-10; Dt. 6:21-23; Ps. 105; Is. 51:2; Os. 11:1).

Din alegerea lui Israel se desprind următoarele învățături: a. *Sursa* ei este dragostea dezinteresată și atotputernică a lui Dumnezeu (Dt. 7:7 și urm.; 23:6) în favoarea unui pop. mic, slab, răzvrătit (Dt. 9:4-6) căruia, totuși, Dumnezeu simte plăcere să-i facă bine (Dt. 28:63). b. *Obiectivul* alegerii lui Israel este binecuv. și mântuirea ac. popor, punându-l deoparte dintre celelalte națiuni (Ps. 33:12). Pus deoparte pt. Dumnezeu, Israel devine moștenirea Lui (Dt. 4:20; 32:9-12), locașul locuinței Sale (Lv. 26:11 și urm.) și ținta ocrotirii și binecuv. Sale (Dt. 28:1-14). Prin urmare, alegerea lui Israel va fi sursa tuturor celorlalte binefaceri. Prin ac. mijloc, Israel este chemat să proslăvească pe Dumnezeu dând mărturie în fața lumii întregi despre isprăvile Lui (Is. 43:10 și urm.; 20 și urm.; 44:8). c. Israel trebuie să găsească în alegerea sa și în legământul făcut cu Domnul o puternică *motivație* de a lăuda Numele Lui (Ps. 147:19, 20), pt. a păzi Legea Sa (Lv. 18:4 și urm.) și a refuza orice amestec și compromis cu lumea idolatră și răzvrătită (Lv. 18:2 și urm.; 20:22; Dt. 14:1 și urm., etc.). d. Binecuv. care decurg din alegere sunt condiționate de o credință statornică și o ascultare neîntreruptă. Profeții își înmulțesc avertismentele pe zi ce trece: Dumnezeu va lepăda pe cei răi din mijlocul pop. Lui (Ier. 6:30; 7:29); numai o rămășiță credincioasă se va bucura de privilegiile epocii de aur viitoare (Is. 4:3; 10:20 și urm., etc.); o inimă nouă va fi dată celor ce vor fi cruțați de Dumnezeu, pt. a-i face astfel în stare să respecte rânduielile legământului Său (Ier. 31:31 și urm.; 32:39 și urm.; Ez. 11:19 și urm.; 36:25 și urm.).

4. *Alegerea credincioșilor în N.T.* face cunoscut că promisiunile specifice legământului făcut de Dumnezeu cu aleșii Lui se răsfrâng asupra lumii întregi. Orice om, fie el evreu sau păgân, devine, prin credința în Cristos, mădular al posterității spirituale a lui Avraam (Rom. 4:9-18; 9:6 și urm.; Gal. 3:14 și urm., 29; 6:16, etc.). Astfel, comunitatea creștină este identificată ca fiind pop. ales de Dumnezeu în contrast cu restul omenirii (I Pet. 2:9; cf. II Ioan 1:13). Credincioșii sunt aleșii (*eklektoi*) lui Dumnezeu (Mt. 24:22, 24, 31; Mc. 13:20, 22, 27; Lc. 18:7; Rom. 8:33; Col. 3:12; II Tim. 2:10; Tit 1:1; I Pet. 1:1; 2:9, etc.). Aleși în Cristos, prin îndurarea lui Dumnezeu, înainte de întemeierea lumii (Ef. 1:4), ei sunt

predestinați (dimensiunea teologică a alegerii) următoarelor scopuri: să cunoască înțelepciunea revelată de Dumnezeu, înțelepciunea lui Dumnezeu care le este descoperită (I Cor. 2:7); să fie asemenea chipului lui Cristos (Rom. 8:29); să aibă parte de înfiere (Ef. 1:5), de moștenire (Ef. 1:11) de mântuire, *în sfînșirea Duhului și credința adevărului* (II Tes. 2:13), de slavă veșnică (Rom. 9:23). Alegerea ac. trebuie să fie apreciată în lumina anumitor atribute ale lui Dumnezeu: preștiința Lui (Rom. 8:29; I Pet. 1:2); suveranitatea Sa deplină (Rom. 9:20 și urm.); voia Sa bună, plăcută și desăvârșită (Rom. 12:2), binevoitoare, veșnică și coerentă (Ef. 1:3-14); puterea Sa nemărginită. Ac. apreciere ne va feri să punem greșit unele probleme ca, de pildă: *Dumnezeu este nedrept, arbitrar în deciziile Sale; omul este o marionetă, o victimă a unor hotărâri care i se impun*. Din contră, doctrina alegerii ne va împinge, ca pe ap. Pavel, la umilința în fața unei taine atât de mărețe, la recunoștință și uimire în fața grandoarei, înțelepciunii, bunătății și credincioșiei lui Dumnezeu, la a privi viitorul cu toată încrederea (Rom. 8:31-39), la asumarea unui angajament de a trăi potrivit unei etici noi, spirituale (Col. 3:12-17) și la o mijlocire stăruitoare în favoarea sufletelor nemântuite (v. *Predestinare*).

ALEGORIE. Etim. *a spune un alt lucru*, adică a exprima o idee cu ajutorul unei imagini. Parabolele (pildele) și simbolurile sunt, într-o oarecare măsură, niște alegorii, însă, de obicei, se definește prin ac. termen o metaforă dezvoltată în care fiecare detaliu prezintă o anumită semnificație. Cuv. *alegorie* apare o singură dată în Biblie, în Gal. 4:24, unde Pavel scoate din istoria Agarei și a Sarei o învățătură referitoare la Biserică în comparație cu pop. evreu.

Începând cu Origen (sec. III), mulți învățători ai Bisericii au interpretat Sf. Scriptură. în chip alegoric: fiecare povestire avea mai multe sensuri, din care: unul literal, corespunzător trupului, unul moral vizând sufletul și unul spiritual privind duhul. Deseori multiplicitatea sensurilor se reducea la numai două: un sens literal și un sens ascuns sau spiritual (de ex.: cartea lui Iosua devenea alegoria victoriei sufletului asupra păcatului și a Eului). Interpretarea alegorică a dominat pe tot parcursul Evului Mediu și până pe vremea Reformei. Ea poate fi tentantă, însă este foarte

periculoasă deoarece permite introducerea în Sf. Scriptură a unor idei străine, care nu sunt conținute în text. Pe de altă parte, ea conduce adesea la a considera ca lipsit de importanță sensul evident și esențial al unui text (v. *Tipologie*).

ALELUIA - forma gr. a cuv. ebr. *halelu-yah* - *Lăudați pe Domnul!* Expresie folosită de autorii a numeroși psalmi pt. a invita pe toți credincioșii să laude pe Domnul (Ps. 104:35; 105:45; 106:1, 48; 111:1; 112:1; 113:1, 9; 115:18; 116:19; 117:2; 135:1, 21), primul și ultimul verset al Ps. 146 - 150. Ap. Ioan a împrumutat în Apocalipsa lui expresia Aleluia din ac. psalmi (Ap. 19:1, 3, 4, 6).

ALEMET. V. *Alamet, Almon*.

ALERGA, ALERGARE. În gr. *trechô; diôkô* = *a se grăbi spre, a urmări, a continua (drumul)*, de unde a rezultat și *a prigonii*. În sens propriu, verbul *a alerga* se aplică ostașilor care aleargă înaintea carului regal sau alergătorilor însărcinați să comunice unui suveran rezultatele unei bătălii (I Sam. 8:11; 22:17; II Sam. 18:19-27). În Cânt. Cânt., logodnica, copleșită de bucurie, dorește să alerge împreună cu preaiubitul ei (1:4). După învierea lui Isus, Petru și Ioan aleargă la mormânt (Ioan 20:4). În sens fig., Cuv. lui Dumnezeu aleargă, adică este eficace, rapid (Ps. 147, 15 cf. Is. 55:11). Proorocii și ap. Domnului au alergat să ducă altora Cuvântul Domnului (I Împ. 18:46; Ier. 23:21; F.A. 13:24 și urm.; 20:24). Expresia *cursul* (sau *mersul*) *lumii* indică totalitatea oamenilor necredincioși (Ef. 2:2 cf. Ier. 8:6). Creștinii nu aleargă împreună cu ei la dezmăț, ci umblă cu bucurie pe calea poruncilor lui Dumnezeu (Ps. 119:32; Is. 40:31; I Pet. 4:4).

Ap. Pavel compară slujba sa cu o alergare sau cu o luptă sportivă (v. *Jocuri*) care impune sacrificii în vederea obținerii victoriei (I Cor. 9:24-27). Credinciosul nu trebuie să alerge ca unul care nu știe încotro aleargă, ci să-și dea tot interesul pt. „a-și isprăvi alergarea“, adică să alerge cu stăruință în încercările cu care se confruntă, având privirea ațintită la Isus, Înainte-mergătorul lui (I Cor. 9:26; Gal. 2:2; Fil. 2:16; II Tim. 4:7; Evr. 6:20; 12:1 și urm. cf. Rom. 9:16).

ALERGĂTORI, ÎNAINTE-MERGĂTORI, PRECURSORI. Soldați ai gărzii regale (I Sam. 22:17); ei păzeau intrarea în palatul din Ierusalim (I Împ. 14:27; II Împ. 11:19) unde aveau propria lor sală (I Împ. 14:28). Ei însoțeau pe suveran la Templu (v. 28) și executau ordinele sale (I Sam. 22:17; II Împ. 10:25). De asemenea, alergătorii mergeau înaintea calului sau a carului unor personaje importante pt. a le deschide drumul sau a rosti o proclamație (Gen. 41:43; I Sam. 8:11; II Sam. 15:1; I Împ. 1:5; 18:46; Est. 6:9).

ALEXANDRU - apărător al oamenilor.

1. Alexandru cel Mare, regele Macedoniei, care i-a urmat pe tron tatălui său Filip (I Mac. 1:1). A domnit începând cu anul 336 î.Cr. După ce a reprimat tulburările din Grecia, Alexandru traversează strâmtoarea Dardanele pt. a-i ataca pe perși, obținând victoria asupra lor la Granicos, apoi la Issos pe litoralul de NE al Mediteranei. După aceea, Alexandru ia Damascul, oraș plin de bogății, și Sidonul, după care asediază Tyrul. De acolo trimite o solie lui Ieddoa (numit și Iaddu) marele preot al iudeilor prin care îi cere supunere și merinde pt. armata sa. Ieddoa refuză, obiectând că el era supus regelui Persiei. Iritat, Alexandru pornește spre Ierusalim, imediat după cucerirea Tyrului. După cum relatează Josephus Flavius, vestea apropierei lui Alexandru i-a terorizat pe iudei. Marele preot îi deschide porțile orașului și, îmbrăcat în hainele sale sacerdotale, înaintează în întâmpinarea cuceritorului care cade la picioarele lui și se închină Dumnezeului lui Ieddoa, explicându-i marelui preot că, înainte de a părăsi Macedonia, a avut o vedenie a lui Dumnezeu care era îmbrăcat în veșmintele marelui preot și care i-a promis victoria asupra perșilor. Alexandru a acordat iudeilor privilegii numeroase și însemnate (Ant. 11:8:5). Din Ierusalim a pornit spre Egipt, a întemeiat orașul Alexandria; apoi a trecut din nou prin Palestina în drum spre Persia unde îl învinge pe regele Darius. După noi cuceriri, Alexandru moare la Babilon, în anul 323 î.Cr., la vârsta de 33 de ani. După moartea sa, generalii lui s-au prefăcut că vor să-i păstreze împ. fiului său care era încă mic. Au numit regenți în persoana văduvei și fratelui cuceritorului, dar în scurt timp s-au certat între ei și s-au debarasat de toți membrii fam. lui

Alexandru. Au rămas numai 4 din cei 7 generali ai regelui, care și-au luat titlul de suverani și au fondat 4 dinastii: Ptolemeu în Egipt, Seleucus în Babilonia, Cassandru în Macedonia și Lisimah în Tracia. Pe vremea dezbinării imperiului lui Alexandru, ceva mai înainte de împărțirea ac. în patru împărății, Siria și Palestina formau o satrapie independentă sub conducerea lui Laomedon. Ac. regiuni bogate, râvnite de mulți, au fost de două ori cucerite de un alt general al lui Alexandru, Antigonă, care era pe atunci stăpânul celei mai mari părți din Asia Mică. Cu prilejul împărțirii finale a imperiului, după bătălia de la Ipsos, Iudeea a fost anexată Egiptului de către Ptolemeu I, fiul lui Lagos și a rămas în starea ac. între anii 320 și 203 î.Cr., data anexării sale la împ. siriană a lui Antiochus cel Mare.

2. Alexandru Balas, uzurpator, care pretindea că este fiul lui Antiochus Epiphanes, regele Siriei. Cu ajutorul lui Ptolemeu, împ. Egiptului, pe a cărui fiică, Cleopatra, a luat-o de nevastă, a domnit asupra Siriei între anii 150-146 î.Cr. Incapabil să se mențină la putere, a fost trădat de Ptolemeu și alungat cu ușurință de Demetrius II. A încheiat mai multe tratate de alianță cu Ionatan Macabeul și a solicitat ajutorul iudeilor (I Mac. 10:1, 18-20; Ant. 13:2:1; 4:8).

3. Fiul lui Simon din Cirena (Mc. 15:21).

4. Unul din capii Ierusalimului pe vremea când Petru și Ioan au fost trași la răspundere înaintea sinedriului (F.A. 4:6).

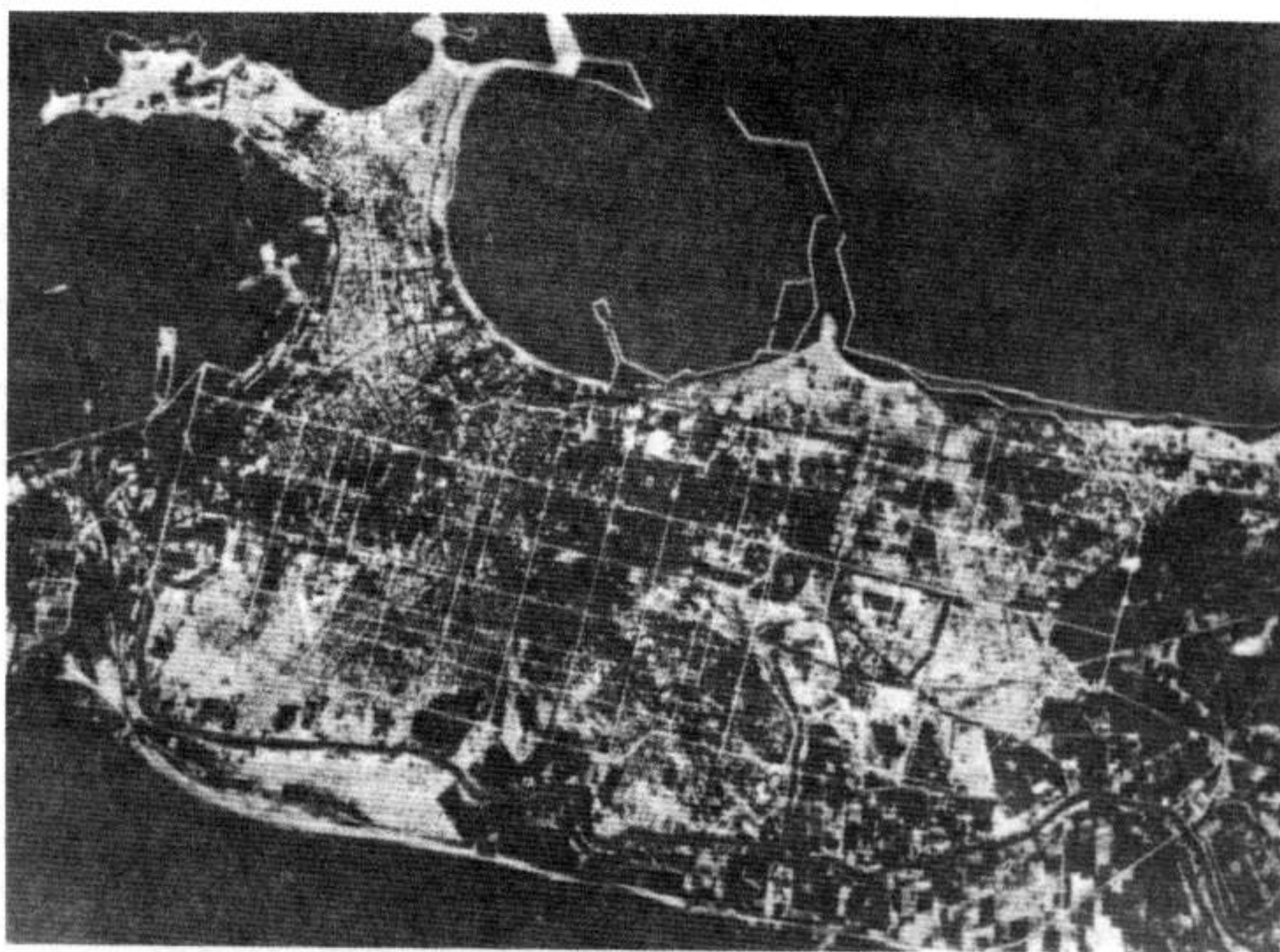
5. Apărător adus de iudei cu prilejul tulburărilor de la Efes (F.A. 19:33).

6. Un bărbat a cărui credință a dat faliment. Devenit hulitor, a fost excomunicat de Pavel (I Tim. 1:19, 20). Se pare că este vorba de același Alexandru căldărarul (lucrător în aramă) care le-a făcut mult rău ap. și prietenilor săi (II Tim. 4:14, 15).

ALEXANDRIA - nume derivat de la acela al fondatorului ei. Alexandru Macedon a înt. ac. cetate în anul 332 î.Cr., pe coasta de miază-noapte a Egiptului, voind să facă din orașul respectiv metropola lumii grecești. Alexandru s-a dovedit a fi fost foarte inspirat alegând un amplasament splendid în partea de V a gurilor Nilului. Curentul mediteraneean, venind dinspre apus, împinge departe de port mărul adus de fluviu și împiedică astfel împotmolirea navelor. Orașul, clădit pe o limbă

de pământ aflată între Mediterana și lacul Marcotis, a fost legat printr-un dig de insula Pharos unde a fost instalat un far celebru. Poziția admirabilă a Alexandriei era menită să favorizeze expansiunea comerțului. Orașul lui Alexandru devine marele port destinat exportării grâului egiptean. Se transportau direct la Puzzole mărfuri încărcate pt. Roma, când vânturi nefavorabile nu obligau vasele să se deplaseze de-a lungul Asiei Mici (F.A. 27:6; 28:11-13; Philon în Flac. V). Alexandria era un centru comercial care stabilea legătura între Orient și Occident. Localitatea a cunoscut o puternică înflorire sub domnia Ptolemeilor. Mai târziu, în timpul stăpânirii romane, orașul atingea, numai pe litoral, aproape 25 km lungime și aprox. 2 km lățime. Cu cei 600 000 sau 700 000 de locuitori ai săi, Alexandria era al doilea oraș al Imperiului Roman. Grecii, egiptenii, iudeii și romanii care locuiau acolo vorbeau greaca. De regulă, fiecare naționalitate își avea cartierul ei. Iudeii locuiau în partea de NE a orașului și se bucu-

rau de aceleași drepturi ca ceilalți cetățeni, își aveau proprii lor conducători (Ant. 19:5:2; Josephus Flavius, Răzb. 2:18:7). Ptolemeii au fondat muzeul a cărui faimoasă bibliotecă număra câteva sute de mii de volume. Traducerea V.T. din ebr. în gr. a fost începută în sec. III în Egipt, probabil la Alexandria și a fost terminată în sec. II î.Cr. Tot în ac. oraș, iudaismul s-a impregnat cu spiritul filozofiei grecești. Au apărut exegeți ca Philon care exagerau în alegorizarea Scripturilor. Iudeii din Alexandria aveau propria lor sinagogă la Ierusalim, unii dintre aceștia numărându-se printre prigonitorii lui Ștefan (F.A. 2:10; 6:9). Dar învățătura lui Ioan Botezătorul și cunoștințe privitoare la Isus au pătruns și în Alexandria. Dumnezeu a ridicat acolo oameni ca Apolo (F.A. 18:24, 25). Tradiția atribuie Biserica creștină din ac. oraș evanghelistului Marcu. În perioada creștinismului timpuriu, la Alexandria a existat o celebră școală de catiheti unde au predat învățători ca Clement

Alexandria. Vedere din avion. Orașul antic se întindea în limitele marcate cu alb

și Origen. Metropola a fost orașul natal al unor episcopi ca Hesychius și Athanasius. În anul 616 d.Cr., Chosroes II, regele Persiei, cucerește Alexandria. În anul 640, trece în mâinile califului arab Amru, generalul Omarului. De atunci s-a aflat aproape în permanență sub dominație musulmană. Francezii iau orașul în anul 1798, sub conducerea lui Napoleon I, dar englezii îi alungă de acolo în anul 1801, Alexandria revenind apoi musulmanilor. La 11 iulie 1882, flota britanică bombardează fortărețele Alexandriei și astfel începe ocupația engleză asupra Egiptului. Pe atunci orașul număra 227 064 locuitori. Astăzi întreaga țară se bucură de o deplină independență.

ALFA. Prima literă a alfabetului gr.; ea provine din alfabetul fenician și corespunde cu *aleph*, prima literă a alfabetului ebr. *Omega* este ultima literă a alfabetului gr. *Eu sunt Alfa și Omega* înseamnă *Eu sunt Cel dintâi și Cel de pe urmă, Începutul și Sfârșitul tuturor lucrurilor* (Ap. 1:8, 18; 21:6; 22:13; cf. Is. 44:6).

ALFABET - lista sunetelor elementare ale unei limbi. Este caracterizat prin ordinea și forma semnelor care îl alcătuiesc. Mai exact, este lista literelor gr. care încep cu *Alfa*, *Beta*... din care derivă majoritatea alfabetelor europene. Alfabetul gr. provenea el însuși din cel fenician sau canaanit, utilizat în Palestina cu 10 secole î.Cr. *Origine:* Inițial, limbajul a fost transcris cu ajutorul unor imagini, simple ilustrații mnemotehnice (care ușurează procesul de memorare), ceva asemănător cu semnele folosite azi în cadrul circulației rutiere... Ac. a fost *stadiul pictografic*. Apoi au fost alese niște imagini simplificate pt. a reprezenta diferite silabe, de ex. hieroglifile egiptene cuneiformele sumeriene etc. Ac. a fost *stadiul silabic*. După aceea, au fost luate anumite litere pt. a reprezenta sunetele limbajului articulat: zgomotele produse de către gură sau gât (consoane) și cele produse de coardele vocale (vocalele). În principiu, fiecare semn corespundea unui sunet. Ac. a fost *stadiul alfabetic*. Originea alfab. ebr. (modificat și adoptat de greci) este încă un lucru învăluit în mister. Se pare că au existat mai multe surse. Schaeffer a descoperit la Ras-Shamra (v. ac. cuv. și *Ugarit*), la fenicieni, un alfabet cu 29 litere, dar în cuneiforme. Totuși, ugaritica (limba folosită în textele de la Ras-

Shamra) se înrudește cu ebraica. Dar chiar înainte de alfabetul de la Ras-Shamra, exista o scriere alfabetică, numită proto-sinaitică, ale cărei caractere nu sunt cuneiforme. Oare scrierea ebr. veche provenea din proto-sinaitică? Va fi cunoscut Moise proto-sinaitica (din sec. XV î.Cr.) sau o dezvoltare a acesteia? Să fi întrebuintat el ac. scriere pt. Torah? S-a mai descoperit la Ebla (v. ac. cuv.) o nouă limbă care a fost numită paleo-canaanită care se crede a fi la originea limbajului canaanit și poate chiar a ebraicii. Se constată existența, în câteva texte, a unor forme arhaice ale literelor ebr.: calendarul de la Ghezer (sec. X), *Piatra Moabului* sau *Stela lui Meša*, Inscripția de la Siloe, ceramica de Samaria și de Lachiș, etc (v. *Ghezer, Lachiș, Piatra lui Moab, Samaria, Siloe* etc.). Totuși, numeroase litere ebraice par a reaminti prin forma lor obiectul care le-a sugerat denumirea: astfel '*aleph* este un cap de bou, '*ayin* un ochi și *resh* un cap de om. *Numărul și ordinea literelor:* ebr. are 22 de consoane caracteristice (căci nuanțele sunt numeroase), pe când gr. nu are decât 17. Ebr. nu-și reprezintă vocalele, în timp ce gr. are 7 vocale (deci alfabetul gr. are 24 litere). Ordinea literelor (atestată foarte demult prin intermediul poemelor acrostihe: Ps. 111; 112; 119; Pv. 31:10-31; Pl. 1, 2, 3, 4, etc.), cvasi-imuabilă se regăsește aproape intactă în alfabetul nostru. De notat că gr. au adăugat alfabetului semit, terminat cu T (tau) 5 semne dintre care ultimul este marele O (oméga).

ALFEU. Sens pos: *trecător, efemer*.

1. Soțul uneia dintre Marii și tatăl lui Iacov cel mic și al lui Iose (Mt. 10:3; Mc. 15:40). Nu poate fi vorba de Clopas sau Cleopas (Ioan 19:25; cf. Mc. 15:40), căci numele Clopa sau Cleopa nu este o transpunere în gr. a numelui ebr. Halpay, lucru valabil pt. Alfeu (v. *Iacov*, 2).

2. Tatăl unui Levi care se mai numea și Matei (Mc. 2:14; cf. Mt. 9:9).

ALIMENTAȚIE. V. *Hrană*.

ALIPI, ALIPIRE, ATAȘA, ATAȘAMENT. În sens literal, cuv. *a alipi* înseamnă *a fixa un obiect* cu ajutorul unei legături, a unui lanț etc. de ex, un brâu, o scufie (Ex. 29:9), o cârmă (F.A. 27:40), animale (II Împ. 7:10; Iov 40:24; Mc. 11:2, 4; Lc. 19:30), inclusiv cele ce urmau a fi jertfite (Ps. 118:27). În F.A. 28:3, ca urmare

a căldurii focului, o năpârcă iese dintre mărăcini și se lipește de mâna lui Pavel. În sens figurat, cuv. *a se lipi* apare în unele expresii: *limba lipită de cerul gurii* (incapacitatea de a pronunța vreun cuvânt, Iov 29:10; Ps. 22:15), *un suflet alipit de țărână* (semn al suferinței persoanei în cauză, Ps. 119:25), *nebulia lipită de inima copilului* (legătura puternică ce impune nevoia educației, Pv. 22:15). *A se atașa* este tradus prin *a se alipi*, *a se încheia* în II Sam. 23:10: *mâna lipită pe sabie*. În V.T. *a se atașa*, *a se alipi* (sau *a se acroșa de*, *a se prinde de*, *a fi fidel față de*) traduce termenul ebr. *dabhaq* care lit. înseamnă *clei* (folosit 60 de ori). Cu ajutorul ac. cuv. sunt exprimate legăturile de dragoste care-L unesc pe Dumnezeu cu omul (Ier. 13:11), sau atașamentul ac. din urmă față de Domnul (Ps. 119:31), iar sub aspect negativ alipirea omului de idolii păgânismului (Num. 25:3; I Împ. 11:2; Os. 14:17). Biblia mai vorbește de alipirea unui pop. față de Împ. lui (II Sam. 2:10), de a unui bărbat față de nevasta sa (Gen. 2:24; 34:3), de a unei nurori față de soacra sa (Rut 1:14), a unui prieten care devine *ca un frate* (I Sam. 18:1; Pv. 18:24).

N.T. pune accentul pe alipirea de Cuvântul și Adevărul întrupate în Isus Cristos (Tit 1:9; vița: Ioan 15:4; cf. Dt. 13:4; I Sam. 12:14; Iov 22:21; Ier. 5:1). Credincioșii nu trebuie să se alipească de basme (I Tim. 1:4; 4:1; Tit 1:14), ci toți aceia care au primit darul de a învăța pe alții să se țină (alipească) de slujba lor, adică s-o îndeplinească pe cât mai bine cu putință (Rom. 12:7).

Cuv. gr. care urmează au fost traduse prin *a se alipi*, *alipire*:

1. *Kollaō* (*a alipi*, *a încheia*, *a cimenta*) descrie afecțiunea conjugală (Mt. 19:5; Mc. 10:7; cf. I Cor. 6:16-17); simpatia care le permite oamenilor să trăiască sau să călătorească împreună, să ia apărarea cuiva (F.A. 5:13; 9:26; 10:28; 17:34). Pavel îi îndeamnă pe credincioși să se alipească de bine (Rom. 12:9; Col. 3:2). În Lc. 10:11, ucenicii au primit porunca de a scutura țărâna care s-a lipit pe picioarele lor în locurile unde nu aveau să fie primiți (gest prin care se arunca răspunderea judecării asupra acelor localități ce vor fi refuzat să asculte Evanghelia).

2. În Ef. 5:31, *proskollaō* (lit. *a lipi de*) descrie atașamentul bărbatului față de nevastă.

3. *Prosmeno* (lit. *a rămâne împreună cu cineva*) este folosit în F.A. 11:23 unde Barnaba

îi sfătuiește pe creștinii din Antiohia să rămână alipiți de Domnul.

ALMODAD. O populație provenită din Sem, prin Ioctan (Gen. 10:26; I Cr. 1:20), stabilită, fără îndoială, în S Arabiei.

ALMON - *ceva de ascuns*. Un sat dat preoților (Ios. 21:18), în terit. lui Beniamin. În I Cr. 6:60, este numit Alemet. Ac. două nume au același sens și aceeași origine. Almonul este identif. cu Khirbet 'Almit, o ridicătură de teren dintre Gheba și Anatot.

ALMON-DIBLATAIM, ALMON-DIBLATHAIM, ALMON-DIBLATAYIM, ALMON-DIVLATAIMA (prob. districtul dintre Almon și Diblataim). Loc de popas al israeliților, între Arnon și Chitim (Num. 33:46), prob. același loc cu Bet-Diblataim. Identif.: Deleilat el-Gharbiyeh, oraș care controlează trei căi rutiere, aflat la 4 km NE de Libb.

ALMUGGIM, ALGUMMIN. V. *Santal*.

ALOE. Nu este vorba de specia cunoscută în botanică sub denumirea de aloe, plantă succulentă, din ordinul liliaceelor, din care se obține un medicament amar, cu rol purgativ. Principalul merit al plantei pomenite în Biblie este, în mod vădit, mireasma sa (Ps. 45:8; Pv. 7:17; Cânt. 4:14). S-ar părea mai degrabă că este vorba de *agaloșa*, numită, în diverse dialecte hinduse, *agar*, *agaru* și *agru*. Cuv. ebr. *'halim* și *'haloth* sunt prob. o alterație a ac. termen. Specia *Aquilaria agallocha* trăiește la Sylhet, la E de Bengal, la Tennasserium și în Peninsula Orientală (regiune cuprinsă între Adriatică și Egee). Este vorba de un arbore înalt, cu frunzele dispuse alternativ, lanceolate. Caliciul nu are petale. Conține 10 stamine și pericarpul e compus din 2 celule. Lemnul de aloe conține o rășină și o esență care furnizează parfumul atât de apreciat în Orient. Este lemnul de aloe despre care se vorbește în Num. 24:6 și aloia din Ioan 19:39, una din mirodeniile cu care Nicodim a venit să îmbălsămeze trupul Domnului nostru.

ALON - *stejar*. Simeonit, descendent al lui Șemaia (I Cr. 4:37). În Ios. 19:33, Alon nu este un subst. propriu, ci unul comun, reprezentând stejarul sau terebintul din Țaanaim (Jud. 4:11) (v. *Țaanaim*).

ALON-BACUT - *stejarul jalei, stejarul lacrimilor*. Un stejar de lângă Betel sub care a fost îngropată Debora, doica Rebecăi (Gen. 35:8).

ALOT. V. *Bealot*.

ALTAR. Ridicătură de piatră construită cu scopul de a se arde pe ea tămâie sau jertfe aduse în cinstea unei divinități. Construcția respectivă poate consta dintr-o moviliță, o piatră mare, un fel de masă făcută din mai multe blocuri de piatră, tăiate sau nu, precum și ceva asemănător realizat dintr-un metal. Pe vremea patriarhilor, închinătorii ridicau altare pretutindeni unde-și așezau corturile și pt. a aduce jertfe cu ocazii speciale (Gen. 8:20; 12:7; 22:9; 35:1, 7; Ex. 17:15; 24:4). Legea fundamentală a altarului ebraic, încorporată în legământul divin dat pe Sinai înainte de facerea Cortului, prescria ridicarea unui altar de pământ sau de piatră oriunde S-ar fi arătat Domnul. Ac. lege a stat la baza construirii altarului, în Cort și apoi în Templu, unde Domnul avea să fie în permanență prezent. Dar până a se ajunge la aceasta, a fost nevoie să se ridice altare provizorii și să se aducă jertfe pe ele ori de câte ori intervenea o teofanie (Jud. 2:5, etc.).

Cortul Întâlnirii avea 2 altare:

1. *Altarul de aramă*, sau *altarul arderilor-de-tot* ridicat în curtea dinafară a Cortului, chiar în fața porții. Măsura 5 coți înălțime. Consta dintr-o șarpantă de lemn de salcâm acoperită cu aramă. Spre a putea fi transportat, era prevăzut cu niște verigi și bare. Colțurile superioare aveau niște proeminente, numite coarne. Nu existau trepte de jur-împrejurul altarului, ci la jumătatea distanței dintre bază și vârf se găsea o prispă. Preoții stăteau pe prisma aceasta. Altarul pe care se aduceau toate jertfele se pare că era umplut cu pământ. Amplasamentul lui chiar la intrarea în curte era un indiciu clar al faptului că omul nu se poate apropia de Domnul dacă nu se recunoaște ca păcătos și nu este răscumpărat prin sângele jertfei ispășitoare (Ex. 27:1-8; 30:28; 38:30; 40:29; cf. I Împ. 1:50; Ps. 118:27).

2. *Altarul de aur* sau *altarul tămâierii* se ridica în Locul sfânt, în fața perdelei ce atârna înaintea capacului ispășirii. Altarul avea următoarele dimensiuni: lungimea un cot, lățimea egală cu lungimea și înălțimea doi coți. Avea forma unui pătrat, lucrat din lemn de salcâm și îmbrăcat în aur. La partea superioară era

prevăzut cu un pervaz de aur, cu coarne la cele patru colțuri și de fiecare parte câte două inele de aur unde se introduceau drugii pt. transport. Tămâia, făcută din niște substanțe bine determinate, era aprinsă cu foc luat de pe altarul de aramă. Tămâia era arsă dimineața și seara, sub lumina sfeșnicului. Altarul de aur simboliza adorarea și rugăciunile pe care Dumnezeu le așteaptă de la noi și care Îi sunt plăcute (Ex. 30:1-10, 28, 34-37; 40:5; cf. Evr. 9:4 și I Împ. 6:22; Lv. 16:18-19; cf. Ap. 8:3-4). Evident că o asemenea închinare dorită de Tatăl și astfel de rugăciuni fără cusur nu l-au fost aduse niciodată de cineva, într-un mod atât de perfect cum a făcut-o Domnul nostru Isus Cristos. De aceea suntem cuprinși de o bucurie fără seamăn văzându-L pe El, prin credință, intrând în Locul preasfânt din ceruri și aducându-Se pe Sine ca o jertfă de bun miros lui Dumnezeu și mijlocind neîncetat în favoarea noastră (Ef. 5:2; Evr. 7:25).

Când s-a construit Templul lui Solomon, noul altar de aramă avea aproape de 4 ori dimensiunile celui vechi (I Împ. 5:64; II Cr. 4:1); de asemenea, a fost făcut un nou altar de aur (I Împ. 7:48; II Cr. 4:19).

Acestea au fost singurele altare permanente pe care arderile-de-tot sau tămâia puteau fi agreate de Dumnezeu (Dt. 12:2, 5, 6, 7), dar pt. că legea fundamentală permitea ridicarea de altare și aducerea de jertfe și în alte locuri unde se manifestase prezența lui Dumnezeu, israeliții au profitat de ac. privilegiu la Bochim. La fel au făcut Ghedeon și Manoah (Jud. 2:1-5; 6:20-25; 13:15-23). Pe muntele Ebal, Iosua a ridicat un altar care a fost utilizat o singură dată. Cele 12 sem. israelite fiind adunate laolaltă pt. o solemnitate națională, în prezența chivotului legământului, în momentul acela, altarul respectiv a devenit un altar național (Ios. 8:30-35). Era un lucru în perfectă armonie cu spiritul legislației deuteronomice (Dt. 27: 1-5). Totuși, legea altarului a cunoscut două încălcări:

1. Când Dumnezeu a lăsat să cadă în mâna filistenilor Cortul și chivotul pe care apoi, de groază, l-au trimis înapoi la Chiriat-Iearim, nu exista nici un loc unde să se manifeste prezența Domnului (Ps. 78:60-64; I Sam. 6:20-7:4). Samuel, funcționând ca prooroc și ca reprezentant al Domnului, ridică un altar la Rama și aduce arderi-de-tot în mai multe locuri (I Sam. 7:9, 17). Din cauza dezordinii religioase create în cultul israelit prin luarea chivotului, dominația filistenilor și complica-

țiile politice privind pe Saul și David, au existat, un timp oarecare, doi mari preoți și două altare: altarul inițial cu primul Cort, și un altar nou, în preajma chivotului, la Ierusalim (I Împ. 3:2, 4, 15; II Cr. 1:3-6).

2. Când cele 10 sem. s-au răsculat, israeliții pioși din regatul de N, lipsiți de posibilitatea de a mai face pelerinaj la Ierusalim, au fost nevoiți fie să renunțe a mai aduce ardere-de-tot Domnului, fie să ridice altare locale. În unele cazuri, ei au optat pt. a doua posibilitate (I Împ. 18:30, 32; 19:10).

După exilul babilonian, la o dată când cerințele Deuteronomului referitoare la altarul național au ajuns să pună din nou stăpânire pe inima israeliților, în sec. VI î.Cr., iudeii din Yeb, în Egiptul de Sus și-au asumat riscul de a construi acolo un templu închinat Domnului. Au zidit un altar și au adus pe el jertfe în cinstea Dumnezeului cerurilor. La fel au procedat, în localitatea lor, și iudeii din apropiere de Leontopolis (Papyrusul din Elefantina; Ant. 13:3:1; Răzb. 7:10. 2 și 3). Numai în cazuri excepționale se zideau altare pt. a se aduce acolo jertfe sau a se arde tămâie. Cele două sem. și jumătate așezate pe malul răsăritean al Iordanului au ridicat un altar menit să amintească strânsa lor înrudire cu celelalte sem. stabilite de cealaltă parte a râului (Ios. 22:10-34).

AL-TAŞET, AL-TAŞKETH, AL-TASHEHETH - *nu nimici*. Nume compus ce apare în titlul Ps. 57, 58, 59 și 75. La fel ca termenul Aielet-Şahar (Aijelet Shahr), ac. nume compus se referă probabil la o cunoscută melodie ebr. pe care erau cântați ac. psalmi.

ALUAT. Substanță care determină fermentarea și creșterea frământăturii (Ex. 12:15, 19; 13:7). În timpurile biblice, se folosea în ac. scop o bucată de aluat acrit. Era interzis a se pune aluat în jertfele ce urmau a fi mistuite pe altar (Lv. 2:11). Darurile care erau mâncate, puteau fi făcute cu aluat (7:13; 23:17). Aluatul, ca factor producător de stricăciune, a devenit emblema învățăturilor stricăcioase, a doctrinelor dăunătoare (Mt. 16:11; Mc. 8:15), al răutății (I Cor. 5:6-8; Gal. 5:9), lucruri de care suntem sfătuiți a ne feri noi înșine cu toată strășnicia. În timpul Paștelor, israeliții aveau obligația să nu consume pâine cu aluat și nici să aibă aluat în casele lor. Cine ar fi încălcat ac. prescripție trebuia să fie nimicit din mijlo-

cul pop. (Ex. 12:15, 19). Era, de asemenea, o aducere aminte a ieșirii din Egipt când israeliții și-au luat în postăvi plămădeala nedospită. Ac. searbădă pâine fără aluat le reamintea suferințele îndurate în Egipt (Ex. 12:34, 39; Dt. 16:3; I Cor. 5:7, 8).

Pilda aluatului (Mt. 13:33) a fost interpretată în multe chipuri. Unii comentatori au crezut că se poate vedea aici o imagine a influenței copleșitoare a Evangheliei care, uneori fără vâlvă și pe ascuns, pătrunde în toate sferele sociale și se răspândește pe toată suprafața pământului (cf. Col. 1:6). Alții însă au făcut remarcă următoare: în afară de Mt. 13, aluatul este întotdeauna un simbol al răului. După cum neghina este amestecată cu grâul până la seceriș (v. 24-30), aluatul introduce în făină un ferment, un germen al stricăciunii care va merge crescând până la lepădarea de credință și la judecata de apoi (Mt. 24:12; II Tes. 2:3). Oricum, *până s-a dospit toată plămădeala* nu înseamnă că toată lumea va fi câștigată pt. Evanghelie, căci Cristos și proorocii vestesc tocmai contrariul (Lc. 18:8; I Tim. 4:1; II Tim. 3:1-5, etc.).

ALUNGA, ALUNGARE. V. *Izgoni*.

ALUȘ, ALUS, ALUSCH, ALUSH - *zarva oamenilor*. Instalare provizorie a israeliților, între Egipt și Sinai (Num. 33:13, 14). Amplasament foarte contestat de specialiști, opiniile fiind împărțite.

ALVA, ALIA, ALWA - *înalt, mare, gros*. Căpetenie edomită, urmaș al lui Esau (Gen. 36:40; I Cr. 1:51). Probabil că ac. poartă numele ținutului peste care domnea (Gen. 36:43).

ALVAN, ALIAN, ALWAN. Un horit (Gen. 36:23; I Cr. 1:40).

AMA, AMMA - *mamă* în sens mai larg și însemnând aici *început, întemeiere*. O colină din apropierea Ghiahului, pe drumul care duce de la Gabaon spre Iordan, prin pustie (II Sam. 2:24; cf. 16:29). Amplasament nesigur.

AMAL - *trudă, suferință*. Urmaș al lui Așer. Fiu al lui Helem (I Cr. 7:35).

AMALEC, AMALEK. Fiul lui Elifaz (un fiu al lui Esau) prin țiitoarea Timna (Gen. 36:12).

Termenul de Amalec este folosit și pt. a denumi pop. amalecit (Ex. 17:8; Num. 24:20; Dt. 25:17; Jud. 5:14, etc.).

AMALECIȚI. Urmași ai lui Esau (Gen. 36:12). Vreme îndelungată aceștia au locuit în împrejurimile lui Cades-Barnea. Se aflau pe ac. meleaguri chiar și pe vremea ieșirii israeliților din Egipt (Num. 13:29; 14:25). Din vârful muntelui Abarim putea fi văzut terit. ocupat de amaleciți (Num. 24:20; Dt. 34:1-3). În vremea lor, au jucat un rol important (Num. 24:20). Un scriitor posterior Exodului, relatând despre evenimentele petrecute în regiunea aceasta, mai putea vorbi despre *fara amaleciților*. Relatarea expediției, în ac. țară, a lui Chedarlaomer și aliaților săi, pomenește de invadatorii din E care *au venit la Cades și au bătut*, nu pe amaleciți (după context ne-am fi așteptat la ac. termen, dacă pop. respectivă ar fi constituit o națiune), ci *au bătut tot ținutul amaleciților* (Gen. 14:7). Expresia folosită este intenționat imprecisă. Din centrul său, aflat lângă Cades, ac. pop. migratoare se răspândea în toată zona respectivă în căutare de hrană pt. animalele sale. Amaleciții hărțuiau marginea taberei israeliților după ce aceștia părăsiseră Egiptul și se pregăteau să ia calea pustiei. La Refidim, la V de Sinai, s-au bătut cu copiii lui Israel care i-au biruit. Urmare a ostilităților din partea amaleciților, Israel a fost autorizat să-i nimicească cu desăvârșire (Ex. 17:8-16; Dt. 25:17-19). Un an mai târziu, Israel va atinge Cadesul și, împotrivindu-se cuvintelor Domnului, încearcă să pătrundă în Canaan prin N. Amaleciții li se opun și-i silesc să dea înapoi (Num. 14:43-45). La acea dată, sau poate ceva mai târziu, numele amaleciților a trecut asupra unei regiuni muntoase a lui Efraim (Jud. 12:15; cf. 5:14). După epoca lui Moise și Iosua, ei l-au ajutat pe Eglon, împ. Moabului, să smulgă Ierihonul din mâna israeliților. Câteva generații mai târziu, se asociază madianiților pt. a asupri pe Israel în partea de miazănoapte (Jud. 3:13; 6:3, 33). Croindu-și drum spre E, amaleciții întrețineau relații de prietenie cu alți locuitori ai pustiei. Pe vremea lui Saul, bandele lor controlau un terit. de 800-1 000 de km, de la hotarele Egiptului - nu de parte de locul lor de origine - și până la Havila, nume ce definea și N Arabiei centrale (I Sam. 15:7; 27:8). Saul i-a zdrobit, regele lor a fost prins și ucis, astfel că peste puțină vreme au

dispărut din istoria evreilor (I Sam. 15:33; I Cr. 4:43).

AMAM - probabil *adunare, joncțiune*. Un sat din S ținutului lui Iuda (Ios. 13:26), pe uedul es-Sini.

AMAN. V. *Haman*.

AMANA. Munți aparținând lanțului Anti-Liban, desigur cei din care izvorăște Abana, numit și Amana (Cânt. 4:8) (v. *Abana*).

AMAR, FIERE, AMĂRĂCIUNE. În Biblie, cuv. ebr. *mar, marar* și gr. *pikros, pikria, pikra-ino* sunt deseori folosite metaforic pt. a indica sentimente care sunt pt. suflet ceea ce un aliment sau o băutură amară este pt. cerul gurii noastre: *întristare, mizerie, robie, răutate* (Gen. 26:35; Ex. 1:14; Rut 1:20; Iov 13:26; Ps. 64:3; Pv. 5:4; Ier. 4:18). Chiar în sens propriu (*ierburi amare*, Num. 9:11), semnificația simbolică este subînțeleasă (amintind amărăciunea robiei egiptene; cf. Dt. 32:32; Is. 24:9). Apele amare (Num. 5:27) pe care trebuia să le bea femeia acuzată de adulter de către soțul ei, nu aveau neapărat un gust neplăcut: ele trebuiau să producă amărăciunea prin a cădea bolnavă la pat, a se simți lepădată de Dumnezeu și lipsită de copii (v. *Adulter*). *Zile amare* indică un timp de jale și de tânguire (Am. 8:10). Chaldeii sunt un pop. amar (Segond: *turbat*; Colombe: *înfricoșat*) (Cornilescu, 1923: *turbat*; GBV.: *crud și violent*. N.Ed.) (Hab. 1:6), pt. că el lasă în urmă amărăciunea doliului și a dezolării, pretutindeni pe unde trece. Străina (adică femeia seducătoare) are cuvinte dulci, dar *la urmă este amară ca pelinul* (Pv. 5. 4), adică cuvintele sale sunt veninoase, pricinuitoare de mari suferințe (v. *Pelin*). Ecclesiastul folosește, în același sens, cuv. *amar* pt. femeie (7:26), iar Ieremia pt. părăsirea lui Dumnezeu (2:19).

În N.T., Iacov folosește adj. *pikros*, mai întâi la propriu (3:11) pt. *apa nepotabilă*, cu un gust rău, sau sărată (apa mării), apoi în sens metaforic (v. 14, 16) pt. *zel*, când ac. este inspirat de gelozie și spirit de concurență. Petru a plâns cu *amar* (adv. *pikros*) după ce s-a lepădat de Cristos (Mt. 26:75; Lc. 22:62). Subst. *pikria* este folosit ca o imagine pt. stricăciunea inimii lui Simon vrăjitorul (F.A. 8:23: *fiere amară*), pt. cuvintele stricate ale oamenilor ce trăiesc de parte de Dumnezeu (Rom. 3:14), pt. ură și re-

sentimente (Ef. 4:31). *Rădăcina de amărăciune* (Evr. 12:15) este un păcat nepărăsit în stare să producă roade amare (necurăție, adică relații sexuale în afara căsătoriei; spirit lumesec, adică preferând bunurile ac. lumi binecuv. spirituale ca Esau, v. 16-17), nu numai în cazul creștinului ca individ, ci al întregii Biserici (v. 16a). Verbul *pikraino* = *a se acri, a se amări* este folosit în Col. 3:19 pt. relațiile dintre soți (Cornilescu, 1923 are: *nu țineti necaz*, dar GBV spune: *nu păstrați amărăciune*. N.Ed.). În Ap. 8:11; 10:9, 10 sensul metaforic este predominant.

AMARIA, AMARYA - *Domnul a zis* sau *Domnul a promis*.

1. Fiul lui Meraiot, preot coborând din Fineas (I Cr. 6:7).
2. Preot din spița marilor preoți, fiul lui Azaria (I Cr. 6:11; Ezra 7:3).
3. Căpetenie a preoților; revine din Babilon cu Zorobabel (Nem. 12:2, 7). În generația următoare, o casă părintească îi poartă numele (v. 13).
4. Preot, desigur căpetenie a unei case părintești. A semnat legământul în timpul lui Neemia (Nem. 10:3).
5. Un bărbat care și-a luat de nevastă o străină. Ezra l-a silit să renunțe la ea (Ezra 10:42).
6. Bărbat din sem. lui Iuda, din fam. lui Pereț (Nem. 11:4).
7. Fiul lui Ezechia și strămoș al profetului Țefania (Țef. 1:1).
8. Mare preot pe vremea lui Iosafat (II Cr. 19:11).
9. Levit. Urmaș al lui Chehat prin Hebron (I Cr. 23:19; 24:23).
10. Ajutor de intendent pt. distribuirea darurilor de bunăvoie aduse Domnului (II Cr. 31:14, 15).

AMASA - *o povară*.

1. Fiul lui Abigail, sora vitregă a lui David și al lui Ieter, un ismaelit (I Cr. 2:17). Văr al lui Ioab (II Sam. 17:25). Absalom l-a pus pe Amasa în fruntea oștirii sale. David l-a iertat pe Amasa și l-a numit comandant suprem în locul lui Ioab (II Sam. 19:13), după înfrângerea și moartea lui Absalom. Când Șeba a preluat comanda forțelor răsculate contra lui David, Amasa a primit ordin să organizeze o oștire care să poată porni la luptă peste trei zile. Dar el a întârziat, și atunci a fost trimis, în

căutarea lui Șeba, Abişai, însoțit de niște trupe; ei au ajuns la Ioab. Cele două armate s-au întâlnit la Gabaon. Sub pretext că-l îmbrățișează, Ioab l-a înjunghiat pe Amasa (II Sam. 20:1-13) (v. *Amasai*, 2).

2. Căpetenie a fiilor lui Efraim. Fiul lui Hadlai. Când au fost aduși de israeliți, ca prinși de război, oameni din Iuda, la porunca lui Pecah, Amasa contribuie la eliberarea lor (II Cr. 28:12).

AMASAI - *penibil, greoi*.

1. Levit din fam. chehatiților, urmași ai lui Ebiasaf, strămoș al lui Heman cântărețul (I Cr. 6:35). Amasai din v. 25 pare să fie o altă persoană provenită din aceeași fam. și având același nume, dar urmaș al fratelui lui Abiasaf (Ex. 6:24).

2. O căpetenie care s-a alipit lui David foarte devreme și a devenit, la un moment dat, unul dintre conducătorii săi cei mai de seamă (I Cr. 12:18). Poate că era chiar Amasa, nepotul lui David.

3. Un levit care suna din trâmbiță înaintea chivotului, sub domnia lui David (I Cr. 15:24).

4. Chehatit al cărui fiu a contribuit la trezirea religioasă din timpul lui Ezechia (II Cr. 29:12).

AMASIA, AMASYA - *Domnul a răbdut*. Fiu al lui Zicri și ofițer superior al lui Iosafat (II Cr. 17:16).

AMAŞAI, AMAŞESAI, AMSHAI, AMSHSAI. Ar putea fi vorba de două ortografii combinate ale numelui Amasai. Preot, fiul lui Azareel. La cererea lui Neemia, a trăit la Ierusalim (Nem. 11:13).

AMAȚIA, AMASIA, AMASIAS - *Domnul este puternic*.

1. Împ. al lui Iuda care, către anul 804 î.Cr., în vârstă de 25 de ani, a guvernat în locul tatălui său, Ioas, atins de o gravă maladie. Ioas fiind apoi asasinat în anul 802 î.Cr., Amația a preluat tronul (II Împ. 14:1; II Cr. 24:25-27). Când autoritatea sa a fost consolidată, ac. a pus să fie omorâți asasinii tatălui lui, dar a cruțat pe copiii lor, pt. a împlini prescripțiile Legii mozaice referitoare la ac. subiect (Dt. 24:16). Amația a tocmnit cu plată 100 000 de bărbați din Israel ce urmau să-l însoțească într-o expediție îndreptată contra edomiților. La porunca unui om al lui Dumnezeu, el îi tri-

mite acasă, rămânând doar cu trupele lui Iuda. Edomiții sunt învinși în Valea Sării și Amația pune mâna pe capitala lor. Dar ac. ia cu sine idolii edomiților și-i pune ca dumnezei ai lui. Întorcându-se acasă, israeliții concediați jefuiesc cetățile lui Iuda, la N de Bet-Horon. Dând curs unui sfat necugetat, Amația provoacă la luptă pe Ioas, împ. lui Israel, dar este învins la Bet-Şemeş, luat prizonier și dus la Ierusalim. Ioas face apoi o spărtură în zidurile Ierusalimului, capitala lui Amația, ducând la Samaria vistieria regală și numeroși ostateci. Pe la anul 787 î.Cr. se urzește un complot contra lui Amația în Ierusalim. El se refugiază la Lachiş, dar 12 ani mai târziu a fost găsit și omorât. Amația a domnit 29 de ani (II Împ. 14:1-20; II Cr. 25:1-28).

2. Un urmaş al lui Simeon (I Cr. 4:34).

3. Levit din fam. lui Merari (I Cr. 6:45).

4. Un preot din Betel care a încercat să reducă la tăcere pe proorocul Amos (Am. 7:10-17).

AMBASADOR. V. *Împuternicit*.

AMBRĂ. O rășină solidificată sau fosilă a unui pin acum dispărut (*Pinus succinifer*), din ordinul coniferelor. A existat în epoca terțiară (oligocen). Rășina ac. era fluidă, căci ceea ce ni s-a păstrat conține numeroase urme de plante și vestigii de insecte. Pinii ce produceau ac. rășină creșteau în partea de SE a ceea ce este acum bazinul Mării Baltice. Mai pot fi găsite asemenea fosile în regiunea aflată la S de ac. mare. Rășina respectivă, asimilată cu o piatră scumpă, a devenit de timpuriu un articol comercial apreciat și în regiuni foarte îndepărtate de Marea Baltică. În gen., are culoare galbenă, culoarea ambrei citată în Ez. 1:4, 27; Ex. 28:19 (versiunile noastre o redau prin arama lustruită, bronz lustruit sau opal, N.Ed.).

AMEAD, AMHAD, AMAD. Un sat de la frontiera lui Aşer (Ios. 19:26). Neidentificat.

AMEN. V. *Amin*.

AMETIST. V. *Pietre prețioase*.

AMFIPOLIS, AMPHIPOLIS - oraş hărţuit din toate părţile. Oraş al Traciei, situat la gura sinuoasă a râului Struma. A fost înt. în sec. V. î.Cr. de atenieni care l-au numit Amfipolis, deoarece râul îl înconjoară aproape în în-

tregime. Sub stăpânirea romană, era principalul oraş al Macedoniei. Se afla pe Via Egnatia, la peste 53 de km SV de Filipi. Pavel îl străbate mergând din Filipi la Tesalonic pe ac. drum (F.A. 17:1). Amfipolis, numit acum Ampoli sau Yamboli, se afla la o depărtare de aproape 5 km de mare. Târguşorul Neckhorio sau Jeni Keui ocupă o parte din vechiul amplasament al lui Amfipolis.

AMFORĂ. V. *Olărit*.

AMI. V. *Amon I, 3*.

AMIC. În ebr. cuv. *rea'* (*prieten, tovarăş*) apare de 187 de ori în V.T., având diferite semnificații: *prieten* (în sensul pe care-l dăm noi ac. cuv., II Sam. 13:3), *soţ* (Ier. 3:20), *logodnic* (Cânt. 5:16), *bărbatul tinereţii* (Pv. 2:17; Ioel 1:8) și oricare altă persoană cu care se întrețin niște relații amicale (Ob. 7). Foarte des ac. cuv. se referă la *prietenul mirelui*. În N.T. *philos* (folosit mai ales ca adj.) înseamnă *iubit, scump, prietenesc, amical*; uneori este întreb. ca subst. masc. (Mt. 11:19) sau fem. (Lc. 15:9).

Hetairos este un termen mai obișnuit, mai comun (Cornilescu și GBV îl redau tot prin *prieten*. N.Ed.): *camarad, tovarăş, partener* (Mt. 20:13; 22:12; 26:50). În V.T. avem numeroase exemple de prietenii remarcabile (Gen. 38:12; Dt. 13:6; I Sam. 30:26; II Sam. 13:3), cea mai frumoasă fiind, desigur, relația dintre David și Ioanatan (I Sam. 18:1-4; 19; 20; 23:16 și urm.; II Sam. 1:19 și urm.). Ea poate fi mai prețioasă decât legătura de rudenie (Pv. 18:24; 27:9); ea face viața plăcută, delicioasă (Ps. 133; Pv. 15:17); își descoperă adevărata natură în momentul când nenorocirea vine peste unul dintre prieteni (I Sam. 20:19-20; 23:16 și urm.; II Sam. 15:37; Pv. 17:17; 27:9-10). Prietenul adevărat se străduiește totdeauna să arate amicului său calea cea bună (Pv. 12:26); chiar dacă-l rănește prin avertismentele sale, îi dovedește prin ac. profunde sa fidelitate (Pv. 27:5-6) și în final îi câștigă bunăvoința (Pv. 28:23). El este fidel până la moarte (II Sam. 1:25 și urm.) și pomenirea lui nu se uită (II Sam. 9:1; 21:7).

Și totuși, prietenia omenească nu este întotdeauna pură (Pv. 14:20; 19:4, 7); chiar sinceră, ea poate fi aducătoare de decepție (Iov 2:12; 6:15-30), însă cea mai mare dezamăgire provine de la un amic înșelător (Ps.

38:11; 41:9; Mt. 26:50; Lc. 21:16) sau care te îndeamnă la rău (Dt. 13:6; II Sam. 13:3-15). Abuzul de încredere pune capăt prieteniei (Ps. 41:9; Ier. 9:3 și urm.). Uneori interesele personale pot determina simularea prieteniei: astfel, bogatul are întotdeauna mulți prieteni, dar săracul și prigonitul sunt lipsiți de prieteni (Pv. 14:20; 19:4, 6, 7; Ps. 55:13 și urm.; 88:18; 109:4 și urm.; Iov 19:19).

Prietenul mirelui era persoana care aranja căsătoria: el pregătea întâlnirea logodnicilor și le servea ca intermediar. Legile mesopotamiene reglementau în mod strict rolul lui, interzicându-i, de ex., să căsătorească o logodnică dacă proiectul mariajului trebuia anulat (ac. explică reacția lui Samson și a filistenilor aflând că logodnica lui fusese dată de nevastă prietenului lui, Jud. 14; 15:1-6). Ioan Botezătorul s-a comparat cu *prietenul mirelui* (Ioan 3:29), rolul lui fiind să pregătească pe Israel pt. întâlnirea sa cu Mesia, urmând apoi să se lase depășit de bucuria lor (v. 30). Pavel a reluat aceeași imagine (II Cor. 11:2; Ef. 5:25), iar Isus îi compară pe toți ucenicii Lui cu *prietenul mirelui* (Mt. 9:15) care nu pot posti atâta vreme cât El, Mirele, Se află împreună cu dânsii.

Biblia ne aduce ac. mesaj cu adevărat revoluționar: *Dumnezeu vrea să fie prietenul nostru!* El a și fost pt. Avraam (Gen. 18:17 și urm.; Is. 41:8), pt. Moise (Ex. 33:11), pt. Amos și ceilalți prooroci (Am. 3:7). El numește pe toți credincioșii prieteni ai Săi (Pv. 3:32), prea-iubiți ai Săi (Ps. 108:6; 127; 2). Prietenia lui Dumnezeu pt. oameni (*philantropia* Lui) s-a manifestat prin trimiterea Fiului Său în lume (Tit. 3:4). El S-a relevat pe Sine ca adevăratul Prieten (Mc. 10:21; Lc. 12:4; Ioan 11:11), chiar și al celor ce nu erau vrednici de prietenia Sa (Mt. 11:19; 26:50). De acum încolo, toți cei ce-L urmează și păzesc poruncile Lui îi devin prieteni (Ioan 15:14-15) și sunt prieteni unii cu alții (F.A. 27:3; Ioan 15). Biserica primară ne oferă un strălucit exemplu cu privire la implicațiile unei asemenea prietenii (F.A. 2:44 și urm.; 4:32) și, de asemenea, la ceea ce exclude ea (Iac. 4:4).

AMICUL REGELUI, FAVORITUL REGELUI.
V. *Prietenul împăratului.*

AMIEL, AMMIEL - *Dumnezeu este un membru al fam. sau Dumnezeu este un aliat devotat.*

1. Fiul lui Ghemali, reprezentant al sem. lui Dan, însărcinat cu explorarea țării Canaanului (Num. 13:12).

2. Un bărbat din Lodebar, tatăl lui Machir (II Sam. 9:4, 5; 17:27).

3. Fiul lui Obed-Edom (I Cr. 26:5).

4. Tatăl Bat-Şebe (I Cr. 3:5) (v. *Eliam*).

AMIHUD, AMMIHUD - *ruda vrednică de laudă sau un aliat trebuie să fie elogiat.*

1. Urmaş al lui Efraim prin Taşan, și tatăl lui Elişama (Num. 1:10; I Cr. 7:26).

2. Bărbat din sem. lui Simeon și tatăl lui Samuel (Num. 34:20).

3. Bărbat din sem. lui Neftali, tatăl lui Pedahel (Num. 34:28).

4. Tatăl lui Talmai, împ. Gheşurului (II Sam. 13:37) (GBV are *Amihud*, dar Cornilescu, asemenea lui Segond, redă prin *Amihur*. N.Ed.). În textul ebr., numele este scris cu *h* și *r*, în loc de *h* și *d*; totuși, pronunțarea tradițională este *Amihud*.

5. Urmaş al lui Iuda, prin Pereţ (I Cr. 9:4).

AMIHUR, AMMIHUR. Sens pos. *rudă nobilă*. (v. *Amihud*, 4).

AMIN, AMEN - *asigurat, stabilit.*

1. Isus este numit *Amin*, adică Cel Credincios, Cel Adevărat (Ap. 3:14; Is. 65:16). În al doilea verset, cuv. *Amin* este redat de unele traduceri prin *Dumnezeul adevărului*.

2. Cuv. ebr. însemnând *Aşa este* sau *Aşa să fie* (aceeaşi rădăcină ca și pt. *ferm, fiabil, durabil, credință, adevăr, fidelitate*). Exprimă acordul cu ceva spus mai înainte (I Împ. 1:36); astfel adunarea răspunde *Amin* la ceea ce i-a fost vestit (I Cr. 16:36; Nem. 8:6; Ap. 22:20); exprimă un angajament (Dt. 27:15-26; Nem. 5:13), jurământul (Num. 5:22), dorința (Ier. 28:6), o afirmație (Ap. 5:14; 7:12; 19:4), insistența (Gal. 6:18). Isus a folosit *Amen, amen* (tradus prin *adevărat, adevărat vă spun*) pt. a-și sprijini declarațiile în fața adversarilor Lui și a dovedi temeinicia spuselor Sale (Mt. 6:2, 5, 16; 10:23; 19:28; 24:34; 25:40; Lc. 4:25; 9:27; 12:44; 21:3), îndeosebi în Ev. după Ioan (5:19, 24, 25; 6:26, 32, 47, 53; 8:34, 51, 58). În Epistole, cuv. *Amin* marchează adesea sfârșitul desfășurării unui gând sau a unor cuvinte de laudă adresate lui Dumnezeu (Rom. 1:25; 11:36; Gal. 1:5; Fil. 4:20).

AMINADAB, AMMINADAB, AMINADAV - *pop. este generos sau ruda este darnică.*

1. Un bărbat din sem. lui Iuda, din fam. lui Hebron, din casa lui Ram (I Cr. 2:10). Tatăl lui Nahşon, domnitor al lui Iuda (Num. 1:7). Socrul lui Aaron (Ex. 6:23). Strămoş al lui David (Rut 4:19; Mt. 1:4; Lc. 3:33).

2. Levit, din fam. lui Chehat, din casa lui Uziel. Căpetenie a casei lui în timpul domniei lui David (I Cr. 15:10, 11; cf. Ex. 6:18, 22).

3. Un levit, din fam. lui Chehat (I Cr. 6:22). Deoarece spiţa de neam a lui Chehat conţine numele Iţehar în loc de Aminadab (v. 37, 38; Ex. 6:18, 21, 24), s-ar putea ca Aminadab să fie un alt nume al lui Iţehar, sau este vorba de o eroare apăsând copistului genealogiei.

AMIŞADAI, AMISHADAI, AMMISHADDAI, AMMISADDAI - *Cel Atotputernic este un aliat sau o rudă*. Un bărbat din sem. lui Dan, tatăl lui Ahiezer (Num. 1:12; 2:25).

AMITAI, AMITTAI, AMITTHAI - *veridic*. Tatăl proorocului Iona (II Împ. 14:25; Iona 1:1).

AMIZADAB, AMMIZADAB, AMMIZABAD, Ammizavad - *părintele l-a dotat sau ruda l-a înzestrat*. Fiul unui erou al lui David, al lui Benaia (I Cr. 27:6).

AMMI, AMI - *pop. Meu* (Os. 2:1-3).

AMNON - *fidel*.

1. Fiul lui David şi al lui Ahinoam din Izreel. Născut la Hebron când oraşul ac. era capitala tatălui său. El se poartă de o manieră neîngăduită cu Tamar, sora sa vitregă. Absalom, fratele bun al Tamarei, îl omoară (II Sam. 13 şi 3:2; I Cr. 3:1).

2. Fiul lui Simon, înregistrat cu sem. lui Iuda (I Cr. 4:20).

AMOC, AMOK, AMOŞ - *profund*. Căpetenie a preoţilor care au revenit din Babilon cu Zorobabel (Nem. 12:7). O fam. patriarhală poartă ac. nume în generaţia următoare (v. 20).

AMON, AMMON - *aparţinând naţiunii*. Ac. vocabulă completează numele lui Ben-Ami, fiul mai mic al lui Lot. Strămoşul amoniţilor (Gen. 19:38).

AMON, AMŌN.

I. 1. Guvernatorul cetăţii Samaria, sub domnia lui Ahab (I Împ. 22:10, 26).

2. Împ. al lui Iuda care, la vârsta de 22 de ani, i-a succedat tatălui său Manase, urmând

tristul exemplu al acestuia. După numai doi ani, slujitorii lui l-au asasinat chiar în palatul său. Pop. i-a executat pe ucigaşii lui Amon şi l-au pus ca împ. pe fiul lui, Iosia (II Împ. 21:19-26; II Cr. 33:21-25).

3. Membru al categoriei sociale cunoscute sub denumirea de „*Urmaşi ai robilor lui Solomon*” (Nem. 7:59); în Ezra 2:57 este chemat Ami.

II. Cuv. provenit din termenul egiptean *Amun* - *fiinţă ascunsă, nevăzută*. Principala divinitate a Tebei, capitala Egiptului de Sus, numită şi No-Amon sau *Amon de No*, după numele ac. dumnezeu (Ier. 46:25; Naum 3:8). Sub stindardul său, egiptenii i-au alungat pe *regii-păstori* (hyksoşi). Amon a devenit căpetenia panteonului egiptean şi a fost adesea numit Amon Râ. El era reprezentat având două jerbe de pene de şoim, un disc şi un coif de culoare roşie (v. *Egipt, III*).

AMON DE NO. V. No-Amon.

AMONIȚI sau **BENE-AMON**: populaţie provenită din Ben-Ami, al doilea fiu al lui Lot (Gen. 19:38). Ei au expulzat pe zamzumimi din terit. cuprins între Arnon şi Iaboc (Dt. 2:20-21; 3:11). La rândul lor, aceştia au fost alungaţi de amoriţi care i-au obligat să se aşeze în pustia de răsărit. Iabocul de sus constituia frontiera lor occidentală (Num. 21:24; Dt. 2:37; Jud. 11:13, 22). Amoniţii au fost excluşi din adunarea Domnului până la a zecea generaţie, şi chiar pt. totdeauna, căci, asociindu-se cu moabiţii, l-au plătit pe Balaam ca să blesteme pe israeliţi (Dt. 23:3-6). Ei l-au ajutat pe Eglon, regele Moabului, să pună mâna pe o parte din pământul lui Israel (Jud. 3:13). În timpul lui Iefta, amoniţii i-au asuprit iarăşi pe israeliţi, la răsărit de Iordan (Jud. 10:6, 9, 18). Cu puţin timp înainte de domnia lui Saul, Nahaş, regele amoniţilor, a asediat Iabeşul din Galaad. Saul a venit în ajutor asediaţilor şi au obţinut o biruinţă deplină asupra lui Nahaş (I Sam. 11:1-11). Ac. din urmă a fost prietenul lui David, poate din pricină că amândoi erau vrăjmaşi ai lui Saul. La moartea lui Nahaş, David a trimis o solie fiului său Hanun, dar solii au fost batjocoriţi şi războiul a reizbucnit. În prima campanie, israeliţii, sub comanda lui Ioab şi a lui Abişai, i-au bătut pe amoniţii aliaţi cu sirienii (II Sam. 10:1-19; I Cr. 19:1-19). În a doua expediţie, israeliţii au pus mâna pe Raba, capitala amoniţilor (II Sam. 11; 12; I Cr. 20:1-3). Solomon şi-a luat de neveste numeroase femei

amonite (I Împ. 11:1). Pe vremea lui Iosafat, moabiții, amoniții și edomiții au invadat țara lui Iuda, dar fără succes (II Cr. 20:1-30). Amoniții au plătit un tribut lui Ozia și lui Iotam (26:8; 27:5). Ei s-au aliat cu alte pop. pt. a hărțui pe împ. Iehoiachim (II Împ. 24:2). După căderea Ierusalimului, ei s-au opus înt. de către iudei a unei noi comunități evreiești (25:25; Ier. 40:11-14). Vrajmași înrăiți ai lui Israel, ei au fost totdeauna ținta atacurilor profeților Domnului (Ier. 49:1-6; Ez. 21:20; 25:1-7; Am. 1:13-15; Tef. 2:8-11). Ei s-au opus ca prinșii de război reveniți din robia babilonică să rezidească zidurile Ierusalimului (Nem. 4:3, 7). Totuși, s-au produs multe încuscriri între israeliți și amoniți, Ezra și Neemia le-au condamnat (Ezra 9:1, 2; Nem. 13:23-31). Iuda Macabeul, provocat în mod violent, le-a declarat război (I Mac. 5:1-8). Amoniții au fost menționați până prin sec. II d.Cr. Principalul lor dumnezeu a fost Milcom, un alt nume pt. Moloc (I Împ. 11:7, 33). Pe vremea lui Iefta, ei se închinau lui Chemoș, dumnezeul Moabului (Jud. 11:24).

AMOREI, AMORIȚI (sens curent, dar discutabil, *munteni*). Unul dintre pop. ce ocupau țara Canaanului înaintea cuceririi sale de către evrei (Gen. 10:16; 15:21; Ex. 3:8). Pe timpul lui Avraam, ei ocupau cel puțin țărmul occidental al Mării Moarte și, în plan secund, munții învecinați (Gen. 14:7, 13). Era pop. cel mai puternic din ținutul muntos la data respectivă. Toți locuitorii ac. regiuni purtau numele lor (15:16), chiar dacă puterea lor avea să crească ceva mai târziu (cf. 34:2 și 48:22; Ios. 7:7; 9:7 și 11:19 cu II Sam. 21:2; Jud. 6:10; Am. 2:10). În timpul Exodului, ei se aflau încă în munți (Num. 13:29; Dt. 1:7, 19, 20, 44); deci puteau fi numiți canaaniți (Num. 14:45). Înainte de epoca aceasta, își întinseseră stăpânirea până pe malul răsăritean al Iordanului (Num. 21:26-30), cucerind terit. dintre Arnon și Hermon, dintre pustie și Iordan (Dt. 3:8; 4:48; Ios. 2:10; 9:10; Jud. 11:22). Ei ocupau pe atunci toată regiunea muntoasă la V de Iordan, dintre Ierusalim și Hebron. Spre V se întindeau până în câmpia Șefelah (Ios. 10:5, 6), atingând Aialonul la N, și chiar terit. lui Efraim (Jud. 1:35; Ios. 11:3; 13:4). Amoriții au fost dați spre nimicire din pricina răutății lor, când răbdarea lui Dumnezeu a ajuns la capăt (Gen. 15:16), însă un mare număr dintre aceștia au rămas cu viață după cucerirea țării (Jud. 1:35; 3:5). Israeliiți au trăit în pace cu amoniții în timpul

lui Samuel (I Sam. 7:14). Împreună cu alți supraviețuitori ai popoarelor antice, amoriții au devenit oameni de corvoadă sub domnia lui Solomon (I Împ. 9:20, 21; II Cr. 8:7) (v. *Og, Sihon*).

Numeroase texte vechi ale Orientului Mijlociu vorbesc adesea de amoriții ce trăiau în afara Palestinei și înainte de epoca patriarhilor. După unele documente mesopotamiene, amoriții (*Amurru* în akkad., *Martu* în sumeriană) erau nomazi și locuiau, pe la anul 2500 î.Cr., la V de Mesopotamia. După aceea, unii dintre ei au pătruns în Mesopotamia, ajungând, la un moment dat, să stăpânească peste aceasta. Cel mai celebru dintre aceștia a fost regele Hammurabi al Babiloniei (v. ac. cuv.) care a cucerit cetățile Mari și Assur cam pe la 1750 î.Cr. Mai târziu, termenul *Amurru* este folosit și pt. a denumi niște zone geografice.

AMOS - povară sau purtător de povară.

1. Prooroc, locuind în Tecoa, în ținutul lui Iuda, la vreo 10 km S de Betleem (Am. 1:1). Era un om simplu, un crescător de vite, unul dintre numeroșii păstori ce își aveau căminul în Tecoa, dar își duceau existența în pustia ce se întindea la răsăritul satului, spre Marea Moartă. Se ocupa cu creșterea oilor. Ceva mai târziu și-a găsit o nouă ocupație umilă în plantațiile de smochini (1:1; 7:14, 15), într-o zonă mai ferită a ac. ținut sălbatic, spre câmpia litoralului. El ducea oi, sau piei și lână în Egipt și la Damasc, lucru care se poate deduce din cunoștințele sale despre ac. locuri îndepărtate și cele ce se petreceau acolo. Deși locuitor al lui Iuda, el a fost trimis să proorocască în împ. celor 10 sem. ale lui Israel. Amos s-a prezentat la Betel unde se găseau pe atunci sanctuarul regal și un palat. Unul din cei doi viței de aur ridicați de Ieroboam pt. a fi adorați se mai găsea acolo (8:14; Osea 8:5, 6; 10:5). Amos a vorbit cu atâta libertate și sinceritate contra păcatelor regelui și ale poporului, încât Amația, preot idolatru al Betelului, a ajuns să-i declare împ. Ieroboam II că Amos ar conspira împotriva sa în propria lui împ. (Am. 7:10). Nu cunoaștem nici clipa și nici împrejurările morții lui Amos. Pt. el, Dumnezeu este Creatorul atotputernic și providențial, Stăpânul Suprem al fiecărui om și al fiecărei națiuni; dreptatea Sa este de neclintit; puterea Lui se întinde până la Locuința morților; El cunoaște gândurile oamenilor. Dotat cu un ascuțit simț de

observație, Amos face reflecții asupra a ceea ce vede - oameni și obiceiuri - spre a formula concluzii cu privire la Dumnezeu.

2. Un strămoș al lui Cristos (Lc. 3:25).

AMOS (CARTEA). Autorul cărții. Amos (*purtător de poveri*) era un țăran din pustia lui Iuda, pustiu ce domina Marea Moartă și în care s-au retras Ioan Botezătorul și apoi Isus Însuși. Amos locuia la Tecoa, la vreo 10 km SE de Betleem. El păștea o specie de oi mici și cu picioarele scurte (numite *nakad*), renumite pt. lâna lor foarte valoroasă. De asemenea, el era *culegător de smochine*. Ac. varietate de smochini sălbatici secretau o bulă de sevă comestibilă care se solidifica în contact cu aerul, dacă se făcea o creștătură în trunchiul copacului la momentul potrivit, *fruct* foarte apreciat de oamenii săraci. Mesajul lui Amos poartă amprente de origine socială, a îndeletnicirii lui de păstor, prin numeroasele imagini care evocă viața de la țară (1:2; 2:13; 3:4-5; 4:7; 5:8; 6:12; 7:1; 8:1; 9:6). Amos trebuie să fi provenit dintr-o fam. foarte modestă, de vreme ce numele tatălui sau nici nu este amintit.

Tecoa se afla pe drumul caravanelor (5:8; 8:12). Seara, împrejurul focului, se istorisea ce se petrecea în Egipt (6:10), în Fenicia (1:9) și în alte țări din jur. Poate că Amos a fost personal în Egipt, la Damath, sau în Israel pt. a vinde pieile sau lâna provenite de la turmele sale. El nu era prooroc de profesie, nici membru al unei comunități profetice (7:14), deci el nu vorbește pt. a-și câștiga existența, dar el cunoaște foarte bine scrierile lui Moise care lasă numeroase urme în mesajele sale.

Este un om simplu, dar curajos, care nu se sfiește să dea în vileag păcatele căpeteniilor pop. și chiar ale regelui (7:10-17), nu dă înapoi dinaintea amenințărilor (7:12). Este conștient că mesajul pe care-l aduce i-a fost inspirat chiar de Domnul (7:16-17).

Data. Între anii 765 și 750 (poate 760 și 755) î.Cr., în cursul domniilor paralele ale lui Ieroboam II în Israel și Ozia în Iuda. Este un timp de mare prosperitate. Israel nu este asuprit nici de sirienii învinși de asirieni, nici de aceștia din urmă aflați în declin, nici de egiptenii divizați. Comerțul și economia cunosc o perioadă de mare înflorire, bogățiile cresc (ca dovadă impozitele sporite).

Amos proorocește mai ales spre finele domniei lui Ieroboam II (cf. II Împ. 14:23). Cutremurul de pământ care a avut loc ceva mai târziu (1:1; 8:8; 9:5) a lăsat o impresie

profundă asupra locuitorilor Palestinei. Poate că ac. a fost însoțit de o eclipsă totală de soare; într-o asemenea eventualitate, el a avut loc în iunie 763. Și Zaharia va mai vorbi despre lucrul ac. (14:5).

Condiții sociale și religioase. Probabil că împ. atinsese pe atunci cea mai mare întindere (Am. 6:14; cf. II Împ. 14:25). Amos rostește mesajul lui mai înainte ca Osea să fi pronunțat discursurile conținute în Os. 4-14. Într-adevăr, condițiile sociale și religioase ale lui Israel, descrise în paginile lui Amos, nu par a fi atât de desperate ca cele zugrăvite de Osea în cursul anilor caracterizați de crime, conflicte, anarhie, contrar cu ceea ce găsim în Os. 4-14, probabil din pricină că ac. lucruri încă nu se semnalaseră. Judecata Domnului constituie subiectul profetiilor sale (1:2; cf. Ioel 3:16). Amos trăia în împ. lui Iuda, dar el a fost trimis să proorocească în împ. lui Israel. Mesajele sale au fost adresate Betelului unde fusese instalat unul din cei doi viței sacri ai lui Ieroboam (8:14; Os. 8:5; 10:5). Din pricina luărilor sale de poziție, preotul Amația l-a acuzat de complot contra regelui (7:10).

Scopul. Pop. Israel interpreta prosperitatea de care se bucura ca un semn al protecției și bunăvoinței divine. Or, Dumnezeu nu putea fi de acord cu nedreptățile ce rezultau din ac. aflux de bogății: numai bogății profitau de ele, trăind în lux, în timp ce săracii erau exploatați din ce în ce mai mult devenind zi de zi tot mai lipsiți. Cât despre clasa de mijloc, ac. era pe cale de dispariție. Direct proporțional cu bogățiile sporeau imoralitatea, alcoolismul, sacrilegiile.

Conținutul cărții. În mesajul lui, Amos trebuia să reamintească bunătatea lui Dumnezeu față de Israel (2:4, 10; 9:7), ceea ce antrena o mare răspundere din partea pop. Său (4:4; 5:21). Profetul avea sarcina să readucă pop. la Dumnezeu, să-i ceară să dovedească credincioșie față de legământul și Legea Domnului; în caz contrar, urma ca judecata să se abată asupra sa (5:27; 6:14; 7:10-17). A fost cel din urmă avertisment adresat împ. de N înainte de căderea Samariei.

1. În *introducere* (1:1 - 2:16), proorocul vestește judecata asupra a 6 națiuni vecine cu Iuda, apoi a lui Israel. Primele 7 acuzații sunt cuprinse în 7 strofe având aceeași structură, asemănătoare prin compoziție, început și sfârșit. O formulă cunoscută le unește cu începutul strofei acuzatoare destinate lui Israel spre care tind toate celelalte. Teza lui

Amos pare să fie aceasta: dacă ac. pop. păgâne trebuie să fie pedepsite, cu atât mai mult Iuda care a păcătuit contra luminii. Și dacă Iuda este pedepsit, cu cât mai vrednic de pedeapsă este Israel al cărui păcat este și mai adânc și mai incorrigibil.

2. *Acuzația contra lui Israel constituie esențialul cărții* (3:1 - 9:7). Este vorba de 3 discursuri, fiecare începând astfel: *Ascultați cuvântul ac.* (3:1; 4:1; 5:1), și urmate de 5 vedenii. În prima apar niște lăcuste foarte lacome; la intervenția proorocului care mijlocește pt. Israel, Dumnezeu iartă pop. și pune capăt lucrării nimicitoare a lăcustelor. A doua vedenie prezintă focul care înghite apele și amenință cu distrugere toată țara. Din nou, la cererea profetului, Dumnezeu oprește urgia. Poate că se va fi produs, în timpul misiunii lui Amos, o invazie de lăcuste, urmată de o perioadă de mare căldură și secetă (cf. Ioel). Oricum, cele două nenorociri reprezintă 2 judecăți care atinseseră deja pe Israel. Lăcustele simbolizează niște invadatori, niște nimicitori, insecte lacome sau armate vrăjmașe; focul prefigurează justa indignare a lui Dumnezeu, mistuind păcatul. Prob. că Amos identifică în ac. vedenii calamitățile trecutului. El a vorbit deja despre acestea: trimise cu scopul de a-l avertiza pe Israel, stopate din pricina îndurării lui Dumnezeu, ele nu au putut aduce națiunea la pocăință (4: 6-11). Drept consecință, pop. trebuie să înfrunte judecata divină (4:12). A treia vedenie, aceea a unei cumpene, arată că o judecată devastatoare, conformă justiției sfinte nu va întârzia să se manifeste (7:7-9). Preotul Betelului îl întrerupe aici pe prooroc și-i interzice să mai continue, dar el o ia de la capăt. A patra vedenie, aceea cu un coș cu fructe coapte este un indiciu că Israel s-a copt pt. judecată, că înaintea lui Dumnezeu el este deja tăiat din trunchiul pomului (8:1-3). În a cincea vedenie, Domnul stă în picioare lângă altar, desigur altarul din Betel (3:14); El poruncește să se aplice lovituri și să se semene moarte, ceea ce înseamnă că a ordonat declanșarea judecății (9:1-4).

3. *Profeția se termină cu promisiunile următoare* (9:8-15): exilul nu este decât un ciur; casa lui David va fi ridicată din nou spre a se bucura iarăși de gloria inițială (v. 11); creșterea împ. prin victoria obținută asupra Edomului și a altor națiuni păgâne (v. 12); Israel va reveni din captivitate (v. 13-15).

Stilul. Stilul profetic al lui Amos este un minunat exemplu de ebraică pură. Limbajul său este simplu, însă demn și incisiv. Deși nu abuzează de metafore, le folosește cu pricepere. El a făurit câteva expresii frapante care s-au impus în vorbirea curentă (de ex. 3:3, 6; 4:11, 12; 6:1). Rugămintele lui Amos nu au gingășia și duiosia pe care le întâlnim uneori la Osea care aparținea pop. în mijlocul căruia proorocea. Amos are o oarecare rezervă, naturală la un prooroc al unei alte sem., al unei alte împărății. El manifestă un spirit de obiectivitate caracteristic celui ce nu este legat prin sânge de pop. pe care-l mustră. Cartea lui Amos este a treia din șirul micilor profeți.

Rezumat cu caracter critic. Textul lui Amos ne-a fost transmis în condiții excelente. Totuși, s-a pus în discuție autenticitatea unor pasaje (în spec. 2:4, 5; 4:13; 5:8, 9; 9:5, 6 și 8b-15). Contra autenticității pasajului din 2:4, 5 s-au avansat următoarele: a. Fondul și forma amintesc Deuteronomul. b. Acuzațiile aduse la adresa lui Iuda ar fi niște locuri comune care contrastează cu tonul personal al atacurilor îndreptate contra altor popoare. Dar: a. Referitor la reproșurile legate de Deuteronom, știm bine că respingerea Legii Domnului, nerespectarea prevederilor sale, idolatria sunt subiecte aflate și în alte scrieri contemporane cu Amos, sau chiar dinainte de el (Ex. 15:26; 18:16; Is. 5:24; Os. 2:7, 15; 4:6). b. Cât despre punerea sub acuzare a lui Iuda, ac. are forma celorlalte rechizitorii. Ea este atât de precisă, deoarece neascultarea de poruncile Domnului și idolatria sunt permanent specificate în paginile profeților. c. Cele 2 v. din Am. 2:4-5 și acuzația contra lui Iuda nu pot fi suprimate fără să se schimbe însuși gândul cărții și fără să se întrerupă gradația (Driver, *Ioel and Amos*, pag. 117; Presb. and Ref. Rev. IX 226). Celelalte trei pasaje (4:13; 5:8-9 și 9:5, 6) a căror autenticitate a fost de asemenea contestată descriu pe Domnul. Pot fi combătute prin urm. argumente:

1. Doctrina teologică enunțată în ac. versete nu este dominantă în lit. ebr. dinainte de exil.

2. Strigătele de laudă la adresa gloriei Dumnezeului Atotputernic se aseamănă stilului de la finalul cărții lui Isaia (40-66).

3. Cele două pasaje (4:13 și 9:5-6) nu sunt strâns legate de context și chiar cel din 5: 8-9 îl taie. Iată acum și contraargumentele:

a. Este adevărat că ac. pasaje ar putea fi su-primate fără ca cititorul să le simtă lipsa, dar un mare număr de pasaje a căror autenticitate nu o contestă nimeni ar putea avea aceeași soartă. Cele trei pasaje întăresc prezicerea referitoare la judecată, proclamând măreția transcendentă a Aceluia care pedepsește pe vinovați (*Vestos. op. cit. pag. 227*). b. Forma exclamativă a apelului, îndeosebi în pasajele criticate ale ac. discurs profetic, *nu trebuie să ne mire dacă ținem seama de regulile generale ale artei oratorice profetice* (citată luat din Robertson Smith de către Driver). c. Doctrina suveranității Domnului asupra naturii este în deplină armonie cu învățătura lui Amos din alte pasaje (4:7 și urm.; 7:1, 4; 9:3; Driver). Adăugăm că doctrina ac. concordă și cu învățătura anterioară profeției lui Amos (v. de ex., Gen. 2 - 8; 11; 18; Ex. 7 - 14). S-a mai susținut că promisiunile optimiste cu care se termină cartea (9:8b-15) n-ar putea fi cătuși de puțin concluzia personală a lui Amos și a viziunii sale despre judecată, deoarece concluzia ac. diferă de restul profeției sale prin stil, idei și perspectiva de viitor. Dar faptul că el a scris ac. concluzie odată cu relatarea vedeniilor sale sau mai târziu nu prezintă mare importanță. Autenticitatea concluziei respective nu a putut fi combătută, căci proorocii adaugă deseori o profeție optimistă prezicerilor lor despre judecată. Pop. pios avea nevoie de îmbărbătare, și proorocul trebuia să prezinte armonia dintre judecata copleșitoare și vechea promisiune divină vizând stabilitatea tronului lui David, perpetuitatea și triumful Împ. lui Dumnezeu pe pământ.

AMOT - *puternic, curajos*. Tatăl proorocului Isaia (Is. 1:1, etc.).

AMPLIAS, AMPLIAT, AMPLIATUS - *crescut, mărit*. Creștin din Roma. Pavel îl salută în Rom. 16:8.

AMRAFEL, AMRAPHEL. Rege al Șinearului (o câmpie joasă din S Babilonului, formată prin depunerea de aluviuni) care s-a aliat cu Kedorlaomer, regele Elamului, pt. a invada regiunea aflată la S Mării Moarte, pe timpul lui Avraam. În cursul ac. expediții, Lot a fost făcut prizonier, fiind apoi izbăvit de patriarhul biruator (Gen. 14). Până de curând s-a încercat identificarea lui Amrafel cu Hammurabi cel Mare, rege aparținând primei dinastii a Babilonului (cf. de ex., lucrările Dr. Langdon, *Semitic*

Mythology, pag. 384, și a Dr. Fotherungham care s-a străduit să precizeze cronologia studiind mișcările planetei Venus indicate de babilonieni: *The Venus Tablets of Ammizaduga*). Dar scrierile de la Mari par a stabili că Hammurabi, care a trăit în sec. XVIII î.Cr., nu a putut fi contemporan cu Avraam (v. *Avraam; Hammurabi; Mari*).

AMRAM. Sens pos. *lipsă de experiență*.

1. Levit, fiul lui Chehat, soțul lui Iochebed și fondatorul casei părintești a amramiților care, pe vremea lui Moise, număra aproape 2 000 de membri de sex masculin (Num. 3:17, 19, 27, 28). A fost strămoșul lui Aaron și al lui Moise și a atins vârsta de 137 de ani (Ex. 6:20).

2. Fiu al lui Bani. Ezra l-a convins să renunțe la femeia străină pe care și-o luase de nevastă (Ezra 10:34).

AMRAMIȚI. Urmașii lui Amram care au alcătuit o subdiviziune a leviților (Num. 3:27; I Cr. 6:23).

AMSI, AMȚI - *robust*.

1. Levit, urmaș al lui Merari (I Cr. 6:46).
2. Preot din ceata lui Malchia (Nem. 11:12).

AMULETĂ. Un obiect oarecare purtat de cineva cu scopul de a-l proteja contra vrăjitoriei, servind și ca podoabă (Is. 3:20; cf. Gen. 35:4).

AN. V. *Timp*.

AN SABATIC. V. *Jubileu; Sabat*.

ANA, ANNA (în rom. cele două nume au fost redactate la fel, Cornilescu și GBV, dar este vorba de două nume diferite: Ana - sens pos. *care ascultă, care acordă*, iar Anna - *grație, favoare*. N.Ed.).

1. Fiica lui Țibeon și mama Oholibamei, una din nevestele lui Esau (Gen. 36:2, 14, 18, 25). Autorii Septuagintei au citit, în v. 2 și 14, fiu în loc de fiică (ceea ce în ebr. implică *bn* = *fiu* în loc de *bt* = *fiică* din textul masoretic). Ebr. samariteană și siriaca Peșito nu au *fiu* decât în v. 2. Septuaginta identifică ac. personaj cu cel de la pct. următor.

2. Fiul lui Țibeon (Gen. 36:24; I Cr. 1:40). Textul spune că el a descoperit izvoarele calde în pustie.

3. Fiul lui Seir și fratele lui Țibeon. O căpetenie a horiților (Gen. 36:20, 29; I Cr. 1:38). Dacă urmărim pe autorii Septuagintei și facem din Ana un nume de trib, și nu un nume de persoană, pornind de la relațiile dintre clanuri și nu de la cele dintre persoane, putem admite că cei 3 Ana de mai sus reprezintă aceeași grupă de horiți.

II. Anna: 1. Una dintre cele două soții ale lui Elcana. Fiind preferata soțului ei, rivala sa o înțepa și o jigneau mereu. Ana a făcut Domnului o juruință: dacă El îi va da un copil de parte bărbătească, ea îl va închina în slujba Lui. Cererea i-a fost ascultată; ea devine mama lui Samuel proorocul și-și ține promisiunea (I Sam. 1). Cântarea de laudă a Anei a fost probabil în mintea Fecioarei Maria când ac. și-a exprimat recunoștința, printr-o cântare asemănătoare în momentul când ea a aflat că va aduce pe lume pe Fiul lui Dumnezeu (I Sam. 2:1-10; Lc. 1:46-55).

2. O văduvă, fiica lui Fanuel, din sem. lui Așer. Viața sa conjugală durase numai 7 ani. Fiind în vârstă de 84 de ani, ea se ducea zilnic la Templu și a fost prezentă acolo când a fost adus Pruncul Isus pt. a fi închinat Domnului. Fiind proorociță, ea a descoperit în El pe Mesia și a început să vorbească tuturor despre Isus (Lc. 2:36-38).

3. Mare preot la Ierusalim, în același timp cu Caiafa, în anul când și-a început propovăduirea Ioan Botezătorul (Lc. 3:2) (se crede că ac. a avut loc pe la anul 26). Istoricul Josephus Flavius îl numește Ananos, nume care este mai aproape de cel ebr. decât de cel gr. Annas. Quirinius, guvernatorul Siriei, l-a numit mare preot pe la anul 7 d.Cr. Valerius Gratus, procuratorul Iudeii, l-a revocat în anul 16. Fiecare dintre cei 5 fii ai săi a devenit mare preot, iar marele preot Caiafa era ginerele său (Ant. 18:2. 1 și 2; Ioan 18:13). Deși Ana nu mai exercita funcția de mare preot când a fost arestat Isus, totuși, el rămăsese căpetenia cea mai influentă și mai purta titlul de mare preot (Lc. 3:2; F.A. 4:6). Isus a fost dus mai întâi la Ana (Ioan 18:13). După ce L-a anchetat, Ana L-a trimis legat la Caiafa (Ioan 18:24). Mai târziu, când Petru și Ioan au fost arestați, Ana a fost principalul magistrat care i-a chestionat (v. *Caiafa; Preot*).

ANAB, ANAV. Sens prob. *bogat în ciorchine*. Cetate din munții lui Iuda (Ios. 11:21; 15:50). Identif: Khirbet 'Anab, la vreo 5 km V de Debir (Daharyeh) care se afla la cca 21 km SV de Hebron.

ANAC, ANAK, ANAQ - *gât lung*. Denumirea unei populații, adesea folosit cu art. hot. (Num. 13:22, 28, dar nu și 33). Numele colectiv al anachimilor (Num. 13:22; cf. Dt. 1:28). S-ar putea ca anachimii să fi provenit din Arba (Ios. 14:15; cf. 15:13).

ANACHIMI, ANACHIȚI, ANAKIM. Neam de uriași înrudiți cu refaimiții (Num. 13:33; Dt. 2:10, 11, 21). Trei fam. din ac. neam se vor stabili la Hebron (Num. 13:22); altele se găseau în cetățile vecine și în toată regiunea muntoasă (Ios. 11:21; 15:14; cf. Refaim, Ios. 17:15). Israelii, sub conducerea lui Iosua, au pornit contra lor o vastă expediție, exterminându-i (Ios. 10:36, 39; 11:21), în special la Hebron, când sem. lui Iuda având în frunte pe Caleb a împărțit țara (Ios. 14:12; 15:13-19; Jud. 1:10-15). O rămășiță a mai dăinuit la Gaza, la Gat și la Asdod, în ținutul filistenilor (Ios. 11:22). Uriașul Goliat din Gat era prob. unul dintre ac. anachimi (v. *Uriaș; Refaim*).

ANAHARAT, ANACHARATH, ANAKHARATH. O veche cetate (figurează pe lista lui Tutmes), de la hotarul lui Isahar (Ios. 19:19). En-Na-'Grah, la vreo 8 km N de Izreel, pare să amintească numele de Anaharat și amplasamentul ar corespunde.

ANAIA, ANAYA - *Domnul a răspuns*. Un bărbat care stătea în picioare lângă Ezra când ac. citea înaintea pop. cartea Legii lui Moise (Nem. 8:4).

ANALOGIE (în gr. *analogia*). Folosit în Rom. 12:6 în vers. Segond. Cel ce prooroceste, trebuie s-o facă *după analogia credinței* (asemenea vers. Colombe, în fr., vers. Cornilescu și GBV au *după măsura credinței lui sau în acord cu credința*. N.Ed.). Analogia este un termen matematic semnificând *proporție, acord, corespondență*; deci profetul trebuie să stabilească o proporție între profeție și credință. Exegeza se orientează în două direcții: credința subiectivă și credința obiectivă:

1. Nu trebuie să depășească măsura credinței sale, să spună lucruri pe care nu le crede cu adevărat, să nu treacă dincolo de ceea ce Dumnezeu i-a încredințat ca mesaj, deci o repetiție a v. 3: *potrivit cu măsura de credință pe care a împărțit-o Dumnezeu fiecăruia* (dar Pavel nu spune *analogia credinței sale*).

2. Profeția trebuie să fie în acord cu credința creștină obiectivă și normele sale; revelația nouă trebuie să corespundă Revelației date odată pt. totdeauna în Scripturi. Biserica trebuie să cerceteze orice profeție (I Tes. 5:20-21) și ea face lucrul ac. în lumina Cuvântului lui Dumnezeu. Regula ac. rămâne valabilă pt. toate definițiile pe care le-am putea da cuv. *proorocie* (v. *Proorocie*).

ANAMELEC, ANAMMELEC, ANAMMELEK - *dumnezeul Anu este împărat*. Una dintre divinitățile pe care o adorau locuitorii din Sefarvaim, oraș babilonian (II Împ. 17:31). Anu era zeul cerului. Când ac. oameni au fost aduși la Samaria pt. a o coloniza, și-au ars de vii copiii în cinstea lui Anu, ceea ce se practica și în cultul lui Moloc.

ANAN - *un nor sau el a acoperit*. Un bărbat care și-a pus pecetea pe legământul făcut înaintea Domnului împreună cu Neemia (Nem. 10:26).

ANANI - *înnorat sau Dumnezeu a acoperit*. Fiul lui Elioenai (I Cr. 3:24).

ANANIA, ANANYA - *Domnul a acoperit*.

1. Tatăl lui Maaseia (Nem. 3:23).

2. Cetate a sem. lui Benjamin, uneori scrisă Hanania (Nem. 11:32). În ciuda diferenței ortografice, era identic. altădată cu Beit Hanina, localitate așezată la vreo 5 km N de Ierusalim, în direcția Gabaon, dar nu este exclus să fie însăși Betania.

ANANIAS, ANANIE. Forma gr. a cuv. ebr. *Hananya* - *Domnul a fost milostiv*.

1. Un ucenic din Ierusalim care, împreună cu nevastă-sa Safira, a vândut o parcelă de teren și a pus o parte din prețul ei la picioarele ap. (F.A. 5:1 și urm.). Comunitatea creștină avea totul de obște și nici unul din membrii săi nu ducea lipsă. Într-adevăr, toți proprietarii de terenuri sau de case le vindeau și puneau banii obținuți la dispoziția tuturor. Repartiția se făcea după nevoile fiecăruia. Totuși, nimeni nu era silit să se despartă de bunurile sale (vezi v. 4), iar proprietățile nu erau vândute decât dacă era nevoie. Anania nu a adus decât o parte din banii rezultați din vânzarea moșioarei și i-a depus, în văzul tuturor, la picioarele apostolilor, ca și cum ar fi fost vorba de toată suma. Când Petru i-a reproșat lui Anania că l-a mințit pe Duhul Sfânt, el a căzut jos și

și-a dat sufletul. Safira, nevasta lui, venind după trei ceasuri, fără să știe ce se întâmplase, a repetat minciuna spusă de soțul ei. Dar are parte de aceeași moarte ca el, așa cum Petru o prezisese.

2. Creștin din Damasc. Printr-o vedenie, Domnul i-a descoperit întoarcerea lui Saul la care a fost apoi trimis pt. a-i reda vederea și a-l admite, prin botez, în Biserica creștină (F.A. 9:10-18).

3. Mare preot, numit de Irod când ac. din urmă era rege al Eubeii, prin anul 48 d.Cr. (Ant. 20:5:2). După 4 ani, Anania este trimis la Roma de către guvernatorul Siriei pt. a da socoteală, în fața Cezarului, de ostilitățile suferite de samariteni din partea iudeilor. A fost achitat numai datorită influenței lui Agripa și s-a reîntors la Ierusalim (Ant. 20:6:2 și 3; Răzb. 2:12, 6 și 7). Ionatan, mare preot înaintea lui, i-a fost aliat pe plan politic. În anul 58, Pavel a fost citat înaintea lui Anania care depune mărturie contra ap. în prezența guvernatorului Felix (F.A. 23:2; 24:1). Ionatan a fost asasinat. Către anul 59, la sfârșitul guvernării lui Felix, Anania însuși a fost revocat de către Agripa (Ant. 20:8:5 și 8; Răzb. 2:13:3). Se pare că Anania a locuit în partea de SV a Ierusalimului, pe deal, în orașul de sus, aproape de palatul Macabeilor. A fost asasinat în anul 67 (Răzb. 2:17:6 și 9).

ANAMIM, ANANIM, ANAMIN, ANEM, ANAM, EINAM, ANAMINI. Un trib egiptean despre care nu se știe și alte lucruri (Gen. 10:13; I Cr. 1:11).

ANAT, ANATH - *o rugăciune ascultată, un hatâr*. Tatăl jud. Șamgar (Jud. 3:31; 5:6).

ANATEMA. Septuaginta traduce prin *anathema* cuv. ebr. *Herem* care înseamnă *a consacra*. În Scripturile V.T., ac. cuv. este tradus, în gen., prin *interzis* și înseamnă *dat irevocabil și iremediabil lui Dumnezeu* (Lv. 27; Num. 21:2). Se aplica unor persoane (date la moarte) sau unor lucruri (care reveneau sanctuarului sau preoților). Anatema nu putea fi pronunțată decât de Dumnezeu sau de reprezentanții Lui (v. *Dat spre nimicire*). În N.T., cuv. *anatema* este folosit de șase ori cu sensul de *blestemat, destinat pierzării, nenorocirii*.

1. În momentul lepădării sale de Isus, Petru cheamă nenorocirea asupra lui dacă minte (la Cornilescu și GBV *a început să se blesteme și să se jure*. N.Ed.).

2. Iudeii au rostit anatema asupra lor înșiși dacă nu vor pune în aplicare planul de a-l omorî pe Pavel (F.A. 23:12).

3. Pavel ar fi voit să fie anatema dacă lucrul ac. putea atrage după sine mântuirea fraților săi iudei (Rom. 9:3).

4. El atrage anatema asupra celor ce predică o altă Evanghelie (Gal. 1:8-9).

5. Nimeni nu poate declara pe Isus anatema dacă el vorbește prin Duhul lui Dumnezeu (I Cor. 12:3), poate o aluzie la un corintean aflat într-o stare de extaz și despre care ap. a fost informat de corespondenții săi.

6. Anatema celor ce nu-L iubesc pe Domnul Isus. Ac. blestem va fi înfăptuit în momentul Revenirii Domnului. De aceea Pavel adaugă *Maranatha: Domnul nostru vine!*

ANATOT, ANATOTH, ANATHOTH. Ac. cuv. ar putea fi forma de plural pt. *Anath*, care era o zeiță. Cf. Beth-Anath și pl. Astarot.

1. Căpetenie a unei case părintești a lui Benjamin, din fam. lui Becher (I Cr. 7:8).

2. Căpetenie și reprezentant al locuitorilor din Anatot. În numele lor și-a pus pecetea pe legământul făcut înaintea Domnului (Nem. 10:19).

3. Cetate din ținutul lui Benjamin, acordată preoților (Ios. 21:18; I Cr. 6:60). Era cetatea natală a marelui preot Abiatar (I Împ. 2:26) și a lui Ieremia (Ier. 1:1; 11:21). A fost locuită din nou după robia babilonică (Ezra 2:23). Se afla la vreo 4 km NE de Ierusalim (Ant. 10:7:3). La SV de orașul Anata, care păstrează numele de Anatot, se găsește Tell Ras el-Kharrubeh, adesea identificat cu localitatea biblică Anatot care era o cetate întărită. Oamenii originari din Anatot sau cei ce locuiau acolo sunt numiți în unele traduceri anatotiți (II Sam. 23:27; I Cr. 11:28; 27:12).

ANCORĂ. În gr. *agkura* (din cauza formei sale curbate): accesoriu folosit de marinari din timpuri foarte îndepărtate pt. a reține corabia într-un loc anumit. Gr. se foloseau de niște pietre uriașe, iar romanii de ancore de fier (F.A. 27:29, 30, 40). Cuv. gr. mai putea denumi niște cângi cu ajutorul cărora se puteau agăța, nu numai de fundul mării, dar chiar de stâncile mai înalte decât corabia. Ac. explică de ce a folosit autorul Epistolei către Evrei imaginea ancorei pt. a defini nădejdea care ne leagă de țărmurile veșniciei, împiedicându-ne să fim luați de valurile persecuției (Evr. 6:19). În iconografia Bisericii vechi apărea adesea

imaginea unei ancore însoțită de litera E (*elpis* = *speranță*) și uneori a unui pește (*Ichthus*), simbol al lui Isus Cristos, Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul și speranța noastră.

ANDREI - *virilitate*. Fratele lui Simon Petru, din Betsaida, pe marea Galileii (Ioan 1:44). Pescar profesionist, ca și fratele lui (Mt. 4:18; Mc. 1:16-18). Ambii aveau o casă la Capernaum. Andrei era ucenicul lui Ioan Botezătorul care i-a recomandat să meargă la Isus, Mielul lui Dumnezeu. Are o discuție cu Isus prin care se convinge că El este adevăratul Mesia. Pornește imediat în căutarea fratelui său și-l convinge să-l facă o vizită lui Isus (Ioan 1:35-42). Chemat după aceea să se asocieze definitiv lui Isus (Mt. 4:18, 19; Mc. 1:16, 17; cf. Ioan 6:8), este destinat pt. apostolat (Mt. 10:2; Mc. 3:18; Lc. 6:14; F.A. 1:13). Se alătură fratelui său, lui Iacov și Ioan, pt. a afla de la Isus lucruri privitoare la distrugerea cetății și Templului din Ierusalim, precum și despre a doua venire a Domnului (Mc. 13:3, 4). Împreună cu Filip aduce la cunoștința lui Isus dorința unor gr. (Ioan 12:22). Continuarea biografiei sale nu ne este cunoscută cu certitudine. Potrivit tradiției, Andrei a fost martirizat în Ahaia pe o cruce de forma literei X. De atunci, crucea respectivă s-a numit crucea Sf. Andrei. O legendă mai spune că un vapor ce transporta două moaște ale lui Andrei a naufragiat într-un mic golf al Scoției, numit mai târziu Golful Sf. Andrei. Marinarii care au reușit să ajungă pe țărm ar fi propovăduit băștinașilor Evanghelia. Astfel, Sf. Andrei devine patronul (sf. protector. N.Ed.) Scoției, iar orașul unde au pătruns marinarii s-a numit Sf. Andrei. Biserica gr. și cea romană îl sărbătoresc la 30 noiembrie. În Biserica Anglicană a devenit un obicei să se predice în ziua ac. despre lucrarea misionară. *Faptele Sf. Andrei*, pretinse scrieri ale sale, sunt apocrife.

ANDRONIC, ANDRONICUS. Un creștin iudeu. La un moment dat este tovarăș de temniță cu Pavel. Ac. îi trimite salutări la Roma (Rom. 16:7).

ANEM - *două izvoare*. Cetate din terit. lui Isahar, acordată, împreună cu împrejurimile ei, fiilor lui Gherșom (I Cr. 6:73). Anem ar putea fi o denaturare a numelui Eyn-Gannim (Ios. 21:29; cf. 19:21) (v. *Ananîm*).

ANER.

1. Amorit care locuia la Mamre; un aliat al lui Avraam în lupta ac. contra regilor Răsăritului (Gen. 14:13, 24).

2. Cetate a lui Manase, pe malul occidental al Iordanului. Cedată, împreună cu împrejurimile sale, chehatitilor (I Cr. 6:70). În Ios. 21:25 în loc de Aner, apare Taanac. Cele două nume se pot confunda, în funcție de context.

ANETOTT. V. *Anatot.*

ANIAM - *suspinul poporului*. Urmas al lui Manase, din fam. lui Șemida (I Cr. 7:19; cf. Num. 26:32).

ANIM - *izvoare*. Cetate din zona muntoasă, pomenită imediat după Eștemo (Ios. 15:50). Există o identitate evidentă între Anim și Khirbet Ghuwein, localitate aflată la 18 km S de Hebron și la 5 km S de es-Semaa, adică Eștemo.

ANIMALE. Biblia se interesează de natură, mai ales de faună. Autorii biblici se opresc asupra animalelor și trag învățăminte de ordin spiritual. Pe paginile Scripturii întâlnim multe nume de animale, sensul cuvintelor ebr. și gr. fiind evident, iar alteori contextul permite să se identifice clar animalul cu pricina. Totuși, în unele cazuri, identificarea rămâne ipotetică, din următoarele motive:

1. Unele animale palestiniene au dispărut.

2. Numele care defineau ac. animale se aplică azi altora. Nu de puține ori se întâmplă să se găsească zece sensuri posibile pt. un cuv. ebr. sau gr.

Biblia nu clasifică animalele după aceleași criterii pe care le folosesc oamenii de știință. În Gen. 1:28, ele sunt împărțite în 3 categorii:

1. Viețuitoarele zburătoare (în special păsările, dar și insectele sau mamiferele zburătoare);

2. Peștii (principalii reprezentanți ai tuturor creaturilor acvatiche).

3. Târătoarele pământului (incluzând animalele amfibii ca și reptilele, șoarecii, insectele etc.). Biblia mai face distincție între:

1. Animale sălbatice (leu, vultur, țap etc.) și domestice (bou, măgar, oaie, găscă etc.).

2. Animale curate și necurate (v. *Animale necurate*). Dumnezeu știe tot ce se petrece în lumea creaturilor Sale: nici chiar o pasăre nu cade la pământ fără voia Lui (Mt. 10:29). Pt. detalii suplimentare cu privire la animale v.

Albină, Vultur, Vultur de mare, Măgar, Antilopă, Păianjen, Struț, Leviatan, Căprioară, Bou, Țap sălbatic, Oaie, Bivol, Buhai-de-baltă, Prepelită, Cameleon, Cerb, Șacal, Cucuvea, Liliac, Cal, Capră, Câine, Barză, Porumbel, Cocoș, Corb, Cormoran, Cerb lopătar, Delfin, Balaur, Elefant, Erete, Pui de căprioară, Șoim, Furnică, Viespe, Gazelă, Șoarece săritor, Broască, Cocor, Arici, Hipopotam, Pupăză, Hienă, Leopard, Crocodil, Șopârlă, Iepure, Leu, Lup, Gaie, Muscă, Musculiță, Muflon, Tânțar, Catâr, Păsări, Vultur bărbos, Urs, Păun, Păsărică, Pelican, Potârniche, Porc, Purcel, Vulpe, Reptilă, Purice, Lăcustă, Scorpion, Șobolan, Șarpe, Maimuță, Taur, Mistreț, Lipitoare, Vierme, Viperă, Cărtiță, Molie...

ANIMALE NECURATE. Pop. antice făceau deosebire între cărnuri curate (pure) și cărnuri necurate (impure). Unele animale erau privite ca fiind indicate spre a li se consuma carnea sau a fi adusă ca jertfă, altele nu. *Motivele omenesti ale acestei discriminări*: carnea nu poate fi mâncată sau este dăunătoare sănătății; animalul are niște deprinderi respingătoare, sau se hrănește cu lucruri scârboase; unele animale inspiră un dezgust câteodată inexplicabil. *Legea lui Moise ține seama de ac. principii*. În plus, ea adaugă pe lista animalelor necurate pe acelea pe care religia israelită le exclude pe temeiul unor considerente particulare.

Animale necurate:

1. Cele ce nu au copita despicată, deși rumegă (Lv. 11:3, 4), inclusiv patrupedele care umblă pe labele lor (v. 27), adică toate animalele fără copite. *Legea socotește ca fiind curate: bovinele, caprinele, ovinele* la care se mai adaugă: *cerbul, gazela, antilopa, cerbul lopătar* (Dt. 14:4, 5). Toate carnivorele sunt excluse, deoarece ele se hrănesc cu sânge și hoituri.

2. Legea numește lămurit 21 de păsări carnivore, necurate (Lv. 11:13-19; Dt. 14:12-18). Liliacul figurează printre ac. păsări, deși el este un mamifer și are patru labe. Ac. viețuitoare, de asemenea, mănâncă sânge și mortăciuni.

3. Sunt impure insectele zburătoare care au patru labe, dar sunt lipsite de o pereche suplimentară pt. a putea sări (Lv. 11:10-23). Insectele înaripate sunt necurate, cu excepția lăcustelor.

4. Viețuitoarele care trăiesc în apă și nu au solzi și aripioare (v. 9, 10). Speciile cele mai

sănătoase de pești palestinieni sunt socotite curate. Legea exclude țiparul (anghila) și alte animale acvatice care, asemenea crabului, nu sunt pești. Unele dintre viețuitoarele acestea lipsite de solzi și aripioare seamănă cu reptilele.

5. Orice animal târător, fără picioare, sau cu picioare atât de scurte încât atunci când se mișcă pare că-și târăște corpul, cum ar fi șopârta (Lv. 11:29, 30, 41, 42). Unele sunt vătămătoare, altele se târăsc în țărână sau nămol. Toate reptilele inspiră repulsie, ele aducând aminte de șarpe și de blestemul edenic. Animalele aparținând ac. 5 categorii sunt necurate, indiferent de împrejurări. Dar și carnea animalelor pure poate deveni necurată. Legea interzice să se mănânce carnea care a fost jertfită idolilor, animalele strangulate (sugrumate) sau moarte din pricina unor boli, sau ucise de alte dobitoace și de păsările de pradă. Sângele și grăsimea păsărilor și a celorlalte animale aduse ca jertfă sunt închinare Domnului. Nimeni nu are voie să mănânce sânge, nici chiar străinul care ar fi locuit în Israel (Lv. 17:10-14). Oricine ar fi mâncat sânge trebuia să fie smuls din pop. lui (7:27; 17:10, 14). Nu este vorba de pedeapsa capitală, ci de excluderea din adunarea lui Israel. Cel ce viola una din prescripțiile relative la animalele necurate era el însuși impur până seara (11:24, 40; 17:15). Dobitocul mort era dat, gratuit sau pe bani, străinului care putea să-l mănânce (Dt. 14:21).

ANIVERSARE. Nașterea unui copil, în special a unui băiat, era un eveniment fericit, deseori sărbătorit (Ier. 20:15; Ant. 12:4:7). Egiptenii și perșii comemorau aniversarea nașterii (Gen. 40:20; Herod. 1:133). Tetrarhul Irod a celebrat, fie aniversarea nașterii, fie a suirii sale pe tron (Mt. 14:6). S-a discutat mult pt. a se ști care din ac. două evenimente a fost sărbătorit.

ANTICRIST - în gr. *antiCristos* - *contra* sau *în locul lui Cristos* (*Antecrist* este un barbarism care, în latină, înseamnă *înainte de Cristos*). Termen folosit numai în I și II Ioan, pt. a desemna pe marele fals Cristos și adversar al lui Dumnezeu de la sfârșitul vremurilor. Ac. personaj ocupă un loc important în profeția biblică. Ioan ne vorbește, mai întâi, de *duhul lui* care *acum este deja în lume* (I Ioan 4:3). Ap. menționează apoi pe *precursorii săi*, căci el va încorona o lungă serie de falși cristi

și vrăjmași ai credinței (2:18-19; Mt. 24:5, 24). Antiochus Epiphanes (v. ac. cuv.), Nero și multe alte persoane reductibile chiar din istoria modernă, au fost, în felul lor, niște anticristi. Reformatorii erau convinși că Papa și întregul lui sistem reprezenta pe Anticrist. Din textele biblice rezultă clar că Anticrist va fi, nu un sistem, ci o *persoană*. Ioan declară că el va fi un apostat, asemenea falșilor creștini care s-au autodemascat părăsind Biserica (I Ioan 2:18-19); Pavel i-a dat următoarele nume: *omul fărădelegii* (sau *al păcatului*), *fiul pierzării* (cf. Iuda, Ioan 17:12), *potrivnicul, cel nelegiuit, cel ce vrea să fie adorat dându-se drept Dumnezeu* (II Tes. 2:3-4); Daniel vede în el un rege deosebit de viclean și înspăimântător (7:24-26). Pt. autorul Apocalipsei, Anticrist este fiara cumplită (opusă lui Cristos, blândul Miel al lui Dumnezeu, Ap. 13:1-8). *Cariera* lui Anticrist va fi uimitoare. Ridicat de Satan și îmbrăcat cu puterea sa miraculoasă, el va amăgi pe toți oamenii care nu-L vor fi acceptat pe Cristosul adevărat (II Tes. 2:9-12; Ap. 13:2b, 8). Apariția sa va marca culmea apostaziei: el va îndrăzni să-L atace fățiș pe Dumnezeu, va pretinde închinare din partea mulțimilor și va omorî pe oricine nu i se va supune necondiționat (Dan 7:24-25; 11:36, 37; Ap. 13:5-6, 8). *Semnul fiarei* va fi semnul regimului său totalitar care va pretinde să controleze orice gând (fruntea), orice activitate (mâna dreaptă) și orice afacere omenească (v. 16-17). Numărul numelui lui poate fi calculat: adunând valoarea numerică a literelor care-l compun (lucru posibil în gr. și, de asemenea, în latină) se va obține 666 (v. 18). Ac. faimoasă cifră a dat loc unei mulțimi de calcule contradictorii, dar noi credem că soluția justă se va impune de la sine când va fi necesar. Textul mai spune că este vorba de *un număr de om* (v. 18); 7 este cifra divină, 6 - repetat de trei ori, poate însemna că treimea satanică nu va putea niciodată să se ridice deasupra imperfecțiunii făpturii: 6-6-6. După relatarea lui Daniel, Anticrist va apare din terit. celei de-a patra împărății, Roma (v. art. *Daniel* și Dan. 7:7, 8, 23-25). În Ap., Ioan vede fiara în fruntea unei confederații de 10 dictatori, de asemenea în relație cu Roma (Ap. 17:8-9, 12-14, 17-18). De aici presupunerea că ac. mare conducător de la sfârșitul vremurilor va ieși din lumea occidentală și apoi, lucru nemaiîntâmpnat în istorie, va întemeia un imperiu absolut universal (Ap. 13:7b, 7), restabilind unitatea neamului omenesc nimicită la

turnul Babel și stârnind delirul entuziast al mulțimilor (I Tes. 5:3). El se va descoperi ca un groaznic prigonitor al credincioșilor (Ap. 13:7a, 15) și al lui Israel cu care inițial va încheia un tratat de alianță pe 7 ani, însă pe care-l va denunța (Dan. 7:25; 9:27). La mijlocul celor 7 ani (a 70-a săptămână), se va demasca și va inaugura o domnie brutală care va trebui să dureze 3 ½ ani și va coincide cu necazul cel mare (Dan. 12:7; Ap. 11:2, 3; 13:5). La început, el se va alia cu falsa religie, reprezentată prin Babilon, prostituata (17:3, 7) și prin Proorocul mincinos (13:11-15; 19:20). Ac. din urmă va rămâne acolitul lui până la capăt, dar Anticrist se va întoarce contra prostituatei și o va prigoni de moarte (17:16). Ajuns în culmea gloriei și înnebunit de mândrie, își va aduna oștile la Armaghedon, în Palestina, într-o tentativă necugetată de a se opune venirii glorioase a lui Cristos (16:13-16; 17:14). Dar el va fi zdrobit prin arătarea glorioasă a Domnului și aruncat de viu, pt. vecii vecilor, în iazul care arde cu foc și pucioasă (19:11, 17-21; 20:10; II Tes. 2:8; Zah. 14:1-5). Să veghem deci spre a nu fi *amăgiți* de duhul lui Anticrist și nici de persoana lui când el va apărea (v. *Daniel; Necazul cel mare; Armaghedon*).

ANTILOPĂ. Se crede că ac. animal este citat în Dt. 14:5 și Is. 51:20. Unele versiuni fr. traduc *muflon* (*gazelă*) sau *girafă*. O altă versiune (sinod. fr.) dă *antilopă* în Dt. 14:5 și *cerb* în Is. 51:20. Grupa foarte eterogenă în care zoologii așază toate rumegătoarele cu coarne subțiri pe care nu le pot plasa printre bovine, ovine sau caprine (Bertin, *La vie des animaux*, Tome II, pag. 337). Talia, felul coarnelor și aria de răspândire variază mult de la o specie

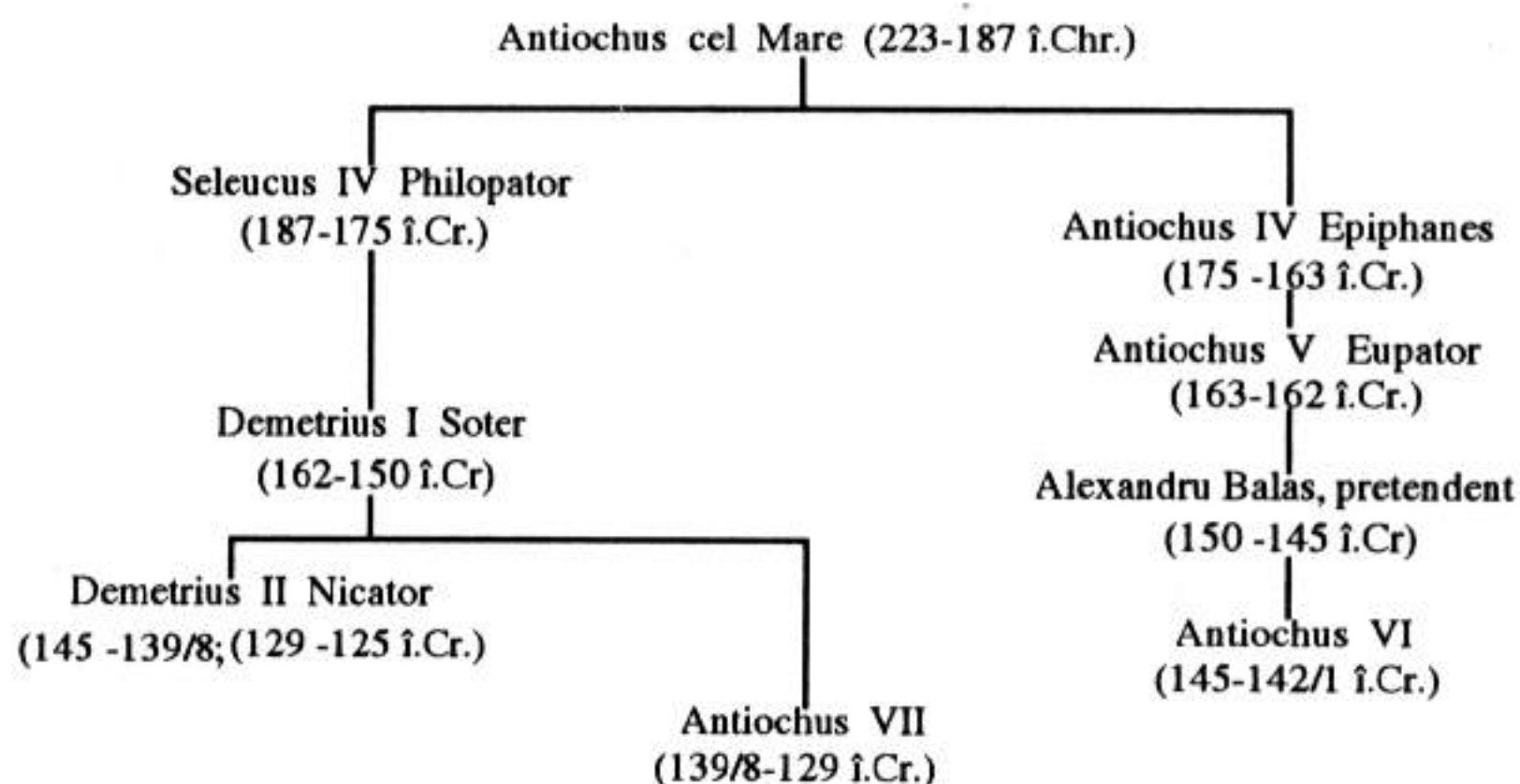
la alta. Antilopa, prinsă în laț, era tăiată și consumată cu prilejul unor mese festive. Targumul traduce prin *bou sălbatic*, definind prob. *Antilope bubalis* din Egipt și Arabia pe care arabii le clasifică împreună cu boii sălbatici. Versiunile gr. și Vulgata numesc ac. animal *oryx*, nume care reprezintă *Antilope leucoryx*. Antilopa are coarnele lungi, fuselate, conice, inelate. Are culoare albă, cu excepția unui mare smoc de păr negru pe grumaz. Se susține că antilopa, originară din Sennaar, în Egiptul de Sus, și din Arabia, trăiește și în Siria.

ANTIOCH. V. *Antioh*.

ANTIOCHIA. V. *Antiohia*.

ANTIOH, ANTIOCHUS, ANTIOCHOS - *cel rezistent, cel răbdător*.

1. Antiochus III, supranumit cel Mare, împ. al Siriei și al 6-lea suveran al dinastiei Seleucizilor, tatăl lui Seleucos IV și al lui Antiochus Epiphanes (I Mac. 1:11; 8:6-8). A domnit între anii 223 și 187 î.Cr. A încercat să smulgă lui Ptolemeu IV Coelesiria, Fenicia și Palestina, dar a fost învins la Rafia, în anul 217 î.Cr. După moartea lui Ptolemeu, întreprinde o nouă tentativă și câștigă bătălia decisivă de la Paneas în anul 198. Apoi atacă Europa, dar cariera sa triumfătoare ia sfârșit la Termopile. În timpul retragerii, este definitiv înfrânt la Magnezia (Turcia asiatică), în anul 190. Clauzele tratatului de pace l-au obligat să trimită 20 de ostateci la Roma, inclusiv pe fiul său și să plătească un tribut enorm. A fost ucis de pop. pe când jefuia un templu în Suziana. Neamul Seleucizilor continuă în felul următor:

2. Antiochus IV Epiphanes (ilustrul), al optulea suveran din dinastia Seleucizilor, 175-163 î.Cr. (I Mac. 1:10; 6:16). El a petrecut 15 ani la Roma, ca ostatec (I Mac. 1:11). A fost un domnitor energic care a întărit și extins împărăția, dar care și-a exasperat supușii prin spiritul lui de intoleranță. Iudeii s-au răsculat când el a prădat Templul și a așezat o statuie a lui Jupiter în Locul preasfânt. Atunci Antiochus a dărâmat zidurile Ierusalimului și a poruncit să se jertfească porci pe altarul arderilor-de-tot, a interzis tăierea împrejur și a distrus toate scrierile sacre pe care a pus mâna. Toate ac. profanări au stârnit răscoala Macabeilor (I Mac. 1:41-53). Moare între Elymais și Babilon la scurt timp după ce i-a parvenit știrea răscoalei iudeilor (6:1-16).

Tétradrachmă cu efigia lui Antiochus IV Epiphanes. În stânga, capul suveranului; în dreapta, Zeul învingător

3. Antiochus Eupator, fiul lui Epiphanes. Fiind încă minor, el domnește doi ani, sub regența lui Lysias (I Mac. 6:17-63). Demetrius Soter, vărul lui, îl omoară și pune mâna pe tron.

4. Antiochus VI, copil al pretendentului Alexandru Balas. Generalul Tryphon îl suie pe tron, se servește de el pt. a-și satisface ambiția, însă îl ucide îndată ce și-a atins scopul, în anul 142 î.Cr. (I Mac. 11:39, 40, 54; 13:31, 32).

5. Antiochus VII, fratele lui Demetrius II, a domnit între anii 138-129 î.Cr., în locul acestuia, el fiind întemnițat de Arsaces, regele parților. El îl înfrânge pe Tryphon (I Mac. 15:1, 10-14), încheie un tratat cu Simon Macabeul, însă după aceea îl alungă și încearcă să jefuiască Templul. Dar Ioan și Iuda Macabeul zădărnicesc uneltirea sa (I Mac. 16:1-10).

ANTIOHIA - care aparține lui Antioh.

1. Metropolă a Siriei sub dinastia macedoneană (I Mac. 3:37 și în alte pasaje), fondată

către anii 300 î.Cr. de Seleucus Nicator care i-a dat numele tatălui său Antioh. Cetatea era situată pe malul sudic al fluviului Oronte, la vreo 32 de km depărtare de la vărsarea sa, ac. fiind navigabil până în inima orașului Antiohia. La S de el se afla, la mică distanță, Muntele Casios, iar la V masivul muntos Amanus. Orașul, situat pe valea Orontelui, de 8-9 km lățime, a cunoscut o puternică dezvoltare. Când Siria a devenit prov. romană, către anul 64 î.Cr., Antiohia și-a păstrat rangul de capitală. Pop. sa număra foarte mulți iudei (Ant. 12:3:1; Răzb. 7:3:3). Niște creștini care au fugit din Ierusalim pt. a se sustrage persecuției care a urmat martiriului lui Ștefan, ajung în Antiohia și acolo predică Evanghelia. Inițial ei se adresează numai iudeilor care vorbeau aramaica; apoi vorbesc și grecilor. Barnaba este trimis din Ierusalim pt. a le veni în ajutor. După ce a lucrat câțva timp în Antiohia, Barnaba merge la Tars spre a-l căuta pe Pavel. Cei doi evangheliști vor face din orașul acesta, timp de un an întreg, centrul activității lor, învățând Calea Domnului pe un mare număr de oameni. Aici li s-a dat ucenicilor, pt. prima dată, numele de creștini (F.A. 11:19-26). Pe vremea aceea, și niște prooroci veniți din Ierusalim s-au așezat în Antiohia (v. 27). Tot din Antiohia, Pavel și Barnaba au fost trimiși într-o călătorie misionară (13:2) după care au revenit acolo (14:26). Ucenicii din Antiohia întrețineau legături foarte strânse cu frații din Ierusalim. Într-un timp de foamete, ei le-au trimis niște ajutoare (11:28-30). Tot ei au supus problema tăierii împrejur a păgânilor convertiți conferinței din Ierusalim (F.A. 15). A doua călătorie misionară a lui Pavel, la fel ca prima, a avut ca punct de plecare Antiohia (v. 35, 36). Pavel revine aici trecând, de data aceasta, prin Cezareea (18:22). În aceeași localitate Pavel îl înfruntă pe Petru din cauza conduitei sale versatile cu privire la convertiții proveniți dintre națiuni (Gal. 2:11). În toată epoca romană, Biserica din ac. oraș a continuat să crească numeric. Pe vremea apostolilor, Antiohia număra mai bine de 500 000 de locuitori; era numită *Antiohia admirabilă, Regina Orientului, a treia capitală a Imperiului Roman*, după Roma și Alexandria. În anul 538 d.Cr., Chosroes, regele Persiei, o cucerește și o distruge, dar împ. roman Justinian o reconstruiește. În anul 635 d.Cr., trece sub stăpânirea musulmanilor; în 1084 cade în mâinile turcilor. Între anii 1098 și 1269 este sediul unei împ. creștine fondate de

cruciați; după ac. interval va rămâne în mâinile musulmanilor. Antiohia a fost mereu expusă unor cutremure de pământ; cel din anul 1822 a pricinuit serioase pagube zidurilor construite de Justinian. Numele actual al ac. oraș lipsit de însemnătate este Antakya.

2. Seleucus Nicator a fondat o a doua Antiohie, în Asia Mică. El i-a dat, la fel ca celei dintâi, numele tatălui său, Antioh. Ac. oraș se afla în Frigia, la hotarul Frigiei cu Pisidia. De aceea i s-a mai spus și Antiohia Pisidiei pt. a o distinge de Antiohia Siriei. A fost înglobată în prov. romană Galatia, devenind în S acesteia centrul administrativ, civil și militar. Aici trăiau numeroși iudei care aveau și o sinagogă (F.A. 13:14; cf. Ant. 12:3:4). Barnaba și Pavel au vizitat Antiohia cu prilejul primei lor călătorii misionare (F.A. 13:14-52; 14:19-21; II Tim. 3:11). În anul 1833, Arundel identifică ruinele ac. capitale cu orașul modern Yalvatch (Jalvaș).

ANTIPA. Conracție pt. Antipater care înseamnă *în locul tatălui sau ca tatăl*.

1. Un creștin care a fost martirizat la Pergam, în Asia Mică (Ap. 2:12, 13).

2. Fiu al lui Irod cel Mare (v. *Irod*, 2).

ANTIPATRIDA, ANTIPATRIS - *care are legătură cu Antipater*. Oraș fondat de Irod cel Mare în câmpia mănoasă a Saronului, nu departe de munți. L-a numit Antipatris după numele tatălui său. Un curs de apă înconjura localitatea (Ant. 13:15:1; 16:5:2; Răzb. 1:4:7; 21:9), care se afla pe drumul strategic al romanilor. De la Antipatrida până la Ierusalim era o distanță de 59 km, iar până la Cezareea 36 km. Multă vreme s-a crezut că Antipatrida ar corespunde cu actualul Kefr Saba. Totuși, Wilson și Conder consideră că există toate motivele de a plasa ac. veche așezare la Ras el'Ain, unde se întâlnesc vechiul drum roman venind dinspre Ierusalim și cel care duce de la Ramleh la Cezareea prin Lydda. La Antipatrida, Aujah își adună apele la poalele muntelui, devenind apoi un râu. Aici a avut loc primul popas al călătoriei nocturne a lui Pavel pe când mergea de la Ierusalim la Cezareea, sub escortă militară (F.A. 23:31) (v. *Afec*, 3).

ANTONIA sau TURNUL ANTONIA - *care are legătură cu Antoniu*. Cetățuie alăturată Templului din Ierusalim. Ea a fost construită, pe cât se pare, pe amplasamentul fostei

fortărețe Bira care făcea parte din corpul Templului și pe care Neemia a restaurat-o (Nem. 2:8). Ioan Hyrcan a construit turnul, a locuit în el și a păstrat acolo veșmintele preoțești pe care fusese autorizat să le îmbrace (Ant. 15:11:4; 18:4:3). Până pe vremea lui Irod cel Mare s-a numit Baris (*fortăreață*). Irod o repară, cu mari cheltuieli, o fortifică și mai mult, pt. a asigura paza Templului, și o numește Antonia, în cinstea lui Marc-Antoniu (Ant. 18; Răzb. 1:21:1; 5:5:8; Tacitus, Ist. 5:11). Cetățuia se găsea în unghiul de NV al curții Templului, pe o stâncă ce măsoara aproape 27 m înălțime, dominând astfel clădirile din jur (Răzb. 6:1:5). Aspectul pătrat al curții Templului era modificat de prezența fortăreței. Imensa citadelă, un veritabil palat, conținea mai multe apartamente, curți, locuințe militare, băi. Zidurile sale depășeau cu 21 de m stânca ce-i servea de fundament. Colțurile fortăreței erau surmontate de 4 turnuri, 3 dintre acestea măsurând 27 m înălțime, iar al patrulea 36 m., dominând astfel Templul (Ant. 20:5:3; Răzb. 6:2:5). O groapă profundă despărțea citadela de colina Bezetha (Răzb. 5:4:2). Niște porți, unde se aflau gărzile, și o scară (F.A. 21:35, 37; cf. v. 40 și 22:24) legau Antonia de coridoarele dinspre N și V la intersecția cărora era așezată ac. cetățuie. La poarta de răsărit se găsea un pasaj subteran (Ant. 15:11:7) care asigura accesul în interiorul Templului, pasaj care se pare că a existat deja în timpul fortăreței construite de Hyrcan (Ant. 13:11:2). Irod a mai ridicat un turn deasupra ac. galerii subterane, la marginea Templului. Era o ieșire la care ar fi putut recurge în cazul unei răscoale a poporului. O legiune romană locuia în fortăreață și supraveghea coridoarele Templului, îndeosebi cu prilejul sărbătorilor evreiești pt. a împiedica producerea unor acte de violență din partea pop. (Ant. 18:4:3; Răzb. 5:5:8). În anul 70 d.Cr., cetățuia a fost distrusă, în cele din urmă, din ordinul lui Titus (Răzb. 7:1:1; cf. 6:2:7; 5:4; 9:1 și 4). În fortăreața Antonia a ordonat tribunul roman să fie pus la adăpost Pavel în momentul când pop. infuriată a vrut să-l linșeze după ce l-a tras afară din Templu. Dar înainte de a trece pragul, ap. capătă încuviințarea de a rosti o cuvântare în auzul mulțimii de la înălțimea scării de acces (F.A. 21:30-40) (v. *Gabata; Ierusalim*).

ANTOTIA, ANTHOTHIYYA, ANETOTIA - *răspunsurile Domnului*. Un beniamit. Urmas al lui Șașac (I Cr. 8:24).

ANTOTIT. V. *Anatot*.

ANUB, ANUV - *unit cu*. Un bărbat din sem. lui Iuda, fiul lui Coț (I Cr. 4:8).

ANUL NOU. Nici până astăzi specialiștii nu au ajuns de aceeași părere cu privire la data și natura sărbătorii Anului Nou în istoria lui Israel. După Ex. 12:1-2, Dumnezeu ar fi cerut să fie considerată luna Abib (luna spicelor), numită mai târziu Nisan, drept prima lună a anului, Noul An precedând-o, în principiu, imediat. Totuși, actualmente, majoritatea specialiștilor gândesc că, înainte de exil, calendarul începea din perioada recoltatului, fie cu luna Tișri (*început*, în akkad.), lună numită și Etanim (I Împ. 8:2). De Anul Nou, iudeii nu trebuiau să facă nici un lucru de slugă, poruncindu-li-se să-și exprime bucuria *cu sunet de trâmbiță* în cinstea Domnului (Num. 29:1). Sărbătoarea ac. se mai numea și *sărbătoarea trâmbițelor*, căci exista obiceiul să se sune din corn. După întoarcerea din robia babilonică, se pare că iudeii au adoptat sistemul babilonian, plasând Anul Nou primăvara. Unii specialiști sunt de părere chiar că au fost întrebuințate două calendare simultan: într-o asemenea eventualitate, Anul Nou de primăvară inaugura anul liturgic, iar Anul Nou de toamnă marca începutul anului civil.

În prezent, ac. zi solemnă numită *Rosh ha-Shanah*, marcând începutul anului evreiesc, este prima zi a lunii Tishri, care se suprapune peste lunile septembrie și octombrie. Fiind bazată pe sistemul lunilor lunare (nu solare), data variază cu câteva zile de la un an la altul.

APĂ. În Palestina, ploile (v. ac. cuv.) sunt abundente în cursul câtorva luni ale anului, dar solul fiind calcaros și foarte poros nu poate reține apa, așa că, în timpul verii, albiile pâraielor sunt uscate, iar lacurile se transformă în niște terenuri mlăștinoase sau bălți pline cu nămol. La V de Iordan se găsesc foarte puține cursuri de apă care nu seacă niciodată. În afară de regiunile udate îndeosebi de fluviile Mesopotamiei și Egiptului, țările biblice cuprind vaste întinderi deșertice. De aici și însemnătatea primordială a apei și distincția, foarte des amintită, dintre apa vie (curgătoare) a izvoarelor, fântânilor deschise, râurilor etc. și apa stătătoare din iazuri, mlaștini și puțuri (v. ac. cuv. din urmă; cf. Gen. 26:19; Zah. 14:8; Ioan 4:10-11; 7:38; Ap. 7:17). Scoaterea apei era, în general, o îndeletnicire rezervată

femeilor, nu numai pt. menaj, dar și pt. adăpatul vitelor (Gen. 24:11-19; Ex. 2:16-17; Ioan 4:7). Fântânile, având o asemenea importanță, erau adesea pricina unor discuții foarte aprinse (Gen. 21:25; 26:15, 20-21; cf. 29:2-3). Uneori apa era atât de puțină, încât se punea problema cumpărării sale (Num. 20:17, 19; Pl. 5:4). În afară de ploile care alimentau sursele de apă și pe lângă ceea ce se reușea, cu mare grijă, să se adune în rezervoare uriașe, o deosebită binecuv. pt. vegetație o constituie, vara, roua cerului (Dt. 33:13; Jud. 6:37-40; Ps. 133:3; etc.).

Apa juca un rol considerabil în ceremoniile iudaice de purificare; ac. uzanță avea o semnificație spirituală, dar, în același timp și o valoare igienică (Lv. 11:32; 15:5-12; 16:4, 26; 17:15-16; 22:6; Num. 19:7; Ex. 30:18-20). Și jertfele erau spălate (Lv. 1:9; 6:21; 14:5). Dumnezeu Însuși, Duhul Sfânt, mântuirea sunt comparați cu apa vie (Ier. 2:13; Is. 12:3; 35:6, 7; 41:17, 18; 44:3; 55:1; Ez. 36:25; Ioan 4:13-15; 7:37-39; Ap. 21:6; 22:17). În sfârșit, apa devine simbolul curățirii sufletului prin pocăință și credință (Ez. 36:25; Ioan 3:5; Ef. 5:26; I Ioan 5:6-8) (v. *Puț*; *Fântână*; *Izvor*).

APĂ DE CURĂȚIRE. Era destinată înlăturării necurățiilor (Num. 19:9, 13, 20, 21; 31:23) (v. *Purificare*).

APĂREA, APARIȚIE - *ceea ce devine clar, vizibil* (principalul verb utilizat în ebr. este o derivație de la *a vedea, a se face văzut, a fi văzut*); termen apropiat de *viziune*. Dumnezeu apare uneori, în V.T., sub forme diferite (*teofanii*) (Gen. 12:7; 32:2 și urm.; Ex. 3:2; 33:17 și urm.). Proorocii vestesc apariția Lui pe pământ pt. a restabili ordinea tulburată prin păcatul omului (Ps. 102:16; Is. 60:2; Zah. 9:14; Mt. 3:2; Lc. 1:79). În Ps. 94:1 apare un al treilea verb care înseamnă *a se arăta, a face să strălucească, a străluci*, deci *a apărea*. Ac. profeții au fost parțial împlinite prin venirea lui Cristos pe pământ: prin întrupare, Fiul lui Dumnezeu a devenit vizibil pt. oameni (II Tim. 1:10; I Ioan 1:2), El a apărut printre noi (I Tim. 3:16; Evr. 9:26; I Pet. 1:20; I Ioan 3:5, 8; 4:9). Alte lucruri arătate: neprihănirea lui Dumnezeu (Rom. 3:21), viața Lui (I Ioan 1:2) și harul Său (Tit. 2:11). Dar credincioșii așteaptă arătarea viitoare în glorie a lui Cristos (Mt. 24:30; Evr. 9:28; I Pet. 5:4) când El va aduce mântuirea alor Săi și va judeca pe cei necredincioși (II Tes. 2:8; I Tim. 6:14;

II Tim. 1:10; 4:1, 8; Tit. 2:13). Ziua arătării lui Cristos va fi aceea a revenirii Sale, adică a apariției Sale pt. a instaura Împ. milenială (Col. 3:4; I Pet. 5:4; I Ioan 3:2). Termenii gr. cei mai des folosiți în ac. texte sunt *phaneroamai* = *a se manifesta, a se arăta* și *epiphaneia* = *aparitie, arătare*.

Cuvântul *arătare* se referă, de asemenea, la manifestările vizibile ale Cristosului înviat Mariei din Magdala (Mc. 16:9, 10; Ioan 20:11-18), celorlalte femei (Mt. 28:9-10), lui Simon Petru (Lc. 24:34; I Cor. 15:5), celor doi ucenici de la Emaus (Lc. 24:13 și urm.), celor 10 ap. (Ioan 20:19), celor 11 (inclusiv Toma, Ioan 20:26; Mc. 16:14), la 7 ucenici (Ioan 21:1), la 500 de persoane (Mt. 28:16-20; Mc. 16:15-18; I Cor. 15:6), lui Iacov, fratele lui Isus, și la toți ap. (Lc. 24:44-49; F.A. 1:3-8; I Cor. 15:7), cu prilejul Înălțării, tuturor ucenicilor prezenți acolo (Mc. 16:19-20; Lc. 24:50-53; F.A. 1:9-12). Ac. cuv. nu are, în Biblie, sensul pe care l-a luat în limba fr., marcată de influența lui Voltaire (adică ceva ireal, un fel de fantomă), ci, din contră, acela al unei realități absolut opuse ficțiunii pure sau unei închipuiri născute în imaginația cuiva.

Biblia relatează și alte apariții ale unor ființe supranaturale, de ex. îngeri (Gen. 18:1; 32:2 și urm.; Num. 22:23; Ios. 5:13; Mt. 1:20; 28:2; Mc. 1:13; 16:5). În clipa morții lui Isus, trupurile unor sfinți care muriseră au ieșit din morminte și s-au arătat unui mare număr de persoane la Ierusalim. Dumnezeu vorbește uneori alor Săi sub forma unor vedenii (I Împ. 3:5; Dan. 8:1; F.A. 16:9) sau li Se arată pt. a le întări credința când ei sunt confrunțați cu situații dificile (Jud. 6:12; 13:3; Mt. 17:3) (v. *Manifestare; Vedenie*).

APARENȚĂ, ASPECT, ÎNFĂȚIȘARE. Ceea ce se poate vedea (ac. termen apare adesea în etim. cuvintelor întrebuințate în Biblie pt. a reda cuvintele respective): forma exterioară, opusă uneori realității lăuntrice sau credinței pe care numai Dumnezeu o poate vedea într-o inimă (Mt. 22:16; II Cor. 5:7, 12); uneori, avem de-a face cu o experiență subiectivă, caz în care cuv. *înfățișare* subliniază că este vorba de ceva real, nu imaginar: astfel, Duhul Sfânt apare sub aspectul unui porumbel (Lc. 3:22). Înfățișarea (în gr. *hidos*, aspectul lui Cristos în timpul transfigurării Lui) devine de o albeață strălucitoare (Lc. 9:29; cf. Mt. 28:3; Ap. 4:3), diferită de aspectul Său natural (cf. Is. 52:14; 53:2).

Credinciosul este sfătuit să-și conformeze felul lui de a privi oamenii și lucrurile cu acela al lui Dumnezeu, fără a se opri la aspectul exterior: „*Nu judecați după înfățișare, ci judecați după dreptate*” (Ioan 7:24), ca Dreptul Judecător (II Cr. 19:7; Rom. 2:11; Gal. 2:6; Ef. 6:9; Col. 3:25). De aceea unul din defectele condamnate cu cea mai mare asprime este *căutarea la fața omului* (accepțiunea de persoane), adică favoritismul, părtinirea bazată pe semnele exterioare indicând demnitatea sau puterea (II Cor. 5:12; Iac. 2:1; cf. Lv. 19:15; Dt. 25:13-15; Iov. 34:19; Ps. 82; Pv. 24:23; Mt. 5:7, 19; 7:1, 2, 12; F.A. 10:34-35; Rom. 13:8-10; Gal. 3:26-28).

APEL. V. Vocație.

APEL LA CEZAR - în gr. *epikaleô* = *a apela la ajutor*. Fiecare cetățean roman, acuzat de un delict criminal, avea dreptul să facă apel la autoritatea pop. pt. a fi judecat. Cum împ. era reprezentantul poporului, la el (sau la înlocuitorii ac. - cf. Tacitus, *Anale* 13:4:2) trebuia adresat apelul respectiv, revenindu-i sarcina de a face dreptate. După Dio Cassius (Ist. 51:19), împ. Octavian obține dreptul de a judeca recursurile în anul 30 î.Cr. Din aceeași perioadă datează și *Lex Iulia de vi publica*. Ac. interzicea:

1. Omorârea, biciuirea, legarea sau torturarea unui cetățean roman (v. protestul ap. Pavel când a fost legat spre a fi biciuit de ostașii romani, F.A. 22:25-29).

2. Judecarea unui cetățean care făcuse apel.

3. Legea respectivă asigura protecția pârâtului pt. a se putea deplasa la Roma în vederea depunerii apelului în timpul prevăzut. Dreptul de a face apel și legea mai sus-menționată protejau suficient de bine pe acuzați până avea loc judecata Tribunalului Suprem (A.H.M. Jones, *Studies in Roman Government and Law*, 1960, pag. 96). Tribunalele de prov. soluționau cauzele curente. De la începutul sec. II d.Cr., a devenit un lucru obișnuit a se trimite la Roma pe toți aceia ale căror cazuri făceau *jurisprudență* (*delicte extra ordinem*). Într-o asemenea situație, apelul nu mai era necesar.

Festus, procuratorul Iudeii în anul 59 d.Cr., a răsuflat ușurat să audă că Pavel voia să facă apel la Cezar, scăpând astfel de o cauză dificilă. Împreună cu Agripa (rege iudeu expert în materie religioasă), a pregătit documentul informativ (*litterae dimissoriae*) și care urma

să-l însoțească pe Pavel la Roma. Amândoi au recunoscut nevinovăția apostolului, însă nu-l puteau pune în libertate din pricină că el făcuse apel la Cezar (F.A. 26:32). Cei doi ani petrecuți de Pavel la Roma (F.A. 28:30) puteau corespunde cu termenul legal rezervat acuzatorilor pt. a-și depune plângerile contra acuzatului în caz de apel (v. *Judecător*, 1).

APELE AMARE. O apă sfințită, scoasă din ligheanul de aramă și amestecată cu țărâna de pe podeaua Cortului (Num. 5:18). Ac. lichid era întrebuințat în ritualul jertfei de gelozie, când o femeie suspectată de adulter suferea acuzațiile bărbatului său. Femeia, cu capul descoperit și cu jertfa de gelozie în mână (1/10 de efă de făină de orz, din floarea făinii, fără untdelemn și fără tămâie), stătea în picioare înaintea Domnului în sanctuar. Preotul ruga pe Dumnezeu să descopere dacă femeia era sau nu vinovată. Ea zicea *Amin!* Preotul scria blestemul pe un papyrus sau un alt material, apoi ștergea ce scrisese cu apă amară. După aceea, lua darul de mâncare, adus pt. gelozie, din mâinile femeii, îl legăna înaintea Domnului, ardea un pumn din el pe altar ca aducere aminte și-i dădea acuzatei să bea apă amară. În caz de vinovăție, o cuprindea un fel de hidropizie (acumulare de lichid într-o anumită zonă a organismului. N. Ed.). Dacă femeia nu era vinovată, apa nu avea nici un efect asupra sa. E posibil ca înainte de ac. probă judiciară (*ordalie*), să fi existat un alt obicei pe care Moise l-a înlăturat (Num. 5:11-31).

APELE, APELES. Un creștin încercat căruia Pavel îi trimite salutări la Roma (Rom. 16:10).

APFIA, APIA. O creștină. Probabil soția lui Filimon (Film. 2).

APIA. V. *Apfia*.

APOCALIPSA. În gr. *Apokalypsis* = *revelație, descoperire*; în lat. *revelatio* = *dezvăluire*. Cuv. *apocalipsa* nu apare în V.T., dar verbele *a dezvălui*, *a descoperi* sunt întrebuințate aici cu sensul de *a face cunoscut lucruri ascunse* (de ex. Pv. 11:13), precum și *a revela*, *a descoperi omului voia lui Dumnezeu* (Dt. 29:29; Is. 22:14; Dan. 2:19, 22, 28; Am. 3:7). În N.T., cuv. *revelație* indică expunerea de către Dumnezeu, Cristos sau Duhul Sfânt a adevărilor despre unele fapte divine, ținute ascunse mai înainte (Rom. 16:25; I Cor. 14:6,

26; II Cor. 12:1; Gal. 1:12; Ap. 1:1). Revelația este uneori sinonimă cu îndemnul la ascultare (Gal. 2:2). Cuv. ac. se mai referă la apariția unor persoane care încă nu s-au manifestat sau a desfășurării unor evenimente fără precedent (de ex. Rom. 2:5; I Pet. 1:13). De regulă, cuv. *revelație* arată că un om a luat cunoștință despre un adevăr sau un mesaj divin grație unei intervenții supranaturale.

APOCALIPSA (cartea). Apocalipsa este ultima carte a Bibliei. Numeroase motive au determinat așezarea ei în ac. loc în canon. Restul N.T. se referă, în gen., la trecut sau la prezent. Apocalipsa este esențialmente orientată spre viitor. Pe de altă parte, ea constituie un fel de apoteoză finală care, nu numai că pronunță ultimele cuvinte ale N.T., dar rezumă, într-o grandioasă frescă, *tot conținutul profetic al învățăturilor lui Isus și al revelațiilor apostolice cu privire la sfârșitul lucrurilor* (F. Godet). Bossuet zicea că *toate frumusețile Scripturii sunt adunate în ac. carte. „În nici o parte a N.T. temele principale ale Revelației nu sunt tratate atât de complet și cu atâta energie”* (R. Preston).

Autorul. Autorul este cunoscut celor 7 Biserici din Asia sub numele de Ioan; el vorbește cu deplină autoritate, cere ca scrierea sa să fie citită în public și interzice oricui dreptul de a adăuga sau a scoate ceva la cartea sa (22:18 și urm.). El este conștient că scrie lucruri adevărate (22:6-8), sub inspirație divină (1:1, 11, 19; 10:10). Contrar tradiției apocaliptice, el refuză să atribuie cartea sa unui personaj celebru, ceea ce dovedește că el se aștepta ca autenticitatea revelațiilor sale să fie acceptată numai pe temeiul numelui lui. Vocabularul și stilul trădează originea sa semitică. El scrie *într-un fel de gr. ebraică. Înainte de a se fi stabilit în Asia Mică, el putea foarte bine să fi trecut prin câteva ținuturi, cum ar fi Galileea* (Preston și Hanson care, totuși, refuză să-l identifice pe autor cu ap. Ioan). În ciuda unor deosebiri, vocabularul și stilul Apocalipsei prezintă multe asemănări cu acelea ale Evangheliei, până și în construcțiile gramaticale și unele expresii specifice ac. două scrieri (cf. Ioan 7:37 și Ap. 22:17; Ioan 20:12 și Ap. 3:4; Ioan 1:1 și Ap. 19:13; Ioan 1:29 și Ap. 5:6). Ac. similitudini se regăsesc în doctrină: Mielul lui Dumnezeu (Ioan 1:29) este citat de 29 ori în Ap., Cuvântul (Logosul) (Ioan 1:1 și urm.; I Ioan 1:1) se regăsește în Ap. 19:13; în cele două cărți, mântuirea ne este

acordată prin harul suveran al lui Dumnezeu pe temeiul sângelui vărsat al lui Isus Cristos (Ioan 1:29; 5:24; 10:10-11; 3:3; Ap. 7:14; 12:11; 21:6; 22:17); mântuirea este acordată, fără discriminare: *oricine* crede și o dorește (Ioan 3:36; Ap. 7:9; 22:17).

Autorul care se numește de 4 ori Ioan este robul lui Dumnezeu (1:1, 4), fratele creștinilor (1:9) și prooroc (22:9). Tradiția apostolică recunoaște în unanimitate, în persoana sa, pe ap. Ioan, ucenicul preaiubit al Domnului. Justinian, convertit la Efes cu 40 de ani după redactarea cărții ne spune: „*Unul dintre ai noștri, un bărbat numit Ioan, unul dintre ap. lui Cristos, într-o apocalipsă (revelație) care i-a fost dată, a proorocit că...*” Ireneu care a trăit, de asemenea, la Efes și care în tinerețe a cunoscut pe Polycarp, ucenicul lui Ioan, scrie spre anul 180: „*Ioan, ucenic al Domnului, a contemplat, în viziune apocaliptică, arătarea domniei sacerdotale și glorioase a lui Cristos*” (Adv. Haer., IV:21:11). Tertullian, Clement de Alexandria, Hippolyt de Roma, Origen dau același semnal. Fragmentul lui Muratori ne dovedește că nu a existat nici o îndoială cu privire la canonicitatea cărții în Biserica din Roma spre finele sec. II. D. Guthrie zice că „*puține cărți ale N.T. se bucură de o atestare veche de asemenea dimensiuni*”.

Descoperirea recentă a *Apocrifei lui Ioan* în biblioteca gnostică din Chenoboskion în Egipt care citează Ap. 1:19 ca fiind a *lui Ioan, fratele lui Iacov, fiul lui Zebedei* dovedește că ac. opinie era curentă în Egipt deja din prima jumătate a sec. II.

Îndoielile referitoare la autenticitatea cărții nu au apărut decât în sec. III. Un comentator din ac. epocă, Dionysus, a relevat unele deosebiri de ordin lingvistic și teologic dintre Ap. și a patra Evanghelie. Mulți teologi critici actuali au reluat argumentele sale. Totuși, variațiunile de stil dintre Evanghelie și Ap. se pot explica altfel decât printr-o diferență de autor. Deosebirea de subiecte justifică ea însăși o anumită diferență de limbă. Nu cumva s-a lăsat Ioan influențat puternic de stilul profetilor V.T.? Sau poate, cum o va face Dante mai târziu, și-a făurit un mod de exprimare de natură să traducă viziunile neobișnuite pe care le-a avut? Ar putea exista și un alt motiv mai simplu: la Efes, pt. evanghelia sa, Ioan ar fi putut dispune de un secretar care a corectat sau a evitat incorectitudinile, în timp ce la Patmos el își redactează singur vedeniile, de unde și abundența de ebraisme și alte greșeli

gramaticale în Apocalipsă. Ac. explicație ar justifica, în același timp, similitudinile de gândire, de stil și de limbă dintre cele două opere. Într-adevăr, asemănările sunt cu mult mai numeroase decât deosebirile. Similitudinea de termeni și imagini: păstorul (Ioan 10; 21:16; Ap. 7:17), mana (Ioan 6:31; Ap. 2:17), apele, izvoarele (Ioan 4:10, 14; 7:38; Ap. 7:17; 21:6; 22:17), preferința pt. antiteze (lumină-întuneric, adevăr-minciună, puterea lui Dumnezeu-puterea lumii...), termeni tehnici care revin în cele două cărți: *mărturie, adevărat* (veritabil), *a birui, biruitor, a păzi poruncile...* Paralelisme, sinteza ideilor înainte de a fi analizate, pregătirea prealabilă pt. anumite gânduri dezvoltate ulterior...

Destinatarii. Ioan le adresează cartea celor 7 Biserici mai apropiate de coasta maritimă, situate poate de-a lungul unui important drum circular și menționate în ordinea distribuției. Fără îndoială că acestea erau cele mai amenințate de pericolul persecuției. Prov. Asia se remarcase deja de multă vreme prin zelul ei pt. cultul imperial și, pe vremea lui Domițian, prigoana a cunoscut, pe ac. meleaguri, o intensitate uriașă. Cartea Ap. era, în primul rând, răspunsul lui Dumnezeu la problemele ac. creștini, la rugăciunile și lacrimile lor. Dar, prin intermediul ac. Biserici, dincolo de ele, ultimul mesaj al *Celui ce este, care era și care vine* se adresa credincioșilor tuturor timpurilor, în special aceloră dintre ei care trec prin încercări. Persecuția din ultimul deceniu al primului veac o prefigurează pe aceea de la sfârșitul vremurilor (cf. II Tim. 3:12; Mt. 24:29-30).

Cele 7 Biserici din Asia, atât de diverse prin structură, probleme și situație spirituală, reprezintă Biserica universală în ansamblul ei. Să ne amintim că cifra 7 simbolizează plenitudinea, desăvârșirea. De aceea stă scris: „*Ferice de cine citește și de cei ce ascultă cuvintele proorociei și păzesc lucrurile scrise în ea*” (1:3; 22:7).

Dacă Apocalipsa a adus, în toate timpurile, creștinilor încercați și prigoși îmbărbătarea și speranța de care aveau ei nevoie, ea adresează și Bisericii din zilele noastre un mesaj deosebit de actual. Într-adevăr societatea omenească în care trăim a suferit, în ultimele câteva decenii, mai multe schimbări decât în cele zece veacuri precedente. Opoziția dintre lume și Biserică devine iarăși, pretutindeni, clară și categorică. Conflictul dintre cele două puteri a reluat, în numeroase locuri, forma

dată de Domițian. Așa cum recunosc înșiși oamenii de lume, bomba atomică a inaugurat *timpurile apocaliptice*.

Cine știe dacă anii care vin nu ne vor face să înțelegem o dimensiune cu totul nouă a ac. ultime cărți a Bibliei? După ce a răspuns nevoilor Bisericii de la finele primului secol prin semnificația sa istorică, după ce a reconfortat și a sfătuit pe creștinii tuturor timpurilor prin semnificația sa simbolică, Apocalipsa se va revela, poate, luată literal, ca o previziune foarte realistă a catastrofelor declanșate într-o lume care a respins domnia lui Cristos. Creștinii care trăiesc în ac. vremuri frământate ce trebuie să marcheze sfârșitul timpului de acum vor găsi, în cartea ac., și certitudinea că desfășurarea forțelor satanice nu va avea ultimul cuvânt în istorie, ci ultimul cuvânt aparține lui Isus, Împăratul împăraților, revenind în glorie.

Data. Data redactării prezintă importanță pt. noi deoarece ea permite să se stabilească însuși cadrul istoric al cărții și contribuie, într-o bună măsură, la înțelegerea mesajului acesteia. Au fost propuse două momente: sub Nero (anii 60-70) sau sub Domițian (anii 90-95). Prima propunere se sprijină îndeosebi pe interpretarea unor pasaje: asimilarea celui de al șaselea împ. din Ap. 17:10 cu Nero; 666 (Ap. 13:18) = Nero, Kaiser în ebr. A doua soluție pare însă mai probabilă, primele mărturii externe (ale lui Ireneu, Victorinus, Eusebiu, Sf. Ieronim) afirmând clar că opera a fost compusă spre finele domniei lui Domițian când persecuția, limitată la Roma sub domnia lui Nero, s-a întins în tot imperiul.

Contextul istoric al cărții se acordă și mai bine cu situația de la finele primului veac (adorarea împăratului, persecuții: 1:9; 2:10, 13; 3:10; 6:9; 17:6; 18:24; 19:2; 20:4, aluziile posibile la mitul revenirii lui Nero răspândit după anii 80). De altă parte, condiția Bisericii din Asia (declinul spiritual al unora dintre Bisericile fondate de Pavel, erezii înfloritoare, lipsa oricărei aluzii la iudaizatori) s-ar explica mai bine printr-o dată tardivă.

De aceea, majoritatea specialiștilor situează redactarea potrivit celei indicate de tradiție: spre finele domniei lui Domițian, în jurul anului 94.

Locul. Ioan trebuie să fi avut acum aproape 90 de ani. El fusese surghiunit pe insula Patmos (1:9) din Marea Egee, între Turcia și Grecia, la vreo 30 km în largul coastei maritime. Acolo a primit el mesajele pt. Biserici și vedeniile

referitoare la viitorul ce le stătea înaintea. Poate că și în momentul redactării, Ioan se mai afla la Patmos.

Conținutul. Primele cuv. ale cărții ne indică tema și mesajul principal: *Revelația lui Isus Cristos*. Cuv. *apokalypsis* înseamnă lit. *acțiunea de a da vâlm la o parte*. Un vâlm acoperă, pt. majoritatea contemporanilor noștri, adevărata natură a lui Cristos: El rămâne pt. mulți *Pruncul Isus* din iesle, *Predicatorul* din Galileea sau *Crucificatul* de pe Golgota. Dar Ap. ni-L prezintă în poziția și funcția Sa de acum. Ea este *Evanghelia Cristosului înviat* (Bossuet). Tema ei unică este biruința lui Cristos asupra tuturor puterilor potrivnice. Victorie costisitoare - dacă ne gândim la cruce - dar deplină și irevocabilă.

Vedenia din cap. 1 unde Isus Cristos apare ca *Cel dintâi* și *Cel de pe urmă*, atotștiutor, atotputernic, veșnic, purtător al Cuvântului adevărului, este completată prin alte imagini răspândite de-a lungul cărții: leul (5:5: puterea regală), lăstarul unei rădăcini (5:5; 22:16: urmaș al lui David), călărețul pe calul alb (19:11: biruința asupra răului), Mielul care a fost înjunghiat (5:6: jertfa dată pt. răscumpărarea neamului omenesc). El împarte tronul cu Dumnezeu (7:17) și va veni ca să judece oamenii (19:11); El este izvorul vieții (21:22; 22:1).

Apocalipsa se prezintă ca fiind *revelația pe care I-a dat-o Dumnezeu*: ac. descoperire a lui Isus Cristos emană de la autoritatea supremă, de la Dumnezeu Însuși. El I-a dat Fiului Său toată puterea în cer și pe pământ pt. a-și stabili domnia în ac. locuri (Mt. 28:18; Ioan 17:2). El îi dă, de asemenea, revelația destinelor viitoare ale acestei domnii. „... *ca să arate robilor Săi*”. Isus Cristos nu dă descoperiri lumii (Ioan 14:22-24). Apocalipsa rămâne o *carte pecetluită cu șapte peceti* pt. toți aceia care nu aparțin lui Cristos și, prin urmare, nu au Duhul Lui în ei (Rom. 8:9; I Cor. 2:14). Ea nu se deschide decât celor care o citesc cu scopul de *a sluji* mai bine Stăpânului lor. „... *lucrurile care au să se întâmple în curând*”. Revelația vizează deci viitorul Bisericii. Este adevărat că cuv. tradus, în gen., prin *curând* poate fi redat și prin *prompt*, *repede*, *brusc*, *pe neașteptate*. Totuși, timpul verbului (*trebuie să se întâmple*) și avertismentul din v. 3 (*vremea este aproape*) nu lasă loc nici unei îndoieli despre conținutul cărții care se referă, în primul rând, la un viitor apropiat momentului redactării. Două forțe se opun una alteia pe tot cuprinsul cărții:

Dumnezeu și Satan; două tronuri (de 42 ori apare ac. cuv. în carte, față de 15 ori în tot restul N.T.) se confruntă: scaunul de domnie al Celui Atotputernic (de 9 ori în Ap. față de o singură dată în altă parte) și scaunul de domnie al Fiarei. Lupta va fi lungă și îndârjită, credincioșii nu vor fi cruțați (6:9; 13:7; 16:6; 17:6; 18:24; 20:9), dar triumful final este hotărât. În definitiv, Ap. ne oferă o *viziune creștină asupra istoriei* (H.M. Feret), oferindu-ne *perspectiva divină asupra ac. istorii* (M. Tenney). După vedenia Cristosului atotputernic care-și îndeamnă Biserica să rămână credincioasă față de El în ciuda oricărui atac ostil (cap. 1-3) urmează vedenia Mielului care deschide pecetea cărții ce conține desfășurarea istoriei omenirii și inaugurează seria evenimentelor care vor precipita ac. istorie spre sfârșitul ei (cap. 4-7): cataclisme, războaie, persecuții ale Bisericii (cap. 8-16). În final, Babilonul, civilizația anticreștină, este judecat și condamnat (v. 17-19). Victoria finală aparține lui Dumnezeu care va crea ceruri noi și un pământ nou (cf. 20-22).

Trei teme străbat cartea de la un capăt la celălalt: *judecata* (14:7), *răscumpărarea* (1:5; 5:6; 7:14; 12:11...) și *stabilirea Împ. lui Dumnezeu*. Cristos este deopotrivă Judecător, Răscumpărător și Împărat.

Toate ac. adevăruri sunt exprimate într-un limbaj specific apocalipsei, un gen literar schițat de unii prooroci (Is. 24-27; 34-35; Ez. 37-41; Dan. 7-12; Zah. 9-12), care a cunoscut o largă apreciere în perioada inter-testamentară. Cele vreo 30 de apocalipse evreiești care au fost descoperite prezintă o serie de trăsături comune:

1. Toate au luat naștere într-un timp de persecuție.
2. Ele întrebuintează un limbaj simbolic și fac apel la vedenii
3. Pun în scenă ființe supranaturale (îngeri, demoni, fiare).
4. Ele anunță *ziua Domnului* când Dumnezeu va judeca tot pământul.
5. Ziua Domnului va fi precedată de o desfășurare a forțelor satanice în „lumea” ostilă lui Dumnezeu.
6. Totuși, Dumnezeu îi va izbăvi pe cei drepti din încercare. El îi va învia pe cei ce vor plăti cu viața mărturia credinței lor.
7. Autorii apocaliptici au scris, în gen., folosind un pseudonim celebru (Enoh, Avraam, Isaac, Moise, Ilie, Ezra, Baruc...).

Literatura apocaliptică nu prea era agreată de căpeteniile iudeilor din Ierusalim; ea cunoscuse o mai mare înflorire în regiunile unde influența Iudeii se resimțea mai puțin. O asemenea literatură *era foarte populară în Galileea care fusese iudaizată de curând și era departe de a fi ortodoxă* (cf. Ioan 1:46).

Probabil că Ioan cunoștea ac. apocalipse, de vreme ce ele nu erau străine nici altora dintre autorii N.T. (a se vedea Iuda 6-9, 14-15). El a reluat unele imagini simbolice, de origine persană, egipteană, babiloniană sau grecească, utilizate pe scară largă de către contemporanii săi. Ioan s-a distanțat de autorii apocaliptici prin folosirea propriului său nume (1:4, 9), prin interesul orientat, nu spre trecut, ci către prezent și viitor și îndeosebi prin atmosfera spirituală foarte diferită de aceea a operelor apocrife. Sursa cea mai importantă a inspirației sale este, totuși, V.T. În 404 versete, s-au relevat 518 aluzii la 24 de cărți ale V.T., peste 3 din 4 versete conțin una sau mai multe crâmpene de imagini sau de expresii din scrierile inspirate ale Vechiului Legământ. Cel ce dorește să interpreteze corect cartea Apocalipsei va trebui, așadar, să înceapă prin a citi și a căuta să înțeleagă scrierile profetice ale V.T.

Totodată, Apocalipsa *proiectează lumina Noului Legământ asupra scrierilor Vechiului Legământ. Ea este o extraordinară explicație a V.T. pe care Ioan îl vede strălucind într-o nouă lumină. Lumina Domnului Isus Cristos este aceea care pătrunde și transformă toate lucrurile, așa cum razele soarelui în zorii dimineții străpung ceața pădurii adormite și o preschimbă prin splendoarea lor aurie.* (M. Rissi).

Scopul. Care erau condițiile specifice ale acelor Biserici cărora le-a fost adresată ac. carte? Scrisorile către cele 7 Biserici scot la iveală, în ac. comunități, o tendință spre declin spiritual: sub presiunea imoralității celor din jur și a prosperității materiale, prin strecurarea pe furiș a unor erezii nimicitoare și prin dezbinările interne (2:2, 6, 9, 13, 19, 20; 3:2, 9), nu puține din ac. comunități și-au pierdut „dragostea dintâi”. Era apostolică intrase deja în declin.

După cum am văzut, studiind Epistolele lui Ioan, sincretismul religios greco-oriental constituia pt. creștinism o reală primejdie. Autoritățile îl priveau cu ochi buni, considerându-l drept o puternică forță unificatoare a imperiului. Mai mult ca atât: împărații,

inspirându-se din exemplul Egiptului antic și al Babilonului, au căutat să întărească unitatea precară a unor pop. atât de diverse, impunându-le o religie unică menită să se ridice mai presus de toate celelalte: cultul imperial. După asasinarea lui, în anul 44 î.Cr., Iulius Cezar a fost ridicat la rangul de Dumnezeu prin decizia Senatului roman. August a fost divinizat chiar în timpul vieții sale. În cadrul cultului imperial, li se cântau împ. imnuri la fel ca altor dumnezei. Or, era cu neputință ca o asemenea practică să nu intre în conflict cu creștinismul. Primul șoc a avut loc sub domnia lui Nero. Apoi, Domițian (81-96) a dat un nou impuls cultului imperial. El a făcut să i se graveze chipul lângă acelea ale lui Jupiter, Junona și Minerva (Suetoniu, 4) și a pretins să fie numit *Domnul nostru și Dumnezeul nostru*, atât în actele oficiale, cât și în discuțiile particulare. Domițian a ordonat execuția propriului său văr ai cărui copii îi adoptase pt. a-i lăsa ca moștenitori, din pricină că ac. refuzase să participe la cultul imperial (Suetoniu, 12). Spre finele primului veac, ac. cult începe să se răspândească în tot Imperiul Roman și să se impună cu ajutorul tuturor mijloacelor oficiale de presiune, și era deosebit de influent în prov. romană Asia, unde se găseau Bisericile cărora le-a fost adresată Apocalipsa. Cinci cetăți din cele șapte ne sunt cunoscute ca posesoare al unui sanctuar al cultului imperial (Efes, Smirna, Pergam, Sardes, Filadelfia), iar celelalte două credem că nu au putut constitui o excepție de la regulă.

Pt. prima dată, în istoria sa, Biserica se vedea confruntată cu o exigență de principiu: adorarea împăratului, fapt diametral opus cerințelor singurului ei *Domn și Dumnezeu*. Ce era de făcut? Cum avea să evolueze situația? Ce ieșire din conflict va surveni? Toate ac. întrebări frământau pe membrii respectivelor Biserici spre finele veacului apostolic, întrebări la care Dumnezeu avea să le răspundă prin mesajul inspirat robului Său Ioan.

Unii creștini suferiseră deja prigoana, alte încercări erau pe punctul de a se dezlănțui: închisoare (2:10), foame și sete (6:8; 7:16), surghiun (1:9), moarte: la Pergam, Antipa fusese martirizat (2:13), alții și-au vărsat sângele sau vor fi chemați să facă în viitor lucrul ac. (6:10; 7:14; 16:6; 17:6; 19:2), să fie decapitați (20:4). Or, toți ac. creștini au nevoie, în primul rând, de încurajare și îmbărbătare în credința lor spre a putea face față

încercărilor viitoare. Ei trebuie să înțeleagă că ura și împotrivirea lumii nu sunt un accident de circulație neprevăzut, ci fac parte din planul de mântuire al lui Dumnezeu. Trebuie deci ca Domnul să le dezvăluie ac. plan și să demaște forțele ce acționează în istoria lumii și să le arate că, în ciuda aparențelor, Cristos singur „*exercită controlul deplin asupra tuturor situațiilor istorice și numai El este în măsură să descopere sensul misterios al fiecăreia dintre ele*” (Féret).

„*Scopul Apocalipsei este de a ne arăta că lucrurile nu sunt ceea ce par să fie*” (W. Hendriksen). „*Scopul ei imediat era acela de a pregăti Bisericile din Asia Mică afectate de prigoană pt. ac. timp de încercare, de a le încuraja să dea o bună mărturie prin suferință, eventual prin moarte, punându-le înaintea măreției prețului promis biruitorului*” (Ed. Schick). Apocalipsa reconfortează pe creștinii persecutați, dându-le asigurarea că Dumnezeu vede lacrimile lor (7:17; 21:4) și că El ascultă rugăciunile lor (8:3-4), că sângele lor va fi răzbunat (19:2) și că biruința finală le aparține (15:2). Indiferent care ar fi situația, Cristos domnește și guvernează lumea urmărind interesele Bisericii (5:7-8), și El va reveni pt. a-și duce Mireasa la nunta Mielului (19:7-9). Iată că, la fel ca celelalte cărți biblice, Apocalipsa avea, în primul rând, un mesaj pt. primii săi destinatari: Bisericile din Asia confruntate cu prigoana. De aceea, nu numai cele 7 scrisori din cap. 2 și 3 trebuie să fie citite ca adresându-se Bisericii istorice (cărora le relevă punctele tari și le stigmatizează defectele), dar toată Apocalipsa trebuie să fie interpretată, într-o primă instanță, ca un răspuns clar dat unor condiții istorice precise. În spațiile Fiarei căreia „*i s-a dat stăpânire peste orice seminție, peste orice norod, peste orice limbă și peste orice neam*” (13:7), precum și în marea prostituată, numită *Babilonul cel mare, mama curvelor și spurcăciunilor pământului, îmbătată de sângele sfinților și de sângele mucenicilor lui Isus* și stând *pe șapte munți* (17:9), primii destinatari ai Apocalipsei au trebuit să recunoască, cu ușurință, Roma imperială, căci Roma era cunoscută în toată lumea drept orașul celor șapte coline. Cuv. ce indica *semmul* pe care trebuiau să-l poarte toți oamenii pt. a putea cumpăra sau vinde (13:16, 17) nu era altceva decât numele uzual al peceții imperiale ce autentifica toate documentele oficiale și comerciale. Or, ac. putere atât de impresionantă pt.

contemporani se va prăbuși, căderea sa fiind descrisă în mod profetic în cap. 17 și urm.

Dar în spatele ac. mesaj de circumstanță, scris pt. a răspunde nevoilor momentului, dificultăților prezentului, în Bisericiile din Asia putem discerne scopul lui Dumnezeu de a da Bisericilor din toate vremurile un mesaj cu valoare permanentă. Lupta dintre cele două forțe spirituale rămâne neschimbată și domină întreaga istorie a lumii.

Prin urmare, scopul veritabil al cărții este acela de „a-i ajuta pe creștinii tuturor timpurilor să se poată orienta în propriul lor prezent. Iar ac. prin a le pune la dispoziție o expunere metaforică a celor mai de seamă fundamente spirituale și a forțelor, bine-făcătoare sau potrivnice, care vor influența pt. totdeauna viața creștină pe pământ” (R. Dubarry). Căci conținutul ac. profeții nu este atât relatarea unui șir de evenimente precise, cât mai ales prezentarea unor principii universal valabile cu ajutorul unor imagini simbolice. Or, ac. principii acționează de-a lungul întregii istorii a Bisericii.

În spatele tablourilor Apocalipsei, Biserica fiecărei epoci poate recunoaște trăsăturile și caracteristicile de bază ce alcătuiesc diagrama spirituală a timpului ei. În chipul acesta, ea va putea rămâne neclintită în încercări și va aștepta cum se cuvine Revenirea Stăpânului ei care va da verdictul final asupra istoriei lumii.

Planul Apocalipsei. Apocalipsa folosește un limbaj unic în N.T., constând din simboluri și imagini diverse. Un asemenea mod de exprimare era foarte familiar evreilor, era chiar mijlocul cel mai frecvent pt. a transmite revelația divină în V.T. Acolo trebuie căutată cheia metaforelor cărții: *lăcustele* evocă una din urgiile cu care au fost loviți egiptenii și invazia lăcustelor pe vremea lui Ioel, prefigurare a judecății divine; *Mielul* amintește mielul pascal (cf. Ioan 1:29, 36); *secerișul* reprezintă judecata ca în Ier. 51:33 și Ioel 3:13; *potirele* reprezintă destinul, după limbajul profetic convențional (Ier. 25:15; Zah. 12:2, etc.). Unele dintre ac. simboluri sunt preluate ca atare din V.T.: *pomul vieții* (2:7; 22:2), *mana* (2:17), *toiagul de fier* (2:27), *lucăfărul de dimineață* (2:28), *cheia lui David* (3:7), *făpturile vii* (4:7 și urm.), *călăreții* (6:1 și urm.)... Altele sunt explicate de Ioan însuși: *șapte stele* (1:20), *șapte sfeșnice* (4:5), *potirele cu tămâie* (5:8), *balaurul cel mare* (12:9), dar sunt și simboluri date fără nici o explicație: *piatra albă* (2:17),

stâlpul (13:12), *cele șapte peceti* (5:1; 6:1 și urm.), *cei doi martori* (11:3 și urm.), *femeia* (12:1, 2, 14).

Un al doilea motiv privind folosirea ac. limbaj misterios trebuie căutat în contextul epocii tulburate în care a luat naștere cartea Ap.: nu trebuia să se dea prigonitorilor niște *corpuri delict* care să permită acuzarea creștinilor înaintea tribunalelor romane. Or, cartea conținea din belșug aluzii la puterea și actele de cruzime ale Romei - și foarte multe preziceri despre sfârșitul ei - ceea ce ar fi putut conduce la condamnarea oricărei persoane la care s-ar fi descoperit o copie a cărții, dacă toate afirmațiile ei ar fi fost formulate într-un limbaj clar.

Pe de altă parte, simbolul păstrează intactă acea atmosferă de mister în care se învâluie întotdeauna ceea ce, în opinia noastră, are de a face cu viitorul: dacă Fiara și Proorocul mincinos au fost de mai multe ori identificate în persoana unor figuri istorice din trecut este din pricină că acei bărbați purtau o seamă de trăsături caracteristice emisarilor lui Satan descriși în Apocalipsă și ale căror ultime prototipuri încă nu s-au arătat.

Interpretările Apocalipsei sunt foarte divergente. Pt. exponenții *școlii preteriste*, ea nu este decât o transcriere, într-un limbaj codificat, a unor evenimente contemporane. Autorul ar fi urmărit să îmbărbăteze pe creștinii persecutați, dar pt. a nu se expune și a nu-i expune nici pe ei unor riscuri inutile, ar fi ascuns numele unor personaje contemporane sub niște simboluri indescifrabile pt. neinițiați. Privită din ac. perspectivă, Ap. nu ar prezenta decât o valoare istorică.

Pt. partizanii *interpretării istorice*, cartea ar da un rezumat anticipat al istoriei lumii sau al aceleia al Bisericii. Astfel, fiecare din cele șapte Biserici din Asia ar corespunde unei epoci determinate, fiecare imagine din cap. 4-19 unui anumit eveniment, fiecare figură unui anumit personaj istoric. Pt. exponenții acestei școli, cartea devine un rebus uriaș ce ar urma să fie descifrat cu ajutorul unor manuale de istorie. Este metoda care a prevalat pe vremea Reformatoarelor, însă, din nefericire, nici unul din interpreții săi nu a reușit să propună o grilă de decodificare la care să adere majoritatea colegilor lui. În afară de curiozitatea pe care o stârnește, valoarea actuală a Apocalipsei se reduce la doar câteva versete ce vizează epoca în care trăim, pt. că simbolurile nu devin descifrabile decât pe măsura împlinirii lor.

Pt. *școala futuristă* sau escatologică, cap. 4-22 ar privi în special vremea sfârșitului, timpul scurs după răpirea Bisericii. Deci evenimentele în curs de desfășurare nu riscă să dezmințim interpretările sale, dar valoarea actuală a cărții este redusă în mare măsură.

În cadrul *metodei simboliste* (sau *exegetică*, sau *idealiste*), se pleacă mai ales de la premisa că Apocalipsa este, înainte de toate, o carte simbolică în care autorul exprimă adevăruri spirituale cu ajutorul unor imagini, la fel ca proorocii Vechiului Legământ, sau mai precis ca ceilalți autori apocaliptici. Trebuie descifrat sensul simbolurilor care alcătuiesc cartea: peceti, potire, trâmbițe, numere, dimensiuni, cum se interpretează imaginile folosite de Isus (vița și mlădițele, pâinea vieții, păstorul, ușa etc.) atribuindu-le un sens simbolic și cum se explică pildele Vechiului sau Noului Testament, căutându-se semnificația pe care autorul a voit să le-o dea.

Din ac. perspectivă, cartea dobândește o dimensiune atemporală: „În fiecare moment al existenței sale, Biserica își poate aplica lecțiile principale folosindu-se de acestea pt. trezirea, încurajarea și mângâierea sa” (L. Bonnet). O asemenea lectură, combinată cu interpretarea preteristă, pare să rezerve cel mai mare câștig spiritual creștinului din vremea noastră.

Structurile propuse pt. ac. carte sunt tot așa de numeroase ca și comentatorii: în timp ce unii văd în ac. text numai opera unui poet care își alătură vedeniile fără un plan dinainte stabilit, alții descoperă aici „o capodoperă, o compoziție literară perfectă” (P. Ketter), o structură gândită matematic, bazată pe grupe de câte 7 viziuni sau pe niște strofe riguroase paralele. Alții sunt de părere că autorul s-a sprijinit pe structura cărții lui Ezechiel, pe modul de organizare a cultului mozaic, pe liturghia pascală sau pe modelul dramatic la modă în acea epocă. Câteva trăsături generale par să întrunească o acceptare cvasiunanimă:

1. Cartea pornește de la starea Bisericii de la finele primului veac (cap. 2-3), spre a descrie apoi evenimentele care vor pregăti venirea Domnului (cap. 4-19) și se va termina cu viziunea noilor ceruri și a pământului celui nou (19:11 - cap. 22) (Prolog, dramă în 7 acte, epilog).

2. Scenele din cap. 4-19 nu par să urmeze o evoluție istorică rectilinie. Mai degrabă ele reiau, pt. a le examina din alte puncte de vedere, aceleași evenimente - sau mai curând

aceleași principii care acționează de-a lungul întregii istorii a Bisericii.

3. Progresia care marchează trecerea de la o viziune la alta, subliniază intensificarea conflictului dintre bine și rău, dintre Dumnezeu și Vrajmașul Lui, odată cu scurgerea timpului. Ea respectă curba generală a gândirii semite care se învârtă în spirală în jurul obiectului examinat. Vizionarul din Patmos a fost comparat cu un vultur care se ridică în văzduh, descriind cercuri largi și abordează peisajul din același punct de vedere, dar ceva mai de sus de fiecare dată.

4. „*Prin intermediul Apocalipsei, istoria ne apare ca o înlanțuire logică de epoci, fiecare perioadă degajându-se din ultimul termen al celei precedente*” (Godet). Unele expresii ce revin în carte de mai multe ori par a marca începutul unei noi secțiuni: *în Duhul* (1:10; 4:2; 17:3; 21:10); *am văzut* introduce de vreo 40 de ori un nou element în viziune, sau un nou aspect al ac. element; *fulgere, glasuri și tunete* marchează finalul judecăților pecetilor, trâmbițelor și potirelor.

Planurile propuse pt. ac. carte sunt foarte diferite, în funcție de sistemul de interpretare adoptat (desfășurare cronologică urmând firul capitolelor, sau secțiuni paralele acoperind de fiecare dată ansamblul istoriei, dar într-o nouă perspectivă). În general, se disting 7 viziuni sau serii de vedenii subîmpărțite în 7 pasaje. Fiecare viziune conține o viziune preliminară rezumând ideea dominantă a seriei respective și urmată, în general, de 7 elemente caracteristice. Ac. viziuni simbolizează niște principii care operează de-a lungul întregii istorii a Bisericii.

Introducere: autorul și mesajul (1: 1-8).

A. *Lupta pe pământ (cap. 1-11).*

1. Viziunea Cristosului glorificat în mijlocul Bisericii Sale (1: 9 - 3: 22)

Revelația lui Isus Cristos (1: 9-20)

Mesaje către cele șapte Biserici din Asia (2: 1 - 3: 22)

2. Viziunea lui Dumnezeu și a Mielului (cap. 4-7)

Mielul răscumpărător ia cartea ce conține decretele divine (cap. 4; 5) și rupe pecetile ce reprezintă șapte etape ale realizării planului lui Dumnezeu (cap. 6; 7)

3. Viziunea celor șapte trâmbițe ale judecății (cap. 8-11)

B. *Arierplanul spiritual al luptei* (cap. 12-19)

4. Viziunea Bisericii persecutate (cap. 12-14)

Șapte semne marcante:

a. Femeia (12: 1-6)

b. Satan expulzat (12: 7-12)

c. Războiul dintre Satan și fiul femeii (12: 13-18)

d. Fiara care iese din mare (13: 1-10)

e. Fiara care iese din pământ (13: 11-18)

f. Mielul pe muntele Sionului (14: 1-5)

g. Seceriș pe pământ (14: 6-20)

5. Viziunea celor șapte potire ale judecății (cap. 15-16)

Viziune preliminară: triumful sfinților (cap. 15)

Ultimele șapte urgii (cap. 16)

6. Viziunea căderii Babilonului (cap. 17-19), urmată de judecata sa (18), de nunta Mielului (19: 1-10) și de bătălia finală (19: 11-21)

C. *Triumful definitiv al lui Cristos și al Bisericii Sale* (cap. 20-22)

7. Viziunea realizărilor finale, a celor din urmă rezultate (cap. 20-22)

Întemeierea Împărăției lui Dumnezeu (20: 1-6)

Biruința definitivă asupra lui Satan (20: 7-10)

Judecata de apoi (20: 11-15)

Cerurile noi, pământul cel nou, Ierusalimul cel nou (21: 1-22: 5)

Epilog (22: 6-21).

APOCALIPTIC. Ac. adj. se referă la o literatură specifică născută în lumea evreiască într-o vreme de opresiune și de cumplită persecuție. Ea se ocupă de viitorul lumii, dezvăluie unele taine referitoare la Dumnezeu, îngeri, demoni, cerul și pământul văzute din perspectiva divină. Majoritatea apocalipselor apocrife (cartea lui Enoh, aceea a Jubileelor, Oracolele sibiline, Testamentul celor 12 patriarhi, Adormirea lui Moise, Martirajul lui Isaia, Apocalipsa lui Ezra, a lui Baruh...) au luat naștere între anii 170 î.Cr., după jefuirea Templului din Ierusalim de către Antiochus Epiphanes, și 135 d.Cr., când Adrian a făcut din Ierusalim o colonie romană și practic a pus capăt existenței naționale a evreilor.

Temele obișnuite ale literaturii apocaliptice se învârt în jurul istoriei universale unde lumea actuală, guvernată de Satan, este opusă lumii viitoare conduse de Dumnezeu. Hotarul dintre cele două guvernări îl va constitui *Ziua Domnului* când ac. lume va fi judecată. Atunci vor apărea ceruri noi și un pământ nou unde va domni Dumnezeu prin intermediul lui Mesia. Caracteristicile ac. literaturi sunt viziunile, simbolismul (adică idei sau personaje reprezentate prin animale mai mult sau mai puțin fantastice), anonimatul autorului (opera este scrisă sub numele unui personaj cunoscut: Enoh, Moise, Avraam, Isaia...), numeroase intervenții din partea unor îngeri sau demoni.

În Biblie, un asemenea tip de literatură este relevat în pasaje aparținând cărților lui Ioel, Amos, Zaharia și Daniel. În N.T., Mt. 24, I Tes. 4:13 și urm., și apoi Ap. prezintă unele urme ale ac. literaturi. După perioada apostolică, și-au făcut apariția numeroase apocalipse apocrife (Ap. lui Iacov, a lui Petru, a lui Pavel, a lui Ștefan, a lui Toma, a Fecioarei, a lui Bartolomeu). Gnosticii le-au adăugat pe ale lor, folosind uneori aceleași nume de mai sus. O serie întreagă de caracteristici disting lit. apocaliptică biblică de apocalipsele extra-biblice: ea nu recurge la pseudonime, nu conține nici o revelație de ordin cosmogonic, astrologic sau privitoare la misterele începutului lumii. Concepția sa de ordin istoric este categoric cristocentrică.

APOCRIF. Din gr. *apokrypha* = *ascuns*. Termenul ac. a fost aplicat unor scrieri ale V.T. ținute ca suspecte ca urmare a originii lor incerte și a valorii lor îndoielnice; scrierile respective nu figurează în Biblia ebraică, însă au fost introduse în traducerea ei în gr. din sec. III î.Cr., adică în Septuaginta, trecând pe ac. canal în vers. lat. Vulgata și în toate versiunile vechi și moderne apărute până la începutul sec. XIX. Sinagoga nu le consideră ca fiind inspirate. Unii dintre autorii lor neagă ei înșiși orice inspirație (cf. Prologul Ecclesiasticului; I Mac. 4:46; 9:27; II Mac. 2:23; 15:38). Ele nu fac parte din canonul biblic (v. ac. cuv.) ebraic. Isus nu le citează niciodată și este aproape sigur că nici ap. nu le-au menționat vreodată. La acestea se mai adaugă motive de ordin spiritual care explică modul defavorabil în care au fost ele primite. În sec. IV d.Cr., însuși Sf. Ieronim, traducătorul Bibliei în limba latină, a fost cel dintâi care a contestat ansamblul scrierilor introduse în colecția Sfintelor

Scripturi de autorii Septuagintei. Apocrifele nu se impun deloc prin valoare spirituală, suflul profetic lipsind cu desăvârșire de pe ac. pagini, iar numeroase doctrine pe care le exprimă sunt adesea în contradicție cu doctrina canonului ebr. și aceea a N.T.: mijlocirea îngerilor și a sfinților (Tob. 12:12; II Mac. 15:14; Bar. 3:4); răscumpărarea sufletelor după moarte (II Mac. 12:42, 45, etc.).

Biserica Romano-catolică a mers mai degrabă pe urmele Sf. Augustin decât pe ale Sf. Ieronim, ajungând astfel să considere drept canonice toate cărțile admise de Septuaginta. La Sinodul din Trent (1546), ea a proclamat drept canonice toate apocrifele conținute în Septuaginta și în Vulgata, cu excepția cărților a treia și a patra ale lui Ezra și a Rugăciunii lui Manase. Sinodul de la Vatican (1870) a confirmat decizia Sinodului de la Trent. Biblia de la Ierusalim (catolică) recunoaște că acestea sunt cărți deuterocanonice, absente din Biblia ebr. *Reforma*, dimpotrivă, s-a raliat vederilor Sf. Ieronim. În versiunea sa germană a Bibliei, Luther le-a pus la finele V.T. fiind precedate de nota următoare: „Cărți ce nu trebuie să fie apreciate ca având aceeași valoare cu Sf. Scriptură, dar care totuși pot fi utile și bune de citit.” În ediția din 1588 a traducerii fr. a Bibliei, Robert Olivétan scrie: „Ac. cărți nu au o inspirație divină ca restul Sf. Scripturi, și nu trebuie să fie prezentate public și în Biserică pt. a servi ca regulă în materie de credință, nici chiar ca argumente ale istoriei sacre.”

Mărturisirea de credință de la Westminster (1643) declara: „Cărțile numite apocrife nu sunt inspirate de Duhul Sfânt, nu fac parte din Canonul Scripturilor și, prin urmare, nu au nici o autoritate în Biserica lui Dumnezeu. Trebuie să fie considerate ca oricare altă scriere omenească.”

În Olanda, problema excluderii lor din Biblie s-a pus cu atâta seriozitate încât Sinodul din Dordrecht s-a trudit mult spre a fi menținute. David Martin scria, la rândul lui, în anul 1707 (în prefața Apocrifelor): „Ac. cărți sunt citite de foarte puțină lume și, cu excepția *Eclesiasticului*, a *Înțelepciunii*, a *primei cărți a Macabeilor* și a cap. 7 din *II Mac.*, restul nici nu merită efortul de a fi citite.” Abia în anul 1826, Societatea Biblică pt. Britania și străinătate a decis excluderea tuturor apocrifelor din edițiile sale. În afară de o publicație specială a Societății Biblice din Paris (1909), apocrifele nu mai apar în nici o ediție fr. protestantă a Bibliei de peste o jumătate de secol.

Apocrifele pot fi clasate, în funcție de caracterul lor literar, astfel: 1. Povestiri istorice. 2. Opere cu caracter patriotic. 3. Scrieri lirice și mistice. 4. Cărți morale și religioase.

1. *Povestiri istorice*: I și II Macabei.

2. *Opere patriotice*: Mac., Tobit, Iudita, Adăugiri la cartea Esterei, Ezra, Istoria Suzanei, Bel și Dragonul. Ultimele două sunt adăugiri la cartea lui Daniel.

3. *Cărți lirice și mistice*: Rugăciunea lui Azaria (adăugire la Daniel), Rugăciunea lui Manase, Baruc, Scrisoarea lui Ieremia.

4. *Cărți morale și religioase*: *Eclesiasticul* (sau *Înțelepciunea lui Isus*, fiul lui Sirach), *Înțelepciunea lui Solomon*. Cărțile IV Ezra și IV Mac. fac parte din *Pseudepigrafe*. Este vorba de un ansamblu de scrieri iudeo-creștine care aparțin aceleiași grupe cu apocrifele, dar care au rămas, aproape în exclusivitate, în afara culegerilor canonice. Ac. cărți se prezintă, în gen., sub numele unei persoane celebre din timpurile antice (v. *Pseudepigrafe*). Spre deosebire de cărțile canonice ale V.T., scrise în ebr., cu excepția câtorva pasaje rare în aramaică, apocrifele sunt scrise în gr. Totuși, trebuie remarcat că Iudita, *Eclesiasticul*, Baruc 1-3:8 și I Mac. au fost redactate inițial în ebr.

Analiza succintă a apocrifelor.

I *Macabei* relatează lupta iudeilor contra regilor Siriei vreme de 40 de ani (de la venirea pe tron a lui Antiochus Epiphanes până la Ioan Hyrcan, 179-135), luptă care le-a asigurat independența pt. mai bine de un secol (v. *Antiochus II* și *Macabei*). Ac. carte, scrisă de un iudeu contemporan cu evenimentele pe care le relatează a trebuit să vadă lumina zilei între finele sec. II și începutul sec. I î.Cr. Unele documente diplomatice și anumite personaje puse în scenă par oarecum suspecte, însă datele istorico-geografice concordă cu acelea ale unor istorici păgâni. Traducerea gr. a avut ca bază, desigur, un text ebr. original (cum mărturisesc Origen și Sf. Ieronim, ceea ce de altfel o indică însuși stilul cărții).

II *Macabei*. Povestirea, care începe din 2:19, se dă drept un rezumat al unei opere întinse a lui Iason din Cirena. Redă istoria evreiască de la Seleucus IV (175 î.Cr.) și până la moartea lui Nicanor (161 î.Cr.). Nu continuă cartea I Mac. și nu prezintă aceeași valoare ca aceasta. Numai cap. 3 și 4 par a avea o semnificație istorică reală. Povestirile referitoare la martiri, îndeosebi în cap. 7, nu sunt lipsite de grandoare. Partea istorică este precedată de

două scrisori adresate de iudeii din Palestina iudeilor din Egipt pt. a-i angaja să celebreze sărbătoarea purificării Templului (Hanuca), instituită de Iuda Macabeul, protagonistul insurecției iudaice contra seleucizilor (175 î.Cr.; I Mac. 4:41 și urm.; II Mac. 10:1-8). Ac. carte, scrisă în mod sigur între anii 125 î.Cr. și distrugerea Ierusalimului în anul 70 d.Cr., trebuie să fi avut ca autor un fariseu plin de râvnă pt. Legea mozaică și manifestând un dispreț total față de străini.

III *Macabei* se referă la evenimente anterioare războiului de eliberare. Incident principal: tentativa lui Ptolemeu IV, Philopator, în anul 217 î.Cr., de a pătrunde în Locul preasfânt, urmată de prigoana dezlănțuită de el contra iudeilor din Alexandria. Cu povestirile sale fantastice, cartea ac. este mai degrabă un basm decât o istorie adevărată. A fost scrisă cu puțin timp înainte de distrugerea Templului de către Titus, spre anul 60 d.Cr., de către un iudeu anonim.

Tobit. Curioasa istorie a unui om evlavios din sem. lui Neftali, Tobit, și a fiului lui, Tobie. Fiind deportat, tatăl ajunge orb și fiul este condus de un înger la Ecbatana. El se căsătorește aici cu o tânără văduvă, măritată deja de șapte ori, dar rămasă fecioară, deoarece toți cei șapte bărbați ai săi fuseseră uciși unul după altul de un duh rău chiar în seara nunții lor. Tobie scapă de moarte folosindu-se de fumul unui pește prăjit care alungă duhul rău și vindecă pe tatăl lui ungându-i ochii cu fierrea peștelui. Autor necunoscut, redactare anterioară erei creștine, loc necunoscut.

Iudita. O evreică pioasă și frumoasă devine o eroină națională pătrunzând în tabăra generalului asirian Holofern și tăindu-i capul cu propria lui sabie. Ac. povestire pare să fie o întreagă născocire. Trebuie să fi fost compusă în ebr. sau aramaică (Sf. Ieronim spune că a citit-o în aramaică) în jurul anului 100 î.Cr.

Adăugiri la cartea Esteri. Ac. apocrifă adaugă 10 versete și 6 capitole întregi la cartea Esteri. Adaosurile respective dezvoltă unele pasaje ale relatării biblice, fără a adăuga însă vreun element de valoare. Adesea ele contrazic însăși istoria ebraică. Data redactării este foarte nesigură, însă oricum anterioară lui Josephus Flavius care a utilizat ac. adăugiri în *Antichitățile* sale (finele sec. I).

IV *Ezra* narează declinul și decăderea împ. lui Iuda începând cu epoca lui Iosia, distrugerea Ierusalimului, captivitatea babilonică, întoarcerea prinșilor de război, contribuția lui

Ezra la reorganizarea statului evreiesc. Ar fi o completare interesantă a celor două cărți ale lui Ezra canonice (adică Ezra și Neemia), dacă nu ar fi îndoielnică d.p.v. istoric. Josephus a folosit-o la finele sec. I d.Cr. în *Antichități*. Data și autorul nu sunt cunoscute.

Adăugiri la cartea lui Daniel. Nici o legătură cu opera canonică. Patru fragmente destul de scurte: *Istoria Suzanei*, *Bel și Dragonul* (al cărui erou este Daniel); *Rugăciunea lui Azaria* și *Cântarea celor trei tineri*; ultimele două sunt niște fragmente lirice intercalate între Dan. 3:23 și 3:24 (Septuaginta). Nici data, nici autorul și nici locul de origine ale ac. *adăugiri ale lui Daniel* nu pot fi precizate.

Rugăciunea lui Manase. Lucrare lirică, de 15 versete, inspirată de II Cr. 33:12-16. Autor necunoscut. Ar putea data din primul veac î.Cr.

Cartea lui Baruc. Cinci capitole mici atribuite lui Baruc, secretarul lui Ieremia (Ier. 32:12; 36:4, 26). După introducerea care descrie originea operei (Baruc 1:1-14), cartea se împarte în trei secțiuni: 1. O mărturisire a păcatelor lui Israel (în proză). 2. Un elogiu la adresa înțelepciunii (în versuri). 3. Trei cântări referitoare la ducerea și întoarcerea israeliților din captivitatea babilonică (în versuri). Origine și dată necunoscute. Oricum, posterioară cărții lui Daniel care este imitată în primul fragment și din care reproduce textual câteva rânduri.

Scrisoarea lui Ieremia. Compoziție inspirată de Ier. 29, imitând forma textelor din Is. 41-44 și Ier. 10. Adresată celor ce urmează a fi duși în captivitate la Babilon, se aplică înlăturării idolatriei. Origine necunoscută.

Eclesiasticul. Denumirea latină a operei gr. *Înțelepciunea lui Isus, fiul lui Sirach* (sau Siracide). Este cea mai lungă dintre scrierile apocrife (51 de capitole). Un remarcabil tratat de morală, unele pasaje ale sale amintesc cartea Proverbelor, Eclesiastul și câteva texte din cartea lui Iov. Altele evocă *Înțelepciunea lui Solomon*. Autorul, care se prezintă personal (50:27), se numea Isus, fiul lui Sirach (textul grecesc), sau Simeon, fiul lui Isus, fiul lui Eleazar, fiul lui Sirach (textul ebraic). Cartea pare să fi fost redactată cu scopul de a păstra lecțiile învățătorului care conducea la Ierusalim o *școală a înțelepciunii*. Pasajele din 1:1-21 elogiază pe marele preot Simon, fiul lui Onias. Probabil că este vorba de marele preot Simon care a trăit între anii 370 și 300 î.Cr. Deci opera ar fi putut să fie scrisă în ebr. pe la anul 280 î.Cr.

Înțelepciunea lui Solomon (sau *Înțelepciunea*). Un tratat de morală care îndeamnă la cunoașterea înțelepciunii și neprihănirii și condamnă idolatria și nelegiuirea. Pasajele care înfierează păcatul și idolatria reamintesc pe acelea din Psalmi și Isaia care abordează aceleași teme (cf. Înt. 13:11-19 și Ps. 115; 135:15-18; Is. 40:19-25; 44:9-20). Citând unele evenimente istorice în sprijinul doctrinei sale, autorul se mărginește la faptele relatate în Pentateuh. El se numește Solomon și zice că Dumnezeu i-a încredințat domnia și i-a poruncit să construiască Templul și altarul. Ac. scriitor care nu este lipsit de pretenții, este un om talentat și evlavios. El crede în nemurirea sufletului. Este vorba de un iudeu care a rămas puternic atașat de religia și pop. lui, dar a resimțit influența filozofiei grecești. Mai curând poet decât filozof, el trăia desigur la Alexandria cu un secol înaintea erei creștine. Limba originală a operei sale a fost greaca. Deși N.T. nu-l citează niciodată, stilul și ideile unor pasaje din N.T. reamintesc ceva din cartea Înțelepciunii (cf. Înt. 5:18-20 și Ef. 6:14-17; Înt. 7:26 și Evr. 1:2-6; Înt. 14:13-31 și Rom. 1:19-32).

Surse principale. Comentariul cel mai întins este *Kurzgefasstes exegetisches Handbuch zu den Apocryphen des A.T.* de Fritzsche și Grimm, 6 vol. Leipzig 1851-1860. Trad. în fr. în Biblia lui Reuss (Bible de Reuss). Mai recent L. Randon, *Les livres apoc. de l'A.T.* Paris 1909; *The Books of the Apocrypha: their origin, teaching and content* de W.O.E. Oesterley, New York 1935; *An Introduction to the Apocrypha* de Bruce, M. Metzger, New York, 1957.

APOLION, APOLLYON - *nimicitor, distrugător*. Îngerul Adâncului (Ap. 19:11). Numele gr. Apollyôn este sinonimul ebr. 'abhadon.

APOLO, APOLLOS. Modificare a numelui Apollonius sau al lui Apollodor. Iudeu născut la Alexandria; elocvent, instruit, foarte versat în scrierile V.T. Devenit ucenic al lui Ioan Botezătorul, el a învățat cu râvnă cele privitoare la Mesia, deși nu a cunoscut decât botezul pocăinței. Călătorind prin Asia Mică cu scopul de a răspândi învățătura privitoare la Isus, el întâlnește la Efes pe Acvila și Priscila care i-au arătat mai cu de-amănuntul cele privitoare la Calea Domnului. Frații au scris de bine cu privire la el creștinilor din Ahaia. Ajuns în Grecia, el le-a fost de folos credin-

cioșilor, înfruntând pe iudei în public și dovedind, din Scripturi, că Isus este Cristosul (F.A. 18:24-28). Probabil că ucenicii pe care Pavel i-a întâlnit la Efes la scurt timp după aceea erau niște convertiți ai lui Apolo. Ei nu cunoșteau decât botezul lui Ioan și nu au ziseră niciodată că a existat un Duh Sfânt (19:1-7). Atașamentul față de Apolo al unor credincioși din Corint a creat dezbinare în Biserică (I Cor. 1:12; 3:4, 5, 6, 22; 4:6). Totuși, Pavel are mare încredere în Apolo și stăruie ca el să viziteze din nou Corintul (16:12). Ap. poruncește lui Tit să-l ajute pe Apolo care trebuia să fie în Creta sau pe punctul de a sosi acolo (Tit 3:13). Numeroși teologi sunt de părere că Apolo ar putea fi autorul Epistolei către Evrei.

APOLONIA, APOLLONIA - *aparținând lui Apollon*, zeul muzicii și al poeziei la greci. Oraș din Macedonia, pe drumul internațional numit Via Egnatia, la vreo 44 de km spre V de Amfipoli (Amphipolis). Pavel trece pe aici în drum spre Tesalonic (F.A. 17:1).

APOSTOL - *trimis înainte, mesager, sol, ambasador* (Ioan 13:16).

1. Unul din bărbatii aleși de Isus pt. a fi martorii oculari ai evenimentelor vieții Lui, pt. a-L vedea după înviere și a depune mărturie despre El (Mt. 10:2-42; F.A. 1:21, 22; I Cor. 9:1). Mântuitorul îi alege unul după altul chiar la începutul carierei Sale. Mai întâi, *Andrei* și fratele lui, *Simon*, binecunoscut sub numele de *Simon Petru* (Mt. 4:18-20; 10:2; Mc. 1:16-18; Lc. 6:14); apoi *Iacov* și *Ioan*, fiii lui Zebedei (Mt. 4:21-22; 10:2; Mc. 1:19-20; Lc. 6:14), urmați de *Filip* și *Natanael*, numit și *Bartolomeu* (Ioan 1:43-51); după aceea *Matei*, numit și *Levi* (Mt. 9:9-13; Mc. 2:14-17; Lc. 5:27-32), *Toma*; *Iacov*, fiul lui Alfeu; *Simon*, zilotul, numit și canaanitul; *Iuda*, fiul sau poate fratele lui Iacov, și *Iuda Iscarioteanul* (Mt. 10:1-4; Mc. 3:16-19; Lc. 6:13-16; F.A. 1:13). Înalții demnitari iudei care i-au judecat pe Petru și pe Ioan îi priveau pe ap. cu dispreț, ca pe niște oameni simpli și fără nici o instruire (F.A. 4:13). Isus a dovedit o grijă deosebită pt. educarea lor spirituală; totuși, până la moartea Sa, ei nu au reușit să înțeleagă misiunea pe care Dumnezeu l-o încredințase. Ei au crezut că El voia să întemeieze o împ. temporală, pământească, neînțelegând că era vorba de o domnie spirituală (Mt. 20:20-28; Mc. 10:35-45; F.A. 1:6); în grădina Ghetsimani,

în timpul agoniei lui Isus, ucenicii au adormit (Mt. 26:40). Cu prilejul arestării Lui, toți ucenicii L-au părăsit și au fugit, iar în momentul morții Sale pe cruce ei stăteau la distanță (Mt. 26:56; Mc. 14:50). Adesea ap. au fost numiți ucenici, adică elevi (Mt. 11:1; 14:26; 20:17; Ioan 20:2).

Petru, Iacov și Ioan, fiii lui Zebedei, se pare că au înțeles mai bine învățătura lui Isus. Într-adevăr, Învățătorul i-a stimat mai mult decât pe ceilalți. Cu trei prilejuri diferite, El le-a acordat un privilegiu special. Ei au fost prezenți când Isus a înviat-o pe fiica lui Iair (Mc. 5:37; Lc. 8:51); apoi în momentul Transfigurării (Mt. 17:1; Mc. 9:2; Lc. 9:28) și în timpul agoniei din Ghetsimani (Mt. 26:37; Mc. 14:33). Petru, deși un tip impetuos și repezit, necugetat în luările sale de cuvânt, era cel mai capabil pt. a conduce. De cele mai multe ori, el este primul ap. citat în Evanghelii; sunt și excepții (de ex. Gal. 2:9). Ioan era ucenicul preferat al lui Isus (Ioan 19:26; 20:2; 21:7, 20). Toma este ap. care solicită probe foarte exacte, dar când acestea i se oferă, se apleacă cu supunere. Iuda, trădătorul, L-a vândut pe Domnul pt. 30 de arginți, apoi i-a părut rău și s-a sinucis. Măsurile luate de ceilalți ap. pt. a-l înlocui au arătat că numărul ap. stabilit inițial la 12 trebuia să fie menținut, cel puțin pt. un timp. Probabil că trebuiau să existe tot atâția ap. câte sem. avea Israel. Au fost propuși doi bărbați calificați pt. slujba de apostol: Iosif, zis Barsaba, supranumit și Iust, și Matia. Sorțul a căzut pe Matia care a fost deci ales în locul lui Iuda (F.A. 1:15-26; cf. v. 20 și Ps. 109:8).

Pogorârea Duhului Sfânt în ziua Cincizecimii i-a transformat pe ap. d.p.v. spiritual și i-a făcut capabili să îndeplinească marea lucrare la care fuseseră chemați: evanghelizarea lumii (F.A. 2:1-47). Ei au trecut imediat la îndeplinirea ac. însărcinări, sub conducerea lui Petru și Ioan (2:14 și urm., 42; 9:32 - 12:19). Și Iacov era atât de zelos, încât devine atât de incomod pt. autoritățile evreiești că acestea obțin moartea sa sub ascuțișul sabiei (F.A. 12:2). Dumnezeu alege pe Pavel și-l cheamă la munca istovitoare de propovăduire a Evangheliei printre păgâni (F.A. 9:1-31; 22:3-16; 26:1-20). Pavel nu-L însoțise pe Isus în timpul misiunii Sale pământești, dar îl văzuse viu după învierea Sa, ceea ce-l califică pt. apostolat. Pe drumul Damascului, Domnul i Se arată, îi vorbește și schimbă antagonismul lui într-o consacrare fierbinte. De aceea Pavel a

putut să spună cu toată convingerea: *Nu sunt eu apostol? N-am văzut eu pe Isus, Domnul nostru?* (I Cor. 9:1). Pavel, un bărbat foarte instruit, putea vorbi păgânilor culti din Atena, Roma și alte locuri. Vastele sale cunoștințe intelectuale nu l-au deturnat nicidecum de la vocația sa apostolică. Istorisirea numeroaselor sale lucrări acoperă aproape o jumătate din textul Faptelor Apostolilor. În majoritatea cazurilor, numai mărturia contestată a tradiției ne oferă informații cu privire la locurile unde au lucrat ceilalți apostoli, precum și despre viața și moartea lor. Însă tradiția este incontestabilă asupra unui punct de cea mai mare importanță: un al doilea Iuda nu s-a mai ridicat printre apostoli. Cu toții au rămas credincioși până la capăt, iar unii, dacă nu chiar majoritatea, și-au pecetluit cu propriul lor sânge mărturia de creștini.

2. N.T. atribuie uneori numele de apostol, într-un sens mai larg, unor oameni remarcabili prin darurile, activitățile și succesele lor apostolice. Așa este cazul cu Barnaba, care a fost trimis împreună cu Pavel (F.A. 13:3; 14:4, 14).

Cei doisprezece apostoli. Lucrarea celor Doisprezece a fost fundamentală printre iudei (F.A. 2), samariteni (F.A. 8) și păgâni (F.A. 10). Ei au pus bazele *credinței date sfinților odată pt. totdeauna* (Iuda 3). Lor li se aplică promisiunea făcută de Domnul Isus: *Duhul Sfânt pe care-L va trimite Tatăl, în Numele Meu, vă va învăța toate lucrurile și vă va aduce aminte de tot ce v-am spus Eu* (Ioan 14:26). Noi suntem beneficiarii îndepărtați ai tuturor ac. lucruri prin citirea Evangheliilor și Epistolelor.

Promisiunea ac. pare să se fi extins asupra ap. Pavel, a lui Iacov, fratele Domnului și a tuturor celor ce au scris sub autoritatea unui ap. cărți ce vor fi ulterior încorporate în N.T. Într-adevăr, condiția fundamentală pt. o scriere susceptibilă să intre în canonul Sf. Scripturi ale Noului Legământ era redactarea ei de către un ap. sau un purtător de cuvânt al ac. (Marcu, Luca). În ac. sens, slujba de ap. era unică și intransmisibilă.

Sensul cronologic al cuv. *întâi* din I Cor. 12:28 se regăsește în procesul de înt. a Bisericii, ap. fiind inițiatorul credinței, pionierul care face să ia naștere Biserica lui Cristos. El este *părintele* acesteia (I Cor. 4:15; I Tes. 2:11). Numai după ce a avut loc ac. lucrare, pot intra în funcțiune proorocii și învățătorii.

Ceilalți apostoli. Alături de Cei Doisprezece, noi vedem apărând și alți ap. în N.T.: Barnaba (F.A. 14:14; I Cor. 9:5-6), Sila și Timotei (I Tes. 2:6), Iacov, fratele Domnului (Gal. 1:19), Andronic și Iunia care se bucurau de o mare considerație printre ap. (Rom. 16:7). În I Cor. 15, Pavel pare să facă o distincție între *cei doisprezece* (v. 5) și *toți ap.* (v. 7), cărora Domnul li S-a arătat *după aceea* (adică după *cei cinci sute de frați*, v. 6).

Alături de subst. *apostolos*, verbul *apostellō* este folosit pt. a trimite să predice Evanghelia (Rom. 10:15; I Cor. 1:17). Pavel trimite delegați (II Cor. 12:17). Alții sunt trimiși (*apostoloî*) ai Bisericii (II Cor. 8:23).

Condițiile și semnele apostolatului. Pt. a fi apostol, atât într-un sens, cât și în celălalt, trebuia ca cineva să fie chemat de Dumnezeu (Gal. 1:15-16), ales și trimis de Biserica locală (F.A. 13:1-2) și recunoscut de Biserica universală (Gal. 2:7-8). Dovezile apostolatului sunt uneori *semne, puteri și minuni* prin care Dumnezeu își manifestă puterea (Rom. 15:18-19; II Cor. 12:12; Evr. 2:4), dar mai ales eficacitatea cuvintelor sale pt. a-i aduce pe *păgâni la ascultare*. Pavel spune corintenilor: „*pecetea apostoliei mele în Domnul sunteți voi*” (I Cor. 9:2). „*Eficacitatea propovăduirii este dovada că într-adevăr predicatorul a primit din partea Celui ce l-a ales puterea necesară pt. a-și îndeplini, într-un mod fructuos, misiunea încredințată*” (F. J. Leenhardt, *Etudes sur l'Eglise dans le N.T.*, pag. 53).

Funcțiuni sau lucrări făcute de apostoli. Un ap. avea de îndeplinit funcțiuni foarte diverse: el punea temelia Bisericii (I Cor. 3:10) și le edifica (II Cor. 10:8; Fil. 1:25); el cârmuia Biserica fondată, fie și de la distanță (I Cor. 7:17; 14:37; 16:1) și se ruga pt. ele (Ef. 1:16; Fil. 1:9; Col. 1:9). Ap. își limitau, pe baza unei bune înțelegeri, sfera de activitate (I Cor. 16:12; II Cor. 10:13; Gal. 2:7-9; Tit 1:5). Fiecare dintre ei se străduia să descopere noi slujitori ai lui Dumnezeu spre a-i pune la lucru (F.A. 15:39; 16:1; Fil. 2:22); ap. coordona activitatea ac. și-i trimitea acolo unde socotea că este necesar (F.A. 19:22; Fil. 2:25; Tit 3:12-13) convocându-i laolaltă ori de câte ori nevoia o cerea (F.A. 20:17-38). De notat că ac. referințe nu se raportează la Cei Doisprezece, ci la Pavel sau Barnaba, deci ac. funcțiuni sunt specifice ap. tuturor timpurilor.

Și în vremea noastră este folosit ac. cuv.: Oare nu este numit Judson ap. Birmaniei? În Evr. 3:1 se dă lui Isus însuși numele de apostol.

APOSTOLAT. V. *Apostol.*

APOSTOLIC.

1. *Perioadă, eră apostolică:* perioada care acoperă timpul cât au trăit apostolii, deci anii 30-33 și până la finele primului secol (pt. că Ioan a trăit până către anul 100). Era apostolică se împarte, în gen., în 3 secțiuni: a. De la Rusalii și până la începutul lucrării lui Pavel (cam până la anul 45). b. Până la moartea lui Pavel (67). c. Perioada iohanică (68-100).

2. *Sinod, conferință apostolică:* nume dat adunării ap. și bătrânilor, desfășurată la Ierusalim în anul 50 (F.A. 15) pt. a rezolva chestiunea integrării în Biserică a creștinilor proveniți dintre păgâni (cu sau fără tăiere împrejur). Concluziile ac. conferințe au fost consemnate într-o scrisoare transmisă prin intermediul lui Pavel și Barnaba diferitelor Biserici interesate (F.A. 15:22 și urm.).

3. *Părinți apostolici:* nume dat scriitorilor care au cunoscut cel puțin pe unul dintre apostoli, precum și câtorva scrieri emanând din aceeași epocă: a. Clement de Roma: Scrisoare către Corinteni (95), A doua scrisoare către Corinteni (în realitate, o predică scrisă la Roma către anul 140). b. Ignățiu de Antiohia: șapte scrisori scrise pe la anul 115 (către efeseni, magnezieni, trallieni, romani, filadelfieni, smirneni și Polycarp). c. Polycarp: Scrisoare către Filipeni (115), povestire anonimă a martirajului lui (către anul 160). d. Didahia (prob. din Siria spre anul 90). e. Epistola lui Barnaba (probabil din Egipt, spre anul 130). f. Păstorul de Hermas (din Roma, spre anul 150). g. Citate din Papias (din Ierapole, către anul 125). Unele din ac. scrieri au figurat în câteva manuscrise ale N.T. (aleph și A) și ne furnizează informații cu privire la starea Bisericii după moartea apostolilor.

4. *Succesiune apostolică:* teorie care a luat naștere prin sec. III pt. a se opune pretenției gnosticilor de a poseda o tradiție secretă emanând de la apostoli. Și Biserica a reacționat afirmând că fiecare episcop este un autentic succesor al apostolilor: el a păstrat învățătura și tradiția apostolică, el este păzitorul scrierilor apostolice și al credinței apostolice. Cyprian, episcop de Cartagina (248-258) a militat în favoarea ideii că episcopul este personal succesorul apostolilor. Atât ideea, cât și expresia ac. sunt absente în N.T. Toate listele de episcopi destinate să sprijine ac. teorie datează cu mult timp înainte de finele sec. II.

APROAPELE (în gr. *ho plêsion*). În Biblie, aproapele poate fi un prieten, un însoțitor sau o persoană care trăiește în apropierea noastră.

Israelitii aveau datorii morale unii față de alții; nu le era îngăduit să depună o mărturie mincinoasă contra aproapelui și nici să poftască bunurile (sau robii, sau nevasta) ac. (Ex. 20:16-17; Dt. 5:20-21). De asemenea, le era interzis să-l asuprească sau să-l fure (Lv. 19:13). Mutilarea aproapelui era pedepsită prin legea talionului (Lv. 24:19-20). Disprețuirea aproapelui constituia un păcat (Pv. 14:21). Nu trebuia să gândească cineva rău împotriva aproapelui său (Zah. 8:17). Omul care, prin violență, își amăgea aproapele îi pricinuia un prejudiciu (Pv. 16:29-30).

Isus a considerat străinul ca fiind aproapele nostru (cf. pilda Samariteanului milostiv, Lc. 10:25-37). La întrebarea: *Cine este aproapele meu?*, Isus a răspuns prin pilda ac. care se termina cu întrebarea: *Care dintre ac. trei ți se pare că a dat dovadă că este aproapele celui ce căzuse între tâlhari?* (Lc. 10:36). Astfel, definiției pasive a învățătorului Legii, Isus i-a substituit o definiție activă: aproapele meu este cel care are nevoie de ajutorul meu, cel căruia eu îi pot dovedi bunătate. În împrejurarea respectivă, un străin, un vrăjmaș ereditar al evreilor, a înțeles mai bine decât oamenii religioși ai lui Israel adevărata definiție a termenului *aproapele*. După interpretarea tipologică a ac. pilde, adevăratul nostru aproape, aproapele tuturor, este Isus Însuși. În Rom. 13:9-10, Pavel, reamintind rezumatul celei de a doua table a Legii (*Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși*, Lv. 19:18), îi îndeamnă pe creștini să-și iubească aproapele ca pe ei înșiși (după exegeza iudaică: *pt. că el este asemenea ție*) (v. *Caritate*).

APROBA, CONSIMȚI, ÎNCUVIINȚA. *A-și manifesta aprobarea, a-și da consimțământul, a socoti ceva ca fiind bun și recomandabil.* Se spune despre Dumnezeu care poate aproba căile unui om (Iov 13:9; Pv. 16:7), dar mai ales se folosește pt. omul care își dă consimțământul cu privire la faptele sale (Rom. 14:22) ori ale altuia (Est. 1:21; Ps. 94:15; II Cor. 10:18). Aprobarea este adesea rezultatul unei încercări (v. *Încercare*), a unui test luat cu succes înaintea oamenilor (I Cor. 16:3; II Cor. 8:22) sau înaintea lui Dumnezeu (I Tes. 2:4; lit: *ne-a găsit vrednici*, adică aprobați de Dumnezeu). Una din funcțiunile magistraților este a-i aproba pe cei ce fac binele (I Pet. 2:14). Culmea

pervertirii este, nu numai a face răul, dar a-i încuviința pe cei ce-l fac (Lc. 11:48; Rom. 1:32). În I Cor. 11:19 *cei ce sunt aprobați* sau *cei găsiți buni* (sau *demni de a fi aprobați*) sunt cei ce, în cadrul crizelor prin care trece Biserica drept urmare a existenței partidelor (*sectelor*), *își demonstrează caracterul de creștini printr-o înțelepciune și o maturitate în judecăți care îi marchează în văzul tuturor cu pecetea încuviințării divine* (cf. 9:27). Or, tocmai pt. manifestarea ac. creștini de bună calitate a fost permisă criza respectivă (F. Godet).

APROPIA, APROPIERE, A SE APROPIA. (În V.T. verbul *nagach* = *a se apropia* apare de 125 de ori). În V.T., *a se apropia* înseamnă, mai întâi *a intra în contact cu unele lucruri*: fântâna (Gen. 29:10), altarul și uneltele sale (Num. 18:3). Trebuiau apropiate jertfele de altar (taurul, berbecul, Lv. 8:14, 18, 22). În I Sam. 14:18, Saul cere să fie adus în apropierea sa chivotul lui Dumnezeu pt. a consulta pe Domnul. Cuv. *a se apropia* se aplică și persoanelor: Iacov se apropie de tatăl său pt. a obține binecuv. lui (Gen. 27:22, 27). Iosua cere să se apropie sem. lui Israel pt. a-l putea identifica pe Acan care încălcase interdicția și pricinuisese blestemul și nenorocirea pop. (Ios. 7:16-18). Un prooroc se apropie de Ahab, împ. lui Israel, pt. a-i vesti obținerea unei victorii militare (I Împ. 20:13, 28 cf. v. 22). Uneori verbul *a se apropia* se aplică unui grup de persoane: Ilie și-l apropie pe Israel pt. a-l provoca să urmeze pe Domnul (I Împ. 18:21). Termenul *a se apropia* se folosește și pt. a indica legătura dintre om și Dumnezeu (Avraam și Dumnezeu, Gen. 18:23; Moise și Dumnezeu, Ex. 20:21; preoți și Dumnezeu, Ez. 44:13). Pt. psalmist, a se apropia de Dumnezeu este ceva necesar și benefic: este însăși fericirea sa (Ps. 73:28).

În sens figurat, bogații și căpeteniile lui Israel fac să se apropie domnia silniciei (Am. 6:3), adică o dirijează prin vărsare de sânge și acte de nedreptate. Purtarea lor incorectă și revolta contra lui Dumnezeu vor atrage judecata Sa: ziua Domnului este aproape, pedeapsa Lui nu va întârzia prea mult (Ez. 30:3; Mica 7:4), dar Domnul nu pedepsește pt. totdeauna, și El va face să se apropie neprihănirea Lui (Is. 46:13); nenorocirea și urgiile nu se vor mai apropia de ai Lui (Ps. 91:10; Is. 54:14; Am. 9:10). Osemintele lui Israel, chemat la viață ca națiune, se apropie unele de altele

(Ez. 37:7), adică intră într-o reală comunicare. Cuv. *a se apropia* intră și în expresii ca: *a se apropia de clipa morții* sau *a se apropia de groapă*, adică a ajunge la capătul vieții (I Împ. 2:1; Iov 33:22).

În domeniul militar, apropierea constituie o fază a atacului: se apropie de vrăjmaș (tradus prin *a se uni la luptă* în Jud. 20:23), de o cetate (Dt. 20:10), de poarta unei citadele (Jud. 9:52).

În sfârșit, expresia *a se apropia de nevasta sa* este un eufemism pt. a avea relații sexuale (Gen. 20:4; 29:23; Ex. 19:15; Lv. 20:16).

În N.T., avem cuv. gr. *eggizo* de la *eggus* = *aproape*. *A merge spre* (Mt. 8:19; 9:20; 25:20, 22; Lc. 10:34; F.A. 21:33 etc), *a ajunge aproape de ceva*: de un oraș (Mt. 21:1; Mc. 11:1; Lc. 18:35; 19:37, 41; F.A. 10:9; 22:6), de corabie (Ioan 6:19), de sicriu (Lc. 7:14) sau de o persoană: *a se apropia de Isus* (Mt. 18:19, 21; 19:16; 20:20; Lc. 15:1, etc). *A se apropia* se aplica, de asemenea, sărbătorilor (Paștele, Lc. 22:1), anotimpurilor (vremea roadelor, Mt. 21:34). În sens figurat se folosește pt. moartea care se apropie (II Tim. 4:6; lit. *clipa plecării mele este aproape*. Pavel recurge aici la expresia folosită de obicei pt. plecarea unei corăbii); izbăvirea se apropie (Israel iese din Egipt, F.A. 7:17); indică relația omului cu Dumnezeu (Ef. 3:12; Evr. 7:19, 25; 11:6; 12:22). Dumnezeu Se apropie de noi dacă noi ne apropiem de El (Iac. 4:8). Împ. lui Dumnezeu, Împ. cerurilor, Ziua, sfârșitul tuturor lucrurilor sunt aproape (Mc. 1:15; Mt. 3:2; Lc. 10:9; Rom. 13:12; Evr. 10:25; I Pet. 4:7).

AR - cetate. Unul dintre principalele orașe ale Moabului, numit mai complet Ar-Moab (Is. 15:1). Se afla la hotarul de miazănoapte al Moabului (Num. 21:15; Dt. 2:18), în centrul văii Arnonului (Num. 22:36; Dt. 2:36; Ios. 13:9). Gr. au asociat ac. nume același al lui Ares, zeul războiului, Marte la romani. De aceea au numit ac. oraș Areopolis, cetatea lui Marte. În primele secole ale erei creștine, iudeii și alte pop. au mai numit orașul Rabat Moab, ceea ce înseamnă capitala Moabului. Identificare posibilă Khirbet er-Rabbah, la cca 22 de km S de Arnon.

ARA, ERA.

1. Bărbat din sem. lui Așer (I Cr. 7:38).
2. V. *Ahrah* și *Meara*.

ARAB - aparținător rasei arabe; băștinaș sau locuitor al Arabiei (I Cr. 17:11).

ARAB, ARAV - *ambuscadă*. Un sat din ținutul muntos al lui Iuda (Ios. 15:52) (v. *Arbit*).

ARABA - *regiune aridă, pustie*. Unele versiuni redau ac. termen prin *câmpie*.

1. Denumirea geografică a mării depresiuni unde se află lacul Galileii, Iordanul și Marea Moartă (Ios. 11:2; 12:3). Ac. nume se pare că se aplică și prelungerii văii, până la Marea Roșie (Dt. 2:8). Araba este redată de traducători când prin câmpie, când prin pustie (Am. 6:14; Ez. 47:8).

2. Același loc cu Bet-Araba (Ios. 18:22).

ARABIA (din gr. *Arabia* provenit din ebr. *'arabh* care pare să însemne *regiune aridă*). În geogr. modernă, cea mai de V dintre cele 3 mari peninsule ale Asiei meridionale. Golful Persic și Golful Oman o limitează la E, Oceanul Indian la S, Marea Roșie la V. Spre N, Arabia înaintează în triunghi și se pierde în pustiu Siriei, mărginită pe trei laturi de Cornul Abundenței. Lungimea coastei occidentale: cca 2 900 km. De la Marea Roșie și până la Golful Persic, Arabia măsoară cca 965 km. Suprafața ei echivalează cu 1/4 din Europa și 1/3 din Statele Unite ale Americii. Platoul nordic și central al Arabiei se numește Nejd și este separat de coasta occidentală prin Hedjaz, o regiune joasă și nisipoasă, în S căreia se află terit. Asir. Yemenul se află în partea de SV a peninsulei, iar Hadramutul pe coasta orientală. Omanul ocupă marginea de SE, iar în S, de-a lungul coastei Golfului Aden, sunt situate Kuweitul și Bahreinul.

Arabia se găsește în mijlocul uriașei centuri de pustiu care începe, aproape de Oceanul Atlantic, cu Sahara, și se întinde de-a curmezișul Turkestanului chinez până aproape de Oceanul Pacific. Așadar, Arabia este în cea mai mare parte o pustietate. Evreii îi numeau pe arabi locuitorii pustiei (Ier. 3:2), fie aproape de Babilonia, fie aproape de Etiopia (Is. 13:20; II Cr. 21:16). Israelii distingeau și niște triburi sedentare de arabi care aveau preponderență (Ier. 25:24; Ez. 27:21). Uneori, termenul de Arabia indica întreaga peninsulă (F.A. 2:11; Gal. 1:17; 4:25; cf. II Cr. 9:14). Ptolemeu, geograf din Alexandria, scriind în sec. II d.Cr., împărțea ac. țară în 3 regiuni: *Arabia Fericită* sau *Fertilă*, *Arabia Stâncoasă* sau *Pietroasă* și *Arabia Pustie*. Arabia Fericită, numită acum Hedjaz și Yemen avea o întindere nedefinită. Arabia Stâncoasă, având capitala la Petra, se întindea între Marea Roșie și Marea Moartă.

Arabia Pustie, înaintând ca un colț spre hotarul de miazănoapte, se numea uneori pustia Siriei. Cursurile de apă arabe sunt rare și lipsite de importanță. Subsolul, puțin explorat în antichitate, furniza totuși aur și pietre scumpe. Plantele aromate dintre care unele producătoare de mirodenii foarte căutate reprezentau flora arabă. Dintre păsări, struțul era cel mai vestit. Printre patrupele se numărau cămila, calul și măgarul sălbatic. Țara a fost colonizată de semiți (Gen. 10:26-29; 25:2-4, 13-15) ușor a fi recunoscuți după înfățișare, caracter și idiomul vorbit, și de urmașii lui Ham (Gen. 10:6, 7). Dacă Africa a fost prob. leagănul popoarelor semito-hamitice, Arabia a devenit acela al semiților și a constituit centrul lor de răspândire. Civilizația Arabiei meridionale era foarte veche, fiind cunoscută deja pe timpul șederii israeliților în Egipt. Potrivit unei cronologii, împ. mineeană a propășit între anii 1300 și 650 î.Cr. Capitala era Karnaw (denumire modernă: Ma'in). Au fost identificați 26 dintre regii săi. Perioada sabeeană: 950-115 î.Cr. Către anii 650 î.Cr., stăpânirea sabeenilor a pus capăt aceleia a mineenilor. Capitala lor era Ma'rib, la vreo 96 de km E de San'a. Ac. a fost epoca de glorie a Arabiei meridionale. Kataban (capitala Tamna) și Hadramut (capitala Shabwah) aveau proprii lor regi. De la anul 115 î.Cr. și până în jurul anilor 300 d.Cr., colonii arabi din S au pus bazele împ. Abisinia și a civilizației sale (v. *Seba*). Triburile arabe au avut adesea relații cu evreii (Gen. 37:28, 36; Jud. 6-8). Solomon cumpăra de la arabi aur, argint, aromate (II Cr. 9:14). Iosafat a primit de la arabi un tribut sub formă de turme de oi și de capre (17:11). În timpul domniei lui Ioram, arabii și alți jefuitori au prădat Ierusalimul (21:16-17). Ei au fost mai târziu biruiți de Ozia (26:7). Isaia și Ieremia au vestit judecăți contra neamului arab (Is. 21:13-17; Ier. 25:24); stilul poetic al ac. doi profeți evocă deseori pe arabul nomad (Is. 13:20; Ier. 3:2). Arabii au figurat ca aliați și mercenari ai sirienilor contra lui Iuda Macheul (I Mac. 5:39). Niște arabi s-au aflat la Ierusalim în ziua Cincizecimii (F.A. 2:11). Pavel a locuit în Arabia înainte de a începe lucrarea sa de ap. (Gal. 1:17). Raritatea apei, curajul arabilor, viața lor nomadă au împiedicat chiar și pe cele mai mari imperii să-i cucerească și să supună pe locuitorii țării. Iudaismul și creștinismul au prins rădăcini în Arabia. În sec. VII al erei creștine, s-a ridicat acolo Mahomed. Înaintea morții sale (anul 632 d.Cr.), islamul

domina întreaga peninsulă. Un secol mai târziu, sarasinii, ieșiți din ac. țară, au pus în pericol civilizația și credința întregii creștinătăți (v. *Nabateeni; Seba; Sela; Tadmor*).

ARAD - măgar sălbatic.

1. Oraș aflat la hotarul de miazăzi al țării și la marginea pustiei lui Iuda (Num. 21:1; Ios. 12:14; Jud. 1:16). Actualul Tell'Arad marchează amplasamentul ac. oraș, pe o colină golașă, la vreo 26 km S de Hebron. Împ. Aradului a luptat contra israeliților pe muntele Hor și le-a luat câțiva prizonieri. Dar israeliții, punându-și din nou încrederea în Dumnezeu, au devastat terit. ac. rege care a fost în cele din urmă învins de Iosua (dacă nu acesta, în mod sigur succesorul lui).

2. Beniamit, urmaș al lui Beria (I Cr. 8:15).

S-au avansat mai multe ipoteze pt. localizarea Aradului de altădată. Identif. pos. Tell Malhata. Lista cetăților cucerite de Șisac (v. *Faraon*, 1) vorbește de două Arad, unul dintre ele ar putea, totuși, să fie nu un oraș, ci o regiune. Arheologii au scos la iveală rămășițele unui templu al cetății fortificate din timpul lui Solomon (la Tell Malhata). Au mai fost găsite vreo 50 de ostraca sau fragmente de ostraca din perioada preexilică și postexilică.

ARADA. V. *Arvad*.

ARAH, ARA, ARACH - călător.

1. Fondatorul unei fam. ai cărei membri au revenit din Babilon odată cu Zorobabel (Ezra 2:5; Nem. 7:10).

2. Un urmaș al lui Așer, fiul lui Ula (I Cr. 7:39).

ARAM.

1. Un individ sau o colectivitate care a descins din Sem și a locuit regiunea numită Aram (Gen. 10:22, 23; I Cr. 1:17).

2. O câmpie ocupată de aramei și întinzându-se de la munții Libanului până dincolo de Eufrat, iar la N, de la râul Kabur până la Damasc și chiar dincolo de acesta, spre S. Profetul Amos zice că arameii locuiesc de la Damasc până la Bet-Eden; cu alte cuvinte, de la Liban, care se află la SV, și până la muntele Masius, la NE (1:5). În general, începând de pe vremea monarhiei israelite, Biblia vorbește de sirieni, și nu de aramei. Se distingeau mai multe ținuturi: a. *Aram-Naharaim*, adică *Aram între două fluvii*. Era vorba de Eufrat și Tigru, sau mai curând de Eufrat și Khabur.

Majoritatea comentatorilor cred că Padan-Aram era situat în ac. reg. Padan a fost identifi. cu locul numit Tell Faddan, aproape de Haran (Gen. 28:5 și 24:10). Este vorba de Aram, ținutul unde locuiau patriarhii înainte de a merge în Canaan, Aramul în care s-au aflat cetățile antice Haran și Nisibis, unde se va ridica mai târziu Edessa, centru vestit al civilizației siriene. Evreii vorbesc de Aram ca fiind regiunea de cealaltă parte a Râului (II Sam. 10:16). b. *Damasc din Aram* sau *Aram-Damasc*. În cursul întregii existențe a împ. evreiești, sau cel puțin în cea mai mare parte a ac. interval, evreii au găsit aramei la Damasc (II Sam. 8:5; I Împ. 15:18), oraș care a devenit în final centru al influenței aramaice la V de Eufrat. Damascul s-a aflat în stare de război cu israeliții din împ. de N în tot timpul cât ac. a fost despărțită de Iuda. c. *Țoba-Aram* sau *Aram-Țoba*. În timpul lui Saul, David și Solomon, o altă puternică împ. aramaică înflorea la V de Eufrat, și anume Țoba (I Sam. 14:47; II Sam. 8:3; cf. II Cr. 8:3). Evreii îi numeau pe ac. aramei *sirienii din Țoba*. La un moment dat, Țoba și-a întins dominația până spre hotarele Hamatului, la NV (I Cr. 18:3; II Sam. 8:10). Damascul, una din cetățile ac. împărțite, se afla în partea de S sau SV a terit. său, în timp ce Berotai se găsea între Hamat și Damasc (II Sam. 8:5 și 8; cf. Ez. 47:16). În cursul ac. epoci înfloritoare, împ. Țobei își întindea suveranitatea la E până la Eufrat și spre S până la Haran. d. *Maaca de Aram* sau *Aram-Maaca* se afla la răsărit de Iordan, un terit. pe care urma să-l ia în stăpânire Israel, foarte aproape de Hermon (Ios. 12:5; 13:11). După indiciile oferite cu privire la Abel, cetate aparținând sem. lui Neftali și definită ca *Abel de lângă Bet-Maaca*, am putea crede că Maaca se întindea până la Iordan, la V. e. *Gheșur în Aram* sau *Aram-Gheșur* era o mică împ. aflată nu departe de Maaca, la răsărit de Iordan, lângă Hermon și în terit. atribuit lui Manase (Dt. 3:14; II Sam. 15:8; cf. 13:37). f. *Bet-Rehob în Aram* sau *Aram-Bet-Rehob* (II Sam. 10:6). Amplasament nedeterminat. Dacă este vorba de locul menționat în Num. 13:21 și Jud. 18:28, Bet-Rehobul era vecin cu Maaca și Dan.

3. Urmaș al lui Așer (I Cr. 7:34).

4. Forma gr. a numelui Ram, tatăl lui Aminadab (Mt. 1:3; Lc. 3:33) (v. Arni).

ARAM BET-REHOB. V. *Aram 2, f.*

ARAMAICA sau LIMBA ARAMAICĂ. Un dialect vorbit de semiții din ținuturile nordice.

Din pricina pasajului din Dan. 2:4, ac. limbă a fost numită impropriu chaldeeană. Or, noi știm acum despre chaldei că ac. vorbeau lb. akkadiană. Gr. au dat Aramului numele de Siria (prescurtare pt. Asiria). Biblia îi numește adesea pe aramei *sirieni*. Până în zilele noastre, termenul siriac nu definește decât dialectul utilizat la Edessa și derivatele sale. Începând din sec. XIV î.Cr., literatura asiro-babiloniană face aluzie la arimi (sau ahlamei), nomazi ce trăiau în pustie, în V Mesopotamiei. Despre limba aramaică primitivă avem următoarele mărturii: a. Inscripții care figurează pe diverse monumente din Siria și Asia Mică, de la anul 800 î.Cr., și până în perioada persană. b. Documente, greutăți, etc., prevăzute cu inscripții datând din sec. VIII și V î.Cr. c. Papyrusuri: îndeosebi cele de la Elefantina, în Egiptul de Sus, din anii 500-400 î.Cr. Mai târziu, aramaica s-a împărțit în două: occidentală și orientală, iar acestea, la rândul lor, s-au subîmpărțit în mai multe dialecte.

Aramaica occidentală

1. În Biblie (Ezra 4:8-6:18; 7:12-26; Dan. 2:4b-7:28; Ier. 10:11; Gen. 31:47).

2. Aramaica târzie se întâlnește: a. în unele cuvinte și fraze ale N.T., precum și la Josephus Flavius, etc.; b. în Targumuri; c. în unele pasaje din Mishna, Gemara și Midrashim, în calendarul cu sărbătorile ebraice.

3. Aramaica vorbită de samariteni.

4. Nabateeană de S care L-a precedat pe Cristos și aceea care a fost vorbită după El.

5. Limba Tadmorului (Palmyr) din sec. II și III d.Cr.

6. Aramaica creștinilor palestinieni, datând, după toate prob., din sec. V. Dispunem, în ac. lb., de traduceri ale Bibliei și alte scrieri de origine grecească.

Laban vorbea aramaica (Gen. 31:47). Ea apare și în unele nume proprii: Tabrimmon, Hazael (I Împ. 15:18; 19:15). Deja sub domnia lui Salmanasar V și a lui Sargon II, inscripțiile de pe greutăți sunt în aramaică, dovadă că negustorii din Ninive se foloseau de ac. idiom. El devine limbajul internațional al comerțului și diplomației (II Împ. 18:26). Administrația imperiului persan utiliza aramaica începând cu regiunile semite din E și până în Egiptul de Sus. În cartea lui Ezra, documentele oficiale sunt redactate în aramaică. Iudeii dispersați în Babilonia și cei rămași în Palestina vorbeau aramaica. Ebr. suferea un proces de degradare (cf. Nem. 13:23-24 și pasaje aramaice din

cărțile lui Ezra și Daniel). Aramaica devine limba curentă a iudeilor, ebraica nemaifiind vorbită decât în sinagogi, în școli și printre oamenii culti (v. *Greaca*, 3; *Ebraica*, 2; *Limbă; Semitica*).

ARAMĂ. Cuv. care redă termenul ebr. *nehošet* și cuv. gr. *chalkos*. Cum în cărțile cele mai vechi ale Bibliei *ne Hochet* înseamnă *cupru* (Gen. 4:22), s-ar putea reda adesea cuv. *aramă* prin *cupru*. Cuprul se extrăgea prin topirea minereului scos din pământ (Dt. 8:9; Iov 28:2). Mai există și acum în Liban și în țara Edomului numeroase vestigii antice ale topitoriilor de cupru. Ac. era procurat îndeosebi din peninsula Sinaï, Cipru, Meșec și Tubal (Ez. 27:13). *Alama* este un aliaj de cupru și cca 30 % zinc; el nu se găsește ca atare în natură, numai dacă a fost din întâmplare amestecat cu calamina. S-a pretins că arama nu ar fi fost cunoscută decât după incendierea Corintului de către consulul Mummius, în anul 146 î.Cr. Ac. metal ar fi fost produs prin fuziunea accidentală a unor diferite metale, dar vase de aramă au fost exhumate din mormintele egiptene datând dintr-o perioadă mult mai depărtată. *Bronzul* este un alt aliaj artificial de cupru și cositor. Din cupru și aliajele sale se fabricau ustensile ca: vase, fărașe, cazane, lighene, cădelnițe, linguri, mucăre (Ex. 38:2; Num. 16:39; Ier. 52:18); armuri și piesele componente ale acestora: coifuri, zale de platoșe, jambiere, scuturi, vârfuri de lance și chiar arcure (II Sam. 21:16; 22:35; II Cr. 12:10). Se mai confecționau lanțuri, oglinzi, porți pt. cetăți, instrumente muzicale, idoli și, mai târziu, monede (Ex. 38:8; II Împ. 25:7, 13; Is. 45:2; Mt. 10:9; I Cor. 13:1; Ap. 9:20). Când se vorbește în I Împ. 7:41-46 și II Cr. 4:1-17 despre arama turnată, trebuie să înțelegem bronzul. Așa s-au confecționat îmbrăcămintea și grătarul altarului, lighenele, marea și boii pe care era așezată (v. *Marea de aramă*) și cei doi stâlpi de toată frumusețea.

ARAMA APRINSĂ, ROȘU ÎNCHIS, ARGINT AURIT. Din gr. *chalkolibanos*; probabil aliaj de aur și argint, de culoare galben pal sau roșu închis (Ap. 1:15; 2:18).

ARAMITĂ - *femeie aramaică*. Țiitoare siriacă (I Cr. 7:14).

ARAM-MAACA, ARAM-MAKA. V. *Aram*, 2 d.

ARAM-NAHARAIM. V. *Aram*, 2 a.

ARAM-TOBA. V. *Aram*, 2 c.

ARAN - *capră sălbatică*. Urmaș al lui Dișan sau o ramură a tribului horiților (Gen. 36:28; I Cr. 1:42).

ARARAT. Regiune muntoasă din N Asiriei. Centrul ei fiind ocupat de podișul format prin aluviunile aduse de râul Aras (Araxes). Pe vremea lui Ieremia, Araratul era capitala unei împărății, probabil învecinată cu regatele Miniului și Așchenazului (Ier. 51:27). Când fiii lui Sanherib l-au ucis pe tatăl lor, ei au fugit în țara Ararat care a fost identificată cu Armenia (II Împ. 19:37; Is. 37:38). Corabia lui Noe s-a oprit pe unul din munții Araratului, însă nu se știe exact pe care dintre aceștia (Gen. 8:4). Istoria potopului, scrisă în asiriana cuneiformă, lasă să se presupună că ar fi vorba de un munte vecin cu regiunea Urtu, la NE de Babilonia. Poate că numele Ararat (Urartu) va fi fost confundat cu acela de Urtu. Alte tradiții referitoare la locul unde s-a oprit arca lui Noe indică diferiți munți din Asia occidentală. Actualmente noi definim prin numele Ararat un munte maiestuos aflat cam la jumătatea distanței dintre Marea Neagră și Marea Caspică, nu departe de frontiera rusoturcă. Ac. munte are două piscuri, unul fiind ceva mai înalt decât celălalt. Cel mai înalt se ridică la peste 5 000 m deasupra nivelului oceanului, la peste 3 000 m deasupra platoului care îl înconjoară și la 1 000 m deasupra limitei zăpezilor veșnice. Escaladarea ac. pisc este atât de dificilă încât turcii l-au numit Ararat Aghri Dagh, adică muntele suferințelor. În anul 1829, Parrot atinge vârful lui considerat vreme îndelungată ca fiind inaccesibil. În anul 1850, colonelul Khoebzko și echipa sa de 60 de oameni preocupați de releveul trigonometric al Transcaucaziei au făcut și ei o ascensiune pe ac. munte.

În cursul ultimelor decenii, numeroși alți oameni s-au suit până în vârful muntelui Ararat cu scopul de a găsi corabia. În 1956, E. Navarra zicea că ar fi văzut rămășițe din corabie, îngropate sub gheață, ceea ce ar confirma o veche tradiție în ac. privință. El ar fi adus chiar o bucată de lemn, făcându-se publicitate prin presă și televiziune. Acea bucată de lemn lungă de aproape un metru, cioplită, a fost datată, prin testarea cu carbon C 14, ca având o vechime de cca 3000 de ani î.Cr. (deși

un alt laborator a fost de altă părere). Oricum, este foarte veche. Însă unele persoane, printre care și A. Parrot (*Deluge et Arche de Noe*) resping orice idee despre găsirea corăbiei pe Ararat, considerând-o fantezistă.

Începând cu anul 1970 și alți cercetători au încercat să descopere rămășițele corăbiei pe pantele Araratului, însă până în prezent nici o descoperire nu a venit să confirme vechea tradiție potrivit căreia arca lui Noe s-ar găsi acolo. James Irwing, celebrul astronaut american, începuse s-o caute mult mai jos, cu mult sub nivelul zăpezilor veșnice, ceea ce pare mult mai realist și mai în concordanță cu datele biblice din Geneza. În sfârșit, Biblia spune simplu „*corabia s-a oprit pe munții Ararat*”.

ARAVNA, ARARUNA. Un iebusit care posedă o arie pe muntele Moria. David a cumpărat-o cu scopul de a ridica acolo un altar Domnului spre a face să înceteze urgia care bântuia în țară (II Sam. 24:18-25; I Cr. 21:15-28). Mai târziu, în ac. loc, Solomon va construi Templul (II Cr. 3:1). În Cronici Aravna este numit Ornan.

ARĂTARE. V. *Manifestare*.

ARBA. Tatăl lui Anac, sau cel mai mare bărbat dintre anachimi (Ios. 14:15; 15:13). El a fondat Chiriath-Arba (Gen. 35:27) și i-a dat numele lui; ac. cetate a fost cunoscută mai târziu sub numele de Hebron (Ios. 14:15; 15:13; Gen. 35:27) (v. *Hebron*).

ARBATIT, ARVATIT. Locuitor din Bet-Arabah (numită și Araba; II Sam. 23:31; I Cr. 11:32).

ARBIT. Originar din Arab, în regiunea muntoasă a lui Iuda (II Sam. 23:35); ar putea fi o variantă pt. I Cr. 11:37, fiul lui Ezbai.

ARBITRU, MEDIATOR. Cel ce ascultă o cauză; mijlocitor (Iov. 9:33).

ARBORE, POM V. *Copac*.

ARBORE BALSAMIC. Prin ac. cuv. numeroase versiuni străine cu note explicative redau termenul ebr. *Baka* din Ps. 84:7; II Sam. 5:23, 24; I Cr. 14:14, 15. Arborele ac. creștea în apropiere de Ierusalim. Arabii au dat ac. nume unui tufiș răspândit în împrejurimile orașului Mecca; el are o sevă de culoare albă

și gust acru, balsamul său semănând cu acela al Galaadului (v. *Leac alinător de Galaad*). Unele versiuni redau ac. cuv., mai ales în ultimele 2 pasaje citate mai sus, prin *dud*.

ARC (În ebr. *qeset* = arc și *hes* = săgeată). Armă folosită la aruncarea săgeților (II Împ. 6:22; I Cr. 12:2). Era alcătuit dintr-o vargă flexibilă de lemn sau de metal (II Sam. 22:35; Iov. 20:24) și o coardă întinsă între cele două margini ale acesteia (Ps. 11:2). De regulă, arcul era ținut în mâna stângă (Ez. 39:3), iar săgețile în mâna dreaptă și era folosit fie la vânatoare, fie la război (Gen. 27:3; 48:22). Toate pop. din antichitate au folosit arcul (I Sam. 31:3; I Împ. 22:34; Ier. 46:9; 49:35). Sem. lui Ruben și a lui Gad numărau arcași printre soldații lor; de asemenea o jumătate a sem. lui Manase, sem. lui Efraim și în special aceea a lui Benjamin (I Cr. 5:18; II Cr. 14:7-8; Ps. 78:9). Ofițerii și soldații infanteriști, cei ce mergeau la război în care de luptă precum și cavaleria trăgeau cu arcul (II Împ. 9:24). Arcașii purtau un mic scut și o sabie (I Sam. 18:4; I Cr. 5:18; I Cr. 14:7, 8). Arcașii și prăștiașii constituiau trupele sprintene. Săgețile erau confecționate dintr-un material ușor pt. a le putea arunca la distanță, nuiele ușoare sau lustruite, acestea fiind purtate într-o tolă (Pl. 3:13; Is. 49:2; Ez. 39:9). Vârfurile săgeților, adesea conținând otravă, erau făcute din fier, aramă, sau chiar piatră ascuțită (Iov 6:4).

În sens figurat, arcul de război simbolizează puterea militară (Zah. 9:10; 10:4), precum și armele în general. Săgețile reprezintă nenorocirea: potrivit credinței populare, după cum un arcaș trimite săgețile ucigașe, Dumnezeu aruncă din cer dezastrele și bolile (Iov 6:4; Ps. 38:2). O săgeată care zboară în plină zi este semnul unui pericol iminent (Ps. 91:5). Fulgerele, limba celor răi, mărturia mincinoasă sunt asimilate cu niște săgeți (Ps. 64:3; Pv. 25:18; Ier. 9:7). Copiii sunt niște săgeți în tolăa unui războinic, adică ei reprezintă instrumentele puterii unui om (Ps. 127:4, 5).

ARCHELAUS. V. *Arhelau*.

ARCHEVIȚI. V. *Erec*.

ARCHIAN, ARCHIT (Forma ebr. *'arkî*). Membru al unui trib canaanit ce purta ac. nume; sau originar din Erec, precum și locuitor al ac. cătun. Archiții sau archienii se aflau la

hotarele lui Efraim și Benjamin, la V de Betel. Identif.: *'Ain*, *'Arik* (Ios. 16:2). Hușai, un sfetnic fidel al lui David, era archit (II Sam. 15:32).

ARCHIENI, ARCHIȚI. Un trib al cărui strămoș a fost Canaan (Gen. 10:17; I Cr. 1:15). Identif. plauz.: orașul modern Arka, la vreo 19 km N de Tripoli (Siria). S-ar putea ca cetatea Arkantu, menționată de Tutmes III (1482-1450 î.Cr.) să fi fost același oraș. Tăblițele de la Tell el-Amarna îl numesc Irkata. Tiglat-Pileser III îl cucerește în anul 738 î.Cr.

ARCTURUS - *cel ce păzește Ursa Mare.* O stea mare și strălucitoare pe care gr. și romanii au numit-o Arcturus, coada Ursei, sau păzitoarea Ursei, deoarece în drumul său pe cer, ea vine înapoia Ursei Mari sau Ursa Major. Unele versiuni au tradus cuv. ebr. *'ach* și *'ayich* din Iov 9:9 și 38:32 prin *Arcturus*. Dar ebr. *'ach* nu indică pe *Arktouros* care pare foarte singuratic pe bolta cerească, și *'ayich* din Iov 38:32 este prezentat ca având „pui” sau alte stele strălucitoare în preajma sa. Deci nu este vorba de păzitoarea Ursei, ci prob. de însăși Ursa Mare, cum traduc vers. fr. (la fel GBV și D. Cornilescu. N.Ed.). Arabii numesc ac. constelație *Na'sh*, adică *targă* sau *brancardă*. În fr. se numește Ursa Mare (Grande Ourse) sau Carul Mare (le Chariot). Are 7 stele strălucitoare. Cele 4 stele care formează rombul neregulat au fost asemăunate de arabi cu o targă ce transporta un cadavru, iar pe celelalte 3 stele ce alcătuiesc coada Ursei, le-au luat drept orfanii ce merg în urma targii spre locul de îngropăciune.

ARD. Fiul lui Bela și strănepotul lui Benjamin (Gen. 46:21; Num. 26:38-41). El a dat numele lui uneia din fam. sem. lui Benjamin. Prob. că Adar din I Cr. 8:3 este una și aceeași persoană. Copistul trebuie să fi schimbat locul a 2 litere foarte asemănătoare în ebr., ori să fi confundat pe d cu r (în ebr.), eroare frecventă și scuizabilă. De aici varianta respectivă (Comp. în alfabetul ebr. *daleth* și *resh*).

ARDE. Cuv. ebr. *saraph* = *a arde* apare de 120 de ori în V.T., prima mențiune fiind făcută în Gen. 11:3 unde oamenii au ars cărămizi pt. a construi Turnul Babel. *Saraph* se aplică distrugerii porților unei cetăți (Jud. 9:52), arderii cetăților (Ios. 6:24; I Sam. 30:1), a carelor de război (Ios. 11:6, 9), a idolilor (Ex. 32:20; Dt. 9:21). Ideea de distrugere predomină și în Ier.

36:25, 27-28 unde împ. Ioiachim a ars sulul de carte dictat de Ieremia lui Baruc. Arderea de oseminte pe altarul sacru era culmea profanării (I Împ. 13:2) și prefacerea oaselor unui suveran defunct în cenușă o ofensă teribilă la adresa pop. lui (Am. 2:1). Pt. a vesti nimicirea unei părți din Iuda (Ez. 5:4), Ezechiel a ars o treime din părul lui ca semn profetic (Ez. 5:2). Chiar dacă ac. termen nu se aplică jertfelor, îl găsim în cazul când se ardea o junincă pt. a obține cenușa necesară în ritualurile de curățire (Num. 19:5, 8). Pt. a pedepsi pe Israel, Domnul a trimis contra lui niște șerpi înfocați (mușcătura lor veninoasă ardea), în pustie (Num. 21:6, 8). El a amenințat că va nimici pe filistenii folosindu-se de un șarpe înfocat zburător (sau balaur) (Is. 14:29; 30:6). Subst. *seraphim* (lit. *cei înfocați*) derivat din verbul *saraph* definește serafimii sau ființele supranaturale imaginate sub forma șerpilor zburători din pustie cu mâini și glasuri omenesti (Is. 6:2, 6). Pt. arderea tămâiei sau darurilor pe altar, ebr. folosește cuv. *qatar* (Ex. 29:13; II Cr. 13:11; Os. 4:13; 11:2). Se ardeau daruri de mâncare, animale sau tămâie pt. ca fumul lor să se ridice de un miros plăcut Domnului (Ex. 29:18, 25, 41; Lv. 2:2; 3:16). Israel simboliza astfel ofranda muncii sale și rodul muncii lui, adică pe sine însuși (cf. Ioan 17:19; Ef. 5:2). Prin păcatul lui Adam și Eva, omul a rupt relația sa originală cu Creatorul lui. Pt. a o restabili, Dumnezeu Însuși i-a cerut să se ardă daruri în cinstea Lui. Dăruitorul aducea ceea ce avea el mai bun, iar din ac. cea mai bună parte era consacrată Domnului (Lv. 4:10). Numai preoții erau abilitați să ardă jertfele într-un loc anume destinat ac. scop, adică după intrarea pop. în Canaan, în sanctuarul central (Lv. 17:6). Unii regi ai lui Israel au ars daruri altor dumnezei (I Împ. 12:33; II Împ. 16:13; II Cr. 28:4). Pop. vecine cu Israel își ardeau copiii în cinstea dumnezeilor lor (Dt. 12:31; II Împ. 17:31; Ier. 7:31).

În N.T., 8 cuv. gr. (5 verbe și 3 subst.) sunt traduse prin *a arde*. Sensurile și traduceriile ac. cuv. sunt f. variate. Majoritatea lor se întrebuintează, nu numai la propriu, dar și la figurat (lb. fr. a reluat sensul figurat în cuv. ca: *ardoare*, *arzător*, *a se mistui în*, *a arde de dorință* să...)

1. *Kaiô* care înseamnă și *a aprinde*: Mt. 5:15; Ioan 15:6; I Cor. 13:3; Evr. 12:18; Ap. 4:5; 8:8, 10; 19:20; 21:8). În sens figurat, se vorbește de o inimă (Lc. 24:32) sau de lumina spirituală (Lc. 12:35; Ioan 5:35) care ard.

2. *Katakaiô* se folosește pt. pleava care arde (Mt. 3:12; Lc. 3:17), pt. neghină (Mt. 13:30, 40), pt. pământul cu tot ce este pe el care va arde în Ziua Domnului (II Pet 3:10), pt. arbori și iarba arsă (Ap. 8:7), pt. cărți arse (F.A. 19:19), pt. lucrarea unei persoane (I Cor. 3:15), animale arse ca jertfă de ispășire afară din tabără sub Vechiul Legământ (Evr. 13:11), de marea prostituată mistuită de foc (Ap. 17:16), de Babilon (Ap. 18:8).

3. *Ekkaiô* traduce viciile contra naturii (Rom. 1:27).

4. *Puroomai* se aplică picioarelor Domnului care ard (în viziunea lui Ioan la Patmos, Ap. 1:15), săgeților arzătoare ale Celui Rău (Ef. 6:16), cerurilor (II Pet. 3:12), încercării aurului curățit prin foc (Ap. 3:18). În I Cor. 7:9, ac. verb se aplică în sensul de a fi mistuit de dorințe nesatisfăcute; în II Cor. 11:29, înseamnă a resimți o emoție profundă (unii traducători redau prin cuv.: *și eu să nu am febră?*).

5. *Empiprêmi* indică steaua aprinsă al cărei moment de apariție cere Irod să i se precizeze (Mt. 2:7).

6. *Kausis* se folosește pt. a vorbi de pământul rău care sfârșește prin a i se pune foc din pricină că a rămas neproductiv (Evr. 6:8).

7. *Kausôn* semnifică acea căldură arzătoare a soarelui care duce la uscarea ierbii (Iac. 1:11).

8. *Purôsis* desemnează cuprinderea de către flăcări a Babilonului (Ap. 18:9, 18), iar în sens figurat cuptorul încercării (I Pet. 4:12).

ARDERE-DE-TOT. HOLOCAUST. V. *Jertfă*.

ARDON. Un bărbat din sem. lui Iuda, din fam. lui Hetron, din casa lui Caleb (I Cr. 2:18).

AREELI, ARELI. Fiul lui Gad și întemeietorul unei fam. (Gen. 46:16; Num. 26:17).

AREOPAG - *colina lui Ares*.

1. Una dintre colinele nu prea înalte ale Atenei, aflată la V de Acropole. Consacrată lui Ares, zeul războiului (numit Marte la romani). Este o creastă calcaroasă, strâmtă și golașă, mergând de la NV spre SE și oprindu-se brusc în fața citadelei Atenei, Acropole. Numeroase altare încoronau Areopagul în partea de SE, ac. ridicându-se cu 15-18 m deasupra văii care îl despărțea de Acropole, el însuși mult mai înalt.

2. Tribunalul Suprem al Atenei care, pt. a lua hotărâri, se întrunea pe colina numită Areopag. Ac. era constituit din cetățenii cei

mai respectabili și eminenți. Scaunele judecătorilor și ale altor persoane care aveau de a face cu Tribunalul, tăiate în stâncă, se mai pot vedea și acum. Spre SV se găsea un peron cu câteva trepte care coborau spre locul unde se afla piața. Înaintea Areopagului a pledat Pavel cauza creștinismului și a lui însuși. El era conștient că vorbea unora dintre cei mai culti oameni ai orașului celui mai renumit pe atunci d.p.v. cultural. De acolo și tonul filozofic al cuvântării sale. Tribunalul delibera, de regulă, în piața publică și și amâna decizia supremă până la ședința ce se ținea pe colină.

Unii au pretins că Pavel a pledat cauza lui înaintea tribunalului întrunit în piața publică, și nu pe colină, adică înaintea Areopagului, și nu pe Areopag (Curtius). Dar o seamă de studii referitoare la Aristotel au permis a se trage concluzia că Areopagul nu judeca probleme de erezie, iar relatarea din cartea Faptelor nu susține ipoteza unei pledoarii rostite de Pavel înaintea unui tribunal. Pare deci mult mai plauzibil că ap. s-a adresat, pe Areopag, unei adunări neoficiale a filozofilor (F.A. 17:16 și urm.).

AREOPAGIT. Judecător care făcea parte din Tribunalul Areopagului (F.A. 17:34).

ARETA, ARETAS (forma gr. pt. ebr. *Harretat*). Pe vremea când Arabia Stâncoasă era ocupată de arabii nabatei, numeroși regi purtau ac. nume. Dintre aceștia amintim pe:

1. Contemporanul marelui preot Iason, către anul 170 î.Cr. (II Mac. 5:8);

2. Aretas IV a fost socrul lui Irod tetrarhul. Când ac. a decis să se căsătorească cu Irodiada, trimițând-o acasă pe fiica lui Aretas, ac. i-a declarat război și l-a învins în anul 36 d.Cr. Romanii au luat apărarea lui Irod și l-au trimis pe Vitellius să pedepsească pe Aretas, dar moartea împ. Tiberiu a pus capăt expediției (Ant. 18:5:1-3). Sub domnia lui Caligula, Aretas a fost stăpânitorul Damascului, pt. puțin timp, prin anii 39-40 sau poate 36 d.Cr. (II Cor. 11:32) (v. *Nabateeni*; *Sela*).

AREUS. V. *Arius*.

ARFĂ, HARFĂ, HARPĂ. În ebr. *kinnor* = *care scoate un sunet tremurat*; în gr. *kithara* = *liră, lăută*. Ac. cuvinte denumesc un instrument muzical cu coarde de tipul harpei. Dimensiunile sale reduse permiteau să fie transportat cu ușurință (Is. 23:16). Se cânta,

fie cu degetele (I Sam. 16:23; Ant. 7:12:3), fie cu ajutorul unei baghete. Deja un personaj care a trăit înainte de potop, Iubal, urmaș al lui Cain, folosisese arfa (Gen. 4:21). Și Laban face aluzie la ac. instrument (31:27). David cânta cu arfa pt. a-l liniști pe Saul când ac. cădea pradă unor accese de demență (I Sam. 16:16). Proorocii și ceilalți israeliți se acompaniau cu arfa în timp ce cântau Domnului (I Sam. 10:5; Ps. 43:4; 49:4). De asemenea, ea era prezentă în cadrul serviciilor religioase desfășurate în Templu (I Cr. 25:1, 3) (v. *Muzică*). La anumite sărbători se cânta cu arfa (Iov 21:12), iar curtezanele cântau uneori pe străzi pt. a-și aduce lumea aminte de ele (Is. 23:15, 16). Prizonierii iudei își atârnavă harfele de sălciile Babilonului (Ps. 137:2). În Egipt existau două tipuri de harpe: cea mai mare avea înălțimea unui om, cea mai mică putea fi transportată cu ușurință. Evreii cunoșteau harfa, dar nu se știe sigur dacă cuv. *kinnor* denumea tocmai ac. instrument. Autorii Septuagintei au considerat că el definea mai curând o liră, sau o lăută decât o arfă propriu-zisă. De aceea ei au tradus ac. cuv. prin *kithara* (v. *Sistru*).

ARFARSATAC, ARPHARSATAK, AFARSATAK, CEI DIN AFARASAC. Un trib de dincolo de Eufrat, pe care Osnapar l-a mutat în Samaria (Ezra 4:9; 5:6).

ARGINT. Metal prețios. Minereul se extrăgea din pământ (Iov 28:1), se topea într-un creuzet pt. a-l curăți de zgură (Ps. 12:6; Pv. 17:3; 25:4; Ez. 22:22). Argintul provenea din Arabia (II Cr. 9:14; cf. I Împ. 10:22, 27) și din Tarsis (Ier. 10:9; Ez. 27:12). Mult argint se aducea și din Spania (I Mac. 8:3). Din vremuri foarte îndepărtate, argintul a înlocuit comerțul în natură (troc) (Gen. 23:16; 37:28). Cantitatea cerută era cântărită, unitatea de greutate fiind siclul (Is. 7:23; Iov 28:15; Is. 46:6). Baterea monedei a avut loc mult mai târziu. Iudeii au recurs la ac. mult timp după revenirea din robia babilonică (I Mac. 15:6) (v. *Monedă*). Din argint se confecționau diferite obiecte personale (Gen. 24:53; Ex. 3:22; Cânt. 1:11), coroane (Zah. 6:11), instrumente muzicale (de ex. trâmbițe, Num. 10:2). Bogații aveau ustensile de argint. Iosif bea cu un asemenea pahar (Gen. 44:2). Cortul întâlnirii și Templul lui Solomon au solicitat o mare cantitate de argint: pt. postament (Ex. 26:19), cuie, îmbrăcăminte capitelurilor, vergele (27:10; 38:19), farfurii, potire (Num. 7:13; I Cr. 28:17), lighene (Ezra 1:9, 10),

cuțite (II Împ. 12:13), sfeșnice obișnuite, mese (I Cr. 28:15, 16). Argintul mai era folosit și la confecționarea idolilor și a machetelor templelor păgâne (Ps. 115:4; F.A. 19:24).

ARGOB, ARGOV - o grămadă de pietre sau de bolovani.

1. Regiune din Basan, aflată în stăpânirea lui Og și înaintând spre Gheșur și Maaca. Argobul îngloba 60 de cetăți întărite pe lângă așezările provizorii ale triburilor nomade. Iair îl ia în stăpânire (Dt. 3:4, 13, 14; Ios. 13:30; I Împ. 4:13; I Cr. 2:23). (v. *Havot-Iair*). Identificare: Targumul indică Trahonita, dar ac. regiune este prea către răsărit. Josephus Flavius identifică o parte din Argob cu Golanitida (Ant. 8:2:3; cf. I Împ. 4:13). Probabil că Argobul corespunde cu regiunea situată între versantul oriental al muntelui nordic al Galaadului și Lejjah.

2. Un bărbat asasinat odată cu Pecahia, împ. lui Israel, de către Pecah care a uneltit pt. a pune mâna pe putere (II Împ. 15:25).

ARHELAU, ARCHELAUS - conducător al poporului, căpetenie. Cel mai mare dintre cei 2 fii pe care o samariteancă i i-a născut lui Irod cel Mare. Cel mic era Antipa (Antipas) care a devenit Irod tetrarhul. Arhelau, Antipa și frații lor vitregi Irod și Filip au fost crescuți la Roma. Antipater, un alt fiu al lui Irod cel Mare, i-a acuzat pe frații săi vitregi, Arhelau și Filip, de a fi pus la cale un complot pt. asasinarea tatălui lor. Ultimii doi au fost achitați, dar Antipater, învinuit el însuși de crima pe care a vrut s-o pună pe seama fraților lui a fost omorât (Ant. 16:4:3; 17:7:1; Răzb. 1:31:1 - 32:7). Irod cel Mare moare la scurt timp după ac. evenimente, în anul 4 d.Cr. Deschiderea testamentului său, modificat cu câteva zile mai înainte, descoperea că el lasă cea mai mare parte a împ. lui Arhelau. Totuși, Irod cel Mare a lăsat câte o tetrarchie pt. Filip și Antipa și a rezervat câteva cetăți proprii sale surori, Salomea (Ant. 17:8:1). La acea dată, monarhia iudaică se afla sub protectoratul Romei imperiale. De aceea Arhelau, prudent, se abține a se sui pe tron mai înainte de a fi solicitat permisiunea împ. August, și ia hotărârea de a se deplasa imediat la Roma pt. a-și susține acolo personal cauza (8:4). Însă chiar înainte de plecarea sa intervine un eveniment funest. Un însemnat număr de cetățeni se prezintă la Arhelau, cerându-i să le facă dreptate imediat. Demersul era prematur, însă grupul

nu vrea să accepte nici o amânare. Neputând obține ceea ce ei au cerut, oamenii respectivi provoacă o răscoală cu prilejul sărbătorii Paștelor. În ciuda voinței sale, Arhelau, care dorea să fie popular, este silit să zdrobească răzmerița prin forța armelor: nu mai puțin de 3 000 de persoane sunt ucise. O delegație iudaică este trimisă atunci la Roma pt. a-l implora pe împ. să ~~pu~~-i permită lui Arhelau să se suie pe tron. Fratele lui mai mic, Irod Antipa, devenit rivalul lui Arhelau, solicită domnia. Cezarul însă menține dispozițiile principale ale testamentului lui Irod cel Mare. Arhelau obține cea mai mare parte din împărăție, însă ca titlu îl primește doar pe acela de guvernator (etnarh), care era inferior aceuia de rege (Ant. 17:8:1; 9:7; 11:5). Cât despre Antipa, ac. nu obține decât o tetrarhie. La puțin timp după ac. evenimente, Iosif și Maria se întorc din Egipt împreună cu Pruncul Isus. Poate că ei și-au pus problema că în ochii celui ce a potolit răzmerița de la Paști viețile ome-nești nu au mare preț, și astfel o elementară prudență le-a impus să se ducă în Galileea, departe de Iudeea peste care împărățea Arhelau (Mt. 2:22). Una din pildele Domnului Isus pare să se refere la circumstanțele care au însoțit suirea lui Arhelau pe tron. *Un om de neam mare - citim noi - s-a dus într-o țară depărtată ca să-și ia o împ. (pt. a fi investit cu autoritate regală, în textul fr. N.Ed.) și apoi să se întoarcă* (Lc. 19:12).

Dar concetățenii lui îl urau, și au trimis după el o solie să-i spună: Nu vrem ca omul ac. să împărățească peste noi! (v. 14). Dacă ac. se referă la Arhelau, cu adevărat, atunci v. 27 este mai curând istorie decât o comparație:

Aduceți aici pe vrăjmașii mei care nu au vrut să împărățesc eu peste ei și ucideți-i înaintea mea!

Afirmația istoricului Josephus Flavius confirmă ac. punct de vedere. El spune că Arhelau i-a tratat cu cruzime, nu numai pe iudei, dar și pe samariteni, pt. a-și răzbuna vechiul lor antagonism. Cele două populații au trimis la Roma niște soli care s-au plâns de ac. ferocitate. Biruința a fost de partea lor. În al 9-lea an al guvernării sale, către anul 6 d.Cr., Arhelau a fost destituit și surghiunit la Vienna, în Galia, iar bogățiile sale au trecut în visteria imperială (Răzb. 2:7:3).

ARHEOLOGIE.

Introducere generală. Arheologia este știința lucrurilor vechi. Ea a permis împărțirea istoriei omenirii în diferite epoci (sau perioade), cum ar fi epoca bronzului sau epoca fierului. Toate acestea subliniază importanța covârșitoare a ac. științe datorită căreia arheologii au putut „să citească” în straturile scoarței terestre urmele strămoșilor noștri.

Arheologia biblică ce ne interesează în ac. articol este numită astfel deoarece ea are legătură cu Biblia. În zilele noastre, subiectul a devenit atât de vast, încât nu vom căuta decât să degajăm datele principale, vorbind, după *tabloul epocilor*, despre *originea arheologiei biblice*, despre *principalii arheologi*, despre *diferitele tipuri de descoperiri arheologice*, despre *descoperirile cele mai importante*, despre *sistemele de datare*, despre *metodele de lucru*, precum și despre *efectele arheologiei asupra exegezei și înțelegerii Bibliei*.

Tabloul epocilor

(perioade arheologice în Palestina)

Paleolitic	(Levalloiso-Musterian)	Gen. 1 - 11	- 10000 î.Cr.
Mezolitic	(Natufian)	Gen. 1 - 11	10000 - 7500 î.Cr.
Neolitic	(Ierihoian)		
	preceramic	Gen. 1 - 11	7500 - 5000 î.Cr.
	postceramic	Gen. 1 - 11	5000 - 4000 î.Cr.
Calcolitic	(Ghassulian)	Gen. 1 - 11	4000 - 3150 î.Cr.
Bronzul timpuriu I	(B.T.I)	Gen. 1 - 11	3150 - 2850 î.Cr.
Bronzul timpuriu II	(B.T.II)	Gen. 1 - 11	2850 - 2650 î.Cr.
Bronzul timpuriu III	(B.T.III)	Gen. 1 - 11	2650 - 2350 î.Cr.
Bronzul timpuriu IV	(B.T.IV)	Gen. 1 - 11	2350 - 2200 î.Cr.
Bronzul mijlociu I	(B.M.I)	Avraam	2200 - 1850 î.Cr.
Bronzul mijlociu IIa	(B.M.IIa)	Isaac, Iacov	1850 - 1750 î.Cr.
Bronzul mijlociu IIb	(B.M.IIb)	Iosif	1750 - 1600 î.Cr.

Bronzul mijlociu IIc	(B.M.IIc)		1600 - 1550 î.Cr.
Bronzul târziu	(B.T.Ia)		1550 - 1400 î.Cr.
Bronzul târziu IIa	(B.T.IIa)	Exod, Cucerirea, Jud.?	1400 - 1300 î.Cr.
Bronzul târziu IIb	(B.T.IIb)	Exod, Cucerirea, Jud.?	1300 - 1200 î.Cr.
Fier I	(F.I)	Judecători	1200 - 1000 î.Cr.
Fier II	(F.II)	David și împărații	1000 - 800 î.Cr.
Fier III	(F.III)	Exilul, Întoarcerea din robie	800 - 330 î.Cr.
Perioada helenistică			330 - 37 î.Cr.
Perioada romană		Noul Testament	37 î.Cr. - 330 d.Cr.

(Datele furnizate au o valoare aproximativă, căci fiecare dicționar poate oferi niște date diferite, în funcție de opiniile arheologilor. Perioadele se suprapun până la un anumit punct. Prescurtările B.T.III; B.M.I; F.II, etc. vor fi folosite în paginile care urmează).

În Palestina au fost descoperite urme din toate ac. perioade, însă pornind numai de la descoperirile din B.T.I pot arheologii să reconstituie istoria civilizației palestinienilor. Palestina a fost totdeauna teatrul confruntărilor dintre puterile mesopotamiene din E, hitiții din N și egiptenii din SV. De asemenea, ea a constituit un culoar de trecere între ele, fără a mai lua în calcul invaziile popoarelor mediteraneene, desfășurate în timpuri diferite, începând cu popoarele mării (filistenii) și sfârșind cu romanii.

Originea arheologiei biblice.

Grație lui Napoleon, arheologia a început să devină, cu adevărat, o știință, sau mai precis datorită campaniei sale militare în Egipt în anii 1798-1799. Descoperirea Pietrei Rosetta care purta o inscripție trilingvă - în greacă, demotică și hieroglifică - i-a permis lui Jean-Francois-Champollion să descifreze hieroglificele Egiptului antic. O nouă epocă se deschidea în fața oamenilor de știință.

Vreo 40 de ani mai târziu, Henry Rawlinson a copiat, cu riscul vieții, o altă inscripție trilingvă, aceea de pe stânca Behistun, la cealaltă extremitate a Cornului Abundenței. Este vorba de o scriere gravată la vreo sută de metri deasupra câmpiei, pe fața unei faleze. Ac. inscripție care istorisește biruințele regelui Darius I (împ. Darius din Ezra 5 și 6) este scrisă în persana veche cu o traducere în elamită și, de asemenea, - ceea ce constituie un fapt providențial - în cuneiforma akkadiană.

Grație ac. descoperiri, limbile vechi folosite la cele două extremități ale Cornului Abundenței deveneau, în sfârșit, inteligibile. Inscriptiile hieroglifice, deja cunoscute,

puteau de acum să fie descifrate, abundența literatură mesopotamiană ce avea să fie descoperită la scurt timp, urma să devină obiectul unor studii pasionante.

În cursul sec. XIX, guvernatorii, prefecții și consulii europeni afectați Orientului Mijlociu aveau destul timp liber să se intereseze de lucrurile înconjurătoare. Dacă pop. de atunci îi atrăgea puțin, rămășițele altor civilizații îngropate sub nisipul pustiei și sub tell-uri (v. Tell) le stârneau interesul. Primele lor descoperiri au fost întâmplătoare, dar odată cu scurgerea timpului importanța unor sculpturi, a diverselor oale, a unor monumente scoase la lumina zilei a determinat propășirea unor științe ca paleografia și filologia. Stadiul de a colecționa piese de muzeu pt. vizitatorii unor muzee ca Luvru, British Museum ș.a., fusese depășit. Ac. înflorire a științelor respective survine odată cu descoperirea de biblioteci datând din anii 500, 1000 și 3000 î.Cr. Grație lucrărilor lui Rawlinson, Champollion ș.a., totul putea fi descifrat. În curând aveau să apară traduceri ale ac. texte antice.

Principalii arheologi.

Oameni remarcabili au contribuit la creșterea prestigiului acestei discipline științifice. Dumnezeu S-a folosit de ei pt. confirmarea relatărilor biblice. În cele trei liste de mai jos unde vor fi clasificați în „egipteni”, „mesopotamieni” și „palestinieni”, numele arheologilor care au activat în domeniul biblic vor fi subliniate.

Referitor la arheologii care au lucrat în *Egipt*, lista care urmează vă va ajuta să vă faceți o idee despre amploarea lucrării îndeplinite. Ea menționează numele arheologilor, zonele unde s-au desfășurat săpăturile lor și datele aproximative ale cercetărilor lor. Literele (aflate în paranteze) ce vin după numele arheologului indică naționalitatea acestuia. Ordinea urmată este *grosso modo* una cronologică.

G.B. Belzoni (I)	a pătruns în a doua piramidă de la Gizeh, a găsit mormintele din Valea Împăraților	1800 - 1815
Richard Lepsius (D)	Sinai, Teba	1844
Auguste Mariette (F)	Saqqarah, Tanis, Karnak, etc.; a găsit vreo 15 000 de monumente între Memphis și Karnak în 37 de așezări diferite	1850
Edouard Naville (CH)	Templul reginei Hatshepsut, Abydos, etc.	1882 - 1914
Flinders Petrie (GB)	Gizeh, Tanis, Tell el-Amarna, Memphis, etc.	1880 - 1937
G.M. Legrain (F)	a găsit 7 000 de monumente la Karnak într-un puț	1896 - 1903
C.E. Clermont-Ganneau (F)	Insula Elephantina (papyrusuri)	1907 - 1908
J. Garstang (GB)	Beni Hasan	1902 - 1904
G.A. Reisner (USA)	Nag el Deir, Sudan	1899 - 1923
Howard Carter (GB)	Mormântul lui Tutankhamon	1922 - 1923
Henri Frankfurt (D)	Tell el-Amarna	1926 - 1929
Salimbey Hassan (Irak?)	Saqqarah, Gizeh, necropolă cu 20 000 de mumii	1935 - 1938
W.B. Emery (SUA)	Saqqarah, Abydos	1937 - 1960
Pierre Montet (F)	Tanis	1940 - 1945

Toți ac. arheologi egiptologi experimentați au dat la iveală monumente, morminte, inscripții, statui, busturi, temelii de piatră, mobilier etc. care au permis istoricilor să reconstituie, încetul cu încetul, toată istoria Egiptului antic.

Lista celor mai importanți arheologi mesopotamieni

C.J. Rich (GB)	Babilon, Ninive, Nimrud, Persepolis	1811
Paul-Emile Botta (F) și Victor Place (F)	Khorsabad (palatul lui Sargon II)	1843 - 1844
A.H. Layard (GB)	Nimrud, Ninive	1845 - 1851
M.A. Dieulafoy (F) și J. de Morgan (F)	Susa (Codul lui Hammurabi)	1897 - 1912
Hormuzd Rassam (Irak)	Ninive (biblioteca lui Assurbanipal), Lagash	1853 - 1877
George Smith (GB)	Ninive, a găsit la British Museum povestirile mesopotamiene cu privire la creație și potop	1873 - 1874
Robert Koldewey (D)	Babilon	1899 - 1914
J.H. Haynes (USA)	Nippur (tablite)	1899 - 1900
Gaston Gorss (F ?)	Lagaș (Telloh)	1901 - 1927
George A. Barton (USA)	Nuzi	1923 - 1924
Leonard Wooley (GB)	Ur	1922 - 1934
Henri Frankfurt (D)	Khorsabad, Tell Asmar	1929 - 1936
André Parrot (F)	Mari	1934 - 1939
André Godard (F)	Persepolis	1954
R. Haines (USA)	Nippur	1954 - 1963

Pe lista arheologilor palestinieni, vom regăsi câteva nume care au fost deja citate

J.L. Burkhardt	a descoperit Petra	1812
Edward Robinson (USA)	a explorat toată țara	1838 - 1852
Charles Warren (GB)	Ierusalim	1865 - 1866
C.E. Clermont-Ganneau (F)	a explorat de la Iafu la Ierusalim, Dibon în Iordania	1873 - 1874
Frederik Bliss (USA)	Ierusalim	1894 - 1897
R.A.S. MacAlister	Ghezer, Bet-Şemeş, Ierusalim	1902 - 1924
Flinders Petrie (GB)	Gaza, Ekron, Tirța	1890 - 1927
G.A. Reisner (USA)	Meghido, Samaria	1908 - 1910
Ernest Sellin (D)	Taanah, Sihem	1902 - 1934
John Garstang (GB)	Ierihon, Haţor, Aşchelon, Gherar	1907 - 1922
C.S. Fisher (USA)	Samaria, Meghido, Garasa, Bet-Şean, Antiohia pe Oronte	1908 - 1932

<i>L.H. Vincent</i> (F)	Ierusalim	1909 - 1937
Leonard Wooley (GB)	Karkemisch (Carchemiş)	1912 - 1919
Pierre Montet (F)	Byblos	1921 - 1924
<i>W.F. Albright</i> (USA)	Ghibea, Chiriat-Sefer, Petra, sudul Mării Moarte, Betel	1922 - 1934
E.L. Sukenik (Is)	Ierusalim (zidul al treilea)	1925 - 1927
<i>J.W. Crowfoot</i> (USA)	Samaria (obiecte de fildeş)	1927 - 1935
Dorothy Garrod Carmel	neolitic	1929 - 1934
<i>Judith Marquet-Krause</i> (F)	Ai	1933 - 1935
<i>J.L. Starkey</i> (GB)	Lachiş (ostraca)	1933 - 1938
<i>C.F.A. Shaeffer</i> (F)	Ras-Shamra (Ugarit)	1929
<i>Nelson Glueck</i> (Is)	Eţion-Gheber, Transiordania, Neghev	1938 - 1954
<i>G. Lankester Harding</i> (GB)	Lachiş, Qumran	1938 - 1956
<i>Yigael Yadin</i> (Is)	Haţor, Meghido, Massada	1941 - 1959
<i>Millar Burrows</i> (USA)	a editat Manuscrisele de la Marea Moartă	1947 - 1948
<i>Roland de Vaux</i> (F)	Tirţa, Qumran	1946 - 1957
<i>G.E. Wright</i> (USA)	Sihem	1956
<i>Kathleen Kenyon</i> (GB)	Ierihon, Ierusalim	1952 - 1961
<i>J.B. Pritchard</i> (USA)	Gabaon, Ierihon	1951 - 1963

În ce priveşte arheologia în ţările zise „clasice” (Asia Mică, Grecia, Creta, Cipru, Italia), oraşe ale Bibliei cum ar fi: Antiohia Pisidiei, Efesul, Sardesul, Pergamul, Filipi, Corintul, Atena şi Roma, au avut parte de multe săpături. Evident însă că săpăturile unor arheologi ca: W.M. Ramsay (GB) (în Antiohia Pisidiei, 1912 - 1914), Howard Buttler (în Sardes, 1909 - 1914), James Mellaart (în Iconia, 1961 - 1963), Richard Stillwell (în Corint şi Antiohia pe Oronte, 1933 - 1939), T. Wiegand (în Pergam, 1928 - 1931) nu au dat loc unor descoperiri tot aşa de senzaţionale ca săpăturile efectuate în cetăţile V.T. Totuşi, graţie ac. expediţii, cunoaşterea fundalului N.T. a devenit mai cuprinzătoare ca înainte.

Lista ac. nu este nici pe departe completă. Datele nu pot fi decât aproximative, pt. că majoritatea arheologilor au condus expediţii în mai multe localităţi. Aşadar, dacă alte dicţionare oferă alte detalii, nu este vorba nicidecum de o contradicţie.

O altă dificultate întâlnită în stabilirea unei asemenea liste cu locuri unde s-au efectuat săpături se referă la numele proprii. Uneori o scriere foloseşte numele arab, în timp ce o alta va recurge la denumirea modernă, iar o a treia va utiliza numele biblic. Iată şi o altă dificultate: catolici, protestanţi, israelieni au fiecare felul propriu de a silabisi un nume sau altul. Or, trebuie să recunoaştem, ac. creează unele confuzii.

Din ac. pleiadă de arheologi - „biblici” şi „nebiblici” - cel puţin patru nume reprezintă nişte somităţi în materie, după aprecierea lui

W.F. Albright. În primul rând americanul Edward Robinson (1838) care, lucrând cu Eli Smith, misionar la Beirut, a identificat numeroase aşezări biblice, pierdute până atunci în negura vremurilor. Apoi fr. C.E. Clermont-Ganneau, spre finele sec. XIX., care a fost membru al administraţiei consulare în Palestina. El s-a aflat la originea unor descoperiri cum ar fi stela lui Meşa (*Piatra Moabului*); placa cu interdicţia neevreilor de a intra în Templu - unica de care dispunem până în prezent din ac. Templu al lui Irod; papyrusurile elefantine etc... Englezul Sir Flinders Petrie a fost cel dintâi arheolog care a înţeles că ceramica ar putea fi „calendarul arheologului”. Pornind de la ac. descoperire, obiectele date la iveală au putut fi datate cu exactitate, cu condiţia ca arheologia să fi identificat stratificarea corespunzătoare. Apoi, G.A. Reisner din Statele Unite a fost, după opinia lui Albright, al patrulea „gigant” datorită aptitudinilor sale deosebite, felului său de a nu pune nimic pe seama întâmplării, precum şi modului deosebit de organizare a lucrărilor. Astfel că el a reformat metodele de a săpa folosite înaintea sa. Să mai adăugăm acestei liste încă două nume mai recente: acela al lui W.F. Albright însuşi şi pe acela al lui Kathleen Kenyon.

Diferite feluri de descoperiri

Să aruncăm acum o privire asupra diverselor tipuri de descoperiri arheologice. Ac. se clasifică în 2 categorii: documente ce poartă o anumită inscripţie şi celelalte fără nici o inscripţie, ca rămăşiţe arhitecturale, mobilier,

obiecte funerare, arme, unelte, embleme decorative, statui, statuete, vase, lămpi etc. Cele dintâi revelează istoria timpurilor antice, deși celelalte ne ajută să înțelegem mai bine specificul epocii din care provin, îndeosebi dacă este vorba de obiecte de artă (obiecte din fildeș, oglinzi, embleme, brățări, coliere, statuete, picturi murale, obiecte de cult). Printre documentele cu înscrisuri, inscripțiile cele mai scurte se găsesc pe greutate, scarabee, peceti și monede. Plăcile, anumite piese de ostraca și stelele poartă inscripții mult mai lungi și deci sunt mult mai revelatoare cu privire la pop. care le-au gravat. Tăblițele conținând contracte și borderouri, adesea cu caracter comercial sau cultic și uneori „tăblițele-dicționar” ne dau importante detalii despre viața economică și religioasă a epocii, precum și despre limba anumitor civilizații antice. Însă cele mai multe informații ne sunt transmise cu ajutorul unor texte literare. Pt. creștini, textele biblice sunt marea lor bucurie.

Palestina a lăsat mai puține documente scrise decât Egiptul și Mesopotamia. Ac. s-a datorat, în parte, climatului ei mai umed. Nisipurile arzătoare ale Egiptului și Mesopotamiei au permis o conservare aproape intactă a papyrusurilor și tăblițelor timp de mii de ani, ca să nu mai vorbim de păstrarea, cu și mai multă ușurință, a inscripțiilor făcute pe piatră. Din ac. uriașă masă de documente a rezultat ceea ce noi numim marile descoperiri „biblice”, pt. că ele vin să arunce o lumină puternică, specială, asupra unor fapte din Biblie.

Descoperirile biblice de cea mai mare importanță

Lista care urmează enumeră o parte dintre acestea, și ele respectă, mai mult sau mai puțin, ordinea în care faptele confirmate sunt menționate în Biblie. „*Enuma elish*” - istoria mesopotamiană a creației; epopeea lui Atrakhasis - poemul babilonian al creației și al potopului; codul lui Hammurabi; tăblițele lui Nuzi; arhivele de la Alalakh; săpăturile de la Mari; biblioteca de la Ebla; scrierile de la Tell-el Amarna; stela lui Israel (sau stela lui Merneptah); arhivele regale de la Ras-Shamra (Ugarit); obiectele de fildeș din Samaria; stela lui Meša (Piatra Moabului); obeliscul negru al lui Salmanasar III; inscripția de la Siloam; ostraca de Arad, de Lachiș; pecetile lui Șema, Pecah, Baruc, Ghedalia, Iazania etc.; cronici babiloniene; cilindrul lui Cyrus; papyrusurile

elefantine; manuscrisele de la Marea Moartă (Qumran)... ca să nu mai vorbim de toate săpăturile efectuate în atâtea localități din Cornul Abundenței, așezări care au de-a face sau nu cu Biblia, oferind o confirmare generală a unor fapte și detalii biblice.

Tabletă de argilă, specifică Orientului Antic

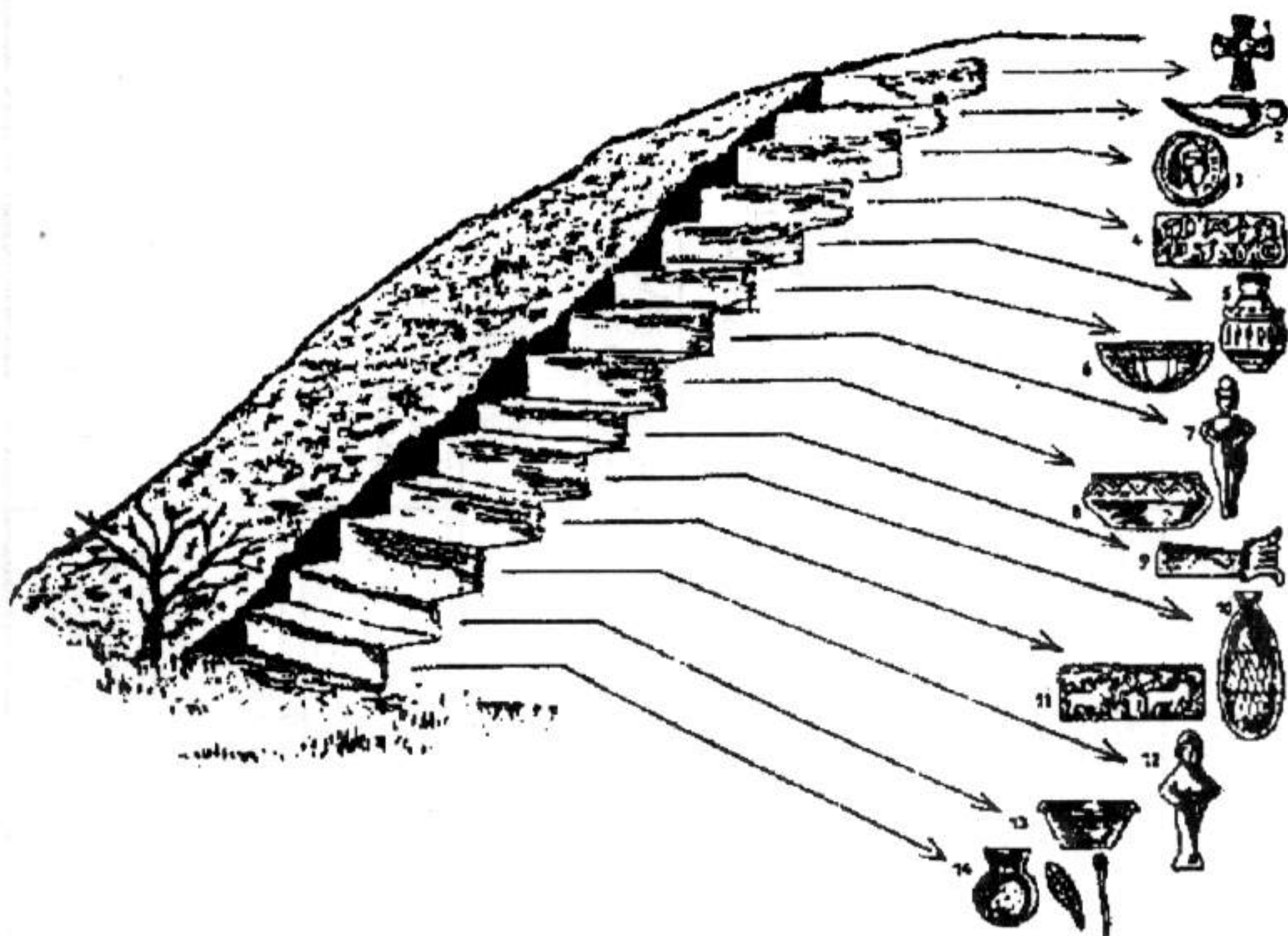
Sisteme de datare

După cum spuneam mai înainte, noi îi datorăm lui Sir Flinders Petrie și săpăturilor făcute de ac. în țara filistenilor, la Tell el-Hesi (Ekron?), inventarea unui sistem menit să contribuie la datarea stratificațiilor unui tell și, prin aceasta, a obiectelor și documentelor găsite în straturile respective. La ac. invenție el a ajuns în urma studiilor profunde făcute asupra olăriei. Ceramica a fost făcută totdeauna din argilă, prezentând adesea unele deosebiri, iar formele, decorația și procedeul de ardere diferă, de asemenea, în funcție de epocă. Cu ajutorul tuturor ac. date se poate stabili ușor vârsta straturilor respective din orice tell palestinian și uneori chiar și în alte locuri unde săpăturile au scos la iveală ceramici diverse. Acestei prime metode de datare i s-au adăugat altele mai recente și îndeosebi mai științifice. Este vorba, în primul rând, de metoda numită „Carbon 14” care se bazează pe măsurarea variațiilor izotopului de carbon cu masa atomică 14. Urmează analiza polinică - palimologia - adică a polenului

fosilizat; datarea cu ajutorul fluorului, examinarea oaselor și dinților (eficientă numai în zone umede); datarea prin termoluminescență în olărie, iar pt. tot ce este magnetic, se folosește un sistem numit arheomagnetism.

Metode de lucru

Pt. a studia mai bine ansamblul unui dâmb sau al unei suprafețe plane unde au existat altădată niște construcții, se fac fotografii din aer - adesea cu infraroșu - și se folosesc

Secțiune verticală indicând stratificarea unui tell. În imagine, Tell Jseideidah, în Siria de Nord (explicațiile la pag. 86-87)

magnetometre cu protoni sau cu cesiu și rubidiu pt. a măsura rezistența solului. Ac. permite să se descopere, de exemplu, prezența unui perete vechi sau a unei gropi, fără a trebui să se facă niște săpături. În grotle din pustia Iudeii, israelienii întrebuințau detectoare de mine pt. a descoperi obiectele din fier. Altădată, în tell-uri se săpau tunele pt. a regăsi obiectele îngropate. Apoi s-a ajuns la concluzia că niște decupări sau tranșee deschise sau în formă de scări erau mai eficace. Astăzi, deoarece manopera costă foarte mult, se aleg niște pătrate ici-colo, potrivit releveurilor topografice, iar la nevoie se alătură pătratele respective. Când este posibil, orice obiect important este fotografiat *in situ*. Câteodată, pământul săpat este ciuruit pt. a nu se pierde nici o piesă.

Arheologii cooperează cu Departamentul de Antichități al țării respective. Ac. stabilește obiectele ce pot părăsi țara sau care trebuie să rămână pe loc. Sub conducerea șefului săpăturii respective - de regulă un arheolog specializat - lucrează o echipă de tehnicieni: topograf, geometru, arhitect, fotograf, desenator, șef de șantier etc.

Influența arheologiei asupra înțelegerii Bibliei

Ac. art. de introducere în arheologie nu ar avea nici o valoare practică pt. cititorii ac. dicționar dacă nu am evalua efectul pe care l-au avut asupra Cuvântului lui Dumnezeu toate ac. descoperiri providențiale. Și atunci ce ajutor ne oferă ele pt. a înțelege mai bine

<i>Stratificare</i>	<i>Date aproximative</i>	<i>Epoca arheologică</i>	<i>Epoca biblică sau alta</i>	<i>Obiectul desenat</i>	<i>Note referitoare la ac. oraș din Siria</i>
1	600 - 300 d.Cr.	Bizantină	Creștină	Cruce de bronz	Rămășițele unei vechi biserici
2	300 d.Cr. - 64 î.Cr.	Romană	A apostolilor	Candelă cu untdelemn	Un sat din timpul lui Pavel pe când lucra ca misionar în Antiohia. Cădele romane șimonede bătute de Cezari
3	64 - 500 î.Cr.	Helenistică și persană	A macabeilor, a celui de al doilea Templu	Moneda repre- zentând capul lui Alexandru cel Mare	Urme ale ocupației împ. gr. care au urmat lui Alexandru cel Mare, precum și din perioada hegemoniei persane
4	500 - 1000 î.Cr.	Fier III, II și I	A monarhiei - împ. lui Iuda și Israel	Hieroglifice hitite	Vestigii ale perioadei sirohitite din timpul imperiului asirian și a regelui babilonian Nabucadnețar
5	1000 - 1200 î.Cr.	Fier I Fierul Timpuriu	Judecătoria	Vas	Urme de olărie de la pop. mării din care făceau parte filistenii și aheii care au luat Troia
6	1200 - 1600 î.Cr.	Bronzul (recent) II și I	Judecătoria, Exod, epoca șederii în Egipt	Olărie	Perioadă bogată în ceramică importată mai ales din Cipru. Contemporană culturii ugaritice (Ras- Shamra)
7	1600 - 1800 î.Cr.	Bronz mijlociu II	A patriarhilor Iosif, Iacov și Isaac	Statueta unei zeițe-mame	Perioadă de progres tehnologic. Își fac apariția statuetele

<i>Stratificare</i>	<i>Date aproximative</i>	<i>Epoca arheologică</i>	<i>Epoca biblică sau alta</i>	<i>Obiectul desenat</i>	<i>Note referitoare la ac. oraș din Siria</i>
8	1800 - 2000 î.Cr.	Bronz mijlociu I	A lui Avraam	Olărie pictată	Perioadă de tranziție. Începutul fabricării unor tipuri distincte de olărie
9	2000 - 2300 î.Cr.	Bronz mijlociu I și bronz timpuriu IV	După potop	Topor folosit ca armă	Perioadă de înflorire. Ustensile din bronz
10	2300 - 2600 î.Cr.	Bronz timpuriu IV și III	Turnul Babel	Vas	Pahar fără picior și cupe. Schimburi comerciale cu ținuturile din N, S și E.
11	2600 - 3000 î.Cr.	Bronzul timpuriu II și I	?	Impresia unei peceti cilindrice	Olărie și obiecte din metal; peceti cilindrice fabricate și folosite în Mesopotamia
12	3000 - 3500 î.Cr.	Bronzul timpuriu I și calcolitic	?	Figurine din metal	Primele încercări de a confecționa figuri omenești din metal. Contacte cu Egiptul și Mesopotamia
13	3500 - 3900 î.Cr.	Calcolitic		Vas	Vase făcute cu mâna (fără roata olarului) și pictate
<i>Stratificare fără vestigii</i>					
14	5000 - 5500 î.Cr.	Neolitic	Urmași ai lui Adam ? Gen. 5	Vase, unelte din silex și os	Vase primitive: unelte din silex și os

Biblia? Putem distinge 3 categorii de avantaje. În primul rând, modul general în care ne ajută arheologia *să vedem* pe Israel și Biserica, precum și importante personaje biblice *în contextul lor*. De exemplu, tăblițele de la Nuzi ne fac să înțelegem felul de a lucra al patriarhilor. Obeliscul negru și toate analele militare asiriene ne furnizează relații despre situația politică a lui Israel (împ. de N) și a lui Iuda în timpul monarhiei. Vedem astfel cum, în mod permanent, conflictele lor cu vecinii - moabiți, sirieni, edomiți, filistenii etc. - se desfășoară la umbra puterii asiriene. În felul acesta, avem o imagine politică mult mai completă și mai justă a ansamblului acelei perioade. Un alt exemplu: contactele dificile pe care le avea Neemia cu Sanbalat, Gheșem și Tobia devin mai inteligibile în lumina informațiilor pe care ni le oferă papyrusurile elefantine și alte documente ce poartă numele lui Gheșem și Tobia. Astfel vom înțelege mai bine lupta dusă de Neemia pt. a restabili un iudaism eliberat de orice formă de sincretism sau samaritanism.

În al doilea rând, arheologia ne oferă un mare ajutor pt. a *înțelege mai bine textul biblic*. Datorită ac. științe, „noi” limbi, foarte vechi, au fost descifrate, cum ar fi: limbajul hitit, akkadian, ugaritic, sumerian, hieroglifile egiptene etc. Ac. limbi permit uneori o mai bună înțelegere a textului biblic, îndeosebi pt. „hapax legomena” = termeni care apar doar o singură dată în Biblie. De exemplu, asemenea cuv. se găsesc în Iov (100) și în Ezechiel (150). Este interesant să constatăm că termenul ebr. *êd* din Gen. 2:6 tradus adesea prin *abur* vrea să zică în sumeriană *râu*. Nevoia de a traduce corect ac. termen misterios nu este rezolvată în modul cel mai satisfăcător, însă ne putem face o idee suplimentară despre ceea ce ar fi putut să însemne acel *êd* cu care Domnul iriga pământul înainte de potop. Răsplata „îndoită” acordată de Domnul lui Israel în Ier. 16:18 a determinat pe unii să-L acuze pe Domnul de nedreptate. În lumina textelor lui Alalakh, o traducere mai fidelă ar fi *echivalentul*. Iată că în felul acesta, în multe locuri, ansamblul textului biblic poate fi înțeles mai bine datorită arheologiei. Să vedem acum un al treilea avantaj al ac. științe: ea își aduce o mare contribuție în *apologetica* biblică, lucru atât de necesar în zilele noastre. Concluziile filozofice ale unor teologi cu privire la Biblie - cum ar fi acelea provenind de la școala Graff-Wellhausen pt. V.T. și aceea a lui F.C. Bauer pt. N.T., ca să le amintim doar pe acestea -

erau fondate pe inexactitatea aparentă a istoriei conținute în Biblie. Or, arheologia a modificat toate ac. date. Datorită săpăturilor efectuate la Mari, Nuzi și Ebla, oameni din cartea Genezei care erau considerați niște figuri legendare au devenit personaje „istorice”, trăind în contexte social-politice reale, deși patriarhii nu sunt numiți în ac. texte arheologice. Altădată se pretindea că Psaltirea ar fi fost o culegere de cântări folosite în al doilea Templu, deci compuse după revenirea din robie; astăzi, datorită tăblițelor ugaritice de la Ras-Shamra, se recunoaște faptul că David a putut foarte bine să fie autorul a numeroși psalmi, așa cum indică Sf. Scriptură. Istoricitatea Faptelor Ap. a fost viu contestată în sec. XIX, însă prin săpăturile efectuate în Asia Mică și alte părți, W.M. Ramsay a demonstrat exactitatea documentelor istorice ale lui Luca. S-ar putea adăuga numeroase alte exemple astfel că, în cercurile științifice, Biblia este recunoscută ca text istoric și exact, este acceptată ca document de istorie veche, chiar dacă nu este primit de oamenii de știință respectivi și mesajul ei spiritual. În plus, pornind de la cele relatate în Biblie, unii arheologi au putut descoperi lucruri noi. De ex., bazându-se pe I Împ. 9:15, arheologul israelian Ygael Yadin a presupus că trei cetăți fortificate de Solomon ar fi putut avea porțile de la intrare (în cetate) făcute după același model. Cunosând planul porții de la Meghido deja exhumate, Yadin a identificat și a dat la iveală, fără dificultăți, poarta Hațorului și a presupus că cetatea Ghezer avea o poartă asemănătoare. Săpăturile făcute la Ghezer au confirmat rapid ac. teză. Nu trebuie însă să se creadă că arheologia a rezolvat toate problemele aflate în suspensie. Dimpotrivă, ea a mai și creat altele! Afirmația lui Nelson Glueck că în momentul intrării lui Israel în Canaan (dacă ac. eveniment este plasat în sec. XV) nu ar fi existat în Iordania niște pop. sedentare care i-ar fi putut împiedica pe israeliți să treacă prin zona respectivă, cum istorisește cartea Numerilor, a furnizat un argument susținătorilor așa-numitei cronologii scurte pt. data Exodului (cam 1250 î.Cr.). Ac. cronologie, la rândul ei, prezintă alte dificultăți printre care se numără și interpretarea celor 480 de ani menționați în I Împ. 6:1 (v. *Exod - data*). Totuși, luate în ansamblu, datele ac. științe noi sunt într-o asemenea măsură binevenite încât cunoștințele noastre biblice au fost cu adevărat revoluționate prin descoperirile

arheologice moderne, astfel că teologii și exegeții textului biblic au fost conduși să se apropie de conținutul Bibliei într-un mod total diferit de acela în care au făcut-o predecesorii lor. Vom cita, în încheiere cuvintele lui W.F. Albright în cartea sa „*Archeologie et religion d'Israel*”: *Este indiscutabil că arheologia a confirmat autenticitatea istorică a tradiției V.T.*

Nelson Glueck și Allan Millard au declarat, la rândul lor, că nu există nici o descoperire arheologică menită să contrazică sau să pună la îndoială declarațiile istorice ale Scripturii. Asemenea declarații sunt destul de curajoase, însă faptele vin să susțină afirmațiile ac. arheologi a căror erudiție rămâne incontestabilă.

Bibliografia cărților scrise în limba franceză pe teme arheologice

Editorii ac. dicționar nu-și însușesc toate concluziile conținute în lucrările de mai jos, însă le cred valabile din pricina informațiilor și a fotografiilor pe care le conțin.

W.F. Albright	<i>De l'âge de la pierre à la chrétienté</i>	1951	Payot
	<i>L'Archéologie de la Palestine</i>	1955	Ed. du Cerf
D. și P. Alexander	<i>La Bible déchiffrée</i>	1977	Ligue pour la lecture de la Bible (LLB)
J.H. Alexander	<i>L'histoire de la Bible</i>	1973	Maison de la Bible (MB)
C.W. Ceram	<i>Le secret des Hittites</i>	1955	Plon
W. Corsant	<i>Dictionnaire d'archéologie biblique</i> (incluzând viața biblică, nu și numele proprii)	1956	Delachaux et Niestlé (D. et N.)
J. de Fraine	<i>Nouvel atlas historique et culturel de la Bible</i>	1961	Meddens
L. Grollenberg	<i>Atlas biblique pour tous</i>	1960	Ed. Sèquoia
	<i>Grand atlas de la Bible</i>	1962	Ed. Sèquoia
W. Keller	<i>La Bible arrachée aux sables</i>	1963	Presses de la Cité
K.A. Kitchen	<i>L'A.T. étudié dans son contexte</i> (plus art. lui A. Millard în Nr. 6 de Ebla)	1976	„Hokhma” (Nr. 1-6)
A. Lamorte	<i>Traces d'un monde (Bible et archéologie)</i> <i>Les découvertes archéologiques de la Mer Morte</i>	1977	Presses bibliques universitaires
E.-M. Laperrousaz	<i>Les manuscrits de la Mer Morte</i>	1961	Presses Univ. de France (Que sais-je?)
Ch. Marston	<i>La Bible a dit vrai</i>	1956	Plon
F. Michaëli	<i>Dictionnaire encyclopédique de la Bible</i> supplément, 3-eme ed., art. archéologie biblique	1973	Imprimeries Réunies Valence-sur-Rhône
A. Millard	<i>Trésors des temps bibliques</i>	1986	Sator
G. Millon	<i>Etudes bibliques IV - Archéologie biblique</i>	1965	Amor et Labor
A. Negev	<i>Dictionnaire archéologique de la Bible</i> (îndeosebi dicționarul așezărilor săpate)	1970	Ed. Fernand Hazan
A. Parrot	<i>Cahiers d'archéologie biblique</i>		D. et N
(ed. seriei: când un alt autor decăt A. Parrot a contribuit la ac. serie, numele lui	Introduction <i>Decouvertes des mondes ensevelis</i> 1. <i>Déluge et arche de Noé</i> 2. <i>La Tour de Babel</i> 3. <i>Ninive et l'A.T.</i> 4. <i>Les routes de saint Paul</i> (H. Metzger)	1955 1955 1954 1955 1956	D. et N D. et N D. et N D. et N

figurează între paranteze)	5. <i>Le temple de Jérusalem</i>	1962	D. et N
	6. <i>Golgotha et Saint Sépulcre</i>	1955	D. et N
	7. <i>Samarie capitale du Royaume d'Israel</i>	1955	D. et N
	8. <i>Babylone et l'A.T.</i>	1956	D. et N
	9. <i>La musée du Louvre et la Bible</i>	1957	D. et N
	10. <i>Sur la pierre et l'argile</i> (M. Michaud)	1958	D. et N
	11. <i>L'Egypte et la Bible</i> (P. Montet)	1959	D. et N
	12. <i>Ras-Shamra et l'A.T.</i> (E. Jacob)	1960	D. et N
	13. <i>Textes de la Bible et de l'ancien Orient</i> (F. Michaëli)	1961	D. et N
	14. <i>Abraham et son temps</i>	1962	D. et N
	15 și 16. <i>Terre du Christ</i>	1965	D. et N
	17. <i>La fin de Jérusalem</i> (P. Prigent)	1969	D. et N
G. Ricciotti	<i>La Bible et les découvertes récentes</i>	1959	Office de Publicité
M.-J. Steve	<i>Sur les chemins de la Bible</i>	1961	Arthaud
S. Terrien	<i>Les pays bibliques</i>	1957	Deux coqs d'or
J.A. Thompson	<i>La Bible à la lumière de l'archéologie</i>	1988	LLB
H. Wilderber	<i>Le monde biblique</i>		S.d.Ed. Silva
D.J. Wiseman s. a	<i>Atlas de la Bible</i>	1986	Sator

Ziare și reviste biblice: (revista trimestrială) - École biblique et archéologique française, Jérusalem
(revista trimestrială) - Le Monde de la Bible (Bayard-Presses, Paris).

ARHIP - stăpânul unui cal. Creștin din Colose care s-a dovedit a fi un bun luptător pt. cauza evreilor, prieten intim al lui Filimon și având o slujbă în biserică (Col. 4:17; Fil. 2)

ARHITECTURĂ. Câteva sute de opere arhitecturale, edificate în timpurile biblice în Palestina au fost exhumate; dar, comparate cu edificiile popoarelor din jur după care s-au inspirat, clădirile ebraice sunt mult mai puțin impresionante. Majoritatea construcțiilor din Palestina au fost făcute de o manieră mai mult sau mai puțin artizanală, folosindu-se materiale foarte perisabile. De aceea, nu a mai rămas mare lucru din ele. Solomon însă și-a construit Templul din pietre cioplite (II Cr. 2:18), dar asemenea construcții aveau un caracter cu totul excepțional ca urmare a valorii lor și a numărului de lucrători ce trebuiau să se implice într-o astfel de lucrare. Multe case - și chiar palate - au fost clădite din lemn (Ios. 17:15, 18), adică din cedru, santal sau chiparos importate din Liban sau din Ofir (I Împ. 5: 6-10; 10:11-12). Măslinul sălbatic, stejarul și cedrul furnizau materialul necesar caselor particulare și princiare (I Împ. 6:23, 31, 33; Is. 9:10). După defrișarea numeroaselor păduri palestinene, lemnul de migdal a folosit deseori la refacerea caselor construite inițial din

material lemnos mai bun. Trestia servea la consolidarea pereților făcuți din chirpici, la învelirea acoperișurilor de deasupra planșeelor. Trestia respectivă era acoperită cu un strat de ghips, fapt care explică ușurința cu care putea fi desfăcut un acoperiș (Mc. 2:4) sau se putea sparge un perete (Mt. 6:19; 24:43).

Inițial, israeliții au fost o populație nomadă. Ei n-au început să-și construiască locuințe decât după intrarea lor în Canaan; mai precis pe vremea monarhiei, către anii 1000 î.Cr (Lv. 14:34; I Împ. 7:1-10), însă nu clădeau ei înșiși case de piatră (Dt. 6:10; Num. 13:19).

Materialele folosite pe scară largă erau cărămizile de lut uscate la soare. Cărămida și țigla arsă în cuptor nu vor fi utilizate decât de oamenii înstăriți și nu înainte de epoca romană.

Casa palestiniană clasică era construită pe cele trei laturi ale unei curți interioare, conținând, în general, o cameră mare și una sau două mai mici. A patra latură era prevăzută cu o poartă ce dădea în stradă. Dacă locul nu era suficient, se mai construiau una sau mai multe camere la etaj (II Împ. 4:10). Asemenea case spațioase, cu două nivele, datând din anii 1900 î.Cr., au fost exhumate la Ur în Chaldeea.

Primele construcții importante datează din timpul lui David care și-a făcut un palat de

cedru (II Sam. 7:2) în partea de SE a Ierusalimului (adică Ierusalimul) ce fusese cucerit de curând. În vederea edificării Templului și a palatului regal, Solomon a angajat meșteri fenicieni (I Împ. 7:13-15). De asemenea, și pt. grajdurile în care-și ținea caii (I Împ. 4:26; 10:26). Și alți împ. ai lui Israel și Iuda au continuat să ridice construcții, îndeosebi Asa (I Împ. 15:23), Bașa (15:17), Omri (16:24) Ahab (16:32), Ioas (II Împ. 12:11) și Ioiachim (Ier. 22:14; 36:22). După robia babilonică, iudeii au fost atât de săraci încât abia au reușit să dreagă zidurile și să construiască un templu mai modest (Ezra 3:8; 5:8; Nem. 2:8). Templul lui Irod a fost construcția cea mai remarcabilă din perioada postexilică.

ARHIVAR sau **REDACTOR DE CRONICI**. Un funcționar evreu de rang înalt, sub domnia lui David. Numit *mazkir* adică *cel care aduce aminte*, titlul provenind, fără îndoială, de la funcția sa de cronicar oficial și de consilier al regelui. Ac. slujbaş al Curții regale ocupa unul din posturile cele mai înalte, numărându-se printre cei mai de seamă slujbași ai lui David și Solomon (II Împ. 8:16; I Împ. 4:3). Prefectul palatului, logofătul și arhivarul reprezentau pe Ezechia cu prilejul încheierii unor tranzacții publice (II Cr. 18:18, 37). Sub domnia lui Iosia, logofătul, guvernatorul Ierusalimului și arhivarul au avut sarcina de a conduce lucrările de restaurare a Templului (II Cr. 34:8).

ARICI. În ebr. *kippod* - *cel ce se înfurie* (Is. 14:23; 34:11; Tef. 2:14). În alte limbi semite, termenul corespondent definește atât ariciul, cât și porcul spinos. Porcul spinos din Europa (*Hystrix cristata*) se întâlnește des în Palestina, mai ales în trecătorile ce duc spre valea Iordanului. Un porc spinos cu coada stufoasă (*Atherura hirsutirostris*) se poate vedea în Iudeea. Versiunea ebraică a V.T. traduce *kippod* prin *buhai-de-baltă*.

ARIDAI. Un fiu al lui Haman (Est. 9:9).

ARIDADA. V. *Aridata*.

ARIDATA. Un fiu al lui Haman (Est. 9:8).

ARIE (s. comun) (în lat. *area* = *suprafață netedă*). Aria era un teren ce fusese nivelat spre a servi la baterea grâului (Num. 18:27, 30; Dt. 16:13; Rut 3:2; II Împ. 6:27). Ac. putea fi situată în vârful unei coline, unde acțiunea

vântului facilita vânturarea (Dan. 2:35; Os. 13:3). O arie mai servea și ca locul unei reuniuni de doliu (Gen. 50:11) sau al unor sărbători cu caracter religios (II Sam. 24:18). (v. *Baterea grâului*).

ARIE (s. propriu) - *leu*. Un bărbat care a fost asasinat împreună cu regele Pecahia, Argob ș.a., de către Pecah, fiul lui Remalia (II Împ. 15:25).

ARIEL - *leul lui Dumnezeu*.

1. Un moabit (II Sam. 23:20). Unele versiuni redau termenul ebr. *ariel* prin *eroi*, sau *oamenii cei mai puternici*, sau simplu: *lei*.

2. Nume simbolic al Ierusalimului, indicând forța pe care el o deținea din partea lui Dumnezeu (Is. 29:1, 2, 7). O formă ebr. ușor diferită indică o vatră de altar.

3. O căpetenie evreiască aflată cu Ezra lângă râul Ahava (Ezra 8:16).

ARIMATEA, ARIMATEEA (forma gr. și lat. a cuv. ebr. *Ramah* = *înălțime*). Orașul natal al lui Iosif, membru al sinedriului, care a obținut din partea lui Pilat permisiunea de a lua de pe cruce trupul lui Isus și a-i face parte de o înmormântare onorabilă în propriul lui mormânt (Mt. 27:57-60; Mc. 15:43; Lc. 23:51-53; Ioan 19:38). Localitatea Arimateea n-a fost încă identificată. În nici un caz nu poate fi vorba de Ramleh de lângă Lida (Lydda), căci ac. Ramleh nu a existat înainte de sec. VIII d.Cr. Arimateea apare în I Mac. 11:34 (cf. Ant. 13:4, 9), ca făcând parte la acea dată din Samaria. Identif. pos: Rama (v. Rama 2).

ARIOC, ARYOK - *slujitor al zeului Luna*.

1. Împ. al Elasarului, aliat al lui Chedorlaomer cu scopul invadării văii Iordanului (Gen. 14:1, 9). Un împ. al Larsei, numit Eriaku, fiul lui Kudurmabug, s-a suit pe tron pe la anul 2166 î.Cr. Cetatea Larsa, în Babilonia (prob. Elasar) a fost identificată cu movilele de la Senkerch, aproape de Erech spre SE (v. *Elasar*).

2. Căpitanul gărzii regale la Babilon, pe timpul lui Nebucadnețar (Dan. 2:14, 15). Era slujbaşul de stat însărcinat cu executarea pedepselor capitale (v. 24).

ARISAI. V. *Arizai*.

ARISTARH - *cel ce guvernează cel mai bine*. Macedonean din Tesalonic care se afla

împreună cu Pavel la Efes. Incitată, pop. a pus mâna pe el și l-a târât în teatru, însă după cum reiese din context, el nu a fost grav rănit (F.A. 19:29). Când Pavel se întoarce din Grecia, unde se dusese de la Efes, Aristarh se află în compania sa, însoțindu-l din Troa în Asia (F.A. 20:4, 6). După aceea a călătorit cu Pavel până la Roma (27:2; cf. Film. 24) și, la un moment dat, este tovarășul lui de temniță (Col. 4:10).

ARISTOBUL - *cel mai bun consilier*.

1. Celebru filozof iudeu din Alexandria (I Mac. 1:10).

2. Un creștin a cărui fam. este salutată de Pavel. Copiii lui s-au născut la Roma (16:10).

ARIUS, AREIOS. Un rege al Spartei (I Mac. 12:20; Ant. 13:5:8), prob. primul cu ac. nume. A domnit între anii 309 și 265 î.Cr.

ARIZAI, ARISAI. Un fiu al lui Haman (Est. 9:9).

ARMAGHEDON, HARMAGHEDON - *muntele Meghido*. Câmpul de luptă profetic unde se vor strânge împ. lumii întregi pt. război în ziua cea mare a Domnului (Ap. 16:16). Ac. nume evocă luptele sângeroase care au avut loc aproape de cetatea Meghido, la marginea câmpiei Izreelului. În prima bătălie dată acolo, Sisera și canaanii au fost înfrânți „la apele Meghido” (Jud. 5:19); în a doua, Ahazia, împ. lui Iuda, a fost lovit de moarte la Meghido (II Împ. 9:27); în a treia, regele Iosia a fost ucis cu prilejul războiului îndreptat contra faraonului Neko (II Împ. 23:29; Zah. 12:11). Proorocul Ioan folosește ac. nume semnificativ de Meghido, încărcat cu amintiri istorice, pt. a descrie suferințele și izbăvirile viitoare ale pop. lui Dumnezeu.

Proorocii nu s-au îndoit nici o clipă de faptul că ultimul război își va avea deznodământul în Palestina. Acolo vor fi zdrobite armatele dușmane, de la Boțra, în țara Edomului (Is. 63:1-4), în valea lui Iosafat lângă Ierusalim (Ioel 3:12), spre muntele Măslinilor (Zah. 12:9; 14:2-4; Mica 4:11-12), în Israel (Ez. 38:8, 18-19), între cele două mări (Dan. 11:41, 45) și până la câmpul de bătălie destinat mai dinainte ac. scop în câmpia Izreelului unde se află Meghido. Armaghedon, numele ultimei încăierări a popoarelor, pare deci să se aplice, prin extensie, întregii țări a lui Israel. Sunt ușor de înțeles motivele acestei localizări: Palestina este punctul de întâlnire a continentelor Asia,

Africa, Europa, a Mediteranei și Canalului de Suez; poziția foarte apropiată de imensele rezerve de petrol ale Orientului Apropiat; întoarcerea evreilor încărcăți de bogății, ținta pizmei, urei și poftelor vecinilor (Is. 60:5, 9; Ez. 38:11-13); tentativa nechibzuită a lui Anticrist și a Proorocului mincinos, împinși de Diavolul, de a se opune revenirii anunțate a lui Cristos (Ap. 16:13-16; cf. F.A. 1:11); în sfârșit, intenția Domnului de a veni să iasă biruitor chiar acolo unde a fost lepădat și crucificat (Zah. 14:2-4).

Toate națiunile pământului vor fi reprezentate în ac. uriașă conflagrație (Zah. 12:3, 9; 14:2; Ioel 3:2 etc.). Dacă este așa cum înțelegem noi din Cuvântul lui Dumnezeu, se vor afla acolo Anticrist și aliații lui, veniți din vechiul imperiu roman, pop. Africii, Orientului și ale emisferei nordice (Dan. 11:41, 45; Ap. 16:12, 16; v. *Gog*). Ioel întrezărește cuprins de groază ac. mulțime imensă adunată în valea judecății (3:14). *Dumnezeu Însuși* va aduna toate oștile acestea spre a le pedepsi (Mica 4:11-12; Tef. 3:8 etc.). În momentul când ele își vor închipui că și-au atins deja scopul, Domnul nostru va apărea personal; punându-și picioarele pe Muntele Măslinilor, El îi va pulveriza pe adversarii Săi. Ac. va constitui zdrobirea snopilor în arie (Mica 4:11-12), marele măcel al Celui Atotputernic (Is. 34:2-3), strugurii călcați în picioare în teascul mâinii (Is. 63:1-6; Ier. 25:29-33; Ap. 14:18-20; 19:15), marele ospăț al lui Dumnezeu (Ez. 39:4, 17-20; Ap. 19:17-18). Acolo Anticrist și Proorocul mincinos își vor termina cariera lor zgomoasă și vor fi aruncați pt. totdeauna în iazul care arde cu foc și pucioasă (Ap. 19:19-21). În sfârșit, tocmai în cursul ac. bătălii, iudeii, căzuți pt. un timp scurt în mâinile vrăjmașilor lor, vor fi izbăviți în chip miraculos și se vor întoarce spre Mesia (Zah. 12:9-10; 13:8 - 14:5).

Ce poate fi mai teribil ca subiectul referitor la Armaghedon? Într-adevăr, ce lovitură cumplită pt. orgoliul nostru este vestea că ac. lume rafinată și ahtiată după plăceri se va prăbuși într-un asemenea haos mizerabil și sângeros! Fără nici o exagerare, se poate afirma că încă de pe acum pământul întreg pare să se încline spre Armaghedon. Toate națiunile, chiar și acelea care dormeau de milenii, încep să devină agresive. Cu actualele formidabile mijloace de distrugere în masă, se poate vedea clar că încăierarea generală a popoarelor va conduce la realizarea celor mai fantastice previziuni ale proorocilor (de ex. Is. 34:2-3;

Ier. 25:30-33). Să ne aducem aminte de cuvintele din Lc. 21:28 și Is. 26:20-21) (cf. René Pache, *Le Retour de Jésus-Christ*, pag. 299-320).

ARMATĂ, OȘTIRE, OASTE. Trupe militare, bine organizate, aflate sub conducerea unui comandant (Gen. 21:22; Jud. 4:2; Ex. 7:4; 12:41; Num. 2:3; I Împ. 2:5). Inițial, armata israeliană era alcătuită numai din infanteriști (Num. 11:21; I Sam. 4:10; 15:4), echipați cu lănci, praștii și săgeți. Toți bărbații de la vârsta de 20 de ani în sus, capabili de a mânui armele, erau înrolați (Num. 1; II Sam. 24:9). Când s-a făcut în pustie numărătoarea israeliților, leviții au fost scutiți de serviciul militar, însă ei puteau fi înarmați ocazional (Num. 1:48-50; I Cr. 12:26-28 și 23). Cunoaștem din Sf. Script. numărul combatanților israeliți care au participat la diferite bătălii. Ac. număr ridicat dovedește că este vorba de cea mai mare parte a bărbaților adulți dintr-o anumită regiune. Cu prilejul unor operațiuni militare de mică anvergură, fiecare sem. furniza un contingent de soldați (Num. 31:4; Ios. 7:3; Jud. 20:10). Când vrăjmașul ataca țara, toți bărbații curajoși puneau mâna pe arme pt. a-și apăra căminele. Dacă era vorba de un pericol național, se trimiteau ștafete, de la un capăt la celălalt al țării, care, prin sunetul trâmbiței, printr-o proclamație sau printr-un gest simbolic, convocau pe oamenii de război (Jud. 6:34, 35; 19:29; I Sam. 11:7). Trupele israelite erau organizate pe aceeași bază ca administrația civilă. Pe plan militar, ca și pe plan politic, cifra de bază era mia, expresie evident sinonimă cu casa patriarhală (Ex. 12:37; Num. 1:2, 3, 16, 46; Jud. 6:15; I Sam. 10:19, 21; 17:18). O căpetenie a sem. lui Iuda era deseori un *alluph* sau un domnitor (Zah. 9:7; 12:5), cum erau capii Edomului (Gen. 36; Ex. 15:15). Atât în scopuri politice, cât și militare, miile se împărțeau în sute (Ex. 18:25; Num. 31:14, 48; II Sam. 18:1; II Cr. 25:5), în cete de cincizeci (Ex. 18:25; I Sam. 8:12; II Împ. 1:9; cf. Num. 1:25) și de câte zece (Ex. 18:25; cf. Num. 26:7). Numărul real al celor ce constituiau o casă părintească (patriarhală) sau o mie varia neîncetat în funcție de legile naturale. Probabil că mia era de obicei mult mai mică decât o indică aritmetica (cf. efectivul variabil al unei legiuni, al unui regiment). Fiecare din ac. divizii își avea ofițerul ei (Num. 31:14; Jud. 20:10; I Sam. 8:12; II Împ. 1:9; 11:4; II Cr. 25:5). Comandantul suprem și corpul ofițerilor alcătuiau consiliul de război (I Cr. 13:1; cf. II Împ.

9:5, 13). vestigiile cele mai vechi ale unei armate israelite permanente datează de pe timpul lui Saul. El a angajat 3 000 de bărbați pe terit. lui Israel pt. a zădărnici provocările filistenilor (I Sam. 13:2) și înrola toți bărbații valoroși pe care îi descoperea (14:52). David avea să sporească efectivele militare, organizând armata în 12 divizii, fiecare dintre ele numărând câte 24 000 de infanteriști (I Cr. 27). Solomon a adăugat un mare număr de care de luptă și călăreți pe care le-a repartizat între cetățile împ. sale (I Împ. 9:19; 10:26; cf. 4:26; II Cr. 9:25). Succesorii ac. 3 regi care domniseră peste întregul Israel au continuat să supravegheze organizarea și echiparea armatei. Așa au procedat Iosafat (II Cr. 17:13-19), Amația (25:5, 6), Ozia (26:11-15), Iuda Macabeul (I Mac. 3:55) (v. *Război*).

ARMURĂ, ARMĂTURĂ. Bătăliile și războaiele ocupă un loc larg în Biblie, îndeosebi în V.T., armele și armăturile fiind deseori menționate aici. Le mai cunoaștem și din alte surse: prin intermediul descoperirilor arheologice, basoreliefuri vechi reprezentând scene de luptă, precum și din alte texte antice. V.T. (Is. 59:17), N.T. (Ef. 6:10-17) și textele de la Qumran (Sulul Războiului) folosesc termenii care indică armele de o manieră simbolică pt. a reda lupta spirituală dintre *fiii luminii* și *fiii întinericului* asociați cu puterile răului. Pe noi ne va interesa în special ac. semnificație simbolică, deoarece ea permite o aplicație spirituală actuală a numeroase pasaje care, altfel, ar părea că nu au a ne spune nouă prea multe lucruri. Armele pot fi clasificate în două grupe: defensive (v. *Scut, Coif, Platoșă, Jambiere, Cingătoare*) și ofensive (v. *Sabie, Suliță, Arc, Praștie, Măciucă, Mașină de război*). În Ef. 6:10-17, armele de apărare sunt mai numeroase, ele fiind menționate la început.

ARNAN - sprinten. Fondatorul unei fam., probabil din neamul lui David (I Cr. 3:21).

ARNI. Același personaj cu Ram, tatăl lui Aminadab (Lc. 3:33, cf. Rut 4:19). Numele ebr. Ram se prezintă, în general, în traducerea gr. a V.T., sub formele *Appan* sau *Apam*. Forma *Apnei* pe care o găsim în unele texte importante ale lui Luca ar putea fi o simplă alterare.

ARNON - cel care murmură, cel zgomotos sau cel ce se mișcă iute. Râul care despărțea

altădată pe amoriți (la N) de moabiți (la S) (Num. 21:13, 26). La o dată mai târzie, Arnonul a constituit hotarul dintre sem. lui Ruben la N și țara Moabului la S (Dt. 3:8, 16; Ios. 13:16). Ac. râu avea vaduri (Is. 16:2), valea lui fiind adâncă și malurile abrupte. Arnonul, format din 3 afluenți mai mici, nu seacă niciodată și se varsă în Marea Moartă. Pe malurile lui crește o vegetație abundentă, putând fi văzut și oleandru. Apele Arnonului sunt bogate în pește.

AROD, ARODI. Un fiu al lui Gad și fondatorul unei fam. (Gen. 46:16; Num. 26:17).

AROER - gol, goliciune, tufiș de ienupăr.

1. O cetate aflată pe malul drept sau de miazănoapte al Arnonului. Ea marca extremitatea de S a împ. amoriților, guvernată de Sihon (Dt. 2:36; Ios. 12:2; Jud. 11:26) și se afla mai târziu la punctul cel mai sudic al sem. lui Ruben (Ios. 13:16); dar ea a fost fortificată și ocupată de sem. lui Gad (Num. 32:34). Meșă, regele Moabului, o ia în stăpânire (v. *Piatra lui Moab*, 2b). Apoi cade în mâinile lui Hazael, împ. Siriei (II Împ. 10:33; I Cr. 5:8). Pe vremea lui Ieremia aparținea Moabului (Ier. 48:19). Numele actual al localității este 'Ara'âr, nemai-fiind decât un trist morman de pietre chiar în partea de S a Dibonului și ceva mai spre E de calea romană care traversează țara Moabului de la N la S.

2. Cetate din Galaad pe frontiera cu sem. lui Gad; așezată vizavi și la E de Rabah, fără îndoială Rabbat-Ammon (Ios. 13:25). Ar putea fi același Aroer din Jud. 11:33. Identif. incertă.

3. Un sat al sem. lui Iuda, căruia David îi trimite o parte din prada obținută cu prilejul înfrângerii amaleciților care jefuiseră Țiclagul (I Sam. 30:28). Ruinele sale zac în văgăuna 'Ar'ara, la vreo 20 km SE de Beer-Șeba (v. *Adada*). Dacă Aroer din Is. 17:2 este un subst. propriu, și nu unul comun care înseamnă *sărăcie lucie, ruină*, atunci fraza din Is. 17:2 se poate traduce prin *cetățile care depind de Aroer*, adică localitățile dependente de Aroerul gadiților. Dar Is. 17:2 ar putea însemna *Aroer* (cu sens de plural), la E de Iordan, expresie colectivă ce înglobează toate orașele din regiunea respectivă.

AROERIT. Locuitor al Aroerului sau originar din ac. cetate (I Cr. 11:44). Prob. că în ac. verset este vorba de Aroer, 3.

AROMATE, PLANTE AROMATICE, PARFUMURI.

1. Traducerea cuv. ebr. *bosem* și a pluralului lui, *besamin*, denumire care include parfumurile, plantele aromatice, mirodeniile (Ex. 25:6; I Împ. 10:10; Cânt. 4:10, 14). Este vorba de niște substanțe de origine vegetală cu miros înțepător, pătrunzător (Cânt. 4:16): smirnă, dafin, trestie mirositoare, casie (Ex. 30:23, 24) și alte plante, mai puțin importante, provenind mai ales din Arabia meridională (I Împ. 10:2; Ez. 27:22). *Bosem* din Cânt. 5:13; 6:2 și *basem* din 5:1, traduse prin *miresme* în versiunile noastre, se referă probabil, la leacul alinător (balsamul) de Galaad.

2. *Nekhot* (Gen. 37:25; 43:11) ar putea fi o denumire specifică pt. *tragacantă* sau *balsamul styrax*. O formă a ac. cuv. figurând în II Împ. 20:13; Is. 39:2 indică miresmele în general.

3. *Sammim*, *mirozne delicate*, se aplica unor substanțe ce intrau în compoziția tămâiei (Ex. 30:7). Trei dintre ele sunt numite: stacte (opobalsamum), onice mirositoare (cochilia odoranta), galbanum (v. 34).

4. Trad. cuv. gr. *aroma*; termen care definește smirna și aloia (Mc. 16:1; Ioan 19:39, 40).

ARPACȘAD, ARPAKSHAD, ARPAXAD (etim. incertă; dacă ultima silabă a subst. este detașabilă, ea conține numele Chaldeeia). Fiu al lui Sem (Gen. 10:22-24; I Cr. 1:17, 18), și strămoșul îndepărtat al lui Avraam. El s-a născut la 2 ani după potop. La vârsta de 35 de ani, Arpacșad a născut pe Șelah și a murit în vârstă de 438 de ani (Gen. 11:10-13). Numele ac. poate defini nu numai o persoană, dar și o sem. sau chiar un ținut locuit de pop. ieșită din ac. fiu al lui Sem, născut la doi ani după potop. Arpacșad a fost identificat vreme îndelungată cu regiunea muntoasă ce cuprinde și vârful Zab, la N și NE de Ninive, regiune pe care geografii gr. o numeau Arrapachitis, iar asirienii Arabcha; dar ac. identificare nu explică silaba finală, *șad* (*shad*).

ARPAD. Cetate al cărei nume este de obicei asociat, în V.T., cu acela al Hamatului, ceea ce presupune că ele se aflau la o mică depărtare una de cealaltă (II Împ. 28:34; 19:13; Is. 10:9; Ier. 49:23). A fost plasat la Tell Erfad, la vreo 21 km depărtare spre N de Alep. Era o localitate importantă, expusă frecventelor atacuri asiriene. A văzut armatele lui Adad-nirari în anul 806 î.Cr. și ale lui Ashur-nirari

în anul 754. Tiglat-Pileser îl asediază și-l ia, în anii 742-740, iar în anul 720, Sargon înăbușă răscoala Arpadului și a cetăților cu care ac. s-a aliat.

ARPAXAD. V. *Arpacșad*.

ARSA. V. *Arșă*

ARTAXERXE, ARTAXERXES (vechiul cuv. persan era ARTAXASTHRA) - *cel ce face să domnească legea sacră*. Al treilea fiu al lui Xerxes și succesorul lui pe tronul Persiei, în anul 465 î.Cr., supranumit Mână-Lungă. De regulă, se dă ac. epitet sensul propriu, însă unii comentatori consideră că este vorba de o metaforă ce ar semnifica faptul că regele guverna un terit. foarte întins. Artaxerxe a fost influențat să interzică reconstruirea Ierusalimului (Ezra 4:7), dar ceva mai târziu el va reveni asupra acestei hotărâri (6:14). În anul 458 î.Cr., al 7-lea an al domniei sale, Artaxerxe l-a autorizat pe Ezra să reinstaleze la Ierusalim un mare număr de exilați evrei (Ezra 7:1, 11, 12, 21; 8:1). În anul 445 î.Cr., al 20-lea an al domniei sale, el permite lui Neemia să facă o primă călătorie în capitala iudaică și să reclădească zidurile acesteia (Nem. 2:1 și urm.). În fine, în al 32-lea an al domniei sale (433 î.Cr.), Artaxerxe îl autorizează pe Neemia, care locuia din nou de câțva timp în Persia, să se reîntoarcă la Ierusalim și să devină guvernatorul cetății restaurate și al împrejurimilor sale (13:7). Artaxerxe I moare în anul 424 î.Cr.

ARTĂ. Deși cercetările efectuate în solul Palestinei și al Siriei au scos la iveală urme foarte vechi ale unor activități artistice (oase sculptate, crani ornate cu cochilii de melc, porțelan, recipiente, obiecte de tot felul din argilă, fildeș, lemn, piatră, metal, statuete, basorelieful etc.) artele frumoase nu au fost cultivate de evrei decât la o dată foarte târzie. Cu excepția muzicii, ele nu au cunoscut o deosebită înflorire (v. *Muzică*). Timp de veacuri, israeliții s-au consacrat agriculturii: mai întâi în Egipt, apoi în Canaan, până pe vremea primilor împărați. Modul de organizare politică și religioasă a lui Israel nu reclama capitală, palat regal sau templu. De aceea artele plastice (în gr. *technê*, F.A. 17:29) nu au progresat deloc. În vederea construirii de palate regale și a Templului (I Împ. 6:15-35; II Cr. 3:5), David, Solomon și alți regi au trebuit să apeleze la artiști străini.

Dezvoltarea artelor plastice era limitată de a doua poruncă a Legii: „*Să nu-ți faci chip cioplit, nici vreo înfățișare a lucrurilor care sunt sus în ceruri, sau jos pe pământ...*” (Ex. 20:4). Evreii nu puteau să facă niște reprezentări ale unor fapte vii sau al oricărui obiect (Dt. 4:25) spre a le adora. În linii generale, ac. lege a fost respectată, și de aceea Biblia nu menționează picturi executate de israeliții pioși sau de alte persoane spre a le fi destinate lor. Însă când idolatria a pătruns în Israel și când israeliții, la fel ca pop. vecine, și-au înmulțit *chipurile cioplite*, porunca a doua a Legii nu a mai fost păzită.

Motivele sculptate care decorau Templul, edificiile, mormintele sau diferitele obiecte, aparțineau de regulă regnului vegetal (rozete, flori de lotus, frunze de acantă, ciorchine, precum și steluțe, forme arhitecturale: ornamente din linii încrucișate sau înălțuite etc.). Numai basoreliefurile din Templu reprezentau heruvimi în mijlocul unor plante agățătoare, finici și flori desfăcute (Ez. 41:16-26). Ac. excepție părea a fi autorizată prin cei doi heruvimi de aur care stăteau pe chivotul legământului. Reprezentarea unor chipuri de animale a fost, de asemenea, introdusă în mobilierul Templului, dar înfățișările respective își păstrau locul inferior și respectuos care se cuvine creaturilor lui Dumnezeu. Niște boi făcuți din bronz susțineau marele bazin numit Marea de aramă turnată a lui Solomon, un rezervor uriaș care avea o capacitate de cca 50 000 litri, cu un diametru de 6-8 m și o înălțime de 2-3 m (I Împ. 7:23-47).

De ce o asemenea lege care interzicea orice reprezentare idolatră a unor fapte vii sau a altor obiecte? „*Ea se explică de la sine. Pictura și sculptura au fost pt. cei din vechime instrumente ale idolatriei, vehicule ale acesteia. Pt. a împiedica abuzul de arte, la un mic pop. izolat în mijlocul unei întregi lumi idolatre, Domnul a găsit cu cale să restrângă utilizarea lor și a lăsat altora grija de a cultiva sculptura, pictura și toate celelalte arte reprezentative*” (H. Lesêtre, *Dictionnaire de la Bible Vigouroux*, vol. I, partea a II-a). În chipul acesta, evreii au trebuit să facă apel la resursele popoarelor vecine. În pustie, după ieșirea din Egipt, chivotul și vitelul de aur erau de inspirație egipteană. Când Solomon a vrut să construiască Templul și palatele sale regale, el s-a adresat fenicienilor care erau meșteri iscusiți și buni antreprenori. Inspirația ac. provenea, totuși, din Egipt și din Asiria. În ultimii ani ai

monarhiei israelite, suveranii și căpeteniile cele mai de seamă și-au conjugat sentimentul artistic cu gustul pt. lux, cerând să li se edifice locuințe magnifice (I Împ. 22:39; Ps. 45:8), în timp ce Templul Domnului se degrada mereu ca dovadă că pop. părăsise pe Dumnezeu lui. Proorocul Hagai se ridică și-l muștră cu severitate, spunând: „*Pentru voi a venit oare vremea să locuiți în case căptușite cu tavan, când Casa aceasta este dărâmată?*” (1:4). Iar Amos anunță judecata lui Dumnezeu: „*Voi surpa casele de iarnă și casele de vară; palatele de fildeş se vor duce, și casele cele multe se vor nimici*” (3:15). Judecată divină a fost însăși robia babilonică. La întoarcerea din exil, pe vremea lui Zorobabel, apoi pe timpul lui Irod cel Mare, iudeii au trebuit să facă din nou apel la serviciile unor meșteri străini pt. reconstruirea Templului. Unii iudei au cultivat arta, dar ei au împrumutat ceea ce ofereau artele străinătății, adaptând totul nevoilor serviciului divin și încadrându-se în prescripțiile Legii.

Monumentele sau obiectele de proveniență ebr. sunt foarte rare, dar vestigiile egiptene, asiriene, hitite, feniciene, persane, gr. sau romane ne permit să ne facem o idee despre ceea ce evreii au putut să fabrice, să construiască sau să comande.

Biblia menționează sculptori (Ex. 25:9-40), aurari-argintari (Ex. 31:1-11), compozitori (în Psalmi), cântăreți vocali și instrumentiști (II Cr. 5:11-14), zicători de parabole (Iotam, Jud. 9:7-20), poeți (Is. 40) și tot felul de meșteșugari (Ex. 36:2). Orice formă a artei, de la arhitectură și până la muzică, de la lucrări făcute cu acul și până la acelea care sunt opere de muzeu, toate acestea sunt un dar de la Dumnezeu. Oamenii sunt *chemași* de Dumnezeu să exercite activitatea lor artistică (Ex. 35:30). El iubește frumosul; Solomon „*a acoperit casa cu pietre scumpe ca po-doabă*” (II Cr. 3:6). Frumusețea trece dincolo de lumea materială și ne aduce să ne exprimăm reverența profundă față de Creatorul tuturor lucrurilor. În Cortul Întâlnirii (Ex. 25; 26), figurile artistice (heruvimi, flori etc.) glorificau pe Dumnezeu prin frumusețea lor. Acestea exaltau puterea Sa, gloria Lui etc. Muzica servește, de asemenea, scopului de a-L glorifica pe Dumnezeu (II Cr. 29:25-30). Dar arta trebuie să nu ajungă niciodată stăpân, ci să rămână totdeauna un slujitor.

ARTE ȘI MESERII. Termenii ebr. *Harrach* (*cel care taie* cu o unealtă fierul, piatra, lemnul

sau pământul) și *Hochebh* (*cel care combină* pt. a săvârși o lucrare) indică un meșteșugar, în special cel ce lucrează în metal (argintarul, căldărarul, II Cr. 24:12; Is. 40:19; fierarul, II Cr. 24:12; Is. 44:12), dar și lemnarul (Is. 44:13; II Împ. 12:12), cioplitorul de piatră (II Sam. 5:11), șlefuitorul de pietre scumpe (Ex. 28:11) și făuritorii de idoli (Ex. 44:9-20). Săpăturile întreprinse în câmpia Șinear (Babilonia) au relevat cunoașterea unor meserii manuale și practicarea lor pe o scară largă în jurul mileniului IV î.Cr. Bijuterii foarte bine prelucrate regăsite la Ur în Chaldeea, orașul de origine al lui Avraam, mărturisesc despre existența unei arte a prelucrării metalelor prețioase în cursul mileniului II î.Cr. Bețaleleel și Oholiab au fost umpluți cu Duhul lui Dumnezeu pt. a exercita tot felul de arte și meserii în vederea facerii Cortului și a furniturilor sale (Ex. 35:30 și urm.; 36:1 și urm.).

Israeliiți practica aceleași meserii ca pop. vecine. În contactele ocazionale cu ac. popoare, ei își dezvoltau cunoștințele și abilitatea, și deși nu aveau niște specialiști de mare anvergură printre ei, au făcut lucruri de calitate, așa cum o dovedesc chiar puținele obiecte scoase la lumina zilei. Filistenii i-au învățat să prelucereze fierul (I Sam. 13:20), fenicienii vopsitoria și prelucrarea sticlei (meșteșugarii din Tir). Desenatori, maiștri, lemnari și alți meseriași fenicieni au ajutat la construirea palatului lui David și a Templului lui Solomon (II Sam. 5:11; Ezra 3:7). Meșteșugarii lucrau pe cont propriu sau pe socoteala altora; în ultimul caz, meseriașul respectiv era numit *mercenar* (în ebr. *sakhir*).

Unii meșteșugari se grupau pe cartiere, de unde au rezultat piețele orașelor moderne ale Orientului Mijlociu. O asemenea regroupare a condus la înființarea unor bresle cum ar fi acelea ale vopsitorilor și țesătorilor (I Cr. 4:21), sau breasla cărturarilor la Iaebeț (I Cr. 2:55). La Ierusalim, lucrătorii în lemn și gravorii în piatră lucrau în interiorul cetății. Olarii și postăvarii, din contră, își practica meseria în câmpii, în afara zidurilor cetății. Membrul unui clan (breaslă) era numit *fiul* meșterului sau al corporației respective. În epoca romană, breslele deveniseră grupări politice influente și își exercitau meseria sub licență imperială. Ele erau conduse de un secretar al corporației. Astfel, la Efes, Dimitrie era șeful corporației argintarilor (F.A. 19:24).

Pt. relații mai ample cu privire la unele meserii, v. art.: *Agricultură, Păstor, Nălbitor,*

Cărămidă, Broderie, Lemnar, Constructor, Tăbăcar, Îmbălsămare, Fierar, Postăvar, Grava, Zidar, Pâine, Parfum, Olar, Pielar, Țesut, Vin.

ARTEMA, ARTEMAS - *darul lui Artemis*. Tovarăș al lui Pavel pe care ap. intenționa să-l trimită cu un mesaj la Tit (Tit 3:12).

ARTEMIS. Zeița vânătoarei la greci, corespunzând cu Diana la romani (F.A. 19:23) (v. *Zeități păgâne*).

ARȚA, ARSA - *desfătare*. Intendent al palatului imperial al lui Ela, la Tirța (I Împ. 16:9).

ARUBOT, ARUBBOTH - *zăbrelele*. Localitate menționată împreună cu Soco și Hefer (I Împ. 4:10). Identif. plauz. 'Arrabeh, lângă Dotân. Alt plasează Ahubotul la NV de Dotân, pe meleagurile Tell el-Asarrarului.

ARUMA (sens pos. *o moviliță*). Un sat de lângă Sihem, la un moment dat reședința lui Abimelec (Jud. 9:41). S-a crezut că Aruma poate fi identificată cu Ruma (II Împ. 23:36), plasând-o, prin ipoteză, la el-Ormeh, la 10 km SE de Sihem.

ARVAD - *rătăcitor*. Cea mai de N din cetățile feniciene de unde proveneau marinarii și curajoșii apărători ai Tirului (Ez. 27:8, 11). Este vorba de insula Aradus din apropierea coastelor feniciene (I Mac. 15:23). Arvadul se numește acum Ruwad, la vreo 200 km N de Tyr.

ARVADIAN, ARVADIT - locuitor al Arvadului. Locuitorii ac. cetăți erau considerați cananiți (Gen. 10:18; I Cr. 1:16).

ARVUNĂ. Plata anticipată, parțială, a unui salariu, a unei sume promise. Acontul, gajul, garanția achitării întregii sume. Dovada materială a faptului că tranzacția încheiată este fermă, solidă, că respectiva convenție va fi respectată, că promisiunea va fi ținută. În principiu, arvuna, zălogul, este de aceeași natură cu ultima rată a plății pe care o și garantează. În inima credinciosului, Duhul Sfânt este gajul moștenirii sale (II Cor. 1:22; 5:5; Ef. 1:13, 14).

ASA, ASSA - *medic*.

1. Un levit, fiul lui Elcana; el locuia într-un sat al netofatiților (I Cr. 9:16).

2. Rege al lui Iuda. S-a suit pe tron în al 20-lea an al domniei lui Ieroboam, împ. lui Israel.

Era fiul lui Abiam și nepotul lui Roboam. Bunica sa (care avea titlul de regină-mamă) era Maaca, fiica lui Abișalom (I Împ. 15:2, 9-10). Primii 10 ani ai domniei lui au fost ani de pace (II Cr. 14:1). El a alungat din țară pe sodomiti, a sfărâmat idolii înaintașilor săi și a retras bunicii sale titlul de regină-mamă din pricină că ac. făcuse un simulacru al Astartelei (I Împ. 15:9-13; cf. 14:22-24; II Cr. 14:1-5; 15:16). A distrus, pe cât i-a stat în putință, altarele dumnezeilor străini, înălțimile și stâlpii închinați soarelui din toată țara lui Iuda (II Cr. 14:3-5; cf. I Împ. 22:46; II Cr. 19:3). Însă cu toate că inima lui Asa a fost întreagă a Domnului, pop. tot mai aducea ocazional jertfe pe înălțimi (I Împ. 15:14; II Cr. 15:17). Etiopianul Zerah, în fruntea unei uriașe armate de africani, invadează împ. lui Asa, însă ac., grație ajutorului Domnului, îi înfrânge și-i alungă din țară (II Cr. 14:9-15). În al 15-lea an al domniei lui, încurajat de proorocul Azaria, isprăvește opera de restabilire a cultului Domnului, așază din nou altarul arderilor-de-tot înaintea pridvorului Templului și înduplecă pop. să reînnoiască legământul cu Dumnezeu (15:1-15). În al 36-lea (sau al 16-lea, v. *Cronologie*), an, Baeșa, împ. lui Israel, ocupă ținutul lui Beniamin și fortifică Rama (aflată pe drumul principal ce ducea de la Ierusalim spre regiunile nordice). Asa, prea slab pt. a recuceri Rama și a redeschide drumul închis de Baeșa, ia bogățiile din vistieria Templului și le trimite lui Ben-Hadad, regele Damascului, pt. a trece de partea sa și a rupe legământul cu Baeșa. Ben-Hadad invadează regiunea de N a împ. lui Israel și astfel îl determină pe Baeșa să părăsească Rama. Cu materialele de construcție depozitate acolo de Baeșa, Asa fortifică Gheba și Mițpa. Proorocul Hanani îl mustră pe rege pt. politica sa oportunistă, deși făcuse mai înainte experiența ajutorului divin pe vremea invaziei etiopiene. Dar Asa, mâniat din pricina intervenției profetului, poruncește întemnițarea sa (I Împ. 15:16-22; II Cr. 16:1-10). În al 39-lea an al domniei sale, se îmbolnăvește de picioare. În strâmtorarea sa, caută ajutor la medici, și nu solicită intervenția Domnului (I Împ. 15:23; II Cr. 16:12). La sfârșitul vieții sale, Asa nu a mai fost tot așa de credincios Domnului cum fusese în tinerețe. A murit în al 41-lea an al domniei și a fost îngropat, cu toate onorurile regale, într-un mormânt pe care și-l săpase în cetatea lui David.

ASAEL, ASSAEL, ASAHIEL - Dumnezeu a făcut.

1. Un fiu al Teruiei, sora lui David. Asael, fratele lui Ioab și al lui Abișai (I Cr. 2:16) era vestit din cauza curajului și agerimii sale deosebite (II Sam. 2:18; 23:24). Aparținea armatei lui David. Cu prilejul învălmășelii care a cuprins trupele lui Iș-Boșet la Gabaon, Asael urmărește pe Abner, căpetenia lor, cu scopul de a-l ucide. După ce l-a avertizat zadarnic să renunțe, Abner l-a străpuns cu sulița pt. a-și scăpa propria viață (2:12-23). Moartea lui Asael a survenit mai înainte ca David să fi fost rege peste tot Israelul. Totuși, când David și-a organizat armata în 12 divizii, a încredințat-o pe cea de a patra lui Asael, și apoi fiului acestuia, Zebadia (I Cr. 27:7). Ac. ciudată formulare ar putea semnifica faptul că, comanda diviziei în luna a 4-a, cuvenită casei lui Asael, trebuia să fie exercitată de fiul său, devenit căpetenia acestei case. De asemenea, este posibil să fi existat o convenție anterioară pe care noua organizare a prelungit-o dându-i noi dimensiuni.

2. Unul din leviții pe care i-a pus Iosafat să învețe pe pop. Legea Domnului (II Cr. 17:8-9).

3. Inspector al Templului, sub domnia lui Ezechia (II Cr. 31:31).

4. Tatăl unui anume Ionatan (Ezra 10:15).

ASAF, ASAPH, ASSAF - colector.

1. Un levit. Fiul lui Berechias, din fam. lui Gherșom (I Cr. 6:39, 43). Însoțit de Heman și Etan, el a făcut să răsună țimbalele înaintea chivotului Domnului când ac. a fost adus din casa lui Obed-Edom în cetatea lui David (15:16-19). Împ. David i-a încredințat mai târziu sarcina de a cânta permanent cu țimbalul în timpul serviciului divin (16:4, 5, 7). În cele din urmă, rânduiala slujbelor la Templu fiind determinată cu precizie, Asaf a devenit căpetenia uneia din cele 3 fam. de cântăreți instrumentiști însărcinate să laude și să slăvească pe Dumnezeu (25:1-9). În timpul serviciului religios, ei stăteau pe partea dreaptă (I Cr. 6:39). Ac. fam. este des menționată în Scriptură (II Cr. 20:14; 29:13). Un număr de 158 dintre membrii ei, toți cântăreți, s-au întors din Babilon (Ezra 2:41; Nem. 7:44). Ei au condus cântarea psalmilor când Zorobabel a pus temelile Templului Domnului (Ezra 3:10). Titlurile a 12 psalmi (Ps. 50 și 73-83) îl indică pe Asaf ca autor, sau poate fiii săi, de ex. Ps. 74 și 79; cf. II Cr. 29:30). Ps. 50 aparține celei de a doua cărți a Psalmilor, iar ceilalți

constituie esențialul cărții a 3-a. Numele curent folosit aici pt. Divinitate este *Dumnezeu*, și mai rar *Domnul*. La fel ca ceilalți conducători ai cântăreților, Asaf este numit prooroc sau *văzător* (II Cr. 29:30; cf. 35:15 și I Cr. 25:5).

2. Tatăl arhivarului împ. Ezechia (II Împ. 18:18).

3. Intendentul parcului regal din Palestina sub domnia lui Artaxerxes Mână Lungă, regele Persiei (Nem. 2:8).

4. În I Cr. 26:1, citiți Ebiasaf (cf. 9:19).

ASAHIEL. V. Asael.

ASAIA, ASAYA, ASSAYA, ASYA - Domnul a făcut.

1. Căpetenie a sem. lui Simeon (I Cr. 4:36).

2. Levit, capul fam. lui Merari, pe vremea lui David (I Cr. 6:30; 15:6, 11).

3. Bărbat din sem. lui Iuda, fiul lui Baruc, și capul fam. lui Șela, pe vremea întoarcerii din captivitatea babilonică (I Cr. 9:5). Cunoscut și sub numele sinonim de Maaseia (Nem. 11:5).

4. Un ofițer trimis de împ. Iosia împreună cu alți bărbați la proorocița Hulda spre a-L întreba pe Domnul, prin ea, cu privire la cele auzite de Iosia când Hilchia a citit cartea Legii pe care o găsisese în Casa Domnului (II Împ. 22:12, 14; II Cr. 34:20).

ASAPH. V. Asaf.

ASAREEL, ASSAREL - Dumnezeu a legat. Fiu al lui Ieha-Leleel (I Cr. 4:16).

ASAREELA, ASHAREELA, ASSARELA, ASARELA - drept, integru înaintea lui Dumnezeu. Fiu al lui Asaf (I Cr. 25:2). Numit la v. 14 Iesareela (alte versiuni Iesarela), nume ce are același sens.

ASARHADDON. V. Esar-Hadon.

ASAYA. V. Asaia.

ASBEL. V. Așbel.

ASCALON, ASKALON, ASHEQELON - punct de plecare, migrație. Una din principalele cinci cetăți ale filistenilor; fiecare dintre acestea avea propriul ei domnitor (Ios. 13:3). Ascalonul era situat pe o vale a litoralului mediteranean (Ier. 47:5, 7), la cca 20 km N de Gaza. Ac. oraș era centrul cultului închinat lui Derceto, zeița cu corp de pește, ale cărei sanctuar și lac se aflau

în partea de răsărit a localității. Sem. lui Iuda l-a cucerit pe vremea Judecătorilor (Jud. 1:18), dar orașul ajunge după scurt timp în mâna vechilor săi stăpâni (14:19; I Sam. 6:17). Pe vremea lui Ieremia, un faraon egiptean a nimicit o mare parte din locuitorii orașului, lăsând cu viață o mică rămășiță (Ier. 47:1, 5, 7; Țef. 2:4, 7; cf. Zah. 9:5). Ionatan Macabeul a luat Ascalonul de două ori (I Mac. 10:86; 11:60). El a fost localitatea natală a lui Irod cel Mare și locul de reședință al sorei sale Salome. Pe vremea când era procurator Florus, iudeii au atacat Ascalonul și i-au pus foc (Răzb. 2:18:1). Ceva mai târziu, locuitorii lui s-au răzbunat și au ucis 2 500 de persoane (2:18:5). În anul 1270 d.Cr., sultanul Bibars a distrus Ascalonul și a astupat cu pietre portul lui. Orașul se află într-un amfiteatru natural format dintr-un banc de stâncă a cărui parte concavă este orientată spre mare. Zidul de apărare mergea de-a lungul crestei stâncoase. Regiunea respectivă este fertilă. Aici se întâlnesc fructe mult căutate: mere de soiuri valoroase și smochine deosebit de gustoase provenite de la un sicomor numit smochinul lui Faraon. Tot din Ascalon provine soiul de ceapă care-i poartă numele - *Allium ascalonium*, adică hașma.

ASCHAN. V. *Așan*.

ASCHTAROTH. V. *Aștarot*.

ASCHTEROTH. V. *Aștarot*.

ASCHENAZ. V. *Așchenaz*.

ASCULTA, ASCULTARE - în ebr. *chama'*; în gr. *akouô* = a pleca urechea la, a ține seama de (Gen. 23:8; Ex. 4:9; Am. 5:23; F.A. 2:22; 15:12). Dumnezeu ascultă rugăciunile, adică le împlinește (Gen. 17:20; 30:6; Ps. 61:5; F.A. 7:34). El ia aminte la strigătele celui neprihănit (Ps. 22:25), ascultă suspinele sale (Ps. 102:20). Domnul cheamă pe om să asculte Cuvântul Lui (Ier. 7:2; 17:20; 19:3; 21:11). Avraam și mulți alții au ascultat glasul Domnului (Gen. 22:18; I Sam. 15:22). Samuel a răspuns chemării lui Dumnezeu prin cuvintele: „*Vorbește, Doamne, căci robul Tău ascultă*” (I Sam. 3:10). Pt. a fi pătruns de voia lui Dumnezeu, evreul pios își începe zilnic rugăciunea sa rituală prin cuvintele: „*Ascultă, Israele!*” (Dt. 6:4; Mc. 12:29). Dumnezeu a vorbit pop. Israel, dar ac. nu l-a ascultat (I Cor. 14:21; cf. Is.

28:11-12). El le-a dat pe Moise și pe prooroci, dar pop. s-a împietrit (Lc. 16:29).

Dumnezeu poruncește oamenilor să asculte de Fiul Lui (Mt. 17:5; Lc. 9:35). La rândul Lui, și Isus a cerut să fie ascultat (Mc. 7:14), să se ia aminte la pildele Lui (Mt. 21:33), să fie înțelese (Mt. 11:15; 13:9, 43; Ap. 2:7) cuvintele Sale. Cei ce le ascultă și le pun în practică obțin viața veșnică (Ioan 5:24; v. și Iac. 1:23-25).

ASCULTARE, SUPUNERE. (În fr. pt. verbul și subst. de la art. precedent avem *écouter* și *écoute*, iar pt. verbul și subst. de la ac. art. *obéir* și, respectiv, *obéissance*, totul traducându-se în românește prin *a asculta* și *ascultare*. N.Ed.). Atât în Vechiul, cât și în Noul Testament, verbul *a asculta* (în fr. *obéir*) este înrudit cu *a asculta* (în fr. *écouter*, care ar putea fi redat și prin *a auzi*. N.Ed.). Astfel cuv. ebr. *chama'* (corespondent în gr. *hypakouô*) înseamnă, deopotrivă, *a auzi* și *a asculta* (Gen. 3:17; 16:2; Ef. 6:1; Col. 3:20). *A nu se supune* (*parakouô*) înseamnă *a nu asculta de glasul lui Dumnezeu* (Ps. 81:11; Ier. 7:24-28).

Esența ascultării constă în subordonarea voinței proprii unei voințe exterioare (a lui Dumnezeu sau a unui om), recunoscută drept o autoritate. Se subînțelege că ac. autoritate a comunicat, în mod clar, voia sa celor din partea cărora pretinde ascultare. În cazul lui Dumnezeu, ac. ascultare implică: a. recunoașterea suveranității Sale; b. revelarea voii Lui (prin intermediul Scripturii sau în mod direct); c. înțelegerea ac. voințe.

Cum ascultarea este un lucru fundamental în relațiile dintre copii și părinții lor (Pv. 1:8; 30:17), sau dintre robi și stăpânii lor (Ef. 6:5; Col. 3:22), ea este, de asemenea, și în ce privește toate raporturile omului cu Dumnezeu (Dt. 11:26-28). Chestiunea ascultării prezintă o importanță crucială de pe primele pagini ale Bibliei: Adam și Eva au fost supuși unui test de ascultare. Neascultarea primului om a antrenat toată omenirea sub blestem, un blestem din care a putut-o izbăvi numai ascultarea lui Isus Cristos, *al doilea Adam* (Rom. 5:19; Filip. 2:8; I Cor. 15:22).

La fel ca în tratatele de suzeranitate cunoscute în Orientul antic, în Vechiul Legământ, ascultarea poporului-vasal condiționa favoarea divină (Ex. 19:5). Dar Israel a fost mereu neascultător față de Dumnezeu (Ps. 81:11; Ier. 3:13; 11:3). Autorul Noului Legământ pune accentul pe ascultare ca dar al lui Dumnezeu,

prin intermediul Duhului Lui, pt. a ne permite să ne bucurăm de favoarea divină (Ier. 31:33; 32:40; Ez. 36:26, 27; 37:23-26). Într-adevăr, o ascultare veritabilă este imposibil de realizat numai prin eforturile voinței omenești; harul lui Dumnezeu este singurul care ne poate face capabili de a asculta cum se cuvine.

Isus Cristos a fost pt. noi un model desăvârșit de ascultare ca rob (Is. 42:1), supus voii Tatălui Său (Ps. 40:8; Lc. 22:42; Ioan 4:34; 5:30; 6:38; 8:28-29; 10:18), precum și autorităților omenești (Mt. 3:15; Lc. 2:51-52). El „*S-a făcut ascultător până la moarte, și încă moarte de cruce*” (Filip. 2:8), „*învățând să asculte prin lucrurile pe care le-a suferit*” (Evr. 5:8). Ascultarea ocupă un loc foarte important în N.T. Aici se vorbește de ascultarea de adevăr (în gr. *peithomai* = *a se lăsa convins până în adâncul ființei*) (Rom. 2:8; Gal. 5:7), de ascultarea de Ev. (Rom. 10:16), de ascultarea de Isus Cristos (II Tes. 1:8) sau de ascultarea de credință (credința fiind ascultarea conștiinței, a inimii și a voinței de adevărul divin) (F.A. 6:7; Rom. 1:5).

Isus Cristos, atingând perfecțiunea, „*S-a făcut pentru toți cei ce-L ascultă urzitorul unei mântuirii veșnice*” (Evr. 5:9). Or, tocmai faptul ac. îl îndreptățește pe Pavel să aducă Neamurile la ascultare, în cuvinte și în fapte (Rom. 15:18).

Viața celor ce au ajuns la „*ascultarea credinței*” nu se oprește aici, ascultarea continuă, căci ei au fost aleși „*pentru ascultare*” (I Pet. 1:2). În felul acesta, ei urmează exemplul Stăpânului lor (I Pet. 2:21) care a subliniat importanța ascultării (Mt. 7:21; 12:50; Ioan 14:21; 15:14). Apostolii, la rândul lor, îi îndeamnă pe credincioși la ascultare (Rom. 6:17; II Cor. 10:5; Iac. 1:22, 25; I Pet. 1:14, 22; I Ioan 2:17). În II Cor. 7:15, Tit își amintește cu emoție de ascultarea dovedită de corinteni când l-au primit în mijlocul lor. În Film. 21, Pavel, care se bizuie pe ascultarea lui Filimon, este sigur că ac. din urmă îl va reprimi pe Onisim.

Epistola către Evrei îi sfătuiește pe credincioși să asculte de mai-marii lor și să le fie supuși, deoarece oamenii aceștia veghează asupra sufletelor lor de care vor trebui să dea socoteală (13:17).

Creștinii trebuie, de asemenea, să asculte de autorități (Tit 3:1), dar în limitele ascultării de Dumnezeu (cf. cuv. lui Isus: „*Dați Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu*”, Mt. 22:21; cf. F.A. 4:19). Însă împotrivirea față de autorități în

numele ascultării de Dumnezeu are consecințe pe care creștinul trebuie să fie dispus să le suporte (F.A. 4:21; 5:18, 40).

ASCUNDE (în ebr. *satar*) - *a disimula, a pune la adăpost*. În V.T., *a ascunde* implica ideea de separare: Cain separat, alungat dinaintea prezenței lui Dumnezeu după uciderea lui Abel (Gen. 4:14); Iacov părăsind pe Laban după ce a petrecut 20 de ani în slujba sa (Gen. 31:49); Abiatar fugind din cetatea Nob pt. a se duce la David (I Sam. 23:20); Dumnezeu punând pe Ieremia și Baruc la adăpost spre a nu-i putea ajunge mâna împ. Ioiachim (Ier. 36:26). *A ascunde* mai înseamnă *a se preface că nu știe, a nu ține seama de*. Astfel, Dumnezeu își ascunde Fața de casa lui Iacov din pricina păcatelor sale (Is. 8:17). Când se vorbește de ascunderea păcatului lui David, în Ps. 51:7, ac. înseamnă că Dumnezeu l-a iertat (în ac. caz *a ascunde* este tradus prin *a curăți*).

În N.T., cuv. gr. *kryptô* indică ceva pus și păstrat într-un loc tainic, ferit de privirile indiscrete, ascuns de cei ce ar vrea să-l descopere (Mt. 5:14; 13:44; 25:18, 25; Lc. 1:24; 11:33; Ioan 8:59; 12:36; Evr. 11:23; Ap. 6:15). De exemplu, tainele inimii (I Cor. 14:25) sau Dumnezeu, care este „*în ascuns*” (Mt. 6:4, 6, 18). Lucrurile ascunse de la facerea lumii, adică mântuirea lui Dumnezeu (v. Mt. 13:35; cf. Ps. 78:2; Rom. 16:25; Ef. 3:9; Col. 1:26) ș.a. rămân necunoscute înțelepților și pricepuților ac. lumi (Mt. 11:25; Lc. 10:21). Unele cuv. ale lui Isus Cristos rămân ascunse ucenicilor (Lc. 18:34). Pavel îi asigură pe efeseni că el nu le-a ascuns nimic din conținutul Evangheliei (F.A. 20:20, 27).

ASDOD, AŞDOD. În N.T. apare AZOT - *loc fortificat, castel*. Una din principalele 5 cetăți filistene, fiecare dintre acestea fiind guvernată de către un domnitor. Sediul cultului lui Dagon (Ios. 13:3; I Sam. 5:1 și urm.; 6:17; I Mac. 10:83; 11:4). Anachimii au rămas aici după ce evreii au cucerit Canaanul (Ios. 11:22). Orașul ac. a fost acordat sem. lui Iuda (15:46, 47), dar nu a fost luat în stăpânire. Punând mâna pe chivotul Domnului la Eben-Ezer, filistenii l-au dus la Asdod și l-au așezat în templul lui Dagon (I Sam. 5:1-8). Dumnezeu a trimis o judecată asupra locuitorilor Asdodului și chivotul a fost transferat la Gat (v. 6-8). Ozia, împ. lui Iuda, a dăruit zidurile de apărare ale Asdodului (II Cr. 26:6). Sub domnia

lui Sargon, Tartan (titlul comandantului suprem al oștilor asiriene) l-a asediat, reușind să-l ocupe (Is. 20:1). Sub domnia unor regi asirieni, respectiv de la Sargon până la Esar-Hadon, Asdodul a fost guvernat de un slujbaş înalt căruia asirienii i-au dat titlul de împărat. În anul 630 î.Cr., Psammetic, împ. Egiptului, distruge complet Asdodul după un asediu care a durat 29 de ani (cf. Herod. 2:157). A supraviețuit doar o mică rămășiță (2:157; Ier. 25:20; cf. Țef. 2:4; Zah. 9:6). Locuitorii Asdodului s-au numărat printre cei ce s-au opus reconstruirii zidurilor Ierusalimului. Ei vorbeau o altă limbă decât israeliții de pe vremea aceea. Totuși, unii evrei întorși din robie, s-au căsătorit cu femei asdodiene (Nem. 4:7; 13:23, 24). Macabeii (I Mac. 5:68; 10:84) l-au asediat de două ori și l-au distrus parțial, dar romanii l-au refăcut către anii 55 î.Cr. În N.T., orașul se numea Azot. Plecând de aici, Filip a predicat Ev. până la Cezareea (F.A. 8:40). Mai târziu, Azotul devine reședința unui episcop. Era situat pe amplasamentul satului Esdud, pe panta răsăriteană a unei coline rotunde, în mijlocul sicomorilor și smochinilor aduși din Africa de Nord, la 15 km NE de Ascalon, la vreo 5 km de Mediterana și cam la jumătatea drumului dintre Iafa și Gaza. Săpăturile arheologice întreprinse la Asdod sub conducerea lui Dothan între anii 1962 și 1972 au confirmat din plin că Asdodul fusese o cetate filisteană. A fost descoperită o figurină cu chip de femeie care intrase în componența scaunului de domnie. Probabil că ac. reprezintă una dintre zeițele filistene. Interesul pt. o asemenea descoperire rezidă în faptul că noi cunoaștem în prezent foarte puține lucruri despre cultura filistenilor, și încă nimic despre limba vorbită de ei.

ASDODIAN, ASDODIT. Locuitor din Asdod sau originar din ac. cetate (Ios. 13:3; Nem. 4:4, 7).

ASEBEL. V. *Așebel*.

ASEDIU. V. *Război*.

ASENAT. V. *Asnat*.

ASER. V. *Așer*.

ASHARELA. V. *Asareela*.

ASHAWATH. V. *Așvat*.

ASHER. V. *Așer*.

ASHIMA. V. *Așima*.

ASHOD. V. *Asdod*.

ASIA. Continentul aflat la E de Europa și de Africa (Herod. 4:36-40). Ac. nume a fost folosit într-un sens mai restrâns pt. a desemna împ. Seleucizilor (I Mac. 8:6; 11:13) care cuprindea Siria și alte vaste regiuni de pe malul apusean al râului Halys. După ce au remis majoritatea ac. ținuturi occidentale - Misia, Lydia, Frigia - lui Eumenes II, regele Pergamului, romanii au numit *Asia* împ. Pergamului. Când ei au adjudecat ac. împ. în anul 133 î.Cr., i-au adăugat Halicarna împreună cu o fâșie de litoral și au constituit astfel *prov. Asia* (F.A. 6:9; 27:2; I Pet. 1:1; Ap. 1:4, 11). Totuși, Pliniu face o distincție între Frigia și Asia (5:28). La fel Pavel și alții (F.A. 2:9, 10; 16:6). Ținuturile care au fost înglobate și-au păstrat și vechiul lor nume. Pavel, călătorind aproape de hotarele Asiei, fără a pătrunde acolo, spune că ac. se află în fața Misiei (F.A. 16:7), unde se găsea Pergamul, una din cetățile *prov. romane Asia* (Ap. 1:4, 11). Inițial, ac. *prov.* a fost administrată de propretori, dar în anul 27 î.Cr. a trecut sub autoritatea senatului roman, unde a rămas timp de 300 de ani, guvernatorii fiind proconsuli (cf. F.A. 19:38). Efesul era capitala sa. În N.T., cuv. *Asia* indică *prov. romană Asia* (F.A. 19:10, 22, 26, 27; 20:4, 16, 18; 21:27; 24:18; 27:2; I Cor. 16:19; II Cor. 1:8; II Tim. 1:15).

ASIARH - *mai mare al Asiei*. Căpetenie în *prov. romană Asia*. Membrul unui consiliu alcătuit din delegații trimiși de un grup de orașe ale *prov. romane Asia* pt. a organiza o sărbătoare și jocuri în onoarea împ. roman. Festivitățile aveau loc o dată pe an, prin rotație, într-unul din orașele care beneficiau de ac. onoare. Asiarhii erau aleși în fiecare an, dar ei au reușit să formeze, cu timpul, o corporație influentă care obținea adesea realegerea membrilor săi. La Efes, mai-marii Asiei erau prieteni ai lui Pavel (F.A. 19:31).

ASIDEENI, HASIDEENI - din gr. *Asidaioi* provenit din ebr. *Hasidim*, care înseamnă *pios*. O partidă evreiască atașată cu încăpățănare de Legea mozaică (I Mac. 2:42). Ei s-au alăturat lui Matatia; mai târziu l-au sprijinit pe Iuda Macabeul în majoritatea proiectelor sale

(I Mac. 2:42; II Mac. 14:6), dar au căutat, fără consimțământul lui, să încheie pace cu sirienii (I Mac. 7:13).

ASIEL - *Dumnezeu a făcut*. Un membru al sem. lui Simeon (I Cr. 4:35).

ASIN. V. *Măgar*.

ASINCRIT, ASYNCRIT - *incomparabil, inegalabil*. Un creștin din Roma căruia Pavel îi trimite salutări (Rom. 16:14).

ASIR, ASSIR - *prizonier de război, deportat*.

1. Un urmaș al lui Levi prin Core, născut în Egipt (Ex. 6:24; I Cr. 6:22).

2. Un urmaș al lui Asir de la pct. 1 (I Cr. 6:23, 37).

3. Un fiu al regelui Ieconia (Ioiachin) (I Cr. 3:17). Numele Asir nu este menționat în versiunile revizuite, nici în cea sinodală (referință la versiunile franceze. N.Ed.). Corectorii au transformat numele Asir într-un adj. calificativ care se aplică lui Ieconia și l-au redat prin *prinsul de război*. Dar articolul hotărât nu figurează nici în textul ebr., nici în Septuaginta. Numele Asir sugerează mai degrabă că cel ce-l purta a fost născut în captivitate. Explicația ac. corespunde și altor indicii. Ieconia avea numai 18 ani când a fost dus în Babilon, și nu apar copii pe listă membrilor fam. sale care să fi fost deportați odată cu el (II Împ. 24:8-15). Asir nu a ajuns pe tron, ci Șealtiel.

ASIRIA - în gr. *Assyria*, din ebr. *'achchur*, din akkad. *Ashshur*. Țară situată la E de Tigru, între 35 și 37° latitudine N. Singurul oraș aflat la V de Tigru era Assur, vechea capitală, de la care și-a luat numele toată regiunea, regiune care avea să cuprindă, la un moment dat, terit. limitat la N de munții Armeniei, la E de munții Mediei, la S de râul Zab. La o mică depărtare de Tigru, spre V, ac. reg. atinge Mesopotamia. Numele Asiria se aplică adesea, prin extindere, vastului imperiu cucerit și guvernat de asirieni. Asiria propriu-zisă, așezată la o altitudine mai ridicată ca Babilonia, beneficia de un climat mai favorabil decât aceasta.

Locuitorii regiunii situate la N de Babilonia nu erau de pură rasă semită. Originea asirienilor este încă învăluită în mister. Fără îndoială că ei reprezentau un amalgam de diverse populații, printre care se numărau și hurienii (huriții). În final, elementul semit prevalează.

Către anii 2900 î.Cr., exista la Assur o colonie de sumerieni. Însuși numele de Ninive indică o influență sumeriană. Mai târziu, Asiria a făcut parte din imperiul akkadian. Limba vorbită la Assur, foarte înrudită cu cea vorbită la Akkad, se scria, de asemenea, în cuneiforme. Civilizația asiriană datora mult babilonienilor, hitiților și huritilor. O dinastie de domnitori akkadieni ai Assurului, ajunși la putere după ce s-a prăbușit Urul, a fondat colonii în E Asiei Mici, în sec. 20 î.Cr.

Expansiunea comerțului asirian. Nomazii amoriți tăiaseră vechiul drum care, trecând prin Mari și Ibla, lega Babilonia de Eufratul de Sus, dar asirienii au deschis o nouă cale de comunicație prin Tigru de Sus, de-a curmezișul terit. hurit. Urmașii coloniștilor lor au lăsat mii de documente cu caracter comercial: *tabletele din Capadocia* (din anii 1920-1870 î.Cr.).

Istorie. Între anii 1950-1850 î.Cr., Asiria a fost supusă babilonienilor, devenind independentă la finele acestei perioade. De prin anii 1800 și până pe la 1380, Asiria a fost atacată de hitiți, de egipteni (Thutmes III), de huriti. Ashuruballit (1380-1341) i-a redat forța. Între anii 1341-1232 au avut loc expediții asiriene în toate direcțiile. Salmanasar I (1280-1260), un mare cuceritor, a clădit cetatea Kalah (Kahlu), capitala sa, la vreo 64 km S de Ninive. Tukulti-Ninurta, fiul său (1260-1232), a guvernat Babilonia timp de 7 ani după care a fost detronat de propriul lui fiu. Căderea împ. hitite a condus la slăbirea comerțului asirian, dar a constituit un câștig pt. babilonieni. Asiria și-a mai revenit odată sub domnia lui Ashur-dan I (1175-1140) și a ajuns în culmea gloriei sub domnia lui *Tiglat-Pileser* (către anii 115-1102) care și-a impus controlul asupra tuturor drumurilor principale ale Asiei occidentale. Capitala sa era Assur. După moartea lui, puterea asiriană a mers în declin, ceea ce a permis lui David și lui Solomon să-și întindă hotarele împărăției lor.

Tukulti-Ninurta II (890-885), apoi Aurnasirpal, fiul său (885-860), au fost niște mari cuceritori. Aurnasirpal reclădește Kalahul. Câștigând victorii în NE și la NV, el atinge Mediterana și supune la un tribut cetățile feniciene. *Salmanasar III* (860-825), fiul lui, îi urmează pe tron. A fost primul rege asirian care a intrat în contact cu israeliții. Timp de 26 de ani, el a condus personal toate expedițiile

militare. În 854 (853), el se opune coaliției dintre Bēn-Hadad, regele Damascului și Ahab, împ. lui Israel, la Karkar, pe Oronte. În anul 842 îl înfrânge pe Hazael, dar nu poate ocupa Damascul. În același an, Tirul, Sidonul și *Iehu*, fiul lui *Omri*, împ. lui Israel, sunt obligați a-i plăti un tribut. Lucru extraordinar, s-a găsit o dublă confirmare a ac. fapt: a. Pe un fragment din analele lui Salmanasar III se poate citi: „*Atunci, eu am primit tribut de la tirieni, sidonieni și de la Iehu, urmașul lui Omri*”. b. Unul din reliefurile obeliscului negru (v. art. *Salmanasar*, 2), descoperit la Kalah, aflat azi la British Museum, îl reprezintă pe Iehu aplecat înaintea ac. rege. Textul gravat precizează că este vorba de remiterea tributului constând în deosebi din aur și argint (cf. André Parrot, *Ninive et l'A.T.*, pag. 24 și urm.). Salmanasar controla principalele drumuri mediteraneene. Fiul lui a luat-o de nevastă pe Sammuramat (Semiramida) care a devenit celebră ca regină-mamă în timpul domniei lui Adadnirari III (810-783). Au urmat împ. Tiglat-Pileser III (746-728/727), Salmanasar V (728/727-722), Sargon II (722-705), Sanherib (705-681), Esar-Hadon (681-669), Asurbanipal (669-626). (v. art. despre ac. ultimi 6 regi și despre *Ninive*). După declinul dinastiei lui Asurbanipal, Nabopolassar, regele Babilonului, și Cyaxare, aliatul lui, regele mezilor, au atacat Ninive în anul 612 și au distrus-o. Regele ei piere în incendiul care a cuprins orașul. După bătălia de la Karkemiș (605), Asiria a încetat să fie o națiune independentă.

Religia. Asirienii au împrumutat religia Babilonului, dar Assur, divinitatea principală a cetății cu același nume, devine dumnezeul cel mai important al Asiriei. Era un cult animist, caracterizat prin adorarea naturii; se credea că fiecare fenomen natural era rezultatul acțiunii unui spirit. Pe lângă Assur, zeii mai de seamă personificau principalele lucruri din natură. Existau 11 zeități: 2 grupe de câte 3 și una de 5. Dumnezeii cei mai importanți erau: *Anu*, cerul; *Bel*, regiunea locuită de oameni, animale și păsări; *Ea*, apele terestre și subterane; imediat după aceștia veneau: *Sîn*, luna; *Shamash*, soarele; *Ramman*, zeul furtunii. Aceștia erau urmați de 5 planete. Mai existau și mulți alți dumnezei, unii dintre ei nefiind decât niște aspecte diverse ale zeilor și zetaților citate mai sus. Dumnezeii secundari deveneau uneori patronii orașelor mai importante.

Arheologie și scriere. În anul 1843, fr. Botta a demarat săpăturile în palatele asiriene. I-a urmat englezul Layard, apoi, ceva mai târziu, George Smith de la British Museum, Rassam ș.a. Grație ac. săpături, imperiul asirian, care nu era decât un mit pt. pop. antice clasice, a devenit pt. noi o mare realitate. Limba asirienilor și a altor pop. babiloniene era semitica, înrudită cu cea vorbită de evrei. Ac. nu dispunea de alfabet. Pt. a scrie, se foloseau niște semne, de origine sumeriană, reprezentând o idee, iar ceva mai târziu o silabă, și nu doar niște litere izolate. Ac. semne erau trasate pe argilă cu ajutorul unui stilet. Fiecare amprentă avea forma unui triunghi culcat, asemănător unui cui, sau unei săgeți. De aceea, asemenea caractere au fost numite cuneiforme. Scrierea respectivă reprezenta inițial obiecte, dar mai târziu, ac. desene s-au stilizat și au condus la niște forme convenționale care, de cele mai multe ori, nu mai prezentau nici o similitudine cu obiectul pe care-l reprezentaseră la început (v. *Alfabet*).

ASKENAZ. V. *Așchenaz*.

ASMON. V. *Așmon*.

ASMONEEAN, ASMONEU, ASMONIT, HASMONEEAN - din gr. *Asamônaios*, din ebr. *Hachmona'y* = *îmbelșugat*. Urmaș al lui Hasmon sau Asmon, preot din fam. lui Tehoiarib, și strămoș al Macabeilor (Ant. 12:6:1; cf. I Mac. 2:1; I Cr. 24:7). Denumirea de asmoneean este folosită frecvent, în lit. ebr., pt. a desemna ac. fam., de la Matatia și până la Irod cel Mare și Aristobul (Ant. 14:6:4; 20:8:11).

ASMONEENI, ASMONIȚI (Palatul lor). Palat clădit la Ierusalim de domnitorii asmonei, în fața curții occidentale a Templului, pe o ridicătură de teren care domină localitatea și sanctuarul (Ant. 20:8:11). Ac. edificiu se înălța lângă Xystus, fiind mai înalt ca el (ibid.; Răzb. 2:16:3). Probabil că este vorba de palatul regal, considerat drept una din cele două fortărețe ale Ierusalimului (Baris fiind cea de a doua). Irod cel Mare a locuit aici înainte de construirea propriului său palat, în orașul de sus (Ant. 14:13:9; 15:3:7; 8:4 și 5). Cea de a doua locuință era cu mult mai frumoasă ca prima și îndeplinea mai bine rolul de cetățuie. Agripa II (împ. Agripa din F.A. 25:13) a locuit în palatul asmoniților până în anul 60 d.Cr. El a

fost ultimul domnitor din casa lui Irod (Ant. 20:8:11; Răzb. 2:16:3). Probabil că ac. al doilea palat a fost incendiat de iudeii răsculați, la începutul războiului îndreptat contra romaniilor (Răzb. 2:17:6).

ASNA - *rug, mărăcină*. Unul dintre slujitorii Templului (netinieni). Câțiva dintre urmașii lui au revenit din robia babilonică (Ezra 2:50).

ASNAPAR. V. *Osnapar*.

ASNAT, ASNATH, ASENATH - din cuv. egiptean *Snat* = *care aparține zeiței Neith*. Fiica lui Poti-Fera, preotul lui On. Nevasta lui Iosif și mama lui Manase și Efraim (Gen. 41:45, 50-52; 46:20).

ASOS, ASSOS. Port la Marea Marmara, numit actualmente Beiram, lângă Troa (Troas) (F.A. 20:13, 14).

ASPATA, ASPATHA. Un fiu al lui Haman (Est. 9:7).

ASPENAZ. V. *Aşpenaz*.

ASPERSIUNE. V. *Stropire*.

ASPIDĂ. V. *Şarpe*.

ASPRU, ASPRIME. Rezistent, opus moli-ciunii, dur, tare (Dt. 8:15; Ios. 9:5; Dan. 2:40). La figurat, ac. termeni care înseamnă *penibil, sever, se aplică unei servituții dure* (Ex. 6:9), sau unui jug dur (I Împ. 12:14; cf. II Împ. 2:10; Iov 30:25; Pv. 20:30; Is. 21:2; 28:22; 29:10; Mal. 3:14). Asprimea este sinonimă cu lipsa de sensibilitate, cu intransigența (*a vorbi cu asprime*: Gen. 12:7; I Împ. 12:13; 14:6; Pv. 15:1; Mal. 3:13; Ioan 6:60; Iuda 15). Asprimea caracteriza o inimă împietrită (Ex. 7:14; Mt. 19:8) care stăpânește „*cu asuprire și cu asprime*” (Ez. 34:4). Când Dumnezeu pedepsește, El face ca pop. Lui să treacă „*prin lucruri grele*” (Cornilescu), „*prin mari greutăți*” (GBV). În asemenea cazuri, Domnul este inflexibil (I Sam. 5:7). (v. *Împietrire*).

ASRIEL - sens probabil: *promisiune divină*. Un descendent al lui Manase și fondator al unei fam. (Num. 26:31; Ios. 17:2).

ASSAEL. V. *Asael*.

ASSAF. V. *Asaf*.

ASSALIA. V. *Atsalia*.

ASSARELA. V. *Asareela*.

ASSAYA. V. *Asaia*.

ASSEL. V. *Aşel*.

ASSER. V. *Aşer*.

ASSEVAT. V. *Aşvat*.

ASSOS. V. *Asos*.

ASSREEL. V. *Asareel*.

ASSUR. V. *Asur*.

ASŞIMA. V. *Aşima*.

ASTARTEA, ASTARTEE, ASTARTELĂ. V. *Divinități păgâne*.

ASTROLOG.

1. Cuv. care redă termenul ebr. *Hobherechamayim* = *oamenii care împart cerul* (Is. 47:13). Desigur că astrologii erau cei ce împărțeau cerul în spații pt. a urmări în fiecare spațiu mișcarea planetelor, toate acestea cu speranța iluzorie de a prezice viitorul. Deși astrologii nu și-au putut atinge scopurile, cercetarea minuțioasă a cerului s-a dovedit, totuși, utilă și a condus, încetul cu încetul, la apariția unei științe minunate: astronomia.

2. Termenul *astrologi* mai redă cuvinte ebr. și aram. ca *achchaphim* (Dan. 1:20), '*achepin* (2:27) și '*achephayya* (4:4; 5:7), toate traduse prin *vrăjitori, magicieni, ghicitori, cititori în stele, astrologi* (v. *Ghicire* și *Magician*).

ASTROLOGIE. V. *Ghicire*.

ASTRU STRĂLUCITOR, STEA STRĂLUCITOARE. V. *Lucifer*.

ASUPPIM - *depozite, magazii*. Clădire în care se depozitau obiectele și bunurile Templului. Se afla în apropierea porții de miazăzi a curții exterioare (I Cr. 26:15, 17). În versiunile biblice moderne, ac. cuv. este redat prin *casa magaziiilor* (*magazie de aprovizionare*).

ASUR, ASSUR, ASHSHUR - în ebr. '*ache-hour*. Asiria, nume derivat din acela al cetății

Asur. Ac. din urmă purta probabil numele zeului Assur, principala divinitate a panteonului asirian și zeul războiului. Și unii dintre urmașii lui Sem au purtat numele Asur (Gen. 10:22). De asemenea, și ținutul pe care aceștia îl locuiau (Ezra 4:2; Ez. 27:23). Unele versiuni fr. (la noi Cornilescu și GBV) au *Asiria* în ac. ultime două versete; alte versiuni străine au Asur (v. *Asiria*).

ASURBANIPAL. V. *Osnapar*.

AȘAN, ASAN, ASCHAN, ASHAN - *fum*. Cetate din Câmpie, atribuită sem. lui Iuda, apoi transmisă lui Simeon și, în cele din urmă, acordată leviților împreună cu împrejurimile sale (Ios. 15:42; 19:7; I Cr. 4:32; 6:59). În Ios. 21:16, s-a confundat Așan cu Ain, o literă fiind citită eronat. Așanul este unul și același loc cu Cor-Așan din I Sam. 30:30 care înseamnă *cuptor fumegând*. În numeroase manuscrise și versiuni apare Ber-ashan - *fântâna fumegândă*.

AȘAREELA, ASAREELA, ASARELA, AȘARELA - *drept, integru față de Dumnezeu*. Un fiu al lui Asaf (I Cr. 25:2). Numit, la v. 14, Iesareela (Iesarela), cuv. care are același sens.

AȘARȘEL. V. *Aharehel*.

AȘASBAI. V. *Ahasbai*.

AȘAȘTARI. V. *Ahaštari*.

AȘBAN. V. *Ahban*.

AȘBEA, ASBEA, ASHBEA, BET-ASEBEA, BET-AȘBEA - *lăsați-mă să chem un martor*. Urmaș al lui Șela, din sem. lui Iuda. Membrii ac. fam. făceau pânză de in subțire (I Cr. 4:21). Probabil că Așbea era și numele unei localități.

AȘBEL, ASBEL, ASEBEL. Probabil o altă formă pt. Eșbaal, însemnând *omul Domnului*. Fiu al lui Beniamin și fondator al unei importante fam. (Gen. 46:21; Num. 26:38; I Cr. 8:1). În I Cr. 7:6 apare sub numele de Iediael.

AȘCHENAZ, ASCHENAZ, ASKENAZ, AȘK-ENAZ. Fiul cel mai mare al lui Šomer (Gen. 10:3; I Cr. 1:6). Indiferent dacă numele ac. a aparținut inițial unei persoane, unei regiuni sau unui trib, semnificația sa este următoarea: *din neamul lui Gomer*. Pe vremea lui Ieremia,

urmașii lui Așchenaz locuiau pe meleagurile Araratului și Miniului, deci în apropiere de Armenia orientală (Ier. 51:27). Evreii socotesc că germanii sunt așchenaziți.

AȘDOD. V. *Asdod*.

AȘECHENAZ. V. *Așchenaz*.

AȘEHUR. V. *Așhur*.

AȘENA. V. *Așna*.

AȘENUA. V. *Șenua*.

AȘER, ASER, ASSER, ASHER - *fericit*.

1. Al 8-lea fiu al lui Iacov și al doilea al Zilpei, roaba Leii (Gen. 30:12, 13; 35:26). Înainte de moarte, Iacov l-a binecuvântat prin cuvintele: „*Așer dă o hrană minunată; el va da bucate alese împăraților*” (Gen. 49:20), iar binecuv. lui Moise spune: „*Binecuvântat să fie Așer între copiii lui Israel! Plăcut să fie fraților lui (sau favoritul fraților lui) și să primească din belșug untdelemn (sau să-și scalde picioarele în untdelemn)! Încălțăminte tale vor fi de fier și de aramă (sau zăvoarele tale să fie de fier ori de aramă) și puterea ta să țină cât zilele tale!*” (Dt. 33:24-25). Așer a avut 4 fii: Imna, Ișva, Ișvi și Beria, și o fiică, numită Serah (Gen. 46:17; I Cr. 7:30).

2. Sem. al cărei strămoș a fost Așer, fiul lui Iacov. Terit. care i-a fost atribuit se întindea pe aproape 100 de km. La N atinge hotarul de miazănoapte al Palestinei, iar la S partea de miazăzi a Carmelului. La E, Așer era mărginit de terit. lui Zabulon și Neftali, iar la V de Mediterana (Ios. 19:24-31). Dar sem. lui Așer nu i-a alungat pe canaanii din Tyr, din Sidon, din Akko și din alte cetăți întărite (Jud. 1:31, 32). Cum așeriții nu au apucat să ia în stăpânire câmpia feniciană întinsă de-a lungul țărmului, nu le-a rămas, în afară de regiunea Carmelului, decât zona muntoasă a țării. Ac. însă era foarte convenabilă pt. cultura măs-linului, încât locuitorii puteau, literalmente, să-și scalde picioarele în untdelemn (cf. Dt. 33:24).

3. Numele Așer a fost purtat și de o localitate aflată la E de Sihem (Ios. 17:7). Probabil că este vorba de actualul Teiâsir, situat la vreo 18 km NE de Sihem, pe drumul ce duce la Bet-Șean, amplasament al cetății de altădată.

AȘERIT. Membru al sem. lui Așer (Jud. 1:32).

AȘETAROT. V. *Aștarot*.

AȘHUR, ASHKHUR, ASEHUR, AȘEHUR - *negreală*. Fiul lui Hebron și al soției sale Abia. A fost înregistrat cu casa lui Caleb și a devenit căpetenia, sau strămoșul, locuitorilor din Tecoa. A avut două neveste și 7 copii (I Cr. 2:24; 4:5-7).

AȘIMA, ASȘIMA, ASHIMA. Divinitate adorată de locuitorii Hamatului (II Împ. 17:30).

AȘIMAAȚ. V. *Ahimaat*.

AȘIMELEC. V. *Ahimelec*.

AȘIMOT. V. *Ahimot*.

AȘINADAB. V. *Ahinadab*.

AȘINOAM. V. *Ahinoam*.

AȘIRAM. V. *Ahiram*.

AȘIȘAHAR. V. *Ahișahar*.

AȘISHAR. V. *Ahișar*.

AȘITUB. V. *Ahitub*.

AȘITOFEL. V. *Ahitofel*.

AȘIAN. V. *Ahian*.

AȘIO. V. *Ahio*.

AȘLAI. V. *Ahlai*.

AȘLAL. V. *Ahlal*.

AȘMETHA. V. *Ahmeta*.

AȘNA, ASNA, AȘENA - *puternic*.

1. Un sat din câmpia lui Iuda, lângă Torea (Ios. 15:33). Probabil actualul 'Aslin, un sat ridicat pe niște ruine, la poalele lui Deir-Abu Kabus, nu departe de Eștaol.

2. Un alt sat al lui Iuda, situat ceva mai spre S (Ios. 15:43). Identif.: Idna, o localitate aflată pe drumul ce duce de la Hebron la Elentheropolis (Beit Gibūn).

AȘOAH. V. *Ahoah*.

AȘPENAZ, ASPENAZ, AȘEPENAZ. Căpetenia famenilor dregători din Babilon, în timpul domniei lui Nebucadnețar (Dan. 1:3).

AȘTAROT, AȘTEROT, AȘETAROT, ASCHTEROTH, ASCHTAROTH. Forma de plural pt. *Aștoret, Ashtoreth*.

1. Ac. plural este un termen colectiv care indică totalitatea dumnezeilor falși ai națiunilor vecine, idolatre. El era folosit în legătură cu pluralul pt. Baal. După Gen. 14:5 și I Sam. 31:10, ar fi vorba de un vechi plural canaanit marcând superioritatea, termen prin care era onorată zeița Aștoret (Astarteea).

2. Cetate din Basan (menționată pe lista lui Tutmes), sediul cultului zeiței Astarteea (Astartela) și capitala împ. lui Og (Dt. 1:4; Ios. 9:10). Unii dintre vechii locuitori, și Og însuși, erau uriași (Ios. 12:4; 13:12). Localitatea ac. a fost atribuită lui Machir, fiul lui Manase (v. 31), dar a devenit o cetate a leviților, fiind locuită de urmașii lui Gherșom (I Cr. 6:71). Ozia, unul dintre vitejii lui David, provenea din ac. cetate (11:44). Identif., în general, cu Tell 'Ashtarrah, ceea ce ar corespunde afirmației lui Eusebiu care spunea că ac. localitate se afla la vreo 9 km depărtare de Edrei. Tell 'Ashtarrah se găsește pe o colină, în mijlocul unei câmpii bine udate, la cca 34 km depărtare de Lacul Galileii (v. *Așterot-Carnaim*).

AȘTAROT-CARNAIM. V. *Așterot-Carnaim*.

AȘTAROTIT. Originar din Aștarot (I Cr. 11:44).

AȘTEPTA, AȘTEPTARE. În V.T., termenii ebr. *yihel* și *qivvah* se aplică lui Noe care, după potop, aștepta scăderea nivelului apelor pt. a pune piciorul pe pământ uscat (Gen. 8:10, 12), oamenilor care așteaptă lumina, adică fericirea (Iov 30:26; Ier. 13:16). În Iov 6:11, *qivvah* este folosit cu sensul de *a ține la viață*: chiar dacă Iov dorește să moară, el se agață de viață.

În N.T., cuv. gr. *apekdechomai*, *prodechomai* și *anamenô* indică:

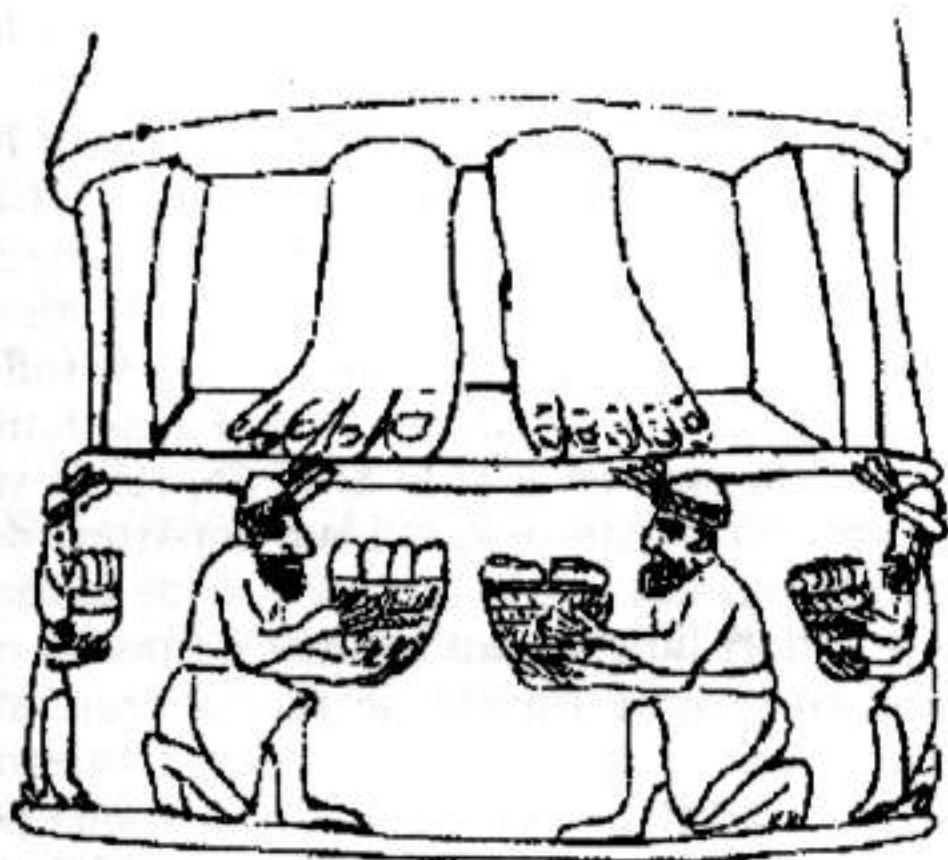
1. Așteptarea cu dor și totodată cu răbdare de către credincioși a lui Isus Cristos (Lc. 2:25; 12:36; 23:51; I Cor. 1:7; Fil. 3:20; I Tes. 1:10; Evr. 9:28).

2. Așteptarea Împ. lui Dumnezeu sau a neprihănirii (Mc. 15:43; Gal. 5:5).

3. Așteptarea învierii trupurilor în viața veșnică (Rom. 8:19, 23, 25). Cuvântul *perimenô* se aplică așteptării de către apostoli, la

Ierusalim, a pogorării Duhului Sfânt (F.A. 1:4). Cuvintele *ekdechomai* și *prosodokaô* sunt întrebuințate pt. așteptarea unei persoane (Isus, Lc. 8:40; Zaharia, Lc. 1:21; Corneliu, F.A. 10:24 etc.), precum și în sensul de a se aștepta unii pe alții înainte de a începe să mănânce (I Cor. 11:33). *Ekdechomai* se aplică bolnavilor de la piscina Betesda care așteptau tulburarea apei pt. a se arunca în bazin, ca să se vindece (Ioan 5:3).

AȘTERNUT AL PICIOARELOR. Un suport pe care își pune picioarele o persoană care stă jos, de exemplu pe un tron (cf. scaunul de domnie al lui Solomon, II Cr. 9:18). Simbolic, chivotul legământului este considerat așternutul picioarelor Domnului care „șade pe *heruvimi*” (I Cr. 28:2; Ps. 99:5; 132. 7 - 8); de asemenea, pământul este așternutul picioarelor Aceluia al Cărui tron este cerul (Is. 66:1; Mt. 5:34 - 35). Vrajmașii lui Cristos vor deveni, într-o zi, așternutul picioarelor Lui (Ps. 110:1; F.A. 2:35; I Cor. 15:25). Ac. semn de victorie deplină este o aluzie la gestul făcut de cuceritorii antici care-și puneau piciorul pe grumazul dușmanilor învinși (Ios. 10:24).

Muzeul Luvru

Socul statuii lui Ur-Nigirsu, domnitorul Lagașului (Mesopotamia de sud), ilustrând gândul exprimat în Ps. 110:1: „... voi pune pe vrăjmașii Tăi sub picioarele Tale.”

AȘTEROT-CARNAIM, ASHTEROTH-KARNAIM, ASHTEROT-QUARNAIM, AȘTEROTH-KARNAIM - *Aștarot cu două coarne*. Localitate cucerită de Chedorlaomer cu prilejul expe-

diției sale contra cetăților din Câmpie (Gen. 14:5). Expresia sugerează că locuitorii ac. cetăți adorau Semiluna. Așterot-Carnaim este prob. forma completă a numelui Aștarot. Ar putea fi vorba de locul cunoscut mai târziu sub denumirea de Qarnaim, menționat în legătură cu cetățile din Galaad. La Qarnaim era adorată zeița Atargatis (I Mac. 5:26, 36, 43; II Mac. 12:26). Ac. zeiță, numită în realitate Atara, după afirmația lui Strabon, era divinitatea siriană a naturii, corespunzătoare lui Ashteroth.

Unii specialiști au remarcat că, coordonatele geografice ale Carnionului (II Mac. 12:21) nu corespund cu acelea ale localității Tell'Ashtarrah, presupusul amplasament al Aștarotului. Și atunci a fost lansată o altă propunere: Tell'Ash'ari, la vreo 6 km spre S de Tell'Ashtarrah.

AȘUMAI. V. *Ahumai*.

AȘURIMI, ASSURIMI, ASCHURIMI. O populație originară din Arabia, provenită din Dedan, și mai departe din Avraam, prin Chetura (Gen. 25:3).

AȘURIȚI, GHEȘURIȚI, ASURIENI, AȘERIȚI. O populație aparținând împ. lui Iș-Boșet (II Sam. 2:9). Figurează pe listă între Galaad și Izreel. Versiunile Vulgata și Siriaca au *gheșuriți*.

AȘVAT, ACHVAT, ASSEVAT, ASHWATH. Urmaș al lui Așer, din fam. lui Eber, din casa lui Iaflet (I Cr. 7:33).

AȘZAI. V. *Ahzai*.

ATAC, ATHAC, ATAK - *un loc bun de locuit*. Un sat din sem. lui Iuda căruia David i-a trimis o parte din prada luată înapoi de la filistenii care au atacat Țiclagul (I Sam. 30:30). Ar putea fi localitatea Eter din Ios. 15:42; 19:7? Într-o asemenea eventualitate, un scrib va fi confundat litera *kaph* cu *reș*.

ATAD, ATHAD, GOREN-ATAD, GOREN-HA-ATAD, ARIA SPINULUI - *spin*. Numele unei plante denumite *Rhamnus paliurus* sau *Spinul lui Cristos*. Marele convoi funebru care transporta rămășițele pământești ale lui Iacov, din Egipt la mormântul său de la Hebron, după un ocol întreprins poate pt. a evita pe filistenii și edomiți, s-a oprit la *Aria lui Atad*, la E de Iordan, unde au ținut un doliu de 7 zile.

Canaanii au văzut cortegiul și au numit locul ac. *Abel-Miṣraim* (*pășune*), sau, modificând ușor pronunția, *jalea egiptenilor*. După aceea, procesiunea a intrat în țara Canaanului (Gen. 50:9-13).

ATAI, ATTAI, ATTHAI. Sens pos. *oportun*.

1. Bărbat din sem. lui Iuda, urmaș, prin mamă, al lui Ierahmeel și Heṭron: tatăl său însă a fost un rob egiptean (I Cr. 2:34-36).

2. Un bărbat din sem. lui Gad care s-a alipit lui David la Ṭiclag (I Cr. 12:11).

3. Un fiu al lui Roboam și al reginei Maaca (II Cr. 11:11).

ATAIA, ATHAIA, ATAYA. Un bărbat din sem. lui Iuda, fiu al lui Ozia, din fam. lui Peret (Nem. 11:4). Numeroși comentatori îl identifică cu Utai din I Cr. 9:4.

ATAK. V. *Atac*.

ATALIA, ATHALIA. Nevasta lui Ioram, împ. lui Iuda, fiica lui Ahab și nepoata lui Omri (II Împ. 8:18, 26; II Cr. 21:6; 22:2). Ea avea același temperament masculin ca mama sa, fiind tot așa de lipsită de scrupule și de crudă ca aceasta. Când Iehu l-a ucis pe fiul ei Ahazia, Atalia a omorât pe toți fiii lui Ahazia, cu excepția micuțului Ioas pe care l-a ascuns matusă-sa Ioșeba. Atalia a pus mâna pe tron și a domnit 6 ani până la răscoala preoților care au trecut de partea lui Ioas. Ea a încercat să reprime răzvrătirea, dar a fost scoasă afară din Templu și omorâtă în fața grajdurilor palatului regal (II Împ. 11:1-16; II Cr. 22:1 - 23:21).

ATARA, ATHARA - *coroană, diademă*. Nevasta lui Ierahmeel (I Cr. 2:26).

ATARIM, ATHARIM. Drumul spre Atarim nu era departe de cetatea Arad. Israelii au mers pe el de la Cades, spre țara Canaanului, trecând prin muntele Hor (Num. 21:1).

ATAROT, ATHAROTH - *coroane, diademe*.

1. Cetate de pe malul răsăritean al Iordanului, reclădită de sem. lui Gad (Num. 32:3, 34). A fost răpită gadiților de către Meša, împ. Moabului (*Piatra Moabului* 10, 11). Se presupune că numele ei a subzistat în acela al ruinelor Attarus, pe versantul occidental al lui Jebel'Attarūs, la 5-6 km depărtare de Maheronte. Muntele se află la câțiva km S de Hesbon, în ținutul lui Ruben, dar terit. lui

Ruben și Gad se închideau unul în altul ca acelea ale lui Iuda și Simeon. În ruinele cetății pot fi văzute pietre brute, unele peste altele, șiruri de pereți dărâmați, rămășițe de fundații, vaste tuneluri subterane, bazine de formă circulară. Vechea citadelă se afla la o oră de mers, depărtare de cetate, la o altitudine mai joasă și într-un loc mai izolat.

2. Aceeași localitate cu Atarot-Adar din Ios. 16:2.

3. O cetate din ținutul lui Efraim, nu departe de Ierihon. Este vorba de o altă localitate decât Atarot-Adar (Ios. 16:7). Identif. propusă de Elliger: Tell Sheikh ed-Dhiab, la NE de Phasaelis.

4. Un sat aparținând, după toate aparențele, terit. lui Iuda (I Cr. 2:54). Numele lui trebuia să se scrie astfel: Arroth-Beth-Ioab.

ATAROTH-ADDAR, ATROT-ADDAR, ATROTH-ADDAR - *coroanele Adarului*. Un sat de la hotarul de miazăzi al lui Efraim (Ios. 16:5), la hotarul dintre Efraim și Benjamin, la V de Luz și nu departe de colina aflată la S de Bet-Horonul de Jos (18:13). Identif. plauz.: Tell en Nasbeh, la 11 km N de Ierusalim (v. *Miṣpa*, 5).

ATENA. Capitala Aticii, unul dintre statele grecești. Ac. oraș a devenit o strălucită metropolă a științelor, a literaturii și artelor în antichitate. Atena s-a dezvoltat astfel: mai întâi, împrejurul Acropolei, colina stâncoasă care constituia partea cea mai de sus a așezării; apoi pe dealurile mai joase și văile dintre acestea, spre NE de Golful Egina; între râulețul Illissos (la E și la S) și Cepais (ceva mai spre V). Atena se găsea la o depărtare de 8 km de țărmul mării. În epoca sa de glorie, niște ziduri lungi legau cetatea de portul ei comercial, Pireu. Navele de război erau ancorate foarte aproape, în portul Phalero. Potrivit tradiției, Cecrops ar fi înt. Atena pe la anul 1581 î.Cr. și ar fi dat 50 de corăbii pt. războiul Troiei. Numeroși regi au guvernat orașul până în jurul anului 1068 î.Cr. Mai târziu, autoritatea politică a trecut în mâinile unor magistrați numiți arhonți. Doi legislatori atenieni au devenit celebri: Dracon (către anul 621 î.Cr.), numele lui fiind sinonim cu o inflexibilă severitate; Solon (către anul 584 î.Cr.), mai prudent, a publicat niște legi mai umane. În anul 490 î.Cr., atenienii care ajutau pe soldații burgului plateenilor au obținut la Marathon o strălucită victorie contra

generalilor lui Darius Hystaspes, regele Persiei. În anul 480, Atena a trebuit să fie cedată lui Xerxes, fiul și succesorul lui Darius, dar gr. au câștigat marea bătălie navală de la Salamina și i-au silit pe invadatori să se retragă. Totuși, în anul 379, Atena a fost incendiată de generalul persan Mardonius.

Gloria cu care s-au împodobit atenienii cu prilejul războaielor contra mezilor a favorizat crearea imperiului atenian. Ac. se întindea pe un terit. restrâns, însă avea capitala la Atena și dispunea de o flotă puternică, dacă nu și de o numeroasă armată. Între anii 459 și 431 î.Cr., Pericle, om politic de mare valoare, apărător al intereselor poporului, a guvernat Atena. Ac. s-a distins prin ridicarea unui important număr de monumente publice, deosebit de frumoase, și a favorizat dezvoltarea literaturii. În anul 431, în timpul vieții lui Pericle, și sub guvernarea sa, a izbucnit războiul Peloponezului care s-a terminat prin predarea Atenei către spartani, în anul 404. Orașul a traversat numeroase crize politice, în ciuda inteligenței și culturii locuitorilor săi care exercitau în jurul lor o mare influență. Patru școli filozofice au fost înființate la Atena. Aici au predat filozofi platonicieni, peripateticieni, epicurieni și stoici. Școlile respective au atras în metropolă numeroși studenți, nu numai dintre greci, dar mai târziu și romani. În anul 86 î.Cr., generalul roman Sylla a cucerit Atena și, pe vremea când ap. Pavel a ajuns acolo, cetatea ac. se mai afla sub stăpânirea Romei. Niște altare ridicate în cinstea *unui dumnezeu necunoscut* au putut fi văzute în oraș și în portul Phalero (F.A. 17:23; Pausanias 1:1:4; Philostrate, vit. Apol. 6:2). Colina lui Marte pe care a rostit Pavel celebrul său discurs se află la mică depărtare de Acropole, spre V (F.A. 17:15 - 18:1; cf. cu I Tes. 3:1). (v. *Areopag*). În continuarea istoriei sale, Atena a căzut sub stăpânirea goților, bizantinilor și altor cuceritori efemerii, printre care s-au numărat și turcii. Statul gr. modern datează din anul 1830, iar Atena este capitala lui din anul 1835.

ATER, ATHER - *închis*.

1. Un bărbat care a fost numit, din respect, Ater al lui Ezechia (sau Ater din fam. lui Ezechia). Un număr de 98 de inși dintre urmașii lui Ater s-au înapoiat din robia babilonică (Ezra 2:16; Nem. 7:21).

2. Un portar al Templului (Ezra 2:42; Nem. 7:45).

ATHAC. V. *Atac*.

ATHAIA. V. *Atalia*.

ATHARA. V. *Atara*.

ATHARIM. V. *Atarim*.

ATHAROTH. V. *Atarot*.

ATHER. V. *Ater*.

ATHLAI. V. *Atlai*.

ATHROTH - BETH - IOAB. V. *Arot - Bet-IOab*.

ATHROTH - SHOFAN. V. *Atrot - Șofan*.

ATLAI, ATHALAI - *îndurerat* sau *înflăcărat*. Unul dintre bărbații pe care i-a convins Ezra să renunțe la nevestele străine pe care și le luaseră călcând legământul Domnului (Ezra 10:28).

ATINGE, AJUNGE (în ebr. *nasag*, în gr. *katantaô*). La propriu, cuvântul *a atinge* înseamnă *a sosi la, a sosi în (a ajunge într-o casă: I Împ. 14:17; într-o localitate: F.A. 27:7; 28:13; cf. II Sam. 20:15), sau a întâlni o persoană* (Gen. 31:25; I Sam. 31:3; I Cr. 10:3; Ier. 32:8). Un om poate fi atins de o boală (*lepră: Lv. 13:45; paralizie: Mt. 8:6; o pierdere de sânge: Mt. 9:20; Mc. 5:25; Lc. 8:43*).

La figurat, termenul respectiv apare în expresii ca *a ajunge la bătrânețe* (în fr. *a atinge bătrânețea*. N.Ed.), sau *a atinge locuința morților (a muri, Pv. 5:5)*. Blestemul și prăpădul îi ating pe oamenii păcătoși (*dezastrele, pierzarea, sabia*, Gen. 19:19; Num. 32:23; II Împ. 7:9; Is. 1:28; Ier. 42:16). Binecuv. divine ating pe omul credincios (Dt. 28:2), nenorocirea nu-l atinge (Iov 5:19; Am. 9:10; Mica 3:11). Israel așteaptă să ajungă (în fr. *să atingă*. N.Ed.) împlinirea făgăduințelor lui Dumnezeu (F.A. 26:7), ale Căruia bunătate și credincioșie ating cerurile (Ps. 36:6; 71:19). În Ef. 4:13, ap. Pavel îi îndeamnă pe credincioși să ajungă la unirea credinței și a cunoștinței Fiului lui Dumnezeu (lit. *să atingă*). În Fil. 3:10, 11, el îi încurajează să atingă treptele identificării cu Cristos cel înviat. Nici el însuși nu socotea că deja a atins ac. țintă (v. 13), dar alerga spre ea hotărât și uitând ce se afla în urma lui.

ATINGE, LOVI, MIȘCA, IMPRESIONA. În V.T., cuv. ebr. *naga* care înseamnă *a atinge, a lovi, a mișca, a impresiona*, apare de vreo 150 de ori. Este menționat, pt. prima dată, în istoria grădinii Edenului: în Gen. 3:3, femeia îi zice șarpelui că Dumnezeu i-a interzis, ca de altfel și bărbatului ei, să se atingă de pomul cunoștinței. Ac. verb este folosit și în Gen. 32:25, 32 unde Dumnezeu *lovește* pe Iacov la încheietura coapsei. În Ex. 19:12, Dumnezeu interzice israeliților să atingă muntele sfânt, sub pedeapsa cu moartea. După Lv. 5:2-3, nu trebuiau să fie atinse obiectele necurate.

În sens figurat, termenul *naga* înseamnă *a impresioa, a mișca*. De remarcat pasajul din I Sam. 10:26: Saul se întoarce la Ghibea însoțit de niște oameni a căror inimă o *mișcase* Dumnezeu. Cuvântul ebr. respectiv mai indică și relațiile sexuale: astfel, în Gen. 20:6, Dumnezeu îi interzice lui Abimelec să se atingă de Sara, nevasta lui Avraam (cf. Pv. 6:29). În sfârșit, *nagor* poate exprima pedeapsa: în I Cr. 26:20, împ. Ozia este lovit cu lepră, iar în Iov 19:21, Iov se plânge că Dumnezeu însuși l-a lovit.

În N.T., verbul gr. *haptô* este principalul termen redat în românește prin *a atinge* (Mt. 8:3, 15; 9:20, 21, 29). El mai are și sensul de *a se prinde de cineva, a se agăța de ceva*: în Ioan 20:17, Isus cel înviat îi interzice Mariei să-L atingă, deoarece comuniunea cu El se va face prin Duhul Sfânt. *Haptô* se aplică și relației intime dintre un bărbat și o femeie (I Cor. 7:1). În II Cor. 6:17, ap. aplică interdicția din Is. 52:11, referitoare la a nu se atinge *de ce este necurat*, asocierii sau comuniunii dintre *credincioși și necredincioși* (v. 15). Ac. verset se mai aplică adesea interdicției pt. o unire conjugală (*sub același jug*, v. 14) între credincioși și necredincioși. Porunca din Col. 2:21: „*Nu atinge*” se referea la păzirea unor rânduieli rituale (pt. a se feri de necurății trupеști), sau la practicarea ascetismului, atitudini care, în opinia lui Pavel, „*nu sunt de nici un preț și (nu) contribuie (decât) la satisfacerea cărnii*”. În sfârșit, verbul *haptô* este sinonim cu *a ataca*. Astfel, în I Ioan 5:18, se spune că Satan nu se atinge de cel ce este născut din Dumnezeu și că se păzește el însuși, adică Diavolul nu reușește să rupă relația vie, unirea vitală dintre Cristos și cel credincios.

Și verbul *thinganô* înseamnă *a atinge* (de ex. în Evr. 12:20). În Evr. 11:28, el se aplică activității îngerului nimicitor cu privire la

întâi-născuți în Egipt. Iată încă patru verbe rediate prin *a atinge* sau *a acosta* (când este vorba de o corabie): *prospsauô* (Lc. 11:46), *pselaphaô* (Evr. 12:18), *katagô* (F.A. 27:3), *paraballô* (F.A. 20:15).

ATOTPUTERNIC (în ebr. *chaddai, el chaddai*; în gr. *pantokrator*). Un epitet folosit cu privire la Dumnezeu, derivând din numele El-Shaddai, nume curent dat lui Dumnezeu de către patriarhi (Gen. 17:1; 35:11 - 49:25; Ex. 6:3) și care mai apare în Numeri (24:4, 16), în Psalmi (68:14; 91:1), în Ezechiel (1:24; 10:5) și în Iov (30 x). Autorii Septuagintei au redat ac. cuv. ebr. prin *pantokrator* (*conducătorul suprem*) (de ex. în Iov 5:17; 8:5; 11:7), prin *Kurios* (*Domnul*) (Iov 6:4, 14; 13:3) și prin *Theos* (*Dumnezeu*) (Gen. 28:3; 48:3). În N.T., ac. termen nu apare decât o singură dată în II Cor. 6:18 și de 9 ori în Apocalipsa (1:8; 4:8; 11:17; 15:3; 16:14; 18:8; 19:6, 15; 21:22).

Etim. exactă a cuv. ebr. este necunoscută, vechimea sa înfruntând orice încercare de a trece dincolo de primele sale întrebuințări de către patriarhi. S-a încercat găsirea unor cuvinte care să conțină aceeași rădăcină și s-a propus: *suficient, domn, dumnezeul ploii, dumnezeul muntelui*. Mai recent, unii l-au apropiat de numele akkadian al zeului Marduk. Se pare că în perioada care a urmat patriarhilor s-a făcut o asociere de idei între *chaddai* și *chadad* (*a devasta, a nimici*). Lucrul ac. reiese din pasaje ca: Rut 1:20, 21; Iov. 5:17; 6:4; Ps. 68:14; Is. 13:6; Ioel 1:15). Dar o asemenea apropiere este mai curând fonetică decât etimologică.

Dumnezeu este atotputernic pt. că El a creat totul și pt. că El împărătește în vecii vecilor. El va stabili Împ. Sa și peste ac. pământ. Tot Universul I se supune Lui: forțele naturii, puterile omenești și cerești (Ex. 6:1; Iov 37:12; Ps. 91:10-11; 104:4; Is. 45:1 și urm.; Am. 5:8; Evr. 1:14). Chiar și oamenii necredincioși se supun hotărârilor Sale (Ex. 15:6; Is. 13:3-6; Ap. 21:5). Atotputernicia Sa este o garanție a împlinirii tuturor făgăduințelor pe care le-a făcut.

ATROT-ADAR, ATROTH-ADDAR. V. *Atarot-Adar*.

ATROT-BET-IOAB, ATHROTH-BETH-IOAB V. *Arot-Bet-Ioab*.

ATROT-ȘOFAN, ATHROTH-SHOFAN, ATROT-SHOPHAN - *coroanele lui Șofan*.

Cetate reclădită de gadiți (Num. 32:35). Amplasament necunoscut.

ATSAL, AȚAL. V. *Afel*.

ATSALIA, AȚALIA, ASSALIA - *Domnul a crușat*. Fiul lui Meșulam și tatăl scribului Șafan (II Împ. 22:3).

ATSEL, AȚEL, ASSEL, ATZEL. Sens pos. - *nobil*.

1. Urmaș al lui Ionatan, fiul lui Saul (I Cr. 8:37-38; 9:43-44).

2. Un loc din vecinătatea Ierusalimului (Zah. 14:5). Termenul corespondent lasel care apare în Septuaginta permite identificarea ac. loc cu uedul Yasul, un afluent al Chedronului.

ATSEM. AȚEM. V. *Ețem*.

ATSMON, AȚMON, ASMON - *robust*. Un punct de la hotarul de N al Canaanului, la V de Cades-Barnea, și nu departe de pâraul Egiptului (Num. 34:4, 5; Ios. 15:4). Neidentificat.

AȚALIA. V. *Atsalia*.

AȚEL. V. *Atsel*.

AȚEM. V. *Ețem*.

AȚMON. V. *Atsmon*.

AUGUR. V. *Ghicire*.

AUGUST - *venerabil, cel ce impune respect*. Numele primului împ. roman. În N.T. este numit Cezar August (v. *Cezar*).

AUR. Metal prețios. În vechime, aurul se scotea din țara Havila (Gen. 2:11-12), de la Șeba (I Împ. 10:2; Ps. 72:15), de la Ofir (I Împ. 22:48; II Cr. 8:18) (v. *Ofir*). Aurul a fost folosit din belșug pt. acoperirea accesoriilor Cortului Întâlnirii, apoi pt. mobilierul și decorarea Templului lui Solomon (Ex. 25:18; 38:24; I Împ. 6:22-28). Se confecționau și idoli de aur (Ex. 20:23; 32:31; Is. 40:19; F.A. 17:29), cununi regale (Ps. 21:3), coliere (Gen. 41:42), inele (Cânt. 5:14), cercei (Jud. 8:26). Mai târziu, s-au făcut monede de aur (Ezra 2:69; cf. F.A. 3:6; 20:33). Datorită însușirilor sale: strălucire, maleabilitate și inoxidabilitate, aurul a fost foarte apreciat din zorii istoriei. După relatările

provenite din antichitate și, conform recențelor descoperiri, se pare că aurul a fost folosit dintotdeauna și în cantități încă necunoscute epocii noastre. O bună parte din rezervele noastre aurifere sunt păstrate sub formă de monede și lingouri, sustrăgându-se astfel uzului în cadrul artelor aplicate. Altădată, aurul nu era atât de folosit ca monedă de schimb, moneda de aur propriu-zisă fiind de dată relativ mai recentă. Încă de la începutul Bibliei, se fac numeroase aluzii la marile bogății constând din obiecte de aur și giuvaere: de ex., acelea ale lui Avraam (Gen. 13:2; 24:22), ale egiptenilor (Ex. 12:35), ale israeliților (32:3, 4; 35:22), ale madianiților (Num. 31:50); mai târziu, ale lui David (I Cr. 22:14-16), ale lui Solomon (II Cr. 1:15), ale împărătesei din Seba (9:1), fără a mai vorbi de uriașele cantități de aur folosite pt. construcția Cortului și a Templului. Descrierile biblice au fost pe deplin confirmate de izvoare vechi, în special prin relatările unor istorici profani și prin belșugul nemaiauzit de aur găsit în decorațiile unor temple, palate și morminte (de ex. cel al faraonului Tutankhamon). Istoricul Athenaios relatează că rugul funerar al lui Sardanapal a înghițit, timp de 15 zile, grămezi de lemn de santal și o mare cantitate de aur. Dacă săpăturile arheologice permit descoperirea unor asemenea comori de metal prețios, ce să mai spunem despre tot ce a fost furat, distrus sau retopit de-a lungul veacurilor!

Aurul este un simbol al integrității morale (Pl. 4:2), al valorii deosebite (Ap. 3:18). Curățirea aurului în cuptor reprezenta purificarea pop. lui Dumnezeu în focul încercărilor (Zah. 13:9; Mal. 3:3; I Pet. 1:7). Dacă, în tipologia Cortului Întâlnirii (cf. Evr. 8:5), argintul reprezenta răscumpărarea fiecărui israelit (Ex. 38:25-28), aurul simbolizează tot ce este divin și nestricăcios în sanctuar. De ex., chivotul mărturiei, tipul cel mai complet al lui Cristos (v. *Chivot*), a fost făcut din lemn de salcâm poleit cu aur, la fel ca masa pt. pâinile punerii înaintea Domnului și altarul tămâierii. Cât despre sfeșnicul cu șapte brațe, ac. era confecționat din aur masiv (Ex. 37:1-2, 10-11, 25-26).

AUTORITATE (în gr. cuv. *exousia* însemna a deține puterea legitimă, reală și neîngrădită de a acționa, de a poseda, de a controla, de a uza sau a dispune de ceva sau de cineva). Cuvântul *dunamis* se aplică forței fizice.

Autoritatea lui Dumnezeu. Numai autoritatea lui Dumnezeu este legitimă, ea fiind expresia suveranității Sale absolute și veșnice (Ex. 15:18; Ps. 29:10; 33:9; 65:6; 77:14; 93:1; 146:10; Is. 51:9; Dan. 4:34). În Rom. 9:21, Dumnezeu este comparat cu un olar care face și fasonază diferite vase (cf. Ier. 18:6), adică Cel ce are autoritate asupra lor. Dumnezeu cere supunere și cinste. El pedepsește pe cei răzvrățiți.

În V.T., Dumnezeu își exercită autoritatea prin intermediul preoților și proorocilor care aveau sarcina de a-i învăța pe copiii lui Israel căile Lui (Dt. 31:11; Mal. 2:7) și de a fi purtătorii Lui de cuvânt (Ier. 1:7 și urm.). Dumnezeu folosea, de asemenea, pe regi care trebuiau să domnească potrivit Legii Lui (Dt. 17:18 și urm.). Preoții, proorocii și regii trebuiau să fie respectați în calitate de reprezentanți ai lui Dumnezeu, bucurându-se astfel de autoritatea pe care El le-o conferise. Scriptura avea, la rândul ei, autoritate, ea fiind Cuvântul lui Dumnezeu, revelația Lui (Ps. 119). Dumnezeu vorbea și-i judeca pe israeliți prin intermediul Cuvântului Lui (II Împ. 22; 23). El a acționat cu autoritate, eliberându-l pe Israel din robia Egiptului (Ps. 78:12; 105:24-45; 136:10 și urm.). Dumnezeu a luptat pt. pop. Lui (Ex. 15:3; II Sam. 5:24; Ps. 24:8).

Autoritatea lui Isus Cristos. Isus Cristos este Domnul. El are o autoritate egală cu a Tatălui. Cristos împărătește peste viață și moarte (Rom. 14:9), are toată puterea în cer și pe pământ (Mt. 28:18; Ioan 17:2; cf. Ioan 12:31 și urm.; F.A. 5:31). El are autoritate pt. a-i mântui pe oameni (F.A. 2:36). El este Fiul lui Dumnezeu (coautor în opera de creație și părtaș la tot ce face Tatăl, cf. Ioan 5:19 și urm.). El este Robul Domnului care îndeplinește deopotrivă funcțiile de Prooroc, Preot și Împărat în mijlocul oamenilor. El îi învață pe oameni legile Împ. lui Dumnezeu cu autoritate, adică deschis (Mt. 7:28-29) și cu competență. El făcea minuni și avea putere să ierte păcatele oamenilor (Mt. 9:6-8; 12:28; Mc. 1:27; 2:5-12; Lc. 4:36; 8:24-25).

Autoritatea apostolilor. Ap. se bucurau de autoritatea lui Isus Cristos. Ei erau martorii Săi, ambasadorii Săi, reprezentanții intereselor Împ. Sale (Mt. 10:40; Ioan 17:18; 20:21; F.A. 1:8; II Cor. 5:20). Ei rămân supuși Stăpânului lor și Duhului Sfânt (II Cor. 12:9; Filip. 4:13). Asemenea lui Isus, ap. vindecau bolnavii, alungau demonii (Mc. 3:15), iertau păcatele (Ioan

20:23; cf. II Cor. 13:10), din pricină că Cristos le dăduse ac. putere. Ei participă la numirea de diaconi și bătrâni (F.A. 6:3, 6; 14:23). Învățătura lor trebuie să fie primită ca pe adevărul divin însuși (I Cor. 14:37), ea având autoritate, adică servește ca normă pt. viața de credință (II Tes. 2:15; cf. Gal. 1:8; II Tes. 3:4, 6, 14).

Autoritatea cuvenită bărbatului. În Biserică, bătrânii dețin o anumită autoritate, în calitate de păstori ai turmei Domnului (Evr. 13:17). Ac. autoritate este reală, dar nu absolută și normativă cum a fost aceea a apostolilor. Tot astfel, bărbatul este capul nevestei (Gen. 3:16; I Cor. 11:3; cf. I Tim. 2:12), părinții exercită autoritate asupra copiilor lor (I Tim. 3:4, 12), iar stăpânii asupra robilor lor (I Pet. 2:18). Deținătorii unei autorități răspund înaintea lui Dumnezeu de felul în care au contribuit la binele și propășirea persoanelor care le-au fost încredințate, având datoria să le poarte de grijă (v. *Autorități*).

Autorități.

1. Autoritățile pământești. Autoritățile civile și militare sunt slujitori ai lui Dumnezeu (Rom. 13:1). Ele fac dreptate și îndeamnă la respectarea legilor. Ap. Pavel recomanda creștinilor să le respecte și să le fie supuși (Rom. 13:1-7), exceptând cazul când cerințele lor ar intra în contradicție cu poruncile divine (F.A. 4:19; 5:29), sau când ele însele ar călca legile umane (vezi cazul lui Pavel când ac. este legat cu lanțuri în ciuda statutului său de cetățean roman: F.A. 16:36; 22:25-29) (v. *Apel la Cezar*).

2. Autoritățile cerești. Îngerii (v. ac. cuv.) sunt niște puteri sau autorități, căci ei sunt superiori oamenilor în tărie și putere (II Pet. 2:11). Ei au fost creați de Cristos (Col. 1:16) și rămân sub autoritatea Sa. În văzduh însă își au sediul și tot felul de autorități care acționează asupra oamenilor și a naturii. Ac. puteri (stăpâniri) au fost create de Cristos, dar, din pricină că l-au urmat pe Satan în răscola lui contra lui Dumnezeu, aparțin în prezent Împ. întunericului. Ac. forțe produc oamenilor suferințe și îi incită să comită lucruri rele (Iov. 1:16; 2:6; Lc. 22:53; Ef. 6:12). Totuși, ac. puteri nu pot împiedica lucrarea Duhului Sfânt care conduce pe păcătos la Dumnezeu sau leagă pe credincios de Isus Cristos.

AVA, ABA - *tată*, în aramaică. Ac. cuvânt exprimă afecțiunea filială față de Dumnezeu

(Mc. 14:36; Rom. 8:15; Gal. 4:6). Cuvântul ebr. corespondent este *abh* și îl întâlnim adesea în nume proprii compuse, sub formele *Ab* sau *Abi*, de ex.: Abimelec, Abner sau Abiner, Eliab, etc.

AVANPOST. V. *Strajă*.

AVARIȚIE. V. *Zgârcenie*.

AVEN, ON - *gol, deșertăciune, un idol*.

1. Oraș egiptean, numit Aven sau On. Gr. îi spuneau Heliopolis (Ez. 30:17). În cuvintele On și Aven, ebraica are aceleași consoane, numai vocalele diferă. Pt. a-și exprima disprețul față de obiceiurile idolatre ale ac. oraș, proorocul a modificat intenționat pronunțarea numelui său (v. *On*, 2).

2. Osea adaugă la numele Betel epitetul Aven pt. a sugera că ac. nu mai era Casa lui Dumnezeu, ci devenise un cuib de idoli (Os. 10:8) (v. *Bet-Aven*).

3. Oraș al cărui nume desemna o vale din împ. Damascului (Am. 1:5). Probabil că este vorba de Arvaniyeh, aproape de Jerud, pe drumul ce duce la Palmyra.

AVERTIZA, AVERTISMENT, ÎNȘTIINȚA, ÎNȘTIINȚARE - *a informa, a preveni, a încunoștința* (Gen. 31:27; 46:31; 47:1; Ex. 21:29; I Sam. 9:15; 22:17; II Împ. 17:13; II Cr. 36:15; Ier. 11:7; Ez. 3:20). În Biblie, Dumnezeu avertizează, înștiințează (Ps. 50:7; 81:9; Ez. 3:21; 33:4, 5, 7; Lc. 2:26); prin visuri (Mt. 2:22), printr-un înger (F.A. 10:22), prin suferință (Iov 36:10, 15). În N.T., cuvintele *a avertiza, a înștiința* redau:

1. Termenii gr. *nouthesia* și *noutheteô* care, literal, înseamnă *a pune în cap, a băga în capul cuiva*, de unde: a. *A învăța* (Scripturile au ca scop să avertizeze pe credincioși, I Cor. 10:11; părinții au datoria de a crește pe copii în învățătura Domnului, de a-i avertiza, Ef. 6:4; cf. F.A. 20:31; Rom. 15:14). b. *A preveni, a mostra* (credincioșii trebuie să se avertizeze reciproc, Col. 3:16; cf. I Cor. 4:14; I Tes. 5:12, 14; II Tes. 3:15; Bisericile trebuie să-i mustre pe cei ce produc dezbinări, Tit 3:10).

2. Cuv. *paraineô* (*a preveni, a îndemna, a sfătui*) se aplică lui Pavel care, în F.A. 27:9, 22 transmite presimțirile sale cu privire la naufragiul corăbiei cu care călătoreau spre Roma, el și alți întemnițați.

3. Cuv. *chrématizô* (*a preveni, a înștiința*) este folosit pt. Moise care a fost avertizat de

Dumnezeu cu privire la niște realități cerești (Evr. 8:5; 11:7).

AVDIEL. V. *Abdiel*.

AVDON. V. *Abdon*.

AVI-ALVON. V. *Abi-Albon*.

AVIASAF. V. *Abiasaf*.

AVIDA. V. *Abida*.

AVIDAN. V. *Abidan*.

AVIEL. V. *Abiel*.

AVIENI, AVIMI, AVIȚI.

1. Pop. băștinașă din țara ocupată de filistenii, în împrejurimile Gazei. Caftoriții - cum se vor numi mai târziu filistenii - i-au exterminat în marea lor majoritate, lăsând doar o mică rămășiță (Dt. 2:23; Ios. 13:3).

2. Avim, cetate beniamită (Ios. 18:23). Identificată cu Khirbet Haiyan, la S de Ai.

AVIEZER. V. *Abiezer*.

AVIGAIL. V. *Abigail*.

AVIHAIL. V. *Abihail*.

AVIHU. V. *Abihu*.

AVIM. V. *Avieni*, 2.

AVINADAV. V. *Abinadab*.

AVINOAM. V. *Abinoam*.

AVIRAM. V. *Abiram*.

AVIȘAG. V. *Abișag*.

AVIȘAI. V. *Abișai*.

AVIȘUA. V. *Abișua*.

AVIȘUR. V. *Abișur*.

AVIT, AVITH, AVVIT, AWITH - *ruine*. Oraș edomit, localitatea natală a împ. Hadad (Gen. 36:35; I Cr. 1:46). În anul 1938, părintele Abel l-a identificat cu Khirbet el Jiththeh, între Ma'an și el-Basta.

AVITUV. V. *Abitub*.

AVNER. V. *Abner*.

AVIȚI. V. *Avieni, I*.

AVOCAT, MIJLOCITOR - (în gr. *parakletos* (*paraclet*, *apărător*) = *cel care este chemat în ajutor, cel care pledează cauza cuiva, apărător, mijlocitor*. Astfel, Isus este numit „*Mijlocitorul nostru la Tatăl*” (I Ioan 2:1), unde El intervine totdeauna cu folos, în favoarea păcătoșilor care se pocăiesc. Oare nu a satisfăcut El pt. ei toate cerințele Legii și nu le-a șters definitiv păcatele și greșelile lor? Măinile Sale străpunse rețin sabia mâinii divine care ar trebui să lovească pe creștini pt. toate gesturile izvorâte din nestatornicie; de asemenea, rănilor Mântuitorului nostru închid gura Satanei, marele nostru pârâș, care ne acuză înaintea Judecătorului Suprem. Zaharia ne prezintă pe Cristos sub înfățișarea Îngerului Domnului, exercitând tocmai ac. misiune (Zah. 3:1-5). Ce puternică îmbărbătare ne asigură lucrarea totdeauna eficace a Avocatului nostru ceresc! Ap. Pavel strigă: „*Cristos a murit! Ba mai mult, El a și înviat, stă la dreapta lui Dumnezeu și mijlocește pentru noi!*” (Rom. 8:34). Și autorul Epistolei către Evrei adaugă că „*Cristos a intrat chiar în cer, ca să Se înfățișeze acum pt. noi, înaintea lui Dumnezeu*” (9:24). De aceea, El poate să ne mântuiască în chip desăvârșit, pt. că trăiește pururea ca să mijlocească pt. noi (7:25).

Același cuv. gr. este redat prin *mângâietor* când Isus vorbește de Duhul Sfânt care, după plecarea Lui, avea să umple inimile ucenicilor cu dragoste, pace, bucurie și siguranță (Ioan 14:16, 26; 15:26; 16:7, 13). Acestea sunt întru totul pe linia celor spuse în Rom. 15:13. De altă parte, este cu totul contra învățăturii Sf. Scripturi a o numi pe Fecioara Maria „*mijlocitoarea noastră*”, așa cum o face Biserica romano-catolică, în contradicție cu cele spuse mai sus și în I Tim. 2:5.

AVORT. Întrerupere voluntară a sarcinii, provocată cu scopul de a ucide embrionul sau fetusul. Porunca a 6-a a Decalogului (*Să nu ucizi!*, Ex. 20:13; Dt. 5:17) condamnă categoric orice formă de omucidere. Unii teologi apreciază că moartea copilului înainte de naștere nu intră sub incidența acestei legi, deoarece embrionul nu ar fi decât o „ființă în devenire”.

Și în consecință, ei acceptă ca, în unele situații dramatice, un medic să provoace un avort. Însă doctrina creației și aceea a întrupării se opun categoric unei asemenea mentalități. În Gen. 1:26, chipul lui Dumnezeu în om distinge rasa umană de toate celelalte creaturi. Iar ac. chip nu depinde de nici o capacitate sau vreo calitate personală, specială. Departe de a fi ceva care să se dezvolte în cadrul experienței omenești, chipul și asemănarea lui Dumnezeu fac parte integrantă din însăși esența omului și dă vieții caracterul ei sacru (Gen. 9:6). Pe de altă parte, doctrina întrupării ne permite să afirmăm, fără nici o umbră de îndoială, că viața umană începe *în momentul zămislirii*. Fiul lui Dumnezeu care era preexistent, S-a întrupat în momentul când Duhul Sfânt S-a pogorât peste Maria (Mt. 1:18, 20; Lc. 1:35). Spre deosebire de noi, Cristos nu era o nouă ființă creată, ci mai degrabă o Persoană care îmbrăca o nouă formă de existență: „*Cuvântul S-a făcut trup*” (Ioan 1:14). Din momentul concepției Sale, viața omenească a Domnului nostru nu era diferită de a celorlalți oameni, ci o viață tipică și reprezentativă a tuturor celorlalte vieți omenești. Cu excepția păcatului, viața lui Isus era sub toate aspectele asemănătoare cu a noastră. Să mai relevăm câteva aspecte care subliniază *continuitatea* unei vieți personale înainte și după naștere: Gen. 25:22-23 (chiar rivalitatea este menționată înainte și după naștere); Luca 1:15, 41, 44 (însăși misiunea lui Ioan Botezătorul); Ps. 139:13-16; Ier. 1:5; 20:17-18; Iov 10:18-19).

Unii și-au pus întrebarea: De ce Biblia nu conține nici o lege care să interzică avortul în termeni specifici? Noi răspundem că doctrina creației, atât de clară, și porunca a 6-a a Decalogului fac inutilă o asemenea lege. Numai un caz marginal este menționat în Biblie: avortul provocat prin lovirea unei femei însărcinate, cu prilejul certei dintre doi oameni (Ex. 21:22-23). Până și într-un asemenea caz, moartea copilului atrage după sine moartea vinovatului, omul fiind răspunzător de consecințele faptelor sale. Unele comentarii și anumite traduceri (de ex. *Bible de Jerusalem*) susțin că legea talionului nu penalizează aici decât dauna produsă mamei. Însă contextul și termenii folosiți acolo se opun unei asemenea interpretări: a. V. 13-26 sunt o dezvoltare generală a poruncii date la v. 12: „*Cine va lovi pe altul cu o lovitură de moarte să fie pedepsit cu moartea*”. Cazul unei femei

(însărcinate sau nu) și al unui copil nenăscut erau deja incluse în v.12. Numai cazul morții unui copil nenăscut, ca urmare a unui accident involuntar, dar vinovat, putea ridica anumite semne de întrebare. b. Verbul ebr. *yats'a* (Ex. 21:22) descrie ieșirea unui copil viu. Deci este vorba de o naștere prematură, și nu de un avort.

AVRAAM, ABRAHAM. Numit inițial *Avram* (*Abram*). În ebr., *Avram* înseamnă *tată înălțat* sau *părinte nobil*. Transformarea acestei vocabule în aceea de Avraam nu are o explicație etim. satisfăcătoare. Textul comentează ac. schimbare spunând: „*te fac tatăl multor neamuri*” (Gen. 17:5). Ac. comentariu își găsește, desigur, o justificare în terminația *raham*, însă noi nu-i cunoaștem rațiunea. Avraam este fiul lui Terah, strămoșul evreilor, tatăl celor credincioși, prietenul lui Dumnezeu (Gen. 11:26; Gal. 3:7-9; Iac. 2:23). Unii critici vor să vadă în relatările referitoare la Avraam istoria originii și migrației unui trib. Avraam ar fi, după opinia lor, un nume colectiv și tribal. Dar un trib nu-și ia nevastă, nu are o vârstă, o rudenie, așa că textele în discuție sunt foarte clare. Cele povestite în Geneză au de-a face cu o persoană, fiind faptele unui om, și nu acțiunile întreprinse de un trib. Scrierile posterioare, în special N.T. (v. Ioan 8:33-42; Gal. 3:6-9 etc.) prezintă totdeauna pe Avraam drept un personaj istoric. Dacă este vorba de *Bene Israel* (*copiii lui Israel*) ca popor, Avram nu este prezentat niciodată ca un pop. sau ca un trib. În nici un caz nu se pot invoca drept argumente, în ac. privință, expresiile „*rasa lui Avraam*” din Is. 41:8, „*posteritatea lui Avraam*” din Ps. 105:6 și, cu atât mai puțin, Mica 7:20.

I. Cronologie.

1. Avraam avea 75 de ani când a primit porunca să plece spre Canaan (Gen. 12:4). El locuise cu fam. sa în Ur, în Chaldeea, unde a luat-o de nevastă pe Sara. După moartea fratelui său Haran, el a părăsit cetatea Ur, fiind însoțit de nevastă-sa și de nepotul său Lot, sub conducerea lui Terah, tatăl lui Avraam. Toți aceștia s-au stabilit în Haran (Gen. 11:28, 31). Acolo, Avraam a rămas mai mulți ani, pînă la moartea tatălui său Terah (F.A. 7:4). Unde a primit Avraam porunca de a pleca spre Canaan, în Ur sau în Haran, ambele fiind menționate în text? Se poate deduce, cu ușurință, că porunca dată în Ur a trebuit să fie reînnoită de Dumnezeu în Haran, cu privire la părăsirea

țării și fam. sale. Pornind din Haran, se pare că Avraam a ascultat de Domnul. El a plecat spre Canaan, dar ascultarea sa încă nu a fost deplină, deoarece avea să-l ia cu sine și pe Lot. Promisiunile specifice legământului încep să se împlinească numai după despărțirea de Lot (Gen. 13:14). Oare Avraam era întîiul-născut al lui Terah? El este citat primul pe lista fraților săi (Gen. 11:26-27). Este posibil ca locul ocupat de el pe lista respectivă să se datoreze însăși chemării sale, Avraam devenind strămoșul pop. ales de Dumnezeu. Ce drum a parcurs Avraam de la Haran spre Canaan? Fără îndoială că acela al Damascului, căci o importantă cale de comunicație ducând din Mesopotamia spre Canaan trecea pe acolo. Avraam avea 75 de ani când a părăsit Haranul și a trăit 10 ani în Canaan înainte de a lua pe Agar ca țitoare (Gen. 16:3). Avea 86 de ani cînd Agar a născut pe Ismael (Gen. 16:16). Deci călătoria dintre Haran și țara Canaanului nu a durat mai mult de un an de zile.

2. În cursul primilor 10 ani de peregrinări prin Canaan, Avraam și-a așezat corturile la Sihem, apoi la Betel (Gen. 12:6, 8). De la Betel, el și-a reluat drumul spre miazăzi (12:9). O vreme de foamete l-a împins pînă în Egipt (12:10). Acolo, temându-se să nu fie omorât din pricina Sarei, a prezentat-o pe ac. ca fiind sora sa (12:10-20). Revenit în Canaan, îl regăsim la Betel (13:1-3). Ca urmare a înmulțirii averilor lor, Avraam și Lot trebuie să se despartă. Lot alege câmpia Iordanului (v. 5-12). Atunci Avraam își strânge corturile și merge să se instaleze la Hebron, lângă stejarii lui Mamre (v. 18).

3. Durata șederii lângă stejarii lui Mamre: cel puțin 15 ani, dacă nu chiar 23 sau 24. Avraam, care încheiase o alianță cu șefii tribului amoritilor (Gen. 14:13), urmărește pe Chedorlaomer (1-16) și este binecuvântat de Melhisedec (17-24). Dumnezeu îi promite lui Avraam un fiu și confirmă legământul cu credinciosul Lui slujitor: țara Canaanului va fi partea lui de moștenire (15). La nașterea lui Ismael (16), 13 ani mai târziu, promisiunea se verifică (16:16; 17:1). Eforturile făcute de om spre a asigura el însuși împlinirea promisiuni nu schimbă cu nimic planul lui Dumnezeu: moștenitorul Canaanului nu va fi fiul roabei, ci acela al femeii slobode, nu copilul născut în chip firesc, ci copilul făgăduinței. Reînnoind legământul cu Avraam, Domnul îi prescrie semnul circumciziei și schimbă numele Avram în acela de Avraam (Gen. 17).

În acea perioadă are loc nimicirea Sodomei (Gen. 18 și 19).

4. Șederea în partea de miazăzi a Canaanului: cca 15 ani; în timpul copilăriei lui Isaac. Sara este luată și dusă la haremul lui Abimelec (Gen. 20). Isaac se naște pe când Avraam avea 100 de ani; la scurt timp după asta, este îndepărtat Ismael (Gen. 21:1-21). Avraam numește Beer-Șeba (*fântâna jurământului*) o fântână a lui în apropierea căreia face un legământ cu Abimelec (21:22-34). Când Isaac ajunge la maturitate (22:6) - istoricul Josephus Flavius presupune că el avea cam 25 de ani (Ant. 1, 13:2) - credința lui Avraam este supusă unei încercări prin porunca referitoare la jertfirea lui Isaac, singurul său fiu. Supunându-se acestei porunci, Avraam și Isaac se îndreaptă spre muntele Moria, unde îndurarea divină înlocuiește pe Isaac cu un berbec. După aceea, tatăl și fiul se întorc la Beer-Șeba (22:1-19).

5. Înapoierea la Hebron. După 20 de ani de liniște, Sara moare în vârstă de 127 de ani (Gen. 23).

6. O nouă ședere în partea de miazăzi a Canaanului. Avraam locuiește în S țării, împreună cu Isaac, vreo 38 de ani. După moartea Sarei, Avraam, în vârstă de 140 de ani, trimite să se caute între rudele sale din Mesopotamia o nevastă pt. fiul lui (24:67; 25:20). Eliezer o aduce pe Rebeca și ac. îl întâlnește pe Isaac la Lahai-roi, poate în locul numit azi Ain-Unwei-lleh (Gen. 24). După aceea ni se relatează că Avraam a luat-o de nevastă pe Chetura (Gen. 25) (v. *Chetura*). Avraam moare în vârstă de 175 de ani și este îngropat în peștera Macpela (Gen. 25:1-9).

7. Datarea vieții lui Avraam. Pt. a data viața lui Avraam, avem nevoie ca punct de referință de stabilirea corectă a anului în care au ieșit israeliții din Egipt. (v. *Exodul, data*). Dacă acceptăm cronologia supranumită lungă, Avraam a intrat în Canaan către anii 2100 sau poate chiar 1900 î.Cr., în funcție de durata considerată de specialiști pt. șederea israeliților în Egipt de 400 de ani sau, respectiv, 200 de ani. Desigur că așa-zisa cronologie scurtă dă o altă dată pt. intrarea sa în Canaan, și anume anul 1750. Geneza 14 îl așază pe Avraam într-un context istoric. Totuși, numele celor 4 regi veniți din Orient și ale celor 5 regi ai cetăților din Câmpia Iordanului nu au lăsat urme și în alte documente arheologice. Cândva, unii exegeți asimilau pe Amrafel cu Hammurabi, dar acum ac. ipoteză nu se mai bucură de credit. Totuși, Geneza dă o crono-

logie interioară și personală a vieții lui Avraam. Iată-o: Avraam este chemat de Dumnezeu din Haran la vârsta de 75 de ani (12:4); la nașterea lui Ismael, Avraam avea 86 de ani (16:16); în momentul legământului tăierii împrejur, Avraam este în vârstă de 99 de ani, adică în anul zămislirii lui Isaac (17:1); Avraam are 100 de ani la nașterea lui Isaac (21:5), iar Sara 90 de ani împliniți; Sara a murit în vârstă de 127 de ani, iar Avraam la 175 (23:1/25:7). Cum Isaac avea 60 de ani la nașterea lui Esau și a lui Iacov, rezultă că Avraam și-a cunoscut nepoții timp de vreo 15 ani (Evr. 11:9). Noi cunoaștem bine legislația civilă care regla viața lui Avraam și a celorlalți patriarhi, prin intermediul Codului lui Hammurabi și al tăblițelor de la Nuzi (v. *Hammurabi; Nuzi*). Ac. documente sunt posterioare lui Avraam (Codul lui Hammurabi, sec. XVIII; tăblițele de la Nuzi, sec. XVI), dar ac. legi se aplicau deja înainte de a fi fost scrise. Cartea lui K. A. Kitchen, *Traces d'un monde* (Urme ale unei lumi dispărute, N.Ed.) (P.B.U., 1977), pag. 101-107 și cartea lui J. A. Thompson, *La Bible et l'Archéologie* (Biblia și Arheologia, N.Ed.) (L.L.B., 1988), pag. 31-38, oferă detalii cu privire la respectarea acestei legislații în viața familială și civilă a patriarhilor, cu numeroase referiri la chestiunea mariajului și drepturile de moștenitor, lucruri atât de importante pt. Avraam. S-au stabilit cel puțin 15 paralele între ac. legi și unele fapte ale patriarhilor. Faptul că legile respective, codificate în sec. XVIII și XVI, au fost respectate de patriarhi este o dovadă că ac. oameni au trăit în prima jumătate a mileniului II î.Cr.

II. Credința lui Avraam.

Religia țărilor din Mesopotamia de Jos, într-o perioadă istorică foarte îndepărtată, apare sub o formă foarte complexă și destul de evoluată. „De îndată ce devin accesibile ochilor istoricului - scrie R. P. Dhorme - vechile religii mesopotamiene atinseseră deja o remarcabilă treaptă de dezvoltare care le clasează într-o grupă total diferită de aceea a așa-numitelor religii primitive: fetișism, animism, totemism etc...” Panteonul sumerian conține dumnezei ai lumii, divinități astrale, dumnezei ai naturii, dumnezei naționali. Iată câțiva dintre aceștia: Anu, Enlil, Enki, Nergal, Inanna etc. Numele ac. zei este adesea legat de acela al eroilor din miturile sumeriene. Dintr-un asemenea mediu și din mijlocul unei astfel de religii a ieșit Avraam. Lucru interesant, în poeziile

sumeriene, apar și unele referiri la un paradis terestru, numit Dilmun („*țara Dilmun este curată, țara Dilmun este pură... este foarte luminoasă*”), precum și la crearea oamenilor, a vegetației și animalelor („*fiarele câmpului, minunat întocmite*”). Sumerienii au și propria lor versiune referitoare la Potop, „*Noe*” al lor numindu-se Zuisudra. Cât despre religia lui Avraam, se vede că ea a suferit o profundă transformare ca urmare a revelației „*Dumnezeului slavei*” care i S-a arătat în cetatea sumeriană Ur. De acum încolo, Avraam avea să creadă într-un singur Dumnezeu atotputernic (Gen. 17:1), veșnic (21:33), Cel Preaînalt (14:22), Domnul și Creatorul cerului și al pământului, Stăpânul real și legitim al întregii creațiuni (24:3), dreptul Judecător, Administratorul întregii lumi (18:25). „*Avraam a crezut pe Domnul*”, adică în singurul Dumnezeu care l-a chemat (Gen. 15:6; cf. Rom. 4:3; Gal. 3:6); și, plin de credință, el a ascultat, s-a închinat Domnului și l-a dat slavă Dumnezeului lui, cinstindu-l Numele.

Pt. a întări credința lui Avraam, Dumnezeu a folosit două mijloace:

- i S-a revelat El Însuși pt. ca, grație acestei revelații, Avraam să înceapă a cunoaște pe Domnul (recitiți Gen. 12:1-3, 7; 13:14-18; 15; 17:1-21);

- a pus la încercare credința lui Avraam, a pus-o la lucru, l-a condus pe robul Lui în situații care impuneau exercitarea acestei credințe. Iată care au fost experiențele prilejuite de Dumnezeu lui Avraam: a. Ruperea legăturilor de fam. (Gen. 12:1-9). b. Foametea (12:10-20). c. Bogăția (13). d. Puterea (14). e. Așteptarea unui fiu (16) și f. Încercarea supremă prin care Avraam trebuia să facă dovada dimensiunii reale a credinței sale: porunca de a-l jertfi pe Isaac, unicul și preaiubitul lui fiu (22). Epistola către Evrei spune: „*Prin credință a adus Avraam jertfă pe Isaac când a fost pus la încercare*” (Evr. 11:17-18).

III. Legământul avraamic.

Punctul central al vieții lui Avraam, rațiunea lui de a fi, este legământul încheiat de Dumnezeu cu el și care depășește, ca importanță, cadrul legământului sinaitic (v. *Legământ*). Legământul de pe Sinai interesa pe Israel, viza formarea sa internă și avea un rol tranzitoriu. Împlinirea sa în Persoana și lucrarea lui Cristos avea să-l dea la o parte (cf. Evr. 9 și 10). Legământul cu Avraam

interesa, desigur, în primul rând pe Israel care, prin ac. legământ, devenea pop. ales (Gen. 17:7b) și urma să primească de la Dumnezeu o țară (Gen. 17:8; 15:18), dar el viza, dincolo de Israel, toate națiunile lumii pt. mântuirea cărora ac. pop. trebuia să fie unealta binecuvântată (cf. Gen. 12:3; Is. 49:6). legământul avraamic trebuia să fie veșnic (Gen. 17:7), și Dumnezeu nu l-a denunțat niciodată. Suspendat în efectele sale din pricina neascultării lui Israel, ac. legământ își va recăpăta valoarea și vigoarea în timpurile mesianice când Israelul convertit la Cristos va fi *reintegrat*, după spusele lui Pavel, în prerogativele Legământului (Rom. 11:15). Ac. legământ care, prin intermediul lui Israel, trebuia să lege pe oameni de Dumnezeu, a fost conceput printr-o serie de demersuri divine: Gen. 12:1-3 - primele dispozițiuni ale legământului sunt enunțate în apelul adresat lui Avram; Gen. 13:14-17 - după ce Avram s-a despărțit de Lot, Dumnezeu îi arată țara pe care vrea să i-o dea și-i vorbește de o posteritate fără număr care avea să se realizeze în Cristos (Gal. 3:6, 14, 29); Gen. 15:1-6 - Domnul îl asigură pe Avraam care devenise neliniștit deoarece nu avea moștenitori; Gen. 15:7-17 - Domnul pecetluiește legământul prin jertfa misterioasă a animalelor despicate. El Însuși trece printre dobitoacele despicate, sub înfățișarea unor flăcări (cf. Ier. 34:18). În acel moment, legământul încetează a mai fi un lucru promis (Gen. 15:18-21), el devenise un fapt împlinit; Gen. 17:1-8 - Avraam are 99 de ani. Domnul reînnoiește legământul și dă precizări cu privire la caracterul acestuia. Numele Avram este schimbat în Avraam; Gen. 17:9-14 - semnul legământului va fi tăierea împrejur. Ritualul ac. este, în realitate, ca un fel de semnătură a lui Israel pe clauzele legământului; Gen. 17:15-21 - Domnul îi promite lui Avraam un fiu prin Sarai care se va numi Isaac; Gen. 22:15-18 - Domnul, care a pus la încercare credința lui Avraam, pecetluiește legământul printr-un *jurământ* pt. a da slujitorului Lui o temeinică asigurare și o nouă și mai solidă bază pt. credința sa în promisiunea lui Dumnezeu (cf. Evr. 9:13 și urm.).

IV. Sânul lui Avraam.

O expresie pe care a folosit-o și Domnul Isus în Lc. 16:22 și care se referă la locuința, după moarte, a sufletelor celor răscumpărați, adică *Paradisul*. Iudeii se gândeau cu mare plăcere la primirea pe care credeau că le-o va

face în ac. paradis Avraam, Isaac și Iacov (IV Mac. 13:17). Ei se bucurau de a putea intra în comuniune cu Avraam și-și imaginau momentul când aveau, ca să spunem așa, să se odihnească la pieptul lui. În limbajul rabinic al sec. III d.Cr., expresia *a fi în sânul lui Avraam* însemna *a fi pătruns în Paradis*.

ANDRÉ LAMORTE

AVRAM, ABRAM. V. *Avraam*

AVVA, AVA, AWA. Oraș al imperiului asirian de unde au fost aduși coloniști pt. a contribui la colonizarea Samariei. Dumnezeii lor erau Nibhaz și Tartac (II Împ. 17:24, 31). În II Împ. 18:34; 19:13 localitatea ac. este numită Iva. Identif.: Tell Kafr'Aya, pe Oronte, la SV de Homs.

AVVIT. V. *Avit*.

AZAI. V. *Ahzai*.

AZAN, AZZAN - *puternic*. Tatăl lui Paltiel; domnitorul fiilor lui Isahar pe timpul lui Moise (Num. 34:26).

AZANIA, AZANYA - *Domnul și-a plecat urechea*. Un levit, tatăl lui Iosua (altul decât succesorul lui Moise) (Nem. 10:9).

AZAREEL, AZAREL - *Dumnezeu a ajutat*.

1. Un levit care s-a alăturat lui David la Ticiag (I Cr. 12:6).

2. Un cântăreț de pe timpul lui David (I Cr. 25:18). La v. 4, el este numit Uziel (tot așa cum regele Azaria a fost cunoscut sub numele de Ozia). Azareel a fost înregistrat în șirul lui Heman.

3. Un fiu al lui Ieroham și căpetenie a daniților (I Cr. 27:22).

4. Un bărbat pe care Ezra l-a înduplecat să renunțe la femeia străină pe care și-o luase de nevastă (Ezra 10:41).

5. Preot din casa patriarhală a lui Imer (Nem. 11:13).

6. Instrumentist. Unul dintre fiii preoților (Nem. 12:36).

AZARIA, AZARYA - *Domnul a ajutat*.

1. Un bărbat din sem. lui Iuda, urmaș al lui Zerah, din casa lui Etan (I Cr. 2:8).

2. Un levit, din fam. lui Chehat, din șirul lui Itehar, strămoș al proorocului Samuel și al cântărețului Heman (I Cr. 6:36; II Cr. 29:12).

3. Unul dintre ofițerii lui Solomon, fiu al marelui preot Tadic (I Împ. 4:2) și frate al lui Ahimaat.

4. Un nepot al lui Tadic și fiu al lui Ahimaat (I Cr. 6:9). Aparținea șirului marilor preoți.

5. Un fiu al lui Natan și nepot al lui Solomon (II Sam. 5:14; I Împ. 4:5) care l-a numit căpetenia celor 12 perceptori.

6. Un prooroc. Fiu al lui Oded. El l-a încurajat pe împ. Asa să continue reforma religioasă pe care o începuse (II Cr. 15:1-8).

7. Doi fii ai împ. Iosafat (I Cr. 21:2). Repetarea numelui este curioasă și are două explicații: ea poate proveni dintr-o denaturare a textului făcută cu prilejul copierii manuscrisului; sau, dacă textul este corect, înseamnă că Iosafat a avut doi copii cu același nume, proveniți de la două mame, băieții fiind frați vitregi (comp. cu Irozii). Nu se poate dovedi că unul dintre ei ar fi fost fiul celuilalt și ar fi primit numele decedatului, deoarece din context pare să rezulte că ei au fost contemporani și au fost omorâți împreună.

8. Un bărbat din Iuda, din fam. lui Hebron, din casa lui Ierahmeel (I Cr. 2:38, 39); Obed era bunicul său (v. 38). Din II Cr. 23:1 se poate deduce că ac. bărbat a ajutat la detronarea Ataliei și la înscăunarea lui Ioas.

9. O altă căpetenie. Fiul lui Ieroham. Și el a contribuit la răsturnarea Ataliei (II Cr. 23:1).

10. Unul dintre capii fiilor lui Efraim. Fiul lui Iohanah. Împreună cu alți oameni de bine, el i-a convins pe soldații lui Pecah să dea drumul prinșilor de război ai lui Iuda (II Cr. 28:12).

11. Împ. al lui Iuda, cunoscut și sub numele de Ozia (II Împ. 15:1; cf. II Cr. 26:1) (v. *Ozia*). Ipoteza potrivit căreia el ar fi acel Azriyan menționat pe inscripțiile lui Tiglat-Pileser nu a putut fi dovedită.

12. Mare preot (I Cr. 6:10) care probabil i-a reproșat regelui Ozia faptul de a fi încălcat prerogativele preoției (II Cr. 26:17-20). Poate că ac. mare preot se mai afla în slujbă pe timpul regelui Ezechia (II Cr. 31:10, 13). Totuși, s-ar putea ca atunci să fi fost vorba și de un alt Azaria (v. *Mare Preot*).

13. Un levit din fam. lui Merari. El a contribuit la curățirea Templului, sub domnia lui Ezechia (II Cr. 29:12).

14. Mare preot, fiul lui Hilchia și tatăl lui Seraia. A slujit cu puțin timp înainte de robia babilonică (I Cr. 6:13, 14; 9:11) (v. *Seraia*).

15. Un fiu al lui Hosea și adversar al proorocului Ieremia (Ier. 43:2).

16. Unul dintre tovarășii lui Daniel; căpetenia famenilor dregători i-a schimbat numele evreiesc Azaria în Abed-Nego (Dan. 1:7).

17. Un personaj important, probabil una dintre căpeteniile lui Iuda, care mergea în fruntea convoiului cu prilejul dedicării zidurilor Ierusalimului (Nem. 12:32, 33).

18. Un fiu al lui Maaseia; ac. Azaria posedă o casă la Ierusalim pe vremea lui Neemia și a reparat zidurile din apropierea acesteia (Nem. 3:23, 24).

19. Unul dintre leviții care lămureau pop. cuvintele Legii citite de Ezra (Nem. 8:7).

20. Un preot, desigur căpetenia unei case patriarhale care și-a pus pecetea la înnoirea legământului prin care israeliții se obligau să nu se amestece cu pop. străine și să păzească Legea Domnului (Nem. 10:2).

21. Un urmaș al lui Hilchia și căpetenia Casei lui Dumnezeu după exil (I Cr. 9:11) (v. *Seraia*).

În afară de aceștia, mai apare sub numele de Azaria un împ. al lui Israel (altul decât Ozia), în II Cr. 22:6. Dar aici pare să fie vorba de o greșeală de transcriere, căci copistul ar fi trebuit să scrie Ahazia, nume citat în v. următor (II Cr. 22:6, 7; cf. II Împ. 8:39).

AZAZ - *puternic*. Rubenit, din spița de neam a lui Ioel (I Cr. 5:8).

AZAZEL (probabil *pus pt. 'Azazel*; în arabă *azala* înseamnă *a scoate*). În sensul său inițial, ac. cuv. nu se găsește decât în Lv. 16:8, 10, 26. Datele de care dispunem cu privire la semnificația ac. termen sunt puține, iar interpretarea sa este dificilă. Au fost avansate diferite explicații, dar acestea nu sunt decât niște ipoteze mai mult sau mai puțin satisfăcătoare:

1. Unii au văzut în Azazel numele *șapului izgonit* în pustie (revizorii iudei ai Septuagintei; Vulgata). Dar v. 10 și 26 indică clar că șapul este izgonit *pentru* Azazel.

2. Alții socotesc că cuvântul Azazel se referea la *locul* unde avea să meargă animalul. Pt. câțiva autori evrei, locul respectiv ar fi fost înălțimea de pe care urma să fie aruncat șapul; pt. alții, Azazel înseamnă *un loc pustiu*.

3. Mulți alții au crezut că putem vedea în Azazel o persoană, un demon, sau pe Satana însuși (cartea lui Enoh 6:7; 8:1 și alte locuri; Origen; cf. Milton, *Paradisul pierdut*, 1). Cabaliștii (mistici iudei din Evul Mediu, N.Ed.) învață că, pt. a satisface pe Cel Rău și a-l smulge pe Israel din ghearele sale, Dumnezeu i-ar

trimite în fiecare an un șap încărcat cu *toate fărădelegile* pop. Său. Dar noi credem că este de neconceput ca Moise, omul inspirat de Dumnezeu, să determine pe Israel a recunoaște un demon ale cărui pretenții asupra pop. ar fi satisfăcute prin acordarea unui șap încărcat cu păcate. Adventiștii de ziua a șaptea susțin că șapul Azazel ar fi Satan încărcat cu păcatele noastre și care le va purta pe pământul pustiit în timpul Mileniului. Lucru contrar Sf. Script. care învață în Is. 53:4-6 că păcatele noastre au fost puse pe seama lui Cristos; de altă parte, în timpul celor 1000 de ani Satan se va afla în Adânc și nicidecum pe pământ (Ap. 20:1-8).

4. Sensul cel mai probabil pt. Azazel este *izgonire definitivă, alungare, surghiunire, însingurare*. Deci semnificația ac. verset ar fi următoarea: „*unul pt. Domnul, iar celălalt pt. o izgonire definitivă*” (v. *Sărbătoarea ispășirii*).

AZAZIA - *Domnul este puternic*.

1. Cântăreț cu arfa, în timpul serviciilor religioase, sub domnia lui David (I Cr. 15:21).

2. Tatăl unuia dintre mai-marii sem. lui Efraim în timpul domniei lui David (I Cr. 27:20).

3. Intendent al Templului sub domnia lui Ezechia (II Cr. 31:13).

AZBUC, AZBUK, AZBUQ. Tatăl unui oarecare Neemia, dar nu celebrul Neemia cunoscut ca guvernator; cei doi au fost contemporani (Nem. 3:16).

AZECA, AZEKA, AZEQA - *teren lucrat cu săpăliga și plantat cu viță tânără*. Cetate din Câmpie, nu departe de Soco. Iosua i-a alungat până la Azeca pe regii care atacaseră Gabao-nul (Ios. 10:10, 11). Cetatea a fost atribuită lui Iuda (15:35). Goliat și filistenii au tăbărât în apropiere de ac. oraș (I Sam. 17:1). Roboam îl fortifică (II Cr. 11:9); Nebucadnețar îl asediază (Ier. 34:7). Faptul ac. este confirmat în scrisoarea (ostracon) nr. 4 de la Lachiș unde citim că „*nu se vedea nici un semnal (de foc) venind de la Azecah*” (v. *Bet-Hacherem; Lachiș*). Orașul mai exista și după întoarcerea evreilor din Babilon (Nem. 11:30). Amplasament: între Eleutheropolis și Ierusalim, la 13,5 km de părtare de primul, la Têll Zachariyeh.

AZGAD. Fondatorul unei fam. dintre membrii căreia o parte se întorc din Babilon odată cu Zorobabel și Ezra (Ezra 2:12; 8:12).

Reprezentantul acestei fam. și-a pus pecetea la înnoirea legământului (Nem. 10:15).

AZIEL. V. *Iaaziel*.

AZIL (în ebr. *miqlat*). La israeliți, azilul era un loc unde aflau adăpost imigranții, ucigașii, săracii, văduvele și orfanii. Sanctuarul și *ce-tățile de scăpare* (vezi ac. expresie) ofereau protecție, hrană și îmbrăcăminte celor a căror viață era în pericol (Dt. 10:18; Ps. 27:2-5). Adonia, pretendentul la tron care s-a opus regelui Solomon, caută adăpost în sanctuar cu prilejul întronării noului suveran (I Împ. 1:50-53). Cei ce se făceau vinovați de crimă nepremeditată erau protejați în aceleași condiții (Ex. 21:12 și urm.; 5:15-18; Num. 15:27-29). Cât despre ucigașul cu voia, ac. nu i se acorda azil; de regulă el era scos afară și omorât (I Împ. 2:28-31). Pt. cel credincios, Dumnezeu însuși este locul lui de adăpost unde se poate refugia în caz de pericol, când este amenințat de o nenorocire (Ps. 32:7; 71:3; 119:114; Is. 4:6).

La gr. și rom., altarele, capelele și templele serveau ca loc de refugiu, ca azil. În Imperiul Roman, statuile imperiale și vulturii Legiunii de onoare serveau ca loc de adăpost în luptele care se terminau cu uciderea adversarului.

În primele secole d.Cr., dreptul de azil a fost menținut și extins apoi la toate lăcașurile de cult ale Bisericii creștine, incluzând chiar atriumul, grădinile, băile și, după caz, celulele sanctuarelor („*Acte de Théodose*“, 431 d.Cr.). Ac. drept de azil a fost apoi modificat sau a dispărut cu totul ca urmare a abuzurilor.

AZIZA - *robust*. Unul dintre bărbații înduplecați de Ezra să-și izgonească femeile străine luate ca neveste (Ezra 10:27).

AZMAVET, AZMAVETH, AZMAWETH - *moartea este puternică*.

1. Un bărbat din Barhum și unul dintre vitejii lui David (II Sam. 23:31).

2. Un beniamit ai cărui fii i s-au alăturat lui David la Tlclag (I Cr. 12:3).

3. Un fiu al lui Adiel și îngrijitor al vistiериilor lui David (I Cr. 27:25).

4. Un fiu al lui Iehoadă și urmaș al lui Ionatan, fiul lui Saul (I Cr. 8:36).

5. Un sat de lângă Ierusalim, nu departe de Gheba. Un număr de 42 de inși dintre locuitorii săi s-au întors din robia babilonică (Ezra 2:24). Câțiva cântăreți locuiau pe meleagurile rustice ale Azmavetului (Nem. 12:29) care se mai numea și Bet-Azmavet (Nem. 7:28). Amplasament posibil: Hizmeh, la jumătatea drumului dintre Gheba și Anatot.

AZNOT-TABOR, AZNOTH-THABOR, AZNOTZ-TABOR - *urechile*, adică povârnișurile sau versanții *Taborului*. Un punct de la frontiera lui Neftali, desigur în apropierea muntelui Tabor (Ios. 19:34).

AZOR. Un strămoș al lui Cristos. A trăit după exil (Mt. 1:13-14).

AZOT. V. *Asdod*.

AZRICAM, AZRIKAM, AZRIQAM - *ajutor contra unui vrăjmaș sau ajutorul a fost acordat*.

1. Un fiu al lui Nearia (I Cr. 3:23).

2. Un fiu al lui Așel și urmaș al lui Ionatan, fiul lui Saul (I Cr. 8:38; 9:44).

3. Un levit, urmaș al lui Merari (I Cr. 9:14).

4. Guvernator al palatului regal sub domnia lui Ahaz. Ucis de Zicri, efraimitul (II Cr. 28:7).

AZRIEL - *ajutorul lui Dumnezeu*.

1. Mai-marele unei jumătăți a sem. lui Manase, pe malul răsăritean al Iordanului (I Cr. 5:24).

2. Un bărbat din sem. lui Neftali, pe vremea lui David. Tatăl lui Ierimot (I Cr. 27:19).

3. Tatăl lui Seraia, pe vremea lui Ieremia (Ier. 36:26).

AZUBA, AZUVA - *cea părăsită sau o pustietate*.

1. Nevasta lui Caleb (I Cr. 2:18, 19).

2. Fiica lui Șilhi și mama lui Iosafat (I Împ. 22:42).

AZUR, AZZUR - *care poate fi ajutat*.

1. Tatăl proorocului mincinos Hanania (Ier. 28:1).

2. Un fiu al lui Iaazania (Ez. 11:1).

3. Unul dintre bărbații care și-au pus pecetea împreună cu Neemia pe legământ (Nem. 10:17).

B

BAAL - *stăpân, domn, proprietar.*

1. Numele principalului dumnezeu al fenicienilor și canaanitilor (v. *Zeități păgâne*).

2. Titlu dat și altor numeroase divinități. De altă parte, același cuvânt poate indica pe stăpânul unei case (Ex. 22:8; Jud. 19:22); pe proprietarul unui teren agricol (Iov 31:39), al unei turme (Ex. 21:28; Is. 1:3) etc. Se pare că israeliții îl numeau pe Domnul *Baalul meu* (adică *Stăpânul meu*), pe vremea lui Osea (Os. 2:16), însă El a refuzat un asemenea titlu; aceasta, desigur, datorită confuziei pe care ar fi putut s-o provoace folosirea lui în contextul interzicerii cultului lui Baal.

Baal, zeul furtunii, aruncă o măciucă cu mâna dreaptă, iar în stânga ține o lance, în poziție verticală, care simbolizează, fie fulgerul, fie un arbore sacru. Ilustrația datează din sec. XV î.Cr. și provine de la Ras Shamra. În prezent se află la muzeul Luvru.

3. Un rubenit din casa lui Ioel. A trăit înainte de ducerea în captivitate a celor 10 seminții (I Cr. 5:5, 6).

4. Un beniamit. Fiul lui Ieiel. Un strămoș al regelui Saul (I Cr. 8:30; 9:35, 36, 39).

5. Un sat al sem. lui Simeon (I Cr. 4:33); aceeași localitate cu Baalat-Beer.

BAALA - *metresă, stăpână.*

1. Cetate cunoscută mai bine sub numele de Chiriat-Iearim (Ios. 15:9).

2. Munte al lui Iuda, între Ecron și Iabneel (Ios. 15:11).

3. Cetate din S ținutului lui Iuda (Ios. 15:29); aparent aceeași localitate cu Baala din sem. lui Simeon (Ios. 19:3) sau cu Bilha (I Cr. 4:29). Identif. plauz.: Tulul el-Medhbah, lângă Khirbet el-Meshash (v. ac. cuv.). Astăzi identificat cu Abu-Gosh.

BAALAT, BAALATH - *metresă, stăpână.* Un sat din terit. atribuit inițial lui Dan (Ios. 19:44), aproape de Ghezer (Ant. 8:6.1). Solomon îl fortifică (I Împ. 9:18; II Cr. 8:6).

BAALAT-BEER, BAALATH-BEER, BAALAT-BER - *proprietarul unei fântâni.* Cetate de la hotarul sem. lui Simeon (Ios. 19:8), numită pe scurt Baal (I Cr. 4:43). I s-a mai spus Ramot și Ramot de miazăzi (Ios. 19:8; I Sam. 30:27). Identificat pe ridicătura de teren aflată între Khalasa și Biyar Aslui.

BAAL-BERIT, BAAL-BERITH - *domnul unui legământ, adică dumnezeul care face legământ cu închinătorii lui.* Denumire acordată, pe vremea Judecătorilor, de către adoratorii lui Baal localității Sihem unde acesta avea un templu (Jud. 8:33; 9:4). Uneori i se mai spunea Elberit sau Berit, adică dumnezeul care păstrează legământul (Jud. 9:46).

BAALE-IUDA, BAALE ÎN IUDA, BAALE-IEHUDA (sens posibil - *Baal al lui Iuda*). Cetate a sem. lui Iuda. Aceeași așezare se mai numește Baala, Chiriat-Baal sau Chiriat-Iearim (II Sam. 6:2; cf. I Cr. 13:6; Ios. 18:14) (v. *Chiriat-Iearim*).

BAAL-GAD - *domnul prosperității*. Ținut aflat la poalele muntelui Hermon, în valea Libanului. S-ar părea că acolo era adorat Gad, dumnezeul norocului. Era punctul cel mai de N al teritoriilor cucerite de Iosua (Ios. 11:17; 12:7; 13:5). Identif. propusă: Hasbeya, în culoarul uedului et-Teim sau Tell Haus.

BAAL-HAMON - *domnul unei mari mulțimi*. Locul unde avea Solomon o vie (Cânt. 8:11). Identificare incertă.

BAAL-HANAN - *Domnul este milostiv*.

1. Un fiu al lui Acbor și rege al Edomului (Gen. 36:38; I Cr. 1:49).

2. Persoană care răspundea înaintea lui David de paza măslinilor și sicomorilor (I Cr. 27:28).

BAAL-HAȚOR, BAAL-HASOR - *domnul unui sat*. Un ținut din apropierea lui Efraim unde avea Absalom o fermă și unde l-a omorât pe fratele său Amnon (II Sam. 13:23). Probabil același loc cu Hațor din Nem. 11:33. Azi Tell 'Asar.

BAAL-HERMON - *domnul Hermonului*. Un munte care marca limita de NV a unei jumătăți a sem. lui Manase, la E de Iordan. Este situat la S și SV de lanțul muntos al Hermonului (Jud. 3:3; I Cr. 5:23). Compararea pasajelor din Ios. 13:5 și Jud. 3:3 nu permite identificarea lui Baal-Hermon cu Baal-Gad.

BAALIS. Rege al amoniților care a domnit la scurt timp după luarea Ierusalimului de către Nebucadnețar (Ier. 40:14).

BAAL-MEON - *domnul lui Meon sau domnul locuințelor*. O veche cetate amorită de la frontiera Moabului. Numele ei complet este Bet-Baal-Meon (Num. 32:38; Ez. 25:9). Ambele nume se găsesc pe inscripția aflată pe *Piatra Moabului* (9:30). Această localitate a fost atribuită rubeniților care au reconstruit-o (Num. 32:38). La v. 3 este numită Beon (Ios. 13:17; I Cr. 5:8). Meșa, împ. Moabului, deținea și această așezare (*Piatra Moabului*, 9:30),

populația sa rămânând sub stăpânirea moabită până în sec. VI î.Cr. (Ez. 25:9; cf. Ier. 48:23 unde numele respectiv este prescurtat în Bet-Meon). Localitatea aceasta își păstrase importanța încă pe timpul Sf. Ieronim care apreciază la 13 km distanța care o separa de Hebron. Ruinele lui Baal-Meon, numite actualmente Ma'im, se află în partea de N a țării Moabului, la vreo 6,5 km SV de Medeba (v. *Piatra Moabului*).

BAAL-PEOR. V. *Peor* și la *Zeități păgâne - panteonul canaanit*.

BAAL-PERAȚIM, BAAL-PERASSIM - *posesorul breșelor sau autorul spărturilor*. Ținut în care David a repurtat o victorie asupra filistenilor, aproape de valea Refaim (II Sam. 5:18-20; I Cr. 14:9-11; cf. Is. 28:21). Identif.: Ras en Nadir.

BAAL-SEFON. V. *Baal-Țefon*.

BAAL-SALISA, BAAL-SCHALISCHA, BAAL-ȘALIȘA - *domnul Șalișei sau domnul celei de a treia părți*. Un sat din care i s-au adus lui Elisei, în timp ce el se afla la școala proorocilor din Ghilgal, pâini de orz și spice noi din cele dintâi roade. Se presupune că Baal-Șalișa se găsea în munți, la cca 12 km N de Betel (II Împ. 4:38, 42-44). Sf. Ieronim și Eusebiu numesc Baal-Șalișa, Bet-Șalișa și susțin că ea se afla la o depărtare de 22,5 km N de Lida (Lydda). Însă Conder situează această localitate unde se află actualul Kefr Thilth, pe dealurile joase ale lui Efraim, la vreo 26 de km NE de Lida și la 22 km NV de Ghilgal (Jiljilia) (cf. I Sam. 9:4).

BAAL-TAMAR, BAAL-THAMAR - *proprietarul unui palmier*. Un loc aparținând sem. lui Beniamin unde s-au postat israeliții aflați pe punctul de a ataca Ghibea (Jud. 20:33). Identif.: Ras et Tawil, o ridicătură de teren la NE de Tell el-Ful.

BAAL-ȚEFON, BAAL-SEFON - *domnul vegherii* (unii au propus și o altă semnificație a numelui - *Baalul ținutului de la miez de noapte* - dar aceasta nu este plauzibilă). Un loc în fața căruia se aflau israeliții tăbărâți lângă Pi-Hahiroth, între Migdol și Marea Roșie, cu puțin timp înainte de a o traversa (Ex. 14:2, 9). A se vedea și Num. 33:7, unde Pi-Hahiroth apare față în față cu Baal-Țefon (v. *Migdol*, I).

BAALAYADA. V. *Beelyada*.

BAAL-ZEBUB. V. *Zeități păgâne*.

BAANA.

1. Un beniamit, frate cu Recab, și căpetenia unei bande de jefuitori. Deși cei doi oameni aparțineau sem. lui Saul, ei l-au ucis pe fiul acestuia, Iș-Boșet, și au contribuit astfel, într-o oarecare măsură, la intrarea lui David în posesia împ. lui Israel. Nădăjduind să primească o răsplată, ei au adus la Hebron capul omului pe care-l asasinaseră. David a dat ordin să fie omorâți ca criminali (II Sam. 4:1-12).

2. Un bărbat din Netofa. Tatăl lui Heled, unul dintre vitejii lui David (I Cr. 11:30).

3. Intendent al lui Solomon pt. districtul meridional al câmpiei Izreelului, între Meghido și Iordan. El era fiul lui Ahilud și probabil frate cu Iosafat, scriitorul (I Împ. 4:12; cf. v. 3).

4. Intendent al lui Solomon pentru Așer și

împrejurimile sale. Era fiul lui Hușai, fără îndoială al acelui Hușai care era prietenul și consilierul lui David (I Împ. 4:16).

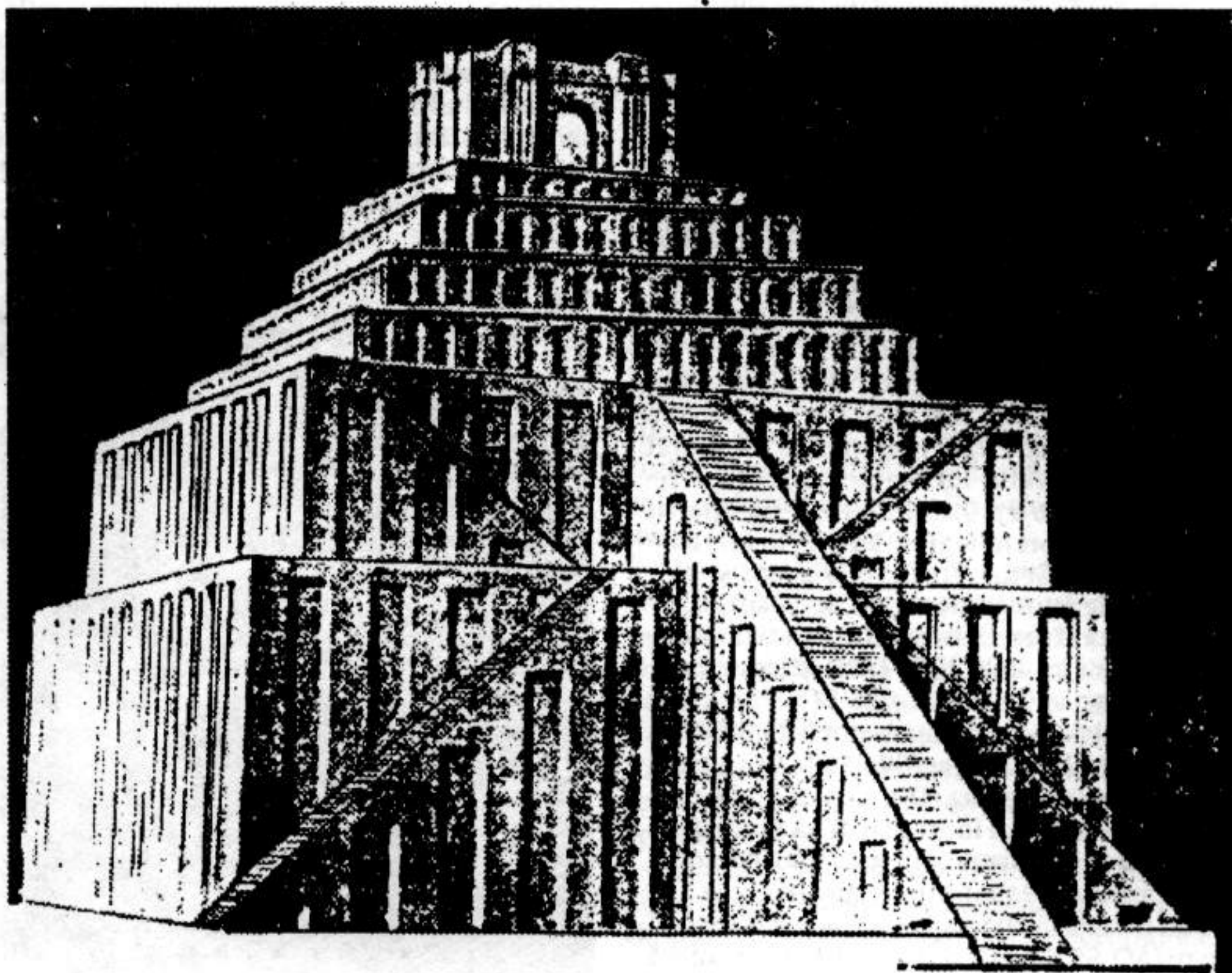
5. Tatăl unui oarecare Țadoc (Nem. 3:4).

6. Un iudeu întors din Babilon odată cu Zorobabel (Ezra 2:2; Nem. 7:7). Probabil că, în calitate de reprezentant al fam. sale, a semnat legământul pe vremea lui Neemia (Nem. 10:27).

BAARA - sens posibil - *absurditate, prostie, negliobie, nerozie*. Nevasta lui Șaharaim (I Cr. 8:8).

BAASEIA, BAASEYA, BAASSEYA. Un levit, urmaș al lui Gherșom și strămoș al cântărețului Asaf (I Cr. 6:40).

BABEL, TURNUL BABEL. Babel înseamnă *poarta lui Dumnezeu*. Oraș din câmpia Șinear. Babel este menționat pt. prima dată după potop. A marcat începutul împ. lui Nimrod și

Turnul Babel (reconstituire după proiectul Busink)

se pare că a fost reședința sa primară și apoi cel mai de seamă centru al puterii sale (Gen. 10:10). Numeroase versiuni biblice folosesc numele de Babel doar în Gen. 10:10 și 11:9, în toate pasajele ulterioare având cuvântul Babilon. Însă, în ebr., Babel și Babilon se scriau la fel.

Construirea *Turnului Babel* a început la puțin timp după potop. Cei ce au proiectat ac. edificiu sperau să zidească astfel un centru renumit ai cărui locuitori să fie scutiți de pericolul risipirii, să nu mai fie împrăștiați pe toată fața pământului. Câmpia Șinearului, formată din depuneri aluvionare, este lipsită atât de piatră de construcție, cât și de var. De aceea, pt. clădirea Turnului Babel, cărămizile au ținut loc de piatră, iar în locul mortarului s-a folosit smoala care se găsea din abundență la Hit, la cca 225 km în amonte. Proiectul arhitecților nu a putut fi materializat deoarece o pedeapsă din partea lui Dumnezeu a venit peste constructori. Instantaneu, sau pe rând, ei au început să vorbească diferite limbi și s-au văzut siliți a se retrage în alte ținuturi. De aceea, orașul s-a numit Babel, sau locul judecății lui Dumnezeu, locul încurcăturii produse de Dumnezeu (v. *Peleg*).

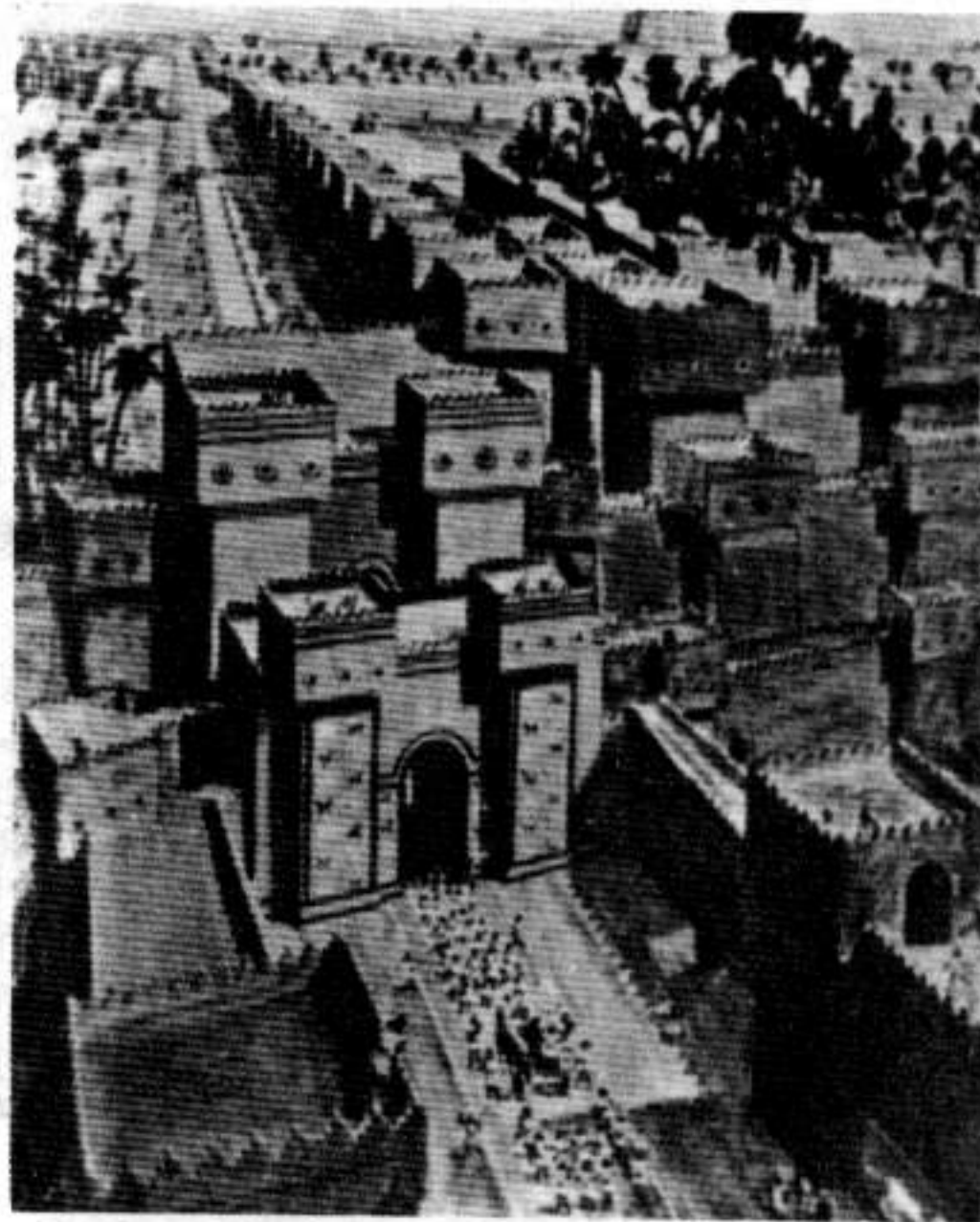
O veche tradiție, care însă este lipsită de orice fundament, identifică Turnul Babel cu Birs Nimrūd din Borsippa, la o depărtare de cca 12 km de centrul Babilonului; căci dacă turnul neisprăvit ar fi fost vreodată utilizat, s-ar fi găsit urme mai curând în templul cu turn (ziggurat) din Etemenanki, aflat foarte aproape, la N de marele templu al lui Marduk, în însăși cetatea Babilonului. Deși lucrările au fost întrerupte, locul respectiv nu a fost abandonat definitiv. În anii următori, el devine centrul unei mari colectivități care s-a numit Babilon. Zigguratul lui Etemenanki (*casa temeliei cerului și a pământului*) este menționat de mai multe ori în textele antice. În afară de textul biblic (Gen. 11:1-9), mai avem și alte mărturii ale unor oameni care vorbesc despre restaurarea Turnului: regele Agadiei, Skar-kalishari (către anii 2250 î.Cr.) și apoi Esar-Hadon, rege asirian (681-685 î.Cr.); pe urmă regii neobabilonieni Nabopolassar (625-605 î.Cr.) și fiul său Nebucadnețar (604-562 î.Cr.) au mai lucrat la refacerea sa. Din dovezile de care dispunem, suntem îndreptățiți să credem că aceștia doi din urmă au participat personal la lucrările de restaurație respective.

Așa-numita tăbliță a lui Esagil, aflată la Muzeul Luvru (AO. 6555), datată din anul 229 î.Cr., oferă o descriere a acestui turn cu șapte etaje, primul având următoarele dimensiuni:

90 m x 90 m x 33 m înălțime. A. Parrot ne informează că este vorba de copia unei alte tăblițe mai vechi. Poate că turnul din Gen. 11 comportă aceleași dimensiuni. Înălțimea totală a turnului respectiv era, de asemenea, de 90 m (v. *Babilon*).

BABILON - în ebr. *Babel*, în akkad. *Bab-ilu*, în gr. i s-a adăugat terminația *-on*. Semnificație: *poarta lui Dumnezeu*.

1. *Capitala imperiului babilonian*. Textele ebr. îl menționează, pt. prima dată, în Gen. 10:10, împreună cu alte trei localități, toate acestea marcând laolaltă începutul împ. lui Nimrod (cf. Is. 23:13). Este locul unde a început construirea Turnului Babel și unde s-a produs încurcarea limbilor (Gen. 11:1-9). Sub regele Hammurabi, orașul a devenit metropola Babiloniei urmând să fie de acum principalul ei centru politic și religios (v. *Hammurabi* și *Amrafel*). Babilonul a atins apogeul gloriei sale în sec. VI î.Cr., sub domnia lui Nebucadnețar, care l-a dezvoltat foarte mult, l-a înfrumusețat și l-a transformat în cea mai vastă și mai splendidă capitală a timpului său. Palatul antic se înălța pe malul oriental al Eufratului. Nebucadnețar i-a dublat dimensiunile inițiale, extinzându-l spre N. La V curgea Eufratul, iar un canal străbătea Babilonul de la N spre S. Fațada orientală și o magnifică poartă monumentală, faimoasa *poartă a lui Iștar* (Ishtar),

Poarta zeiței Iștar

scoasă la lumină de arheologul german R. Koldewey la începutul sec. XX (a se vedea în imaginea de mai sus) dădeau spre drumul marii procesiuni, adică drumul care venea de la templul lui Marduk (situat spre S, la aproape 1 km depărtare). Nebucadnețar a mai construit un palat, la vreo 2,5 km spre N de cel vechi, pe o colină artificială ale cărei creste sub formă de terase erau probabil acoperite de faimoasele grădini suspendate.

Herodot (către anul 443 î.Cr.) afirmă că Babilonul (pe care l-a vizitat, fără îndoială) avea forma unui pătrat cu latura de 120 de stadii (cum o stadie măsura cam 200 m., era vorba de aproape 23 km lungime). Ac. dimensiuni dădeau o suprafață de aproximativ 529 km², fiind inclusă aici și Borsippa. Ctésias, un alt martor ocular și scriitor foarte apreciat din sec. V î.Cr., spune că latura pătratului orașului măsura 90 de stadii; după părerea sa, perimetrul avea 360 de stadii (aproape 68 km), în ac. caz, suprafața orașului ar fi depășit cu puțin jumătate din cea indicată de Herodot. Diodor din Sicilia și Strabon dau niște dimensiuni apropiate de ale lui Ctésias. Orașul era înconjurat de un zid (Ier. 51:58), sau mai curând de un dublu zid de apărare (Herod. 1:181). La partea exterioară se întindea un șanț de apărare larg și adânc. Era interzis a se construi case de locuit în spațiul cuprins între cele două ziduri, de jur-împrejurul pătratului respectiv. De-a lungul zidului interior, se găseau numeroase grădini, livezi și ogoare incluse în suprafața orașului, însă locuințele erau rare în zona respectivă. Herodot relatează că zidurile de apărare ale orașului aveau o grosime de 50 de coți (cam 23 m) și o înălțime de 200 de coți (92 m). În anul 40 d.Cr., Quintus Curtius vorbește de o lățime de aproximativ 10 m. Oricum ar fi, se poate deduce din aceste diferite date că toate dimensiunile orașului erau formidabile. Babilonul avea 100 de porți de bronz, câte 25 de fiecare latură. De la fiecare poartă pleca spre interior câte o stradă largă, perpendiculară pe zidul de apărare. Străzile se intersectau în unghiuri drepte și împărțeau întregul oraș în niște pătrate egale. Eufratul curgea prin mijlocul capitalei, împărțind-o în două. Cheiuri lungi mărgineau cele două maluri ale râului. Orașul era separat de cheiuri printr-un zid străpuns de 25 de porți. Prin fiecare poartă trecea un drum care ducea spre malul apei. Acolo se găseau bacuri, un pod și chiar un tunel care făceau legătura cu cealaltă parte a orașului. Zidurile, cheiurile,

palatele, templele, casele particulare erau construite din cărămizi, iar smoala ținuse loc de mortar (cf. Gen. 11:3). Casele, având între 2 și 4 etaje, foloseau ca lemn de construcție palmierul (Herod. 1:178-186).

Între anii 520-519 î.Cr., apoi iarăși în anul 514, Babilonul s-a răsculat contra lui Darius Hystaspe care l-a învins de fiecare dată și, în cele din urmă, i-a dărâmat zidurile. Seleucos Nicator, care cucerește Babilonul în anul 312 î.Cr., îi grăbește decăderea. El folosește o bună parte din materialele de construcție aflate în Babilon pt. clădirea Seleuciei, noua sa capitală, pe malurile Tigrului. Profețiile biblice cu privire la Babilon s-au împlinit pe deplin (Is. 13; 14:1-23; 21:1-10; 46:1, 2; 47:1-3). În Ier. 51:37 (cf. v. 1, 2), se spune că Babilonul avea să devină „*un morman de dărâmături*”, ceea ce a și devenit literalmente. Ruinele încep la vreo 5,5 km mai sus de satul Hillah și se întind spre N pe aproape 5 km; de la E spre V ocupă o întindere de peste 3 km, îndeosebi de-a lungul malului răsăritean al Eufratului. Cele trei movile mai importante au fost numite de arabi astfel: Măgura Babil, Măgura Kasr și Măgura Amdan. Acestea se află pe malul de E al fluviului, într-o zonă foarte veche a orașului care, la un moment dat, constituia un triunghi delimitat de Eufrat și două ziduri. Cele două ziduri erau rectilinii; la E se întâlneau aproape în unghi drept; unul măsura mai bine de 3 km, celălalt aproape 5 km. Amran, movila dinspre miazăzi, marchează amplasamentul templului lui Marduk. Măgura centrală, Kasr, acoperă ruinele palatului vechi și un templu dedicat zeiței Belitnina; ac. sanctuar, care se ridica mai spre E, era despărțit de palat prin Drumul procesiunii. Babil, măgura nordică, este pe locul unde se afla palatul de miazănoapte al lui Nebucadnețar.

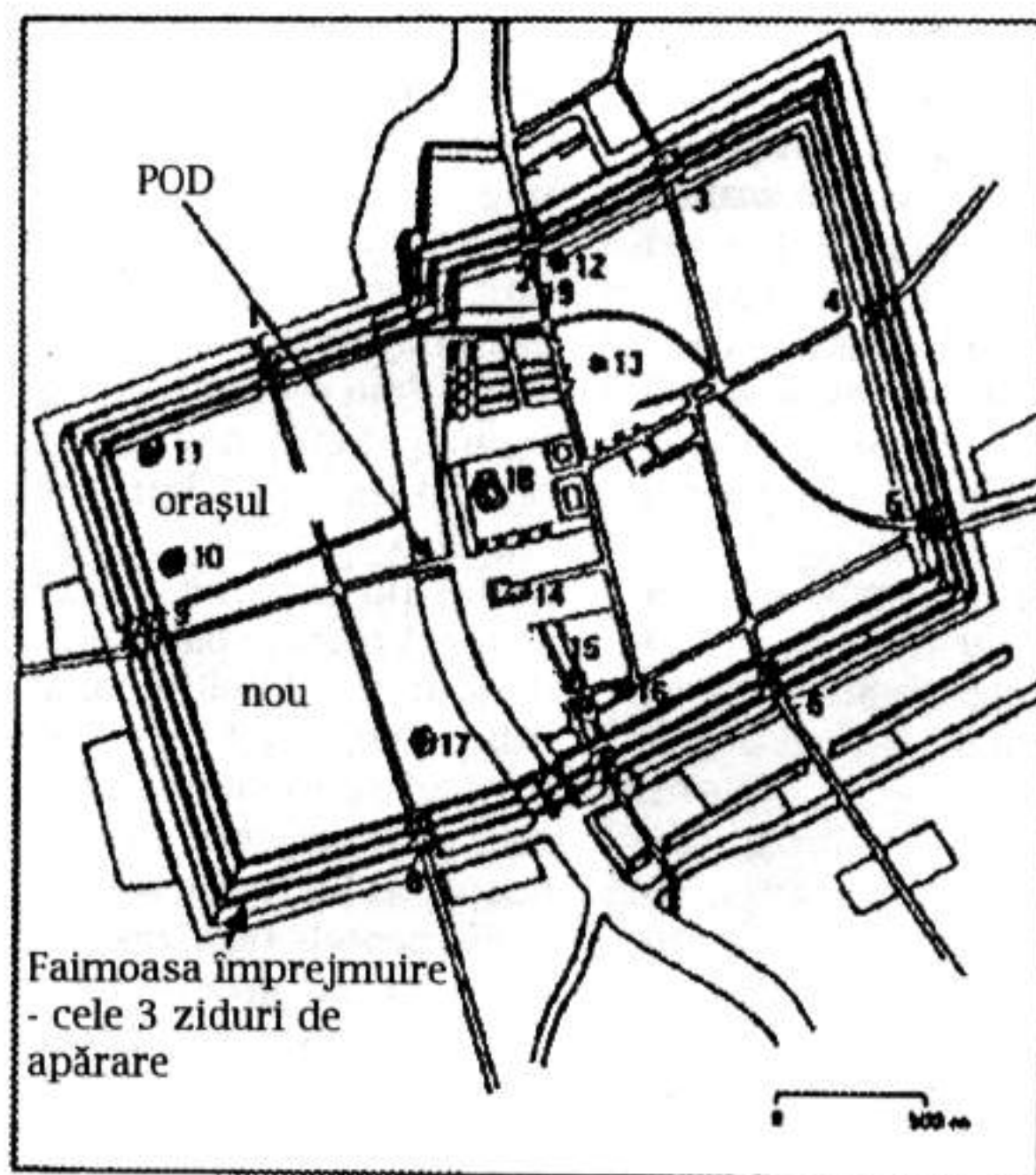
Elementele furnizate de istoricii gr. și latini au constituit un prețios ajutor pt. arheologii care au excavat în Babilon. Englezi și francezi au urmat unii după alții până în anul 1898, anul sosirii la fața locului a lui Robert Koldewey care a lucrat acolo timp de 18 etape. Ca urmare a acestor variate lucrări, a putut fi trasat planul Babilonului lui Nebucadnețar, reprodus în pag. 126.

Printre cele mai importante descoperiri arheologice făcute la Babilon, datând din timpul lui Nebucadnețar și a imperiului său neobabilonian, figurează zidurile de apărare și niște porți ale orașului, îndeosebi poarta lui Iștar, acoperită cu cărămizi de culoare

albastru-deschis și decorată cu basoreliefuli, marele bulevard al procesiunilor care traversa orașul, numeroase temple, palatul lui Nebucadnețar, stâlpii podului de peste Eufrat care lega orașul vechi de cel nou (vezi planul), mii de tăblițe dintre care cele mai importante au constituit colecția numită *Cronicile babiloniene*. Multe dintre tăblițele acestea vin să confirme istoria biblică, iar câteodată chiar o completează. De ex., moartea lui Sanherib (II Împ. 19:36-37), căderea Ninivei (profeția lui Naum), înfrângerea egiptenilor la Carchemiș (Ier. 46:2), luarea Ierusalimului, în anul 597 î.Cr. de către Nebucadnețar și deportarea împ. lui Iuda, Ioiachin, la Babilon (II Împ. 24:8-17).

Arheologia încă nu a scos la lumina zilei Babilonul din timpul lui Avraam, despre care Biblia vorbește foarte puțin, dar care, potrivit documentelor antice, era foarte puternic (v. *Hammurabi*).

2. *Babilonul religios*. V.T. contrapune frecvent Ierusalimul, cetatea lui Dumnezeu, Babilonului, cetatea coruptă și prigonitoare al cărei rege este un tip al lui Satan însuși (de ex. Is. 14:4-23; 48:20; Ier. 51:9-11 etc). Babilonul devine simbolul confuziei, al haosului care domnește într-o lume care s-a depărtat de binecuvântarea și guvernarea lui Dumnezeu. De aceea, în Ap., Ioan îl pune într-un contrast puternic cu Noul Ierusalim, tip al Bisericii, soția Mielului. Babilonul (Ap. 17) reprezintă creștinătatea apostată, falsa religie, marea prostituată ale cărei infidelitate, egoism și sete de putere vor fi, în cele din urmă, demascate și judecate (Ap. 18). Ac. Babilon are relații vizibile cu Roma, orașul celor șapte coline care domină pământul întreg (17:9, 18). Anticrist, căpetenia politică a vremurilor din urmă, va fi instrumentul nimicirii sale (Ap. 17:16-17) (v. *Lepădare de credință* și *Anticrist*).

Planul Babilonului din vremea lui Nebucadnețar I
(aprox. 580 î.Cr.)

1. Poarta lui Lugalgirra
2. Poarta lui Iștar
3. Poarta lui Sin
4. Poarta lui Marduk
5. Poarta lui Zabada
6. Poarta lui Enlil
7. Poarta lui Urash

8. Poarta lui Shamash
9. Poarta lui Adad
10. Templul lui Adad
11. Templul lui Belitnina
12. Templul lui Ninmah
13. Templul lui Iștar

14. Templul lui Marduk
15. Templul lui Gula
16. Templul lui Ninurta
17. Templul lui Shamash
18. Zigurat
19. Drumul solemnităților

BABILONIA. Țară din Asia occidentală, la extremitatea orientală a Cornului Abundenței, cu capitala la Babilon. Întreaga Babilonie, sau numai o parte a teritoriului ei, este numită când *Șinear* (Gen. 10:10; Is. 11:11), când *Țara Haldeilor* (Ier. 24:5; 25:12; Ez. 12:13). Se învecina la N cu Mesopotamia; linia de demarcație pornind de la o localitate aflată în apropiere de Hit, pe Eufrat, ducea până într-un punct aflat ceva mai jos de Samarra, pe Tigru. Era un hotar natural care despărțea câmpia nordică, ceva mai înaltă, datând din era geologică secundară, de câmpia sudică, mai joasă, formată prin depunerea aluviunilor aduse de Tigru și Eufrat. La E, Babilonia era limitată de munții Elamului. La S se învecina cu Golful Persic, iar la V cu Deșertul Arabiei. În antichitate, Babilonia avea o suprafață de cca 65 000 km², dar, ca urmare a înaintării uscatului în partea de N a Golfului Persic prin depunerea aluviunilor, această regiune măsoară acum cca 692 km lungime și vreo 300 km lățime. Numeroase canale de irigație udau solul foarte bogat asigurând o fertilitate incomparabilă.

Pe plan politic, Babilonia se împărțea inițial în două provincii: Sumer și Akkad. Sumer, prov. sudică, pornea de la Golful Persic, în direcția N, depășind cu puțin 32° latitudine N. Akkad ocupa restul țării, până la 34° latitudine. *Principalele cetăți akkadiene* erau: Babilon, Borsippa, Dilbat, Chiș (Kish), Cuta, Opis, Sippar, Agade (Akkad). *Cetăți sumeriene:* Nippur, Adab, Lagaș (Lagash), Umma, Larsa, Erec (Erech sau Uruk), Ur, Eridu. Aproape toate aceste cetăți erau așezate pe malul Eufratului, sau nu departe de fluviu.

Înainte de venirea sumerienilor și a semiților, Babilonia a fost locuită de populații despre care nu știm prea multe lucruri. În timpul mileniului IV î.Cr., sumerienii ocupau Sumerul, iar semiții Akkadul. Sumerienii ale căror rasă și origine nu ne sunt cunoscute, vorbeau o limbă aglutinantă. Probabil că aceștia au pătruns, înainte de mileniul IV, în câmpia Șinear unde a atins apogeul civilizația lor. *Ei cunoșteau sistemele de numerotare sexazecimal și zecimal și au fost inventatorii scrierii cuneiforme.*

La început, fiecare oraș își avea dumnezeul lui, zeița sa, sau un trio de divinități protectoare: Anu (cerul); Enlil (aerul și pământul); Ea (apele). Inițial, orașele au constituit niște mici regate independente. S-a apreciat că prima dinastie care a domnit la Ur a cuprins

anii 3000-2600 î.Cr. Prima dinastie a regatului Lagaș a fost fondată către anii 2600. La data respectivă, o dinastie semită stăpânea statul-oraș Mari, pe Eufratul Mijlociu. Dinastia semitică 2425-2245 începe să domnească peste Akkad (însă o altă cronologie împinge debutul acestei perioade spre anii 2550). *Sargon*, un mare cuceritor semit, a pus mâna pe toate cetățile sumeriene. Imperiul lui se întindea de la Elam până la Asiria și la Marea Mediterană. *Gutiții*, o populație barbară, venind dinspre E, către anii 2250, au slăbit puterea semitică și au guvernat Babilonia timp de 125 de ani.

După gutiți, puterea a revenit sumerienilor care au exercitat-o după toate probabilitățile, între anii 2135-2025. Ur-Nammu sau Zur-Nammu (Ur-Engur) primul rege al celei de a III-a dinastii de Ur, a codificat legile sumeriene. La fel și fiul acestuia. Suveranitatea lor s-a exercitat de la Assur și Arbela la Golful Persic, și de la Susa până la Liban.

Către anii 2025, Țin și Larsa au înghițit Urul. Apoi Sumerul a fost invadat de *elamiții* veniți din E și *amoriții* veniți din V. Prima dinastie amorită a Babilonului se situează pe la anul 1894. *Orașul acesta a devenit atât de important, încât numele lui a fost dat întregii câmpii a Șinearului.* Hammurabi a fost al VI-lea rege din această dinastie. Opiniile istoricilor cu privire la data domniei sale sunt împărțite. O cronologie mai recentă o situează în intervalul 1792-1750/49. Hammurabi unește Sumerul și Akkadul care se vor numi de acum înainte Babilonia. El cucerește toată Mesopotamia, execută lucrări de mare interes public, alcătuiește un cod de legi. (v. *Hammurabi*).

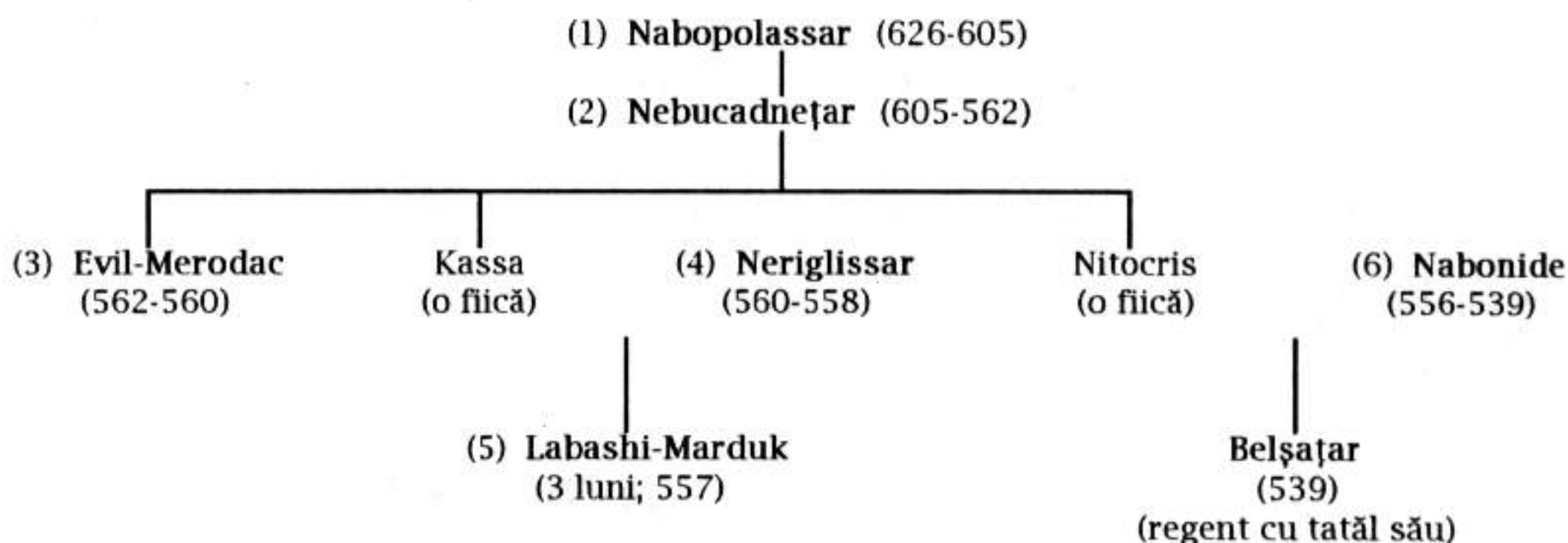
Către anul 1595, hitiții omoară pe ultimul rege aparținând dinastiei lui Hammurabi. Apoi *kaasiții* (coseenii), venind din E și NE, pe la anul 1546, invadează Babilonia, dominând-o până prin 1169 î.Cr. *Tăblițele de la Tell el-Amarna* (v. ac. cuv.) dovedesc existența unui important schimb de scrisori între Egipt și Babilonia, în cursul sec. XV și XIV.

În sfârșit, *Tukulti-Ninurta, împ. Asiriei* (1260-1232) invadează Babilonia asupra căreia stăpânește timp de 7 ani (v. *Asiria*). După căderea kaasiților, se ridică în Babilonia o nouă dinastie; toți regii aparținând acestei dinastii au fost de origine babiloniană, cel mai vestit fiind Nebucadnețar I (1146-1123). Între anii 1100 și 900, Babilonia este invadată de niște triburi aramaice. În anul 729, *Tiglat-Pileser III* (Pul), regele Asiriei, ia în stăpânire

Babilonul. În anul 689, orașul se răscoală contra lui Sanherib care îi pune foc. Esar-Haddon îl rezidește. *Până în anul 625, Babilonia a făcut parte din imperiul asirian. Chaldeii*, venind de la Golful Persic, au înaintat spre Babilonia. *Merodak-Baladân*, unul dintre regii lor, s-a aliat cu triburile aramaice și cu Elamul. În anul 721, el se proclamă rege al Babilonului. În anul 712, îi trimite o solie lui Ezechia, împ. lui Iuda, dar este înfrânt de *Sanherib* în anul 703. *Asurbanipal*, regele Asiriei, moare în anul 626. În anul următor, *Nabopolassar* devine împ. al chaldeilor și întemeiază *noul imperiu babilonian*, numit, de asemenea, imperiul chaldeu. Aliindu-se cu *Cyaxare*, împ. mezilor, el distruge orașul Ninive în anul 612. Fiul său *Nebucadnețar II* îl înfrânge pe Faraon Neko (Nekao) la Carchemiș (Karkemich) în anul 605 și-l urmărește până la hotarele Egiptului, dar este nevoit a face cale-ntoarsă din cauza morții tatălui său. Supremația chaldeilor se întindea pe atunci asupra întregului Corn al Abundenței. *Nebucadnețar* (605-562) are una din cele mai lungi și mai glorioase domnii din istoria lumii. El atacă Ierusalimul de două ori (în anul 597 și, respectiv, 586) și îl distruge.

Istoricii gr. atestă că Nebucadnețar a fortificat și a înfrumusețat Babilonul (v. ac. cuv.). Fiul său, *Amel-Marduk* (Evil-Merodak), care a domnit între anii 562 și 560, a poruncit să fie scos din temniță Iehoiachin, împ. lui Iuda, care fusese deportat la Babilon, în anul 597 de către Nebucadnețar (II Împ. 25:27). I-au urmat pe tron Neriglissar (560-556), apoi Labaschi Marduk. *Nabonide*, care era babilonian, devine rege în anul 556. Acesta îl numește regent pe Belșatar, fiul său (v. *Belșatar*, *Cir* și *Daniel*). În anul 539, Gobryas, general al lui Cyrus, regele Persiei, cucerește Babilonul, astfel că perșii domnesc asupra Babiloniei între anii 539 și 332 î.Cr. Apoi, Alexandru cel Mare își exercită suveranitatea asupra sa până în anul 323. *Seleucizii* domnesc peste Babilonia din anul 312 și până la 171 î.Cr. *Parții* (dinastia arsacizilor) le vor urma de la anul 171 î.Cr. la 226 d.Cr. Dinastia sasanizilor avea să stăpânească peste Babilonia între anii 226 și 641 d.Cr., adică până la cucerirea țării de către arabii musulmani.

După căderea Ierusalimului, în anul 70 d.Cr., unele școli evreiești care se consacraseră studierii Legii lui Moise s-au mutat în Babilonia unde aveau să rămână mai multe sute de ani.

Dinastia chaldeeană a imperiului neobabilonian (626-539 î.Cr.)

(Notă: Am relevat numai pe cei șase regi neobabilonieni, printre aceștia numărându-se fiul, ginerele și nepotul lui Nebucadnețar).

BACA, BAKA, ARBORE BALSAMIC. Un arbust rășinos, purtând numele de *baka*, nume care, după opinia unor specialiști, ar însemna *a picura* sau *a vărsa lacrimi*. Ac. arbust pune în libertate un fel de balsam. Cuv. *baka* ar putea fi și un subst. care ar însemna *lacrimi*.

mile. Valea Baka, o vale a Palestinei (Ps. 84:6), își trăgea numele de la arborii rășinoși care creșteau acolo. Ar putea fi vorba de valea Refaim, pt. că acolo se găseau asemenea copaci (II Sam. 5:22, 23). Însă versiunile biblice gr. și siriace iau ac. termen drept o metaforă,

analoagă expresiei „*valea umbrei morții*”. Într-un asemenea caz, Baka înseamnă o oarecare „*vale a plângerii*”.

BACBACAR, BAKBAKAR. Un levit (I Cr. 9:15).

BACBUC, BAKBUK - *flaconaș cu gât, sticlură*. Un slujitor al Templului (netinian) și fondatorul unei fam. dintre membrii căreia o parte s-au întors din robia babilonică (Ezra 2:51; Nem. 7:53).

BACBUCHIA, BAKBUKIA, BAQBUQIA - *tandreșea Domnului*.

1. Un levit din Ierusalim care a primit o importantă însărcinare după exilul babilonian (Nem. 11:17).

2. Un levit care a fost portar al Templului, pe vremea lui Neemia. Poate că ac. aparținea fam. lui Bacbuchia de la punctul precedent (Nem. 12:25).

BACHAN. V. *Basan*.

BACHURIM. V. *Bahurim*.

BAEȘA, BAESCHA, BAȘA, BASHA. Fiul lui Ahia, din sem. lui Isahar. El a conspirat contra lui Nadab, fiu și succesor al lui Ieroboam I, regele lui Israel. Pe când Nadab asedia Ghibetonul, Baeșă l-a omorât; apoi a nimicit pe toți urmașii lui Ieroboam, împlinind astfel judecata rostită de Domnul contra casei sale (I Împ. 16:7; cf. F.A. 2:23). Asasinul se suie pe tronul lui Israel în al treilea an al lui Asa, împ. lui Iuda, stabilindu-și capitala la Tirța (I Împ. 15:25 - 16:4). El s-a războit multă vreme cu Asa. A început să fortifice Rama pt. a bloca frontiera de N a lui Iuda, dar nu a putut continua deoarece Ben-Hadad, împ. Damascului, plătit în ac. scop de către Asa, a invadat împ. lui Baeșă (I Împ. 15:16-21; II Cr. 16:1-6). Baeșă a menținut cultul vițelilor de aur instituit de Ieroboam. Proorocul Iehu l-a avertizat cu privire la ac. păcat, amintindu-i soarta păstrată lui Ieroboam. Baeșă moare după o domnie de 24 de ani și este îngropat la Tirța. Ela, fiul lui, îi ia locul (I Împ. 15:33 - 16:6).

BAGAJ. V. *Calabalâc*.

BAHURIM, BACHURIM, BAKHURIM - *oameni tineri*. Un sat aflat în apropiere de Muntele Măslinilor, pe drumul care duce de la Ierusalim spre Iordan (II Sam. 16:5), adesea

menționat în istoria lui David. De acolo a venit Șimei care l-a blestemat pe David; acolo s-au ascuns într-o fântână Ionatan și Ahimaaf urmăriți de partizanii lui Absalom (II Sam. 3:16; 16:5; 17:18; 19:16; I Împ. 2:8). Identif. *Ras et-Tnim*, la E. de Muntele Măslinilor.

BAIE, SCĂLDAT. Climatul cald al Orientului impune o frecvență sporită a băilor. Fiica lui Faraon se scălda în Nil (Ex. 2:5). Egiptenii purtau haine de in, totdeauna proaspăt spălate, iar preoții lor făceau băi reci de două ori pe zi și de două ori pe noapte (Herod. 2:37). Evreii și sirienii înlăturau praful adunat pe picioare spălându-și-le de fiecare dată când intrau într-o casă (Gen. 18:4; 19:2; 24:32; 43:24; Ioan 13:10). Dacă israeliții contactau o murdărie, își spălau corpul și hainele (Lv. 14:8; 15:5; 17:15; Num. 19:7, 8), într-o apă curgătoare (Lv. 15:13), într-un bazin (scăldătoare) (Iudita 12:7, 9; cf. Ioan 9:7), într-un râu (II Împ. 5:10), într-o curte interioară sau într-o grădină (II Sam. 11:2, 4; cf. Suzana 15). Ei se spălau, își ungeau trupul și se îmbrăcau cu hainele cele mai frumoase cu prilejul unor sărbători, ceremonii ale Curții regale sau când se termina un timp de doliu (Ex. 40:12, 13; Rut 3:3; II Sam. 12:20; Iudita 10:3; Mt. 6:17). Preoții își spălau mâinile și picioarele înainte de a intra în sanctuar sau înainte de a aduce ardere-de-tot pe altar (Ex. 30:19-21). Marele preot se spăla în momentul când trebuia să intre în slujbă, iar în Ziua Ispășirii, înainte de a începe fiecare din acțiunile sale ispășitoare (Lv. 8:6; 16:4, 24). Pe vremea lui Cristos, iudeii se spălau pe mâini înainte de a se așeza la masă. Se spălau prin scăldare sau aspersiune după ce se întorceau de la piață (Mc. 7:3, 4). La data respectivă, existau și băi publice, căci iudeii adoptaseră obiceiurile grecilor și romanilor. Pt. a-și îngriji corpurile, ei recurgeau la izvoarele termale ale Tiberiadei, Gadarei, Siloamului, litoralul răsăritean al Mării Moarte (Ant. 17:6:5; 18:2:3). În heleșteele pline de pește din apropierea palatului Ierihonului, iudeii se scăldau și învățau înotul (Ant. 15:3:3).

BAIT, BAITH, BAYTTH - *casa*. Cetate sau templu moabit (Is. 15:2). Numeroase versiuni redau direct ac. cuvânt prin *templu (casa dumnezeului lui)*.

BAKA V. *Baca*.

BAKBAKAR. V. *Bachacar*.

BAKBUK. V. *Bacbuc*.

BAKBUKIA. V. *Bachuchia*.

BAKHURIM. V. *Bahurim*.

BALA. V. *Baala*, 3.

BALAAM. Sens posibil: *cel care mistuie, devorant*. Un ghicitor (Ios. 13:22; cf. Num. 24:1), fiul lui Beor. Locuia în cetatea Petor, pe Eufrat (Num. 22:5), în Aram (Mesopotamia), în regiunea colinelor orientale (munții Răsăritului) (23:7; cf. Dt. 23:4). Textul ebr. din Num. 22:5 prezintă pe Balac trimițând după Balaam „*în țara fiilor poporului său*”, ceea ce poate să însemne țara natală a lui Balac, sau mai degrabă țara natală a lui Balaam. Versiunile biblice samariteană și siriacă (unde apare *ammon* în loc de *ammo*) conțin expresia „*țara copiilor lui Amon*”, dar Balaam nu apare nicăieri asociat cu amoniții, nici chiar în Num. 31:8. Ac. ghicitor recunoscuse pe Domnul, Dumnezeu lui Israel (23:21) și-l pusese în numărul dumnezeilor pe care pretindea că-i slujea el, deoarece îl auzim spunând: „*Domnul, Dumnezeul meu*” (22:18). Totuși, în versiunea gr. nu apar aici decât cuvintele: „*Domnul, Dumnezeu*”. Balac, împ. Moabului, a trimis la Balaam pe niște bătrâni ai lui Moab și ai lui Madian să-l invite, în schimbul unei mari recompense, să blesteme pe israeliți (Num. 22:5-7). Balaam răspunde că, fără asentimentul Domnului, Dumnezeu lui Israel, el nu ar putea face lucrul acesta. Permisivitatea de a blestema pe Israel îi este refuzată în mod categoric; Balac trimite la Balaam o nouă solie, alcătuită din persoane mai distinse, nu din rândul bătrânilor, ci al domnitorilor. Balaam le răspunde că el nu poate să calce cuvântul Domnului chiar dacă i s-ar oferi o casă plină de aur și argint. Datorită stăruințelor lui înaintea Domnului, capătă încuviințarea să urmeze pe reprezentanții Moabului cu condiția însă că nu va rosti decât cuvintele pe care Dumnezeu avea să i le spună. Un înger al Domnului, cu sabia scoasă din teacă, se opune lui Balaam, încercând de trei ori să-l întoarcă din drum. Măgărița ghicitorului vedea îngerul pe care acesta nu-l observase și ea, din ac. motiv, nu voia să meargă mai departe. Când stăpânul a lovit-o, măgărița a început să vorbească (II Pet. 2:15; Ant. 4:6.3). În sfârșit, lui Balaam i se deschid ochii, vede îngerul și își dă seama că drumul lui duce la pierzare; acum este dispus să se întoarcă acasă, dar îngerul îi permite să-și continue drumul cu condiția să asculte porunca severă ce-i fusese

dată mai înainte. Balac vine în întâmpinarea sa pe malul Arnonului și-l conduce la Chiriat-Huțot (probabil aceeași localitate cu Chiriataim), pe un loc înalt la N. de Arnon. A doua zi, Balaam, Balac și căpeteniile Moabului se duc pe înălțimile închinat lui Baal de unde putea fi văzută o parte a taberei lui Israel, la Sitim (Num. 22:8-41). După ce a adus jertfe pe șapte altare, Balaam s-a dus singur pe un loc înalt, unde Domnul i-a vorbit. El s-a întors la Balac și, mișcat de Duhul lui Dumnezeu căruia nu l-a putut rezista, binecuvintează pop. pe care fusese adus să-l blesteme (23:1-12). Descumpănit, Balac continuă să creadă că atâta timp cât Balaam nu va vedea decât o parte a taberei lui Israel nu va putea să blesteme pop. acesta. Și atunci el îl conduce pe Balaam pe muntele Pisga și oferă jertfe ca mai înainte, dar în loc de blestem, survine o nouă binecuv. (v. 13-26). Urmează o a treia tentativă, pe vârful Peor, pe creasta de miazănoapte a muntelui Nebo; pe lângă binecuv. rostită aici, Balac mai aude și profeția referitoare la o stea ieșită din Iacov și la un sceptru provenind din Israel care va domni peste Moab și Edom. Balac, turbând de furie, trimite pe Balaam acasă, fără a-i mai decerna onorurile pe care intenționase să i le atribuie (23:27 - 24:25). Înainte de a părăsi țara, Balaam propune ca israeliții să fie induși în eroarea de a cădea în idolatrie și să se dedea la cultul lui Baal-Peor, pt. a provoca ei înșiși, prin faptul acesta, blestemul Domnului. Ac. sfat viclean a fost pus în aplicare, însă în războiul declanșat contra madianiților, pt. a se răzbuna din pricina acestei ticăloșii, israeliții l-au ucis și pe Balaam (31:8, 16). Numeroase cărți ale Vechiului și Noului Testament fac aluzie la caracterul și destinul lui Balaam (Dt. 23:4, 5; Ios. 24:9, 10; Nem. 13:2; Mica 6:5; II Pet. 2:15; Iuda 11; Ap. 2:14). De remarcat tonul deosebit de grav cu care ne avertizează textele N.T. cu privire la *calea, rătăcirea și învățătura* lui Balaam. Acesta rămâne tipul proorocului mincinos, iubitor de bani și onoruri, a cărui atitudine șovăielnică, indecisă, conduce direct la abandonarea învățăturii sănătoase și la acceptarea compromisurilor.

În anul 1967, niște arheologi olandezi au descoperit la Tell Deir Alla, în Iordania, numeroase bucăți de ghips pe care figurau texte scrise în aramaică. Unele porțiuni fuseseră scrise cu cerneală neagră, altele cu cerneală roșie. Desigur că inscripțiile respective se aflaseră pe un perete sau mai degrabă pe o stelă (v. Dt. 27:2-8; Ios. 8:30-32). Acestea au

fost datate între sec. VIII și VI î.Cr. Este vorba, așadar, de un document conservat în arhive, poate în arhivele amoniților. Textul explică faptul că Balaam a avut o vedenie în cursul nopții. A doua zi, lacrimile sale au făcut ca pop. să vină la el spre a fi informat cu privire la judecata ce urma să se abată asupra țării, o judecată „*aducătoare de întuneric*”. Lectura acestui text confirmă portretul acestui ghi-citor așa cum ne este cunoscut din Biblie: sincretist, oportunist și enigmatic.

BALAC, BALAK, BALAQ - *descărcător*. Rege al Moabului. Fiu al lui Țipor. El l-a adus pe Balaam din Petor să blesteme pe Israel (Num. 22-24; Ios. 24:9; Jud. 11:25; Mica 6:4, 5; Ap. 2:14) (v. *Balaam*).

BALADAN - *el a dat un fiu*. Este un nume prescurtat prin omiterea aceluia care, Dumnezeu fiind, un Dumnezeu oarecare, a acordat fiul respectiv. Tatăl lui Merodac-Baladan (Is. 39:1).

BALANȚĂ, CUMPĂNĂ - în ebr. *mo'znayim*. Balanța era deja cunoscută și primilor evrei (a se vedea Lv. 19:36; Iov 6:2; Pv. 16:11; Is. 46:6; Ier. 32:10; Ez. 5:1; Os. 12:8) (D. Cornilescu folosește cuv. *cumpănă*, iar GBV, în majoritatea cazurilor, redă termenul prin *balanță*. N.Ed.). Probabil că balanța evreiască semăna cu aceea a egiptenilor: o tijă orizontală suspendată cu ajutorul unui inel; sau un balan-soar prevăzut cu niște cârlige, fixat pe o prăjină așezată în poziție verticală. Metalul prețios păstrat într-un fel de punji era suspendat cu ajutorul acestor cârlige. În Biblie, balanța este simbolul dreptății și al corectitudinii (Iov 31:6; Ps. 62:9; Pv. 11:1). Pt. a pedepsi un popor, Dumnezeu poate *sfărâma toiagul pâinii*, adică să dezechilibreze balanța, aducând foametea (Lv. 26:26; Ez. 4:16, 17). În sensul acesta evocă balanța pasajul din Ap. 6:5.

BALSAM, LEAC ALINĂTOR, LEAC ALINĂTOR DIN GALAAD - în ebr. *Sori* = *prelingere, picurare*. O substanță vegetală ce se obținea îndeosebi în Galaad (Gen. 37:25; Ier. 8:22; 46:11). Palestina o exporta (Gen. 37:25; Ez. 27:17). Ac. balsam servea ca unguent în tratarea unor răni (Ier. 51:8). S-a crezut multă vreme, iar unii mai cred și astăzi, că ac. leac alinător din Galaad nu era altul decât *opobalsamum*, o rășină uleioasă, de culoare galben-verzui, de consistența mierii, căreia i se atribuiă niște calități terapeutice. Ac. *opo-*

balsamum provine de la un arbore numit *Balsamodendron opobalsamum* sau *gileandense* care aparține fam. *amiridaceelor* (Amyride). Înălțimea acestui copac, de fapt este vorba de un arbust, variază între 1,8 și 2,5 m., însă identificarea opobalsamului cu leacul alinător de Galaad este contestabilă, din pricină că arborele care produce opobalsamul nu se întâlnește deloc în Galaad, nici chiar ca plantă cultivată, și nici nu există dovezi că el s-ar fi aflat vreodată acolo.

Opobalsamum-ul este originar din Arabia și Nubia, motiv pt. care adesea a fost numit „*balsam de Mecca*”. Câteva versiuni biblice (străine. N.Ed) adaugă la Gen. 37:25 σ notă prin care ac. balsam este asimilat cu masticul, *Pistacia lentiscus*, un arbore stufos, înalt de peste 3,5 m., cu frunze persistente. El creștea în Palestina (Pliniu 14:25). Guma sa trans-lucidă, parfumată, de un galben pal, servea la fabricarea tămâiei. Dizolvată în apă, devenea un unguent. Uleiul extras din scoarța acestui copac, frunzele și fructele sale foloseau ca medicament. Josephus Flavius amintește o plantă din care se extrăgea un balsam foarte valoros și care era cultivată la Ierihon, însă nu oferă suficiente detalii care să permită identificarea ei (Ant. 14:4.1; 15:4.2; Răzb. 1:6:6). Dispariția acestei plante, după toate probabilitățile pe vremea Cruciadelor, lasă problema nerezolvată.

BALTASSAR, BALTAZAR. V. *Belșațar*.

BAMA - *loc înălțat* (Ez. 20:29) (v. *Înălțimi*).

BAMOT - *înălțimi*. Loc de popas al israeliților, la N de Arnon. Probabil o prescurtare a numelui Bamot-Baal (Num. 21:19).

BAMOT-BAAL - *înălțimile lui Baal*. Un punct aflat la N de Arnon unde au tăbărât israeliții câțva timp și unde l-a dus Balac pe Balaam ca să blesteme pe Israel. De acolo se puteau vedea câmpiile Moabului (Num. 21:19; 22:41). Avea să intre în terit. acordat sem. lui Ruben (Ios. 13:17). Deoarece numele lui este pomenit între acelea ale Dibonului și Bet-Baal-Meonului, se crede că Bamot-Baal ar fi un vârf de pe lungă creastă a muntelui Atarus (Aattarus), pe malul de S al lui Zerka Ma'in.

BAN, MONEDĂ, SICLU. Cuv. *ban* (*monedă*) indică o greutate nedefinită de metal prețios care, fie a fost bătut, fie a rămas în stare brută (I Sam. 2:36). Numeroase cuv. ebr. indică niște

monede ale căror greutate și valoare nu ne sunt cunoscute. De aceea, traducătorii le redau printr-o diversitate de termeni. Considerând că scriitorul evreu vorbește cu subînțeles uneori despre siclu, traducătorii au introdus ac. cuvânt în text (Jud. 17:2; II Sam. 18:11; cf. Dt. 22:19; I Împ. 10:29). În N.T., expresia „*piesă de argint*” denotă, de regulă, siclul sau echivalentul acestuia (Mt. 26:15; 27:9; Zah. 11:12). A se compara cu Lc. 15:8 unde se vorbește de drahma gr. de argint al cărei echivalent era dinarul roman (v. *Monedă; Siclu*).

BANCĂ, BANCHER. În foarte simpla economie rurală a V.T., argintul nu se împrumuta pt. a obține un profit și nu trebuia percepută camătă (Ex. 22:25; Lv. 25:37). Totuși, Nem. 5:3-4 menționează împrumutul cu zălog sau pe ipotecă. În N.T., vedem că împrumutul în bani nu se mai practica doar între prieteni, ci devenise o ocupație lucrativă. Bancherul primea diferite sume în depozit și acorda o dobândă (Lc. 19:23; Mt. 25:27). Schimbul constituia o ramură importantă a comerțului cu arginți (bursă). Contra unui mic procent, agentul de schimb efectua operațiile respective: de ex., un siclu pe două jumătăți de siclu, bani necesari pt. plata contribuției datorate Templului, sau piesele țării contra unor monede străine; siclul evreiesc contra dinarilor romani și a drahmelor gr. (Mc. 11:15; Ioan 2:15) (v. *Împrumut*).

BANCHET, OSPĂȚ. V. *Masă*.

BANDĂ, CEATĂ. V. *Escuadă*.

BANI - clădit.

1. Un gadit. Unul dintre vitejii lui David (II Sam. 23:36).

2. Un urmaș al lui Iuda, din linia lui Pereț (I Cr. 9:4).

3. Întemeietorul unei fam. din sânul căreia mai multe persoane s-au întors din Babilon cu Zorobabel (Ezra 2:10). Câțiva bărbați aparținând acestei fam. și-au luat de neveste femei străine (Ezra 10:29). Reprezentantul fam. și-a pus pecetea pe legământul Domnului (Nem. 10:15). Bani se mai numește și Binui (Nem. 7:15).

4. Un levit din fam. lui Merari (I Cr. 6:46).

5. Un alt levit dintre fiii lui Asaf, deci din fam. lui Gherșom. A trăit înainte de întoarcerea israeliților din robia babilonică (Nem. 11:22).

6. Tot un levit. Tatăl lui Rehum (Nem. 3:17). Se pare că ac. Bani a jucat un rol important în timpul prăznirii sărbătorii Corturilor pe timpul lui Ezra (Nem. 8:7; 9:4, 5). În numele casei sale, și-a pus pecetea pe legământ (10:13).

7. Un levit (Nem. 9:4).

8. Întemeietorul unei spițe de neam sau al unei fam. (Ezra 10:34). Un urmaș al său a purtat același nume (Ezra 10:38).

BANIȚĂ, OBROC. Termen care redă cuv. gr. *modios*. Măsură de capacitate pt. materiale uscate. Conținut variabil de la o țară la alta (între 8 și 11 litri) (Mt. 5:15; Mc. 4:21) (v. *Greutăți și măsuri*).

BAQBUQIA. V. *Bacbuchia*.

BARABA, BARABBAS - fiu al unui tată. Un hoț la drumul mare, un tâlhar. A provocat o răscoală cu care prilej a săvârșit un omor. Când a fost arestat Isus, Pilat oferă iudeilor șansa de a alege între Isus și Baraba. Ei însă au optat pt. acesta din urmă (Mt. 27:16, 17, 20, 21, 26).

BARAC, BARAK, BARAQ - fulger, trăsnet. Un israelit din cetatea Chedeș-Neftali. La porunca proorociței Debora, el adună 10 000 de bărbați dintre copiii lui Neftali și ai lui Zabulon cu care înfrânge pe Sisera, căpetenia oștirii lui Iabin, și nimicește ac. armată (Jud. 4:1-24; 5:1, 12; Evr. 11:32).

BARACHEEL, BARAKEEL, BARAKEL - Dumnezeu a binecuvântat. Un locuitor din Buz. Tatăl lui Elihu, prietenul lui Iov (Iov 32:2, 6).

BARACHIA, BERECHIA. Adaptarea în gr. a numelui evreiesc *Berechia* - *Domnul a binecuvântat*. Tatăl profetului Zaharia care a fost ucis între Templu și altar (Mt. 23:35) (v. *Zaharia*).

BARBAR.

1. Inițial, ac. cuv. însemna simplu: o persoană care nu vorbea grecește. Expresia „*grecii și barbarii*” îngloba toate pop. lumii (Rom. 1:14).

2. Ceva mai târziu, prin „*barbar*” se înțelegea o persoană care nu aparținea elenilor cultivați (cf. Col. 3:11).

3. Cineva care vorbea o limbă ciudată și neinteligibilă (I Cor. 14:11) (în românește, ac. cuvânt cu semnificația respectivă apare de ex. în vers. Sinodală Radu - Galaction, 1938. N.Ed.).

BARCĂ, CORABIE, VAS. Încă prin anul 3000 î.Cr. se naviga pe Nil și pe Eufrat. Bărți mici, de formă circulară, mergeau de la Eufratul de Sus până la Babilon (Herod. 1:194). Coastele vasului (membrura) erau confecționate din stuf și îmbrăcate cu piele tăbăcită. Doi bărbați stând în picioare manevrau mica barcă lipsită de catarg și pânze (nacelă) cu ajutorul a două prăjini cu care loveau alternativ. Corăbiile cele mai mari puteau transporta până la 5 000 de talanți, adică 250 de tone. Pt. a se delplasa pe Nil, egiptenii se serveau de nave construite din lemn de salcâm (Herod. 2:96). V.T. vorbește de corăbiile lacului Ghenezaret care străbăteau, fără îndoială, în lung și în lat această vastă întindere de apă. Însă în epoca romană numeroase bărci de dimensiuni reduse, pescărești, se deplasau într-o parte și în alta a lacului (Lc. 5:2; Ioan 6:22, 23; Răzb. 2:21:8; 3:10:9). Acestea erau corăbii cu vâsle, iar altele aveau vâsle și pânze (cf. Mc. 4:38; Lc. 8:23). Josephus Flavius menționează ancora și pilotul (Viața, 33).

În martie 1986, niște tineri israeliți dintr-un chibut (kibbutz) numit Ginnosar au descoperit rămășițele unei corăbii care au putut fi zărite ieșind din nămol, foarte aproape de țărmul occidental al lacului Galileii. Ca urmare a unei secete prelungite, nivelul apei a scăzut. Alerțați imediat și după o muncă istovitoare care a durat o săptămână întreagă, specialiștii au scos la suprafață barca intactă. Ea se află actualmente bine păstrată la Muzeul Yigal Allon din Ginnosar, scufundată într-un bazin construit anume și plin cu un lichid special care să-i asigure păstrarea intactă. Această barcă numită *corabia de la Chineret* (v. *Chineret*) a fost datată din epoca lui Cristos. Cercetările efectuate pe bază de izotop C_{14} asupra unor eșantioane luate de pe vasul respectiv, precum și descoperirea, în apropiere, a unor vase de lut și a unei lămpi cu untdelemn confirmă această dată. Corabia are 8,2 m lungime și aproximativ 2 m lățime. Se crede că aceasta ar putea fi una din acele corăbii pescărești care străbăteau lacul în timpul lui Cristos. O asemenea fericită descoperire constituie una din realizările cele mai interesante și mai incredibile ale arheologiei (pt. detalii suplimentare, v. David Brown, *Le Monde de la Bible*, aug./sept./oct. 1986, pag. 64-66).

Încă înainte de ieșirea evreilor din Egipt, egiptenii și în special *fenicienii* excelau în arta de a construi nave. Israel însă nu i-a imitat, cu tot spectacolul oferit, de-a lungul întregii sale istorii, de flotele care străbăteau

Mediterrana. *Solomon a inițiat o serie de acțiuni de transport maritim*. Iosafat a încercat să continue această activitate. Însă, deoarece astfel de activități depindeau mai mult sau mai puțin de marinarii fenicieni, ele au avut un caracter efemer. Tirienii aduceau cu plutele la Iope (Jaffa) lemn de cedru și de chiparos destinat Templului lui Solomon (I Împ. 5:9; II Cr. 2:16). Fenicienii au făcut să ajungă la Iope, în același mod, lemnul necesar construirii celui de al doilea Templu (Ezra 3:7). Tot niște străini alcătuiau echipajul corăbiei pe care s-a suit Iona din același port (Iona 1:5). În epoca romană, potrivit afirmațiilor lui Josephus Flavius, existau pirați evrei (Ant. 14:3:2; Răzb. 3:9:2 și 3).

La un moment dat, nave comerciale și vase de război traversau Mediterana (Num. 24:24; Dan. 11:30; Iona 1:3; I Mac. 11:1). În timp de război, vasele respective transportau trupe (I Mac. 15:3, 4; II Mac. 14:1). S-au dat și bătălii navale (I Mac. 8:23; Ant. 9:14:2; cf. Răzb. 3:10:1). Prora unor nave de dimensiuni mai mari era prevăzută cu un pinten ascuțit destinat să producă o breșă vasului dușman, determinându-i astfel scufundarea. Corăbiile navigau cu ajutorul pânzelor, iar uneori erau echipate și cu lopeți. *Splendidele vase comerciale ale Tirului* din bârne căptușite (Ez. 27:5, 9) aveau catarge, pânze de in subțire cusut la gherghef (v. 7; Is. 33:23), lavițe de fildeș, lopeți de stejar (Ez. 27:6). Vâslași și cârmaci asigurau deplasarea navelor (v. 8, 27). Ambarcațiunile de lux aveau pânze brodate și învelitori de purpură (v. 7). Asemenea vase mari călătoreau spre Tarsis (Iona 1:3, 5, 6, 13), ajungând până la Oceanul Atlantic și stabilind legătura între Spania și Anglia (v. *Cositor*). *Vasul alexandrin* cu care a călătorit ap. Pavel de la Myra la Malta conținea, în afară de echipaj, un număr de 276 de pasageri și o uriașă încărcătură de grâu (F.A. 27:37, 38). Josephus Flavius a suferit un naufragiu pe un vapor care avea 600 de persoane la bord (Viața, 3). Lucian descrie o *navă alexandrină*, de dimensiuni celebre, pe care o furtună a împins-o în portul Atenei având la bord o încărcătură de grâu. Ac. bastiment măsura aproape 55 de m lungime (între extremitățile pupei și prorei, desigur) și 13-14 m lățime. Capacitatea sa trebuie să fi fost de cca 1 000-1 100 tone. După relatările scriitorului gr. Ateneus, galera uriașă a lui Ptolemeu Philopator avea o lungime de cca 128 m și o lățime de 17 m.

În timpul unei călătorii a lui Pavel, comandantul navei și armatorul se găseau pe ba-

stimentul manevrat de echipaj (F.A. 27:11, 30). Ac. vas, construit din scânduri (v. 44) era prevăzut cu o velă trincă ce putea fi coborâtă sau înălțată (v. 40). Vasul avea catarg mijlociu și catarg mare și, desigur, două cârme (v. 40). Un număr de patru ancore erau arimate la pupă și alte câteva la prora (v. 29, 30). Nava remorca o șalupă care putea fi trasă la punte cu ajutorul funiilor sau gruielor (v. 16, 17, 30, 32). Cu ajutorul unor sonde se putea măsura adâncimea apei (v. 28). De fiecare parte a prorei se găsea, de obicei, câte un ochi pictat sau gravat. Corabia lui Pavel, neputând lupta contra vântului, s-a lăsat dusă în derivă (v. 15).

O pictură pompeiană, reprezentând un vapor de pe vremea ap. Pavel, înfățișează catargul de mijloc înclinat ca un bompres pt. a sprijini o velă pătrată. Se mai observă un mare catarg a cărui velă pătrată este adaptată pe o vergă lungă făcută din două pârghii îmbinate. Mijlocul vergii este sprijinit de catarg. Mai multe odgoane sunt cusute orizontal și vertical pt. a ranforșa pânzele și a limita eventuale destrămări. Vela era strânsă pe vergă. O balustradă înconjură puntea. Pupa, deseori și prora, erau ceva mai ridicate și aveau formă curbată, terminându-se sub aspectul unei păsări acvatică. Semnul (drapelul) era pictat sau gravat de fiecare parte a prorei (F.A. 28:11). Ambarcațiunea era dirijată cu ajutorul a două lopeți late sau al unor vâsle scurte, nefixate în furchet, ieșind din fiecare latură printr-un hublou. Ancorele semănau cu cele din zilele noastre, cu singura deosebire că erau lipsite de acele piese triunghiulare în formă de labă. Niște funii sau lanțuri încingeau vasul în timpul furtunilor, prevenind astfel desprinderea scândurilor (F.A. 27:17).

BARCOS, BARKOS, BARQOS - *pictor*. Un slujitor al Templului (netinian). El a întemeiat o familie, o parte dintre membrii acesteia întorcându-se din robia babilonică (Ezra 2:53; Nem. 7:55).

BARED, BERED - *chemare*.

1. Un loc din pustia Șur, la V de Cades, nu departe de fântâna Lahai-Roi (Gen. 16:7, 14).

2. Efraimit din fam. lui Șutelah (I Cr. 7:20).

BARHUM, BAHURIM. Probabil o lecturare eronată a numelui Baharumit (din Baharum) (II Sam. 23:31; cf. I Cr. 11:33).

BARIAH, BARIAKH - *fugar, fugitiv*. Un fiu al lui Șemaia (I Cr. 3:22).

BAR-IOAN, BARIONAS. Supranume al ap. Petru (Mt. 16:17) însemnând probabil *fiul lui Ioan* (Ioan 1:42; 21:15-17), căci cuv. ebr. din care provine numele Ioan se scrie uneori în gr. sub o formă asemănătoare aceleia care redă termenul gr. Ionas (cf. diferitele texte gr. din II Împ. 25:23; I Cr. 6:9, 10; 12:12; 26:3; Ezra 8:12).

BAR-ISUS. V. *Elima*.

BARNABA, BARNABAS - *fiul proorociei, îndeosebi cu sensul de profetie care sfătuiește sau care mângâie*. Un supranume al lui Iosif sau Iose, un levit din insula Cipru care, întors la Dumnezeu la o dată foarte timpurie, și-a vândut pământul și a pus banii la picioarele apostolilor, la Ierusalim (F.A. 4:36-37). Când creștinilor din Ierusalim le-a fost frică să-l primească pe Pavel, de curând convertit, Barnaba a vorbit în favoarea sa și a risipit temerile ucenicilor (F.A. 9:27). Luând cunoștință despre marile succese obținute de niște creștini din Cipru și Cirena în evanghelizarea grecilor, precum și a iudeilor din Antiohia Siriei, Biserica din Ierusalim a trimis pe acele meleaguri pe Barnaba pt. a se alătura lucrării respective (11:19-24). Din Antiohia, el s-a dus la Tars ca să-l aducă pe Saul (11:22-26). Barnaba și Pavel au fost însărcinați mai târziu să ducă niște ajutoare fraților din Ierusalim care sufereau de foame (v. 27-30). Întorcându-se la Antiohia împreună cu Ioan zis Marcu (12:25), ei au fost trimiși de Biserică să misioneze între păgâni (13:2); ei s-au dus în Cipru, apoi în Perga, în Antiohia Pisidiei, în Iconia, în Listra și Derbe. La Listra, Pavel vindecă pe un olog din naștere; oamenii din cetate l-au luat pe Barnaba drept Jupiter, dumnezeul lor suprem, iar Pavel, fiindcă mânua Cuvântul, a fost socotit a fi Mercur, mesagerul zeilor (13:3-14:28). Biserica din Antiohia Siriei, unde Barnaba și Pavel reveniseră între timp, îi trimite pe aceștia la conferința de la Ierusalim. Acolo au luat cuvântul amândoi (15:1, 2, 12). După aceea, cei doi bărbați au fost însărcinați să se deplaseze, pt. a transmite hotărârile Conferinței, în Bisericile din Siria și Asia Mică (v. 22-31). După câțva timp în care cei doi creștini și-au continuat lucrarea în Antiohia (v. 35), Pavel propune o nouă călătorie misionară. Barnaba dorea să ia cu el și pe Ioan-Marcu, ruda sa (Col. 4:10). Pavel obiectează, motivând că Ioan-Marcu abandonase lucrarea cu prilejul turneului precedent. Cei doi evangheliști au o discuție deosebit de

aprinsă, după care se despart. Barnaba și Ioan-Marcu pornesc cu corabia către Cipru, iar Pavel spre Asia Mică (F.A. 15:36-41), dar afecțiunea care îi unise se va menține și mai departe. În Epistolele sale, Pavel vorbește cu stimă despre Barnaba (I Cor. 9:6; Gal. 2:1, 9, 13; Col. 4:10) și cu o prețuire aparte despre Ioan-Marcu, cel ce provocase disensiunea (II Tim. 4:11).

BARSABA, BARSABBAS - fiul lui Șeba.

1. Un supranume al celui ce a candidat la apostolat împreună cu Matia (F.A. 1:23).

2. Un supranume al unui oarecare Iuda pe care Biserica din Ierusalim l-a delegat să meargă la Antiohia împreună cu Pavel, Barnaba și Sila (F.A. 15:22).

BARTIMEU, BAR-TIMEU - fiul lui Timeu. Un orb care a fost vindecat de Isus la Ierihon (Mc. 10:46).

BARTOLOMEU - fiul lui Tolmai. Unul dintre cei 12 ap. (Mt. 10:3; Mc. 3:18; Lc. 6:14; F.A. 1:13). În primele trei texte de mai sus, numele lui Bartolomeu vine imediat după acela al lui Filip, iar în al patrulea pasaj, numele celor doi ap. sunt despărțite doar prin acela al lui Toma. De aici s-a dedus că Bartolomeu ar fi un supranume al lui Natanael pe care Filip l-a condus la Isus (Ioan 1:45, 46).

BARUC, BARUCH - binecuvântat.

1. Logofăt (scrib). Membru al fam. lui Neriia și prieten al lui Ieremia (Ier. 36:26,32; Ant. 10:9:1). În anul al patrulea al lui Ioiachim, Baruc a scris profețiile pe care i le-a dictat Ieremia (36:1-8). În anul următor, le-a citit, în auzul poporului, într-o zi de post (v. 10), apoi înaintea căpeteniilor care vor lua sulul spre a-l citi și împ. (v. 14-20). Ioiachim ascultă doar câteva fragmente, apoi aruncă sulul pe foc și poruncește să fie prinși proorocul și logofătul. Ac. însă sunt scăpați de mâna Domnului (v. 21-26). Baruc face o nouă copie, îmbunătățind-o printr-o serie de completări (36:27-32). În al zecelea an al lui Zedechia, în timpul asediului Ierusalimului, Ieremia, pe atunci aflat în temniță, cumpără un ogor la Anatot de la unchiul său. Apoi dă zapisul de cumpărare lui Baruc spre a dovedi astfel că Israel va stăpâni din nou țara sa (32:6-16, 43, 44). Baruc a fost târât în Egipt, odată cu Ieremia (Ier. 43:1-7). Referitor la cartea ce poartă numele lui Baruc, a se vedea art. *Apocrife*.

Printre sutele de peceti și urme lăsate de sigilii care ne-au parvenit din timpurile biblice, puține sunt acelea aparținând unor personaje ale Sfintei Scripturi. Totuși, pt. Baruc a fost găsită o amprentă de pecete în argilă. Ea este păstrată la Muzeul lui Israel din Ierusalim. Pecetea măsoară 13 x 11 mm. și conținea cuvintele: „*aparținând lui Berechia* (forma cea mai lungă pt. Baruc) *fiul lui Neriia scribul*”.

*Amprenta sigiliului lui Baruc
(mărită de trei ori)*

2. Fiu al lui Zabai. A dres o parte a zidurilor Ierusalimului (Nem. 3:20). Probabil una și aceeași persoană cu cea care a semnat legământul (10:6).

3. Un bărbat din sem. lui Iuda, din fam. lui Șiloni (Nem. 11:5).

BARZĂ, COCOSTÂRC. Pasărea pe care ebraica o numește *Hasidah* = *afectuoasă*, din pricina dragostei sale pt. pui, pe care îi îngrijește cu deosebită atenție. Figurează pe lista animalelor necurate (Lv. 11:19; Dt. 14:18). Pasăre migratoare, barza își aşază cuibul în chiparoși (Ier. 8:7; Ps. 104:17). Barza (*Ciconia alba*) aparține ordinului picioroange, ca și bătlanul. Petrecând iarna în Africa centrală și sudică, cocostârcii se întorc, în cârduri numeroase, primăvara, în Europa centrală, în Palestina, în Asia Mică, în N Siriei. Ac. picio-rong care atinge până la 1,2 m înălțime, are un cioc lung, de culoare roșie, penaj alb, iar aripile de un negru strălucitor. Se hrănește cu peștișori, broaște și șopârle. Când nu găsește aceste viețuitoare în stare vie, barza le consumă și moarte. De aceea, Legea a clasificat-o între animalele necurate. Numeroase pop. antice priveau barza ca pe o pasăre sacră. Chiar și în zilele noastre este privită cu un ochi binevoitor. Barza neagră (*Ciconia nigra*), numită astfel din pricina culorii penelor de

pe spate și gât, se întâlnește în Palestina, așezându-și cuibul în copaci, mai ales pe meleagurile din apropierea Mării Moarte.

BARZILAI, BARZILAI - făcut din fier.

1. Un galaadit bogat din Roghelim, pe malul răsăritean al Iordanului. A oferit lui David o ospitalitate princiară, trimițând pt. el și armata sa, alimente și obiecte de primă necesitate, când împ., fugind de Absalom, se afla la Mahanaim (II Sam. 17:27-29). Barzilai l-a însoțit pe împ. victorios până dincolo de Iordan. David l-a invitat să devină membru al casei regale la Ierusalim, dar Barzilai nu acceptă, socotindu-se prea bătrân la cei 80 de ani ai săi. Chimham, fiul lui, merge în locul tatălui (19:31-40).

2. Un bărbat din Mehola al cărui fiu numit Adriel s-a căsătorit cu Merab, fata lui Saul (II Sam. 21:8). Unii exegeți spun că nevasta acestuia se numea Mical.

3. Un preot însurat cu una din fiicele lui Barzilai, galaaditul, și care își însușește numele socrului său (Ezra 2:61; Nem. 7:63).

BASAN, BACHAN, BASHAN - loc larg, țară întinsă. Un ținut de pe malul răsăritean al Iordanului. Situația și întinderea sa în timpul V.T. se pot determina îndeosebi după numeroasele cetăți importante pe care le îngloba. În interiorul hotarelor lui se găseau: Golan, la N de râul Iarmuc (Yarmuk) (Dt. 4:43), Edrei și Astarot (Dt. 1:4), Salka, pe versantul de S al lui Djebel Havran (Dt. 3:10; Ios. 13:11). Așadar, Basanul se întindea spre SE, de la izvoarele Iordanului și până la liziera din pustiul Arabiei, la S de masivul Havran; la N, Basanul cuprindea Gheșurul și Maaca (Ios. 12:5; v. *Aram*) și ținutul *Argobului*, celebru prin cele 60 de cetăți înconjurate cu înalte ziduri de apărare (Dt. 3:4, 5; I Împ. 4:13). Nu trebuie să ne surprindă un așa de mare număr de cetăți, căci în aceste regiuni muntoase se pot vedea acum ruinele a cel puțin o sută de orașe și sate părăsite; multe dintre ele aveau case și porți construite din bazalt (Porter, *Cities of Bashan*). Josephus Flavius identifică Basanul cu Golanitida și Batanee (Ant. 4:5:3 și I Împ. 4:13; Ant. 9:8:1 cf. II Împ. 10:33). Pe vremea lui Avraam, țara Basanului era ocupată de refaimiți, un pop. alcătuit din oameni înalți și foarte puternici. Ultimul rege al acestei populații a fost Og, pe care israeliții l-au înfrânt și l-au ucis pe vremea lui Moise (Num. 21:33-35; Dt. 3:1-7). Basanul a fost atribuit unei jumătăți a sem. lui Manase (Dt. 3:13).

Este un platou întins și fertil, de formațiune vulcanică, foarte bogat în pășuni. Aici se creșteau vite mari și mici, foarte vestite fiind oile și taurii (Ps. 22:13; Ez. 39:18; Am. 4:1; Dt. 32:14). Basanul era foarte vestit și din pricina stejarilor lui (Is. 2:13; Ez. 27:6; Zah. 11:2). Întinse păduri de stejari pot fi văzute și astăzi pe aceste meleaguri.

BASAN-HAVOT-IAIR, TÂRGURILE LUI IAIR. Alte versiuni traduc această expresie prin cuvintele *a pus numele lui târgurilor Basanului*, numite și astăzi târgurile lui Iair (Dt. 3:14) (v. *Havot-Iair*).

BASCAMA, BASKAMA. Oraș de pe malul răsăritean al Iordanului în apropierea căruia a fost omorât Ionatan, Macabeul, și unde s-a aflat un timp oarecare mormântul lui (I Mac. 13:23; în Ant. 13:6.6, această localitate este numită Basca).

BASCAT, BASCATH. V. *Boțcat*.

BASEMAT, BASEMATH. V. *Basmat*.

BASHAN. V. *Basan*.

BASILIC - în ebr. *tsiph'oni* sau *tsepha* (Pv. 23:32; Is. 14:29; 59:5; Ier. 8:17). Șarpe fantastic care avea capacitatea de a ucide cu o singură privire (v. *Șarpe*).

BASKAMA. V. *Bascama*.

BASLUT. V. *Baflut*.

BASMAT, BASMATH - parfum.

1. Una dintre nevestele lui Esau; fiica lui Elon, hetitul (Gen. 26:34; în 36:2 este numită Ada) (v. *Ada*).

2. O altă nevastă a lui Esau; fiica lui Ismael și sora lui Nebaiot (Gen. 36:3, 4, 13, 17; în 28:9 este numită Mahalat).

3. Fiica lui Solomon și nevasta strângătorului de dări pt. sem. lui Neftali (I Împ. 4:15).

BASTARD. Ac. cuvânt apare în Dt. 23:2 și Zah. 9:6. Rabinii îl utilizau pt. copiii proveniți dintr-o unire nelegitimă, interzisă de Legea lui Moise. În Zah. 9:6, apare cu sensul de *străin*, aplicat țării filistenilor cucerite de un alt popor. În Israel, bastarzii nu aveau drept la moștenirea părintească și nu erau tratați drept copii legitimi. Cu ac. sens folosește termenul *bastard* pasajul din Evr. 12:16-17.

BASTON. V. *Toiag*.

BAȘA. V. *Baeșa*.

BAT, BATH - unitate de măsură pt. capacitate (v. *Greutăți și măsuri*).

BATE, BATERE, A FI BĂTUT. Loviturile de nuiă reprezintă un mod de pedeapsă practicat pe tot cuprinsul Orientului. La israeliți, era prescris prin Lege în vederea corijării a tot felul de greșeli (Lv. 19:20; Dt. 22:18) și a educării copiilor (Pv. 22:15). Nuiăua este potrivită, de asemenea, pt. *spinarea celor fără minte* (Pv. 10:13; 26:3). Pedeapsa corporală era dată în prezența unui judecător și proporționată în funcție de gravitatea faptei. Nu trebuia să se depășească vreodată numărul de 40 de lovituri (Dt. 25:2-3), de aceea se oprea la 39, de unde și denumirea de „*patruzeci de lovituri fără una*” (II Cor. 11:24).

În N.T., expresia „*a fi bătut cu lovituri*” este redată prin șapte cuvinte gr.: a. *Derô* indică loviturile date în pilda vierilor (Mt. 21:35; Mc. 12:3, 5; Lc. 20:10,11), cele primite de Isus Cristos înaintea sinedriului (Lc. 22:63), precum și cele suferite de ucenici în sinagogi (Mc. 13:9; F.A. 22:19). Ac. termen se aplică și pedepsirii robului rău din Lc. 12:47, 48; de asemenea, loviturilor cerute pt. ap. de către marele preot, sinedriu și magistrați în F.A. 5:40; 16:37. b. *Typtô* indică acele lovituri aplicate în urma unei izbucniri violente. La timpul verbal imperfect: o serie de lovituri repetate, de ex., cele date lui Isus cu trestia în cap (Mt. 27:30; Mc. 15:19), sau pedeapsa aplicată lui Sosten (F.A. 18:17). c. *Rhabdizô* este folosit pt. bătaia cu nuiiele (de la *rhabdos* = *baston, nuiă*), pedeapsă aplicată apostolilor (Pavel și Sila) atât de iudei, cât și de gr. (F.A. 16:22; II Cor. 11:25). d. În sens figurat, *ballô* și *epi-ballô* indică acțiunea furtunii contra unui vas bătut de valuri (Mc. 4:37; F.A. 27:14). e. Tot astfel, *proskoptô* și *prosrêgnumi* se aplică unei furtuni sau unei inundații care afectează o localitate (Mt. 7:25; Lc. 6:48-49).

BATEREA GRÂULUI. În vechime, grâul se separa de pleavă prin lovirea cu un baston (Jud. 6:11; Rut 2:17). Această operație era aplicată și în cazul altor plante (Is. 28:27) și se desfășura în aer liber (Jud. 6:37). În general, terenul destinat acestui scop și pus la dispoziția locuitorilor unui sat era al unui proprietar particular (II Sam. 24:16). De regulă, se alegea pt. arie un loc mai înalt, expus

vântului. În lipsa unei arii naturale, se nivela o porțiune de teren, la marginea drumului, dându-i-se o formă circulară, cu diametrul de 15-30 m. Pentru baterea grâului erau folosite, mai târziu, patru procedee diferite: a. Dacă era vorba de cantități mici, grâul era bătut cu îmblăciul (Rut 2:17). b. Snopii erau desfăcuți și așezați pe pământ, în formă de cerc. Dacă paieile trebuiau păstrate, se așezau pe pământ numai spicele pe care boii le călcau în picioare. Cineva trebuia să fie prea zgârcit pt. a lega gura boilor când treierau grâul (Dt. 25:4). c. Se mai folosea un fel de sanie (II Sam. 24:22; Is. 41:15), prevăzută cu o capră pe care ședea cel ce mîna vitele. d. În sfârșit, o unealtă asemănătoare unei grape deasupra căreia se așezau pietre pt. a-i spori greutatea. Cu lopata sau cu ciurul se vântura grâul bătut (Is. 30:24; Mt. 3:12; Iliada 13:588). Cum vântul înlesnea vânturatul, operația aceasta se făcea seara. Pe vremea treieratului, proprietarul holdei petrecea noaptea în arie pt. a evita furtul (Rut 3:7). Ultima lucrare consta din cernerea grâului pt. a-l curăța de corpuri străine, după care putea fi zdrobit cu ajutorul râșniței (Am. 9:9).

BATJOCORITOR. În Biblie, prin *batjocoritor* se înțelege persoana care își bate joc, fie de Dumnezeu, fie de semenii săi. Ac. termen este adesea sinonim cu: *cel nelegiuit, cel rău, cel păcătos* (Ps. 1:1) (în sec. XVIII se spunea: *libercugetător*, iar astăzi: *ateu*).

Cel batjocoritor își manifestă răutatea față de altcineva, râde de o altă persoană (II Împ. 2:23; Mc. 10:34; 15:20). El poate face mutre disprețuitoare (în gr. *myktêrizô*, Gal. 6:7). În V.T., verbul *a-și bate joc* merge adesea mână în mână cu cuvintele: *a râde* (II Cr. 30:10), *râs* (Ps. 44:13; 79:4; Ier. 20:8) sau *a disprețui* (II Împ. 19:21; Nem. 2:19). Batjocoritorul este pomenit de multe ori în Proverbele lui Solomon: el este incorigibil, mândru, încrezut, trufaș, „*lucrează cu aprinderea* (furia) *îngâmării*” (Pv. 21:24). El nu-l ascultă pe cel înțelept, ba chiar îl disprețuiește (Pv. 9:7 și 8; 15:2), vorbește cu răutate și dispreț (II Cr. 32:17), nu acceptă mustrarea (Pv. 13:1), glumește cu păcatul (14:9). „*Cei ușuratici aprind focul în cetate*”, adică ațâță certurile (29:8). Când batjocoritorul este alungat, cearta ia sfârșit, disputa și disprețul încetează (Pv. 22:10). Ps. 1:1 asimilează pe batjocoritori cu păcătoșii și cu cei răi. După explicația rabinică, batjocoritorii sunt cei ce se adună laolaltă fără a face un subiect de discuție din Torah (St. B.

I. S. 794). În cele din urmă, Domnul Însuși își va bate joc de ei (Ps. 2:4), căci Dumnezeu nu dă har decât celor smeriți (Pv. 3:34).

La cruce, trecătorii rosteau blasfemii contra lui Isus (gr. *blasfêmeô*) și preoții cei mai de seamă își băteau joc de EL (gr. *empaizô*) (Mt. 27:39, 41). Creștinii trebuie să fie pregătiți să suporte batjocurile (cf. Ps. 22:7; Lc. 16:14 etc.) și pe batjocoritorii care se vor înmulți considerabil în vremurile din urmă (II Pet. 3:3).

BATJOCURĂ, HULĂ, BLASFEMIE. Cuvinte defăimătoare, insulte, îndreptate contra lui Dumnezeu (Ps. 74:10-18; Is. 52:5; Ap. 16:9, 11, 21). Legea mozaică cerea ca hulitorii să fie împrășcați cu pietre (Lv. 24:16). Nabot a fost acuzat pe nedrept de a fi hulit Numele Domnului (I Împ. 21:10-13); la fel a fost calomniat Ștefan (F.A. 6:11) și chiar Domnul nostru Însuși (Mt. 9:3; 26:65, 66; Ioan 10:36). Hula împotriva Duhului Sfânt a constat în a se atribui puterii lui Satan minunile făcute de Cristos prin Duhul lui Dumnezeu (Mt. 12:22-32; Mc. 3:22-30).

BAT-RABIM, BATH-RABBIM - *fiica unui popor foarte numeros*. O poartă a Hesbonului (Cânt. 7:5).

BAT-ȘEBA, BATH-SCHEBA, BATȘEBA - *fiica unui jurământ*. Nevasta lui Urie, hetitul, care a fost unul dintre vitejii lui David. Ea era fiica lui Eliam, unul dintre mai-marii împăratului. David a comis cu ea un păcat foarte odios; după moartea soțului ei, Bat-Șeba devine soția lui David și mama lui Solomon (II Sam. 11:3, 4; 12:24; I Împ. 1:11). Când Adonia a fost pe punctul de a uzurpa împărăția, Bat-Șeba, susținută de proorocul Natan, face apel la David în favoarea fiului lor Solomon. Tentativa lui Adonia eșuează (I Împ. 1:11-53) și el însuși este omorât (2:13-25).

BAT-ȘUA, BATH-SCHUA, ȘUA.

1. Fata lui Șua și nevasta lui Iuda (I Cr. 2:3; v. Gen. 38:2, 12).

2. Textul din I Cr. 3:5 dă mamei lui Solomon, fata lui Amiel, numele de Bat-Șua. O asemenea ortografie provine, fără îndoială, dintr-o alterare a formei Bat-Șeba, datorată ștergerii parțiale a lit. ebr. *beth*. Septuaginta folosește, în ac. pasaj, forma corectă.

BATLUT, BATSLUTH, BASLUT - *golicieune*. Un slujitor al Templului (netinian) și întemeietorul unei fam. ai cărei membri s-au întors din robia babilonică (Ezra 2:52; Nem. 7:54).

BAVAI, BAVVAI, BINUI. Fiul lui Henadad. A condus lucrările de reconstrucție pe o anumită porțiune la zidul Ierusalimului (Nem. 3:18).

BAYITH. V. Bait.

BĂNUȚ - în gr. *lepton*. Moneda cu cea mai mică valoare. Doi bănuți făceau un gologan. Un bănuț este echivalentul a cca jumătate dintr-o centimă de aur (Mc. 12:42) (v. *Monedă*).

BĂRBATUL MEU. În ebr. *'își*. Nume dat Domnului de către israeliți în momentul când au început să asculte din nou de El. Expresia aceasta înlocuiește sinonimul *Baali* (*Baalul meu* adică *stăpânul meu, bărbatul meu*) căci cuv. *Baal*, evocând o divinitate păgână, căzuse cu totul în dizgrație, astfel că a identifica pe Domnul cu Baal (stăpân) ar fi fost un lucru rușinos (cf. Os. 2:16, 17).

BĂTRÂNEȚE, BĂTRÂN. În V.T. termenii biblici cei mai apropiați pt. cuv. *bătrânețe* sunt ebr. *Heled* - *viață, kelaH* (Iov 5:26) și gr. *hêlikia* = *vârstă, durata vieții, maturitate*, iar *zaqen* este un adj. ebr. redat în rom. prin *bătrân* (II Sam. 19:32 - adj. și Ier. 6:11 - subst.). N.T. întrebuintează cuvintele *presbytês* = *bătrân* (Tit 2:2; Film. 9), *gêras* = *bătrânețe* (Lc. 1:36).

Orientalii respectau persoanele înaintate în vârstă (cf. Lv. 19:32) și aspirau la binecuv. bătrâneții pe care le considerau drept semne ale aprobării divine (Gen. 15:15; Ex. 20:12; Iov 5:26). De aceea așteptau ei sosirea bătrâneții plini de credință și speranță (Ps. 71:9, 18). Perii albi sunt o cunună de cinste (Pv. 16:31) (v. *Păr*). Disprețul față de bătrâni era semnul unei degenerări a societății (Is. 3:5) și al cruzimii (Dt. 28:50; Is. 47:6; Pl. 4:16). Bătrânii, care se dovedeau a fi plini de înțelepciune (Iov 12:20; 15:10; 32:7), își exercitau autoritatea asupra adunării (v. *Bătrâni*).

BĂTRÂNI.

Bătrânii în iudaism.

Funcția de bătrân era cunoscută la majoritatea pop. Orientului Antic. Ea exista la egipteni (Gen. 50:7; Ps. 107:32), la moabiți și madianiți (Num. 22:4, 7-14), la canaaniți (Ios. 9:11). Bătrânii erau niște magistrați sau funcționari superiori, cu autoritate civilă, dar și religioasă, numiți, pe temeiul dreptului de întâi-născut, în fruntea unei case patriarhale, a unei fam. sau a unui trib (seminție) (I Împ. 8:1-3; Jud. 8:14, 16). Îi întâlnim în pop. evreu

începând cu șederea lui în Egipt (Ex. 3:18; 4:29). Bătrânii conduceau pop. și-l sfătuiau; ei erau cei ce ședeau la porțile cetății și exercitau puterea judecătorească (Ios. 20:4), aveau sarcina de a menține puritatea rituală a cetății lor (Dt. 21:2), reglementau diferendele de ordin familial (Dt. 22:15; 25:7), căutau pe ucigași în cetățile de scăpare (Dt. 19:12), oferind, totuși, azil celor ce făceau dovada că au comis un act de omucidere involuntară (Ios. 20:4). Superiori bătrânilor unei cetăți le erau bătrânii seminției (Jud. 11:5; I Sam. 30:26) și deasupra acestora se aflau bătrânii pop. care alcătuiau un fel de parlament investit cu puteri politice și militare (I Sam. 8:4; II Sam. 5:3; I Împ. 21:8). Ei guvernau pop. (Dt. 27:1; Ezra 10:8) și reprezentau interesele națiunii în cadrul tranzacțiilor de rigoare (Ex. 3:18; Jud. 11:5-8; I Sam. 8:4); cinstirea unui oaspete (Ex. 18:12), încheierea unui legământ (II Sam. 5:3) sau îndeplinirea unor acte religioase (Lv. 4:13-15; Ios. 7:6). Un corp de 70 dintre bătrânii lui Israel îl ajuta pe Moise în guvernarea pop. (Num. 11:16, 24). Bătrânii lui Israel au mers la Samuel să ceară un împ. (I Sam. 8:4-5); ei l-au uns ca rege pe David (II Sam. 5:3). Împ. era, într-o anumită măsură, tributar grației bătrânilor (I Sam. 15:30; II Sam. 17:4, 15).

Funcția de bătrân s-a menținut și după robia babilonică (Ezra 5:5, 9; 10:8). În sec. I, bătrânii erau o componentă însemnată a puterii executive religioase a națiunii evreiești. Aveau calitatea de a excomunica pe cineva din Templu (cf. Ioan 9:34). O treime a sine-driului era alcătuită din bătrâni, 24 dintre ei se așezau acolo împreună cu preoții și cărturarii. Aceasta a fost instanța supremă a poporului până în anul 70 d.Cr.

Sinagogile evreiești născute, fără îndoială, în timpul robiei babilonice aveau, de asemenea, în fruntea lor niște bătrâni aflați sub conducerea unui președinte (Lc. 8:49; F.A. 18:8, 17). Ei erau răspunzători de întreaga viață civilă și religioasă a poporului, precum și de învățătura tinerilor. Comunitatea îi alegea pe viață. În momentul alegerii, un bătrân trebuia să aibă cel puțin 30 de ani, să cunoască bine Legea lui Moise și să se bucure de o bună reputație. Bătrânii mai îndeplineau aceste îndatoriri în Iudeea și sub ocupație romană (Mt. 15:2; 21:23; 26:3, 47).

Această organizație era esențialmente laică, adică diferită de preoția lui Aaron. În marile colonii evreiești se alegea anual un comitet executiv din mijlocul bătrânilor și având sarcina de a reprezenta comunitatea iudaică pe lângă autoritățile păgâne.

În lumea greacă, bătrânii unei cetăți purtau răspunderea vieții comunitare: ei se ocupau de colectarea impozitelor, formulau legile și vegheau asupra ținutei morale a locuitorilor. Cuvântul *bătrân* implica noțiunile de maturitate și responsabilitate.

Bătrânii Bisericii „*vin să supervizeze problemele noii societăți de aceeași manieră în care se ocupau colegii lor evrei de afacerile sinagogii*” (L. Morris).

Bătrânii în Biserica primară

În Bisericile întemeiate de apostoli, bătrânii aveau sarcina cărmuirii comunității. Ei purtau diferite nume, mai mult sau mai puțin echivalente.

Cuv. *episkopos* care a dat, în rom., cuv. *episcop* era folosit în Grecia pt. a indica pe comisarii însărcinați cu administrarea unei noi colonii, precum și pe magistrații municipali și pe funcționarii asociațiilor religioase care girau fondurile financiare și urmăreau aplicarea regulamentelor în vigoare. Termenul respectiv se mai aplica și unor filozofi când aceștia erau investiți cu formarea spirituală a anumitor persoane. În Siria, ac. termen era aplicat celor ce supravegheau o construcție. În Septuaginta, Dumnezeu este Episcopul suprem (Iov 20:29). Cuvântul se mai aplică unui magistrat, unui guvernator de prov. (Num. 31:14; Jud. 9:28; Is. 60:17), sau bărbatilor însărcinați cu supravegherea lucrărilor din Templu și răspunzători de aprovizionarea acestuia cu ulei și miresme (II Împ. 12:11-12; II Cr. 34:12-17).

Bătrânii Bisericii mai erau numiți *păstori*, un cuvânt deja folosit în V.T. pt. a desemna pe conducătorii pop. (Is. 56:11; Ier. 3:15; 10:21; 23:1, 4; 50:6; Ez. 34; Zah. 10:3). Isus S-a recomandat ca model al Păstorului celui bun (Ioan 10:1-16). Pavel folosește termenul o singură dată, combinându-l cu slujba de învățător (Ef. 4:11). Petru folosește cu privire la bătrâni imaginea păstorului fără a utiliza termenul propriu-zis (I Pet. 5:2-4).

Epistola către Evr. le dă bătrânilor numele de *conducători* sau *mai-mari* (*hégoumenoi*) (Evr. 13:7, 17, 24). Ac. cuvânt era deja utilizat în F.A. 14:12 cu privire la Pavel, prezentat ca „*ghid* (călăuză) *al Cuvântului*” și în F.A. 15:22 pt. Iuda și Sila, numiți „*oameni cu vază între frați*” (în textul fr. *ghizi, călăuze* N.Ed.). Cuvântul respectiv nu mai apare decât în epistola lui Clement de Roma (1:3) unde conducătorii (călăuzele) par a fi diferiți de prezbiteri (21:6). Cuvântul gr. înseamnă, literalmente, *cel*

ce merge înainte. El definește adesea conducătorul unei cete de oameni, un guvernator sau un domnitor și se aplica la fel de bine autorităților civile ca și conducătorilor religioși.

Acestor termeni li se mai poate adăuga mențiunea despre „*cei ce vă cârmuiesc* (pro-istamenous) *în Domnul*” (I Tes. 5:12). Același verb se regăsește în I Tim. 3:4-5 printre condițiile cerute unui episcop. Substantivul *pro-istamenos* = *președinte* definește unul din darurile enumerate în Rom. 12:8. Îl putem apropia, de asemenea, de „*cei ce au darul cârmuirilor*” (kybernêsis = pilotul) (I Cor. 12:28). Poate că aluzia din I Cor. 16:15-16 la „*cel dintâi rod* (aparchê) *al Ahaiei*” pus cu totul în slujba sfinților și la cei „*care ajută la lucru și se ostenesc*” trebuie interpretate în același sens. Pavel cere credincioșilor să se poarte cu respect față de ei (cf. Evr. 13:7, 17; I Tes. 5:12).

Din folosirea acestor diferiți termeni se poate trage concluzia că nu exista stereotipie în Bisericele primului veac, ci mai degrabă o funcție de conducere recunoscută de toți și care lua nume diverse în funcție de locul, nevoile și condițiile momentului respectiv. Termenul *bătrân* scoate în relief demnitatea funcției (ca pe timpul lui Israel), *episcop* subliniază lucrarea (*supraveghetor*), *pastor* - *păstor* descrie slujba, munca îndeplinită cu privire la turmă, *conducător* (Evr. 13:7, 17, 24) redă poziția călăuzei, a căpeteniei respective care arată direcția de urmat prin propriul său exemplu, prin influența pe care o exercită sau prin sfatul pe care-l dă (F. Buhler, *L'Eglise locale*, pag. 54).

Echivalența termenilor

Autorii N.T. folosesc termenii *bătrân* și *episcop* fără a face vreo distincție între ei. Pavel se adresează bătrânilor din Efes (F.A. 20:17), numindu-i episcopi (v. 28). El cere lui Tit să stabilească bătrâni în fiecare oraș (Tit 1:5), însă în momentul când prezintă lista condițiilor cerute din partea unui bătrân, el zice: „*episcopul trebuie să fie...*” (v. 7). Didahia, Polycarp, Clement de Roma, Hermas... utilizează fără vreo diferențiere cei doi termeni, dându-le același sens. Autorii care au trăit în sec. IV și V afirmă că distincția existentă în vremea lor între cele două funcții (slujbe) nu provenea de pe timpul apostolilor.

Termenii *bătrân* și *păstor* sunt, de asemenea, echivalenți. În pasajul citat mai sus (F.A. 20:28), ap. cere bătrânilor să pască Biserica Domnului. Și Petru recomandă bătrânilor: „*Păstoriți turma lui Dumnezeu care*

este sub paza voastră” (I Pet. 5:1-2). „*Cei trei termeni: bătrân, episcop și păstor definesc laolaltă una și aceeași funcție*” (H. D'Espine, *Les Anciens*, pag. 19).

Cârmuirea colegială a Bisericii

Sinagogle erau dirijate de un consiliu alcătuit din 7 sau 9 bătrâni. Responsabilitatea colegială era, de asemenea, modelul dominant în Biserica primară. În tot N.T., precum și în toată literatura post-apostolică, termenii de *bătrân* și *episcop* apar întotdeauna la plural, cu excepția cazului când ap. înșiră calificativele cerute pt. fiecare dintre aceștia. Niște bătrâni conduceau Biserica din Ierusalim (F.A. 11:30; 15:2, 6, 23; 21:18). Pavel și Barnaba „*au rânduit prezbiteri în fiecare Biserică*” (F.A. 14:23). În I Tes. 5:12, Pavel cere cititorilor săi să privească cu un ochi binevoitor „*pe cei ce se ostenesc*” între ei. În adresa Epistolei către Filipeni, el include episcopii și diaconii (1:1). Lui Tit îi cere să așeze „*prezbiteri în fiecare cetate*” (1:5). La Milet, el convoacă prezbiterii Bisericii din Efes (F.A. 20:17). Lui Timotei îi vorbește de „*adunarea* (ceata) *prezbiterilor*” (I Tim. 5:17). Nu unul singur, ci mai mulți bătrâni se osteneau cu propovăduirea și cu învățătura (v. 17b). Iacov cere bolnavilor să-i cheme pe prezbiterii Bisericii (5:14), iar Petru adresează și el unele sfaturi către „*prezbiterii dintre voi*” (I Pet. 5:1).

Forma de singular din I Tim. 3:2 și Tit 1:7 („*Trebuie ca episcopul să fie...*”) nu poate dovedi, contra pasajelor citate mai sus, că ar fi existat un episcopat monarhic, căci în scrisoarea adresată lui Tit, această enunțare a condițiilor urmează îndemnului: „*să așezi prezbiteri în fiecare cetate... Dacă este cineva fără prihană... Căci episcopul... trebuie să fie fără prihană*” (Tit 1:5-7). Fiecare episcop trebuia să corespundă portretului-robot schițat de apostol. Ac. argumente sunt tot așa de valabile și pt. I Tim. 3:2. Unii au pretins despre cuv. *episcop* că ar fi apărut totdeauna la singular în Epistolele Pastorale, iar cuvântul *bătrân* totdeauna la plural, dar iată că în I Tim. 5:19, ap. cere să nu se primească învinuire împotriva *unui* prezbiter, tot așa după cum cere ca un episcop să fie fără prihană. De altfel, la acea dată, Timotei se găsea la Efes (I Tim. 1:3) unde am văzut că mai mulți bătrâni conduceau Biserica în mod colegial (F.A. 20:17). „*Nu unui singur om, izolat de restul celorlalți, a înțeles (Isus) să încredințeze cârmuirea turmei Sale în fiecare loc, ci unui grup de oameni care să răspundă*

laolaltă de lucrul acesta" (H. D'Espine, *op. cit.*, pag. 31). „*Nicăieri în N.T. nu se întâlnește vreun indiciu referitor la o conducere monarhică a Bisericii*" (E. Schweizer). „*Prezbiterii sau bătrânii apar totdeauna împreună, fără ca vreunul dintre ei să exercite asupra celorlalți o anumită preponderență. Ei deliberază în mod colegial, iau decizii de comun acord și le comunică în același mod... Cei doi termeni episcop și prezbiter au același sens și sunt interschimbabili*" (Chanoine G. Bardy, *La theologie de l'Eglise...*, pag. 40). Avantajele acestei cărmuiri colegiale ne sunt indicate în Pv. 11:14; 15:22 și 24:6.

Totuși, chiar din primul veac au existat oameni care au vrut să domine turma (I Pet. 5:3; III Ioan 9-10). Încetul cu încetul s-a putut vedea pretutindeni câte un om care a încercat să se impună, să se așeze în fruntea cetei bătrânilor și să-și atribuie numai lui titlul de episcop. Ignațiu de Antiohia care își scrie scrisorile la începutul sec. II în prov. Asia este primul autor post-apostolic care a făcut o distincție între episcop și bătrân. Pt. el, episcopul este reprezentantul lui Dumnezeu (Magn. 6:1), autoritatea sa derivă din aceea a apostolilor (Ef. 6:1) și nu ar trebui să existe decât un singur episcop într-o cetate (*op.cit.* 4:1). Încetul cu încetul, anumite privilegii se vor concentra în mâinile episcopului: administrarea sacramentelor (botezul și Cina Domnului), prezidarea clerului, ordinarea membrilor lui, administrarea veniturilor Bisericii, consacrarea lăcașurilor de cult...

Calitățile bătrânilor

Din recomandările făcute în I Tim. 3:1-7; Tit 1:5-9 și I Pet. 5:1-4 se desprind numeroase condiții ce se cer a fi îndeplinite de cei ce „*aspiră*" la funcția de bătrân. Calitățile spirituale, personale, familiale și sociale predomină categoric asupra calificativelor specifice slujbei respective: a. *Calități spirituale*: bătrânul trebuie să fie *sfânt*, adică pe tot parcursul vieții sale „*să urmărească sfințirea*" (Evr. 12:14; cf. I Tes. 4:1-8), *atașat învățăturii sănătoase*, adică stabil, statornic în credință și învățătura sa teologică; *să nu stăpânească asupra turmei* (să nu domine turma) și *să nu fie proaspăt convertit*. b. *Calități personale*: bătrânul trebuie să fie *sobru, nu dedat la vin, cumpătat, modest, nu iubitor de bani și nici lacom de câștig mârșav, stăpân pe sine, nu violent sau coleric, ci pașnic și plin de îngăduință răbdătoare*. c. *Calități familiale*: episcopul trebuie să fie bărbatul

unei singure neveste (ceea ce exclude, în mod evident poligamia: oficială sau în ascuns). Această expresie a fost regăsită pe unele inscripții cu sensul de *bărbat fidel soției sale*. Nu este exclus ca, prin această expresie, să se mai înțeleagă următoarea condiție: *nedivorțat și apoi recăsătorit*. Trebuie ca el *să-și chivernisească bine casa* (adică să fie ospitalier) și *să-și țină copiii în supunere*. d. *Calități sociale*: bătrânul *trebuie să aibă și o bună mărturie din partea celor de afară, pt. ca să nu ajungă de ocară și să cadă în cursa Diavolului*. De aceea, prima condiție pusă episcopului este aceea de a fi ireproșabil, adică să nu i se poată reproșa abateri de la normele civile sau morale, de la legile statului dar și de la regulile generale de conduită. Trebuie să fie *just (drept) și imparțial*. e. *Calități specifice slujbei*: bătrânul trebuie să fie *în stare să învețe pe alții, să sfătuiască potrivit cu învățătura sănătoasă și să înfrunte pe potrivnici*.

Funcțiunile bătrânilor

Funcțiunile bătrânilor decurg din diferitele nume pe care le poartă ei în N.T. În calitate de *bătrâni*, asemenea bătrânilor lui Israel și ai Greciei antice, ei sunt răspunzători de viața comunitară a Adunării, ei conduc Biserica și organizează învățământul adulților și tinerilor. Ca *episcopi*, ei supraveghează diferitele sectoare ale Bisericii: construcția lăcașului de cult, administrația sa financiară și funcționarea diferitelor slujbe în Trupul lui Cristos. În calitate de călăuze sau *conducători*, ei trebuie să meargă înaintea turmei, să exploreze noi terenuri de lucru și să se dea ca pildă turmei (I Pet. 5:3). Ei sunt „*economi ai lui Dumnezeu*" (Tit 1:7; cf. I Cor. 4:2). Toate chestiunile referitoare la orientarea generală a Bisericii: doctrină, extindere, construcții noi, probleme de ordin financiar necesită participarea cetei bătrânilor. În F.A. 11:30, ajutorul financiar destinat săracilor Bisericii din Ierusalim este dat în mâinile bătrânilor. În F.A. 15:6, 12, 15 ei examinează o problemă doctrinală care risca să dezbină Biserica, asumându-și această orientare în mod colegial, fiecare contribuind la rezolvarea lucrurilor potrivit darului său. Oricare dintre membrii acestui consiliu acționează în numele tuturor și în deplin consens cu ceilalți, în orice act public reprezentând voința tuturor. Bătrânii sunt aceia care trasează diferite sarcini diaconilor și celorlalți membri ai Bisericii. Unitatea lor este primordială pt. menținerea

unității întregii Biserici. Ca *păstori*, bătrânii trebuie să păstorească cum se cuvine turma lui Dumnezeu (F.A. 20:28; I Pet. 5:2), adică *s-o conducă*, mergând înaintea ei (Ioan 10:3-4), *să vegheze* asupra turmei păzind-o de primejdiile care o amenință (Ioan 10:12-13; F.A. 20:28-31; I Tes. 5:12, 14; Evr. 13:17), *s-o hrănească* cu o învățătură potrivită (I Tim. 3:2; 5:17) și *să aibă grijă* de ei, îndeosebi de cele mai slabe (F.A. 20:35; cf. Ez. 34:3-5; I Tes. 2:12; 5:12).

Chiar de la început, unii bătrâni au fost retribuiți pt. slujba lor de învățători pe care o îndeplineau, desigur cu „jumătate de normă” sau „à plein temps” (Gal.6.6, epistolă care datează din anul 49 d.Cr.; I Cor. 9.14; cf. I Tim. 5:17-18 unde „onoarea” trebuia dată mai degrabă prin „onorariu”). (A se vedea contextul și pasajul paralel din I Cor. 9.9).

Pasajul citat din I Tim. ne mai demonstrează că nu toți bătrânii se ocupau de toate lucrurile; fiecare se specializa într-un domeniu pt. care era dăruit de Dumnezeu: predica și învățătură, ajutorări, cârmuire, evanghelizare...

Instituirea bătrânilor

„Dumnezeu a rânduit în Biserică, întâi apostoli; al doilea, prooroci; al treilea, învățători (asociați cu păstori în Ef. 4:11) ... apoi pe cei ce au darul... cârmuirilor” (I Cor. 12:28). Cristos „a dat... pe alții păstori și învățători” (Ef. 4:11). „Luați seama dar la voi înșivă și la toată turma peste care v-a pus Duhul Sfânt episcopi, ca să păstoriți Biserica Domnului” (F.A. 20:28). Potrivit acestor versete, Dumnezeu Însuși, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, alege și stabilește bătrânii în slujba lor. El acordă „daruri de slujire” și „pune pe inimă” dragostea și râvna pt. ca cineva să se poată devota în slujba celorlalți credincioși (II Cor. 8:16; I Cor. 16:15-16). Cel ce simte dorința fierbinte de a sluji și devine conștient de darurile primite va căuta cu tot dinadinsul să pună aceste daruri în serviciul altora (I Cor. 12:7; I Pet. 4:10). În felul acesta vor avea loc diferite „lucrări”, adică acțiuni (I Cor. 12:6) care nu vor putea trece neobservate de ceilalți creștini, astfel că Biserica va lua act, la rândul ei, de darurile care i-au fost acordate în persoana acestor frați și le va încredința diferite sarcini pt. „a-i pune la încercare”.

O asemenea testare este cerută, în termeni clari, pt. diaconi: „Trebuie cercetați întâi și numai dacă sunt fără prihană, să fie

diaconi” (adică dacă nu se găsește la ei nimic de reproșat) (I Tim. 3:10). Forma frazei (*kai outoi de = ei, de asemenea*) ne indică faptul că și episcopii erau supuși unui stagiul de probă.

Diferiți termeni sunt folosiți cu privire la modul de a alege slujitori ai lui Dumnezeu. Prima dată când niște creștini au fost selecționați pt. o slujbă specială, ap. Petru zice „mulțimii ucenicilor”: „Fraților, alegeți (episkeptomai) dintre voi șapte bărbați... pe care îi vom însărcina (kathistemi) să facă slujba aceasta... Au ales (eklegō) pe Ștefan” (F.A. 6:3-5). Primul termen este înrudit cu episkopos și înseamnă a privi în jurul său pt. a face o alegere („Dumnezeu Și-a aruncat privirile peste Neamuri, ca să aleagă din mijlocul lor un popor” (F.A. 15:14). Al doilea termen se regăsește în Tit 1:5 („Să așezi prezbiteri”). Al treilea termen (eklegō) este frecvent în greaca profană și în N.T. Încă pe vremea lui Platon, el era folosit pt. alegerea bătrânilor însărcinați cu administrarea cetății (Platon, Rep. 536c; Polybios 6:10:9), a arhonților și altor magistrați. În cadrul armatei, ac. cuv. era folosit ori de câte ori se punea problema selecționării unor oameni pt. niște sarcini foarte dificile sau, din contră, deosebit de glorioase (Polybios 9:13:9). Luca îl folosește pt. alegerea delegaților însărcinați să ducă scrisoarea ce conținea hotărârile luate de Conferința de la Ierusalim (F.A. 15:22, 25).

Un alt termen apare în F.A. 14:23: „Au rânduit (cheirotoneō) prezbiteri în fiecare Biserică”. Ac. cuv. nu mai apare decât în II Cor. 8:18: „Am trimis cu el (Tit) și pe fratele a cărui laudă în Evanghelie este răspândită prin toate Bisericile. Mai mult, el a fost ales de Biserici să meargă împreună cu noi”. Diferitele concepții despre slujire se cristalizează în jurul acestui termen care, literal, vrea să spună: a ridica sau a întinde mâna. Se poate întinde mâna pt. a arăta spre cineva cu degetul. Într-un asemenea caz, s-ar traduce astfel: „ei le-au desemnat bătrâni în fiecare cetate”. Se pot întinde mâinile pt. a le pune pe capul cuiva. Atunci am avea: „Ei au instituit bătrâni”. Dar, cheirotoneō, ne spune E. Brunner „nu are nimic de-a face cu punerea mâinilor. Este vorba de termenul tehnic care se întrebuințează pt. a alege, a desemna o persoană pt. o anumită funcție, iar ideea de bază nu este aceea de punere a mâinilor, ci aceea de ridicare a mâinii, modalitate uzuală de a da votul unui candidat”.

Membrii comunității aveau de jucat un rol important în luarea unor decizii în timpul Bisericii primare. Astfel, frații din Biserica din Antiohia „*au hotărât ca Pavel și Barnaba, și câțiva dintre ei, să se suie la Ierusalim*” (F.A. 15:2). Acolo ni se spune că „*apostolii, prezbiterii și întreaga Biserică au găsit cu cale să aleagă (eklegō) vreo câțiva dintre ei și să-i trimită la Antiohia, împreună cu Pavel și Barnaba. Și au ales pe Iuda, zis și Barsaba, și pe Sila...*” (F.A. 15:22). Câteva Biserici au desemnat și au trimis niște frați însărcinați să strângă ajutoarele sfinților și să le ducă la Ierusalim (I Cor. 16:3; II Cor. 8:19, 23). Epafrodit, tovarăș de lucru al lui Pavel, era trimisul și slujitorul filipenilor pt. nevoile lui Pavel (Fil. 2:25). Bisericile erau tratate ca persoane juridice, capabile să discearnă directivele provenite din partea Duhului Sfânt în vederea alegerii factorilor lor de conducere.

Prin urmare, ordinea cronologică normală pare să fi fost următoarea:

1. Dumnezeu acordă niște daruri unui anumit număr de frați.
2. Aceștia iau cunoștință de ele în timp ce le folosesc în cadrul Bisericii.
3. Adunarea devine conștientă de prezența acestor daruri la frații respectivi.
4. Membrii adunării, consultați cu privire la subiectul acesta, își exprimă opiniile.
5. Adunarea „*pune la încercare*”, pt. câțva timp, pe posesorii darurilor respective.
6. Frații aleși sunt apoi rânduiți, în mod oficial în slujbă, prin punerea mâinilor de către ceata bătrânilor (F.A. 6:6; 13:3; I Tim. 4:14; 5:22).

Să mai notăm, totuși, că, în primul veac, apostolii sau delegații acestora (Timotei, Tit) au jucat un rol deloc neglijabil cu prilejul numirii bătrânilor (F.A. 14:23; Tit 1:5). Și dacă ap. Pavel a precizat lui Timotei (I Tim. 3:1-7) și lui Tit (Tit 1:6-9) calitățile de care trebuia să dea dovadă un bătrân, înseamnă că acești „*delegați apostolici*” aveau datoria să instruiască Biserica referitor la condițiile ce se cereau a fi îndeplinite de către candidați, urmând ca ea să vegheze la respectarea lor ulterioară de către cei aleși. Ca și pt. alte numeroase funcții apostolice, majoritatea Bisericilor evanghelice nu au găsit nici o modalitate prin care să fie restaurată această funcție importantă.

BĂUTURĂ. Evreii își potoleau setea, de regulă, cu apă (Gen. 21:14; Ex. 23:25; I Sam. 25:11; I Împ. 13:8; II Împ. 6:22). Dar ei mai

beau și lapte (Jud. 5:25), vin acrișor, oțet (Num. 6:3), vin obișnuit (Gen. 14:18; 27:25; Ios. 9:4; Jud. 19:19; Nem. 5:15) și, în cazuri rare, băuturi tari (Lv. 10:9).

BĂUTURĂ ADUCĂTOARE DE MOARTE. V. Otravă.

BĂUTURĂ AMEȚITOARE, BĂUTURĂ TARE. Cuvântul care redă termenul ebr. *šekhar*, băutură intoxicantă, otrăvitoare (I Sam. 1:13-15; Pv. 20:1; Is. 29:9). Legea lui Moise interzicea unui preot să consume vin sau o băutură fermentată înainte de a intra în sfântul Locaș (Lv. 10:9; cf. Ez. 44:21). Împărații și căpeteniile pop. fuseseră avertizați de pericolul pe care îl prezintă vinul și băuturile tari care întunecă mintea (Pv. 31:4, 5). Proorocul Isaia a trebuit să semnaleze spectacolul jalnic și scandalos oferit, până și în țara lui Iuda, de preoții și proorocii falși care ajungeau să se îmbete (Is. 28:7). Nazireul trebuia să se abțină, cu desăvârșire, de la vin, băuturi fermentate, oțet și toate produsele obținute din struguri, inclusiv de la struguri proaspeți (Num. 6:3; cf. Jud. 13:4; Lc. 1:15). (v. *Nazireu*). Era îngăduit consumul de vin sau băuturi fermentate cu prilejul ospățului oferit de cel ce aducea înaintea Domnului zeciuiala transformată în argint (Dt. 14:26). Inspirându-se din Pv. 31:6 unde citim: „*Dați băuturi tari celui ce pier*”, niște femei miloase aduceau, la Ierusalim, băuturi cu efect anestezic condamnaților la moarte (Mișna; cf. Mc. 15:23).

BÂTLAN - în ebr. *'anaphah* (Lv. 11:19; Dt. 14:18). Pasărea denumită astfel era considerată ca tip al unei familii, numele ei fiind urmat de cuvintele: „*și ce este din neamul lui*”. Fam. bătlanului (*Ardeidae*) aparține neamului *Grallatores* sau *picioroange* și ordinului *ardeiforme*. Ac. păsări au ciocul lung, picioarele netede care permit traversarea bălților cu multă ușurință, degetul de dinapoi lat și aripile mari; totuși zborul le este lent. Bătlanii se hrănesc cu peștișori și reptile. Bătlanul cu pene de culoare galben deschis pe spate (*Bubulcus ibis*), numit și ibisul alb, este cel mai răspândit. Ac. păsări trăiesc în bălțile lacului Huleh amestecate cu alte viețuitoare printre care se numără și ibisul purpuriu. Bătlanul cenușiu (sau comun) se întâlnește de-a lungul Iordanului și în lacurile sale, pe malurile pârâului Chison și pe litoralul Palestinei. Bătlanul purpuriu (*Ardea purpurea*) și numeroase specii de bătlanii care au pe

spate un smoc de pene albe și subțiri (bâtlanul-egretă) trăiesc pe aceleași meleaguri.

BEA. În V.T., *a bea* traduce două cuv. ebr.:

1. *shatah*, care este menționat de 215 ori, se aplică omului (Gen. 9:21), animalelor (Gen. 24:19), pământului care bea apa cerului (Dt. 11:11). Pt. a bea se foloseau paharele (cupe) (Gen. 44:5). La figurat, se vorbește de omul care bea nelegiuirea (Iov 15:16), batjocura (34:7), vinul stors cu sila (Pv. 4:17); despre Dumnezeu care nu dă pop. Lui să bea din paharul mângâierii (Ier. 16:7). Băutul este adesea asociat mâncatului (I Împ. 4:20; Ecl. 2:24; 5:18; Ier. 22:15), sau apare ca o îndeletnicire socială (Jud. 9:27), practică cu prilejul unor evenimente deosebite (I Împ. 1:25) sau al unor ritualuri de comuniune („*Ei au văzut pe Dumnezeu, și totuși au mâncat și au băut*”; Ex. 24:11). Leviților nu le era îngăduit să bea vin sau băuturi ametoitoare (Lv. 10:9).

2. Cuv. ebr. *şaqah* este tradus prin *a uda* (Gen. 2:6; Dt. 11:10; Ps. 104:13-14), prin *a adăpa* (Gen. 29:2, 3, 7, 8, 10), *a da de băut* (Gen. 24:14, 46). În sens figurat, se spune despre Dumnezeu că stinge setea omului (Is. 65:13; Ier. 2:18).

În N.T., trei cuvinte gr. redau termenul nostru *a bea*:

1. *Pinô*, se spune cu privire la pământul adăpat cu apă (Evr. 6:7). Cu sens figurat, el apare în expresiile *a bea sângele lui Cristos* (adică a primi viața veșnică prin jertfa lui Cristos de pe cruce, Ioan 6:53, 54, 56), *a bea paharul lui Cristos*, adică *a se împărtăși cu suferințele Lui* (Mt. 20:22, 23; Mc. 10:38-39). În Ioan 4:14, femeia samariteancă este invitată să bea apa pe care vrea să i-o dea Cristos, adică să găsească în El satisfacerea tuturor nevoilor ei spirituale (v. Ioan 7:37). A mânca și a bea fără discernământ trupul și sângele Domnului înseamnă a lua în chip nevrednic Cina (I Cor. 11:29). În Ap. se face mențiune cu privire la Neamurile care au băut din vinul mâniei curviei Babilonului (18:3), precum și cu privire la cei ce vor bea vinul mâniei lui Dumnezeu în ziua Judecării (14:10) sau la sângele pe care vor trebui să-l bea cei ce au omorât pe sfinți și pe prooroci (16:6). În toate aceste cazuri, este vorba de o însușire personală și intimă a perversității Babilonului, a judecării divine, a responsabilității provenite din omorârea sfinților și proorocilor.

2. În Ioan 2:10, verbul gr. *methyô* care înseamnă *a fi beat* este folosit cu privire la oamenii care se îmbată cu prilejul sărbătorilor

(a se vedea Mt. 24:49; F.A. 2:15; I Cor. 11:21).

3. În sens propriu, *potizô* înseamnă *a da de băut* (aproapelui, Mt. 10:42; 25:35, 37). În sens figurat, ac. termen se aplică învățăturii pe care Pavel și Apolo au dat-o corintenilor (I Cor. 3:6), Duhului Sfânt care a adăpat pe iudei și păgâni (I Cor. 12:13). Atât în Vechiul, cât și în N.T., consumul excesiv de alcool este interzis (Is. 5:11; Gal. 5:21; Ef. 5:18; I Pet. 4:3).

BEALIA, BEALYA - *Iehova este Domnul*. Un războinic beniamit care s-a lipit de David la Țiclag (I Cr. 12:5).

BEALOT, BEALOTH - *cea care dă lapte*.

1. Un sat din extremitatea sudică a lui Iuda (Ios. 15:24); identif. posibilă Tel Malhata (Malatha).

2. Localitate învecinată cu terit. sem. lui Așer, prob. cunoscută tocmai datorită legăturilor sale cu aceasta (I Împ. 4:16). Unul din cele 12 districte care constituiau sursele de aprovizionare cu alimente ale lui Solomon (I Împ. 4:16) (v. *Alot*).

BEATTITUDE. V. *Fericire*.

BEBAI, BEVAI. Fondatorul unei fam. dintre membrii căreia o parte s-au întors din captivitatea babilonică (Ezra 2:11; 8:11; Nem. 7:16).

BECA, BEKA, BEQUA, JUMĂTATE DE SICLU - *diviziune, jumătate*. O jumătate de siclu (Ex. 38:26), deci aproximativ 1,50 franci de aur; ca urmare a fluctuației valutare, în anumite perioade, un siclu era egal cu 3 franci (Manualul Biblic al lui Henry H. Halley, tradus de Doru Motz din engl., Ed. Door of Hope, indică, pt. un beca, 7 gr., iar versiunea biblică GBV dă, pt. o jumătate de siclu, 6 gr. N.Ed.) (v. *Greutăți și măsuri*).

BECHER, BEKER - *pui de cămilă*.

1. Fiu al lui Beniamin (Gen. 46:21; I Cr. 7:6); la început, urmașii săi au fost prea puțini pt. a figura în registrul familiilor patriarhale (Num. 26:38; I Cr. 8:1-6), dar mai târziu s-au înmulțit în așa măsură, încât au ajuns un neam important care locuia la Anatot și în alte orașe din terit. lui Beniamin, numărând 20 200 de inși (I Cr. 7:8, 9).

2. Fiu al lui Efraim și fondator al unei fam. (Num. 26:35). Nu este citat în numărul fiilor lui Efraim în I Cr. 7:20-27, exceptând faptul că s-ar fi putut numi și Bered (a se vedea contextul).

BECORAT, BEKORATH - *întâi-născut*. Un beniamit, strămoș al împ. Saul (I Sam. 9:1). Identificarea Becoratului cu Becher (I Cr. 7:6) nu se justifică, deoarece Becorat era fiul lui Afiah care ieșise dintr-un beniamit, în timp ce Becher era chiar fiul lui Beniamin.

BEDAD - *despărțire*. Tatăl lui Hadad care a fost rege edomit (Gen. 36:35; I Cr. 1:46).

BEDAN. După toate probabilitățile, acesta a fost un judecător evreu care a trăit între Ghedeon și Iefta, un personaj relativ important de vreme ce este menționat alături de ei și de Samuel (I Sam. 12:11); totuși, cartea Judecătorilor nu-l citează. Au fost avansate patru ipoteze pt. a lămuri această situație: a. Bedan a guvernat peste Israel, deși cartea Judecătorilor nu-l menționează. b. Bedan ar însemna „în Dan” sau ar fi contracția numelui Ben-Dan, fiul lui Dan, ceea ce ar echivala cu numele lui Samson. c. A treia ipoteză este mai plauzibilă decât celelalte două: Bedan ar fi același personaj cu judecătorul Iair, căci un om numit Bedan este înregistrat în I Cr. 7:14-17 ca urmaș al lui Galaad, fiul lui Machir, fiul lui Manase; or, judecătorul Iair era galaadit și provenea din satele care purtau denumirea de „*cetățile lui Iair, urmașul lui Machir*” (I Cr. 2:21-22). d. Dar a patra supoziție este și mai bună: numele Bedan ar putea fi o formă contractată a aceluia de Abdon (Jud. 12:13).

BEDELION, BEDELIUM - în ebr. *bedolah*. Substanță de aceeași culoare cu mana (Num. 11:7). Împreună cu aurul, onixul și berilul, bedelionul se găsea în țara Havila (Gen. 2:12). Grecii numeau *bdelion* un suc vegetal translucid, asemănător cu ceara parfumată și provenind de la un arbore care crește în Arabia, Babilonia, India și Media. Cea mai renumită specie se putea întâlni în Bactriana. Cum aurul, onixul și berilul sunt minerale, probabil și *bedelionul* este la fel. Septuaginta traduce ac. cuv. în Gen. 2:12 prin *antrax* care indică rubinul sau granatul, o piatră prețioasă de culoare roșu-închis, iar în Num. 11:7 prin *krystallos* = *cuarț*.

BEDIA, BEDYA, BENAIA. Fiul lui Bani. Ezra l-a convins să trimită înapoi, în țara sa de naștere, pe femeia străină pe care și-o luase de nevastă (Ezra 10:35).

BEELZEBUL. Domnul dracilor, prințul demonilor (Mt. 10:25; 12:24; Mc. 3:22; Lc. 11:15,

18, 19) pe care Isus îl identifică cu Satan (Mt. 12:26; Mc. 3:23; Lc. 11:18). Ac. nume diferă foarte puțin de Baalzebub, dumnezeul Ecronului. Iată cum a fost explicată această mică deosebire: pt. a insulta pe dumnezeul Ecronului și pe închinătorii lui, iudeii au înlocuit cuvântul *zebhubh* = *muscă* prin *zibbul* sau *zebhel* = *bălegar*. Alții cred însă că ac. expresie derivă din ebr. *zebhu* = *locuință*; Baalzebul ar însemna atunci *stăpânul casei* în care locuiesc duhurile rele. O asemenea interpretare se pare că îl dă Domnului Isus însuși în Mt. 10:25 (v. *Zeități păgâne*).

BEER - *fântână*.

1. Un loc unde s-au oprit israeliții, aflat la hotarele Moabului. Căpeteniile lui Israel au săpat acolo o fântână cu toiegele lor, ori au poruncit altora s-o sape (Num. 21:16-18). Identif. pos. Beer-Elm.

2. Localitatea în care a fugit Iotam spre a scăpa de fratele său Abimelec (Jud. 9:21). Amplasament necunoscut. Eusebiu îl distinge de Beerotul lui Beniamin și-l situează la o depărtare de 8 mile romane (cca 12 km) spre N de Eleutheropolis, adică la Beit Jibrin, în câmpia maritimă, dar Josephus Flavius este de părere că Iotam ar fi fugit în munți (Ant. 5:7.2).

BEERA - *fântână*.

1. Un urmaș al lui Așer, din fam. lui Heber (I Cr. 7:37).

2. O căpetenie a fiilor lui Ruben pe care Tiglat-Pileser (sau Pilneser), împ. Asiriei, a dus-o în captivitate (I Cr. 5:6).

BEER-ELIM - *fântâna eroilor* sau *fântâna arborilor*. Un sat moabit (Is. 15:8). Probabil una și aceeași localitate cu Beer, 1.

BEERI, BERI - *omul fântânii*.

1. Un hitit cu a cărui fiică numită Iudita s-a căsătorit Esau (Gen. 26:34) (v. *Ana*).

2. Tatăl proorocului Osea (Os. 1:1).

BEEROT, BEEROTH - *fântâni*.

1. Cetate a gabaoniților (Jos. 9:17), atribuită beniaminilor (18:25). Locuitorii Beerotului erau heviți (9:7). Textele gr. îi numesc horiți. Ei au fugit la Ghitaim și s-au stabilit acolo (II Sam. 4:3). Asasinii lui Iș-Boșet, precum și un purtător de arme al lui Ioab, erau beerotiți (4:2, 5; 23:37). Niște beerotiți s-au întors din Babilon, după exil (Ezra 2:25). De regulă, ac. oraș a fost identificat cu El-Bireh, un sat așe-

zat pe un deal stâncos la poalele căruia se întâlnesc multe izvoare, aflat la cca 15 km N de Ierusalim. Eusebiu situa Beerotul pe drumul care duce de la Ierusalim la Nicopolis, iar Sf. Ieronim pe drumul spre Neapolis. Amplasament posibil: Bene-Iaacan (Bene-Yaaqan), fântânile de la hotarele Edomului. Acestea aparțineau neamului lui Iaacan (Dt. 10:6) (v. *Iaacan*).

BEER-ŞEBA, BEER-CHEBA, BEER-SCHEBA, BEER-SHEBA, BERŞEBA, BEER-ŞEVA - *fântâna jurământului* sau *fântâna celor şapte*. O fântână săpată de Avraam în pustia care se învecina cu ţara filistenilor. Avraam şi împ. Gherarului încheie un tratat de pace lângă ac. fântână cu privire la care s-au certat păstorii celor doi. Patriarhul i-a dat deci lui Abimelec şapte mieuşele pt. a mărturisi astfel că el, Avraam, evreul, săpase această fântână; şi, pt. a păstra amintirea acestei tranzacţii, a numit fântâna Beer-Şeba (Gen. 21:22-32). Avraam a sădit acolo un tamarisc şi a chemat Numele Domnului, Dumnezeuului celui Veşnic (33). Patriarhul a locuit câţiva ani în locul acela, apoi s-a dus la Hebron şi după aceea la Lahai-Roi. În timpul cât evreii au fost plecaţi din această regiune deşertică, filistenii au astupat fântânile, dar când Isaac devine căpetenie, el vine pe aceste meleaguri şi le dă iarăşi în folosinţă. Împ. Gherarului vizitează pe Isaac în timp ce acesta restaura fântâna de la Beer-Şeba şi încheie cu el un legământ asemănător aceluia pe care, tot el, sau înaintaşul lui, îl făcuse cu Avraam. În aceeaşi zi când filisteanul şi escorta sa plecaseră de la Isaac, slujitorii acestuia i-au dat de ştire fiului lui Avraam că au dat de apă. Ca semn al preţuirii faţă de tatăl său, Isaac numeşte fântâna respectivă Şiba (Şibah), forma feminină pt. Şeba; în felul acesta, el confirmă şi păstrează numele de Beer-Şeba (Gen. 26:32, 33). Isaac dă şi altor fântâni restaurate numele puse iniţial de tatăl lui. Iacov pleacă de la Beer-Şeba spre Haran (28:10); mai târziu, aflat pe punctul de a se coborî în Egipt, el mai aduce Domnului jertfe la Beer-Şeba (46:1-5). În cele din urmă, va lua fiinţă şi o aşezare în apropierea fântânii (Ios. 15:28; II Sam. 24:7; II Împ. 23:8), la extremitatea sudică a ţinutului lui Iuda, însă ea va fi atribuită simeoniţilor (Ios. 19:1, 2; I Cr. 4:28). Beer-Şeba se afla la hotarul de miazăzi al Palestinei, de unde expresia devenită proverbială: „*de la Dan până la Beer-Şeba*”, adică de la extremitatea nordică la cea sudică a Ţării Sfinte (Jud. 20:1 etc). Fiii lui Samuel au fost

judecători la Beer-Şeba (I Sam. 8:2). Ilie străbate cetatea aceasta în drum spre Horeb (I Împ. 19:3); după întoarcerea israeliţilor din robia babilonică, a fost din nou locuită (Nem. 11:27,30). Edward Robinson a descoperit două fântâni foarte adânci, numite încă Bâr es-Seba', în partea de N a unei văgăuni largi numită wadi-es-Seba'. Ulterior, au mai fost scoase la iveală numeroase alte fântâni. Cea mai importantă dintre fântânile descoperite de Robinson are 12 m circumferinţă şi 12-15 m până la nivelul apei, în funcţie de anotimp. Sub ac. nivel se află o porţiune de 5 m adâncime, săpată în stâncă foarte dură. După reînfiinţarea Statului Israel, Beer-Şeba, capitala Neghevului, a devenit un oraş industrial, în plină înflorire. La Tell-es-Seba, aflat la o depărtare de 5 km E de moderna localitate, se pot vedea importante vestigii ale cetăţii Beer-Şeba de pe vremea monarhiei. Aşezarea respectivă a fost săpată de Y. Aharoni, un arheolog israelian, timp de şapte sezoane arheologice, începând din anul 1969. Au fost date la iveală numeroase vestigii cultice printre care se numără şi un altar pe care împ. Iosia a căutat să-l distrugă pe la anul 620 î.Cr. (II Împ. 23:8). O fântână foarte adâncă existentă la poarta localităţii, datează dintr-o perioadă anterioară construirii cetăţii. Să fie oare vorba de Beer-Şeba de pe vremea patriarhilor? Y. Aharoni declară că n-a găsit în regiunea respectivă rămăşiţe din epoca bronzului mijlociu. Însă trebuie subliniat faptul că nomazii, de regulă, nu au lăsat urme așa-numite de tip arheologic.

BEEŞTRA, BEESCHTHRA, BEESTHRA, BEŞETERA, BEESHTERA - *casa sau templul Astartelei*. Unul şi acelaşi loc cu Aştarot (Achtaroth) (Ios. 21:27; cf. I Cr. 6:71). Această contracţie pt. Beth-Ashtera este analoagă aceleia de Beisan provenit din Beth-Scheân.

BEHEMOT. V. Hipopotam.

BEL (cuv. înrudit cu Baal) - *Domnul*. Titlu al dumnezeului protector al Babilonului (v. *Zetăţi păgâne*).

BELA - *sfâşietor, distrugere* (Gen. 46:21).

1. Împ. al Edomului. Tatăl lui se numea Beor (Gen. 36:32).

2. Căpetenie a rubeniţilor (I Cr. 5:8).

3. Fiu al lui Beniamin şi întemeietor al unei fam. (Gen. 46:21; Num. 26:38).

4. O cetate din Câmpie, numită şi Toar (Gen. 14:2,8).

BELIAL, BELIAR - *nevrednicie, răutate, nelegiuire*. Cuv. *pieire* din Ps. 18:4 (tradus astfel de Cornilescu și prin *nelegiuire* de GBV. N.Ed.), apare în alte versiuni (străine. N.Ed.) sub formă de *belial*.

Expresia din textul ebr. „*om sau fiu al lui Belial*” este folosită pt. a reda caracterul oamenilor răi, perversi (Dt. 13:13; Jud. 19:22; 20:13 etc.). Se admite, de către marea majoritate a interpreților, că în II Cor. 6:15, Belial nu este altul decât Satan însuși, întruchiparea a tot ce este rău.

BELȘAȚAR, BELSCHATSAR, BALTAZAR, BALTHAZAR, BELSHASSAR. Cuv. akkad. *Bel-shar-usur* înseamnă „*Bel să ocrotească pe împăratul*”. Potrivit arhivelor babiloniene de epocă, Belșatar era fiul cel mai mare al lui Nabonide. A domnit concomitent cu tatăl său și a fost cel din urmă suveran al imperiului neo-babilonian. În felul acesta, documentele babiloniene completează, într-un mod remarcabil, mărturiile biblice referitoare la Belșatar (Dan. 5; 7:1; 8:1). El figurează ca „*fiu*” al lui Nebucadnețar în Dan. 5:11,13. Or, pe de o parte, mama sa Nitocris, era fiica lui Nebucadnețar, iar pe de altă parte, după obiceiul semit, „*fiul lui ...*” echivala cu „*urmașul lui*” (cf. R. P. Dougherty, „*Nabonidus and Belshazzar*”, New Haven, 1929). În documentele asiriene, Iehu este numit „*fiul lui Omri*”, deși el a fost doar succesorul acestuia pe tronul lui Israel. Potrivit arhivelor babiloniene, Belșatar devine co-regent în anul al treilea al domniei lui Nabonide (553) și îndeplinește această funcție până în anul 539. În ciuda faptului că tatăl lui a lipsit, în câteva rânduri, el nu a abdicat înainte ca Cyrus să pună mâna pe Babilon. Când Nabonide și Belșatar figurează împreună, Nabonide este menționat întotdeauna pe primul loc. În documentele cu scriitură cuneiformă, Belșatar nu este niciodată numit rege, ci „*fiul împăratului*”. De aceea nu a putut el să-i ofere lui Daniel decât locul al treilea în cărmuirea împărăției, al doilea fiind ocupat de el însuși (Dan. 5:16). Așadar, istorisirea lui Daniel nu este eronată, așa cum susținea altădată, cu multă tărie, critica negativistă.

Cronicile imperiale prezintă date foarte amănunțite asupra activității comerciale și financiare desfășurate de Belșatar. De asemenea, numeroase texte relatează în detaliu jertfele și ofrandele sale în aur și argint.

În al treilea an al domniei sale, Nabonide a condus o expediție contra Teimei, în Arabia, împreună cu Belșatar. Nabonide ocupă Teima, o înfrumusețează și face din ea reședința sa. Caravane de cămile mențin contactul cu Babilonul, unde Belșatar era vice-rege. În anul al 17-lea al domniei sale, Nabonide revine la Babilon și organizează acolo celebre festivități. După scurtă vreme însă, pornește într-o nouă campanie militară, armata sa fiind zdrobită de Cyrus. Apoi, acesta ia și Babilonul (539) care va rămâne sub dominație persană până pe vremea lui Alexandru cel Mare. După Dan. 5, Belșatar pierde cu prilejul luării Babilonului. Xenophon afirmă același lucru (*Cyropaedia*, VII, 5:30). Ospățul lui Belșatar, profanarea vaselor sacre (Dan. 5) trebuie să fi avut loc cu puțin timp înainte de căderea orașului.

În sfârșit, să mai notăm că numele de Belșatar a devenit în lb. gr. a Septuagintei și a Apocrifelor *Balthasar* sau *Baltazar* (Baruch 1:11) (v. *Babilonia, Cir, Daniel, Tema*).

BELȘAȚAR, BELTSCHASAR, BELTSHATSAR, BALTASSAR - în babiloniană, *Balatsu-usur* înseamnă „*el să-ți ocrotească viața*”. Ac. nume este prescurtat, numele dumnezeului invocat nefiind menționat. Este numele dat proorocului Daniel de căpetenia famenilor dregători (Dan. 1:7). Bel, dumnezeul lui Nebucadnețar, era divinitatea al cărei nume era subînțeles în *Balatsu-usur* (4:8).

BEN - *fiu*. Un levit (I Cr. 5:18). Septuaginta îl omite.

BEN-ABINADAB. V. *Abinadab*.

BENAIA, BENAJA, BENAYA, BENAYAHU, BENEYAHU - *Domnul a clădit*.

1. Un levit, fiul lui Iehoiada, din Cabteel, în Iuda (II Sam. 23:20). Tatăl lui era preot (I Cr. 27:5). De vreme ce Iehoiada sluja la altar, probabil că el era căpetenia preoților care s-au alăturat armatei pt. a-l așeza pe David pe tron (I Cr. 12:27). Benaia era un bărbat curajos: el a coborât într-o groapă ca să ucidă acolo un leu; altădată a omorât doi eroi moabiți; înarmat numai cu un baston, el s-a năpustit asupra unui egiptean și, smulgându-i sulita pe care acesta o avea în mână, l-a ucis cu ea (II Sam. 23:20, 21; I Cr. 11:22, 23). El comanda pe cheretiți și peletiți, gărzile de corp ale regelui David (II Sam. 8:18), precum și armata a

treia în luna a treia (I Cr. 27:5, 6). Benaia și garda regală i-au rămas fideli lui David în timpul răscoalei lui Absalom (II Sam. 15:18; 20:23) și a lui Adonia (I Împ. 1:10). David poruncește lui Benaia să escorteze, împreună cu garda pe care o comanda, pe Solomon, până la Ghihon, să-l ungă ca împ. (v. 38) și, în calitate de șef al gărzii, regele Solomon îi cere să-i execute pe Adonia (2:25), pe Ioab (29-34) și pe Șimei (46). La moartea lui Ioab, Benaia a fost înaintat în funcție, devenind comandantul oștirii (v. 35).

2. Un bărbat din Piraton. Unul dintre cei 30 de viteji ai lui David, de al doilea rang (II Sam. 23:30; I Cr. 11:31). El comanda o divizie, în luna a unsprezecea (27:14).

3. Un levit din șirul al doilea care cânta din alăută înaintea chivotului pe care-l însoțea spre Ierusalim. Mai târziu, el va cânta în cortul făcut de David (I Cr. 15:18,20; 16:5).

4. Un preot care suna din trâmbiță înaintea chivotului, în drum spre Ierusalim și apoi în cortul construit de David (I Cr. 15:24; 16:6).

5. Un levit. Urmas al lui Asaf. A trăit înainte de domnia lui Iosafat (II Cr. 20:14).

6. Un simeonit, poate contemporan cu Ezechia (I Cr. 4:36; cf. v. 41).

7. Un levit. Răspundea de darurile aduse de pop. pe vremea lui Ezechia (II Cr. 31:13).

8. Tatăl lui Pelatia, o căpetenie a poporului, contemporan cu Ezechiel (Ez. 11:1, 13).

9-12. Patru bărbați ai căror tați erau, respectiv: Pareoș, Pahat-Moab, Bani și Nebo. Ezra i-a convins să-și trimită înapoi femeile străine pe care le luaseră de neveste (Ezra 10:25, 30, 35, 43).

BEN-AMI, BEN-AMMI - *fiul poporului meu*. Fiul fiicei mai mici a lui Lot. Ben-Ami este tatăl amoniților (Gen. 19:38).

BENAYA. V. *Benaia*.

BEN-DECHER, BEN-DEKER. V. *Decher*.

BENE-AMON. V. *Amoniți*.

BENE-BERAC, BENE-BERAK, BENE-BERAQ - *filii lui Berac*. Cetate a daniților (Ios. 19:45). În prezent, pe locul acela se află Kheiriyeh, la 6,5 km E de Jaffa.

BENE-HAȘEM, BENE-HASCHEM. Un locuitor din Ghizon, citat pe lista vitejilor lui David (I Cr. 11:34) (v. *Bene-Iașen*).

BENE-IAACAN, BENE-YACAN, BENE-YAAQUAN, IAAKAN. Strămoș al fiilor lui Iaacan în apropierea cărora au tăbărât israeliții după ce au părăsit Moserotul (Num. 33:31-32) și unde au ajuns iarăși călătorind în sens invers (Dt. 10:6). Iaacan era fiul lui Eter și nepotul lui Seir (I Cr. 1:42). În Gen. 36:27, numele respectiv este scris prescurtat: Acan.

BENE-IAȘEN, BENE-YACHEN, BENE-JASHEN - *filii adormitului*. Un nume aflat pe lista vitejilor lui David (II Sam. 23:32). Probabil o variantă pt. Bene-Hașem (I Cr. 11:34).

BEN-HADAD - *fiul dumnezeului Hadad* (în idiomul vorbit la Damasc: Bar-Hadad).

1. Rege al Damascului, fiul lui Tabrimon și nepotul lui Hezion (Hezyiôn). Contemporan cu Baeșă, împ. lui Israel. Când Baeșă a construit Rama pt. a bloca pe Iuda în partea de miazănoapte, Asa, împ. lui Iuda, a plătit lui Ben-Hadad ca să rupă legământul său cu Baeșă și să invadeze împ. lui Israel. Oștile lui Ben-Hadad au intrat pe terit. celor zece sem. și au cucerit orașele Iion, Dan, Abel-Bet-Maaca, pustiind țara la V de lacul Ghenezaret.

Inscripția spune: „Monumentul pe care Birhadad, fiul lui Tab-Ramman, fiul lui Haydan, regele Aramului, l-a ridicat pentru domnul său Melquart sub a cărui protecție s-a aflat și al cărui glas l-a ascultat

Această invazie l-a obligat pe Baeşa să se retragă de la Rama şi să pună capăt blocadei împ. lui Iuda. Asa a dat lui Ben-Hadad bogățiile aflate în vistierile Casei Domnului şi palatului regal (I Împ. 15:18-21; II Cr. 16:1-6). În anul 1940, a fost găsită o stelă într-un sat aflat la 8 km depărtare, spre N, de Aleppo, purtând o inscripție în aramaică unde figurează numele lui Ben-Hadad. Stela a fost datată pt. intervalul 870-850 î.Cr. Este vorba deci de Ben-Hadad din I Împ. 15:18. Personajul schițat pe stelă este Melquart, zeul războiului, Baal al fenicienilor şi îndeosebi al Izabelei, contra căreia a luptat Ilie cu atâta înverşunare.

2. Rege al Damascului, contemporan cu Ahab. El a asediat Samaria, l-a strâmtorat pe Ahab spre a-l determina să lupte cu el, dar a fost biruit. În anul următor, Ben-Hadad a reluat ostilitățile, însă suferă o înfrângere şi mai mare. Ahab încheie pace cu el (I Împ. 20:1-34). Un duşman comun, Salmanasar III, regele Asiriei (860-825), îşi face apariția în V, ceea ce determină Siria să mențină pacea cu Israel timp de 3 ani (I Împ. 22:1).

Numele de Ben-Hadad era probabil Ben-Hadadezer, prescurtat de israeliți în Ben-Hadad şi de asirieni în Adadidri. S-a discutat mult spre a se stabili dacă nu cumva cei doi Ben-Hadad de la pct. 1 şi 2 sunt una şi aceeaşi persoană. Recent, opinia savanților a înclinat în direcția ac. în special după descoperirea așa-numitei stele a lui Ben-Hadad (cf. *Bulletin of American Schools*, nr. 83, pag. 14-22). Pe de altă parte, s-a ajuns la această concluzie după o studiere îndelungată a delicatei probleme privind cronologia împ. lui Iuda şi Israel, înlăturându-se obiecțiunile ce păreau a se opune unei domnii așa de lungi a unui singur Ben-Hadad.

În anul 853, împ. Siriei (Damasc), ajutat de Ahab şi ceilalți aliați, a oprit înaintarea asirienilor la Carcar (Karkar). Probabil că în anul următor, la începutul primăverii, Ahab avea să-şi piardă viața încercând să smulgă împ. Siriei Ramotul din Galaad (I Împ. 22:1-36). O bucată de vreme, sirienii au făcut numeroase incursiuni de jaf pe teritoriul lui Israel (II Împ. 5:2; 6:8-23). Ac. expediții de pradă au fost stăvilite de atacurile repetate ale lui Salmanasar contra Damascului în anii 850, 849 şi 846. Dar cum între anii 846 şi 843 asirienii nu l-au mai hărțuit pe împ. Siriei, acesta a atacat din nou Israelul şi a asediat Samaria unde domnea Ioram, fiul lui Ahab. Însă oastea sa este silită să se retragă în mare

derută (II Împ. 6:24-7:20). Ben-Hadad este asasinat la scurt timp după aceea, în locul lui domnind Hazael (842) (II Împ. 8:15).

3. Alt rege al Damascului. Fiul lui Hazael. În timpul domniei lui Ioahaz, împ. lui Israel, Hazael, apoi Ben-Hadad, au asuprit cele 10 sem. (II Împ. 13:3-13), dar Ioas, fiul lui Ioahaz, îl înfrânge de 3 ori pe Ben-Hadad şi recuceşte cetățile pe care împ. Damascului le smulsesese lui Israel (II Împ. 13:22-25; cf. 10:32, 33). „*Palatele lui Ben-Hadad*” se aflau în Damasc (Ier. 49:27; Am. 1:4).

BEN-HAIL, BEN-HAYL - *fiul puterii, cel virtuos*. Una dintre căpeteniile trimise de Iosafat să învețe în cetățile lui Iuda Legea Domnului pe locuitorii țării (II Cr. 17:7).

BEN-HANAN - *fiul unui om binevoitor*. Fiu al lui Simon, înscris cu sem. lui Iuda (I Cr. 4:20).

BEN-HESED. V. *Hesed*.

BEN-HINOM. V. *Hinom*.

BEN-HUR - *fiul lui Hur*. Intendent al lui Solomon în muntele lui Efraim (I Împ. 4:8).

BEN-HURI. V. *Huri*.

BENIAMIN - *fiul dreptei mele* adică *fiul celei fericite*.

1. Ultimul dintre cei 12 fii ai lui Iacov şi frate drept cu Iosif. Când Iacov se apropia de Betleem, Rahela l-a născut pe Benjamin; murind, ea l-a numit Ben-oni, *fiul durerii mele*, dar Iacov i-a pus numele Benjamin (Gen. 35:16-20) şi l-a iubit nespuse de mult, mai ales după dispariția lui Iosif, deoarece l-a avut la bătrânețe şi, pe de altă parte, era copilul Rahelei, soția sa preferată. Cu mare greutate a acceptat Iacov, la momentul respectiv, ca Benjamin să plece în Egipt cu frații săi. Iuda se temea să nu i se întâmple ceva rău lui Benjamin şi astfel tatăl lor să moară de supărare (43:1-17). Şi Iosif îl iubea nespuse de mult pe Benjamin (v. 29-34; 44:1-34). Benjamin a avut numeroși fii şi urmaşi care au întem. mai multe fam. şi o sem. în pop. lui Israel (Gen. 46:21; Num. 26:38-41; I Cr. 7:6-12; 8).

2. Numele sem. ieşite din Benjamin şi al terit. obținut de acesta. Când s-a împărțit la Silo țara Canaanului, primul lot după Iuda şi Efraim a revenit lui Benjamin care a primit

ținutul situat între moștenirile acestor două sem. Hotarul său nordic, trecând prin Betel, se întindea de la Iordan la Atarot-Adar care se afla la S de Bet-Horonul de Jos. În continuare, limita vestică atingea Chiriat-Iearimul. Din ac. punct pleca hotarul de S care ajungea până în valea Ben-Hinom, în S Ierusalimului, apoi se întâlnea cu litoralul nordic al Mării Moarte. Limita orientală o constituia Iordanul (Ios. 18:11-20). Suprafața astfel delimitată avea o lungime, de la V spre E, de cca 45 km și o lățime, de la N la S, de aproape 20 km. Deși muntoasă, această regiune era foarte roditoare și presărată cu numeroase orașe, cele mai importante fiind: Ierusalimul, Betelul, Gabaonul, Ghibeatul, Mițpa (Ios. 18:21-28). Această sem. a dat foarte devreme lui Israel, care gemea sub asuprirea străină, un eliberator (Jud. 3:15), însă s-a aflat, la un moment dat, pe punctul de a fi exterminată din pricină că crușase pe locuitorii păcătoși din Ghibea (Jud. 19-21). Primul rege al lui Israel a fost un beniamit și sem. aceasta a rămas multă vreme alipită de casa lui Saul (II Sam. 2:9, 15; I Cr. 12:29). Chiar și după urcarea lui David pe tron, beniamiții și-au mai manifestat uneori nemulțumirea (II Sam. 16:5; 20:1-22; Ps. 7:1), dar o mare parte din sem. a rămas credincioasă lui David în clipa când s-a produs dezbinarea împ. și cele 10 sem. s-au despărțit sub conducerea lui Ieroboam (I Împ. 12:21). Această fracțiune fidelă lui David a împărțit până la sfârșit soarta sem. lui Iuda (Ezra 4:1).

Pavel, ap. Neamurilor, se trăgea din sem. lui Benjamin (Fil. 3:5). Două porți ale Ierusalimului purtau numele lui Benjamin. Poarta superioară, sau poarta cea mare a lui Benjamin, era în Templu (Ier. 20:2). Referitor la cealaltă poartă a lui Benjamin, a se vedea *Ierusalim II*, 3.

3. Fiu al lui Bilhan, din fam. lui Iediael (I Cr. 7:10).

4. Fiu al lui Harim. Și-a luat de nevastă o femeie străină (Ezra 10:32).

BENINU, CHENANI, KENANI - *fiul nostru*. Un levit care, împreună cu Neemia și alți israeliți, și-a pus pecetea pe legământul Domnului (Nem. 10:13).

BENO. Unele versiuni (în fr. toate afară de Darby, iar în rom. D.Cornilescu, GBV și Sinodala lui Radu și Galaction. N.Ed.) nu au Beno, ci *fiu* (la noi, Nițulescu redă prin *Beno*. N.Ed.). Urmaș al lui Merari prin Iaazia (I Cr.

24:26, 27) dacă, totuși, Beno este un substantiv propriu, cum ar putea rezulta din v. 27.

BEN-ONI - *fiul durerii mele*. Numele propus de Rahela pt. copilul a cărui naștere i-a pricinuit moartea. Iacov l-a schimbat în Benjamin (Gen. 35:18).

BEN-ȘEMAIA. V. *Șemaia*.

BEN-ZOHET, BEN-ZOCHETH, BEN-ZOKHETH - *fiul lui Zohet*. Urmaș al lui Ișei, înscris cu sem. lui Iuda (I Cr. 4:20). Este posibil ca, totuși, o părțică să fi dispărut din text înaintea acestui nume. Dacă așa stau lucrurile, atunci pasajul respectiv ar trebui să fie tradus astfel: „... și fiii lui Ișei, Zohet și... fiul lui Zohet”.

BEON. V. *Baal-Meon*.

BEOR - *flacăra*.

1. Tatăl lui Bela, împ. Edomului (Gen. 36:32; I Cr. 1:43).

2. Tatăl lui Balaam (Num. 22:5). În II Pet. 2:15, el este numit Bosor.

BEQA. V. *Beca*.

BERA - *excelență*. Împ. al Sodomei, înfrânt de Chedorlaomer și aliații lui (Gen. 14:2).

BERACA, BERAKA - *binecuvântare*.

1. Un beniamit care s-a alipit de David la Ticiag (I Cr. 12:3).

2. O vale din ținutul lui Iuda, lângă Tecoa. Ac. nume i l-a dat Iosafat deoarece acolo a adus el mulțumiri Domnului, împreună cu oștile sale, pt. răsunătoarea victorie raportată contra amoniților, moabiților și edomiților (II Cr. 20:26). Denumirea Beraca s-a păstrat sub forma de *Berekût*, niște ruine aflate la cca 6 km NV de Tecoa, la 10 km SV de Betleem și ceva mai spre E de drumul care duce de la târgușorul Betleem spre Hebron.

BERACHIA. V. *Berechia*.

BERAIA, BERAYA - *Domnul a creat*. Un fiu al lui Șimei (I Cr. 8:21). Urmaș al lui Șaharaim. A fost înscris cu sem. lui Benjamin (v. 8, 11-13).

BERBEC.

1. Masculul oii (Ez. 34:17). Carnea lui era destinată consumului (Gen. 31:38). Ac. animal

putea fi oferit ca ardere-de-tot (holocaust) sau ca jertfă de mulțumire (Gen. 22:13; Lv. 1:10; 8:18; 3:6; 9:4). Era cerut ca jertfă pt. vină (5:15, 25). Pieile de berbec, vopsite în roșu, serveau, printre altele, drept învelitori la acoperișul Cortului Întâlnirii (Ex. 26:14). Pe vremea lui Iosua, trâmbițele de război și cele de sărbătoare erau făcute din corn de berbec (Ios. 6:4-6, 8, 13).

Berbecul cu două coarne din vedenia profetică a lui Daniel reprezenta puterea medopersană. Primul corn, cel mai mic, simboliza împ. mezilor. Al doilea, mai mare și crescut mai târziu, era semnul puterii persane (Dan. 8:3-7, 20) (v. *Oaie, Miel*).

2. Mașină de război, folosită la surparea porților și zidurilor cetăților asediate (Ez. 4:2; 21:27; Răzb. 5:6:4). Consta dintr-o grindă groasă, prevăzută la un capăt cu un cap de berbec făcut din fier. Grinda respectivă era fixată, cu ajutorul unor frânghii sau lanțuri, pe o altă piesă aflată deasupra, având un lăcaș în care efectua mișcări de du-te-vino (Răzb. 5:11:5). Când se proceda la atacarea unei fortărețe sau a unei citadele, trebuia să se construiască un eșafod în plan înclinat care să permită asediatorilor să deplaseze cu putere berbecul și alte mașini de război contra zidurilor de apărare.

BEREEA.

1. Un oraș al Iudeii în apropierea căruia a fost ucis, în anul 161 î.Cr., Iuda Macabeul (I Mac. 9:4). Identif. plauzibilă: el-Bireh, la 16 km N de Ierusalim.

2. Un oraș al Macedoniei, situat la 80 km spre V de Tesalonic. Bereea se afla la 38 km depărtare de mare. Pavel a propovăduit Evanghelia în ac. oraș când a venit pt. prima dată în Europa (F.A. 17:10-14; 20:4). Denumirea actuală: Verria.

BERECHIA, BARACHIA - *Domnul a binecuvântat*.

1. Un levit. Tatăl lui Asaf și urmaș al lui Gherșom (I Cr. 6:39; 15:17).

2. Un alt levit care, împreună cu alți trei inși, făcea slujba de ușier al chivotului, în timpul lui David (I Cr. 15:23, 24).

3. Una dintre principalele căpetenii ale lui Efraim sub domnia lui Pecah. A luat apărarea prizonierilor de război ai sem. lui Iuda. Tatăl lui se numea Meșimelot (II Cr. 28:12).

4. Fiu al lui Zorobabel (I Cr. 3:20).

5. Un levit, urmaș al lui Elcana și originar din Netofa (I Cr. 9:16).

6. Fiu al lui Meșezabeel. Fiul lui a reparat o parte din zidurile Ierusalimului (Nem. 3:4, 30).

7. Tatăl proorocului Zaharia (Zah. 1:1, 7).

BERED, BARED - *chemare*.

1. Un loc din pustia Șur, la V de Cades, nu departe de fântâna Lahai-Roi (Gen. 16:7, 14).

2. Un efraimit din fam. lui Șutelah (I Cr. 7:20).

BERENICE. În gr. *Bernikê* - *câștigătoarea biruinței*. Fiica cea mai mare a lui Irod Agripa I. S-a căsătorit cu unchiul ei Irod, regele Eubiei (Calcis), care moare la scurt timp după asta. Rămasă văduvă, ea trăiește în curvie cu fratele ei Agripa II, de unde rezultă un mare scandal. Spre a-l potoli, Berenice se mărită cu Polemo, regele Ciliciei. Dar după scurt timp, plictisită de acesta, îl părăsește și se întoarce la fratele ei Agripa (Ant. 20:7.3; Răzb. 2:11.5). Berenice era de față când Pavel se apăra înaintea lui Agripa (F.A. 25:23; 26:30). Mai târziu, devine metresa lui Vespasian, apoi a lui Titus.

BERI - *omul fântânilor*. Un bărbat din sem. lui Așer. Fiul lui Țofah, din fam. lui Eber (I Cr. 7:36).

BERIA.

1. Fiul lui Așer și fondatorul unei fam. (Gen. 46:17; Num. 26:44).

2. Un fiu al lui Efraim (I Cr. 7:23).

3. Beniamit. Căpetenia unei case patriarhale între locuitorii Aialonului (I Cr. 8:13).

4. Un levit. Fiul lui Șimei, gherșonitul (I Cr. 23:10). Fiii lui Beria s-au alipit de copiii fratelui său Ieuș pt. a alcătui împreună o singură casă patriarhală (v. 11).

BERIL. V. *Pietre prețioase*.

BERIM, BERIȚI, BICRIȚI (II Sam. 20:14). O populație care trăia în apropiere de cetatea Abel-Bet-Maaca. Dar nu se știe sigur dacă numele acesta este corect. De altfel, unele versiuni au Berim (la noi GBV), iar altele „bărbați de seamă” (la noi Cornilescu. N.Ed.).

BERIT. V. *Baal-Berit*.

BERODAC - BALADAN. V. *Merodac-Baladan*.

BEROTA, BEROTAI, BEROȚA - *fântână*. Berota era situată între Hamat și Damasc (Ez. 47:16). Probabil că este una și aceeași localitate

cu Berotai, o cetate supusă inițial lui Hadadezer, împ. Ţobei; apoi, cucerită de David, Berota a pus la dispoziție acestuia o mare cantitate de aramă (II Sam. 8:8). În I Cr. 18:8, este numită Cun. Identif.: 'Ain Berdai sau Bereitan, la S de Balbek.

BESAI. Un slujitor al Templului (netinian). Întemeietorul unei fam. (Ezra 2:49; Nem. 7:52).

BESODIA, BESSODIA, BESODYA - *apropiat Domnului*. Tatăl lui Meşulam care a ajutat la repararea uneia dintre porțile Ierusalimului, pe vremea lui Nem. (Nem. 3:6).

BESOR, BESSOR. Un pârau la S de Ţiclag (I Sam. 30:9, 10, 21). Poate că este vorba de uedul Ghazze care izvorăște din apropierea Beer-Şebe și se varsă în Mediterana, la SV de Gaza.

BET, BETH. V. *Bait*.

BETA. V. *Alfabet*.

BETABARA, BETANIA.

1. *Casa vadului*. Un loc, dincolo de Iordan, unde boteza Ioan (Ioan 1:28). Manuscrisele cele mai vechi au cuv. Betania. Însă Origen, neputând descoperi o Betanie unde ar fi botezat Ioan, a optat pt. a se citi Betabara. Dacă o asemenea lectură este corectă, locul respectiv se află într-unul din numeroasele vaduri ale Iordanului. Un vad numit în zilele noastre 'Abarah se găsește la cca 19 km S de lacul Galileii, la NE de Bet-Şean. Locul unde S-a botezat Isus ar fi, potrivit tradiției, Mahadet el-Hajlah, lângă Beth-Hogla.

2. *Casa celui întristat*. În Talmud, ac. nume avea semnificația următoare: *casa curmalelor necoapte*. O mică cetate din Muntele Măslinilor (Mc. 11:1; Lc. 19:29), la vreo 3 km depărtare de Ierusalim (Ioan 11:18), pe drumul Ierihonului. Domnul nostru a rămas acolo de multe ori (Mt. 21:17; 26:6; Mc. 11:1, 11, 12; 14:3). Era satul lui Lazăr, al Martei și Mariei (Ioan 11:1; 12:1) și, de asemenea, al lui Simon, leprosul, unde a avut loc una dintre ungerile cu mir ale trupului lui Isus (Mt. 26:6-13; Mc. 14:3). Isus Se afla aproape de Betania în momentul când S-a înălțat la cer (Lc. 24:50, 51). În general, ac. târgușor a fost identificat cu satul el-Aziriyeh (satul lui Lazăr), pe versantul răsăritean al Muntelui Măslinilor, la SE de Ierusalim. Astăzi, Betania nu-i decât un sătuc

neînsemnat. În locul unde altădată palmierii și curmalii se cultivau pe scară largă, astăzi se pot vedea din belșug măslina, smochine și rodii.

BETAH, BETHACH, BETAKH, BETHA, TEBAH - *încredere, siguranță*. O cetate din Aram-Ţoba (II Sam. 8:8) al cărei nume ar trebui citit, se pare, sub forma Tebah. În I Cr. 18:8, apare Tibhat (v. *Tebah*).

BETAI, BETSAI, BESSAI. Fondator al unei fam. dintre membrii căreia o parte s-au întors din Babilon cu Zorobabel (Ezra 2:17; Nem. 7:23). Un reprezentant al ac. fam. a semnat legământul Domnului împreună cu Neemia și ceilalți israeliți (Nem. 10:18).

BET-ANAT, BETH-ANOTH - *casa zeiței Anath*. Cetate din munții lui Iuda (Ios. 15:59). Identif.: Beit'Ainun, la 6,5 km N - NE de Hebron.

BETANIA. V. *Betabara*.

BET-ANOT, BETH-ANATH. V. *Bet-Anat*.

BET-ARABA, BETH-ARABA, BET-HA-ARABA - *casa pustiei*. Un sat din pustia lui Iuda, la hotarul dintre Iuda și Beniamin (Ios. 15:6, 61; 18:22). Cuvântul Araba (18:18) figurează în numeroase versiuni fr. (la noi în D.Cornilescu, GBV și Nițulescu, nu însă și la Radu-Galaction care au Bet-Araba. N.Ed.) care urmează textul ebraic; dar poate că Septuaginta este de preferat în ac. verset, căci ea traduce prin Bet-Araba în loc de „*partea de miazănoapte în fața Arabei*”. Amplasament neidentificat.

BET-ARAM. V. *Bet-Haran*.

BET-ARBEL, BETH-ARVEL - *casa ambuscadei lui Dumnezeu*. Oraș pe care Şalman l-a distrus cu o cruzime deosebită (Os. 10:14; în rom. GBV și Nițulescu; D.Cornilescu traduce prin Şalman-Bet-Arbel. N.Ed.). Identif.: Arbela de Galileea (Ant. 12:11:1; 14:15:4; cf. I Mac. 9:2), actualmente Irbid, la 6 km NV de Tiberiada. De o parte și de alta a unei trecători mărginite de peșteri naturale, apărute într-o zonă de roci calcaroase, s-au făcut niște fortificații și s-au săpat niște tuneluri, creându-se adevărate locuri de refugiu pt. tâlhari și hoți la drumul mare. Descoperind

aceste peșteri, Irod cel Mare a anihilat cetele de răufăcători (Răzb. 1:16.2-4). Eusebiu a identificat Bet-Arbelul cu un alt Irbid (Arbela) în Galaad, la 19 km SE de Gadara (v. *Şalman*).

BET-AVEN, BETH-AWEN - *casa neantului*, adică a idolatriei.

1. Cetate din țara lui Benjamin, lângă Ai, la E de Betel (Ios. 7:2), la V de Micmaș (I Sam. 13:5; cf. 14:23), la marginea unei pustii (Ios. 18:12).

2. Nume de batjocură dat Betelului de către proorocul Osea când acesta a devenit un centru al idolatriei (Os. 4:15; 5:8; 10:5).

BET-AZMAVETH, BETH-AZMAVETH. V. *Azmavet*.

BET-BAAL-MEON. V. *Baal-Meon*.

BET-BARA, BETH-BARA - *casa vadului*. Unul din principalele vaduri ale Iordanului unde a oprit Ghedeon retragerea vrăjmașilor lui (Jud. 7:24). Neidentificat.

BET-BIREI, BET-BIRI, BETH-BIREI, BETH-BIRI - *casa creației mele*. O cetate simeonită (I Cr. 4:31). Unii specialiști sunt de părere că ar fi una și aceeași localitate cu Beth-Lebaoth (cf. Ios. 19:6) sau Lebaoth (Ios. 15:32). Neidentificată.

BET-CAR, BETH-KAR - *casa pășunii*. Locul până unde au fost urmăriți filistenii de către israeliți după a doua și decisiva bătălie de la Eben-Ezer (I Sam. 7:11). Identif. plauz.: 'Ain Karim, la vreo 8 km V de Ierusalim.

BET-DAGON, BETH-DAGON - *casa zeului Dagon*.

1. Un sat din câmpia lui Iuda (Ios. 15:33, 41). Identificat la Khirbet Dajun.

2. O cetate a sem. lui Așer, la hotarul cu Zabulon (Ios. 19:27). Identif. plauz.: Jelamet el-Atika, la poalele Carmelului.

BET-DIBLATAIM, BETH-DIBLATAYM, BETH-DIVLATAIM - *casa prăjiturilor cu smochine*. O cetate de pe platoul Moabului, terit. care aparținuse cândva lui Israel (Ier. 48:21-22) (v. *Piatra Moabului*). Probabil unul și același oraș cu Almon-Diblataim.

BET-EDEN. V. *Eden*, 2.

BETEL, BETHEL - *casa lui Dumnezeu*.

1. Oraș din Palestina, la V de Ai și la S de Silo (Gen. 12:8; Jud. 21:19), aproape de Micmaș (I Sam. 13:2). Odată cu intrarea sa în Palestina și apoi cu alte ocazii, Avraam și-a ridicat corburile în apropierea Betelului (Gen. 13:3). Canaanii numeau cetatea aceasta Luz, dar Iacov i-a spus Betel din pricina vedeniei avute în apropiere de Luz, într-un loc unde el a dormit o noapte întreagă direct pe pământ; după aceea a așezat acolo o piatră de aducere aminte (Gen. 28:19 și urm.; 31:13). La un moment dat, Luz și Betel erau distincte (Ios. 16:2), dar numele de Betel l-a înlocuit în curând pe acela de Luz pt. a reprezenta întreaga așezare. La întoarcerea sa de la Padan-Aram, Iacov s-a dus la Betel, a zidit acolo un altar și a confirmat numele dat acestui loc (Gen. 35:1-15; Os. 12:5). Locuitorii acestei cetăți i-au ajutat pe cei din Ai cu prilejul celei de a doua bătălii date contra lui Ios. (Ios. 8:9, 12, 17). Ceva mai târziu însă, israeliții, sub conducerea lui Iosua, ocupă Betelul și ucid pe împ. lui (12:9.16). Localitatea a fost atribuită lui Benjamin, aflându-se pe linia de demarcație dintre teritoriile lui Benjamin și Efraim (Ios. 16:2; 18:13, 22). Bărbații lui Efraim au intrat în Betel și i-au trecut prin ascuțișul săbiei pe canaanii aflați aici în momentul instalării israeliților în terit. recent cucerite (Jud. 1:22-25), astfel că, până la urmă, Betelul rămâne în proprietatea efraimiților (I Cr. 7:28). Când israeliții s-au strâns la Mițpa, aproape de Ghibea, ca să lupte contra lui Benjamin, chivotul Domnului a fost adus de la Silo la Mițpa, cale de vreo 29 de km, apoi de la Mițpa l-au mai dus încă 13 km până la Betel (Jud. 20:1, 27). Bărbații lui Israel se suiau acolo ca să întrebe pe Domnul; ei au zidit acolo un altar provizoriu și au adus jertfe (v. 18, 26). La finele războiului, au revenit la Betel, s-au înfățișat înaintea Domnului, au ridicat un nou altar, sau poate l-au dres pe cel inițial, și au adus arderi-de-tot (21:2-4). Când s-a întrerupt slujba preoților la Silo, ca urmare a pierderii chivotului care a fost răpit de filistenii, Betelul a fost unul din locurile unde Samuel judeca pe copiii lui Israel. La Betel erau aduse și jertfele închinare Domnului (I Sam. 7:16; 10:3). Mai târziu, Ieroboam a așezat acolo unul din cei doi viței de aur (I Împ. 12:29-33) și astfel orașul devine un centru important al idolatriei (I Împ. 13:1-32; II Împ. 10:29). Împ. Abia îl va stăpâni câțeva vreme (II Cr. 13:19). La Betel s-a dus cândva și Ilie (II Împ. 2:1-3) și tot de

acolo au ieșit niște băiețași care l-au batjocorit pe Elisei (v. 23, 24). Proorocii Domnului au denunțat cultele idolatre care se practica la Betel (Ier. 48:13; Os. 10:15; Am. 3:14; 4:4; 5:5, 6). Ei îl numeau Bet-Aven, casa deșertăciunii, a idolatriei (Os. 4:15; 5:8; 10:5). Ca urmare a proorociilor sale pline de curaj, Amos s-a aflat în primejdie la Betel (Am. 7:10-13). Împ. Iosia a dărâmat altarele și înălțimile Betelului și, potrivit proorociei, a ars oase luate din mormintele preoților (II Împ. 23:4, 15-20). Câțiva locuitori ai Betelului s-au întors din Babilon odată cu Zorobabel (Ezra 2:28; Nem. 7:32); în acel moment, cetatea a trecut din nou în mâinile beniaminiților (11:31).

Pe vremea Macabeilor, sirianul Bachide l-a fortificat (I Mac. 9:50). Vespasian, care va deveni mai târziu împărat, îl cucerește cu prilejul războiului dus contra iudeilor (Răzb. 4:9.9). Ruinele acestei cetăți, numite acum Beitin, se află în punctul unde se despart apele palestinene la 18 km N de Ierusalim. Ac. ruine se găsesc pe vârful unui deal înclinat spre SE și ocupă o suprafață de peste 160 de ari. Un șir de coline se desfășoară în direcția SE (cf. I Sam. 13:2). În vale, spre V, se află un bazin părăsit, având o lungime de cca 95 m și o lățime de 65 m. Apa colectată acolo provenea de la două izvoare, în apropiere existând încă altele două. Se mai pot vedea niște morminte săpate în stâncă, la o oarecare înălțime. Piatra cenușie sau calcarul alb predomină în ac. regiune unde pământul arabil este foarte rar. Așezarea, care ocupă o suprafață de aproape 2 ha, a fost excavată în anii 1934, 1954, 1957 și 1960 de către W. F. Albright și J. L. Kelso. Începând cu epoca bronzului mijlociu, deci cam de la anul 2000 î.Cr., Betelul a fost locuit fără întrerupere, iar clădirile zidite din piatră cioplită sunt printre cele mai bune care au fost găsite, în Palestina, datând din epoca respectivă. Poziția sa deosebit de favorabilă, la încrucișarea drumurilor de la Ierihon la Mediterana și de la Ierusalim la Sihem, i-au asigurat prosperitatea. Vestigiile descoperite de arheologi arată că Betelul, bogat și prosper în perioada canaanită, a sărăcit după cucerirea sa de către israeliți (case rău lucrate, olărie rău fasonată). De-a lungul istoriei, Betelul a fost de mai multe ori incendiat. Dintre acestea, de două ori în sec. XII î.Cr., una fiind data propusă pt. cucerirea sa de către israeliți. Dar, după cum știm din Sfânta Scriptură, Iosua nu i-a pus foc (Ios. 11:13); poate că lucrul acesta l-au făcut canaanii când și-au luat cetatea

înapoi din mâna israeliților, înainte de a avea loc o a doua distrugere din partea efraimiților (Jud. 1:22-26). Îndeosebi prin intermediul săpăturilor întreprinse în anul 1934 sub conducerea prof. Albright, s-au găsit precizări și confirmări foarte interesante. Se pare că Betelul a început să fie locuit în sec. XXI î.Cr. S-au descoperit resturi bine păstrate dintr-un zid de apărare datând din sec. XVI. Cetatea a suferit grave distrugeri la începutul sec. XIV, apoi în sec. XIII. S-a discutat mult spre a se stabili dacă nu cumva cele două distrugeri coincid cu invazia israeliților în Canaan și cu asediarea localității de către efraimiți.

2. Cetate din ținutul lui Simeon (I Sam. 30:27) (v. *Betuel*).

BET-EMEC, BETH-EMEK, BET-HA-EMEQ - *casa din vale*. Cetate din terit. lui Așer (Ios. 19:27). Identif. plauz.: Mimas, lângă satul Amaka, la 9,5 km NE de Acra.

BETEN, BETHEN. Un sat din ținutul lui Așer (Ios. 19:25). Eusebiu îl identifică cu satul Beth-Beten, la 12 km E de Acra.

BETER, BETHER - *separare, despărțire*. Probabil un substantiv comun care descrie niște munți abrupti, cu crăpături adânci (Cânt. 2:17; cf. 4:6; 8:14). Nu este vorba de cetatea lui Iuda numită Baither sau Bether, citată numai de Septuaginta în Ios. 15:59, și care se numește actualmente Bitir (Bittir), la 9,5 km SV de Ierusalim. În partea de sus a localității, iudeii, sub conducerea lui Barcoșeba (Bar Kochba) s-au opus romanilor, pt. ultima dată, în anul 135 î.Cr.

BETESDA, BETHESDA, BETHSATHA, BEZATHA - *casa îndurării*. Cele mai vechi manuscrise ale N.T. folosesc alte semne ortografice: Betsaida (*casa pescuitului*) și Betzata (*casa măslinului*). O scăldătoare din Ierusalim, situată lângă Poarta Oilor. Ea avea cinci pridvoare și astfel putea adăposti o mare mulțime de oameni (Ioan 5:2). Se credea în puterea tămăduitoare a apelor sale. Finele v. 3 și 4 („*care așteptau...*” până la cuv. „*orice boală ar fi avut*”) care menționează agitația periodică a apei sub acțiunea unui înger nu figurează în vechile manuscrise gr. Potrivit tradiției, Betesda se afla la Birket Israel, la N de Templu, sau în apropierea altei piscine din zona respectivă. Această afirmație avea o largă circulație, însă, în cele din urmă, a fost

deviată. a. În anul 333 d.Cr., *pelerinul din Bordeaux* susținea existența a două piscine și cinci pridvoare. b. Manuscrise vechi, cum ar fi, de ex., *Codex Sinaiticus*, au Betzata (Bethzatha), iar prescurtat Bezatha, în loc de Betesda. Evident că aceste nume sunt niște variante pt. Bezeta, cartierul situat la N de colina Templului; aceste variante revelează faptul că piscina se afla în partea localității numită astfel. c. Piscina era foarte aproape de Poarta Oilor. Explicația foarte simplă din Nem. 3 permite să situăm poarta aceasta la N de Templu. d. Niște săpături efectuate în toamna anului 1888, în partea de NE a Ierusalimului, cu prilejul restaurării bisericii Sf. Ana, au dat la iveală, la 30 m NV de această clădire, o piscină cu cinci pridvoare. O frescă pe jumătate ștearsă, aflată pe un perete și reprezentând un înger și niște apă, arată că creștinismul primar a situat Betesda acolo unde se găsește această piscină.

BETFAGHE, BETHPHAGE - *casa smochinelor*. Un sat din apropiere de Betania, pe drumul care ducea de la Ierihon la Ierusalim (Mc. 11:1; Lc. 19:29). Prob. că Betfaghe se afla între Betania și Ierusalim, nu departe de Muntele Măslinilor (Mt. 21:1; Ioan 12:1, 12, 14) la o depărtare de oraș cât un drum în ziua sabatului.

BET-FELET, BETHPHELET. V. *Bet-Palet*.

BET-GADER, BET-GUEDER - *casa zidului de apărare*. Cetate a sem. lui Iuda (I Cr. 2:51) (v. *Gheder*).

BET-GAMUL, BETH-GAMUL - *casa răsplătirii*. Cetate moabită (Ier. 48:23). Identif.: Khirbet Jemeil la 9,5 km E de Dibon, între Arnon și Umm er-Rasas.

BET-GHILHAL. V. *Ghilgal*.

BET-HACHEREM, BETH-HAKKEREM, BET-KEREM, BETHAK-KEREM - *casa viței de vie*. Cetate a sem. lui Iuda (Nem. 3:14; Ier. 6:1). Identif. plauz.: 'Ain Karim, la vreo 8 km V de Ierusalim. În Ier. 6:1 citim: „*Fugiți, copii ai lui Benjamin, fugiți din mijlocul Ierusalimului! Sunați din trâmbiță la Tecoa, ridicați un semn la Bet-Hacherem! Căci de la miazănoapte se vede venind o nenorocire și un mare prăpăd*”. Lucru demn de remarcat este faptul că, la suprafața acestei localități,

arheologii au găsit numeroase mobile de piatră care au putut servi pt. a transmite semnale. Un număr de 18 ostraca (cioburi), purtând inscripții descoperite în fortăreața acestei cetăți de către J.-L. Starkey în anul 1935, au fost numite *Scrisorile de la Lachiș*. Una dintre acestea conține următorul mesaj: „*Noi supraveghem stațiile de semnalizare de la Lachiș și toate semnalele pe care le dați voi, căci nu putem vedea semnalele venind de la Azeca*” (Ostracon nr. 4). Același cuvânt „*semnal*” (de foc) se află și în Ier. 6:1. Toate aceste texte au fost scrise cu aceleași caractere pe care le-au folosit Ieremia sau Baruc (v. *Lachiș, Azeca, Baruc*).

BET-HARAN, BETH-HARAN, BETH-HARAM. Localitate de pe valea Iordanului, reconstruită de copiii lui Gad (Num. 32:36; Ios. 13:27). Identif.: Tell-er-Rameh, la gura văii Hesban, la 4 km V de el-Hammam (locul de unde izvorăsc celebrele izvoare calde) și la 9 km E de Iordan. Localitate numită și Betha-Raamphtha. Irod avea un palat acolo (Ant. 18:2:1; Răzb. 2:4:2). Irod Antipa i-a pus numele Livia, în onoarea nevestei lui Cezar August.

BET-HORON, BET-HORONUL DE JOS, Bethoron - *casa fățarniciei*. Bet-Horonul de Jos și Bet-Horonul de Sus erau două cetăți gemene, efraimite, care despărțeau, pe o porțiune de 3 km, la o diferență de altitudine de cca 190 m, ținuturile lui Efraim și Benjamin. Cele două localități au fost zidite de Șeera, o femeie din sem. lui Efraim (Ios. 16:3, 5; 18:13; I Cr. 7:24). Una dintre cele două localități a fost atribuită ca reședință leviților din fam. lui Chehat (Ios. 21:22; I Cr. 6:68). Cetățile respective se găseau într-un defileu, pe vechiul și importantul drum ce lega Ierusalimul de Câmpie, la 18 km NV de capitală. Cum cele două așezări prezentau o deosebită importanță strategică, controlând trecerea prin ac. defileu, Solomon le-a fortificat (II Cr. 8:5). Căpeteniile militare au acordat o mai mare atenție zidurilor Bet-Horonului de Sus care deținea poziția-cheie (I Împ. 9:17; I Mac. 9:50; cf. Iudita 4:4). Cu prilejul numeroaselor războaie purtate pe terit. Palestinei, prin această trecătoare s-au scurs mari mulțimi de trupe. Pe aici au fugit amoriții din calea lui Iosua (Ios. 10:10, 11 și urm.). Filistenii s-au suit spre Bet-Horon ca să lupte contra lui Saul (I Sam. 13:18). Iuda, Macabeul, a avut aici două bătălii (I Mac. 3:15 și urm.; 7:39). Armata lui Cestius

Gallus, guvernatorul Siriei, a fost nimicită aproape în întregime de iudei la Bet-Horon (Răzb. 2:19:8). Cele două aşezări dăinuie încă sub numele de Beit'Uret-Tahta şi, respectiv, el-Foka. În anul 1946, a fost descoperit un ostracon la Tell Qasile (Afec), la NE de Tel-Aviv, având inscripţia următoare: „*aur de Ofir, pentru Bet-Horon, 30 de sicli*” (v. *Ofir*).

BET-IESIMOT, BETH-JESCHIMOTH, BET-HA-YESHIMOT, BET-YECHIMOT - *casa pusturilor*. Cetate pe malul răsăritean al Iordanului, aproape de Pisha şi Marea Moartă (Ios. 12:3; 13:20; Răzb. 4:7:6). Când israeliţii s-au oprit la Sitim, Bet-Ieşimotul marca limita de maizăzi a taberei lor (Num. 33:49). Localitatea respectivă se afla la cca 15 km SE de Ierihon. Orientarea şi distanţa corespund cu caracteristicile topografice ale lui 'Ain es-Suwêmeih. Bet-Ieşimotul a fost acordat rube-niţilor, dar, pe timpul lui Ezechiel, se afla în mâinile moabiţilor (Ios. 13:20; Ez. 25:9).

BET-LEAFRA, BETH-LEAPHRA - *casa fărânei*. Localitate pomenită de Mica 1:10. Neidentificată.

BET-LEBAOT, BETH-LEBAOTH. V. *Lebaot*.

BETLEEM, BETHLEHEM - *casa pâinii*.

1. Cetate clădită pe două coline ale lui Iuda, numită iniţial Efrata. De aceea i s-a mai spus şi Betleemul lui Iuda, sau Betleem-Efrata, spre a o distinge de o altă localitate cu acelaşi nume din terit. lui Zabulon (Gen. 35:19; Jud. 17:7; Mica 5:1). Betleemul nu este citat pe lista localităţilor atribuite lui Iuda (Ios. 15), totuşi Septuaginta îl menţionează la v. 59. Pe vremea lui Iacov, oraşul exista deja, însă era doar un sat fără însemnătate. Când a murit Rahela, a fost îngropată în apropiere de Betleem (Gen. 35:16, 19; 48:7). Locuitorii săi le-au acordat leviţilor ospitalitate (Jud. 17:7; 19:1). Oramură a fam. lui Caleb s-a instalat în cetate şi ea a devenit foarte influentă (I Cr. 2:51, 54; cf. Rut 4:20). Boaz şi Rut au locuit acolo (Rut 1:19; 4:9-11) şi, desigur, Obed (4:21, 22). A fost cetatea lui Isai, tatăl lui David (Rut 4:11, 17; I Sam. 16:1, 4). Betleemul a fost numit *cetatea lui David* deoarece aici s-a născut el însuşi şi era cetatea strămoşilor lui (Lc. 2:11). Ziduri de apărare înconjurau Betleemul deja pe vremea lui David; localitatea a căzut în mâinile filistenilor care au ocupat-o o bucată de vreme (II Sam. 23:14, 15). Roboam i-a refăcut

fortificaţiile (II Cr. 11:6). Nişte betleemiţi s-au întors din robia babilonică sub conducerea lui Zorobabel (Ezra 2:21; Nem. 7:26). Betleemul era considerat a fi cetatea în care trebuia să Se nască Mesia (Mica 5:1; Mt. 2:5); potrivit profeţiei biblice, Isus S-a născut acolo când s-a împlinit vremea. Îngerii li s-au arătat păstorilor în vecinătatea Betleemului (Lc. 2:1-20). Magii au venit, de asemenea, acolo pt. a aduce omagii Pruncului. Irod a poruncit măcelărirea copiilor pt. a fi sigur de exterminarea viitorului rege (Mt. 2:1-18). Amplasamentul Betleemului nu a pus niciodată probleme; el se află la 9 km S de Ierusalim, pe locul unde se găseşte acum satul Beit Lahm, respectiv pe versantul oriental şi pe cel de NE al unei lungi creste muntoase care, în partea de vest, este mai înaltă. Localitatea Beit Lahm are numeroase porţi. Majoritatea caselor sunt mici, dar lucrate bine. Aşezarea numără peste 4 000 de locuitori, cei mai mulţi dintre ei fiind creştini şi aparţinând Bisericii Ortodoxe Greceşti. Împrejurimile sunt presărate cu vii, măslini şi smochini. Deşi solul este pietros, terenurile cultivate dau recolte foarte bogate de cereale. În perioada secerişului, mai pot fi văzuţi culegători de spice ca pe vremea lui Rut. La o oarecare distanţă, la răsărit de cetate, se află biserica clădită la cererea Elenei, mama lui Constantin cel Mare, deasupra peşterii considerate a fi însuşi staulul unde S-a născut Mântuitorul. Lucrările de construcţie au început în anul 326 d.Cr. În partea de miază-noapte, la depărtare de vreun km se află mormântul tradiţional al Rahelei. La S de Beit Lahm se poate vedea o vale care duce către Marea Moartă. Spre E, chiar de lângă zidul de apărare porneşte o altă vale care se întâlneşte cu valea es-Suar sau vâlceaua Sorec. În imediata apropiere a zidului estic, întâlnim un braţ al văii es-Sunt, sau Valea lui Ela, adică Valea Terebinţilor (cf. I Sam. 17:2).

2. Un oraş şi satele aparţinătoare, în terit. lui Zabulon (Ios. 19:15). Se pare că aici s-a născut judecătorul Ibţan (Jud. 12:8-10; cf. v. 11). Identif.: Beit-Lahm, un cătun aflat la cca 11 km NV de Nazaret.

BET-MAACA, BETH-MAAKA - *casa lui Maaca*. Un oraş aşezat aproape de poalele Hermonului (II Sam. 20:14, 15) (v. *Abel-Bet-Maaca*).

BET-MARCABOT, BETH-MARKABOTH, BETH-MARKAVOTH - *casa carelor de război*.

O cetate a sem. lui Simeon (Ios. 19:5; I Cr. 4:31). Amplasament incert.

BET-MEON. V. *Baal-Meon*.

BET-MERCHAC, BETH-MERKHAK - *casa îndepărtată*. Probabil că a fost vorba numai de o casă oarecare, din apropierea pârauului Chedron, între Ierusalim și Muntele Măslinilor (II Sam. 15:17). Unele versiuni biblice (străine și românești. N.Ed.) traduc prin „*cea din urmă casă*”, altele prin „*locul cel mai îndepărtat*”.

BET-NIMRA, BETH-NIMRA - *casa leopardului*. Cetate de pe valea Iordanului, pe malul estic; a fost acordată gadiților care au reclădit-o (Num. 32:36; Ios. 13:27). Eusebiu și Sf. Ieronim o situează la N de Livia (actualmente Tell-er-Rameh). Ruinele aflate la locul indicat de cei doi poartă numele de Nimrin; acestea se găsesc în mijlocul unor întinse și bogate pășuni.

BETONIM, BETHONIM - *fisticurile*. Cetate a fiilor lui Gad (Ios. 13:26).

BET-PALET, BETH-PALETH, BETH-PELETH, BET-PELET - *casa din care se fuge*. O cetate de la extremitatea sudică a lui Iuda (Ios. 15:27; Nem. 11:26). Identif. plauz.: el Meshash.

BET-PAȚET, BETH-PATSETS, BET-PASES - *casa împrăștierii*. Cetate în terit. lui Isahar (Ios. 19:21). Identif.: Kerm el-Hadetheh.

BET-PEOR, BETH-PEOR - *casa lui Peor*. O localitate învecinată cu Pisga, la E de Iordan. Jos, în vale, în dreptul lui Bet-Peor, se afla grosul taberei lui Israel (alte pasaje spun că o concentrare de trupe se găsea în munții Abarim) în momentul când evreii luptau contra lui Sihon și Og (Dt. 3:29; 4:46; cf. Num. 21:20; 23:28; 33:47-49). Mai târziu, însuși Moise a fost îngropat în valea aceasta (Dt. 34:6). Cetatea Bet-Peor a fost atribuită fiilor lui Ruben (Ios. 13:20). Eusebiu o situează la 6 mile romane (cca 9 km) mai sus de vechea localitate Livia. Așadar, amplasamentul lui Bet-Peor ar fi între munți, la E de Livia.

BET-RAFA, BETH-RAPHA. V. *Rafa*.

BET-REHOB. V. *Rehob*.

BETRON, BITHRON - *despicătură, văgăună, defileu*. O trecătoare din valea Iordanului, la N de Iaboc (Yabboq), lângă Mahanaim (II Sam. 2:29).

BETSAIDA, BETHSAIDA - *casa pescuitului*. Localitate aflată la marginea de N a lacului Ghenezaret, lângă Iordan. Tetrarhul Filip a reclădit-o și i-a pus numele Iulia, în onoarea fiicei împ. August (Ant. 18:2:1; Viața, 72). Când a aflat că Ioan Botezătorul murise, Isus S-a retras în Betsaida, care era de cealaltă parte a Mării Galileii (Lc. 9:10; cf. Mt. 14:13; Ioan 6:1). De acolo, El S-a deplasat pe o pajiște singuratică, la răsărit de lac, la o distanță de vreo 3 km de țărm. O mare mulțime de oameni L-a urmat. Seara, Domnul înmulțește pâinile pt. a sătura norodul. După aceea, ucenicii au intrat într-o barcă pt. a trece înaintea lui Isus „*de cealaltă parte, spre Betsaida*” (Mc. 6:45). Ucenicii au parte de o noapte foarte zbuciumată, vâslind în largul mării, împotriva vântului. Isus vine la ei umblând pe ape și Se urcă în corabie. După trecerea Mării Galileii, apostolii acostează la Ghenezaret (v. 53). Oare compararea acestor relatări cu Ioan 12:21 care menționează „Betsaida Galileii” ne-ar permite să admitem existența unei alte Betsaide în afară de Betsaida-Iulia? Savanți eminenti, cum ar fi Robinson, au rezolvat problema răspunzând afirmativ; după ce au cercetat mai multe locuri, ei au plasat Betsaida Galileii la 'Ain et-Tabighah, la cca 5 km SV de gura Iordanului. Dar existența a două localități cu același nume, pe același litoral, la numai câțiva km distanță pare ceva atât de neverosimil încât spusele evangheliștilor trebuie să fie supuse unui studiu minuțios spre a ne convinge dacă se impune, cu adevărat, o asemenea supoziție. a. Ținta finală a ucenicilor era Capernaumul (Ioan 6:17), dar aceasta cerea ca ei să vâslească „în direcția Betsaida”, mergând de-a lungul țărmului care, în chipul acesta, nu le-ar fi cerut să se deplaseze în linie dreaptă spre Capernaum (Thomson). b. Chiar dacă ucenicii ar fi intenționat să facă un popas la Betsaida, era corect să folosească expresia: a trece „de cealaltă parte, spre Betsaida”. Într-adevăr, Josephus Flavius uzează de o turnură analoagă pt. a spune că a mers cu corabia de la Tiberiada la Tariheea, distanță de cca 6 km. El zice: „*Am traversat Tiberiada cu corabia până la Tariheea*”. Or, și Tiberiada și Tariheea sunt așezate pe malul apusean al lacului Ghenezaret (Viața, 59, citată de G. A. Smith).

c. Filip era din Betsaida Galileii (Ioan 12:21). Thomson emite opinia că o întreagă aşezare clădită la gura strâmtă a Iordanului, cum era Betsaida-Iulia, trebuia neapărat să aibă un oarecare număr de case, dacă nu chiar un cartier întreg, pe malul apusean al Iordanului; în cazul Betsaidei-Iulia, această periferie putea fi tocmai în Galileea. Petru, Andrei şi Filip erau galileenii din Betsaida. Thomson mai sugerează un lucru: probabil că întregul oraş de pe cele două maluri ale Iordanului aparţinea, cum ar fi fost şi normal, de Galileea. Geo Adams Smith afirmă că „*prov. Galileea ocolea lacul cu acelaşi nume*”. El îşi întemeia această opinie pe un citat din Josephus care zice că un oarecare Iuda din Gamala (Golanitida) era galileean (Răzb. 2:8:1 şi Ant. 18:1:1).

BET-SUR. V. *Bet-Ţur*.

BET-ŞEAN, BETH-SCHEAN, BET-SHEAN - *casa siguranţei*. Bet-Şeanul este un oraş situat într-o zonă mai îngustă la extremitatea occidentală a văii Izreelului. Udat de râul Harod care, coborând de la izvoarele sale din apropiere de cetatea Izreel, străbate şi Bet-Şeanul, oraşul se află deasupra nivelului Mediteranei şi la o depărtare de vreo şase ore de mers până la Iordan. În antichitate, localitatea prezenta o mare importanţă strategică, fiind amplasată la întretăierea principalelor drumuri din direcţiile SN şi EV.

Nici un *tell* palestinian nu întrece impresionantul Bet-Şean. El are 60 de m înălţime şi comportă 18 straturi, acumulate sub ocupaţii diferite, cea mai veche datând tocmai din chalcolitic.

Ocupaţii succesive

1. *Introducere*. Locuit de prin anii 4000 î.Cr. şi până în timpurile moderne, Bet-Şeanul a trecut succesiv prin mâinile egiptenilor, canaanitilor, filistenilor, israeliţilor, grecilor, romanilor, bizantinilor, arabilor şi astăzi ale israelienilor. Ac. *tell* a fost excavat între anii 1921-1933 de către arheologi de la Muzeul Universităţii din Pennsylvania şi, graţie ocupării permanente a acestei aşezări antice, s-a putut fonda cronologia istoriei Palestinei pe excavaţiile respective.

2. *Ocupaţia egipteană*. Tutmes III este primul care vorbeşte cu precizie despre Bet-Şean, în sec. XV î.Cr., ca şi cum l-ar fi stăpânit. Un templu, găsit la ac. nivel IX, era consacrat lui „*Mekal, Baal al Bet-Şeanului*”. În templul

respectiv au fost descoperite osemintele unui taur ce fusese jertfit acolo.

Scrisorile de la Tell el-Amarna (v. ac. cuv.), datând din sec. XIV î.Cr., vorbesc şi ele de Bet-Şean şi la ac. nivel corespunzător epocii, nivelul VII, a fost găsit un alt templu atribuit de unii epocii lui Amenophis III şi IV; alţii însă au formulat alte opinii: astfel, Albright consideră că el datează din timpul lui Ramses II, iar B. Mazar din vremea lui Merneptah. Totuşi, au fost descoperite acolo două stele, una aparţinând lui Sethi, iar cealaltă lui Ramses II (fiul său). Rezultă că egiptenii au stăpânit Bet-Şeanul timp de două sau trei secole.

3. *După cucerirea Palestinei de către israeliţi*. Perioada care urmează prezintă puncte comune cu anumite fapte menţionate în Biblie. În timpul marilor cuceriri conduse de Iosua, Bet-Şeanul era o cetate canaanită. Dispunea de care de fier (Ios. 17:16) şi nu a fost luată de Israel.

Deşi sem. lui Isahar l-a primit odată cu terit. ce i s-a atribuit, Bet-Şeanul era acordat, de fapt, oamenilor lui Manase care, la un moment dat, i-au impus un bir (Ios. 17:12-16; Jud. 1:27-28).

4. *Sub ocupaţie filisteană*. După cât se pare, canaanii din Bet-Şean s-au aliat cu filistenii cu prilejul bătăliei de la Ghilboa când a fost ucis regele Saul căci, după înfrângerea lui Israel, filistenii au atârnat trupurile lui Saul şi fiilor săi pe zidurile Bet-Şeanului, iar armele acestora le-au depus în casa Astarteelor (I Sam. 31:10-13; I Cr. 10:10). Fără îndoială că acestea sunt cele două temple menţionate în Biblie. Multe obiecte de cult, de formă cilindrică, decorate cu şerpi şi porumbei au fost găsite la ac. nivel, nivelul V. Un număr oarecare de sicrie antropoide filistene confecţionate din lut ars au fost descoperite în cimitirul aflat chiar în partea de N a acestui *tell*. Cimitirul respectiv conţine sute de morminte, de tipuri şi din epoci diferite.

5. *În timpul şi după dezbinarea împărăţiei*. După moartea lui Saul, probabil că Bet-Şeanul a fost luat de David, căci el făcea parte din al cincilea „district” al lui Solomon (I Împ. 4:12). Apoi găsim numele său pe o listă, făcută în Egipt, cu cetăţile luate de Şişac (Sheshonq, v. *Faraon, I*), faraonul Egiptului, în timpul lui Roboam.

6. *În vremea Macabeilor şi a romanilor*. În timpul lui Iuda, Macabeul, localitatea se numea „Scythopolis”, ceea ce, în gr., înseamnă „oraşul sciţilor” (v. Jud. 1:27 în Septuaginta;

II Mac. 12:29). S-a presupus că o rămăşiţă a hoardelor sciţilor s-ar fi stabilit la Bet-Şean; aceşti barbari ar fi traversat Palestina mergând să lupte contra Egiptului în a doua jumătate a sec. VII î.Cr. (Herod., 1:103:105; Pliniu, „*Ist.Nat.*,” 5:16), dar numele de Scythopolis ar putea fi, tot aşa de bine, un vestigiu al unui nume semitic.

În sec. I î.Cr., populaţia oraşului era, în cea mai mare parte, păgână (II Mac. 12:30; Răzb. 2:18:1, 3, 4; Viaţa, 6); de aceea iudeii l-au prădat cu prilejul războiului îndreptat contra romanilor. Locuitorii s-au răzbunat, măcelărind pe evreii care locuiau în mijlocul lor.

7. *Decapole*. Josephus Flavius afirmă că Bet-Şeanul era cea mai mare din cele zece cetăţi care alcătuiau ceea ce s-a numit *Decapole*, însă el nu pomeneste Damascul, care era mai mare ca Bet-Şeanul (poate datorită faptului că ac. oraş, udat de Abana, nu făcea parte din liga respectivă la acea dată (Răzb. 3:9:7). Bet-Şeanul era singura din cele zece cetăţi aflată la V de Iordan.

8. *În zilele noastre*. Localitatea Bet-Şean din V.T. se numeşte astăzi Tell el-Husn. Pe vremea romanilor, oraşul era mult mai întins, iar circumferinţa zidurilor sale de apărare atingea aproape 5 km lungime. Amfiteatrul roman mai există şi acum şi este cel mai bine păstrat din tot Israelul. Modernul oraş israelian, fondat în anul 1949, la S de Harod, se numeşte Beisan, iar principalul lui bulevard poartă numele regelui Saul (v. *Scit*).

BET-ŞEMEŞ, BETH-SCHEMESCH, BETH-SHEMESH - casa soarelui.

1. O cetate din valea Sorec (wadi es-Sarar), identif. cu Tell er-Rumeileh, nu departe de ruinele bizantine ale lui Aien Shems pe drumul principal care duce de la Askalon şi Asdod la Ierusalim, la vreo 38 km depărtare de acesta din urmă. Numele de Bet-Şemeş indică un centru religios unde era adorat zeul soarelui. Către anii 1800 î.Cr., hyksoşii au făcut ravagii în Bet-Şemeş, dar oraşul cunoaşte o nouă înflorire începând cu sec. XV, după cum o dovedesc zidurile de apărare şi poarta dinspre S. Egiptenii recuceresc Bet-Şemeşul în sec. XV; urmează filistenii care prefac localitatea în ruine. Declinul se sfârşeşte în anul 587 î.Cr., când Nebucadneţar îl nimiceşte cu desăvârşire.

Bet-Şemeşul a fost atribuit lui Iuda şi se afla la hotarele dintre ac. sem. şi aceea a lui Dan (Ios. 15:10; 19:41). În al doilea text, apare

un nume sinonim: Ir-Şemeş (prob. aceeaşi localitate cu Har-Hereş din Jud. 1:35). Daniţii însă nu l-au ocupat. Când au fost acordate nişte cetăţi sem. lui Levi, Bet-Şemeşul a revenit preoţilor coborând din Aaron şi a fost recunoscut ca fiind desprins din terit. sem. lui Iuda (Ios. 21:16; cf. v. 9; I Cr. 6:59). După instaurarea monarhiei, oraşul este inclus în terit. lui Iuda (II Împ. 14:11). Locuitorii din Bet-Şemeş proveneau, în cea mai mare parte, din fam. preoţilor şi aduceau jertfe. Într-un car tras de vaci, a fost adus de la Ecron la Bet-Şemeş chivotul legământului. Deoarece locuitorii Bet-Şemeşului au profanat chivotul uitându-se în el, Domnul a lovit 70 de oameni din pop. (Ant. 6:1:4). Textul ebr. conţine expresia: „*şaptezeci de oameni din pop. şi cincizeci de mii*”. Cuv. „*cincizeci de mii*” trebuie să fi fost adăugate mai târziu, căci ele nu-şi găsesc nici o justificare în context şi lipsesc din numeroase manuscrise (I Sam. 6:1-21). La Bet-Şemeş, Ioas, împ. lui Israel, bate pe Amaţia, împ. lui Iuda (II Împ. 14:11; II Cr. 25:21). Filistenii au pus mâna pe această localitate în timpul domniei lui Ahaz (28:18).

Respectivul *tell* a fost excavat, mai întâi, de D. Mackenzie în anii 1911-1912, apoi de Grant, Fisher şi Rowe între 1928 şi 1933. Bet-Şemeşul a fost ocupat începând din epoca bronzului mijlociu, întâi de hyksoşi, apoi de faraonii sec. XVI (nivelul V). În nivelul IV, corespunzător bronzului recent, către epoca marilor cuceriri sub conducerea lui Iosua, în timpul când oraşul a cunoscut cea mai mare înflorire, s-a găsit o tăbliţă purtând o inscripţie în alfabet cuneiform de Ras-Shamra (v. *Alfabet, Ras-Shamra*), precum şi un ostracon conţinând o scriere cu caractere ale vechiului alfabet canaanit. Numeroase puţuri descoperite la ac. nivel trebuie să fi fost ten-cuite cu un ipsos impermeabil, inventat în epoca respectivă (v. *Puţ*). La nivelul III s-au găsit vase de lut filistene, iar în stratul corespunzător nivelului II, au fost exhumate rămăşiţele unei topitorii de cupru, prese de untdelemn şi teascuri pt. vin, toate acestea aruncând o anumită lumină asupra epocii monarhiei. Nebucadneţar a distrus Bet-Şemeşul în anul 587 î.Cr.

2. Cetate canaanită din ţinutul lui Neftali (Ios. 19:38; Jud. 1:33). Identif. plauz.: Haris, la SV de Tibnin. Dacă este una şi aceeaşi localitate cu Bet-Şemeş de la punctul următor,

atunci ea trebuie să fie situată la hotarele lui Isahar, către Iordan.

3. Cetate a lui Isahar (Ios. 19:22). Neidentificată.

4. Oraș egiptean unde se practica cultul soarelui (Ier. 43:13), probabil Heliopolis, adică On.

BETŞEMIT, BETH-ŞHEMIT. Persoană originară din Bet-Şemeş (I Sam. 6:14, 18).

BET-ŞITA, BETH-SCHITTA, BETH-SITTA, BET-HASH-SHITTA - *casa salcâmului*. O cetate situată între valea Izreelului și Țerera de pe valea Iordanului (Jud. 7:22). Deoarece ac. localitate s-a asociat cu Țerera, și nu cu Bet-Şeanul, nu poate fi identificată cu Shutta.

BET-TAPUAH, BETH-TAPPUACH, TAPPUAH - *casa merelor*. Cetate din ținutul muntos al lui Iuda (Ios. 15:53). Actualmente satul Taffuh, la cca 8 km spre V de Hebron (cf. I Cr. 2:43).

BET-ȚUR, BETH-TSUR, BET-SUR - *casa stâncii, casa de piatră*. Macabeii au denumit-o Bet-Sura. Cetate din ținutul muntos al lui Iuda (Ios. 15:58). Roboam a fortificat-o (II Cr. 11:7). Pe vremea lui Neemia, jumătate din ținutul ei era administrată de Azbuc (Nem. 3:16). În cursul perioadei heleniste, numele ei se scria Beth-Sura. Era un important oraș de frontieră, în direcția Idumeii. În apropiere de Bet-Țur, Iuda, Macabeul, a obținut o importantă victorie asupra generalului sirian Lysias (I Mac. 4:29; II Mac. 11:5; 13:19, 22). Mai târziu, el a fortificat localitatea (I Mac. 4:61; 6:7, 26, 31). Lipsa de alimente a determinat garnizoana să predea sirienilor Bet-Țurul (49, 50). Baachides i-a consolidat fortificațiile (9:52), dar Simon Macabeul recucerește orașul (v. 33). Numele ac. oraș se regăsește în acela al ruinelor de la Beit Sur, la vreo 6 km spre N de Hebron, dar amplasamentul cetății antice era pe actualul Khirbet et-Tabeika.

BETUEL, BETHUEL. Sens pos.: *locuința lui Dumnezeu*.

1. Fiul lui Nahor și al Milcăi. Tatăl lui Laban și al Rebecăi și nepotul lui Avraam (Gen. 22:20, 22, 23; 24:15, 29; 25:20; 28:2, 5).

2. Cetate din ținutul sem. lui Simeon (I Cr. 4:30), numită Betul în Ios. 19:4. David i-a trimis o parte din prada luată înapoi de la amaleciți (I Sam. 30:27); în ac. text, cetatea se numește Betel, formă alterată a numelui ei, foarte

sugestivă pt. urechea unui evreu. Se pare că este una și aceeași localitate cu Chesil (Kesil) din Ios. 15:30.

BEȚALEEL, BETSALEEL, BESSALEL - *la umbră, adică sub ocrotirea lui Dumnezeu*.

1. Un bărbat din sem. lui Iuda, din fam. lui Hebron, din casa lui Caleb; nepot al lui Hur (I Cr. 2:20). Artist în meserie, om de o iscusință aparte, ridicat de Dumnezeu și însărcinat să lucreze în aur, argint, aramă, pietre prețioase, să facă sculpturi în lemn pt. decorarea Cortului. Pt. îndeplinirea acestei misiuni care cerea o capacitate deosebită, Domnul l-a umplut cu Duhul Lui și i-a dat înțelepciune și pricepere (Ex. 31:1-11; 35:30-35).

2. Un fiu al lui Pahat-Moab. Ezra l-a înduplecat să renunțe la femeia străină pe care și-o luase de nevastă (Ezra 10:30).

BEȚER, BETSER, BESSER.

1. Un urmaș al lui Așer. Fiul lui Țofah (I Cr. 7:37).

2. Cetate din terit. atribuit lui Ruben; cedată leviților, a devenit apoi una din cetățile de scăpare (Dt. 4:43; Ios. 20:8; 21:36). Mai târziu, va ajunge în mâna moabiților. Meșă, împ. Moabului, o fortifică (Piatra lui Moab, 27) (v. *Piatra lui Moab*). Identif. plauz.: Umm el-'Amad, la 9 km spre E de Heşbon (Hechbôn) și la 15 km NE de Madaba.

3. Cetate din Galaad, Galaad având, desigur, un sens mai larg (I Mac. 5:26, 36). Ar putea fi același Bețer care a aparținut rubeniților (Ios. 20:8).

4. V. *Beor*.

BEȚIE, BEAT, BEȚIV - în ebr. *chikkaron, chaKhar* = *a se îmbăta*; în gr. *methê, oino-phlugia*. Stare de ebrietate provocată prin consum exagerat de băuturi alcoolice. Persoana aflată sub influența lor poate fi veselă (Ier. 51:39) sau să se bâlbâie, să rostească vorbe neînțelese (cf. I Sam. 1:13; F.A. 2:15), dacă nu chiar să devină violentă și grosolană (Pv. 23:29). Cel băut poate deveni uneori inconștient (Gen. 9:21). Regele beat uită legea și calcă drepturile celui nenorocit (Pv. 31:4-5), iar omul de rând nu mai ia seama la lucrarea mâinilor lui Dumnezeu (Is. 5:12). Beția este asociată practicilor idolatre (Am. 2:8). Cei ce consumă băuturi alcoolice devin niște oameni desfrânați (Os. 4:11). Biblia condamnă această formă de necumpătare care poate fi sancționată, în unele cazuri, prin pedeapsa cu

moartea (Dt. 21:20). În Pv. 20:1, vinul este comparat cu un batjocoritor care înșală pe omul nechibzuit.

În V.T., preoților și nazireilor nu le era îngăduit să consume alcool (Lv. 10:9; Num. 6:3 și urm.; Ez. 44:21). În N.T., Isus condamnă beția (Lc. 21:34), iar ap. Pavel pune deseori în gardă pe credincioși în privința aceasta; de ex. în Ef. 5:18, el sfătuiește pe creștini să nu se îmbete, ci să fie plini de Duh. În I Cor. 5:11, el poruncește creștinilor să nu aibă nici un fel de legături cu oamenii care, măcar că își zic „frați”, sunt bețivi. Dar ac. oameni pot fi mântuiți în Numele lui Isus Cristos (I Cor. 6:10, 11). La figurat, beția descrie starea omului păcătos (I Tes. 5:7): în pilda robului rău, îl găsim pe acesta bând și îmbătându-se cu beției (Mt. 24:49). Beția simbolizează, de asemenea, confuzia intelectuală sau spirituală (Iov 12:25; Is. 19:14; Ier. 23:9), deruta și disperarea în caz de nenorocire (Ier. 13:13; Ez. 23:33). Cuvântul acesta se mai aplică stării unei națiuni lovite de judecata lui Dumnezeu: în Is. 29:9, Ierusalimul se clatină sub influența unui duh de amețală (a se vedea și Is. 51:21; 63:6). În Is. 34:5, 7, sabia lui Dumnezeu, care s-a îmbătat în ceruri, se pogoară spre a vărsa sânge în țara Edomului (v. *Băutură amețitoare*).

BEVAI. V. *Bebai*.

BEZATA. V. *Betesda*.

BEZEC, BEZEK, BEZEQ - *fulger*.

1. Reședința lui Adoni-Bezec. Aici se aflau numeroși canaaniti și fereziți (Jud. 1:4, 5). Amplasament incert. Ar putea fi Khirbet Bezqa, lângă Ghezer.

2. Locul unde a trecut Saul în revistă trupele lui Iuda și Israel înainte de a trimite ajutor lui Iabes din Galaad (I Sam. 11:8). Identif.: Khirbet Hzig, la V de Iordan și la SV de Iabes din Galaad.

BIBLIA - din gr. *Biblia*, plural neutru care înseamnă *cărțile*; cuv. *Biblia* trece în latina ecleziastică și devine, în ac. limbă, un fem. sg., de unde și numele românesc *Biblie*. Se crede că Ioan Chrysostom (Ioan Gură de Aur), patriarh de Constantinopol (398-404 d.Cr.), a fost primul care a întrebuintat cuv. gr. *Biblia* pt. a indica scrierile sacre. Lipsa unui adj. calificativ alături de subst. *Biblie* care înseamnă *cărțile* dovedește că cei ce-l foloseau considerau ac. scrieri: a. Ca formând ele singure un *ansamblu*,

un tot, o bibliotecă. b. Ca fiind superioare tuturor celorlalte opere literare. Scrieri fără egal, ele sunt cărțile *prin excelență*. Etim. cuv. *Scriptură*, atât la sg., cât și la plural, conduce la aceeași constatare, cu atât mai izbitor, căci ac. termen apare frecvent în N.T. cu sensul implicit al cuv. gr. *Biblia* (Mt. 21:42; F.A. 8:32). De altă parte, pluralul neutru al ac. ultim cuv. cu sensul de *colecție, colectivitate*, marchează faptul deosebit de important că Biblia nu este numai o carte, ci *un mare număr de cărți*. În același timp, folosirea la singular a cuv. *Scriptură* și chiar a cuv. *Biblie* subliniază faptul că marele număr al autorilor săi, deși atât de diferiți între ei, constituie o unitate minunată, perfectă și pun în evidență existența unui Ghid inteligent care i-a călăuzit și care nu a încetat să-și facă simțită prezența în cursul celor peste o mie de ani cât a durat redactarea Bibliei.

Apologetica, ramură a teologiei, este știința care examinează cauzele pe baza cărora are Biblia autoritate supremă, putere de lege, se bucură de toată considerația și servește ca model perfect. Cuv. *apologetica* în sensul pe care îl are în gr. este adesea rău înțeles. Când George III, regele Angliei, a aflat că episcopul Watson a publicat o „Apologie a Bibliei”, a declarat cu asprime că nu știuse până atunci că Biblia ar fi avut nevoie de o apologie. Însă episcopul întrebuintează ac. cuv. în sensul gr. de „*apărare*”, căci știința apologetilor (sau apologetilor) apără Biblia.

Critica biblică este o altă ramură a teologiei, cuprinzând înalta și joasa critică. *Înalta critică* studiază originea diferitelor cărți ale Bibliei, le descrie, caută să rezolve problemele referitoare la autor, contextul istoric al redactării, scopul cărții. *Joasa critică*, sau studierea minuțioasă a textelor, caută, cu ajutorul unor manuscrise vechi și al unor diverse versiuni, să dea textului biblic maximum de precizie și justete.

Hermeneutica (din cuv. gr. *hermeneutike, hermeneuein* = a interpreta) se ocupă cu principiile de interpretare a Scripturii, în timp ce *exegeza* le aplică. Apoi, conținutul Bibliei este ordonat metodic și se constată că el prezintă interes pt. geografie, istorie, științele naturii, filozofie, morală, adică vizează toate domeniile gândirii omenești.

Teologia biblică studiază dezvoltarea istorică a doctrinelor Bibliei.

Dogmatica sau *teologia sistematică* încearcă să coordoneze doctrinele biblice după sistemul teologic al Scripturilor, să expună raporturile lor reciproce și relațiile cu alte dogme, să le definească cu precizie evidențiind caracterul lor unic și superior, divin, față de oricare alte doctrine.

Biblia este alcătuită din Vechiul și Noul Testament, altfel spus ea include *Vechiul* și *Noul Legământ*. V.T. a fost scris în ebr., cu excepția câtorva pasaje redactate în aramaică. N.T. a fost scris în grecește.

Referitor la diversele cărți ale Vechiului sau Noul Testament, consultați rubricile care poartă numele cărților respective. Pt. diferitele versiuni ale Scripturilor, vedeți art.: *Pentateuhul samaritean, Septuaginta, Versiuni ale Bibliei*.

La origine, cărțile Bibliei nu aveau capitole și versete. Împărțirea actuală pe capitole se datorează, după toate probabilitățile, cardinalului Hugo, un spaniol, sau arhiepiscopului Langton, un englez; amândoi au trăit în sec. XIII. Masoreții (rabini și învățați iudei din sec. IX d.Cr.) au împărțit V.T. în versete. Actuala divizare a N.T. se datorează lui Robert Estienne care o introduce în Noile Testamente gr. și latin pe care le publică la Geneva în anul 1551. Versiunea engleză a N.T., tipărită la Geneva în anul 1557, prezenta același sistem de împărțire. Actuala divizare în capitole și versete a fost aplicată, pt. prima dată întregii Bibliei, în ediția Vulgata pe care Estienne (Stephens) o scoate la Geneva în anul 1560 (v. N.T.). Totuși, actualul sistem de împărțire nu este pe deplin satisfăcător. De ex., cap. 1 al Genezei ar fi trebuit să includă și primele 3 versete ale cap. 2. Is. 53 ar fi trebuit să înceapă cu v. 13 al cap. precedent, iar Ioan 7 să se termine cu v. 1 din cap. 8. Versetele sunt absolut necesare pt. aflarea textelor paralele, însă ar trebui să fie ignorate când se urmărește firul unei argumentații sau al unei relatări. Până în anul 1988, Biblia a fost tradusă, integral sau parțial, în nu mai puțin de 1884 limbi și dialecte (Biblia în 303 limbi; N.T. încă în alte 670 de limbi, iar Evangheliile, pe lângă acestea, în 911 limbi). În anul 1987, au fost distribuite peste 600 de milioane de Biblie, Noi Testamente, fragmente și selecții din Sf. Scriptură. Nu este nicidecum o exagerare, vorbind despre autorii biblici, să cităm

cuvintele psalmistului care zice, în fața mesajului silențios transmis de bolta înstelată: „*fără vorbe, fără cuvinte al căror sunet să fie auzit, răsunetul lor străbate tot pământul și glasul lor merge până la marginile lumii*” (Ps. 19:3, 4) (cf. Lorstch, *Histoire de la Bible en France*). A se vedea art. *Canon, Inspirație, Pentateuh, Apocrife*.

BIBLIA - AUTORITATEA BIBLIEI. În Biblie, cuv. ebr. *'emet* și cel gr. *alêtheia* înseamnă *adevăr* și se aplică Scripturii care este expresia gândirii adevăratului Dumnezeu (Num. 23:12; I Sam. 15:29; Ps. 108:4; 117:2; Ioan 17:17). În Biserica primară și în Bisericile Reformei, Biblia a constituit autoritatea supremă în materie de credință. În anul 1571, Mărturisirea de credință (în orașul fr. La Rochelle) declară că Biblia deține întreaga ei autoritate de la Dumnezeu, și nu din partea oamenilor. De unde provine această autoritate? a. Dumnezeu este sursa oricărei autorități. Nimic nu există mai presus de El și în afară de autoritatea Lui. Tot Universul Îi este supus. „*Domnul este Împărat în veci de veci*” (Ps. 10:16). b. Dumnezeu întrupat, Cristosul, manifestă în ac. lume *toată* autoritatea Tatălui Său. De îndată ce Și-a făcut apariția, El Îi învâța pe oameni „*ca unul care are putere, nu cum Îi învățau cărturarii*” (Mc. 1:22). El nu Se exprimă la fel ca proorocii care spuneau: „*Cuvântul Domnului mi-a vorbit astfel*” sau „*Așa vorbește Domnul*”, ci „*Adevărat, adevărat vă spun că...*” Lui I-a fost dată de Dumnezeu Tatăl toată puterea în cer și pe pământ (Mt. 28:18). Propriile Sale cuvinte, minunile pe care le-a săvârșit, mărturia dată despre El din cer de Dumnezeu Însuși și mărturia Scripturii atestă, cu prisosință, investitura Sa divină (Ioan 5:24, 31, 36, 37, 39).

Autoritatea Scripturii. Biblia are aceeași autoritate ca și Cristos Însuși. Autoritatea Scripturii provine din însăși natura ei. Dumnezeu a inspirat toată Scriptura (v. *Inspirație*), deci ea este îmbrăcată cu autoritatea Lui.

Autoritatea Scripturii în Israel. Cărțile Legii, descoperirea (revelația) voii lui Dumnezeu, erau însăși temelia legământului (Ex. 24:7). Preoții și leviții aveau datoria *să învețe* Legea și să-și întemeieze orice hotărâre pe cuvintele ei (Dt. 17:9-11; 24:8). Autoritatea Cărții Sfinte se răsfrângea asupra tuturor celor ce tremurau

la auzul cuvintelor Dumnezeuului lui Israel (II Cr. 34:19; Ezra 9:4; Nem. 8:9 etc.).

Isus Cristos Se înclină înaintea autorității Scripturii. Domnul Isus era preocupat să împlinească Scripturile în cele mai mici detalii (Mt. 26:54; Lc. 24:44); El dădea Vrajmașului un răspuns invariabil: „*Este scris*” (Mt. 4:4-10) și căuta să pună, de fiecare dată, în fața potrivnicilor Lui, textul sacru: „*Oare n-ați citit...? Oare nu vă rătăciți voi din pricină că nu pricepeți nici Scripturile, nici puterea lui Dumnezeu?*” (Mt. 12:3; Mc. 12:24), să rostească pe Golgota tocmai cuvintele profetice aflate pe punctul de a-și găsi împlinirea (Ioan 19:28-30), să-și sprijinească toată învățătura dată apostolilor, chiar și după înviere, pe fiecare parte componentă a Canonului ebr. (Lc. 24:27, 44, 46), să anunțe că judecata de apoi se va desfășura pe baza Scripturilor (Ioan 5:45-47; cf. Rom. 2:12). Autoritatea Cuvântului scris este întărită de întreaga autoritate a Cuvântului întrupat.

Autoritatea Scripturii în cadrul Bisericii primare. Autorii Noului Testament „consideră cuvintele V.T. ca fiind cuvintele lui Dumnezeu. El Însuși le vorbește prin tot ce este «scris». Și ap. Pavel, subliniind autoritatea sa apostolică, vorbește „*înaintea lui Dumnezeu, în Cristos*” (cf. II Cor. 10:11; I Tes. 2:13; II Tes. 2:15; 3:14).

Efecte ale autorității Scripturii: a. *Eliberarea.* „Numai Scriptura și toată Scriptura” a eliberat pe credincioși de orice uzurpare, superstiții și secătuire de care au avut parte secole în șir. b. *Unitatea.* Autoritatea Scripturii asigură unitatea spirituală a tuturor celor ce i se supun de bună voie. c. *Autoritatea.* Credinciosul supus autorității Scripturii este el însuși investit cu o parte din această autoritate.

Termeni înrudiți: a. *Ineranța Bibliei* (infailibilitate). În manuscrisele autografe, Scriptura, în totalitatea ei, este inerantă, adică adevărată, scutită de orice falsitate, fraudă sau înșelătorie (*Declarația de la Chicago*, pct. 12). b. *Credibilitatea Bibliei.* Dacă, drept urmare a inspirației sale divine, Sf. Scriptură este infailibilă, adică nu poate greși și nu ne poate induce în eroare, ea este *adevărată și vrednică de încredere* în toate problemele pe care le abordează (*Declarația de la Chicago*, pct. 11).

c. *Inspirația Bibliei* este influența supranaturală exercitată de Duhul Sfânt asupra oamenilor aleși de Dumnezeu pt. a redacta un text fiabil și care să aibă autoritate. d. *Interpretarea Bibliei.* Hermeneutica (arta de a interpreta Biblia) are ca scop să-l ajute pe cititor să înțeleagă sensul Cuvântului lui Dumnezeu. Exegeții trebuie să țină seama de genul literar, de epoca redactării, de situația geografică și de condiția (socială, culturală etc.) oamenilor (bărbați și femei) din timpurile biblice. e. *Critica Bibliei.* Critica biblică urmărește să reconstituie textele originale cu ajutorul unor metode științifice aplicate tuturor scrierilor antice. Ea se mai ocupă de identificarea surselor care au stat la baza întocmirii unor documente, de datarea textelor și stabilirea identității autorilor. Adeseori critica biblică a fost acuzată de subminarea autorității Bibliei. Sub ac. raport, trebuie să facem distincție între „Înalta Critică” și „Critica Joasă” sau critica literară și critica textuală. Critica textuală caută să restituie textul original pornind de la copiile păstrate și care pot prezenta anumite imperfecțiuni. Ea încearcă să reconstituie originalul descălcind, cu multă grijă, mărturiile furnizate de *variante* sau diferite lecții, atunci și acolo unde manuscrisele care ni s-au păstrat se află într-un dezacord, aparent sau real. „Înalta Critică” pune în discuție data redactării, autenticitatea și integritatea cărților biblice pe baza unor argumente adesea subiective (stil, vocabular, teme, structură, concepțiile teologice ale autorului, eventuale surse etc.).

Critica formistă și tradițională caută să determine „preistoria” orală a textelor. Ea le clasifică în diferite specii literare și ia în calcul diferitele condiții de viață ale oamenilor Bibliei. *Critica redacțională* studiază aportul specific al unui autor adus cărții biblice pe care a scris-o, deci contribuția sa personală față de ansamblul documentelor de care a putut dispune, precum și diferitele etape și condiții ale redactării textului.

„Înalta Critică” s-a angajat, de peste o sută de ani, pe o cale foarte primejdioasă, mai degrabă negativistă: mergând pe urmele Școlii din Tübingen (Germania), unii cercetători s-au sprijinit pe criteriile menționate mai sus pt. a nega autenticitatea, unitatea sau chiar integritatea unora dintre cărțile biblice. Pt. unii autori critici, Pentateuhul nu ar fi decât o operă compozită, heteroclită, a cărei redactare

finală ar fi avut loc după exilul babilonian; nici un psalm nu ar fi opera lui David, nici o evanghelie nu ar fi fost scrisă de un contemporan al lui Isus, nici o epistolă nu ar aparține integral lui Pavel... Într-o asemenea situație, ce mai rămâne din autoritatea Cuvântului lui Dumnezeu? Critica actuală s-a distanțat de aceste teorii extremiste, dar ea rămâne încă în mare parte tributară spiritului care le-a inspirat.

Specialiștii biblici evanghelici ai ultimelor decenii au arătat că autoritatea Bibliei nu se sprijină numai pe un demers al credinței, dar că ea se acordă, de asemenea, cu o serie de argumente științifice cu mult mai solide decât acelea ale criticii negativiste.

BICHELAM. V. *Bişlam*.

BICI, NUIA, VARGĂ. Instrument de pedeapsă sau de tortură (supliciu) prevăzut la un capăt cu niște curele de piele terminate cu niște cârlige de metal (Evr. 11:36). Legea lui Moise permitea lovirea pe spinare a vinovatului întins pe pământ (Dt. 25:2, 3). Probabil că Roboam face aluzie la o pedeapsă mai aspră deja aplicată înainte de epoca sa (I Împ. 12:11, 14). Antiochus Epiphanes a recurs zadarnic la supliciul prin biciuire pt. a-i determina pe iudei să mănânce carne de porc. Acești eroi au preferat să moară în timpul chinurilor decât să încalce cuvintele Legii lui Moise (II Mac. 6:18-31; 7:1-42). Niște dispoziții legale tardive prescriau lovituri sau biciuirea (flagelarea) pt. unele infracțiuni cu caracter religios: a. Violarea unor ordonanțe ceremoniale (cu privire la care Legea mozaică nu specifica sancțiunea). b. Nesupunerea la ordinele date de Sinedriu (Sanhedrin). c. Ereziile. *Instrumentele* folosite erau nuielele (II Cor. 11:25) sau un bici alcătuit dintr-o curea de piele de vițel și două curele din piele de măgar. Numărul de lovituri varia între una și treizeci și nouă; se evita lovitura a patruzecă pt. a nu se depăși prevederile Legii mozaice (Dt. 25:2, 3). În sinagogă, pedeapsa era aplicată de *Hazzan* (gardian), însă unii vinovați erau bătuiți chiar înaintea sinedriului (F.A. 5:40). *Bicele romane* erau confecționate din ștreanguri sau din curele de piele care se terminau cu niște bile de plumb, de aramă sau cu vârfuri de oase ascuțite spre a spori astfel grozăvia acestui supliciu menit să pedepsească un vinovat sau să smulgă mărturisiri. Biciul fără

plumbi, alcătuit din curele mai subțiri, despica mai lesne pielea și constituia o unealtă de tortură mai rafinată. Numărul loviturilor aplicate era limitat numai de oboseala călăului. *Legea Porcia* și *Legea Valeria* interziceau flagelarea cetățenilor romani (Tit-Liviu 10:9); era permis însă să fie bătut cel care, deși liber, nu avea calitatea de cetățean roman. Sclavii puteau fi biciuiți la discreția stăpânilor lor. Unii guvernatori cinici au poruncit să fie flagelați și oameni liberi, originari din provincii romane, precum și anumiți cetățeni romani (Răzb. 2:14:9). Criminalii pasibili de crucificare erau flagelați înainte de a suferi pedeapsa capitală (Tit-Liviu 33:36). Și Isus Cristos a fost biciuit de călăii Lui (Mt. 27:26).

Înainte de revolta evreiască și după asediul Ierusalimului, romanii au aplicat ac. supliciu multor iudei (Răzb. 5:11:1). Victima, dezbrăcată până la jumătate, cu mâinile legate la spate, era apoi atârnată de o proptea sau de un stâlp, într-o poziție încovoiată care făcea să se întindă la maximum pielea și mușchii. Martirii creștini din Smirna (pe la anul 155 d.Cr.) au avut vinele deschise prin loviturile biceilor cu curele, mușchii și tendoanele deșirate, iar măruntaiele dezgolate (Eusebiu, *Ist. Ecl.* 4:15).

Bice romane

BICRI, BIKRI - *cel tânăr*. Tatăl răzvrătitului Șeba (II Sam. 20:1).

BIDCAR, BIDKAR, BIDQAR. Ofiţer sub domnia lui Iehu (II Împ. 9:25).

BIGTA, BIGHTA. Un şambelan care servea în prezenţa lui Xerxes (Est. 1:10).

BIGTAN, BIGHTAN, BIGHTANA - în persană şi în sanscrită *Bagadâna* = *un dar pt. o persoană norocoasă*. Şambelan, păzitor al intrării palatului lui Ahaşveroş. A uneltit contra împ. (Est. 2:21; 6:2).

BIGVAI, BIGWAI.

1. O căpetenie a repatriaţilor întorşi din Babilon odată cu Zorobabel (Ezra 2:2).

2. Fondatorul unei fam. din sânul căreia cca 2 000 de persoane s-au înapoiat din Babilon cu Zorobabel (Est. 2:14; Nem. 7:19) şi alte peste şaptezeci cu Ezra (8:14).

BIJUTERIE. Cuv. *bijuterie* traduce patru termeni ebr.: a. *Segulah*, defineşte o comoară, o bogăţie (Malh. 3:17). Adesea este folosit cu sens figurativ (Israel - proprietatea lui Dumnezeu: Ex. 19:5; Ps. 135:4). b. *Kelî* se aplică, între altele, obiectelor de aur şi argint (Gen. 24:53; Ex. 3:22; 11:2; 12:35; Num. 31:50, 51) şi, în linii generale, podoabelor femeieşti, gătelilor (Is. 61:10; Ez. 16:39). c. *Helyâh* se foloseşte pt. garnituri şi mici bijuterii de aur, argint sau alte metale preţioase: brăţări (Gen. 24:22, 30, 47; Ez. 16:11), inelele sau verigile pt. glezne (Is. 3:18, 20), coliere (Gen. 41:42; cf. Lc. 15:8), diademe (în Zah. 9:16, pop. lui Dumnezeu este comparat cu pietrele scânteietoare ale unei diademe), verigi pt. nas (Gen. 24:22; Is. 3:21), inele (Gen. 41:42; Est. 3:10), cercei. d. *Nezem* indică inelul pt. nas (Jud. 8:24-26; Pv. 11:22; 25:12), cerceii (Gen. 35:4; Ex. 32:2, 3; Ez. 16:12). Bijuteriile, apreciate deopotrivă de bărbaţi şi de femei (Ex. 11:2; Is. 3:18-21), aveau diferite forme. Erau date sub formă de cadou (Gen. 24:22, 53), împodobeau veşmintele preoţeşti (Ex. 28:17-27), făceau parte din ceremonial (Dan. 5:7, 16, 29). În războaie, bijuteriile constituiau o parte însemnată a prăzilor (II Cr. 20:25). Înainte de apariţia monedelor, bijuteriile erau semnul cel mai grăitor al bogăţiei cuiva; uneori slujeau ca simbol al adevăratelor valori (Iov 28:16; Pv. 3:15; Ap. 21:11).

BILĂ, FIERE. Lichid vâscos, cu gust amar, secretat de ficat (Iov 16:13; 20:25). Sentimentele de animozitate şi răutate sunt cali-

ficat drept „*fiere amară*” (F.A. 8:23). Referitor la menţiunea fierii în Ps. 69:21 şi Mt. 27:34, v. *Pelin*.

BILDAD. Un bărbat provenit din Şuah şi unul dintre prietenii lui Iov (Iov 2:11). El a ţinut trei cuvântări în auzul patriarhului (8; 18; 25).

BILEAM. Cetate a lui Manase, la V de Iordan, atribuită leviţilor din fam. lui Chehat (I Cr. 6:70) (v. *Ibleam*). Identif.: Bel'ameh, la 20 km NE de Samaria.

BILEHAN. V. *Bilhan*.

BILGA - *cel vesel*.

1. Urmaş al lui Aaron. În timpul lui David, fam. sa, devenită patriarhală, a constituit a XV-a clasă sacerdotală (ceată preoţească) (I Cr. 24:1, 6, 14).

2. O căpetenie a preoţilor, reprezentând poate fam. preoţească ce avea ac. nume; ac. bărbat revine din Babilon cu Zorobabel (Nem. 12:5, 7). În generaţia următoare, o fam. preoţească purta ac. nume (v. 18) (v. *Bilgai*).

BILGAI - *cel vesel*. Unul din preoţii care şi-au pus pecetea pe legământul Domnului, în timpul lui Neemia, desigur în calitate de reprezentant al unei case patriarhale (Nem. 10:8) (cf. numele analog *Bilga*).

BILHA, BILA.

1. Roaba Rabelei, devenită, la dorinţa acesteia, una dintre nevestele lui Iacov. A fost mama lui Dan şi a lui Neftali (Gen. 30:1-8; I Cr. 7:13). Săvârşeşte un păcat odios cu Ruben (Gen. 35:22; 49:4).

2. Cetate a sem. lui Simeon (I Cr. 4:29) (v. *Baala*).

BILHAN, BILEHAN.

1. Un horit. Fiul lui Ezer (Gen. 36:27).

2. Un urmaş al lui Beniamin, din fam. lui Iediael, strămoş al mai multor case patriarhale (I Cr. 7:10).

BILSCHAN. V. *Bilşan*.

BILSHAN. V. *Bilşan*.

BILŞAN, BILSCHAN, BILSHAN. Una dintre cele 12 căpetenii care au revenit din Babilon cu Zorobabel (Ezra 2:2; Nem. 7:7).

BIMAL, BIMHAL. Un urmaș al lui Așer, din fam. lui Beria, din casa lui Iaflet (I Cr. 7:33).

BINE. În V.T., cuv. *bine* traduce doi termeni ebr. care sunt folosiți de peste 600 de ori: a. *Yatabh*, care înseamnă *a fi bun, a face binele, a fi mulțumit, a plăcea*. Dumnezeu i-a spus lui Cain să facă bine pt. a stăpâni păcatul (Gen. 4:7). Cuv. *bine* este inclus în expresiile ebr. redade prin: *a face binele* (Ex. 1:20), *a cânta bine dintr-un instrument* (I Sam. 16:17), *a se împodobi* (II Împ. 9:30), *a face o anchetă serioasă* (Dt. 17:4). b. *Tobh* definește persoane, obiecte, cuvinte care dau naștere unor senzații plăcute sau unor bucurii deosebite (Gen. 1:4; 34:18; Jud. 18:20; Est. 1:11; Pv. 15:13). Domnul este bunătatea unită cu binele (II Cr. 5:13; Ps. 117; 118:1).

În N.T., *bine* este folosit îndeosebi în expresii ca: *a face binele* și redă patru cuv. gr. diferite: *agathon*, *agathopoieô*, *kalon* și *kalo-poieô* (Mc. 3:4; Lc. 6:9, 33, 35; Rom. 6:13, 18 și urm.; II Tes. 3:13; I Pet. 2:14, 15, 20; 3:6, 17; 4:19; III Ioan 11). Binele este un privilegiu divin: Dumnezeu este singurul bun și singurul bine (Mt. 9:17; Mc. 10:18; Lc. 18:19) (v. *Bunătate; Bun*).

BINEA, BINHA. Fiu al lui Moșa. Urmaș al lui Ionatan, fiul lui Saul (I Cr. 8:37; 9:43).

BINECUVÂNTA. Ac. verb are, în Biblie, trei semnificații principale: a. *A acorda favoarea divină unei persoane, unei viețuitoare, unei zile* (Gen. 9:1-7; 1:22; 2:3). b. *A adora pe Dumnezeu pt. bunătatea Sa, a-I aduce mulțumiri, a-L lăuda* (Ps. 103:1; Mt. 26:26; Mc. 14:22; cf. Lc. 22:19 și I Cor. 11:24). c. *A invoca favoarea divină asupra unei persoane* (Gen. 27:4, 27-29; I Cr. 16:2; Ps. 129:8). A binecuvânta implică și ideea de a saluta pe cineva și a-i ura: „*Pacea să fie cu tine!*”, o formă de salut foarte obișnuită la evrei (I Sam. 25:5, 6, 14; II Împ. 4:29).

BINECUVÂNTARE. Cuv. rom. *binecuv.* provine, etimologic, din verbul *benedicere* care înseamnă *a zice de bine despre cineva, a lăuda pe cineva*.

În V.T. Cuv. ebr. *berekh* - *a binecuvânta* și *berakhah* = *binecuv.* definesc: a. Un har, o favoare acordată de Dumnezeu (Dt. 11:26; Pv. 10:22). Dumnezeu binecuvintează omul (Gen. 1:28; 22:17; 26:3-5, 24), copleșește pe omul credincios cu bunuri materiale și spirituale,

de ex.: o viață lungă, urmași, pace și prosperitate (Pv. 28:20; cf. Evr. 6:7; 12:17). Dumnezeu binecuvintează lucrarea mâinilor omenești, acțiunile întreprinse de om (Dt. 2:7; 14:29; 15:10; 28:8-12). El binecuvintează națiuni care devin, la rândul lor, o pricină de binecuv. pt. altele (Is. 19:24). b. Omul își poate exprima dorința ca Dumnezeu să binecuvinteze, adică să acționeze cu bunăvoință față de o anumită persoană (Gen. 27:27-30, 36; 48:13-20; Lv. 9:22; Dt. 33:1; Ps. 134:3). Când o binecuv. este dată altei persoane sub călăuzirea Duhului lui Dumnezeu, ea are un caracter profetic (cf. binecuv. lui Moise și a lui Iacov, Gen. 49:1-28; Dt. 33:1-29). Binecuv. rostită la masă este, pe de o parte, o cerere adresată lui Dumnezeu ca El să binecuvinteze mâncarea, iar pe de alta expresia recunoștinței noastre pt. ac. bunuri (Ps. 116:13 cf. Mt. 26:26). c. Binecuv. redă bucuria celui ce vede succesul sau fericirea altuia (I Sam. 26:25; Lc. 1:42; Rom. 1:25; II Cor. 1:3; 11:31; Ef. 1:3). Așa a fost în cazul Rebecăi, aflată pe punctul de a pleca să-și întemeieze o fam., când rudele ei au binecuvântat-o (Gen. 24:60). În viața curentă, oamenii se binecuvintează reciproc sau se salută printr-o formulă de binecuv. (Gen. 47:7-10; I Sam. 15:13; II Sam. 13:25; 19:40; II Împ. 4:29; 10:15; Pv. 27:14; cf. Lc. 24:50-51). Binecuv. indică uneori și un cadou (Gen. 33:11; Ios. 15:19; Jud. 1:15; I Sam. 25:27; 30:26; II Împ. 5:15), un tratat de pace (II Împ. 18:31), un semn de respect față de împ. (I Împ. 1:47; 8:66), expresia recunoștinței unui sărac față de binefăcătorul lui (Rut 2:19-20) a copiilor față de părinții lor (Pv. 30:11) și a unui pop. față de eroii săi (Jud. 5:24; Nem. 11:2). Ghicitorii pretindeau că ei sunt în stare, nu numai să blesteme, dar să și binecuvinteze pe cineva (Num. 22:6).

În general, capul fam., împ. sau leviții erau aceia care rosteau cuvinte de binecuvântare, de ex. binecuv. aaronică: „*Domnul să te binecuvinteze și să te păzească! Domnul să facă să lumineze Fața Lui peste tine, și să Se îndure de tine! Domnul să-și înalțe Fața peste tine, și să-și dea pacea!*” (Num. 6:24-26; a se mai vedea: Gen. 27:27-29; Lv. 9:23; Dt. 10:8; I Sam. 2:20; I Împ. 8:14, 54-55; Ps. 21:3-6 etc.). *Paharul binecuvântării* este una din cele patru cupe cu vin care circulau de la unul la altul în timpul sărbătorii Paștelor la evrei. El a trecut în limbajul specific Mesei Domnului (I Cor. 10:16).

În N.T. a. Termenul gr. *eulogia* = *binecuvântare* indică darurile materiale și spirituale procurate omului de Isus Cristos (Mc. 6:31-44; 10:16). El se aplică și Evangheliei, care este considerată o binecuv. (Rom 15:29; Ef. 1:3). b. Cuv. gr. *makarios* = *binecuvântat*, *fericit* are o semnificație profund spirituală și se întâlnește în beatitudinile (fericirile) pronunțate de Isus Cristos: „*Ferice de...*” (sau *binecuvântat...*) (Mt. 5:3-11), în binecuv. rostită de Elisaveta către Maria (Lc. 1:45), în formula folosită de ap. Iacov: „*Ferice de cel ce rabdă ispita...*” (Iac. 1:12). c. *Eulogetos* = *binecuvântat* se aplică numai lui Dumnezeu și lui Isus Cristos: „*Dumnezeu... este binecuvântat în veci*” (Rom. 1:25; 9:5; Mt. 21:9; Mc. 14:61; Lc. 1:68; 13:35; II Cor. 1:3; Ef. 1:3; I Pet. 1:3).

BINHA. V. *Binea*.

BINUI. V. *Bani, Bavaî*.

BIR, TRIBUT, IMPOZIT. Pe vremea Judecătorilor nu exista nici armată, nici curte regală. Zeciuiele și alte daruri (ofrande) serveau la întreținerea Cortului și a preoților. Leviții se foloseau de pământurile puse la dispoziția lor.

În timpul monarhiei, resursele statului proveneau din: a. *Impozite în natură* (I Împ. 4:7-28; cf. Am. 7:1). b. *Daruri speciale* oferite cu prilejul venirii la putere a unui rege (I Sam. 10:27), sau în timp de război (16:20; 17:18). c. *Biruri provenite de la pop. supuse* (II Sam. 8:6, 14; I Împ. 10:15; II Împ. 3:4; Jud. 1:28, 30) și *corvezi* (I Împ. 9:20, 21). Când israeliții au fost supuși unui suveran străin, ei trebuiau să plătească un tribut acestuia și, în același timp, să subvenționeze întreținerea propriilor lor autorități. d. *Impozite asupra unor activități comerciale* (I Împ. 10:15). David nu a perceput nici un fel de impozite de la populație. El a repartizat pe bărbații în stare să poarte armele în 12 divizii a câte 24 000 de oameni. Fiecare dintre acestea era datoare să facă serviciu o lună pe an (I Cr. 27:1). Solomon a fost acela care a pretins impozite din partea poporului (I Împ. 12:4), fapt care a condus la dezbinarea împărăției. Scutirea de impozite constituia o recompensă (I Sam. 17:25; Ant. 17:2:1).

În epoca persană, Darius Hystaspe a obligat satrapii fiecărei provincii să plătească o anumită sumă către vistieria regală (Herod. 3:89). Poporul trebuia să întrețină toată casa

guvernatorului. Iuda furniza, în fiecare zi, alimente și 40 de sicli de argint (Nem. 5:14, 15; Ezra 4:13, 20). Preoții, leviții și slujitorii Templului (netinienii) erau scutiți de aceste taxe, în timp ce numeroși israeliți, pt. a le putea achita, au fost nevoiți să-și pună zălog ogoarele și viile (Nem. 5:4; 9:37).

În epoca helenistică, suveranii egipteni și sirieni au supus pe iudei la niște taxe enorme și au luat chiar o parte din zeciuiele aduse pt. Templul din Ierusalim (Ant. 12:3:3; 12:4:1-5; I Mac. 10:29-31; 11:34, 35; 13:37, 39).

În anul 63 î.Cr., romanii au impus iudeilor un tribut pe care l-au ridicat în scurt timp la peste 10 000 de talanți (Ant. 14:4:4, 5). Iulius Cezar l-a sporit (10:5, 6). Irod cel Mare a pretins, în plus, și merinde (15:9:1; 17:8:4). În timpul procuratorilor, perceperea impozitelor se făcea prin intermediul unor arendași (v. *Vameș*). Iudeii datorau romanilor următoarele redevențe: a. *Impozit asupra pământului*, plătit în natură sau în argint. b. *Capitație* (Mt. 22:17), care includea, printre altele, o taxă asupra proprietății. c. *Impozite asupra exporturilor și a importurilor*, plătite în orașele maritime și la porțile localităților. Locuitorii Ierusalimului plăteau o taxă pe clădiri (Ant. 19:6:3).

După întoarcerea din robia babilonică, fiecare israelit de la vârsta de 20 de ani în sus trebuia să plătească anual o jumătate de siclu pt. *slujbele Templului* (Mt. 17:24). Perceptorii străbăteau localitățile la date stabilite, iar pt. iudeii din *diaspora* existau anumite locuri unde se puteau achita de această datorie (v. *Tribut*, 2).

BIRȘA, BIRCHA, BIRSCHA. Împ. al Gomorei, înfrânt de Chedorlaomer și aliații lui (Gen. 14:2, 8, 10).

BIRZAIT, BIRZAITH, BIRZAVTT. Urmas al lui Așer, din fam. lui Malkiel (I Cr. 7:32).

BISCHALAM. V. *Bișlam*.

BISERICĂ - în gr. *Ekklesia*, de la verbul *ek kaleô* - a chema afară din...

Întrebuințarea termenului *ekklesia*. Așa se numea, în statele grecești, adunarea cetățenilor, convocați de crainic pt. discutarea și rezolvarea problemelor de interes public (cf. *adunarea* tumultuoasă din Efes, F.A. 19:32, 41). Septuaginta traduce prin *ekklesia* cuv. ebr.

qahal care definea adunarea sau congregația lui Israel. În același sens vorbește Ștefan despre adunarea (*ekklesia*) care se afla cu Moise în pustie (F.A. 7:38). Domnul Isus folosește pt. prima dată în Mt. 16:18 cuv. *biserică*, cuvânt care va avea o întrebuințare atât de curentă în N.T. Totuși, trebuie să remarcăm că ac. termen nu definește niciodată, în N.T., o clădire sau un lăcaș de cult, așa cum este cazul în zilele noastre.

Definiție. În esența sa, Biserica este comunitatea tuturor credincioșilor Noului Legământ care, prin credință și lucrarea nașterii din nou făcută de Duhul Sfânt în inima lor, sunt legați și uniți în mod vital cu Isus Cristos. Această Biserică *spirituală* este Trupul tainic al Domnului al cărui mădular poate cineva să devină numai prin botezul Duhului; în ac. sens, Trupul lui Cristos nu poate fi observat decât cu ochii credinței (I Cor. 12:13). Biserica lui Cristos este *universală*, deoarece este alcătuită din copiii lui Dumnezeu din toate țările și din toate categoriile sociale (F.A. 2:47; 9:31) și include, de asemenea, pe toți cei răscumparați care sunt deja acasă la Domnul (Evr. 12:22-23); dacă Biserica Domnului este, într-un anumit sens, *invizibilă*, este, totodată, și *vizibilă*, expresia ei pe pământ fiind fiecare mădular viu și activ, în membrii Bisericii lumii putând să constate dragostea frățească, să observe faptele lor bune și să audă mărturia lor puternică, fidelă (Ioan 17:21; I Pet. 2:12; Fil. 2:15-19). În sfârșit, Biserica este și *locală*, căci în N.T., comunitatea creștină din fiecare localitate era considerată ca o Biserică, ceea ce ne permite să întrebuințăm și termenul *Biserice* (F.A. 8:1; 11:26; 13:1; 14:23, 27; 15:41; Rom. 16:4-5; I Cor. 7:17; I Tes. 2:14).

Relația dintre Cristos și Biserica Lui este magnific ilustrată în cuprinsul N.T. Cristos este *Capul Trupului, Căpetenia Bisericii* (I Cor. 12:12-13, 27; Ef. 5:25, 30); El este *Mirele* ei, *Logodnicul* ceresc care Se unește atât de intim cu ea încât cei doi (Cristos și Biserica) nu mai sunt doi, ci unul singur, un singur trup (II Cor. 11:2; Ef. 5:31-32). El este *Piatra unghiulară* a Templului Domnului ale cărui pietre vii sunt toți credincioșii, fiecare din ei fiind zidit pe temelia apostolilor și proorocilor (Ef. 2:19-22; I Pet. 2:4-5); în același sens trebuie interpretat pasajul din Mt. 16:18: Petru fiind primul care a mărturisit răspicat Numele Domnului ca Mântuitor, este prima piatră individuală pusă la clădirea divină (cf. F.A. 4:11-12). Cristos este

Marele Preot pus în fruntea preoției împărătești constituite din toți membrii Bisericii (I Pet. 2:5, 9-10; Evr. 9:11, 14; Ap. 1:6).

Unitatea Bisericii este un dar al lui Dumnezeu și o minune înfăptuită prin lucrarea de pe crucea Golgotei și din Ziua Cincizecimii care adună într-un singur trup pe copiii lui Dumnezeu cei risipiți (Ioan 11:52; Ef. 2:13-16; I Cor. 12:13). În felul acesta este împlinită rugăciunea lui Cristos prin care El cerea Tatălui o perfectă unitate în ce privește natura între ai Săi, unitate asemănătoare aceleia dintre Tatăl și Fiul (Ioan 17:11, 20-23). Înșeptita bază a unei asemenea unități este indicată în Ef. 4:4-6, unitate existentă numai între aceia care adoră și slujesc cele trei Persoane ale Sfintei Treimi, care au devenit mădulare ale Trupului lui Cristos prin botezul Duhului, care au aceeași credință mântuitoare și aceeași speranță vie în a doua venire a lui Cristos. Orice încercare de a clădi unitatea pe o altă bază este zadarnică. De altfel, noi nu trebuie nici *să facem* și nici *să organizăm*, prin propriile noastre eforturi, unitatea - care, cu siguranță, este o unitate spirituală - ci *s-o păstrăm* prin legătura păcii (v. 1-3). Aceasta cere eforturi permanente din partea unor oameni ca noi, și trebuie să recunoaștem că, în ac. domeniu, cu toții am păcătuit foarte mult. De aceea să nu ne jucăm cu severul avertisment din I Cor. 3:16-17.

Daruri și slujiri în sânul Bisericii. În Trupul lui Cristos, fiecare membru primește un dar al Duhului care îi permite să-și exercite funcția sa pt. binele celorlalți. O enumerare a darurilor și a slujbelor posibile ne este prezentată în I Cor. 12:7-11, 28-30; Rom. 12:4-8; Ef. 4:11. Deoarece toți membrii Bisericii lui Cristos, toate măduarele Trupului Lui sunt astfel dotate și chemate la preoție, nu există nici o ierarhie în Biserică și nici o distincție între cler și laici. Din contră, ceea ce există este o armonioasă repartizare a darurilor și slujirilor, îndeplinite în dragoste și supunere reciprocă (I Pet. 4:10-11). În Biserica-tip a N.T., *apostolii* au avut de îndeplinit o sarcină care, într-un anumit fel, a fost unică (F.A. 1:21-22; Ef. 2:20); *episcopii* (în gr. *supraveghetori*), numiți și *bătrâni* (F.A. 14:23; 15:22; 20:17, 28) aveau sarcina de a veghea asupra turmei și de a asigura propovăduirea și învățătura (I Tim. 3:1-7; 5:17); *diaconii* aveau o slujbă destinată satisfacerii, cu devotament și spirit

de sacrificiu, a nevoilor materiale (I Tim. 3:8-13; F.A. 6:2-6; cf. Rom. 16:1-2: Fivi, *diaconiță* a Bisericii din Chencrea). În sfârșit, mai existau *prooroci, evangheliști, păstori și învățători* (Ef. 4:11; F.A. 13:1-3), adică o slujbă cu adevărat pluralistă, și nu redusă la un singur om cum se poate vedea astăzi în multe locuri. Activitatea și autoritatea erau repartizate de așa manieră, încât, în cadrul sinodului de la Ierusalim, deciziile sunt luate în numele apostolilor, al bătrânilor, al fraților și, în final, al întregii Biserici, sub călăuzirea Duhului Sfânt (F.A. 15:22-23, 28).

Menirea veșnică a Bisericii. Aici pe pământ, Biserica este încă imperfectă, incompletă și disprețuită; ea nu este din lume și, asemenea Învățătorului ei, umblă pe drumul crucii (Lc. 12:32; Ioan 15:18-20; 17:14-18). Sarcina ei este de a da mărturie despre Isus Cristos și de a câștiga suflete pt. El (I Pet. 2:9-10; Fil. 2:15-16). Ea trebuie să se înmulțească fără încetare și să crească în sfințenie (Ef. 4:12-16); în curând numărul aleșilor lui Dumnezeu pe care El îl cunoaște foarte bine va fi atins (Rom. 11:25) și atunci Cristos va face să se înfățișeze, înaintea Sa, Mireasa Lui perfectă, slăvită și fără prihană (Ef. 5:27). De aceea, această Mireasă va trebui să fie răpită în ceruri ca să-L întâmpine pe Domnul ei (I Tes. 4:14-17; cf. Mt. 25:1-13), curățită și unită cu El prin nunta Mielului (Ap. 19:7-9). Așezată cu Cristos pe scaunul Lui de domnie, ea va domni împreună cu El în vecii vecilor (3:21; 22:3-5). Ferice de aceia care au fost mântuiți prin credința în Evanghelie și fac parte dintr-o asemenea Biserică (F.A. 2:47)! (V. *Bătrânii*).

BISHLAM. V. *Bişlam*.

BIŞLAM, BISCHLAM, BICHELAM, BISHLAM. Un funcționar persan care, împreună cu alți colegi ai lui, a scris o scrisoare către Artaxerxe prin care se plângea contra iudeilor care începuseră lucrări de reconstrucție la Ierusalim (Ezra 4:7).

BITHIA. V. *Bitia*.

BITHRON. V. *Betron*.

BITIA, BITHIA, BITYA - fiică - în sensul de închinătoare - a Domnului. Fiica unui faraon egiptean și nevasta lui Mered, un bărbat din Iuda (I Cr. 4:18). Numele ei arată că ea se convertise la cultul mozaic.

BITINIA, BITHYNIA. O prov. din NV Asiei Mici, mărginită la N de Marea Neagră, la S de Frigia și Galatia, la E de Pont, la V de Misia și Marea de Marmara, însă hotarele sale nu au fost mereu aceleași de-a lungul vremurilor. În epoca persană, Bitinia a devenit o satrapie. Nicomede III a transmis-o romanilor în anul 74 î.Cr. La un moment dat, Pavel și Sila au vrut să intre în Bitinia, dar Duhul Sfânt nu le-a dat voie (F.A. 16:7). Evanghelia a pătruns acolo prin alte mijloace. În prima sa epistolă, ap. Petru se adresează și creștinilor din Bitinia (I Pet. 1:1). Pliniu cel Tânăr relatează, la începutul sec. II, că creștinii Bitiniei sunt numeroși. Mai târziu, importante concilii se vor ține în două orașe ale Bitiniei, *Niceea* și *Kalkedon* (Calcedonia). Terenul deosebit de fertil favorizează viticultura. În diferite zone, în special în lanțul muntos al Olimpului care se întinde de-a lungul hotarelor sudice, pot fi întâlnite păduri de stejar, presărate cu fagi, castani și nuci.

BITUM. Un mineral constând din gudron solidificat. Se cunosc trei tipuri de bitum: a. Bitumul solid, care se scoate din interiorul pământului. b. Bitumul elastic, numit elaterită sau cauciuc mineral. c. Bitumul compact sau asfaltul, numit și bitum de Iudeea; se aseamănă cu smoala obișnuită, este mai greu ca apa, spre deosebire de celelalte două tipuri care plutesc pe suprafața apei; esență ușoară, este foarte inflamabil și arde cu flăcără roșie. Există un lac de bitum la Trinidad. Bitumul (asfaltul) se găsește într-o cantitate atât de mare în regiunea Mării Moarte, încât grecii și romanii au numit-o Lacul Asfaltit. Alte locuri bogate în asfalt sunt: Hit, pe malul Eufratului, mai sus de Babilon, etc. Cărămizile folosite la construirea Turnului Babel au fost legate cu bitum lichid (Gen. 11:3). Fugind din calea dușmanului, împărații Sodomei și Gomorei au căzut în niște fântâni de smoală (Gen. 14:10). Bitumurile provin dintr-un număr de zece transformări ale așa-numitului țiței asfaltic care are o puternică tendință de a se concentra și a da produse solide. Țițeiul, substanță de *origine organică*, provine din transformarea unor microorganisme (plancton) sau a materiilor vegetale acumulate în lagune suprasaturate cu sare și îngropate apoi în sedimente lipsite de aer.

Asfaltul Mării Moarte a fost exploatat din vremuri străvechi de iudei care îl vindeau sirienilor și egiptenilor pt. îmbălsămarea

mumiilor (ac. cuv. provine de la termenul arab sau persan *Mumia*, el însuși derivat din *Mum* care, în persană, vrea să spună *asfalt*; în arabă, aceeași rădăcină înseamnă *cadavru*) (după *La Science des Roches - Știința rocilor* - de F. Rinne, lucrare tradusă și adnotată, în fr., de Leon Bertrand, pag. 560).

BIVOL, BOUR, BOU SĂLBATIC. Contextul arată că este vorba de un animal cu două coarne (Dt. 33:17), foarte puternic (Num. 23:22; 24:8), care nu acceptă jugul (Iov 39:9-12), foarte vioi în tinerețe (Ps. 29:6). *Interpretarea plauzibilă a cuv. ebr. re'em nu bivol sălbatic*, ci mai curând *bour*. Artiștii asirieni au realizat extraordinare reprezentări ale bou-urilor (*Bos primigenius*). Tiglat-Pileser I a alungat, între anii 1115 și 1102 î.Cr., bourii în țara hitiților, la poalele Libanului. Această specie a dispărut, dar numele ei a fost dat în Siria altui animal. *Tristram* a găsit dinți de bour în grotele Libanului, dovadă că această specie a cunoscut o largă răspândire în zona respectivă.

BIZIOTIA, BIZIOTHIA, BIZYOTHYA - *disprețul Domnului*. Cetate aflată la extremitatea sudică a lui Iuda (Ios. 15:28).

BIZTA, BIZTHA, BITHA. Un șambelan de la curtea lui Ahașveroș (Est. 1:10).

BLAST, BLASTUS - *vlăstar, odraslă*. Slujbaş al palatului regal care răspundea de dormitorul lui Irod Agripa (F.A. 12:20).

BLÂNDEȚE.

1. În ebr., adj. *'anav = blând*; în gr., subst. *praytēs = blândete*; adj. *prays*. Semnificația acestor termeni neavând echivalent exact în fr., traducătorii noștri au întâmpinat dificultăți în redarea lor (ca de altfel și în rom., de ex. în fericirea din Mt. 5:5: „*Ferice de cei blânzi... blajini... umili*”, după versiunile respective). Pt. a înțelege sensul biblic a ceea ce este, în definitiv, o atitudine lăuntrică creată de harul lui Dumnezeu, trebuie să depășim ceea ce s-a numit „confuzia secolelor anterioare”. Omul primitiv vedea în blândete un semn de slăbiciune. Aristotel definește blândetea ca punctul de echilibru între două extreme: mânia cronică și caracterul slab, molatec al omului incapabil să se înfurie. Pt. Platon, blândetea, o înclinație naturală care reglementează relațiile dintre oameni, este contrariul ferocității sau al cruzimii.

2. În V.T. este cântată bunătatea lui Dumnezeu cea mare și îndurătoare, precum și dulceața (în fr. blândetea. N.Ed.) Cuvântului Lui (Ps. 119:103; 19:11; Ez. 3:3) și a înțelepciunii Sale (Pv. 24:13). Calitatea spirituală a supunerii, cu umilință și răbdare, este sporită, amplificată de termeni care redau sărăcia și goliciunea (cf. Ps. 25:9 și Is. 29:19). Moise, păstrându-și demnitatea de conducător al lui Israel, autoritatea și puterea pe care i-o conferă această poziție, acceptă, totuși, fără să riposteze, ofensa provenită de la sora și fratele lui (Num. 12:1-3). Blândetea este una din calitățile Regelui mesianic așteptat de Israel (Zah. 9:9) și a poporului Lui care va moșteni pământul (Ps. 37:11; cf. Mt. 5:5).

3. În N.T., departe de a constitui un semn de slăbiciune, blândetea este rodul unei forțe lăuntrice care ține de stăpânirea de sine (în gr. *egkrateia*, Gal. 5:23) și inspirată de umilință (în gr. *tapeinophrosynē*, Ef. 4:2; Col. 3:12). Ea atinge culmea perfecțiunii în caracterul lui Isus (Mt. 11:29; 12:18 și urm.; 21:5), revelându-se în conduita Lui, îndeosebi atunci când nu Se apără înaintea lui Pilat și a celor ce-L acuză pe nedrept. În contextul Fericirilor (Mt. 5:3 și urm.), blândetea urmează, în ordinea experiențelor, sărăcia în duh și întristarea produsă de aceasta. Un asemenea om, conștient înaintea lui Dumnezeu de nevrednicia sa, nu se va revolta când va trece prin ne-cazuri, ci va accepta încercările ca un mijloc folosit spre cel mai mare bine al său de către un Dumnezeu înțelept și plin de bunătate. De asemenea, în toate relațiile sale cu oamenii, nu va purta grijă de drepturile ce i se cuvin, ci va accepta insultele și afronturile lor, va ierta pe cei ce-l nedreptățesc și nu va căuta să-și apere pricina înaintea lor.

În scrierile lor, apostolii recomandă cititorilor o atitudine plină de blândete. În apelul său către corintenii neloiali, Pavel evocă blândetea lui Cristos (II Cor. 10:1) și amintește credincioșilor că ea face parte din roada Duhului (Gal. 5:23) și că este o haină foarte potrivită „*aleșilor lui Dumnezeu*” (Col. 3:12). El îndeamnă pe omul lui Dumnezeu să facă dovada unui duh de blândete (I Cor. 4:21; Gal. 6:1), față de toți oamenii (Tit 3:2), chiar atunci când este vorba de potrivnici (II Tim. 2:25); apoi în relațiile cu frații de credință (Ef. 4:2). O asemenea conduită este orientată spre propriul său bine (I Tim. 6:11). Iacov îndeamnă pe „*preaiubiții săi frați*” să primească cu blândete Cuvântul sădit în ei (Iac. 1:21) și să

dovedească, în purtare, blândețea înțelepciunii (3:13). Petru recomandă creștinilor să răspundă cu blândețe celor care le cer socoteală de nădejdea pe care o poartă ei în inimi (I Pet. 3:15).

BLESTEM, BLESTEMA. Cuv. fr. *malediction* înseamnă etim. *a zice de rău*, iar ac. *a zice de rău* implică: *a dori răul cuiva, a chema blestemul peste cineva, a pronunța imprecății contra sa*. Or, această idee este conținută în cuv. ebr. *'alah* și în cuv. gr. *kataraoimai* (Ps. 10:7; Is. 24:6). Dacă cineva rostește un blestem asupra unei persoane, el dorește ca nenorocirea să vină peste persoana respectivă. Așa a blestemat Noe pe fiul său Canaan (Gen. 9:25). Isaac a pronunțat un blestem asupra oricui ar blestema pe Iacov (Gen. 27:29). Ghicitorul Balaam a fost plătit de împ. moabit Balac pt. a blestema pe israeliți (Num. 22-24). Goliat „*l-a blestemat pe David în numele dumnezeilor lui*” (I Sam. 17:43). Persoana destinată nenorocirii se află, din acel moment, „sub blestem” în mijlocul poporului și devine ea însăși un blestem pentru alții (Num. 5:21, 27; Ier. 29:18).

În Biblie, Dumnezeu Însuși a blestemat șarpele (Gen. 3:14-15), pământul (Gen. 3:17) și pe Cain după moartea lui Abel (Gen. 4:11, 12). El a mai pronunțat un blestem contra celor ce ar blestema pe Avraam și urmașii săi (Gen. 12:3) sau a celor ce și-ar pune încrederea în om (Ier. 17:5). Fără legământul mozaic, blestemul divin înseamnă denunțarea păcatului (Num. 5:21, 23; Dt. 29:19-20), judecata păcatului (Num. 5:22, 24, 27; Is. 24:6) sau judecata lui Dumnezeu contra păcatului sub forma unei suferințe venind din partea Lui (Num. 5:21, 27; Ier. 29:18).

Când Dumnezeu este Cel ce blastă, El dă în vileag păcatul (Num. 5:21, 23; Dt. 29:19-20) sau îl judecă (Num. 5:22, 24, 27; Is. 24:6; Zah. 5:1-4). Cuv. ebr. *qillel* (derivat din *qalal* care înseamnă: *a fi ușor, fără valoare, vrednic de dispreț*) și cuv. gr. *kataraoimai* se întrebuințează cu privire la Dumnezeu care blastă pe omul neascultător de El (Cain, Gen. 4:11; Ham, fiul lui Noe, Gen. 9:25; Simeon și Levi, Gen. 49:7). Când David a fost blestemat de Șimei (II Sam. 16:10), el a interpretat lucrul acesta ca efect al unei porunci venite din partea Domnului. Din cauza neascultării lui Adam și a Evei, Dumnezeu a blestemat pământul și l-a făcut greu de lucrat (în ebr. *'arar*; în gr. *epikataraoimai*) (Gen. 3:17). Șarpele, care

a incitat-o pe Eva să păcătuiască, a fost blestemat și condamnat să se târască pe pânțele (3:14).

Legea interzicea ca cineva să-și blesteme părinții (Ex. 21:17; cf. Pv. 20:20; Mt. 15:4), pe mai-marele pop. (Ex. 22:28) sau pe un surd (Lv. 19:14). A blestema pe Dumnezeu era un lucru vrednic de moarte (Lv. 24:10-16; cf. Ex. 22:28; Is. 8), era echivalentul unei blasfemii (Iov 1:5, 11; 2:5, 9). Bărbatul care și-ar fi bănuț nevasta de infidelitate conjugală putea cere ca ea să fie supusă unei încercări care ar fi antrenat un blestem contra ei în cazul că ar fi fost vinovată (Num. 5:11-31).

Legământul de pe Sinai era întărit cu promisiuni de binecuv. a celor ce aveau să-l păzească și de blestem pt. cei ce aveau să-l calce (Dt. 11:26-28; 27:15-26; 28:15-68; 30:19; cf. Lv. 26:3-39). Ac. blesteme s-au împlinit pe timpul lui Ieremia și al lui Ezechiel (Ier. 11:3; Ez. 17:21). Ca urmare a acestei relații atât de strânse între ascultare și binecuv. pe de o parte, și între neascultare și blestem pe de altă parte, Dt. 29:12 numește legământul „*blestemul lui Dumnezeu*”, iar Zah. 5:3 numește Decalogul „*blestemul*”. Ap. Pavel se sprijină pe ac. relație, reamintind că „*Blestemat este oricine nu stăruiește în toate lucrurile scrise în cartea Legii ca să le facă*” (Gal. 3:10), dar Cristos a luat asupra Sa ac. blestem, pt. că, de asemenea, este scris: „*Blestemat e oricine este atârnat pe lemn*” (Gal. 3:13).

Pt. a dovedi realitatea afirmațiilor lor, israeliții pronunțau deseori niște blesteme contra lor înșiși în cazul când nu ar spune adevărul: „*Să-mi facă Dumnezeu cutare și cutare lucru dacă...*” (Gen. 24:41; 26:28; Num. 5:19-22; Iov 31:7-10, 16-22; Nem. 10:30; Ps. 137:5, 6), uneori pt. a însoți o mărturie înaintea organelor de justiție (I Împ. 8:31; cf. Ex. 22:10, 11). Ap. Petru a practicat lucrul acesta pt. a nega faptul că l-ar fi cunoscut pe Isus (Mc. 14:71); cei ce s-au legat cu jurământ să-l omoare pe Pavel au pronunțat imprecății asemănătoare contra lor înșiși (F.A. 23:12, 14, 21).

V.T. relatează numeroase exemple de blestem (Gen. 9:25; 49:5-7) (Ios. 6:26 împlinit în I Împ. 16:34; alte exemple: Ios. 9:22-23; Jud. 9:7-21, 57; I Sam. 14:24, 43-45; II Sam. 16:5-13...). În unele cazuri, cuvintele: „*Vai de...*” sunt sinonime cu un blestem (Is. 5:8-23; Mt. 23:13-33). Psalmiștii (58:6-10; 69:19-28; 109; 143:12) și Ieremia (11:20; 12:3; 15:15; 17:18;

20:11-12) au pronunțat împotriva vrăjmașilor lor blesteme pe care un creștin nu le-ar mai putea rosti în urma avertismentului dat de Isus (Lc. 6:28; cf. Rom. 12:14).

De ce blestemul era un lucru atât de înfricoșător în vechime? El nu constituia niște vorbe în vânt. Credința în eficacitatea unui blestem era foarte răspândită în lumea păgână a Orientului Mijlociu. I se atribuia puterea magică de a aduce o vătămare persoanei blestemată. Câteodată, cuvintele erau însoțite de gesturi cărora li se acorda o forță magică (de ex. a scrie cuvintele blestemului pe niște urcioare de lut care apoi erau sfărâmate). Inscriptiile regale erau protejate de blesteme îndreptate contra celor ce le-ar fi deformat (Ezra 6:11, 12). Un blestem era un factor activ sprijinit pe puterea persoanei care blestema. Fără puterea respectivă, nu ar fi fost decât „vorbe în vânt” (II Împ. 18:20), dar rostit de o persoană importantă (un rege, un sol al Domnului), un blestem căpăta putere (I Cr. 21:4; Ecl. 8:4). Puterea cuvântului se demonstra - de ex. în cazul lui Isus - prin vindecările săvârșite prin simpla rostire a unor vorbe (Mt. 8:8, 16 cf. Ps. 107:20), sau prin blestemul rostit împotriva smochinului neroditor (Mt. 21:18-22; Mc. 11:14, 20-21).

Un blestem este un real pericol dacă nu i se poate opune o rugăciune pt. ca binecuv. lui Dumnezeu să anuleze efectele sale. Era interzisă blestemarea unui surd care nu ar fi putut auzi cele spuse contra lui și, în consecință, nu ar fi putut invoca binecuv. lui Dumnezeu asupra sa (Lv. 19:14).

Chestiunea blestemului ocupă un loc foarte restrâns în N.T. Înainte de convertirea sa, Pavel îi silea pe creștini să blesteme pe Cristos (F.A. 26:11), dar odată convertit, el a recunoscut că nimeni nu poate spune: „*Blestemat să fie Isus!*” dacă este animat de Duhul Sfânt (I Cor. 12:3). Blestemele pe care le pronunță ap. Pavel se îndreaptă către cei care vestesc o altă Evanghelie (Gal. 1:8-9) și spre cei ce nu-L iubesc pe Domnul Isus (I Cor. 16:22). În aceste pasaje, el folosește cuv. *anathema* (în locul unuia pornind de la rădăcina gr. *Katara*) care redă ebraicul *qalal*. Ac. cuv. corespunde termenului ebr. *Herem* a cărui rădăcină *Haram* înseamnă „*a fi exclus din societate*”. El era utilizat pt. pedeapsa capitală (Lv. 27:29), pt. ceea ce era rezervat, în exclusivitate, întrebuirii în scopuri religioase (Ez. 44:29; Num. 18:14), sau trebuia să fie în întregime nimicit deoarece căzuse sub sabia mâniei divine (Is.

34:5) sau încă pt. a evita contaminarea pop. cu vreun lucru păcătos (Dt. 7:26; 20:17). Cei ce ar fi intrat în contact cu lucrurile „*date spre nimicire*” cădeau sub același blestem (Ios. 6:18; 7:1, 12; 22:20; I Împ. 20:42). A doua treaptă a excomunicării din sinagogă se numea tot *Herem (anathema)*. Ea era pronunțată dacă vinovatul, supus „*micii excluderi*” (*niddouy*) nu se pocăia după primirea a trei avertismente. În cursul unei ceremonii solemne, se sufla în lămpi „*pt. ca lumina lui Dumnezeu să nu mai lumineze pt. el*” și erau blestemată cele 248 de lucruri ale păcătosului, recitându-se blestemele din Dt. 28:16-46. Prin această excomunicare, vinovatul era exclus din pop. Israel, de la ceremoniile religioase; era privat de orice drept de a vinde și a cumpăra alte lucruri decât cele absolut necesare vieții și existenței, fiindu-i interzis a se bucura de lucrurile privitoare la mântuirea sufletului lui. Etapa următoare era pedeapsa cu moartea care se pronunța în plenul sinedriului. Excomunicarea aceasta se mai practica încă pe vremea lui Isus (Lc. 6:22; Ioan 9:22; 12:42; 16:2). Va veni o zi când, în cerurile cele noi și pe pământul cel nou nu va mai fi nimic vrednic de blestem (Ap. 22:3).

BOALĂ, VINDECARE. *Prima cauză* a bolii și a morții trebuie căutată, desigur, în *păcat* și în *cădere*. Omul, făcut de Dumnezeu, după chipul și asemănarea Lui, ca o creatură perfectă, a fost destinat unei vieți fericite și veșnice, și nu să devină ținta a tot felul de suferințe fizice și morale (Gen. 1:27, 31; 2:7; 3:22). Dar, prin păcat, și-a făcut apariția moartea și, împreună cu ea, bolile și infirmitățile care pregătesc drumul acestui mare vrăjmaș al omului (Rom. 5:12). Este clar, de asemenea, că *încălcarea legilor fizice și morale* conduce, de cele mai multe ori, la boală și dezechilibru (de ex., beția, Pv. 23:29-32), pe când respectarea poruncilor divine este un mijloc sigur de menținere a sănătății (Pv. 3:7-8; 4:20-22). Astfel, boala poate fi *pedeapsa* lui Dumnezeu pt. un anumit păcat (Dt. 28:58-61; II Sam. 24:15; II Împ. 5:27) sau *consecința nelegiuirilor părinților* (Ex. 20:5); o boală mai poate fi pedeapsa Domnului aplicată unui creștin care a greșit, dar nu s-a judecat singur spre a părăsi o greșală sau un anumit păcat (I Cor. 11:30-32). Însă Biblia subliniază că *nu orice boală este neapărat rezultatul unui păcat personal*. Iov era un om integru, drept, temător de Dumnezeu și se abătea de la rău de

așa manieră că nu era nimeni ca el pe pământ. Și totuși, Domnul găsește cu cale să îngăduie suferința în trupul lui, pt. educația și creșterea lui spirituală (1:8; 2:5-7). La fel și orbul din naștere: nici el, nici părinții lui nu au fost cauza cecității sale, ci ac. cusur avea ca scop proslăvirea lui Dumnezeu (Ioan 9:2-3). Un țepuș a fost înfipt în trupul lui Pavel, nu din pricină că el ar fi păcătuit deja, ci tocmai pt. a-l feri de mândrie care l-ar fi putut afecta din pricina extraordinarelor revelații pe care i le acordase Domnul (II Cor. 12:7).

Biblia mai revelează faptul că, în unele cazuri, *însuși Satan* poate fi agentul care provoacă anumite boli (Iov 2:6-7; Lc. 13:16; F.A. 10:38; pt. posesiuni demonice, v. ac. cuv.). Dar el nu poate depăși nici cât grosimea unui fir de păr limitele pe care i le-a stabilit Dumnezeu, acel Dumnezeu care este totdeauna gata să izbăvească pe cei ce strigă la El.

Lucrarea lui Cristos. După Is. 53:4-5, Mesia a purtat suferințele noastre, a luat asupra Lui durerile noastre și prin rănilor Lui am fost tămăduiți. O primă împlinire a acestei profeții a fost lucrarea de vindecare înfăptuită de Domnul nostru în Palestina (Mt. 8:16-17). Felurile Sale minuni au fost nu numai o dovadă glorioasă a divinității Sale, dar și semnul biruinței asupra răului, bolii și morții. În ce privește păcatul nostru, acesta a fost purtat numai pe cruce, împreună cu toate consecințele sale fizice și morale. Golgota a fost locul unde ne-a câștigat El deplina răscumpărare a sufletelor și trupurilor noastre. Totuși, să fim foarte atenți pt. a nu cădea, în privința aceasta, într-o învățătură greșită. Păcatul fiind ispășit, de acum înainte Dumnezeu poate acorda imediat, fiecărui suflet care crede în jertfa de pe Golgota, iertarea păcatelor și nașterea din nou, ceea ce înseamnă o înviere spirituală. Dar „*răscumpărarea trupului*”, învierea sa glorioasă, este încă o chestiune de viitor (Rom. 8:23). Așteptând răscumpărarea trupurilor noastre, „*suspînăm în noi*”, căci dacă „*omul nostru dinăuntru se înnoiește din zi în zi*”, totuși „*omul nostru de afară se trece*”. Trupul nostru este o „*casă pământească*”, un „*cort pieritor*” în care „*gemem apăsăți*”, fiindcă el este pe punctul de a se desface (II Cor. 4:16; 5:1-4). Așadar, este inexact să afirmăm - cum o fac unii - că prin jertfa ispășitoare de pe cruce, ne este garantată chiar acum vindecarea deplină a tuturor bolilor noastre; că nu

poate fi cineva bolnav dacă se află în regulă cu Dumnezeu; că voia Domnului a fost totdeauna să vindece și că ar însemna să-L supărăm rugându-ne: „*Doamne, dacă este voia Ta, vindecă-mă!*” Deoarece corpul nostru îmbătrânește și într-o bună zi va trebui să-l părăsim, nu ne surprinde să citim în II Împ. 13:14 că „*Elisei s-a îmbolnăvit de o boală de care a murit*”. De altfel, în afară de Iov, Sf. Script. ne mai vorbește și de alți credincioși care au trăit într-o foarte strânsă legătură cu Dumnezeu și care totuși erau bolnavi: Pavel, care nu este izbăvit de țepușul lui în trup (II Cor. 12:7-9); Timotei suferind de stomac și îmbolnăvind-se adesea (I Tim. 5:23); Trofim pe care Pavel l-a lăsat bolnav în Milet (II Tim. 4:20).

Problema vindecărilor în Biserica primară. Nu încapă îndoială că Domnul Isus avea puterea să vindece orice boală: Evangheliile relatează 26 de cazuri de vindecare individuală și 10 exemple de vindecare colectivă; de 7 ori se precizează că Isus a tămăduit pe *toți* bolnavii (Mt. 8:16; 9:35; 12:15; 14:36; Lc. 4:40; 6:18-19; 9:11). Apostolilor, El le-a dat puterea să vindece *orice fel* de boală și *orice fel* de neputință și le-a poruncit, printre altele, *să învieze morții și să curățească leproșii* (Mt. 10:1, 8). Și apostolii au făcut minunile indicate (cf. F.A. 5:15; 9:40; 19:11-12; 20:9-12) care erau indispensabile pt. acreditarea Evangheliei și a Bisericii de curând înființate; prin lucrarea lor, la fel ca prin aceea a lui Cristos, *toți se vindecau* (5:16). Or, noi suntem siliți să constatăm că ac. dar de vindecare absolută, manifestat în Evanghelii și în cartea Faptelor nu mai există astăzi. Noi nu am văzut niciodată și nici nu am cunoscut undeva măcar un singur vindecător modern care să reușească să vindece pe *toți* bolnavii care au apelat la el (ca să nu mai vorbim despre învieri și curățirea leproșilor). Mai remarcăm că toate vindecările biblice sunt instantanee (chiar aceea din Mc. 8:22-25, făcută în doi timpi), pe când astăzi peste unii bolnavi se pun mâinile vreme îndelungată, sau periodic, în speranța unei ameliorări a cazului lor.

Vindecarea bolnavilor în zilele noastre. Nici un creștin adevărat nu se îndoiește că Dumnezeu poate să vindece și azi ca altădată. Problema care se pune este numai să știm, potrivit învățaturii Noului Testament, dacă și cum vrea El să facă lucrul acesta. Ce trebuie

să facă un creștin în caz de boală? Iacov răspunde clar la o asemenea întrebare (5:14-16). Bolnavul este chemat să se cerceteze pt. a discerne sensul, rostul încercării care a venit peste el, să-și mărturisească orice păcat de care Duhul Sfânt îl convinge (cf. I Cor. 11:30-31); el trebuie apoi să cheme pe bătrânii Bisericii, căci suferința sa este suferința întregii comunități (12:26) și niște promisiuni speciale sunt făcute celor ce se unesc în rugăciunea de mijlocire (Mt. 18:19; cf. Gal. 6:3). Bătrânii vor practica ungerea cu untdelemn, deși lucrul acesta nu este absolut obligatoriu, căci Dumnezeu poate foarte bine să vindece un bolnav și fără lucrul acesta. „*Rugăciunea făcută cu credință*” va ridica pe cel bolnav de pe patul lui de suferință. Dar în ce constă această rugăciune? S-ar părea, după I Ioan 5:14-15, că ea se bazează pe cercetarea și aflarea voinței clare a lui Dumnezeu, pe cunoașterea, cu deplină certitudine, a voii Sale cu privire la cazul respectiv. Hotărât că înainte de înviere, nu toți bolnavii vor fi vindecați, mulți dintre ei trebuind să guste moartea. Totuși, Dumnezeu a promis că ne va descoperi voia Sa, și noi o putem căuta cu deplină încredere (Rom. 12:2; Is. 30:21). Această voie se poate manifesta în trei moduri: a. Dumnezeu dă bolnavului și celor ce se roagă pt. el certitudinea vindecării (cf. Ioan 4:50; Mt. 8:13). Rugăciunea devine atunci o putere, cel ce se roagă este plin de credință și sigur de reușită, cunoscând care este voia lui Dumnezeu (Mc. 1:40-41). b. Domnul îngăduie ca încercarea să dureze, cum a fost cazul lui Pavel (II Cor. 12:7-10), însă atunci acordă un ajutor supranatural pt. a o suporta și a o transforma într-o biruință de ordin spiritual. c. Dumnezeu dă de înțeles că clipa plecării este aproape (Gen. 48:1, 21; Ios. 23:2, 14; II Împ. 13:14; 20:1). Este adevărat că Ezechia obține o amânare cu 15 ani, dar, în cursul ac. perioade, el cade în mândrie și dă naștere nelegiuitului Manase (II Cr. 32:24-25; II Împ. 21:1, 9; 24:3-4). De altfel, plecarea bolnavului credincios și supus voii Dumnezeului lui înseamnă pt. el „*un câștig*” și o izbăvire (Fil. 1:20-23; II Cor. 5:6-8). În definitiv, voia lui Dumnezeu nu poate fi decât bună, plăcută și desăvârșită. O, de am putea noi să deosebim totdeauna voia lui Dumnezeu și s-o acceptăm cu credință, cu acea credință care dă loc minunii specifice fiecăruia dintre cele trei cazuri amintite mai sus!

Darul vindecărilor figurează printre acelea pe care le acordă Domnul Bisericii Sale (I Cor. 12:9, 28). Acesta trebuie folosit pt. binele altora și în deplină supunere și ascultare de Duhul Sfânt și de învățătura Scripturii. Cel ce are darul acesta poate recurge la punerea mâinilor (Mc. 6:5; F.A. 28:8); totuși, trebuie să se ferească să facă cu grabă lucrul acesta (I Tim. 5:22).

În sfârșit, să nu uităm avertismentele Bibliei cu privire la *semnele și minunile mincinoase* pe care Vrajmașul este capabil să le săvârșească (Mt. 24:24; II Tes. 2:9). Mișcări cu totul abătute de la învățătura Evangheliei - spiritiștii, ocultiștii, vrăjitorii etc. - pretind că fac minuni și vindecări; chiar și falșii creștini pot ajunge acolo (Mt. 7:22-23), contrafacerile în ac. domeniu abundă în zilele noastre. Numai ascultarea deplină de principiile Sfintei Scripturi ne poate feri de asemenea curse primejdioase (v. *Minune*).

Dintre *principalele boli* menționate în Biblie amintim: frigurile (Dt. 28:22; Mt. 8:14; Ioan 4:52); lepra și afecțiunile pielii (Lv. 13:6-8, 30, 39); dizenteria (II Cr. 21:15, 18, 19; F.A. 28:8); abcese (Ex. 9:9; Iov 2:7); hemoroizii (Dt. 28:27; I Sam. 5:6); oftalmia (Ap. 3:18; cf. Tobit 2:10); cecitatea (Dt. 28:28; de peste 60 de ori se face aluzie la ea); paralizia (Mt. 8:6; 9:2; F.A. 9:33); surzenia (Mc. 7:32); muțenia (Mt. 15:30-31).

BOANERGHES, BOANERGES - *fiii tunetului*. Nume dat de Isus lui Iacov și Ioan din pricina temperamentului lor impetuos, aprig, violent (Mc. 3:17; cf. Lc. 9:54, 55).

BOAZ, BOOS, BOOZ.

1. Un betleemit bogat și respectabil, rudă cu soțul lui Rut, moabita. El a onorat memoria defunctului luând-o de nevastă pe văduva sa, Rut, după legea leviratului, și a devenit strămoș al lui David și al lui Cristos (Rut 2-4; Mt. 1:5). O traducere evreiască ulterioară îl identifică, în mod eronat, cu judecătorul Ibțan.

2. Numele stâlpului stâng din pridvorul Templului lui Solomon (I Împ. 7:15-22).

BOB. Semințele acestei plante leguminoase serveau în alimentația omului (II Sam. 17:28); ocazional, dar mai ales în vremuri de foamete, se amestecau cu boabe de grâu, obținându-se o pâine de calitate inferioară (Ez. 4:9). Soiul *Vicia faba* este cunoscut și astăzi în Palestina sub numele pe care îl poartă în V.T.

BOCHIM, BOKIM - *cei ce plâng*. Un loc din apropiere de Ghilgal unde israeliții au vărsat lacrimi de pocăință după ce au auzit mustrările adresate de Îngerul Domnului din pricină că nu ascultaseră poruncile lui Dumnezeu (Jud. 2:1-5).

BOCRU, BOKRU - *întâi-născut*. Fiu al lui Ațel și urmaș al lui Ionatan, fiul lui Saul (I Cr. 8:38).

BOGĂȚIE. Abundență de bunuri materiale. În ebr., subst. *ocher* denumește averea (Gen. 14:11; I Sam. 17:25; I Cr. 29:28). Subst. *hon*, care apare îndeosebi în cărțile sapiențiale, se aplică, în general, oricărei bogății (Ps. 112:3; 119:14; Pv. 10:5). În gr. subst. *ploutos* indică bogățiile materiale (Mt. 13:22; Mc. 4:19; Lc. 8:14; I Tim. 6:17; Iac. 5:2), spirituale și morale (Rom. 2:4; 9:23; Ef. 3:16; Fil. 4:19; Col. 1:27). Cuv. *chrēma* înseamnă lit. *ceea ce întrebuințează cineva* sau *ceea ce este necesar pt. cineva*, aplicându-se, de asemenea, bogățiilor (Mc. 10:23-24; Lc. 18:24).

Pe vremea patriarhilor, bogăția unui om era determinată de importanța șeptelului său alcătuit din: oi, capre, boi, măgari și cămile. Avraam, Isaac și Iacov au fost oameni bogați (Gen. 13:2; 26:12-14; 30:43; 32:5 și urm.). Însă pop. antice numărau, de asemenea, pământurile, locuințele, slujitorii, robii și metalele prețioase printre bogății. Împ. Solomon a cărui imensă bogăție este descrisă în I Împ. 10:14-29 este un exemplu de prim ordin al omului bogat.

Bogăția este un subiect însemnat al literaturii sapiențiale (Pv. 10:15; 13:11; 19:4). În ac. scrieri, ea este privită ca un dar al lui Dumnezeu (Pv. 3:9-10), cel neprihănit fiind înfloritor - și pe plan material - „*ca un pom sădit lângă un izvor de apă*” (Ps. 1:3), omul care se teme de Domnul „*are în casă bogăție și belșug*” (Ps. 112:1, 3). Ca regulă generală, bogățiile sunt rezultatul unei munci susținute (Pv. 12:27). Pt. Iov, bogățiile au fost corolarul vieții sale neprihănite (Iov 1-2) iar, la sfârșitul cărții, răsplata trecerii sale biruitoare prin încercare (42:10); însă bogăția nu este, în toate cazurile, un indiciu al îndurării divine (Pv. 10:15; 28:6). Printre efectele negative pe care le poate avea bogăția asupra cuiva și pe care le semnalează deja V.T. menționăm: orgoliul (Pv. 28:11), lăudăroșenia (Ier. 9:23), încrederea în lucrurile materiale și nu în Domnul, singurul care este vrednic de încredere (Ps. 52:7),

ingratitudea față de Dumnezeu (Dt. 8:17-18; Os. 2:8). Biblia menționează, de asemenea, multe bunuri spirituale mai importante decât bogăția: frica de Domnul, înțelepciunea, cunoștința, integritatea morală, umilința, neprihănirea, pacea. O temă care i-a preocupat pe autorii V.T. este întrebarea: „*De ce propășește calea celor răi?*” În cartea lui Iov, autorul dezmințe teoria potrivit căreia sărăcia atinge întotdeauna pe cel rău și bogăția este o răsplată pt. cel neprihănit.

În cartea sa, Amos proorocul condamnă pe israeliții înstăriți care „*au vândut pe cel neprihănit pe bani, și pe sărac pe o pereche de încălțăminte*” (Am. 2:6). El vestește că bogăția câștigată prin exploatarea celui sărac va fi cauza judecății și condamnării israeliților decăzuți.

Și N.T. recunoaște că Dumnezeu este izvorul oricărei bogății materiale (I Tim. 6:17), dar se subînțelege datoria de a fi generos cu cei mai puțin favorizați (I Tim. 6:18; II Cor. 8 și 9), după modelul lui Cristos care „*măcar că era bogat, S-a făcut sărac pt. noi, pt. ca prin sărăcia Lui, noi să ne îmbogățim*” (II Cor. 8:9). Isus folosește pilda ispravnicului necredincios spre a-i îndemna pe ucenici să întrebuințeze bunurile materiale pt. „*a-și face prieteni*” și a ajunge să moștenească bunurile spirituale (Lc. 16:11). Este aceeași perspectivă pe care o prezintă ap. Pavel fraților din Corint ca o motivație a colectei cerute din partea lor: dărnicia acestora va fi „*o pricină de multe mulțumiri către Dumnezeu... îi face* (pe beneficiarii darurilor voastre) *să slăvească pe Dumnezeu pentru ascultarea pe care mărturisiiți că o aveți față de Evanghelia lui Cristos și pentru dărnicia ajutorului vostru față de ei și față de toți*” (II Cor. 9:11-13).

În N.T. sunt date numeroase avertismente referitoare la pericolul pe care-l reprezintă pt. credincioși banii sau bunurile materiale. În Predica de pe munte, Domnul Isus face deosebire între bogățiile pământești și cele cerești, pune pe credincioși în gardă contra lăcomiei și a îngrijorărilor și spune că banii deveniți idoli (*Mamona*) strică inima, întunecă vederea, ridică o barieră serioasă în calea slujirii lui Dumnezeu și provoacă îngâmfarea. Și astfel, Domnul Isus cheamă pe ascultătorii Lui să aleagă partea cea bună (Mt. 6:19-34) și-i atenționează pe ap. că este un lucru dificil pt. cei ce au bogății să intre în Împ. lui Dumnezeu (Mc. 10:23, 27). Inima omului se alipește de lucrurile materiale în loc să caute

„să se îmbogățească față de Dumnezeu” (Lc. 12:21; cf. Ap. 3:17). În pilda semănătorului, atracția bogățiilor înăbușă Cuvântul (Mt. 13:22).

Multe din pildele lui Isus (de ex. aceea a bogatului nechibzuit, Lc. 12:13-21) vorbesc de ființe omenești care au făcut o alegere greșită, preferând bogăția pământească bunurilor cerești. Iubirea de bani - spune ap. Pavel - este rădăcina tuturor relelor (I Tim. 6:9-10), dar bogățiile spirituale ale lui Dumnezeu constituie adevărata și singura comoară care dăinuiește (Mt. 13:44-46; Lc. 12:33; 16:11). Toate aceste bogății duhovnicești sunt ascunse în Cristos (Ef. 3:8) și fortifică omul dinăuntru (v. 16).

N.T. folosește de multe ori cuv. *bogăție* într-un sens metaforic: bogăția lui Dumnezeu (Rom. 11:33; Fil. 4:19; I Cor. 1:5), a Cuvântului Lui (Col. 3:16); în Rom. 9:23; Ef. 1:18 și 3:16 se vorbește de bogăția slavei lui Dumnezeu; în Ef. 1:7 și 2:7 de bogăția harului lui Dumnezeu, iar în Rom. 2:4 avem o referință la bogăția bunătății și a răbdării Sale. În Col. 1:27, Pavel vorbește de glorioasa bogăție a tainei Evangheliei.

BOHAN - *degetul cel mare*.

1. Fiu al lui Ruben (Ios. 15:6; 18:17).

2. *Piatra lui Bohan*, fiul lui Ruben, numită și *degetul unui rubenit*, era o bornă de frontieră între Iuda și Beniamin, nu departe de Iordan (Ios. 15:6; 18:17). Amplasament necunoscut.

BOKIM. V. *Bochim*.

BOKRU. V. *Bocru*.

BOLI, MALADII. Alături de termenul generic *boală* (în gr. *nosos* = *rele, infirmități, răni*, Dt. 28:58-61; Mt. 4:23-24; Mc. 5:29), Biblia mai menționează un număr important de boli precise pe care uneori ne este foarte dificil să le identificăm. De asemenea, majoritatea bolilor au o semnificație simbolică, exprimând decăderea, degradarea produsă de păcat în ființa omenească, păcat care afectează toate facultățile sale și toate aspectele personalității lui. *Lepra* (v. ac. cuv.) este însuși tipul păcatului. Biblia mai pomenește numeroase infirmități (neputințe) cum ar fi: *cecitatea* (v. *Orbire*), *surzenia* (Mt. 11:5; Lc. 7:22) și *mușenia* adesea afectând aceeași persoană (Mc. 7:32-37), *paralizia* (paraliticii sunt deseori

numiți slăbănogi sau ologi, Mt. 4:24; Mc. 2:3-12; F.A. 3: 2-11 etc. În unele cazuri, ar mai putea fi vorba de o formă gravă de reumatism articular). Orbii și paraliticii sunt citați de multe ori împreună (II Sam. 5:6; Ier. 31:8; Mt. 21:14).

Neputincioșii sau *infirmitii* sunt acele persoane care, urmare a unei boli, a unui accident sau a unei malformații congenitale, nu se mai pot folosi de anumite mădulare (Mt. 15:30-31; Lc. 14:13, 21), ori chiar le-au fost amputate (Mt. 18:8; Mc. 9:43). O persoană infirmă nu putea sluji ca preot în V.T. (Lv. 21:17-23). Femeia „gârbovă” de 18 ani (Lc. 13:11) suferea de o deformare osoasă de origine demonică. Isus a vindecat-o pe loc.

Toate aceste diferite infirmități sunt simboluri ale orbirii și surzeniei omului natural, nenăscut din nou, față de revelația divină, semn al incapacității sale de a lăuda pe Dumnezeu și a face lucrările Sale. Vindecările înfăptuite de Domnul Isus și de ap. sunt semne ale tămăduirii lăuntrice pe care Duhul lui Dumnezeu vrea s-o realizeze în noi.

Rănilile și *vânătaiele* pricinuite de lovituri (Gen. 4:23; Ez. 21:25) sunt deseori menționate în Biblie cu sens propriu (II Împ. 9:15; Is. 53:5; Lc. 10:34), dar și cu sens figurat (Ps. 38:5; Is. 1:6; 30:26; Ier. 15:18; 30:12; Os. 5:13). Ele nu sunt totdeauna clar diferențiate de unele *tumori* (Lv. 14:56) și *bube* care pot avea o altă origine. Nu se știe sigur nici dacă „*bubele rele la șezut*” (Dt. 28:27 cf. I Sam. 5:6, 9, 12; 6:4, 5, 11) reprezintă ceea ce noi numim *hemoroizi*. Ar putea fi vorba și de niște buboane cauzate de o boală infecțioasă cum este ciurma sau variola (v. *Hemoroizi*).

Abcese și *plăgile purulente*, semne ale unei infecții sigure, pricinuiesc răni adânci care se vindecă greu (Ps. 38:5). Cuv. tradus prin „*răni*” în Is. 1:6 (*plăgi* în alte versiuni. N.Ed.) poate indica o vânătaie survenită în urma unor lovituri. Infecția numită în Lv. 15: 1-15 *gonoree* (în vers. noastre *scurgere din trup*) ar mai putea fi și o inflamație a canalelor urinare. Caracterul infecțios al bolii este demonstrat de necesitatea izolării bolnavului, așa cum se procedează în cazul leprei (Lv. 22:4; Num. 5:2).

Ulcerele (*bubele*, Cornilescu și GBV. N.Ed.) însoțite de erupția unor vezicule fierbinți, constituind a șasea urgie cu care au fost loviți egiptenii (Ex. 9:9-11), erau, fără îndoială, de natură infecțioasă. Enumerând ac. boli ale Egiptului, Dt. 28:27 vorbește de ulcere, de mâncărimi, de hemoroizi, de *râie* și *pecingine*.

Iov a fost lovit cu o bubă rea (Iov 2:7) care i-a cuprins tot trupul, din tălpi până în creștet. Același cuvânt ebr. este folosit pt. rana lui Ezechia (II Împ. 20:7) și ar putea denumi o furunculoză acută. În N.T., bubele lui Lazăr (Lc. 16:20) și acelea cu care sunt loviți păcătoșii nepocăiți din Ap. 16:2, 11 se referă, de asemenea, la niște plăgi purulente.

Orice *scurgere de sânge*, fie că era vorba de fluxul menstrual (Lv. 15:19) sau de pierderile de sânge care însoțesc o naștere (Lv. 12:7), făcea ca o femeie să fie necurată din punct de vedere ritual. Hemoragiile intense se vindeau foarte greu. De aceea tămăduirea femeii atinse de o hemoragie cronică (Mc. 5:25-26) era un semn foarte grăitor al puterii de vindecare dumnezeiască a lui Isus Cristos.

Cuvântul *febră* (redat de Cornilescu, GBV etc. prin *friguri*, iar în N.T. editat de CLV în 1993 prin *febră*, N.Ed.) este un termen generic care nu permite identificarea bolii al cărei simptom era (Lv. 26:16; Dt. 28:22; 32:24; Ioan 4:52). „*Friguri* (febră) *mari*” (Lc. 4:38-39) se referă probabil la clasificarea gr. în boli „*mari și mici*”. Pluralul „*febre*” din F.A. 28:8 se referă la niște accese repetate.

Ciuma este considerată întotdeauna ca o pedeapsă divină (Lv. 26:25; Dt. 28:21; II Sam. 24:13), adesea stând alături de sabie și foamete (Ier. 4:12; 21:9; 24:10; Ez. 6:11; 12:16). În definitiv, aceste flageluri erau consecința imediată a războaielor. În afară de marele număr de morți, nu avem un alt indiciu care să ne permită identificarea maladiei cu ac. nume. Un termen mai general este cuv. *urgie* (sau *flagel*: Gen. 12:17; Dt. 28:59) care, pe lângă boli și epidemii (Num. 17:12; 25:9), include și alte rele (Ex. 8-11; Ap. 9:18, 20; 15:1, 6; 16:9, 21; 18:8).

Dizenteria, foarte frecventă în Orient, era probabil de origine amibiană (F.A. 28:8) și putea fi urmată de complicații asupra ficatului și febră foarte ridicată. Boala de intestine a regelui Ioram (II Cr. 21:15, 18-19) s-ar putea foarte bine să fi fost o formă de dizenterie (v. *Dizenterie*).

Hidropizia (D.Cornilescu și N.T. al CLV: *dropică*, GBV: *ascită*, N.Ed.) este caracterizată prin acumularea de lichid (edeme) în cavitățile naturale ale corpului sau în țesuturi. Ea este numai un simptom al unor boli de inimă, de ficat, de plămâni sau de rinichi. Poate că boala de picioare a regelui Asa (II Cr. 16:12), de care el a și murit, va fi fost o formă de hidropizie.

În F.A. 12:23 se relatează că împ. Irod a murit *mâncat de viermi*. Nu putem determina natura bolii sale, dar se știe că anumite afecțiuni cauzate de viermi sunt mortale.

Cuv. *lunatic* denumește o maladie asemănătoare epilepsiei (Mt. 17:15; Mc. 9:18), dar aici este cauzată de o posesiune demonică. În Mt. 4:24 îndrăciții și lunaticii sunt citați împreună. După numele dat acestei boli, se poate presupune că crizele respective erau puse pe seama schimbărilor fazelor lunii. Simptomele descrise în Mc. 9:18 (copilul se trăneste la pământ, face spumă la gură, scrâșnește din dinți și rămâne țeapăn) ne fac să ne gândim la o criză de epilepsie însoțită de contractura mușchilor de la mâini și picioare.

Când David a simulat *nebunia* (I Sam. 21:14; Ps. 34, titlul), el a făcut niște „*gesturi extravagante*” considerate, de regulă, semne de alienare mintală: zgârieturi pe porți, lăsa să-i curgă balele pe barbă. În Pv. 26:18 sunt semnalate accesele de furie ale unui nebun care aruncă săgeți aprinse contra vecinilor săi. Mențiunea referitoare la lanțurile împ. Nebucadnețar lovit de pedeapsa divină (Dan. 4:12, 20) ne-ar putea duce cu gândul la accese de demență agresivă. În Dt. 28:28 *nebunia* este menționată printre pedepsele divine, fiind cauzată, de data aceasta, de imposibilitatea de a interveni la vederea nedreptăților și a asupririi (v. 30-34) (v. *Nebunie*).

BOLTA CEREASCĂ. V. *Cer*.

BLOSCAT. V. *Boțcat*.

BLOSES. V. *Boțet*.

BOSRA. V. *Boțra*.

BOTEZ.

1. *Instituirea botezului*. Domnul Isus Cristos a instituit două ceremonii (denumite, în majoritatea Bisericilor, *sacramente*): Cina și Botezul. Botezul în apă era la evrei un simbol al curățirii și al consacrării. *Botezul lui Ioan Botezătorul*, căruia i S-a supus Isus însuși, era semnul pocăinței pt. iertarea păcatelor (Mc. 1:4). Cei botezați își recunoșteau păcatele și, asemenea înainte-mergătorului lui Mesia, declarau că cred că Mesia cel așteptat îi va ierta. Ucenicii lui Cristos au continuat să boteze oamenii care deveneau discipolii Lui, după cum făcuse și Ioan Botezătorul (Ioan 4:1-2). Înainte de a Se înălța la cer, Isus le-a

recomandat apostolilor să facă din botez semnul lucrării mântuitoare săvârșite în ființa lor și al apartenenței celor botezați față de Sfânta Treime care Se revelase: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt (Mt. 28:19). De aceea, imediat după nașterea Bisericii, apostolii au administrat botezul (F.A. 2:38, 41; 8:12, 38; 9:18; 10:48; I Cor. 1:14, 16 etc.).

2. Tăierea împrejur și botezul. Pt. unii teologi, botezul ar fi transpunerea, în Noul Legământ, a tăierii împrejur care a fost dată lui Avraam ca semn al legământului lui cu Dumnezeu (Vechiul Legământ). Or, asimilarea tăierei împrejur - botez nu se justifică, de ex. la Calvin, decât prin asimilarea Israel-Biserică: „După cum tăierea împrejur a fost pt. evrei primul pas al intrării lor în Biserică... tot așa și noi, prin botez, suntem introduși în Biserică lui Isus Cristos” (cf. *Instit. chrét.* - Instituția creștină - IV, cap. 16). Însă, J. D. Benoit a subliniat punctele slabe ale gândirii reformatoarei apropiind Biserică de Israel (*Rev. d'Hist. et de Philos.*, 1937, pag. 459). De altfel, Israel nu a încetat să fie pop. ales, pop. legământului. El a fost lepădat, în mod provizoriu, și va fi reintegrat, la întoarcerea sa către Dumnezeu, cu prilejul revenirii în slavă a Domnului Isus Cristos (Rom. 11:1-2, 12, 15).

La rândul lui, ap. Pavel scoate în evidență, nu asemănarea, ci deosebirea fundamentală dintre tăierea împrejur și botezul creștin: „*În El ați fost tăiați împrejur, nu cu o tăiere împrejur făcută de mână, ci cu tăierea împrejur a lui Cristos... fiind îngropați împreună cu El, prin botez, și înviați în El și împreună cu El, prin credință...*” (Col. 2:11-12). Ceea ce contează este „*tăierea împrejur a inimii*” (Rom. 2:29). Tăierea împrejur era un ritual îndeplinit, în chip fizic, de mâna unui om care făcea să fie admiși, în mod automat, de la nașterea lor (mai exact la 8 zile după naștere), toți bărbații în pop. ales. Însă botezul creștin, „*tăierea împrejur a lui Cristos*”, se plasează pe un plan total diferit: el operează în chip spiritual, fiind un act făcut de mâna lui Dumnezeu, pt. toți aceia, deopotrivă bărbați și femei, care devin membri ai Bisericii, ai Trupului lui Cristos, prin credință și prin nașterea din nou.

3. Botezul Duhului Sfânt și botezul în apă. Botezul exprimă o moarte și o înviere, îngroparea păcătosului răstignit împreună cu Cristos și nașterea unui om nou, născut de

sus (Ioan 3:3); botezul indică o rupere cu trecutul și intrarea într-o nouă sferă, aceea a credinței și a vieții din Cristos: „... *fiind îngropați împreună cu El prin botez, și înviați în El și împreună cu El, prin credința în puterea lui Dumnezeu... Dumnezeu v-a adus la viață împreună cu El*” (Col. 2:12-13). „... *am fost botezați în moartea Lui... îngropați împreună cu El, prin botezul în moartea Lui, pentru ca, după cum Cristos a înviat din morți, prin slava Tatălui, tot așa și noi să trăim o viață nouă*” (Rom. 6:3-5). „*Toți care ați fost botezați pentru Cristos v-ați îmbrăcat cu Cristos*” (Gal. 3:27). Evident că moartea și învierea împreună cu Cristos, nașterea din nou, primirea firii celei noi, dumnezeiești, care permite trăirea unei vieți schimbate, a unei vieți noi, toate acestea constituie o lucrare lăuntrică, produsă în noi prin botezul Duhului Sfânt.

Botezul Duhului Sfânt a fost vestit de Ioan Botezătorul în cuv. foarte clare (Mt. 3:11; Mc. 1:8; Lc. 3:16; Ioan 1:33). Isus Însuși a repetat făgăduința privitoare la venirea Duhului Sfânt (F.A. 1:4-5) și cele două împliniri istorice menționate expres în N.T. au avut loc cu prilejul evenimentelor de la Rusalii „... *voi, nu după multe zile, veți fi botezați cu Duhul Sfânt*” (F.A. 1:4-5) și din casa lui Corneliu (11:15-16). Definiția cea mai precisă a ac. botez este dată în I Cor. 12:13: săvârșit de Duhul lui Dumnezeu, el are ca efect plasarea (cufundarea) fiecărui credincios „*în Cristos*”, făcând din el un mădular al Trupului lui Cristos și unindu-l totodată cu toți ceilalți copii ai lui Dumnezeu. Timpul la care se află ac. verb: „*noi toți am fost botezați...*” arată că este vorba aici de experiența inițială, omul născut din nou nemaitrebuind să caute botezul Duhului, nici „*un nou botez*” (care, de altfel, nici nu există, nefiind decât „*un singur botez*”), ci plinătatea Duhului care trebuie mereu înnoită (v. *Duhul Sfânt*).

Botezul în apă exprimă în afară ceea ce a făcut înăuntru, pe plan spiritual, botezul Duhului. Cum cel ce crede și se botează moare și înviază împreună cu Cristos, este lesne de înțeles că Biserică primară a practicat botezul în apă printr-o deplină cufundare a corpului neofitului. Omul vechi, răstignit împreună cu Cristos, dispăre sub apă și iese de acolo un om nou, mort față de păcat și regenerat pt. o viață nouă (Rom. 6:3-11; Col. 2:12). Așadar,

botezul în apă este afirmarea și manifestarea a ceea ce botezul Duhului a făcut în adâncul inimii. Acesta este și motivul pt. care a putut Pavel să spună că, în realitate, nu există decât „*un singur botez*” (Ef. 4:5).

4. *Credința și botezul.* Botezul în apă nu acționează într-un chip magic: el presupune credință din partea celui care cere să fie botezat: „... *faceți ucenici... botezându-i*” (Mt. 28:19). „*Cine va crede și se va boteza va fi mântuit*” (Mc. 16:16). Toate pasajele, din cartea Faptelor, referitoare la acest subiect arată clar că pocăința și credința vin înaintea botezului. Gândiți-vă la cazurile următoare: cei trei mii din ziua Cincizecimii (2:38, 41); samaritenii și Simon vrăjitorul (8:12-13); famenul etiopian (8:36-38); Saul (9:17-28; 22:16); Corneliu și prietenii lui (10:47-48; 11:16-17); Lidia (16:14-15); temnicerul din Filipi (16:30-34); corintenii (18:8). Pavel subliniază și în alte locuri relația dintre credință și botez (Col. 2:12). În sfârșit, Petru declară răspicat: „... *botezul... nu este o curățire de întinăciunile trupesti, ci angajamentul (mărturia) unui cuget curat înaintea lui Dumnezeu și care acum vă mântuiește și pe voi*” (după textul fr. N.Ed.) (I Pet. 3:21). În felul acesta, botezul este, pt. cel credincios, un angajament și o mărturie totodată. Fiind răspunsul acestuia la darul lui Dumnezeu, el devine într-adevăr un *angajament*, o mărturisire de credință. Este cunoscut faptul că primele mărturisiri ale credinței creștine au fost făcute cu prilejul botezului. În același timp, cel ce se botează dă mărturie înaintea oamenilor cu privire la angajamentul pe care el și l-a asumat înaintea lui Dumnezeu. Calvin scrie: „*el (botezul) servește mărturisirii noastre înaintea oamenilor în sensul că el este o mărturie și un însemn prin care declarăm că vrem să fim numărați în poporul lui Dumnezeu, prin care facem dovada că suntem întru totul de acord să slujim unui singur Dumnezeu și într-o singură religie cu toți creștinii, prin care, în final, declarăm public, cu toată convingerea, care este credința noastră*” (Inst. Chrét., III, pag. 233).

Dacă credința și botezul Duhului Sfânt (cel care ne mântuiește, I Pet. 3:21) sunt esențialul înaintea lui Dumnezeu, se mai poate adăuga că botezul în apă ne este clar poruncit de Domnul Isus. Dar zicând: „*Cine va crede și se va boteza va fi mântuit*”, El a mai adăugat doar atât: „*Cine nu va crede va fi osândit*”

(Mc. 16:16). Prin urmare, botezul în apă nu este necesar mântuirii. Calvin vede în el *un semn*, o reprezentare vizibilă a harului. Dar trebuie *să fie înțeles semnul* pt. ca el să-și îndeplinească menirea; *în lipsa cunoștinței*, semnul rămâne fără semnificație. „*Ce este sacramentul fără credință, dacă nu însăși ruina Bisericii?*” (Inst. Chrét., IV, cap. 14 și 15, passim.). Doctrina calvinistă cere să fie botezați numai cei ce cred, și nu putem încerca să legitimăm pedobaptismul calvinist (așa cum este el înscris în Inst. Chrét., IV, cap. 16 și practicat în Bisericile Reformate) decât prin argumentul „*pacea Bisericii*” invocat de reformatorul însuși (IV, 16, 1) și prin acela al problemei puse de anabapțiști. Dar această gravă problemă a tulburat însuși spiritul calvinismului, așa cum clar a arătat-o prof. Wendel (*Calvin, Sources et évolution de sa pensée religieuse*, 1959; cf. A. Lamorte, *Réflexions à propos de doctrines de la prédestination et du bapt. chez Calvin*, Libr. Prot., Paris, 1959. V. și *La Règle du bapt. des enfants de croyants*, Confession de 1559, art. 35).

Pt. Zwingli, sacramentul botezului nu-i decât un simbol și o mărturie publică. Botezul este o manifestare a credinței celui credincios, dar nu conferă nici un har. Totuși, refuzul botezului îi apare lui Zwingli drept o faptă extrem de gravă, o crimă contra cetății (cf. Strohl, *La pensée de la Réforme*).

Luteranii moderni descriu botezul ca fiind introducerea unei scânteii de viață creștină în conștiința și voința celui botezat (adică micul copil).

Potrivit doctrinei *Bisericii Romano-catolice*, botezul regenerează, ridică păcatul original iar, dacă este vorba de un adult, toate păcatele actuale. Astfel se interpretează în catolicism Ioan 3:5: „*a se naște din apă și din Duh*”. Copiii care au murit fără să fie botezați vor fi excluși din cer. Sacramentul acționează aici *ex opere operato*.

5. *Botezul copiilor sau pedobaptismul.* Pe ce texte biblice se bazează numeroșii creștini care practică botezul copiilor? În special s-a plecat de la presupunerea că ar fi putut exista copii în familiile botezate împreună, după F.A. 16:15, 33; I Cor. 1:16. Dar ac. argument este „*extras din tăcere*”, căci nici unul din pasajele acestea nu face vreo declarație expresă cu privire la subiectul respectiv. Dimpotrivă, din F.A. 16:34 se poate deduce că membrii fam. temnicerului erau adulți

de vreme ce s-au putut bucura de cele întâmplătoare. Vorbind despre creștinii ai căror parteneri conjugalii sunt necredincioși, Pavel spune că în ac. caz, „*copiii lor sunt sfinți*” (I Cor. 7:14); și de aici unii au tras concluzia că ei ar fi apți pt. botez. Iată ce scrie prof. F. Leenhardt referitor la ac. pasaj: „*Tocmai contrariul ar trebui să se înțeleagă de aici: dacă sunt sfinți, de ce ar mai avea copiii respectivi nevoie să fie botezați? Ei au deja din naștere ceea ce ar trebui să le dea botezul: fiul unui nobil nu are nevoie să fie înnobilit. Să nu spună cineva: «Ei sunt sfinți pt. că au fost botezați, căci ei sunt sfințiți, tot așa cum partenerul păgân despre care este vorba în text este sfințit prin relațiile naturale, și nu prin botez»; în nici un caz partenerul respectiv nu a putut fi botezat!*” (Le bapt. chrét., 1946, pag. 67). Copiii credincioșilor sunt beneficiarii unor minunate promisiuni ale lui Dumnezeu (cf. Ex. 20:6), dar aceasta nu are nimic a face cu botezul și nu diminuează cu nimic datoria lor de a se întoarce la Domnul Isus Cristos și de a se boteza într-o bună zi în Numele Lui. Cât privește binecuvântarea dată de Isus copiilor, gest înfăptuit înainte de instituirea botezului, ea nu are nimic comun cu acesta (Mt. 19: 13-15).

În definitiv, după spusele prof. F. Leenhardt, „se constată o recunoaștere din partea majorității apărătorilor pedobaptismului că N.T. nu oferă învățături explicite de natură să permită tranșarea problemei botezului copiilor mici”, la care R. Clément adaugă: „N.T. nu conține nici o indicație referitoare la botezul copiilor. Nu se poate cita nici un pasaj unde el să fi fost poruncit, nici unul unde să fi fost condamnat: nu este pomenit niciodată” (ibid, pag. 66 și R. Clément, Etude bibl. sur le bapt., pag. 227). Prin urmare, pedobaptismul este întem. pe o tradiție care s-a introdus treptat în sânul Bisericii. Domnul André Benoit ajunge la concluzia că, până în sec. III, nu poate fi găsită nici o urmă despre botezul copiilor mici (Le bapt. chrét. au II-e s., 1953). Domnul Marc Lods spune că abia în sec. IV botezul copiilor apare ca o practică obișnuită, „până atunci nefiind făcut decât cu titlu excepțional” (Bulletinul Facultății de Teologie din Paris, martie 1953, pag. 21). Începând cu Ciprian, Origen (sec. III) și îndeosebi după Augustin (sec. V) doctrina se conturează și obiceiul se generalizează.

6. *Forma botezului.* a. *Imersiunea, cufundarea.* Cuv. gr. baptizzô vrea să spună:

a se cufunda, a se băga la fund, a intra sub apă (Dictionnaire Bailly). Se impune deci ca trupul în întregime, inclusiv capul, să fie introdus sub apă, așa cum rezultă din textele Didahiei (sec. II), ale lui Iustin martirul, Tertullian, Chrysostom (Ioan Gură de aur) etc. Acesta din urmă scrie: „Scufundarea capului sub apă este imaginea îngropării omului vechi, care este introdus acolo ca într-un mormânt, și de unde un om nou a înviat pt. o viață nouă” (Homelia 24 la Ioan). În comunitățile de origine latină, imersiunea era considerată o problemă indiscutabilă până în Evul Mediu. În zilele noastre, botezul prin scufundare se practică pe scară largă nu numai în așa-numitele cercuri baptiste, ci și în sânul altor grupări creștine. Cât despre copii, cei care îi botează o fac în cazuri foarte rare prin imersiune.

b. *Infuziunea* - de la latinescul *infundare* = a vărsa, a turna, a răspândi (un lichid) peste. Ac. formă a botezului a trebuit să apară destul de timpuriu, dată fiind mica adâncime a râurilor din Orientul Mijlociu. Didahia (sec. II) spune că infuziunea era permisă numai accidental și recomandă, în asemenea cazuri, să se verse de trei ori apă pe capul neofitului. Cele mai vechi picturi din catacombe (sec. II) reprezintă pe botezător și persoana botezată într-o cuvă înaltă de 30-40 cm cu apă până la jumătatea coapsei.

c. *Aspersiune, stropire.* În ac. caz, apa nu mai este turnată, ci aruncată pe cap. Părinții Bisericii discutau despre o presupusă diferență între infuziune și aspersiune, dar în zilele noastre nu se mai face nici o distincție între acestea. Așa botează îndeosebi reformații, luteranii, romano-catolicii etc.

7. *Botezul pt. cei morți* (I Cor. 15:29). Ac. pasaj este greu de explicat deoarece Biserica primară nu ne-a lăsat nici o precizare cu privire la un asemenea subiect. Din multe explicații propuse, cităm câteva: a. S-a pus întrebarea dacă nu cumva unii creștini se botezau în locul credincioșilor care muriseră fără să fi putut face ei înșiși ac. lucru (fie din cauza martirajului, fie ca urmare a unei boli care le-a pricinuit moartea). Cum botezul era actul public de intrare în Biserică, aceste persoane nu putuseră să fie admise în adunare, și atunci altcineva se boteza pt. ele, în locul lor, pt. ca o asemenea omisiune să nu le aducă vreun prejudiciu în ziua învierii. b. O altă supoziție se referă la opinia lui Ioan Chrysostom. După

relatarea sa, profesiunea de credință a botezului conținea și aceste cuvinte: „*Eu cred în învierea morților*”. În felul acesta, cei botezați se declarau garanții unei viitoare izbăviri a celor morți, lucru care ar fi fost imposibil fără biruința lui Cristos asupra mormântului. c. Pavel ar fi avut în vedere, nu botezul în apă, ci botezul în sânge, adică martiriul. Și Isus folosește de două ori termenul de botez vorbind de moartea Sa și a unora dintre ucenicii Lui (Lc. 12:50; Mc. 10:38-39). Aici ar fi vorba de un lucru făcut „*pt. a intra printre cei morți*”. Or, la ce ar servi el dacă nu ar exista o înviere? (cf. F. Godet, *Comment. sur I Cor.*, II, pag. 386).

8. **Botezul cu foc.** Vorbind despre botezul Duhului Sfânt, Ioan Botezătorul spune de două ori că Cristos va boteza și cu foc (Mt. 3:11-12; Lc. 3:16-17). Privind de aproape ac. pasaje, vom constata imediat că botezul focului este sinonim cu judecata prin care Domnul nostru va mistui pe păcătoși la venirea Sa (cf. Mt. 13:30, 41-43). A cere lui Dumnezeu să ne boteze „*cu foc*” ar echivala cu a-L ruga să trimită judecata Lui asupra noastră.

ANDRÉ LAMORTE și RENÉ PACHE.

BOSQATH. V. *Boțcat*.

BOȚCAȚ, BOTSQATH, BOSCAT, BAS-CATH. Cetate din extremitatea sudică a sem. lui Iuda (Ios. 15:39). Adaia, bunicul din partea mamei împ. Iosia, era originar din Boțcat (II Împ. 22:1).

BOȚET, BOTSETS, BOSES. Unul dintre cele două piscuri ale unei stânci din apropiere de Gheba. Acesta se afla mai spre N, vizavi de Micmaș (I Sam. 14:4, 5) și domina prăpastia Suveinit.

BOȚRA, BOSRA - *ocol, staul*.

1. Importantă cetate din țara Edomului (Gen. 36:33; I Cr. 1:44; Is. 34:6; 63:1). Amos prevăzuse distrugerea palatelor sale (Am. 1:12). Ieremia i-a anticipat nimicirea (Ier. 49:13, 22). Turmele de oi ale Boțrei erau renumite (Mica 2:12). Unele versiuni au redat cuv. „*staul*” prin „*Boțra*”. Identif.: Buseirah, la 32 de km SE de Marea Moartă și la 6 km N de Petra.

2. Cetate moabită menționată împreună cu Cheriot, Bet-Meon, Dihon și alte localități din câmpia Moabului (Ier. 48:24); prob. una și aceeași așezare cu Bețer (Bosor în Septuaginta).

BOU, TAUR. Masculul speciei numite *Bos taurus*, deși cuv. *bou* denumește frecvent toate animalele din specia bovine, fără deosebire de sex (Ex. 20:17). Pluralul ac. termen este adesea sinonim cu „*vite*”. Boul a fost domesticit foarte devreme. Avraam avea turme de oi și boi (Gen. 12:16; 21:27); la fel Abimelec, contemporanul lui (20:14) și egiptenii pe vremea când Egiptul a fost lovit cu cele 10 urgii (Ex. 9:3). Boii erau folosiți la arat (I Împ. 19:19), la tracțiune (Num. 7:3; II Sam. 6:6 etc.), la treieratul grâului (Dt. 25:4). Carnea era destinată consumului (I Împ. 1:25; cf. Mt. 22:4); evreii jertfeau mulți boi, în special ca arderi-de-tot (Num. 7:87, 88; II Sam. 24:22; II Cr. 5:6; 7:5 etc.). O pereche de boi înjugați împreună trăgeau plugul și carul. După afirmațiile lui Tristram, rasa de bovine din Palestina sudică și centrală este de talie ceva mai joasă decât aceea din N țării. După spusele lui, cele mai numeroase turme de vite mari se întâlneau dincolo de Iordan.

Cuvântul *te'o* din Dt. 14:5 a fost tradus de unii traducători (rom. și străini. N.Ed.) prin „*capră sălbatică*” și de alții prin „*boul sălbatic*”, alți exegeți însă sunt de părere că ar fi vorba de antilopă (v. *Bivol*).

BRAȚ. V. *Greutăți și măsuri*.

BRAȚ. Partea de deasupra a membrului superior, cuprinsă între umăr și cot; cuv. ebr. *zerôa'* desemnează uneori umărul unui animal (Dt. 33:20). Ac. termen care se regăsește în tot cuprinsul V.T., reprezintă, la figurat, forța, puterea, ajutorul. Adesea se vorbește de brațul Domnului (Iov 40:9; Ps. 44:3; 77:15; 79:11; 89:13, 21; Is. 40:10; 44:12; 48:14; 51:5; 53:1; Ier. 21:5). Brațul întins al Domnului (poziție de luptă) a determinat ieșirea israeliților din Egipt (Ex. 6:6; Dt. 4:34). Brațul puternic al Domnului contrastează cu brațul de carne al omului (II Cr. 32:8). Israel este brațul Domnului (Is. 51:9). Brațele Domnului sunt un simbol al adăpostului, o imagine a ocrotirii divine (Dt. 33:27). Domnul sprijină pe cei neprihăniți, dar zdrobește sau atrofiază brațele celor răi, adică le ia toată puterea (Ps. 37:17; Zah. 11:17). Brațul mai indică forțele militare și politice (Dan. 2:32; 10:6; Ez. 17:9), vigoarea bărbătească (I Sam. 2:31).

În N.T., cuv. gr. *agkale* este utilizat pt. Simeon care-L ia pe Isus în brațe cu prilejul aducerii Copilului la Templu (Lc. 2:28). Pavel îl ia pe Eutih în brațe - *sympertilambano* - după

ce acesta căzuse din camera de sus (F.A. 20:10). În sens figurat, *brachiôn* este folosit cu privire la Dumnezeu care conduce mersul istoriei (Lc. 1:51; Ioan 12:38; F.A. 13:17).

BRĂȚARĂ. Obiect de podoabă, purtat la încheietura mâinii sau la cot, de ambele sexe (Ez. 16:11). Robul lui Avraam a pus două brățări în mâinile Rebecăi (Gen. 24:22). Pe când se aflau în pustie, israeliții au donat brățările lor lui Moise pt. a face din ele vase de aur și argint necesare slujbelor din Cort (Num. 31:50). Și Saul purta o brățară (II Sam. 1:10). În Gen. 38:18, 25, cuv. *brățară* este înlocuit prin *lanț*, iar în Ex. 35:22 prin *inele*, dar în Is. 3:19, s-ar putea traduce *lanțuri* în loc de *brățări*.

Existau două feluri de brățări: unele care se purtau la încheietura mâinii, iar altele deasupra cotului. Despre al doilea model se vorbește în Ex. 35:22. În prada luată de la madianiți, se aflau ambele tipuri (Num. 31:50). Unii monarhi orientali purtau, deasupra cotului, o brățară împodobită cu pietre scumpe, semn al demnității regale (cf. II Sam. 1:10).

BRÂNZĂ. Produs lactat obținut din lapte prins care a fost apoi scopt și trecut prin strecurătoare (Iov. 10:10; cf. I Sam. 17:18; II Sam. 17:29). Una din văile Ierusalimului se numea *Tyropoeon* (Răzb., 5:4:1), cuv. gr. care înseamnă *brânzarii*.

BRÂU, CINGĂTOARE. În Biblie, cuv. *cingătoare* este folosit de peste 60 de ori și desemnează, în sens propriu: a. Ebr. *abhnet* și gr. *zônê* - brâul sau eșarfa pe care o purtau marele preot, ceilalți preoți sau înalții demnitari (Is. 22:21). Marele preot avea un brâu lucrat la gherghef, din in subțire răsucit, de culoare albastră, purpurie și cărămizie (Ex. 28:39-40; 39:29). Termenul ebr. *Hechebh* se aplică unei cingători asemănătoare, dar având și fire de aur (Ex. 28:8, 27-28). b. Ebraicul *'ezor* se aplică brâului de piele purtat de Ilie (II Împ. 1:8) sau curelei lui Ioan Botezătorul (Mt. 3:4; Mc. 1:6). c. Termenii *Hagor* și *Hagorah* sunt folosiți pt. cingătorile brodate, foarte scumpe, pe care le purtau femeile bogate (Is. 3:24). d. În Ps. 109:19, David cere lui Dumnezeu să răzbune tot răul care i s-a făcut. Astfel, blestemul trebuie *să-l strângă* pe cel rău ca o centură peste o manta (în ebr. *mezaH*). e. Brâul făcea parte și din echipamentul militar (în ebr. *'ezor*). Acesta era, de regulă,

confectionat din piele și prevăzut cu niște plăci metalice, având ca scop fixarea sabiei. Se purta pe talie sau în bandulieră (v. *Haine, Mare Preot*). Centura era un obiect oferit câteodată în dar sau ca răsplată pt. un oarecare serviciu (I Sam. 18:4; II Sam. 18:11). Pt. a putea lucra sau a ușura mersul, se sufleca partea de jos a hainei în cingătoare (Ex. 12:11; II Împ. 4:29; Lc. 12:37; 17:8; F.A. 12:8). Așadar, a te încinge înseamnă a te pregăti de lucru sau de plecare. Câteodată, în semn de doliu, se trecea peste mijloc o cingătoare dintr-un material grosolan (Is. 3:24; 22:12). În N.T., Agab își leagă mâinile și picioarele cu brâul lui Pavel pt. a vesti apropiata întemnițare a apostolului (F.A. 21:11).

La figurat, brâul simbolizează adevărul, credințioșia, neprihănirea și puterea. De exemplu, se spune despre Dumnezeu că pune o cingătoare în jurul coapselor Împ. și a slujitorilor Lui (Iov 12:18; Is. 22:21). El îl încinge pe David cu putere (Ps. 18:32). Neprihănirea și credințioșia sunt brâul coapselor lui Isus Cristos (Is. 11:5). În Ef. 6:14, ap. Pavel îi îndeamnă pe credincioși să se încingă cu adevărul. Potrivit Legii mozaice, Paștele Domnului trebuiau să fie mâncate cu mijlocul încins, adică: a. Cu dreptate și adevăr. b. Într-o atitudine de om gata de plecare (simbol al poziției noastre de pelerini pe ac. pământ) (Ex. 12:11). Ioab care a nesocotit adevărul și dreptatea, punând sânge de război pe cingătoarea sa, a trebuit să fie pedepsit (I Împ. 2:5). În Is. 5:26-30, bărbații aparținând națiunilor trimise de Dumnezeu să pedepsească pe Israel din pricina necredințioșiei sale, nu-și văd brâul descins de la mijloc; aceasta vrea să spună că ei nu sunt slabi și fricoși, ci puternici, curajoși și gata de luptă (cf. Ier. 1:17; Ioan 21:18). În Iov 12:21, Dumnezeu dezleagă brâul celor tari; îi degradează și-i face să cadă.

Dumnezeu este adevăratul brâu al credinciosului, adică puterea lui pe calea către cer (cf. Ier. 2:32). El și-a lipit inima de pop. Lui așa cum se lipește brâul de coapsele unui bărbat (Ier. 13:11). Israel și credincioșii în general trebuiau să fie pt. El asemenea unui brâu al adevărului, al credințioșiei și al neprihănirii (Ier. 13:1-10; cf. Is. 45:5). La dezbrăcare de noi înșine și la înrădăcinare în Dumnezeu suntem chemați ca creștini prin intermediul cuvintelor adresate lui Petru de Domnul Isus: „*Atunci când erai mai tânăr, singur te încingeai și te duceai unde voiai; dar când vei îmbătrâni, îți vei întinde mâinile, și altul te va încinge și te va duce unde nu vei voi*” (Ioan 21:18).

Pt. Petru, aceasta înseamnă dezbrăcarea de voința sa personală, abandonarea propriilor planuri și chiar imposibilitatea de a merge unde va voi și de a face lucrurile dorite, din pricină că Dumnezeu Însuși îi va trasa drumul vieții sale și-l va conduce pas cu pas. Asta însemna pt. Petru o schimbare de mentalitate, de orientare, deosebit de semnificativă pt. el, lucru valabil pt. fiecare dintre noi!

BRICI. Instrument folosit pt. tăierea bărbii sau a părului capului (Is. 7:20; Ez. 5:1) (v. *Cușit, Barbă, Păr*).

BROASCĂ. Viețuitoare amfibie (Ex. 8:3; Ap. 16:13). Broasca din V.T. este probabil genul *Rana punctata*, broasca pestriță din Egipt.

BRODERIE. Ornamentație în relief, executată cu acul, din mătăsuri de diferite culori, din fire de aur, de argint sau alte materiale deosebindu-se de pânza pe care se brodează. Bețaleel și Oholiab excelau în arta de a broda pe in subțire și pe pânze vopsite în albastru, purpuriu și cărămiziu (Ex. 35:30-35; 38:23). Perdelele din Cortul Întâlnirii, de la intrare și dintre Locul sfânt și Locul preasfânt (Ex. 26:36; 27:16), precum și brâul marelui preot (28:4-39; 39:27-29) erau brodate. Oamenii bogați purtau adesea haine brodate (Jud. 5:30; Ps. 45:14).

BUBĂ. V. *Boli*.

BUBULIȚĂ. Termen care redă cuv. ebr. 'abha-'bou'ot = *bubulițe, bășicuțe*. El se referă la niște umflături, niște pungi de puroi, bășicuțe conținând un lichid transparent sau gălbui și care apar sub piele. Această dermatoză ar fi probabil ceea ce se numește acum *pemphigus*. Niște bube pricinuite de bășicuțe fierbinți au constituit a șasea din cele zece urgii cu care a lovit Dumnezeu țara Egiptului (Ex. 9:8-11).

BUCHI, BUKI, BUQQI - abreviere a numelui Buchia.

1. Domnitor al sem. lui Dan și membru al comisiei de împărțire a țării (Num. 34:22).

2. Urmaș al lui Aaron, din neamul preoțesc al lui Fineas (I Cr. 6:5, 51; Ezra 7:4).

BUCHIA, BUKKIA. Un levit. Fiul lui Heman, căpetenia celei de a șasea din cele 24 de cete, având fiecare câte 12 muzicanți, pe care David le-a pus deoparte pt. slujbă în Templu (I Cr. 25:4, 13).

BUCURIE. Bucuria este o stare sufletească, o emoție profundă și plăcută. Ea poate fi pricinuită de o cauză aparte, de ex. primirea unui cadou. Însă bucuria este, de asemenea, starea celui ce are conștiința împăcată (pacea).

În Biblie, cuv. ebr. redade în rom. prin „*bucurie*” sunt *gil* = a sări, a tresălta de bucurie, *simHah* sau *sameaH* (subst. și verb) care înseamnă, lit., a străluci sau a fi luminos. Termenii gr. corespunzători *agalliasis* și *chara* indică o bucurie intensă. *Chara* aparține aceleiași fam. cu *charis* = har; așadar, bucuria este o fiică a harului.

În V.T., pop. lui Dumnezeu trăia în bucurie și veselie, în special cu prilejul sărbătorilor naționale, al ceremonialelor prilejuite de diferite jertfe sau la încoronarea unui rege (Dt. 12:6 și urm.; 16:11 și urm.; I Sam. 18:6; I Împ. 1:39, 40; II Cr. 29:30; 30:21; Est. 8:17). Bucuria caracterizează orice eveniment fericit (de ex., căsătoria, tăierea împrejur, biruința obținută pe câmpul de luptă). Israelii își exprimau sentimentele de bucurie prin strigăte, cântece, muzică instrumentală, cortegii, sărituri și jocuri. Experiența mântuirii era cauza unei asemenea bucurii (Is. 61:10). Bucuria spontană este o trăsătură dominantă a Psalmilor (Ps. 16:8, 9; 42:4 etc.). Dumnezeu este izvorul bucuriei (Ps. 16:11), este bucuria și veselia pop. Lui (Ps. 43:4). În opinia psalmistului, bucuria derivă, în mod foarte natural, din relația credinciosului cu Dumnezeu (Ps. 51:12). În Isaia, bucuria care însoțește mântuirea constituie și o binecuv. escatologică (Is. 49:13; 61:10, 11). Diferitele atribute și lucrări ale lui Dumnezeu suscită bucurie (exprimată prin servicii de închinăciune); la fel și judecățile Sale (Ps. 48:11), precum și domnia Lui asupra pământului (Ps. 97). Bucuria este și o caracteristică a lui Dumnezeu (Ps. 104:31) care își găsește plăcere în fericirea omului (Dt. 30:9).

În N.T., bucuria este legată de anunțarea Vestii Bune a Împ. lui Dumnezeu: ea se manifestă cu prilejul nașterii lui Isus (Lc. 1:47; 2:10), al intrării Sale triumfale în Ierusalim (Mc. 11:9, 10; Lc. 19:37), al învierii Lui (Mt. 28:8; Lc. 24:41). Din Evanghelia după Ioan aflăm că Isus a venit pt. ca oamenii să aibă în ei bucuria Sa deplină (Ioan 17:13); El le-a și dat-o celor ce au vrut s-o primească (Ioan 15:11; 16:24).

Atât în Vechiul, cât și în Noul Testament, bucuria este semnul caracteristic al pop. lui Dumnezeu (Nem. 8:10; F.A. 2:46; I Pet. 1:8). Ea este transmisă ucenicilor odată cu darul

Duhului Sfânt (F.A. 13:52) și se manifestă cu ocazia minunilor săvârșite în Numele lui Cristos (F.A. 8:7, 8). Luând cunoștință de convertirea multor oameni dintre Neamuri prin lucrarea lui Pavel și a lui Barnaba, frații din Ierusalim au avut o mare bucurie (F.A. 15:3).

În epistolele sale, Pavel folosește cuv. gr. *chara* pt. a spune că: a. Tesalonicenii sunt slava și bucuria sa, deoarece ei fac progrese în viața lor de credință (I Tes. 2:19). b. Bucuria este răsplata creștinului pt. chinurile și ne-cazurile îndurate din pricina lui Isus Cristos (Col. 1:24; II Cor. 6:10; cf. I Pet. 4:13; Evr. 10:34). c. Bucuria este o roadă a Duhului Sfânt (Gal. 5:22), ea nefiind afectată de împrejurările potrivnice și dureroase (I Pet. 1:6, 8). În Col. 2:4, ap. Pavel declară că el se bucură în mijlocul suferințelor sale pt. Cristos. Creștinii serioși și hotărâți îi amplifică bucuria (Fil. 4:1). Bucuria este legată și de propovăduirea Evangheliei (Fil. 1:18). Pasajele din Fil. 3:1 și 4:4 îi îndeamnă pe creștini să se bucure întotdeauna în Domnul. Păcatul poate curma bucuria (Ps. 51:12), dar ea poate fi întreținută printr-o legătură neîntreruptă cu Domnul Isus (I Tes. 5:16; II Cor. 6:10). La sfârșitul vremurilor, credincioșii vor fi adunați laolaltă împreună cu Cristos Isus pt. o bucurie veșnică (cf. Ap. 19:7).

BUFNIȚĂ. V. *Huhurez, Cucuvea*.

BUHAI-DE-BALTĂ. Ebraica numește ac. animal *kippod* adică „cel ce se contractă” sau „cel ce se dă de-a dura”. Și atunci, numeroși traducători au fost de părere că *kippod* ar fi *ariciul*, însă Is. 14:23; 34:11 vorbesc de un animal care cutreieră ruinele, se urcă pe porțile dărâmate ori pe pervazurile ferestrelor de unde scot niște țipete jalnice (Țef. 2:14). Alți traducători (Darby, de ex.) au redat termenul ebr. *kippod* prin *buhai-de-baltă* = *Botaurus stellaris*. Este vorba de un piciorong, cu ciocul lung, care frecventează de obicei mlaștinile, însă nu este deloc întâlnit printre ruine. Tristram este de părere că *kippod* ar fi o bufniță (*Scops giu*) care emigrează în Palestina, în anotimpul rece, și își găsește culcușul pe ziduri dărâmate și în arbori scorburoși.

BUL - creștere. A opta lună a anului evreiesc (I Împ. 6:38) (v. *An*).

BUMBAC. V. *In*.

BUNA - *prudență*. Urmaș al lui Iuda prin Ierahmeel (I Cr. 2:25).

BUNA-VESTIRE. Titlu dat, în general, pericopei din Lc. 1:26-38 în care îngerul Gavril vine s-o înștiințeze pe Fecioara Maria că va deveni mama Fiului lui Dumnezeu. Pasajul acesta prezintă, de o manieră poetică, natura divină și totodată umană a lui Isus Cristos (Lc. 1:32, 34) și prezice domnia Sa veșnică (Lc. 1:33).

BUNĂTATE. De regulă, spunem despre cineva sau ceva că este bun când: a. Are calități care corespund naturii sau destinației sale (de ex., un cal bun, un pământ bun). b. Este perfect din punct de vedere moral. c. Îi place să facă binele (oameni buni, I Sam. 25:15; I Pet. 2:18). d. Este indulgent și iubitor.

În V.T.: 1. Cuv. ebr. *tebh* = *plăcut, agreabil, voios* definește ceva plăcut simțurilor omenești sau ceva care procură o satisfacție morală ori estetică: o țară bună (Gen. 49:15; Ex. 3:8; II Împ. 2:19), o zi „bună” este o zi de sărbătoare (I Sam. 25:8), un om bun este un om de bine (II Sam. 18:27). Uneori, *bun* este sinonim cu *frumos*: o fată foarte frumoasă (Gen. 24:16), o frumoasă colaborare (I Sam. 29:6), o relație intimă cu Dumnezeu (Ps. 73:28) etc. Autorii Septuagintei au redat cuv. ebr. *tebh* prin următorii termeni grecești: a. *agathos*, care indică, printre altele, bunătatea unei persoane; b. *kalos* = *magnific*, redat în V.T. prin *minunat, admirabil, nobil, onorabil, demn, vrednic*.

2. Cuv. ebr. *Hesed* = *gentilețe, bunăvoință* care apare de 250 de ori în V.T. (de 125 de ori numai în Psalmi) se aplică bunăvoinței lui Dumnezeu față de om (Ex. 34:6; Num. 14:18; Ps. 31:19; 33:5; 107:43; 117:2; Ioel 2:13), bunătații Sale (Ex. 33:19) (Cornilescu redă aici termenul ebr. *-hesed* prin *frumusețe*. N.Ed.), precum și bunăvoinței și loialității omului față de aproapele său (Gen. 21:23; II Sam. 3:8; 9:1, 3, 7; 10:2; Iov 6:14).

În N.T., ap. Pavel folosește:

1. Subst. gr. *agathosune* pt. dragostea de bine, bunătatea și îngăduința creștinească (Rom. 15:14; Gal. 5:22; Ef. 5:9; Col. 3:12);

2. Subst. *chrestotes* = *bunătațe* pentru: a. Harul lui Dumnezeu (Rom. 2:4; 11:22; Ef. 2:7). b. Sub aspect negativ, cu privire la situația

omului păcătos înaintea lui Dumnezeu: „*Nu este nici unul care să facă binele*” (Rom. 3:12). Câteva adj. gr. traduc aceeași noțiune: - *agathos* (tradus prin *bun, credincios* sau *drept*) se aplică lui Dumnezeu (Mt. 19:17) sau omului (I Sam. 25:15; Mt. 5:45; 7:17; 12:35; 25:21, 23); - *kalos* = *magnific, foarte bun* este folosit, de ex., pt. o roadă bună (Mt. 3:10) sau pt. fapte bune (I Tim. 5:10); - *chrestos* = *plăcut, gentil* este tradus prin *blând, ușor, plăcut, serviabil, bun* (o sarcină ușoară, Mt. 11:30; vorbiri dulci, cuvinte bune, Rom. 16:18). Cuvântul „*bun*” implică aprobarea noastră, pornind de la două considerente: fie că un lucru sau o persoană sunt bune, fie pt. că obiectul acela sau persoana respectivă este un agent al binelui.

În Biblie, bunătatea se aplică lui Dumnezeu: *Dumnezeu este bun*, deoarece El este, din punct de vedere moral, perfect și generos. Bunătatea nu este o noțiune abstractă sau ideală, ci ea exprimă ceea ce este Dumnezeu (Ps. 100:5; Pl. 3:22, 25; Os. 3:5; Rom. 2:4; 11:22 etc.), ceea ce face, creează, poruncește, dă și, în sfârșit, încuviințează din partea omului. Autorii biblici care au văzut gloria perfecțiunilor lui Dumnezeu îi laudă bunătatea și recunosc că numai El este bun în adevăratul sens al cuvântului (Mt. 19:17; Mc. 10:18; cf. I Cr. 16:34; II Cr. 5:13). El este, de asemenea, Supraveghetorul și Judecătorul suprem. Vai de cei ce numesc răul bine și binele rău (Is. 5:20)!

În V.T., bunătatea lui Dumnezeu este adesea prilej de rugăciune și pricină de laude (II Cr. 30:18; Ps. 86:5). Bunătatea divină se dovedește în bunăvoința Sa față de om (Ps. 119:68) și prin generozitatea Lui care se întinde față de întreaga creație (Ps. 145:9). El are grijă de cei săraci (Mc. 3:4; F.A. 10:38), conduce pașii celui credincios și rămâne fidel legământului Lui (Ps. 25:8; 73:1; Pl. 3:25; Na. 1:7). De-a lungul întregii perioade a V.T., Israel laudă pe Dumnezeu pt. bunătatea Sa. Refrenul cel mai des cântat conține și aceste cuvinte: „*Lăudați pe Domnul, căci este bun, căci îndurarea Lui ține în veac!*” (I Cr. 16:34; II Cr. 5:13; 7:3; Ps. 106:1; 107:1; 118:1; 136:1; Ier. 33:11).

Tot ce a creat Dumnezeu era bun (Gen. 1:31 cf. v. 4, 10, 12, 18, 21, 25; I Tim. 4:4 cf. Rom. 14:14). Lucrările Sale dovedesc înțelepciunea și puterea divină (Ps. 104:24-31). Orice dar bun se coboară de la Dumnezeu (Iac. 1:17); El trimite din cer și timpuri roditoare și ploi,

hrană și bucurie în inimi (F.A. 14:17; Ps. 145:9; Lc. 6:35). El dă lucruri bune copiilor Lui (Mt. 7:11). Pe temeiul legământului Său, Domnul își binecuvântează poporul Său (Ier. 32:40 cf. 24:6, 7) și-i dă mântuire (cf. Is. 52:7).

În V.T., bunătatea lui Dumnezeu se dovedea prin binecuv. materiale. În N.T., Domnul revarsă în plus peste ai Lui binecuv. spirituale. El promite întotdeauna că va da omului lucrurile de care are el nevoie (Ps. 34:8; 84:11; Rom. 8:32; Ef. 1:3). Cu toate acestea, se întâmplă ca Dumnezeu să-i retragă omului bunătatea Sa pt. a-l învăța credința, răbdarea și ascultarea (Iov 2:10; Ps. 119:67, 71; Pl. 3:26, 27) ca astfel să-l facă părtaș sfînteniei Lui (Evr. 12:10). Tot ce are ca efect apropierea omului de Dumnezeu este bun, iar o întristare ușoară, de o clipă, îi asigură o greutate veșnică de slavă (II Cor. 4:17). Ap. Pavel evocă bunătatea Domnului și atunci când afirmă că „*toate lucrurile lucrează împreună spre binele celor ce-L iubesc pe Dumnezeu*” (Rom. 8:28).

Poruncile lui Dumnezeu sunt bune pt. că ele oglindesc perfecțiunea Sa și ne conduc pe calea binecuv. Lui (Ps. 119:39b; Rom. 7:12; 12:2). Așa se face că idealul unui copil al lui Dumnezeu este acela de a face voia Lui (cf. Mt. 19:17-19). Într-o lume fără credință, fără principii morale, fără dragoste de Dumnezeu, aceste porunci sunt greu de împlinit. Și totuși, creștinii trebuie să trăiască potrivit poruncilor divine, de ex. întorcând răul care li se face cu bine (Rom. 12:9, 21; I Tes. 5:15, 21). Pt. a putea face lucrul acesta, ei au la dispoziție ajutorul Duhului Sfânt (Rom. 8).

Ascultarea de Dumnezeu este bună: este un lucru plăcut Domnului, bun și folositor omului (I Tim. 2:3; Tit 3:8). Ea se dovedește prin facerea de „*fapte bune*” care sunt un fel de podoabă a creștinului (I Tim. 2:10; II Tim. 2:21). Ele vor fi răsplătite de Dumnezeu (Ef. 6:8). Creștinii nu trebuie să obosească în facerea binelui (Gal. 1:6, 9, 10; Ef. 4:29; cf. Ps. 34:14; 37:3, 27). Faptele bune îi sunt plăcute lui Dumnezeu din trei motive: a. Ele sunt roada Cuvântului Lui (cf. II Tim. 3:16, 17). b. Expresia recunoștinței față de mântuirea primită (I Tes. 1:3; Evr. 6:10 cf. Rom. 12:1); c. Îl glorifică pe Domnul (I Cor. 10:31; cf. Mt. 5:16; I Cor. 6:20; I Pet. 2:12). Faptele bune îndeplinesc condițiile puse de Lege și cerințele dragostei (Rom. 13:8-10 cf. Mt. 22:36-40).

Poruncile Domnului trebuie să fie puse în practică cu dragoste (Mt. 5:18-20 cf. I Cor. 13:1-3). Credinciosul care are un „*cuget curat*”

împlinește Legea (F.A. 23:1; I Tim. 1:5, 19; Evr. 13:18; I Pet. 3:16, 21), nu pt. că se simte perfect, ci din pricină că relația sa cu Dumnezeu și cu Domnul Isus Cristos îl justifică. În ochii lui Dumnezeu, el este un om bun, „*un om de bine*” cum era Barnaba (F.A. 11:24) (v. *Bine*).

BUNI, BUNNI - *clădit, erijat*.

1. Un levit care a trăit înainte de exil (Nem. 11:15).

2. Un alt levit, contemporan cu Nem. (Nem. 9:4).

3. Reprezentant al unei fam. sau al unei case părintești. El și-a pus pecetea pe legământul făcut de Neemia (Nem. 10:15).

BURDUF, URNĂ. Un recipient adânc, confecționat din piele tăbăcită, în formă de sac, servind la păstrarea sau transportul unor lichide ca: apă (Gen. 21:14), vin (Ios 9:4), ulei și îndeosebi lapte (Jud. 4:19; cf. Iov 32:19; Mt. 9:17) (v. *Unf*). Cuvântul redat prin *burduf* în Ps. 56:8 a fost tradus de alte versiuni prin „*urnă*” sau prin „*oală*”. O urnă era un mic recipient fragil, din lut ars, făcut de olari.

BURSUC, VIEZURE. Cuv. ebr. *taHach* (Ex. 25:5) a fost tradus, în unele versiuni, prin „*vițel-de-mare*” (la noi Cornilescu, GBV, Sinodală Galaction - Radu, Biblia de Iași etc. N.Ed.), însă alți traducători (de ex., Darby, în fr.) l-au redat prin „*bursuc*”. Într-adevăr, bursucul trăiește în Palestina, însă nu credem că pielea sa a putut fi folosită la confecționarea cuverturii exterioare a Cortului sau a unor articole de încălțăminte (v. *Vițel-de-mare*).

BUTUCI, FIARE, LANȚURI. În ebr. *sad*. Instrument de tortură constând dintr-un cadru de lemn (de unde grecescul *xylon*) în care se introduceau picioarele înțemnițatului (Iov 13:27; 33:11; F.A. 16:24). Având picioarele puse în butuci, cel în cauză nu se putea ridica în poziție verticală. Israelii numeau *mah-pekhet* un alt tip de butuci. Ac. cuvânt indică răsucirea și menținerea corpului într-o poziție neobișnuită (Ier. 20:2; II Cr. 16:10 vorbesc lit. de „*temnița cu butuci*”). Instrumentul comporta niște lanțuri, sau mai curând un carcan, un guler de fier. Gâtul, brațele și picioarele osânditului puteau fi imobilizate în același timp (Ier. 29:26).

BUZ - *dispreț*.

1. Un trib aramaic, ieșit dintr-un fiu al lui Nahor (Gen. 22:20-21), și care locuia, pe

vremea lui Ieremia, în Arabia, în apropiere de Dedan și Tema (Ier. 25:23).

2. Un urmaș al lui Gad și întemeietorul unei fam. sau al unei case patriarhale (I Cr. 5:14).

BUZDUGAN, MĂCIUCĂ, BĂTĂ, CIOMAG - în ebr. *mappets* - *cel care sparge, cel care zdrobește*. Măciuca, la fel ca securea de război, servea pt. lupta corp la corp. Se foloseau diferite tipuri de buzdugan. În Ier. 51:20, termenul *mappets* a fost tradus prin *ciocan*.

BUZE. În Biblie, termenii ebr. *saphan* și gr. *cheilos* indică buzele gurii, marginile unui veșmânt (Ex. 28:26), țărmul mării sau malurile unui râu (Gen. 22:17; 41:3; Evr. 11:12). Cuv. ebr. *sapham* se aplică mustății (buza superioară), care se acoperea cu mâna sau cu haina pt. a exprima rușinea (Lv. 13:45; cf. II Sam. 19:5). În pronunțarea cuvintelor limbii ebraice, participă și buzele. În cazul din Pv. 16:23: „*Cine are o inimă înțeleaptă își arată înțelepciunea când vorbește și mereu se văd învățături noi pe buzele lui*” (inima înțeleptului dă prilej gurii sale să se exprime cu discernământ și creșterea înțelepciunii se arată pe buzele lui), buzele sunt în legătură cu inima și cu mintea.

Buzele vorbesc (Iov 27:4), strigă de bucurie (Ps. 71:23; 100:1), cântă laudele Domnului (Ps. 63:3), acumulează cunoștință (Pv. 5:2), vestesc pe Domnul (I Cor. 14:21). Moise avea buze încurcate, vorbirea sa nu era ușoară: adică îi lipsea elocvența (Ex. 4:10; 6:12). Buzele pledează (Iov 13:6), se înfloară (Hab. 3:16). Buzele au calități morale: spun adevărul (Pv. 12:19), sunt neprihănite (Pv. 16:13). Însă ele pot face și răul (Ps. 120:2). Buza mincinoasă spune neadevărul (Pv. 10:18; 12:19 cf. 16:13). Oamenii pot păcătui cu buzele lor (Iov 2:10). Limba și gura fie păcătuiesc, fie glorifică pe Dumnezeu (Ps. 34:13; 51:15).

„*A cinsti pe Dumnezeu cu gura și cu buzele*” înseamnă a-I aduce o laudă uscată, goală (Is. 29:13). În Is. 6:7-8 și Dan. 10:16, un înger vine să atingă cu un cărbune aprins buzele slujitorilor lui Dumnezeu, gest care semnifică sfîntirea și pregătirea lor pt. primirea și comunicarea revelațiilor lui Dumnezeu.

BUZI. Urmaș al lui Buz. Tatăl lui Ezechiel, preotul și proorocul lui Israel (Ez. 1:3).

BUZIT. Membru al tribului arab provenit din Buz (Iov. 32:2).

C

CAB, KAB, QAB - *vas adânc*. Unitate de măsură evreiască pt. determinarea capacității, fie la solide, fie la lichide (II Împ. 6:25) (v. *Greutăți și măsuri*).

CABANĂ. V. *Colibă*.

CABON, KABBON. Un sat al lui Iuda, în Câmpie (Ios. 15:40).

CABSEEL, CABTEEL, KABTEEL, QABTEEL - *Dumnezeu va strânge iarăși...* O cetate de la hotarul de miazăzi al lui Iuda, în punctul cel mai îndepărtat (Ios. 15:21). Era locul natal al lui Benaia, unul dintre vitejii lui David (II Sam. 23:20; I Cr. 11:22). Așezarea a rămas multă vreme nelocuită din cauza exilului babilonian (Nem. 11:25; în ac. pasaj este numit Iecabteel). Cabteelul trebuie identificat, desigur, cu Khirbet Hora, la vreo 13 km E de Beer-Șeba.

CABUL, KABUL, KAVUL.

1. Cetate a lui Așer (Ios. 19:27; Josephus Flavius, „*Viața*” 43:45). Localitatea dăinuie și astăzi sub numele de Kabul, la cca 14 km S-SE de Acco.

2. O regiune din Galileea, altădată parte din N teritoriului atribuit sem. lui Neftali, locuită, în majoritate, de ne-evrei. Ac. ținut îngloba 20 de cetăți, și a fost dat de Solomon lui Hiram, regele Tyrului, care i-a făcut o serie de servicii cu prilejul zidirii Templului. Însă ac. cadou nu a avut șansa de a plăcea lui Hiram care a numit regiunea aceea *Cabul* (I Împ. 9:13). Împ. Tyrului a refuzat compensația acordată de Solomon, apreciind-o ca insuficientă, și a remis districtul Cabul regelui lui Israel care a făcut să se stabilească acolo numeroși israeliți (II Cr. 8:2; Ant. 8:5:3).

CADAVRU. Un cadavru reprezintă corpul unui om sau animal mort (Lv. 5:2; Ios. 8:29; I Împ. 13:24; II Împ. 9:37). După Legea lui Moise, cadavrul unui om făcea necurat cortul sau casa în care avusese loc decesul. Vasele aflate acolo erau și ele necurate timp de șapte zile. Oricine s-ar fi atins de un mort devenea necurat. Legea aplică termenul de cadavru corpurilor animalelor care au murit de bătrânețe, din pricina unei boli, prin înăbușire sau ucise de alte animale. Pasajul din Gen. 15:11 folosește ac. termen, în mod excepțional, pt. animalele pe care le înjunghiasse Avraam spre a le aduce ca jertfă Domnului. Erau interzise atingerea cadavrului unui animal (chiar din categoria celor curate) și consumarea cărnii sale sub pedeapsa de a deveni necurat și riscul de a spurca orice lucru pe care cel în cauză l-ar fi atins. Cine se făcea astfel vinovat înaintea Domnului era exclus până seara din comuniunea cu Dumnezeu și cu frații săi evrei. Apoi urma ritualul de curățire constând în scăldarea trupului și spălarea hainelor (Lv. 11:39-40; 17:15; 22:8). Orice atingere a unui cadavru al unui animal necurat îl făcea necurat pe omul respectiv (Lv. 5:2; 11:8, 24, 36) și necesita o jertfă de ispășire (Lv. 5:2 și urm.). Nu era permis să se mănânce grăsimea unui dobitoc mort, însă ea putea fi folosită în alte scopuri (Lv. 7:24). Orice lucru care ar fi intrat în contact cu cadavrul unui animal devenea, de asemenea, necurat. Vasele de pământ trebuiau sparte, însă vasele de lemn, hainele, pieile, sacii urmau să fie muiați în apă până seara. Folosirea acestei ape pt. pregătirea hranei sau băut făcea necurat pe cel în cauză. Izvoarele, fântânile, gropile cu apă în care ar fi căzut un cadavru rămâneau curate, ca și sămânța pregătită pt. semănat (Lv. 11:32-38). Spre deosebire de evrei care alcătuiau un pop.

sfânt (Dt. 7:6) și care, din pricina aceasta, nu puteau consuma carne necurată (Ex. 22:30), deci carnea unui animal care ar fi murit în vreunul din cazurile menționate mai sus, străinii, din contră, aveau dreptul s-o cumpere și s-o consume (Dt. 14:21). Ac. legi nu aveau numai un scop igienic, ci, asemenea altora, și o semnificație simbolică: moartea este plata păcatului (Rom. 6:23). Deci, contactul cu un cadavru amintește relația cu păcatul care întinează pe om. Or, într-o asemenea direcție ne îndreaptă gândul ac. rânduiei divine. Pasajul din Mt. 24:28 și cel din Lc. 17:37 unde este vorba de stârvuri împrejurul cărora se strâng vulturii se înțeleg ca fiind o aluzie la Iov 39:30-33: vulturul este dotat cu un simț extraordinar pt. descoperirea hoiturilor care-i vor servi ca hrană. Un instinct asemănător va călăuzi și pe credincioși spre locul de întâlnire în ziua venirii lui Cristos.

În N.T., creștinii proveniți dintre Neamuri trebuiau să nu mănânce carnea animalelor sugrumate, din respect pt. frații lor evrei, pt. a se menține unitatea Bisericii (F.A. 15:20 și urm.).

CADES, KADES, QADESH - consacrat. CADES-BARNEA. Fântână, localitate și pustie, cu ac. nume, aflate la hotarul de miazăzi al lui Iuda și al Palestinei (Num. 20:16; 34:4; Ios. 15:3; Ps. 29:8; Ez. 47:19; 48:28). A fost numit Cades-Barnea spre a nu fi confundat cu un alt Cades (cf. Num. 13:26 și 32:8; Dt. 1:19, 46). La început, s-a numit En-Mișpat (fântâna judecării, Gen. 14:7). Cades-Barnea se afla în pustia Paran (Num. 13:3, 26), în regiunea Țin (20:1; 27:14), la un drum de 11 zile depărtare de Sinai, trecând prin muntele Seir (Dt. 1:2), la hotarele Edomului (Num. 20:16); nu departe de drumul principal care lega Palestina de Egipt, căci fântâna Agarei se găsea între Cades și Bared, pe drumul Egiptului (Gen. 16:7, 14; cf. 20:1). Chedorlaomer a făcut ravagii în Cades (14:7). Agar s-a refugiat pe ac. meleaguri când a fugit de la stăpână-sa (16:7, 14); și Avraam a locuit la Cades (20:1). Israelitii, în drum spre Canaan, au tăbărât de două ori la Cades; ei au ajuns acolo în jurul lunii a cincea a anului al doilea de la ieșirea din Egipt (Num. 13:20; cf. 10:11), au trimis de aici iscoade în Canaan, au primit tot aici raportul lor (13:26), au refuzat să meargă înainte și au trebuit să pribegască multă vreme în pustia ac. (Dt. 1:46). Ei au revenit la Cades în prima lună (Num. 20:1) a anului al patruzecilea (33:36,

38; cf. Dt. 2:7, 14). Maria a fost îngropată acolo (Num. 20:1). Moise a lovit stânca la Cades, cum o făcuse mai înainte la Refidim (20:1-13) (v. *Meriba, 1*). Dar acum Moise și Aaron păcătuiesc împotriva Domnului, acționând din proprie inițiativă. Apoi de la Cades au fost trimiși niște soli la împ. Edomului spre a cere permisiunea traversării teritoriului său de către pop. aflat în drum spre Canaan (20:14, 16, 22; Jud. 11:16, 17).

Cândva, Cadesul fusese identificat cu Ain Qudeis, însă, începând cu anul 1905, N. Schmidt a propus ca amplasament al așezării zona din jurul izvorului Ain el-Qudeirat (la câțiva km depărtare de Ain Qudeis) unde apa curge din belșug. Totuși, tabăra israelită putea foarte bine să se întindă pe ambele locuri.

Tellul de la Ain Qudeis datează din sec. XI î.Cr., dar arheologii Dothan (1956) și Cohen (1976-1978) au găsit pe acele locuri olărie făcută cu mâna (deci nu cu roata olarului) care ar putea fi datată cu câteva secole mai devreme. Să fi provenit, măcar în parte, de la israeliții care tăbărâseră la Cades-Barnea? Foarte posibil. Săpăturile efectuate în *tellul* respectiv au dat la iveală rămășițele a trei fortărețe datând din sec. X, din sec. VIII-VII și din sec. VII-VI. Ac. ar putea corespunde momentelor de extindere a împ. lui Iuda menționate în Biblie, sub împărații Solomon, Ozia și Iosia.

CADMI, CADMIEL, KADMIEL, QADMIEL - Dumnezeu Se află în frunte (ca și Conducător). Levit, căpetenie a unei case patriarhale. Revine din Babilon cu Zorobabel (Ezra 2:40; Nem. 7:43; 12:8). Supraveghetor al unor muncitori în cadrul lucrărilor de reconstrucție ale Templului (Ezra 3:9). Și-a pus pecetea, în calitate de reprezentant al fam., pe legământ (Nem. 10:9). Poate că ar trebui identificat cu acel Cadmiel din Nem. 9:4, 5 care a făcut o mărturisire publică.

CADMONIENI, CADMONIȚI, KADMONIENI, QUADMONIȚI - popor din Orient. Un trib care locuia între Egipt și Eufrat (Gen. 15:19), probabil în pustia Siriei.

CADRAN SOLAR. TREPTE. Un instrument constând dintr-o suprafață împărțită cu ajutorul unor linii ce reprezintă orele. Umbra unei bare (tijă) se proiecta pe cadran și marca astfel orele, în funcție de mișcarea soarelui pe orbită. Cadranul lui Ahaz (II Împ. 20:11; Is.

38:8) era, probabil, un instrument analog, cu suprafața plană sau concavă pe care erau trasate niște linii gradate (numite *scară* sau *trepte*). Se crede că Ahaz ar fi adoptat ac. instrument din Babilon, țara unde cadranul solar se întrebuinta încă înainte de nașterea lui Herodot (Herod. 2:109), adică cel puțin prin sec. VIII î.Cr. După opinia lui Josephus Flavius însă (Ant. 10:2:1) ar putea fi vorba de un peron al palatului lui Ahaz, construit și dispus de așa manieră încât umbra unui obelisc, proiectându-se pe scări, indica momentul din zi. Cuv. ebr. *ma'aloṯ* tradus prin *cadran* este același cu termenul redat prin *trepte* de șase ori în II Împ. 20:9-11 și de trei ori în Is. 38:7-8. Reculul umbrei pe cadranul lui Ahaz este prezentat, în text, ca o minune de a cărei realitate noi nu ne îndoiim nici un moment (cf. Delitzsch, *Comment. sur Es. 38:7-8*). Unii au încercat să explice lucrurile pornind de la refracția razelor solare sau de la o eclipsă de soare; alții au susținut, pe baza textului din II Cr. 32:31, că minunea ar fi avut un caracter local, fiind observată „în țară”. Însă nimic din toate acestea nu împiedică producerea ac. fapt care a avut loc în mod evident, așa cum o atestă Isaia și Ezechia.

CAFTOR, KAPHTOR. O insulă din apropierea Mediteranei, de unde își trăgeau obârșia filistenii (Ier. 47:4; Am. 9:7). În ansamblu, filistenii erau numiți cheretiți (keretieni), ceea ce înseamnă probabil *cretani* (I Sam. 30:14; Ez. 25:16; Țef. 2:5), în cazul că numele Caftor este o denumire mai veche a insulei Creta. De altă parte, un anumit teritoriu din Delta Nilului (Egipt) se numea Kapet-Hor, cuvânt de la care ar fi putut deriva Caftor. Dacă așa stau lucrurile, atunci strămoșii filistenilor au mers din Egipt în Creta și mai târziu în Filistia (câmpia maritimă a Canaanului), sau poate mai degrabă ei au plecat din Creta spre Egipt și au ajuns, în cele din urmă, în țara filistenilor (Philistia).

CAFTORIM. V. *Caftoriți*.

CAFTORIȚI, KAPHTORIM, CAFTORIM. Un trib ieșit din egipteni (Gen. 10:14; I Cr. 1:12) și care a locuit la Caftor (Dt. 2:23).

CAIAFA. Iosif Caiafa a fost numit mare preot în anul 18 d.Cr. de către Valerius Gratus, procurator roman și predecesor imediat al lui Ponțiu Pilat (Ant. 18:2:2). Caiafa și Ana, socrul

lui (Ioan 18:13), erau mari preoți când Ioan Botezătorul și-a început lucrarea (Lc. 3:2). Caiafa a propus osândirea la moarte a lui Isus și a spus, în legătură cu însemnătatea acestei morți, cuv. ale căror greutate nu-i era pe deplin cunoscută: „... *este în folosul vostru să moară un singur om pentru norod, și să nu piară tot neamul*” (Ioan 11:49-53 și 18:14). Căpeteniile preoților, cărturarii și bătrânii au ținut sfat în palatul lui Caiafa și au urzit acolo un complot contra lui Isus (Mt. 26:3-5). Apoi, când Domnul Isus a fost arestat, L-au dus mai întâi la palatul lui Ana care L-a trimis legat la Caiafa (Ioan 18:24). De acolo a fost condus la pretoriul lui Pilat (v. 28). Caiafa, care poartă o uriașă răspundere în ce privește moartea nevinovatului ostatec, va participa, ceva mai târziu, la judecarea lui Petru și a lui Ioan (F.A. 4:6).

În anul 36 d.Cr., Vitellius, reprezentant al autorității romane în Siria, l-a destituit (Ant. 18:4:2) (v. *Ana; Preot*).

CAIN (1), KAIN, QAIN - *meștesugar, fierar*. Fratele mai mare al lui Abel. Agricultor. El a adus Domnului o jertfă din roadele pământului, ca expresie a recunoștinței sale față de Dumnezeu. Dar inima lui Cain nu era sinceră, și Dumnezeu i-a respins darul. Abia atunci s-a putut vedea adevăratul lui caracter: gelos, coleric, indiferent la îndemnul de a combate păcatul, ucigaș, mincinos; când judecata a fost rostită, criminalul nu a manifestat vreo urmă de remușcare, nu a dat vreun semn de pocăință, ci și-a exprimat doar teama de pedeapsă. Cain a trăit ca surghiunit în țara Nod, la răsărit de Eden. El a avut de nevastă pe una din fiicele sau nepoatele lui Adam al cărei nume nu este indicat în Biblie. În vremuri foarte îndepărtate, o asemenea căsătorie nu era considerată ca ceva necuviincios (cf. Gen. 11:27, 29; 20:12). În timpul pribegiei sale, Cain a zidit un cătun fortificat și a devenit strămoșul unui neam care a făcut progrese considerabile în meșteșugul prelucrării metalelor, în artele mecanice (Gen. 4:1-25; I Ioan 3:12; Iuda 11).

CAIN (2), Un sat din munții lui Iuda (Ios. 15:57). Identif. Khirbet Yakim, la vreo 5 km SE de Hebron. Probabil vechea colonie a cheniților.

CAINAN. V. *Chenan*.

CAIVAN, KIYUN, KIUN, CHEVAN, CHIUN. Cuv. care nu apare decât o singură dată în Biblia ebr. (Am. 5:26). Ar putea indica planeta Saturn pe care sirienii o numeau Kewan sau Kaivan și pe care o considerau ca fiind aducătoare de nenorociri. În vers. fr., se redă astfel: „*Kijoun, votre idole, l'étoile dont vous vous êtes fait un dieu*” (Sy.) cu o notă: „*astre dont les Assyriens avaient fait un dieu*” adică: „*Chiun, idolul vostru, steaua din care v-ați făcut un dumnezeu*” și „*astru din care asirienii își făcuseră un dumnezeu*”; o altă versiune (D.) zice: „*Vous avez porté... le Kiun de vos images, l'étoile de votre dieu que vous vous êtes fait*” ceea ce înseamnă: „*Voi ați purtat... pe Kiun-ul (poate aici cu sensul de suport, de scenă) imaginilor voastre, steaua dumnezeului vostru pe care vi l-ați făcut*” în timp ce S. traduce astfel: „*le piédestal de vos idoles, l'étoile de votre Dieu*”, „*pedestalul idolilor voștri, steaua dumnezeului vostru*”. În vers. rom. D. Cornilescu și GBV avem: „... și pe Caivan, chipurile voastre idolești, steaua dumnezeului vostru pe care vi l-ați făcut” (v. *Stea, Sacut, Remfan*).

CAL. Triburile nomade indo-europene au domesticit calul la o dată foarte timpurie, într-o regiune aflată la E de Marea Caspică. Mai târziu, kasiții (kassii) și hetii (hitiții) au făcut comerț cu cai și au introdus herghelii întregi în Asia occidentală. Către anii 1900 î.Cr., caii erau folosiți în scopuri militare, iar pe la anii 1800 existau, în Asia Mică și în Siria, care de luptă trase de cai. Deja în Gen. 49:17 se vorbește de călăreț. Datorită reliefului muntos al Palestinei, calul a fost utilizat la început numai în câmpia litoralului și pe valea Izreelului. Egiptenii aveau cai (Gen. 47:17; Ex. 9:3) pe care i-au introdus acolo regii-păstori (hyksoșii). Când Faraon a ordonat urmărirea israeliților, cu prilejul Exodului, armata sa avea care și călăreți (Ex. 14:9; 15:19). La fel și soldații canaaniti din N aflați sub comanda lui Sisera, comandantul armatei lui Iabin, împ. Canaanului (Jud. 4:15; 5:22). Regele pe care urmau să-l aleagă israeliții, cu prilejul instaurării monarhiei, nu trebuia să aibă un mare număr de cai (Dt. 17:16). Totuși, Solomon, care plătea 150 de sicli de argint pt. fiecare cal, importa herghelii întregi din Egipt pe care le revindea apoi împăraților hetitilor și sirienilor (I Împ. 10:28, 29; II Cr. 1:16, 17; 9:28). Mai târziu, atât împărăția lui Israel, cât și cea a lui Iuda s-au umplut de cai (II Împ. 9:18; Is.

2:7) care erau folosiți în vreme de război (I Împ. 22:4; II Împ. 3:7; 9:33). Și împărații altor pop. mergeau călări pe cai (Est. 6:8). Israelii considerau un gest de profundă umilință ca un rege să se suie pe un măgar (Zah. 9:9). După regula ac. s-au condus patriarhii, unii judecători și chiar împărații care au iubit simplitatea (Gen. 22:3; Jud. 10:4; 12:4; I Împ. 1:33). Unii regi idolatri ai lui Iuda ajunseseră să închine soarelui cai spre a trage, simbolic desigur, carele sale (II Împ. 23:11). În profețiile lui, Zaharia menționează deseori caii (Zah. 1:8; 6:2, 3; 10:5; 14:20). Și Apocalipsa vorbește mult despre cai (Ap. 6:2, 4, 5, 8; 19:11 etc.).

CALABALĂC. BAGAJ. Calabalăcul este ceva care trebuie transportat, un bagaj (I Sam. 17:22; Is. 10:28; I Mac. 9:35-39), obiecte grele sau mărfuri (Jud. 18:21). Carele folosite pt. transportarea obiectelor și bagajelor militare erau dispuse în formă de cerc de jur-împrejurul taberei, constituind astfel un gard de protecție.

CALAH, CALAKH, KALAH, KELA. Un oraș asirian construit de Nimrod sau de concetățenii săi. Calahul făcea parte din grupul de așezări pe care evreii le înglobau sub denumirea de „*cetatea cea mare*” (Gen. 10:11, 12; cf. Iona 1:2). După afirmațiile lui Assur-Nazir-Bal (885-860 î.Cr.), Calahul a fost clădit sau reclădit, înfrumusețat și fortificat de Salmanasar care a domnit între anii 1280-1260. La începutul sec. IX î.Cr., Calahul a intrat într-o perioadă de declin. Assur-Nazir-Bal l-a restaurat, a ridicat un palat și și-a stabilit acolo reședința regală. Timp de peste 150 de ani, Calahul a fost orașul favorit al monarhilor asirieni. Ruinele sale, numite acum Nimrud, zac la cca 32 km spre S de Ninive.

CALAI, KALLAI, QALLAI - *rapid*. Preot. Căpetenia casei patriarhale a lui Salai, pe vremea marelui preot Ioiachim (Nem. 12:20).

CALCOL, KALKOL - *sprijin, susținător*. Unul dintre cei trei fii ai lui Mahol, toți trei fiind renumiți pt. înțelepciunea lor (I Împ. 4:31; I Cr. 2:6).

CALCEDONIE. V. *Pietre prețioase*.

CALE. DRUM. Trei cuv. ebr. redau, în rom., ideea de drum sau cale: a. *Derekh* care înseamnă, pe lângă distanță (Gen. 30:36),

călătorie (tradus prin drum în Gen. 45:23), mersul lumii sau obiceiurile epocii (Gen. 19:31), conduită (Ier. 3:13), cale (I Împ. 16:26) și soartă (Is. 40:27). b. *'OraH* se aplică drumului sau cărării (Gen. 49:17), stilului de viață (Pv. 15:10), iar în Gen. 18:11, Sarei pt. care „*calea* (adică *rânduiala*) *femeilor*” încetase. c. Cuv. *reHah* care apare de trei ori în V.T. indică o caravană sau niște persoane care merg (Gen. 37:25).

Palestina este o țară de tranzit. Cele mai importante drumuri o străbat de la N la S și de la E la V (v. o hartă a Palestinei). Ruta internațională care lega Mesopotamia de Egipt trecea prin Palmyr, Damasc, Hațor, Meghido și Gaza. Meghido se lega de Beer-Șeba prin Sihem, Ierusalim și Hebron. Drumul ducea apoi la Cades pt. a ajunge în Egipt. Un drum de mai mică importanță străbătea valea Iordanului. În câmpia maritimă, la N de Cezareea, un alt drum mergea paralel cu țărmul mării. Pe platoul transiordanian, drumul împărătesc (v. ac. expresie) lega Siria de Golful Aqaba, trecând prin Damasc, Hesbon, Dibon, Kir-Haseret și Petra. O altă cale de comunicație ducea în Arabia prin Raba și Maon. Căile transversale cele mai importante legau: a. Acco (pe țărmul mediteraneeen) cu Lacul Ghenezaret, trecând prin Galileea. b. Acco de regiunea Basan (de cealaltă parte a Iordanului) traversând valea Izreelului și Bet-Șeanul. c. Iafo (Jaffa) (pe țărmul mării) de regiunea Galaadului trecând prin Sihem și localitatea Adam situată în valea Iordanului. d. Iafo era legată de Raba (Rabba) (oraș de pe malul răsăritean al Iordanului) prin Lod, Betel, Ierusalim și Ierihon. e. Drumul de la Ascalon spre Araba trecea prin Gat, Hebron, En-Ghedi și mergea de-a lungul Mării Moarte în direcția S. f. Petra, în țara Edomului, era legată de Gaza, aflată pe țărmul mării, prin Beer-Șeba și printr-un drum abrupt prin trecătoarea Acrabim (Aqrabbim).

Majoritatea drumurilor erau prost întreținute (Is. 40:3, 4; 57:14; 62:10). Ele au fost pietruite sau pavate pe timpul perșilor și îndeosebi al romanilor. Căile romane erau marcate cu borne, din milă în milă (1472,5 m). Pe drumul împărătesc au fost descoperite asemenea pietre indicatoare.

În interiorul cetăților, străzile sau străduțele erau înguste, întortocheate și murdare (Ps. 18:42; Is. 10:6). În epoca grecească, odată cu dezvoltarea așezărilor, străzile s-au lărgit și s-au construit numeroase pridvoare.

Meșteșugarii sau negustorii se regrupau adesea pe unele străzi care, cu timpul, luau numele meseriei lor (de ex., ulița brutarilor, Ier. 37:21).

La figurat, termenul *drum* se aplică voii sau felului de a lucra al lui Dumnezeu care sunt drepte și curate (Ps. 145:17; F.A. 13:10; Ap. 15:3). Căile omului nu sunt căile lui Dumnezeu (Is. 55:8). Toate cărările Domnului sunt îndurare și credincioșie (Ps. 25:10). Viața omului este un drum pe care Dumnezeu îl cunoaște (Iov 3:23; 31:4; Ps. 139:3; Pv. 20:24; Is. 40:27). Domnul ține în mâna Lui suflarea și toate căile omului (Dan. 5:23). Moartea este un drum fără întoarcere (Iov 16:22).

Adeseori calea celui neprihănit este pusă în contrast cu aceea a celor păcătoși (Ps. 1:6; 119:29, 30; 139:24; Pv. 4:18-19; 15:19). Dumnezeu dă pop. Său căpetenii pt. a-l conduce pe calea cea dreaptă (Ex. 18:20; I Sam. 12:23; cf. Ier. 6:16); nu se pune numai problema unei conduite corecte, dar și aceea a primirii lui Mesia (Is. 35:8-10). Isus Cristos, care este *Calea*, ne pune înaintea nevoia de a lua o decizie urgentă cu privire la Dumnezeu. Nu este posibilă o poziție de neutralitate. Evanghelia este „*calea adevărului*” sau „*calea neprihănirii*” (II Pet. 2:2, 21). Cuvântul *cale* este astfel întrebuințat pt. a indica *mântuirea prin credința în jertfa Domnului Isus Cristos* (F.A. 16:17). Datorită Lui, intrarea în Locul preasfânt ne este deschisă (Evr. 10:19, 20).

În cartea Faptelor, *Calea* este un cuv. care se aplică credincioșilor în ansamblu și hotărârii pe care aceștia au luat-o înaintea lui Dumnezeu (9:2; 19:9, 23; 22:4; 24:22). Iudeii considerau calea aceasta ca fiind o sectă (F.A. 24:14).

CALEB.

1. Fiul lui Hețron și fratele lui Ierahmeel (I Cr. 2:18, 42). Numele de Caleb este o variantă a lui Kelubai (v. 9). La înscrierea sem. lui Israel, urmașii lui Caleb au constituit o subramură a casei lui Hețron care aparținea fam. lui Pereș, din sem. lui Iuda (I Sam. 25:3; I Cr. 2:3-5). Printre urmașii săi imediați figura Hur, colaboratorul lui Aaron, și Bețaleel, nepotul lui Hur, un artist de mare valoare (I Cr. 2:19).

2. Caleb, fiul lui Iefune, chenizitul (Num. 32:12), fratele mai mare al lui Otniel (Ios. 15:17; I Cr. 4:13, 15). El se afla în fruntea unei case patriarhale a sem. lui Iuda. A fost una dintre cele 12 iscoade trimise să exploreze țara Canaanului. Caleb și Iosua au fost sin-

gurii care au continuat să creadă cuvintele Domnului cu privire la Canaan, dintre cei ieșiți din Egipt cu Moise, și, 40 de ani mai târziu, Caleb a participat la cucerirea țării. Caleb ia cel dintâi cuvântul, urmat de Iosua, pt. a îm-bărbăta pop. (Num. 13:2, 6, 30; 14:6, 24, 38; Ios. 14:6, 14; I Mac. 2:56). Moise l-a propus să facă parte din comisia care urma să împartă, înainte de a fi cucerită, țara Canaanului, reprezentând atunci, ca și mai înainte, sem. lui Iuda (Num. 34:19). Caleb avea 85 de ani când cucerirea Canaanului a fost terminată (Ios. 14:7, 10). Partea acordată lui a fost Hebronul (v. 14) de unde i-a izgonit pe fiii lui Anac care o locuiseră până atunci (15:13, 14) (v. *Hebron*). Din inițiativa sa a fost cucerită și cetatea vecină, Chiriat-Sefer, numită și Debir (15:15-19). Regiunea numită în I Sam. 30:14 „*miazăzi de Caleb*” era, probabil, partea de S a ținutului Hebronului, sau meleagurile Debirului. Epitetul „*chenizitul*” care însoțește numele lui Caleb ar putea sugera că el provenea din Chenaz, edomitul (v. *Chenizit*). Ac. opinie pare să fie confirmată de următoarele fapte: „*lui Caleb, fiul lui Iefune, i-au dat o parte în mijlocul fiilor lui Iuda*” (Ios. 15:13). „*Astfel, Caleb, fiul lui Iefune, chenizitul, a avut de moștenire până în ziua de azi Hebronul, pt. că urmase în totul calea Domnului, Dumnezeul lui Israel*” (Ios. 14:14). Se crede, de asemenea, că o serie de nume de edomiți și horiți figurează în genealogia lui Caleb (cf. Gen. 36 - I Cr. 2).

CALEB-EFRATA, CALEB-EPHRATA, CALEB-EPHRATH. O comunitate formată de urmașii lui Caleb și ai soției sale Efrat (I Cr. 2:19, 24). Septuaginta prezintă un text ușor diferit. Dacă textul ebr. de mai sus a fost preluat corect și dacă ac. genealogie nu conține decât nume proprii, atunci trebuie să admitem că, la bătrânețe, Hebron, tatăl lui Caleb, și-a luat de nevastă o nepoată a lui Manase, motiv pt. care urmașii lui au fost incluși mai târziu în sem. lui Manase, însă ac. tabelă genealogică i-a socotit în numărul urmașilor lui Hebron, prin Caleb și Efrat. Ni se mai spune că Hebron a murit la Caleb-Efrata, însă amplasarea acestei cetăți este incertă.

CALNE, KALNE.

1. O cetate din Babilonia, care aparținea împ. lui Nimrod (Gen. 10:10). În vederea identificării acestei așezări, s-au avansat mai multe ipoteze: Kulunu, numele inițial al unui

oraș important din apropierea Babilonului; Nippur; totuși, ar putea fi vorba de Kalama, oraș îngemănat cu Kish, în Hursagkalama.

2. O cetate menționată împreună cu Hamatul și Gatul (Am. 6:2). Identificare plauzibilă: Kullani, localitatea modernă cu numele Kullanhu, la 9,5 km de Arpad.

CALNO, KALNO, KALNE. O cetate pomenită în Is. 10:9 despre care se spune că ar fi opus în zadar rezistență uriașei forțe militare asiriene. Posibil să fi fost una și aceeași localitate cu Calne.

CALOMNIA, CALOMNIE, CLEVETIRE. A calomnia pe cineva înseamnă a-l defăima, a-l învinui, cu intenție și pe nedrept, de lucruri grave. Biblia condamnă calomnia (Lv. 19:16; Ps. 101:5; Pv. 10:18; 11:13; 30:10; II Tim. 3:3). Calomnia, ca și vorbirea de rău, provine dintr-o inimă păcătoasă (Mc. 7:22; Rom. 1:30). Cel ce clevește pe aproapele său este exclus din prezența lui Dumnezeu (Ps. 15). Calomnia nu are ce căuta în viața credincioșilor, ea fiind pricina multor suferințe (II Cor. 12:20; Ef. 4:31; Col. 3:8; I Pet. 2:1).

CALVAR - *craniu, căpățână*. Un loc aflat foarte aproape de Ierusalim, dar în afara zidurilor sale. Acolo a fost răstignit Isus și L-au îngropat în apropiere (Mt. 28:11; Ioan 19:17, 20, 41; Evr. 13:11-13). Din context reiese că locul zis al căpățânii putea fi observat de departe (Mc. 15:40; Lc. 23:49). Numele ac. provine din cuv. latin „*calvaria*”, mai rar „*calvarium*” care înseamnă *craniu* (Lc. 23:33), în aramaică *Golgotha* (Mt. 27:33; Mc. 15:22; Ioan 19:17, 41). Sf. Ieronim a presupus că ar fi existat acolo niște cranii (căpățâni) neîngropate; alți comentatori s-au gândit la existența unui loc de execuție capitală. Explicația curentă este că stânca sau dealul respectiv avea aspectul unui craniu, deși expresia „*muntele Calvarului*” este modernă.

Problema locului unde a fost răstignit Domnul Isus este legată de aceea a amplasării mormântului. Fergusson susține că mormântul se afla în stâncă, sub bolta moscheii lui Omar, dar ac. supoziție pare a fi lipsită de temei. Alte două amplasamente ar fi admisibile: a. Biserica Sf. Mormânt, în interiorul zidurilor orașului modern. b. Colina în care se află peștera lui Ieremia, la ceva mai bine de 200 m spre NE de poarta Damascului. Cu privire la Biserica Sf. Mormânt circulă o veche

tradiție. Eusebiu, născut la Cezareea pe la anul 264 d.Cr., este primul istoric care ne dă câteva informații în ac. privință. El afirmă că niște batjocoritori au acoperit mormântul cu pământ și au clădit deasupra un templu închinat zeiței Venus. Eusebiu mai spune că locul ac. a fost mai târziu abandonat și dat pradă uitării vreme îndelungată. Împ. Constantin ar fi ridicat o biserică pe amplasamentul templului zeiței Venus unde a fost zidită mai târziu biserica medievală care, reparată la rândul ei, a devenit actuala Biserică a Sf. Mormânt. Se pune însă întrebarea dacă ac. clădire a fost înălțată pe un teren aflat în exteriorul celui de al doilea zid de apărare. Rezolvarea acestei probleme ar necesita efectuarea unor săpături foarte costisitoare care să determine traseul ac. zid. În zilele noastre, Calvarul este identificat mai degrabă cu colina de deasupra peșterii lui Ieremia. Cel dintâi care a sugerat ac. lucru a fost Otto Thenius, pe la anul 1849. De atunci și alte personalități importante au admis ac. opinie, după ce au studiat personal și amănunțit lucrurile. (Este teza generalului Gordon, marele arheolog palestinian. Ea a fost adoptată de Alexandru Westphal în al său „*Isus din Nazaret*”). Ac. identificare ar rezolva, în mod incontestabil, toată problema. După părerea generală, colina care conține peștera lui Ieremia s-ar afla în afara celui de al doilea zid de apărare al cetății. Movilița, cu vârful ei rotunjit dedesubtul căruia se află două scobituri pronunțate, se aseamănă, în mod izbitor, cu un cap de mort. Ridicătura respectivă poate fi privită de la distanță. Prin apropierea sa trecea importantul drum ce ducea spre N. O grădină, aflată în imediată apropiere, conține un mormânt săpat în stâncă. Totuși, există o serie de obiecții serioase în calea adoptării acestei teze și, până la proba contrarie, locul marcat, pe cale tradițională, pare a fi cel mai plauzibil (cf. A. Parrot, „*Golgotha et St-Sépulcre*”, Cahiers d'archéol. bibl., Delachaux et Niestlé, Neuchâtel-Paris, 1955, și majoritatea cărților cu caracter arheologic care tratează ac. subiect).

CAMARINI. Preoți ai înălțimilor (II Împ. 23:5), ai vișeilor Betelului (Os. 10:5) și ai baalilor (Tef. 1:4).

CAMĂTĂ, DOBÂNDĂ. V. *Împrumut*.

CAMELEON - *un leu mic care se târăște pe pământ*. O reptilă aparținând aceleiași ordin

cu șopârla, dar nu și aceleiași fam. Cameleonul este citat în vers. noastre în Lv. 11:30. Unele manuscrise ebr. traduc astfel cuvântul „*tinchemet*” (*respirație, umflare*), altele cuvântul „*koaH*” (*forță*) prezent în același verset și definind o specie de șopârlă. Cameleonul are niște plămâni foarte mari care, dilatându-se, îl fac semi-transparent. Globii oculari, ieșiți puțin în afară, ai acestei vietăți se mișcă independent unul de celălalt: unul poate privi în sus, altul în jos, astfel că poate fixa, în același timp, obiecte opuse. Cameleonul poate adopta culoarea mediului ambiant și își poate schimba nuanța dacă ceva îl deranjează. Ac. capacitate de mimetism provine din prezența în pielea sa a unor celule transparente sau pigmentate care se dilată sau se contractă cu ajutorul nervilor. Cameleonul trăiește în arbori. Se cațără, cu mare ușurință, cu ajutorul picioarelor și a cozii. Se prinde de crengi și se hrănește cu insecte pe care le înhață cu ajutorul limbii sale lungi și lipicioase în vârf. Totuși, trebuie adăugat că specialiștii nu sunt absolut siguri dacă Lv. 11:30 vorbește de cameleon. Unii dintre ei se întreabă dacă nu cumva „*koaH*” desemnează o mare șopârlă din Egipt (*Nile Monitor*) care atinge până la 1,5 m lungime. Septuaginta și Vulgata au fost primele vers. care au tradus termenul ac. prin cameleon. Cât despre cuvântul „*tinchemet*”, ac. a fost tradus, de ex., în vechea versiune engleză, prin *cârțiță* - adică *spalax thyplus* - care abundă în țările biblice.

CAMON, JAMON, QAMON. Locul unde a fost înmormântat judecătorul Iair (Jud. 10:5). Probabil Cam (Kamm) din Galaad. Josephus Flavius îl plasează, într-adevăr, în Galaad (Ant. 5:7:6). Polybios, un istoric gr. care a murit în anul 125 î.Cr., autorul unei „*Istории generale*”, menționează, în ac. operă (cartea a V-a, 70:12), printre alte cetăți ale Galaadului, una cu numele Kamus.

CANA, KANA, QANA - *ținutul trandafirilor*.

1. Un sat al cărui nume complet este Cana Galileii. Acolo a făcut Domnul Isus prima minune a Sa, transformând apa în vin (Ioan 2: 1-11). Tot acolo a vindecat Isus pe fiul unui ofițer al lui Irod Antipas (4:46). Natanael era originar din Cana Galileii (21:2). Probabil că cuvintele „*din Galileea*” au fost adăugate ac. nume pt. a deosebi localitatea respectivă de o altă Cana, situată în Coelesiria (Ant. 15:5:1). Josephus Flavius menționează și Cana din

Galileea (Viața, 16:71). Amplasarea tradițională este la Kefr Kenna, un sat aflat la 6 km NE de Nazaret, pe drumul care duce la Tiberiada. Robinson a susținut opinia unor cruciați care, căutând Cana Galileii au situat-o la Kâna-el-Jelâl (nume foarte apropiat de cel de altădată), la vreo 13 km NE de Nazaret.

2. Pârâul care reprezenta o parte a hotarului dintre teritoriile lui Efraim și Manase (Ios. 16:8; 17:9). Robinson l-a identificat cu valea Kanah care începe la S de Sihem și se întâlnește cu pârâul Aujah, vărsându-se în Marea Mediterană la ceva mai bine de 6 km N de Iafo (Jaffa). Ac. identificare pare să fie prea deplasată spre S, însă există o identitate de nume.

3. O cetate la hotarele lui Așer (Ios. 19:28), probabil Qana modernă, aflată la cca 11 km SE de Tyr.

CANAAN, CHANAAN.

1. Fiul lui Ham și nepotul lui Noe; sau poate mai curând urmașii lui Ham care au ocupat țara Canaan al cărei nume l-au luat apoi ei înșiși. Potrivit cu Gen. 9:22, 25, Canaan pare să fi adoptat și el comportamentul jignitor față de Noe de vreme ce a fost lovit cu un blestem atât de grozav (v. 25-27). Mai departe Biblia arată că ac. Canaan era al patrulea fiu al lui Ham și că „*el a născut pe Sidon, întâiul lui născut, și pe Het, și pe iebusiți, pe amoriți, pe ghirgasiti, pe heviți, pe archiți, pe siniți, pe arvadiți, pe țemariți, pe hamatiți. În urmă, fam. canaanitilor s-au împrăștiat*” (Gen. 10:6, 15-18). În v. 19 sunt indicate hotarele lor în Palestina.

2. Probabil că *numele de Canaan* nu a fost dat inițial decât regiunii de S a Palestinei pt. a o distinge de regiunea muntoasă vecină (Num. 13:29; Ios. 11:3). Mai târziu, sub ac. denumire au fost incluse toată valea Iordanului și apoi Palestina întreagă de pe partea de apus a Iordanului. Numele de Canaan a devenit unul dintre cele mai curențe pt. a indica țara locuită de evrei, deși, în realitate, ei nu ocupau decât partea muntoasă a Palestinei și valea Iordanului, la care se mai adăuga o fâșie îngustă a coastei maritime (Gen. 11:31; Num. 13:2).

Ebraica, limba pop. lui Dumnezeu, aparține grupului de limbi semitice din NE. După cucerirea Palestinei de către israeliți, ebraica s-a impus în Canaan cu adaptările sale inevitabile, fără dificultăți, datorită tocmai multiplelor ei asemănări cu limba locuitorilor învinși. Dacă a fost numită „*limba Canaanului*”, ac. nu se

datora numai faptului că era vorbită în Canaan, ci pt. că era o limbă canaanită.

Cucerirea Canaanului. După moartea lui Moise, evreii cuceresc Canaanul sub conducerea lui Iosua. Planul de război includea stabilirea unei tabere permanente la Ghilgal, la E de Ierihon, în Câmpie (Ios. 4:19; 5:10). De acolo, israeliții s-au suit spre Ai și spre Gabaon (7:3; 8:1, 3; 10:9). Amplasarea acestei tabere oferea lui Israel importante avantaje. La Ghilgal, Iosua nu avea vrăjmași în spate; apă se găsea din belșug acolo, iar cele două sem. și jumătate instalate pe malul răsăritean al Iordanului puteau furniza cele necesare traiului; în sfârșit, prada de război se afla acolo în deplină siguranță. Caracteristicile perioadei de ședere la Ghilgal sunt: prezența Cortului (Ios. 6:24; cf. 9:23; 18:1; 22:19), a chivotului (3:17; 6:11 și urm.; 7:6), a altarului (9:27; cf. 22:19, 28, 29), personalitatea preotului Eleazar (14:1 cf. cap. 6), precum și prezența altor preoți importanți (6:6, 12 și urm.; 8:33), cele 12 pietre scoase din Iordan și zidite ca stâlp de aducere aminte a trecerii sale (4:20). Planul ulterior al lui Iosua conținea o expediție preliminară îndreptată contra vrăjmașilor care amenințau tabăra lui Israel. Ierihonul pe care avea să-l ia peste puțin timp era poarta Canaanului și controla accesul în valea Iordanului. După aceea, Iosua a avansat spre regiunea muntoasă, în V, luând cetatea Ai. Ac. se găsea la intrarea văii aflate vizavi de Ghilgal. Trupele existente acolo ar fi putut declanșa un atac împotriva taberei lui Israel. După ac. operațiuni prealabile, Iosua, potrivit poruncii date de Moise, a ridicat un altar pe muntele Ebal (Ios. 8:30-35; Dt. 27). Josephus Flavius este de părere că Iosua ar fi zidit ac. altar numai după cucerirea întregii țări (Ant. 5:1, 19). Cu prilejul ac. solemnități, și-au făcut apariția solii veniți din Gabaon; fără să consulte pe Domnul, Iosua încheie un legământ cu ei. Desfășurarea ulterioară a evenimentelor a dovedit că a fost vorba de o gravă eroare (Ios. 9). După ce a pus piciorul în țara făgăduinței, Iosua a inițiat alte două campanii pt. a finaliza cucerirea ei. Alianța celor cinci regi a declanșat expediția contra regiunii sudice (Ios. 10). Împ. Ierusalimului i-a somat pe regi Hebronului, Lachișului, Eglonului și Iarmutului să atace Gabaonul. Iosua a fost constrâns să vină în ajutorul gabaoniților cu care încheiase legământ de pace. Cei cinci regi au fost bătuti și au luat-o la fugă prin trecătoarea

Bet-Horonului. Continuându-și marșul său victorios, Iosua pune mâna pe Macheda (Maqqeda), cetate care trebuie să se fi aflat undeva în câmpia maritimă sau foarte aproape de zona respectivă. Ridică acolo o tabără provizorie, la Liba care se afla, de asemenea, în câmpie, apoi Lachișul unde bate pe regele Ghezerului. Israelii, conduși de Iosua, mai biruie și pe Eglon, ridică o nouă tabără provizorie; apoi cuceresc Hebronul de unde se îndreaptă spre regiunea accidentată și pun mâna pe Debir. Așadar, Iosua bate toată țara cuprinsă între Gabaon, Gaza și Cades-Barnea; apoi, se întoarce la Ghilgal. Cu prilejul acestei campanii face Iosua să se oprească soarele (10:12-15). Evenimentul ac. se produce în cursul unei perioade a minunilor (v. *Minune*). Întâmplarea ac. a fost consemnată în Cartea Dreptului, numită și Cartea lui Iașar, o culegere de poeme cu remarci în proză (v. *Soare*). Sub presiunea coaliției populațiilor din ținuturile nordice, sau din pricină că așa i se va fi părut potrivit atunci, Iosua decide să neglijeze localitățile mai puțin importante de pe coasta maritimă la N de filistenii și să dea o lovitură decisivă contra regiunilor nordice populate și puternice (Ios. 11). Împ. Hațorului, conducătorul unei confederații de state-cetăți, aude vorbindu-se de victoriile obținute de copiii lui Israel în sudul Canaanului și cere tuturor celor rămași în țară să se unească pt. a lupta contra lui Iosua. Armatele aliate se strâng la apele Merom. Iosua le înfrânge și urmărește pe fugari până la Sidon, în NV și până la Mițpa în E. Apoi se întoarce, cucerește cetatea Hațor și-i pune foc, luând în stăpânire și capitalele celorlalte mici împ. aliate (Ios. 11:16 - 12:24). Campaniile acestea au zdrobit puterea canaanitilor, însă ei nu au fost nimiciți cu desăvârșire. Numeroși locuitori ai țării au rămas cu viață și cetăți importante au fost lăsate în mâinile lor (11:13; 15:63; 16:10 etc.). Chiar acolo unde distrugerea a fost mai de amploare, mulți oameni au scăpat cu viață fugind și ascunzându-se; când armata israelită s-a retras (10:43), ei s-au reîntors, au reclădit localitățile aflate în ruine și au început să cultive iarăși terenurile devastate. Câțiva ani mai târziu, când sem. lui Israel s-au răspândit în țară pt. a se instala în moștenirea lor, aici colo au întâmpinat o oarecare rezistență (Jud. 1) (v. *Hebron, Iosua*).

Durata cuceririi Canaanului. Cucerirea Palestinei a durat destul de mult, căci nici un

oraș, în afară de cetățile gabaoniților, nu a încheiat pace cu Israel (11:18, 19; cf. 9:17). Timpul cât a durat cucerirea Canaanului se poate calcula: de la trimiterea iscoadelor în al doilea an după ieșirea israeliților din Egipt (cf. Num. 10:11; 13:20; Dt. 1:3) până în momentul acordării Hebronului lui Caleb, cu prilejul împărțirii țării (Ios. 14:7, 10) au trecut 45 de ani; pe de altă parte, de la trimiterea iscoadelor și până la trecerea pârâului Zered (Dt. 2:14) s-au scurs 38 de ani; deci rămân, pt. cucerirea țării, la E și la V de Iordan, 6-8 ani. Trebuie să deducem de aici timpul cât a durat cucerirea regiunilor estice ale Canaanului și evenimentele de la Sitim. Moartea lui Aaron (Num. 33:38) are loc în prima zi a lunii a V-a a anului al 40-lea, iar trecerea Iordanului (Ios. 4:19) s-a desfășurat în a 10-a zi a lunii întâi. Deci cucerirea țării lui Sihon și Og și evenimentele de la Sitim iau 8 luni și 9 zile dintre care trebuie să acordăm cam două luni pt. evenimentele de la Sitim (cf. Dt. 1:3, 4 și Ios. 4:19; Dt. 34:8; Ios. 2:22 etc. Ant. 5:1:1-18) lăsând 5 sau 6 ani pt. cucerirea Palestinei occidentale. Istoricul Flavius zice că ac. cucerire ar fi durat 5 ani (Ant. 5:1:19).

Trei fapte care pot fi considerate drept niște erori de tactică au avut consecințe grave mai târziu, și anume: alianța cu gabaoniții, abandonarea Ierusalimului în mâinile iebusiților (Ios. 15:63) și a câmpiei maritime în mâinile filistenilor. Aruncând o privire pe hartă, observăm că, practic, prin ac. trei fapte, Iuda și Simeon au fost izolate de celelalte sem. israelite. Principalul drum spre N al lui Iuda era controlat de iebusiții din Ierusalim, iar coloniile gabaoniților se întindeau, de o parte și alta, spre V, pe o lungime de 16 km între Ierusalim și Ierihon, în partea de E se afla o regiune muntoasă, cu o vegetație sălbatică, cu terenuri abrupte, deșertice, tăiate de numeroase trecători. De la Ierusalim și până la Mediterana se întindea un adevărat șir de „insule” canaanite: gabaoniții, canaanii din teritoriul lui Dan, filistenii. Izolarea lui Iuda și Simeon a avut serioase repercusiuni care pot explica istoria anilor care au urmat.

Exterminarea canaanitilor de către israeliți are vreo justificare morală? Exproprierea pământurilor canaanite era conformă spiritului vremii. Canaanii făcuseră și ei altora ceea ce făceau acum israeliții cu ei. În cursul războiului, israeliții s-au comportat într-un chip cu mult mai moral decât o

îngăduiau obiceiurile epocii. Din punctul de vedere al vremii respective, israeliții nu erau nici sângheroși, nici cruzi. Asirienii ne-au lăsat picturi redând scene din propriile lor războaie. Adesea ei decapitau pe locuitorii cetăților cucerite și făceau grămezi cu capetele lor; răstigneau sau trăgeau în țeapă pe prizonieri, le scoteau ochii cu vârful lăncii sau îi jupuiau de vii. Relatările despre bătăliile lui Israel vorbesc de moarte, dar nu și de tortură.

Dificultatea morală provine din faptul că exterminarea canaanitilor fusese poruncită de Dumnezeu Însuși al Cărui caracter este astfel pus în cauză. Să ne amintim că, poruncind nimicirea completă a canaanitilor, Dumnezeu urmărea un scop dublu: pe de o parte, El voia să-i pedepsească pt. faptele lor (Gen. 15:16; Lv. 18:25; Dt. 9:3, 4; 18:12), iar pe de altă să împiedice contagiunea răului (Ex. 23:31-33; 34:12-16; Dt. 7:2-4). Era vorba, așadar, de pedepsirea nemaiauzitei perversități a canaanitilor și înlăturarea riscului ca aceștia să contamineze moral pop. lui Dumnezeu. Biblia nu ne spune că ac. canaaniti ar fi fost cei mai vinovați dintre toți oamenii. Moravurile lor poate că nu erau mai vătămătoare decât acelea ale unor păgâni care sunt descrise în Rom. 1. Dar canaaniti idolatri se dedau la unele vicii infame, la acte de cult abominabile și depășeau celelalte pop. în privința jertfelor omenesti. În definitiv, toți oamenii trebuie să moară. Dumnezeu ține seama de responsabilitatea unor indivizi ca și de aceea a unor pop. întregi și le tratează în consecință. El condamnă pop. canaanite, hotărând eliminarea lor prin exterminare, spre a le pedepsi din pricina perversității lor și a le împiedica să devină o sursă de poluare morală pt. pop. Lui. Pe vremea lui Noe, Dumnezeu a nimicit prin apele potopului neamul omenesc stricat. Un cataclism care a fost, pe cât se pare, o erupție de țifei aprins, a înghițit Sodoma și Gomora, nelegiuitele cetăți din Câmpie. Faraon și oastea lui au fost aruncați în Marea Roșie. Un cutremur de pământ și un incendiu au făcut să dispară Core și ceata sa de răzvrătiți. Aici însă, în loc să folosească forțele naturii, Dumnezeu recurge la israeliți, folosindu-i ca pe niște unelte care aduc la îndeplinire judecățile Sale. După cum un tribunal penal se folosește de călăi pt. a aplica sentința sa oamenilor vinovați, tot așa și Dumnezeu le spune israeliților, într-un cadru solemn, că El i-a ales pe ei pt. a aduce la înde-

plinire judecățile Sale. De aceea, distrugerea canaanitilor de către israeliți este pe deplin legitimă, iar alegerea ac. din urmă pt. un asemenea scop era conformă principiilor morale. Potrivit planului divin, ac. judecată echitabilă trebuia să se exercite în interesul pop. Lui și al întregii omeniri. Dar neștiind să înlăture întotdeauna ac. gangrenă care-l amenința, Israel a sfârșit prin a se lăsa contaminat și prin a-și atrage asupra sa judecata lui Dumnezeu.

Împărțirea Canaanului. Partajul teritoriului cucerit la V de Iordan s-a făcut, atât la Ghilgal, cât și la Silo, unde a fost transportat Cortul (Ios. 14:1, 2, 6-18:1, 2). Preotul Eleazar, Iosua și cele 10 căpetenii ale caselor patriarhale (Ios. 17:4; cf. Num. 34:17, 18) au condus operațiunile: s-a procedat prin tragere la sorț (Ios. 18:6). Legea partajului fusese deja precizată. Potrivit acesteia, cei mai numeroși primeau o parte mai mare, și fiecare trebuia să meargă acolo unde sorțul îi îndreptase moștenirea (Num. 26:52-56; 33:54). Rabinii afirmă că se foloseau două urne, una conținând numele sem. și cealaltă numele ținuturilor; se extrăgea numele unei sem. și numele teritoriului care i s-ar fi cuvenit. Numărul membrilor sem. determina apoi întinderea reală a ținutului ei. Totuși, după opinia noastră, este posibil ca ac. comisie de partaj să fi ales un ținut fără a-l delimita strict și stabilind apoi prin sorț care sem. urma să-l aibă. După Ios. 18-19, este clar că repartitia și luarea în stăpânire a teritoriilor au avut un caracter progresiv. Pe de altă parte, comisia de partaj avea de rezolvat unele probleme speciale. De exemplu, Caleb avea să primească Hebronul, în afară de moștenirea atribuită sem. lui Iuda; în sfârșit, era necesar ca, în măsura în care sorțul îndreptătea lucrul acesta, să fie respectate ultimele cuvinte ale patriarhului Iacov (Gen. 49). Deși prin tragere la sorț, coasta maritimă nu i-a revenit lui Zabulon, a trebuit, fără îndoială, să i se acorde o parte tot atât de importantă, potrivit dorinței lui Iacov. Mai târziu s-au dovedit a fi necesare unele ajustări. Hotarele stabilite inițial pt. terit. acordat lui Iuda (Ios. 15:1-63) au trebuit să fie modificate, deoarece când repartitia efectivă a avut loc, moștenirea atribuită lui Simeon a fost încorporată în aceea a lui Iuda (19:9). Și copiii lui Iosif l-au informat pe Iosua că aveau prea puțin spațiu; ei au solicitat mai mult și au primit satisfacție (7:14-18). Efraim

și Manase trebuiau să locuiască unul lângă celălalt, conform dorinței lui Iacov. În consecință, nu s-a aruncat sorțul separat pt. fiecare dintre ei, ci împreună pt. cei doi copii ai lui Iosif (Ios. 16:1, 4). Națiunea israelită s-a edificat în felul următor: s-a atribuit, mai întâi, terit. cel mai apropiat de tabără, și anume:

1. Regiunea muntoasă din S, *lui Iuda, al patrulea fiu al Leii*.

2. Regiunea muntoasă din centru, *lui Iosif, întâiul-născut al Rahelei*.

3. Regiunea muntoasă intermediară, *lui Beniamin, al doilea fiu al Rahelei*.

4. O parte din surplusul regiunii muntoase din S pe care *Iuda a restituit-o lui Simeon, al doilea fiu al Leii*.

5. Și 6. teritoriul limitând, la N, regiunea muntoasă de regiunea centrală, *lui Zabulon, al șaselea fiu al Leii și lui Isahar, al cincilea fiu al Leii*.

7. Regiunea maritimă învecinată, *lui Așer, al doilea fiu al roabei Leii*.

8. Teritoriul aflat la N de Isahar și Zabulon, *lui Neftali, al doilea fiu al roabei Rahelei*.

9. Partea restantă din surplusul lui Iuda, *lui Dan, primul fiu al roabei Rahelei*.

Ruben, întâiul-născut al Leii, Gad, fiul roabei Leii și jumătate din sem. lui Manase, urmaș al Rahelei, obținuseră teritorii pe malul răsăritean al Iordanului; aceștia, împreună cu Levi, nu au participat la distribuirea restului țării.

CANAANIT. Locuitor din Canaan, îndeosebi din neamul lui Ham, deși indivizi și clanuri încorporate printre urmașii lui Ham în ac. regiune și-au tras de la ea numele. Termenul „*canaanit*” ia un sens mai larg sau mai restrâns, în funcție de amplitudinea atribuită geografiei țării numită Canaan. În sensul restrâns al ac. cuvânt, canaanitii erau locuitorii de pe coasta mării și din văi (Gen. 15:21; Ios. 9:1); în sensul larg al cuvântului, erau triburile enumerate în Gen. 20:15-19. Canaanitii au fost condamnați a fi nimiciți din cauza păcatelor lor (Dt. 20:17), însă israeliții, într-o oarecare măsură, au omis să îndeplinească ac. poruncă divină categorică, mărginindu-se adesea la a impune un tribut ac. populații (Jud. 1:27-36). Solomon le-a supus la anumite corvezi (I Împ. 9:20, 21). Mai târziu, canaanitii au ajuns să practice comerțul pe o scară atât de largă, încât numele lor a devenit sinonim cu acela de negustor (Is. 23:8).

CANAANITĂ, CANAANEANCĂ. Femeie din țara Canaanului (I Cr. 2:3).

CANANIT - de la cuv. aram. *kan'ân* = *zel*. Membru al unui partid de patrioți, cunoscut, de asemenea, sub sinonimul gr. de *zelote*. Simon ap. a fost numit astfel spre a-l distinge de Simon Petru (Mt. 10:4; cf. Lc. 6:15) (v. *Zelot*).

CANDACE. Împărăteasă a Etiopiei, sau mai curând a Meroei, în Nubia meridională. Un famen, mare demnitar la curtea acesteia, întorcându-se din Ierusalim, unde se suise să se închine, a fost convertit la creștinism prin intermediul evanghelistului Filip (F.A. 8: 26-39). Strabon, Dion Cassius, Pliniu împărtășesc aceeași opinie potrivit căreia, în primul secol al erei creștine, Meroe a fost guvernată de o dinastie de împărătese care au purtat același nume: Candace.

CANDELABRU, SFEȘNIC. Ustensilă, suport care susținea o lumânare. Sfeșnicul din Cortul întâlnirii era prevăzut cu lămpi, cu candelă. La baza lui se afla o tijă din care plecau șase brațe din aur masiv. Ac. candelabru avea șapte candelă. Era așezat în partea de miazăzi a sanctuarului (Ex. 25:31-40; 40:24; Lv. 24:2-4). Candelele se umpleau cu untdelemn de măsline, foarte curat, și ardeau de seara până dimineața (Ex. 27:20-21; 30:7-8; I Sam. 3:3). Josephus Flavius spune că trei candelă puteau arde și în timpul zilei (Ant. 3:8:3). Ac. lumină neîntreruptă simboliza caracterul permanent al slujbei de închinăciune (cultul), desfășurată chiar în timpul nopții. Era, desigur, un tip al lui Cristos, singura lumină care luminează sfântul Locaș și ne revelează prin Duhul Sfânt frumusețile vieții divine (Ioan 8:12; 16:13-14). Probabil că sfeșnicul a fost mutat din Cort în Templul lui Solomon (I Împ. 8:4). Solomon a făcut 10 candelă, cinci la dreapta și cinci la stânga Locului preasfânt (7:49; II Cr. 4:7). Ele au fost duse la Babilon (Ier. 52:19). Zorobabel nu a restaurat decât un singur candelabru pe care Antiochus Epiphanes l-a luat (I Mac. 1:23). Pus la loc (4:49), el a fost folosit până la luarea Ierusalimului de către Titus care l-a dus la Roma și a poruncit să fie reprezentat pe Arcul lui de Triumf, printr-o sculptură (Răzb. 7:5:5).

CANDELĂ, LAMPĂ. Biblia pomenește frecvent folosirea lămpilor, fie în cadrul cultului mozaic, fie în locuințele particulare. Cele șapte candelă ale sfeșnicului de aur, așezat în Cort, apoi în Templu, erau făcute din aur fin (Ex. 37:23; I Împ. 7:49); flacăra era întreținută cu ulei de măsline pisate (Ex. 27:20).

Foarfecele folosite la tăiatul mucurilor și cenușarele erau confecționate, de asemenea, din aur curat (25:38). Lămpile obișnuite, confecționate din lut, erau prevăzute cu un capac care putea fi din aceeași bucată cu candela sau separat. Un mic orificiu făcut în centrul capacului permitea umplerea lămpii cu untdelemn, iar o altă deschizătură, de formă circulară, permitea introducerea fitilului. Vers. noastre redau cuv. ebr. *ner* prin *lămpă*, *lumina lămpii*, *felinar* (II Sam. 21:17; Ier. 25:10; Țef. 1:12). Termenul ebr. *lappid* a fost tradus prin *făclii*, *flăcări de foc*, *torțe*, *făclii aprinse*, *flăcări* (Jud. 7:16, 20; Is. 62:1; Dan. 10:6; Jud. 15:4; Naum 2:4; Zah. 12:6; Gen. 15:17; Ex. 20:18). Termenul gr. corespondent este tradus prin *candele*, *lămpi de foc*, *lumini*, *făclii* (Mt. 25:1; Ap. 4:5; F.A. 20:8; Ioan 18:3).

La figurat, lampa reprezintă Cuvântul lui Dumnezeu (Ps. 119:105; Pv. 6:23). Mântuirea și sufletele mântuite sunt asemănate cu o lumină (Is. 62:1; Fil. 2:15). Suflarea omului, duhul lui, este o „*lumină a Domnului*” (Pv. 20:27). *A stinge lampa cuiva* înseamnă *a-l distruge* (II Sam. 21:17; Pv. 13:9). Candela mai simbolizează mărturia credincioșilor care luminează sufletele pierdute în întunericul păcatului și al morții (Ioan 5:35; Mt. 5:14-16; cf. Ap. 1:12, 20).

Forma diferită a lămpilor cu untdelemn pe care au avut-o acestea de-a lungul veacurilor, începând cu bronzul timpuriu și până la perioada bizantină, au ajutat mult pe arheologi să dateze stratificarea unui *tell*. La fel stau lucrurile și cu tot felul de vase de lut. Prezentăm într-o planșă color câteva din formele caracteristice ale lămpilor cu untdelemn și vârsta lor aproximativă (v. *Candelabru*).

CANE, CANEH, KANNE. O localitate din Mesopotamia, probabil aceeași cu cea din Ez. 27:23.

CANON - *stuf, trestie*. Ac. termen are mai multe semnificații: a. O bară sau un baston folosit ca unitate de măsură (cf. Ap. 21:16 etc.). b. La figurat, un model care permite stabilirea unor reguli, în special în cazul cărților clasice; ghid, regulă, dreptar (Gal. 6:16; Fil. 3:16). c. Un tip de doctrină creștină ortodoxă, opusă heterodoxiei. d. Scripturile, considerate ca norme ale credinței și conduitei. Cuvântul „*canon*” provine din greacă. Părinții Bisericii l-au folosit pt. prima dată în ac. al patrulea sens, dar ideea reprezentată cu ajutorul lui

este foarte veche. O carte care are dreptul de a aparține Bibliei este numită „*canonică*”; o scriere care nu poate sta alături de Scripturile Sfinte este „*necanonică*”, iar dreptul de a fi admis în Cartea Sfântă se numește „*canonicitate*”. e. Canonul este lista normativă a cărților inspirate și primite de la Dumnezeu. Când vorbim de canonul V.T., luăm ac. cuv. în ac. sens.

Canonul V.T. Documentele a căror autoritate a fost recunoscută în mijlocul pop. Israel s-au înmulțit încetul cu încetul și au fost păstrate cu cea mai mare grijă. Noi avem o serie de exemple cu privire la redactarea cărților sfinte. Astfel, Legea fundamentală cu cele zece porunci a fost scrisă pe table de piatră și așezată în chivot (Ex. 40:20). Ac. rânduieli figuraseră în cartea legământului (20:23—23:33; 24:7). Cartea Legii pe care a redactat-o Moise a fost așezată alături, în chivot (Dt. 31:24-26). Iosua a adăugat la ac. ceea ce a scris el însuși (Ios. 24:26). Samuel a consemnat dreptul împ. într-o carte pe care a pus-o înaintea Domnului (I Sam. 10:25). Sub domnia lui Iosia, a fost găsită în Templu faimoasa Carte a Legii Domnului. Regele, preoții, proorocii și pop. au recunoscut autoritatea și vechimea ei (II Împ. 22:8-20). Apoi s-au făcut copii ale acestei Legi după porunca dată deja în Dt. 17:18-20. Proorocii, la rândul lor, consemnau propriile lor cuvinte (de ex. Ier. 36:32), luau reciproc cunoștință de ele (Is. 2:2-4 cf. Mica 4:1-3) și le citau ca având autoritate. A fost recunoscută autoritatea Legii și a cuvintelor profeților, scrieri inspirate de Duhul lui Dumnezeu și păstrate de El Însuși într-un chip minunat și divin (Zah. 1:4; 7:7, 12).

Pe vremea lui Ezra, Legea mozaică ce conținea cele cinci cărți ale lui Moise, circula sub formă de „*parte*” a Sfintelor Scripturi. Ezra o avea (Ezra 7:14), el fiind un cărturar iscusit în cunoașterea Legii Domnului (7:6). Pop. i-a cerut să citească în mod public ac. carte (Nem. 8:1, 5, 8). În aceeași perioadă, înainte de a se fi produs schisma dintre iudei și samariteni, Pentateuhul a fost adus și în Samaria. Isus, fiul lui Sirah, atestă că aranjamentul micilor profeți într-un grup de 12 scrieri era la modă către anii 200 î.Cr. (Eclesiastic 49:10). De altfel, el sugerează că Iosua, Judecătorii, Samuel, Împărații, Isaia, Ieremia, Ezechiel și scrierile celor 12 prooroci alcătuiesc un tot unitar, constituind a doua parte a Canonului evreiesc. Deja pe la anul 132 î.Cr., se afirmă

existența triplei diviziuni a Scripturilor: „*Legea, proorocii și celelalte scrieri asemănătoare*”; se mai spunea: „*Legea, proorocii și celelalte cărți*” sau „*Legea, profețiile și restul cărților*”. Cam în aceeași epocă a apărut vers. gr. Septuaginta. Un pasaj datând cu vreo sută de ani î.Cr. menționează „cărțile sfinte pe care le deținem acum” (I Mac. 12:9). Iudeul Philon (născut la Alexandria în anul 20 î.Cr. și decedat sub domnia împ. Claudiu) avea lista actuală a cărților V.T. El extrage citate din majoritatea lor, însă nu spune nimic despre apocrife.

N.T. vorbește despre „Scripturi” ca de un corp documentar bine încheiat și exercitând autoritate asupra credincioșilor (Mt. 21:42; 26:56; Mc. 14:49; Ioan 10:35; II Tim. 3:16); ele sunt sfinte (Rom. 1:2; II Tim. 3:15); conțin cuvintele lui Dumnezeu (Rom. 3:2; Evr. 5:12; I Pet. 4:11). N.T. menționează în trei părți a V.T.: „*Legea lui Moise, proorocii și Psalmii*” (Lc. 24:44). Excepție făcând Obadia, Naum, Ezra, Neemia, Estera, Cântarea Cântărilor și Eclesiastul, toate celelalte cărți ale V.T. sunt citate în N.T. sau se face aluzie la ele. Josephus Flavius, contemporan cu ap. Pavel, scriind către anii 100 d.Cr., și vorbind pt. pop. lui, zice: „*Noi nu avem decât 22 de cărți care conțin relatări ale întregii istorii antice și care sunt considerate, pe bună dreptate, ca fiind divine*”. Apoi, Josephus afirmă, cu și mai multă convingere, autoritatea ac. scrieri: „*Din zilele lui Artaxerxe și până în vremea noastră, fiecare eveniment a fost consemnat; dar analele recente nu se bucură de același credit ca cele ce le-au precedat, deoarece nu există o succesiune neîntreruptă de prooroci. Ac. este o dovadă concludentă de felul cum tratăm noi Scripturile, și anume: deși au trecut atâtea secole de atunci, nimeni nu a îndrăznit să adauge sau să scoată ceva sau să modifice cât de puțin conținutul lor, căci instinctul fiecărui evreu, chiar de la naștere, este de a considera ac. Scripturi ca fiind însăși învățătura lui Dumnezeu, de a rămâne lângă ele și, la nevoie, de a-și da viața pt. ele*” (Con. Apion 1:8). Josephus Flavius împarte Scripturile în trei părți și spune: a. „*Dintre acestea, cinci aparțin lui Moise și conțin legile lui și tradițiile obârșiei omenirii, până la moartea sa*”. b. „*Profeții care l-au succedat pe Moise au consemnat, în 13 cărți, până la Artaxerxe, istoria evenimentelor care au avut loc în timpul vieții lor*”. Desigur că Josephus a urmat aranjamentul făcut de autorii Septuagintei și

nomenclatura învățaților alexandrini. Cele 13 cărți sunt probabil: Iosua, Judecătorii cu Rut, Samuel, Regii, Cronicile, Ezra cu Neemia, Estera, Iov, Daniel, Isaia, Ieremia cu Plângerile, Ezechiel, cei 12 mici profeți. c. „*Celelalte patru cărți care rămân cuprind imnuri către Dumnezeu și precepte de conduită pt. viața omenească*”. Aici se includeau, fără îndoială: Psalmii, Cântarea Cântărilor, Proverbele, Eclesiastul.

Ac. sunt faptele. Dar o tradiție curentă spunea, de asemenea, că respectivul canon fusese stabilit pe vremea lui Ezra și a lui Neemia. Josephus Flavius, deja citat, exprimă convingerea compatrioților săi în general: de la Artaxerxe, adică din timpul lui Ezra și al lui Neemia nici o carte nu a fost adăugată. O legendă ridicolă, datând de prin a doua jumătate a secolului I d.Cr. apărea pe fondul tradiției curente (4 Ezra 14). Potrivit acesteia, Ezra ar fi restabilit, prin revelație, Legea și Vechiul Testament (21, 22, 40) ale cărui copii păstrate în Templu ar fi dispărut. Ceea ce se poate reține însă din legenda ac. este faptul că iudeii din Palestina numărau la acea dată 24 de cărți canonice (24+70=94). Un text ale cărui dată și autenticitate sunt îndoielnice, redactat poate spre finele primului secol al erei creștine (II Mac. 2:13) vorbește de Neemia care ar fi fondat o bibliotecă unde ar fi collectionat „*cărțile privitoare la regi și prooroci, cărțile lui David și scrisorile regilor (Persiei) despre cele petrecute în timpul lor*”. Ireneu redă o altă tradiție: „*După distrugerea scrierilor sfinte care a avut loc cu prilejul nimicirii Ierusalimului de către Nebucadnețar, 70 de ani mai târziu, când iudeii s-au întors în țara lor pe vremea lui Artaxerxe, Dumnezeu a inspirat pe preotul Ezra să reaseze în ordine toate cuvintele profeților apărute mai înainte și să restituie pop. legislația lui Moise*”. Elias Levita, scriind în anul 1538 d.Cr., exprimă astfel opinia pop. său: „*Pe vremea lui Ezra, cele 24 de cărți nu erau încă adunate într-un singur volum. Ezra și tovarășii lui le-au reunit și le-au împărțit în trei secțiuni: Legea, proorocii și hagiografii*”. Ac. tradiție multiformă conține un sâmbure de adevăr. A existat un moment când revelația V.T. a încetat. Tradiția fixează ac. moment pe vremea lui Ezra, dar el nu este, în mod obligatoriu, legat de ea pt. a stabili data redactării unor cărți cum ar fi, de ex., Neemia și Cronicile. Totuși, este la fel de interesant să putem determina sfârșitul inspirației V.T. ca și începutul lui.

1. Pentateuhul, opera lui Moise, rezumat al legii fundamentale a națiunii evreiești, alcătuia o secțiune a canonului. Din motive de ordin cronologic, era foarte indicat ca el să fie așezat pe *primul loc* în culegere.

2. Proorocii erau autorii cărților așezate în cea de *a doua secțiune* ale cărei caracteristici le indică numele și conținutul ei. Secțiunea ac. conținea 8 cărți: Proorocii anteriori: Iosua, Judecătorii, Samuel și Regii; Proorocii ulterioari: Isaia, Ieremia, Ezechiel și Cei Doisprezece. Pt. Iosua considerat ca prooroc, cf. Ecclesiastic 46:1.

3. Fragmente din Psalmi și din Proverbe constituiau nucleul celei de *a treia secțiuni*. Ac. scrieri aveau două caracteristici: erau poezie scrisă de autori care nu fuseseră prooroci în sensul absolut al cuvântului; în al doilea rând, s-au adăugat cărților din ac. a treia secțiune toate scrierile asemănătoare a căror autoritate nu fusese deloc contestată. Din pricină că avea forma unui poem, rugăciunea lui Moise - Ps. 90 - a fost adăugată acolo, măcar că a fost scrisă de un prooroc. Tot așa, Plângerile lui Ieremia, deși scrise de un profet, fiind o operă poetică, au fost plasate în secțiunea a treia a canonului ebraic. Un alt motiv care explică de ce au fost separate Plângerile de cartea proorocului Ieremia este următorul: cartea Plângerilor se citea cu prilejul aniversării distrugerii primelor două Temple; de aceea, ea a fost pusă împreună cu alte patru scrieri de dimensiuni reduse: Cântarea Cântărilor, Rut, Ecclesiastul și Estera, citite cu prilejul altor patru aniversări. Ele alcătuiesc cinci suluri numite *Megilloth*. Cartea lui Daniel a fost pusă în secțiunea a treia pt. că autorul ei, deși dotat cu darul proorociei, nu avea *mandatul de prooroc*. Este foarte probabil, de asemenea, ca un preot, și nu un profet, să fi scris cartea Cronicilor, motiv pt. care a fost atașată secțiunii a treia. Faptul că ac. scriere a fost redactată mai târziu nu are nimic comun cu locul care i-a fost rezervat în canon. Într-adevăr, unele cărți și anumite porțiuni din cărțile aparținând celei de a treia secțiuni datează înainte de Zaharia și Maleahi care, totuși, figurează în a doua secțiune. Trebuie să mai adăugăm aici că, deși conținutul diferitelor părți ale canonului fusese determinat în mod definitiv, ordinea cărților din secțiunea a treia s-a modificat din când în când; Talmudul spune chiar că, în a doua secțiune, Isaia se găsea între Ezechiel și Proorocii mici. Cele patru

cărți profetice: Ieremia, Ezechiel, Isaia și Profetii mici au fost așezate, desigur, în ordinea mărimii, a importanței lor, culegerea cea mai mare ocupând primul loc. La finele sec. I d.Cr., se mai discuta cu privire la locul pe care trebuia să-l ocupe în canon numeroase cărți și locul secțiunii a treia. Autoritatea ac. scrieri nu era deloc contestată, ce se discuta erau conținutul și legătura lor cu celelalte. Însă probabil că ac. dezbateri nu serveau decât ca pretext pt. niște întreceri oratorice. Intenția nu era smulgerea unei cărți din canon, ci justificarea locului ce-i fusese acordat.

Canonul N.T. Biserica primară a primit de la evrei convingerea despre nevoia de a avea principii de credință scrise. Cristos Însuși confirmă ac. convingere, invocând V.T. ca fiind Cuvântul scris al lui Dumnezeu (Ioan 5:37-47; Mt. 5:17, 18; Mc. 12:36, 37; Lc. 16:31) și folosindu-l pt. a învăța pe ucenici (Lc. 24:45). Ap. s-au referit de foarte multe ori la autoritatea V.T. (Rom. 3:2, 21; 15:4; I Cor. 4:6; II Tim. 3:15-17; II Pet. 1:21). După aceea, ei vor revendica aceeași autoritate ca pt. V.T. și pt. învățătura lor, orală sau scrisă (I Cor. 2:7-13; 14:37; I Tes. 2:13; Ap. 1:3). Ei cer ca scrierile lor să fie citite în auzul tuturor (I Tes. 5:27; Col. 4:16, 17; II Tes. 2:15; II Pet. 1:15; 3:1, 2). Revelațiile date de Dumnezeu proorocilor inspirați spre a fi transmise Bisericii și învățătura ap. erau privite ca temelie a acesteia (Ef. 2:20). Era deci foarte normal și drept ca literatura N.T. să se adauge aceleia a V.T. și canonul credinței stabilit până atunci să crească. Însuși N.T. ne permite să remarcăm începutul ac. adăugiri (I Tim. 5:18; II Pet. 3:1, 2, 16). În generațiile posterioare apostolilor Domnului, scrierile cunoscute ca exercitând autoritate apostolică au fost adunate încetul cu încetul, au alcătuit a doua jumătate a canonului Bisericii și, în cele din urmă, au fost numite Noul Testament. Din capul locului, apostolicitatea a fost criteriul după care o carte avea sau nu dreptul de a figura în canon, ceea ce însemna că ap. ratificaseră transmiterea sa către Biserică; fie că era scrisă direct de unul dintre ei, sau sub directă lor îndrumare și bucurându-se astfel de autoritate deplină. Ac. a fost doctrina apostolică. Avem numeroase dovezi că, potrivit ac. principii, s-au adunat, în sec. II-III, cărțile N.T. Totuși, din motive diferite, culegerea completă s-a realizat în mod treptat. La început, apostolicitatea unor cărți a fost

recunoscută numai de unele Biserici creștine. Abia atunci când mulțimile de credincioși din tot Imperiul Roman au luat cunoștință de unitatea lor ecleziastică, totalitatea cărților încuviințate ca fiind apostolice în diferite fracțiuni ale Bisericii au fost admise de toți copiii lui Dumnezeu. Procesul de adunare a paginilor sfinte a fost frânat, într-o oarecare măsură, de valurile de erezii și scrieri apocrife, atribuite pe nedrept autorității apostolice, care și-au făcut apariția mai târziu. Însă chiar dacă ac. coordonare se făcea lent și o Biserică locală sau alta manifesta rezerve în acceptarea unei cărți în canon până nu se convingea că era apostolică, totuși, norma de credință rămânea una singură: doctrina apostolilor. Scrierile lor erau acelea care se citeau cu prilejul cultului public. Avem dovezi că deja la începutul sec. II, scrierile ap. erau numite, fără ocol, „*Scripturile*” (Ep. lui Polycarp, 12; Ep. lui Barnaba, 4). Sunt acceptate scrierile lui Marcu și Luca, deoarece se sprijineau pe autoritatea lui Petru și a lui Pavel. Încep să se scrie comentarii asupra ac. cărți ale căror afirmații și frazeologie inundă literatura epocii imediat posterioare aceleia a apostolilor. Faptele care urmează, demne de toată luarea aminte, dovedesc în ce ritm se desfășurau lucrările de colectare și fixare a textelor canonice. Chiar de la începutul sec. II, cele patru Evanghelii erau primite pretutindeni, în timp ce, potrivit cu II Pet. 3:16, cititorii acestei epistole cunoșteau deja o colecție a epistolelor lui Pavel. De altă parte, destul de devreme termenii „*evangelii*” și „*ale apostolilor*” erau folosiți pt. a numi cele două părți ale noii culegeri. Canonicitatea cărții Faptele Ap. a fost recunoscută, de asemenea, în prima jumătate a sec. II. Este adevărat că unele Biserici s-au opus un timp admiterii unor cărți, dar tocmai acceptarea lor finală dovedește suficiența dovezilor care au determinat luarea unei asemenea decizii. Biserica din Siria admisesese, în sec. II, Noul Testament pe care-l avem noi, cu excepția următoarelor scrieri: Apocalipsa, Iuda, II Petru, II și III Ioan. Biserica din Roma recunoștea N.T., excepție făcând Epistola către Evrei, Epistolele lui Petru, Iacov, III Ioan. Biserica din Africa de Nord admisesese N.T., în afară de Epistola către Evrei, II Petru și cea a lui Iacov. Faptul că ac. culegeri nu conțineau decât cărțile acceptate în Bisericile respective nu constituie nicidecum un indiciu că celelalte scrieri apostolice nu ar fi fost cunoscute. În sec. III, au fost considerate drept canonice

majoritatea cărților respinse până atunci. În sfârșit, în partea de E a Imperiului Roman, în anul 367, Athanase recunoaște în cea de-a 39-a scrisoare pascală a sa, cele 27 de cărți ca fiind canonice. În anul 393, în partea de V a Imperiului Roman, sinodul de la Hippone a recunoscut, de asemenea, aceleași 27 de cărți. De acum încolo, se poate spune că problema a fost rezolvată, creștinii de pretutindeni acceptând cele 27 de cărți canonice ca fiind „*Noul Legământ*” sau Noul Testament.

În lumina tuturor ac. fapte de mai sus, notăm următoarele:

1. În ciuda lentei aranjări a scrierilor N.T., într-un singur volum, nevoia existenței unor principii de credință formulate în scris a constituit convingerea apostolilor și a Bisericii primare. Pornind de la ac. constatare și cunoscând etapele principale ale istoriei alcătuirii canonului biblic, nu trebuie să înclinăm a crede că întâi au fost formulate niște reguli de credință și apoi acestea și-au impus autoritatea. Istoria ac. ne ajută numai să observăm drumul parcurs în vederea recunoașterii și a strângerii laolaltă a cărților care meritau, pe bună dreptate, să aparțină canonului.

2. Scriitori ai Bisericii, chiar din sec. II, se deosebesc d.p.v. teoretic și practic în alegerea cărților canonice și a criteriilor de autenticitate de natură să justifice intrarea unei scrisori în canon. Faptul ac. subliniază încă o dată etapele care au trebuit a fi parcurse până când, încetul cu încetul, canonicitatea unor cărți a fost recunoscută de întreaga Biserică. De asemenea, ac. este o dovadă serioasă că creștinii din Biserica primară nu au acceptat caracterul apostolic al unor scrieri decât după ce le-au examinat cu cea mai mare atenție. Tot așa s-a analizat, la timpul oportun, chestiunea scrierilor apocrife.

3. Mărturia istoriei ne aduce, de asemenea, o dovadă în plus că diferitele cărți ale N.T. sunt canonice. Biserica primară a fost convinsă că cele 27 de cărți din N.T. care se află în mâinile noastre sunt apostolice. Convingerea ac. merită a fi împărtășită de noi cu multă bucurie, căci nimeni nu poate dovedi în vreun fel că ea ar fi eronată. Ac. nu înseamnă însă că noi admitem cele 27 de cărți numai din pricină că niște concilii le-au decretat drept canonice și pt. că avem, de partea noastră, mărturia istoriei, ci însuși conținutul lor, în chip vădit inspirat de Dumnezeu, constituie pt. noi o probă internă la care suflurile noastre sunt sensibile când ele se lasă

luminate și convinse de Domnul. Prin mărturia interioară a Duhului Sfânt - lucru foarte scump Reformatoilor - inimile noastre primesc siguranța fermă a credinței. Sufletul nostru știe, împreună cu Biserica apostolică și a veacurilor care au trecut, că Dumnezeu a săvârșit o dublă minune dându-ne revelația Sa scrisă. El a inspirat toată Scriptura și pe fiecare scriitor sacru în parte (II Tim. 3:16); apoi, El a dat Bisericii primare discernământul supranatural de care avea nevoie pt. a distinge scrierile autentice ale ap. de toate celelalte scrieri apocrife. Procesul ac. s-a desfășurat lent, cu tatonările și întârzierile sale obiective, însă Dumnezeu a știut să conducă lucrurile la perfecțiune și unanimitate. Acum, Canonul Scripturilor este terminat și Biblia declară că nu se mai poate adăuga sau scoate nimic (Ap. 22:18-19).

4. Și o ultimă remarcă: cuvântul „*canon*” nu a fost decernat culegerii de cărți sfinte înainte de sec. IV. Dar dacă ac. termen, astăzi de circulație universală, nu a fost folosit cu ușurință, ideea pe care el o reprezintă - *cărțile sfinte sunt norma credinței* - era, după cum am văzut, o doctrină a apostolilor.

Concepția formării canonului pe care am expus-o mai sus se îmbină armonios cu credința evanghelică confirmată de teologia pozitivă (nu critica negativistă) care ne îndreptățește să acceptăm cărțile Bibliei din cauza inspirației lor divine, inspirație care le dă dreptul de a fi privite ca normă de credință și a-și găsi locul în canon.

Nu tot așa este cu cei ce se îndoiesc de autenticitatea și adevărul ac. cărți. După opinia lor, Moise nu ar fi scris Pentateuhul; „*profetile*” (de ex. acelea ale lui Daniel și cele aflate la finele cărții lui Isaia) ar fi văzut lumina zilei după câteva secole de la moartea lor, a ac. oameni ai lui Dumnezeu atât de valoroși, unele dintre ele făcându-și apariția, după părerea ac. critici, cu puțin timp înainte de nașterea lui Isus. Se poate vedea lămurit că partizanii unor asemenea teorii abandonează ideile tradiționale ale Sinagogii evreiești și ale Bisericii creștine cu privire la alcătuirea canonului, idei care se sprijină, totuși, după cum am văzut, pe un fundament de neclintit (spre o documentare mai amplă, vezi art. consacrate Pentateuhului și diferitelor cărți istorice și profetice).

CAP - în gr. *kephales*. Partea superioară a corpului omenesc unde se găsesc fața și

creierul. Cap este uneori sinonim cu persoană (Gen. 49:26; Pv. 10:6); mai multe capete înseamnă tot atâtea persoane (Num. 1:2; cf. II Împ. 6:25). Binecuv. și blestemele cad asupra capului cuiva, adică asupra persoanei respective (Gen. 49:26). În Biblie, capul era privit mai degrabă ca centru al simțurilor (văzul, auzul etc.) decât al gândirii. A răni pe un vrăjmaș la cap era un semn al victoriei depline. Cea mai mare infamie care se putea pricinui unui adversar era tăierea capului său (Jud. 5:26; I Sam. 17:51, 57; 31:9; II Sam. 4:8; Ps. 68:21; Mc. 6:14-28). Preoții și regii lui Israel, înainte de a intra în slujbă, erau unși pe cap cu untdelemn (Lv. 8:12; I Sam. 10:1). Capul poate exprima diferite lucruri: scuturarea lui însemna batjocură (Ps. 22:7; Is. 37:22; Ier. 18:16); a-și pune mâinile în cap este semnul rușinii (II Sam. 13:19). A-i spăla sau a-i parfuma capul cuiva este un semn de respect (Mt. 26:7; Mc. 14:3; Lc. 7:46; Ioan 13:9). Capul ras (Iov 1:20), acoperit (II Sam. 15:30; Est. 6:12) sau presărat cu țărână (Ios. 7:6; Iov 2:12) simbolizează suferința sau doliul. A se întoarce un fapt asupra capului celui ce l-a săvârșit înseamnă a purta răspunderea unei acțiuni, a suferi pedeapsa cuvenită pt. ea (Ps. 7:16; Ez. 9:10; F.A. 18:6). Preoții și nazireii nu aveau dreptul să-și radă capul (Lv. 21:5, 10; Num. 6:5). Leproșii umblau cu capul descoperit (Lv. 13:45). Femeile aveau, de regulă, capul acoperit în public (Gen. 24:66; I Cor. 11:5). A înălța capul cuiva de către un superior echivala cu a-l avansa (Ier. 52:31; cf. Gen. 40:21), a pune în libertate pe un înțemnițat (II Împ. 25:27). Ridicarea capului este o dovadă de nevinovăție (Iov 10:15; cf. Ps. 1:5); uneori, gestul ac. exprimă gânduri războinice (Ps. 83:2). Aplecarea capului exprimă supunerea (Jud. 8:28), respect (Gen. 43:28) sau adorarea (Ex. 4:31). A purta răspunderea unei acțiuni se traduce prin a-i cădea sângele lui asupra capului său (Ios. 2:19; F.A. 18:6). A îngrămădi cărbuni aprinși pe capul cuiva înseamnă a dovedi bunătate față de un vrăjmaș (Rom. 12:20) (v. *Cărbune*).

Prin capul sau capii unui grup se înțelege mai-marele sau mai-marii, căpetenia sau căpeteniile acelui grup (Dt. 20:9; I Împ. 21:9; Am. 6:7); capul este conducătorul unei mulțimi sau al unui pop. (Jud. 11:11; I Sam. 15:17; Dan. 2:38; Is. 9:14-15) sau capitala unei țări (Is. 7:8). Dumnezeu este Capul lui Isus Cristos (I Cor. 11:3), Cristos este Capul Bisericii (Ef. 1:22; Col. 1:18; 2:19).

CAPACUL ISPĂȘIRII. Capacul sau acoperișul chivotului, numit în ebr. *kapporet* - *învelitoare, acoperire* (îndeosebi sau poate chiar exclusiv cu sensul de ispășire); în gr. *Hilasterion* (Ex. 26:34; Evr. 9:5). Ac. termen nu desemna numai capacul chivotului, ci evoca totodată locul și actul prin care jertfa ispășitoare îl făcea pe Dumnezeu propice (în fr. *propitiation* = *ispășire, propitiatoire* = *capacul ispășirii*. N.Ed.), adică favorabil păcătosului. Capacul ispășirii era făcut din aur curat. El avea o lungime de 2 1/2 coți și o lățime de 1 1/2 coți. La cele două margini ale capacului și alcătuind o singură piesă cu el, se aflau doi heruvimi, având fețele întoarse unul către altul și aripile întinse și înclinate spre capac. Una din aripi se cobora spre capac, iar cealaltă se întâlnea cu a celui alt heruvim. Slava Domnului se arăta între heruvimi; acolo întâlnea Dumnezeu pe pop. Său și stătea de vorbă cu el (Ex. 25:17-22; 30:6; Num. 7:89). Același aranjament se constată și în Templul lui Solomon (I Împ. 6:23-28; 8:6-11; I Cr. 28:11). O singură dată pe an, în ziua solemnă a Ispășirii, marele preot, după ce adusese o jertfă pt. propriul lui păcat, intra în Locul preasfânt și ardea tămâie înaintea Domnului. Un nor de parfum, simbol al mijlocirii plăcute Domnului, se ridica în Sfânta Sfintelor (cf. Ap. 8:4). Tămâia acoperea capacul ispășirii. Apoi, marele preot stropea capacul ispășirii și înaintea lui cu sângele taurului înjunghiat. După toate acestea, el înjunghia și un țap pt. păcatul pop. și ducea sângele ac. dincolo de perdeaua dinăuntru, în Locul preasfânt. Stropea și cu ac. capacul ispășirii și înaintea lui. Astfel, marele preot făcea ispășire pt. păcatele sale și pt. păcatele pop., deasupra Legii divine, scrise pe două table de piatră și așezate în chivot.

Heruvimii înarmați cu o sabie învăpăiată ținuseră pe omul căzut în păcat departe de pomul vieții și de paradis (Gen. 3:24). Era deci de datoria lor să străpungă pe păcătosul care ar fi îndrăznit să intre în prezența Domnului, în Locul preasfânt. Dar heruvimii de aici erau dezarmați, privirile lor erau îndreptate spre capacul ispășirii unde sângele stropit arăta că moartea victimei satisfăcuse pe deplin Legea și dreptatea lui Dumnezeu (Lv. 16:2, 13-17).

CAPADOCIA. Regiune muntoasă din Asia Mică, limitată la N de Pont, la S de Cicilia, la E de Siria și Armenia Minoră, la V de Licaonia.

Țara ac. era vestită prin recoltele sale de grâu și prin caii crescuți aici, însă locuitorii săi, din pricina unor obiceiuri imorale pe care le practicau, erau considerați ca lipsiți de orice cultură. Niște oameni pioși, iudei sau prozeliți, veniți din Capadocia la Ierusalim, au asistat la sărbătoarea Cincizecimii când a avut loc pogorârea Duhului Sfânt (F.A. 2:9). Câțiva iudei din Diaspora cărora Petru le-a adresat prima sa epistolă locuiau în Capadocia (I Pet. 1:1). Câteva mii de tăblițe scrise în akkadiană, cunoscute sub denumirea de Documentele Capadociene, datează de prin anii 1900 î.Cr., deci de pe vremea lui Avraam. Ele se referă la schimburile comerciale întreprinse de negustorii asirieni și aruncă o lumină suplimentară asupra unor obiceiuri specifice epocii patriarhilor. S-a găsit, de exemplu, pe ac. tăblițe, expresia folosită în Biblie: „*Dumnezeul tatălui tău*” (cf. Gen. 28:13; 31:42, 53). (Referitor la tăblițele capadociene, V. *Lud*).

CAPENATA, CAPENATHA. Este vorba, desigur, de o parte a laturii orientale a zidurilor Ierusalimului; poate unul din turnurile sau celelalte fortificații (I Mac. 12:37), dacă nu chiar turnul de sus al palatului regal, lângă curtea temniței (Nem. 3:25).

CAPERNAUM - *satul lui Naum* sau *satul mângâierii*. Oraș pe malul de NE al lacului Galileii, în ținutul lui Zabulon și al lui Neftali, la vreo 4 km SV de gura Iordanului (Mt. 4:13-16; cf. Lc. 4:31; Ioan 6:17-24). Aici își avea reședința un colector de impozite (perceptor) (Mc. 2:1, 14). La Capernaum se afla și un post militar roman (Mt. 8:5-13; Lc. 7:1-10). La începutul lucrării Sale, venind din Nazaret, Isus S-a instalat la Capernaum și a făcut din ac. localitate atât de frecvent cartierul Său general, încât ea a fost numită „cetatea Sa” (Mt. 9:1; cf. Mc. 2:1). Aici a vindecat El de paralizie pe robul sutașului (centurion) (Mt. 8:5-13; Lc. 7:1-10), de friguri pe soacra lui Petru (Mt. 8:14-17; Mc. 1:29, 31). Tot în cetatea ac. a tămăduit Isus și un demoniac (Mc. 1:21-28; Lc. 4:31-37), un paralytic purtat de patru oameni (Mc. 2:1-13; cf. Mt. 9:1-8), pe fiul unui ofițer al regelui (Ioan 4:46-54) și un mare număr de alți bolnavi (Mt. 8:16, 17; Mc. 1:32-34; Lc. 4:23, 40, 41). Cuvântarea la care face referire pasajul din Ioan 6:24-71 (după minunea înmulțirii pâinilor când Isus a săturat cei 5 000 de bărbați, și după alte alocuțiuni) a fost

rostită în sinagoga din Capernaum sau în alt punct din oraș (Mc. 9:33-50). Tot la Capernaum a avut loc chemarea la apostolat a lui Matei (numit și Levi), pe când ac. ședea în biroul lui unde percepea taxele vamale (Mt. 9:9-13; Mc. 2:14-17; Lc. 5:27-32; cf. Mt. 17:24). Însă, în ciuda învățăturilor rostite de Isus aici și a minunilor săvârșite sub ochii lor, locuitorii Capernaumului nu s-au pocăit. De vreme ce V.T. nu menționează Capernaumul, este posibil ca el să fi apărut după revenirea iudeilor din robia babilonică. Josephus Flavius, lovit la încheietura mâinii, a fost transportat de pe meleagurile Iuliei (nu departe de punctul unde intră Iordanul în lacul Galileii) într-un sat numit Cepharnome sau Capernaum (Viața, 72). Nu departe de aici țâșnesc apele izvorului Capernaumului care erau atât de abundente, la un moment dat, încât erau folosite la irigarea parțială a câmpiei Ghenezaret și furnizau pește din belșug (Răzb. 3:10:8).

D.p.v. arheologic, săpăturile întreprinse la Capernaum (Tell Hum) au dovedit că ac. așezare a fost ocupată fără întrerupere din sec. I și până în sec. VII, când orice activitate s-a întrerupt brusc. Într-adevăr, cutremurul din anul 748 d.Cr. a pus capăt existenței orașului, constituind în același timp împlinirea cuvintelor lui Cristos: „*Și tu, Capernaume, vei fi înălțat oare până la cer? Vei fi pogorât până în Locuința morților*” (Mt. 11:23).

Începând cu anul 1905, arheologii Kohl și Watzinger au scos la lumină sinagoga din Capernaum; apoi, în anul 1925, franciscanii, sub conducerea lui G. Orfali, au reconstruit-o în parte. Sinagoga a fost datată din sec. IV. Specialiștii însă au apreciat că există indicii care permit să se creadă că ac. a fost construită pe amplasamentul unei sinagogi mai vechi, aceea pe care a frecventat-o Cristos însuși. Pe o coloană găsită în acel loc se afla următoarea inscripție scrisă în aramaică: „*Alfeu, fiul lui Zebedei, fiul lui Ioan, a făcut ac. coloană*”. Descoperire foarte interesantă, pt. că acestea sunt nume din N.T., deși inscripțiile respective nu se referă la personaje care ne sunt nouă cunoscute din Biblie.

La numai câțiva metri depărtare de sinagogă, către lacul Galileii, se află rămășițele unei biserici bizantine, de formă octogonală, datând din aceeași epocă. Dedesubtul ei se află vestigiile unei alte biserici mai vechi care comportă, în zidurile sale, camera principală a unei case de locuit din sec. I. Tradiția afirmă că ac. ar fi casa ap. Petru, ceea ce nu-i deloc exclus, însă nu poate fi dovedit.

Așadar, sinagoga și biserica au existat alături cel puțin 200 de ani. Sinagoga, mare și frumoasă, indică faptul că respectiva comunitate evreiască era prosperă la acea dată. Biserica, de dimensiuni reduse, va fi fost clădită poate, nu atât pt. a servi ca loc de întrunire a credincioșilor, cât mai ales pt. a reaminti că apostolul Petru a trăit la Capernaum.

CAPITEL. Partea superioară a unei coloane, a unui stâlp, a unui pilastru (I Împ. 7:16). Capitelul varia, ca formă și ornament, în funcție de stilul arhitectonic al clădirii (Ex. 36:38; 38:17, 19; I Împ. 7:19, 20).

CAPITEL SFERIC, BURELET, GLOB. Un ciubuc, o mulură, un fel de cunună care se termina cu o rețea, cu o horbotă (II Cr. 4:12, 13; I Împ. 7:41, 42).

CAPRĂ, ȚAP. Ac. termeni redau numeroase cuvinte ebr. și grecești. *Attoud* = țapul, indica probabil pe cel ce mergea în fruntea turmei (Ier. 50:8). *Taych* = țapul, probabil cel ce împungea. *Tsaphir* = țapul săritor. *Ez* = capra, femela. Ac. cuvânt se folosește și într-un sens general, fără a implica ideea de sex. *Sa'ir* și *se'irah* = capra cu părul lung și aspru. Termenii gr. corespunzători sunt: *tragos* = țap; *aix* = capra săritoare; *eriphos* = iadă, căpriță. Uneori, același păstor îngrijea și oile și caprele (Gen. 27:9; 30:32), dar cele două specii de animale erau separate (Mt. 25:32). Părul de capră se țesea spre a folosi la obținerea stofelor (Ex. 25:4; 35:26). Carnea și laptele de capră erau destinate consumului (Lv. 7:23; Dt. 14:4; Pv. 27:27). În timpul persecuțiilor din pricina credinței, pieile de oi și de capre serveau de veșminte celor ce erau hăituiți de prigonitorii lor (Evr. 11:37). Caprele și oile reprezentau o parte însemnată a averii unui proprietar de animale (Gen. 30:33, 43; 31:1; I Sam. 25:2; II Cr. 17:11). Țapii erau aduși Domnului ca ardere-de-tot sau ca jertfă pt. păcat (Gen. 15:9; Ex. 12:5; Lv. 1:10; 4:24; Num. 7:17; 15:27; Ezra 6:17; 8:35; Evr. 9:12). În ziua Ispășirii, un țap, stabilit prin tragere la sort, era înjunghiat, iar un altul trimis în pustie „*pentru Azazel*” (v. ac. cuv. Lv. 16:8-34; cf. Is. 53:6; I Ioan 2:2; Rom. 3:25). Capra domestică (*Capra hircus*) aparține mării fam. de rumegătoare cavicornie. Caprele nu au aceleași caracteristici ca oile. Oile pasc iarba tândră, gazonul, în timp ce caprele rod mlădițele arbuștilor. Caprele nesupravegheate pot

pricinui pagube colosale unor întinse regiuni cu plantații de puieti. În fruntea fiecărei turme mergea, de obicei, un țap cu o înfățișare impunătoare (cf. Ier. 50:8). Capra era un animal foarte răspândit în Palestina antică, țară cu un relief accidentat și un climat cu veri secetoase. Capra siriană comună, cu păr negru, are urechile lungi, de peste 30 de cm, sub coarnele încovoiate. Carol Linné a numit-o *Capra mambrica*. Capra domestică (*Capra hircus*), din specia *Angorensis* (angora, numită și capra mohair) apare sporadic și în Palestina de N.

CAPRA NEAGRĂ. V. *Țap sălbatic*, 2.

CAPTIV. V. *Prins de război*.

CAPTIVITATE, ROBIE. Prizonierat, lipsă de libertate, robie, îndeosebi într-o țară străină. În timpurile vechi-testamentare, asirienii au introdus practica deportării în masă a pop. învinse, obicei care a fost adoptat mai târziu și de babilonieni. Ei smulgeau, din fiecare regiune proaspăt cucerită, persoanele cele mai influente, dacă nu era posibilă o deportare în masă, pe care le strămutau în locuri îndepărtate, tăind orice mijloc de comunicare între ac. ostateci și fam. lor, între ei și țara de origine. În noua reședință, trăiau sub permanenta supraveghere a organelor centrale ale imperiului. Totuși, deportarea era o măsură extremă la care se recurgea numai atunci când toate celelalte mijloace aflate în uz se dovedeau ineficiente, când dominația cuceritorului nu putea fi impusă. De obicei, statul cel mai puternic pretindea un tribut țării mai slabe. Refuzul de a plăti tributul era considerat un act de rebeliune. Invadarea țării de către trupe străine și jefuirea ei erau pedepsa ce se aplica în consecință. Dacă și ac. crud tratament se dovedea ineficace, se recurgea la deportare. Biblia menționează două captivități mai importante:

1. Robia celor zece seminții. Deja în anul 842 î.Cr., Iehu plătea un tribut lui Salmanasar III, regele Asiriei. Pe la anul 803, Rammannirari relatează că el primește un bir din partea israeliților. Dar asirienii nu au trecut la golirea țării celor zece sem. de locuitorii ei decât sub domnia lui Tiglat-Pileser III (745-727). Ac. rege primea un bir din partea lui Menahem. Sub domnia lui Pecah, Tiglat-Pileser a pus mâna pe cetățile lui Neftali și a dus robi pe locuitorii

lor în Asiria (II Împ. 15:29). Apoi, el a pustit regiunea de la răsărit de Iordan și a deportat în Mesopotamia pe rubeniți, pe gadiți și o jumătate a sem. lui Manase (I Cr. 5:26). La instigația sa, Pecah a fost omorât și Osea i-a luat locul. Salmanasar V, succesorul lui Tiglat-Pileser, a asediat Samaria care a fost luată de succesorul său, Sargon II, în anul suirii lui pe tron, adică 722 î.Cr. O mare parte dintre locuitori au fost strămutați în Mesopotamia și în Media (II Împ. 17:5, 6). Rămășiței lăsate în țară i s-a impus un tribut. Ac. rămășiță, alindu-se cu Hamatul și Damascul, a încercat să scuture jugul asirian. Sargon a zdrobit forțele răsculate, a trecut la introducerea de coloniști în Samaria, procedeu pe care au continuat să-l practice și succesorii săi până când o populație nouă, heterogenă, ocupa teritoriul ce aparținuse altădată celor zece seminții. Mai târziu, câțiva israeliți s-au reîntors la Ierusalim (Lc. 2:36), dar majoritatea au rămas acolo unde fuseseră deportați, păstrându-și specificul național, continuând să practice religia mozaică și ducându-se uneori la Ierusalim (F.A. 2:9; 26:7).

2. Robia lui Iuda. Sanherib a relatat că a deportat din Iuda 200 000 de prizonieri (cf. II Împ. 18:13). Prin „captivitatea lui Iuda”, trebuie să înțelegem transferul populației în Babilonia. Ac. robie a fost prezisă cu un secol și jumătate înainte de a se produce (Is. 6: 11, 12; 11:12). Mica 4:10 și Is. 11:11; 39: 6 profetiseră că Babilonul avea să fie locul de captivitate. Proorocul Ieremia vestise că ac. robie urma să dureze 70 de ani (Ier. 25:1, 11-12). Instrumentul folosit de Dumnezeu pt. atingerea ac. scop a fost Nebucadnețar. În anul 605 î.Cr. (în al treilea sau al patrulea an al lui Ioachim, în funcție de cronologia pt. care se optează), Nebucadnețar a ocupat Ierusalimul, a strămutat la Babilon vasele Templului și a luat captivi niște tineri de viță împărătească (II Cr. 36:2-7; Dan. 1:1-3). Șapte ani mai târziu, el a deportat pe Iehoiachin, împreună cu mama și nevestele împăratului, 3 000 de căpetenii, 7 000 de dregători și 1 000 de meșteșugari (cf. II Împ. 24:14-16). Unsprezece ani mai târziu, oștile lui Nebucadnețar au ars Templul, au distrus Ierusalimul, au luat prinși de război pe ceilalți locuitori, nemișcându-i în țară decât săracii pt. a cultiva viile și ogoarele (II Împ. 25:2-21). La cinci ani de la nimicirea orașului, a fost deportată la Babilon o ultimă ceată de evrei (Ier. 52:30). În timpul robiei,

iudeii s-au bucurat de o seamă de privilegii. Astfel, li s-a permis a-și zidi case și să le locuiască, să aibă servitori, să trateze diferite afaceri (Ier. 29:5-7; Ezra 2:65). Nimic nu-i împiedica să ocupe în stat posturile cele mai înalte (Dan. 2:48; Nem. 1:11). Preoții și cărturarii lor erau cu ei (Ier. 29:1; Ezra 1:5). Ezechiel le acorda sfaturi și le spunea cuvinte de încurajare (Ez. 1:1). În anul 539 î.Cr., Daniel a înțeles „din cărți”, asta mai ales din profeția lui Ieremia, că robia trebuia să dureze 70 de ani; și, cum ac. perioadă era pe terminate, el a început să caute îndurarea și bunăvoința Domnului, mijlocind pt. pop. său (Dan. 9:2).

În anul 538, Cyrus a decretat că iudeii se pot întoarce în țara strămoșilor lor și a permis reclădirea Templului (Ezra 1:1-4). Circa 43 000 de iudei au folosit ocazia și s-au întors la Ierusalim, însă foarte mulți au preferat să rămână în Babilonia și în Orient; împreună cu israeliții din Mesopotamia și din Media, ei au alcătuit o parte din ceea ce s-a numit Diaspora (Zah. 6:10; F.A. 2:9). Numeroase basoreliefuri reprezentând ac. deportări împodobeau zidurile palatelor asiriene, părți impozante dintre acestea aflându-se acum în numeroase muzee europene. Astfel, la British Museum

din Londra, basoreliefurile sculptate la porunca lui Sanherib pt. palatul lui din Ninive prezintă deportarea locuitorilor din Lakiș, în anul 701 î.Cr. *Prisma lui Taylor* (v. *Sanherib*) vorbește de un număr de 200 150 de persoane deportate în acel moment, dar s-ar părea, totuși, că este vorba de o exagerare (v. *Împrăștiere*).

CAR, CĂRUȚĂ. Ac. două cuv., mai mult sau mai puțin interschimbabile în românește, pot defini două obiecte foarte diferite.

1. Carul era un vehicul cu două roți, de diferite forme, tras de cai (II Sam. 8:4), folosit pt. război (Ex. 14:9; I Sam. 13:5), pt. demnitari (Gen. 41:43; II Sam. 15:1; I Împ. 1:5), în scopuri personale (Gen. 46:29; II Împ. 5:9; F.A. 8:28). Podeaua carului se sprijinea direct pe osie, neavând arcuri care să-i asigure amortizarea, iar în partea din spate, coșul era desfăcut. Roțile erau lucrate cu măiestrie, având jante, spițe și butuci, cel mai adesea fiind lucrate din metal. Carele acestea nu se împăcau cu terenurile accidentate din Palestina, dar erau foarte folosite de canaanii care locuiau în zona de șes (Ios. 17:16; Jud. 4:3), de egipteni (Is. 31:1), etiopieni (II Cr. 16:8), sirieni (II Împ.

Basorelief reprezentând pe Tiglath-Pileser III (745-727 î.Cr.) în carul său. A fost găsit la Calah (Kalah). În prezent, se află la British Museum.

5:9), hitiți (II Împ. 7:6) și asirieni (Naum 2:4, 5; 3:2). Carele de război aveau, de regulă, un conductor (II Cr. 18:33) care era un purtător al scutului sau un alt combatant. În carele evreilor, mai întâlnim un al treilea ocupant: un călăreț (II Împ. 9:25). Carul de luptă era uneori confecționat din fier sau placat cu fier (Ios. 17:16, 18; Jud. 1:19; 4:3). Spre a mări rezistența carelor de război, perșii le făceau osiile în formă de arc, uneori chiar și extremitatea planșeului. Astfel de care au folosit și seleucizii în Palestina pe vremea Macabeilor (II Mac. 13:2). În Ap. 18:13, este vorba de vehicule cu patru roți.

2. Căruța era un vehicul întrebuințat în timp de pace și se deosebea de carul de paradă sau cel de război. Era făcută din lemn (I Sam. 6:14), cu sau fără acoperiș. În Num. 7:3, cuvântul ebr. desemnează un car cu patru roți, tras de boi (7:7; II Sam. 6:6) sau de vaci (I Sam. 6:7). Căruțele folosite la treieratul grâului erau trase de cai (Is. 28:28). Căruța ac. era folosită și pt. transportul diferitelor mărfuri (II Sam. 6:3), la strângerea recoltei (Am. 2:13), la deplasarea persoanelor (cf. Gen. 45:19 unde cuvântul ebr. redat prin „*car*” are sensul de „*trăsură*”). Căruța egipteană avea două roți masive așa cum au astăzi cele folosite în partea de V a Asiei Mici. Care asiatică, precum și cel pe care pot fi văzuți niște robi iudei din Lachiș (Lakich) șezând deasupra unor saci de cereale, figurează pe basoreliefurile asiriene: ele au două roți a câte patru, șase sau opt spițe fiecare, și sunt trase de boi, catări sau chiar de doi oameni.

CARCAA, KARKAA, QARQAA - *arie, sol*. Un punct de pe frontiera sudică a lui Iuda (Ios. 15:3). Neidentificat.

CARCAS, KARKAS. Unul din cei 7 șambelani (v. ac. cuv.) care slujeau înaintea împăratului Ahașveroș (Est. 1:10).

CARCHEMIȘ, KARKEMICH, KARKEMISH (II Cr. 35:20). Capitala orientală a triburilor hitite, la V de Eufrat, într-o cotitură a fluviului, la N de punctul unde se întâlnește ac. cu Sajurul. Datorită poziției sale geografice, foarte favorabilă activităților comerciale, orașul s-a îmbogățit considerabil. Assurnasirpal II, regele Asiriei (885-850 î.Cr.) a fost pe punctul de a ataca Carchemișul, dar promisiunea unui tribut uriaș l-a convins să renunțe. În anul 717 î.Cr., Sargon II l-a ocu-

pat, fapt care a atras după sine prăbușirea imperiului hitit (Is. 10:9). Faraonul Neco (Neko) a fost învins la Carchemiș de Nebucadnețar în anul 605 î.Cr. (II Cr. 35:20; Ier. 46:2). Amplasamentul localității de altădată se numește acum Ierabin (Jerabin) sau Ierablus (Jerablus).

CARCOR, KARKOR, QARQOR. Un loc de pe malul răsăritean al Iordanului unde au tăbărât, împreună cu oștile lor, Zebah și Talmuna, împărații Madianului (Jud. 8:10).

CAREAH, KAREACH - *pleșuv, golaș*. Tatăl căpeteniilor Iohanah și Ionatan care s-au dus la Ghedalia cu prilejul numirii ac. ca guvernator al lui Iuda de către împ. Babilonului (II Împ. 25:23; Ier. 40:8).

CARIA. O regiune din extremitatea SV a Asiei Mici. Era o parte a teritoriului pe care romanii i l-au smuls lui Antiochus cel Mare. Senatul a atribuit Caria rhodienilor, dar le-a retras-o în anul 168 î.Cr. În anul 139 î.Cr., teritoriul respectiv mai era un district separat (I Mac. 15:23), fiind până la urmă încorporat în prov. romană Asia.

CARISM, CARISMĂ, CHARISMĂ. Un *charism* (*charism*) este un dar făcut de *charis* care înseamnă *har*, deci un dar al harului. În gr. uzuală, se folosea cuvântul *charisma* pt. tot ce se primea gratuit. Pe un papyrus se poate citi că un om și-a făcut inventarul bunurilor lui și le-a împărțit în două grupe: cele pe care le-a cumpărat și cele pe care le-a primit *apo charismatos*, adică i-au fost făcute cadou.

Ap. Pavel folosește cuv. *charisma* pt. iertarea păcatelor, numind-o „*dar fără plată*” (Rom. 5:15-16). Opunând *charisma* al lui Dumnezeu - care este viața veșnică în Isus Cristos - plății (*opsonia*, lit. *solda*) păcatului (Rom. 6:23), el face aluzie la un alt sens al cuvântului *charisma*: soldații primeau, în condiții normale, salariul convenit: *opsonia* (*solda*). Dar, cu anumite ocazii speciale (întronarea sau aniversarea împăratului, victorii militare), ei primeau o gratificație suplimentară, nemeritată, care depindea în întregime de grațiile (*charis*) căpeteniei lor. Ac. gratificație se mai numea *charisma* (W. Barclay, „*New Testament Words*”, S.C.M., London, 1964, pag. 62-64).

Unor haruri cum ar fi: iertarea păcatelor și viața veșnică, Dumnezeu le mai adaugă și alte

diferite daruri, de ex.: harul de a fi păzit zilnic de primejdii și de moarte (II Cor. 1:10, 11), felurile daruri acordate în momentul când am fost chemați la mântuire și care au un caracter permanent (Rom. 11:29), darurile personale încredințate fiecăruia dintre noi pt. a trăi potrivit vocației noastre (I Cor. 7:7).

Folosirea cea mai frecventă a cuvântului *charisma* se raportează la darurile specifice acordate fiecărui creștin în vederea slujirii: „*Avem felurite daruri, după harul care ne-a fost dat*” (Rom. 12:6); „*Sunt felurite daruri, dar este același Duh*” (I Cor. 12:4), de ex., *darul* vindecărilor (I Cor. 12:9, 28, 30). Fiecare creștin este îndemnat să aspire după *darurile* cele mai bune (I Cor. 12:31) și să slujească altora, „*după darul pe care l-a primit*” (I Pet. 4:10), să nu-l neglijeze (I Tim. 4:4), ci să-l însuflețească fără încetare (II Tim. 1:6). Biserica din Corint nu ducea lipsă de nici un fel de dar (I Cor. 1:7).

Ac. sunt singurele pasaje din N.T. unde apare cuvântul *charisma*. Potrivit Scripturii, fiecare creștin a primit numeroase carisme (iertarea păcatelor, viața veșnică, *darul* celibatului sau al căsătoriei, daruri pt. slujire) și este direct răspunzător de a le folosi pt. slava lui Dumnezeu și pt. zidirea fraților lui (I Cor. 12:7). O carismă (sau un carism) este deci „*orice aptitudine dată de Dumnezeu, în măsura în care a fost sustrasă de Duhul Sfânt unei întreprinderi egoiste și pusă în serviciul Bisericii*” (H. Mühlen).

În N.T., găsim mai multe liste de carisme (Rom. 12:4-11; I Cor. 12:4-11, 28; Ef. 4:7-16) și mențiuni izolate cu privire la anumite carisme (Mc. 16:17-20; I Cr. 14:26; I Pet. 4:10-11). Listele acestea sunt foarte diferite, numai un singur dar apare în patru liste, fiecare conținând alte daruri. Listele respective sunt indicative, dar nu limitative și, probabil, legate de nevoile și de condițiile Bisericii destinate. Vreo douăzeci de daruri sunt enumerate pe ac. liste, unele dintre ele nefiind decât niște variante ale altora, definițiile au un caracter fluid, curgător (învățătură, cuvânt de înțelepciune și cunoștință se întrepătrund; tot așa cărmuire și guvernare, diaconie și *darul* ajutorărilor...).

Câteva concluzii se degajă din cercetarea listelor respective: a. Ele se situează în partea practică a epistolei (Rom.; Ef. etc). b. Sunt totdeauna însoțite de un îndemn la umilință. c. Sunt asociate imaginii trupului. d. Darurile trebuie să contribuie la unitatea și la zidi-

rea Trupului lui Cristos. e. Dumnezeu este Acela care dă daruri, făcând lucrul ac. după buna plăcere a voii Sale. f. Fiecare mădular al Trupului primește un dar sau mai multe. g. Darurile sunt, când persoane, când capacități. h. Daruri „naturale” și „supranaturale”, obișnuite și neobișnuite sau miraculoase sunt amestecate pe ac. liste (v. art.: *Apostol; Cunoștință (darul); Deosebirea duhurilor; Învățător; Evanghelist; Credință; Îndemnare; Cărmuire; Boală; Tălmăcirea limbilor; Limbi (darul); Dărnicie; Bunătate; Profetie; Înțelepciune; Ajutorare*).

CARITATE - în gr. *agapê*. Singurul cuv. al Bibliei tradus prin *caritate* înseamnă *dragoste*. Cuv. cel mai frecvent al limbii gr. *eros* conținea, într-o măsură mai mică sau mai mare, și ideea de dorință sau poftă. Și atunci scriitorii N.T. au adoptat termenul *agapê* (deja utilizat de autorii Septuagintei) pt. a desemna virtutea creștină fundamentală: dragostea spirituală și divină. Vers. noastre (la fel ca Segond și Sinodala în fr. N.Ed.) redau termenul *agapê* prin *dragoste* când este vorba, de ex., de dragostea lui Dumnezeu pt. noi, astfel că este imposibilă chiar cea mai mică confuzie. Ele folosesc cuv. *caritate* pt. relațiile sfinte dintre oameni, evitând aici cuv. *dragoste*, golit de profunda sa semnificație în limbajul curent. În limba noastră, termenul *caritate* a dobândit și alte sensuri, cum ar fi: indulgență, binefacere sau milă, dar ele sunt diferite de semnificația originală. De ex., în I Cor. 13:3 se arată clar că toată milostenia lumii și toate faptele izvorâte din milă nu valorează nimic fără *caritate*, care este adevărata dragoste (v. *Dragoste*).

CARMEL - câmpie fertilă, grădină mare.

1. Un lanț muntos, de vreo 25 km lungime, legat prin niște coline mai joase de regiunea muntoasă a Palestinei centrale și terminându-se cu un promontoriu (cap) care înaintază spre Mediterana (Ier. 46:18) și constituie limita sudică a Golfului Ptolemaidei. În partea de SE, extremitatea Carmelului are cca 530 m înălțime; apoi, terenul se înclină tot mai mult spre NV, atingând la capătul (promontoriul) dinspre mare numai 170 m înălțime. Lanțul respectiv constituie, în partea de SV, limita văii Izreelului (sau Ezdrelonului) pe care o străbate pârâul Chison. Ac. pârâu udă o anumită porțiune din panta nordică a Carmelului (I Împ. 18:40). Creasta muntelui este con-

stituită dintr-un șir de platouri golașe sau acoperite, pe alocurea, de tufișuri, de stejari verzi tot timpul (cu frunze persistente), de ienuperi. *Stratum*-ul este alcătuit din roci calcaroase. Numeroase peșteri se întâlnesc pe coastele muntelui. Din vârful celor mai înalte coline se poate contempla un peisaj magnific. Carmelul se numește acum Djebel Kurmul. El constituia cândva hotarul de miazăzi al lui Așer (Ios. 19:26) și aparținea acestei sem. (cf. 17:11). Pe vârful Carmelului, Ilie a tranșat litigiul dintre Domnul și adepții cultului lui Baal (I Împ. 18:17-40). Ridicându-și privirea spre mare, de pe ac. munte, slujitorul proorocului a văzut venind dinspre Mediterana un nor mic, ca o palmă de om, care vestea apropierea ploii și sfârșitul secetei (41-46). La un moment dat, Elisei a locuit pe Carmel (II Împ. 2:25; 4:25). Într-o epocă foarte îndepărtată, s-ar părea că ac. munte era cultivat până în vârf, acoperit de livezi și de grădini, așa cum o indică numele lui și ideea de fertilitate pe care o sugerează (Is. 33:9; 35:2; Ier. 1:19). În centru se afla o pădure în care dominau pomii fructiferi (Mica 7:14). În Cânt. 7:5, mirele îi spune preaiubitei sale: „*Capul tău este cum e Carmelul*”. El compară pletele ei bogate cu coroana pomilor fructiferi ai Carmelului. Amos a proorocit: „*Vârful Carmelului va fi uscat*” (1:2). De mai multă vreme funcționează pe muntele Carmel o mănăstire de carmeliți, credincioși denumiți astfel după numele ac. munte.

2. Cetate din regiunea de munte a lui Iuda (Ios. 15:55; cf. I Sam. 15:2; 25:2). Domeniile lui Nabal se întindeau în apropiere (I Sam. 25:2-40). Numele Carmel se regăsește în acela al modernului Kurmul, ruine aflate la cca 11 km SV de Hebron. Una dintre nevestele lui David (I Sam. 30:5) și unul dintre vitejii săi (II Sam. 23:35) erau originari din ac. localitate. La 2 km depărtare de șoseaua Haifa - Tel Aviv, în partea de miazăzi, se găsesc 3 peșteri, locuite altădată de oameni aparținând paleoliticului târziu și mezoliticului. Săpăturile întreprinse în 1929-1934 de către Dorothy Garrod au dat la iveală câteva mii de unelte de cremene.

CARMİ, KARMI - *vier*.

1. Un fiu al lui Ruben și fondator al unei fam. patriarhale (Gen. 46:9; Ex. 6:14; Num. 26:6).

2. Urmaș al lui Iuda și tatăl lui Acan (Ios. 7:1; I Cr. 2:7).

CANAIM, KARNAIM. V. *Așterot-Carnaim*.

CARNAL - în gr. *sarkikos*, *sarkinos* de la *sarx*. V. (*Carne*).

1. Care are natura cărnii, adică omenesc, senzual și terestru, aflat sub imperiul păcatului; stăpânit de pofta „animalice”, nesupus influenței regeneratoare a Duhului Sfânt (Rom. 7:14; I Cor. 3:3). Având o natură carnală coruptă, omul este caracterizat prin opoziția sa față de Dumnezeu, înclinația spre păcat (Rom. 8:7), înțelepciune lumească (II Cor. 1:12) și slăbiciunea armelor cu care caută să lupte (II Cor. 10:4).

În unele texte, este greu să facem distincție între *sarkikos* și *sarkinos*. Primul termen pare uneori mai semnificativ și definește poftele care își au sursa în natura decăzută și coruptă a omului. Unii psihologi creștini situează natura carnală la nivelul subconștientului, văzând în ea locul retras unde se refugiază impresiile, gândurile și experiențele când acestea scapă de sub controlul reflecției conștiente. Sustrăgându-se, de asemenea, controlului voinței, în lipsa unei forțe călăuzitoare, binele și răul se amestecă în subconștient. Influențele negative stârnesc poftele carnale, apoi acționează la nivelul conștiinței pt. a și-o alia, pt. a amăgi cugetul și a supune voința robiei păcatului.

2. Care are de a face cu trupul sau cu lucrurile necesare menținerii sale în viață (Rom. 15:27; I Cor. 9:11; II Cor. 3:3); privitor la viața naturală, efemeră, a trupului (Evr. 7:16; 9:10). (v. *Carne*).

CARNE.

1. Mușchii trupului: omului, animalelor, peștilor sau, mai exact, toate părțile moi ale corpului (Gen. 40:19; Ex. 12:8; 16:8; Lv. 21:5; Iov 10:11; Lc. 24:39; I Cor. 15:39). Carnea este diferită de duh (Iov 14:22; Is. 10:18; 31:3; Mt. 26:41; Col. 2:5).

2. Cuv. *carne* indică toate *ființele făcute din carne*: omul și animalele inferioare, însă îndeosebi omul în slăbiciunea lui (Gen. 6:3, 19; 8:17; F.A. 2:17; Rom. 3:20 cf., în unele versiuni, I Cor. 1:29). Psalmistul spune: „... *Mă încred în Dumnezeu... ce-mi poate face carnea?*” (Ps. 56:4, Darby) (Sinodala fr. și Cornilescu la noi traduc prin: „...*ce pot să-mi facă niște oameni?*” N.Ed.) (cf. Is. 31:3).

3. *Natura omenească*, lipsită de Duhul lui Dumnezeu, dominată de pofta care pun stăpânire pe facultățile intelectuale, pe sen-

timente, pe voință și pe trupul omului (Rom. 7:5; 8:5-7; II Cor. 7:1; Gal. 5:19-21; II Pet. 2:10). În ac. sens, cuv. *carne* indică ființa omenească în întregime, *eu*/incapabil de a face binele cu privire la care trebuie să adoptăm și noi aceeași atitudine ca ap. Pavel (Rom. 7:18-25). La nașterea din nou, credinciosul nu scapă de ac. *carne*, și ea nu poate fi nici ameliorată, nici sfințită; trebuie să fie subjugată, făcută inofensivă, adică *răstignită* împreună cu Cristos, omorâtă prin prezența și puterea Duhului Sfânt. Pt. că omul născut din nou are două firi, carnea și duhul. Într-un copac altoit, vechea natură nu a dispărut, ea există fiind, ca să spunem așa, răstignită, pt. ca noua natură să se vadă prin roadele bune pe care le produce. Dacă noi ne dăruim, prin credință și ascultare, Domnului Isus care face din noi Templul Lui, Duhul Sfânt Își va arăta biruința asupra cărnii și va aduce roada Lui spre slava lui Dumnezeu (Gal. 5:16-18, 22-25; Rom. 8:2, 4, 12-13).

CARP, CARPOS, CARPUS - *încheietura mâinii*. Un creștin din Troa (Troas) la care și-a lăsat ap. Pavel mantaua. Mai târziu, el va trimite pe Timotei să i-o aducă (II Tim. 4:13).

CARSENA, CARȘENA, KARSHENA - în persana veche *plugar*. Un domnitor persan de la curtea regelui Ahașveros (Est. 1:14) (v. *Căpetenie*).

CARTA, KARTHA, QARTA - *oraș*. Localitate aparținând sem. lui Zabulon; atribuită leviților descendenți din Merari (Ios. 21:34). Identificată la 'Athlit, pe coasta maritimă, la 14 km S de promontoriul Carmelului.

CARTAN, KARTHAN, QARTAN - *oraș*. Localitate a sem. lui Neftali, atribuită leviților proveniți din Gherșon (Ios. 21:32). Numită Chiriataim în I Cr. 6:76. Identificată la Khirbet el-Kureiyeh, la NE de Ain Ibl.

CARTE. Inscriptiile pe argilă, gravurile pe piatră au servit, ca documente, foarte timpuriu. Într-o epocă foarte îndepărtată, erau cunoscute deja pergamentul (o piele pregătită într-un mod special pt. a se putea scrie pe ea) și papyrusul (o hârtie fabricată de egipteni, sub forma unor foițe subțiri, dintr-o tulpină membranoasă numită papyrus). Documentele importante se scriau pe o parte sau pe ambele părți ale pergamentului care era apoi strâns

sul. Cuvântul latin *volumen* al cărui sens propriu este *sul* sau *rolou* amintește ac. gen de carte (Ps. 40:8; Ier. 36:2; Ez. 2:9). Mențiuni referitoare la primele cărți ebraice survin după șederea israeliților în Egipt, țară în care o literatură scrisă exista de multe veacuri (Ex. 17:14). Cele 39 de cărți ale V.T. și cele 27 ale N.T., deci canonul Scripturilor, nu reprezintă, desigur, toată activitatea literară a evreilor în cursul perioadei îmbrățișate de canon. De ex., Apocrifele au luat naștere tot în ac. perioadă. Mai târziu, au fost redactate istorisirile referitoare la „*viața*” lui Isus (Lc. 1:1). Cel puțin două cărți poetice necanonice aparțin perioadei V.T.: Cartea Războaielor Domnului și Cartea Dreptului (Cartea lui Iașar) (Num. 21:14; Ios. 10:13). Evenimentele petrecute în timpul domniei lui David și a lui Solomon au fost relatate în cărțile lui Samuel văzătorul, a proorocului Natan și a proorocului Gad (I Cr. 29:29; II Cr. 9:29) și în Cronicile împ. David care marchează, desigur, primele încercări de redactare a unor anale regale (I Cr. 27:24). Analele domniilor lui Solomon și Ieroboam au figurat în „*Descoperirile proorocului Ieodo*” (II Cr. 9:29). Istoria domniei lui Roboam a fost consemnată în cărțile proorocului Semaia și a proorocului Ido (II Cr. 12:15). „*Cronicile împăraților lui Israel*” și „*Cronicile împăraților lui Iuda*” raportează istoria celor două împ. din timpul lui Roboam și al lui Ieroboam și până la sfârșitul domniei lui Ioiachim (I Împ. 14:19, 29; II Împ. 24:5; II Cr. 36:8) (v. *Regi*). Când au fost redactate cărțile Cronicilor, exista o întreagă colecție de scrieri, majoritatea lor fiind monografii. Multe din titlurile lucrărilor respective sunt citate (II Cr. 9:29; 13:22; 20:34; 24:27; 26:22; 32:32; 33:18, 19; 35:25; vezi și Pv. 25:1; I Împ. 4:32, 33).

În sens figurativ, *a mânca o carte* (Ez. 2:9; 3:2; Ap. 10:9) înseamnă: *a asimila conținutul ei, a primi cuvintele lui Dumnezeu în adâncul inimii*. O carte scrisă pe dinăuntru și pe dinafară (Ap. 5:1) este un sul scris pe ambele fețe.

Cartea vieții. Cum iudeii aveau niște registre genealogice și diferite tabele cu cetățenii (Nem. 7:5, 64; 12:22, 23; Ier. 22:30; Ez. 13:9), V.T. vorbește, într-un stil figurat, de o carte în care Dumnezeu păstrează numele tuturor creaturilor Sale și, în special, ale credincioșilor. A fi „*șters din cartea vieții*” înseamnă a nu te mai bucura de bunăvoința divină (Ex. 32:32-33; Ps. 69:28). A fi „*găsit scris*”

în carte” nu-i altceva decât a avea parte de mântuirea veșnică (Dan. 12:1). În N.T., cartea vieții este lista celor aleși (Fil. 4:3; Evr. 12:23; Ap. 13:8; 17:8; 20:15; 21:27). Nici unui biruitor nu i se va șterge numele din cartea vieții (Ap. 3:5). În fața marelui Tron alb, la judecata de apoi, vor fi deschise și alte cărți în care sunt trecute exact faptele oamenilor. Pe baza aceasta, toți oamenii sunt declarați păcătoși și pierduți (20:11-15). Însă ferice de cei ce se pot bucura că numele lor sunt scrise în ceruri (Lc. 10:20)!

CARTEA DREPTULUI, CARTEA LUI IAȘAR, CARTEA LUI JASHAR. Cartea Dreptului este menționată în Ios. 10:13; II Sam. 1:18, iar Septuaginta face aluzie la ea în I Împ. 8:53. În baza ac. citate, putem afirma că ac. carte era o culegere de poeme, însoțite de introduceri, de unele concluzii și explicații în proză. Culegerea respectivă semăna, în ac. privință, cu unii psalmi, cum ar fi Ps. 18 și 51 care au o scurtă introducere; de asemenea, Cartea Dreptului ar prezenta unele analogii cu Iov 1:1 - 3:1 și 42:1-17, unde se găsesc o introducere și o concluzie în proză.

CASĂ. În Palestina și în alte țări orientale, locuințele obișnuite de care dispun aproape 3/4 din populație au numai parter și, adeseori, sunt alcătuite dintr-o singură cameră. Interiorul casei se împarte uneori în două părți, una fiind mai înaltă ca cealaltă cu câteva picioare (un picior = 0,3048 m MDE, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978). Din exterior, poarta dădea în partea de jos unde se găseau vitele. Scările care duc în încăperea locuită de oameni sunt așezate lângă ieslea din care mănâncă animalele. Fără îndoială că în ac. parte a staulului L-a născut Maria pe Isus și L-a culcat într-o iesle, din lipsa unui loc mai bun (v.Lc. 2:6-7; 22:11 unde termenul pt. staul vrea să spună „camera de sus”). În ac. plan superior se ajunge cu ajutorul unei scări cu numai câteva trepte. Unele locuințe au și o odaie pt. oaspeți aflată deasupra staulului. Ac. încăperi diferite nu sunt despărțite strict. Pereții casei sunt făcuți, în multe cazuri, din lut, adică din cărămizi uscate la soare, deși piatra există din belșug în Palestina (Iov 24:16; Ez. 13:10-16). Un strat gros de lut este așternut peste acoperișurile făcute din ramuri, trestie sau frunze de palmier. Materiale atât de fragile nu pot rezista vreme îndelungată ploilor torențiale care

se abat, în anumite perioade, asupra țărilor cu climat cald. Desfacerea acoperișului pt. a coborî înăuntru un pat pe care se afla un bolnav nu era nicidecum o chestiune dificilă, ceea ce s-a și petrecut la Capernaum cu paralyticul care a fost vindecat de Domnul Isus (Mc. 2: 1-12; Lc. 5:18-26).

Casele celor înstăriți au, în general, forma unui patruleter care înconjoară o curte centrală. În multe cazuri, în mijlocul ac. curți se află o fântână sau un puț (II Sam. 17:18). La multe clădiri, camera de sus este singura încăpere de la etaj, fiind așezată la nivelul acoperișului în terasă (Jud. 3:20; I Împ. 17:19; II Împ. 4:10; Mc. 14:15; F.A. 1:13; 9:37). Acoperișurile caselor sunt plate și aproape întotdeauna înconjurată de o balustradă, conform Legii mozaice (Dt. 22:8). Forma ac. acoperișuri le face propice pt. uscarea sau depozitarea unor produse agricole (Ios. 2:6), pt. plimbări în lung și-n lat (II Sam. 11:2), pt. anumite convorbiri (I Sam. 19:25, 26), pt. celebrarea unui cult idolatru (II Împ. 23:12), pt. amplasarea unui cort (Nem. 8:16) sau pt. meditație și rugăciune (F.A. 10:9). Accesul pe acoperiș este asigurat de o scară exterioară clădirii (cf. Mt. 24:17; Mc. 13:15). Majoritatea acoperișurilor sunt plate, însă s-au constatat și unele excepții de la ac. regulă. Ferestrele, de obicei, sunt mici și dau spre curte, nu către stradă.

După afirmațiile lui W. M. Thomson („*The Land and the Book*”, 1880), arabii numesc partea inferioară a locuinței lor „*casa de iarnă*” sau simplu „*casa*”, iar partea superioară „*casa de vară*”. Dacă cele două despărțituri se află pe același nivel, casa de vară este spre exteriorul clădirii, iar camera sau camerele interioare alcătuiesc casa de iarnă (Ier. 36:22; Am. 3:15).

În Am. 3:15, chestiunea caselor de vară și de iarnă este legată de cuvântarea rostită contra „*celor mari*”. Era deci posibil ca unii israeliți bogați să fi avut o reședință de vară pe coline și una de iarnă în câmpia Ezdrelonului sau în valea Iordanului unde clima era mult mai temperată în timpul iernii. Se pare că împ. Ahab își avea palatul de vară la Samaria, pe înălțimi, și palatul de iarnă la Izreel, în câmpia Ezdrelonului.

La figurat, cuv. *casă* indică adesea linia de rudenie sau familia: Iosif era din „*casa lui David*” (Lc. 1:27; 2:4); descendenții (II Sam. 7:11; Ps. 113:9); totalitatea persoanelor care locuiesc sub același acoperiș (Gen. 43:17; Is.

36:3). Cerul este Casa Tatălui (Ioan 14:2); Biserica este casa lui Dumnezeu (Ef. 2:19; I Tim. 3:15; Evr. 3:6).

CASA MAGAZIILOR, ASUPPIM - *hambare, magazii, depozite*. Imobil în care se depuneau spre păstrare obiectele și bunurile Templului. Se afla în partea de miazăzi a curții exterioare (I Cr. 26:15, 17). În vers. mai recente, ac. termen este redat prin „*magazin de aprovizionare*”.

CASIE.

1. În ebr. *qiddah* (Ez. 27:19). Ac. cuv. definește un lemn aromatic care intra în compoziția untdelemnului pt. ungere (Ex. 30:24). Vers. siriacă, Targumul și Vulgata traduc ac. termen prin cuv. *casie* căruia îi dau sensul de *scorțișoară*. Dacă ac. interpretare este corectă, atunci e vorba de un lemn, de o scoarță aromatică. Unii exegeți apreciază că ar fi o referire la *costus* al latinilor. Falconer descrie casia ca fiind o plantă cu flori purpurii, din fam. compozeelor, numită acum *Aplotaxis lappa*. Ea crește în Cașmir la altitudinea de 2 400 - 2 800 m deasupra nivelului mării și se exportă în diverse țări pt. rădăcina sa aromată. Este arsă ca tămâie în templele chineze.

2. Termenul corespondent pt. cuv. ebr. *qetsi'ah*. O altă plantă aromată (Ps. 45:8). Scoarța parfumată de *casia* se obține de la diferite specii de *Cinnamomum*.

CASIFIA, KASIFYA, KASSIFIA, KASIPHYA. Localitate situată în apropierea căii de comunicație care lega Babilonul de Ierusalim și situată în Babilonia sau în apropierea acesteia (Ezra 8:17).

CASLUHIM, CASLUHIMI, KASLUHIMI. O populație provenită dintre egipteni sau poate cucerită și asimilată de aceștia; trebuie să fi avut o ascendență filisteană (Gen. 10:14; I Cr. 1:12). Aparent, strămoșii direcți ai filistenilor; poate că vor fi locuit la Casiotis, ținut mediteranean care se întindea de la gura orientală a Nilului până la țara filistenilor (Philistia).

CASTEL. V. *Fortăreață*.

CASTOR ȘI POLLUX. Doi semizei ai gr. și rom., având aceeași mamă (Leda), dar tați diferiți. Castor avea ca tată pe Tyndar, regele Spartei, iar Pollux era fiul lui Zeus, zeul

suprem al grecilor. După o altă legendă, Castor ar fi fost și el fiul lui Zeus. Castor, vizitiu și călăreț celebru, s-a prefăcut că este mort cu prilejul unei lupte. Pollux era un boxer iscusit. Tatăl său, Zeus, i-a oferit nemurirea, dar Pollux l-a rugat să i-o acorde și lui Castor, fratele său defunct. Zeus a acceptat cererea. Cultul celor doi frați era practicat îndeosebi în Sparta, unde erau adorați sub numele de Dioscuri, sau fii ai lui Zeus, fiind considerați protectorii marinarilor aflați în primejdie.

Corabia de Alexandria cu care a călătorit ap. Pavel de la Malta la Puzole purta la prora emblema sau chipul *Dioscurilor* (F.A. 28:11). Cele două stele mai importante ale constelației Gemenilor poartă numele Castor și Pollux.

CASTRAVEȚI. În ebr. *Qichchou'* - o legumă pe care și-o procurau israeliții în timpul robiei lor în Egipt și de care le-a fost tare poftă când se aflau în pustie (Num. 11:5). Era vorba de *Cucumis chate*, o plantă foarte cunoscută în Egipt, cu puțin mai dulce decât castravetele obișnuit, *Cucumis sativus*. În grădinile palestiniene se cultiva pe scară largă ac. legumă (Is. 1:8). În prezent, se întâlnesc în Palestina ambele soiuri pomenite mai sus.

CATAT, KATTATH, QATTATH. Cetate a lui Zabulon (Ios. 19:15). Identificată când cu Chitron din Jud. 1:30, când cu Carta din Ios. 21:34.

CATÂR. Mamifer ierbivor, numit în ebr. *pered* (I Împ. 18:5). Este o corcitură (un hibrid) între un măgar și o iapă sau între un cal și o măgăriță. Adesea catârul este menționat împreună cu calul (Ps. 32:9). Servește ca animal de încălecat sau ca dobitoc de povară (II Sam. 13:29; II Împ. 5:17; I Cr. 12:40). Biblia nu vorbește de catări înainte de epoca lui David sub domnia căruia aceștia devin foarte numeroși. Tirienii îi aduceau din Armenia (Ez. 27:14). Pluralul ebr. *yemim* din Gen. 36:24 este tradus, în unele versiuni, prin *catâr*, dar redarea corectă este „*izvoarele calde*”. În vers. noastre, termenul ebr. *rekesh* din Est. 8:10-14 este redat prin *catâri*, iar în I Împ. 4:28 prin *fugari* sau *cai de trăsură*.

CAUDA. V. *Clauda*.

CAZAN, CĂLDARE. Ac. termeni redau o serie de cuv. ebr., toate referindu-se la un vas

în care se fierbea carnea, atât în casele evreilor, cât și în Casa Domnului (I Sam. 2:14; II Cr. 35:13; Iov. 41:20; Ier. 52:18, 19; Ez. 11:3, 7). Multe asemenea cazane metalice au fost descoperite în Egipt, în Babilonia și în Mesopotamia (v. *Oală*).

CĂDEA DIN NOU, A CĂDEA IARĂȘI ÎN PĂCAT. Termenul de retrograd se aplică unor oameni care se întorc, fie chiar și pt. puțin timp, în necredință și păcat, după ce au experimentat o întoarcere la Dumnezeu, o convertire spirituală. Termenii ebr. corespunzători conțin ideea de „*a se reîntoarce, a reveni asupra căii sale*” (cf. Pv. 14:14), „*a fi încăpățânat, refractar*” (Os. 4:16), „*a se întoarce*” (Ier. 3:6 și urm.; 31:22) la viața de păcat și idolatrie de altădată. În unele versiuni (de ex. Colombe, în fr.) ac. întoarcere înapoi este redată prin cuvântul *nestatornicie* (Cornilescu și GBV redau nuanța de stăruință în rău și refuz de a se întoarce la Dumnezeu. N.Ed.) (cf. Ier. 5:6; 8:5; Os. 11:7).

Multe din păcatele menționate în V.T. pot fi atribuite unei delăsări spirituale: astfel, nevasta lui Lot avea - ca, de altfel și soțul ei - inima împărțită (Gen. 19:25); Maria, sora lui Moise, a lăsat ca amărăciunea care reușise să-i umple inima să se reverse în murmure și cârtiri (Num. 12:1); după un început bun, promițător, Saul a căzut pradă mândriei și s-a angajat pe calea neascultării (I Sam. 15); David a cedat atracției plăcerilor vinovate (II am. 11-12); Solomon s-a lăsat târât în idolatrie de nevestele străine pe care și le luase (I Împ. 11); la rândul lui, Ghehazi, care inițial se pusese cu toată inima la dispoziția proorocului Elisei, a permis lăcomiei să-i cuprindă inima, sfârșind-o atât de rușinos (II Împ. 5:20 și urm.); Asa care, la un moment dat, „*a făcut ce este bine și plăcut înaintea Domnului, Dumnezeului său*” (II Cr. 14:1), a ajuns mai târziu să se sprijine pe împ. Siriei, în loc să se încreadă în Domnul (II Cr. 16:7), iar când omul lui Dumnezeu l-a mustrat, el s-a mâniat și l-a aruncat în temniță (v. 10), pe unii credincioși i-a asuprit și, îmbolnăvind-se, „*n-a căutat pe Domnul*” (v. 12). La fel și Ozia „*a făcut ce este bine înaintea Domnului*” (II Cr. 26:4) și „*a căutat pe Domnul în timpul vieții lui Zaharia*” (v. 5), „*dar când a ajuns puternic, inima i s-a înălțat și l-a dus la pieire*” (v. 16). În opinia proorocilor, a părăsi pe Dumnezeu este totuna cu ruperea legăturii sacre a căsătoriei (cf. Ier. 3:6-22).

Și N.T. oferă numeroase cazuri când ucenicii au dat înapoi în credință. Lăsând deoparte cazul lui Iuda care și-a trădat Învățătorul (Mt. 26:14 și urm.), Evangheliile nu ne ascund nici întreita lepădare de Domnul a lui Petru (Mt. 26:69-75), nici părăsirea de către toți ucenicii a lui Isus în momentul arestării Sale (Mt. 26:56). Apoi, în Biserica primară, Anania și Safira au fost aspru judecați ca urmare a minciunii lor (F.A. 5). Imeneu și Alexandru s-au lăsat amăgiți prin învățături străine (I Tim. 1:20; II Tim. 2:16-17). Dima l-a părăsit pe ap. Pavel din dragoste pt. lume (II Tim. 4:10). Biserica din Corint a dat înapoi *in corpore* părăsind calea dreaptă pe care o trasase ap. Pavel (II Cor. 12:20-21), iar Biserica din Laodiceea a devenit căldicică d.p.v. spiritual (Ap. 3:14 și urm.).

Dacă unii oameni care au experimentat o convertire autentică ajung să cadă iarăși în păcat, ac. se datorează faptului că noi mai purtăm „*firea veche*” care se strică după poftele înșelătoare (Ef. 4:22). Omul părăsește pe Dumnezeu din pricină că pur și simplu îl uită (Ez. 23:35), sau încetează să-și mai pună încrederea în El (Evr. 3:12), sau întreține și alimentează în sufletul lui un sentiment condamabil de amărăciune (Evr. 12:15), sau se lasă înșelat de lumea de acum (II Tim. 4:10), de dragostea pt. lucrurile materiale (I Tim. 6:10) sau amăgit de filozofia păgână (Col. 2:8). Domnul nu-și găsește plăcerea în cei ce dau înapoi (Evr. 10:38), iar Duhul Sfânt este întristat prin asta (Ef. 4:30).

În consecință, Dumnezeu îi pedepsește pe apostazi (Lv. 26:16, 18-25). Scopul pedepselor la care recurge El (I Cor. 11:31; Evr. 12:6) este acela de a-i readuce pe calea cea dreaptă. Chiar dacă ac. atitudine provoacă celor infideli mari suferințe, majoritatea creștinilor sunt de părere că pedepsele Domnului vor avea în viața lor efectul dorit și că ei vor fi aduși destul de repede la Dumnezeu. Totuși, Sf. Script. ne avertizează că, din pricina împietririi inimilor lor care nu vor să se pocăiască, astfel de oameni pierd acum toate privilegiile care țin de comuniunea cu Cristos (vezi I Ioan 1:7), iar în viitor își vor pierde răsplata (II Cor. 5:10). În cazuri extreme, moartea fizică, ar putea fi o pedeapsă pt. apostazie (I Cor. 5:5; I Ioan 5:16), pt. ca „*duhul să fie mântuit în ziua Domnului Isus*”. Într-adevăr, unirea credinciosului cu Cristos confirmată prin pecetluirea cu Duhul Sfânt (Ef. 1:13-14) îi garantează mântuirea. Protecția lui Dumnezeu (II Tim.

1:12), mijlocirea lui Isus Cristos (Evr. 7:25) și faptul că viața dată de Dumnezeu este veșnică (Ioan 3:16; 10:28) sunt tot atâtea garanții ale mântuirii finale a fiecărui copil al lui Dumnezeu răscumpărat prin sângele lui Cristos.

Alunecarea, abaterile spirituale pot fi prevenite prin a rămâne în Cristos (Ioan 15:4-7), stăruind în rugăciune (Ef. 6:18) și păstrând cugetul curat (I Tim. 1:19), ceea ce Ioan exprimă prin „*a umbla în lumină*” (I Ioan 1:7). Apelurile și promisiunile adresate celor ce au dat înapoi sunt pline de har: „*Întoarceți-vă la Mine, și Mă voi întoarce și Eu la voi, zice Domnul oștirilor*” (Mal. 3:7), „*Le voi vindeca vătămarea adusă de neascultarea lor, îi voi iubi cu adevărat*” (Os. 14:4). Cazurile lui David și Petru dovedesc că Dumnezeu este gata să restabilească pe cel ce-și mărturisește greșeala.

CĂDELNIȚĂ. Una dintre uneltele Cortului folosită pt. arderea tămâiei (Num. 16:6, 7, 39). Cădelnițele Cortului erau confecționate din aramă (Lv. 16:12; cf. Ez. 27:3), iar cele din Templu din aur (I Împ. 7:50; II Cr. 4:22; Evr. 9:4). Cădelnițele din Apocalipsa sunt tot din aur (Ap. 8:3, 5).

CĂDERE. Este un termen teologic care, deși nu figurează în Biblie, exprimă un fapt care ocupă acolo un loc central, și anume căderea lui Adam și a Evei, din starea de nevinovăție, în păcat (Gen. 3; Rom. 5:12-21; I Cor. 15:21, 22, 45-47; II Cor. 11:3; I Tim. 2:14). Căderea a însemnat un punct de cotitură în istoria morală și spirituală a omenirii, iar efectele sale dezastruoase depășesc capacitatea de înțelegere a minții omenești. Cap. 3 din Geneza prezintă căderea omului ca un fapt indubitabil. Întreaga relatare reflectă, cu o precizie psihologică extraordinară, experiența omenească. Perspectiva biblică referitoare la păcat și răscumpărare prezintă căderea ca un postulat. Dumnezeu a creat ființa omenească, atât bărbatul, cât și femeia, și le-a dat „*un suflet viu rezonabil, nemuritor; ei au fost făcuți după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, adică inteligenți, capabili de a fi dreți, sfinți, posedând în inima lor legea lui Dumnezeu și dispunând de toate condițiile pt. a împlini ac. lege... și totuși, susceptibili de a cădea*” (Luther, „*Marele Catehism*”, 17). Lăsându-li-se toată libertatea de acțiune, puși în fața unei libere alegeri, ei s-au prăbușit înaintea

Ispititorului, au cedat ispitei și au încălcat porunca divină (Gen. 2:16-17; 3:1-8). Prin neascultare, primii oameni au pierdut starea de nevinovăție și curăția morală. Rezultatul căderii este starea de păcat în care sunt zămisliți și se nasc toate făpturile omenești și care primesc ca moștenire o natură păcătoasă, stricată (Ps. 51:7; Ioan 3:6; Rom. 5:12). Moartea spirituală, întâi temporală și apoi veșnică, este consecința păcatului. Totuși, noi nu suntem de acord cu doctrina catolică despre *păcatul original* potrivit căreia orice urmaș al lui Adam, prin însăși nașterea sa, este pierdut în fața lui Dumnezeu, așa încât „*copiii mici care au murit fără să fie botezați nu pot fi mântuiți*” (Cardinalul E. Cauly, „*Le Catechisme expliqué*”, p. 306). Este foarte adevărat că toți oamenii sunt păcătoși „*din fire*” (Ef. 2:3), dar cum „*păcatul este călcarea Legii*” (I Ioan 3:4), ei nu sunt vinovați și răspunzători în ce privește păcatul decât după ce au cunoscut și au încălcat Legea divină. În Rom. 7:7-11, Pavel descrie starea de nevinovăție în care trăia el până când trezirea conștiinței sale l-a făcut să cunoască porunca, pofta, căderea personală și moartea.

Instrumentul primei tentații, potrivit cu Gen. 3, a fost șarpele, dar Noul Testament insistă asupra faptului că Satan însuși s-a servit de șarpe (II Cor. 11:3; Rom. 16:20; cf. Gen. 3:15; Ap. 12:9). Textul din Gen. 3:16-24 exprimă cu putere *consecințele* căderii: suferințe trupești și morale, dezbinare, blestemarea pământului și a naturii înconjurătoare (Rom. 8:20-22), câștigarea pâinii cu sudoarea frunții, pt. mai târziu moartea fizică iar, pt. moment, moartea spirituală rezultând din ruperea comuniunii cu Dumnezeu. Dar ce har să găsim deja în ac. capitol *remediul divin al căderii*, proto-evangelia cuprinsă în v. 15: posteritatea femeii (Cristos) va zdrobi capul șarpelui!

În opinia lui Pavel, culpabilitatea umană rezultând din căderea lui Adam nu are trebuință a fi demonstrată. Adam se află la originea păcatului și a morții întregii omeniri. Cristos este Dăruitorul neprihănirii și vieții. La începutul istoriei lumii dăm de Adam și neamul omenesc păcătos; la sfârșit, îl vedem pe Cristos și omenirea regenerată (Rom. 5:12-21; I Cor. 15:21, 22, 45-49) (v. *Răscumpărare*).

Conceptiile critice referitoare la cădere și arheologia. Teologii raționaliști sau

evoluționiști consideră Gen. 3 ca o alegorie sau ca un mit. În opinia lor, căderea ar fi fost o etapă necesară în dezvoltarea omului, d.p.v. moral, nu o cădere în jos, ci un pas în sus; trecerea de la starea de sălbăticie, de la starea de animal, la cunoașterea binelui și răului, un pas către puritatea morală ca urmare a experienței păcatului. Dar o asemenea concepție ignoră toată învățătura Scripturii cu privire la esența și teribila gravitate a păcatului. Ac. teologi văd în păcat un bine nedesăvârșit sau deghizat. Ei consideră că relatarea pe care o avem în Gen. 3 a fost inspirată dintr-o sursă babiloniană și că ar avea o paralelă în *Mitul lui Adapa*. În ac. poveste, Ea, creatorul omului, îl avertizează pe fiul său Adapa să refuze mâncarea și băutura pe care i le-ar oferi zeii cerului al cărui stăpân era Anu.

*„Ei îți vor oferi alimentele morții, dar tu
să nu mănânci din ele!
Îți vor da să bei apa morții, dar
tu să n-o duci la gură!
Îți vor arăta o haină; îmbracă-te cu ea!
Îți vor da untdelemn să te ungi cu el; ia-l!
Nu uita porunca pe care ți-am dat-o!
Păzește cu mare grijă cuvintele pe care
ți le-am spus!”*

Când zeii îi oferă lui Adapa alimentele și băutura nemuririi, el ascultă sfatul tatălui său și, drept urmare, pierde viața veșnică.

Ne vom întreba, pe bună dreptate, cum au putut vedea criticii raționaliști, într-o asemenea istorie, sursa pasajului din Gen. 3? Însăși noțiunea de cădere lipsește cu desăvârșire din toată literatura babiloniană. Ea este chiar contrară sistemului lor grosolan politeist. Potrivit învățăturii biblice, omul a fost creat după chipul și asemănarea Dumnezeuului unic și sfânt. Babilonienii - ca, de altfel, grecii, romanii și multe alte pop. păgâne - și-au făcut zeii, buni și răi, după chipul și asemănarea omului. Astfel de dumnezei se urăsc, se înșală, se războiesc și seucid unii pe alții. Cum li s-ar putea atribui lor crearea unor ființe perfecte d.p.v. moral? Omul ieșit din mâna lor nu ar fi avut decât o fire coruptă. El nu ar mai fi putut experimenta căderea deoarece, în gândirea păgână, nici nu existase o stare de nevinovăție de unde să fie posibilă o cădere. Legenda lui Adapa vorbește despre alimentele și apa vieții cum Gen. 3:22 vorbește despre pomul vieții. Dar la atât se reduce asemănarea. Adapa pierde viața veșnică, nu din pricină că mândria l-ar fi antrenat la neascultare ca pe Adam, ci pt. că a ascultat

de creatorul lui, zeul Ea, care avea să-l amăgească! O asemenea poveste nu ne învață nimic cu privire la originea păcatului, nici despre mijloacele folosite de Dumnezeu pt. a-l da la o parte: ea este diametral opusă relatării inspirate de Duhul Sfânt.

CĂLĂTORIE, MERS, VOIAJ - în ebr. *derekh yom*; în gr. *hodos*, Lc. 9:3; *hodoiporia*, Ioan 4:6. În Orient, era ceva obișnuit a se evalua distanțele în ceasuri sau zile de mers. Lucrul ac. era posibil deoarece drumurile erau doar niște simple poteci, iar în pustie nici atât. Distanța parcursă într-un anumit interval de timp era foarte variabilă ca urmare a multiplelor dificultăți întâmpinate pe drum. Astfel, călătorii erau preocupați, înainte de toate, să știe unde ar putea petrece noaptea, fiind conștienți de riscul că, în cazul continuării călătoriei, ar putea să nu găsească loc de poposire. Potrivit unor calcule estimative, s-a apreciat că o măgăriță încărcată efectua cca 5 km pe oră. Într-o zi se puteau străbate în jur de 40 de km. De multe ori orașele sau caravanseraiurile se aflau la o depărtare de 40-50 km unele de altele. În Gen. 24:40, Dumnezeu promite izbândă în călătorie slujitorului lui Avraam plecat în Chaldeea pt. a-i aduce o soție lui Isaac. În Gen. 35:3 și urm., Iacov ridică un altar lui Dumnezeu care a fost cu el în timpul călătoriei sale prin Canaan. În Num. 35:3, li se poruncește iudeilor aflați în călătorie în timpul Paștelor să celebreze sărbătoarea în locul unde s-ar fi aflat. În primul secol al erei creștine, călătoriile erau favorizate de excelenta rețea rutieră construită de romani, precum și de măsurile de securitate speciale luate de autorități. Drumuri pavate, bine întreținute și protejate de armată făceau călătoriile mai ușoare și mai sigure decât în orice altă perioadă anterioară sau posterioară, excepție făcând numai epoca actuală. Pavel a urmat, în mai multe rânduri, Via Ignatia care ducea de la Roma la Bizanț. El a mai călcat, desigur, Via Sebastiana care lega cetățile Pamfiliei și Pisidiei. A folosit drumul care ducea de la Antiohia Pisidiei la Efes și, mai târziu, a intrat în Roma prin Via Appia (F.A. 28:15).

Călătoriile pe mare erau și mai sigure ca deplasările pe uscat. Înainte de nașterea lui August, Pompei a stârpit pirateria pe Mediterana. De asemenea, marea era străbătută în lung și-n lat de o flotă numeroasă și bine înarmată plutind cu o viteză medie de

4-6 mile marine (7-11 km) pe oră. Navele comerciale nu se limitau la transportul de mărfuri, ci duceau și călători: 276 de persoane s-au aflat pe corabia care trebuia să-l ducă pe Pavel la Roma (F.A. 27:37); 600 de inși au călătorit cu vaporul pe care s-a imbarcat Josephus Flavius („*Autobiografie*”, III, 15). Pt. a fi reduse la minimum riscurile naufragiului, marea era închisă traficului din 11 noiembrie și până în 10 martie; pt. mai multă siguranță, călătoriile se desfășurau în special între 26 mai și 14 septembrie. Din pricină că nu a ascultat de sfatul înțelept al ap. Pavel, căpitanul corăbiei de la Adramit și-a văzut nava eșuând, distrusă fiind de valurile dezlanțuite de furtună (F.A. 27:21). Romanii călătoreau foarte mult. Plinius cel Tânăr se plânge că unii dintre compatrioții lui ar fi văzut minunate lucruri în Grecia, Egipt și Asia, dar că ignoră curiozitățile propriului lor oraș (*Scrisoarea către Gallus* II, *Scrisori*, VIII, 20). Pe un mormânt din Hierapolis, în Frigia, o inscripție exprimă mândria unui negustor frigian de a fi vizitat de 72 de ori orașul Roma.

CĂLĂU, TEMNICER, CHINUITOR. Nu numai că erau puși cu picioarele în butuci, dar întemnițatii erau torturați pt. a li se smulge declarații (Mt. 18:34; F.A. 22:24; Ant. 16:8:4; 11:6).

CĂLCAREA PORUNCII. Neaducerea la îndeplinire a unei îndatoriri, neascultarea unei porunci sau încălcarea unei legi. O călcare a poruncii divine echivalează cu o nelegiuire sau cu o fărâdelege. Traducătorii folosesc numeroase sinonime: ofensă, greșeală, păcat, răzvrătire, mișelie etc. pt. a reda cuv. ebr. *pesa*. N.T. utilizează termenii *parabasis* (Rom. 4:15; 5:14; Gal. 3:19; Evr. 2:2; 9:15) și *paranomia* (II Pet. 2:16).

Deosebirea dintre călcare de lege și păcat se poate defini astfel: cel ce nu-i supus Legii poate păcătui (Rom. 5:13), dar cel aflat sub sfera de influență a Legii și care încalcă de bună voie una din poruncile sale se face vinovat de o neascultare, de o nelegiuire (Rom. 5:14; Gal. 3:19). Păcatul poate fi o neascultare implicită față de Legea lui Dumnezeu, călcarea poruncii (transgresiunea) este o neascultare explicită. Păcatul, folosindu-se de Lege, așază pe om să comită o încălcare a poruncii.

Semnificația originală a cuv. ebr. *pesa* este răzvrătire, rebeliune, și implică violarea unei relații sau a drepturilor altuia. Astfel, frații

lui Iosif s-au făcut vinovați de o fărâdelege cu privire la el încălcându-i drepturile sale, în ciuda relațiilor lor frățești. La moartea tatălui lor, ei s-au temut de pedeapsa pe care Iosif le-ar fi putut-o aplica pt. ac. faptă (Gen. 37:12-36; 50:17). Psalmistul roagă pe Dumnezeu să-l scape de vrăjmașii săi, deoarece el nu se simte vinovat față de ei, nu a păcătuit împotriva lor (Ps. 59:2, 3).

Sf. Script. prezintă numeroase exemple de bărbați și femei care au încălcat Legea lui Dumnezeu (de ex. Mica 1:5).

Încălcarea poruncii divine, transgresiunea, este, în realitate, un act de răzvrătire contra lui Dumnezeu Însuși (cf. Ex. 23:21; Num. 14:41). Când lucrul ac. se repetă, el constituie o cursă pt. cel rău (Pv. 29:6). Când inima omească face din neascultare un obicei, o deprindere, ea ajunge să se împietrească din ce în ce mai mult (Ps. 36:1).

Dumnezeu iartă nelegiuirile celor ce-și recunosc vinovăția (Ex. 34:6-7; Num. 14:18). David îi declară fericiți pe aceia ale căror fărâdelegi sunt iertate (Ps. 32:1) (v. *Păcat*).

CĂLIMARĂ. Fiind purtată la brâu (Ez. 9:2), călimara, confecționată dintr-un corn de animal golit și curățat, servea la păstrarea cernelii necesare pt. scrisul curent. Un astfel de obiect se mai folosește și astăzi în Orient. În afara cornului de animal, călimara se mai confecționa din lemn sau metal, dându-i-se o formă asemănătoare, și conținând atât cerneala, cât și niște penițe făcute din trestie.

CĂMAȘĂ SUBȚIRE, MANTIE. O piesă de îmbrăcăminte, o mantie foarte ușoară, obținută din mătase sau din in, pe care o purtau femeile, în formă de șal (Is. 3:23). Un alt cuv. ebr. este folosit în Rut 3:15, fiind redat în vers. noastre prin „*manta*”, „*mantie*” și „*șal*”.

CĂPETENIE, DOMNITOR, COMANDANT, CONDUCĂTOR, CĂPITAN. O personalitate de rang superior sau o autoritate oficială: împ. (I Împ. 14:7); satrap (căpetenie a unui ținut, a unei satrapii, Dan. 3:2); un șef de trib (la evrei, mai-marele sau căpetenia unei seminții, Num. 1:16, al unei case patriarhale, 25:14); șeic (domnitor, Gen. 23:6); un ofițer superior însărcinat cu supravegherea dregătorilor împăratului (Dan. 1:7).

Diferiți termeni ebr. și gr. au fost traduși prin *domnitor*. Cei 7 domnitori ai Persiei și Mediei făceau parte din Consiliul regal și

dețineau, după suveran, funcția cea mai înaltă în Stat (Est. 1:14). După toate aparențele, ei erau sfetnicii săi privați (Ezra 7:14). Un eveniment survenit în anul 521 î.Cr. ar putea explica originea privilegiilor lor: 7 perși de rang foarte înalt au omorât pe Smerdis, un uzurpator (Herod. 3:77), apoi au ales un nou monarh căruia i s-au pus următoarele condiții: cei 7 să aibă acces la toate problemele împărăției, iar împ. să nu-și ia de neveste alte femei din afara ac. șapte familii (Herod. 3:84).

Cuv. ebr. *Sar*, un titlu militar folosit în V.T., a fost redat în vers. noastre prin *căpetenie* (a oștirii) sau *comandant* (căpetenie). Este un termen cu semnificații multiple, putând indica, fie un funcționar, fie un ofițer: comandantul suprem al armatei (Gen. 21:22; Jud. 4:2; I Sam. 14:50; II Sam. 10:16); comandantul unei divizii militare (II Sam. 18:1, 5) sau al unei anumite părți dintr-o divizie (I Împ. 16:9); ofițer comandând 1 000, 100 sau 50 de oameni (Num. 31:14, 48; I Sam. 8:12; 17:18; 18:13; 22:7; II Sam. 18:1; II Împ. 1:9; Is. 3:3); comandantul gărzii de corp a regelui (Gen. 37:36; II Împ. 25:8). Cuv. folosit în Dan. 2:14 pt. căpitan este *Rab*; în Ier. 37:13, cuv. ebr. este *ba'al* și înseamnă *comandantul gărzii*; în Num. 2:3 și urm., ebr. *nasî* indică un prinț, un domnitor, un șef de trib; în Ios. 10:24; Jud. 11:6, 11, apare *qatsin*, care înseamnă *ofițer superior al armatei*, dar ac. cuv. are și sensul de „*cel ce poartă răspunderea deciziei supreme*”. Cu referire la autoritățile civile, el mai poate fi întâlnit în Is. 1:10; 3:6, 7; Mica 3:1, 9. Printre atribuțiile ac. oameni se numără și aceea de a judeca (Pv. 6:7; 25:15).

În N.T., comandantul cetei (cohorței) ostașilor este numit *chiliarcos*, termen însemnând inițial „*căpetenie peste o mie de oameni*”. Cu timpul, el a ajuns să fie folosit în sensul de comandant al garnizoanei, apoi de tribun militar (Ioan 18:12). Ac. era superior centurionului (sub comanda căruia se aflau 100 de ostași) (F.A. 21:32; 22:26) și aparținea corpului ofițeresc al legiunii. La Roma, șeful gărzii (căpitanul străjerilor palatului) se cheama *stratopedarchês*, sau comandantul unei legiuni. Principalul ofițer al legiunii se numea prefectul pretoriului. Căpitanul Templului nu era o căpetenie militară, ci preotul care comanda garda leviților ce păzeau sanctuarul (F.A. 4:1; 5:24, 26; Ant. 20:6:2; Răzb. 2:12:6; 6:5:3); subordonații lui erau ofițeri ai diferitelor divizii ale gărzii (Lc. 22:4, 52).

CĂPRIOARĂ, CERBOAICĂ.

1. Femela cerbului; în ebr. *'ayyalah* (Gen. 49:21; Iov. 39:4; Ps. 18:34; Cânt. 2:7; Ier. 14:5). În unele din textele citate mai sus ar putea fi vorba de femela cerbului lopătar sau de antilopă. În Pv. 5:19 se vorbește de femela ibexului, capra sălbatică din Sinai (*Capra bedden*) (v. *Cerb* și *Capră*).

2. Căprioară; în ebr. *Dishorn*, adică „*cea care tropăie*”, „*cea care sare*”. Numele unui animal pur d.p.v. ritual (Dt. 14:5). Identificare plauzibilă: antilopa adax sau *Addax nasomaculatus*. La ac. specie, atât masculul, cât și femela, au coarnele conturnate, deformate, inelate. Ac. antilopă are o pată albă pe frunte, iar spatele este de un alb spălăcit. Atinge o înălțime aproximativ egală cu aceea a măgarului. Adaxul, originar din NE Africii (cf. Herod. 4:192), este răspândit până în regiunile de SE ale Palestinei.

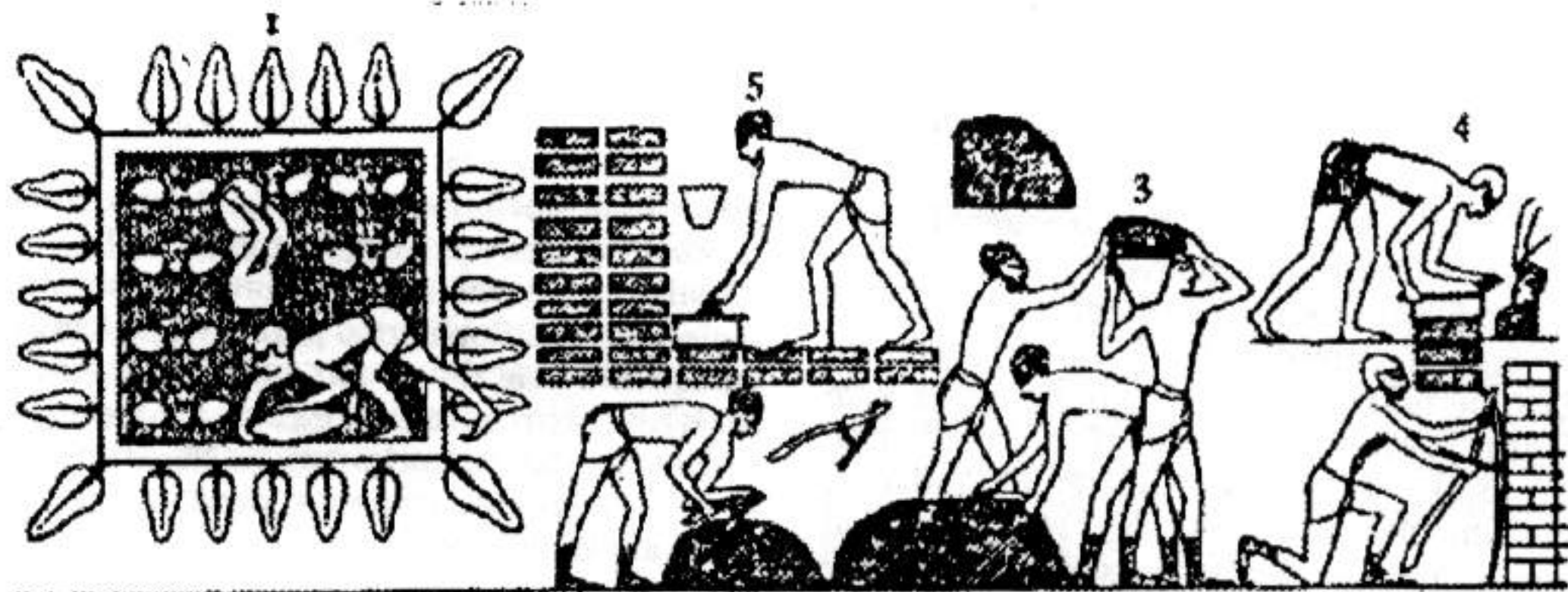
CĂPRIȚĂ. V. *Gazelă*.

CĂRĂMIDĂ. Masă de argilă dizolvată în apă, modelată în formă de paralelipiped dreptunghic și apoi întărită prin arderea într-un cuptor (Gen. 11:3) sau prin expunere la soare (Herod. 2:136). Dacă lutul era amestecat cu paie tocate mărunț, cărămizile trebuiau uscate la soare (Ex. 5:7). Au fost descoperite numeroase cărămizi purtând gravuri și însemne care au contribuit la lărgirea cunoștințelor noastre despre lumea antică. Tabletele, preparate după anumite procedee de ardere, serveau ca documente (Ez. 4:1). În *Mesopotamia*, cărămida era principalul material de construcție. Se foloseau cărămizi crude (uscate la soare), arse în foc sau chiar emailate. Piatra se găsea mai greu, iar transportul ar fi fost extrem de costisitor. De aceea, era utilizată doar pt. consolidarea pragurilor, porților și pt. împodobirea palatelor cu ondulații și sculpturi. În *Babilon*, de obicei cărămizile erau arse în cuptoare, pe când în *Ninive* erau uscate la soare ca în Egipt; acolo, facerea cărămizilor, fiind considerată o muncă foarte grea și dăunătoare sănătății, era lăsată pe seama sclavilor. Astfel, evreii, supuși farao- nilor, au fost obligați la o asemenea muncă. Pe mormântul lui Rekhmire, mare vizir al lui Tutmes III (aprox. 1460 î.Cr.) a fost găsită o gravură ce reprezintă niște sclavi semiți făcând cărămizi. Ramses II (cca 1290 î.Cr.) reconstruiește cetatea Zoan-Avaris (Ramses din Ex. 1:11) pe ale cărei cărămizi a fost gravat

numele lui (v. *Egipt*). Israeliiți și-au însușit în Egipt meșteșugul facerii cărămizilor și au folosit, la rândul lor, aproape aceleași metode.

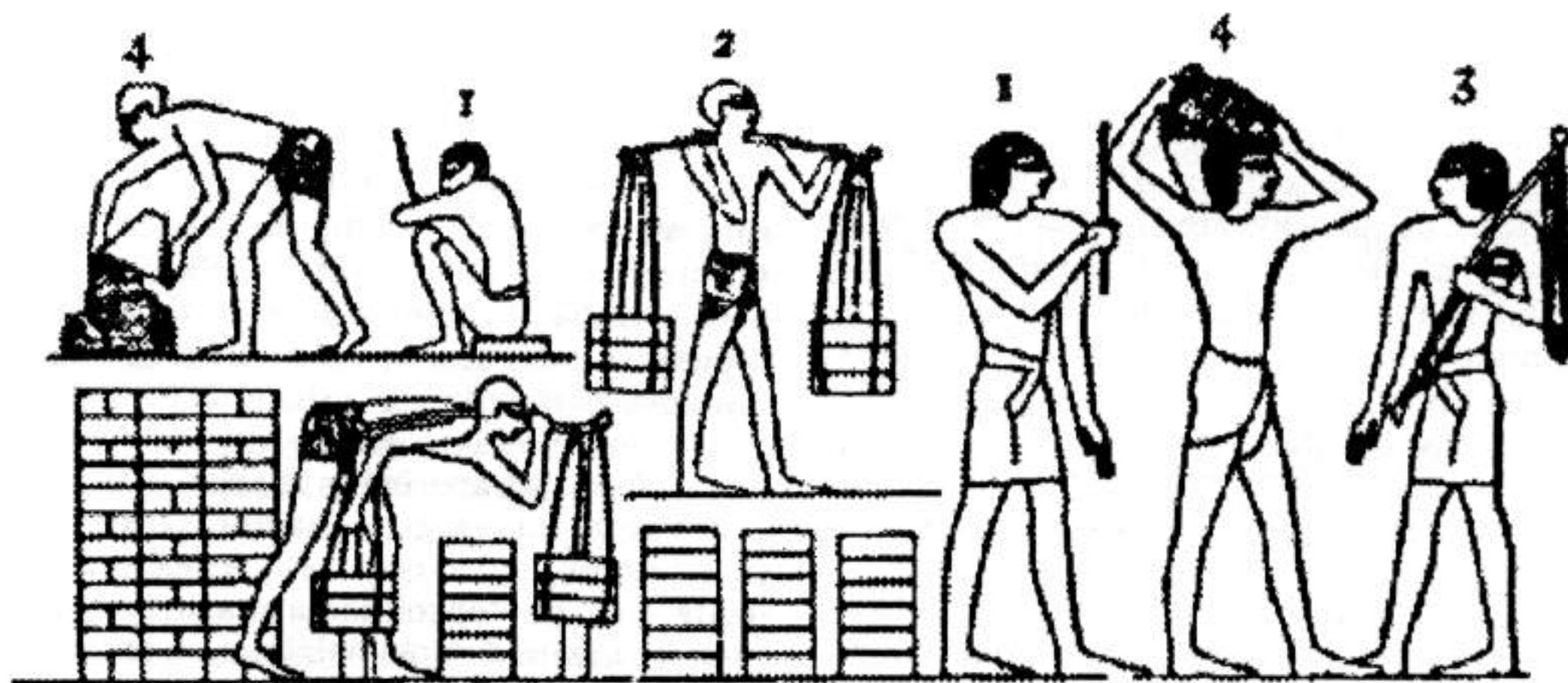
Și astăzi se mai fabrică în Palestina cărămizi din argilă umedă, amestecată cu paie și apoi uscate la soare (v. *Constructor*).

Pictură murală pe mormântul lui Rekhmir

1. Un muncitor care duce apă dintr-o piscină.
2. Se amestecă lutul.
3. Un alt muncitor duce lutul cu o găleată.

4. Se scoate tiparul.
5. Cărămizile sunt puse la uscat.
6. Un muncitor își repară săpăliga.

1. Logofăt însărcinat cu supravegherea corvezilor.
2. Salahor transportând cărămizi.
3. Un alt salahor întors pentru un nou transport.
4. Un muncitor care transportă argila, spre a fi așezată în tiparul de cărămizi.

CĂRBUNE. Biblia nu pomenește niciodată cărbunele fosil (cărbunele de pământ), ci pe acela obținut prin arderea lemnului. Termenii ebr. *peHam* și *gaHelet* definesc cărbunele rece (Pv. 26:21; Is. 44:12; 54:16) și, respectiv, căr-

bunele incandescent. Deși existau zăcăminte de cărbune în Palestina, nu s-a dovedit până în prezent că evreii le-ar fi exploatat. Cărbunele era obținut pornind de la lemnul dur adus din străinătate, precum și din arderea

arbuștilor și tufișurilor de spini și măracini locali (Ps. 58:9; 120:4; Ecl. 7:6; Ez. 15:2, 4, 6; Mt. 6:30). Și bălegarul uscat era folosit drept combustibil (Ez. 4:12, 15). Cărbunii erau întrebuințați pt. încălzit (Is. 47:14b; Ier. 36:22; Ioan 18:18), pt. pregătirea hranei (Is. 44:19; 47:14a; Ez. 24:11), pt. mistuirea jertfelor și arderea tămâiei pe altar (Lv. 16:12), precum și pt. prelucrarea metalelor (Is. 54:16). În Is. 6:6, cuvântul *braise*, folosit pt. *cărbune* s-ar putea aplica pietrei înfierbântate, încinse, pe care se frigeau anumite alimente.

În sens figurativ, cuvântul *cărbune* îmbracă mai multe semnificații. Apare în expresia „*cărbuni aprinși*” unde, vorbindu-se despre Dumnezeu, simbolizează intervenția Sa cu forță (II Sam. 22:9; Ps. 18:8, 12, 13; 140:10). A îngrămădi „*cărbuni aprinși*” pe capul unui dușman înseamnă să-i faci numai bine, și astfel să produci în inima lui un sentiment de rușine și de pocăință asemănătoare arsurii pricinuite de niște cărbuni aprinși. Versetul respectiv din cartea Proverbelor ar putea fi inspirat de un ritual de ispășire egiptean în cadrul căruia o persoană vinovată trebuia să poarte un cazan cu cărbuni aprinși pe capul ei. Într-o asemenea eventualitate, semnificația gestului ar fi următoarea: să se realizeze, printr-o bunătate dovedită în fapte, ac. pocăință pe care o exprimă ritualul egiptean (Pv. 25:22; Rom. 12:20).

Cine elimină ultimul lăstar al unei fam. stinge cărbunele sau cel din urmă tăciune al său (II Sam. 14:7). În mijlocul făpturilor vii și sub heruvimii care i s-au arătat lui Ezechiel în vedenie (Ez. 1:13; 10:2) se găseau niște cărbuni aprinși, simbol al curățirii săvârșite prin foc. În Iov 41:21, suflarea fierbinte a Leviatanului este în măsură să aprindă cărbunii.

CĂRTURAR, SCRIB, SECRETAR, LOGOFĂT.

1. *Scriitor public* care scria după dictare (Ier. 36:4, 18, 32) sau întocmea acte (cf. 32:12). Scribul purta o călimară legată la brâu (Ez. 9:2). În epopeea babiloniană a lui Ghilgameș, există o aluzie la „*puternicul care poartă tablă de scris la cingătoare*”. Din epoca neobabiloniană ne-au rămas foarte multe imagini înfățișând pe zeul Nabu scriind cu un stilet cartea destinului. Dumnezeuul egiptean Thot exercită aceeași funcție cu Nabu. Scriitori publici pot fi întâlniți și astăzi în orașele Orientului Apropiat. În timpul monarhiei,

scribii s-au înmulțit de așa manieră încât au alcătuit, în cele din urmă (îndeosebi după exilul babilonian), o pătură socială distinctă, asemănătoare celor din Sumer și Egipt (I Cr. 2:55). În definitiv, aceștia erau notarii epocii.

2. *Secretar, funcționar* (II Împ. 12:10; Ezra 4:8) sau *logofăt*. Cu prilejul restaurării Templului, unii leviți au făcut ac. oficiu de secretari sau logofeți (II Cr. 34:13).

3. *Înțelept însărcinat cu transcrierea Legii și a altor texte sacre* (Ier. 8:8). Cărturarul Ezra, cel mai vestit dintre ac. înțelepți, și-a pus inima să cerceteze Legea Domnului, s-o traducă în fapte și să învețe pe pop. cuvintele ei (Ezra 7:6, 10). El i-a precedat pe cei ce au devenit interpreții oficiali ai Legii și pe care N.T. îi numește *grammateis* sau și mai exact *nomikoi*, învățători ai Legii, și *nomodidaskaloi*, învățați care inițiau pe alții în cunoașterea Legii. Activitatea ac. oameni se concretiza în: a. Studiul și interpretarea Legii - sub ambele ei aspecte: civil și religios - precum și aplicarea sa la detaliile diferite ale vieții cotidiene. Legea orală, adică tradiția, decurgea din opinia celor mai de seamă cărturari. b. Studiul Scripturilor în ansamblu referitor la probleme cu caracter istoric și doctrinal. c. Învățământul. Fiecare cărturar renumit își avea ucenicii săi (v. *Școală*). După exil, cărturarul a devenit o personalitate remarcabilă. Cum în ac. perioadă nu mai existau prooroci, cărturarii s-au consacrat studiului Scripturilor pt. a face din ele baza vieții naționale. Sub Macabei, numărul cărturarilor a sporit considerabil (I Mac. 7:12). Pe vremea lui Cristos, aceștia exercitau asupra pop. o influență covârșitoare. Sinedriul (sanhedrinul) număra și mulți cărturari printre membrii săi (Mt. 16:21). Câțiva au acceptat învățătura Domnului Isus (Mt. 8:19), însă majoritatea I s-au opus orbește. Ei cenzurau cuvintele și comportamentul lui Isus și ale ap. Lui (Mt. 21:15). În mare măsură, cărturarii au fost autorii morali ai morții Galileanului. Asociindu-se cu mai-marii pop. și cu bătrânii, cărturarii i-au prigonit pe Petru și pe Ioan (F.A. 4:5 etc.), au participat la execuția lui Ștefan (6:12). Aceia dintre scribi care erau farisei au susținut doctrina învierii când Pavel a compărut înaintea sinedriului (23:9).

CĂRȚI ISTORICE. Cărțile istorice relatează istoria lui Israel între moartea lui Moise (1406) și întoarcerea din Babilon a ultimilor exilați (432). Ac. istorie se împarte în trei perioade

distincte caracterizate prin trei forme de guvernare:

1. 1406-1050: *teocrație* (Dumnezeu Însuși guvernează: Iosua, Judecători, I Sam. 1-9).

2. 1050-586: *monarhie* (Israel este guvernat de regi: I Sam. 10 - II Împ. 17).

3. 586-432: *aservire unor suverani străini* (în exil și în țară: Ezra, Neemia, Estera).

A doua perioadă se subîmparte, la rândul ei, în două secțiuni: a. 1050-931: *împ. unită* (Saul, David, Solomon, I Sam. 10 - I Împ. 11). b. 931-586: *împ. dezbinată* (I Împ. 12 - II Împ. 17);

- împ. de S (neamul lui David), 931-586 (luarea Ierusalimului și deportarea la Babilon).

- împ. de N (Israel, diferite dinastii), 931-722 (căderea Samariei, deportarea în Asiria) (v. *Cronologie*).

Ac. cărți nu redau o istorie completă, ci relatările respective au fost selecționate cu scopul de a dovedi felul în care Dumnezeu aducea la îndeplinire planul Său plin de dragoste față de pop. ales.

CĂRȚI POETICE ȘI DIDACTICE. Canonul ebr. cuprindea trei feluri de cărți: „*Legea, Proorocii și Psalmii*” (Lc. 24:44). Acestea corespund celor trei căi pe care ne vorbește Dumnezeu. Legea se adresează *voinței* noastre, expunându-ne planul veșnic al lui Dumnezeu. Proorocul vorbește *inimii* noastre, aducându-ne un cuvânt actual pt. o situație dată. Cărțile înțelepciunii fac apel la *rațiunea* noastră; ele ne transmit rodul experienței umane, pt. a confirma și a completa datele furnizate de celelalte două surse.

Unele dintre ac. cărți au fost scrise sub formă poetică, adresându-se, atât sentimentelor, cât și rațiunii noastre. În literatura antică, poezia și reflecțiile filozofice nu erau separate, așa cum se întâmplă adesea în literatura modernă. *Artă pt. artă* este o teorie recentă, născută în momentul când omul deja pierduse simțul vocației sale eterne. Scrierile vechi, indiferent care este conținutul lor, se prezintă adesea sub o formă poetică - nicidecum odată de dragul artei - ci tocmai pt. a da o altă dimensiune realităților vieții.

Astfel că unele cărți din ac. ciclu pot fi tot așa de bine clasate ca poetice și ca didactice. În afară de ac. caracteristici, ele mai au și alte puncte comune: venerarea lui Dumnezeu este începutul înțelepciunii (Iov 1:1; 2:3; 28:28; Ecl.

3:14; 12:13; Pv. 1:7; 9:10; 15:33; a se vedea eventual Cânt. 8:6); un suflu de universalism, marcat prin absența unor aluzii referitoare la ritualurile și ceremoniile poruncite de Legea lui Moise și, într-un mod mai general, absența unor referințe la situația particulară a pop. evreu, o elaborare literară mai extinsă, mai de amploare, decât în celelalte scrieri biblice.

Psalmii, cărți poetice prin excelență, nu sunt poezii în sensul modern al cuvântului; este vorba mai degrabă de cântări, adică de rugăciuni cântate (laude, cereri) sau de poeme cu caracter de învățătură (didactice). Într-o grupă separată de ac. cărți, canonul ebr. clasa, în „*Suluri*”, „*celelalte scrieri*”: Rut, Plângerile lui Ieremia, Estera, Daniel, Ezra, Neemia, I și II Cronici (ac. clasificare este urmată de vers. fr. TOB și BFC).

Poezia în Biblie. Poezia apare la o dată foarte timpurie în istoria lui Israel: primele capitole ale Bibliei sunt redactate sub o formă ritmată. Gen. 4:23-24 redă un poem compus de Lameh, un urmaș al lui Cain, din a 5-a generație. În literatura extra-biblică, s-au găsit poeme mesopotamiene din sec. XV, egiptene din sec. XIV î.Cr. De aceea nu ne surprinde faptul de a găsi în Biblie cântări de pe vremea lui Moise (Ex. 15; Num. 21:17, 27).

Cărțile cu specific poetic sunt: Psalmii, Iov și Cântarea Cântărilor (ultimele două putând fi clasate și ca opere didactice sau sapiențiale), dar poezia nu se limitează la ac. părți ale Scripturi - mai mult de o treime din cuprinsul V.T. se prezintă sub formă de poezie - cântări, rugăciuni, profetii, drame, maxime... Așa sunt redactate în special, în cea mai mare parte a lor, cărțile profetice.

Poezia ebraică nu cunoaște rima, ea bazându-se pe ritm și pe simetria de gândire și folosește în plus un vocabular special, un stil diferit și o bogăție de imagini și comparații (Ps. 18:2-3; Dt. 32:11-12). Ritmul este dat prin succesiunea regulată a silabelor accentuate. Simetria de gândire (rima de sens) se exprimă cu ajutorul diferitelor paralelisme: a. *sinonimic* (al doilea vers repetă conținutul celui dintâi, însă cu alte cuvinte: Ps. 2:4; 37:2, 6, 10, 12; 51:2, 3; 103:3, 7-10; Is. 1:3; Ier. 17:10...); b. *antitetic* (al doilea vers conține idei care contrastează cu acelea exprimate de primul: Pv. 14:20; 15:20; Ps. 1:6; 34:10; 37:9...); c. *sintetic* (al doilea vers dezvoltă gândul cuprins în primul, Ps. 1:3; 37:4, 5, 13). Uneori,

prima parte enunță un adevăr pe plan uman sau material, iar a doua parte reia ideea pt. a-i da o aplicație pe tărâm spiritual (Ps. 103:13).

Un alt procedeu ocazional al poeziei ebraice este acrostihul în poeme alfabetice: fiecare rând nou sau grup de versuri începe cu litera următoare a alfabetului ebr. (Ps. 111; 112 pt. fiecare rând; 25; 34 și 145 pt. grupe de câte două versuri; Plângerile 1; 2; 3; grupuri de trei versuri; Ps. 9; 10; 37; grup de patru versuri; 119, grupe de câte 16 versuri. Un asemenea procedeu favoriza memorarea Psalmilor).

De obicei, poezia era cântată în acompaniamentul unor instrumente.

Cărțile didactice cuprind: Iov, Eclesiastul, Proverbele și, eventual, Cântarea Cântărilor. Numeroși psalmi pot fi clasați în ac. categorii (1; 19; 37; 49; 104; 107; 112; 119; 127; 128; 133; 147; 148). Cărțile acestea au mai fost numite și cărțile înțelepciunii (sau sapiențiale). Ele aparțin unei specii literare comune creației literare a tuturor pop. antice, opere reprezentative pt. ac. gen care au fost descoperite datează deja din mileniul II și au fost găsite în Egipt.

La origine, a fost vorba de unele constatări cu privire la relațiile omenești, de ex.: „*Chiar și un prost ar trece de înțelept dacă ar tăcea*” (Pv. 17:28). Și alte pop. au făcut aceleași observații (în lit. sanscrită se spune: „*Chiar și un nebun face o bună impresie într-o adunare până la un anumit punct: atâta vreme cât tace*”). De aceea ac. cărți biblice au cele mai multe paralele în literatura profană.

Proverbele conțin peste o mie de asemenea notații și sfaturi referitoare la toate domeniile existenței, scopul lor fiind acela de a-i învăța pe oameni înțelepciunea (Pv. 1:2). Prin conținutul lor suntem asigurați că toți cei ce caută înțelepciunea o găsesc și cei ce respectă regulile sale vor fi fericiți, vor avea sănătate, bogății, viață lungă, respect din partea altora și liniște.

Eclesiastul și Iov trec de ac. înțelepciune practică, exprimată cu ajutorul unor aforisme, și abordează probleme cu care se confruntă fiecare om: „*Care este sensul vieții? Care este rostul suferinței? Ce rămâne din toată truda și osteneala pe care și-o dă omul sub soare? De ce a apărut răul?*” Eclesiastul și Iov constată, fiecare în felul său: „*Noi am respectat regulile din cartea Proverbelor, și totuși nu am găsit fericirea*”.

Eclesiastul a trecut prin filtrul cunoașterii: plăcerea, puterea banilor și înțelepciunea însăși. „*Totul este deșertăciune și goană după vânt*”: ac. este răspunsul său, nici una dintre valorile acestea nu aduce răspunsul final atât de mult așteptat de inima omenească. Dar la sfârșitul reflecțiilor sale, după ce a triumfat asupra tentațiilor materialismului, fatalismului și pesimismului, el confirmă gândul fundamental care a servit ca punct de plecare autorului Proverbelor (12:13; cf. Pv. 1:7).

Iov strigă în gura mare, cu accente patetice: „*Am păzit tot ce mi s-a cerut, am împlinit tot ce mi s-a spus. De ce atunci trebuie să îndur toate ac. suferințe?*” Dar, în culmea încercării, el ajunge să recunoască cum că a vorbit de lucruri care depășeau capacitatea sa de înțelegere (42:3) și se prosternă în fața măreției și înțelepciunii lui Dumnezeu.

Urmând interpretarea dată *Cântării Cântărilor*, putem clasa și ac. carte în literatura sapiențială. În spatele Sulamitei, majoritatea interpreților văd adunarea celor credincioși. Dacă adoptăm, dintre cheile propuse, pe aceea a celor trei personaje (v. *Cântarea Cântărilor*), umila păstorită rămasă credincioasă iubitului ei absent aduce o mărturie suplimentară valorii acelei înțelepciuni care se bizuie pe dragostea Supremului Păstor pt. a rezista atracțiilor senzualității, bogăției și puterii.

Toate ac. trei cărți ne ajută să nu tragem niște concluzii pripite când experiențe dureroase, influențe stricacioase sau ispitele vieții ne aruncă în deznădejde. În cele din urmă, fiecare dintre acestea constituie o dovadă că înțelepciunea definită prin Proverbe este o stâncă solidă pe care se poate clădi casa vieții.

Cărțile profetice. Scrierile proorocilor biblici constituie un gen unic în literatura universală. Forma cât și fondul lor nu au nici cel mai mic corespondent în textele antice. Profetii sunt purtătorii de cuvânt ai lui Dumnezeu. Cuvântul *a prooroci* vine de la *prophanai* care vrea să spună: a vorbi pt. „un altul”. Termenul ebr. *nabhi'* are o semnificație analoagă. În felul ac., Aaron era „*proorocul*” lui Moise, adică purtătorul său de cuvânt (Ex. 7:1-2). Proorocii sunt niște „*oameni ai lui Dumnezeu*” (I Împ. 13:1) care trăiesc într-o relație permanentă cu El. Ei au fost chemați de Dumnezeu Însuși, adesea în niște împrejurări deosebite (Is. 6; Ier. 1:4-9; Ez. 1:1-3:21), să transmită mesajul pe care li l-a

comunicat în mai multe chipuri: prin vedenii sau prin iluminarea minții lor. De aceea sunt numiți câteodată „văzători” (I Sam. 9:9; I Cr. 9:22; Is. 30:10). Ei sunt „străjerii” lui Dumnezeu (Hab. 2:1; Is. 21:8), însărcinați să scruteze viitorul și să avertizeze poporul, fiind păzitorii și păstorii lui (Zah. 10:2-3; 11:3, 16-17; Ez. 34:2).

O parte însemnată a mesajului lor este centrată pe viitor, pt. că ei spun ceea ce se va întâmpla sau ar putea să se întâmple dacă pop. nu se pocăiește; din ac. pricină, mesajul lor este strâns legat de timpul prezent. Prezicerile lor au ca scop imediat să stimuleze voința ascultătorilor lor spre a produce în ei o schimbare a vieții. Profeții sunt, înainte de toate, niște oameni de acțiune, lucrând împreună cu Dumnezeu la realizarea planului Său printre oameni, în sferele religioasă, morală, socială și politică.

Trecut, prezent și viitor. Solid ancorati în trecut, ei judecă prezentul și pregătesc viitorul. Lucrarea săvârșită de Dumnezeu în trecut, în favoarea pop. Lui, servește ca punct de referință permanent: ceea ce a făcut El de la ieșirea israeliților din Egipt și până la intrarea lor în Canaan este garanția puterii și solitudinii Sale față de aleșii Lui. Legea dată pe Sinai a trasat drumul pe care trebuia să meargă Israel; bizuindu-se pe ea, profetii vor combate idolatria, nedreptatea socială și formalismul religios. Proorocii judecă problemele prezentului tocmai din perspectiva acestei revelații a lui Dumnezeu în istorie și în legislația mozaică, iar lucrul ac. este făcut, nu din exterior, ci ca unii care se implică profund în evenimentele contemporane.

Dacă profetii contemplează viitorul, ac. este pt. ca ei să extragă de acolo principiile divine pe care doresc să le aplice vieții poporului.

Din ac. viitor se detașează patru momente semnificative care vor constitui tema principală a oricărei profetii:

a. Pedepsirea iminentă a pop. prin ducerea în robie și risipirea printre națiuni.

b. Pedepsirea națiunilor care au asuprit pop. lui Dumnezeu.

c. Întoarcerea israeliților în țara lor.

d. Venirea lui Mesia și stabilirea Împ. lui Dumnezeu pe pământ.

Ac. diverse evenimente sunt prezentate din perspectivă profetică, ea deosebindu-se de perspectiva istorică. Ac. mod de a privi viitorul a fost comparat adesea cu „*privirea de la mare*

distanță a unui lanț muntos în care vârfurile cele mai depărtate și apropiate se leagă formând un singur șir” (E. Sauer).

Cinci secole de profetie biblică. Avraam și Moise au fost numiți ei înșiși prooroci (Gen. 20:7; Dt. 34:10). Moise nu a avut egal până la Domnul Isus, Profetul pe care L-a vestit cu 15 veacuri înainte de venirea Lui (Dt. 18:15). Dar linia profetică propriu-zisă începe cu Samuel și se continuă, fără întrerupere, din sec. I și până în sec. V î.Cr. Adesea au trăit și lucrat mai mulți prooroci în același timp. Numeroși profeti nu au lăsat scrieri pe urma lor. Cărțile lui Samuel, ale Împăraților și Cronicilor redau numele câtorva dintre aceștia; Elisei, Natan, Gad sunt printre cei mai cunoscuți. Au existat și prooroci, cum ar fi Hulda (II Împ. 22:14), care se bucurau de un mare prestigiu în Israel.

Literatura pop. Israel s-a constituit, în linii mari, în trei etape. În timpul formării sale ca națiune, Dumnezeu i-a dat niște porunci cu privire la călătoria spre Canaan sub forma unor *legi*. În cursul epocii de aur, numeroși poeți și oameni înțelepți au reflectat asupra marilor probleme ale vieții și au cântat dragostea și slava lui Dumnezeu. Așa au luat naștere *cărțile poetice* sau *sapiențiale*. În perioada sumbră și tulbure care a urmat, Dumnezeu a ridicat prooroci care aveau să consemneze avertismentele și profetiile lor în cărți destinate să rămână niște mărturii ale lucrării lui Dumnezeu în lumea aceasta. Ele sunt adevărate monumente ale principiilor imuabile pe care se bazează guvernarea divină. Ac. trei aspecte ale revelației se completează reciproc. Unitatea lor, în ciuda diversității de origine, de epocă a redactării și de vocație a autorilor, constituie unul din cele mai uimitoare miracole ale istoriei literaturii universale.

Printre autorii cărților profetice se disting patru mari profeti și doisprezece mai puțin însemnați. Ac. distincție însă este subiectivă, formală, ea ținând nu de valoarea proorocului, ci de volumul scrierii sale. De asemenea, cărțile profetice mai pot fi clasificate în ordine cronologică, în funcție de poziția lor în raport cu exilul babilonian: cinci dintre autorii lor au trăit în timpul sau după captivitatea babilonică (Ezechiel, Daniel, Hagai, Zaharia, Maleahi), iar toți ceilalți au proorocit înainte de exil: șapte dintre aceștia înainte de căderea împ. lui Israel (Obadia, Ioel, Amos, Osea, Isaia, Mica, Iona), patru înainte de prăbușirea împ.

lui Iuda (Naum, Țefania, Habacuc, Ieremia). Ieremia a trăit și momentul luării Ierusalimului, continuându-și lucrarea profetică, asemenea lui Ezechiel, fie printre cei deportați, fie printre cei ce au scăpat cu viață. S-ar mai putea clasifica profeții în funcție de destinația mesajului lor: Amos, Osea și, într-o anumită măsură, Mica, au vorbit pt. Israel, Iona și Naum au proorocit cu privire la Ninive, Obadia referitor la Edom, Daniel s-a adresat Babilonului. Toți ceilalți și-au desfășurat lucrarea având în vedere pe locuitorii lui Iuda.

Printre ac. oameni ai lui Dumnezeu, găsim o mare diversitate de origine, de vocație și de condiție socială: Amos era un păstor cu limbaj aspru și pitoresc (Am. 7:14; 2:13; 3:4-6), Daniel, un ministru de stat crescut la curtea Babilonului (Dan. 1:4-7; 2:48-49; 6:2-5), Ezechiel și Zaharia erau preoți, Ieremia fiu de preot (1:1), Isaia, arhivar regal (II Cr. 26:22; 32:32). Mesajele proorociilor poartă amprenta educației și culturii lor, a temperamentului și condițiilor sociale în care au trăit. Ce au comun stilul viu și percutant al unui Amos sau al unui Isaia și poezia melancolică a unui Osea sau a unui Ieremia, sau chiar psalmii unui artist ca Habacuc? Mai nimic în afară de dragostea lor fierbinte pt. Dumnezeu și poporul lor.

Cadrul istoric al proorociilor. Uneori, mesajul profetic este greu de înțeles. În primul rând, el era destinat pop. Israel înscris, în ac. epocă, într-un context istoric, geografic, religios, social și cultural precis. Dumnezeu a trimis proorocii să-i vorbească pt. a-l trezi, a-l muștra și a-l îmbărbăta. Dacă reușim să cunoaștem ac. context, ne va fi mult mai ușor să înțelegem și mesajul adresat israeliților. De asemenea, vom fi scutiți de a face unele interpretări fanteziste sau tendențioase.

1. *CADRUL GEOGRAFIC.* Toate textele profetice conțin numeroase aluzii la localitățile sau țările de atunci. În majoritatea cazurilor, numele locurilor s-au schimbat de-a lungul veacurilor (Iavan, Grecia; Pul și Lud: Somalia și Etiopia). Ar fi interesant să identificăm pe o hartă unde se aflau numeroase localități citate în Biblie pt. a ne putea da seama, de ex., de pericolul și înaintarea unor armate dușmane. Sirienii se aflau la o zi de mers de semințiile din N Palestinei în timp ce Babilonul se găsea la o depărtare de peste 1 000 de km de Ierusalim, iar Egiptul la cca 500 km. Trebuie să se mai rețină condițiile

climatiche, regimul ploilor, fertilitatea solului, resursele naturale, originea produselor citate, importanța așezărilor...

Unele expresii se cer a fi explicate pt. a se evita contrasensurile: când este vorba de apele mării în Egipt, ar putea fi o referință la apele Nilului care acopăr țara ca o mare în timpul inundațiilor (Is. 19:5) sau la acelea ale Mării Roșii în niște amintiri legate de epoca Exodului; când se vorbește de Râu (fluviu), ac. constituie o aluzie la Eufrat. După numele vânturilor, poate fi vorba de o amenințare sau o binecuvântare. Unele imagini fac aluzie la natura solului (vulcanic, steril, mlăștinos, deșertic...). Toate ac. precizări sunt utile pt. o mai bună înțelegere a textului.

2. *SITUAȚIA RELIGIOASĂ.* Începând cu domnia lui Solomon, viața religioasă a lui Israel s-a concentrat împrejurul Templului din Ierusalim. Totuși, cultele cu caracter local nu au dispărut cu desăvârșire. Până și regi evlavioși ca Asa, Osia și Iotam au lăsat să subziste „înălțimile” (I Împ. 15:14; II Împ. 15:3, 4, 34-35): „... *poporul tot mai aducea jertfe și tămâie pe înălțimi*” (v. 35). Pt. a împiedica pe membrii celor zece sem. să se suie la Ierusalim, la Templu, Ieroboam a instituit niște sanctuare regale la Dan și la Betel, stabilind un corp de preoți luați din mijlocul locuitorilor țării (I Împ. 12:26-32), ceea ce era contrar poruncilor clare ale lui Dumnezeu (Dt. 12:11-14; Am. 5:4-5).

Proorocii s-au ridicat cu toată hotărârea contra ac. culte ale înălțimilor (I Împ. 13:1-2; Ier. 7:31; 17:3; Ez. 6:3; Os. 10:8; Am. 7:9) care erau, în multe cazuri, continuarea unor culte idolatre practicate în sanctuarele canaanite și pe care israeliții nu le-au distrus cu prilejul intrării lor în Canaan (Num. 33:52; Dt. 33:29). În general, ac. forme de închinare idolatră erau însoțite de prostituția sacră (Os. 4:11-14), iar imoralitatea domnea deja în rândurile pelerinilor orientați spre sanctuarele respective (Ier. 3:2 cf. II Cr. 21:11). Se practica îndeosebi cultul Astartei (sau al Așerei), zeița fecundității, care era marcat prin scene de dezmăț destinate cinstirii și favorizării forțelor generatoare ale naturii (Jud. 2:13; 10:6; I Împ. 11:5, 33; II Împ. 23:13). Pe vremea lui Ieremia, niște evreice pregăteau prăjituri conținând efigia „împărătesei cerului” (Ier. 7:18; 44:17-25 cf. Os. 3:1).

Baal (Stăpânul sau Domnul), dumnezeul suprem al canaanitilor și dumnezeul Moloc (rege, numit Milcom sau Malcom, I Împ.

11:5, 33; Ier. 32:35) se bucurau de un mare număr de simpatizanți (II Împ. 17:17; II Cr. 28:3; 33:6), deși idolatria a fost interzisă sub pedeapsa cu moartea în Israel (Lv. 18:21; 20:1-5). Moloc pretindea jertfe de copii, și într-adevăr s-au găsit în Palestina sanctuare înconjurată de schelete de copii calcinate. De aceea, nu-i de mirare că numeroși prooroci s-au ridicat cu atâta fermitate contra închinării însoțite de cruzime adusă lui Baal (Ier. 7:9; 11:13, 17; 12:16; 19:5; 23:13, 27; 32:29, 35; Os. 2:10; 13:1; Țef. 1:4) și lui Moloc (Ier. 32:35). În plus, fiecare fam., fiecare localitate își avea idolii săi (de casă sau de comunitate) cărora li se aducea închinare (cult) (Is. 2:8; 40:19-20; 44:9-20; Ier. 10:9). În scrierile multor profeți găsim avertismente îndreptate contra ac. culte idolatre care au răpit Domnului locul unic ce-I revine pe baza poruncii întâi. Idolatria și imoralitatea care o caracteriza au fost cauza principală a deportării lui Israel și a lui Iuda. După exil, proorocia din Is. 2:18, care prezicea dispariția tuturor idolilor, s-a împlinit literal.

3. *CONTEXTUL SOCIAL*. Instaurarea monarhiei a adus transformări profunde în viața socială a evreilor: impozite sporite, corvezi; războaiele, de altă parte, au condus la pauperizarea maselor largi, populare. Era suficient să se semnaleze o recoltă slabă sau o epidemie în rândul animalelor pt. a-i determina pe țărani să împrumute bani în vederea supraviețuirii. Birurile impuse de suveranii străini suprapuse taxelor regale apăsau greu asupra oamenilor de rând, silindu-i, în majoritatea cazurilor, să-și pună bu-nurile în gaj. Speculanți abili profitau de ac. situație, rotunjindu-și veniturile. Ei cumpărau pământuri la prețuri scăzute, împrumutau bani cu camătă pretinzând, drept garanție, pământul iar uneori copiii sau nevasta debitorului. Dacă ac. din urmă nu mai era în stare să ramburseze datoria, pământul lui venea să îngroașe patrimoniul profitorului, iar fam. debitorului sau el însuși deveneau sclavii creditorului.

În chipul acesta, s-au conturat încetul cu încetul două clase perfect distincte și ostile: săracii, exploatați și oprimați, și bogații care trăiau într-o opulență insolentă, imitând luxul străinilor cu care întrețineau relații comerciale. Dispozițiile referitoare la anul sabatic și cel jubiliar destinate să corecteze ac. inegalitate persistentă (Lv. 25:10-54; Dt. 15:1-18; 31:10) nu mai erau respectate, nici chiar interdicția de a împrumuta bani unui

compatriot contra unei dobânzi (Ex. 22:25; Dt. 23:20).

Bogații sau prietenii lor dețineau și puterea judecătorească. Când săracul voia să se apere, cauza sa era dinainte pierdută. Ac. nedreptăți explică violența atacurilor lansate contra celor bogați de către unii prooroci (Is. 5:8-10; Am. 3:9-10; Mica 2:2-5), vizând îndeosebi dorința lor de a trăi o viață de lux exagerat și atitudinea disprețuitoare față de săraci (Is. 3:14-26; Am. 4:1-3; 5:11-13; 6:4-7; Mica 6:12; 7:3). Toate ac. cuvinte nu și-au pierdut deloc valoarea, fiind valabile și în vremea noastră.

4. *CONTEXTUL CULTURAL*. Cultura unui pop. cuprinde ansamblul tradițiilor sale etnice, artistice și literare, legile, moravurile și obiceiurile transmise din generație în generație. Scrierile biblice sunt impregnate cu aluzii la ac. elemente culturale, profund înfipite în viața poporului. Legea dată de Dumnezeu lui Moise reglementa toate aspectele vieții cotidiene. Adesea este de ajuns o referință biblică pt. a se lămuri aluzia (Ex. 22:25-26; Dt. 24:10-13; Am. 2:8).

Alte detalii își găsesc explicația în obiceiurile epocii: casele erau construite din lut (Iov 4:19), din cărămizi (Is. 9:9) sau din pietre (I Împ. 7:9). Asemenea regilor, oamenii bogați aveau reședințe de vară și de iarnă (Am. 3:15). Acestea din urmă erau încălzite cu un fel de *braser* (Ier. 36:22). În fiecare zi se măcinau cereale (Ier. 25:10) și se cocea pâine, întorcând-o pe ambele părți (Is. 44:15). La orașe, brutarii, grupați pe ulițe (Ier. 37:21) făceau pâine în cuptoare mari (Os. 7:4). Profitorii, îmbogățiți pe seama sărăcirii altora, trăiau în lux, lenevind pe paturi încrustate cu fildeș, în sunetul harpelor și tamburinelor (Am. 6:4, 5; Is. 5:8-14). Bogații, bărbați și femei, puneau mare accent pe îmbrăcăminte și coafură (Is. 3:16-24), purtau încălțăminte din piele fină (Ez. 16:10), ornate cu clopoței care sunau în ritmul mersului (Is. 3:16-17).

Adesea idolatria este comparată de prooroci cu prostituția: pe de o parte, din pricină că ea înseamnă părăsirea de către Israel a „bărbatului legitim”, adică Domnul, iar pe de altă parte pt. că cultul idolilor, îndeosebi al lui Baal și al Astartei, era mai totdeauna însoțit de prostituția „sacră” (Mica 1:7; Os. 4:12-14).

Multe gesturi convenționale traduc gânduri sau sentimente uneori diferite de ale noastre: astfel, baterea pieptului era un semn

de întristare (Na. 2:7); acoperirea bărbii sau a mustății cu mâna era un gest ce exprima rușinea sau tristețea (Ez. 24:17, 22; Mica 3:7); îmbrăcarea în sac, adică acoperirea cu stofe grosolane, și raderea capului erau semne ale doliului și consternării (Is. 22:12; Am. 8:10), fluieratul sau bătutul din palme redau bătaia de joc, mirarea sau disprețul (Ier. 19:8; 50:13; Pl. 2:13; Țef. 2:15).

Numeroase expresii se referă la arta militară antică: „întăriturile” (terasele) erau niște ridicături de pământ în formă de trepte în apropierea zidurilor pt. a se putea da asaltul contra cetăților asediate (Ez. 26:8; Hab. 1:10), „berbecii” erau niște instrumente folosite la dărâmarea porților cetății; atacul tip „broască testoașă” consta din înaintarea infanteriei împotriva dușmanului sub protecția scuturilor ținute unul lângă altul deasupra capetelor. După terminarea bătăliei, prada era împărțită între învingători, prin tragere la sorț (Ioel 3:3; Na. 3:10; Ob. 11), prizonierii erau prinși cu lațul (Ez. 32:3; Os. 7:12; Hab. 1:15). În ac. pasaje, lațul, mreaja au o semnificație simbolică.

În cărțile profetice găsim un oarecare număr de expresii proverbiale: „*a locui sub via și sub smochinul lui*” este un indiciu de pace, prosperitate și securitate (Am. 9:14; Mica 4:4); „*lărgirea locului cortului*” (Is. 54:2) este semnul creșterii numărului de membri ai unei familii; „*a suge laptele neamurilor*” înseamnă a profita de ceea ce au ele mai bun (Is. 60:16); „*temeliile munților*” desemnează fundul mării (Iona 2:6); Tarsis are uneori același sens pe care îl are pt. noi expresia „capătul pământului”. Pt. a înțelege dictonul „*ca niște secerători vara*” (cf. Mica 7:1), trebuie să ne amintim că în Palestina secerișul este terminat la Rusalii. Deci vara, nu mai este nimic de secerat.

5. CONTEXTUL POLITIC. Viața cotidiană a evreilor era influențată deopotrivă de politica internă și de relațiile cu statul vecin (Israel sau Iuda), cu celelalte pop. învecinate și cu marile puteri a căror tendință de hegemonie influența destinele națiunilor din Cornul Abundenței.

Politica internă. Odată cu suirea pe tron a lui Roboam, fiul lui Solomon, pop. evreu s-a dezbinat în două împărțiri: împ. lui Israel la N și împ. lui Iuda în S. Regatul de N cuprindea 10 sem., cea mai importantă dintre acestea fiind aceea a lui Efraim (unul din fiii lui Iosif). De aceea, proorocii indică uneori toată împ.

prin numele de Efraim sau de Samaria, capitala sa. Ac. a fost mai puternică decât împ. de S compusă doar din două seminții: Iuda și Beniamin; însă autoritatea în regatul de N a fost destul de instabilă, astfel că în 2 sec. s-au succedat 9 dinastii, în timp ce Iuda a rămas fidel dinastiei lui David (cu o singură eclipsă: domnia Ataliei, II Împ. 11).

Au existat împ. buni și răi. Cărțile Regilor și Cronicilor dau pt. fiecare dintre ei verdictul final: „*el a făcut ce este bine sau ce este rău înaintea Domnului*”. Ac. judecată este motivată, înainte de toate, de atitudinea regelui respectiv față de religie: împ. buni au respectat prescripțiile stabilite de Moise, au luptat contra cultelor înălțimilor, au favorizat slujba leviților; regii răi au încheiat alianțe cu pop. străine, alianțe care au antrenat, în mod automat, adoptarea dumnezeilor lor și introducerea în țară a unor culte idolatre, cu toate consecințele care decurgeau de aici pe plan moral. Pt. fiecare prooroc, ar fi bine să consultăm tabelul regilor corespunzători pt. a cunoaște contextul vieții interne a țării unde proorocii și-au desfășurat activitatea.

În Iuda au existat 8 regi buni (unii cu anumite lipsuri) și 12 răi; în Israel, din contră, unul singur din 20 de împ. a primit o mărturie atenuată și anume Iehu care, într-un domeniu „*a dus bine la îndeplinire ceea ce era plăcut înaintea Domnului*”, dar „*n-a luat seama să umble din toată inima lui în Legea Domnului, Dumnezeuul lui Israel, și nu s-a abătut de la păcatele în care târâse Ieroboam pe Israel*” (II Împ. 10:30-31). Toți ceilalți au făcut „*ce este rău înaintea Domnului*”.

O cronologie exactă a regilor este dificil de întocmit. Data morții lui Solomon nefiind evidentă, se remarcă o anumită ezitare din start și se constată unele deosebiri între datele propuse. Noi suntem pt. cronologia elaborată de E. R. Thiele care se bazează pe documente asiriene, egiptene și babiloniene coroborate cu datele astronomice ale ac. țări. Tabelul propus de el conține numeroase coregențe atestate (I Împ. 1:11-53; II Împ. 15:5). Ac. sistem pare să fi fost curent în Orientul Antic.

Relațiile dintre împ. lui Israel și aceea a lui Iuda au cunoscut trei faze: a. O jumătate de secol de ostilități (931-884), inaugurată prin revolta lui Ieroboam față de Roboam. Împ. lui Iuda, Asa, face apel la Ben-Hadad I, regele Siriei, pt. a lupta contra împ. lui Israel (I Împ. 15:16-22). b. 42 de ani de înțelegere (884-842)

pt. a face față unui vrăjmaș comun: Siria. Împ. lui Israel care a inaugurat ac. nouă politică a fost Omri. Domnia sa a fost prosperă; el s-a aliat cu Tirul, iar Moabul a fost silit la plata unui tribut (II Împ. 3:4, lucru confirmat și de *Stela lui Meša*, regele Moabului). Omri și-a zidit o nouă capitală: Samaria. Fiul său, Ahab, a luptat contra împ. Damascului (I Împ. 22: 1-40), iar nepotul său, Ioram (al lui Israel), contra Moabului (II Împ. 3) împreună cu Iosafat, regele lui Iuda. Fiica sa Atalia s-a măritat cu Ioram al lui Iuda, viitorul rege al Ierusalimului. c. 120 de ani de război (842-722). Iehu rupe legământul cu Iuda și-l ucide pe Ahazia (II Împ. 9:27). Câțiva ani mai târziu, împ. lui Israel și ai lui Iuda s-au sfâșiat reciproc (II Împ. 14:8-14). Dușmănia va dăinui până la dispariția regatului de N în anul 722.

Politica externă. Palestina a fost dintotdeauna un loc de trecere, o punte între Mesopotamia și Egipt. Însemnătatea sa strategică deosebită explică de ce ac. terit. a fost râvnit mereu de marile puteri.

În cursul întregii perioade de activitate profetică, istoria lui Israel și a lui Iuda au fost dominate de antagonismul de interese ale unor state ca: Egiptul, Asiria, Babilonia precum și de veleitățile de hegemonie locală ale unor vecini apropiați ca: Siria, Filistia, Amon, Moab, Edom. Adeseori fac profeții aluzii la ac. popoare. Pt. a putea înțelege discursurile proorocilor îndreptate, când contra unor state, când contra altora, avertismentele și amenințările lor, trebuie să cunoaștem *grosso modo* istoria ac. națiuni și repercusiunile politicii lor asupra poporului lui Dumnezeu.

Vom începe cu o privire generală asupra istoriei marilor puteri; apoi vom examina situația micilor state vecine cu evreii; în sfârșit, vom încerca să facem o scurtă sinteză pt. veacurile jalonate de activitatea profeților.

6. MARILE PUTERI

Egiptul. Egiptul reprezenta pt. Israel țara robiei din care Dumnezeu îl scosese „cu mână tare și cu braț întins” și, totodată, o mare putere cu ajutorul căreia și-ar fi putut asigura acum victoria contra vrăjmașilor dimprejur. Ac. ultimă idee ținea mai mult de amintirea unei glorii trecute decât de o realitate actuală. Într-adevăr, începând cu secolul XII î.Cr., Egiptul suferise un declin aproape neîntrerupt al puterii sale, excepție făcând câteva redresări spectaculare de natură să amintească gloria de altădată. Totuși, deoarece el se

bucura de un oarecare prestigiu în afara frontierelor sale, Israel și Iuda au apelat de mai multe ori la acesta, solicitându-i sprijin contra puternicilor lor vecini. Însă proorocii au denunțat fără încetare ac. politică proegipteană ca fiind contrară credinței în Dumnezeu. Faraonii au intervenit de mai multe ori în istoria lui Israel, fie din propria lor inițiativă (I Împ. 9:16; 11:14-22; 14:25-26), fie pt. că fuseseră chemați în ajutor (II Împ. 17:4; 19:9) sau numai din pricină că voiau să lupte contra influenței crescânde a marilor puteri mesopotamiene, iar Palestina le stătea în drum (II Împ. 23:29).

Siria. În timp ce influența Egiptului mergea în declin, rolul Asiriei și al Siriei în regiune devenea tot mai important. Siria, deși mai mică și nu la fel de puternică în comparație cu Asiria, a jucat totuși un rol însemnat în istoria celor două împ. israelite deoarece distanța care o despărțea de acestea era mult mai mică. Vreme de peste un secol, Israel va fi ținta atacurilor sale (v. I Împ. 20).

Numele Siria este utilizat uneori ca un sinonim al cuvântului ebr. Aram. El indică regiunea de câmpie ce se întindea de la Liban și până dincolo de Eufrat. Țara respectivă a fost divizată mult timp într-o serie de împ. mai mici. David și Solomon și-au întins stăpânirea asupra lor, dar după dezbinarea împ. israelite, regii sirieni ai Damascului au atacat de multe ori regatul de N. Pe la mijlocul sec. VIII, Siria a avut o tresărire bruscă de independență sub domnia lui Rețin (740-732). În timpul lui Ahaz, Rețin s-a aliat cu Pecah, regele lui Israel, pt. a ataca Ierusalimul. Ahaz cheamă în ajutor pe împ. Asiriei. Tiglat-Pileser III vine să atace Damascul, deportează pe locuitorii săi și-l omoară pe Rețin (II Împ. 16:5-9). Distrugerea Damascului, fapt proorocit de Isaia (17:1) și Amos (1:4-5), a fost citată ca avertisment în auzul locuitorilor lui Iuda (Is. 8:4; 10:9-11).

Începând din ac. moment, Siria a căzut definitiv sub dominația asiriană. A trecut apoi sub stăpânirea babiloniană, după aceea a căzut în mâinile perșilor și și-a pierdut orice influență politică.

Asiria. Asiria a fost vreme îndelungată puterea păgână cea mai de temut pt. Israel și Iuda. O parte însemnată din scrierile proorocilor îi este consacrată Asiriei. În sec. XII, ea cunoaște o expansiune considerabilă, apoi intră în declin. Triburile aramaice scapă de sub autoritatea sa și întemeiază împ.

Damascului (Siria). Asiria își reface poziția de importantă putere politică abia începând cu sec. IX, sub conducerea unor regi întreprinzători. În cursul sec. VIII, pune bazele unui imperiu uriaș care cuprinde ansamblul pop. Orientului Mijlociu. Cele două împ. evreiești nu s-au putut sustrage dominației sale și au fost silite la plata unui tribut (II Împ. 15:19-20). Dar în sec. VII, numeroase războaie au izbucnit pretutindeni. Uniți cu mezii, chaldeii au pus mâna pe cetățile Asur și Ninive, așa cum Naum (1:8) și Țefania preziseseră. În anul 609, imperiul asirian și-a încetat existența, teritoriile sale fiind ocupate de chaldei.

Babilonia sau Chaldeea. Inițial, Chaldeea reprezenta partea sudică a Babiloniei, însă, cu timpul, ac. nume s-a aplicat întregii Babilonii (îndeosebi în sec. VI), după ce Nabopolassar, un guvernator chaldeu, a devenit rege al Babilonului (626).

După Gen. 10:10, cetatea Babilon (în ebr. Babel) a fost întemeiată de Nimrod. De-a lungul veacurilor, Babilonul s-a confruntat cu tot felul de situații, însă a căutat să-și asigure în permanență independența. În sec. VIII, un rege chaldeu, răsculat contra asirienilor, a trimis o solie împ. lui Iuda pt. a-i cere ajutorul (II Împ. 20:12-18; Is. 39). Pt. a frânge dorința lor de independență, regele asirian Sargon II a deportat niște babilonieni în Samaria unde aceștia și-au introdus cultele lor idolatre (II Împ. 17:24-30). Așa au luat naștere samaritenii, populație despre care se vorbește adesea în Evanghelii. Și alți regi asirieni au avut de-a face cu Babilonul. Cu prilejul unei noi răzvrățiri, Sanherib (Sennacherib) a devastat orașul (689). Esar-Hadon l-a restaurat și l-a dus acolo pe Manase, regele lui Iuda (II Cr. 33:11).

Decăderea Asiriei a permis chaldeului Nabopolassar să recucerească cetatea și să pună acolo bazele unei noi dinastii în anul 626, iar în anul 612 el a nimicit orașul Ninive. Fiul său, Nebucadnețar (605-562), l-a înfrânt pe faraonul Neco la Carchemiș (Karkemich) în anul 605 și a continuat reconstruirea Babilonului (II Împ. 24:1). Domnia sa a fost una dintre cele mai lungi și mai glorioase din istoria lumii. Nebucadnețar a pornit cu război contra lui Iuda și a luat Ierusalimul, mai întâi în anul 605 (Dan. 1:1), apoi, pt. a doua oară, în anul 597 când deportează pe Ioiachim la Babilon; după aceea, „a numit un rege după bunul său plac și, luând o pradă considerabilă, s-a reîntors la Babilon” (tabletele babiloniene,

cf. II Împ. 24:10-17; II Cr. 36:5-10; Ier. 37:1). În anul 587, când Zedechia, împ. așezat de el în Iuda, s-a răsculat (Ier. 52:3-4), Nebucadnețar a revenit la Ierusalim, a distrus cetatea, a jefuit Templul și a transportat uneltele sacre la Babilon (II Împ. 25:7-21; II Cr. 36:7). O nouă deportare a avut loc în anii 583-582 (Ier. 52:30, ca urmare a asasinării guvernatorului, cf. II Împ. 25:22-26; Ier. 41).

Dar gloria imperiului babilonian avea să fie de scurtă durată. Isaia (13:1 - 14:23; 21:1-10; 46:1-2; 47:1-5) și Ieremia (50-51) îi preziseseră căderea. În anul 539, perșii ocupă Babilonul, după ce au reușit să schimbe cursul Eufratului. Cir intră biruitor în capitală (Is. 13:17 și urm.; 44:28), îl ucide pe Belșațar (Dan. 5:30) și permite iudeilor să se reîntoarcă în țara lor (Ezra 1:1-11; cf. Is. 44:24-28; 45:13; Mica 5).

Micile state vecine cu copiii lui Israel și ai lui Iuda. Regatele lui Israel și Iuda erau înconjurate de câteva stătuțe cu care s-au aflat mai totdeauna pe picior de război. Unele dintre națiunile respective erau înrudite de aproape cu evreii, dar ac. fapt nu le-a împiedicat să adopte o atitudine ostilă față de ei. Însă și unii și alții aveau de suportat repercusiunile rezultate din succesele sau eșecurile marilor puteri care-și disputau rolul de lider asupra țărilor din Cornul Abundenței. Așa se face că Israel era înconjurat de adversari din toate părțile.

Fenicienii. Populație canaanită, instalată pe o fâșie îngustă a câmpiei maritime, la poalele Libanului, la NV de Palestina. Principalele cetăți feniciene au fost: Tyr, Sidon, Byblos (Ghebal) și Arvad. Pe vremea Judecătorilor, locuitorii Sidonului i-au asuprit pe copiii lui Israel (Jud. 10:12). Ei au introdus în Israel cultul idolatru al lui Baal și Astartelei (I Împ. 11:5; 16:31; II Împ. 23:13) și au fost „*pt. casa lui Israel un spin care înțeapă, un mărăcine aducător de dureri*” (Ez. 28:20-24). Pe lângă toate acestea, ei s-au unit cu alte pop. pt. a jefui Ierusalimul și a vinde ca sclavi pe locuitorii lui (Ioel 3:4-6).

Tyrul a fost fondat de sidonieni către anii 2750 î.Cr. (Is. 23:12; Herod. 2:44). Ca o măsură de protecție contra asediatorilor, cetatea principală a fost clădită pe o insulă stâncoasă aflată în largul mării (Ez. 26:14-17; 27:32). În sec. X, relațiile dintre Israel și Tyr au avut un caracter amical: Hiram, regele Tyrului, a furnizat lui David și lui Solomon numeroase materiale de construcție necesare pt. edificarea

palatului regal și a Templului (I Împ. 5:1; 9:10-14). Cu timpul, ac. relații s-au deteriorat. Fiica unui rege al Tyrului, Izabela, nevasta lui Ahab, împ. lui Israel, a contribuit la introducerea idolatriei în Israel (I Împ. 16:31-33; 18:4, 19). Mai târziu, locuitorii Tyrului au vândut edomiților pe unii dintre copiii lui Israel (Am. 1:9); au jefuit bunurile prizonierilor evrei iar pe aceștia i-au vândut ca sclavi grecilor (Ioel 3:5-6). Isaia (23:1-18), Ieremia (27:1-11) și Ezechiel (26:1-21) au prezis distrugerea orașului plin de lux și corupție.

Regii asirieni au supus cetățile feniciene unui tribut; apoi și-au sporit presiunile asupra acestora. Sidonul a fost prădat de Esar-Hadon iar Tyrul a fost asediat întâi de asirieni și după aceea, timp de 13 ani, de către Nebucadnețar; în cele din urmă, Alexandru Macedon l-a luat, după ce a construit un dig care să lege insula de uscat (v. Ez. 26:5, 12).

Filistenii. Filistenii au venit din insula Creta în sec. XII î.Cr. și s-au instalat pe fâșia de coastă a Mediteranei, la V de Iudeea. Ei le-au creat israeliților mari probleme până pe timpul lui David. După aceea, au apărut din ce în ce mai rar în istoria lui Israel. În două rânduri filistenii au fost dominați de regii lui Iuda (II Cr. 17:11; 26:6-7) și tot de două ori au invadat și ei teritoriile lui Iuda: sub domnia lui Ioram (II Cr. 21:16) și pe timpul regelui Ahaz (28:18; Is. 9:8-12). Profeții i-au amenințat adesea ca urmare a atitudinii lor ostile față de pop. lui Dumnezeu (Is. 11:14; Ier. 25:20; 47:1-7; Ez. 25:15-17; Am. 1:6-8; Ob. 19; Țef. 2:4-5; Zah. 9:5-7).

Edomiții. Edomiții erau urmașii lui Esau, fratele lui Iacov (Gen. 36:1, 8-9, 19; 25:23). Prin urmare, ei se înrudeau de aproape cu israeliții, iar Legea lui Moise le rezerva anumite privilegii (cf. Dt. 23:8-9 cu v. 3-6).

Când israeliții erau pe punctul de a intra în Canaan, ei i-au cerut regelui Edomului permisiunea de a traversa terit. său, situat la SE de Palestina și dominat de muntele Seir, dar ac. a respins o asemenea cerere (Num. 20:14-21). Mai târziu, David cucerește Edomul (I Cr. 18:13), dar sub domnia lui Ioram, edomiții se răscoală contra dominației lui Iuda (II Cr. 21:9).

Amăția omoară 10 000 de edomiți în Valea Sării și pune mâna pe capitala lor, Sela (II Împ. 14:7). În timpul domniei lui Ahaz, când Pecah, regele lui Israel, și Rețin, regele Siriei, au atacat țara lui Iuda, și edomiții li s-au alăturat și au luat prizonieri dintre copiii lui Iuda (II Cr.

28:17). Când Nebucadnețar a distrus Ierusalimul, edomiții și-au manifestat bucuria (Ps. 137:7) și au ocupat teritorii golite de locuitorii lor.

Ca urmare a acestei ostilități seculare care se manifesta ori de câte ori se ivea ocazia, profeții au anunțat pedepsirea Edomului (Is. 34:5-9; 63:1-6; Ier. 49:7-22; Pl. 4:21; Ez. 25:12-14; 35; 36:1-7; Ob. 1:1-21; Ioel 3:19; Mal. 1:4), însă ei au mai prezis că, la sfârșitul vremurilor, edomiții vor fi integrați în Împ. lui Dumnezeu (Is. 21:11, 12; Ier. 49:11; Am. 9:12), lucru valabil și pt. egipteni și asirieni (Is. 19:18-25).

Moabiții. Moabiții, ca și amoniții, erau urmașii lui Lot (Gen. 19:37-38). Ei s-au instalat la E de Marea Moartă și la S de Amon. Moabiții și-au manifestat, de mai multe ori, ostilitatea față de Israel (Num. 22:1 - 25:3; Jud. 3:12-30; II Cr. 20:1-30; II Împ. 13:20; 24:2). Proorocii i-au stigmatizat ca vrăjmași-tip ai Împ. lui Dumnezeu (Is. 15; 16; 25:10; Ier. 9:26; 25:21; 27:3; 48; Ez. 25:8-11; Am. 2:1-2; Țef. 2:8-11). Moabul a devenit tributar Asiriei, apoi Babiloniei și, în cele din urmă, a încetat să existe ca națiune.

Amoniții. Amoniții erau descendenții lui Ben-Ami, al doilea fiu al lui Lot (Gen. 19:38). Și aceștia au adoptat o atitudine ostilă față de Israel asociindu-se moabiților pt. a plăti pe Balaam ca să blesteme pop. lui Dumnezeu (Dt. 23:3-6). La un moment dat, amoniții s-au aliat cu moabiții pt. a cuceri o parte a terit. lui Israel (Jud. 3:13). Ostilitatea amoniților s-a manifestat de mai multe ori pe parcursul istoriei lui Israel (II Cr. 20:1-30; 24:26; II Împ. 24:2; Ier. 40:11-14). De aceea, profeții au vestit judecata lor (Ier. 49:1-6; Ez. 21:25, 33; 25:1-7; Am. 1:13-15; Țef. 2:8-11).

Arabii. Peninsula Arabiei acoperă o suprafață imensă, echivalând cu o treime din Europa. Ea era populată de triburi nomade (Is. 21:13-17). Acestea au avut numeroase contacte cu israeliții (Gen. 37:28, 36; Jud. 6-8; II Cr. 9:14; 17:11). Solomon a primit vizita reginei din Seba (împ. situată la extremitatea sudică a peninsulei, I Împ. 9:26 - 10:2) și a luat bir unor regi arabi (II Cr. 9:14). În timpul domniei lui Ioram (849-842), arabii au jefuit Ierusalimul, au luat cu ei bogățiile sale și au deportat femeile și copiii (II Cr. 21:16-17). Ei au fost învinși mai târziu de Ozia (26:7). Profeții au vestit judecata arabilor (Is. 21:13-17; Ier. 25:24). Ieremia a prezis că Nebucadnețar avea să și-i supună (49:28-29), lucru pe care

niște tablete babiloniene, recent descoperite, l-au confirmat.

Diagramă cronologică. În sec. X, adică în timpul domniei lui David și a lui Solomon, Egiptul și Asiria - ambele slăbite - și-au echilibrat puterea și influența printr-o tensiune constantă. Israel folosește rivalitatea lor pt. a-și consolida puterea politică și economică și a-și lărgi hotarele. David și Solomon au slăbit puterea filistenilor și au încheiat legământ cu fenicienii pt. a se lansa, împreună cu aceștia, în vaste acțiuni comerciale. Dezbinarea împ. (931) a compromis ac. prosperitate; războaiele duse între cele două regate le-au slăbit pe amândouă, și faraonul Șişac a profitat de lucrul acesta pt. a invada Palestina.

În sec. IX, a crescut puterea asirienilor și apoi aceea a sirienilor. Este vremea când Salmanasar III al Asiriei asigură supremația țării sale asupra întregului Orient Mijlociu. În anul 853, el înfrânge coaliția regilor aramei (Siria, Israel...) la Carcar (Qarqar). În ac. timp își încep activitatea prooroci ca Ilie, Elisei (probabil Obadia) și Ioel.

La începutul sec. VIII, Asiria și Siria se războiesc împreună. Regii lui Israel profită de ac. situație nou-creată pt. a-și extinde autoritatea. Ioas îi bate pe sirieni (II Împ. 13:25), iar Ieroboam II își întinde suzeranitatea asupra celor două împ. aramaice (Damascul și Hamatul aflat la o depărtare de 200 km mai spre N; II Împ. 14:25-28). El alungă pe sirieni din terit. transiordanian al Galaadului (II Împ. 14:25).

Asiria, deși frământată de numeroase lupte interne, își consolidează treptat puterea externă. În ac. perioadă Iona este trimis la Ninive pt. a-i avertiza pe locuitorii săi despre judecata divină aflată pe punctul de a se dezlănțui contra lor.

În a doua jumătate a sec. VIII, are loc o concentrare de evenimente și intervenții profetice. În împ. de N, după domnia lungă și prosperă a lui Ieroboam II (793-753), 6 regi se succed în numai 30 de ani: Zaharia și Șalum nu domnesc decât câteva luni, Menahem și Pecaia împărătesc în același timp cu Pecaia. După domnia lui Osea (732-722), regele Asiriei pune capăt existenței naționale a regatului de N.

În împ. lui Iuda, în aceeași epocă, Ozia (Azaria), devenit lepros, este nevoit să cedeze tronul fiului său Iotam care, la rândul lui, va domni mai târziu concomitent cu Ahaz. Pe

plan extern, are loc apogeul lui Rețin al Damascului (750-732) și al regelui asirian Tiglat-Pileser III (743-727).

În ac. vremi tulburi, Dumnezeu ridică prooroci ca: Amos (765-750) și Osea (752-742), în regatul de N, Isaia (începând cu anul 739) în Iuda și Mica (745-715) în cele două împ. israelite.

În prima jumătate a sec. VII, au loc puține evenimente mai importante: Asiria își consolidează puterea prin intermediul unor regi ca: Sanherib, Esar-Hadon și Asurbanipal. Ea reușește să-și impună supremația asupra tuturor pop. din Cornul Abundenței, inclusiv Egiptul. În Iuda se desfășoară lunga și nefericita domnie a lui Manase (în co-regență cu Ezechia între anii 695-685, apoi singur până la anul 642). Glasul profetic a amuțit.

Începând cu a doua jumătate a sec. VII, din contră, asistăm iarăși la o concentrare a activității profetice, precum și la o anumită efervescentă pe plan politic. În timpul domniei evlaviosului rege Iosia își desfășoară simultan activitatea prooroci ca: Naum (650-612), Țefania (626-625), Habacuc (609-608?) și Ieremia (începând din anul 627). Este epoca imediat premergătoare catastrofei care avea să survină asupra locuitorilor lui Iuda: Dumnezeu voia să-i avertizeze pe ai Săi și încerca, pt. ultima dată, să-i întoarcă de pe căile lor păcătoase spre a evita pedeapsa. Când Templul și cetatea Ierusalimului vor fi distruse, prooroci ca Ieremia, Ezechiel și Daniel vor avea misiunea să consoleze pop. oferind perspectiva unei redresări viitoare.

Pe plan extern, numeroase bulversări schimbă fața lumii: Babilonia șterge Asiria de pe lista statelor independente; Egiptul face o ultimă încercare de a se afirma ca o putere politică, dar va fi, mai întâi, supus, și apoi redus la tăcere.

În sec. VI, evenimentele se precipită; imperiul neo-babilonian al lui Nebucadnețar, colosul cu picioare de lut, se va prăbuși după mai puțin de un secol de glorie (539), după cum o preziseseră profeții. Iudeii se întorc în țara lor (538, 536) și pornesc lucrările de reconstrucție ale Templului din Ierusalim, încurajați de proorocii Zaharia și Hagai (520).

În a doua jumătate a sec. V, Ezra intră cu un contingent de repatriați și Neemia conduce opera de refacere a zidurilor cetății. Maleahi (460-450 sau după anul 433) biciuiește formalismul pop. și preoților și invită pe israeliți la pocăință în perspectiva venirii lui Mesia.

Apoi, timp de patru secole, vocea profetică amuțește. Va trebui așteptată apariția înaintemergătorului prezis de ultimul prooroc, adică Ioan Botezătorul, pt. ca ac. glas puternic să se facă iarăși auzit.

Concluzie. De-a lungul a trei secole și jumătate de istorie care s-au scurs între dezbinarea împărăției și căderea Ierusalimului, se remarcă anumite constante, atât pe plan politic, cât și pe tărâm spiritual.

D.p.v. politic, Israel și Iuda au cunoscut liniștea și prosperitatea atunci când vecinii lor se aflau în relații de dușmănie, precum și atunci când forțele lor se echilibrău. Așa s-au petrecut lucrurile, de ex., sub domnia lui Ieroboam II, când ac. a putut să-și întindă stăpânirea asupra împ. Damascului și Hamatului care fuseseră slăbite de asirieni, în timp ce aceștia din urmă erau foarte ocupați cu triburile de uratu (armenii), sciții și elamiții care exercitau presiuni serioase asupra hotarelor asiriene.

Când una din „marile puteri” devenea superioară celorlalte state, sfâșia pe vecinii săi, îi asuprea și-i subjugă, suscitând în rândul pop. supuse reacții de ostilitate care, în timp, îi minau puterea și-i pregăteau ruina. Așa a fost cazul Asiriei, apoi al Babiloniei. Dumnezeu a folosit succesiv ac. două pop. pt. a-și aduce la îndeplinire judecățile; dar când ele și-au depășit atribuțiile, au fost pedepsite la rândul lor. De îndată ce hegemonia marilor puteri slăbea, virulența pop. mai mici contra vecinilor lor se accentua. Astfel, Israel și Iuda au trebuit să suporte de mai multe ori intervenții de o deosebită cruzime declanșate din partea națiunilor vecine: amoniții, moabiții, edomiții...

În linii generale, centrul de gravitate al pericolului extern pt. urmașii lui Israel s-a deplasat în arc de cerc de la SV spre NE: Egipt, Filistia, Siria, Asiria, Babilonia, Persia.

Sub aspect spiritual, situația se prezenta mult mai simplu: când pop. se dovedea credincios legământului, Dumnezeu își rezerva dreptul să Se ocupe El Însuși de vecinii alor Săi, fie că aceștia erau puternici în realitate sau doar îndrăzneți. Un exemplu izbitor în ac. sens le-a dat El cu prilejul asedierii Ierusalimului de către oștile puternicului rege al Asiriei, Sanherib. Ezechia și-a pus toată încrederea în Domnul care „a ucis 185 000 de oameni” în timpul nopții, astfel că Sanherib a fost silit să-și ridice tabăra (Is. 37:36-37).

Din contră, atunci când un rege și pop. lui se bizuiau pe „brațul de carne”, adică pe puterea militară sau pe niște tratate de alianță cu alte popoare, Dumnezeu îi învăța, prin niște lecții aspre și dureroase, că ajutorul omului este iluzoriu.

Când copiii lui Israel sau ai lui Iuda părăseau pe Domnul și se cufundau în idolatrie, nedreptate socială și imoralitate, profeții îi chemau la pocăință, sub amenințarea unor aspre judecăți. Când pop. suferea deja pedeapsa divină, proorocii îl încurajau prezentându-i perspectiva restabilirii viitoare și asigurându-l de prezența actuală a lui Dumnezeu în mijlocul lor. Ac. două mesaje își păstrează deplina actualitate și pt. noi.

De-a lungul tuturor ac. peripeții și evenimente, Dumnezeu, prin intermediul proorocilor Săi, învăța poporul una și aceeași lecție: încrederea în El, atitudine care se putea traduce numai prin credincioșia față de legământul Său. Ac. lecție își păstrează și astăzi valabilitatea.

CĂRUȚĂ. V. Car.

CĂSĂTORIE, MARIAJ. Instituție de origine divină, stabilită chiar de la începutul creației. Prin căsătorie, Dumnezeu a vrut să evite ca societatea omenească să devină o mulțime confuză de indivizi dispersați și El organizează ac. societate pe baza familiei a cărei celulă este cuplul, unit după voia Sa.

1. *Scopul căsătoriei*, potrivit Bibliei, este împătrit: a. *Perpetuarea* neamului omnesc (Gen. 1:27-28). b. *Colaborarea* necesară omului care este, prin structură, o ființă socială. Dumnezeu a zis: „*Nu este bine ca omul să fie singur; am să-i fac un ajutor potrivit pentru el*” (2:18). c. *Unitatea* celor doi parteneri: femeia a fost luată din bărbat, iar bărbatul există prin femeie (I Cor. 11:12); părăsind pe tatăl și pe mama lor, cei doi întemeiază un nou cămin și devin un singur trup (Gen. 2:21-24). d. *Sfințirea* celor doi prin intermediul legăturii conjugale (I Cor. 7:2-9). Domnul vrea ca mariajul să fie sfânt și onorat de toți (Evr. 13:4) și declară apostati pe cei ce, proslăvind ascetismul, își permit să interzică oamenilor căsătoria (I Tim. 4:1-3).

2. *Celibatul*. De vreme ce căsătoria este o rânduială divină stabilită odată cu creațiunea, ce avem de spus cu privire la cei ce rămân

singuri, necăsătorindu-se? Unii dintre aceștia o fac de bunăvoie, „*pt. Împ. cerurilor*” (Mt. 19:12), ca Pavel, de ex. (I Cor. 9:5, 15). Într-adevăr, celibatarul este mai puțin preocupat de problemele vieții și scutit de nevoia de a plăcea tovarășei sale de viață; în chipul acesta, el se poate consacra mai mult unei anumite slujbe pt. Domnul, fără piedici (7:32-35). Asta nu înseamnă nicidecum că, d.p.v. al sfințeniei, celibatarul se află pe o treaptă superioară celui căsătorit. Problema care se pune pt. fiecare este de a discerne chemarea și darul personal din partea Domnului (v. 7). Cap. 7 din I Cor. este singurul pasaj biblic consacrat problemei celibatului; este lesne de înțeles ce motive l-au determinat pe Pavel să spună: „*Cine își mărită fata bine face, și cine n-o mărită mai bine face*” (v. 38). El voia, din punctul său de vedere, ca toți oamenii să fie ca el spre a fi cruțați de suferințe (v. 7, 26-31), însă el mai precizează că nu comiți un păcat căsătorindu-te. Dimpotrivă (v. 27, 28, 36, 39). Așadar, fiecare să caute să cunoască voia lui Dumnezeu cu privire la el însuși (v. 7-9). Dacă ai fost chemat la celibat, ac. dar vine de la Domnul. Singurătatea ta va putea fi răsplătită din plin, cum a fost compensat Pavel printr-o mare fam. spirituală (4:14-15). Dacă cineva este chemat să se căsătorească, prin ac. el va proslăvi cu adevărat pe Dumnezeu.

3. **Monogamia** este idealul prescris în Sf. Script. (Gen. 2:18-24; Mt. 19:5; I Cor. 6:16). Numai ac. face posibilă unirea totală, deplină, a celor doi soți, în timp ce poligamia o înlătură. Creatorul confirmă lucrul ac. făcând să vină pe lume un număr aproximativ egal de băieți și fete. El vrea ca mariajul să fie o legătură permanentă (Mt. 19:6). În mod normal, afecțiunea reciprocă a celor doi soți se dezvoltă de-a lungul anilor petrecuți împreună. Morala condamnă violarea angajamentului conjugal. Din cauza obligațiilor care le incumbă, soții trebuie să se disciplineze, să se instruiască tot mai mult, ca să-și poată crește și educa urmașii, învățându-i să facă binele. Căsătoria nu poate fi ruptă înainte de deces decât în caz de adulter (Rom. 7:2, 3; Mt. 19:3-9). Pavel constată însă că există și rupturi arbitrare, asimilabile unei dezertări sau unui abandon (I Cor. 7:15). Cazurile la care făcea aluzie ap. erau însoțite probabil și de infidelitate conjugală. Recăsătorirea persoanelor divorțate pt. un alt motiv decât adulterul este interzisă (Mt. 5:32; 19:9; I Cor. 7:10-11).

Sentința dată de un tribunal civil nu desface căsătoria înaintea lui Dumnezeu: Cel ce vede în ascuns știe perfect când și cine a comis ruptura și dacă ea a fost pricinuită de păcatul uneia sau ambelor părți.

După cât ne putem da seama din cercetarea Scripturilor, Adam, Cain, Noe și cei trei fii ai săi au fost monogami.

4. **Poligamia** și-a făcut apariția odată cu Lameh (Gen. 4:19) și puritatea căsătoriei a fost pângărită de îndată ce oamenii s-au lăsat dominați de motive carnale în alegerea partenerilor conjugali (6:1-2). Când Avraam și-a luat o a doua nevastă pt. a obține împlinirea promisiunii divine, el a procedat potrivit codului civil al epocii (Codul lui Hammurabi, tabletele de la Nuzi). Deși ac. lege nu fusese încă gravată, era totuși în vigoare. Ac. a doua căsătorie a lui Avraam nu putea fi după voia lui Dumnezeu (Mt. 19:8), însă ea a fost tolerată. Alte texte din Geneza ne informează despre implicațiile ac. act (Gen. 16:4, 6; 31:8-13). Isaac nu a avut decât o singură nevastă, însă Iacov a fost poligam, una dintre cauze fiind înșelătoria lui Laban (cap. 29). Moise a reprimat abuzurile, dar nu le-a abolit dintr-o singură lovitură. Israelii erau doar într-o mică măsură avansați d.p.v. duhovnicesc și atașați moravurilor vremii, moravuri care nu corespundeau nicidecum voii lui Dumnezeu. Marele legislator aduce servicii importante căsătoriei și ridică nivelul moral al acesteia interzicând însoțirile între cosanguini și rude prin alianță (Lv. 18), descurajând poligamia (Lv. 18:18; Dt. 17:17), asigurând dreptul soțiilor de condiție inferioară (Ex. 21:2-11; Dt. 21:10-17); a statuat circumstanțele și condițiile ce pot permite repudierea (Dt. 22:19, 29; 24:1); a pretins respectarea legăturilor conjugale (Ex. 20:14, 17; Lv. 20:10; Dt. 22:22). Dintre poligamii care au trăit după Moise amintim pe Ghedeon, Elcana, Saul, David, Solomon, Roboam ș.a. (Jud. 8:30; I Sam. 1:2; II Sam. 5:13; 12:8; 21:8; I Împ. 11:3). Dar Scriptura arată consecințele nefaste ale poligamiei: rivalitățile mizerabile dintre soțiile lui Avraam, ale lui Iacov, ale lui Elcana (Gen. 16:6; 30; I Sam. 1:6); de altă parte, ea subliniază frumusețea fam. fericite (Ps. 128:3; Pv. 5:18; 31:10-29; Ecl. 9:9). Avraam a luat-o de nevastă pe sora sa vitregă, Iacov a avut două neveste care erau surori (Gen. 20:12; 29:26). În Egipt, căsătoria cu o soră dreaptă nu era ceva ieșit din comun. Și perșii permiteau lucrul ac. (Herod. 3:31). Atenianul

avea dreptul să se căsătorească cu sora vitregă, provenită de la același tată, iar spartanul cu sora vitregă având aceeași mamă, însă Legea mozaică interzicea astfel de însoțiri și chiar căsătoriile cu rude mai îndepărtate (Lv. 18:6-18). Statutul matrimonial al romanilor se asemena cu al israeliților; el denunța ca incest unirea între rude apropiate (de ex. între frate și soră) sau între rude prin alianță (de ex. între socru și noră). Noul Testament se declară în întregime contra poligamiei. Vorbind iudeilor despre repudiere, Cristos le spune că Moise a permis-o din pricina împietririi inimii lor și că, în afara cazului de infidelitate conjugală, o recăsătorire ar echivala cu adulterul (Mt. 19:8-9). În concluzie, poligamia fusese tolerată în V.T., cu restricțiile de mai sus, numai din pricina împietririi inimii israeliților, dar ea nu are ce căuta în Biserica lui Dumnezeu deoarece nici un text din N.T. nu o apără.

5. *Concubinajul* era o formă mai josnică a poligamiei. Concubina era o femeie de mână a doua, în anumite cazuri o roabă sau o prizonieră de război (Gen. 16:3; 22:24; 36:12; Dt. 21:10-11; Jud. 5:30; II Sam. 5:13 etc.). O concubină (țuitoare), de ex. Agar, nu avea aceeași situație socială ca soția legitimă (în cazul nostru Sara, Gal. 4:22-23), iar copiii concubinelor, deși recunoscuți, nu aveau același drept de moștenire ca fiii primei neveste (v. 30; Gen. 25:6). Totuși, potrivit codului civil al epocii, Ismael și Agar nu ar fi trebuit să fie alungați de către Sara (lege stipulată mai târziu în tabletele de la Nuzi și în Codul lui Hammurabi), cu atât mai mult cu cât Avraam vedea în Ismael pe moștenitorul lui (Gen. 17:18 și Codul lui Hammurabi, legea nr. 171). Totuși, mai târziu, Ismael și-a primit partea sa de moștenire odată cu fiii Cheturei (Gen. 25:6). În felul acesta, codul de procedură civilă a fost respectat (v. *Concubină*).

6. *Leviratul* - în latină *lege vir* adică *fratele bărbatului*. Legea lui Moise prescria unui bărbat să ia de nevastă pe văduva fratelui său care murise fără să lase în urmă copii. Întâiul-născut rezultat din ac. nouă căsătorie trebuia să moștenească bunurile și numele defunctului (Dt. 25:5, 6). Cel în cauză se putea sustrage acestei îndatoriri, dar într-o asemenea eventualitate, el era expus unui blam public (v. 7-10), iar văduva putea deveni nevasta unei rude mai îndepărtate (cf. Rut 4:1-10). Problema

care se puneă era menținerea integralității familiei și evitarea dispariției neamului și numelui unui bărbat care avusese parte de o moarte prematură sau fusese lipsit de moștenitori.

7. *Recăsătorirea*. Când o legătură conjugală a fost ruptă prin moartea unuia dintre soți, cel rămas în viață este liber să se recăsătorească, cu condiția însă ca ac. să se facă numai „în Domnul” (I Cor. 7:39) ceea ce înseamnă: cu o persoană credincioasă cu adevărat și având convingerea că este împlinită voia lui Dumnezeu. A fost interpretată în mod diferit declarația lui Pavel referitoare la episcopi și diaconi care „*trebuie să fie bărbați ai unei singure neveste*” (I Tim. 3:2, 12). Biserica Ortodoxă Greacă, care permite căsătoria clerului inferior, îi interzice, pe baza ac. verset, orice recăsătorire. De aici a rezultat proverbul: „*Răsfățată ca nevasta unui popă!*” Opinia generală însă este că Pavel a vrut să elimine în rândurile conducătorilor religioși orice poligamie sau concubinaj într-un moment când păgânismul exercita o influență destul de puternică în jurul său. Este adevărat că, pt. a fi fost înscrisă pe lista văduvelor în Biserica primară, se impunea ca o femeie „*să nu fi avut decât un singur bărbat*” (5:9). Prin faptul de a fi aparținut de două familii, ea arăta că slujba sa se desfășura într-un asemenea cadru, în vreme ce diaconii și episcopii trebuiau să fie căsătoriți cu o singură femeie la intrarea lor în slujbă.

8. *Interzicerea unor anumite căsătorii*. În afara dispozițiilor referitoare la incest (Lv. 18), Legea lui Moise interzicea categoric israeliților să se căsătorească cu neveste străine care i-ar fi putut antrena în idolatrie și imoralitate (Ex. 34:15-16; Dt. 7:3-4). Este exact ceea ce s-a produs de fiecare dată când ei s-au dovedit neascultători de ac. poruncă (Jud. 3:6; I Împ. 11:1-2; Ezra 9:1-2; 10:2-3). Ac. principiu se transmite și în N.T., textul din II Cor. 6:14-7:1 aplicându-se, desigur, și căsătoriei. Un copil al lui Dumnezeu, născut din nou, nu se poate căsători cu o persoană neconvertită. Câți tineri credincioși, bine intenționați, declarați ca fiind întorși la Dumnezeu, nu s-au nenorocit căsătorindu-se cu parteneri necredincioși și sfârșind-o în lume! Și dacă, totuși, unii dintre aceștia au rămas alipiți de Domnul, de câte suferințe extraordinare nu au avut ei parte! Și apoi ce exemple triste și

ce consecințe deplorabile pt. copiii lor! Singura cale pe care se poate evita o asemenea nenorocire și unde se poate experimenta adevărata fericire este a se căsători „*în Domnul*” (I Cor. 7:39).

9. *Alegerea tinerei fete și logodna.* În Israelul de altădată, părinții erau aceia care alegeau viitoarea soție a băiatului lor, cuvântul tatălui fiind hotărâtor (Gen. 21:21; 24; 38:6). Uneori fiul își exprima preferințele, însă tatăl era cel ce trata problema (Gen. 34:4, 8; Jud. 14:1-10). Numai în cazuri cu totul deosebite băiatul avea dreptul să aleagă pe viitoarea sa nevastă (Gen. 29:18). Nu întotdeauna era solicitată și părerea fetei, voința tatălui și a fratelui ei mai mare jucând un rol precumpănitor (Gen. 24:51, 57-58; 34:11). Uneori o rudă mai îndepărtată căuta un băiat pt. o fată sau îi sugera o bună partidă (Ex. 2:21; Ios. 15:17; Rut 3:1, 2; I Sam. 18:27). Se făceau numeroase cadouri rudelor miresei, câteodată chiar ei însăși (Gen. 24:22, 53; 29:18, 27; 34:12; I Sam. 18:25). Un tânăr, numit „*prietenul mirelui*” (Ioan 3:29) servea ca intermediar între cele două părți interesate care nu aveau, în afară de aceasta, nici o legătură până în ziua nunții. Toate acestea constituiau un angajament mai precis și mai categoric decât logodna din timpurile moderne, implicând și niște consecințe cu caracter juridic. Dacă logodnica s-ar fi lăsat sedusă de un bărbat, ea trebuia să fie pedepsită cu moartea pt. adulter; la fel și complicele ei „*pt. că a necinstit pe nevasta aproapelui său*” (Dt. 22:23-24). Un bărbat însurat de curând nu mergea la oaste timp de un an de zile (24:5), iar un soldat era scutit să lupte dacă o logodnică îl aștepta acasă (20:7). Toate acestea explică folosirea, în Mt. 1:18-25, atât a termenului de logodnici, cât și aceia de bărbat și nevastă pt. Iosif și Maria, înainte de a se fi consumat căsătoria lor.

10. *Celebrarea căsătoriei.* Inițial, ac. avea loc fără nici o ceremonie religioasă, în afară de ratificarea printr-un jurământ (Ez. 16:8; Mal. 2:14). După întoarcerea israeliților din robie, se redacta și se pecetluia un contract (Tobit 7:14). Înainte de celebrarea căsătoriei, mireasa se îmbăia (cf. Iudita 10:3; Ef. 5:26, 27), se îmbrăca în haine albe, ornate adesea cu broderii de preț (Ap. 19:8; Ps. 45:13, 14), își pune numeroase bijuterii (Is. 61:10; Ap. 21:2), își înfășura în jurul taliei brâul nupțial (Is. 3:24; 49:18; Ier. 2:32), se voala (Gen. 24:65, 66), își

așeza o ghirlandă pe cap. Mirele, îmbrăcat cu cele mai frumoase haine, cu capul împodobit de o diademă și o ghirlandă (Cânt. 3:11; Is. 61:10), pornea de acasă însoțit de prieteni (Jud. 14:11; Mt. 9:15) spre a sosi, în sunetul muzicii și al cântecelor, la casa părinților miresei. Dacă deplasarea ac. avea loc noaptea, în cadrul cortegiului respectiv se aflau și niște purtători de făclii (I Mac. 9:39; Mt. 25:7; cf. Gen. 31:27; Ier. 7:34). Apoi, părinții miresei, voalată în întregime, o încredințau tânărului, rostind binecuv. părintească. Prietenii făceau numeroase urări (Gen. 24:60; Rut 4:11; Tobit 7:13). Apoi, mirele aducea toată lumea în casa lui sau în casa tatălui său, în mijlocul veseliei, al muzicii și cântecelor (Ps. 45:15, 16; Cânt. 3:6-11; I Mac. 9:37). Un grup de tineri însoțeau cortegiul nupțial (Mt. 25:6). După aceea, se dădea un ospăț în casa mirelui sau în casa părinților lui (Mt. 22:1-10; Ioan 2:1, 9); dacă tânărul locuia prea departe, ospățul avea loc în casa miresei (Mt. 25:1). Cheltuielile erau suportate, fie de mire, fie de părinții miresei (Gen. 29:22; Jud. 14:10; Tobit 8:19). Atunci apărea mireasa, pt. prima dată, în compania mirelui (Ioan 3:29). Seara, părinții escortau pe fiică până la camera nupțială (Gen. 29:23; Jud. 15:1; Tobit 7:16-17). Mirele era însoțit de prieteni, sau de părinții viitoarei sale soții (Tobit 8:1). Festivitățile reîncepeau a doua zi, durau o săptămâna sau chiar două (Gen. 29:27; Jud. 14:12; Tobit 8:19, 20).

11. *Semnificația spirituală.* Căsătoria și logodna serveau adesea drept simboluri ale relațiilor spirituale dintre Dumnezeu și pop. Lui (Is. 62:4, 5; Os. 2:18). Apostazia pop. ales, produsă prin idolatrie sau alte manifestări ale păcatului, este comparată cu adulterul comis de o femeie (Is. 1:21; Ier. 3:1-20; Ez. 16; 24; Os. 2) și care conduce, în final, la divorț (Ier. 2:20). N.T. folosește aceeași imagine: Cristos este Mirele (Mt. 9:15; Ioan 3:29), iar Biserica este Mireasa Lui (II Cor. 11:2; Ap. 19:7; 21:2, 9; 22:17). Cristos, Capul Bisericii, o iubește și veghează la sfințirea ei. Un asemenea model este propus pt. căsătoria creștină (Ef. 5:23-32).

CĂUTA, CĂUTARE. În V.T., termenul ebr. *biqqech* = *a căuta pe cineva* (Gen. 37:15-16; I Împ. 1:2) se aplică îndeosebi lui Dumnezeu care caută oameni „*după inima Lui*”, adică credincioși, sau Care cere *să fie căutat* de ei (I Sam. 13:14; I Cr. 16:11; II Cr. 17:4; Ps. 105:4; Ez. 22:30). *Biqqech* mai înseamnă *a dori să*

intri în prezența lui Dumnezeu (sau chiar a unui rege pământesc) pt. a-l cere sfatul sau a-l adresa o rugămintă (Ex. 33:7; II Sam. 21:1; I Împ. 10:24; Est. 4:8; 7:7; Ps. 24:6; Os. 5:15). Cuvântul *darach* se aplică lui Dumnezeu când este din nou căutat de om (Is. 55:6; 62:12; Ier. 29:13; Os. 10:12; Țef. 2:3), omului care-L caută pe Dumnezeu, îi cere sfatul și-I aduce închinăciune (Ex. 18:15; Dt. 4:29; 11:13; II Sam. 21:1; I Împ. 22:5; II Împ. 3:11; 8:8; 22:18; II Cr. 17:4; Ezra 4:2 etc.), logodnicei care-și caută prea-iubitul (Cânt. 3:1; 5:6). Cuvântul *darach* mai este întrebuințat și în sensul de *a face cercetări* (*a proceda la o anchetă*) (Dt. 13:14; 17:4) sau *a invoca spiritele* (Is. 8:19; 19:3).

În N.T., cuvintele gr. *zêteô* și *ekzêteô* înseamnă *a căuta*, și se aplică, de ex., eforturilor întreprinse de cineva pt. a pătrunde într-o casă înțesată de lume (Lc. 5:18), pt. a găsi pe cineva (F.A. 9:11), pt. a lua viața cuiva (Mc. 11:18; Ioan 5:18), pt. a găsi înțelepciunea (I Cor. 1:22). Isus Cristos a venit să caute pe oameni pt. a-i aduce la mântuire, răscumpărându-i (Lc. 19:10 cf. Mt. 18:12; Lc. 15:4 și urm.). Principiul: „*Cine caută, găsește*” nu se aplică oricărei căutări după un lucru pierdut, ci căutării stăruitoare și perseverente a lui Dumnezeu, a „*singurului lucru care trebuie*” (Lc. 10:42) în sensul definit de V.T.: „*dacă Mă veți căuta din toată inima*” (Ier. 29:13).

CÂINE. Câinele palestinian seamănă cu câinele sălbatic din India. La începutul istoriei lui Israel, câinii dădeau târcoale pe ulițe și împrejurul localităților (Ps. 59:6, 14, 15), hrănindu-se cu ce li se arunca (Ex. 22:31), lingând sângele vărsat (I Împ. 22:38; Ps. 68:23), devorând cadavrele (I Împ. 14:11; 16:4; II Împ. 9:35, 36). În cazuri mai rare, câinii se adunau în haite pt. a-i ataca pe oameni (Ps. 22:16, 20). Câinele a fost dresat din vremuri străvechi, ca să le fie de ajutor păstorilor, protejând turmele ac. contra animalelor de pradă sau a hoților (Iov 30:1). Anumiți câini îi însoțeau pe stăpânii lor ici-colo (Tobit 6:1; 11:4), stăteau în casele ac. și se hrăneau cu fărâmiturile căzute de la masă (Mc. 7:28). Isus vorbește despre câinii care-i lingeau bubele sărmanului Lazăr aflat la poarta bogatului nemilostiv (Lc. 16:21). Bătrânii mai foloseau câinii la vânatoare, însă un mare număr dintre ei erau vagabonzi. Din pricina felului de a se hrăni și a unor apucături specifice, câinii erau priviți ca animale necurate. A-i spune cuiva „*câine*”

constitua o gravă insultă (I Sam. 17:43; II Împ. 8:13). Termenul de câine este folosit ca o metaforă pt. a-i numi pe cei ce sunt incapabili să aprecieze lucrurile de valoare și sfinte (Mt. 7:6), precum și pe cinici, propovăduitorii unor false doctrine (Fil. 3:2). După cum un câine se întoarce la ceea ce vărsase, oamenii aceștia se dedau la păcatele despre care declaraseră că le-au abandonat pt. totdeauna (II Pet. 2:22; cf. Pv. 26:11). Se crede că expresia „*prețul unui câine*” folosită în Dt. 23:19 este o aluzie la sodomie. Deoarece păgânii erau socotiți necurați după Legea lui Moise, iudeii i-au numit mai târziu „*câini*”. Și Isus a folosit ac. termen pt. a exprima, de o manieră frapantă, doctrina harului pe care o propovăduia El (Mt. 15:26; Mc. 7:27). În sfârșit, Apocalipsa îi numește *câini* pe cei excluși din cer (22:15).

CÂMP, OGOR. Biblia folosește ac. cuv. pt. a indica un teren deschis servind ca loc de pășunat pt. vite sau afectat unor culturi agricole (Gen. 37:7, 14-16); ac. termen implica, fie un terit. foarte mic, fie o suprafață foarte întinsă (Gen. 14:7; 23:9; Rut 1:6). Pt. al doilea caz, unele versiuni folosesc termenul *fară* sau *ținut* (Mt. 6:28; 13:24). Dacă nu existau niște hotare naturale între ogoare, atunci se recurgea la niște borne de piatră (Dt. 19:14).

CÂMPIE. Ac. cuv. traduce mai mulți termeni ebr. dintre care cel puțin trei merită să fie scoși în evidență:

1. *Șefela* (în ebr. *shephelah*), ținutul de jos. Regiune cu dealuri nu prea înalte, aflată între câmpia maritimă a Filistiei și munții din centrul Palestinei. Eusebiu, în „*Onomasticon*”, descrie *Șefela* în termenii următori: „*ea cuprinde toată regiunea de mică altitudine din împrejurimile Eleuteropolisului* (moderna localitate Beit Djibrin), *orientată în direcția N și V*”. Însă, în vremurile vechi-testamentare, prin *Șefela* se înțelegeau colinele joase întinzându-se, nu numai spre N și V, dar și spre S și E. Colinele respective ating înălțimi variind între 150 și 240 m, pe alocurea ceva mai ridicate. Pe coastele ac. dealuri, măslinul cunoaște o mare dezvoltare. Ac. platou de joasă altitudine este despărțit de Iudeea centrală prin numeroase văi care se întind spre N și spre S, de la Aialon și până la Beer-Șeba. De altfel, între lanțul de munți ai Iudeii și țărmul Mediteranei, numeroase văi întinse și roditoare taie câmpia respectivă. *Șefela* a fost acordată sem. lui Iuda, însă terit. ei fiind prea vast, o părticică dinspre

marginea de miazănoapte a fost adăugată daniilor (Ios. 15:33 și urm.; 19:40 și urm.). Adulamul, Bet-Şemeşul, Ghezerul, Eglonul, Lachişul, precum şi o porţiune a văilor Aialonului, Sorecului şi a văii Ela se găseau în ac. „*ținut de jos*” (v. Ios. 15:33 și urm.; I Sam. 17:1, 2; II Cr. 28:18) (v. *Palestina*, 4).

2. Cuvântul ebr. *kikkar* care înseamnă: *cerc* sau *circuit* indică îndeosebi *câmpia Iordanului*. Ea se întindea de la Sucot, în N, până la Sodoma şi Gomora, în S (Gen. 13:10, 11, 12; 19:17, 28; Dt. 34:3; II Sam. 18:23; II Cr. 4:17). Se pare însă că termenul *kikkar* a inclus şi toată valea Iordanului de jos până la Lacul Ghenezaret (Răzb. 4:8:2; Dt. 2:8; 3:17 etc.) (v. *Araba*).

3. Termenul ebr. *'arabbah*, tradus de regulă prin *câmpie*, denumeşte marea depresiune care se întinde de la Lacul Galileii până la Marea Moartă şi apoi, dincolo de aceasta, până la Marea Roşie (Dt. 2:8; 3:17 etc) (v. *Araba*).

CÂNTARE, IMN, CÂNTARE A DOMNULUI, CÂNTARE DE LAUDĂ.

1. Un poem didactic. Traducerea termenului ebr. *maskil* = *cel care atrage atenția, cel care dă înțelepciune*. Ac. cuvânt figurează în titlul Psalmilor 32; 42; 44; 45; 52; 53; 54; 55; 74; 78; 88; 89; 142. Din aceeaşi rădăcină provine şi cuvântul care a fost tradus în Ps. 32:8 prin: „*Eu te voi învăța*”. Un alt sens al termenului ebr. *maskil* este *meditație poetică*.

2. Un poem în general de mici dimensiuni, o meditație spirituală susceptibilă să fie cântată sau psalmodiată în cadrul serviciului divin, sau potrivită cu ac. formă de adorare. Cartea Psalmilor este cea mai veche culegere de cântări. În afară de Psalmi, printre poeziile cu caracter religios, Israel mai dispune de următoarele capodopere: cântarea lui Moise (Ex. 15:1-19; Dt. 31:30 - 32:44), a Deborei (Jud. 5), a Anei (I Sam. 2:1-10), a Mariei (Lc. 1:46-55), a lui Zaharia (Lc. 1:68-79). Cântarea Mariei este intitulată *Magnificat*, iar cântarea lui Zaharia *Benedictus*, după primul cuvânt al traducerii lor în latineşte. Cântările şi psalmii ebr. erau deseori acompaniaţi de instrumente muzicale (Ex. 15:20-21; II Cr. 29:27, 28; cf. I Cr. 16:42; Is. 38:20). Pe lângă compozițiile pur religioase, iudeii mai aveau şi cântece profane (Ps. 137: 3, 4; Gen. 31:27; Num. 21:17, 18). Prin cântările lor, israeliții laudau pe Domnul, iar în cazuri mai rare, aduceau elogii oamenilor (Ps. 28:7; I Sam. 18:6, 7). Asemenea cântece exprimau bucuria, emoțiile profunde şi erau o reflectare,

fie a bucuriei şi veseliei, fie a dispreţului şi batjocurilor (Ps. 69:11, 12; Iov 30:9; Pl. 3:63).

N.T. vorbeşte despre trei feluri de cântări: psalmi, imnuri sau cântări de laudă şi cântări duhovniceşti (Ef. 5:19; Col. 3:16). După masa pascală din noaptea trădării Sale (Mt. 26:30), Cristos a cântat împreună cu ap. nişte cântări; fără îndoială că a fost vorba de *Hallel*, adică Ps. 113-118, numele de Hallel provenind de la termenul ebr. redat în rom. şi alte limbi prin *Aleluia* (adică: „*Lăudați pe Domnul!*”). Iudeii cântau „*Hallel*” în timpul sărbătorii Paştelor.

Cât despre primii creştini, aceştia cântau în cadrul cultului public, cât şi în viaţa particulară pt. a exprima faţă de Dumnezeu laudele şi adorarea lor, precum şi pt. a se zidi sufleteşte, pt. a se îmbărbăta în mijlocul suferinţelor şi încercărilor (F.A. 16:25; I Cor. 14:26; Ef. 5:19; Col. 3:16). Metrica gr. din Ef. 5:14; I Tim. 3:16 (cf. Ap. 15:3, 4) a permis recunoaşterea, în ac. pasaje, a unor fragmente din cântările cântate de primii creştini. La începutul sec. II, sub domnia lui Traian, Pliniu cel Tânăr relatează că creştinii din Bitinia cântau în onoarea lui Cristos şi că-L adorau ca Dumnezeu al lor (Pliniu, Epis X:96). Unii interpreţi văd în „*cântările duhovniceşti*” din Ef. 5:19 şi Col. 3:16 nişte improvizaţii spontane făcute, fie pe texte biblice, fie pe nişte cuvinte compuse de autorul cântării. În Col. 3:16, ap. precizează: „*sub inspirația harului*”, detaliu care ar putea confirma ac. interpretare.

CÂNTAREA CÂNTĂRILOR. Titlul cu care ne-am obișnuit de mult „*Cântarea Cântărilor*” traduce forma ebraică a superlativului: cântarea prin excelență sau: cea mai frumoasă cântare. În realitate, nu este vorba de o cântare în sensul curent al cuvântului (cântare religioasă) ci de o cântare de dragoste.

Autorul. Subtitlul „*a lui Solomon*” poate să însemne, fie „*făcută de Solomon*”, fie „*dedicată lui Solomon*”. El nu ne dă un răspuns cert cu privire la cine este autorul cărții. Unii exegeți continuă s-o atribuie lui Solomon din pricina cunoștințelor vaste privind fauna și flora Palestinei (21 specii de plante și 15 de animale; cf. I Împ. 5:1). Mulți alții însă opinează pt. un autor contemporan lui Solomon sau care ar fi trăit ceva mai târziu, motivând că epoca respectivă ar fi fost foarte favorabilă acestui tip de poezie.

Data. S-au avansat propuneri cuprinzând tot intervalul de timp scurs între epoca lui Solomon și era persană. Limba folosită ne face să înclinăm spre prima eventualitate. Partizanii unei date de compoziție posterioară lui Solomon argumentează cu folosirea unor termeni aramaici. Însă trebuie spus că în Cântarea Cântărilor nu apar decât trei cuvinte cu tentă aramaică; și particularitățile de sintaxă se limitează la întrebuintarea unui pronume relativ care mai figurează și în alte locuri, de ex. în cântarea Deborei sau în istoria lui Elisei. Or, nu încapă nici o îndoială că cele două creații amintite sunt foarte vechi, iar cântarea Deborei a fost compusă cu câteva secole înainte de nașterea lui Solomon.

Ewald și Hitzig au situat Cântarea Cântărilor în epoca de aur a literaturii ebraice, într-o vreme de mare prosperitate națională, și au atribuit-o unui poet aparținând generației care a venit după Solomon. Cele trei forme aramaice: *netar* = *a păzi* (1:6; 8:11, 12), *beroth* = *chiparoși* (1:17), *sethav* = *iarnă* (2:11) sunt privite de ac. exegeți ca fiind caracteristice dialectului vorbit în Palestina de N, motiv pt. care atribuie și ei cartea unui poet din Regatul lui Israel. Dar chiar admitând că acestea ar fi niște cuvinte vorbite în partea nordică a Palestinei, de ce nu le-ar fi putut folosi Solomon în legătură cu tânăra fată, probabil originară din Sunem, tocmai pt. a da poemului o nuanță de originalitate, o notă specifică regiunii de miazănoapte. Alte două cuvinte i-au incitat pe alți exegeți să situeze cartea după exilul babilonian: *pardes* = *livadă*, *parc* (4:13) și *'appiryon* = *litieră, patașcă* (3:9); *pardes* este de origine persană, iar *'appiryon* sugerează grecescul *phoreion* = *palanchin*. Însă nici ac. argument nu poate fi reținut, dacă ne gândim că Solomon își trimitea flota la Ofir și făcea comerț cu locuitorii Indiei. Negustorii săi aduceau în Palestina tot felul de obiecte și animale cu nume străine. Nu este deci de mirare ca suveranul să fi dat o denumire ariană grădinilor pe care și le-a decorat cu plante exotice.

Locul. Faptul că Solomon nu ar apare într-o lumină prea favorabilă în ac. poem a sugerat ideea că autorul ar fi făcut parte din cele 10 sem. care, pe vremea când împ. era încă unită, ar fi adoptat o atitudine mai critică la adresa dinastiei davidice. Iată însă că F. Godet era de o cu totul altă părere scriind că „*Solomon, autocontemplându-se în culmea strălucirii sale, din perspectiva acestei în-*

telepciuni superioare cu care fusese umplut, a ajuns să înțeleagă lațul pe care o domnie ca a lui îl întindea înaintea conștiinței israelite” (*Etudes Bibliques A.T.*, pag. 376) și că, în consecință, și-a redactat avertismentul adresat națiunii sub ac. formă a unei drame simbolice.

Conținutul. Natura acestei cărți a dat multă bătaie de cap interpreților săi. Într-adevăr, este vorba de un poem alegoric? De o piesă dramatică în care fiecare personaj constituie un simbol? De o culegere de cântece de dragoste? Și atunci ce caută o asemenea carte în canonul Sfintelor Scripturi? Cum se explică citirea ei în sinagogă la fiecare praznic al Paștelor?

O cercetare amănunțită a textului lasă să se vadă clar că este vorba, nu de un monolog, ci de un dialog purtat între un bărbat și o femeie (v. de ex., 1:15-16), sau între ea și un alt grup (de ex. 7:1). Sunt amintiți frații și mama tinerei fete (1:6; 3:4; 6:9; 8:1, 8), prietenii tânărului (1:7), străjerii cetății (3:3; 5:7). Toate acestea ne determină să admitem că avem de-a face cu o operă dramatică în care apar mai multe personaje. Este adevărat că teatrul propriu-zis nu exista la acea dată în Israel. El a apărut în templele păgâne pt. a reprezenta istoria dumnezeilor lor și rămânea strâns legat de cultul divinităților străine. Însă este foarte posibil ca, în cursul căsătoriilor care durau mai multe zile (v. Gen. 31:27; Is. 5:12; 16:10), să se fi recitat poeme și să se fi jucat scenete care celebrau dragostea conjugală, cum se mai întâlneau cazuri, până în secolul trecut, în Siria, unde obiceiurile nu se schimbaseră cătuși de puțin din vremurile biblice.

Operă dramatică, cu două sau cu trei personaje principale? Părerile continuă să fie împărțite: autorii vechi și un oarecare număr dintre exegeții moderni văd, în ac. piesă, doi actori principali: Solomon și Sulamita. Alții însă înclină să creadă că anumite indicii permit a se conchide prezența a două personaje masculine. Pe de o parte, este vorba de regele Solomon (1:4-5; 3:7; 3:9, 11; 8:11-12), de 60 de împărătese și 80 de țiitoare (6:8); Solomon are o iapă înhamată la carele lui Faraon (1:9) și el propune prietenei sale o patașcă (palanchin) magnifică, înconjurată de 60 de gărzi înarmate (3:7-10), și niște coliere de aur cu stropituri de argint (1:11). De altă parte, este vorba de un păstor care-și paște turma pe pajiști acoperite cu crini (2:16; 6:2-3); el are prieteni care-l însoțesc, păstori ca și el (1:7);

el se simte în largul lui la țară (2:10-14; 4:6; 6:3; 7:12-14), în via (2:13) și livada sa (6:2). Solomon nu a fost niciodată păstor și el nu avea nici obiceiul să se deghizeze într-un păstor pt. a se juca cu niște regine-păstorite. Este suficient să comparăm două fraze ca acestea („*Își vom face deci lăncișoare de aur cu stropitori de argint*“, 1:11 și „... *de ar da omul toate averile din casa lui pt. dragoste, tot n-ar avea decât dispreț*“, 8:7) pt. a ne da seama de „*imposibilitatea identificării lui Solomon cu preaiubitul Sulamitei*“ (J. de Saussure). Prin urmare, se impune să distingem trei personaje principale în Cântarea Cântărilor. Acela pe care Sulamita îl numește de 29 de ori „preaiubit“ nu este Solomon, ci un păstor pe care ea îl cunoaște foarte bine și-l iubește nespuse de mult. Ac. teorie a celor trei personaje a fost lansată, pt. prima dată, în anul 1771 de pastorul Jacobi din Hanovra și este adoptată actualmente de numeroși exegeți.

Cheia *argumentului dramatic* se găsește în 6:1-12: tânăra păstorită, coborâtă în livadă, a fost împinsă de curiozitate spre cortegiul regal care trecea prin apropiere. Detaliul următor ne scapă; să fi fost ea remarcată, din pricina frumuseții sale, de servitorii regelui, de prinți sau de Solomon însuși? A fost silită să se suie într-unul din carele escortei regale, ori s-a lăsat convinsă prin tot felul de argumente și promisiuni? Amănunt lipsit de importanță! Fapt este că, la începutul cărții, ea se află deja în mijlocul femeilor din haremul regal, numite eufemistic „*fiicele Ierusalimului*“. Dialogul se poartă, când cu ac. fete care cântă bucuria de a fi iubite de un personaj de o asemenea importanță, când cu regele însuși care încearcă, prin tot felul de elogii și făgăduințe, să-i câștige inima. Unele fraze rostite de tânăra fată nu pot fi aplicate unui interlocutor prezent. Poate că ea le adresează, visând cu ochii deschiși, preaiubitului ei aflat departe, cum este de părere F. Godet.

Intriga dramei constă în lupta lăuntrică între tentația de a ceda promisiunilor lui Solomon și dorința de a rămâne fidelă păstorului care lipsește. Acțiunea dramatică crește în intensitate, parcurgând noi trepte prin ivirea unor tentații din ce în ce mai seducătoare: declarații de dragoste ieftine, oferirea unor bijuterii, parada aparatului regal și promisiunea de a ocupa locul suprem printre regine, pt. a se ajunge la momentul când regele, sigur de izbândă, se pomenește respins în modul cel mai categoric (7:10). La finele dramei, păstorita apare rezemată de

iubitul ei; ea și-a recăpătat libertatea și a tras învățămintele necesare din pățania sa (8:6-7).

Interpretările cărții se împart în trei grupe principale: literală, alegorică și parabolică.

În cadrul *interpretării literale*, se ia textul ca atare: cartea cântă dragostea dintre un bărbat și o femeie, sub toate aspectele sale: bucuria de a fi împreună, încântarea și plăcerea comună la vederea frumuseților naturii, admirația pt. tot ce ține de persoana ființei iubite, atracția fizică. Văzută sub toate ac. aspecte, Cântarea Cântărilor își justifică pe deplin locul în canonul Sfintelor Scripturi. Crearea omului ca „*parte bărbătească și parte femeiască*“ (Gen. 1:27) și relațiile sexuale făceau parte din ordinea originală și nu dintr-o alterare care ar fi urmat căderii. Numeroși comentatori contemporani acordă credit unei asemenea interpretări. Ac. semnificație literală este și mai grăitoare și mai în concordanță cu planul general al Scripturilor dacă optăm pt. drama cu trei personaje. Într-o astfel de situație, Cântarea Cântărilor devine o apologie a dragostei fidele, o mărturie în favoarea monogamiei, așa cum a fost ea instituită la început (Gen. 2:23-25). Ea preamărește victoria dragostei pure și dezinteresate asupra atracțiilor pasiunii egoiste și senzuale. Sulamita „*a preferat dragostea săracă, dar sinceră, pasiunii magnifice, dar senzuale, iubirii aceluia care dă totul în afară de sine însuși*“ (F. Godet).

În mijlocul unui pop. unde divorțul devenise o obișnuință (v. Mt. 19:3), unde exemplul poligamiei venea de la cel mai înalt nivel, unde morala sexuală risca să se alinieze după aceea a pop. vecine, o carte care cânta dragostea exclusivă, voluntară și permanentă dintre un bărbat și o femeie era, nu numai binevenită, dar pe deplin justificată și necesară printre scrierile cu caracter normativ ale ac. popor. La fel stau lucrurile și în cazul nostru: chiar dacă ac. poem nu ar avea altă semnificație decât exaltarea dragostei conjugale, el și-ar merita pe deplin locul în Biblie.

În cadrul *interpretării alegorice*, toate personajele, toate detaliile au o semnificație spirituală ascunsă. Solomon reprezintă pe Dumnezeu, Sulamita comunitatea celor credincioși. Declarația de dragoste a lui Solomon, de atâtea ori repetată, constituie o dovadă a iubirii lui Dumnezeu pt. pop. Său ales, iar declarațiile de dragoste ale Sulamitei sunt privite ca o expresie a devotării inimilor credincioase Domnului. Misticii tuturor tim-

purilor: iudei, catolici și evanghelici s-au hrănit din meditația alegorizantă a Cântării Cântărilor, care devenea pt. ei suportul dialogului, pe teme de dragoste, al sufletului credincios cu Dumnezeu sau cu Isus Cristos.

Evreii erau foarte obișnuiți să dea o semnificație spirituală realităților materiale: vinul reprezenta bucuria, vulpea dușmanul, căprioara grația, via pe Israel... Or, Cântarea Cântărilor este plină de ac. cuvinte cu forță de evocare, cu o mare încărcătură simbolică. Tema sa principală - dragostea conjugală - este de multe ori folosită în Scriptură pt. a reprezenta relațiile dintre Dumnezeu și pop. Lui (Ex. 20:5; Ier. 3:6; Os. 2:16-25; Ioan 3:29; Ef. 5:22-33; Ap. 19:7-8; 22:17). Există deci toate șansele ca evreii să fi discernut imediat, în spatele acestei simple povești de dragoste, o semnificație cu mult mai profundă, tot așa cum ascultătorii lui Osea au înțeles foarte bine aluziile sale la soțul și amanții națiunii israelite (Os. 2:5-20).

Însă interpretarea alegorică a Cântării Cântărilor devine riscantă (ca de altfel și aplicarea unei astfel de interpretări pildelor Mântuitorului) când, în loc să vedem istoria ca un tot care corespunde unor realități spirituale, căutăm să dăm un sens precis fiecărui detaliu, de ex. fiecărei părți din corpul Sulamitei evocate în descrierile făcute de Solomon. Pe de altă parte, din perspectiva dramei cu două personaje, Solomon este privit ca un tip al lui Dumnezeu. Dar ne putem întreba dacă ac. rege a cărui *„inimă nu i-a fost în totul a Domnului, Dumnezeului său“* (I Împ. 11:4) ar putea fi un reprezentant corespunzător al Domnului sau al lui Isus Cristos? Dacă Sulamita reprezintă Biserica, oare ar putea ac. să se simtă onorată de a fi fost admisă într-un harem populat deja de 60 de regine și 80 de țitoare (6:8)?

Interpretarea parabolică se inspiră din principiile moderne pe baza cărora sunt interpretate pildele lui Isus: în loc să se caute un sens pt. fiecare detaliu, se încearcă găsirea semnificației de ansamblu a istorisirii, toate detaliile pildei fiind apoi subordonate acestei semnificații. Autorii N.T. au interpretat într-un asemenea sens istoria pop. Israel: mersul prin pustie, trecerea Mării Roșii, mana etc. sunt, pe lângă niște realități istorice indubitabile, imagini ale călătoriei noastre de-a lungul pustiei acestei lumi, o prefigurare a botezului și a Cinei Domnului (I Cor. 10:1-4).

Tot astfel, istoria tinerei țărăncuțe rătăcite în palatul fastuos al marelui rege se aseamănă cu aceea a pop. lui Dumnezeu, un pop. umil

de păstori și țărani care a voit să fie la fel ca celelalte națiuni vecine și să-și aibă regele său (I Sam. 8:5). Într-o asemenea eventualitate, Sulamita reprezintă *„instinctul israelit în toată curăția sa“* (F. Godet), iar Solomon personifică împ. pământescă. Păstorul care dispune de toate atributele perfecțiunii: frumusețe deplină (5:10-16), libertate nelimitată (2:9-17) și înțelepciune desăvârșită și care nu-și va face apariția decât la finele dramei este Dumnezeu Însuși al Cărui Nume, Iehova, nu înseamnă numai *„Cel ce este“* dar și *„Cel ce vine“*.

Fiicele Ierusalimului, spre deosebire de tânăra păstoriță, s-au lăsat din capul locului fascinate de strălucirea lui Solomon. Ele joacă rolul corului în tragediile antice, adică ne ajută să înțelegem ce se petrece în sufletul Sulamitei, dar reflectă, de asemenea, sentimentele „Israelului carnal“ care s-a lăsat amăgit de atracția luxului și fastului regalității.

Ca în Hamlet, toată drama este dominată de un personaj care nu se arată niciodată: el orientează reacțiile și gândurile tinerei fete puse la încercare, încercare menită să dovedească dacă ea îi va rămâne fidelă sau nu în fața promisiunilor monarhului. Deja, ea este împodobită cu perle și coliere; în curând degetele sale vor fi pline de inele de aur și argint (1:10-11); oare se va lăsa ea complet paralizată de mirajul podoabelor?

Idealul bogăției și gloriei terestre a cărui realizare istorică cea mai profundă a fost Solomon (v. II Cr. 1:15; 9:22-27) a exercitat o puternică fascinație asupra inimii israelite. Fiicele Ierusalimului sunt subjugate total prin strălucirea unei glorii care nu se rezumă la aspectul exterior: el cunoștea toată știința vremii sale (I Împ. 5:13) și avea mai multă înțelepciune decât toți contemporanii săi (I Împ. 5:9-12, 14; II Cr. 9:23). După semnificația numelui său, el este: cel ce propășește, cel perfect, cel ce s-a împlinit. Cum i s-ar putea rezista?

O singură scăpare se oferă Sulamitei: închisă în palatul lui Solomon, ea evadează cu gândul și se alătură preaiubitului ei, evocându-i calitățile perfecte și retrăind momentele nespuse de fericite când se întâlneau în mijlocul naturii trezite la viață de farmecul primăverii. Ac. evocare are o asemenea intensitate, încât Sulamita pierde total orice contact cu realitatea înconjurătoare și scapă astfel influenței seducătoare a acesteia. Cum să nu vedem, în ac. viziuni, o aluzie la evocările profetice în cursul cărora proorocii au contemplat frumusețea Persoanei și a planurilor lui

Dumnezeu? Or, tocmai cuvintele profetice vor permite israeliților sinceri și credincioși să reziste tentațiilor vremii lor.

Interpretarea parabolică este deci aceea care oferă cel mai larg spațiu de manevră aplicațiilor spirituale ale poemului, fără a se elimina sensul lit. și fără a cădea în lațurile unor incongruențe specifice interpretării alegorice.

Scopul. Pe vremea lui Solomon, Israel se afla la o răscruce de drumuri. Mesajul Cântării Cântărilor, la data când a fost compus, era înainte de toate un apel de a alege: „*Israele, ce voce vei asculta tu? Aceea a Păstorului care te iubește și care te invită la o viață ascunsă cu El, departe de fastul și gloria lumească, sau aceea a monarhului care, prin parada și pompele lui, te antrenează spre luxul lui și către dominația politică? Vei alege tu bogățiile acestei lumi și falsa glorie vizibilă sau atașamentul de Acela care refuză orice mijloc carnal pt. a te atrage spre Dânsul?*”

Într-adevăr, componentele spirituale ale dramei sunt „*cele trei mari puteri ale vieții omenești: dragostea divină pt. pop. ales, libertatea umană în deplina sa exercitare și amăgirea lumească în ceea ce are ea mai seducător*” (F. Godet). Ac. componente sunt caracteristice tuturor timpurilor. „*Sora micuță*” (8:8) a Sulamitei, Biserica, a fost expusă, de-a lungul veacurilor, aceluiași tentații ca pop. lui Dumnezeu din vechiul legământ. Foarte adesea, ea a cedat atracției bogăției, luxului și puterii lumești. Pt. a ajunge să poată spune: „*Sed ca împărăteasă*” (Ap. 18:7), ea a uitat că aparținea umilului Păstor din Nazaret. Atracția aurului și argintului, a viei din Baal-Hamon (*stăpânul unei mulțimi*), adică a dominației asupra mulțimilor și a gloriei trecătoare i-a fost fatală Miresei Bunului Păstor din pricină că ea nu a ascultat avertismentul cuprins în Cântarea Cântărilor de a rămâne fidelă Stăpânului absent, Mirelui care Se lasă așteptat.

Biserica din timpul nostru este expusă, în continuare, aceluiași tentații, iar lecția Cântării Cântărilor își păstrează pe deplin actualitatea.

Ce foloase va trage fiecare credincios în parte din citirea ac. poem?

În primul rând, el va descoperi în Cântarea Cântărilor unul dintre cele mai frumoase poeme ale literaturii mondiale iar o picătură din adevărata frumusețe nu este nicidecum un lux pt. timpul nostru. Apoi, el va putea înțelege de aici cum privește Biblia problema

dragostei dintre soți și va constata că ac. viziune este tot atât de departe de o pudoare afectată ca și de divinizarea lui Eros. Abordând cartea din perspectiva dramei cu trei personaje, el va lua o lecție de fidelitate. Cântărind cum se cuvine tentațiile cărora le-a rezistat Sulamita, va înțelege că ispitele cu care se confruntă dragostea lui pt. Domnul sunt puțin lucru. În sfârșit, conflictul în fața căruia s-au pomenit Israel și Biserica este și conflictul lui lăuntric. Credinciosul este chemat să aleagă și el, în fiecare zi, între două iubiri: pe de o parte, Dumnezeu care rămâne mereu absent, nevăzut, ascuns și nu Se descoperă decât inimii, în taina cea mai profundă, Care locuiește pe munții plini de miresme și întruchipează frumusețea desăvârșită, libertatea infinită și înțelepciunea perfectă. Păstorul cel bun, așa cum El Însuși S-a prezentat, nu are nimic glorios de oferit aici jos, dar, într-o zi, El Își va face apariția pe scena Istoriei pt. a răsplăti din plin pe toți aceia care și-au ținut jurământul dragostei. Pe de altă parte, se află Solomon, lumea, slava lumească, firească, puterea, bogăția și mărirea care se văd cu ochii trupești. Credinciosul are de ales între ac. două alternative: sau să rămână fidel Păstorului umil și nevăzut acum, sau să cedeze solicitării plăcerilor și onorurilor ac. pământ.

Adesea și lumea ne întâmpină cu cuvinte de admirație: „*Cu talente ca ale Dvs...*”; apoi, ea încearcă să ne seducă prin demonstrații de grandoare (ca Solomon prin alaiul său regal) și anume prin: risipă de lux, parada marelui număr de persoane, măreția ceremoniilor. „*Tot ce este în lume: pofta firii pământești, pofta ochilor și lăudăroșia vieții*” (I Ioan 2:16) își conjugaseră eforturile pt. a o seduce pe Sulamita. Unde a găsit însă ea forța necesară pt. a nu ceda tentațiilor? În aducerile aminte privitoare la preaiubitul inimii sale, în convorbirile interioare purtate cu el și în evocarea frumuseții și calităților sale perfecte. Din aceleași surse ne putem adăpa și noi pt. a rămâne neclintiți de atacurile lumii: din aducerea aminte a Prietenului nostru divin și a tot ce a făcut El pt. a ne răscumpăra „*din felul deșert de viațuire moștenit de la părinții noștri*”, din convorbirile purtate cu El în rugăciune și din contemplarea cu adorație a perfecțiunilor Sale. Experimentând o asemenea comuniune intimă cu El, vom vedea cum mirajul lumii dispare (I Ioan 2:17).

„*Dragostea este tare ca moartea*” (8:6): din dragoste pt. noi, Domnul Isus Cristos a trecut prin moartea de cruce. Dragostea noastră pt. El ne poate permite să înfruntăm aceeași moarte pt. a-l rămâne credincioși. Dragostea lui Cristos nu este posesivă, ca aceea a lumii, ci dezinteresată; ea nu cere nimic pt. sine cu excepția unei cântări, adică laude și adorare. Și, la urma urmei, nici acestea nu sunt pt. El, ci pt. „prietenii” Lui (8:13), adică pt. legiunile de ființe cerești în mijlocul cărora îl glorificăm prin laudele și închinăciunea noastră.

Oare vom înțelege noi, în viața de toate zilele, să dăm curs provocării pe care ne-o lansează „*cea mai frumoasă dintre toate cântările*”?

Stilul. Unii interpreți nu au văzut în Cântarea Cântărilor decât o culegere mai mult sau mai puțin heteroclită de cântece de dragoste, provenite din surse foarte diverse, și a cărei compoziție s-ar fi desfășurat de-a lungul a nu mai puțin de vreo 6 secole. Și totuși, unitatea cărții se poate vedea clar în numeroasele elemente comune care apar de la începutul și până la sfârșitul ei (de ex., mențiunea referitoare la „*fiicele Ierusalimului*”: 1:5; 2:7; 3:5; 5:8; 5:16; 8:4), în anumite repetiții (2:5 și 5:8; 2:6 și 8:3; 2:16 și 6:3; 4:1-3 și 6:5-7; 4:4 și 7:4), în refren (2:7; 3:5; 8:4), în sfârșit în identitatea de ton și de inspirație care ne frapază la o citire cursivă a cărții (lucru care nu se repetă în cazul Psalmilor sau al Proverbelor).

Planul. Planul cărții, în interpretarea aleasă, apare clar din titlurile diferitelor acte ale dramei.

Actul I: *Captivitate în palatul regal*

Scena 1: Sulamita și tinerele fete	1:1-8
Scena 2: Solomon și Sulamita	1:9 - 2:7
Scena 3: Sulamita și preaiubitul ei	2:8-17
Scena 4: Sulamita și corul tinerelor fete	3:1-5
Actul II: <i>Tentațiile</i>	
Scena 1: Corul locuitorilor Ierusalimului	3:6-11
Scena 2: Solomon și Sulamita	4:1 - 5:1
Scena 3: Sulamita și corul tinerelor fete	5:2 - 6:3
Scena 4: Solomon, Sulamita și corul tinerelor fete	6:4 - 7:10

Scena 5: Sulamita și corul tinerelor fete	7:11 - 8:4
Actul III: <i>Triumful dragostei</i>	
Scena 1: Sulamita și preaiubitul ei	8:5-7
Scena 2: Sulamita și frații săi	8:8-10
Scena 3: Sulamita: o privire retrospectivă	8:11-12
Scena 4: Sulamita și preaiubitul ei	8:13-14

CÂNTATUL COCOȘULUI - în gr. *alektorphônia*. De la *alektor* = cocoș și *phônê* = voce. De obicei, și în Orient, cocoșii începeau să cânte la ore fixe în cursul nopții, de unde expresia „*la cântatul cocoșului*”. Ei puteau fi auziți cântând la sfârșitul celei de a treia străji din noapte, adică pe la ora trei dimineața (Mc. 13:35) și apoi cu puțin timp înainte de revărsatul zorilor. În ac. moment s-a împlinit prezicerea lui Cristos cu privire la tăgăduirea lui Petru (Mt. 26:34; Mc. 14:30; Lc. 22:34; Ioan 13:38; Mt. 26:74-75; Mc. 14:68, 72; Lc. 22:60-61; Ioan 18:27).

CÂNTĂREȚ. V. *Muzică, Psalmi, 3.*

CÂNTEC. V. *Cântare.*

CÂRLIG, BELCIUG. Evreii și celelalte pop. antice foloseau diferite tipuri de cârlige:

1. Perdelele se prindeau cu ajutorul unor cârlige; astfel, cârligele folosite la Cortul întâlnirii erau de aur și de argint (Ex. 26:32, 37; 27:10).

2. Se străpungeau fălcile unui pește sau ale altui animal acvatic cu un cârlig gros care se prindea cu ajutorul unei sfori de un țărșș când se dorea ca făpturile acestea să fie păstrate cu viață (Iov 40:24; Ez. 29:4). Cârlige asemănătoare, prevăzute cu lanțuri, înfipite în nările leilor sau ale altor animale, permiteau transportul lor (II Împ. 19:28; Ez. 19:4; cf. 38:4). Astfel de belciuge se puneau în buzele prinșilor de război (II Cr. 33:11; Am. 4:2). Desenul care însoțea art. *Orbirea* provenit dintr-un basorelief al palatului asirian din Khorsabad (Sala nr. 8), la câțiva km N - NE de Mossul, Irak, ilustrează clar împlinirea prezicerii făcute de Amos în anul 721, câțiva ani mai târziu.

CÂRMUIRE, DARUL CÂRMUIRII. Darul cârmuirilor nu este pomenit decât în I Cor. 12:28. Ap. folosește aici cuvântul *kybernêsis*, derivat din verbul *kybernaô* - a cârmui un

vapor. *Kybernêsis* este timonierul, cârmaciul corăbiei (F.A. 27:11; Ap. 18:17): cel ce cunoaște timpul, momentele diferite ale zilei și zilele anului, cerul, stelele și vânturile. În Septuaginta, ac. cuvânt este folosit de trei ori în cartea Proverbelor în legătură cu înțelepciunea (de ex., Pv. 1:5, redat în vers. fr. T.O.B. prin „arta de a conduce”). *Kybernesie* folosit în legătură cu Dumnezeu se referă la guvernarea divină.

Biserica a fost comparată foarte devreme cu un vapor sau cu o corabie. Dacă Cristos este comandantul navei, timonierul este acela care manevrează cârmele după poruncile Lui.

Într-o întreprindere, cel ce deține funcția de conducere este, înainte de toate, un bun administrator, cineva care cunoaște legile și oamenii, care are simțul de organizare și capacitatea de a privi în perspectivă, care știe să înfrunte dificultățile, să colaboreze cu alte persoane, să-și asume riscul luării deciziilor și să aibă curajul răspunderii. Iosif, Daniel, Neemia și Tit dețineau ac. dar.

Toate ac. diferite calități caracterizează darul cârmuirii care se poate distinge, în plus, prin rezultatele spirituale ale exercitării sale: creștinii se supun bucuroși conducerii aceluia care face dovada că Dumnezeu l-a înzestrat cu ac. dar; ei recunosc ac. autoritate spirituală și ascultă de ea „fără cârtiri și fără șovăiri” (v. *Conducător, Conducere*).

CĂRTI, MURMURA - în gr. *gogguzô* = a cârti (Lc. 5:30); *diagogguzô* = a se plânge, Lc. 15:2; *embrimaomai* = plângere izvorâtă dintr-o stare de indignare, Lc. 19:7; *goggusmos* = iritare, nechez, Mc. 14:5. În Biblie, cârtirea este rezultatul nemulțumirii și invidiei (F.A. 6:1).

Se murmură contra oamenilor, contra lui Dumnezeu sau a lui Isus Cristos (Ex. 15:24; 17:3; Num. 16:11; 17:20; Lc. 15:2; Ioan 6:41, 43, 61). Israel a cârtit mult împotriva lui Dumnezeu (cf. Ex. 15:16, 17; Dt. 14:16). Adesea, Domnul a trebuit să pedepsească foarte aspru ac. păcat, pt. că el este expresia unei revolte lăuntrice îndreptate contra felului Lui de a conduce lucrurile. Murmurele și cârtirile ascunse în inima omului fac dovada unei fătărnicii, căci un om nu poate fi cinstit înaintea Domnului atâta vreme cât în exterior pozează ca unul care ascultă de poruncile Lui iar în sufletul său este nemulțumit și cărtește (Fil. 2:14). Un asemenea comportament dublu anulează ascultarea formală de poruncile lui Dumnezeu și scoate la iveală infidelitatea, necredincioșia față de Dumnezeu (Iuda 16).

Dumnezeu nu-i lasă nepedepsiți pe cei nemulțumitori și ap. Pavel îi pune în gardă pe corinteni cu privire la ac. păcat (I Cor. 10:10). Ieremia sfătuiește pe oameni ca, în loc să se plângă și să murmure unii contra altora, să se plângă de propriile lor păcate (Pl. 3:39).

În Mt. 20:11, lucrătorii viei se plâng contra gospodarului din pricină că la baza comportamentului lui a stat harul și nu o dreptate aplicată în mod automat: ei îi reprezintă pe iudei și pe toți cei ce se fălesc cu propria lor neprihănire și nu acceptă îndreptățirea prin har. În F.A. 6:1, eleniștii (v. ac. termen) murmurau contra evreilor pe motive administrative; fiind în minoritate, ei nu cutezau să formuleze, în mod deschis, revendicările. Cârtirea este deseori arma folosită de cei slabi și asupriți, însă dacă noi avem impresia că un frate al nostru a procedat incorect cu privire la noi, Cuvântul lui Dumnezeu ne cere să ne ducem la el (Mt. 18:15) sau să-l iertăm (Col. 3:13). Petru îi îndeamnă pe creștini să practice primirea de oaspeți fără cârtiri (I Pet. 4:9), făcând din ea o aplicație a dragostei frățești (v. 8) care știe să depășească multe inconveniente și „*acoperă o sumedenie de păcate*”.

CĂRTIȚĂ. Echivalentul termenului ebr. *Holed*, care desemnează un patruped impur (Lv. 11:29). În siriacă și arabă, cuvântul corespunzător pt. *Holed* înseamnă *cârțiță*, fapt care i-a derutat pe unii traducători. Septuaginta și Vulgata au redat ac. termen prin *nevăstuică*, ceea ce este preferabil celorlalte traduceri. Cârțița (*Talpa*) se pare că nu trăiește în Palestina, în timp ce nevăstuica (*Putoris vulgaris*) și dihorul (*Putoris foetidus*) pot fi văzuți în toată țara.

CEAFĂ. V.T. folosește cuvintele *'oreph* și *tsavva'r* pt. a indica partea posterioară a gâtului. Pe ceafă era purtat jugul robiei (Gen. 27:40; Ier. 30:8). Punerea mâinii sau a piciorului pe ceafa cuiva simboliza o supunere totală (Gen. 49:8; Ios. 10:24; Is. 51:23; Ier. 27:12). Numeroase basoreliefuri antice reprezintă efectiv pe învingători punându-și picioarele pe ceafa dușmanilor înfrânți care stăteau în genunchi înaintea lor. Expresia ac. este sinonimă cu „a pune pe vrăjmași așternut picioarelor sale” (v. ac. expresie). A zdrobi ceafa unui animal (Ex. 13:13; 34:20; Dt. 21:4) echivala cu a-l sacrifica. În sens figurat, Iov se plânge că Dumnezeu l-ar fi apucat de ceafă și l-ar fi zdrobit (Iov 16:12). Înțepenirea grumazului (Dt. 31:27; II Împ. 17:14; Is. 48:4)

este sinonimă cu răzvrătirea, cu încăpățănarea de a nu asculta pe Dumnezeu și Cuvântul Lui, cu împotrivirea fățișă la glasul Lui (F.A. 7:51).

CEAPĂ. Plantă a cărei rădăcină în formă de bulb era foarte mult apreciată în bucătăria egipteană (Num. 11:5; Herod. 2:125). Este vorba de *Allium cepa*, în ebr. *batsal*, cultivată în Egipt și în alte țări ale Orientului Apropiat, din vremuri străvechi.

CEAS, ORĂ - în ebr. *cha'ah*; în gr. *hōra*. În Biblie, ziua este împărțită în 12 ceasuri: „*Nu sunt douăsprezece ceasuri în zi?*” (Ioan 11:9). Se consideră timpul zilei aproximativ orele 6-18. Noaptea nu este împărțită în ore, ci în străji (3 la iudei, 4 la romani). Cum timpul nu putea fi măsurat cu aceeași exactitate ca în zilele noastre, nu-i de mirare să vedem citându-se îndeosebi ceasul al treilea, al șaselea și al nouălea care corespund principalelor diviziuni ale zilei (Mt. 20:3, 5; Mc. 15:25, 33, 34). În pilda lucrătorilor angajați la diferite ore (Mt. 20:1-6), ceasul al unsprezecelea (la noi ora 17) reprezintă ultima ocazie de a răspunde apelului. În Ioan 1:35 și urm., cei doi ucenici ai lui Isus rămân cu El după căderea nopții pt. a continua discuțiile începute mai devreme.

Pt. a face să coincidă ceasul răstignirii indicat în Ioan 19:14 (al șaselea) cu cel din Mc. 15:25, s-a presupus că ap. Ioan număra orele, nu de la răsăritul soarelui, ci de la miezul nopții, după practica romană.

Ceasul mai desemnează niște momente precise, de ex. în Mt. 8:13, expresia „*chiar în ceasul acela*” înseamnă „chiar în clipa aceea” și se aplică vindecării instantanee a robului sutașului. În Evanghelii, întâlnim mereu expresii ca: „*a venit ceasul*”, „*nu Mi-a venit încă ceasul*”. În asemenea cazuri, cuvântul *ceas* se referă la niște momente anumite, bine determinate în planul lui Dumnezeu pt. îndeplinirea unor lucrări sau împlinirea unor profeții. În Mc. 14:41, Isus spune că a venit ceasul pt. a anunța momentul trădării Sale de către Iuda. Zicându-le celor ce-L arestează: „*Ac. este ceasul vostru*” (Lc. 22:53), Cristos consideră trecătoare aparenta lor biruință asupra Lui. Ioan menționează ceasul patimilor și al glorificării lui Isus (Ioan 2:4; 7:30; 8:20; v. și 12:23; 17:1). Pt. apostol, ceasul marchează îndeplinirea planului lui Dumnezeu în Isus Cristos. Este ocazia de a crede (Ioan 5:25 și urm.). Astfel, ceasul din urmă reprezintă epoca actuală cu apariția a numeroși

anticriști (I Ioan 2:18). Ioan mai vorbește și de ceasul venirii lui Isus Cristos (Ioan 5:28, 29) (v. *Venirea Fiului omului*). Ceasul judecății este necunoscut tuturor, în afară de Dumnezeu (Mt. 24:36, 44, 50) (v. *Timp*).

CEATĂ, COHORTĂ. V. *Aramată și Război*.

CEATA BĂTRÂNILOR, CORPUL BĂTRÂNILOR, ADUNAREA BĂTRÂNILOR. În gr. *presbyterion*. Ansamblul celor numiți *presbyteroi*, adică bătrânii unei Biserici (I Tim. 4:14) (v. *Bătrân și Punerea mâinilor*).

CEATA DE OSTAȘI „AUGUSTA”, COHORTA „AUGUSTA”. O ceată de ostași romani al cărei nume provenea de la împ. August (F.A. 27:1).

CEDRU. Unul dintre arborii vestiți ai Libanului (I Împ. 5:6), un copac înalt și cu o înfățișare impunătoare (Is. 2:13; Ez. 17:22; 31:3). Lemnul de cedru era foarte apreciat ca material de construcție, folosind în special la edificarea palatelor și templelor (II Sam. 5:11; I Împ. 5:6; 7:1-12; Ezra 3:7). Din lemnul de cedru se confecționau stâlpi, scânduri, grinzi (I Împ. 6:9, 10, 18; 7:2, 7), se sculptau idoli (Is. 44:14), se făceau catarge de corăbii (Ez. 27:5). Cedrul răspândea un miros foarte plăcut (Cânt. 4:11; Os. 14:6); ac. lemn era folosit și în ceremonialul de purificare (Lv. 14:4; Num. 19:6). Fără îndoială că arborele citat aici este cedrul din Liban, *Abies cedrus* sau *Cedrus libani*. În ebraică i se spune *'erez*, în arabă *'arz*. Cedrul este un arbore puternic, cu ramuri lungi și răsfirate. Frunzișul lui întotdeauna verde formează o boltă aleasă, iar conurile lui ating 7-12 cm lungime. Cedrul poate fi întâlnit și în prezent, în stare sălbatică, pe munții Taurus și în Liban. S-a crezut, vreme îndelungată, că micul codru care mai dăinuie în Liban și care atrage mulțimi mari de turiști ar fi singura rămășiță din uriașa pădure care acoperea altădată ac. ținuturi și acelea din Anti-Liban, însă au mai fost descoperite și alte păduri de cedru în spatele muntelui. Cât privește pe *Cedrus deodara* din Himalaia, ac. este, fără îndoială, o altă specie de cedru.

CELESIRIA, CELE-SIRIA. V. *Coelesiria*.

CELIBAT. V. *Căsătorie*.

CENUȘĂ.

1. *În viața cotidiană.* În Biblie, cuv. *cenușă* apare de 40 de ori și se aplică, la propriu, ră-

măștelor a ceea ce a fost mistuit de foc, de ex., cenușa obținută prin arderea lemnului sau a animalelor aduse ca jertfă. Cenușa menținea căldura în vatră. Turtele coapte pe jeratic erau împachetate în cenușă. Probabil că ac. practică explică remarca psalmistului: „*Mănânc cenușă în loc de pâine*” (Ps. 102:9). Și unele alimente se pregăteau pe cenușă.

2. *În viața de cult.* Cenușa rezultată din arderile-de-tot era păstrată cu mare grijă lângă altar (Lv. 6:10-11). Cenușa unei vaci roșii aduse ca jertfă era amestecată cu apă și servea ca mijloc de curățire: cu ea se stropeau persoanele sau obiectele care intraseră în contact cu un mort (Num. 19:9, 17-18).

3. *Symbolismul.* La figurat, cenușa reprezintă, în primul rând, moartea (Ier. 31:40). A prefăce pe cineva în cenușă însemna a-l nimici cu desăvârșire, pt. că adesea se ardeau cadavrele dușmanilor pt. a marca distrugerea lor totală (Ez. 28:18; Mal. 4:3). O cetate prefăcută în cenușă era una distrusă în întregime (II Pet. 2:6). Cenușa este și un simbol al neantului: în Is. 44:20, idolii sunt comparați cu cenușa. Expresia „*țărână și cenușă*” aplicată omului simbolizează fragilitatea existenței sale și starea sa de păcat (Gen. 18:27; Iov 30:19). Judecata lui Dumnezeu asupra oamenilor se materializa uneori prin intermediul cenușei (Ps. 147:16) pe care o făcea să cadă din cer (Dt. 28:24). Este o aluzie la cenușa vulcanică ce amintește pedeapsa divină survenită printr-un cataclism natural. Altarul din Betel este lovit cu foc din cer și cenușa lui se varsă ca semn al mâniei divine (I Împ. 13:3). „*În sac și cenușă*” exprimă umilința, îndreptarea (Est. 4:1, 3; Iov 42:6; Ez. 27:30-31; Dan. 9:3; Iona 3:6; cf. Ier. 6:26; Mt. 11:21) pt. că, într-un asemenea caz, cenușa era presărată pe capul celui în cauză (Is. 44:20; 61:3) sau ac. se tăvălea în cenușă (Ier. 25:34); în sfârșit, unii se așezau pe cenușă (v. Iov 2:8). Însă Dumnezeu vrea ca semnul exterior al durerii și pocăinței să corespundă stării inimii (Is. 58:5). Uneori, ac. gesturi simbolice serveau la exprimarea deznădejdii (de ex., Tamar, II Sam. 13:19) sau pt. a atrage bunăvoința și îndurarea divină. Creștinii au practicat ac. lucru, cu scopul de mai sus - după cum relatează Tertullian - până în sec. II. Cuvântul profetic anunță că Mesia va veni să aducă splendide cununi în loc de cenușă (Is. 61:3), adică să prefacă umilința și întristarea în bucurie și strălucire.

CER, CERURI. Biblia face distincție între cerul atmosferic, cerul sideral și cerul spiritual.

1. *Cerul atmosferic* se află deasupra capetelor noastre și în el se mișcă „*norii cerului*” și „*păsările cerului*” (Gen. 1:20; 7:11; 8:2; 27:28; II Sam. 21:10; Ps. 147:8; Pl. 4:19; Dan. 7:13 etc).

2. *Cerul sideral* se află deasupra atmosferei noastre și în el sunt răspândite planetele și stelele (Gen. 1:14-17; 15:5; Ez. 32:7-8). Este vorba de ac. spațiu imens ale cărui dimensiuni astronomice savanții abia dacă le întrezăresc și la care face aluzie primul verset al Bibliei. Expresia „*cerurile și pământul*” înseamnă, de fapt, întregul Univers (Gen. 1:1; 14:19; 24:3; Ier. 23:24; Mt. 5:18). Pt. a sublinia uneori ac. imensitate, Scriptura vorbește de „*cerurile cerurilor*” (Dt. 10:14; I Împ. 8:27).

S-a pretins adesea că israeliții și-ar fi făcut, asemenea pop. antice, o reprezentare grosolană a cosmogoniei. Pt. ei, cerul ar fi fost o boltă fixă și solidă (firmament) pe care stelele ar fi fost ca țintuite, iar niște ferestre presărate din loc în loc ar fi lăsat să cadă ploaia și zăpada. În primul rând, trebuie să remarcăm că termenul *firmament* (în lat. *firmare* = a face ferm) este o eroare de traducere a Vulgatei. Cuvântul ebr. *raqia'* semnifică o întindere inconsistentă (Gen. 1:6), iar cei ce și imaginau cerul ca o sferă solidă erau Aristotel și alții din acea vreme. Când Iov zice: „*Stâlpii cerului se clatină și se înspăimântă de amenințarea lui*” (26:11), să ne fie îngăduit să credem că avem de a face cu un limbaj figurat și poetic. Tot așa în II Sam. 22:8: „*temeliile cerului s-au mișcat și s-au zguduit, pt. că El Se mâniase*”. Iov zice, într-un loc: „*El zguduie pământul din temelia lui de i se clatină stâlpii*” (9:6), dar declară altundeva: „*El întinde miazănoaptea asupra golului și spânzură pământul pe nimic*” (26:7). Câteva pasaje biblice vorbesc de „*zăgazurile*” (ecluzele) cerurilor (Gen. 7:11; 8:2; Is. 24:18; Mal. 3:10), figură de stil, lesne de înțeles pt. cine a avut posibilitatea să vadă trombe de apă fantastice căzând în țările Sudului și la tropice. Acestea fiind spuse, nu putem decât să rămânem uimiți de sobrietatea și exactitatea descrierilor biblice, mai ales când sunt comparate cu erorile puerile și cu legendele grosolane admise de cele mai mari spirite ale antichității și chiar de oameni de știință care au trăit mai aproape de epoca noastră.

După Împ. milenială, cerurile și pământul de acum vor fi nimicite prin foc pt. a face loc cerurilor celor noi și pământului celui nou (Ap. 11; 21:1; II Pet. 3:7, 10-13).

c. *Cerul spiritual*. Mult mai departe de cerul atmosferic și de cel sideral, într-o cu totul altă lume decât aceea cu nori și stele, se află reședința lui Dumnezeu cel Preafericit și a îngerilor Lui. Se pare că la ac. se referă ap. Pavel când vorbește de al treilea cer sau de Rai (II Cor. 12:2, 4). Acolo se manifestă, în mod direct, prezența Domnului (Gen. 28:17; Ps. 80:14a; Is. 66:1; Mt. 5:12, 16, 45, 48; 23:9); acolo își au locuința îngerii lui Dumnezeu (Mt. 24:36; 28:2; Mc. 13:32; Lc. 22:43). Cristos S-a pogorât din cer (Ioan 3:13) și S-a suit din nou acolo, mai presus de toate cerurile (F.A. 1:11; Ef. 4:10). El mijlocește pt. noi, înaintea lui Dumnezeu, chiar în cer (Evr. 9:24; Rom. 8:34) și de acolo va veni să judece viii și morții (Mt. 24:30; I Tes. 4:16). De asemenea, în cer ne pregătește El un loc și nouă (Ioan 14:1-3). Apocalipsa lui Ioan ne dă o viziune aparte a locuinței pline de slavă, de frumusețe, de sfințenie și fericire desăvârșită unde vom ajunge în curând (Ap. 21 - 22). Toți aceia care și-au spălat hainele în sângele Mielului vor vedea acolo pe Dumnezeu aievea, Îl vor adora, Îi vor sluji și vor domni împreună cu El în vecii vecilor (Ap. 7:14; 22:14, 3-5).

CERB, CERB LOPĂȚAR, CĂPRIOARĂ. Cuv. *cerb* este traducerea termenului ebr. *'ayyal* (cervid), animal sălbatic, foarte curat d.p.v. ritual (Dt. 12:15; 14:5; I Împ. 4:23; Ps. 42:2; Is. 35:6 etc). *Cerbul lopătar* este citat în Dt. 14:5 și I Împ. 4:23. Tristram menționează două specii de cervide care mai trăiesc și astăzi în Palestina: căpriorul (*Cervus capreolus*) și damul sau cerbul lopătar (*Cervus dama*). Au fost descoperite, în peșterile și crăpăturile stâncilor din Liban, scheletele a trei specii de cerbi, și anume: cerbul comun (*Cervus elaphus*), renul (*Cervus tarandus*) și elanul (*Cervus alces*) (v. *Cerb lopătar*). *Căprioara* este femela cerbului (Iov 39:1, 4; Ps. 29:9; Pv. 5:19 etc.). *Faun* (Cânt. 2:9, 17; 8:14 etc.) este puiul de căprioară, indiferent de sex, de la naștere și până la vârsta de șase luni. După împlinirea acestei vârste, diferența de aspect între mascul și femelă devine evidentă (cf. Bertin, „*La vie des animaux*”, II, p. 346-347).

CERB LOPĂȚAR - în ebr. *yaHmour* (Dt. 14:5; I Împ. 4:23). Cerbul lopătar de rasă pură sau damul (*Dama vulgaris*) are coarnele lățite la extremități. În timpul verii, blana sa este brun-gălbuie, împestriată, dar iarna nuanțele sunt mai spălăcite. Înălțimea masculului, la umeri, atinge în jur de 90 de cm. Damul este

original din regiunile mediteraneene. El mai poate fi văzut sporadic însă în Galileea și în munții Libanului.

CERCEL. În Israel, nu numai femeile purtau cercei (Ez. 16:12; Iudita 10:4), dar și bărbații și copiii (Ex. 32:2). La fel se împodobeau madianiții (Num. 31:50), asirienii, egiptenii și alte popoare. Ac. practică nu era considerată ca fiind un păcat decât în cazul când cerceii serveau drept amulete (cf. Is. 3:20). Bărbații și femeile din fam. lui Iacov au purtat cercei conform unor obiceiuri idolatre până în momentul când Iacov le-a poruncit să lepede dumnezeii străini (Gen. 35:4). Materialele folosite la confecționarea ac. obiecte de podobă erau, fie aurul (Ex. 32:3, cf. Pv. 25:12), fie un alt metal prețios. În unele texte, nu putem distinge clar dacă este vorba de cerceii pt. urechi sau de verigile pt. nas (Gen. 24:22, 30; Ex. 35:22).

CERCETARE PRIN BĂȚAIE, ANCHETARE, CHESTIONARE, SCHINGUIRE. Un anumit fel de tortură fizică utilizată de romani pt. a-i determina pe unii învinuiți să facă mărturisiri. Ap. Pavel, care urma să fie chestionat prin biciuire, a fost imediat pus în libertate când anchetatorii săi au aflat că el era cetățean roman (F.A. 22:24-29). Ac. practică, curentă în antichitate, s-a menținut în Europa până în zilele moderne. Israeliții nu au recurs la ea (v. *Pedeapsă*).

CERE, ÎMPRUMUTA - a *solicita un împrumut*. Nu știm precis dacă israeliții au împrumutat obiectele respective de la egipteni, când aceștia i-au silit să părăsească țara, sau dacă le-au primit în dar. Cuvântul ebr. folosit în Ex. 3:22; 11:2; 12:35 a fost tradus, în unele versiuni, prin *a cere cu împrumut*, însă semnificația lui este doar aceea de a cere sau a solicita cu insistență (Jud. 5:25; 8:24; II Împ. 6:6).

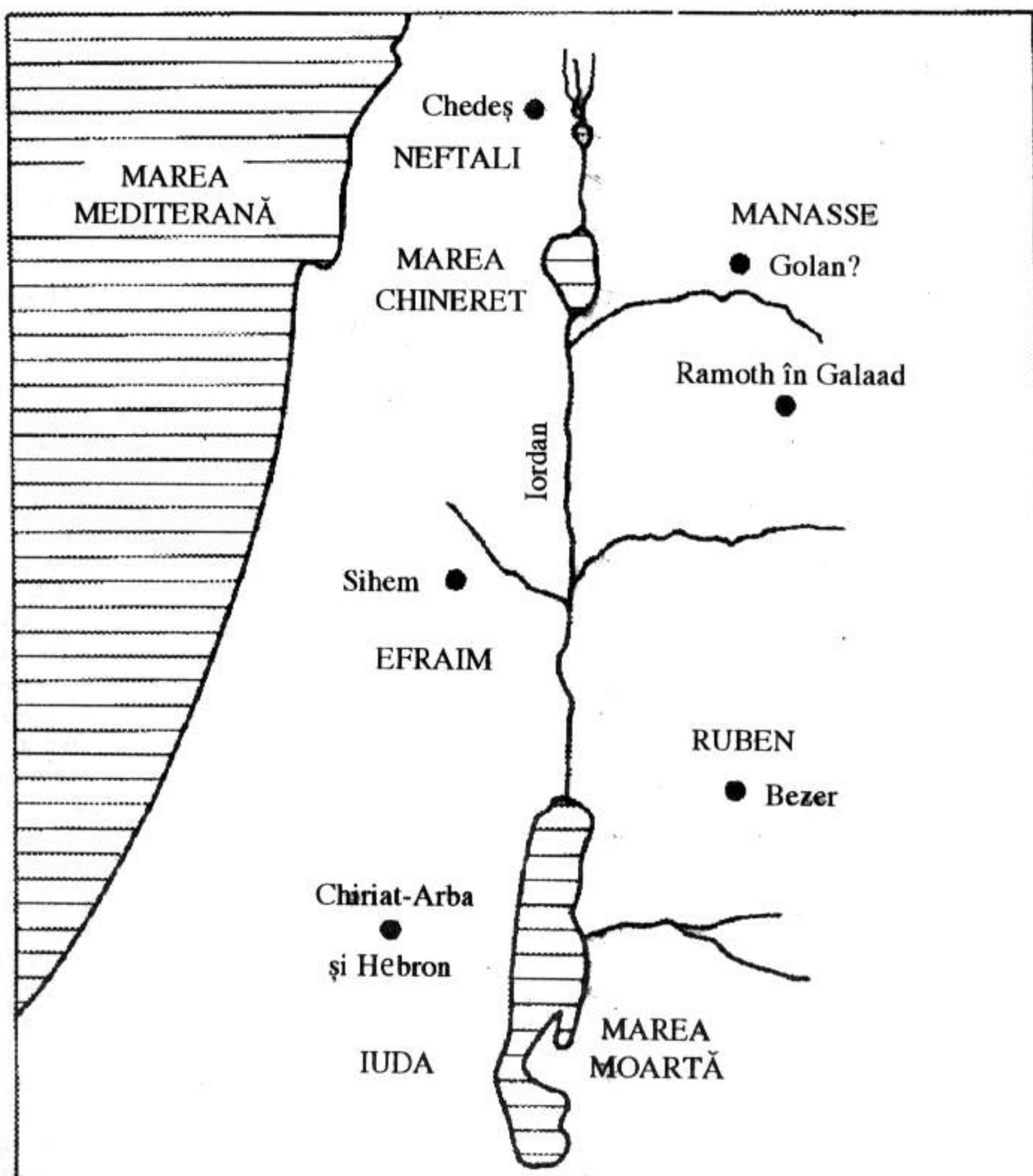
CERURI NOI, PĂMÂNT NOU. Opera de răscumpărare săvârșită de Cristos implică înnoirea cerurilor și a pământului, precum și smulgerea lor de sub puterea și robia păcatului. O asemenea promisiune apare deja în V.T. (Is. 65:17; 66:22). Ezechiel vorbește de un nou templu (40-47) și de un om nou care va avea o inimă nouă și un duh nou (11:17-20; 18:31; 36:24-29). Literatura apocaliptică inter-testamentară anunța descendera Dumnezeului suveran, în lumea aceasta, pt. a instaura domnia dreptății. Lumea veche

cu locuitorii săi stricați va fi nimicită, iar Dumnezeu și Mesia vor întemeia o nouă lume alcătuită numai din oameni neprihăniți (I Enoh 45:4-5; 72:1; 91:16; Jubileul 1:29; II Baruc 32:6; 57:2; IV Ezra 7:75).

Isus vorbește de „*nașterea din nou*” (*palig-
genesis*) a cosmosului (Mt. 19:28), Petru de „*așezarea din nou a tuturor lucrurilor*” (F.A. 3:21), iar Pavel anunță că creațiunea va fi izbăvită din robia stricăciunii (Rom. 8:18-21). În II Pet. 3:13, ap. confirmă că „*noi așteptăm ceruri noi și un pământ nou unde va locui neprihănirea*”. Apocalipsa se termină cu

viziunea unui nou univers umplut de lumina prezenței lui Dumnezeu: „*Iată, Eu fac toate lucrurile noi*” (21:1-8). Noul Ierusalim (cap. 21-22) care reprezintă Trupul lui Cristos (21:2, 9-10) împlinește prezicerile din Is. 54:11-14; 60:15-22; Ez. 40-48.

CETATE, ORAȘ. Cuv. ebr. *'ir* (în gr. *polis*) care apare de 1 090 de ori în V.T. desemnează un grup de locuințe permanente, mai mic sau mai mare, în special când există un zid împrejmuitor, un zid de apărare (Gen. 4:17; 18:26; 19:20, 29; Num. 13:19; Gen. 24:11; Ex. 1:11;

Harta celor 6 cetăți de scăpare (inclusiv numele semințiilor pe teritoriul cărora se aflau acestea)

Lv. 25:29; Ios. 3:16; 10:39; 13:17; Jud. 20:15; I Sam. 15:5; 20:6; II Împ. 17:6; Est. 9:19; Ier. 51:42-43, 58; Iona 3:3; Naum 3:1; Lc. 2:4; 23:51 etc.). Ebr. mai folosește cuvintele *qiryah*, *qeret* și *cha'ar* (lit. *portal*) pt. a desemna o cetate (Ezra 4:10, 15; Iov 29:7; Pv. 8:3). Se distingeau cetățile fortificate, înconjurată cu ziduri de apărare (în ebr. *'ir mibhtsar*) și cele fără ziduri (în ebr. *perazi*, *perazot*) (Dt. 3:5; Est. 9:19; Ier. 34:7). Cetățile erau deseori clădite pe dealuri (Ios. 11:3; I Împ. 16:24; Mt. 5:14; Răzb. 3:7-7), ceea ce înlesnea apărarea lor, precum și în locuri fertile unde apa și rodnicia pământului atrăgeau pe oameni. De obicei, cetățile erau înconjurată de ziduri înalte, prevăzute cu porți cu uriașe zăvoare (Num. 13:28; Dt. 3:5; Ios. 2:5, 15; 6:5; Nem. 3:3; F.A. 9:24, 25). Mai târziu, au fost construite și turnuri de apărare (Nem. 3:11, 25; Răzb. 5:4-3). Ziduri de 6-9 m grosime nu constituiau o raritate. În interiorul zidurilor de apărare erau amenajate locuințe (Ios. 2:15). Poarta, o construcție solidă, era surmontată uneori de o cameră aflată deasupra intrării monumentale (II Sam. 18:33; 19:1). În momente critice, se instala o strajă la poarta cetății (II Împ. 7:10; Nem. 13:19), iar o santinelă stătea chiar la intrarea grandioasei porți sau în turnul de strajă (II Sam. 18:24; II Împ. 9:17; Răzb. 5:6-3). Numărul de intrări în oraș varia de la o cetate la alta. Cetatea ideală a lui Ezechiel are 12 intrări sau porți (Ez. 48:30-35 cf. Ap. 21:12-13). În aer liber, în piața cetății, în interiorul porții, se tratau afacerile publice, judecătorul își pronunța sentințele, se încheiau diferitele tranzacții (Gen. 19:1; 23:10; Rut 4:1-11; II Sam. 15:2; I Împ. 22:10; II Împ. 7:1; Nem. 8:1; Am. 5:10, 12, 15). Străzile erau, de obicei, înguste (Josephus Flavius, Ant. 20:5:3; Răzb. 2:14:9; 15:5; 5:8:1), dar existau și excepții (II Sam. 15: 1; I Împ. 1:5; Ier. 17:25). Anumite ulițe erau rezervate prăvăliilor comercianților, buticurilor și bazarurilor orientale (I Împ. 20:34; Nem. 3:31; Ier. 37:21). Turmele de animale pășteau în apropierea zidurilor cetăților (în ebr. *migrach* - *pășune*, Num. 35:2; Ios. 14:4; I Cr. 5:16; 6:55; Ez. 48:15, 17). În Egipt, unele cetăți serveau ca grânare (cetăți de aprovizionare, Ex. 1:11). Solomon și-a zidit cetăți pt. carele și călăreții lui (I Împ. 4:26; 9:19).

În Biblie, cetatea Ierusalimului ocupă un loc deosebit, pt. că ea este sediul casei lui David și centrul vieții religioase a lui Israel. Într-adevăr, Ierusalimul este numit „cetatea lui David”, „cetatea lui Dumnezeu” sau încă „cetatea marelui Împărat” (II Sam. 5:7; 5:9; 6:10, 12; I Împ. 9:24; Ps. 46:4; Mt. 5:35;

Evr. 12:22). Noul Ierusalim sau cetatea cerească apare în Ap. 21 și 22 unde reprezintă slava lui Dumnezeu și este locuit de cei credincioși. Ierusalimul ceresc este comparat cu Mireasa Mielului și este o imagine a Bisericii pt. care Și-a dat viața Domnul Isus Cristos. De asemenea, este modelul perfect al întregii societăți omenești răscumpărate de Dumnezeu cel viu (v. *Ierusalim*, *Leviți*, *Cetăți de scăpare*).

CETATE FĂRĂ ZIDURI, CĂTUN, SAT. Cuv. lat. *civitas* desemnează adunarea oamenilor care se bucură de aceleași drepturi și participă, la diferite niveluri, la administrarea intereselor lor comune. Cetatea se deosebește de oraș care reprezintă o grupare de locuințe permanente. În Septuaginta, cuvântul grecesc *polis* indică orașul și corpul său politic conducător. În N.T., ac. cuvânt se găsește frecvent în Evanghelii și în Faptele Ap. unde se aplică unor sate și unor orașe din Asia Mică și din Europa aflate sub influența gr. (v. *Cetate*).

CETATEA LUI DAVID

1. O fortăreață a iebusiților din Sion pe care au cucerit-o ostașii lui David. A fost numită „cetatea lui David” din pricină că el și-a stabilit acolo reședința sa regală (II Sam. 5:6-9; I Cr. 11:5, 7). Cetățuia era așezată pe o creastă a muntelui, la S de locul pe care avea să-l ocupe mai târziu Templul lui Solomon. Fortăreața a fost zidită destul de devreme, pt. că deja în al treilea mileniu î.Cr. era un oraș înconjurat de ziduri. David a adus în ea chivotul legământului care a rămas acolo până la zidirea Templului (II Sam. 6:12, 16; I Împ. 8:1; I Cr. 15:1-29; II Cr. 5:2). David a fost înmormântat în cetatea sa (I Împ. 2:10). Până la terminarea casei împărătești a lui Solomon, împărăteasa, care era fiica lui Faraon, a locuit în cetatea lui David (I Împ. 3:1). Apoi regele a construit, pt. el și pt. regină, un palat (7:1; 9:24; II Cr. 8:11). Solomon a fost îngropat în cetatea lui David (I Împ. 11:43; II Cr. 9:31). De asemenea și Roboam (I Împ. 14:31; II Cr. 12:16), precum și o serie întreagă de alți împ. (I Împ. 15:8, 24; 22:50; II Împ. 8:24; 9:28; 12:21; 14:20; 15:7, 38; 16:20; II Cr. 13:23; 16:14; 21:1, 20; 24:16, 25; 27:9). Tot în cetatea lui David a fost îngropat marele preot Iehoiada (II Cr. 24:16). Regele Ezechia a deviat cursul apelor Ghionului la V de cetatea lui David (II Cr. 32:30; cf. 33:14). Bastionul Milo se afla în interiorul cetății (II Cr. 32:5). Pe vremea lui Neemia se cobora, din cetatea lui David, pe niște trepte (Nem. 3:15, 16; 12:37).

În cursul războaielor Macabeilor (I Mac. 1:33; 2:31; 7:32; 14:36, 37), sirienii și gr. au fortificat cetatea și au stabilit în ea câteva garnizoane (v. *Ierusalim*).

2. Betleemul, locul nașterii sau cel puțin țara natală a lui David (Lc. 2:4).

CETATEA MOABULUI (Num. 22:36). V. *Ar*.

CETĂȚI DE SCĂPARE. Un număr de 6 cetăți levitice aveau sarcina protejării, contra răzbunătorului sângelui, a celui ce ar fi comis un omor involuntar (Num. 35:9-14; Ex. 21:13). (V. *Răzbunătorul sângelui*). Moise a stabilit trei cetăți la E de Iordan: *Befer* pe terit. lui Ruben, *Ramot în Galaad*, în ținutul lui Gad, și *Golan* în Basan care aparținea sem. lui Manase (Dt. 4:41-43). După cucerirea Canaanului, Iosua și căpeteniile semințiilor au ales alte trei cetăți la V de Iordan, și anume: *Chedeș* în Neftali, *Sihem* în Efraim și *Chiriat-Arba* sau *Hebronul*, în munții lui Iuda (Ios. 20:7). La porunca Domnului, au fost făcute numeroase drumuri care legau fiecare loc al țării de una din cetățile de scăpare (Dt. 19:3). Ucigașul fără voie fugea în cetatea de scăpare cea mai apropiată. Dacă era ajuns sau întâlnit pe drum de către răzbunătorul sângelui, ac. putea să-l omoare. Odată ajuns într-o cetate de scăpare, ucigașul involuntar era primit bine și se afla de acum încolo în afara oricărui pericol. Dar ucigașul cu voia se făcea vinovat de pedeapsa cu moartea. Dreptul de azil era acordat celui care ucisese pe semenul lui, fie printr-un accident, fie aflat în legitimă apărare, virtuală sau efectivă. Dacă ucigașul involuntar ar fi părăsit cetatea de scăpare înainte de moartea marelui preot, își asuma riscul de a se expune răzbunătorului sângelui. La moartea marelui preot însă, ucigașul fără voie se putea întoarce la căminul său, profitând de amnistie (Num. 35; Dt. 19; Ios. 20). Nu-i mai rămânea decât să dea socoteală înaintea lui Dumnezeu: moartea marelui preot care era reprezentantul Domnului în mijlocul pop. marca sfârșitul unei perioade de teocrație (compară cu slobozenia vestită în țara lui Israel pt. toți locuitorii săi cu prilejul anului jubiliar).

CEZAR. Numele unei fam. aristocratice a Romei, din ginta Iulia. Deși istoria acesteia ar putea fi urmărită retroactiv până în anul 501 î.Cr., numele de Caesar a devenit celebru doar datorită lui Caius Iulius Cezar. Ac. bărbat este considerat unul din cei trei mari cuceritori din istoria omenirii, ceilalți doi fiind Napoleon și, înaintea sa, Alexandru Macedon. Devenit

stăpânul Romei, Iulius Cezar a fost asasinat în anul 44 î.Cr. El lăsa numele și averea stră-nepotului său Octavian care va deveni mai târziu împ. August. Tiberiu, moștenitorul ac. din urmă, apoi urmașii săi: Caligula, Claudiu și Nero (Neron) au purtat pe drept numele de Cezar, deoarece au aparținut fam. sale. Cei șapte împ. care au urmat pe tronul Romei: Galba, Othon, Vitellius, Vespasian, Titus, Domițian și Nerva au păstrat ac. denumire, fapt pt. care se vorbește adesea de „cei 12 Cezari”. Așadar, numele Cezar devenise un titlu ca acela de Faraon la egipteni; el era un simbol al puterii imperiale cu care căpeteniile religioase din vremea Mântuitorului se ciocneau de atâtea ori (Mt. 22:17, 21; Mc. 12:14, 16, 17; Lc. 20:22, 24, 25).

Numele de Cezar este citat în N.T. pt. a desemna pe:

1. *Cezar August*, primul împ. al Romei (Lc. 2:1). În anul 43 î.Cr., el intră în al doilea triumvirat cu Lepidus și Marc-Antonius. Lepidus, incompetent, este silit să se retragă; după înfrângerea lui Marc-Antonius la Actium, în anul 31 î.Cr., August rămâne singurul stăpân al lumii romane și primește titlul de împărat. Când Cezar August a decretat un recensământ general, Iosif și Maria au trebuit să se ducă la Betleem pt. a se înscrie, moment în care a survenit nașterea lui Isus. Deși August nu-i iubea cătuși de puțin pe iudei, el îi menajează, totuși, datorită abilității sale politice, finanțând, pe propria sa cheltuială, jertfele aduse zilnic în Templul din Ierusalim. Din aceleași rațiuni politice, el susține pe Irod, unul dintre

Cezar August

Monede cu efigia lui Cezar August. Avers = capul suveranului; revers = Caius și Lucius Cezar, între care se văd scuturile și săbiile

prețioșii lui aliați. În onoarea lui August, Irod va construi Cezareea lui Filip și Cezareea de pe coasta mediteraneeană. August moare în anul 14 d.Cr., în vârstă de 67 de ani.

2. *Tiberiu Cezar*, al doilea împ. al Romei (Mt. 22:17; Mc. 12:14; Lc. 3:1; 20:21, 22; Ioan 19:12). Născut în anul 42 î.Cr., el era fiul vitreg al lui August care l-a adoptat și i-a dat de nevastă pe fiica sa. Fire sumbră, întunecată și suspicioasă, Tiberiu se exilează, din proprie inițiativă, pe insula Capri unde va petrece o bună parte din timpul domniei sale. Iudeea era guvernată în acea perioadă de Valerius Gratus și de Ponțiu Pilat. Tiberiu alungă pe iudei din Roma. Dar, nu după mult timp, el revocă ac. edict și repară nedreptățile pe care i le-au pricinuit procuratorii romani. Irod Antipa zidește Tiberiada, pe Lacul Galileii, în onoarea suveranului. Caligula grăbește moartea lui Tiberiu, în anul 37 d.Cr. (v. *Cronologie*, anii 12-37).

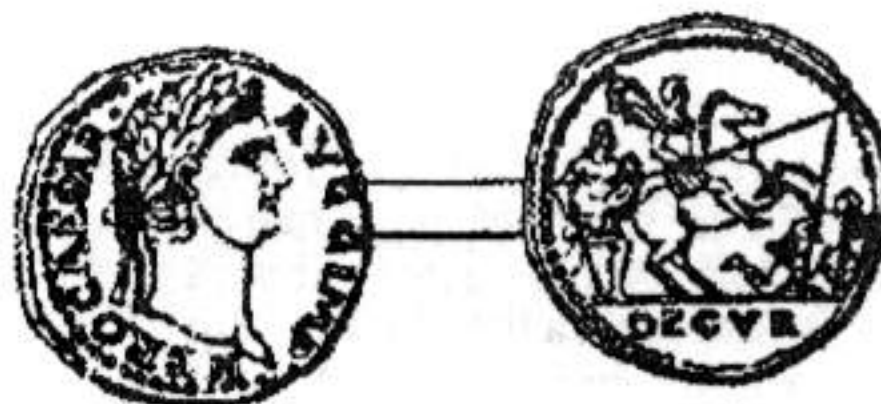
Tiberiu Cezar

3. *Claudiu Cezar*, al patrulea împ., era nepotul lui Tiberiu. Fire slabă, nestatornică, el devine împ. aproape împotriva voinței sale și se lasă condus de niște favoriți lipsiți de însemnătate. El acordă întreaga Palestină lui Irod Agripa I din pricină că ac. asistase la Roma la festivitățile de încoronare ale împ. La începutul domniei sale, Claudiu este favorabil iudeilor, redându-le celor aflați în Alexandria toate privilegiile de care se bucuraseră mai înainte însă, nu după mult timp, el îi alungă pe toți evreii care se aflau la Roma (F.A. 18:2). Claudiu moare în anul 54 d.Cr., în al 14-lea an al domniei sale.

Claudiu Cezar și soția sa, Agripina cea Tânără

4. *Nero*. Al cincilea împ. roman (F.A. 25: 12, 21; 26:32; Fil. 4:22). Fiu adoptiv al lui Claudiu, el a ajuns la tron prin otrăvirea fratelui său vitreg Britannicus. Nero era, într-adevăr, un monstru abject și crud, însă probabil că există și unele exagerări în legătură cu crimele care i se pun în socoteală. În al 10-lea an al domniei sale, respectiv în anul 64 d.Cr., izbucnește marele incendiu care distruge aproape în întregime 3 din cele 14 cartiere ale Romei. Acuzat de a fi fost autorul ac. act devastator, pt. a se disculpa, Nero nu se sinchisește să arunce vina pe creștini și condamnă pe mulți dintre aceștia la chinuri îngrozitoare. Tradiția afirmă că Pavel și Petru, ap. Domnului, și-ar fi găsit moartea, ca martiri, cu ac. ocazie. Nero este *leul* din II Tim. 4:17. Abandonat de trupele sale, cu prilejul unei bătălii, și socotindu-se pierdut cu siguranță, el a vrut să se sinucidă. Eșuând în realizarea ac. proiect, el cere unuia dintre slujitorii lui să-i grăbească sfârșitul. La fel procedase altădată și regele Saul. Nero moare în anul 68 d.Cr., în al 14-lea an al domniei sale, în vârstă de 32 de ani.

Monedă cu efigia lui Nerone. Avers = capul împăratului; revers = o decurie

5. *Titus*, fiul lui Vespasian, a fost cel de al 10-lea împ. al Romei. În anul 66 d.Cr., Vespasian fusese trimis în Palestina pt. a reprima acolo o răscoală a iudeilor. Titus îl însoțise. Proclamat ca împărat, Vespasian se

grăbește să părăsească Iudeea și se întoarce la Roma în anul 69. El încredințează comanda trupelor sale lui Titus care urma să dirijeze mai departe operațiunile îndreptate contra Ierusalimului, în anul 70 d.Cr. (Răzb. 3: 1.3 - 7:3. 1) (v. *Ierusalim, II, 3*). Titus devine împ. în anul 79 și moare în 81, la vârsta de 40 de ani.

Titus, care a distrus Ierusalimul în anul 70 d.Cr. Numele lui nu apare în Biblie

CEZAREEA - care aparține lui Cezar. Oraș de pe coasta Palestinei, la vreo 37 km spre S de Muntele Carmel. A fost construită de Irod cel Mare pe amplasamentul vechiului Turn al lui Straton. Construcția ei a durat 12 ani (25-13 î.Cr.). Un dig, făcut din pietre de dimensiuni uriașe, lat de 60 de m, închidea un port profund și tot așa de întins ca acela al Atenei. La intrarea sa dinspre N, exista un turn de veghe. Orașul avea un templu, un teatru, un amfiteatru și o întreagă rețea de canalizare. Irod i-a pus ac. nume în onoarea lui Cezar August, protectorul său (Ant. 15:9. 6; Răzb. 1:21. 4 și urm.). I se mai spunea uneori Cezareea Palestinei sau Cezareea maritimă, spre a fi distinsă de Cezareea lui Filip. Orașul avea să devină capitala romană a Palestinei. Evanghelistul Filip a propovăduit Evanghelia la Cezareea unde a și locuit o bucată de vreme (F.A. 8:40; 21:8). Când iudeii din Ierusalim puseseră la cale uciderea lui Saul, un proaspăt convertit, frații lui de credință l-au dus până la Cezareea de unde a plecat spre Tars, în Asia Mică, localitatea sa natală (F.A. 9:30). Sutașul roman Corneliu, căruia Petru i-a predicat pe Cristos, locuia la Cezareea. Aici a fost

adresată păgânilor Evanghelia pt. prima dată (F.A. 10:1, 24; 11:11). Irod Agripa a murit la Cezareea în anul 44 d.Cr. (F.A. 12:19, 23; Ant. 19:8. 2). Pavel a întreprins două călătorii aici și a constatat existența unei Biserici creștine (F.A. 18:22; 21:8, 16). Mai târziu, ap. avea să fie adus la Cezareea sub escortă (23:32, 33) spre a compărea înaintea lui Festus și a lui Agripa (25:1-4, 6-13). Populația orașului era alcătuită din diverse naționalități rivale. În timpul lui Nero, sirienii i-au masacrat pe toți iudeii din Cezareea, fapt care a marcat începutul tulburărilor ce au condus la distrugerea Ierusalimului de către Titus, în anul 70 d.Cr. (Răzb. 2:18). În sec. II d.Cr., Cezareea a devenit reședința unui episcop care, până la anul 451, a fost arhiepiscopul Primei Biserici a Palestinei. Un conciliu și-a desfășurat lucrările la Cezareea în anul 195. Tot aici a luat ființă o școală creștină printre profesorii căreia s-a numărat și Origene. Eusebiu, devenit mai târziu episcop de Cezareea, a studiat în școala respectivă. În anul 548, iudeii împreună cu samaritenii i-au atacat pe creștini. Orașul cade în mâinile musulmanilor în anul 640, dar la 1101 este luat de cruciați, sub conducerea lui Baudouin I; Saladin li-l smulge iarăși în anul 1189; cruciații ocupă din nou Cezareea în anul 1191, însă sultanul Bibars o recapătă definitiv în anul 1265. Denumirea de Cezareea subzistă în aceea de Kaysariyeh. O expediție arheologică italiană, care a operat în oraș între anii 1959 și 1961, a descoperit un teatru roman în partea sudică a localității. Și cum arheologii aceștia au dat la iveală o piatră care purta numele lui Ponțiu Pilat în teatrul respectiv, s-a putut dovedi că Pilat a fost, într-adevăr, un personaj istoric.

CEZAREEA LUI FILIP - așezare numită astfel pt. a putea fi deosebită de Cezareea palestiniană. Orașul era așezat la poalele Hermonului, aproape de izvorul principal al Iordanului, într-o margine a câmpiei, nu prea întinse, pe care o limitau din trei părți, excepție constituind latura vestică, numeroase coline. Unii l-au identificat cu Baal-gad. Cultul zeului Pan, o divinitate romană, a prevalat multă vreme în ac. localitate care s-a mai numit și Paneas deoarece Irod cel Mare construise un splendid templu, lucrat din marmoră, nu departe de spațiul rezervat lui Pan (Ant. 15:10. 3). Tetrarhul Filip a extins orașul, l-a înfrumusețat și i-a pus numele Cezareea în onoarea împ. Tiberiu Cezar (Ant. 18:2. 1;

Răzb. 2:9. 1). Isus și ucenicii au trecut prin ac. locuri cel puțin o dată. Acolo a pus El ap. celebra întrebare: „*Cine zic oamenii că sunt Eu...?*” (Mt. 16:13; Mc. 8:27). Irod Agripa II a făcut ca Cezareea să cunoască o și mai puternică dezvoltare și, pt. a fi pe placul lui Nero, i-a schimbat numele în acela de Neronias; dar ac. denumire a dispărut la moartea împ. (Ant. 20:9. 4). După distrugerea Ierusalimului, Titus a organizat la Cezareea lupte de gladiatori: unul dintre spectacole a fost aruncarea iudeilor luați prizonieri în mijlocul unor fiare sălbatice; un alt divertisment l-a constituit obligarea unor iudei de a se ucide unii pe alții (Răzb. 7:2. 1; 3:1). O rămășiță a zidurilor cetății se mai poate vedea și acum, iar unele inscripții apar pe stâncile vecine. Cezareea de altădată este astăzi doar un sat lipsit de însemnătate, numit Banias, o deformare a vechiului nume Paneas.

CHANNAN. V. *Canaan*.

CHEBAR, KEBAR. Un râu din Chaldeea pe malurile căruia fuseseră instalați niște iudei exilați, printre care se număra și profetul Ezechiel. Acolo a avut proorocul o serie de vedenii (Ez. 1:1, 3; 3:15, 23; 10:15, 20). Chebarul era, în realitate, nu un râu în accepțiunea obișnuită a cuvântului, ci un canal mare în partea de SE a Babilonului. Însă un asemenea curs de apă purta numele de *naru*, adică *râu*.

CHEDAR, KEDAR, QEDAR. Un trib care a descins din Ismael (Gen. 25:13). Membrii săi locuiau în corturi de culoare neagră, având turme de animale mici, precum și cămile (Cânt. 1:5; Is. 60:7; Ier. 49:28, 29); de asemenea, dispuneau de tabere risipite în pustie (Is. 42:11). Chedarul locuia în Arabia (Is. 21:13, 16; Ez. 27:21) sau undeva între Arabia Stâncoasă și Babilon. Vitejii arcași ai Chedarului luptau sub comanda domnitorilor ismaeliți (Is. 21:16, 17). Pliniu îi numește pe membrii tribului Chedar *cedrei*.

CHEDEMOT, KEDEMOTH, QUEDEMOTH - *localități orientale*. O cetate de pe malul răsăritean al Iordanului, aflată la marginea pustiei (Dt. 2:26). A fost atribuită rubeniților (Ios. 13:18), iar mai târziu leviților din neamul lui Merari (21:37; I Cr. 6:79).

CHEDEȘ, KEDESH, QEDECH.

1. Cetate aflată la extremitatea de miazăzi a terit. lui Iuda (Ios. 15:23). Ar putea fi vorba

de Cades-Barnea (v. 3). Dillman o identifică cu Kadus, la S de Hebron.

2. Cetate canaanită, cucerită mai întâi de Tutmes III, apoi de Iosua (Ios. 11:12; 12:22). A fost atribuită sem. lui Neftali (19:32, 37); numită Chedeș-Neftali (Jud. 4:6) sau Chedeș în Galileea (Ios. 20:7) pt. a o putea distinge de alte localități cu același nume; dată apoi leviților din neamul lui Gherșon și devenită una din cetățile de scăpare (Ios. 21:32). Reședința lui Barac (Jud. 4:6). Tiglat-Pileser a deportat pe locuitorii săi în Asiria (II Împ. 15:29; I Mac. 11:63, 73; Ant. 13:5, 6). Identificare: Cades, în Galileea de Sus, la 7 km NV de Lacul Huleh și la 41 de km E de Tyr.

3. Cetate a lui Isahar, atribuită leviților din neamul lui Gherșon (I Cr. 6:71, 72). Numită Ghișon în Ios. 21:28. Identificată cu Tell Abu Kedeis, la cca 4 km SE de Meghido (v. *Chison*).

CHEDMA, KEDMA, QUEDMA. Un trib care a descins din Ismael (Gen. 25:15; I Cr. 1:31).

CHEDORLAOMER, KEDOR-LAOMER - în elamită: *slujitorul zeului Lagamar*. Rege al Elamului, evident suzeran al Babiloniei. Pe vremea lui Avraam, Chedorlaomer, aliindu-se cu Amrafel, regele Șinearului, cu Arioc, regele Elasarului, cu Tideal, regele Goiimului, a întreprins o expediție în direcția V, către Marea Moartă. Populația din Câmpie, după ce fusese aservită timp de 12 ani de Chedorlaomer, încercase acum să scuture ac. jug. În anul al 14-lea, Chedorlaomer, ajutat de aliații săi, a invadat regiunea de la răsăritul Iordanului, de la Basan până în țara Edomului și până la marginea Mării Roșii, spre S (unde aveau să se instaleze mai târziu amaleciții), precum și câmpia Mării Moarte. O asemenea cucerire i-a asigurat controlul asupra drumurilor utilizate de caravanele care, venind din Arabia, se deplasau dincolo de Marea Roșie, în Egipt, în Canaan și în ținuturile nordice. Luarea lui Lot ca prizonier de război, cu prilejul acestei expediții militare, l-a determinat pe Avraam să pornească în urmărirea lui Chedorlaomer. Ajutat de numeroșii săi slujitori, precum și de șefii unor triburi cu care încheiase legământ, Avraam ia prin surprindere pe vrăjmași. El ajunge noaptea la Dan, pune pe fugă oștile lui Chedorlaomer și aduce înapoi prizonierii și prada de război (Gen. 14:1-16). Identificarea ac. rege încă nu a fost pe deplin clarificată. Albright propune pe regele Chitir-Nahhanti I (1625 î.Cr.), însă data ac. este prea tardivă pt.

ca el să poată fi contemporan cu Avraam. Tabletele de la Ebla implică posibilitatea unui contact foarte vechi dintre Siria și Elam; pe de altă parte, dominația și apoi invadarea de către Chedorlaomer a „cetăților din Câmpie” (Sodoma etc. Gen. 14) nu trebuie să ne surprindă (v. *Avraam*).

CHEDRON - *murdar, turbure*.

1. Valea numită în prezent Wadi Sitti Maryam, situată între latura răsăriteană a zidurilor Ierusalimului și Muntele Măslinilor. Ac. ued de vreo 5 km lungime începe la 2 km NV de oraș; sub denumirea de Wadi el-Jauz, el se orientează, pe o lungime de 2,5 km, spre SE; apoi își schimbă direcția spre S, trecând dincolo de valea Gheenei și de Eyn-Roguel. În dreptul porții Sf. Ștefan, Chedronul are peste 30 de madâncime, dar nu mai mult de 120 m lățime. De aici o ia din nou spre SE și se termină la Marea Moartă după ce a descris câteva meandre. Are apă numai iarna când cad ploi mai abundente. Se pare că niciodată Chedronul nu a avut apă pe parcursul unui an întreg. Cuvântul ebr. *nattal* semnifică deopotrivă: *albia secată a unui pârâu* (în timpul verii) și *pârâul însuși* (în timpul iernii).

Expresia gr. pt. Chedron este „*șuvoiul de iarnă*” (Ioan 18:1; I Mac. 12:37 și Septuaginta). Numele de Chedron (din ebr. *qadar* = *a fi sumbru, întunecos*) ar putea deriva de la aspectul apelor foarte tulburi în timpul iernii sau de la obscuritatea văii, în special în aval. În „*Codex Vaticanus*”, forma gr. a cuvântului „*cedres*” stă la originea denumirii „*pârâiașul cedrilor*” în Ioan 18:1 și II Sam. 15:23. Pt. a merge de la Ierusalim la Betleem, trebuia să fie trecut pârâul Chedron (II Sam. 15:23) care constituia limita de răsărit a Ierusalimului (I Împ. 2:37; Ier. 31:40). În partea de S a orașului, valea Chedronului a fost folosită foarte devreme ca groapă comunală (II Împ. 23:6). Regii evlavioși ai lui Iuda au scos din Templul Domnului simbolurile idolatriei și, după ce le-au ars, le-au aruncat cenușa în viroaga Chedronului (I Împ. 15:13; II Împ. 23:4; II Cr. 29:16; 30:14). Josephus Flavius relatează că Atalia a fost executată tot acolo pt. a nu spurca Templul (Ant. 9:7. 3) (v. *Valea lui Iosafat*).

2. O cetate aflată în apropiere de Iamnia (Jamnia) și de Asdod (*Azot* al grecilor); controla numeroase căi de acces spre Iuda (I Mac. 15:39; 16:9, 10; 15:41) (v. Ghederot).

CHEFAR-AMONAI, KEFAR-AMMONA, KEPHAR-HA-AMMONI - *satul amoniților*.

Un sat al sem. lui Benjamin (Ios. 18:24). Identificare plauzibilă: Khirbet Kafr'Ana.

CHEFIRA, KEFIRA, KEPHIRA - *sat*. Un cătun gabaonit (Ios. 9:17) atribuit beniaminților (18:26). Localitatea a continuat să existe și după exilul babilonian (Ezra 2:25; Nem. 7:29). A fost amplasată pe locul unde se află acum ruinele denumite Kefireh, la 13 km V - NV de Ierusalim.

CHEHAT, KEHATH, QECHAT. Un fiu al lui Levi și fondatorul a numeroase fam. cunoscute sub denumirea de chehatiți (Gen. 46:11; Ex. 6:16, 18).

CHEHATTI, KEHATTI, QEHATTI. Leviții care au descins din Chehat. Ei alcătuiau mai multe case patriarhale (Ex. 6:18; Num. 3:27). Moise și Aaron erau chehatiți (Ex. 6:20). Chehatiții tăbărau la S de Cortul Întâlnirii (Num. 3:29). Dacă chehatiții, însărcinați cu transportul chivotului și al uneltelor Cortului ar fi atins ac. lucruri, s-ar fi făcut vrednici de pedeapsa cu moartea (Num. 4:15, 17-20; II Cr. 34:12). În timpul șederii lui Israel în pustie, chehatiții au fost foarte numeroși (Num. 3:28; 4:34-37). Cu prilejul împărțirii Canaanului, preoții proveniți din Aaron au obținut 13 cetăți, altor chehatiți revenindu-le, prin sort, încă 10 (Ios. 21:4, 5; I Cr. 6:61, 66-70).

CHEHELATA, KEHELATHA, QUEHELATA - *adunare*. Unul dintre punctele unde au tăbărit israeliții în pustie (Num. 33:22, 23).

CHEIE. În Orient, cheia era o piesă confecționată din lemn, servind la ridicarea sau mișcarea unei bare fixate în spatele porții. Cheia respectivă nu executa o mișcare de rotație (v. *Zăvor*). O asemenea cheie se purta la cingătoare, iar uneori se lega de un obiect oarecare purtat pe umeri (cf. Is. 22:22). Cheia simbolizează autoritatea (Is. 22:22; Mt. 16:19; Ap. 1:18; 3:7; 9:1; 20:1), precum și accesul la înțelepciunea divină (Lc. 11:52).

CHEIA LUI DAVID. V. *Cheile Împărăției*.

CHEILA, KEILA, KEHILA, QEILA. O cetate din câmpia lui Iuda (Ios. 15:44; I Cr. 4:19). Atacată de filistenii însă eliberată de David care totuși n-a rămas acolo în momentul când se apropia Saul, temându-se că putea fi trădat de locuitorii cetății (I Sam. 23:1-13). A fost

locuită după întoarcerea iudeilor din captivitate (Nem. 3:17, 18). Identificare posibilă: Khirbet Kila, la 13 km NV de Hebron. Probabil că ac. localitate este una și aceeași cu cetatea Kelti din scrisorile de la Tell El-Amarna, nr. 279, 280, 289 (v. *Tell El-Amarna*).

CHEILE ÎMPĂRĂȚIEI - în ebr. *mapteaH*; în gr. *kleis - cheie*. La propriu, cheia nu este decât o singură dată menționată în Biblie (Jud. 3:25). Cu sens figurat, ac. cuvânt apare în expresia „*cheile Împărăției cerurilor*” unde simbolizează puterea și autoritatea care au fost conferite de Domnul Isus Cristos ucenicilor Lui (în special lui Petru), dar și Bisericii Sale pt. a propovădui Evanghelia, a exercita disciplina și a ierta păcatele (Mt. 16:19; Ioan 20:23). Ac. se exprimă, printre altele, prin puterea de „*a lega și a dezlega*”, adică de a interzice și a autoriza. După cum o cheie deschide o încuietore, Evanghelia deschide poarta cerurilor tuturor acelor care o acceptă. Ap. Petru a făcut uz de cheia ac. a Împ. în ziua Cincizecimii prin propovăduirea Evangheliei care a permis celor aproape 3 000 de convertiți să intre în Împ. lui Dumnezeu. De asemenea, Petru a creat acces, predicând Vestea Bună, samaritenilor (F.A. 8) și păgânilor (F.A. 10). În Ap. 3:7, expresia „*cheia lui David*” constituie o referință la Is. 22:22 unde Dumnezeu spune că urmașul lui David (adică Isus Cristos) va primi cheia pt. a deschide sau a închide lumii poarta Împ. cerurilor.

CHELAIA, KELAIA. V. *Chelita*.

CHELAL, KELAL - *desăvârșire*. Un fiu al lui Pahat-Moab. Ezra l-a înduplecat să se despartă de femeia străină pe care și-o luase de nevastă (Ezra 10:30).

CHELITA, KELITA, KELITHA, QELITA. Un levit care se mai numea Chelaia. La îndemnul lui Ezra, a repudiat femeia străină cu care se însurase (Ezra 10:23). Însărcinat de cărturar să citească și să explice poporului cuvintele Legii Domnului (Nem. 8:7), Chelita și-a pus semnătura pe legământul conceput de Neemia (Nem. 10:10).

CHELUB, KELUB, KELUV - *coș împletit, laț pentru păsări*.

1. Frate cu Șuha. Ascendența sa nu este indicată; însă, după cum rezultă din context, el avea dreptul de a figura în sem. lui Iuda (I Cr. 4:11).

2. Tatăl unui slujbaş al lui David, numit Ezri (I Cr. 27:26) care răspundea înaintea împăratului de cei ce cultivau pământul.

CHELUBAI. V. *Caleb*, 1.

CHELUHU, KELUHU, KELAIA. Fiul lui Bani; Ezra l-a convins să trimită acasă femeia străină cu care se însurase (Ezra 10:35).

CHEMARE, VOCATIE. Cuvintele *vocație* și *chemare* provin de la verbul gr. *kaleô* care înseamnă *a chema, a face să vină* (*klêsis = chemare*). Atât în Vechiul, cât și în Noul Testament, Dumnezeu îi cheamă, adică îi invită pe copiii Lui să-L urmeze (II Tim. 1:9). Prin vocație, pop. Israel a fost pop. lui Dumnezeu (Dt. 26:18, 19; 32:9; Is. 60:16). Sunt mulți chemați (în gr. *klêtoi*), dar puțini aleși (Mt. 22:14), căci aleși sunt doar aceia care răspund chemării lui Dumnezeu prin credință și ascultare de Cuvântul Lui (Evr. 11:8). Biserica este pop. alcătuit acum prin chemarea lui Dumnezeu (Rom. 1:6; 8:28-30; 9:24; I Cor. 1:2, 9; Gal. 1:6; II Tes. 2:13; II Tim. 1:9; I Pet. 1:15). Membrii Bisericii lui Cristos sunt chemați la Împ. lui Dumnezeu din vremea de acum, în lumea ac. (I Tes. 2:12), dar și la aceea care vine (Fil. 3:14; I Tim. 6:12; Evr. 3:1; 9:15; I Pet. 5:10; Iuda 1; Ap. 19:9). Credincioșii sunt chemați să se bucure de adevărata slobozenie (Gal. 5:13).

Mai trebuie subliniat faptul că vocația nu este numai o chemare la mântuire, dar și la slujbă. Iată și câteva exemple: Moise și Isaia (Ex. 3:4; Is. 6:8), ucenicii Domnului și Pavel (Mt. 4:18-21; F.A. 9:3-20). Este ceea ce accentuează și Petru când, vorbind despre chemarea generală adresată de Dumnezeu tuturor credincioșilor invitați „*de la întuneric la lumina Sa minunată*”, arată și scopul: „*ca să vestiți virtuțile*” adică puterea și calitățile lui Dumnezeu. Deci toți creștinii sunt chemați, atât la mântuire, cât și la o slujbă specifică fiecărui credincios. Revenind la noțiunea biblică a preoției tuturor credincioșilor, Luther și ceilalți Reformatori au „laicizat” și „democratizat” noțiunea de vocație rezervată în Evul Mediu intrării în ordinele religioase. Dumnezeu i-a chemat pe slujitorii Săi fie printr-o voce pe care aceștia au auzit-o (de ex., Avraam, Samuel), fie prin intermediul unor îngeri sau al unor ființe omenesti. Apelul la slujbă poate lua și forma unei convingeri lăuntrice crescânde, confirmată de opiniile unor

frați și surori și, eventual, de concursul fericit al împrejurărilor. În asemenea condiții nu puțini slujitori ai lui Dumnezeu au fost chemați în slujbă. În temeiul calității Sale divine, Isus Cristos cheamă pe cine vrea (Mc. 3:13), fără a ține seama de starea socială a celor chemați (I Cor. 1:26). Pavel își amintește cu mare plăcere de chemarea pe care a primit-o (Rom. 1:1; Gal. 1:15) și cere creștinilor să se poarte într-un chip vrednic de chemarea pe care au primit-o (Ef. 4:1). Aici, este vorba de chemarea generală de a fi copii ai lui Dumnezeu care ne-a fost adresată în momentul nașterii noastre din nou (cf. II Tes. 1:11). Iuda este exemplul unui om care s-a dovedit a fi necredincios chemării sale (Mt. 26:14, 15). Dacă cineva răspunde chemării lui Dumnezeu și lucrează din toată inima pt. El, atunci îl așteaptă o mare răsplătire (Ef. 1:18; Fil. 3:14). În II Pet. 1:10, Petru îi îndeamnă pe credincioși să-și întărească chemarea lor, adică să manifeste roadele acesteia.

CHEMOȘ, KEMOSH - sens probabil: *cel care aservește*. Dumnezeuul moabiților (Num. 21:29; Ier. 48:46; *Piatra Moabului*, 3). Ca și lui Moloc, moabiții îi aduceau lui Chemoș ca jertfă copii care erau arși de vii (II Împ. 3:27). Identitatea sa cu Moloc al amoniților rezultă și din Jud. 11:24 unde dumnezeul amoniților, Moloc (I Împ. 11:7) este numit Chemoș. Solomon a zidit o înălțime în cinstea lui Chemoș pe muntele din fața Ierusalimului (I Împ. 11:7) pe care mai târziu regele Iosia avea s-o profaneze (II Împ. 23:13). Ne putem da seama de autoritatea și influența pe care le avea Chemoș în viața moabiților citind *Piatra lui Moab* / *Stela lui Meșă* (v. *Moab - Piatra lui*). Pt. regele Meșă, Chemoș era un dumnezeu aproape tot așa de personal ca Iehova pt. Israel (v. *Zeități păgâne*).

CHEMUEL, KEMUEL, QUEMUEL.

1. Un fiu al lui Nahor și al Milcâi; tatăl lui Aram (Gen. 22:21).

2. Domnitor al sem. lui Efraim, imputernicit să reprezinte ac. sem. cu prilejul împărțirii Canaanului (Num. 34:24).

3. Un levit; tatăl lui Hașabia (I Cr. 27:17).

CHENAANA, KENAANA - *nevasta lui Canaan*.

1. Beniamit, din fam. lui Iediael (I Cr. 7:10).

2. Tatăl falsului prooroc numit Zedechia care l-a amăgit pe Ahab (I Împ. 22:11; II Cr. 18:10).

CHENAN, KENAN. Numit uneori și **CAINAM, CAINAN, KAINAM.**

1. Fiul lui Enos (Gen. 5:9-14; I Cr. 1:2; Lc. 3:37, 38).

2. Cainam, fiul lui Arpaxad, tatăl lui Sala (Lc. 3:36). Cainam nu figurează în genealogia corespondentă din Gen. 11:12, existând doar în vers. Septuaginta citată de Luca.

CHENANI, KENANI - *nezdruncinat*. Un levit care a jucat un rol important în determinarea iudeilor întorși de la Babilon să înnoiască legământul Domnului (Nem. 9:4).

CHENANIA, CHENANIAHU, KENANYAHU - *Domnul a așezat*. O căpetenie a levitilor, în vremea regelui David, mai-mare peste casa lui Ițehar. El a fost însărcinat să se ocupe de probleme exterioare, să judece (I Cr. 26:29), să supravegheze transportul chivotului (15:22, 27).

CHENAT, KENATH, QUENAT - *posesiune*. Oraș de pe versantul occidental al lui Djebel Hauran la hotarul de NE al Israelului. Dintre cele 10 cetăți (Decapole), Chenatul era cea mai dinspre răsărit. Identificare: la Kanawat, la vreo 26 km N - NE de Boșra (Bosrah). Nobah, un fiu al lui Manase, cucerește cetatea și-i dă numele lui (Num. 32:42); totuși, ac. nu s-a substituit definitiv vechii denumiri. Mai târziu, Chenatul cade în mâinile gheșuriților și sirienilor (I Cr. 2:23). Tot aici va fi înfrânt la un moment dat, Irod cel Mare de către arabi (Răzb. 1:19. 2). Cetatea era foarte veche, de vreme ce a fost menționată deja în mileniul II î.Cr., în numeroase texte egiptene ale epocii.

CHENAZ, KENAZ, QUENAZ.

1. Urmaș al lui Esau, prin Elifaz (Gen. 36:9, 11). Șef de clan pe muntele Seir (v. 15:40-43). Din aluziile cuprinse în Ios. 15:17; I Cr. 4:13, s-ar putea deduce că Otniel aparținea acestui clan (v. *Cheniziți*).

2. Urmaș al lui Caleb, fiul lui Iefune (I Cr. 4:15).

CHENCREA - *mei*. Unul dintre cele două porturi ale orașului Corint. Așezat în partea de E care are acces la Marea Egee. Între Chencrea și Corint era o distanță de cca 14 km. Pavel a trecut prin Chencrea (F.A. 18:18) unde se afla o biserică creștină a cărei slujitoare (diaconiță) era Fivi (Rom. 16:1).

CHENIȚI, CHENIENI - *fierari*. O populație din sânul căreia o parte locuia pe vremea lui Avraam în Canaan sau pe ac. meleaguri, desigur înrudită de aproape cu cheniziții și amaleciții (Gen. 15:19; Num. 24:20-22). O altă ramură a cheniților, aflată în țara Madianului, se amestecase deja cu madianiții în vremea lui Moise (Jud. 1:16; 4:11; cf. Num. 10:29).

Cu mult timp înainte de sosirea israeliților pe ac. locuri, minereul din Araba era exploatat de cheniți (fierari) și edomiți. Din oracolul lui Balaam rezultă că cheniții locuiau în Edom și în Araba (Num. 24:20-22). Înainte de cucerirea Canaanului, cheniții locuiau, pe cât se pare, în regiunea accidentată aflată la NE de Amalec și la E și SE de Hebron. Madianitul Hobab din clanul cheniților și socru al lui Moise i-a însoțit pe israeliți din Sinai până în Canaan, slujindu-le de călăuză (Num. 10:29-32). Când pop. a trecut Iordanul, a tăbărât la Ghilgal și a cucerit Ierihonul, fam. lui Hobab și-a așezat corturile lângă ac. localitate. După luarea în stăpânire a Canaanului, ea s-a alăturat sem. lui Iuda și s-a stabilit în stepă, la S de Arad, la SE de Hebron (Jud. 1:16). Chenitul Heber s-a despărțit de restul fam. lui Hobab și s-a așezat lângă Chedeș (Jud. 4:11), în Neftali. Pe vremea lui Saul și a lui David, cheniții din S lui Iuda încă întrețineau relații amicale cu israeliții (I Sam. 15:6; 27:10; 30:29). Ei au fost înregistrați cu sem. lui Iuda (I Cr. 2:55). Răspândirea cheniților în Iuda și Israel se explică tocmai prin meseria pe care o practicau aceștia, fiind fierari itineranți.

Numeroși exegeți moderniști au acceptat „ipoteza chenită” potrivit căreia Moise ar fi început să cunoască pe Iehova (Domnul) abia în momentul când el s-a refugiat în apropierea madianiților și cheniților la Sinai. Prin urmare, Moise ar fi „inventat” yahvismul, iar preoția lui Ietro, socrul lui Moise, respectiv jertfa adusă de ac. în Ex. 18:12 ar fi fost introducerea oficială a cultului lui Iehova. Evident că, pt. cei ce acceptă autoritatea Bibliei și vechimea textului Genezei, ipoteza este neverosimilă, pt. că, deja în Geneza, Domnul Se revelează lui Noe, Avraam și celorlalți patriarhi ca fiind Iehova. Atât doar că numele de Iehova a devenit mai oficial în gândirea lui Moise după teofania cu rugul aprins (v. *Amaleciți, Cheniziți*).

CHENIZIȚI, CHENIZIENI. Una dintre populațiile Canaanului sau aflată, la un moment dat, pe ac. meleaguri, de la care Avraam și

urmașii săi aveau să moștenească niște terit. (Gen. 15:19). Totuși, este îndoielnic că cheniziții ar fi fost deja instalați în Canaan la încheierea legământului lui Dumnezeu cu Avraam, căci Chenaz este, potrivit cu Gen. 36, un fiu al lui Elifaz, întâiul-născut al lui Esau.

Fapt că Iefune, tatăl lui Caleb (Num. 13:6) este numit „*chenizitul*” (Num. 32:12; Ios. 14:6, 14) ne face să presupunem că Iefune sau unul dintre strămoșii săi se va fi căsătorit cu o descendentă a lui Chenaz.

Judecătorul Otniel era „*fiul lui Chenaz*”, fratele mai mic al lui Caleb (Jud. 1:13). Ac. ar putea indica, de asemenea, o înrudire prin căsătorie cu urmașii lui Esau.

CHERAN, KERAN. Un horit, fiul lui Dișon (Gen. 36:26; I Cr. 1:41).

CHEREN-HAPUC, KEREN-HAPPUC - *cutie de antimoniu* (fard pt. ochi). Cea mai tânără dintre fetele lui Iov (Iov 42:14). Născută după încercarea sa.

CHERETIȚI, CHEREȚIENI, CRETANI. Probabil este corectă interpretarea potrivit căreia *cheretiți* înseamnă *cretani*. O națiune sau un trib care locuia, la un moment dat, în Filistia sau cel puțin în partea sa sudică (I Sam. 30:14; Ez. 25:16; Țef. 2:5, 6). Poate că ar trebui să-i asimilăm cu filistenii veniți din Caftor sau cu o altă populație care ar fi emigrat direct din Creta. Câțiva cheretiți se aflau în garda de corp a lui David (II Sam. 8:18; 15:18). În trei pasaje biblice, ebraica menționează, în loc de cheretiți, „*carieni*” (locuitori ai Cariei) (II Sam. 20:23; II Împ. 11:4, 19).

CHERIOT, JERIOT, QUERIOT-HEȚRON - *cetăți*.

1. Localitate de la extremitatea sudică a lui Iuda (Ios. 15:25); una și aceeași așezare cu Hațor, 3.

2. Cetate moabită (Ier. 48:24). O altă identificare propusă este Kir în Moab (v. *Ar; Piatra Moabului*). Avea fortificații (v. 41) și dispunea de mai multe palate (Am. 2:2). Unii au presupus că Cheriote ar putea fi o altă denumire pt. Ar, vechea capitală a Moabului (vezi Is. 15 și 16; Ios. 13:16-21), deoarece Arul este omis de pe lista cetăților moabite, în timp ce Cheriote este amintit (Ier. 48; *Piatra Moabului*).

CHERIOT-HEȚRON, QUERIOT-HETSRON. O cetate canaanită de la hotarul de miazăzi al lui Iuda (Ios. 15:25) (v. *Hațor, 3*).

CHERIT, KERITH - *tranșeu, șanț*. Un pârau care curge nu departe de Iordan. Ilie s-a aflat, câțva timp, pe malurile sale (I Împ. 17:3, 5), probabil pe malul răsăritean, în Galaad.

CHEROS, KEROS, QUEROS. Fondatorul unei fam. de netinieni (slujitori ai Templului). O parte dintre aceștia s-au întors din robie (Ezra 2:44; Nem. 7:47).

CHERUB-ADAN, KERUB-ADAN. O localitate din Babilonia de unde veneau niște persoane care nu și-au putut dovedi originea israelită (Ezra 2:59; Nem. 7:61). Amplasare necunoscută.

CHESALON, KESALON - *speranță*. Cetate de la frontiera lui Iuda, în muntele Chiriat-Iearim (Ios. 15:10). Identificat, de regulă, cu satul Kesla aflat la o depărtare de peste 16 km V de Ierusalim.

CHESED, KESED. Forma de singular a cuv. ebr. *Kasdim* = *chaldei*. Un fiu al lui Nahor și al Milcăi (Gen. 22:22).

CHESIL, KESIL - *nebun*. Un sat a cărui identificare corectă ar putea fi Khirbet er-Ras, în regiunea cea mai sudică a lui Iuda (Ios. 15:30). În Ios. 19:4 este numit Betul, iar în I Cr. 4:30, Betuel.

CHESULOT, KESULOT. O cetate aflată la hotarele lui Isahar (Ios. 19:18) (v. *Chislot-Tabor*). Identificare: Iksal, la 6 km SE de Nazaret.

CHETURA, KETURA, QETURA - *tămâie*. Nevasta pe care și-a luat-o Avraam după moartea Sarei (Gen. 25:1; cf. 16:3). Ea a adus pe lume 6 fii, strămoșii unor pop. (25:1, 2; I Cr. 1:32). Avraam nu le-a acordat același drept de moștenire ca lui Isaac, ci le-a dat nume-roase daruri și i-a trimis spre E, depărtându-i de Isaac (Gen. 25:6). Genealogiile arabe tardive menționează un trib numit Katura și locuind nu departe de Mecca.

CHEȚIA, KETSIA - *scorțișoară* (parfum). A doua din cele trei fiice ale lui Iov, născute după încercarea sa (Iov 42:14).

CHEZAȘ, CHEZĂȘIE, CAUȚIUNE. Persoana care se obligă alături de debitor (Pv. 22:26, 27; Gen. 44:32). Cu prilejul unor tranzacții

comerciale, deseori era cerută o cauțiune. Cel ce se punea garant (chezaș) dădea mâna creditorului, în prezența câtorva martori, și promitea că va plăti el însuși datoria în cazul că debitorul n-ar face ac. lucru (Pv. 6:1, 2; 17:18). A se pune cineva chezaș, pt. un străin îndeosebi, era privit ca un act necugetat (11:15; 17:18; 20:16). Totuși, în anumite cazuri, chezașia era justificată fiind vorba de circumstanțe deosebite și sume mici (Eclesiastic 8:13; 29:14, 20). Însă, în general, israeliții erau puși în gardă contra pericolelor chezașiei și a împrumuturilor către persoane a căror cinste era îndoielnică (29:16-18).

CHIBROT-HATAAVA, KIBROTH-HAT-TAVA - *mormintele lăcomiei*. Un loc oarecare din peninsula Sinai, între muntele Sinai și Hațerot. Israeliiții loviți cu o urgie aducătoare de moarte din cauza poftelor lor condamnabile au fost îngropați acolo (Num. 11:33-35; 33:16, 17; Dt. 9:22). Grollenberg identifică Chibrot-Hataava cu Ruweis el-Ebeirig, la NE de ceea ce se crede a fi fost Muntele Sinai (v. *Tabera*).

CHIBȚAIM, KIBTSAIM - *două grămezi* (v. *Iocmeam*).

CHIDON, KIDON - *lance*. Numele ariei pe care a murit Uza din pricină că atinsese chivotul (I Cr. 13:9). În II Sam. 6:6, ac. arie poartă numele Nacon. Amplasament necunoscut.

CHIFA - în aramaică *stâncă, piatră*. Numele dat de Isus ap. Simon (Ioan 1:42; I Cor. 2:12; 3:22; 9:5; 15:5; Gal. 2:9). De aceea, el este cunoscut sub numele de Petru, echivalentul gr. al cuv. aram. Chifa.

CHILEAB, KILEAB, KILAV. Al doilea fiu al lui David (II Sam. 3:3). Născut la Hebron; mama sa se numea Abigail. În I Cr. 3:1, ac. prinț apare sub numele de Daniel.

CHILION, KILION. Fiul mai mic al lui Elimelec și al Naomei (Rut 1:2, 5).

CHILMAD, KILMAD. Un ținut care întreținea relații comerciale cu Tyrul și amintit împreună cu Seba și Asiria (Ez. 27:23).

CHIMEN - în ebr. *kammon*; în arabă *kam-mum*; în gr. *kymionon*. Plantă cultivată, semănată cu mâna și bătută cu nuiua pt. a se pune

în libertate boabele coapte (Is. 28:25, 27). Chimenul era una din bagatele din numărul cărora fariseii dădeau zeciuială (Mt. 23:23). Este vorba de *Cuminum cyminum* al botaniștilor, plantă care se aseamănă cu mărarul. Florile sale mici și albe sunt dispuse în formă de umbrelă. Boabele de chimen erau folosite în Palestina, unde ac. se cultiva pe anumite suprafețe, drept condiment. În prezent, chimenul este foarte adesea înlocuit cu boabe de chimion, acestea având un gust mai plăcut și fiind mai hrănitoare.

CHIMHAM, KIMHAM. Fiul lui Barzilai, galaaditul. Când David l-a invitat pe tatăl lui la Ierusalim, ac. a refuzat oferta din cauza vârstei sale înaintate și l-a trimis pe Chimham în locul lui (II Sam. 19:37, 38). Se pare că fiul lui Barzilai s-a stabilit în apropierea Betleemului și a construit acolo un han pt. caravanele aflate în tranzit (Ier. 41:17).

CHIMVAL - în gr. *kymbalon* (I Cor. 13:1). Instrument muzical (II Sam. 6:5; I Cr. 16:5). Cuvântul ebraic provine de la o rădăcină verbală - *tsalal* - care înseamnă *a suna, a zăngăni*. Existența în ebraică a unei anumite forme pt. ac. termen (numărul gramatical dual) constituie un indiciu că ac. instrument avea două părți. Este vorba, fără îndoială, de țimbale, cum bine au tradus autorii Septuagintei; obiectul respectiv comporta două discuri concave, confecționate din aramă (I Cr. 15:19); existau și chimvale aproape plate, precum și altele constituite din două obiecte metalice identice, de forma unui clopot care erau lovite unul de celălalt (v. *Muzică*).

CHIN DE MOARTE. V. *Agonie*.

CHINA, KINA, QUINA - *cântec funebru, plângere*. Un sat din extremitatea sudică a ținutului lui Iuda (Ios. 15:22) la capătul văii el-Keini, lângă Khirbet-Samra.

CHINERET, KINNERETH, KINNEROT - *harfă, liră*.

1. Cetate fortificată a lui Neftali (Ios. 19:35; Dt. 3:17; cf. *lista lui Tutmes*). Identificare: Tell el-Oreimeh, malul de NV al Lacului Ghenezaret.

2. Zonele învecinate cu Chinerotul (I Împ. 15:20; cf. Ios. 11:2), identificate, de obicei, cu câmpia Ghenezaretului (Mt. 14:34).

3. Marea Chineret este denumirea dată în V.T. Lacului Galileii, sau Tiberiadei, sau încă

Ghenezaretului (Num. 34:11; Ios. 12:3; 13:27; I Împ. 15:20). Pt. numele acestei mări în N.T., cf. Lc. 5:1; Ioan 6:1 etc. (v. *Marea Galileii*).

CHIO, CHIOS. O insulă care poartă și acum numele acesta. Aflată în Marea Egee, la intrarea golfului Smirna, Chio se găsește între insula Lesbos la N și insula Samos la S. Pavel a trecut cu corabia pe lângă Chios atunci când a mers pt. ultima dată în Palestina (F.A. 20:15).

CHIP, CHIP CIOPLIT. Cuv. ebr. *tselem* provenit de la *tsel* = *umbră* semnifică reprezentarea unui obiect, o copie conformă, o asemănare; *demout* (de la *damah* = *a se asemăna*) are aceleași conotații: reproducere, imitație, replică (II Împ. 16:10), aspect, asemănare (Ez. 1:5, 13), imagine decorativă (II Cr. 4:3), similitudine cu tatăl (Gen. 5:3). Uneori sunt folosite două cuvinte în paralel (Ez. 8:2; 23:14, 15); *temounah* desemnează mai degrabă silueta unei persoane văzută din spate, forma sa, înfățișarea sa (Ex. 20:4; Dt. 4:12, 15).

N.T. utilizează cuvintele: *charagma, charaktēr* = amprentă sculptată, chip cioplit, de unde *idol* (F.A. 17:29), semnul de proprietate (Ap. 13:16, 17), o expresie a lui Dumnezeu (Evr. 1:3); *eikōn* = ceea ce reproduce mai mult sau mai puțin exact o realitate oarecare (Ap. 13:14, 15); *homoioō, homoiōma, homoiōsis* = asemănare, identitate (Rom. 5:14).

În Gen. 1:26-27; 5:1-2; 9:6 este spus că omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu: Duhul lui Dumnezeu i-a fost insuflat (Gen. 2:7; Iov 32:8), el are o personalitate inteligentă, capabilă să creeze și să decidă, Dumnezeu i-a dat stăpânire asupra naturii (Gen. 1:26, 28; Ps. 8:6). El a fost creat în stare de a comunica cu Dumnezeu (Gen. 2:15-16; 3:8).

În N.T., pasaje ca I Cor. 11:7 și Iac. 3:9 sunt un ecou al textului din Gen. 1:26-27, reafirmând că omul este imaginea (chipul) (*eikōn*) și slava lui Dumnezeu. Iacov vorbește de asemănare (*homoiōsis*, termenul folosit de Septuaginta). Totuși, nu omul este reprezentarea perfectă, imaginea desăvârșită a lui Dumnezeu, ci Cristos Însuși: El este „*oglin-direa slavei lui Dumnezeu și întipărirea* (amprenta, *charaktēr*) *Ființei Lui*” (Evr. 1:3). Realitatea a luat locul umbrei... „*Cuvântul S-a făcut trup și a locuit printre noi*” (Ioan 1:14). A vedea pe Isus înseamnă a vedea pe Tatăl (12:45; 14:9). El este „*chipul Dumnezeului nevăzut*” (Col. 1:15; cf. II Cor. 4:4), al doilea Adam, „*un duh dătător de*

viață (I Cor. 15:45). În El locuiește „*plinătatea Dumnezeirii*” (Col. 1:19; 2:9). În Cristos, omul decăzut poate deveni „*o făptură nouă*” (II Cor. 5:17), un om nou, și într-o bună zi, „*vom fi ca El*” (I Ioan 3:2), „*asemenea chipului Fiului* (lui Dumnezeu)” (Rom. 8:29), „*îmbrăcați în omul cel nou, făcut după chipul lui Dumnezeu*” (Ef. 4:24) și „*care se înnoiește* (mereu) *după chipul Celui ce l-a făcut*” (Col. 3:10), deveniți „*părtași firii dumnezeiești*” (II Pet. 1:4; cf. I Pet. 5:1). Astfel, noi „*vom purta chipul Celui ceresc*” (I Cor. 15:49) căci Domnul Isus Cristos „*va schimba trupul stării noastre smerite și-l va face asemenea trupului slavei Sale*” (Fil. 3:21). Însă în prezent, „*noi toți care privim cu fața descoperită, reflectăm* (sau contemplăm ca într-o oglindă) *slava Domnului, suntem schimbați în același chip al Lui, din slavă în slavă, prin Duhul Domnului*” (II Cor. 3:18).

CHIPUL LUI DUMNEZEU. Expresia „*chipul lui Dumnezeu*” apare literalmente în Gen. 1:26-27; 9:6 și I Cor. 11:7, dar în Rom. 8:29; I Cor. 15:49; II Cor. 3:18 și Col. 3:10 se face numai aluzie la ea. Isus este „*chipul Dumnezeului nevăzut*” (Col. 1:15) și „*întipărirea Ființei Lui*” (Evr. 1:3).

Ideea unei reprezentări vizuale a realității evocate prin cuvântul chip (imagine) riscă să ne conducă pe o pistă falsă. Într-adevăr, V.T. interzice cu desăvârșire asemenea reprezentări (Ex. 20:4; Dt. 4:17; Is. 44:10). De altă parte, cum Dumnezeu este Duh, El nu poate fi văzut de nimeni. Termenii ebr. folosiți în Biblie vorbesc mai degrabă de asemănare, de umbră, de model, și aplică ac. asemănare domeniului moral, atributelor și calităților, decât unei realități fizice, susceptibile a fi văzută cu ochiul liber.

„*Făcut după chipul lui Dumnezeu*” înseamnă pt. om că el are anumite caracteristici care-l deosebesc de toate celelalte creaturi. Numai el are o relație personală și conștientă cu Dumnezeu (Gen. 1:29-30; 2: 15-16; 3:8). El este chemat să stăpânească creația (Gen. 1:26, 28), pt. că el poartă în sine o serie de caracteristici moștenite de la Dumnezeu (Ps. 139:14): discernământul, voința, sentimentele, creativitatea.

N.T. utilizează cuvintele *eikôn* = *chip, imagine* și *homoiôsis* = *asemănare* (Iac. 3:9) pt. a exprima aceeași idee, primul referindu-se la o oglindire mai perfectă. Totuși ac. perfectă imagine a lui Dumnezeu nu o prezintă omul,

ci Cristos (Evr. 1:3). Cel care dintotdeauna „*avea chipul lui Dumnezeu*” (Fil. 2:6), adică avea natura Sa, „*S-a făcut trup și a locuit printre noi*” (Ioan 1:14). Cei ce au trăit împreună cu El „*au privit slava Lui, o slavă întocmai ca a singurului născut din Tatăl*” (Ioan 1:14). Realitatea a luat locul umbrei. Cristos este omul perfect, exact așa cum l-a dorit Dumnezeu la începutul creației. A-L vedea pe El este totuna cu a-L vedea pe Tatăl (Ioan 12:45; 14:9). El este „*chipul Dumnezeului nevăzut*” (Col. 1:15) și „*în El locuiește trupește toată plinătatea Dumnezeirii*” (Col. 1:19; 2:9). În El, omul devine „*o făptură nouă*” (II Cor. 5:17). Începând din clipa nașterii sale din nou, credinciosul intră într-un continuu proces de recreare spirituală, proces în cadrul căruia el „*se îmbracă în omul cel nou, făcut după chipul lui Dumnezeu*” (Ef. 4:24; Col. 3:9 și urm.) pt. a deveni „*asemenea Fiului Lui*” (Rom. 8:29). Cei ce-L privesc în oglinda Cuvântului Său „*sunt transformați, din slavă în slavă*” în același chip al Lui, prin Duhul Său (II Cor. 3:18). Cristos trăiește în ei (Gal. 2:20). Orice gând este făcut rob ascultării de Cristos (II Cor. 10:5; Fil. 2:5). Ac. lucrare de schimbare, de transformare, va fi isprăvită „*când Îl vom vedea*”, adică în ziua revenirii Sale; și atunci „*vom fi ca El, pentru că Îl vom vedea așa cum este*” (I Ioan 3:2 cf. I Cor. 15:49), iar trupul nostru smerit va fi schimbat asemenea trupului Său glorios (Fil. 3:21).

CHIPAROS - în lat. *cupressus*, din gr. *kyparissos*.

1. Termenul ebr. *te'achchour* folosit în Is. 41:19; 60:13.

2. Termenul ebr. *beroch* (v. *Pin*). Este chiparosul comun, *Cupressus sempervirens*, din ordinul coniferelor și din fam. cupresacee. Se cunosc vreo 10 specii de chiparos. Chiparosul comun, cu frunze persistente, prezintă două varietăți: chiparosul piramidal, care atinge uneori 20 m înălțime, cu ramuri verticale, așezate unele pe altele, și varietatea orizontală, de talie mai redusă, cu ramuri etalate. Chiparosul este originar din Persia și Levant, fiind foarte răspândit în cimitirele orientale.

3. Termenul ebr. *tirzah*. În Is. 44:14 se face aluzie la duritatea lemnului său (v. *Gorun; Pin*).

CHIR, KIR, QIR - în ebr., *zid*; în moabită, *cetate*. Locul unde asirienii i-au deportat pe locuitorii Damascului (II Împ. 16:9; Am. 1:5).

La o anumită dată, arameii au emigrat din Chir în Siria (9:7). Unindu-se cu Elamul, Chirul a atacat țara lui Iuda (Is. 22:6). Probabil că regiunea aceasta ar trebui situată între Tigru și platoul Elamului.

CHIR-HAREȘ, CHIR-HAREȘET, KIR-HARE-
SETH, QIR-HAREȘET. V. *Chir-Moab*.

CHIRIAT, KIRIATH, QIRYATH - *cetate*. Cetate a lui Benjamin (Ios. 18:28). Identif. prob.: Chiriath-learim, conform cu Codex Alexandrinus.

CHIRIATAIM, KIRIATHAIM, ȘAVE-CHIRI-
ATAIM, SHAVE-KIRIATHAIM - *câmpia lui Chiriataim*. Câmpie unde au locuit inițial emimii, în apropierea cetății Chiriataim și în terit. atribuit mai târziu lui Ruben (Gen. 14:5). Desigur că este vorba de o câmpie din apropierea cetății Chiriataim (v. Șave-*Chiriataim*).

CHIRIATAIM, KIRIATHAIM, QIRYATAYIM - *cetăți gemene, orașe-surori*.

1. Cetate a emimilor unde aceștia au fost bătuți de Chedorlaomer (Gen. 14:5). Rubeniții o reclădesc (Num. 32:37; Ios. 13:19). Moabiții o ocupă (*Piatra Moabului*, 10; Ier. 48:1, 23; Ez. 25:9). Ruinele sale se întind pe două coline, la E de Marea Moartă, între Arnon și Atarot.

2. Una și aceeași localitate cu Cartanul (Karthan) (I Cr. 6:76).

CHIRIAT-ARBA, KIRIATH-ARBA, QUI-
RIAT-ARBA - *cetatea lui Arba sau cetatea împătrită*. Ac. veche denumire a Hebronului atesta că localitatea aparținuse cândva lui Arba, tatăl lui Anac, dacă nu cumva Arba va fi fost însuși fondatorul ac. cetăți (Gen. 23:2; Ios. 14:15; 15:13, 54; 20:7; 21:11; Jud. 1:10). Numele inițial nu fusese cu totul uitat pe vremea lui Neemia (Nem. 11:25) (v. *Hebron*, 2).

CHIRIAT-ARIM. V. *Chiriath-Iearim*.

CHIRIAT-BAAL, KIRIATH-BAAL. V. *Chiriath-Iearim*.

CHIRIAT-HUTOT, KIRIATH-HUTSOTH, QIRYATH-HUSOT - *cetatea drumurilor, cetatea piețelor*. Cetate moabită situată în apropiere de Bamot-Baal (Num. 22:39, 41). Identificare incertă.

CHIRIAT-IEARIM, KIRJATH-JEARIM, QUIRYAT-YEARIM - *cetatea pădurilor*. La origine, localitate gabaonită (Ios. 9:17); situată la hotarele dintre Iuda și Benjamin (Ios. 15:9; 18:14, 15), ac. cetate aparținuse lui Iuda deoarece făcea parte din regiunea muntoasă acordată acestei sem. (Ios. 15:48, 60; Jud. 18:12). Când filistenii au restituit israeliților chivotul Domnului pe care-l luaseră ca pradă de război, ac. a fost depus la Chiriath-Iearim, unde a și rămas vreme de 20 de ani, dacă nu chiar mai mult, până la a doua bătălie de la Eben-Ezer (I Sam. 16:19 - 7:2). Proorocul Urie era originar din Chiriath-Iearim. O parte din locuitorii acestei cetăți s-au întors din robia babilonică (Nem. 7:29). Ea s-a mai numit și Chiriath-Arim (Ezra 2:25), Chiriath-Baal (Ios. 15:60; 18:14), Baala (Ios. 15:9, 11), Baale (II Sam. 6:2; cf. I Cr. 13:6). Eusebiu o situează la vreo 15 km depărtare de Ierusalim, pe drumul care duce la Lida. În general identificată azi cu Abu Gosh, pe drumul dintre Ierusalim și Tel Aviv.

CHIRIAT-SANA, KIRIATH-SANNA. V. *Debir*, 2.

CHIRIAT-SEFER, KIRJATH-SEPHER. V. *Debir*, 2.

CHIR-MOAB, KIR-MOAB, QIR-MOAB - *cetate fortificată din S Moabului* (Is. 15:1), numită și Chir-Hareset, Chir-Haseret (Is. 16:7, 11), Chir-Heres (Ier. 48:31, 36) și *Krhh* pe *Piatra Moabului* (rândurile 24-25); a reușit să opună rezistență unei coaliții alcătuite din armatele lui Israel, Iuda și Edom (II Împ. 3:25). Identificare obișnuită: Kerak, la E de Marea Moartă și la 29 de km S de Arnon. Este o ridicătură de teren izolată de colinele vecine prin prezența unor prăpăstii abrupte și comunicând cu restul lumii doar prin două puncte. Fortăreața Chir-Moab controla drumul comercial care lega Siria cu Egiptul și Arabia. Cruciații au ocupat-o între anii 1167 și 1118 d.Cr.; apoi trece în mâinile sultanului Saladin (v. *Piatra Moabului*, rândurile 24-25).

CHIS, KIS, QISH.

1. Beniamit, fiul lui Ieiel (I Cr. 8:30; 9:35, 36).

2. Beniamit, tatăl lui Saul și fiul lui Abiel (I Sam. 9:1). Dar ac. Chis a fost înregistrat atât ca fiu al lui Ner cât și ca urmaș al lui Ieiel care locuia la Gabaon (I Cr. 8:33; 9:36, 39).

Cea de-a doua genealogie ar putea indica doar că Chis era urmașul lui Ner, permițând astfel să se înșire Abiel și alte personaje între Chis și Ner.

3. În timpul lui David, un levit din fam. lui Merari, din casa lui Mahli (I Cr. 23:21, 22; 24:29).

4. Levit din fam. lui Merari și fiu al lui Abdi. Ac. Chis a fost unul din instrumentele trezirii produse sub domnia lui Ezechia (II Cr. 29:12).

5. Beniamit, strămoș al lui Mardoheu (Est. 2:5).

CHISLON, KISLON - *încredere, speranță*. Tatăl mai-marelui peste sem. lui Beniamin, pe timpul lui Moise (Num. 34:21).

CHISLOT-TABOR, KISLOTH-TABOR - *flancurile Taborului*. O localitate din imediata apropiere a muntelui Tabor. Marca limita terit. lui Zabulon (Ios. 19:12). Probabil una și aceeași localitate cu Chesulot de pe frontiera lui Isahar (v. 18). Cele două nume se scriu la fel în ebr., ele deosebindu-se doar prin pronunție (v. *Chesulot*).

CHISON, KISON, QISHON - *cel care se curbează sau cursul apei cu multe cotituri*. Al doilea curs important de apă, după Iordan. Unul din brațele sale vine din partea de apus a muntelui Tabor și se întâlnește cu cel ce coboară din muntele Ghilboa, mai spre S, în Câmpie, la N - NE de Meghido. Apele Chisonului au înghițit pe soldații lui Sisera când aceștia fugeau de copiii lui Israel (Jud. 5: 19-21; Ps. 83:10). Ilie i-a măcelărit pe malurile Chisonului pe preoții lui Baal (I Împ. 18:40). Râul ac. curge în direcția NV, descriind niște curbe mari, cu maluri abrupte; de-a lungul apei se pot vedea numeroase mlaștini. Spre Haroșet-Goim, cetatea lui Iabin, Chisonul străbate o gâtuitură ale cărei faleze constituie poala nordică a Carmelului. După aceea, Chisonul intră în câmpia Ptolemaidei, străbate un șir de dune presărate cu palmieri și se varsă în Mediterana.

CHIȘI, QISHI, CUȘAIA, KUSHAJA, QUSHAYAHU. Levit din familia lui Merari (I Cr. 5:17).

CHIȘION, KISCHJON, QUICHION - *duritate*. Cetate de frontieră a lui Isahar (Ios. 19:20). Atribuită leviților din neamul lui Gherșon (21:28). În I Cr. 6:72, în loc de Chișion, apare

Chedeș, probabil ca urmare a unei erori de transcriere (v. *Chedeș*, 3).

CHIȘLEU, KISLEV. A noua lună a anului iudaic (Nem. 1:1; Zah. 7:1) (v. *Timp*).

CHIT. V. *Pește mare*.

CHITARĂ, GHITARĂ. V. *Muzică*.

CHITIM, KITTIM. Fiul lui Iavan și nepotul lui Iafet. Urmașii lui au populat Ciprul, precum și alte insule și coastele orientale ale Mediteranei (Gen. 10:4; Num. 24:24; I Cr. 1:7; Is. 23:1, 12; Ier. 2:9, 10; Ez. 27:6; Dan. 11:30; Ant. 1:6:1). Chitim derivă de la Kition (Cittium), o veche localitate de pe coasta meridională a insulei Cipru.

CHITLIȘ, KITHLIS. Un sat din câmpia lui Iuda (Ios. 15:40). Identif. incertă.

CHITRON, KITRON, QUITRON. Cetate din terit. lui Zabulon de unde nu au fost alungați canaanii (Jud. 1:30). Alt, un savant, a identificat-o cu Tell el-Far, la 12 km depărtare de Haifa (v. *Catat*).

CHIUN, KIUN. V. *Caivan*.

CHLOE. V. *Cloe*.

CILICIA. Prov. din Asia Mică. Lanțul munților Taurus o separă, la N, de Capadocia, de Licaonia și de Isaura; la E, muntele Amanus formează limita dintre Cilicia și Siria; Mediterana o mărginește la S și Pamfilia la V. În antichitate, ac. prov. se diviza în două părți: cea occidentală, cu relief muntos, se numea Cilicia Aspră sau Traheea, și partea orientală numită Cilicia de Câmpie. Cea mai de seamă cetate din zona de câmpie era Tarsul, orașul natal al ap. Pavel (F.A. 21:39; 22:3; 23:34). Cilicia aparținea de împ. Siriei. Când Demetrius II a debarcat pe meleagurile Ciliciei, pe la anul 148/7 î.Cr. și s-a erijat în rege al Siriei, majoritatea locuitorilor Ciliciei l-au sprijinit (I Mac. 11:14; Ant. 13:4. 3). În F.A. 6:9, găsim pe niște iudei din Cilicia stând de vorbă cu Ștefan. Evanghelia a ajuns foarte devreme în ac. prov. (F.A. 15:23), fără îndoială prin intermediul lui Pavel (9:30; Gal. 1:21). Apoi, îl găsim străbătând Cilicia pt. a întări Bisericile pe care le întemeiasă (F.A. 15:41). Mai târziu, în drum spre Roma, ca înțemnițat, Pavel trece marea care scaldă Cilicia (27:5).

CIMPOI. Din cuv. aram. *sumphoneya* care apare în Dan. 3:5, 7, 10, 15. În aram., ac. cuv. a fost introdus din grecescul *symphônia* care înseamnă *simfonie, armonie de sunete*. În Italia, la cimpoi se spune *sambogna*, iar în Asia Mică *sambonya*, nume care amintesc de aramaicul *sumphoneya*. Ac. instrument muzical este cunoscut în Egipt și în Arabia, fiind alcătuit dintr-un burduf din piele de capră în care se introduc două tuburi, unul pt. a umfla burduful, iar celălalt pt. a scoate sunetele muzicale prin mișcarea degetelor.

CINA (A). V. Masă.

CINA DOMNULUI, MASA DOMNULUI. Numele dat de ap. Pavel mesei de aducere aminte statornicită de Domnul nostru cu o seară înainte de a fi răstignit (I Cor. 11:20). Descrierea făcută de Pavel cu privire la Masa Domnului este cel mai vechi document pe care-l avem referitor la ac. așezământ divin. Revelația respectivă a primit-o direct de la Domnul. Redactarea Epistolei I Corinteni datează, după toate probabilitățile, de pe la începutul anului 56, deci cu 27 de ani mai târziu de instituirea Cinei. Organizând Biserica din Corint pe la anul 51, ap. prescrie modul de celebrare a acestei mese de aducere aminte (v. 23). Pavel atestă veracitatea relatării sale: „*Am primit de la Domnul ce v-am învățat*”. Deoarece Pavel nu a participat la cea dintâi Cină, afirmația sa poate fi interpretată în mai multe moduri: a. Domnul înviat i-a comunicat direct cele privitoare la Cina Sa. b. Apostolii, ca martori oculari, i-au transmis din partea Domnului istorisirea primei Cinei. De altfel, referitor la circumstanțele în care s-a desfășurat Cina, noi dispunem de mărturia lui Matei (martor ocular), de a lui Marcu (instruit de Petru care a participat la masă) și de aceea a lui Luca, tovarășul lui Pavel.

În dorința de a împlini ceea ce era drept și a respecta ceremonialul Legii aflat încă în vigoare, Domnul Isus ia hotărârea de a mânca Paștele împreună cu ucenicii Săi (Mt. 26: 17-19). Mielul pascal era înjunghiat seara, iar carnea sa trebuia să fie mâncată în timp ce sângele era pus pe ușorii ușii. Așadar, prima Cină a trebuit să aibă loc seara (v. 20). Pe masă se afla vin amestecat cu apă, potrivit obiceiului legat de acel moment (cf. II Mac. 15:40) și azimi (pâini fără aluat). Când evangheliștii relatează că Isus „*S-a așezat la masă împreună cu cei doisprezece*” și că „*unul din*

ucenici... stătea la masă culcat pe sânul lui Isus” (Mt. 26:20; Ioan 13:23), ac. înseamnă că ei erau întinși pt. a mânca șezând în paturi, cu cotul sprijinit de vecinul de alături. Când masa pascală a luat sfârșit, Domnul „*a luat pâine și, după ce a mulțumit lui Dumnezeu, a frânt-o și le-a dat-o zicând: «Acesta este trupul Meu care se dă pt. voi; să faceți lucrul acesta spre pomenirea Mea»*. Tot astfel, după ce au mâncat, a luat paharul și li l-a dat zicând: «*Acest pahar este legământul cel nou, făcut în sângele Meu, care se varsă pentru voi*»” (Lc. 22:19-20) „*care se varsă pentru mulți, spre iertarea păcatelor... Beți toți din el*” (Mt. 26:27, 28).

Isus nu a precizat când și la ce intervale ar fi trebuit să facă ucenicii frângerea pâinii. Totuși, porunca: „*să faceți lucrul acesta spre pomenirea Mea, ori de câte ori veți bea din el*” (I Cor. 11:25) pare să arate că este vorba de o celebrare frecventă. De fapt, se poate deduce din F.A. 2:42-46 că primii creștini frângeau pâinea în fiecare zi în case, iar ac. cu prilejul agapelor care exprimau legătura lor frățească. Cu ac. ocazie, ei binecuvântau pe Domnul și-I aduceau mulțumiri (I Cor. 11:24; 10:16). În F.A. 20:7, avem un exemplu al unor creștini adunați laolaltă, în prima zi a săptămânii „*ca să frângă pâinea*”. Nici un text biblic nu spune că pâinea și vinul de la Masa Domnului ar trebui să fie consacrate și distribuite de un preot sau un frângător special (principiu valabil și cu privire la botezul credincioșilor). Dar de-a lungul veacurilor, și mai ales în Evul Mediu, a fost asociată *euharistiei* o liturghie din ce în ce mai complicată, însoțită de ceremonii impunătoare, de muzică, de coruri și de ceea ce se cheamă în latinește *responsum* (cuvinte care se cântă sau se rostesc în cadrul slujbelor Bisericii catolice, alternativ, de către una sau mai multe voci pe de o parte, și de cor, reprezentând asistența, pe de altă parte. Cf. *Petit Larousse illustré*, 1907, Paris. N.Ed.).

Semnificația spirituală a Cinei Domnului a suscitat diverse interpretări:

1. **Transsubstanțierea**, adică prefacerea, în mod miraculos, a pâinii și vinului în trupul și sângele lui Cristos. După doctrina Bisericii catolice, cuvintele lui Cristos ar trebui luate în sens lit. și material: prin consacrare, pâinea și vinul devin înseși corpul și sângele Domnului, cu sufletul și dumnezeirea Sa. Euharistia oferită în cadrul *messei* este o adevărată jertfă de ispășire, și Sinodul din Trente

declară anatema asupra oricui ar respinge ac. două declarații. Dar un asemenea lucru este total greșit, căci Cristos a vorbit, în mod sigur, într-un sens spiritual. „*A mânca cineva carnea și a bea cineva sângele Lui*” (Ioan 6:53) înseamnă a se hrăni prin credință cu persoana Lui oferită ca jertfă pt. noi pe crucea Golgotei. Isus repetă că oricine *crede* în El primește mântuirea, viața veșnică și certitudinea învierii sale (v. 35, 40, 47); cel ce *mănâncă și bea* primește exact aceleași binecuv. divine (v. 50, 51, 54, 58). Deci *a mânca* este totuna cu *a crede*. De altă parte, dacă v. 53 ar trebui să fie luat într-un sens material, numai preotul catolic ar avea viața veșnică, paharul cu vin nefiind oferit și credincioșilor. Afirmatia potrivit căreia sângele ar fi inclus în carne nu ar fi reală decât dacă trupul ar fi încă viu. Or, Isus ni Se dăruie în moartea Lui, adică atunci când carnea și sângele Lui au fost separate. În sfârșit, Isus însuși precizează că cuvintele Lui sunt „*duh și viață*” și deci se înțeleg în mod spiritual. Și ultimul argument zdrobitor ni-l oferă Epistola către Evrei unde se afirmă de 10 ori că jertfa ispășitoare de la cruce este unică și făcută odată pt. totdeauna, nemai-fiind nevoie să se repete (7:27; 9:12, 25, 26, 27, 28; 10:10, 12, 14, 18).

2. *Consubstanțierea*. Luteranii resping doctrina transsubstanțierii și cred că trupul și sângele lui Cristos sunt unite, într-un mod misterios și supranatural, cu pâinea și vinul, astfel că cine ia din pâine și vin ia, de asemenea, din carnea și sângele Domnului Isus.

3. *Comemorarea simbolică*. Zwingli nu admite prezența corporală a Domnului Isus, ci crede în prezența Sa spirituală, Cina amintind moartea Sa ispășitoare.

4. *Prezența spirituală reală*. Calvin acceptă interpretarea simbolică a lui Zwingli, dar subliniază mai bine realitatea prezenței spirituale a Domnului. El afirmă, de asemenea, reala participare spirituală a credinciosului la trupul și sângele lui Cristos prin credință. În timp ce gura primește simbolurile vizibile - pâinea și vinul - sufletul primește prin credință, și numai prin credință, trupul și sângele lui Cristos împreună cu beneficiile morții Sale ispășitoare și puterea vieții Sale nemuritoare. Duhul Sfânt este Acela care unește ceea ce este despărțit în spațiu și transmite credinciosului puterea dătătoare de viață a trupului lui Cristos acum glorificat la dreapta lui Dumnezeu. Prin credință, credinciosul trebuie

să se ridice până la cer și să se hrănească cu Cristos (v. *Simbolism; Semn*).

CINGĂTOARE. V. *Brâu; Haine; Mare Preot*.

CINSTE. V. *Onestitate*.

CIOCAN. Unealtă numită *pattich* în ebr. și folosită pt. lustruirea metalelor sau pt. sfărâmatul pietrelor (Is. 41:7; Ier. 23:29). La figurat, cuvântul *ciocan* desemnează orice forță care sfărâmă, care doboară la pământ. De exemplu, Babilonul a fost „*ciocanul întregului pământ*” (Ier. 50:23). Cuvântul lui Dumnezeu este ca un ciocan care sfărâmă stânca (23:29). O altă unealtă de același fel este ceea ce se numește în ebr. *Maqqebeth*, un ciocan care era utilizat la baterea țăruișilor corturilor (Jud. 4:21), în lucrările de construcții (I Împ. 6:7) și la fabricarea idolilor (Is. 44:12; Ier. 10:4, 5).

CIOPLI. V. *Grava*.

CIOPLITOR ÎN PIATRĂ, TĂIETOR DE PIETRE. Meseriaș specializat în meșteșugul cioplitii, tăierii, despicării pietrelor folosite la edificarea clădirilor și zidurilor de apărare (II Sam. 5:11; I Împ. 7:9; I Cr. 22:2; II Cr. 24:12). Egiptenii excela în domeniul acesta, dovadă fiind piramidele datând din vremea celei de a patra dinastii și numeroasele temple clădite pe atunci. În cursul robiei lor în țara Egiptului, evreii au fost nevoiți să ia parte la lucrări grele legate de operațiunile de facere a cărămidilor (Ex. 1:11, 14). Nu reiese din textul biblic dacă israeliții au fost folosiți și ca zidari. În timpul lui Solomon, fenicienii erau mai avansați în domeniul zidăriei decât israeliții care încă nu avuseseră ocazia să înalte edificii impresionante din piatră. Astfel că Solomon a angajat meșteri fenicieni pt. construirea Templului și a palatului regal. Unele blocuri de piatră mănuite de aceștia aveau câte opt sau chiar zece coți lungime (I Împ. 7:10). La o dată ulterioară, evreii au zidit ei înșiși ziduri de apărare, fortărețe, au construit apeducte, rezervoare, viaducte, poduri și stâlpi sculptați (II Cr. 33:14; Ezra 3:10; Cânt. 5:15; Ant. 15:11. 2). Ei știau să utilizeze cumpăna (Am. 7:7; Zah. 4:10; Is. 28:17).

CIORCHINE. V. *Viță de vie*.

CIPRU. O insulă devenită celebră din vremuri foarte îndepărtate datorită minelor sale

de aramă foarte numeroase. Este așezată în partea de NE a Mediteranei, la cca 66 km de coastele Ciliciei, la 97 km de Siria și la 382 km de Port-Said (Egipt). Lungimea insulei este de 240 km, iar lățimea variază între 8 și 80 km. Suprafața Ciprului este de 9 300 km². Ca forme de relief, aici pot fi întâlniți și munți despărțiți prin văi care pun probleme în unele anotimpuri. Irod cel Mare a armat galeriile unor mine de aramă și le-a exploatat câțva timp (Ant. 16:4. 5). Vechii locuitori ai insulei, numiți Chitim, erau probabil înrudiți cu populația care a ocupat Grecia înaintea elenilor (Gen. 10:4), dar niște fenicieni veniți de pe coasta siriană au colonizat Ciprul. Ei au construit o capitală, numită Kition, sau Citium. Mai târziu, niște emigranți gr. au venit să se alăture gr. care deja ocupaseră insula (cf. Herod. 7:90). În zilele noastre, cca 3/4 din populație sunt greci.

În anul 58 î.Cr., Roma ia în stăpânire Ciprul și-l unește, d.p.v. administrativ, cu Cilicia. După bătălia de la Actium, Ciprul devine o prov. romană imperială (anii 27-22 î.Cr.). În anul 22 î.Cr., Cezar August o restituie Senatului. De atunci, insula a fost guvernată de un proconsul. În Cipru existau mai multe comunități evreiești (I Mac. 15:23; F.A. 4:36). Înainte de martiriul lui Ștefan, niște creștini aveau legături cu Ciprul, iar în cursul persecuției care a urmat morții lui Ștefan, câțiva dintre aceștia s-au întors în Cipru pt. a propovădui Evanghelia (F.A. 11:19, 20). Barnaba și Pavel ajung pe insulă ca misionari (F.A. 13:4), apoi Barnaba și Marcu (15:39). Cu prilejul a două dintre călătoriile sale misionare, Pavel a trecut pe lângă Cipru, fără să se oprească acolo (21:3, 16; 27:4). Din anul 1571, Ciprul aparține Turciei până la 4 iunie 1878 când, printr-un tratat, trece în mâinile Marii Britanii care îl va administra eficient imprimându-i o puternică dezvoltare. Prin același tratat, Rusia primește Batumi și Kars (v. *Chitim*).

CIPRU, HENNE. Cuvântul ebraic *kopher* a fost redat prin *cipru* (Galaction) și prin *măliniță* sau *mălin negru* (Cornilescu) în Cânt. 1:14 și 4:13 (vezi GBV și nota de subsol). După autorii Septuagintei însă ar fi vorba de *henne*, și nu de *cipru*. Mălinul negru aparține ordinului *lythrarieae* sau *lysimatee* (*Lawsonia alba* sau *inermis*). Frunzele sunt simple și așezate față în față. Florile, de culoare alb-gălbui, sunt dispuse în corimb, adică în ciorchine

(Cânt. 1:14). Gr. numeau planta ac. *kypros*, după numele insulei Cipru unde creștea din abundență. În Palestina, ciprul creștea în regiunea cu climă cvasitropicală En-Ghedî (Cânt. 1:14), precum și la Ierihon (Răzb. 4:8. 3). Frunzele și ramurile tinere tocate mărunț erau transformate într-o pastă cu ajutorul apei clocotite. Orientalii bogați, atât bărbații, cât și femeile, își vopseau unghiile de la mâini, și de la picioare, uneori chiar și talpa, cu ac. pastă de culoare oranj, tinzând spre roșu.

CIR, CYRUS CEL MARE - în gr. *Kyros* din vechiul termen persan *Kurush*. Rege al Persiei, al doilea cu ac. nume, și mare cuceritor. Anunțat, cu anticipație, de două ori de către proorocul Isaia, ca fiind unsul lui Dumnezeu predestinat să biruie împ. și să cucerească țări puternice, precum și să elibereze pe prizonierii evrei (44:28; 45:1-14). Nepot al lui Cambyse I, el s-a suit pe tronul Anshanului (Elamul oriental) pe la anul 559 î.Cr. Era continuatorul dinastiei Ahemenizilor întemeiată de străbunicul său Ahemenide. Cyrus se înfruntă cu Astyages, regele Mediei, pune mâna pe Ecbatana și asigură supremația perșilor. Apoi, el continuă campania sa de cuceriri uimitoare. În anul 546 î.Cr., îl învinge pe Cresus, regele Lidiei, ia Sardesul, capitala acestuia, și în curând devine stăpânul întregii Asii Mici. În anul 539, la Opis și la Sippar triumfă asupra babilonienilor al căror rege, Nabonide, dă bir cu fugiții. Curând după aceea, Gobryas (Ugbaru), guvernatorul Guttimului, intră în Babilon fără a întâmpina nici cea mai mică rezistență, în fruntea unui detașament al armatei lui Cyrus. Peste puțin timp, Nabonide este făcut prizonier la Babilon. Cyrus intră el însuși în cetate și proclamă pacea, emitând un decret care impune restituirea tuturor obiectelor de cult către toate templele din care fuseseră luate de babilonieni. Ac. edict marca o răsturnare a politicii inumane practicate de cuceritorii asirieni și babilonieni care nu șovăiau să deporteze pop. întregi. Ac. act ne permite să înțelegem atitudinea de clemență și toleranță religioasă a ac. rege față de prizonierii evrei. Într-adevăr, Ezra relatează că, printr-un decret special, Cyrus a autorizat pe israeliți să se întoarcă în țara lor și să reconstruiască Templul ale cărui vase sacre smulse de Nebucadnețar el le restituie (Ezra 1:1-8; 4:3-5; 5:13, 14; 6:3; II Cr. 36:22, 23; Dan. 1:21; 6:28). Un mare număr de iudei au profitat de ac. înlesnire și s-au înapoiat la Ierusalim în

anul 538 î.Cr. Cyrus moare pe un câmp de luptă în anul 530, iar mormântul lui există și azi la Pasargadae, în Iran. Cambyses II i-a succedat pe tron. După relatările lui Herodot (1:190-191), Cyrus ar fi luat Babilonul după ce deturnase, în mod provizoriu, apele Eufratului, într-un lac săpat tocmai cu ac. scop. Apoi, mergând pe albia fluviului, uscată în cea mai mare parte, a intrat pe porțile care dădeau în cetate și care rămăseseră deschise în timp ce locuitorii Babilonului erau angajați într-o orgie nocturnă. Astăzi toți istoricii admit că orașul nu a fost luat prin violență. Cronica lui Nabonide și a lui Cyrus raportează clar că Gobryas, în fruntea trupelor lui Cyrus, a luat, fără vărsare de sânge, orașul și pe suveranul său Nabonide. Berosus, un preot babilonian, contemporan cu Alexandru Macedon, relatează la rândul lui: „În anul al 17-lea al lui Nabonide, Cyrus a venit din Persia cu o armată numeroasă și, după ce cucerise restul Asiei, s-a grăbit spre Babilon. Când Nabonide a observat că atacul era iminent, și-a adunat toate oștile și a încercat să opună rezistență. Învins, el fuge, însoțit de câțiva ostași, ca să se ascundă în Borsippa, oraș învecinat cu Babilonul. Cyrus ocupă Babilonul, ordonă demolarea zidurilor sale exterioare, căci orașul i se împotrivise cu violență, creându-i probleme serioase. Apoi, Cyrus s-a îndreptat către Borsippa, pt. a-l asedia pe Nabonide. Dar cum Nabonide s-a predat, fără a opune nici o rezistență, regele Persiei îl tratează cu bunăvoință, îl expulzează din Babilonia și-i dă o locuință în Carmania, unde a rămas până la sfârșitul vieții sale” (Josephus Flavius, *con. Apion*, 1:20).

În sfârșit, să ne amintim povestirea lui Daniel referitoare la cucerirea Babiloniei de către mezi și perși. În cursul nopții care a urmat unui mare ospăț, Belșațar a fost omorât (Dan. 5). El exercitase regența la Babilon pt. tatăl său. Învingătorul lui Nabonide fiind Cyrus, s-ar părea, după cele relatate de Daniel că Darius medul ar fi fost regentul lui sau vice-rege la Babilon (Dan. 5:31; 6:28). Ac. amănunt nu a fost încă pe deplin lămurit, chiar dacă a trebuit să așteptăm descoperirile recente pt. a ști cine era Belșațar și de ce domnea el în locul și în lipsa lui Nabonide. Totuși, astăzi există tendința generală de a identifica pe Darius, medul (Dan. 5:31) cu Gobryas (Gubaru), comandantul detașamentului lui Cyrus care a luat Babilonul; el ar fi fost stabilit acolo ca guvernator sau ca vice-rege (v. *Darius*, 1). Edictul care impunea restituirea idolilor străini către templele lor de origine despre care este vorba mai sus în ac. articol, se află înscris pe cilindrul lui Cyrus. Ac. cilindru relatează cum Cyrus a intrat pașnic în Babilon, „ca un amic”, cu acordul babilonienilor și după voința zeului Marduk. Cyrus dorește ca toți dumnezeii cărora le permite să se întoarcă în țara lor de origine, împreună cu cei deportați, acum puși în libertate, să se roage pt. el. Ac. edict este în perfectă armonie cu decretul lui Cyrus amintit în Ezra 1 (vezi și II Cr. 36:22 și urm.). Este lesne de înțeles de ce a trebuit să fie emis un decret special pt. iudei: pt. că nu aveau un chip cioplit al Dumnezeului lor. Cilindrul lui Cyrus se află la British Museum. El a fost găsit la Babilon, în anul 1879 de Hormuzd Rassam.

Cilindrul lui Cyrus (Cir)

CIRENA, CYRENE. Cetate importantă într-o colonie grecească din N Africii, Cirena era așezată pe un platou minunat, la peste 600 m altitudine și la cca 16 km distanță de Mediterana. Ac. localitate era una din cele cinci care alcătuiau grupul de orașe numit Pentapolis, situat în Cirenaica libiană, Tripolitania actuală. Se crede că Cirena a fost fondată de doriene pe la anul 632 î.Cr. Sub domnia Ptolemeilor, în sec. III î.Cr., numeroși iudei locuiau în Cirena (Josephus Flavius, *con. Apion* 2:4; Ant. 14:7:2). Simon, care a fost silit să ducă crucea lui Isus pare să fi fost un iudeu din Cirena (Mt. 27:32). Niște cirenieni s-au alăturat iudeilor din ceata *izbăviților* și altora pt. a fonda o sinagogă la Ierusalim (F.A. 6:9). Printre cei ce au propovăduit Evanghelia la o dată foarte timpurie s-au numărat și câțiva credincioși din Cirena (F.A. 11:20). Un creștin din Cirena, numit Lucius, era un membru eminent al Bisericii din Antiohia (13:1).

CIRTEL. În ebr. *aro'er* (Ier. 48:6). Ciritelul este un arbust cu frunze mici, înguste și puține. Specia *Erica verticillata* este un arbust pitic, cu ciorchine de flori de culoare roz și cu parfum delicat. Crește pe pantele occidentale ale Libanului. În ebraică, ac. termen implică ideea de goliciune. De aceea majoritatea traducătorilor îl redau prin *nevoiaș*, *părăsit*, *jalnic* (Ier. 48:6; Ps. 102:17).

CITATE ÎN NOUL TESTAMENT. Diferite tipuri de citate apar în N.T.: ap. Pavel citează pe preotul cretan Epiménide (De Oraculis, sec. VI î.Cr.): „*În El avem viața, mișcarea și ființa*” (F.A. 17:28). În I Cor. 15:33, ap. se referă la poetul gr. Menandru (sec. IV î.Cr.): „*Tovărășiile rele strică obicejurile bune*”. De la autorul gr. Aratus (sec. III î.Cr.). Pavel preia cuvintele: „*Suntem din neamul Lui*” (din neamul lui Dumnezeu) (F.A. 17:28 cf. Phaenomena, 5).

Odată, cartea Faptelor citează un cuvânt al lui Isus Cristos care nu apare în Evanghelii (F.A. 20:35). Iuda 14, 15 și I Cor. 2:9 citează cărțile apocrife ale lui Enoh (1:9) și Apocalipsa lui Ilie.

Uneori N.T. se citează pe sine însuși (de ex. Lc. 10:7 = I Tim. 5:18), însă el conține numeroase citate din V.T. Nu rareori versete întregi din V.T. sunt reluate de autorii N.T. Numărul de citate explicite sau implicite din V.T. diferă în funcție de calculele făcute: astfel s-au numărat între 150 și 300 de citate

expres. Dacă se mai adaugă și citatele implicite (de ex. Mc. 14:62; F.A. 10:36), se va ajunge la un total variind între 600 și 4 000 de citate. Când citatul este expres (Ioan 2:17; F.A. 2:34) el se referă la „*Scriptură*” (F.A. 8:32, 33) sau la „*ceea ce este scris*” (Mc. 14:27), la Moise (F.A. 3:22), la cartea proorocilor (F.A. 7:42, 43), la proorocul (Mt. 21:4, 5; F.A. 7:49, 50), la zicala adevărată (II Pet. 2:22), la David (F.A. 4:25, 26) sau la Dumnezeu Însuși (F.A. 3:25).

Autorii au citat V.T. pt. a-și sprijini pe el autoritatea propriilor lor afirmații, pt. a da răspuns la anumite întrebări sau pt. a blama pe adversarii Vestii Bune. Ei „reinterpretează” V.T. în lumina Evangheliei (Mt. 2:15 = Os. 11:1). Pasajul din Evr. 1:5 aplică lui Isus Cristos textul din Ps. 2:7 care, inițial, se adresa lui Solomon. De asemenea, Biserica este văzută în pasaje care se aplică lui Israel (Rom. 8:36 cf. Ps. 44:22; Ef. 4:8 cf. Ps. 68:18). Iată în ce rezidă rațiunile acestei noi interpretări a N.T.: a. Mai întâi, în concepția semitică despre existența unei strânse legături între regele lui Israel și pop. său. În chipul acesta, Isus Cristos este strâns legat de Biserică. b. În convingerea profundă despre existența unei continuități între Vechiul și Noul Legământ. c. În corespondența dintre istoria mântuirii (*Heilsgeschichte*) și îndeplinirea acestei mântuiri prin Isus Cristos. Autorii N.T. care făceau referiri la niște situații anterioare analoage arătau continuitatea revelației lui Dumnezeu.

CIUCURI. V. *Franjuri*.

CIUMĂ, MORTALITATE. Ciuma este o boală contagioasă, adesea epidemică; în India, ciuma a fost multă vreme endemică. Biblia o prezintă frecvent ca fiind o urgie a lui Dumnezeu (Ex. 9:15; Lv. 26:25; Dt. 28:21) pe care El o suscită recurgând la niște cauze secundare. Războiul, foametea, ciuma sunt pedepse ale Domnului care vin una după alta (Ez. 6:11). Când războiul bântuie o regiune, dușmanul pune mâna pe recoltă sau o distruge, iar țăranii încetează să cultive pământul. Cetățile asediate nu mai sunt revitalizate, alimentate, și atunci foamea, masacrele și condițiile insalubre favorizează apariția unor epidemii. Numeroși termeni ebr. și gr. au fost redați în românește prin ciumă, mortalitate sau plăgi (v. *Boli; Urgie*).

CIUR, SITĂ. Odată bătut, grâul era trecut printr-un ciur pt. a fi curățit de impurități și

de pietre. În sens figurat, Amos aplică ciurul tocmai judecății lui Dumnezeu asupra națiunilor și în special asupra lui Israel: „*Căci iată, voi porunci și voi vântura casa lui Israel între toate Neamurile, cum se vântură cu ciurul, fără să cadă un singur bob la pământ*” (Am. 9:9 cf. Is. 30:28). În N.T., Domnul Isus aplică imaginea ciurului intențiilor Satanei care seamănă discordie și aduce dezbinare printre ucenici (Lc. 22:31).

CLAUDA, CAUDA. O insuliță aflată la SV de Candia sau Creta. O furtună a îndepărtat de Creta corabia în care se afla Pavel și a împins-o spre partea de jos a micii insule Claudia (F.A. 27:16), numită și Cauda sau Gaudos (Pliniu, *Ist. Nat.*, 4:42). În greaca modernă i se mai spune *Claudanesa* sau *Gaudonesi*, de unde și denumirea italiană Gozzo.

CLAUDIA. O creștină care se alătură lui Pavel pt. a-l saluta pe Timotei (II Tim. 4:21).

CLAUDIU, CLAUDIUS. V. *Cezar*.

CLAUDIUS LISIAS. Chiliarch sau căpetenie peste 1 000 de ostași. Fără îndoială că ac. era tribunul militar care comanda garnizoana Ierusalimului. Fiecare legiune avea 6 tribuni. Căpitanul Claudius Lisias locuia în fortăreața Antonia. Împreună cu ostașii săi, el l-a smuls pe ap. Pavel din mâinile unor iudei fanatici care se ridicaseră contra sa. Tribunul a poruncit să fie dus în cetățuie și chestionat, prin bătaia cu biciul, dar când a aflat că ac. iudeu necunoscut era cetățean roman a poruncit să fie dezlegat imediat. La scurt timp după asta, căpitanul a dejucat un complot care fusese urzit contra lui Pavel și pe ac. l-a trimis, sub escortă militară, la Felix, procuratorul roman care-și avea reședința la Cezareea (F.A. 22:24 - 23:35).

CLĂDI, CLĂDIRE, EDIFICA, EDIFICIU. În Biblie este vorba de oameni care clădeau case (Gen. 33:17; I Împ. 2:36), cetăți (Gen. 4:17; Num. 32:16; I Împ. 12:25; 16:24; Dan. 4:30) sau fortărețe (II Sam. 5:9; I Împ. 15:17; II Cr. 11:5; Nem. 2:17). De asemenea, ei făceau altare, înălțimi pt. idoli (Gen. 12:7; Ex. 17:15; 20:25; I Împ. 11:7; Ier. 7:31; 19:5), săpau morminte pt. prooroci (Mt. 23:29). Solomon a edificat Templul de la Ierusalim (I Împ. 6:1). În Gen. 2:22 se spune literalmente că femeia a fost clădită din coasta omului.

În sens figurativ, femeile care nasc copii zidesc casa lui Israel (Rut 4:11). Dumnezeu zidește o casă trainică preotului credincios (I Sam. 2:35). El clădește tronul lui David din neam în neam (Ps. 89:4).

Adesea oamenii zidesc (adică întreprind diferite lucrări) din orgoliu, dar ei se ostenesc zadarnic, căci „*dacă nu zidește Domnul o casă, degeaba lucrează cei ce o zidesc*” (Ps. 127:1). Cel ce-și clădește casa cu nedreptate și sânge își atrage nenorocirea din partea Domnului (Ier. 22:13; Hab. 2:12). Când Dumnezeu distruge, omul nu mai poate re-clădi (Iov 14; Ier. 45:4); chiar dacă folosește pietre cioplite și lemn de cedru (Is. 9:8-10).

În N.T., Biserica este ogorul și clădirea (în gr. *oikodomē*) lui Dumnezeu (I Cor. 3:9; Ef. 4:12). Ea este o casă (în gr. *oikos*) duhovnicească (I Pet. 2:5), un templu (în gr. *naos*) sfânt (Ef. 2:21). În Mc. 14:58 și Ioan 2:19-22, ea este templul pe care Isus declară că vrea să-l clădească în interval de trei zile. Biserica este zidită pe fundamentul sau pe piatra unghiulară care este Cristos Însuși (I Cor. 3:11). În pilda cu casa zidită pe stâncă, omul chibzuit (adică cel ce-și pune încrederea în Isus Cristos) este comparat cu un om care și-a clădit locuința (în gr. *oikia*) pe stâncă (Mt. 7:24-27; Lc. 6:47-49). Pe plan spiritual, edificiul de care este vorba nu-i altul decât Templul duhovnicesc al lui Dumnezeu. Desigur că, în primul rând, Cristos a fost un templu al lui Dumnezeu (Ioan 2:19, 20), dar, la rândul său, fiecare creștin devine așa ceva (I Cor. 6:19; Iuda 20).

Biserica se zidește (în gr. verbul *oikodomēō*) pe baza colaborării dintre toți membrii săi pe temelia care este Isus Cristos (I Cor. 3:12), pe fundamentul pus de ap. și proorocii Domnului (Ef. 2:20-21; 4:12; Col. 2:7; I Pet. 2:5). Este foarte important ce clădim pe ac. temelie. Suntem chemați să folosim aur, argint, pietre scumpe, căci, în ziua judecății, celelalte materiale (lemn, fân, trestie) vor fi mistuite de foc (I Cor. 3:12-13). Un material excelent este dragostea (I Cor. 8:1) care caută folosul aproapelui (Rom. 15:2, 14) și contribuie la binele lui spiritual. Căci nu toate lucrurile zidesc (I Cor. 10:23), în special comportamentul egoist al celor ce nu urmăresc decât propriul lor interes (cum a fost cazul la Corint unde unii își permiteau să participe la mese idolatre fără a ține seama de ispita pe care o constituiau ei pt. ceilalți credincioși). Darurile duhovnicești sunt acordate de Dumnezeu

„spre folosul altora” (I Cor. 12:7). Criteriul după care se stabilește ac. utilitate comună este, pt. ap. Pavel, zidirea comunității (I Cor. 14:4b, 5). Ac. trebuie să fie rațiunea care să-i motiveze pe creștini în dorința după darurile spirituale (I Cor. 14:12), fiecare trebuind să urmărească să contribuie, după posibilitățile sale, la zidirea sufletească a celorlalți (v. 26). Același motiv îl face pe Pavel să-și exprime preferința pt. darul proorociei față de acela al vorbirii în limbi (14:4, 5, 19): „*Cine vorbește în altă limbă se zidește pe sine însuși*”. În ac. jumătate de verset, citată deseori în favoarea darului vorbirii în limbi, ap. opune, în realitate, zidirea care se limitează la o singură persoană zidirii întregii Biserici care rezultă din darul proorociei (v. 4b).

În Rom. 15:20, Pavel spune că și-a făcut un titlu de glorie să vestească Evanghelia acolo unde Cristos nu fusese încă propovăduit pt. a nu zidi pe temelia pusă de altul.

În sfârșit, o casă veșnică este pregătită în cer sufletului credincios. Ea este o clădire făurită de mâna lui Dumnezeu (II Cor. 5:1-3).

CLEMENT - *binevoitor, compătitor*. Un creștin care a colaborat cu Pavel, la Filipi (Fil. 4:3). Poate una și aceeași persoană cu Clement de Roma, unul dintre Părinții Bisericii.

CLEOPA, CLEOPAS. Unul din cei doi ucenici care au plecat din Ierusalim la Emaus și s-au reîntors în Ierusalim în seara Învierii (Lc. 24:18). Deși unii din părinții de mai târziu ai Bisericii l-au identificat pe ac. Cleopa cu Clopa din Ioan 19:25, nu este vorba nicidecum de una și aceeași persoană (v. *Alfeu*).

CLEVETIRE, BÂRFEALĂ, DEFĂIMARE. Clevetirea se deosebește de calomnie prin aceea că răul spus de cineva cu scop de denigrare este adevărat, pe când, în cazul calomniei, este vorba de acuzații neîntemeiate. Printre păcatele comise cu limba, păcate pe care Biblia le stigmatizează, clevetirea s-ar părea, la prima vedere, drept un lucru de mică însemnătate. Însă, la o cercetare mai atentă, vom observa că ea este condamnată cu asprime, îndeosebi în N.T., unde este semnalată cu ajutorul a mai mulți termeni: *kakologeō* = *a vorbi de rău*, vorbirea de rău este catalogată printre probele „mentalității dezaprobată” a celor ce trăiesc departe de Dumnezeu (Rom. 1:30), fiind pusă alături, în același pasaj, de *katalaleō* = *a vorbi contra, șoptitori, bârfitori*.

Ac. termen din urmă este folosit de adversarii lui Ștefan care-l acuză că „*nu încetează să spună cuvinte de hulă împotriva acestui locaș sfânt*” (F.A. 6:13), de Pavel care se temea că ar putea găsi între corinteni „*pizmă, vorbiri de rău, calomnii*” (sau bârfeli - *psithyrismos*; trâncăneală, cf. Rom. 1:29: născocitori de rele) (II Cor. 12:20), de Iacov care interzice creștinilor să se vorbească de rău unii pe alții (4:11) și de Petru care citează clevetirea, prefăcătorie și invidia (pizma) printre viciile la care creștinul trebuie să renunțe (I Pet. 2:1).

În anumite contexte, *katalaleō* ar mai putea însemna: *a calomnia* (I Pet. 2:12; 3:16). Astfel, semnificația ac. predomină în *dysphêmeō* = *a defăima*: „*când suntem calomniați, noi ne consolăm*” (în textul fr.; Cornilescu are: „*când suntem vorbiți de rău, ne rugăm*” N.Ed.) (I Cor. 4:13), „*în vorbire de rău și în vorbire de bine*” (II Cor. 6:8) și în *diaballō* (termen aparținând aceleiași fam. de cuvinte cu *diabolos* = *calomniatorul, pârâșul, dezbinătorul*). Ac. obicei rău le descalifică pe nevestele diaconilor (sau pe diaconite, I Tim. 3:11) și pe creștinii în vârstă (Tit 2:3) și este o caracteristică a oamenilor din „*vremurile din urmă*” (II Tim. 3:3).

Contrar clevetelii acționează dragostea care „*nu se bucură de nelegiuire*” (I Cor. 13:6) și care „*acoperă o mulțime*” de greșeli și păcate (Pv. 10:12; 17:9; Iac. 5:20; I Pet. 4:8) (v. *Calomnia*).

CLOE, CHLOE - *verdeață*. O creștină care locuia în Corint (I Cor. 1:11).

CLOPA, CLOPAS. V. *Alfeu*.

CLOPOȚEL.

1. Niște clopoței de aur, alternând cu un număr de ornamente în formă de rodie, erau prinși pe marginea mantiei albastre a marelui preot. Sunetul ac. permitea poporului adunat în curte să urmărească mișcările celui ce se apropia sau se depărta în activitatea specifică funcțiunii lui: „*se va auzi sunetul clopoțelilor, așa că el nu va muri*”. Marele preot, un om păcătos ca și noi, își risca viața intrând în Locul preasfânt. De aceea, el trebuia să se îmbrace cu hainele preoțești care simbolizau misiunea sa de mijlocitor și să fie susținut de rugăciunile celor ce-l urmăreau de afară (Ex. 28:33-35; Ecclesiastic 45:9). Cristos, adevăratul nostru Mijlocitor, a intrat fără păcat chiar în prezența lui Dumnezeu ca să

mijlocească pt. noi; cei ce-L așteaptă pt. mântuire (Evr. 9:28) vor fi avertizați cu privire la apropierea revenirii Sale ca altădată israeliții de sunetul clopoțelilor de pe mantia marelui preot.

2. Un colier de monede mărunte din bronz, de formă plată, înconjura uneori gâtul cailor. În alte cazuri, se recurgea la un singur clopoțel (Zah. 14:20; cf. Jud. 8:21). Cu ajutorul ac. clopoței, se mențineau la un loc caii în timpul nopții și se regăsea mai lesne un animal care s-ar fi rătăcit.

CNID. Un oraș liber din Caria, clădit pe un promontoriu al coastei de SV a Asiei Mici, în fața insulei Cos și la o depărtare de vreo 16 km de aceasta. Cnidul era o colonie dorică. Numeroși iudei au locuit aici începând cu sec. II d.Cr. Corabia cu care mergea Pavel spre Roma a trecut foarte aproape de orașul Cnid (F.A. 27:7).

COADĂ - în ebr. *zanabh*; în gr. *oura*. Biblia folosește ac. cuv., atât la propriu, cât și la figurat. În sens propriu, este vorba de coada șarpelui (Ex. 4:4), a hipopotamului (Iov 40:17) etc. În Palestina, grăsimea cozii oilor împreună cu alte părți grase erau aduse ca jertfă lui Dumnezeu (jertfa pt. păcat, jertfa pt. vină etc.). La evrei, carnea de calitate superioară era cea grasă.

La figurat, coada, spre deosebire de cap care este un simbol al cărmuirii sau o imagine a locului de onoare, reprezintă ceva umil, inferior. Dacă Israel va păzi poruncile Domnului, i s-a promis că va fi cap, nu coadă. Dacă nu va asculta de Dumnezeu, va fi coadă. În Is. 9:15, proorocul califică pe preoții mincinoși ca fiind coada în raport cu bătrânii și personajele importante care dețin funcții de conducere și care reprezintă capul. În v. 14, Isaia folosește expresia „*capul și coada*” pt. a spune că Dumnezeu va nimici pe Israel în totalitate, de la cei mai de vază la cei mai umili. Aceeași expresie apare în Is. 19:15 unde se aplică Egiptului.

În simbolismul apocaliptic, coada reprezintă câteodată puterea de a răni sau de a distruge. Astfel, în Ap. 9:10, cozile lăcustelor sunt comparate cu boldurile scorpionilor care dețin un venin mortal. La v. 19, cozile cailor se aseamănă cu acelea ale șerpilor. În 12:4, coada balaurului pune în mișcare o treime din stelele cerului, doborându-le la pământ, simbol al puterii distrugătoare a Satanei.

COAPSĂ. V. *Jurământ*.

COBORÎ, POGORÎ - în ebr. *yarad*; în gr. *katabainô* = a merge de sus în jos (Num. 23:7; Dt. 21:4; Ios. 2:15; Jud. 1:34; 7:4, 5). Verbele *a se sui* și *a coborî* exprimă relațiile dintre Dumnezeu și om: Dumnezeu Se află sus, în cer, omul trăiește pe pământ, iar morții locuiesc mai jos, în Locuința morților. Astfel că viața și mântuirea omului vin de sus, moartea și pierzania vin de jos. În Gen. 28:12, îngerii urcă și coboară pe scara lui Iacov, adică duc rugăciunile omului înaintea lui Dumnezeu și merg de la Dumnezeu spre om pt. a-i aduce ajutor (cf. Ioan 1:51). Credinciosul se suie la Templu să adore pe Dumnezeu; rugăciunile pe care ac. le adresează Domnului se suie spre cer (F.A. 10:4) etc. Dumnezeu face să se pogoare din cer: un foc, un glas, un înger sau Se pogoară El Însuși pt. a comunica cu omul (Gen. 18:21; Ex. 3:8; 19:11). Moise se pogoară de pe munte unde se întâlnise cu Domnul (Ex. 32:1). Orice dar desăvârșit se coboară de la Dumnezeu (Iac. 1:17). Coborârea în Egipt (adică trecerea din Palestina în țara faraonilor) echivala cu a lua drumul robiei și al morții (Gen. 39:1; 46:3). A face să se pogoare perii albi ai cuiwa în Locuința morților înseamnă a-l face să moară (Gen. 42:38; 44:29). S-ar mai putea ca, în unele texte, verbul *a coborî* să aibă o conotație morală. Astfel, Iona se pogoară la Iaf (1:3), apoi în fundul corăbiei (v. 5) și, în cele din urmă, în fundul mării. Omul din pilda bunului samaritean se cobora din Ierusalim la Ierihon (Lc. 10:30).

Din cauza păcatului omului, accesul lui spre cer este interzis, și a voi să întâlnești pe Dumnezeu (adică a deveni asemenea Lui) este o nesăbuintă, un act de orgoliu (Gen. 11:4 și urm.; Is. 14:13). Dar, în N.T., Dumnezeu Se coboară pe pământ în persoana lui Isus Cristos (într-adevăr, Isus este „*Pâinea care S-a pogorât din cer*”, Ioan 6:30 și urm.). Duhul Sfânt Se coboară din cer, sub aspectul unui porumbel, pt. a dovedi că Isus este Fiul lui Dumnezeu (Mt. 3:16, 17). La Rusalii, Duhul Sfânt Se pogoară peste apostoli (F.A. 2:1 și urm. cf. F.A. 8:16; 10:44; 11:15).

După ce S-a pogorât în Locuința morților, Isus Cristos S-a suit la Tatăl (Ioan 20:17): El a isprăvit opera de mântuire a omului și a restabilit legătura acestuia cu și Creatorul lui (Ps. 139:8-10; Ioan 3:13; Rom. 10:5-7; Ef. 4:8-10). A coborî în apa botezului înseamnă a muri și a învia împreună cu Cristos (F.A. 8:38). La

sfârșitul lumii (*parousia*) Isus Cristos Se va pogori din cer împreună cu Noul Ierusalim (I Tes. 4:16; Ap. 3:12; 21:2-10). De acum încolo, nu va mai exista nici o despărțire între om și Dumnezeu.

COBORÂREA ÎN LOCUINȚA MORȚILOR. V. *Duhuri în închisoare.*

COCOR - în ebr. *'agour*. Pasăre migratoare al cărei țipăt se aseamănă cu un croncănit (Is. 38:14; Ier. 8:7). Cocorul este reprezentantul tipic al unei fam. de păsări cu picioare lungi (picioroange). Este o pasăre mare, elegantă, originară din Europa septentrională și Asia. La apropierea iernii, migrează spre S. În zborul lor, cocorii se înșiră în forma literei V, iar uneori în șiruri foarte ordonate (v. *Rândunică*, 3).

COCOȘ. Pasăre de curte, domestică. Masculul fam. galinacee, *Gallus domesticus*. Pe vechile monumente egiptene pot fi văzute chipuri de cocoși. În N.T., cocoșul este amintit, de ex. Mt. 26:34, 74, 75. Expresia „*cântatul cocoșului*” cu privire la timp corespunde celei de a treia strajă din noapte (Mc. 13:35) (v. *Timp*).

CODRU. V. *Pădure.*

COELESIRIA, CELESIRIA. Vale cuprinsă între Munții Liban și Antiliban. Este udată de două cursuri de apă: Oronte sau Nahr el-Asi și Leonte sau Nahr el-Leitani. Acestea își adună apele nu departe de Baalbek și curg în direcții opuse. Termenul de Coelesiria (I Mac. 10:69) a dobândit cu timpul o semnificație mai largă, ajungând să desemneze latura occidentală a văii Iordanului, până la Bet-Sean (Ant. 13:13. 2) și regiunea de la S de Damasc: Trahonita, Perea și Idumea, până la hotarele Egiptului (cf. Ant. 1:11. 5). Coelesiria era distinctă de Fenicia (II Mac. 3:5) și se întindea de la Eufrat până la Egipt (Ant. 14:4. 5).

COIF, CASCĂ. Coiful apare în documentele arheologice începând din mileniul III î.Cr. la soldații sumerieni și akkadieni. Cuvântul ebraic *qobha'* este, desigur, de proveniență străină. Toate pop. învecinate cu Israel (egipteni, filistenii, asirieni, babilonieni, perși) foloseau coifuri (I Sam. 17:5; Ier. 46:4; Ez. 23:23, 24; 27:10). Inițial, numai căpeteniile purtau căști metalice (I Sam. 17:38), dar cu timpul au fost dotați cu coifuri toți soldații. Nu se știe

însă din ce erau confecționate acestea: din metal sau din piele (II Cr. 26:14; cf. I Mac. 6:35 pt. perioada Seleucizilor). În Is. 59:17, Domnul își ia „*coiful mântuirii*” pt. a-l apăra pe om; cu alte cuvinte, lucrarea de mântuire a omului este actul care „încoronează” toată opera divină.

În Ef. 6:17, este reluat termenul din Isaia (în gr. *perikephalaia*), iar în I Tes. 5:8 se aplică ac. imagine nădejzii creștine (v. *Armură*).

COLAIA, KOLAJA, KOLAIA, QOLAYA - *glasul Domnului.*

1. Tatăl unui prooroc mincinos numit Ahab (Ier. 29:21).

2. Un urmaș al lui Beniamin (Nem. 11:7).

COL-HOZE, KOL-HOZE - *cel ce vede totul*. Tatăl lui Șalun. Poate una și aceeași persoană cu tatăl lui Baruc (Nem. 3:15; 11:5).

COLECTĂ. Legea mozaică cerea efectuarea unei colecte pt. satisfacerea nevoilor săracilor și care trebuia să aibă loc în cursul anilor 3 și 6 ai ciclului sabatic care era alcătuit din 7 ani (Dt. 14:28-29). O colectă despre care luăm cunoștință din Biblie s-a făcut în timpul domniei lui Ioas, împ. lui Iuda, fiind destinată nevoilor Templului din Ierusalim (II Cr. 24:4, 5). În N.T., termenul gr. *logeia* indică acea colectă făcută pt. sfinții din Ierusalim, adică iudeo-creștinii care ajunseseră foarte lipsiți ca urmare a foametei ce bântuia sub domnia împ. Claudiu. Ap. Pavel a adunat o serie de daruri pt. ei cu prilejul călătoriilor sale misionare. Și alte cuvinte gr. se aplică ac. termen: a. *Diakonia* = *slujbă*, cuv. redat prin *daruri, ajutoare, asistență* și *slujbă pt. sfinți* (F.A. 11:29; Rom. 15:25, 31; II Cor. 8:4; 9:1, 12-13). b. *Koinonia* = *pus în comun*, cuv. tradus prin *comuniune, toate de obște* sau *strângere de ajutoare, colectă* (F.A. 2:42, 44; Rom. 15:26). c. *Leitourgia* = *slujbă*; (termen derivat din *leitourgeô*) *persoană care oficiază un serviciu religios* este redat prin *serviciu făcut sfinților* sau un ajutor dat lor (II Cor. 9:12, 13; Rom. 15:27).

N.T. menționează două colecte făcute în favoarea credincioșilor din Ierusalim și din Iudeea în vremea împ. Claudiu (41-54 d.Cr.): a. Niște frați din Antiohia au trimis „*fiecare, după puterea lui, un ajutor fraților care locuiau în Iudeea*” (F.A. 11:28-30). b. La recomandarea ap. și bătrânilor din Ierusalim (Gal. 2:10), Pavel și Barnaba care au ca misiune evanghelizarea națiunilor (adică a ne-evreilor)

fac o colectă în Bisericile din Grecia (I Cor. 16:1-4; II Cor. 8-9). Ac. colectă îi dă prilejul lui Pavel să răspundă acuzațiilor iudaizanților care-l socoteau drept un „fractiror fără legătură cu Biserica-mamă”: colecta respectivă face dovada relațiilor frățești pe care ap. le întreține cu Biserica din Ierusalim. Și el rămâne în continuare în perfectă armonie cu ac. Biserică. În felul acesta, arma se întoarce însăși contra adversarilor lui: prin amenințările și uneltirile lor contra unui prieten al creștinilor din Iudeea, aceștia se autodemască, dovedindu-se că ei acționau fără un mandat din partea Bisericii din Ierusalim. Pavel îi poate izola acum de Biserica-mamă pt. a-i detașa și mai mult de Corint și a neutraliza influența lor nefastă.

COLIBĂ, CABANĂ. Locuință rustică destinată, în general, spre a fi locuită mai mult timp decât un cort, însă nu în mod permanent cum era cazul unei case. Colibele sau cabanele respective se confecționau, de obicei, din ramuri de arbori. Astfel, la Sihem, Iacov a făcut niște colibe pt. vitele sale. Tocmai de aceea locul respectiv a fost numit Sucot (*Sukkoth* - colibe sau cabane, Gen. 33:17). Păzitorul viilor avea o colibă unde se adăposteau, la vremea culesului, proprietarul și amicii săi (Iov 27:18; Is. 1:8). Israelii trebuiau să ridice colibe din ramuri stufoase, din crengi de palmieri etc. și să le locuiască timp de 7 zile, cu prilejul sărbătorii Corturilor. Colibele acestei sărbători a recoltei reaminteau culesul viilor, precum și șederea lui Israel în pustie când acesta, deși izbăvit din Egipt, nu avea încă o locuință permanentă (Lv. 23:39-43; Nem. 8:14) (v. *Sărbătoarea corturilor*).

COLIER. V. *Podoabe*.

COLINĂ, DEAL. Ac. cuv. indică, de regulă, o ridicătură de teren naturală, mai joasă ca un munte, dar ceva mai înaltă ca un deal obișnuit. Ac. cuvinte nu au decât o valoare relativă, aceeași movilă fiind numită și munte și colină (Ps. 48:2; Is. 31:4), sau numindu-se munte într-o localitate și colină în alta (cf. Ap. 17:9).

COLIR, COLLYR - în gr. *kollyrion* = *medicament*. Termen derivat din *kollyra* = *pâine*, aluzie la forma alungită a tuburilor în care erau păstrate ac. medicamente. Medicina antică cunoștea un număr important de remedii

contra afecțiunilor oftalmologice. Ac. leacuri se păstrau mai tot timpul în niște tuburi alungite sau în niște mici tije cilindrice. Ele serveau la prepararea unor pomezi, pudre și picături pt. ochi. În Ap. 3:18, colirul (*alifie pt. ochi*, GBV și *doctorie pt. ochi*, Cornilescu. N.Ed.) este folosit la figurat, semnificând: *a se lăsa călăuzit de Duhul lui Dumnezeu*.

COLIVIE, COȘ. O cușcă mică sau un coșuleț (în ebr. *keloubh*), unde se țineau păsările, îndeosebi cele folosite ca momeală pt. a atrage și pe altele (Ier. 5:26, 27; Ecl. 11:30). Sanherib se lăuda că l-ar fi închis pe Ezechia, în Ierusalim, ca pe o pasăre în colivie (v. *Ezechia*).

COLOANĂ (a unei clădiri). V. *Monument*.

COLOANĂ (a unei scrieri). V. *Foaie*.

COLONIE. Grup compact de cetățeni romani autorizați de Senat să se instaleze pe un terit. cucerit. Decretul senatorial prevedea suprafața de pământ ce revenea coloniei respective, modul de împărțire a acestei suprafețe și planul de cheltuieli. Filipi era o asemenea colonie romană (F.A. 16:12) (v. *Pretor*).

COLOSE. Oraș din Asia Mică, în SV Frigiei. Așezat pe malurile râului Lycos, ceva mai spre răsărit de locul unde ac. se întâlnea cu Meandru (Mendereh). Datorită poziției sale, fiind străbătută de importantul drum comercial care lega V cu E (Herod. 7:30; Xenophon, *Anabasis* 1:2. 6), Colose a devenit un puternic centru comercial. Însă odată cu devierea acestei rute comerciale, alte două orașe vecine - Laodiceea și Ierapole (Hierapolis) (Col. 2:1; 4:13) - aflate la o distanță de 16 și, respectiv, 21 km au depășit-o și s-au îmbogățit foarte mult. Colose a intrat în declin, reușind să-și păstreze renumele numai datorită lănei sale de calitate superioară. Sub romani, orașul rămâne un municipiu independent. Comunitatea creștină din ac. oraș a cunoscut o mare propășire. Întâi Epafras, apoi Arhip, s-au ocupat cu propovăduirea Evangheliei (Col. 1:7; 4:17; Film. 2). Filimon, și mai târziu Onisim, au fost membri ai ac. Biserici (Col. 4:9; Film. 2).

COLOSENI (EPISTOLA).

Autorul epistolei. Ac. epistolă a fost scrisă de ap. Pavel odată cu aceea către efeseni, din Roma, unde ap. era deținut într-o casă pe care o luase cu chirie (F.A. 28:14-31). Autenticitatea

epistolei, atestată de numeroase documente din sec. II, a fost atacată abia în sec. XIX, ca urmare a asemănării ei cu Efesenii. Reabilitată în cursul primei jumătăți a sec. XX, ea a devenit din nou ținta unor atacuri, începând cu anul 1950, din rațiuni de vocabular, de stil, de doctrină și de înrudire literară cu Efesenii (bănuită ca neautentică). Nici unul din argumentele avansate nu pot contrabalansa dovezile în sprijinul autenticității și nici nu ne pot convinge de introducerea unei scrieri false în Epistolele lui Pavel (a se vedea o analiză detaliată în A. Kuen, *Lettres de Paul*, p. 289-304).

Data. Epistola a fost redactată către mijlocul primei captivități la Roma a lui Pavel, cam prin vara anului 62.

Locul. Ea a fost scrisă în același timp cu Efesenii și Filimon (vezi Col. 4:7; Ef. 6:21; Film. 12) și dusă de Tihic în Asia Mică. Locul redactării cel mai probabil rămâne Roma (a se vedea A. Kuen, *Lettres de Paul*, p. 284-289).

Destinatarii epistolei. Biserica din Colose nu a fost fondată de ap. Pavel (1:4; 2:1-2), ci a constituit un rod indirect al celor trei ani de activitate apostolică la Efes (F.A. 19:10), unde Epafras (4:12) și Filimon (Film. 19, 23) trebuie să-l fi cunoscut pe Pavel și să se fi întors la Dumnezeu. Apoi, aceștia s-au întors în orașul lor și au fondat o Biserică creștină (1:7; 2:7; 4:13), compusă, în cea mai mare parte, din convertiți proveniți dintre păgâni (1:21, 27; 2:13), care se adunau în casa lui Filimon (Film. 2).

Conținutul epistolei. Partea doctrinală a epistolei conține învățături deosebit de adânci cu privire la Persoana lui Cristos, cu privire la relațiile Sale cu Tatăl, cu Universul și cu Biserica, precum și învățături despre lucrarea Sa de răscumpărare. După ce a vorbit de slujba sa (1:15-23) în favoarea Bisericii universale (1:24-29) și a colosenilor în special (2:1-7), ap. îi pune în gardă pe aceștia din urmă contra unor erezii propagate printre ei de către niște predicatori itineranți (2:8 - 3:4). În partea practică a epistolei, autorul le explică felul în care noua lor poziție în Cristos trebuie să conducă la transformarea vieții lor individuale (3:5-17), familiale și sociale (3:18-4:6).

Scopul epistolei. Epafras a venit în vizită la Pavel, în locul unde ac. era reținut, pt. a-l

informa cu privire la dificultățile survenite în Biserica sa, ca urmare a propovăduirii unor false doctrine (Film. 23). Ce era de făcut? Ap. răspunde cererii sale, scriind două epistole: una Bisericii din Colose, alta grupului de Biserici din Asia Mică amenințate, mai curând sau mai târziu, de aceeași erezie, și anume ceea ce cunoaștem noi ca fiind Epistola către Efesenii (4:16; vezi, la art. *Epistola Efesenii, Introducerea*). El încredințează cele două misive lui Tihic (4:7-8; Ef. 6:21) care se întoarce la Colose cu Onisim (4:9), sclavul fugat. Pavel indică scopul epistolei sale (2:2):

1. El vrea să-i copleșească și să-i fortifice pe creștini, asigurându-i de sprijinul lui în rugăciune (1:3-5; 9:14) și să-i sfătuiască să rămână tari în credință (1:10-12).

2. El vrea să-i avertizeze cu privire la pericolele pe care le comportă erezia respectivă și la influența sa dezbinătoare (2:4, 8, 18). Pavel denunță și combate vehement erorile lor.

3. El dorește „să-i îmbogățească cu o deplină cunoștință”, adică să-i instruiască asupra adevăratei naturi a lui Cristos și a lucrării Sale, precum și în privința vieții spirituale care decurge din unirea cu El.

Ap. nu descrie nicăieri, în mod explicit, erezia pe care o combate. Totuși, ne putem face o idee limpede despre conținutul ei, urmărind cu atenție avertismentele apostolului:

1. Este un sistem filozofic (2:8) care folosește termeni curenți filozofilor gr. (gnose, elemente, plenitudine, 1:19).

2. Ac. sistem a adoptat unele ceremonii și rânduieli evreiești (2:11, 16, 17; 3:11).

3. Tendința lui spre ascetism este evidentă (2:20, 23).

4. El practică cultul îngerilor (2:18); poate și acela al „domniilor și stăpânirilor...” (1:16; 2:10, 15).

5. El insistă asupra unor cunoștințe tainice, secrete (2:18; cf. 2:2-3).

6. El se sprijină pe înțelepciunea și tradițiile omenești.

7. El subapreciază lucrarea lui Cristos, de unde și insistența lui Pavel pt. a reliefa supremația Domnului (1:15-20; 2:2 - 3:9).

8. El se laudă cu unele viziuni (2:18).

Era vorba, așadar, de o combinație de elemente iudaice cu noțiuni filozofice gr. care aveau să conducă ceva mai târziu la gnosticism. Pavel combate ac. erezie deoarece ea îi răpea lui Cristos locul Lui unic ca singurul Mijlocitor între Dumnezeu și om, precum și umanitatea Sa. Dintr-o singură lovitură, ac.

sistem filozofic le răpea creștinilor libertatea lor duhovnicească și-i închidea în lanțurile legalismului.

Planul epistolei. Înainte de a trece la combaterea ereziei colosene, Pavel prezintă aspectele pozitive ale învățaturii creștine. El acționează cu deosebită discreție pt. a semnaliza deficiențele credinței unor creștini pe care nu-i cunoaște personal: astfel, el îi informează despre lucrurile pe care le cere în rugăciunile sale pt. ei (deci ceea ce, de fapt, le lipsea), despre ceea ce este Cristos și ceea ce a făcut El (deci ceea ce ei nu cunosc sau sunt în pericol să uite), despre ceea ce face el însuși pt. coloseni (poate nu tocmai cu scopul de a face să dispară unele zvonuri false referitoare la persoana sa). Iată și planul epist.:

- I. Adrese și salutări (1:1-2).
- II. Mulțumiri și rugăciune
către Dumnezeu (1:3-14).
- III. Persoana și lucrarea
lui Cristos (1: 15-23).
- IV. Slujba lui Pavel (1:24 - 2:7).
- V. Avertisment contra ereziei propagate
în Colose (2:8 - 3:4).
- VI. Viața în Cristos (3:5 - 4:6)
 - Viața personală (3:5-17)
 - Viața familială și socială (3:18 - 4:1)
 - Viața de rugăciune (4:2-4)
 - Relații cu ne-creștinii (4:5-6).
- VII. Recomandări și salutări (4:17-18).

COMANDA (A), PORUNCI (A) - în ebr. *tsivvah* = a stabili, a decreta; în gr. *tellô* = a împlini, a se produce. În general, înțelegem prin ac. termenii, a ordona, a prescrie, a trasa sarcini. Domnul îi poruncește lui Moise să învețe pe copiii lui Israel legile și rânduielile Sale (Dt. 4:14; 6:1, 24); israeliților să păzească legile Sale (Dt. 6:24; I Împ. 9:4; II Împ. 21:8; II Cr. 7:17 etc.). Isus Cristos poruncește cu autoritate: Mc. 1:27; Lc. 4:36; Lc. 8:29, duhurilor necurate etc. Moise poruncește (Mt. 19:7; Mc. 10:3), regii poruncesc (Dan. 3:20; Mt. 14:9), căpeteniile romane poruncesc (F.A. 22:24). *A comanda, a porunci* este sinonim cu *a avea autoritate* (Iosif comanda sau era mai - mare în țara Egiptului, Gen. 42:6; în armata lui Ozia, comandau capii caselor părintești, II Cr. 26:13 cf. II Sam. 8:16; 20:23; I Împ. 4:4) (v. *Comandament*).

COMANDAMENT, PORUNCĂ. V. *Legământ; Moise; Decalog*.

COMANDANT. V. *Căpetenie*.

COMERȚ. Doi termeni ebr. desemnează negustorul (comerciantul, negociatorul, traficanțul): a. *SoHer*, lit. *cel ce hoinărește, cel ce vagabondează*, Gen. 37:28. I Împ. 10:28; II Cr. 9:14, etc.). b. *Kena'ani* = *canaanit*, referință la canaaniti, comercianți notorii, (Iov 41:6; Pv. 31:24; Is. 23:8).

În Israel, profesia de comerciant era practică de străini care nu aveau dreptul de a stăpâni pământuri. Iosif a fost vândut de frații săi unor negustori de sclavi ismaeliți care se duceau în Egipt pt. a vinde acolo mirodenii, leac alinător și miresme (Gen. 37:25 și urm.). Casele canaanitilor care închideau „*tot felul de bunătăți*” trebuie să fi inclus și mărfuri provenite din activitatea comercială (Dt. 6:11; cf. Ios. 22:8). În prada de război luată de la Ierihon, Acan a găsit o manta de mare preț, provenită din Mesopotamia (Ios. 7:21).

Fenicienii controlau comerțul internațional. La fel ca filistenii, ei dispuneau de porturi maritime și locuiau în câmpiile maritime - puncte de trecere ale caravelor. Arabii, comercianți și ei, nu au egalat niciodată pe fenicienii care și-au însușit aurul și argintul israeliților și practicau comerțul cu sclavi (Iov 6:19; Is. 21:13; 60:6; Ioel 4:5, 6; Am. 1:9). Profetul Ezechiel descrie bogăția și puterea orașului comercial care era capitala Feniciei, adică Tyrul (Ez. 27). Flota comercială cutreiera mările până și în vremea N.T. Cu prilejul călătoriilor sale misionare, ap. Pavel s-a îmbarcat adesea pe corăbii comerciale care străbăteau Mediterana (F.A. 13:4, 13; 18:18; 21:1-3, 7; 27; 28:11-13).

În Israel, comerțul a luat inițial forma trocului; apoi, în timpul domniei lui Solomon, monedele și-au făcut apariția și aici (Am. 8:5-6). Ac. rege a imprimat o mare dezvoltare comerțului exterior, controlând rutele comerciale spre Mesopotamia și Damasc. El deținea monopolul și asupra comerțului cu cai și care de război (I Împ. 10:28-29). Totuși, el a trebuit să apeleze la fenicieni pt. a-și procura aur din Arabia. Epoca de glorie a comerțului israelit nu a supraviețuit lui Solomon (I Împ. 9:26-28).

Tranzacțiile comerciale se desfășurau la poarta cetății (II Împ. 7:1; Nem. 13:15 și urm.). Legea lui Moise interzicea falsificarea unităților de măsură pentru greutate, capacitate sau lungime (Lv. 19:35 și urm.; Dt. 25:13 și urm.; Ez. 45:10; cf. Os. 12:8; Mica 6:11). Infracțiunile erau sancționate (Is. 23:15 și urm.; Ez.

27:27). În timpul robiei babiloniene, numeroși evrei s-au îmbogățit grație activității comerciale. Din acea vreme și în special după distrugerea Ierusalimului, poporul evreu s-a dedicat tot mai mult comerțului.

În N.T., negustorii sunt puși în gardă contra atracției câștigului: banii nu sunt un scop în sine (Iac. 4:13). În Apocalipsa, Babilonul, care reprezintă lumea economică și religioasă de la sfârșitul vremurilor, este descris sub aspectul unui oraș plin de bogății provenite din activitățile comerciale. Printre obiectele traficului său figurează, după diferitele tipuri de lemn, metal, miresme și bunuri alimentare, „*robii și sufletele oamenilor*” (18:13), serios avertisment contra riscurilor unui comerț în cadrul căruia omul poate deveni o marfă - cu tot cu sufletul lui - ajungând să-și piardă și trupul și sufletul (cf. Ap. 18:12, 13, 16) (v. *Monedă*).

COMOARĂ. Sinonim pt. bogăție, avere, bani (Gen. 43:23), sau pt. locul unde acestea erau păstrate - vistieria Domnului (Ios. 6:19, 24), mai târziu o încăpere în Templu (I Cr. 28:11; 29:8; Nem. 10:39; Mal. 3:10).

V.T. folosește termenul respectiv, la figurat, pt. cer, depozitul ploii (Dt. 28:12), pt. buzele înțelepte (Pv. 20:15) etc.

În N.T., un număr de patru termeni gr. sunt traduși prin *comoară* sau *vistierie*: a. *Thesauros* indică un loc sigur, un loc aflat în condiții de deplină siguranță (Mt. 2:11), un antrepozit (cf. Mt. 13:52) sau ceea ce se pune acolo (Mt. 13:44); ac. cuv. este folosit, cu sens figurat, pt. inimă (Mt. 12:35), o comoară în cer (Mt. 19:21; Mc. 10:21; Lc. 18:22). b. *Gaza* indică vistieria regală (F.A. 8:27). c. *Gazophylakion* = *păzitorul vistieriei*; după relatările lui Josephus Flavius, ac. era o cameră aflată în curtea femeilor, în Templu, unde se adunau monedele de aur și argint (Ioan 8:20). Ac. cuv. desemna, de asemenea, cele 13 aripi ale Templului din care 6 erau destinate depozitării darurilor obișnuite iar alte 7 afectate darurilor de natură să acopere nevoile săracilor (Mc. 12:41, 43; Lc. 21:1). d. *Korbanas* = sala care includea și vistieria Templului și era situată sub curtea preoților, sau într-o anexă a Templului (Mt. 27:6).

COMUNITATE DE BUNURI, POSESIUNE ÎN COMUN, BUNURI DE OBȘTE. În N.T., punerea bunurilor materiale în comun este expresia voinței creștinilor de a se supune Duhului

Sfânt și de a contribui la satisfacerea nevoilor materiale ale celor aflați în lipsuri (F.A. 2:42-47; 4:32-37; cf. Dt. 15:4-8). Probabil că credincioșii au început să-și pună bunurile în comun pt. a susține pelerinii veniți la Ierusalim cu prilejul Rusaliilor și care rămăseseră acolo, după convertire, pt. a se instrui și a se edifica în credința pe care o adoptaseră acum. Comunitatea bunurilor era destinată, de asemenea, sprijinirii celor care, din cauza credinței, pierduseră locul de muncă, sprijinul familial și social. Nimeni nu era silit să-și vândă bunurile lui, fiecare dădea cât voia (F.A. 5:4). Or, tocmai prin ac. se deosebea comunitatea de bunuri biblică de oricare alta rezultată prin niște măsuri politice sau religioase: nimeni nu deposea pe altul de bunurile sale pt. a le administra în folosul comunității, ci proprietarii înșiși puneau la dispoziția comunității ceea ce voiau ei (F.A. 4:34, 35). Nu era un art. din vreun regulament căruia fiecare membru ar fi fost obligat să i se supună. Nu întâlnim o asemenea comunitate de bunuri decât în Biserica primară de la Ierusalim și unde, repetăm, erau respectate libertatea și voința fiecărui credincios în parte. Ea constituia expresia recunoștinței față de Domnul pt. bunurile spirituale primite, a consacrării în slujba lui Cristos, adică în slujirea mădularilor Trupului Său, care este Biserica, și al dragostei frățești. De asemenea, o astfel de atitudine ar fi putut decurge din îndemnul lui Isus cu privire la pericolul pe care-l constituie bogățiile, precum și din exemplul personal al vieții apostolilor. Cu prilejul foametei care a bântuit în cursul domniei împ. Claudiu, creștinii din Antiohia au trimis, în mod spontan, un ajutor credincioșilor din Ierusalim (F.A. 11:27-30). Și Pavel a făcut o colectă în bisericile din Asia Mică, din Macedonia și Ahaia pt. a veni în ajutorul sfinților din Ierusalim (Rom. 15:26; I Cor. 16:1; II Cor. 8:4; 9:1). Prin aplicarea principiului comunității bunurilor, creștinii urmau exemplul Învățătorului lor Isus Cristos și al apostolilor Lui. Ei nu strângeau comori pe pământ unde le mănâncă moliile și rugina, ci-și adunau o comoară în ceruri (Mt. 6:19-21; 19:23), dându-se pe ei înșiși și bunurile lor Domnului și Trupului Său, Biserica (II Cor. 8:5).

COMUNIUNE, PĂRTĂȘIE - în gr. *koinonia*, de la *koinos* = *comun mai multor persoane*. Relația prin care două părți au ceva în comun; asocierea, împărtășirea. Credincioșii au

comuniune cu Tatăl și cu Fiul (I Ioan 1:3), cu Duhul Sfânt (II Cor. 13:13) și unii cu alții (I Ioan 1:7). Pt. aceasta, ei trebuie să umble în lumină, să trăiască în adevăr, să se lase curățiți de orice păcat (v. 6-7). Dumnezeu Însuși ne-a chemat la părtășia cu Fiul Lui (I Cor. 1:9), bazată pe împărtășirea cu jertfa trupului și sângelui Său (10:16) și ajungând până la părtășia cu suferințele Lui (Fil. 3:10; I Pet. 4:13). Fiind astfel uniți în Domnul, primii creștini stăruiau în comuniunea frățească și aveau toate de obște, nemaifiind decât o inimă, un suflet... și chiar o singură pungă (F.A. 2:42, 44-45; 4:32). Pavel îi îndeamnă, pe ac. linie, pe filipeni ca „*dacă există o comuniune a Duhului*” să nu mai fie decât o singură dragoste, un singur suflet, un singur gând (2:1-2).

Astfel, *koinonia* nu se rezumă doar la domeniul „spiritual”, ci ea trece și pe tărâm practic. De fapt același cuvânt gr. se traduce prin: *contribuție voluntară* (Rom. 15:26), *asistență, dărnicie* (II Cor. 8:4; 9:13; Evr. 13:16). Fără toate acestea, părtășia nu ar fi decât vorbe în vânt și teorie goală. Adj. *koinonos* vrea să spună *tovarăș, asociat* (Lc. 5:10; II Cor. 8:23; Film. 17 unde unii traducători folosesc pt. *koinonos* cuvântul *prieten*). Asociații beneficiază de drepturi egale asupra bunurilor puse în comun, de unde a rezultat întrebuințarea cuvântului *koinonos* în următoarele expresii: partea pe care o luați la Evanghelie (Fil. 1:5), părtăși la slavă (I Pet. 1:5), părtăși firii dumnezeiești (II Pet. 1:4). De altă parte, trebuie subliniat faptul că părtășia, asocierea noastră cu Cristos care merge până la a ne face una cu firea Lui divină, exclude orice formă de asociere cu vrăjmașul: „*Ce comuniune există între lumină și întuneric? Ce înțelegere poate fi între Cristos și Belial? Sau ce legătură are cel credincios cu cel necredincios?*” (II Cor. 6:14-15). Pavel îi spune lui Filimon: „*Îl rog cu această părtășie a ta la credință să se arate prin fapte care să dea la iveală tot binele ce se face între noi în Cristos*” [în vers. Cornilescu; vers. fr. Darby la care face referire dicționarul sună astfel: „... participarea ta la credință (comuniunea) să fie eficace pt. cauza lui Cristos!” N.Ed.] (v. 6). Să dea Domnul ca ac. lucru să fie valabil și pt. noi! (V. *Sfânt*).

CONANIA, KONANIA, KONANYAHU - *Domnul a stabilit, a statornicit*.

1. Un levit însărcinat să îngrijească de zeciuieli și de darurile aduse de popor în timpul domniei lui Ezechia (II Cr. 31:12, 13).

2. Un alt levit care a ocupat o funcție importantă sub domnia lui Iosia (II Cr. 35:9).

CONCUBINĂ, ȚITOARE. În lumea V.T., a lua o concubină sau soție de al doilea rang era o practică foarte răspândită.

În Mesopotamia antică, legea permitea bărbatului să întrețină relații sexuale cu sclavele. În Asiria, un bărbat căsătorit era autorizat să trăiască în concubinaj cu alte femei. Acestea se aflau sub autoritatea primei neveste a acelui bărbat. Copiii lor aveau drepturi de moștenitori. Adesea aroganța manifestată de concubinele care născuseră copii față de soția de prim-rang care fusese sterilă, crea tensiuni în familie. În asemenea cazuri, legea îngăduia bărbatului să trateze ac. femei certărețe ca sclave, fără, totuși, să le poată vinde (Codul lui Hammurabi 146-147; 170-171). În sec. XIX î.Cr., în Capadocia, un bărbat avea dreptul să-și ia o a doua nevastă când prima nu-i născuse nici un copil după primii trei ani de căsătorie. La Ugarit, bărbatul care avea o concubină se numea *b'isslm*, lit. *proprietarul unei femei care completează* (o familie). În Biblie însă, profeții încurajau monogamia (Malh. 2:14 și urm.).

Prima menționare a cuvântului *concubină* se află în Gen. 22:24 și se aplică lui Reuma, concubina lui Nahor, fratele lui Avraam. Următorii bărbați: Avraam, Iacov, Elifaz, Ghedeon și Saul și-au luat țiitoare (Gen. 25:6; 29:24; 35:22; 36:12; Jud. 8:31; II Sam. 3:7). Sara, care era sterilă, i-a dat-o lui Avraam pe roaba sa egipteană, sperând să obțină prin ac. un urmaș. Astfel a devenit Agar concubina lui Avraam (Gen. 16:2-3). Ac. practică s-a perpetuat până la finele epocii patriarhale. Israelii puneau mare accent pe faptul de a avea o fam. numeroasă. Bărbatul a cărui soție era sterilă avea dreptul să-și ia o concubină. Legea lui Moise, care făcea diferență între prima soție și concubină, veghea ca cea de a doua nevastă să fie bine tratată (Ex. 21:7-11; Dt. 21:10-14). Divorțul o viza și pe concubină (Gen. 21:10-14). În timpul monarhiei israelite, numai regii aveau concubine. Solomon a ajuns vestit prin marele număr al țiitoarelor sale (I Împ. 11:3), cea mai mare parte dintre acestea fiind străine. Ele au introdus idolatria în Israel, contribuind astfel la prăbușirea împ. lui Solomon (II Împ. 11:1-13). A se culca cu o concubină a unui rege însemna o încercare de a-i uzurpa scaunul de domnie (II Sam. 3:7; 16:21-22; I Împ. 2:21-24).

Domnul Isus și autorii N.T. impun fidelitatea în viața conjugală (Mt. 5:32; 19:3-12; I Tim. 3:2, 12), contrar cu ceea ce se practica în lumea greco-romană. Astfel, gr. întrețineau concubine (*pallakai*) numai pt. a-și satisface plăcerile senzuale. Copiii rezultați din asemenea relații, deși liberi, erau considerați bastarzi. Soțiile (*gunaikes*) aduceau pe lume copii legitimi. În lumea romană, concubinajul, în sensul pe care i-l acordăm noi astăzi, era ceva foarte obișnuit. Copiii concubinelor primeau statutul mamelor lor și nu aveau drepturi cetățenești.

Pt. creștini, era permisă numai monogamia. În Biserica primară, bărbații necăsătoriți care aveau o concubină trebuiau să se căsătorească oficial înainte de a putea fi botezați. Cât despre concubina care ar fi crezut Evanghelia, ac. putea fi botezată (v. *Căsătorie*).

CONDUCĂTOR, ÎNDRUMĂTOR, LIDER, GHID, CĂRMUITOR. Cuvântul gr. *hégoumenoi* apare în F.A. 14:12 unde Pavel este prezentat ca cel ce mânia sau dirija cuvântul; în F.A. 15:22 unde Iuda și Sila sunt numiți lideri (Cornilescu „*oameni cu vază*”, N.Ed.) printre frați și îndeosebi în Evr. 13:7, 17, 24: „*Lăsați-vă convinși de liderii voștri și cedați (înaintea lor), căci ei, într-adevăr, se lipsesc de somn pt. voi (sau priveghează asupra sufletelor voastre) ca unii care vor da socoteală de ele; pt. ca să poată face lucrul ac. cu bucurie, nu gemând*” (trad. după textul fr. În vers. Cornilescu avem: „*Ascultați de mai-marii voștri și fiți-le supuși, căci ei priveghează asupra sufletelor voastre, ca unii care au să dea socoteală de ele; pentru ca să poată face lucrul acesta cu bucurie, nu suspinând, căci așa ceva nu v-ar fi de nici un folos*”. N.Ed.). Cuvântul gr. *hégoumenoi* nu mai re apare decât în epistola lui Clement de Roma (1:3), unde conducătorii (sau liderii) par a se distinge de prezbiteri sau bătrâni (21:6). În scrierile deuterocanonice ale V.T., cuvântul *hégoumenoi* desemnează adesea căpetenia unui grup, un guvernator sau un domnitor (prinț) (I Mac. 9:30; Sirah 17:17). În Septuaginta, el se aplică și autorităților civile (I Ezra 8:58).

Am putea apropia ac. termen de „*cei ce vă cârmuiesc („proistamenous”) în Domnul*” (I Tes. 5:12). Același verb se regăsește în I Tim. 3:4-5, exprimând una dintre condițiile cerute unui episcop: „*să-și cârmuiască bine casa*”, adică familia. Poate că în același sens ar trebui

înțeleasă aluzia din I Cor. 16:15-16 referitoare la „*cel dintâi rod („aparchê”) al Ahaiei*” care „*s-a pus cu totul în slujba sfinților*” și la cei „*care ajută la lucru*” („*synergounti Kai Koptonti*”), adică o referire la conducători. Pavel cere ca unor asemenea oameni să li se acorde respectul cuvenit (cf. Evr. 13:7, 17; I Tes. 5:12).

CONDUCERE, CĂRMUIRE, PREȘEDINȚIE. În Rom. 12:8, Pavel vorbește de „*cel ce prezidează*” (Cornilescu redă prin: „*cine cârmuiește*”, iar GBV prin: „*cine conduce*”. N. Ed.) și cere ca el să-și împlinească ac. slujbă cu râvnă. Cuvântul *proistamenos* înseamnă etimologic: „*cel plasat în frunte*” sau „*deasupra*” (în germană „*Vorsteher*”). El era utilizat, în greaca profană, pt. oamenii care dirijau sau conduceau pe alții mergând în fruntea lor; în unele cazuri, îi protejau, îi ajutau, aveau grijă de cei conduși. Termenul respectiv era aplicat mai-marilor unui sat, autorităților statului, unui medic care supraveghea tratamentul administrat unui bolnav sau unui magistrat care veghea la respectarea legilor. Ap. Pavel folosește verbul *proistemi* în I Tes. 5:12 („*cei ce vă cârmuiesc în Domnul și vă sfătuiesc*”), în I Tim. 3:4-5 (trebuie ca episcopul „*să-și conducă bine casa... dacă cineva nu știe să-și cârmuiască bine casa lui, cum va îngriji de Biserica lui Dumnezeu?*”; aici, *a avea grijă* este înlocuit cu *a conduce, a cârmui*), în I Tim. 3:12 (diaconii trebuie „*să știe să-și cârmuiască bine copiii și casele lor*”) și în I Tim. 5:17 („*Prezbiterii care cârmuiesc bine să fie învredniciți de îndoită cinste (sau onorar), mai ales cei ce se ostenesc cu propovăduirea și cu învățătura*”).

Darul ac. este înrudit cu darul cârmuirii sau guvernării (v. ac. cuv.), chiar dacă, în limbajul modern, ac. termeni se deosebesc sensibil unul de altul. Conducerea este o funcție mai importantă decât prezidarea; într-o afacere sau o lucrare oarecare, președintele poate avea o simplă calitate onorifică, mulțumindu-se să facă act de prezență de 2-3 ori în cursul unui an întreg. Însă un director poartă răspunderea conducerii zilnice a lucrurilor, tot așa cum cârmaciul (timonierul) unei corăbii nu putea părăsi deloc cârma. Președinția se poate raporta în esență la conducerea străngerilor laolaltă (reuniunilor), în timp ce guvernarea (cârmuirea) vizează conduita generală a adunării (v. *Conducător*).

CONDUITĂ, COMPORTAMENT, PURTARE
- *mod de a trăi.*

1. Termenul corespondent pt. cuv. gr. *politeuomai* și *politeuma* (Fil. 1:27), care se referă la viața civilă. Creștinii sunt cetățeni ai Împ. cerurilor; de aici nevoia ca și conduita lor zilnică în sânul societății actuale să fie în conformitate cu învățăturile Aceluia care „*i-a strămutat în Împărăția Fiului dragostei Sale*” (Col. 1:13).

2. Termenul corespondent pt. diferite expresii, îndeosebi al cuv. gr. *anastrophê* (cf. Ps. 50:23). Este vorba de modul de a trăi, îndeosebi în sensul de moralitate și de moravuri (Ps. 37:14; Ef. 4:22; Evr. 13:5; I Pet. 1:15).

CONFESIUNE. V. Mărturisire.

CONSACRARE, DEDICARE, ÎNCHINARE.

Un act prin care o persoană sau un obiect sunt separate de celelalte pt. slujba și cultul Domnului. În felul ac. erau închinăți Domnului toți întâii-născuți ai oamenilor și ai animalelor (Ex. 13:2). Întregul neam al lui Avraam trebuia să devină „*o împărăție de preoți și un neam sfânt*” (Ex. 19:5-6; I Pet. 2:9). Într-un sens mai imediat, sem. lui Levi și fam. lui Aaron erau puse deoparte pt. preoție (Ex. 29:9) și toate slujbele sfântului Locaș (Ex. 29:9; Lv. 8:33; Num. 3:12). Ac. consacrare putea afecta: persoane (I Sam. 1:11; 7:1), zeciuielile și pârga (Lv. 19:24; 27:30, 32), prada de război (Ios. 6:19), darurile de bunăvoie oferite Domnului (I Cr. 29:2-5; II Cr. 31:6).

CONSIDERA. În V.T., cuv. *a considera* are următoarele semnificații:

1. *A observa, a contempla, a privi* (Iov 35:5; Ez. 41:8; Dan. 7:8).

2. *A examina, a cântări* (I Cr. 28:10; Pv. 6:6; 21:12; Is. 14:16; 43:18; 48:6; Ier. 2:31).

3. *A stima, a respecta ceva sau pe cineva.* În ac. sens, este deseori folosit la diateza pasivă (Gen. 34:19; Num. 22:15; I Sam. 9:6; 16:7; Pv. 5:6; 31:23).

4. *A judeca, a socoti, a crede (că)* (Is. 29:16, 17; 53:4).

În N.T., *a considera* (sau *a vedea, a privi, a observa*) traduce următorii opt termeni grecești:

1. *Horaô*: „*Nimeni n-a văzut vreodată pe Dumnezeu*” (Ioan 1:18); „*aceia, cărora nu li se propovăduise despre El, îl vor vedea...*” (Rom. 15:21). Ac. termen ia adesea și următoarele sensuri: a. *a merge să vadă*: ucenicii

au mers să vadă câte pâini aveau la dispoziție (Mc. 6:38); b. *a lua seama, a se păzi să (de)* (Mt. 8:4; I Tes. 5:15); c. *a face o experiență* (moarte, putrezire, viață veșnică, Lc. 2:26; Ioan 3:36; F.A. 2:27; Evr. 11:5); d. *a nu se sinchisi de, a nu-i păsa de* (Mt. 27:4; F.A. 18:15).

2. *Blepô, emblepô și kathamanthanô* înseamnă: *a zări, a privi, a observa, a vedea, a lua seama la toate acestea cu o atenție susținută* (Mt. 6:26; 13:13; 19:26; 22:16; Mc. 8:25; 10:21, 27; 13:23, 33; 14:67; Lc. 6:41; 20:17; 22:61; 24:12; Ioan 1:36, 42; F.A. 1:9, 11; 22:11).

3. *Theoreô*, derivat de la *theoros* = *spectator* se aplică unor observatori foarte atenți: „*Maria Magdalena și Maria, mama lui Iose, se uitau unde-L puneau*” (Mc. 15:47; Lc. 10:18; 23:35; Ioan 20:6; Evr. 7:4). Ac. verb gr. este folosit și pt. *a face experiența...* (morții sau a vieții veșnice, Ioan 8:51; 17:24).

4. *Anatheoreô* indică o observare însoțită de reflecție: „*Mă uitam de aproape la lucrurile la care vă închinați voi...*” (F.A. 17:23). „*Aduceți-vă aminte de mai-marii voștri... uitați-vă cu băgare de seamă la sfârșitul felului lor de viață...*” (Evr. 13:7).

5. *Theaomai* se aplică observării serioase, concentrării asupra unui obiect: „*Femeile... au văzut mormântul și felul cum a fost pus trupul lui Isus în el*” (Lc. 23:55) (vezi și Ioan 1:14, 32; F.A. 1:11; I Ioan 1:1; 4:12, 14).

6. *Epotheuô* se întrebuințează pt. un martor ocular, un spectator. Petru spune: „*... am văzut noi înșine cu ochii noștri mărirea Lui*” (II Pet. 1:16) (I Pet. 2:12; 3:2).

7. *Atenizô* înseamnă *a fixa privirea spre, a se uita țintă la*: „*Pavel s-a uitat țintă la el...*” (F.A. 14:9) (v. și F.A. 23:1).

8. *Katanoeô* se aplică celui care înțelege, care percepe anumite lucruri: Moise L-a văzut pe Domnul, într-un rug aprins, în pustia muntelui Sinai (F.A. 7:31) (cf. Iac. 1:23-24).

În afară de cele de mai sus, cuvintele grecești: a. *Eidon* (când este folosit la aorist - timpul conjugării) înseamnă *a considera* sau *a examina, a vedea ce este de făcut într-o situație*: „*Apostolii și prezbiterii s-au adunat laolaltă ca să vadă ce este de făcut*” (chesteiunea tăierii împrejur a ne-evreilor, F.A. 15:6); b. *Syneidon* se aplică faptului de *a lua în considerare, a reflecta la*: „*După ce și-a dat bine seama de cele întâmplare, (Petru) s-a îndreptat spre casa Mariei*” (F.A. 12:12); c. *Noeô* = *a reflecta, a medita*, este redat prin *a înțelege* în îndemnul lui Pavel către Timotei: „*Înțelege ce-ți spun...*” (II Tim. 2:7); d. *Katanoeô* = *a*

privi cu atenție, se aplică examinării unui obiect sau a unei persoane: „De ce vezi tu paiul din ochiul fratelui tău, și nu te uiți cu băgare de seamă la bârna din ochiul tău?” (Mt. 7:3; Lc. 6:41) (a se mai vedea: Lc. 12:24, 27; F.A. 11:6; Rom. 4:19; Evr. 3:1). *Katanoeô* mai înseamnă și *a veghea* (unii asupra altora, Evr. 10:24), precum și *a zări, a vedea de departe* (F.A. 27:39); e. *Logizomai* = *a conta pe, a lua în seamă ceva*, se folosește pt. *a ține seama de: „Dacă cineva crede că este al lui Cristos, să țină seama petru el de lucrul acesta”* (să aibă în vedere că) (II Cor. 10:7). *Analogizomai* = *a considera, a se uita cu luare aminte*, este folosit pt. *a contempla: „Uitați-vă dar cu luare aminte la Cel ce a suferit din partea păcătoșilor o împotrăvire așa de mare...”* (Evr. 12:3).

CONSILIER, SFETNIC.

1. În V.T., verbul ebraic *ya'ats*, care înseamnă *a sfătui* sau *a avertiza*, este folosit de vreo 80 de ori și apare, pt. prima dată, în Ex. 18:19: Ietro, socrul lui Moise, îl binecuvintează și-l *sfătuiește* să numească niște căpetenii peste pop. Israel. În Num. 24:14, proorocul Balaam *avertizează* pe regele Balac cu privire la ceea ce se va întâmpla. Termenul *ya'ats* se aplică și sfaturilor rele, negative: mama lui Ahazia, regele lui Iuda, „*îi dădea sfaturi nelegiuite*” (II Cr. 22:3). În Is. 23:9, *ya'ats* este redat prin *hotărâre*: „*Domnul oștirilor a luat această hotărâre*”. Întrebuințat ca substantiv, *ya'ats* se aplică și consilierilor politici sau militari (II Sam. 15:12; I Cr. 13:1).

Subst. *yo'ets*, care înseamnă *sfetnic*, apare în pasajul mesianic din Is. 9:6 unde se aplică lui Isus Cristos: „... *un Fiu ni s-a dat... Îl vor numi: Minunat, Sfetnic, Dumnezeu tare...*” etc.

În N.T., cuvintele gr. corespunzătoare lui *yo'ets* sunt subst. *symbolos* și verbul *symbolouô* (Ioan 18:14; Rom. 11:34, redat prin *a se sfătui* în F.A. 9:23).

Termenul gr. *gnômê*, derivat din *ginôskô* = *a ști, a înțelege, a-și da seama*, este tradus prin *opinie, părere, gând* (I Cor. 1:10), *aviz, sfat* (I Cor. 7:25, 40; II Cor. 8:10; Film. 14), *scop, gând* (Ap. 17:13, 17), *decizie, hotărâre* (F.A. 20:3). Subst. *boulê*, care exprimă o rezoluție și se traduce prin *aviz, scop*, se aplică: a. lui Dumnezeu (Lc. 7:30; F.A. 2:23; 4:28; 13:36; 20:27 etc.); b. omului (F.A. 27:12, 42; I Cor. 4:5; tradus prin *hotărâre* în Lc. 23:51). Verbul *bouleô* este redat în românește prin verbele

a hotărî (Ioan 11:53; F.A. 27:39; II Cor. 1:17), *a sta să se sfătuiască, a examina cu atenție* (Lc. 14:31), *a delibera* sau *a lua hotărârea să* (Ioan 12:10) (v. *Sinedriu*).

2. Cei 7 sfetnici (consilieri) ai lui Artaxerxes (Ezra 7:14) erau probabil cei 7 domnitori ai Persiei și Mediei care vedeau fața împ. și aveau primul rang în Stat. Ei sfătuiau pe suveran (Est. 1:14). Ac. prinți erau probabil capii principalelor 7 fam. ale Persiei (cf. Herod. 3:84).

CONSOLARE. V. Mângâiere.

CONSTRUCTOR. Termenul ebr. *banah* = *a construi, a repara*, indică oameni, specializați sau nu, întrebuințați la edificarea unor obiective importante (II Cr. 34:11). Termenul gr. *architektôn* (I Cor. 3:10) desemnează pe conducătorul unui șantier. Cum meșteșugarii din vechime erau *polivalenți*, hotarele dintre competențele lor sunt uneori greu de determinat. Astfel, în funcție de traduceri biblice, Isus, ca și Iosif, bărbatul mamei Sale, era zidar, dulgher sau *architektôn*, deci constructor de case (ceea ce dă și mai mult relief pasajului din Mt. 16:18). Topograful lua măsura unei așezări cu ajutorul unei frânghii (II Sam. 8:2; I Împ. 7:15, 23; Ez. 40:3; Zah. 2:5). Gr. utilizau o trestie (Ap. 11:1; 21:15). Ac. dimensiuni erau apoi reportate pe un plan. În Biblie, cumpăna și rigla au o semnificație simbolică, reprezentând dreptatea și dreptul: „*Voi face din neprihănire o lege (riglă, regulă) și din dreptate o cumpănă*” (Is. 28:17). Șeful șantierului măsura înălțimea unui edificiu cu ajutorul unui fir cu plumb (în ebr. *anaKh*, Am. 7:7-8; Zah. 4:10) sau al unei frânghii (în ebr. *michqolet*, II Împ. 21:13). La figurat, Dumnezeu clădește cetățile lui Iuda (Ps. 69:35), tronul lui David (Ps. 89:4) și cetatea Ierusalimului (Ps. 147:2). Biserica este clădirea lui Dumnezeu (Mt. 16:18; I Cor. 3:9; I Pet. 2:4-6). În scrierile sale, ap. Pavel folosește des cuvântul gr. *oikodomeo* = *a clădi, a construi*. Iuda îi îndeamnă pe credincioși să se edifice în credință (Iuda 20) (v. *Zidi*).

CONSULTA, ÎNTREBA. În Orientul Antic, oamenii care doreau să-și atragă bunăvoința zeilor și să-și cunoască viitorul, făceau apel la ghicitori. Ghicitorul babilonian, de ex., urmărirea direcția luată de un anumit număr de săgeți trase cu arcul, examina ficatul animalelor aduse ca jertfă, întreba idolii casei (Ez. 21:26-27), scruta astrele (Is. 47:12-14) sau

urmărea comportamentul unor animale (Num. 22:23, 25, 27).

În Israel, leviții și *văzătorii* (sau *proorocii*) căutau și ei să cunoască voia lui Dumnezeu, mai ales prin Urim și Tumim (v. ac. cuv.) pe care marele preot îi purta în pieptarul judecării (Ex. 28:30; Dt. 33:8; I Sam. 14:41-42; 23:9-12; 30:8). Alte persoane care doreau să ia cunoștință de planurile lui Dumnezeu recurgeau la ghicire. Astfel, aceștia interpretau conturul unui lichid într-un pahar (Gen. 44:5), foloseau terafimii sau idoli casei (Gen. 31:19; Jud. 18:17; Os. 3:4; Zah. 10:2) și invocau morții (II Sam. 28:3-19). Dumnezeu condamnă ac. practici (v. *Rugăciune*).

CONȘTIINȚĂ, CUGET. V.T. nu are un cuv. corespunzător pt. *conștiință*, iar termenul gr. *syneidêsis* este virtual absent din vers. Septuaginta. Trebuie deci să căutăm originea sa în sfera gândirii gr. care era mai înclinată spre introspecție. *Syneidêsis* derivă din verbul *synoida* folosit frecvent în lit. gr. și care înseamnă, lit., *a ști împreună cu*. Forma reflexivă *synoida emautô (i)* - *eu știu împreună cu mine însumi* se apropie de sensul subst. care vrea să zică *el însuși care știe cu sine însuși*. Prin urmare, este vorba de un agent în cadrul personalității, un fel de *alter ego* care observă acea personalitate și dă mărturie despre ceea ce vede. Ac. stare prin care individul devine conștient de sine însuși decurge dintr-o simplă mărturie morală și poate include tot ce aparține reflecțiilor unei persoane cu privire la ea însăși.

Utilizarea termenului în N.T. Conștiința este un martor interior care dă mărturie despre caracterul just sau injust al motivațiilor și acțiunilor unei persoane și care, pe temeiul acestei mărturii, pronunță o judecată validă asupra acestei persoane. Judecata respectivă poate da naștere, după caz, unui sentiment de durere sau de satisfacție.

Ap. Pavel, foarte familiarizat cu cultura greacă, este cel ce folosește termenul *conștiință* pt. prima dată, în N.T., și-i dă o definiție clară. Totodată, în Rom. 2:15 și urm., el vede în conștiință un martor lăuntric comun tuturor ființelor omenești, fie că au sau nu Legea lui Dumnezeu: ac. martor evoluează pt. a dezvinovăți sau a acuza, pt. a aproba sau a condamna. Pavel leagă ac. mărturie interioară de legea lui Dumnezeu înscrisă în fiecare ființă omenească; în felul acesta, recunoscând

agentul interior cunoscut grecilor, el prezintă propria sa concepție cu privire la conținutul mărturiei.

Pavel invocă chestiunea cugetului în raport cu problema cărnii oferite idolilor (I Cor. 8:7, 10, 12; 10:25, 27-29). În ac. ordine de idei, conștiința unor creștini este slabă, motiv pt. care mărturia ei lăuntrică ar putea fi incertă, confuză, adică eronată. În pofida acestei slăbiciuni, o asemenea conștiință nu trebuie să fie întinată prin aceea că cei ce au un cuget mai puternic abuzează de această libertate.

În alte locuri, Pavel stabilește o relație intimă între credință și conștiință (I Tim. 1:19; 3:9) și afirmă despre sine că are un cuget bun, curat (F.A. 23:1; 24:16; II Tim. 1:3).

Autorul Epistolei către Evrei, care folosește termenul gr. *syneidêsis* de 5 ori fără a-l defini și a-i explica modul de funcționare (9:9, 14; 10:2, 22; 13:18), pleacă de la starea de fapt - o conștiință încărcată, murdărită de păcat care are trebuință de curățire, iar ac. nu se poate realiza decât prin sângele jertfei lui Cristos. Transformarea unui cuget rău într-o conștiință curată, bună este o consecință a lucrării de mântuire. Și ap. Petru folosește ac. termen de 3 ori (I Pet. 2:19; 3:16, 21).

Mărturia unei conștiințe poate fi eronată dacă sursele ei de inspirație nu sunt curate, sfinte (cf. I Cor. 8), însă cugetul omenesc poate fi corectat și educat. În realitate, conștiința suferă un proces permanent de transformare ca urmare a influențelor care o determină. Tocmai de aceea cugetul credinciosului trebuie să se lase educat și călăuzit prin Cuvântul lui Dumnezeu și comuniune frățească cu ceilalți credincioși. În felul ac. o conștiință altădată indisciplinată (I Cor. 8:7), întinată de păcat (v. 7; cf. Tit. 1:15), adică nesensibilizată (I Tim. 4:2) poate fi curățită, înnoită și instruită, sub acțiunea Duhului Sfânt, pt. a deveni „bună” sau „curată” (I Pet. 3:16). Lucrarea unei asemenea conștiințe va fi dublă: a. pe de o parte, ea va exercita o judecată morală; b. pe de altă parte, va acționa ca un ghid în toate aspectele vieții de sfințire a credinciosului.

F.H.

CONTINUA, CONTINUU. În V.T., cuv. ebr. *tamid* care provine dintr-un radical ce înseamnă *a măsura* se aplică unei acțiuni regulate sau care se desfășoară fără întrerupere (Ex. 25:30; 29:38-39, 42; II Sam. 9:7; Is. 21:8; 49:16; 60:11). Ac. cuv. apare de vreo sută de ori, el fiind redat în rom. prin *continuu, mereu*,

întruna, în permanență etc. Preoții aveau datoria să pună necurmat înaintea Domnului pâinile punerii înainte (v. ac. expresie) ca ofrandă a israeliților (Num. 4:7). Dumnezeu era prezent în permanență în Cortul întâlnirii. El Se află necurmat alături de omul neprihănit (Ps. 16:8), are grijă de el și-l păzește (Pv. 25:15; 40:11; Is. 58:11). La rândul lui, omul credincios îl binecuvintează pe Binefăcătorul lui în orice vreme (Ps. 34:1) și dorește să păzească fără încetare Legea Lui (Ps. 119:44). Răzvrătindu-se mereu contra lui Dumnezeu, pop. Israel *nu conține* să-L supere și să-și manifeste răutatea inimii (Is. 65:3; Ier. 6:7).

În N.T., 8 termeni gr. exprimă *continuitatea acțiunii*: a. Adj. *adialeiptôs* se aplică ap. Pavel care este încontinuu întristat de opoziția iudeilor față de Evanghelie (Rom. 9:2). El *nu încetează* să-l pomenească pe Timotei în rugăciunile sale (II Tim. 1:3). b. Verbele *diamenô* și *emmenô* sunt traduse prin *a rămâne, a stăru*, *a se ține de* (Zaharia a rămas mut, Lc. 1:22). Pavel a rămas doi ani de zile la Roma în locuința pe care o închiriasse (F.A. 28:30; a se mai vedea Lc. 22:28; F.A. 14:22; Gal. 3:10; II Pet. 3:4; Evr. 1:11; 8:9). c. Verbul *epimenô* (lit. *a rămâne pe*) a fost tradus prin *a nu înceta, a continua să, a rămâne, a stăru* („*ei nu încetau să-l întrebe*”, Ioan 8:7; „*el bătea mereu*”, F.A. 12:16; „*să stăruiască în harul lui Dumnezeu*”, F.A. 13:43; „*să păcătuim mereu...*” Rom. 6:1; „*dacă nu stăruiesc în necredință*”, Rom. 11:23; „*pentru voi este mai de trebuință să rămân în trup*”, Fil. 1:24; „*dacă rămâneți și mai departe întemeiați și neclintiți...*”, Col. 1:23). d. *Paramenô*, care înseamnă *a rămâne aproape de*, este tradus prin: *a rămâne pururea* (Evr. 7:23), *a stăru* (în legea slobozeniei, Iac. 1:25), *a se opri sau a locui* (I Cor. 16:6; Fil. 1:25). e. *Prosmenô*, care lit. înseamnă *a rămâne cu*, se aplică, fie mulțimii care rămăsese cu Isus (Mc. 15:32; Mc. 8:2), fie văduvei care persevera în cereri și rugăciuni (I Tim. 5:5). f. Verbul *proskartereô* (lit. *a fi puternic față de, a persevera, a stăru*) este folosit cu privire la Domnul Isus care cere ca o barcă să fie păstrată la dispoziția Sa, lit. ca o mică barcă să fie *în permanență* la îndemâna Lui (Mc. 3:9). Primii creștini stăruiau în rugăciune (F.A. 1:14; 6:4; vezi Rom. 12:12; Col. 4:2), în învățătura ap. (F.A. 2:42) sau în activitatea de cult (F.A. 2:46). Simon vrăjitorul „*nu se mai despărțea de Filip, și privea cu uimire minunile și semnele mari care se făceau*” (F.A. 8:13). Corneliu avea „*un ostaș*

cuceritor din aceia care-i slujeau tot timpul” (F.A. 10:7). Dregătorii, ca slujitori ai lui Dumnezeu, „*fac necurmat slujba aceasta*” (Rom. 13:6. g. Verbul *dianuktereô* care înseamnă: *a petrece toată noaptea pt. a face un anumit lucru*, se aplică lui Isus care S-a rugat o noapte întreagă mai înainte de a-i alege pe cei 12 apostoli (Lc. 6:12).

CONVENABIL, CONVENIRE. V. *Potrivit*.

CONVERTI, CONVERTIRE - în gr. *epistrophê* = *acțiunea de a se reîntoarce, de a se întoarce spre*. Pavel istorisește convertirea păgânilor la Dumnezeu (F.A. 15:3). Apoi, el mai spune că a propovăduit pocăința și întoarcerea la Dumnezeu (26:20). El exprimă experiența creștinilor din Tesalonic în următoarele cuvinte: „*... de la idoli v-ați întors la Dumnezeu, ca să slujiți Dumnezeului celui viu și adevărat*” (I Tes. 1:9-10). Convertirea implică o schimbare completă de orientare, o întoarcere la stânga-mprejur care să ne aducă cu fața spre Dumnezeu. Păcătosul face cu hotărâre ac. mișcare, ac. întoarcere la 180° pt. a pași de acum încolo pe drumul care duce spre viața veșnică. Ac. convertire este o condiție a mântuirii: „*... dacă nu vă veți întoarce la Dumnezeu... cu nici un chip nu veți intra în împărăția cerurilor*” (Mt. 18:3). Trebuie subliniat aici faptul că omul cel mai moral și mai religios este înaintea lui Dumnezeu un păcătos la fel de mare ca cel imoral și religios, fiind un răzvrătit contra Domnului și un om mort în greșeli și păcate (Ef. 2:1-3); chiar dacă el „*a fost botezat și confirmat*”, are aceeași nevoie de convertire și de naștere din nou ca piosul Nicodim, lucruri fără care nimeni nu va intra în Împ. lui Dumnezeu (Ioan 3:3-8). Și Petru nu a fost transformat decât prin ac. experiență eliberatoare (Lc. 22:32). În definitiv, *convertirea* este opera omului care se întoarce spre Dumnezeu, în timp ce *nașterea din nou* este minunea regenerării pe care o produce atunci Duhul Sfânt în inima sa (Ioan 3:6, 8). Uneori, convertirea este spontană, subită (așa cum a fost cazul lui Pavel, F.A. 9:1-20), alteori se produce într-un timp mai lung, astfel că nu pot toți credincioșii să precizeze ziua și ceasul când s-au întors la Dumnezeu. Important este ca ea să fi avut loc! Nașterea din nou, minune a Duhului Sfânt, este instantanee (v. *Nașterea din nou*). Deja proorocii V.T. apelează mereu la copiii lui Israel, chemându-i la pocăință și convertire: „*Întoarceți-vă dar la*

Dumnezeu și veți trăi!" (Ez. 18:32). **"Întoarceți-vă și veniți iarăși!"** (Is. 21:12). Într-o zi, chiar și egiptenii **"se vor întoarce la Domnul care-i va asculta și-i va vindeca"** (19:22). În curând **"va veni un Răscumpărător pentru Sion, pentru cei ai lui Iacov, care se vor întoarce de la păcatele lor"** (59:20). Din nefericire, ac. pop. și-a astupat urechile și și-a închis ochii **"ca nu cumva, zice Domnul, să se întoarcă la Dumnezeu și să-i vindec"** (Is. 6:10; cf. Mt. 13:14-15). Și ac. pt. că întoarcerea la Dumnezeu (convertirea) este **un act de voință**. Domnul nu silește omul să vină la El; El îl invită, îl solicită, prin Duhul, să ia o decizie, dar îi lasă toată libertatea în problema aceasta. Și Ieremia se tângulește cuprins de o durere fără margini: **"...nu vor să se întoarcă la Tine!"** (Ier. 5:3; 8:5; cf. 6:16-17; Mt. 23:37). După Învierea Domnului și pogorârea Duhului Sfânt, ap. reiau vechiul mesaj: **"Pocăiți-vă dar și întoarceți-vă la Dumnezeu, pentru ca să vi se șteargă păcatele"** (F.A. 3:19); în sfârșit, de acum convertirile vor fi numeroase și durabile, fiind determinate de încredințarea de păcat operată de Duhul Sfânt (Ioan 16:8-9) și pecetluite prin nașterea din nou (de ex. F.A. 9:35; 11:21). Așa cum este corect și natural, convertirea și nașterea din nou produc o **schimbare radicală**. Când cineva se întoarce la Domnul, **"mahrama** (adică ceea ce împiedica înțelegerea Scripturii) **este luată"** (II Cor. 3:14-16). Adoptând o atitudine corespunzătoare, ne este permis - și chiar necesar - să facem o distincție netă între **"convertiți"** și **"neconvertiți"**, între cei întorși la Dumnezeu și cei neîntorși. Pavel declară răspicat că episcopul (sau bătrânul) trebuie **"să nu fie întors la Dumnezeu de curând, ca nu cumva să se îngâmfe și să cadă în osânda Diavolului"** (I Tim. 3:6) (v. *Pocăință*).

CONVOCARE. V. Adunare sfântă.

COPAC, ARBORE, POM - în ebr. *ets*. Copacii sunt foarte des menționați în Biblie. Nu putem susține că Țara Sfântă ar fi fost acoperită de păduri la un moment dat, însă nu încapă îndoială că pe terit. ei au existat mai mulți copaci decât astăzi. Datorită condițiilor prielnice de climă, în Palestina creșteau deopotrivă arbori ce se pot întâlni în regiunile temperate, cât și în cele cu climat tropical: salcâm, aloe, migdal, casie, cedru, stejar, scorțișoară, chiparos, abanos, smochin, galban, drobiță, rodiu, dud, nuc, măsline, măsline sălbatic, ulm, palmier, plop,

pin, platan, măr, santal, salcie, sicomor, tamarisc, terebint, tuia, mălin (v. ac. termeni).

În V.T., la origine, în grădina Edenului se aflau pomi fructiferi numeroși care reprezintă, mai departe, în Biblie, bogăția unei țări (Num. 13:20; II Împ. 3:19, 25; Is. 10:19). Pomi fructiferi din Eden erau mai numeroși decât copacii pădurii. Motivul este acela că Dumnezeu a dat fructele ca hrană omului (Gen. 1:29; Dan. 4:9). În Levitic, producția de fructe era un semn al binecuv. divine (26:4). Ca o măsură de protecție a pomilor fructiferi tineri, Legea lui Moise interzicea culesul roadelor în primii ani (19:23-25). Lipsa roadelor sau anumite pagube pricinuite de factori ca: secetă, grindină, lăcuste etc. era considerată drept o dovadă a judecății divine (Ex. 9:25; 10:5, 15; Dt. 28:42; Ioel. 1:12, 19; Ps. 105:33; Ap. 8:7). Arborii furnizau lemnul necesar construcției de locuințe (II Împ. 6:2), de palate și temple (precum și la edificarea zidurilor de apărare, Dt. 20:20; Ier. 6:6), la fabricarea spânzurătorilor și idolilor (Gen. 40:19; Dt. 21:22, 23; Ios. 8:29; Est. 5:14; 6:4; 7:9; Ier. 10:3-5 etc.).

În pustie, prezența copacilor era un indiciu pt. o sursă de apă (Ex. 15:27; Is. 41:19), iar călătorii se odihneau la umbra lor (Gen. 18:4, 8; cf. Jud. 9:37). Închinătorii la idoli se prosternau înaintea dumnezeilor lor, folosind ca un adăpost contra razelor soarelui frunzișul bogat al copacilor (Is. 57:5; Ez. 6:13; 20:28). Deseori, oamenii ridicau pietre de aducere aminte în apropierea unor arbori (Ios. 24:26). Proorocița Debora ședea la umbra unui palmier (Jud. 4:5). În timpul șederii sale la Ghibea, Saul se întreținea cu aproape 600 de oameni sub un tamarisc (I Sam. 22:6; cf. 14:2).

Arborele este un simbol al puterii, al tăriei. Un copac uriaș reprezenta imperiul asirian care a fost o unealtă a lui Dumnezeu pt. pedepsirea poporului Israel (Is. 10:19; Ez. 31:1-9). Un alt copac simboliza puterea regelui babilonian Nebucadnețar (Dan. 4:1, 7 și urm.). Un pom sădit lângă un izvor de apă reprezintă vitalitatea, izbânda (Ps. 1:3; Ier. 17:7-8) și longevitatea (Is. 65:22). Cei neprihăniți sunt numiți **"terebinți ai neprihănirii"** (Is. 61:3). O inimă fricoasă, tremurândă, este comparată cu freamătul frunzelor când bate vântul într-o pădure (Is. 7:2). Copacii apar în numeroase parabole, de ex. în pilda spusă de profetul Iotam locuitorilor Sihemului (Jud. 9:7-15). Ei simbolizează pe locuitorii aceștia plecați în căutarea unui om care să domnească asupra

lor. În loc să aleagă măslinul (imagine pt. Ierubaal, un om credincios al lui Dumnezeu), ei optează pt. un rug de măracini care va lua foc și-i va distruge și pe ei (imagine a lui Abimelec, un om vărsător de sânge). Lemnul poate fi un instrument cu ajutorul căruia să se producă unele minuni; de ex., lemnul aruncat de Moise în apă, avea s-o facă potabilă (Ex. 15:25). Frunzele unor copaci pot servi ca leac (Ez. 47:12; Ap. 22:2). La figurat, un popor care se aseamănă unui copac îngrijit de Dumnezeu este copleșit de bunuri materiale și spirituale (Os. 14:6-8).

În N.T., copacul are îndeosebi o semnificație simbolică: Împ. cerurilor este asemănată cu un grăunte de muștar care crește atât de mult încât se poate compara cu un copac (Mt. 13:32). Ucenicii buni (cei ce pun în practică Legea lui Dumnezeu) sunt asemănători unor pomi (*dendron*) care poartă roade bogate, în vreme ce oamenii necredincioși sunt purtătorii unor roade rele (Mt. 3:10; 7:17-19; Lc. 6:43-44). Iuda 12 chiar îi descrie pe aceștia din urmă ca fiind niște „*pomi tomatnici fără rod, de două ori morți, dezrădăcinați*”. Termenul gr. *xylon* = *lemn*, se referă la crucea pe care a fost atârnat Isus Cristos, simbol al morții și blestemului (Gal. 3:13 citând Dt. 21:23; cf. Gen. 40:19; Ios. 8:29 etc.) în V.T.

Pomul cunoștinței binelui și răului. Ac. copac apare în relatarea referitoare la căderea în păcat (Gen. 1:25 - 3:24); în grădina Edenului, Dumnezeu a sădit tot felul de pomi „*plăcuți la vedere și buni la mâncare*” și pomul vieții (pomul dând viața veșnică, cf. Ap. 2:7; 22:2, 14 și art. următor) și pomul cunoștinței binelui și răului. Dumnezeu acordă omului, ca hrană, fructele ac. pomi, însă îi interzice să mănânce din pomul cunoștinței binelui și răului (Gen. 2:17). Omul ar fi trebuit să respecte indicațiile divine, în supunere și ascultare, fără a dori să cunoască, prin sine însuși, ceea ce este bine și ceea ce este rău, adică să devină, d.p.v. moral, independent de Dumnezeu. Totuși, bărbatul și femeia nu păzesc porunca lui Dumnezeu și iau cunoștință despre ac. lucruri (ceea ce se traduce prin rușinea resimțită din pricina goliciunii lor, Gen. 3:7). Sentimentul de vinovăție îi determină să se ascundă printre pomii din grădină (v. 8). Dumnezeu îi caută, Adam și Eva fiind nevoiți să recunoască neascultarea (Gen. 3:11-13). Pt. ca nu cumva să mănânce acum și

din pomul vieții și să trăiască pururea în starea respectivă, Dumnezeu îi scoate afară din grădină (3:24). Ac. nu înseamnă, desigur, că Dumnezeu Se va depărta pt. totdeauna de neamul omenesc. Dimpotrivă, El nu va înceta să-l cheme pe om la reconciliere, apel făcut, mai întâi, prin proorocii V.T., apoi prin jertfa ispășitoare a Fiului Său.

Pomul vieții. În grădina Edenului, pomul vieții apare ca acela care este în măsură să dea viața veșnică (Gen. 2:9). Când Adam și Eva au încălcat porunca divină (adică au mâncat din pomul cunoștinței binelui și răului), Dumnezeu i-a îndepărtat de pomul vieții care le-ar fi dat viața veșnică. El i-a alungat departe de grădina Edenului și a așezat niște heruvimi „*cu o sabie învăpăiată*” care să închidă drumul omului spre pomul vieții (Gen. 3:22-24). Babilonienii își imaginau pomul vieții ca producând fructe de natură să dea viața veșnică și pe care numai zeii le puteau atinge.

În cartea Proverbelor, pomul vieții este o expresie cu semnificație simbolică ce se aplică: înțelepciunii (3:18), unei limbi dulci (care nu răspunde nimic celui rău, 15:4), rodului bun pe care-l produce omul fără prihană (faptele sale bune, 11:30) și unei dorințe împlinite (13:12). Pomul vieții simbolizează, de asemenea, pe Domnul Isus Cristos, care dă viața veșnică biruitorilor (Ap. 2:7; 22:2, 14) (v. *Roșcovă, Tămâie, Mir, Mirt, Fistic, Trestie, Vița de vie*).

COPIL, NAȘTERE - a. în ebr. *ben*; în gr., respectiv Septuaginta: *teknon* și *huios* = *copil, urmaș*; b. *'olal, 'olel*; în gr. *nēpios* = *prunc, sugar*; c. *na'ar*, în gr. *paidion* = *nou-născut, copilăș, tânăr*.

În Biblie, cuv. copil are diverse întrebuințări. Adesea, chiar unii urmași mai îndepărtați sunt numiți fii sau copii. Astfel, în numeroase pasaje biblice, israeliții sunt numiți „*copiii lui Israel*” (după cum alții se cheamă „*fiii lui Eden*”, II Împ. 19:12). Li se mai spunea: copii ai lui Avraam (Mt. 3:9; Lc. 3:8; Ioan 8:39) sau copii ai făgăduinței (făcute lui Avraam: Rom. 9:7, 8; Gal. 4:5, 6; I Pet. 3:6). N.T. îi numește pe credincioși „*copii ai lui Dumnezeu*” (Ioan 1:12; 11:52; I Ioan 3:1; 5:2) ca unii care au fost înfiați de El trecând prin nașterea din nou. Ei sunt, de asemenea, „*copii ai luminii*” (Lc. 16:8) sau „*ai ascultării*” (I Pet. 1:14). Necredincioșii, din contră, sunt „*fii ai gheenei*” (Mt. 23:15), „*ai Celui Rău*” (Mt. 13:38), „*fii ai lumii*

(veacului) *acesteia*" (Lc. 16:8), „*ai mâniei*" (Ef. 2:3).

Un mare număr de urmași era semnul binecuvântării divine (Ps. 128:3, 4). Sterilitatea era considerată ca o pedeapsă divină (Gen. 16:2; 30:23; I Sam. 1:6, 7), ea fiind în măsură să provoace tensiuni între soții și concubine (cf. Gen. 30:1-2).

Moașele asistau pe gravide la naștere (Gen. 35:17; 38:28; Ex. 1:15). Copilul era scăldat, frecat cu sare și înfășat în scutece (Ez. 16:4). În condiții normale, mama îl alăpta (Gen. 21:7; I Sam. 1:23; I Împ. 3:21). Excepții: când mama era slabă sau era vorba de un copil de viță regală (II Împ. 11:2).

La vârsta de 8 zile, băieții erau tăiați împrejur și li se dădea un nume. Numele era ales de tată sau de mamă, uneori în funcție de anumite împrejurări legate de naștere (Gen. 4:25-26; 5:29; 21:3; 25:25). Câteodată, copiii primeau numele unei persoane dintre rudeni (Lc. 1:61).

La 40 de zile după nașterea unui băiat și la 80 de zile în cazul unei fete, mama trebuia să aducă o jertfă pt. păcat, adică să respecte ritualul de purificare (Lv. 12:1-8). Întâiul-născut de parte bărbătească era consacrat pt. serviciul Domnului, dar părinții aveau posibilitatea să-l răscumpere, aducând 5 sicli de argint preotului (Num. 18:15-16). Întărcarea unui copil era prilejul unei sărbători (Gen. 21:8).

În primii ani ai vieții, atât băieții, cât și fetițele, se găseau sub îngrijirea mamei sau a doicii. Fetele rămăneau sub răspunderea maternă până se căsătoreau. Băieții, când atingeau vârsta de 5 ani, intrau pe mâna tatălui, care se ocupa de acum încolo de educația lor.

În fam. bogate, copiii erau încredințați unor doici care se îngrijeau de creșterea și educația lor (Num. 11:12; II Sam. 12:25; II Împ. 10:1, 5). Învățământul nu consta numai în a ști să scrii și să citești, ci și în cunoașterea Legii și a revelațiilor făcute de Dumnezeu poporului Lui (Ex. 13:8, 14; Dt. 4:9-10; 6:20-25). În Pv. 1:7-8, frica de Dumnezeu este o chestiune esențială în educație. Cu prilejul sărbătorii Paștelui, capul de fam. avea datoria să istorisească minunile săvârșite de Dumnezeu spre binele poporului Lui (izbăvirea sa din robia egipteană etc. Ex. 12:26-27). Școlile nu și-au făcut apariția decât la o dată relativ târzie și doar în principalele orașe. Se pare că Gamaliel a înființat prima școală pt. băieți la oraș.

Copiii aparțineau tatălui, singurul care-i putea vinde (Ex. 21:7); dar lucrul ac. se putea

petrece numai între israeliți. În Egipt, copiii erau instruiți de preoți, care le predau noțiuni de teologie, de astronomie, de medicină, de geometrie etc. (cf. F.A. 7:21-22). În Egipt, la Babilon și în Asiria, existau școli pt. scribi. Preoții, cărora le era încredințată sarcina educării tinerei generații, predau cunoștințe de istorie, literatură sau astronomie.

Copiii și Legea. Legea lui Moise cere copiilor să-și respecte părinții, și ac. spre propriul lor bine (Ex. 20:12; Lv. 19:3; Dt. 5:16). Dacă un copil și-ar fi blestemat părinții, el cădea sub blestemul divin (Dt. 27:16). El putea fi condamnat la moarte ca criminal (Ex. 21:15, 17; Lv. 20:9; Mt. 15:4). Pedeapsa cu moartea prin lapidare era aplicată fiului dezământat și răzvrătit (Dt. 21:18-21). Însă, deși Legea acordă deplină autoritate părinților, condamnă totuși abuzul de putere din partea lor (Dt. 21:15-17; Num. 30:4-5).

Dacă un tată devenea insolubil, creditorii îi luau deseori copiii săi ca robi (II Împ. 4:1; Is. 50:1). „*Născut în casă*" era o expresie pt. a defini sclavii (Gen. 15:3; 17:23). Ei mai sunt numiți „*fii ai roabei*" (Ps. 86:16; 116:16).

N.T., care reia porunca vechi-testamentală referitoare la ascultarea copiilor de părinți, se adresează și ac. din urmă, cerându-le să nu ațâțe la mânie pe copii și să-i crească în învățătura și mustrarea Domnului (Ef. 6:4; Col. 3:21).

Copiii nelegitimi nu aveau calitatea de moștenitori (Gen. 21:10; Gal. 4:30). Ei erau urâți de ceilalți copii (Jud. 11:2).

La figurat, copiii simbolizează slăbiciunea și dependența de cei mari (Mt. 18:3; I Cor. 14:20). În sensul ac. le-a descoperit lor Dumnezeu lucruri pe care le-a ascuns de cei înțelepți și pricepuți (Mt. 11:25; Lc. 10:21). Copiii mai reprezintă ignoranța sau credința rămasă pipernicită (Mt. 11:16; I Cor. 13:11; 14:20; Ef. 4:14; Evr. 5:13). Textul din I Pet. 2:2 îi îndeamnă pe credincioși să nu rămână la starea de copilărie duhovnicească, ci să crească mereu.

COPIL AL LUI DUMNEZEU. V. *Înfiere*.

CORABIE, ARCĂ, CUFĂR, CHIVOT. Același termen ebraic redă:

1. *Arca; corabia lui Noe* a fost nava pe care i-a poruncit Dumnezeu s-o construiască și cu care a navigat el atunci când apele popoului au acoperit scoarța pământului. Dacă

unitatea de măsură - cotul - folosită pt. a indica dimensiunile corăbiei este cotul obișnuit de 0,45 m, atunci lungimea acesteia trebuia să fie de 137 m, lățimea de 23 m și înălțimea de 14 m. Arca a fost confecționată din lemn de gofer, probabil din chiparos, tencuită cu smoală în interior și în exterior, deci etanșă. Ea avea trei nivele. O ușă laterală permitea accesul în corabie. O deschizătură care servea ca fereastră, de cca 45 cm înălțime, străbătea arca aproape de jur-împrejur, iar protecția contra soarelui și ploii era asigurată prin intermediul unui fel de acoperiș (Gen. 6:14 - 8:19; Mt. 24:38; Lc. 17:27; Evr. 11:7; I Pet. 3:20). În corabie, trebuia să locuiască Noe, familia sa, precum și perechi din toate viețuitoarele pământului (v. *Ararat*).

2. *Coșulețul copilului Moise*, confecționat pt. a fi așezat pe apele Nilului, era un chivot,

un cufăr, un sicriș de frunze sau tulpini de papyrus, care fuseseră împletite și unse cu bitum pt. a deveni impermeabile (Ex. 2:3-6).

3. *Chivotul legământului* sau *chivotul mărturiei* constituia obiectul cel mai important al Cortului întâlnirii. Era o ladă, un cufăr de cca 1,15 m lungime și vreo 70 cm. lățime, iar înălțimea era egală cu lățimea. Confecționat din lemn de salcâm, el era poleit cu aur curat pe dinăuntru și pe dinafară. Un che-nar de aur curat îl înconjura de jur-împrejur. La cele patru colțuri se găseau patru verigi de aur prin care treceau niște drugi de lemn de salcâm, poleiți cu aur, care serveau la transportul său. Capacul chivotului, capacul ispășirii, făcut din aur masiv și curat, susținea doi heruvimi de aur bătut. Heruvimii erau uniți cu capacul. Așezați față în față, cei doi heruvimi acopereau cu aripile lor întinse,

Levant Photo Service

Sculptură reprezentând chivotul legământului, descoperită pe amplasamentul unei vechi sinagogi la Capernaum

capacul ispășirii și aveau fețele întoarse către acesta. Aici era locul de întâlnire a omului cu Dumnezeu, loc în care Își făcea El de cunoscut legile și poruncile Sale. Împ. nevăzut al lui Israel, prezent în mijlocul poporului Său, locuia între heruvimi; de acolo Își făcea El auzit glasul și acolo întâlnea pe marele preot, reprezentantul poporului Său (Ex. 25:10 și urm.; 30:6; Num. 7:89; I Sam. 4:4). Chivotul legământului conținea mărturia, *scrisă* pe două table de piatră (Ex. 24:2; 31:18; Dt. 10:3, 5) și era așezat dincolo de perdeaua dinăuntru în Locul preasfânt (Ex. 26:34). Mai târziu, au fost puse alături de (sau în) chivot un vas cu mană, toiagul lui Aaron care înfrunzise și cartea Legii (Ex. 16:34; Num. 17:10; Dt. 31:26; Evr. 9:4), însă toate acestea au fost scoase de acolo în vremurile de neorânduială (I Împ. 8:9). Îngrijitorii chivotului erau leviții aparținând fam. lui Chehat (Num. 3:29-31; 4:4-15); preoții duceau chivotul, înconjurându-l cu prilejul unor sărbători deosebite, al unor solemnități excepționale (Ios. 3:3; 6:6; 8:33; II Sam. 15:24-29; I Împ. 8:3). Când israeliții au plecat de la muntele Sinai, chivotul mergea înaintea lor (Num. 10:33). El se găsea în avangardă sau - după cum o indică stilul - ca un suveran aflat în mijlocul armatelor sale comandând și cărmuind pop. în timp ce preoții de gardă, cu ajutorul trâmbițelor, dădeau de știre poruncile Domnului (10:5, 6, 8; cf. expresiile din Ex. 32:1; Dt. 3:28; 10:11; 31:3b). Chivotul a intrat în Iordan înaintea poporului și s-a oprit în mijlocul său până când au trecut toate cele 12 sem. (Ios. 4:9-11). Înainte de căderea zidurilor Ierihonului, chivotul, transportat în mijlocul armatei, a făcut, timp de 7 zile, ocolul cetății asediate (Ios. 6:1-20). De la Ghilgal, aflat lângă Ierihon, chivotul a fost dus la Șilo (I Sam. 3:3). Pe vremea lui Eli, chivotul a fost dus pe câmpul de luptă, ca un talisman din partea căruia se așteptau minuni în războiul contra filistenilor, dar aceștia reușesc să pună mâna pe el (I Sam. 4:1-22). Însă nu peste mult timp, filistenii, de frică, l-au trimis înapoi în țara evreilor (I Sam 5:1-6, 11). Chivotul s-a aflat inițial la Bet-Șemeș ai cărui locuitori au fost pedepsiți pt. că l-au deschis și s-au uitat înăuntru (I Sam. 6:12-20; v. *Bet-Șemeș*), apoi la Chiriat-Iearim (7:1-2) și la Pereș-Uza, unde Uza a fost lovit cu moartea pt. că l-a atins (II Sam. 6:11-11; I Cr. 13:1-14; cf. Num. 4:15, 19, 20). Mai târziu, David l-a adus la Ierusalim (II Sam. 6:12-23), fiind purtat, conform Legii,

de preoți ajutați de alți leviți (Ios. 3:3, 13; 4:9; 6:4, 6; II Sam. 15:24, 25, 29; I Cr. 15:1-15). La Ierusalim, au așezat chivotul într-un cort provizoriu, ridicat, în ac. scop, de regele David (II Sam. 6:17; 7:1, 2; I Cr. 16:1, 4-6, 37-43), iar mai târziu, chivotul a fost așezat în Locul preasfânt din Templul lui Solomon (I Împ. 8:1-9). Iosia face o referire la chivotul Domnului (II Cr. 35:3), dar sensul ac. pasaj nu a fost încă clarificat. Când Nebucadnețar a distrus Ierusalimul, chivotul mărturiei a dispărut, și de atunci nu s-a mai vorbit nimic despre el.

Și alte pop. antice foloseau cufere sacre. Greciei și egiptenii recurgeau la asemenea chivoturi pt. a-și transporta idolii, sau atribuindu-le semnificația simbolică a dumnezeilor lor, ori în alte scopuri religioase.

Preoți egipteni transportând un cufăr sacru. Ilustrație luată din „Description de l' Egypte” (Descrierea Egiptului)

CORAL, MĂRGEAN. V. *Pietre scumpe.*

COR-AȘAN, COR-ASHAN. V. *Așan.*

CORB. Pasăre cu penaj negru (Cânt. 5:11). Ac. viețuitoare care se hrănește cu substanțe vegetale, răpește și animale mici, iar uneori devorează și stârvuri (Lc. 12:24; Pv. 30:17). Este inclus pe lista animalelor necurate (Lv. 11:15). Corbul căruia i-a dat drumul Noe, nu s-a mai întors, desigur având posibilitatea de a se hrăni cu cadavre care pluteau deasupra apei (Gen. 8:7). Corbii colindă văile (Pv. 30:17) și își fac cuiburi în locuri pustii (Is. 34:11). În timpul secetei și foametei, Ilie a fost hrănit,

în mod providențial, cu pâinea și carnea aduse de corbi, dimineața și seara, la pârâul Cherit (I Împ. 17:2-7). Pasărea menționată aici este, fără îndoială, corbul comun (*Corvus corax*) răspândit în toată Palestina. Penajul său negru aruncă reflexe albastrui și violacee. O altă specie, *Corvus ruficollis*, se întâlnește în S Palestinei și pe valea Iordanului.

CORBAN - în ebr. *qorban* = *ofrandă, dar de bunăvoie*. Daruri de mâncare sau jertfe cu sânge dedicate lui Dumnezeu (Lv. 1:2-3; 2:1; 3:1; Num. 7:12-17). În toate ac. pasaje, figurează cuvântul *qorban*. Un alt cuvânt, de aceeași proveniență, *korbanas*, apare în Mt. 27:6 și a fost redat prin *vistieria Templului, qorban* desemnând, în ac. caz, banii închinați lui Dumnezeu sau un slujitor care I s-a dedicat (Mc. 7:11). Un procedeu condamnabil consta în refuzul de a-și ajuta părinții, sub pretext că banii sau serviciile pe care li le-ar fi putut face se cuveneau numai lui Dumnezeu și că, deci, ar fi constituit un sacrilegiu deturnarea lor de la ac. scop sacru. Josephus Flavius relatează că populația Ierusalimului ar fi organizat o manifestație de protest foarte violentă în fața tribunalului lui Ponțiu Pilat, deoarece ac. repartizase banii din vistieria Templului, corbanul, pt. construirea unor apeducte menite să îmbunătățească aprovizionarea cu apă a orașului. Era vorba, desigur, de o problemă de interes general, dar iudeii apreciau că argintul dedicat lui Dumnezeu nu putea fi folosit, potrivit Legii mozaice, într-un scop laic, nici chiar pt. binele social.

CORE, KORE, KORAH, QORAH - *pleșuv*.

1. Un fiu al lui Esau, născut în Canaan (Gen. 36:5, 14). A întemeiat un trib în Edom.

2. Un fiu al lui Elifaz și nepot al lui Esau (Gen. 36:16). Cum numele lui Core nu figurează în listele din Gen. 36:11, 12 și I Cr. 1:36, s-ar putea ca el să se fi strecurat, din greșeală, în Gen. 36:16.

3. Un fiu al lui Hebron (I Cr. 2:43) (v. *Mareșă*, 2).

4. Levit, din fam. lui Chehat, din casa lui Ițehar (Num. 16:1). Împreună cu rubeniții Datan, Abiram și On, el s-a răsculat contra lui Moise și a lui Aaron. Motivul a fost gelozia sa față de Aaron, levit din aceeași familie, a cărui funcție de mare preot o dorea. Cât despre rubeniți, aceștia contestau autoritatea politică a lui Moise și preoția lui Aaron, sub pretextul că sem. lor, provenită din întâiul-născut al lui

Iacov, trebuia să aibă întâietatea. Core și leviții săi (v. 7) au declarat că toți israeliții aveau dreptul la preoție (v. 3). Moise le-a cerut să se înfățișeze a doua zi, având niște cădelnițe pline cu tămâie spre a o aduce Domnului, urmând ca El să rezolve litigiul respectiv (v. 6-11). Datan și Abiram, de asemenea convocați la ac. confruntare, au refuzat să se prezinte (v. 12-15). Core i-a strâns pe toți israeliții și i-a incitat să se revolte (v. 16-19). Dumnezeu le-a cerut lui Moise și Aaron să se separe de restul poporului cu gând să-l nimicească, dar Moise a intervenit în favoarea pop. Israel (v. 20-22). Domnul i-a cerut atunci să poruncească mulțimii să se depărteze de corturile lui Core, Datan și Abiram (v. 24-26). Leviții chehațiți, din care făcea parte și Core, tăbărau alături de sem. lui Ruben, la S de Cortul întâlnirii (v. *Tabără*). Urmat de bătrânii lui Israel, inclusiv de Core, Moise s-a îndreptat spre Datan și Abiram, care s-au oprit la ușa corturilor lor. Pământul s-a despicat și i-a înghițit pe ei și fam. lor, precum și pe Core și slujitorii lui (v. 27, 32, 33; 26:10). Se pare că unii din fiii lui Core nu s-au alăturat tatălui lor, căci în titlul unor psalmi apare nota următoare: „*al fiilor lui Core*” (v. *Coreit*). Incendiul izbucnit după cutremurul de pământ i-a mistuit pe cei 250 de bărbați care aduseseră tămâie (16:35; cf. v. 17, 40 și Iuda 11).

5. Un levit din casa răzvrătitului Core (I Cr. 9:19; 26:1).

6. Un alt levit, fiul lui Imna, îngrijitorul darurilor de bunăvoie aduse de popor sub domnia lui Ezechia (II Cr. 31:14).

CORECTA, CORECTIE, ÎNDREPTA, ÎNDREPTARE. Pt. ca un om să stea la locul lui și să răspundă scopului stabilit de Dumnezeu, are nevoie de o anumită educare, de o anumită disciplinare. Deși el dobândește unele cunoștințe prin învățare, totuși viața sa trebuie să fie dirijată printr-o serie de corecții, de îndreptări.

În N.T., ideea de corecție este exprimată cu ajutorul a doi termeni: a. Subst. *epanorthôsis*, care lit. înseamnă *restaurare, revenire la o stare bună sau dreaptă*, este tradus prin *a redresa (a îndrepta)* în II Tim. 3:16: „*Toată Scriptura este... de folos ca să îndrepte*”. b. Verbul. *paideuô*, care lit. înseamnă *a crește un copil*, se aplică părinților care-și corijează copiii (Evr. 12:9), robului lui Dumnezeu care îi îndreaptă cu blândețe pe potrivnici (II Tim. 2:25) și lui Dumnezeu care-i pedepsește pe oameni (II Cor. 6:9; Evr. 12:6, 7, 10; Ap. 3:19).

Ființa omenească este, din fire, înclinată spre păcat (Gen. 6:5; Pv. 1:16; Ier. 3:17) și omul care disprețuiește corecția trebuie să se aștepte la nenorociri sau chiar la un sfârșit tragic (Pv. 5:12-14; 15:10). Cel înțelept acceptă instruirea (sau îndreptarea) (Pv. 1:2, 5; 13:1; 23:12). Corecția conduce la viață: „**îndemnul și musturarea sunt calea vieții**” (Pv. 6:23; 10:17). Copiii au trebuință de a fi disciplinați (Pv. 13:24; 22:15; 23:13-14), a fi corecți, însă părinții care se lasă ei înșiși îndrumați și avertizați potrivit vocii lui Dumnezeu nu uzează de o severitate excesivă față de ei (Ef. 6:4; Col. 3:21).

Dumnezeu corijează omul pe care-l iubește (Pv. 3:11-12; Evr. 12:6; Ap. 3:19): El suportă pe ai Lui cu multă răbdare, dar îi și pedepsește (în gr. *paideuô*) (I Cor. 11:32) când aceștia încalcă poruncile Sale (Lv. 26:23 și urm.; Hab. 1:12). Dumnezeu i-a chemat pe israeliți la ordine prin intermediul proorocilor (I Sam. 7:3-6), însă nu a șovăit uneori să le aplice și pedepse deosebit de aspre (Num. 16; 21:4-9); astfel, uneori El a acceptat ca evreii să fie dați în mâinile vrăjmașilor lor (Jud. 2:11-15; 3:7-8) sau să fie deportați (Ez. 6:8; 11:16).

Corecția se aplică, în mod clar, comunității credincioșilor care sunt chemați să reflecte gloria și dragostea lui Dumnezeu (II Cor. 4:6). Nașterea din nou este începutul unei vieți marcate de corecția divină. Ac. pare a fi prima „**pricină de întristare, și nu de bucurie**”, însă aduce, mai târziu, „**roada dățătoare de pace a neprihănirii**” (Evr. 12:11). Roadele corecției aplicate în cadrul unei bune educații se manifestă prin modestie, stăpânire de sine, dragoste etc. (I Tim. 2:9; Tit 1:8; 2:2, 4, 6, 12; cf. II Tim. 1:7).

Biserica este chemată să exercite disciplina în rândul membrilor săi. Bătrânii sau conducătorii Bisericilor care veghează asupra turmei, protejând-o de păcat și de învățături răcitoare, au datoria de a-i corecta pe credincioși (F.A. 20:28; Evr. 12:15). Dacă musturarea sau corecția vizează redresarea sau revenirea fraților rătăciți în comunitate (Gal. 6:1; Iac. 5:19-20), Biserica nu trebuie să aibă rețineri în a exclude persoanele rebele (Mt. 18:15-18; I Cor. 5:3-5; II Cor. 6:14-17; II Tim. 3:5; Tit 3:10). În II Ioan 10:11 se spune chiar să se întreprindă orice relație cu ele (v. *Excomunicare; Pedepsă*).

COREIT, CORIT, KOREIT, QOREIT. Urmas al răzvrătitudinii Core. Casei patriarhale a core-

itilor, fracțiune a chehatiților, îi aparțineau cântărețul Heman și proorocul Samuel (I Cr. 6:33-38). David a rânduit pe urmașii lui Heman să cânte laudele Domnului (I Cr. 15:17; 16:41, 42; 25:4, 5). Fiii lui Core apar în titlul următorilor psalmi: 42 (probabil că 43 este o cântare asociată celei precedente); 44-49; 84; 85; 87; 88. Coreiții erau însărcinați cu paza ușilor Templului (I Cr. 9:19; 26:19). Ei aveau și datoria de a pregăti pâinile pt. punerea înaintea Domnului (9:31, 32).

CORIANDRU. Plantă umbeliferă anuală, ale cărei boabe au culoare albă. În ebr. i se spune *gad* (Ex. 16:31; Num. 11:7). Fără îndoială că era vorba despre *Coriandrum sativum* pe care fenicienii o numeau *goid*. Frunzele sale au limbul foarte crestat; florile, grupate în formă de umbrelă, sunt roze sau albe; fructul mic, globulos, se folosește drept condiment, precum și în medicină, datorită efectului său carminativ. În stare sălbatică, coriandrul crește în Arabia, în N Africii și, mai rar, în S Europei, iar cultivat, poate fi întâlnit în Palestina și pe valea Iordanului.

CORINT. Oraș gr. aflat în golful strâmt care lega Peloponezul de Elada. O localitate a luat ființă, la o dată timpurie, la extremitatea meridională a acestei fâșii de pământ, pe un platou aflat la poalele versantului nordic al Acro-Corintului. Ac. colină depășește cu puțin altitudinea de 600 m. Pe vârful ei s-au construit o cetățuie și un templu. Calea de comunicație între peninsula și Elada trecea de-a lungul Corintului. O mare parte din mărfurile aduse din Asia în Occident ajungeau în porturile lui: Chencrea, la cca 13 km E în Golful Egina și Lechaion la 2 km spre N în golful Corint. Cu ajutorul unor ziduri lungi, Corintul era unit cu Lechaionul. Nave de dimensiuni reduse și cargouri erau ancorate de-a lungul istmului pe o pistă numită *diolkos*. Numeroși coloniști fenicieni s-au stabilit în Corint, unde obțineau vopseaua numită purpură dintr-o moluscă pescuită din mare. Ei au introdus tehnologia de fabricare a unor stofe, oale și arme, dar și cultul păcătos al divinităților feniciene. Mai târziu, niște emigranți proveniți din Attica le-au luat locul. Spre anul 1074 î.Cr., puterea a trecut în mâinile dorienilor. Locuitorii Corintului erau renumiți prin caracterul lor hrăpăreț, molatic, impudic, voluptuos. Pt. a defini modul lor de viață libertin și imoral

s-a inventat termenul *a se corintiza*. Templul Afroditei (Venus) număra o mie de preotese.

Macedonenii au ocupat citadela între anii 335-197 î.Cr., exceptând perioada cuprinsă între 243-222 î.Cr. În anul 196 î.Cr., Grecia a fost declarată independentă față de Macedonia de către romani. În anul 146 î.Cr., consulul roman Mummius a dat foc Corintului din pricină că ac. se răsculase contra Romei imperiale, dar Iulius Cezar îl reclădește cu puțin timp înainte de moartea sa (44 î.Cr.). Corintul devine capitala prov. romane Ahaia, având în frunte un proconsul. Se crede că ap. Pavel a atins Corintul pe la anul 52 d.Cr. El a lucrat aici un an și jumătate. Orașul număra pe atunci 700-800 000 locuitori dintre care 400 000 erau sclavi. Ap. a locuit împreună cu Acuila și Priscila. Își câștiga existența, făcând corturi, și predica pe Cristos, inițial în sinagogă, apoi în casa lui Iustus. În cele din urmă, avea să fie târât înaintea lui Galion, care era proconsul, însă ac. îl pune în libertate (F.A. 18:1-18). După plecarea lui Pavel, Apolo a continuat lucrarea de evanghelizare (18:24-28). Mai târziu, el scrie corintenilor cel puțin trei scrisori (I Cor. 5:9). Cele trei luni petrecute în Grecia potrivit cu F.A. 20:3, au fost, fără îndoială, la Corint, probabil în iarna anilor 57-58. Comunitatea creștină din ac. oraș a cunoscut o dezvoltare importantă. În sec. II d. Cr., episcopul său exercita o mare influență în Biserică. Luarea Constantinopolului în anul 1024 de către venețieni și cruciați a antrenat predarea Corintului. Turcii îl ocupă în anul 1446, venețienii îl recapătă în anul 1687, dar la 1715 cade iarăși sub stăpânirea turcilor. În anul 1823, el se va alătura luptei pt. independență. Un cutremur de pământ izbucnit în anul 1856 îl distruge aproape în întregime. Restaurat mai târziu, poartă astăzi numele de Korinthos.

CORINTENI (PRIMA EPISTOLĂ).

Autorul. Ap. Pavel (autenticitatea acestei epistole nu a fost pusă la îndoială de nimeni). Atribuirea acestei scrisori lui Pavel a fost din plin atestată chiar din sec. II. Clement de Roma, Ignățiu, Polycarp, Hermas, Iustin martirul atestă cu toții autenticitatea ei. Ireneu o citează de peste 60 de ori; Clement din Alexandria de 130 de ori; Tertullian de vreo 400 de ori. Canonul lui Muratori așază I Corinteni în fruntea epistolelor lui Pavel. Numeroase probe interne dovedesc că ap. este autorul acesteia (cf. 1:1; 3:4, 6; 16:21). Întreaga

epistolă corespunde foarte exact relatării din cartea Faptelor și datelor pe care le deținem cu privire la Biserică și orașul Corint, iar pe de altă parte oferă detalii despre viața și învățătura lui Pavel.

Destinatarii epistolei. Corintul era capitala prov. Ahaia (partea meridională a Greciei) și unul din principalele centre ale civilizației grecești. Clădit pe istmul aflat între Marea Egee și Marea Ionică, el constituia o punte între Italia și Asia. Confluență de mărfuri, rase și culturi din tot bazinul mediteranean, incendiat în anul 146 î.Cr., dar reclădit de Iulius Cezar în anul 44 î.Cr., el s-a ridicat rapid din ruine și a cunoscut o puternică dezvoltare, devenind un oraș-campion. Pe vremea ap. Pavel, Corintul număra peste 700 000 de locuitori dintre care vreo 400 000 erau sclavi. Printre locuitorii orașului se numărau coloniști romani, iudei etc. atrași de comerțul înfloritor, alimentat de cele două porturi ale sale: Lechaion, la V, și Chencrea la E, legate între ele prin *diolkos*, o „rută navală” care permitea vaselor să evite un drum lung și primejdios. Toate cultele grecești, romane și orientale și-au dat întâlnire la Corint unde au fost descoperite ruinele a 12 temple. Școlile de retorică, filozofie și arte frumoase erau înfloritoare, corintenii fiind oameni avizi de înțelepciune și cunoaștere (I Cor. 1:17-31). Dar corupția, decăderea morală ținea pasul cu prosperitatea materială. Pe vârful Acropole (Acrocorintul), templul Afroditei (Venus a grecilor) număra nu mai puțin de o mie de preotese care practicau prostituția sacră. Astfel că, în toată lumea antică, „a se corintiza” era un termen inventat pt. a exprima trăirea unei vieți depravate.

Biserica din Corint a fost întemeiată de Pavel în anul 51, cum o atestă „*Piatra din Delfi*”, descoperită în anul 1905 care atribuie ac. dată proconsulatului lui Galion. Întors din Atena descurajat, ap. începe prin a vesti Evanghelia în sinagogă (F.A. 18:4), unde întâlnește o mare împotrivire (v. 6). Totuși, câțiva iudei se convertesc (v. 8, 17) și constituie nucleul inițial al Bisericii (I Cor. 1:14-16, 24; 7:18; 9:20, 22; 10:1; 12:13).

După o primă perioadă în care ap. a lucrat cu Acuila și Priscila, făuritori de corturi ca și el (F.A. 18:2-3; I Cor. 16:19), Sila și Timotei vin să-i aducă niște donații din partea filipenilor (II Cor. 11:8-9; Fil. 4:15-16), astfel că

el a putut să se consacre definitiv propovăduirii Evangheliei (F.A. 18:5). Opoziția din sinagogă crește (F.A. 18:6), Pavel se retrage și-i adună pe ucenici în casa unui prozelit. Pt. a nu da naștere la noi tulburări, ap. este pe punctul de a părăsi orașul, dar Domnul îl încurajează, printr-o vedenie, să rămână acolo (F.A. 18:10). De acum înainte, el se îndreaptă spre păgâni. Păcătoși notorii se convertesc (I Cor. 6:9-11; de asemenea și persoane din „înalta societate” a orașului, cum ar fi Erast, vistiernicul municipal - Rom. 16:23; F.A. 19:22). În ciuda opoziției iudeilor (F.A. 18:13-17), Pavel va mai rămâne vreo doi ani în Corint unde va aduna Biserica cea mai numeroasă din cariera sa, compusă în mare parte din foști păgâni (după cum o indică numele citate în F.A. 18:7; Rom. 16:22-23; I Cor. 1:14; 16:17), sclavi și oameni liberi (7:21-22; 12:13), bogați și săraci (I Cor. 11:21, 22), cei din urmă aflați în majoritate (1:26-31).

Locul. Pavel a pornit din Corint spre Antiohia și Ierusalim; apoi a inițiat a treia călătorie misionară care l-a dus, mai întâi, la Efes. De aici trimite el ac. epistola (I Cor. 16:8).

Data. Ap. a rămas în ac. oraș mai bine de doi ani. Adversarii Evangheliei sunt deja numeroși (16:9). După F.A. 19, trimiterea acestei scrisori s-ar putea situa la finele sejurului, după cei 2 ani și 3 luni despre care este vorba în F.A. 19:8-10. Pavel își face deja planuri pt. a părăsi prov. Asia (I Cor. 16:5-8), unde intenționează să mai rămână doar până la Cincizecime. Ac. ne face să credem că epistola a fost scrisă în primăvara anului 56, și a fost dusă Bisericii de cei trei emisari corinteni, veniți la Pavel (16:17).

Conținutul epistolei. Scrisoarea conține reacția ap. față de știrile aduse de oamenii lui Cloe (1:10 - 6:20) și răspunsurile sale la întrebările scrise ale corintenilor (7:1 - 15:58). În prima parte, Pavel încearcă să corecteze actele de dezordine semnalate: partidele în Biserică (1:10 - 4:21) și deficiențele de ordin moral (5:1 - 6:20): imoralitatea (5), procesele între creștini (6:1-11), libertinajul unora dintre membrii Bisericii (6:12-20).

În a doua parte a epistolei, găsim o alternanță între răspunsurile la întrebările puse de corinteni și corectarea altor tulburări și erori semnalate de cei trei emisari: răspunsuri referitoare la căsătorie (7), carnea jertfită

idolilor (8:1-11:1), darurile duhovnicești (12:1-14:40), colecta benevolă (16:1-4), corecturi privind ținuta femeii (11:2-16), prăznuirea Mesei Domnului (11:17-34), erori doctrinale referitoare la înviere (15:1-58).

Epistola se termină prin niște informații practice privind proiectele de călătorie ale ap. (16:5-9), venirea lui Timotei (v. 10-11), Apolo (v. 12), Ștefana (v. 15-16) și a celor trei emisari din Corint (v. 17-18).

Diversitatea subiectelor abordate face din epistola ac. cea mai variată și mai practică dintre toate epistolele, aceea care ne permite să intrăm fără piedici în viața unei biserici din primul veac și să înțelegem problemele cu care se confruntau creștinii ieșiți de curând din mijlocul păgânismului. Totuși, avem de a face doar cu o dispersare aparentă. Ap. ne conduce întotdeauna de la chestiunile cele mai diverse la adevărurile fundamentale ale credinței creștine, singurele care aruncă o lumină satisfăcătoare asupra tuturor aspectelor vieții creștine. Tema centrală și unică a epistolei este aplicarea doctrinei crucii la toate laturile vieții personale și colective ale creștinilor. Prin crucea aceasta, noi suntem uniți cu Cristos. Prin urmare, nu ne mai putem da trupurile noastre ca unelte ale imoralității (cap. 5; 6:12-20; 7), căci trupul nostru aparține lui Cristos care-l va învia într-o bună zi (cap. 15). Crucea unește și adună pe toți credincioșii într-un singur trup; deci ei nu-și pot permite să fie dezbinați în partide (1:10 - 3:23), să se urmărească în justiție (cap. 6), să se scandalizeze unii pe alții (8 - 11:16), sau să manifeste o disparitate tocmai în momentul când se celebrează Masa Domnului care exprimă însăși comuniunea lor (11:17-34). Exercițierea darurilor spirituale (cap. 12 și 14), în dragoste (cap. 13), trebuie să dea la iveală unitatea trupului comunității locale, așa cum întrajutorarea creștinilor încercați va exprima același spirit manifestat la nivelul Bisericii universale (cap. 16). Totul provine din aceeași sursă: doctrina și viața, disciplina și libertatea, viața interioară și acțiunea izvorăsc din comuniunea noastră cu Dumnezeu și cu ceilalți credincioși.

Scopul epistolei. După plecarea apostolului, Apolo a mai petrecut câțva timp la Corint (F.A. 18:27-28; 19), după care a plecat din nou la Efes (I Cor. 16:12). Abilitatea sa retorică a entuziasmat pe unii membri ai Bisericii. Poate că și ap. Petru s-a deplasat

vreodată la Corint (9:5) (după o tradiție primită prin Denys din Corint, pe care Eusebiu o afirmă în Ist. Eclez. II, 25), sau poate că numeroși iudei convertiți de el au ajuns în Biserica din Corint. Și Pavel și-a păstrat aici un grup de aderenți convinși, dar spre deosebire de toate ac. trei fracțiuni, mai existau niște creștini aparținând unei misterioase partide care se autoîntitula „a lui Cristos”, pretinzând că nu urmează nici un învățător omenesc. Și iată Biserica divizată. Și alte probleme, referitoare îndeosebi la relațiile cu ceilalți oameni ai lumii, au creat tensiuni în Biserică. Luând cunoștință despre ac. stare de lucruri, ap. le-a trimis o primă scrisoare, astăzi pierdută (5:9-13).

Situația Bisericii merge în regres. Niște slujitori aparținând casei lui Cloe (1:11) informează despre ac. lucru pe Pavel. Poate că el ar fi început să scrie epistola, ajungând la cap. 6. La scurt timp sosesc cei trei emisari ai Bisericii din Corint (16:17), purtători ai unei scrisori ce conținea o seamă de întrebări. Pavel le răspunde în cap. 7 - 16. Totodată, el îl trimite pe Timotei la Corint, trecând prin Macedonia (4:17; F.A. 19:21-22). Dar ac. nu va ajunge decât în urma scrisorii (16:10-11), care va fi trimisă cu vaporul, fără îndoială prin cei trei delegați corinteni. Cei ce i-au adus informații lui Pavel i-au semnalat existența partidelor în Biserică (1:12-13), incestul unuia din membri (5:1-6, 12-13), procesele dintre creștini (6:1-9), frecventarea prostituatelor de către unii creștini (6:12, 13), libertățile pe care și le-au permis unele femei față de obiceiurile instaurate (11:2-16), neorânduiala la mesele de dragoste (agape) cumulate cu Masa Domnului (11:17-34), ereziile propagate de către unii învățători cu privire la învierea morților (15:1-58). I s-a mai spus, de asemenea, că autoritatea sa era contestată de oameni care proslăveau înțelepciunea și cunoștința (1:17-4:21). Scrisoarea corintenilor conținea 4 întrebări la care ap. va răspunde folosind aceeași formulă de fiecare dată când schimba subiectul: Ce trebuie ales între căsătorie și celibat (7:1)? Se poate participa la ospetele ce se desfășoară în templele păgâne (8:1)? Care este situația cu darurile duhovnicești, pot ele conduce pe cineva să blesteme pe Isus (12:1)? Cum trebuie procedat cu colecta benevolă a credincioșilor (16:1)?

Planul epistolei. Epistola a putut fi scrisă în două etape (1-6; 7-16), însă puțin timp a

trecut între cele două momente (în 4:17, ca și în 16:10-11, Timotei este deja plecat din Efes). Epistola este redactată într-un stil simplu și direct, pe un ton când entuziasmat, când solemn, așa cum se adresează un tată copiilor săi: cu severitate, ironie sau bunăvoință, dar totdeauna cu dragoste. Corpul scrisorii (1:10-15:58) cuprinde:

I. Reacția lui Pavel față de oamenii lui Cloe	1:10 - 6:20
A. Condamnarea spiritului de partidă în Biserică	1:10 - 4:21
B. Critici referitoare la trei acte de dezordine:	5:1 - 6:20
1. Incestul	5:1-13
2. Procese între creștini	6:1-11
3. Imoralitatea	6:12-20
II. Răspunsuri la întrebările scrise ale corintenilor	7:1 - 15:58
A. Căsătorie și celibat	7:1-40
B. Chestiuni referitoare la carnea jertfită idolilor	8:1 - 11:1
C. Chestiuni privind rânduiala în adunare	11:2-34
1. Acoperirea capului femeilor	11:2-16
2. Masa Domnului	11:17-34
D. Chestiuni privitoare la darurile duhovnicești	12:1 - 14:40
E. Chestiuni legate de învierea morților	15:1-58
Concluzie	16:1-24

CORINTENI (a doua epistolă).

Autorul epistolei. Ap. Pavel (autenticitatea acestei epistole nu a fost pusă la îndoială, ci doar unitatea sa. A se vedea tratarea acestei probleme în A. Kuen, *Les Lettres de Paul*, p. 143-154).

Destinatarii epistolei. Biserica din Corint (a se vedea Introducere la I Corinteni).

Data redactării. I Corinteni a fost trimisă în primăvara anului 56. Timotei se afla pe punctul de a pleca spre Corint. El a trebuit să se întoarcă pe la Rusalii cu niște informații alarmante. În ac. moment, Pavel a hotărât să se ducă direct la Corint, pe cale maritimă, pt. că el zice (12:4; 13:1) că va veni pt. a treia oară la ei; între șederea prilejuită de înt. Bisericii și vizita anunțată trebuie să fi avut loc, așadar, o vizită „intermediară”, cu caracter „penibil” (2:1; 12:21). El a fost primit cu răceală, oamenii din „partida lui Cristos” i s-au

opus (10:7). Unul dintre membrii Bisericii îl ofensează în mod direct, fără ca ea să intervină (2:5-11; 7:12), punând la îndoială însăși calitatea sa de ap. (10:2, 7), acuzându-l că și-ar fi depășit mandatul venind la Corint (10:14), sau poate chiar că ar fi urmărit să se îmbogățească pe seama convertiților săi (12:13-18).

Ap. se întoarce în grabă la Efes, unde scrie o scrisoare Bisericii din Corint (2:1, 3-4, 8; 7:12) pe care o va trimite prin Tit. Dar, la scurt timp după trimiterea acesteia, el devine neliniștit, punându-și întrebarea dacă a procedat corect, fiind atât de sever (7. 8).

Și la Efes se precipită lucrurile: în cursul verii, argintarul Dimitrie scoală întreaga cetate împotriva ap. (F.A. 19:23-40). În plus, ac. trece printr-o mare încercare din care nu mai trăgea nădejde că va scăpa cu viață (1:8-10). Nerăbdător să aibă știri cu privire la corinteni, el merge înaintea lui Tit care trebuia să se întoarcă prin Macedonia. Pavel merge la Troa. Deși găsește aici un teren favorabil pt. evanghelizare (2:12), el își continuă drumul spre Filipi (2:13), unde îl întâlnește pe Tit care are vești bune: Biserica a luat măsuri disciplinare contra „ofensatorului” (7:11). În ac. moment, deci sfârșitul anului 56 sau începutul lui 57, Pavel scrie ac. a doua epistolă către Corinteni (și care este, de altfel, cea de a patra către ac. Biserică).

El nu se va duce la Corint decât spre sfârșitul anului 57, după ce va fi evanghelizat Iliria (Rom. 15:19).

A doua Epistolă către Corinteni nu s-a răspândit la fel de repede ca prima. Ea nu este menționată de Clement de Roma la finele sec. I, însă este cunoscută lui Polycarp (pe la anul 115) și lui Marcion (140) și figurează în Canonul lui Muratori (spre anii 170). Ea este confirmată, de asemenea, de Ireneu, Teofil, Athénagoras, Tertullian și Clement de Alexandria.

Unii exegeți au sugerat că o porțiune, respectiv cap. 10-13, ar reprezenta o adăugire preluată dintr-o scrisoare anterioară și având un ton mai sever ca începutul epistolei II Cor. Dar o asemenea supoziție nu are ca sprijin nici cea mai slabă probă internă și nu găsim nici o urmă a unui astfel de fapt în istoria textului neo-testamentar.

Locul. Epistola a fost scrisă în Macedonia (2:12, 13; 7:5, 6; 8:1, 2; 9:2 cf. F.A. 20:15). Câteva manuscrise sprijinindu-se desigur pe o veche tradiție precizează locul: la Filipi.

Conținutul epistolei. Evenimentele care au fost reconstituite lămuresc însuși conținutul epistolei. În primul rând, ap. expune motivele care l-au determinat să-și schimbe planurile de călătorie. Conduita sa a fost rău interpretată, iar slujba sa defăimată. Pavel începe deci prin a clarifica o serie de neînțelegeri care au afectat relațiile sale cu Biserica din Corint: dacă el și-a modificat itinerarul, ac. nu trebuie privită ca un gest de ușurătate sau instabilitate de caracter (1:17-22), ci ca o măsură luată de el pt. a-i menaja pe corinteni (1:23 - 2:4) și a nu se năpusti cu asprime contra ofensatorului (2:5-11). Apoi, el deschide o largă paranteză (2:14 - 7:4) referitor la adevărata natură a slujbei creștine (în opoziție cu aceea a adversarilor lui din Corint): puterea sa dătătoare de viață (2:14 - 4:6) - în pofida greutăților cu care se confruntă (4:7 - 5:8) - pt. că ea este bazată pe dragostea pt. Domnul și dorința de a-I fi pe plac (5:9-19). Iată spiritul în care își îndeplinește Pavel slujba încredințată de Domnul (5:20 - 7:4).

Paralela constantă dintre slujba sa și aceea a vechiului legământ (3:3, 6, 7, 8, 9, 11, 14; 4:6) ne face să credem că adversarii lui din Corint se bazau mult pe Legea lui Moise. După ac. digresiune, Pavel face cunoscut Bisericii bucuria de a fi primit știri, în sfârșit - și încă bune - despre ea prin intermediul lui Tit (7: 5-16).

După ce a reglementat contenciosul din trecut, el poate reveni la ceea ce-l preocupă în prezent: colecta pt. creștinii săraci din Ierusalim (cap. 8-9). Pt. a-i determina pe corinteni să contribuie la ac. mărturie de solidaritate dintre vechii iudei și păgânii de altădată, cu toții creștini în prezent, el le trimite pe Tit și prin el ac. epistolă.

În fine, ap. le comunică ce și-a propus să facă cu prilejul proximei sale șederi printre ei: el va acționa, fără menajamente, contra celor care nu s-au pocăit de vechile lor păcate și a celor ce continuă să atâțe împotriva sa pe potrivnici.

Firul conducător al scrisorii sale este o desfășurare cronologică: trecut-prezent-viitor, totul orientându-se spre vizita promisă: de ce a fost întârziată, cum o pregătește, la ce trebuie să se aștepte, cu ac. prilej, și unii și alții.

Tema generală a epistolei este manifestarea harului lui Dumnezeu și triumful lui asupra fragilității omenești (2:14; 4:10-11; 11:23-29; 12:10).

Scopul epistolei. Scopul esențial al epistolei este restabilirea autorității apostolice a lui Pavel asupra Bisericii din Corint în vederea pregătirii apropiatei sale vizite (13:10). El a fost atacat la persoană (10:1, 10; 11:6), în caracterul său (1:15-17; 10:9-11; 12:16-19) și în învățătura sa (2:17; 10:12-18; 11:7-12). Va trebui deci - deși lucrul ac. îi displăce (12:11) - să dea replică ac. atacuri pt. a-și restabili autoritatea. În prima parte a epistolei, el răspunde ac. atacuri care se înscriu pe linia explicațiilor pe care se simte obligat a le furniza corintepilor: instabilitate (1:12 - 2:4), falsificatori ai Cuvântului lui Dumnezeu (2:17). Pavel demonstrează astfel sinceritatea sa și curăția motivațiilor sale, dând facțiunii fidele a corintenilor argumente temeinice de natură să închidă gura celor ce i se împotrivesc (5:12; cf. 10:7). În ac. secțiune, greutatea argumentelor rezidă esențialmente pe dovedirea superiorității slujbei Noului Legământ (2:4 - 7:4). O asemenea digresiune constituie bastionul apărării sale: corinteni trebuie să știe foarte bine că slujba adevăraților ap. ai lui Cristos - chiar în slăbiciuni și necazuri - este cu mult mai slăvită înaintea lui Dumnezeu decât aceea a „super-apostolilor” care, prin pretențiile lor de glorie vizibilă, se situează de partea slujbei Vechiului Legământ. Ac. caracteristici ale adevăratului serviciu înaintea lui Dumnezeu vor explica felul de comportare al lui Pavel la Corint.

A doua parte a epistolei care, privită superficial, ar constitui un corp străin în ac. demers, urmărește aceeași țință: adversarii lui Pavel au voit să-i convingă pe corinteni că fondatorul bisericii lor ar acționa ca „franctiror”, fără legătură cu biserica-mamă din Ierusalim. Ac. colectă însă va scoate la iveală netemeinicia unor asemenea acuzații: ea va demonstra sollicitudinea lui pt. creștinii din Iudeea și unitatea profundă a adevăratelor mădulare ale Trupului lui Cristos constituit din foști iudei și păgânii de altădată.

În ultima parte a epistolei, apologetica are un caracter mai clar, căpătând accente polemice contra detractorilor săi; cu o ironie din când în când mișcătoare, ap. denunță manevrele celor ce se pricep atât de bine să-și facă publicitate (10:12-18), fiind lăudăroși, trufași, fără milă (11:19-20), însă dând înapoi (retrograzi) în fața suferințelor (11:12). Dacă trebuie să se laude cu ceva, Pavel o face enumerând lucrările, suferințele (11:16-33) și slăbiciunile sale (12:7-10).

Diferitele scopuri secundare ale scrisorii sale servesc mai mult sau mai puțin țelului său principal, croindu-și drum în ac. direcție:

1. Ap. își exprimă bucuria de a fi văzut Biserica schimbându-și atitudinea față de el, în marea sa majoritate, lucru dovedit mai ales prin primirea deosebită care i-a fost rezervată lui Tit (7:4-7).

2. Dă indicații cum trebuie să se procedeze cu cel ce l-a întristat (2:5-11).

3. Precizează de ce îl trimite pe Tit însoțit de doi frați: pt. a pune din nou în mișcare colecta începută în anul precedent (cap. 8-9).

4. Ap. vrea să pregătească evanghelizarea regiunilor aflate mai spre V și simte nevoia sprijinului Bisericii din Corint (10:15-16).

5. El îi previne pe membrii Bisericii că, deși s-au îmbunătățit relațiile dintre el și aceștia, dorește să-și păstreze în continuare independența financiară față de ei (12:14).

6. În perspectiva apropiatei sale vizite, el îi avertizează că: a. Va continua să lupte contra duhului de partidă care dezbină Biserica (12:20). b. Va continua să combată imoralitatea, fără a face vreun compromis (12:21). c. Va aplica, în continuare, procedura recomandată de Domnul Isus (Mt. 18:16) față de cei ce păcătuiesc și cei ce seamănă tulburare și dezordine în Biserică (13:1, 2), fără a manifesta vreun semn de slăbiciune (13:4).

De asemenea, ap. cere fiecărui membru în parte să se cerceteze și să se pocăiască (13:5) pt. a nu i se da lui prilejul să recurgă la sancțiuni (13:10).

Valoarea epistolei rezidă mai puțin în învățătura doctrinală pe care o prezintă dar mai ales în informațiile pe care ni le dă cu privire la personalitatea și slujba ap. Pavel, precum și cu privire la viața Bisericii primare. Apologia pe care ap. se simte silit s-o facă, în legătură cu persoana și lucrarea sa - atacate deopotrivă de adversarii săi - ne descoperă umilința și demnitatea sa de apostol, blândețea și severitatea sa, sensibilitatea și ne bănuita sa energie. Epistola ac. ne permite să pătrundem în intimitatea lui la un moment de bulversare și de criză, atunci când omul dă la iveală ceea ce este în realitate. Scrisoarea ne dezvăluie impresiile autorului, ne face să luăm cunoștință de indignarea, ca și de bucuria sa, ni-l arată stăpânit de emoții și, în același timp, stăpân pe sine. De asemenea, epistola ac. ne permite, mai mult decât oricare

alta, să vedem ce implicații avea slujba sa: lipsuri, pericole, încercări, griji, temeri... El avea de luptat simultan pe mai multe fronturi: contra inerției spirituale a creștinilor, a amenințărilor crescânde ale păgânismului revolut și a atitudinii răuvoitoare a adversarilor geloși pe influența sa tot mai puternică. Mai luăm cunoștință de faptul că, începută în Galatia, controversa cu iudaizantii s-a întins rapid în toate Bisericele din primul veac, creând o opoziție sistematică la adresa slujbei sale apostolice, atât în mijlocul Neamurilor, cât și printre iudei. Ac. cadru fiind recunoscut, putem înțelege mai bine ansamblul carierei și scrierilor lui Pavel.

Valoarea epistolei însă nu se reduce la caracterul ei istoric. Și astăzi, ca pe atunci, Evanghelia și cei ce o propovăduiesc cu credincioșie sunt ținta atacurilor vrăjmașilor, a Diavolului în mod special. Ac. continuă să folosească oameni care acționează sub masca unor bune intenții (11:13-15), dar care, în realitate, sapă la temelia credinței creștine și sfâșie Trupul lui Cristos. Scrisoarea ac. arată creștinilor ce atitudine se cere din partea lor ca adevărați slujitori ai lui Dumnezeu: nici falsă umilință, nici spiritualitate rău înțeleasă care ar lăsa lui Dumnezeu singur grija de a-Și apăra cauza; uneori interesele divine reclamă din partea noastră să ne aruncăm în toiul luptei cu bărbăție și curaj, folosind cu pricepere toate atuurile pe care Dumnezeu le-a pus la îndemâna noastră. Dar o asemenea luptă nu poate fi dusă niciodată cu arme firești (10:4). Numai Dumnezeu poate da luptei noastre sens și eficacitate.

Planul epistolei. După cum deja am văzut, epistola este structurată de o manieră cronologică în jurul relațiilor lui Pavel cu corintenii: trecut-prezent-viitor.

Introducere (adresă și salutări, mulțumiri adresate lui Dumnezeu pt. o recentă izbăvire) 1:1-2; 1:3-11

I. TRECUT

1:12 - 7:16

- răspuns la acuzații
- explicații referitoare la comportamentul lui
- apologia slujbei sale

A. Pavel își explică felul de a lucra, modul de a acționa, îndeosebi ce l-a determinat să-și

schimbe planul cu privire la călătoria pe care și-o propusese 1:12 - 2:13

B. El expune adevărata natură a slujbei creștine (în contrast cu aceea a adversarilor săi din Corint) 2:14 - 7:4

1. O slujbă dătătoare de viață 2:14 - 4:6

2. Deși este însoțită de necazuri de tot felul 4:7 - 5:8

3. Motivația acestei slujbe: dragostea pt. Domnul Isus 5: 9-19

4. Cum își împlinește Pavel slujba încredințată 5:20 - 7:4

C. Bucuria resimțită de apostol cu prilejul revederii lui Tit 7:5-16

II. PREZENT

Ce ar vrea ap. să facă (i-ar place să-i știe antrenați și pe corinteni în ac. lucrare): o colectă pt. creștinii din Ierusalim 8:1 - 9:15

A. De ce ac. colectă 8:1 - 5

B. Misiunea lui Tit 8:6 - 9:5

C. Principiile dărniceiei creștine 9:6 - 15

III. VIITOR

Ce va face Pavel cu prilejul apropiatei sale vizite la Corint 10:1-13:10

A. Autoritatea și atitudinea pe care o va adopta față de adversari 10:1-18

B. Superioritatea apostolatului lui 11:1 - 12:18

C. Îndemnuri finale 12:19 - 13:10

Concluzie 13: 11-13

CORMORAN.

1. În ebr. *chalahk* = cel ce se scufundă. După Lege, pasăre necurată (Lv. 11:18; Dt. 14:17, Cornilescu și GBV îl redau prin corbul-de-mare. N.Ed.). Probabil cormoranul obișnuit, *Phalacrocorax carbo*, o pasăre mare, înotătoare din fam. pelicanidelor, dar fără gușă. Cormoranul comun este foarte răspândit; el trăiește în Palestina, pe coasta mediteraneană și pe malurile lacului Galileii. Pofta de mâncare a acestei păsări a devenit proverbială. Tristram descrie cormoranul aflat la pândă pe o tulpină doborâtă la vărsarea Iordanului și înșfăcând, în urma deselor sale scufundări în apă, peștii amețiți din pricina

valurilor sărate ale Mării Moarte. O altă specie, *Phalacrocorax pigmaens*, cormoranul pitic, trăiește în număr restrâns de-a lungul râurilor palestinienne care se varsă în Mediterana.

2. Un alt cuv. ebr.: *qa'at* (Is. 34:11; Țef. 2:14) (v. *Pelican*).

3. Termenul ebraic *raHam*, viețuitoare numită astfel din pricina grijii sale cu totul deosebite pt. pui. Unii traducători (de ex. Darby în fr.) l-au redat prin *vultur*. Este vorba de o viețuitoare care aparține grupului animalelor necurate (Lv. 11:18; Dt. 14:17). Ac. nu-i altul decât vulturul Egiptului care se mai numește *găina* sau *puiul de găină al lui Faraon*, *Neophron percnopterus*, căruia arabii îi mai spun și în prezent *raham*. Penajul acestei păsări este de culoare albă, exceptând penele de la baza aripilor, care sunt negre. Puii sunt bruni. Pasărea adultă depășește uneori 60 cm. Vara, ac. păsări pot fi văzute începând cu S Franței, Europa de miazăzi și N Africii, până în partea de V a statelor indiene. Pe ac. meleaguri însă trăiesc specii înrudite cu vulturul Egiptului. Pasăre necrofagă, cu aspect funebru, ac. operează în general în orașele Orientului Mijlociu, în apropierea taberelor și spitalelor. În timpul migrațiilor sale spre țările din N Palestinei, poposește și pe ac. meleaguri, Palestina fiind locul unde se reproduce.

4. Cuv. ebr. *peres* (Lv. 11:13; Dt. 14:13) a fost redat de unii traducători prin *vulturul-de-mare* (v. *Vulturul bărbos*).

CORN (DE ANIMAL). Palestina fiind o țară unde se practica pe scară foarte largă creșterea vitelor, mai ales în regiunile sudice, israeliții își puteau procura cu mare ușurință coarne de animale. În vremuri îndepărtate, ei transformau ac. coarne în *trâmbițe* (Ios. 6:13; vezi art. următor) sau în *recipiente* în care se puneau, de ex., untdelemn (I Sam. 16:1, 13; I Împ. 1:39). Unii traducători au redat cuvântul *corn* prin *forță, tărie, putere* (I Sam. 2:10; Ps. 89:17, 24). În pasajele de mai sus, ebraica îl arată pe Dumnezeu ridicând cornul cuiva, ceea ce vrea să spună că El îi conferă o mare putere (cf. Lc. 1:69 și Ap. 5:6 apropo de Cristos). Când vine vorba însă de o persoană care-și ridică singură coarnele, ac. este o aluzie la aroganța, obrăznicia, trufia acelui om (Ps. 75:4, 5). Cornul a devenit simbolul forței de agresiune și reprezintă puterea politică; ac. metaforă este împrumutată mișcărilor coarnelor taurilor (Ps. 132:17; Ier. 48:25). În limbajul profetic, cornul este sinonim cu o

împ. sau cu regele ei. (Dan. 7:8, 11, 21; Zah. 1:18, 19; Ap. 17:12, 16). Coarnele din cele patru unghiuri ale altarului arderilor-de-tot semănau cu acelea ale unor animale (Răzb. 5:5, 6). Ele trebuiau să fie unse cu sânge provenit de la jertfe (Ex. 29:12; Lv. 4:7). Se pare că vitele aduse pt. a fi jertfite Domnului erau, la un moment dat, legate de coarnele altarului (Ps. 118:27). Delincvenții se prindeau cu mâinile de coarnele acestea pt. a scăpa de pedeapsă (I Împ. 2:28).

În sfârșit, în ebr., cuvântul *corn* mai semnifică o coastă de deal, o colină pe care se cultivă vița de vie (Is. 5:1). Potrivit tradiției, dealul numit *Coarnele Hattinului* ar fi muntele unde a rostit Domnul Isus Cuvântarea Fericirilor.

CORN, GOARNĂ, TROMPETĂ, TRÂMBIȚĂ.

1. Prin fiecare din cuvintele acestea au redat traducătorii noștri cuvântul ebr. *chophar* (I Cr. 15:28; II Cr. 15:14; Ps. 98:6; Os. 5:8). În alte versete, de ex., în Lv. 25:9, avem cuvântul *trâmbiță*.

2. Termenul ebraic *mena'an'im* din II Sam. 6:5 a fost tradus, în vers. noastre, prin *fluiere* sau *flaute*. Alte traduceri străine l-au redat prin *sistre*.

3. Cuv. aram. *karna'* care corespunde termenului ebr. *keren* are sensul primar de *corn*. Cu ac. semnificație apare el, de ex., în Dan. 8:20. Dar în Dan. 3:5, 7, 10, 15, în patru vers. ale noastre este redat prin *trâmbiță*, în vreme ce alți traducători străini au *corn de berbec*. Inițial, ac. instrument muzical era un simplu corn de animal, curățit bine pe dinăuntru. Mai târziu, pt. confecționarea cornului s-a folosit metalul, dându-i-se o formă încovoiată și nu dreaptă, analoagă coarnelor unor mamifere.

CORN (COR). V. *Greutăți și măsuri*.

CORNELIU. Un sutaș din cohorta numită „*Italiana*”, stabilit la Cezareea (F.A. 10). Deși păgân din naștere, el era „*cucernic și temător de Dumnezeu*”, adică un prozelit iudeu, plin de râvnă pt. Legea lui Moise și autorul multor acte caritabile. Totuși, el nu a fost mântuit prin faptele sale (11:14). Înștiințat printr-o vedenie, el trimite după ap. Petru, crede Vestea Bună pe care ac. i-o propovăduiește, primește Duhul Sfânt împreună cu prietenii săi adunați laolaltă și este botezat. Pogorârea Duhului Sfânt asupra lui Corneliu a constituit un eveniment de maximă importanță pt. Biserica

primară, marcând intrarea păgânilor în sânul ei. (Samaritenii din F.A. 8 erau pe jumătate iudei, deci nu păgâni în adevăratul înțeles al cuvântului). Din acea clipă, Duhul Sfânt avea să fie acordat tuturor acelor care, indiferent de originea lor socială, credeau în Isus Cristos și erau dispuși să-L urmeze. Petru precizează în ac. privință că, atât Corneliu, cât și prietenii săi, chiar în clipa întoarcerii lor la Dumnezeu au fost botezați cu Duhul Sfânt asemenea ucenicilor în ziua Cincizecimii (11:15-17). Sau, altfel spus, potrivit cu I Cor. 12:13, ei au fost atunci adăugați Trupului lui Cristos prin botezul care înlătură toate deosebirile existente până atunci în ce privește rasa, religia sau situația socială.

COROANĂ. V. *Cunună*.

CORP. V. *Trup*.

CORT.

1. Adăpost portativ pe care-l foloseau nomazii, păstorii, ostașii (Gen. 4:20; 25:27; Jud. 8:11). De cele mai multe ori, corturile erau confecționate dintr-o pânză neagră, firele de urzeală fiind din păr de capră (Cânt. 1:5). Se fixau cu ajutorul unor funii și țărui (Ex. 35:18; Is. 54:2). La bază, corturile aveau formă rotundă sau ovală, fiind posibilă, prin intermediul unor perdele, efectuarea unor despărțiri.

2. Cuvântul *cort* are uneori sensul general de locuință (Gen. 9:27; I Împ. 8:66; II Împ. 13:5; Iov 8:22; Ps. 84:10; Ier. 30:18; Pl. 2:4; Zah. 12:7; Malh. 2:12). Și trupul omenesc se aseamănă cu un cort (II Cor. 5:1-8).

CORT, CORTUL ÎNTÂLNIRII.

1. Templu portativ provizoriu, unde Se întâlnea Domnul cu poporul Lui (Ex. 33:7-10) (v. *Cortul întâlnirii*).

2. Un sanctuar mobil a cărui construcție a executat-o Moise la porunca Domnului, dată pe Sinai, și care i-a însoțit pe israeliți până în Țara făgăduinței.

Importanța Cortului este marcată prin marele număr de capitole din cartea Exodului care-i sunt consacrate: 25-31 și 35-40, 13 capitole, deci a treia parte din cuprinsul întregii cărți.

Scopul cu care a fost confecționat Tabernacolul era să permită Domnului să locuiască

în mijlocul poporului Său (25:8) și să pună la dispoziția oamenilor păcătoși un mijloc de comuniune permanentă cu Dumnezeu cel sfânt (v. 22; 29:42-46). Într-adevăr, ce mare diferență între coborârea Domnului, înconjurat de un foc mistuitor și amenințările Sinaiului (19:10-22) și, pe de altă parte, locuința Sa permanentă în mijlocul taberei (40:34-38)! O asemenea schimbare nu a devenit posibilă decât datorită Cortului.

Chipul și umbra Locașului de închinare *ceresc* erau reproduse în Tabernacol. Moise l-a confecționat după modelul arătat pe munte (25:9, 40; 26:30; 27:8). Executarea sa a fost întru totul conformă celor poruncite de Domnul (lucrul ac. este confirmat de 18 ori; cf. 39:32, 42, 43 etc. Nu a fost lăsat nici cel mai mic amănunt la discreția imaginației și inventivității minții omenești, deoarece fiecare amănunt își avea importanța, rostul, semnificația lui spirituală. Epistola către Evrei confirmă că sanctuarul făcut de mâna omului a fost alcătuit „după chipul adevăratului Locaș de închinare” ridicat de Domnul în cer (Evr. 8:2, 4, 5; 9:11, 23, 24). Ritualul, slujba, jertfele, preoția lui Aaron sunt tot atâtea tipuri și profeții ale Persoanei, jertfei și preoției lui Cristos, Marele nostru Preot. Prin definiție, ac. tipuri și porunci aveau un caracter temporar: veșmintele, uneltele, despărțiturile Cortului, perdeaua dinăuntru, jertfele, spălările rituale (abluțiunile) etc., toate acestea au făcut loc închinării în duh și în adevăr. Venirea și lucrarea lui Cristos au creat condiții pt. trecerea la ac. nou tip de închinare, căci El a împlinit totul (8:5; 9:1-10; Ioan 4:23-24). A încerca să se împrumute unele din lucrurile de mai sus pt. a le strămuta în sânul creștinismului, așa cum a făcut-o Biserica Romano-catolică și imitatorii săi, înseamnă a confunda cele două legăminte și a ne întoarce la V.T.

Materialele folosite la confecționarea Cortului au fost acelea pe care pop. le avea la îndemână din abundență. Pe Sinai se găsea lemn de salcâm la discreție; turmele dădeau lână și piei; în Marea Roșie se găseau din belșug viței-de-mare (delfin sau porc-de-mare în alte traduceri; v. ac. cuv.). Apoi, odată cu ieșirea lor din Egipt, israeliții au adus mult aur, argint, aramă, pânzeturi diferite și în subțire (Ex. 12:35). Ei au oferit din toate acestea o cantitate așa de mare (25:1-8; 35:5, 21, 22, 26, 29), încât, la un moment dat, s-a impus

sistarea donațiilor pt. sanctuar (36:5-6). Valoarea tuturor ac. materiale a fost apreciată la peste cinci milioane de franci de aur. De altă parte, Dumnezeu a ridicat muncitori calificați și artiști pe care i-a umplut cu Duhul Său pt. a executa ac. minunată însărcinare (35:30-35). Unii interpreți au încercat câteodată să dea o semnificație simbolică materialelor alese și culorilor acestora. Potrivit cu Evr. 10:20, perdeaua dinăuntru Templului reprezenta trupul lui Cristos sfâșiat pe cruce pt. a ne crea acces spre Locul preasfânt. În ac. perdea, albastrul ar fi putut reda culoarea cerului, purpuriul culoarea împărătească, iar cărămiziul reprezenta sângele. Inul subțire este chipul sfințeniei, imaginea curăției (Ex. 26:31; 30:12-15). Întregul sanctuar se sprijinea pe niște temelii de argint, imagine a prețului plătit pt. fiecare israelit răscumpărat (26:19; 30:12-15). Ac. argint provenit de la israeliți și pretins de Domnul trebuia să fie și un semn de aducere aminte a ceea ce s-a dat pt. răscumpărarea poporului (Ex. 30:16; cf. I Pet. 1:18, 19; I Cor. 6:19, 20). Chivotul, tipul cel mai complet al lui Cristos, era făcut din lemn de salcâm poleit cu aur. Unii au văzut, în lemnul acesta, un simbol al firii omenești a lui Isus (odrasla slabă, lăstarul ieșit dintr-un pământ uscat, Is. 53:2), iar aurul care nu se strică și are o mare valoare a fost considerat a fi un simbol al firii Sale dumnezeiești.

Planul sanctuarului este redat în macheta de la pag. 295. Grafic, ac. trasează două lucruri principale: a. Desfășurarea slujbei preotului, mijlocitorul însărcinat să stabilească legătura între popor și Dumnezeu. b. Drumul păcătosului care, profitând de calea deschisă de Cristos, Marele Preot, înaintează chiar până în prezența lui Dumnezeu. Iată care sunt ac. etape:

1. **Curtea Cortului.** Dumnezeu Se înconjoară cu un „*zid*” de in subțire, înalt de 2,5 m; sfințenia Lui îi ține la distanță pe păcătoși. Pânzele curții au fost sprijinite cu ajutorul unor stâlpi așezați din 5 în 5 coți, iar spațiul astfel delimitat avea 100 de coți lungime și 50 de coți lărgime (Ex. 27:9-18).

2. **Poarta curții,** singurul loc de acces, era o perdea care putea fi dată la o parte, cu ușurință dar care, totuși, marca o netă delimitare între partea dinafară și cea dinăuntru (Ex. 27:16). Ea prezintă cele patru culori simbolice care se regăsesc și în perdeaua dinăuntru (26:31). Isus zice: „*Eu sunt Ușa... Cine nu intră*

pe ușă în staulul oilor, ci sare pe altă parte, este un hoț și un tâlhar” (Ioan 10:9, 10; cf. 14:6).

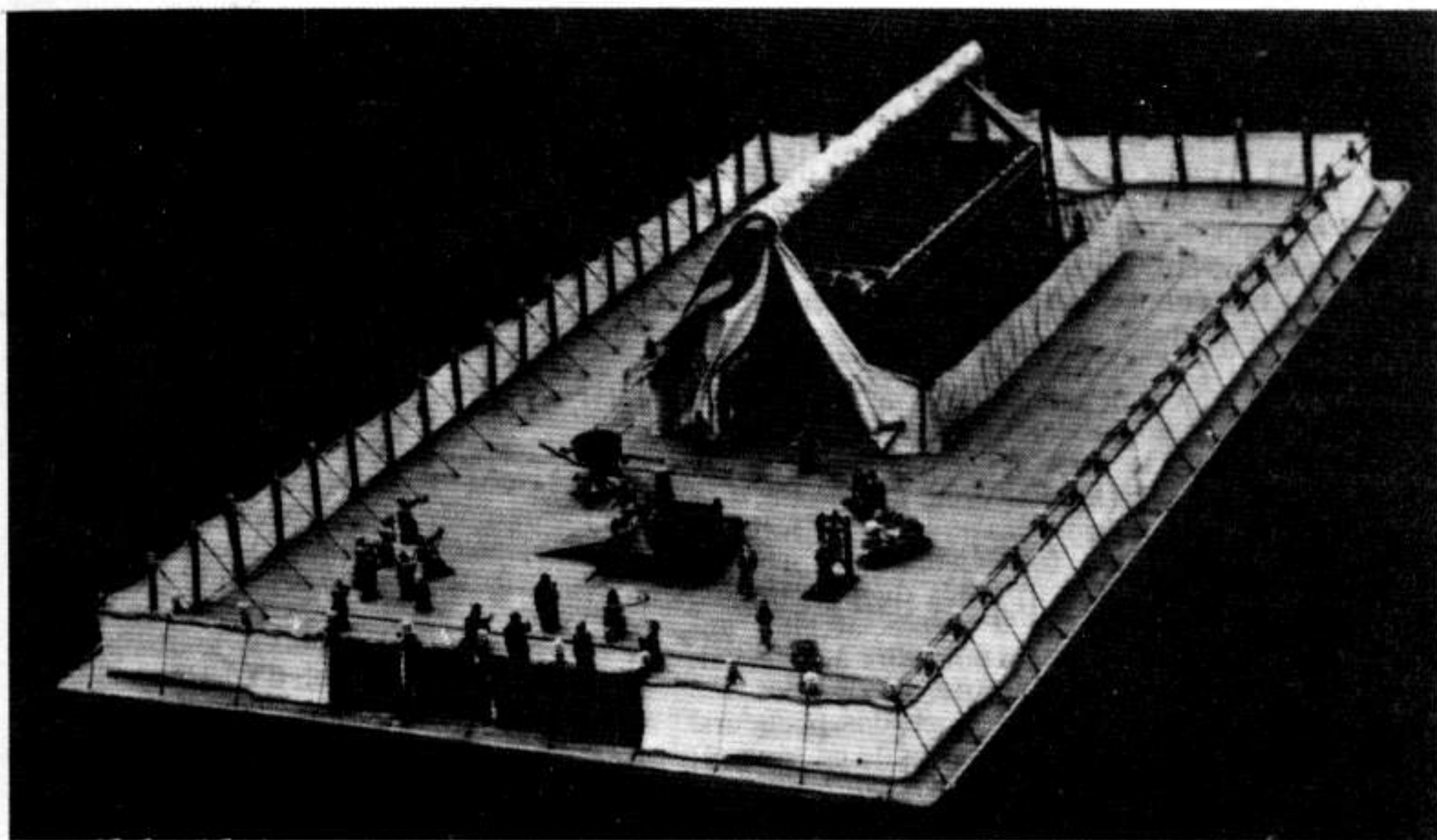
3. **Altarul arderilor-de tot.** Chiar de la intrarea sa în curte, păcătosul se pomenea în fața altarului unde își înjunghia și-și oferea ca jertfă animalul adus preotului; sângele vărsat făcea ispășire pt. păcatele lui, căci „*fără vărsare de sânge, nu este iertare*” (Ex. 27:1, 2; Lv. 4:4-12; Evr. 9:22). Totuși, sângele unui animal nu poate să șteargă niciodată păcatul, ci el servește doar ca un tip și o profeție a singurei jertfe în stare să înlăture păcatele și să facă desăvârșiți pe cei ce se apropie de Dumnezeu prin El, adică jertfa lui Cristos Isus, Fiul lui Dumnezeu (Evr. 10:1-4; 11-14) (v. *Altar*).

4. **Ligheanul de aramă.** Așezat între altarul arderilor-de-tot și Cortul propriu-zis, ac. servea la absolut necesara curățire a preoților aflați în slujba sfântului Locaș (Ex. 30:17-21). În Noul Legământ, credinciosul mântuit prin jertfa de la cruce intră imediat în preoția împărătească la care sunt părtași toți membrii Bisericii (I Pet. 2:5, 9; Ap. 1:5, 6). Pt. a putea sluji lui Dumnezeu, credinciosul are nevoie de curățire în fiecare zi, dacă vrea să rămână în comuniune cu Domnul (cf. Ioan 13:5, 8, 10). Ac. este „*sfințirea fără care nimeni nu va vedea pe Domnul*” (Evr. 12:14). Ligheanul de aramă a fost confecționat din oglinzile femeilor (Ex. 38:8), ceea ce ne aduce aminte de Iac. 1:23-25 și Ioan 17:17 (v. *Ligheanul de aramă*).

5. **Cortul** (Ex. 26:1-30) avea o lungime de 30 de coți și o lățime de 10 coți. Ușa Cortului se afla în latura de răsărit. Cele două părți laterale erau confecționate din câte 20 de scânduri fiecare, așezate în poziție verticală. Fiecare scândură avea lungimea de 10 coți și lățimea de 1,5 coți. Latura din spate era alcătuită din 8 scânduri de aceeași dimensiune și așezate în aceeași poziție. Toate scândurile erau din lemn de salcâm și poleite cu aur. Fiecare perete era asamblat cu ajutorul a 5 drugi transversali pe care se fixau scândurile cu ajutorul unor verigi de aur. Drugul de la mijloc mergea de la o extremitate la alta. La partea de jos a fiecărei scânduri se găseau două urechi cu ajutorul cărora se fixau pe niște picioare de argint. Toată latura de răsărit servea drept intrare. Cei 3 pereți împreună cu cei 5 stâlpi de la intrare (v. 37) susțineau cele 4 învelitori ale Cortului: a. Cea mai fru-

moasă, cu cele 4 culori simbolice și brodată cu heruvimi, se găsea în interior. Ea ținea loc de plafon și acoperea, de asemenea, pereții interiori ai Cortului. Ac. învelitoare se compunea din 10 piese de câte 28 de coți lungime și 4 coți lățime fiecare. Cusute câte 5 la un loc, covoarele erau apoi prinse cu grijă între ele, cu ajutorul unor copci și chiotori de aur. Unul din cele 2 asamblaje constituia plafonul și 3 laturi ale Locului preasfânt, pe când celălalt forma plafonul și 3 laturi ale Locului sfânt (Ex. 26:1-6). b. *A doua cuvertură, din păr de capră*, o acoperea pe cea dintâi. Se compunea din 11 piese, fiecare din acestea având o lun-

gime de 30 de coți și o lățime de 4 coți. Ac. covoare erau cu doi coți mai lungi decât cele aparținând primei învelitori (v. 13). Cinci covoare împreunate deosebit acopereau partea de deasupra și cele 3 laturi ale Locului preasfânt. Alte 6 covoare alcătuiau un al doilea asamblaj care acoperea partea de deasupra și laturile Locului sfânt, el având un cot în plus, atârând deasupra intrării Cortului (v. 7-13). c. *A treia învelitoare* era confecționată din *piei de berbec vopsite în roșu*. În sfârșit, d. o învelitoare *din piei de vișel-de-mare* (în ebr. *tahash*) avea un rol de protecție pt. toate celelalte trei cuverturi (v. 14).

Macheta Cortului Întâlnirii așa cum ar fi putut apărea acesta în pustie

Cortul avea două despărțituri: partea de răsărit, numită *Locul sfânt*, era un paralelipiped dreptunghic cu următoarele dimensiuni: lungimea 20 de coți, lățimea 10 coți și înălțimea 10 coți (cf. Ex. 26:16, 18, 22-24; Ant. 3:6:4). Preoții aveau acces aici zilnic (Evr. 9:6). A doua despărțitură o constituia *Locul preasfânt*, aflat dincolo de perdea, și care era un cub cu latura de 10 coți. Aici intra numai marele preot, odată pe an (v. 7).

Ne este ușor să comparăm ac. sanctuar cu casa duhovnicească pe care o alcătuiesc toți copiii lui Dumnezeu. Domnul Isus Cristos,

Răscumpărătorul nostru, este temelia, iar credincioșii, ca pietre vii, formează o clădire care crește pt. a fi un locaș al lui Dumnezeu, prin Duhul Sfânt. Toată ac. clădire este coordonată și bine încheată de Domnul nostru Însuși. În ac. Templu este El glorificat (Ef. 2:20-22; 3:20-21; I Pet. 2:4-5).

6. *Perdeaua de la intrarea în Locul sfânt* era făcută din aceeași țesătură cu cea de la intrarea Cortului și cu perdeaua dinăuntru (Ex. 26:36-37). Din toate acestea, se poate vedea lămurit că Cristos nu este numai Ușa, dar și Calea însăși care duce la Dumnezeu. El ne

deschide accesul spre orice nouă binecuvântare; noi avem „o intrare slobodă în Locul preasfânt, pe calea cea nouă și vie pe care a deschis-o El” pt. noi (Ioan 14:6; Evr. 10:19-20).

7. *Masa cu pâinile pt. punerea înaintea Domnului.* Făcută tot din lemn de salcâm poleit cu aur, ac. era așezată în partea de N a Locului sfânt. Un număr de 12 pâini, făcute din floarea făinii (câte una pt. fiecare seminție, se găseau în permanență pe ac. masă din aur curat. Reînnoite în fiecare sabbat, ele erau mâncate de preoți (Ex. 25:23-30; 26:35; Lv. 24:5-9). Domnul Cristos, Pâinea cea vie care S-a pogorât din cer, a devenit hrana sufletelor noastre, transmițându-le viața veșnică (Ioan 6:51).

8. *Sfeșnicul de aur*, așezat în fața mesei, în partea de S a Locului sfânt, avea 7 candelu unde preoții trebuiau să ardă fără încetare untdelemn curat de măslin tescuite. Sfeșnicul era singura sursă de lumină a sanctuarului (Ex. 25:31-40; 26:35; 27:20-21; Lv. 24:1-4). Cristos este Lumina lumii (Ioan 8:12). Plinătatea trăsăturilor Sale desăvârșite luminează Biserica și îi conduce pașii. Cât privește sanctuarul ceresc, „îl luminează slava lui Dumnezeu și făclia Lui este Mielul” (Ap. 21:22-23).

9. *Altarul tămâierii* se găsea în fața perdelei dinăuntru. Pe el se ardea înaintea Domnului, dimineața și seara, tămâia sfântă (Ex. 30:1-8, 34-38). Fumul de tămâie ridicându-se spre cer este un simbol folosit de Ioan în Apocalipsa pt. rugăciunile de adorare și mijlocire ale sfinților (Ap. 5:8; 8:3-4; cf. Ps. 141:2). Așa este reprezentat Cristos în slujba Sa de mijlocire permanentă și atotputernică, de un miros plăcut înaintea lui Dumnezeu (Rom. 8:34; Evr. 7:25; cf. II Cor. 2:15). Credinciosul, spălat de păcatele lui, calcă pe urmele Domnului Isus pt. a aduce înaintea lui Dumnezeu propriile sale rugăciuni și laude (v. *Altar*).

10. *Perdeaua dinăuntru*, confecționată din aceeași țesătură cu 4 culori, sprijinită pe 4 stâlpi, despărțea Locul sfânt de Locul preasfânt (Ex. 26:31-33). Spre deosebire de perdeaua de la intrarea în Locul sfânt, ac. era brodată cu heruvimi, simbol al prezenței inaccesibile a Domnului. „Prin aceasta, Duhul Sfânt arăta că drumul în Locul preasfânt nu era încă deschis câtă vreme sta în picioare cortul dintâi” (Evr. 9:8). În momentul când Cristos murea pe cruce, „perdeaua dinăuntru al Templului s-a rupt în două, de sus până jos” (Mt. 27:51) înfățișând trupul frânt al lui Isus

prin care credincioșii au de acum înaintea „intrare slobodă în Locul preasfânt”, în imediata prezență a lui Dumnezeu (Evr. 10:19).

11. *Chivotul* era principalul obiect al Cortului (v. *Chivot*, 3) și tipul cel mai complet al mântuirii prin har. Era singurul lucru care se găsea în Locul preasfânt. Ferecat cu aur (Evr. 9:4), chivotul era un cufăr de lemn de salcâm, (poleit cu aur) măsurând 2 1/2 coți lungime, 1 1/2 coți lățime și 1 1/2 coți înălțime (Ex. 25:10-15). El conținea, în primul rând, *cele două table ale Legii* (v. 16; Evr. 9:4), care condamnau la moarte pe orice păcătos, fără nici o excepție și îi interziceau accesul în prezența lui Dumnezeu. Capacul chivotului, din aur curat, se numea *capacul ispășirii*. Marele preot stropea cu sânge pe partea dinainte a capacului ispășirii, spre răsărit; era sângele ispășitor adus pt. toate păcatele poporului (Ex. 25:17; Lv. 16:14, 15). Prin ac. gest, sângele era pus deasupra Legii, ca și cum marele preot ar fi spus Domnului: „Doamne, Legea Ta sfântă a fost împlinită; în locul păcătoșilor, a fost dată o altă viață nevinovată. Iartă-i acum, Te rog, pe ei din pricina sângelui care a fost vărsat!” Pe chivot, la cele două margini ale capacului ispășirii, se găseau *doi heruvimi de aur*. În loc să străpungă cu sabia pe păcătosul prea îndrăzneț care ar fi cutezat să se înfățișeze înaintea lui Dumnezeu (cf. Gen. 3:24), ac. heruvimi dezarmați aveau fața îndreptată spre capacul ispășirii (Ex. 25:18-20). Cât privește pe Dumnezeu, El Însuși declarase răspicat reprezentantului poporului Său: „Acolo Mă voi întâlni cu tine!” (v. 22). Într-adevăr, singurul loc de întâlnire între Dumnezeu și păcătos este la cruce, acolo unde sângele lui Cristos face ispășire pt. păcatele noastre, suferind El în locul nostru toată asprimea dreptății lui Dumnezeu. Cine nu și-a însușit ac. adevăr fundamental nu a înțeles nimic despre slujba dumnezeiască (cultul) Vechiului Legământ și nici despre mântuirea oferită gratuit, prin jertfa lui Cristos în Noul Legământ.

Chivotul mai conținea *un vas cu mană* și *toiagul lui Aaron* care înfrunzise (Evr. 9:4; Ex. 16:33; Num. 17:3), alte două tipuri ale lui Cristos, Pâinea vieții (Ioan 6:32-33, 51) și Însăși Viața, „dovedit cu putere că este Fiul lui Dumnezeu prin învierea dintre cei morți” (Rom. 1:4) (În legătură cu preoția și jertfele aduse la Cortul întâlnirii, v. art. *Preot; Mare Preot; Jertfă*).

12. *Norul*. De îndată ce Cortul a fost terminat, în prima zi a anului al doilea de la ieșirea israeliților din Egipt, el a fost acoperit de nor și umplut de slava Domnului (40:17, 34, 35). Ac. era ceea ce se numește, în ebr., *Shekina*, adică prezența permanentă a Domnului în mijlocul poporului Său (v. *Teofanie*). În timpul șederii lui Israel în pustie, norul a stat mereu deasupra Cortului, noaptea având aspectul unui stâlp de foc: El se ridica pt. a conduce poporul în călătoriile sale și se oprea în momentul când trebuia să aibă loc un nou popas (Num. 9:15-17).

Demontarea și reinstalarea Cortului erau de competența leviților, operațiunile pricinuite de acestea fiind repartizate între chehatiți (Num. 4:4-20), gherșoniți (v. 24-28) și merariți (v. 31-33). Cu prilejul cuceririi Canaanului, chivotul a rămas în tabără la Ghilgal. Mai târziu, Iosua a instalat Tabernacolul la Silo, unde a fost apoi menținut pe tot parcursul epocii Judecătorilor (Ios. 18:1; I Sam. 1:3, 7). Cu timpul, i s-au mai adăugat niște odăi făcute pt. preoți și cămărilor destinate depozitării darurilor și zeciuieiilor poporului (I Sam. 3:3; cf. cu tăbărârea leviților, Num. 3:23, 29, 35).

Numeroase expresii erau întrebuințate pt. a denumi Cortul (Tabernacolul): Cortul întâlnirii (sau locul de întâlnire) (Ex. 40:34, 35); Cortul mărturiei (Num. 1:50); sfântul Locaș (sanctuarul) (Ex. 25:8; 38:27); Cortul (II Sam. 7:6); locuința Domnului (Ios. 22:19, 29); Casa Domnului (Jud. 19:18; I Sam. 1:24; 3:15); Templul Domnului (I Sam. 1:9; 3:3).

Slava Domnului a dispărut din Cortul întâlnirii în momentul când ac. a căzut în mâinile filistenilor (Ps. 78:60). În timpul domniei lui Saul, Cortul se găsea la Nob (I Sam. 21:1; cf. Mc. 2:26). Aproape pe toată durata domniei lui David și sub Solomon - până la construirea Templului - Cortul s-a aflat pe înălțimea Gabaonului (I Cr. 16:39; 21:29). Apoi Solomon a transportat Cortul cu toate uneltele sale în Templul construit după același model, dar de dimensiuni duble (I Împ. 8:4; II Cr. 5:5).

(SĂRBĂTOAREA) CORTURILOR. Ultima din cele trei sărbători anuale la care trebuiau să participe toți israeliții, în locul pe care-l alesese Domnul; sărbătoarea Corturilor era a doua prăznuire a recoltei (Dt. 16:16; II Cr. 8:12, 13; cf. I Împ. 9:25; 12:32, 33; Zah. 14:16). Numele acestei sărbători provine de la obiceiul practicat cu ac. ocazie, și anume acela de

a locui în corturi. Corturile erau niște colibe confecționate din ramuri stufoase (Lv. 23:40-42). După ce Templul a fost isprăvit, colibecele acestea erau instalate în piețele Ierusalimului, pe acoperișurile caselor, în curțile acestora, în curțile Templului (Nem. 8:16), sau chiar în afara zidurilor cetății Ierusalim. Sărbătoarea ac. care marca șirul solemnităților poruncite de Domnul (Lv. 23:39, 43), se celebra în luna a șaptea a anului religios, când culesul roadelor era terminat. De aceea i s-a dat inițial numele de „sărbătoarea recoltei” sau „sărbătoarea strănerii roadelor” (Ex. 23:16). Dar ea trebuia să amintească totodată șederea israeliților în pustie, în corturi (Ex. 34:22; Lv. 23:39; Dt. 16:13-15). Sărbătoarea corturilor începea în ziua a 15-a a lunii, și ținea 7 zile. Ca ardere-de-tot trebuiau să se jertfească 70 de viței: 13 în prima zi, apoi în ordine descrescătoare cu o unitate în fiecare din zilele următoare. Zilnic, împreună cu viței, se mai sacrificau câte doi berbeci și câte 14 miei. Ac. li se adăuga, în fiecare zi, câte un țap ca jertfă de ispășire (Num. 29:12-34; cf. Lv. 23:36; Ezra 3:4). Colibecele de frunziș și corturile trebuiau să amintească, nu numai culesul viilor, dar și viața de nomazi a israeliților în timpul călătoriilor prin pustie (Lv. 23:43; cf. Os. 12:10). Din 7 în 7 ani, pop. trebuia să aibă anul iertării, anul sabatic, când pământul era lăsat să se odihnească. Deci nu se strângeau recolte (Dt. 31:10; Lv. 25:1-7). Și atunci, cu prilejul sărbătorii Corturilor, se citea în public Legea lui Moise (Dt. 31:9-13). Sărbătoarea ac. se celebra la 5 zile după marea zi a Ispășirii. Poporul, curățit de păcatele sale, cânta laudele Domnului. Străinul nu era uitat cu ac. prilej (Dt. 16:14). În a 8-a zi, avea loc o adunare sfântă, solemnă, distinctă de sărbătoarea Corturilor. Atunci, nu mai era valabilă obligația de a se locui în corturi, iar jertfele cerute pt. ziua aceea nu aveau nimic a face cu acelea aduse cu prilejul sărbătorii Corturilor (Lv. 23:36, 39; Num. 29:35-38; Ant. 3:10:4). Ac. zi marca, nu sfârșitul sărbătorii Corturilor, ci finalul festivităților anuale. La o dată ulterioară, i s-a mai adăugat o zi acestei sărbători (II Mac. 10:6; Ant. 3:10. 4). De aceea, nu știm precis dacă Ioan 7:37 se referă la a 7-a sau la a 8-a zi.

Niște splendide ceremonii, neprevăzute în Legea lui Moise, au fost adăugate mai târziu. Ducându-se la jertfa de dimineață, oamenii luau ramuri de palmier, de mirt, de salcii și diferite fructe. Apoi, pop. defila, odată pe zi, împrejurul altarului arderilor-de-tot, iar în

ziua a șaptea îl înconjura de 7 ori, în amintirea asediului Ierihonului (Ant. 3:10.4; 13:13.5; cf. II Mac. 10:6, 7). Iată încă un obicei, practicat poate și pe vremea lui Isus: în clipa când se aducea jertfa zilnică, dimineața și seara, un preot mergea să scoată apă din bazinul Siloamului cu un urcior de aur. La întoarcerea sa în Templu, era primit în sunetul trâmbițelor. Pop. cânta: „*Veți scoate apă cu bucurie din izvoarele mântuirii*” (Is. 12:3). Apoi, apa Siloamului, amestecată cu vinul jertfei de băutură, era turnată la picioarele altarului, în timp ce leviții cântau psalmi, acompaniindu-se cu instrumentele. Printr-un canal, apa respectivă se scurgea în valea Chedronului. După jertfa din prima seară - poate și în serile următoare - se aprindeau, în curtea femeilor, două candelabre uriașe, fiecare dintre ele fiind prevăzută cu câte 4 candelari mari și puteau fi văzute de la distanță. Mucurile ac. lămpi erau confecționate din inul veșmintelor preoțești scoase din uz. Notabilitățile cetății și preoții executau o seamă de dansuri rituale (cf. II Sam. 6:14). Iudeii care nu se puteau deplasa la Ierusalim, îndeosebi cei din Diaspora, celebrau sărbătoarea Corturilor împrejurul sinagogilor lor, însă fără să aducă vreo jertfă.

CORUPȚIE. V. *Stricăciune*.

CORVOADĂ, MUNCĂ SILNICĂ - în ebr. *mas*. În Egipt, israeliții au fost supuși la corvezi, adică la niște munci obligatorii și neretriuite (Ex. 1:11-14; 5:4-19; cf. Dt. 26:6). Cu prilejul instaurării monarhiei, Samuel i-a pus în gardă pe copiii lui Israel cu privire la corvezile cerute de rege, pe lângă plata slujbașilor lui, a soldaților săi și în afara impozitelor ce aveau să fie percepute (I Sam. 8:10-17). O serie de texte vechi raportează existența unor drepturi asemănătoare pt. suveranii canaaniți. În I Sam. 8:12, Samuel îi avertizează pe israeliți că regele pe care și-l doresc îi va folosi drept cultivatori ai ogoarelor sale, precum și ca făuritori ai armelor și carelor sale de război. Fiecare bărbat putea fi pus în serviciul împăratului, fie că era bogat, fie că era sărac (I Sam. 8:16). Ieroboam, un războinic tare și viteaz, a fost recrutat pt. lucrări de construcții (I Împ. 11:27-28). Corvezile apăsau greu asupra israeliților, îndeosebi marile proiecte ale regilor David și Solomon: fortificații, palatul regal, Templul, magaziiile, garnizoanele (II Sam. 5:9-11; I Împ. 5:13-18; 9:15-19). Învinșii și supușii îndeplineau numeroase corvezi (Dt.

20:11; Ios. 9:23, 27; 16:10; 17:13; Jud. 1:28-35; II Sam. 12:31; Is. 31:8; Pl. 1:1). Solomon a impus o seamă de corvezi canaanitilor peste care domina, însă aflat în criză de mână de lucru, a trebuit să recurgă și la israeliți (I Împ. 5:13, 14). Muncitorii evrei, recrutați pt. un anumit timp, erau lăsați liberi în restul anului. Sem. lui Iuda, care nu fusese afectată de reformele administrative ale lui Solomon, nu a participat la corvezile respective (I Împ. 4:7-19).

După moartea lui Solomon, sem. lui Israel, sub conducerea lui Ieroboam (care se ridicase contra corvezilor din vremea lui Solomon), au cerut lui Roboam reducerea lor (I Împ. 12:4). Dar noul rege a refuzat cererea pop. și revolta a izbucnit. Slujbașul de stat investit cu strângerea birurilor de către Roboam - fenicianul Adoniram - a fost ucis cu pietre de israeliții cuprinși de furie (I Împ. 4:6; 5:14; 12:18).

Regele Asa a făcut apel la toată casa lui Iuda pt. a clădi Gheba și Mițpa (I Împ. 15:22), iar Ioiachim a recurs la corvezi pt. a-și construi palatul (Ier. 22:13) (v. *Sclav*).

COS. O mică insulă, numită acum Stanko sau Stanchio, din Marea Egee, având aceeași altitudine cu Caria din Asia Mică. Orașul Cnid era despărțit de Halicarnas (actualmente Bodrum) printr-un golf numit, de asemenea, Cos. Insula Cos se află între Milet și Rodos. Distanța dintre Milet și Rodos se parcurgea, pe vremea lui Pavel, într-o zi de navigație (F.A. 21:1; I Mac. 15:23). Insula măsoară cca 34 km lungime și 9 km lățime. Capitala ei a fost, de mai multe ori, afectată de cutremure de pământ. Ea devenise renumită prin vinurile, unguentele și diversele vopsele de purpură ce se fabricau aici. Colonia evreiască existentă pe ac. insulă a fost sprijinită de romani în anii 139-138 î.Cr (cf. I Mac. 15:23).

COSAM, KOSAM. Urmaș al lui David, prin Natan, și strămoș al lui Zorobabel și al lui Cristos (Lc. 3:28).

COSITOR. Un metal, numit în ebr. *bedil*. Prin topire, era separat de celelalte metale existente în minereu (Ez. 22:18, 20; 27:12). Cositorul era cunoscut în Palestina și în țările vecine deja înaintea ieșirii israeliților din Egipt (Num. 31:22). În Egipt, în timpul celei de a 6-a dinastii, era utilizat pt. obținerea bronzului, aliaj de aramă și cositor. Locuitorii Tyrului făceau comerț cu cositor cu cei din Tars (Ez. 27:12). Se mai găsea cositor în Spania,

dar mai ales în anumite insule ale Oceanului Atlantic, spre V (Pliniu, *Ist. Nat.* 34:47; Herod. 3:115; Strabon 3:175). Se crede că insulele menționate de ac. istorici ar fi Isles of Scilly din largul peninsulei Bretagne. Din Gadez (Spania), fenicienii veneau până pe ac. insule în căutarea cositorului. Mai târziu, ei și-au schimbat drumul, traversând Franța până la vărsarea Rhonului, ceea ce reprezenta o călătorie de 30 de zile (Diodor din Sicilia, 5: 21, 22).

COSOR. Vierii întrebunțau niște cosoare cu mâner pt. înlăturarea mlădițelor neroditoare și a lăstarilor (Is. 2:4; 18:5).

COSTUM. V. *Haine*.

COȘ și PANER. Coșurile și panerele variaau ca mărime, formă, fabricație. De asemenea și întrebunțările lor erau diverse. Sculpturile vechi, vestigiile păstrate din trecut, precum și indiciile etim. dovedesc că ac. obiecte erau împletite, deschise sau închise, din fibre sau din foi de palmier, confecționate din stuf sau papură, din rămurele subțiri și mlădioase sau sârmă. Strâmte și înalte sau joase și largi, pictate sau nu, atât de mici încât puteau fi ținute cu o mână, mai mari de se purtau pe umăr sau pe cap, sau foarte mari încât le duceau doi oameni cu ajutorul unei prăjini. Coșurile și panerele serveau la transportul fructelor (Dt. 26:2; Ier. 24:2; Am. 8:2). În fiecare din textele de mai sus, lb. ebr. folosește un cuv. diferit. Se mai foloseau la transportul pâinii, prăjiturilor, cărnii, firimiturilor (Gen. 40:17; Ex. 29:2, 3; Lv. 8:2; Jud. 6:19; Mc. 8:19, 20). În ac. versete, mai apare un alt cuv. ebr. și altele două grecești, toate fiind rediate, în rom., prin termenul *coș*. Argila folosită la fabricarea cărămizilor, precum și pământul întrebunțat la diverse lucrări de terasamente se transportau cu niște coșuri speciale (Ps. 81:6).

COT. V. *Greutăți și măsuri*.

COT. V. *Hacoț*.

COVOARE DE BUMBAC. Cuvântul ebr. *karpas*, care se găsește în Est. 1:6, înseamnă *bumbac*. Numeroase versiuni, românești sau străine, omit să-l traducă. În capitala Susa, la intrarea în grădina regală, erau legate cu funii de in subțire numeroase covoare fine de

bumbac albe, verzi și albastre. În limbile sanscrită, persană, armeană și arabă, cuv. coresp. pt. ebr. *karpas* indică *bumbacul*. Firele de bumbac se obțin prin industrializarea pufului ce învelește semințele coapte ale plantei numite *Gossypium*, din fam. malvaceelor, ale cărei frunze au 3-5 lobi; florile mari, ornamentale, adesea de un galben auriu sunt grupate într-un caliciu care are trei sepale. Bumbacul de India, *Gossypium herbaceum* a fost deja cultivat în Persia la o dată foarte timpurie. Or, probabil tocmai ac. bumbac este menționat în cartea Esterei.

COZBI, KOZBI - mincinoasă. Fiica lui Țur, un domnitor madianit. Chiar în momentul desfășurării unor ritualuri idolatre prin care femeile madianite au sedus pe bărbații israeliți, Cozbi l-a antrenat public la impudicitate pe un bărbat numit Zimri, căpetenia unei case părintești a simeoniților. Fineas, fiul marelui preot, i-a străpuns cu sulița pe cei doi vinovați. Tatăl acelei femei a fost și el omorât la puțin timp după moartea fiicei sale (Num. 25:6-8, 14, 15, 18; 31:8).

COZEBA, KOZEBA, KOZEVA - viclean. Un sat al lui Iuda, populat, în cea mai mare parte, de urmașii lui Șela (I Cr. 4:22). Identificat, în general, cu Aczib și Chezib. Însă Conder îl situează la Kueiziba, la cca 9 km NE de Hebron, la capătul apeductului lui Pilat, în direcția Ierusalimului.

CRANIU, CĂPĂȚÂNĂ. V. *Calvar*.

CREA - în ebr. *bara'* care poate să însemne: *a tăia, a fasona, a ciopli, a separa*; în gr. *ktizô* = *a crea, a face*.

1. *A da ființă, existență și viață; a plăsmui, a face din nimic.* Dumnezeu a creat omul (Gen. 6:7; Iov 31:15; 33:4), lucrurile noi (Is. 48:6, 7; Ier. 31:22).

2. *A realiza ceva care nu a existat mai înainte.* Dumnezeu a făcut lumina (Ps. 74:16); Ursul Mare, Orionul și Pleiadele (Iov 9:9); pământul și lumea (Ps. 90:2); miazănoaptea și miazăziua (Ps. 89:12); vântul (Am. 4:13) etc. În Ps. 51:10, David îl imploră pe Dumnezeu să creeze în el o inimă curată, adică să pună în el un duh nou și statornic.

Cuvântul *a crea* se aplică, de asemenea, întocmirii noilor ceruri și a noului pământ, adică întemeierii Împ. lui Dumnezeu (Is. 65:17; cf. II Pet. 3:13; Ap. 21:1) (v. *Creațiune*).

CREATURĂ. V. Făptură.

CREAȚIE, CREAȚIUNE. Prin creație se înțelege acțiunea specifică lui Dumnezeu prin care El a chemat la existență lucrurile care nu fuseseră mai înainte. „Bătrânii ignorau ideea de creație; de aceea, ei considerau lumea ca existând dintotdeauna și pt. totdeauna, la baza existenței sale stând o necesitate absolută, o necesitate oarbă sau o necesitate rațională. În ac. sistem, nu există loc pt. libertate, căci, chiar dacă rațiunea ar putea demonstra că lumea este rezultatul creației divine, în realitate iudeo-creștinismul a primit ac. adevăr” (Jacques Chevalier, *Leçons de Philosophie*, vol. II, *Morale et Métaphysique*, 1943, p. 642). Într-adevăr, Geneza, prima carte a Bibliei și totodată cea mai veche, deoarece a fost scrisă acum aproape 3500 de ani, debutează cu o relatare a facerii lumii. Ea este, așadar, cum bine o indică însuși numele ei, cartea originilor, a izvoarelor, a începuturilor, indicată în Biblia ebraică prin cuv. *berechith*, primul cuv. al primei propoziții al acestei cărți: „*berechith bara ELOHIM...*” - „La început, Dumnezeu a făcut...”. Deci Geneza ne pune dintr-odată în fața creațiunii, „piesa fundamentală a gândirii iudeo-creștine... Ideea creației nu a apărut în nici o altă minte mai înainte” (Pierre Chaunu, *Ce que je crois*, 1982, p. 167-168). De asemenea, ea ne pune în față pe Dumnezeu Creatorul, un Dumnezeu personal, transcendent, unic, aflat în afara timpului și spațiului care sunt componente ale creației Sale. Ea dă mărturie, de asemenea, despre faptul că monoteismul (credința într-un singur Dumnezeu) a precedat politeismul (credința în mai mulți dumnezei). Politeismul este o deviere de la monoteism; toate tentativele menite să demonstreze contrariul au eșuat: recurgerea la subst. cu formă de plural ELOHIM care definește pe Dumnezeul Bibliei, pretinsa apropiere între subst. care indică, în Gen. 1:2, abisul, apele adâncului, TEHOM și numele unei divinități păgâne, TT'AMAT, personificare a apelor mării... (Ch. Marston, *La Bible a dit vrai*, 1956, p. 27-29; J. A. Thompson, *La Bible à la lumière de l'archéologie*, 1988, p. 17-18). De altfel, Geneza constituie chiar prin primele sale pagini, liniuța de unire între cele două mari opere ale lui Dumnezeu: natura și Biblia.

Foarte numeroase sunt mărturiile, directe sau indirecte, ale unor savanți cu privire la relatarea Genezei, iar acestea pornind chiar de la finele sec. XVIII, adică de la apariția și

primele începuturi ale geologiei, știința a cărei menire, împreună cu disciplinele satelite, cum ar fi paleontologia, este să retraseze istoria planetei noastre și a vieții de pe suprafața pământului.

1. După Buffon și ale sale „*Epoques de la Nature*” (1778), au urmat Georges Cuvier, întemeietorul anatomiei comparate și al paleontologiei, care evoca relatarea biblică îndeosebi în al său „*Discours sur les révolutions du globe*” (1812), Marcel de Serres, unul dintre pionierii geologiei, care a scris și o lucrare cu titlu semnificativ „*De la Cosmogonie de Moise comparée aux faits géologiques*” (1838), și mulți alții în Franța și în alte țări. Și unii și alții au constatat deplina armonie între vechea relatare biblică și descoperirile care aveau să pună bazele noii ramuri științifice.

2. În sec. XX, dintre mărturiile demne de reținut ar trebui citate acelea ale geologilor Albert de Lapparent (1839-1908) care a declarat: „Dacă mi s-ar cere să rezum în 40 de rânduri achizițiile cele mai autentice ale geologiei, eu aș copia textul din Geneza, adică istoria facerii lumii așa cum a trasat-o Moise” și Pierre Termier (1859-1930) care afirma, în legătură cu potopul: „Istorisirea lui Moise nu prezintă nici un element care ar trebui să-l mire pe un geolog... tabloul este complet, și geologul cel mai avizat n-are de gând să-l zugrăvească altfel” și care, pornind de la ac. exemplu și altele asemănătoare, subliniind rolul jucat de geologie în apologetică, conchide: „Credința creștină nu are nimic de temut din partea progreselor geologiei”. La o concluzie analoagă ajungea, pe baza datelor culese din domeniul său, bio-fizicianul Henri Dévaux, căruia îi datorăm niște studii apologetice, dintre care unul intitulat „*Les trois premiers chapitres de la Bible (Etude scientifique et religieuse)*” unde el remarcă faptul că fazele succesive ale creației, așa cum sunt ele indicate în Geneza „pot fi traduse în limbaj științific și că ele corespund, prin natura și succesiunea lor, celor mai marcante fapte care au reținut atenția științei celei mai înaintate” (a treia ed. 1952).

3. Începând cu anii 1925-1930, se conturează în lumea oamenilor de știință o altă cale, fără a se mai pune problema unei confruntări directe și sistematice a Bibliei cu datele științifice. În fața viziunii despre unitatea și armonia creațiunii care li se impune, tot mai mulți savanți caută să acorde creditul cuvenit noțiunii de finalitate, multă vreme abandonată

sub influența raționalismului și a științelor; *finalitatea* le apare, nu numai ca una *internă, immanentă*, o finalitate *de facto* a domeniului direct al biologiei, dar și ca o finalitate *externă* materiei vii și întregii creații, o finalitate transcendentă care, pt. a fi esențialmente de natură metafizică, este cu atât mai reală. Or, *finalitatea*, indiferent care sunt nivelul și perspectiva sa, exclude orice idee de hazard și implică existența unui Dumnezeu care a conceput planul Universului și l-a creat și care continuă să-l dirijeze și să-l guverneze. Ac. este însăși lecția pe care ne-o dau, printre alții, medicii și anumiști *Louis Vialleton* și *Henri Rouvière*, biologii *Lucein Cuénot*, *Louis Bounoure*, *Pierre-Paul Grassé*... chiar dacă ideile lor cu privire la problema evoluției nu sunt identice.

4. În sfârșit, mai trebuie să reținem recunoașterile unor savanți materialști și atești, ac. declarații ale lor fiind foarte semnificative. *Ernest Haeckel* (1834-1919), o emulație a lui Darwin, o personalitate foarte cunoscută pt. „*furia sa antireligioasă*”, recunoștea în a sa „*Histoire de la création naturelle*”: „*Extraordinarul succes al primului capitol al cărții Geneza se explică prin aranjarea foarte simplă și naturală a ideilor care contrastează avantajos cu confuzia care domnește în cosmogoniile mitologice ale celor mai multe dintre pop. antichității*...”. Biologul *Jacques Monod*, în cartea sa intitulată „*Le hasard et la nécessité*” (1970) nu reușește să se sustragă ideii despre finalitate ascunzându-se sub niște termeni mai hermetici, dar cu semnificație identică. *Jean Rostand* (1894-1977) și-a pus numeroase întrebări, de-a lungul vieții sale, cu privire la ateism, recunoscând că nu era „*nici satisfăcut, nici liniștit*” deoarece se simțea „*obsedat*” întruna „*dacă nu de Dumnezeu, cel puțin de non-Dumnezeu*”. Iată ce mărturisește el: „*Din nenorocire, nu reușesc să-mi imaginez un alt lucru decât hazardul. Dar d.p.v. biologic, mi se pare dificil să explic chiar și apariția unei flori ca rezultat al hazardului*”.

„*Cuvântul «creație» care a fost pur și simplu alungat din limbajul biologic, trebuie așezat iarăși la locul lui*...” afirma *Louis Vialleton*. Deasupra și dincolo de toate mărturiile științei și ale savanților, Biblia se deschide prin ac. cuv. care conțin toată filozofia Universului: „*La început Dumnezeu a făcut cerurile și pământul*”.

Să trecem deci acum la *însăși relatarea biblică*. Intenția scriitorului sacru nu a fost

aceea de a ne oferi aici un tratat sistematic de astronomie, de geologie sau de biologie. El nu urmărea să expună un sistem cosmogonic cât mai ales să pună în lumină unul din atributele esențiale ale lui Dumnezeu, Creatorul și Ordonatorul lumii: „*La început, Dumnezeu a făcut*...”

1. În textul original, Dumnezeu este desemnat aici prin termenul ELOHIM pe care toți ebraiștii sunt de părere să-l ia drept o formă de plural. De aici și până la a conchide că poporul evreu a fost inițial politeist nu-i decât un pas, lucru pe care l-au și susținut unii autori.

Astfel, *Voltaire*, în al său *Dictionnaire philosophique*, la art. *Geneza* scrie: „*La început, Dumnezeu a făcut cerul și pământul*”. Așa s-a tradus, dar ac. traducere nu este exactă. Orice om care are puțină cultură știe că textul original sună astfel: „*La început dumnezeii au făcut*” sau „*dumnezeii a făcut cerul și pământul*”. Ac. idee este conformă de altfel cu vechea concepție a fenicienilor care și-au imaginat că Dumnezeu ar fi întrebuințat niște dumnezei inferiori pentru a înlătura starea de haos...”

Or, contrar celor afirmate de *Voltaire*, nu ne este îngăduit să traducem indistinct: „*dumnezeii au făcut*” sau „*dumnezeii a făcut*”. Singura traducere posibilă este aceasta: „*dumnezeii a făcut*”. Pluralul ELOHIM, subiectul pt. un predicat exprimat printr-un verb la singular are o semnificație complexă: mai întâi, este un *plural de excelență*, care exprimă „*respectul și venerația datorate lui Dumnezeu de către Israel*”. Apoi, este un *plural sintetic*, Dumnezeu reunind în Persoana Sa „*o colecție de forțe nemărginite, suma tuturor perfecțiunilor*. Este cu totul imposibil să luăm cuvântul ELOHIM ca un argument în favoarea pluralității dumnezeilor Revelației și contra unității Dumnezeului Bibliei. Verbele sau adj. care se referă la ELOHIM sunt de fiecare dată la singular, în timp ce ele se află la plural întotdeauna când Biblia vorbește de dumnezei străini” (*André Lamorte, Le Dieu de la Bible*, 1935, p. 233-234). Forma de plural mai este folosită, de asemenea, în v. 26: „*Să facem om după chipul Nostru, după asemănarea Noastră*” și în 3:22: „*Iată, omul a ajuns ca Unul din Noi*”. Ne este permis, așadar, să vedem, în versetele respective, încă de pe primele pagini ale Bibliei, un indiciu referitor la cele trei persoane ale Sfintei Treimi

(Ch. Rochedieu, *Introduction pratique à la Genèse*, 1932, p. 15-16; cf. Col. 1:12-19).

Dumnezeul desemnat prin termenul ELOHIM este același care apare, în alte locuri ale Scripturii, sub numele de *Yahve (Iehova)*, Cel care Se prezintă lui Moise din mijlocul rugului aprins prin cuvintele: „*Eu sunt Cel ce sunt*”, Cel care se numește „*Eu sunt*” (Ex. 3:14), *Iehova*, adică Domnul. Ac. afirmație exprimă nu numai transcendența și eternitatea lui Dumnezeu, dar și credincioșia Lui. Nu putem invoca cele două nume, de altfel ele apar adesea alături chiar în același verset, ca un indiciu al unor surse, tradiții și inspirații diferite sau chiar divergente pt. cărțile Pentateuhului (André Lamorte, *op. cit.*; *Le problème du Pentateuque et l'hypothèse des 'sources'* în „*Revue de théologie et d'action évangélique*”, 1942; *La nature de l'inspiration des Ecritures*, 1957). Dumnezeu despre care este vorba nu este un Dumnezeu făurit de Moise sau de vreun alt autor biblic, ci Dumnezeu lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov, Dumnezeu lui Moise și al proorocilor, Dumnezeu lui Isus Cristos, Dumnezeu întregii Biblie, adevăratul și singurul Dumnezeu (Ex. 3:6; Dt. 18:18-19; Is. 43:11-12; Ier. 10:10-12; Ioan 5:45-47; 17:3). Relatarea despre facerea lumii nu este nicidecum un poem născut din imaginația omului, ci o introducere necesară în Biblie care, în totalitatea sa, este *Revelația dată de Dumnezeu omului*.

2. În prologul Genezei, al doilea cuv. care trebuie să ne rețină atenția este verbul *a crea* (a face) prin care se traduce termenul ebr. *bara*. Ac. verb, *bara*, nu este folosit la întâmplare de autorul inspirat; traducând o intervenție cu totul specială a Creatorului, el indică „*acțiunea creatoare a lui Dumnezeu care scoate din neant (din nimic)*” lucrul, elementul, principiul pe care El îl creează. În cele 31 de versete ale primului capitol al Genezei, cuvântul *bara* revine numai în 3 versete: în v. 1 care se referă la *crearea materiei și a cosmosului în ansamblu*, în v. 21 unde este vorba de *crearea animalelor*, în v. 27 unde este repetat de 3 ori cu privire la *facerea omului*. Poate că ne-am fi așteptat să găsim cuvântul *bara* la v. 12 referitor la *apariția vegetalelor*, și iată că el nu este folosit în ac. parte a relatării biblice. Fără îndoială că explicația plauzibilă pt. o asemenea omisiune este următoarea: *animalele*, care manifestă, în general, mișcare și sensibilitate într-un mod profund diferit de *plante* reprezintă în opera de creație

ceva cu totul nou, special, un nivel de viață mai ridicat decât plantele care par a fi o simplă roadă a pământului; animalele care apar în ziua a 5-a sunt considerate deci *însuși simbolul vieții organice*; prin crearea lor, *viața* se manifestă în plinătatea ei și ea se va impune în diverse medii biologice: *apă, aer* (v. 20-23); la urma urmei, cuvântul *viață* (viețuitoarele) întrebuintat la v. 20 și 21 cu privire la *animale* nu este același și în v. 11, 12 apropo de *vegetale*. În tot cazul, datorită ac. verb *bara*, care revine în 3 momente diferite ale relatării biblice, suntem puși în fața a 3 mari acte revoluționare îndeplinite succesiv, a 3 acțiuni creatoare fundamentale ale lui Dumnezeu, 3 *discontinuități* principale, niște veritabile hiatus-uri, care și-au făcut apariția și care nu au mai încetat să existe de atunci în creație:

- crearea sistemului „energie-materie”;
- crearea vieții;
- crearea omului.

În rest, lucrurile se petrec altfel. De exemplu, când este vorba de opera săvârșită în *ziua a patra* și de apariția pe întinderea cerului a marilor luminători care să lumineze pământul, nu mai este folosit verbul *bara* ci un altul cu o accepțiune mai generală - *asah* - care înseamnă nu *a crea din nimic*, ci *a face, a dispune, a aranja, a potrivi, a organiza* și care presupune existența unei materii prime, a unor elemente preexistente.

Cele 3 discontinuități fundamentale, scoase în evidență prin cei 3 *bara*, creatori apăruiți în relatarea biblică, corespund celor 3 *universuri* identificate de biologul contemporan P. P. Grassé: *macrocosmul*, acela al *materiei brute*, cel mai vast, întinzându-se de la pământ și până la cele mai îndepărtate galaxii; *biocosmul* sau universul *vieții*, și *antropocosmul*, universul specific *omului* și care este, în economia actuală, singura faptură care aparține tuturor ac. 3 universuri, realizând în persoana sa *o trinitate în unitate: trup, suflet și duh*.

Constatarea ac. 3 discontinuități fundamentale nu exclude și existența altora tot atât de reale. În plus, începând cu cartea Genezei, Biblia ne ajută să cunoaștem 3 metode sau 3 operațiuni îndeplinite de Dumnezeu, la mai multe niveluri și respectiv desemnate prin următoarele 3 cuvinte: *creațiune*, actul corespunzător verbului *bara*, apoi *despărțire*, un act important în *organizarea creației* (Gen. 1:4-5, 6-7, 9-10, 14-18); în sfârșit, *încarnarea* (Gen.

2:7). Trebuie să mai notăm că verbul *bara* re-apare în Gen. 2:1-3, unde se referă *global la creațiune în ansamblul ei*, la „*toată lucrarea pe care Dumnezeu o zidise și o făcuse*”.

Pe lângă ac. date primordiale, istoria facerii lumii conține și alte noțiuni științifice fundamentale:

1. *Existența unui început*. Ceea ce scrie astronomul Sir James Jeans este universal valabil și împărtășit de mulți alți savanți (*Le mystérieux univers*, a II-a ed., 1932): „... A trebuit să se producă ceea ce noi numim o «creație» la o dată care nu se află la o infinită depărtare de noi... În definitiv, caracterul finit al timpului și al spațiului ne constrâng prin ele însele să ne închipuim creațiunea ca rezultatul unui act de gândire, a ceva premeditat... Cosmologiile primitive își imaginau un creator lucrând în interiorul spațiului și timpului, făurind soarele, luna și stelele cu ajutorul unei materii prime deja existente. Știința modernă ne determină să considerăm Creatorul ca lucrând în afara timpului și spațiului, care sunt o parte a creațiunii Sale...”

2. *Primordialitatea energiei asupra materiei*, subliniată în special prin manifestarea luminii (v. 3) înaintea apariției soarelui (v. 14).

3. *Noțiunile despre comunitatea de origine și unitatea de compoziție a diverselor părți ale Universului* (v. 1).

4. *Indicația referitoare la unitatea structurii chimice a viețuitoarelor*, inclusiv trupul omenesc, care este alcătuit din aceleași elemente chimice ca trupul animalelor și al plantelor, așa cum rezultă din examinarea pasajelor care urmează și unde se repetă cuvinte ca: „*din pământ*”, „*din țărâna pământului*” (1:11-12, 24; 2:7, 19). Ac. nu exclude însă o *specificitate chimică*, afirmată în alte locuri în Sf. Scriptură (cf. I Cor. 15:39).

5. *Noțiunile de specie, reproducere și ereditate* (v. 12, 21, 24-25) pt. care a fost nevoie de venirea sec. XIX și concluziile formulate de Pasteur fără care, pe plan științific, „*nu știm nimic nici de originea și nici de sfârșitul vieții*” și pt. a ne da astfel seama că, în condițiile actuale, în economia actuală a lumii, nu există generație spontanee.

6. *Privilegiul rar, dacă nu chiar exclusiv pt. planeta noastră, de a fi purtătoare de viață și apanajul ei de a fi, în Universul imens, singurul habitacul al omenirii*, în ciuda tezei admise altădată cu privire la pluralitatea lumilor locuite (cf. Is. 45:18).

7. *Ordinea apariției viețuitoarelor: viața acvatică a precedat viața de pe uscat și din aer* (Gen. 1:20a și 24), iar *vegetalele au apărut*

înaintea animalelor (Gen. 1:11-13), în conformitate cu descoperirile paleontologiei și ale geologiei.

8. *Faptul că omul a apărut la urmă și dispune de o structură și o organizare aparte, unică, în cadrul căreia slăbiciunea fizică se aliază cu forța dominatoare, ceea ce face din el o faptură total deosebită și din crearea sa un eveniment biologic inegalabil și incomparabil* (Gen. 1:24-28; Ps. 8:3-8).

9. În ceea ce privește circumstanțele specifice ale acestei creațiuni, *existența, la origine, a unui singur cuplu omenesc (monogenismul) și a unui singur centru geografic de apariție și răspândire (monotipismul)* (Gen. 1:27; 2:8-17), concluzii la care au ajuns numeroși savanți, începând cu unul din părinții antropologiei și etnologiei, Armand de Quatrefages de Bréau (*L'espèce humaine*, a X-a ed., 1890) și terminând cu eminente biologi ai timpurilor noastre ca Lucien Cuénot, P. P. Grassé...

10. *Faptul că crearea omului constituie isprăvirea și încoronarea operei creatoare a lui Dumnezeu, inaugurând astfel o eră nouă, marcată printr-o relativă stabilitate a lumii fizice și biologice*, aspect pe care-l implică relatarea biblică a creațiunii despre *ziua a șaptea și odihna Domnului*, adică momentul când Dumnezeu a încetat să mai creeze, dar nu și să acționeze (Gen. 2:1-3; cf. Mt. 6:26-30; 10:29-31; Ioan 5:17).

S-a spus, cu privire la istoria creării Universului și la capitolele imediat următoare că acestea ar fi o „Apocalipsă retrospectivă”, desigur dând cuvântului „Apocalipsă” sensul său etimologic, original, de „Revelație” (Henri Blocher, *L'Apocalypse, la Révélation des origines*). La rândul lui, geologul Pierre Termier îl definește pe geolog ca fiind „*un prooroc al trecutului*”. Cu cât mai justificate ar fi ac. cuv. la adresa lui Moise, autorul Genezei, când a scris primele capitole și, în special, primul! Ac. nu constituie oare o „*profeție a trecutului*”, o veritabilă reconstituire a ac. trecut misterios, țâșnit din eternitate, apoi înghițit de oceanul timpului și lipsit de orice alte repere, de orice alte mărturii în afară de inspirația lui Dumnezeu? Geologia și biologia aveau să apară abia după multe secole.

Când se străduiește cineva să facă o distincție între *fapte* și *ipoteze* și examinează, din ac. perspectivă, teoriile științifice, ținând seama de tot ce pot avea acestea ca instabil, ocazional sau perimat, constată că, în definitiv,

ceea ce *rămâne* neclintit deasupra nisipurilor mișcătoare ale explicațiilor omenesti, ceea ce este într-adevăr solid și sigur, nu-i altul decât *Cuvântul lui Dumnezeu, stânca ce înfruntă oamenii, evenimentele și vremurile!*

Fără îndoială că ac. primă pagină a Bibliei ne-ar putea oferi și alte lucruri cu anticipație, și alte concordante tot atât de vrednice de remarcat ca acelea care au fost indicate mai sus. Cu privire la ele, reținând doar evenimentele majore remarcate *deopotrivă* de relatarea mozaică și de oamenii de știință, avem posibilitatea să stabilim *un paralelism, o sincronizare* între *zilele biblice* și principalele ere geologice (a se vedea tabloul din pag. 305-306). Este demn de reținut, în ac. privință, că istorisirea din Geneza referitoare la creație pune accentul în mod deosebit - în procesul devenirii vieții terestre - pe prima manifestare a vieții și pe expansiunea extraordinară a vegetalelor, *pe de o parte* (în ziua a treia), iar *pe de altă parte*, apropo de animale, pe aspectele legate de apariția și dezvoltarea diferitelor grupe de *vertebrate* (pești, reptile, păsări, mamifere) cuprinzând animalele care vor prezenta cel mai mare interes pt. om, în cadrul preocupărilor sale cotidiene și a foloaselor decurgând de aici (ziua a cincea și a șasea).

Dar - va spune cineva - nu există oare *două* relatări succesive ale creației, aparent diferite, dacă nu chiar contradictorii în anumite puncte (Gen. 1:1 - 2:3 și Gen. 2:4-25)? În realitate, ac. două relatări nu pot fi privite nicidecum ca fiind sursa de informație din care să se poată deduce existența mai multor izvoare de inspirație, a mai multor tradiții și autori biblici. O examinare mai atentă va dovedi că există, *nu două, ci trei* relatări, dar care, prin *continuitatea și complementaritatea* lor ne conduc, pe etape, în însăși inima Revelației lui Dumnezeu: *prima*, foarte scurtă (Gen. 1:1) se situează cu totul în afara zilei întâi, prezentându-ne pământul în raport cu Universul în ansamblu; *a doua* (Gen. 1:2 - 2:3) descrie diferitele faze, ordonate d.p.v. cronologic, ale istoriei geologice și biologice a planetei noastre; *a treia* (Gen. 2:4-25), mai puțin sistematică și neinteresată de chestiunea cronologică, este centrată pe om. Universul! Pământul! Omul! Ce înlanțuire, ce continuitate, ce armonie, ce logică, ce pedagogie, însăși pedagogia lui Dumnezeu!

Și acum ne vom opri asupra unui cuvânt aflat în relatarea biblică și care merită toată

atenția; este vorba de cuvântul *zi* care traduce subst. ebr. *yom*. Într-adevăr, dacă unii comentatori estimează că ac. ar trebui să fie luat în sensul său lit. de *zi solară de 24 de ore*, alții apreciază că aici ar fi vorba mai degrabă de niște *perioade* mai lungi sau mai scurte de timp; așa credea naturalistul Buffon (1778) și de aceeași părere sunt astăzi mulți teologi care acordă Scripturii respectul cuvenit. Numeroase mărturii interne ale relatării biblice, precum și contextul biblic, ne determină să ținem seama de al doilea punct de vedere. Ar trebui, mai întâi, să ne reamintim un cuvânt al unui psalm al lui Moise reluat de ap. Petru: „*Căci înaintea Ta o mie de ani sunt ca ziua de ieri, care a trecut, și ca o strajă din noapte...*” (Ps. 90:4; II Pet. 3:8). Se cer a fi subliniate aici câteva lucruri:

1. În toată relatarea biblică se exprimă o *cronologie* care scoate la iveală una din trăsăturile specifice ale Bibliei, și anume *caracterul ei istoric*; iată, deci, că, chiar de la început, Biblia ne apare, nu ca un poem, ca o ficțiune, ci ca *o istorie* alcătuită dintr-un șir de evenimente reale și putând fi datate, unele în funcție de altele; odată cu primele sale rânduri, relatarea biblică ne introduce în dinamica timpului.

2. În limbajul nostru, cuvântul *zi* poate fi luat, fie într-un sens *restrâns*, fie într-unul mai *larg*. La fel stau lucrurile și în ebraică, privitor la termenul *yom*. Cuvintele *seară* și *dimineață* care revin ca un refren, de-a lungul povestirii, pt. a scanda și a sublinia desfășurarea evenimentelor, nu pot fi invocate nicidecum ca un argument în favoarea unor zile de 24 de ore, deși sunt folosite potrivit cu maniera ebraică. Pt. iudei, într-adevăr, ziua începea la asfințitul soarelui, motiv pt. care în Ps. 104:19 psalmistul indică facerea lunii înaintea soarelui. De altfel ac. termeni pot fi luați după caz, în sens restrâns sau larg, asemenea altora ca: *răsărit, zori, amurg*. Prin urmare, cuvintele *seară* și *dimineață* folosite aici nu pot indica decât *începutul și sfârșitul unei perioade*.

3. Durata fiecărei zile a creațiunii nu este indicată, ac. fiind, desigur, proporțională cu importanța operei îndeplinite și descrisă în cadrul fiecăreia dintre ac. zile. Însăși relatarea implică lucrul acesta, iar un număr de trei exemple o dovedesc: a. *Ziua a 4-a*, referitor la care nu este utilizat verbul *bara* ci un verb cu o semnificație mai generală și mai puțin

precis - *asah* - corespunde nu unui act de creație din nimic, ci unei *organizări* mai ales printr-un proces de *despărțire*, de *adaptare* a lucrurilor create anterior; ea corespunde, desigur, unui interval mai scurt decât acela al altor zile ale creației. b. Din contră, acel „*La început*” din Gen. 1:1 se aplică unei opere creatoare a lui Dumnezeu situate *în afara și independentă de prima zi*; ac. corespunde, fără îndoială, unui interval de timp deosebit de lung. c. Cu privire la *ziua a 7-a*, nu este vorba nici de seară, nici de dimineață. Referitor la începutul acestei a 7-a zile, este evident că ea se află în curs de desfășurare, fiind începută *din dimineața zilei a 6-a*. Ce am putea spune decât că ziua a 7-a nu are dimineață, adică *nu are sfârșit* în cadrul relatării biblice, ci este în curs de desfășurare? Este tocmai perioada în care trăim și noi și care înglobează *toată istoria omenirii*.

4. Și o ultimă remarcă! Geologii, repartizând vremurile geologice în 5 ere mari, au făcut o alegere cu privire la evenimentele geologice și paleontologice; ei ar fi putut stabili și alte criterii și alte priorități de definire, de

unde ar fi rezultat o cronologie sau alta, având un cadru sau altul. La fel este și cu *relatarea biblică a creației* unde numărul 7 corespunde unei *alegeri*, unei *intenții*, unui *scop bine determinat*: a. 7 este cifra *plinătății*, a *desăvârșirii*, a *împlinirii*: în ziua a 7-a, Dumnezeu *Și-a isprăvit* opera Sa de creație (Gen. 2:1); El Se uită la tot ce a făcut, și iată că toate erau foarte bune (Gen. 1:31). b. Ziua a 7-a este *ziua de odihnă a Domnului*, intervenită după terminarea întregii Sale lucrări; dintr-o perspectivă mult mai amplă și ca o anticipație, este o imagine profetică, o anunțare a zilei de odihnă, ziua a 7-a a săptămânii, *sabatul* pe care Domnul l-a prescris pt. pop. Lui (Ex. 20:7-11).

Care sunt, în toate acestea, locul și rolul cuvenite *evoluei* susținută de doctrina *evoluționistă* și expresiei sale cea mai dură, de esență materialistă, zisă *transformistă*? Potrivit ac. concepții, născută din cercetările întreprinse de *Jean Lamarck* și *Charles Darwin*, speciile vegetale și animale nu ar fi imuabile, ci ar prezenta variații neîntrerupte, așa încât ele ar fi dat și ar mai putea da naștere altor noi specii; în felul acesta, o specie ar fi

Tabloul erelor și perioadelor geologice

	Erele și marile perioade geologice	Zilele biblice	Evenimente principale
Timpuri geologice	<i>Era cuaternară</i> <i>Holocen</i> sau <i>antropozoică</i> <i>Pleistocen</i>	Ziua a 7-a	Timpurile preistorice și istorice Începuturile omenirii Crearea omului
	<i>Era terțiară</i> <i>Pliocen</i> sau <i>Neogen</i> <i>Miocen</i> <i>cainozoică</i> <i>Oligocen</i> <i>Numulitic</i> <i>Eocen</i>	Ziua a 6-a	<i>Epoca mamiferelor</i> Dezvoltarea mamiferelor și, odată cu ele, a faunei moderne
	<i>Era secundară</i> <i>Cretacic</i> sau <i>Jurasic</i> <i>mezozoică</i> <i>Triasic</i>	Ziua a 5-a	<i>Regnul reptilelor</i> Dezvoltarea vertebratelor acvatice și a vertebratelor aeriene (reptile zburătoare, primele păsări)

Timpuri geologice		Ziua a 4-a	<i>Purificarea atmosferei:</i> lumina diverșilor aștri (soare, lună, stele) ajunge pe pământ
	<i>Era primară</i> sau <i>paleozoică</i> <i>Antracolic</i> <i>Devonian</i> <i>Silurian</i> <i>Cambrian</i>	Permian Carbonifer	<i>Flora carboniferă</i> (vegetație terestră abundentă și luxuriantă: ferigi și pipirig uriașe)
	<i>Era primitivă</i> sau <i>criptozoică</i>	<i>Precambrian</i> sau <i>Antecambrian</i> (cele ⁵ / ₆ din istoria ulterioară a pământului)	Primele urme de viață (alge) <i>Crearea vieții</i> Primele încrețituri, primele forme geografice
Timpuri cosmice	Perioada de formare și de organizare a sistemului solar și a pământului pornind de la o nebuloasă primitivă sau de la un stadiu corespunzător	Ziua a 2-a	Formarea „expansiunii” sau a întinderii (= atmosfera) Pământul ajunge la <i>stadiul planetar</i> și înconjurat de o mare fără țărmuri, ceea ce unii geologi numesc <i>Panthalassa</i>
		Ziua întâi	Despărțirea luminii de întuneric. <i>Trecerea de la haos la ordine;</i> <i>nebuloasa primitivă</i> = pământul pustiu și gol (în ebr. „TOHU-BOHU”)
Perioada inițială (Marcel de Serres)	„ <i>Big-bangul</i> ” (<i>gamow</i>), formidabila explozie din care s-au născut: <i>timpul, spațiul, energia, materia</i> , elemente pornind de la care urma să fie organizate diferitele părți ale Universului	La început	Crearea sistemului <i>energie-materie</i> pornind de la care aveau să fie <i>formate și organizate cerurile și pământul</i>

zămislit-o pe alta, de la formele cele mai simple la origine și până la cele mai complexe, ajungând, de-a lungul unei perioade extrem de îndelungate până la om, prin jocul unor forțe oarbe ale naturii; concepțiile evoluționiste deșeușează astfel pe *teoria descendenței* care se exprimă prin niște arbori genealogici. *Evoluție* era cuvântul a cărui pronunțare, pe

vremea biologului german *Haeckel*, era de ajuns pt. a se spulbera toate dificultățile și a se rezolva toate problemele. Însă, începând cu anii 1930 a izbucnit o *criză a evoluționismului care s-a accentuat din ce în ce mai mult*.

1. Obiecțiuni serioase la adresa acestei teorii au fost formulate din toate părțile: din partea *Scolii Creaționiste Americane*, dar și

de către unii savanți mai moderați, de la *Louis Pasteur* și *Jean-Henri Fabre* până la o serie întreagă de savanți ai sec. XX: geologi, biologi, medici (*Paul Lemoine, E. Raguin, Louis Vialleton, Henri Devaux, Dr. Maurice Vernet...*). O seamă de nemulțumiri și rezerve importante și-au exprimat evoluționiștii înșiși (*Jean Rostand, Pierre-Paul Grassé...*).

2. *Au fost repuși în discuție niște factori admiși ca jaloane în doctrina evoluționistă*: unii au fost situați la locul care li se cuvine, în adevărata lor perspectivă (mutații, selecție naturală, timp); acțiunea altora a fost contestată cu vehemență și total îndepărtată (ereditatea trăsăturilor dobândite sub influența condițiilor de mediu, a unor obiceiuri). Biologii din sec. XX s-au pomenit în fața ac. două fapte: pe de o parte, uimitoarea stabilitate a vieții (*E. Guyenot*), pe de altă parte, absența totală a unor documente paleontologice referitoare la geneza unor mari tipuri de organizare, prin urmare inexistența unor verigi intermediare (*P. P. Grassé*) la care s-a adăugat lumina rezultată din descoperirea de către ei a noțiunii de *finalitate*, ba chiar existența unei *telefinalități* (*Lecomte du Nouÿ*), adică o finalitate cu scop îndepărtat și care corespunde parțial *finalității transcendente*, mult mai largă prin semnificația sa metafizică, identificată de P. P. Grassé.

De acum încolo, *evoluția*, departe de a elimina conceptul de *creație*, se vede nevoită să-l subînțeleagă. Evoluția ac. nu poate fi decât un fenomen *limitat* ale cărui margini sunt determinate prin existența ac. 3 principii ireducibile, situate pe planuri diferite și corespunzătoare unor *discontinuități* fundamentale: *materia, viața și spiritul*, ceea ce nu exclude, îndeosebi în lumea viețuitoarelor, și alte *hiatus-uri* greu de umplut și scăpând demersurilor transformismului. Astfel că, atunci când se vorbește de evoluție, se cer a fi delimitate 3 niveluri diferite: a. Variații de natură esențialmente genetică, de amplitudine și importanță foarte limitate, produse prin jocul unor mutații genetice intervenite la tipul mijlociu al speciei și corespunzând *micro-evoluției*. b. Succesiunea de floră și faună, manifestată prin predominarea cutărilor sau cutărilor grupe, constatată în cursul erelor geologice al căror studiu revine paleontologiei și care corespund *macroevoluției*. c. În fine, încercările de a explica evoluția în ansamblul ei, cu referire mai ales la originea vieții și a marilor tipuri de organizații vegetale și

animale, adică *megaevoluția*, care este domeniul preferat al transformismului și care ține numai de teorie și ipoteză.

Astfel că rămâne valabilă concluzia formulată de Vialleton potrivit căreia cuvântul *creație* trebuie să-și reia locul în limbajul biologic, „*măcar pt. a marca, în mod corespunzător, faptul indubitabil că lumea ne este dată ca un ansamblu coordonat și, prin consecință, voit, intenționat, indiferent de momentul și locul la care ne referim. Cuvântul transformism trebuie abandonat pt. că el desemnează o teorie a cărei neputință de a da ceea ce i se cere a fost dovedită.*”

În definitiv, lunga istorie a planetei noastre și a vieții de pe suprafața sa, pe care încearcă s-o reconstituie geologia, biologia și științele anexe și pe care o prezintă Biblia în primele sale pagini într-un rezumat copleșitor, a determinat, pt. realizarea sa, două procese conjugate: *creație* și *evoluție* și constituie, de la început și până la sfârșit, o istorie voită și dirijată de Acela care este Stăpânul istoriei, așa cum bine o spune noțiunea de *finalitate*.

Faptele consemnate în Gen. 1 și confirmate de descoperirile științifice ale vremii noastre sunt evocate și în alte cărți ale Bibliei (Iov, Psalmi, Prooroci...), fapt care dovedește, cu prisosință, caracterul unitar al Scripturii ca rezultat al *unicității sale de inspirație* (II Tim. 3:16).

Or, relatarea biblică a începuturilor constituie preludiul unei uriașe fresce care se desfășoară ca un film, de la un capăt la altul al Scripturilor, de la Geneza la Apocalipsa, o frescă istorică și în același timp profetică. Dacă Biblia, chiar de la primele sale cuvinte, ne vorbește de un *început*, ea ne vorbește, de asemenea, de un *sfârșit* și de o *nouă creațiune*. O asemenea viziune ne-o dau atât Vechiul cât și Noul Testament: clătănarea cerului și a pământului, distrugerea totală a Universului actual și apoi crearea unui cer nou și a unui pământ nou, o creațiune absolut nouă, corespunzătoare unei noi ordini, unei noi economii în care timpul nu va mai fi (Ap. 10:6; cf. Ps. 102:25-28; Is. 51:6; 65:17; Mt. 24:35; II Pet. 3:8-13; Ap. 6:12-14): a. În fața *semnelor* care se multiplică pe zi ce trece, înseși semnele de care vorbește Sf. Scriptură: cataclisme de tot felul, epuizarea surselor de energie și degradarea acestora în paralel cu creșterea entropiei, disprețul manifest al omului față de natură, de mediul înconjurător, distrugerea, prin activitățile sale necontrolate, a echilibrelor ecologice, naturale și biologice, exploziile nucleare... tot mai numeroși sunt

savanții din domeniul fizicii nucleare, geologiei, biologiei etc. care întrevăd o asemenea eventualitate. Cum să nu fim uimiți de faptul că toate *semnele eschatologice* (semnele sfârșitului vremurilor) indicate în numeroase texte biblice își dau întâlnire, în totalitate, cu timpul nostru (într-adevăr, nici unul nu lipsește) și cum să nu ne frapeze contemporaneitatea, simultaneitatea, concomitența și universalitatea lor? b. De asemenea, este uimitor că, pt. prima dată de când s-a scris Biblia și până în prezent, este posibilă deplină înțelegere a unora dintre textele sale, îndeosebi acelea care descriu profetic procesele care trebuie să conducă la distrugerea cerurilor și a pământului de acum și la *crearea unui nou univers* (Is. 65:17; II Pet. 3:1-13; Ap. 20:11; 21:1-5).

DANIEL VERNET

CREDE - în V.T., în ebr., *'âmên*.

1. *A confirma, a susține*, în sensul de a fi doica sau întreținătorul unui copil (Num. 11:12; II Sam. 4:4), de unde avem, la pasiv: *a fi solid, stabil, ferm* (I Sam. 2:35), *a fi durabil, permanent* (Dt. 28:59; Is. 33:16), *a fi sigur, fidel, vrednic de încredere* (Num. 12:7; I Sam. 22:14).

2. La o formă derivată din conjugare: *a lua ca sprijin* (Is. 28:16), de unde au rezultat: *a-și pune încrederea, a se încrede în cineva* (Gen. 45:26; Ps. 78:22); *a crede pe cineva pe cuvânt* (Gen. 15:6; Ps. 106:24); *a crede în Domnul* (Ex. 14:31; Num. 14:11).

În N.T. în gr. *pisteuô*, de la rădăcina *pith* = *a lega*, de unde a rezultat *peithô* = *a convinge, a crede*; adj. *pistos* și subst. *pistis*. Grupul de cuvinte aparținând acestei fam. revine de peste 550 de ori în N.T. *pisteuô/pistos/pistis*, fapt care dovedește importanța capitală a credinței în lucrarea de mântuire săvârșită de Dumnezeu în Cristos. Renunțând la orice formă de încredere în propriile sale eforturi și în meritele sale personale pt. a dobândi mântuirea, omul își pune astfel toată încrederea în Cristos cel răstignit, și numai în El singur, pt. a primi această mântuire veșnică și tot ce implică ea.

1. Verbul *pisteuô*, folosit îndeosebi de Ioan (de 98 de ori numai în Evanghelia sa) este urmat de numeroase construcții gramaticale care dau dimensiuni extraordinare actului credinței, atitudinii de încredere: astfel, a. *Pisteuô* urmat de conjuncția *hoti* - *ca* și o afirmație la indicativ definește un asentiment

intelectual față de adevărul celor spuse sau susținute (de 9 ori în Ev. după Ioan, de unde amintim 8:24; 11:27). Ac. convingere referitoare la ceea ce a spus Dumnezeu (însoțită, desigur, și de alți pași) este un element indispensabil al adevăratei credințe. b. *Pisteuô* urmat de un subst. în dativ, cu sau fără prepoziția *en* = *în*, (apare de 20 de ori numai în Ev. după Ioan) este aproape echivalent cu construcția gramaticală precedentă când este vorba de a crede ceea ce a spus cineva, numai că intervine un element afectiv de îndată ce *a crede în* implică un spor de încredere în persoana însăși care a rostit acele cuvinte temeinice (Ioan 3:15; 4:21). c. Construcția specifică a „*credinței care mântuiește*” constă din verbul *pisteuô* urmat de prepoziția *eis* = *în*, *până în* și un complement în acuzativ (în Ev. Ioan, avem 38 astfel de cazuri). O asemenea construcție gramaticală indică o credință care-l determină pe un om să iasă din sine însuși, să se rupă de el însuși și să se așeze în Cristos, un angajament care-l împinge pe cel credincios să se atașeze, să se prindă de Mântuitorul cu toată inima și cu toată puterea sa și să recunoască în El pe Stăpânul său (Ioan 1:12; 3:16...). Se poate vedea în toate acestea dimensiunea voluntară a credinței; fără a fi un act de bunăvoie ea este incompletă și superficială. d. De câteva ori *pisteuô* este urmat de prepoziția *epl* = *pe*, spre a ne aminti că credința în Cristos se sprijină pe o temelie solidă și sigură (F.A. 9:42; 11:17). e. Utilizarea verbului *pisteuô* fără a fi urmat de un alt cuvânt, deci luarea sa la modul absolut, este caracteristică N.T. (Ioan 9:38; 12:39): a crede este un act de asemenea dimensiuni în creștinism, încât este suficient să-l menționăm fără vreo altă explicație. f. O semnificație aparte au și timpurile verbului *pisteuô*. Astfel, aoristul *ingresiv* evocă un act clar, exact, decisiv, de regulă săvârșit în trecut, care marchează intrarea în credința în Cristos (Ioan 8:30). La timpul prezent, verbul conține ideea unei acțiuni durabile, a unei atitudini permanente (Ioan 14:1). Perfectul combină ac. două nuanțe (Ioan 6:69). Participiul prezent îl desemnează pe creștin foarte simplu: un „*credincios*” (Ioan 6:35; 12:46).

2. Adj. *pistos* indică ceva vrednic de credință, sigur, temeinic (F.A. 13:34; I Tim. 1:15), fidel (I Cor. 1:9; Evr. 2:17) și identifică pe creștin cu un om fidel, credincios Domnului (F.A. 16:15; Ef. 1:1).

3. Subst. *pistis* indică, de o manieră generală, încrederea într-o altă persoană, considerată ca o roadă a Duhului (Gal. 5:22) și în special credința în Isus Cristos (Mt. 8:10; Mc. 2:5; Lc. 5:20). Ea se manifestă prin fidelitatea credinciosului (Tit 2:10), calitate pe care el a dobândit-o din partea lui Dumnezeu (Rom. 3:3) (v. *Fidelitate; Credincioșie; Credință*).

CREDINCIOȘIE, FIDELITATE - în ebr. *'emounah*, de la verbul *'aman* = a menține solid, a rămâne solid, de unde și expresia: *a fi vrednic de încredere*. Tot din ac. verb provine și cuvântul *Amin*. În gr. *pistis* = credință, credincioșie, fidelitate, de unde adj. verbal *pistos* = credincios, fidel.

Importanța credincioșiei în gândirea biblică este subliniată, mai întâi, prin frecvența cu care este utilizat termenul *pistos* în N.T. (66 de ori), dar și - de asemenea și îndeosebi - prin învățătura Domnului Isus, de ex., în pildele eschatologice (Mt. 24:25), precum și prin aceea a apostolului care îi numește pe credincioși „fidei” și-i îndeamnă la fidelitate (credincioșie) (Gal. 5:22; II Tim. 2:2).

Credincioșia este un atribut al lui Dumnezeu, manifestat atât în Vechiul, cât și în Noul Legământ (Dt. 7:9; 32:4; I Tes. 5:24; II Tim. 2:13; Evr. 10:23 etc.). Fidelitatea este, de asemenea, o trăsătură a Domnului Isus Cristos, asupra căreia insistă mai ales Epistola către Evrei (2:17; cap. 3). Ac. atribut divin este o încurajare și un stimulent pt. credincioși din partea căroră Dumnezeu așteaptă o credincioșie reciprocă, adică o credință statornică în Cuvântul Lui și o conduită constantă și loială în toate împrejurările vieții. În rugăciunea Sa de Mare Preot, Isus Se roagă pt. credincioșia ucenicilor Săi (Ioan 17:6-19).

Sf. Scriptură prezintă o listă impresionantă de bărbați și femei care au fost credincioși Domnului: Lidia (F.A. 16:15), Pavel (I Cor. 7:25; I Tim. 1:12), Timotei (I Cor. 4:17), Avraam (Gal. 3:9), Tihic (Ef. 6:21; Col. 4:7), Epafra (Col. 1:7), Onisim (Col. 4:9), Moise (Evr. 3:5), Silvan (I Pet. 5:12) și Antipa (Ap. 2:13).

Fidelitatea izvorăște din credință, de îndată ce ac. din urmă devine un angajament al întregii noastre personalități („credința din inimă”, Rom. 10:9, 10) față de un Cristos care ni Se dăruie întreg. Credincioșia noastră constă într-un atașament exclusiv, definitiv și fără nici o rezervă. Numai prin fidelitate se poate exprima o astfel de relație cu Dumnezeu. Creștinul veritabil, unit cu Cristos

prin credință, rămâne în El (Ioan 15:4 și urm.). El păzește cuvintele Sale. Fără a fi *din* lume, el se află *în* lume și-și cunoaște misiunea, fiind trimis *în* lume de Domnul Însuși și pt. cauza Lui (Ioan 17:9-19), urmând să fie, în mijlocul oamenilor, *sare și lumină*. Ascultând rugăciunea Fiului Său, Dumnezeu Se pune garant al credincioșiei pop. Lui, *păzindu-l* de pericolele interne, *ocrotindu-l* de pericolele externe și *sfințindu-l* (Ioan 17:11, 15, 17). Trebuie să înțelegem bine ce mare importanță revine unei minorități consacrate, credincioase în îndeplinirea planurilor lui Dumnezeu: „Dumnezeu a ales lucrurile slabe ale lumii, ca să facă de rușine pe cele tari” (I Cor. 1:27).

CREDINȚĂ. „Și credința este o încredere neclintită în lucrurile nădăjduite, o puternică încredințare despre lucrurile care nu se văd” (Evr. 11:1). Departă de a fi o iluzie nebuloasă a unor oameni care nu stau cu picioarele pe pământ, o închipuire deșartă a unor oameni rupți de realitate, credința este expresia unei încrederi liniștite într-un Dumnezeu real, atotputernic și aflat aproape de noi, deși nevăzut (v. 6, 27); este o minunată asigurare izvorâtă din dragostea Lui, o ancorare puternică în mântuirea Lui, în iubirea Lui, în Cuvântul Lui; ac. credință este caracterizată și de o teamă respectuoasă, sfântă, față de judecățile Sale (v. 7), precum și de ascultarea de voia și Cuvântul Lui (Rom. 1:5; 15:18). „Cel neprihănit prin credință va trăi” (1:17) și „fără credință este cu neputință să fim plăcuți lui Dumnezeu” (Evr. 11:6). După ce ne-a creat, Domnul ni Se descoperă prin natură, prin conștiință și prin Cuvântul scris (Rom. 1:20; 2:14-15, 20). Numai nebunii pretind că nu există Dumnezeu (Ps. 14:1). Iată ce le lipsește ac. oameni: a. *Supunerea* față de Acela despre Care ei au primit deja, prin intuiție, cunoștințe suficiente. Într-adevăr, necredința nu este nici ignoranță, nici incapacitate de a crede, ci dorința de a se sustrage ascultării și supunerii față de Supremul Stăpân, refuzul de a-I încredința inima și viața. A capitula prin a începe să-ți recunoști răzvrătirea și incapacitatea de a exista realmente fără Dumnezeu, fără o relație de intimitate cu El, este deja primul pas spre „ascultarea credinței”. b. *Iluminarea Duhului Sfânt* care dă păcătosului pocăit siguranța credinței, a mântuirii. Credincioșia (fidelitatea) și credința (unul și același cuv. pt. ambele în gr.) sunt roada Duhului (Gal. 5:22-23). Cel ce și-a pus toată încrederea în

Dumnezeu, Mântuitorul lumii, are, prin Duhul Sfânt, o inimă plină de certitudine cu privire la îndreptățirea sa, de pace, de fermitate în necaz și încercare, de nădejde fericită și de dragostea lui Dumnezeu (Rom. 5:1-5). Pt. el, se împlinește literalmente ac. făgăduință: „*Nu ți-am spus că, dacă vei crede, vei vedea slava lui Dumnezeu?*” (Ioan 11:40). Noi am fi înclinați să vedem mai întâi și apoi să credem, dar la Dumnezeu lucrurile stau altfel. „*Ferice de cei ce n-au văzut și au crezut*” (20:29). Ce privilegiu minunat să ne putem apropia de Dumnezeu chiar pt. a-I mărturisi lipsa noastră de credință! El dă cu mână largă oricui îi cere cu credință (Lc. 11:9-13) și Se descoperă omului sărman care strigă cu umilință: „*Cred, Doamne! Ajută necredinței mele!*” (Mc. 9:24).

Deseori se confundă termenii *convingere* și *credință*. Este drept că același verb este folosit pt. ambele cuv., dar diferența este mare între convingere, de natură pur intelectuală, și credință, de natură specific spirituală. Convingerea este o aderare cu mintea la faptele istorice și supranaturale redată în Biblie. Ea nu implică viața duhovnicească, nici chiar mântuirea sufletului. Demonii au ac. soi de credință, doar ei tremură, „*se înfioară*” (Iac. 2:19). Credința este un dar al lui Dumnezeu (Ef. 2:8). Ea este opera Duhului Sfânt care lucrează în oricine este născut de sus (Ioan 3:3). Credința este o încredere totală, fără rezerve, o fermă siguranță în promisiunile Domnului (Evr. 11:1). Ea implică și convingerea, adică aderarea inteligenței, a rațiunii, a gândirii la marile fapte ale învățaturii creștine și la toată Revelația biblică, contrar afirmațiilor *teologiei fideiste* (Aug. Sabatier, Eug. Ménégoz și școala lor), dar ea depășește cu mult ac. date, tot așa cum vârful muntelui întrece poalele acestuia. Cineva poate *crede* din cauza probelor istorice incontestabile că Isus a existat și că pretențiile Sale sunt total justificate și, totuși, să nu aibă acea credință care este o primire a vieții lui Cristos și care „mută munții” de ispite și greutăți din viața noastră.

Adesea s-a încercat, însă cu totul nejustificat, să se opună credința, rațiunii omenești. În realitate, între credință și rațiune nu există relații contradictorii, realitatea este doar că ele acționează pe două planuri diferite. Credința are de a face cu lucrurile nevăzute, cu realitățile invizibile cu ochii firești: Dumnezeu Creatorul, ale Căruia înțelepciune și putere au făurit toate lucrurile minunate ale Universului; Mântuitorul, a Căruia dragoste ne aduce

iertarea, pacea și biruința asupra păcatului; revelația viitorului, perspectiva glorioasă a vieții veșnice, certitudinea nezdruincată cu privire la judecata de apoi. Față de toate ac. lucruri, rațiunea rămâne mută: dovada cea mai puternică în ac. sens ne-o oferă haosul religiilor și filozofiilor omenești. Prin cădere (în păcat), întreaga personalitate a omului a fost cufundată în întuneric și imperfecțiune. Trupul nostru a fost destinat mormântului, inima a devenit capabilă de sentimente vinovate, rațiunea a fost falsificată și mintea a fost întunecată.

Pavel spunea despre păgânii timpului său, greci și romani: „*S-au fălit că sunt înțelepți, și au înnebunit*” (Rom. 1:22). Omul modern nu este mai avansat, în ciuda tehnicii sale perfecționate și a multiplelor sale cunoștințe. Lucrurile credinței nu-i sunt accesibile pe cale naturală, „*căci pentru el sunt o nebunie, și nici nu le poate înțelege*”, dar Dumnezeu este gata să i le descopere prin Duhul Său (I Cor. 2:9-16). Atunci mintea lui se luminează, el găsește o soluție la problemele vitale ale existenței, iar rațiunea sa regenerată se așază la locul ei și-și îndeplinește rolul care i se cuvine fiind limpezită și completată prin credință.

Pt. a produce credință, Dumnezeu Se folosește de instrumente omenești care colaborează cu Duhul Sfânt și cu Cuvântul Domnului (Rom. 10:14-17). Credința poate fi puternică sau slabă (4:19-21; 14:1). Când ap. au constatat că au o credință mică, L-au rugat pe Domnul Isus să le-o mărească (Lc. 17:5). Puterea credinței este atât de mare încât o „*credință cât un grăunte de muștar*” ne-ar face toate lucrurile cu putință (v. 6; Mc. 9:23). Credința lucrează prin dragoste (Gal. 5:6). Ea câștigă biruința asupra lumii (I Ioan 5:4); totuși, ea nu este virtutea supremă, acest loc revenind dragostei (I Cor. 13:13).

Ansamblul învățăturilor revelate de Dumnezeu poartă numele de *credință* (F.A. 6:7; 24:24; Rom. 1:5; Fil. 1:27; Iuda 3, 20).

CREDINȚĂ (DARUL CREDINȚEI). Darul credinței menționat în I Cor. 12:8-9 nu se referă la credința care mântuiește (Ef. 2:8-9), nici la roada Duhului (Gal. 5:22) pe care trebuie s-o aibă fiecare creștin, asemenea credincioșiei și bucuriei. Credința despre care este vorba aici ar trebui apropiată mai degrabă de aceea despre care discuta Domnul Isus cu ucenicii când le reproșa că n-au reușit să alunge duhul necurat din inima tânărului

lunatic: „*Dacă ați avea credință cât un grăunte de muștar, ați zice muntelui acestuia: «Mută-te de aici colo!» și s-ar muta; nimic nu v-ar fi cu neputință*” (Mt. 17:20). Domnul repetă ac. cuv. când ucenicii se miră la vederea smochinului blestemat cu o zi înainte și care se uscăse (Mc. 11:23). El adaugă că este necesar să nu se îndoiască în inimă, ci să creadă că ce se zice se va face; apoi mai spune: „*orice lucru veți cere, când vă rugați, să credeți că l-ați și primit, și-l veți avea*” (v. 24). Aflând că le revine datoria să-l ierte de 7 ori pe zi pe fratele care a păcătuit contra lor, ucenicii au strigat: „*Mărește-ne credința!*” și atunci Domnul repetă promisiunea din Mt. 17:20 cu o variantă: „*ați zice dudului acestuia: «Dezrădăcinează-te și sădește-te în mare!» și v-ar asculta*” (Lc. 17:5-6). La ac. credință producătoare de minuni face aluzie ap. Pavel. Dovada este că, reluând unele din darurile enumerate, el precizează: „*Chiar dacă aș avea toată credința, așa încât să mut și munții*” (I Cor. 13:2).

Biblia abundă în exemple referitoare la ac. dar al credinței. În Evr. 11 sunt pomeniți câțiva oameni ai credinței din V.T.: Noe, care a construit corabia într-o regiune uscată și înainte de a fi apărut cele mai mici semne ale potopului; Avraam care s-a arătat pregătit să-l jertfească pe Isaac pe altar; Moise, care a renunțat la comorile Egiptului și s-a lansat în aventura care avea să se sfârșească prin eliberarea pop. său; Iosua, care a făcut turul Ierihonului în ciuda glumelor proaste rostite pe seama sa de locuitorii cetății... S-ar mai putea adăuga numeroase alte exemple: Ilie pe Carmel (I Împ. 18), Elisei promițând alimente din belșug locuitorilor Samariei asediate (II Împ. 7:1, 2).

Domnul Isus a manifestat o asemenea credință în fața mormântului lui Lazăr îngropat de 3 zile când a spus în rugăciune: „*Tată, Îți mulțumesc că M-ai ascultat*” (Ioan 11:41). El a găsit ac. fel de credință și la sutașul din Capernaum (Mt. 8:10), precum și la femeia canaaneancă (Mt. 15:28).

George Müller a ilustrat, mai aproape de vremea noastră, ac. dar al credinței, crescând în cursul a vreo 60 de ani un număr de 10 000 de copii, primind zi de zi cele necesare întreținerii lor (v. G. Müller, *L'audace de la foi*, Ed. Emmaüs, 1981).

CREDITOR. V. Bancă.

CRESCENS - *cel care crește, care se dezvoltă*. Un creștin care s-a aflat o perioadă de timp la Roma, pe când Pavel era înmormântat acolo. Apoi, el a plecat în Galatia sau în Galia (II Tim. 4:10).

CREȘTE, CREȘTERE. Cea mai importantă fam. de cuvinte este cea provenită de la verbul gr. *auxanô* = *a face să crească, a spori, a se mări, a crește, a se înmulți, a se dezvolta*; și subst. său *auxêsis* = *creștere, sporire*. La tranzitiv, este utilizat pt. a arăta efectele lucrării lui Dumnezeu prin analogie cu procesul de creștere petrecut în natură (Mt. 13:22; Mc. 4:8; Lc. 13:19). Indică, de asemenea, dezvoltarea normală, creșterea naturală a corpului omenesc (Lc. 1:80; 2:40). În cartea Faptelor, creșterea este un concept important în raport cu activitatea misionară a Bisericii și cu înmulțirea membrilor săi (F.A. 6:7; 12:24; 19:20). În Epistolele sale, Pavel arată că numai Dumnezeu poate face să crească Biserica (I Cor. 3:5-11), nu numai d.p.v. numeric, dar și calitativ prin progresul spre maturitate și practicarea de fapte bune (II Cor. 9:6-11), iar ac. prin intermediul darurilor acordate în vederea zidirii și sub conducerea Domnului Isus Cristos (Ef. 2:20; 4:15 și urm.; Col. 2:19). Credinciosul, ca persoană individuală, trebuie să crească în credință (II Cor. 10:15; II Tes. 1:3; II Pet. 3:18) în timp ce ac. credință este mereu înnoită prin Cuvântul lui Dumnezeu care S-a făcut trup (Rom. 14:1; I Tes. 3:10). Ascultarea credinciosului în părtășia celorlalți membri ai comunității creștine face să sporească credința sa (Fil. 1:25, 26; II Tes. 1:3 - *hyperauxanô* = *a merge mereu crescând* și-l conduce la o mărturie eficace în mijlocul lumii (II Cor. 10:15, 16). Este deci imperios necesar să creștem în credință (II Pet. 3:18). În parabola cu grâul și neghina, se cere ca ele să fie lăsate să crească împreună (*sunauxanô*) (Mt. 13:30).

Verbul gr. *pleonazô* = *a face să abunde, a se înmulți, a se afla din belșug*, și forma sa întărită *hyperpleonazô* exprimă, în N.T., un proces de creștere, de mărire, de înmulțire, de dezvoltare. Astfel, trebuie să se înmulțească: harul (Rom. 6:1), credința (II Tes. 1:3), dragostea (I Tes. 3:12), „*aceste lucruri*” (adică evlavie, dragostea etc. - II Pet. 1:8).

Verbul gr. *perisseuô* = *a face să abunde, a fi din abundență, a excela*, este aplicat creșterii numerice a Bisericii (F.A. 16:5), nădejdi care umple inimile (Rom. 15:13), precum și

progresului permanent în lucrarea Domnului (I Cor. 15:58).

În sfârșit, verbele *phyô* = *a crește, a se dezvolta*, și *symphuomai* = *a crește împreună*, indică creșterea plantelor (Lc. 8:6, 7).

CREȘTIN. Ucenic al Domnului Isus Cristos. Se pare că dușmanii au folosit pt. prima dată ac. nume, mai întâi în Antiohia, către anul 43 d.Cr. (F.A. 11:26). Deși destinat unei utilizări universale, ac. termen s-a impus cu mare dificultate, astfel că nu-l mai întâlnim decât de două ori în tot restul N.T.: a. În gura lui Agripa II, când Pavel, propovăduind pocăința și ier-tarea păcatelor prin credința în Isus Cristos, dă mărturie despre învierea Domnului (F.A. 26:28). b. Într-o epistolă a lui Petru care-i încurajează pe credincioșii prizonieri din pricina atașamentului lor față de Cristos (I Pet. 4:16).

CRETA. O mare insulă din Marea Mediterană, la SE de Grecia, cunoscută și sub denumirea de *Candia*. Măsoară cca 280 km lungime, iar lățimea sa variază între 12 și 55 km. Un lanț de munți străbate Creta de la E spre V. Muntele Ida, aflat aproape în centrul Cretei, atinge 2 164 m înălțime. Homer vorbește despre câmpiile sale magnifice, de diversele naționalități și de numeroșii locuitori care ocupau insula, de sutele de cetăți ale sale (Iliada 2:649; Odyseea 19:174). Minos, legislator semi-legendar, a trăit în Creta. Mitologia atribuie aceeași reședință și fabulosului Minotaur. Arheologia a scos la iveală o veche și remarcabilă civilizație. În zilele noastre, s-a acreditat opinia potrivit căreia insula Caftor, locul de origine al filistenilor (Ier. 47:4; Am. 9:7) nu ar fi fost altul decât însăși Creta (v. *Caftor; Filistenii*).

Romanii au cucerit Creta între anii 68-66 î.Cr. Numeroși iudei s-au instalat pe insulă (F.A. 2:11; cf. I Mac. 15:19-23, Gortyna fiind în Creta). Creștinismul a pătruns în Creta destul de devreme. Tit a rămas pe ac. insulă pt. a rezolva diferite probleme ale Bisericii și a neutraliza influența iudaizanților (Tit 1:5, 10, 14). Cu prilejul călătoriei spre Roma, vasul pe care se afla Pavel a navigat de-a lungul coastei meridionale a insulei Creta (F.A. 27:7, 12, 13, 21). Cretanii erau faimoși arcași, însă și foarte deficitari d.p.v. moral, astfel că impudicitatea și viclenia lor deveniseră proverbiale (Tit 1:12).

CRETAN. V. *Cheretii*.

CREUZET. V. *Turnător; Oală*.

CRIN - în ebr. *chochan, chochannah, chouchan*. Planta numită astfel putea fi văzută pe locurile unde pășteau oile și gazelele (Cânt. 2:16; 4:5; 6:3). Crinii creșteau și printre spini (2:2). Cultivați și în grădini (6:2), ei erau presărați și pe văi, de unde expresia: „*un crin din văi*” (Cânt. 2:1). Ac. floare răspândea un parfum asemănător cu al smirnei (5:13). Traducătorii Septuagintei au redat termenul respectiv prin *krinon*, o plantă care crește în apropierea izvoarelor de apă (Eclesiastic 50:8) și pe câmp (Mt. 6:28). Adesea este menționat împreună cu tămâia și trandafirul ecleziastic (39:13, 14). Crinul simbolizează frumusețea unei vieți pline de fapte bune. Marele preot, la ieșirea sa din sfântul Locaș este comparat cu crinul (50:5-8). Crinul a întrecut în strălucire pe Solomon însuși (Mt. 6:29).

Cuvintele *chuchan* și *krinon* nu denumesc doar crinii, în accepțiunea modernă a ac. termen, ci și alte flori asemănătoare. Herodot (2:92) numește *krinon* floarea de lotus căreia vechii egipteni îi spuneau *seshnin*. În arabă, crinul este cunoscut sub denumirea de *sûsan*, nume colectiv incluzând laleaua (*Tulipa silvestris*), anemona (*Pulsatilla pratensis*) și gălbenelele-de-pădure (*Ranunculus aureus*). Nu știm ce specii de crini erau cultivate în grădinile Palestinei antice. Crinul-de-pădure roșu-aprins (*Lilium chalcedonium*) este rar, dar în afară de crinul propriu-zis, alte specii din fam. liliacee cum ar fi zambilele (*Hyacinthus orientalis*) și lalelele (*Tulipa silvestris*) se întâlnesc din abundență primăvara. O minunată floare de culoare violet închis, cunoscută sub numele de *sûsan* se întâlnește pretutindeni în Hauran. Thompson descrie un foarte frumos iris pe care-l numește *crinul de Huleh*. El crește în pădurile de stejar de la poalele muntelui Tabor și pe dealurile Nazaretului. Este un iris de culoare purpuriu închis cu reflexe de alb. După opinia lui Thompson, ac. ar fi crinul la care S-a referit Isus. Primăvara, anemonele roșii pot fi văzute într-un număr atât de mare, pe văile palestinene, încât numeroși savanți, printre care și Tristram, s-au gândit să identifice *Anemone coronaria* cu crinii despre care vorbește N.T. Este posibil ca Domnul Isus, pomenind crinii, să Se fi gândit la toate ac. flori definite prin ac. nume generic.

CRISP, CRISPUS - *creș, buclat*. Mai-marele sinagogii din Corint. Ascultând cu atenție

argumentația lui Pavel, el a crezut în Domnul Isus Cristos, împreună cu toată casa lui (F.A. 18:8). A fost una dintre puținele persoane pe care le-a botezat Pavel (I Cor. 1:14).

CRISTAL

1. Termenul ebr. *zekhoukhit* din Iov 28:17. Se poate traduce prin sticlă, căci cuv. *cristal* apare în v. 18. Termenul corespondent în vers. siriacă se referă, de asemenea, la sticlă (Ap. 4:6).

2. Termenul ebr. *gabhih* înseamnă atât *gheață*, cât și *cristal*; probabil un produs al gerului, în apa mărilor (Iov 28:18). Ac. cuv. se putea reda și prin *mărgăritar*.

3. Termenul ebr. *gerah* (Ez. 1:22; cf. Ex. 24:10). În Iov 6:16; 38:29 și Ps. 147:17, *gerah* are sensul de *gheață*.

4. Cuv. gr. *krystallos* apare în Ap. 4:6 și 22:1. În ac. texte este vorba, fie despre gheață, fie despre cristalele de cuarț, mineral transparent și incolor în stare pură.

CRISTOS - termen gr. însemnând *Unsul* (v. *Isus Cristos*). Unsul, titlu corespunzător subst. ebr. *Mesia*, a desemnat inițial pe regele lui Israel care era uns cu untdelemn. După moartea lui Saul, cuv. ebr. *machiaH* se aplică fiului lui David, moștenitorul tronului. Termenul ac. provine din Septuaginta ai cărei autori l-au folosit îndeosebi în Ps. 2:2 și Dan. 9:25. Când N.T. folosește ac. titlu, o face în general cu utilizarea art. hotărât și indică pe Mesia cel vestit mai dinainte de V.T. (Mt. 16:16, 20; 26:63; Mc. 8:29; Lc. 3:15; Ioan 1:41). Rareori titlul de Cristos este întrebuințat fără art. hotărât (Mt. 26:68; Ioan 4:25). Domnul nostru a primit la naștere numele Isus la care s-a adăugat atât de des acela de Cristos, încât ac. cuv. care inițial reprezenta un titlu, a ajuns să facă parte din numele Său propriu (Ioan 1:17; F.A. 11:17; Rom. 1:1; 5:1; Fil. 1, etc.).

CROCODIL. V. *Leviatan*; *Șopârlă*.

CRONICILE (CĂRȚI).

Numele și locul în Biblie. În Biblia ebr., ac. carte se numește: Cuvintele (actele, afacerile, evenimentele) zilelor (sau anilor), adică faptele și gesturile notate zi de zi, altfel spus: analele. Autorii Septuagintei care au împărțit-o în două (ca pe cartea Regilor) au numit-o *Paraleipomena* (Omisiunile), presupunând că autorul voia doar să completeze celelalte cărți istorice. Ac. denumire de *Paralipomena* a

trecut în unele din versiunile noastre. Sf. Ieronim a atribuit ac. cărți numele de „*Cronici ale întregii istorii sacre*”.

Cronicile fac parte din *Hagiografe* (Sfintele Scrieri) care constituie ultima secțiune a canonului ebraic. Masoreții, urmați îndeosebi de manuscrisele spaniole, au plasat Cronicile în fruntea Hagiografelor și imediat în fața Psalmilor. În edițiile imprimate ale Bibliei ebraice și în manuscrisele germane și franceze, Cronicile vin după Ezra și Neemia și constituie ultima carte a secțiunii respective. Probabil în același loc figurau Cronicile pe vremea lui Cristos, căci Zaharia, care a suferit o moarte violentă, este citat ca fiind ultimul dintre prooroci (Mt. 23:35; Lc. 11:51; cf. II Cr. 24:20-22) (pt. analele regilor lui Israel, vezi *Cărțile Regilor*).

Autorul Cronicilor. Tradiția israelită le atribuie lui Ezra. Mulți teologi moderni văd ac. propunere ca fiind „*eventualitatea cea mai probabilă*”. Înrudirea dintre Ezra, Neemia și Cronici este recunoscută chiar de autorii critici. Oricum, toate ac. cărți datează din aceeași epocă. Asemenea cărții lui Ezra, Cronicile se interesează mult de Templu, de preoți, de cultul Domnului. Începutul cărții Ezra reproduce finalul din II Cronici cu câteva modificări neesențiale și unele detalii suplimentare: de ce un autor ulterior nu ar fi reprodus textual edictul lui Cyrus, în loc să-l modifice? Vocabularul și stilul sunt foarte asemănătoare. După cele relatate în II Mac. 2:13, Neemia ar fi pus bazele unei biblioteci care conținea documente referitoare la istoria împ. lui Iuda. Așa fiind, prietenul său Ezra ar fi putut găsi acolo materialul necesar redactării operei sale. Totuși, ac. ipoteză rămâne o simplă conjectură; lucrarea fiind anonimă, ar fi imprudent pt. noi să fim prea categorici în ac. privință. Un lucru însă este sigur: autorul era un iudeu, preot sau levit, contemporan cu prima generație de repatriați.

Data. În I Cr. 3:19-21, sunt numiți urmașii lui Zorobabel, un contemporan al lui Neemia (Ezra 2:2; 3:2), până la a 3-a (după opinia altora, a 6-a) generație, ceea ce ne conduce până către anii 450. Este adevărat că ac. liste au putut fi completate și ulterior. Oricum, nu poate fi vorba de o dată mai târzie ca anul 400 și de epoca persană: moneda folosită rămâne daricul (I Cr. 29:7), iar cuv. *birah*, folosit pt. Templu, va desemna mai târziu edificiul construit de Neemia (cetățuia: Nem. 2:8; 7:2).

Locul. Centrul acțiunii este, în general, Iudeea și îndeosebi Ierusalimul. Celelalte sem. ale lui Israel (menționate doar parțial în genealogii) nu se înscriu în preocupările Cronicarului.

Conținutul. Cronicarul aruncă o privire generală asupra întregii istorii a lui Israel, de la Adam și până la edictul lui Cyrus prin care s-a autorizat reconstruirea Templului din Ierusalim. Cartea sa este un fel de „*ediție miniaturală a V.T.*” (Ieronim) cu o optică aparte: înainte de David, istoria se rezuma la o listă de nume și câteva detalii referitoare la Saul. În istoria lui David și Solomon, aspectele politice, militare și chiar familiale nu-l interesează câtuși de puțin: relatările Cronicarului se concentrează asupra organizării cultului și construirii Templului. După dezbinarea împ. (schismă), numai Iuda ocupă scena. Regii care ne sunt prezentați cu mai multe detalii sunt cei care au contribuit la unificarea cultului: Asa (II Cr. 14-16), Iosafat (17-20), Ezechia (29-32) și îndeosebi Iosia (34-35). Nici chiar profetii nu sunt menționați decât în măsura în care au favorizat un cult conform cerințelor lui Dumnezeu cu privire la Templul din Ierusalim. Din ac. perspectivă, au loc numeroase omisiuni, deloc lipsite de semnificație: domnia lui Saul (care nu are nimic comun cu linia davidică), copilăria lui David, viața sa de pribeag, evenimente legate de viața sa familială: adulterul, rivalitatea și intrigile unora dintre fiii lui, răscola lui Absalom, foametea de trei ani, cântarea de izbăvire, construcția palatului regal, apostazia lui Solomon datorată influenței femeilor străine, toată istoria împ. de N (exceptând unele aspecte care se interferează cu istoria lui Iuda). De remarcat că nu-i vorba doar de o tendință apologetică sistematică ce ar consta din idealizarea regilor fondatori ai dinastiei și ocolirea tuturor punctelor negative, căci avem omisiuni și pt. lucruri cu caracter pozitiv (II Sam. 3:22 - 4:12; I împ. 3:16 - 4:9). De ce? Pt. că acestea nu se înscriu în intențiile autorului.

De altă parte însă, el face o muncă serioasă, utilizând numeroase surse pe care le citează conștiincios: cartea regilor lui Iuda (II Cr. 25:26), fapte ale regilor lui Israel (II Cr. 20:34; 33:18), profetia lui Ahia din Silo, vedeniile lui Ieedo (II Cr. 9:29), faptele lui Semaia și ale lui Ido (II Cr. 12:15), memoriile lui Iehu (II Cr. 20:34), povestirile istorice ale lui Isaia (astăzi pierdute, II Cr. 26:22), cartea lui Hosea (Hozai)

(II Cr. 33:19), o duzină întreagă de lucrări, ca să nu mai vorbim despre cărțile canonice, Pentateuhul și Iosua, și de registrele genealogice (I Cr. 5:17). Cam o jumătate din carte a fost preluată din cărțile lui Samuel și Împărați, dar se mai pot identifica aici împrumuturi din Judecători, Psalmi, Rut, Isaia, Ieremia, Plângeri și Zaharia. În măsura în care ne stă în putință să verificăm ac. citate în cărțile care ne rămân accesibile, constatăm că ele sunt fidele surselor. Acolo unde apar deosebiri de cifre și date față de cărțile Împăraților, ar putea fi vorba de moduri de calcul diferite sau de erori de transcriere. În orice caz, valoarea istorică a cărții nu poate fi pusă la îndoială nici o clipă din pricina opticii sale aparte. De fiecare dată când arheologia a fost în măsură să ofere un nou argument, ac. a venit să dea o nouă confirmare relatărilor din cartea Croniclelor.

Scopul. Generația de repatriați din Babilon era confruntată cu o sarcină de maximă importanță: reconstruirea cetăților și zidurilor lor de apărare, a Templului, reorganizarea cultului și a vieții sociale, și toate acestea în ciuda unei opoziții foarte puternice. Motive de descurajare erau destule. Pe de altă parte, generația întoarsă din Babilonia cunoștea într-o foarte mică măsură istoria acestei țări în care se instala, precum și istoria strămoșilor lor care trăiseră pe ac. meleaguri. Prin urmare avea nevoie de a-și regăsi „rădăcinile”, de a fi încurajată și motivată, de a primi directive pt. organizarea diferitelor aspecte ale vieții sale, mai ales a vieții de cult care avea să fie total diferită de cea trăită în Babilonia. De altă parte, iudeii aceștia rămăneau sub jurisdicția și influența unor monarhi păgâni ai Persiei și aparțineau uneia din cele 127 de prov. care alcătuiau imensul imperiu ce se întindea de la India până la Etiopia (Est. 1:1). Se puneau pt. ei o serie de întrebări: Mai putea fi vorba de identitatea lor națională? Se mai interesa Dumnezeu de soarta lor? Mai erau valabile promisiunile legământului Lui?

Ac. cadru ne permite să înțelegem mai bine ce l-a determinat pe Cronicar să rescrie istoria pop. său cu ajutorul genealogiilor care deschid cartea; el înrădăcinează prezentul în trecut, un trecut care suie până la primul om și ilustrează principiul alegerii divine. Un fir roșu unește pe Adam cu Avraam prin Set, Enoh, Noe și Sem, fir care se prelungește prin Isaac, Iacov, Iuda, Levi, David, Solomon până la Zorobabel.

Ac. genealogii subliniază, pe de altă parte, importanța familiei, a legăturii cu înaintașii, a integrării în pop. lui Dumnezeu, a continuității cu istoria pre-exilică, istorie pe care o continua același popor, beneficiar al aceleiași îndurări și ocrotit de aceeași credincioșie divină.

De aceea, Cronicile aleg din ac. istorie veche a pop. Domnului tocmai ceea ce relevă credincioșia Sa în împlinirea făgăduințelor, suveranitatea Lui asupra mersului evenimentelor, puterea Sa (subliniată prin intermediul relatărilor adăugate acelor cuprinse în cărțile lui Samuel și ale Împăraților), putere pe care Domnul Și-o arată față de cei ce ascultă poruncile Sale (a se vedea succesele militare obținute de regii pioși: II Cr. 10-36). Pop. evreu este redus la sem. lui Iuda? Ce contează, de vreme ce Iuda a fost ales de Dumnezeu cu mult timp în urmă ca să-I poarte Numele (I Cr. 4). Și dacă pop. nu mai are împărat? Nu contează, Dumnezeu este Împ. său, căci ade-vărata glorie a lui Israel a fost teocrația, guvernarea lui Dumnezeu Însuși, împărații nefiind decât niște locțiitori ai Săi. Unitatea pop. evreu o constituie Ierusalimul și cultul său unic: cel poruncit de Dumnezeu și încredințat conducerii urmașilor lui Levi și ai lui Aaron (I Cr. 6). Ac. Templu, reconstruit pe temeiul unui edict imperial persan (II Cr. 36:22-23), asigură continuitatea Israelului actual cu pop. legământului din timpul monarhiei teocratice. De aceea tot ce privește Templul dinainte de robia babilonică este dezvoltat cu atâtea detalii.

Toate ac. elemente erau de natură să-i încurajeze pe repatriați, asigurându-i că Dumnezeu rămâne Același: credincios, suveran, atotputernic, gata să facă minuni pt. copiii Lui cu una și aceeași condiție - ei să nu cadă iarăși în idolatrie, nenorocire care a marcat declinul pop. înainte de exil. Fericirea și prosperitatea israeliților depind de ascultarea de rânduielile legământului și de păzirea cu scrupulozitate a cultului Domnului, potrivit cu prescripțiile date de Moise. Căci, în trecut, nici regii și nici Templul nu au asigurat liniștea și binecuv. lui Israel, ci totul depindea de ascultarea lor de Legea Domnului (I Cr. 28:7; II Cr. 6:16; 7:17; 12:1; 33:8). Toți regii buni au respectat ei înșiși Legea și au impus pop. aceeași atitudine: David (I Cr. 6:49; 15:13, 15; 16:40; 22:12-13; 29:19); Asa (II Cr. 14:4; 15:2-14); Iosafat (II Cr. 17:3-9; 19:8-10); Ioas (II Cr. 24:6-9); Ezechia (II Cr. 29:10, 31; 30:15,

16; 31:3-4, 21); Iosia (II Cr. 34:19-21, 29-33; 35:6, 12, 26). De asemenea, ei au ținut seama de avertismentele proorocilor, în timp ce împărații răi le-au nesocotit (II Cr. 21:19-20; 24:19-25; 25:15-16, 20; 33:10-11) spre propria lor condamnare. În II Cr. 20:20 este rezumată, pe ac. punct, lecția pe care Cronicarul vrea s-o dea contemporanilor săi. Dacă pop. o apreciază favorabil, însușindu-și-o, atunci Dumnezeu îi va trimite pe Fiul lui David, Mesia cel promis, prefigurat sub trăsăturile idealizate ale lui David și Solomon. Așa se face că Cronicile au constituit pt. contemporani și vor continua să fie purtătorul unui mesaj de încurajare și experiență într-un timp dificil: Dumnezeul care S-a revelat în istorie continuă să acționeze și în prezent și să pregătească viitorul alor Săi.

Planul cărții. Cele două cărți ale Cronicilor se împart în 4 secțiuni:

1. Genealogie: I Cr. 1-9; înrădăcinare.
2. Domnia lui David: I Cr. 10-29; idealul teocratic.
3. Domnia lui Solomon: II Cr. 1-9; Templul și cultul Domnului.
4. Împ. lui Iuda: II Cr. 10-35; reforme religioase și victorii obținute de regii credincioși.

CRONOLOGIE. Pop. antice nu aveau un sistem uniform de cronologie. Ideile și concepțiile lor erau total diferite de ale noastre. Spre deosebire de noi, cei din vechime nu pretindeau o cronologie redactată printr-o metodă precisă și neschimbătoare. Asirienii și babilonienii aveau o mare încredere în valoarea sistemului lor cronologic care data din vremuri foarte îndepărtate. După câte știm astăzi despre ei, nici o epocă nu le servea ca punct de reper. Numerotarea anilor se făcea de la urcarea pe tron a unui nou împărat, și se ținea o listă a ac. demnitari eponimi. Pt. a măsura intervalul de timp scurs de la un eveniment oarecare, se scotea de pe listă sau canon numărul eponimelor înregistrate după acel eveniment. Documentele babiloniene, asiriene, palestinene și egiptene indică frecvent anul domniei cutărui sau cutărui monarh. Dar, din nefericire, scribii nu calculau totdeauna după același sistem: unii luau anul suirii pe tron drept primul an de domnie, pe când alții nu considerau scurs un an decât după 12 luni de la înscăunarea regelui respectiv. Pe de altă parte, cum fiul guverna adesea împreună cu

tatăl, unii scribi porneau de la primul an al ac. asocieri, iar alții numai din momentul când fiul rămânea singur pe tron. Nepotrivirea unei asemenea cronologii cu a noastră se remarcă, de ex., la Josephus Flavius; el stabilește durata împ. lui Israel adunând numărul anilor de domnie ai fiecărui rege, fără a ține seama că un an era, de fiecare dată, socotit de două ori: decesul unui suveran și suirea pe tron a succesorului său petrecându-se în același an, anul respectiv conta pt. ambele domnii. Flavius afirmă că împ. lui Israel a durat 240 de ani, 7 luni și 7 zile (Ant. 9:14. 1), dar prin alte calcule în care s-a bazat pe domniile împ. lui Iuda, el ajunge la 263 de ani (de ex., în Ant. 10:8. 5 și 8:7. 8 și 10:9. 7). Aceeași deficiență a sistemului său cronologic apare în alte două calcule ale sale: el estimează la 592 numărul anilor care despart Exodul de fondarea Templului (Ant. 8:3. 1), dar în alt loc indică 612 ani (20:10; con. Apion. 2:2); autorul sacru dă 480 de ani (I Împ. 6:1), iar ap. Pavel pare să acorde 574 de ani (F.A. 13: 18-21 și I Împ. 2:11; 6:1). Ac. afirmații diferite par contradictorii cititorului modern care deplânge faptul de a nu putea găsi propriul său simț istoric la cei din vechime și nu se poate desprinde de concepția sa specifică sec. XX. Totuși, se va vedea că, în optica vremurilor străvechi, ac. cronologii au fost exacte. Cronologia modernă a început să utilizeze „era” de la o dată relativ recentă. Evreii, în cursul unei scurte perioade, au luat ieșirea din Egipt ca punct de reper (Ex. 6:1; Num. 9:1; 10; 11:33:38). Romanii datau toate documentele lor cu numele Consulului aflat în funcție. Mai târziu, au adăugat la ac. anul domniei imperiale. Istoricii lor au declanșat numărătoarea anilor de la înt. Romei, A.U.C., dar ac. sistem nu s-a impus decât după câteva secole de la consumarea evenimentului. Data indicată de Varron pt. fondarea Romei, și anume 753 î.Cr., a fost admisă, în general, ca punctul de plecare al erei romane. Gr. evaluau timpul cu ajutorul unor perioade de câte 4 ani, numite Olimpiade. Prima Olimpiadă a început în anul 776 î.Cr., anul în care Coroebus a ieșit învingător la jocurile olimpice. La rândul lor, sirienii au utilizat era Seleucizilor care a debutat în oct. 312 î.Cr. Și iudeii din timpul Macabeilor au recurs la ac. dată (I Mac. 1:10). Musulmanii numără anii de la *hegira* sau fuga lui Mahomed de la Mecca la Medina, în anul 622 d.Cr. Iudeii au ca început al cronologiei lor crearea lui Adam pe care o plasează între

3760 și 3761 î.Cr. Pop. creștine au luat ca punct de reper anul nașterii lui Cristos. La începutul sec. VI, starețul roman Dionysius, în misele sale pascale, a pornit numărătoarea anilor de la întruparea Domnului. Starețul a comis o eroare de calcul privind data nașterii lui Cristos, dar anul desemnat de el, A.U.C. 754, a fost admis ca punct de plecare pt. era creștină. Ac. eră nu a început de la zero, ci cu anul 1. Evenimentele petrecute în anul civil care include nașterea lui Cristos poartă data de anul 1. Usher, arhiepiscop de Armagh, a publicat o expunere cronologică în ale sale „*Annales Veteris et Novi Testamenti*” din anii 1650-1654. Ac. operă erudită a fost apreciată și utilizată vreme de 2 1/2 veacuri, dar ea este inexactă și perimată. Ea nu prezintă decât o singură soluție posibilă: interpretarea personală a lui Usher. Or, s-a dovedit că Usher nu dă răspuns just la o serie de probleme; sistemul său pleacă de la concepția modernă despre cronologie, fără a ține seama de ideile antichității; apoi, ea a fost elaborată, fără a se recurge la aportul extrem de prețios al datelor furnizate de cercetările moderne. Dar, deși demodat, sistemul lui Usher nu poate fi încă înlocuit cu un expozeu complet și pe deplin satisfăcător. Unele date sunt sigure, cronologia anumitor ere a fost bine determinată. Alte probleme cronologice sunt în studiu, anumite date mai necesită concursul unor noi descoperiri referitoare la documentele antice. Mai au loc unele tatonări.

I. De la facerea lumii la nașterea lui Avraam. Expunerile biblice din Gen. 5:1-32; 7:11; 11: 10-26 furnizează o serie de date importante. Acestea însă pot fi interpretate după diferite metode dintre care amintim următoarele:

1. Presupunem că scriitorii din vechime ar fi redat genealogia după metodele actuale. Și atunci: Adam în vârstă de 130 ani a născut pe Set care, în vârstă de 105 ani, a născut pe Enos care, în vârstă de 90 de ani, a născut pe Cainan care, în vârstă de 70 de ani, a născut pe Mahalaleel care, în vârstă de 65 de ani, a născut pe Jared care, în vârstă de 162 de ani, a născut pe Enoh care, în vârstă de 65 de ani, a născut pe Msetusala care, în vârstă de 187 de ani, a născut pe Lameh care, în vârstă de 182 de ani, a născut pe Noe. În anul 600 al vieții sale a survenit potopul. De la creațiune la potop au trecut 1656 ani. Noe la vârsta de 500 de ani a născut pe Sem care, la vârsta de 100 de ani, a născut pe Arpacșad care, la

vârsta de 35 de ani a născut pe Şelah care, la vârsta de 30 de ani, a născut pe Eber care, la vârsta de 34 de ani, a născut pe Peleg care, la vârsta de 30 de ani, a născut pe Reu care, la vârsta de 32 de ani, a născut pe Serug care, la vârsta de 30 de ani, a născut pe Nahor care, la vârsta de 29 de ani, a născut pe Terah care, la vârsta de 70 de ani, a născut pe Avram, Nahor şi Haran deci la 890 ani de la naşterea lui Noe, la 290 ani de la potop, la 1946 ani de la facerea lumii.

2. Este posibil ca o serie de verigi intermediare să fi fost omise. Conform altor genealogii ebraice, şi aici, fiecare personaj este citat ca fiind tatăl următorului, deşi ac. din urmă ar putea fi un nepot sau chiar un urmaş mai îndepărtat. De ex., Matei, în genealogia regilor care au fost strămoşii lui Cristos, omite pe Ahazia, Ioas şi Amaţia. Apoi, el spune că Ioram a născut pe Ozia, pe când ac. provenea dintr-un strănepot al lui Ioram (Mt. 1:8; cf. folosirea verbului „a naşte” în Gen. 46:15, 18). Numai personajele principale ale şirului sunt pomenite, dacă nu cumva se recurge chiar la alegerea unui număr fix de personaje, ca un fel de ghid, de îndreptar. Matei prezintă grupuri duble a câte 7 persoane fiecare, deci în total 14 generaţii, pe când în Geneza figurează grupuri a câte 10 personaje. Datele furnizate în Gen. 5, ar putea fi citite în felul următor:

Adam, la vârsta de 130 ani, a născut pe Set, care, la vârsta de 105 ani, a născut pe strămoşul lui Enos, sau pe Enos însuşi;

Enos, la vârsta de 90 de ani, a născut pe strămoşul lui Cainan, sau poate pe Cainan însuşi;

Cainan, la vârsta de 70 de ani, a născut pe strămoşul lui Mahalaleel, sau chiar pe Mahalaleel etc.

După ac. teorie, ar fi cu neputinţă să stabilim exact timpul scurs de la Adam la Avraam. O parte pozitivă a teoriei de mai sus este aceea că autorii săi admit că vârsta atinsă de patriarhi este exact cea dată în text: Adam a trăi 930 de ani etc. Ac. extraordinară longevitate este atribuită faptului că păcatul, cu repercusiunile sale fizice antrenând boala şi moartea, abia începea să-şi exercite influenţa lui malefică asupra omenirii şi astfel puterea negativă a eredităţii încă nu atinsese cotele sale cele mai înalte. Echilibrul dintre condiţia de inocenţă şi starea de păcat încă nu fusese atins.

3. Numele luate în sens colectiv ar indica un individ şi fam. acestuia; după cum numele de Israel este aplicat unui patriarh şi urmaşilor săi, la fel şi numele de Cain este întrebuinţat, în textul ebr., pt. cheniti (Num. 24:22). Numele de David se referă şi la casa regală (I Împ. 12:16). Uneori, fam. primeşte numele fondatorului său, iar mai târziu al unui membru influent provenit din acea sem. sau trib; numele tribului sau al regiunii locuite de el este decernat câteodată principalului său reprezentant, după cum, în zilele noastre, oamenii poartă şi numele fam. din care provin, iar nobilii poartă numele ducatului sau al comitatului lor. Potrivit ac. teorii, numele genealogiilor din Gen. 10 ar fi nume de indivizi, de populaţii, de cetăţi sau chiar de ţinuturi întregi. Arborele genealogic al lui Avraam pe care-l dă ac. cap. menţionează pe Arpacşad ca fiu al lui Sem (10:22); este vorba, fără îndoială, de o regiune ai cărei locuitori erau tocmai urmaşii lui Sem; ac. regiune a născut pe Şelah (cf. termenii: *a naşte*, *a zămisli*, *întâlnăscut*, în Gen. 25:2, 3, 12-16). Longevitatea corespunde perioadei în care fam. respectivă avea influenţă şi autoritate asupra celorlalte fam. din vremea sa.

Adam	1
Fam. lui Set, care începe atunci când Adam avea 130 de ani (Gen. 5:3)	130
Adam şi descendenţii săi direcţi au jucat un rol predominant 930 de ani (v. 5), după care locul lor a fost luat de fam. lui Set	930
La 105 ani după ce fam. lui Set a ajuns să domine, ea a dat naştere fam. lui Enos (v. 6)	1035
După ce şi-a exercitat dominaţia timp de 912 ani (v. 8), fam. lui Set a fost înlocuită de fam. lui Enos	1842
La 90 de ani după ce fam. lui Enos începuse să conducă treburile în sânul populaţiei respective, ea a dat naştere fam. lui Cainan (v. 9)	1932
După ce fam. lui Enos şi-a asumat puterea timp de 815 ani (v. 10), fam. lui Enos a făcut loc fam. lui Cainan...	2747
Fam. lui Lameh	6848

Nașterea fam. care și-a tras numele de la Noe	7030
Lameh cedează locul fam. lui Noe	7625
Se nasc Sem, Ham și Iafet, înainte de venirea potopului	8125
Epoca potopului, la 100 de ani de la nașterea lor	8225
Apare Arpacșad	8227
Rasa lui Sem, distinctă de cele provenite din ceilalți descendenți ai lui Noe, devine rasa dominantă	8575

Potrivit acestei ipoteze, de la facerea lui Adam și până la venirea potopului ar fi trecut 8225 de ani, iar de la Adam la moartea lui Terah s-ar fi scurs 11 571 de ani. Această schiță de mai sus prezintă una dintre deducțiile teoriei în discuție. Dar să nu uităm că diferite puncte ale genealogiei permit mai multe interpretări. Unele merită să fie acceptate, altele trebuie să fie respinse până când noi date științifice ne vor fi puse la dispoziție.

II. De la nașterea lui Avraam până la Exod (v. Avraam)

Timpul care a trecut de la nașterea lui Avraam până la pogorârea în Egipt poate fi măsurat în felul următor:

de la nașterea lui Avraam	
până la " lui Isaac	100 ani
	(Gen. 21:5)
de la nașterea lui Isaac	
până la " lui Iacov	60 ani
	(Gen. 25:26)

Vârsta lui Iacov la pogorârea sa în Egipt
 100 ani + 60 ani + 130 ani = 290 ani
 (Gen. 47:9)

Șederea copiilor lui Israel în țara Egiptului a durat 430 de ani (Ex. 12:40, 41). Dar de când a început ac. perioadă de 430 de ani? Trebuie să numărăm de la legământul făcut de Domnul cu Avraam (Gen. 15) când Avraam avea între 75 și 85 de ani (12:4; 16:3)? Așa consideră Usher și alți interpreți. Dar nu cumva trebuie să pornim ac. calcul de la data pogorârii în Egipt? Se pare că ac. considerațiune trebuie să fie reținută (v. *Egipt*, III, 3).

Cu privire la vremea Exodului, au fost adoptate două cronologii: aceea a sec. XIII, numită *cronologia scurtă*, și care identifică pe Ramses II cu faraonul Exodului; și aceea care a fost numită *cronologia lungă*, cea a sec. XV, care

încearcă să pună de acord tradițiile egiptene cu textul biblic luând pe *Thutmes III* drept faraonul opresor. Un savant ca *André Neher*, deși nu-i ia categoric apărarea, pare să prefere cronologia lungă deoarece consideră că ea este mai potrivită cu viața lui Moise (cf. A. Neher, *Moise et la Vocation juive*, Ed. du Seuil, 1956). Dar referitor la cele două cronologii, numite lungă și scurtă, se pun serioase probleme (v. *Exod - Data*).

Într-adevăr, Ramses II a trăit între anii 1292 și 1225 (a XIX-a dinastie), epocă mult posterioară datelor furnizate de cartea Exodului.

Iată cum se prezintă lucrurile în legătură cu cronologia lungă. Între anii 1750 și 1580, Egiptul a fost guvernat de semiți, regii-păstori (hyksoșii) care au învins pe faraonii din Teba, stabiliți pe valea foarte fertilă a Nilului. Se justifică astfel întru totul caracterul foarte favorabil al primirii rezervate de ac. semiți învingători fam. lui Iacov căreia i s-a permis să se instaleze în regiunea prosperă a Gosenului. Hyksoșii au fost înfrânți în anul 1580 de faraonul *Ahmes* care inaugurează a 18-a dinastie. Succesorii lui au fost: *Amenophis I*, *Thutmes I* a cărei fiică numită *Hatshepsut* s-a căsătorit cu *Thutmes II* (ac. moare foarte curând), apoi cu *Thutmes III*. Se crede că ac. *Hatshepsut* l-ar fi scos pe Moise din apele Nilului. La moartea reginei, soțul ei, *Thutmes al III-lea*, ar fi dat frâu liber urii egiptenilor contra semiților, amenințând cu moartea pe Moise și pe evrei. Atunci ar fi avut loc fuga lui Moise din Egipt și asupra teribilă a israeliților (Ex. 2). Ac. opresiune ar fi continuat sub domnia lui *Amenophis II*, succesorul lui *Thutmes III*, dar odată cu suirea pe tron a lui *Amenophis II*, ar fi sunat ceasul eliberării evreilor. Cu *Amenophis III* și *Amenophis IV*, intrăm în epoca cunoscută sub denumirea de „*era El-Amarna*”, adică în ac. perioadă de degradare culturală și religioasă despre care ne informează și cele 400 de tablete descoperite către anii 1880. Ac. tablete, care constituie un veritabil curier diplomatic, o întreagă corespondență purtată între curtea Egiptului și vasalii săi din Canaan, conțin apele lansate de aceștia din urmă suzeranilor lor din Egipt, spre a fi ajutați contra atacurilor declanșate de „*abiru*” (evreii făceau parte din pop. numite „*abiru*” sau „*habiru*”) (v. *Evrei*).

Luarea Ierihonului și intrarea israeliților în Canaan s-ar situa către anii 1410, în primii ani ai domniei lui *Amenophis III* (*Marston* opinează pt. anul 1407 în cartea sa intitulată

„*La Bible a dit vrai*”), la 40 de ani după ieșirea lor din Egipt (1450) care s-ar fi petrecut la scurt timp după suirea pe tron a lui Amenophis II. Descoperirea ultimelor scarabee egiptene pe efigia lui Amenophis III, pe mormintele Ierihonului, ar confirma ac. date.

Dacă Israel a locuit 430 de ani în Egipt (Ex. 12:40 și Gal. 3:17), sosirea sa în ținutul Gosen a fost anterioară hegemoniei hyksoșilor. Ea s-ar situa cu 60 sau 40 de ani mai înainte, adică pe la anul 1840 î.Cr ($1410 + 430 = 1840$). Ac. dată pare verosimilă după indicațiile biblice. Dacă Solomon a murit în anul 930, moartea lui David s-a produs pe la anul 1000. Înainte de David a trăit Saul; până la el, a ținut vremea Judecătorilor apreciată la cca 3 secole. Făcând calculele indicate, obținem data intrării în Canaan: în jurul anului 1400 și nu pe la 1250 cum susține teoria cronologiei scurte.

III. *De la Exod și până la construirea Templului lui Solomon.* Ac. interval de timp (480 de ani după I Împ. 6:1) a fost considerat, desigur, din perspectiva unei succesiuni de perioade a câte 40 de ani fiecare. Prima perioadă corespundea șederii israeliților în pustie (Num. 14:33; Ex. 16:25); alte 6 sau chiar 8 perioade erau atribuite vremii Judecătorilor, incluzând anii de opresiune și de odihnă (Jud. 3:11; v. 30, o dublă perioadă; 5:31; 8:28; 13:1 și probabil 10:1-4 și 12:7-14). O altă perioadă care a urmat a fost aceea a marelui preot Eli (I Sam. 4:18); domnia lui Saul a echivalat cu o perioadă (F.A. 13:21). Domnia lui David a marcat cea de-a 12-a sau a 13-a perioadă (I Împ. 2:11). Dar, a repartiza câte 40 de ani în fiecare perioadă, înseamnă a calcula prin rotunjire. Perioadele enumerate erau uneori simultane, complet sau parțial (v. *Judecători*). La un moment dat, în cartea Judecătorilor, lefta afirmă că israeliții au ocupat Hesbonul și împrejurimile sale timp de 300 de ani (Jud. 11:26), deci în jur de 7 perioade a câte 40 de ani. Calculând în felul lui, Josephus Flavius a evaluat la 592 sau 612 ani intervalul de timp cuprins de la ieșirea evreilor din Egipt și până la construirea Templului lui Solomon (Ant. 8:3. 1; 20:10); diferența de 20 de ani se explică cu ajutorul pasajului din I Împ. 6:38 - 7:1. Pavel, la rândul său, spune că vremea Judecătorilor ar fi durat 450 de ani (F.A. 13:19). După cum am semnalat deja, ac. rezultate diferite nu se contrazic nicidecum, căci deosebirile lor aparente se datorează variatelor metode

de calcul. Asemenea metode nu urmăreau precizia matematică pe care o solicită cronologiile moderne. Pt. a exprima lungimea unei perioade, potrivit concepției moderne, suntem nevoiți să așteptăm ca noi elemente să fie revelate.

IV. *De la construirea Templului până la exil și la revenirea din Babilonia.* Templul a fost clădit în anul al 4-lea al lui Solomon (I Împ. 6:1). Solomon a domnit 40 de ani; Roboam i-a urmat la domnie, iar cele 10 sem. s-au răsculat după înscăunarea sa. Datele furnizate de izvoare ebraice și străine pot fi interpretate după schema de mai jos (pt. o abordare mai detaliată, a se vedea, în ac. dicționar, rubricile care tratează despre fiecare împ. în parte). De remarcat că schema de față admite existența unor domnii parțial duble: ac. procedeu era foarte cunoscut în statele vecine cu Israelul și au existat, desigur, numeroase cazuri și la evrei. David, foarte înaintat în vârstă și fiind informat că un uzurpator pusese la cale răpirea tronului, se grăbește să poruncească proclamarea lui Solomon ca rege în locul său (I Împ. 1). Când regele Ozia, devenit lepros, a fost constrâns să se izoleze, fiul său Iotam și-a asumat atribuțiile monarhiei (II Împ. 15:5). Din tabloul de la pag. 320 se poate vedea că nici evreii și nici vecinii lor nu aveau o regulă stabilită pe baza căreia să se poată determina dacă anul înscăunării unui monarh, sau anul civil următor, trebuia socotit drept primul an al domniei. Unii scribi au urmat prima metodă, alții pe a doua. Se pot da, în ac. privință, numeroase exemple. Unul ne va fi de ajuns. În canonul lui Ptolemeu, anul 604, anul civil urmând înscăunării este considerat ca anul I al domniei lui Nebucadnețar. Așa calculează Josephus Flavius, Daniel, scribii din Babilon, precum și raportul prezentat în Ier. 52:28-30. Dar însuși Ieremia și alți scriitori palestinieni din ac. epocă numără anul suirii pe tron al lui Nebucadnețar drept anul I al domniei sale și fac să coincidă anul IV al lui Ioiachim cu anul I al lui Nebucadnețar, anul II al lui Zedechia cu al XIX-lea al lui Nebucadnețar.

În sfârșit, două evenimente împart istoria celor două împ. (Iuda și Israel) în 3 perioade, fiecare dintre ele alcătuind un tot cronologic complet. Acestea sunt: omorârea de către Iehu, atât a lui Ahazia, împ. lui Iuda, cât și a lui Ioram, împ. lui Israel, și, al doilea eveniment, căderea Samariei. Datele acestor două

fapte istorice au fost stabilite. De aceea, cronologia fiecăreia dintre cele 3 perioade trebuie să fie determinată separat. Dificultățile legate de armonizarea datelor respective se vor rezolva în interiorul acestor perioade de timp, căci ele nu afectează deloc pe celelalte.

Tabloul prezentat mai jos nu este definitiv în toate detaliile sale. Ușoare modificări de

date sunt posibile în unele puncte, dar ac. nu va afecta ansamblul cronologiei. Datorită insuficienței datelor de care dispunem la ora actuală, nu putem oferi o situație absolut exactă. Alte descoperiri vor veni să completeze ce lipsește tabloului de față (Notă: cifra aflată după numele regelui indică durata domniei sale).

IV. De la zidirea Templului la exil și la revenirea din robia babilonică

<i>Referințe biblice</i>	<i>Evenimente Împ. lui Iuda</i>	<i>Anul domniei</i>	<i>Data (î.Cr)</i>	<i>Anul domniei</i>	<i>Evenimente Împ. lui Israel și alte națiuni</i>
I Împ. 14:20-21	(proorocul Ahia) Roboam (17)	1	931 ¹	1	Ieroboam (22)
		2	Schisma	2	
		3		3	
II Cr. 11:17	Trei ani de pletate	4		4	(proorocul Ahia)
I Împ. 14:25	Invazia lui Șîșac	5		5	<i>Lista cetăților cucerite găsită în templul lui Hammurabi la Teba</i>
		6		6	
I Împ. 15:1, 2		17	915	17	
II Cr. 13:1,2	Ablam (3)	1		18	
		2		19	
I Împ. 15:9, 10	Asa (4) se suie pe tron; primul an al domniei. Azaria și Hanani proorocesc	3	912	20	
		1		21	
		2	910	22	
II Cr. 13:23/ 14:1/	Țara are odihnă timp de 10 ani	3		1	Nadab (2) I Împ. 15:25
		4		2	
		10		1	Baeșa (24) I Împ. 15:28-33
		11		8	
II Cr. 14:8-14	Războiul contra lui Zerah între anii 11 și 14	12	900	9	
		13		10	
		14		11	
II Cr. 15:10	Reforma	15		12	
15:19 ²	Alianța cu Ben-Hadad contra lui Baeșa	16		13	
16:1-2		25		14	
		26	886	23	
		27		1/24	
		28		2	Ela (2) I Împ. 16.8
		29		1	
		30		2	Zimri (7 zile) I Împ. 16.10:15
		31		3	Omri (12) I Împ. 16.15,16
		36	876	4	
				5	Omri biruiește și domnește fără a fi contestat I Împ. 16.22,23

1. Data exactă a morții lui Solomon nu este cunoscută. Diferitele sisteme de cronologie o plasează între anii 945 și 925. Această incertitudine semnalată din start lasă loc unor reajustări ulterioare.

2. (II Cr. 15:19; 16:1). Comentatorii mai vechi apreciază că cifrele: „al 35-lea și al 36-lea an”, citate în aceste versete erau calculate de la începutul împărăției lui Iuda. Într-o asemenea situație, ele ar fi corecte. Comentatorii moderni, considerând în general că textul ar fi alterat, citesc 15 (sau 25) și 16 (sau 26) în loc de 35 și, respectiv, 36. Felul în care ni s-a păstrat textul Cronicilor lasă, într-adevăr, uneori de dorit, iar cuvintele „anul lui Asa” sau al altui rege se referă întotdeauna la primul an al domniei. De altă parte, trebuie subliniat faptul că Baeșa, care s-a aflat în război cu Asa, a murit înainte de al 35/ 36-lea an al domniei acestuia.

Referințe biblice	Evenimente Împ. lui Iuda	Anul domniei	Data (î.Cr.)	Anul domniei	Evenimente Împ. lui Israel și alte națiuni
I Împ. 16:28 (Septuaginta)	Iosafat asociat	36	876	10	Ahab (22)
II Cr. 16:12		1	875	11	
I Împ. 22:41, 42	Asa bolnav	2/38	874	12/1	(Proorocesc Ilie și Mica)
		3/39		2	
		4/40		3	Ahab și „casa lui de fildeș” din Samaria
II Împ. 8:18, 26	Iosafat (25)	5/41		4	
	primul an când domnește singur	1	870	5	
		2		6	
	Căsătorește pe întâiul său născut, Ioram, cu Atalia, fiica lui Ahab	3		7	
		4		8	
		5		9	
		15		19	
	<i>Iehu</i> proorocește	16		20	
	Ioram asociat	17		1/21	Ahazia (2) I Împ. 22:52 Ahab, aliat al Damascului, este învins de Salmanasar III , lângă Hamat (bătălia de la Karkar)
		2/18		2/1/22	Ioram (12) II Împ. 1:17; 3:1
	<i>Obeliscul negru</i>	3/19		2	Război contra Moabului, II Împ. 3:4 și urm.
	<i>Stela lui Meša (Piatra Moabului)</i>	4/20		3	<i>Elisei proorocește</i>
II Împ. 8:16, 17		5/21	850	4	
	Ioram domnește singur (8)	1		5	Salmanasar în război contra Damascului
		4		8	Ben-Hadad asediază Samaria, II Împ. 6:24
		5		9	<i>Elisei proorocește</i>
II Cr. 21:18, 19	Este lovit de o boală gravă	6		10	Ben-Hadad asasinat; îi ia locul Hazael între anii 845-803
II Împ. 9:29	Ahazia este regent	7		11	
II Împ. 8:25, 26	Ahazia (1) rege	8		12	Ioram ucis de Iehu
	Ucis de Iehu		842		<i>Obadia?</i>
II Împ. 11:1-3	Ioas, singurul moștenitor rămas în viață și rege legitim				Iehu (28) pune mâna pe tron.
	Timp de 6 luni ascuns de Atalia care a uzurpat tronul		840	1	Iehu și Hazael plătesc tribut lui Salmanasar III (după bătălia de la Karkar sau Qarqar, 853)
				2	
				3	
				4	Salmanasar III în război contra lui Hazael
				5	
				6	
II Împ. 11:4; 12:1	Ioas (40) așezat pe tron și Atalia omorâtă	7	836	7	Din cauza vârstei înaintate a lui Iehu și a incapacității sale de a mai face război, i se asociază
	Ioel (?) proorocește	21		21/1	Ioahaz (Ant. 9:8:5 și II Împ. 13:10 corectând v.1)
		22	820	2	
II Împ. 12:6	O nouă încercare de restaurare a Templului	23		3	Hazael contra lui Israel
		28	814	(28) 8	II Împ. 10:32
II Împ. 12:17	Hazael ia Gatul; intenționa să atace Ierusalimul, dar renunță, din pricina darului lui Ioas				Ioahaz singur, II Împ. 10:35, 36
					Hazael continuă să asuprească Israelul, în toate zilele vieții lui Ioahaz
II Cr. 24:25	Ioas foarte bolnav	37	800	1 17	II Împ. 13:3, 22
II Împ. 14:1	Amatîia începe să guverneze, ca urmare a agravării bolii tatălui său (29)	1	799	2	Ioas (16), II Împ. 13:10
		2		3	(Bin-addu)-mari, regele Damascului, asediat de Adadninarî, rege asirian
	Ioas ucis, Amatîia (40) domnește singur	3	797	4	

Referințe biblice	Evenimente Împ. lui Iuda	Anul domniei	Data (î.Cr.)	Anul domniei	Evenimente Împ. lui Israel și alte națiuni
					Moabiții invadează Israelul, II Împ. 13:20. Ioas biruiește pe Ben-Hadad, II Împ. 13:25
II Împ. 14:21	Ozia numit și Azaria (52)	15	785	15 16	
	<i>Isaia proorocește</i>	16		1	Ieroboam II (41) devine rege II Împ. 14:23
		17		2	primul an al domniei
II Împ. 14:19	Conspirație contra lui Amația	18	782	3	<i>Iona, Osea, Amos</i>
				4	Ostraca de Samaria
				5	
II Împ. 14:17	Amația supraviețuiește lui Ioas 15 ani				
II Împ. 14:19	Amația ucis, Ozia (29) monarh suveran		771	14	(Ant. 9:10:3)
II Împ. 14:22	Ozia bate Elatul după moartea lui Amația			15	
II Împ. 15:1	Își consolidează domnia		758	27	
				28	
II Împ. 15:5	Devine lepros		751	34	
II Împ. 15:32,33	İotam (16) în fruntea guvernului țării <i>Isaia proorocește</i>	38 39		41	Tiglat-Pileser III, regele Asiriei Zaharia (6 luni), II Împ. 15:8 Şalum (o lună), II Împ. 15:13 Menahem (10) rege, II Împ. 15:17
				1	primul an al domniei
				2	
	Ahaz asociat		742	3	
			738	8	Menahem plătește tribut lui Pul, II Împ. 15:19
II Împ. 16:1-2	Ahaz rege (16) <i>Isaia proorocește</i>	(50)	736	9	
			735	10	
				1	Pecahia (2), II Împ. 15:23
				2	
	Ozia moare	(52)	734	1	Pecah (20), II Împ. 15:27 ³
				2	Primește un tribut de la Ahaz
			733	3	Tiglat-Pileser la Damascul și Gaza
		(20)	730	1	Osea (9), II Împ. 15:30; II Împ. 17:1
II Împ. 18: 1-2	Ezechia devine coregent (<i>Isaia, Mica</i>)		729	2	Osea, rege al lui Israel
			727		Salmanasar V (727-722)
			722		Căderea Samariei și deportarea lui Israel;
					sunt aduși coloniști din Asiria
			721		Sargon II (722-705)
					primul an al domniei lui
					Sargon II care s-a suit pe tronul Asiriei în luna a zecea a anului precedent
			720		Sargon învinge pe Sibe, adică So, împăratul Egiptului
	Ahaz moare. Ezechia domnește singur		716		Analele lui Sargon II

³ (II Împ. 15:27). Usher și alți cronicari mai vechi susțin că anarhia ar fi prevalat timp de câțiva ani între moartea lui Pecah și venirea la putere a lui Osea. Dar documentele ebraice și asiriene nu indică nici o domnie intermediară, afirmând doar că Osea l-a ucis pe Pecah și a domnit în locul lui. Pentru cei 20 de ani atribuiți domniei lui, vezi PECAH.

<i>Referințe biblice</i>	<i>Evenimente Împ. lui Iuda</i>	<i>Anul domniei</i>	<i>Data (î.Cr.)</i>	<i>Anul domniei</i>	<i>Evenimente Împ. lui Israel și alte națiuni</i>
II Cr. 29-31	Reforma lui Ezechia Răscoala sa contra Asiriei		711		Niște israeliți rămași în țară sunt invitați de Ezechia la sărbătoarea Paștelor. Sargon II trimite pe Tartan într-o expediție contra Vestului (Asodul și Egiptul sunt bătute). Detronează pe Merodac-Baladan (705-681).
II Împ. 20:1-11	Boala și vindecarea lui Ezechia. Solii lui Merodac-Baladan		705 703? 702? 701		
II Împ. 18:13-19:34	Sanherib invadează regiunile vestice (Filistia și Iuda). Ezechia închis în Ierusalim, după ce a plătit un tribut				
II Împ. 19:9, 35	Bătălia de la Elteche și izbăvirea din mâna lui Sanherib.				
II Împ. 20:21	Moartea lui Ezechia		686		
II Împ. 21:1	Manase, domnește singur		681		Sanherib asasinat Esar-Haddon (681-669)
II Cr. 33:11	Manase este legat cu lanțuri și dus la Babilon, probabil în această epocă		669		
		55	639		Asurbanipal (669-627) ia Babilonul și detronează pe regele său care ațâțase la răscoală contra Asiriei toate popoarele de la Elam și până la Mediterana El primește tribut de la Manase, regele lui Iuda Documente: <i>Biblioteca lui Asurbanipal găsită la Ninive</i>
II Împ. 21:19	Suirea pe tron a lui Amon (2)				
II Împ. 22:1	Iosia (31)	1	638		
II Cr. 34:3	El caută pe Domnul	8	631		
II Cr. 34:3	Începe curățirea poporului	12	627		
Ier. 25:1-2	Începutul lucrării lui <i>Jeremia</i> , <i>Naum</i> , <i>Țefania</i>	13	626		Nabopolasar (626-605), rege al Babilonului Chaldeii independenți de Asiria
Ier. 25:1, 3	De la al 13-lea an al lui Iosia și până la al 4-lea an al lui Ioachim inclusiv = 23 ani				
		18	621 612 609		
II Împ. 23:23	Reforma lui Iosia				Căderea Ninivei Neco II, împăratul Egiptului (610-595) <i>Peceti și sigilii provenite de la numeroase personaje biblice</i>
II Cr. 34:8					
II Împ. 23:29	Ucis de Neco II la Meghido				
II Împ. 23:31	Ioahaz (3 luni)	31	608		
II Împ. 23:36	Ioachim (11)	1			
Ier. 25:1; 46:2	Ioachim și Neco învinși la Carchemiș de Nebucadnețar II	4	605		Nebucadnețar II (605-562) rege al Babilonului
Ant. 10:6:1			604		Documente: <i>cronici babiloniene; cărămizi și texte ale lui Nebucadnețar</i>
Ier. 36:9, 23	Poporul postește în luna a noua; sulul cărții lui <i>Jeremia</i> este ars	5			
Ant. 10:10:3	La 2 ani după distrugerea Egiptului, survin visurile lui Nebucadnețar	6	603		(în al treilea sau al doilea an al lui Nebucadnețar)
Dan 2:1	<i>Proorocia lui Habacuc</i>				
II Împ. 24:1	Ioachim se răscoală contra lui Nebucadnețar după ce i-a plătit tribut timp de 3 ani.	7	602	4	
	El moare înaintea căderii Ierusalimului	11			

Referințe biblice	Evenimente Împ. lui Iuda	Anul domniei	Data (î.Cr.)	Anul domniei	Evenimente Împ. lui Israel și alte națiuni
II Împ. 24:1	Ioiachim se răscoală contra lui Nebucadnețar după ce i-a plătit tribut timp de 3 ani. El moare înaintea căderii Ierusalimului	7 11	602	4	
II Împ. 24:8-12 II Cr. 36:10 Ier. 52:28 II Împ. 24:18 Ier. 51:59 II Împ. 25:1 Ier. 32:1	Ioiachim (3 luni) Deportat la Babilon spre finele anului Zedechia (11) Zedechia vizitează Babilonul Asediul Ierusalimului		597	8 sau 7	
		1 4 9 10	597 594 588 587		Psametik, rege al Egiptului Hofra, rege al Egiptului anul 18 sau 17 al lui Nebucadnețar
II Împ. 25:6-9 Ier. 52:12-16, 29 Ant. 10:8:5 (C. Apion 1:21) Ez. 33:21 Ier. 44:30 Ier. 52:30 Ant. 10:9:7	Documente: <i>tăblițe despre rația dată lui Ioiachim; ostraca de Lachiș</i> Templul este ars în luna a 5-a Proorocia lui <i>Obadia?</i> Ezechiel dă învățături Este menționat faraonul Hofra Prizonieri deportați la Babilon în al 5-lea an de la distrugerea Ierusalimului	11	586		Căderea Ierusalimului În al 19-lea sau al 18-lea an al lui Nebucadnețar, Zedechia este prins, dus înaintea regelui la Ribla, i se scot ochii și e deportat la Babilon, Ez. 12:13
II Împ. 25:27	Al 37-lea an al captivității lui Ioiachim		582/1 568 562 561		În al 23-lea an al lui Nebucadnețar În al 37-lea an al domniei sale, Nebucadnețar invadează Egiptul Evil-Merodac
II Cr. 36:22, 23 Ezra 3.8 (C. Apion 1:21)	Permișiunea de a reconstrui Templul Reconstrucția începe în luna a 2-a, la 50 de ani de la distrugerea sa, adică la 49 de ani și 9 luni		539 538 537	1 2	Cyrus la Babilonul (= Darius medul?) <i>Cilindrul lui Cyrus</i>

V. De la revenirea din exil la nașterea lui Cristos

Împărăția lui Iuda	Data (î.Cr.)	Alte popoare
Iudeea sub dominația persană Ezra 1: 8, 11; 5:14-16 Zorobabel readuce 42 360 de iudei la Ierusalim Punerea temelilor Templului; lucrările sunt curând întrerupte	539 538 537	Cyrus II cel Mare se suie pe tronul Babilonului (Darius medul?)
<i>Hagai și Zaharia</i> îndeamnă poporul să reia lucrările de reconstrucție a Templului Templul este terminat în luna a 12-a a anului al 6-lea, la începutul primăverii	529 521 520	Cambyse II Darius I Hystaspe (522-486)
<i>Estera</i>	515 490 486 480 479 465	Înfrângerea persilor (Marathon) Xerxes I (486-465), numit de iudei Ahașveroș, soțul Esterei Persii victorioși la Termopile sunt învinși la Salamina Persii biruiți la Plateea Artaxerxe I, zis Mână-Lungă

<i>Împărăția lui Iuda</i>	<i>Data (î.Cr.)</i>	<i>Alte popoare</i>
Ezra readuce la Ierusalim 1 755 de iudei	458	
Neemia trimis la Ierusalim de către Artaxerxe, în luna Nisan	445/4	
Încep lucrările de reconstrucție a zidurilor Ierusalimului în ziua a 3-a a lunii a 5-a și se termină în ziua a 25-a a lunii a 6-a (Elul)		
Ezra citește din cartea Legii lui Moise. <i>Profeția lui Maleahi</i>	444	<i>Papyrusul de la Elephantina</i>
Neemia se întoarce la curtea regelui Persiei	433/2	
	424	Darius II Nothos Artaxerxes II Mnemon
	359	Artaxerxes III Ochus
	338	Arses sau Arogus
	336	Darius III Codoman Alexandru urcă pe tronul Macedoniei
	334	Alexandru victorios la Granicus
Iudeea sub dominația greacă *	333	Alexandru victorios la Issos
Alexandru cel Mare vizitează Ierusalimul unde întâlnește pe marele preot Jaddus (Iadua)	332	
	331	Alexandru întemeiază orașul Alexandria și-l învinge pe Darius la Gaugamela
	330	Darius este asasinat
În Egipt dinastia Lagizilor (Ptolemeilor)	323	Moartea lui Alexandru
Ptolemeu Soter (305-285) anexează Iudeea la Egipt	320	
Pune stăpânire pe Ierusalim și stabilește colonii la Alexandria și Cirena		Seleucos I (312-280) fondează în Siria dinastia Seleucizilor
	223	Antiochus III cel Mare (223-187)
După bătălia de la Raphia (217 î.Cr), Ptolemeu IV Philopator I (221-203) aduce jertfe în cetatea Ierusalimului. Împiedicat să pătrundă în Locul preasfânt, el intenționează nimicirea iudeilor din Alexandria		
Antiochus cucerește Ierusalimul	203	
Scopas recâștigă Iudeea de partea Egiptului	201	
	200	
Iudeea este anexată de Siria prin Antiochus care o smulge Egiptului cu prilejul bătăliei de la Paneas	200	
	189	Antiochus învins de romani la Magnezia (Manissa)
	175	Antiochus IV Epiphanes
Revocarea marelui preot Onias; Iason, din partidul grec, îi ia locul	174	
Antiochus IV ocupă Ierusalimul, măcelărește pe locuitori, profanează Templul	170	
Antiochus poruncește ridicarea unui altar păgân pe altarul arderilor-de-tot și să se aducă pe el jertfe idolilor cu scop de pângărire	168	
Preotul Matatia ridică stindardul răscoalei contra lui Antiochus		
Macabei. Iuda, căpetenia rezistenței	166	
Iuda învinge pe Gorgias și Lysias; în ziua de 25 a lunii Chisleu, procedează la o nouă dedicare a Templului	165	

* Pentru toată această perioadă se va consulta Ant. Iud. ale lui Josephus Flavius, cele 2 cărți ale Macabeilor, precum și vedeniile lui Daniel (cap. 8), pentru Antiochus Epiphanes, și cap. 11 pentru dominarea iudeilor de către Lagizi și Seleucizi.

<i>Împărăția lui Iuda</i>	<i>Data (î.Cr.)</i>	<i>Alte popoare</i>
	163	Moartea lui Antiochus; venirea la putere a lui Antiochus V Eupator (164-62)
	162	Demetrius I
Iuda este ucis în luptă și Ionatan îi ia locul, fiind numit și mare preot	160	
	150	Alexandru Balas
	145	Antiochus VI (144-142), ajutat de Tryphon, generalul său, urcă pe tron. Demetrius II - rivalul lui
Ionatan Macabeul asasinat de Tryphon	143	
Simon îi succede (143-134)	142	Antiochus VI asasinat
Primul an de la eliberarea Ierusalimului și al lui Simon, mare preot și comandant militar	138	Antiochus VII (138-129)
Simon asasinat	134	
Ioan Hyrcanus (134-104), fiul său, etnarh și mare preot, îi succede	134	
Ioan Hyrcanus distruge templul samaritean		
Anexează Idumeea (Edom)		
Se leapădă de farisei, devenind saducheu	104	
Hyrcanus moare		
Aristobul, întâiul-născut al lui Ioan Hyrcanus domnește pentru scurtă vreme		
Alexandru Janet (Janée) îi succede (105-78), răstignește vreo 800 de iudei, mulți dintre ei fiind farisei		
Antipater, un edomit, pune mâna pe tron		
Iudeea sub dominația Romei		
Pompei cucerește Ierusalimul. 12 000 de iudei sunt măcelăriți	63	
Iulius Cezar, învingătorul lui Pompei, numește pe Antipater procurator al Iudeii	47	
Asasinarea lui Antipater	44	Asasinarea lui Iulius Cezar
	43	
	42	Bătălia de la Filipi
Parții cuceresc Ierusalimul și așază pe tron pe Antigona, ultimul dintre Macabei; spre finele anului, senatul roman numește pe Irod împărat al Iudeii	40	
Irod ia Ierusalimul, ucide pe Antigona, ultimul rege-preot din neamul Macabeilor, și devine împărat al Iudeii	37	
	31	Bătălia de la Actium. Octavian devine August, împăratul romanilor
Începutul reconstrucției Templului	19	
Nașterea lui Isus Cristos la finele anului sau la începutul său	5	
Moartea lui Irod; cei 3 fii ai săi își împart regatul	4	

VI. De la moartea lui Irod până la distrugerea Ierusalimului

(Notă. Cronologia lui Isus Cristos și aceea a lui Pavel se găsesc la rubricile cu același nume)

Din cei 3 fii ai lui Irod cel Mare, Arhelau devine rege al Iudeii, Irod Antipas, tetrarh al Galileii și al Pereii, Filip tetrarh al Ituriei și Trahonitei

(î.Cr.)

4

(d.Cr.)

<i>Împărăția lui Iuda</i>	<i>Data (î.Cr.)</i>	<i>Alte popoare</i>
Destituirea lui Arhelau; Iudeea și Samaria sunt încorporate în provincia Siria și atribuite unor procuratori. Coponius primul procurator Marcus Ambivius, procurator.	6 10 13	
Valerius Gratus, al 4-lea procurator		
Ponțiu Pilat, procurator	14	Tiberiu, asociat lui August, primește de la Senat „imperium proconsulare” în toate provinciile.
Isus își începe lucrarea în public (Lc. 3:1, 23; cf. Ioan 2:23), probabil la începutul anului	26 27	August moare la 19 august; Tiberiu devine împărat
Răstignirea și învierea lui Isus Cristos		
Moartea tetrarhului Filip; tetrarhia sa este alipită Siriei	33	
Vitellius, guvernatorul Siriei, îl destituie pe Ponțiu Pilat și-l trimite la Roma	36	
Irod Antipa este izgonit în Galia, iar tetrarhia sa este atribuită lui Irod Agripa	37	Tiberiu moare asfixiat la 16 martie
Caligula dă lui Irod Agripa tetrarhiile lui Filip și Lisania și-l trimite pe Marullus ca procurator	37	Caligula devine împărat
Irod Antipa este izgonit în Galia, iar tetrarhia sa este atribuită lui Irod Agripa	39	
Claudiu pune pe Irod Agripa rege al Iudeii și Samariei	41	Caligula este asasinat la 24 martie
Moartea lui Irod Agripa (F.A. 12). Iudeea este din nou supusă procuratorilor.	44	Claudiu devine împărat
Cuspius Fadus devine procurator		
Tiberiu Alexandru, un iudeu renegat din Alexandria, este numit procurator	44 46	
Ventidius Cumanus, asociat probabil cu Felix, ajunge procurator	48	
Antonius Felix, procurator		
	52	Claudiu alungă din Roma pe iudei, magicieni și astrologi
	54	La 13 octombrie, Claudiu moare otrăvit. Nero (Neron) devine împărat
Porcius Festus succede lui Felix; dar, dacă Felix a devenit procurator în anul 48, atunci numirea lui Festus s-ar putea situa în anul 55 sau 56	59 sau 60	
Albinus, procurator		
Gessius Florus, procurator	62	
Începutul războiului Iudeii	64 66 68	Începutul persecuțiilor lui Nero
	69	Nero se sinucide. Galba devine împărat, apoi Othon; Galba moare asasinat, iar Othon se sinucide
		Vitellius devine împărat.
		Moare tot asasinat.
Distrugerea Ierusalimului de către Titus, general roman, care va deveni împărat	70	Vespasian proclamat împărat

CRUCE. Ac. cuv. nu apare în V.T. Supliciul prin răstignire nu se practica la israeliți, dar era foarte cunoscut altor pop. antice (v. *Răstignire*). Reiese clar din textele care descriu răstignirea că crucea era făcută din lemn (Col. 2:14), un lemn destul de mare, dar totuși un om robust o putea duce (Mt. 27:32; Mc. 15:21; Lc. 23:26; Ioan 19:17). Așadar, crucea nu avea

dimensiunile uriașe pe care i le dau unii pictori. Crucea era înfiptă în pământ înainte sau după ținutirea victimei; probabil că, în majoritatea cazurilor, ținutirea avea loc înainte de înălțarea crucii. Cele 3 modele principale de cruci sunt: a. Crucea numită de obicei crucea Sf. Andrei. Ea avea forma literei X. b. Crucea asemănătoare literei T. c. Crucea

cunoscută astăzi, în formă de pumnal. Crucea lui Cristos a fost, probabil, după cum consideră artiștii, din al 3-lea tip, căci forma ac. se preta cel mai bine la indicarea numelui, titlului și a crimei săvârșite de cel osândit la moarte (Mt. 27:37; Mc. 15:26; Lc. 23:38; Ioan 19:19). Înainte de moartea lui Cristos, ca și după aceea, executarea prin crucificare provoca oroare și dezgust așa cum este în zilele noastre cu execuția prin spânzurare (Ioan 19:31; I Cor. 1:23; Gal. 3:13; Fil. 2:8; Evr. 12:2; 13:13). Obligarea condamnatului de a-și duce crucea avea ca scop să stârnească disprețul și batjocurile generale; totuși, după răstignirea Domnului Isus, ucenicii cei mai devotați au adoptat o atitudine total diferită în ac. privință. Astfel, Pavel se lăuda cu crucea lui Cristos (Gal. 6:14) care însemna pt. ap. iertarea păcatelor datorită morții Mântuitorului, precum și moartea și învierea sa împreună cu Domnul (Ef. 2:16; Col. 1:20). Isus Însuși a folosit cuvântul *cruce* dându-i o semnificație figurativă și spirituală (Mt. 10:38; 16:24). Înaintea erei creștine, caldeii, fenicienii, egiptenii și alte pop. orientale foloseau crucea, sub diferitele sale forme, ca un simbol sacru. Spaniolii din sec. XVI au descoperit-o la indienii din Mexic și din Peru, dar ea prefigura la ei cu totul altceva decât ceea ce reprezintă pentru noi.

În sec. IV, Rufinus, scriind la 50 de ani după consumarea evenimentului, povestește că Elena, mama împ. Constantin, a primit, într-o vedenie, porunca de a se duce la Ierusalim și a căuta acolo mormântul lui Cristos. În anul 325 d.Cr, i s-au arătat Elenei, la Ierusalim, 3 cruci. Fiind bolnavă, când a privit la cea de a 3-a, a fost vindecată și a putut să se scoale (Ist. Ecl. 1:7:8). Elena a dat o parte din lemnul ac. cruci orașului Ierusalim și a trimis restul împ. Constantin care l-a încorporat în propria sa statuie, considerându-l ca o pavăză a imperiului său. Dar Eusebiu, un scriitor din sec. IV, contemporan al Elenei, ba chiar prieten al fam. imperiale, nu cunoștea ac. istorie pe care, de altfel, istoricii moderni nici nu o acceptă. Se crede că crucile pe care fuseseră atârnate trupurile criminalilor sau ale preținșilor vinovați erau arse, și nu îngropate (v. *(cele) șapte cuvinte de pe Golgota*).

CART, QUARTUS - *al patrulea*. Un creștin din Corint. Se alătură lui Pavel în a-i saluta pe creștinii din Roma (Rom. 16:23).

CUB, KUB, KUV, LIBIA. Un pop. african citat împreună cu Etiopia, Put, Arabia și Lud (Ez. 30:5). Autorii Septuagintei au citit Lub, adică Libia.

CUCUTĂ. V. *Fiere; Pelin*.

CUCUVEA. Termen corespondent pt. cuv. ebr. *yanchouph*. Al 3-lea nume din Lv. 11:17 și al doilea din Dt. 14:16. Ac. cuv. reapare în Is. 34:11. Septuaginta a redat termenul prin *ibis*, targumurile și vers. siriacă au *bufniță*. Tristram consideră că ac. specie era marele duce al Egiptului (*Budo ascalaphus*), pasăre care trăiește în peșteri și pe ruine. Se întâlnește în jurul localităților Petra și Beer-Șeba.

CUGETARE. V. *Meditație*.

CUI. Săpăturile arheologice întreprinse în Palestina au scos la iveală o mare cantitate de cuie, din aramă și fier, de forme variate și de diverse mărimi: unele mici (de ex., cuiele de cizmărie), altele mari (de ex., cele folosite în lucrări de dulgherie). Cuvântul ebr. *vav* desemnează atât cuiele, cât și cârligele (Ex. 26:32; 27:10 etc.). Termenul *masmer* este întrebuințat cu privire la cuiele de fier sau de aur necesare ușilor, decorării Templului sau ținuturii unui idol (II Cr. 22:3; II Cr. 3:9; Is. 41:7; Ier. 10:4). Răstigniții erau ținuți pe lemn cu ajutorul unor piroane care le străpungeau mâinile și picioarele (Ioan 20:25).

La figurat, se spune că „*cuvintele înțelepților... sunt ca niște... cuie bătute*” (Ecl. 12:11) care rămân adânc înfipite în memorie. Despre un slujitor credincios, Dumnezeu zice: „*Îl voi împlânta ca pe un cui într-un loc tare*” (Is. 22:23, cf. v. 25).

CULESUL VIILOR. Culesul viilor constituia o adevărată sărbătoare pt. israeliți (Jud. 9:27) și începea, de obicei, în luna septembrie. În vremea aceea, cetățile erau aproape pustii, căci locuitorii nu se întorceau acasă decât după terminarea recoltatului. Strugurii erau culeși, pe urmă se transportau la teasc pt. extragerea sucului, a mustului (v. *Vin*). Dumnezeu a poruncit în Lege ca israeliții să aducă înaintea Lui pârga recoltelor (Ex. 22:29). În anul sabatic, culesul viilor era interzis (Lv. 25:5).

Culesul viilor era un semn al binecuv. lui Dumnezeu asupra oamenilor și o prefigurare a erei mesianice (Am. 9:13; Ioel 2:24). Via

simbolizează pacea și prosperitatea (II Împ. 5:5; Mica 4:4; Zah. 3:10). Totuși a sădi o vie și a nu avea parte de roadele ei constituia o nenorocire (Dt. 20:6) care ar fi putut să însemne o judecată divină pt. păcatele săvârșite de cineva (Dt. 28:30; Țef. 1:13; Am. 5:11). La figurat, culesul viilor reprezintă, în Apocalipsa, modul în care vor fi smulși cei răi în ziua judecății divine: în 14:17 și urm., un înger înarmat cu un cosor ascuțit culege strugurii viei pământului și-i aruncă în teascul mâniei lui Dumnezeu.

CULOARE, CULORI. Culorile naturale au fost imitate de oameni foarte devreme (cf. Est. 1:6). În Babilonia se foloseau diferite argile pt. obținerea de cărămizi oranj, roșii și galbene. Printr-un proces, numit vitrificare, se obțineau cărămizi albastre. Vechii egipteni obțineau coloranți din diferite metale și pământuri. Evreii vopseau, în diverse culori, pieile de animale (Ex. 25:5), țeseau și brodau cu fire cu un spectru larg de nuanțe (Ex. 27:16; Iudit 10:21). O vopsea roșu-violet, numită purpură, se extrăgea din secreția unei moluște marine cu cochilie, *Murex trunculus*, care se găsea în Mediterana (Ex. 27:16; I Mac. 4:23; F.A. 16:14). Albastrul (Num. 4:7; Ez. 23:6) se extrăgea dintr-o altă moluscă, *Helix ianthina*; o insectă servea la obținerea stacojiului sau cărmiziului (Ex. 25:4; Is. 1:18). Evreii întrebuințau un colorant, numit chinovar, de culoare roșie, pt. vopsirea pereților, grinzilor, idolilor și accesoriilor lor (Ier. 22:14; Ez. 23:14...). Pe lângă ac. culori artificiale, Biblia menționează și unele naturale: albul (Gen. 49:12; Is. 1:18), negrul și cenușiul (Gen. 30:32; Cânt. 1:6); roșul (Gen. 25:25, 30; II Împ. 3:22; Pv. 23:31), roșieticul (Lv. 13:19), culoarea calului roib (Zah. 1:8), verzuilul (Lv. 13:49).

Culorile serveau și ca simboluri. Astfel, la Borsippa, în Babilonia, templul celor 7 lumini avea 7 etaje, fiecare colorat diferit în funcție de astrul pe care-l imita. Exista următoarea ordine, de jos în sus: negru, oranj, roșu ca sângele, galben ca aurul, galben pal, albastru, argintiu reprezentând pe Saturn, Jupiter, Marte, Soarele, Venus, Mercur și Luna. În Sf. Scriptură, albul este întotdeauna simbolul curăției (Mc. 16:5; Ap. 3:4; 19:11, 14) și al bucuriei (Ecl. 9:8). Calul alb din Ap. 6:2 simbolizează victoria. Calul negru evocă foametea și moartea (v. 5-6). Roșul reprezintă, de obicei, sângele care este viața trupului, sau războiul și masacrele (v. 4). Albastrul prefigurează

cerul, iar purpura luxul domnitorilor și bogaților (Jud. 8:26; Est. 8:15; Lc. 16:19).

CULPĂ. V. Vină.

CULT, ÎNCHINARE, SLUJBĂ, ADORARE. Cuv. *cult* provine din lat. *cultus*, participiu trecut al verbului *colere* = a adora. În diverse religii, cultul este constituit din ansamblul ritualurilor și ceremoniilor prin care se aduc omagii divinității. În fr., folosit singur, ac. termen indică protestantismul.

În Bibliile Segond, cuvântul *cult* nu apare decât de două ori în V.T.: o dată cu privire la cultul pe care pop. trebuia să-l aducă Domnului după ce urma să intre în Canaan (Ex. 13:5) și o altă dată pt. a preveni pe copiii lui Israel contra falselor culte adresate corpurilor cerești (Dt. 4:19). În vers. Colombe, expresia „a sluji (lui Dumnezeu sau Domnului)” este tradusă uneori prin „a practica un cult”, „a adresa un cult” (Ex. 3:12; Dt. 6:13; 10:20; 13:5 etc.). În N.T., ac. cuv. se aplică, fie cultului iudeu (Rom. 9:4; Evr. 8:5; 9:1, 9, 21; 10:2), fie unor culte idolatre (F.A. 7:42; Col. 2:18) sau rezultate ale închipuirii omenești (Ioan 16:2; Col. 2:18), fie unei atitudini adoptate de cel credincios față de Dumnezeu (Rom. 12:1; Fil. 3:3; Evr. 12:28). Așadar, ac. termen nu se referă niciodată la ceea ce noi numim cultul creștin. În majoritatea ac. pasaje, cuvântul gr. folosit este „latreia” (verbul „latrenô”) care înseamnă: a sluji (unui om sau lui Dumnezeu), a aduce închinăciune, a adora.

În V.T., locul central în cadrul cultului îl ocupau jertfele. Chiar de la începutul omenirii, oamenii și-au exprimat recunoștința și venerația lor față de Dumnezeu prin intermediul jertfelor (Gen. 4:4; 8:20; 35:14), chemând Numele Lui (Gen. 4:26; 12:8). Pe Sinai, Dumnezeu a codificat modul de a I se aduce o închinare plăcută. Cultul practicat la Cortul întâlnirii și la Templu consta din: citirea Legii (Ex. 24:7-8), diverse sacrificii (Lv. 1:7; Dt. 12:5-7), rostirea crezului israelit (Num. 15:37-41; Dt. 6:4-9; 11:13-21), a diferite rugăciuni (II Împ. 8:22-53; II Cr. 20:5-12; 30:18-20), arderea de miresme și mai târziu cântarea unor psalmi de către leviți (I Cr. 16:42; II Cr. 5:12-13; Ps. 81:2, 3), însoțită de dansuri rituale (Ps. 87:7; 149:3; 150:4). În final, preotul rostea binecuv. (Num. 6:24-26). Cultul Domnului includea toată viața israeliților: (Num. 28:3-8), sabatul (v. 9-10), lunile noi (v. 11-15), sărbătorile (v. 16-29, 39), anii sabatici (Lv. 25:1-7) și jubiliari

(v. 8-19). Preoții și leviții erau mediatorii obligatorii ai unui cult valabil, dar cu prilejul sărbătorilor participa toată adunarea lui Israel (Dt. 16:16; cf. Lc. 2:41-42) prin laude (Ps. 93; Ps. 95-100) și rugăciuni (Ps. 60; 79; 80), pt. a-și exprima recunoștința față de Dumnezeu (Dt. 11:13). Cultul israelit avea un caracter comunitar (I Cr. 29:20; Ps. 42:4), cu rare excepții (Ex. 33:9 - 34:8).

În sinagogă, cultul era centrat pe lectura și explicarea Scripturilor (Lc. 4:15-27) (pupitrul celui care citea Scripturile se afla în centrul sălii). Pe lângă acestea, se rosteau rugăciuni, se recita crezul mozaic, se cântau psalmi și se repeta binecuv. lui Aaron (Num. 6:24-26). Asemenea servicii erau asigurate de laici.

Primii creștini au preluat elementele esențiale ale cultului sinagogal adăugându-le Masa Domnului. Ei participau la cultul Templului (F.A. 2:46; 3:1; 5:42; 21:26; 24:17-18), dar luau Cina Domnului în case (F.A. 2:42, 46) și se rugau împreună (F.A. 4:31; 12:12).

Cultul creștin era caracterizat prin libertate (I Cor. 14:26; II Cor. 3:17) și rânduială (I Cor. 14:32-33). El consta din: rugăciuni în limba celor de față și într-o altă limbă (I Cor. 14:14-15), cântări de laudă, psalmi, cântări duhovnicești (Ef. 5:19; Col. 3:16), citirea Scripturilor (I Tim. 4:13) și a epistolelor provenind de la ap. (F.A. 15:30-31; Col. 4:16; I Tes. 5:27), precum și a unor cuvinte de învățătură, de sfătuire și de zidire sufletească (F.A. 17:2; 18:28; Rom. 15:4; I Cor. 14:26; I Tim. 3:16; II Tim. 3:16).

Toată slujba dumnezeiască de pe pământ este o oglindire a celei din ceruri. Cultul Vechiului Legământ era umbra realităților cerești (Evr. 8:5). Isus Cristos a intrat în sanctuarul ceresc cu propriul Lui sânge și acolo oficiază ca Mare Preot (Evr. 9:11, 12, 24). Îngerii sunt slujitorii Lui (1:14). Serafimii laudă zi și noapte pe Dumnezeu (Is. 6:2-4). Apocalipsa evocă vreo câteva scene ale cultului ceresc (4:8-11; 5:8-14; 7:9-12; 11:15-19; 14:1-3; 15:2-4), în care putem discerne unele elemente ale cultului creștin de la finele primului secol.

Folosirea cuv. *cult* (Cornilescu îl redă prin *slujbă duhovnicească, slujbă, închinare*. A se vedea și alte versiuni. N.Ed.) în Rom. 12:1; Fil. 3:3 și Evr. 12:28 dovedește că adevăratul cult creștin începe printr-un act de consacrare a întregii noastre ființe în slujba lui Dumnezeu, că el include întreaga activitate din viața noastră, că el este inspirat de Duhul lui Dumnezeu și de recunoștința noastră pt. binefacerile Sale.

CUMPĂNĂ. V. *Balanță*.

CUMPĂRARE ȘI VÂNZARE. Tranzacții juridice au fost atestate foarte devreme în istoria lui Israel. Se cumpărau terenuri (Gen. 23:4 și urm.), alimente (II Împ. 7:1), locuințe (Pv. 31:24), drepturi (Gen. 25:31) sau sclavi (Gen. 17:27; Ex. 21:2). Plata se făcea în argint (Gen. 23:15, 16; Ier. 32:10) sau în natură (Pv. 27:26). Negustorii ambulanti sau sedentari își ofereau mărfurile în cetăți (Ier. 13:1; Cânt. Cânt. 3:6; Nem. 3:31; Mt. 25:9; Mc. 16:1; Lc. 22:36; Ioan 4:8). Pe piață și pe străzile cu bazine se vindeau îndeosebi alimente și obiecte de larg consum (II Împ. 7:1; Ier. 37:21). Cumpărarea și vânzarea făceau parte din necesitățile vieții de toate zilele (Lc. 17:28; Ap. 13:17). Comercianții erau adesea tentați să folosească măsuri și greutăți false, practică ce era condamnată de prooroci cu toată asprimea (Mica 6:10, 11; Os. 12:7, 8).

Activitățile de cumpărare și vânzare au și o semnificație simbolică în Biblie: astfel, pop. Israel este vândut vrăjmașilor săi (Jud. 2:14), omul natural este vândut păcatului (Rom. 7:14). De aceea trebuie să fie răscumpărat (Is. 52:3). Cartea Proverbelor recomandă cumpărarea înțelepciunii (Pv. 17:16; 23:23) și a adevărului, fără a le vinde, adică a compensa obținerea lor cu eforturi și a nu renunța cu ușurință la ac. bunuri spirituale. În Is. 55:1, 2 este evocată, prin aceeași imagine, cumpărarea (gratuită) a bunurilor spirituale ale Noului Legământ. Isus reprezintă, de aceeași manieră, intrarea în Împ. cerurilor (Mt. 13:45, 46). Nu ne putem lega inimile de plăcerile și valorile acestei lumi dacă dorim să dobândim bunurile veșnice. Este un „*preț al harului*” care se cere a fi plătit.

CUNOAȘTE, CUNOAȘTERE. În V.T., verbul ebr. *yada'* indică: a. *luciditatea* (Gen. 19:33). b. *percepția, cunoașterea* (Gen. 3:7; Lv. 5:3). El mai semnifică: 1. *a auzi vorbindu-se despre* (Ex. 1:8); 2. *a ști, a afla, a vedea* (Ex. 2:4; I Sam. 22:3; II Sam. 24:2; Ier. 38:24); 3. *a înțelege, a ști* (I Sam. 20:39; II Sam. 15:11); 4. *a recunoaște sau: a. a identifica* (Gen. 15:8); b. *a recunoaște, a înțelege* (Dt. 8:5; Jud. 13:21; I Sam. 12:17; Is. 42:25); 5. *a ști, a fi capabil, a cunoaște* (I Sam. 16:16; I Împ. 9:27; Pv. 30:18; Is. 29:12); 6. *a experimenta* (de ex., sterilitatea, Is. 47:8; *a vedea*: mânia lui Dumnezeu, Ier. 16:21; Ez. 25:14); 7. *a avea relații sexuale* (Gen. 4:1, 17, 25; 19:8; 38:26; Num. 31:18, 35 etc.).

În N.T., cuvântul gr. *ginôskô* semnifică:

1. *a simți, a percepe, a înțelege* (Mc. 5:29; 8:17; Lc. 7:39; II Cor. 2:4);

2. *a ști, a cunoaște* (Mc. 5:43; F.A. 17:13; Fil. 1:12);

3. *a înțelege, a pricepe* (Mc. 12:12; Lc. 9:11; Ioan 4:1);

4. *a identifica, a distinge* (Lc. 1:18; I Cor. 4:19);

5. *a admite, a vedea, a înțelege* (Ioan 4:53; I Cor. 4:19; Gal. 3:7; Iac. 2:20);

6. *a avea relații sexuale* (Mt. 1:25; Lc. 1:34).

Verbul gr. *oida* care este folosit pt. cunoașterea cu mintea semnifică:

1. *a ști sau a avea cunoștință de* (Mt. 21:27; 22:16; Mc. 2:10; Lc. 2:49 etc.);

2. *a ști, a înțelege să* (Mt. 7:11; Lc. 11:13);

3. *a expune sau a zice* (I Cor. 2:2).

Dumnezeu a dat oamenilor inteligență și dorința de a cunoaște (Ecl. 3:11). Totuși, mintea nu ne conduce la adevărata cunoaștere: „*Mi-am pus inima să cercetez și să adâncesc cu înțelepciune tot ce se întâmplă sub ceruri: iată o îndeletnicire plină de trudă la care supune Dumnezeu pe fiii oamenilor... Căci unde este multă înțelepciune este și mult necaz, și cine știe multe are și multă durere*” (Ecl. 1:13, 18). Cunoașterea perfectă îi aparține lui Dumnezeu (Mt. 13:11; Col. 1:9). Și totuși, omul care nu cunoaște decât puține lucruri (I Cor. 13:9), ajunge adesea să se fălească cu ceea ce știe. În N.T., ap. Pavel condamnă cunoștința care îngâmfă (I Cor. 8:1), adică știința care nu servește la altceva decât la umflarea în pene a persoanei respective, precum și doctrina gnosticilor - știința pe nedrept numită astfel (I Tim. 6:20) - aceștia pretinzând că au ajuns, pe baza cunoștințelor lor, la mântuire sau la un nivel superior de sfințenie. De altă parte, Pavel acordă o înaltă apreciere cunoștinței de Dumnezeu, sursa creșterii spirituale (Ef. 1:17; Col. 1:10; cf. II Pet. 1:2; 3:18). La rândul lui, ap. Petru îi îndeamnă pe credincioși să adauge credinței lor cunoștința (II Pet. 1:6).

În Evanghelia sa, Ioan folosește deseori verbul *a cunoaște*, fie ca un sinonim pt. *a ști* (2:25; 6:15; 7:51...), fie pt. a indica relația intimă dintre Tatăl și Fiul (7:29; 8:55), sau legătura dintre Isus și ucenicii Lui (10:14, 15) (v. *Inspirație; Știință*).

CUNOȘTINȚĂ. V. Știință.

CUNOȘTINȚĂ (DARUL CUNOAȘTERII). În lista darurilor duhovnicești din I Cor. 12, Pavel

menționează și darul cunoștinței. Ac. dar apare deja în V.T., îndeosebi la proorocii numiți și văzători deoarece se pare că ei posedau un „ochi suplimentar” care le permitea să privească dincolo de realitățile perceptibile. Astfel, duhul lui Elisei pătrundea în locurile cele mai tainice și vedea totul (II Împ. 5:26). El comunica regelui lui Israel cuvintele pe care împ. Siriei le rostea în consiliul său secret sau în camera sa de culcare (II Împ. 6:8-12). Ahia știa că nevasta lui Ieroboam venea să-l consulte cu privire la fiul ei care se îmbolnăvisese (I Împ. 14:5-6). Natan cunoștea păcatul lui David (II Sam. 12:1-14; cf. I Sam. 9:19; 10:22).

În N.T. Domnul Isus știa ce este în om fără să I-o spună cineva (Ioan 2:25). El îi putea spune samaritencei: „*Cinci bărbați ai avut, și acela pe care-l ai acum, nu-ți este bărbat*” (4:18). El îi cunoștea pe cei care nu credeau (6:64); El știa că Lazăr murise (11:14), că Iuda avea să-l vândă (13:11), că ucenicii prinseseră pește (21:10). El cunoștea șovăielile lui Natanael (1:48) și îndoielile lui Toma (20:27). El le-a promis ucenicilor că Duhul Sfânt îi va conduce în tot adevărul și că-i va învăța toate lucrurile (Ioan 14:26; 16:12-13). Petru beneficiase deja de această cunoaștere când a recunoscut în Isus pe Mesia (Mt. 16:17).

Darul cunoștinței a fost transmis apostolilor: astfel, Petru știe ce s-a întâmplat între Anania și Safira (F.A. 5:1-11). La Damasc, Domnul îi descoperă lui Anania adresa și starea lăuntrică a lui Saul (9:11-12); iar lui Petru sosirea celor trei delegați trimiși de Corneliu (10:19-20). Ap. Pavel face distincție între cunoașterea supranaturală și cunoașterea spirituală (I Cor. 2:10-16). Ac. din urmă poate viza, de asemenea, adevărurile divine și planul mântuirii. Astfel, ap. vorbește de cunoașterea tainelor lui Dumnezeu (Rom. 8:28; I Cor. 1:5; Ef. 3:4-5; Col. 2:3).

Darul ac. este nespus de prețios în cadrul slujbei de învățător și de diacon. El poate conduce, de asemenea, la stabilirea relațiilor dintre diferitele aspecte ale Revelației, la redescoperirea adevărurilor uitate (îndreptățirea prin credință în sec. XVI, convertirea în cadrul pietismului, sfințirea, a doua venire a lui Cristos, preoția universală...). La nivelul unei Biserici locale, ac. dar permite învățătorului să aibă o viziune clară asupra doctrinei biblice, dezvăluindu-i semnificația textelor dificile și trimiterile care ilustrează punctele obscure. „*Cuvântul cunoștinței*” îi transmite intuiții și viziuni adunării.

CUNUNĂ, COROANĂ. Diademă ornamentată purtată ca simbol al autorității sau al demnității, mai ales coroana regală. În general, era vorba de un cerc de aur (Ps. 21:3), deseori împodobit cu pietre scumpe (II Sam. 12:30; Zah. 9:16). Câteodată, coroanele se făceau din fire de aur și argint împletite laolaltă (6:11; I Mac. 11:13).

Cununa luată de David fiilor lui Amon aparținuse, probabil, lui Malcom, regele divinizat (II Sam. 12:30). Ea cântărea un talant de aur și era împodobită cu pietre scumpe. Regele Persiei (Est. 1:11; 6:8) purta o bonetă rigidă, confecționată probabil din fetru sau o anumită stofă, fiind prevăzută cu o panglică de culoare bleu și albă, care era adevărata diademă. Coroana regelui Asiriei avea o formă conică, terminându-se cu un mic moț și semănând cu un fes obișnuit. În unele cazuri, avea forma unui basc. Niște lamele de aur curat și giuvaere decorau cununile de formă conică. Regele Asiriei era reprezentat în unele opere de artă purtând doar un simplu bandou; coroana regală o lua, probabil, numai cu ocazia unor ceremonii deosebite. La egipteni, suveranul purta două coroane: pt. Egiptul de Sus, o bonetă albă și înaltă care semăna cu un mic con; pt. Egiptul de Jos, o coroană de culoare roșie, plată în vârful capului, foarte ridicată în partea din spate, proiectând o egretă la marginea buclată care înainta în diagonală spre frunte. Când cele două împ. au fuzionat sub un singur monarh, el purta ambele coroane în același timp: aceea a Egiptului de Sus se suprapunea peste coroana Egiptului de Jos. Faraonul este deseori reprezentat fără coroana regală, purtând doar un bandou sau o diademă. *Uraeus*, șarpele sacru al Egiptului, simbol al puterii asupra vieții și a morții, era fixat pe coroana suveranului, exact deasupra frunții sale.

Coroana de formă circulară, prevăzută cu niște vârfuri sub înfățișarea unor raze, era cunoscută la greci, romani și supușii lor. Ostașii romani au împletit o coroană de spini pe care au așezat-o pe capul lui Isus cu scopul de a-L tortura și a ridiculiza pretențiile Sale de Împărat (Mt. 27:29).

2. Cununa împărătească a marelui preot era o placă de aur (Lv. 8:9) care purta inscripția „*Sfințenie Domnului*”; cu ajutorul unui cordon albastru era fixată de partea dinainte a mitrei (Ex. 28:36, 37; 29:6).

3. Cununa biruitorului (II Tim. 2:5; 4:8; Evr. 2:9). La greci și romani, cununa învingătorului

constitua o recompensă pt. cel ce s-a luptat după rânduieli. De regulă, era confecționată din frunze de lauri, mai rar din metal.

4. Tot ce se aseamănă cu o cunună, de ex., bordura sau mulura chivotului, a mesei cu pâinile pt. punerea înaintea Domnului sau marginea altarului tămâierii (Ex. 25:11, 24, 25; 30:3, 4).

CUPĂ, PAHAR - în ebr. *kos*, *gabha'* și *mizraq*.

1. În V.T., un mic vas din care se bea apă, vin sau lapte (II Sam. 12:3; Gen. 40:11 și urm.; Jud. 5:25; I Împ. 7:26; II Cr. 4:5; Pv. 23:31; Am. 6:6). Leviții foloseau cupa pt. jertfele de băutură (libațiuni) (Ex. 25:29). La sărbătoarea Paștelor, israeliții rosteau o rugăciune de binecuv. cu un pahar în mână (paharul binecuvântării). Ghicitorii se serveau de un pahar pentru a prezice viitorul (Gen. 44:2 și urm.). Termenii ebr. amintiți mai sus indică și: a. *Caliciul unei flori* care decora sfeșnicul preotesc (Ex. 25:31 și urm.; 37:17 și urm.). b. *Vasul* (sau *potirul*) care servea la stropirea sângelui jertfei pe altar (Ex. 27:3; Num. 4:14; I Împ. 7:40 și urm.; II Împ. 12:14; I Cr. 28:17; Ier. 52:19 și urm.; Zah. 9:15 etc.). La figurat, paharul simbolizează viața, destinul (Ier. 51:7; Ez. 23:31 și urm.); fericirea omului al cărui pahar dă pe deasupra de plin ce este (Ps. 23:5). Uneori, Dumnezeu Însuși este numit paharul credinciosului, adică bucuria sa (Ps. 16:5). Cel ce înalță spre Domnul paharul izbăvirilor îl cinstește pe Dumnezeu pt. mântuirea Sa (Ps. 116:13). Când Domnul judecă pe pop. Lui, îi dă să bea *potirul furiei Sale*, al *mâniei* sau al *amețelii* (Ps. 75:8; Is. 51:17, 22; Ier. 25:15-18, 28; 49:12; 51:7; Pl. 4:21; Hab. 2:16). Rudele sau prietenii persoanelor îndoliate le consolau oferindu-le *paharul mângâierii* (Ier. 16:7).

2. În N.T., la propriu, cuv. gr. *potérion* indică un pahar obișnuit (Mt. 23:25; Lc. 11:39). Iudeii se serveau de pahare pt. stropirile rituale (Mc. 7:4). Paharul era întrebuințat la Cină (Mt. 26:27; Mc. 14:23; Lc. 22:17, 20; I Cor. 11:27 și urm.). La figurat, Isus Cristos a băut paharul, adică a trecut prin moarte (Mt. 20:22, 23; 26:39, 42; Mc. 10:38, 39; 14:36; Lc. 22:42; Ioan 18:11). Credincioșii care beau paharul Domnului sunt părtași morții și învierii Sale. În I Cor. 10:21, Pavel îi pune în gardă pe corinteni contra pericolului de a bea paharul Domnului și acela al dracilor, adică de a participa în același timp la Cina Domnului și la mesele de cult ale păgânilor. În Apocalipsa,

cupa se aplică vieții pline de nelegiuiri și necurăție a mării prostituate (17:4) și judecății lui Dumnezeu care se va revărsa asupra ei (*paharul mâniei lui Dumnezeu*, Ap. 14:10; 16:19).

CUPRU. V. *Metale; Aramă*.

CUPTOR. V. *Pâine*.

CUPTOR DE CĂRĂMIZI. Uscătorie, cuptor în care erau așezate cărămizile ca să fie arse. În II Sam. 12:31 și Naum 3:14, ac. cuv. ebr. se poate traduce și prin: *tipar* sau *model de cărămizi*, iar în Ier. 43:9 același termen ar putea fi redat și prin *pardoseală cu lespezi arse în cuptor* sau *pavaj din cărămizi*.

CUPTORUL DE FIER.

1. Furnal; cuptorul în care se separă fierul de minereu (Dt. 4:20; I Împ. 8:51) (v. *Fier, 1*).

2. Creuzet folosit la rafinarea (lămurirea) aurului și argintului, precum și pt. topirea aurului, argintului, aramei, cositorului și plumbului (Pv. 17:3; Ez. 22:20) (v. *Fierar*).

3. Cuptor pt. brutărie (vezi Nem. 3:11; Is. 31:9) (v. *Pâine*).

4. Potrivit cu Dan. 3:6 și urm., unul dintre cuptoarele indicate mai sus folosea la Babilon pt. arderea opozanților. Asemenea dovezi s-au găsit în Chaldeea, Asiria și Persia, dar nu și în Palestina. Cuv. asirian *atoûnou* (în aramaică *attoun*) poate fi citit pe tabletele de la Tell el-Amarna și se referă la un cuptor destinat topirii metalelor. În Persia a fost descoperit un cilindru de pământ ars pe care se afla o inscripție referitoare la un hulitor „*aruncat într-un cuptor și ars în întregime*”. La Babilon a fost găsit un cuptor asemănător, având următoarea inscripție: „*Aici mureau fiind arși de vii oamenii care huleau pe dumnezeii Chaldeii*”. Însuși regele Assurbanipal și-a pedepsit fratele care se răsculase „*aruncându-l într-un cuptor supraîncălzit*”.

CURAJ - în ebr. *Hazaq* (literal: *a se arăta puternic*), *rouah*, *lebhabh*, *amats*. Curajul este o însușire de caracter care exprimă tăria de a înfrunta pericolele, suferințele, împrejurările dificile (II Cor. 10:1-2). În V.T., ac. termen se aplică, înainte de toate, vitejiei militare (Jud. 20:22; I Cr. 19:13; cf. Ios. 5:1). Dumnezeu poruncește pop. Lui să aibă curaj, să se îmbărbăteze (Dt. 31:6, 7, 23; Ios. 1:6, 7, 9), să se întărească (Ios. 1:18; II Sam. 13:28), să nu se

teamă (Dt. 31:6; Ios. 1:9; I Cr. 22:13; 28:20; II Cr. 32:7; Dan. 10:19). Dumnezeu ia sub ocrotirea Sa pe copiii Lui și-i susține în bătălie. Noțiunea de curaj pe tărâm moral nu este absentă în V.T.: cei ce se încred în Domnul nu trebuie să se teamă (Is. 41:13-14; Ier. 1:8; Ez. 2:6).

În N.T., curajul nu este o calitate a stoicilor (în gr. *aretê*), ci demonstrația credinței în Cristos Isus. Nu se pune problema de a înfrunta o nenorocire, ci mai degrabă de a vedea, în fiecare împotrivire o posibilitate de a ieși biruitor (I Cor. 16:8-9). Verbul *tharreo* definește curajul ca expresie a încrederii în Dumnezeu (Evr. 13:6; II Cor. 5:6, 8; cf. II Cor. 7:16). În II Cor. 10:1-2, ac. cuv. gr. apare tradus prin *îndrăzneală*.

Cuvântul gr. *tharseo* redă o nuanță mai emoțională și este tradus prin *a căpăta curaj*, *a îndrăzni*, *a se îmbărbăta* în Mt. 9:2, 22; Mc. 10:49; Ioan 16:33; F.A. 23:11; 27:22; 27:36; 28:15; II Cor. 4:1, 16; Ef. 3:13; Evr. 12:5). Curajul este o sursă de răbdare, de fermitate, de tărie morală și de loialitate față de Dumnezeu.

CURAT, CURĂȚIE. La început, în Biblie, curăția (puritatea) a avut un caracter ritual. Ac. puritate se obținea prin intermediul unor spălări (abluțiuni) și îndeplinirea unor lucruri prescrise închinătorului ca datorii religioase. Ritualurile de purificare erau prezente și în alte religii, dar ele nu aveau acolo decât o semnificație ceremonială, nu una morală.

În Israel, majoritatea actelor de curățire ceremonială aveau deopotrivă un scop sanitar și unul moral. Ac. reguli de purificare au fost codificate și enumerate în Legea lui Moise, deși îndemnul la curăție apare deja în Gen. 35:2 și Ex. 19:14. Proorocii au acordat purității o semnificație îndeosebi morală. În N.T., prin învățătura Domnului Isus și pogorârea Duhului Sfânt, curăția a dobândit un sens duhovnicesc.

Vocabular.

1. În sens propriu, verbul gr. *hagnizô* = *a se curăți* și subst. *hagnismos* = *curățire* sunt folosite referitor la purificarea ceremonială a iudeilor (înainte de a sărbători Paștele, Ioan 11:55). Pavel s-a curățit cu prilejul juruinței de nazireat a unor frați evrei (F.A. 21:24-26; 24:18). În Iac. 4:8; I Pet. 1:22 și I Ioan 3:3, *hagnizô* indică puritatea morală. Adj. *hagnos* = *pur* lipsește cu desăvârșire din Evangheliile, din Epistola către Evrei și din Apocalipsa.

Nu-l întâlnim decât în Epistole unde are sensul de *cast* (II Cor. 11:2; Tit 2:5); *nevinovat*, *inocent* (II Cor. 7:11); *onest*, *integu* (Isus Cristos Însuși, I Ioan 3:3 și creștinii în general, Fil. 4:8; I Tim. 5:22; I Pet. 3:2). Slujitorul lui Dumnezeu are gânduri curate (Fil. 1:17). Înțelepciunea este curată (Iac. 3:17).

Subst. *hagneia* indică puritatea morală și perfecțiunea: Pavel îl sfătuiește pe Timotei să fie un model bun pt. alții în ce privește vorbirea, conduita și curăția (I Tim. 4:12) (în ac. context, cuv. are uneori o conotație sexuală: viața sa trebuie să se deosebească radical de aceea a tinerilor păgâni, în privința aceasta). El trebuie să îndemne pe credincioasele tinere cu toată curăția (I Tim. 5:2), adică fără ca niște sentimente străine sferei spirituale să tulbure relațiile sale frățești.

În N.T., purificarea ceremonială nu mai joacă un rol important. Numai membri ai comunității creștine din Ierusalim mai merg la Templu și păzesc ritualuri de curățire (F.A. 21:18-26). În ac. domeniu, Bisericele ai căror membri proveneau dintr-o națiune nu mai aveau decât câteva constrângeri sau opreliști, de altfel exterioare ritualurilor Templului: interdicția de a consuma sânge și carne jertfită idolilor, sau de a practica adulterul (F.A. 15:28-29). Curăția capătă, de cele mai multe ori, o semnificație morală: Isus Cristos este curat, iar creștinii, care sunt copiii Lui, trebuie să fie la fel. Odată cu venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu, puritatea exterioară a jertfelor devine o problemă de natură interioară.

2. Cuv. *katharos* și derivatele sale se găsesc aproape în tot N.T. Aceste cuvinte apar cel mai adesea în Evangheliile sinoptice, Epistola către Evrei și în Epistolele pastorale. Pavel le folosește rareori. Ele se aplică curăției trupesti (Mt. 8:2-4; Ap. 15:6), purității ceremoniale (Lc. 17:14) și spirituale (Mt. 5:8).

Atât în Vechiul, cât și în Noul Testament, o inimă consacrată lui Dumnezeu este socotită curată. Ea este comparată cu apa limpede sau cu aurul purificat de celelalte elemente care sunt, după caz: necredințioșia, conflictele declanșate din pricina unor interese personale, sentimentele amestecate, ipocrizia și nesiguranța. O inimă consacrată cunoaște pe Dumnezeu (v. *Cunoștință*), dar o inimă necurată, care intră în dezacord cu natura și caracterul lui Dumnezeu, nu poate avea cunoștință de Dumnezeu.

Prin intermediul vieții și mesajului lui Isus Cristos, conceptul de curăție a dobândit o

semnificație nouă: a. Condamnând superficialitatea rânduielilor rituale evreiești (Mt. 23:25, 26), Isus Cristos a arătat că necurăția nu venea din exterior, ci din interiorul omului, din inima sa: „*Ce iese din om aceea-l spurcă... Căci dinăuntru, din inima omului ies gândurile rele, preacurviile, curviile, uciderile...*” (Mc. 7:15-23). „*Ferice de cei cu inima curată...*” (Mt. 5:8). Isus mai declară că nici un aliment nu este necurat în el însuși (Mc. 7:19c). Cristos stă la masă cu vameșii și cu păcătoșii (Mc. 2:13-17). El nu-l respinge pe lepros, ci-l vindecă (Lc. 17:11-19); stă de vorbă cu samaritenii (Ioan 4) și chiar cu păgânii (Mt. 8:5-13; 15:21-28). El nu suprimă prescripțiile iudaice (Lc. 17:14-17), dar atinge temelia iudaismului, dând purității o semnificație spirituală. b. Dumnezeu nu face deosebire între iudei și păgâni, căci El le curățește inimile prin credință (F.A. 15:9). Într-o vedenie, El l-a și invitat pe ap. Petru să nu considere drept necurat ceea ce a curățit Dumnezeu (F.A. 10:15-17).

Pavel a înțeles bine că Isus a proclamat sfârșitul Legii și că puritatea ceremonială era o chestiune depășită. În cadrul discuțiilor purtate între cei tari și cei slabi, adică între cei ce s-au desprins de Lege și ceilalți, credincioșii slabi preconizau interdicția de a consuma cărnuri oferite idolilor. Dar Pavel trece categoric de partea celor tari afirmând că: „*totul este curat*” (Rom. 14:20; Tit 1:15). Pt. el, păzirea rânduielilor Legii (de ex., ținerea unor sărbători, Rom. 14:5; abținerea de la vin, Rom. 14:21) nu au altă valoare decât pt. a nu fi un prilej de poticnire în calea celor slabi în credință.

În scrierile ap. Ioan, noțiunea de curăție este pusă în legătură cu jertfa ispășitoare a lui Isus: „*Sângele lui Isus Cristos (...) ne curățește de orice păcat*” (I Ioan 1:7; cf. v. 9). Cuvântul Lui ne curățește sau înlătură uscăturile din viața noastră (Ioan 15:3). Pt. Ioan, a-l aparține lui Isus Cristos înseamnă a deveni curat.

Epistola către Evrei, care interpretează moartea lui Isus cu ajutorul ceremonialului simbolic al V.T., caută să evidențieze superioritatea Noului Legământ față de cel Vechi (Evr. 9:13-14), adică purificarea păcătosului prin sângele lui Isus Cristos (1:3; 10:22). Jertfa Sa, adusă odată pt. totdeauna, asigură curățirea cugetului și sufletului nostru.

În Epistolele pastorale și catolice (sobornicești) (îndeosebi Iacov și I Petru), termenul *curăție* dobândește o semnificație etică. În

I și II Tim., Pavel pune accentul pe o inimă și o conștiință curățite (I Tim. 1:5; II Tim. 2:22). O inimă curată iubește (I Tim. 1:5; cf. I Pet. 1:22). Pt. Iacov, „*religiunea curată și neîntinată*” constă în a ne păzi „*neîntinați de lume*” (Iac. 1:27).

Apocalipsa vorbește de in curat (15:6; 19:8, 14), de aur curat (21:18, 21), simboluri ale purității lăuntrice a credincioșilor.

O semnificație specială a cuv. *curăție* se referă la lipsa oricărei nereguli de natură sexuală; N.T. nu aduce nici un reproș relațiilor intime în cadrul căsătoriei (I Cor. 7:2-3; Evr. 13:4).

În Noul Legământ, corpul - în calitate de templu al Duhului Sfânt - trebuie să fie păstrat în curăție (I Cor. 6:19, 20). Evanghelia ne învață să practicăm înfrânarea și renunțările. Curăția este totodată un act de ascultare, de supunere deplină a oricărui gând, a oricărui sentiment și a oricărei acțiuni autorității lui Isus Cristos. Puritatea începe dinăuntru și se întinde la toate laturile vieții noastre. Ea sfințește și controlează toate mișcările trupului și duhului nostru.

Parcurgând istoria cuv. *puritate*, putem observa cum a dobândit el, în cele din urmă, un sens categoric lăuntric. Dar legalismul ritualist s-a menținut în permanență. Astfel, de-a lungul veacurilor, numeroase mișcări sau secte au insistat asupra curăției exterioare sau ceremoniale pt. impunerea căreia uneori s-a recurs și la violență. Dintre ac. *puri* (gr. *katharoi*) cităm: esenienii, marcioniții, montaniștii, donatiștii etc. (v. *Animale necurate; Necurăție*).

CURĂȚIE, PURIFICARE. Legea lui Moise indica 4 moduri de a înlătura necurățiile:

1. *Curățirea de impuritatea contactată prin atingerea unui mort* (Num. 19; cf. 5:2, 3). Nu este vorba aici de hoitul unui animal (Lv. 5:2). Ritualul cerea cenușa unei juninci, deci a unei femele, la fel ca în cazul jertfei de ispășire aduse pt. cineva din pop. de rând (cf. Lv. 4:27-35). Vaca respectivă trebuia să fie roșie, fiind vorba deci de o evocare a culorii sângelui - simbolul vieții, căci viața trupului stă în sânge; o altă condiție era ca juninca respectivă să nu fi fost pusă la jug. Victima era înjunghiată afară din tabără, și preotul stropea de 7 ori cu sângele ac. în direcția intrării Cortului (Num. 19:4). Apoi, cadavrul era ars împreună cu lemn de cedru, isop și cârmâz. Cenușa vacii era adunată și apoi depusă afară din tabără

într-un loc curat, iar în momentul când era folosită, se amesteca cu apă de izvor. Un om curat muia un buchet de isop în ac. apă de curățire cu care îl stropea pe cel întinat în a 3-a și a 7-a zi. Pt. a fi considerat curat d.p.v. ritual, lui nu-i mai rămânea decât să-și spele hainele și să se scalde în apă. Curățirea unui nazireu a cărui consacrare fusese întreruptă prin atingerea unui cadavru prezenta o importanță sporită, deoarece el se făgăduise Domnului prin jurământ, angajându-se să se păstreze curat. După o săptămână de separație, el își rădea capul în ziua a 7-a. Părul, care făcuse dovada că el se dedicase Domnului, nu mai era lăsat să crească în voie, căci fondul consacrării fusese afectat. În a 8-a zi, nazireul aducea aceleași jertfe ca bărbatul întinat printr-o scurgere sau ca femeia care adusesse un copil pe lume (Num. 6:9-12). O jertfă pt. vină preceda reintegrarea în nazireat (compară cu jertfa pt. vină cerută unui om bolnav de lepră).

2. *Înlăturarea necurăției pricinuite de o scurgere* (Lv. 15; cf. Num. 5:2, 3). În a 7-a zi de la revenirea la starea normală, persoana respectivă era declarată curată după ce, mai înainte, își spălase hainele și-și scăldase trupul în apă curgătoare. În a 8-a zi, mergea înaintea Domnului cu două turturele sau cu doi pui de porumbel: unul ca jertfă de ispășire, celălalt ca ardere-de-tot. Necurăția contactată de cineva prin atingerea unei persoane având o scurgere sau a unui obiect devenit necurat, se înlătura printr-o simplă baie, omul întinat astfel era socotit necurat până seara (Lv. 15:5-11).

3. *Curățirea unei lăuze*. Starea de necurăție dura 7 zile după nașterea unui băiat și 14 zile după aceea a unei fete. Apoi urma o curățire timp de 33 de zile dacă noul-născut era de parte bărbătească și 66 de zile dacă era vorba de o fată. În tot timpul acesta, mama nu avea voie să se atingă de nici un lucru sfânt și îi era interzis să se ducă înaintea Domnului. După trecerea zilelor rânduite pt. curățire, femeia aducea preotului un miel de un an ca ardere-de-tot și un pui de porumbel sau o turtura ca jertfă de ispășire. Dacă mijloacele sale materiale nu-i permiteau să aducă un miel, atunci i se cereau doi pui de porumbel sau două turturele, una pt. ardere-de-tot, cealaltă pt. jertfa de ispășire (Lv. 12:1-8; Lc. 2:21-24).

4. *Curățirea unui lepros* (Lv. 14). În ziua stabilită, cel ce dorea să fie curățit se înfățișa

la intrarea taberei (după instalarea israeliților în Țara Făgăduinței, leprosul se ducea la poarta cetății). Preotul înjunghia o pasăre curată deasupra unui vas de pământ în care se aduna sângele jertfei. Apoi, preotul făcea un mănunchi de isop pe care-l lega cu un cordon de pânză vopsită în cărmiziu și-i puneă ac. mănunchi o coadă de lemn de cedru. Pasărea cea vie, împreună cu lemnul de cedru, cărmăzul și isopul erau muiate în sângele păsării înjunghiate amestecat cu apă curgătoare. Leprosul era stropit de 7 ori cu ac. sânge, după care era declarat curat, iar pasărea vie era pusă în libertate (v. *Azazel*). „Lepra” de pe case (mucegaiul) cerea același ritual de curățire.

Fostul lepros declarat curat își spăla hainele, își rădea tot părul, capul, barba și sprâncenele, se scălda și putea să intre în tabără (mai târziu în cetate), dar trebuia să mai rămână 7 zile afară din cortul (sau din casa) lui. În a 7-a zi, își rădea din nou tot părul, își spăla hainele și se scălda: acum era curat. În a 8-a zi, aducea înaintea Domnului doi miei și o mieluşea de un an (dacă era sărac, i se cerea un miel și două turturele sau doi pui de porumbel). La acestea, se mai adăugau: un dar de mâncare din floarea făinii și un log de untdelemn. Unul din miei era înjunghiat ca jertfă pt. vină. Preotul lua din sângele ac. jertfe și puneă pe marginea urechii drepte, pe degetul cel mare al mâinii drepte și pe degetul cel mare al piciorului drept. La fel se făcea și cu untdelemnul, după ce se stropise de 7 ori înaintea Domnului. Untdelemnul rămas era turnat pe capul fostului lepros. Ceremonia se termina cu o jertfă de ispășire însoțită de o ardere-de-tot (Lv. 14:1-32).

CURCUBEȚE SAU CASTRAVEȚI SĂLBATICI - în ebr. *paqqou'ot* = *cel ce crapă, cel ce se desface în bucăți*. Fructul unei plante sălbatice care rezistă secetei îndelungate și atunci când restul vegetației dispăre. Într-o vreme de foamete care s-a semnalat în cursul vieții lui Elisei, un fiu al proorocilor a cules curcubețe, în apropiere de Ierihon și le-a pus la fierț într-o oală. Când a fost gustată ciorba, s-a constatat că fructele respective erau veninoase (II Împ. 4:38-41). Probabil că era vorba de un soi de curcubitacee.

1. S-ar putea să fi fost o tărtăcuță (*Citrullus colocynthis*), o plantă agățătoare cu fructe amare. Are o tulpină care se târăște pe pământ și provine dintr-o rădăcină groasă. Asemenea viței de vie sălbatice, ac. plantă are, pe lângă

frunze, și niște cârcei cu ajutorul cărora se agață de restul vegetației. În Palestina, crește de la sine în câmpia maritimă și pe valea Iordanului. Fructele sale ating diametrul de 7,5 cm., iar uneori și mai mult. Călătorul care le culege și le taie constată că ele au aspectul și mirosul castraveților, dar atinse cu buzele îi provoacă o puternică senzație de arsură. Drept consecință, este o plantă folosită pe scară largă în medicină.

2. O altă plantă pe care ar putea-o reprezenta termenul ebr. *paqqou'ot* este tot o curcubitacee, numită giclet sau plesnitoare (*Ecballium elaterium*). Rigidă, dreaptă, lipsită de cârcei, ea poartă niște tigve mici de 3,5 - 5 cm. lungime. Când s-au copt, ele cad prin atingerea sau scuturarea plantei. Crăpându-se, fructele pun în libertate semințele și o zeamă amară care irită pielea și se folosește în medicină ca un purgativ violent. Ac. specie de castraveți sălbatici crește în locuri secetoase și pe marginea drumurilor palestinienilor. Tânărul tovarăș al lui Elisei ar fi trebuit să știe că ambele specii de curcubețe nu erau comestibile.

CURCUBEU. Fenomen meteorologic constând din apariția unui arc luminos pe partea de cer opusă soarelui în raport cu poziția persoanei care urmărește ac. fenomen. Curcubeul este rezultatul descompunerii luminii soarelui ca urmare a traversării de către raze a picăturilor de ploaie. El prezintă cele 7 culori ale spectrului solar: roșu, oranj, galben, verde, albastru, indigo și violet, datorită refracției și reflexiei razelor solare în nori. După potop, Dumnezeu alege curcubeul (care se arătase deja în nori) ca semn al promisiunii că niciodată El nu va mai trimite un asemenea cataclism pe pământ (Gen. 9:12-17). Curcubeul devine simbolul credințioșiei și îndurării lui Dumnezeu (Ap. 4:3).

CUREA (de încălțăminte). O fâșie de piele cu ajutorul căreia se fixau pe picioare sandalele (Is. 5:27; Mc. 1:7; Gen. 14:23).

CURIER, ALERGĂTOR. Un alergător exersat, un bărbat iute de picior și rezistent, capabil să transmită în cel mai scurt timp diferite vești (II Sam. 18:19-32). Ezechia, Ahașveroș etc. dispuneau de alergători renumiți (II Cr. 30:6; Est. 3:13; 8:10-14). Practica transmiterii știrilor prin intermediul alergătorilor era foarte răspândită în Orientul antic (Ier. 51:31; Iov 9:25).

CURSĂ (sport). V. *Jocuri*.

CURSĂ, LAȚ, CAPCANĂ - în gr. *pagis*. Dispozitiv folosit pt. a prinde păsări și animale mici. În sens figurat, simbolizează tot ceea ce îl atrage pe omul imprudent și-l face să cadă (Iov 18:9-10). În V.T., acest termen este folosit cu privire la oamenii răi care fac planuri pt. prinderea celor credincioși și neprihăniți. „*El pândesc ca păsărarul care întinde lațuri, întind curse și prind oameni*” (Ier. 5:26). Dar cel rău nu este scutit să cadă el însuși în lațurile pe care le întinde. „*El este prins în cursă de călcâi și lațul pune stăpânire pe el*” (Iov 18:9). Dumnezeu este un laț și o cursă pt. cei ce-L părăsesc: „*Mulți... vor da în laț și vor fi prinși*” (Is. 8:14, 15). Însuși păcatul este o cursă, căci el seduce și face prizonieri pe unii copii ai lui Dumnezeu (I Tim. 3:7; 6:9; II Tim. 2:26). Dumnezeii păgâni ai canaanitilor erau o cursă pt. israeliți (Jud. 2:3); în Ios. 23:13, Dumnezeu previne pe pop. Lui că națiunile care locuiau în Canaan ar putea deveni pt. el „*o cursă și un laț*”, lucru care, din nefericire, s-a și întâmplat (cf. Ps. 106:36).

Proverbele ne avertizează contra păcătuirii cu buzele, stare în care omul poate fi prins ca într-o cursă (12:13; 18:7; 20:25), însă cel ce se teme de Dumnezeu se îndepărtează de cursele morții (13:14; 14:27).

CURTE, PRETORIU. Un edificiu public sau o mare sală a unei clădiri de interes obștesc.

1. Curtea palatului marelui preot (Lc. 22:53).

2. Reședința oficială a guvernatorului unei provincii; acest edificiu cuprindea odaia de judecată unde guvernatorul făcea dreptate; sala se numea *praetorium* (Mt. 27:27; Mc. 15:16; Ioan 18:28, 33; 19:9; F.A. 23:35) (v. *Pretoriu*).

CURTEZANĂ. V. *Prostituție*.

CUSH. V. *Cuș*.

CUSHAN - RISCHEATAIM. V. *Cușan-Rișeataim*.

CUSHAN. V. *Cușan*.

CUSCHI. V. *Cuși*.

CUSHIT. V. *Cușit*.

CUSUR, DEFECT. În V.T., un defect (o infirmitate sau o boală) îl făcea pe preot inapt pt. a sluji lui Dumnezeu (Lv. 21:19) și un animal cu un cusur oarecare nu putea fi adus ca jertfă (Lv. 22:21, 22; Dt. 15:21). Defectul se mai poate materializa în lipsa argintului, a banilor (Gen. 47:15), a vinului (Ioan 2:3). Păcatul este un defect care poate rămâne ascuns ochilor omenești (Ps. 19:12), dar care trebuie să fie iertat. Isus Cristos, Mielul fără cusur și fără prihană, este Acela care poate face ca ai Lui să se înfățișeze fără prihană înaintea lui Dumnezeu (Iuda 24). Pt. a putea deveni desăvârșiți, creștinii trebuie să se ierte reciproc (Mt. 6:14; 18:35).

CUȘ, CUSH, KUSH - în ebr. *kuch*; în vechea egipteană *kash, kesh*; în etiopiană *kish*.

1. Cuși și urmașii săi ieșiți din Ham. Ei au alcătuit cinci populații principale: Seba, Havila, Sabta, Raema și Sabteca și care locuiau în centrul și S Arabiei, cu excepția Sebei care, probabil, trebuie căutată pe coasta africană vecină (Gen. 10:6-8; I Cr. 1:8-10).

2. Țara descendenților lui Cuș. Majoritatea pasajelor biblice indică Etiopia (II Împ. 19:9; Est. 1:1; Ez. 29:10). Totuși, în Gen. 2:13 (cf. 10:8), ac. termen indică un alt Cuș, udat de Tigru și Eufrat; într-un asemenea caz, Cuș este un sinonim pt. casiți (cosieni). Herodot spune că armata lui Xerxes număra etiopieni din Asia, diferiți de cei din Africa (Herod. 7:10).

3. Un beniamit care putea avea, printre strămoșii săi, și vreun etiopian. Autorii Septuagintei au pus Șusi pentru ebr. Cuși; el era un dușman al lui David (Ps. 7, titlu).

CUȘAIA, KUSCHAIA, KUSAIA, QUSHA-YAHU. Un levit din fam. lui Merari (I Cr. 15:17), numit Chiși (sau Kisch) în 6:29.

CUȘAN, CUSHAN, KUSHÂN - nume derivat de la Cuș. Un ținut sau locuitorii lui, citate împreună cu Madian (Hab. 3:7). Unele traduceri românești și străine au Cușan, iar altele Etiopia (v. *Cuș*).

CUȘAN-RIȘEATAIM, CUSCHAN-RISCHEATAIM, KUSCHAN-RISHEATAIYM. Împ. al Mesopotamiei. A ținut sub stăpânire sa pe copiii lui Israel timp de 8 ani. Dar Otniel, fratele cel mai mic al lui Caleb, s-a așezat în fruntea israeliților, a învins pe rege (Jud. 3: 5-11) și a izbăvit poporul din mâna lui.

CUȘI, CUCHI, KUSHI - *un etiopian*.

1. Un strămoș al aceluia Iehudi care era contemporan cu Ieremia (Ier. 36:14).

2. Tatăl proorocului Țefania (Țef. 1:1).

3. După unele traduceri românești și străine, unul din cei doi bărbați care au adus lui David știrea despre înfrângerea lui Absalom, fiul rebel. Însă textul ebr. are cuv. *Cuși* însoțit de art. hotărât, ceea ce înseamnă evident cușitul, adică etiopianul. Prin urmare, adevăratul nume al ac. curier este necunoscut (II Sam. 18:21-23, 31-32).

CUȘIT, CUSHIT, KUSHIT. Etiopian (Num. 12:1; II Sam. 18:21).

CUT, CUTA, CUTHA, KUTA. Cetate din Babilonia, deseori citată alături de Babilon și Borsipa; dumnezeul ei protector era Nergal. După deportarea celor 10 sem., au fost aduși coloniști în Samaria, printre ei numărându-se și locuitori din Cut (II Împ. 17:24, 30). Acest oraș a fost identificat cu Tell Ibrahim, la NE de Babilon.

CUTREMUR DE PĂMÂNT. Mișcare seismică. În timpul marilor cutremure, în locurile unde zguduirile cunosc cea mai mare intensitate, chiar și dealurile se clatină (Ier. 4:24) și se mișcă temeliile munților (Ps. 18:7); apar crăpături în scoarța terestră (Zah. 14:4, 5); pământul își deschide gura și înghite oameni și case (Num. 16:31-33); casele se prăbușesc, îngropând de vii pe locuitori. Dacă seismul atinge și litoralul, marea își iese din matcă pt. un timp foarte scurt și pătrunde pe uscat sub formă de val seismic măturând și distrugând totul în calea sa. Pe vremea lui Ozia și a lui Ieroboam II, Iudeea a suferit un teribil cutremur (Am. 1:1; Zah. 14:5; Ant. 9:10. 4). În al 7-lea an al domniei lui Irod cel Mare, țara a fost lovită de un alt cutremur de pământ care a ucis multe animale și a adus pieirea a peste 10 000 de persoane (Ant. 5:5. 2). Un cutremur de pământ, însoțit de întunericul care a cuprins toată țara, a marcat evenimentul morții lui Cristos (Mt. 27:45, 51-54), iar o altă zguduire seismică a anunțat învierea Lui (28:2). Un cutremur de pământ s-a produs în Macedonia pe când Pavel și Sila se aflau în închisoarea din Filipi (F.A. 16:26). O recrudescență a cutremurelor este menționată printre semnele premergătoare revenirii lui Cristos (Mt. 24:7; Lc. 21:11; cf. Ap. 6:12; 11:13; 16:18).

CUȚIT, BRICEAG, BRICI. Pt. a înjunghia și a tăia în bucăți animalele, israeliții se serveau de un cuțit al cărui nume ebr. indică o unealtă ce servea la pregătirea hranei (Gen. 22:6; Jud. 19:29; cf. Lv. 8:20; 9:13). Un alt cuv. ebr., sinonim cu cel redat prin „*sabie*” reprezintă cuțitul de silex (Ios. 5:2) și poate chiar briciul (Ez. 5:1). Scribii își confecționau pana de scris cu ajutorul unui briceag (Ier. 36:23); egiptenii utilizau un cuțit de piatră pt. a deschide cadavrele pe care le îmbălsămau (Herod. 2:86).

CUVÂNTARE, DISCURS. Noi găsim, atât în V.T. (Împărați, Cronici, Prooroci, Iov), cât și în N.T. (Evanghelii, Faptele Apostolilor) un număr important de texte care reproduc discursuri rostite cu diferite ocazii. Valoarea istorică a ac. cuvântări a fost puternic contestată de teologii critici. Este evident că nu avem, în ac. texte, niște stenograme a ceea ce a fost spus, ci un rezumat foarte condensat al principalelor idei emise, uneori (cum ar fi cazul discursurilor profetice), rezumatul respectiv fiind prelucrat pt. a i se da o formă scrisă. Dar asupra ac. punct se înfruntă 3 curente diferite: a. Cei ce consideră discursurile niște pure invenții ale autorului. b. Cei care văd în ele niște rezumate fidele ale gândirii dezvoltate de orator. c. Cei care încearcă să împace ac. două puncte de vedere, susținând că autorul ar fi lucrat cu documente care reflectau teologia vremurilor evocate de el. S-ar putea lua ca exemplu tipic acela al discursurilor din cartea Faptelor. Luările de poziție și argumentele avansate de o parte și de cealaltă sunt, în general, aceleași și pt. alte cărți biblice.

Pt. teologii care merg pe linia criticii formelor sau a criticii redacționale, ac. discursuri se datorează „*imaginației literare*”, „*fanteziei artistice*” a autorului care „*poate nici nu știe dacă a fost rostită o cuvântare cu prilejul respectiv, iar dacă a fost, nu-i cunoaște conținutul... și, chiar dacă ar ști ce s-a spus, nu va încorpora acel discurs în scrierea sa*” (M. Dibelius, „*Aufsätze zur Apostelgeschichte*”, Göttingen, 1961, p. 121). Iată pe ce se bazează ac. teologi susținând că toate cuvântările din cartea Faptelor ar fi opera autorului: ei presupun că: a. Istoricii din acea vreme obișnuiau să compună discursuri, după propria lor imaginație, pt. a-și înfrumuseța relatările. b. Toate cuvântările respective ar fi construite după aceeași schemă, ar avea același conținut și ar reflecta aceeași concepție teologică. c. Ele ar

conține niște elemente dogmatice care nu ar putea fi atât de vechi și, în sfârșit, d. Discursurile cu pricina poartă semne caracteristice stilului lui Luca.

Este adevărat că istoricii antici își împodobeau povestirile lor cu discursuri, dar însuși Thucydide, citat adesea ca un argument de critici, se străduia să fie cât mai fidel celor rostite „*aderând cât mai mult cu puțință la semnificația generală a ceea ce se spusese realmente*”. Polype, la rândul lui, condamnă inventarea unui discurs și cere ca rezumatul unei cuvântări reproduse să fie foarte fidel termenilor exacti ai formei originale.

De altă parte, nici nu s-a putut dovedi că autorii creștini ar fi recurs la practicile istoricilor profani, în ac. privință. În orice caz, în cartea Faptelor, discursurile lui Pavel și ale lui Petru nu se aseamănă întocmai, ci poartă semne caracteristice gândirii și formulării fiecăruia dintre cei doi apostoli. Diferit de ale celor doi oratori este și discursul lui Ștefan, care se apropie mai curând de literatura rabinică a epocii.

De unde-și adunau autorii sacri materialul discursurilor lor? Și în Fapte exemplul lui Luca este aducător de lumină: în ce privește cartea Faptelor, o parte din documentația sa o avea în minte. El însuși asistase la cuvântarea adresată de Pavel către bătrânii din Efes la Milet (F.A. 20); apoi, avem toate motivele să credem că el l-a ascultat pe ap. vorbind mulțimilor din Ierusalim de pe treptele Turnului Antonia (F.A. 23). El a putut foarte bine să asiste la cuvântul de apărare al lui Pavel înaintea lui Felix (cap. 24), a lui Festus (cap. 25) și a împ. Agripa (cap. 26). Luca îl însoțea pe ap. în corabia cu care mergea către Italia: cum să nu fi auzit cuvintele spuse de el către echipajul vasului în noaptea premergătoare naufragiului (cap. 27)? Apoi se găsea în preajma sa când Pavel a primit pe iudeii din Roma (cap. 28). Pavel însuși i-a putut reaminti ceea ce predicase în Antiohia Pisidiei (cap. 13), avertismentul pe care li l-a dat celor ce voiau să-i aducă jertfe la Listra (cap. 14) și discursul pronunțat la areopagul din Atena (cap. 17). Înainte de convertirea sa, Pavel ascultase cuvântarea lui Ștefan care trebuie să fi produs o profundă impresie asupra sa; astfel că el a fost, cu siguranță, capabil să reproducă, după câțiva ani, structura și conținutul cuvântării respective.

CUVÂNTUL. V. Logos.

CUVÂNTUL (CUVINTELE) LUI DUMNEZEU. Diferiți termeni ebr. din V.T. au fost redați în rom. prin *cuvânt*, un termen care are semnificația de declarație sau de revelație: *dabhar*, cel mai mult folosit dintre aceștia, apare de vreo 1 430 de ori; *ne'oum* este pomenit de 361 de ori, îndeosebi în cărțile profetice; *'emer*, *'omer* și *'imrah* sunt menționați în pasajele poetice; la fel și *millah* care derivă din *millel* = a vorbi.

N.T. conține două subst. gr. principale: *rhêma* (utilizat de 70 de ori) și *logos* (pomenit de 330 de ori). Adesea sinonime și folosite de o manieră interschimbabilă, cuvintele acestea exprimă, totuși, îndeosebi în Evanghelia după Ioan, nuanțe diferite. Astfel, *logos* semnifică un mesaj sau o idee comunicată și poate include însăși mintea care a conceput ideea respectivă (Ioan 2:22; 4:37, 39, 41, 50; 5:24, 38 etc.), în timp ce *rhêma* pune accentul pe cuvintele pronunțate și care vehiculează mesajul (Ioan 6:63, 68; 8:20; 14:10; 17:8 etc.).

Dumnezeu Se adresează omului, invitându-l prin Cuvântul Lui la o binecuvântată întâlnire. Ac. Cuvânt este eficace; de ex., când Ieremia a fost trimis de Domnul să vestească poporului Israel judecata, proorocul la început a căutat să se sustragă. Însă, sub influența Cuvântului, el era mistuit lăuntric (Ier. 20:9), sfârșind prin a se lăsa înduplecat. Cuvântul lui Dumnezeu se aseamănă cu „*un ciocan care sfărâmă stânca*” (Ier. 23:29); ac. Cuvânt este veșnic (cf. Is. 40:8).

În V.T., cuvintele adresate proorocilor sunt mijlocul suprem prin care Dumnezeu, Creatorul tuturor lucrurilor, Se face cunoscut oamenilor. Proorocii vorbesc în Numele lui Dumnezeu; ei ascultă de Suveranul suprem (I Împ. 22:19; Is. 7:7-17; Ier. 7:2-7), spre deosebire de proorocii mincinoși care nu caută decât slava lor. Cuvintele adresate de adevărații profeți sunt intim legate de voia lui Dumnezeu și poartă pecetea încuviințării divine. Ele se împlinesc (I Împ. 22:28; Ier. 28:9; Ez. 33:33); nu se întorc la Dumnezeu decât după ce au executat ordinele Sale (Is. 55:11). Deoarece Dumnezeu este adevărat, și cuv. Lui sunt adevărate. Cum Dumnezeu este vrednic de încredere, așa sunt și cuvintele Lui. El este drept și pozitiv în toate afirmațiile Sale, indiferent că este vorba de trecut, de prezent sau de viitor.

Dar cuv. divine mai au și o altă caracteristică: ele sunt atotputernice. Pt. că Dumnezeu

este atotputernic și face tot ce promite, și cuvintele Lui sunt atotputernice și creatoare. De exemplu, la facerea lumii (Gen. 1), expresia: „*Dumnezeu a zis*” este urmată de 5 ori de cuvintele: „*Și așa a fost*”, de 3 ori de cuvintele: „*Dumnezeu a făcut*”, de 2 ori de cuvintele: „*Dumnezeu a creat*” și o dată de cuvintele: „*Și a fost (lumină)*”.

De o manieră asemănătoare au fost săvârșite numeroase minuni, și anume printr-un cuv. rostit de Domnul Isus (de ex. Mt. 8:8, 16). Cristos utilizează cuv. pt. a face voia lui Dumnezeu, a vesti răscumpărarea omenirii și a aduce pârga noii creațiuni. Atotputernicia cuv. se mai manifestă prin împlinirea profețiilor, unii autori biblici fiind foarte atenți pt. a releva realizarea unor cuv. spuse mai înainte. I și II Împ. ne furnizează numeroase exemple în ac. sens (I Împ. 2:27; 12:15; 13:5, 26; 14:18; 17:16, 24; 22:38; II Împ. 10:10, 17; 15:12; 23:16; 24:2, 13).

Ac. caracteristici „divine” ale cuv. profetice nu se limitează la cuv. pronunțate, ci se aplică și cuv. scrise. Biblia, culegere de cărți inspirate de Duhul Sfânt, este *Cuvântul*, și toate afirmațiile sale sunt demne de încredere (v. *Inspirație*). Ea nu conține doar Cuvântul lui Dumnezeu, ci ea *este* Cuvântul lui Dumnezeu. Mai trebuie adăugat aici faptul că, în N.T., Cuvântul lui Dumnezeu este și un mesaj dat unei persoane particulare (Lc. 3:2) sau un sinonim al Legii lui Moise (Mc. 7:13).

De altă parte, dacă cuv. trimise proorocilor îl revelează pe Dumnezeu, totuși, deplina revelație divină nu s-a realizat decât prin întruparea Celei de a doua Persoane a Trinității. Dumnezeu S-a făcut om. Cine L-a văzut pe Fiul L-a văzut pe Tatăl. Printre numeroasele titluri ale lui Isus se găsește și acela dat de ap. Ioan: „*Cuvântul*” (Ioan 1:1, 14; I Ioan 1:1; Ap. 19:13). După cum cuv. unui om descoperă gândurile sale, Cristos este cea mai bună și deplină revelație a lui Dumnezeu (Col. 1:25-27). Prin suferințele și moartea Sa, El a avut ultimul cuv. asupra morții și asupra Vrajmașului (Evr. 1:1-4; 2:14, 15). Spre deosebire de proorocii V.T., Isus nu-și introduce cuv. prin formula: „*Așa vorbește Domnul*”, ci El declară răspicat: „*Dar Eu vă spun...*” (Mt. 5:22, 28). Cuv. Lui sunt Duh și viață (Ioan 6:63, 68). Ac. revelație vie nu devalorizează în nici un fel revelația scripturară, căci numai ac. din urmă ne permite nouă celor de astăzi să-L cunoaștem pe Cristos, și ea face ac. lucru în

termeni deosebit de clari și vrednici de crezare.

În Faptele Apostolilor, Luca, evocând Cuvântul lui Dumnezeu, Cuvântul mântuirii (13:26) sau Cuvântul harului (14:3), raportează ac. expresii la Persoana și lucrarea de mântuire a lui Isus Cristos (cf. 4:31). În Epistolele sale, Pavel menționează Cuvântul (II Tim. 4:2), Cuvântul crucii (I Cor. 1:18), Cuvântul adevărului (II Cor. 6:7), Cuvântul vieții (Fil. 2:16), Cuvântul împăcării (II Cor. 5:19).

Creștinul trebuie să rămână în Cuvânt (Ioan 8:31), să-l păzească (Ioan 8:51) și să-l împlinească cu fapta (Iac. 1:22). Apoi, el are datoria să-l vestească și altora (F.A. 8:25) (cu toată îndrăzneala, F.A. 4:29), să-i învețe pe alții din acest Cuvânt divin (F.A. 18:11) și trebuie să fie gata să sufere multe neazuri din pricina lui (I Tes. 1:6). În altă ordine de idei, credinciosul trebuie să se ferească de a rosti cuvinte nefolositoare (Mt. 12:36; Ef. 4:29; Iac. 3:2).

În N.T., vedem Cuvântul răspândindu-se (F.A. 19:20), atingând inimile (Col. 4:3), stârbind credința (F.A. 4:4; Rom. 10:8, 17), producând viață duhovnicească (F.A. 20:32; I Pet. 1:23). El curățește de uscături (Ioan 15:3) sau judecă (Ioan 12:48). În I Cor. 1:18 și 4:20, Pavel afirmă că ac. Cuvânt este puterea lui Dumnezeu și că este mai tăietor ca o sabie (Ef. 6:17; Evr. 4:12). Însă Cuvântul lui Dumnezeu poate fi falsificat (II Cor. 2:17) sau făcut ineficace prin tradiții (Mc. 7:13) (v. *Logos*).

CUVENI (A SE). V. *Potrivire*.

CVADRANT, CUADRANT, OBOL.

1. O mică monedă de bronz, echivalând cu un sfert de *as*. Grecii se serveau de termenul latin pt. a numi ac. monedă căreia ei îi spuneau *kodrantēs*. Pe vremea lui Cristos, quadrantul valora aproximativ un sfert de para (lat. *solidus*) (Mt. 5:26; Mc. 12:42).

2. *Assarion* nume derivat din latinescul *as*, desemna o monedă de aramă echivalând cu aproximativ o para (Mt. 10:29) (v. *Monedă*).

CYRENE. V. *Cirena*.

CYRUS. V. *Cir*.

CZIB, AZIB, KZIB, KEZIB, KEZIV - toate aceste forme întrebuintate de evrei erau corecte (v. *Aczib*).

D

DABEŞET, DABESHETH, DABBESHETH - *cocoaşa cămilei*. Cetate de la hotarele lui Zabulon (Ios. 19:11). Identificare posibilă: Tell esh-Shemmam, vizavi cu Tell Kaimun (Iocneam), la S de pârâul Kison.

DABRAT, DABRATH, DABERATH. Semnificaţie posibilă: *pășune, loc de pășunat*. În I Cr. 6:72 este ort. *Dobrath*. Cetate din interiorul ținutului atribuit lui Isahar și dat apoi, împreună cu împrejurimile, urmașilor lui Gherșon (Ios. 19:12; 21:28; I Cr. 6:72; Răzb. 2:21.3). Identificare Deburieh, la poala occidentală a muntelui Tabor.

DA ÎN MÂNA CUIVA (PE CINEVA) - în ebr. *natan, hisgir, magan, magar*; în gr. *paradidômi, ekdotos*. În V.T., Dumnezeu, care izbăvește pe Israel din mâna vrăjmașilor lui (Gen. 14:20; Ex. 23:31; I Sam. 17:46) îl dă iarăși în stăpânirea lor, când este nevoit să-l pedepsească (de exemplu, cu prilejul exilului, Ps. 78:61). În sensul ac. îl avertizează Ieremia pe Ze-dechia că va fi dat în mâinile lui Nebucadnețar (Ier. 34:3; 37:17), iar Dumnezeu - prin gura lui Amos - spune că va da în mâna vrăjmașului cetatea cu tot ce este în ea (Am. 6:8). Însă V.T. folosește ac. cuv. și în sens figurat: Moise vede pop. Israel în pustie dedat dezordinii (Ex. 32:25) sau mândriei (Dt. 17:13). Mai târziu, se spune că israeliții s-au dedat la ghicire (II Împ. 17:17); se mai vorbește, în V.T., despre a se deda la mânie (Iov 36:13), la rău (v. 21), la lăcomie (Pv. 1:19) și iuțime (20:3). Copilul dat pe propriile sale mâini, adică lăsat de capul său, face rușine părinților (Pv. 29:15). Proorocii îndemnau pop. să nu se lase condus (a nu se deda) de apucăturile și pornirile inimilor lor (Is. 58:13) sau de niște nădejdi înșelătoare (Ier. 7:4). Toate ac. metafore pregătesc drumul pt.

utilizarea verbului într-un sens duhovnicesc de către Isus și apostolii Lui.

În N.T., Iuda Iscarioteanul îi întreabă pe mai-marii iudeilor ce-i vor da dacă li-L dă pe Isus în mâna lor, adică dacă le indică un mod discret în care să-L poată prinde, fără a provoca o reacție ostilă din partea mulțimilor (Mt. 26:15). În Mt. 27:18, preoții iudei îl dau pe Isus în mâna lui Pilat spre a fi răstignit (vezi încă: Mc. 15:1, 10; Lc. 20:20). În Mt. 17:22, Isus le spune ucenicilor că va fi dat în mâinile oamenilor (vezi și Mc. 9:31; Lc. 18:32); de asemenea, El îi înștiințează pe credincioși că vor fi deferiți tribunalelor ca să fie biciuiți (Mt. 10:17; Mc. 13:9; cf. Lc. 21:12). În F.A. 28:17, Pavel istorisește cum a fost făcut prizonier la Ierusalim și apoi dat în mâinile romanilor.

Într-un sens figurat, Isus a zis că cel ce comite păcate este robul păcatului (Ioan 8:34). De aceea apostolul le cere creștinilor să nu mai dea mădularele lor în slujba păcatului (Rom. 6:13), cum au făcut-o înainte de întoarcerea lor la Dumnezeu (v. 19), să nu se dedea la necurăție și desfrâu (I Cor. 10:8; cf. Iuda 7). Păcatul este privit aici ca o putere străină pe mâna căreia ar da EUL trupul și sufletul, tot așa cum autoritățile unui oraș ar da cheile localității respective în mâinile unui invadator. Două texte deosebit de spinoase vorbesc despre faptul de a da pe mâna Satanei (I Cor. 5:5; I Tim. 1:20).

În I Cor. 5:5, apostolul folosește o formulă solemnă de excomunicare, aflată în uz la evrei. Dând pe cel vinovat pe mâna lui Satan, el îl lipsește practic de ajutorul comunității creștine în lupta spirituală. În felul acesta, omul respectiv se pomenește lăsat descoperit în fața atacurilor Diavolului.

Verbul gr. *paradidômi* are uneori și semnificația de a da, a acorda, a încredința sau a

transmite ceva care a fost primit: obiceiurile venite din partea lui Moise (F.A. 6:14), hotărâri sau instrucțiuni provenite de la apostoli (F.A. 16:4; I Cor. 11:2), o regulă doctrinală (Rom. 6:17), o revelație a Domnului (I Cor. 11:23), o poruncă sfântă (II Pet. 2:21) sau credința transmisă sfinților odată pt. totdeauna (Gal. 3). Subst. *paradosis* (tradiție, datină) indică o învățătură transmisă din generație în generație și care poate avea, fie o origine omească (Mt. 15:2, 3, 6; Mc. 7:3, 5, 8; etc.), fie una divină (I Cor. 11:2; II Tes. 2:15).

DAGON. V. *Zeități păgâne*.

DALFON, DALPHON. Unul dintre fiii lui Haman (Est. 9:7).

DALILA, DELILA - *cochetă*. O fiică a filistenilor, originară din valea Sorec. A pricinuit pierzarea lui Samson (Jud. 16:4 - 22).

DALMANUTA. Localitate de pe malul apusean al mării Galileii (pomenită numai în Mc. 8:10), în apropiere de ținutul Magdalei unde S-a dus Isus potrivit cu Mt. 15:39. Identif. pos. Ain-el-Barideh (v. *Magdala* și *Magdan*).

DALMAȚIA. Regiune aflată pe coasta orientală a Mării Adriatice care îngloba numeroase alte mici insule învecinate. În timpul domniei lui August și Tiberiu, romanii au supus triburile care locuiau muntele, în anul 9 d.Cr. și au organizat prov. dalmată, considerată a fi o parte din Iliria. Într-una din călătoriile sale misionare, Pavel nu a depășit Iliria (Rom. 15:19). Tit, tovarășul de lucru al lui Pavel, după ce a stat câțva timp cu el la Roma, a plecat la Dalmația, probabil pt. a planta Evanghelia printre băștinașii aparținând unor triburi sălbatice (II Tim. 4:10).

DAMĂ. V. *Femeie*.

DAMARIS. Femeia care s-a convertit la auzirea Evangheliei propovăduite de Pavel la Atena (F.A. 17:34).

DAMASC. Oraș sirian aflat pe un platou pe care două cursuri de apă, Abana și Parpar, l-au transformat într-o veritabilă oază (II Împ. 5:12). Platoul respectiv se găsește la vreo 670 m altitudine, la poala răsăriteană a lanțului Anti-Liban; măsoară o lungime de 48 km și o lățime de 16 km. Printr-o rețea de irigații care

folosește apa celor două râuri, s-a asigurat unei importante părți a podișului o fertilitate deosebită, așa încât orașul presărat cu grădini de legume și livezi oferă un contrast izbitor cu pustiul înconjurător. Trei importante drumuri comerciale se întâlnesc în Damasc: unul, merge spre SV, atinge coasta mediteraneană și Egiptul; altul, la S, duce spre Arabia și Mecca; în sfârșit, al treilea străbate pustia și ajunge până la Bagdad. Damascul este un oraș foarte vechi, fiind pomenit deja pe timpul lui Avraam (Gen. 14:15). În epoca lui David, Damascul era unul dintre stăruțele lipsite de importanță ale Siriei meridionale. David l-a luat în stăpânire și l-a fortificat (II Sam. 8:5, 6; I Cr. 5:6). După ce a înfrânt împ. siriană din Toba, un bărbat numit Rezon, inițial supus regelui Tobei, și-a adunat o oaste și a înt. regatul Siriei care avea să-și manifeste de multe ori ostilitatea față de Israel (I Împ. 11:23, 24). Damascul a fost capitala lui Hezion, Tabrimon, a regilor care au purtat numele de Ben-Hadad (I Împ. 15:18, 20; 20:34; II Împ. 8:7), a lui Hazael (I Împ. 19:17; II Împ. 8:8-15) și a lui Rețin (II Împ. 16:5). Tabrimon și primul Ben-Hadad au coalizat cu împ. lui Iuda (I Împ. 15:18, 19; II Cr. 16:2, 3). Ahab a încheiat un tratat de prietenie cu Ben-Hadad dându-i-se dreptul de a stabili niște artere comerciale (adică bazine) la Damasc (I Împ. 20:34). La acea dată, Damascul se afla în fruntea națiunilor din V care se împotriveau Asiriei. Aliat cu regii de pe coasta Mediteranei și cu Ahab, împ. lui Israel, Damascul se înfruntă cu Salmanasar la Karkar în anul 854 (853) î.Cr. Deși înfrântă, armata aliaților a oprit înaintarea asirienilor; dar în anul 842, Salmanasar îl bate pe Hazael, regele Damascului, în munții Hermonului, și-l obligă la plata unui tribut. În anul 734, Rețin, împ. Damascului și Pecah, împ. lui Israel, plănuiesc să atace Ierusalimul, dar Ahaz, regele lui Iuda, apelează la Tiglat-Pileser, regele Asiriei, care ia Damascul în anul 732 î.Cr., deportează pe locuitori la Chir și-l omoară pe Rețin (II Împ. 16:5-9; Is. 7:1-8:6; Am. 1:3-5). Totuși, Damascul va propăși iarăși (Ez. 27:18). Orașul trece rând pe rând în mâna asirienilor, caldeilor, persilor și mai târziu a macedonenilor. Damascul va fi, la un moment dat, unul din cele 10 orașe care alcătuiau ținutul Decapole. În anul 64 î.Cr., generalul roman Metellus îl cucerește, iar în anul 63 Siria devine provincie romană.

Numeroși iudei locuiau la Damasc unde existau multe sinagogi (F.A. 9:2; Răzb. 2:20. 2).

Saul din Tars, apropiindu-se de orașul spre care se îndrepta pt. a prizoni pe creștini, aude un glas din cer și cade la pământ (F.A. 9:2, 3, 8-10; 22:6, 10-12; 26:12). După convertirea sa, a fost pogorât de la înălțimea zidurilor cetății de către ucenici pt. a-l sustrage furiei iudeilor care puseseră la cale uciderea sa (F.A. 9:25, 24; cf. 26:20; Gal. 1:17). Strada Dreaptă tradițională care măsoară aproape 3 km lungime străbate centrul orașului de la NE spre SV. În prezent o stradă modestă, ea era, pe vremea lui Pavel, o arteră magnifică, flancată de coloane corintene. Unul din capetele ei duce la poarta de răsărit a orașului. În primul secol al erei creștine, orașul aparținea lui Aretas, regele Arabiei Stâncoase, însă romanii aveau să-l ocupe nu după multă vreme (II Cor. 11:32).

DAMASCEAN. Persoană originară din Damasc sau locuind în ac. oraș (II Cor. 11:32).

DAN - judecător.

1. Fiul lui Iacov și al Bilhei (Gen. 30:5, 6). El a avut un fiu numit Hușim (Gen. 46:23) sau Șuham (Num. 26:42). Iacov a prezis destinul urmașilor lui: Dan va judeca pe pop. său, precum și alte sem. ale lui Israel. Dan va fi un șarpe pe drum, o viperă (năpârcă) pe cărare, mușcând călcâiele calului și făcând să cadă călărețul pe spate (Gen. 49:16, 17). Aceasta însemna că sem. lui Dan urma să lupte contra dușmanilor lui Israel cu atâta ardoare și curaj încât avea să întrecă, în acest sens, toate semințiile israelite în aceeași ordine de idei, Moise îl compară pe Dan cu un pui de leu care se aruncă din Basan (Dt. 33:22).

2. Ac. nume revine, de asemenea, sem. ieșite din coapsele lui Dan, precum și terit. ocupat de urmașii săi la împărțirea Canaanului (Num. 1:12, 38, 39). Dintre cetățile daniților amintim: Torea, Aialon, Ecron, Elteche, Lida și Iafo (numită Iope pe timpul ap. și Jaffa în prezent; Ios. 19:40-46; 21:5, 23; cf. Jud. 5:17). Însă daniții nu au ocupat toată regiunea aceasta, căci amoriții i-au împins în munți (Jud. 1:34, 35). Lipsiți de spațiu vital, ei au trimis iscoade în extremitatea nordică a Palestinei pt. a repera o nouă regiune locuibilă. Și astfel au găsit un loc precum și-l doriseră, și anume cetatea Lais, locuită de o populație străină. Daniții bat cetatea, omoară pe locuitorii săi, o reclădesc și-i pun numele Dan (Ios. 19:47; Jud. 18:1-31).

Oholiab și Samson erau daniți (Ex. 31:6; Jud. 13:2, 24).

3. Cetate din extremitatea nordică a Palestinei. Expresia „*de la Dan la Beer-Șeba*” sau „*de la Beer-Șeba la Dan*” indica „*toată întinderea țării, de la N la S*” (Jud. 20:1; I Cr. 21:2). Inițial, localitatea respectivă s-a numit Laiș (leu) sau Leșem, semnificând poate un loc unde se aflau lei. Când a fost cucerită de daniți, a primit numele de Dan (Ios. 19:47; Jud. 18). Avraam l-a urmărit pe Chedorlaomer până la Dan (Gen. 14:14). Unii comentatori au presupus că ac. Dan ar fi putut să fie vechiul Lais; într-un asemenea caz, numele obișnuit de Dan s-ar fi substituit vechii denumiri din Geneza (cf. Dt. 34:1). Ieroboam și-a așezat unul din vițelii săi de aur la Dan (I Împ. 12:29-30; II Împ. 10:29; Am. 8:14). Ben-Hadad a distrus ac. localitate, precum și altele învecinate (I Împ. 15:20; II Cr. 16:4); mai târziu, a fost reclădită. Dan se afla pe o vale roditoare, aproape de Bet-Rehob (Jud. 18:9, 28), în vecinătatea Libanului, la izvoarele Iordanului inferior (Ant. 5:3. 1; 8:8. 4), în ținuturile mlăștinoase ale Meromului (Răzb. 4:1. 1) și la vreo 5 km V de Baniyas. Toate ac. indicii ne permit să identificăm localitatea de altădată la Tell el-Kadj (Qadi) care, în arabă, înseamnă „dealul judecătorului”; în chipul acesta, este păstrat vechiul nume de Dan. La poalele acestei măguri, se găsesc două izvoare ale căror ape se amestecă și formează râul Ledan, cel mai scurt dar cu debitul cel mai mare dintre cele 3 cursuri de apă care se unesc, câțiva km mai la vale, pt. a da naștere Iordanului.

Începând cu anul 1966, s-au întreprins săpături arheologice în ac. *tell* de peste 25 ha. Localitatea a fost ocupată începând cu B.T.II și B.M.II A și B - în epoca lui Avraam (Gen. 14:14) - când a fost fortificată. Textele de la Mari vorbesc despre ea. Distrugerea nivelului V, în epoca fierului, este atribuită daniților (Jud. 18). Platforma de 18 x 18 m care a fost dată la iveală se crede a fi fost o înălțime pe care se aduceau jertfe. O primă platformă a fost edificată în epoca B.M. și apoi lărgită în sec. X î.Cr., probabil de Ieroboam I. Către anii 850 î.Cr., i-au fost adăugate niște trepte de 8 m lățime (de Ahab?), spre a crea acces la platformă.

Un mic altar, prevăzut cu coarne, care datează din sec. X-IX î.Cr., constituie un indiciu că este vorba de un „*bama*”, adică de o înălțime sacră. Să fi fost el sanctuarul ridicat de Ieroboam I vițelului său? (I Împ. 12:28, 29).

DANA, DANNA. Un sat din ținutul muntos al lui Iuda (Ios. 15:49). Identificare: Deir esh-Shemsh sau Simya. Septuaginta a redat numele prin Rema.

DAN-IAAN, DAN-YAAN. Localitate aflată între Galaad (sau chiar între țara hitiților, către Chedeș) și Sidon (II Sam. 24:6). Identif. incertă. Septuaginta și Vulgata redau ac. nume prin cuvintele „în pădurile lui Dan”. S-a pus problema dacă nu cumva este vorba de Dan sau Lais.

DANIEL - Dumnezeu a judecat.

1. Fiul lui David și al Abigailei, născut la Hebron (I Cr. 3:1), numit Chileab în II Sam. 3:3.

2. Un preot care, pe vremea lui Neemia, a semnat tratatul de alianță în numele unei case părintești (Ezra 8:2; Nem. 10:6).

3. Celebrul prooroc iudeu care a trăit la curtea Babilonului. El provenea dintr-o fam. nobilă a sem. lui Iuda (Dan. 1:3-7). În al patrulea an al domniei lui Ioiachim (604 î.Cr.), Daniel, pe atunci un adolescent, a fost dus la Babilon împreună cu alți prizonieri de către Nebucadnețar, după primul asediu al Ierusalimului (Dan 1:1; Ier. 25:1). Acolo, Daniel și alți tineri de viță împărătească, bine dotați, au fost aleși pentru a fi puși în slujba regelui. Daniel și 3 dintre tovarășii lui obțin din partea căpeteniei famenilor dregători permisiunea de a se hrăni numai cu zarzavaturi, fără a fi siliți să consume bucatele și să bea vinul care li se rezervaseră de la masa împăratului. Ac. mâncăruri erau interzise prin Legea lui Moise fiind pângărite prin diverse ritualuri păgâne (Dan. 1:8). Cei 4 tineri exilați au devenit tot așa de pricepuți ca oricare dintre înțelepții Babilonului, iar harul lui Dumnezeu i-a făcut capabili să-și mențină convingerile fără a recurge la vreun compromis, chiar și atunci când ac. fidelitate le-a pricinuit o confruntare cu moartea. Supravegherea a încetat în al treilea an (Dan 1:5), când tinerii prizonieri au intrat în slujba împ. Așa a dus-o Daniel până în anul 538 î.Cr., primul an al domniei lui Cyrus (1:21). În anul 603 î. Cr., al doilea an al lui Nebucadnețar, Daniel tălmăcește împ. visul acestuia cu chipul de o strălucire nemai-întâlnită (2:1-46). Grație acestui succes, proorocul este numit guvernatorul prov. Babilon și mai-marele peste toți înțelepții regelui (2: 46-49). După aceea, Daniel îi tâlcuiește un alt vis care dezvăluia starea de demență în care regele avea să decadă (Dan. 4). Cam în

aceeași perioadă, Ezechiel declara că Daniel era un exemplu remarcabil de neprihănire și înțelepciune (Ez. 14:14; 28:3). În anul I al lui Belșațar, Daniel însuși are un vis și vede, sub aspectul unor animale, 4 imperii *successive*, atingând epoca în care Cel Îmbătrânit de zile va sta pe un scaun de domnie și Cineva, asemănător unui fiu al omului, va veni pe norii cerului ca să instaureze o împ. spirituală ce nu se va nimici niciodată (Dan. 7). În anul al treilea al aceluiasi împărat, Daniel are o vedenie care îl transportă la Susa (8:2), capitala Elamului și reședința lui Cyrus, regele Persiei, deja devenit celebru (v. *Cyrus*). Daniel se afla, după toate probabilitățile, la Babilon (v. Ez. 8:1-3). În vedenie, el observă un berbec călcat în picioare de un țap, simbolizând respectiv împ. mezilor și perșilor și aceea a Greciei (Iavan), împărțirea celei din urmă în 4 state și ridicarea unui rege foarte crud care avea să profaneze Templul (Dan. 8).

Când s-a prăbușit împ. Babilonului, Darius a stabilit peste noul regat, în numele cuceritorului, 120 de satrapi, aceștia fiind puși sub comanda a 3 căpetenii, unul dintre cei 3 capi fiind Daniel însuși (6:1, 2) (v. *Darius*). Talentele și poziția sa superioară au stârnit invidia rivalilor lui care vor urzi un complot pt. a-i aduce pieirea. Astfel Daniel ajunge în groapa cu lei (6:3-23; I Mac. 2:60). În anul I al lui Darius, Daniel apreciază, pe baza celor declarate de Ieremia (Ier. 25:11-12; 29:10) că robia se va sfârși în curând (Dan. 9:1, 2). El se umilește, mărturisește înaintea Domnului păcatele pop. său, se roagă și, drept urmare, Dumnezeu îi descoperă proorocia celor 70 de săptămâni (9:24). În al treilea an al lui Cyrus, regele Persiei, Daniel are o vedenie referitoare la ultimul conflict dintre puterile acestei lumi și Împ. lui Dumnezeu (cap. 10-12). Trebuie că Daniel a atins o vârstă foarte înaintată, deoarece el a proorocit la începutul și la sfârșitul dinastiei lui Nebucadnețar, sub domnia lui Darius medul și în timpul lui Cyrus (6:28). Nu ne sunt cunoscute nici data și nici împrejurările morții lui. Numele său este pomenit în Ez. 14:14; 28:3; Mt. 24:15; Mc. 13:14 și indirect în Evr. 11:33.

DANIEL (CARTEA)

Locul cărții în canonul biblic. În canonul biblic ebraic, Daniel figurează printre *Scrieri* (cărțile istorice și poetice), între Estera și Ezra, desigur ca urmare a marelui număr de imagini

și simboluri pe care le conține, sau poate și datorită textelor lungi scrise în aramaică.

Autorul cărții. Profetul Daniel a trăit la curtea Babilonului timp de o jumătate de secol. Provenit dintr-o fam. princiară a lui Iuda (Dan. 1:3-7), el a fost dus în Babilon, pe când era un adolescent, împreună cu primul contingent de deportați în anul 605, după primul asediu al Ierusalimului (Ier. 25:1). Daniel a fost ales împreună cu alți trei tineri de origine nobilă, pt. a fi pregătiți să intre în slujba împăratului. El va ocupa funcții de mare răspundere de-a lungul mai multor domnii până în anul 538, la scurt timp după luarea Babilonului de către perși. În 8:1 și 9:2, el își dă numele, iar primele 6 capitole sunt scrise la persoana a III-a (conform unui obicei al istoricilor vremii), dar pasajele din 7:2, 4, 5, 28; 8:1, 15 și următoarele; 9:2, 3; 10:2; 12:5-8 se află la persoana I. În 12:4, Dumnezeu i Se adresează chemându-l pe nume și cerându-i să pecetluiască scrierea care conținea vedeniile primite.

Datorită preciziei extraordinare a profețiilor sale, a câtorva pretinse inexactități istorice și a vocabularului utilizat, majoritatea autorilor critici trimit redactarea cărții până în sec. II î. Cr. Deja Porfir, în sec. III, încă susținea că ac. ar fi fost scrisă după lupta Macabeilor contra lui Antiochus Epiphanes, adică după anul 165 î.Cr. Ipoteza lui a fost reluată de teologii din sec. XVII și XVIII. Numeroși critici pretind că proorocul Daniel nu ar fi scris nici secțiunile unde figurează la persoana I, nici acelea unde apare la persoana a III-a. Ac. exegeți gândesc, în general, că lucrarea a fost scrisă pe la anii 168-167 î.Cr., pe timpul Macabeilor, pt. a întări credința iudeilor în cursul înspăimântătoarelor persecuții ale lui Antiochus Epiphanes. Principalele lor argumente contra autenticității cărții sunt: a. Fiul lui Sirah, scriind cartea Ecclesiasticului către anii 200 î.Cr. nu-l menționează pe Daniel, deși el îi citează pe Ezechiel, Neemia și micii profeți (cap. 49). b. Autorul cărții lui Daniel folosește cuvinte grecești, ceea ce ar putea constitui un indiciu că el ar fi trăit în cursul perioadei grecești. c. Sunt invocate niște pretinse inexactități istorice care ar dovedi că autorul, departe de a fi fost un martor ocular al evenimentelor pe care le descrie ar fi trăit într-o altă epocă. d. Profețiile nu dau detalii istorice decât până la moartea lui Antiochus Epiphanes.

Combaterea acestor argumente.

1. Este adevărat că fiul lui Sirah nu-l pomeneste pe Daniel, dar el nu citează nici pe Ezra și pe alți bărbați eminenți ca Ghedeon, Samson și Iosafat.

2. Folosirea unor termeni gr. se reduce la cuvinte din domeniul muzical și care nu figurează decât într-un singur verset (3:5). Originea grecească a cel puțin două din ac. subst. este incontestabilă: *pesanterin* pt. grecescul *psaltérion* și *soumponeyah* pt. *symphônia*. Asta nu poate fi, în nici un caz, un argument pt. concluzia că respectiva carte nu ar fi fost scrisă de Daniel la Babilon, pe la anul 530 î.Cr. Într-adevăr, în perioada respectivă se foloseau astfel de instrumente muzicale în bazinul Tigrului și Eufratului. În plus, s-a dovedit că în ac. regiune muzica însoțea procesiunile triumfale și evenimentele solemne de la curtea regală. Prizonierii luați din țări îndepărtate cântau cu propriile lor instrumente. Asurbanipal avea instrumentiști elamiți. Sanherib a deportat din Iuda cântăreți și cântărețe. Prizonierilor Sionului li se ceruse să cânte cântările Sionului, acompaniindu-se cu ajutorul harfelor (Ps. 137:1-3). Ca urmare a legăturilor întreținute de împărățiile aflate de-a lungul Tigrului cu pop. occidentale, au fost introduse în Chaldeea instrumente muzicale gr. și au fost preluate denumirile acestora. Pe lângă monarhii precedenți, unii regi asirieni, începând cu Sargon (în anul 722 î.Cr.), aduseseră prizonieri și luaseră tribut de la locuitorii din Cipru, din Ionia, din Lidia și Cilicia, zone grecești, când Nebucadnețar a atacat orașele mediteraneene. Cuceritorii respectivi obișnuiau să aducă la curtea lor muzicieni care vorbeau grecește. În sfârșit, limba pasajului în discuție (Dan. 3:5) nici nu este babilonian, ci aramaic. Iar arameii s-au aflat în contact cu Occidentul timp de secole întregi. Aramaica era limba diplomației, a relațiilor internaționale (cf. II Împ. 18:26). Ei făceau negustorie cu mărfuri provenite din Orient și din Occident. În cadrul unor asemenea relații, era normal ca limba lor să adopte și unele cuvinte străine. Autorul cărții lui Daniel folosește aramaica și unii termeni desigur curenți la aramei pt. a indica niște instrumente muzicale. Cei ce se bazează pe ac. cuvinte, pt. a demonstra că scrierea lui Daniel nu ar fi autentică, ar trebui să ne facă dovada că termenii respectivi nu au intrat în aramaica obișnuită, anterior sec. VI î.Cr.

Acest basorelief din Ninive prezintă o parte a unei fanfare militare. De reținut: toba, o lăută cu 5 coarde, chimvalele și o lăută cu 8 coarde având 0,37 m înălțime; anul 640 î.Cr.

3. Istoria nu respinge pretenziile inexactități care nu diverg din ea decât în aparență, din pricină că cei ce le invocă nu dispun de date istorice complete. Nu s-a putut dovedi nici-decum că relatarea lui Daniel ar contrazice istoria. De altfel, sporirea numărului de cunoștințe cu privire la epoca lui Cyrus diminuează pe zi ce trece cifra acestor pretenzi inexactități istorice. S-a negat, la un moment dat, existența regelui Belșatar, dar iată că arheologia a scos la iveală povestiri contemporane ale luării Babilonului, dovedindu-se că a fost vorba, într-adevăr, de un personaj istoric bine cunoscut cu ac. nume. Faptul că el a fost numit „fiul lui Nebucadnețar” și asta pt. a indica poziția sa de urmaș concordă cu obiceiurile de epocă. Relatăriile respective explică de ce Belșatar și tatăl său ocupau deja primele două locuri în cârmuirea împărăției; înțelegem, de asemenea, de ce Belșatar, și nu Nabonide, este citat ca fiind regele Babilonului cu prilejul luării cetății în cursul nopții (v. *Belșatar*). Dacă mențiunea despre primirea împ. de către Darius medul nu este pe deplin clarificată, descoperirile efectuate au arătat că numirea unui regent la Babilon de către Cyrus era în conformitate cu politica acestor vremuri. Referitor la o posibilă identificare a lui Darius cu Gobryas, vezi *Darius*, 1. În lumina documentelor arheologice, ar fi o imprudență să pretindem că scrierea lui Daniel ar conține niște inexactități istorice.

4. Este adevărat că profeția lui Daniel nu furnizează detalii istorice decât până la moartea lui Antiochus Epiphanes (Dan. 8). Dar oare ac. profeții nu vizează și timpurile ulterioare? Al patrulea imperiu descris în cap. 2 și 7 nu poate fi decât împ. Romei, care devine o putere mondială la o dată posterioară vremii lui Antiochus și a cărei ultimă evoluție este prezentată pe larg în cartea lui Daniel.

5. Este dificil să datăm cartea lui Daniel pornind de la cele două limbi folosite de autor: ebraica, iar pt. cap. 2:4b-7:28 aramaica. Totuși, K. A. Kitchen spune că datele lingvistice conduc la datarea aramaicii din cartea lui Daniel între sec. VI și IV î.Cr. (K.A. Kitchen, „Notes on some problems in the Book of Daniel”, p. 50).

Astăzi, grație argumentelor furnizate de arheologie și filologie, autorii critici se văd constrânși să împingă data redactării cărții mult înapoi. Teologii evanghelici apreciază că nici un argument serios nu se opune atribuirii cărții în ansamblu profetului Daniel, cum a făcut-o Isus Însuși (Mt. 24:15). S-a pretins că ac. ar fi fost o eroare din partea Sa, eroare datorată limitelor pe care El și le-a impus prin întrupare. Totuși, s-a remarcat că Isus nu spunea nimic despre lucrurile de care nu avea cunoștință. El nu a emis niciodată o opinie care să fi fost dovedită mai târziu ca fiind falsă. (Pt. relații suplimentare, a se vedea articolele corespunzătoare în NCB, G. Archer, „Introduction A.T.” și J.McDowell: „Prophecy: Fact or Fiction?, Daniel in the Critic's Den” (Campus Crusade for Christ, 1979).

Data.

În sec. VI î.Cr., de la cucerirea Ierusalimului de către babilonieni (605) și până la cucerirea Babilonului de către perși (539).

Cartea trebuie să fi dobândit forma definitivă ceva mai târziu, probabil pe la anul 530.

Limbajul este destul de apropiat de acela al lui Ezra și foarte diferit de al scrierilor de la Qumran din sec. II î.Cr. Unele cuvinte deveniseră deja atât de arhaice în sec. II, încât traducătorii Septuagintei nu le mai cunoșteau sensul. De vreme ce i s-au adăugat câteva fragmente în gr. în momentul traducerii și o inserțiune la versiunea Septuaginta, înseamnă că ac. carte exista de multă vreme.

Istoricul iudeu Josephus Flavius crede că profețiile lui Daniel existau deja înaintea epocii lui Alexandru cel Mare, deci înainte de anul 330 (Ant. 11:8. 5) și chiar înainte de Artaxerxes (Con. Apion, 1:8).

Izbăvirea din cuptorul aprins a lui Șadrac, Meșac și Abed-Nego și salvarea lui Daniel din groapa leilor sunt menționate în I Mac. 2:59, 60 (cf. 1:54 cu Dan. 9:27; 11:31).

Locul.

La Babilon. Cartea dă multe detalii cu privire la viața religioasă și culturală de la Curtea babiloniană. Unele dintre acestea au putut fi deja confirmate cu ajutorul textelor cuneiforme descoperite în Babilonia (pedeapsa cu focul, „împăratul împăraților”, „veșnic să trăiești, împărate!”).

Conținutul.

După prezentarea autorului și a celor trei prieteni ai săi, cartea conține o frescă a succesiunii marilor imperii mondiale pe scena istoriei universale (cap. 2-7).

Cele 4 imperii ale lui Daniel.

Cele patru părți ale statuii pe care o lovește o piatră (2:31-45) și cele 4 fiare cărora le succedă Cineva care seamănă cu un fiu al omului (cap. 7; cf. v. 17-18 cu 13-14) indică *patru puteri mondiale* pe care le va înlocui, în final, Împ. lui Dumnezeu. Statuia le reprezintă sub aspectul în care îi apar ele, cu toată splendoarea lor impozantă, unui rege păgân; proorocului însă îi sunt zugrăvite prin cele 4 fiare caracterizate de brutalitatea lor feroce. Desigur că pe pământ au existat mai mult de patru imperii, dar acestea sunt menționate în mod special datorită rolului jucat de fiecare dintre ele în raport direct cu Israel în Palestina. Cele patru împărății acopăr laolaltă „*vremurile națiunilor*” (Lc. 21:24) ce încep odată cu distrugerea Ierusalimului și a statului evreu de către Nebucadnețar, regele Babilonului, și se vor sfârși cu domnia lui Anticrist, nimicir prin întoarcerea Domnului.

Primul imperiu este Babilonul (Dan. 2:37-38) care i-a deportat pe iudei în afara țării lor.

Al doilea imperiu este zugrăvit în 3 etape (2:32, 39; 7:5; 8:3-7). Caracteristicile sale (de ex. dualitatea) se regăsesc în brațele și pieptul statuii, coastele inegale ale celei de a doua fiare și în coarnele inegale ale berbecului. Pasajul din Dan. 8:20 îl identifică lămurit cu *împărăția mezilor și persilor*. Ei au fost cei ce au permis întoarcerea iudeilor din robie (cf. Ezra 1:1-2).

Al treilea imperiu este Grecia (2:32, 39; 7:6; 8:5-8). Principalele sale trăsături sunt: rapiditatea și dimensiunea cuceririlor; dominația

universală (2:39); sprinten și ager ca leopardul și ca pasărea (7:6); cutreieră toată suprafața pământului fără să se atingă de el (8:5); împ. său, Alexandru, moare subit, fără să lase urmași pe tron (8:8; 11:4); împ. lui este divizată în patru (7:6; 8:8; 11:4); ac. imperiu primește clar denumirea de Iavan (Grecia, 8:21). Iudeii reînțorși în Palestina au avut nespuse de mult de suferit, pe propriul lor teritoriu, din pricina războaielor necurmate purtate între două secțiuni ale imperiului grecesc: Egiptul Ptolemeilor (împ. de miazăzi) și Siria Seleucizilor (împ. de miazănoapte; cf. Dan. 11). Cel mai cumplit prigonitor al lui Israel a fost un rege al Siriei, Antiochus IV Epiphanes (175-164 î.Cr.), prefigurat prin „*cornul cel mic*” din Dan. 8: 9-14, 23-25; 11:21, 36 și urm. Orbit de orgoliu și pretinzându-se a fi un urmaș al lui Jupiter, el caută să impună prin violență cultul acestuia din urmă. Antiochus a încercat să distrugă toate exemplarele Legii lui Moise, a profanat Templul din Ierusalim și a așezat acolo ceea ce proorocul numește „*urâciunea pustiirii*” („*ticăloșia devastatorului*”) (8:11-12, 11:31). Din cauza ac. comportări, Antiochus, un rege lipsit de importanță de altfel, a fost considerat un tip al lui Anticrist.

Cel de al patrulea imperiu nu este numit în mod expres, însă se pare că nu poate fi altul decât *Roma* însăși. Într-adevăr, în istorie, ea înlocuiește Grecia. Zdrobind orice rezistență, Roma își asigură un imperiu de și mai mari dimensiuni (2:40; 7:7, 19, 23). Roma a fost aceea care L-a răstignit pe Mesia, a distrus Ierusalimul în anul 70 d.Cr. și i-a alungat pe iudei din Palestina (9:26). Imperiul Roman a fost vreme îndelungată divizat în două împărății, asemenea picioarelor statuii. În viziunea sa profetică, Daniel observă ac. al patrulea imperiu menținându-se până la finele vremurilor sub forma unei confederații de 10 state (2:34; 7:7, 24). Din sânul acesteia se va ridica Anticrist, teribilul prigonitor al pop. lui Dumnezeu pe care-l va prăpădi arătarea venirii glorioase a Fiului omului (7:8, 11, 13-14, 21-27). Apocalipsa reia imaginea fiarei monstruoase cu 10 coarne. Pentru ea, Fiara reprezintă pe Anticrist și imperiul său, cu cruzimea sa, cu toată revolta sa îndreptată contra lui Dumnezeu, cu dominația sa universală (13: 1-8), cu confederația sa de 10 dictatori (17: 12, 16), cu raporturile sale evidente cu Roma (17:9, 18). Ioan exprimă, în ac. termeni, faptul că, potrivit profetiei biblice, cel de al patrulea imperiu al lui Daniel va exista încă la finele

timpurilor. „*Fiara, pe care ai văzut-o, era, și nu mai este... locuitorii pământului... se vor mira când vor vedea că fiara era, nu mai este, și va veni*” (Ap. 17: 8). Ceea ce a încetat să existe pe terit. vechiului Imperiu Roman este conducătorul unic. Dar Anticrist va fi tocmai ac. agent coordonator, și, pornind de la ac. bază, el va realiza vechiul vis al tuturor cuceritorilor, și anume acela de a-și asigura adorarea întregii omeniri (Ap. 13:3, 7-8).

Cap. 8-11 din cartea lui Daniel se concentrează asupra istoriei evreilor până la venirea lui Mesia.

Profeția celor 70 de săptămâni vizează, de asemenea, suferințele inerente stabilirii Împ. lui Dumnezeu (Dan. 9:24-27). Proorocul ceruse iertare și mântuire pt. pop. său, precum și restaurarea cetății și a sfântului Locaș al Domnului (v. 17-19). Dumnezeu îi răspunde descoperindu-i că este stabilit un anumit interval de timp pt. ispășirea fărădelegilor, pt. a face să înceteze păcatul, pt. a se aduce neprihănirea veșnică, pt. isprăvirea și împlinirea tuturor proorociilor, pt. ungerea lui Mesia care va executa toate ac. lucruri (v. 24). Pt. asta vor fi necesare „70 de săptămâni” (în ebr. „săptămâni de ani” sau grupuri de câte 7). „*Jumătatea săptămânii*” din v. 27 corespunde cu durata necazului celui mare în timpul căruia Anticrist va face să înceteze jertfa și darul de mâncare. După Daniel și Apocalipsa, ac. necaz va dura 42 de luni, 1 260 de zile, adică 3 1/2 ani (Ap. 11:2, 3; 12:6, 14; 13:5; Dan. 7:25; 12:7). De aici se poate trage concluzia că o „săptămână” întreagă echivalează cu 7 ani și că 70 de săptămâni fac laolaltă 490 de ani.

Dar care este punctul de plecare al celor 70 de săptămâni? Potrivit cu v. 25, număratoarea trebuie să înceapă „*de la darea poruncii pt. zidirea din nou a Ierusalimului*”. Sunt menționate două decrete cu privire la întoarcerea din robie: unul al lui Cyrus (Ezra 1:1-3) și un altul al lui Darius (6:3-8). Comentatorii au șovăit asupra căruia dintre acestea ar trebui să se oprească, însă nouă ni se pare normal să pornim de la al doilea, deoarece numai el menționează, pe lângă recludirea templului și aceea a orașului. Or, aceasta s-a promulgat în anul 445 î.Cr. Și acum iată cum se situează cele 3 perioade indicate, pornind de la ac. dată: vor curge 7 săptămâni în cursul cărora cetatea și zidurile sale vor fi recludite, un timp de tulburări de 49 de ani (7 x 7) și care corespunde epocii dificile a lui Ezra și Neemia; apoi, 62 de săptămâni între ac. epocă și arătarea

Mesiei, urmată de moartea Lui. Ceea ce înseamnă pt. primele perioade, 69 săptămâni, sau 483 de ani (69 x 7) care se scurg fără întrerupere. Asta conduce exact la perioada în care au loc lucrarea și moartea lui Cristos, dacă numărăm după modelul profetic: un an de 360 de zile (42 de luni = 1 260 de zile) pt. a restabili corespondența între calendarul evreiesc și calendarul Iulian (cf. R. Chasles, „*Israel et les Nations*”, Paris, 1945, p. 86-94).

Mai rămâne o singură săptămână care se referă clar la cariera lui Anticrist și conduce din nou la sfârșitul vremurilor națiunilor, adică la Mileniu și la împlinirea tuturor promisiunilor referitoare la Israel, enunțate în v. 24. Profeția desparte în două secțiuni egale cei 7 ani ai acestei „săptămâni”: un timp de pace care ar putea urma, după opinia unor comentatori, războiului blocului de N (cf. Ez. 38-39), și o perioadă de mare necaz care corespunde foarte bine celor 3 1/2 ani indicați lămurit de textele de mai sus. Este ceea ce reiese din indicația referitoare la ruperea legământului lui Anticrist (cu Israel) „*la jumătatea săptămânii*” (Dan 9:27).

Dacă profeția referitoare la prima venire a lui Cristos s-a împlinit într-un mod atât de minunat, cum ne-am putea îndoi de exactitatea evenimentelor și a timpului care au fost vestite pt. etapa finală (săptămâna a 70-a)? Între săptămâna a 69-a, care se încheia cu moartea lui Cristos, și cea de a 70-a, care inaugurează cariera lui Anticrist, trebuie neapărat să se plaseze, ca o paranteză, vremea Bisericii în cursul căreia Israel se află în afara Palestinei (cf. André Lamorte, „*La Vocation d'Israel et la Vocation de l'Eglise*”, Librairie Protestante, Paris 1957, p. 53-57).

Aluziile la cartea lui Daniel ale scriitorilor biblici dovedesc amploarea perspectivei sale profetice. Domnul nostru a ales pt. Sine titlul de „*Fiu al omului*”, preferându-l tuturor celorlalte, iar ac. este un citat din Dan. 7:13, 14. De asemenea, Isus a scos în evidență aspectul lucrării și acela al Împ. Sale pe care le revelează acest titlu de „*Fiu al omului*” (v. *Fiul Omului*). În al doilea rând, Cristos i-a avertizat pe oameni că „*urâciunea pustiirii*” despre care a vorbit proorocul Daniel va fi așezată în Locul sfânt (Mt. 24:15; Mc. 13:14; cf. Dan. 11:31; 12:11 și notează textul gr. din Dan. 9:27; cf. II Tes. 2:1-12). Din cuv. lui Cristos rezultă foarte limpede că ac. profeții nu s-au realizat decât în parte când Antiochus Epiphanes

(I Mac. 1:54) a ridicat un altar idolatru în Templul Domnului.

Profeția biblică prezintă adeseori împliniri succesive și conceptul de „urâciune a pustiirii” pare să se materializeze de fiecare dată când apare în istorie ca un principiu al violenței. Pentru apostoli, cornul cel mic al fiarei a 4-a (Dan. 7:24) și împ. care rostește la adresa lui Dumnezeu cuvinte nemaiauzite (11:36) sunt de domeniul viitorului și vor trebui să se descopere în curând (II Tes. 2:4; Ap. 13:5, 6). Ac. caracteristici ale conflictului dintre lume și Împ. lui Dumnezeu se raportează neîndoios la lupta îndârjită din epoca lui Antiochus Epiphanes, dar nu numai la aceasta. Cristos și apostolii Săi au văzut în proorociile lui Daniel o revelație a viitorului. Nu ne îndoim nici o clipă că ele ating și viitorul ultim al Împărăției mesianice.

În Apocalipsa, Ioan nu vede cele 4 imperii de la Daniel separat, ci el observă, sub o formă colectivă, toate împărățiile lumii la un loc. El le consideră ca o unică stăpânire, în ciuda diferențelor lor exterioare. Puterile mondiale nu sunt prezentate, nici lui Daniel și nici lui Ioan, sub aspectul lor politic, ci doar ca o expresie a ostilității lumii față de Împ. lui Dumnezeu. Principalul obiectiv al profeției nu este destinația națiunilor, ci raportul lor cu Împ. lui Dumnezeu. Ac. fapt important permite descoperirea sensului revelației din cap. 11 și 12 din cartea lui Daniel. Într-adevăr, scopul urmărit de ac. două capitole nu este să expună istoria politică a omenirii, ci îndeosebi acela de a schița, în stil apocaliptic, marile mișcări ale acestei lumi în sfera raporturilor sale cu Împ. lui Dumnezeu. Dușmanii Sionului au venit și vor veni întotdeauna din N și din S. Desfășurând, în stil apocaliptic, ac. împrejurare istorică, vedenia zugrăvește un conflict între puterile mondiale care luptă pt. hegemonie: un război plin de vicisitudini, înfrângerea treptată a împ. de la miazănoapte și, în final, lupta sa înverșunată contra Împ. lui Dumnezeu. Tabloul ac. este un corespundent al cap. 38-39 din cartea lui Ezechiel.

Daniel vorbește de *vremea sfârșitului*, de *timpul așezării din nou a tuturor lucrurilor*. Este vorba de timpul final al mănii divine (Dan. 8:19; cf. 11:36); judecata asupra puterilor mondiale are loc și Împ. veșnică a lui Dumnezeu este instaurată (cf. 10:14), urmată de sfârșitul lumii (12:1-3). Aceasta este ultima perioadă a conflictului care opune puterile lumii și Împ. lui Dumnezeu a cărei victorie va

fi totală și definitivă (11:40-12:4). Și apostoli Domnului vorbesc de epoca pe care o numesc *ceasul din urmă*, *vremurile din urmă* sau *zilele din urmă*. Ei afirmă că perioada ac. nu s-a sfârșit, că ea va fi marcată de apariția lui Anticrist (II Tes. 2:2-4; II Tim. 3:1; I Ioan 2:18; Iuda 18). Oamenii N.T. au văzut clar anvergura și semnificația profețiilor lui Daniel cu privire la vremea sfârșitului. Ei aveau chiar simțământul că vor inaugura perioada prezisă.

Sub forma unor vedenii și visuri, profețiile merg, de la un viitor relativ apropiat, la unul foarte îndepărtat (8:23-26; 11:36-45; cf. Ap. 13:1-10). Unele dintre acestea sunt susceptibile de mai multe interpretări; astfel, menționând „*urâciunea pustiirii*” de care a vorbit proorocul Daniel (Mt. 24:15 citând pasajul din Dan. 12:11), Isus știa foarte bine că ac. prezicere avusese o primă împlinire sub Macabei, dar asta nu-L împiedica să aștepte o nouă împlinire la sfârșitul vremurilor.

Precizia acestor profeții cunoaște asemenea dimensiuni încât cei ce refuză să creadă că Dumnezeu poate revela slujitorilor Lui viitorul au trimis redactarea cărții după consumarea evenimentelor respective. Însă, oricare ar fi situația, viziunea profetică depășește sec. II î.Cr. (cel de al 4-lea imperiu nu poate fi altul decât Imperiul Roman, 2:33; 7:7, 19, care nu și-a întins stăpânirea peste Orientul Mijlociu decât după anul 63 î.Cr. Cei 403 ani, potrivit cu Dan. 9:23, ne conduc la epoca lui Cristos).

Ideea dominantă care străbate cartea de la un capăt la altul este aceea a suveranității (5:21) și a triumfului final al lui Dumnezeu (7:11, 26-27; 8:25; 9:27; 11:45; 12:13 cf. Ap. 11:15).

Scopul cărții.

Pop. lui Dumnezeu se află în captivitate și este asuprit și descurajat. Primele capitole ale cărții lui Daniel (care trebuie să fi circulat printre cei deportați înainte de finalizarea acestei cărți) puneau în fața iudeilor exemplul unor oameni care au refuzat să se supună despoților păgâni și pe care Dumnezeu i-a ocrotit și i-a binecuvântat (cap. 1; 3; 6). Credințioșia Domnului nu încetează să se manifeste chiar în timpuri de dureroase încercări, căci Dumnezeu nu-i părăsește niciodată pe ai Lui.

El are primul și ultimul cuvânt, rămânând suveran deasupra regilor și împrejurărilor, a indivizilor și popoarelor, oricare ar fi acestea.

Pedeapsa lui Israel va lua sfârșit, iar cei folosiți de Dumnezeu pt. aducerea la îndeplinire a judecăților Lui nu pot depăși limitele fixate de Domnul ale Căruia planuri se împlinesc cu cea mai mare precizie. Totul concură la stabilirea domniei Fiului omului.

Când cei 70 de ani de robie anunțați de Ieremia se apropiau de capăt și mai ales în momentul când captivitatea a luat sfârșit prin edictul lui Cyrus care autoriza întoarcerea iudeilor în țara lor, o speranță uriașă și o profundă ușurare se profilau la orizont: venirea lui Mesia.

Întoarcerea israeliților din robia babilonică, o minune de necrezut, exaltase la cel mai înalt nivel speranțele acestora. Cum profeții obișnuiau să apropie, în tablourile lor, binecuvântările momentului de gloria zilelor din urmă, ei au legat, fără o verigă intermediară, revenirea pop. din robie de vremurile Mesiei. Israeliții, dând acestei legături o semnificație cronologică, și-au închipuit, în consecință, că înălțarea Ierusalimului avea să fie urmată, în scurt timp, de apariția lui Mesia. Dar privirile lui Daniel îmbrățișau un orizont mult mai vast, iar misiunea lui avea ca scop să inspire lui Israel o virtute nouă: calmul așteptării, credința răbdătoare...

Îngerul Gabriel (Gavril) îl anunță pe Daniel că întoarcerea iudeilor în Palestina nu va coincide în nici un caz, cum își închipuie ei, cu apariția lui Mesia. Pop. lui Dumnezeu va mai trebui să treacă prin perioade lungi și dureroase până va veni momentul ac. fericit, așteptat cu atâta ardoare. Mesagerul cerea indică mai întâi durata perioadei care va separa întoarcerea din robie de arătarea lui Cristos. Este vorba de un vast ciclu de 70 de săptămâni (propriu-zis săptămâni de ani); exact de 7 ori mai mult decât a durat timpul robiei. Ca și cum Dumnezeu ar fi vrut să spună: „Înmulțește cu 7 timpul cât ai fost rob în Babilon și-ți vei putea face o idee cu privire la intervalul care te desparte de momentul ce-ți pare atât de apropiat.” Deci Israel să nu-și facă idei greșite care să-l conducă la deziluzii! Lumea nu este nici pe departe coaptă pt. mântuire; nici Israel nu este pregătit încă pt. lucrul acesta. Dar Dumnezeu este *un Împărat veșnic* (lit. „Regele veacurilor” N.Ed.) - acesta este unul din gândurile mari ale lui Daniel - și promisiunile Lui se vor împlini *la vremea lor* (F. Godet).

Planul cărții.

Majoritatea comentatorilor împart cartea în două secțiuni: una istorică (cap 1-6) și o

alta profetică (cap. 7-12), dar profetia este deja prezentă și în prima parte (cap. 2).

O altă împărțire sare în ochi, în textul original, prin utilizarea de către autor a două limbi: ebr. (1; 8-12) și aramaica (2-7). Partea centrală (care în chiasmul ebr. conține, de regulă, învățătura principală) este deci încadrată de cap. scrise în ebraică. D. Arnold face următoarea remarcă: „*Daniel folosește aramaica pt. a expune tema centrală a cărții = suveranitatea lui Dumnezeu. În porțiunea scrisă în ebr., el dezvoltă unul din aspectele acestei suveranități; în definitiv, aranjamentul intern al fiecăreia dintre ac. două secțiuni este făcut sub formă de chiasm, procedeu literar foarte răspândit în poezia ebraică.*” Arnold propune următorul plan al cărții:

I. *Introducere* (scrisă în ebr.). Dumnezeu își alege martorii (cap. 1).

II. *Mesaj universal* (scris în aramaică): Dumnezeu controlează toate lucrurile (cap. 2-7):

A. El anunță viitorul acordând un vis unui rege (cap. 2)

B. El protejează trei credincioși care refuză să adore un idol (cap. 3)

C. El doboară un împărat care umblă cu mândrie (cap. 4)

C'. El înlătură un rege care rostește blasfemii (cap. 5)

B'. El ocrotește un credincios care refuză să renunțe la adorarea lui Dumnezeu (cap. 6)

A'. El anunță viitorul acordând o vedenie unui credincios (cap. 7)

III *Mesajul particular* (scris în ebr.): Dumnezeu nu-și uită poporul Lui (cap. 8-12)

A. Sub aspra împ. babiloniană, Domnul vestește sfârșitul suferințelor (cap. 8)

B. Un credincios dă explicație problemei suferinței și mărturisește păcatele poporului său înaintea Domnului; atunci Dumnezeu acordă iertare (cap. 9).

A'. Sub împ. medo-persană, Dumnezeu vestește sfârșitul suferințelor (cap. 10-12)

În partea centrală, aveam corespondențe între cap. 2 și 7, 3 și 6, 4 și 5. Un studiu detaliat al acestor capitole va scoate la iveală niște paralelisme frapante. D. Arnold relevă următoarele simetrii:

- cap. 7 dezvoltă a doua parte a cap. 2, în timp ce aranjamentul este identic și are formă de chiasm.

- cap. 3 și 6 au aceeași temă (paralelism sinonimic) și același aranjament.

- cap. 4 și 5: tema este aceeași (paralelism sinonimic), dar aranjamentul diferă.

DANS, JOC. În Biblie, dansul (jocurile) este expresia și simbolul bucuriei (Ps. 30:11). Dansul este menționat uneori ca un simplu amuzament (Ex. 32:19; Ecl. 3:4). Sub ac. aspect, era divertismentul favorit al fetelor și femeilor evreice (Ier. 31:4), imitate de copii pe ulițe (Iov. 21:11; Mt. 11:17; Lc. 7:32).

Uneori jucau și bărbații pt. a-și celebra victoriile militare. Însă, de regulă, dansul avea o funcțiune religioasă. Este amintit, sub ac. formă, la trecerea Mării Roșii (Ex. 15:20), pt. a celebra biruința obținută ca urmare a intervenției Domnului (ca în I Sam. 18:6). Dansul religios avea locul lui în cadrul sărbătorilor (Jud. 21:19-21). Câteodată, bărbații își exprimau și ei bucuria prin jocuri (cf. II Sam. 6:5, 14 sau dansul flăcăilor din prima seară a sărbătorii Corturilor). Dansurile respective constau în special în niște mișcări circulare, în gesturi și pași ritmați cu ajutorul unor triangluri și timpane din care cântau femeile (Jud. 11:34) sau prin acompaniamentul altor instrumente (Ps. 68:25; 150:4). În timpul dansurilor evreiești, bărbații și femeile rămăneau separați (Ps. 68:24-25; Ier. 31:13), lucru care nu se întâmplă în celelalte sărbători păgâne (de ex. vițelul de aur, Ex. 32:6, unde au loc jocuri inspirate de festivitățile egiptene prin care era celebrat zeul Apis). Dansul fecioarelor din Silo (Jud. 21:19-23) se încadra într-o sărbătoare religioasă, fără îndoială.

În N.T., Isus menționează jocurile ca expresie a bucuriei (Mt. 11:17; Lc. 7:32; 15:25). Dansurile artistice și provocatoare cum au fost acelea ale Salomeii cu prilejul aniversării zilei de naștere a lui Irod (Mt. 14:6; Mc. 6:22-23) nu sunt niciodată menționate în V.T. Desigur că acestea au fost introduse sub influența obiceiurilor grecești. Primii creștini care dansau și lăudau pe Domnul au renunțat la dans pt. a nu aluneca spre jocurile păgâne. Părinții Bisericii și Conciliile ecumenice au respins dansul din aceleași motive.

DAR. V. Plocon.

DAR DE BUNĂVOIE. V. Jertfă; Ofrandă.

DARURILE DUHULUI SFÂNT. V. Carismă; Duhul Sfânt, 10 - Ungerea și darurile Duhului Sfânt.

DARA. V. Darda.

DARCON, DARKON, DARQON. Fondatorul unei familii. Unii dintre membrii acesteia au fost slujitori ai lui Solomon. Fiii lui Darcon s-au reîntors din captivitate împreună cu Zorobabel (Ezra 2:56; Nem. 7:58).

DARDA. Fiul lui Mahol, din fam. lui Zerah, din sem. lui Iuda, vestit pt. înțelepciunea sa (I Împ. 4:31). În I Cr. 2:6, numele respectiv figurează sub forma Dara.

DARIC. Monedă persană de aur curat, având pe față efigia unui rege înarmat cu arc și sulită, iar pe revers un dreptunghi (v. *Monedă*). Cronicarul apreciază în darici valoarea aurului dat de bunăvoie de căpeteniile lui Israel pt. zidirea Templului, sub domnia lui David (I Cr. 29:7). Folosirea acestui etalon nu înseamnă că daricul era o monedă cunoscută pe timpul lui David, dar că, pe vremea cronicarului, toată lumea știa la ce se referea el. Daricul devine curent în cursul perioadei de hegemonie persană (Ezra 2:69; 8:27; Nem. 7:70, 72).

DARIU, DARIUS.

1. Darius, medul. El nu a fost încă identificat cu certitudine, căci literatura profană a epocii nu vorbește de un „*Darius, medul*”. Din cauza aceasta, exegeții critici au pus în discuție istoricitatea acestui Darius, precum și aceea a întregii cărți a lui Daniel (v. *Daniel - Cartea*). H. H. Rowley zice: „*Dovada potrivit căreia cartea lui Daniel nu este nicidecum o lucrare istorică, scrisă de un contemporan, se găsește în ac. ficțiune a lui Darius, medul*” (H. H. Rowley, „*Darius le Mède et les 4 empires de Daniel*”, p. 59). Putem oferi cel puțin două soluții problemei lui Darius: a. Personajul pe care-l cunoaștem sub numele de Darius, medul ar fi *Gubaru*, „guvernatorul Babilonului și al țărilor de dincolo de fluviu” (Eufrat) de care vorbesc numeroase documente, dar nu *Ugbaru*, guvernatorul Gutiumului care a pus mâna pe Babilon și o lună mai târziu a decedat.

Gubaru era instalat de Cyrus ca rege al acestui uriaș teritoriu, lucru pe care l-ar putea confirma Dan. 9:1. Cyrus ar fi plecat pe vremea aceea din Babilon la Ecbatana, capitala sa, de unde conducea tot imperiul. Diferența de nume (*Gabaru* și nu *Darius*) s-ar putea datora faptului următor: Darius („cel ce menține”) ar fi un titlu (ca Faraon la egipteni în Geneza și

Exod, sau Cezarii la romani) (J.C. Whitcomb, „*Darius the Mede*“, 1979). b. Acest Darius, medul, ar fi același personaj cu Cyrus cel Mare, „Darius” fiind unul din titlurile sale. Într-o asemenea situație, cuvântul „și” („waw” în ebr.) din Dan. 6:28 ar trebui tradus prin „adică”: „*Daniel a dus-o bine sub domnia lui Darius, adică sub domnia lui Cîr, persanul*”. Așa este tradus ac. „waw” în 1:3; 6:9; 7:1. Unii regi ai antichității purtau mai multe nume: astfel, Tiglat-Pileser III din I Cr. 5:26 este numit Pul în II Împ. 5:19.

Noi știm, de asemenea, că Cyrus persanul a fost numit „împăratul mezilor” că avea rudenii în neamul mezilor și că era în vârstă de 60 de ani în momentul luării Babilonului. Toate acestea se potrivesc cu relatarea biblică. Totuși, tatăl lui Cyrus nu era Ahașveroș (9:1); era Cambyse, dar și Asuerus (Ahașveroș) putea fi un titlu onorific („*Commentaire de Daniel*”, Editions Sator, 1986).

N.B.: Numele tatălui lui Gubaru nu este dat în documentele arheologice profane, și evident că Darius și Ahașveroș (din 9:1) nu au nimic comun cu regele Darius din Ezra cap. 5 și 6 și cu Ahașveroș din cartea Esterei.

2. Împ. Persiei (între anii 521 și 486 î.Cr.), cunoscut sub numele de *Darius Hystaspe*, adică Darius fiul lui Hystaspe. Când el a ajuns pe tron, lucrările de reconstrucție a Templului din Ierusalim fuseseră întrerupte ca urmare a numeroaselor plângeri și a pizmei triburilor vecine. Apelându-se la Darius, ac. a poruncit să se facă cercetări la Ahmeta, capitala Mediei, unde a fost găsit edictul lui Cyrus care a autorizat reclădirea Templului (Ezra 6:1-12). Și lucrările au fost reluate în anul al 2-lea al domniei lui Darius, în luna a 6-a, în ziua de 24 (Ezra 4:24; Hag. 1:15; 2:18) și s-au terminat în ziua a 3-a lunii a 12-a a anului al 6-lea al domniei sale, adică în anul 516 (Ezra 6:15). Hagai și Zaharia au proorocit sub domnia lui (Hag. 1:1; 2:1, 10, 18; Zah. 1:7; 7:1). Prin tată, Darius aparținea fam. Ahemenizilor care dăduse deja doi regi: Cyrus și Cambyse, însă el nu se afla pe linia de succesiune. Principalele evenimente ale vieții sale sunt enumerate pe o inscripție care a aporuncit să-i fie săpată pe o stâncă la Behistun (cca 105 km depărtare de Hamadan). Inscripția a fost scrisă în 3 limbi: persană veche, babiloniană și elamită. Cambyse, fiul lui Cyrus, îl omoară pe propriul său frate, Bardes (Bardiya, pe care Herodot. îl numește Smerdis) și, la scurt timp după asta, se sinucide. Atunci se ridică un

mag, Gomates sau Gomata, pretinzând a fi Bardes care, chipurile, nu ar fi murit. Impostura a fost dată pe față; 7 personaje de rang înalt, printre care s-a numărat și Darius Hystaspe, au urzit un complot contra lui Gomata care a fost asasinat în anul 522 î.Cr. Darius este proclamat rege. Suziana se revoltă contra noului suveran, dar este, pt. moment, redusă la tăcere. Și Babilonul se ridică împotriva lui Darius sub comanda lui Nidintu-Bel care este înfrânt în anul 521. Imperiul întreg se clatină. Darius zice: „*Pe când eram la Babilon, următoarele provincii s-au răsculat contra mea: Persia, Suziana, Media, Asiria, Armenia, țara parților, Margiana, Sattagyde și Saciens*.” Darius și generalii săi i-au învins pe toți rebelii și l-au tras în țeapă pe conducătorul lor. În anul 514, Babilonul a încercat o nouă revoltă sub conducerea unui armean, numit Arah (sau Aracus). Zidurile cetății au fost demolate, marcându-se astfel o etapă importantă a distrugerii totale a Babilonului, eveniment vestit de proorociei evrei. De atunci, Darius a domnit peste un imperiu ale cărui hotare se întindeau, la E, până în India și la V până la arhipelagul grecesc. În general a avut o domnie înțeleaptă. Monarhul ac. a întreprins o expediție nenorocită contra sciților care locuiau în bazinul Donului, în Rusia; a avut conflicte cu grecii: generalii săi, Datis și Artaphernes, au fost învinși la Marathon, în anul 490 î.Cr. Darius moare în vârstă de 73 de ani (Ctesias), în 486 î.Cr., după o domnie de 36 de ani.

3. *Darius III*, ultimul rege al Persiei, a domnit de la 336/5 î.Cr. până la 331. Numele său adevărat este Codoman. Alexandru cel Mare l-a învins la Issos (I Mac. 1:1; Ant. 11:8:3), în anul 333. Grecii îl biruie pt. a doua oară la Gaugamela, în anul 331. Refugiindu-se în Persia, slujitorii săi îl omoară 4 luni mai târziu.

DAROM. Cuvânt ebr. semnificând partea de apus și cea de miazăzi (Dt. 33:23).

DA SOCOTEALĂ. A raporta, a prezenta o dare de seamă, a oferi explicații (II Împ. 22:9). În ziua Judecării, oamenii vor trebui să dea socoteală înaintea lui Dumnezeu de faptele lor (cf. Mt. 18:23; Lc. 16:2). Păgânii care vor fi trăit până atunci fără să se sinchisească de Dumnezeu vor da seama înaintea Lui de viața lor (I Pet. 4:5; Iuda 1:15). Și cei credincioși vor răspunde de felul cum l-au slujit Domnului (Mt. 25:19; cf. I Cor. 3:12-15; Evr. 4:13).

Dumnezeu va judeca orice cuvânt nefolositor (Mt. 12:36). El va face să cadă răul săvârșit de cei răi asupra capului lor, adică îi va trage la răspundere pt. păcatele lor (II Sam. 1:16; Ps. 7:16; F.A. 18:6). Conducătorii Bisericii vor da socoteală de sufletele care le vor fi fost încredințate (Rom. 14:12; Evr. 13:17).

DATAN, DATHAN. Fiul lui Eliab, din sem. lui Ruben. Datan. fratele său Abiram și On, de asemenea rubeniți, au jucat un rol important în răscoala lui Core, levitul. Nemulțumirile lor se deosebeau de ale acestuia din urmă. Ei apreciau că sem. lui Ruben ar fi trebuit să aibă rolul conducător în mijlocul israeliților, deoarece Ruben era primul născut al lui Iacov. Ei se mai plâneau și de faptul că Moise, deși le promisese „o țară unde curge lapte și miere”, i-a îndepărtat de o regiune foarte roditoare și i-a adus într-o pustie aridă cu stânci golașe (Num. 16:1-35; cf. v. 13, 14; 26:7-11; Dt. 11:6; Ps. 106:17).

DATORIE - în gr. *opheilê, opheilêma*. De o manieră generală, Legea lui Moise cere evreului să-l ajute pe fratele său aflat în dificultate (Dt. 15:7; Ps. 37:26; Mt. 5:42). Un creditor trebuie să se arate omenos cu debitorul lui (Dt. 24).

În Israel, *împrumutul* sau acordarea de capital nu viza activitățile comerciale (instalarea și dezvoltarea unor întreprinzători în domeniul negustoriei), ci pe țăranul aflat în dificultăți financiare pt. a-i permite să subziste. Până la sfârșitul monarhiei, economia evreiască, sprijinindu-se în principal pe agricultură, nu s-au constituit credite comerciale, așa cum se întâmplase în cazul Babilonului încă din anul 2000 î.Cr. De aceea Legea lui Moise nu conține o legislație comercială, ci doar niște recomandări generale privitoare la relații de bună vecinătate. În N.T. însă, ne găsim în plină economie comercială (cf. Lc. 16:1-8).

La evreii din V.T., *împrumutul cu dobândă* între frați israeliți, fiind considerat drept o formă de exploatare, era interzis (Dt. 23:20, 21; Lv. 25:36). Regula ac. nu se aplica și cu privire la străin (Dt. 23:21; cf. 15:6). În N.T., Isus, care aprobă depunerea capitalului în bănci (Mt. 25:27; Lc. 19:23), respectă, totuși, concepția tradițională evreiască în ce privește împrumutul privat (Lc. 6:31 și urm.).

Pt. a garanta un mic avans, creditorului îi era îngăduit să rețină un bun oarecare din partea debitorului lui (Dt. 24:10; Iov 24:3) sau

să ceară o cautiune (Pv. 6:1-5). Creditorul nu era autorizat să intre în casa debitorului său pt. a lua un zălog (mantaua, moara: Ex. 22:25-27; Dt. 24:6, 12), ci trebuia să-l aștepte afară (Dt. 24:10-11; cf. Iov 22:6; 24:7-8). Pt. împrumuturi mai importante, el putea să pună sechestru pe pământul sau pe casa debitorului său. Într-un asemenea caz, vechiul proprietar dispunea de un drept de răscumpărare timp de un an (Lv. 25:25-33). O persoană care se punea chezaș (garant) pentru o altă avea aceeași răspundere față de datoria acestuia (Pv. 11:15; 17:18). Debitorii insolvabili puteau fi vânduți și aduși în stare de sclavie (Am. 2:6; 8:6). În practică însă, ei aveau mai degrabă statut de salariați (Lv. 25:39-40).

Condițiile de efectuare a unui împrumut erau bine determinate, iar bunurile caucionabile clar delimitate (Dt. 24). La fiecare 7 ani, adică în anul de iertare, datoriile se stingeau (Dt. 15:1 și urm.), iar debitorii care lucrau pt. rambursarea împrumuturilor contractate deveneau liberi (Lv. 25:39-55). Niște acte oficiale de grațiere erau publicate. Nu deținem mărturii istorice în Biblie cu privire la aplicarea acestei legi; pt. a veni în ajutorul unei sărmene văduve debitoare, profetul Elisei nu aplică Legea, ci săvârșește o minune (II Împ. 4:1-7). Nem. 5 nu se referă la Dt. 15, deși Nem. 10:32 și Ier. 34:13, 14 menționează anul de iertare.

După întoarcerea din robie, au fost puse în circulație niște acte de recunoaștere a datoriei (Josephus Flavius, Ant. 16:10. 8). Pt. a răspunde nevoilor legitime ale unei economii noi, rabinul Hillel a elaborat o legislație care a conturat legea deuteronomică.

În parabola din Lc. 16, zapisul pe care debitorul înscrie suma ce reprezenta datoria sa s-ar putea să fi fost o tabletă de ceară sau un pergament. Ac. suporturi - reutilizabile - erau de 2 feluri: a. În ebr. *chetar*, un bilet obișnuit pe care martorii - și nu debitorul îl semna exact sub ultimul rând pt. a se împiedica orice fraudă. Ac. document, care era certificat de 3 membri ai sinedriului, comporta numele creditorului și al debitorului său, suma datorată, data efectuării operațiunii și un articol indicând bunurile debitorului. În fond, el constituia un fel de gaj. Când datoria era rambursată, documentul revenea la debitor. Dacă fusese plătită doar o parte din datorie, se întocmea o chitanță sau un nou bilet. b. În pilda noastră, zapisul era o recunoaștere a datoriei pt. arendă. El era semnat de debitor, martorii nefiind necesari.

Semnificație figurativă. Iudaismul consideră omul drept un datornic față de Dumnezeu, faptele sale urmând să-i permită o rambursare a datoriei lui (Rom. 4:4). Dar în pilda robului nemilostiv, Isus arată că omul, care n-are nici o posibilitate de a-și plăti datoria față de Dumnezeu, beneficiază de iertare din partea Lui (Mt. 18:23-27) și astfel datoria lui se stinge. De aceea în rugăciunea-model, El ne recomandă să cerem: „*lasă-ne datoriile noastre*” (Mt. 6:12, subsol) adăugând: „*cum și noi am lăsat pe ale datornicilor noștri*”.

Creștinul are datorii personale (în gr. *opheilô*): să umble pe calea Domnului (I Ioan 2:6), să-I aducă mulțumiri (II Tes. 2:13), să plătească impozitele (Rom. 13:7), etc. Din contră, el nu trebuie să contracteze sau mai degrabă să păstreze datorii față de nimeni (lit. „*Să nu datorați nimănui nimic*”), cu excepția dragostei (Rom. 13:8) care nu va fi niciodată plătită în întregime (v. *Împrumut; Bancă*).

DAT PENTRU NIMICIRE. Blestem total rostit asupra unor persoane sau obiecte destinate acestui scop de Dumnezeu Însuși (în ebr. *Herem*; în gr., în versiunea Septuaginta, *anathêma* - v. *Anatema*). Interdicția (anatema) era pronunțată contra celor ce slujeau altor dumnezei (Ex. 22:20), fie ei persoane izolate sau cetăți întregi. Cetățile date spre nimicire trebuiau să fie distruse în întregime, cu tot cu locuitorii și cu toate vitele lor, iar casele cu tot ce cuprindeau ele trebuiau arse (Dt. 13:12-17). Anatema a fost rostită contra canaanitilor (Dt. 20:17,18), a Ierihonului (Ios. 6:17), a altor cetăți canaanite; uneori numai oamenii erau dați pradă morții (Ios. 10:28 și urm.), animalele fiind cruțate (Dt. 2:34, 35; 3:6; Ios. 8:21, 22; 11:11,12). Cel ce ar fi reținut un lucru dat spre nimicire se plasa pe sine însuși sub acel blestem (Ios. 6:18; 7:11, 12; cf. Dt. 13, 17). În cercurile iudaismului libertin, anatemiizarea echivala cu excluderea din sinagogă (v. *Anatema; Excomunicare*).

DAVID - cel preaiubit. Fiul lui Isai (sau Iese) și al doilea împ. al lui Israel. Viața sa poate fi împărțită în mai multe perioade:

1. **Tinerețea.** Primii ani ai vieții sale David îi petrecuse în Betleemul lui Iuda. El era cel mai mic din cei 8 fii ai lui Isai (I Sam. 16:10-11; 17:12-14). În genealogia sem. lui Iuda (I Cr. 2:13-15), figurează numai 7 fii ai lui Isai.

Probabil că unul dintre ei murise fără a lăsa urmași. Datorită pietății sale, mama lui David este menționată în Psalmi cu multă tandrețe sub titlul de „*roaba Domnului*” (Ps. 86:16; 116:16). Istoria strămoșilor lui David este variată, instructivă și, în general, frumoasă. Pe alocuri, mai găsim însă și unele pagini umbrite de păcat (Gen. 37:26, 27; 38:13-30; 43:8-10; 44:18-34; Num. 1:7; Ios. 2:1-21; Rut 4:17-22). David era blond și avea o înfățișare atrăgătoare (I Sam. 16:12). Dându-i-se în grijă oile tatălui său, deoarece era cel mai mic dintre fiii acestuia, el își arată devotamentul și curajul mergând până la a ucide leul și ursul care atacaseră turma (16:11; 17:34-36). Flăcăul David, dotat cu un deosebit talent muzical, cânta excelent cu harpa. Mai târziu, va compune el însuși numeroase cântări. Când Dumnezeu l-a lepădat pe Saul ca împărat, El a trimis pe proorocul Samuel la Betleem, poruncindu-i să ungă pe David ca rege în locul lui Saul. Nu a avut loc o proclamare publică pt. a nu se stârni ostilitatea lui Saul. Samuel îl unge pe David în prezența bătrânilor cetății care s-ar părea că nu au fost informați cu privire la scopul acestei ungeri (16:4, 5, 13), dar Isai și chiar David trebuie să fi cunoscut ac. lucru. Ac. moment a marcat un punct de cotitură în viața lui David, căci „*Duhul Domnului a venit peste el*”. Totuși, el nu părăsește umila sa activitate zilnică: păstoritul.

2. **În slujba lui Saul.** Împăratul, părăsit de Dumnezeu, muncit de un duh rău, supus melancoliei și unor crize de nervi, este sfătuit de slujitorii săi să-și angajeze un cântăreț cu harfa, cântările acestuia, urmând să-l liniștească. Cineva îi recomandă pe David, ca fiind un muzicant excelent, un tânăr viteaz, având vârsta cerută pt. un soldat, atrăgător, îndemânat, curajos, deși nu are încă experiența războiului. Pe lângă acestea, este chibzuit în vorbire, plăcut la chip și temător de Dumnezeu (16:14-18). Saul trimite să-l aducă; muzica lui David îl liniștește, caracterul lui îl cucerește; apoi îi cere lui Isai să-l lase la curte, urmând a fi unul dintre cei ce-i duceau armele (v. 16-23; cf. II Sam. 18:15). Îndeplinind ac. funcție, David se și instruiește totodată: el învață meșteșugul războiului, ia cunoștință despre problemele specifice monarhiei, cunoaște pe unii dintre oamenii cei mai cu vază, și ajunge să-și dea seama de părțile bune și rele ale vieții la curtea regelui. David însă nu rămâne tot timpul lângă Saul; sănătatea re-

gelui făcuse unele progrese. De aceea fiul lui Isai se întoarce la Betleem ca să pască oile tatălui său (I Sam. 17:15). Odată, pe când David era acasă, filistenii au invadat ținutul lui Iuda și au tăbărât la vreo 24 de km V de Betleem. Saul, în fruntea oștirii lui Israel, iese în întâmpinarea agresorului. Cei 3 fii mai mari ai lui Isai, aflați în armată, părăsiseră fam. de peste 6 săptămâni, și David este trimis să aducă tatălui său știri despre frații lui. Provocarea adresată israeliților de către Goliat îl impresionează profund. Dându-și seama că Domnul îl cheamă spre a-l folosi la ridicarea ocării aruncate asupra lui Israel, David se interesează cu privire la filisteanul care batjocorește oștirea Dumnezeului celui viu. Cuvintele lui David ajung la urechea lui Saul, și împăratul, văzând de ce spirit este însuflețit tânărul păstor, acceptă confruntarea sa cu uriașul. După ce probează armura regelui, David renunță la aceasta, motivând că nu este obișnuit cu așa ceva. Și acum el are o idee cu adevărat genială. Mersul lui Goliat era îngreuiat de povara armăturii sale, iar tactica sa de luptă îl obligă să se afle aproape de adversar, în timp ce singurul lui punct vulnerabil îi era fața. Sprinten ca o gazelă și meșter iscusit în aruncarea cu praștia, David se duce spre filistean cu 5 pietricele pe care el le-ar fi putut arunca de departe. Tânărul israelit era convins de justetea cauzei sale și sigur de ajutorul divin. În vechime, luptele corp la corp erau însoțite de injurii. Pornind din praștia păstorului, piatra lovește pe filistean în frunte, și el se prăbușește la pământ. După terminarea luptei, mergând, fie la Ghibea lui Benjamin, reședința lui Saul, fie la Cortul întâlnirii aflat la Nob, David se duce apoi la Ierusalim, ducând cu sine capul uriașului, desigur pt. a-i sfida pe iebusiții care ocupau fortăreața (cf. Ios. 15:63; Jud. 1:8). Cât despre armura lui Goliat, David o depune în cortul pe care-l va ocupa de acum înainte (I Sam. 17:54). Sabia uriașului a fost depusă la Cortul întâlnirii (21:9). Ne surprinde o întrebare pe care Saul o adresează lui David imediat după biruința sa asupra lui Goliat: „*Al cui fiu ești, tinere?*” (17:55, 58). Oare nu-l cunoștea el destul de bine din timpul cât cântase la curtea sa? (16:17-23). Există două explicații posibile: sau înfățișarea lui David se schimbase în așa măsură încât devenise de nerecunoscut, sau întrebarea pusă se referea doar la poziția socială și la starea materială a fam. sale de care Saul nu fusese preocupat până atunci. Or, cum promisiunea sa fusese

că biruitorul va ajunge ginerele lui, iar casa tatălui său va fi scutită de biruri (17:25; 18:18) întrebarea pusă era bine formulată și pe deplin justificată. Și Saul trebuia să constate acum, ca răspuns la ac. întrebare, că nu exista nici un motiv care să-l determine a se rușina de familia tânărului David.

Biruința câștigată asupra lui Goliat a marcat o a doua etapă în viața lui David. Curajul, umilința, sinceritatea și teama de Dumnezeu ale lui David i-au atras afecțiunea dezinteresată și prietenia caldă și statornică a lui Ionatan, fiul lui Saul (18:1). Saul nu i-a mai permis lui David să se întoarcă din când în când la tatăl său, ci l-a oprit la curte (18:2). Dar ovațiile adresate învingătorului de către fiicele lui Israel au stârnit pizma lui Saul; el va deveni vrăjmașul lui David (18:6-9). Regele realizează că prezicerea lui Samuel privind transferul domniei unuia mai bun ca el (15:17-29) era pe cale să se împlinească în persoana lui David, și el caută să se împotrivească, punând la cale, pe față ca și în ascuns, înlăturarea sa. Nereușind să-i ia viața când a încercat să-l pihonească de perete cu sulița (18:10-11), caută să-l ucidă cu mâna altuia, punându-l în fruntea unor expediții militare (v. 13). Apoi, își încalcă promisiunea prin care se legase că i-o va da de nevastă pe fiică-sa Merab, luându-și un alt ginere (17-19). Profitând de dragostea lui David pt. Mical, Saul încearcă o nouă stratagemă, spre a-l face să piară lovit de filistenii (20-27). Totuși, popularitatea lui David mergea crescând (29-30). Teamă lui Saul ia asemenea proporții, încât el nu-și mai ascunde intenția de a-l omorî pe David (19:1). Citim mai departe că sprijinitorii lui Saul, nu numai că nu l-au oprit de la ac. proiect nelegiuit, dar au alimentat intrigile de la curte (24:9; Ps. 7, titlul). Invidia lui Saul, potolită un timp, în urma intervenției lui Ionatan, se trezește iar, și el încearcă, pt. a doua oară, să-l străpungă pe David cu sulița (I Sam. 19:4-9). David n-ar fi vrut să ia drumul exilului, dar Mical îl silește, convingându-l că pierzarea sa este hotărâtă. Ea îl scapă printr-un șiretlic (10-17). În ac. împrejurări este scris Ps. 59. Fugind la Samuel, la Rama, David este urmărit de Saul care voia să-l omoare cu orice preț (18-24). Scăpând din ac. situație critică, fugarul se întâlnește cu Ionatan, care culege informații precise și înțelege că prietenul său nu mai putea să rămână la curte, unde viața sa era amenințată (cap. 20).

3. *David fugar.* Tulburat, deranjat în ce privește credința sa în Dumnezeu, cuprins de deznădejde, David fuge departe de fața lui Saul. Oprindu-se la Nob, el suferă o eclipsă, mințind pe preotul Ahimelec (I Sam. 21:1-9); după aceea, fuge la Gat, pt. a intra sub ocrotirea lui Achiș, dușmanul lui Saul. Dar domnitorii filistenilor refuză să acorde azil celui ce-i umilise în atâtea rânduri. Ei pun mâna pe David, aducându-l la împărat (21:14; Ps. 56, titlul; aici Achiș este numit Abimelec). Recăpătându-și încrederea în Dumnezeu (Ps. 34) fugarul se întoarce în țara lui Iuda și locuiește în peștera Adulam (I Sam. 22:1), iar pe părinții săi îi așază în țara Moabului (v. 3, 4). O adunătură de oameni, alcătuită în majoritate din ființe nevoiașе și fără ocupație, s-a alăturat lui David. Inițial, numărul lor era de 400 de oameni; mai târziu s-a ridicat la 600. Printre aceștia se găsea și Abiatar, preotul Domnului. El supraviețuise masacrului preoților de la Nob și adusese cu sine un efod. Proorocul Gad, întâlnit de David probabil la Rama (22:5, 20; 23:6), era și el de față. Prin urmare, David avea un sprijin spiritual și o echipă devotată. De la Adulam, ei s-au dus la Cheila, o cetate pe care David a scăpat-o din mâna filistenilor (23:1-5). Aflând că Saul intenționa să-l încercuiască în Cheila, fugarul se refugiază în pustia lui Iuda (v. 14; Ps. 63). Zifitii aduc la cunoștința regelui ac. lucru; el pleacă în urmărirea lui David, dar vestea despre o nouă invazie filisteană îl silește să renunțe (I Sam. 23:14-28). După ce trece primejdia, Saul reia investigațiile în pustia vecină cu En-Ghedi, însă este silit să se plece înaintea mărinimiei lui David care, deși are un prilej foarte bun de a-l ucide în peșteră, îl lasă cu viață (cap. 24; Ps. 57; 142). Împreună cu mica sa ceată de ostași, David apără adesea proprietățile israelite expuse năvălirilor dușmane (I Sam. 23:1; 25:16, 21; 27:8). Drept răsplată pt. ac. servicii, apărătorii se așteptau să primească cele necesare existenței. David nu i-a răpit nici unul din bunurile lui Nabal și nici nu i-a pretins compensația obișnuită: alimentele. De aceea, atitudinea disprețuitoare a proprietarului putred de bogat l-a înfuriat peste măsură. Numai înțelepciunea și priceperea nevestei lui Nabal l-a oprit să verse sânge (cap. 25). Când Abigail a rămas văduvă, David a luat-o de nevastă. La un moment dat, David și oamenii săi au ajuns din nou în pustia Zif. Locuitorii l-au informat pe Saul despre toate acestea și el reîncepe urmărirea. David mai dă o strălucită dovadă

a mărinimiei sale, cruțând viața regelui adormit, mărginindu-se doar să-i ia sulița și urciul cu apă aflate la căpătâiul său (cap. 26). Îndoindu-se că va putea reuși să scape de Saul, David părăsește terit. lui Iuda și obține de la Achiș permisiunea de a se așeza în Țiclag, localitate de frontieră, aflată în partea de miazăzi, spre pustie. El rămâne în țara filistenilor un an și 4 luni ocrotindu-i de triburile care locuiau în pustie și care efectuau jafuri pe o arie foarte întinsă (cap. 27). Când filistenii s-au adunat la Ghilboa pt. a-l ataca pe Saul, domnitorii lor nu au consimțit ca David să meargă cu ei la război (28:1, 2; 29). Întors în Țiclag, el constată că amaleciții prădasera și incendiasera localitatea, pornește în urmărirea lor, le smulge toată prada. După aflarea rezultatului bătăliei de la Ghilboa, David compune o elegie în care deplânge sfârșitul tragic al lui Saul și Ionatan (II Sam. 1).

4. *David - împ. al lui Iuda.* După moartea lui Saul, sem. lui Iuda din care se trăgea David îl alege ca împărat. El începe să domnească la Hebron (2:1-10), în vîrstă de cca 30 de ani (v. 4). Celelalte sem. ale lui Israel, sub conducerea lui Abner, unul din personajele cele mai capabile din Israel, proclamă ca rege pe Iș-Boșet, fiul lui Saul. Lucrurile s-au petrecut la Mahanaim. În cursul următorilor doi ani, s-a dat o luptă pe viață și pe moarte între partizanii lui Iș-Boșet și ai lui David. Asasinarea lui Abner și a lui Iș-Boșet nu au fost pe placul lui David. Războiul civil încetează (2:12-4:12). Domnia lui David la Hebron a durat 7 1/2 ani. În timpul ac. i se nasc Amnon, Absalom și Adonia, precum și alți copii, căci el avea mai multe neveste (2:11; 3:1-5; 5:5).

5. *David, împ. al lui Israel.* La moartea lui Iș-Boșet, David este recunoscut ca rege de toate sem. lui Israel (5:1-5) și el trece la aplicarea unor măsuri menite să-i consolideze domnia. Numeroase cetăți ale lui Israel erau controlate de garnizoane ale filistenilor, iar altele erau ocupate de canaaniți. David declanșează asediul Ierusalimului, fortăreața iebusiților. Locuitorii săi o credeau invincibilă, dar împ. lui Israel o ia cu asalt. El are strălucita idee de a face din Ierusalim capitala împ. sale. Un grup de meșteri tirieni, foarte vestiți, construiesc aici un palat regal. Noua capitală se găsea la hotarele dintre Iuda și Israel. Alegerea acestei reședințe era de natură să

potolească sentimentele de gelozie dintre N și S. Izbăvind cetatea din mâinile canaanitilor, David deschide un important drum de comunicație între Iuda și celelalte seminții, facilitează schimburile comerciale și contribuie astfel la unificarea împărăției. Filistenii au invadat țara de 2 ori, dar au fost înfrânți de fiecare dată nu departe de Ierusalim (5:17-25; I Cr. 14:8-17). După a doua victorie asupra filistenilor, David a invadat țara lor și a luat în stăpânire Gatul. Ac. cucerire, urmată de scurte expediții militare (II Sam. 21:15-22) a slăbit de așa manieră pe filistenii încât ac. dușmani ereditari nu au mai constituit, vreme de veacuri, o amenințare pt. Israel. După ce domnia s-a întărit în mâinile lui David, el a acordat atenție problemelor de ordin spiritual. A adus chivotul Domnului de la Chiriat-Iearim, în mijlocul veseliei, al bucuriei exprimate prin jertfe și solemnități (Ios. 15:9; II Cr. 1:4). Împ. l-a plasat într-un cort amenajat special în cetatea sa, Ierusalimul (II Sam. 6:1-23; I Cr. 13:1-14; 15:1-3). Apoi, regele organizează cultul Domnului într-un mod grandios (I Cr. 15; 16) și proiectează construirea unui templu splendid (II Sam. 7:1-29; I Cr. 17:1-27; 22:7-10). Harul lui Dumnezeu îl copleșește pe David cu binecuvântări. În vederea creării condițiilor corespunzătoare de securitate națională și pt. a păzi pop. de idolatrie, precum și ca un răspuns insultelor celor ce-l amenințau din exterior, împ. poartă mai multe războaie cu vecinii și supune pe moabiți, pe arameii din Toba și Damasc, pe amoniți, pe edomiți și pe amaleciți (II Sam. 8:1-18; 10:1-19; 12:26-31). În felul acesta, împ. lui David atinge marginile promise lui Avraam cu multă vreme înainte (Gen. 15:18). În timpul războiului contra amoniților, David comite marele său păcat în problema cu Urie, hetitul. Dumnezeu îi vorbește prin gura proorocului Natan care declară că sabia nu se va mai depărta de casa împ. (II Sam. 11:1-12:23). David se umilește adânc înaintea Domnului și se pocăiește. Dumnezeu îl pedepsește direct, dar și indirect, căci David va recolta ceea ce caracterul și exemplul său au semănat în fam. sa. Copilul născut de nevasta lui Urie moare (II Sam. 12:19). Încălcarea legii morale, desfrâul, setea de răzbunare se manifestă în propria sa casă (cap. 13). O ambiție păcătoasă, răzvrătirea față de tatăl său triumfă, la un moment dat, în persoana lui Absalom cauzând dezlănțuirea unui război civil (cap. 14-19). Spiritul de nemulțumire și de gelozie

între sem. pe care l-a stârnit revolta lui Absalom reapare, după moartea sa și după înăbușirea răzcoalei pornite de el, într-o altă rebeliune: aceea a lui Șeba (cap. 20). David a făcut dreptate gabaoniților, în mod solemn, după obiceiurile epocii, răzbunând sângele vărsat de Saul care încălcase jurământul lui Iosua (cap. 21). Inima lui David este cuprinsă, la un moment dat, de mândrie, și el poruncește numărătoarea poporului. Recensământul are, drept consecință, ciurma (cap. 24; I Cr. 21). Cât privește efectuarea numărătorii poporului, citim în II Sam. 24:1 că Domnul l-a stârnit pe David să facă lucrul acesta, iar I Cr. 21:1 afirmă să Satan a atârnat pe David să-i numere pe copiii lui Israel. Cum se împacă ac. două declarații? Foarte bine! Una o completează pe cealaltă: Dumnezeu a îngăduit Satanei să ispitească pe David deoarece starea spirituală a sa și a pop. cerea o pedeapsă. Or, prin efectuarea recensământului se dădea ocazie acestei sancțiuni. Porunca dată de David nu constituia un păcat în sine, dar ea devine o greșeală tocmai prin orgoliul său și prin umblarea după o slavă deșartă, atitudini care cuprinseseră și inima poporului.

După toate acestea, regele își va concentra eforturile asupra politicii interne și va aduna materialele necesare pt. construirea unui templu. La sfârșitul vieții sale, el îi transmite domnia fiului său Solomon (I Împ. 1) pe care-l însărcinează să pedepsească pe omul ce reușise să scape, sub domnia lui David, de urmărirea judiciară, adică Ioab (2:1-11). Regele David moare în al 71-lea an al vieții sale. El a domnit 40 de ani (sau mai precis 40 1/2 ani, dintre care 7 1/2 ani la Hebron și 33 de ani la Ierusalim; II Sam. 2:11; 5:4, 5; I Cr. 29:27).

Încă din tinerețe, David a fost numit „*cântărețul plăcut al lui Israel*” (II Sam. 23:1). Tradiția ebr. veche a atribuit acestui rege compunerea a 73 de psalmi care indică, fie direct și clar, fie indirect cine este autorul lor (v. *Psalmii*). Cărțile istorice vorbesc despre marea pasiune a lui David pt. muzică: el cânta foarte bine la harpă (I Sam. 16:18-23; II Sam 6:5). David a organizat muzica în sfântul Locaș (I Cr. 6:31; 16:7, 41, 42; 25:1). A compus o elegie despre Saul și Ionatan, una cu privire la Abner, o cântare de izbăvire și o cântare înaintea morții (II Sam. 1:17-27; 3:33-34; 22:1-51; 23:1-7). Activitatea sa muzicală este menționată de Amos (6:5), Ezra (3:10), Neemia (12:24, 36, 45, 46) și de fiul lui Sirah (Eclesiastul 47:8, 9). Ac. predilecție a lui David corespundea gusturilor

epocii: evreii, ca de altfel babilonienii și egiptenii (Num. 21:17; Jud. 5) cultivau poezia și muzica. Subtitlurile psalmilor atribuiți lui David indică, foarte adesea, în ce împrejurări ale vieții sale au fost ei compuși. De ex., Ps. 59, poate și Ps. 7, au luat naștere în timpul șederii sale la curtea lui Saul; Ps. 34, 54, 56, 57, 63, 142 pe vremea când el fugea de Saul, iar Ps. 3, 18, 30, 51 și 60 în timpul domniei sale.

La un moment dat, David comite niște păcate foarte grave. Singurele circumstanțe atenuante pt. el au fost, pe de o parte, po-căința sa profundă, iar pe de alta perioada încă primitivă și puțin luminată d.p.v. spiritual în care a trăit el. Dar, în linii generale, el l-a iubit așa de mult pe Domnul și l-a fost atât de credincios, încât a fost numit „*omul după inima lui Dumnezeu*” (I Sam. 13:14). Mai mult ca atât, Scriptura declară că el „*făcuse ce este plăcut înaintea Domnului, și nu se abătuse de la nici una din poruncile Lui, în tot timpul vieții lui, afară de întâmplarea cu Urie, hetitul*” (I Împ. 15:5). După ce a slujit celor din vremea lui, după planul lui Dumnezeu, David a adormit cu părinții săi (F.A. 13:36). Importanța vieții regelui David, influența sa asupra omenirii este considerabilă. În ceea ce-l privește pe Israel, el a jucat un rol mai însemnat decât Saul pt. instaurarea monarhiei, iar pe plan spiritual, ecoul vieții sale, influența sa binefăcătoare, se transmit prin intermediul psalmilor săi care sunt citați și saturează inimile creștinilor din generație în generație. Peste toate acestea, David a fost o verigă importantă în spița de neam a Aceluia care este deopotrivă Fiul lui David și Domnul său (Mt. 22:41-45).

DĂRNICIE, GENEROZITATE. Lista din Rom. 12:8 menționează, printre alții, pe „*cel ce dă*” (în gr. *metadidous*). În I Cor. 13:3 se vorbește de împărțirea tuturor bunurilor (lit.: transformarea averii în firimituri) pt. hrana săracilor. În Ef. 4:28, apare îndemnul de a lucra pt. a putea da celui aflat în lipsuri.

Ac. cuvânt este întrebuințat pt. transmiterea bunurilor duhovnicești în Rom. 1:11 și I Tes. 2:8, dar pe lista carismelor din Rom. 12 pare să se refere, în mod expres, la dărniciile în cele materiale. Generozitatea este recomandată tuturor creștinilor (Rom. 15:25-27; I Cor. 16:1-4; II Cor. 8 și 9; Tit 3:14; I Ioan 3:17). Darul spiritual al dărniciilor constă în dorința fierbinte de a da altora și în capacitatea de a face lucrul ac. conform voii lui Dumnezeu. Cel ce posedă darul ac. va dărui

din ale sale cu bucurie, simțindu-se împins dinăuntru în astfel de acțiuni. Cuvintele Domnului Isus: „*Este mai ferice să dai decât să primești*” (F.A. 20:35) au devenit carne și sânge în viața lui, adică le-a întrupat. De aceea, nu cu regret, se desparte de unele dintre bunurile sale, ci cu sentimentul de a-și fi atins scopul vieții, asemenea artistului care pictează sau cântă sau proorocului care transmite Cuvântul lui Dumnezeu. El caută prilejuri de a da cu bună știință, făcând lucrul ac. cu același interes pe care-l depun alții în câștigarea banilor. O altă caracteristică a persoanei care are un asemenea dar este înțelepciunea pe care o dovedește în folosirea bunurilor sale. A trimite o sumă fixă pt. sprijinirea unor lucrări bine cunoscute nu necesită multe reflecții sau rugăciuni. Însă a da, la timpul potrivit, suma trebuincioasă acolo unde nevoile sunt deosebit de presante, cere o conduită divină. Ap. recomandă ca acela care posedă darul ac. să-l exercite „*în toată simplitatea*” (*haplôtês*). Ac. termen a fost tradus în multe feluri: cu bucurie, cu inimă largă, cu râvnă, fără gânduri ascunse, fără interese personale, cu generozitate, cu simplitate (cf. Mt. 6:1-4). Pavel apreciază dărniciile creștinilor din Macedonia care, mai întâi, s-au dat pe ei înșiși Domnului, apoi slujitorilor lui Dumnezeu și au contribuit „*peste puterile lor*” la propășirea lucrării lui Dumnezeu, cu toată „*sărăcia lor lucie*” (II Cor. 8:1-5). În I Cor. 16:1-4, apostolul stabilește regulile unei bune dărnicii: permanență și metodică sau desfășurare sistematică.

DEBIR, DEVIR.

1. Rege al Eglonului, aliat cu Adoni-Tedec. Învins și făcut prizonier, el este executat de către Iosua (Ios. 10:3, 26, 27).

2. O cetate din ținutul muntos al lui Iuda, și anume în Neghev sau țara de miazăzi. Se mai numea Chiriat-Sefer (Qiryath-Sepher) (cetatea cărților), precum și Chiriat-Sana (Qiryath-Sanna) (Ios. 15:15, 16, 48, 49). Pe timpul lui Iosua, ac. cetate era condusă de un rege, locuitorii săi erau anachimii. Debirul se găsea atunci în fruntea altor cetăți. Iosua ocupă cetatea și ucide pe locuitorii săi (Ios. 10:38, 39; 11:21; 12:13), dar cei ce au scăpat fugind se reîntorc și pun din nou stăpânire pe ea. Otniel dă o nouă luptă cu anachimii, recucerind Debirul (Ios. 15:15-17; Jud. 1:11, 12). Cetatea a fost atribuită preoților (Ios. 21:13, 15; I Cr. 6:57-59). Astăzi este identificată cu Tell Beit Mirsim, la 21 km SE de

Hebron. Niște săpături arheologice efectuate în anul 1924 au dovedit că localitatea a fost ocupată încă pe la anul 2200 î.Cr. Au fost date la iveală importante vestigii în domeniul olăritului, arhitecturii și producției de unelte. Pe un ciob de urcior s-a găsit inscripția: „*aparținând lui Eliachim, intendentul lui Yaukin*” (Ioiachim) care sugerează că localitatea a fost ocupată până la luarea evreilor în captivitatea babiloniană și exilul regelui Ioiachim în anul 598 î.Cr.

3. O cetate situată la hotarele sem. lui Iuda, nu departe de valea Acor (Ios 15:7). Numele acestei așezări pare să se regăsească în acela de Thoghret et-Debr, aproape de ed-Dumm (Adumim), pe drumul dintre Ierusalim și Ierihon.

4. O localitate de pe malul răsăritean al Iordanului, lângă Mahanaim (Ios. 13:26). I se spune uneori Lidebir, care ar putea fi aceeași cu Lodebar.

DEBITOR. Datornic, cel ce datorează o sumă de bani. Pt. a cultiva dragostea frățească și spiritul de înțajutorare, Legea lui Moise oprea împrumutul cu camătă (Lv. 25:35-37); creditorul trebuia, pe de altă parte, să-l absolve pe fratele său de orice obligație, cu prilejul anului de îndurare (numit și anul de iertare sau anul sabatic) (Dt. 15:1-4) care revenea din 7 în 7 ani. În afara anului sabatic, era permis ca debitorul, soția și copiii săi să fie aserviți ca mercenari ai creditorului (Lv. 25:39-41; II Împ. 4:1; Nem. 5:5, 8; Is. 50:1; Mt. 18:25). Pe vremea lui Isus, sub dreptul roman, un debitor putea fi aruncat în închisoare (Mt. 5:25; 18:30; Lc. 12:58).

DEBORA - albină.

1. Doica Rebecăi pe care o însoțește când ac. părăsește Mesopotamia. A murit în momentul când Iacov revenea din Padan-Aram. După moartea Rebecăi, Debora se întoarce, pe cât se pare, la Haran, în casa părintească și-l urmează pe Iacov când ac. revine în Canaan, sau poate că ea îl întâlnește când patriarhul locuia la Sihem. Oricum, ea se afla cu el la Betel. A murit în vârstă de aproximativ 155 de ani, căci ea nu putea fi cu mult mai tânără ca Isaac. A fost îngropată la poalele colinei pe care a fost clădit Betelul. Mormântul ei se afla sub un stejar care a fost numit „*Allon-Bacuth*”, adică „*Stejarul jalei*” (Gen. 24:59; 35:8).

2. O proorociță; nevasta lui Lapidot. Ea sedea sub un palmier care îi purta numele (finicul Deborei), între Rama și Betel, în muntele lui Efraim. Acolo se suiau copiii lui Israel spre a fi judecați. Ea transmite lui Barac porunca primită din partea Domnului de a porni cu război contra lui Sisera și-l însoțește până la locul unde Barac avea să-și adune oștirea (Jud. 4:4-14); apoi, ea celebrează victoria, compunând un cântec de triumf (5:1-31; cf. v. 7).

DECALOG, CELE 10 PORUNCI. Fundamentul credinței statului Israel (v. *Teocrație*). Evreii le numeau „Cele 10 cuvinte” (Ex. 34:28; Dt. 4:13; 10:4). (Unii traducători au înlocuit ac. expresie cu aceea de „Cele 10 porunci” N. Ed.). Rostite pe Sinai, Dumnezeu le-a și scris pe ambele părți a două table de piatră (Ex. 31:18; 32:15). Noi avem Decalogul, atât sub forma sa originală (Ex. 20:1-17), cât și sub aceea pe care i-o dă Moise când repetă cuvintele Domnului (Dt. 5:6-21). Exodul pune porunca sabatului în legătură cu odihna Domnului după terminarea operei creației. Deuteronomul îndeamnă, în ac. sens, pe Israel să-și aducă aminte de odihna pe care i-a asigurat-o Dumnezeu după izbăvirea sa din robia Egiptului. Nu este vorba de o contradicție, ci se explică prin caracterul special al mesajului acestei ultime cărți a Pentateuhului (v. *Deuteronomul; Sabatul*). Biblia nu numerează cele 10 porunci și nu folosește termenul de Decalog. Pt. iudeii epocilor tardive, prima poruncă era: „*Eu sunt Domnul, Dumnezeul tău, care te-a scos din țara Egiptului, din casa robiei*” (Ex. 20:2). Totuși, ac. cuvinte nu constituie o poruncă propriu-zisă, ci ele ne introduc în Decalog. Dând la o parte ac. preambul, s-a numerotat Decalogul în două moduri:

1. După învățătura Bisericii Romano-catolice și a Bisericilor Luterane care se bazează pe relatările Sf. Augustin, prima tablă ar conține 3 porunci, iar a doua restul de 7 porunci. Augustin a adoptat ac. împărțire pt. că ea face să rezulte cifrele simbolice: 3, 7 și 10; pe de altă parte, el vedea, în primele 3 porunci, datoriile israeliților față de Dumnezeu, iar în ultimele 7 îndatoririle față de aproapele. Or, prima parte includea porunca privitoare la sabat; pt. a nu avea decât 3 precepte în ac. secțiune, Augustin a inclus într-unul singur oprirea de a avea alți dumnezei și interdicția de a face chipuri cioplite. Apoi, el obține 7 porunci în a doua secțiune,

împărțind în două ultima poruncă referitoare la poftă. Astfel ordinul de a nu *pofti* nevasta aproapelui devine porunca a 9-a, iar acela de a nu *dori* casa aproapelui, a zecea. Augustin s-a sprijinit astfel pe 2 verbe folosite în textul Deuteronomului. *Obiecțiunea noastră*: o asemenea împărțire confundă politeismul cu idolatria și introduce o distincție arbitrară între diferite feluri de pofte. De altă parte, în realitate, are loc o deturnare a atenției de la v. 4-6 din Ex. 20. În catechismul catolic popular, cea dintâi poruncă sună simplu: „*Un singur Dumnezeu să adori și să-L iubești perfect.*” Și, în felul acesta, lungă și solemnă interdicție de a face chipuri cioplite, statui și diferite înfățișări de lucruri aflate în ceruri sau jos pe pământ, sau în apele mai de jos decât pământul și care să servească drept obiecte de cult este, practic, trecută sub tăcere. Biserica Romană justifică cultul icoanelor și al sfinților, motivând că nu li se oferă acestora decât un cult de venerare (dulie) în timp ce adorare (închinăciune) i se atribuie numai lui Dumnezeu. Dar Legea lui Moise interzice categoric a face niște reprezentări cultice de ființe omenești, de a se prosterna înaintea lor (genuflexiuni) și a le sluji (altare, lumânări, rugăciuni). Iar ac. din pricină că Dumnezeu este un „*Dumnezeu gelos*” ale cărui dragoste și măreție cer, în mod exclusiv, cultul și adorarea noastră (Ex. 20:5). Tocmai de aceea ap. ne avertizează cu atâta seriozitate cu privire la idolii pe care noi i-am putea purta în propriile noastre inimi (I Ioan 5:21; I Cor. 10:14; Mt. 6:24).

2. *Alt mod de a numerota cele 10 porunci*: interdicția referitoare la politeism este cea dintâi poruncă; cea privitoare la idolatrie este a doua, ș.a.m.d., iar a zecea constă în interzicerea oricăror pofte. Ac. clasificare este cea mai veche și a fost folosită de *Josephus Flavius* (Ant. 3:5. 5), *Philon* și *Origen*. Bisericele rezultate din Reformă și-au însușit-o. Cele 10 porunci pot fi grupate în două feluri: a. Datorii față de Dumnezeu = 4 porunci; datorii față de aproapele = 6 porunci. b. Grupare simetrică după modelul evreiesc: câte 5 porunci pe fiecare tablă (Ant. 3:5. 8), primele 5 fiind în legătură cu evlavie, iar celelalte 5 referindu-se la practicarea neprihănirii.

Isus prezintă datoria de a sprijini pe părinți, când aceștia au trebuință de ajutor, ca o regulă care nu admite nici o excepție (Mc. 7:10-13). Învățătorul rezumă cele două părți ale Decalogului în următoarele cuvinte: „*Să*

iubești pe Domnul, Dumnezeul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău... Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși” (Mt. 22:34-40; cf. Rom. 13:9, 10). Făcând așa, noi ne vom achita de toate datoriile care ne revin în calitate de copii ai lui Dumnezeu, atât față de Tatăl nostru, cât și față de frații noștri.

DECAPOLE - în gr. *dekapolis* = *liga celor 10 orașe*. Districtul care cuprindea 10 orașe gr. aliate; avea, ca punct de plecare, locul unde se întâlnea câmpia Ezdrelonului cu valea Iordanului și se continua pe malul răsăritean al acestui râu. Populația gr. s-a instalat în ac. regiune în urma cuceririlor efectuate de Alexandru Macedon. Primele 10 orașe care s-au aliat au fost: Scythopolis, adică Bet-Șeanul, Hippos, Damas, Gadara, Raphana, Kanatha, Pella, Dion, Gerasa și Philadelphia, adică Raba Ammon (Pliniu, „*Ist. Nat.*” 5:16). Mai târziu, s-au adăugat ligii și alte orașe. Ptolemeu pomeneste 18. Trei drumuri legau câmpia Ezdrelonului de marea rută comercială care mergea de la Damasc până la Arabia, de-a lungul pustiei. Cele 10 cetăți se aflau pe ac. 3 drumuri și pe marea arteră comercială. Pliniu („*Ist. Nat.*” 5:15) numește ținutul respectiv „*Decapolita regio*”. La începutul lucrării lui Isus, au mers după El multe noroade, inclusiv din Decapole (Mt. 4:25). Demoniacul din Gadara, după ce a fost eliberat de sub stăpânirea duhului necurat, a proclamat Numele lui Isus prin Decapole (Mc. 5:20). Isus a mers din Tyr la Sidon, apoi a ajuns pe țărmul răsăritean al lacului Galileii, trecând prin ținutul Decapole (Mc. 7:31).

DECHER, DEKER, DEQER. Tatăl unuia dintre administratorii lui Solomon (I Împ. 4:9).

DEDAN. O populație ieșită din Cuș (Gen. 10:7), dar înrudită cu Avraam prin Chetura (25:3). A devenit un neam de negustori foarte renumiți (Ez. 27:15, 20; 38:13). Locuia în Arabia (Is. 21:13). Ac. trib se învecina cu Edomul (Ier. 25:23; 49:8; Ez. 25:13), terit. atins de caravanele care veneau din Arabia meridională, orientală și centrală. Numele de Dedan se regăsește în acela de Daidan, la V de Tarma, și la SE de Ailah. Dedaniții au venit din S Arabiei și au locuit lângă Raema (Gen. 10:7) care se afla la SE de Arabia. Dedanul din partea de N a Arabiei, un mare depozit de mărfuri aduse din S Arabiei, era situat la

al-'Ula, în valea el-Kura, o regiune fertilă altădată, la N de al-Hijaz. Ac. capitală era atunci o colonie mineană, fiind străbătută de vestitul drum comercial care aducea mărfurile din Yemen și India în porturile mediteraneene. În Ez. 25:13 și Ier. 49:7 și urm., Dedanul este pus în legătură cu hotarul de S al Edomului, iar Temanul se situează la N de ac. țară. Explicația posibilă este următoarea: sau mai exista un Dedan la hotarele de miazăzi ale țării Edomului, sau dedaniții s-au stabilit, la un moment dat, pe acele meleaguri.

DEFECT - V. *Cusur*.

DEGET - în ebr. *'etaba*. V.T. menționează degetul mâinii (Ex. 29:12; Lv. 4:6, 25, 30, 34; 8:15; 14:16; 16; 14; I Împ. 12:10; II Cr. 10:10), degetul piciorului (II Sam. 21:20; Dan. 2:42). În sens figurat, degetul lui Dumnezeu a făcut cerurile (Ps. 8:3), a lovit Egiptul cu o ploaie de țânțari (Ex. 8:19; vezi nota la v. 16), a scris tablele Legii (Ex. 31:18). Degetul era folosit pentru a indica o persoană vrednică de dispreț (Is. 58:9).

Degetul este, de asemenea, o unitate de măsură, echivalând cu a 24-a parte dintr-un cot, deci cam 2 cm (Ier. 52:21).

În N.T., cuv. gr. *daktylos* indică degetul mâinii (Mt. 23:4; Mc. 7:33; Lc. 15:22; 16:24; Ioan 8:6; 20:25 și urm.), iar la figurat puterea lui Dumnezeu (Lc. 11:20).

DEHA DIN sau: DEHAVIENI, DEHAVIȚI. Unul dintre neamurile aduse din Asiria la Samaria pt. a înlocui cele 10 sem. israelite care fuseseră deportate (Ezra 4:9). Rawlinson consideră că ar fi vorba de *Dai* sau *Dahi*, un trib nomad de indo-iranieni, menționat de Herodot (Herod. 1.125).

DELAIA, DELAYA, DELAYAHU - *Domnul a izbăvit*.

1. Un urmaș al lui Aaron. Fam. sa, devenită casă patriarhală pe vremea lui David, a fost promulgată la rangul de a 23-a ceată preoțească (I Cr. 24:18).

2. Domnitor, logofăt; fiul lui Șemaia. Împreună cu alte două căpetenii, el a stăruit pe lângă regele Ioiachim să nu ardă sulul de carte care conținea profețiile lui Ieremia (Ier. 36:12-25). Poate că același Delaia, dacă nu cumva un nepot al său, este pomenit în treacăt în Nem. 6:10.

3. Un slujitor al Templului și fondator al unei familii (Ezra 2:60; Nem. 7:62).

4. Un fiu al lui Elioenai (I Cr. 3:24).

DELFIN, VIȚEL-DE-MARE - în ebr. *taHach* (Ex. 25:5). Semnificația reală a termenului ebr. respectiv nu a fost pe deplin elucidată. Opiniile traducătorilor români și străini au fost împărțite, unii redându-l prin *delfin*, alții prin *bursuc* și, în sfârșit, alții prin *vițel-de-mare* (cf. Ez. 16:10). S-a presupus că *taHach* ar proveni din cuvântul arab *touhas* = *marsuin*, sau din cuvântul, tot arab, *toukhas* = delfin. Cât despre vițelul-de-mare - *Halicore hemprichii* - numit și *Dugong*, el este foarte răspândit în apele Mării Roșii. Pielea sa ar fi putut servi foarte bine la confecționarea învelitoarei exterioare a Cortului întâlnirii, precum și a încălțămintelor. Lungimea acestui animal marin atinge 3-3,5 m. Are capul rotund, iar femela prezintă mamele. Spatele corpului este de culoarea ardeziei, pânțele albe, iar deplasarea este mult înlesnită de o înotătoare codală. Se crede că ac. viețuitoare este aceea, sau una dintre acelea care au dat naștere mitului sirenei (un animal fabulos: jumătate-femeie, jumătate-pește).

DELILA. V. *Dalila*.

DELIR, AIUREALĂ, NEBUNIE.

1. Rătăcire a minții, tulburare a conștiinței, caracterizată prin pierderea rațiunii de către bolnavul în cauză (Dt. 28:28). David, simulând nebunia, făcea zgârieturi pe ușile porților și lăsa să-i curgă balele pe barbă (I Sam. 21:13, 14). Cele 2 principale sinonime ebr. pt. termenul *demență* figurează în versetele de mai sus (cf. F.A. 12:15; I Cor. 14:23; Pv. 26:18). Consumul abuziv de vin produce senzații asemănătoare (Ier. 25:16; 51:7).

2. Stare emoțională incontrollabilă (Ier. 50:38); ură nestăpânită, furie nebună (Ps. 102:8; Lc. 6:11; F.A. 26:11).

DELOS. O insuliță din Marea Egee, celebră în mitologie și socotită a fi locul de naștere al lui Apollo și al Dianei. Un consul roman cu numele de Lucius a scris Delosului pe tema unui pact de amiciție între romani și iudei (I Mac. 15:23). La acea dată, insula era un centru comercial important.

DEMN, VREDNIC. V. *Onoare; Merit; Pedeapsă; Răsplată*.

DEMON, DRAC. La greci, ac. termen avea mai multe semnificații: 1. Un zeu sau o divinitate în general. 2. Geniul sau spiritul favorabil care veghea asupra cuiva. 3. Ursita, destinul. 4. Sufletul unui individ care trăise până la atingerea vârstei de aur și acționa apoi ca o divinitate tutelară, un dumnezeu de rang inferior.

În Biblie, ac. cuvânt gr. este întrebuințat o singură dată în legătură cu niște „*dumnezei*” (F.A. 17:18); de regulă, el definește niște ființe spirituale inferioare, niște îngeri decăzuți „*care nu și-au păstrat vrednicia, ci și-au părăsit locuința*” (Iuda 6). Petru îi numește „*îngeri care au păcătuit*” (II Pet. 2:4). căzuți odată cu Satan, domnul dracilor (Mt. 9:34; 12:24; 25:41; Mc. 3:22; Lc. 11:15; Ap. 12:7, 9), ei sunt agenții lui și vrăjmași ai oamenilor (Lc. 4:35; 9:1, 42; Ioan 10:21; etc.). Demonii au posibilitatea de a intra în trupul sau în inima unui om pt. a-l lovi cu boală sau cu nebunie (Lc. 8:30, 32 și urm.; Mt. 9:33; 17:18; Lc. 4:35, 41; etc.) (v. *Demoniac*). Pt. iudei, dumnezeii falși nu erau altceva decât niște demoni, instigatori ai oricărei idolatrii (Dt. 32:17; Ps. 106:37. Unii traducători au redat în ultimul text de mai sus cuvântul „*demoni*” prin „*idoli*”). Pavel confirmă ac. constatare spunând că, în realitate, jertfele oferite idolilor revin dracilor. Idolii (statui, icoane, reprezentări) nu sunt nimic, dar cultul care li se aduce se adresează, de fapt, duhurilor rele, iar apostolul nu vrea ca creștinii să fie „*în împărtășire cu dracii*” și nici să ia parte „*la masa dracilor*” (I Cor. 10:19-21; cf. Ap. 9:20). Ce serios avertisment conțin ac. cuvinte cu privire la cultul icoanelor practicat și în zilele noastre! Pavel adaugă că o altă activitate a duhurilor înșelătoare este de a răspândi „*învățăturile dracilor*” (I Tim. 4:1). Reiese clar din paginile Evangheliilor că, la prima venire a lui Cristos, Vrăjmașul își înmulțise posesiunile demonice pt. a se opune Aceluia care urma să-i ruineze împ. (Mc. 1:24-27; 3:11-12, 15-22; 5:2, 7; etc.). Este clar, de asemenea, că la sfârșitul vremurilor, demonii vor juca un mare rol în revolta nehibzuită care va conduce națiunile la marea bătălie de la Armaghedon (Ap. 16:13-16). Ac. îngeri decăzuți sunt „*păstrați pentru judecata zilei celei mari, puși în lanțuri veșnice, în întuneric*” (Iuda 6; cf. II Pet. 2:4).

DEMONIAC, POSEDAT DE DEMONI, ÎNDRĂCTIT - din lat. *demoniac* = posedat de un demon. Persoană peste care stăpânește un

duh necurat (Mt. 4:24). Uneori, prezența unui asemenea spirit provoacă o serie de boli cunoscută. Un băiat posedat este descris ca fiind stăpânit de un duh mut și surd și prezentând niște simptome morbide, intermitente, asemănătoare cu ale epilepsiei (Mc. 9:14-29; cf. Mt. 17:15, 18; Lc. 9:37-42). De aici s-a născut opinia, foarte răspândită astăzi, potrivit căreia *posesiunea demonică* nu ar fi fost decât o supoziție evreiască menită să explice niște maladii fizice și mentale și consecințele vizibile ale aservirii trupului și voinței celor mai violente pasiuni. Dar ac. opinie nu ține deloc seama de următoarele fapte: demonii vorbesc (Mc. 1:23, 24; 3:11, 12; 5:7); ei sunt dotați pe moment cu o capacitate de cunoaștere care o depășește pe aceea a oamenilor cu privire, de ex., la divinitatea lui Cristos (Mc. 1:24); ei afirmă că au o personalitate distinctă, acționând independent de Isus și de persoana posedată (Mt. 8:31); în momentul când demonii, expulzați din demoniacul din Gadara, au obținut permisiunea de a intra într-o turmă de porci, aceștia s-au aruncat înnebuniți în lac (Mt. 8:30-32). Este vădit că Isus a admis expres existența efectivă a demonilor și i-a instruit pe ucenici cu privire la ei, spunându-le, de ex., că nimic în afară de rugăciune nu poate determina alungarea duhurilor rele (Mc. 9:29). Mai târziu, când ucenicii l-au adus la cunoștință că înșiși demonii le erau supuși în Numele Lui, Isus le-a răspuns: „*Am văzut pe Satana căzând ca un fulger din cer... Totuși, să nu vă bucurați de faptul că duhurile vă sunt supuse, ci bucurați-vă că numele voastre sunt scrise în ceruri*” (Lc. 10:17-20). Sf. Scriptură învață că omul însuși este responsabil de starea sa tristă, de posedarea demonică. Trebuie ca el să fi fost degradat și slăbit prin păcatul personal sau familial, înainte de a deveni prada unui demon (I Sam. 16:14; 13:8-14; 15:10-31). Gloriosul mesaj al Evangheliei este că Cristos a ieșit biruitor asupra puterilor întunericului (I Ioan 3:8) și că oricine îl cheamă cu sinceritate va fi izbăvit de sub stăpânirea Diavolului (F.A. 10:38; Rom. 10:13).

DEOSEBIREA DUHURILOR. Darul deosebirii duhurilor figurează în I Cor. 12:10 printre darurile acordate diferiților membri ai Bisericii pt. utilitate comună. În general, se înțelege prin asta o capacitate supranaturală de a discerne dacă o manifestare spirituală este de origine divină, umană sau demonică. Deja în V.T. se punea problema distingării

proorocilor adevărați de cei falși, mincinoși (Ier. 5:31; Pl. 2:14; Mica 3:11). Isus posedă capacitatea supranaturală de a cunoaște pe toți oamenii și de a ști ce era în ei (Ioan 2:24-25). El le cunoștea gândurile (Mt. 9:4; 12:25), și putea să discearnă originea acestora (Mt. 16:23). Și ap. posedau un dar asemănător grație căruia a putut Petru să demaște ipocrizia lui Anania și a Safirei (F.A. 5:3) sau a lui Simon vrăjitorul (F.A. 8:20 și urm.) La rândul lui, Pavel a văzut în spatele mașinațiilor lui Elima (F.A. 13:10) și a frazelor pioase ale unei roabe (F.A. 16:17), influența Diavolului. Un asemenea discernământ este prețios și necesar, mai ales într-o vreme când imitațiile și falsurile au luat asemenea amploare ca acum. Toți creștinii sunt îndemnați să cerceteze duhurile (I Ioan 4:1) și Cuvântul lui Dumnezeu ne dă o seamă de criterii necesare pt. a putea face lucrul ac. (I Cor. 12:3; Iac. 3:14-17; I Ioan 4:2-3). Persoana care posedă darul deosebirii duhurilor are un simț duhovnicesc foarte dezvoltat pt. a identifica originea unei manifestări spirituale în niște cazuri dubioase.

Un teolog din Paderborn, G. Dautzenberg, a propus o altă semnificație pt. expresia *diakrisis pneumatôn*. După opinia sa, subst. *diakrisis* ar trebui apropiat (în I Cor. 12:10) de verbul *diakrinô* aflat în același context (I Cor. 14:29). Or, în ac. din urmă pasaj, nu este vorba de a judeca (sau a discerne) duhurile, ci proorociile. În Septuaginta, *diakrisis* și *diakrinô* traduc cuvinte ebr. care înseamnă a interpreta, a tâlmăci, a explica (de ex. I Mac. 41:8). Ele sunt utilizate adesea în legătură cu lucrarea profetică, atunci când se pune problema interpretării viselor sau a unor revelații greu de înțeles. Isus utilizează ac. termen în același sens în momentul când le reproșează fariseilor faptul de a ști „să discearnă aspectul cerului”, adică să interpreteze culoarea și forma norilor pt. a trage de aici concluzii meteorologice, dar că nu pot „deosebi semnele vremurilor” (Mt. 16:3). Prin urmare, darul deosebirii duhurilor privea interpretarea profețiilor și a vedeniilor date de Domnul. Ac. ar explica locul său după darul proorociei, așa cum darul interpretării limbilor vine după darul vorbirii în limbi. Proorocul oferă remediul pt. o situație actuală a Bisericii, iar cel ce are darul interpretării spirituale îi indică modul de aplicare și dă indicațiile și contra-indicațiile corespunzătoare.

Dacă vom traduce *diakrisis pneumatôn* prin interpretare spirituală, atunci vom putea

aplica ac. dar explicării și interpretării a tot ceea ce datorăm inspirației Duhului Sfânt, deci inclusiv a Cuvântului lui Dumnezeu. În ac. caz, ar fi vorba, de asemenea, de darul aplicării unor pasaje biblice la o anumită situație dată. Privit astfel, darul acesta ar fi, în realitate, un corespondent al proorociei.

Diferitele semnificații de acestui dar spiritual sunt confirmate de I Cor. 2:6-16 care tratează același subiect d.p.v. individual. Și acolo este vorba de arătarea Duhului și de cuvintele inspirate: „*Noi vorbim* (despre lucrurile pe care ni le-a dat Dumnezeu prin harul Său)... *cu vorbiri învățate de la Duhul Sfânt, întrebuițând* (synkrinontes) *o vorbire duhovnicească pt. lucrurile duhovnicești* (2:13). S-ar mai putea traduce și astfel: „*interpretând duhovnicește (manifestările) duhovnicești*”. Într-adevăr, *synkrinô* este întrebuițat (ca și *diakrinô*) în versiunea Septuaginta pt. funcțiunea de interpretare (de ex. I Mac. 40:12, 18; Dan. 5:7). În versetul următor, apostolul repetă același gând sub o altă formă spunând că lucrurile Duhului lui Dumnezeu trebuie să fie judecate (discernute, interpretate: *anakrinô*) duhovnicește.

Ne este foarte dificil să alegem una din ac. două interpretări a darului deosebirii duhurilor: fiecare dintre ele are un suport biblic și fiecare din cele două forme ale acestui dar îi este necesară Bisericii din sec. XX în egală măsură cum a fost cazul pt. Biserica primară.

DERBE. Un oraș din SE Licaoniei, în Asia Mică. În timpul primei sale călătorii misionare, Pavel a fost împrăștiat cu pietre și lăsat aproape mort în Listra. Când și-a venit în fire, el s-a dus în Derbe (F.A. 14:6, 20). Cu prilejul celui de al doilea turneu misionar, apostolul străbate din nou cetatea Derbe. Aici sau la Listra face el cunoștință cu Timotei (16:1). *Gaiu* era originar din Derbe (20:4). Sterrett a identificat localitatea ac. cu Zosta, dar Ramsay a situat-o, cu mai multă precizie, pe dealul Gudelissin, în câmpie, la vreo 5 km NV de Zosta și la 73 km S de Konia (Iconium).

DESĂVÂRȘIT. V. *Perfect*.

DESPĂRȚI, DESPĂRȚIRE, SEPARARE. Ac. cuvânt definește locul creștinului în raport cu lumea în care el trăiește.

În V.T., două cuvinte exprimă, în mod special, ac. idee: *parad* (a despărți, Gen. 2:10)

care uneori comportă și o nuanță negativă (Gen. 25:23; Pv. 19:4) și *nazar* care are mai curând o conotație de a se dedica, a se consacra (Lv. 15:31; 22:2), a se abține (Zah. 7:2, 3).

Ca unul care a fost răscumpărat și născut din nou de către Domnul, credinciosul trebuie să ducă o viață foarte diferită de cei necredincioși, comportamentul lui urmând a fi caracterizat de sfințenie și nu de păcat.

În V.T., pop. Israel nu avea dreptul să imite practicile păgâne ale națiunilor vecine, căci el era un pop. ales și un neam sfânt (Dt. 18:9-14). I se cerea să se abțină de la consumarea cărnii unor animale considerate necurate (Lv. 11), să nu-și jertfească fiii și fiicele trecându-le prin foc, să nu se dedea la practici oculte sau magice, să nu consulte ghicitorii sau spiritele, să nu încheie căsătorii cu pop. străine... Atingerea unor murdării de către o persoană oarecare o făcea necurată (de ex., a fi atins de lepră; a se atinge de un cadavru) și o împiedica să se ducă la sfântul Locaș sau să se bucure de comuniune cu ceilalți israeliți (Lv. 12-15).

În N.T., zidul de despărțire dintre iudei și păgâni a fost surpat (Ef. 2:14), dar alte criterii de separare se află în vigoare. Dumnezeu, care a dat pop. Lui o chemare unică (Ef. 4:1), care l-a ales (I Pet. 2:9), dorește ca el să se abțină de la împlinirea poftelor cărnii (I Pet. 2:11), să se dezbrace de omul vechi și să nu mai trăiască așa cum trăiesc păgânii (Ef. 4:17-32). Despărțirea trebuie să meargă dincolo de niște practici exterioare care au avut ca scop să transmită pop. Vechiului Legământ ideea de separare. De aceea Pavel îi invită pe credincioși să se transforme prin înnoirea minții lor (Rom. 12:1-2), să facă să moară în ei tot ceea ce aparține de firea lor veche: „*curvia, necurăția, patima, pofta rea și lăcomia care este o închinare la idoli*” (Col. 3:5). În I Tim. 6:10, el spune că iubirea de bani este rădăcina tuturor relelor. La rândul lui, Ioan le cere creștinilor să nu iubească lumea, nici lucrurile care sunt în lume (I Ioan 2:15). Pavel îi mai sfătuiește să nu se înjuge la „*un jug nepotrivit*” („*un atelaj disparat*” în textul orig. N. Ed.) cu cei necredincioși (II Cor. 6:14). Ei trebuie să se separe și să nu se atingă de ceea ce este necurat (II Cor. 6:17). Ap. îi mai îndeamnă pe credincioși să ia seama la cei ce produc dezbinări și pricinuiesc scandaluri și să nu aibă nimic a face cu astfel de oameni (Rom. 16:17). În sfârșit, el poruncește corintenilor să-l alunge pe cel rău din mijlocul Bisericii (I Cor. 5:13). Disciplina Bisericii era tocmai o tras-punere în practică a acestei despărțiri de tot ce este păcat.

DEȘERT. V. *Pustie*.

DEȘERTĂCIUNE - în ebr. *hebbhel*; în gr. *mataiotês*. În Biblie, ac. termen este folosit spre a indica ceea ce este zadarnic, inutil și lipsit de orice semnificație (Ps. 4:2; 62:9; Pv. 21:6; Is. 30:7). Cuv. ebr. *hebbhel* apare de vreo 70 de ori în Biblie, dintre care de 37 de ori numai în cartea Ecclesiastului (1:2, 14; 2:1; 3:19; 4:7; 5:6; 8:14; 9:9; 11:8; 12:2). *Deșertăciune a deșertăciunilor* este forma ebr. a superlativului (cf. Cântarea cântărilor, Sfânta Sfințelor). Ac. cuv. este folosit de autorii biblici când vor să vorbească de fragilitatea omului (Ps. 39:5, 6, 11; 62:9), de caracterul trecător, inutil al unui lucru (Ier. 10:3, 8, 15); viața omenească nu este decât o suflare (Iov 7:16), eforturile și proiectele omului sunt inutile (Iov 9:29). Omul este o suflare care trece iute, o realitate efemeră, un abur, o umbră. Pasajul din Ecl. 1:2 s-ar mai putea traduce astfel: Totul este fugitiv, furtiv, perimat, nestatornic, decepționant, ineficient, zadarnic, în van, inutil, absurd, fragil, trecător. Totul este nimic, viața nu are nici un sens. Autorul afirmă aici că totul, în ciuda aparențelor, nu este decât neant sau zădărnicie.

Aplicat obiectelor, cuv. ebr. *hebbhel* indică îndeosebi idolii (Is. 41:29; Ier. 2:5), care nu sunt decât o suflare (un abur, sensul literal al cuvântului *hebbhel*) (Ps. 39:5, 11).

Creștinii trebuie să fugă de deșertăciune și să caute să trăiască într-o părtășie reală cu Dumnezeu. Tot ce ia locul lui Dumnezeu în sufletul omenesc nu este decât deșertăciune și zădărnicie (Ef. 4:17-24).

DEUEL, DEHUEL. Un urmaș al lui Gad și tatăl lui Eliasaf (Num. 1:14; 7:42; 10:20). Dacă unii traducători ne-au transmis același nume în unele locuri prin Rehuel, ac. se datorează confundării a două litere ebr. *daleth* și *reš* care sunt foarte asemănătoare.

DEUTERONOM

Titlul cărții.

Titlul Deuteronomului, pe care i l-a dat acestei cărți Septuaginta, provine dintr-o traducere a textului din Dt. 17:18 unde *copia Legii* a fost redată în gr. prin *repetarea Legii* sau *a doua Lege*. În ebr., cartea se intitula: *Acestea sunt cuvintele* sau simplu: *Cuvintele*, pornind de la felul în care începe ac. scriere.

Autorul.

Tradiția iudaică și cea creștină sunt unanime în a-i atribui paternitatea cărții lui Moise al cărui nume este menționat de peste 40 de

ori, vorbind la persoana I (v. *Pentateuh*). Ac. ultim volum al Pentateuhului care, mai mult ca primele patru, a fost ținta atacurilor a numeroși critici, insistă totuși în mai mare măsură decât celelalte asupra originii sale mozaice, oferind detalii precise referitor la locul și data redactării sale (1:2-6; 4:44-46), afirmând: „*Moise a scris această Lege*” (31:9, 22-24). Iosua, contemporan cu Moise, a confirmat ac. origine (Ios. 1:7); de asemenea, numeroși autori ai V.T. (Jud. 3:4; I Împ. 2:3; 8:53; II Împ. 14:6; 18:12; Ezra 3:2; Nem. 1:7; 8:1; Ps. 103:7; Dan. 9:11; Mal. 3:22). Isus Însuși a citat cuvinte din Deuteronom, atribuindu-le lui Moise (Mt. 19:7; Mc. 7:10; Lc. 20:28).

S-ar putea ca Iosua să fi notat discursurile lui Moise și ac. să fi revizuit textul. Însă concluzia care relatează despre moartea lui Moise a fost scrisă de altcineva. Caracterul foarte vechi al cărții a fost confirmat de descoperirea unor tratate de suzeranitate mesopotamiene care au exact aceeași structură (vezi *Planul Deuteronomului* și *NCB*, p. 211-212).

Opinia criticilor cu privire la problema autorului.

Dintre cărțile Pentateuhului, Deuteronomul este cea mai atacată de criticii negativiști care neagă dogmatic mozaicitatea sa. Ei pretind că autorul ar fi un profet necunoscut care ar fi scris „în maniera lui Moise” între anii 715 și 640 î.Cr. Cartea ar fi fost publicată pt. prima dată (găsită „în Casa Domnului”) în al 18-lea an al lui Iosia, pt. a sprijini marea reformă religioasă în curs de desfășurare (II Împ. 22:23). Principalul motiv pt. a propune o asemenea dată era acela că, în cărțile V.T., nu se repetă explicit dispoziția din Dt. 12:1-7 cu privire la sanctuarul central; ac. prescripție nu ar fi fost formulată decât în timpul lui Iosia. Totuși, dacă examinăm fără prejudecăți cartea Deuteronomului, ne putem da seama că legile sale fuseseră redactate în scris, cunoscute și aplicate chiar de la intrarea lui Israel în Canaan. Se pot avansa suficiente probe în privința aceasta. Ierihonul este „*dat spre nimicire*” (Ios. 6:17-18) potrivit indicațiilor din Dt. 13:15 și urm. După cucerirea cetății Ai, poporul păstrează numai vitele și prada (Ios. 8:27) potrivit cu cele poruncite în Dt. 20:1-4. Cadavrul regelui cetății Ai este pogorât de pe lemnul pe care fusese spânzurat înainte de lăsarea nopții (Ios. 8:29; Dt. 21:23). Altarul ridicat pe muntele Ebal (Ios. 8:30-31) amintește pasajul din Dt. 27:4-6. Însăși legea sanctuarului central era cunoscută la o dată foarte timpurie în Israel: sem. stabilite la E de Iordan au afirmat cu tărie că altarul-me-

morial ridicat de ele nu trebuia cu nici un chip să ia locul altarului sfântului Locaș (Ios. 22:29; Dt. 12:5). De altă parte, îl vedem pe Elcana suindu-se în fiecare an la Silo, unde cultul Domnului își găsisese primul său centru. După ce a fost distrus Silo și într-o vreme de război, Samuel aduce jertfe la Mițpa, Rama și Betleem, dispozițiile din Dt. 12:10-11 aplicându-se unui timp de odihnă și securitate națională. Trezirea din vremea lui Ezechia (II Împ. 18:4, 22) ar fi fost de neconceput fără cunoașterea Deuteronomului și a legii sale unice privitoare la sanctuarul central, lege care le era familiară și profeților din sec. VII î. Cr. Noi preferăm să rămânem la niște fapte atât de clare în loc să urmărim argumentația ipotetică și șubredă a celor care neagă autenticitatea cărții Deuteronomului.

Data redactării.

Deuteronomul a fost scris la 40 de ani de la ieșirea israeliților din Egipt și la 38 de ani de la darea Legii pe Sinai, după înfrângerea lui Sihon și Og (1:3-4). Cartea conține 3 discursuri, primul dintre acestea fiind datat cu prima zi a lunii a 11-a a anului al 40-lea (după Exod); al 2-lea a fost pronunțat spre finele acestui an, după profețiile lui Balaam (8:2; 9:1; 11:31; 23:4); al 3-lea la reînnoirea legământului (29:1, 5, 7, 8). Cartea se întinde până în a 30-a zi de doliu după moartea lui Moise. Ea acoperă deci ultimele două luni ale șederii în pustie (în anul 1406 î.Cr.)

Locul redactării.

Primul discurs a fost rostit *dincolo de Iordan* (expresie consacrată pt. Transiordania încă de pe vremea lui Avraam), în țara Moabului (1:5; cf. Num. 33:48; 35:1). Pasajul din 1:1 localizează foarte exact zona respectivă (vezi Num. 23:28; 24:1). Al treilea discurs a fost rostit la răsărit de Ierihon (28:69; Ios. 1:2). Ac. expresie „*dincolo de Iordan*” necesită câteva explicații: pt. Avraam și canaaniți, ac. înseamnă regiunea situată la E de Iordan. Urmașii lui Avraam au dat acestei expresii aceeași semnificație geografică. Ei sosiseră pe malul răsăritean al Iordanului dar, asemenea patriarhilor, continuau să numească ac. ținut „*de cealaltă parte*”. Poporul avea într-adevăr impresia că se afla „de cealaltă parte” a Iordanului, găsindu-se în afara Țării promise. Totuși, cum râul încă nu fusese trecut, această frază ambiguă este completată, reiterându-se, prin expresii ca „*în țara Moabului*” (1:5).

Conținutul.

Esențialul cărții constă în discursurile lui Moise. Sunt cuvântările sale de adio, de unde

și caracterul lor foarte solemn. Conducătorii pop. consideră trecutul, cu ochii îndreptați spre viitor: lecția pe care o oferă trecutul pt. noua generație este aceea că singurul mijloc de a cuceri Țara promisă consta în ascultarea de poruncile lui Dumnezeu. De aceea, Moise repetă, explică, amplifică Legea și o aplică noilor condiții pe care le va întâlni Israel în Canaan, dând la iveală adesea semnificația sa spirituală profundă. Unele modificări minore dau mărturie despre suplețea poruncii divine care se adaptează unor circumstanțe schimbătoare: este vorba de case și cetăți, în loc de tabără; noi măsuri de protecție sunt decretate în favoarea leviților, orfanilor, văduvelor și străinilor (cf. Lv. 17:3-4 cu Dt. 12:15, 21; Ex. 21:6 cu Dt. 15:17). S-a modificat și legea care cerea ca animalele tăiate spre a fi consumate să fie aduse la ușa Cortului; de acum înainte, pop. le va putea înjunghia în localitățile unde se va afla (Dt. 12:15, 21; Lc. 17:3, 4). Din același motiv, nu va mai trebui să se aducă Domnului, în ziua a 8-a, întâii-născuți ai dobitoacelor; jertfa va putea fi amânată până când proprietarul care locuiește foarte departe de sanctuar va veni la sanctuarul central cu prilejul sărbătorilor anuale (Dt. 15:20; cf. Ex. 22:30). În cazul când un rob evreu preferă să rămână mai departe atașat casei stăpânului său, în loc să-și revendice dreptul său legal la libertate, ceremonia de la poartă va fi suficientă, nemaifiind nevoie să se prezinte înaintea Domnului (Dt. 15:17 cf. Ex. 21:6). Pop. va avea un altar unic în locul pe care-l va alege Domnul ca să-și pună Numele Lui acolo. Menirea acestui altar unic era de a neutraliza tendințele spre idolatrie, împiedicând pop. să celebreze un cult în numeroasele altare ale canaaniților. În chipul acesta, ceremoniile desfășurate în cinstea Domnului puteau să devină cu mult mai solemne și mai mărețe decât ritualurile idolatre ale canaaniților, căci evreii trebuiau să se strângă laolaltă într-un număr foarte mare și să aducă Domnului ca omagiu din toate resursele lor. Pe de altă parte, ac. cult, celebrat de întregul popor, trebuia să cimenteze comunitatea și să contribuie la unificarea națiunii. Unele pericole deja se semnalaseră: gelozia unor persoane și seminții, tendințe masive spre idolatrie, înclinația unei părți însemnate din adunarea israeliților de a se despărți de frații lor pt. a se stabili în regiunile bogate în pășuni. În ac. perioadă deosebit de critică, codul deuteronomic vine să sublinieze cu o nouă insistență legea care fusese dată deja despre unitatea

lăcașului de cult. Coeziunea națională și menținerea teocrației depindeau mult de lucrul acesta. (v. *Altar*).

S-a obiectat că Deuteronomul nu diferențiază preoții de leviți, cum o fac cărțile Levitic și Numeri. Deseori se întâlnesc aici expresii ca: „*preoții, leviții*” (Dt. 17:18; 18:1; 24:8; 27:9) sau încă „*preoții, fiii lui Levi*” (31:9). Luând izolat pasajul din Dt. 18:1-8, s-a pus întrebarea dacă nu cumva orice levit putea fi preot. Or, trebuie să nu uităm următoarele:

1. Sem. lui Levi a fost aceea căreia i s-au încredințat funcțiunile sacerdotale (Dt. 10:6; 18:1-8; 33:8-9). Toată seminția aceasta a fost pusă deoparte pt. o slujbă sacră, în special pt. preoție. Chiar atunci când distincția dintre preoți și ordinul inferior al leviților era net marcată, sem. lui Levi, în ansamblul ei, era considerată sacerdotală, preotească (Mal. 2:1, 4, 5, 8, 9; 3:3; cf. Evr. 7:13).

2. Titlul de „*preoți, leviți*” figurează în scrierile alcătuite după promulgarea legislației levitice, o știm cu toții; ac. expresie este folosită de Ezechiel (43:19; 44:15) și de cronicarul din II Cr. 23:18; 30:27; și Ieremia a întrebuintat-o (33:18, 21).

3. Deuteronomul se bazează pe o legislație sacerdotală anterioară, căci el presupune cunoașterea tehnicii legilor ceremoniale. Autorul menționează explicit niște legi anterioare referitoare la subiectul pe care-l tratează; noi nu le cunoaștem decât din Levitic și Numeri (Dt. 18:1, 2 cf. Num. 18:20; Dt. 24:8, 9 cf. Lv. 13; 14; Num. 12). Autorul mai face niște aluzii care fac să se subînțeleagă aceleași legi (Dt. 12:15-16; cf. Lv. 17:3). În sfârșit,

4. Putem admite, fără îndoială, că atunci când a fost scris fragmentul din Dt. 18:1-8, legile Leviticului erau în vigoare. Sem. lui Levi nu trebuia să aibă moștenire cum aveau celelalte sem. israelite, ci o anumită parte din jertfe și zeciuile trebuiau să-i revină ei (Lv. 6. 17-19; Num. 18:20, 21, 24, 26). Autorul Deuteronomului insistă mult pe regula aceasta: „*preoții, leviții*”, toată sem. lui Levi să n-aibă nici parte de moșie, nici moștenire în Israel, ci să se hrănească din jertfele Domnului (Dt. 18:1). Textul vorbește apoi de dreptul preoților (epitetul „*leviți*” este omis acum). Autorul subliniază importanța acestor dijme. Pop. trebuie să nu-i frustreze pe preoți de lucrurile cuvenite lor (Dt. 18:3, 4; cf. Ex. 29:27, 28; Lv. 7:34; Num. 18:11, 12 unde intervin ușoare modificări). În final, textul stabilește drepturile leviților veniți să se instaleze în apropierea sfântului Locaș. Când un levit, nu neapărat unul de rang inferior, va pleca din oricare din cetățile lui Israel pt.

a se instala în locul pe care-l va alege Domnul pt. sanctuarul central ca toți frații săi leviți care stau înaintea Domnului, el va face slujbă în Numele Domnului și va primi aceeași hrană (Dt. 18:6-8). Nu este pus în discuție tipul de lucrare pe care-l va face levitul. Termenii folosiți semnifică deopotrivă slujba preoților și aceea a leviților de rang inferior (Dt. 18:5; 17:12; I Sam. 2:11, 18; 3:1; II Cr. 23:6; 29:4, 5, 11). Se insistă pe punctul următor: drepturile și privilegiile tuturor leviților trebuie să fie pe deplin recunoscute și respectate. Dacă levitul este preot, el va face slujba de preot și va fi hrănit ca atare; dacă nu este preot, se va bucura de prerogativele fraților săi care sunt simpli leviți. Căpeteniile nu au dreptul să-l frustreze de privilegiile sale sub pretext că este vorba de un necunoscut, venit dintr-o cetate îndepărtată (v. *Preot*).

Cartea Deuteronomului se compune, în principal, din 3 expuneri, consemnate în scris și pe baza cărora legământul este reînnoit în mod solemn (1-30). *Prima expunere* sau *dare de seamă*: 1:6-4:43. Evocarea istoriei poporului, începând cu legământul conceput pe Sinai cu generația precedentă. *A doua expunere*: 4:44-26:19. Recapitularea poruncilor referitoare la popor. *A treia expunere*: cap. 27-28 sunt o concluzie a celor de mai înainte:

1. Recomandarea de a scrie cuvintele Legii pe niște pietre, tencuite cu var, care vor fi ridicate pe muntele Ebal.

2. Binecuvântări și blesteme cu urmări directe ale ascultării sau neascultării.

După ac. 3 expuneri care constituie esențialul cărții Deuteronomului, Moise îl desemnează public pe Iosua ca succesor al său și-i încredințează o misiune concretă (31:1-8); apoi el remite în scris Legea ac. preoților și-i însărcinează s-o citească în auzul întregului pop. (31:9-13). După aceea, Moise intră cu Iosua în Cort pt. ca Domnul să-l investească în funcția lui cea nouă (v. 14-15). În Cortul întâlnirii, Domnul îi inspiră lui Moise o cântare pt. pop. (v. 16-23). Moise elaborează textul cântării și-l scrie (v. 22); apoi, el poruncește leviților care duceau chivotul să depună cartea cu toate cuvintele Legii lângă chivot, ca mărturie (v. 24-29). Moise poruncește bătrânilor lui Israel și ofițerilor să se strângă laolaltă pt. a auzi și a învăța cântarea (v. 28) pe care o repetă în public (31:30-32:47). Cuvintele de adio ale lui Moise sunt redată în pasajul 32:48-33:29, iar istorisirea morții sale se găsește ca un *post-scriptum* la cap. 34.

Deuteronomul a fost numit *cartea ascultării*; cuvintele a face, a-și aduce aminte se regăsesc aici de zeci de ori. Ac. legi sunt date pentru binele nostru (10:13).

De altă parte, Moise scoate în relief credințioșia lui Dumnezeu față de pop. legământului (cap. 1-4): Domnul își va împlini promisiunile pe care i le-a făcut, pt. că are toată puterea s-o facă, numai pop. să-și respecte, de partea lui, angajamentele asumate. Caracterul profetic al cărții apare în formule ca: *suie-te, ia în stăpânire* (35 de ori), *țara pe care ți-o dă Domnul* (34 de ori).

Iudaismul a scos din ac. carte rugăciunea pe care fiecare bun iudeu o rostește dimineața și seara - SHEMA ISRAEL - combinând 6:4-9; 1:13-21 cu Num. 15:37-41, precum și rugăciunea de mulțumire pronunțată după masă (Dt. 8:10). N.T. conține aproape 100 de citate, transmise inclusiv pe cale orală, din ac. carte, dovadă că ea era considerată drept foarte importantă de către primii creștini. Isus a luat din ea 3 din cele 4 texte cu care S-a împotrivit Ispititorului, precum și *cea mai mare poruncă* (6:5).

Scopul cărții.

Israelii care primiseră Legea pe Sinai și care intraseră în legământ cu Dumnezeu erau, în cea mai mare parte, morți de multă vreme. Prin urmare, ac. Lege trebuia amintită noii generații, explicată, aplicând principiile ei vieții viitoare din Canaan pt. ca cei ce vor cuceri Țara promisă să intre în legământ cu Domnul în deplină cunoștință de cauză. Moise le va reaminti istoricul acestui legământ, examinând toate aspectele vieții comunitare în lumina sa, explicând punctele sale esențiale și principalele sensuri ale poruncilor divine, dându-le semnificația spirituală și aplicându-le vieții individuale a fiecărui israelit în parte. Evreii vor intra într-o țară plină de idoli, și ei sunt avertizați ca nu cumva să facă la fel ca părinții lor, dovedind neascultare și necredințioșie față de Domnul!

Pt. a pregăti ceremonia solemnă de reînnoire a legământului (11:26-29; 27:9-10; 30:1), Moise își construiește discursurile pe schema tratatelor de suzeranitate în uz la acea dată în tot Orientul Mijlociu. Domnul este Suveranul unic și atotputernic (6:4; 15:10, 14, 18) care dorește să asigure un viitor fericit pop. Lui (8:1; 9:5). El cere din partea supușilor săi o loialitate necondiționată în toate amănuntele vieții lor (cap. 12-26). Va trebui ca ei să dărâme toate înălțimile idolatre pe care le

vor găsi în Canaan (7:25-26; 12:1-7, 29-31) și să-L iubească pe Domnul (6:4; 7:7-8), cinstindu-L și păzind poruncile Lui (6:4-9; 11:13). Ac. iubire va trebui să se răsfângă asupra celor slabi, defavorizați (10:17-19; 24:10-22), ba chiar și asupra animalelor (25:4). Apoi, Dumnezeu le prezintă consecințele ascultării (28:1-14) și neascultării lor (28:15-68): ei vor trebui să aleagă (30:15, 20). Ochiul profetic al lui Moise scrutează viitorul îndepărtat când va veni marele Prooroc (18:15), când Israel va fi împrăștiat printre popoarele lumii, după care va fi restabilit în țara sa (30:1-10).

Planul cărții.

Structura cărții este una specifică tratatelor încheiate între suzerani și vasalii săi în cursul mileniului II î.Cr.:

- Preambul	1: 1-5
- Prolog istoric (cadrul tratatului)	1: 6-4:43
- Prevederile de bază ale tratatului (explicarea celor 10 porunci)	4: 44-11:32
- Prevederi detaliate: drepturile și îndatoririle poporului	12:1-26:19
- Ratificarea legământului (înregistrare, înnoire)	27:1-26
- Sancțiunile legământului: binecuvântări și blesteme	28:1-62
- Semnătura pe legământ: înnoirea sa	29:1-30:20
- Privire spre viitor (prospectivă): dispoziții referitoare la succesiunea și menținerea legământului	31:1-34:12

DEZBINA, DEZBINARE. Isus a venit să aducă dezbinare între oameni (în gr. *diamerismos* sau *merizô*) (Lc. 12:51; Ioan 7:43; 9:16, 17; 10:19). A-L urma pe Domnul Isus poate antrena uneori despărțirea de cei dragi nouă. Pt. a răspunde iudeilor care-L acuzau că face minuni prin puterea Satanei, Isus declară că, dacă Satana l-ar scoate afară pe Satana, ar fi dezbinat contra lui însuși și împ. lui nu ar putea dăinui (Mt. 12:25, 26; Mc. 3:24-26; Lc. 11:17-18). După răstignirea lui Isus, soldații romani au divizat (adică și-au împărțit între ei) hainele lui Isus (Ioan 19:24). Pavel și Iuda au rostit cuvinte aspre la adresa celor ce produc dezbinări în Biserică (I Cor. 11:18; Iuda 19). Isus Cristos n-a fost divizat între diferite grupe de credincioși (cf. I Cor. 1:13) (v. *Sectă*).

DESFRĂU. V. *Dezmăț*.

DESFRÂNARE. V. *Dezmăț*.

DESTRĂBĂLARE. V. *Dezmăț*.

DEZMĂȚ, DESFRĂU, DESTRĂBĂLARE. Cuv. *dezmăț* traduce o serie întreagă de dereglări, îndeosebi pe plan sexual, exprimate în ebr. prin *zanah*, iar în gr. printr-o varietate de termeni cu nuanțele indicate mai jos, fără a fi posibilă, de fiecare dată, delimitarea exactă a ariei semantice a fiecăruia dintre ei: *porneia* este termenul general care înglobează ceea ce s-a tradus, de obicei, prin impudicitate sau necurăție, dar și prin fornație (relație sexuală între persoane necăsătorite), infidelitate conjugală și prostituție; *aselgeia*: nerușinare, dezmăț, desfrânare, orgie, destrăbălare; *akatharsia*: necurăție; *asôtia*: destrăbălare, corupție, Lc. 15:13; Ef. 5:18; *akrasia*: intemperanță, nestăpânire, necumpătare, II Tim. 3:3; *tryphê*: voluptate; *malakos*: depravare; *kraipalê*: dezmăț, mișelie, ticăloșie; *koitai* („paturi”): luxură, desfrău, Rom. 13:13; *arsenokotai*: pederasti, homosexuali, Rom. 1:26-27; I Cor. 6:9; I Tim. 1:10; *ataktos*: cel ce trăiește în neorânduială, I Tes. 5:14; II Tes. 3:6, 7, 11; *philetonoi*: iubitori de plăceri, II Tim. 3:4.

Desfrânarea, destrăbălarea, dezmățul sunt rezultatul unei lipse de stăpânire de sine și de auto-disciplinare. Cel ce trăiește astfel duce o viață plină de distracții, este un om supus plăcerilor cărnii. În Iuda 7, cuvântul dezmăț (Cornilescu: curvie. N.Ed.) este exprimat în gr. printr-o expresie foarte vie care se aplică prostituției.

Dar desfrânarea nu indică numai dereglările sexuale; dezmățul include și excesul de băutură, abuzul de mâncare etc. (Mc. 7:22; Rom. 13:13; II Cor. 12:21; Gal. 5:19; Ef. 4:19; 5:18; I Pet. 4:3; II Pet. 2:18). Desfrăul este idolatrie, căci el așază plăcerile senzuale mai presus de Dumnezeu (Ap. 14:8; 17:2; 18:3). El își are sursa în poftele cărnii și constituie o revoltă contra lui Dumnezeu care a creat trupul nostru pt. gloria Lui. Credincioșii trebuie să aibă mare grijă pt. a nu se întoarce iarăși la viața destrăbălată din trecut, iar în cadrul Bisericii bătrânii trebuie să aibă treaz duhul de veghere pt. a nu se infiltra destrăbălarea (Tit 1:6-7) (v. *Prostituție*).

DEZOLARE. V. *Jale*.

DEZORDINE. V. *Ordine*.

DIACON (în gr. *diakonos*). La scriitorii clăsiici, ac. cuv. înseamnă: *servitor* (în casă), *subordonat*, *mesager*. Ac. este sensul termenului respectiv în Mt. 20:26 unde el este tradus prin *slujitor* pt. a-l distinge de *doulos* care înseamnă *rob*, v. 27 (cf. Mt. 23:11; Ioan 2:5, 9; Rom. 13:4; 15:8; I Cor. 3:5; II Cor. 6:4; etc.). Diaconul este creștinul care exercită o funcție auxiliară într-o Biserică locală și ale cărei calități spirituale și morale trebuie să corespundă cu ceea ce se cere în I Tim. 3: 8-10. Cei 7 bărbați aleși pt. a ajuta văduvele și săracii din Biserica primară erau diaconi, deși ac. titlu nu le-a fost dat (F.A. 6:1-6; cf. cuvintele *diakonia* = slujbă și *diakoneô* = a sluji, în F.A. 6:1-2) (Unele versiuni rom. și străine au cuvântul „slujbă”, altele „împărțeaia ajutoarelor”). Îngrijirea săracilor nu le răpea diaconilor privilegiul de a vorbi despre Cristos în public: Ștefan și Filip îndeplineau și slujba de predicatori și evangheliști. Făcând lucrul acesta, ei exercitau un dar personal, nu îndeplineau o funcție oficială. Biserica din Filipi avea un grup de diaconi; sarcinile Bisericii erau împărțite între episcopi (sau bătrâni) și diaconii care îi ajutau (Fil. 1:1) (v. *Slujbă*).

DIACONIȚĂ. Femeie care îndeplinea sarcini asemănătoare celor încredințate diaconilor; așa era cazul lui Fivi, „*slujitoare*” a Bisericii din Chencrea (Rom. 16:1). Aluzia din I Tim. 3:11 pare să se refere la diaconițe. În anul 100 d.Cr. existau deja diaconițe în Bisericile din Bitinia, căci Pliniu, în celebra lui scrisoare către împ. Traian cu privire la creștini istorisește că a stat de vorbă cu „două femei în vârstă” din comunitatea creștină care erau numite *ministrae*, adică slujitoare.

DIADEMĂ: termen care redă mai multe cuvinte ebraice sau grecești:

1. *Tsaniph* (Is. 62:3), tradus diferit (cf. versiunile): diademă regală, cunună, turban, legătură împărătească, mitră.

2. *Mitsnepheth* (Ez. 21:25): diadema marelui preot, tradus și prin cunună împărătească.

3. *Nezer* (Ex. 29:6; 39:30): diadema sfințeniei, din aur curat, destinată a fi purtată de marii preoți, dar și diademă regală ornată cu pietre scumpe (Zah. 9:16).

4. *Tsephirah* (Is. 28:5): diademă, cunună, podoabă.

5. *Pe'er*: diademă, legătură de pe cap.

6. În gr. *diadema* (Ap. 12:3; 13:1; 19:12), diadema regală, net distinctă de coroană

(„*stephanos*”), ac. ultim cuv. semnificând ghirlandă, tresă, simbol al victoriei obținut la jocuri, la război, precum și semn al bucuriei nuptiale și al atmosferei sărbătorești.

Nu se știe cu exactitate cum arăta diadema la iudei, însă din textele de mai sus rezultă clar că ei aveau: 1. Un însemn al regalității. 2. Mitra marelui preot. 3. Legăturile purtate pe cap, deopotrivă, de bărbați și femei. La alte pop. antice, diadema era un fel de turban de mătase de 5 cm lățime care înconjura capul și era înnodat la spate. Era, de regulă, de culoare albă; mai rar bleu ca acela purtat de Darius și împodobit cu perle sau alte giuvaere (v. *Turban*).

DIAMANT. V. *Pietre scumpe*.

DIANA. Zeița lunii la romani, divinitatea protectoare a câmpiilor, a pădurilor și a tuturor fenomenelor vitale presupuse a fi influențate de către Lună. Diana era corespondenta *Artemisei* grecești, soră geamănă cu Apolo, fiica favorită a lui Zeus și zeița vânătorii.

Monedă romană simbolizând-o pe Diana coborâtă din cer. Zeița este reprezentată și pe partea de jos a opt dintre coloanele templului

Diana era considerată întruparea purității și virginității; era reprezentată ca având o alură impunătoare, de o deosebită frumusețe, cu tolba de săgeți pe umăr, cu arcul sau sulița în mâna dreaptă și urmărind cerbul. *Artemis de Asia* sau Diana din Efes nu corespunde Diane din mitologia clasică, ci era *zeița mării* pt.

Asia Mică, fiind cunoscută sub numele de Cybele, Magna Mater și Ma (v. *Divinități păgâne*). Se susține că statuia sa din Efes era căzută din cer (F.A. 19:35). Era vorba, probabil, de o piatră rezultată din căderea unui meteorit (aerolit). Unele monede antice reprezentau bustul diform al unei femei cu o coroană pe cap, cu numeroși sâni, cu brațele desfăcute și sprijinite de niște suporturi. Niște fameni slujeau acestei zeițe. Sanctuarul ei inițial, amplasat în apropierea mării, la vărsarea râului Cayster, devine un templu impunător, numărat printre cele 7 minuni ale lumii antice (v. *Efes*). Argintarul Dimitrie și tovarășii săi de breaslă obțineau sume fabuloase din vânzarea unor reproduceri în argint ale acestui templu și al statuii zeiței (F.A. 19:24).

DIASPORA. V. Împrăștiere.

DIAVOLUL - (în gr. *diabolos* = calomniatorul, pârâșul; în ebr. *Satan* = potrivnicul, adversarul). Primul și cel mai puternic dintre duhurile decăzute, principalul vrăjmaș al lui Dumnezeu și al oamenilor, pârâșul, acuzatorul credincioșilor (Ap. 12:9; Mt. 4:8-11; 13:38-39; 25:41; Mc. 1:13; Tobit 1:6; Zah. 3:1). El este Ispititorul care-i împinge pe oameni să păcătuiască (Mt. 4:1; Ioan 13:2), Vrăjmașul (Mt. 13:25, 39), Cel Rău (v. 38), stăpânitorul acestei lumi (Ioan 14:30), dumnezeul veacului acestuia (II Cor. 4:4).

Originea lui Satan este descrisă, după opinia noastră, în Ez. 28, care îl vede în spatele voievodului Tyrului (ac. principiu de interpretare: a vedea într-un personaj istoric al Bibliei pe un altul - în cazul de față Satan - este uneori contestat. Totuși, se acceptă, în general, că numeroase personaje ale V.T. prefigurează pe Isus Cristos. De aceea, ni se pare corect să interpretăm textele din Ez. 28 și Is. 14 în același sens). Satan fusese o creatură perfectă la început, fiind îmbrăcat cu o autoritate și o glorie extraordinare (Ez. 28:12-15). *Căderea sa* s-a datorat mândriei, care l-a împins să se facă egal cu Dumnezeu și să tindă chiar a-I lua locul (v. 15-17; cf. Is. 14:12-14, un alt pasaj care, dincolo de împ. Babilonului se adresează lui Satan, „*Lucifer*” sau „*Luceafărul strălucitor*” din v. 12). De atunci, Diavolul a devenit „*domnul puterii văzduhului, duhul care lucrează în fii neascultării*” (lit. *fiii răzvrătirii*, N.Ed.). *Activitatea sa* este

neîntreruptă, iar tactica lui redutabilă. Scopul lui este de a distruge lucrarea lui Dumnezeu (Mc. 4:15). Satan este „*șarpele cel vechi*” care a amăgit-o pe Eva cu șiretlicul lui (Înt. lui Solomon 2:23-24; II Cor. 11:3; Ap. 12:9; 20:2). El este mincinos de la început și ucigaș, iar Cain, primul asasin, „*era de la Cel Rău*” (Ioan 8:44; F.A. 5:3; I Ioan 3:8, 12). El suscită posesiuni demonice (F.A. 10:38; Ioan 13:27), îi hărțuiește pe credincioși (Lc. 22:31), poate să le pricinuiască pierderi materiale, doliu, diferite boli (Iov. 1:10-22; 2:4-7; Lc. 13:16; II Cor. 12:7). Diavolul a căutat să pună piedici lucrării lui Pavel (I Tes. 2:18); el se deghizează în înger de lumină, întinde curse celor ce nu veghează și *dă târcoale* împrejurul nostru *ca un leu care răcnește și caută pe cine să înghită* (II Cor. 11:14; II Tim. 2:26; I Petru 5:8). Cei ce au trebuit să fie excluși din Biserică au fost „*dați pe mâna Satanei*” în speranța că suferința îi va conduce la pocăință și, deci, la mântuire (I Cor. 5:5; I Tim. 1:20). Oamenii nenăscuți din nou și răzvrătiți sunt numiți fii ai Diavolului, căci „*cine păcătuiește este de la Diavolul*” (Ioan 8:44; I Ioan 3:8, 10). Împreună cu toți aceia care „*s-au întors să urmeze pe Satana*” (I Tim. 5:15), ei vor merge într-o zi „*în focul cel veșnic, care a fost pregătit Diavolului și îngerilor lui*” (Mt. 25:41). De adăugat că Satan este capul împ. întunericului și conduce domniile și stăpânirile acesteia, precum și legiunile de demoni (Mt. 12:24, 26; Lc. 11:18; Ap. 12:7). S-a mai spus că Satan este „*mămuțoiul lui Dumnezeu*”, pt. că el caută să-L imite pe Dumnezeu; el are sinagoga sa (Ap. 2:9; 3:9), tainele sale: „*adâncimile Satanei*” (2:24; cf. I Tim. 4:1); el va ridica în curând pe falsul lui Cristos, cu o serie de minuni înșelătoare (II Tes. 2:9; Ap. 13:2). Însă, cu toate acestea, Diavolul este *un vrăjmaș învins*, a cărui judecată finală nu va întârzia să se arate. Răbdarea de neconceput a lui Dumnezeu față de el (și față de oameni) va lua sfârșit. La prima Sa venire, Cristos, sămânța femeii, i-a zdrobit capul șarpelui cu prețul suferințelor Lui (Gen. 3:15; I Ioan 3:8). El a putut vedea cu anticipație pe Satan căzând ca un fulger din cer (Lc. 10:18). Însă la cruce, Isus a triumfat, în mod public, asupra marelui adversar și i-a zdrobit puterea (Col. 2:15; Evr. 2:14). La începutul celor 3 ani și jumătate ai necazului celui mare, Satan va fi aruncat din cer pe pământ, unde se va dezlanțui cu atât mai mult cu cât va ști că timpul lui este foarte scurt (Ap. 12:7-12. După bătălia

de la Armaghedon, el va fi legat și împiedicat să înșele națiunile pe timpul duratei Mileniului (20:1-3); după ce va fi încercat o ultimă răzvrătire, el va fi aruncat și chinuit în vecii vecilor în iazul care arde cu foc și pucioasă (v. 7-10). Știind toate lucrurile acestea, noi ne putem împotrivi Diavolului, astfel că el va fi nevoit să fugă de la noi (Iac. 4:7). *Și Dumnezeuul păcii va zdrobi în curând pe Satan sub picioarele noastre* (Rom. 16:20) (v. Șarpe).

DIBLA, DIBLATH, DIVLA, RIVLA. Loc. neidentif., citată numai în Ez. 6:14, ca fiind, după toate aparențele, una de la marginile țării. Normal ar fi să admitem că este vorba de extremitatea nordică. Or, acolo, singurul nume care se apropie de Dibla ar fi Ribla, lucru plauzibil, căci în ebr. literele *daleth* și *reš* sunt ușor de confundat. Unii cred că expresia din Ez. ar însemna: „... de la pustie până la Ribla”, adică de la marginea sudică la marginea nordică a țării. Cât despre Ribla, ea se găsește la 80 km S de Hamat.

DIBLAİM, DIBLAYİM, DIVLAİM. Tatăl Gomorei, nevasta lui Osea (Os. 1:3).

DIBLAT. V. *Dibla*.

DIBLON, DIBON-GAD, DIVON.

1. Cetate situată la N de Arnon. Amoriții le-au smuls-o moabiților, după care a trecut în mâna israeliților (Num. 21:30; 32:3). Urmașii lui Gad o reclădesc (32:34), motiv pt. care a fost numită Dibon-Gad (33:45, 46). Mai târziu, trece în stăpânirea sem. lui Ruben (Ios. 13:9, 17), apoi cade în mâinile moabiților (*Piatra Moabului* 21, 28; Is. 15:2; Ier. 48:18, 22). Localitatea ac. a fost regăsită sub forma unui morman de dărâmături ce purtau vechiul nume Dhiban și se găseau la aproape 5 km N de Arnon, la NV de 'Ara'ir. *Piatra Moabului* (a se vedea art. cu ac. nume) a fost descoperită în anul 1868, printre ruinele Dibonului.

2. Un sat din ținutul lui Iuda (Nem. 11:25) (v. *Dimona*).

DIBRI, DIVRI - *vorbăreș*. Danit, bunicul bărbatului ucis cu pietre, pe vremea lui Moise, pt. că hulise Numele Domnului (Lv. 24:11-14)

DICLA, DIKLA, DIQLA. O populație provenită din Ioctan (Gen. 10:27; I Cr. 1:21) și locuind desigur în Arabia.

DIFAT, DIPHAT. V. *Rifat*.

DIJMĂ. V. *Zeciuală*.

DILAN, DILEAN, DILHAN. O cetate din câmpia lui Iuda (Ios. 15:38); identificată cu Tell en-Nejileh.

DIMA. Un colaborator al lui Pavel; din Roma, el transmite salutări, alături de Pavel, colosenilor și lui Filimon (Col. 4:14; Filim. 24). Mai târziu însă, „din dragoste pt. lumea de acum” îl părăsește pe apostol și se întoarce la Tesalonic (II Tim. 4:10).

DIMITRIE, DEMETRIUS. Nume latinesc provenit din gr. și însemnând „închinat zeiței Demeter”. La greci, Demeter era zeița agriculturii și protectoarea țăranilor.

1. *Demetrius I*, supranumit Soter, împ. al Siriei între anii 162-150 î.Cr. și nepot al lui Antiochus Epiphanes. Pe când era ostăteț la Roma, el află de moartea unchiului său, evadează și ajunge teafăr la Antiohia, se face stăpânul împ. și omoară pe Lysias și pe tânărul Eupator (I Mac. 7:1-4). Iuda, Macabeul, își pierde viața luptând contra lui Demetrius I (I Mac. 9:1-19). Alexandru Balas, cu consimțământul Senatului roman, revendică tronul. Cei doi rivali se întâlnesc pt. bătălia decisivă, în anul 150 î.Cr. Demetrius este învins și ucis (10: 48-50; Ant. 13:2. 4).

2. *Demetrius II*, supranumit Nicator, fiul lui Demetrius I. În anii 148/7, el ridică stindardul răzmeriței contra lui Alexandru Balas și, ajutat de Ptolemeu VI, reușește să-l învingă în anul 145 î.Cr. Alexandru fuge în Arabia, însă este asasinat. Demetrius devine regele Siriei (I Mac. 11:15-19). Imediat după asta Tryphon, generalul lui Alexandru Balas, proclamă rege pe tânărul Antiochus, fiul acestuia din urmă (I Mac. 11:39-40). Lupta dintre cei doi rivali continuă până pe la 139-138 î.Cr. În cursul unei expediții militare cu caracter de jaf îndreptată contra Persiei, Demetrius II este făcut prizonier de împ. Arsaces care-l va ține 10 ani în captivitate. Înainte de a porni în ac. expediție, Demetrius acordase iudeilor independența (I Mac. 13:36-42; Ant. 13:4. 9). Demetrius își recapătă libertatea și tronul în anul 129 î.Cr., dar un pretendent egiptean, susținut de Ptolemeu VII, dezlănțuie o campanie contra lui Demetrius care va fi înfrânt în apropiere de Damasc și, în final, asasinat (Ant. 13:9. 3).

3. Argintar din Efes. El fabrica și comercializa machete în argint ale celebrului templu al Diane. Considerând că creștinismul constituie o serioasă amenințare la adresa profesiei sale, Dimitrie atâță pe confrății săi de breaslă contra lui Pavel și provoacă răscoala în cursul căreia populația tulburată scandează, vreme de două ceasuri: „*Mare este Diana efesenilor!*” (F.A. 19:24-40).

4. Un creștin vorbit de bine de toți cunoscuții săi și despre care dă o bună mărturie însuși ap. Ioan (III Ioan 12).

DIMNA. V. *Rimon*.

DIMON, DIVON (probabil variante pt. Dibon). O localitate din Moab (Is. 15:9). Fără îndoială că este vorba de Dibon, nume alterat prin schimbarea consoanelor labiale. Sf. Ieronim afirmă că, pe vremea lui, ac. localitate avea două nume: Dimon și Dibon. Poate că profetul a ales forma cu *m* din pricina asonanței cuvântului ebr. *dam* = sânge, care figurează în același verset. Trebuie să asimilăm apele Dibonului cu Arnonul, așa cum se procedează în cazul apelor Meghido care sunt tocmai pâraul Chison (Jud. 5:19) (v. *Dibon*).

DIMONA. O cetate din Neghev, aproape de Edom (Is. 15:22). După toate probabilitățile, ar trebui s-o asimilăm cu Dibonul (Nem. 11:25) și s-o căutăm aproape de Kebab, la NE de 'Ar'ara și la E de Tell el-Milh.

DIN. O cetate sau un popor (Ezra 4:9). Identificare incertă.

DINA - *judecată*. Fiica lui Iacov și a Leii (Gen. 30:21). Ieșind, fără însoțitor, spre a vedea fetele canaanite, ea a fost sedusă de Sihem, fiul lui Hamor, mai-marele ținutului. Tânărul prinț dorind după aceea să se căsătorească cu Dina, frații ei se prefac că sunt de acord, punând condiția ca bărbatii țării să se taie împrejur. Canaanii consimt, dar pe când se aflau încă în dureri, Simeon și Levi, frații Dinei, atacă cetatea Sihem și omoară pe toți bărbatii, inclusiv pe Hamor și pe fiul lui (Gen. 34:1-29). Iacov nu a fost părtaș la ac. crudă trădare și a declarat-o inoportună (v. 30), iar pe patul său de moarte a condamnat-o cu oroare (49:5-7). Dina este menționată printre persoanele care s-au pogorât în Egipt (46:15).

DINABA. V. *Dinhaba*.

DINAR - în gr. *dénarion*. Dinarul roman, o monedă de argint, echivala cu dragma grecească; valoare aproximativă un franc de aur sau cca 4,5 g (Mt. 22:19-21; 18:28) (v. *Monedă*). (Vers. sinodală Radu și Galaction, precum și alte traduceri românești mai vechi au redat termenul prin „dinar”; la fel și NT al CLV, 1993, la Cornilescu însă apare cuvântul „leu”. N.Ed.). Samariteanul milostiv i-a dat hangiului doi dinari pt. a îngriji de iudeul rănit și i-a promis rambursarea surplusului în cazul că se vor ivi cheltuieli suplimentare (Lc. 10:35). Ap. au apreciat că ar fi trebuit să cumpere pâine de 200 de dinari pt. a satura cei 5 000 de oameni (Mc. 6:37). S-ar fi cheltuit deci un dinar pt. un grup de 25 de oameni. Prețurile din Ap. 6:6 evocă o vreme de foamete.

DINHABA, DINABA, DINHAVA. Cetatea lui Bela, împ. Edomului (Gen. 36:32; I Cr. 1:43). Localizare incertă. Sf. Ieronim o identifica cu Dannaia, modernul Khirbet ed-Denn, oraș al Moabului, ceva mai la S de Arnon.

DINIȚI - *locuitori din Din* sau *din Dina*. Una dintre populațiile străine instalate în Samaria, pt. a înlocui cele 10 sem. deportate (Ezra 4:9). Ar putea fi vorba de armeni pe care asirienii îi numeau Dayani.

DIONISIE, DENIS, DENYS. Nume latin provenit din grecescul Dionysios și având sensul de „*cel închinat lui Dionysos, zeul vinului*”. Un membru al Areopagului, Curtea Supremă a Atenei. El se întoarce la Dumnezeu după ce ascultă cuvântarea rostită de Pavel pe colina lui Marte unde se întrunea tribunalul respectiv (F.A. 17:34).

DIOSCURI. V. *Castor și Pollux*.

DIOTREF, DIOTREPHEȘ - nume grecesc însemnând: *hrănit de Zeus*. Membru al unei Biserici din care făcea parte și Gaius, cel căruia îi adresează Ioan cea de a treia epistolă a sa. În dorința de a avea întâietate în Biserică, Diotref refuza să primească, fie pe apostol, fie pe frații care erau veniți de departe din dragoste pt. Numele lui Isus. Ac. creștin rău ajunsese chiar să alunge din Biserică pe cei ce-i primiseră pe frații respectivi (III Ioan 9, 10).

DISCERNE, DISCERNĂMÂNT, DEOSEBI, ÎNȚELEGE, JUDECATĂ - în ebr. *bîn (â)*, Dt. 32:29; Iov 6:30; *ta'am*, Iov 12:20.

Potrivit dicționarului, discernământul este capacitatea de a distinge între două sau mai multe lucruri. În V.T., în special în I Împ. 3:9, 11, 12, discernământul este tradus printr-o judecată clară și sănătoasă. În N.T., trei termeni gr. derivați de la *krinô* = a judeca sunt redați prin a discerne sau prin a judeca: a. *Kritikos* se aplică Cuvântului lui Dumnezeu care judecă sentimentele și gândurile inimii (Evr. 4: 12). b. În I Cor. 2:14, *anakrino* desemnează judecata spirituală pe care cel necredincios nu o are. c. *Dokimazô*; ac. termen apare în I Cor. 11:29 cu privire la Masa Domnului. Pavel le cere corintenilor să deosebească, să discearnă trupul Domnului, adică să nu ia din pâine și din vin în chip nevrednic (fără a avea conștiința că ac. alimente reprezintă pe Isus Cristos ținut pe cruce și sângele Lui vărsat pt. păcatele omenirii). d. Cât despre termenul *aisthêsis*, ac. se aplică discernământului moral: Pavel dorește ca dragostea filipenilor să abunde în cunoștință și în adevărata sensibilitate pt. ca ei să poată deosebi lucrurile alese, să poată *aprecia* ceea ce este valoros și important (Fil. 1: 9, 10) (v. *Deosebirea duhurilor*).

DISCIPLINĂ. V. *Excomunicare*.

DISCIPOL. V. *Ucenic*.

DISCURS. V. *Cuvântare*.

DISPENSAȚIUNE. Cuvântul gr. *oikonomia* care înseamnă administrarea sau conducerea unei fam. (a unei case) se aplică omului care conduce căminul său, exercitând astfel o isprăvnicie, o intendență (cf. Lc. 16. 1-4), precum și lui Dumnezeu care administrează Universul, care-și aduce la îndeplinire planul Său veșnic (Ef. 1:10; 3:9). Pavel vorbește de dispensațiunea (isprăvnicia) Evangheliei (I Cor. 9:17), a harului (Ef. 3:2), a lui Dumnezeu (Col. 1:25). Termenul *oikonomia* mai este folosit de Pavel pt. a indica slujba sa de ap. (I Cor. 9:17; Col. 1:25; Ef. 3:2). În I Tim. 1:4, el îi atacă pe eretici ale căror „basmе” prilejuiesc numeroase discuții inutile în loc să contribuie la propășirea lucrării lui Dumnezeu (*oikonomian theou tēn en pistei*). Sistemul de interpretare eschatologică numit dispensaționalism, consideră că Dumnezeu își realizează planul de-a lungul

unor dispensațiuni sau perioade de administrație. Omului îi revine responsabilitatea pt. acceptarea sau refuzul ofertei divine în fiecare dispensațiune.

În N.T., apostolul Pavel menționează trei dispensațiuni:

1. „taina” ținută ascunsă din veșnicii și în toate veacurile, dar descoperită acum sfinților Lui (Col. 1:25-26);

2. „taina aceasta”, adică actuală, prezentă (Ef. 3:3);

3. „taina” privitoare la vremurile viitoare (Ef. 1:10). Dispensaționaliștii adaugă o a patra perioadă, adică o dispensațiune care precede darea Legii mozaice. Ac. fază (care este împărțită în două: înainte și după cădere) ridică la 5 numărul dispensațiunilor. Schema tradițională include încă două dispensațiuni: una pornind de la Noe și o alta de la chemarea lui Avram. Cele 7 dispensațiuni sau perioade de încercare pt. om sunt prezentate astfel:

1. *Dispensațiunea nevinovăției*. Omul, care a fost creat fără prihană, inocent, a fost așezat de Dumnezeu în grădina Edenului și avertizat de consecințele unei eventuale neascultări. Cu toate acestea, el păcătuiește. Deși Dumnezeu nu reneagă legământul făcut cu el, îl alungă din Eden.

2. *Dispensațiunea conștiinței*. Dumnezeu face răspunzător pe omul care a dobândit cunoștința binelui și răului. Relațiile dintre el și om sunt reglementate cu ajutorul jertfelor. Omul păcătuiește din nou și cade sub judecata potopului (Gen. 6-9).

3. *Dispensațiunea guvernării omenești*. După potop, Dumnezeu încredințează omului administrarea lumii, însă ac. falimentează din nou. Pop. Israel este pedepsit (Dt. 28:30; Lc. 21:24) și Dumnezeu încredințează frânele guvernării lumii unor conducători păgâni. Dispensațiunea ac. va lua sfârșit la a doua venire a lui Isus Cristos. Ea se suprapune deci cu următoarele trei dispensațiuni.

4. *Dispensațiunea făgăduinței* se întinde de la chemarea lui Avraam la darea Legii pe Sinai (Gen. 12:1).

5. *Dispensațiunea Legii*. Ac. perioadă se desfășoară de la Sinai până la Golgota. În cursul ei, Israel este chemat să-L recunoască pe Mesia în Persoana lui Isus. Viața este reglementată prin Legea lui Moise (Ex. 20: 1-31:18).

6. *Dispensațiunea harului*. Ac. perioadă începe cu moartea și învierea lui Isus Cristos (Rom. 3:24-26; 4:24-25). Ea constituie o paranteză care nu fusese prevăzută în V.T.

Pt. om, nu se mai pune acum problema de a asculta de Lege, ci de a accepta mântuirea și de a face apoi fapte bune prin Isus Cristos (Ioan 1:12; 3:36; I Ioan 5:10-12). Apostazia Bisericii și judecata vin să pună capăt acestei dispensațiuni.

7. *Dispensațiunea Împărăției.* Acestea sunt vremurile premergătoare veșniciei: stabilirea împ. promise lui David (II. Sam. 7:8; Lc. 1:31-33); Israel este convertit și restaurat, urmând a se afla în fruntea națiunilor în timpul Mileniului (Zah. 3:1-10; 6:9-15).

Dumnezeu nu a dat revelația Sa odată pt. totdeauna, ci în mai multe etape și la diferite niveluri. Biblia arată ac. progresie. Astfel, în F.A. 17:30 apostolul Pavel spune că *Dumnezeu nu ține seama de vremurile de neștiință, dar poruncește acum tuturor oamenilor de pretutindeni să se pocăiască.* Evrei 1:1-2 relatează următoarele: *După ce a vorbit în vechime părinților noștri prin prooroci, în multe rânduri și în multe chipuri, Dumnezeu, la sfârșitul acestor zile, ne-a vorbit prin Fiul, pe care L-a pus moștenitor al tuturor lucrurilor.*

Conceptul de revelație progresivă nu neagă nicidecum unitatea Bibliei care, după cum se poate vedea lămurit și din textele citate mai sus, recunoaște diferitele forme ale Revelației.

Dispensaționalismul însă părăsește datele Revelației în momentul când pretinde că mijloacele de mântuire sunt diferite, variind odată cu dispensațiunile (Legea sub a cincea dispensațiune, credința și harul sub cea de a șasea). Într-adevăr, în Rom. 4, Pavel insistă mult asupra unicității mijloacelor de mântuire sub Vechiul și Noul Legământ. Sistemul dispensațional, împins la extreme de unii dintre protagoniștii săi riscă, de asemenea, să-i lipsească pe creștini de o bună parte din învățăturile lui Cristos, sub motiv că acele învățături ar fi *destinate Împărăției.* Deoarece iudeii au respins împ. care le-a fost oferită, *Legile Împărăției*, precum și *Rugăciunea Domnească* (Tatăl nostru), vor fi iarăși aplicabile abia în Mileniu. Noțiunea de *Biserică - paranteză neprevăzută în V.T.* riscă să rupă unitatea Revelației și să împiedice aplicarea unei bune părți a V.T. pt. timpul nostru. Revenirea la formele de cult ale Vechiului Legământ se ciocnește de declarațiile categorice din Col. 2:17 și Evr. 7:27; Evr. 10:10. O distincție prea categorică între Israel și păgâni ar contrazice pasajul din Ef. 2:11-14. Ac. diferite obiecțiuni ar explica o reticență crescândă față de dispensaționalism în cercurile evanghelice care se împart

mai degrabă între premilenariștii clasici și amilenariști.

DIȘAN, DICHAN, DISCHON - *antilopă.* Un trib al horiților (Gen. 36:21, 28); o căpetenie a acestuia se numea Dișan (v. 30).

DISON, DISCHON, DISHON - *antilopă.* Un alt trib al horiților, înrudit de aproape cu cel precedent (Gen. 36:21, 26; I Cr. 1:38). Avea o căpetenie care purta același nume (Gen. 26:30) și provenea din Țibeon, prin Ana (v. 24, 25). Numeroși interpreți opinează, totuși, pt. existența a două personaje cu numele de Dișon: unul în v. 21, 26 și 30, și un al doilea în v. 25.

DIVINITĂȚI PĂGÂNE. V. *Zeități păgâne.*

DIVORȚ. Desfacerea relațiilor matrimoniale. Sub Legea mozaică, bărbatul își putea repudia nevasta dacă descoperea la ea ceva rușinos. Ea se putea recăsători cu un alt bărbat. Dacă și ac. o repudia, celui dintâi îi era interzis s-o reia de nevastă. Divorțul se consuma foarte lesne. Bărbatul nu avea decât să-i dea nevestei o carte de despărțire și s-o lase să plece de la el (Dt. 24. 1-4; cf. Is. 50:1; Ier. 3:9). Domnul Isus a explicat că ac. poruncă a fost formulată numai din pricina împietririi inimii israeliților. Apoi, El a adăugat că legea inițială și echitabilă, aceea a ordinii în Creațiune, este ca bărbatul să se atașeze de nevasta lui și ca cei doi să devină un singur trup, căsătoria fiind un contract pt. toată viața. Isus spune că femeia nu trebuie să fie repudiată decât atunci când s-a făcut vinovată de adulter. Într-adevăr, adulterul distruge ceea ce este însăși esența căsătoriei poruncite de Dumnezeu, și anume faptul ca cei doi soți să devină un singur trup. Însă bărbatul care-și lasă nevasta pt. alte motive și se căsătorește cu o alta comite un act de adulter. Tot astfel, cel ce se căsătorește cu o femeie divorțată este vinovat de adulter (Mt. 5:31-32; 19:3-9; Mc. 10:2-12; Lc. 16:18; cf. I Cor. 7:10-17).

DI-ZAHAB, DI-ZAHAV - *bogat în aur.* Un loc în apropierea căruia au fost rostite discursurile de adio ale lui Moise către copiii lui Israel (Dt. 1:1). Ident. incertă.

DIZENTERIE. Inflamație și ulceratie a intestinelor, însoțită de hemoragie și febră. Maimarele insulei Malta, Publius, își vede tatăl

vindecat de această boală ca urmare a intervenției miraculoase a apost. Pavel (F.A. 28:7, 8).

DOBITOC, ANIMAL, FIARĂ.

1. Mamifer, diferit de oameni, păsări și de reptile (Gen. 1:29, 30). Fiarele sălbatice se deosebesc de animalele domestice (Lv. 26:22; Is. 13:21, 22; 34:14; Ier. 50:39; Mc. 1:13).

2. Oricare animal inferior, inclusiv reptilele și păsările, spre a se face distincție între acestea și neamul omenesc (Ps. 147:9; Ecl. 3:19; F.A. 28:5). În Legea lui Moise animalele erau clasate, d.p.v. ceremonial, în dobitoace curate și necurate.

3. La figurat, cuvântul *fiară* reprezintă o forță distrugătoare feroce. Un număr de 4 imperii succesive, dintre care primul a fost cel babilonian, au fost simbolizate în ac. mod în Dan. 7. Cele 4 fiare, alcătuind un singur monstru, reprezintă puterea lumească (v. Ap. 13:1-10); sediul ei este transferat de la Babilon la Roma (17:3-18). O fiară cu coarne de miel simbolizează falsa profetie (13:11-18) care se aseamănă cu un lup lacom îmbrăcat în piele de oaie. Creaturile din Ap. 4:6-9 nu sunt desemnate prin cuvântul *fiare* în vers. fr. și rom., ci este folosit termenul de *făpturi vii* sau *animale*.

DOCTRINĂ, ÎNVĂȚĂTURĂ. În ebr. *torah* și *leqah* = *ceea ce se primește*.

1. V.T. preamărește învățăturile înțelepciunii divine, adică Legea (Pv. 4:2; 5:1; 8:10; Ecl. 12:13). Legea conține doctrina (v. Lege).

Dumnezeu l-a instruit pe Moise (Ex. 4:12-15), spre a-l face capabil să transmită Legea Sa pop. Israel (Ex. 18:20). Sub domnia lui Iosafat, niște bărbați foarte capabili sunt însărcinați să învețe pe pop. lecții de doctrină (II Cr. 17:7). Dumnezeu, care este izvorul doctrinei sănătoase, își revelează voia și acordă discernământ și pricepere fiecărui om care Îl cere (Ps. 27:11; 86:11; 143:10). Preceptele divine, care ating toate domeniile vieții omenești, pretind o ascultare deplină de voia lui Dumnezeu. Învățăturile Domnului sunt valabile și pt. celelalte popoare, nu numai pt. Israel (Is. 2:3; Mica 4:2).

Scrierile sfinte, fundament al doctrinei divine, erau păstrate în sanctuar (II Împ. 22:8 și urm.) și explicate evreilor. Cum preoții nu-și împlineau deseori datoria, profeții, care erau și învățători ai Legii, îi criticau cu multă asprime (Os. 4:6; Mica 3:11).

În lumea grecească, învățământul avea ca scop să transmită oamenilor o serie întreagă de cunoștințe intelectuale. Pt. israeliți însă, se puneau problema obținerii priceperii, a științei de a trăi. Psalmii didactici - *maskil* - (din ebr. *hiskil*: a exprima, a fi inteligent) au tocmai ac. caracter de învățătură. Dintre aceștia amintim: Ps. 32; 42; 44; 55; etc).

2. În N.T., termenul grecesc *didaskalos* desemnează un învățător (Mt. 10:24-25). Învățătorii iudei sau cărturarii erau foarte satisfăcuți când li se zicea: *Rabbi* = *învățător* (Mt. 23:7). Doctrina lui Isus, a apostolilor, a proorocilor, a învățătorilor și a evangheliștilor (Ioan 7:16-17; 14:26; 16:13; F.A. 13:1; I Cor. 12:28, 29; Ef. 4:11) care conduce la mântuire este fundamentul Bisericii lui Dumnezeu. Ea este o învățătură nouă în comparație cu doctrina evreiască (Mc. 1:21-27) și trebuie să fie păstrată cu grijă, acordându-i-se toată încrederea (F.A. 2:42; I Tim. 4:16; II Tim. 3:10). Doctrina ac. constituie substanța revelației Scripturilor. Ea este întrupată, în mod perfect, în Persoana Domnului Isus Cristos (I Tim. 6:3; Tit 2:10). N.T. vorbește de doctrina *bună* sau *sănătoasă* (I Tim. 1:10; 4:6; II Tim. 4:3; Tit 1:9; 2:1), de *învățătura curată* și de *doctrina lui Dumnezeu* (sau a lui Cristos) (Tit 2:10; II Ioan 9). Pavel afirmă că V.T. a fost scris pt. învățătura (instruirea, îndoctrinarea) creștinilor (Rom. 15:4; II Tim. 3:16).

3. În Septuaginta și în N.T., termenul *didaskalos*, care semnifică deopotrivă învățătură, instruire, lecție sau precept, se aplică doctrinei. Epistolele N.T. care au un scop doctrinal, dau o interpretare simplă a Bibliei, transmit fidel principiile divine și îndeamnă la o viață conformă voii lui Dumnezeu. Pasajele din Ef. 4:14; Col. 2:22 avertizează contra pericolului de a se lăsa antrenat de orice vânt de doctrină, iar I Tim. 4:1 vorbește de doctrinele demonilor care vor apărea în vremurile din urmă.

Însușirea doctrinei sănătoase este de cea mai mare importanță pt. viața Bisericii. Cel ce a primit darul de învățător trebuie să se alipească de ea cu toată inima (Rom. 12:7). Cei ce dețin funcții de răspundere în sânul Bisericii și care au primit darul de a învăța pe alții trebuie să stăruiască în lucrarea ac. (I Tim. 3:2; 4:13, 16; II Tim. 2:24). În cadrul adunării, cel ce are darul de învățător nu trebuie să se socotească mai presus de ceilalți, ci să lucreze în deplină colaborare și unitate cu cei ce au alte daruri (v. *Învățător*).

DODAI. V. *Dodo*, 2.

DODANIM, RODAMIN, RODANIM. Un trib înrudit cu Iavan (Gen. 10:4). Întemeietorul lui s-a numit Dodanim, al patrulea fiu al lui Iavan. Septuaginta și textul samaritean din Gen. 10:4, precum și pasajul din I Cr. 1:7 au Rodanim, în loc de Dodanim (v. ac. cuv.)

DODAVA, DODAVAIA, DODAVAHU, DODAWAHOU - *preaiubitul Domnului*. Un bărbat din Mareșa. Fiul său Eliezer a proorocit despre sfărâmarea corăbiilor lui Iosafat (II Cr. 20:37).

DODO - *iubitor*.

1. Un bărbat din sem. lui Isahar și strămoș al judecătorului Tola (Jud. 10:1).

2. Fiul lui Ahohi și tatăl lui Eleazar care era unul dintre primii trei mai de seamă războinici ai lui David (II Sam. 23:9; I Cr. 11:12). Pare să fie una și aceeași persoană cu Dodai pe care regele David l-a numit comandant militar al diviziei din luna a doua (I Cr. 27:4).

3. Un bărbat din Betleem; tatăl lui Elhanan care a fost unul dintre vitejii lui David (II Sam. 23:24; I Cr. 11:26).

DOEG - *timid*. Un edomit, căpetenia păstorilor lui Saul. La un moment dat, el se afla la Nob, reținut în Cort, înaintea Domnului, fie din pricina unei juruințe pe care o făcuse, fie ca urmare a unei necurății sau a primelor simptome ale leprei (cf. Lv. 14:4, 11, 21), dacă nu chiar ca făptaș al unei crime (cf. I Împ. 1:50). David, fugind de la curtea lui Saul, sosește la Nob. Ahimelec, neștiind care era situația lui, îi dă hrană și o sabie (I Sam. 21:7; Ps. 52, titlu). Doeg aduce la cunoștința lui Saul toate ac. lucruri. Atunci Împ. se mânie foarte tare și poruncește ca Ahimelec și ceilalți preoți care erau cu el să se prezinte la Curte. Nemulțumit de explicațiile lor, regele comandă gărzii să omoare pe preoți, dar garda refuză. Atunci Saul se adresează lui Doeg, edomitul, care ucide pe cei 85 de bărbați. Saul se aruncă apoi asupra cetății preotești Nob, trecând prin ascuțișul săbiei femeile, copiii și vitele (I Sam. 22:7-23).

DOFCA, DOFQA, DOPHKA. Un loc unde au poposit israeliții, pe drumul Sinaiului, între Marea Roșie și Refidim (Num. 33:12, 13). Identif. incertă.

DOICĂ. V. *Alăptare*.

DOISPREZECE. În ebr. *cheneim-aSar*; în gr. *dōdeka*. În Mesopotamia, numărul 12 prezenta o importanță deosebită din cauza împărțirii anului în 12 luni lunare, din cauza celor 12 semne ale zodiacului și a sistemului de numerotare sexagesimal al sumerienilor. În Biblie, el este prezent din pricina existenței celor 12 sem. ale lui Israel (Gen. 35:22; 42:13, 32; 49:28; Ex. 28:21; Num. 1:20 și urm.; Dt. 1:23; etc.). În Ex. 24:4, ac. sem. sunt simbolizate prin 12 pietre monumentale (stele) ridicate de Moise. În Ex. 28:11, numele lor sunt gravate pe pietrele scumpe de pe pieptarul marelui preot. Existau 12 pâini pt. punerea înaintea Domnului (Lv. 24:5); 12 iscoade au fost trimise în Canaan (Num. 13); 12 pietre au fost ridicate în Iordan ca semn de aducere aminte (Ios. 4:9). Împ. Solomon avea 12 prefecti (I Împ. 4:7). Ilie a construit un altar folosind 12 pietre (I Împ. 18:31).

În N.T., numărul 12 se referă adesea la cele 12 sem. sau la cei 12 fii ai lui Israel din V.T. (Mt. 19:28; F.A. 7:8), dar el se aplică și celor 12 ucenici ai lui Isus (Mt. 10:1), celor 12 apostoli în Mt. 10:2 (v. și Lc. 22:14) și celor Doisprezece în Mt. 26:14. Ac. număr este rotund, fără fracțiuni (Mt. 9:20; F.A. 19:7; 24:11). Simbol al lui Israel în V.T., ac. număr desemnează Biserica în N.T. El apare adesea în dimensiunile Noului Ierusalim (Ap. 21). Coroana fiicei Sionului are 12 stele (Ap. 12:2). În Ap. 7:4 și urm., 144 000 de persoane (12 x 12 000) sunt pecetluite de un înger pt. a fi salvate: poate că numărul 12 folosit aici s-ar explica prin obiceiul practicat în vechiul Israel de a alege 12 bărbați pt. a reprezenta fiecare seminție. Numărul 1 000 reprezintă plinătatea pop. lui Dumnezeu. 144 000 este deci un număr perfect, imagine a desăvârșirii care caracterizează lucrarea de mântuire a lui Dumnezeu față de poporul Său (v. *Număr*).

DOLIU, DEZOLARE, JALE. În Orient, doliul și durerea, jalea și dezolarea se exprimă cu ostentație. Israelii își manifestau public mâhnirea și amărăciunea prin renunțarea la podoabe și neglijarea ținutei (Ex. 33:4; II Sam. 14:2; 19:24; Mt. 6:16-18). Ei își despicau tunica la nivelul gâtului și-și sfâșiau roba sau mantaua (Lv. 10:6; II Sam. 13:31; Ioel 2:13); își rădeau capul sau își smulgeau părul (Ezra 9:3; Ier. 7:29); se îmbrăcau cu sac (Ioel 1:8); își presărau pe cap țărână sau cenușă (II Sam.

15:32); posteau (Ps. 35:13), plâneau și se tânguiau (Ioel 1:8, 13). De obicei se făceau concomitent mai multe din lucrurile acestea (Gen. 37:34; II Sam. 3:31, 32; 13:19; 15:32; Ezra 9:3, 5; Iov 1:20; Ier. 41:5). Prietenii se duceau la casa de jale. Cântăreții cu flaute, bocitori, sau mai ales bocitoare plătite se lamentau făcând multă zarvă (Ier. 9:17, 18; Mt. 9:23; F.A. 9:39) (v. *Muzicant*). Se oferea o masă numeroaselor persoane adunate pt. funeralii (Ier. 16:7; Baruc 6:32). A doua zi, dis-de-dimineață, niște femei se duceau la mormânt ca să plângă acolo, să se roage, să cânte cântece de jale tânguindu-se și bătându-se în piept (Mc. 16: 1, 2). Printre bocitoarele de profesie se aflau adesea și rudele sau prietenii defunctului (Ioan 11:31) veniți cu același scop la mormântul celui drag. Obiceiuri asemănătoare aveau și egiptenii, perșii, sciții etc. (Herodot. 2:66, 85; 4:71; 8:99; 9:24). Durata doliului era variabilă: astfel, pt. Aaron și Moise a fost de câte 30 de zile (Num. 20:29; Dt. 34: 8), pt. Saul 7 zile (I Sam. 31:13). Egiptenii au ținut doliu pt. Iacov timp de 70 de zile la care s-au mai adăugat 7 zile de funeralii la aria lui Atad, alături de casa lui Israel aflându-se toți slujitorii lui Faraon, bătrânii casei lui și toți bătrânii țării Egiptului (Gen. 50:3, 7-10).

DOMINAȚIE. V. *Stăpânire*.

DOMN.

1. În ebr. *adon*; cuvânt foarte vechi semnificând dreptul de proprietate, de unde și exercitarea unei puteri absolute. Dacă ac. termen se aplică, în primul rând, lui Dumnezeu (în ebr. *Adonai*) (v. *Dumnezeu - Numele Lui*), privit ca Guvernator al Universului (Ps. 114:7) (Domnul întregului pământ: Ios 3:13; Ps. 97:5; Mica 4:13; Zah. 4:14), lui Mesia (Ps. 110:1) și îngerilor (Dan 10:16, 17; 12:8), el se mai aplică și proprietarului unei suprafețe de pământ (I Împ. 16:24), stăpânului unui slujitor (Gen. 24:14, 27; 39:2, 7), soțului fiindu-i adresat de soția sa (Gen. 18:12) și, de asemenea, mai-marilor poporului (Gen. 42:30; 45:8; I Împ. 22:17).

Ac. titlu constituia și o formulă de politețe din partea unei femei către rege (I Împ. 3:17) sau față de un străin (Jud. 4:18), un semn de respect al unei fiice față de tatăl ei (Gen. 32:6), în cazuri speciale din partea unui frate către fratele lui (Gen. 34:35) sau atitudinea unui prooroc față de împărat (II Împ. 8:12).

2. Echivalentul grecesc pt. ebr. „*adon*” sau „*Adonai*” este „*Kyrios*”, *domn*, *stăpân*, și se aplică în special lui Dumnezeu („*ho Kyrios*”) (Mt. 1:20-22; 5:33; 21:9; Mc. 5:19; 13:20; Lc. 1:6; Ioan 12:13; F.A. 1:24; 7:33; Rom. 4:8; I Cor. 3:20; II Cor. 6:17, 18; I Tim. 6:15; II Tim. 1: 16, 18; Evr. 7:21; Iac. 1:7), lui Isus Cristos (Mt. 3:3; Lc. 1:43; F.A. 1:6; 10:36; Rom. 14:8; I Cor. 7:22; 8:6; Gal. 1:3; Ef. 1:2; Fil. 1:2; 2:9-11), apoi îngerilor (F.A. 10:4, 14), împăratului roman (F.A. 25:26), guvernatorului (Mt. 27:63) sau chiar proprietarului unui animal (Mt. 15:27; Lc. 19:33).

Conflictul primilor creștini cu statul roman se cristaliza în jurul a două formule: „*Cristos Kyrios*” sau „*Kaisar Kyrios*” (Cezar este Domnul). Ac. termen este redat în versiunile noastre prin *stăpân* sau *domn*, de ex., în următoarele expresii: *stăpânul viei* (Mt. 20:8), *domnul secerișului* (Mt. 9:38), *stăpânul casei* (Mc. 13:27) sau *domnul sabbatului* (Mt. 12:8). În ultimul exemplu, „*kyrios*” se aplică lui Isus a cărui autoritate este superioară celeia a Legii pe care El o interpretează și o păzește în spiritul lui Dumnezeu Însuși. La fel ca în cazul lui „*adon*” ac. termen gr. este un titlu onorific adresat, de ex., de către slujitori stăpânului lor (Mt. 13:27) sau de ucenici lui Isus (Mt. 8:25; 16:22; Lc. 9:54).

Termenul „*ba'al*” (în ebr. „*baal*” = *domn*, *stăpân*) nu se aplică lui Dumnezeu, ci este rezervat dumnezeilor străini, stăpânului unei case (Jud. 19:22) etc. (v. *Baal*).

DOMNI, DOMNIE. Principalul verb ebr. folosit pt. a *domni*, a *împărăți*, „*mâlak*” (care a dat „*mélék* = *rege*”) se referă tot așa de bine la suveranii marilor imperii (cum ar fi Babilonul, Asiria, Egiptul: Gen. 10:9 -10; 40:1; II Împ. 18:19) ca și la aceia ai micilor împ. învecinate cu Israel (Edom: Gen. 36:32; Filistia: Gen. 26:1; Moab și Basan: Num. 21:26, 33; Siria: I Împ. 11:25). În Israel, Dumnezeu era Cel care domnea (Ex. 15:18; I Sam. 8:7; 12:12; II Sam. 23:3; I Cr. 29:11). Monarhia a fost introdusă în țara lui Israel în contradicție cu planul inițial al Domnului. Totuși, El a binecuvântat domnia lui Saul (I Sam. 13:1), a lui David (II Sam. 7:16), a lui Solomon (I Împ. 11:42). Roboam, Asa, Iosafat au domnit peste Iuda (I Împ. 12:17; 15:24, 28; II Împ. 12:1; 14:1; 15:32; 16:1; 21:26; 24:6), iar Ieroboam, Omri, Ahab... peste Israel. Domnia este expresia unei autorități regale (Est. 1:3, 20; 2:16; I Cr. 11:10). Ac. putere este exercitată de Dumnezeu asupra

Universului (Ex. 15:18). Ea este cântată și preamărită în Psalmi (9:7; 29:10; 47:8; 96:10; 146:10). La sfârșitul vremurilor, Dumnezeu Își va impune autoritatea, Își va fonda Împărăția Sa.

În Israel, regii erau unși de către prooroci (I Sam. 10:1). De aceea li se spunea „unșii Domnului”. Ei prefigurau pe Mesia, Unsul prin excelență, care va fi capabil să asigure veșnic domnia dreptății și a păcii (v. Is. 9:6, 7 și Ier. 23:5). Natan a vestit ac. lucruri în auzul regelui David (II Sam. 7:11 și urm.). Mesia era speranța lui Israel (Zah. 3:8, 9; 6:12 și urm.) și împărăția Sa nădejdea lui Iacov la care fac referire numeroși psalmi, așa-ziși mesianici, cum ar fi, de ex., Ps. 2.

N.T. folosește verbul „*basileuô*” = *a domni* și subst. „*basileia*” = *domnie* sau *împ.* în sens propriu pt. regii omenesci (Mt. 2:22; Lc. 3:1), dar mai ales cu privire la Dumnezeu și la Cristos (Mt. 6:10, 13; 13:43; 16:28; 20:21; 21:5; Mc. 11:10; Ioan 18:36; I Cor. 15:24-25; II Tim. 4:1; Ap. 11:15, 17; 12:10; 19:6). Ac. domnie este actuală și viitoare. Este prezentă din clipa când Isus a venit pe pământ. El este Împăratul împăraților și Împ. lui Dumnezeu a venit odată cu El (Mt. 6:9-10; 12:28; Mc. 1:15; Lc. 11:20). Minunile pe care le-a săvârșit sunt o dovadă în privința ac. (Mt. 11:2, 3; 12:28-29; Lc. 7:18, 19; 11:2), precum și iertarea acordată păcătoșilor (Mc. 2:1-12). Investit cu puterea Duhului Sfânt (Mt. 3:16) și cu toată autoritatea divină, El a venit să anunțe că împ. promisă prin prooroci (Lc. 24:25-27, 44-47) este deja în mijlocul lor (Lc. 17:20-21). De altă parte, Cristos domnește chiar acum în ceruri (I Cor. 15:25; Evr. 10:12-13). În prezent, toți cei ce acceptă să se supună domniei lui Isus, adică cei ce acceptă legile Sale sunt cetățeni ai Împ. Lui. Aici se intră prin nașterea din nou (Ioan 3:3, 5) și cei ce au intrat în ac. împ. o dovedesc printr-un comportament total diferit de acela al semenilor lor (Rom 14:17). În sensul acesta, Rusaliile au marcat începutul domniei lui Cristos, dar realizarea ei deplină este încă o chestiune de viitor (Lc. 22:16; 23:42; Ap. 19:6). Cei credincioși se roagă ca Împ. lui Dumnezeu să vină (Mt. 6:10). Ei vor fi făcuți părtași domniei lui Cristos (II Tim. 2:12; Ap. 5:10). La figurat, Pavel vorbește de harul lui Dumnezeu care domnește de la venirea lui Cristos după cum moartea a domnit mai înainte (Rom. 5:14, 17). De aceea pot credincioșii să domnească acum în viață prin Isus Cristos (Rom. 5:17); ei nu trebuie să mai accepte ca păcatul să domnească peste trupurile lor (Rom. 6:12),

ci pacea să domnească în sufletele lor (Col. 3:15; lit. *să arbitreze în inimile lor*) (V. *Împărat; Împ. lui Dumnezeu*).

DOMNII ȘI STĂPÂNIRI. S-ar părea că Pavel a luat ac. expresie din literatura apocaliptică iudaică târzie unde ea desemna niște îngeri, inferiori lui Dumnezeu d.p.v. ierarhic, dar superiori omului. Deseori întâlnim în Scriptură asociate expresii care indică: *prinți* („*archai*”), *autorități* („*exousiai*”), *domnii* („*kyriotêtes*”, „*kosmokra tores*”), *scaune de domnie* („*thronoi*”), *căpetenii ale acestui veac* („*archontes*”) și *puteri sau stăpâniri* („*dynameis*”) fără a putea stabili o ordine ierarhică între toate acestea. În Ef. 6:12 și Col. 2:15, ac. exprimare se aplică duhurilor rele, iar în Ef. 3:10 și Col. 1:16 îngerilor sau demonilor în general, însă de cele mai multe ori spiritelor rele (cf. Rom. 8:38; I Cor. 15:24). Întrebuințat la singular, cuv. domnie indică o autoritate omenască independentă de Dumnezeu (Ef. 1:21; Col. 2:10). Creștinii trebuie să lupte de multe ori contra stăpânirilor și domniilor răufăcătoare (Ef. 6:12), dar ei sunt mai mult decât biruitori, pt. că Domnul Isus Cristos a dezbrăcat domniile și stăpânirile și le-a făcut de ocară, ieșind biruitor asupra lor prin cruce (Col. 2:15).

Toate ac. fapte au fost create de Cristos și sunt supuse autorității Lui (Col. 1:16). Unele dintre acestea s-au răsculat (Iuda 6; II Pet. 2:4), dar Cristos le-a învins și le-a supus autorității și stăpânirii Lui (Lc. 4:33; Ef. 6:12; Ef. 1:20-22; 4:8; Col. 2:14-15; I Pet. 3:22). El le-a dat ucenicilor stăpânire asupra lor (Mc. 3:15). Nici una din ac. forțe nu ne poate despărți de dragostea lui Dumnezeu (Rom. 8:38-39); la venirea Sa, Cristos Își va manifesta biruința Sa deplină asupra tuturor acestor domnii și stăpâniri (I Cor. 15:24).

DOMNITOR, PRINȚ, PRINȚESĂ

I. Domnitor, prinț. În Biblie, diferiții termeni ebr. și gr. redați prin ac. cuvinte conțin ideea de comandă și de autoritate. Prințul este un suveran sau o căpetenie. Astfel, Avraam (Gen. 23:6), Solomon (I Împ. 11:34), curtenii săi (I Împ. 4:2), mai-marii celor 12 sem. (Num. 1:16, 44; 31:13), demnitarii și ofițerii egipteni (Gen. 12:15; 45:8; Is. 19:13), guvernatorii, miniștrii și cei însărcinați cu funcții administrative (Dan. 6:2-3; Est. 1:14), generalii armatelor asiriene (II Cr. 33:11) și babiloniene (Ier. 39:3) sunt numiți: domnitori, slujbași de frunte, mai-mari, căpetenii.

Dan. 9: 25 anunță venirea Prințului-Mesia (Cărmuitorul), iar Isaia îl numește Mesia, Prințul păcii (Is. 9:6).

În N.T., Diavolul este numit prințul (*stăpânitorul*) acestei lumi (Ioan 12:31; 14:30; 16:11) sau *domnul* (prințul) *puterii văzduhului* (Ef. 2:2). De la ac. cuv. a derivat și acela de domnii (în textul fr. lit. „*prinț*” și „*principate*”: N. Ed.) (v. *Domnii și stăpâniri*), termen care desemnează pe îngerii ce l-au urmat pe Satan în răzvrătirea sa (Ef. 6:12). Isus este Domnul (*Prințul*) vieții (F.A. 3:15). Cuv. gr. „*archêgos*”, înrudit cu „*archôn*”, folosit pt. Cristos (F.A. 5:31) conține și noțiunile de autor (F.A. 3:15) și de deschizător de drumuri (Evr. 2:10; 12:2).

II. *Prințesă, crăiasă*. Prințesa este o femeie de neam împărătesc (Est. 1:18). Nevestele lui Solomon au fost prințese (I Împ. 11:3). La figurat, cetatea Ierusalimului este crăiasa celorlalte localități (Pl. 1:1), dar ea a fost capturată și dusă în robia babilonică.

DOMNUL. V. *Dumnezeu - Numele Lui în V.T.*

DOMNUL OȘTIRILOR. V. *Oștirea cerurilor*.

DOR: „*locuință*”. Cetate canaanită aflată pe țărmul Mediteranei (Ios. 11:2; I Mac. 15:11), la cca 13 km N de Cezareea. Iosua l-a înfrânt pe regele ei (Ios. 12:23). Localitatea ac. se găsea pe terit. lui Așer, dar a fost acordată sem. lui Manase (17:11 cf. 19:26) care, totuși, nu i-a alungat pe canaaniti (Jud. 1:27). Spre anul 1190 î.Cr., cetatea a căzut sub dominația zakalașilor, populație care, ca și filistenii, era numită „popor al mării”. Aceștia se mai aflau în Dor și pe vremea lui Ramses XII. Interesante detalii referitoare la Dor sunt păstrate în istoria egipteană a lui Wen-Amon, istorie datată din sec. VI î.Cr. Dorul reprezenta al patrulea district al lui Solomon (I Împ. 4:12).

DORCA, DORCAS, TABITA. Forma gr. a aram. „*tebhita*” = *gazelă*. Tabita, o creștină din Iope (Jaffa), prietenă și binefăcătoare a celor lipsiți. Când a murit ea, creștinii au trimis după Petru. După ce s-a rugat, el i-a poruncit să se scoale, și ea s-a întors la viață. Vestea s-a răspândit cu mare iuțeală și multe persoane au crezut în Domnul (F.A. 9:36-43).

DORI, DORINȚĂ. În ebr. „*abhah*”, „*ivvah*”: *a dori fierbinte*; „*nephech*”: *dorință*, sufletul ca sediu al dorințelor. V. *Poftă*. Niște centri

nervoși aflați în creierul omenesc permit percepția unor senzații plăcute sau neplăcute și, prin aceasta, apariția unor dorințe sau nevoi (după hrană, după odihnă etc.) (Gen. 3:16; Dt. 12:20, 21; 21:11; Ps. 45:11; 78:18; etc.). Ac. pofta sunt fundamentale, dispariția lor face ca omul să se îmbolnăvească (de ex. pofta de mâncare). Însă satisfacerea dorințelor într-o manieră egoistă este contrară planului lui Dumnezeu. Cartea Proverbelor îl îndeamnă pe om să-și orienteze dorințele spre înțelepciune (3:15; 8:11).

În N.T., cuv. gr. „*epipotheô*” care înseamnă *a dori un lucru care lipsește*, adică *a tânji după ceva*, este tradus prin *a dori fierbinte* (Rom. 1:11; Rom. 15:23) a avea o dorință arzătoare (II Cor. 7:7, 11), a fi plini de dorințe (II Cor. 5:2) sau chiar prin *a iubi cu o dragoste nespūsă* (Fil. 1:8). În I Tes. 2:8, Pavel întrebuințează cuvântul „*homeiromai*” = *a dori fierbinte* pt. a-și exprima dragostea sa față de tesaloniceni: „Am fi dorit (eram gata), în dragostea noastră fierbinte pt. voi să vă dăm, nu numai Evanghelia lui Dumnezeu, dar chiar și viața noastră, atât de scumpi ne ajunseserăți”. Cuv. gr. „*oregomai*” care înseamnă: *a tinde către* se aplică, de ex., bărbaților care „*s-au aprins în poftele lor unii pt. alții*”, adică homosexuali (Rom 1:27). În I Tim. 3:1, un credincios care aspiră să fie episcop *dorește* un lucru bun. „*Enchomai*” exprimă, de asemenea, dorința: „*Căci aproape să doresc să fiu eu însumi anatema, despărțit de Cristos, pt. frații mei*” (Rom. 9:3). Verbul „*epithumeô*” și subst. „*epithumia*” care vin de la „*thumos*” = *suflet, ardere, dorință* sunt traduse prin: *a dori* (Mt. 13:17; Lc. 15:16; 16:21; 17:22; Evr. 6:11; I Pet. 1:12; Ap. 9:6) sau *a avea o dorință vie* (I Tes. 2:17). În Lc. 22:15, Isus dorește mult să mănânce Paștele cu ucenicii Săi înainte de a fi răstignit. În sens negativ, termenii gr. enumerați mai sus sunt redați prin *a pofti* (o femeie, Mt. 5:28), *pofta* (Mc. 4:19; Rom. 7:7; I Tes. 4:5; Iac. 1:14), *a râvni* (banii cuiva, F.A. 20:33), *a pofti după lucruri rele* (I Cor. 10:6; Ioan 8:44; Col. 3:5; I Tim. 6:9; I Pet. 1:14).

Cât privește pe Dumnezeu, El nu are niciodată dorințe rele sau dorințe neîmplinite; El nu resimte nevoi și face tot ce vrea (Ps. 115:3; 135:6). La rândul lui, cel credincios dorește din toată inima sa să dea cinste lui Dumnezeu și să rămână în comuniune cu El, cu Domnul Isus Cristos și cu toți ceilalți creștini (F.A. 26:28, 29; Fil. 1:23; 4:1).

În sfârșit cuvântul *a dori* (altora lucruri bune) intră în alcătuirea salutărilor și a formulelor de binecuvântare: în III Ioan 2, apostolul dorește ca Gaius să propășească în toate privințele și să sporească în ce privește sănătatea.

DORMI; SOMN. *Repaos, odihnă, relaxare, întreruperea activității psihice conștiente* (I Sam. 26:12; II Sam. 12:3; Est. 6:1; Ps. 78:65; Pv. 6:10; Dan. 2:1; Iona 1:5; Mt. 26:40, 43, 45).

În Orientul Antic, dormitul se desfășura în cea mai profundă simplitate. Marea majoritate a celor săraci dormeau chiar pe pământ sau pe o rogojină (Mt. 9:6; Ioan 5:9-10). Când se culcau, oamenii se înveleau cu o cuvertură sau chiar cu propria lor manta. De aceea era interzisă ținerea mantalei în gaj în timpul nopții (Ex. 22:25, 26; Dt. 24:12-13) (v. *Datorie*). În timpul unei călătorii, oamenii dormeau adesea direct pe pământ (Gen. 28:11).

Dumnezeu este Păzitorul lui Israel, *El nu doarme și nici nu dormitează* (Ps. 121:3-4), chiar dacă omul s-ar gândi uneori la lucrul ac. (Ps. 44:23; 78:65). Domnul le dă alor Săi un somn liniștit (Ps. 3:5; 4:8; Pv. 3:24). Nu numai că Dumnezeu îl protejează pe copilul Lui când doarme, dar îi dă în somn revelații și directive (Gen. 28:12-16; Iov 4:13-17; 33:15-18; Ier. 31:26; Mt. 1:20-24). Câteodată, El îi cufundă pe oameni într-un somn adânc pt. a face o lucrare deosebită (Adam: Gen. 2:21; Avraam: Gen. 15:12; Saul: I Sam. 26:12). Somnul leneșului îl conduce la foamete și sărăcie (Pv. 6:9-11; 20:13; 23:21). Grijile sau îmbuibarea determină pieirea somnului (Gen. 31:40; Ecl. 5:12). Vegherea (v. ac. cuv.) (adică lipsirea de bunăvoie de somn) face parte din lupta duhovnicească. În momentele cruciale care au precedat arestarea lui Isus, ucenicii, în loc să vegheze, au adormit (Mt. 26:36-46). Ap. Pavel menționează vegherea printre îndatoririle slujbei sale (II Cor. 6:5; 11:27; I Tes. 2:9; v. F.A. 20:31).

Semnificația figurativă. În Ps. 90:5, viața omenească trecătoare este comparată cu un vis, cu câteva momente de somn. În Epistolele sale, apostolul Pavel avertizează comunitățile creștine cu privire la pericolul somnului spiritual și-i îndeamnă pe credincioși să fie treji și să vegheze (Rom. 13:11; Ef. 5:14; I Tes. 5:6). În I Cor. 11:30, Pavel spune lit. că un mare număr dintre corintenii spiritualicește îndepărtați de Dumnezeu „*au adormit*”, vrând să

zică prin asta că au decedat. Dumnezeu trimite „*un duh de adormire*” celor ce se abat de la calea Lui (Is. 29:10-14; Rom. 11:8). Ca în multe dintre religiile antice, somnul este un eufemism pt. moarte. Dumnezeu face să cadă peste oameni un somn adânc (Ps. 76:6) din care ei nu se vor trezi (Ier. 51:39, 57). Moartea lui Moise (Dt. 31. 16) și a lui David (II Sam. 7:12) este numită somn. În Ioan 11:11, Isus zice despre Lazăr care murise că *doarme* (cf. I Tes. 4:13). Biblia folosește ac. imagine de vorbire atât pt. necredincioși cât și pt. credincioși (I Împ. 16:6; 22:40; Ps. 76:5; I Cor. 7:39). Aceștia din urmă vor fi treziți, totuși, de Domnul Isus Cristos pt. a intra în viața veșnică (I Cor. 15:18, 52; I Tes. 4:15).

DOTĂ. V. Zestre.

DOTAN, DOTHAN, DOTHAIN. Sens pos.: „*fântâni*”. O cetate aflată în apropiere de Sihem și Samaria. Prin preajmă trecea un drum de caravane (Gen. 37:14, 17, 25; II Împ. 6:13), nu departe de câmpia Izreelului și de o trecătoare care dădea în ținutul muntos al lui Iuda (Iudit 4:6, 7). Pe ac. meleaguri a fost aruncat Iosif într-o groapă de unde l-au scos apoi frații lui pt. a-l vinde unor negustori madianiți (Gen. 37:17-28). Sirienii au încercuit pe Elisei în ac. localitate, dar Dumnezeu a lovit cu orbire pe ostașii care împresuraseră cetatea. Atunci Elisei i-a condus la Samaria, le-a deschis ochii și, după ce le-au dat un prânz mare, israeliții i-au trimis acasă, fără să le facă vreun rău (II Împ. 6:8-23). Localitatea ac. a fost identificată cu Tell Dothan, lângă o fântână, la cca 15 km spre N și ușor spre E de Samaria. Tell Dothan a fost săpat între anii 1953 și 1960. Săpăturile arheologice au confirmat ocuparea așezării în epoca bronzului mijlociu (Iosif) și în epoca fierului II (Elisei). Din ac. ultim nivel, au fost exhumate străzi strâmte, case mici, cuptoare de brutărie și recipiente pt. păstrarea grâului.

DOXOLOGIE. În gr. „*doxologia*”: *cuvânt care zice glorie*; de la „*doxa*”: *opinie, reputație, onoare, glorie*. Doxologia celebrează gloria lui Dumnezeu sau a lui Isus Cristos (Rom. 6:17; 7:25; 9:5; 16:27; I Cor. 15:57; II Cor. 1:3; 2:14; 11:31; Ef. 1:3-14; I Tim. 1:17; 6:16; I Pet. 1:3; 4:11). Ac. formule de laudă sunt foarte numeroase în cartea Psalmilor (96:7; 112:1; 113:1; etc.), uneori fiind binecuvântări (Ps. 41:13; 72:18-19). În N.T., îngerii preamăresc

nașterea lui Isus printr-o doxologie (Lc. 2:14). Rugăciunea „*Tatăl nostru*” se termină cu o doxologie care s-ar putea să fi fost adăugată ceva mai târziu (Mt. 6:13). Doxologiile sunt întrebuințate pe scară largă în Epistolele lui Pavel și în Apocalipsa (Rom. 11:36; Ef. 3:21; I Tim. 1:17; Ap. 5:13; etc.). În Apocalipsa, doxologiile celebrează puterea lui Dumnezeu (4:11; 19:1) și jertfa Mielului (1:6; 5:12).

La o dată foarte timpurie în istoria Bisericii și-au făcut apariția trei doxologii speciale:

1. *Gloria Patri (Glorie Tatălui, Fiului și Duhului Sfânt, cum era la început, așa să Le fie acum și în vecii vecilor! Amin.)*.

2. Cântarea îngerilor la nașterea lui Isus (Lc. 2:14);

3. *Trisagionul* (sec. II. d.Cr.) („*Împreună cu toți îngerii, arhanghelii și toată oștirea cerurilor, noi lăudăm și preamărim Numele Tău glorios...*”)

DRAGON, BALAUR. În gr. „*drakon*”.

1. În V.T. se traduce câteodată cuvântul „*tannin*” prin balaur, pt. a desemna în special un șarpe sau o fiară din pustie (Ps. 91:13; Is. 30:6; Ier. 51:34). Același cuvânt este tradus în Dt. 32:33 prin șarpe, monstru sau balaur (urm. vers. rom. N. Ed.). Și alte texte conțin cuvântul balaur (Ps. 74:13; Is. 27:1; 51:9; etc.)

2. *Balaurul* din N.T. reprezintă simbolic *Șarpele cel vechi, Diavolul sau Satana* (Ap. 12:9; 20:2). El are culoarea focului, iar puterea sa este marcată de 7 capete și 10 coarne. Cu coada sa, el a doborât a treia parte din stelele cerului (12:3-4). De aici s-a dedus că o treime din îngerii lui Dumnezeu l-a urmat pe Satan în prăbușirea sa și se află sub influența lui. El rămâne marele vrăjmaș al pop. Israel (reprezentat aici prin femeie), al lui Cristos și al Bisericii (copilul de parte bărbătească din v. 4b-5). După răpirea copilului, la începutul celor 3 1/2 de necaz (v. *Necazul cel mare*), Diavolul este aruncat din cer pe pământ, unde el spumegă de furie, știind că are puțină vreme. El prigonește din ce în ce mai mult „rămășița posterității femeii” (v. 7-18). Din Ap. 16:13, se poate vedea că există o trinitate diabolică: balaurul (Satan), fiara (Anticrist) și proorocul mincinos. Într-adevăr, Diavolul ridică pe falsul Crist de la sfârșitul vremurilor care îi seamănă straniu (13:1, după cum Cristos poate spune: „*Cine M-a văzut pe Mine, L-a văzut pe Tatăl*”, Ioan 14:9) și care primește de la Satan puterea și scaunul lui de domnie (Ap. 13:2). După bătălia de la Armaghedon, unde împ. pământului

se vor aduna sub influența lui (16:13), balaurul este aruncat în Adânc pt. timpul Mileniului; apoi, odată cu ultima sa revoltă va fi zdrobit și aruncat în iazul de foc și pucioasă spre a fi chinuit în vecii vecilor (20:2-3, 10). V. *Diavolul*.

DRAGOSTE. V. *Iubire*.

DRAHMĂ. V. *Monedă*.

DREAPTĂ. În gr. „*dexios*”. Partea opusă celei în care se află inima. Domnul stă la dreapta omului și-l protejează (Ps. 16:8; 109:31; 110:5). Isus Cristos S-a așezat la dreapta Tatălui (Mc. 14:62; 16:19; F.A. 7:55). În Ps. 109:6, Vrăjmașul, care caută să-l acuze pe om, se așază la dreapta lui.

Dreapta indică și o direcție: observatorul, care privește răsăritul soarelui, vorbește lit. de *dreapta* pt. S și de *stânga* pt. N (Gen. 14:15; I Sam. 23:19, 24; II Sam. 24:5; II Împ. 23:13; Nem. 12:31; Ez. 16:46).

Mâna dreaptă este simbolul puterii, al forței și autorității (Ex. 15:6; Ps. 17:7). Datorită abilității și tăriei sale, dreapta ține sabia. În Apocalipsa, Fiara poruncește să se facă un semn pe mâna dreaptă (sau pe frunte) a oamenilor (13:16). A da cuiva mâna dreaptă de însoțire este semnul unei concordanțe, confirmarea unei înțelegeri (Gal. 2:9).

DREPT, DREPTATE; NEPRIHĂNIT, NEPRIHĂNIRE.

1. În V.T., „*tsedeq*” = calitatea a ceea ce este *drept, exact, conform*; respectarea *dreptului*, a regulilor sociale; *echitate, exactitate, probitate, corectitudine*. „*Tsadaq*” = a fi *drept, just*, a fi recunoscut ca fiind astfel, de unde a *justifica pe cineva* înseamnă a-l socoti *drept, a-l recunoaște sau a-l declara drept, just, neprihănit* (v. *Îndreptățire*). „*Tsadiq*” = *just, exact, fără prihană, inocent*.

N.T. grecesc. Fam. care derivă din rădăcina „*dik-*” este foarte importantă, căci cuvintele înrudite apar de peste 220 de ori în N.T., mai ales în Epist. către Romani: „*dikaïos*” (80 de ori) = *just, drept, pios*; „*dikaïôs*” (adv.) = *pe drept, potrivit dreptății, pe bună dreptate*; „*dikaïosunê*” (92 de ori) = *dreptate* (a lucrurilor și legilor, (omenești și divine) „*dika-iôma*” (10 de ori) = *prescripție sau poruncă dreaptă, act de justiție sau achitare*. (Pt. celelalte cuvinte înrudite, v. *Justificare*).

2. a. Conceptul de *dreptate* se referă la practicarea a ceea ce este drept, just, măsurat

nu numai pe temeiul unui cod de legi, dar și prin ceea ce contribuie la stabilirea unor relații juste, la armonie și pace. Practicarea dreptății presupune a menține sau a realiza ceea ce este drept, de ex., niște relații onorabile între soț și soție, între părinți și copii, între conducători și subordonați, între guvernanti și cetățeni, între om și Dumnezeu.

b. Se spune despre unele *lucruri* că sunt *drepte* sau *neprihănite*: sânge (Mt. 23:35), judecata lui Cristos (Ioan 5:30), un fapt sau un act anumit (Mt. 20:4; Lc. 12:57; F.A. 4:19; etc.), o poruncă (Rom. 7:12), niște fapte (I Ioan 3:12), căile lui Dumnezeu (Ap. 15:3).

c. Se spune despre *unii oameni* că sunt *drepti* sau *neprihăniți*: un judecător (Lv. 19:15), un rege (Is. 16:5; 32:1); mai precis despre David (II Sam. 8:15) și Iosia (Ier. 22:15), de cineva a cărui neprihănire a fost deja recunoscută (Gen. 7:1), de oameni diferiți (Lc. 1:6; Rom. 1:17; 2:13; 5:7).

d. Se spune despre *Dumnezeu* că este *drept*, echitabil și imparțial în felul cum tratează toate pop. (Is. 30:18), fără contradicții între natura Sa și faptele Sale (Ioan 17:25; Rom. 3:26; I Ioan 1:9; 2:29; 3:7). El își ține cuvântul și împlinește ce a făgăduit (Dan. 9:7, 12, 14, 16). El *cere ca oamenii să înfăptuiască dreptatea* (Ps. 82). El *judecă drept* aplicând dreptatea ca criteriu (Ps. 67:4; 103:6; Rom. 2:5; 3:25). El *acordă dreptatea* Lui oamenilor prin îndreptățire (v. ac. cuv.) și prin sfințire (v. ac. cuv.). Este însăși lucrarea harului divin de a comunica dreptatea lui Dumnezeu omului, înnoindu-l prin neprihănire și adevărată sfințenie (Is. 46:13; 51:5; 56:1; Rom. 10:3; Ef. 4:23-24).

DREPTATE. V. *Neprihănire*.

DREPT (Cartea lui); *Cartea lui Iașhar*. *Cartea Dreptului* este menționată în Ios. 10:13; II Sam. 1:18, iar Septuaginta face aluzie la ea în I Împ. 8:53. Potrivit acestor citate cartea respectivă era o colecție de poeme, însoțită desigur de o introducere, de unele concluzii și explicații în proză. Colecția ac. se aseamănă, într-o anumită privință, cu unii psalmi cum ar fi Ps. 18 și 51 care au o scurtă introducere. De asemenea, ar trebui să prezinte unele asemănări cu Iov 1:1-3:1 și 42:1-17, unde avem o introducere și o încheiere în proză.

DREPTUL DE CETĂȚENIE. În gr. „*politeia*”. Prin apartenența sa la poporul ales al lui

Dumnezeu, evreul se bucura de dreptul de cetățenie în Israel. El avea drepturi politice (dreptul de vot, de ex.) și drepturi religioase (cum ar fi acela de a participa la sărbătoarea Paștelui, Ex. 12:43). Cetățenia se obținea prin naștere și tăiere-împrejur (Ex. 12:48). Sclavul israelit era protejat de robia pe viață (Ex. 21:2; Lv. 25:39-40) pe baza cetățeniei care, de asemenea, îi mai garanta dreptul de proprietate funciară (Lv. 25:25 și urm.). Străinul nu avea drepturi de cetățenie. La romani, cetățenia reprezenta o promovare atribuită celor ce lucraseră pt. Roma (F.A. 22:28). Ac. asigura o serie de drepturi fiscale iar, în afara Italiei, permitea apelul la judecata imperială (cererea de a fi judecat de Cezar) și de a evita unele pedepse infamante (biciuirea, lupta cu fiarele sălbatice). Pavel a dobândit dreptul de cetățean roman prin naștere. Tatăl său îl obținuse, fie prin unele servicii făcute armatei romane, fie împreună cu alți cetățeni din Tars care-l sprijiniseră pe Octavian devenit mai târziu împ. August (cu privire la Pavel, vezi F.A. 12:25, 28; 25:11, 20-21; 26:32).

Fiecare nou cetățean primea un document care-i atesta calitatea. Copiii lui trebuiau să fie înregistrați pe lângă guvernatorul roman în luna imediat următoare nașterii. Tatăl primea un *diplic*, adică o dovadă pe două tablete care se puteau replia, conținând o copie, certificată de martori, care au asistat la înregistrarea nașterii. Diplicul respectiv era purtat în orice călătorie, pt. că el garanta scutirea de unele pedepse rușinoase, procesul obișnuit și public în caz de învinuire și dreptul de a apela la Cezar.

La greci, se conferea dreptul de cetățenie unor orașe. Acestea se bucurau de un statut privilegiat (F.A. 21:39).

Pavel le spune efesenilor că ei erau altădată (adică înainte de venirea lui Cristos) *fără drept de cetățenie în Israel* (Ef. 2:12). Pt. el, cetățenia creștină se află în ceruri (Fil. 3:20); el este un străin, un rezident temporar pe pământ (I Pet. 1:1; Evr. 11:13).

DREPTUL DE ÎNTÂI-NĂSCUT. Un drept special sau un privilegiu considerat ca proprietate exclusivă a primului-născut dintr-o fam. Fiul cel mai mare moștenește, de obicei, rangul, situația și prerogativele tatălui său; el devenea capul fam. sau al tribului; de asemenea, el moștenește o parte dublă din bunurile părintești, drept garantat întâiului-născut, chiar și atunci când o a doua nevastă ar fi

fost preferată mamei sale (Dt. 21:17; cf. II Împ. 2:9). Dreptul de întâi-născut putea fi vândut unui frate mai mic, așa cum a procedat Esau față de Iacov (Gen. 25:29, 34; Evr. 12:16). De asemenea, el putea fi pierdut ca urmare a unei purtări vinovate (I Cr. 5:1).

DREPTUL JURIDIC. JUSTIȚIA. Dumnezeu este un Dumnezeu al justiției, al dreptății. De aceea vrea ca dreptul să domnească în mijlocul pop. Lui. El însuși face dreptate celor asupriți (Ps. 26:1; 146:7). Robul Său va vesti națiunilor dreptul sau judecata (Is. 42:1). Legea lui Moise este o expresie a *dreptului divin*. De aceea judecătorii, care acționau în Numele lui Dumnezeu, erau numiți uneori *dumnezei* (Ps. 82:1, 6).

În timpul patriarhilor, capii de fam. exercitau dreptul în cadrul fam. lor (Gen. 38:24). Sfătuit de Ietro, Moise așază căpetenii peste 100, 50 și 10 persoane care să tranșeze diferendele pop. (Ex. 38:13-26; Dt. 1:9-18; 16:18-20). Preoții și leviții aveau datoria de a învăța dreptul și dreptatea pe pop. Domnului (I Cr. 26:29-32; II Cr. 19:5-7). După moartea lui Iosua, pop. Israel a avut în fruntea sa judecători care funcționau atât ca administratori, cât și ca organe de conducere. O femeie, numită Debora, a fost judecătoare (Jud. 4:5).

În V.T., legea talionului (v. *Talion*) era aplicată în cazul unor atingeri corporale sau al falselor mărturii (Ex. 21:23-25; Lv. 24:19-20; Dt. 19:18-21). Sclavii, răniți de stăpânii lor, trebuiau să fie eliberați (Ex. 21:26-27), ceea ce constituia un fel de amendă pt. proprietari. Pagubele pricinuite vitelor și bunurilor aproapei erau compensate în argint (Ex. 21:34; 22:5, 11, 13). Un hoț era supus unei amenzi substanțiale (Ex. 22:1). Persoana vinovată de blasfemie era pusă sub urmărire (Lv. 5:1). Ucigașii, vrăjitorii, ghicitorii și idolatrii erau pedepsiți cu moartea (Lv. 24:17, 21; Ex. 22:18; Lv. 20:27; Dt. 13:7 și urm.; 17:2 și urm.). Chiar dacă Legea indica: „*Să nu omori pe părinți pt. copii, și să nu omori pe copii pentru părinți*” (Dt. 24:16; II Împ. 14:6), fam. lui Acan, complice la crima sa, a fost ucisă cu pietre împreună cu el (Jos. 7:24-26). În Israel, judecățile se desfășurau, de obicei, la poarta cetății (Dt. 21:19; Rut 4:1 și urm.), dar regele Solomon judeca într-o sală a palatului său (I Împ. 7:7).

În N.T. pârâșii (sau „adversarii”, Mt. 5:25; Lc. 12:58; 18:3) își depuneau oral plângerea, dar puteau aduce și un document scris (Mt. 27:12; Ioan 8:10; 18:29; F.A. 23:30, 35). Iudeii

au făcut apel la un avocat, numit Tertul, pt. a aduce plângere contra lui Pavel înaintea guvernatorului roman (F.A. 24:2). Dreptul roman dădea acuzatului posibilitatea de a se apăra în prezența adversarilor săi (F.A. 25:16). În cazul unor neregularități semnalate într-un proces, oricare cetățean roman putea face apel la Cezar (v. *Apel la Cezar*) (F.A. 25:11-12). Cel puțin doi martori erau necesari pt. stabilirea unei plângeri, iar mărturiile acestora trebuiau să concorde până în cele mai mici amănunte. La procesul lui Isus, declarațiile martorilor au fost atât de contradictorii, încât Inculpatului I s-ar fi putut da drumul (Mc. 14:56-57).

DROJDIE, ZAȚ. Depuneri rezultate din fermentația vinului sau a altor băuturi. Vinurile care se odihniseră pe drojdia lor, după terminarea procesului de fermentație, erau vinuri vechi; acestea se filtrau înainte de a fi băute și erau tari și limpezeite (Is. 25:6). În sens figurat, „*a se odihni pe drojdiile sale*” însemna: a nu fi niciodată turnat dintr-un vas în altul, adică a nu fi cunoscut nici captivitatea, nici alte încercări, încât să devii complet indiferent față de toate și pe deplin mulțumit de tine însuși (Ier. 48:11; Țef. 1:12). A bea paharul mâniei divine până la drojdie, sau până la fund, înseamnă a sorbi până dai de amărăciune; cu alte cuvinte, a îndura pedeapsa în toată asprimea ei (Ps. 75:8).

DROMADERĂ. În lat. „*dromedarius*”, din gr. „*dromas*” = *care aleargă*. În ebr. „*beKher*” (Is. 60:6; Ier. 2:23). Cuv. arab „*bakr*” indică o cămilă tânără și viguroasă. Dromadera este o specie de cămilă cu o singură cocoasă (*Camelus dromedarius*) care se crește datorită calităților sale: rapiditatea cu care se deplasează și rezistența deosebită. Dromadera poate parcurge până la 150 de km într-o zi (v. *Cămilă*).

DROPICĂ, HIDROPIZIE. V. *Boli*.

DRUM, RUTĂ, CALE. În ebr. „*derek*”; în gr. „*hodos*”. În V.T., cuv. ebr. „*derek*” desemnează, la propriu, ruta, drumul, calea (Num. 21:4; Dt. 3:1; Is. 40:3); „*derek*” se mai aplică și comportamentului unui animal (Pv. 6:6) sau vieții omenești în general (Ps. 2:12; Pv. 3:6), precum și planurilor concepute de om (Pv. 16:9, etc.) iar uneori suferințelor sale (Iov 23:10). Ac. cuv. ebr. are, de asemenea, o dimensiune etică. Astfel, în Ps. 39:1, autorul

spune: „*Voi veghea asupra căilor mele, ca să nu păcătuiesc cu limba*“. În Pv. 2:10-15, omul este sfătuit să caute înțelepciunea, asigurându-l că ac. îl va păzi „*de calea cea rea, de omul care ține cuvântări stricate, de cei ce părăsesc cărările adevărate*“. Omul înțelept va umbla „*pe calea oamenilor de bine*“ (2:20). Și proorocii vorbesc de cale. Astfel, Ieremia cheamă pop. lui Dumnezeu să se întoarcă de pe calea sa cea rea (Ier. 18:11; 23:22; 25:5; 26:3). Ezechiel avertizează pe oameni că vor fi judecați de Dumnezeu după căile lor (Ez. 18:30; cf. 7:3, 4, 8, 9). De asemenea, el le cere să se întoarcă de pe căile lor rele (3:18, 19).

Cuvântul „*derek*“ se aplică și lucrărilor lui Dumnezeu (Ps. 145:17) sau voinței Sale suverane. Omul trebuie să umble în căile lui Dumnezeu și să păzească poruncile Lui (I Împ. 2:3), abaterea de la acestea însemnând pierzare sigură (Ps. 1:6; 145:20; Pv. 28:18). Calea Domnului este mântuire (Ps. 67:2; 103:7) și ea conduce pe om spre viață (Dt. 30:15, 16).

N.T. reia adesea pasaje din V.T. unde este vorba despre cale (de ex. Mt. 3:3 reia textul din Is. 40:3), iar grecescul „*hodos*“ este folosit, în general, cu aceleași sensuri ca „*derek*“. În Mt. 21:32, Isus spune că Ioan Botezătorul a venit „*în calea neprihănirii*“, adică a trăit și a învățat și pe alții să ducă o viață după voia lui Dumnezeu. În I Cor. 4:17, Pavel vorbește de „*căile mele în Cristos*“ (Cornilescu redă expresia prin „*felul meu de purtare în Cristos*“; vezi N.T. al CLV, 1993 și alte versiuni. N.Ed.), referire la consacrarea sa în slujba lui Cristos. În I Cor. 12:31, el pomenește „*o cale nespuns mai bună*“, adică o viață bazată pe dragoste (cap. 13). În II Pet. se vorbește de creștinism ca fiind „*calea adevărului*“ (2:2) sau „*calea neprihănirii*“ (2:21). Ap. Petru îi avertizează pe creștini cu privire la învățătorii falși care au adoptat „*calea lui Balaam*“ (2:15). De o manieră asemănătoare, Iuda 11 vorbește deeretici ca de niște persoane care „*au umblat pe calea lui Cain*“.

Ca și în V.T., calea lui Dumnezeu indică voința divină, exprimată prin poruncile Sale (Mt. 22:16; Mc. 12:14; Lc. 20:21), sau mântuirea (Rom. 11:33; Evr. 3:10; Ap. 15:3).

În Faptele Apostolilor, cuvântul *cale* este folosit într-un sens absolut și desemnează Biserica primilor creștini (*Calea*) (9:1; 19:9, 23; 22:4; 24:14, 22). Prin învățătura lor și prin felul lor de a trăi, creștinii exprimau calea mântuirii (16:17) și calea lui Dumnezeu (18:25) (v. *Drum*).

DRUMUL ÎMPĂRĂTESC, CALEA DOMNEASCĂ, RUTA REGALĂ. O importantă cale de comunicație, care mergea de la golful Aqaba spre Siria, străbătând Transiordania; ruinele sale dovedesc că drumul respectiv exista deja prin sec. XXI.Cr. Israelii ceruseră permisiunea de a traversa Edomul și țara lui Sihon, regele amoritilor, urmând să folosească ac. drum (Num. 20:17; 21:22).

DRUSILA. Fiica cea mai mică a lui Irod-Agripa I și a soției sale Cypros. Înaintea morții tatălui ei, în anul 44. d. Cr., când ea încă nu împlinise nici șase ani, a fost promisă de nevastă unui anume Epiphane, fiul lui Antiochus, regele unui mic stat independent din NE Siriei, numit Comagena. Inițial, logodnicul s-a angajat să adopte iudaismul, dar după aceea s-a răzgândit. Înțelegerea a fost anulată, iar prințesa a fost oferită lui Agiz, regele Emeșului, cu aceeași condiție. Ac. a acceptat și Drusila a devenit soția sa. Cum ea era o femeie foarte frumoasă, sora sa mai mare, Berenice, o ființă urâtă, a început s-o prigonească. Frumusețea Drusilei însă îl farmecă pe Felix, procuratorul Iudeii, care se servește de un cipriot, numit Simon, pt. a o cuceri. Lucrurile au mers foarte ușor, deoarece Drusila voia să scape de sub tutela nesuferită a sorei sale. Încălcând legea iudaică, ea își părăsește soțul și se căsătorește cu păgânul Felix. Ei au un fiu, Agripa, care, ajuns la maturitate, se însoară, dar pierde cu prilejul unei erupții a Vezuviului (Ant. 18:5. 4; 20:7. 1 și 2). Când Pavel, aflat în lanțuri, vorbește în prezența lui Felix și a Drusilei de dreptate, temperanță și judecata viitoare, Felix tremură (F.A. 24:24, 25).

DUBLU, ÎNDOIT, DE DOUĂ ORI. În Biblie, cuvântul „*dublu*“ sau „*îndoit*“ se aplică:

1. Pieptarului marelui preot (pectoralul) care era confecționat din două lățimi de stofă (Ex. 39:9).

2. Argintului: o sumă dublă reprezenta de două ori cantitatea inițială (Gen. 43:12, 15).

3. Pop. lui Dumnezeu care a primit de două ori cât toate păcatele lui (adică a fost pedepsit destul) cu prilejul captivității sale (Is. 40:2).

4. Unui terit. dublat ca urmare a unor victorii militare (Is. 61:7).

5. Unei inimi prefăcute care este numită „*inimă dublă*“ (Cornilescu: „inimă prefăcută“ N.Ed.). (Ps. 12:2). În N.T., li se cere diaconilor să nu fie „*cu două fețe*“ (I Tim. 3:8), lit.: *să nu*

aibă cuvinte duble, o vorbire dublă, adică să nu vorbească părtinitor.

DUBLURĂ, DUBLET. Cuvântul *dublet* este un termen teologic care indică niște porțiuni de text biblic atât de puțin diferite, încât s-ar putea crede că este vorba de o repetiție (Gen. 1 și 2 pt. Creațiune; Ex. 20 și 34 pt. Decalog; Mt. 5:29 și 18:18, 19 pt. cuvintele lui Isus despre adulter; Lc. 8:16 și 11:33 pt. pilda cu lampa; Lc. 9:1-6 și 10:1-11 pt. trimiterea ucenicilor de către Învățătorul).

DUD, AGUD. Dudul negru (*Morus nigra*) măsoară 6-9 m înălțime. Ac. pom se cultivă atât pt. fructele sale gustoase, cât și pt. frunzele sale folosite în sericicultură. Fructele de un roșu-închis sau negre nu-s netede (II Sam. 5:23, 24; I Cr. 14:14, 15). Dudul negru se numește în gr. „*sykaminos*”; porbabil că despre acest pom se vorbește în Lc. 17:6, în timp ce Lc. 19:4 are „*sykomorea*”, numele grecesc al sicomorului. În ebr. dudului i se spune „*bakha*”, adică: *cel ce plânge* sau *cel ce secretează*. În Ps. 84:6, textul ebr. are expresia „*Valea lui Baka*”, care a fost tradusă prin „*Valea plângerii*” sau „*Valea duzilor*”.

DUH. V. Suflet; Duhul Sfânt.

DUHOVNICESC, SPIRITUAL. Ceea ce aparține duhului, ceea ce este propriu naturii spiritului, distinct de materie. Uneori, ac. termen se opune celor exterioare, lucrurilor materiale (Mt. 5:3; Ap. 11:8). În Biblie, ac. termen se aplică îndeosebi: trupului duhovnicesc (I Cor. 15:44-46), problemelor duhovnicești (Rom. 15:27) și bunurilor duhovnicești (I Cor. 9:11), adică darurilor spirituale.

Ac. cuv. se referă esențialmente la ceea ce are de a face cu Duhul Sfânt care a dat Legea mozaică (Rom. 7:14) și care i-a hrănit pe israeliți în pustie (I Cor. 16:3-4). Toate binecuv. creștinului sunt procurate prin Duhul Sfânt (Rom. 8:26; 15:13; I Cor. 2:10, 13; 12:7; Gal. 5:22). Creștinii alcătuiesc laolaltă o casă duhovnicească în care ei aduc jertfe duhovnicești (I Pet. 2:5), unde ei cântă cântări duhovnicești (Ef. 5:19; Col. 3:16). Ei au o înțelegere spirituală a adevărului (I Cor. 2:13-15; Col. 1:9). Duhul Sfânt locuiește în ființa lor și, prin urmare, sunt chemați să trăiască o viață de oameni duhovnicești (I Cor. 2:15; Gal. 6:1) în așteptarea clipei când vor fi îmbrăcați cu trupuri spirituale (I Cor. 15:44 și urm.) În felul

acesta, perspectiva biblică nu se aseamănă cu linia de gândire a filozofiei gr. care vedea viitorul sub aspectul despărțirii dintre trup și suflet, singurul nemuritor, ci toată personalitatea este strămutată și trăiește pe un plan diferit: pe tărâmul spiritual, condus în întregime de Duhul lui Dumnezeu. Ap. Pavel folosește, de asemenea, cuvântul „*pneumatikos*” pt. darurile duhovnicești (*charisma pneumatikon*, Rom. 1:11), pt. limbajul inspirat de Duhul lui Dumnezeu (I Cor. 2:13), pt. bunurile acordate de apostol corintenilor (I Cor. 9:11), pentru înțelepciunea și priceperea dorite de el creștinilor (Col. 1:9). Ap. Petru folosește pt. Cuvântul lui Dumnezeu imaginea: „*lapte duhovnicesc*” (I Petru 2:2).

În I Cor. 12:1 și 14:1 unde s-a tradus, de regulă, prin „*daruri duhovnicești*”, Pavel nu folosește cuvântul „*dar*”, astfel că s-a pus problema ce înțelegea el prin „*cele duhovnicești*”. În formularea genitivală „*peri tōn pneumatikon*”, cuvântul ar putea fi masculin și astfel să se refere la niște oameni care se pretindeau a fi duhovnicești (cf. Gal. 6:1), dar compararea pasajelor din 12:31 și 14:1, 12 ne face să înclinăm către neutru: lucruri sau daruri spirituale. Potrivit celor spuse în cap. 14, termenul „*pneumatika*” pare să se raporteze în esență la două daruri: vorbirea în limbi și proorocia. Într-adevăr, apostolul spune în cap. 14: „*Pt. că voi aspirați la «pneumatōn»... ac. să fie pt. edificarea Bisericii*” (v. 12) (trad. lit. după textul fr. N.Ed.) și în tot capitolul el nu menționează decât proorocia și vorbirea în limbi, străduindu-se să demonstreze superioritatea celui dintâi dintre ac. două daruri. Așadar, ne-am putea întreba și noi împreună cu M. A. Chevallier și D. L. Baker dacă nu cumva, în concepția corintenilor, darurile „*duhovnicești*” se limitau la ac. două daruri extraordinare pt. că ele impresionau prin aerul de mister și prin aureola de sfințenie pe care le confereau celor înzestrați cu ele: nu erau ei depozitarii unei revelații imediate a lui Dumnezeu (cf. 14:37)? Acestei abordări înguste a darurilor spirituale, apostolul îi opune (potrivit formulei: „*da - dar...*”) un număr oarecare de considerente sprijinite puternic pe autoritatea sa apostolică: „*Nu voiesc să fiți în necunoștință*”, arătând mai întâi că ac. daruri miraculoase sunt susceptibile de contrafacere (12:2-3), apoi că ele se inserează în ansamblul charismelor (v. 4-6) date tuturor mădularilor pt. utilitatea comună (v. 7). Manifestările spirituale sunt foarte diverse (v. 8-10), distribuite

credincioșilor potrivit voinței suverane a Duhului Sfânt (v. 11, 18, 24) spre a sluji Trupului lui Cristos care este organizat pe aceleași principii ca trupul omenesc (v. 12-30).

Dacă există o prioritate, dragostea este aceea care controlează totul: darurile cele mai bune (12:31) sunt acelea care permit o mai bună mărturie a dragostei pt. alții (cap. 13). Judecate după ac. criteriu, cele două daruri numite de corinteni „*duhovnicești*” sunt foarte inegale: edificarea Bisericii face ca balanța să încline categoric în favoarea profeției (cap. 14).

DUHUL SFÂNT. Duhul lui Dumnezeu, a treia Persoană a Divinității, a treia Persoană aparținând Sfintei Treimi.

1. *Numele.* El este numit îndeosebi Duhul Domnului, Duhul lui Dumnezeu, Duhul Tatălui, Duhul lui Isus (Gen 6:3; Is. 11:2; 61:1; Mt. 10:20; F.A. 16:7; etc.). Duhul Sfânt este Duhul adevărului, al vieții, al credinței, al dragostei, al puterii, al înțelepciunii, al harului, al slavei (Ioan 14:17; Rom. 8:2; II Cor. 4:13; II Tim. 1:7; Evr. 10:29; I Pet. 4:14), etc.

2. *Personalitatea Duhului Sfânt.* Duhul lui Dumnezeu nu este numai o putere sau o expresie figurată a energiei divine (o influență), cum au pretins, de ex., anti-trinitarienii. Într-adevăr, Sf. Scriptură îi atribuie Duhului o personalitate distinctă, așa cum o face în cazul Tatălui și al Fiului (Mt. 3:16-17; 28:19; Ioan 14:16-17; 15:26). Deși în gr. subst. *Duhul* este neutru, când este folosit pronumele personal în locul său, de fiecare dată ac. ia forma de masculin (Ioan 16:13, 14; F.A. 13:2). Duhul Sfânt este caracterizat de gândire, cunoștință, limbaj, voință (Rom. 8:27; I Cor. 2:10-13; 12:11). Diferitele atitudini pe care le pot adopta oamenii față de El dovedesc din nou că Duhul Sfânt este o Persoană: El poate fi mințit, ispitit, tratat cu împotrivire, întristat, batjocorit (F.A. 5:3, 9; 7:51; Ef. 4:30; Evr. 10:29). De altă parte, El îi învață pe oameni, dă mărturie, convinge, conduce, ascultă, vorbește, vestește diferite lucruri (Ioan 14:26; 15:26; 16:8, 13).

3. *Dumnezeirea Duhului Sfânt.* Majoritatea textelor biblice care vorbesc despre personalitatea Duhului afirmă, în același timp, și dumnezeirea Sa. El posedă toate atributele divine: omniștiință, omniprezență, eternitate (I Cor. 2:10, 11; Ps. 139:7; Zah. 4:6; Evr. 9:14). El este identificat uneori cu Dumnezeu, cu Domnul (cf. F.A. 5:3-4). Păcatul care nu se iartă este hula împotriva Duhului Sfânt (Mt. 12:31-32).

4. *Duhul Sfânt în V.T.* El participă la opera de creație a Universului (Gen. 1:2). El însușește trupul omului și dă viață animalelor (Gen. 2:7; 6:3; Iov 33:4; Ps. 104:29-30). El Se afla în mijlocul pop. lui Dumnezeu (Is. 63:11). El califică pe unii oameni spre a îndeplini o sarcină specială (Ex. 31:3; Jud. 6:34; 11:29; I Sam. 16:13). Duhul Sfânt nu era dat tuturor israeliților, iar când cei ce-L primiseră se abăteau de la Calea Domnului, putea fi retras (Jud. 13:25; 16:20; I Sam. 10:10; 16:14). Așa se explică rugăciunea lui David: „...și nu lua de la mine Duhul Tău cel Sfânt” (Ps. 51:11). Profeții anunță, în termeni foarte clari, care va fi lucrarea Duhului Sfânt în Noul Legământ: El va fi turnat asupra întregului Israel, peste orice făptură, va fi dat pt. totdeauna, va locui în inima oamenilor pe care-i va regenera și sfinți (Is. 44:3; 59:21; Ioel 2:28, 29; Ez. 36:26, 27; Ier. 31:33).

5. *Lucrarea Duhului Sfânt în Cristos Isus.* Domnul nostru a fost ajutat de Duhul de-a lungul întregii Sale cariere pământești. Prin Duhul Sfânt El a fost: zămislit, uns, pecetluit, umplut, îmbrăcat cu putere, condus, oferit ca jertfă, înviat (Lc. 1:35; 4:18; Ioan 6:27; Lc. 4:1, 2, 14; Evr. 9:14; Rom. 8:11). Dacă nici chiar Fiul Dumnezeului celui viu nu S-a putut lipsi măcar o singură zi, în timpul vieții Sale pământești, de ajutorul Duhului Sfânt, cu cât mai trebuincioasă este prezența Sa binecuvântată în viața noastră!

6. *Convingerea sau încredințarea de păcat.* Potrivit spuselor lui Isus, prima lucrare a Duhului Sfânt în inima omului este încredințarea de păcat (Ioan 16:8, 11). Fără ac. convingere lăuntrică, nimeni nu poate simți nevoia unui Mântuitor, iar păcatul asupra căruia insistă în mod deosebit Duhul Sfânt este acela de a nu fi crezut încă în Cristos. Într-adevăr, oamenii sunt pierduți, nu pt. că sunt păcătoși, ci pt. că, fiind păcătoși, nu-L primesc pe Cristos ca Mântuitor personal (3:18, 36).

Păcatul împotriva Duhului Sfânt pare să fie, nu numai blasfemia menționată în Mc. 3:28-30, dar și atitudinea de necredință, de opoziție înverșunată, înrădăcinată în inima omului care se exteriorizează inclusiv prin huliirea Duhului Sfânt. Iudeii au avut toate motivele să creadă în Cristos, dar ei L-au respins și au atribuit Diavolului minunile menite să-L dovedească divinitatea. De aceea ei au fost lăsați pradă acestei stări de necredință voită și au devenit de atunci incapabili de a crede (Mt. 12:31-32; Lc. 12:10; Ioan 12:37-40). În ac.

caz, iertarea nu mai este posibilă (Mc. 3:29; Evr. 10:26-27). În definitiv, noi credem că numai un asemenea păcat care constă în refuzul mântuirii duce la pierzarea veșnică. În altă ordine de idei, ce ar trebui să spunem despre o persoană care dorește să creadă, dar este foarte chinuită de gândul că ar fi comis păcatul care nu se iartă niciodată? Ei bine, tocmai suferința sa și dorința fierbinte de a putea crede sunt dovada puternică și sigură că persoana aceea nu a comis un asemenea păcat. Promisiunea care i se face se află în I Ioan 1:8-2:2.

7. Nașterea din nou (regenerarea) și botezul Duhului Sfânt. (v. ac. două cuv.). Regenerarea sau nașterea din nou este actul de înviere spirituală săvârșit de Duhul Sfânt în inima păcătosului în momentul când el își pune toată încrederea în Isus Cristos (Ioan 3:5-8). Duhul este Acela care dă viață (6:63) și ne asigură o nouă existență (Gal. 5:25). *Botezul Duhului* promis de Ioan Botezătorul și de Isus (Mt. 3:11; Mc. 1:8; Lc. 3:16; Ioan 1:33; F.A. 1:4-5) este actul prin care Dumnezeu ne face, în momentul nașterii noastre din nou, mădulare ale Trupului lui Cristos. Duhul îl apucă pe păcătosul care se pocăiește și-l cufundă în Cristos; îl unește pt. totdeauna cu Capul și cu celelalte mădulare ale Trupului Domnului (I Cor. 12:13). Ac. botez este pt. toți copiii lui Dumnezeu. Pt. cei ce au crezut în Domnul Isus, el este deja un fapt împlinit (Pavel spune că „*noi toți am fost botezați de un singur Duh*”), chiar pt. corinteni dintre care unii erau atât de firești (3:1-3; cf. 6:19). În Faptele Apostolilor, expresia „*a boteza cu Duhul Sfânt*” este folosită numai de două ori: în legătură cu Rusaliile, unde cei 120 de ucenici au fost făcuți mădulare ale Trupului lui Cristos pe care Duhul Sfânt l-a creat în acele momente (F.A. 1:5) și în raport cu experiența făcută de păgânii aflați în casa lui Corneliu, și aceștia fiind adăugați Trupului lui Cristos în momentul convertirii (întoarcerii la Dumnezeu) lor (11:15-16). Alte texte prezintă botezul ca fiind operațiunea prin care Dumnezeu ne aruncă în moartea lui Cristos pt. a ne învia apoi împreună cu El și a ne face să fim „*îmbrăcați cu Cristos*” (Rom. 6:3, 4; Gal. 3:27; Col 2:12; Tit 3:5). Botezul în discuție este, fără îndoială, botezul Duhului ale cărui simbol și mărturie le reprezintă botezul în apă (v. *Botez*, 3).

8. Darul și primirea Duhului Sfânt. Duhul Sfânt este promis tuturor (F.A. 2:38), celor care-L cer (Lc. 11:13) și care ascultă de

Dumnezeu (F.A. 5:32). El este un „*dar*” (2:38; 5:32; 8:20; 10:45; 11:17; 15:8) care se primește prin credință (Ioan 7:39; Ef. 1:13; 3:16, 17; Gal. 3:2, 5, 13-14; 4:4-7). Înainte de Rusalii, ucenicii au trebuit să aștepte pogorârea Duhului Sfânt (F.A. 1:4), ceea ce nu mai este necesar acum (2:17-18). Samaritenii, care erau pe jumătate păgâni, au avut nevoie de o intervenție specială a ap. pt. a primi Duhul (8:12, 15-17), dar Corneliu și prietenii săi (care se aflau în aceeași situație ca și noi) au primit Duhul prin credință, numai prin credință, în timp ce Petru vorbea, fără punerea mâinilor și fără un botez în apă prealabil (10:43-48). Cei 12 ucenici din Efes fuseseră până atunci ucenicii lui Ioan, și nu ai lui Isus; când ei L-au primit pe Mântuitorul, au primit și Duhul Sfânt (19:2-6). „*Cine nu are Duhul lui Cristos nu este al Lui*” (Rom. 8:9). Oricine a primit lumină asupra acestui punct de importanță capitală nu va fi lipsit de mărturia lăuntrică a Duhului Sfânt (v. 15-16).

9. Plinătatea Duhului Sfânt. Duhul locuiește în inima credinciosului (Ioan 14:16-17, 23; I Cor. 6:19; Rom. 8:9, 11; II Tim. 1:14; I Ioan 4:4, 13; Iac. 4:5). Dorința Sa este de a ne transmite viața și puterea Domnului Isus (F.A. 1:8; 4:14, etc.) Totuși, noi putem întrista pe Duhul Sfânt, împotrivindu-ne călăuzirii Sale și dându-ne la păcat (Ef. 4:30; cf. I Tes. 5:19; F.A. 7:51). Duhul rămâne cu noi în veac și nu ne părăsește (Ioan 14:16), dar El încetează să-și arate puterea și ne comunică tristețea Sa, convingându-ne de păcatul pe care l-am săvârșit. Ce-i de făcut? a. Potrivit cu I Ioan 1:7-9, *să ne mărturisim* imediat păcatul și să credem în curățirea inimii noastre prin sângele lui Cristos. b. *Să căutăm din nou plinătatea Duhului*, lucru poruncit în Ef. 5:18. Ac. era experiența normală a tuturor primilor creștini: capii Bisericii, diaconii, membrii, noii convertiți (F.A. 2:4; 4:4, 31; 6:3; 7:55; 9:17:13:9, 52). Ac. plinătate se obține prin credință, „*bând*” apa vie a Duhului (Ioan 7:37-39). Ea nu este o experiență de o clipă, ci trebuie să fie reînnoită zilnic, în fața oricărei nevoi cu care ne confruntăm, până la transformarea noastră totală după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (Ef. 3:16-21). Numeroși credincioși, părăsind dragostea dintâi (Ap. 2:4), au pierdut tocmai ac. plinătate care făcea să dea pe deasupra paharul inimii lor în momentul întoarcerii la Dumnezeu. Pt. a regăsi ac. plinătate, trebuie ca aceștia să se pocăiască, să creadă în iertare și să bea din nou din izvoarele

nesecate ale harului lui Dumnezeu (Ioan 4: 13-14; 10:10). Umblând după îndemnurile Duhului, și nu după ale cărnii, un asemenea om va aduce tot mai multă roadă a Duhului, spre slava lui Dumnezeu (Gal. 5:16, 17-25) (v. *Sfințire*).

10. *Ungerea și darurile Duhului*. Devenind regi și preoți împreună cu Cristos, toți credincioșii au primit ungerea Duhului (Ap. 1:6; II Cor. 1:21; I Ioan 2:20, 27). Un dar al Duhului (sau un dar duhovnicesc) este calificarea supranaturală acordată fiecărui credincios spre a-l face capabil să slujească în cadrul Trupului lui Cristos (I Cor. 12:7-11). Pavel enumeră câteva dintre darurile acestea: înțelepciune, cunoștință (v. 8), credință, puterea de a vindeca (v. 9), darul minunilor, al proorociei, al deosebirii duhurilor, al vorbirii în limbi, al tălmăcirii limbilor (v. 10), darul de apostol, de învățător, darul ajutorărilor, al cârmuirilor (v. 28), darul de evanghelist, de păstor (Ef. 4:11); darul dărnicii (Rom. 12:8). Nu ni se spune că lista ac. ar fi completă, pt. că în vederea îndeplinirii oricărei noi misiuni, Dumnezeu va acorda și calificarea necesară. Cine alege darul pe care trebuie să-l primim? Dumnezeu însuși, *cum voiește El* (I Cor. 12:11, 18). El acordă *fiecăruia* (v. 6-7, 11, 27), *un dar diferit* (v. 8-10, 29-30; Rom. 12:4-6). Prin urmare, este inexact să spunem că toți trebuie să vorbească în alte limbi ca dovadă că au fost botezați cu Duhul (cf. I Cor. 12:10, 13, 30) (v. *Limbi - Darul vorbirii*). De remarcat că fiecare dintre darurile enumerate mai sus este supranatural, și nu numai cele 3: darul de a face minuni, de a vindeca și de a vorbi în limbi. Dumnezeu este suveran în a alege timpul când să acorde ac. daruri. El le-a răspândit din belșug pe toate în momentul când Evanghelia și Noul Legământ trebuiau să fie acreditate (Evr. 2:4), însoțindu-le cu o serie de semne exterioare care nu au mai fost repetate (F.A. 2:1-3; 4:31). Bineînțeles că și astăzi El poate să-și manifeste puterea după cum voiește; în definitiv, majoritatea darurilor (înțelepciune, cunoștință, credință, evangheliști, păstori, învățători, cârmuire, ajutorări, dărnici) nu au încetat niciodată a fi acordate. Apoi, dacă Dumnezeu găsește cu cale să vindece pe unii bolnavi prin slujitorii Săi sau în mod direct, El nu a dat nici unei persoane - dintre câte se cunosc - puterea de a tămădui pe *toți* bolnavii (dar pe care l-a avut Domnul Isus, precum și apostolii: Mt. 10:8; Mc. 6:56; Lc. 4:40; 6:19; 9:11; F.A. 5:16) (v. *Boală; Vindecare*).

Biserica din Corint primise toate darurile, iar I Corinteni este singura epistolă unde ac. carisme sunt menționate (I Cor. 1:17; 12:14); or, asta nu-i împiedica pe corinteni să fie fi-rești și dezbinați. Prin urmare, principalul este să fim pe deplin supuși Domnului și Cuvântului Său, să discernem darul care ne-a fost acordat fiecăruia dintre noi și să ne lăsăm folosiți pt. binele întregii Biserici.

11. *Alte slujbe ale Duhului Sfânt*. Diferite activități ale Duhului sunt evocate cu ajutorul unor simboluri care le reprezintă: suflarea sau vântul (Duh vrea să zică „*sufare*”: Iov. 32:8; Ioan 3:8), porumbelul (Lc. 3:22), untdelemnul (Evr. 1:9; I Ioan 2:20), focul (F.A. 2:3-4), apa vie (Ioan 4:14; 7:38, 39), pecetea, zălogul, arvuna (Ef. 1:13-14; II Cor. 1:21-22). Duhul Sfânt este numit Mângâietorul (Paracletul, Ioan 14:16). El învață și călăuzește în tot adevărul toată Biserica și pe fiecare credincios în parte, dă mărturie despre Isus Cristos (v. 26; 15:26; 16:13-14). El inspiră pe autorii sacri (I Pet. 1:11; II Pet. 1:21; II Tim. 3:16), produce rugăciunea eficientă (Rom. 8:26-27; Ef. 6:18) și închinarea plăcută lui Dumnezeu (Ioan 4:23-24). În zilele din urmă, Duhul Sfânt va fi turnat într-un mod special peste casa lui Israel (Ez. 37:9-14; Zah. 12:10). Tot prin Duhul Sfânt trupurile noastre muritoare vor fi înviate (Rom. 8:11). După ce au primit pe pământ arvuna Duhului, credincioșii vor fi umpluți în cer, prin El, cu toată plinătatea Dumnezeirii (Ef. 3:16-21; II Cor. 3:17-18). În felul acesta, Dumnezeu va fi, cu adevărat, totul în toți (I Cor. 15:28). (v. *Dumnezeu; Inspirație; Sărbătoarea Săptămânilor*).

DUHURI ÎN ÎNCHISOARE. Ac. expresie apare în I Pet. 3:19: „... *Duhul în care (Cristos) S-a dus să propovăduiască duhurilor din închisoare*”. Ac. pasaj ne lasă pradă unui șir întreg de întrebări dificile: Cine sunt duhurile din închisoare? Care este conținutul mesajului? Dar epoca proclamării sale? O primă grupă de interpreți situează proclamarea mesajului între moartea și învierea lui Cristos. Astfel, El S-ar fi pogorât în infern (V. *Locuința morților*) fie pt. a vesti Evanghelia sufletelor necredincioase - fapt care ar contrazice pasajul din Evr. 9:27 fie pt. a proclama victoria Sa asupra îngerilor căzuți, sau poate chiar pt. a vesti credincioșilor iminenta eliberare din duminica Paștelor.

O a doua grupă de interpreți plasează mesajul în zilele lui Noe. Sub influența Duhului

lui Cristos, patriarhul ar fi anunțat judecățile lui Dumnezeu contemporanilor săi necredincioși care, chiar din clipa morții lor, sunt aruncați în închisoarea infernului. Ac. pare să fie cea mai bună interpretare. Ea este foarte simplă pe de o parte, iar pe de alta nu are nevoie de o doctrină controversată care s-o sprijine, așa cum ar fi, de ex., cea a pogorării lui Cristos în infern. De asemenea, ea se armonizează perfect cu desfășurarea gândului lui Petru potrivit căruia epoca lui Noe este una reprezentativă cu privire la lucrarea lui Dumnezeu în lume. În concluzie, duhurile din închisoare menționate în I Petru 3:19 ar fi contemporanii necredincioși ai lui Noe aflați în așteptarea judecății finale.

DULGHER, TÂMLAR, LEMNAR. În Biblie, lemnarii sunt menționați pt. prima dată în Exod. 25:10 și urm., la confecționarea Cortului întâlnirii. În antichitate, dulgherii confecționau plafoane, uși, ferestre și scări precum și: divanuri, paturi, scaune, mese și taburete. Meseria ac. era înrudită cu aceea de tâmplar de binale și de mobilă din zilele noastre, meseriași niciodată menționați în Biblie. În niște morminte din Ierihon au fost găsite câteva din obiectele mai sus-menționate, precum și niște talere de lemn, cuie și cutii de lemn datând de prin anii 1800 î.Cr. Lemnarul mai confecționa unelte agricole, căruțe, juguri, unelte pt. treieratul grâului (II Sam. 24:22; Is. 28:27-28) și instalații de irigații. În cetățile mai de seamă, lemnarii se organizau în bresle. În timp de război, ei făceau care de luptă. La Tyr, lemnarii fenicieni construiau vapoare. În ac. scop, foloseau lemnul aflat la fața locului, adică: chiparosul, cedrul și stejarul (Ez. 27:5-6). David a adus tâmplari din Tyr pt. a-i construi palatul (II Sam. 5:11). Unii lemnari erau totodată și sculptori (Ex. 31:5; 35:33). Uneori, ei făceau și idoli (Is. 44:13-17). Niște lemnari au executat chipuri de heruvimi în Templul lui Solomon (I Împ. 6:23). Pt. obiectele de artă, se importa lemn de esență tare: abanos, santal etc. Arborii aflați în Palestina (cedrul, chiparosul și stejarul) serveau pt. obiectele de tâmplărie obișnuite. Din lemn de dud se confecționau unelte agricole.

Din sculăria lemnarului făceau parte: creionul de trasat (în ebr. „*sered*”), sfoara de măsurat („*qav*”), compasul („*meHougah*”), toporul („*garzen*”), dalta („*maqtsou'ah*”) fierăstrăul („*massor*”, Is. 10:15; unele erau cu două tăișuri), sfredelul, ciocanul de bătut țărui

(„*halmout*”, Jud. 5:26), ciocanul obișnuit („*maqabhab*”, Is. 44:12; Ier. 10:4), pilele și poansoanele. Ei mai foloseau cuie și scoabe (I Cr. 22:3), piroane și pene de lemn. Rindeaua și cuțitoaia au apărut abia în epoca romană. Iosif, soțul Mariei, era tâmplar (Mt. 13:55). În tinerețe, și Isus a exercitat această meserie (Mc. 6:3).

DUMA: „tăcere”.

1. Un trib ieșit din Ismael (Gen. 25:14; I Cr. 1:30). Terit. său pare să fi fost regiunea pe care Ptolemeu o numește Dumaitha, iar Pliniu, Domata, la hotarele pustiurilor Siriei și Arabiei. Este vorba de oazele de la *Dumat aljandal*, modernul al-Jauf, în NV peninsulei arabe.

2. Denumire simbolică a Edomului, aleasă pt. asonanța sa cu Edomul și pt. a se face aluzie la singurătatea viitoare (Is. 21:11).

3. Cetate din ținutul muntos al lui Iuda (Ios. 15:52). Localitatea ac. a fost identificată cu el-Domeh, aflată la 16 km SV de Hebron și la vreo 4 km N de Dhahariyeh.

DUMINICĂ. V. Ziua întâi a săptămânii.

DUMNEZEU.

1. Revelația lui Dumnezeu.

Chiar de la primele sale cuvinte, Biblia vorbește de Dumnezeu (Gen 1:1). De la un capăt la altul, ea se prezintă ca fiind revelația dată despre Sine Însuși, revelație în afara căreia nu știm nimic despre El care să ne satisfacă.

Este adevărat că mai înainte de a Se descoperi prin Cuvântul scris Dumnezeu S-a manifestat prin *opera de creație*. Ac. exprimă gloria, puterea și dumnezeirea Creatorului (Ps. 19:1; Rom 1:20). Din ac. cauză, chiar cei ce nu cunosc Sf. Script. sunt vinovați că nu-L caută pe Dumnezeu, nu-I dau slava cuvenită Numelui Lui și nu-I aduc mulțumiri pt. binefacerile Sale față de ei (F.A. 17:27; Rom. 1:20). Totuși, este vădit că oamenii nu vor putea ajunge niciodată la o cunoaștere concretă a lui Dumnezeu numai prin contemplarea naturii. Același lucru se poate spune și în ceea ce privește cunoașterea lui Dumnezeu prin intermediul *conștiinței*. Într-adevăr, oamenii au o noțiune importantă referitor la voia lui Dumnezeu (Rom. 2:15). Rezultă de aici că, în sânul societății omenești, mai există un sâmbure de moralitate și că magistrații sunt, în felul lor, slujitori ai lui Dumnezeu (Rom. 13:4). Dar ac. nu-i împiedică pe păgâni să ignore poruncile divine (Ps. 147:20). Cum omul păcătos

nu caută pe Dumnezeu, din proprie inițiativă (Ps. 14:2; Rom. 3:11), este absolut necesară o revelație specială din partea Domnului pt. ca omul să-L poată cunoaște.

El S-a revelat primilor oameni: Adam, Abel, Cain, Noe. Dar amintirea acestei prime revelații s-a șters mult prea devreme. Totuși, este de remarcat că Iov și prietenii săi, oameni străini de pop. ales, au beneficiat de revelația divină, pe când chiar și unii strămoși ai lui Avraam s-au îndepărtat de ea (Ios. 24:2).

Cât despre celelalte națiuni (Neamurile), acestea ne sunt prezentate ca fiind fără Dumnezeu (Ef. 2:12), iar pretențiile filozofilor sunt respinse categoric: „*lumea, cu înțelepciunea ei n-a cunoscut pe Dumnezeu*” (I Cor. 1:21).

În consecință, Dumnezeu a găsit cu cale să Se descopere, mai întâi, în mod direct, lui Avraam, lui Isaac și lui Iacov, apoi prin intermediul proorocilor, de la Moise la Maleahi. *Scrierile* lor sunt cuvinte ale lui Dumnezeu (Dt. 18:18, 19), cuvinte vii (F.A. 7:38). Dar Revelația a culminat în *actul Întrupării* care a fost deja prevăzută și salută de departe de credincioșii V.T. (Ioan 8:56; Evr. 11:13). În Isus Cristos, Dumnezeu S-a făcut pe deplin cunoscut (Ioan 1:18; 16:15; Col 1:15).

Pe de altă parte, noi nu avem alte informații directe despre Isus în afară de acelea pe care ni le furnizează Scripturile Vechiului și Noului Testament (Ioan 20:31; Rom. 16:26). Rezultă de aici că așteptând ziua în care Domnul, la venirea Sa, ne va transporta în slava Lui minunată, unde-L vom putea cunoaște pe deplin, așa cum am fost și noi cunoscuți (I Cor. 13:12), nu ne rămâne decât o sursă de informare valabilă cu privire la Dumnezeu, și anume Sfânta Scriptură.

Dar pt. a putea beneficia de revelația biblică, este necesară, printre alte lucruri, *acțiunea lăuntrică a Duhului Sfânt*. Dată fiind natura noastră coruptă, păcătoasă, noi suntem impermeabili față de adevăr, chiar atunci când el ne este prezentat în toată splendoarea sa. Nu poate fi ignorată incompatibilitatea dintre gândirea divină și gândirea omenească (Is. 55:8, 9; I Cor. 2:14). Și de aici nevoia ca Tatăl, prin Duhul Său, să dea adevărului o asemenea strălucire iar inimii noastre o asemenea dispoziție încât să-l putem primi (Mt. 16:17; Ioan 6:45; I Cor. 2:10; Ef. 1:17, 18).

Și ac. revelație este perfectă. Se poate admite chiar o anumită gradăție între cuvintele transmise prin prooroci și acelea rostite de

Fiul lui Dumnezeu (Evr. 1:1). Dar cum Fiul Însuși a confirmat fără rezerve scrierile V.T. (Mt. 5:17), nu ne rămâne și nouă decât să le tratăm la fel.

[(Se impune o precizare cu privire la cele de mai sus. Zicând: „*Ați auzit că s-a zis celor din vechime... dar Eu vă spun...*”, Mt. 5:21, 22, etc., potrivit opiniei unora dintre cei mai buni exegeți, Isus nu S-ar fi referit la textul propriu-zis al V.T., ci doar la interpretarea tendențioasă prin care iudeii încercau să-i diminueze puterea și să-i deformeze semnificația inițială (cf. Mt. 15:3-6). Chiar dacă s-ar părea că *Predica de pe munte* ar putea fi interpretată relativ diferit de cele dintâi cuvinte ale lui Dumnezeu, nu s-ar putea conchide nicidecum că revelația veche era inexactă. Singura afirmație posibilă este că revelația primară era incompletă, motiv pt. care Domnul Isus spune că El a venit să împlinească Legea și Proorocii (cf. Mt. 5:17 și 19:8)].

2. Unitatea lui Dumnezeu.

Din capul locului, Dumnezeu apare ca singurul Dumnezeu viu și adevărat. Chiar dacă același cuvânt - dumnezeu - este folosit, atât în Vechiul cât și în N.T. pt. a desemna pe Domnul și pe dumnezeii falși, este clar că nicidecum autorii sacri nu le atribuie acestora din urmă o existență reală. Ei sunt deșertăciune (Ps. 115:4-8; Is. 44:9; I Cor. 8:4-6). Mai curând se pot vedea în spatele lor niște demoni care inspiră idolatria cu scopul de a-și însuși ei înșiși onoarea și gloria care se cuvin numai Dumnezeului adevărat (I Cor. 10:19-20).

Iehova este, fără îndoială, Dumnezeul lui Israel, dar nu numai al acestui popor, așa cum își închipuiau păgânii. În accepțiunea păgână, fiecare divinitate avea propria sa circumscripție în cadrul unor limite bine stabilite dincolo de care alți zei își exercitau autoritatea. Nimic din toate acestea nu și-a găsit loc în gândirea autorilor inspirați ai Sfintelor Scripturi. Iehova este Dumnezeul israeliților pe temeiul alegerii pe care a făcut-o El Însuși. În suveranitatea Sa, a găsit cu cale să li Se reveleze lor (Dt. 4:33-36). Domnul a încheiat un legământ cu copiii lui Israel și i-a ales spre a fi martorii Săi. Dar ac. nu înseamnă nicidecum că autoritatea și influența Lui se limitează la urmașii acestei națiuni. El este Stăpânul tuturor națiunilor pământului (Ps. 82:8; 72:11, 17, etc.).

În sânul pop. israelit, au existat desigur unii oameni care credeau, într-o măsură oarecare, în existența dumnezeilor falși, ajungând până

la a le celebra un cult, a le aduce închinare. Până și în Biserica primară vor fi existat câțiva credincioși mai slabi care nu fuseseră încă pe deplin convinși de deșertăciunea idolilor (I Cor. 8:7), dar niciodată o asemenea tendință nu s-a manifestat la cei pe care i-a folosit Dumnezeu ca instrumente ale Revelației. Tot ce s-a spus referitor la o pretinsă dezvoltare progresivă a monoteismului în V.T. rezultă dintr-o interpretare greșită, inexactă a textelor biblice. Chiar pe prima pagină a Genezei, Dumnezeu apare ca fiind unic, Creatorul întregului Univers. Cele 10 porunci a căror vechime este incontestabilă, încep prin excluderea oricărei false divinități (Ex. 20:3). Mărturisirea de credință a lui Israel se află în Dt. 6:4. Apoi afirmațiile conținute în cap. 40-48 ale cărții lui Isaia sunt inegalabile prin vigoarea lor monoteistă, dar ele nu aduc nimic nou, nu enunță nici măcar un singur principiu fundamental care să nu fi fost formulat în textele mai vechi.

3. Trinitatea

Unicitatea lui Dumnezeu nu exclude existența unei distincții între Persoanele divine. Deja V.T. lasă să se întrevadă ac. distincție, de o manieră voalată ce-i drept, pt. că ceea ce trebuia subliniat în mod deosebit în fața politeismului înconjurător era unicitatea lui Dumnezeu. Chiar dacă nu am vrea să ținem seama de forma de plural, *Elohim*, asociată unui verb la singular (fapt care a fost, totuși, interpretat diferit de critici), există numeroase texte în care Numele de Dumnezeu este aplicat cu anticipație lui *Mesia* (Ps. 45:6, 7; Is. 9:6); Numele de *Domnul* echivala cu numele inefabil al lui Iehova (Ps. 110:1). Un *Fiu* este asociat Domnului (II Sam. 7:14; Pv. 30:4). Apoi textul care vorbește despre înțelepciune (Pv. 8) ne-o prezintă ca pe o persoană, și nu ca pe o noțiune abstractă, așa încât chiar în cadrul iudaismului niște filozofi au văzut în ac. existența unui intermediar între Dumnezeu și lume pe care L-au numit Logosul.

Și *Duhul lui Dumnezeu* este deseori menționat în V.T., iar ac. în niște termeni care implică, atât existența Sa distinctă, cât și unitatea Sa esențială cu Dumnezeu (Gen. 1:2; Ps. 51:11; II Sam. 23:1, 2). Dar chiar făcând abstracție de V.T., trebuie să recunoaștem că, în N.T., doctrina Trinității este clar formulată, chiar dacă termenul de Trinitate sau Sfânta Treime nu este folosit ca atare.

În primul rând, N.T. este tot așa de categoric ca Vechiul în a afirma unicitatea lui

Dumnezeu (Mc. 12:29; Iac. 2:19). Dumnezeirea Fiului și a Duhului Sfânt nu contrazic cu nici un chip afirmația aceasta. Pavel opune pe singurul Dumnezeu și Tată și pe singurul Domn Isus Cristos marelui număr de „dumnezei” și „domni” ai popoarelor păgâne (I Cor. 8:5, 6). Dar în aceeași unică esență divină se pot distinge trei Persoane care sunt numite cu același cuvânt: Dumnezeu. Nu ne permite spațiul să enumerăm aici toate pasajele unde ac. Nume este acordat *Tatălui*. Iată doar câteva: Ioan 20:17; I Tes. 1:1; I Pet. 1:2; Iac. 1:27; Iuda 1, etc.

Fiul este numit Dumnezeu de apostolul Ioan (Ioan 1:1; I Ioan 5:20), de apostolul Petru (II Pet. 1:1), de apostolul Pavel (Tit 2:13; Rom. 9:5), de autorul Epistolei către Evrei (1:8). Dar cel mai frapant text este, desigur, acela unde Isus Însuși acceptă să fie numit astfel (Ioan 20:28).

Cât privește pe *Duhul Sfânt*, din F.A. 5:3, 4 rezultă că a-L minți pe El înseamnă a-L minți pe Dumnezeu. Așadar, El este Dumnezeu. Pe alocurea este numit și Domnul (II Cor. 3:18; cf. I Cor. 2:10, 11; 3:16).

Cele trei Persoane ale Sfintei Treimi sunt menționate laolaltă în formula baptismală (Mt. 28:19) și în binecuv. apostolică (II Cor. 13:13); la fel în I Cor. 12:4, 6 și Ef. 4:4-6, unde se poate vedea bine distincția dintre Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Dar ac. distincție pare să fie subliniată și mai clar în pasajele în care cei 3 apar exercitând funcții diferite: de ex., la botezul lui Isus, Tatăl dă mărturie despre Fiul peste care Se pogoară Duhul Sfânt (Mt. 3:16, 17); la moartea Sa, Fiul Se oferă Tatălui prin Duhul (Evr. 9:14); la Rusalii, Tatăl trimite Duhul în Numele Fiului, iar Fiul Îl trimite din partea Tatălui (Ioan 14:26; 15:26).

Și în experiența legată de mântuirea noastră distincția între cele 3 Persoane divine ne apare foarte clar. Astfel, noi suntem mântuiți după știința mai dinainte (preștiința) lui Dumnezeu Tatăl. Dumnezeu Fiul oferă jertfa de răscumpărare, iar prin Dumnezeu Duhul Sfânt profităm de binecuvântarea acestei jertfe mântuitoare (I Pet. 1:2). Dar această distincție nu se limitează la economia harului; ea a existat din toată veșnicia în sânul esenței divine (Ioan 17:5).

Înainte de a isprăvi precizarea convingerilor noastre, trebuie să menționăm și textele care subliniază unitatea existentă între cele 3 Persoane, prioritare fiind cele din N.T. Astfel, I Tes. prezintă pe Tatăl și pe Fiul ca

fiind atât de uniți încât verbul care califică acțiunea lor este pus la singular, ceea ce este cu totul contrar regulilor gramaticale (gr. și românești): „*Însuși Dumnezeu, Tatăl nostru, și Domnul Isus Cristos să ne netezească* (în original, verbul a netezi este la sg.) *drumul la voi*” (3:11). Isus zice explicit: „*Eu și Tatăl una suntem*” (Ioan 10:30). La rândul Său, Duhul Sfânt este atât de unit cu Tatăl și cu Fiul, încât, prin venirea Sa în inima credinciosului, vin, de asemenea, Tatăl și Fiul (Ioan 14:17, 23). Subordonarea Fiului față de Tatăl și a Duhului Sfânt față de Tatăl și de Fiul nu implică nici o diferență de esență între cele 3 Persoane.

Pt. a face înțeleasă taina Trinității, poate uneori pt. a o face acceptabilă minții omenești, unii teologi au recurs la diverse argumente și comparații sugerate de natura fără viață și mai ales de natura omenească. Cum însă nu găsim nici o argumentație de felul ac. în Biblie, nu este de competența noastră ca, într-un dicționar biblic, să angajăm o discuție asupra valorii unor asemenea speculații.

4. Atributele lui Dumnezeu.

La întrebarea: *Cine este Dumnezeu?* noi am căutat să răspundem cu Biblia în mână: El este Dumnezeu Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Acum vom aborda și a doua întrebare care, de fapt, rezultă din prima: *Ce este Dumnezeu?* Aici trebuie să menționăm ceea ce s-a numit *atributele lui Dumnezeu*, adică tocmai caracteristicile prin care El Se distinge de creaturile Sale. Biblia nu se mărginește să le enunțe ca pe niște însușiri abstracte, ci le prezintă în plină activitate, de o manieră concretă, în istoria Revelației. În treacăt, vom constata că toate acestea se aplică deopotrivă celor trei Personaje divine.

a. *Dumnezeu este veșnic*. Ac. nu vrea să spună doar că El a existat dintotdeauna și că va exista întotdeauna (Ps. 90:2; Ioan 1:1; Evr. 9:14), dar și că noțiunile noastre referitoare la timp nu-I sunt aplicabile (II Pet. 3:8). Asta nu înseamnă însă că trebuie să alunecăm într-o altă extremă, considerând timpul ca ceva cu totul imaginar și lipsit de importanță. Vremea și împrejurările noastre, soarta noastră, se află în mâna Lui, și în cursul anilor Își manifestă El lucrările (Ps. 31:15; Hab. 3:2). Dumnezeu rămâne imuabil (Ps. 102:27; Evr. 13:8), dar creația și răscumpărarea făcute de El în timp au rezultate care contează pentru toată veșnicia.

b. *Dumnezeu este omniștient* (atotștiutor) (Ps. 139:2-4; Ioan 16:30; I Cor. 2:10). Pe temeiul

eternității Sale, El cunoaște perfect trecutul, prezentul și viitorul (Ps. 139:16). Nu este vorba de o cunoaștere teoretică, așa ca și cum Dumnezeu ar fi un spectator pasiv care nu face nimic, ci doar privește la cele ce se petrec în jurul Său. Când noi citim, de ex., că Dumnezeu cunoaște calea celor neprihăniți (Ps. 1:6; I Cor. 8:3), ac. presupune că El are grijă de creatura Sa și o admite în intimitatea Lui. Când se spune că Domnul vede acțiunile nelegiuite ale păcătoșilor (Is. 59:15, 16; Pl. 3:36), aceasta implică intervenția Lui pentru a le pedepsi.

c. *Dumnezeu este omniprezent* (Ps. 139:7-10; Mt. 18:20; 28:20), dar asta nu într-un sens panteist, ca și cum El nu S-ar distinge de lumea creată. Pe de altă parte, Creatorul nu este mărginit de limitele Universului, căci cerurile și cerurile cerurilor *nu-L pot cuprinde* (I Împ. 8:27). De asemenea, creaturile Sale nu sunt niște porțiuni ale Divinității, ci niște ființe distincte pe care Dumnezeu le așază înaintea Lui. Omniprezența Creatorului face ca noi să fim înconjurați de El din toate părțile (F.A. 17. 28). Unele minți rătăcite au gândit că Dumnezeu Își exercita jurisdicția asupra unui terit. limitat, cum credeau pop. idolatre despre dumnezeii lor, (Ier. 23:23; Iona 1:3). Iona însuși a crezut că poate fugi undeva ca să se ascundă de Fața Domnului, dar istoria acestui om arată foarte clar cât de reală este omniprezența lui Dumnezeu.

d. *Dumnezeu este atotputernic* (Mt. 19:26; 28:18; Ap. 1:8). Ac. atotputernicie nu este una virtuală, ci pe deplin eficientă (Ps. 115:3). Nu trebuie însă să concluzionăm că tot ce se întâmplă rezultă direct din acțiunea puterii divine. Dumnezeu lasă făpturilor Sale o libertate și o răspundere reală. El nu este, în nici un fel, autorul păcatului (Hab. 1:13; Iac. 1:13), chiar dacă de la El vine nenorocirea (Am. 3:6). În suveranitatea Sa, Dumnezeu controlează puterea celor răi și pe Diavolul însuși (Iov 1-2) și poate oricând să schimbe răul în bine (Gen. 50:20). Ac. principiu este reflectat în mod special pe Golgota: crucea este culmea stricăciunii omenești, vârful păcatelor omenești și capodopera lui Satan, însă pe de altă parte, ea este cea mai glorioasă împlinire a planului lui Dumnezeu (F.A. 2:23; 4:27, 28).

e. *Dumnezeu este Duh* (Ioan 4:24). Ac. însă nu-L împiedică să Se manifeste sub o formă vizibilă sau perceptibilă (teofanii: Gen. 18:1, 2; Ex. 3:2; Jud. 6:11, 12; I Împ. 19:12; Is. 6:1). Dar însăși diversitatea formelor sub care

Se manifestă Dumnezeu ne descoperă faptul că nici una dintre acestea nu este esențială pt. El. La Sinai, israeliții nu au văzut nici un chip (Dt. 4:15). Reprezentarea Divinității sub înfățișare omenească (antropomorfisme) despre care se vorbește mai ales pe primele pagini ale Bibliei și în cărțile poetice trebuie să fie înțelese ca niște figuri de stil, și nu în mod literal. Dacă Dumnezeu nu ar fi inițiat o acomodare cu limbajul nostru mărginit, nu ne-am fi făcut niciodată vreo idee cu privire la El. Prin întruparea Fiului Său, Dumnezeu ne dă o imagine perfectă și, în același timp, concretă despre Sine Însuși (Ioan 1:14, 18; Col. 1:16).

f și g. *Dumnezeu este îndurător* (bun) și *drept* (just) (Ps. 33:4, 5; 103:6-8; 145:17; Evr. 2:17; I Ioan 2:1). Foarte des ac. două însușiri sunt menționate împreună în Sf. Scriptură datorită faptului că ele se completează reciproc. Fără îndurare, dreptatea ar fi dură, și toți oamenii ar fi pierduți. Fără dreptate, mila ar conduce la o îngăduință condamnabilă, la o tolerare a păcatului, și astfel, Universul ar sfârși-o în haos și anarhie. În îndurarea Lui, Dumnezeu are milă de păcătos, dar, în dreptatea Lui, nu-l mântuiește decât despărțindu-l de păcat. Importanța acestor două atribute divine se poate vedea într-o lumină deosebit de puternică mai ales în textul din Ex. 34:6, 7 unde Dumnezeu Însuși le menționează când Se autodefinește. Și ele își găsesc expresia supremă la cruce. Și acum dorința Lui este de a le transmite și celor ce-I aparțin (Lc. 6:36; I Ioan 3:7).

h. *Dumnezeu este sfânt* (Ioan 17:11; F.A. 4:27; Ioan 14:26). În fond, textele care vorbesc despre lucrul ac. sunt atât de numeroase, încât este practic imposibil să le enumerăm aici. Cuvântul „sfânt” înseamnă „despărțit”, „pus deoparte”. Dumnezeu Se distinge radical de oamenii păcătoși. În V.T., sfințenia lui Dumnezeu se vede tocmai prin distanța pe care caută s-o mențină între El și oameni. Numai preoții puteau aduce jertfe, iar Locul preasfânt era accesibil doar marelui preot și numai o singură dată pe an (Lv. 16:2). Animalele aduse ca jertfă trebuiau să fie fără cusur (Lv. 22:20; Mal. 1:13, 14). Era interzis să se uite cineva în chivot și cu atât mai puțin să-l atingă (I Sam. 6:19; II Sam. 6:6, 7). Nu poate omul să vadă Fața Domnului și să rămână cu viață (Ex. 33:20). Ac. sfințenie exterioară trebuie să illustreze sfințenia caracterului lui Dumnezeu, oroarea Sa pt. tot ce este rău și

păcătos și dragostea Sa perfectă pt. ceea ce este bine. El cere sfințenie din partea închinătorilor Săi (Lc. 19:2). În N.T., sfințenia lui Dumnezeu Se manifestă prin sfințenia perfectă a lui Isus Cristos (Ioan 8:46; 14:30) și îndeosebi prin jertfa de la cruce (Evr. 9:22). Învățătura care se desprinde din întreg N.T. este că cei răscumpărați sunt sfințiți prin actul răscumpărării de către un Dumnezeu preasfânt, iar ac. sfințenie trebuie să devină o realitate în viața lor (sfințirea) prin lucrarea Duhului Sfânt în inimile lor (I Cor. 3:17; II Cor. 3:18; I Pet. 1:15).

i. *Dumnezeu este dragoste* (I Ioan 4:8; Gal. 2:20; II Tim 1:7). Ac. este trăsătura care, atât în Dumnezeu, cât și în noi înșine, poate fi considerată ca fiind „legătura desăvârșirii” (Col. 3:14). Ac. iubire este punctul culminant al activităților divine. Dincolo de ea, nu mai există nimic sau altfel spus: nimic nu poate întrece în frumusețe și strălucire dragostea Tatălui nostru. Dragostea unește într-o armonie desăvârșită Persoanele Trinității (Ioan 5:20; 14:31). În dragostea Sa nemărginită pt. oameni l-a ales Dumnezeu pe Israel (Dt. 7:6-8; 12:3), ca astfel să poată binecuvânta, prin intermediul lui, toate națiunile pământului. Iubirea ac. a cuprins lumea întreagă și s-a manifestat prin faptul că L-a dat pe unicul Lui Fiu și, de asemenea, prin moartea Sa pt. cei nelegiuți și păcătoși (Ioan 3:16; Rom. 5:8; I Ioan 4:9, 10). Dragostea divină cere ca cei răscumpărați care au beneficiat de o astfel de iubire să fie, la rândul lor, plini de dragoste, mai întâi față de Dumnezeu (Mt. 22:37), apoi față de frații lor (I Ioan 4:11) și chiar față de vrăjmașii lor.

JEAN-MARCEL NICOLE

NUMELE LUI DUMNEZEU

În Israel, se acorda o venerație specială *Numelui lui Dumnezeu* (Ex. 20:7; Dt. 5:11). Și asta din pricină că Numele Domnului, obiectul celui mai înalt respect din partea tuturor credincioșilor, era pt. un israelit tot atât de scump ca Persoana lui Dumnezeu. În Ex. 20:21, se spune despre Îngerul care manifesta prezența Domnului că *Numele lui Iehova era în El*, ceea ce este totuna cu a zice că Însuși Dumnezeu Se afla în El. În Dt. 12:11, citim că, în țara Canaanului, Dumnezeu își va alege un loc unde va face să locuiască *Numele Său*. Și în alte pasaje Numele lui Dumnezeu este sinonim cu prezența Sa. De ex., în Ps. 20:1 stă scris: „Să te asculte Domnul în ziua necazului, să te ocrotească Numele Dumnezeului lui Iacov !”

Așa se explică faptul că, printre principalele păcate condamnate de Decalog, figurează și acela care constă în „a lua în deșert *Numele Domnului*”. Dar această venerație a *Numelui inefabil* al lui Dumnezeu (Yahveh) a condus pe iudei la superstiții. Astfel, ei au ajuns să se abțină de la a rosti Numele acesta, au interzis folosirea sa și s-a decis pedeapsa cu moartea pt. rabinii care l-ar fi pronunțat, din eroare, în mod public. Pt. a nu mai putea fi nici citit, cuvântul Iehova a fost radiat din textul sacru. Peste cele 4 consoane care-l alcătuiau (YHVH), au fost plasate vocalele cuvântului *Adonai*, Domnul, astfel că ori de câte ori, citindu-se în Torah, se întâlnea cuvântul „*Iehova*”, se pronunța „*Adonai*”.

Și în N.T. întâlnim folosirea *numelui* în sensul special pomenit mai sus. Este evident că „a crede în *Numele*” lui Isus (I Ioan 5:13) înseamnă a crede în Isus însuși. A cere lui Dumnezeu: „*sfințească-se Numele Tău*” înseamnă a ne ruga ca sfințenia Lui să ajungă recunoscută și respectată (cf. rolul jucat de „*nume*” în F.A. 3:16; 4:10, 12, 17, 30; 5:28, 40; 8:12, 16; 9:15-16, 28; 10:43; 19:17; 21:13; 26:9).

Numele date lui Dumnezeu în Biblie spun ceea ce este El. Ac. nume spun mai mult decât toate comentariile care s-ar putea face cu privire la Persoana Lui.

1. *Elohim* este, desigur, una dintre cele mai vechi denumiri ale Dumnezeului Revelației. Numele ac. este folosit în relatările biblice referitoare la creațiune și la epoca patriarhală. Este un termen cunoscut numai în Biblie. Originea sa este semitică: în limbile canaanită și chaldeeană, „*El*” însemna Dumnezeu (v. *Zeitāfi pāgāne*). Urmașii lui Avraam au trebuit să se folosească de ac. subst. comun pt. a desemna divinitatea lor. Dar în Israel, ac. cuv. capătă o semnificație total diferită. Din subst. comun, el devine unul propriu, numele Dumnezeului unic și incomparabil. Și el este însoțit întotdeauna de un epitet care subliniază un aspect, o virtute a aceluiași Dumnezeu: „*El-Schaddai*” (Dumnezeul Cel Atotputernic, Gen. 17:1), „*El-Elion*” (Dumnezeul Cel Preaînalt, Gen. 14:18), „*El-Olan*” (Dumnezeul Cel Veșnic, Gen. 21:33), „*El-Ganna*” (Dumnezeul Gelos, Ex. 20:5), „*El-Hai*” (Dumnezeul Cel Viu, Ios. 3:10). De altă parte, se folosește de preferință forma de plural: *Elohim*. Unii critici au susținut că *Elohim* fiind un plural, am avea aici dovada politeismului vechilor evrei (J. Soury, Baudissin). Dimpotrivă, dovada că o asemenea aserțiune este falsă o avem în

epitetele și în verbele care însoțesc cuvântul *Elohim* în Biblie și care se află întotdeauna la singular. Astfel, Gen. 1:1 nu spune că *Elohim* (dumnezeii) *au creat*, ci *Elohim a creat (bara')*. În realitate, forma de plural pt. Dumnezeul Bibliei exprimă respectul datorat lui Dumnezeu. *Elohim este un plural de excelență*, un nume sintetic care reunește toate perfecțiunile divine. Totodată, el indică existența mai multor Persoane reunite în Divinitate (cf. pluralul și în Gen. 1:26; 3:22: „*Iată că omul a ajuns ca Unul din Noi...*”).

Elohim a derivat dintr-o rădăcină care înseamnă „a fi tare”, „a fi puternic”. Ac. nume de *Dumnezeu puternic* se potrivește îndeosebi Creatorului din Gen. 1, capitol în care este mereu întrebuintat. În V.T., el revine de 2312 ori.

2. *Iehova*. Este numele cel mai folosit în V.T. (6 499 de ori). Redat în rom. prin Domnul. Ac. denumire, aproximativ corectă, traduce nu un substantiv, ci un adjectiv care, în ebr., se prezintă sub forma unei tetragrame Y H V H. Ac. nume inefabil iudeii nu au avut dreptul să-l pronunțe, ci urmau să-l substituie în lectură cu *Domnul* (*Adonai*, *Domnul meu*). Pt. o asemenea lectură, masoreții au avut ideea de a asocia celor 4 consoane Y H V H vocalele aparținând subst. Domnul (*Adonai*). Cititorul evreu nu se înșela, el știa că sub ochii săi se aflau 2 cuvinte într-unul singur, unul alcătuit numai din vocale și altul numai din consoane. Mai târziu, traducătorii creștini l-au transcris eronat prin „*Iehova*”, exprimând astfel un singur cuvânt acolo unde, în realitate, erau două. De aceea, o corectă redare a tetragramei sacre ar fi YaH VeH sau Yahve. Tradus prin „*Domnul*”, exprimă ideea etimologică dată prin întregul conținut al Bibliei. Într-adevăr, după Ex. 3:14, YHVH semnifică „*Cel care este*”. Noi găsim în ac. nume, atât afirmația metafizică a *Ființei* veșnic prezente (Eu sunt) care Se află la originea și la capătul oricărei existențe, Dumnezeul unic, incomparabil, fără limite, cât și afirmația morală și spirituală a *credincioșiei divine*. *Yahve* este Dumnezeul care vrea să Se unească cu omul și să-i dea viața (rădăcina lui Yahve semnifică: *a fi și a trăi*). Nemurirea, adevărul și credincioșia sunt unite laolaltă în Yahve. Dacă *Elohim* pune accentul pe un atribut al lui Dumnezeu, puterea, *Yahve* revelează mai multe: însăși esența Sa. Întrebuintarea acestui ultim nume arată că el se referă la *Dumnezeul răscum-părării și al legământului care Se descoperă*

omului cu scopul de a-l mântui. Elohim, Creatorul, este Cel ce zice: „*Să facem om după chipul Nostru, după asemănarea Noastră*” (Gen. 1:26), dar ac. Yahve-Elohim intră în contact cu omul de îndată ce ac. din urmă ocupă scena. El îl avertizează, îl judecă, îi promite mântuirea și-l îmbracă cu piei de animale jertfite (2:7, 16; 3:9, 15, 21). Celelalte expresii compuse cu același nume completează ac. revelație a providenței și a mântuirii divine: *Yahve-Jire*, Domnul va purta de grijă (Gen. 22:13-14); *Yahve-Rapha*, Domnul care te vindecă (Ex. 15:26); *Yahve-Nissi*, Domnul, steagul meu (Ex. 17:15); *Yahve-Schalom*, Domnul păcii (Jud. 6:24); *Yahve-Raah*, Domnul, Păstorul meu (Ps. 23:1); *Yahve-Tsidkenu*, Domnul, Neprihănirea noastră (Ier. 23:6). În adevăr, Domnul, Dumnezeuul mântuitor răspunde la toate nevoile noastre.

Teologia critică a pretins că întrebuințarea celor două nume Elohim și Yahve ar denota prezența, în textul biblic, a doi autori diferiți, elohistul și yahvistul (fără a mai vorbi de alte pretense „surse” v. *Pentateuh*), care ar fi scris mult mai târziu decât epoca lui Moise și la mare distanță unul de celălalt. Dar argumentul bazat pe nume nu dovedește nimic: numai în cartea Genezei, Elohim revine de 164 de ori și Yahve de 146 de ori; s-ar putea oare decupa textul în tot atâtea fragmente diferite? Dar ce-i de făcut cu numele *Yahve-Elohim* (Domnul Dumnezeu) ce apare deja în cap. 2? Se va găsi cineva să pretindă că celelalte nume divine (Adonai etc.) scot la iveală un nou autor distinct? După opinia criticilor, numele de Domnul nu ar fi fost revelat decât lui Moise la rugul aprins, pt. că Dumnezeu spune: „*Vei răspunde copiilor lui Israel: Cel ce Se numește «Eu sunt» m-a trimis la voi*” (Eu sunt, în ebr. „*Eheieh*” este transcrierea la persoana I a lui Yahve: „*El este*”, care ar fi sensul real al Persoanei Sale). Însă Domnul adaugă către Moise cu prilejul trimiterii sale: „*Eu M-am arătat lui Avraam, lui Isaac și lui Iacov ca Dumnezeul Cel Atotputernic (El-Schaddai); dar n-am fost cunoscut de el sub Numele Meu ca Domnul*” (Yahve, Ex. 3:15; 6:3). Ce vrea să spună ac. declarație față de remarcile făcute cu privire la locul ocupat deja de numele de Yahve în multe pagini ale Genezei? Iată care este explicația, după părerea noastră: Exodul este, prin excelență, cartea legământului și a răscumpărării. Dumnezeu Se va descoperi în cuprinsul ei așa cum nu a făcut-o în fața patriarhilor; și Se va

descoperi, sub ac. nouă înfățișare, nu numai alor Săi, dar și egiptenilor și lui Faraon însuși. Când Faraon strigă: „*Cine este Domnul...? Eu nu cunosc pe Domnul...!*” (5:2), răspunsul lui Dumnezeu revine ca un refren: „... *și veți cunoaște că Eu sunt Domnul*” (6:7; 7:5, 17, etc., cf. cartea lui Ezechiel unde ac. expresie revine de peste 50 de ori: 5:13; 6:14, etc.). A cunoaște pe Yahve înseamnă deci a cunoaște natura Sa, caracterul Său, suveranitatea Sa, lucrarea Lui de judecată și de mântuire.

3. *Domnul oștirilor*. Expresie deseori folosită în V.T. (Is. 54:5; Os. 12:6, etc.), mai ales în cărțile scrise înainte de robie (Samuel, Regi, Psalmi, Isaia, Amos). Ac. nume compus devine sinonim cu Creatorul Atotputernic, Singurul Stăpânitor, Guvernatorul întregului univers. (v. *Oștire cerurilor*).

4. *Adonai, Domnul, Stăpânul*. Alt nume carte a fost dat, de timpuriu, Dumnezeului lui Israel (Gen. 15:2, 8; 18:3, 27, 30; Ex. 23:17; 34:23); folosit de 427 de ori în V.T., el exprimă suveranitatea lui Dumnezeu și prin ea sentimentul de dependență a creaturii, noțiunea că omul se află în slujba Creatorului său, că el îi aparține și îi datorează ascultare ca un vasal suzeranului său. (De notat că uneori cuvântul „*adonai*” este folosit pt. un om: de ex., Avraam este numit „*domnul*” de către Sara și „*stăpânul*” de către slujitorul său. Gen. 18:12; 24:9, 10, 12). Înfricoșat de perspectiva slujbei la care este chemat, Moise folosește termenul cel mai potrivit pt. Dumnezeu când spune: „*Ah, Doamne (Adonai), eu nu sunt un om cu vorbirea ușoară...*” Și Domnul (Yahve) i-a promis ajutorul și sprijinul Său eficace (Ex. 4. 10-17). Termenul *Domnul* (Kyrios), folosit în N.T., este echivalentul lui *Adonai* din V.T.

5. *Sfântul lui Israel*. În cartea lui Isaia, Dumnezeu este numit de mai multe ori *Sfântul lui Israel* sau simplu *Sfântul*, pt. a spune Dumnezeul lui Israel sau adevăratul Dumnezeu (Is. 1:4; 5:19, 24; 6; 40:25, etc.). În cartea lui Ezechiel, Dumnezeu Se face cunoscut ca Yahve (Domnul), ca Dumnezeul puternic și adevărat care-și manifestă puterea Sa (Ez. 20:41, 42; 28:22; 36:23, etc.). Trebuie să remarcăm că Dumnezeu jură pe sfințenia Sa așa cum jură pe Sine Însuși (Am. 4:2; Ps. 89:35; Gen. 22:16; Ex. 32:13; Ier. 22:5; Is. 45:23).

Sfințenia pare să fie sinonimă cu divinitatea: ea nu este o însușire a lui Dumnezeu, ci Dumnezeu Însuși. De lucrul ac. suntem convinși după citirea unei cărți ca Leviticul. Da, sfințenia văzută în Dumnezeu nu exprimă

atât unul din atributele Sale speciale, cât caracterul Lui Însuși. Toate textele V.T. care exprimă sfințenia lui Dumnezeu prezintă, pe de o parte, puritatea Sa negrăită, ura față de tot ce este păcat, iar pe de altă parte, slava, măreția, strălucirea și grandoarea Sa nemărginită. Sfințenia lui Dumnezeu se află într-o strânsă legătură cu gelozia, mânia și răzbunarea Lui. Gelozia lui Dumnezeu (Ex. 20:15), după afirmația lui Qehler, nu este altceva decât sfințenia Sa care strălucește în afară. Pasajul din Ez. 38:18, 23 ne spune că Dumnezeu, în gelozia și în focul mâniei Sale Își va exercita judecățile Sale asupra țării lui Israel și astfel Se va proslăvi și Se va sfinți. Răzbunarea Domnului este o consecință a geloziei și a mâniei Lui (Naum 1:2; Ez. 25:14,17). Gelozia, mânia și răzbunarea Domnului strălucesc de fiecare dată când voia Sa sfântă se ciocnește de opoziția oamenilor, ori de câte ori căile Sale sunt părăsite și legile Sale încălcate.

Descoperindu-Se ca un Dumnezeu *sfânt*, Domnul transmitea lui Israel porunca de a fi și el un popor sfânt (Lv. 11:4; 19:2; 20:7, 26; cf. I Pet. 1:16). Această poruncă a rămas valabilă și pentru credincioșii Noului Legământ.

6. *Tatăl*. N.T. ne învață că Dumnezeu este *lumină* (I Ioan 1:5), *dragoste* (4:8), dar acestea sunt mai curând niște însușiri decât niște nume divine. Cea mai înaltă revelație este aceea care-I decernă titlul de *Tată* care constituie, pt. credincioși, o sinteză a tuturor celorlalte denumiri și atribute. Conținutul și sensul acestui nume trebuie să fie căutate desigur în Persoana Domnului Isus, autorul pildei fiului risipitor (Lc. 15), al rugăciunii „*Tatăl nostru*” (Lc. 11:2), al rugăciunii preoțești (Ioan 17) pe care ni le-a revelat. El a făcut lucrul ac. în calitate de *Fiu* și în darul deplin depus pe Golgota unde *Dumnezeu era în Cristos, împăcând lumea cu Sine* (II Cor. 5:19).

Dar Yahve era deja considerat ca *Tată* și invocat ca atare în Vechiul Legământ. Să ne amintim de inegalabilele strofe ale imnului profetic al lui Isaia: „*Totuși, Tu ești Tatăl nostru! Căci Avraam nu ne cunoaște... dar Tu, Doamne (Yahve) ești Tatăl nostru, Tu, din veșnicie Te numești Mântuitorul nostru...*” (Is. 63:16; 64:7). Aici avem despre Dumnezeu o idee mai profundă, mai cuprinzătoare decât aceea că El este Cel ce dă existență națiunii, o hrănește, o ocrotește și o apără de dușmanii săi, o scapă în ținutul pe care i l-a atribuit (Os. 11:1). Să se recitească pasajele în care

scriitorii sacri vorbesc despre relațiile dintre Dumnezeu și om, despre nevrednicia celor păcătoși de a purta numele de copii ai lui Dumnezeu (Is. 1:2; 30:1-9; Ps. 73:15), precum și următoarele texte care atribuie lui Dumnezeu epitetul de *Mântuitor* (Ps. 106:21; Is. 43:3, 11; 49:26; 60:16; 63:8; Ier. 14:8; Țef. 3:17, etc.). Paternitatea divină se descoperă la cel mai înalt nivel în această noțiune de Dumnezeu-Mântuitorul care acordă o a doua viață copiilor Săi.

Astfel, parcurgând toate aceste nume divine, constatăm că Revelația biblică se desfășoară pe niște principii solide, păstrează niște caracteristici fundamentale și că prin diferite forme ale Numelui Său se exprimă întotdeauna caracterul, identitatea, voința și faptele lui Dumnezeu.

ANDRÉ LAMORTE și RENÉ PACHE

DUR. V. *Aspru*.

DURA. În akkadiană „*duru*” = *ocol, zid împrejmuit*. O câmpie din prov. Babilon unde a fost așezată statuia de aur a lui Nebucadnețar (Dan. 3:1). Numeroase localități din Babilon purtau denumirea Duru. Tulul Dura se află în apropiere de râul Dura.

DURERE. În Biblie, cuvântul durere se aplică tuturor suferințelor trupesti (Iov 14:22) și tuturor chinurilor sufletești (Is. 21:3). Ea constituie încetarea unei stări normale și începutul unei tulburări. Termenul ac. include durerea produsă prin întristare, oboseală sau suferință. Termenii ebr. „*Hebhel*” și grecesc „*ôdin*” indică durerile nașterii (Is. 13:8; 26:17; Ier. 22:23; 49:24; F.A. 2:24; I Tes. 5:3). Durerea este consecința păcatului (Gen. 3:6) și-l însoțește pe om de-a lungul întregii sale vieți. Uneori durerea constituie o pedeapsă din partea Domnului (Iov 33:19), o măsură pregătitoare din partea lui Dumnezeu pt. judecata noastră. Disperarea (Ier. 45:3), spaima (Is. 13:8), bolile (Is. 53:3), remușcările (Ps. 38:18) pricinuiesc dureri. Durerea produce teamă și neliniște (Iov 9:28). Vremurile sfârșitului sunt inaugurate prin dureri strașnice (Mt. 24:8; Mc. 13:8). Ele predomină în infern (Ap. 16:10-11), dar din Ierusalimul ceresc orice durere va dispărea (Ap. 21:4). Domnul ușurează și alină durerile poporului Lui: aceasta este mângâierea pe care creștinii trebuie să și-o adreseze unii altora (II Cor. 1:3-4).

DUȘMAN. V. *Vrăjmaș*.

E

EBAL, EVAL.

1. Fiul lui Şebal şi urmaş al lui Seir, horitul (Gen. 36:23; I Cr. 1:40).

2. Una şi aceeaşi persoană cu Obal (I Cr. 1:22; Gen. 10:28)

3. Un munte separat de Garizim printr-o vale foarte strâmtă (Dt. 27:12-14). Muntele Ebal se afla la V de principalul drum care ducea spre Occident; nu departe se vedeau stejarii lui More (11:30), precum şi Sihemul (Gen. 12:6); 35:4). După trecerea Iordanului, israeliţii au trebuit să ridice pe muntele Ebal nişte pietre mari, tencuite cu var, pe care au scris cuvintele Legii. De asemenea, pe Ebal au zidit şi un altar (Dt. 27:1-8). Reprezentantii a 6 seminţii: Ruben, Gad, Aşer, Zabulon, Dan şi Neftali au primit poruncă să se suie pe muntele acesta şi să rostească blesteme contra celor care ar fi comis nişte fapte deosebit de odioase. Aflaţi pe muntele Garizim, reprezentanţii celorlalte 6 seminţii au primit sarcina de a proclama binecuv. (Dt. 11:29; 27:9-26). Toate acestea au fost făcute, sub supravegherea lui Iosua, potrivit poruncilor date lui de Moise din partea Domnului (Ios. 8:30-35). Muntele Ebal se înalţă la N de Nablus (vechiul Sihem), muntele Garizim se găseşte la S de acest oraş (Ant. 4:8:44). Cele două înălţimi se aflau în V de drumul care unea N de S ţării, în timp ce calea de comunicaţie către Samaria şi En-Ganim trecea printre cei doi munţi. Muntele Ebal se ridică la peste 930 de m deasupra nivelului mării. Este caracterizat de stânci abrupte şi lipsit de vegetaţie; doar la poalele sale se zăresc ici-colo mici pâlcuri de măslini piperniciţi, iar în vârf, de asemenea, câţiva măslini, aparţinând unei specii răspândite în N Africii.

În ultimii ani, Universitatea din Haifa a organizat săpături arheologice pe muntele Ebal,

identificându-se o fostă aşezare cultică. Nişte pietre uriaşe şi rămăşiţe de oseminte provenite de la animalele jertfite acolo sunt indicii în acest sens. Localitatea a fost datată ca existând din sec. XII î.Cr. Unii arheologi opinează că ar fi vorba de locul menţionat în Ios. 8:30-35. (Referitor la chestiunea cronologică, vezi EXOD - Data).

EBED, EVED - *slujitor*.

1. Tatăl lui Gaal (Jud. 9:28, 30).

2. Căpetenia casei părinteşti a lui Adin. A revenit din Babilon împreună cu alţi 50 de oameni, sub conducerea lui Ezra (Ezra 8:6).

EBED-MELEC, EVED-MELEC, EBED-MELEK - *robul Regelui*, deci „*robul lui Dumnezeu*”. Un famen etiopian, dregător la curtea regelui. Aflând că Ieremia a fost aruncat într-o groapă unde urma să moară de foame, el obţine de la împ. Zedechia permisiunea de a-l scoate afară. Cu ajutorul unor frânghii, al unor petice de haine purtate şi al unor zdrenţe vechi, Ieremia a fost salvat (Ier. 38:7-13). Mai târziu, proorocul a fost trimis de Dumnezeu să-l informeze pe acest famen că răsplata pentru fapta sa va fi păstrarea lui în viaţă cu prilejul luării Ierusalimului (39:15-18).

EBEN-EZER, EBEN-HA-EZER - *piatră de ajutor*. O piatră comemorativă ridicată de Samuel între Miţpa şi Şen, în locul unde Domnul a pus în învălmăşeală pe filistenii (I Sam. 7:10, 12). În urmă cu 20 de ani, pe aceleaşi meleaguri, filistenii bătuseră pe israeliţi, răpindu-le chivotul (4:1). În acest verset, locul respectiv poartă numele pe care l-a primit mai târziu: Eben-Ezer.

EBER, HEBER - *cealaltă parte, regiunea de dincolo* (I Cr. 5:13; 8:22; Lc. 3:35).

1. Urmaș al lui Sem, prin Arpacșad (Gen. 10:22, 24). Strămoșul mai multor popoare (10:21) printre care se numără evreii (11:16-26), arabii iocanizi (10:25-30) și unele triburi aramaice ieșite din Nahor (11:29; 22:20-24). Termenul *Eber* este un nume colectiv care indică acest popor (Num. 24:24). Inițial, Eber locuia în regiunea aflată dincolo de Eufrat, la E de fluviu și, probabil, aceea de la E de Tigru. Aici s-au așezat evreii la o dată mai târzie (cf. Ios. 24:2, 3, 14, 15), unii arabi proveniți din Iocan și, desigur, niște urmași ai lui Eber care au fost strămoșii lui Avraam și ai lui Nahor, la Ur (Gen. 11:28) (v. *Evreu*).

2. Preot și căpetenie a casei patriarhale a lui Amoc, în timpul vieții marelui preot Ioiachim (Nem. 12:20).

3. Urmaș al lui Gad și căpetenie a unei case patriarhale din Galaadul Basanului (I Cr. 5:13).

4 și 5. Doi beniamini: unul fiind fiul lui Elpaal (I Cr. 8:12), iar celălalt fiul lui Șașac (v. 22, 25).

EBLA. Cetate pe care arheologii au cunoscut-o inițial, numai cu numele, din unele texte vechi; a fost apoi identificată și s-au întreprins săpături (1964-1978) de către Paolo Matthiae de la Misiunea Arheologică Italiană. Ebla nu este menționată în Biblie, dar descoperirea sa, la fel ca a multor alte localități (cum ar fi, de ex., Mari) prezintă o importanță deosebită deoarece săpăturile efectuate au furnizat un mare număr de informații cu privire la Orientul Antic în ansamblu, în cadrul căruia evreii nu au fost decât o părticică.

Se pare că perioada de glorie a Eblei, reconstituită de Matthiae și epigrafistul său Giovanni Pettinato a fost mileniul III î.Cr. (în epoca bronzului timpuriu, B.T.) sau cel puțin la mijlocul ei, după cum susține Pettinato. Matthiae ar înclina mai degrabă pt. a doua jumătate a acestui mileniu. În orice caz, asta a fost înainte de epoca lui Avraam. De altă parte, suntem tentați să credem că Avraam, părăsind Haranul pt. a merge în Canaan, ar fi putut trece prin Ebla și chiar să fi făcut o haltă acolo pe vremea când cetatea începuse să intre în declin. Suntem aproape siguri că Ebla s-a aflat în drumul patriarhului.

O cunoaștere mai profundă a culturii din toată epoca patriarhală ne poate ajuta să înțelegem mai bine cele petrecute în lumea antică. În afară de arheologi, și istoricii au salutat cu bucurie descoperirile lui Matthiae pt.

că, fără îndoială, Ebla era un foarte important centru al acestei culturi. Cele 18 000 de tablete din arhivele regale de la Ebla ne dau informații deosebit de precise și importante cu privire la: modul de administrare, războaiele purtate, tratatele politice încheiate, comerțul foarte dezvoltat, creația literară (povestiri istorice, imnuri, proverbe); au fost descoperite chiar și abecedare și lexicoane. Toate acestea aruncă o lumină puternică asupra întregii civilizații a Cornului Abundenței, cu două milenii și jumătate î.Cr.

În felul acesta, înțelegem mai bine că Avraam, ieșit din mijlocul civilizației cetății Ur din Mesopotamia de Jos, călătorea, nu ca un biet beduin ignorant, ci mai degrabă ca un șeic instruit și primind, apoi, această nouă și totuși veche - revelație a „*Dumnezeului slavei*”. Eblaiții politeiști aveau un întreg pantheon care cuprindea pe unii dintre „*dumnezeii falși*” (idolii) menționați în Biblie: Dagon (zeul principal), Resef, Samaș (Șemeș) etc.

Unul dintre regii care au domnit peste Ebla a fost Ebrium. Unii arheologi au încercat să tragă o paralelă între el și Eber, unul dintre strămoșii lui Avraam (Gen. 10:24), sau chiar între acest Ebrium și *'ibri* = *evreu* sau *'apiru*; însă, după opinia lui Allan Millard, nu există nici un motiv serios pt. a lega acești termeni. Au mai fost descoperite și alte nume asemănătoare celor aflate în Biblie, cum ar fi: Mi-ka-il, Mi-ka-ya, Is-ma-il. Particula *il* ar putea conduce la interpretarea numelui prin „*cel ce poartă pe Dumnezeu*” (cf. gr. *theos* = *dumnezeu* și *phoros* = *care poartă, purtător*), însă nu și Mi-Ka-Ya (*ya* sau *iah* indică adesea, în numele biblice, pe YHVH).

Și alte denumiri de pe tabletele de la Mari, cum ar fi Ab-ra-mu, Daud, Esaum amintesc numele unor personaje ale Bibliei.

La un moment dat, epigrafiștii se întrebau dacă nu cumva „*cetățile din Câmpie*”: Sodoma, Gomora, Adma, Teboim și Bela fuseseră identificate, lucru care încă nu s-a confirmat. Totuși, multe localități palestinene apar în textele de la Ebla: Aco (Akko), Asdod, Gaza, Ierusalim, Hațor, Meghido etc. printre cele vreo 500 de toponime găsite. Limba vorbită la Ebla a fost numită paleo-canaanită sau eblaită. Ea se înrudea cu un dialect babilonian. Este vorba de o limbă aparținând familiei semitice, alături de idiomurile semitic, ebraic, aramaic și ugaritic.

EBRAICA - limba vorbită de evrei (II Împ. 18:26, 28; Is. 36:11, 13), numită și limba Canaanului (Is. 19:18), aparține grupului de limbi semitice. Probabil că ea era vorbită în Canaan când a sosit acolo Avraam. Tabletele de la Tell el-Amarna, Stela Moabului și inscripțiile feniciene au dovedit că și canaanii, fenicienii și moabiții, precum și alte triburi vecine, vorbeau un idiom foarte puțin diferit de limbajul ebraic. O formă a ebr. primitive scrisă cu un alfabet cuneiform, poate fi citită pe tăblițele de la Ras Shamra (din sec. XIV sau XV î.Cr.).

Alfabetul ebr. se compune din 22 consoane. La origine, ac. limbă se scria fără semnele care corespund vocalelor. Acestea au apărut după exil, însă prob. sunt anterioare erei creștine. În cele din urmă, masoreții au stabilit un sistem de puncte-vocale care a devenit oficial. Exceptând câteva fragmente din cărțile Daniel și Ezra și alte câteva pasaje biblice, redactate în aramaică, tot V.T., în original, a fost scris în ebraică.

Fiecare limbă are propria sa perioadă de formare și de dezvoltare. La fel și ebraica a cunoscut, în diferite epoci ale V.T., o anumită evoluție înaintea ebr. biblice. De altă parte, ebraica veche prezenta și unele dialecte (cf. *Sibolet* și *Șibolet*, Jud. 12:5, 6). Înainte de deportarea iudeilor la Babilon, limba Bibliei era relativ pură; în timpul exilului, și după aceea, aramaica a exercitat o influență decisivă asupra limbii ebr. și a sfârșit prin a o înlocui ca limbă vorbită. Ebr. scrisă se va menține sub forma de transcriere aramaică, numită ebraica cea corectă (carată). Este limba folosită în Torah (Biblia ebr.) și Mișna (comentariu biblic, redactat către anul 200 d.Cr.). Ebr. rabinică, limba utilizată de teologii iudei în Talmud, este o evoluție lingvistică ulterioară. În decursul Evului Mediu, ebraica a subzistat ca o limbă a savanților. Ultima sa formă este ebraica modernă, vorbită acum în Israel, fiind recunoscută ca limbă oficială. În timpul Domnului nostru, aramaica luase locul limbii ebr. ca limbaj vorbit (Mc. 5:41), ajungându-se chiar până la a-i împrumuta numele. Prin urmare, când N.T. vorbește de limba evreiască sau simplu de ebraică, trebuie să înțelegem că este vorba de aramaică (Ioan 5:2; 19:13, 17, 20; F.A. 21:40; 22:2; 26:14; Ap. 9:11) (v. *Aramaică*; *Greacă*, 3; *Limbă*; *Semitic*).

EBRIETATE. V. *Beție*.

EBRON, ABDON, EVRON. Cetate de la hotarele lui Așer (Ios. 19:28). Probabil una și aceeași localitate cu Abdon.

ECBATANA. V. *Ahmeta*.

ECHER, EKER, EQER - rădăcină roditoare, urmaș. Un bărbat din seminția lui Iuda, fiul lui Ram, din casa lui Ierahmeel (I Cr. 2:27).

ECLESIAST (CARTEA).

Autorul cărții. Autorul se numește Qoheleth, nume care poate să însemne *Căpetenia adunării* (adunării pop. sau adunării înțelepților?). Pt. că el se autodefinește și „*fiul lui David care a domnit la Ierusalim*”, tradiția a atribuit Eclesiastul regelui Solomon. Unele detalii, ce-i drept, au produs anumite nedumeriri chiar printre specialiștii evanghelici: de ce ac. pseudonim (care nu este folosit, de ex., în Pv. 1:1)? O altă întrebare: ar putea vorbi Solomon pe un ton atât de insultător despre un împ. bătrân (4:13; cf. 8:2; 9:14, 16; 10:16-17, 20), despre neputința sa în fața nedreptății (4:1; 5:8), de epoca lui (7:10; 8:9; 10:6-7)? Dar care alt împ. posterior lui ar fi putut să afirme că i-a întrecut în înțelepciune pe toți cei ce au domnit înainte de el la Ierusalim (1:16)? Se relevă îndeosebi că vocabularul și sintaxa Eclesiastului nu sunt întru totul conforme ebr. clasice, fapt care ar putea indica o redactare finală mai târzie decât epoca lui Solomon. Cât despre critici, ei au ajuns chiar să pretindă că ar fi vorba de o operă compozită, redactată după întoarcerea israeliților din robia babilonică, în care niște înțelepți evrei deziluzionați ar face să vorbească unul din cei mai mari regi ai lor. Dar o asemenea ipoteză este departe de a fi dovedită, iar protagoniștii acesteia nu au căzut de acord nici măcar asupra pretenției date a redactării cărții. În definitiv, nici unul dintre argumentele invocate contra afirmației că Solomon ar fi autorul Eclesiastului nu este peremptoriu și nu ne poate convinge să abandonăm atribuirea tradițională care-și găsește și astăzi apărători înverșunați.

Canonicitatea și inspirația divină a Eclesiastului au fost întotdeauna profesate de iudei în perioada anterioară erei creștine. În

sec. I d.Cr., niște rabini cărora nu le-au fost pe plac unele dintre afirmațiile îndrăznețe ale Ecclesiastului au început să conteste dreptul său de a figura în canonul biblic. Această discuție s-a terminat printr-o deplină confirmare a ceea ce admisesse Sinagoga (cf. André Lamorte, *„Le livre de Koheleth“*, Paris Fischbacher, 1932).

Data. Dacă Solomon este autorul cărții, atunci el a redactat-o în perioada cea mai bogată și mai glorioasă din istoria lui Israel. Scutit de grija războaielor și a situației materiale a poporului său, el s-a putut consacra cugetării filozofice, reflecții care au cunoscut de fiecare dată o mai puternică dezvoltare în vremi de pace și prosperitate decât în cursul perioadelor de instabilitate social-politică.

Conținutul. Cartea se prezintă sub aspectul unui jurnal de bord al unui om plecat în căutarea sensului vieții. Or, acest sens nu-l poate găsi decât dacă descoperă o valoare care să dăinuie. Dar în această căutare esențială ce durează o viață de om, cartea nu pleacă de la unele date furnizate de revelația biblică. Am putea spune, într-un fel, că autorul cărții pornește de la coadă spre cap, abordând lucrurile de pe poziția unuia care s-ar fi bazat numai pe înțelepciunea omenească: el pleacă de la „văzute și auzite“, el observă, raționează, experimentează, discută. De aceea este cartea aceasta atât de apropiată omului din sec. XX.

Pt. ca o țintă să fie vrednică de luat în seamă, ea trebuie, în opinia sa, să depășească limitele ac. vieți - pt. că Dumnezeu a pus în inima lui „simțul (sau gândul) a ceea ce este veșnic“, adică ceea ce rămâne după ce s-a terminat viața pământească. Ac. intuiție îl împiedică pe om să se mulțumească cu altceva. Ecclesiastul își dă întâlnire aici cu numeroși gânditori și poeți care și-au exprimat, fiecare în felul lui, nevoia de a găsi un scop care să depășească limitele a ceea ce este trecător și perisabil. Tocmai de aceea Ecclesiastul pune, din capul locului, întrebarea: „Ce folos trainic, ce beneficiu final are omul din toată truda pe care o depune sub soare?“ (cf. 1:3). Apoi, el examinează lucid diferitele „scopuri ale vieții“ pe care și le fixează oamenii: bogății, plăceri, înțelepciune, moralitate. Cu o regularitate implacabilă, moartea intervine ptentru a-și rosti veto-ul ei. Și atunci, desigur că asemenea țe-

luri nu pot fi socotite valabile de vreme ce, la moarte, nu mai rămâne nimic din ele. Bogățiile? Sicriul nu are magazine, lințoliul nu are buzunare! Plăcerile? Ce mi-a rămas la urmă din toate acestea (2:1)? Cunoștința? Înmulțirea cunoștințelor înseamnă sporirea suferinței (1:18). Progresul? Tentantul „mâine“? „Ce a fost va mai fi, și ce s-a făcut se va mai face: nu este nimic nou sub soare“ (1:9). Înțelepciunea? Înțeleptul și nebunul „au aceeași soartă“ (2:14-16). Nu, totul este deșertăciune și goană după vânt. Nimic nu este valabil și trainic sub soare. „Bilanțul este încheiat. El este foarte neliniștitor“ (A. Malraux). Expresia „sub soare“ care apare de 24 de ori în carte - fără a fi reluată în altă parte a Scripturii - ne oferă una din cheile interpretării sale: cercetarea făcută de Ecclesiast se limitează, în mod strict, la orizontul pământesc. Cum zicea Luther: „În cartea aceasta, Solomon descrie felul în care se desfășoară lucrurile aici jos sub soare, printre urmașii lui Adam, în cadrul Statului, al familiei, al vieții sociale și economice“. Or, „aici jos“ se contrapune lui „acolo sus“, cei aflați în primul cadru solicitând strămutarea în al doilea, în cel ceresc.

Însă, dincolo de viața aceasta, este o realitate de existență căreia Ecclesiastul este ferm convins, și anume judecata care-l așteaptă, după moarte, pe orice om. Și tocmai ea proiectează asupra vieții noastre lumina atât de mult căutată. Dacă Dumnezeu a imprimat în străfundurile ființei omenești gândul veșniciei (3:11), este pt. ca omul, oricât de lungă ar putea fi viața lui, „să-și aducă aminte că veșnicia este cu mult mai lungă și că, în comparație cu ea, toate lucrurile de jos sunt fără valoare și zadarnice“ (11:8). Iată, așadar, cheia finală a cărții: în comparație cu veșnicia, tot ce este sub soare e deșertăciune. Or, tocmai veșnicia trebuie să ne controleze felul nostru de trai: „Bucură-te, tinere... umblă pe căile alese de inima ta și plăcute ochilor tăi, dar să știi că pentru toate acestea te va chema Dumnezeu la judecată“ (11:9). „Adu-ți aminte de Făcătorul tău în zilele tinereții tale“ (12:1), nu aștepta să se rupă firul argintat al vieții, să se întoarcă țărâna de unde a fost luată și duhul de viață la Dumnezeu care l-a dat (12:6-7). În lumina acestei realități - judecata și ceea ce o precede, adică bătrânețea și moartea - Ecclesiastul înțelege să demistifice

lucrurile, să conteste orice falsă consolare, orice rețetă de fericire făurită de mâna omului... El refuză să dea crezare tuturor valorilor, doctrinelor, idolilor, tuturor nimicurilor în care oamenii își pun încrederea (A. Maillot, „La Contestation”, p. 7).

Ultimul capitol dă cărții unitatea necesară și „libertatea de mișcare”. Aici este subînțeles „procesul fericirii” (Glasser) sau, așa cum precizează Maillot, „rețetele obișnuite ale fericirii”.

Valorile relative. Toate lucrurile pe care autorul le-a cercetat mai înainte (bogății, plăceri, muncă, înțelepciune) nu pot fi apreciate ca valori absolute, durabile, susceptibile a da un sens vieții. Totuși, dintre acestea, unele sunt mai bune decât altele și au valoare reală, dar relativă, pentru viața aceasta.

După ce a demonstrat zădărnicia ac. lucruri ca scop al vieții, Ecclesiastul le reabilitează ca mijloace menite să înfrumusețeze viața sau cel puțin s-o facă suportabilă: a se bucura, în limitele bunei cuviințe, de darurile lui Dumnezeu (3:13; 5:18-19; 9:7-9), înțelepciunea, cunoștința și bucuria acordate de Dumnezeu celui neprihănit (2:24-26), faptele bune (9:10), odihna mâinii (4:6). Cei ce nu au remarcat această schimbare de optică și nu au constatat motivele care au determinat-o l-au acuzat pe autor de a se fi contrazis. Dar tocmai în tensiunea dintre valoarea absolută și valorile relative rezidă secretul unei vieți echilibrate și în deplină concordanță cu voia lui Dumnezeu.

A. Maillot are perfectă dreptate când zice: „*Qoheleth nu este împotriva bucuriei - cf., de ex., 12:1 - dar ea nu dezvăluie toată taina ființei omenești. Omul este mai mult decât bucurie și plăcere. Și când bucuria devine un scop în sine, o valoare în ea însăși, valoare căreia omul este gata să-i sacrifice totul, încetează a mai fi ceea ce trebuie, transformându-se în întristare, dovedindu-se a fi ceva destul de fragil și care nu poate fi adevăratul scop al acestei fragilități care se cheamă om... Încă o dată Qoheleth denunță pe unii dintre contemporanii săi pt. care atingerea fericirii era singurul țel, singura valoare stabilă. Qoheleth nu subestimează așadar activitatea omului, plăcerea, construcțiile, bogățiile, ba nici chiar vinul și dragostea decât în măsura în care li se cere să rezolve ele taina destinului omenesc. Ceea ce este fals este relația dintre om și aceste realități: lucrurile pe care li-l rezer-*

vă, cultul pe care li-l aduce sunt niște aberații... Omul este net superior ac. false valori cărora li se consacră, ființa sa este cu mult mai prețioasă decât ac. valori” (op. cit. pp. 23, 27). Așa se pot explica aparentele contradicții din această carte unde devalorizarea și apoi reevaluarea unor lucruri ca: înțelepciune, muncă, bucurie se întrepătrund.

Valoarea înțelepciunii. Numai în comportamentul cotidian pot fi constatate avantajele adevăratei înțelepciuni (9:17), succesul pe care-l asigură ea (10:10): inima înțeleptului îl conduce neîndoios „pe calea cea bună” (cf. 10:2), pt. a-l ajuta să evite orice lucru rău și orice abuz (7:18). Ea îl păzește de acțiunile necugetate inspirate de mânie (7:8-9), de măsurile extreme menite să corijeze nedreptățile (8:1-9), de bigotism ca și de râvna iconoclastă (7:16-25), de lăcomie (4:7-8) și de invidie care conduc la extorsiuni, asuprire, violență (4:1, 4), la tulburări sociale (4:13-16). Un singur act de nebunie poate dărâma tot ce s-a clădit într-o viață de înțelepciune (9:18; 10:1).

Valoarea muncii. Toate lucrurile pe care le-a realizat omul și toată truda pe care și-a dat-o sub soare nu sunt decât deșertăciune (2:11): el nu știe cine va profita de toate acestea după moartea sa (2:18; 4:7-8); chiar în timpul vieții sale cineva poate fi privat de rodul muncii pe care a depus-o (5:13; 6:6) și care oricum este limitat (5:10). Însă inactivitatea este cu mult mai păgubitoare: lenea îl distruge pe om (4:5), aducând sărăcia și ruina (10:18; 11:4); lucrătorul are somnul dulce (5:11), iar colaborarea oferă multe satisfacții (4:9-10). De aceea Ecclesiastul îndeamnă totuși pe om să muncească: „*Tot ce găsește mâna ta să faci, fă cu toată puterea ta!*” (9:10) sau: „*Dimineața sămănă-ți sămânța, și seara nu lăsa să ți se odihnească mâinile!*” (11:6).

Valoarea bucuriei. Același paradox pt. bucurie și veselie: ele nu pot da un sens vieții (2:2, 10, 11; 7:3-6), și totuși Dumnezeu a creat omul spre a fi fericit și „a-și înveseli sufletul cu ce este mai bun din agoniseala lui”, dar și aceasta vine din mâna Domnului (2:24). Fericirea pt. om constă în „a se veseli de lucrările lui” (3:12, 22). „*Am lăudat veselie*” (8:15). „*Du-te și-ți mănâncă cu bucurie pâinea și bea-ți cu inimă bună vinul, căci de mult a găsit plăcere*

Dumnezeu în ceea ce faci tu acum... Gustă viața cu nevasta pe care o iubești... căci ac. este partea ta în viață (9:7, 9). *„Dulce este lumina și o plăcere pt. ochi să vadă soarele... Deci omul să se bucure”* (11:7-8).

Dacă omul ia o asemenea atitudine, nu este pt. că *„refuză să se închidă în limitele unei logici riguroase”*, ci pt. că ascultă de o logică ce trece dincolo de raționamentele noastre carteziane, o logică esențială, singura care ne permite să înfruntăm contradicțiile cu care ne întâmpină viața.

Scopul cărții. De când există *„oameni care gândesc”*, ei și-au pus probleme referitoare la sensul vieții lor. Pt. ei, Ecclesiastul a restabilit itinerarul cercetării care, de atâtea ori, a fost derutant pt. mulți oameni. Astfel autorul, ba îndeamnă la temere de Dumnezeu, ba pare să se întrebe dacă există o dreptate supremă și veșnică; aici preamărește plăcerile ca unică rațiune a existenței, dincolo ridică în slăvi tristețea și jalea; la un moment dat pare să urască viața ca, apoi, să-i regrete scurtimea. *„Un vâl gros ascunde ochilor noștri cartea aceasta care ne atrage prin punctele ei luminoase și ne îndepărtează prin acelea obscure”* (F. de Rougemont).

Cel ce a urmat Ecclesiastul pe drumul lui atât de sinuos, cine l-a însoțit în toate fundăturile în care acesta și-a condus cititorul, ajunge să vadă că singura ieșire din labirintul întortocheat este credința în ac. Dumnezeu creator, suveran, a Cărui înțelepciune nu poate fi pătrunsă. Credința ne conduce uneori pe terenul îndoielii și scepticismului față de tot ce este propovăduit ca fiind o valoare pe acest pământ. Iată serviciul pe care dorește Ecclesiastul să-l facă acelor care nu acceptă cu ușurință pacea și liniștea pe care li le oferă Proverbele. El îi îndeamnă să ducă până la sfârșit cercetările și raționamentul lor pt. a ajunge să constate că toate ac. drumuri, atât de atrăgătoare, în realitate nu duc nicăieri.

Când ajungem să presimțim că o simplă ridicare din umeri va fi singurul comentariu cinstit pe care îl fac oamenii cu privire la moarte, când ni se va spune că nimic nu prezintă importanță sub soare, atunci vom fi deja pregătiți a asculta vestea bună potrivit căreia toate lucrurile au însemnătatea lor deoarece Dumnezeu va aduce totul la judecată. *„Stânca aceasta ne poate sfărâma, însă ea este, de ase-*

menea, nu un nisip mișcător, ci o rocă pe care putem construi în mod temeinic” (D. Kidner).

Pe o asemenea stâncă a clădit Isus Însuși. El a rezumat și a completat gândul Ecclesiastului, zicând: *„Ce i-ar folosi unui om să câștige toată lumea, dacă și-ar pierde sufletul?”* (Mt. 16:26) după care a adăugat: *„Căutați mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și neprihănirea Lui, și toate celelalte vi se vor da pe deasupra”* (Mt. 6:33).

Planul cărții. Totuși, prin intermediul acestei cărți, noi intrăm în contact nemijlocit cu marea deosebire existentă între Vechiul și Noul Legământ, între lumea fără Cristos și societatea celor ce-L au pe Cristos. Gândul Propovăduitorului este impregnat de Persoana lui Dumnezeu, dar nefiind atins încă de aripa profeției și necunoscând elanul sublim al pioșeniei Psalmilor, se limitează să judece lumea, fără a-și face vreo iluzie cu privire la ea, și să-i dea în vileag, fără nici un menajament, insuficiența ei. Ac. om este un *„înțelept”*, însă el nu-L cunoaște pe Isus Cristos în care toate enigmele și problemele vieții și lumii își găsesc deplina rezolvare. După ce a căutat să se adape din toate izvoarele pământești, omul nu și-a putut potoli setea, căci *„totul este deșertăciune”*; singur Mântuitorul îi va da apa vie care-l va sătura pe deplin și pt. totdeauna (Ioan 4:13-14). Planurile propuse pentru cartea aceasta sunt foarte diverse. Cel pe care-l vom sugera aici ar vrea să-l ajute pe cititor să găsească drumul prin labirintul în care s-ar părea că autorul Ecclesiastului îl introduce intenționat.

Prolog (1:1-11). Agitația permanentă în natură (4-8) și în istoria omenirii (9-11).

1. *Deșertăciunea existenței omenești* (1:12-3:15)

a. Zădărnicia căutării fericirii (1:12-2:33), în înțelepciune (1:12-18), în plăceri (2:1-2), în lucrări importante (2:3-11) și în toate activitățile omenești (2:12-23).

b. Suveranitatea lui Dumnezeu (2:24-3:15);

- să apreciem just bunurile pe care ni le dă El (2:24-26);

- să acceptăm vremurile așa cum sunt (3:1-8);

- lucrarea lui Dumnezeu este desăvârșită (3:9-15). Deci, în loc să căutăm fericirea, dorind să ne-o făurim prin propriile noastre eforturi, s-o așteptăm din partea Domnului.

2. *Dezordini în societatea omenească* (3:16-6:9). În ac. versete, Ecclesiastul descrie 8 situații omenești pe care le-a observat el însuși (de 8 ori el spune: „*am văzut... am constatat*”), grupate în două serii de câte 4 și despărțite între ele printr-o dublă concluzie. În 7 din cele 8 cazuri, omul este nenorocit.

a. Patru situații dezolante (3:16-4:12):

- nedreptăți (3:16-22);
- asupriri (4:1-3);
- rivalități, invidie (4:4-6);
- egoism: munca îndârjită a omului care urmărește numai interesele sale (4:7-12).

b. O dublă clarificare (concluzionare) (4:13-5:6):

- referitor la îmbunătățirile de ordin politic (4:13-16);
- referitor la niște practici religioase (4:17-5:6).

c. Alte patru situații omenești (5:8-6:9):

- o situație stupidă: asuprire, iubirea bogățiilor (5:8-12);
- o situație tristă: bogății strânse ca rezervă (5:13-17);
- o situație normală: a se bucura de bunurile date de Dumnezeu (5:18-20);
- o situație revoltătoare: a poseda bunuri și a nu se putea bucura de acestea (6:1-9) (în toate cazurile următoare: 2, 4, de la lit. a și 2, 4 de la lit. c revine expresia „*sub soare*”).

3. *Atitudinea înțeleptului față de ac. situație* (6:10-12:10)

a. Câteva reguli de acțiune:

- ce se potrivește „*mai bine*” (6:9-7:14);
- ferește-te de orice extremism (7:15-24).

b. Examinarea unor precepte provenite de la oameni înțelepți (7:25-8:15):

- introducere (7:25);
- cu privire la femei 7:26-29);
- atitudinea față de rege (8:1-4);
- păzirea preceptelor (8:5-8);
- oameni neprihăniți și păcătoși (8:10-14).

c. Bilanțul înțelepciunii (8:16-9:9):

- omul nu poate găsi sensul final al lucrurilor (8:16-17);

- Dumnezeu rămâne suveran (9:1-3);

- viața prețuiește mai mult ca moartea (9:4-6);

- bucură-te de fericirea pe care ți-o dă Dumnezeu (9:7-8);

- avantajele și limitele înțelepciunii (9:10-11:6): nu aștepta prea multe de la ea (9:11-12), dar nici n-o subaprecia (9:13-18); o clipă de nebunie poate ruina o întreagă viață de înțelepciune (10:1-4);

- ferește-te de încercările sorții, pune-te la adăpost! (10:5-11). Veghează asupra limbii tale! (10:12-15). Înțelepciune și nebunie la cei mari (10:16-20). Lucrează cât ai prilejul! (11:1-6; 9:10).

d. Bucură-te de toate satisfacțiile pe care ți le oferă viața (11:7-12:10). O detaliere în 9:7-9.

Concluzie: trăiește în lumina Domnului (12:11-16).

ECLESIASTIC. V. *Apocrife*.

ECONOM. V. *Intendent*.

ECRON, EKRON, EQRON - *sterpiciume, exterminare*. Cea mai de N din cele 5 cetăți mai importante ale filistenilor (Ios. 13:3; I Sam. 6:16-17). Ac. localitate a fost atribuită inițial lui Iuda (15:45, 46); ulterior i-a revenit lui Dan (19:43). Hotarul lui Iuda trecea la N de Ecron (15:11). Bărbații lui Iuda au pus mâna pe ac. cetate (Jud. 1:18); mai târziu, filistenii vor recuceri-o. Locuitorii Asdodului, apoi aceia ai Gatului, s-au temut să țină chivotul Domnului și l-au trimis la Ecron de unde avea să reintre în posesia lui Israel (I Sam. 5:10, 11). Samuel recuperează vechea frontieră a lui Israel până la Ecron (I Sam. 7:14). Fugind dinaintea israeliților, cu prilejul morții lui Goliat, filistenii au fost urmăriți până la porțile Ecronului (17:52). În ac. localitate, se celebra cultul lui Baal-Zebub; Ahazia, din regatul de N, a trimis niște soli care să-l consulte cu privire la boala sa (II Împ. 1:2-16). Proorocii au anunțat judecata care avea să vină asupra Ecronului și altor cetăți filistene (Ier. 25:15-20; cf. Am. 1:8; Tef. 2:4; Zah. 9:5-7). În anul 701 î.Cr., Ecronul și-a închis porțile pt. a rezista lui Sanherib, dar fără succes. Mai târziu, Alexandru Balas, împ. Siriei, a dat Ecronul lui Ionatan, Macabeul (I Mac. 10:89). Orașul dăinuia și pe vremea

cruciadelor. Se crede că ar trebui identif. cu Khirbet al-Muquanna, deși F. Albright a înclinat mai degrabă spre Quatra ori spre Akir. Deja în sec. XIX, E. Robinson credea că Akirul era amplasat pe locul unde se aflase altădată Ecronul. La al-Muquanna, săpăturile arheologice au scos la iveală cea mai mare cetate a Palestinei din epoca Fierului I, având o suprafață de 16 ha. Oalele descoperite sunt de proveniență filisteană (v. *Elteche*).

ED. Un cuv. inserat în Ios. 22:34 și care nu apare în toate manuscrisele biblice. Este conținut de vers. siriacă și de cea arabă, dar lipsește în textul ebr. obișnuit. Ac. termen, care are sensul de *martor*, ne ajută să înțelegem pasajul care relatează că cele două sem. și jumătate de la E de Iordan au ridicat un altar pt. a dovedi că au aceeași origine și aceeași religie ca acelea de pe malul occidental. Frații lor, crezând că ridicarea altarului marca începutul apostaziei, s-au pregătit să atace și să pedepsească pe eretici, dar au renunțat la acest gând când li s-a făcut cunoscut care era adevărata semnificație a monumentului (Ios. 22:1-34).

EDEN - *desfătare, delicii*.

1. Un ținut în raza căruia Dumnezeu a făcut să crească diferiți copaci și a pregătit astfel lui Adam o grădină numită, din pricina așezării sale, grădina Edenului. Un râu ieșea din Eden și uda grădina, iar de acolo se despărțea în patru brațe numite: Pison, Ghihon, Hidechel și Eufrat; ultimul este bine cunoscut, penultimul este Tigrul, iar celelalte două cursuri de apă nu-s identificate cu certitudine. Pisonul înconjură țara Havila unde făcea numeroase meandre. Regiunea respectivă avea aur. Ghihonul încercuia țara Cuș (Gen. 2:8-14). Este greu să stabilim cu exactitate amplasamentul „*paradisului terestru*”, deși prin menționarea Tigrului și a Eufratului ne dăm seama că râul se găsea în partea răsăriteană a Cornului Abundenței. Iată câteva supoziții emise pe ac. temă: a. Unii specialiști opinează că ar trebui să plasăm ținutul Edenului în *Armenia*, unde se află izvoarele Tigrului și Eufratului. Pisonul ar corespunde lui Phasis (actualul Rion) sau lui Kour, un important afluent al lui Araxes. Ghihonul ar fi însuși Araxes (numit în arabă Gaihun er-Ras). Totuși, ac. teorie nu explică existența unui curs de apă unic și nu prezintă

motivele pt. care ar trebui să căutăm țara Cuș sau țara Havila în Armenia. b. După părerea lui Josephus Flavius, cele patru fluvii ar fi Gangele, Tigrul, Eufratul și Nilul. Dar nici ac. sugestie nu poate fi reținută! c. Ar fi mai plauzibil să situăm Edenul undeva în Babilonia, la V de Golful Persic și, potrivit cu Gen. 2:8, la E de Palestina. *Calvin* a remarcat că Tigrul și Eufratul se unesc, pe o mică porțiune, rezultând Chatt el-Arab care se va despărți din nou spre a se vărsa în Golful Persic prin mai multe guri. De aici a dedus Reformatorul că Edenul s-ar fi aflat în regiunea udată de cursurile de apă reunite astfel. *Delitzsch* plasează grădina Edenului la N de Babilon, în locul unde cele două fluvii se apropie unul de celălalt. Albia Eufratului fiind mai ridicată decât aceea a Tigrului, apele sale aflate în creștere părăseau matca fluviului și-și croiau drum peste câmpie, până la celălalt fluviu. Ținutul udat în acest mod era de o fertilitate fără seamăn, așa că ar exista toate condițiile să se localizeze, pe aceste locuri, Edenul de altădată. De altă parte, *Delitzsch* apropie ac. cuv. de termenul sumerian *édinu* = *câmpie* și consideră că numele câmpiei Babilonului putea foarte bine să fie Eden. *Sayce* presupune că grădina se afla lângă Eridu. (Altădată aceasta, era pe țărmul Golfului Persic). Dar asemenea precizări sunt deficitare: pe de o parte, fluviile și-au modificat albiile, în mod considerabil, în cursul mileniilor și straturi uriașe de aluviuni au modificat întreaga configurație a Babiloniei de Jos; pe de altă parte, din cauza acestei depuneri aluvionare, țărmul Golfului Persic înaintează cu cca 2 km pe secol. Ac. ar putea lăsa să se creadă că în anul 3000 î.Cr., el se găsea la o distanță de câteva sute de km de amplasamentul actual. Cât privește numele de Havila, el indica, la o dată mai târzie, o regiune din N Arabiei centrale și existase tot în Arabia o „*fară*” cu numele de Cuș, corespunzătoare oarecum Elamului, unde au subzistat multă vreme denumirile de Kashshu și coșeeni (coșiți). În sfârșit, faptul că Golful Persic s-ar fi numit „*fluviu*” ar putea afecta oarecum soluționarea problemei. Dar un lucru foarte important este că Geneza situează începuturile omenirii în aceeași regiune unde arheologia consideră că s-a aflat leagănul civilizației. „*Nici un centru de civilizație omenească... nu poate să încerce măcar a rivaliza cu bazinul Mediteranei Orientale și*

regiunea imediat următoare, spre E, în ceea ce privește vechimea și intensitatea activității" (W. F. Albright, „From the Stone Age to Christianity”, Baltimore, 1940, p. 6).

Cilindru reprezentând 2 persoane așezate lângă un arbore sacru; în stânga, se vede un șarpe. Unii au apropiat scena aceasta de Gen. 2:4-3:24, însă nici un text cuneiform nu vine în sprijinul acestei afirmații (v. Pecete).

Unele referințe cu privire la grădina Edenului se găsesc în Is. 51:3; Ez. 28:13; 31:9, 16-18; 36:35; Ioel 2:3; cf. Gen. 13:10. În *textele de la Nippur*, este vorba de un loc care se numește Dilmun, „țara Dilmunului, locul unde răsare soarele” (ANET, vol. 1, p. 30), un loc plăcut unde nu erau cunoscute nici boala, nici moartea. Unii erudiți sunt de părere că ac. text ar sta la baza relatărilor din cartea Genezei, dar ambele texte - Geneza și Nippur ar putea vorbi despre unul și același lucru: grădina Edenului, „spre răsărit” (v. Eva).

EDER - turmă.

1. Un turn în apropierea căruia și-a ridicat Iacov cortul, aflat între Betleem și Hebron (Migdal-Eder, Gen. 35:19, 21, 27).

2. O cetate din ținutul de miazăzi al lui Iuda (Ios. 15:21). Identificare: el-'Adar, la cca 7 km S de Gaza, pe partea dreaptă a văii Gazeh (Ghazzeh).

3. Un beniamit. Fiul lui Beria (I Cr. 8:15).

4. Un levit, fiul lui Muși, din fam. lui Merari (I Cr. 23:23; 24:30).

EDIFICIU. V. Clădire.

EDOM, uneori IDUMEEA - roșu.

1. Nume dat lui Esau din pricină că el și-a vândut dreptul de întâi-născut pe o

ciorbă de culoare roșiatică (Gen. 25:30; 36:1, 8, 19).

2. Nume colectiv care definea pe edomiți (Num. 20:18, 20, 21; Am. 1:6, 11; 9:12; Mal. 1:4).

3. Regiunea ocupată de urmașii lui Edom, deci ai lui Esau, numită inițial „țara lui Seir” (Gen. 32:3; 36:20, 21, 30; Num. 24:18.) În gândirea israeliților, denumirea geografică de Edom se asocia ideii că în ac. regiune locuia un popor înrudit cu ei. Edom este un ținut muntos, cu relief accidentat, măsurând cam 160 km lungime, aflat la S de Moab, pe cele două laturi ale Arabei, marea depresiune care unea partea de miazăzi a Mării Moarte cu Golful Akaba (Gen. 14:6; Dt. 2:1, 12; Ios. 15:1; Jud. 1:17, 18; I Împ. 9:26). Vârful muntelui lui Seir se ridică la peste 1 060 de m deasupra câmpiei alăturate a Arabei. Piciorul muntelui este alcătuit din gresie roșie de Nubia, prezentând filoane de granit roșu și porfir. Creasta este de natură calcaroasă și datează probabil din epoca rocilor cretacice. În ce privește fertilitatea solului, Idumeea nu se poate compara cu Palestina (cf. Mal. 1:2-4), dar pe vremea lui Moise, Edomul avea câmpii, vii, fântâni și o importantă cale de comunicație (Num. 20: 17, 19). Pe timpul monarhiei evreiești, capitala Edomului se numea Sela, iar mai târziu Petra. Alte orașe edomite importante au fost Boțra și Teman. În cursul perioadei grecești, numele Edom s-a transformat în acela de Idumeea (v. ac. cuv.). Pustia Edomului nu era alta decât Araba, aflată la extremitatea sudică a Mării Moarte (II Împ. 3:8, 20).

EDOMIȚI. Urmașii lui Edom, adică ai lui Esau (Gen. 36:1-19). Edomiții trăiau laolaltă cu alte populații. Când s-a întors Iacov din Mesopotamia, Esau ocupase deja țara Edomului (Gen. 32:3; 36:6-8; Dt. 2:4, 5; Ios. 24:4), după ce expulzase de aici pe horiții instalați înaintea lor (cf. Gen. 14:6; 36:20-30). Se pare că inițial edomiții au fost guvernați de șefi de trib, căpetenii asemănătoare șecilor arabi (Gen. 36:15-19, 40-43; I Cr. 1:51-54), dar monarhia a fost instaurată în Edom mai devreme decât în Israel (Gen. 36:31-39; I Cr. 1:43-51). Apropiindu-se de Canaan, israeliții au cerut regelui Edomului permisiunea de a traversa țara lui, asigurându-l că nu vor abuza deloc de ac. favoare. Suveranul edomit s-a opus, declarându-se gata să recurgă la luptă

dacă israeliții ar fi forțat trecerea (Num. 20: 14-21). În pofida acestei împotriviri, Legea lui Moise trata pe edomit ca pe un frate al israelițului; la a 3-a generație, posteritatea Edomului putea face parte din pop. Israel (Dt. 23:7, 8). Amoniții și moabiții nu puteau intra în adunarea Domnului nici chiar la al 10-lea neam (v. 3-6). Saul a luptat contra edomiților (I Sam. 14:47). David a plasat garnizoane în Edom, după cucerirea țării (I Cr. 18:13; II Sam. 8:13, 14). Balaam prezisese ac. cucerire (Num. 24:18). Ioab, comandantul oștirii lui David, a rămas 6 luni în Edom, ucigând toți bărbații (I Împ. 11:15, 16). Hadad, un membru al fam. regale, a fugit în Egipt împreună cu câțiva compatrioți, devenind un vrăjmaș înverșunat al lui Solomon (v. 14-22). După moartea lui Ahab, împ. lui Israel, și sub domnia lui Iosafat, împ. lui Iuda, edomiții, amoniții și moabiții au invadat terit. lui Iuda (II Cr. 20:1; v. *Maoniți*), dar Domnul a răspuns strigătelor pop. Său și vrăjmașii săi s-au măcelărit unii pe alții (v. 22, 23). La acea dată sau poate că și mai înainte, un „*intendant*” sau un „*dregător*” exercita autoritate regală asupra Edomului (I Împ. 22:47). Este posibil ca „*împăratul*” menționat în II Împ. 3:9 să fie același personaj. Edomiții au ajutat pe Israel și pe Iuda contra lui Meșă, împ. Moabului (v. 4-27), dar sub domnia lui Ioram, fiul lui Iosafat, edomiții s-au răsculat contra lui Iuda. Ioram le-a declarat război și i-a învins, dar nu i-a putut supune (II Împ. 8:20-22; II Cr. 21:8-10). Amația însă a fost mai puternic. El a bătut 10 000 de edomiți în Valea Sării, a luat capitala Sela și a ucis 10 000 de edomiți, aruncându-i din vârful unei stânci (II Împ. 14:7; II Cr. 25:11, 12). Sub domnia lui Ahaz, când Pecah și Rețin au atacat ținutul lui Iuda, edomiții au invadat și ei țara lui Iuda și le-au luat prizonieri (II Cr. 28:17). Timp de mai mulți ani, sub domniile lui Tiglat-Pileser III, Sargon II, Sanherib, Esar-Hadon și Asurbanipal, Edomul a fost vasal Asiriei, dar s-a răsculat împreună cu alte pop. dominate de ei (711 și 701 î.Cr.). Edomiții s-au bucurat când Nebucadnețar a distrus Ierusalimul (Ps. 137:7). Profetii au prezis urgiile care aveau să se abată asupra Edomului ca urmare a ostilității lor implacabile față de Israel (Ez. 35:5, 6), dar au arătat, de asemenea, că la sfârșitul vremurilor Edomul se va integra în Împ. lui Dumnezeu (Ier. 49:7-22; Pl. 4:21-22; Ez. 25:12-14; 35:15; Ioel 3:19; Am. 9:12; Ob. 1:21). Cum, prin îndepărtarea celor două seminții

a rezultat o scădere uriașă a numărului locuitorilor, edomiții au pus mâna pe terit. respectiv până la Hebron, dar au fost ei înșiși înlocuiți în muntele Seir de către nabateeni (v. ac. cuv.). Puterea politică a Edomului a fost anihilată în momentul când Nabonide și-a stabilit reședința la Taima. Iuda, Macabeul, ia înapoi Hebronul și celelalte cetăți ocupate de edomiți (I Mac. 5:65; Ant. 12:8:6). Ioan Hyrcanus a silit pe edomiți să se taie împrejur și i-a încorporat în națiunea evreiască (Ant. 13:9:1). Irozii erau idumeeni, adică edomiți. Numeroși zeloți idumeeni au luat parte la apărarea Ierusalimului contra romanilor. Zeloții erau niște persoane tot atât de periculoase pt. compatrioții, cât și pt. dușmanii lor. După distrugerea Ierusalimului, istoria nu mai vorbește nimic despre idumeeni.

EDREI, EDREHI - *puternic*.

1. Capitala Basanului (Dt. 3:10; Ios. 12:4; 13:12, 31). Aici au luptat israeliții contra lui Og, biruindu-l și omorându-l (Num. 21:33-35; Dt. 3:1, 10). Edreiul a fost identif. cu Der'a, la cca 40 km E de Gadara și la peste 35 km NV de Bosora, actualmente localitatea Buara eski Sham.

2. O cetate întărită a lui Neftali (Ios. 19:37). Identif. pos.: Tell Khureibeh, la S de Chedeș.

EDUCA, EDUCAȚIE - în ebr. *yasar* = *a educa*, *a învăța*, *a corija*; în gr. *paideuô* = *a educa* (un copil), *a instrui*, *a mostra*, *a corija*, *a corecta*.

Scopul principal al Bibliei nu este educația omului, ci mântuirea lui, eliberarea sa de sub puterea păcatului. Acesta este obiectivul educației divine. Dumnezeu educă prin dragoste și bunătate (Ier. 31:3; Os. 11:1 și urm.; Is. 54:5 și urm.), chiar dacă uneori Se mânie și aplică pedepse (Dt. 22:18). El corijează, pedepsește pe cine-l iubește (Evr. 12:6-7; Ap. 3:19), așa cum procedează părinții iubitori cu copiii lor (Pv. 19:18; 29:17). De asemenea, El știe să mângâie ca o mamă (Is. 49:15; 66:13).

În al doilea rând, educația ne face sănătoși d.p.v. spiritual și întotdeauna dependenți de Dumnezeu (II Cor. 1:8-10). Urmare a educației, noi producem roada neprihănirii (Rom. 5:3-4; Evr. 12:11). Educația, disciplinarea întăresc credința (cf. Avraam, Iov etc.). Uneori, educația divină poate lua aspectul încercării (I Pet. 4:12). Isus Cristos a învățat să asculte prin lucrurile pe care le-a suferit (Evr. 5:8). Părinții

sunt răspunzători de educația pe care o dau copiilor lor (I Sam. 3:12-14). Ei au datoria de a-i crește „*în mustrea și învățătura Domnului*” (Ef. 6:4). Școala (sinagoga) și apoi Biserica nu fac decât să completeze și să prelungească învățătura primită în familie. Educația are o promisiune de eficacitate care-i poate încuraja pe părinții deseori descurajați de lipsa de rezultate vizibile ale eforturilor lor: „*Învăță pe copil calea pe care trebuie s-o urmeze, și când va îmbătrâni nu se va abate de la ea*” (Pv. 22:6).

EFA, EIFA, EPHA - *obscuritate*.

1. O ramură a madianiților (Gen. 25:4; I Cr. 1:33), bogată în cămile și dromadere (Is. 60:6). Nomazii aceștia se aflau când în NE Arabiei, când pe malul oriental al Mării Roșii.

2. Țiitoare a lui Caleb (I Cr. 2:46).

3. Bărbat din seminția lui Iuda, fiul lui Yahdai (I Cr. 2:3, 47).

EFAI, EPHAI, OFAI. Un locuitor din Netofa ai cărui fii, împreună cu alte persoane, s-au dus la dregătorul numit, în Iudeea, de către babilonieni, după căderea Ierusalimului. Guvernatorul respectiv le-a jurat ocrotire (Ier. 40:8). Însă, mai târziu Ismael, fiul lui Netania, avea să omoare pe dregător și pe iudeii aflați cu el la Mițpa (Ier. 41:2, 3).

EFATA, EPHATA. Imperativ aramaic însemnând: „*Deschide-te!*” (Mc. 7:34).

EFER, Epher - *gazelă*.

1. Ramură a madianiților (Gen. 25:4; I Cr. 1:33).

2. Bărbat din seminția lui Iuda; urmaș al lui Ezra (I Cr. 4:1, 17).

3. Una din căpeteniile jumătății sem. lui Manase, așezată la E de Iordan (I Cr. 5:23, 24).

EFĂ. Măsură de capacitate. V. *Greutăți și măsuri*.

EFES. Un oraș al Lidiei, pe coasta occidentală a Asiei Mici, la vărsarea Meandruului, la jumătatea drumului dintre Milet, la S, și Smirna, la N. Efesul era plasat la întretărirea drumurilor comerciale, pe artera principală care lega Roma de Orient. Aici se afla celebrul templu al Artemisei (Diana), reprezentând o zeiță al cărei corp era acoperit de mamele

(v. *Diana; Zeități păgâne*). În sec. XI î.Cr., ionienii, un popor de origine grecească, au pus mâna pe orașul Efes. El va deveni, mai târziu, una din cele 12 cetăți ale Confederației ionice, apoi însăși capitala sa. Pe la anul 555 î.Cr., Cressus, regele Lidiei, a cărui capitală era Sardesul, a luat Efesul, însă, nu după mult timp, orașul va cădea sub dominație persană. În timpul campaniilor de cuceriri ale lui Alexandru cel Mare, Efesul a trebuit să se supună hegemoniei greco-macedonene. Până la acea dată, orașul ocupase doar o câmpie aluvionară, expusă inundațiilor. Dar prin anul 286 î.Cr., Lysimah, gen. al lui Alexandru, a prelungit orașul până la poalele unui deal vecin pe care apa nu-l putea atinge. Prin ac. operațiune, templul Artemisei rămânea în afara zidurilor noii așezări. În anul 190 î.Cr., romanii, învingători ai lui Antiochus cel Mare la Manisa, îi smulg Efesul și-l acordă lui Eumenius II, regele Pergamului. La moartea lui Attalus III al Pergamului, în anul 133 î.Cr., Efesul revine romanilor și este transformat de ei în capitala prov. romane numită Asia. Orașul a avut mult de suferit de pe urma cutremurului de pământ din anul 29 d.Cr., dar împ. Tiberiu l-a reconstruit. Numeroși iudei, posesori ai titlului de cetățean roman, locuiau la Efes unde aveau și o sinagogă (F.A. 18:19; 19:17; Ant. 14:10:11 și 13). La finele celei de a doua călătorii misionare, Pavel, aflat în drum spre Ierusalim, face un scurt popas la Efes și propovăduiește Evanghelia în sinagogă. El lasă în acest oraș pe Acuila și Priscila pt. a continua lucrarea începută acolo (F.A. 18:18-21). Cu prilejul celei de a 3-a călătorii misionare, Pavel lucrează cel puțin doi ani și trei luni la Efes. El părăsește orașul după tulburările provocate de Demetrius (Dimitrie), făuritor de machete din argint, ale templului Diane, care a început să se teamă de efectele negative ale propovăduirii lui Pavel asupra meseriei sale de argintar (F.A. 19; cf. I Cor. 15:32; 16:8, 9; II Tim. 1:1-18). Pavel a lăsat pe Timotei la Efes, pt. a împiedica introducerea în Biserică a unor lucruri stricacioase (I Tim. 1:3). Mai târziu, neputând să se oprească la Efes - întorcându-se din Europa - Pavel cheamă la Milet pe bătrânii Bisericii din Efes (F.A. 20:15, 16, 17). După aceea, Tihic este trimis la Efes spre a duce Bisericii epistola scrisă de ap. (Ef. 1:1; 6:21; II Tim. 4:12). Una dintre cele 7 Biserici ale Asiei cărora le-au fost adresate

scrisorile cuprinse în Apocalipsa lui Ioan a fost Biserica din Efes (Ap. 1:11; 2:1-7). Potrivit tradiției, ap. Ioan și-a petrecut ultimii ani ai vieții la Efes. Al treilea Conciliu ecumenic al Bisericii s-a desfășurat în ac. oraș, în anul 431 d.Cr. El a precizat dogma referitoare la Persoana lui Cristos și la cele două naturi ale Sale: divină și umană.

Înnămolirea portului, din pricina aluviunilor aduse de râul Meandru, a contribuit la decăderea orașului. Mai subzistă din localitatea vestită de altădată: bucăți de ziduri, o poartă, un stadion, un frumos amfiteatru, băi publice și o bibliotecă; amplasamentul marelui templu a fost înnămolit. În anul 356 î.Cr., Herostrat a dat foc unui templu ionic foarte vechi, însă după câțiva ani, el a fost reconstruit. Noul edificiu era o operă magnifică, de stil ionic, de 4 ori mai mare ca templul Atenei (*Athena Parthenos*); numărat printre cele 7 minuni ale lumii, templul efesean avea aproape 104 m lungime și 50 m lățime. Era susținut de 100 de stâlpi, fiecare fiind un monolit de marmoră cu înălțimea de 16 m. Sculpturi ale lui Phidias, Praxiteles și Scopas, precum și picturi aparținând lui Parrhasios și lui Apelles decorau interiorul acestui incomparabil sanctuar. Goții l-au distrus către anul 260 d.Cr.

Teatrul din Efes a fost unul dintre cele mai mari teatre care au subzistat până în epoca modernă. Șirurile de scaune dispuse în formă de semicerc (gradene) atingeau diametrul de 150 de m, iar orchestra (partea cea mai joasă unde se executau dansurile și cânta corul) măsura peste 33 de m. Scena avea o lățime de 7 m, iar pe cele 66 de șiruri de scaune se puteau așeza 24 500 de spectatori.

EFES-DAMIM - hotarul sângelei. Un anumit loc din terit. lui Iuda, între Soco și Azeca (I Sam. 17:1). În I Cr. 11:13, acest loc se numește Pas-Damim. Ac. nume este foarte sugestiv și provine de la luptele crâncene purtate între israeliți și filistenii. Astăzi Beit Fased.

EFESENI (EPISTOLA).

Autorul. Autorul se prezintă el însuși ca fiind ap. Pavel (1:1; 3:1, 7; 4:1; 6:19, 20). Detaliile furnizate cu privire la viața sa concordă perfect cu ceea ce știm din alte epistole. Structura scrisorii, limbajul și conținutul teologic sunt identice cu acelea ale altor epistole.

Probele externe abundă încă în sec. II. Astfel, Clement de Roma, Ignățiu, Polycarp, Hermas, Clement de Alexandria, Tertullian, Ireneu și Hippolyt atestă că Epistola către Efeseni a fost recunoscută foarte devreme și de o manieră permanentă. Se mai poate adăuga aici că ea a fost epistola cea mai frecvent citată de scriitorii din primele veacuri. Figurează pe lista lui Marcion și în fragmentul lui Muratori (170 d.Cr.). Și probele interne au un caracter decisiv. Autorul își pomenește de două ori numele (1:1; 3:1). Structura cărții este specifică lui Pavel, începând cu partea doctrinală (cap. 1-3) și sfârșind cu viața practică, ea fiind rezultatul unei învățături sănătoase (cap. 4-6). Totuși, numeroși autori critici resping autenticitatea epistolei din rațiuni de vocabular, de înrudire literară cu Epistola către Coloseni și de ordin teologic. Însă nici unul din argumentele avansate nu este peremptoriu și nu a antrenat adeziunea nici măcar a majorității specialiștilor critici.

Data și locul. Ac. epistolă a fost scrisă în închisoare la Roma odată cu Coloseni și Filimon, prin vara anului 62 (3:1; 4:1; 6:20). Puțini sunt comentatorii care o situează, ca timp, în cursul perioadei de detenție la Cezareea (F.A. 24:27). Într-un asemenea caz, nu prea vedem cum s-ar explica faptul că, scriind totodată filipenilor (2:23-24) și lui Filimon (22), el spera să fie în curând pus în libertate. O asemenea speranță nu s-ar fi justificat deloc la Cezareea, deoarece acolo făcuse apel la Cezar. De altă parte, la Roma el avea suficientă libertate pt. a propovădui Evanghelia (F.A. 28:30; Ef. 6:19-20; Col. 4:3-4), iar pretoriul și casa Cezarului se aflau, nu la Cezareea, ci la Roma (Fil. 1:13; 4:22). În sfârșit, din cuvintele „*taina Evangheliei al cărei sol* (textual: „*ambasador*“) *în lanțuri sunt*“ (Ef. 6:20) s-ar putea deduce prezența sa în capitala Imperiului Roman.

Destinatarii epistolei. Efesul era capitala prov. romane Asia (3-400 000 locuitori), fiind situat la gura de vărsare a Meandrului. Era unul dintre cele mai importante porturi la Marea Mediterană, pe țărmul de răsărit (unde a văzut Ioan trecând toate mărfurile enumerate în Ap. 18:12-13), un important centru administrativ și religios (F.A. 19:35-40). Biserica din Efes a fost întemeiată de Pavel în

cursul celor 3 ani pe care i-a petrecut el în ac. oraș (F.A. 19:1-10; 20:31). După plecarea apostolului, ea a continuat să propășească, sub conducerea și îndrumarea bătrânilor ei (20:17).

Ac. cunoaștere intimă între ap. și Biserica efesenilor, precum și lipsa salutarilor personale și întrebuintarea unor expresii (cum ar fi: 1:15; 3:1, 2; 4:21) și prezența unor detalii au permis formularea opiniei că epistola lui nu s-ar fi adresat numai Bisericii din Efes, ci că ar fi fost o scrisoare circulară, destinată tuturor comunităților din provincia Asia.

Cine sunt destinatarii? „*Sfinții care sunt în Efes și credincioșii în Cristos Isus*”. Câteva manuscrise foarte vechi omit cuv. „*în Efes*”, de ex., cele două dintre cele mai importante pt. N.T., *Codex Sinaiticus* și *Codex Vaticanus*, precum și papyrusul lui *Chester Beatty* de la începutul sec. III, cel mai vechi manuscris al epistolelor lui Pavel pe care-l posedăm.

Conținutul. Efeseni este cea mai puțin personală și cea mai bine structurată dintre scrisorile lui Pavel. Ea nu răspunde unei situații anume, specifică unei Biserici, și nu combate nici o eroare sau erezie. Epistola expune planul lui Dumnezeu începând înainte de întemeierea lumii și continuând până la îndeplinirea sa integrală în veșnicie. Tema sa principală este Biserica, Trupul lui Cristos, sub aspect universal, în care iudei și greci au fost uniți pt. a alcătui o nouă omenire (2:11, 12, 15, 16), o mare familie (1:5; 2:19; 4:6; 5:1), în care dispar toate barierele ridicate de oameni. Prin unirea lor vitală „*în Cristos*” (expresie folosită în epistolă de 120 de ori), oamenii sunt transformați într-un mod progresiv.

Partea doctrinală a epistolei (cap. 1-3) prezintă privilegiile creștinilor: datorită lucrării Tatălui, Fiului și Duhului Sfânt (1:3-14), a fost constituit un nou pop. al lui Dumnezeu (2: 1-10), împăcând pe iudei și Neamuri într-un singur trup (2:11-22). În ac. prezentare, se inserează o paranteză cu referire la slujba lui Pavel în cadrul ac. nou popor (3:1-13); de asemenea, două rugăciuni ce-l vizează (1:15-23; 3:14-21).

Partea practică (cap. 4-6) expune răspunderile care decurg din ac. privilegii: datorii *spirituale* = păstrarea unității Duhului (4: 1-16), *morale* = ruperea cu felul de trai păgân (4:17-5:20) și *casnice* = noi relații între bărbați

și neveste, între părinți și copii, între stăpâni și sclavi (5:21-6:9). Viața nouă este o luptă permanentă (6:10-20).

Trebuie să mai reținem învățăturile extraordinar de precise ale ap. cu privire la Duhul Sfânt: El pecetluiește pe cel ce crede în Cristos (1:13-14); îl luminează pt. a înțelege tot mai bine minunata mântuire a lui Dumnezeu (v. 17-19); locuiește în templul pe care-l alcătuiește Biserica (2:22), precum și în inima și în trupul fiecărui credincios în parte, întărindu-l și umplându-l mai presus de toate așteptările sale (3:16-21; I Cor. 6:19); nu există decât un singur Duh care înfăptuiește și menține adevărata unitate (4:3-4); orice păcat îl întristează (4:30) și fiecare păcat trebuie să fie mărturisit spre a putea fi iertat (I Ioan 1:7-9); Dumnezeu dorește fierbinte ca Duhul Sfânt să ne umple tot mai mult zi de zi, fapt care devine posibil prin credință și ascultare (5:18; 3:16, 19; Ioan 7:37-39).

Comparație cu Epistola către Coloseni. Asemenea Epistolei către Coloseni, cea destinată efesenilor a fost trimisă prin Tihic (Ef. 6:21; Col. 4:7-8). Asemănările de vocabular și gândire dovedesc că cele două epistole au fost redactate în același timp.

Comparați, de ex.:

Ef. 1:1, 2	cu Col. 1:1, 2
Ef. 1:3, 20;	
2:6; 3:10	cu Col. 1:5; 3:1-3
Ef. 1:6, 7	cu Col. 1:13-14
Ef. 1:9; 3:9;	
6:19	cu Col. 1:26; 2:2; 4:3
Ef. 1:10	cu Col. 1:20, 25
Ef. 1:11	cu Col. 1:12
Ef. 1:17	cu Col. 1:10
Ef. 1:19, 20	cu Col. 2:12
Ef. 1:20	cu Col. 3:1
Ef. 1:22	cu Col. 1:18
Ef. 1:23	cu Col. 2:9
Ef. 4:22-24	cu Col. 3:8-10
Ef. 4:32	cu Col. 3:13

Ac. paralelism merge atât de departe încât, după relatarea lui Lewis, din 155 de versete din Efeseni, 78 se regăsesc într-o formă mai mult sau mai puțin identică în Coloseni (*Int. Stand. Bible Ency.* p. 956). Este vădit că apostolul a redactat cele două epistole sub presiunea acelorași împrejurări. Scrisoarea destinată

efesenilor pare să fi fost scrisă imediat după aceea a colosenilor ale cărei gânduri le dezvoltă.

Scopul epistolei. Din citirea epistolei, nu rezultă un scop precis. Primul său obiectiv pare să fie unul *didactic*. Pavel vrea să le dea tuturor ac. Biserici, indiferent de vechimea lor, o învățătură solidă cu privire la temelia credinței și a vieții creștine (cf. Col. 2:1-2). Știindu-le amenințate (F.A. 20:29), el tinde să le lase un rezumat esențial pt. credință și viață, nefiind sigur dacă și va mai putea continua lucrarea în mijlocul lor.

O examinare mai profundă a conținutului epistolei, a punctelor pe care ap. le accentuează în mod deosebit și a repetatelor sale sfaturi ne permite să vedem că un al doilea scop al scrisorii sale era *un vibrant îndemn la unitate* între cele două fracțiuni care alcătuiau Biserica: iudeii și păgânii de altădată (v. 1:10; 12:13; 2:2; 2:3, 11-16, 18; 3:6). Ac. îndemn ocupă primul loc în partea practică a epistolei (4:3-6, 9-16). Toate păcatele enumerate (4:2, 25, 26, 28, 29, 31, 32; 5:3-4, 5, 5-16, 18) sunt de natură să dăuneze unității creând între membrii aceleiași Biserici sentimente de jenă, de frustrare, de ranchiună, de judecată și de respingere.

Un asemenea îndemn nu a putut fi motivat oare de informațiile proaspete aduse de Epafra cu privire la ac. Biserici din Asia? Sau poate că el a fost determinat de propriile experiențe ale lui Pavel: el știa bine că Vrajmașul nu urăște nimic mai mult ca unitatea Bisericii și face totul pt. a o distruge. De aceea ac. îndemn privitor la unitate ocupă un cap de afiș în toate scrisorile sale (Rom. 12:3-8; I Cor. 1:10-4:7; Fil. 1:27-2:11).

Să nu uităm că epistola ac. a fost scrisă în același timp cu aceea adresată colosenilor, fiind destinată Bisericilor din regiunea respectivă. Ereticii care predicaseră falsele lor doctrine la Colose erau pe punctul de a le introduce și în alte comunități. Pavel știa că cel mai bun „antidot” contra ereziilor este propovăduirea adevărului. Expunând adevăratul plan al lui Dumnezeu și prezentând viața care decurge din mântuire, el îi „vaccina” pe creștinii contra acestor doctrine străine.

De asemenea, Col. 2:2 ar putea rezuma foarte bine și alte scopuri ale epistolei.

Planul epistolei. Epistola este divizată în două părți: o secțiune doctrinală și una

practică. În prima parte (cap. 1-3), Pavel ne spune tot ce a făcut Dumnezeu pt. noi; ac. secțiune nu conține imperative. În a doua parte (cap. 4-6), verbele la imperativ abundă; aici ap. ne indică ce așteaptă Dumnezeu de la noi.

Adresă și salutări (1:1-2)

1. *Privilegiile noului popor al lui Dumnezeu* (1:3-3:21)

a. Binecuv. spirituale pe care le avem în Cristos (1:3-14)

- lucrarea Tatălui - El ne-a ales (1:3-6)

- lucrarea Fiului - El ne-a răscumpărat (1:7-12)

- lucrarea Duhului Sfânt - El ne-a pecetluit (1:13-14)

b. Prima rugăciune (1:15-23)

c. Constituirea noului pop. al lui Dumnezeu (2:1-10)

- ce a fost el înainte de mântuire (2:1-3)

- ce este acum în Cristos (2:4-10)

d. Unitatea acestui popor (iudeii și păgânii reconciliați în Cristos) (2:11-22)

e. Slujba lui Pavel în cadrul acestui popor divin (3:1-13)

f. A doua rugăciune (3:14-21)

2. *Răspunderea noului popor al lui Dumnezeu* (4:1-6:20)

a. Să construiască Trupul lui Cristos în unitate (4:1-16)

- unitatea înfăptuită de Duhul Sfânt (4:2-6)

- ea trebuie consolidată, sporită (4:7-16)

b. Să umble într-un mod vrednic de noua poziție (4:17-6:9)

- în viața personală (4:17-24)

- în relațiile cu aproapele (4:25-5:20)

- în familie (5:21-6:9)

c. Lupta cu armele date de Dumnezeu (6:10-20)

Concluzie (6:21-24).

EFICACE - în gr. *energês*, lit. *în lucrare*. În Biblie, acest termen este întrebuințat: a. Pt. Cuvântul lui Dumnezeu care este revelația lui Dumnezeu Însuși și care, în consecință, lucrează în om (Evr. 4:12; aici unele vers. românești îl și redau prin *lucrător*. N.Ed.). b. La figurat, el se aplică unei uși mari, larg deschise pt. propovăduirea Evangheliei (cf. I Cor. 16:9). c. În sfârșit, termenul gr. respectiv mai definește și credința aducătoare de roade a copilului lui Dumnezeu (Film. 6).

EFLAL, EPHLAL. Un bărbat din sem. lui Iuda, din familia lui Ierahmeel (I Cr. 2:3, 25, 37).

EFOD - înveliș, cuvertură.

1. Una dintre cele 6 piese de îmbrăcăminte pe care trebuia să și-o pună marele preot înainte de a intra în slujbă (Ex. 28:4). Efodul era confecționat din in subțire răsucit, brodat cu fire de aur și din fire vopsite în albastru, purpuriu și cărămiziu. Consta din două piese lucrate din aceeași țesătură, fixate pe umeri cu ajutorul a două bretele (v. 6, 7). Se îmbrăca trăgându-se pe cap, iar deșirarea firelor la gura efodului era împiedicată de un galon de fire diferite țesute laolaltă (v. 32). Pe fiecare umăr, dantela avea o piatră de onix, montată într-un filigran de aur. Pe cele două pietre erau gravate numele celor 12 sem. ale lui Israel (28:9; 39:6, 7). *Pieptarul*, o piesă de stofă dublă, venea pe piept. Era prins de efod, la partea de sus prin două verigi de aur, iar la partea de jos cu două cordoane albastre, fixate cu inele de aur la cele 4 colțuri ale pieptarului (Ex. 28:25, 27, 28; 39:15-21). Mantia de sub efod se deosebea de efodul propriu-zis. Era confecționată dintr-un material albastru, fără mâneci, iar pe margine, de jur-împrejurul tiviturii purta niște clopoței de aur alternând cu niște rodii de culoare albastră, purpurie și cărămizie (Ex. 28:31-35; 29:5; 39:22-26).

Preoții de rând purtau o tunică de in (un efod simplu), probabil fără ornamente. Cei 85 de preoți pe care i-a ucis Doeg erau îmbrăcați cu efoduri de in (I Sam. 22:18). Și copilul Samuel, încredințat marelui preot Eli, purta un efod de in (2:18). Împ. David juca înaintea chivotului Domnului îmbrăcat cu un efod de in subțire (II Sam. 6:14). Dorind să consulte pe Domnul într-o chestiune importantă, în prezența marelui preot, a cerut să se aducă efodul (I Sam. 23:9-12; 30:7-8) care era prevăzut cu Urim și Tumim (Ex. 28:30). După ce Israel a ajuns corupt, efodul a devenit pt. mulți un obiect de adorare sau era folosit chiar în cultul unor idoli (Jud. 8:27; 17:5). S-au emis diferite supoziții cu privire la modul de utilizare idolatră a efodului, însă ne lipsesc, în privința aceasta, datele necesare.

2. Tatăl lui Haniel, căpetenia fiilor lui Manase, pe vremea lui Moise (Num. 34:23).

EFRAIM - rodire, fecund.

1. *Fiul cel mai mic al lui Iosif* și al lui Asnat, fata lui Poti-Fera, preotul din On. Efraim s-a

născut în vremea când tatăl său era prim-ministru al Egiptului (Gen. 41:45-52). Când cei doi fii ai lui Iosif au fost aduși la patul lui Iacov, pt. a primi binecuv. bunicului lor, ac. din urmă și-a pus intenționat mâna sa dreaptă (mâna cea mai nobilă) pe capul lui Efraim, fiul cel mic, iar stânga pe capul lui Manase, fiul mai mare. Deoarece Iosif a protestat, tatăl său i-a explicat că fiecare dintre fiii săi va deveni tatăl unei populații, dar că Efraim va fi cel mai mare și strămoșul unei cete de neamuri (Gen. 48:8-20). Efraim și Manase, deși nu au fost fii ai lui Iacov, ci nepoți, au fost tratați ca fii, iar urmașii lor au fost priviți ca formând două sem. în loc de una. Efraim a fost adânc îndurerat prin pierderea a doi dintre fiii săi, Ezer și Elead, uciși de filistenii în cursul unei expediții având ca scop jefuirea turmelor lor (I Cr. 7:20-22).

2. *Sem. lui Efraim* (Ios. 16:4, 10; Jud. 5:14). Moartea celor doi fii ai lui Efraim a întârziat cu câțva timp înmulțirea acestei seminții. La prima numărătoare a israeliților în pustie, s-au găsit 40 500 de efraimiți. Numai sem. lui Manase și Benjamin le erau inferioare ca număr (Num. 1:33-37). Apoi, efectivul lui Efraim s-a diminuat în cursul călătoriei prin pustie, la a doua numărătoare nemaifiind decât 32 500 de efraimiți în stare să poarte armele. Efraim era deci cea mai mică dintre toate sem. lui Israel, dacă se exceptează si-meoniții (26:37; cf. v. 14). Dar ambii fii ai lui Iosif aveau mai mulți urmași decât toți ceilalți copii ai lui Israel: 85 200 de bărbați, în afară de femei și copii (v. 34, 37; cf. Dt. 33:17). Când Iosua, care era efraimit, a devenit căpetenia lui Israel, importanța acestei sem. a crescut considerabil (Ios. 19:50; 24:30). Efraim a primit un terit. la V de Iordan a cărui netă delimitare ne scapă. Hotarul său de miazăzi pleca de la Iordan, nu departe de Ierihon, trecea prin Betel, Luz, Atarot-Adar, Bet-Horonul de sus, Bet-Horonul de jos, Ghezer, și atingea marea (Ios. 16:1-3, 5). Limita nordică mergea spre Micmetat, care se afla aproape de Sihem; la E se îndrepta spre Taanat-Silo, Ianoah, Atarot și Naarata, atingând Ierihonul și Iordanul (v. 6, 7). De la Micmetat, hotarul trecea, spre V, la En-Tapuah, la pârâul Cana și ieșea la Marea Mediterană (v. 8; cf. 17:7). Sem. lui Efraim se învecina, la N, cu jumătatea sem. lui Manase care se așezase la V de Iordan; la limita sudică, Efraim avea pe Benjamin. Sihemul era inclus în terit. lui Efraim (Ios. 21:20, 21; I Împ. 12:25;

I Cr. 6:67). Efraimiții nu i-au izgonit pe canaaniți din Ghezer care le fusese acordat tot lor, dar ei au luat Betelul, fie singuri, fie împreună cu Manase, sem. provenită, de asemenea, din Iosif (Jud. 1:22-26, 29). Cântarea Deborei menționează patriotismul fierbinte al efraimiților care au luptat cu vitejie (5:14). Ei au avut o mare ceartă cu Ghedeon pt. că nu fuseseră invitați să contribuie la izgonirea madianiților din Canaan (8:1-3). De asemenea, efraimiții l-au provocat la luptă pe Iefta, eliberatorul lui Israel, sub motiv că nu recursese la ajutorul lor în războiul îndreptat contra amoniților; 42 000 de efraimiți au pierit în ac. luptă (12:1-6). Mica, cunoscut din pricina „chipului cioplit” pe care i-l făcuse mamă-sa, locuia în muntele lui Efraim (17:1); la fel și levitul a cărui țiitoare a fost ultragiată într-un chip atât de scandalos, încât a rezultat de aici o mișcare generală contra lui Beniamin (19-20). Ieroboam era efraimit; când el a devenit împ. peste cele 10 sem. răsculate, a re-clădit Sihemul, stabilindu-și aici capitala. Sihemul se găsea în muntele lui Efraim (I Împ. 12:25). Regiunea accidentată a lui Efraim, numită uneori „*muntele lui Efraim*”, era centrul muntos al Palestinei, mărginit pe trei laturi, după cum urmează: marginea de miazăzi a câmpiei Izreelului (sau Ezdrelon), valea Iordanului și ținutul lui Beniamin. După întemeierea împ. lui Israel, a cărei frontieră nu a rămas mereu aceeași, limitele sudice ale „*muntelui lui Efraim*” n-au mai fost determinate cu precizie.

„*Pădurea lui Efraim*” unde s-a desfășurat lupta dintre trupele lui David și ale lui Absalom care se răzvrătise (II Sam. 18:6; cf. 17:22, 24, 26, 27) se afla, desigur, la E de Iordan, aproape de Manahaim, dar locul exact nu ne este cunoscut. Numele ac. provine, fie de pe urma înfrângerii suferite de efraimiți din partea lui Iefta (Jud. 12:1), fie datorită așezării sale vizavi de terit. și muntele lui Efraim (pt. poarta lui Efraim, v. *Ierusalim*, II, 3).

3. *Cele 10 sem.* în fruntea cărora s-a așezat aceea a lui Efraim (Is. 7:2, 5, 9, 17; 9:8; 17:3; 28:3; Os. 4:17; 5:3; 9:3-17). Îndeosebi proorocii au folosit cuvântul „Efraim” în acest sens.

4. *Cetate* vecină cu Baal-Hațor (II Sam. 13:23). Prob. una și aceeași localitate cu Efraim de lângă pustie (Ioan 11:54) și cu Aferema (Aphaerema) care, la o anumită dată, aparținuse Samariei (I Mac. 11:34). Generalul rom.

Vespasian a luat Efraimul și Betelul când a mers împotriva Ierusalimului (Răzb. 4:9:9). Efraimul a fost identif. cu Ofra lui Beniamin, modernul sat Taiyibeh, așezat pe o ridicătură de teren de formă conică, în regiunea muntoasă, la vreo 6, 5 km E - NE de Betel.

EFRAIMIT. Membru al seminției lui Efraim (Jud. 12:5).

EFRAT, EFRATA - rodnicie.

1. Numele inițial al Betleemului din Iudeea (Gen. 35:19; 48:7; Rut 4:11), numit câteodată Betleem-Efrata (Mica 5:1) sau chiar Efrat.

2. Nevasta lui Caleb, fiica lui Heșron și mama lui Hur (I Cr. 2:19, 50; 4:4).

3. Terit. din Efraim (Ps. 132:6) (v. *Efratit*) sau, mai precis, Chiriat-Iearim, care aparținea de Caleb-Efrata (I Cr. 2:24, 50). Aici a rămas multă vreme chivotul Domnului.

EFRATT, DINEFRATA.

1. O persoană originară din Efrata sau un locuitor al acesteia. Efrat este sinonim cu Betleem (I Sam. 17:12; Rut 1:2).

2. Efraimit, adică aparținător seminției lui Efraim (I Sam. 1:1; I Împ. 11:26).

EFRON, EPHRON - pui de căprioară.

1. Un hetit care locuia la Hebron și era proprietarul peșterii Macpela pe care i-a vândut-o lui Avraam (Gen. 23:8, 9; 25:9).

2. O cetate pe care Abia i-a smuls-o lui Ieroboam (II Cr. 13:19). De regulă identif. cu cetatea lui Efraim, ea însăși asimilată cu Ofra.

3. Creastă muntoasă situată între Neftoah și Chiriat-Iearim, la hotarele lui Iuda și Beniamin (Ios. 15:1, 9).

EGIPT.

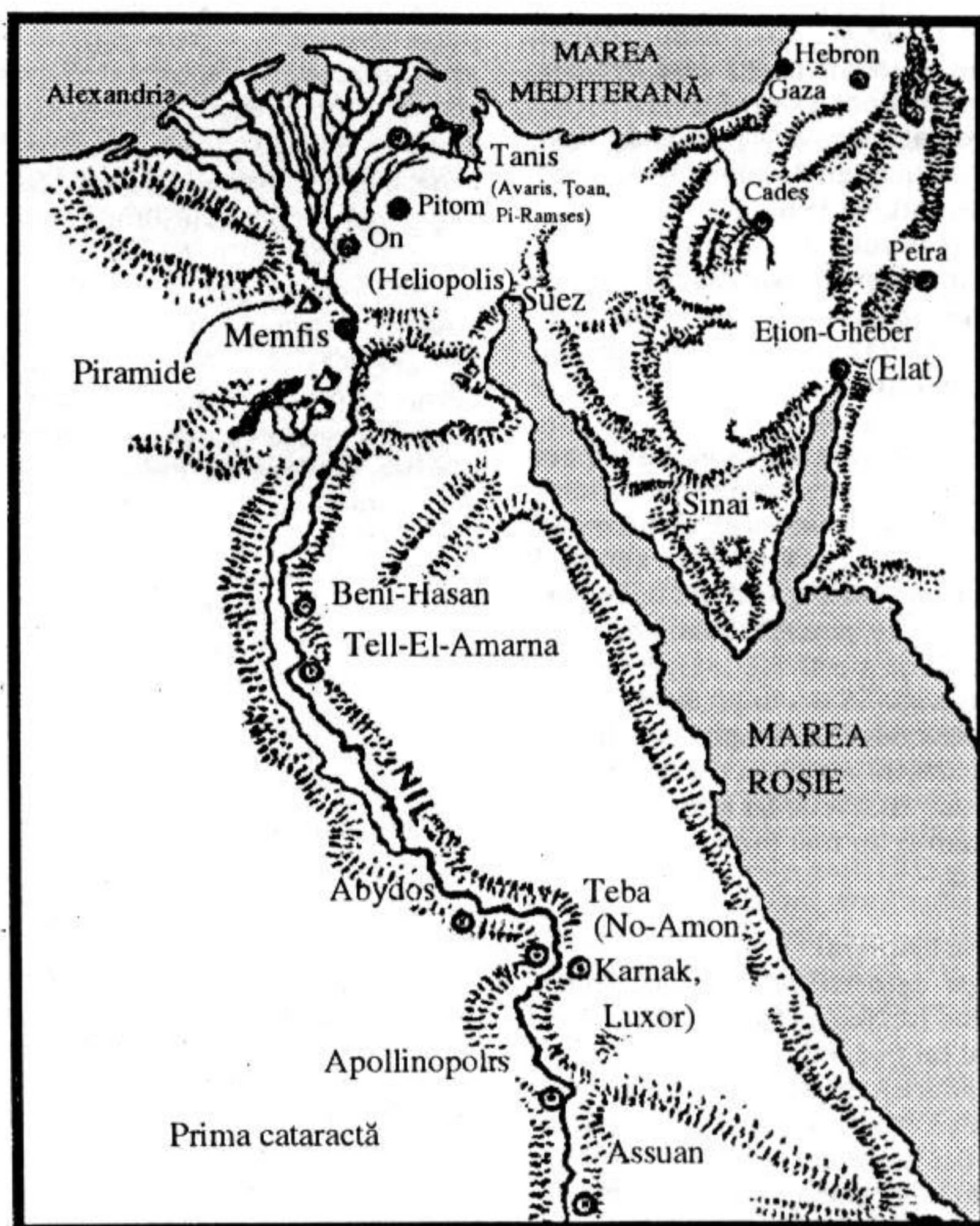
I. Țara Egiptului.

1. *Numele țării.* Deja pe vremea lui Homer, gr. numeau țara ac. *Aigyp̄tos*. Numele ei provine probabil de la *hikuptah* care reprezintă cuv. egiptean *Ha(t)-ka-ptah*, adică Memphis. Vechii egipteni numeau țara lor *Kemet* (țară neagră), din cauza culorii închise a nămolului Nilului care contrasta cu terenurile roșii ale pusturilor. Numele cel mai obișnuit era *Toui* (cele două țări), ceea ce înseamnă Egiptul de Sus și Egiptul de Jos. Potrivit tabletelor de la Amarna, canaaniții numeau Egiptul *Misri*. Denumirea ebraică este *Mitsrayim*, cuv. pro-

venit din aceeași rădăcină; termenul ebr. este considerat ca fiind un dual. În araba modernă, Egiptului i se spune *Misr*.

2. Terit. și împărțirea Egiptului. În antichitate, Egiptul cuprindea toată regiunea udată de Nil, de la Mediterana și până la prima cataractă. În plus, Egiptul îngloba o serie de oaze din pustiu occidental, precum și terit. cuprins între gura răsăriteană a Nilului și valea el-Arish („*pârâul Egiptului*”). Natura a divizat terit. Egiptului în două regiuni: a. De la S spre N, o vale îngustă, săpată în pustie. b. Delta, numită astfel pt. că forma ei era aceea a literei gr. „Δ” (Δ) D.p.v. politic, s-a respectat divi-

ziunea geografică: astfel, valea Egiptului corespundea Egiptului de Sus, iar delta, Egiptului de Jos. Lungimea regiunii udate de Nil, de la mare la prima cataractă, este de circa 835 km, iar lățimea sa măsoară în medie 20 km. Porțiunea cultivabilă, cuprinsă între cataractă și mare, are o suprafață de 33 668 km², aproximativ egală cu suprafața Olandei. Egiptul antic era o țară mică, dar ca lungime ocupă locul întâi în lume. Egiptul este lit. „*darul Nilului*”, cum ziceau grecii. Adâncimea solului măsoară vreo 10 m. Altădată, revărsarea anuală a Nilului, inundațiile pricinuite de acest fenomen din iunie până în octombrie, fertilizau și înmuiau

Harta Egiptului

pământul. Dar după construirea barajului de la Assuan și a Lacului Nasser, au intervenit o seamă de schimbări în obiceiurile locuitorilor, precum și în domeniul ecologic al țării (v. *Nil*).

3. *Regiunea învecinată.* Pustia limitează Egiptul din două părți. Începând cu Sahara, în partea de apus, pământurile aride se întind tot mai spre răsărit, terminându-se cu un lanț muntos care merge de-a lungul Mării Roșii. Egiptenii obțineau, cu mari eforturi, o cantitate mică de produse agricole de calitate inferioară în regiunea deșertică, nelocuită, cuprinsă între Nil și Marea Roșie. Munții formează un șir larg și masiv de roci cristaline cu numeroase ramificații în interiorul țării. La Hammamat, aproape de drumul caravelor, între Koser și Teba, vechii egipteni extrăgeau, din ac. munți, piatra dură, cenușie, din care se confecționau sarcofage. La Djebel Dukha, aproximativ vizavi de peninsula Sinai, ei exploatau niște mine de cupru și smarald. Sinaiul oferea malahit verde și albastru, turcoază, lapislazuli, precum și cupru. Blocuri de calcar se întind pe o mare suprafață furnizând vestitul alabastru cu care vechii egipteni își înfrumusețau clădirile. La V de Nil, pustia trece pe terit. Libiei. Spre deosebire de regiunea situată la E de fluviu, aici ea apare sub forma unui platou stâncos, cu aspect uniform, monoton. Platoul respectiv se ridică între 965 și 1609 m deasupra nivelului mării. Pe terit. egiptean, absoluta dezolare a acestei zone pustii nu este întreruptă decât de 5 oaze. Astfel, pe de o parte, țara era izolată datorită prezenței mării și a pustiei, iar pe de altă parte, navigația spre S era împiedicată de existența cataractelor. În timpul dinastiei a XII-a, a fost cucerită regiunea cuprinsă între prima și a doua cataractă, iar sub dinastia a XVIII-a, frontierele au fost împinse până la a patra cataractă.

II. Populația Egiptului.

1. *Originea egiptenilor.* Potrivit Bibliei, Mișraim era fiul lui Ham și fratele lui Canaan, al lui Put și al lui Cuș, etiopianul (Gen. 10:6). În epoca preistorică, hamiții de rasă albă au pătruns în Egipt, în șiruri succesive și au luat locul populației indigene. Mai târziu, alți invadatori veniți din Babilonia, în majoritate semiți, au ocupat Egiptul și au influențat limba vorbită acolo. În aceeași perioadă, numeroși locuitori proveniți din Nubia s-au

amestecat cu egiptenii. La o dată mai târzie, Egiptul s-a divizat în 42 de prov. dintre care 20 în Egiptul de Jos și 22 în Egiptul de Sus. Cea mai mare parte din prov. acestea datează din vremuri foarte îndepărtate.

2. *Limba Egiptului.* Istoria limbii egiptene îmbrățișează - fapt extraordinar - o perioadă de cca 5 000 de ani. Documentele cele mai vechi datează încă din prima dinastie. Ac. limbă s-a perpetuat, fără întrerupere, sub diferite forme, până la apariția limbii copte, izvorâtă din egipteana veche, și care a devenit o limbă moartă în sec. XVI d.Cr. Egipteana aparține grupei limbilor hamite, dar fiind foarte apropiată limbilor semitice (mai mult chiar decât cușita sau etiopiana, de ex.), ea ar putea fi numită semito-hamită. Într-adevăr, se admite, în general, astăzi că limbile hamite și semite au aceeași origine. Și acum vom prezenta o schemă cu etapele lingvistice care urmează: a. Între prima și a VIII-a dinastie, *egipteana veche*; este limba textelor descoperite în piramide. b. *Egipteana mijlocie*, limba literară folosită de la a IX-a până la a XVIII-a dinastie și idiomul vulgar uzual în primele 2/3 ale acestei perioade (ac. limbă vulgară devine egipteana clasică, preluată, treptat, mai târziu). c. *Egipteana târzie*, între dinastiile XVIII și XXIV; apare îndeosebi în documente cu caracter comercial și în corespondență, dar și în unele opere literare. d. *Demotica*, scriere egipteană cursivă populară, începând de pe vremea dinastiei a XXV-a și durând până în epoca romană târzie (700 î.Cr. - 470 d.Cr.). e. *Limba coptă*, vorbită începând cu sec. III e.n. de urmașii creștini ai vechilor egipteni. Biblia a fost tradusă în diferite dialecte copte. Unul dintre acestea, cel bohairic, este întrebuințat și în prezent în cadrul liturghiei.

La început, egiptenii s-au servit de un sistem de scriere convențional, pe bază de figuri: *hieroglificele*; acestea erau, îndeosebi, reprezentări ale obiectelor, păsărilor, animalelor, plantelor, uneltelor și diferite simboluri simulând niște figuri geometrice. Se disting două categorii de hieroglifice: a. *Ideogramele*, semne reprezentând obiectele sau exprimând niște idei foarte înrudite cu acestea. b. *Semnele fonetice*. La origine, și acestea au fost tot ideograme, continuând a fi întrebuințate ca atare, chiar după ce au devenit simboluri

Hieroglifice egiptene

ale sunetelor. Combinarea ac. semne dă un cuv. nou, susceptibil de a nu avea nici cea mai mică legătură cu sensul figurilor originale. Încă înainte de anul 3000 î.Cr., egiptenii au elaborat un sistem conținând 24 de litere care corespundeau consoanelor și punând bazele unui alfabet care însă nu era întrebuințat decât ca o completare a hieroglifelor; vocalele nu se scriau. Cu toate acestea, rolul predominant le revenea hieroglifelor. Acestea apar ca un element fundamental al scrierii egiptene până pe la începutul erei creștine. Scribii au început, încă sub vechiul imperiu egiptean, să simplifice figurile pt. a se putea scrie cu mai multă rapiditate. Așa a luat naștere scrierea *hieratică*, întrebuințată în acele cazuri în care ornamentația nu era indispensabilă. De prin sec. al VIII-lea î.Cr., s-a folosit o scriere populară, *demotica*; ea a înlesnit relațiile sociale și comerciale și era o formă cursivă a scrierii hieratice. Ca urmare

a extinderii creștinismului, s-a ajuns în scurt timp la imposibilitatea de a se mai citi vechile caractere egiptene care au rămas, vreme îndelungată, niște enigme. În anul 1799, soldații lui Napoleon au găsit la Rosette o piatră neagră de bazalt pe care se afla un text scris în hieroglifice, în demotică și în greacă. Era vorba de un decret din anul 196 î.Cr., în onoarea lui Ptolemeu Epifanul. Ac. *Piatră de Rosette*, devenită celebră ca o cheie a scrierilor egiptene, se găsește acum la British Museum (v. ilustrația *Piatra de la Rosette*). O altă inscripție redactată cu caractere gr. și în hieroglifice, referitoare la Ptolemeu Physicon și cele două Cleopatre, a fost descoperită în anul 1815 la Philae. Studiarea sa cu minuțiozitate a influențat pozitiv procesul de descifrare a hieroglifelor, francezul Champollion ajungând la o perfectă înțelegere a acestei scrieri în anul 1822.

3. *Istoria Egiptului*. Manetho, preot al zeului Sebenneytos, sub domnia lui Ptolemeu I (305-285 î.Cr.) a scris, în gr., istoria țării sale. El a împărțit în 30 de case regale (dinastii) lunga listă a faraonilor pe care-i cunoștea, începând cu Menes (cca 2 900) și până la anul 332 î.Cr., când Egiptul a căzut în mâinile lui Alexandru Macedon.

a. *Epoca preistorică* (cca 5000 - 2900 î.Cr.) ne-a fost revelată într-o măsură oarecare cu ajutorul recentelor descoperiri arheologice. Săpături întreprinse la Deir Tasa, în Egiptul Mijlociu, la Fayum și la Merimdeh Beni-Salameh au dat la iveală numeroase urme ale civilizației neolitice; niște vestigii calcolitice au fost găsite la Badari, făcând să urce ac. cultură cam pe la jumătatea mileniului al V-lea î.Cr. Deja înainte de fondarea primei dinastii, bazele economice, sociale și politice ale instituțiilor Egiptului antic cunoscuseră o anumită dezvoltare. Calculând după ciclul sothiacal, Breasted a găsit că în anul 4236 î.Cr., egiptenii au introdus anul solar de 365 zile (12 luni a câte 30 zile fiecare, plus 5 zile de sărbătoare la finele anului). Alți savanți însă sunt de părere că acest calendar ar fi fost introdus în anul 2773 î.Cr.

La un moment dat, s-au constituit două state puternice: unul în Egiptul de Sus, cu capitala la Ombos, iar altul în Egiptul de Jos, în Delta Nilului, cu capitala la Behdet. Chiar după unificarea țării, tradiția celor două împ. s-a menținut, astfel că suveranii se intitulau „*rege al Egiptului de Sus și de Jos*” și purtau

simbolurile ambelor teritorii: lotusul și papirusul. De altfel, cuv. ebr. pt. Egipt semnifică „cele două Egipte”. După susținerile lui Manethon, Menos a fondat prima dinastie și a domnit la Thinis. Pt. dinastiile I și II s-au propus anii 3100 - 2700. Sir Flinders Petrie a regăsit aproape de Abydos cea mai mare parte a mormintelor acestor regi.

b. *Regatul vechi*. Perioada preistorică a fost urmată de aceea a regatului vechi, dinastiile III-VI (2600 - 2150 î.Cr.), când capitala s-a aflat la Memfis. Sub a treia dinastie (date aprox. 2600 - 2550) s-au organizat niște expediții având ca scop aducerea de lemn de cedru din Fenicia. Împăratul Zoser a clădit la Saggara (Saqqarah) o piramidă cu scări. El a avut ca prim-ministru pe Imhotep, un medic distins, filozof și arhitect. A IV-a dinastie (aprox. 2550 - 2450) a corespuns epocii de construire a piramidelor. La Gizeh se află trei dintre acestea, cea mai înaltă fiind a faraonului Khufu (Cheops). Inițial, ea măsoară 148 m înălțime. Baza ei, cu latura de 232 m, acoperă o suprafață de peste 5 ha. Ac. masă enormă este compusă din vreo 2 300 000 de blocuri de calcar, fiecare având o greutate medie de peste două tone. Potrivit unei tradiții raportate de Herodot, ac. construcție a fost realizată pe parcursul a 20 de ani cu contribuția a nu mai puțin de 100 000 de oameni. Faraonii Kefren (Khephren) și Menkure (Mycerinus) au făcut alte două piramide mai mici. Cât despre marele sfinx, se crede că el datează din timpul domniei lui Kefren. Dinastiile a V-a și a VI-a acoperă aproximativ intervalul dintre anii 2450 și 2250. Sahur, din a V-a dinastie, a construit primul vapor din istorie; el a invadat Siria și a trimis la Punt (Somalia) după aromate care să servească la mumifiere. Pe atunci, Egiptul controla căile comerciale care legau ac. țară de Sudan. Ptahhotep, un alt faraon aparținând ac. dinastiei, a scris câteva opere care tratau problema „înțelepciunii”. În timpul dinastiei a VI-a, autoritățile locale au început să-și impună autonomia, proces care a condus, în cele din urmă, la abolirea monarhiei. Prov. și-au recăpătat independența, structura politică a Egiptului devenind iarăși, în mare măsură, aceea care fusese înainte de apariția faraonului Menes. Regatul vechi s-a prăbușit. Dinastiile VII - VIII au fost lipsite de importanță. Un număr de 18 personaje aparținând dinastiilor IX - X s-au perindat la Heracleopolis, reușind să mențină acolo ordinea. Între dinastiile VIII - XI s-a desfășurat

prima perioadă intermediară care a luat sfârșit către anii 2000 î.Cr. Dinastia a XI-a a fondat un stat egiptean cu capitala la Teba, după ce S a triumfat asupra N.

c. *Regatul mijlociu* a fost stabilit grație celei de a XII-a dinastii. Primul său faraon, Amenemhat I (2000 - 1970) și-a instalat capitala într-o cetate din N, numită Ithui (care înseamnă „cuceritorul a două țări”), pe malul apusean al Nilului, la câțiva km S de Memfis (Memphis). Ultimii suverani ai ac. dinastiei s-au stabilit la Fayyum. Ac. a fost epoca de aur a literaturii egiptene clasice. Amenemhat I a scris niște maxime adresate fiului său. Povestirea lui Sinuhe constituie un strălucit tablou de epocă al Siriei și Palestinei. Senwosret III (Sesostris), marele cuceritor, a împins hotarele țării până la a doua cataractă și a atacat Siria. Domnia sa a fost caracterizată de o puternică dezvoltare a comerțului. S-a construit un canal care pleca de la extremitatea nordică a Mării Roșii și ajungea până la cel mai apropiat braț al Nilului, în partea de răsărit a Deltei. Mineritul în Sinai a devenit o ramură industrială în plină expansiune. Fără îndoială că în epoca regatului mijlociu s-au aflat în Egipt Avraam și, mai târziu, Iosif (Gen. 12:10-20; 39:1).

d. *A doua perioadă intermediară* (1780-1546), *inclusiv domnia hyksoșilor*. După timpurile strălucite ale imperiului mijlociu, vasalii dinastiilor XIII - XIV au provocat numeroase conflicte interne care au culminat cu ocuparea Egiptului de către hyksoși („domni ai țărilor străine”), numiți și regii-păstori. Acești regi au domnit cca 100 de ani (de la a XV-a la a XVI-a dinastie, aproximativ între anii 1650 și 1552). Hyksoșii erau canaaniti. Niște descoperiri recente par să confirme afirmațiile lui Manethon care-i numea „fenicieni”. Majoritatea numelor proprii ale ac. regi sunt semitice. Deși cea mai mare parte a hyksoșilor erau semiți, o mică minoritate trebuie să fi fost reprezentată de hetiți, luvieni și hurieni. S-a presupus că Iosif, fiul lui Israel, ar fi fost prim-ministru sub domnia unuia dintre regii-păstori; alți savanți însă opinează pt. o dată mult mai timpurie, respectiv în timpul dinastiei a XII-a. Nu deținem prea multe informații cu privire la dominația hyksoșilor. Capitala lor se afla la Avaris, în Delta Nilului. La sfârșitul imperiului lor, o dinastie indigenă, a XVII-a, s-a ridicat și a început să domnească la Teba. Ultimul său rege, Ahmes (Ahmosis, mort pe la anul 1546) a terminat procesul de expulzare a hyksoșilor. Egiptenii considerau

invazia regilor-păstori drept o mare urgie, însă prezența lor în Egipt a avut și o seamă de consecințe pozitive, provocând o schimbare radicală a mentalității egiptene. Dintr-o națiune pașnică, egiptenii au devenit un popor războinic. Cum hyksoșii au introdus caii și carele pe valea Nilului, ei i-au învățat pe egipteni meșteșugul războiului.

e. *Regatul nou* (1546 - 1085 î.Cr.) cu capitala la Teba. De atunci, Egiptul întreg s-a aflat sub conducerea unui faraon unic. Marii vasali aproape au dispărut. Existau în imperiu doi primi-miniștri: unul pt. ținuturile nordice, un al doilea pt. cele sudice. Diversele departamente ale statului sunt bine administrate. Este timpul unor construcții monumentale, o dovadă în ac. sens fiind templul din Karnak. Amenophis I (1546 - 1525) are ca succesor pe Thutmes I (Thotmes) (1525 - 1508), iar el pe Thutmes II (1508 - 1504). La moartea lui Thutmes II, nevasta sa, Hatshepsut (1504 - 1482) a pus mâna pe tron. Fiică a lui Thutmes I, ea se dovedește extrem de energică și autoritară și deține timp de 22 de ani tronul lui Thutmes III, nepot și ginere al său. Ac. din urmă se impune apoi ca cel mai mare artizan al imperialismului egiptean, domnind singur între anii 1482 și 1450 î.Cr. El conduce nu mai puțin de 17 expediții militare și asigură imperiului său cea mai mare expansiune cunoscută vreodată. El îngloba Palestina, Siria, Eufratul de Sus și atinge a patra cataractă a Nilului, în vreme ce influența sa se întindea mult mai departe. Una din cele mai de seamă bătălii ale lui Thutmes III s-a desfășurat la Meghido: aici i-a învins pe hitiți prin anul 1482. Ac. mare imperiu însă va cădea în declin în scurt timp, pt. că regii care au urmat s-au dovedit a fi foarte slabi. Unii comentatori sunt de părere că sub domnia lui Thutmes III au fost prizonieri israeliții în Egipt și Moise a trebuit să fugă pt. 40 de ani în țara lui Madian (Ex. 2:15 și urm.). Au urmat pe tronul Egiptului Amenophis II și Thutmes IV. Prob. că sub domnia ac. din urmă au părăsit israeliții Egiptul, pe la anul 1441 (cf. Ex. 2:23). Șederea lor în pustie a durat 40 de ani și pe la anul 1400 au intrat în Canaan, în timp ce Amenophis III (1412 - 1375) domnea peste Egipt (v. *Exod*). Amenophis IV (1375 - 1366), devenit Akhenaton și a cărui soție se numea Nefertiti, a neglijat apărarea hotarelor imperiului său, fiind absorbit de aplicarea unei reforme religioase care tindea să impună cultul unui singur zeu, Aton, în detrimentul aceluia al lui Amon. Hetiții și alte pop. (de ex.

habiru) făceau tot mai dese incursiuni asupra Siriei și Palestinei. Scrisorile de la Tell el-Amarna (v.ac.cuv.), găsite în anul 1886 pe locul unde se aflase capitala imperiului la acea dată conțin pledoarii vehemente ale vasalilor suveranului: de la Byblos și din Ierusalim, precum și din alte localități, ei solicitau sprijin contra invadatorilor, fără ca faraonul să intervină în mod efectiv. Capitala a fost strămutată la Teba sub domnia lui Tutankhamon (Tutenkhamon), succesorul lui Amenophis IV, al cărui mormânt păstrat ca printr-o minune intact a fost descoperit în anul 1922. Amenem-apt (Amenemope), care a aparținut dinastiei a XVIII-a, a scris o seamă de proverbe care prezintă unele analogii cu acelea ale lui Solomon.

Dinastia a XIX-a este marcată de restabilirea cultului lui Amon, a vechii discipline și de începutul unei ere noi. Harm-hab (aprox. 1353-1319) a fost cel dintâi rege al acestei dinastii. Ramses I nu a domnit decât un an (1319). I-a urmat Sethi I (aprox. 1318-1299) care a început cucerirea Palestinei. Fiul său, marele Ramses II (aprox. 1299-1232) i-a învins pe hetii la Cadeș, pe Oronte, pe la anul 1293. După vreo 10 ani, neizbutind să recupereze terit. nordic care-i aparținuse lui Thutmes III, el tratează cu hitiții de la egal la egal, impunându-și supremația asupra Palestinei și a unei bune părți din terit. Siriei. Numeroși exegeți consideră pe Sethi I faraonul asupritor și pe Ramses II faraonul Exodului (a se vedea, totuși, *Exod - Data*). Merlonptah (Merneptah, 1232-1222) i-a succedat lui Ramses II; sub domnia sa, un atac disperat al libienilor și al „popoarelor mării” a constituit o serioasă amenințare la adresa Egiptului. Ridicarea ac. pop. din jurul Mării Egee are unele contingente cu războiul Troiei cântat de Homer; ac. lupte au pus capăt puterii hitiților. Egiptul va trece de acum înainte în defensivă, decăderea sa fiind iminentă. La finele dinastiei a XIX-a, un uzurpator sirian ocupă tronul timp de 5 ani. A XX-a dinastie include 10 suverani care poartă numele de Ramses. Ea durează între anii 1200 și 1085. În timpul domniei lui Ramses III (1198-1167), „popoarele mării” atacă din nou Egiptul, atât pe uscat, cât și pe mare, dar sunt respinse.

f. *Declinul* (1085-332 î.Cr.). A XXI-a dinastie corespunde perioadei tanit-amonite, când marii preoți ai lui Amon la Teba (Herihor și neamul lui) și nobilii Tanisei (Smendes și aliații lui) luptă pt. supremație. Tocmai în acele

momente, libienii intră în Egipt fără nici o dificultate: libianul Sheshonq (Șişac din I Împ. 14:25) se suie pe tronul faraonilor, inaugurând astfel dinastia a XXII-a (945-745) [(v. *Faraon: Șişac* (Sheshong) și *Zerah* (Osorkon)]. Pe atunci, capitala se afla la Bubastis, în E Deltei Nilului. Regii aparținând dinastiilor XXIII și XXIV (745-712) au fost tot libieni.

Vreme de 1800 de ani, egiptenii au dominat asupra Nubiei de Jos și aproape 1 000 de ani peste regiunea cuprinsă între a doua și a patra cataractă. Pe la mijlocul sec. VIII î.Cr., s-a ridicat o împ. nubiană puternică ai cărei guvernanți se aflau la Napata, puțin mai sus de cataracta a patra. În anul 721, Piankhi, regele Nubiei, deținea Egiptul de Sus până la Heracleopolis. El pune apoi mâna pe Memfis, iar domnitorii Deltei Nilului îi vor aduce omagii (v. *So, Sib'e*). Dinastia a XXV-a (712-663) numită dinastia nubiană sau etiopiană, a fost fondată de Shabaka, fratele lui Piankhi; al treilea și cel din urmă suveran al ac. dinastiei a fost Teharka (Tirhaqah), unul din fiii lui Piankhi (v. *Faraon*).

Libienii și nubienii au fost profund influențați de civilizația egipteană și au guvernat după modelul faraonilor. După ei, a venit rândul asirienilor. În anul 671, Esar-Hadon cucerește Delta, iar Taharka abandonează Egiptul de Jos; însă, după retragerea asirienilor, el devine iarăși stăpânul țării întregi. Asurbanipal și asirienii invadează din nou Egiptul (667); cu prilejul celei de a doua expediții, Teba (Amonul lui No) a fost ocupată și jefuită (663; cf. Naum 3:8-10) (v. *On*). Suirea pe tron a lui Psametik I (663) a marcat începutul celei de a XXVI-a dinastii, dinastia saților (663-525), a căror capitală a fost Sais, în Delta Nilului. Psametik a exercitat autoritatea unui faraon, însă sub suzeranitatea Asiriei, până pe la anul 651; în vremea aceea, garnizoanele asiriene s-au retras din pricina revoltei Babilonului, condusă de Shamash-shum-ukin. Psametik, care-și alcătuisese o armată de mercenari anatolieni și ionieni, ajunge independent. În anii care au urmat, națiunea egipteană cunoaște o perioadă de redresare, încercând să imite vremurile glorioase din trecut. Fiul lui Psametik, Neko II, i-a succedat (609-593). Ac. l-a ucis pe regele Iosia la Meghido, dar este definitiv înfrânt de Nebucadnețar, regele Babilonului (II Împ. 23:29; 24:7) (v. *Faraon* 5, 6). Psametik II, izgonit din Asia, se întoarce spre Nubia. Hophra (Apries), fiul său, încearcă și el să reia vechile

posesiuni egiptene din Asia, dar în zadar; el pierde în cursul unui război civil îndreptat contra lui Ahmoses II (Amasis, 569-525). Ac. din urmă devine împ. și sub domnia sa se întemeiază Naucratis, oraș grecesc, la gura Nilului numită Canope. Dispunând, la acea dată, de o flotă puternică, Egiptul va deveni, sub domnia Ptolemeilor, cel mai important stat mediteranean. În anul 525 î.Cr., Egiptul este cucerit de Cambyse II, succesorul lui Cyrus. Astfel, în cursul dinastiilor XXVII - XXX, el se va afla sub controlul perșilor. În anul 332, țara Egiptului se supune lui Alexandru cel Mare pe care pop. egiptean îl consideră un eliberator. După moartea cuceritorului, în anul 323, Ptolemeii domnesc asupra Egiptului, domnie care durează până în anul 30 î.Cr., când survine moartea Cleopatrei. Atunci, Egiptul devine prov. romană și rămâne sub stăpânirea romanilor până la anul 395 al erei creștine. Apoi, trece sub dominația Bizanțului care-l stăpânește până în anul 639 când este cucerit de arabi.

4. Religia Egiptului. În vremuri îndepărtate, fiecare cetate își avea propriul ei zeu. Religia egiptenilor era centrată, înainte de toate, pe cultul soarelui și al Nilului, cele două surse de viață ale țării. Pe lângă acestea, s-au păstrat ideile primitive și locurile sacre specifice perioadelor anterioare, ceea ce a dat naștere unui panteon de o deconcertantă multiplicitate. Osiris, zeul Nilului, era considerat a fi divinitatea fecundității; el era, de asemenea, zeul abisurilor infernale. Ra, zeul soarelui, era adorat la Heliopolis (On). Amon, zeul Tebei, care, potrivit tradiției, ar fi participat la întemeierea acestei cetăți, devine principala sa divinitate. În cele din urmă, este identif. cu Ra, fiind numit Amon-Ra. La Hermopolis era adorată Luna, zeița timpului, protectoarea matematicienilor, a scribilor și a înțelepților. Ptah, zeul Memphisului, era „Marea Căpetenie a meșteșugarilor”. De asemenea, egiptenii aveau un număr considerabil de animale sacre: taurul, vaca, pisica, babuinul, șacalul, crocodilul etc. Unii zei erau reprezentați cu corp omenesc și cap de animal. Anubis, călăuza morților, avea un cap de șacal; Thoth, zeul învățăturilor, de ibis; Horus, zeul soarelui, de erete. Odată cu dezvoltarea imperiului s-a pus problema găsirii unui zeu național, idee care și-a găsit expresia sub domnia lui Akhenaton (Amenophis IV, sec. XIV î.Cr.). Pe parcursul unei scurte perioade, s-a încercat a se stabili

o diferență între Aton și discul soarelui și a se impune un fel de monoteism solar, tendință a cărei vogă a fost de scurtă durată. În pofida animismului lor adesea grosolan, egiptenii au avut, totuși, la o dată foarte timpurie, un simț remarcabil al adevărurilor morale și, uneori, chiar al celor spirituale. Pe lângă cultul forțelor naturii practicat de egipteni, ei aveau idei foarte sănătoase cu privire la conduita în societate, păcat, îndreptățire, nemurire, ba chiar o oarecare cunoștință despre Dumnezeu. Concepțiile despre viața de apoi le erau foarte dezvoltate și ei depuneau cele mai serioase eforturi pt. a asigura defuncțiilor avantajele vieții de dincolo de mormânt.

5. *Literatura Egiptului.* Asemenea celorlalte pop. ale antichității, egiptenii au dat naștere unei literaturi foarte abundente. Începând cu mileniul III î.Cr., au fost făcute compoziții specifice unui gen mixt religio-sapiental. Ac. scrieri au adesea forma unor maxime, ca de exemplu: *Învățătura lui Imhotep; Învățătura lui Ptahhotep; Învățătura pentru regele Merikarê.* Al doilea mileniu a lăsat o seamă de legende: *Marin naufragiatul* etc., precum și o biografie (a lui Sinuhe) și tratate de morală (*De la un necunoscut către fiul său; Învățăturile lui Kheti, fiul lui Duauf*). Mai avem, rămase de la Regatul Nou, sfârșitul mileniului II, alte legende istorice (*Istoria celor doi frați, v. Iosif*), precum și poeme și cântece de biruință (*Stela lui Merneptah*, fața, p. 33). De-a lungul istoriei lor, egiptenii au scris mult despre magie, sort, șanse etc. Vrajitorii lor erau foarte activi pe vremea lui Moise (Ex. 7:11, 22; 8:3, 14).

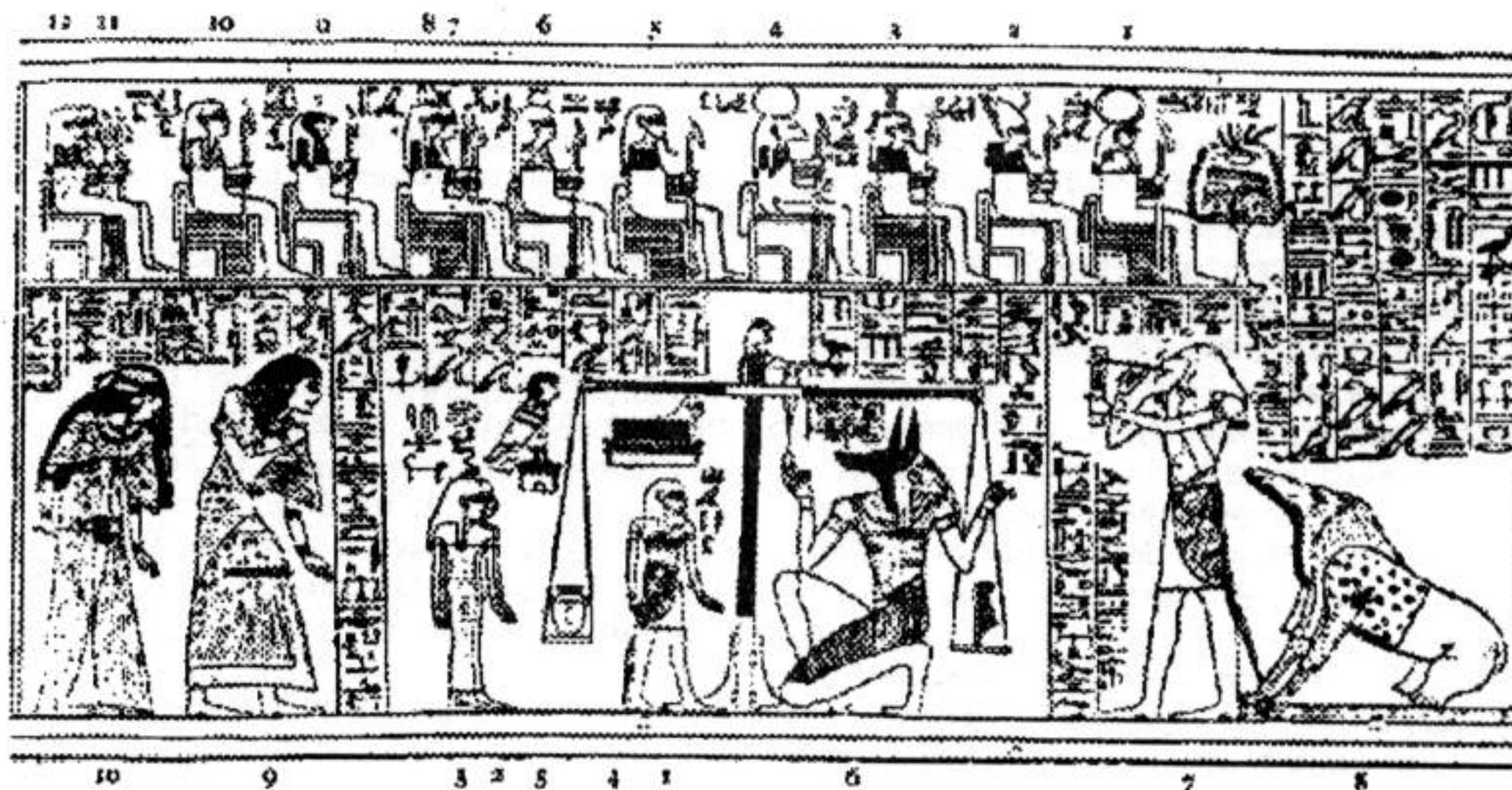
Cel puțin două lucrări egiptene se înrudesesc, până la un anumit punct, prin fond și formă, cu câteva texte biblice. Este vorba de *Imn pentru Aton* (Soarele) și de *Înțelepciunea lui Amen-em-apt* (Amenemope). Imnul soarelui datează din epoca „monoteistă” (singurul dumnezeu fiind Soarele) a lui Amenophis IV, faimosul Akhenaton al Regatului Nou (pe la anul 1350 î.Cr.). Ac. cântec amintește, cel puțin în unele fraze, limbajul Ps. 104. Criticii liberali au considerat că ar fi vorba de niște împrumuturi din partea psalmistului evreu, dar ideea despre o divinitate creatoare și care susține de o manieră universală întreaga creațiune era destul de răspândită la acea dată în Orientul Antic. Paralelele dintre *Înțelepciunea lui Amenemope* și *Proverbele lui Solomon* sunt uneori deosebit de frapante și interesante.

Dar se poate vorbi, încă o dată, de împrumuturi, atunci când toate primele civilizații au fost impregnate de un fel de moralism și înțelepciune ilustrat în cartea Proverbelor? Chestiunea referitoare la dată nu mai prezintă nici o importanță: unii datează pe Amenemope din 1100 î.Cr. și cred deci că Solomon (950 î.Cr.) ar depinde de acesta; alții datează pe Amenemope după Solomon și susțin că textul egiptean ar fi fost transliterat din ebraică. Prob. că cei doi autori s-au inspirat din aceleași surse. Faptul că Solomon s-a servit de surse nu împiedică cu nimic inspirația divină în alegerea maximelor corespunzătoare și în elaborarea formei finale a textului, tot astfel cum Luca declară că, pt. a-și scrie Evanghelia, a întreprins „*cercetări amănunțite*” (cf. Lc. 1:1-4).

Egiptenii erau un pop. întotdeauna atras de probleme de ordin spiritual. Piramidele, nefiind decât niște morminte, sunt o dovadă în ac. sens, iar mormintele săpate în Valea Împăraților din Egiptul de Sus o a doua dovadă. Viața de după moarte și judecata morților erau subiectul multor scrieri egiptene. Unele erau redactate special pt. morți pt. ca ei să iasă biruitori asupra vrăjmașilor lor în lumea infernală. *Papyrusul lui Ani* (Ani a fost un important administrator care a trăit în Egiptul de Sus la finele sec. XV î.Cr.) este un exemplar al uneia dintre ac. cărți ale morților care au putut fi conservate de o manieră excepțională. Ea se află la British Museum. Are o lungime de 25 m. Pe desenele respective, se poate vedea în secțiunea *a.* scena judecății lui Ani, și *b.* introducerea sa în prezența lui Osiris, zeul judecății. Însă ac. Cărți ale Morților nu erau, în definitiv, decât niște incantații magice destinate să le permită defuncților să ajungă, fără dificultăți, în „Champs Elysées” (rațul) egiptene. Astfel, moralitatea judecății era subordonată unei abilități de-a dreptul magice, iar cumpărarea unei asemenea cărți devenea un fel de indulgență. Totuși, noțiunile egiptene de bine și rău, de păcat și responsabilitate asupra faptelor cuiva, precum și aceea de judecată, apărute deja în sec. XV î.Cr., sunt foarte interesante. În Biblie, revelația acestor noțiuni a avut loc mai târziu.

III. Șederea israeliților în Egipt.

1. *Coborârea în Egipt.* După cronologia textului masoretic al Bibliei ebraice, Iacov și ai săi s-au pogorât în Egipt pe la anul 1871 î.Cr., sub dinastia XII a Regatului Mijlociu.

British Museum, papirusul nr.10 470

Judecata lui Ani

În partea de sus, stau pe scaune un număr de 12 zei și zeițe. În partea de jos, inima lui Ani este cântărită, într-un cadru solemn, într-un vas anumit pe o balanță. Pe celălalt platou, se vede o peniță, simbol al legii. Anubis (6), dumnezeul cu cap de șacal, fixează acul balanței, iar Toth, scribul cu cap de ibis, se pregătește să noteze rezultatul cântăririi. Amemet (8), în parte crocodil, în parte leu și hipopotam, este gata să devoreze inima lui Ani dacă aceasta va fi găsită prea ușoară. La stânga balanței, se află destinul lui Ani (1), precum și Meskhenet (2) și Renenet (3), zeițele care au supravegheat nașterea și copilăria lui Ani. Sufletul lui Ani este reprezentat printr-o pasăre cu cap de om (5). Ani însuși (9) și Tutu, cu soția sa (10), sunt de față, cu capul înclinat.

British Museum, papirusul nr. 10 470

Ani adus înaintea lui Osiris (scena datează de pe la anul 1 400 î.Cr.).

Găsit nevinovat, Ani (1) este adus la Horus, fiul lui Osiris (2), în prezența acestuia din urmă (4) a cărei soție, Isis (5), stă la spatele lui împreună cu o altă zeiță, Nephtys (6). În mijloc, Ani îngenunchează înaintea unei mese încărcate cu daruri.

Deja Avraam, într-o vreme de foamete, a căutat refugiu în ac. țară (Gen. 12:10-20). Iacov și fiii lui au procedat la fel în împrejurări asemănătoare. Numărul total al celor veniți în Egipt a fost de 70 (Gen. 46:27; Ex. 1:5; Dt. 10:22). Septuaginta și diaconul Ștefan care urmează vers. gr. numără 75 de persoane (F.A. 7:14). Ac. număr se obține adăugând numărului din Gen. 46:27 pe cei trei nepoți și pe cei doi strănepoți ai lui Iosif pomeniți în Num. 26:29, 35 și urm. Iosif, ridicat de Faraon la rangul al doilea în împărăție, i-a presat pe tatăl său și familia sa să vină să se instaleze, în mod provizoriu, la el (Gen. 45:9-11; 47:4, 29, 30; 48:21; 50:24). Și astfel Israel și casa lui se stabilesc, împreună cu turmele lor, la Gosen, o regiune deosebit de fertilă, unde rămân până la vremea Exodului (Gen. 47:6, 11; Ex. 8:22; 9:26; 12:37).

2. Șederea în Egipt și urmele sale în conștiința națională. Pogorârea lui Iacov și a fam. sale în Egipt, înmulțirea israeliților acolo, subjugarea lor de către egipteni, suferințele îndurate și ieșirea lor în masă din țara robiei au fost consemnate în cele mai vechi documente istorice ale ac. națiuni (Gen. 46:4, 28-34; 47:27; Ex. 1:9, 11, 15-22; 2:11; 12:31-37; 13:21). Sărbătoarea Paștelor și, într-o anumită măsură, aceea a Corturilor, dădeau mărturie despre ac. evenimente, menținându-le mereu vii în memoria poporului. Psalmiștii și profeții au considerat șederea în Egipt și evenimentele Exodului drept niște fapte istorice, experimentate de națiunea evreiască. În ce ne privește pe noi ca creștini, robia lui Israel în Egipt și izbăvirea lor din ac. cuptor al suferinței ilustrează, fără încetare, cruda opresiune pe care o îndură Biserica din partea lumii ca și puterea răscumpărătoare a dragostei lui Dumnezeu. Ac. tradiție nu vizează numai o sem. care ar fi suferit ac. înrobire în Egipt. Jugul sclaviei l-a apăsător, nu numai pe Iuda, dar și pe Efraim. Proorocii celor două împ. atestă clar lucrul ac.: în Iuda, îi avem pe Isaia, Mica și Ieremia (Is. 11:16; Mica 6:4; 7:15; Ier. 2:6; 7:22), iar din partea împ. de la Samaria pe Osea și Amos (Os. 2:16; 8:13; 9:3; 11:1; 12:10, 14; Am. 2:10; 3:1; 9:7). Întregul Israel posedă aceeași tradiție potrivit căreia întregul popor a cunoscut robia egipteană.

3. Durata șederii în Egipt. Referitor la durata șederii lui Israel în Egipt, există două ipoteze care trebuie să fie luate în considerare:

400 de ani și, respectiv, 200 de ani. (Pt. o analiză detaliată a acestei chestiuni, consultați art. *Exod - Data*). În altă ordine de idei, oricât de importantă ar fi problema aceasta, existența celor două ipoteze diferite nu schimbă deloc fondul istoriei lui Israel.

4. Înmulțirea israeliților în cursul șederii lor în Egipt. După relatarea Exodului, s-au pogorât în Egipt 70 de persoane, iar după 430 de ani, pop. număra nu mai puțin de 603 550 de bărbați în stare să poarte armele (Num. 1:1-2:46). Unii critici au pus la îndoială existența unui asemenea spor de populație. Ce trebuie să credem în ac. privință? a. S-au formulat următoarele remarci (Keil): numărând strict, între cele 70 de persoane, pe aceia dintre nepoții lui Iacov (în afară de leviți) care au întemeiat familii, se ajunge la cifra de 41. Dacă se admit doar 10 generații în cursul celor 430 de ani, din cei 41 de capi de fam. ar fi putut ieși un total de 478 224 de fii, dacă fiecare fam. ar fi avut în medie câte 3 băieți și 3 fete în cursul primelor 6 generații și, respectiv, câte 2 fii și 2 fiice în cursul ultimelor 4 generații. Ac. cifră, adăugată aceleia a supraviețuitorilor din a noua generație, ar da un număr total superior celui de 600 000 de bărbați în vârstă de peste 20 de ani. b. De altă parte, nu trebuie să uităm de numeroșii servitori ai patriarhului și ai fam. sale (Gen. 30:43; 32:5; 45:10). Fiind cu toții tăiați împrejur, ei se bucurau de privilegii religioase (Ex. 12:44, 48-49 etc.). În plus, luarea roabelor de neveste nu era privită deloc ca un lucru degradant (Gen. 16:1-2; 30:4-9; Num. 12:1; I Cr. 2:34-35) (v. *Faraon; Numeri - cartea: Autorul, data și compoziția*).

5. Reprofilarea, schimbarea indeletnicirilor în timpul șederii în Egipt. Când israeliții s-au stabilit în ținutul Gosen, ei alcătuiau un mic trib de oameni liberi care se ocupau cu păstoritul. După moartea lui Iosif și a celor din generația lui, „*peste Egipt s-a ridicat un nou împărat care nu cunoscuse pe Iosif*” (Ex. 1:6-8). Faraon a constatat că numărul israeliților creștea fără încetare. Temându-se că ei ar putea încheia un legământ cu dușmanii egiptenilor, împ. a luat o serie de măsuri de natură să conducă la subjugarea și la frânarea înmulțirii lor. A pus peste ei șefi de corvezi care le-au impus prestarea unor munci grele: lucrări agricole, fabricarea cărămizilor și diferite activități în construcții (Ex. 1:11, 14; 5:

6-8). Pe deasupra, evreii trebuiau să lucreze pt. satisfacerea nevoilor proprii, măcar atât cât le era posibil, prin creşterea vitelor (9: 4, 6; 10:9, 24; 12:38).

6. Minunile făcute de Moise la sfârşitul şederii israeliţilor în Egipt. Asuprirea propriu-zisă a israeliţilor a durat 80 de ani, dacă nu chiar mai mult (Ex. 7:7; cf. 2:2). Strigătele pe care li le smulgea robia s-au suit până la Dumnezeu, şi El le-a trimis pe Moise ca să-i izbăvească (2:23). Domnul i-a dat putere să facă minuni şi semne nemaipomenite (Ps. 78:11, 12, 43), menite să atragă atenţia. Semnele respective l-au acreditat pe Moise ca ambasador al lui Dumnezeu în mijlocul israeliţilor (Ex. 4:8, 9, 30, 31; 6:7) şi înaintea lui Faraon (3:20; 4:21; 7:3-5; 8:22, 23). Erau nişte acte de natură să demonstreze autoritatea, şi nu nişte simple fenomene naturale. Într-adevăr: a. Fiecare dintre ac. minuni avea un scop precis, dovedind că nu era vorba de nişte forţe oarbe ale naturii. Deşi primele nouă urgii, privite de departe, apar ca simple fenomene naturale, Dumnezeu este Acela care le controlează şi le face să slujească scopurilor Sale. Plăgile se derulează într-o anumită ordine. Se manifestă o legătură logică, însă nu aceea de cauză şi efect, între fiecare urgie şi următoarea. Ele sunt gradate şi urmăresc a-i dovedi lui Faraon, chiar de la început, că autoritatea lui Moise era de origine divină; de altă parte, plăgile respective nu produc egiptenilor nişte suferinţe inutile, zadarnice. Când Faraon se împotrivesc plecării israeliţilor, el este confruntat cu urgii tot mai grozave care reuşesc, în cele din urmă, să-i înmoaie inima nepocăită şi să-l determine să capituleze fără condiţii. Deşi cele nouă plăgi există, în principiu, în natură, rapiditatea cu care se succed şi scopul pe care-l implică au constituit tot atâtea miracole. b. O distincţie de ordin supranatural a fost marcată între pop. lui Dumnezeu şi egipteni (Ex. 8:22, 23; 9:4, 25, 26; 10:22, 23; 11:5-7; vezi şi 9:11 şi 10:6). c. În sfârşit, o epidemie oarecare ar fi putut, desigur, să lovească, într-o singură noapte, un mare număr de egipteni, dar a 10-a urgie loveşte metodic, discriminatoriu, şi nu poate fi lămurită, în nici un caz, ca un simplu fenomen natural. Este vorba de o intervenţie directă a lui Dumnezeu, nu de nişte decese întâmplătoare, căci în fiecare fam. egipteană nu moare decât întâiul-născut.

Uimitoarele semne făcute de Moise în ţara Egiptului constituie primul grup de minuni

consemnate pe paginile Sfintelor Scripturi (v. *Minune; Plagă*).

7. Relaţiile dintre Israel şi Egipt după evenimentele Exodului. Scrisorile de la Tell-el-Amarna care sunt anterioare anului 1360 î.Cr., ne informează că, în timpul domniilor lui Amenophis III şi Amenophis IV, nişte nomazi, numiţi habiru (sau hapiru) violau frontierele siriene. Ac. nume care corespunde cuv. egiptean '*Apiru* ar fi putut echivala, filologic, cu ebr. '*ibhri* = *evreu* care înseamnă *cel ce vine din cealaltă parte sau cel ce umblă din loc în loc* adică *nomad*. Câţiva istorici estimează că invazia ac. *habiru* este aceea a israeliţilor conduşi de Iosua, deoarece condiţiile zugrăvite prin tabletele de la Tell-el-Amarna corespund de minune cu descrierile oferite de cartea lui Iosua. Potrivit uneia din stelele (stelă - monument. N.Ed.) lui Sethi I (1318-1299 î.Cr.), '*Apiru* = *evreii* se găseau în împrejurimile Beisanului. Sethi I şi Ramses II menţionează tribul lui 'Sr (identif. de majoritatea specialiştilor cu Aşer) şi-l situează în Palestina de N, în sec. XII î.Cr. Apoi, numele de *Israel* dat unui pop. palestinian jefuit de egipteni, figurează pe *Stela lui Merneptah* (1232-1222), dovadă evidentă a prezenţei israeliţilor în Palestina în acea epocă. Inscriptia ac. răstoarnă teoria potrivit căreia ac. rege ar fi fost faraonul contemporan cu Moise.

Mai târziu, Solomon s-a căsătorit cu o prinţesă egipteană (I Împ. 3:1). În timpul domniei lui Roboam, atât împ. lui Iuda, cât şi aceea a lui Israel au fost învinse şi jefuite de faraonul Şişac (I Împ. 14:24-26), fapt care a fost confirmat de arheologie. Proorocii i-au avertizat mereu pe cei ce voiau să caute un sprijin politic în Egipt (Is. 30:1-3, 7; 31:1-3; Ier. 2:18; Ez. 17:17; 29:2-3, 6-7). După căderea Ierusalimului şi asasinarea lui Ghedalia, Ieremia a fost târât în Egipt de cei ce se temeau de furia lui Nebucadneţar (Ier. 42-43).

Mai târziu, după cuceririle şi moartea lui Alexandru Macedon, foarte mulţi iudei s-au stabilit în Egipt, în special în Alexandria, unde au fost trataţi cu bunăvoinţă de către Ptolemei.

EGLA - juncă. Una dintre nevestele lui David şi mama lui Itream (II Sam. 3:5; I Cr. 3:3).

EGLAIM, EGLAYIM. Cetate moabită (Is. 15:8). Identif. incertă.

EGLAT-ŞELIŞIA, EGLATH-SCHELISCHIA, EGLAT-SHELISHYYA. Localitate moabită (Is. 15:5; Ier. 48:34). Neidentificată.

EGLON.

1. Rege al Moabului care ocupă Ierihonul, îl stăpânește timp de 18 ani și impune un tribut israeliților. Ehud, aducând tributul, îi solicită o întrevvedere în taină, sub pretext că vrea să-i dezvăluie un secret, și profită de ocazie pentru a-l asasina (Jud. 3:12-30).

2. O cetate din Țara de Jos, atribuită lui Iuda (Ios. 15:39). Regele ei a fost unul dintre cei 5 aliați care au luptat contra Gabaonului. Iosua i-a învins, i-a făcut prizonieri și i-a executat (Ios. 10:3-23, 34-37; 12:12). Identif. pos.: Tell el-Hesi (Albright), la 25 km NE de Gaza. O altă identificare propusă este Tell Eitun și, în sfârșit, Tell Nagila.

EHI. V. *Ahiram*.

EHUD - probabil prescurtarea numelui Abihud.

1. Un beniamit, fiul lui Bilhan și nepotul lui Iediael (I Cr. 7:10).

2. Un alt beniamit, fiul lui Ghera. El era stângaci. L-a asasinat pe Eglon, regele Moabului, care asuprise pe Israel. Fugind apoi în regiunea muntoasă a lui Efraim, i-a convocat pe israeliți prin sunet de trâmbiță, s-a așezat în fruntea lor, a coborât în valea Iordanului, a preluat controlul asupra locurilor de trecere și a ucis aproape 10 000 de moabiți care au încercat să traverseze Iordanul. Ehud a fost judecător în Israel până la moarte, reușind să mențină poporul în ascultare de Domnul (Jud. 3:15-4:1) (v. *Abihud*).

EIFA. V. *Efa*.

EILAT, EILATH. V. *Elat*.

EIL-PARAN. V. *El-Paran*.

EINAIM. V. *Enaim*.

EINAM. V. *Anamim; Enam*.

EINAN. V. *Enan*.

EKKLESIA. V. *Biserică*.

EL. V. *Dumnezeu - Numele Lui în V.T.; Zeități păgâne*.

ELA - *terebint*.

1. O vale care se învecinează cu Soco. Saul și bărbății lui Israel au tăbărât acolo, în fața

filistenilor, cu puțin timp înainte de lupta dintre David și Goliat (I Sam. 17:2, 19; 21:9). Ar putea fi vorba de uedul es-Sunt, care formează joncțiunea altor trei văi și se află la vreo 23 km V de Betleem. Este o vale fertilă, străbătută de un curs de apă. Denumirea Wadi es-Sunt este sinonimă cu Valea Salcâmului (*Acacia vera*).

2. Căpetenie edomită care poartă numele ținutului în care își avea locuința (Gen. 36:42; I Cr. 1:52) (v. *Elat*).

3. Fiul lui Caleb și nepot al lui Iefune (I Cr. 4:15).

4. Un beniamit. Fiul lui Uzi (I Cr. 9:8).

5. Tatăl unuia dintre intendenții lui Solomon (I Împ. 4:18).

6. Fiu și succesor al lui Baeșă, împ. lui Israel. Ela a domnit doi ani. Pe când împ. chefuia și era pe punctul de a se îmbăta în casa lui Arța, căpetenia casei regale la Tirța, a fost asasinat de Zimri, mai-marele peste jumătate din carele sale. După câțva timp, Zimri ucide toată casa lui Baeșă, împlinind astfel profețiile lui Iehu, fiul lui Hanani, rostite contra lui Baeșă (I Împ. 16:6, 8-10).

7. Tatăl lui Osea care avea să devină regele lui Israel (II Împ. 15:30; 17:1; 18:1).

ELAD. V. *Elead*.

ELADA. V. *Eleada*.

ELALE. V. *Eleale*.

ELAM.

1. În ebr. *Elam* înseamnă: *elevat, înălțat*.

1. Un fiu al lui Sem (Gen. 10:22; I Cr. 1:17). Prob. că urmașii lui s-au stabilit în terit. ocupat de Persia care a fost adesea numită Elam.

2. Al 5-lea fiu al lui Meșelemia. Coreit, din sem. lui Levi, sub domnia lui David (I Cr. 26:3).

3. Beniamit și fiu al lui Șașac (I Cr. 8:24, 25).

4. Căpetenia unei fam. dintre membrii căreia un număr de 1 254 de persoane s-au întors din Babilon cu Zorobabel (Ezra 2:7; Nem. 7:12), iar alte 71 de persoane au revenit cu Ezra (Ezra 8:7). Reprezentantul acestei fam. și-a pus pecetea pe legământul Domnului pe vremea lui Neemia (Nem. 10:1, 14).

5. Un „alt Elam”. Numărul urmașilor săi întorși din Babilon este egal cu acela al persoanelor amintite la pct. 4 (Ezra 2:31; Nem. 7:34).

6. Preot care a participat la sfințirea zidurilor Ierusalimului (Nem. 12:42).

II. În akkadiană, *Elamtu* înseamnă: *țară înaltă, țara de sus*. Regiunea situată dincolo de Tigru, la E de Babilonia, mărginindu-se, la N, cu Asiria și Media, la S cu Golful Persic, la E și SE cu Persia. Numele ei s-a păstrat în gr. și lat. sub forma de Elymais. Capitala sa, Shushan, numită și Șușa, a transmis numele său prov. Susiana, deși termenii Elymais și Susiana au desemnat regiuni învecinate și nu aceeași prov. Elamul a fost centrul unui imperiu al antichității (v. *Babilonia; Hammurabi; Avraam, 4; Chedarlaomer*). Primul suveran cunoscut care citează Elamul pe o inscripție contemporană, fălindu-se că l-a cucerit, este Eannatum al Lagașului. Dar ac. ocupație nu a durat prea mult, pt. că elamiții, în timpul domniei lui Enetarsi, unul dintre succesorii săi, au jefuit Lagașul. Lucrurile au luat o nouă întorsătură sub Sargon I, care și-a atribuit numele de „*nuiăua Elamului și a lui Barahsi*” (un ținut de la hotarul de NV al Elamului). Urmașii săi au fost, de asemenea, regi viteji. Naram-Sin a fost stăpânul „*întregii țări a Elamului*”. Loviturile date Elamului de către dinastia Sargonizilor au scăpat Babilonia de invaziile elamite vreme de vreo 300 de ani, dar gutienii (gutiții) au supus-o pt. 125 de ani, adică până în anul 2125 î.Cr. Sub Ibi-Sin, cea de a treia și glorioasă dinastie sumeriană din Ur ia sfârșit, pe la anul 2025 î.Cr., ac. rege fiind pus în lanțuri și dus la Anshan. Un suveran de origine elamită devine atunci regele Sumerului și Akkadului. Kudur-Mabuk stăpânește peste Larsa la finele mileniului II. El s-a evidențiat ca un înțelept om politic și un bun administrator. I-au urmat pe tron fiii săi Warad-Sin și Rim-Sin. Sub domnia lor, țara cunoaște o mare propășire. Viața intelectuală, cultura ating cote foarte înalte. După o domnie de 60 de ani, Rim-Sin este învins de Hammurabi al cărui strălucit imperiu a fost pregătit de elamiți. Un cuceritor elamit avea să strămute mai târziu la Susa stela faimosului Cod al lui Hammurabi, unde a fost descoperită în anii 1901-1902 d.Cr. (v. *Susa*). Pe timpul lui Avraam, statele babiloniene recunoscuseră suveranitatea lui Chedarlaomer, regele Elamului. Însăși țara Iordanului a fost nevoită să-i plătească un tribut (Gen. 14:1-11). În sec. VIII-VII î.Cr., când Asiria domina Asia occidentală, Elamul a avut curajul să i se opună, dar a fost învins în urma mai multor expediții asiriene conduse de Sargon II, Sanherib și Asurbanipal. Pe la anul 645 î.Cr., cade și capitala Susa. În timpul atacului în-

dreptat contra lui Iuda (cf. Is. 22:6), elamiții au servit în armata asiriană. Căderea Ninivei, înainte de sfârșitul secolului, a permis Elamului să scuture jugul Asiriei. Ezechiel, proorocind că Nebucadnețar avea să invadeze Egiptul, vorbește de o măcelărire a elamiților care avusese loc cu puțin timp mai înainte, probabil din ordinul ac. rege (cf. Ez. 32:24). Dar Elamul, unindu-se cu Media, avea să cucerească Babilonul (Is. 21:2 cf. v. 9). Alte profeții referitoare la Elam fac aluzie la înfrângerea și apoi la restaurarea sa (Ier. 49:34-39; Ez. 32:24, 25). Elamul devine una din provincii, iar Susa una dintre capitalele Imperiului Persan (Dan. 8:2; Herod. 3:91; 4:83; 5:49). Când iudeii s-au întors din Babilon, niște elamiți care fuseseră siliți cu multă vreme înainte să se stabilească la Samaria s-au alăturat celor ce căutau să împiedice reclădirea Templului și a cetății Ierusalimului (Ezra 4:9).

Numeroși elamiți s-au aflat la Ierusalim, în ziua Cincizecimii, când a avut loc pogorârea Duhului Sfânt (F.A. 2:9). Elamul, care s-a mai chemat și Susiana, se numește acum Khuzistan sau Arabistan și este o provincie a Iranului.

ELAMIȚI. Locuitori ai Elamului (Ezra 4:9; F.A. 2:9) (v. *Elam*).

ELANAN. V. *Elhanan*.

ELASA, ELEASA, ELHACSA - *Dumnezeu a făcut*.

1. Urmaș al lui Iuda prin Ierahmeel. El avea și sânge egiptean (I Cr. 2:33, 39).

2. Urmaș al lui Saul și al lui Ionatan (I Cr. 8:33-37; 9:43).

ELASAR, ELLASAR. Cetate din Babilonia, numită Larsa de babilonieni și Larissa de gr. (Gen. 14:1, 9). (v. *Arioc*). Situată între Ur și Erech, localitatea ac. era un centru al cultului soarelui. Către anul 2400 î.Cr., Elasar juca un rol preponderent, iar regii săi stăpâneau peste Sumer și Akkad. Din dinastia lor, ne sunt cunoscuți doar Nur-Ramman și Sin-iddi-na; ac. din urmă a construit un important canal care lega Shatt-el-Nil cu Tigru. Ceva mai târziu, Elasarul a fost cucerit de elamiți sub conducerea lui Kudur-Mabug. Fiul ac. din urmă, Eri-Aku (Rim-Sin de pe inscripțiile babiloniene) și-a stabilit reședința la Elasar. El urma să fie învins de Hammurabi, regele Babilonului, care avea să anexeze tot ac. terit. imperiului babilonian proaspăt fondat. Alți comentatori însă

nu mai acceptă identificarea aceasta, deoarece ea depinde de supoziția că Amrafel (Gen. 14:1) ar fi Hammurabi însuși; astfel, ei se gândesc la alte două localități din N Mesopotamiei. În realitate, nu se știe nimic sigur.

ELAT, ELATH, ELOT, EILAT, EILATH. Formele de singular și plural sunt folosite nediferențiat. Semnificația termenului ebr. *tere-bint* sau alt *copac mare* (v. *Ela*). Cetate situată în unghiul de NE al golfului Akaba (Dt. 2:8; I Împ. 9:26), la marginea de răsărit a pustiei Paran (Gen. 14:6). Drumurile caravelor care legau Arabia de miazăzi de Egipt și Fenicia treceau prin fața porților Elatului. Poziția sa a stârnit invidia celor ce ar fi vrut să ocupe Elatul pt. a-și asigura venituri din vămuirea caravelor. Astfel Chedorlaomer smulge Elatul din mâinile horiților (Gen. 14:5, 6). O căpetenie edomită locuia la Elat (Gen. 36:41), ac. localitate constituind hotarul de miazăzi al Edomului (Dt. 2:8). David o cucerește (II Sam. 8:14; cf. I Împ. 9:26; II Cr. 8:17). După câțva timp, Elatul ajunge din nou sub stăpânirea edomiților. Azaria (numit și Ozia) îl reclădește și-l readuce sub autoritatea lui Iuda (II Împ. 14:22; II Cr. 26:2). După aceea, ajunge în mâinile sirienilor care-l vor stăpâni multă vreme (II Împ. 16:6). Elatul, numit Aila și Aelana în timpul epocilor gr. și romană, a dat numele său - Aelanitic - golfului Akaba. În ac. oraș s-a aflat vreme îndelungată o legiune romană. A devenit reședința unui episcop și a căzut de mai multe ori în mâinile cruciaților. S-au găsit aici urmele unei așezări datând din epoca fierului. Ețion-Gheber (v.ac.cuv.) se găsea foarte aproape de Elot, la E, și începând din timpul domniei lui Ozia, Elotul a fost identifi. cu Ețion-Gheber. Actualmente, localitatea poartă numele de Eilat. După restaurarea Statului Israel în anul 1948, Elat (Eilat) este un port din ce în ce mai important pentru comerțul israelian cu Orientul.

ELAZAR. V. *Eleazar*.

EL-BERIT. V. *Baal-Berit*.

EL-BETEL - Dumnezeuul Betelului. Nume dat de Iacov unui altar pe care l-a ridicat la Betel, după întoarcerea sa din Mesopotamia. Ac. monument comemora apariția divină pe care o văzuse el într-un vis, pe când fugea de frațele său (Gen. 35:7; cf. 28:10-19). Ac. sanctuar a primit numele Divinității căreia l-a fost dedicat (v. *El-Elohe-Israel*).

ELCANA, ELKANA, ELQANA - Dumnezeu a câștigat.

1. Levit din fam. lui Chehat, din casa lui Itehar, din neamul lui Core. Frate cu Asir și cu Ebiasaf (Ex. 6:24; I Cr. 6:23, 26).

2-4. Trei leviți, verigi intermediare ale unei genealogii: unul era fiul lui Ioel, al doilea fiul lui Mahat, iar al treilea al lui Ieroham. La fel ca Elcana de la nr. 1, ei proveneau din fam. lui Chehat și din neamul lui Core, însă prin Ebiasaf (I Cr. 6:3; pt. fiul lui Ioel, vezi I Cr. 6:26, 35; pt. fiul lui Mahat, vezi I Cr. 6:27, 34 și pt. fiul lui Ieroham, vezi I Sam. 1:1). Ultimul dintre ac. trei Elcana era originar din muntele lui Efraim și locuia la Ramataim-Țofim. El a fost soțul Anei și al Peninei și tatăl lui Samuel (I Sam. 1:1; 2:11, 20).

5. Un alt coreit care a locuit în ținutul lui Benjamin, poate datorită faptului că leviți din neamul lui Core erau păzitorii ușilor Cortului Întâlnirii, care era ridicat pe terit. lui Benjamin (I Cr. 9:19). Acest Elcana s-a alăturat lui David la Țiclag (I Cr. 12:1,6).

6. Păzitor al ușii cortului în care se afla chivotul legământului, sub domnia lui David (I Cr. 15:23).

7. Un înalt demnitar de la curtea lui Ahaz, regele lui Iuda; al doilea după împ. (II Cr. 28:7).

8. Levit. Locuia într-un sat al netofaților (I Cr. 9:16).

ELCOȘ, ELKOȘ, ELQOSH. Locul de origine al proorocului Naum (Naum 1:1). O tradiție tardivă, necunoscută arabilor primitivi și scriitorilor sirieni, pretinde că Alkush, așezare aflată la o distanță de două zile de mers de Ninive, spre N, ar fi fost locul nașterii și îngropării lui Naum. Însă conținutul cărții lui Naum nu sprijină nicidecum ac. supoziție. O identificare mai plauzibilă asimilează Elcoșul cu orașul Elcesi (sau Helcesaei) din Galileea, care-i fusese sugerat lui Ieronim.

ELCOȘIT. Locuitor din Elcoș (v.ac.cuv.).

ELDA, ELDA - Dumnezeuul cunoștinței. Un fiu al lui Madian sau un clan ieșit din el și înrudit cu Avraam (Gen. 25:4; I Cr. 1:33).

ELDAD - Dumnezeu a iubit. O veche căpetenie a israeliților; unul dintre cei 70 de bătrâni însărcinați de Dumnezeu să-l ajute pe Moise în cărmuirea poporului. Eldad și Medad nu s-au înfățișat înaintea Domnului la Cortul Întâlnirii. Deși au rămas în tabără, cei doi bătrâni,

asemenea celorlalți, au fost umpluți de Duhul lui Dumnezeu care suflă când și încotro vrea. Iosua, gelos pe Moise, se temea ca el să nu sufere vreun prejudiciu din pricină că Eldad și Medad primiseră darul Duhului fără aportul lui Moise. El însă, nu se arată nemulțumit, ci-și exprimă dorința ca Domnul să reverse Duhul Lui peste tot poporul (Num. 11:26-29).

ELEAD, ELAD, ELHAD - *Dumnezeu a mărturisit*. Urmaș, dacă nu chiar fiu al lui Efraim. Bărbații din Gat i-au ucis pe Elead și fratele lui din pricină că intenționaseră să ia turmele aparținând acestei cetăți filistene. Efraim, aflat încă în viață, a fost foarte zdrobit din pricina morții celor doi tineri (I Cr. 7:20-22).

ELEADA, ELADA, ELHADA - *Dumnezeu a împodobit*. Urmaș al lui Efraim (I Cr. 7:20) (v. *Elead*).

ELEALE, ELALE, ELHALE. Cetate reclădită de fiii lui Ruben (Num. 32:3, 37). Mai târziu, localitatea cade în mâinile moabiților (Is. 15:4; 16:9; Ier. 48:34). Identif. posibilă: niște ruine numite el-Al se află pe creasta unui deal, la cca 3 km NE de Hebron.

ELEASA, ELASA, ELASSA - *Dumnezeu a făcut*.

1. Fiul lui Șafan. Eleasa și Ghemaria au dus o scrisoare a lui Ieremia iudeilor deportați la Babilon (Ier. 29:1-3).

2. Fiul lui Pașhur. Ezra l-a convins să repudieze femeia străină pe care și-o luase de nevastă (Ezra 10:19, 22).

ELEAZAR, ELAZAR - *Dumnezeu a venit în ajutor* - în gr. *Lazaros*; în lat. *Lazare* (v. *Lazăr*).

1. Al treilea fiu al lui Aaron (Ex. 6:23; Num. 3:2) și tatăl lui Fineas (Ex. 6:25). El a fost consacrat ca preot odată cu frații săi și cu tatăl lor și a exercitat de atunci slujba de preot (Ex. 28:1; Num. 3:4; 16:39; 19:3). Nu i s-a îngăduit să jelească pe cei doi frați ai săi, Nadab și Abihu, care au pierit pt. a fi adus foc străin pe altar (Lv. 10:1-7). El devine apoi căpetenia leviților și exercită autoritatea preoțească de al doilea rang, imediat după Aaron (Num. 3:32). Înainte de moartea lui Aaron, pe muntele Hor, Eleazar primește ordin să se suie acolo împreună cu tatăl său; pe munte, el este îmbrăcat cu hainele tatălui său și devine mare preot în locul lui (Num. 20:25-28; Dt. 10:6). Eleazar îndeplinește funcția ac. până la moartea

lui Moise, dar și pe vremea lui Iosua. El joacă un rol foarte important cu prilejul împărțirii Canaanului între fiii lui Israel prin tragere la sorț (Ios. 14:1). A fost îngropat pe un deal aparținând fiului său Fineas, în muntele lui Efraim (Ios. 24:33). Fineas îi succede (Jud. 20:28).

2. Levit, din fam. lui Merari, din casa lui Mahli. Deoarece moare fără să aibă fii, fiicele sale se căsătoresc cu verii lor (I Cr. 23:21, 22; 24:28; cf. Num. 36:6-9).

3. Fiul lui Abinadab. Locuitorii din Chiriath-learim l-au pus deoparte pt. a păzi chivotul Domnului după ce au făcut frumosul gest de a primi din mâinile locuitorilor din Bet-Şemeș chivotul adus înapoi de filistenii (I Sam. 7:1).

4. Unul dintre vitejii lui David; fiul lui Dodo, ahohitul (II Sam. 23:9; I Cr. 11:12; cf. 27:4).

5. Preot. Fiul lui Fineas. El asista pe marele preot pe vremea lui Ezra (Ezra 8:33).

6. Fiul lui Pareoș. Ezra îl convinge să renunțe la femeia străină cu care se însurase (Ezra 10:18, 25).

7. Preot care se afla printre cântăreții care intonau cântările Domnului cu prilejul dedicării zidurilor Ierusalimului, pe vremea lui Neemia (Nem. 12:27-42).

8. Eleazar, supranumit Abaran, de viță preoțească, fiul lui Matatia și frate al lui Iuda, Macabeul (I Mac. 2:5). În cursul luptei date de Iuda contra sirienilor, la Bet-Zaharia, el a pătruns în șirurile dușmane, s-a târât sub un elefant care purta un valtrap regal. Lovit în pânțele, animalul se prăbușește peste Eleazar, strivindu-l (I Mac. 6:43-46).

9. Un strămoș al lui Iosif, bărbatul Mariei, poate străbunicul său (Mt. 1:15).

ELEF, ELEPH - *bou*. Un sat al lui Benjamin (Ios. 18:28). Localizare necunoscută. Ceea ce se știe este doar că se afla în apropierea Ierusalimului.

ELEFANT. Animal din strămoșii căruia ni s-au mai păstrat două specii: *Elephas indicus* = *elefantul indian*, și *Elephas africanus* = *elefantul african*. Celelalte specii au dispărut. Colții săi furnizează fildeşul (I Împ. 10:22). Elefanții erau folosiți la război (I Mac. 1:17; 3:34), fiecare animal purtând în spate, în afară de persoana care îl conducea, 2, 3 sau 4 combatanți (I Mac. 6:37; cifra 32 este, desigur, o eroare de copiere). Un escadron de elefanți era pus sub comanda unui ofițer (II Mac. 14:12).

ELEFANTINA, ELEPHANTINE. V. *Syena*.

EL-ELOHE-ISRAEL - *Dumnezeu, Dumnezeul lui Israel*. Numele dat de Iacov altarului pe care l-a ridicat în apropierea Sihemului (Gen. 33:20) (v. *Dumnezeu; Dumnezeu-Numele*).

ELEMENTE, ELEMENTAR. În gr., cuv. *stoicheia* = *elemente* indică cele 4 elemente ale Universului, așa cum le-a definit Platon: pământul, aerul, apa și focul. Ac. subst. gr. se mai aplică notelor muzicale, literelor alfabetului, cifrei 1, noțiunilor de bază ale unei științe (de ex. geometria) și stelelor.

În N.T., acest termen este folosit în numeroase sensuri. Astfel, în Gal. 4:3, 9, *stoicheia* este redat prin *învățăturile începătoare* (Cornilescu. N.Ed.) sau prin *cunoștințele elementare* (N.T. al CLV, 1993. N.Ed.). Pavel aplică ac. termen puterilor oculte și religioase de care creștinul a fost izbăvit. În Col. 2:8, 20, ap. Pavel face aluzie la legile religioase care-l lipsesc pe om de adevărata viață. În II Pet. 3:10, 12, *stoicheia* este întrebuințat în sensul său platonician, referindu-se la stele: în ziua Domnului, elementele combinate se vor descompune. În Evr. 5:12, autorul afirmă că evreii au nevoie să fie învățați iarăși principiile elementare ale oracolelor lui Dumnezeu, adică noțiunile elementare ale Revelației.

ELEUZAI. V. *Eluzai*.

ELEVA, ELEVAT. V. *Înălța*.

ELFELET. V. *Elifelet*.

ELHANAN, ELKHANAN, ELANAN - *Dumnezeu a fost îndurător*.

1. Un fiu al lui Iair. Pare să fie vorba de un betleemit care l-a ucis pe Goliat din Gat sau pe tatăl lui (cf. II Sam. 21:19 și I Cr. 20:5). Prob. că unul din cele două texte a fost denaturat de copistul manuscrisului original.

2. Un betleemit, fiul lui Dodo; unul dintre cei 30 de viteji ai lui David (II Sam. 23:24; I Cr. 11:26).

ELI, HELI.

1. În ebr. *Eli* - *Dumnezeul meu*, expresie folosită uneori și în aramaică. Cuv. pe care Isus pe cruce l-a pronunțat în aramaică: *'eli, 'eli, lemah chebhaqtani* = *Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?* (Mt. 27:46; cf. Ps. 22:1). În Mc. 15:34, avem, în loc

de Eli, cuv. Eloi care reprezintă aramaicul *'elahi* (a fiind transcris ca *o*).

2. *Elevat, înălțat*; o posibilă contractare a expresiei *Dumnezeu este înălțat*. Mare preot din fam. lui Itamar (I Sam. 1:9; cf. I Împ. 2:27; I Cr. 24; 3, 6). Se susține că el a fost primul preot din neamul lui Itamar care a primit ac. însărcinare (Ant. 5:11:5; 8:1:3), dar nu se știe sigur cărui mare preot i-a urmat. Eli era, de asemenea, judecător în Israel. Pietatea sa profundă l-a calificat pt. asemenea funcții, însă el era, într-un alt punct, foarte deficitar: îi lipsea fermitatea față de fiii săi, Hofni și Fineas, a căror conduită lăsa mult de dorit, deși ei fuseseră preoți (I Sam. 2:23-25; 3:13). Un prooroc a vestit că Dumnezeu va pedepsi pe marele preot și va smeri casa lui. Urmașii lui aveau să moară în floarea vârstei. Într-adevăr, cei doi fii ai lui Eli au pierit în aceeași zi, iar cei rămași din casa lui au trebuit, după cuv. Domnului, să se arunce cu fața la pământ, pt. o bucată de pâine, înaintea marelui preot credincios așezat în locul lui Eli (2:27-36). O revelație asemănătoare, acordată tânărului Samuel, a confirmat ac. profetie pe care Eli o acceptă cu toată supunerea (3:11-18). Ceva mai târziu, Hofni și Fineas, păzitorii chivotului Domnului, l-au dus pe câmpul de luptă pt. a-i asista pe israeliții angajați în război contra filistenilor. Eli, în vârstă de 98 de ani, cu vederea foarte slăbită, aștepta, cuprins de neliniște, întoarcerea chivotului. El și-a așezat un scaun la marginea drumului și aștepta. Un alergător sosește de pe câmpul de luptă, aducând vestea înfrângerii lui Israel, a morții lui Hofni și a lui Fineas, a luării chivotului. Când a auzit Eli că vrăjmașii au pus mâna pe chivot, cade de pe scaun pe spate, își rupe ceafa și moare (4:1-18). El fusese judecător în Israel timp de 40 de ani. După moartea lui Eli, prestigiul funcției sale de mare preot a scăzut pt. multă vreme, deoarece chivotul dispăruse, iar Cortul nu mai era locul prezenței milostive a lui Dumnezeu. Proorocul Samuel devine căpetenia spirituală a poporului. Judecata rostită contra posterității lui Eli a fost executată în momentul când Solomon l-a destituit pe Abiatar din slujba de mare preot și l-a numit pe Ţadoc în locul lui (I Împ. 2:35).

3. În gr. *Heli*. Tatăl lui Iosif, bărbatul Mariei. Potrivit altei opinii, Eli ar fi fost tatăl Mariei, mama lui Isus (Lc. 3:23) (v. *Genealogie*).

ELIA. V. *Ilie*, 2.

ELIAB, ELIAV - *Dumnezeu este un Tată.*

1. Fiul lui Helon. Căpetenia sem. lui Zabulon în pustie (Num. 1:9; 2:7; 7:24, 29; 10:16).

2. Un rubenit. Fiul lui Palu și tatăl lui Datan și al lui Abiram (Num. 16:1, 12; 26:8-9).

3. Un levit. Strămoș al lui Samuel (I Cr. 6:1, 27, 28) (v. *Elihu*, 1).

4. Fratele cel mai mare al lui David. El era atât de înalt și avea o ținută atât de impunătoare, încât Samuel, imediat ce l-a observat, și-a zis: „*Negreșit, unsul Domnului este aici înaintea Lui!*” dar Dumnezeu a cântărit simțămintele sale intime și nu l-a socotit vrednic să ajungă împ. lui Israel (I Sam. 16:6, 7; 17:13). El nu era în stare să aprecieze măreția sufletească a lui David, fiul cel mai mic al tatălui său (17:28-29). Un fiu al lui David, Ierimot, a luat-o de nevastă pe Abihail, fiica lui Eliab (II Cr. 11:18).

5. Un viteaz dintre fiii lui Gad care s-a alipit de David la Ticiag (I Cr. 12:1, 8, 9).

6. Levit. Cântăreț în sanctuar, sub domnia lui David (I Cr. 15:12, 16, 20).

ELIACHIB. V. *Eliașib*.

ELIACHIM, ELIAKIM, ELYAQIM - *Dumnezeu vrea să statornicească.*

1. Un strămoș al lui Cristos care a trăit înainte de robia babilonică. Un urmaș al lui David, prin Natan (Lc. 3:30-31).

2. Un fiu al lui Hilchia. Era guvernatorul palatului lui Ezechia. Când Ierusalimul și-a închis porțile de teama asirienilor, ac. Eliachim a fost unul din cei trei delegați trimiși de împ. să trateze cu Rabșache, gen. al lui Sanherib (II Împ. 18:18, 26, 37; Is. 36:3, 11, 22). După aceea, Ezechia l-a informat pe Isaia, prin intermediul ac. trei delegați, cu privire la răspunsul lui Rabșache. Împ. lui Iuda ar fi dorit ca Isaia să întrebe pe Domnul ce trebuia făcut într-un moment așa de critic (II Împ. 19:2; Is. 37:2). Proorocul a dat o înaltă apreciere lui Eliachim, făcându-i de cunoscut că Domnul îl numește robul Lui și că va face din el un tată pt. locuitorii Ierusalimului. S-a mers până acolo încât a fost considerat un tip al Mesiei (Is. 22:20-25).

3. Unul dintre fiii lui Iosia. Faraonul Neko l-a pus rege și i-a schimbat numele în acela de Ioiachim (II Împ. 23:34; II Cr. 36:4) (v. *Ioiachim*).

4. Unul dintre preoții care au oficiat cu prilejul dedicării zidurilor Ierusalimului (Nem. 12:27, 41).

5. Urmaș al lui Zorobabel și strămoș al lui Cristos (Mt. 1:13).

6. Trei amprente de peceti, marcate astfel: „*aparținând lui Eliachim, asistent al lui Ioiachim*” au fost găsite în Palestina, în trei locuri diferite: Tell beit Mirsim (Debir?), Bet-Şemeş și Ramat Rahel. Biblia nu spune nimic despre acest Eliachim.

ELIADA, ELYADA - *Dumnezeu a știut.*

1. Un fiu al lui David, născut la Ierusalim (II Sam. 5:13-16; I Cr. 3:8). S-a mai numit și Beeliada (I Cr. 14:7).

2. Tatăl lui Rezon din Toba (I Împ. 11:23).

3. Un beniamit și unul dintre principalii căpitani ai lui Iosafat (II Cr. 17:17).

ELIAHBA, ELIABA, ELIAKHBA, ELYAHBA - *Dumnezeu ascunde sau protejează.* Un bărbat din Şaalbon și unul dintre vitejii lui David (II Sam. 23:32; I Cr. 11:33).

ELIAKIM. V. *Eliachim*.

ELIAM - *Dumnezeul poporului.*

1. Tatăl Bat-Şebe, nevasta lui Urie, apoi a lui David (II Sam. 11:3). În lista din I Cr. 3:5, numele tatălui devine Amiel, iar al fiicei Bat-Şua.

2. Fiul lui Ahitofel din Ghilo. Unul dintre cei 30 de viteji ai lui David (II Sam. 23:34). Potrivit unei tradiții iudaice preluate de către Sf. Ieronim, cei doi Eliam de mai sus ar fi fost una și aceeași persoană.

ELIASAF, ELYASAF, ELYASAPH - *Dumnezeu a adăugat.*

1. Căpetenia fiilor lui Gad în timpul șederii israeliților în pustie (Num. 1:4, 14; 2:14-15; 7:42-43).

2. Un levit. Fiul lui Lael, căpetenia gherșoniților în pustie (Num. 3:24).

ELIAȘIB, ELIASHIB, ELYASHIB, ELYASHIV - *Dumnezeu vrea să restabilească.*

1. Preot care a dat numele său celei de a XI-a cete preoțești (I Cr. 24:1, 12).

2. Levit și cântăreț înduplecat de Ezra să renunțe la femeia străină pe care și-o luase de nevastă (Ezra 10:10, 19, 24).

3 și 4. Doi bărbați, unul fiul lui Zatu (Zatthu) și altul fiul lui Bani, convinși de Ezra să-și repudieze nevestele păgâne (Ezra 10:27, 36).

5. Mare preot. Al doilea dintre succesorii lui Iosua (Nem. 12:10). El a trăit pe vremea lui Neemia și, împreună cu alți preoți, a reclădit

la Ierusalim Poarta Oilor (3:1, 20, 21). Ca mare preot, el putea atribui odăile Templului după bunul său plac (Ezra 10:6). Era aliat, prin căsătorie, cu Tobia, amonitul, iar un nepot al său se însurase cu fiica lui Sanbalat (Nem. 13:4, 28). Nerespectând porunca referitoare la despărțirea iudeilor de Neamuri, el a acordat una din odăile Templului lui Tobia (13:5-7).

6. Un fiu al lui Elioenai. Urmaș al lui Zorobabel (I Cr. 3:24).

ELIATA, ELIATHA, ELYATA - *Dumnezeu a venit*. Fiul lui Heman și muzicant sub domnia lui David (I Cr. 25:1, 4, 27).

ELICA, ELIKA, ELIQA. Un fiu al lui Harod și unul dintre vitejii lui David (II Sam. 23:8, 25).

ELIDAD - *Dumnezeu a iubit*. Căpetenia sem. lui Benjamin în momentele premergătoare intrării în Canaan, când israeliții au tăbărit la Sitim. A participat la partajul țării între cele 12 seminții (Num. 34:21).

ELIEL - *Dumnezeu este Dumnezeu*.

1. Levit din fam. lui Chehat și strămoș al proorocului Samuel (I Cr. 6:1, 34) (v. *Elihu*).

2. Un bărbat din Mahavim și unul dintre vitejii lui David (I Cr. 11:26, 46).

3. Un alt viteaz al lui David (v. 47).

4. Unul dintre gadiții care s-au alăturat lui David la Ticiag (I Cr. 12:1, 8, 11).

5. Levit. Fiul lui Hebron. Contemporan cu David (I Cr. 15:9, 11).

6. Beniamit. Fiul lui Șimei (I Cr. 8:1, 20, 22).

7. Un alt beniamit. Fiul lui Șașac (I Cr. 8:22, 25).

8. Unul din mai-marii sem. lui Manase, a jumătății rămase pe malul răsăritean al Iordanului (I Cr. 5:24).

9. Intendent căruia i s-au încredințat zeciuiele și darurile de mâncare, sub domnia lui Ezechia (II Cr. 31:13).

ELIENAI - *ochii mei sunt îndreptați spre Domnul* (desigur o contracție a numelui Elio-enai). Beniamit. Fiul lui Șimei (I Cr. 8:1, 20).

ELIEZER - *Dumnezeu este un ajutor*.

1. Un bărbat din Damasc și îngrijitorul averilor lui Avraam (Gen. 15:2; cf. 24:2). S-a ivit o dificultate în interpretarea cuv. patriarhului cu privire la ac. „Eliezer din Damasc” despre care el spune: „*slujitorul născut în casa mea*” (Gen. 15:3). Ac. exprimare dă loc întrebării

următoare: s-a stabilit cândva Avraam la Damasc încât un om din ac. oraș să se poată naște în casa lui? De fapt, textul original spune literalmente: „*fiul posesiunii casei mele*”, ceea ce ar sugera adoptarea lui Eliezer ca moștenitor. Un asemenea obicei era la modă în Orientul antic între anii 2000 și 1500 î.Cr., așa cum rezultă clar din textele de la Nuzi, ale lui Alalakh și din stela lui Hammurabi (v. *Hammurabi; Horiți*). Unele versiuni au redat expresia de mai sus prin: „*slujitorul născut în casa mea*”, altele prin „*un om atașat casei mele*”. Un om „atașat” putea foarte bine să provină din Damasc și să fie cel despre care vorbește întreg cap. 24 al Genezei, potrivit du-i-se, în același timp, expresia „*cel mai bătrân rob din casa lui Avraam*” (v. 2).

2. Fiul cel mai mic al lui Moise (Ex. 18:4; I Cr. 23:15, 17).

3. Beniamit din fam. lui Becher (I Cr. 7:8).

4. Fiul lui Zicri. Era mai-marele rubeniților sub domnia lui David (I Cr. 27:16).

5. Un preot care suna din trâmbiță înaintea chivotului Domnului pe vremea lui David (I Cr. 15:24).

6. Profet. Fiul lui Dodava din Mareșa. El a prevestit eșuarea flotei lui Iosafat din pricină că acesta se aliase cu Ahazia, fiul lui Ahab (II Cr. 20:37).

7. Una dintre căpeteniile trimise de Ezra în căutare de leviți când s-a descoperit că, printre oamenii întorși din robia babilonică, leviții erau foarte puțini (Ezra 8:16).

8, 9 și 10. Trei bărbați cu numele Eliezer: un preot, un levit și un fiu al lui Harim, toți ac. fiind înduplecați de Ezra să-și repudieze femeile străine cu care se însuraseră (Ezra 10:18, 23, 31).

11. Un strămoș al lui Cristos. A trăit în perioada cuprinsă între domnia lui David și exilul babilonian (Lc. 3:29).

ELIFAL, ELIPHAL - *Dumnezeu a judecat*. Unul dintre vitejii lui David. Fiul lui Ur (I Cr. 11:26, 35). În II Sam. 23:34, el este numit Elifelet, fiul lui Ahașbai (II Sam. 23:34).

ELIFAZ, ELIPHAZ = sens plauzibil: *Dumnezeu este aur curat*.

1. Fiul lui Esau și al nevestei sale Ada (Gen. 36:4).

2. Un locuitor din Teman. Un prieten al lui Iov (Iov 2:11; 4:1; 15:1; 22:1; 42:7, 9). Posibil ca el să fi fost urmașul lui Elifaz de la pct. 1 care avea un fiu numit Teman (Gen. 36:11).

ELIFELE, ELIPHELE, ELIFLEHU - *Dumnezeu să-l deosebească sau să-l pună deoparte*. Levit, cântăreț cu gura și cu harpa, precum și ușier al chivotului în momentul când David l-a adus din casa lui Obed-Edom la Ierusalim (I Cr. 15:15-21).

ELIFELET, ELIPHELETH - *Dumnezeu este izbăvirea*.

1. Un fiu al lui David, născut la Ierusalim (I Cr. 3:5, 6). Alte forme corecte ale ac. nume, în ebraică, sunt: Elpheleth, Elpeleth (14:5).

2. Un alt fiu al lui David; născut tot la Ierusalim, probabil după moartea celui precedent (II Sam. 16; I Cr. 3:8; 14:7).

3. Fiul lui Ahașbai și unul dintre vitejii lui David (II Sam. 23:34). Prob. una și aceeași persoană cu Elifal din I Cr. 11:35.

4. Urmaș al lui Ionatan și al lui Saul (I Cr. 8:33, 39).

5. Fiu al lui Adonicam, întors din Babilon cu Ezra (Ezra 8:13).

6. Un fiu al lui Hașum; convins de Ezra să renunțe la femeia străină pe care și-o luase (Ezra 10:33).

ELIHOREF, ELIHOREPH. Unul dintre secretarii lui Solomon (I Împ. 4:3).

ELIHU - *El este Dumnezeul meu*.

1. Un bărbat din Efraim. Fiul lui Tohu și strămoș al profetului Samuel (I Sam. 1:1). Alte nume ale acestuia: Eliab, Eliel (I Cr. 6:27, 34).

2. Fratele mai mare al lui David. Numit și Eliab (cf. I Sam. 16:6 și I Cr. 27:18) (v. *Isai*).

3. Mai-marele sem. lui Manase. Împreună cu alți bărbați, s-a alăturat lui David când el se întorcea la Ticiag (I Cr. 12:20, 21).

4. Ușier, din fam. lui Obed-Edom, în timpul lui David (I Cr. 26:1, 7).

5. Prieten al lui Iov. Fiul lui Baracheel, din Buz (Iov 32-37).

ELIM - *copaci*. Locul unde a intervenit al doilea popas al israeliților după trecerea Mării Roșii. Elimul, care se găsea între Mara și pustia Sin, avea 12 izvoare și 70 de palmieri (Ex. 15:27; 16:1; Num. 33:9, 10). Ac. loc este identic cu oaza din valea Gharandel, la o depărtare de peste 100 km de Suez. Elimul dispune de un debit de apă continuu, și anume de vreo 80 l/s. Palmierul, tamariscul și salcâmul constituie vegetația acestui loc.

ELIMA, ELYMAS. Un impostor iudeu al cărui nume era Bar-Isus, ceea ce înseamnă *fiul lui*

Isus sau fiul lui Isua; el pretindea că poate descoperi viitorul, grație vrăjitoriei. Pavel îl întâlnește la Pafos, un oraș al insulei Cipru, cu prilejul primei sale călătorii misionare. Elima căuta să-l abată de la credință pe Sergius Paulus, un magistrat roman, proconsul al insulei, care părea dispus să accepte mesajul lui Pavel. Ap. muștră pe vrăjitor cu multă asprime și-l lovește cu cecitate pe moment (orbire). Minunea a măturat ultimele îndoieli ale proconsulului cu privire la doctrina creștină la care aderă de îndată (F.A. 13:6-12).

ELIMASIS, ELYMAIS. Ac. nume care corespunde Elamului din V.T., aparținea unei regiuni din Persia, localizată pe lanțul secundar al munților Zagros, în sectorul meridional, la S de Media și la N de Susiana (v. *Elam*).

ELIMELEC, ELIMELEK - *Dumnezeu este Împărat*. Bărbat din Betleemul lui Iuda și soțul Naomei (Rut 1:1-3).

ELIOENAI, ELIOHENAI, ELYOENAI - *ochii mei sunt îndreptați către Dumnezeu*.

1. Un bărbat din sem. lui Iuda. Urmaș al lui Șecania (I Cr. 3:22-23).

2. Un urmaș al lui Simeon (I Cr. 4:36).

3. Beniamit din fam. lui Becher (I Cr. 7:8).

4. Un levit, din neamul lui Core și fiu al lui Meșelemia (I Cr. 26:3).

5. Un fiu al lui Zerahia; împreună cu alți 200 de oameni, el l-a însoțit pe Ezra la întoarcerea sa din Babilon (Ezra 8:1, 4).

6 și 7. Doi evrei care, sfătuiți de Ezra, și-au trimis acasă femeile străine pe care și le luaseră de neveste (Ezra 10:22, 27).

ELISABETA, ELISAVETA - în gr. *Elisabet*, în ebr. *Elisebha = Dumnezeu este jurământul său*. O femeie evlavioasă din casa lui Aaron; ea purta același nume ca soția lui Aaron (Ex. 6:23), care se numea Elișeba. Elisabeta devine soția preotului Zaharia și mama lui Ioan Botezătorul. Când a conceput, ea era deja înaintată în vârstă. Un înger al Domnului i-a prezis lui Zaharia nașterea ac. fiu și misiunea pe care urma s-o îndeplinească. Deși proveneau din sem. diferite, Elisabeta și Maria din Nazaret erau rude. Maria îi face o vizită Elisabetei care locuia într-un sat din ținutul muntos al lui Iuda. Urându-i de bine Mariei, sub inspirația Duhului Sfânt, Elisabeta o numește „*fericita mamă a Domnului ei*” (Lc. 1: 5-45).

ELISEI - *Dumnezeu este mântuire* (forma rom. este derivată mai degrabă din grecescul *Elisaïos* din Lc. 4:27, decât din ebr. *Eliša*). Succesor al proorocului Ilie, în regatul de nord. Tatăl lui se numea Șafat. Locuia la Abel-Mehola, în valea Iordanului, și aparținea unei fam. bogate. Un număr de 12 perechi de boi aveau ogoarele tatălui său. Dumnezeu îl desemnează ca succesor al lui Ilie care, găsindu-l la arat, își aruncă mantaua peste el (I Împ. 19:16, 19). Elisei înțelege bine semnificația ac. gest simbolic. Întors acasă pt. a-și lua rămas bun de la părinți, el aduce o jertfă Domnului și dă oamenilor săi un ospăț de despărțire; apoi, urmează pe Ilie și rămâne în slujba lui (19:19-21). Înainte de a fi răpit la cer, Ilie trece Iordanul, dar Elisei refuză să se despartă de el. La cuv. lui Ilie: „*Cere ce vrei să-ți fac înainte ca să fiu răpit de la tine*”, Elisei găsește cu cale să solicite o măsură dublă din înțelepciunea profetului, dovedind astfel maturitatea sa spirituală. El vede carul de foc care-l desparte de stăpânul său, ia mantaua lăsată de el și lovește Iordanul ale cărui ape se despart. Elisei trece râul, revenind pe malul apusean (II Împ. 2:1-18). Slujba lui Elisei este marcată, de acum înainte, de o seamă de fapte supranaturale: minuni de cunoaștere sau minuni de putere, toate săvârșite anume în Numele Domnului. În istoria răscumpărării, acestea au fost clasate în a doua grupă de minuni (v. *Minune*). Minunile lui Elisei survin într-o vreme când între cultul Domnului și religia lui Baal se dădea o luptă pe viață și pe moarte. Asemenea minunilor lui Ilie, și acelea ale lui Elisei trebuiau să dovedească autoritatea profetului și să-L prezinte pe Domnul ca fiind Dumnezeu cel viu. Puterea supranaturală a lui Elisei era de așa manieră că el se putea servi de ea nestingherit de nimic. Ca și Cristos, el uzează adesea de puterea ac. spre a face bine oamenilor necăjiți. În Numele Domnului, el curățește cu sare apele provenite de la izvorul Ierihonului (II Împ. 2:19-22). Când niște băieți și-au bătut joc, în persoana sa, de proorocul Domnului, Elisei a rostit contra lor un blestem venit din partea Domnului. Doi urși au sfâșiat 42 dintre ac. copii (23-25). El a prezis reușita expediției îndreptate contra Moabului (3:11-27); a înmulțit untdelemnul unei văduve (4:1-7); a vestit nașterea unui fiu al unei femei din Sunem; apoi, când ac. fiu a murit, rugăciunea lui îl readuce la viață (4: 8-37). Elisei indică un antidot contra plantei veninoase ce fusese introdusă în mâncarea

proorocilor (4:38-41). Într-o vreme de foamete, proorocul hrănește 100 de oameni cu numai 20 de pâini de orz și câteva spice noi (v. 42-44); el îl trimite pe Naaman să se scalde de 7 ori în Iordan pt. a se vindeca de lepră (5:1-19) și-i spune lui Ghehazi că lepra lui avea să se prindă de el din pricina minciunilor și a lăcomiei de care a dat dovadă (5:20-27). Elisei face să plutească pe apă un fier de secure care căzuse în Iordan (6:1-7) și dezvăluie împ. lui Israel mișcările și intențiile sirienilor, vrăjmașii lui (6:8-12). Ca răspuns la rugăciunea lui Elisei, Domnul îl face pe servitorul proorocului în stare de a vedea caii și carele de foc care-i protejau (6:13-17). De asemenea, Elisei lovește cu orbire pe oamenii trimiși de împ. Siriei să-l aresteze (6:18-23). El declară, înainte de a-i fi spus cineva, că un emisar al împ. lui Israel stătea la ușa casei sale, voind să-l omoare (v. 32, 33). În timpul foametei prilejuite de asediul Samariei, el prezice că a doua zi se vor găsi alimente din belșug și la un preț mic, adăugând că ofițerul necredincios, care-și bătuse joc de ac. profetie, nu va profita de ceea ce va vedea cu ochii. Într-adevăr, mulțimea l-a călcat în picioare pe ofițerul respectiv la poarta Samariei (cap. 7). Elisei i-a făcut cunoscut lui Ben-Hadad, regele Siriei, că avea să moară (8:7-15). El a vestit nimicirea lui Ahab și a casei sale; a trimis un tânăr să-l ungă pe Iehu care trebuia să execute judecata prezisă (9:1-10:28). Elisei a vestit mai dinainte trei biruințe asupra sirienilor (13:14-19). În sfârșit, trupul unui om aruncat în grabă în mormântul proorocului a revenit la viață prin atingerea de oasele lui (13:20, 21). Deși dotat cu o asemenea putere de a face minuni, ac. mare slujitor al lui Dumnezeu, într-o zi „*s-a îmbolnăvit de o boală de care a murit*” (v. 14). Deoarece fiecare credincios trebuie să părăsească odată lumea aceasta, el poate foarte bine să se îmbolnăvească de o boală care să nu mai aibă leac. Cu totul altfel va fi atunci când vom dobândi, prin înviere, „*înfierea trupului nostru*” (Rom. 8:23).

ELIȘA, ELISHA. Cel mai mare din cei 4 fii ai lui Iavan (Gen. 10:4; I Cr. 1:7). Prob. că numele său a fost dat insulelor numite în Ez. 27:7 „*ostroavele Elișei*” și care vindeau pe piețele Tyrului stofe vopsite în albastru și purpuriu. Ac. regiune insulară sau maritimă nu a fost localizată cu certitudine. Se crede că ar putea fi vorba de Alishyia din scrisorile de la Tell el-Amarna, în apropierea Ciliciei, al cărei

rege corespunda cu faraonii dinastiei a XII-a. De altfel se ştie bine că toată zona insulelor şi coastelor Mării Egee, cu Ciprul şi Peloponezul era bogată în scoicile folosite la obţinerea purpurei.

ELIŞAFAT, ELISCHAPHATH, ELISAPHAT - *Dumnezeu a judecat*. Una dintre căpeteniile peste sute care l-au susţinut pe marele preot Iehoiada cu prilejul răscoalei sale contra Ataliei (II Cr. 23:1).

ELIŞAMA, ELISAMA, ELISCHAMA, ELISHAMA - *Dumnezeu a ascultat*.

1. Un fiu al lui Amihud; domnitorul copiilor lui Efraim la începutul călătoriei israeliţilor prin pustie (Num. 1:10; 2:18). Un strămoş al lui Iosua (I Cr. 7:26).

2. Un bărbat dintre fiii lui Iuda. Urmas al lui Ierahmeel şi al lui Şeşan (I Cr. 2:33-41).

3. Un fiu al lui David, născut la Ierusalim (I Cr. 3:1, 5, 6) (v. *Elişua*).

4. Un alt fiu al lui David (II Sam. 5:16; I Cr. 3:8).

5. Unul dintre preoţii trimişi de Iosafat să înveţe pe israeliţi căile Domnului, în cetăţile lui Iuda (II Cr. 17:8).

6. Dregător şi secretar sub domnia lui Ioiachim (Ier. 36:9, 12, 20, 21). Se pare că trebuie să-l identificăm cu bunicul lui Ismael, bărbatul de viţă regală care l-a asasinat pe Ghedalia, guvernatorul Iudeii, în timpul dominaţiei babiloniene (II Împ. 25:25; Ier. 41:1).

ELIŞEBA, ELISCHEBA, ELISHEBA, ELISABETH - *Dumnezeu jurământului*. Fiica lui Aminadab şi sora lui Nahşon. Ea devine nevasta lui Aaron şi mama lui Nadab, a lui Abihu, a lui Eleazar şi a lui Itamar (Ex. 6:23).

ELIŞUA, ELISCHUA, ELISHUA - *Dumnezeu rugăciunilor*. Un fiu al lui David, născut la Ierusalim (II Sam. 5:15; I Cr. 14:5); el este numit Elişama (v. ac. cuv., 3) în pasajul paralel din I Cr. 3:6.

ELITSAFAN, ELITSAPHAN. V. *Elţafan*.

ELITSUR. V. *Eliţur*.

ELIŢUR, ELITSUR - *Dumnezeu, stânca sa*. Mai-mare al rubeniţilor, în timpul şederii israeliţilor în pustie. Fiul lui Şedeur (Num. 1:5; 2:10).

ELIUD - *Dumnezeu al măiestriei*. Fiul lui Achim şi tatăl lui Eleazar. Strămoş al lui Cristos (Mt. 1:14, 15).

ELMADAM, ELMODAM. Un strămoş al lui Cristos. A trăit înainte de robia babilonică (Lc. 3:28).

ELMODAM. V. *Elmadam*.

ELNAAM - *Dumnezeu este plăcerea lui, deliciile sale*. Tatăl unor viteji ai lui David (I Cr. 11:46).

ELNATAN, ELNATHAN - *Dumnezeu a dat*.

1. Tatăl Nehuştei şi bunicul regelui Ioiachim (II Împ. 24:8). Locuia la Ierusalim. Se pare că era una şi aceeaşi persoană cu dregătorul Elnatan, fiul lui Akbor (Ier. 26:22; 36:12, 25).

2, 3 şi 4. Trei leviţi. Primii doi erau căpetenii, iar al treilea învăţător. Trimişii lui Ezra i-au descoperit aproape de râul care curge spre Ahava (Ezra 8:15, 16).

ELON - *stejar*.

1. Un hetit (hitit) pe a cărui fiică a luat-o Esau de nevastă (Gen. 26:34; 36:2).

2. Fiu al lui Zabulon şi fondator al unei case părinteşti (Gen. 46:14; Num. 26:26).

3. Un bărbat din sem. lui Zabulon care a fost judecător în Israel timp de 10 ani. A fost înmormântat la Aialon, în ţara lui Zabulon (Jud. 12:11, 12).

4. Un sat aparţinând sem. lui Dan (Ios. 19:43). Menţionată şi în I Împ. 4:9, ac. localitate nu a fost identificată.

ELON ŞI LA BET-HANAN, ELON-BET-HANAN, AIALON PÂNĂ LA BET-HANAN. Numeroasele traduceri biblice, româneşti şi străine, folosesc, fie una, fie alta din expresiile de mai sus. Cetate a lui Dan. Judecând după context (I Împ. 4:9), localitatea ac. ar putea fi cea pomenită la Elon, 4 (v. ac. cuv.).

ELOT, ELOTH. V. *Elat*.

ELPAAL - *Dumnezeu a lucrat*. Un bărbat din sem. lui Beniamin. Fiul lui Şaharaim şi căpetenia unei case patriarhale (I Cr. 8:11, 12, 18).

EL-PARAN, EIL-PARAN. Alte traduceri au „*până la stejarul din Paran*” sau „*din Paraton*” (v. *Elat*). Este posibil ca El-Paran (Gen. 14:6) să corespundă unui Elat foarte vechi, situat ceva mai spre E, aproape de amplasamentul modernului Aqaba.

ELPELET. V. *Elfelet*.

ELSAFAN. V. *Eltafan*.

EL-SCHADDAL. V. *El-Şadai*.

EL-ŞADAI. V. *Dumnezeu - Numele Lui*.

ELTECHE, ELTEQE, ELTHEKE. O cetate a sem. lui Dan. A fost apoi atribuită leviţilor (Ios. 19:44; 21:20, 23). În anul 701 î.Cr., Sanherib distruge localitatea. O referinţă la Elteche oferă *Prisma lui Taylor* (v. *Ezechia, Sanherib*). Bătălia decisivă dintre asirieni şi egipteni a avut loc pe meleagurile din apropierea cetăţii Elteche. Identificare posibilă: Khirbet el-Mukanna', la aproape 7 km SE de Akir (Ekron) (v. *Ecron*). O altă soluţie propusă este Tel esh Shalaf.

ELTECON, ELTHEKON, ELTEQON - *Dumnezeu este drept*. Un sat din ţinutul muntos al lui Iuda (Ios. 15:59). Neidentificat.

ELTOLAD, ELTHOLAD. Cetate din extremitatea sudică a lui Iuda (Ios. 15:21, 30), atribuită simeoniţilor (19:4). În I Cr. 4:29, figurează sub numele de Tolad. Identif. la Khirbet Erka Sakra, la 21 km SE de Beer-Şeba.

ELTAFAFAN, ELITSAFAN, ELITSAPHAN, ELTSAPHAN - *Dumnezeu a ascuns*.

1. Un fiu al lui Uziel şi mai-mare al chehatiţilor, în pustie (Ex. 6:18, 22; Num. 3:30). Împreună cu Mişael, fratele său, a contribuit la scoaterea din tabără a cadavrelor lui Nadab şi Abihu (Lv. 10:4). O nouă casă patriarhală provine din Eltafan, şi anume aceea a lui Eliţafar (I Cr. 15:8; II Cr. 29:13).

2. Un fiu al lui Parnac şi mai-marele sem. lui Zabulon, în pustie (Num. 34:25). Unele versiuni au redat acest nume prin Eliţafan.

ELUL. A 6-a lună a anului religios ebr. (Num. 6:15; I Mac. 14:27). Corespunde aproximativ lunii septembrie din calendarul nostru (v. *Timp*).

ELUZAI, ELEUZAI, ELHUZAI - *Dumnezeu este tăria mea*. Unul dintre vitejii lui David. I s-a alăturat la Țiclag (I Cr. 12:5).

ELYADA. V. *Eliada*.

ELYAHBA. V. *Eliahba*.

ELYAQIM. V. *Eliakim*.

ELYASAF. V. *Eliasaf*.

ELYAŞIB. V. *Elişib*.

ELYMAIS. V. *Elimais*.

ELYMAS. V. *Elima*.

ELYOENAI. V. *Elioenai*.

ELZABAD, ELZAVAD - *Dumnezeu a dăruit*.

1. Unul dintre vitejii gadiţi care s-au dus la David la Țiclag (I Cr. 12:8, 12).

2. Un levit din fam. lui Obed-Edom. Păzitor al porţii Templului (I Cr. 26:1, 4, 7).

EMANUEL, EMMANUEL - forma gr. a unui nume ebr. compus din trei cuv. care înseamnă: *Dumnezeu cu noi*. Nume dat lui Cristos de evanghelistul Matei (1:20-23) potrivit profeţiei din Is. 7:14. El se referă la naşterea miraculoasă şi la unirea, în Persoana Mântuitorului, a celor două firi: divină şi umană. Cuv. ebr. *'almah* din Is. 7:14 a fost tradus, în gr., prin *parthenos* = *fecioară* de autorii Septuagintei. Proorocul Isaia, care anunţă ac. semn regelui Ahaz confruntat cu o mare primejdie, are în permanenţă înaintea ochilor speranţa mesianică. În ac. parte a cărţii sale, el vorbeşte de mai multe ori despre Eliberatorul, de Copilul care Se va naşte, care va purta o seamă de nume divine şi Îşi va stabili pe pământ Împărăţia: o împ. a păcii şi dreptăţii (8:23-9:6; 11:1-10; cf. Mica 5:1-4). Aluziile la Emanuel (Is. 7:14; 8:8) se situează în ac. perspectivă profetică mai îndepărtată, deşi multe lucruri din ac. capitole se află în raport cu desfăşurarea evenimentelor contemporane proorocului (v. *Încarnare*).

EMAUS, EMMAUS.

1. Un sat situat la cca 11 km de Ierusalim (60 de stadii), distanţă care se putea parcurge pe jos între masa de seară şi ceasul unei posibile întruniri a apostolilor (Lc. 24:13, 29, 33; cf. Mc. 16:14; Ioan 20:19). Vespasian a plasat la Emaus 800 de veterani de război (Răzb. 7:6:6). Amplasamentul real al acestei localităţi este încă discutabil, avansându-se mai multe supoziţii, bazate fie pe tradiţie, fie pe anumite indicii biblice. Dintre soluţiile propuse amintim: Amwas, adică Emmaus-Nicopolis, Kubeibet, Khamesa, Beit Mizzeh, Kolonieh.

2. Cetate fortificată, situată la o depărtare de 32 km de Ierusalim, mergând pe calea romană deviată (I Mac. 3:40; 9:50; Răzb. 2:20:4). Numele actual: Amwas.

EMEC-CHEȚȚ, EMEC-QUESSIS, EMEK-KETSITS - *Valea sugrumării, Valea tăiată*. Cetate a lui Beniamin, situată, desigur, într-o vale, nu departe de Ierihon și de Bet-Hogla (Ios. 18:21).

EMIM, EMIMI, EMIȚI. Vechii locuitori ai unui terit. ocupat mai târziu de moabiți. De statură înaltă ca și anachimii, ei au fost odată un pop. numeros și puternic (Dt. 2:9-11). Chedarlaomer îi învinge în câmpia Chiriataimului (Gen. 14:5).

ENAIM, ENAYM, EINAİM - *două izvoare, două fântâni*. O cetate situată pe drumul care duce de la Adulam la Timna (Gen. 38:14, 21).

ENAM, EINAM - *fântâni*. Un sat din câmpia lui Iuda (Ios. 15:20, 34). Prob. una și aceeași localitate cu Enaim.

ENAN, EINAN - *cel ce are ochi buni, cel ce vede departe*. Tatăl căpeteniei sem. lui Neftali, pe vremea lui Moise (Num. 1:15).

EN-DOR, EIN-DOR, EYN-DOR - *fântâna locuinței*. Cetate aparținând sem. lui Manase (Ios. 17:11). Înfrântă de copiii lui Israel, oștirea lui Sisera s-a retras în neorânduială, fiind zdrobită în apropiere de En-Dor (Jud. 4:15; Ps. 83:10, 11). Necromanta consultată de regele Saul locuia în ac. localitate (I Sam. 28:7). En-Dorul a fost identif. cu moderna așezare Endor (Indur) de pe creasta de miazănoapte a masivului Hermonul Mic, la 9 km SE de Nazaret (v. *Saul*).

ENEEA. Termen derivat din cuv. gr. *Aineas*, numele unui erou troian. Eneea era un locuitor al Lidiei; de opt ani zăcea la pat, lovit de paralizie. Vindecarea sa prin puterea lui Cristos cel înviat a avut ca rezultat o importantă creștere numerică a Bisericii creștine în această regiune (F.A. 9:32-35).

EN-EGLAIM, EYN-EGLAIM, EN-EGLAYIM - *fântâna celor doi viței*. Un loc pe țărmul Mării Moarte (Ez. 47:10). A fost identif. cu 'Ain Hajlah, la N de Marea Moartă și la V de Iordan.

EN-GANIM, EIN-GANNIM, EYN-GANNIM - *fântâna grădinilor*.

1. Un sat din câmpia lui Iuda (Ios. 15:34). Identificare incertă.

2. Cetate de la hotarele lui Isahar (Ios. 19:21), atribuită leviților, fiilor lui Gherșon (21:29). Pare să fie Ginaea de care vorbește Josephus Flavius (Ant. 20:6:1; Răzb. 3:3:4). Identif. cu orașul modern Jenin, care numără vreo 4 000 de locuitori, aflându-se la marginea sudică a câmpiei Izreelului, la cca 20 km S de Nazaret. S-au avansat și alte propuneri.

EN-GHEDI, EIN-GHEDI, ENGADDI - *fântâna iedului*. O fântână și o cetate numite inițial Hatsat-son-Tamar, adică „*tăierea unui palmier*” (II Cr. 20:2). Se afla pe latura occidentală a Mării Moarte, în ținutul lui Iuda (Ios. 15:62), la cca 45 km depărtare de Ierusalim. Pe aici trecea un drum de caravane, anevoios și îngustat între munte și mare. Pe timpul lui Avraam, En-Ghedi era ocupat de amoriți pe care Chedorlaomer i-a înfrânt (Gen. 14:7). David s-a refugiat în zona respectivă care-i oferea o anumită siguranță (I Sam. 23:19). Într-una din peșterile în care se ascunsese, a tăiat pulpana mantalei lui Saul (cap. 24). Fântâna care mai păstrează numele de 'Ain Jidi este un izvor cald, îmbelșugat, care nu seacă niciodată, țâșnind la cca 100 m de la baza unei uriașe faleze, la jumătatea drumului dintre gura Iordanului și extremitatea sudică a mării. Apa caldă a creat o oază cu o bogată vegetație semi-tropicală, renumită prin palmierii săi, viile și arborii balsamici (Cânt. 1:14; Ant. 9:1:2). Numeroase locuri din jurul acestei oaze au fost ocupate foarte devreme, unul chiar din calcolitic. Tell el-Jurn, așezarea cea mai importantă, ocupată de la începutul epocii fierului până în perioada bizantină, a furnizat o mare mulțime de vase și numeroase sigilii. Majoritatea săpăturilor arheologice au fost efectuate între anii 1949 și 1965. De asemenea, au fost găsite aici rămășițele unei sinagogi (v. *Hajafon-Tamar*).

EN-HACORE, EYN-HAQQORE, EN-HAK-KORE, EN-HAQ-QORE, EIN-CORE - *izvorul celui ce strigă*. Un izvor de la Lehi care a luat naștere în momentul când Samson a strigat către Domnul (Jud. 15:18, 19).

EN-HADA, EYN-HADDA - *izvor puternic*. Un sat de la hotarele lui Isahar (Ios. 19:17, 21).

Identif. prob.: el-Hadetheh, la vreo 9 km E de muntele Tabor.

EN-HAROD. V. *Harod*.

EN-HASOR. V. *En-Haŝor*.

EN-HAŢOR, EN-HASOR, EIN-HAŢOR - *fântâna satului*. Cetate întărită din teritoriul lui Neftali (Ios. 19:32, 37). Identif.: Khirbet Hasireh, nu departe de Hazzur.

ENIGMĂ, CUGETARE, MAXIMĂ, PROVERB, ALEGORIE, PILDĂ, PARABOLĂ. În limbaj biblic, lucruri greu de înţeles, cuv. adânci a căror înţelegere presupune un efort de gândire, sensul lor nefiind accesibil imediat (Num. 12:8; Pv. 1:6). Uneori avem de a face cu o pildă sau o parabolă (Ps. 49:4; 78:2). O enigmă are proprietatea de a stârni interesul, de a ne predispuce la cugetare şi prilejuieşte o mai bună memorare a unui adevăr. Cel ce rosteşte o enigmă îi va da, în scurt timp, şi tâlcuirea (Ez. 17:2-24) dacă nu cumva are de gând să lase pe seama ascultătorilor găsirea explicaţiei corespunzătoare. Samson, Solomon, împărăteasa din Seba au rostit astfel de enigme (Jud. 14:12-19; Pv. 1:6; I Împ. 10:1). Josephus Flavius face aluzie la ac. lucru (Ant. 8:5:3). Ghicitoarea lui Samson era sub formă de poezie. La drept vorbind, ea nu era o enigmă, căci fără a cunoaşte faptele, nimeni nu ar fi putut s-o dezlege (v. *Înţelepciune*).

Gr. şi romanii erau foarte amatori de enigme. Gr. povesteau că un sfînx care cutreiera meleagurile Tebei, îi întreba pe călători: „Care fiinţă umblă în patru picioare dimineaţa, în două la amiază şi în trei seara?” Numai Oedip a descoperit că era vorba de om care, în copilărie umblă pe mâini şi picioare, la maturitate în două şi la bătrâneţe se sprijină de un toiag. Furios din pricină că i-a fost dezlegată enigma, sfînxul s-a aruncat de pe o stâncă, zdrobindu-şi capul.

Descoperirea unor texte aparţinând Orientului antic începută cu un secol şi jumătate în urmă a dat la iveală existenţa unei bogate literaturi provenite de la înţelepţii egipteni, mesopotamieni, aramei etc. Se pot constata chiar unele asemănări între literatura biblică sapienţială şi aceea a altor popoare. De altfel, Biblia face aluzie la ea (I Împ. 4:30-34). Şi dacă Solomon s-ar fi inspirat din alte opere, cum cred unii interpreţi, de ce nu l-ar fi împins însuşi Duhul Sfânt să facă alegerea respectivă? (cf. II Pet. 2:21) (v. *Egipt*, 5, 6; *Proverbe*).

EN-MIŞPAT, EYN-MISHPATH - *fântâna judecăţii*. Aceeaşi localitate cu Cades-Barnea (Gen. 14:7).

ENOH, HENOK, HANOK - *iniţiat, consacrat*. Ac. nume, purtat în Biblie de mai multe persoane, se poate scrie în mai multe moduri: a. şi b. Un fiu al lui Cain şi cetatea construită de Cain, căreia i-a dat numele fiului său (Gen. 4:17). c. Urmaş al lui Iared şi tatăl lui Metusala. Enoh a trăit 365 de ani şi a umblat cu Dumnezeu. Este singurul bărbat din neamul său despre care nu se spune că ar fi murit, ci doar că „*nu s-a mai văzut, pentru că l-a luat Dumnezeu*” (Gen. 5:18-24). El a fost răpit fără să vadă moartea (Evr. 11:5; Eclesiastic 44:16; 49:14). O profeţie a lui Enoh care vestea dreapta judecată a lui Dumnezeu contra celor nelegiuiţi figurează în Iuda 14, 15. Cuv. acestei profeţii se găsesc în cartea evreiască apocrifă şi pseudepigrafă a lui Enoh. d. Un fiu al lui Madian; urmaş al lui Avraam şi al Cheturei (Gen. 25:4; I Cr. 1:33 - alte vers. au, în cele două texte, Hanoc şi, respectiv, Heanoc. Cf. vers. rom. N.Ed.). e. Un fiu al lui Ruben şi fondatorul clanului enochiţilor (Gen. 46:9; Ex. 6:14; Num. 26:5; I Cr. 5:3).

ENON, AINON, AENON - *izvoare*. Un loc în apropiere de Salim unde boteza Ioan (Ioan 3:23). Identificare incertă.

ENOS, ENOSH, ENOSCH - *om*. Fiul lui Set (Gen. 4:26; 5:6-11; I Cr. 1:1; Lc. 3:38).

EN-RIMON, EYN-RIMMON - *fântâna lui Rimon, izvorul rodiei*. Cetate a lui Iuda. Locuită după întoarcerea din captivitatea babilonică (Nem. 11:29). De regulă a fost identif. cu Umm er-Rumamin, la peste 14 km N de Beer-Seba (v. *Rimon* I, 2).

EN-ROGUEL, EYN-ROGUEL - *izvorul postăvarului*. O fântână din imediata apropiere a Ierusalimului (II Sam. 17:17), lângă valea Ben-Hinom, la hotarul dintre Iuda şi Beniamin (Ios. 15:1, 7; 18:11, 16). După afirmaţiile lui Josephus, era grădina împăratului (Ant. 7:14:4). În timpul răscdalei lui Absalom, Ionatan şi Ahimaaş s-au aşezat lângă ac. fântână pt. a culege informaţii pe care apoi le transmiteau lui David (II Sam. 17:17). Nu departe de En-Roguel se afla Piatra lui Zohelet lângă care a dat Adonia un ospăţ când a uneltit contra tatălui său (I Împ. 1:9). Potrivit unei tradiţii

admise de un mare număr de specialiști, fântâna ac. se află la Bir Eyyub (puțul lui Iov), chiar acolo unde se întâlnesc văile Ben-Hinomului și Chedronului, la S de Ierusalim. O jumătate din cei 38 m cât măsoară în adâncime fântâna aceasta, e zidită din pietre, restul fiind săpat în stâncă. Faptul că este un puț, și nu un izvor, nu constituie o obiecțiune serioasă la adresa identificării tradiționale (Gen. 16:7; cf. v. 14).

EN-ŞEMEŞ, EN-SCHEMESCH, EIN-SHEMESH, EYN-CHEMECH - *fântâna soarelui*. Izvor și cetate la hotarele dintre Iuda și Beniamin (Ios. 15:1, 7; 18:11, 17). Cetatea a fost identif. cu 'Ain el-Hand, ceva mai spre E de Betania, pe drumul care duce de la Ierusalim la Ierihon, iar sursa cu ultimul izvor întâlnit înainte de a părăsi valea Iordanului.

EN-TAPUAH, EN-TAPPUACH, EN-TAPPUAKH. V. *Tapuah*, 2.

EPAFRA, EPAPHRAS - contracție a numelui Epafrodit. Un creștin care, vizitând pe Pavel când el era înmormântat la Roma, i-a adus știri minunate cu privire la Biserica din Colose cu care avea relații, dacă nu cumva era chiar conducătorul ei. Ceva mai târziu, el se alătură ap. pt. a-i transmite salutări (Col. 1:7, 8; 4:12). Apoi, Epafra rămâne la Roma unde a fost, într-un fel, tovarășul de captivitate al ap. Pavel (Film. 23).

EPAFRODIT - în gr. *Epaphroditus* înseamnă *iubitor, amabil, gentil*. Creștin pe care Biserica din Filipi l-a însărcinat să transmită un dar ap. Pavel, pe atunci închis la Roma. Ap. dădea o înaltă apreciere ac. credincios, numindu-l „fratele” său, „tovarășul său de lucru și de luptă”. Îmbolnăvindu-se grav, după sosirea sa la Roma, Epafrodit se mănhește adânc aflând că boala sa a fost un prilej de neliniște și o pricină de supărare pt. Biserica din Filipi. De aceea, Pavel îl trimite la prietenii săi de îndată ce sănătatea sa i-a permis ac. lucru (Fil. 2:25-30; 4:18). El se va întoarce în sânul ac. Biserici, aducând cu sine minunata epistolă ce i-a fost destinată. Deși, după cum am arătat, între numele Epafra și Epafrodit este o legătură foarte strânsă, nu putem admite că ele ar indica una și aceeași persoană, deoarece se vede clar că Epafra se afla în relații cu Biserica din Colose, iar Epafrodit cu aceea din Filipi. Pe de altă parte, avem motive să credem că Epafra se afla, pe atunci, în închisoare cu Pavel (cf. Film. 23).

EPENET - în gr., ac. nume are semnificația de *cel vrednic de laudă*. Un creștin din Ahaia și cel dintâi rod al Asiei pt. Cristos. Pavel îl numește „*preaiubitul meu*” (Rom. 16:5).

EPICURIENI. Adepții unuia din principalele curente filozofice ale Greciei și Romei, purtând numele marelui filozof gr. Epicur. Născut în anul 341 î.Cr. în insula Samos, el era originar din Atena, unde a și trăit. În anul 306 î.Cr., Epicur a întemeiat o școală de filozofie. Îi plăcea, în mod deosebit, să dea lecții discipolilor săi în grădina lui. A făcut lucrul ac. timp de 36 de ani, până în 270 î.Cr. când a și murit. Se spune că ar fi scris vreo 300 de cărți, majoritatea fiind pierdute. Ca și Democrit, el atribuie apariția naturii, modificărilor suferite de atomi, și învață că ei sunt veșnici. Epicur nu recunoaște existența unui Creator, dar, printr-un ciudat ilogism, el admite în sistemul său filozofic o mulțime de divinități care, bucurându-se de o fericire supremă, nu se sinchisesc de oameni. Ideea pe care o au cei mai mulți despre morala epicuriană se sprijină pe o greșită înțelegere a lucrurilor. În fond, el emite o teorie a plăcerii raționale. Idealul epicurian este evitarea suferinței și căutarea unei fericiri senine, susținând că cele mai rezonabile lucruri pt. om sunt repaosul și liniștea, nu activitatea; în accepțiunea epicuriană, „plăcere” nu înseamnă numai plăcerile senzuale, satisfacerea poftelor cărnii. El numește tot „plăcere” exercitarea facultăților intelectuale și morale. Viața sa a fost atât de morală, încât părea el însuși străin pasiunilor. Majoritatea epicurienilor erau oameni blânzi și liniștiți, cu totul diferiți de stoici, cunoscuți prin rigiditatea și conduita lor austeră. La Atena, epicurieni și stoici deopotrivă au respins doctrina propovăduită de Pavel, dar s-au arătat toleranți, conducându-l pe apostol la Areopag pentru a da prilej examinării învățăturii sale (F.A. 17:18-19) (v. *Filozofie*).

EPISCOP - în gr. *episkopos*, adică *supraveghetor*. Autorii Septuagintei înțeleg prin ac. cuv. un supraveghetor oficial, civil sau religios, cum erau, de ex., preotul Eleazar (Num. 4:16) sau ofițerii armatei (31:14). În N.T., ac. termen apare, pt. prima dată, atunci când Pavel îi îndeamnă pe bătrânii sau prezbiterii Bisericii din Efes: „*Luați seama dar la voi înșivă și la toată turma peste care v-a pus Duhul Sfânt episcopi*” (sau supraveghetori) (F.A.

20:17, 28). Atât aici, cât și în alte locuri, ap. Pavel întrebuințează ca sinonime cuvintele: bătrâni (prezbiteri) sau episcopi (Tit 1:5-7). Ac. termeni diferiți desemnează pe titularii uneia și aceleiași funcții. De altă parte, Pavel face o distincție între episcop și diacon (Fil. 1:1; I Tim. 3:1-8). Folosind verbul *episkopeō*, Petru îndeamnă pe bătrânii Bisericii astfel: „*Păstoriți turma lui Dumnezeu care este sub paza voastră*” (I Pet. 5:2) (v. *Bătrân*). Cu valoare metaforică, cuv. *episcop* este folosit pt. a desemna pe Isus (I Pet. 2:25).

La o dată foarte timpurie, Biserica a început să facă distincție între bătrân sau prezbiter și episcop. Deja în sec. II, ac. diferențiere este pomenită în epistolele lui Ignățiu care moare în anul 107 (după alții, 116). Cu prilejul Conciliului de la Trent, în sec. XVI, Biserica Romano-catolică a proclamat că „*episcopii, succesorii ai apostolilor, sunt stabiliți de Duhul Sfânt pt. a conduce Biserica lui Dumnezeu și sunt superiori prezbiterilor sau preoților*”. Catolicii romani consideră că ap. supravegheau creștinătatea în ansamblu, în timp ce bătrânii, care fuseseră așezați în slujbă, conduceau adunările regionale. Biserica Romano-catolică mai susține că, odată cu creșterea numărului credincioșilor și al comunităților creștine, ap. au resimțit nevoia unor ajutoare și astfel au numit supraveghetori de districte pe care i-ar fi desemnat ca succesori ai lor. Așa ar fi fost cazul, în opinia lor, cu îngerii celor șapte Biserici (Ap. 1:20. V. *Înger*). Potrivit doctrinei Bisericii Anglicane, Iacov, fratele lui Isus, la Ierusalim, îngerii-mesageri ai celor șapte Biserici, Timotei și Tit etc. ar fi exercitat o asemenea funcție.

Pavel l-a însărcinat, într-adevăr, pe Timotei să rămână la Efes, să reglementeze cultul public, să sfătuiască și să învețe (I Tim. 1:3 și urm.). Ap. l-a trimis pe Tit să ducă un mesaj Bisericii din Corint (II Cor. 12:18); apoi l-a lăsat în Creta pt. a restabili ordinea și a așeza, în fiecare oraș, bătrâni, numiți și episcopi (Tit 1:5-7); dar trebuie să subliniem faptul că Timotei a fost stabilit în funcția sa mai întâi de ceata bătrânilor (I Tim. 4:14) și nici măcar un singur pasaj din N.T. nu ne arată pe ap. numindu-și succesorii. În sfârșit, îi vedem pe episcopi sau pe bătrâni exercitând, nu o singură slujbă, ci mai multe în comunitățile unde au fost stabiliți (F.A. 14:23; 20:17, 28; Fil. 1:1; I Tim. 4:14; 5:17; cf. F.A. 13:1; Tit 1:5).

N.T. folosește în special trei termeni pt. a desemna pe conducătorii unei adunări locale: a. Bătrâni (în gr. *presbuteroi*, termen care apare de 15 ori), care are de-a face cu persoana. b. Episcopi sau supraveghetori (în gr. *episkopoi*, cuv. care apare de 5 ori), care are de-a face cu slujba. c. Conducători sau cârmuitori (în gr., *hégoumenoi*, de 2 ori), care are de-a face cu autoritatea. Ac. termeni sunt folosiți nediferențiat, de o manieră echivalentă și interschimbabilă, pt. a indica aceleași persoane care exercită o responsabilitate colegială în conducerea Bisericii locale (F.A. 20:17 cf. v. 28; Tit 1:5 cf. v. 7).

Cuv. *episkopos*, în limbaj atenian, desemna pe „*comisionarii însărcinați să administreze o nouă colonie sau o achiziție teritorială*” (Lightfoot), precum și pe magistrații și slujbașii asociațiilor religioase. În Septuaginta, el are sensul de supraveghetor, Dumnezeu fiind *Episcopul* suprem (Iov 20:29). Derivat din *skopos* = *santinelă*, el conține ideea de responsabilitate asumată și ideea de vigilență exercitată în slujba de păstor sau de supraveghetor (F.A. 20:28; Fil. 1:1; I Tim. 3:1, 2; Tit 1:7). Principiul unei conduceri colegiale, însoțit din capul locului, pare să se sprijine pe modelul sinagogii evreiești.

N.T. pune accentul pe calitățile personale, morale și spirituale ale ac. factori de răspundere (I Tim. 3:1-7; 5:17-19; Tit 1:5-9), și menționează numeroase aspecte ale rolului lor pastoral și didactic referitor la: a. Tranșarea problemelor doctrinale și practice (F.A. 15:6). b. Păstoriarea turmei (F.A. 20:28; I Pet. 5:2). c. Păstrarea vigilenței contra pericolelor (F.A. 20:31). d. Exercițarea disciplinei în cazuri de dezordine (I Cor. 5:4, 5). e. Recunoașterea, încurajarea și controlarea darurilor spirituale (I Cor. 12:31; 14:29, 39, 40). f. Învățătură, sfătuire și înfruntarea potrivnicilor (I Tes. 5:12; I Tim. 3:2; 5:17; Tit 1:9); etc.

Începând cu sec. II, s-a conturat tot mai mult o evoluție nebiblică spre un episcopat monarhic.

EPISTOLĂ. Nici una din cărțile V.T. nu a fost redactată sub formă de scrisoare, însă trei pătrimi din cărțile N.T. (21 din 27) sunt epistole. Recurgerea la genul epistolar ca mijloc privilegiat al Revelației în Noul Legământ scoate în relief profunda deosebire dintre economia Legii și aceea a Harului. „*Sub dispensațiunea Legii, cerințele lui Dumnezeu erau consemnate sub forma unor documente ju-*

ridice marcate de pecetea autorității divine; în timpul harului însă, Dumnezeu Își face cunoscută voia Lui copiilor Săi prin intermediul unor scrisori pline de dragoste și cu ajutorul unor învățături și îndemnuri" (D. E. Hiebert, „An Introduction to the Pauline Epistles”, p. 14).

Folosirea scrisorii ca mijloc de comunicare între o persoană și un anumit grup social a fost pregătită, pe plan istoric, prin mai mulți factori: a. Corespondența între orașe îndepărtate s-a generalizat începând cu sec. III î.Cr. Ea s-a impus pt. a se putea menține contactul între diferitele regiuni ale vastului imperiu al lui Alexandru, apoi în cadrul Imperiului Roman. Ac. nevoie a dat naștere unui corp de cărturari versați în redactarea scrisorilor. b. În cursul sec. I î.Cr., și-a făcut apariția un gen literar nou, „scrisoarea deschisă”, care se adresa unui public larg. Ea a fost utilizată, printre altele, și ca un mijloc de propagandă din partea autorităților romane. c. Numeroși autori latini au popularizat ac. gen literar; astfel, au fost găsite, de ex., 931 scrisori ale lui Cicero, adresate, fie unui vast public, fie unor persoane fictive. Alți autori și-au expus, sub ficțiunea unei scrisori către o persoană sau o colectivitate precisă, gândurile lor religioase sau filozofice.

Însă epistolele N.T. sunt întotdeauna scrieri de circumstanță reală, născute într-un context istoric dat; ele se adresează unor destinatari bine precizați, spre a răspunde unor probleme care au fost puse, pt. a corija anumite erori, pt. a repara unele nedreptăți, pt. a sfătui, înștiința, elogia sau a muștra oameni pe care Pavel îi cunoscuse sau despre care auzise vorbindu-se. Totuși, redactorii ac. epistole sunt conștienți că, în scrisorile lor, se dau învățături a căror semnificație depășește cu mult împrejurările și destinatarii imediați. Ei presupun că ac. scrisori vor fi citite în toate comunitățile unui oraș (Rom. 16:5, 15) sau ale unei prov. (I Cor. 1:2), ba chiar că vor circula de la o Biserică la alta (Col. 4:16).

Între o epistolă ca aceea a Galatenilor, care pare a fi pur și simplu ruptă din inima profund îndurerată a apostolului, și o alta cum ar fi cea către Efeseni, îndelung meditată și cizelată în liniștea reședinței sale forțate, este loc suficient pt. toată gama de tipuri și modele eșalonate între scrisoare și epistolă.

Majoritatea scrisorilor de altădată erau scurte. Astfel, scrisorile particulare conțineau, în medie, o sută de cuvinte, iar scrisorile li-

terare aveau o lungime dublă (150-250 cuv., ele încăpând pe o singură foaie de papyrus). Scrisorile lui Pavel însă, sunt cu mult mai lungi: de la 335 de cuv. (Filimon) la 7 101 (Romani). Prin urmare, apostolii au inventat o nouă specie literară: eseul teologic de formă epistolară, adresat unui destinatar anume și care putea fi eventual însărcinat cu difuzarea sa către un public larg.

Epistolele cele mai vechi sunt anterioare Evangheliilor, pt. că, după cum se știe, Pavel scrie Epistolele către Tesaloniceni pe la anul 50 d.Cr. Epistolele sunt mesaje scrise direct de ap. sau de niște secretari desemnați de aceștia. Ele sunt adresate: a. Unor anumite Biserici, și tratează chestiuni doctrinale și practice. b. Unor persoane particulare, dar expun totuși teme de maximă importanță generală. c. Creștinilor în general, nu unei singure persoane și nici unei singure Biserici. Cu excepția Epistolei către Evrei și a primei Epistole a lui Ioan, ele încep, potrivit obiceiului vremii, cu numele sau titlul autorului, urmând acela al destinatarului, individ sau Biserică, după care vin cuvintele de salut.

Epistolele au fost împărțite în trei grupe principale, dar ac. clasificare nu este infailibilă, implicând așezarea unor epistole într-o altă grupă.

1. *Epistolele pauline*; într-adevăr, primele 13 epistole încep cu afirmația potrivit căreia Pavel însuși este expeditorul, fie singur, fie asociat cu unii colaboratori creștini, cum ar fi: Sosten (I Cor. 1:1), Timotei (II Cor. 1:1; Fil. 1:1; Col. 1:1) sau Silvan și Timotei împreună (I Tes. 1:1; II Tes. 1:1).

2. În grupa Epistolelor pauline figurează trei scrisori așa-numite *Epistole Pastorale*, două fiind adresate lui Timotei și una lui Tit. Ele poartă numele destinatarilor lor. Ac. scrisori prezintă instrucțiuni referitoare la organizarea și administrarea Bisericilor; de asemenea, indică modul de rezolvare a problemelor personale ale membrilor Bisericii.

3. *Cinci epistole au o destinație generală, universală*: aceea a lui Iacov, I și II Petru, I Ioan și Iuda. Însă Biserica primară desemna prin termenul de „catolice” un număr de 7 Epistole: cele 5 menționate mai sus, plus II și III Ioan (Eusebiu, Ist. Eclez., 2:23), deși acestea din urmă nu sunt adresate decât unor simple persoane. Cuv. „catolic” era folosit în sensul său inițial, adică acela de universal, pt. a indica o circulară adresată tuturor adunărilor creștine. „Aleasa Doamnă” și bătrânul Gaiu,

destinatarii epistolelor II și III Ioan, par să reprezinte Biserica în ansamblu.

Forma epistolară nu era un simplu procedeu literar ales anume pt. că ar fi convenit mai bine unei expunerii doctrinale. Majoritatea Epistolelor au fost redactate sub aspectul unor scrisori obișnuite; ele emană din circumstanțe personale și din inițiativa autorului (cf. Film. și II Ioan). Ele au fost scrise, fie pt. a răspunde unor scrisori, fie pe baza unor informații provenite de la alte surse, spre a contribui la rezolvarea problemelor anumitor Biserici (I Cor. 1:11; II Cor. 7:5-7; I Tes. 3:5, 6). Dar ele se potrivesc oricărei persoane aflate într-o situație asemănătoare. Pavel cerea ca unele dintre scrisorile sale să fie citite și de alte persoane, nu numai de către destinatarii lor imediați (Col. 4:16). Ap. au declarat că Epistolele lor sunt însuși Cuv. lui Dumnezeu (I Tes. 2:13; I Pet. 1:12). Chiar de la începutul erei creștine, ele au fost ridicate la același rang cu celelalte scrieri sacre. În anul 68 d.Cr., Petru spune că Epistolele lui Pavel fac parte integrantă din Scripturi (II Pet. 3:15-16), iar în anul 115, Polycarp citează, în același timp Psalmii și Epistola către Efeseni ca făcând parte din Sf. Scriptură (v. *Canon*).

Titlurile Epistolelor nu figurau în forma lor originală, ele fiind adăugate mai târziu; ele lipsesc din primele manuscrise și nu fac parte din textul inspirat. Majoritatea titlurilor au fost formulate pe baza primului verset al epistolelor, dar titlul Epistolei către Evrei nu provine din conținutul acestei scrisori și, de aceea, nici nu este exact.

Epistolele lui Pavel au, în general, aceeași structură: adresă și salutări („*har și pace*”, expresie care combină salutul gr. cu cel evreiesc), urmate de obicei de mențiunea referitoare la mulțumirile adresate lui Dumnezeu pt. lucrarea făcută de El în viața destinatarilor și de rugăciunea ap. pt. progresul lor spiritual (înlocuind astfel urările obișnuite de fericire și sănătate aflate în scrisorile din acea vreme). Esența scrisorii variază în funcție de subiectul abordat, însă de cele mai multe ori prima parte are un caracter mai pronunțat dogmatic, iar a doua parte mai pronunțat practic (Romani, Efeseni, Coloseni, Tesaloniceni). Numărul verbelor la imperativ este mult mai ridicat în partea a doua a epistolei. În încheiere, avem cuv. de salut (uneori un salut mai lung, alteori unul mai scurt), urări, ultimele recomandări și o formulă de bine-

cuvântare, câteodată salutări nominale adresate unor persoane și, în sfârșit, un autograf.

Unele Epistole par să fi fost scrise de Pavel însuși (Filimon, v. 19; poate și Galateni, vezi 6:11). Alteori, el adaugă numai un post-scriptum, cu propria sa mână, avertizându-i pe cititorii care nu-i cunoșteau scrisul (I Cor. 16:21; Col. 4:18; II Tes. 3:17) (II Cor. 13:13; Ef. 6:23-24; Fil. 4:23; I Tim. 6:20-21; II Tim. 4:22). În rest, Pavel s-a folosit de un secretar (vezi, de ex., Rom. 16:22).

De ce Pavel nu și-a scris el însuși toate Epistolele? Au fost avansate mai multe ipoteze: vederea sa deficitară (cf. Gal. 6:11); lipsa dexterității aparte cerute de scrierea pe papyrus: degetele sale erau foarte afectate de munca grea constând în țesutul pânzei de cort. Motivul nu ne este indicat nicăieri de o manieră explicită. Poate că ar trebui să-l căutăm în concepția lui Pavel despre diversitatea darurilor în Trupul lui Cristos: existau, atât în echipa sa, cât și în Bisericile în care se stabilea pt. câțva timp, frați care aveau darul de a scrie, având poate chiar o pregătire profesională în meseria de scrib. Așa fiind, ei puteau pune ac. dar în slujba lui Dumnezeu, totodată ușurând munca lui Pavel (scrierea pe papyrus era un lucru destul de dificil). Se cunoștea chiar un fel de stenografie în acele vremuri; secretarul (*amanuensis*) lua notițe după cuv. maestrului său și redacta apoi scrisoarea sa pe îndelete. Obiceiul de a dicta ne explică de ce „*epistolele pauline sunt mai curând discursuri decât scrisori*” (Jacquier, „*Histoire du N.T.*” I, p. 66).

Epistolele catolice. Colecția Epistolelor lui Pavel a constituit prima eboșă a N.T. Mai târziu, s-au adăugat „*epistolele catolice*” sau „*generale*” ale lui Iacov, Petru, Ioan, Iuda și Epistola către Evrei (clasată adesea cu epistolele lui Pavel). Numele ac. de „*catolice*” le-a fost dat pe la finele sec. II, Origen fiind primul care a utilizat ac. calificativ. Cele mai multe nu se adresează anumitor comunități, ci tuturor creștinilor în ansamblu. Numai prima Epistolă a lui Petru conține un indiciu geografic, dar el este de o asemenea dimensiune, încât scrisoarea respectivă ar putea fi considerată drept o „*enciclică*”, asemănătoare aceleia adresate de ap. tuturor creștinilor după prima lor întâlnire de la Ierusalim (F.A. 15:23-29). De altfel, chestiunile abordate în ac. scrisori vizează pe toți creștinii: conduita în viața de toate zilele, lupta contra învațăturilor stricăcioase, atitudinea care trebuie

adoptată față de persecuții, nădejdea revenirii Domnului...

În general, ac. Epistole sunt mai puțin cunoscute decât acelea ale lui Pavel. Modul lor de gândire, felul de exprimare, viața și problemele cu care se confruntau destinatarii lor, totul ni se pare, la prima vedere, foarte diferit de cunoștințele noastre generale. Însă, dacă le cercetăm cu mai multă atenție, ac. misive ne dau o mărturie valoroasă despre Bisericele născute în afara sferei de activitate a ap. Pavel, precum și în legătură cu viața creștinilor spre sfârșitul primului veac. Fără ele, am putea avea, la un moment dat, falsa impresie că toată Biserica primară a fost opera marelui ap. al Neamurilor. Datorită acestor Epistole, avem o perspectivă mai corectă și mai completă despre minunata unitate în diversitate în cadrul Bisericii lui Cristos în ansamblu.

Totuși, ac. mărturie istorică, oricât de valoroasă ar putea fi ea, nu constituie decât o problemă de interes secundar. Principala lor valoare rezidă, desigur, în mesajul permanent pe care ni-l transmit: un mesaj al Dumnezeuului celui viu adresat oamenilor din toate timpurile. Redactorii ac. texte au fost „prooroci”, adică purtători de cuvânt ai lui Dumnezeu, pt. prezent și pt. viitor.

Or, cum zice ap. Petru, *„nici o proorocie n-a fost adusă prin voia omului, ci oamenii au vorbit de la Dumnezeu”* (II Pet. 1:21). Răspunzând nevoilor și problemelor contemporanilor lor, Duhul Sfânt care-i inspira dădea, prin ac. scrieri de circumstanță, creștinilor tuturor timpurilor: învățături, indicații și sfaturi. Epistolele acestea constituie o completare indispensabilă a scrierilor lui Pavel. Într-adevăr, nicăieri în Epistolele lui Pavel nu găsim lămuriri detaliate asupra preoției actuale a lui Cristos, asupra atitudinii pe care trebuie s-o adopte creștinii persecutați, asupra extinderii domniei lui Dumnezeu și a incidențelor ei asupra istoriei lumii. Pe de altă parte, modul în care vede Iacov relația dintre credință și fapte, felul cum privește Ioan raportul dintre credința în Cristos, umblarea în lumină și dragostea frățească, deschid înaintea noastră noi perspective. Falsele doctrine combătute în ac. scrieri oferă, firește, unele asemănări cu cele întâlnite de Pavel, dar acum ele s-au dezvoltat, au luat amploare, s-au diversificat și adepții lor s-au divizat în grupuri distincte, atacând Biserica din diferite părți. Evoluția lor este foarte instructivă pt. noi. În scrierile acestea care datează, desigur,

dintr-un stadiu mai avansat de dezvoltare spirituală a Bisericii, noi luăm cunoștință de directivele date de Dumnezeu copiilor Săi care trăiesc într-o comunitate creștină, amenințată deopotrivă din interior și din exterior, în mijlocul unei lumi potrivnice foarte asemănătoare cu a noastră.

Într-adevăr, societatea omenească în care și-a făcut apariția Biserica lui Cristos se aseamănă în multe puncte cu aceea în care trăim noi acum. Era o societate a belșugului. Împărații August și Vespasian făcuseră să domnească prosperitatea. „*Pacea romană*” asigura cetățenilor imperiului securitate și bunăstare. Imperiul Roman care se întindea virtual de la un capăt la altul al lumii civilizate era bine organizat d.p.v. politic: o serie de legi, relativ echitabile pt. acea dată, și un guvern puternic și stabil au condus la respectarea justiției și a drepturilor fundamentale ale omului. Gândirea religioasă și filozofică era caracterizată, asemenea gândirii contemporane, de pluralism: nenumărate religii (grecești, romane, orientale...) și diverse curente filozofice (platonism, stoicism, epicurism...) propuneau căutătorilor de adevăr soluții contradictorii. Însă asemenea persoane însetate de adevăr erau foarte puține: propășirea materială și însăși mulțimea sistemelor filozofice și religioase producea, la majoritatea cetățenilor Imperiului, o nepăsare din zi în zi mai crescândă și o abandonare treptată a lăcașurilor de cult.

Cât privește situația internă a Bisericilor, acolo unde adepții doctrinelor stricacioase reușiseră să se infiltreze și să-și propage ereziile, dezordinea și delăsarea puseseră stăpânire pe multe inimi. Creștinii își puneau mereu întrebarea: cum se poate face o distincție netă între adevăr și eroare? Cum să iei atitudine contra unor învățători mincinoși și, în același timp, să le dovedești dragoste? Ce trebuia să conteze mai mult: învățătura sănătoasă ori pacea adunării? Crescuse și numărul celor ce batjocoreau pe credincioșii care așteptau cu încredere revenirea Domnului Isus (II Pet. 3:3-4). Pe de altă parte, persecuțiile provenite tocmai din partea autorităților față de care Pavel recomandase supunere (Rom. 13) dăduseră naștere unei situații noi, printre credincioși semnalându-se multe neclarități și incertitudini. Triumful aparent al răului făcea loc unor întrebări tulburătoare cu privire la viitorul Împărăției lui Dumnezeu.

Or, la toate aceste probleme cu care se confruntă și creștinii din vremea noastră, Domnul le-a răspuns prin mesajul inspirat al acestor epistole catolice, universale.

ER - *veghe*tor.

1. Un fiu al lui Iuda; din pricina răutății sale, o judecată a lui Dumnezeu l-a făcut să piară în Canaan (Gen. 38:1-7; 46:12; I Cr. 2:3).

2. Un urmaș al lui Iuda, din fam. lui Șela (I Cr. 4:21).

3. Un strămoș al lui Cristos. A trăit între epoca lui David și aceea a lui Zorobabel (Lc. 3:28).

ERA. V. *Ara*.

ERAN - *vigilent, veghe*tor. Urmaș al lui Efraim prin Șutelah și fondatorul unei familii (Num. 26:36).

ERAST. Nume gr. însemnând *preaiubit*. Unul dintre creștinii care i-au fost de ajutor lui Pavel. Cu puțin timp înainte de izbucnirea răscoalei din Efes, ap. i-a trimis pe Erast și Timotei din Efes în Macedonia (F.A. 19:22). Prob. că ac. bărbat este persoana menționată în II Tim. 4:20 ca locuind în Corint. S-ar mai putea ca ac. creștin să fi îndeplinit funcția de vistiernic al cetății. El se alătură lui Pavel pt. a saluta pe credincioșii din Roma (Rom. 16:23).

EREC, EREK, EREQ - în akkad. *Uruk* și *Arku*. O cetate din împărăția lui Nimrod, în țara Șinear (Sumer, Gen. 10:10). Pe amplasamentul de altădată al ac. localități, se află acum niște ridicături de pământ numite Warka, la o distanță considerabilă de marginea sudică a Babilonului, într-o zonă mlăștinoasă, la E de Eufrat. Osnapar (Asurbanipal) a deportat în Samaria locuitori din Erec (Ezra 4:9).

Movilele de la Warka se află la vreo 65 km NV de Ur și la 6,5 km E de malurile Eufratului. Ghilgameș (Gilgamesh) (v. *Potop*) a fost unul dintre regii Erecului, conform listei regilor sumerieni înscriși pe prisma Weld-Blundell. Se crede că la Erec au fost inventate primele peceti cilindrice, iar primele tablete scrise aici au utilizat semne pictografice (v. *Archeviți*).

ERETE - în ebr. *nets* (Iov 39:26. Cornilescu și GBV redau termenul prin *uliu*. V. și alte versiuni. N.Ed.). O pasăre declarată necurată în Legea lui Moise (Lv. 11:17; Dt. 14:17). Însă ac. cuv. ebr. includea mai multe specii de păsări de pradă, cum ar fi: uliul de talie mică (*Accipiter nissus*), pasăre răpitoare mai mică decât eretele, și vinderul (*Falco tinnunculus*). Uliul abundă vara în Liban și pe dealurile

Galileii, iar iarna poate fi văzut în Iudeea și în Araba. Vinderul este de fapt o specie de șoim, și nu erete; el trăiește în toată Palestina în orice anotimp.

EREZIE. V. *Sectă*.

ERI - *veghe*tor. Un fiu al lui Gad și fondatorul unei familii (Gen. 46:16; Num. 26:16).

ERMOGEN, HERMOGEN - nume gr. însemnând *cel ce-și trage originea din Hermes*. Un locuitor din prov. romană Asia. La fel ca alții, a sfârșit prin a se depărta de Pavel (II Tim. 1:15).

EROARE, GREȘALĂ - în ebr. *ta'ah* = *a greși, a se înșela, a se rătăci, a amăgi, a seduce*; în gr. *planaō* = *a greși, a rătăci pe cineva, a-l depărta de Dumnezeu*. În general, eroarea este o confuzie, o greșală cauzată uneori de o inadvertență (Gen. 20:2-7; 43:12). În înțeles biblic, eroarea este un act de infidelitate, un refuz al adevărului, rătăcire de pe drumul trasat de Dumnezeu (Dt. 13:6, 11; Mt. 22:29; Mc. 12:24, 27; I Tes. 2:3; I Ioan 4:6). Efectele unei abateri minore pot fi rătăcirea, idolatria (Is. 44:20; Am. 2:4; Gen. 4:12; Is. 53:6; Ez. 34:16; Os. 9:17) sau amăgirea (Mt. 24:5, 11, 24; Ef. 4:14). Rătăcirea poate fi rezultatul unei judecăți divine (Pv. 12:26; Is. 63:17). Dacă păcătoșii refuză să se întoarcă de pe căile lor rele, Dumnezeu îi lasă pradă rătăcirii (Iov 12:24; Ez. 33:12). În multe cazuri, răspunzători de rătăcirea mulțimilor sunt căpeteniile poporului, leviții sau proorocii mincinoși (Is. 9:16; 30:10, 11; Ier. 23:9-40; Pl. 4:12 și urm.; Ez. 44:10-13).

În N.T., Domnul Isus i-a prevenit pe ucenici cu privire la rătăcirile răspândite de proorocii mincinoși (Mt. 24:5, 11, 24). Și Pavel îi avertizează pe credincioși în legătură cu pericolul de a cădea în greșală, de a se înșela singuri (I Cor. 6:9; 15:33), de a fi amăgiți de alții cu basme sau cu învățături greșite (I Tim. 1:4; cf. II Pet. 2:1, 2). Credincioșii au datoria să vegheze și să nu cadă în plasa învățătorilor falși, pt. că Dumnezeu va îngădui până va veni sfârșitul „spiritul de eroare” (duhul rătăcirii) (I Ioan 4:6; cf. II Tes. 2:11) inspirat de Satan.

ESAR-HADON, ASSARHADDON - *Asur a dăruit un frate*. Fiul favorit al regelui Asiriei, deși nu era primul său născut. Spiritul de părtinire manifestat de Sanherib i-a deranjat

într-o asemenea măsură pe ceilalți doi fii ai săi, Adramelec și Șarețer, încât ei și-au asasinat tatăl, în anul 681 î.Cr., după care au fugit în Armenia (II Împ. 19:36, 37; II Cr. 32:21; Is. 37:37, 38). Când frații săi au comis ac. crimă odioasă, Esar-Hadon se afla în fruntea unei expediții militare în direcția NV, probabil în Armenia. S-a întors imediat la Ninive și a pus capăt războiului civil. El s-a dovedit a fi, nu doar un gen. iscusit, dar și un bun administrator. În anul I al domniei sale, Esar-Hadon l-a biruit, la S de Babilonia, pe fiul lui Merodac-Baladan. Apoi a trecut la reconstruirea Babilonului pe care-l distrusese Sanherib, exasperat de numeroasele răskoale îndreptate contra dominației asiriene. După aceea a avut de luptat împotriva năvălirilor barbare, a hoarelor venite din Caucaz să atace Asiria; a mai dat lupte contra muntenilor din Cilicia și a edeniților din Telasar (cf. Is. 37:12). În al patrulea an al domniei sale, Esar-Hadon cucerește Sidonul, îl jefuiește, deportează pe locuitorii săi, rade orașul din temelii și construiește un altul pe locul celui vechi. Regele Sidonului a încercat să scape, fugind cu o corabie, dar a fost urmărit, prins și decapitat. Cei doi aliați ai ac. împ. au avut aceeași soartă. După toate acestea, un număr de 12 neamuri de pe continent și alte 10 triburi de pe insula Cipru au fost silit să se supună Asiriei. Printre învinși, se numărau: Manase, regele lui Iuda, și împ. Edomului, Moabului, al copiilor lui Amon, ai Gazei, Ascalonului, Ecronului, Asdodului.

British Museum, 48-2-4, 315

Partea inferioară a prismeii lui Esar-Haddon (681-668) unde el vorbește de victoriile obținute asupra Edomului, Moabului, Gazei și a lui Manase, regele lui Iuda (II Cr. 33:11)

Esar-Hadon a terminat cu succes două expediții militare dintre cele mai dificile: invadarea pustului Arabiei și atacul contra Mediei, aflate la mare distanță de Asiria. El a întreprins o campanie și mai importantă, îndreptată contra Egiptului, în anii 675-674, dar a trebuit să renunțe pt. câțva timp la ac. proiect spre a lupta, în al 8-lea an al domniei sale, contra unui popor care locuia la marginea Golfului Persic și pe meleagurile Urului. În anul 671, reia campania contra Egiptului. Asediază Tyrul, intră în Egipt, cucerește Memfisul și apoi întreaga țară. Esar-Hadon moare în anul 669 î.Cr. Îi succede fiul său Asurbanipal. Un altul dintre fiii lui, Șamaș-Șum-Uchin (Chamach-Chum-Ukin) devine guvernatorul Babilonului, sub suzeranitatea lui Asurbanipal.

ESAU - *păros*. Fiul lui Isaac și al Rebecăi, primul născut din cei doi gemeni, celălalt fiind Iacov. Esau a primit ac. nume din pricină că, la naștere, era „*ca o manta de păr*” (Gen. 25:21-26). Devenit un vânător iscusit, el aducea adesea tatălui său Isaac din vânatul lui, îndeosebi carne de antilopă, animal ale cărui numeroase specii trăiau în regiunea respectivă. Întorcându-se odată de la vânătoare lihnit de foame și rupt de oboseală, Esau l-a rugat pe Iacov să-i dea și lui din ciorba roșatică pe care tocmai o pregătise. El acceptă, însă îi cere în schimb dreptul de întâi-născut. Esau inclinat mai degrabă să-și satisfacă pofta de moment decât să-și asigure niște binecuv. divine, cedează cu toată ușurătatea dreptul lui de întâi-născut. Ac. ciorbă de culoare roșie, prețul dreptului său de întâi-născut, i-a definitivat supranumele de Edom (roșu) (Gen. 25:27-34; Evr. 12:16-17). La vârsta de 40 de ani, el și-a luat două neveste: Iudita, numită și Oholibama și Basmat care se mai chema Ada, ambele din fetele hetitilor (Gen. 26:34, 35; 36:1, 2). Apoi, s-a mai căsătorit cu Mahalat, numită și Basmat, fiica lui Ismael (28:9; 36:3). Foarte înaintat în vârstă și cu vederea extrem de slăbită, Iacov consideră că a venit momentul să acorde lui Esau, favoritul său, binecuv. care decurgea din legământul Domnului. Însă Rebeca ținea mai mult la Iacov, și atunci ea îl sfătuiește cum să procedeze pt. a trece drept Esau și astfel să-și aroge binecuv. prin fraudă. Văzându-se despuat în întregime de drepturile sale, Esau spumegă de furie contra fratelui său Iacov și hotărăște, în inima sa, să-l omoare după ce tatăl lor va închide ochii

(27:1-41). Crezând că timpul va potoli mânia lui Esau, Iacov fuge în Mesopotamia și locuiește acolo, departe de casa părintească, nu mai puțin de 20 de ani (27:42-31:55). La întoarcere, el face tot ce-i stă în putință pt. a-și calma fratele, supărat pe el pe bună dreptate. Stăpânit de o generozitate incredibilă, Esau îl primește pe Iacov cu multă afecțiune (32:3-33:15). Înainte de a se petrece ac. lucruri, Esau își stabilise reședința în muntele Seir unde se întoarce în însăși ziua întâlnirii cu fratele său (33:16). Împăcarea celor doi gemeni a fost durabilă, astfel că ei procedează împreună la înmormântarea tatălui lor Isaac (35:29). Urmașii lui Esau se vor înmulți, reușind să izgonească pe vechii locuitori ai muntelui Seir. Esau a fost strămoșul edomiților (Dt. 2:4, 12, 22). Muntele Seir a căpătat, după alungarea foștilor săi locuitori, numele de muntele lui Esau (Ob. 8, 9, 19, 21).

Esau este tipul omului firesc, carnal; mai atrăgător decât Iacov în multe privințe, el se dovedește, totuși, lipsit de credință și de interes pt. lucrurile spirituale. În felul acesta, ajunge să nesocotească binecuv. divină promisă urmașilor lui Avraam (Gen. 3:15; 12:1-3; 22:17-18). De aceea Dumnezeu a declarat că l-a „urât” pe Esau, iar noi suntem avertizați să nu urmăm exemplul ac. om „lumesc”, respins într-o zi, în ciuda lacrimilor sale amare și a remușcărilor lui prea târzii (Rom. 9:10-13; Evr. 12:16-17).

ESCATOLOGIE, ESHATOLOGIE. Termen provenit de la adj. gr. *eschatos* - *ultimul, cel din urmă*; parte a teologiei sistematice care dezvoltă doctrina problemelor finale în general, și cele referitoare la a doua venire a lui Isus Cristos în special. În legătură cu preocupările generale de a descifra destinul fiecărui om în parte și soarta omenirii în ansamblu, Revelația biblică este singura în măsură să prezinte o schemă certă a viitorului, cu lux de amănunte și, totodată, aducătoare de speranță și de asigurări din partea lui Dumnezeu.

Escatologia face parte din literatura profetică și poate fi calificată drept „proorocie apocaliptică” sau „prevestitoare” a lucrurilor viitoare. Cercetarea textelor de substanță escatologică ar trebui să-i împingă pe credincioși, nu la efectuarea unor calcule sau alimentarea unor controverse, ci la o cunoaștere tot mai profundă a planurilor concrete ale lui Dumnezeu - îndeosebi a planului

Său de mântuire în Isus Cristos - la discernerea locului lor în desfășurarea profețiilor și la cultivarea unui spirit de încredere, de speranță, de credincioșie, de veghere, de ascultare și îndelungă răbdare.

Dintre principiile de interpretare care se aplică literaturii apocaliptice, vom sublinia următoarele: a. Nevoia de a explica această literatură în termeni fundamentali, universali și spirituali, datorită caracterului ei simbolic, în loc de a-i impune un calendar precis și o abordare literală. b. Respectarea regulilor de cercetare intrate în uzul curent cu privire la contextul istorico-cultural și căutând să se discearnă, mai întâi, sensul pe care trebuia să-l aibă relatarea respectivă pt. autorul ei și pt. primii săi destinatari. c. Recunoașterea tuturor elementelor care au de a face cu Cristos în întregul sistem escatologic. d. Interpretarea potrivit principiului analogiei credinței, comparând Scriptura cu Scriptura. e. Luarea în considerare a caracterului, pe de o parte progresiv, iar pe de alta nesistematic al scrierilor profetice. f. Adoptarea de către fiecare interpret în parte a unei atitudini corecte de umilință, prudență și sobrietate. g. Sublinierea importanței aplicațiilor practice care decurg din interpretare.

Materia acoperită de escatologie poate fi împărțită în două capitole: escatologie individuală și escatologie generală.

1. *Escatologie individuală.* Subiect foarte important în gândirea Reformatoarelor confrunțați cu dogmele catolice ale Purgatoriului și rugăciunilor pt. morți, escatologia individuală se interesează de problemele care privesc individul: a. Moartea fizică - ce este aceasta, raporturile sale cu păcatul, semnificația ei pt. cel credincios. b. Nemurirea sufletului - sensul acesteia, argumentele generale și biblice în sprijinul ei. c. Starea intermediară a celor morți - credincioși și păcătoși nemântuiți, semnificația Hadesului sau Locuinței morților, teoria universalismului, a anihilaționismului, a condiționalismului, a unei noi perioade de încercare.

2. *Escatologie generală.*

(1) *În V.T.:* în cărțile V.T. sunt dezvoltate trei teme principale, în parte împlinite, în parte în curs de împlinire în viitor: a. *Națiunile păgâne:* succesiunea împ. lumii (Dan. 2 și 7), judecățile lui Dumnezeu îndreptate împotriva pop. vecine cu Israel (Isaia, Ieremia, Amos etc.), judecata definitivă a națiunilor (Ioel, Țefania), epoca de aur viitoare (Isaia).

b. *Israel*: promisiuni făcute ac. națiuni (Gen. 13; II Sam. 7; Ps. 89 etc.), împrăștierea evreilor printre pop. și readucerea în țara lor, o vreme de necaz și strâmtorare (Dt. 4; Ier. 30; Dan. 12), participarea și rolul ce le revine evreilor în cadrul epocii de aur viitoare (Isaia). c. *Mesia* - un număr foarte mare de texte biblice vorbesc de genealogia, nașterea, viața, moartea, învierea, domnia și slava Lui; profețiile vizând națiunile și poporul Israel converg către El.

(2) *În N.T.*: principalele teme referitoare la sfârșitul vremurilor, abordate în N.T., pot fi rezumate după cum urmează: a. Semnele vremurilor din urmă (Mt. 24; 25 și textele paralele). b. A doua venire a lui Cristos: importanța ei, câte etape va avea ea (una sau două?), viitorul credincioșilor, Mileniul cu schemele următoare: 1. Premilenaristă (adică revenirea lui Cristos înainte de Mileniu). 2. Amilenaristă (nu va exista un mileniu literal). 3. Postmilenaristă (Domnul va reveni după ce Mileniul va fi fost stabilit în cadrul Bisericii); treimea diabolică (trinitatea satanică: Diavolul, Fiara și Proorocul mincinos), planul lui Dumnezeu cu privire la evrei, bătăliile finale, judecățile. c. Sfaturi practice (Mt. 24; 25 și textele paralele; I Tes. 4; II Pet. 3 etc.).

ESCUADĂ, CEATĂ DE OSTAȘI. O grupă de 4 soldați (F.A. 12:4). Un număr de 4 escuade au fost puse la îndemâna oficialităților Ierusalimului pt. a asigura paza lui Petru aflat în închisoare. Fiecare ceată de câte 4 ostași făcea de gardă câte 3 ore. În timpul nopții, doi soldați stăteau înăuntrul temniței lângă apostol, iar ceilalți doi păzeau temnița la intrare (v. 5, 6).

ESDRALON, ESDRAELON. V. *Izrael*.

ESEC, ESEK, ESEQ - *dispută, ceartă*. Numele unei fântâni săpate de robii lui Isaac în valea Gherar și revendicată de păstorii filistenii (Gen. 26:20).

ESENIENI. Sectă evreiască despre care posedăm cunoștințe restrânse și insuficient de clare. Josephus Flavius face aluzii la esenieni (Ant. 13:5:9; 18:1:5; Răzb. 2:8), în vers. gr. a scrierilor sale, însă ac. detalii nu apar nici în opera sa evreiască (Yessipon), nici în vers. creștină latină. Talmudul păstrează o tăcere totală asupra ac. subiect; de asemenea, Evangheliile și restul N.T., deși menționează adesea celelalte secte iudaice. *Philon* face unele referiri la esenieni din care reținem următoarele informații:

Secta aceasta ar fi apărut în sec. II î.Cr. și se pare că ar fi dispărut odată cu distrugerea Ierusalimului de către romani. Pe timpul lui Isus, esenienii alcătuiau comunități ai căror membri duceau, mai mult sau mai puțin, o viață ascetică. În speranța de a fi scutiți de întinăciunile rituale, ei erau grupați în colonii separate. Meleagurile En-Ghedi din pustia Iudeii constituiau reședința lor favorită, însă unii se stabiliseră și în diferite cetăți ale Iudeii. Fiecare grupare își avea sinagoga ei, o sală în care serveau masa în comun, un loc de întrunire și o instalație cu apă curgătoare pt. băile rituale zilnice. Orice persoană care devenea membru al comunității trebuia să cedeze în folosul acesteia toate bunurile sale materiale. Esenienii citeau cu asiduitate Legea lui Moise și căutau cu tot dinadinsul s-o împlinească până în cele mai mici amănunte. Modul lor de viață era foarte simplu. Mâncau și se îmbrăcau modest. Se ocupau cu agricultura și alte munci utile. Nevoile materiale ale membrilor comunității erau acoperite, fără nici o deosebire, pe plan local și de așa manieră încât banii aproape că nu le erau necesari. Dacă se aflau în călătorie, erau hrăniți și găzduiți, gratuit, de către frații lor de credință. Nu aveau sclavi deoarece socoteau toți oamenii egali d.p.v. social, singura deosebire admisă de ei fiind de natură morală. Sub ac. aspect, oamenii erau curați sau necurați. Esenienii nu opreau căsătoria, însă cei mai mulți dintre ei preferau celibatul. Nivelul lor moral era foarte ridicat. Ei se angajau „să cinstească pe Dumnezeu, să se poarte cu dreptate în relațiile cu aproapele, să nu jignească și să nu rănească pe nimeni, chiar dacă ar fi fost provocați, să urască răul, să încurajeze binele, să fie cetățeni loiali, supuși autorităților, să iubească adevărul, să-i demaște pe ipocriți, să nu fure nimic și să se abțină de la orice câștig scos prin stoarcere sau provenit în mod ilicit”.

În cadrul descoperirilor arheologice din pustia Iudeii. Imediat după scoaterea la iveală a celebrelor manuscrise de la Marea Moartă (v.ac.cuv.), au fost întreprinse o serie de săpături la Quirbet-Qumran (Ruinele Qumranului), de-a lungul unei platforme bogate în marnă a falezelor abrupte și calcaroase care domină regiunea de NV a Mării Moarte. Unii au fost de părere că importante vestigii descoperite acolo puteau fi identificate cu așezarea eseniană căreia P. Lagrange îi consacra o importantă însemnare în cartea sa

„*Le judaïsme avant J.-C.*” (Iudaismul înainte de Isus Cristos). Însă un savant de talia domnului Dupont-Sommer nu a șovăit să declare că la Qumran era vorba de o veritabilă mănăstire eseniană și că unele dintre manuscrisele descoperite, cum ar fi *Manualul de Disciplină și Comentariul asupra lui Habacuc*, s-ar afla în strânsă legătură cu secta esenienilor (cf. „*Aperçus sur le mss de la mer Morte*”, 1950 - Privire de ansamblu asupra Manuscriselor de la Marea Moartă, și „*Les écrits esséniens découverts près de la mer Morte*”, 1959 - Scrierile eseniene descoperite în apropierea Mării Moarte). Apoi, ac. savant afirmă că *Învățătorul Dreptății* la care se referă o serie de pasaje ar fi un prototip al lui Isus Cristos, iar esenismul ar constitui sursa de inspirație a creștinismului.

Dacă ar fi să dăm crezare unor asemenea susțineri, Cristos și-ar pierde identitatea, caracterul Său unic și divin, iar creștinismului i s-ar răpi originalitatea sa de religie întemeiată pe Revelația. Că domnul Dupont-Sommer și savantul israelit Sukenik au dezvoltat o asemenea teză, nu ne surprinde decât în parte; dar nu putem înțelege cum niște credincioși, fie ei catolici sau protestanți, o acceptă fără s-o cenzureze, deși există toate motivele s-o considere lipsită de orice fundament. Opinia ac. este împărtășită și sprijinită, cu deosebită forță, de către Del Medico („*L'Enigme des ms. de la mer Morte*”, 1957 - Enigma manuscriselor de la Marea Moartă, și „*Le Mythe des Esséniens*”, 1958 - Mitul esenienilor). Într-adevăr, nimic nu ne permite să admitem că esenienii ar fi fost altceva decât o mișcare evreiască, deosebit de atașată Legii lui Moise, așa încât a fost calificată ca fiind „forma superioară a fariseismului”. Este absolut incredibil ca Persoana glorioasă a lui Isus Cristos, învățătura Sa originală și eliberatoare și în special moartea Sa răscumpărătoare și învierea Lui slăvită să fi ieșit dintr-un sistem moralizator de o asemenea semnificație și de o astfel de inspirație total diferite (a se mai vedea: Schürer, „*Jewish People*”, II, vol. 2, p. 190 și urm.; Edersheim, „*Life and Time of the Messiah*”, II, p. 329) (v. *Manuscrisele de la Marea Moartă*).

ESLI, HESLI. Strămoș al lui Cristos. A trăit după revenirea israeliților din robia babilonică (Lc. 3:25). Prob. una și aceeași persoană cu Elioenai (I Cr. 3:23-24).

ESROM. V. *Hebron*, 3.

ESTERA (CARTEA).

Titlul și locul cărții în canonul biblic. Cartea poartă numele eroinei principale, nume care i-a fost dat acesteia de rege din pricina frumuseții sale. Prob. că Estera provine de la cuv. persan *stareh* - *stea*, derivat și el din akkadianul *ishtar*. O fecioară de o rară frumusețe al cărei tată se numea Abihail, din sem. lui Benjamin (Est. 2:5, 7, 15). Numele ei evreiesc era *Adassa* - *mirt*. Rămasă orfană de ambii părinți pe când era doar o copilă, Estera a fost adusă la Susa, metropolă persană, de vărul ei Mardoheu care a și înfiat-o. Ahașveroș (Asuerus), regele Persiei identif. cu Xerxes, a poruncit odată, beat fiind, ca regina Vasti să apară în sala de festivități spre a arăta frumusețea ei persoanelor invitate la ospăț. Indignat profund din pricina refuzului împărătesei, regele, urmând sfatul curtenilor, a dat ordin ca regina să fie închisă, iar în locul ei să se caute în împ. o tânără deosebit de frumoasă. În al 7-lea an al domniei lui Xerxes, Estera a fost aleasă și instalată la palat în calitate de împărăteasă. La acea dată încă nu se știa despre ea că era evreică. Ea a ajuns pe tron într-un moment deosebit de critic. Haman era pe atunci favoritul împăratului. La 5 ani după înscăunarea Esterei (Est. 2:16; 3:7), Haman, foarte ofensat de faptul că Mardoheu nu i se prosterna, a plănuț să se răzbune crunt, masacrându-l nu numai pe acesta, dar și pe toți iudeii împrăștiați de la un capăt la altul al împărăției. Promițând vistieriei regale mult aur și invocând ca pretext atașamentul fierbinte și de nezdruccinat al iudeilor față de legile și datinile lor aparte, Haman obține consimțământul regelui. Pt. realizarea, în condiții optime, a masacrului, el caută să se asigure de sprijinul populației, ațâțând lăcomia acesteia (2:5-3:15). Atunci Mardoheu o sfătuiește pe Estera să intervină pt. salvarea pop. său. Inițial, regina a fost pur și simplu înspăimântată, dar după ce a ascultat cuv. foarte serioase ale tatălui ei adoptiv, a postit, s-a rugat și și-a riscat viața înfățișându-se înaintea împăratului fără a fi invitată. Cu multă prudență și deosebit tact, ea creează o ocazie favorabilă, pt. a dezvălui regelui complotul urzit de Haman care urma să atingă palatul și persoana reginei. Cum decretul privind nimicirea iudeilor nu mai putea fi abrogat, Estera obține în folosul lor dreptul de a se autoapăra și chiar de a porni ofensiva contra

dușmanilor lor. Povestirea se termină fără a ne informa când și în ce condiții a murit Estera.

Ac. carte care, în Bibliile noastre, se află la finele cărților istorice, era clasată de iudei împreună cu scrierile poetice, Sulturile (Meghilot), care se citeau cu prilejul principalelor sărbători. Estera era citită la sărbătoarea Purim, fiind marcată de aclamațiile sau strigătele de dezaprobare ale asistenței. De aceea era cartea cea mai populară a iudeilor și, totodată, scrierea de pe urma căreia ne-au mai rămas cele mai multe manuscrise și comentarii evreiești.

Autorul. Autorul este un iudeu anonim care a trăit în Persia. Este un patriot înflăcărat și un bun cunoscător al moravurilor cetățenilor săi din țara de exil (cartea nu conține nici o aluzie la Palestina sau la Ierusalim); el era în temă cu obiceiurile Curții regale, modul de funcționare a guvernului etc. El a avut acces, pe lângă tradițiile păstrate pe cale orală, la istorisirea rămasă de la Mardoheu (9:20, 23) și la analele oficiale persane (2:23; 10:2). Tradiția evreiască al cărei ecou se face Josephus Flavius (Ant. 11:6:1) atribuie cartea lui Mardoheu însuși, însă pasajul din 10:3 vorbește la timpul trecut.

Data. Istoria s-a petrecut sub domnia lui Ahașveroș, pe care gr. îl numeau Xerxes (486-465), succesorul lui Darius. Ea se înserează între primul (536) și al doilea val de evrei întorși din captivitate (458), adică între Ezra 6 și 7. Cartea debutează cu anul al 3-lea al domniei lui Xerxes prin repudierea reginei Vasti. În anul al 7-lea, Estera devine împărăteasă în locul ei. Cum se explică ac. întârziere? Prin faptul că, în ac. timp, s-a desfășurat campania îndreptată contra Greciei (Herod. 7, 8), care s-a soldat cu înfrângerea lui Mycal (480-479). Xerxes se întoarce umilit și, după cum ne spune Herodot (9:108), *încearcă să-și regăsească liniștea și consolarea în haremul lui.*

Redactarea cărții trebuie să fie situată la scurt timp după consumarea faptelor relatate. Cunoașterea detaliată a obiceiurilor persane, întrebuințarea unor termeni persani, lipsa cuv. grecești, similitudinile cu limba și stilul lui Ezra, ale lui Neemia și ale Cronicilor ne determină să credem că ea datează dinaintea distrugerii Imperiului persan de către Alexandru (anul 331). Detaliile oferite de autor (date, nume de miniștri, numele fiilor lui

Haman, genealogia lui Mardoheu) trebuia, desigur, să aibă o semnificație anume pt. cititorii cărora autorul le destina ac. carte. De altă parte, Ahașveroș este un împ. dintr-un trecut oarecare (1:1; 10:2), sărbătoarea Purim este instituită și păzită de câțva timp (9:19, 23). În concluzie, putem situa redactarea cărții *grosso modo* între anii 450 și 400, prob. sub domnia lui Artaxerxe-Mână Lungă (464-425), succesorul lui Xerxes.

Locul. La Susa, în Persia.

Conținutul. Cartea istorisește împrejurările în care neamul evreiesc a fost salvat de la distrugerea totală, după ce o asemenea hotărâre teribilă fusese pronunțată. Dată fiind întinderea imperiului persan, punerea în aplicare a decretului lui Haman ar fi însemnat practic atingerea întregii „rămășițe” a lui Israel. Fără Estera, nu ar fi existat Neemia, nu ar fi avut loc reconstrucția Ierusalimului, nu ar fi existat iudei în Palestina sec. I, nu ar fi existat Mântuitorul lumii.

Istoricitatea faptelor a fost combătută de critici pt. diferite motive:

1. S-a relevat faptul că numele de Vasti, Estera și Mardoheu nu figurează în analele din timpul domniei lui Xerxes I (485-465 î.Cr.) care pare să fi fost, într-adevăr, Ahașveroș al Bibliei. Singura regină pe care istoria o cunoaște alături de el se numea Amestris, fiica sau nepoata lui Otanes (Herod. 9:109; cf. 7:61). Însă este clar că, dacă Solomon, regele aflat în fruntea unei împ. atât de mici a putut avea atâtea neveste (I Împ. 11:3), conducătorul marelui imperiu persan nu va fi avut-o numai pe Amestris! De altfel, nu dispunem de o bună parte din detaliile referitoare la domnia lui Xerxes, iar analele persane menționate în cartea Esterei, din nefericire, s-au pierdut.

2. Se mai susține că regele nu avea dreptul să se însoare decât cu fiica uneia din cele 7 familii ale domnitorilor țării. Totuși, se știe că, în ciuda acestei legi, Cambyse s-a căsătorit cu propria sa fiică, iar alți împărați și-au luat de neveste femei de rang inferior cărora le-au acordat, în cele din urmă, toate onorurile regale.

3. S-a pretins că Mardoheu ar fi fost deportat sub domnia lui Ioiachin (597 î.Cr.) și că, într-un asemenea caz, în anul al 7-lea al lui Xerxes, Estera nu ar mai fi fost o domnișoară. Dar, trebuie să observăm că, potrivit cu Est. 2:5-6, Chis, străbunicul lui Mardoheu, și nu Mardoheu însuși fusese deportat cu Ieconia.

4. O stranie ipoteză a criticilor făcea din sărbătoarea Purim (Est. 9:17-26) o adaptare a mitologiei babiloniene, în cadrul căreia Mardoheu ar fi fost dumnezeul Marduk, iar Estera zeița Ishtar! O asemenea supoziție nu a fost luată în considerare.

5. În sfârșit, punctul asupra căruia cartea noastră a redus la tăcere rând pe rând pe adversarii ei este minunata sa exactitate cu privire la instituțiile și obiceiurile persane, precum și indiciile despre viața și moravurile Curții regale (1:5, 10, 14; 2:9, 21, 23; 3:7, 12-13; 4:6, 11; 5:4; 8:8 etc.). Luxul etalat, vinul turnat mesenilor din belșug potrivit cu Est. 1:7 constituie fapte istorice dovedite, precum și mențiunile numeroase a cifrei 7 atât de mult folosită în Persia. Rezultatele săpăturilor întreprinse la palatul regal din Susa corespund descrierilor din cartea Esterei în toate detaliile lor. Istoricii gr. au confirmat procedeele pomenite în Est. 2:14 și urm., precum și organizația alergătorilor-curieri, purtători ai scrisorilor regale. Pe de altă parte, mărturiile profane oferă același portret moral al lui Xerxes: egoist și ușor influențabil de către femeile și favoriții săi. Însăși relatarea biblică își atribuie clar istoricitatea și citează analele persane care redau aceleași evenimente (Est. 2:23; 6:1; 10:2).

Autenticitatea cărții este confirmată de literatura antică (Herod. 7 și 8). Până și hotărârea de a măcelări pe toți iudeii, pusă la îndoială de unii critici, își are un corespondent în masacrul sciților, comis cu puțin timp înainte de domnia lui Xerxes. De altfel, majoritatea faptelor fuseseră consemnate în paralel în cronicile oficiale (2:23; 6:1; 10:2) care mai puteau fi consultate în momentul redactării cărții, motiv pt. care autorul avea tot interesul să respecte, cu cea mai mare strictețe, adevărul istoric.

Bibliile catolice și TOB (traducerea ecumenică a Bibliei în fr. N.Ed.) dau cărții Estera un text mai lung cu 6 capitole (107 v.). Ele adaugă textului ebr. pe acela al „*Esterei grecești*” compusă în sec. II î.Cr. Ac. adăugiri deuterocanonice (*Visul și rugăciunea lui Mardoheu, Rugăciunea Esterei...*) vor să corejeze caracterul - considerat de unii - prea puțin religios al cărții. Septuaginta nu le conține, dar Ieronim le-a integrat Vulgatei de unde au trecut în versiunile catolice.

Scopul cărții. Autorul scrie, în primul rând, pt. a reaminti și a fixa și mai adânc în memorie

evenimentele prin care pop. iudeu a fost cruțat de la o plănuită exterminare. El explică deci compatrioților săi dispersați în imperiul persan, precum și celor deja înapoiți în Palestina, originea sărbătorii Purim, celebrată în zilele de 14 și 15 ale lunii Adar (martie). Ac. evenimente au fost conduse de Dumnezeu. Providența Lui veghează asupra credincioșilor, dirijând destinele indivizilor și imperiilor. Dumnezeu rămâne credincios promisiunilor Sale (Gen. 12:3). El n-a părăsit definitiv pop. Său, chiar dacă l-a risipit în ținuturi străine și îndepărtate. Cuv. inspirate lui Isaia: „*Orice armă făurită împotriva ta va fi fără putere*” (54:17) își mențin valabilitatea chiar și pt. aceia care și-au atras asupra lor pedepsele captivității. Israel rămâne poporul ales, acela în sânul căruia trebuia să-și facă apariția Liberatorul lumii. Așadar, supraviețuirea sa are o importanță universală.

Haman, vrăjmașul iudeilor, este un urmaș al amaleciților (3:1) care au devenit, încă de pe vremea Exodului, adversarii înverșunați ai lui Israel (Ex. 17:8-16; Dt. 25:17-19) și vor rămâne cu ac. atitudine de-a lungul întregii sale istorii (I Sam. 15; I Cr. 4:43), simbolizând orice putere omenească opusă poporului lui Dumnezeu (Num. 24:20; I Sam. 15:1-3; 28:18). În conflictul care-l contrapune pe Haman lui Mardoheu se cristalizează atitudinea împotrivoare a prințului acestei lumi față de pop. Domnului: puțin a lipsit ca el să obțină victoria. Dar Dumnezeu veghea și atunci, pt. că El are primul și ultimul cuv. asupra istoriei lumii. Iată o lecție minunată pe care și noi trebuie să n-o uităm niciodată.

Una din întrebările care i-a intrigat cel mai mult pe interpreții cărții Estera este aceasta: De ce lipsește Numele lui Dumnezeu? Se va fi temut autorul că i-ar fi putut deranja pe perși, adoratori ai lui Anuramazda, menționând numele lui Yahve? Sau mai degrabă se va fi gândit că integrând scrierea sa în analele oficiale copiștii ar fi substituit Numele Domnului cu acela al zeului lor și a vrut să evite o asemenea profanare (Ibn Ezra)? Fără îndoială că trebuie să existe rațiuni mult mai profunde decât acestea. Pop. lui Dumnezeu se află în robie. Dumnezeu pare a fi absent. El a prezis că, în cazul infidelității manifestate de pop. Israel, Își va ascunde Fața (Dt. 31:18). Și totuși, brațul Lui se simte în desfășurarea evenimentelor, El fiind Acela care conduce toate lucrurile. Versetul central (4:14) implică intervenția Sa suverană. Coincidențele aparente

(cum ar fi: 6:2, 4; 7:9) sunt guvernate de „*Dumnezeu care Se ascunde*” (Is. 45:15). Postul (4:16) și rugăciunea (implicită în 9:31) nu ar fi avut nici un sens în altă situație. Și chiar Numele Lui pe care, potrivit Talmudului, numai marele preot îl pronunța o singură dată pe an, aproape în șoaptă, se găsea sub formă de acrostih în 4 momente cruciale ale istoriei (1:20; 5:4; 5:13; 7:7).

Planul cărții. Cartea a fost regrupată în jurul a 3 sărbători: aceea a lui Xerxes (1:1-2:8), a Esterei (2:9-7:10) și aceea de Purim (8-10). De asemenea, conținutul ei s-ar mai putea cristaliza în jurul a doi poli: pericolele care-i amenință pe iudei (1-4) și izbăvirea divină care survine (5-10).

Prima parte ar putea fi subîmpărțită astfel:

1. Viciile lui Ahașveroș (1)
2. Virtuțile Esterei (2)
3. Atacul contra iudeilor (3)
4. Planul lui Mardoheu (4)

Partea a doua relatează:

1. Victoria lui Mardoheu asupra lui Haman (5-7)
2. Victoria lui Israel asupra vrăjmașilor săi (8-10).

Printre particularitățile literare ale cărții, a fost relevat procedeul duplicării: multe evenimente curg perechi. Astfel, avem: adunarea femeilor (2:8, 19), postul (4:3, 16); Haman se sfătuiește cu nevasta și prietenii săi (5:14; 6:13); de două ori Estera își ascunde identitatea înaintea regelui (2:10, 20), de două ori se duce la el fără să fi fost chemată (5:2; 8:3), de două ori este investit Mardoheu cu autoritate (6:7-11; 8:15), de două ori Haman trebuie să-și acopere fața (6:12; 7:8), de două ori apare Harbona (1:10; 7:9). Apoi, unele liste cu decrete, persoane sau fapte sunt menționate de câte două ori: slujitorii (1:10, 14), fiii lui Haman (5:11; 9:6-10, 13-14), edictele regale (3:12-14; 8:1-13), caracterul irevocabil al edictelor persane (1:19; 8:8), mânia regelui (2:1; 7:10). Povestirea se termină cu două zile de răzbunare din partea iudeilor și cu cele două scrisori prin care se instituie sărbătoarea Purim (9:20-32).

EȘBAAL, ECHBAAL, ESHBAAL, IȘEBAAL - *bărbat al lui Baal*. În acest nume compus, Baal are semnificația de „Domn” (I Cr. 8:33). (v. *Iș-Boșet*).

EȘBAN, ESCHBAN, ESHBAN, EȘEBAN. Un fiu al lui Dișon și urmaș al lui Seir, horitul (Gen. 36:26; I Cr. 1:38, 41).

EȘCOL, ECHKOL, ESHOL, EȘECOL - *strugure, ciorchine de strugure*.

1. Unul dintre cei 3 frați amoriți care locuiau lângă Hebron și erau aliați cu Avraam (Gen. 14:13, 24).

2. O vale din apropierea Hebronului, prob. la N de ac. localitate (Num. 13:22, 23; Dt. 1:24). Regiunea învecinată cu Hebronul este renumită pt. uriașii săi ciorchini de struguri cu un gust deosebit de plăcut. Nu știm dacă valea purta numele de Eșcol deja înainte de epoca lui Moise sau dacă denumirea respectivă i-a fost dată de israeliți. În tot cazul, numele ei le amintea copiilor lui Israel de locul unde iscoadele trimise de Moise au găsit faimosul strugure care era atât de mare încât au trebuit să-l transporte, cu ajutorul unei prăjini, câte doi inși (Num. 13:24).

EȘEAN, EȘAN, ESHEAN - *suport, sprijin*. Un sat din munții lui Iuda, citat împreună cu Duma și Hebron (Jos. 15:52, 54). Septuaginta are, în loc de Eșean, Soma, nume care permite identificarea localității respective cu Khirbet Sam'a, la V de Domeh și la vreo 16 km SV de Hebron.

EȘEC, EȘEK, ESHEK, EHEQ - *violență, asuprire*. Un beniamit. Urmaș al lui Saul (I Cr. 8:1, 33, 39).

EȘTAOL, ESTAOL, ESCHTAOL, ESHTAOL. Cetate din câmpia lui Iuda (Jos. 15:20, 33), acordată, prin tragere la sorț, copiilor lui Dan (19:40, 41) și citată odată cu Țorea. Se afla în apropierea localității natale a lui Samson (Jud. 13:25; 16:31; 18:2, 8, 11; I Cr. 2:53). Eștaol a fost identif. cu satul Eshwa de lângă Țorea, la 21 km NV de Ierusalim.

EȘTAOLIT. Locuitor din Eștaol (I Cr. 2:53).

EȘTEMO, ESTEMO, EȘTEMOA, ESCHTHEMO, ECHTEMOA - *ascultare*.

1. Cetate din muntele lui Iuda, atribuită, împreună cu împrejurimile sale, preoților (Jos. 15:20, 50; 21:14; I Cr. 6:57). După recâștigarea Țiclagului, David a trimis o parte din prada de război locuitorilor din Eștemoa (I Sam. 20:28). Cu prilejul săpăturilor arheologice efectuate la Eștemo, a fost găsită o adevărată comoară: 25 kg argint. Argintul a fost depozitat în 5 oale, una dintre acestea purtând inscripția „cinci” în paleo-ebraică. Fără îndoială că descoperitorii s-au gândit imediat

la prada lui David menționată în I Sam. 30:28, însă nu se poate confirma o asemenea ipoteză.

2. Un maacatit. Fiu al lui Hodia (I Cr. 4:19).

EȘTON, ESCHTHON, ESHTON, EȘETON. Un urmaș al lui Chelub, înscris în spița de neam a lui Iuda (I Cr. 4:1, 11, 12).

ETAM, ETHAM.

1. Locul unde au tăbărit israeliții după popasul de la Sucot, în timp ce mergeau spre țara Canaanului. Etamul se afla la marginea pustiei (Ex. 13:20; Num. 33:6), nu pe drumul care lega direct Egiptul de țara filistenilor (Ex. 13:17). O porțiune a pustiei Șur a primit numele de Etam. Pt. traversarea ei erau necesare 3 zile de mers. Etamul atinge, dacă nu chiar îngloba, Mara (Num. 33:8; cf. Ex. 15:22, 23), fiind situat, după toate probabilitățile, la marginea de răsărit a uedului Tumilat, la N de lacul Timsah.

2. Sat de frontieră între ținuturile de miazăzi și Câmpia lui Iuda. A fost transferat, de la urmașii lui Iuda, sem. lui Simeon (I Cr. 4:32; cf. Ios. 15:32, 42). Identif. la 'Aitun, la cca 18 km V - SV de Hebron.

3. Samson a locuit câțva timp în peștera stâncii Etam (Jud. 15:8, 11), după ce a părăsit Timna. Peștera respectivă este identificată astăzi cu Isma'in în apropiere de Zorah.

4. O cetate de pe meleagurile Betleemului, fortificată de Roboam cu scopul de a spori capacitatea de apărare a lui Iuda după ce s-a dezbinat împărăția (I Cr. 4:3; II Cr. 11:6). Potrivit Talmudului, o conductă care venea de la izvoarele Etamului alimenta cu apă Templul din Ierusalim. Un apeduct foarte vechi, pornind de pe colina Templului, parcurge o distanță de peste 11 km și atinge 3 iazuri aflate dincolo de Betleem; iazul cel mai de jos primește apă de la o sursă aflată în apropiere, spre S, numită 'Ain 'Atan. Josephus Flavius relatează că Solomon obișnuia să plece dis-de-dimineată, în carul său regal, spre Etan (Etam), care se afla la o depărtare de vreo 11 km de Ierusalim. Această călătorie matinală îi producea regelui o plăcere specială și-i permitea contemplarea unor priveliști încântătoare, cu grădini și pâraie pline de pitoresc (Ant. 8:7:3). Pe amplasamentul vechiului Etam se află acum Khirbet el Knoch, lângă 'Ain 'Atan, în vecinătatea satului Urtas și la vreo 3 km SV de Betleem. La o dată relativ recentă, niște pelerini au descoperit acolo 3 bazine pe care le-au numit „Iazurile lui Solomon”. Apeductul,

foarte vechi, este anterior erei creștine și epocii romane. Se pare că Pilat l-a folosit, ca ultim segment al marelui apeduct construit de el, pt. a aduce apă în Ierusalim de la o distanță de 200 de stadii (37 km; Ant. 18:3:2) dacă nu chiar de la 400 de stadii (Răzb. 2:9:4).

ETAN, ETHAN - *trainic, durabil*.

1. Urmaș al lui Iuda, din fam. lui Zerah (I Cr. 2:6). Pare să fie vorba de bărbatul devenit celebru prin înțelepciunea sa (I Împ. 4:31; Ps. 89, titlul).

2. Un levit din fam. lui Gherșom, din casa lui Libni (I Cr. 6:42, 43; cf. v. 20 și Num. 26:58).

3. Un alt levit. El aparținea fam. lui Merari și casei lui Muși. Era fiul lui Chiși (Cușai). În timpul lui David, a fost inclus printre cântăreți (I Cr. 6:44, 47; 15:17, 19). Numele lui a fost schimbat în acela de Iedutun, adică „bărbatul care laudă pe Domnul”, după promovarea sa în slujba cortului Domnului aflat la Gabaon (16:38-41; cf. 15:17, 19 și 25:1).

ETANIM, ETHANIM - *ploi permanente*. A • 7-a lună a calendarului evreiesc (I Împ. 8:2), numită și Tișri. Corespunde aproximativ lunii octombrie din calendarul nostru. Sărbătoarea Trămbițelor, marea zi a Ispășirii și sărbătoarea Corturilor cădeau în luna Tișri.

ETBAAL, ETHBAAL, ITOBAAL - *cel ce umblă cu Baal*. Împ. al Tyrului și al Sidonului și tatăl Izabelei (I Împ. 16:31; Ant. 8:13:1-2; 9:6:6). El fusese preot al zeiței Asthoreth, dar l-a ucis pe fratele său și a pus mâna pe tron (Con. Apion 1:18).

ETER, ETHER - *abundență*. Sat din Câmpia lui Iuda (Ios. 15:42), atribuit ulterior simeoniților (19:7). În I Cr. 4:32, este numit Tochen. Identif. la Khirbet el 'Ater, la distanță de cca 1 km NV de Beit Jibrin.

ETERN, ETERNITATE. V. *Veșnicie*.

ETICA BIBLICĂ. Etica biblică se ocupă cu studiul ansamblului de principii și reguli de conduită conținute în Sf. Scriptură.

Una dintre chestiunile cele mai discutate în etica biblică vizează relația dintre etica Vechiului și aceea a Noului Testament. Unii discern o unitate fundamentală între cele două Testamente, pe când alții consideră că o ruptură definitivă între cele două epoci este foarte evidentă. Aceștia din urmă califică

drept arhaice și, deci, necivilizate, barbare, conduita și legile V.T. Compararea legilor morale ale V.T. cu ale popoarelor vecine cu Israel ar revela o anumită similaritate (cf. Codul lui Hammurabi), și chiar dacă legile morale ale V.T. le sunt superioare în multe privințe, ele ar rămânea produsul unei epoci marcate de un discernământ moral limitat. Adepții acestei concepții se sprijină pe învățătura lui Cristos care, în opinia lor, S-ar fi distanțat de V.T., mai ales în Predica de pe Munte (cf. „*Ați auzit... dar Eu vă spun...*”). De altă parte, ei apreciază că Isus nici nu a aplicat păcătoșilor pedepsele cerute sub Vechiul Legământ (cf. femeia prinsă în preacurvie, scrisoarea de despărțire).

Însă o atitudine negativă față de etica V.T. pune, totuși, o serie de probleme foarte serioase. Dacă am putea atribui uneori comportamentul oamenilor lui Dumnezeu influenței mediului în care au trăit (de ex., poligamia), este mai dificil, dacă nu chiar imposibil, să respingem legile morale ale Codului mozaic. Oare nu proveneau acestea direct de la Dumnezeu? Și nu sunt ele oglindirea caracterului Său (Lv. 19:2; Rom. 7:12)? Dumnezeu este imuabil și sfânt din veșnicie în veșnicie, iar învățăturile Sale etice, de asemenea.

Un studiu aprofundat al V.T. ne va permite întotdeauna să înțelegem corect temeiul legilor care ni se păruseră a fi „barbare”, perimate, la prima lectură. Pe de altă parte, studiul N.T. nu ne autorizează să respingem învățătura V.T. În Predica de pe Munte, Isus pune în contrast învățătura Sa cu aceea a cărturarilor și fariseilor, și nu cu învățătura V.T. (Mt. 5:20). El nu a venit să abolească Legea, ci s-o împlinească (Mt. 5:17). Chiar și cea mai mică poruncă își păstrează valoarea. Când Isus citează un cuv. și folosește cunoscutul refren: „*ați auzit că s-a zis... dar Eu vă spun*” - lucru pe care îl face de 6 ori - El compară învățătura Lui cu aceea a cărturarilor și fariseilor. Dacă primele 5 cuvinte se găsesc în V.T., al 6-lea (ura față de vrăjmaș) este contrazis categoric (Mt. 5:43). Se poate vedea clar, cântărind lucrurile din ac. perspectivă, că discursul lui Isus nu viza Scriptura, ci tradiția evreiască, tradiție care, deși cita din belșug cuvintele V.T., le deforma printr-o interpretare eronată. Un studiu atent al primelor cinci citate confirmă ac. poziție: Isus nu Se opune V.T., ci numai interpretării pe care i-o dădeau căpeteniile religioase ale lui Israel.

Învățătura referitoare la legea talionului este deosebit de interesantă. Când Isus cere să nu i se reziste omului rău la suflet și să nu i se aplice legea talionului (Mt. 5:38), El utilizează 3 exemple de agresiune *minoră*. Într-adevăr, cel care lovește peste obrazul drept trebuie să facă lucrul ac. cu dosul mâinii drepte (majoritatea oamenilor se servesc de mâna dreaptă), căutând astfel să-și umilească adversarul, nu să-l ucidă. Or, în V.T., legea talionului este întotdeauna citată într-un context de atingere gravă a integrității corporale, în special de ucidere: cel care ucide trebuie să moară. Prin urmare, Isus nu Se opune, nici pedepsirii vinovatului prin Lege (mergând uneori până la pedeapsa capitală), nici stării de legitimă apărare, ambele permise în V.T., ci doar răzbunării personale în cadrul unei insulte. Legea talionului nu a fost abolită de Isus, ci doar limitată la cadrul stabilit de Dumnezeu în V.T. În lumina celor spuse mai înainte, textul din Mt. 5:17-48 ar câștiga în claritate dacă s-ar traduce expresia gr. „*tois archaios*” (Mt. 5:21, 33), nu prin „*bătrânilor*” (în alte versiuni „*celor din vechime*”. N.Ed.) (care este un dativ), ci folosind cuvintele: „*prin cei bătrâni*” (prin cei din vechime) (un acuzativ instrumental). Și atunci cuvintele: „*Ați auzit că s-a zis prin cei bătrâni*” sunt o referință clară la tradiția orală. Citatele biblice sunt introduse prin alte expresii, îndeosebi prin „*este scris*”.

Un alt text menționat adesea pt. a indica o pretinsă opoziție între etica V.T. și aceea a N.T. este cel referitor la femeia prinsă în preacurvie în Ioan 8:1-11. Adepții acestei concepții spun că, în ciuda învățăturii V.T., nu a cerut pedeapsa capitală pt. ac. păcat. Studiind cu grijă contextul, vom vedea că nici cărturarii și nici fariseii nu se interesau nicidecum de poziția lui Isus asupra chestiunii foarte delicate privind aplicarea Legii mozaice într-o societate marcată de ocupația romană și de legile Imperiului Roman. Singurul lor mobil venind la Isus era să-L poată învinui punându-I o întrebare-capcană. Și atunci Isus răspunde, nu întrebării, ci atitudinii lor. Cât privește femeia, El nu o osândește personal deoarece mandatul Lui, la prima venire pe pământ, era acela de Mântuitor, nu de Judecător.

Sub Noul Legământ, toate legile privitoare la hrană, jertfe, păzirea anumitor zile... au fost suspendate, semnificația lor simbolică găsindu-și împlinirea în Isus Cristos. Perdeaua dinăuntrul Templului a fost sfâșiată, Templul

(indispensabil pt. aducerea jertfelor) a fost distrus. Nu tot așa stau lucrurile cu legile morale ale Vechiului Legământ care-și păstrează toată valoarea și sub Noul Legământ. Dacă fondul se păstrează, accentul poate să varieze uneori: a. V.T. se preocupă mai mult de justiția socială iar N.T. de etica individuală. b. V.T. aruncă o mai mare lumină asupra comportamentului etic prin recurgerea la numeroase exemple practice, în timp ce N.T. se mărginește la evidențierea principiilor generale. Amândouă sunt necesare și se completează reciproc. Principiul gen. servește drept coloană vertebrală prescripțiilor specifice, iar acestea din urmă împiedică interpretarea principiilor generale de o manieră riscantă, dăunătoare. De ex., unii au încercat să justifice avortul și eutanasia pe temeiul principiului dragostei de aproapele !!!

Armonia dintre învățătura etică a celor două Testamente este profundă, deplină.

În încheiere, trebuie să spunem că normele etice aveau urm. scopuri: a. Să conducă pe oameni pe drumul sfințeniei (Lv. 19:2), pt. a le permite să discearnă binele de rău spre a face binele și a evita răul. b. Să pună în evidență păcatul și să arate fiecărui om în parte că el este vinovat înaintea lui Dumnezeu și că, pt. asta, nu are nici o scuză (Rom. 7:7). c. Să prescrie niște sancțiuni corespunzătoare împotriva celor răi, spre a-i proteja pe cei nevinovați (Dt. 17:7).

Însă ordinele și comandamentele morale nu au fost nicidecum date vreodată spre a-l îndreptăți pe credincios (v. *Azil; Avort; Divorț; Străin; Neamuri; Homosexualitate; Căsătorie; Minciună; Sărac; Bogăție; Muncă*).

ETIOPIA - în gr. *Aithiopia* = *ars de soare*. Țară pe care evreii o numeau *Cuș*. De foarte multe ori este citată în legătură cu Egiptul (Ps. 68:31; Is. 20:3-5; Ez. 30:4-5; Dan. 11:43; Naum 3:9); uneori pomenită împreună cu Libia sau cu libienii (II Cr. 16:8; Ez. 30:5; 38:5; Dan. 11:43; Naum 3:9). Este vorba, fără îndoială, de un ținut din Africa orientală; Etiopia se afla la S de Syena (actualul Assuan), la marginea de miazăzi a Egiptului (Ez. 29:10; Iudita 1:9) și cuprindea, după toate probabilitățile: regiunea superioară a Nilului, Sudanul, Nubia cu Kordofanul, Senaarul și partea de N a Abysiniei, țară prin excelență deșertică, deși fertilă pe alocurea. Râurile Etiopiei (Is. 18:1; Țef. 3:10) erau Nilul Alb și Nilul Albastru, Atbara și Takkaze. Potrivit cu Iov 28:19, topazul

de Etiopia era renumit; locuitorii săi, oameni de talie înaltă (Is. 45:14) erau negri (Ier. 13:23). Se ocupau cu comerțul și obțineau venituri fabuloase de pe urma mărfurilor vândute străinilor (Is. 45:14; 43:3). Împ. Asa i-a învins pe etiopieni care, sub conducerea lui Zerah, au atacat țara lui Iuda (II Cr. 14:8-14; 16:8). O dinastie etiopiană, a XXV-a, se stabilise în Egipt; împ. Tirhaca, cel care a luptat contra lui Sanherib în bătălia de la Elteche (II Împ. 19:9; Is. 37:9) aparținea acestei dinastii. Isaia (20:1-6) și Țefania (2:12) au proorocit contra etiopienilor, dar psalmistul întrezărește momentul când „*Etiopia aleargă cu mâinile întinse către Dumnezeu*” (Ps. 68:31; cf. 87:4). Profetia s-a și împlinit, în toată frumusețea ei, cu prilejul întoarcerii la Dumnezeu a famenului etiopian (F.A. 8:26-40) și a evanghelizării Abysiniei.

Au existat un Cuș asiatic și un Cuș african (v. *Cuș, 1 și 2*).

ETNAM, ETHNAN - *dar*. Un bărbat din sem. lui Iuda, din familia lui Hețron (I Cr. 4:7; cf. v. 5 și 2:24).

ETNI, ETHNI - *generos, magnific*. Un levit. Urmaș al lui Gherșom. Fiul lui Zerah și tatăl lui Malchia (I Cr. 6:40, 41).

EȚBON, ESBON, ETSBON.

1. Un fiu al lui Gad (Gen. 46:16) (v. *Oznî*).
2. Căpetenia unei case patriarhale, din fam. lui Bela și din sem. lui Beniamin (I Cr. 7:6, 7).

EȚEM, ESEM, ETSEM, AȚEM. Un sat israelit de la frontiera cu Edomul. Aparținea unui terit. acordat inițial lui Iuda și cedat mai târziu lui Simeon (Ios. 15:29; 19:3; I Cr. 4:29). A fost identificat la Khirbet Umm el'Azam.

EȚER, ESER, ETSER. Numele unui trib de hoři și al șefului său (Gen. 36:21, 30; I Cr. 1:38).

EȚION-GHEBER, ETSION-GUEBER, EȚION-GHEBER - *coloana vertebrală a unui om*. Cetate de pe țărmul Mării Roșii, la extremitatea nordică a golfului Akaba, la V de Elat (Dt. 2:8; I Împ. 9:26; 10:22; 22:48; II Cr. 8:17). În timpul sederii lor în pustie, israeliții au tăbărit lângă Ețion-Gheber (Num. 33:35). Orașul a fost identificat cu Tell el-Kheleifeh, localitate din apropierea litoralului, cam la jumătatea drumului dintre Araba și Mrashrash (Mrașraș), în partea occidentală. Ețion-Gheber se află la

baza unei cuvette încastrate, la E de munţii Edomului care se continuă în Arabia, iar la V, de munţii Palestinei care se prelungesc până la Sinai. Ca urmare a unei asemenea amplasări, oraşul este expus vânturilor care suflă din centrul depresiunii Araba. Săpăturile arheologice efectuate la EŢion-Gheber au dat la iveală numeroase straturi, primul datând de pe vremea lui Solomon, al doilea din timpul lui Iosafat şi al 3-lea din zilele lui Ozia. Fazele IV şi V par să provină din timpul unei ocupaţii edomite a aşezării.

Când au început săpăturile, arheologii au crezut că vor găsi rămăşiţele unei topitorii de aramă de pe vremea lui Solomon. Remarcând apoi înşiruirea vestigiilor, ei au fost convinşi de lucrul acesta. Totuşi, mai târziu, săpând şi alte *tell*-uri, au descoperit clădiri construite de aceeaşi manieră ca acelea de la EŢion-Gheber. Este exclus ca locuitorii ac. *tell*-uri să fi prelucrat vreodată cuprul. De asemenea, s-a abandonat şi ipoteza privind existenţa unei mari turnătorii. Totuşi, câteva bucăţi de zgură găsite la faţa locului ar putea constitui un indiciu că, în alte cuptoare se prelucra, pe scară redusă, şi cuprul, fiind turnat în lingouri. Ştim că Solomon a folosit multă aramă şi bronz în construirea Templului. Dacă mobilierul Templului a fost turnat în câmpia Iordanului, prelucrarea minereurilor trebuie să fi avut loc în apropierea minelor de cupru din Neghev. Totuşi, ac. descoperire, luând în considerare aluzia la fier şi aramă din Dt. 8:9, prezintă un interes aparte. EŢion-Gheber nu a devenit o localitate importantă decât abia în timpul domniei lui Solomon care l-a transformat într-o puternică bază navală la Marea Roşie. Regele controla căile rutiere care duceau spre Arabia şi cea maritimă de la EŢion-Gheber la Ofir. Vreme de 2 secole Iuda şi Edomul au avut dispute serioase pe tema dominaţiei asupra ac. căi de comunicaţie. După moartea lui Solomon, se pare că traficul maritim de la EŢion-Gheber la Ofir a încetat. Comerţul pe mare cu Arabia a fost practic paralizat, până la suirea pe tron a lui Iosafat, împ. lui Iuda. El a încercat o relansare a schimburilor comerciale, dar a eşuat. Ahazia, fiul lui Ahab, regele lui Israel, s-a oferit să colaboreze cu Iosafat, dar el a refuzat (I Împ. 22:48, 49; cf. II Cr. 20:36, 37). Sub domnia lui Yoram, fiul lui Iosafat, Edomul s-a răsculat contra lui Iuda, recăpătându-şi independenţa (II Împ. 8:20-22; II Cr. 21:8-10). Totuşi, Amatîia, regele lui Iuda, îi înfrânge pe edomiţi (II Împ.

14:7; II Cr. 25:11, 12), iar fiul său Ozia (Azaria) „a zidit iarăşi Elatul şi l-a adus din nou sub stăpânirea lui Iuda” (II Împ. 14:22; II Cr. 26: 1, 2). În stratificarea III, a fost descoperită o pecete inelară având inscripţia „aparţinând lui Iotam”. Se pare că este vorba de Iotam, regele lui Iuda. Poate că ac. era însuşi sigiliul guvernatorului oraşului. Începând cu epoca lui Ozia, se pare că trebuie să asimilăm Eletul (Elatul) cu EŢion-Gheberul. Dacă traducerea Septuagintei la pasajul din II Împ. 16:6 este corectă (dacă este vorba acolo de edomiţi, şi nu de sirieni. N.Ed.), atunci EŢion-Gheberul (Elat) a trecut în anul 735 în mâinile edomiţilor şi apoi a dispărut din istoria biblică (v. *Elat*).

EŢNIT. V. *Adino*.

EUBUL, EUBULUS. Nume gr. care înseamnă „avizat”, „sfetnic înţelept”. Un creştin din Roma (II Tim. 4:21).

EUFRAT - traducerea în gr. a cuv. ebr. *perat*. Unul din marile fluvii ale Asiei occidentale, format prin joncţiunea râurilor Murat Su, sau Eufratul de Est, care izvorăşte din Armenia (izvoarele sale aflându-se între Lacul Van şi Muntele Ararat) şi Fratul sau Kara Su, numit şi Eufratul de Vest, care vine din regiunea aflată la NV de oraşul Erzurum. Numele de Frat (înrudit cu ebr. *Perat*) denumeşte uneori oricare din ac. două râuri. Apele lor unite îşi croiesc un drum spre S, traversând lanţul muntos reprezentat de arcul sudic al munţilor Taurus. Apoi, fluviul face nişte meandre spre SE, definind limita occidentală a Mesopotamiei. La 145 km depărtare de Golful Persic, Tigrlul se uneşte cu Eufratul, constituind fluviul Shatt al-Arab. Lungimea totală a Eufratului (inclusiv Shatt al-Arab) este de 2 900 km. Este navigabil pt. vasele mijlocii până pe la 1 900 km de la vărsare. Asemenea Nilului, prezintă revărsări, pricinuite de topirea zăpezilor, în martie, aprilie şi mai. Eufratul antrenează enorme cantităţi de aluviuni a căror depunere determină înaintarea ţărmurilor Golfului Persic cu circa 2,5 km pe secol. Pliniu şi alţi istorici relatează lucruri impresionante cu privire la insule foarte îndepărtate care au fost alipite uscatului în felul acesta. Eufratul era unul din cele 4 cursuri de apă ale paradisului pământesc (Gen. 2:14). Evreii îl numeau „râul cel mare” sau simplu „râul”. El a marcat limita de NE a împ. israelite când ea a cunoscut cea mai mare întindere

din istoria ei (Gen. 15:18; cf. II Sam. 8:3; I Cr. 18:3; I Împ. 4:21, 24). Eufratul constituia hotarul natural dintre Orient și Occident, între Egipt, pe de o parte, și Asiria și Babilonia pe de altă parte, fiecare dintre ac. puteri tinzând să ocupe terit. situat între Nil și Eufrat. Și în cursul epocii persane Eufratul despărțea E de V (Ezra 4:10, 11; 5:3; 6:6). El constituia hotarul împ. Seleucizilor (I Mac. 3:32) și era socotit ca fiind limita de răsărit a Imperiului Roman. Cel mai mare dintre orașele de pe Eufrat era Babilonul, urmat de Carchemiș (Karkemisch), capitala hitiților, unde s-au purtat numeroase bătălii; de reținut cea din anul 605 î.Cr., dată între chaldei, conduși de Nebucadnețar, și egipteni, pe vremea faraonului Neco (Ier. 46:2). Este interesant de știut că, potrivit celor scrise pe unele tablete sumeriene, Eufratul și-a modificat pe alocurea cursul, în special în Mesopotamia de Jos, unde prezintă devieri de 5-7 km. Ac. indicație trebuie să fie avută în vedere de arheologi când aceștia pornesc în căutarea unor așezări antice.

Apocalipsa vorbește de 4 îngeri, legați pe malurile marelui fluviu Eufrat (Ap. 9:14), iar al 6-lea potir este turnat chiar în apele sale, secându-le, spre a înlesni trecerea regilor veniți din Orient pt. a participa la marea bătălie de la Armaghedon (v.ac.cuv.; Ap. 16:12-16). Așadar, se pare că barierele dintre Orient și Occident vor dispărea, pt. ca armatele întregului pământ să fie prezente la acest mare deznodământ al istoriei.

EUNICE - în gr., acest nume înseamnă „*cea binecuvântată cu biruință*”. O iudeică evlavioasă. Mama lui Timotei (F.A. 16:1; II Tim. 1:5).

EUNUC. V. *Famen*.

EURACHILON - în gr. *Eurakylôn* sau *Euroklydôn*, de la *euros* = *vânt de răsărit*, și *klydon* = *vag, turbulent*. Un vânt foarte furios, care suflă din E sau din E - NE. Inițial, vântul respectiv a pus în pericol corabia care-l ducea pe Pavel la Roma, forțându-l să-și schimbe direcția, iar în final i-a pricinuit naufragiul (F.A. 27:14). Traducătorii moderni preferă manuscritele gr. care conțin termenul *Eurakylon* pe care-l redau prin *Euraquilon* sau *Eurakulon*.

EUTIH, EUTYCHUS - *fericit*. Un tânăr din Troa care, adormind în timpul cuvântării lui Pavel, a căzut de la etajul III. A fost ridicat mort, dar apostolul a săvârșit o minune, readucându-l la viață (F.A. 20:9-10).

EVA - în ebr. *Havvah*, adică *viață*. Numele dat de Adam primei femei deoarece ea a devenit mama întregului neam omenesc (Gen. 3:20). Ea a fost creată la scurt timp după Adam și a fost destinată să fie tovarășa și colaboratoarea lui. Dumnezeu a trimis un somn adânc asupra lui Adam; apoi, a luat una din coastele lui și fasonând-o, a făcut-o din ea pe Eva (2:18-24). Deoarece Creatorului îi sunt cu putință toate lucrurile, noi acceptăm ac. relatare, fără nici o rezervă, așa cum o face și ap. Pavel (I Cor. 11:8-12). Pt. Dumnezeu n-a fost mai greu s-o creeze pe femeie în chipul acesta decât să-l facă pe Adam din țărâna pământului (v. Gen. 2:7). Un lucru însă este foarte sigur: El voia să-l învețe pe om că însoțitoarea sa era „*os din oasele sale și carne din carnea lui*”. Dacă este adevărat că orice om este născut din femeie, cel puțin prima femeie a fost luată din om. De aici învățăm perfectă unitate care există între cele două sexe și originea unică a întregului neam omenesc. Relatarea biblică ne mai arată că bărbatul este incomplet fără femeie. Ei au fost creați „*parte bărbătească și parte femeiască*”, destinați să transmită viața urmașilor lor (1:27-28). Nu este bine ca omul să fie singur, pt. că el este o ființă socială prin excelență; femeia este așezată de Dumnezeu, nu la picioarele bărbatului, ca o sclavă, ci lângă el ca un ajutor potrivit și asemănătoare lui (2:18). Omul își lasă părinții, cei doi devin un singur trup și alcătuiesc familia, care este celula de bază a societății (v. 24). Amăgită prin șiretlicul Șarpelui, Eva încalcă porunca pe care le-o dăduse Dumnezeu. Ia din fructul oprit și-i dă să mănânce și soțului ei. Căderea lor a avut consecințe teribile, atât pt. cei doi vinovați, cât și pt. tot neamul omenesc (3:1-24; Rom. 5:12; II Cor. 11:3; I Tim. 2:14). După ce a părăsit Edenul, Eva a adus pe lume pe Cain, Abel, Set și apoi pe alți copii (4:1, 2, 25; 5:4).

EVAL. V. *Ebal*.

EVANGHELIE. Actualmente, ac. cuv. indică, pe de o parte mesajul creștin iar, pe de alta, cărțile care cuprind viața și învățătura lui Cristos. Sensul cuv. gr. *Euangelion* (în lat. *Evangelium* și în rom. *Evanghelie*) a evoluat. El înseamnă *Veste Bună*. În N.T., ac. termen nu desemnează niciodată o carte, ci un mesaj, și anume mesajul pe care l-au vestit Cristos și ap. Săi. Mesajul respectiv este numit Evanghelia lui Dumnezeu (Rom. 1:1; I Tes. 2:2,

9; I Tim. 1:11), Evanghelia lui Cristos (Mc. 1:1; Rom. 15:19; I Cor. 9:12, 18; Gal. 1:7), Evanghelia harului lui Dumnezeu (F.A. 20:24), Evanghelia păcii (Ef. 6:15), Evanghelia mântuirii voastre (Ef. 1:13), slăvita Evanghelie sau Evanghelia slavei (II Cor. 4:4). Ea a fost vestită de Domnul nostru (Mt. 4:23; 11:5; Mc. 1:14; Lc. 4:18; 7:22) și numită Evanghelia Împărăției; apoi au propovăduit-o apostolii (F.A. 16:10; Rom. 1:15; 2:16; I Cor. 9:16) și evangheliștii (F.A. 8:25). Dar în perioada post-apostolică (pe la anul 150 d.Cr., Justin martirul, Apol. 1:66), termenul *Euangelion* a fost atribuit scrierilor în care apostolii dădeau mărturie cu privire la Isus Cristos. Fiecare din ac. scrieri a luat numele de Evanghelie. De asemenea, s-a numit Evanghelie ansamblul celor 4 scrieri.

Cele patru Evanghelii. Există mărturii istorice potrivit cărora, chiar de la început, cele 4 evanghelii au fost atribuite, respectiv, lui Matei, Marcu, Luca și Ioan. Chiar din primii ani ai perioadei post-apostolice, Biserica a considerat Evangheliile drept documente valabile, demne de încredere și prezentând mărturia apostolilor asupra vieții și învățaturii lui Cristos. În sec. II, Evangheliile erau citate, comentate și transmise de la inimă la inimă, astfel că autenticitatea lor este incontestabilă. Cercetând Epistolele N.T., se poate observa ușor că ac. aluzii la Persoana și lucrările lui Isus concordă perfect cu relatările evanghelice. Așadar, acestea pot fi considerate vrednice de toată încrederea (v. „*Introduction au N.T. - Evangiles et Actes*”, Ed. Emmaüs, 1990).

Primele 3 Evanghelii au numeroase asemănări: ele prezintă, în general, viața Domnului sub același aspect. Ele au fost numite „Evangheliile sinoptice” (de la gr. *synopsis* - *vedere de ansamblu*); prin ele se deosebesc foarte mult de Evanghelia după Ioan. Principalul subiect al Sinopticeilor este lucrarea lui Cristos în Galileea; cea de a patra Evanghelie scoate în evidență activitatea Sa în Iudeea, dar cum trădarea, arestarea, judecata, răstignirea și învierea au o importanță incomparabilă, toți cei 4 evangheliști se ocupă de acestea. Singurul episod anterior lor și care figurează în toate cele 4 Evanghelii este înmulțirea pâinilor pt. cei 5 000 de bărbați. Sinopticele vorbesc relativ puțin despre divinitatea lui Cristos, în timp ce Ioan insistă asupra mărturiei lui Isus Însuși în privința aceasta. Sinopticele prezintă îndeosebi ceea ce face Cristos, precum și cuv. Sale privitoare

la Împ. lui Dumnezeu, pildele, învățătura dată poporului; Ioan însă citează ceea ce a spus Isus cu privire la Sine Însuși, de regulă în niște cuvântări destul de întinse. Evanghelia a 4-a le presupune și implică pe celelalte trei care, la rândul lor, nu sunt totdeauna inteligibile fără faptele relatate în Evanghelia după Ioan. De ex., Ioan 1:15 presupune evenimentul relatat în Mt. 3:11 etc.; Ioan 3:24 pe acela din Mt. 4:12 și Ioan 6:1-7:9 toate relatările Sinopticeilor despre lucrarea lui Cristos în Galileea etc. De altă parte, numai evenimentele raportate în cap. 1 și 2 din Evanghelia după Ioan explică primirea de care S-a bucurat Isus în Galileea și graba cu care Petru, Andrei, Iacov și Ioan au părăsit totul pt. a-L urma pe Isus. Tot astfel, neașteptata controversă asupra sabatului relatată în Sinoptice (cf. Mc. 2:23 etc.) nu se înțelege clar fără cele istorisite în Ioan 5.

Pe de altă parte, chiar dacă toate cele 3 Evanghelii sinoptice au o optică generală, fiecare dintre acestea are și caracteristici specifice pe care le determină scopul urmărit de autor și categoria de cititori căreia i se adresează. *Matei*, scriind pt. iudei, subliniază genealogia împărătească a lui Isus, Mesia cel făgăduit; în acest scop, el se sprijină pe o mulțime de texte ale V.T. pe care le citează cu scrupulozitate și se concentrează asupra învățaturii expuse de Cristos cu privire la adevărata Împ. a lui Dumnezeu în contrast cu opiniile eronate care fuseseră admise în sânul iudaismului. *Marcu*, scriind fără îndoială pt. națiuni și, după toate aparențele, în special pt. romani, insistă asupra puterii salvatoare a lui Cristos, manifestată prin minunile săvârșite de El. *Luca*, însoțitorul lui Pavel o bună bucată de timp, arată pe Domnul Isus sub trăsăturile Sale de Mântuitor plin de îndurare care Se ocupă cu predilecție de oamenii de jos, de cei nebăgați în seamă, de cei săraci și necăjiți. *Ioan* urmărește să-L prezinte pe Isus ca pe Cuvântul întrupat care-L revelează pe Tatăl celor dispuși să-L accepte.

Nici unul dintre evangheliști nu-și propune să prezinte o biografie completă a Domnului nostru, scopul urmărit de ei în raportarea gesturilor și cuv. lui Isus fiind deopotrivă practic și didactic. Cine vrea să studieze pe Isus ca personaj istoric trebuie să recurgă și la alte date decât cele oferite în Evanghelii. Autorii lor au urmărit un scop diferit de acela avut în vedere de un istoric (Ioan 20:30, 31; cf. 21:25).

Deseori s-a pus întrebarea următoare: dar din ce surse au cules evangheliștii informațiile necesare? *Matei* și *Ioan* erau apostoli, motiv pt. care ei au asistat la evenimentele pe care le relatează sau despre care au fost informați de martori oculari. *Marcu* îi însoțește pe Pavel și Petru; o tradiție foarte veche susține chiar că *Marcu* ar fi rezumat, în *Evanghelia sa*, povăduirea lui Petru cu privire la Isus. *Luca* însuși adevărește că a fost informat de martori oculari care apoi au devenit slujitori ai Cuvântului, precum și că a făcut cercetări amănunțite și exacte asupra tuturor ac. lucruri (1:1-4). Prin urmare, *Evangheliile* ne dau mărturia apostolilor. Numeroasele puncte comune pe care le prezintă limbajul Sinopticeleor o confirmă. Orice conferențiar itinerant sau misionar aflat în concediu, povestind în mai multe locuri lucrurile trăite altundeva sfârșește prin a le rezuma într-o istorie stereotipă, pt. a relua mereu și cu precizie aceleași lucruri, adăugând din când în când unele detalii a căror citare fusese omisă fără nici o intenție. Prob. că apostolii și primii evangheliști au procedat deseori în felul acesta, încât, darea de seamă prezentată de ei era, într-o oarecare măsură, stereotipă. Ceva mai târziu, câteva fragmente ale acestei povestiri au fost consemnate în scris pt. Bisericele nou înființate. Astfel s-a putut răspândi o istorisire evanghelică de dimensiuni variate în funcție de localități, dar oferind o pronunțată uniformitate, până și în expresii. Similitudinile lingvistice ale *Evangheliilor* sinoptice atestă deci că evangheliștii ne raportează mărturia curentă dată despre Isus de către apostoli. De altă parte, cea de a 4-a *Evanghelia* tratează subiecte care inițial au prezentat mai puțin interes. *Ioan*, ca unul care fusese instruit personal referitor la ac. chestiuni, nu a trebuit să se documenteze deloc, ci le-a expus ceva mai târziu, adică exact atunci când Biserica a simțit nevoia lor.

Istoria nu ne furnizează nici un indiciu care ne-ar putea permite să ne îndoim că Sinopticele ar fi fost scrise în cursul perioadei care a urmat pogorării Duhului Sfânt (între anii 30 și 70) și de autorii ale căror nume le poartă sau că ele ar fi fost scrise în grecește. Totuși, critica negativistă, în dorința de a diminua valoarea mărturiilor istorice ale *Evangheliilor* și încercând să dea înapoi cât mai mult posibil data compunerii lor, a ridicat un șir întreg de ipoteze. Le vom prezenta pe scurt și le vom dovedi netemeinicia.

Critica literară face caz de un citat luat din *Papias* de către Eusebiu, pt. a respinge *evanghelia gr. a lui Matei*, admisă totuși în unanimitate de Părinții Bisericii. Papias (începutul sec. II) scrie: „*Matei transpune în limba ebr. logia* (cuvintele. N.Ed.) *Domnului pe care fiecare o traducea cum se pricepea mai bine*” (Istoria Bisericească a lui Eusebiu, III, 39:15).

Bazându-se pe ac. citat, în ciuda totalei noastre ignoranțe în legătură cu ceea ce conținea respectiva „Logia” evreiască, se afirmă că: a. *Matei* nu a scris *Evanghelia* în gr. deoarece el a scris *Logia* în ebr. b. *Evanghelia* după *Matei*, scrisă de un necunoscut după moartea apostolului, cuprinde, poate, și unele fragmente din „Logia”, dar acestea sunt amestecate cu relatări provenite din alte surse. Școala lui Baur s-a trudit să descopere o pretinsă lipsă de unitate în *evanghelia gr.* ce poartă numele lui *Matei* (cf. P. Fargues, „*Les origines du N.T.*”, Paris, 1928, p. 56 și urm.). Ac. muncă de cârtiță este esențialmente subiectivă și marcată subtil de un *a priori* dogmatic, sistematic tendențios.

Cea de a doua *Evanghelia* nu ar fi fost nici ea opera aceluia al cărui nume îl poartă: *Marcu*, ci ar depinde, de asemenea, de un document imaginar pe care nimeni nu l-a văzut vreodată: „proto-Marcu”, iar compoziția sa ar implica niște surse diferite care ar permite postularea anumitor „incoerențe”.

A 3-a *Evanghelia*, deși marcată de o mai vădită unitate decât celelalte, nu ar putea fi, în nici un caz, atribuită lui *Luca*. De ce? Pt. singurul motiv că ar avea aceeași origine cu cartea Faptelor. Dar cine i-ar putea interzice lui *Luca*, vom spune noi, să scrie atât cartea Faptelor, cât și ac. *Evanghelia* care poartă numele lui? Dacă ac. *Evanghelia* are aceeași origine cu cartea Faptelor, atunci ea este tocmai „*cea dintâi carte*” la care se face referire în F.A. 1:1.

Cât privește a 4-a *Evanghelia*, critica literară refuză s-o atribuie lui *Ioan*. Ucenicul preaiubit (Ioan 19:26; 20:2), care din modestie nu și-a semnat scrierea, a fost recunoscut în unanimitate de tradiția Bisericii primelor secole. Ac. nu s-a îndoit niciodată și nu a pus în discuție faptul că *Ioan* nu ar fi „*ucenicul care adevărește ac. lucruri și care le-a scris*” (Ioan 21:24). Biserica primară nu a pus niciodată la îndoială faptul că *Ioan* era persoana cea mai calificată pt. completarea *Evangheliilor* sinoptice, prezentând, de ex., întreținerile Domnului cu ucenicii în preajma morții Sale

(cap. 13-17). Cea de a 4-a Evanghelie ne face să pătrundem adânc în intimitatea lui Cristos și ea insistă, mai mult decât celelalte, asupra divinității Mântuitorului, „*Cuv. preexistent*” (Ioan 1:1-2, 18; 8:58), „*Creatorul*” și „*Lumina*” (Ioan 1:3-12).

Criticii apreciază că elementele dogmatice care caracterizează cea de a 4-a Evanghelie provin direct din misticismul gr. și că ea ar fi fost inspirată de filozofia alexandrină a sec. I. Unei asemenea aprecieri, noi îi răspundem prin următoarele: astfel de aserțiuni ar dovedi o totală necunoaștere a gândirii biblice, care este absolut străină filozofiei elenice, dacă nu ar fi dominate de singurul *a priori* care le-a motivat, și anume hotărârea de a refuza Evangheliilor valoarea de documente istorice fidele pe care o au. Citind, fără a fi tributari acestei tendințe, Evanghelia după Ioan și prima Epistolă către Corinteni, vom constata că, dacă Ioan, asemenea lui Pavel, folosește vocabularul elenic, a făcut-o doar pt. a marca prăpastia care separă revelația biblică de dogma păgână a grecilor.

Problema sinoptică. Asemănările și deosebirile dintre cele 3 Evanghelii pun problema sinoptică: cum se face că textele acestea sunt atât de asemănătoare și, totodată, prezintă deosebiri atât de evidente? Vreme îndelungată, teologii au analizat ac. texte pt. a încerca să explice originea acestor Evanghelii atât de asemănătoare și, în același timp, prezentând diferențe izbitoare. Au fost propuse două feluri de soluții:

1. Dependența literară (copierea și adaptarea conținutului unei evanghelii pt. a rezulta celelalte).

2. Transcrierea tradiției orale, diversificată în funcție de publicul căreia îi era destinată.

1. De vreun sec. încoace, ipoteza cea mai răspândită este „teoria celor două surse”, fondată pe postulatele următoare: a. Marcu este Evanghelia cea mai veche. b. Ea a fost utilizată de Matei și Luca. c. Atât Matei, cât și Luca s-au mai inspirat dintr-o sursă, numită Q (de la *Quelle = sursă*), conținând esența învățăturilor lui Isus (cele 250 de cuv. comune lui Matei și Luca, dar care nu se află la Marcu, reproduc aproape exclusiv spusele lui Isus. Se constată multe concordante verbale între Matei și Luca în ac. pasaje și întotdeauna aceeași înșiruire a cuvintelor). Totuși, în afară de Marcu și de ipoteticul Q, și Matei și Luca au elemente care le sunt proprii. Și atunci s-a ajuns la postularea

a două surse suplimentare: un document din care s-ar fi putut inspira Matei (un proto-Matei, numit M) și un document analog pt. Luca (L). Ac. este teoria celor 4 surse (Streeter).

Prioritatea lui Marcu - sau a ceva care-i seamănă - pare a fi un fapt admis de majoritatea specialiștilor (din 661 de versete ale lui Marcu, 606 se regăsesc, sub o formă prescurtată, în cele 1 071 din Matei și 360 în cele 1 151 de versete ale lui Luca; numai 31 de versete din Marcu nu au paralelă în Matei sau Luca).

Totuși, vechea ipoteză despre prioritatea lui Matei are încă destui adepți convinși (teoria lui Griesbach). În realitate însă, tabloul este mult mai complex, pt. că fiecare din teoriile de mai sus se subîmparte în numeroase alte teorii care se sprijină pe decupări încrucișate între diferitele surse presupuse.

Ne-am putea întreba, la urma urmei, dacă nu cumva toate ac. ipoteze se inspiră mai degrabă din metodele de lucru ale istoricilor actuali decât din acelea ale evangheliștilor primului veac.

2. Începând de pe la mijlocul sec. XX, lucrările unor istorici profani asupra transmiterii amintirilor în civilizațiile care nu cunoșteau scrierea, precum și cercetările unor teologi scandinavi despre procedeele (mne-mo-tehnice) de memorizare ale rabinilor au pus o bază științifică vechii teorii despre tradiția orală. Într-adevăr, numeroase exemple fac dovada că unele pop. au transmis astfel din gură în gură, vreme de secole, cuv. și secvențe de povestiri. Fără îndoială că tradiția creștină primară a recurs la procedee asemănătoare celor folosite de rabini pt. a conserva, cu fidelitate, cuv. lui Isus și istorisirile faptelor Sale. În cadrul primilor ani de școală, evreii puneau un accent special pe memorizare. Isus, deja în timpul lucrării Sale pământești, a apelat la memoria ucenicilor prezentându-și învățăturile cu ajutorul unor formule ușor de reținut. Apostolii, deprinși cu ac. metode de memorizare, mai beneficiau și de ajutorul Duhului Sfânt pt. a-și reînvia amintirile (Ioan 14:26), și astfel au putut să transmită cu fidelitate cuv. lui Cristos și istorisirile referitoare la minunile Sale săvârșite în mijlocul celor pe care-i învăța. În felul acesta, a luat ființă o tradiție orală fermă, bine structurată și organizată, care ar putea explica, tot așa de bine ca recurgerea noastră la Evanghelia după Marcu, asemănările verbale și structurale dintre cele trei Sinoptice. În plus, nu ar

trebui să uităm că toți copiii de evrei au învățat să scrie la școală; de ce unii dintre ei nu ar fi notat cuv. și povestirile despre Isus, pe care le auzeau istorisindu-se, pt. a le transmite apoi urmașilor lor? Prin urmare, nu trebuie să excludem și utilizarea unor documente scrise de către evangheliștii noștri. Ac. documente, fără nici o pretenție literară, nu erau, în fond, nimic altceva decât tradiția orală notată. În prologul Evangheliei sale, Luca vorbește astfel: „*numeroși (unii traduc aceste cuv. prin „mulți”) s-au apucat să alcătuiască (sau să scrie) o istorisire amănunțită a evenimentelor care s-au petrecut*”. Cât privește deosebirile existente între Evangheliile sinoptice, acestea se înțeleg ușor dacă ne gândim la publicul diversificat căruia trebuia să i se adapteze această tradiție. Evangheliștii dispuneau, deci, de o tradiție apostolică, diferențiată în funcție de publicul respectiv, fie sub formă orală, fie sub formă scrisă. De aici au luat ei materialul deja structurat și mai mult sau mai puțin formulat de care aveau nevoie pt. persoanele cărora le destinau Evangheliile lor.

Data. Dacă este dificil să stabilim, cu precizie, data redactării *Evangheliilor sinoptice*, ne putem permite, totuși, să credem că ele au fost scrise la cca 40 de ani după moartea Domnului, între anii 65 și 70. Prob. că la ac. dată au fost fixate în scris relatările prin viu grai care circulau în comunitățile palestinene, deoarece pe atunci limba gr. avea o largă răspândire printre țările mediteraneene.

A 4-a Evanghelie a fost scrisă, fără îndoială, mult mai târziu, și anume după căderea Ierusalimului sau chiar spre finele sec. I. Ea este opera ap. Ioan care a mai scris 3 mici epistole care-i poartă numele, precum și cartea Apocalipsei primită din partea Domnului în timp ce era exilat în insula Patmos (Ap. 1:9).

Pe la jumătatea sec. XX, a fost lansată o nouă metodă de studiu a N.T. - astăzi ea numără destui adepți - numită „critica formativă” (*formgeschichtliche Schule* sau *form criticism*) al cărei conducător necontestat era Rudolf Bultmann, profesor la Marburg. Printre reprezentanții cei mai autorizați ai ac. școli pot fi citați: Dibelius, Schmidt, Easton, Grant, Lightfoot. Ac. autori presupun existența unor diferite tradiții care au servit la elaborarea Evangheliilor și care au circulat pe cale orală timp de mai mulți ani: paradigme, povestiri,

legende, miracole, parabole, logia, profeții. Ac. tradiții ar fi fost apoi ordonate în funcție de interesele religioase ale primilor comunități creștine. Cadrul cronologic și detaliile geografice ar constitui o contribuție ulterioară, adăugată incidentelor separate și discursurilor. Ac. critici afirmă că Evanghelia nu este o narațiune, ci *kêrygma* = *propovăduire*. Adevărul ar fi extra sau supra-istoric. Trebuie să ieșim din planul istoric pt. a înțelege adevărul. Așadar, metoda criticii formative practică o *demitologizare*, adică o eliminare a formelor sau a miturilor pe care este nevoită să le dea în vileag de-a lungul istoriei evanghelice. Printre ac. mituri socotite, totuși, puncte de credință, se află istorisirile privind nașterea, botezul, ispitirea, învierea etc. În definitiv întreg cadrul istoric al Evangheliilor (cf. lucrările lui R. Bultmann și, în special „*Theologie des Neuen Testaments*”, 3, T. Tübingen, 1958; „*Geschichte und Eschatologie*”, Tübingen, 1958. Ac. din urmă lucrare cuprinde un număr de 6 conferințe ținute la Edinburg în anul 1955, sub titlul gen. de: „*History and Eschatology*”).

Critica formativă este, în realitate, negarea totală a adevărului istoric. În esență, existențialistă, metoda ac. conduce la un subiectivism categoric. Lumea concretă în care noi suntem inserați este aceea care ne determină existența, spunea Heidegger. Lumea în care suntem introduși, ne prelucurează în ceea ce privește adevărul și pe Cristos, susține Bultmann. Dar lumea concretă nu capătă sens fără om. Ea este moartă fără el. Și când omul a demitologizat (sau a demitizat) cea mai mare parte a tradiției evanghelice, ce mai rămâne din Evanghelii? Ce mai rămâne din Cristos? O taină care se ascunde în dosul Evangheliilor de o lipsă de precizie indescriptibilă. „*Dacă ați crede pe Moise - le spunea Isus iudeilor - M-ați crede și pe Mine, pentru că El a scris despre Mine. Dar dacă nu credeți cele scrise de el, cum veți crede cuvintele Mele?*” (Ioan 5:46-47).

Studierea ipotezelor atât de precare pe care le-am schițat anterior îl întăresc pe credinciosul adevărat în convingerea sa că Evangheliile sunt exact ceea ce pretind a fi: documente istorice; dacă nu ar fi așa, credința noastră nu ar fi decât o vorbă în vânt.

Pt. a avea o idee clară cu privire la viața și lucrarea lui Cristos, este foarte potrivit să stabilim o *Armonie a Evangheliilor*. Or, nu se poate ajunge aici fără să ținem seama de toate

celelalte informații și date istorice pe care le conțin, fie ele multe sau puține. Fără îndoială că asupra unor puncte, această armonie operează cu aproximări.

Deoarece Matei își dispune materialul pe subiecte, nu poate servi ca bază pt. o clasificare a textelor potrivit criteriilor noastre. Marcu s-ar părea că respectă într-o mai mare măsură cronologia și am putea, în linii generale, să dispunem evenimentele în aceeași ordine ca el, însă el omite multe fapte. În prima parte a Evangheliei sale, Luca urmează aproximativ planul ales de Marcu, în ciuda unor deosebiri semnificative. Deseori, Luca își împarte materialul pe teme.

În ce privește Evanghelia lui Ioan, el notează sărbătorile succesive la care a asistat Isus și ne pune la dispoziție cadrul gen. în care trebuie să fie aranjat materialul cărții sale. Schița de mai jos care prezintă o armonie a Evangheliilor se bazează pe aceste considerente: convingerea că sărbătoarea din Ioan 5:1 era Paștele evreiesc; că, prin urmare, lucrarea lui Cristos a inclus patru Paști (Ioan 2:13; 5:1; 6:4; 13:1, moartea lui Isus survenind cu prilejul celui de al 4-lea. Deci misiunea Lui s-a desfășurat de-a lungul a trei ani și jumătate, pt. că Ioan (cap. 1) arată că botezul lui Cristos a avut loc cu câteva luni înainte de primul dintre ac. 4 Paști. Alți exegeți, socotind că Ioan 5:1 n-ar indica o sărbătoare de Paște, acordă numai 2 1/2 lucrării publice a lui Cristos. Ac. problemă, și altele, nu-și găsesc o rezolvare satisfăcătoare. De aceea, unele date din tabloul care urmează sunt discutabile. Majoritatea istoricilor apreciază că Irod cel Mare ar

fi murit la 1 aprilie al anului 4 î.Cr. Dacă așa stau lucrurile, atunci Cristos a trebuit să Se nască pe la finele anului 5 sau începutul anului 4 î.Cr. Cât despre ziua, și chiar luna ac. nașteri, nu dispunem de niște date absolut sigure. Clement din Alexandria spune că unii o plasau la 20 aprilie, alții la 20 mai; după Antiochus Epifanes, în Egipt era reținută data de 6 ianuarie. Vreme îndelungată Bisericele care vorbeau grecește nu au avut o sărbătoare dedicată Crăciunului. Ioan Chrysostom spune în anul 386: „*Cu numai 10 ani în urmă a fost recunoscută printre noi ziua aceasta, însă ea a fost cunoscută de la început printre credincioșii din Occident*”. Dacă Isus avea aproape 30 de ani când a început să învețe pe norod, adică la botezul Său (Lc. 3:23), atunci ac. eveniment pare să se situeze în a doua jumătate a anului 26 sau pe la începutul anului 27 d.Cr. Noi presupunem că lucrul ac. a avut loc în luna ianuarie a anului 27. Dacă lucrarea publică a lui Cristos a inclus de 4 ori Paștele evreiesc, atunci Isus trebuie să fi murit în cursul Paștelui din anul 30 d.Cr. Numeroase și complicate calcule sunt făcute pt. a da credibilitate ac. date, însă exactitatea lor absolută nu poate fi demonstrată. După părerea noastră, „*al cincisprezecelea an al domniei lui Tiberiu Cezar*” (Lc. 3:1) trebuie calculat pornind de la momentul când Tiberiu devine regent imperial și colaborator al lui August, adică anii 11-12 d.Cr. De la ac. dată, Tiberiu a fost acela care a guvernat prov. romane. În orice caz, trebuie să se rețină că în calendarul creștin se atribuie o dată prea târzie nașterii lui Cristos (v. *Isus*).

ARMONIA CELOR PATRU EVANGHELII

<i>Evenimentul</i>	<i>Data î.Cr.</i>	<i>Locul</i>	<i>Matei</i>	<i>Marcu</i>	<i>Luca</i>	<i>Ioan</i>
1. Introducere						
2. Prologul celei de a 4-a Evanghelii					1:3-4	1:1-18
3. Genealogia lui Cristos						
4. Prezicerea făcută lui Zaharia despre nașterea lui Ioan Botezătorul	6	În Templu		1:1-17	3:23-38 1:5-25	
5. Prezicerea făcută Mariei despre nașterea lui Isus	5	Nazaret			1:26-38	
6. Vizita Mariei la Elisabeta	5	O cetate a lui Iuda			1:39-56	
7. Nașterea lui Ioan Botezătorul	5	O cetate a lui Iuda			1:57-58	

<i>Evenimentul</i>	<i>Data î.Cr.</i>	<i>Locul</i>	<i>Matei</i>	<i>Marcu</i>	<i>Luca</i>	<i>Ioan</i>
8. Tăierea împrejur a copilului numit Ioan	5	O cetate a lui Iuda			1:59-79	
9. Prezierea făcută lui Iosif despre nașterea lui Cristos	5	Nazaret	1:18-23			
10. Nașterea lui Isus	5	Betleem	1:24, 25		2:1-7	
11. Vestirea îngerului către păstori	5	În apropiere de Betleem			2:8-14	
12. Vizita păstorilor veniți să se închine lui Cristos	5	Betleem			2:15-20	
13. Tăierea împrejur a lui Isus	4	Betleem			2:21	
14. Isus este adus în Templu; profețiile lui Simeon și ale Anei	4	Ierusalim			2:22-38	
15. Vizita magilor	4	Betleem	2:1-12			
16. Fuga în Egipt	4	Din Betleem în Egipt	2:13-15			
17. Irod decretează măcelărirea pruncilor	4	Betleem	2:16-18			
18. Întoarcerea din Egipt și stabilirea la Nazaret		Din Egipt la Nazaret	2:19-23		2:39	
19. Viața lui Isus la Nazaret timp de 30 de ani; o singură mențiune despre vizita lui Isus (la 12 ani) la Ierusalim, cu prilejul Paștelor; retragerea lui Ioan în pustie	4 d.Cr. 26 9				2:40-52	
20. Propovăduirea lui Ioan Botezătorul	26	În împrejurimile Iordanului	3:1-12	1:1-8	1:80 3:1-18	1:19-28
21. Botezul lui Isus și mărturisirea lui Ioan	27	La Iordan	3:13-17	1:9-11	3:21-23 a	1:29-34
22. Ispitirea lui Isus	27	În pustia Iudeii (?)	4:1-11	1:12-13	4:1-13	
23. Ioan (?), Andrei și Petru Natanael	27	În împrejurimile Iordanului				1:35-42
24. Isus cheamă pe Filip și Natanael	27	În drum spre Galileea				1:43-51
25. Prima minune, apa preschimbată în vin	27	Cana Galileii				2:1-11
26. Scurta ședere la Capernaum	27	Capernaum				2:12

Începutul propovăduirii în Iudeea

27. <i>Primul Paște</i> : izgonirea vânzătorilor din Templu	apr 27	Ierusalim				2:13-25
28. Convorbirea lui Isus cu Nicodim	27	Ierusalim				3:1-21
29. Isus predică în Iudeea	27	Iudeea				3:22
30. O nouă mărturie a lui	27	Iudeea				3:23-36

<i>Evenimentul</i>	<i>Data d.Cr.</i>	<i>Locul</i>	<i>Matei</i>	<i>Marcu</i>	<i>Luca</i>	<i>Ioan</i>
Ioan Botezătorul despre Isus						
31. Călătoria lui Isus spre Galileea	27	Din Iudeea în Galileea				4:1-3
32. Isus discută cu samari-teanca		Aproape de Sihar				4:4-42
33. Vindecarea fiului unui slujbaş regal	27 sau 28	Cana Galileii				4:43-54
34. Întemnițarea lui Ioan Botezătorul		În cetățuia Macherus	14:3-5	6:17-20	3:19, 20	

Începutul propovăduirii lui Isus în Galileea

35. Începutul lucrărilor în Galileea	28	Galileea	4:12-17	1:14, 15	4:14, 15	
36. Prima respingere a lui Isus	28	Nazaret			4:16-30	
37. Chemarea lui Petru, Andrei, Iacov și Ioan	28	Lângă Capernaum	4:18-22	1:16-20	5:1-11	
38. Vindecarea unui demonizat în sinagogă	28	Capernaum		1:21-28	4:31-37	
39. Vindecarea soacrei lui Petru	28	Capernaum	8:14, 15	1:29-31	4:38, 39	
40. Vindecarea, într-o seară, a mai multor bolnavi	28	Capernaum	8:16, 17	1:32, 34	4:40, 41	
41. Isus străbate Galileea	28	Galileea	4:23-25	1:35-39	4:42-44	
42. Vindecarea unui lepros	28	O cetate galileeană	8:2-4	1:40-45	5:12-16	
43. Vindecarea unui paralizic	28	Capernaum	9:1-8	2:1-12	5:17-26	
44. Chemarea lui Matei (Levi); ospățul	28	Capernaum	9:9-13	2:13-17	5:27-32	
45. <i>Al doilea Paște</i> ; vindecarea unui infirm la Betesda; disputa cu iudeii	apr. 28					5:1-47
46. O controversă cu iudeii despre sabat pornită de la spicele smulse de ucenici	începutul verii 28	În drum spre Galileea (?)	12:1-8	2:23-28	6:1-5	
47. Vindecarea, într-o zi de sabat, a omului cu mâna uscată	28	Capernaum	12:9-13	3:1-6	6:6-11	
48. Complot contra lui Isus; entuziasmul poporului; noroadale merg după Isus	28	Lângă Capernaum	12:14-21	3:7-12	6:17-19	
49. Alegerea celor 12 apostoli	28	Lângă Capernaum	10:2-4	3:13-19	6:12-16	
50. Predica de pe munte	28	Lângă Capernaum	5:1-8:1		6:20-49	
51. Vindecarea robului unui sutaș	28	Capernaum	8:5-13		7:1-10	
52. Călătorie de-a lungul Galileii	28	Galileea	11:1			

<i>Evenimentul</i>	<i>Data dCr.</i>	<i>Locul</i>	<i>Matei</i>	<i>Marcu</i>	<i>Luca</i>	<i>Ioan</i>
53. Învierea fiului unei văduve	28	Nain			7:11-17	
54. Trimișii lui Ioan la Isus și răspunsul Învățătorului	28	Galileea	11:2-19		7:18-35	
55. O păcătoasă se pocăiește	28	Galileea			7:36-50	
56. O nouă călătorie a lui Isus cu ucenicii	28	Galileea			8:1-3	
57. Vindecarea unui demoniac; blasfemia fariseilor și reacția lui Isus	28	Capernaum	12:22-37	3:20-30	11:14, 15, 17-23	
58. Fariseii cer o minune; Isus le-o refuză și condamnă atitudinea lor	28	Capernaum	12:38-45		11:16, 24-26, 29-36	
59. Mama și frații lui Isus ar vrea să-I vorbească	28	Capernaum	12:46-50	3:31-35	11:27, 28	
60. Muștrări la adresa fariseilor	28	Capernaum			8:19-21	
61. Cuvântări referitoare la încrederea în Dumnezeu frica de oameni, etc.	28	Capernaum			11:37-54	
62. Remarci privind masacrarea unor galileeni	28	Capernaum			12:1-59	
63. Pilda semănătorului, a neghinei, a seminței care crește în ascuns, a aluatului, a comorii ascunse, a mărgăritarului, a năvodului, etc.	28	Capernaum	13:1-53	4:1-34	13:1-5	
64. Cele trei întrebări despre cum să urmărim pe Isus	28	Lângă lacul Galileii	8:18-22		8:4-18	
65. Potolirea furtunii	28	Lacul Galileii	8:23-27	4:35-41	13:18:21	
66. Demonizatul din Gadara (sau Gherase)	28	Malul de E al mării Galileii	8:28-34	5:1-20	9:57-62	
67. Întrebarea ucenicilor lui Ioan și a fariseilor referitor la post	28	Capernaum	9:14-17	2:18-22	8:22-25	
68. Învierea fiicei lui Iair și vindecarea unei femei bolnave de hemoroizi	28	Capernaum	9:18-26	5:21-43	8:26-39	
69. Vindecarea a doi orbi	28	Capernaum	9:27-31		5:33-39	
70. Vindecarea unui demonizat mut	28	Capernaum	9:32-34		8:40-56	
71. A doua respingere	28	Nazaret	13:54-58	6:1-6 a		
72. Trimiterea celor 12 apostoli în lucrarea misionară	28	Galileea	9:35-10:1	6:6 b-13		
73. Întrebarea lui Irod despre Isus; relatarea morții lui Ioan Botezătorul care avu- sesse loc de curând	29 (?)	Galileea	10:5-11:1 14:1, 2, 6-12	6:14-16, 6:21-29	9:1-6 9:7-9	
74. Întoarcerea celor 12 apostoli; Isus Se retrage cu ei de cealaltă parte a lacu-	29	Malul de NE al lacului Galileii	14:13-21	6:30-44	9:10-17	6:1-14

<i>Evenimentul</i>	<i>Data dCr.</i>	<i>Locul</i>	<i>Matei</i>	<i>Marcu</i>	<i>Luca</i>	<i>Ioan</i>
lui și hrănește 5 000 de oameni						
75. Isus umblă pe ape	29	Lacul Galileii	14:22-33	6:45-52		6:15-21
76. Călătorie triumfală în ținutul Ghenezaretului	29	Ghenezaret	14:34-36	6:53-56		
77. Cuvântarea despre pâinea vieții rostită cu prilejul celui de al 3-lea Paște	apr. 29	Capernaum				
78. Isus condamnă tradițiile fariseilor	29	Capernaum	15:1-20	7:1-23		6:22-71

Ultima parte a lucrării lui Isus în Galileea

79. Vindecarea fiicei unei siro-feniciene	29	Regiunea Tirului și a Sidonului	15:21-28	7:24-30		
80. Vindecarea unui surd-mut și a altor bolnavi	29	Decapole	15:29-31	7:31-37		7:1
81. Isus hrănește 4 000 de persoane	29	Decapole	15:32-38	8:1-9		
82. Fariseii și saducheii cer din nou un semn	29	Lângă Magadan (în unele versiuni, Magdala); Marcu are în părțile Dalmanutei	15:39-16:4	8:10-12		
83. Ucenicii sunt avertizați referitor la aluatul fariseilor	29	Lacul Galileii	16:5-12	8:13-21		
84. Vindecarea unui orb	29	Betsaida		8:22-26		
85. Mărturisirea lui Petru	29	Ținutul Cezareii lui Filip	16:13-20	8:27-30	9:18-21	
86. Cristos vestește moartea și învierea Sa	29	Ținutul Cezareii lui Filip	16:21-28	8:31-9:1	9:22-27	
87. Schimbarea la față	29	Ținutul Cezareii lui Filip	17:1-13	9:2-13	9:28-36	
88. Vindecarea unui lunatic	29	Ținutul Cezareii lui Filip	17:14-21	9:14-29	9:37-43 a	
89. Cristos vestește din nou moartea și învierea Sa	29	Galileea	17:22, 23	9:30-32	9:43 b-45	
90. Isus plătește darea pentru Templu	29	Capernaum	17:24-27			
91. Învățăături despre umilință	29	Capernaum	cap. 18	9:35-51	9:46-50	

Ultimele călătorii la Ierusalim (Propovăduirea în Iudeea și în Perea)

92. Isus părăsește definitiv Galileea; Samaria îl respinge	29	Din Galileea spre Iudeea	19:1	10:1 a	9:51-56	
93. Instruirea și trimiterea celor 70 de ucenici	29	Din Galileea spre Iudeea	11:20-24	10:1-16		
94. Isus asistă la sărbătoarea Corturilor	oct. 29	Ierusalim				7:2-52
95. Femeia prinsă în preacurvie	oct. 29	Ierusalim				7:53-8:11

<i>Evenimentul</i>	<i>Data d.Cr.</i>	<i>Locul</i>	<i>Matei</i>	<i>Marcu</i>	<i>Luca</i>	<i>Ioan</i>
96. Discuțiile cu iudeii în timpul sărbătorii	oct. 29	Ierusalim				8:12-59
97. Isus părăsește Ierusalimul; întoarcerea celor 70	29	Iudeea	11:25-30		10:17-24	
98. Pilda samariteanului ca răspuns la provocarea unui învățător al Legii	29	Iudeea			10:25-37	
99. Isus în casa Martei și Mariei	29	Betania			10:38-42	
100. Cum să ne rugăm	29	Iudeea			11:1-13	9:1-
101. <i>Praznicul Înnoirii</i> ; vindecarea unui orb din naștere; pilda cu păstorul cel bun; conflictul cu iudeii și retragerea lui Isus în Perea	dec. 29	Ierusalim				10:38
102. Lucrarea în Perea	30	Perea	19:1 b, 2	10:1 b		10:39-41
103. Pilda smochinului neroditor	30	Perea			13:6-9	
104. Vindecarea unui infirm într-o zi de sabbat	30	Perea			13:10-17	
105. Învățăături și călătoria lui Isus spre Ierusalim; avertisment cu privire la Irod	30	Perea			13:22-35	
106. Prânzul în casa unui fariseu; vindecarea unui bolnav de hidropizie; pilda marelui ospaț	30	Perea			14:1-24	
107. Condiții pentru a fi un adevărat ucenic al lui Isus	30	Perea			14:25-35	
108. Pilda cu oaia rătăcită, cu drahma pierdută și aceea a fiului risipitor	30	Perea			cap. 15	
109. Pilda ispravnicului necredincios	30	Perea			16:1-13	
110. Muștrarea fariseilor; pilda lui Lazăr și a bogatului nemilostiv	30	Perea			16:14-31	
111. Învățăături date ucenicilor despre iertarea greșelilor, credință, umilință	30	Perea			17:1-10	
112. Cei 10 leproși	30	Între Samaria și Galileea			17:11-19	
113. Venirea, pe neașteptate, a Fiului omului	30	Perea			17:20-37	
114. Pilda judecătorului nedrept	30	Perea			18:1-8	
115. Pilda fariseului și a vameșului	30	Perea			18:9-14	
116. Învierea lui Lazăr	30	Betania				11:1-46
117. Sfatul lui Caiafa; Isus Se depărtează din nou	30	Ierusalim Efraim				11:47-54

<i>Evenimentul</i>	<i>Data dCr.</i>	<i>Locul</i>	<i>Matei</i>	<i>Marcu</i>	<i>Luca</i>	<i>Ioan</i>
118. Părerea lui Isus despre divorț	30	Pereea (?)	19:3-12	10:2-12	18:15-17	
119. Cristos binecuvintează niște copilași	30	Pereea	19:13-15	10:13-16	18:18-30	
120. Tânărul bogat	30	Pereea	19:16-30	10:17-31		
121. Pilda lucrătorilor viei	30	Pereea	20:1-16			
122. Isus vestește, pentru a 3-a oară, moartea și învierea Lui	30	Pereea	20:17-19	10:32-34	18:31-34	
123. Isus Se suie la Ierusalim; cererea fiilor lui Zebedei	30	De la Pereea la Ierusalim	20:20-28	10:35-45		
124. Vindecarea a doi orbi lângă Ierihon	30	Ierihon	20:29-34	10:46-52	18:35-43	
125. Convertirea lui Zacheu	30	Ierihon			19:1-10	
126. Pilda polilor	30	Ierihon			19:11-28	
127. Sosirea în Betania, cu 6 zile înainte de Paște	30	Betania				11:55-12:1

Săptămâna Patimilor

128. Cina din Betania; Maria toarnă mir pe capul lui Isus; ostilitatea capilor religioși care hotărăsc să omoare și pe Lazăr	1 apr. 30 (sâmbătă)	Betania	26:6-13	14:3-9		12:2-11
129. Intrarea triumfală în Ierusalim; noaptea în Betania	2 apr. 30 (duminică)	Muntele Măslinilor. Ierusalim. Betania	21:1-11	11:1-11	19:29-44	12:12-19
130. Blestemarea smochinului; izgonirea vânzătorilor din Templu; laudele copiilor; vindecări	3 apr. 30 (luni)	În împrejurimi și în Ierusalim	21:12-19	11:12-19	19:45-48; 21:37-38	
131. Lecția smochinului	4 apr. seara (marți)	Pe drumul Ierusalimului	21:20-22	11:20-26		
132. Sinedriul contestă autoritatea lui Isus; răspunsul Său; pilde: cei 2 fii, vierii, nunta fiului de împărat	" "	Ierusalim	21:23-32, 33-46; 22:1-14	11:27-33, 12:1-12	20:1-8, 9-19	
133. Întrebări: a fariseilor despre birul Cezarului; a saducheilor despre înviere; a unui învățător al Legii despre cea mai mare poruncă; a lui Isus despre fiul lui David	" "	" "	22:15-22, 23-33, 22:34-40, 41-46	12:13-17, 18-27, 28-34, 35-37	20:20-26, 27-40, 41-44	
134. Muștrarea cărturarilor și a fariseilor; avertizarea ucenicilor	" "	" "	cap. 23	12:38-40	20:45-47	
135. Văduva săracă	" "	" "		12:41-44	21:1-4	
136. Vizita grecilor; ultimele învățături	4 apr. seara (marți)					12:20-50
137. Preziceri despre dărâmarea Ierusalimului,	" "	Muntele Măslinilor	24:1-31	13:1-27	21:5-28	

<i>Evenimentul</i>	<i>Data dCr.</i>	<i>Locul</i>	<i>Matei</i>	<i>Marcu</i>	<i>Luca</i>	<i>Ioan</i>
138. viitorul Bisericii și a doua venire a lui Cristos Îndemn la veghere; pilda celor 10 fecioare; pilda talanților; judecata viitoare	4 apr. (marți)	Muntele Măslinilor	24:32-25:46	13:28-37	21:29-36	
139. Complotul capilor; trădarea lui Iuda	marți seara sau miercuri 5 aprilie	Ierusalim	26:1-5, 14-16	14:1, 2, 10, 11	22:1-6	
140. Pregătirea Paștelor	joi 6 aprilie	Betania și Ierusalim	26:17-19	14: 12-16	22:7-13	
141. <i>Ultimul Paște</i> : cearta ucenicilor	joi seara 6 aprilie	Odaia de sus în Ierusalim	26:20	14:17	22:14-18, 24-30	
142. Spălarea picioarelor ucenicilor	" "	" "				13:1-20
143. Trădătorul demascată; Iuda se retrage	" "	" "	26:21-25	14:18-21	22:21-23	13:21-35 cf. I Cor.
144. Sfânta Cină	" "	" "	26:26-29	14:22-25	22:19-20	11:23-25
145. Prezicere despre căderea lui Petru și alte avertisment	" "	" "			22:31-38	13:36-38
146. Ultimele cuvinte către ucenici și rugăciunea preoțească	joi seara 6 aprilie	Odaia de sus în Ierusalim				14:1-17:26
147. O nouă înștiințare despre căderea lui Petru și împrăștierea ucenicilor	" "	Pe drum spre Ghetsimani	26:30-35	14:26-31		
148. Agonia în grădină	" "	Ghetsimani	26:36-46	14:32-42	22:39-46	18:1
149. Arestarea lui Isus și risipirea ucenicilor	noaptea de joi 6/7 aprilie	Ghetsimani	26:47-56	14:43-52	22:47-53	18:2-12
150. Isus este dus la marele preot Ana	" "	Palatul marelui preot Ana, Ierusalim				18:13-14, 19-24
151. Cristos compare înaintea sinedriului; batjocuri și insulte	" "	" "	26:57, 59-68	14:53, 55-65	22:54, 55, 63-65	
152. Tăgăduirea lui Petru	" "	" "	26:58, 69-75	14:54, 66-72	22:56-62	18:15-18, 25-27
153. Sinedriul rostește sentința definitivă	vineri dimineață 7 aprilie	" "	27:1	15:1 a	22:66-71	
154. Isus este dus înaintea lui Pilat care caută să obțină slobozirea Lui	" "	Reședința guvernatorului roman	27:2, 11-14	15: 1 b-5	23:1-5	18:28-30
155. Isus înaintea lui Irod	vineri 7 aprilie	Ierusalim			23:6-12	
156. Pilat încearcă iarăși să-l dea drumul lui Isus	" "	Reședința guvernatorului roman	27:15-26 a	15:6-15 a	23:13-25	18:39-40
157. Iudeii cer pe Barnaba; Pilat acceptă și-l dă pe Isus în mâna lor; biciuirea	" "	" "	27:26 b-30	15:15 b-19		19:1-3

<i>Evenimentul</i>	<i>Data d.Cr.</i>	<i>Locul</i>	<i>Matei</i>	<i>Marcu</i>	<i>Luca</i>	<i>Ioan</i>
158. O nouă încercare a lui Pilat de a-L. elibera pe Isus	vineri 7 aprilie	Reședința guvernatorului				19:4-16 a
159. Căința lui Iuda și sinuciderea sa	" "	Ierusalim	27:3-10	(cf. F.A. 1:18-19)		
160. Isus este dus să fie răstignit	" "	" "	27:31-34	15:20-23	23:26-33 a	19:16 b-17
161. Răstignirea		În apropierea Ierusalimului	27:35-38	15:24-28	23:33 b, 34, 38	19:18-24
162. Incidentele ce însoțesc răstignirea lui Isus	" "	" "	27:39-49	15:29-36	23:35-37, 39-45 a	19:25-29
163. Moartea lui Isus	vineri 7 aprilie ora 3 p.m.	" "	27:50	15:37	23:46	19:30
164. Incidentele care au urmat morții lui Isus	vineri 7 aprilie	Ierusalimul și împrejurimile sale	27:51-56	15:38-41	23:45 b, 47-49	
165. Coborârea de pe cruce; îngroparea	" "	Lângă Ierusalim	27:57-61	15:42-47	23:50-56	19:31-42
166. Păzirea mormântului	" "	" "	27:62-66			
167. Sosirea femeilor la mormânt	duminică 9 aprilie	" "	28:1-10	16:1-8	24:1-11	

Învierea lui Isus

168. Sosirea la mormânt a lui Ioan și a lui Petru; Maria Magdalena revine la mormânt; arătarea lui Cristos	duminică 9 aprilie	Lângă Ierusalim		16:9-11	24:12	20:1-18
169. Raportul străjerilor prezentat capilor	" "	" "	28:11-15			
170. Isus Se întretine cu 2 ucenici pe drumul Emausului	" "	Pe drumul Emausului		16:12, 13	24:13-35	
171. Domnul Se arată ucenicilor; Toma lipsește	" "			16:14	24:36-49	20:19-24
172. O nouă arătare a lui Isus; toți ucenicii sunt laolaltă	duminică 16 aprilie	Ierusalim				20:25-29
173. Isus Se arată celor 7 ucenici; Petru este restabilit în apostolat	anul 30	Lacul Galileii				23:1-23
174. Marea poruncă de a misiona lumea (cf. I Cor. 15:6)	anul 30	Un munte din Galileea	28:16-20	16:15-18		
175. Înălțarea Domnului (cf. F.A. 1:1-11)	joi 18 mai anul 30	Muntele Măslinilor în împrejurimile Betaniei		16:19-20	24:50-53	
176. Epilogul Evangheliei după Ioan						20:30, 31 21:24, 25

**REPERTOARUL CARE PERMITE GĂSIREA ORICĂRUI TEXT
AL ARMONIEI CELOR 4 EVANGHELII**

Matei

<i>Capitolul și versetul</i>	<i>Nr. armoniei</i>	<i>Capitolul și versetul</i>	<i>Nr. armoniei</i>	<i>Capitolul și versetul</i>	<i>Nr. armoniei</i>
1. 1-17	3	14-21	48	20-22	131
18-23	9	22-37	57	23-22:14	132
24-25	10	38-45	58	22. 15-46	133
2. 1-12	15	46-50	59	23. 1-39	134
13-15	16	13. 1-53	63	24. 1-31	137
16-18	17	54-58	71	32-25, 46	138
19-23	18	14. 1,2	73	26. 1-5	139
3. 1-12	20	3-5	34	6-13	128
13-17	21	6-12	73	14-16	139
4. 1-11	22	13-21	74	17-19	140
12-17	35	22-33	75	20	141
18-22	37	34-36	76	21-25	143
23-25	41	15. 1-20	78	26-29	144
5. 1-8:1	50	21-28	79	30-35	147
8. 2-4	42	29-31	80	36-46	148
5-13	51	32-38	81	47-56	149
14, 15	39	39-16:4	82	57	151
16, 17	40	16. 5-12	83	58	152
18-22	64	13-20	85	59-68	151
23-27	65	21-28	86	69-75	152
28-34	66	17. 1-13	87	27. 1.	153
9. 1-8	43	14-21	88	2.	154
9-13	44	22, 23	89	3-10	159
14-17	67	24-27	90	11-14	154
18-26	68	18. 1-35	91	15-26 a	156
27-31	69	19. 1 a	92	26 b-30	157
32-34	70	1 b, 2	102	31-34	160
35-10.	72	3-12	118	35-38	161
11. 1	52	13-15	119	39-49	162
2-19	54	16-30	120	50	163
20-24	93	20. 1-16	121	51-56	164
25-30	97	17-19	122	57-61	165
12. 1-8	46	20-28	123	62-66	166
9-13	47	29-34	124	28. 1-10	167
		21. 1-11	129	11-15	169
		12-19	130	16-20	174

Marcu

<i>Capitolul și versetul</i>	<i>Nr. armoniei</i>	<i>Capitolul și versetul</i>	<i>Nr. armoniei</i>	<i>Capitolul și versetul</i>	<i>Nr. armoniei</i>
1. 1-8	20	29-31	39	18-22	67
9-11	21	32-34	40	23-28	46
12, 13	22	35-39	41	3. 1-6	47
14, 15	35	40-45	42	7-12	48
16-20	37	2. 1-12	43	13-19	49
21-28	38	13-17	44	20-30	57

<i>Capitolul și versetul</i>		<i>Nr. armoniei</i>	<i>Capitolul și versetul</i>		<i>Nr. armoniei</i>	<i>Capitolul și versetul</i>		<i>Nr. armoniei</i>
4.	31-35	59	10.	30-32	89		18-21	143
	1-34	63		33-50	91		22-25	144
	35-41	65		1 a	92		26-31	147
5.	1-20	66		1 b	102		32-42	148
	21-43	68		2-12	118		43-52	149
6.	1-6 a	71		13-16	119		53	151
	6 b-13	72	11.	17-31	120	15.	54	152
	14-16	73		32-34	122		55-65	151
	17-20	34		35-45	123		66-72	152
	21-29	73	12.	46-52	124		1 a	153
	30-44	74		1-11	129		1 b-5	154
7.	45-52	75		12-19	130		6-15 a	156
	53-56	76	13.	20-25, 26	131		15 b-19	157
	1-23	78		27-12:12	132		20-23	160
	24-30	79		13-37	133	16.	24-28	161
	31-37	80	14.	38-40	134		29-36	162
8.	1-9	81		41-44	135		37	163
	10-12	82	13.	1-27	137		38-41	164
	13-21	83		28-37	138		42-47	165
	22-26	84		1, 2	139	16.	1-8	167
	27-30	85	14.	3-9	128		9-11	168
	31-9:1	86		10, 11	139		12, 13	170
9.	2-13	87		12-16	140		14	171
	14-29	88		17	141		15-18	174
							19, 20	175

Luca

<i>Capitolul și versetul</i>		<i>Nr. armoniei</i>	<i>Capitolul și versetul</i>		<i>Nr. armoniei</i>	<i>Capitolul și versetul</i>		<i>Nr. armoniei</i>
1.	1-4	1	5.	40-41	40	9.	1-6	72
	5-25	4		42-44	41		7-9	73
	26-38	5		1-11	37		10-17	74
	39-56	6		12-16	42		18-21	85
	57, 58	7		17-26	43		22-27	86
	59-79	8		27-32	44		28-36	87
2.	80	19	6.	33-39	67		37-43 a	88
	1-7	10		1-5	46		43 a-45	89
	8-14	11		6-11	47		46-50	91
	15-20	12	7.	12-16	49	10.	51-56	92
	21	13		17-19	48		57-62	64
	22-38	14		20-49	50		1-16	93
	39	18	8.	1-10	51		17-24	97
	40-52	19		11-17	53		25-37	98
	1-18	20		18-35	54		38-42	99
3.	19, 20	34		36-50	55	11.	1-13	100
	21-23 a	21		1-3	56		14, 15	57
	23 b-38	3		4-18	63		16	58
4.	1-13	22		19-21	59		17-23	57
	14, 15	35		22-25	65		24-26	58
	16-30	36		26-40	66		27, 28	59
	31-37	38		41-56	68		29-36	58
	38, 39	39						

Capitolul și versetul		Nr. armoniei	Capitolul și versetul		Nr. armoniei	Capitolul și versetul		Nr. armoniei
	37-54	60		35-43	124		47-53	149
12.	1-59	61	19.	1-10	125		54-62	152
13.	1-5	62		11-28	126		63-65	151
	6-9	103		29-44	129	23.	66-71	153
	10-17	104		45-48	130		1-5	154
	18-21	63	20.	1-19	132		6-12	155
	22-35	105		20-44	133		13-25	156
14.	1-24	106		45-47	134		26-33 a	160
	25-35	107	21.	1-4	135		33 b-34	161
15.	1-32	108		5-28	137		35-37	162
16.	1-13	109		29-36	138		38	161
	14-31	110		37, 38	130		39-45 a	162
17.	1-10	111	22.	1-6	139		45 b	164
	11-19	112		7-13	140		46	163
	20-37	113		14-18	141		47-49	164
18.	1-8	114		19, 20	144	24.	50-56	165
	9-14	115		21-23	143		1-11	167
	15-17	119		24-30	141		12	168
	18-30	120		31-38	145		13-35	170
	31-34	122		39-46	148		36-49	171
							50-53	175

Ioan

Capitolul și versetul		Nr. armoniei	Capitolul și versetul		Nr. armoniei	Capitolul și versetul		Nr. armoniei
1.	1-18	2	7.	1	80		13,14	150
	19-28	20		2-52	94		15-18	152
	29-34	21		53-8:11	95		19-24	150
	35-42	23	8.	12-59	96		25-27	152
	43-51	24	9.	1-10:38	101		28-38	154
2.	1-11	25	10.	39-42	102		39, 40	156
	12	26	11.	1-46	116	19.	1-3	157
	13-25	27		47-54	117		4-16 a	158
3.	1-21	28		55-12:1	127		16 b, 17	160
	22	29	12.	2-11	128		18-24	161
	23-36	30		12-19	129		25-29	162
4.	1-3	31		20-50	136		30	163
	4-42	32	13.	1-20	142		31-42	165
	43-54	33		21-35	143	20.	1-18	168
5.	1-47	45		36-38	145		19-24	171
6.	1-14	74	14.	1-17:26	146		25-29	172
	15-21	75	18	1	148	21.	1-23	173
	22-71	77		2-12	149		24-25	176

EVANGHELIST. În Ef. 4:11, evanghelistul este citat după apostol și prooroc. Aceasta e singura mențiune referitoare la darul de evanghelist pe listele darurilor pe care le avem în Sf. Scriptură. Izolat, termenul mai apare în F.A.

21:8: „*Filip evanghelistul*” și în II Tim. 4:5: „*Fă lucrul unui evanghelist*”.

În gr. contemporană cu N.T., cuv. *evangelistos* indica o persoană care publica niște oracole sau anunța o biruință.

Ap. Pavel consideră că evanghelizarea este o latură esențială a slujbei sale (Rom. 1:15; 15:20; I Cor. 1:17; 9:16-18; II Cor. 10:16; Gal. 1:16).

În lista din Ef. 4:11, evanghelistul, ca și celelalte daruri, este acolo pt. desăvârșirea sfinților în vederea îndeplinirii slujbei lor „*pt. zidirea Trupului lui Cristos*”. Prin urmare, este foarte însemnată lucrarea celui ce formează evangheliști în sânul unei Biserici locale pt. a stimula pe credincioși în opera de evanghelizare și a-i antrena să abordeze pe necredincioși pentru a le transmite Vestea Bună.

Într-adevăr, conform puținelor indicații ale Cuv. lui Dumnezeu, lucrarea evanghelistului se pare că avea un caracter local (Filip locuia la Cezareea, F.A. 21:8; Timotei este îndemnat să facă, desigur la Efes, lucrul unui evanghelist, II Tim. 4:5; evangheliștii sunt numiți împreună cu proorocii și învățătorii, adică printre darurile Bisericii locale, Ef. 4:11).

Totuși, nu este nicidecum exclusă posibilitatea unui schimb de experiență, a unei întraajutorări în cadrul unor adunări locale și a unui schimb ocazional de frați care au primit din partea Domnului daruri speciale de vestire a Evangheliei.

Începând din sec. II, numele de evanghelist a fost atribuit autorilor celor patru Evanghelii.

EVI. Unul din cei 5 împ. ai Madianului, aliați sau vasali lui Sihon, uciși în războiul pe care Moise l-a purtat contra madianiților din pricină că antrenaseră pe israeliți în practicarea unor culte imorale și idolatre (Num. 31:8; Ios. 13:21).

EVIL-MERODAC, EWIL-MERODAK. În akkad. *Amel-Marduk* = *bărbat al lui Marduk*. Fiu și succesor al lui Nebucadnețar. A devenit rege în anul 562 î.Cr. și a domnit până în anul 560. În primul din cei doi ani de domnie, Evil-Merodac a scos din închisoare pe Ioiachim, regele lui Iuda, și l-a pus mai presus de ceilalți regi pe care el îi ținea în captivitate. Suveranul a îngrijit de cele necesare traiului zilnic al lui Ioiachim până la sfârșitul vieții sale (II Împ. 25:27-30; Ier. 52:31-34). Împotriva lui Evil-Merodac a fost urzit un complot al cărui instigator a fost însuși cumnatul său, Neriglissar (numit și Nergalsharusur). Monarhul a fost învinuit de desfrâu și beție și apoi omorât

în anul 560 î.Cr., principalul conspirator urcându-se pe tron în locul lui (Ant. 10:11:2) (Vezi tabloul regilor Babilonului în art. *Babilon*).

EVODIA. Nume gr. care înseamnă *parfum*. O creștină din Filipi al cărei prestigiu a fost afectat de cearta sa cu Sintichia (Fil. 4:2).

EVREI (EPISTOLA). Epistola către Evrei este, după acelea ale ap. Pavel, cea mai lungă și mai importantă din N.T. Și totuși ea nu a fost definitiv recunoscută în canonul Sfințelor Scripturi decât pe la începutul sec. V, desigur din pricina anonimatului ei și a absenței oricărei referințe la o autoritate apostolică. Subtitlul „*către Evrei*” nu figura în textul original, ci a apărut în ultimul pătrar al sec. II.

Autorul. Problema autorului a stârnit întotdeauna numeroase controverse. Nici chiar Biserica primară nu avea o unanimitate de vederi în privința aceasta, deși ea a recunoscut canonicitatea și autenticitatea ac. epistole. Biserica primară din Răsărit considera că ac. scrisoare provenea de la Pavel, deși este atât de diferită de celelalte scrieri ale ac. apostol. S-a încercat să se explice ac. diferențe prin numeroase teorii. Clement de Alexandria opina că ea constituia o traducere făcută de Luca unui manuscris ebr. al lui Pavel. Bisericile din Apus contestau faptul că Pavel ar fi fost autorul acestei epistole, iar Origen în sec. III spunea că numai Dumnezeu îl cunoștea pe redactor. Delitzsch remarcase că ac. epistolă se prezintă, ca Melhisedec, „*fără tată, fără mamă*”. Ea înaintează solitară, cu demnitatea sa regală și preoțească și, la fel ca Melhisedec, nu are strămoși. În cele din urmă, opinia Bisericii din Răsărit a prevalat și a fost admisă de o manieră generală, deși ac. opinie nu răspunde chestiunilor care se pun. Dacă ac. carte este anonimă, Evr. 2:3 pare să indice că autorul nu era apostol, oricum nu unul din cei Doisprezece; or, Pavel a afirmat că lui Evanghelia i-a fost transmisă direct de Domnul (cf. Gal. 1:11-24). Din Evr. 13:18, 19, putem concluziona că scriitorul era bine cunoscut cititorilor săi și separat de ei ca urmare a unor circumstanțe penibile. Aluzia la Timotei (13:23) nu este suficientă pt. identificarea autorului.

Epistola este anonimă: ea nu conține nici numele autorului, nici detalii suficiente care să permită identificarea sa. Autorul este desigur un creștin de origine evreiască: (1:1: „...*părinților noștri*“), foarte versat în Scripturi, ritualul levitic îi era foarte familiar. El nu L-a cunoscut personal pe Isus: Evanghelia i-a fost transmisă prin intermediul primilor martori (2:3). Vocabularul său, stilul său, maniera sa de a interpreta Scriptura și utilizarea unor teme trădează influența școlii rabinice din Alexandria. El îi cunoaște personal pe Timotei (13:23) și pe creștinii cărora li se adresează (6:9; 13:18, 19, 23, 24). După 13:19 („*sper să vă fiu înapoiat cât mai curând*“) și sensul cuv. „*înapoiat*“ în Mt. 12:13 și Mc. 8:25, s-ar părea că el fusese bolnav în momentul redactării epistolei.

Au fost propuse, ca posibili autori, mai multe persoane:

Pavel, din cauza mențiunii lui Timotei (13:23), a adâncimii de gândire, a amplitudinii raționamentelor și a învățaturii despre Isus Cristos, despre Vechiul și Noul Legământ... toate acestea având paralele vizibile în epistolele lui Pavel. Scriitorii creștini din sec. II-IV au atribuit efectiv ac. epistolă lui Pavel. Totuși, chiar în epoca respectivă, unii au manifestat îndoieli din cauza stilului, a formei de gândire, a absenței oricărei referințe la calitatea sa de apostol și la experiențele sale (care ar fi fost deosebit de grăitoare în situația că el ar fi fost autorul cărții). De altă parte, modul în care autorul afirmă că a primit Evanghelia nu concordă câtuși de puțin cu ceea ce știm noi despre Pavel (vezi Gal. 1:12). Apoi, citatele din V.T. sunt făcute, în general, după Septuaginta, pe când Pavel cita după textul ebraic. Epistola este scrisă „în spiritul lui Pavel“ de un ucenic fidel marelui apostol, dar ea nu-i aparține lui în mod direct (poate exceptând pasajul din 13:22-25).

Luca, deoarece el era foarte intim cu Pavel. Dar stilul și gândirea Epistolei către Evrei nu concordă câtuși de puțin cu acelea ale Evangheliei după Luca și Faptelor Apostolilor. În plus, Luca nu era un evreu.

Barnaba, după o veche tradiție romană citată de Tertullian. El era levit (F.A. 4:36), deci un bun cunoscător al V.T. și al ritualurilor Templului; originar din Cipru, unde influența

elenistă era foarte puternică. El era ap. (F.A. 14:4, 14; cf. Gal. 2:9), tovarăș de lucru al lui Pavel (F.A. 11:22-26). Un alt nume al său (F.A. 4:36) concordă cu conținutul epistolei (13:22). Dar Barnaba era unul dintre primii creștini, și, pe de altă parte, el nu suferise nicidecum influența școlii alexandrine.

Apolo, din contră, era un iudeu alexandrin, abil orator, specialist în apologetică și foarte versat în Scripturi (F.A. 18:24), care-l cunoscuse pe Pavel și învățătura sa (F.A. 18:26; I Cor. 1:12; 3:4-6). Dar scrierile creștine vechi nu fac niciodată vreo referire în acest sens.

Filip, elenist, evanghelist, prieten al lui Pavel, ar fi putut scrie ac. epistolă creștinilor din Ierusalim după ce s-a întreținut cu Pavel, pe atunci înțemnițat la Cezareea (care ar fi adăugat ultimele versete pt. a marca încuviințarea sa) (Spicq).

Priscila și Acvila, intimi asociați ai lui Pavel, Apolo și Timotei (F.A. 18:1-3; 19:22; I Cor. 16:10, 19). Dualitatea de autor ar explica alternanța dintre „eu“ și „noi“, iar antifemismul din cadrul Bisericii primare ar fi răspunzător de anonimatul epistolei (F.F. Bruce).

Sila, tovarăș de lucru al lui Pavel (F.A. 16:25), unul din „*oamenii cu vază între frați*“ (F.A. 15:22) din Biserica primară, citat drept co-redactor al Epistolelor către Tesaloniceni (I Tes. 1:1; II Tes. 1:1), prieten al lui Timotei, predicator al Evangheliei (II Cor. 1:19) și secretar de redacție pt. *I Petru* (I Pet. 5:12), unde au fost evidențiate vreo 20 de expresii și gânduri similare cu acelea din Epistola către Evrei. Sila ar fi putut face cunoștință cu grupul de iudeo-creștini din Roma, venind în capitala imperiului împreună cu Petru. După ce a dus epistola *I Petru* în Asia Mică, el ar fi auzit vorbindu-se de criza suferită de ac. evrei romani și le-ar fi scris, sprijinindu-se pe amintirile legate de discuțiile sale cu Pavel pe ac. temă, în timpul primei înțemnițări la Roma a apostolului. Ac. ipoteză este susținută de numeroși specialiști actuali, dar ea rămâne o simplă ipoteză. La urma urmei, „*puțin contează dacă știm sau nu cine a scris epistola; noi ne mulțumim cu doctrina pe care autorul a fondat-o, de la un capăt la celălalt, pe învățătura generală a Scripturii*“ (Luther). „*Nu trebuie să ne facem nici o problemă dacă nu știm cine a compus-o*“ (Calvin). „*Dumnezeu*

il cunoaște pe autor (Origen). Însuși anonimul unei asemenea scrieri este o mărturie puternică despre bogăția gândirii Bisericii primare.

Destinatari.

1. Epistola se adresează *iudeilor convertiți* (1:1), care cunoșteau Scripturile V.T., pe eroii credinței din Vechiul Legământ și ceremoniile specifice cultului evreiesc.

2. Epistola se adresează unei *anumite Biserici*, familiară autorului (5:11b; 6:9-10; 10:32; 13:17, 19), având un trecut comun (10:32; 12:4) și aceeași atitudine actuală (10:33-34). Autorul dorește s-o viziteze (13:9, 23) și solicită sprijin în rugăciune pt. atingerea acestui scop (13:18).

3. Epistola se adresează *unei fracțiuni dintr-o Biserică mai mare*, poate unei „Biserici de casă”, multe dintre acestea existând la Roma (Rom. 16:5, 14, 15), fracțiune ce ar fi putut manifesta unele tendințe separatiste (10:25) și o relativă nesupunere față de conducătorii spirituali (13:17).

4. Epistola se adresează *unui grup cu tendințe aparte* care a suferit influența unor învățături deosebite cu privire la îngeri (1:3-14; 2:1-5), practicile ascetice (13:9) și rituale (9:10). Se pare că ac. credincioși nu o rupseseră definitiv cu iudaismul, Legea, preoția lui Aaron și ceremoniile cultului evreiesc și refuzau să adopte convingeri specifice perspectivei universale a credinței creștine.

Ei sunt tentați să se întoarcă la iudaism din cauza persecuțiilor și a împotrivirilor cu care se confruntau (Evr. 2:1; 3:12; 4:1, 11; 5:12; 6:6; 10:23-25, 29). Ei au fost convertiți destul de devreme (5:12) și primiseră Evanghelia din gura primilor predicatori (2:3), trebuind să înfrunte prigoniri la scurt timp după aceea (10:32-34). Deseori au venit în ajutorul altor credincioși (6:10; 10:34). Epistola nu face nici o aluzie la niște creștini proveniți dintre națiuni care ar fi fost membri ai Bisericilor lor și ar fi înclinat să se întoarcă la practicile lor idolatre din trecut.

Locul. Nu știm nici unde se aflau destinatarii epistolei, nici de unde le scria autorul. Singura indicație geografică: „*Cei din Italia vă trimit sănătate*” (13:24) este ambiguă. Oare epistola a fost scrisă în Italia și transmitea salutul tuturor creștinilor italieni, sau venea din altă parte cu salutările creștinilor origi-

nari din Italia către compatrioții lor? A doua ipoteză ni se pare mai plauzibilă.

Unii vechi comentatori socoteau că destinatarii epistolei se aflau la Ierusalim unde pericolul de a cădea iarăși în iudaism era mai mare ca oriunde și cultul mozaic prezenta cea mai puternică atracție (13:8, 16). În replică, trebuie menționat că autorul explică destinatarii săi cuv. ebr. bine cunoscute (7:2), le citează V.T. în vers. Septuaginta, și nu după textul ebraic, evocă generozitatea lor din trecut (6:10; 10:34; 13:2, 5, 16; cf. F.A. 11:29, 30; Rom. 15:25, 26; I Cor. 16:1, 2; II Cor. 8:1, 2; Gal. 2:10), detalii care nu cadrează câtuși de puțin cu ceea ce știm despre Biserica din Ierusalim.

Majoritatea exegeților moderni propun Roma ca destinație a epistolei: aici găsim primele indicii referitoare la ac. scrisoare (de ex., epistola lui Clement de Roma, anii 95-96); Biserica ac. era bogată și generoasă, iudeii din Roma suferiseră prigoniri (mențiunea din 10:32 s-ar referi, în acest caz, la edictul lui Claudiu din anul 49). Cuv. *hêgoumenoi* = *conducător* se regăsește la doi autori romani - Clement și Hermas - fiind aplicat mai-marilor Bisericii din Roma. Timotei era bine cunoscut ac. credincioși (13:23; cf. Col. 1:1; Film. 1). În capitala imperiului, existase o sinagogă „a evreilor” și Biserica de acolo dispunea de un nucleu evreiesc deloc neglijabil (Rom. 2:9-11), tentat de legalism (cf. Rom. 14:13-23 cu Evr. 9:9; 13:9; Rom. 13:11; 15:7 cu Evr. 10:24-25).

Locul de redactare propus cel mai adesea este Alexandria, centru al vieții evreiești din afara hotarelor Palestinei care se pare că ar fi exercitat o puternică influență asupra autorului (interpretarea simbolică a V.T., folosirea Septuagintei, prezența ici-colo a unor termeni familiari filozofiei philoniene).

Data.

1. Epistola a fost scrisă, fără îndoială, după anul 60: atât autorul, cât și destinatarii, aparțin celei de a doua generații de creștini (2:3), comunitatea vizată exista deja de o bună bucată de vreme (10:32), primii săi conducători au murit (13:7). Destinatarii au făcut numeroase servicii creștinilor (6:10), au suferit persecuții (10:32; 12:4), ar fi trebuit de multă vreme să devină învățători (5:12), Timotei fusese deja întemnițat (13:23).

2. Epistola nu putea fi posterioară anilor 70, căci ea vorbește de cultul Templului ca

fiind actual, folosind prezentul în 5:1-3; 7:23, 27; 8:3-5; 9:6-9, 13, 25; 10:1, 3, 4, 8, 11; 13:10-11. Dacă nimicirea sanctuarului ar fi avut loc deja, de ce atunci autorul nu ar fi vorbit clar de dărâmarea Templului din Ierusalim și s-ar fi mulțumit să spună doar că „*ce este vechi, ce a îmbătrânit, este aproape de pieire*” (8:13) și, vorbind despre jertfe: „*ar fi încetat să fie aduse*” (10:2)?! Unii exegeți, care datează epistola prin anii 80-90 d.Cr., pretind că autorul descrie ac. ritual d.p.v. ideal, sprijinindu-se numai pe Pentateuh; dar ni s-ar părea un lucru foarte curios, într-o asemenea situație, ca autorul să nu fi făcut caz tocmai de argumentul oferit de distrugerea Templului spre a-l lua ca o mărturie deosebit de importantă în favoarea tezei sale. Oricare ar fi situația, Clement de Roma (96 d.Cr.) cunoștea epistola. Or, Timotei, care se va fi născut prob. în jurul anului 25 al erei creștine, era încă în viață (13:23) când a fost redactată ac. epistolă.

Dacă destinatarii se aflau la Roma, epistola le-a fost adresată cu puțin timp înainte de persecuția sângeroasă dezlănțuită de Nero, pt. că ei încă nu se împotriviseră până la sânge (12:4). În concluzie, Epistola către Evrei ar putea data de prin anii 60-64.

Conținutul. Autorul își definește epistola ca fiind un cuv. de sfătuire sau de încurajare (13:22), o expresie utilizată în F.A. 13:15 pt. o predică. Într-adevăr, numeroase îndemnuri și avertismente întrerup prezentarea adevărilor doctrinale, adevăruri care vizează întâietatea lui Cristos, Creatorul și Proprietarul Universului, Moștenitorul cosmosului (1:2), Marele Preot al Noului Legământ, de Care depinde credința de la început și până la sfârșit („*Căpetenia și Desăvârșirea credinței noastre*”, 12:2), net superior îngerilor (1:5-14), lui Moise, lui Iosua și preoților din neamul lui Aaron (5:1-10:39). Autorul insistă asupra transcendenței Persoanei și lucrării Sale, asupra superiorității Noului Legământ față de cel Vechi. De 13 ori el vorbește despre ceea ce este *mai bun* în creștinism (1:4; 6:9; 7:7, 19, 22; 8:6 - de două ori - 9:23; 10:34; 11:16, 35, 40; 12:24). Isus este unicul Fiu al lui Dumnezeu, dar El este și om, devenit pt. o vreme inferior îngerilor (2:9), părtaș pe deplin naturii omenești (2:14, 17), ispitit în toate lucrurile ca și noi (4:15). Toate acestea îi permit să fie un Mare Preot plin de îndurare (4:15). Îndemnurile și

avertismentele decurg din adevărurile doctrinale pomenite mai sus: deoarece Cristos ocupă o poziție atât de înaltă, să nu-I nesocotim Cuv. (1:1-4), să nu ne lipsim de odihna pe care ne-o oferă, cum a făcut Israel în pustie; să nu fim necredincioși și neascultători ca israeliții (3:7-4:3), să nu cedăm ispitei de a ne întoarce înapoi spre lume și păcat (5:11-6:20).

Analiza epistolei.

1. *Autorul începe prin a afirma superioritatea creștinismului asupra întregii Revelații anterioare, sau ulterior posibile, deoarece Cristos este net superior acesteia (cap. 1). Ac. trebuie să ne încurajeze să nu ne îndepărtăm de Evanghelie (2:1-4). Umilirea lui Cristos nu trebuie nicidecum să ne deranjeze, căci tocmai prin această smerire a devenit El Mântuitorul și Marele nostru Preot (2:5-18). Cristos este mai mare chiar decât Moise (3:1-6). Avertismentele privitoare la necredință, adresate lui Israel sub Vechiul Legământ, au o valoare îndoită sub Noul Legământ pt. a ne pune în gardă contra aceluiași păcat (3:7-4:13).*

2. *Epistola revelează valoarea preoției lui Cristos în calitate de Mare Preot (4:14-16); ea explică natura acestei preoții și arată că Cristos a îndeplinit-o potrivit profeției (cap. 5). Capitolul 6 îi mustră pe destinatarii epistolei, cu rigoare, dar fără duritate, ca urmare a înțelegerii lor parțiale a Evangheliei. Cap. 7 subliniază superioritatea preoției lui Cristos, al Cărui tip este Melhisedec, asupra preoției levitice; anularea acesteia și a ritualurilor sale, precum și perfecțiunea preoției lui Cristos.*

3. *Preoția lui Cristos continuă să se exercite și în prezent în ceruri; faptul că Cristos este nevăzut în prezent nu trebuie să fie o piedică pt. pietatea creștinilor de origine iudaică. Slujba îndeplinită acum de Cristos înaintea lui Dumnezeu coroborează tipurile profetice, îndeplinește promisiunile divine și corectează nedesăvârșirile și limitele ritualurilor pământești (8:1-10:18).*

4. *A 4-a secțiune (10:19-12:29) îi îndeamnă pe evrei să trăiască neîncetat prin credință, potrivit ac. adevăruri. Autorul insistă pe sporiirea încrederii în Cristos și pe frecventarea adunărilor sfinților (10:19-25); el zugrăvește falimentul și lipsa oricărei speranțe din partea apostatilor (10:26-31), cheamă pe corespondenții lui să-și amintească de râvna lor de altădată (10:32-39), citează ca exemple pe eroii credinței din V.T. (cap. 11) și însuși pilda*

lui Cristos (12:1-3), invitând pe evrei să constate că Domnul Se folosește de încercări pt. a duce pe copiii Săi la o glorioasă mântuire (12:4-29).

5. *Cap. 13 conține câteva îndemnuri speciale.* Ac. este singura epistolă în care Cristos poartă titlul de preot, deși esența acestei doctrine figurează și în alte cărți ale Bibliei. Scrisoarea ac. prezintă creștinismul ca fiind împlinirea, aducerea la desăvârșire, scopul ultim al Vechiului Legământ și expune, cu toată claritatea, calea mântuirii vestită mai dinainte cu ajutorul unor tipuri și ceremonii. Așadar, Epistola către Evrei furnizează o serie de argumente decisive, în măsură să ne consolideze credința; fără ac. carte, N.T. ar fi fost, în mod sigur, incomplet.

Superioritatea mântuirii oferite în Isus Cristos. Puține epistole înalță până la un asemenea nivel caracterul excelent al lui Cristos și al Evangheliei Sale. Mereu întâlnim cuv. ca: „*minunat*“, „*mai bun*“, „*mai mare*“, „*excelent*“, „*superior*“, de ex.: Nume mult mai minunat (1:4), slavă cu atât mai mare (3:3), lucruri mai bune (6:9), o nădejde mai bună (7:19), un legământ mai bun (v. 22; 8:6), slujbă cu atât mai înaltă (8:6), făgăduințe mai bune (8:6), o avuție mai bună (10:34), o jertfă mai bună (11:4), o patrie mai bună (v. 16), o înviere mai bună (v. 35), ceva mai bun păstrat pt. noi (v. 40), sângele stropirii care vorbește mai bine decât sângele lui Abel (12:24).

Cristos Însuși este superior vechilor profeti (1:1-2), îngerilor (v. 4-14), lui Moise (3:1-6), lui Iosua (4:8), lui Avraam (7:4-10), lui Aaron și tuturor preoților (7:11-28). Jertfa Sa ispășitoare este infinit mai eficace decât jertfele Vechiului Legământ (10:1-4) și autorul repetă de 10 ori că El S-a jertfit odată pt. totdeauna (7:27; 9:12, 25, 26a, 26b, 28; 10:10, 12, 14, 18). Și atunci cum mai poate Biserica Romano-catolică să pretindă că *messa* este o jertfă propriu-zisă în cadrul căreia Cristos este din nou dat la moarte de către preot? Susținerea că ac. sacrificare reală este mistică, și nu sângeroasă, nu schimbă cu nimic lucrurile, căci „*fără vărsare de sânge, nu este iertare*“ (9:22), așa că zadarnic pronunță anatema Conciliul din Trent asupra oricărei persoane care respinge o asemenea doctrină. De altă parte, singur Cristos a fost făcut preot pt. totdeauna după rânduiala lui Melhisedec, motiv pt. care „*are o preoție care nu poate trece de la unul*

la altul“ (7:21-24). În consecință, El nu are „*vicar*“ (cf. Ef. 1:22), și Roma nu are nici un drept să spună ceea ce spune de fiecare dată când este ordonat un nou membru al clerului său: „*Tu ești preot în veac, după rânduiala lui Melhisedec*“. În sfârșit, din pricină că trăiește pururea și exercită veșnic funcția Sa de Mare Preot, „*poate să mântuiască în chip desăvârșit pe cei ce se apropie de Dumnezeu prin El*“ (7:24-25). Iată de ce nu avem trebuință să căutăm alți mijlocitori în rândul sfinților sau în persoana Fecioarei Maria (de altfel, potrivit Scripturii, ea nici nu poate fi „*mijlocitoarea tuturor harurilor*“), pt. că Cristos este singurul nostru Mijlocitor și pe deplin suficient (I Tim. 2:5; F.A. 4:12).

Caracterul impersonal al epistolei i-a determinat pe numeroși teologi moderni s-o considere mai curând o homelie decât o scrisoare. Într-adevăr, ea ne informează cu privire la natura propovăduirii inițiale în cercurile iudeo-creștine, cu privire la interpretarea „tipologică“ a scrierilor V.T. care se practica acolo. Astfel, se căuta în ceea ce a zis sau a făcut Dumnezeu față de Israel un corespondent pt. ceea ce avea să spună sau să facă ulterior prin Isus Cristos. Exodul, legământul, Legea, jertfele și slujbele preoțești și-au găsit împlinirea în Cristos. Vechiul și Noul Testament alcătuiesc o revelație unică și continuă. Ceea ce s-a petrecut, pe plan material pe ac. pământ, era o umbră și o prefigurare a realităților cerești accesibile creștinilor de astăzi.

Scopul. Autorul dă un răspuns detaliat celor ce ar dori să afle scopul scrisorii sale: el îndeamnă (3:6; 4:14; 6:11, 12; 10:23-25; 12:12-13), avertizează și amenință (2:1-4; 3:7-19; 4:1-11; 12:29), adresează corespondenților săi reproșuri (5:11-14), dar și laude (6:9-10; 10:32-34), pt. a-i determina să persevereze în credință; apoi le stimulează speranța (10:19, 36-39) din perspectiva unui viitor glorios pt. cei ce rămân neclintiți și statornici pe drumul voii lui Dumnezeu (11:13-16; 12:22-28).

În concluzie, scopul său principal este unul „*parenetic*“ (adică vizând sfătuirea, îmbărbătarea), și nu unul doctrinal. Doctrina este pusă în slujba sfătuirii.

Ce-l determină pe autor să procedeze la sfătuirea corespondenților lui? Mai multe sunt pasajele care ne dau un răspuns în ac. sens:

el opune mereu ceea ce sunt acum destinatarii scrisorii sale la ceea ce au fost ei odată și, de asemenea, la ceea ce ar trebui să fie. Apoi el indică ceea ce aceștia sunt în pericol să devină. Ei sunt leneși (5:11; 6:12) și descurajați (12:3, 12). Entuziasmul lor pt. credință, dovedit inițial, era acum doar o amintire depărtată (3:6, 14; 4:14; 10:23-25). În loc să progreseze în cunoașterea unor adevăruri tot mai profunde ale creștinismului (5:12-14), ei înclină să se lase antrenați de învățături noi și străine (13:9). Ei părăsesc adunarea (10:25) și nu mai ascultă de conducătorii lor (13:7). De asemenea, se expun riscului de a se îndepărta de ceea ce au auzit la început (2:1), de a părăsi credința (3:12; 10:26) și a se lipsi de promisiunile divine (4:1). Sunt descurajați și tulburați din pricina persecuțiilor. Ei „realizează mult mai bine ceea ce au pierdut părăsind cultul mozaic decât ceea ce au găsit în adunările creștine (10:25; 13:10). Cum să nu fi resimțit ei, într-un mod atât de penibil, dispariția Templului și a splendidei sale liturghii, a ritualurilor sale masive și pline de simbolism? Spiritualitatea noului cult aducea atât de puțin sprijin palpabil credinței lor” (C. Spicq). „Tocmai pt. a lupta contra ac. spirit de regres, pt. a exprima riscurile deosebite de grave ale unei asemenea întoarceri și pt. a indica remediul fără care nu se poate ieși din ac. impas, iată de ce ia autorul pana în mână! El a cunoscut principala sursă a răului: ignoranța și necredința cu privire la ceea ce este Cristos și la ceea ce semnifică mântuirea” (A. Murray). „O cunoaștere tot mai vie și mai profundă a lui Cristos era singura în stare să pună capăt deficiențelor vieții lor spirituale” (C.-L. de Benoit).

Autorul le demonstrează corespondențelor săi superioritatea legământului nou și veșnic, inaugurat de Cristos Însuși față de acela a cărui formă de cult o regretă ei; superioritatea revelației aduse, valoarea incomparabilă a mântuirii prin credință care este veșnică și desăvârșită, a caracterului ceresc al binecuv. oferite celui credincios, a rolului suferinței și încercării pt. atingerea perfecțiunii. Însă autorul îi avertizează, de asemenea, cu privire la severitatea judecății care-i va lovi pe cei ce, deși știu toate aceste lucruri, le ignoră.

Structura epistolei. Structura epistolei nu este ușor de sesizat pt. spiritul nostru de europeni. Expunerea, îndemnurile și aver-

tismențele se succed într-o înlanțuire ciudată pt. noi. Sfaturile, constituind însuși scopul epistolei, toate celelalte elemente componente vor trebui să fie regrupate în jurul ac. îndemnuri. Autorul începe prin a demonstra că Isus, fiind Fiul lui Dumnezeu, este superior îngerilor (1:1-2, 18). El este Împăratul Universului. Smerirea Lui pt. o vreme, fără de care nu ar fi fost posibilă urzirea mântuirii, nu este nicidecum incompatibilă cu suveranitatea Sa divină. Ac. secțiune este regrupată în jurul primului îndemn: *Nu neglijați o mântuire așa de mare proclamată de un așa de mare Mântuitor (2:1-4)!*

A doua parte (3:1-4:13) demonstrează superioritatea lui Isus față de Moise și Iosua. Ea culminează cu un al doilea avertisment: *Nu pierdeți prilejul, ca israeliții de altădată, de a intra în odihna lui Dumnezeu (4:1-13)!*

Partea principală a epistolei (4:14-10:18) este consacrată preoției lui Cristos. Ea conține un al treilea avertisment referitor la pericolul stagnării și al întoarcerii înapoi.

Secțiunea finală (10:19-13:19) scoate din argumentația doctrinală aplicații practice. Ea conține al 4-lea avertisment îndreptat împotriva păcatului apostaziei voluntare (10:26-39). Credincioșii să urmeze exemplul încurajator al eroilor credinței din Vechiul Legământ (11:1-40) în viața lor de toate zilele (12:1-13:7).

Un plan sumar al epistolei.

I. *Superioritatea Persoanei lui Cristos* (1:1-4:13):

1. Față de prooroci (1:1-3)
2. Față de îngeri (1:4-2:18)
3. Față de Moise (3:1-4:13)

II. *Superioritatea lucrării lui Cristos* (4:14-10:18):

1. A preoției Sale (4:14-7:28)
2. A legământului Lui (8:1-13)
3. A sanctuarului și a jertfei Lui (9:1-10:18)

III. *Superioritatea umblării prin credință* (10:19-13:25):

1. Îndemn la a se ancora în credință (10:19-11:40)
2. Îndemn la a răbda suferințele cu încredere în viitor (12:1-29)
3. Îndemn la dragoste (13:1-17)

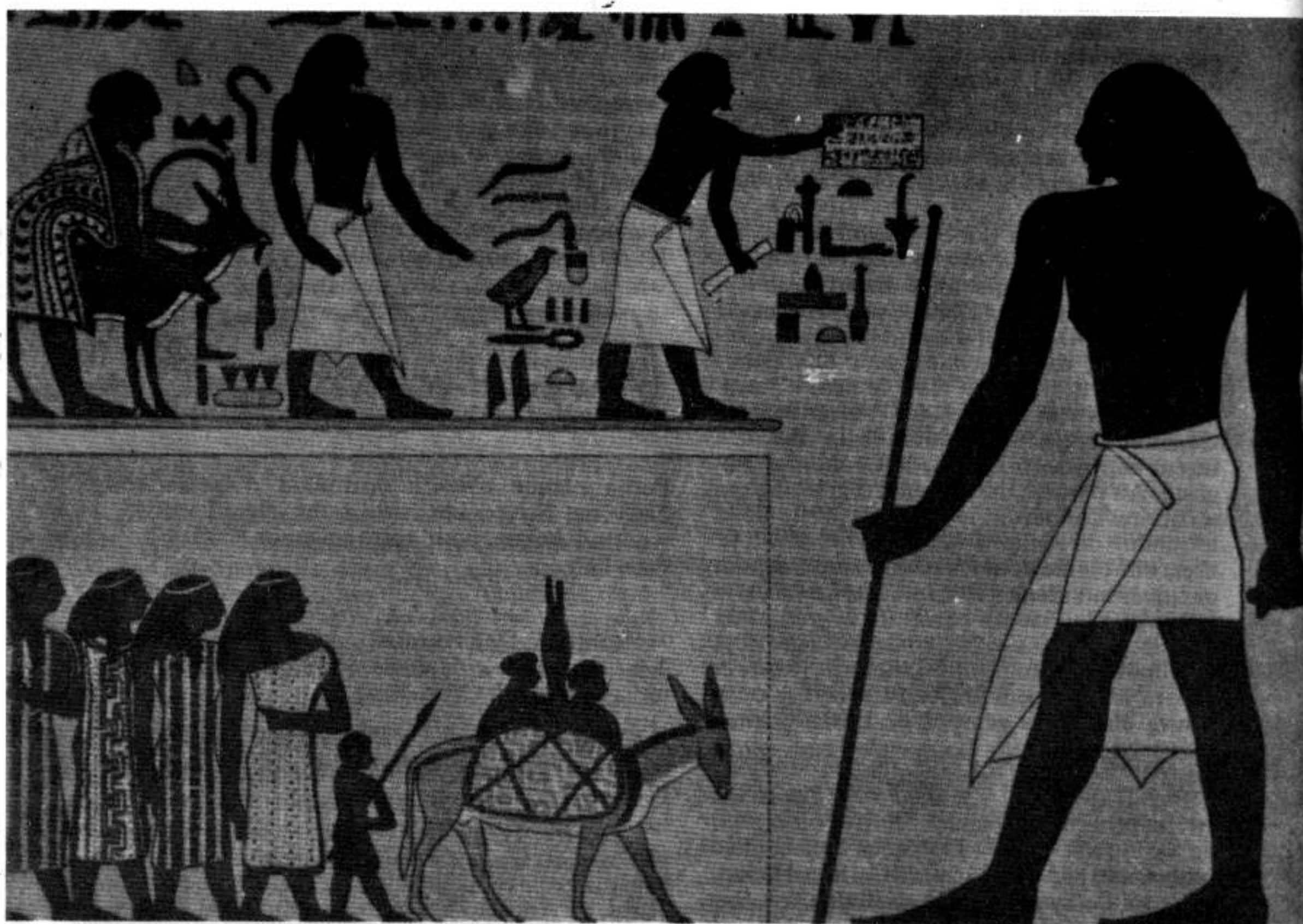
Concluzie (13:18-25).

EVREU - cel care provine de cealaltă parte, cel care traversează.

Potrivit istoriei biblice, evreii au venit de pe malul răsăritean al Eufratului (cf. Gen. 12:5 cu 14:13; Ios. 24:2, 3). Numele lor ar fi putut semnifica faptul ac. sau poate că a fost la origine o formă patronimică derivată de la Eber și desemnând pe toți descendenții săi, inclusiv israeliții (Gen. 10:21), iar cu timpul, ca urmare a importanței pe care au dobândit-o aceștia din urmă, termenul de evrei li s-a aplicat numai lor (v. *Eber*).

Numeroși lingviști consideră că termenul ebr. *'ibhri* = *evreu* ar fi înrudit cu akkadianul *habiru* sau *hapiru* (pl. *habiru*), care apare în toate textele cuneiforme de pe întreg cuprinsul Orientului Apropiat, începând cam de prin ultimul pătrar al sec. XXVI și până în sec.

XI î.Cr. Ac. termen apare și în limba egipteană sub forma de *'apiru*. Acești *habiru* erau niște aventurieri străini. În Babilonia, au fost tocmiți ca mercenari; pt. a-și câștiga existența, au fost nevoiți să își ofere, pe bani, forța lor de muncă huriților din Nuzu (Nuzi), ceea ce avea să însemne, la un moment dat, o adevărată sclavie. Se pare că inițial numele de *habiru* nu avea o semnificație etnică. Potrivit scrierilor de la Tell el-Amarna, Abdi-Hiba, din Ierusalim, adresa apeluri disperate împ. Egiptului când acești *habiru* au invadat Palestina. Dacă ieșirea israeliților din Egipt a avut loc într-adevăr către anul 1440 î.Cr., atunci împrejurările în care a fost adresat ac. apel egiptenilor coincid exact cu invazia condusă de Iosua.

Pictură murală, cu rol decorativ, pe un mormânt la Beni-Hasan. Data: 1900 î.Cr. Niște asiatici ajung în Egipt. Un egiptean (al treilea personaj de la stânga spre dreapta, sus,) ridică o tăbliță, indicând astfel sosirea oaspeților, către gazdă, guvernatorul diviziunii administrative (nomă) a Oryxului, în Egiptul Mijlociu. Asiaticii aduc galenă care va servi la fabricarea fardului pentru pleoape. Abushar, conducătorul grupului, îmbrăcat cu o mantie multicoloră, aduce, drept cadou, un muflon și o gazelă. Fără îndoială că de o manieră asemănătoare și-au făcut apariția în Egipt Avraam, apoi Iacov și fiili săi.

Fără îndoială că israeliții aparțineau grupului de pop. numit *habiru*, dar nu toți ac. *habiru* erau israeliți (v. *Egipt, III, 8; Tell el-Amarna*).

Numele de evrei, la plural, se aplica israeliților (Gen. 40:15; I Sam. 4:6; 13:3; II Cor. 11:22). În epoca nou-testamentară, iudeii care vorbeau ebraica, sau mai curând aramaica, își atribuiau ac. nume, în contrast cu eleniștii, compatrioții lor care vorbeau grecește (F.A. 6:1). Expresia folosită de Pavel: „*evreu din evrei*” înseamnă: cel ai cărui strămoși, atât din partea tatălui, cât și din partea mamei, erau evrei (Fil. 3:5).

EXCOMUNICARE, DARE AFARĂ, DISCIPLINĂ, INTERDICȚIE. Act prin care o persoană care s-a făcut vinovată de anumite lucruri este exclusă din societatea religioasă căreia îi aparținuse. *Printre iudei*, pt. menținerea disciplinei, se foloseau următoarele metode:

1. *Interdicția* (în ebr. *Herem*; în Septuaginta *anathema*), sancțiunea cea mai gravă, prin care, de ex., un israelit idolatru era pedepsit cu moartea (Ex. 22:20). Lucrurile puse sub interdicție erau nimicite (Num. 21:2-3), prada de război închinată Domnului (Ios. 6:18); orașele cucerite și puse sub interdicție erau distruse (6:17, 24), iar locuitorii trecuți prin ascuțișul sabiei (8:24-26).

2. *Excomunicarea* (numită tot *Herem* în ebr.) ia, cu timpul, o formă mai blândă, fără a se ajunge la pedeapsa cu moartea. Potrivit cu Ezra 10:8, vinovatul era exclus din adunarea Domnului, iar bunurile sale confiscate. Într-un alt caz, niște preoți care nu și-au găsit însemnarea în cărțile spițelor de neam (au fost incapabili să producă titlurile lor genealogice) au fost, pt. un timp, îndepărtați de la preoție și opriți să mănânce din lucrurile sfinte (2: 62-63). Deja Maria, sora lui Moise, care a vorbit împotriva slujbei fratelui ei, a trebuit să petreacă 7 zile închisă afară din tabără (Num. 12:14).

3. *Excluderea din sinagogă* era o altă măsură disciplinară pe care căutau s-o evite unii fruntași ai iudeilor, care simpatizau pe Isus (Ioan 12:42). Iudeii hotărâseră, la un moment dat, să aplice ac. măsură oricui ar fi mărturisit că Isus este Cristosul (9:22). Așa s-a întâmplat și cu orbul din naștere (v. 34). Isus le-a spus-o răspicat alor Săi că în viitor vor fi tratați astfel (16:2; Lc. 6:22). Această sentință putea fi pronunțată pt. 24 de motive pe care adepții lui Maimonide le-au menționat în

Talmud. Persoanei excomunicate îi erau interzise folosirea briciului, a băii și a mesei pe care se punea mâncarea. Nimeni nu trebuia să se apropie de un asemenea om la o distanță mai mică de 2 metri. Termenul de pedeapsă dura 30 de zile, dar putea fi, după caz, dublat sau triplat. Dacă vinovatul nu dădea semne de îndreptare, i se putea aplica a doua formă de excomunicare, mult mai gravă, *herem*.

Disciplina în Biserica lui Cristos se bazează, în primul rând, pe porunca clară a lui Cristos Însuși: mustrarea, între patru ochi, a „fratelui” (membru al comunității) care a păcătuit, apoi în prezența a 2-3 martori; dacă nu ascultă, să fie mustrat înaintea întregii Biserici. „*Dacă nu vrea să asculte nici de Biserică, să fie pentru tine ca un păgân și ca un vameș*” (Mt. 18:15-17). Ac. este disciplina în Biserică, dar în „țarină” care reprezintă „lumea”, neghina și grâul (fiii Celui Rău și fiii Împărăției) cresc alături, fără a putea fi despărțite; numai secerișul de la sfârșitul veacului va opera trierea (Mt. 13:27-30, 38-40). Unii însă, făcând abuz de v. 29, s-au opus unei diferențieri între credincioși și necredincioși, nu numai în lume, dar și în sânul Bisericii; însă o asemenea interpretare este evident falsă.

Pavel poruncește, la rândul lui, ca autorul incestului din Corint să fie judecat și scos din mijlocul credincioșilor (I Cor. 5:2-3). El cere să fie judecați de Biserică „*cei dinăuntru*”, adică creștinii de nume a căror purtare lasă de dorit; cei credincioși nu trebuie să aibă vreo legătură cu ei și nici chiar să nu mănânce cu asemenea oameni. Cât despre „*cei de afară*”, nu este de datoria noastră să-i judecăm (ca neghina din pildă), fiindcă atunci „*ar trebui să ieșim din lume*”. Ceea ce ne revine nouă este de „*a da afară din mijlocul nostru pe cel rău*” (v. 9-13). Scopul unei asemenea discipline este de a-l aduce pe vinovat la pocăință ca, în felul acesta, el să poată fi restabilit. Așadar, excluderea va fi temporară, măsurată, revocabilă (II Cor. 2:6-11). Totuși, dacă primul și al doilea avertisment rămân fără efect, trebuie să ne îndepărtăm de cel ce provoacă dezbinări (Tit 3:10). Punctul extrem al disciplinei este că vinovatul „*va fi dat pe mâna Satanei, pentru nimicirea cărnii, pt. ca duhul lui să fie mântuit în ziua Domnului Isus*” (I Cor. 5:5). Pavel mai vorbește despre Imeneu și Alexandru pe care el i-a dat pe mâna Satanei pt. ca să se învețe să nu hulească (I Tim. 1:20). Ac. pare să în-

semne că un ap. beneficiind de o asemenea autoritate spirituală ca Pavel a putut permite lui Satan să lovească pe ei oameni în trupul lor, pt. ca însăși suferința să-i readucă la Dumnezeu (cf. Iov 2:5-6; F.A. 13:8-11).

Disciplina trebuie să se mai exercite și din *motive de ordin doctrinal*. Pavel declară anathema pe oricine ar predica „o altă Evanghelie”, chiar dacă ac. persoană ar fi el însuși sau un înger din cer (Gal. 1:8-9). Ce să mai spunem despre amputațiile și adăugirile care se fac astăzi Evangheliei! Potrivit cu Ioan (II Ioan 7:11), oricine neagă venirea în trup (încarnarea) a lui Isus Cristos are duhul lui Anticrist; noi nu trebuie să-l primim în casă (Casa lui Dumnezeu) și nici să-i zicem „Bun venit!” (adică să-l tratăm ca pe un frate)! Și scrisorile adresate celor 7 Biserici arată până unde vrea Domnul să ajungă păstrarea unei discipline duhovnicești între ai Săi (Ap. 2:14-15, 20-23; 3:4, 16). Așadar, să nu ne lăsăm opriți din drumul nostru de cei ce acuză pe credincioșii adevărați că vor să creeze, din mândrie, o „Biserică de oameni sfinți”. Să ne supunem Celui ce ne poruncește să căutăm sfințirea (Evr. 12:14) și Care lovește direct pe cei ce nu se supun, de bună voie, disciplinei cerute de El (I Cor. 11:29-32).

EXCREMENTE. În Biblie, excrementele serveau ca îngrășământ pt. pământ (Lc. 13:8) și uneori drept combustibili (Ez. 4:12, 15). Ele trebuiau să fie depuse în afara taberei pt. a o menține în stare de curățenie (Dt. 23:12). Marile cetăți orientale dispuneau de latrine. Transformarea casei cuiva „într-o grămadă de gunoi” reprezenta cea mai mare insultă care i se putea aduce (II Împ. 10:27; Ezra 6:11; Dan. 2:5; 3:29). Excrementele animalelor aduse ca jertfă erau arse afară din tabără (Ex. 29:14; Lv. 4:11; 8:17; Num. 19:5). În Malh. 2:1-3, preoții necredincioși Domnului sunt comparați cu niște oameni pe fețele cărora s-au aruncat excremente și care vor sfârși prin a fi nimiciți.

EXEGEZĂ. Termen tehnic care se referă la interpretarea Bibliei, fiind derivat din verbul gr. *exégeomai* - literal: *a face să iasă*. Este utilizat de 6 ori în N.T. și a fost tradus când prin *a istorisi* (Lc. 24:35; F.A. 15:12, 14; 21:19), când prin *a face cunoscut* (Ioan 1:18). Evident că exegeza are ca scop să „facă să iasă” dintr-un

text oarecare sensul intenționat de autorul lui. Exegeza a fost definită ca fiind „știința interpretării (sau *hermeneutica*) gramaticale, istorice, juridice etc. a unor texte, îndeosebi a Sf. Scripturi, pt. a da la iveală semnificația sa printr-o explicare critică” (v. *Hermeneutică; Interpretare*).

Inițial, cuv. *hermeneutică* și *exegeză* erau interschimbabile. Cu timpul însă s-a produs o anumită diferențiere, după cum spune Patte: „Exegeza caută să înțeleagă textul în el însuși, pe când *hermeneutica* încearcă să elucideze semnificația textului pt. interpretul modern... funcțiunea exegezei este aceea de a conduce spre *hermeneutică*” („*What is Structural Exegesis*”, p. 3). În descoperirea și propagarea adevărurilor biblice se pot delimita etapele următoare:

1. *Înalta critică* (critica „radicală”) privește originea textelor biblice.

2. *Critica „textuală”* caută să determine, cu precizie, *textul* Cuvântului lui Dumnezeu din toate variantele avute la dispoziție.

3. *Exegeza*.

4. *Hermeneutica*.

5. *Dogmatica*: formularea sistematică a adevărurilor biblice.

6. *Omiletica*: organizarea și aranjarea ac. adevăruri cu ajutorul unor explicații, ilustrații și aplicații.

7. *Expunerea*: prezentarea în public, prin propovăduire sau învățătură, a roadelor acestei munci de elaborare.

Bazată pe niște criterii literare și istorice, exegeza caută să prindă sensul primar al unui text luat de la sursă; drept urmare, exegetului i se cere să întreprindă eforturi serioase de cercetare la nivelul mediului istoric, geografic, socio-politic și cultural al Bibliei, precum și să manifeste o deosebită sensibilitate față de gândirea evreiască și cea grecească. O cunoaștere a limbilor biblice este foarte utilă însă, totuși, este indispensabilă recurgerea la o concordanță, un dicționar biblic și, pe cât posibil, la niște comentarii exegetice. De altă parte, trebuie să fie evitate interpretările personale (*eiségese* - *a face să intre un sens într-un text*), lucru deloc ușor de realizat, date fiind influențele - teorii culturale contemporane, tradiții iudaice și creștine - care se exercită asupra exegetului. O tehnică exegetică bună va respecta urm. criterii: ea va fi:

a. *Inductivă*, conducând observația de la par-

ticular la general, spre a ajunge la o înțelegere justă a textului studiat. b. *Obiectivă*, adică va permite textului să vorbească fără a-i impune din afară ce să spună. c. *Literală*, adică va căuta sensul normal, intenționat de Duhul Sfânt și de autor, al fiecărui cuvânt. d. *Gramaticală*, respectând lexicologia, gramatica și sintaxa limbii originale. e. *Istorică*, ținând seama de contextul istoric și cultura respectivă. f. *Contextuală*, respectându-se armonia contextului și analogia Scripturii. g. *Critică*, adică supusă criteriilor care evaluează temeiurile interpretării propuse.

Fiecare exeget are libertatea să aleagă acea înălțare de etape care i se pare cea mai potrivită spre a-l conduce la o interpretare justă. Iată un demers posibil în această privință:

1. *Abordarea textului*: citirea, de mai multe ori, a textului, în mod cursiv și, dacă este posibil, în limba de origine; procurarea de lucrări și manuale corespunzătoare; investigarea cadrului general (introducere, istorie, geografie etc.).

2. *Argumentarea textului*: determinarea și rezumarea argumentului printr-o primă schiță a unui plan analitic, logic (plan susceptibil de a suferi unele modificări pe parcursul studiului).

3. *Analiza textului*: stabilirea textului (lucrarea deja săvârșită, ale cărei rezultate sunt indicate în „aparatură critică” care însoțește textele originale); studiul cuv. (prin consultarea de concordanțe, lexicoane și dicționare); analiza genului și structurii literare (ținând seama, printre altele, de dezvoltarea ideilor, de legătura dintre propozițiile principale și subordonate, precum și de diferitele artificii utilizate de autor); parafraza exegetică și analitică prin care se urmărește exprimarea cât mai precisă a sensului intenționat de autor.

4. *Convîngerea cu privire la subiectul textului*: consultarea unor comentarii exegetice cu scopul de a compara descoperirile făcute și de a confirma sau a corecta pe acelea formulate de exeget.

F. H..

EXEMPLU, MODEL, PILDĂ - în gr. *hypo-deigma*, derivat din *deiknymi* = a arăta; *typos* = amprentă. În V.T., Dumnezeu dă oameni ca exemple de urmat (cum ar fi: credincioșia lui Avraam, Gen. 15:6; 22:12-16). În N.T., Isus Cristos este exemplul perfect, modelul nostru de credință (Evr. 12:2) și credinciosul este invitat să calce pe urmele Lui (Ioan 13:15; Ef.

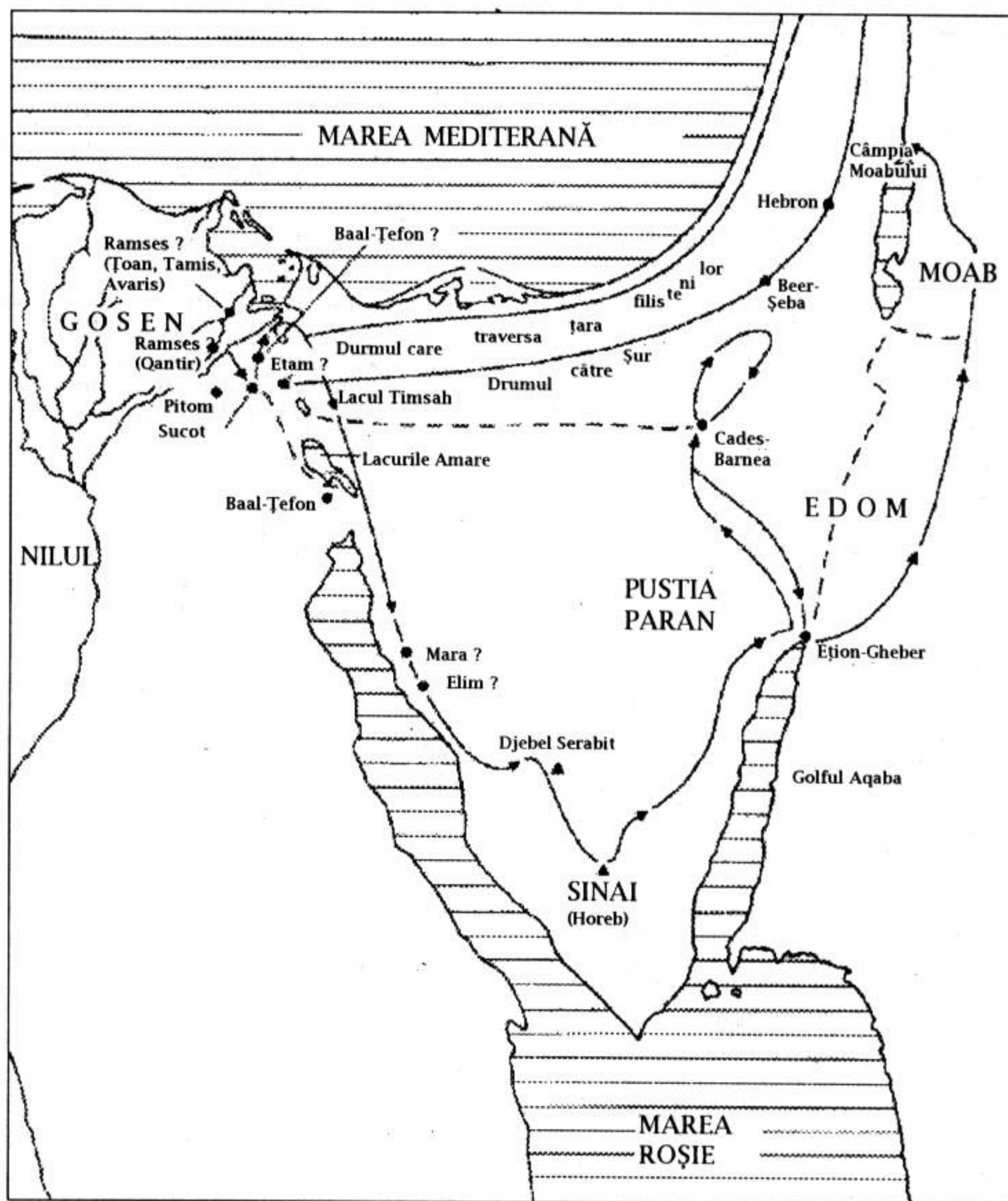
5:2; I Tes. 1:6; I Pet. 2:21; I Ioan 3:16), trăind viața Lui (Ioan 1:12; Gal. 2:20) și iubind pe frații săi așa cum i-a iubit Isus (Ioan 13:34; 15:12). Cine-L imită pe Cristos, îl imită pe Tatăl Însuși, pt. că Isus este chipul Dumnezeului nevăzut (Col. 1:15) în ce privește sfințenia Sa (I Pet. 1:15, 16), bunătatea Sa (Mt. 5:48) și dragostea Lui (Lc. 6:36; Ef. 4:32).

În Epistole, credincioșii sunt sfătuiți să imite credința înaintașilor, a proorocilor (Iac. 5:10), a „*norului de martori*” (Evr. 12:1), a mărilor (conducătorii Bisericii) sau a „*creștinilor-model*” (cum ar fi Pavel, Fil. 3:17). De altă parte, copiii lui Dumnezeu sunt sfătuiți să evite exemplul negativ al lui Cain (I Ioan 3:12), al israeliților în pustie (Evr. 4:11), al celor necredincioși (I Pet. 2:7) sau al destrăbălaților din Sodoma și Gomora de altădată (Iuda 7). Ap. Pavel s-a străduit să fie un bun exemplu pt. credincioși (cf. II Tes. 3:7 și urm.) și le cere să urmeze pilda vieții sale (I Cor. 4:16; Gal. 4:12; II Tes. 3:7, 8), așa cum el urma exemplul lui Cristos (I Cor. 11:1; I Tes. 1:6). În opinia sa, pe care o împărtășește și Petru, conducătorii comunităților creștine trebuie să fie modele pt. turmă (I Tim. 4:12; Tit 2:7; I Pet. 5:3), pt. ca la rândul lor Bisericele să poată fi exemple bune celorlalți oameni (I Tes. 1:7; 2:14).

EXIL. V. Captivitate; Împrăștiere.

EXOD - în gr. *hodos* = drum și *ex* = afară din, ieșire.

1. *Ieșirea israeliților din Egipt*, după ce au fost izbăviți de Dumnezeu din robia egiptenilor. Este foarte dificil să determinăm exact itinerarul acestei călătorii (a se vedea harta care sugerează unele coordonate posibile). Minunile săvârșite prin mâna lui Moise s-au produs la Toan, adică la Tanis (Ps. 78:12). Ramses s-ar fi putut afla în împrejurimile acestei capitale, dar astăzi este identificat, în general, cu Qantir (vezi harta). De acolo, israeliții au mers la Sucot (Ex. 12:37), loc care ar corespunde, după opinia unora, cu Pitom sau cel puțin un alt punct aflat în zona respectivă; pe amplasamentul Sucotului de altădată se află acum Tell el-Maskhutah în uedul Tumilat, la vreo 51 km S - SE de Tanis și la vreo 18 km V de Isma'iliya (v. *Sucot*). Pt. a ajunge în Palestina, israeliții nu au ales drumul cel mai scurt care traversa țara filistenilor, ci au pornit prin pustie în direcția

Harta Exodului. Sunt indicate câteva itinerarii posibile, mai întâi pentru trecerea miraculoasă a Mării Roșii, apoi pentru drumul până la câmpiile Moabului, precum și alte două amplasamente posibile pentru Muntele Sinai: Jebel Serabit și Har Karkom (pentru acesta din urmă v. SINAI).

Mării Roșii (Ex. 13:17, 18). De la Sucot, prima tăbărâre a avut loc la Etam. Etamul nu a putut fi încă identificat. El se afla la marginea pustiei (v. 20). De acolo, israeliții au mers înapoi și au tăbărat în fața lui Pi-Hahiro, între Migdol și mare, vizavi de Baal-Tefon (Ex. 14:2; Num. 33:7) (Vezi harta, pt. cele două posibilități de identificare). Amplasamentul exact al ac. loc

de popas n-a fost determinat, ceea ce știm este doar că el se află la V de Marea Roșie. De aici, israeliții au trecut cu piciorul Marea Roșie pt. a ajunge în pustiu Șur (Ex. 15:4, 22; Num. 33:8), apoi ei s-au îndreptat spre muntele Sinai, mergând de-a lungul țărmului Mării Roșii (Ex. 16:1; Num. 33:10, 15) (v. Baal-Tefon; Marea Roșie; Pitom; Ramses; Sucot).

2. Data Exodului.

Introducere. Datarea Exodului pune o serie de probleme deoarece indiciile biblice și unele descoperiri arheologice par a fi contradictorii. Una din datele propuse - sec. XV î.Cr. - este numită cronologia „lungă” cealaltă - sec. XIII î.Cr. - cronologia „scurtă”.

De data Exodului mai depind: data cuceririi Canaanului și a perioadei acoperite de cartea Judecătorilor, precum și aceea care indică durata șederii lui Israel în țara Egiptului înainte de Exod și data sosirii lui Avraam în Canaan.

Ne propunem să prezentăm, în ac. articol, în două coloane alăturate, detaliile presupuselor cronologii cu datele cele mai plauzibile, iar după aceea să explicăm punctele dificile într-o serie de note.

De multă vreme, opiniile specialiștilor pendulează de la o cronologie la cealaltă.

Astfel, în sec. trecut, cei ce acceptau autoritatea Bibliei erau partizanii cronologiei „lungi”, si-tuând Exodul în sec. XV î.Cr.; apoi, la începutul sec. XX, a prevalat cronologia „scurtă”. După săpăturile arheologice întreprinse de John Garstang la Ierihon în anii 1930, pendula a revenit spre cronologia „lungă” pt. ca, după săpăturile efectuate de Kathleen Kenyon în anii 1950, să intervină o nouă oscilație. Actual-mente, numeroși experți evanghelici opinează pt. cronologia „scurtă”. Dintre aceștia, amin-tim pe: F. F. Bruce, Kenneth Kitchen, Alan Millard, R. K. Harrison, Derek Kidner etc. Mulți dintre ei nu mai formulează argumente pt. data „lor” - sec. XIII - ci o acceptă din capul lo-cului, ceea ce este păgubitor, pt. că numeroase probleme rămân nerezolvate. În tabăra celor care înclină pt. datarea Exodului în sec. XV se află Gleason Archer, Leon Wood, John Gates, Merrill Unger.

	<i>Cronologia „lungă”</i>	<i>Date profane stabilite</i>	<i>Cronologia „scurtă”</i>
1900	Către anii 1900 - * Avraam sosește în Canaan (?) ^{a)} sau poate <i>chiar spre anii 2090 î.Cr.</i> (Gleason Archer) Dacă se reține anul 2090, atunci nașterea patriarhilor care au urmat se situează la o dată mai timpurie	Primele contingente ale popoarelor mării * încep să sosească în SV Canaanului. ^{b)}	Spre 1900 - Avraam sosește în Canaan (?) ^{a)}
1875			
1850	(Patriarhii trăiesc într-un context social bine cunoscut nouă datorită * <i>codului lui Hammurabi</i> și <i>tabletelor de la Nuzi</i>) ^{c)}		
1825			
	Nașterea lui Esau și a lui Iacov (?) ^{d)}		Nașterea lui Esau și a lui Iacov (?) ^{d)}
1800			
1775		Împărăția Egiptului din a 2-a perioadă intermediară. ^{e)} Hyksoșii preiau puterea în Egipt, aceștia fiind de origine amorită (semită). ^{e)}	
1750	Nașterea lui Iosif (?) ^{d)}		Nașterea lui Iosif (?) ^{d)}
	Iosif în Egipt; ^{f)} devine prim-ministru. Iacov și cei 11 patriarhi coboară la Gosen. Frații lui Iosif sunt prima generație. ^{g)} (vezi Gen. 15:13)		Iosif în Egipt: ^{f)} devine prim-ministru, Iacov și cei 11 patriarhi coboară la Gosen. Frații lui Iosif sunt prima generație. (Cele 4 generații).
1725			
1700			
1675			

	<i>Cronologia „lungă”</i>	<i>Date profane stabilite</i>	<i>Cronologia „scurtă”</i>
1650	Cei 430 de ani din Gen. 15:13 ^g Ex. 12:40, 41 F.A. 7:6	Unii aşază pe hyksoşi în intervalul 1650-1550. În acest caz, Iosif nu i-ar fi cunoscut.	Cei 430 de ani de asuprire ^g Gen. 15:13; F.A. 7:6
1625	Gal. 3.18		
1600			
1575			
1550	Asuprirea lui Israel se declanşează.	Împărăţia „noului Egipt” ^g a 18-a DINASTIE * Egipt Thutmes I (1526-1508) „noul împărat” (Ex. 1:8) ^g	
1525	Naşterea lui Moise * ^h		
1500	<i>Marele faraon opresor</i>	Thutmes II (moare tânăr) <i>Thutmes III</i> (1490-1436) (cu Hatshepsut ca regentă până în anul 1469) ^h	
1475	Moise fuge din Egipt	Capitala sa se află la Teba, dar lucrările se desfăşoară în Delta Nilului ^h	
1450	„După multă vreme (Thutmes III) a murit...” * (Ex. 2:23) Moise: 80 de ani „rugul aprins” <i>Faraonul Exodului</i> ———	<i>Amenophis II</i> (1436-1411) născut în Delta Nilului ^h	
1425	* Cele 10 urgii: confirmate de papyrusul Leyde? ^m * EXODUL („în a 4-a generaţie”: Levi, Chehat, Amram, Moise) (Gen. 15:16)	Thutmes IV	
1400	* CUCERIREA începe cu * Ierihonul ⁿ . Urme de ocupare a Ierihonului până la Amenophis II. (Garstang şi Keyon) (Vestigiile erodate ale cetăţii)		
1375		Amenophis III Amenophis IV (1370-1353) şi soţia sa Nefertiti. Acest faraon devine Akhenaton „monoteistul”.	
1350	NB. Tulburările menţionate pe tabletele de la Tell el-Amarna ^o nu corespund, în mod necesar, cuceririi Canaanului, însă ar putea include unele aspecte. Plângerile vizează nişte triburi numite * „hapiru”	* Tabletele de la Tell el-Amarna informează despre nişte tulburări intervenite în Canaan ^o . Tutankhamon (masca de aur). <u>A 19-a DINASTIE</u>	Naşterea lui Moise?

	<i>Cronologia „lungă”</i>	<i>Date profane stabilite</i>	<i>Cronologia „scurtă”</i>	
1325	P E R I O D A	Generalul Haremhab Ramses I <i>Sehti I</i> (1305-1290) —	<i>Marele faraon opresor</i> ^{k)} . Moise fuge din Egipt <i>Faraonul Exodului</i> EXODUL în timpul lui Ramses II.	
1300		Capitala sa în Delta Nilului, dar lucrările se desfășoară în Egiptul de Sus. <i>Ramses II</i> (1290-1223) — (Bătălia de la Cadeș cu hitiții) (1285)		
1275		Capitala în Deltă, dar con- strucțiile au loc în Egiptul de Sus (Abu Simbel, de ex.). Sunt construite magaziiile de la Pitom și Ramses (Ex. 1:11) ^{p)}		Contacte cu Edom și Moab, state bine organizate (Num. 20 și 21) ^{q)} Începe CUCERIREA: Ierihonul ⁿ⁾ și alte cetăți sunt nimicite ⁿ⁾ .
1250				
	J U D E C Ă T O R I L O R			
1225	Stela lui Israel ^{o)} vor- bește de o înfrângere a israeliților, nemen- ționată în Judecători 400 de ani, Jud. 11:26. În timpul lui Iefta, Isra- el se afla în Canaan deja de 300 de ani (F.A. 13:19). Cei 450 de ani l-ar include și pe Iosua, primul judecător.	Merneptah (1223-1211)	Stela lui Israel ar indica fie faptul că Israel s-a pierdut în pustie, fie că a fost bătut în Canaan.	
1200		Sethi II (1210-1204) —		
1175		Ramses III (1192-1160) a respins pe filistenii care inva- daseră Egiptul		
1150				
1125				
1100				
1075	În al 4-lea an al domniei lui Solomon se constru- iește Templul (I Împ. 6:1). Ieșirea israeliților din Egipt avusese loc cu 480 de ani înainte		Perioada Judecătorilor: circa 200 ani ^{q)} .	
1050		Saul și David (1100-970)		
1025				
1000		Solomon (970-930)		
975				
950		Roboam și Ieroboam I — DEZBINAREA ÎMPĂRĂȚIEI		
925				

Explicații:

1. Asteriscul (*) indică faptul că subiectul respectiv este tratat în dicționar sub același titlu.

2. Toate datele sunt aproximative, diferitele dicționare consultate pt. aceste artcole prezintă date care deseori sunt ușor diferite.

În definitiv, nici nu găsim o dată absolut sigură în Biblie, în afară de însăși ziua Exodului (Ex. 12:40-41). Numai că nici pe ea nu o putem stabili, deoarece nu știm când a început șederea lui Israel în Egipt! (Vezi art. *Număr; Cifra*).

Note:

a. Numeroși exegeți evanghelici și de alte nuanțe fixează în jurul anilor 1900 î.Cr. data sosirii lui Avraam în Canaan. Totuși, unii opinează pt. 2090 î.Cr. (v. nota g).

b. Sôsierea primelor cete din popoarele mării*, printre care și filistenii* (numiți astfel în Geneza, dar anacronic), indică, cu aproximație, data sosirii lui Avraam în Canaan. Geneza nu ne indică alte evenimente care să poată fi datate: cele relatate în Gen. 14, deși politice și externe, sunt imposibil de determinat.

c. Codul lui Hammurabi* și tabletele de la Nuzi* permit o foarte bună cunoaștere a legislației civile din vremea patriarhilor. Cartea Genezei conține numeroase referiri la aplicarea ac. cod (de ex.: problema moștenitorului lui Avraam). Când astfel de relatări sunt așezate în contextul lor istoric, ajungem să ne dăm seama că nu este vorba de ceva legendar, cum susțin unii critici.

d. Geneza situează nașterea patriarhilor Avraam*, Isaac*, Iacov*, Iosif* etc. în raport unii cu alții (21:5; 25:26; 47:9). Însă datarea generală a ac. evenimente depinde îndeosebi de lungimea efectivă a timpului șederii israeliților în Egipt (v. nota g), pt. care nu avem nici o dată profană.

e și f. În istoria Egiptului, cercetătorii vorbesc de o „a doua perioadă intermediară”, adică o epocă de declin, situată între Regatul Mijlociu cu capitala la Teba și Noul Regat teban. Ac. perioadă intermediară comportă dinastiile XIII-XVII; ea acoperă intervalul 1780 - 1565 î.Cr. Între anii 1675 și 1565, în fruntea împărăției s-au aflat hyksoșii. Probabil că aceștia erau de origine semită.

Așadar, ac. faraoni nu erau egipteni, fapt care ne permite să înțelegem cum a fost posibil ca Iosif, aflat pe vremea aceea în Egipt,

să fie acceptat cu atâta ușurință ca prim-ministru, iar ceva mai târziu să poată introduce însăși familia sa, de asemenea semită, în ținutul Gosen.

Celor două cronologii referitoare la data Exodului - lungă și scurtă - li se adaugă alte două teorii privind *durata* șederii israeliților în Egipt. În Ex. 12:40 se vorbește de o ședere de 430 de ani (400 de ani în cifră rotundă, potrivit cu Gen. 15:13). Unii spun că ac. locuire a evreilor în Egipt a început odată cu coborârea lui Iacov (*șederea lungă*), alții fac să se dea înapoi începutul celor 430 de ani până la promisiunea adresată lui Avraam (Gal. 3: 16, 18) (*șederea scurtă*), dar în cazul acesta, șederea ar fi mai scurtă decât în celălalt. Ac. două teorii, independente de cele referitoare la cronologiile lungă și scurtă, li se adaugă ac. din urmă, astfel că ne aflăm, în realitate, înaintea a 4 cronologii diferite, apărute de diverși specialiști:

1. șederea lungă + cronologia lungă
2. șederea scurtă + cronologia lungă
3. șederea lungă + cronologia scurtă
4. șederea scurtă + cronologia scurtă

g. Perioada de 400 de ani (număr rotunjit) din Gen. 15:13 pune unele probleme, căci o primă lectură a ac. text, cu paralela sa în F.A. 7:6, lasă să se înțeleagă că șederea în Egipt a durat ea singură 400 de ani. Pt. adepții *cronologiei lungi*, expresia „a patra generație” (Gen. 15:16), comparată cu Gal. 3:17, ne dă o altă perspectivă. În Gal. 3:17 ni se spune că, din momentul când a fost făcută lui Avraam promisiunea respectivă și până la darea Legii au trecut 430 de ani, iar expresia „a patra generație” confirmă lucrul acesta, pt. că cele 4 generații sunt menționate în Ex. 6:16-20: Levi, Chehat, Amram, Moise (Evident că cele 4 generații ar putea tot așa de bine să fie numărate pornind de la Chehat care se coborâse în Egipt împreună cu tatăl său Levi, potrivit cu Gen. 46:8, 11. Într-un asemenea caz, cele 4 generații ar fi: Chehat, Amram, Moise, Gherșom). Poate că textul din Gen. 15:13-16 ar trebui să se citească conform tabelului de la pagina 483.

Partizanii *cronologiei scurte* fac să înceapă cei 430 de ani din momentul coborârii lui Iacov în Egipt. În vederea susținerii acestei opinii, ei cer să se considere cifrele din Ex. 12:40-41 reale, nu simbolice, și să se remarce că textul ebr. vorbește într-adevăr de 430 de ani petrecuți „în Egipt” (cf. Ex. 1:1 și urm.). Cum substanța promisiunii făcute lui Avraam

<i>text biblic</i>	<i>note explicative</i>
<i>Să știi hotărât că sămânța ta (urmașii tăi) va fi străină într-o țară</i>	- Isaac, Iacov, Iosif, etc - „marele Egipt”, adică Egiptul și „colonia” sa Canaan
<i>care nu va fi a ei (lor); acolo va fi robită și o vor apăsa greu,</i>	- v. Evr. 11: 9-10:13 - asta a început pe vremea lui Isaac (Gen. 26), s-a continuat în Gosen (Gen. 46:34) și s-a terminat prin asuprirea și robia despre care se vorbește în Ex. 1
<i>timp de patru sute de ani.</i>	- pornind, deci, de la Isaac (număr rotunjit)
<i>Dar pe neamul căruia îi va fi roabă, îl voi judeca Eu:</i>	- Egiptul, prin cele 10 urgii
<i>și pe urmă va ieși de acolo cu mari bogății.</i>	- israeliții jefuiesc pe egipteni (Ex. 12:35-36)
<i>Tu vei merge în pace la părinții tăi; vei fi îngropat după o bătrânețe fericită.</i>	- moartea lui Avraam
<i>În al patrulea neam (a patra generație)</i>	- înmormântat în peștera Macpela
<i>ea (ei) se va (vor) întoarce aici.</i>	- începând cu generația care s-a coborât în Egipt: Levi sau Chehat - în Canaan: numai copiii celor care au ieșit din Egipt aveau să intre în Canaan, sub conducerea lui Iosua

N.B.: o variantă a Septuagintei afirmă că cei 400 de ani cuprind atât șederea inițială în Canaan, cât și șederea israeliților în Egipt

a fost repetată lui Isaac și lui Iacov (de ex. Gen. 35:11, 12), cei 430 de ani din Gal. 3:17 ar putea să înceapă, de asemenea, de la sfârșitul vieții lui Iacov. Cât despre „*cele patru generații*” din Gen. 15:16, acestea nu ar reprezenta decât principalele verigi ale acestei perioade. Biblia nu menționează întotdeauna într-o genealogie pe toți strămoșii unui personaj. Exemplul clasic ne este oferit în Mt. 1:1 de unde s-ar putea deduce că tatăl lui Isus Cristos a fost David, iar bunicul său, Avraam.

h. Indicația de care dispunem referitor la nașterea lui Moise se află în Exod. 7:7 și F.A. 7:23, 30, care o situează cu cca 80 de ani înainte de evenimentele Exodului. Ac. dată este confirmată și de Dt. 31:2; 34:7. Evident că data nașterii sale variază în funcție de data stabilită pt. ieșirea israeliților din Egipt: deci, fie către 1510, fie către 1360.

i. Hatshepsut, fiica lui Thutmes I (Thutmose) și soție a propriului său frate vitreg, faraonul Thutmes II; de asemenea regentă a ginerelui și nepotului său Thutmes III. Unii exegeți au considerat-o a fi „fiica lui Faraon” care l-a salvat pe Moise, dar nu avem dovezi în ac. privință.

j. După cum Ramses II își avea capitala în Delta Nilului și totuși executa lucrări diverse și construcții în S țării, în Egiptul de Sus, nu

era deloc imposibil ca Thutmes III să întreprindă lucrări în Deltă, unde se afla Israel, deși capitala lui se găsea la Teba, în Egiptul de Sus. Gleason Archer reamintește că cel puțin două obeliscuri de granit roșu au fost ridicate de el la Heliopolis, în partea de jos a Deltei. Este deci lesne de crezut că un asemenea monarh, atât de războinic (a întreprins 14 campanii militare în Canaan și Siria!) a poruncit să se construiască la Gosen (în partea de E a Deltei Nilului) cetăți pt. depozitarea cerealelor. Dar cum acestea au fost făcute din cărămizi, nu au rezistat intemperiilor și au dispărut fără a lăsa vestigii.

k. Ac. „*după multă vreme*” ar indica mai degrabă pe Thutmes III ca faraon asupritor, pt. că el a domnit 54 de ani, pe când Sethi I doar 15 ani. Evident că s-ar mai putea și ca faraonul care a murit „*după multă vreme*” să nu fi fost cel care l-a alungat pe Moise, însă textul biblic pare să permită și ac. interpretare.

l. Nașterea lui Amenophis II la Memphis, la vreo 40 de km depărtare de baza Deltei, este atestată de un scarabeu. Iată, deci, un alt indiciu potrivit căruia Thutmes III și Amenophis II erau foarte atașați Deltei, element necesar pt. acordarea cu textul biblic care ne informează despre existența unor contacte frecvente și rapide între Moise și faraon.

m. *Papyrusul lui Ipuwer*, păstrat în Universitatea din Leiden (Olanda) istorisește o serie de catastrofe naturale care s-au abătut asupra Egiptului către anii 2000 î.Cr., însă data lui nu este sigură. În opinia câtorva cercetători, ac. flagele ar corespunde celor 10 urgii, lucru care nu poate fi stabilit cu precizie.

n. Săpăturile efectuate la Ierihon*, mai întâi de John Garstang (1930-1936) și apoi de Kathleen Kenyon (1952-1958) au oferit informații contradictorii cu privire la vestigiile cetății din timpul lui Iosua. Zidul dublu, dat la iveală de Garstang, a fost în mod sigur datat eronat. În definitiv, se pare că, datorită eroziunii, a dispărut orice vestigiu al cărămizilor cetății, pt. că ea nu a fost reconstruită până pe vremea lui Ahab, adică cel puțin 4 sec. mai târziu.

Kenyon și Garstang sunt de acord că săpăturile lor au dat la iveală niște scarabei datând din epoca lui Amenophis III, dar nu mai devreme de ac. faraon, în timp ce alte așezări canaanite au prezentat obiecte din vremea lui Akhenaton, succesorul lui Amenophis III.

Absența ceramicii bicolore, în roșu și negru, importată din Cipru, i-a permis lui Kenyon să presupună că Ierihonul ar fi fost distrus în sec. XVI. Numai că o asemenea ceramică nu a fost dată la iveală nici în celelalte așezări excavate pe valea Iordanului, inclusiv la Bet-Şean care a fost locuit fără întrerupere.

Alte oale, descoperite în mormintele Ierihonului, au fost datate din ultima jumătate a sec. XIV de către Garstang și Kenyon. Kenyon spunea că mormintele respective ar fi putut proveni de la „foarte mica cetate” distrusă de Iosua (dar Biblia vorbește despre Ierihon ca fiind o mare cetate), în timp ce Garstang le atribuie unei mici așezări pe care ar fi putut-o construi Eglon, regele Moabului, în timpul celor 18 ani cât a ocupat ținutul lui Benjamin (Jud. 3:12 etc.). Ac. „oraș” nu ar fi fost niciodată mai mult decât un fel de tabără militară cu un număr redus de locuitori.

În orice caz, data distrugerii Ierihonului rămâne o enigmă. Dar Kenyon nu ține seama decât rareori de mărturia biblică.

o. Tabletele de la Tell el-Amarna*, găsite în anul 1887 la Amarna, capitala lui Amenophis IV (Akhenaton), sunt niște scrisori prin care se face apel la faraon de către unele state-cetăți din Canaan. Orașele respective aveau nevoie de ajutor spre a-i respinge pe *habiru**, triburi invadatoare. Dacă se vor fi aflat pe vremea aceea în Canaan, evreii, sub conducerea

lui Iosua, au contribuit la complicarea lucrurilor; însă, independent de prezența israeliților, era vorba de o perioadă de mari tulburări în Canaan.

p. Construirea de către Israel a cetății lui Ramses* pare să indice că este vorba de capitala lui Ramses II, amplasată în Delta Nilului (rămășițele lui Piton*, celălalt oraș zidit de evrei, ar putea fi cele identificate la Tell er Rabata, ceea ce însă nu este o certitudine absolută). Ramses a fost clădit pe locul unde fuseseră altădată Avaris*; acolo se află ceea ce numim astăzi Qantir Tell Daba. Avem, deci, o „dovadă” în sprijinul cronologiei „scurte”. Totuși, un editor al cărții Exodului ar fi putut indica cele două așezări cu numele lor mai „moderne”, mai bine cunoscute, exact așa cum în Gen. 14:14 se vorbește de cetatea lui Dan, măcar că ea se numea Laiș pe vremea lui Avraam ! (v. Jud. 18:27-31). Tot astfel, faptul că ținutul Gosen este numit *ținutul lui Ramses* în Gen. 47:11 ar putea să indice existența, deja pe vremea lui Iosif, a unei cetăți care purta numele acesta, deși K.A. Kitchen neagă o asemenea eventualitate.

q. Nelson Glueck a examinat un mare număr de tell-uri în Transiordania, dar n-a găsit urme de populații sedentare și organizate înainte de sec. XIII. De aici, Glueck a concluzionat că Israel a traversat Transiordania în drum spre Canaan după epoca aceasta, pt. că, în cartea Numerilor, este vorba de contacte întreținute între Israel și Edom* pe de o parte și între Israel și Moab* pe de altă parte. La acea dată, Edomul și Moabul erau bine stabilite ca împ. de sine stătătoare. Însă numai după declanșarea ac. săpături conduse de Glueck au văzut lumina zilei și alte vestigii în Transiordania care ne permit să credem că au existat, totuși, populații sedentare, în ac. regiuni înainte de sec. XIII; de ex., a fost descoperit un mormânt la Amman, datând din anul 1600 î.Cr. și un altul la Pella din sec. XV. Oricum, Glueck nu a făcut decât o „survolare” a acestei regiuni.

r. Constatarea distrugerii prin foc a unor așezări canaanite în sec. XIII î.Cr. a fost pusă uneori în legătură directă cu cucerirea întreprinsă de israeliți sub conducerea lui Iosua. Însă nu toate cetățile cucerite erau incendiate. Dacă, de exemplu, Hațorul* a fost ars (Ios. 11:11), asta a constituit o excepție, pt. că celelalte cetăți nu erau nimicite prin foc (v. 11, 13), în afară de Ierihon* și Ai* (pt. orașele acestea se pun alte probleme. V. *Ierihon; Ai*).

De altfel, principiul potrivit căruia nu trebuiau să fie distruse casele fusese formulat deja de Moise în Dt. 6:11 și 19:1. În realitate, cetățile Lachiș*, Debir*, Betel*, Hațor*, distruse prin foc în sec. XIII, au putut fi incendiate și de alți dușmani, nu neapărat de evrei.

s. „*Stela lui Israel*” sau „*Stela lui Merneptah*” este singurul document egiptean care menționează pe Israel. Se pot citi urm. cuvinte: „*Israel este pustit; sămânța (posteritatea) lui este nimicită*”. Israel este menționat în ac. text îndată după cetățile Askalon* și Ghezer*; de asemenea, ac. monument pare să facă referire la o bătălie câștigată de Merneptah în Canaan. Fără îndoială că respectiva înfrângere a lui Israel nu a avut consecințe grave, de vreme ce cartea Judecătorilor nu o pomeneste. Iar dacă Dumnezeu nu a ridicat un judecător care să-i izbăvească atunci pe copiii lui Israel, o asemenea tăcere este și mai justificată.

t. Ac. dată trebuie să fie luată în serios. Iefta* a dovedit deja, în discursul său rostit în auzul amoniților, o bună cunoaștere a istoriei pop. său, în conformitate cu cele relatate în cartea Numerilor. Putem deci accepta cifra rotundă furnizată de el. De altfel, dacă ea nu ar fi corespuns realității, amoniții l-ar fi contrazis imediat! În F.A. 13:19, ne sunt indicați „*aproape 450 de ani*” pt. epoca Judecătorilor, și noi ne putem bizui pe ac. cifră din pricină că rabinul Pavel cunoștea tot așa de bine istoria lui Israel!

Ac. două numere se află în contradicție cu cronologia „scurtă” care preconizează doar vreo 200 de ani pt. perioada Judecătorilor.

Pt. a ajunge la cifra de 450 de ani, considerăm că Pavel a adunat suma tuturor „domniilor” judecătorilor cu suma tuturor anilor de odihnă și a anilor de robie, fără a ține seama de faptul că unii judecători și/sau perioadele de servituție erau câteodată contemporane. Nu de puține ori unii cărturari calculau în felul ac. (vezi K. A. Kitchen, „*Ancient Orient et O.T.*”, Tyndale Press, 1966, p. 73-74). Datorită unui asemenea procedeu, unii erudiți au extras o altă învățătură din textul grecesc: cei 450 de ani ar cuprinde timpul scurs de la alegerea părinților (patriarhilor) până la cucerirea Canaanului.

u. Cifra ac. (al 480-lea an, I Împ. 6:1) pune probleme serioase și a fost interpretată în moduri diferite:

- Mai întâi trebuie spus că unii - este adevărat că din ce în ce mai puțini - acceptă cifra ac. ca un număr „absolut”. Potrivit ac. calcul,

data Exodului ar trebui stabilită cu 480 de ani înainte de al 3-lea an al domniei lui Solomon, în 967, ceea ce înseamnă: $967 + 480 = 1447$ î.Cr. În principiu, adeptii cronologiei „lungi” o acceptă astfel, dar văd cei 480 de ani ca o cifră rotundă.

- Alții au văzut ac. dată ca 480 de ani dintr-o perioadă mai lungă, fiind vorba de un numeral ordinal. Cei 480 de ani au fost confrunțați cu suma totală la care face referire Pavel în F.A. 13:18-22. Astfel, apostolul pare să vorbească de un total de 573 ani (40 de ani în pustie + 450 de ani pt. epoca Judecătorilor + 40 de ani pt. domnia lui Saul + 40 de ani pt. domnia lui David + 3 ani pt. aceea a lui Solomon = 573 de ani) (v. nota g.).

Totuși, cifra aceasta, adăugată datei domniei lui Solomon, face să rezulte o dată „imposibilă” pt. Exod: 1573 î.Cr.

- Alți exegeți consideră că este vorba de o cifră simbolică: 12 generații de câte 40 de ani ($12 \times 40 = 480$). În orice caz, pare să fie vorba de o cifră „rotundă”. Însă 40 de ani revin unei generații „ideale”, în realitate o generație este mai curând de 25 de ani, așa că cei 480 de ani se reduc la $12 \times 25 = 300$ de ani, ceea ce concordă cu o ieșire a israeliților din Egipt în sec. XIII, cronologia „scurtă”.

- De remarcat că Septuaginta are 440 de ani. De altfel, și pt. alte cifre autorii Septuagintei diferă de textul masoretic.

Concluzie pt. nota u.: Trebuie să recunoaștem că ac. cifră, ca și altele, nu poate fi interpretată cu ușurință. Constatăm că există diverse interpretări care le permit celor ce propun cronologia „lungă” sau „scurtă” s-o facă cu bune intenții și respectând întocmai ceea ce ei cred a fi adevăr biblic.

Concluzie. Fiecare din cele două cronologii prezintă o seamă de dificultăți. De partea cronologiei „scurte”:

- se pune mai ales problema duratei șederii lui Israel în Egipt = 215 ani;

- lipsa unor dovezi evidente și clare cu privire la construcțiile din a XVIII-a dinastie, în Delta Nilului, în timp ce de la Sethi I și Ramses II avem probe de felul acesta;

- lipsa unor dovezi concrete despre existența unor populații sedentare și organizate în Transiordania în sec. XV;

- problema Ierihonului.

În același timp, nu există nimic, în ac. argumente, care să se opună în mod absolut cronologiei lungi, după cum s-a putut vedea în notele de mai sus.

Contra cronologiei „scurte” se pot invoca următoarele:

- îndeosebi faptul că toate datele biblice, luate în sensul lor cel mai natural și obișnuit indică sistematic o ieșire a israeliților din Egipt în sec. XV î.Cr. (cf. I Împ. 6:1; Jud. 11:26; F.A. 13:19);

- lipsa unei explicații corespunzătoare pt. expresia „după multă vreme” (Ex. 2:23);

- faptul de a fi necesară comprimarea epocii Judecătorilor în mai puțin de 200 de ani.

În sfârșit, trebuie să spunem că ansamblul mărturiilor arheologice rămâne absolut în favoarea unei șederi a lui Israel în Egipt. Întrebuințarea semiților* pt. facerea cărămizilor a fost confirmată (fresca găsită la Teba în capela funerară a vizirului Rekhmir, din sec. XIV î.Cr., unde pot fi văzuți făcătorii de cărămizi, printre aceștia numărându-se și un semit); cărămizi* confecționate din lut și paie; numărul de cărămizi cerut zilnic (sulul de piele aflat la Muzeul Luvru); zile libere, acordate pt. a aduce jertfe dumnezeului său, ca în Ex. 5:1 (în listele de lucru provenite de la satul muncitoresc Deir-el-Medina); construcții în Delta Nilului (cel puțin în timpul celei de a XIX-a dinastii); Israel în țara Canaanului (*Stela lui Israel* sau *Stela lui Merneptah*).

Singura problemă care rămâne este datarea. Oricât de palpitant este ac. subiect, el nu face parte din mărturisirile de credință ale diverselor Biserici creștine. Ambele cronologii și-au găsit sprijinitori printre credincioșii evanghelici.

Pt. o expunere mai detaliată a argumentelor în favoarea cronologiei scurte, vezi J.A. Thompson: „*La Bible à la lumière de l'archéologie*”, L.L.B., 1987, p. 57-64 și K. Kitchen: „*Ancient Orient et O.T.*”, Tyndale Press, London, p. 57-75, sau art. său în „*Pictorial Encyclopedia of the Bible*”, Zondervan, sub Exodus, vol. II, p. 428-436, precum și „*Le Nouveau Commentaire Biblique*” (care dă ambele cronologii).

Pt. argumente detaliate în favoarea cronologiei lungi, v. G.L. Archer: „*Introduction à l'A.T.*”, Ed. Emmaüs, 1978, p. 252-266.

EXODUL (CARTEA). Cuv. „Exod” vrea să zică ieșire, plecare, și este numele dat cărții de autorii Septuagintei. În ebraică, se numește „*Iatā numele*” sau „*Numele*”, după primele sale cuvinte. O frază identică celei din Ex. 1:1 se află în Gen. 46:8, ceea ce constituie un indiciu că Exodul este continuarea Genezei.

Autorul. Cartea însăși îl indică de 3 ori pe Moise ca fiind autorul ei (17:14; 24:4; 34:27-28). Redactarea cărții de către ac. martor al evenimentelor relatate este confirmată de cunoașterea profundă a obiceiurilor egiptene și a geografiei deșertului Sinai. Cartea lui Iosua (Ios. 8:31) se referă la Ex. 20:25, introducând-o prin următoarele cuvinte: „...după cum este scris în cartea Legii lui Moise”.

Prob. că Moise scrie ac. carte pt. generațiile ulterioare, cu scopul ca ele să cunoască evenimentele care stau la baza ființei lor naționale.

Data redactării. Fără îndoială că Exodul a fost redactat în pustie, în cursul perioadei relatate în cartea Numerilor, adică spre mijlocul sec. XV î.Cr. Potrivit cu I Împ. 6:1, ieșirea israeliților din Egipt a avut loc cu 480 de ani înainte de al 4-lea an al domniei lui Solomon (966), dată care ne conduce spre anul 1446. Egiptologia confirmă condițiile evocate în ac. carte sub faraonii Thutmes III și Amenhotep (Amenophis) II (pt. o discuție mai detaliată cu privire la data Exodului, vezi în NDB art. *Exod* și G. Archer: „*Introduction à l'Ancient Testament*”, p. 250-266).

Cartea acoperă un interval de 145 de ani curgând de la moartea lui Iosif până la ridicarea Cortului întâlnirii în pustie.

Locul redactării. Evenimentele istorisite în cartea Exodului se situează: a. În Egipt (cap. 1-14). b. Pe traiectul Egipt-Sinai (cap. 15-18). c. În împrejurimile Sinaiului (cap. 19-40).

Caracteristici. Două evenimente fundamentale: ieșirea israeliților din Egipt și darea Legii, semnificative pt. întreaga istorie iudeo-creștină, evenimente prin care Dumnezeu S-a revelat ca Eliberator și Călăuză a pop. Său. Cele petrecute în Egipt scot în evidență atât harul lui Dumnezeu (pt. ai Săi), cât și mânia Sa (față de cei ce I se opun). A doua parte a cărții ne arată în ce condiții ne putem apropia de Dumnezeu.

Cartea care începe cu viziunea unui pop. subjugat și asuprit, se termină cu perspectiva slavei divine revelate în mijlocul unei națiuni libere. Potrivit cu I Cor. 10:1-6, 11 și Rom. 15:4, ac. lucruri au fost scrise pt. învățătura noastră. Cartea Exodului cuprinde multe lecții de mare valoare spirituală. Iată câteva din acestea: Dumnezeu îngăduie ca ai Lui să treacă prin încercări, dar va face ca acestea să contribuie la împlinirea planului Său cu privire la ei (dacă

israeliții nu ar fi fost oprimați în Egipt, ar fi ajuns să fie asimilați de pop. egipteană și nu s-ar mai fi întors niciodată în Canaan). Pt. a deveni o unealtă în mâna lui Dumnezeu, Moise a trebuit să facă o alegere dificilă (Ex. 2:11; F.A. 7:23; Evr. 11:24-27). Dumnezeu își rezervă timp pt. a-l pregăti pe cel pe care vrea să-l folosească; experiența relatată în Ex. 2:11-15 a demonstrat că, deși a fost ales de Dumnezeu, Moise nu era pregătit să fie o unealtă în mâna Lui atunci. Capitolul 12 ne învață însemnătatea credinței și ascultării pt. a fi salvat; cap. 14 demonstrează puterea lui Dumnezeu, însă începând cu cap. 15 iese la iveală lipsa de recunoștință și de stabilitate a poporului. Episodul cu vitelul de aur (cap. 32) constituie o demonstrație clară a acestei stări de lucruri.

Scopul cărții. Cartea dă mărturie, în primul rând, cu privire la intervenția lui Dumnezeu spre binele pop. Său. Ea vrea să arate cum Dumnezeu lui Avraam, Isaac și Iacov și-a ținut promisiunea făcută patriarhului (Gen. 13:14), când a încheiat legământ cu acesta: cum au devenit urmașii săi un pop. numeros (în Egipt au coborât doar 70 de persoane, iar acum ies de acolo 2-3 milioane de suflete). Scoaterea israeliților din țara robiei a rămas, pe tot parcursul istoriei lor, o probă neclintită despre puterea lui Dumnezeu și despre dorința Sa de a-i mântui pe cei care-I aparțin.

Posteritatea lui Iacov, constituită într-o națiune teocratică, este pe punctul de a se organiza, motiv pt. care Dumnezeu îi transmite Legea; este pe punctul de a adăposti simbolul prezenței divine în mijlocul ei, motiv pt. care Dumnezeu îi revelează planul Cortului întâlnirii.

Poporul Noului Legământ găsește în Exod simboluri care ținesc spre marele Liberatör Isus Cristos; pt. El, Moise nu era decât o preînchipuire (Evr. 3:1-6): mielul pascal (I Cor. 5:6-8; Ioan 1:29) al cărui sânge i-a mântuit pe cei care s-au supus directivelor divine (Ex. 12:7; Evr. 9:14; I Ioan 1:7) și dintre ale cărui oase nici unul nu trebuia să fie zdrobit (Ex. 12:46; Ioan 19:36); trecerea Mării Roșii (I Cor. 10:2), reprezentând moartea și învierea noastră împreună cu Cristos (Rom. 6:3, 4); mana, o degustare a Pâinii viei care S-a pogorât din cer (Ex. 16; cf. Ioan 6:31-34); stânca lovită a cărei apă potolește setea (Ex. 17:1-7; cf. I Cor. 10:4); Aaron, marele preot (cf. 7:11-28); Cortul, imagine și umbră a sanctuarului ceresc

(cf. Evr. 8:5), cu ușa sa (cf. Ioan 10:9), altarul pt. jertfe (cf. Evr. 9:22; I Ioan 1:7), ligheanul de aramă (cf. Ioan 13:10), masa cu pâinile pt. punerea înaintea Domnului (cf. Ioan 6:35), sfeșnicul (cf. Ioan 8:12), altarul tămâierii (cf. Evr. 7:25; 9:24) și chivotul legământului, simbol al prezenței divine (cf. Mt. 28:20).

Citatele indicate în N.T. dovedesc că toate ac. lecții, date pe vremea Exodului, rămân valabile și pentru noi.

Planul cărții. Cele 40 de capitole ale Exodului (tot atâtea cât numărul anilor petrecuți în pustie) se subîmpart în trei secțiuni:

1. Istorie (cap. 1-18)
2. Legi (cap. 19-34)
3. Cult (cap. 35-40).

Atmosfera din interiorul cărții poate fi caracterizată prin trei cuvinte: robie (cap. 1-5), eliberare (cap. 6-18) și organizare (cap. 19-40).

EXORCISM - în gr. *exorkistes* = *exorcist* (o singură întrebuintare în F.A. 19:13) și provine de la verbul *exorkizô* = *a face să jure* sau *a depune jurământ*; *a adjura* (folosit o singură dată în N.T. cu privire la marele preot care L-a adjurat pe Isus să spună dacă era sau nu Cristosul, Mt. 26:63); *exballô* = *a alunga*, *a izgoni*, *a expulza* (duhurile rele) (Mt. 7:22; 8:16; 9:34; 10:1, 8; 12:24-28), dar ac. verb este utilizat și cu alte complemente, în afară de demoni; *exerchomai* = *a ieși* (Mt. 12:43-44; Mc. 5:13; 7:29; 9:25-29; Lc. 4:36, 41; 8:35, 38; 11:24). O practică vizând eliberarea omului de sub legăturile demonice. Isus a exorcizat demonii, dându-le porunci categorice, uneori chiar amenințându-i. În Mt. 10:1, El a conferit ac. putere celor 12 apostoli (Mc. 16:17, 18). Nimicirea puterilor demonice este o componentă a luptei pt. cauza Împ. lui Dumnezeu. În cartea Faptelor, lupta ap. se observă în acțiunile lor îndreptate contra magiei, împotriva superstițiilor (F.A. 13:8 și urm.; 16:16), împotriva doctrinelor demonice (I Tim. 4:1) și împotriva falsei înțelepciuni (Iac. 3:15). În Apocalipsa, lupta se dă contra făcătorilor de minuni mincinoase, angajați în slujba Fiarei (Ap. 16:13, 14). Unii iudei practica exorcismul, dar în F.A. 19:13-17, s-au dovedit incapabili să expulzeze demonii din pricină că nu aveau Duhul Sfânt.

EXORCIST. Persoană care pretinde că poate alunga duhurile rele și poate zădărnici influența lor periculoasă cu ajutorul unor formule

sau ceremonii magice. Pavel a întâlnit la Efes niște iudei itineranți care susțineau că sunt capabili să exorcizeze pe cei posedați de demoni, dar, în realitate, nu erau decât niște impostori (F.A. 19:13-19).

EXTAZ, RĂPIRE SUFLETEASCĂ. Stare în care funcțiunile senzoriale și intelectuale sunt suspendate, în timp ce sufletul, nemai-preocupându-se de problemele trupului, contemplă supranaturalul. Asemenea stări au avut Petru (F.A. 11:5) și Pavel (F.A. 22:17) (v. *Vedenie*).

EZBAI. Tatăl unuia dintre vitejii lui David (I Cr. 11:26, 37). S-ar părea că numele lui este o variantă pt. Paarai care figurează în II Sam. 23:35.

EZECHIA, EZEKIAS. Forma gr. a numelui ebr. care, tâlmăcit, înseamnă „*Dumnezeu este putere*”.

1. Strămoș al proorocului Țefania (Țef. 1:1).
2. Unul dintre fiii lui Nearia, de neam împărătesc și urmaș al lui David (I Cr. 3:23).
3. Un bărbat ai cărui câțiva descendenți, din neamul lui Ater, s-au întors din robia babilonică, sub conducerea lui Zorobabel (Ezra 2:16; Nem. 7:21). Prob. că ac. Ezechia și-a pus

pecetea pe legământ, în calitate de reprezentant al fam. sale pe vremea când Neemia era guvernator (Nem. 10:1, 17).

4. Un fiu al lui Șalum și una dintre căpeteniile sem. lui Efraim sub domnia lui Pecah. A contribuit la eliberarea captivilor israeliți, făcuți prizonieri de oamenii lui Iuda (II Cr. 28:12).

5. Fiul lui Ahaz, împ. lui Iuda. Cronologia domniei lui Ezechia este deosebit de greu de stabilit când se compară toate personajele menționate în textul biblic și datele vieții și/sau domniei lor cu evenimentele istorisite în Biblie. Metodele folosite de evrei pt. a-și scrie istoria fac și mai dificilă acțiunea aceasta, din pricină că, la un moment dat, se termină relatarea unui episod în timp ce alte evenimente petrecute în același timp cu episodul respectiv continuă, ca și cum ele s-ar fi petrecut mai târziu. O a 3-a problemă este aceea că adesea doi regi, tată și fiu, domnesc în co-regență. Dar cum lucrul ac. nu este lămurit în Biblie, trebuie intuit. O altă dificultate: când autorul datează un eveniment petrecut în timpul domniei unui rege, uneori se pleacă din momentul declanșării co-regenței, alteori din clipa când fiul începe să domnească singur. Nici precizări de felul ac. nu se fac în Biblie. Or, toate aceste probleme evidențiate aici se întâlnesc în relatările biblice referitoare la Ezechia.

<i>Evenimentul</i>	<i>Data</i>	<i>Referințe biblice</i>
1. Ezechia devine rege, co-regent cu tatăl său Ahaz. Osea, regele lui Israel, se află în al treilea an al domniei.	729	II Împ. 18:1
2. În cel de al 4-lea an al său de co-regență, în al 7-lea an al lui Osea, Samaria este asediată de Salmanasar V.	724	II Împ. 18:9
3. În al 6-lea an de co-regență, al 9-lea an al lui Osea, are loc căderea Samariei, fiind luată de asirieni în fruntea cărora se afla atunci regele Sargon II (27 290 de locuitori deportați) (2).	722-721	II Împ. 18:10-11
4. Ahazmoare și Ezechia domnește singur. Reforma lui Ezechia („ <i>în anul întâi... în luna întâi</i> ”). El se răscoală contra lui Sargon II care continua să considere pe Iuda vasal al său din momentul încheierii unei alianțe între Ahaz și Tiglat-Pileser III. Filistenii sunt învinși de Ezechia. Ezechia încheie un legământ cu Egiptul contra Asiriei?	716/715	II Împ. 18:3-8 II Cr. 29:3 II Împ. 16:7 Is. 30:1-7 Is. 31:1-3
5. Sargon II trimite pe Tartan al său să asedieze Asodul. Egiptul susține Asodul, însă Isaia prezice înfrângerea Egiptului aliat cu Etiopia. Isaia avertizează pe Ezechia de riscurile alianței sale cu Egiptul.	711	Is. 20:1-2 Is. 20:3-4 Is. 20:5-6

Evenimentul	Data	Referințe biblice
6. Sargon II moare și Sanherib devine rege.	705	
7. Boala și însănătoșirea lui Ezechia. Sunt adăugați 15 ani la viața lui.	703 (?) 702 (?)	II Împ. 20:1-11
Isaia promite că Ezechia va fi izbăvit din mâna lui Sanherib. Felicitările lui Merodac-Baladan, regele Babilonului, care, fără îndoială, îl încurajează pe Ezechia în revolta sa contra Asiriei (4)	703 (?)	II Împ. 20:6 II Împ. 20:12-13
8. Sanherib invadează țările din V în al 14-lea an al lui Ezechia (domnea singur) după ce l-a bătut pe Merodac-Baladan în E. Țara filistenilor și un număr de 46 de cetăți întărite ale lui Iuda sunt cucerite.	701 (?) 701	II Împ. 18:13 II Împ. 18:14-16
9. Ezechia este cuprins de teamă și decide să plătească tribut lui Sanherib. Aurul este scos din Templu (3). Acum Sanherib ar fi trebuit să se retragă, dar el atacă Lachișul.	701	Is. 33:8 II Împ. 18:20
10. Se pare că Ezechia regretă plățirea tributului și se răscoală iarăși. Oricum, el realizează apropierea unei invazii și se pregătește să reziste. Apeductul este săpat și zidurile sunt reclădite.	701	II Cr. 32:2 II Împ. 20:20 II Cr. 32:3-8 II Împ. 18:17-37
11. Sanherib, care asediază Lachișul, trimite pe Rabșache cu o armată mică, dar puternică, contra Ierusalimului. El își bate joc de (noua sau actuala) răzvrătirea lui Ezechia și de Dumnezeuul lui Israel (Ezechia este „închis ca o pasăre în colivie”) (2) (3) (Va fi plătit el pe atunci un al doilea tribut? După <i>Prisma lui Taylor</i> , ar fi vorba de un al doilea tribut) (3)	701	II Împ. 19:1-7 II Împ. 19:8
12. Ezechia și Isaia se roagă Domnului. Isaia prevestește întoarcerea lui Sanherib în țara sa.	701	II Împ. 19:9
13. Lachișul este luat (200 150 locuitori sunt deportați) (2), evident că din toată regiunea respectivă). Libna este atacată. Tirhaca, în fruntea unei armate egipteano-etioapiene, se pregătește să-l atace pe Sanherib (5).	701	II Împ. 19:10-13
14. Probabil că după asta a urmat imediat bătălia de la Elteche unde Tirhaca este învins (2) (după <i>Prisma lui Taylor</i>).	701	II Împ. 19:14-28 II Împ. 19:29-34
15. În pofida victoriei sale, Sanherib este nevoit să se întoarcă înapoi, însă nu fără a-l trimite a doua oară la Ierusalim pe Rabșache al său, cu o scrisoare de insultă.	701	II Împ. 19:35 II Cr. 32:21 II Cr. 32:33
16. Rugăciunea lui Ezechia. Profeția lui Isaia. Semnul celor 3 secerișuri. (Bătălia de la Elteche ar putea fi plasată aici).	701	II Împ. 20; 21 II Împ. 19:37
17. Un număr de 185 000 de asirieni sunt loviți de Îngerul Domnului; Sanherib se întoarce la Ninive. Îmbogățirea lui Ezechia.	659	
18. Manase devine regent cu Ezechia.	686	
19. Ezechia moare. Manase domnește singur.	681	
20. Sanherib este asasinat de doi fii ai săi.		

Note:

1. Datele oferite sunt aproximative, putând să varieze în funcție de izvoarele consultate, cu câte un an în plus sau în minus, căci nu am avut în vedere o exactitate absolută.

Uneori, în textul biblic, datele par a fi

contradictorii, fapt care se datorează modului diferit de a socoti anii unei domnii în împ. lui Israel și în aceea a lui Iuda (v. Edwin R.R. Thiele: „*A Chronology of the Hebrew Kings*”, Zondervan Publishing House, 1978).

2. În principiu, ceea ce se află între paranteze provine de la o sursă arheologică profană.

3. După *Prisma lui Taylor*, data declanșării invaziei lui Sanherib în direcția V este tocmai 701 î.Cr. Ac. datare pare să fie certă.

Prisma lui Taylor, istorisind cele 8 campanii militare ale lui Sanherib, ne-o prezintă pe cea dintâi, și prob. singura, invazie îndreptată contra lui Iuda, aceea relatată în Biblie. Din conținutul prisme rezultă că împ. Moabului, Edomului, Asdodului, Byblosului etc. s-au supus lui Sanherib. Nu știm însă dacă ei s-au răsculat împreună cu Ezechia. Sanherib cucerește 46 dintre cetățile întărite ale lui Iuda. Tributul plătit lui Sanherib de Ezechia este detaliat pe prismă: 30 de talanți de aur, 800 de talanți de argint (în Biblie se vorbește numai de 300 de talanți de argint. Oare din pricină că talantul varia de la o țară la alta?), pietre scumpe, lemn de mare valoare, obiecte de fildeș, mobilier încrustat cu fildeș, fiice ale împăratului, concubine, cântăreți, bărbați și femei. De reținut, totuși, că prisma vorbește de *două* tributuri, astfel că nu știm sigur dacă ac. este cel menționat în II Împ. 18:14. Prisma relatează și despre deportarea unui număr de 200 150 de locuitori. Basoreliefurile acestei deportări provenite de la Ninive se află la *British Museum*.

Prisma respectivă îl prezintă pe Ezechia la Ierusalim „închis ca o pasăre într-o colivie”.

4. Merodac-Baladan a fost de două ori rege al Babilonului: mai întâi între anii 722-710, apoi în intervalul 703-702. Prima dată l-a detronat Sargon II, iar a doua oară l-a răsturnat Sanherib, în anul 702. Ambasada pe care i-a trimis-o lui Ezechia pare să fi fost ultimul lui efort de a suscita încă o revoltă anti-asiriană. Se pare că Merodac-Baladan l-a încurajat pe Ezechia în cea de a doua răzvrătire a sa (cea din II Împ. 18:20, nu aceea din II Împ. 18:7, prob. datată din anul 715, când a început să domnească singur).

Relatarea referitoare la Merodac-Baladan urmează aceleia a invaziei lui Sanherib, pe când, în realitate, ea este contemporană cu aceasta, dacă nu cumva chiar o precede. Ac. inversiune ar putea proveni din aceea că autorul cărților I și II Împ. a urmat textul lui Isaia. Subiectul principal al cap. 40-66 din cartea lui Isaia este exilul la Babilon și întoarcerea din ac. exil. Fără îndoială, că de aceea a plasat profetul relatarea privitoare la

regele Babilonului după izbăvirea poporului din mâna lui Sanherib.

5. Tirhaca a domnit ca faraon între anii 690 și 664 î.Cr. El nu era deci încă rege al Etiopiei când s-a bătut cu Sanherib (II Împ. 19:9), dar autorul Regilor putea vorbi despre el ca rege, pt. că a devenit așa ceva mai târziu. El ar fi putut să fie comandantul armatei care l-a atacat pe Sanherib. Pt. M.F.L. Macadam, Tirhaca s-ar fi născut abia în anul 709. Prin urmare, nu ar fi putut comanda o armată în anul 701 când a avut loc bătălia de la Elteche. Dacă așa stau lucrurile, ar fi putut avea loc două invazii asupra lui Iuda din partea lui Sanherib: prima în anul 701 (II Împ. 18:13-16) și a doua spre anii 688 (II Împ. 18:17 și urm.). Dar ipoteza ac. ridică alte probleme cu privire la cei 15 ani adăugați vieții lui Ezechia. Apoi, însuși faptul că o a doua campanie militară nu este menționată nicăieri, iar Biblia pare să vorbească numai de una singură, ne determină să respingem ac. ipoteză. Totuși, mai rămân unele aspecte neclare cu privire la Tirhaca.

EZECHIEL, EZEKIEL - *Dumnezeu va întări.*

1. Un urmaș al lui Aaron. Familia sa devine a 20-a ceată preotească (I Cr. 24:16).

2. Unul dintre cei mai mari profeți iudei; fiul lui Buzi, din fam. preotească (Ez. 1:3). Și-a petrecut copilăria și tinerețea pe meleagurile natale, fără îndoială la Ierusalim, în apropierea Templului. La acea dată, Ieremia își desfășura lucrarea profetică. Ezechiel a fost dus departe de țara lui Iuda, odată cu împ. Ioiachin, în anul 597 î.Cr., la 8 ani după deportarea lui Daniel (Ez. 33:21; 40:1; cf. II Împ. 24:11-16). Josephus Flavius spune că Ezechiel era pe atunci un adolescent (Ant. 10:6:3); nu mai era un copil, dar nici nu atinsese încă vârsta la care leviții intrau în slujba Domnului și erau înscrși în numărul bărbaților lui Levi. Ezechiel trăia între exilații iudei, pe malul Chebarului, unul din canalele babiloniene. Probabil la Tel-Aviv (Ez. 1:1, 3; 3:5). Ezechiel s-a căsătorit în al 6-lea sau cel puțin în al 9-lea an al robiei; a avut o casă proprie (8:1; 24:1, 18).

Slujba profetică a lui Ezechiel a început în al 5-lea an al captivității lui Ioiachin, cu 7 ani înainte de distrugerea Templului din Ierusalim, când proorocul mai locuia pe malul Chebarului (1:1-2). Avea pe atunci 30 de ani (1:1), adică exact vârsta când leviții intrau în slujbă (Num. 4:3). Unii exegeți au fost de părere că ac. „al 30-lea an” nu se referă la

vârsta lui Ezechiel, ci ar fi numărat de la suirea pe tron a lui Nabopolassar, tatăl lui Nebucadnețar, sau pornind de la reforma lui Iosia. Totuși, ac. supoziție este combătută de cele ce rezultă din Ier. 25:1, 3; II Împ. 23:36; 25:2-6; Ez. 1:2. Deși exilat într-o țară străină, Ezechiel avea libertatea să proorocească: bătrânii iudeilor au recurs la sfaturile sale (8:1; 14:1; 20:1), dar nefiind sinceri, aceștia nu i-au urmat îndemnurile (33:30-33). Gândirea și vocabularul lui Ezechiel amintesc pe Ieremia a cărui învățătură el o cunoștea foarte bine. Îl va fi auzit vorbind în Templu sau va fi ascultat lectura publică a unora dintre profețiile sale (Ier. 7:2; 19:14; 26:2; 28:5; 36:8). Mai târziu, deportat la Babilon, nu-i deloc exclus să-i fi căzut în mână o culegere a ac. discursuri (Ier. 29:1, 31; 36:32; Dan. 9:2). În tot cazul, preluând unele scurte declarații doctrinale, alegorii sugestive sau scurte mesaje ale lui Ieremia, Ezechiel le amplifică și le dă adesea o semnificație literară; cf., de ex., pasajele care vorbesc despre cazanul clocotind (Ier. 1:13-15; Ez. 11:2-11; 24:3-14); cele două surori (Ier. 3:6-11; Ez. 23:1-49); iertarea acordată de Domnul, în urma pocăinței, unui individ sau națiunii întregi (Ez. 18:21-32; Ier. 18:5-12); eliminarea păstorilor răi, înlocuiți de către un rege care coboară din David (Ier. 23:1-6; Ez. 34:1-24); responsabilitatea individuală privită din perspectiva eredității (Ier. 31:29, 30; Ez. 18:2-31); noua natură spirituală (Ier. 31:33, 34; Ez. 11:19, 20; 36:25-29); exilații, speranța viitorului, în comparație cu iudeii rămași la Ierusalim (Ier. 24:1-10; Ez. 11:15-21; 37:1-14). Slujba profetică a lui Ezechiel a cuprins o perioadă de cel puțin 22 de ani (cf. 1:2; 29:17). Nu ne sunt cunoscute data și împrejurările morții sale.

EZECHIEL (CARTEA).

Locul cărții în canonul biblic. În Bibliile noastre, Ezechiel figurează între cartea Plângerilor și aceea a lui Daniel, însă în canonul ebraic, cele două cărți se aflau printre Hagiografe, Ezechiel urmând imediat după Ieremia. Aproape toate profețiile lui Ezechiel sunt dispuse în ordine cronologică și datate în funcție de proclamarea lor în cursul anilor de captivitate a regelui Ioiachin.

Autorul. Ezechiel a crescut într-o fam. de preoți. Părinții săi, oameni temători de Dumnezeu, i-au pus numele care tâlmăcit înseamnă *Domnul va întări*. El și-a petrecut copilăria în vecinătatea Templului din

Ierusalim, unde a putut, fără îndoială, să asculte profețiile lui Ieremia. El a fost dus în Babilonia în anul 597 cu al doilea grup de deportați și instalat la Tel-Aviv, aproape de „râul Chebar”, unul din principalele canale de irigație ale Babilonului. Ezechiel provenea dintr-o fam. înstărită, aparținând aristocrației sacerdotale (11:1), exilată împreună cu regele și nobilimea țării (II Împ. 24:15). În Babilonia, el avea o casă unde se întâlnea cu bătrânii poporului (3:24; 8:1; 14:1; 20:1).

Ezechiel a fost chemat în slujba profetică pe când avea 30 de ani (29:17), în iulie 593. A transmis ultimul său mesaj în aprilie 571, deci 22 de ani mai târziu. Ezechiel era căsătorit, dar aceea care „îi fermecase ochii” i-a fost smulsă printr-o moarte subită în ziua când Dumnezeu i-a descoperit că Templul din Ierusalim ar fi fost distrus. Pt. a-i face pe tovarășii săi de captivitate să înțeleagă ce se petrecea în inima lui Dumnezeu, el nu trebuia să poarte doliu după ființa pe care o iubise; tot astfel, Dumnezeu suferea durerea pricinuită de nevoia de a lăsa în mâinile păgânilor sfântul Locaș de care fusese atât de atașat (24:15-22).

Om de o vastă cultură, Ezechiel era interesat de toate, de la construcția de vase până la literatură, de la politica internațională la comerțul mediteranean (cap. 27). Era un om sensibil, cu un simț al frumosului bine dezvoltat și foarte echilibrat în gândire.

Autenticitatea cărții lui Ezechiel. Criticii aparținând școlii lui Wellhausen îl socotesc pe acest profet drept părintele iudaismului post-exilic. Ei pretind că descrierea Noului Ierusalim (cap. 40-48) ar conține un întreg program care ar fi suscitât prescripțiile sacerdotale caracteristice Leviticului și Numerilor. Dar teologii care împărtășesc punctul de vedere biblic resping o asemenea teorie. Ei constată că legislația Leviticului este cu mult anterioară lui Ezechiel. Acesta, în viziunea sa profetică din cap. 40-48, nu avea nicidecum intenția și nici nevoia de a crea din bucăți toate ac. lucruri. Cât despre criticii mai recentți, ei nu s-au mulțumit doar să pună pe seama autorului asemenea intenții, ci, lucru cu totul nou, s-au mulțumit doar să se îndoiască de autenticitatea și unitatea cărții însăși. Astfel, pt. G. Hoelscher, numai 1/10 din text ar aparține lui Ezechiel; W.A. Irwin dă cu totul la o parte cap. 40-48, iar din restul cărții reține doar 250 de versete; C. C. Torrey respinge întreaga carte, considerând-o un

pseudepigraf palestinian de prin anul 230 î.Cr. Această listă, care ar putea continua, este suficientă pentru a demonstra confuzia și incertitudinea totală la care ajunge critica negativistă, bazată în esență pe îndoiala față de tot ce este supranatural. De aceea, nu ne surprinde că asemenea critici s-au dat unor astfel de atacuri la adresa unei opere care conține, la fel ca Daniel, atâtea vedenii și imagini reluate în Apocalipsa. Cel ce studiază cartea lui Ezechiel pe deplin conștient și cu respect față de autoritatea Scripturii este frapat tocmai de numeroasele dovezi de autenticitate pe care le admiteau înșiși criticii mai vechi (ca, de ex., Cornill, „*Einleitung*”, p. 76). Aranjamentul și planul cărții, cronologia exactă, folosirea persoanei I și claritatea mesajului profetic, toate acestea confirmă că Ezechiel este adevăratul autor al cărții.

Data redactării cărții. În anul 605, întorcându-se de la Carchemiș, noul rege babilonian Nebucadnețar aducea cu sine un prim contingent de deportați (printre care se afla și Daniel).

În anul 597, Nebucadnețar revine în Palestina pt. a ataca Ierusalimul și a duce la Babilon pe rege și aristocrații iudei, lăsând în loc „*un rege ales după bunul lui plac*” (cum se precizează pe o tăbliță babiloniană). Ac. rege, Zedechia, s-a răsculat contra sa. Nebucadnețar distruge cetatea, jefuiește Templul și duce la Babilon uneltele sacre din Casa Domnului (II Cr. 36:7). Majoritatea locuitorilor Iudeii sunt nevoiți să ia drumul exilului, doar cei mai săraci fiind autorizați să rămână în țară.

Cartea lui Ezechiel conține mai multe date cronologice decât oricare altă carte profetică. Datorită descoperirii tăblițelor cuneiforme conținând analele babiloniene și niște indicații astronomice referitoare la eclipse, este posibilă datarea foarte precisă a evenimentelor menționate în această carte.

- chemarea lui Ezechiel (cap. 1) - 31 iulie 593;
- începutul asediului Ierusalimului (24:1) - 15 ianuarie 588;
- oracole rostite contra națiunilor păgâne (cap. 25-32) - între 23 aprilie și 21 iulie 587;
- sosirea primilor refugiați - 8 ianuarie 585;
- vedenii privitoare la viitor - 28 aprilie 573;
- ultimul oracol - 28 aprilie 571.

Locul redactării cărții. Majoritatea revelațiilor i-au fost acordate lui Ezechiel la Tel-Aviv, în Chaldeea (a nu se confunda cu

modernul port, cu același nume, din Palestina).

Cuv. *Tel-Aviv* a fost tradus de obicei prin *colina spicelor*, de unde se poate deduce fertilitatea deosebită a aceluia ținut. Dar s-ar părea că mai degrabă trebuie tradus prin *colina dumnezeului tunetului*, deoarece chaldeii nu obișnuiau să cedeze pământurile cele mai fertile deportaților străini. Unii exegeți văd, în ac. denumire, un fel de lagăre de concentrare unde exilații erau puși la muncă forțată pt. ameliorarea irigațiilor Babiloniei.

Scopul cărții. Mesajele lui Ezechiel se adresează:

1. Exilaților care-l înconjoară și care se întreabă de ce se află ei acolo. Ei îl acuză pe Dumnezeu de nedreptate (18:25, 29). Ezechiel le răspunde că soarta lor era consecința firească a propriilor lor păcate, adăugând că Dumnezeu nu simte plăcere să pedepsească pe păcătos și-i oferă posibilitatea izbăvirii.

2. Iudeilor rămași în țara lui Iuda. Dacă aceștia nu se vor pocăi, vor vedea Ierusalimul distrus și Templul dărâmat. Idolatria care a cuprins până și sfântul Locaș cere neapărat această judecată.

3. După căderea Ierusalimului, tuturor exilaților, pt. a-i consola, a-i îmbărbăta și a le descoperi viitorul glorios pe care Dumnezeu li-l rezervă.

Conținutul cărții. Mesajele lui Ezechiel se împart, așadar, în două secțiuni net distincte, separate între ele printr-un interludiu care se adresează națiunilor vecine. Discursurile rostite în primii 7 ani constau, în exclusivitate, din amenințări și denunțarea păcatelor lui Israel (în timp ce, la alți profeti, amenințările și promisiunile alternează mereu). Ac. carte a judecății (cap. 1-24) este una din părțile cele mai sumbre ale V.T.

În a 2-a parte, Iuda a fost judecat, dar națiunile care au contribuit la căderea sa, prin influența lor dăunătoare, nu vor fi nicidecum scutite de judecata divină: orgoliul, blasfemiile și pervertirea lor își vor primi cuvenita răsplată din partea Domnului (cap. 25-32).

În a 3-a parte, numită și „cartea mângâierii” (cap. 33-48), Ezechiel deschide exilaților perspectiva glorioasă pe care Dumnezeu le-o păstrează într-un viitor nu prea îndepărtat: revenirea în țara lor, restaurarea, curățirea poporului, restabilirea Templului și a cultului Domnului.

Fie că este vorba de judecata sau de ridicarea popoarelor, Dumnezeu este suveran, și El Se revelează și prin una și prin cealaltă, intervenind direct în istoria omenirii. De 65 de ori citim: „*Și vor ști că Eu sunt Domnul*”. Lucrarea lui Dumnezeu în lume are întotdeauna în vedere mântuirea finală.

Multe din temele lui Ezechiel vor fi reluate în N.T.: chemarea la pocăință, nașterea din nou, curățirea inimii, Păstorul cel bun, râul apei vieții, cetatea sfântă, viața trăită prin puterea Duhului Sfânt care face cu putință împlinirea cerințelor Legii Domnului... Ezechiel subliniază insistent răspunderea individuală (18:20), fără să nege, totuși, și răspunderea colectivă.

Contribuția importantă pe care și-a adus-o el la dezvoltarea gândirii israelite în general, și a celei biblice în special, rezidă în valoroasele învățături spirituale. Relevăm câteva dintre acestea:

1. *Concepția sa despre Dumnezeu*, care prezintă atât asemănări, cât și deosebiri față de antropomorfismul tradițional (cf. 1:28: „*arătarea slavei Domnului*”). În timp ce alți scriitori sacri înfățișează pe Domnul ca Păstor al poporului Său (Gen. 48:15; Ps. 23; 28:9) adunând turma risipită a lui Israel (Ier. 23:3; 31:10), păscând-o cu drag (Is. 40:11), Ezechiel îl arată mai ales pe Dumnezeu căutând oile rătăcite, izbăvind-le din mâna dușmanilor și restabilindu-le în țara lor (Ez. 34:11-31; cf. Mt. 18:12-14; Lc. 19:10).

2. *Viziunea sa cu privire la Noul Ierusalim*: muntele înalt (Ez. 40:2; Ap. 2:10), cetatea sfântă, cortul lui Dumnezeu cu oamenii (Ez. 37:27; Ap. 21:3), slava lui Dumnezeu locuind acolo (Ez. 43:2-5; Ap. 21:11); orașul de formă pătrată (Ez. 48:16, 30; Ap. 21:16) care are 12 porți (Ez. 48:30-34; Ap. 21:12, 13), râul apei vieții (Ez. 47:1; Ap. 22:1) pe malurile căruia cresc copaci ale căror frunze aduc vindecare (Ez. 47:7, 12; Ap. 22:2).

3. *Ezechiel contribuie mai ales la formularea unei idei despre teocrația viitorului*. Reluând un gând pe care Ieremia îl exprimase doar în treacăt, Ezechiel insistă asupra responsabilității individului (Ez. 18; 33:1-20), asupra nașterii din nou a locuitorilor și sfințeniei lor ca o încoronare glorioasă a timpurilor viitoare (11:19, 20; 36:24-29). Viziunea Sionului, cetatea restabilită și regenerată d.p.v. spiritual, se va afla de acum încolo înaintea poporului ales al Domnului, ca o sursă de inspirație și ca o perspectivă dătătoare de speranță.

Planul cărții. După Introducere (care conține vedenia gloriei divine: cap. 1 și chemarea profetului: cap. 2-3), cartea este structurată, asemenea celor scrise de Isaia, Ieremia și Țefania, în 3 părți:

1. Mesaje contra lui Israel (cap. 1-24);
2. Mesaje contra națiunilor (cap. 25-32);
3. Mesaje de mângâiere pt. Israel (cap. 33-48).

Avem aici o structură familiară spiritului ebraic, și anume aceea a chiasmului: A=Israel; B=națiunile; A'=Israel pe care B. Tidiman a dezvoltat-o mai în detaliu astfel:

- A (cap. 1-7): Dumnezeu apare pt. a pregăti judecata poporului Lui
 B (cap. 8-11): Proorocul contemplă judecata poporului ales
 C (cap. 12-24): Profetul explică temeiul judecății
 D (cap. 25-32): Judecata națiunilor vecine
 C' (cap. 33-37): Proorocul anunță harul restabilirii
 B' (cap. 38-39): Profetul contemplă condițiile de securitate ale poporului ales
 A' (cap. 40-48): Dumnezeu apare pentru a asigura binecuvântarea poporului Său („*Le livre d'Ezechiel*”, Edifac, 1985, p. 53).

Mai putem formula și alte paralelisme simetrice:

- 10:18; 11:23: un Dumnezeu mânios părăsește Templul și cetatea Ierusalimului.
 48:35 (ultimul verset): Dumnezeu, a cărui mânie s-a potolit, Se află în mijlocul pop. Lui.
 8-11: Distrugerea Templului
 40-48: Reconstrucția unui Templu purificat
 cap. 3: Santinela judecății divine
 cap. 33: Santinela epocii celei noi.

Asemenea lui Ieremia, și Ezechiel face unele gesturi simbolice (4:1-3, 4-8, 8-17; 5:1-12; 12:1-16, 17-20; 24:15-24; 37:15-22). El utilizează alegoria (16; 23; 29:3-7) și parabola (15:1-8; 16:1-15; 17; 21; 24). Vocabularul său este bogat și original (150 de cuv. ebr. specifice autorului). Expresiile sale favorite sunt: „*Așa vorbește Domnul*” (peste 200 de ori), „*Cuv. Domnului*” (84 de ori), „*fiul omului*” (peste 100 de ori). Viziunile sale se numără printre cele mai impresionante din toată Biblia: carul de foc (cap. 1), Templul transformat în panteon idolatru (cap. 8-11), valea oaselor uscate (cap. 37), noul Ierusalim (cap. 40-46), râul apei vieții care ieșea din Templu (cap. 47). Ezechiel a inaugurat un nou gen literar:

apocaliptica, gen care va înflori îndeosebi în perioada intertestamentară și căruia îi aparține ultima carte a N.T. De aceea nu ne mirăm să regăsim acolo numeroase simboluri ale lui Ezechiel (cf. Ap. 21:10 - Ez. 40:2; Ap. 21:3 - Ez. 37:27; Ap. 21:11 - Ez. 43:2-5; Ap. 21:12-13 - Ez. 48:30-34; Ap. 22:1 - Ez. 47:1; Ap. 22:2 - Ez. 47:7, 12).

Rabinii rezervau studierea acestei cărți oamenilor maturi. Într-adevăr, Ezechiel necesită o anumită maturitate spirituală și un efort stăruitor, dar cel ce se pretează unui asemenea studiu minuțios va fi răsplătit din belșug.

EZEL - despărțire. Locul unde s-a ascuns David până când Ionatan i-a putut da informații precise cu privire la intențiile lui Saul (I Sam. 20:19).

EZER.

1. Urmaș al lui Efraim, prob. un fiu al său, omorât cu prilejul unei expediții îndreptate contra filistenilor (I Cr. 7:21).

2. Bărbat din sem. lui Iuda, urmaș al lui Hur (I Cr. 4:4).

3. Un bărbat din sem. lui Gad, care s-a alăturat lui David la Ticiag (I Cr. 12:9).

4. Fiu al lui Iosua. Era mai marele Mitpei. El a restaurat o parte a zidurilor Ierusalimului (Nem. 3:19).

5. Un preot care a participat la dedicarea zidurilor Ierusalimului, celebrând lucrările de reconstrucție (Nem. 12:42).

EZRA, ESDRA - ajutor.

1. Un israelit înregistrat împreună cu urmașii lui Iuda (I Cr. 4:1, 17).

2. Una dintre căpeteniile preoților întorși din Babilon cu Zorobabel (Nem. 12:1). În generația următoare, o casă patriarhală purta numele său.

3. Personajul principal al cărții lui Ezra: preot și urmaș al lui Tadoc și al lui Fineas (Ezra 7:1-6). Era un cărturar versat în Legea lui Moise din care făcuse un obiect de studiu cu dorința de a păzi și a învăța și pe alții lucrurile scrise în ea (v. 6, 10, 14). În anul al 7-lea al lui Artaxerxe Mână-Lungă, rege al Persiei între anii 465 și 424 î.Cr., Ezra este însărcinat de rege să se deplaseze la Ierusalim spre a face o anchetă cu caracter civil și religios asupra condițiilor de existență ale comunității evreiești și spre a-i îndemna pe copiii lui Israel să păzească Legea

Dumnezeului lor (v. 14). Ezra deținea o scrisoare împărătească prin care li se cerea autorităților din prov. de dincolo de fluviu să dea cărturarului argintul și bunurile trebuincioase pt. slujbele Templului și să scutească de orice impozit pe toți cei ce se ocupau de problemele Casei lui Dumnezeu (v. 21, 24). Ezra primește permisiunea de a conduce în Palestina un nou grup de exilați iudei, în afară de cei care i-au însoțit pe Zorobabel și marele preot Iosua, 80 de ani mai înainte, în anul 538 î.Cr. Când Ezra a adunat și a cercetat pe iudeii dornici să se reîntoarcă în Palestina, el nu a găsit printre aceștia nici un levit de rang inferior. Aducând ac. lucru la cunoștința căpeteniei leviților, aceștia au fost convinși a se alătura lui Ezra. După ce au postit și au rugat pe Dumnezeu să le asigure sprijinul Său în călătorie, grupul puternic alcătuit din 1 700 de oameni pleacă în a 12-a zi a lunii întâi a anului al 7-lea al lui Artaxerxe (458-457 î.Cr.; Ezra 8:1-23,31). Sosirea la Ierusalim are loc după 4 luni, în prima zi a lunii a 5-a (7:8). Ajuns în cetatea sfântă, Ezra pune în mâinile mai-marilor Casei lui Dumnezeu uneltele pe care le primise pt. a le duce acolo. El aduce ardere-de-tot și transmite apoi directivele împăratului guvernatorilor țărilor de cealaltă parte a fluviului (8:33-36). Dar Ezra resimte o durere fără seamăn aflând că numeroși iudei din Palestina, printre care se aflau și preoți, își luaseră de neveste fete dintre popoarele păgâne, lucru contrar Legii lui Moise. Cărturarul reușește să-i convingă pe cea mai mare parte dintre ei să se despartă de aceste femei străine (cap. 9 și 10). După 13 ani, când Neemia a revenit la Ierusalim și a restaurat zidurile sale, Ezra s-a aflat în fruntea grupului care a citit și tălmăcit cuv. Legii lui Moise locuitorilor coloniei (Nem. 8).

Josephus Flavius afirmă că Ezra ar fi murit pe vremea când Eliașib a devenit mare preot (Ant. 11:5:5). Desigur că el a fost, câtva timp, contemporan cu Eliașib (Nem. 3:1; 13:4, 7, 28).

EZRA (CARTEA).

Numele și prezentarea cărții. Ac. carte a purtat întotdeauna numele lui Ezra, însă o bună bucată de vreme nu a fost despărțită de Neemia cu care alcătuia o singură operă. Septuaginta, ca de altfel și cele mai vechi manuscrise creștine (Sinaiticus, Vaticanus, Alexandrinus), reunește cele două cărți în una singură, dar Vulgata, care le separă, numește

pe Neemia „a doua carte a lui Ezra” (în pofida precizării din Nem. 1:1). Despărțirea în două cărți distincte se va impune cu greu (începând cu Origen în sec. III) și nu va fi însușită de Bibliile ebr. mai devreme de anul 1448.

Autorul cărții. Tradiția iudaică atribuie cele două cărți lui Ezra, cărturar întors din Babilonia împreună cu 2 000 de repatriați, în anul 458 î.Cr.

Numeroase pasaje (7:27, 28; 8:1-24; 9) sunt scrise la persoana I, iar restul cărții manifestă aceleași caracteristici literare ca ac. capitole. Majoritatea specialiștilor atribuie Ezra, Neemia, I și II Cronici aceluiași autor. Singura diferență dintre teologii evanghelici și cei critici constă în situarea ac. autor astfel: primii, în sec. V, iar ceilalți în sec. IV sau chiar la mijlocul sec. III. În primul caz, este clar că Ezra însuși este redactorul cel mai probabil; în al doilea caz, un compilator, care a utilizat Memoriile lui Ezra și ale lui Neemia cu același titlu ca pe celelalte documente încorporate în aceste cărți. Admițând ultima variantă, valoarea istorică a mărturiei autorului ar fi puternic compromisă, având în vedere distanța care o separă de evenimentele relatate (v. introducerea la *Cronici*).

Data redactării cărții. Anul 539 a marcat sfârșitul imperiului babilonian. În anul 537, primii repatriați sosesc la Ierusalim în frunte cu Zorobabel și marele preot Iosua. Ei încep de îndată reconstruirea altarului și apoi a Templului. În ciuda opoziției care determină o întrerupere a lucrărilor, Templul este terminat în anul 516, sub imboldul profeților Hagai și Zaharia. În anul 458, Ezra este trimis la Ierusalim, împreună cu alți 2 000 de exilați, de către împ. Artaxerxe. Treisprezece ani mai târziu, Neemia este numit guvernator al lui Iuda, funcție în care rămâne până în anul 433. Cele două cărți trebuie să fi fost redactate la scurt timp după această dată.

Cei ce acordă ac. scrieri o dată mai târzie se sprijină pe Nem. 12:11-22 unde este menționat, ca ultim mare preot, Iadua (care a trăit în timpul lui Darius III, 338-331). Dar nu este deloc exclus ca această aducere la zi a listei marilor preoți să fi fost făcută de cei ce au copiat cartea.

În anul 1889, M. Verne a contestat ordinea cronologică a celor două cărți, motivând că Neemia ar fi venit la Ierusalim înaintea lui Ezra. Teoria a sedus chiar și pe unii teologi

eminenți (cum ar fi părintele Lagrange), deși ea creează mai multe probleme decât rezolvă.

Cronologia din cap. 4:6-23. Ordinea succesiunii regilor Persiei din ac. perioadă este următoarea: *Darius* (521-486 î.Cr.), *Xerxes* (486-465) și *Artaxerxe* (465-424). Or, este clar că aici autorul nu respectă ordinea cronologică, pt. că niște evenimente petrecute în timpul domniei lui Xerxes și a lui Artaxerxe sunt menționate înaintea unor fapte din cursul domniei lui Darius. Explicația este simplă: Ezra termină un subiect (cel referitor la obstacolele ridicate de cei ce se împotriveau construcției), înainte de a aborda un altul.

Locul redactării cărții. Totul gravitează în jurul Ierusalimului, devenit iarăși centrul vieții publice și religioase a israeliților, deși repatriații nu reprezentau decât o mică minoritate a națiunii evreiești (cca 2-3 %).

Conținutul cărții. Cartea conține, pe de o parte, o serie de documente referitoare la revenirea din Babilon a fiilor robiei și, pe de altă parte, o istorie a dificultăților cu care s-au confruntat repatriații, precum și relatări privind activitățile desfășurate de Ezra. Ca și în Cronici, găsim aici numeroase liste, cum ar fi: aceea cu uneltele Templului (1:9-11), a repatriaților din primul contingent (cap. 2; cf. Nem. 7:6-73), genealogia lui Ezra (7:1-5), numele mai-marilor diferitelor clanuri (8:1-14), numele bărbaților care s-au însurat cu femei străine (10:18-43). Ezra mai reproduce un număr de 7 documente oficiale, primul fiind scris în ebr. (1:2-4), iar celelalte în aramaică (4:11-16, 17-22; 5:7-16; 6:3-5, 6-12; 7:12-26). Textul de legătură este tot în aramaică, limba comercială și diplomatică a epocii respective.

Subiectul cărții este întoarcerea fiilor robiei, restabilirea ordinii politice și religioase de către Ezra, reconstruirea Templului și reforma săvârșită în pop. lui Iuda. Tot ce are de-a face cu cultul mozaic, preoții și sanctuarul prezintă interesul cel mai mare pt. autorul cărții: Templul este centrul vital al poporului ales și acum restaurat, un semn material al prezenței lui Dumnezeu printre ai Săi.

Istoricitatea faptelor, atacată de autorii care situează redactarea ac. cărți la 1-2 sec. după consumarea evenimentelor relatate, a fost confirmată de descoperirile arheologice, în special de papyrusurile din Elephantina care reproduc un decret al lui Darius ordonând

coloniei iudaice stabilite acolo, în Egipt, să-și celebreze sărbătorile sale religioase. Și alte documente demonstrează că politica perșilor era total diferită de aceea a babilonienilor: ei respectau religia fiecărui popor subjugat și favorizau revenirea deportaților în țara lor de origine. Așadar, decretul lui Cyrus care a declanșat toate evenimentele rediate în cartea lui Ezra este în perfectă armonie cu ceea ce textele profane ne spun cu privire la el.

Scopul cărții. Primul scop al cărții este de ordin istoric: să relateze cum s-a desfășurat întoarcerea israeliților din robia babilonică și să arate cum evenimentele respective au însemnat împlinirea promisiunilor făcute, cu veacuri înainte, strămoșilor poporului. Cap. 36 din II Cr. nu era finalul istoriei evreiești. De aceea, trebuia consemnată, pt. generațiile care aveau să vină, minunea întoarcerii iudeilor în țara lor, minune a cărei unică paralelă era Exodul din timpul lui Moise (iar pt. generația noastră, putem adăuga: întoarcerea evreilor în Palestina în sec. XX). Într-adevăr, este o mare minune ca, după ce au trăit vreme de 70 de ani, într-o țară în care erau acum destul de bine instalate, 50 000 de persoane să accepte să plece pe un drum necunoscut, spre un pământ străin, pustiit, ruinat, unde totul trebuia luat de la capăt. În comparație cu cele 2 000 000 de evrei care trăiau în Babilonia și în Persia, aceștia erau un număr mic, însă ei constituiau „*rămășița*” promisă prin prooroci, „*preoția sfântă, neamul sfânt*” care avea să umble în lumina Legii Domnului. Și „*mâna cea bună a lui Dumnezeu*” a fost cu ei. El conduce împrejurările și oamenii, chiar și pe guvernatorii păgâni; El răspunde rugăciunilor (Ezra 9; Nem. 9), iar Cuv. Lui își păstrează toată puterea de schimbare a inimilor și de trezire a conștiințelor (Nem. 8). Dacă națiunea se umilește, își mărturisește păcatele (Nem. 9:2) și le părăsește

(Ezra 9-10), Domnul își înnoiește legământul față de ea (Nem. 10).

Ac. mesaj, valabil pt. compatrioții lui de aproape și, poate, pt. cei de departe, adică toți iudeii care se „boieriseră” în terit. străine și riscau să devină păgâni, rămâne valabil pt. poporul lui Dumnezeu din toate timpurile.

Planul cărții. Un interval de 60-80 de ani separă cele două părți ale cărții: cap. 1-6 se situează între anii 537 și 516, iar cap. 7-10 reiau firul din anul 458. Prima parte se sprijină pe diferite documente de epocă, a doua pe Memoriile personale ale lui Ezra. Cartea poate fi împărțită astfel:

1. Restaurarea Templului lui Dumnezeu (cap. 1-6)
 - a. Primul contingent de repatriați; daruri pt. Templu (cap. 1)
 - b. Repatriații (cap. 2)
 - c. Construirea Templului (cap. 3-6):
 - fundația (cap. 3)
 - întreruperea lucrărilor (cap. 4)
 - finalizarea lucrărilor și prăznuirea Paștelor (cap. 5-6).
2. Reforme în viața poporului (cap. 7-10)
 - a. Al doilea contingent sosește odată cu Ezra (cap. 7-8)
 - decretul lui Artaxerxe (cap. 7)
 - recensământul celor repatriați (8:1-14)
 - pregătirea, d.p.v. spiritual, a întoarcerii din robie (8:15-23)
 - întoarcerea (8:24-36).
 - b. Reforme (cap. 9-10)
 - starea poporului (9:1-2)
 - mijlocirea lui Ezra (9:3-15)
 - reformele propriu-zise (cap. 10).

EZRAHIT. Urmaș al lui Zerach, din sem. lui Iuda. El figurează sub numele de Etan în I Împ. 4:31; Ps. 89, titlul; cf. I Cr. 2:6, precum și sub acela de Heman (Ps. 88, titlul; cf. I Cr. 2:6.)

F

FABULĂ. În Biblie, fabula reprezintă o parabolă în care apar animale sau plante care vorbesc sau acționează asemenea oamenilor (Jud. 9:8-15; II Împ. 14:9). Fabula este vehiculul unor învățături. În I Tim. 1:4; 4:7; II Tim. 4:4; Tit 1:14, cuv. *fabulă* indică niște mituri sau basme provenite de la pop. păgâne (în gr. *mythos*). În I Împ. 9:7 și II Cr. 7:20, expresia „*a constitui un subiect de fabulă (...) printre toate popoarele*” (adică a deveni de pomină, de răs, a servi ca exemplu și ca avertisment) se aplică Israelului lepădat de Dumnezeu.

FACE. V. *Crea*.

FAMEN, EUNUC. Paznic al haremului. Șambelan. În Orient, bărbatul care îndeplinea ac. funcție fusese castrat. De aceea, termenul de eunuc se referă la un emasculat (Is. 56:3; Mt. 19:12). Josephus Flavius scrie că iudeii nu practicau castrarea, nici la oameni, nici la animale (Ant. 4:8:40), spiritul Legii opunându-se unei asemenea practici (Dt. 23:1; Lv. 22:24). De fapt, ac. operație constituia un mod barbar de a trata pe prinșii de război (Herod. 3:49; 6:32), fără a ține seama de vârstă. Uneori, cuv. *famen* este tradus prin *ofițer, dregător* (Gen. 37:36; 40:2, 7). Este vorba de un eufemism. Se mai poate ca denumirea de famen să fi rămas atașată unei funcții îndeplinite, de regulă, de un bărbat mutilat. De altă parte, este clar că au existat, și mai există încă, fameni căsătoriți. Unii exegeți sunt de părere că și Potifar era eunuc (Gen. 39:1, 7). Famenii dobândeau adesea funcții foarte înalte și o mare autoritate, de ex.: comandantul gărzii lui Faraon, mai-marele pitarilor, mai-marele paharnicilor (Gen. 40:2). Niște fameni exercitau unele funcții la curtea Babilonului (Dan. 1:3); ei slujeau înaintea împ. Persiei. Erau păzitori

ai porților palatului regal (Est. 1:10; 2:21). Un alt famen era supraveghetorul haremului împărătesc (2:3, 14); un famen se afla în slujba reginei (4:5). Întâlnim fameni la curtea lui Ahab și a fiului său, Ioram. Izabela era servită de fameni (I Împ. 22:9; II Împ. 8:6; 9:32). Deși famenii, potrivit Legii mozaice, erau excluși din adunarea Domnului, ei apar chiar și la Curtea lui David (Dt. 23:1; I Cr. 28:1); în ultimele zile ale monarhiei, niște fameni își fac apariția la Curtea decăzută a urmașilor lui Iosia (II Împ. 24:15; Ier. 29:2; II Împ. 25:19). Toți famenii lui Iuda sau cea mai mare parte dintre ei erau de origine străină (Ier. 38:7). Paharnicul lui Irod cel Mare era eunuc. De asemenea, ofițerul care-i aducea mâncarea și șambelanul lui. Un famen slujea Mariamnei, soția preferată a lui Irod cel Mare (Ant. 15:7:4; 16:8:1). Candace, împărăteasa Etiopiei, încredințase unui famen administrarea vistierii sale; după ce s-a convertit, el a fost botezat (F.A. 8:27, 37; cf. Is. 56:3).

FAMILIE - în ebr. *bayit* = *casă*. În Biblie, ac. termen indică, nu numai pe cei ce locuiesc sub același acoperiș (Ex. 12:4), dar și „*casa lui Israel*”, adică populația israelită în ansamblu (Is. 5:7), considerată ca o singură familie. Expresia *bet'abh* semnifică, literalmente, *casa tatălui*, iar *michpaHah* reprezintă *clanul* (Jud. 18:11). Familia lua ființă în urma unui act de căsătorie. Cu excepția rudelor foarte apropiate (consanguini sau afini), israeliților le era permis să se căsătorească în cadrul rudeniilor. De ex., Isaac s-a însurat cu Rebeca (Gen. 24:4), Iacov cu Rahela și Leea (Gen. 28:2; 29:19) etc. În majoritatea cazurilor, rudele erau acelea care aranjau căsătoria copiilor lor. Logodnicul plătea o zestre tatălui logodnicei sale (Gen. 34:12; Ex. 22:16; I Sam.

18:25) sau lucra la el (Iacov a rămas 14 ani în slujba socrului său). Ac. din urmă procedeu nu mai era aplicabil în timpul monarhiei. Tânăra soție părăsea casa părinților ei spre a se alătura soțului.

La început, căsătoria a fost monogamică, însă pe timpul patriarhilor, și-a făcut apariția poligamia: Avraam a procedat conform obiceiurilor timpului, obținând un copil prin roaba lui, Sara fiind sterilă (Gen. 16:1-2). Dar poligamia nu se înscrisa în planurile lui Dumnezeu. Astfel, în Biblie, Israel este descris ca fiind singura soție a lui Dumnezeu (Is. 50:1; 54:6-7; 62:4-5; Ier. 2:2; Ez. 16; Os. 2:4, 5).

Bărbatul (*'is*) era stăpânul (*ba'al*) și domnul (*'adon*) nevestei sale. Până la căsătorie, fata era supusă tatălui ei; după aceasta, era supusă bărbatului său, fiind, într-un anumit sens, proprietatea acestuia. Bărbatul putea să divorțeze, dar nevasta sa nu. Ei îi revenea sarcina de a crește copii, de a face menajul și de a-și ajuta soțul la lucrările agricole atunci când era cazul. Respectarea fidelității conjugale prezenta o mare importanță. Adulterul era pedepsit cu moartea (Lv. 20:10).

Sterilitatea constituia, pt. femeie, unul din lucrurile rușinoase. Părinții doreau foarte mult să aibă moștenitori (Ps. 127:3-5), în special băieți. Întâiul-născut se bucura de niște privilegii speciale: la moartea tatălui, el devenea capul familiei. Totuși, în anumite cazuri, tatăl manifesta o atitudine preferențială față de un fiu mai tânăr, cum a fost cazul pt. Iacov care iubea mai mult pe Iosif și pe Benjamin. Fiicele nu aveau drept la moștenire decât în lipsa băieților (cazul fiicelor lui Țelofhad, Num. 26:33).

Mama se ocupa de copii când ei erau mici; ajunși mari, băieții trebuiau să-l ajute în activitatea sa pe tatăl lor care se ocupa astfel și de educația acestora. Mama își asuma atunci sarcina educării fiicelor. În Ex. 20:12, copiilor li se cerea să-i respecte pe părinți. Frații vitregi sau surorile vitrege erau considerați ca frați și surori drepte. Legea care interzicea relațiile sexuale între rudele apropiate li se aplica și lor (Lv. 18:9, 11; Dt. 27:22).

Legăturile de sânge, adică apartenența la aceeași fam., făcea să crească sentimentul de solidaritate între persoanele respective. Legăturile acestea erau întărite prin păzirea de către toți a unor obiceiuri și a Legii, precum și ca urmare a reședinței comune. În plus, comunitatea de interese unifica pe membrii unei familii, ai unui clan sau ai unui trib (seminție).

În N.T., termenul gr. *patria* semnifică *neamul, legătura de rudenie, descendența*. Cuv. *patria* este menționat numai de trei ori, deși ideea de casă sau menaj apare mai des (în gr. *oikos, oikia*). Cuv. *patria* indică originea istorică a unei case, adică „patriarhul” ei, și nu atât capul de familie propriu-zis.

Dacă la începutul fiecărei *patria* a existat un „tată”, Dumnezeu care există dinaintea oricărui început este Tatăl oricărei familii în sensul larg al cuvântului (Ef. 3:15). El este îndeosebi Tatăl oamenilor neprihăniți.

Un tată, care a dat familiei numele lui, poate lua niște decizii care să aibă implicații eterne (întoarcerea la Dumnezeu, botezul: F.A. 10:2; 11:14; 16:31; 18:8; I Cor. 1:16).

Tatăl trebuie să dovedească, atât fermitate, cât și grijă deosebită pt. fam. sa (să-i asigure cele necesare existenței zilnice), să iubească pe nevasta lui cum a iubit Cristos Biserica (Ef. 5:25 și urm.), copiii să și-i crească într-o teamă plină de respect față de Domnul (Ef. 6:4; Col. 3:21), să-și trateze servitorii cu omenie (Ef. 6:9; Col. 4:1). Femeia trebuie să recunoască autoritatea bărbatului ei (Ef. 5:22, 23; Col. 3:18; I Pet. 3:1-6), copiii să recunoască autoritatea părinților (Mt. 15:4 și urm.; 19:19; Ef. 6:1, 2). În multe din pildele Mântuitorului se vorbește despre tată (Mt. 21:28 și urm.; Lc. 11:11; 15:11 și urm.), sau despre stăpânul casei (Mt. 13:27, 52; 20:1; 24:43; Lc. 13:25; 14:21).

Cuv. *familiei* indică, de asemenea, un grup de persoane mai larg decât conceptul nostru modern referitor la ac. instituție. Astfel, în N.T., ac. termen nu include numai capul familiei, soția, copiii și sclavii săi, dar și slujbașii, servitorii și prietenii respectivi.

În Biserica primară, familia era un factor important de creștere spirituală și stabilitate. În orașele grecești, Biserica lua naștere în sânul unei fam. (F.A. 16:15, 31-34). „Casele” constituiau niște unități de bază pt. răspândirea învățăturilor evanghelice (cf. F.A. 5:42).

N.T. vorbește de câteva ori despre existența unor Biserici „în case” (Rom. 16:5; I Cor. 16:19; Col. 4:15; Film. 2); ar putea fi vorba de comunitatea credincioșilor ca atare, precum și despre un cămin care-și deschidea ușa străngerilor laolaltă ale membrilor unei Biserici.

Creștinii sunt mădularele fam. lui Dumnezeu (Ef. 2:19). De aceea ei se adresează unii către alții cu titlul de frați și surori. Uneori, pt. a putea intra în Împ. lui Dumnezeu, ni se cere să renunțăm la legăturile cu propria noastră fam. (Mc. 10:29, 30; Lc. 14:26). Ac. nu înseamnă

nicidecum că Domnul Isus ar fi desființat familia: El a vindecat copiii, iar pe alții i-a înviat dându-i înapoi părinților lor îndurerați (Mt. 15:21 și urm.; 19:13 și urm.; Mc. 5:40; 9:21 și urm.; Lc. 7:11 și urm.; Ioan 4:46 și urm.; 11).

Individualismul zilelor noastre, tendința spre celibat contravine învățaturii biblice. N.T. cheamă fam. la mântuire (F.A. 2:38-39; 16:15, 33; 18:8; I Cor. 1:16) și evanghelizarea unor fam. întregi se bucură de cele mai mari promisiuni chiar în vremea de acum. Persoanele căsătorite cu soți necredincioși au recomandarea biblică de a rămâne mai departe în fam. respective din pricină că partenerii necredincioși și copiii lor sunt sfințiți (adică puși deoparte, pregătiți pt. mântuire) prin soții credincioși (I Cor. 7:12-16).

FANUEL, PHANUEL. Tatăl proorociței Ana. Un bărbat provenit din sem. lui Așer (Lc. 2:36).

FAPTĂ, LUCRARE. Dumnezeuul Bibliei este un Dumnezeu activ. *„Puterea Lui veșnică și dumnezeirea Lui se văd lămurit, de la facerea lumii, când te uiți cu băgare de seamă la ele în lucrurile făcute de El”* (Rom. 1:20). El lucrează de o manieră permanentă (Ioan 5:17) și El *„lucrează totul în toți”* (I Cor. 12:6). Lucrările Lui sunt mari și numeroase (Ps. 104:24). Psalmiștii cântă lucrarea mâinilor Domnului (Ps. 92:5), pe deplin conștienți că nimeni nu poate enumera toate lucrările Lui (Ps. 106:2). Biblia ia în considerare lucrarea lui Dumnezeu în natură și creațiune (Ps. 8:3; 19:1; 102:26; 104; 139:14), dar Sf. Scriptură preamărește în mod deosebit intervenția Lui în istoria lui Israel (Ex. 15:1; Dt. 3:24; Jud. 2:10; Ps. 46:8; 64:9; 107:22; Is. 10:12; Ier. 51:10). Deși Biblia înalță mai ales lucrarea lui Dumnezeu pt. binele oamenilor, ea menționează totuși că Domnul poate fi autorul unei nenorociri considerate drept o pedeapsă (Am. 3:6). Ac. lucrare nu este terminată, ea urmând să se continue până la sfârșit (Is. 60:21). Atunci, ceata credincioșilor răscumpărați, strânși laolaltă la Cristos, va fi răsplătită (Ap. 20:4-6; 22:3, 4; cf. Mt. 25:21, 23; Lc. 19:17, 19).

În N.T., Dumnezeu își îndeplinește majoritatea promisiunilor Sale în Persoana Fiului Său Isus, trimis pe pământ. Și după cum Tatăl este un Dumnezeu activ, și Fiul Lui lucrează cu putere (Ioan 5:17), El nu Se rezumă la a rosti niște învățături, ci săvârșește lucrările lui Dumnezeu (Ioan 4:34; 5:20, 36; 9:4; 10:25, 37; 14:10; 17:4). El face voia Celui ce L-a trimis

(Ioan 6:38) care constă în a mântui și a ocroti pe aceia pe care i-a ales Tatăl. El nu face nimic de la Sine, ci numai ceea ce-L vede pe Tatăl făcând (Ioan 5:19). Apoi, cuvintele Sale sunt la fel de eficiente ca acelea ale lui Dumnezeu Tatăl (Mt. 8:5-13; cf. Ps. 33:9). Cuv. și fapte, minuni, vindecări și alungarea demonilor sunt intim legate în lucrarea lui Cristos făcută în vederea distrugerii lucrărilor Diavolului (I Ioan 3:18). Toată activitatea desfășurată de Domnul Isus face parte din opera de mântuire. Într-adevăr, Satan nu poate acționa decât în limitele impuse de Dumnezeu.

Și Duhul Sfânt lucrează fără încetare. Chiar dacă nu găsim nicăieri în Scriptură expresia *„lucrarea Duhului Sfânt”*, se poate constata că tot ce face Dumnezeu în cei credincioși și prin intermediul lor ține de lucrarea Duhului Sfânt. Ocazional, cuv. *lucrare* se aplică activității misionare a trimișilor lui Dumnezeu (F.A. 13:2; 14:26; Rom. 15:18). Din cauza activității Duhului Sfânt, Domnul Isus le-a promis ucenicilor că ei vor face lucrările pe care le-a făcut El, ba încă vor face unele și mai mari (Ioan 14:12). Lucrările acestea ar putea fi foarte bine nașterea din nou și transformarea vieții ca rezultat al propovăduirii Evangheliei și al acțiunii Duhului Sfânt (care încă nu fusese revărsat când Isus Se afla pe pământ, Ioan 7:39). Aici este vorba de o lucrare care să se întindă până la marginile pământului, în vreme ce Isus S-a limitat, îndeosebi și de bună voie, la *„oile pierdute ale casei lui Israel”*. Astfel, în I Cor. 9:1, ap. Pavel îi numește pe corinteni, adică Biserica lor, lucrarea sa în Domnul, deci rezultatul concret și doveditor al activității sale în comuniune cu Domnul.

Faptele credinței. Când Dumnezeu a dat legile Sale lui Israel, El voia să săvârșească în mijlocul ac. pop. lucrarea harului Său, har prin care copiii lui Israel să fie făcuți capabili de a îndeplini cerințele divine. Ascultarea de Legea Domnului trebuia să le aducă viața (Lv. 18:5). Dar cine este în stare să îndeplinească la perfecție Legea lui Dumnezeu? Nimeni. De aceea, N.T. ne învață că nimeni nu este îndreptățit prin faptele Legii, adică prin păzirea prescripțiilor sale (Rom. 3:20, 21, 28; Gal. 2:16; Ef. 2:8, 9) și că numai credința în Isus Cristos este lucrătoare (Gal. 5:6) și poate să ne aducă mântuirea (Rom. 4:5, 6; Ef. 2:8, 9).

Firea pământească nu poate împlini cerințele Legii (Rom. 7:22-25; 8:1-8). Așa se face că faptele omului, chiar dacă ar reprezenta o

împlinire cu scrupulozitate a datoriilor ce decurg din prevederile Legii divine, nu sunt nimic înaintea ochilor Domnului (Fil. 3:3-9). Faptele acestea sunt moarte (Evr. 6:1; 9:14).

Omul născut din nou nu se mai află sub stăpânirea cărnii, ci sub stăpânirea Duhului Sfânt. El slujește lui Dumnezeu prin Duhul Său (Rom. 8:9; Fil. 3:3). El însuși este lucrarea lui Cristos (Ef. 2:10) și a fost creat pt. a produce roadele neprihănirii. În ac. nouă situație, faptele sunt considerate niște „fapte bune” destinate să contribuie la răspândirea Evangheliei. Ele însoțesc credința, căci „credința fără fapte este moartă” și exprimă, totodată „ascultarea credinței” (Rom. 1:5; 16:26). Iacov arată că o credință adevărată, o credință vie nu poate fi decât activă și că ea trebuie să se dovedească prin fapte (Iac. 2:14-36). Același lucru îl exprimă și Pavel când vorbește de „lucrarea credinței” (I Tes. 1:3). În Epistola către Efeseni se spune că Dumnezeu a pregătit mai dinainte o seamă de fapte bune „în vederea lucrării de slujire” a tuturor sfinților (Ef. 4:12). În numeroase alte pasaje biblice, ap. se roagă lui Dumnezeu pt. comunitățile creștine ca acestea să prisosească în fapte bune, rezultate și expresie a angajamentului asumat înaintea Domnului (II Cor. 9:8; Col. 1:10; 3:17; I Tim. 2:10 etc.). Faptele bune sunt atestarea vizibilă a domniei lui Dumnezeu pe pământ (Mt. 5:16; I Pet. 2:12).

N.T. mai vorbește și de o judecată după fapte, nu numai a celor răi, dar și a celor neprihăniți (Rom. 14:10; I Cor. 4:5; II Cor. 5:10 etc.). Pt. cel ce va fi rămas statornic până la capăt, nu este vorba de mântuire sau de pierzare, ci de răsplata sau de laudele pe care le va primi înaintea scaunului de judecată al lui Cristos (I Cor. 3:8; 4:5). Faptele bune săvârșite de credincioși în tot timpul vieții lor vor fi supuse încercării focului în ziua lui Cristos. Unele vor arde sub privirile Domnului, lăsând pe cei ce le-au înfăptuit umiliți și rușinați, iar altele vor suporta încercarea focului și vor atrage după sine răsplătire și onoare (I Cor. 3:11-15; I Ioan 2:28) (v. *Îndreptățire*).

FAPTELE APOSTOLILOR (CARTEA). Cartea Faptelor ocupă un loc unic în N.T., fiind singura scriere care prezintă începuturile Bisericii creștine. Ea constituie veriga indispensabilă dintre Evanghelii și Epistole. Ziua Cincizecimii, care inaugurează ac. carte, anulează blestemul pronunțat la turnul Babel: limbajul apostolilor, înțeles într-o mulțime de

limbi, pune temelia unei Biserici poliglote și multinaționale unite care va cuprinde, pe lângă iudei, și samariteni (cap. 8) și păgâni (cap. 10: 13, 14).

Autorul. Doctorul Luca, tovarăș de lucru al lui Pavel (v. *Evanghelia după Luca, Introducere*).

Destinatarii. Cartea este adresată lui Teofil, un personaj influent, și greco-romanilor cultivați (v. *Evanghelia după Luca, Introducere*).

Data redactării cărții. În jurul anilor 60, prob. în timpul primei întemnițări a lui Pavel la Roma (62-63) (v. *Evanghelia după Luca, Introducere*).

Locul redactării. Fără îndoială, la Roma.

Conținutul. Cartea prezintă câteva episoade semnificative din istoria Bisericii primare. Ea nu este istoria exhaustivă a apostolilor, nici chiar a unora dintre ei. Luca alege unele fapte remarcabile pe care le povestește în detaliu, deoarece acestea au avut o influență decisivă asupra desfășurării și orientării istoriei (3:1-11; cap. 7; cap. 10-11), sau pt. că ele sunt semnificative pt. perioada avută în vedere (5:1-11; 6:1-6; 13:14-51; 17:15-34; 19:1-7...). Ceea ce urmează este prezentat într-un scurt sumar. El zugrăvește câteva trăsături specifice sau mai curând personajele marcante ale acestei epoci: Ștefan, Filip, Barnaba... consacrand partea cea mai importantă a scrierii sale celor ce au dominat scena: Petru (cap. 1-12) și Pavel (cap. 13-28). Paralelele dintre cei doi bărbați sunt frapante (cf. 3:2-8 și 14:8-12; 9:36-41 și 20:9-12; 5:15 și 19:12; 12:7 și 16:26; 5:4, 9 și 13:10; 8:17 și 19:6). În afară de ac. relatări, mai găsim în F.A. inserate 24 de discursuri rostite la momente de cotitură din istoria primelor decenii ale Bisericii. Cele 24 de cuvântări revelează adesea semnificația evenimentelor raportate și ne dau indicii prețioase cu privire la modul în care își exprimau credința primii creștini (de ex. titlurile lui Isus: Domn și Cristos, Mântuitor, Domnul vieții, Cel Sfânt, Cel Neprihănit, prezent prin Duhul Sfânt în mijlocul Bisericii Sale), precum și în legătură cu modul în care predica ei Evanghelia iudeilor și păgânilor.

Răspândirea Evangheliei și creșterea Bisericii sunt două laitmotive care revin mereu de la un capăt la altul al cărții (2:47; 4:4; 5:42; 6:1, 7;

8:6; 11:21, 24; 12:24; 14:1; 16:5; 17:4; 18:10; 19:10, 20). Nimic nu poate opri ac. înaintare rapidă a Împ. lui Dumnezeu. Totuși, obstacolele nu lipsesc, provenind fie din exterior (4:17-18; 5:18, 40; 7:58; 12:2; 16:20; 18:12...), fie din interiorul Bisericii (5:1-11; 6:1-6; 10:1-11, 24). Evanghelia își continuă mersul ei triumfător, străbătând toate țările și ajungând până în inima Imperiului Roman, din pricină că Dumnezeu suveran conduce oamenii și evenimentele - așa cum a făcut-o și în V.T. - potrivit planului Lui (2:23; 4:27-29), revelat în Scripturi. El intervine fie direct (18:9; 23:11), fie prin intermediul îngerilor (5:19, 20; 8:26; 27:23) sau al proorocilor (11:28; 21:10), adesea manifestându-Se prin semne și minuni (3:16; 14:3). Cel care intervine este Dumnezeu-Tatăl sau Dumnezeu-Fiul - căci cartea Faptelor atribuie lui Isus titlurile lui Dumnezeu-Tatăl (2:27; 3:15; 5:31; 10:36) - sau Duhul Sfânt, menționat de 62 de ori în cartea aceasta, astfel că unii teologi au ajuns să propună ca ea să fie numită „*Faptele Duhului Sfânt*”. Plini de Duhul Sfânt, ap. și ceilalți credincioși dau mărturie despre Isus (2:4; 4:8, 31; 6:3, 5; 7:55; 8:17; 10:44; 13:52; 19:6). Duhul Sfânt este Acela care exercită disciplina în Biserică (5:1-11), dă înțelepciunea necesară rezolvării unor probleme dificile (6:1-8; 15:28), călăuzește pe slujitorii lui Dumnezeu (8:29; 11:12; 16:6), făcându-i capabili să înfrunte împotrivirile (4:8; 6:5; 11:24). El cheamă oameni în slujbă (13:2; 20:28), îi echipează pt. lucrarea Evangheliei (1:8; 6:3, 5), le trasează itinerarul (16:7, 9-10) și-i conduce în îndeplinirea sarcinii încredințate (8:29, 39; 11:12; 13:4; 15:28; 21:4). Duhul vorbește (1:2, 16; 2:4, 17, 18; 4:25, 31; 11:28; 21:4, 11...), înmulțește pe credincioși (9:31), unge cu putere (10:38), dă mărturie despre Cristos (5:32) prin Sf. Scriptură (1:16; 4:25; 28:25).

La revărsarea Lui, în ziua Cincizecimii, Duhul Sfânt a creat Biserica. Luca vădește un interes susținut pentru tot ce are de-a face cu viața și organizarea acestei Biserici, pt. întrunirile acesteia, cel mai adesea în diferite case (2:46; 5:42; 12:12; 20:8), pt. rugăciune (1:14; 2:42; 4:24...), legătura frățească (2:42; 4:32), frângerea pâinii (20:7), zidire și învățătură (11:26). Diferitele slujbe apar în funcție de nevoile respective: diaconi (6:3), prooroci și învățători (13:1), misionari (13:2), bătrâni (11:30; 14:23), numiți și episcopi (20:17, 28). Biserica participă la alegerea slujitorilor (6:31; 14:23) și-i așază în funcțiile lor (6:6; 13:3;

14:26). Unitatea Bisericii este o condiție *sine qua non* pt. creșterea sa (2:42-47; 4:32-35; 5:12-16). O Biserică unită își poate îndeplini misiunea care i-a fost încredințată de Capul ei, și anume aceea de a duce Evanghelia „*până la marginile pământului*” (1:8). Cartea Faptelor ne arată cum creștinismul s-a desprins încetul cu încetul din mijlocul iudaismului, pt. a deveni „*lumina Neamurilor*” (13:47), adică al națiunilor păgâne. Pavel, ap. al națiunilor, continuă să se ducă pretutindeni mai întâi în sinagogi pt. a oferi iudeilor mântuirea adusă de Isus, Mesia al lor (13:14; 14:1; 17:2, 10; 18:4; 19:8), dar, în majoritatea cazurilor, ei refuză mesajul lui (13:45, 46; 14:2, 19; 17:5, 6, 13; 18:12, 13; 20:19), astfel că el se va îndrepta apoi spre păgâni (13:46) care-l primesc cu bucurie (13:48; 28:28).

În chipul acesta, cartea Faptelor retracează tot drumul străbătut de credința creștină care a început prin a fi o sectă a iudaismului și a devenit religia universală, pe deplin adaptată aspirațiilor și nevoilor unui Teofil și ale celor asemenea lui, precum și oamenilor din toate timpurile și toate locurile.

Scopul cărții. Scopul cărții Faptelor a constituit obiectul multor cercetări întreprinse de teologii evanghelici. Însă trebuie remarcat că autorul însuși și-a expus clar intențiile sale în prologul primei lui cărți (Lc. 1:1-4), intenții care sunt valabile și pt. al doilea volum al său: el vrea să prezinte o relatare amănunțită a ceea ce „*a început să facă*” Isus în timpul vieții Sale pământești și a ceea ce a continuat prin mădularele Trupului Lui după Înălțare, pt. ca Teofil să recunoască certitudinea învățăturilor primite prin viu grai. Așadar, scopul lui este, în primul rând, unul *istoric*: să relateze originea Bisericii și dezvoltarea sa ulterioară. Dar Luca nu scrie „*istorie pt. istorie*”, nu face „*artă pt. artă*”. El vrea să confirme credința lui Teofil și a prietenilor săi, sau poate s-o suscite. Cartea are, așadar, în al doilea rând, un scop de *edificare* sau de *evangelizare*. În același timp, el asigură cititorilor o *formare* sau oferă niște principii în vederea mărturiei pe care o au de depus, arătând cum au propagat primii creștini credința lor în Dumnezeu când s-au confruntat cu iudeii, cu magia (cap. 13), cu religiile politeiste primitive (cap. 14) sau cu filozofia gr. (cap. 17) ori cu religia transformată într-un izvor de câștig (cap. 19). Metoda misionară a lui Pavel, dată ca exemplu, rămâne un model valabil pt. toate

timpurile: el evangheliza marile centre culturale și religioase și forma colaboratori calificați, competenți, capabili să răspândească Evanghelia în ținuturile de care aparțineau.

Restabilind istoria Bisericii primare, Luca vrea, de asemenea, să-l facă pe cititor să înțeleagă ce semnificație aveau faptele relatate și cum a evoluat creștinismul sub călăuzirea Duhului Sfânt.

În sfârșit, autorul nu uită că grecii și romanii cultivați pe care-i avea în vedere scriind ac. carte își puneau diverse întrebări cu privire la ac. nouă religie: Care sunt relațiile dintre creștinism și iudaism? Ce rol a jucat ap. Pavel în ac. evoluție? Ce poziție adoptă creștinismul în raport cu legea și administrația romană? Creștinii nu sunt pretutindeni niște factori care dau naștere la tot felul de tulburări?

Toate ac. scopuri apologetice nu-s deloc incompatibile cu motivele principale semnalate mai sus. Iudaismul era, într-adevăr, o religie instituită de Dumnezeu pt. a pregăti calea lui Mesia. Dar când El a venit, iudeii L-au respins, lucru pe care vor continua să-l facă de-a lungul cărții Faptelor, refuzând până la capăt mesajul Lui. Biserica - alcătuită din iudei credincioși și păgâni - L-a acceptat. Ea este, deci, continuarea și împlinirea adevăratului iudaism. De unde rezultă și numeroasele citate din V.T., reproduse în cartea Faptelor, și eventual imitarea conștientă a stilului autorilor Septuagintei, mai ales în prima parte a cărții.

Ap. Pavel - aflat, poate, în fața instanței de judecată la Roma, în momentul publicării cărții - era un personaj contestat: atacat și calomniat de iudaizanti, pus sub acuzație de magistrați romani. Și atunci, se putea acorda credit unei religii al cărei principal protagonist în țările occidentale era un asemenea bărbat? În consecință, Luca se străduia să restabilească, și în privința aceasta, adevărul, relevând atașamentul lui Pavel față de religia strămoșilor lui și perfecta conformitate a Evangheliei sale cu aceea propovăduită de Petru (de unde și numeroasele paralele între cei doi apostoli).

Dar oare nu a fost Pavel condamnat de mai multe ori pt. răscoală de unele tribunale rom.? Adepții lui nu constituiau un pericol pt. ordinea socială? Fondatorul religiei creștine nu a fost El însuși dat la moarte de către un guvernator rom.? Prin Evanghelia sa, Luca a răspuns acestei din urmă acuzații. Prin cartea Faptelor, el caută să răspundă întrebărilor

rămase în suspensie, dovedind, în a doua parte a cărții, nevinovăția lui Pavel și a creștinilor în general: de fiecare dată când un magistrat și-a dat osteneala să cerceteze cauza lui Pavel și a ucenicilor lui, el a recunoscut că adevărații autori ai diferitelor tulburări erau iudeii, iar creștinii nu erau vinovați de nici una din relele care li se puneau în socoteală. Religia lor li se potrivea tot așa de bine rom. și grecilor ca și iudeilor, iar Pavel fusese acuzat pe nedrept.

Dacă Teofil ar fi avut vreo influență asupra Curții de justiție romane, sau dacă avea vreun prieten care cunoștea pe unul dintre judecătorii ce urmau să soluționeze dosarul „Pavel”, era important ca o asemenea notă să figureze în cartea pe care i-o dedicase Luca.

Dincolo de ac. diferite intenții posibile ale autorului, noi constatăm impactul cărții în istoria Bisericii: în lipsa ei, nu am fi știut nimic despre dezvoltarea istorică a creștinismului de la primele sale începuturi, nimic despre cadrul istoric în care au luat naștere epistolele lui Pavel, nimic despre metodele de evanghelizare folosite de primii creștini, despre propovăduirea și despre suferințele lor. Duhul Sfânt S-a folosit adesea de cartea Faptelor pt. stimularea zelului misionar al creștinilor și pt. a-i determina să creeze niște Biserici vii, după modelul comunităților din primul veac. Toate ac. scopuri corespundeau, desigur, intențiilor Autorului divin care l-a inspirat pe Luca în redactarea cărții sale.

Stilul cărții Faptele Apostolilor. Stilul lui Luca este, asemenea celui al Epistolei către Evrei, cel mai bun din tot N.T. El suportă comparația cu unii din marii scriitori greci. Totuși, în primele capitole ale Faptelor, apar numeroși termeni semitici, fie pentru că Luca a rămas tributar surselor din care s-a inspirat și documentat, fie pt. că a imitat, în mod conștient, greaca autorilor Septuagintei, după obiceiul istoricilor din timpul său. Vocabularul său este foarte bogat (cca 2000 de cuvinte, din care 90 % apar și în Septuaginta).

Manuscrisele ne oferă două texte sensibil diferite (unul „occidental” cu 10 % mai lung decât textul „oriental”). Specialiștii continuă să-și pună numeroase întrebări referitor la originea celor două versiuni. Unii pun problema că Luca însuși ar fi redactat două texte: unul la Roma și un altul în prov. orientale. Oricum, pe plan teologic, cele două versiuni sunt echivalente. Numeroase structuri ale cărții se suprapun:

1. *Structura geografică* indicată de cuv. lui Isus: „*Îmi veți fi martori în Ierusalim, în Iudeea* (cap. 2-7), *în Samaria* (și regiunile învecinate) (cap. 8-12) *și până la marginile pământului*” (cap. 13-28). Localizările geografice sunt relevate de autor cu deosebită grijă (de ex., 9:31; 19:21; 23:11). Cu ajutorul altor date sunt marcate numeroase subdiviziuni intermediare (6:7, Ierusalim; 11:19, Antiohia; 16: 5, Asia Mică).

2. *Structura biografică*: ciclul lui Petru (cap. 1-12) și ciclul lui Pavel (13-28). De asemenea, prima parte poate fi subîmpărțită în funcție de: a. Lucrarea apostolilor (2:1-6:7). b. Lucrarea lui Ștefan (6:8-8:3). c. Lucrarea lui Filip (8:4-40); d. Lucrarea lui Petru (9:32 - 11:18); e. Lucrarea lui Barnaba (11:19-30). A doua parte se subdivizează în funcție de călătoriile misionare ale lui Pavel.

3. *Structura religioasă*: a. Perioada iudaică (cap. 1-7). b. Perioada de tranziție (cap. 8-13 și 15) (samariteni, etiopieni; Corneliu; oameni temători de Dumnezeu). c. Răspândirea Evangheliei în mijlocul națiunilor (13-14; 16:17-28). Ideea călăuzitoare este aceasta: cum s-a detașat, în mod treptat, Biserica de secta iudaică, spre a deveni o religie universală.

4. *Structura dinamică*: mișcarea de expansiune, continuă și irezistibilă, a Evangheliei care se propagă de la centru spre periferie, de la E spre V, de la Ierusalim spre Roma.

5. *O structură ciclică și antitetice* asigurată prin cicluri de împotriviri și persecuții, urmate de perioade de expansiune. În primele 12 capitole, asistăm la o succesiune de 7 cicluri de dificultăți care debutează, de regulă, după o ameliorare a condițiilor de viață din Biserică și o mai mare răspândire a Evangheliei. În ac. cicluri, dificultățile provin alternativ din exteriorul și din interiorul Bisericii; oricare ar fi originea împotrivirii, rezultatul final este, invariabil, o Biserică mai puternică, mai unită, mai cuceritoare (3:1 - 4:22; 5:1-11; 5:17-40; 6:1-6; 6:8-8:14; 10:1-11:24; 12:1-5). Aceeași schemă de gândire pare să comande capitolele consacrate apostolului Pavel.

Planul cărții.

I. Introducere (1:1-11)

A. Prefață (1:1-5)

B. Cuv. de rămas bun al lui Isus și Înălțarea (1:6-11)

II. Martori în Ierusalim (1:12 - 8:3)

A. Nașterea Bisericii (1:12 - 2:47)

1. Preliminarii (sinuciderea și înlocuirea lui Iuda) (1:12-26)

2. Rusaliile (2:1-41)

3. Prima comunitate creștină (2:42-47)

B. Primele împotriviri (atacuri din exterior) (3:1 - 4:37)

1. Care au fost cauzele declanșării împotrivirii (3:1-26)

2. Cum s-a tradus în fapte (4:1-22)

3. Cum au reacționat creștinii (4:23-37)

C. Primele slăbiciuni interne (atac dinăuntru) (5:1-16)

1. Anania și Safira (5:1-11)

2. Rezultatul: o Biserică curățită, minuni făcute de apostoli (5:12-16)

D. Noi împotriviri (atacuri din exterior) (5:17-42)

E. Dificultăți în Biserică (atacuri din interior) (6:1-7)

F. Primul martir (atac din exterior) (6:3-8:3)

III. *Mărturii date în Iudeea, Samaria și ținuturile vecine* (8:4 - 12:25)

A. Lucrarea lui Filip (convertirea samaritenilor) (8:4-40)

B. Convertirea și pregătirea pt. slujbă a lui Pavel (9:1-31)

C. Lucrarea lui Petru (9:32 - 11:18)

1. Vindecarea lui Eneea la Lida, în Palestina (9:32-43)

2. Intrarea primilor păgâni în Biserică (10:1 - 11:18)

D. Reacții la Ierusalim (atac din interior) (11:1-18)

E. Lucrarea lui Barnaba (înființarea unei Biserici creștine cu convertiți proveniți dintre Neamuri la Antiohia) (11:19-30)

F. Persecuții asupra Bisericii din Ierusalim (atac din exterior) (12:1-25)

IV. *Martori până la marginile pământului* (13:1 - 28:31)

A. Prima călătorie misionară a lui Pavel și Barnaba (13:1 - 14:28)

1. Chemarea misionarilor în slujbă (13:1-3)

2. Misiune în Cipru (13:4-12)

3. În Galatia (13:13 - 14:21)

4. Întoarcerea la Antiohia (14:22-28)

B. Conferința de la Ierusalim (15:1-35)

C. A doua călătorie misionară a lui Pavel (15:36 - 18:22)

1. Despărțirea lui Pavel de Barnaba (15:36-40)

2. Vizitarea Bisericilor (15:41-16:5)

3. Pavel invitat în Macedonia (16:6-10)

4. Lucrare misionară în Macedonia (16:11-17:15)
5. Lucrare în Ahaia (17:16 - 18:17)
 - a. la Atena (17:16-34)
 - b. la Corint (18:1-17)
6. Întoarcerea în Antiohia (18:18-22)
 - *D. A treia călătorie misionară (18:23-20:3)
 1. Călătorie prin Galatia (18:23)
 2. Lucrarea lui Apolo la Efes (18:24-28)
 3. Lucrarea lui Pavel la Efes (19:1-41)
 4. Vizită în Macedonia și Ahaia (20:1-3)
 - E. Călătorie în Ierusalim (20:4 - 21:16)
 - F. Arestarea și captivitatea lui Pavel (21:17-28:31):
 - a. la Ierusalim (21:17 - 23:35)
 - b. la Cezareea (23:31 - 26:32)
 - c. călătoria la Roma (27:1 - 28:15)
 - d. în închisoare la Roma (28:16-31)

FARAON. Termenul *faraon* (*pharaon*) provine din cuv. egiptean *pr* care înseamnă *mare palat*. Titlul împ. Egiptului. Ac. era folosit cu, dar de cele mai multe ori fără, numele suveranului. De aceea, mulți dintre faraonii Bibliei nu au putut fi identificați cu certitudine. De exemplu, faraonii care au domnit în timpul lui Avraam și Iosif (referitor la faraonul care i-a asuprit pe israeliți și la cel de pe vremea ieșirii lor din Egipt, vezi: *Egipt, II, 3; Exod, 2 și Exod, data*); de asemenea, faraonul care l-a primit pe tânărul Hadad, edomitul, în timpul regelui David și căruia i-a dat de nevastă pe sora soției sale, împărăteasa Tahpanes (I Împ. 11:14-22). Mai târziu, Hadad a vrut să se întoarcă acasă. După moartea lui David, mai exact în timpul domniei lui Solomon, Hadad a devenit un vrăjmaș înverșunat al ac. din urmă (I Împ. 11:25).

Un faraon a devenit socrul lui Solomon (I Împ. 3:1). Ar putea fi vorba de Siamen, presupunere determinată de găsirea unui fragment dintr-o stelă la Tanis, în Egipt, care prezintă pe Siamen (a XXI-a dinastie), aflat pe punctul de a uide pe un vrăjmaș al său, prob. un filistean. Ceea ce ar corespunde cu raidul întreprins de acest faraon contra filistenilor în momentul luării Ghezerului, locuit de canaaniți (I Împ. 9:16). Apoi, l-a dat ca zestre fiicei sale, nevasta lui Solomon.

Faraonii ale căror nume apar în Biblie.

1. Spre finele domniei lui Solomon, un alt faraon, *Șișac I* (Chichaq) (945-924 î.Cr.), sau Sheshonq (faraon libian care a fondat a XXII-a dinastie), susținea pe tânărul Ieroboam, un

vrăjmaș al lui Solomon. Apoi, în al cincilea an al domniei lui Roboam, Șișac a invadat împ. lui Iuda, extinzându-se, pe ascuns, până în Israel unde domnea „prietenul” său, regele Ieroboam. La Karnak, pe un uriaș basorelief, se află o listă de 150 de orașe și sate cucerite de Șișac, cu prilejul acestei expediții. Lucru curios, unul din locurile ocupate de el se numea „*Câmpia lui Avraam*”. Două brățări de aur, datând din ac. epocă, au fost găsite prinse de mumia lui *Șișac II* la Tanis, în Delta Nilului (vezi figura de mai jos și explicația dată).

Faraonul Șișac

Osarkon I va fi oferit zeilor Egiptului cele peste 350 tone de aur și argint. Probabil că o bogăție atât de imensă provenea de la Ierusalim (I Împ. 14:26; II Cr. 12:9).

2. *Zerah și Osarkon I.* Zerah, etiopianul (cușitul), a invadat împ. lui Iuda pe la anul 897 în fruntea unei armate de etiopieni și libieni (egipteni). Se pare că Osarkon I, succesorul lui Șișac I, ar fi fost prea leneș pt. a participa la ac. expediție! Generalul său Zerah, deși dispunea de o armată atât de numeroasă, nu a reușit să-și asigure biruința (II Cr. 14:8-14. N.B.: în textul biblic, Zerah nu este numit faraon). Sprijinindu-se pe Domnul, Asa, regele lui Iuda, a pus în învâlmășeală armatele lui Zerah la Mareșă, urmărindu-le până la Gherar. Prob.

că Zerah a venit la Mareșa de la Gherar pe „drumul țării filistenilor”.

3. *So*. Mai târziu, ori de câte ori împ. lui Israel și aceea a lui Iuda erau amenințate de o mare putere, manifestau, ca un reflex instinctiv, înclinația de a se sprijini pe Egipt. Așa s-a întâmplat și cu Osea, ultimul împ. al lui Israel, care a domnit la Samaria. El s-a orientat spre So, faraonul Egiptului, deși fusese vasal regelui asirian (II Împ. 17:1-5).

Identificarea lui So este dificilă. S-au avansat mai multe propuneri: a. Tefnakhte, din a 23-a dinastie, care-și avea reședința la Sais, în Delta Nilului; b. Shabaka, primul rege, sau Shabakota, al doilea rege aparținând dinastiei a 25-a; c. Sibe, sau Sewe, Tartanul Egiptului, despre care vorbește regele asirian Sargon II. Cunoștințele de care dispunem până în prezent nu ne permit să-l identificăm.

4. *Tirhaqa*. Regele asirian Sanherib (Sennacherib) (705-681 î.Cr.) l-a trimis pe Rabșache la Ierusalim cu prilejul invadării lui Iuda pt. a-l avertiza pe regele Ezechia cu privire la „înfrângerea” sa iminentă. Ezechia nu s-a înspăimântat. În consecință, a fost acuzat că se sprijină pe faraonul Egiptului, numit de asirieni „*trestia aceea frântă care înțeapă și străpunge mâna oricui se sprijină pe ea*” (II Împ. 18:19-25). Proorocul Isaia îl previne și el pe Ezechia referitor la orice tentativă de felul acesta (Is. 30:1-7). Nu știm sigur dacă negocierile cu Egiptul au avut loc în realitate (II Împ. 19:8-9), lucru prob., totuși, căci Tirhaca (690-664 î.Cr.), faraon (sau general?) egiptean l-a atacat pe Sanherib la Elteche. Dar a fost înfrânt.

5. *Neco*. Faraonul Neco II (609-594 î.Cr.), din a 26-a dinastie, este cunoscut îndeosebi pt. a fi ucis, în anul 608, lângă Meghido, pe Iosia, ultimul rege pios al lui Iuda (II Împ. 23:29-30). Se pare că ac. bătălie l-a împiedicat pe Neco să-i vină în ajutor lui Assur-Uballit, împ. asirian care lupta contra babilonienilor, în apropiere de Haran. Totuși, mai târziu, Neco a păstrat o oarecare autoritate asupra Siriei. De asemenea, el l-a convocat pe tânărul Ioahaz, devenit rege la Ierusalim în locul tatălui său Iosia, la Ribla, unde a fost pus în lanțuri înainte de a fi dus în Egipt, țară în care va și muri mai târziu (II Împ. 23:31-34). Ioachim, un frate mai mare al lui Ioahaz, a strâns tributul cerut de Neco. În anul 605, Neco a fost definitiv înfrânt la Karkemiș de către Nebucadnețar și Ioachim a devenit un vasal al babilonienilor. După trei ani, Ioachim,

Brățară de aur oferită de Șişac I fiului său Nemareth, devenit mai târziu Osarkon I. Aurul brățării provine oare din Templul lui Solomon?

Parte dintr-un basorelief aparținând faraonului Neco dedesubtul căruia se aflau înscrise numele și titlurile sale

bizuindu-se aparent numai pe Neco, se răscolă contra babilonienilor, dar „*împăratul Egiptului n-a mai ieșit din țara lui*” (II Împ. 24:7) și Ioachim a fost zdrobit până la urmă de către Nebucadnețar.

6. *Hofra*. Ultimele contacte ale regatului lui Iuda cu Egiptul au avut loc în cursul domniei

lui Zedechia, cel din urmă rege al lui Iuda și frate cu Ioiachim. În fața amenințării babiloniene - și în ciuda alianței sale cu Nebucadnețar (Ez. 17:11-18) - el a căutat, totuși, ajutorul faraonului Hofra (588-569). Acesta, fiind un rege războinic, l-a atacat pe Nebucadnețar, dar, așa cum prezisese Ieremia, nu a reușit să-l învingă (Ier. 37:1-10).

- Faraonul Hofra oferind câni cu vin zeilor protectori. Porțiune dintr-o stelă păstrată la British Museum.

FARES. V. Pereș.

FARFURIE, TALER. Ac. cuv. indică obiectul pe care a fost adus capul lui Ioan Botezătorul fiicei Irodiadei (Mt. 14:8), precum și platourile de argint, de 130 de sicli, oferite de mai-marii sem. israelite pt. dedicarea altarului (Num. 7:13). În Ex. 25:29, 30; 37:16; Num. 4:7, cuv. ebr. respectiv indică platourile de aur așezate pe masa cu pâinile pentru punerea înaintea Domnului.

FARISEI - în gr. *pharisaioi*, din aramaicul *pericha' = separat*. Unul dintre cele trei partide iudaice, celelalte două fiind saducheii și esenienii. Fariseii constituiau partidul (partida) cel mai strict, cel mai îngust (F.A. 26:5). După toate probabilitățile, secta fariseilor și-a făcut apariția înainte de războiul Macabeilor, ca o

reacție contra tendinței unor iudei de a-și însuși obiceiurile grecești. Iudeii fideli au privit cu oroare influența crescândă a elenismului și s-au alipit, cu și mai multă îndârjire, de Legea mozaică. Declanșând o persecuție contra lor, Antiochus Epiphanes (175-163 î.Cr.) i-a determinat să se organizeze într-un partid de opoziție. Ac. rege al Siriei a poruncit să fie omorâți israeliții care nu voiau nici să abandoneze iudaismul, nici să se conformeze elenismului. El a încercat distrugerea Sfințelor Scripturi și a cerut să fie omorâtă orice persoană descoperită că se afla în posesia unei Cărți a Legământului sau care ar fi ținut Legea lui Moise (I Mac. 1:56, 57). Iudeii pioși și influenți (*chasidim*) și toți cei care păzeau Legea (2:42; cf. 1:62, 63), au participat la revolta Macabeilor ca grup particular. Deși nu se numeau farisei, probabil că ei au fost precursorii lor. Când războiul și-a pierdut caracterul de luptă pt. libertate religioasă și a început să urmărească o serie de obiective politice, evreii „*chasidim*” nu au mai manifestat interes față de acesta. Ei au dispărut de pe scenă în perioada când Ionatan și Simon au fost conducători ai națiunii evreiești (160-135 î.Cr.). Termenul de *farisei* apare în vremea lui Ioan Hyrcanus (135-105 î.Cr.). El însuși era fariseu, dar a părăsit partidul lor și s-a alăturat saducheilor (Ant. 13:10; 5, 6). Fiul și succesorul său, Alexandru Ianneu (Janin), a încercat să-i extermine pe farisei, dar nevasta sa Alexandra, care i-a urmat în anul 78 î.Cr., a recunoscut că violența nu poate face nimic contra credinței. Alexandra i-a favorizat pe farisei (Ant. 13:5:5; 16:1). De atunci înainte, ei au dominat viața religioasă a iudeilor. Fariseii apărau doctrina predestinării pe care ei o considerau compatibilă cu liberul-arbitru. Ei credeau în nemurirea sufletului, în învierea trupului, în existența duhurilor, în răsplătirile și pedepsele de după moarte. Ei gândeau că sufletele celor răi ar rămânea închise sub pământ, iar ale celor dreți ar retrăi în niște trupuri noi (F.A. 23:8; Ant. 18:1:3; Răzb. 2:8:14). Aceste doctrine îi deosebeau pe farisei de saducheii, dar ele nu constituiau esențialul sistemului lor. Asta reducea religia la păzirea Legii și învăța că Dumnezeu nu acordă harul Lui decât celor ce se conformează poruncilor și rânduielilor Sale. Pietatea devine astfel formalistă, atitudinea inimii prezentând mai puțină importanță decât actul exterior. Interpretarea Legii și aplicarea sa la toate detaliile vieții cotidiene au luat o mare am-

ploare și au început să dobândească o uriașă importanță. Comentariile învățaților evrei au sfârșit prin a se constitui într-un cod care avea o deplină autoritate. Josephus Flavius, el însuși fariseu, spune că scribii (cărturari) nu s-au mulțumit doar să interpreteze Legea mult mai subtil decât celelalte secte, dar au impus poporului o mulțime de precepte extrase din tradiția evreiască și care nu figurau în Legea lui Moise (Ant. 13:10:6). Domnul Isus a declarat că ac. interpretări rabinice tradiționale nu aveau nimic obligatoriu (Mt. 15:2-6).

Fariseii dintâi, expuși persecuției, se distingueau net de urmașii lor prin dreptatea și curajul lor; ei fuseseră elita națiunii. Dar nivelul moral și spiritual al succesorilor lor a scăzut foarte mult. Punctele slabe ale sistemului lor au devenit preponderente și le-au atras critici acerbe. Ioan Botezătorul numea pe farisei și pe saducheii „*pui de năpârci*”. Isus le-a condamnat orgoliul, ipocrizia, neglijența față de elementele esențiale ale Legii, în timp ce ei acordau cea mai mare importanță unor lucruri secundare (Mt. 5:20; 16:6, 11, 12; 23:1-36). Pe vremea lui Cristos, fariseii constituiau o clică de oameni foarte vicleni (Ant. 17:2:4) care au urzit un complot în vederea omorării Sale (Mc. 3:6; Ioan 11:47-57). Au existat, totuși, printre ei și oameni sinceri, de ex. Nicodim (Ioan 7:46-51). Înainte de convertirea sa, Pavel însuși fusese fariseu. El a făcut caz de asta în cadrul discuțiilor purtate cu iudeii (F.A. 23:6; 26:5-7; Fil. 3:6). Gamaliel, învățătorul lui, era, de asemenea, fariseu (F.A. 5:34).

FAȚĂ. În Psalmi se vorbește foarte des de lumina Feței lui Dumnezeu. Faptul de a-și ascunde fața, fie că este vorba de Fața lui Dumnezeu sau de a unui suveran pământesc, constituie o expresie a nemulțumirii celui în cauză (Ps. 13:1; 22:24; 30:7; 104:29; Is. 8:17; 54:8; 59:2; 64:7; Ier. 33:5). Unii credincioși se întreabă adesea cu privire la cauzele care determină ascunderea Feței Domnului (Ps. 44:24; 88:14); psalmistul pledează înaintea lui Dumnezeu ca să nu-și mai ascundă Fața de el (Ps. 27:9; 69:17; 102:2; 143:7), căci dacă El face lucrul acesta, celor ce depind de El nu le rămâne decât să deznădăjduiască (30:7; 104:29), în timp ce lumina Feței Sale aduce izbăvire și binecuv. (4:6, 7; 31:16; 67:1; 80:3, 7, 19; 119:135). A umbla în lumina Feței Domnului înseamnă a beneficia de pecetea aprobării divine (89:15). Când Dumnezeu face să strălu-

cească sau să lumineze peste cineva Fața Lui, înseamnă că El Își arată bunăvoința față de persoana respectivă (Num. 6:25; Ps. 44:3). A căuta Fața lui Dumnezeu înseamnă a căuta prezența Sa, părtășia cu El (Ps. 24:6; 27:8; 105:4). A-Și întoarce Fața contra cuiva înseamnă a-Și revărsa mânia asupra lui (Ps. 34:16; I Pet. 3:12); a alunga departe de Fața Domnului înseamnă a respinge, a îndepărta pe cineva din prezența Sa (Ier. 23:39; 32:31; cf. II Tes. 1:9). A vorbi față în față (Ier. 32:4; 34:3) sau gură către gură vrea să zică a vorbi direct, fără nici un intermediar (cf. I Cor. 13:12). A se arunca cu fața la pământ înseamnă a se prosterna în adorare, a se închina (cf. Lc. 17:16).

FĂCĂTOR DE RELE. V. *Răufăcător*.

FĂCLIE, TORTĂ. Lumina lor pâlpâia (Jud. 7:16; Ioan 18:3). Făclia primitivă nu era altceva decât o bucată de lemn rășinos; uneori, un smoc de păr sau un alt material absorbant, îmbibat cu ulei și fixat pe un băț. Untdelemnul se transporta adesea în niște vase strâmte, de formă conică, făcute din argilă (cf. Mt. 25:3).

FĂGĂDUINȚĂ, PROMISIUNE - în gr. *epaggelia*. În Biblie, promisiunea este un fel de legământ, o convenție sau un angajament care are efecte pozitive pt. beneficiarul acesteia. Făgăduința este o profeție a cărei împlinire o va vedea cu siguranță cel credincios (Ps. 119:123). Pavel numește mântuirea făgăduința vieții (II Tim. 1:1) și a Evangheliei (Gal. 3:18). Promisiunile divine au un caracter sacru.

Promisiunile omenești. Cu puțin timp înainte de moartea sa, Iacov i-a cerut lui Iosif să-i promită că nu-l va îngropa în Egipt, ci în țara Canaanului (Gen. 47:29, 30). Iosif și-a ținut făgăduința (50:7-13). La rândul său, el le-a cerut israeliților să se angajeze că vor lua cu ei oasele sale când Dumnezeu îi va scoate din țara Egiptului (Gen. 50:25). Una dintre poruncile date de Dumnezeu poporului Său era obligația ținerii promisiunilor (Dt. 23:23). Dar făgăduințele omenești rămân adesea incerte, supuse împrejurărilor și schimbărilor de atitudine ale celui ce le-a făcut. De asemenea, câteodată promisiunile omenești au la bază motive nemărturisite.

Oamenii rău intenționați fac promisiuni prin care urmăresc obținerea anumitor avantaje. Astfel, Haman s-a angajat să verse în vistieria

regală o uriașă cantitate de argint în schimbul promisiunii de nimicire a iudeilor (Est. 4:7). În Mc. 14:11, Iuda promite trădarea lui Isus. Drept recompensă, preoții cei mai de seamă îi făgăduiesc bani (a se mai vedea Mt. 14:7: promisiunea lui Irod; II Pet. 2:19: făgăduirea libertății de către niște oameni neizbăviți).

Promisiunile lui Dumnezeu față de om. Dumnezeu a făgăduit omului că-l va menține sănătos, îl va ocroti, îi va da o posteritate, bunuri materiale și-i va asigura fericirea dacă va respecta obligațiile legământului (legământul făgăduinței, Ef. 2:12), căci, în V.T., Dumnezeu a pus, pt. multe din promisiunile Sale, o serie de condiții pe care omul trebuia să le respecte (Ex. 20:6). Binecuv. divină era legată de ascultarea poporului (Dt. 30). Recunoștința inimii și împlinirea juruințelor condiționează ascultarea rugăciunilor (Ps. 50:14). La sfârșitul vieții sale, Iosua a putut afirma că Dumnezeu nu și-a călcat niciodată promisiunile făcute alor Săi: *„nici unul din toate cuvintele bune rostite asupra voastră de Domnul, Dumnezeul vostru, n-a rămas neîmplinit: toate vi s-au împlinit”* (Ios. 23:14b). Dumnezeu i-a promis lui Avraam că va face din el un neam mare (Gen. 12:2; 17:4), că va face să iasă împărați dintre urmașii săi (Gen. 17:6c) și că-i va da țara Canaanului, lui și descendenților săi (Gen. 17:8).

Dumnezeu a formulat o promisiune generală cu privire la durata vieții: dacă omul cinstește pe tatăl său și pe mama sa, zilele lui se vor prelungi pe pământ (Ex. 20:12). Pt. Pavel, ac. poruncă înscrisă pe a doua tablă a Legii (referitoare la datoriile oamenilor unii față de alții) este *„cea dintâi poruncă însoțită de o făgăduință”* (Ef. 6:2). Dumnezeu a mai făgăduit izbăvirea lui David, asigurându-l că va elibera poporul lui din mâna tuturor vrăjmașilor săi; îi va da odihnă, iar fiul lui va construi Templul Domnului (II Sam. 3:18; 7:13; I Împ. 8:20, 56).

Când poporul a fost dus în captivitate la Babilon, Dumnezeu a făgăduit readucerea lui în Canaan. În timpul exilului, Dumnezeu i-a spus lui Ieremia că va interveni în favoarea pop. Său, că va împlini față de el făgăduința Sa bună și-l va face să se întoarcă în Țara promisiunii (Ier. 29:10). În rugăciunile lui, credinciosul se poate sprijini pe promisiunile divine. Aducerea aminte a ac. făgăduințe apare foarte des în cartea Psalmilor (Ps. 119:41, 49, 50, 58, 81, 82, 169, 170; 130:5). Domnul i-a adus

înapoi pe israeliți din robia babilonică și, cu prilejul reconstruirii Ierusalimului, a subliniat prin gura proorocului Hagai că va fi cu ei: *„Eu rămân credincios legământului pe care l-am făcut cu voi când ați ieșit din Egipt și Duhul Meu este în mijlocul vostru”* (Hag. 2:4-5).

Împlinirea promisiunilor lui Dumnezeu în Cristos. Făgăduințele duhovnicești ale lui Dumnezeu s-au împlinit odată cu venirea lui Cristos pe pământ: *„Toate făgăduințele lui Dumnezeu în El (Cristos) sunt „DA”* (II Cor. 1:20). Împlinirea Scripturilor a fost deviza lui Isus și unul din scopurile cele mai de seamă ale vieții Sale (Mt. 26:54; cf. F.A. 3:3, 18). În Cristos se află viața, adică mântuirea (II Tim. 1:1). El este Mântuitorul ridicat *„după făgăduința lui Dumnezeu”* (F.A. 13:23). În prezent, păgânii și iudeii *„iau parte împreună la aceeași făgăduință în Cristos Isus”* (Ef. 3:6). Pt. autorii N.T., oamenii sunt moștenitori ai promisiunii făcute de Dumnezeu lui Noe (legământul perpetuu dintre Dumnezeu și om, Gen. 8:21 - 9:17). Dar Avraam a fost moștenitorul unei promisiuni aparte, căci Dumnezeu i-a dat un fiu (Isaac, numit și *„fiul făgăduinței”*, Gal. 4:23, 28; cf. Rom. 9:8) din linia căruia a venit Mesia.

Promisiunea Duhului Sfânt. În Is. 44:3, Dumnezeu promite revărsarea Duhului Său peste pop. ales. În N.T., Isus reia ac. profetie, spunând că El va da Duhul Sfânt, Mângăietorul, ucenicilor Săi după ce Se va înălța la ceruri (Ioan 14:16).

După ce a înviat, cu puțin timp înainte de a Se înălța la cer, El a reafirmat că le va trimite *„făgăduința Tatălui”* (Lc. 24:49), adică Duhul Sfânt pe care L-a făgăduit Dumnezeu-Tatăl, și le-a recomandat să nu se depărteze de Ierusalim (F.A. 1:4). La Rusalii, Duhul Sfânt S-a pogorât peste ucenici, și Petru a explicat mulțimii adunate laolaltă că aceasta înseamnă împlinirea promisiunii lui Isus Cristos: *„și acum, odată ce S-a înălțat prin dreapta lui Dumnezeu și a primit de la Tatăl făgăduința Duhului Sfânt, a turnat ce vedeți și auziți”* (F.A. 2:33). Ac. făgăduință este rezervată, de asemenea, creștinilor din toate timpurile și locurile (2:39). În chipul acesta, făgăduința din Ez. 37:28 și-a găsit împlinirea: *„locașul Meu cel sfânt va fi pentru totdeauna în mijlocul lor”*. Prin puterea și călăuzirea Duhului, credinciosul poate duce o viață de evlavie care are *„făgăduințele vieții de acum și a celei viitoare”* (I Tim. 4:8).

Promisiuni pt. viitor. Dacă toate promisiunile divine s-au realizat în Cristos, ac. nu vrea să spună că creștinul nu mai are nimic de nădăjduit. Dimpotrivă, el a devenit un om care trăiește cu nădejde (Rom. 8:24-25; Evr. 11:1; I Pet. 1:3), convins pe deplin că Cristos este garantul bunurilor viitoare (Evr. 9:11), al vieții veșnice (Tit 1:2; I Ioan 2:25), al Împ. (Iac. 2:5) pe care o va primi numai în cer (II Tim. 4:8), adevărata lui patrie (Evr. 13:14). Domnul Isus a făcut și El promisiuni, dintre care amintim pe aceea a revenirii Sale (Mt. 25:31; F.A. 1:11) și creștinii așteaptă ceruri noi și un pământ nou (II Pet. 3:13). Cei ce perseverează, în ciuda dificultăților întâlnite pe calea credinței, cei ce rabdă ispita vor primi cununa vieții promise de Domnul (Iac. 1:12). Atunci, ei vor avea parte de o mântuire completă și definitivă, de răscumpărarea trupului lor (Rom. 8:23) care ne mai împiedică astăzi să fim pe deplin uniți cu Cristos (Fil. 1:23). Toate ac. făgăduințe sunt un puternic stimulent pt. sfîntirea noastră (II Cor. 7:1; II Pet. 3:11) și pt. credința noastră (Evr. 6:12, 15).

FĂINĂ, FLOAREA FĂINII. V. *Jertfe, Ofrande.*

FĂPTURĂ, CREATURĂ. În V.T., cuv. ebr. *nephesh*, însemnând suflare de viață sau suflet (Gen. 2:7; Ex. 1:5; Ios. 10:28, 29), tradus uneori prin *creatură* poate fi redat, de asemenea, prin *făptură vie, persoană* sau *cineva*. În N.T., termenii gr. *zoon*, *ktisma*, *ktisis* evidențiază și mai profund noțiunea de ființă creată. Biblia vorbește de creaturi omenești, de animale și, de asemenea, de făpturi cerești (Gen. 11:21, 24; Lv. 5:1, 2, 4 și urm.; Ps. 139:14; Rom. 8:8, 39; Col. 1:23; Evr. 4:13; Ap. 5:13; 8:9). Creațiunea este ansamblul creaturilor (Mc. 10:6; 16:15; II Pet. 3:4). Isus Cristos este întâiul-născut din toată zidirea (Col. 1:15 și urm.; Ap. 3:14), dar El a fost „*zămislit, și nu creat*”. Expresia „*toată creatura*” se referă la omenirea întreagă tot așa ca și „*toată carnea*” (orice făptură) (Mc. 16:15; Col. 1:23; Evr. 4:13), în timp ce în Rom. 8:19-22, *creațiunea* (firea) indică mai degrabă lumea animală supusă stricăciunii din pricina căderii omului. Prin nașterea din nou, omul devine „*o făptură nouă*” (II Cor. 5:17; Gal. 6:15) și „*un fel de părgă a făpturilor Lui*” (Iac. 1:18).

FĂȚĂRNICIE, IPOCRIZIE. Omul fățarnic sau ipocrit are o atitudine exterioară care nu corespunde cu ceea ce gândește el în adâncul

sufletului (Ps. 12:2; 78:36; Is. 28:15). El își ascunde sentimentele pt. a obține cât mai multe avantaje sau pt. a crea prejudicii aproapelui (Pv. 28:23; 29:5). El face caz de niște calități pe care nu le are.

Cuv. *ipocrizie* provine de la termenul gr. *hypokritês* care se aplică, în gr. clasică actorului (cel ce se află sub o mască și care joacă rolul unei alte persoane). În Septuaginta, ac. cuv. gr. traduce termenul ebr. *Haneph* care înseamnă *cel nelegiuit, cel fățarnic, cel necinstit* (Iov. 20:5; 27:8).

În N.T., cuv. *ipocrizie*, care nu este folosit decât de Isus în Evangheliile sinoptice, se aplică fariseilor și cărturarilor a căror devoțiune este ipocrită, fățarnică. Râvna lor pt. Dumnezeu este superficială (Mt. 7:5). În numele religiei, ei încalcă poruncile lui Dumnezeu (Mt. 23:14, 15, 25, 29) și acordă mai mare însemnătate tradițiilor lor (Mt. 15:7 și urm.; Mc. 7:6 și urm.). Ca ipocriți (actori), ei „joacă teatru” și înșală oamenii cu practicile lor religioase (Mt. 6:2, 5, 16). Ei sunt plini de nelegiuire și întind curse lui Isus (Mt. 22:18; Mc. 12:15). Fariseii și cărturarii au devenit orbi d.p.v. spiritual (Lc. 12:56). Ei își închid singuri porțile Împ. lui Dumnezeu și împiedică și pe alții să intre în ea (Mt. 23:13). Ei se află sub osânda divină (Mt. 24:51). Ipocrizia este cea mai dezgustătoare formă a minciunii. În N.T., fățărnicia este păcatul condamnat în termenii cei mai energici. Ea constituie cea mai serioasă amenințare la adresa evlaviei devenite o obișnuință în cadrul căreia, încetul cu încetul, s-a pierdut din vedere distincția netă dintre autentic și imitație. Fondul dispare, însă cel în cauză se mulțumește cu forma, căzând astfel sub judecata lui Dumnezeu (Mt. 16:3; Lc. 12:1).

FÂNTÂNĂ, PUȚ, SURSĂ, IZVOR. Cuv. care redă termenul ebr. *be'er*, ac. fiind folosit adesea în nume compuse ca: Beer-Șeba (fântâna jurământului). Fântâna, o excavație făcută în sol, atingea o pânză de apă care se odihnea într-o depresiune sau se infiltra prin nisipuri. Forajele respective conduceau uneori spre o sursă (Gen. 16:7, 14; 24:11, 13). Dacă se zărea puțină apă într-un teren nisipos, oamenii se grăbeau să foreze acolo pt. a face o fântână. Adesea se sfredeleau albiile secate ale pâraielor presupunându-se că se va găsi acolo vreun izvor (21:30, 31; 24:19; 26:20-25). Numeroase fântâni împânzeau câmpia maritimă a țării filistenilor unde o pânză de apă subterană, nesecabilă, își croia drum spre

Mediterraneană. Regiunea muntoasă a Palestinei dispunea de numeroase fântâni săpate în rocile calcaroase. În exterior, o fântână nu se deosebea câtuși de puțin de o cisternă (puț). Ghizdurile mărgineau gura fântânii (Ioan 4:6), peste care se prăvălea o piatră sau o scândură pt. a nu cădea în ea oameni sau animale (Gen. 29:2, 3; Ex. 21:33; II Sam. 17:19; Ant. 4:8:37). Interiorul fântânii ai cărei pereți erau, în cele mai multe cazuri, zidiți din piatră, era prevăzut și cu o scară care permitea atingerea nivelului apei când el nu se găsea la o prea mare adâncime. Numeroase jgheaburi de lemn sau de piatră, construite în apropierea fântânurilor, erau menite să asigure adăpatul animalelor (Gen. 24:30; Ex. 2:16). Apa era scoasă din fântână cu ajutorul unui urcior sau al unei vedre (Gen. 24:16). Dacă fântâna era adâncă, găleata sau un vas asemănător erau legate la capătul unei frânghii (Ioan 4:11). Pt. scoaterea apei din fântânile foarte adânci, frânghia era trasă de un bou sau de un măgar, iar alte fântâni erau prevăzute cu o roată (v. *Puț; Izvor*).

FÂNTÂNA LUI IACOV. În timp ce discuta cu femeia samariteancă, Isus ședea lângă o fântână aflată în apropiere de Sihar, în vecinătatea parcelei pe care Iacov o lăsase ca moștenire fiului său Iosif. Femeia din Samaria i-a zis lui Isus: „... *părintele nostru Iacov... a băut din ea el însuși și feciorii lui și vitele lui*” (Ioan 4:5, 6, 12; cf. Gen. 33:18-20; 37:12). O tradiție care datează de pe vremea *pelegrinilor din Bordeaux*, în anul 333 d.Cr., și confirmată de iudei, samariteni, creștini și mahomedani, identifică fântâna lui Iacov cu Bir Yakub. Ea se găsește la intrarea dinspre răsărit a văii respective, cuprinsă între Muntele Ebal, la N, și Muntele Garizim, la S, la vreo 3 km E de Nablus (Sihemul modern) și la 1 km S de Askar, localitate asimilată de numeroși exegeți cu Siharul de altădată. Maundrell, cercetător cunoscut pt. precizia datelor furnizate, indică 2,74 m pt. diametrul fântânii și 32 m pt. adâncimea ei. Actualmente, fântâna a mai pierdut din adâncime ca urmare a depunerii pe fund a materialului granulos rezultat din măcinarea rocilor (detritus). Apa este plăcută la gust, dar dificil de scos (Ioan 4:11). Partea superioară a fântânii este întărită cu ajutorul unui zid de piatră, iar cea inferioară este tăiată în calcar fin. O boltă subterană, nu prea înaltă, măsurând 6 m de la E spre V și 3 m lățime care constituie cripta unei vechi biserici creștine, a fost clădită ceva

mai la vale de fântâna lui Iacov. Gura acestei cripte este strâmtată și apoi blocată cu ajutorul unor uriașe blocuri de piatră. Ceva mai spre V se vede un izvor de toată frumusețea căruia i se adaugă altele mai la vale. Forarea acestei fântâni, în ciuda existenței atâtor izvoare în împrejurimi, se poate explica, fie datorită faptului că respectivele surse seacă uneori în timpul verii, fie că apa ei este mai plăcută la gust.

FEBRĂ. V. Boală.

FECIOARĂ. Vechiul Testament. Semnificația, la propriu, a termenului ebr. *betoulah*: *o femeie care nu a întreținut niciodată relații sexuale* (Gen. 24:16; Lv. 21:13; Dt. 22:14, 23, 28; I Împ. 1:2). La figurat: națiuni sau cetăți cucerite de dușman (de ex. fecioara lui Israel, Ier. 31:4, 21; Am. 5:2), devastate (de ex., Sidonul, Is. 23:12) sau cărora Dumnezeu și proorocii Lui le reproșează infidelitatea, nelegiuirea (fecioara, fiica Sionului: Is. 37:22; Iuda: Pl. 1:15; Babilonul: Is. 47:1; Egiptul: Ier. 46:11). În toate cazurile, cuv. *fecioară* reamintește o stare inițială pierdută. *Almah* indică, de asemenea, o tânără femeie, căsătorită sau nu, aflată la vârsta când ar putea procrea, dar încă neavând copii. Apare de șapte ori în V.T., fiind tradus prin *fată, tânără femeie, fecioară* (Gen. 24:43; Is. 7:14; Ps. 68:25; Pv. 30:19; Cânt. 1:3; 6:8; Ex. 2:8). Uneori, ac. termen este folosit pt. a vorbi despre un fecior (Pl. 2:21; Zah. 9:17). Potrivit Legii lui Moise, cel ce ar fi sedus o fecioară trebuia s-o ia de nevastă (Ex. 22:15, 16), fără a o putea repudia vreodată (Dt. 22:28-29). O fecioară logodită infidelă era pedepsită cu moartea, la fel ca femeia adulteră (Dt. 22:22-24), exceptând cazurile când apelurile sale după ajutor, cu prilejul violului, ar fi fost zadarnice (v. 25-27). Cel ce-și acuza pe nedrept nevasta de a nu fi fost fecioară în momentul căsătoriei era aspru pedepsit, însă dacă acuzația se dovedea a fi adevărată, femeia era ucisă cu pietre (v. 13-21). Dacă o femeie era acuzată pe nedrept, părinții săi puteau produce, pt. a o disculpa, „*semnele fecioriei*” (Dt. 22:15), adică cearșaful nupțial care purta petele de sânge rezultate din perforarea himenului. Marelui preot nu-i era îngăduit să se căsătorească decât cu o fecioară (Lv. 21:13, 14). Pasajul din Ez. 44:22 extinde ac. lege la toți preoții care, totuși, aveau dreptul să se însoare cu văduva altui preot.

În contextul istoric din Is. 7:14, „*tânăra femeie*” indică pe tânăra regină și anunță, ca o dovadă a ajutorului pe care-l va acorda Dumnezeu, nașterea unui prinț din neamul lui David care va salva pop. de amenințarea asiriană. El avea să se numească Ezechia. Dar, asemenea multor alte profeții ale V.T., aceasta are, dincolo de prima sa împlinire istorică, o aplicație mai îndepărtată. Cap. 9 și 11 vorbesc despre timpurile mesianice. Septuaginta a tradus termenul *almah* prin *fecioară*. Astfel că evangheliștii au citit aici, pe bună dreptate, un anunț al nașterii lui Mesia care avea să mântuiască poporul Lui dintr-o robie cu mult mai gravă decât aceea a asirienilor (Mt. 1:23; Lc. 1:27-37).

Noul Testament folosește cuv. gr. *parthenos*, în sens propriu, pt. a vorbi de: a. Maria (Mt. 1:23; Lc. 1:27). b. Cele zece fecioare din pildă (Mt. 25:1, 7, 11). c. Fetele evanghelistului Filip (F.A. 21:9). În sens figurat, Pavel compară Biserica cu o fecioară curată ce urmează a fi prezentată lui Cristos, Mirele ei (II Cor. 11:2). V.T. vedea împlinirea vieții unei femei în căsătorie; Pavel însă preamărește celibatul ca un mijloc de a sluji pe deplin Domnului (I Cor. 7:25-38; cf. F.A. 21:9).

Textul din I Cor. 7:37 permite diverse interpretări: este vorba de tatăl care decide să-și păstreze pe fiică-sa fecioară sau de un logodnic care a luat hotărârea să nu consume căsătoria cu logodnica sa? Ambele interpretări se ciocnesc de numeroase dificultăți, atât de ordin gramatical, cât și de ordin moral.

Cuv. *parthenos* = *fecioară* poate fi masculin, feminin sau neutru. În ac. din urmă caz, ar trebui să se traducă astfel: „*Dacă cineva, simțindu-se liber de orice constrângere exterioară, după ce a cântărit argumentele pro și contra, a luat, în deplina libertate de a alege, decizia de a-și păstra virginitatea* (adică de a rămâne celibatar) *face bine*”.

Apocalipsa desemnează pe cei aleși aflați în cer prin cuv. *virgini* (14:4) spre a arăta că ei au știut să se ferească de prostituția idolatriei și de întinăciunile lumii (cf. Ier. 13:27). Virginitatea simbolizează deci starea de înviere (Mt. 22:30; Mc. 12:25; Lc. 20:35) a creștinilor care vor lua parte la ospățul nunții Mielului (Mt. 25:1-13).

Nașterea lui Isus dintr-o fecioară este negată de o bună parte din teologii critici, sub pretext că ea nu-i raportată decât în două Evanghelii. Totuși, din perspectiva științei

moderne, partonogeneza nu mai este considerată ca o imposibilitate fizică, iar pt. Dumnezeu, Creatorul vieții, „*toate lucrurile sunt cu putință*” (Mt. 19:26; Lc. 1:37). Ac. minune, puternic atestată de Matei și Luca nu este omisă de Marcu decât din pricină că el își începe Evanghelia cu lucrarea lui Ioan Botezătorul de care o atașează apoi imediat pe aceea a lui Isus. Cât despre Ioan, el insistă suficient asupra filiațiunii divine a Fiului unic al lui Dumnezeu-Tatăl.

FELINAR. În Ioan 18:3, ar putea fi vorba de un fel de torță cu care era echipat un ostaș roman din ceata celor ce-l însoțeau pe Iuda pt. a-l aresta pe Isus. Pereții felinarelor romane erau confecționați, fie din vezica unor animale, fie din alte materiale translucide (corn de animale etc.).

FELIX. Nume latin care înseamnă *fericit.* Pus în libertate de împ. Claudiu, Felix a fost numit procuratorul Iudeii, în momentul izgonirii predecesorului său, prob. în anul 53 d.Cr. (Ant. 20:5:2 și 7:1; Răzb. 2:12:8). se pare că ac. funcție i-a fost atribuită datorită, într-o anumită măsură, influenței de care se bucura fratele său Pallas asupra împ. Claudiu. Felix era un tiran crud al cărui caracter servil s-a manifestat atunci când el a exercitat puterea (v. Tacitus, Ist. 5:9; Anale 12:54). Ionatan, marele preot, a sprijinit numirea lui Felix, dar sfaturile pe care i le-a dat el cu privire la modul de a governa asupra iudeilor nu au avut darul să placă noului procurator. Ionatan a fost asasinat de niște tâlhari supranumiți „*uci-gași plătiți*” care, potrivit opiniei lui Josephus Flavius, au acționat la instigația lui Felix. Ac. din urmă a devenit odios ca urmare a numeroaselor masacre, a crimelor și a imoralității sale. În anul 55, și-a făcut apariția un egiptean care s-a dat drept prooroc. El a atras o mare mulțime de oameni pe muntele Măslinilor, sub pretext că vor vedea de acolo prăbușindu-se zidurile Ierusalimului și vor putea intra în cetate. Oștile lui Felix au omorât acolo 400 de persoane și au făcut prizonieri alți 200 de oameni, dar egipteanul a scăpat fugind. Cu prilejul răscoalei îndreptate contra lui Pavel, izbucnită 5 ani mai târziu, tribunul rom. care comanda garnizoana de la Ierusalim a crezut că ar putea fi vorba de același egiptean, întors pt. a pricinui noi tulburări (F.A. 21:38; Ant. 20:8:6). Pavel, acuzat pe nedrept de profanarea Templului, este smuls din mâinile

iudeilor și trimis la Cezareea unde se afla reședința autorităților rom. din prov. Iudeea (F.A. 23:26, 33). El a compărut înaintea lui Felix care avea acum, ca nevastă, o prințesă evreică, fiica împ. Irod Agripa, Drusila, pe care a influențat-o să-și părăsească soțul legitim pt. a se mărita cu el (Ant. 20:7:1, 2).

În prezența ac. cuplu, supus unui interogatoriu, vorbește Pavel despre neprihănire, înfrânare și judecata viitoare. Felix a început să tremure sub efectul cuvintelor respective, dar el nu s-a pocăit și l-a lăsat pe ap. în închisoare, în speranța că Pavel îi va da bani pt. a fi pus în libertate (F.A. 24:24-26). Totuși, situația politică a Iudeii se înrăutățea de la o zi la alta, tulburările și mișcările sociale luând o tot mai mare amploare și ajungând să se desfășoare până și pe străzile Cezareii. Pe la anul 60, Felix este convocat la Roma și iudeii trimit o delegație care să-l părăsească înaintea împăratului. Spre a-și atrage simpatia acestora, Felix îl lasă pe Pavel în temniță (F.A. 24:27). Fără o intervenție din partea fratelui său Pallas, favoritul lui Nero, Felix ar fi riscat o pedeapsă din partea împăratului (Ant. 20:8:9; cf. 8:7; Răzb. 2:13:7). Porcius Festus i-a succedat în postul de procurator al Iudeii.

FEMEIE. Creată, ca și bărbatul, după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, ea a fost menită să fie un ajutor potrivit soțului (v. *Eva*). Deoarece ea a jucat rolul principal în căderea în păcat, femeia a suferit consecințele neascultării de o manieră mai profundă. Ea avea să cunoască durerile nașterii și să fie dominată de bărbat (Gen. 3:16; Ef. 5:23-24). Pavel adaugă: „*Totuși, ea va fi mântuită prin nașterea de fii („devenind mamă”, după o altă traducere. N. Ed.) dacă stăruiesc (ele) cu smerenie („modestie”, într-o altă versiune. N. Ed.) în credință, în dragoste și în sfințenie*” (I Tim. 2:15). Nașterea aducătoare de mântuire pt. femeie - ca și pt. bărbat - pare să fie aceea a fecioarei Maria: prin căderea unei singure femei, omenirea întreagă a ajuns pierdută, dar prin nașterea unui Prunc de către o altă femeie oamenii pot fi mântuiți.

Poziția femeii în lumina V.T. era cu mult superioară aceleia pe care o recunoșteau națiunile păgâne din jurul lui Israel. Femeia israelită se bucura de drepturi și libertăți cu mult mai mari, activitățile sale erau mult mai variate și mai importante, situația sa socială mult mai elevată și mai respectată. Copiii

datorau aceeași cinste ambilor părinți (Ex. 20:12). Deja în fam. patriarhilor, femei ca: *Sara, Rebeca, Rahela* jucau un rol eminent, dacă nu, în anumite cazuri, chiar preponderent. *Maria*, sora lui Moise, și *Debora* erau deopotrivă proorocițe și poete, ac. din urmă ajungând chiar să conducă o armată spre biruință (Ex. 15:20-21; Jud. 4-5). *Ana*, mama lui Samuel, este o minunată reprezentare a femeii pioase și excepțional de dotate (I Sam. 1; 2:1-2). *Hulda* era o proorociță la sfatul căreia apela până și împ. Iosia (II Cr. 34:22). În mai multe cazuri, o vedem pe mama regelui bucurându-se de mari onoruri (I Împ. 2:19; 15:13), iar în biografiile multor regi este pomenit adesea și numele mamei lor. Dar exemplele triste oferite de *Izabela* și *Atalia* arată ce dimensiuni au putut lua în Israel puterea și influența unei femei. Tânărul din cartea Proverbelor este sfătuit să-și aducă aminte de „*învățătura mamei sale*” (1:8; 6:20); disprețuirea acestei învățături ar duce sigur la blestem și nenorocire (19:26; 20:20; 30:11, 17). Chiar în Grecia și Roma nu se acorda femeii mare valoare. Aristotel o considera drept o ființă inferioară, o verigă intermediară între omul liber și sclav; nici Socrate și Demostene nu aveau păreri mai înalte în ac. privință, iar Platon recomanda posedarea în comun a femeilor. În practică, aceleași concepții erau aplicate și la Roma, mai ales după ce s-a impus cultura și libertinajul grecilor.

În Israel, femeia putea deveni moștenitoare, în lipsa unui frate capabil să succeadă tatălui său (Num. 27:1-8). Însă, într-o asemenea eventualitate, ea nu avea voie să se mărite cu un bărbat provenind dintr-o altă sem. (36:6-9). **Activitatea femeii** era foarte diversificată; în fond, se întindea în toate domeniile vieții casnice: ea se putea ocupa de îngrijirea turmelor de animale (Gen. 29:6; Ex. 2:16), de torsul lânii și confecționarea îmbrăcăminte pt. membrii fam. (Ex. 35:26; Pv. 31:19; I Sam. 2:19), de țesut și cusut pt. a face să sporească veniturile căminului și a ajuta pe cei necăjiți (Pv. 31:13, 24; cf. F.A. 9:39); mai găsim femei scoțând apă (Gen. 24:13; Ioan 4:7), măcinând boabele necesare obținerii făinii pt. pâinea de toate zilele (Mt. 24:41), plămădind și frământând aluatul (Ex. 12:34; Dt. 28:5), pregătind mâncarea (Gen. 18:6; II Sam. 13:8), ocupându-se de creșterea și educarea copiilor (Pv. 31:3; cf. II Tim. 3:15), supraveghind slujnicele (Pv. 31:27; I Tim. 5:14).

Noul Testament ridică femeia pe trepte superioare, consolidându-i poziția. Maria spune că Domnul a privit la „starea smerită” a roabei Sale și că de acum încolo toate generațiile o vor numi fericită, onoare care se revărsă asupra tuturor surorilor sale (Lc. 1:48). Isus a privit întotdeauna spre femei cu un ochi binevoitor: *Marta* și *Maria* îl primeau în casa lor; El a eliberat-o pe *Maria Magdalina*; *Ioana* și *Suzana* îl ajutau cu ce puteau (Lc. 8:2-3; 10:38-39). El a iertat-o și a mântuit-o pe femeia păcătoasă din Lc. 7:37-50. Niște femei l-au slujit și l-au urmat până la Golgota (Mt. 27:55-56) și au participat, la îngroparea Lui (v. 61). După ce s-au pregătit pt. a-l îmbălsăma trupul, ele s-au dus cele dintâi la mormânt în dimineața Paștelor (Lc. 23:56; 24:1). După înviere, Domnul li s-a arătat lor mai întâi și ele au avut onoarea de a fi primele care au proclamat biruința Sa (Mt. 28:9-10; Lc. 24:9-11). Împreună cu mama lui Isus, acestea se numărau printre cei 120 strănși în camera de sus (F.A. 1:14). De asemenea, printre primii convertiți, găsim întotdeauna și femei (F.A. 8:12; 9:2; 17:12).

În Biserică, întâlnim și numeroase femei care s-au remarcat prin pietatea lor și prin faptele bune pe care le-au săvârșit: *Dorca* (F.A. 9:36), *Maria*, mama lui Ioan zis și Marcu (12:12), *Lidia* (16:14), *Priscila* (18:26), *fetele evanghelistului Filip* (21:8-9). Ap. Pavel nu recunoaște femeii slujba de învățător și nici darul de cârmuire care au fost rezervate bărbatului (I Tim. 2:11-12; I Cor. 14:33-35), dar precizând care este atitudinea corectă, el vorbește de femeia „care se roagă sau proorocește” (11:5; cf. 14:3-4; F.A. 21:8-9). El menționează numeroase femei care au colaborat cu dânsul în lucrarea lui Dumnezeu și care l-au ajutat personal (Rom. 16:2-4, 6, 12; Fil. 4:3). Au existat, în Biserica primară, *diaconise* (Rom. 16:1-2; I Tim. 3:11) și *văduve*, scrise pe o listă specială, care au ajuns cunoscute pt. faptele lor bune și felurite lucrări de ajutorare a sfinților (5:9-10); femeilor cu multă experiență le revenea sarcina de a le instrui pe cele mai tinere (Tit 2:3-5).

Poziția femeii în lumina N.T. poate fi înțeleasă cu atât mai bine dacă ne gândim că, d.p.v. al mântuirii, în Cristos „nu mai este nici parte bărbătească, nici parte femeiască” (Gal. 3:28) și că în cer ac. distincție nu va mai exista (Mt. 22:30). De acum încolo, atât bărbații, cât și femeile sunt mădulare ale Trupului

lui Cristos și primesc cu toții un dar al Duhului Sfânt pt. folosul tuturor celorlalți (I Cor. 12:7, 11, 27). Problema care se pune pt. femei (ca și pt. bărbați) este de a se consacra pe deplin Aceluia care i-a răscumpărat cu un preț așa de mare și de a descoperi darul și faptele bune pregătite de Dumnezeu mai dinainte prin intermediul cărora vor putea să-L glorifice tot mai mult pe Eliberatorul lor (v. *Căsătorie; Divorț; Văduvă*).

FENICIA. Referitor la semnificația ac. nume provenit din gr. au fost oferite trei explicații:

1. Țara palmierului (*phoinix*; cf. Palmyra);
2. Țara purpurei (*phoinos* înseamnă *roșu închis*). La Tyr, de ex., se practica vopsitul pe scară largă cu purpura obținută din molusca numită *Murex trunculus* (v. *Purpură*).

3. Țara oamenilor cu pielea bronzată, arămie (adică marinarii fenicieni).

Fenicia era o fâșie îngustă de pământ, mărginită de Mediterana la V, de vărfurile Libanului la E și ramificațiile sale la S. Localitatea Arvad marca, prob., hotarul nordic. Când israeliții se stabiliseră în S, pe coasta maritimă, limita de S a Feniciei se termina cu Akko, care se afla la cca 22 km S de Tyr. Însă israeliții nu i-au izgonit pe fenicieni nici din Akko și nici din Aczib (Jud. 1:31).

Pe vremea lui Cristos, Fenicia atingea Dorul, la vreo 26 km S de Carmel. De la Arvad la Akko sunt peste 200 km. Principalele orașe erau: Tyrul și Sidonul (ac. a devenit celebru înaintea Tyrului), Ghebalul (Byblos), Arvadul. La o dată mai îndepărtată, israeliții numeau Fenicia „Canaan” (Is. 23:11) și puneau pe locuitorii săi printre canaaniți (Gen. 10:15). Potrivit ac. pasaj, primii urmași ai lui Ham au locuit în Canaan. Ei s-au instalat pe îngusta fâșie de pământ care lega Egiptul de marile împ. semite din Cornul Abundenței. Destul de timpuriu au cedat ei influenței semite, realizând împreună cu ele un amalgam lingvistic și etnic, pierzându-și trăsăturile specifice. Așa pare să se explice faptul că, la un moment dat, canaaniții erau mai mult semiti decât hamiți (cf. „Unger's Bible Dictionary”, 1957, p. 862). Fenicienii înșiși povestesc că ei au emigrat de pe țărmul Golfului Persic, au trecut prin Siria și s-au instalat în regiunea maritimă a Canaanului (Herod. 1:1; 7:89). Terit. ocupat de fenicieni prezenta condiții deosebit de favorabile amenajării unor porturi. Libanul posedea rezerve, practic nepuizabile, de lemn de construcție din care fenicienii și-au făcut

corăbii. Ac. popor a excelat în meșteșugul navigației. Fenicienii nu s-au rezumat la relații comerciale cu niște regiuni mediteraneene aflate la mare depărtare, ci au trecut la înființarea unor colonii acolo unde au găsit condiții prielnice. Unele dintre ac. stabilimente comerciale vor deveni mai târziu importante centre comerciale. Cea mai însemnată colonie feniciană, Cartagina (situată în apropiere de Tunisul modern) a rivalizat vreme îndelungată cu Roma care, în cele din urmă, a nimicit-o. În timpul războaielor punico, unii conducători cartaginezi purtau nume feniciene înrudite cu cele ebraice. De ex., Hannibal înseamnă *favoarea lui Baal*, Hasdrubal *Baal este un ajutor*.

Terit. Tyrului și Sidonului străbătut de Isus Cristos se afla în Fenicia (Mt. 15:21; Mc. 7:24, 31). Persecuția dezlănțuită contra creștinilor în urma martirajului lui Ștefan, i-a silit pe unii dintre ei să fugă în Fenicia (F.A. 11:19). Mergând de la Antiohia la Ierusalim, Pavel și Barnaba au traversat Fenicia (15:3). Cu prilejul ultimei sale călătorii la Ierusalim, Pavel s-a imbarcat pe o navă feniciană care l-a adus până la Tyr (21:2, 3) (v. *Tyr; Izabela; Hiram; Zeitâfi păgâne; Alfabet*).

FENIX, PHENIX. Nume gr. cu semnificația de *palmier*. Un port al insulei Creta (F.A. 27:12). Datorită condițiilor sale naturale speciale, permitea iernarea navelor (F.A. 27:12). Numele actual este Lutro. Este singurul port al Cretei de miazăzi unde navele se află la adăpost în fiecare anotimp.

FEREASTRĂ. O deschidere executată într-un perete al unei locuințe (Gen. 26:8; I Împ. 6:4; Ier. 22:14), prevăzută cu zăbrele (Gen. 8:6; II Împ. 13:17; Dan. 6:10; Jud. 5:28; II Împ. 1:2; Pv. 7:6; Cânt. 2:9). Ferestrele primului nivel al clădirilor, care dădeau spre stradă, erau mai mici și prevăzute cu grilaje. Majoritatea ferestrelor caselor celor bogați erau incluse în pereții orientați spre curtea interioară. Dar ferestrele caselor citadine învecinate cu zidurile de apărare aveau vedere, de regulă, spre exterior (Ios. 2:15; II Cor. 11:33).

FEREZIȚI, FERIZIȚI, PERIZIȚI. O importantă fracțiune a canaanitilor, adesea numărată printre pop. palestinienă (Gen. 15:20; Ex. 3:8; Ios. 9:1). Se pare că ferezii și refaimiții au fost populații băștinașe, instalate în Palestina înaintea canaanitilor (cf. Gen. 13:7; Ios. 17:15). În Gen. 10:15, nu sunt pomeniți,

dar Avraam și Lot îi întâlnesc în Canaan (Gen. 13:7). Pe vremea lui Iosua, ei locuiau în ținuturile muntoase (Ios. 11:3) și au rămas cu viață pe terit. atribuit lui Efraim, lui Manase (17:15) și lui Iuda (Jud. 1:4, 5). Ei nu au fost exterminați și, contrar prevederilor Legii lui Moise (Dt. 7:3), li s-a permis să-și ia de neveste dintre fiicele lui Israel, încuscrire care a avut ca efect antrenarea în idolatrie a pop. ales (Jud. 3:5, 6). Solomon i-a supus pe urmașii fereziiților la munci de corvoadă (I Împ. 9:20, 21; II Cr. 8:7-8).

FERICIRE; FERICIRILE; BEATTUDINE. Cuv. *fericiri* (*beatitudine*), care nu este folosit în Biblie, indică acele versete biblice unde cei ce împlinesc anumite condiții sunt proclamați *fericiți* (textual: „*prea fericiți*”), deoarece constituie obiectul bunăvoinței divine. Ideea respectivă depășește noțiunea generală de *fericire*, pt. că fericirea este o emoție care depinde adesea de circumstanțe exterioare. Ea privește mai curând bunăstarea definitivă și bucuria duhovnicească specifică celor ce cunosc pe Dumnezeu.

Astfel, în literatura sapiențială, este *fericit* omul neprihănit prin faptul că el iubește calea Domnului și umblă pe ea (Ps. 1:1-2), își pune încrederea în Domnul (Ps. 40:4), se teme de Domnul (Ps. 112:1), se poartă potrivit Legii Domnului (119:1), găsește înțelepciunea (Pv. 3:13), ascultă de glasul ei (Pv. 8:34) etc. El este copleșit de darurile turnate de Dumnezeu peste o viață fecundă (Ps. 1:3), de iertare (Ps. 32:1-2), de ocrotire divină (Ps. 2:12; 34:8), de o relație privilegiată cu Domnul (Ps. 33:12), etc. Fericirea, rod al binecuvântării divine pare să se realizeze și pe un al doilea plan în plinătatea acestei vieți, semnele sale fiind: bogăția, succesul, prosperitatea, soția, copiii și frumusețea fizică.

În opoziție cu termenul *ferice* = *fericit* este utilizat pe scară largă, mai ales în cărțile profetice, strigătul: „*Vai!*” Ac. cuv. îi vizează pe cei care, după ce au fost chemați de Domnul, s-au abătut de la El prin neascultare (Is. 10:1; Ier. 13:27; Os. 7:13).

În uzanța Bisericii, termenul *fericiri* definește declarațiile din Mt. 5:3-12 și din Lc. 6:20-23 (la care se adaugă, cu ton de condamnare, v. 24-26) plasate pe frontispiciul discursului inaugural al lui Isus și care oferă „*programul fericirii creștine*”. Este *fericit* omul care are parte de mântuirea acordată cetățenilor Împ. lui Dumnezeu (cuv. *fericit* redă termenul gr. *makarios*). Foarte apropiate și, totodată, foarte

diferite (Luca prelungește formulările conținând „*Ferice de voi...*” cu un șir de „*Vai de voi...*” - argumentul cel mai evident în legătură cu respectivele deosebiri), ac. texte au dat loc unei mulțimi de ipoteze printre care se numără și aceea a existenței a două discursuri, rostite „*pe munte*” (Matei) și „*în câmpie*” (Luca), fără a se fi ajuns, totuși, la un consens general în privința originii celor două colecții sau a diferențelor lor actuale. Reamintim, în aceeași ordine de idei, seria cunoșcuților „*Vai de voi...*” din Mt. 23.

Domnul Isus inițiază o reconsiderare a valorilor, osândind ambiguitatea unei reprezentări pur terestre a fericirii. Destinatarii Evangheliei sunt aceia care, deși săraci, umili și flămânzi ca urmare a condiției lor umane sau sociale (Luca) precum și din pricina atitudinii lor interioare (Matei), contează pe un Altul pt. a fi pe deplin satisfăcuți prin venirea Împărăției lui Dumnezeu.

În sfârșit, semnalăm cele 7 beatitudini din cartea Apocalipsei. Dumnezeu asigură harul și bunăvoința Sa, chiar în mijlocul unei sărăcii lucii, a persecuțiilor și martiriului, aceluia care ascultă și păzește cuv. profetic (Ap. 1:3; 22:7), rămânând veghetor (16:15). El moare fericit în Domnul (14:13), este chemat la ospățul nunții Mielului (19:9), va avea parte de prima înviere (20:6) și va fi partaș privilegiilor Noului Ierusalim (22:14). Aceste declarații sunt o prelungire și o confirmare a caracterului escatologic al ansamblului beatitudinilor.

FERICIT. Termen care redă cuv. ebr. *'achre* și cuv. gr. *makarios*. Întrebuințat la prezent, cuv. gr. se aplică bucuriei izvorâte din primirea unui dar și este expresia unei trăiri sufletești de satisfacție deplină. Când este utilizat la timpul viitor, el definește o bucurie care urmează a fi experimentată.

Biblia folosește cuv. „*prea fericit*” în același sens cu *fericit*. Astfel, V.T. elogiază pe omul pe care Dumnezeu l-a copleșit cu bunătațile și binecuv. Sale (Ps. 127:3-5); preamărește, ca motive de fericire, bătrânețea sau maternitatea (Gen. 30:13); fericită pe omul care-și pune încrederea în Dumnezeu (Ps. 1; 40:4; 84:5, 12; 106:3; 119:1-2; Pv. 3:13), pe cel ale cărui păcate au fost iertate (Ps. 32:1-2) și care manifestă îndurare și milă față de aproapele (Ps. 41:1; Pv. 14:21). Dându-i izbândă în tot ce întreprindea Iosif, Domnul face din el un om prea fericit (Gen. 39:2, 23). Fericirea celor răi îl afectează, într-o măsură

oarecare, pe cel credincios (Ier. 12; Ps. 73), deși el știe că fericirea izvorâtă din părtășia sa cu Dumnezeu este net superioară (Iov 28:12 și urm.; 40; Ps. 73:21-28).

În N.T., Dumnezeu este numit *prea fericit* (I Tim. 1:11; 6:15). Maria este considerată o femeie fericită deoarece a crezut vestea nașterii lui Isus (Lc. 1:45, 48). Fericirea este condiționată de participarea la Împ. Domnului Isus Cristos (Lc. 14:15; Ap. 19:9): fericiti sunt oamenii care acceptă pe Cristos ca Stăpân suprem (Mt. 24:46; Lc. 11:28) și pt. care El nu este un prilej de poticnire (Mt. 11:6). Așa s-au petrecut lucrurile cu ap. Petru care L-a mărturisit pe Cristos (Mt. 16:17). Isus i-a declarat fericiti pe cei săraci cu duhul, pe cei ce plâng, pe cei blânzi, pe cei flămânzi și însetați după neprihănire, etc. pt. că ei au fost invitați să cunoască bucuriile Împ. cerurilor (Mt. 5:3 și urm.; Lc. 6:20 și urm.). Fericiti sunt și aceia care vor lua parte la ospățul nunții Mielului (Ap. 19:9). În sinteză, fericiti sunt toți aceia care se bucură de aprobarea și binecuvântarea lui Dumnezeu (v. *Fericire*).

FESTUS. Nume latinesc însemnând *în sărbătoare, voios*. Porcius Festus i-a succedat lui Felix în funcția de procurator al Iudeii pe când Pallas mai era favoritul lui Nero, iar Burrus încă se afla în viață (Ant. 20:8, 9). Pallas a fost asasinat în anul 62 d.Cr., iar moartea lui Burrus a survenit ceva mai târziu, în luna februarie a aceluiași an.

Cu doi ani înainte de sosirea lui Festus, Pavel a putut afirma că Felix era de mulți ani judecătorul neamului evreiesc (F.A. 24:10, 27). Dacă Felix a devenit procuratorul Iudeii în anul 48 d.Cr. (vezi *Felix*), aceasta presupune că el ocupa deja de mai mulți ani o funcție oficială în Palestina. Festus i-a luat locul în anul 55 sau 56, deci în al doilea sau al treilea an al domniei lui Nero. Numeroși istorici de prestigiu admit o asemenea dată. O serie de evenimente importante ale vieții lui Pavel, printre care și întemnițarea sa, ar trebui atunci să fie situate cu 4-5 ani mai devreme decât au fost stabilite de unii exegeți eminenți care declaraseră că Felix devenise procuratorul Iudeii în anul 52, iar Festus în anul 60. Festus este investit într-o perioadă foarte tulbură. Asasinii (teroriștii) jefuiau și omorau în stil mare. Un impostor a condus pe numeroșii săi partizani în pustie unde soldații lui Festus i-au lichidat. Împ. Agripa a aprobat amenajarea unei săli de festivități în palatul regal din

Ierusalim ale cărui ferestre dădeau spre curtea Templului. Ofensați, iudeii au ridicat un zid. Cum zidul nu le permitea soldaților rom. să supravegheze curțile interioare ale Templului, Festus a ordonat demolarea sa. Iudeii fac apel la Nero și obțin câștig de cauză: zidul este menținut (Ant. 20:8, 11). Caracterul lui Festus contrastează puternic cu acela al lui Felix (Răzb. 2:14:1). Astfel, el revizuieste procesul lui Pavel și recunoaște nevinovăția lui dar, pt. a face pe placul iudeilor, propune judecarea lui Pavel la Ierusalim. El se opune unei asemenea sugestii injuste și face apel la Cezar (F.A. 25:26). Festus moare pe când mai era procurator al Iudeii, iar Albinus, succesorul lui începând cu anul 62 d.Cr., nu este menționat pe paginile Bibliei (Ant. 20:9:1).

FIARĂ, DOBITOC, ANIMAL.

1. Mamifer, diferit de om, păsări și reptile (Gen. 1:28, 30). Fiarele sălbatice se deosebesc de animalele domestice (Lv. 26:22; Is. 13:21, 22; 34:14; Ier. 50:39; Mc. 1:13).

2. Toate animalele inferioare, inclusiv reptilele și păsările, în opoziție cu omul (Ps. 147:9; Ecl. 3:19; F.A. 28:5). În ac. sens, Legea lui Moise făcea o distincție între animale curate și animale necurate.

3. La figurat, cuv. *fiară* reprezintă o putere distructivă feroce. Sub ac. termen apar 4 imperii succesive în Dan. 7. Cele 4 fiare, alcătuind un singur monstru, reprezintă puterea acestei lumi (v. Ap. 13:1-10). Sediul său este transferat de la Babilon la Roma (17:3-18). O altă fiară, cu coarne de miel, reprezintă pe proorocul mincinos (13:11-18) care se aseamănă cu un lup răpitor îmbrăcat în haine de oi. În majoritatea vers. românești (și străine) creaturile din Ap. 4:6-9 nu sunt definite prin termenul *fiare*, ci prin expresii ca: „*făpturi vii*” etc.

FIARE. V. Butuci.

FICAT. În ebr. *kabhed* - greu (ficatul este cel mai greu dintre măruntaie). Organ vital, menționat deseori când se vorbește despre jertfe (Ex. 29:13, 22; Lv. 3:4, 10, 15; 4:9, etc.). Păgânii se serveau de ficat pt. a ghici (vezi ac. cuv.; Ez. 21:21). Asemenea altor popoare antice, iudeii considerau ficatul organul vital și întrebuintau ac. cuv. atunci când noi am fi vorbit mai degrabă de inimă (Pv. 7:23; Pl. 2:11 „*mi se varsă ficatul pe pământ*”).

FIER. Fierul a început să fie utilizat, pe scară largă, prin sec. XII î.Cr. Perioada cuprinsă între anii 1200 și 1000 î.Cr. a fost numită epoca fierului I, II și III (v. *Arheologie*, introducere). Însă fierul, de origine meteorită, era cunoscut și folosit încă din mileniul III î.Cr. De ex., rămășițele unei lame de fier datate din anul 2700 î.Cr., au fost găsite la 80 km NE de Bagdad. Este vorba de o descoperire excepțională, pt. că fierul se oxidează rapid și astfel dispare. Dar ac. descoperire constituie un indiciu potrivit căruia referințele conținute în Biblie cu privire la fier, încă înainte de epoca Judecătorilor, nu sunt anacronice și, deci, nu reprezintă o eroare, cum au apreciat unii exegeți. Tubal-Cain, un urmaș al lui Cain, lucra în aramă și fier (Gen. 4:22). Toporul și alte unelte de fier existau deja pe vremea lui Moise (Num. 35:16; Dt. 19:5). Patul lui Og (poate sarcofagul?) era confecționat din fier (sau avea culoarea fierului?) (Dt. 3:11). Pe vremea lui Iosua se fabricau obiecte de metal (Ios. 6:19, 24). În război, erau folosite care de fier (Ios. 17:16). Ele au existat pe vremea Judecătorilor și ulterior (Jud. 1:19; 4:3, 13). Din fier se mai făceau: armuri, arme, vârfuri de lance, platoșe (I Sam. 17:7; Ap. 9:9); unelte agricole, grape, sănii de treierat (II Sam. 12:31; Am. 1:3); cio-cane, cuie (I Împ. 6:7; I Cr. 22:3); dălți, priboaie (Iov 19:24; Ier. 17:1); cârlige pt. pescuit (Iov 41:2); porți, încuietori, lanțuri, piedici pt. animale (Ps. 105:18; 107:10, 16; 149:8; Is. 45:2; F.A. 12:10); idoli (Dan. 5:4). Fierul provenea din Tarsis, Grecia și ținuturile de la miază-noapte, adică regiunea Mării Negre (Ier. 15:12; Ez. 27:12, 19). Se găsea însă fier și în Palestina, îndeosebi în munții Liban (Dt. 8:9). Astăzi dispunem de probe care adevăresc că topirea fierului era cunoscută pe la anul 1400 î.Cr., îndeosebi hitiților care locuiau pe platourile înalte ale Asiei Mici. Minereul de fier era topit în cuptoare (Dt. 4:20; I Împ. 8:51) care, judecând după cele descoperite în Liban, erau clădite din piatră, având peste 3 m înălțime și aproape 1 m în diametru. Cuptoarele respective erau încălzite cu ajutorul cărbunilor de lemn, focul fiind întesit prin intermediul unor foale (Ez. 22:20; cf. Ier. 6:29). Din I Sam. 13:19-22 se poate deduce că filistenii păstrau cu strășnicie secretul prelucrării metalelor pe care-l învățaseră în regiunile nordice. Savantul Flinders Petrie a scos la iveală niște furnale înalte și numeroase unelte de fier la Tell Jemmeh, fapt care a confirmat mărturia Scripturii referitoare la monopolul deținut de

filistenii în domeniul prelucrării metalelor. Israelii au practicat ac. meșteșug abia după ce Saul și David au reușit să zdrobească puterea filistenilor (v. *Fierar; Ețion-Gheber; Tubal*).

FIERAR, FORJOR - în ebr. *Harach* = *meșteșugar care prelucrează metale, obținând din fier și aramă arme și diferite unelte; forjor*. Prelucrarea metalelor este una din cele mai vechi ocupații omenești. În Palestina, către anul 3200 î.Cr., arama avea o largă întrebuințare: se găsea din abundență, iar prelucrarea sa nu ridica probleme dificile. Către anul 2000 î.Cr., a început să fie folosit bronzul (un amestec de cupru și cositor), precum și alte aliaje între diferite metale pe bază de cupru, pt. fabricarea de unelte și ustensile de uz gospodăresc. Către anul 1300 î.Cr., s-a introdus fierul. În ciuda avântului luat de prelucrarea fierului, fierarii au continuat să folosească bronzul, mai ușor de modelat (Ex. 27:2-3; Jud. 16:21; I Împ. 7:45; II Cr. 4:16-18; Iov 20:24; Ps. 107:16; Is. 45:2). Primul forjor din Biblie este Tubal-Cain, „*făuritorul tuturor uneltelor de aramă și fier*” (Gen. 4:22). Evreii s-au specializat în prelucrarea metalelor cu prilejul șederii lor în Egipt. După ieșirea lor de acolo, au confecționat Cortul întâlnirii (Ex. 25), însă se pare că ei nu au mai practicat ac. meșteșug timp de câteva sec. Israelii depindeau de filistenii în privința uneltelor gospodărești (I Sam. 13:19-22). Pt. construirea palatului regal și a Templului din Ierusalim (II Sam. 5:11; I Împ. 7:13-14), David și Solomon au trebuit să apeleze la priceperea și iscusința meșteșugarilor fenicieni. Învinși de armata lui David, filistenii au pierdut monopolul asupra uneltelor de fier pe care-l deținuseră vreme îndelungată (I Sam. 13:19-20). Sub domnia lui a început să se exploateze și să se prelucreze fierul în țara lui Israel. Cum fierul era mai solid ca arama, el a fost folosit pt. fabricarea lanțurilor, inelelor, verigilor, uneltelor agricole și armelor. Când Nebucadnețar a cucerit Ierusalimul, el a avut grijă să ducă în captivitate la Babilon pe meșteșugarii care ar fi putut făuri arme pt. populația rămasă în Palestina, mai ales pe lemnari și pe fierari (Ier. 24:1).

Fierarii și forjorii lucrau fierul (II Cr. 24:12; Is. 44:12), arāmarii și căldărarii prelucrau cuprul, iar argintarii aurul și argintul. Pt. topirea metalelor se folosea jarul de cărbuni, el fiind menținut cu ajutorul unor foale (în ebr. *mappouah* = *instrument care suflă*. V. *Foale*).

Afinorii topeau cuprul, bronzul, argintul într-un creuzet (în ebr. *matsreph*; Jud. 17:4; I Împ. 7:46; II Cr. 4:17; Pv. 17:3; 27:21); apoi, metalul topit era turnat în niște tipare de piatră sau de pământ. Fierul era lucrat cu ciocanul pe o nicovală (în ebr. *pa'am*, Is. 41:7). Făurarii știau cum să lipească sau să assembleze diferitele piese metalice. În afară de foale și nicovală, fierarii mai foloseau cleștele, barosul etc.

Fierarii făureau vase și unelte de aramă (oglinzi, Ex. 38:8), ustensile gospodărești (furci, sape, topoare, Dt. 19:5); arme (Ioel 3:10), osii pt. roți, știfturi, agrafe și ace, bolduri. De asemenea, ei fasonau statui (Dan. 5:4, 23) și construiau altare (Dt. 27:5). Meșteșugarii care confecționau altădată arme: cuțite, pumnale, săbii, sulite etc. se vor reprofila sau vor face loc celor care vor reconverti asemenea îndeletniciri în altele cu caracter pașnic și util (cf. Is. 2:4; Mica 4:3). Dumnezeu, Creatorul fierarilor care fabrică arme de luptă (Is. 54:16a), îl ridică și pe acela care are menirea să le sfârșame (v. 16b).

Argintarii făceau vase pt. întrebuințare sacră. Ei au decorat Cortul, chivotul legământului și Templul; Bețaleel, care era fierar, argintar, dulgher și desenator, a primit sarcina să conducă lucrările de construcție ale Cortului întâlnirii (Ex. 31:2-3; 35:30-31). Argintarii făceau fel de fel de bijuterii pt. femei (Is. 3:18-23); de asemenea, ei fabricau idoli. Ei lucrau metalele prețioase în mici recipiente cu jar incandescent pe care le ventilau cu ajutorul unor tulpini de trestie. Ei topeau aurul și argintul în tipare de argilă sau de steatit (talc compact). Ei întrebuințau tiparul de ceară, cunoșteau procedeul granulației (obținerea unor granule de aur sau de argint în cursul unei operațiuni de punere în contact a metalului topit cu apa), realizau filigrane și încrustau pietre prețioase.

FIERĂSTRĂU. Unealtă de fier, cu dinți ascuțiți, servind la tăiatul lemnului și pietrei (I Împ. 7:9; Is. 10:15). Au existat prigonitori care-și tăiau victimele în două cu fierăstrăul (Evr. 11:37). Dacă David a tăiat în bucăți cu fierăstraie, cu securi și cu topoare (I Cr. 20:3) pe amoniții din Raba și din celelalte cetăți învinse, acesta ar fi un act de excepțională se-veritate și contrar cu tot ceea ce cunoaștem noi despre caracterul ac. rege. Expresia folosită în II Sam. 12:31 poate însemna că David i-a forțat pe respectivii prizonieri să lucreze cu fierăstraie, etc.

Din cât se cunoaște până acum despre vechii egipteni, ei foloseau fierăstrăul cu un singur mâner. Lama, făcută de obicei din bronz se introducea în mâner sau se fixa pe el cu ajutorul unor bucăți de piele tăbăcită. Dinții erau înclinați spre mâner. Bucata de lemn care trebuia să fie tăiată era așezată perpendicular pe un cadru și se tăia de sus în jos. Nu avem dovezi din care să rezulte că egiptenii ar fi ferestruit și pietre. De altfel, ac. lucru ar fi fost foarte dificil de realizat cu ajutorul unui fierăstrău cu un singur mâner. Asirienii foloseau un fierăstrău cu mâner dublu, prevăzut cu o lamă de fier.

FIERE, BILĂ. Secreție amară a ficatului, bilă (Iov 16:13; 20:25). Unele sentimente, cum ar fi animozitatea și răutatea sunt calificate drept „*fiere amară*” (F.A. 8:23). Referitor la menționarea fierii în Ps. 69:21 și Mt. 27:34, vezi *Pelin; Absint*.

FIGEL. Un creștin din prov. romană Asia; împreună cu alții, el părăsește pe Pavel spre sfârșitul vieții apostolului (II Tim. 1:15).

FIGURĂ, CHIP, TIP. După termenul ebr. *tabhnit*, o figură reprezintă conturul unui obiect, adică planul sau modelul său (I Cr. 28:11). Cuv. gr. *typos* indică semnul produs de o lovitură (Ioan 20:25), o imagine gravată sau cioplită, adică un idol (F.A. 7:43), sau un exemplu de urmat (Fil. 3:17). La figurat, este întrebuintat pt. *image* sau *tip* (de ex., sanctuarul făcut de mâna omului este o imitație - *typos* - a celui veritabil, Evr. 9:24).

La propriu, cuv. *figură* este sinonim cu aspectul sau înfățișarea (Lc. 12:56). În ac. sens, David avea o *aparență frumoasă* (I Sam. 16:12) sau frumusețe fizică. Mesia cel profetizat de Isaia nu avea nici frumusețe (aparență), nici strălucire (Is. 53:2; v. și 52:14). Isus Cristos S-a dezbrăcat de chipul Său divin, de condiția Sa ca Domn, și S-a făcut asemenea oamenilor (Fil. 2:6, 7). Dumnezeu L-a trimis *într-un trup asemănător* cu acela al păcatului (Rom. 8:3).

Simbolic, Isus Cristos ia chip în inima credinciosului (Gal. 4:19), adică influențează progresiv toate domeniile vieții lui (gândire, acțiune, limbaj etc.).

Tipologia stabilește o strânsă legătură între ceea ce anunță V.T. și ceea ce se împlinește în N.T. În V.T., simbolurile sunt foarte numeroase. Ele sunt de mai multe feluri. În

unele figuri, niște imagini cerești sunt prezentate ca modele ale unor realități pământești. Astfel, cerul este un prototip sacru pt. organizarea lumii (Is. 6:1 și urm.). Dumnezeu i-a prezentat lui Moise un *model* al Cortului întâlnirii (Ex. 25:40). Într-o altă formă de symbolism, vechiul legământ este considerat ca o prefigurare a celui nou. Profetii descriu venirea Împ. lui Dumnezeu ca o reluare a istoriei lui Israel; astfel, vor exista un nou legământ (Ier. 31:31-34), o nouă intrare în Canaan (adică o instalare în Ierusalimul ceresc, Is. 49:9-23), o nouă creație (Is. 65:17). În felul acesta, evenimentele sunt privite ca o manifestare parțială, imperfectă și voalată a Împ. lui Dumnezeu care va fi instalată pe pământ. Și sărbătorile au un caracter simbolic; ele vor comemora evenimentele trecutului. De exemplu, sabbatul este un memorial al creațiunii (Gen. 2:2, 3; Ex. 31:12 și urm.); Paștele, o amintire a ieșirii israeliților din Egipt (Ex. 12:26, 27); Rusaliile, o aducere aminte a legământului făcut la Sinai, și sărbătoarea Corturilor o evocare a șederii în pustie.

Oamenii pe care ni-i prezintă V.T. sunt, fie modele de ascultare, fie tipuri de neascultare (Avraam, Noe sau, negativ, locuitorii Sodomei etc.).

În N.T., Isus Cristos este împlinirea celui Vechi. El stabilește corespondența între lucrarea Lui și istoria pop. lui Dumnezeu. El construiește o Biserică ce este replica adunării evreiești din pustie (Mt. 16:18 cf. F.A. 7:38); El numește 12 apostoli după imaginea celor 12 sem. israelite (Mt. 19:28); instituie Cina care aduce aminte de sărbătoarea Paștelor și de legământul sinaitic (Lc. 22:16, 20); în sfârșit, trupul Său (pâinea vie) evocă mana din pustie pe care o întrece din toate punctele de vedere (Ioan 6:32 și urm.).

Matei aplică lui Isus Cristos ceea ce spunea Dumnezeu prin profetul Osea cu privire la poporul ales („*am chemat pe fiul Meu din Egipt*”; Mt. 2:15; cf. Os. 11:1), iar Ioan întrebuintează pt. Isus descrierea mielului pascal (Ioan 1:29, 36).

În Epistole, Adam era o figură a celui de al doilea Adam, adică Isus Cristos (Rom. 5:14). Exodul era un tip al vieții celei noi în Isus Cristos, potopul un tip al botezului. Isaac era tipul creștinilor, adică fiul făgăduinței (Gal. 4:28).

În Epistola către Evrei, Isus Cristos este *realitatea veritabilă* la care aspirau oamenii (8:2; 9:24). Isaac adus ca jertfă simboliza pe

Cristos mort și înviat (11:19), iar odihna din Țara făgăduinței prefigurează odihna în care creștinii sunt invitați să intre (4:9, 10; cf. 12:23).

Symbolismul ne permite să înțelegem mai bine istoria Revelației biblice. El pune în lumină credința poporului lui Dumnezeu de-a lungul istoriei (v. *Semn* și *Symbolism*).

FIICĂ, FATĂ. Ac. termen poate avea diferitele sensuri pe care le ia cuv. *fiu*. Printre altele, se folosește ca sinonim pt. cuv. *copilă*, sau pt. a desemna o moștenitoare mai îndepărtată, precum și pt. a exprima simpatia față de o femeie (Gen. 30:21; Ex. 2:1; Lc. 13:16; Mt. 9:22). Indică uneori o locuitoare a unei regiuni sau a unei localități (Gen. 24:3; Jud. 21:21), o persoană feminină care se închină unui dumnezeu (Malh. 2:11; Is. 43:6); suburbiile unui oraș, ansamblul locuitorilor unei așezări sau ai unei regiuni (Ps. 9:14; 137:8; Pl. 4:21; Zah. 2:10) (v. *Moștenire*; *Căsătorie*; *Rob*).

FIII PROOROCILOR. Fiii proorocilor sunt membrii unei comunități de profeți. Termenul ebr. folosit pt. *fiii proorocilor* nu indică pe descendenții acestora din urmă.

Diferite comunități ale profeților sau ramuri ale aceleiași grupe se aflau la Betel (II Împ. 2:3), la Ierihon (II Împ. 2:5), la Ghilgal (II Împ. 4:38) și în țara lui Efraim (II Împ. 5:22). În fruntea fiecărei comunități se afla un prooroc (II Împ. 2:3, 5) care făcea adesea turul celorlalte. Când el murea (sau, în cazul lui Ilie, era răpit la cer), un alt prooroc îi lua locul. Numirea trebuia să fie acceptată de toți ceilalți membri ai comunității. Ei puneau la încercare darurile noului lor conducător (II Împ. 2:8, 14) și căutau să vadă dacă noul titular era însuflețit de același duh ca înaintașul lui (II Împ. 2:15).

La un moment dat, s-a ajuns ca proorocii să trăiască laolaltă, să mănânce la aceeași masă (II Împ. 4:38-44), să zidească locuințe pt. a locui împreună (II Împ. 6:1 și urm.). Unii erau căsătoriți, alții nu (II Împ. 4:1 și urm.). O parte din lucrarea lor consta din executarea poruncilor „*proorocului-șef*” (II Împ. 4:38; 9:1), însă ei erau independenți (I Împ. 20:35). Totuși, de multe ori, ei îl consultau pe „*proorocul-șef*” înainte de a întreprinde o acțiune mai importantă (II Împ. 2:16-18; 6:1 și urm.).

Cetele sau grupele de prooroci menționate în I Sam. 10:5 și urm. și în 19:20 aparțineau, desigur, comunităților proorocilor. De asemenea,

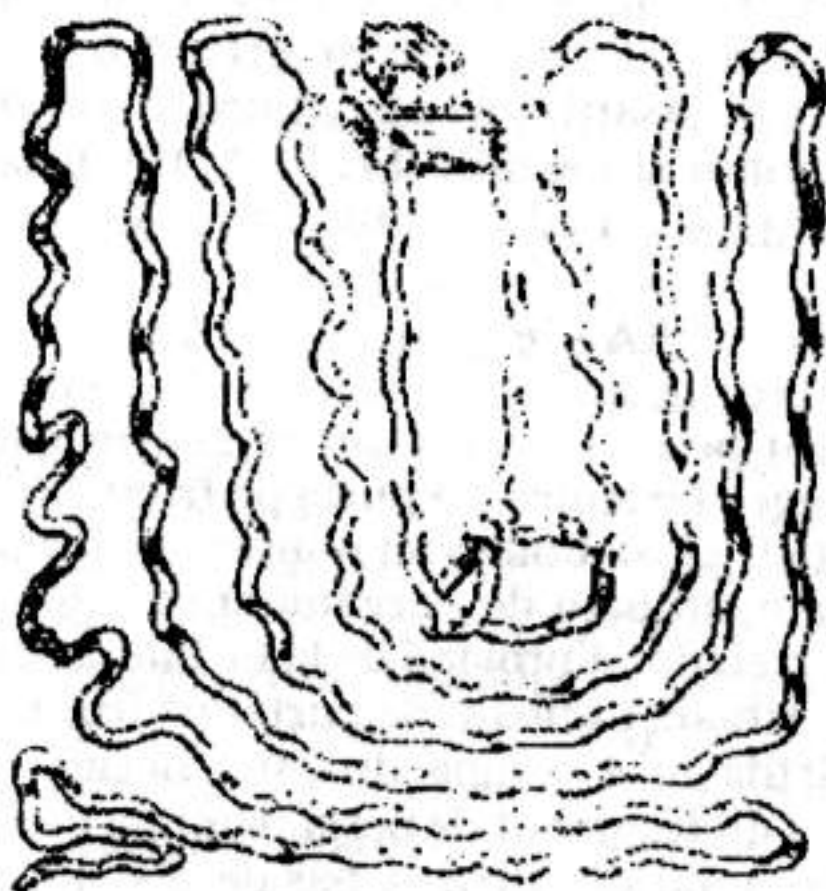
numeroși prooroci apar în I Împ. 18:4, 19 și 22:6, precum și în II Împ. 23:2 și Ier. 26:7, 8, 11 unde acționează împreună cu ceilalți israeliți. Din pasaje citate, se poate deduce că, pe toată durata monarhiei, au existat ac. comunități ale proorocilor. În Am. 7:14, preotul Amația îl califică pe Amos fiu al proorocului, din pricină că profetise contra lui Israel. Amos răspunde prin a-și afirma independența față de fiii proorocilor.

FIII RĂSĂRITULUI - în ebr. *bene-qedem*. Termen general care desemna diferite triburi de nomazi care trăiau la E și NE de țara Canaanului (Gen. 29:1). Ac. nume apare adesea alături de acelea ale madianiților, amaleciților (Jud. 6:3), moabiților și amoniților (Ez. 25:10) și locuitorilor Chedarului (Ier. 49:28). Ei mai sunt numiți și beduinii Orientului (Jud. 6:33). Iov era un fiu al Răsăritului (Iov 1:3). Fiii Răsăritului erau vestiți prin înțelepciunea lor (I Împ. 4:30). Pe vremea Judecătorilor, ei făceau dese incursiuni cu caracter de jaf pe terit. ocupat de copiii lui Israel (Jud. 6:3; 7:12; 8:10). Fiii Răsăritului i-au dominat câțva timp pe amoniți și moabiți (Ez. 25:4, 10), însă au sfârșit prin a fi zdrobiți (Is. 11:24; Ier. 49:28).

FILACTERĂ - în gr. *phylakterion* = *mijloc de protecție, amuletă, talisman*. Fâșie de pergament pe care erau înscrise scurte pasaje din Legea lui Moise. Se purta pe frunte sau pe braț (Mt. 23:5). Unii evrei puneau ac. filactere în niște cutioare de pergament sau de piele (care trebuia să provină de la un animal curat d.p.v. ritual). Cutioara de purtat pe frunte era împărțită în 4 compartimente, fiecare conținând un fragment de pergament pe care era înscris unul din urm. 4 pasaje: Ex. 13:2-10; 13:11-16; Dt. 6:4-9; 11:13-21. Cutiuța respectivă se așeza pe mijlocul frunții cu ajutorul unor curele de piele. Cealaltă cutioară, destinată a fi purtată la mână, avea un singur compartiment în care se afla o bandă de pergament conținând toate cele 4 texte indicate mai sus. Primele trei citate nu implică purtarea filacterelor; se presupune că ac. interpretare literală a textului s-a implantat după captivitatea babilonică, când a început să se acorde mai multă importanță *slovei* Legii decât *spiritului* ei. Bărbații trebuiau să poarte filacterele dimineața, când se rugau, cu excepția zilelor de sabbat și de sărbătoare. În ac. zile, ele ar fi fost inutile, pt. a evoca amintirea Legii, deoarece această amintire era atunci obligatorie (cf. Ex. 13:9).

Filacteră pentru cap. După L.-Cl. Filimon, „Atlas archeologique de la Bible”, a II-a ed., planșa CIX

Filacteră pentru braț

Braț cu filacteră. „Fariseii își fac filacterele...” (Mt. 23:5)

FILADELFIA. Cuv. gr. însemnând *dragoste frățească*.

1. Cetate a Lidiei (prov. Frigia), în Asia Mică, la SE de Sardes, în câmpia udată cândva de

râul Hermus de la care nu a mai rămas decât albia. Cetate clădită de Attalus Philadelpis pe o coastă a muntelui Tmolus. În anul 17 d.Cr., un cutremur de pământ a distrus Filadelfia, însă orașul a fost rapid reconstruit. Ap. Ioan a trimis Bisericii din ac. localitate una din scrisorile adresate celor 7 Biserici din Asia (Ap. 1:11; 3:7-13). Scrisoarea respectivă nu conține decât elogi, lucru total diferit de cazul altor Biserici cărora ap. are atâtea să le reproșeze. Numele actual al Filadelfiei este Ala-Sheher.

2. Numele tardiv al localității Rabba-Amon, capitala amoniților (v. *Raba*).

FILDEȘ. Material obținut prin prelucrarea colților de elefant, hipopotam, morsa și ai altor animale. În ebr. se numește *chen* = *dinte* sau *chenhabbin*, nume compus în care elementul *habbin* ar putea însemna *elefanți*.

Unul dintre fildeșii găsiți la Samaria

Prima mențiune biblică despre fildeș se referă la acela pe care corăbiile lui Solomon îl aduceau de foarte departe (I Împ. 10:22; II Cr. 9:21), după toate aparențele din India. Împ. și-a făcut un tron de fildeș (I Împ. 10:18). Mai târziu, când locuitorii Ierusalimului au ajuns să trăiască într-un lux exagerat, unii dintre ei își confecționau paturi de fildeș (Am. 6:4), mai precis, era vorba de mobilier încrustat cu fildeș, lucru valabil și pt. unele case sau palate

(I Împ. 22:39; Am. 3:15; Ps. 45:8). La tirieni, lavișele vâsleșilor, puntea unor vase, erau încrustate cu fildeș (Ez. 27:6). Etiopia furniza fildeș popoarelor antice (Herod. 3:97, 114). Săpăturile arheologice întreprinse la Samaria de misiunea arheologică Crowfoot (1931-1935), pe amplasamentul palatului lui Ahab, au scos la iveală un lot de vreo 200 de sculpturi. Ele fuseseră încrustate în mobilierul și ornamentele palatului său, motiv pt. care el a fost numit „palat de fildeș”. Sculpturile respective par a fi opera unor meșteșugari fenicieni (poate că și Izabela a jucat un rol în selectarea acestora) și conțin unele motive egiptene. Arheologii au descoperit mai peste tot obiecte de fildeș cu prilejul săpăturilor efectuate în numeroase așezări din Orientul Mijlociu.

FILET, FILETOS. Nume latin derivat din gr. și însemnând *vrednic de iubit*. Împreună cu Imeneu, Filet răspândea niște teorii eronate în ce privește învierea (II Tim. 2:17, 18).

FILIMON. Nume grecesc, însemnând *atașat, devotat, dragălaș, iubitor*. Unul dintre convertiții lui Pavel. Filimon locuia în același oraș cu Arhip, de unde fugise Onisim, și anume Colose (cf. Film. 2 și Col. 4:17; Film. 10 și Col. 4:9). Filimon primea pe creștini în casa lui (Film. 2). Ap. Pavel îl numește „tovarăș de lucru” (v. 1) și vorbește de dragostea sa față de toți sfinții (v. 5-7). Cum Pavel nu fusese la Colose (cf. Col. 2:1), unii au presupus că Filimon s-a întors la Dumnezeu datorită propovăduirii apostolului la Efes (F.A. 19:10). S-ar putea ca Apfia să fi fost soția lui Filimon, iar Arhip fiul lor (Film. 2).

FILIMON (EPISTOLA). *Autorul.* Pavel se prezintă de trei ori ca autor al acestei scrisori (v. 1, 9, 19). Limbajul, gândirea și stilul sunt ale sale. Legăturile cu epistola adresată colosenilor sunt vizibile. Dacă scrisoarea ac. nu ar fi provenit de la Pavel, ea nu ar fi fost nici odată admisă în culegerea scrierilor sale (deoarece nu are un conținut doctrinal specific care să justifice introducerea sa în canonul biblic). Epistola către Filimon se află în vers. Siriaca și Lat. Veche; fragmentul lui Muratori o menționează; de asemenea și Marcion; Origen o citează ca fiind scrisă de Pavel, iar Eusebiu o pune în numărul scrierilor necontestate. Practic, autenticitatea ei nu este negată de nimeni (excepție făcând doar cei ce neagă autenticitatea Epistolei către Coloseni pe care o dovedește indirect).

Destinatarii epistolei. Ac. scrisoare se adresează, de fapt, către trei persoane: Filimon, un creștin bogat din Colose, Apfia, soția sa, și Arhip, fiul lor, precum și către Biserica ce se strângea laolaltă în casa lor. Cererea formulată în epistolă îi interesa pe toți, pt. că decizia pe care urma s-o ia Filimon cu privire la Onisim avea să se răsfrângă asupra mărturiei colective a Bisericii. La nevoie, aceasta ar fi putut să aibă o anumită influență asupra deciziei luate de Filimon.

Locul și data redactării. Epistola a fost scrisă în închisoare (v. 9, 10, 13), odată cu cea adresată creștinilor din Colose (cf. Col. 4:7-14 cu Film. 23-24), foarte probabil la Roma în vara anului 62.

Conținutul epistolei. Ac. bilețel este, în esență, o pledoarie pe lângă Filimon pt. ca el să îl primească cu bunăvoință pe robul său Onisim și să-l ierte pt. a fi fugit de la stăpânul său. După salutări (1-3) și cuvinte de mulțumire adresate lui Dumnezeu pt. credința activă, lucrătoare a lui Filimon (4-7), ap. se bizuie pe autoritatea lui față de ac. credincios (8), pe vârsta sa înaintată, pe calitatea sa de întemnițat pt. Cristos, pe relațiile sale bune cu Onisim (10-14), pe schimbarea care s-a produs în el (15-16), pe noile raporturi care se vor stabili de acum încolo între sclav și stăpânul său (16), pe amicitia care-l unește pe Filimon cu Pavel (17) și pe recunoștința pe care Filimon i-o datorează lui Pavel din pricina rolului jucat de el în convertirea sa (19b); deci ap. se bizuie pe toate acestea pt. a cere ca Onisim să fie iertat, gest pe care-l consideră un serviciu făcut lui însuși, în măsură să-i învieze inima (20). Și el merge până la a-i propune să achite personal lui Filimon o eventuală datorie a sclavului său (18-19a), însă își exprimă, totuși, speranța că prietenul lui va face mai mult decât i s-a cerut (21).

Ac. scrisoare dovedește că ap. manifesta aceeași râvnă pt. o problemă personală ca pt. chestiunile deosebit de importante; că el se ocupa, nu numai de interesele spirituale, dar și de cele pământești ale unuia dintre „*acești foarte neînsemnați frați*” ai săi. „*Pavel imită pe Cristos, făcând pt. Onisim, pe lângă Filimon, ceea ce a făcut Domnul Isus pe lângă Tatăl în favoarea noastră*” (Luther). De fapt, după cum nota Tenney, noi regăsim în ac. bilețel, toate aspectele iertării lui Cristos: compasiune (10), mijlocire (10, 18, 19), substituie (18, 19), reparație în favoarea Stăpânului (15),

introducerea celui ce a greșit într-o relație nouă (16). Istoria lui Onisim ilustrează, în plus, cea de a patra cerere din rugăciunea „*Tatăl nostru*”: „... și ne iartă nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri”.

În epistolele sale, Pavel nu ia direct poziție contra sclaviei, ci le recomandă stăpânilor creștini să-i trateze pe robii lor cu dreptate, socotindu-i egali lor (Col. 4:1), fără să uite că și ei au un Stăpân înaintea Căruia vor trebui să dea socoteală de faptele lor (Ef. 6:9); apoi, el cere sclavilor să asculte de stăpânii lor cu respect și cu simț de răspundere, să le slujească așa cum ar sluji Domnului Isus Însuși, fapt care dovedește că el îi tratează ca pe niște persoane libere și responsabile. O asemenea atitudine era revoluționară, atât d.p.v. al stăpânilor, cât și din acela al sclavilor. Dar aici, Pavel face un pas mai departe, cerând ca Onisim să fie primit ca un adevărat frate, „*fie după trup, fie în Domnul*” (16). În realitate, prin ac. remarcă, însuși statutul de sclav este pus în discuție, căci pe un „*frate preaiubit*” nu poți să-l „posezi” și nici să-l maltratezi. Ceea ce poți face pt. o asemenea persoană este s-o iubești, lucru care este mai presus de eliberarea unui sclav. „*Cine poate face lucrurile cele mai mari, le poate face, în mod sigur, și pe cele mai mici*”. Cele mici vor decurge prob. din ascultarea de ac. directivă.

Scopul epistolei. Onisim fugise de la stăpânul său Filimon, refugiindu-se la Roma. Acolo, el face cunoștință cu Pavel, fie că s-a întâlnit cu compatriotul său Epafra care l-a adus la Pavel, fie că a fost prins de poliție și încarcerat în aceeași temniță cu apostolul înainte ca acesta să fi luat o locuință în chirie.

Prin convorbirile purtate cu tovarășul lui de închisoare, Onisim găsește calea vieții și a adevăratei libertăți: el se naște din nou. De aceea, Pavel îl numește „*copilul meu, pe care l-am născut în lanțurile mele*”. Dar viața cea nouă cere, de asemenea, repararea nedreptăților făptuite la adresa altora. Și Pavel îl convinge pe Onisim că trebuie să se întoarcă la stăpânul lui. Fugarul are reticențe, este cuprins de teamă. Dar ap. îi inspiră curaj și încredere: Filimon este și el unul dintre copiii săi spirituali (19), este un creștin zelos și caritabil (5, 7). Pavel se obligă să-i scrie câteva cuv. pt. a-l ruga să primească favorabil pe sclavul său devenit între timp un frate de credință.

Cu ac. ocazie, ap. îl roagă să-i rezerve o cameră, sperând că în curând va fi pus în li-

bertate (22). Tihic îl va însoți pe Onisim (Col. 4:7-9) spre a-l proteja de persoanele aflate pe urmele sclavilor fugiți de la stăpânii lor, girând întoarcerea lui la Filimon.

Planul epistolei (v. Conținutul)

I. Salutări	v. 1-3
II. Rugăciune: mulțumiri și mijlocire	v. 4-7
III. Cerere	v. 8-21
A. Introducere	v. 8-16
B. Conținut	v. 17-21
IV. Concluzie	v. 22-25

FILIP. Nume grecesc, însemnând *amator de cai*.

1. Unul dintre fiii lui Irod cel Mare. Primul soț al Irodiadei și frate sau frate vitreg al lui Irod Antipa (Mt. 14:3; Lc. 3:19). Faptul că el nu purta titlul de tetrarh ne permite să credem că nu ar fi vorba de una și aceeași persoană cu Filip tetrarhul, fratele vitreg al lui Irod Antipa. În genealogia unei părți a fam. lui Irod cel Mare, Josephus Flavius declară că Irodiada s-a căsătorit cu Irod, fiul lui Irod cel Mare prin Mariamne (fiica marelui preot Simon). Dar Irodiada îl părăsește pt. a trăi cu Antipa, un frate vitreg al soțului ei. Josephus Flavius mai afirmă că Salomea, fiica Irodiadei, s-a măritat cu tetrarhul Filip, fiul lui Irod cel Mare și al Cleopatrei (din Ierusalim). Rămasă văduvă, Salomea se recăsătorește (Ant. 18:5:4). Așadar, potrivit celor relatate de Josephus, primul bărbat al Irodiadei fusese un alt personaj, diferit de tetrarhul Filip. Scriitorii N.T. afirmă și ei că primul soț al Irodiadei era frate cu tetrarhul Irod Antipa, dar ei nu-l asimilează cu tetrarhul Filip pe care-l menționează în altă parte (Lc. 3:1). Istoria a dovedit veridicitatea mărturiilor depuse de Josephus și scriitorii N.T. care coincid, în ciuda numelor diferite atribuite primului bărbat al Irodiadei, numit adesea Irod Filip. Irod cel Mare a pus la doi fii ai săi, născuți de mame diferite, numele de Antipa (sau Antipater) pe care l-a purtat tatăl său, iar pe alți trei fii ai săi, proveniți de la trei mame diferite i-a numit Irod. Unul dintre ei se numea, de asemenea, Antipa și i se spunea când Irod, când Antipa (Ant. 17:1:3; 18:5:1; 6:2). Unul dintre fiii lui Irod cel Mare și al Cleopatrei din Ierusalim a primit numele de Filip. Josephus Flavius numește pe fiul Mariamnei Irod, însă prob. că el se mai numea și Filip. După execuția lui Alexandru și

Aristobul, frații săi vitregi, Irod Filip urma imediat după Antipater, fiul cel mai mare al lui Irod. La un moment dat, el a fost socotit ca al doilea dintre fiii lui Irod care aveau drept de moștenire asupra tronului (Ant. 17:3:2), însă, în cele din urmă, a fost dezmoștenit (v. schema cu genealogia lui Irod).

2. Filip tetrarhul: unul dintre cei doi fii ai lui Irod cel Mare și al Cleopatrei din Ierusalim. A fost crescut la Roma împreună cu frații săi vitregi Arhelau (Archelaus) și Antipa (Ant. 17:1:3; Răzb. 1:28:4). În anul 4 d.Cr., Filip susține pe Arhelau care emite pretenția de a succeda tatălui lor. Cezar August îi atribuie lui Filip titlul de tetrarh al Bataniei, al Trahonitei, Oranitidei (Răzb. 2:6:1-3; cf. Ant. 17:11:4). Când Ioan Botezătorul și-a început lucrarea sa în public, în anul al 15-lea al lui Tiberiu, Filip era încă tetrarh al Ituriei și Trahonitei (Lc. 3:1). Tetrarhul Filip s-a căsătorit cu Salomea, fiica Irodiadei și al lui Irod, fiul Mariamnei (Ant. 18:5:4). El a mărit orașul Paneas (azi Banias), aflat lângă izvoarele Iordanului, și l-a numit Cezareea; adesea i s-a spus Cezareea lui Filip (Mt. 16:13), pt. a-l distinge de Cezareea maritimă. A transformat satul Betsaida într-un oraș căruia i-a pus numele Iulia, în cinstea Iuliei, fiica lui August și nevasta lui Tiberiu (Ant. 18:2:1; Răzb. 2:9:1). Filip a guvernat între anii 4 î.Cr. și 34 d.Cr. El a murit în al 20-lea an al domniei lui Tiberiu Cezar. Fiind un om de caracter, el a guvernat cu dreptate (Ant. 18:4:6). Terit. peste care a domnit el au fost anexate prov. Siria și atribuite, în anul 37 d.Cr., lui Irod Agripa I care le-a încorporat în anul 41 în regatul său palestinian (v. schema cu genealogia lui Irod).

3. Filip, unul dintre cei 12 ap. ai Domnului Isus (Mt. 10:3). La fel ca Andrei și Petru, el era originar din Betsaida, localitate aflată pe malul lacului Ghenezaret. Isus l-a întâlnit în Betania, la răsărit de Iordan, unde boteza Ioan. Filip câștigă încrederea lui Isus și devine ucenic al Său. El îl aduce pe Natanael la Domnul cu dorința ca prietenul său să recunoască în Isus pe Mesia, lucru care s-a și întâmplat (Ioan 1:28, 43-49). Un an mai târziu, Învățătorul îl alege pe Filip pt. apostolat. Când Domnul era pe punctul de a înmulți pâinile, El îl pune pe Filip la încercare, întrebându-l: „*De unde avem să cumpărăm pâini ca să mănânce oamenii aceștia?*” (Ioan 6:5, 6). În ziua intrării triumfale a lui Isus în Ierusalim, câțiva greci, dorind să-L vadă pe Domnul s-au adresat lui Filip (Ioan 12:20-23). Prin prezența lui Isus, ucenicii erau puși în legătură cu Tatăl, dar

Filip, neînțelegând ac. lucru, zice: „*Doamne, arată-ne pe Tatăl, și ne este de ajuns!*” (Ioan 14:8-12). După învierea Domnului, Filip se află printre cei adunați laolaltă în camera de sus (F.A. 1:13). Ac. este ultima informație sigură referitoare la Filip de care dispunem; mărturiile ulterioare ale tradiției nu prezintă siguranță.

4. Filip evanghelistul. Unul dintre cei 7 bărbați vorbiți de bine, plini de Duhul Sfânt și de înțelepciune, aleși pt. a ajuta văduvele iudeice care vorbeau grecește și pe săracii Bisericii din Ierusalim. Numele lui Filip apare după acela al lui Ștefan (F.A. 6:3-6) a cărui moarte a constituit semnalul persecuției care a condus la împrăștierea ucenicilor în ținuturile de primprejur. Filip evanghelizează Samaria, face multe semne, câștigă, pt. Dumnezeu, multe suflete (8:4-8; 21:8) și reduce la tăcere pe Simon vrăjitorul (8:9-25). Un înger poruncește lui Filip să meargă pe drumul care ducea de la Ierusalim la Gaza. El ascultă, întâlnește pe famenul etiopian, îi vorbește despre Cristos și-l botează (v. 26-39). După aceea, Filip propovăduiește Evanghelia la Azot (Asdod) și cetățile învecinate, ajungând până la Cezareea (v. 40), unde locuia în momentul când Pavel face acolo o escală în drum spre Ierusalim. Evanghelistul avea 4 fete fecioare care prooroceau (21:8, 9).

FILIPENI (EPISTOLA). *Autorul epistolei.* Ap. Pavel scrie ac. scrisoare în Roma unde se afla cu domiciliu forțat într-o casă pe care o luase cu chirie (F.A. 28:14-31). Autenticitatea epistolei a fost atestată încă de la finele sec. I de către Polycarp, Clement de Roma, Ignățiu de Antiohia... Nu a contestat-o nimeni.

Datorită schimbării bruște de ton, survenite de la cap. 3 v. 2, unii comentatori și-au pus întrebarea dacă nu cumva pasajul respectiv făcuse parte inițial dintr-o altă scrisoare a lui Pavel. Însă specialiștii încă n-au ajuns la aceeași părere cu privire la locul unde s-ar fi produs ruptura respectivă. Ideea contopirii a două scrisori într-una singură s-ar fi putut datora unei aluzii a lui Polycarp, discipolul lui Ioan. Scriindu-le filipenilor între anii 110-115, el le vorbește de „scrisorile” pe care li le-ar fi adresat Pavel (Polycarp 3:2). Însă, la data respectivă, cuv. „scrisoare” era utilizat nediferențiat: singular și plural. Pe de altă parte, nu este exclus ca Pavel să le fi scris filipenilor și alte scrisori pierdute definitiv ulterior. Fără îndoială că Polycarp cunoștea epistola către Filipeni sub forma în care o

avem noi, și ea trebuie să fie considerată, pe bună dreptate, ca un tot unitar.

Data redactării epistolei. Filipenii au aflat că ap. fusese înțemnițat, l-au trimis pe Epafrodit la Pavel și au auzit că emisarul lor se îmbolnăvise. Se pare că un prim interogatoriu avusese deja loc (1:7), pronunțarea verdictului fiind iminentă (2:23).

Deci redactarea acestei epistole trebuie să fi avut loc spre sfârșitul celor doi ani cât a durat prima înțemnițare la Roma, adică pe la anul 63.

Locul. Epistola a fost scrisă în închisoare (1:7, 13, 17), într-un oraș unde exista un pretoriu (1:13) și o Biserică (1:14). Procesul lui Pavel s-ar putea termina printr-o condamnare la moarte (1:20; 2:17), însă ap. presimte, totuși, că va fi achitat (1:25; 2:24). Timotei se află cu el (1:1; 2:19, 23).

În F.A. 23:33 - 26:32 se vorbește despre o înțemnițare la Cezareea, dar ipoteza potrivit căreia epistola ar fi fost scrisă la Cezareea nu și-a găsit susținători. De altă parte, ideea redactării scrisorii respective în timpul unei înțemnițări a ap. la Efes s-a bucurat de o anumită credibilitate (apropierea geografică dintre cele două localități ar fi permis schimbul de informații și de daruri, precum și efectuarea unei vizite planuite de Pavel; 2:24). Totuși, nici unul din argumentele avansate în sprijinul acestei teze nu este suficient de convingător (v. A. Kuen, „*Les lettres de Paul*”, p. 259-263), Roma rămânând cel mai prob. loc de redactare al epistolei (pretoriul, 1:13; casa Cezarului, 4:22; eventualitatea unei condamnări la moarte, 1:20; 2:23; unanimitatea exegeților din sec. II-XVIII în sprijinul acestei localizări).

Destinatarul. Biserica din Filipi a fost întemeiată de Pavel în cursul celui de al doilea turneu misionar al său (F.A. 16:9-40). Cea mai mare parte a membrilor Bisericii respective erau de origine păgână (Lidia, temnicerul roman, Epafrodit, Evodia, Sintichia... numai nume păgâne; cf. Rom. 15:26-27). Biserica din Filipi a păstrat legături strânse cu fondatorul ei: în mai multe rânduri, ea i-a trimis daruri (4:15, 16; F.A. 18:5; II Cor. 11:9). În cursul celei de a treia călătorii misionare, Pavel a trecut din nou prin Filipi (II Cor. 2:12-13; 7:5-6). În anul următor, revine cu prilejul sărbătorii Paștelor (F.A. 20:6).

Orașul Filipi (care-și trăgea numele de la Filip II al Macedoniei, tatăl lui Alexandru cel Mare) era o colonie romană prosperă, ai cărei locuitori se considerau privilegiați ca urmare a cetățeniei lor rom. (F.A. 16:21). Abili, asemenea romanilor, filipenii vorbeau latinește și o bună parte dintre ei erau veterani de război.

Conținutul epistolei. Epistola ac. este una dintre cele mai personale ale ap. (pronumele *eu* apare de peste 120 de ori), cea mai spontană și mai tandră (nici o expresie rigidă, iar cuvintele *fraților*, *preaiubiților* sunt frecvent utilizate). Știrile alternează cu îndemnurile. Tema sa a fost rezumată în urm. cuvinte: „*Eu mă bucur, bucurați-vă și voi*” (termenii *bucurie* și *a se bucura* revin de 60 de ori), strălucită mărturie despre triumful credinței asupra adversităților, epistola fiind scrisă de un înțemnițat pentru Cristos.

În plus, epistola conține un document teologic foarte important despre cristologie și Biserica primară: imnul care vorbește despre preexistența veșnică, întruparea și glorificarea Fiului lui Dumnezeu (2:5-11).

Scopul epistolei. Prilejul imediat al scrisorii a fost trimiterea de către creștinii din Filipi a lui Epafrodit spre a duce un dar ap. (2:25; 4:10-18), urmând ca el să-i slujească lui Pavel în timpul captivității sale (2:30). Dar, iată că la scurt timp după sosirea sa la Roma, Epafrodit se îmbolnăvește (2:27). Ap. hotărăște să-l trimită înapoi la Filipi (2:25, 28) și cere credincioșilor să-i rezerve o primire corespunzătoare (29).

Cu aceeași ocazie, el vrea să mulțumească Bisericii pt. darul primit (4:10-18) și să-i ofere câteva informații despre turnura pe care a luat-o procesul lui (1:20, 25, 26) care i-a permis să vestească Evanghelia (1:7, 12-13), în ciuda împotrivirii manifestate de către adversarii săi (1:15, 18). Ap. îi mai anunță pe filipeni că li-l va trimite în curând pe Timotei (2:19-23) și că speră să vină și el în scurt timp (2:24). Pornind de la știrile comunicate de Epafrodit, Pavel îi încurajează pe corespondenții lui să rămână tari în încercări (1:27-30; 4:1) și fermi în mărturie (2:15). Apelul repetat la unitate (1:27; 2:2-4, 14; 3:16) și insistența asupra cuvântului *toți* (1:1-4, 7, 8, 25; 2:26; 4:21) ne lasă să credem că se semnalaseră unele disensiuni printre membrii Bisericii (4:2-3).

Îndemnurile referitoare la bucurie, progres spiritual într-o atmosferă de stimă reciprocă

(2:3-4) și avertismentul privitor la lucrătorii răi (3:1b-2) amintesc cel puțin două primejdii care amenințau toate Bisericile întemeiate de apostol: o influență legalistă iudaizantă crescândă și un libertinaj tot mai pronunțat aflat la celălalt pol (3:19-20).

Pasajul 3:2-16 ar putea constitui foarte bine un șir de răspunsuri la întrebările ce i-ar fi fost puse lui Pavel prin intermediul lui Epafrodit.

Planul epistolei.

Introducere 1:1-11

Salutări, mulțumiri și rugăciune

1. **Informații** 1:12-26

- însemnătatea sa a contribuit la progresul Evangheliei 1:12-14

- cu toată împotrivirea adversarilor 1:15-20

- viitorul apostolului este incert 1:21-26

2. **Îndemnuri** 1:27-2:18

- la unitate 1:27-2:4

- la umilință (după modelul lui Cristos) 2:5-11

- la credincioșie 2:12-18

3. **Informații** 2:19-30

- despre Timotei 2:19-24

- despre Epafrodit 2:25-30

4. **Avertismente și îndemnuri** 3:1-4:9

- contra legalismului iudaizator 3:1-14

- să rămână uniți și neclintiți 3:15-4:3

- să fie sfinți 4:4-9

5. **Mulțumiri pt. darul primit** 4:10-20

Concluzie: salutări și binecuvântare 4:21-23

FILIPI - care aparține lui Filip. Oraș din Macedonia, numit inițial Crénides (fântâni mici) și situat în Tracia. În anul 356 î.Cr., Filip al II-lea al Macedoniei, tatăl lui Alexandru cel Mare, a anexat terit. care se întindea până la râul Nestus și a ocupat localitatea Crénides, pe care a mărit-o, a fortificat-o și i-a dat propriul său nume. Prezența unor mari zăcămintele de aur și argint în apropierea ac. oraș i-a permis lui Filip să-și pună în aplicare multe din planurile sale ambițioase. În anul 168 î.Cr., consulul Paul-Emil obține, la Pydna, o victorie decisivă asupra lui Perseu, ultimul rege al Macedoniei. Orașul Filipi și regiunea înconjurătoare cad în mâinile romanilor. În anul 42 î.Cr., Octavian și Antoniu luptă, în câmpia din apropierea orașului Filipi, contra lui Brutus și Cassius, asasinii lui Cezar. Octavian, devenit apoi Cezar August, întemeiază la Filipi, în memoria victoriei sale, o colonie ro-

mană pe care o menționează Luca în F.A. 16:12. Pe ruinele acestei așezări, au fost descoperite monede purtând inscripția: „*Colonia Augusta Jul. Philippensis*”. Deși capitala regiunii respective era Amfipoli, și nu Filipi, ac. din urmă a fost numită „*cea dintâi cetate a ținutului*”, fie datorită importanței sale strategice și economice, fie din pricina așezării sale geografice, fiind prima cetate macedoneană pe care o întâlnea călătorul venit pe mare. Néapolis, oraș aparținând Traciei, nu a fost alipit prov. rom. Macedonia înainte de suirea pe tron a lui Vespasian. Pe la anul 52, ap. Pavel s-a oprit la Filipi, convertind la creștinism mai multe persoane printre care se aflau: Lidia din Tiatira, temnicerul și fam. sa (F.A. 16:12-40). Izgonind duhul de ghicire care stăpânea o slujnică din Filipi, ap. trebuie să înfrunte serioase persecuții după care este arestat și aruncat în temniță, lucru fără care temnicerul nu ar fi putut auzi Evanghelia (I Tes. 2:2). Deși Pavel și Sila au fost nevoiți să părăsească brusc orașul Filipi (F.A. 16:39), ap. a mai trecut pe acolo de două ori. El s-a oprit în Filipi, în anul 58, la Paște, înainte de a se imbarca pt. Siria (F.A. 20:3-6). Filipi se afla la o distanță de cca 16 km NV de portul Néapolis. Un lanț de coline separa cele două localități, iar trecătoarea care-l străbate se ridică la 487 m deasupra nivelului mării. Un segment al căii rom. Ignatia lega cele două localități. Inițial, Filipi ocupa doar suprafața unei coline înconjurată de o câmpie. În partea de S a orașului, la o mică depărtare se afla o vastă mlaștină, alimentată de niște izvoare cărora li s-a datorat vechea denumire a așezării: Crénides. Valea râului Ganges (Gangites), numit acum Angista, lega câmpia de bazinul Strymonului. Săpăturile arheologice efectuate pe amplasamentul vechii așezări au scos la iveală importante vestigii.

FILISTENI. Pop. menționată în Biblie ca descinzând din Mițraim (Gen. 10:14). Filistenii aveau cu egiptenii niște afinități mai curând politice decât rasiale. Casluhimii s-au numărat printre strămoșii lor. Filistenii proveneau de pe o insulă (sau dintr-o regiune maritimă) numită Caftor (Ier. 47:4; Am. 9:7) (v. *Caftor*). Desigur că ei au părăsit insula Creta în primul pătrar al secolului XII î.Cr. Ținuturile învecinate cu Gaza au fost locuite inițial de aviți, însă invadatorii veniți din Caftor au exterminat pe aborigeni și s-au așezat în locul lor (Dt. 2:23). Deja pe vremea lui Avraam, niște filisteni locuiau în împrejurimile Gherarului

și Beer-Șebe (Gen. 21:32, 34; 26:1). Unii critici au considerat ac. aluzii ca fiind anacronice, dar nu este deloc exclus ca niște grupuri izolate de filistenii să fi venit pe jos în SV Palestinei cu multă vreme înainte de marea invazie din sec. XII (cf. John Garstang, „*Joshua-Judges*”, 1931, p. 287). În anul 1194 î.Cr., Ramses III a zdrobit „popoarele mării” care atacaseră Delta Egiptului. Pe la anul 1190, el izgoneste din Siria, asediată deopotrivă pe uscat și pe mare, numeroși invadatori printre care se aflau pulesați (filistenii) și carieni, precum și lycieni, aheeni și alte pop. înrudite cu grecii.

Filistenii, prob. un pop. mediteranean, de origine lyciano-cariană (partea de SV a Asiei Mici), au invadat Creta în epoca lui Minos, s-au stabilit, pt. o vreme în partea de E a insulei, apoi s-au alăturat expedițiilor îndreptate contra lui Ramses III care însă îi înfrânge. Supraviețuitorii s-au așezat în Siria, ajungând, în final, în Filistia; s-ar mai putea să se fi produs și o emigrație pașnică de cretani și filistenii în Palestina.

Călătorii care, venind din Egipt, urmăreau să ajungă în Canaan, cât mai repede posibil, se deplasau de-a lungul coastei maritime. După traversarea pustiei, drumul lor ducea pe lângă Gaza, Askalon, Asdod și Ekron. În vremea Exodului, israeliții care veneau din Egipt împreună cu femeile, copiii și turmele lor nu puteau ataca ac. cetăți. De aceea, Dumnezeu conduce poporul Lui pe un alt drum (Ex. 13:17, 18). Iosua, comandantul armatei în generația următoare, nu atacă nici cetățile de pe țărmul mării și nici Gatul, cetate din câmpie (Ios. 13:2, 3; Jud. 3:3). Dar sem. lui Iuda, instalându-se în terit. care i-a revenit prin tragere la sorț, ia Gaza, Askalonul și Ekronul (Jud. 1:18). Șamgar bate 600 de filistenii cu un țepuș de mânat boii (Jud. 3:31) (alte traduceri redau termenul respectiv prin *otig de plug*. N.Ed.). Ceva mai târziu, ca urmare a idolatriei lor, israeliții au fost dați în mâinile filistenilor (Jud. 10:6, 7). Dumnezeu îi izbăvește, dar ei cad iarăși în păcat și sunt supuși filistenilor alți 40 de ani (v. 11). Samson îi eliberează, dar cade el însuși în cursa întinsă de filistenii (14-16). La începutul lucrării lui Samuel, filistenii înfrâng pe israeliți, omoară pe Hofni și Fineas, fiii lui Eli, marele preot, și iau chivotul Domnului (I Sam. 4-6). Însă, 20 de ani mai târziu, în urma rugăciunii lui Samuel, Domnul dă israeliților o biruință asupra filistenilor chiar în locul unde le fusese răpit chivotul legământului. Proorocul numește ac. loc Eben-Ezer (*piatră de ajutor*), din

pricina intervenției lui Dumnezeu (7:3-12). Ac. importantă victorie le-a permis israeliților să ia din nou în stăpânire terit. pierdut până la Ekron și Gat, inclusiv Șefelah (câmpia maritimă) care nu a mai ajuns niciodată în mâinile filistenilor (7:13, 14).

Filistenii controlau fabricarea uneltelor de fier și a armelor (I Sam. 13:19-21). Numai prin sec. XI î.Cr. a început folosirea fierului pe scară mai largă. Se pare că filistenii au preluat de la hitiți secretul turnării și prelucrării fontei. De pe urma deținerii ac. monopol, ei obțineau o seamă de avantaje militare și comerciale de maximă importanță. Puterea filistenilor, înfricoșătoare pe vremea lui Saul (10:5; 12:9; 14:52) a fost slăbită de ac. rege și de către fiul său Ionatan la Gheba și Micmaș (13:1-14:31). Filistenii au încercat să se impună din nou lângă Soco, în ținutul lui Iuda, dar au cunoscut o eclipsă cu prilejul morții lui Goliat, marele lor viteaz (17:1-58; 18:6; 19:5; 21:9; 22:10). Saul și apoi David au trebuit să lupte mult contra filistenilor (18:27, 30; 19:8; 23:1-5, 27, 28). Pt. a scăpa de urmărirea lui Saul, David s-a refugiat de două ori în țara filistenilor (21:10-15; 27-29; Ps. 56, titlul). A doua oară, împ. Gatului a plasat cetatea Ticiag sub autoritatea lui David (I Sam. 27:6). Cu prilejul înfrângerii israeliților pe muntele Ghilboa, unde au fost uciși Saul și fiii săi, filistenii au pătruns până în inima Canaanului (28:4; 29:11; 31:1-13; I Cr. 10:1-14). Devenit rege, David respinge pe invadatorii filistenii și urmărește dușmanul până în țara lui (II Sam. 3:18; 5:17-25; 8:1; 19:9; 21:15-22; 23:9-17; I Cr. 11:13; 18:1; 20:4-8). După moartea lui David, filistenii sunt pomeniți din ce în ce mai rar, ca dovadă că el îi slăbise foarte mult. Sub domnia lui Nadab, fiul lui Ieroboam I, și apoi pe vremea altor regi care, de altfel, au domnit foarte puțină vreme, israeliții au asediat Ghibetonul, o cetate filisteană (I Împ. 15:27; 16:15). Filistenii aduc daruri și un tribut în argint lui Iosafat (II Cr. 17:11), dar ei invadează țara lui Iuda pe vremea lui Ioram, fiul lui Iosafat (21:16), precum și în timpul domniei lui Ahaz (28:18). Ozia și Ezechia au dominat asupra Filistiei (II Împ. 18:8; II Cr. 26:6, 7).

Proorocii au rostit dese amenințări la adresa lor (Is. 11:14; Ier. 25:20; 47:1-7; Ez. 25:15-17; Am. 1:6-8; Ob. 19; Tef. 2:4, 5; Zah. 9:5-7). Numeroși filistenii l-au însoțit pe Gorgias, generalul sirian al lui Antiochus Epiphanes în expediția îndreptată contra lui Iuda (I Mac. 3:41). Dar mai târziu, Iuda, Macabeul, pune mâna pe Azot (Asdod) și pe alte orașe filistene (5:68).

Ionatan, Macabeul, pune foc cetății Azot și templului lui Dagon, precum și Askalonului (10:83-89). El mai incendiază satele din împrejurul Gazei, dar cruță orașul din pricină că acesta s-a predat (11:60, 61).

În N.T., filistenii nu mai sunt pomeniți. Prob. că ei s-au amestecat cu evreii. Expresia „*marea filistenilor*”, aplicată Mediteranei, nu figurează decât în Ex. 23:31. Basoreliefurile templului lui Ramses III de la Medinet Habu reprezintă chipuri de filistenii; ei sunt niște bărbați de statură înaltă, cu alură elenică.

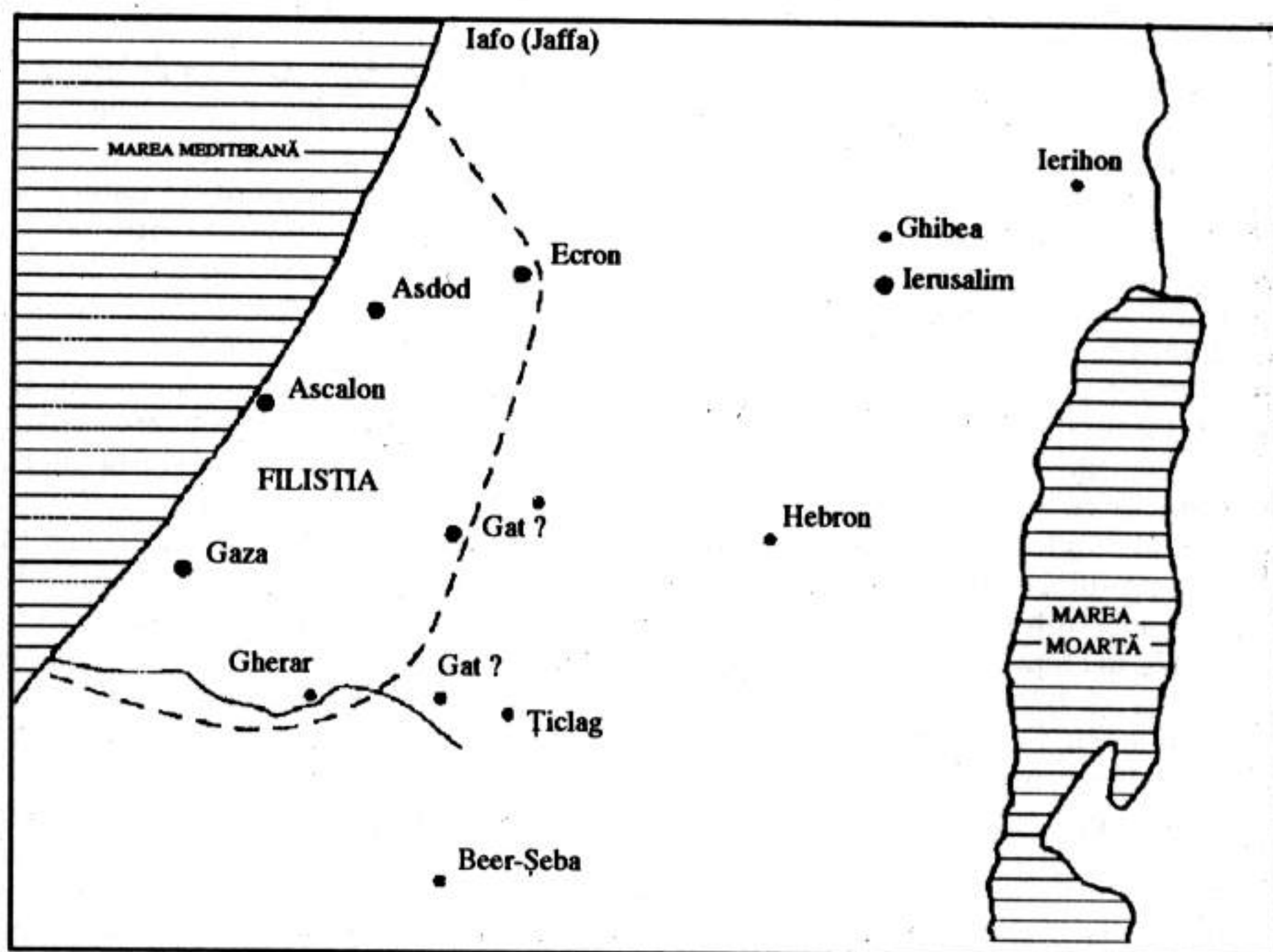
Datorită arheologiei, cetățile filistene ne sunt tot mai bine cunoscute. Astfel importantul Tell Jemmeh care pare să fie vechiul Gherar a fost parțial scos la iveală și promite un bogat seceriș de informații. Sir Flinders Petrie a descoperit acolo numeroase dovezi referitoare la industria fierului: o topitorie, o fabrică de săbii cu forje și numeroase arme confecționate din fier. Unele vase aduse la suprafață reprezintă care de fier. De asemenea, în câmpia filistenilor, s-au găsit mai multe morminte care ar fi putut aparține domnitorilor acestora.

Notă arheologică. Dacă filistenii au dat numele lor Canaanului (Palestina), totuși nu știm nimic despre limba lor, nici o inscripție ne-

fiind găsită până acum în excavațiile efectuate în cetățile lor (Gatul încă nu a fost ident. cu certitudine). Oalele descoperite aparțin aceleiași categorii. Au fost ident. și o seamă de sarcofage din argilă de proveniență filisteană, la Lachiș (Lakisch), Tell el-Fara (Tirța) și Bet-Șean. Este evident că filistenii ocupau, pe vremea lui Saul, numeroase terit. aparținând israeliților, ca, de exemplu, cetatea Bet-Șean. Aici aveau și un templu (I Sam. 31:8 și urm.) care, de altfel, a fost dat la iveală (v. *Bet-Șean* și cele 5 cetăți ale filistenilor). Potrivit cu I Sam. 31, filistenii aveau la Bet-Șean o „casă a Astarteelor” și un templu al lui Dagon (I Cr. 10:10). Ac. din urmă pare să fi fost principala lor divinitate (Jud. 16:23) (v. *Divinități păgâne; Ebla*).

Săpăturile efectuate la Ekron (Khirbet el-Muqanna) au dat la iveală o cetate concepută cu multă pricepere și foarte dezvoltată d.p.v. economic. Filistenii au constituit o serioasă amenințare la adresa lui Israel.

FILISTIA (ȚARA FILISTENILOR). Unele vers. biblice folosesc termenul Filistia, altele au „*țara filistenilor*” (cf. Ps. 60:8; 87:4; Is. 14:29). Ac. denumire se aplica unei anumite părți a câmpiei Canaanului, cuprinsă între

Țara filistenilor. Cele cinci cetăți filistene care alcătuiau pentapola sunt indicate pe hartă.

lope (Jaffa) și Gaza. Fâșia respectivă măsoară cca 80 km în lungime și vreo 24 km în lățime. Ac. regiune, caracterizată printr-o mare fertilitate, furniza recolte bogate de cereale, portocale, smochine etc. Pe coasta maritimă se întind numeroase dune al căror nisip constituie o amenințare pt. culturi. Din cele 5 orașe mai importante ale filistenilor (Ios. 13:3; I Sam. 6:17), 3 se aflau pe litoral, și anume: Gaza, Ascalonul și Asdodul. Ecronul se găsea la cca 9 km depărtare de țărm, iar Gatul se întindea pe colinele de la marginea câmpiei. Toate ac. așezări dispuneau de fortificații.

FILOLOG. Nume grecesc, însemnând *amator de cuvinte, cel ce iubește vorbirea, cel iubitor de înțelepciune*. Creștin din Roma; aparent capul unei fam. creștine (Rom. 16:15).

FILOZOFIE. Termen gr. care înseamnă *dragoste de înțelepciune*. Spiritul filozofic pur care caută să pătrundă principiile care stau la baza materiei și vieții este străin mentalității orientale. Ac. distincție se menține de-a lungul veacurilor și se explică astfel: filozofia orientală se rezumă la domeniul religios; cea occidentală depășește planul religios, lărgind aria investigației și bazându-se numai pe rațiune. Orientul s-a ocupat doar de filozofia morală, Occidentul de metafizică. Gândirea gr. diferă de gândirea ebraică. Cele două curente intelectuale au evoluat independent; totuși, au existat și unele contacte și o influență reciprocă. Cel ce studiază Sf. Scriptură nu trebuie să ignore faptul acesta. Gândirea evreiască își întemeiază conceptele pe revelație; ea își acumulează înțelepciunea din experiența generațiilor precedente, observă viața, comportamentul oamenilor, consecințele acțiunilor lor. Înarmată cu o serie de directive clare și precise, filozofia ebr. se străduiește să descopere în ce măsură confirmă experiența adevărul religios. Una din preocupările de seamă ale evreului o constituie chestiunea paradoxală a suferinței celor drepi și a propășirii celor răi. În chipul acesta, evreul ajunge la convingerea că frica de Dumnezeu este începutul înțelepciunii. Filozofia ebr. poartă, în Biblie, numele de „înțelepciune”. Solomon, rege-filozof, culege maxime provenite din partea înțelepților și scrie noi proverbe, rezultate din propriile sale observații și din bogata sa experiență de viață. Proverbele lui Solomon au ca temă principală atitudinea față de Dumnezeu și de aproapele. Ele tratează

curăția morală, cumpătarea în ce privește mâncarea și băutura, stăpânirea de sine, cinstea, simțul răspunderii, modul de comportare față de autorități etc. Plecând de la ac. principii și luând în calcul posibilele lor excepții, gândirea ebr. tratează chestiunile morale, nu din perspectiva rezultatelor imediate și personale, ci în lumina consecințelor lor pt. posteritate și a viitoarei răsplătiri din partea lui Dumnezeu. De asemenea, filozofia ebr. se consacră contemplării naturii, descoperind pretutindeni existența unui plan divin (Ps. 104:24), Mentea care a creat Universul și care-l susține (Pv. 3:19). Ea declară că natura revelează înțelepciunea divină, deja existentă înainte de începutul creației. Scriitorul evreu personifică ac. înțelepciune veșnică (Pv. 1:20-33; 8:12), care a fost meșterul lui Dumnezeu în lucrarea Sa minunată, participând la punerea temeliei cerurilor și pământului (8:22-31; Iov 28:12-27). Înțelepciunea nu-i o creatură a lui Dumnezeu, ci un atribut al Lui, principiul care guvernează Universul. Scriitorii evrei ulteriori au împins și mai departe ac. gândire (Înțelepciunea 7:22 - 8:5; 9:4, 9) (v. *Înțelepciune*).

Filozofia gr. a început, potrivit opiniei generale, cu *Thales*, către anii 640 î.Cr. Se disting trei perioade: a. *Școlile filozofice anterioare lui Socrate*. Acestea au apărut în coloniile gr. din Asia Mică. Cercetările lor se axau pe chestiunea originii Universului. Oare sursa lui primară era un element fundamental, cum ar fi apa, aerul? sau o Ființă infinită, veșnică, imuabilă? sau, în sfârșit, un echilibru spontan al unor forțe? b. *Școlile socratice*, reprezentate îndeosebi prin *Socrate, Platon, Aristotel* (469-322 î.Cr.). Centrul lor era la Atena. Ac. filozofi au elaborat o teorie a ideilor care constituiau, în opinia lor, forma sau esența lucrurilor. Sistemul lor filozofic nu se reducea la o metafizică abstractă ci era, în același timp, o știință a moralei. Pt. a pune în lumină adevărul fundamental și a-l face cunoscut interlocutorilor săi, *Socrate* folosește dialogul și raționamentul prin inducție: astfel, plecând de la niște observații foarte simple, el ajunge la niște definiții care formulează adevărul disimulat sub aparențe și opinii variabile. *Aristotel* acordă credit și autoritate numai rațiunii și respinge tot ce nu poate demonstra logic. c. *Școlile posterioare sistemelor socratice*. După moartea lui Aristotel, s-a încercat a se fonda etica pe metafizică. *Epicur*

(342-270 î.Cr.) își întemeiază morala pe plăcerea care rezultă din practicarea virtuții. *Zenon* (către anul 308 î.Cr.) învață că morala trebuie să fie absolut dezinteresată. Ac. școală, numită *stoică*, preconizează împlinirea datoriei. Cât privește pe filozofii *sceptici*, ei declară că știința nu oferă certitudini, nu prezintă siguranță. Pt. primii adepți ai ac. sistem, a ajunge la convingerea că nimic nu poate fi cunoscut și a renunța la încercarea de a pătrunde în cunoașterea lucrurilor, înseamnă a atinge fericirea (v. *Epicurieni; Stoici*).

Alexandru cel Mare a murit în anul 323 î.Cr.; Aristotel în anul 322. Când cultura elenistă a început să se răspândească în Palestina și printre iudeii din Diaspora, filozofia gr. atinsese apogeul ei. *Epicurismul* și *stoicismul* care cunoșteau o mare dezvoltare în Grecia în vremea primelor contacte dintre gr. și israeliți nu au influențat decât foarte puțin gândirea ebraică, însă *Platon* și *Aristotel* au exercitat asupra acesteia o mare atracție. Influența școlilor socratice se remarcă, după toate aparențele, la saducheii. Deși ei pretind că se sprijină pe un principiu diferit de al lui Aristotel, saducheii par să respingă orice lucru care li se părea incompatibil cu logica lor. Gânditorii iudei din Alexandria se lasă pătrunși de idei filozofice provenite din sistemul socratic; astfel, *Philon*, un eminent protagonist al iudaismului și contemporan cu Cristos este un exemplu frapant în ac. privință. Deși profesau atașamentul lor față de Legea lui Moise, *filozofii iudei din Alexandria* căutau să demonstreze că unele teorii grecești, mult îndrăgite de ei, îndeosebi acelea ale lui Platon, s-ar fi aflat deja în germene în învățătura V.T. Și astfel, prin amestecarea înțelepciunii gr. cu doctrina lui Moise, ei au creat un nou sistem. Pt. a eluda contradicțiile, ac. evrei au adoptat o metodă de interpretare alegorică și arbitrară a V.T. care atingea până și domeniul geografic. Contactele avute cu filozofia gr. i-au determinat pe evrei să-și multiplice metodele de lucru și subiectele de discuție. În discursul său de la Areopag, precum și la începutul Epistolei sale către Romani, ap. Pavel își prezintă argumentele într-un mod cu adevărat filozofic (F.A. 17:30; Rom. 1:19, 20).

Efectele filozofiei gr. asupra autorilor cărților apocrife se remarcă în chestiuni privitoare, de exemplu, la ideea preexistenței sufletului (Înțelepciunea, 8:19, 20). Ac. influență

se manifestă, de asemenea, prin folosirea unor cuv. noi și prin semnificația acordată anumitor expresii. De exemplu, cuv. *formă* (redat prin *chip* în unele versiuni. N.Ed.) în Fil. 2:6 înseamnă *esență* sau *suma totală a însușirilor cuiva*. Or, tocmai ac. este semnificația pe care i-o atribuia Aristotel. Precizia gândirii, corectitudinea și exactitatea unor definiții dovedesc și ele influența elenistă.

La un moment dat, o erezie de proveniență orientală - *gnosticismul* - începe să cunoască o tot mai mare răspândire. Și atunci Pavel, în epistola sa către Coloseni, combate argumentele celor care pretindeau că se poate face o combinație între gnosticism și creștinism. Ap. prezintă o puternică demonstrație a adevăratei poziții a lui Cristos în raport cu Dumnezeu și cu lumea (v. *Epicurieni; Stoici*).

FINEAS. Nume egiptean însemnând *locuitor din Nubia, negru* (de culoare închisă).

1. Fiul lui Eleazar și nepotul lui Aaron (Ex. 6:25). El a străpuns cu sulița pe un israelit și o madianită care pângăriseră tabăra lui Israel cu prilejul popasului de la Sitim. Prin gestul lui Fineas, mânia Domnului a fost potolită față de copiii lui Israel antrenați la idolatrie și dezmaț de către femei madianite. Urgia pustitoare pricinuită de purtarea madianitelor și complicitatea unora dintre fiii lui Israel a fost oprită ca urmare a acțiunii săvârșite de preotul Fineas. Pt. curajul lui, ac. bărbat a fost răsplătit din partea Domnului, acordându-li-se, lui și urmașilor săi, preoția (Num. 25:1-18; Ps. 106:30, 31; IMac. 2:54). Exercitarea acestei funcțiuni de către urmașii lui Fineas nu a suferit decât o scurtă întrerupere când casa lui Eli, din șirul lui Itamar, a îndeplinit slujba de mare preot. Posteritatea lui Fineas, fiul lui Eleazar, a exercitat ac. funcțiune până la încetarea jertfei necurmăte, intervenită odată cu distrugerea Ierusalimului și a Templului de către romani, în anul 70 d.Cr.

Fineas, nepotul lui Aaron, a însoțit, în calitate de preot, o expediție îndreptată contra madianiților (Num. 31:6). Însoțit de 10 căpetenii care reprezentau 10 dintre sem. lui Israel, Fineas s-a dus la cele două sem. și jumătate instalate la răsărit de Iordan pt. a le cere socoteală în legătură cu altarul pe care-l zidiseră și care fusese considerat, pe nedrept, expresia unui început de schismă (Ios. 22:13). Una dintre colinele lui Efraim a fost atribuită lui Fineas (24:33). El a consultat pe Domnul pt. a ști dacă pop. trebuia să atace sau nu pe

beniaminiți din pricina crimei odioase comise de locuitorii din Ghibea (Jud. 20:28).

2. Cel mai mic dintre cei doi fii nedemni ai lui Eli. A fost ucis cu prilejul bătăliei cu filistenii când ei le-au smuls israeliților chivotul Domnului. Soția sa a fost atât de afectată de ac. veste, încât a născut înainte de vreme și și-a dat sufletul (I Sam. 1:3; 2:34; 4:11, 19-22).

3. Tatăl unui oarecare Eleazar (Ezra 8:33). Un preot al Domnului.

FIR (PENTRU ȚESUT). V. *In*, 6.

FIRMAMENT. V. *Cer*.

FISTIC - în ebr. *botnim* = *fisticuri* (Gen. 43:11). Fisticul (*Pistacia vera*) face parte din fam. anacardiaceelor. Fructul său măsoară cam 2,5 cm și este o drupă roșie care închide un sâmbure verde, cu gust dulce, feculent, oleaginos, comestibil, folosit în prepararea diverselor produse de cofetărie. Provenind din Asia occidentală, fisticul a pătruns și în S Europei. Iacov a trimis fisticuri și o serie de mărfuri rare primului-ministru al lui Faraon.

FIU.

1. Copil de parte bărbătească; urmaș direct (Gen. 27:1).

2. Descendent ceva mai îndepărtat (de ex., Iehu, zis fiul lui Nimși, era în realitate nepotul acestuia. Tatăl lui Iehu era un oarecare Iosafat, fiul lui Nimși (II Împ. 9:20 și v. 2). La câteva secole după moartea lui Iacov, israeliții se mai numeau fiii sau copiii lui Israel (Malh. 3:6; Lc. 1:16)).

3. Persoană înfiată (Ex. 2:10; cf. Est. 2:7) sau recunoscută ca membru al unui trib, prin adopțiune sau căsătorie (Gen. 17:9-14).

4. Formulă folosită de un bătrân care se adresează, cu deosebită amabilitate, unui tânăr prieten (I Sam. 3:6, 16; 4:16; II Sam. 18:22; cf. Ios. 7:19).

5. Membru al unei asociații, al unei grupări: fiii făcătorilor de mir (Nem. 3:8); fiii cântăreților (12:28); fiii proorocilor (II Împ. 2:3, 5; cf. Am. 7:14). Adorator al unei divinități păgâne: de ex., fiul lui Chemoș (Num. 21:29).

6. Locuitor al unei cetăți, al unei regiuni: fiu al Sionului (Pl. 4:2); fiii lui Betleem (Ezra 2:21); fiii lui Iavan (Gen. 10:4).

7. Personaj prezentând unele trăsături specifice: fii ai lui Belial (ai netrebniceii) (I Sam. 25:17); fiu al păcii (Lc. 10:6); fii ai luminii, ai zilei (I Tes. 5:5) etc.

FIU AL LUI DUMNEZEU.

1. Adorator (închinător) al lui Dumnezeu și părtaș al binecuvântărilor divine (v. *Fiu*, 3). Acesta era sensul curent al termenului respectiv la primii semiți.

2. *Cine sunt „fiii lui Dumnezeu” din Gen. 6:1-2?* S-au propus trei interpretări: a. *Cei mari, nobilii*, în vreme ce „*fiii oamenilor*” ar fi copiii proveniți de la femeile de rang inferior (cf. vers. Samariteană; trad. gr. a lui Symmaque; Targumurile lui Onkelos și Ionatan). b. *Îngeri* care și-au părăsit locuința, poziția și starea lor angelică și și-au luat de neveste pe fetele oamenilor (cartea lui Enoh, Philon, Josephus Flavius, Justin martirul, Clement din Alexandria, Tertullian). c. *Niște oameni evlavioși*, îndeosebi dintre *urmașii lui Set*, închinători ai lui Dumnezeu. Seduși de frumusețea femeilor care nu aparțineau spiței lor de neam, ei le-au luat de neveste și au ajuns să-și piardă spiritualitatea (adepti ai acestei interpretări sunt: Iulian africanul, Ioan Gură-de-Aur, Chiril de Alexandria, Augustin, Ieronim).

Prima interpretare a căzut în dizgrație. *Argumente în sprijinul celei de a doua interpretări:* termenul folosit în Gen. 6 indică pe îngeri și în alte locuri ale V.T. (Iov 1:6; 2:1; 38:7; Ps. 29:1; 89:6; în Dan. 3:25 este folosită, pt. înger, o expresie puțin diferită: „*fiu de dumnezei*”). Se mai invocă faptul că termenul semnificând *înger* se raportează la *natura* acestora, în timp ce *mal'akhim*, cuv. curent, desemnează niște mesageri și denotă *misivitatea* acestora. Ac. argument este etalat de Iuda 6 și II Pet. 2:4. *Obiecțiune:* nu s-a dovedit că termenul în discuție se referă la *natura* îngerilor, expresia ac. putând, tot așa de bine, să descrie pe îngeri sub aspectul de închinători ai lui Dumnezeu. Ar mai trebui să dovedim, de asemenea, că Iuda 6 și II Pet. 2:4 au de a face cu îngeri și că păcatul lor a fost acela de a se căsători cu niște „*fice ale oamenilor*”. Unii exegeți fac caz de alte referințe, cum ar fi Is. 24:21-23. În definitiv, v. 7 din Epistola lui Iuda nu privește pe îngeri care nu și-au păstrat vrednicia (v. 6), ci pe unii oameni condamnați (v. 4). Pe de altă parte, trebuie amintit că adoratorii lui Chemoș, o divinitate păgână, sunt numiți „*poporul lui Chemoș*”, precum și „*fiii săi, ficele sale*” (Num. 21:29; Ier. 48:46). După ce niște bărbați din sem. lui Iuda și-au luat de neveste niște femei păgâne, se spune că Iuda s-a însurat cu fiica unui dumnezeu străin (Malh. 2:11).

Dumnezeu îi poruncește lui Moise să-i spună lui Faraon: „*Așa vorbește Domnul: «Israel este fiul Meu... Lasă pe fiul Meu să plece»*” (Ex. 4:22, 23). Iată și alte pasaje asemănătoare: „*Voi sunteți copiii Domnului, Dumnezeului vostru*” (Dt. 14:1). „*Netrebnicia copiilor (fiilor) Lui... (Domnul) nu este El oare Tatăl tău... ? ... Au adus jertfe dracilor... Domnul a văzut lucrul acesta și S-a mâniat, S-a supărat pe fiii și fiicele Lui*” (32:5, 6, 17, 19). „*...li se va zice: «Copiii (fiii) Dumnezeului celui viu»*” (Os. 1:10). „*Când era tânăr Israel, îl iubeam, și am chemat pe fiul Meu din Egipt*” (11:1). „*...adu-Mi fiii din țările depărtate și fiicele de la marginea pământului*” (Is. 43:6). Oamenii evlavioși sunt numiți „*neamul copiilor lui Dumnezeu*” (Ps. 73:15). Efraim este „*fiul Său scump*” (Ier. 31:20). Literatura celorlalte popoare semite, în afară de evrei, folosea, la rândul ei, expresii asemănătoare. Câte un babilonian se auto-intitula „fiul” aceluia zeu pe care-l adora și a cărui protecție o solicita.

Pe de altă parte, teoria care asimilează pe „*fiii lui Dumnezeu*” cu îngerii nu concordă cu învățătura Scripturii referitoare la îngeri. Biblia nu spune niciodată că un înger ar putea sau că ar vrea să se însoare cu o creatură omenească. Pt. a face una ca asta, un înger ar trebui, desigur, să se întrupeze, căci îngerii nu sunt decât duhuri (Evr. 1:14); într-o zi, fiind asemănători îngerilor, noi nu ne vom mai putea însura și mărita (Mt. 22:30). Or, Biblia nu vorbește niciodată de o altă încarnare în afară de aceea a lui Cristos: fiind Creatorul, El poate lua un trup omenesc după placul Lui. Îngerii căzuți, dimpotrivă, nu pot decât să ispitească, să influențeze și, în final, să posede o ființă omenească ce acceptă lucrul ac. (v. *Posesiune demonică*). De aceea, ni se pare just să concludem că „*fiii lui Dumnezeu*” erau oameni evlavioși, slujitorii adevăratului Dumnezeu, aparținând spiței de neam a lui Set care a fost indicată în Gen. 5. Dar când spiritualitatea ac. oameni a dat înapoi, ei s-au lăsat antrenați în „căsătorii mixte” cu fetele netemătoare de Dumnezeu din neamul lui Cain (Gen. 4). Rezultatul a fost pervertirea întregii omeniri, fapt care a atras după sine pedeapsa potopului. Mai trebuie subliniat aici că ac. sancțiune i-a vizat numai pe oameni, nu și pe îngeri (v. *Uriăș*).

3. *Fiul al lui Dumnezeu, în sens nou-testamental*. După ce am subliniat, mai întâi, ideea de filiație, de protecție divină, de

ascultare, vom arăta acum că expresia de „*fiu al lui Dumnezeu*” ia, datorită învățăturii lui Isus, o dimensiune extraordinară. Proiectând o vie lumină asupra adevărilor schițate în V.T., Învățătorul descoperă că Dumnezeu este, cu adevărat, Tatăl celor care au consimțit să primească nașterea din nou (Ioan 3:3, 5, 6, 8; cf. Ap. 11:11). Ei sunt zămisliti și născuți de Dumnezeu (Ioan 1:12, 13; 5:21; Ef. 2:5; Iac. 1:18; I Pet. 1:23), făcuți părtași firii dumnezeiești prin lucrarea Duhului Sfânt care locuiește înăuntrul lor (Ioan 6:48-51; 15:4, 5; II Pet. 1:4; I Ioan 3:9). Sfințenia, dragostea, despărțirea de lume îi caracterizează (I Ioan 3:9; 4:7; 5:4); deși ei nu ating perfecțiunea pe ac. pământ (1:8, 10), Dumnezeu i-a adoptat ca fii (Gal. 4:5); Duhul Său îi învață să spună „*Ava*”, adică „*Tată*” (v. 6; Rom. 8:15) și-i călăuzește în cursul vieții lor pământești (v. 14).

Omenirea întreagă se împarte numai în două categorii: fiii lui Dumnezeu și fiii Diavolului (I Ioan 3:10; cf. v. 8, 12; Ioan 8:44; Mt. 13:38). Cel mai important lucru pt. un suflet omenesc este să devină, prin nașterea din nou, dintr-un copil al Diavolului, un copil al lui Dumnezeu. Prin harul lui Dumnezeu și prin lucrarea Fiului Său, ac. lucru este întru totul posibil: „*Oricine crede că Isus este Cristosul este născut din Dumnezeu*” (I Ioan 5:1).

4. *Fiul lui Dumnezeu (Isus)*. Unul din titlurile atribuite lui Mesia (Ps. 2:7; Ioan 1:49; cf. II Sam. 7:14), exprimând, în sensul cel mai profund al cuvântului, relația tainică ce există între Tatăl și Fiul, ambii fiind veșnici. Ac. expresie, folosită foarte des în N.T., se referă, în mod clar, la Domnul nostru (de ex. în Mt. 4:3, 6; 16:16; 26:63; 27:43; Mc. 1:1; textul din Lc. 3:38 aplică acest titlu și primului Adam). Cristos este numit „*singurul Fiul al lui Dumnezeu*” (Ioan 3:16, 18). Cel puțin două motive justifică ac. expresie: a. Cristos, fiind veșnic, nu are nici început și nici sfârșit al zilelor (Evr. 7:3). b. Zămislirea Sa a fost miraculoasă, fiind lucrarea Duhului Sfânt (Lc. 1:35).

Fiind Fiul lui Dumnezeu, Cristos este Dumnezeu însuși, fiind dotat cu perfecțiunile infinite care decurg din esența Sa divină (Ioan 1:1-14; 10:30-38; Fil. 2:6). El este deopotrivă cu Dumnezeu Tatăl (Ioan 5:17-25); totuși, pt. a putea împlini voia Tatălui, Fiul S-a făcut părtaș cărnii și sângelui omenesc. El a fost trimis de Dumnezeu Tatăl care lucrează prin El (Ioan 3:16, 17; 8:42; Gal. 4:4; Evr. 1:2). Cuv. *Fiul* nu se referă la misiunea lui Cristos, ci la

natura Sa identică cu a Tatălui și implică egalitatea Sa cu Dumnezeu. Isus revendică ac. titlu (Lc. 22:70; Ioan 10:36; 11:4; 19:7), iar ap. propovăduiesc pe Isus ca Fiu al lui Dumnezeu (F.A. 9:20; Gal. 2:20 etc.; I Ioan 3:8; 5:5, 10, 13, 20). Din pricină că Isus Și-a menținut ac. titlu și în fața sinedriului, El a fost condamnat la moarte pt. blasfemie (Mt. 26:63-66; Mc. 14:61-64). Dreptul la o asemenea denumire l-a fost confirmat prin pogorârea Duhului Sfânt la botezul Său, iar Tatăl ceresc l-a adăugat o mărturie în cuv. care au fost auzite (Mt. 3:16, 17; Mc. 1:10, 11; Lc. 3:22; Ioan 1:32-34). Divinitatea lui Isus a mai fost confirmată când El S-a schimbat la față (Mt. 17:5; Mc. 9:7; Lc. 9:35; II Pet. 1:17). De asemenea, caracterul și lucrările lui Isus au dovedit că El era, cu adevărat, Fiul lui Dumnezeu (Ioan 1:14; 5:36; 10:36-38; Evr. 1:3). „*El a fost dovedit cu putere că este Fiul lui Dumnezeu prin învierea morților*” (Rom. 1:4), precum și prin înălțarea Sa la dreapta Măririi (Evr. 1:3).

FIUL LUI DAVID. În Biblie, ac. titlu se aplică lui Isus Cristos, urmașul natural al lui David (Rom. 1:3; II Tim. 2:8) și Mesia (Mântuitorul) promis de Dumnezeu tuturor Neamurilor (Mt. 1:1; 9:27; 12:23; 15:22; 20:30, 31; 22:42-45) (v. *Isus Cristos*).

FIUL OMULUI, FIU AL OMULUI.

1. Fiul omului este o denumire dată ființei omenești pt. a o diferenția de Dumnezeire, dar și de celelalte făpturi (Num. 23:19; Iov 25:6; Ps. 8:4; Is. 51:12) (v. *Fiu*, 7). Îngerul Gavril, adresându-se lui Daniel care, de spaimă, căzuse cu fața la pământ, îi zice: „...*fiul omului*” (Dan. 8:17). Ezechiel, tulburat ca urmare a unei vedenii, aude și el ac. cuvinte: „*Fiul omului, stai în picioare...*” (Ez. 2:1). În paginile urm. ale acestei cărți, găsim de 92 de ori ac. expresie rostită la adresa profetului. Daniel prezice (7:13, 14) că puterea mondială vrăjmașă lui Dumnezeu, simbolizată prin niște fiare înspăimântătoare, se va prăbuși înaintea Celui Îmbătrânit de zile. Proorocul vede pe „*unul ca un Fiu al omului*” venind pe norii cerului pt. a primi stăpânire asupra întregii lumi. Toate pop. îi vor sluji; stăpânirea Lui este o stăpânire veșnică și nu va trece nicidecum, iar Împ. Lui nu va fi nimicită niciodată. În ac. vedenie, ființa omenească, contrastând cu fiarele (tipuri ale împ. acestei lumi), reprezintă Omul prin excelență, Mesia, Omul Isus Cristos, Cel destinat să primească, împreună cu

poporul sfinților Celui Prea Înalt domnia universală și veșnică (v. 14, 27).

2. *Isus, Fiul omului.* În Evanghelii, Domnul Însuși își atribuie ac. denumire de 78 de ori, evocând în mod deliberat, pasajul din Dan. 7:13-14, 27 (cf. Mt. 24:30; Mc. 14:62...). La rândul lui, martirul Ștefan desemnează pe Isus în acest chip (F.A. 7:56; cf. Evr. 2:6; Ap. 1:13; 14:14). Recurgând la un asemenea titlu, Cristos nu a intenționat doar să-și afirme fraternitatea Sa cu oamenii sau să insiste asupra condiției Sale umane căci, în același timp, El revendică atributele Dumnezeirii (Lc. 5:24). Cristos a optat pt. o denumire menită a-L defini ca tip reprezentativ al omenirii, „*cel din urmă Adam*”, „*al doilea om*”, venit din cer, în timp ce primul era din pământ, pământesc (I Cor. 15:45, 47), Căpetenia noului neam de oameni mântuiți prin jertfa Sa de pe Golgota (Rom. 5:12-19). El este numit *Fiul omului* în raport cu întregul neam omenesc, *Fiul lui David* în legătură cu pop. Israel și *Fiul lui Dumnezeu* în legătură cu Dumnezeu Tatăl. Isus folosește deseori titlul de Fiu al omului în raport cu misiunea Sa. Identificându-Se cu oamenii pierduți, El vine să-i caute și să-i mântuiască (Lc. 19:10); Își dă viața ca preț de răscumpărare pt. mulți (Mc. 10:45). În postura aceasta a fost El prins, răstignit, îngropat și apoi a înviat (Mt. 12:40; 20:18; 26:2).

El va reveni, de asemenea, cu trupul Lui glorificat pt. a judeca pe oameni și a împărăti pe pământ (Mt. 24:30, 39; 25:31; Ap. 1:13-16). Că *Fiul lui Dumnezeu* și *Fiul omului* sunt una și aceeași persoană reiese clar din mai multe pasaje biblice, de exemplu: Mt. 26:63-64 și 16:13, 16-17.

Potrivit cu Ioan 5:22, 27, Dumnezeu nu judecă pe nimeni, ci l-a dat toată judecata lui Cristos, pt. că *El este Fiu al omului*. În loc să ne pedepsească după meritele noastre, Tatăl ne-a trimis pe Fiul Său ca să ne mântuiască. De atunci, omul nu se mai pierde din pricină că este păcătos, ci pt. că refuză iertarea divină (Ioan 3:16-19). Așadar, Mântuitorul de astăzi devine Judecătorul de mâine. Să nu cumva să-L tratăm cu lipsă de respect pe Fiul omului care a fost înălțat nespus de mult, după ce S-a smerit atât de adânc și care Se va arăta, în curând, în strălucirea plină de măreție a slavei Sale (Evr. 2:6-9).

FIVI. Nume gr. însemnând *curată, strălucitoare*. Diaconiță a Bisericii din Chencrea, port în partea de SE a Corintului. Fivi, fiind

pe punctul de a se duce la Roma, este recomandată de Pavel creștinilor din acest oraș. Diaconița Fivi le-a fost de ajutor multor persoane, inclusiv unor străini (Rom. 16:1, 2) (v. *Diaconiță*).

FLAGEL. V. *Urgie*.

FLAUT, FLUIER, OBOI.

1. Instrument de suflat (numit în ebr. *Halil*), alcătuit dintr-un tub lung de lemn sau de metal, prevăzut cu găuri și clape (în gr. *aulos*). În vechime, existau diferite tipuri de flaute. Instrumentul câmpenesc, o simplă bucată de trestie, ținut în poziție verticală, primea aer pe la unul din capetele sale în care se sufla. Cei din vechime mai foloseau fluierul simplu sau dublu. Ac. din urmă era compus din două tuburi la capătul cărora se sufla concomitent, ținându-se unul în mâna stângă și celălalt în mâna dreaptă, pt. a se cânta cu ambele mâini. De-a lungul fiecărui tub se găseau câte 3-4 găuri. Flautul se întrebuința, fie solo, fie împreună cu alte instrumente (I Sam. 10:5; I Împ. 1:40), executându-se cântece de veselie, imnuri religioase și marșuri funebre (Is. 5:12; 30:29; Mt. 9:23; 11:17; Ap. 18:22) (v. *Muzică*).

2. Un instrument de suflat, datând din vremuri foarte îndepărtate, se numea, în ebr. *'ougabh*, tradus în gen. prin: *caval*, *flaut*, *cimpoi* (cf. diferitele versiuni. N.Ed.) (Gen. 4:21). Era folosit în diferite împrejurări (Iov 21:12; 30:31), uneori pt. a se asigura acompaniamentul unor imnuri religioase (Ps. 150:4). Potrivit Targumurilor, el era un flaut păstoresc. Vulgata indică un instrument de suflat. În Ps. 150, Septuaginta folosește termenul gr. *organon*, care are o semnificație mai generală, fără să precizeze clar despre ce instrument este vorba, notând doar: un instrument de suflat.

3. Flautul numit în aram. *machroqita*, adică *siflet*, *fluier câmpenesc* (Dan. 3:5) (unii traducători români redau ac. termen prin *caval*. Cf. diferitele versiuni. N.Ed.). În Babilonia, era cunoscut un instrument confecționat din mai multe fragmente de trestie. Potrivit Septuagintei, el se aseamăna cu naiul (flautul lui Pan, în fr. N.Ed.), făcut din trestii de lungimi diferite, aliniate în ordine descrescătoare.

FLEGON. Nume gr. însemnând *arzător*, *usturător*. Un creștin din Roma. Apostolul Pavel îi transmite salutări (Rom. 16:14).

FLOAREA FĂINII. V. *Jertfă*; *Ofrandă*; *Dar*.

FLUVIU. V. *Râu*.

FOALE. Aparat pt. comprimarea și suflarea aerului menit să întrețină focul care încălzea un cuptor aprins (Ier. 6:29; cf. Iliada 18:470). La vechii egipteni, foalele nu erau altceva decât o pereche de saci de piele, fixați pe un cadru; din fiecare sac ieșea un tub cu ajutorul căruia se proiecta jetul de aer. Persoana care acționa foalele stătea în picioare. Sacii se umflau și se dezumflau în mod alternativ. În timp ce se presa cu piciorul pe sacul plin, cel gol era tras cu ajutorul unui cordon către poziția inițială. Fiecare cuptor era dotat cu câte două perechi de foale.

FOAMETE - lipsa de alimente cauzată, fie de secetă care duce la compromiterea culturilor agricole, fie de imposibilitatea de a introduce hrană într-o cetate asediată. Foametea l-a obligat pe Avraam să părăsească țara Canaanului și să se așeze pt. o vreme în Egipt (Gen. 12:10). Ea a fost prima foamete dintr-o întreagă serie care a afectat istoria patriarhilor și urmașilor lor. Din cauza foametei au părăsit evreii, pt. o anumită perioadă de timp, terit. Palestinei (Gen. 26:1; 41:27-56; 47:13). Alte cazuri de foamete: în epoca Judecătorilor (Elimelec a trebuit să se ducă în țara Moabului) (Rut 1:1); sub domnia lui David (II Sam. 21:1); pe vremea lui Ilie (I Împ. 17:1 și urm.); în timpul lui Elisei (II Împ. 4:38; 8:1); sub domnia lui Claudiu (41-54 d.Cr.) o vreme de foamete a lovit succesiv Iudeea (în al 4-lea an al domniei lui), Grecia (în al 9-lea an) și Italia (în al 11-lea an; F.A. 11:28; Ant. 20:2:5; 5:2; *Tacitus, Anale* 12:43). Printre cazurile de foamete datorate războaielor, amintim pe aceea pe care au cunoscut-o locuitorii Samariei asediate de Ben-Hadad (II Împ. 6:24-7:20) și pe acelea care au însoțit asediarea Ierusalimului de către Nebucadnețar (II Împ. 25:1-3; Ier. 52:5-6) și Titus (Josephus Flavius, *Răzb.* 5:10:2 și 3).

Proorocii au menționat foametea mai ales ca un semn al sfârșitului vremurilor (Mt. 24:7; Mc. 13:8; Lc. 21:11; Ap. 6:5-6, 8).

FOBURG, SUBURBIE. V. *Mahala*.

FOC. Focul a fost cunoscut și folosit de om din cele mai vechi timpuri. Deja Cain și Abel recurg la foc în momentul când aduc

jertfe Domnului (Gen. 4:3). Încă nu s-a descoperit nici o națiune care să nu fi cunoscut focul, însă nu se știe cum a ajuns omul în posesia acestuia. Fiecare dintre pop. antice își avea propria legendă în ac. privință: de ex., chaldeii îl numeau pe un zeu *Guibir*, adică „*Domnul focului*”; potrivit mitologiei grecești, Prometeu, după ce a furat lui Zeus focul din cer, a fost înălțuit pe o stâncă în munții Caucaz. Evident că focul este un lucru indispensabil pt. viața omului (Eclesiastic 39:26). Datorită lui este posibilă practicarea a numeroase meșteșuguri (Gen. 4:22, etc.); efectuarea menajului (Ex. 16:23; Is. 44:16), încălzitul (Ier. 36:22; Ioan 18:18; F.A. 28:2) ar fi imposibile dacă nu s-ar cunoaște focul. Arderile-de-tot aduse Domnului trebuiau să fie mistuite în întregime de flăcări (Gen. 8:20). Ca și cum focul ar fi făcut să ajungă până la Dumnezeu jertfa care-l era pe plac; se spunea - desigur cu semnificație metaforică - despre Dumnezeu că El mirosea sau respira un miros plăcut (Gen. 8:21). Cel ce aducea o jertfă Domnului aprindea el însuși focul (22:6). Moise a adus arderi-de-tot pe altarul pe care-l ridicase cu ac. scop (Ex. 40:29). La sfârșitul ceremoniei de consacrare a lui Aaron și fiilor săi ca preoți în slujba Domnului, focul a ieșit dinaintea Domnului și a mistuit arderea-de-tot (Lv. 9:24) ca dovadă că Dumnezeu a primit jertfa și, de asemenea, ca să-și arate slava Sa copiilor lui Israel. Focul trebuia să ardă ne-curmat pe altar (6:9-13). La inaugurarea Templului și a noului altar, s-a pogorât foc din cer și a mistuit arderea-de-tot și jertfele (II Cr. 7:1). Și cu alte ocazii și-a manifestat Dumnezeu aprobarea trimițând focul care a mistuit arderea-de-tot (Jud. 6:21; I Împ. 18:23-24; I Cr. 21:26). Printre păgâni, erau unii oameni care se închinau focului (Înt. lui Solomon 13:2). Adepții cultului lui Moloc și ai altor idoli își consacrau copiii aruncându-i în foc (II Împ. 16:3; 21:6; Ier. 7:31; Ez. 16:20, 21). În anumite cazuri, pedeapsa cu moartea era agravată prin arderea cadavrului celui condamnat (Lv. 20:14; 21:9; Ios. 7:25; II Împ. 23:16).

Focul simbolizează, în mod frecvent, prezența Domnului care izbăvește, luminează, curățește sau nimicește (Ex. 14:19, 24; Num. 11:1, 3, etc.). Sub ac. înfățișare Se arată Dumnezeu lui Moise, într-un rug aprins, și apoi pe Sinai, în mijlocul focului (Ex. 3:2; 19:18). El Se mai revelează în foc lui Isaia, Ezechiel și Ioan (Is. 6:4; Ez. 1:4; Ap. 1:14). Într-o

flăcără de foc Se va descoperi Domnul și la a doua venire a Sa (II Tes. 1:8).

Focul este și un simbol al Duhului Sfânt (F.A. 2:3); de asemenea, al Cuvântului lui Dumnezeu (Ier. 5:14; 23:29).

În sfârșit, focul se numără printre lucrurile cu ajutorul cărora se exprimă *judcata lui Dumnezeu*: cei răi vor fi mistuiți de focul mâniei Sale (Ps. 68:2; 97:3; Is. 30:33; 47:14; Mt. 3:10; 7:29; Ioan 15:6); ei vor cunoaște focul gheenei (Mt. 5:22; 18:9; Mc. 9:43), cuptorul aprins (Mt. 13:42, 50), focul veșnic (Mt. 18:8; 25:41; Iuda 7), focul care nu se stinge (Mt. 3:12 cf. Is. 66:24), iazul de foc care arde cu pucioasă (Ap. 19:20; 20:10; cf. 14:10; 20:14) (v. *Pedeapsa veșnică*).

FORJOR. V. *Fierar*.

FORNICAȚIE. V. *Desfrâu*.

FORTĂREAȚĂ, CETATE ÎNTĂRITĂ, CASTEL. O clădire fortificată, o citadelă (Pv. 18:19). David ia fortăreața (cetățuia) iebusiților și-și stabilește acolo reședința, numind-o mai târziu „*cetatea lui David*” (II Cr. 11:5, 7).

Iosafat a clădit numeroase castele în cetățile lui Iuda (II Cr. 17:12), iar Iotam în pădurile lui (27:4). Se crede că pe amplasamentul unei vechi fortărețe a fost construită cetățuia cunoscută sub numele de Antonia, unde a fost închis Pavel, în Ierusalim (v. *Antonia*).

FORTUNAT, FORTUNATUS. Nume latin însemnând *fericit*. Unul din cei trei delegați ai Bisericii din Corint care au venit la ap. Pavel, împlinind ce lipsea din partea membrilor acesteia (I Cor. 16:17).

FORȚĂ, PUTERE, TĂRIE.

În V.T. Mai multe cuv. ebr. sunt traduse prin forță sau putere, cele mai des folosite fiind *Hayil*, *koaH* și *'oz*. Adevărata putere sau capacitatea de a exercita autoritatea într-un mod eficient îi revine numai lui Dumnezeu (Ps. 62:12). Domnul își arată tăria sau forța creând Universul și menținându-l (Ps. 65:6, 7). El a cedat o parte a forței Sale creatoare omului (Gen. 1:26-28; Ps. 8:6-9; 115:16). Totuși, în anumite momente istorice, El intervine activ pt. a-și manifesta puterea cu ajutorul unor minunate acte de izbăvire. Așa a scos El pe copiii lui Israel din robia Egiptului „*cu mână tare și cu braț întins*” (Ex. 15:16; Dt. 5:15; etc.) și și-a arătat puterea dându-le ca moștenire pământul făgăduit (Ps. 111:6).

În N.T. Numeroase cuv. gr. au fost traduse prin *forță* sau *putere*. Unele dintre acestea sunt (în funcție de frecvența cu care sunt utilizate): *dynamis*, *ischys* și *kratos*. Și anumite verbe exprimă o idee asemănătoare: a fi lipsiți de putere (*astheneô*, Rom. 5:6), a avea putere (*katischyô*, Lc. 21:36) sau a forța (a sili) pe cineva să acționeze (*aggareuô*, Mc. 5:41) (de remarcat că cuv. *dynamis*, la plural poate indica fie minuni, fie puteri - îngeri sau duhuri). La fel ca în V.T., Dumnezeu este și aici atotputernic; El Își desfășoară puterea și o acordă Fiului Său, precum și pop. Său (Lc. 1:51; Ef. 6:10; Col. 1:29; I Pet. 4:11). În cuvintele lor de adorare, credincioșii preamăresc puterea lui Dumnezeu (Iuda 25; Ap. 5:12, 13; 7:12).

Isus din Nazaret, uns cu putere de Dumnezeu (F.A. 10:38), crește în putere (F.A. 19:20), o manifestă prin minunile pe care le săvârșește (Lc. 6:19; 8:46) și o transmite ucenicilor Săi pt. a-i califica în vederea misiunii încredințate (Lc. 9:1; II Tim. 1:7).

Creștinii primesc putere din partea Domnului pt. a învia dintr-o stare de moarte duhovnicească (Ef. 1:19 și urm.), pt. a-L iubi pe Cristos (Lc. 10:27), pt. a da mărturie cu îndrăzneală (II Tim. 1:7), pt. a contribui la creșterea Trupului lui Cristos (Ef. 4:16), pt. a ieși biruitori din ispite și încercări (Lc. 21:36) și a rezista forțelor răului și duhurilor răutății (Ef. 6:10; Col. 1:29). Nădejdea învierii și glorificării trupurilor celor credincioși se bazează pe o desfășurare viitoare a puterii divine (I Cor. 15:43).

Câteodată Pavel juxtapune două sau mai multe dintre ac. cuv. pt. a sublinia grandoearea puterii lui Dumnezeu care lucrează în folosul alor Săi (Ef. 1:19; 6:10; Col. 1:29; cf. II Pet. 2:11; Iuda 25; Ap. 7:12).

F.H.

FORUL LUI APIU; FORUMUL LUI APPIUS; **FORUM APII** - *Locul târgului lui Appius*. Oraș din Italia, aflat la o depărtare de 63 km de Roma, pe celebra Via Appia, în direcția Capua. Ruinele Forumului lui Appius se află în apropiere de Triponti. Niște creștini din Roma au venit până la Forul lui Apiu, în întâmpinarea lui Pavel când apostolul a fost adus în stare de detenție la Roma (F.A. 28:15).

FRANJURI - în ebr. *gedilim* = *fire răsucite*, adică *ciucuri*; *tsitsit* = *covor ornat cu flori*; în gr. *kraspedon*.

Franjuri ai mantalei pe care o îmbrăca evreul pios în timpul rugăciunii

Fire care atârnă la marginea unei haine pt. a o împodobi. La egipteni și babilonieni, purtatul franjurilor era ceva foarte obișnuit. La evrei, ciucurii, de culoare bleu sau violet, atârnavau în cele 4 colțuri ale veșmântului purtat pe deasupra. Menirea ac. franjuri era de a aminti credinciosului poruncile Legii și datoria sa de a asculta de ele. Israelitului i se cerea să-și facă franjuri la colțurile hainei sale (Dt. 22:12). În N.T., unii farisei își afișau pietatea prin faptul că purtau ciucuri lungi la veșminte (Mt. 23:5).

FRATE, SORĂ. *În V.T.* - în ebr. *'aH*. Termenii *frate* și *soră* se aplică: a. Copiilor proveniți de la același tată sau aceeași mamă (Gen. 4:8) (pt. frații buni); când cei doi au numai același tată sau aceeași mamă (Gen. 20:16; 37:4), avem de-a face cu frați vitregi. b. Membrilor unei fam. (verișor, nepot, cf. Avraam și Lot, etc.). c. Membrilor aceluiași trib sau seminții

(Gen.31:32) sau celor ce aparțin aceleiași popor (Ex. 2:11; Lv. 25:25; Num. 25:18; Rom. 9:3). Cuvântul *frate* indică, de asemenea, un prieten intim (II Sam. 1:26), un aliat (formulă de respect, Num. 20:14) sau pe aproapele cuiva (Dt. 15:11).

La figurat, cuv. *soră* se aplică unor sem. sau cetăți (Ier. 3:7 și urm.; Ez. 16:45 și urm.), dacă nu chiar și unor entități morale. Astfel, în Pv. 7:4, înțelepciunea este numită, în sens metaforic, soră.

În Israel, fata care dorea să se căsătorească trebuia să obțină consimțământul tatălui ei și a fratelui celui mai mare (Gen. 24:50; 34:11). Căsătoria între frate și soră (sau între frate și soră vitregă), permisă în Persia și Egipt era interzisă la israeliți (Lv. 18:9 și urm.; 20:17; Dt. 27:22) și era sancționată cu pedeapsa capitală.

Noțiunea de fraternitate comporta întotdeauna un accent etic de solidaritate și de responsabilitate reciprocă. Nimeni nu are dreptul să spună ca și Cain: „*Sunt eu păzitorul fratelui meu?*” (Gen. 4:9). Pop. evreu era o mare fam. cu mulți frați. Ps. 133 preamărește armonia care domnește între membrii pop. ales, vorbind despre ei ca de niște frați uniți prin legături de sânge.

În N.T., într-un sens și mai profund, Isus a devenit fratele nostru (Evr. 2:11-18), pt. că a devenit părtaș cărnii și sângelui, S-a făcut părtaș condiției noastre umane. El însuși a vorbit într-un sens larg despre frații Săi (Mt. 12:50; 25:40; 28:10). El îi numește pe ucenici frații Săi (Mt. 5:22 și urm.; 18:15 și urm.; 23:8; Mc. 10:30). Oamenii care experimentează nașterea din nou devin între ei frați în Cristos (I Cor. 5:11; I Tim. 6:2).

Ac. relații noi trec dincolo de diferențele sociale, rasiale sau politice existente între ei. Credincioșii alcătuiesc familia lui Dumnezeu (Mc. 3:31-35).

Urmând pilda lui Cristos, creștinii trebuie să facă dovada dragostei frățești față de toți copiii lui Dumnezeu (I Ioan 4:20, 21).

N.T. îi avertizează pe credincioși cu privire la „*frații mincinoși*”, adică persoanele care s-au strecurat în Biserică, dar nu împărtășesc aceeași doctrină (II Cor. 11:26; Gal. 2:4).

Frații lui Isus. Expresia ac. revine de multe ori în Evanghelii (Mt. 13:55; Mc. 6:3; Ioan 2:12; 7:3-5 vorbesc chiar și despre surorile Sale). Cuv. gr. folosit în textele care vorbesc de frații lui Isus este *adelphos* (Mt. 12:46-47; Mc. 3:31-32; Lc. 8:19-20; Ioan 7:10; F.A. 1:14; I Cor.

9:5; Gal. 1:19) (*delphus* înseamnă *mitră*). Ac. termen este diferit de *sygeneia*, *syggenês*, *syggenis* și *ol par autou* (*părinți, rude, rudenie, neamuri apropiate*) care indică rudele apropiate (Mc. 3:21; 6:4; Lc. 1:36, 58, 61; 2:44; 14:12; 21:16; Ioan 18:26; F.A. 7:3, 14; 10:24; Rom. 9:3; 16:7, 11, 21) (v. *Frații Domnului*).

Odată cu extinderea creștinismului la orice popor aparținând țărilor creștinate sub Constantin cel Mare (Biserica de stat), conceptul de frate/soră a fost modificat. Pornind de aici, numai membrii aceleiași categorii ecleziasice s-au numit frați și surori. Mai târziu, ac. termen a fost reluat de credincioși odată cu trezirile religioase care au avut loc. Astăzi, în multe Biserici istorice, ac. cuv. indică membrii frățietății. Diaconițele sunt numite surori. Termenul continuă să fie utilizat pt. toți credincioșii născuți din nou în Bisericele ieșite din pietism, în mișcările de trezire și în Bisericele libere.

Primii creștini nu aveau în comun doar credința, ci ei erau atât de solidari unii cu alții încât își împărțeau chiar și bunurile materiale (F.A. 4:32 și urm.). În felul acesta, ei experimentau o totală comuniune frățească. Sub ac. raport, nu exista nici o diferență între frați și surori. Femeile jucau un rol tot atât de important ca și bărbații (Lc. 8:1 și urm.; F.A. 16:14 și urm.; Rom. 16:1, etc.).

Deosebirile de ordin social sau profesional erau neglijate. Nu se semnala nici o ierarhie, în afară de o distincție clară între diferitele slujbe. Însă nici chiar în Biserica primară, realizarea acestei veritabile comuniuni frățești nu venea de la sine, după cum rezultă din recomandările date de ap. în epistolele lor (cf. Gal. 3:28). Prima epistolă a lui Ioan face din dragostea frățească criteriul pe baza căruia se poate stabili dragostea noastră pt. Dumnezeu: adunările, agapele etc. consolidează unitatea credincioșilor. Viața trăită în ac. mici grupări permite exercitarea părtășiei, a rugăciunii și a mărturisirii. De asemenea, acestea lasă loc sfătuirii și îmbărbătării reciproce și legăturilor de întrajutorare care-și găsesc astfel cea mai naturală cale de manifestare. Dar legăturile frățești nu trebuie nicidecum să se limiteze la micul cerc al celor ce se cunosc între ei. Biserica, în întregul ei, tinde să lărgască orizontul nostru și să înglobeze în sânul aceleiași frățietăți pe toți aceia care au fost răscumpărați prin sângele jertfei lui Cristos. Pe de altă parte, creștinii nu trebuie să se rezume la legăturile de dragoste fră-

țească, ci să iubească și pe oamenii lumii, străduindu-se să dea mărturie în mijlocul lor pt. a putea atrage și pe alții la mântuire și a se adăuga astfel alte mădulare în Trupul lui Cristos.

Cunoașterea frățească rămâne pt. noi un dar al lui Dumnezeu și un mare privilegiu. Este o experiență fericită, chiar dacă nu vine de la sine, să ajungi să vorbești deschis unui frate sau unei surori sau să te vezi susținut în nevoi materiale și spirituale.

FRAȚII DOMNULUI. Așa numesc evangheliștii pe Iacov, Iosif (zis și Iose), Simon și Iuda, menționând în mod expres că ei aveau și surori (Mt. 13:55-56; Mc. 6:3). Ei o însoțesc pe Maria (Mt. 12:47-50; Mc. 3:31-35; Lc. 8:19-21). Împreună cu Maria, Isus și ucenicii Lui, ei merg la Capernaum la începutul lucrării lui Cristos (Ioan 2:12); dar până la moartea lui Isus, ei nu au crezut în El (Ioan 7:4, 5). Totuși, după învierea Domnului, îi găsim uniți cu ucenicii (F.A. 1:14) și având chiar o slujbă între creștini (I Cor. 9:5). Unul dintre ei, Iacov, se distinge ca unul dintre stâlpii Bisericii din Ierusalim (F.A. 12:17; 15:13; Gal. 2:9) și devine autorul epistolei care-i poartă numele. Chestiunea înrudirii lor cu Cristos a fost foarte mult dezbătută și au fost avansate diferite teorii pentru a se afirma că ei nu erau decât veri cu Isus:

1. Ei ar fi fost fiii lui Alfeu (sau Cleopa) și ai Mariei, sora Fecioarei Maria. Însă trebuie subliniat că termenul redat prin *veri* nu a fost folosit niciodată cu privire la ei, deși cuv. gr. *anepsios* face parte din vocabularul utilizat în N.T. (Col. 4:10; Marcu, vărul lui Barnaba); cu atât mai puțin expresia *fiul sorei*, întrebuințat pt. nepotul lui Pavel (F.A. 23:16); tot așa cuv. *rudă* (sau văr) care se repetă de 11 ori în N.T. (Mc. 6:4; Lc. 1:36, Elisabeta, rudenia ta; v. 58; Ioan 18:26; F.A. 10:24; Rom. 9:3, etc.). Ar fi un lucru foarte ciudat ca „*frații Domnului*” să nu fie numiți niciodată astfel - verii Săi - dacă ar fi fost așa ceva în realitate. Pe de altă parte, Iacov, fiul lui Alfeu, se număra printre apostoli (Mt. 10:3); și atunci cum s-ar mai fi putut spune că „*frații*” lui Isus nu credeau în El (Ioan 7:5)?

2. S-a presupus că ac. „*frați*” ar fi provenit dintr-o căsătorie anterioară a lui Iosif cu o oarecare Eșa (Escha) sau Salomea. Singura rațiune a acestei supoziții o constituie aparenta diferență de vârstă dintre Iosif și Maria.

3. „*Frații Domnului*” ar fi provenit dintr-o căsătorie de levirat dintre Iosif și văduva fratelui său Cleopa. Și asta nu-i decât o nouă și pură ipoteză.

În realitate, toate acestea sunt tot atâtea eforturi de a transforma sau a completa textele Scripturii cu scopul de a dovedi virginitatea perpetuă a Mariei.

Din contră, dispunem de numeroase și puternice argumente pt. a demonstra că este vorba realmente de frații lui Isus, fiul Mariei și al lui Iosif. Cristos este numit „*Fiul cel întâi-născut*” al Mariei (Lc. 2:7). La data când Luca își scria evanghelia, El era destul de mare, și nu fiul unic al Mariei. Textul din Mt. 1:25 lasă să se înțeleagă că, după nașterea Copilului, Maria a devenit realmente nevasta lui Iosif. Locuitorii din Nazaret erau foarte surprinși să constate o asemenea diferență între „*fiul tâmplarului*” și frații și surorile Sale, toți ac. făcând parte din una și aceeași fam. (Mt. 13:54-56). Când se vorbește despre „*frații lui Isus*”, de regulă este menționată împreună cu ei și Maria (dându-i-se titlul de mamă), fără a se oferi măcar o mică indicație din care să rezulte că ei nu erau copiii acesteia (Mt. 12:46; Mc. 3:31; Lc. 8:19; Ioan 2:12; F.A. 1:14) (v. *Frater*, *Soror*).

FRAUDĂ, ÎNȘELĂTORIE, VICLEȘUG - în gr. *dolos* = *cursă, șiretlic, înșelătorie, fraudă*. O faptă necinstită, un act nesincer având ca scop înșelarea, amăgirea cuiva. Frauda este un păcat (Pv. 12:20; I Pet. 2:1) și se produce adesea în afaceri (Lv. 25:14; Dt. 25:13-16). Înșelătorul păcătuiește cu limba sa (Iov 27:4; Pv. 24:28). Isus Cristos nu a avut niciodată o fraudă sau un vicleșug în gura Lui (I Pet. 2:22; cf. Is. 53:9), deși vrăjmașii Lui L-au acuzat de impostură (Mt. 27:63).

În Lc. 19:8, Zacheu, vameșul care înșelase pe mulți, promite să despăgubească pe cei pe care i-a escrocat, dându-le înapoi împătrit. În Ioan 1:47, Isus zice despre Natanael că el este un israelit fără vicleșug, adică un om cu „*inimă curată*”, un bărbat sincer (în sens etim. de la termenul *sine cere* = *fără ceară*, cu ajutorul căreia se mascau fisurile existente în marmură). Omul se poate înșela singur (Ier. 37:9), căci orgoliul este seducător. Credinciosul nu trebuie să se lase antrenat de înșelăciunea păcatului (Rom. 7:11; Evr. 3:13).

În grădina Edenului, șarpele a amăgit-o pe femeie, denigrând fericirea ei și aceea a soțului său. El i-a promis succes prin încălcarea

poruncii divine (Gen. 3:1-5). Păcatul caută întotdeauna să-l înșele pe om, prezentându-i viața cu Dumnezeu ca ceva trist și insinuând că adevărata fericire se găsește prin a te lăsa târât la rău, prin a te pune în slujba răului. Cultele idolatre sunt numai zădărnici și înșelăciune (Ier. 3:23-25). Bogățiile riscă să amăgească pe cei ce aud Evanghelia, să înăbușe cuv. ei și să le facă neroditoare (Mt. 13:22) (v. *Înșelăciune*).

FRIGIA. O prov. vastă și importantă din Asia Mică. Când Galatia a fost desprinsă, Frigia propriu-zisă se mărginea, la N, cu Bitinia; la S, cu Licia, Pisidia, Isauria; la E, cu Lycaonia și Galatia; la V, cu Caria, Lidia și Misia. Terit. Frigiei se prezintă ca un platou înalt, închis între lanțul munților Taurus la S, Olimp la N, Temnus la V. N.T. menționează patru din orașele sale mai de seamă: Laodiceea, Colose, Ierapole (Hierapolis) și Antiohia Pisidiei, numai că, pe vremea aceea, cuv. Frigia nu mai era un nume de provincie, ci o denumire locală. Antiochus cel Mare (224-187 î.Cr.) a strămutat 2000 de fam. evreiești din Babilonia și Mesopotamia în Lidia și în Frigia (Ant. 12:3:4). Printre cei aflați la Ierusalim, în ziua Cincizecimii, când S-a pogorât Duhul Sfânt, se numărau și iudei veniți din Frigia (F.A. 2:10). Pavel a străbătut Frigia cu prilejul celor de a doua și a treia călătorii misionare ale sale (16:6; 18:23).

FRUCT, ROD, RĂSPLATĂ. În V.T., cuv. ebr. *peri* înseamnă *fruct, rod, răsplată, premiu, produs, rezultat*, iar verbul *parah* = *a aduce roadă*.

1. În sens propriu, *peri* indică rodul care se mănâncă a unei plante (Dt. 7:13 „*rodul pământului*”).

2. În sens figurat, ac. cuv. are mai multe semnificații: „*rodul pântecelui*” sau al trupului, adică progenitura oamenilor și animalelor (Gen. 1:22; Dt. 7:13); rezultatul unei situații sau al unei acțiuni (Ps. 58:11: „*este o răsplată pentru cel fără prihană*”; Pv. 31:16, 31: „*rodul muncii*”, activitatea fecundă a femeii de valoare).

În N.T., cuv. gr. *karpos* = *fruct*; *karpophoros* = *fertil, roditor*; *akarpous* = *neroditor, steril*; verbul *karpophoreō* = *a aduce roadă*.

1. În sens propriu, *karpos* indică rodul unui organism viu: arbore etc. (Mt. 7:17; Iac. 5:7, 18).

2. În sens figurat, el este utilizat pentru: rodul trupului omenesc (Lc. 1:42; F.A. 2:30); faptele sau trăsăturile de caracter care sunt expresia vizibilă a unei energii invizibile (Mt. 7:16), în gen. roada Duhului Sfânt în cei ce sunt uniți cu Cristos (Ioan 15:2-8, 16) (cf. Gal. 5:22; Fil. 1:11; Evr. 12:11; Iac. 3:18); beneficiile spirituale sau sufletele câștigate în urma unei lucrări de evanghelizare (Ioan 4:36); sfințirea (Rom. 6:22), văzută în contrast cu sterilitatea celor rămași sub robia păcatului (v. 21); câștigul spiritual care însoțește lucrarea slujitorului lui Dumnezeu (Fil. 4:17); recompensa jertfei de laudă ce constituie „*rodul buzelor care mărturisesc Numele Domnului*” (Evr. 13:15).

3. Adj. *akarpous* este utilizat cu sens figurat, în legătură cu Cuv. Împ. devenit steril din pricina îngrijorărilor lumești și a înșelăciunii bogățiilor pământești (Mt. 13:22; Mc. 4:19); de asemenea, se aplică: unei rugăciuni într-o altă limbă care, în lipsa interpretării, nu este de nici un folos pt. Biserică (I Cor. 14:14); faptelor întinericului (Ef. 5:11); credincioșilor care nu produc fapte bune pt. a răspunde nevoilor celorlalți copii ai lui Dumnezeu (Tit 3:14); sterilității care rezultă din neglijența semnalată în efortul de a uni cu credința fapta, cu fapta cunoștința, etc. (II Pet. 1:5-8).

4. Verbul *karpophoreō* are aceleași semnificații literale și metaforice ca subst. *karpos* (Mt. 13:23; Mc. 4:20, 28; Lc. 8:15; Rom. 7:4, 5).

5. Alți termeni gr. mai puțin folosiți sunt următorii: *genēma* = *rodul pământului* (Mt. 26:29; Mc. 14:25; Lc. 22:18), sau roada neprihănirii (II Cor. 9:10) și, în sfârșit, *opōra* = *roada care se coace la sfârșitul verii* (Ap. 18:14).

F.H.

FRUMOS, FRUMUȘETE. În Septuaginta și în N.T., un număr de 3 cuv. gr. exprimă ideea de frumusețe: a. *Hoŕaios* (derivat din subst. *hōra* = *sezon*), redă frumusețea unui lucru ajuns la vremea lui, a ceva care este oportun, care a putut atinge perfecțiunea naturală. În V.T., ac. cuv. se referă la aspectul agreabil al copacilor aflați în grădina Edenului (Gen. 2:9), în special la pomul cunoștinței binelui și răului (Gen. 3:6); termenul respectiv se mai folosește în legătură cu frumusețea fizică a unei persoane (Rebeca, Gen. 26:7; Rahela, Gen. 29:17; Iosif, Gen. 39:6. A se vedea și Cânt. 1:16). Ac. cuv. este tradus uneori prin *fermecător, plăcut, drăguț* etc. (cf. Cânt. 2:14; 4:3;

6:4). În N.T., se notează frumusețea exterioară a mormintelor văruiate în contrast cu interiorul plin de osemintele morților (Mt. 23:27); ap. Pavel aplică evangheliștilor citatul din Is. 52:7 referitor la frumusețea purtătorilor de vești bune (Rom. 10:15). Poarta Templului rezervată accesului israeliților era numită „*Frumoasă*” (F.A. 3:2, 10). b. *Asteios* indică eleganța naturală, de ex., aceea a lui Moise (Ex. 2:2; F.A. 7:20; Evr. 11:23). c. *Eudia* se folosește pentru timpul frumos (Mt. 16:2).

Apoi, să nu uităm că termenul *kalos* (folosit de peste 100 de ori în N.T.) înseamnă, în primul rând, *frumos*. Astfel, în expresiile: roadă bună (Mt. 3:10; 5:16; 7:17...), fapte bune (I Tim. 3:1; 5:4, 25; Tit 2:7; I Pet. 2:12), doctrina sănătoasă sau învățătura cea bună (I Tim. 4:6), o bună temelie (I Tim. 6:19), lupta cea bună (I Tim. 6:12; II Tim. 4:7), adj. „bun” ar putea fi tradus și prin „frumos” (la fel și în urm. cazuri: pământ bun sau frumos, Mt. 13:8, 23; pește bun sau frumos, Mt. 13:48; mărturisire bună sau frumoasă, I Tim. 6:12). Același termen se mai aplică Legii lui Dumnezeu (Rom. 7:16; I Tim. 1:8) și creațiunii (I Tim. 4:4) (v. *Limanuri bune* care, literal, înseamnă *Porturi frumoase*).

FRUNTAR. O fâșie de pergament care se purta pe frunte ca un simbol al afecțiunii, etalate în public, a unei persoane față de Dumnezeu, ca o expresie a voinței permanente de a asculta de poruncile Lui (Ex. 13:16; Dt. 6:8, 9; 11:18; cf. Pv. 3:3). Iudeii care au trăit într-o epocă ulterioară au interpretat lit. această poruncă (v. *Filacteră*).

FRUNTE - în ebr. *metsaH* și în gr. *metôpon*, termeni care lit. înseamnă *între ochi*. În societatea evreiască, femeile de valoare purtau un voal pe frunte (Gen. 24:66), în timp ce femeile de moravuri ușoare aveau fruntea descoperită. Pe fruntea cuiva se pot citi dispoziția voinței și tăria de caracter. O frunte dură, o frunte de aramă constituie semnul intransigenței sau al nesupuneri (Is. 48:4; Ier. 3:3; Ez. 3:7). În Ier. 3:3 avem expresia „*frunte de curvă*” care este aplicată lui Israel și vrea să spună că acesta refuză să se supună lui Dumnezeu tot așa cum o femeie stricată înfruntă dârză privirile acuzatoare ale unor oameni cinstiți. În Ez. 3:8-9, fruntea lui Ezechiel exprimă hotărârea și tăria. Ca semn al consacării sale, Aaron purta pe frunte o placă de aur gravată cu cuvintele: „*Sfințenie Domnului*” (Ex. 28:36-38). În I Împ. 20:38-41,

proorocul are un semn pe frunte pe care-l maschează cu un pansament care-i acoperă și ochii. În Ez. 9:4-6, persoanele pe fruntea cărora profetul a făcut un semn scapă de judecata divină (cf. Ap. 7:3; 14:1; 22:4). În cartea Apocalipsei, cei ce poartă numele fiarei pe frunțile lor sunt condamnați (13:16; 14:9). Semnul hotărât de Dumnezeu pt. Cain spre a-l proteja (v. Gen. 4:15) ar putea fi pus în legătură cu cărțile Ezechiel și Apocalipsa. Unii interpreți amintesc că litera *tav*, folosită acolo, avea forma unei cruci: semnul lui Cain era totodată un semn de condamnare și de protecție, tot așa cum crucea lui Cristos este locul unde Fiul lui Dumnezeu a suportat osânda pe care am meritat-o noi înșine și, de asemenea, un semn de ocrotire divină pt. noi care am crezut în jertfa Domnului Isus.

FRUNZĂ, PAGINĂ, COLOANĂ.

1. Partea verde prin excelență a plantei (Gen. 3:7; 8:11).

2. O coloană a unui sul de pergament (Ier. 36:23); pe atunci, „cărțile” nu aveau foi și pagini care se puteau întoarce cum au cele din vremea noastră.

FUIOR. V. *Tors*.

FULGER. În Siria și Palestina, furtunile sunt frecvente în timpul sezoanelor ploioase, adică primăvara și toamna. Fulgerele sunt deseori însoțite de ploi puternice sau chiar de grindină. Înainte de apariția primelor ploi, de obicei se produc mari vijelii. Fulgerele sunt simbolul măreției înfricoșătoare a lui Dumnezeu (Ap. 4:5; 11:19; cf. Ex. 19:16); acestea mai reprezintă și judecățile cu care lovește pe vrăjmașii Lui (Ps. 144:6; 18:14; Zah. 9:14). Venirea rapidă și neașteptată a lui Cristos este comparată cu fulgerul (Mt. 24:27). Mărirea și puterea lui Dumnezeu se pot vedea și prin modul în care a trasat El drumul fulgerului și al tunetului (Iov 28:26; 37:2-4) care, ca niște servi supuși, ascultă de poruncile Sale (38:35).

FUNDAȚIE. V. *Temelie*.

FUNIE, COARDĂ, FRÂNGHIE. În Biblie, ac. cuv. reprezintă o sfoară, o frânghie, o curea, un cablu. Sfoara era confecționată din fire de in, funia din fibre de curmal. Se mai foloseau curele din piele de cămilă când era nevoie de

funii mai rezistente. Cuv. *funie* redă diverși termeni ebraici: a. *Hebhel* are sensul cel mai larg. b. *Metar* indică frânghiile unui cort (Ex. 35:18). c. *'Abhot* - literal, *obiect împletit, tresă* - se aplică frânghiilor cu care se legau animalele (Iov 39:10), căpăstrului sau hăturilor (Os. 11:4), hamului sau ștreangurilor (Is. 5:18), funiilor cu care se legau lemnele sau vitele aduse la coarnele altarului (Ps. 118:27). d. *Yeter* se întrebuințează în legătură cu coardele destinate întinderii unui arc (Jud. 16:7; Ps. 11:2). e. *Hout* indică un fir în expresia „*funia împletită în trei fire*” (Ecl. 4:12). f. *Schoinion* se aplică biciului de ștreanguri pe care l-a făcut Isus pentru a izgoni din Templu vânzătorii de animale și schimbătorii de bani (Ioan 2:15), precum și funiilor care permit legarea unei luntre de o corabie (F.A. 27:32). Cuv. *funie* indică, de asemenea, parâmele unui vapor (Is. 33:23), sfoara care se întinde între două puncte pt. a trasa o linie dreaptă (II Sam. 8:2; Ps. 78:55; Am. 7:17; Zah. 2:5; în cel din urmă pasaj, unii traducători redau expresia „*fir roșu*” prin „*un zid de foc*”. N.Ed.).

De la cuv. *frânghie* provine expresia „*parte de moștenire*” în Ios. 19:9; Ps. 16:6 și Ez. 47:13 (parte delimitată cu ajutorul funiei de măsurat). Cuv. *sfoară* se mai aplică lanțșoarelor de aur legate la veșmântul sacerdotal, la haina marelui preot (Ex. 28:14, 22, 24; 39:15, 17), cordoanelor cu ajutorul cărora erau fixate de stâlpi covoarele lui Ahașveroș (Est. 1:6); cu ajutorul funiilor se scotea apă din fântână, se ridicau obiecte grele (Ios. 2:15; Ier. 38:6, 13). Trebuie să mai amintim aici firul pescarului, lațul și firul cu plumb.

FURNAL. V. *Cuptor de fier*.

FURNICĂ. Insectă himenopteră din fam. *formicidae*. Furnicile trăiesc în colonii, asemenea albinelor și viespilor cu care se înrudesc. Se cunosc numeroase specii de furnici care au o largă răspândire, însă speciile cele mai mari se întâlnesc în zonele subtropicale.

În Biblie, furnica este dată ca exemplu de perseverență, de sârguință în muncă, de prevedere: ea își pregătește hrana vara și strânge de ale mâncării în timpul secerișului (Pv. 6:6-8; 30:24, 25). Cartea Proverbelor nu spune, în mod expres, că furnicile palestinene sunt acelea care-și adună vara de ale mâncării pt. iarnă, dar maximele arabe analoage afirmă lucrul acesta. Dr. Thomson face cunoscut că furnicile palestinene ascund, în timpul secerișului, mari cantități de cereale. Procedul folosit de acestea pt. a împiedica germinația încă nu a fost stabilit cu precizie. Furnicile acestea fac asemenea grămezi de boabe încât Mishna a găsit de cuviință să reglementeze cui trebuie să aparțină cerealele respective: astfel, dacă au fost descoperite înainte de terminarea secerișului, îi revin proprietarului; dacă au fost scoase la iveală mai târziu sunt destinate, total sau parțial, culegătorilor de spice (v. *Spicuire*). Sykes a descoperit în India o specie de furnici pe care a numit-o *Atta providens* tocmai datorită depozitelor de cereale pe care le creează acestea. Moggridge a văzut același spirit de prevedere la unele furnici din S Europei, iar McCook la furnicile din Texas. J. H. Fabre și alții au completat ac. observații. Iată, așadar, că datorită lipsei de informații au criticat unii savanți exactitatea descrierilor biblice.

FUS. V. *Tors*.

G

GAACH. V. *Gaaş*.

GAAL - *dispreţ, dezgust*. Fiul lui Ebed. Soseşte la Sihem însoţit de o ceată de partizani, începe să denigreze pe regele Abimelec care nu se afla atunci acolo şi răscoală cetatea contra sa. Dar guvernatorul cetăţii, Zebul, îl informează pe Abimelec despre cele întâmplate şi-l sfătuieşte să se aşeze noaptea la pândă, împreună cu toţi însoţitorii săi, urmând ca în zori să dea năvală asupra Sihemului. Zis şi făcut. Gaal iese să lupte contra lui Abimelec, dar este înfrânt (Jud. 9:26-41).

GAASCH, GAAS, GAAŞ - *cutremur de pământ*. Un vârf din ţinutul muntos al lui Efraim, la S de Timnat-Heres (Timnat-Serah) (Ios. 24:30; Jud. 2:9; II Sam. 23:30; I Cr. 11:32).

GABAI, GABBAI - *perceptor*. Un beniamit care consimte să se stabilească la Ierusalim după întoarcerea israeliţilor din robia babilonică (Nem. 11:8).

GABAON - *cetatea dealurilor*. Principala cetate a heviţilor, unul dintre pop. Canaanului (Ios. 11:19). Incluşi în termenul general de amoriţi (II Sam. 21:2), heviţii posedau, în afară de Gabaon, Chefira, Beerotul şi Chiriat-Iearimul (Ios. 9:17). Ei au reuşit, printr-un vicleşug, să încheie un tratat de alianţă cu Iosua. Însă stratagema a fost dată în vileag, şi gabaoniţii au devenit sclavii israeliţilor (cap. 9); totuşi, aceştia din urmă au respectat legământul: când gabaoniţii s-au aflat în primejdie, le-au sărit în ajutor (10:1-11). Câteva sute de ani mai târziu, când Saul a violat tratatul, masacrând nişte gabaoniţi, li s-a făcut dreptate: David a executat, prin mâna gabaoniţilor, un

număr de 7 urmaşi ai lui Saul (II Sam. 21:1-9). Gabaonul făcea parte dintr-un terit. acordat beniaminilor (Ios. 18:25); împreună cu satele învecinate, ac. localitate fusese atribuită fam. lui Aaron (21:17). Strămoşii lui Saul, personaje influente, au locuit o vreme în Gabaon (I Cr. 8:29-30; 9:35-37). Cu prilejul conflictului izbucnit între Iş-Boşet şi David, a avut loc o bătălie la Gabaon (II Sam. 2:8, 17, 24; 3:30). David i-a învins pe filistenii la Gabaon (I Cr. 14:16) care se numeşte Gheba în II Sam. 5:25. Ioab omoară pe Amasa nu departe de Gabaon (II Sam. 20:8). Sub domnia lui David şi la începutul domniei lui Solomon, înainte de a fi fost zidit Templul, Cortul întâlnirii şi altarul de aramă se aflau la Gabaon. Acolo a adus Solomon 1 000 de ardori-de-tot şi în acel loc a primit el, într-un vis, un mesaj din partea lui Dumnezeu (I Împ. 3:4-15; I Cr. 16:39, 40; 21:29; II Cr. 1:3, 6, 13). Nişte gabaoniţi s-au întors din robia babilonică (Nem. 7:25) şi au contribuit la restaurarea zidurilor Ierusalimului (3:7).

Potrivit afirmaţiilor lui Josephus Flavius, Gabaonul se afla la o depărtare de 40-50 stadii (cca 7-9 km) de Ierusalim (Ant. 7:11:7; Răzb. 2:19:1). Pe amplasamentul localităţii de altădată se află acum satul el-Jib (vreo 9 km spre NV de Ierusalim). O colină de formă alungită se înalţă în mijlocul unei depresiuni cu văi foarte largi şi roditoare. Colina, de natură calcareasă, se prezintă sub forma unor trepte uriaşe care pornesc de la marginea câmpiei.

Pe un basorelief al faraonului Şişac, aflat la Karnak, Gabaonul figurează printre cetăţile cucerite de egipteni în Palestina (cf. I Împ. 14:25; în al 5-lea an al domniei lui Roboam). O scenă de la Karnak prezintă nişte prizonieri luaţi cu prilejul acelei expediţii (cf. Léon Legrain, „*Les Temples de Karnak*”). În anul

1956, noi săpături au fost efectuate pe ruinele Gabaonului, prilej cu care au fost scoase la iveală zidurile de apărare și o parte a sistemului de aducțiune a apei. Un izvor puternic și numeroase bazine, dintre care unul subteran, par să corespundă *iazului și apelor celor mari* ale Gabaonului (II Sam. 2:13; Ier. 41:12). Cât privește „pustia”, s-ar fi putut să fie o referință la platoul necultivat dintre Gabaon și Rama, iar dacă era vorba de un pustiu veritabil, el se afla la o distanță considerabilă, la răsărit de oraș (II Sam. 2:24).

Cele cinci campanii arheologice desfășurate la Gabaon între anii 1956-1962 și conduse de J. B. Pritchard se numără printre cele mai interesante. Grație lor, istoria așezării respective, care a durat cca 3000 de ani, a putut fi reconstituită. Biblia vorbește de importanța Gabaonului (Ios. 10:2), lucru care a fost pe deplin confirmat de arheologie.

Este greu să formulăm o listă care să cuprindă tot ce s-a scos la iveală din ruinele ac. așezări care ocupa o suprafață de peste 6 ha, însă impresionanta rețea hidraulică este de o importanță primară în Palestina. Mai întâi a fost adusă la lumina zilei un rezervor uriaș având un diametru de 11 m și o adâncime de 12 m. Experții au apreciat că au fost extrase, cu prilejul ac. lucrări, nu mai puțin de 3 000 t de rocă de natură calcaroasă ! Ac. uriașă rezervă de apă corespunde foarte bine expresiei „*apele cele mari ale Gabaonului*” din Ier. 41:12.

În continuare, au fost efectuate și alte lucrări de interes hidraulic. A fost săpat un tunel adânc, lung de 50 de m, având 93 de trepte, care contacta o sursă subterană dinafara zidurilor de apărare ale cetății.

Gabaonul era un mare producător de vinuri. Au fost date la iveală tot felul de teascuri, precum și numeroase toarte de urcioare sfărâmate având inscripția *gb'n*, adică *Gabaon*. Toartele respective au confirmat corecta identificare a așezării. Cantitatea totală de vin păstrată la Gabaon putea depăși 100 000 de l; în niște pivnițe imense, unde se asigura o temperatură constantă, puteau fi depozitate peste 5 000 de urcioare.

Gabaonul a fost distrus pe la jumătatea sec. VI î.Cr., dar niște gabaoniți au ajutat pe Neemia la restaurarea zidurilor Ierusalimului. Cât despre zidurile Gabaonului, ele nu au fost reclădite odată cu acelea ale Ierusalimului. Abandonat în cursul epocii eleniste, orașul a fost ocupat din nou de către romani între anii 63 î.Cr. și 300 d.Cr.

GABAONIȚI. Ac. termen se referă fie în exclusivitate la locuitorii Gabaonului, fie la aceștia și la ai altor trei localități aparținătoare (Chefira, Beerot și Chiriat-Iearim) (II Sam. 21:1-14; cf. Ios. 9:3, 7, 17).

GABATA, GABBATHA - în aramaică *gab-beta'*, care înseamnă *movilă, creastă, colină* și este echivalentul termenului gr. *lithostrôton* = *pardosit cu pietre* (Ioan 19:13). Acolo se afla tribunalul unde pronunța Ponțiu Pilat sentințele sale. Probabil că Gabata era un loc neacoperit, în fața fortăreței Antonia unde locuia procuratorul Ponțiu Pilat. Părintele L.H. Vincent, excavând *Biserica Doamnelor Sionului și Biserica Flagelării*, a descoperit un pavaj de 32 m x 48 m pe care l-a considerat a fi locul „*pardosit cu pietre*” unde a fost judecat Isus. Identificarea este acceptată de majoritatea specialiștilor.

GABRIEL, GAVRIL - *omul sau eroul lui Dumnezeu*. Înger de rang superior, trimis la profetul Daniel pt. a-i explica o vedenie (Dan. 8:16-27). Îngerul Gabriel i-a mai vorbit proorocului pt. a-l instrui și a-i revela profeția celor 70 de săptămâni (9:21-27). După multă vreme, același înger a fost trimis, mai întâi, la Ierusalim pt. a vesti lui Zaharia nașterea lui Ioan Botezătorul (Lc. 1:11-22), apoi la Nazaret pt. a o saluta pe Fecioara Maria căreia i-a fost acordat marele privilegiu de a fi mama Mesiei (v. 26-28). Gabriel declară el însuși că este un înger care stă înaintea lui Dumnezeu (Lc. 1:19).

GACHAR. V. *Gahar*.

GAD - *noroc, fericire*.

1. *Fiul lui Iacov* și al Zilpei, roaba Leii. La nașterea lui, Leea a zis: „*Cu noroc !*” și l-a numit Gad (Gen. 30:10, 11; cf. v. 13). Iacov a proorocit: „*Peste Gad vor da iureș cete înarmate, dar și el va da iureș peste ele și le va urmări*” (Gen. 49:19). Moise binecuvintează pe Dumnezeu din pricină că i-a lărgit corturile lui Gad și laudă curajul ac. sem. și simțul datoriei de care a dat dovadă din plin (Dt. 33:20, 21). Gad a avut 7 fii, și fiecare dintre ei a fondat un clan, cu excepția lui Ețbon (dacă nu cumva el se mai numea și Ozni; v. ac. cuv.) (Num. 26:15-18).

2. *Seminția* (tribul) al cărei strămoș a fost Gad (Num. 1:14; 27:13; Ez. 48:27, 28, 34). La primul recensământ, efectuat în pustie, s-au găsit 45 650 de gadiți în stare să poarte armele

(Num. 1:24, 25); cu prilejul celui de al doilea recensământ, s-au înscris numai 40 500 de bărbați (26:15-18). Niște viteji aparținând ac. sem. s-au alipit de David la Țiclag (I Cr. 12:8). Moise a atribuit gadiților o parte din regiunea situată la răsărit de Iordan cu condiția ca, înainte de a se instala definitiv acolo, războinicii lui Gad să treacă râul pt. a ajuta fraților lor să cucerească țara Canaanului (Num. 32:20-32). Terit. lui Gad era mărginit de acela al lui Ruben la S și de acela al unei jumătăți a sem. lui Manase la N. El îngloba regiunea situată la S de muntele Galaadului, de la malul sudic al Iabocului până la Heșbon, iar la V atingea malul răsăritean al Iordanului venind dinspre Rabat-Amon. În valea Iordanului, Gad deținea întreg malul răsăritean, de la Bet-Nimrah, lângă extremitatea nordică a Mării Moarte până la lacul Ghenezaret (Ios. 13:24-28; Dt. 3:12, 16, 17). Terit. gadiților oferea condiții foarte prielnice pt. creșterea animalelor (Num. 32:1-4). Ramot în Galaad, care se afla în moștenirea sem. lui Gad, a fost desemnat printre cetățile de scăpare (Ios. 20:8). Textul din II Sam. 24:5 pare să indice că recenzorii au mers de la Arnon spre Gad, ajungând până la Iaezer.

3. *Un prooroc*, văzător al lui David. Când fiul lui Isai se afla în peștera Adulam, Gad l-a sfătuit să-și caute refugiu în altă parte (I Sam. 22:5). Mai târziu, proorocul îi cere împ. să aleagă una din cele 3 pedepse propuse de Dumnezeu ca urmare a recensământului făcut fără voia Domnului (II Sam. 24:11-14). Gad a colaborat la organizarea cântăreților însărcinați cu muzica sacră (II Cr. 29:25) și a redactat o cronică a domniei lui David (I Cr. 29:29).

4. *O divinitate păgână*. În textul din Is. 65:11, israeliții sunt prezentați practicând un cult idolatru, punând o masă în cinstea lui Gad, zeul arameu al Norocului și umplând cu vin amestecat un pahar ridicat în cinstea lui Meni, zeul Destinului.

GADARA, GHERASA. Capitala prov. romane Perea, aflată la E de Iordan, la cca 9 km depărtare de malul sudic al Lacului Galileii, în fața Tiberiadei. Josephus Flavius numește ac. oraș „*metropola Perei*” (Răzb. 4:7:3), dar Gadara era una din cele 10 cetăți ale Decapolei (v. *Decapole*). Localitatea respectivă se afla la cca 9 km SE de Lacul Galileii și la 2 km S de Iarmuc (Yarmuq). Așezarea modernă este Um Keis, în mijlocul unor ruine care atestă importanța vechiului oraș.

GADARENI, GHERGHESENI, GHERASENIENI. Oamenii din Gadara sau Gherasa (Mt. 8:28; Mc. 5:1; Lc. 8:26, 37). Interpretarea manuscriselor biblice variază, unii exegeți optând pt. Gadara, alții pt. Gherasa. De asemenea, păreri sunt împărțite în ce privește identificarea localității în care s-a produs minunea vindecării demoniacului respectiv. Locuitorii l-au rugat pe Isus să părăsească ținutul lor după tămăduirea bolnavului cu pricina și înecarea porcilor în lac. Ni se spune că lucrurile s-au petrecut „*în ținutul gadarenilor*”, într-un loc unde panta abruptă a țărmului dădea brusc spre apă. Unii și-au pus întrebarea dacă nu cumva numele de Gherasa s-a păstrat în acela de Kersa, ruine situate pe țărmul răsăritean al Lacului Galileii, față în față cu Magdala, la 8 km depărtare de punctul unde Iordanul pătrunde în lac. Foarte aproape de acest loc, în direcția S, se poate vedea o singură râpă a cărei poziție ar corespunde referințelor biblice (cf. Lc. 8:33).

În Decapole, vestita localitate numită Gherasa (actualmente Jerash) nu corespunde indiciilor oferite de relatarea biblică, deoarece ea se află la o depărtare de aproape 60 de km SE de Lacul Galileii și la 51 km SE de Gadara.

GADI, GADDI - norocul meu.

1. Iscoada reprezentând sem. lui Manase în explorarea Canaanului (Num. 13:11).
2. Tatăl regelui Menahem (II Împ. 15:14).

GADIEL, GADDIEL - cel binecuvântat de Dumnezeu. Iscoada reprezentând sem. lui Zabulon în explorarea Canaanului (Num. 13:10).

GAETAM, GAETHAM, GAHTAM, GATAM - uscățiv, ars de soare. Urmaș al lui Elifaz (Gen. 36:11; I Cr. 1:36) și căpetenia unui trib provenit din Esau (Gen. 36:16).

GAHAM, GAKHAM. Fiul lui Nahor și al Reumei (Gen. 22:24).

GAHAR, GAKHAR. Căpetenia unei fam. de netinieni (slujitori ai Templului). A revenit din robia babilonică (Ezra 2:47; Nem. 7:49).

GAIE, VULTUR. Gaia este o pasăre de pradă înrudită cu șoimul. Aripile sale au o mare anvergură, iar coada îi este despicață. Cuvintele ebraice *da'ah* și *day-yah* (Lv. 11:14; Dt. 14:13; Is. 34:15) au fost traduse prin *gaie* sau prin

vultur. Cele două păsări erau necurate d.p.v. ritual. Se cunosc mai multe specii de gaie (Dt. 14:13). Gaia neagră (*Milvus migrans* sau *Milvus ater*) poate fi văzută în Europa centrală și sudică, în N Africii și în Asia occidentală. În luna martie, își face apariția și în Palestina. Mai rar pot fi văzute acolo și specimene din specia *Elanus caeruleus*.

GAIU, GAIUS. Nume curent la romani, care este ortografiat, uneori, Caius.

1. Unul dintre însoțitorii macedonenii ai apostolului Pavel, târâți în teatru în timpul răscoalei care a cuprins Efesul (F.A. 19:29).

2. Un bărbat din Derbe. L-a însoțit pe Pavel cu prilejul ultimei sale călătorii prin Asia (F.A. 20:4).

3. Un creștin din Corint, botezat de Pavel și foarte vestit din pricina ospitalității sale față de alți credincioși (Rom. 16:23; I Cor. 1:14). Nu ar fi exclus ca acestui Gaiu să-i fi adresat apostol Ioan cea de a 3-a epistolă a sa (III Ioan 1), deși ac. nume era foarte răspândit. De asemenea, s-ar putea ca Gaiu din III Ioan 1 să nu fie cel din Corint.

GAJ. V. *Împrumut*.

GAKHAM. V. *Gaham*.

GAKHAR. V. *Gahar*.

GALAAD - cf. cuv. arab *jal'ad* = *dur, aspru, zgrunfuros*.

1. Fiul lui Machir și nepotul lui Manase. Întemeietorul unei fam. (clan) (Num. 26:29, 30; Ios. 17:1).

2. Tatăl lui Iefta (Jud. 11:1).

3. Urmas al lui Gad (I Cr. 5:14).

4. Regiune muntoasă la E de Iordan. Se întindea cel puțin de la platourile Moabului până la Iarmuc (Yarmuq), la N (Dt. 3:16, 17; I Sam. 31:11); poate și mai departe, pt. că și terenurile de la N de Iarmuc prezintă aceleași caracteristici. Pârâul Iaboc (Yabboq) împărțea țara Galaadului în două secțiuni (Ios. 12:2): partea de S a fost atribuită sem. lui Gad, iar cea nordică a fost inclusă în terit. acordat jumătății sem. lui Manase (Dt. 3:12, 13; Ios. 13:24-31). Numele unui munte aflat la S de Iaboc amintește de Galaad: *Djebel Jele'ad*. Ultima convorbire dintre Laban și Iacov s-a purtat pe muntele Galaadului (Gen. 31:21, 25). Regiunea respectivă oferea cele mai bune condiții pentru creșterea vitelor (I Cr. 5:9, 10).

Când fiii lui Ruben și ai lui Gad, care dispuneau de importante turme de vite mari și mici, au văzut Galaadul și țara lui Iaezer (cf. I Cr. 26:31), le-a venit ideea să ceară voie lui Moise să se instaleze definitiv pe malul răsăritean al Iordanului (Num. 32; Ios. 13:8-11). Galaadul furniza un renumit leac alinător (Ier. 8:22; cf. Gen. 37:25). Într-un sens mai larg, termenul de Galaad indică toată regiunea de la E de Iordan (Dt. 34:1; Ios. 22:9; Jud. 20:1; II Sam. 2:9; I Mac. 5:17, 24-27, 36; Ant. 12:8, 3; în Ant. 9:8:1, Galaadul este distinct de Basan).

5. Munte situat în apropierea văii Izreelului (Jud. 7:3; cf. v. 1 și 6:33). Chiar dacă, în ac. pasaj, numele de Galaad s-ar putea datora unei erori de citire a cuvântului Ghilboa, trebuie să ne amintim că denumirea de Galaad figurează atât în Septuaginta, cât și în textul ebraic. Izvorul lui Harod (Jud. 7:1) în apropierea căruia a poposit Ghedeon, este identificat, în general, cu 'Ain Djalub, iar cursul de apă din valea Izreelului se numește în prezent Nahr Djalub, denumire care ar putea deriva de la Galaad. Însă este foarte posibil ca acest Galaad să fi desemnat o regiune accidentată, aparținând lui Neftali și aflată la V de Iordan.

6. Localitate din ținutul Galaadului (Os. 6:8; cf. 12:11).

GALAL - *ruant, cel care se rostogolește*.

1. Un levit (I Cr. 9:15).

2. Un alt levit. Fiul lui Iedutun (I Cr. 9:16; Nem. 11:17).

GALATENI (EPISTOLA).

Autorul epistolei. Ap. Pavel (autenticitatea acestei epistole nu a fost deloc contestată).

Destinatarii epistolei. Bisericile Galatiei (1:2). Este vorba, așadar, de o scrisoare deschisă, o circulară destinată unor Biserici fondate de ap. Pavel. Dacă este vizată Galatia de S (v. secțiunea *Locul*), aceste Biserici au luat naștere cu prilejul primei călătorii misionare a lui Pavel (F.A. 13:13-14:26). Pasajele din Gal. 3:1-5; 4:13-20; 5:7 fac aluzie la circumstanțele întemeietorii lor. Respectiv Biserici erau alcătuite îndeosebi din credincioși proveniți dintre Neamuri (4:8), tentați în prezent să adopte tăierea împrejur (5:2; 6:12) cărora li se adăuga o minoritate restrânsă de iudei și prozeliți (2:15; 3:13, 25, 28-29; 4:5). Toți aceștia cunoșteau deja o bună parte din istoria

V.T. (3:6-9; 4:21-31), din Legea lui Moise (3:10-12) și din scrierile profetice (4:27).

Locul redactării. Specialiștii nu au ajuns la aceeași concluzie privind localizarea Bisericii Galatiei, deoarece ac. termen desemnează atât regiunea din N Asiei Mici locuită de urmașii galilor care s-au stabilit acolo prin sec. VII î.Cr., cât și prov. romană care îngloba Licaonia, Pisidia și Frigia, regiuni situate mai spre S.

Admițând prima identificare, înclinăm să credem că Pavel nu i-a putut evangheliza pe galateni mai devreme decât în cursul celui de al doilea turneu misionar (F.A. 16:6), iar scrisoarea ac. nu ar putea să dateze decât din timpul celei de a 3-a călătorii, adică după a doua trecere prin Galatia (cf. F.A. 18:23 și Gal. 4:13). Dimpotrivă, dacă optăm pt. a doua alternativă, destinatarii sunt creștinii care locuiau regiunile evanghelizate de Pavel în timpul primului turneu (la Antiohia Pisidiei, Iconia, Listra și Derbe). Argumentele pt. fiecare dintre cele două alternative sunt numeroase (v. A. Kuen, „*Les Lettres de Paul*”, p. 168-183).

Elementele decisive sunt, după opinia noastră, cele care se referă la data redactării epistolei: dacă dăm lucrurile înapoi până la a 3-a călătorie misionară, vizita lui Pavel la Ierusalim (menționată în Gal. 2:1-10) ar fi una și aceeași cu cea relatată în F.A. 15 și astfel, în pofida asigurărilor sale de veracitate (1:20), ap. ar omite una din călătoriile lui la Ierusalim. Pe de altă parte, multe din argumentele lui Pavel (2:3, 6, 9...) și-ar pierde sensul și greutatea după Conferința de la Ierusalim, iar incidentul din Antiohia (2:11-14) devine greu de lămurit după F.A. 15:7-11. Tocmai de aceea o bună parte dintre specialiștii actuali preferă ipoteza „sud-galatică” lansată în anul 1748 și adoptată de atunci de „majoritatea teologilor moderni” (Guthrie, „*Intr.*”, 452).

Data redactării epistolei. Dacă scrisoarea se adresează galatenilor din ținuturile sudice atunci ea este prima epistolă scrisă de ap. și datează din anul 49, la scurt timp după incidentul din Antiohia și înainte de Conferința de la Ierusalim. Trebuie să fi fost redactată în Antiohia Siriei. Aluziile cronologice din scrisoare trebuie să fie interpretate în următorul cadru:

- Anul 33: convertirea lui Saul.
- Anul 36: „*Trei ani după aceea*” (1:18), Pavel se suie la Ierusalim;

- Anii 36-44: el predică Evanghelia în Siria și Cilicia (1:21).

- Anii 44-45: Barnaba îl readuce la Antiohia (F.A. 11:25-26).

- Anii 45-46: Biserica din Antiohia delegă pe Pavel și Barnaba să meargă la Ierusalim pt. a duce acolo un ajutor financiar (F.A. 11:29, 30). Pavel profită de acest prilej pt. a prezenta Evanghelia, pe care o predica, principalilor conducători ai Bisericii (Gal. 2:2). El rezistă „*fraților falși*” care cer circumcizia lui Tit (2:3-5). Iacov, Petru și Ioan recunosc vocația sa de apostol al Neamurilor și-i dau mâna de însoțire (2:7-9).

- Anii 46-47: evanghelizarea Galatiei (F.A. 13:1 - 14:26).

- Anii 47-48: întoarcerea la Antiohia (F.A. 14:27-28). Sosirea lui Petru (Gal. 2:11), apoi a unor persoane din anturajul lui Iacov (2:12; F.A. 15:1). Petru se ferește să mănânce cu păgânii convertiți (2:12, 13). Are loc o vie discuție (F.A. 15:2). Pavel îi stă împotrivă (Gal. 2:14, 15).

- Anii 48-49: iudaizantii au mers pe urmele lui Pavel prin Bisericile Galatiei, propovăduind tăierea împrejur și respectarea Legii lui Moise (5:2-12). Ei denigrau pe Pavel (1:6-17). Luând cunoștință de toate acestea, Pavel scrie epistola în discuție, înainte de a se sui la Ierusalim împreună cu Barnaba (F.A. 15:2-3), unde Petru și Iacov le vor acorda sprijinul necesar (F.A. 15:7-21).

Scopul epistolei. Pavel a primit informații referitoare la Bisericile Galatiei recent înființate de el și vizitate, după plecarea sa, de predicatori iudaizanți care puneau la îndoială autoritatea sa apostolică (1:1; 2:1-11) și învățau pe ucenici „*o altă Evanghelie*” (1:6, 7), insistând pe respectarea Legii și a sărbătorilor evreiești (3:3), precum și asupra tăierii împrejur (5:2-4; 6:12).

Unii membri ai acestor Biserici însă au căzut în cealaltă extremă, înțelegând prin libertatea adusă de Evanghelie posibilitatea de a trăi fără nici o restricție, deoarece „totul ar fi permis” (5:13, 16-25). În locul dragostei care ar fi trebuit să domnească în sânul comunităților (5:22), s-au semnalat aprinse discuții și lupte între cele două partide (5:13, 20, 26).

Potrivit afirmațiilor lui Pavel cuprinse în ac. epistolă, se pot deduce câteva din acuzațiile lansate contra sa: el nu este un ap. veritabil (1:1, 15-17); el a copiat incorect mesajul apostolilor de la Ierusalim (1:13-24) care nu sunt de acord cu el (2:2-6).

Și atunci Pavel este nevoit să scrie:

1. Pt. a restabili adevărul cu privire la chemarea, apostolaful și independența față de apostolii de la Ierusalim, precum și pt. refacerea autorității sale apostolice, zdruncinată de calomniile provenite din partea adversarilor săi (cap. 1-2).

2. Pt. a expune *Evanghelia sa*, Vestea Bună a îndreptăririi prin credință, bazată pe Scripturile Vechiului Testament.

3. Pt. a corecta eroarea comisă de cei care confundau libertatea cu libertinajul și astfel dădeau apă la moară legalistilor (cap. 5).

4. Pt. a da o serie de recomandări cu caracter practic (6:1-5: sprijin reciproc; 6:6-9: sprijin pt. slujitorii lui Dumnezeu; 6:10: facerea de bine față de toți oamenii), răspunzând astfel unor deficiențe care-i fuseseră semnalate.

Conținutul epistolei. Galateni este, alături de II Corinteni, cea mai personală dintre epistolele lui Pavel, oferindu-ne o serie întreagă de detalii referitoare la persoana sa și care nu sunt pomenite în cartea Faptelor (1:14, 17, 21, 23; 2:1-10, 11-21; 4:13; 6:17), deoarece se vede obligat să se apere (la fel ca în II Cor. 10-13).

Ap. opune, cu toată vehemența, adevărata Evanghelie acelei „*alte evanghelii*” a iudaizanților; revelația lui Dumnezeu - raționamentelor omenești (cap. 1-2); harul - Legii; credința - faptelor; libertatea - servituției; noul legământ - vechiului legământ (cap. 3-4); mersul prin Duhul - umblării după îndemnurile firii pământești și roada Duhului Sfânt - faptelor cărnii (cap. 5-6).

Scrisoarea a fost motivată de intrigile unor învățători iudaizanți care contestau autoritatea lui Pavel și propovăduiau că ucenicii ar trebui să păzească Legea lui Moise. Ei declarau că Pavel, nefiind unul din Cei Doisprezece, nu ar fi primit direct de la Domnul Isus cunoștința Evangheliei. Adversarii probabil îl mai acuzau pe Pavel de a fi fost inconsecvent predicând Neamurilor că nu trebuiau să păzească Legea, în vreme ce atâția iudei convertiți continuau s-o respecta, ba chiar și el însuși uneori (F.A. 21:20-26). În definitiv, ei atacau fătiș învățătura apostolului și căutau să-i înduplece pe convertiții săi să adopte prescripțiile iudaice. Cum însăși esența Evangheliei era pusă în joc, Pavel, cuprins de o emoție profundă, scrie ac. epistolă, folosindu-se de argumente energice.

Epistola către Galateni este *Marea Cartă a libertății creștine*.

După *Introducere* (1:1-10), unde ap. vorbește de spiritul de îngăduință manifestat de galateni față de falșii învățători, el afirmă cu vigoare inspirația divină a Vestii Bune pe care a predicat-o și-și apără autoritatea sa apostolică (1:11-24). Cristos Însuși l-a investit ca ap. al Lui. De aceea, Pavel nu depinde de oameni. De asemenea, el arată că Biserica din Ierusalim și Cei Doisprezece au admis apostolatul său (2:1-10); cât privește învățătura sa, ea nu a suferit nici o modificare pe parcurs (2:11-21), nici chiar atunci când, la Antiohia, Petru părea că i se opune prin comportamentul său. La cap. 3, Pavel apără doctrina îndreptăririi numai prin credință; el invită și pe alții să experimenteze mântuirea prin credință, experiență pe care galatenii înșiși o făcuseră (3:1-5); el se referă la Scripturile V.T. pt. a arăta că credința a fost drumul pe care l-a urmat Avraam însuși pt. a fi mântuit (v. 6-9). Pavel mai subliniază și unele adevăruri biblice referitoare la Legea lui Moise: din pricină că ac. cere, ca o condiție a mântuirii, ascultarea perfectă, ea nu poate aduce decât blestem și osândă (v. 10-12). Dar Cristos, devenit blestem în locul nostru, ne-a izbăvit de sub blestemul Legii (v. 13, 14). Dumnezeu a ratificat legământul mântuirii prin credință pe care l-a încheiat cu Avraam și urmașii lui. Prin urmare, Legea, survenită mai târziu, nu poate anula pactul inițial (v. 15-18); ea era destinată doar ca să asigure o disciplină temporară, determinând pe oameni să realizeze că păcatul este încălcarea poruncilor lui Dumnezeu (v. 19, 20). Deci Legea a jucat rolul unui pedagog, pt. a-i aduce pe păcătoși la Cristos (v. 21-24).

La cap. 4, ap. indică cititorilor săi 3 motive pt. a fi și mai fideli Evangheliei sale: înfierea și izbăvirea copilului lui Dumnezeu (4:1-11); afecțiunea galatenilor pt. Pavel (v. 12-20); paralelismul pe care-l oferă istoria lui Agar, a Sarei și a fiilor lor cu legământul de pe Sinai și legământul harului (v. 21-31). De la 5:1 la 6:10, ap. ilustrează doctrina libertății față de Lege și-i îndeamnă pe galateni să salvgardeze ac. slobozenie, fără însă a abuza de ea, și să practice, în deplină libertate, „*legea lui Cristos*” care este legea dragostei și a întrajutorării. Pasajul de la 6:11-18, pe care Pavel îl scrie probabil cu mâna lui, constituie concluzia, el rezumând esențialul învățăturii apostolului.

Planul epistolei. Ac. primă epistolă a lui Pavel pare să țâșnească dintr-o zvâcnire a unei inimi părintești, neliniștită cu privire la viitorul copiilor săi spirituali. „Este un strigăt de indignare și de durere” izvorât din dragostea fierbinte pe care o are apostolul față de noii lui convertiți.

Introducere (1:1-5)

I. Învățătura lui Pavel (cap. 1-2)

(Argument biografic: Evanghelia sa este independentă de oameni)

A. Apostolul a primit Evanghelia prin revelație, și nu prin intermediul unor oameni 1:6-24

B. Dar ac. Evanghelie a fost recunoscută de frații cei mai cu vază din Ierusalim... 2:1-10

C. ... și apărută chiar în fața lui Petru (care, în conflictul din Antiohia, s-a aflat într-o situație penibilă) 2:11-21

II. Conținutul acestei învățăături a lui Pavel (cap. 3-4)

Doctrina îndreptăririi prin credință (Argument teologic: Sf. Script. confirmă Evanghelia lui Pavel)

A. Omul este îndreptătit prin credință, nu prin Lege (3:1-14)

1. Galatenii au primit Duhul Sfânt când au crezut; deci ei au fost îndreptățiți prin credință (3:1-5)

2. Scripturile Vechiului Testament prezintă doctrina îndreptăririi prin credință. Exemplul lui Avraam (3:6-9)

3. Legea nu ne poate îndreptăți (3:10-14)

B. Inferioritatea Legii în comparație cu Harul (3:15-4:11)

1. Ea a survenit cu mult timp după promisiune (3:15-18)

2. Legea a avut un caracter temporar (3:19-20)

3. Legea nu poate da viață (3:21-22)

4. Legea a avut menirea de a păstra pe oameni în perioada premergătoare majoratului și apoi de a-i conduce la Cristos (3:23 - 4:11)

O paranteză: - un apel către galateni (4:12-20)

„Rămâneți în credință, rămâneți alipiți de mine!”

C. Legământul cel vechi, fiind perimat, a luat sfârșit (4:21-31)

O alegorie: Agar și Sara

III. Viața care izvorăște din ac. învățătură a lui Pavel (cap. 5-6)

(Argument practic: Evanghelia aceasta aduce slobozenie)

A. Riscurile legalismului (5:1-12)

B. Adevărata libertate creștină constituie un mers prin Duhul Sfânt (5:13-25)

C. Cum se poate experimenta ac. slobozenie în sânul Bisericii (5:26 - 6:10)

Concluzie (6:11-17)

Însemnătatea epistolei. Epistola către Galateni are o importanță uriașă pt. creștini, din următoarele motive:

1. Detaliile pe care ni le furnizează despre viața apostolului. Concordanța dintre Epistola către Galateni și cartea Faptelor care oferă relații despre viața lui Pavel și despre raporturile lui cu Biserica a fost puternic contestată, însă ac. armonie poate fi pe deplin dovedită (v. în art. *Pavel*, remarcile cronologice despre vizita lui Pavel la Ierusalim după convertirea sa, Gal. 1:18, 19; F.A. 9:26-29, precum și despre *Conferința de la Ierusalim*, Gal. 2:2-10; F.A. 15).

2. Epistola dovedește, de asemenea, că ceilalți apostoli au fost de acord cu Pavel, deși misiunea lui se desfășura printre Neamuri.

3. Cu mai multă conciziune decât Epistola către Romani care este mai detaliată și mai puțin vehementă, și cu ajutorul unor exemple caracteristice, Epistola către Galateni prezintă același plan de mântuire și același rezumat al dispensațiunii ebraice. Toți oamenii aflați sub incidența Legii s-au dovedit vinovați înaintea lui Dumnezeu, fiind călcători ai acesteia, astfel că mântuirea prin faptele Legii este ceva imposibil. Numai Cristos Isus ne poate mântui, pt. că El, prin moartea Lui, a satisfăcut cerințele Legii față de toți cei ce cred în jertfa de pe Golgota. Legea nu a fost nicidecum destinată spre a mântui pe cineva, ci Dumnezeu a rânduit-o spre a fi un tutore sau un pedagog (la greci, el era sclavul care conducea copiii la școală) pentru a ne aduce la Cristos. Acum, noi nu ne mai aflăm sub influența ac. pedagog. Prin credință a fost mântuit Avraam și numai prin credință devenim și noi copii ai lui Avraam, adică părtași ai binecuv. și moștenitori ai făgăduinței făcute lui de Dumnezeu. De aceea, iudaismul ca metodă de mântuire a fost o interpretare eronată a V.T.; distincția dintre iudei și păgâni a fost abolită. Proclamarea ac. adevăruri lasă

să se înțeleagă că creștinismul este o religie mondială, și nu o sectă evreiască.

Primii scriitori creștini s-au folosit mult de Epistola către Galateni: în cursul primei jumătăți a sec. II, Polycarp, epistola către Diognète, Justin martirul; apoi, în a doua jumătate a sec. II, Meliton, episcop de Sardes; după aceea, Ireneu, Clement de Alexandria și Tertullian care o menționează expres printre citatele lor. Epistola către Galateni figurează în vers. Latină Veche, precum și în fragmentul lui Muratori.

Ac. epistolă a mai jucat un rol de prim plan și în sec. XVI pt. a face să fie redescoperită doctrina mântuirii prin credință. Și în zilele noastre, ea poate constitui o lovitură puternică dată legalismului care, pretutindeni și întotdeauna, amenință să înlocuiască Vestea Bună a harului divin. „*Cine a înțeles mesajul Epistolei către Galateni a înțeles Evanghelia*”.

GALATIA. Un ținut din centrul Asiei Mici, mărginit, la N, de Bitinia, Paflagonia și Pont; la E, de Pont și Capadocia; la S, de Capadocia, Licaonia și Frigia; la V, de Frigia și Bitinia. Numele de Galatia provine de acolo că niște triburi galice, care au invadat Macedonia și Grecia (278-277 î.Cr.), au pătruns în Asia Mică. Drept recompensă pt. serviciile făcute cu prilejul războiului, Nicodim, regele Bitiniei, a acordat ac. gali un ținut care a primit numele lor. Gr. îi numeau pe ac. locuitori „*galatai*”. Pessinonte, Ankira și Tavium erau principalele orașe ale Galatiei, ținut ale cărui dimensiuni au variat, de-a lungul anilor, în funcție de rezultatele războaielor din zonă. În anul 189 î.Cr., romanii i-au supus pe galateni, însă ei s-au bucurat de o oarecare autonomie. Sub domnia ultimului rege galatean, Amyntas, terit. acestei împ. s-a extins mult spre S, incluzând o parte a Frigiei, Pisidia, Licaonia și Isauria. După moartea lui Amyntas (25 î.Cr.), ac. terit. întins devine prov. romană Galatia. În anul 7 î.Cr., i se adaugă, la N, Paflagonia și o parte a Pontului; după anul 63 d.Cr., Galatia mai suferă și alte modificări teritoriale. Iată deci că, în cursul călătoriilor misionare ale lui Pavel, numele de Galatia se aplica, fie terit. inițial (vechea Galatie), fie marii prov. romane. Exegeții încă mai au nedumeriri asupra semnificației termenului Galatia în F.A. 16:6; 18:23 și în Gal. 1:2. Dacă aici este vorba de prov. romană, atunci Pavel a evanghelizat-o în cursul primului turneu misionar (F.A. 13 și

14), în compania lui Barnaba. Însă, dacă trebuie să înțelegem prin Galatia numai terit. ocupat de primii galateni, atunci ap. nu a adus Vestea Bună pe acele meleaguri decât odată cu a doua sa călătorie misionară (F.A. 16:6). Bisericele Galatiei mai sunt menționate și în I Cor. 16:1. În II Tim. 4:10, citim că Crescens s-a dus în Galatia; numeroși exegeți apreciază că aici ar putea fi vorba de Galia. Prima epistolă a lui Petru se adresa unui mare număr de creștini printre care se aflau și locuitori ai Galatiei (I Pet. 1:1); în ac. verset, este clar că termenul Galatia se referă la provincia romană numită astfel.

GALBAN, GALBANUM, HALVAN. O aromată care intra în compoziția parfumului sacru (Ex. 30:34; Ecclesiastic 24:15), numită în ebr. *Helbenah* iar în gr. *Chalbanê*. Galbanul grecesc, asemenea celui roman, era o gumă-rășină importată din Persia. Se presupune că galbanul provenea din două umbelifere numite *Ferula galbaniflua* și *Ferula rubricaulis*.

GALED, GALEED, GALHED - *movila mărturie*. O grămadă de pietre adunate de Iacov pe muntele Galaad, la N de Iaboc. Localizare necunoscută. Având rolul unui monument, movila respectivă consfințea alianța dintre casa lui Iacov și aceea a lui Laban: nici unul, nici celălalt nu trebuia să treacă dincolo de ea cu scopuri ostile (Gen. 31:45-54) (V. *Ми́ста, 1; Galaad, 4*).

GALERIE, PRIDVOR. O încăpere de formă alungită; un coridor; o parte dintr-un etaj al unei clădiri (Ez. 41:15, 16; 42:3, 5).

GALILEAN. Persoană originară din Galileea sau locuitor al acestei regiuni (Mc. 14:70; Lc. 13:1).

GALILEEA - în gr. *Galilaia*, în ebr. *Galil*, termeni care înseamnă: *cerc, regiune, ținut*. Inițial, ac. nume definea regiunea muntoasă a lui Neftali (II Împ. 15:29; I Cr. 6:76). Chedeș era una din cetățile sale (Ios. 20:7; 21:32). Cele 20 de localități de mică importanță pe care Solomon le-a dat lui Hiram se găseau în Galileea (I Împ. 9:11). Numeroși canaaniti au rămas în acest ținut după intrarea israeliților pe Pământul Făgăduinței (Jud. 1:30-33; 4:2). Expresia „*Galileea Neamurilor*” (națiunilor) implică faptul că cea mai mare parte a populației din această regiune nu era de origine

evreiască (Is. 9:1; cf. I Mac. 5:15 și Mt. 4:15). Numele de Galileea a luat cu timpul un sens mai larg, aplicându-se și altor zone din S, până la câmpia Ezdrelonului (I Mac. 5:55; 10:30; 12:47, 49). Un mare număr dintre locuitorii ei au fost deportați, mai ales de către asirieni (II Împ. 15:29). Cei câțiva iudei care s-au stabilit în Galileea după întoarcerea din robia babilonică au fost strămutați în Iudeea de către Simon, Macabeul, pe la anul 164 î.Cr. (I Mac. 5:23), însă nu peste multă vreme, Galileea a devenit în întregime o regiune evreiască. Ea a făcut parte din împ. lui Irod cel Mare; la moartea lui, ea a căzut sub autoritatea lui Irod tetrarhul. Era cea mai de N dintre cele 3 prov. situate pe malul apusean al Iordanului (dacă se omite Fenicia), prov. în care se împărțea Palestina în cursul epocii romane. În timpul războaielor iudeilor, în anul 70 î.Cr., Galileea s-a împărțit în două: Galileea de Sus și Galileea de Jos. Ținutul respectiv se învecina, la N, cu Tyrul, la S, cu Samaria, iar spre Iordan cu Scythopolis; la E, cu Iordanul și lacurile sale, iar la V cu Fenicia. Galileea de Jos se întindea la S de Galileea de Sus, de la Tiberiada până la Ptolemaida (numită acum Acco sau Acra), pe Mediterana (Răzb. 3:3:1; Viața 13:14:37; cf. Iudita 1:8). Pe vremea războiului iudeo-roman, Galileea fiind foarte populată, a pus la dispoziție 100 000 de soldați (Răzb. 2:20:6). Cele două Galilei includeau un număr de 240 de orașe și sate (Viața, 45). Cel mai mare oraș era Seforis (Sephoris) și cel mai întins sat Iafa (Japha), potrivit spuselor lui Iosephus Flavius (Viața, 45). Din amestecarea diferitelor pop. care locuiau în Galileea a rezultat, dacă nu un dialect, cel puțin un accent specific (Mc. 14:70; Lc. 22:59 cf. F.A. 2:7). Deși se credea, în general, că Galileea nu ar fi fost în stare să dea lui Israel un prooroc, Isus și aproape toți apostolii erau galileeni. Isus a fost crescut în Galileea și a săvârșit, pe aceste meleaguri, cea mai mare parte a lucrării Sale, și anume în ținuturile orientale din apropierea Mării Galileii și în interiorul țării, la Horazin, Betsaida, Capernaum, Nain, Cana și Nazaret.

Galileea măsoară cca 96 km în lungime și peste 40 km în lățime. Relieful este, în general, muntos, presărat cu văi roditoare și oferind peisaje foarte pitorești. Linia de demarcație dintre Galileea de Jos și Galileea de Sus pleacă spre V, de la marginea nordică a Lacului Galileii și atinge Ptolemaida. Galileea de Jos este bogată în cereale, iar munții săi nu

depășesc altitudinea de 564 m, pe când vârfurile Galileii de Sus variază între 609 și 1219 m.

(MAREA) GALILEII, LACUL GHENEZARET. Un lac de apă dulce alimentat de Iordan. La o dată foarte îndepărtată i se spunea Marea Chineret (Num. 34:11). Mai târziu, și-a schimbat denumirea în Lacul Ghenezaret (Lc. 5:1; Ant. 18:2:1; cf. 13:5:7; I Mac. 11:67) și Marea Galileii sau Marea Tiberiadei (Ioan 6:1; 21:1). În arabă i se mai spune Bahr Tabariya.

Ac. lac este înconjurat de coline, excepție făcând porțiunea prin care intră și cea prin care iese Iordanul. Colinele aflate la E de lac ating 304 m și uneori depășesc ac. cifră; la fel stau lucrurile cu înălțimile de pe malul occidental, spre extremitatea sudică a lacului, însă în partea de NV, colinele respective sunt mai joase și mai puțin abrupte. Deși apele lacului sunt dulci, el poartă denumirea de mare datorită întinderii sale considerabile în comparație cu suprafața țării. Astfel, de la vărsarea Iordanului și până la ieșirea sa, lacul Galileii depășește 20 de km; cea mai mare lățime a lacului se semnalează în dreptul Magdalei, unde atinge 12 km. Țărmul răsăritean nu prezintă scobituri adânci, dar coasta occidentală are o baie largă care merge de la Tell Hum, la N, până la Tiberiada la S. Lacul se află la 208 m sub nivelul Mediteranei, bucurându-se astfel de un climat semi-tropical. Hermonul, cu zăpezile sale persistente, se află în apropiere. Furtuni declanșate din senin, de o mare violență pornesc de pe coastele acestuia, năpustindu-se asupra mării Galileii. Apele sale abundă în pește. Pe vremea Domnului Isus, pescarii care își exercitau profesia pe apele Mării Galileii aveau un mijloc sigur de subzistență. Zebedei întrebuința lucrători plătiți (Mc. 1:20). Tristram enumeră nu mai puțin de 22 de specii de pești: două de *blenniidae*, 7 de *chromidae*, una de *siluridae* și 12 de *cyprinidae*. Unele dintre ac. specii poartă numele unor personaje biblice cum ar fi: *Chromis Andreae*, *Chromis Simonis* și *Chromis Magdaleneae*. Actualmente, cei mai valoroși pești ai ac. lac sunt somnul (*Clarias macrochanna*) și mreana (*Barbus longiceps*). Somnul, pe care Flavius îl numește coracin (Răzb. 3:10:8), aparține aceleiași fam. cu peștele-pisică (somnul cu mustăți) și atinge peste 90 cm lungime. Peștele care populează în mod deosebit apele Lacului Ghenezaret este *Chromis tiberiadis*. Tristram istorisește că a văzut

pești din ac. specie ocupând o suprafață de peste 4000 m.p.; erau atât de îndesați - o ade-vărată masă de carne - încât se crea impresia că stau pe loc. În timp ce înotătoarele lor dor-sale loveau apa, se părea, de departe, că o ploaie torențială, cu mari picături argintii, biciuia suprafața lacului. Pescarii galileeni folosesc undița, năvodul etc. Aceleași specii de pești trăiesc în apele Iordanului și afluenților săi.

GALIM, GALLIM - *grămadă de pietre*.

1. Un sat învecinat cu Ghibea lui Saul și Anatotul, aparent nu prea departe de Bahurim (I Sam. 25:44; II Sam. 3:13-16). Identificare posibilă: Khirbet Ka'kul.

2. O cetate a lui Iuda, menționată de Septuaginta, într-un grup de localități alcătuit din Tecoa, Betleem, Etam și fiind pomenite mai ales relațiile sale cu alte așezări aflate la SV de Ierusalim, între Karem și Baither. După toate probabilitățile, ar trebui să identificăm localitatea Galim cu Beit-Jala, lângă Betleem (Ios. 15:59a, Septuaginta).

GALION. Proconsul roman al prov. Ahaja pe vremea când a avut loc prima vizită a lui Pavel la Corint. Numele său inițial fusese Marcus Annaeus Novatus, dar fiind adoptat de către fam. lui Lucius Junius Gallio, devine Junius Annaeus Gallio. Frate cu filozoful Seneca, el a fost omorât la fel ca acesta, din porunca lui Nero. Durata exercitării de către Galion a funcției de proconsul la Corint a putut fi precizată grație descoperirii, în anul 1905, a ceea ce s-a numit „*Piatra din Delfi*”, unde este menționat și numele său. Este vorba de un singur an: mai 51 - mai 52. Când iudeii, exasperați de succesul obținut de ap. Pavel la Corint, l-au târât înaintea tribunalului pro-consulului, Galion nu acordă nici o atenție litigiului lor religios și nu reține acuzația contra apostolului. El rămâne indiferent chiar față de excesele mulțimii care, punând mâna pe Sosten, fruntașul sinagogii, îl bate înaintea scaunului de judecată (F.A. 18:12-17) (v. *Sosten*).

GAMALIEL - *recompensa lui Dumnezeu*. Membru al sinedriului, fariseu, învățător al Legii, bărbat foarte prețuit de toți iudeii. El i-a sfătuit pe membrii soborului să nu-i mai persecute pe apostoli, argumentând că, dacă lucrarea lor este de obârșie omenească, se va distruge, însă dacă ea vine de la Dumnezeu, orice împotrivire, nu numai că ar fi nelegitimă,

dar și zadarnică (F.A. 5:34-39). Pavel l-a avut pe Gamaliel ca învățător al Legii (22:3). Potrivit relatării Talmudului, Gamaliel ar fi fost nepotul lui Hillel, celebrul rabin. El moare prin anul 50 d.Cr.

GAMLIEL, GAMALIEL, GAMELIEL. Fiul lui Pedahțur; căpetenia sem. lui Manase în pustie (Num. 1:10; 2:20; 7:54, 59).

GAMUL - *răsplătit*. Un urmaș al lui Aaron. Sub domnia lui David, fam. sa a fost inclusă în cea de a 22-a ceată preoțească (I Cr. 24:17).

GARDĂ. Cum împ. orientali stârneau deseori animozitatea din pricina despotismului care-i caracteriza pe cei mai mulți dintre ei, era necesară păzirea lor, în permanență, de către o gardă de corp. Dacă suveranul nu putea avea deplină încredere în cei ce-l păzeau, el se afla sub o permanentă amenințare. De aceea garda de corp ocupa o funcție deosebit de importantă, comandantul gărzilor de corp fiind un ofițer de rang superior (de ex.: Potifar, Gen. 37:36; 41:12; Benaia, II Sam. 23:22, 23; I Cr. 18:17; Nebuzaradan, II Împ. 25:8; Ier. 39:9, 10; Arioc, Dan. 2:14 ș.a.). Căpetenia străjerilor palatului regal și oamenii săi trebuiau să execute pedeapsa capitală asupra celor găsiți vinovați de delikte politice sau alte fapte vrednice de moarte. Cuv. gr. redat prin „*ostaș de pază*” în Mc. 6:27 este *spekulator*, adică *spion*. În fiecare legiune romană exista și o secțiune de genul acesta; în timpul imperiului, asemenea ostași serveau drept gardă de corp generalului care le încredința transmiterea unor mesaje secrete; de asemenea, ei urmăreau persoanele puse în afara legii și pe cei condamnați la moarte.

GAREB, GAREV.

1. Unul dintre vitejii lui David, venind din Ieter (II Sam. 23:38; I Cr. 11:40).

2. O colină din apropierea Ierusalimului, în partea de V (Ier. 31:39; cf. v. 38, 40). Amplasamentul exact nu ne este cunoscut.

GARIZIM. Un munte cu văi abrupte care constituie limita sudică a văii în care se află Nablus, vechiul Sihem. Muntele Garizim este situat față în față cu muntele Ebal care, ceva mai înalt, se întinde la marginea de miază-noapte a văii respective; el atinge 868 m deasupra nivelului Mediteranei și domină orașul Nablus cu cca 213 m.

Când israeliții au cucerit centrul Palestinei, Iosua a executat poruncile primite din partea lui Moise, așezând o jumătate a sem. lui Israel pe panta muntelui Garizim, pt. a proclama binecuvântările, iar cealaltă jumătate pe muntele Ebal unde urmau să se rostească blestemurile (Dt. 11:29; 27:12-13; Ios. 8:33-35). În altă împrejurare, Iotam, fiul lui Ghedeon, a adresat locuitorilor Sihemului, de pe un pisc al muntelui Garizim, cuvintele unei parabole (Jud. 9:7).

După întoarcerea israeliților din robia babilonică, Manase, fratele marelui preot Iadua (Yaddua), a construit un templu pe muntele Garizim, cu permisiunea lui Alexandru cel Mare. Dar samaritenii au înfăptuit acolo un amestec între cultul adevăratului Dumnezeu și religiile idolatre (II Împ. 17:33). Ioan Hyrcanus distruge ac. sanctuar în anul 128 î.Cr. Femeia samariteancă și Domnul Isus fac aluzie la el vorbind de „*muntele acesta*” (Ioan 4:20-21; cf. Ant. 12:1). Fântâna lui Iacov în apropierea căreia s-a purtat acea discuție se găsea la poalele muntelui Garizim. Numele actual al așezării respective este Djebel et-Tūr. O sectă samariteancă mai aduce, și în zilele noastre, pe respectivul munte, jertfa anuală de Paște, după cele spuse în Ex. 12.

GARMIT. Epitet aplicat lui Chehila, un bărbat înscris cu sem. lui Iuda (I Cr. 4:19).

GARNITURĂ. V. *Bijuterie*.

GAT, GATH - *teasc pt. zdrobirea strugurilor*. Una din cele 5 mari cetăți filistene (Ios. 13:3; Jud. 3:3; I Sam. 6:17; 7:14; 17). Gatul era o localitate vestită datorită destinației sale de reședință a anachimilor, ultimii descendenți ai unui neam de uriași (Ios. 11:22; cf. Num. 13:33; Dt. 10:11). Probabil că Goliat și alți ostași de statură înaltă aparțineau ac. neam (I Sam. 17:4; II Sam. 21:15-22; I Cr. 20:4-8). David cucerește Gatul (I Cr. 18:1). În timpul domniei lui Solomon, ac. localitate își avea propriul rege care depindea, fără îndoială, de monarhul Ierusalimului (I Împ. 2:39, 42). Roboam fortifică Gatul (II Cr. 11:8), însă cetatea revine în curând filistenilor care o vor pierde în favoarea lui Hazael (II Împ. 12:17). Ozia îi dăruie zidurile de apărare (II Cr. 26:6), moment din care numele Gatului dispăre din istorie. Mica îl pomenește, citând o frază devenită proverbială (Mica 1:10; cf. II Sam. 1:20). Cetatea Gat nu mai apare pe lista

cetăților filistene (Ier. 25:20; Țef. 2:4; Zah. 9:5, 6); nu figurează nici în cărțile Macabeilor, nici în relatările oferite de istoricul Josephus Flavius privind evenimentele petrecute după anul 750 î.Cr.

S-a crezut, la un moment dat, că Gatul ar trebui căutat la Tell Ereni (sau Tell Gat), dar săpăturile întreprinse acolo între anii 1956-1961 de către S. Yeivin nu au scos la iveală stratificări filistene. O altă identificare propusă de B. Mazar era Tell Nagila, dar R.A. Mitchell și Ruth Amiran nu au găsit acolo nici o urmă de localitate filisteană. În anul 1966, G.E. Wright a opinat pt. Tell esh-Shariah, ceva mai spre S, dar pasajul din I Sam. 17:52-53 indică o localitate aflată mai spre N. În prezent, părerea majorității specialiștilor înclină pt. Tell es Safi, însă trebuie să recunoaștem, totuși, că așezarea Gat încă nu a fost cu adevărat identificată.

GATAM. V. *Gaetam*.

GAT-HEFER, GHITA-HEFER - *teasca fântânii*. O cetate de la hotarele lui Zabulon, la cca 5 km NE de Nazaret (Ios. 19:13); localitatea natală a profetului Iona (II Împ. 14:25). Unul dintre preținsele morminte ale lui Iona, Neby-Junus, poate fi văzut în satul El-Meshad identificat cu Gat-Hefer. În Ios. 19:13, Gat-Hefer este numit Ghita-Hefer.

GATTI, GHITI. Persoană locuind în Gat sau originară din ac. localitate (II Sam. 6:10, 11; 15:18, 19, 22) (V. *Ghitit*).

GAT-RIMON, GATH-RIMMON - *teasca rodilor*.

1. Cetate aparținând sem. lui Dan (Ios. 19:45), atribuită apoi leviților din fam. lui Chehat (21:24; I Cr. 6:69). Poate că îi corespunde actualul Tell Abu Zeitun, la E de Jerisheh, sau dacă nu cumva Tell Jerisheh, în câmpia Iope (Jaffa).

2. Cetate din terit. lui Manase, la V de Iordan, potrivit cu Ios. 21:25; însă ac. transcriere pare să fie eronată, fiind pricinuită de cele scrise la v. 24. Deoarece în I Cr. 6:70 localitatea respectivă apare sub denumirea de Bileam, s-ar putea ca cel ce a copiat manuscrisul să fi greșit la transcriere, luând numele Gat-Rimon din versetul precedent (vezi Ios. 21:24).

GAVRIL. V. *Gabriel*.

GAZA - în ebr. *'azzah* = *puternic*; în gr. *Gaza*; termenul arab *Ghazzah* a păstrat denumirea antică.

1. Cea mai de la S dintre cele 5 cetăți filistene (Ios. 13:3; I Sam. 6:17; Ier. 25:20). Așezare omenească foarte veche, Gaza figurează în scrisorile de la Tell el-Amarna din sec. XV î.Cr. Cetatea ac. se afla pe importantul drum care lega Mesopotamia cu Egiptul, la marginea pustiei și la încrucișarea unei rute comerciale care venea din Arabia de miazăzi. Atribuită lui Iuda, Gaza a fost luată de bărbații aparținând ac. sem. (cf. Ios. 15:47 și Jud. 1:18), dar, ceva mai târziu, cade din nou în mâinile filistenilor (6:4). Samson a scos porțile cetății, împreună cu stâlpii și zăvorul (Jud. 16:1-3). Ceva mai târziu însă, îl găsim cu ochii scoși și răsnind într-o temniță la Gaza (v. 21). Dumnezeu Gazei și Asdodului era Dagon. Ultimul gest disperat al lui Samson a fost prăbușirea celor doi stâlpi din centrul templului consacrat ac. dumnezeu (v. 23-31). Gaza se afla la marginea de SV a statelor peste care împărățea Solomon (I Împ. 4:24). Ezechia a bătut pe filisteni până la porțile cetății Gaza (II Împ. 18:8). Sargon cucerește localitatea în anul 720 î.Cr., iar faraonul Neco o ia (Ier. 47:1) probabil după bătălia de la Meghido, în anul 608 î.Cr. (Herod. 2:159). Proorocii au prevestit judecata care avea să lovească Gaza și celelalte cetăți filistene (Ier. 25:20; 47:1, 5; Țef. 2:4; Zah. 9:5). Una din nelegiuirile comise de locuitorii Gazei a fost vânzarea către edomiți a unor captivi israeliți (Am. 1:6). Orașul s-a împotrivit vreme de 5 luni lui Alexandru cel Mare, dar când a căzut, locuitorii săi au fost măcelăriți. A fost ocupat în mai multe rânduri pe vremea Macabeilor. Filip l-a evanghelizat pe famenul etiopian pe drumul dintre Ierusalim și Gaza (F.A. 8:26). Mai târziu, ac. oraș avea să devină reședința unui episcop. În anul 634 d.Cr., cade în mâinile arabilor. Se găsește la o depărtare de 72 de km spre S de Jaffa și la 4 km de Marea Mediterană.

2. Cetate a lui Efraim (I Cr. 7:28). Probabil că trebuie s-o identificăm cu Turmus'Ayya, localitate aflată într-o câmpie mică și fertilă, între Sinjil și Seilun (Shiloh).

GAZAM, GAZZAM.

1. V. *Lăcustă*.

2. Fondatorul unei fam. de netinieni (slujitori ai Templului) care revine din robia babilonică odată cu Zorobabel (Ezra 2:48).

GAZELĂ, CĂPRIOARĂ. O specie de antilopă, de talie mică, numită în ebr. *tsebhi*. Este vorba de *Gazella dorcas*. Ac. animal putea fi vânat și carnea sa destinată consumului alimentar, nefiind considerat necurat d.p.v. ritual (Dt. 12:22; 14:5). Uneori, gazelele erau prinse cu ajutorul unor lațuri (Pv. 6:5; Is. 13:14). Gazela este un animal foarte sprinten (II Sam. 2:18; I Cr. 12:8), simbol al frumuseții, grației, iubirii (Cânt. 2:8, 9, 17; 8:14). Atinge cca 1 m în lungime și 0,50 m în înălțime. Coarnele masculului sunt mai mari decât acelea ale femelei, însă ambii au formă zveltă și grațioasă. În majoritatea cazurilor, capul este de un brun deschis, iar culoarea corpului ceva mai roșcată. Gazela poate fi întâlnită în Siria, în Egipt, în Arabia, fie în grupuri mici, fie solitară. Este un animal timid și se deplasează cu mare ușurință și repeziciune, mai ales atunci când este urmărită.

Tristram a mai descoperit o specie, la răsărit de Iordan, ceva mai mare decât gazela obișnuită: *Gazella arabica*.

GAZEZ - *tunzător*. Numele unui fiu și, poate, al unui nepot al lui Caleb (I Cr. 2:46).

GAZIT, GAZIOT. Persoană care locuia la Gaza sau era originară din această cetate (Jud. 16:2).

GĂINĂ. V. *Cocoș*.

GĂINAȚ DE PORUMBEL. Excremente care s-au vândut foarte scump în timpul foametei prilejuite de asediarea Samariei de către Ben-Hadad (II Împ. 6:25). Istoricul Flavius afirmă că, în timpul asediului Ierusalimului, oamenii au consumat găinaț (Răzb. 5:13:7). S-ar putea, totuși, ca expresia „*găinaț de porumbel*” să fie numele unei plante uscate. Arabii numesc un soi de săpunariță „*găinaț de vrabie*”.

Însă pasajul din II Împ. 18:27 arată până unde au putut ajunge oamenii dintr-o cetate împresurată.

GĂMĂLIOARĂ, MĂCIULIE, BOBOC DE FLOARE, CAPITEL.

1. Piesă ornamentală a sfeșnicului din Cortul întâlnirii (Ex. 25:33-36; 37:12-22). Același termen evreiesc definește capitелurile sau acoperișurile unor stâlpi (Am. 9:1; Țef. 2:14; cf. Ant. 3:6:7).

2. În Templul lui Solomon, ornament de cedru, sculptat în formă de colocinți și boboci de floare gata să se deschidă (I Împ. 6:18; 7:24).

GÂND, GÂNDIRE, INTELIGENȚĂ, MINTE - în ebr. *lebh* = inimă; *rouah* = duh; *o'zen* = ureche, capacitatea de a asculta, de a înțelege; în gr. *noys* = înțelegere, minte, inteligență, discernământ; *noêma* = gând, plan, proiect; *phronêma* - gând, spirit.

Gândurile lui Dumnezeu sunt infinit superioare gândurilor omenești (Is. 55:8, 9), adânci, de nepătruns (Iov 11:7; Ps. 92:5; 139:17); ele au creat lumea și o guvernează (Is. 14:24; 46:11). Gândurile divine sunt mărețe, planurile lui Dumnezeu sunt minunate (Ps. 40:5; 92:5; 139:17).

După cum se poate vedea din Sf. Scriptură, Dumnezeu este preocupat, înainte de toate, de mântuirea omului, fapt care explică de ce, atât în Vechiul, cât și în Noul Testament, gândurile Sale sunt impregnate de pace și bună-tate față de ființa omenească (Ps. 40:5; Ier. 29:11). Dar El își amintește, de asemenea, și de nelegiuirile comise de oameni (Ez. 21:24; Ap. 18:5).

La creație, Dumnezeu i-a dat omului inteligență, dar prin căderea în păcat, el și-a pierdut capacitatea de a gândi drept. Gândurile omului păcătos, decăzut, sunt îndreptate în fiecare zi numai spre rău (Gen. 6:5; 8:21; Ier. 4:14), fie că este vorba de cele privind pe Dumnezeu (Ps. 10:4; 54:3; 56:5; Is. 55:7), fie cele vizând pe aproapele (Mt. 9:4; I Tim. 2:8). Domnul cunoaște gândurile omului (Ps. 94:11; Is. 66:18; Mt. 9:4); El le pătrunde de departe (Ps. 139:2). El a pus în inima omului gândul veșniciei (Ecl. 3:11) și-și dezvăluie propriile Lui gânduri (Am. 4:13), însă omul preferă să umble în voia gândurilor sale rele (Is. 65:2; Ier. 18:12; Ef. 2:3; 4:17), gândindu-se doar la lucrurile de pe pământ (Fil. 3:19). Astfel de gânduri rele ies din inima omului (Mt. 9:4; 15:19).

În opera de transformare a omului, de schimbare a sa după chipul lui Cristos, înnoirea minții ocupă un loc foarte important. Dacă un om este așa cum îi sunt gândurile sufletului său (Pv. 23:7), atunci orice schimbare a ființei sale își are izvorul în schimbarea mentalității. De aceea scopul apostolului Pavel era să facă orice gând rob ascultării de Cristos (II Cor. 10:5), pt. ca să-L poată din nou iubi pe Dumnezeu cu toată mintea lui (Mt. 12:30), pt. ca pacea lui Dumnezeu să-i păzească gândurile (Fil. 4:7) spre a și le îndrepta doar spre ceea ce este vrednic de un copil al lui Dumnezeu (Fil. 4:8) (V. *Inimă*).

GEDALYAHU. V. *Ghedalia*.

GELOZIE. În V.T., cuv. ebr. *qin'ah*, derivat de la *qana'*, care înseamnă a deveni roșu-închis, este termenul cel mai des folosit pt. a exprima gelozia (Pv. 6:34; Ez. 16:42). În Septuaginta, el este tradus prin verbe gr. *zêloô* sau *parazêloô* (Dt. 32:21; cf. Rom. 10:19). În N.T., cele mai utilizate sunt verbele *zêloô* și *parazêloô* (F.A. 7:9; Rom. 11:11; I Cor. 10:22; 13:4), precum și subst. *phthonos* = invidie, pizmă (Mt. 27:18; Mc. 15:10; Rom. 1:29; Gal. 5:21; I Tim. 6:4; Tit 3:3). Termenii ebr. și gr. care se aplică geloziei (atașament, alipire) pot fi luați, fie în sens pozitiv, fie negativ. Elementul caracteristic geloziei, în sens biblic, este tocmai exclusivitatea sentimentului de atașament față de cineva sau de ceva. Totul depinde deci de punctul asupra căruia se îndreaptă gelozia noastră. Într-un sens negativ, gelozia constă din invidia, pizma sau ura pe care o simte cineva când vede că un altul se bucură de vreun avantaj pe care el nu-l are sau pe care l-ar dori în exclusivitate pt. sine (ea este, de asemenea, starea de neliniște pe care o inspiră teama de a împărtăși ac. avantaj și altora sau de a-l pierde în folosul altei persoane) (Gen. 4:1-8; 30:1; Pv. 3:31; Ez. 31:9). Sub aspect psihologic, gelozia îl împiedică pe om să dispună de toate facultățile sale, dând naștere unor tensiuni și conflicte interioare de mare amploare. Productivitatea celui om este redusă și viziunea sa despre lume deformată. Gelozia mai poate apărea sub forma mâniei sau a autocompătimirii.

Într-un sens pozitiv, Biblia vorbește de gelozia lui Dumnezeu, adică de zelul, de râvna pt. bine care se găsește în Domnul sau în anumiți oameni ai Lui (Ex. 20:5; 34:14; I Împ. 19:10; Ps. 69:9; Naum 1:2; Ioan 2:17; II Cor. 11:2; Gal. 4:18). Gelozia lui Dumnezeu se traduce prin căutarea slavei Sale, prin glorificarea Numelui Lui, prin urmărirea binelui omului (Dt. 32:16, 21; II Împ. 19:31; Ez. 36:5, 6; 39:25; Zah. 1:14). Dumnezeu își urmărește atingerea obiectivelor Sale cu toată fermitatea (Dt. 5:9; Ios. 24:19): El merge până la capătul furiei Sale pt. a Se răzbuna pe cei răi (Ez. 5:13; 16:38, 42; 23:25; 38:19; Țef. 1:18) și nimicește pe vrăjmașii Săi (Is. 42:13; 59:17); cu aceeași râvnă, Dumnezeu pregătește instaurarea împ. Sale (Is. 9:7). În definitiv, gelozia este una din trăsăturile morale ale lui Dumnezeu care trebuie să suscite, din partea poporului Lui, adorare și deplină încredere în El.

În Num. 5:11-31, bărbatul care-și suspecta nevasta de infidelitate trebuia s-o aducă

înaintea preotului pt. a fi pusă la o anumită încercare. El trebuia să aducă un „*dar pentru gelozie*” (din cereale) pt. purificare. În Ez. 8:3, 5 gelozia definește un idol pe care Dumnezeu i-l arată profetului într-o vedenie. Ac. statuie a Așerei, plasată de regele Manase într-una din curțile Templului, stârnește gelozia lui Dumnezeu care își vede poporul căzând în idolatrie.

GENEALOGIE.

1. *Lista strămoșilor unei persoane sau ai unei familii.* Forma de organizare a statului israelit făcea necesară stabilirea, cu deosebită minuțiozitate, a spiței de neam. Dreptul de succesiune la coroana regală, la slujba de mare preot, la conducerea unui trib, a unui clan, a unei case patriarhale și chiar apartenența la pop. ales depindeau de descendența individului. Uneori, se alcătuiau genealogii care urcau până la cei dintâi strămoși ai pop. evreu. Ac. lucru se putea realiza fără prea mare dificultate datorită structurii triburilor care se împărțeau în clanuri, subdivizate, la rândul lor, în ramuri și în fam. mai mici, numite case. Nașterea determina relațiile individului cu diferitele secțiuni ale sem. (tribului) respective, tot așa cum locul de naștere clasa pe un om într-o împărăție în funcție de diviziunile și subdiviziunile geografice. S-au descoperit documente genealogice foarte exacte cu privire la originea națiunii israelite (Gen. 35:22-26; cf. cap. 36; 46:8-27; Ex. 6:14-25; Num. 1:2, 18; I Cr. 5:7, 17). Pe vremea lui Ezra, niște solicitanți și-au căutat zadarnic titlurile lor genealogice; în consecință, au fost declarați necurați și îndepărtați de la preoție (Ezra 2:61, 62; Nem. 7:63, 64). Genealogiile fără sfârșit contra cărora ap. Pavel îi pune în gardă pe Timotei și pe Tit par să fi fost tocmai genealogiile gnostice de eoni și alte ființe imaginare (I Tim. 1:4; Tit 3:9).

2. *Cele două genealogii ale lui Cristos.* În Mt. 1:1-16 este indicată descendența directă a lui Cristos de la Avraam. În Lc. 3:23-38 se dă în sens invers ac. genealogie, suind până la Adam și până la Dumnezeu. Matei vrea să dovedească dreptul legal al lui Cristos la tronul lui David și la promisiunile decurgând din legământul făcut de Dumnezeu cu Avraam (Mt. 1:1). Luca, pornind spița de neam de la al doilea Adam, Fiul cel veșnic al lui Dumnezeu, urcă până la primul Adam, fiul lui Dumnezeu prin creațiune (Lc. 3:38). Probabil că pt. a ușura memorizarea, Matei și registrul oficial citat

de el, menționează de 3 ori câte 14 generații, deci în total 42 de neamuri, de la Avraam la Isus: 14 de la Avraam la David, 14 de la David la robia babilonică și 14 de la ac. captivitate până la Isus Cristos. Pt. a se obține ac. simetrie, s-a omis citarea regilor Ahazia, Ioas și Amația între Ioram și Ozia, în cea de a doua secțiune. S-ar putea să se fi produs omisiuni asemănătoare și în ultima listă de 14 personaje. La rândul său, Luca înșiră 41 de nume de la David la Isus, în timp ce Matei dă 28 (sau 31 dacă îi adăugăm și pe cei 3 monarhi omiși). Dacă Salatiel și Zorobabel sunt aceleași personaje cu cele din genealogia lui Luca - ceea ce nu-i deloc contestabil - explicația este următoarea: Matei indică pe Ieconia ca fiind tatăl lui Salatiel, iar Luca pe Neri, din pricină că cei doi evangheliști prezintă, de la David la Isus, două linii diferite care diverg pornind de la David: una trece prin Solomon, alta prin fratele său Natan. Comparându-le, constatăm următoarele deosebiri:

Genealogia lui Matei

David
Solomon

Roboam
Abia
Asa

Iosafat
Ioram

Ozia
Ioatam
Ahaz
Ezechia
Manase
Amon
Iosia
Ieconia

Salatiel
Zorobabel

Abiud

Eliachim

Genealogia lui Luca

David
Natan
Matata
Mena
Melea
Eliachim
Ionam
Josephus
Iuda
Simeon
Levi
Matat
Iorim
Eliezer
Isus
Er
Elmadam
Cosam
Adi
Melhi
Neri
Salatiel
Zorobabel
Resa
Ioanan
Ioda
Ioseh
Semei
Matatia

Azor	Maat
	Nagai
	Esli
Sadoc	Naum
	Amos
Achim	Matatia
	Josephus
Eliud	Ianai
	Melhi
Eleazar	Levi
Matan	Matat
Iacov	Eli
Josephus, bărbatul Mariei	Josephus, bărbatul Mariei.

Pt. a explica deosebiriile respective, s-au emis două teorii: a. *Biserica primară consideră, în general, că ambele genealogii aparțin lui Iosif*. Iulian africanul (anul 220 d.Cr.) a fost primul, după informațiile noastre, care a abordat această chestiune. Potrivit teoriei sale, Melhi (Iulian are un text eronat) și Matan, strămoșii lui Iosif citați în cele două genealogii, s-ar fi căsătorit, unul după altul, cu aceeași femeie: Eli și Iacov ar fi astfel frați vitregi, având aceeași mamă dar tați diferiți. Eli s-a căsătorit, dar a murit fără să lase urmași. Și atunci, Iacov, potrivit legii levitratului (Dt. 25:6), ar fi luat de nevastă pe văduva fratelui său și ar fi ridicat acestuia un fiu, numit Iosif. De aceea, Matei poate spune că: *„Matan a născut pe Iacov și Iacov a născut pe Iosif”*, în timp ce Luca declară: *„Iosif, fiul lui Eli, fiul lui Matat”*.

Rămânând totuși în perspectiva ac. teorii, problema ar putea fi rezolvată mai simplu, admitând că lista lui Matei menționează moștenitorii legali ai tronului lui David, iar Luca indică ascendența paternă a lui Iosif. Linia lui Solomon s-a întrerupt cu Ieconia, cunoscut și sub numele de Ioiachim (Ier. 22: 29-30). Dreptul de succesiune a trecut în linia davidică colaterală, provenită din Natan, fiul lui David. În punctul respectiv, ea este reprezentată prin Salatiel. După un scurt interval de timp, descendența regală coincide cu ascendența naturală a lui Iosif, însă după Zorobabel, cele două linii de rudenie diverg. Fam. fiului cel mai mare, căreia îi aparține dreptul de succesiune la tron, stingându-se la un moment dat, urmașii celui de al doilea fiu moștenesc ac. drept. Matat (identificat uneori cu Matan), care aparține acestei linii, devine moștenitor prezumtiv. Se bănuiește că el ar fi avut doi fii: Iacov și Eli. Iacov, cel mai

mare, nu a avut fii, ci doar o fiică: fecioara Maria. Eli, al doilea fiu al lui Matat, îl are pe Iosif; cum Iacov nu avea nici un urmaș de parte bărbătească, Iosif devine moștenitorul unchiului său și al dreptului de succesiune. Așa se explică faptul că sensul larg al terminologiei genealogice îi permite lui Matei să spună: *„Iacov a născut pe Iosif”*, iar lui Luca să afirme: *„Iosif, fiul lui Eli”*. b. După Reformă, a fost acreditată o altă concepție cu privire la cele două genealogii cu care și noi suntem de acord. Potrivit acestei opinii, registrul lui Matei indică genealogia lui Iosif și-l prezintă ca moștenitor al tronului lui David, în timp ce Luca expune spița de neam a Mariei și arată că Isus este adevăratul Fiul al lui David. Teoria este sprijinită pe cel puțin 3 argumente:

- Luca declară categoric că Isus nu avea tată omenesc;

- în ebr., se întrebuintează, în mod curent, cuvântul *fiu* pt. a desemna un urmaș, chiar și ceva mai de departe;

- în sfârșit, textul spune doar că se credea că Isus este Fiul lui Iosif (Lc. 3:23). După relatarea lui Luca, Isus este nepotul lui Eli, tatăl Mariei; prin urmare, urmaș direct al lui David.

Afirmația lui Matei cum că Salatiel era fiul lui Ieconia, împăratul, pe când Luca îl numește fiul lui Neri, suscită o problemă care apare în ambele teorii. Cea mai simplă soluție ar putea fi aceasta: în anul 562 î.Cr., la 25 de ani după căderea Ierusalimului, ac. Ieconia care pare să fie virtual regele lui Iuda, se afla în viață, în ciuda perioadei îndelungate de captivitate (II Împ. 25:27). Când a avut loc deportarea sa în Babilon, în anul 597, el nu avea nici un fiu. Ac. Ieconia (Ioiachim) era relativ tânăr pe atunci, astfel că II Împ. 24:8, 12, 15 nu menționează vreun fiu al său printre membrii fam. regale. De altfel, Ieremia proorocise că el nu va avea nici un fiu care să se suie pe tronul lui Iuda (Ier. 22:30; compară cu cele spuse despre tatăl său în cap. 36:30). În Mt. 1:12, se spune că *„după strămutarea în Babilon, Ieconia a născut pe Salatiel”*. Pretutindeni în Sf. Script. pasajele paralele se armonizează perfect. Cele două genealogii devin inteligibile dacă se înțelege ac. verset al lui Matei în sensul larg al unei formule genealogice care indică succesiunea regală legală. La moartea lui Ieconia, dreptul asupra coroanei i-a revenit lui Salatiel, urmașul direct al lui David. De altfel, nu este exclus să fi existat și unele legături de rudenie foarte strânse între Ieconia și Salatiel. Dacă Ieconia nu va fi avut fii, ci

doar o fiică, dreptul de succesiune a putut trece foarte ușor asupra copiilor acesteia, în conformitate cu dispozițiile Legii mozaice (Num. 27:8-11). Frazeologia ac. genealogii se explică atunci prin presupunerea că Neri s-ar fi căsătorit cu fiica lui Ieconia, iar Salatiel era fiul rezultat din ac. unire. Linia de rudenie a lui Salatiel a fost recenzată potrivit obiceiului, pornind de la tatăl său spre Natan și spre David; dreptul lui Salatiel la tron îi era asigurat de Ieconia, bunicul său din partea mamei, iar ac. cobora din Solomon și, deci, din David.

În I Cr. 3:17 (vers. sinodală) citim: „*Fiii lui Ieconia, cel dus în robie, au fost: Salatiel...*”. Alte versiuni românești și străine spun: „*Fiii lui Ieconia: Asir, al cărui fiu a fost Sealtiel...*”. Apozitia „*fiul său*” se aplică îndeosebi lui Salatiel. Deși cuvântul *fii* apare la începutul ac. verset, s-a găsit necesar a scoate și mai mult în evidență această de fiu a lui Salatiel, dovedindu-se astfel că el era îndreptățit să urmeze pe tron lui Ieconia. Dacă Salatiel a fost fiul fiicei lui Ieconia, el a putut fi numit fiul lui Ieconia tot așa de bine cum Abiezer, fiul sorei lui Galaad, fiul lui Manase, este pus în numărul fiilor lui Manase și chiar subînțeles printre fiii lui Galaad (I Cr. 7:14, 18; Num. 26:30).

3. Cum se stabileau genealogiile ?

Listele genealogice ale evreilor sunt stabilite după principii adesea foarte diferite de cele ce stau la baza spițelor de neam moderne. a. Evreii preferă să păstreze simetria decât să urmeze linia neîntreruptă din tată în fiu. De aceea, ei nu se abțin să omită unele verigi intermediare și, în felul acesta, să lase nomenclatura incompletă. Astfel, genealogia ebraică numește 10 bărbați de la Adam până la Noe și alți 10 de la Sem până la Avraam; 70 de fii ai lui Noe (descendenți ai lui Noe) și 70 de persoane din casa lui Iacov (Gen. 46:27); de 3 ori câte 14 generații de la Avraam la Isus (Mt. 1:1-16) (V. *Cronologie*). Există omisiuni și în listele din Ex. 6:16-24 și Ezra 7:1-5. b. Genealogia se referă, câteodată, mai degrabă la un trib (seminție) decât la un anumit individ, și atunci cuv. *fii* reprezintă locuitorii unei regiuni, un popor sau un trib (Gen. 10:2-22), un oraș (v. 15) și mai rar o persoană (v. 8-10). Aceeași particularitate se observă și în Gen. 25:2-4; I Cr. 2:50-55 (v. *Fiu*), c. Expresiile: *a naște* și *a zămisi* se aplică uneori pt. un nepot (Gen. 46:12, cf. v. 15, 18, 25), un strănepot (Gen. 46:12 cf. v. 21, 22), pt. un nepot al altui nepot (Mt. 1:9) sau chiar pt. o întreagă regiune (Gen. 25:2, 3). d. Femeile sunt pomenite numai

atunci când este de spus ceva foarte important despre ele sau dacă transmit un anumit drept (Gen. 11:29; 22:23; 25:1-4; 35:22-26; Ex. 6:23; Num. 26:33; I Cr. 2:4, 19, 35, 48-49). Rețineți numele celor 5 femei menționate în genealogia lui Cristos: Tamar (Mt. 1:3), Rahav (v. 5), Rut (v. 5), Bat-Şeba (v. 6) și Maria (v. 16).

GENERAȚIE, NEAM.

1. Cuv. ebr. *toledot* înseamnă: *procreație, reproducere* și vizează persoana sau lucrul care rezultă din ac. act. Expresia, aflată în Gen. 2:4 a fost redată în mai multe feluri de traducătorii români și străini, ca de ex.: „*Iată generațiile cerurilor și pământului*”; „*iată obârșiile cerului și pământului*”; „*iată istoria cerurilor și a pământului*”. Același termen aflat în Gen. 5:1 și 37:2 a fost redat, urmând diferitele traduceri, astfel: „*generațiile lui Adam... generațiile lui Iacov*”; „*izvodul...*”; „*cartea neamurilor lui...*”.

2. Fiecare serie de descendenți ai unui strămoș comun: a-și vedea posteritatea „*până la al treilea neam*” (generație) (Gen. 50:23); „*nici chiar al zecelea neam* (generație) *al lui să nu intre în adunarea Domnului*” (Dt. 23:2). Acest lucru se exprimă, în ebr., prin cuvântul *dor* cu un numeral ordinal, sau printr-o modificare a numeralului, de ex., „*până la al treilea și al patrulea*” (fiind subînțeles termenul *neam* sau *generație*) (Ex. 20:5).

3. Vârsta sau durata *existenței* unui grup de contemporani, dar nu în sensul modern al lungimii medii a vieții unei persoane ajunse în pragul bătrâneții. În sensul biblic al termenului, *generație* semnifică durata medie a *activității* unui grup oarecare de contemporani, durată care determină lungimea normală a vieții. Vârsta unei generații corespunde lungimii vieții unuia dintre membrii săi (Ex. 1:6; Num. 32:13; Jud. 2:10; Ecl. 1:4). Ac. termen mai indică un grup de persoane care au o serie de caracteristici morale comune: de exemplu, „*neamul ac. de oameni*” (Mt. 11:16); „*un neam* (generație) *ticălos și stricat*” (Fil. 2:15). Cuvântul ebr. *dor* mai reprezintă *un anumit interval de timp*, definit (Gen. 15:16, etc.) sau nedefinit (Dt. 32:7; Ps. 72:5). În textul din Ps. 72:5, expresia deseori folosită este aceasta: „*din neam în neam*” sau „*din generație în generație*”. Vorbind despre Dumnezeu, un psalmist spune: „*Din veșnicie în veșnicie Tu ești Dumnezeu*”, iar când se gândește la credincioșia divină, permanentă față de pop. Lui, autorul psalmului zice: „*Tu ai fost locul*

nostru de adăpost din neam în neam sau „*Tu ai fost pentru noi un refugiu din generație în generație*” (Ps. 90:1, 2).

4. Prin extensie, cuv. *generație* sfârșește prin a se confunda cu *rasă*. Astfel, termenul gr. *genea* este tradus diferit: „*Neam necredincios*” (Mt. 17:17), „*generație necredincioasă și perversă*”, „*rasă...*” (cf. Mt. 3:7; 12:34; F.A. 2:40). Domnul Isus declară în Lc. 11:50-51 că „*sângele tuturor proorocilor care a fost vărsat de la întemeierea lumii*” va fi cerut „*de la acest neam*” (rasă). Prin ac. cuv. trebuie să înțelegem că toată rasa evreiască este vinovată de moartea profeților, și nu doar contemporanii lui Isus. În altă parte, Isus afirmă că „*nu va trece neamul (generația, rasa) acesta până se vor împlini toate aceste lucruri*” (Lc. 21:32). Ac. exprimare pare să aibă două sensuri: însăși *generația* care L-a răstignit pe Cristos a văzut distrugerea Ierusalimului și împrăștierea israeliților în afara Palestinei, lucruri vestite în v. 20-24; pe de altă parte, este sigur că *rasa* evreiască (și în general omenirea întreagă) vor continua să existe până la a doua venire glorioasă a Domnului și vor vedea împlinindu-se celelalte versete din capitolul respectiv (Lc. 21).

GENEZA (CARTEA). *Titlul cărții.* Geneză înseamnă *origine, naștere*. Ac. cuv. provine din vers. Septuaginta (2:4; 5:1): „*Aceasta este cartea genesis*” (în ebr. *toledot* = *origini, generații, izvoare*). În ebr., Geneza poartă numele de *berē'chit*, după primul cuv. al cărții („*La început*”). Cartea Genezei relatează originile (istoria) cerurilor și pământului, a luminii și întunericului, a întregii creații materiale, vegetale și animale, originea păcatului și a mântuirii, a civilizației, a căsătoriei, a activităților omenești...

Autorul cărții. Tradiția iudaică o atribuie, în unanimitate, lui Moise (v. art. *Pentateuh*). Numeroase pasaje (Dt. 1:8; II Împ. 13:23; I Cr. 1:1, 2) consideră Geneza ca făcând parte din Legea lui Moise. Moise a putut primi unele revelații direct din partea lui Dumnezeu (vezi Ex. 19:20), de ex. istoria creației; pt. celelalte părți, el a încorporat probabil niște tradiții antice transmise pe cale orală. În mijlocul unei populații alcătuite din sclavi analfabeți el se număra printre puținii oameni care stăpâneau arta scrisului. La acea dată și la acele popoare, tradiția orală era foarte fidelă. În plus, unele arhive de familie ce dețineau piese vizând

epoca premergătoare șederii lui Avraam în Chaldeea, au putut foarte bine să fi fost păstrate și puse la dispoziția lui Moise.

Câteva mici fragmente trebuie să fi fost adăugate de editori ulteriori (Gen. 14:14; 36:31).

Ultimele scrieri ale V.T. (Ezra 6:18; Nem. 8:1; 13:1), precum și N.T. (Mt. 19:7; Mc. 12:19, 26; Lc. 16:31; 24:27, 44; Ioan 1:45; 5:46, 47; F.A. 26:22; 28:23) atribuie lui Moise paternitatea primelor 5 cărți ale Bibliei.

Data redactării. Probabil că Geneza a fost scrisă pe tăblițe de argilă, piei tăbăcite sau papyrusuri în timpul șederii lui Israel în pustie. Dacă așa stau lucrurile, cartea ar data deci de prin sec. XV î.Cr. Ea acoperă o perioadă de cca 2 000 de ani, dacă nu chiar mai mult. Unii specialiști gândesc că Moise a adunat documentele care au stat la baza ac. cărți deja în cursul primilor 40 de ani ai vieții sale, și anume din momentul în care a început să se intereseze de poporul său (Ex. 2:10, 11; Evr. 11:24), având atunci la dispoziție timpul necesar întreprinderii unor asemenea cercetări.

Caracteristici ale Genezei. Cartea relatează despre începuturile Universului, ale omenirii și ale relațiilor dintre Dumnezeu și oameni. Geneza este indispensabilă pt. înțelegerea celorlalte cărți ale Bibliei. Ea este citată de 60 de ori în N.T. Peste o jumătate din eroii credinței menționați în Evr. 11 apar în prima carte a Bibliei. Ea ne învață o serie de adevăruri fundamentale, cum ar fi: unitatea rasei omenești, universalitatea păcatului, cauzele și consecințele acestuia, răsplătirea oferită celor care se încred în Dumnezeu și ascultă de El. De asemenea, Geneza oferă una din cele mai frumoase prefigurări ale lui Cristos: Iosif.

Scopul cărții. Geneza ne acordă o viziune corectă asupra originii lumii. Ea opune concepția monoteistă a Creației - politeismului, panteismului și ateismului. Iată și mesajul principal al Genezei: Dumnezeu îngrijește de nevoile omului, chiar și după căderea lui în păcat; El Se ocupă de fiecare persoană în parte (idee care se degajă din genealogii); Domnul a formulat, cu mult timp înainte, un plan pt. mântuirea lumii (3:15) și-l aduce la îndeplinire, în ciuda tuturor piedicilor ivite, prin selecții succesive (cf. Rom. 9:6-18). Cartea a fost scrisă, în primul rând, pt. a-i încuraja pe israeliți în credința lor în Dumnezeu. Geneza

ne revelează caracterul și intențiile lui Dumnezeu.

Planul cărții. Geneza se divide în 3 părți:

1. Descrierea lumii, crearea ei și raporturile sale cu Dumnezeu, începutul istoriei omului (Gen. 1:1-2:3).

2. O schiță a istoriei omenirii anterioară lui Avraam; revelarea relațiilor existente între Dumnezeu și neamul omenesc; începutul istoriei poporului ales (2:4 - 11:26).

3. Istoria pop. legământului până la coborârea sa în Egipt (11:27 - 50:26). Partea a 2-a se ocupă de vremurile preistorice; ea tratează facerea omului și starea sa inițială (2:4-25), căderea (cap. 3), întinderea păcatului (4:1-15), spița de neam a nelegiuitului Cain (v. 16-24), posteritatea aleasă de Dumnezeu (4:25 - 5:32), înmulțirea fărădelegii (6:1-8), potopul (6:9 - 9:17), repopularea pământului (9:18 - 10:32), zidirea turnului Babel (11:1-9) și originea rasei semite (11:10-26).

Partea a 3-a face cunoscut începutul carierei lui Avraam; chemarea lui, șederea în Canaan (11:27-25:10); viața lui Isaac, de la moartea tatălui său și până la plecarea lui Iacov în Mesopotamia (25:11 - 27:40), viața lui Iacov de la plecarea sa în Mesopotamia și până la moartea lui Isaac (27:41-35:29); urmașii lui Esau (36); începutul istoriei lui Iosif până la ducerea sa în Egipt ca sclav (37); păcatul comis de Iuda (38); situația lui Iosif în Egipt (39-45); împrejurări legate de viața lui Iacov, a familiei lui și de șederea lui Iosif în Egipt (46-49); moartea lui Iacov, moartea lui Iosif (50). Desfășurarea acțiunii cunoaște 3 faze caracterizate prin cuvintele: *generație* (generare) (1:1-2:25); *degenerație* (degenerare) (3:1 - 11:32) a omului (cap. 3), a fam. (4-5), a societății (6) și a națiunilor (11) și *regenerație* (regenerare) (12-50) a unor oameni aleși (12-35:21), a fam. (35:22 - 38:30), a societății (39-50:21) și a unei națiuni întregi (50:22-26).

Geneza conține 10 secțiuni succesive care încep cu formula: „*Iată originile*” (în ebr. *toledot* = *generație*) sau echivalentul: „*Iată urmașii...*” (2:4; 5:1; 6:9; 10:1; 11:10; 11:27; 25:12; 25:19; 36:1 repetat la v. 9; 37:2). În principiu, cei ce au divizat Geneza în capitole și secțiuni plasează expresia: „*Iată istoria*” (posteritatea) (*toledot* = *generație*) la începutul capitolului sau al secțiunii respective (de ex. Gen. 5:1; 6:9; 10:1; 11:10). Însă D.J. Wiseman se întreabă dacă descoperirea unor vechi texte mesopotamiene nu permite cumva ca ac. cuv.

să fie plasate la finele unei secțiuni, și nu la începutul ei.

Dacă se pune ac. întrebare, este deoarece textele vechi care au fost scoase la iveală au mai degrabă un astfel de „colofoniu” la finele tabletei, iar uneori la sfârșitul unei părți a tabletei respective. Se prezintă o informație la finele unei tablete sau al unei serii de tablete din care rezultă identitatea scribului sau a proprietarului acelei tablete, precum și data când ea a fost scrisă: „*colophon*” = *final*, în latină. De altfel, o examinare atentă a locului unde este plasată această expresie în textul Genezei permite să se observe că uneori ceea ce precede expresia: „*Iată istoria...*” se referă mai curând la persoana menționată în *toledot* decât la aceea care urmează. De ex., după Gen. 5:1 nu citim mai nimic cu privire la Adam, excepție făcând cele afirmate în genealogie. Dacă ac. „colofon” ar fi încheiat „recto”-ul tabletei respective, genealogia care urmează s-ar fi aflat pe verso.

O altă constatare care pare să lege Geneza de un mediu cultural foarte vechi este modul în care revin de două ori în text unele mici expresii. De ex.: „*când au fost făcute*” este o expresie care apare în 2:4 și 5:2; „*după potop*” în 10:32 și 11:10. Unii specialiști au sugerat că ar putea fi vorba aici de metoda mesopotamiană, în uz la începutul mileniului II î.Cr., pt. a lega laolaltă diferite tablete, ceea ce echivalează cu „sistemul de numerotare a paginilor”. Ac. metodă consta în repetarea ultimelor cuvinte ale unei tablete la începutul celei următoare din aceeași serie. Nu suntem absolut siguri de ac. lucru, însă constatăm existența, în cartea Genezei, a 8 asemenea „dublete”. Totuși, D. Kidner, în comentariul său asupra Genezei (*Tyndale O.T. Commentary*, 1974), aduce o seamă de critici la adresa ac. ipoteze (p. 22-24). În definitiv, nu se poate nici infirma total și nici confirma o asemenea teză, deoarece nu cunoaștem starea în care se aflau tabletele care ar fi putut constitui sursele folosite de Moise pentru redactarea cărții Geneza.

În afară de toate acestea, mai trebuie observat că modul în care ne este prezentată Geneza până la cap. 37:1 este tribut ar unui mediu literar foarte vechi, ceea ce nu ne permite s-o decupăm în bucăți pe temeiul unor ipoteze subiective ca aceea care face caz de folosirea numelor diferite pt. Dumnezeu (YHWH, Elohim etc.). Concluziile lui D.J. Wiseman li se par unor specialiști suficient

de solide pt. a reuși să stabilească însuși conținutul primelor 10 tablete ale Genezei.

Istoria lui Iosif (cap. 37-50) nu aparține aceluiași gen literar. Prin stilul său, ea se apropie mai degrabă de vechea literatură egipteană pe care o regăsim, de exemplu, în „*istoria lui Sinuhé*” sau în „*povestea celor doi frați*”. Și ac. amănunt prezintă o oarecare importanță în vederea datării capitolelor respective.

Mesajul spiritual al cărții Geneza. Ac. carte fundamentală ne introduce de o manieră magistrală în Revelația scrisă a lui Dumnezeu. Explicându-ne „originile” (generațiile), ea ne oferă, totodată, cheia sau firul conducător care ne trece prin toată Biblia până la împlinirea tuturor lucrurilor în Apocalipsa. Într-adevăr, în Geneza avem începutul tuturor lucrurilor: facerea cerurilor și a pământului, apariția omenirii, paradisul, pomul vieții, prima mențiune referitoare la Ispititorul, căderea omului și originea păcatului, prima judecată universală îndeplinită cu ajutorul apei, turnul Babel, încurcarea limbilor, chemarea pop. lui Dumnezeu. În Apocalipsa, totul este făcut de-săvârșit: ceruri noi și un pământ nou, omennirea glorificată, paradisul etern și pomul vieții (2:7; 22:2), Satan pedepsit pt. totdeauna, păcatul nimicit și înlăturat pe veci, a doua judecată universală executată prin foc (20:11; II Pet. 3:5-12), reunirea tuturor oamenilor de toate limbile împrejurul Mielului (Ap. 5:9), domnia celor credincioși în vecii vecilor în Noul Ierusalim în prezența imediată a lui Dumnezeu (21:22). Toate acestea constituie una dintre cele mai puternice dovezi despre extraordinara unitate de inspirație a Bibliei, scrisă totuși de-a lungul a nu mai puțin de 16 veacuri de autori dintre cei mai diferiți.

Lucru foarte normal, Geneza este citată mereu, direct sau indirect, în cărțile V.T. Domnul Se intitulează și Se prezintă mereu ca fiind „*Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov*”, nume care ar fi de neînțeles fără cartea Genezei. De asemenea, originea și vocația lui Israel ar fi de neconceput în lipsa unei cărți ca Geneza. Apoi, ce am face noi dacă nu am avea importante relatări cuprinse în primele 11 capitole care servesc drept punct de plecare pt. întreaga istorie a răscumpărării?! Mai trebuie subliniat că un număr de 39 de capitole (adică aproape 3/4 din carte), respectiv cap. 12-50, sunt consacrate celor 4 biografii, atât de pline de învățăminte cu privire la individ, familie, educație,

lucrarea lui Dumnezeu pe parcursul diferitelor generații. Domnul Isus Însuși confirmă ac. relatări mai importante: crearea bărbatului și a femeii (Mt. 19:4-6), moartea lui Abel (Lc. 11:49-51), potopul (17:26-27), Avraam, Isaac și Iacov (Mt. 22:32; Ioan 8:56), tăierea împrejur a patriarhilor (Ioan 7:21-23) etc. Ștefan rezumă Geneza de la chemarea lui Avraam și până la coborârea casei lui Iacov în Egipt la Iosif (F.A. 7:1-17). Pavel, la rândul lui, face numeroase aluzii la diverse personaje și fapte cu semnificație spirituală petrecute în cartea Genezei (de ex. Rom. 4; 5:12-21; 9:7-13; I Cor. 11:7-12; II Cor. 11:3; Gal. 3:6-18; 4:21-31; I Tim. 2:13, etc.). În ce privește Epistola către Evrei, a se vedea ce are de spus aceasta cu privire la Melhisedec (7:1-22), creațiune și patriarhi, de la Abel până la Iosif (11:3-22).

Locul ocupat de Cristos în cartea Genezei este un alt motiv pt. care îndrăgim nespus ac. scriere. Domnul Isus Însuși ne spune că Moise a scris despre El și că, dacă noi nu credem pe Moise, nu vom putea crede nici în cuv. Sale (Lc. 24:25-27, 44; Ioan 5:46-47; 8:56). Deja în relatarea despre Creațiune avem o aluzie la *Trinitate* în pluralul folosit cu privire la Dumnezeu (1:1, Elohim:cf. v. 26; 3:22; Ioan 1:1-3; Col. 1:16; Evr. 1:10). Adam era „*o icoană preînchipuitoare a Celui ce avea să vină*” (Rom. 5:14-15; I Cor. 15:22, 45-49). Promisiunea despre zdrobirea capului șarpelui de către posteritatea (sămânța) femeii (Gen. 3:15) a fost numită *protoevanghelie*, primul anunț al răscumpărării prin suferințele ocazionate de întruparea Mântuitorului. Abel este declarat neprihănit (drept) prin credința sa într-o *jertfă cu sânge*, mai bună decât aceea a lui Cain (4:4; Evr. 11:4). Apele *potopului* erau *o imagine a botezului*, iar *corabia lui Noe* - credem noi - un simbol al *mântuirii prin Cristos* care ne trece prin apele judecății, fiind îngropați și înviați împreună cu El (I Pet. 3:21; Rom. 6:3-4). *Melhisedec* pare să fie o apariție, rezervată lui Avraam, a Marelui nostru Preot veșnic și desăvârșit (Gen. 14:18-20; Evr. 7:1-8, 24-25). *Îngerul Domnului* (v.ac.cuv.) este, de asemenea, o teofanie, o manifestare a Aceluia care-i singurul vrednic să facă vizibilă prezența lui Dumnezeu (Gen. 16:7 și urm.; 18:2 și urm.; 22:11 și urm.; 32:24 și urm.). *Jertfirea lui Isaac*, fiul unic și vreme îndelungată așteptat, pe Moria (cf. II Cr. 3:1), prezintă o serie de analogii extraordinare cu jertfirea Fiului unic al lui Dumnezeu cam în același loc (Gen. 22; Evr.

11:17-19; Gal. 3:16). *Șilo*, Domnitorul făgăduit, va ieși într-o zi din sem. lui Iuda (Gen. 49:9-10); dar iată că linia de rudenie a Mesiei capătă noi precizări: El Se va naște din *rasa umană* (Gen. 3:15), din *poporul ieșit din Avraam* (22:17-18), din *sem. lui Iuda* (49:10), din *fam. lui David* (II Sam. 7:13-16), din *fecioara Maria* (Lc. 1:32).

Pt. alte relații privind autorul, unitatea, autenticitatea Genezei, v. *Pentateuh*. Referitor la anumite date, v. *Cronologie; Genealogie*. A se vedea și art. *Creațiune*.

GENUBAT. V. *Ghenubat*.

GERA. V. *Ghera*.

GERAR. V. *Gherar*.

GERSHOM. V. *Gherșom*.

GERSHON. V. *Gherșon*.

GESCHUR. V. *Gheșur*.

GHESHAN. V. *Gheșan*.

GESHEM. V. *Gheșem*.

GESHUR. V. *Gheșur*.

GETER. V. *Gheter*.

GETHSEMANE. V. *Ghetsimani*.

GETHSEMANI. V. *Ghetsimani*.

GEZER. V. *Ghezer*.

GHEBA, GHEVA - *colină*. Cetate a lui Benjamin (Ios. 18:24; I Cr. 8:6) acordată preoților (Ios. 21:17). Nu trebuie confundată cu Ghibea lui Saul (Is. 10:29). Gheba se găsea la extremitatea nordică a împ. lui Iuda (II Împ. 23:8; Zah. 14:10). Un sat care mai păstrează numele cetății de altădată indică amplasamentul acesteia la vreo 9 km N - NV de Ierusalim și la cca 3 km SV de Micmaș.

GHEBAL, ȚARA GHIBINIȚILOR - *munte*.

1. Cetate de pe țărmul Mediteranei (Ios. 13:5; I Împ. 5:18; Ez. 27:9), la cca 67 km N de Sidon. Grecii o numeau Byblos și arabii Jubayl. În sec. XV î.Cr., Ghebalul depindea de Egipt. La Tell el-Amarna au fost găsite peste 60 de

scrisori provenite de la Rib-Addi, guvernatorul Ghebalului, prin care Faraon era rugat să-l ajute să facă față atacurilor hitiților și amoritilor în N și triburilor de habiru în S. În apropiere de Byblos se afla un centru renumit al cultului senzual al lui Adonis și Astartei (v. *Divinități păgâne*). Săpăturile arheologice întreprinse pe aceste locuri au dat la iveală o civilizație datând de cca 3000 de ani î.Cr., dacă nu și mai mult. Un sarcofag al lui Ahiram, rege al cetății Byblos în sec. XI î.Cr., este deosebit de important datorită faptului că poartă o inscripție alfabetică, verigă interesantă în dezvoltarea alfabetului fenician.

2. Partea de N a munților Edomului (Ant. 2:1:2; 9:9:1; Ps. 83:7, 8). Muntele Ghebal este cunoscut și sub numele de Teman.

GHEBER, GHEVER - *un om, un erou*. Intendent al lui Solomon peste teritoriul din S Galaadului (I Împ. 4:19); probabil tatăl intendentului care administra Galaadul de nord și Argobul (v. 13).

GHEBIM, GHEVIM - *cisterne, gropi*. Sat aflat la N de Ierusalim (Is. 10:31). Identificarea acestei așezări este incertă, însă s-a propus - pe baza unor argumente destul de temeinice - Batn el-Battash.

GHEDALIA, GEDALYAHU - *Domnul este mare*.

1. Harpist, fiul lui Iedutun (I Cr. 25:3). Conducătorul celei de a doua din cele 24 de cete de cântăreți, fiecare numărând câte 12 muzicanți, rânduite de David pentru a cânta în Casa Domnului (v. 9).

2. Strămoș al proorocului Țefania (Țef. 1:1).

3. Fiu al lui Pașhur, contemporan cu Ieremia (Ier. 38:1).

4. Un israelit de viță nobilă, din sem. lui Iuda; fiul lui Ahicam, fiul lui Șafan. După luarea Ierusalimului, Nebucadnețar l-a numit guvernator al țării lui Iuda. Ghedalia și-a stabilit reședința la Mițpa. A fost asasinat mișelește de Ismael, un membru al fam. regale a lui Iuda (II Împ. 25:22-26; Ier. 39:14; 40:5 - 41:18). În anul 1935 a fost găsită la Lachiș (Lakich) amprenta pecetii lui Ghedalia, existând dovezi suficiente pt. a se crede că era vorba de persoana cu ac. nume pomenită în Ier. 40. Inscripția se citește astfel: „a lui Ghedaliahu (care este) peste casă”. Termenii „(care este) peste casă” ar corespunde funcției de „*mai-mare peste casa împăratului*” (II Împ. 18:18), o

poziție bine cunoscută în Iuda. Ac. titlu ar putea deci să fie atribuit pe bună dreptate lui Ghedaliahu care a fost stabilit ca guvernator al țării de către Nebucadnețar (Ier. 40:7).

Amprenta peceții lui Ghedalia

5. Un preot pe care Ezra l-a înduplecat să renunțe la femeia străină pe care și-o luase de nevastă (Ezra 10:18).

GHEDEON (pronunție derivată din gr.) - *tăietor de lemne, doborător de copaci*. Fiu al lui Ioas, din fam. lui Abiezer, din sem. lui Manase. El locuia la Ofra (Jud. 6:11). Pe când bătea grâu în teasc pt. a-l ascunde de jefuitorii madianiți, Îngerul Domnului l-a chemat să izbăvească poporul său (v. 12-24). Ghedeon aduce imediat o jertfă (cf. Ex. 20:24). În aceeași noapte, el dărâmă altarul lui Baal, care-i aparținea tatălui său, și zidește un altar Domnului (Jud. 6:25-27). Extrem de nemulțumiți, locuitorii cetății cer moartea lui Ghedeon, însă tatăl lui Ghedeon declară că Baal ar trebui să-și apere el însuși cauza. Și atunci Ghedeon primește numele de Ierubaal care tâlmăcit înseamnă: „*Apere-se Baal*”; ceva mai târziu, când israeliții căutau să evite rostitrea numelui de Baal, socotindu-l ca ceva odios, îi spuneau Ghedeon Ierubeșet, care înseamnă „*Apere-se lucrul rușinos*” (Jud. 6:28-32; II Sam. 11:21; cf. Iș-Boșet). Ghedeon a convocat pe bărbații lui Manase, ai lui Așer, Zabulon și Neftali (Jud. 6:35), dar a șovăit, totuși, să răspundă vocației sale până când misiunea sa i-a fost confirmată prin cele două minuni cu lăna (v. 36-40). El reduce numărul partizanilor săi la 300 pt. ca gloria victoriei să nu fie atribuită omului, ci lui Dumnezeu; apoi, el atacă, în cursul nopții, tabăra madianiților care se afla în valea Izreelului (v. 33), nu departe de colina More (7:1). Luați prin surprindere și intrați în derută, madianiții au dat dosul, fugind în învălmășeală spre Iordan

și spre țara lor (lângă golful Akaba) (7:24 - 8:3). Ghedeon și oamenii săi urmăresc pe madianiți până la marginea pustiei; cei doi regi ai Madianului sunt luați prizonieri, fiind apoi uciși (8:4-21). Ac. victorie a fost celebrată sub denumirea de „*ziua lui Madian*” (Is. 9:3; 10:26; Ps. 83:11). Israelii au vrut să încredințeze lui Ghedeon și urmașilor lui coroana regală, dar el a refuzat să domnească asupra lor motivând că Domnul era Împ. lui Israel (Jud. 8:22, 23). Totuși, el a făcut un efod cu cerceii de aur luați de la madianiți pe care l-a pus în cetatea sa, Ofra, unde i Se arătase Îngerul Domnului și-i poruncise să ridice un altar pt. a aduce o ardere-de-tot în cinstea Domnului (6:12, 26). Marile privilegii acordate lui Ghedeon l-au făcut să-și închipuie că i se deschisese drumul spre preoție și că ar fi dobândit, asemenea marelui preot, dreptul de a consulta pe Domnul pt. popor, prin intermediul unui efod. Ac. faptă necugetată a avut consecințe funeste: efodul a fost o cursă pt. Ghedeon și pt. fam. sa, precum și un mijloc de amăgire pt. tot Israelul (Jud. 8:24-27; cf. Lv. 20:6). Ghedeon a avut numeroase neveste care i-au născut 70 de fii, în afară de Abimelec pe care l-a avut prin țiitoarea de la Sihem. După moartea tatălui său, Abimelec se proclamă rege. Ghedeon a atins o vârstă înaintată (Jud. 8:29, 32; Evr. 11:32).

GHEDER - *perete*. O cetate din extremitatea de miazăzi a lui Iuda (Ios. 12:13). Amplasare necunoscută.

GHEDERA, HA-GHEDERA - *perete, loc împrejmuit*.

1. O cetate din câmpia lui Iuda (Ios. 15:36), identificată la Jedireh, la jumătatea drumului dintre Torea și Eștaol, respectiv la o distanță de 6,5 km de fiecare dintre cele două localități (v. 33).

2. Un sat al lui Beniamin (cf. I Cr. 12:4); identificat cu Jedireh, la 9 km N - NV de Ierusalim.

GHEDERIT. Locuitor din Gheder sau din Ghedera (I Cr. 27:28; cf. Ios. 15:36).

GHEDEROT - *loc împrejmuit, staul pt. oi*. O cetate din câmpia lui Iuda sau din apropierea ei (Ios. 15:41), ocupată de filistenii în timpul domniei lui Ahazia (II Cr. 28:18). Identificată, de regulă, la Katrah pe care I Mac. 15:39 îl numește Kidron, în câmpia maritimă, la cca 6 km SV de Ecron.

GHEDEROTAIM - *locuri împrejmuite, staule de oi*. Cetate din terit. lui Iuda (Ios. 15:36). Nu apare decât în ac. verset. Autorii Septuagintei iau ac. termen drept un subst. comun și-l traduc prin „*adăposturile sale pt. vite*”. Argumentul folosit în favoarea acestei traduceri este că textul original vorbește numai de 14 cetăți, or cu Ghederotaim ar fi 15.

GHEDOR - *zid de apărare, fortăreață*.

1. Fiul lui Ieiel, fratele lui Ner, strămoș al lui Saul (I Cr. 8:30, 31; 9:35-37).

2. O cetate din ținutul muntos al lui Iuda (Ios. 15:58; I Cr. 4:4, 18). Identificare: Khirbet Jedur, la cca 11 km N - NV de Hebron.

3. Cetate aflată, probabil, în terit. lui Simeon, nu departe de frontiera de SV a Palestinei (I Cr. 4:39) (V. *Gheder*). Septuaginta are aici forma gr. Gherar.

4. Un sat al lui Beniamin (I Cr. 12:7; cf. v. 1). Identificare: Khirbet el-Judeira, între Beit Anan și Beit Likya.

GHEENĂ. V. *Locuința morților și Pedepsa veșnică*.

GHEHAZI - *valea vedeniei*. Slujitorul lui Elisei. El i-a dezvăluit profetului că gazda sa dorea să aibă un fiu, însă când moartea îi răpește femeii fiul care îi fusese acordat și când ea se aruncă la picioarele lui Elisei, Ghehazi încearcă s-o îndepărteze (II Împ. 4:14, 27). Pt. a dovedi slujitorului său că el nu acționa printr-o putere magică, ci prin credință și rugăciune, Elisei îl trimite să pună toiagul său pe trupul copilului. Ghehazi face lucrul acesta, însă fără nici un efect (v. 29-37). Când Naaman, sirianul, a ascultat de porunca lui Elisei și s-a văzut vindecat de lepră, a dorit să-i ofere un cadou profetului, însă a fost refuzat categoric. Dar Ghehazi, poftind darurile respinse de Elisei, aleargă după Naaman spre a-i cere un talant de argint și două haine de schimb, chipurile, pt. niște prieteni aflați la nevoie. Și iată că lepra lui Naaman vine peste Ghehazi ca o pedeapsă pt. lăcomie și minciună, fapte care au aruncat o umbră peste slujba profetului (II Împ. 5:20-27). Mai târziu, îl vom întâlni pe Ghehazi dând o mărturie clară și precisă, înaintea împ. lui Israel, despre minunile săvârșite de stăpânul său (8:4-6).

GHELILOT - *cercuri*. Aparent unul și același loc cu Ghilgal, în fața muntelui Adumim (cf. Ios. 15:7 și 18:17).

GHEMALI - *proprietar sau păzitor de cămile*. Tatăl lui Amiel, una dintre cele 12 iscoade (Num. 13:12) trimise să cerceteze țara Canaanului.

GHEMARIA - *Domnul a săvârșit*.

1. Fiul lui Hilchia. Unul din cei doi ambadori trimiși de Zedechia, regele lui Iuda, la Nebucadnețar. Ieremia prinde prilejul pt. a transmite, prin intermediul lor, o scrisoare către captivii din Babilon (Ier. 29:3).

2. O căpetenie. Fiul lui Șafan, logofătul, și frate cu Ahicam. El locuia într-una din camerele Templului. Împreună cu alți iudei, Ghemaria l-a rugat pe regele Ioiachim să nu ardă scrierile lui Ieremia (Ier. 36:10, 12, 25).

GHENEZARET, GENEZARETH. Ținut aflat în vecinătatea Lacului Ghenezaret, de-a lungul țărmului său de NV (Mt. 14:34; Mc. 6:53). Josephus Flavius îl descrie ca fiind o câmpie foarte roditoare având o lungime de 30 de stadii și o lățime de 20 de stadii. În respectiva câmpie, udată de apele unui puternic izvor numit Capharnaüm, creșteau: nuci, palmieri, smochini, măslini și viță de vie (Răzb. 3:10:8). Numele său arab este el-Ghuweir. O regiune deluroasă ale cărei coline merg în descreștere permite câmpiei Ghenezaretului să se întindă de pe țărmul Mării Galileii până în imediata apropiere a Magdalei, în partea de N a acesteia. Ea măsoară cca 5 km lungime și 2,5 km lățime. Marea Galileii se mai numea și Lacul Ghenezaret (Lc. 5:1; Ant. 5:1:22; 18:2:1 și 3) sau Ghenezar (Răzb. 2:20:6) (V. *Marea Galileii*).

GHENUBAT, GENUBAT, GHENUVAT - *furtişag*. Fiul lui Hadad, un prinț edomit, și al sorei împărătesei Egiptului (I Împ. 11:20).

GHEDNUVAT. V. *Ghenvat*.

GHERA, GERA - cuv. care provine probabil din termenul ebr. *ger* = *oaspete ocazional*.

1. Fiul lui Bela și nepotul lui Beniamin (Gen. 46:21; I Cr. 8:3).

2. Un alt urmaș al lui Bela; probabil ceva mai îndepărtat ca acela de la pct. 1 (I Cr. 8:3, 7).

3. Un beniamit; tatăl lui Ehud (Jud. 3:15).

4. Un alt beniamit. Tatăl acelui Șimei care l-a blestemat pe David (II Sam. 16:5). Posibil ca pct. 3 și 4 să indice una și aceeași persoană, adică pe fondatorul unei fam. căreia îi aparțineau Ehud și Șimei. Într-o asemenea eventualitate, ac. Ghera ar fi nepotul lui Beniamin.

GHERAR, GERAR. Cetate antică, aflată la hotarul de miazăzi al Palestinei, nu departe de Gaza (Gen. 10:19; II Cr. 14:13). Inițial a fost locuită de filistenii (Gen. 26:1). Regiunea dependentă de Gherar se întindea până la Cades și la Șur (cf. 20:1 și 26:6, 17, 18). Localitatea Gherar a jucat un rol important în cadrul călătoriilor efectuate de patriarhii Avraam (20) și Isaac (26); ea a fost identificată cândva cu Tell Jemmeh, dar săpăturile (foarte interesante) efectuate de arheologul Phythian Adams în anul 1922 și apoi acelea întreprinse de sir Flinders Petrie în anul 1927 nu au putut confirma ac. identificare. De altă parte, D. Alon ar opina mai degrabă pt. Tell Abu Hureira, o ridicătură de teren aflată la 16 km SE de Gaza. Săpăturile făcute de Alon au demonstrat că ac. localitate a fost ocupată începând din calcolitic, apoi în epoca bronzului timpuriu, a bronzului mijlociu și bronzului târziu, precum și în epoca fierului. Pt. epoca bronzului mijlociu există dovezi puternice despre prosperitatea Gherarului, ceea ce corespunde datelor furnizate de cartea Genezei.

GHERĂ. V. *Greutăți și măsuri.*

GHERGHESENI. V. *Gadareni.*

GHERȘOM, GERSHOM. O etim. populară pt. textul din Ex. 2:22 dă ac. cuv. semnificația de *străin acolo*. O altă interpretare pornește de la ebr. *garach* = *a alunga* și sugerează pt. Gherșom *alungare, izgonire*.

1. Un fiu al lui Levi (I Cr. 6:16, 17, 20, 43, 62, 71) (V. *Gherșon*).

2. Fiul cel mai mare al lui Moise, născut în țara Madianului (Ex. 2:22; 18:3). A fost strămoșul unei case patriarhale, numărată laolaltă cu leviții, dar nu și cu preoții (I Cr. 23:14-16).

3. Un urmaș al lui Fineas, preotul, și căpetenia unei case patriarhale din ac. linie, pe vremea lui Ezra (Ezra 8:2).

GHERȘON, GERSHON - *alungare, izgonire*. Un fiu al lui Levi și fondatorul fam. gherșoniților (Gen. 46:11; Ex. 6:16; Num. 3:17). El poartă uneori numele Gherșom, care are un sufix diferit, dar același sens. Libni și Șimei, cei doi fii ai lui Gherșon, au dat naștere acestei familii considerabile (Ex. 6:17; Num. 3:18; I Cr. 6:17).

GHERȘONIȚI. Copiii și urmașii lui Gherșon care au alcătuit una din cele 3 mari cete ale

leviților. În timpul șederii israeliților în pustie, gherșoniții tăbărau la V de Cortul întâlnirii și aveau în grijă tot ce privea cortul propriu-zis (Num. 3:23-26; 4:21-28). În vederea transportării lucrurilor încredințate, li s-au pus la dispoziție două care și patru boi (7:7). Gherșoniții alcătuiau două familii: libniții și șimeiții. La primul recensământ făcut în pustie, ei numărau 7500 de bărbați (3:21, 22). Le-au fost acordate 13 cetăți din care: două se aflau în terit. jumătății sem. lui Manase de dincolo de Iordan, 4 în ținutul lui Isahar, 4 în pământul lui Așer și 3 în terit. lui Neftali (Ios. 21:27-33). Împ. David i-a reorganizat pe gherșoniți (I Cr. 23:7-11).

GHEȘAN, GESHAN. Un bărbat din seminția lui Iuda. Fiul lui Iahdai (I Cr. 2:47).

GHEȘEM, GEȘHEM - *aversă*. Un arab, mare adversar al iudeilor după întoarcerea lor din robia babilonică. El și-a bătut joc de Neemia care voia să înceapă opera de reconstrucție a zidurilor Ierusalimului și a considerat ac. proiect drept un prim pas într-o acțiune de revoltă generală (Nem. 2:19). Dar cuv. de batjocură ale lui Gheșem nu au avut darul de a-i descuraja pe iudei, ceea ce l-a determinat să se unească cu alți dușmani ai copiilor lui Israel, plănuiind să recurgă la violență față de Neemia și chiar să-l ucidă. Când și ac. plan a eșuat, Sanbalat a pus în circulație zvonul potrivit căruia Neemia ar fi declanșat fortificarea Ierusalimului pt. a se răscula contra Persiei și a se proclama rege (Nem. 6:1-14). Au fost găsite două inscripții cu numele de Gheșem, ceea ce confirmă istoricitatea ac. personaj. Una provine de la Dedan, în Arabia de Nord, și conține cuvintele următoare: „*Niran, fiul lui Hadiru, își înscrie numele în epoca lui Gaschm (Gheșem), fiul lui Schabar și Abd, guvernatorul Dedanului*”. Cealaltă provine dintr-un sanctuar arab din Delta Nilului, și este înscrisă pe un bol de argint: „*Kainu, fiul lui Gheșem, rege al Chedarului*” (un popor de beduini din pustie, în Siro-Arabia).

GHEȘUR, GESCHUR, GESHUR - *un pod*. Ținut aflat între Hermon și Basan, la hotarele Argobului (Dt. 3:14; Ios. 12:5; 13:11, 13; I Cr. 2:23). Regiunea respectivă se găsea, desigur, la răsărit de Maaca, pt. că Maaca atinge terit. lui Neftali. Așadar, Gheșurul pare că se întindea de la Lacul Galileii până la Basan și era o împ. aramaică (II Sam. 13:37; 15:8). David

și-a luat de nevastă o femeie din Gheșur. Fiul său Absalom s-a refugiat acolo după ce l-a ucis pe Amnon (II Sam. 3:3; 13:37).

GHEȘURIȚI, GHEȘURIENI.

1. Oamenii din Gheșur (Dt. 3:14; Ios. 12:5; 13:11, 13).

2. Populația regiunii situate la S de țara filistenilor, către Egipt (Ios. 13:2; I Sam. 27:8) (V. *Așuriți*).

GHETER, GETER. O fam. de aramei (Gen. 10:23, 24; I Cr. 1:17). Localizare incertă.

GHETSIMANI, GETHSEMANE, GETHSEMANI - termen gr. derivat din aramaică și însemnând *teasc pt. untdelemn*. Grădină plantată cu măslini și având un teasc pt. obținerea untdelemnului. Ghetsimani se găsea la E de Ierusalim, imediat dincolo de pâraul Chedron, la poalele Muntelui Măslinilor (cf. Mt. 26:30, 36 și Mc. 14:26, 32; Ioan 18:1). Grădina în care Isus Se retrăgea cu deosebită plăcere (Lc. 22:39; Ioan 18:1) a fost sfințită pt. totdeauna, deoarece ea a constituit locul agoniei, trădării și arestării Domnului nostru (Mt. 26:36-56; Mc. 14:32-52; Lc. 22:39-53; Ioan 18:1-12). Amplasamentul tradițional al Ghetsimanilor se află ceva mai spre E de podul prin care drumul, venind din spre poarta Sf. Ștefan din Ierusalim, traversează Chedronul. Grădina se află acolo unde ac. drum se ramifică: partea care o ia spre N duce direct spre Muntele Măslinilor, pe când cealaltă serpuiește domol pe partea sudică a colinei. Grădina Ghetsimani, de formă aproape pătrată (măsoară 46 m lungime și 43 m lățime), a fost înconjurată cu un zid, în anul 1848 de către franciscani. Împrejmuirea respectivă închide 8 măslini uriași care poartă, după susținerile unora, indicii referitoare la impozitele ridicate de către arabi în sec. VII d.Cr. când ei au ocupat Ierusalimul. Numeroși măslini, tot atât de bătrâni, se află în afara grădinii, pe coasta dealului. Măslinii aceștia însă nu au asistat la agonia lui Cristos, pt. că toți copacii din împrejurul Ierusalimului au fost doborâți când Titus a asediat orașul (Răzb. 5:12:4). Robinson apreciază că Ghetsimani este tocmai locul pe care Eusebiu îl prezintă ca fiind Muntele Măslinilor și pe care Sf. Ieronim îl descrie mai târziu, de o manieră și mai precisă, situându-l la poalele colinei respective. Dar nu se știe, cu siguranță, dacă el este Ghetsimani cel veritabil. Thomson apreciază ac. loc ca fiind mult mai aproape

de oraș și de un drum prea circulat pt. ca Isus să fi căutat liniștea necesară în acea noapte tragică. El crede că „*grădina teascului*” se găsea într-o vâlcea mai ferită, la câteva sute de metri mai spre NE de amplasarea tradițională. Barclay declară că împrejmuirea actuală nu ocupă, din pricina dimensiunilor ei reduse, decât o parte din amplasamentul vechii grădini pe care el o prelungește până la un loc mai ferit și mai favorabil în amonte. Pe versantul estic al dealului și ortodocșii au împrejmuit o porțiune de teren unde socotesc ei că s-ar fi aflat grădina Ghetsimani.

GHEUEL, GUEL - *măreția lui Dumnezeu*. Numele iscoadei care a reprezentat sem. lui Gad în misiunea de explorare a Canaanului (Num. 13:15).

GHEVA. V. *Gheba*.

GHEVER. V. *Gheber*.

GHEVIM. V. *Ghevim*.

GHEZER, GEZER. În I Macabei și alte locuri, întâlnim formele gr. *Gazera* și *Gazara*. O veche cetate canaanită, datând de prin jurul anului 3000 î.Cr., așezată nu departe de Bet-Horonul de Jos și Lachiș (Ios. 10:33). Ghezerul se afla la hotarele lui Efraim (Ios. 16:3; cf. I Cr. 7:28) și, împreună cu împrejurimile sale, a fost atribuit leviților din fam. lui Chehat (Ios. 21:21; I Cr. 6:67). Efraimiții nu i-au izgonit pe canaaniiți din Ghezer, aceștia locuind împreună cu copiii lui Israel un timp oarecare (Ios. 16:10; Jud. 1:29). În timpul domniei lui David, la Ghezer s-au desfășurat numeroase bătălii (II Sam. 5:25; I Cr. 14:16; 20:4). Faraonul care dăduse pe fiică-sa de nevastă lui Solomon, împ. lui Israel, a smuls Ghezerul din mâna canaaniiților (I Împ. 9:16). După ce l-a ars, l-a oferit drept cadou de nuntă fiicei sale cu prilejul căsătoriei ei cu fiul lui David. El l-a zidit din nou. Orașul prezenta o deosebită importanță pe vremea războaielor purtate de Macabei (I Mac. 9:52; 13:43, 48, 53; 14:34). Numele actual al Ghezerului este Tell Jazer și se află la cca 29 km V - NV de Ierusalim.

Săpăturile arheologice recente au stabilit că așezarea respectivă a fost locuită din vremurile preistorice. Niște canaaniiți de obârșie semită s-au instalat acolo prin a doua jumătate a mileniului III î.Cr. Zidurile de apărare

ale cetății măsurau, pe vremea lui Iosua 4 m grosime, fapt care explică de ce s-au putut menține canaanii acolo atâta vreme. La o adâncime de 28 m în interiorul stâncii a fost identificat un tunel care ducea spre o sursă de apă, datând din epoca bronzului. A fost descoperit și un rezervor cu o capacitate de 9 000 000 de litri. Faimosul calendar agricol al Ghezerului datează de pe vremea lui Saul și a lui David (925 î.Cr.). Albright l-a tradus din ebraică, conținutul său fiind aproximativ acesta: culesul măslinelor, două luni; semănatul, două luni; plantațiile, două luni; plivitul inului, o lună; seceratul orzului, o lună; secerișul grânelor și sărbătorile, o lună; viile, două luni; roadele verii, o lună.

Cucerirea Ghezerului de către egipteni este relatată pe *Stela lui Merneptah* (anul 1224 î.Cr.) care oferă astfel singura aluzie la Israel găsită până atunci pe malurile Nilului.

Identificat mai întâi de francezul Clermont-Ganneau în anul 1871, Ghezerul a fost săpat de mai multe ori. Campaniile întreprinse de Macalister (1902-1909) au dat rezultate nesemnificative, și acest lucru din pricină că noțiunile sale despre stratificație erau insuficiente. Însă G.E. Wright ș.a., operând în intervalul 1964-1973, au reușit să reconstituie, într-o mai mare măsură, istoria ac. oraș menționat deseori în niște texte egiptene (aparținând lui Thutmes III și lui Thutmes IV, nouă scrisori de la Tell el-Amarna, stela lui Merneptah etc.) sau asiriene (două tablete scrise cu caractere cuneiforme, basoreliefuri ale lui Nimrod cu asediul Ghezerului).

Biblia vorbește de Ghezer în special legat de cucerirea Canaanului de către israeliți și de epoca lui Solomon. Pasajul din Jud. 1:29 se explică probabil prin faptul că zidurile de apărare ale Ghezerului măsurau 4 m grosime, iar alimentarea cu apă a orașului era asigurată cu ajutorul unui sistem special (un tunel săpat în stâncă ducea până la un izvor subteran aflat în afara zidurilor, ca la Meghido și la Hațor), ceea ce-l făcea, practic, invulnerabil. Y. Yadin a arătat că rămășițele porții cetății, datând din epoca fierului timpuriu, erau de pe vremea lui Solomon care a fortificat Ghezerul după distrugerea sa de către un faraon (I Împ. 9:16). La Meghido și la Hațor se mai găsesc niște porți numite solomoniene și este foarte interesant de remarcat că I Împ. 9:15 înglobează cele trei cetăți ca fiind reclădite de Solomon. Și iată că arheologii au dovedit că fortificațiile și sistemul de alimentare cu apă al celor trei așezări sunt identice! De altfel, Yadin admite

că poarta solomoniană din Ghezer a fost identificată tocmai datorită ac. verset biblic.

Printre inscripțiile care au fost descoperite și care sunt deosebit de numeroase pt. un oraș palestinian, se numără mai ales calendarul din Ghezer ce datează de pe vremea lui Solomon. Este vorba de una din cele mai vechi inscripții scrise în paleo-ebraică de care dispunem.

GHIAH, GIAH, GUIAH - *țâșnind ca un izvor*. Un sat situat undeva între Gabaonul lui Benjamin și vadul Iordanului, aproape de Iaboc (II Sam. 2:24).

GHIBAR, GIBAR, GIBBAR - *bărbat puternic, erou*. Numele unui om ai cărui copii s-au întors din Babilon odată cu Zorobabel (Ezra 2:20) sau, poate, numele unei localități dintre urmașii locuitorilor căreia câțiva au revenit din robia babilonică împreună cu Zorobabel. În pasajul paralel din cartea lui Neemia (7:25), în loc de Ghibar avem Gabaon.

GHIBEА, GIBEА, GHIBHA, GHIVEА - *colină, deal*.

1. Un sat din ținutul muntos al lui Iuda (Ios. 15:57); identificat la el-Jeba', localitate aflată la 15 km SV de Ierusalim.

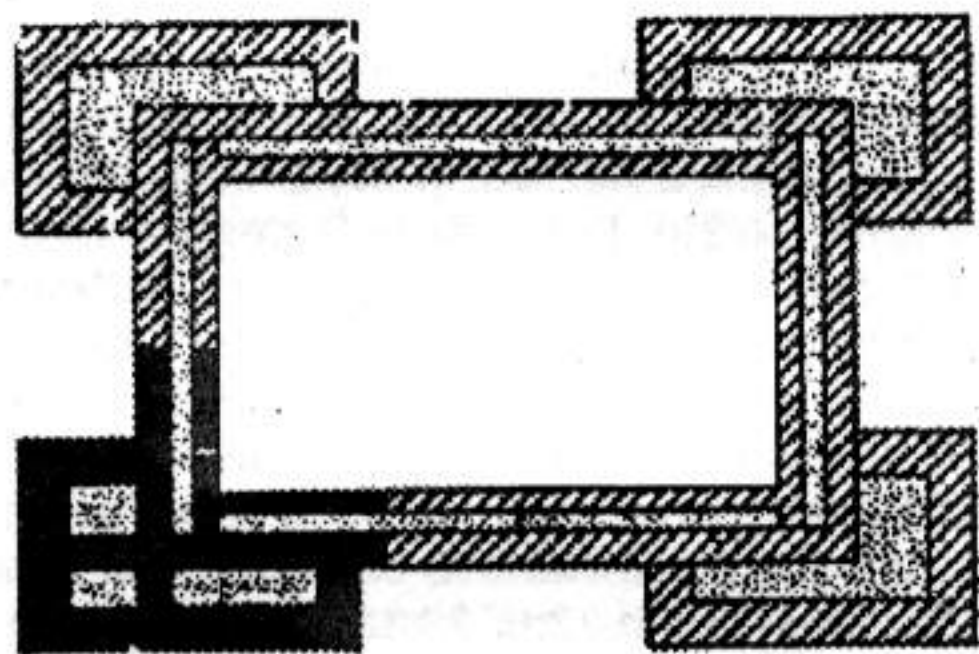
2. Cetate a lui Benjamin, din apropierea Ramei (Jud. 19:13, 14); mai poartă și numele de Gheba, forma masculină pt. Ghibea (cf. 20:10 și 4). I se mai spune *Ghibea lui Benjamin* (cf. I Sam. 13:2) sau *Ghibea fiilor lui Benjamin* (II Sam. 23:29). Probabil una și aceeași localitate cu *Ghibea lui Saul* (I Sam. 11:4; II Sam. 21:6; Is. 10:29). Purtarea nelegiuită a locuitorilor săi a atras o pedeapsă care s-a răsfânt, nu numai asupra lor, dar și a întregii sem. a lui Benjamin (Jud. 19; 20). Când Saul a fost chemat să domnească peste Israel, el locuia la Ghibea (I Sam. 10:26); regele a rămas acolo, făcând din ac. localitate capitala politică a împ. sale (15:34; 22:6; 23:19). Pe vremea lui Isaia și a lui Osea (Is. 10:29), Ghibea era distinctă de Gheba (Os. 9:9; 10:9). Orașul se afla pe principalul drum care lega Ierusalimul de ținuturile nordice, cam la jumătatea distanței dintre Ierusalim și Rama (Jud. 19:13; Ant. 5:2:8; 18:2:3; Răzb. 5:2:1). Ghibea s-a aflat pe amplasamentul actualului Tell el-Ful, la vreo 6 km N de Ierusalim unde s-au desfășurat săpături conduse de arheologul W.F. Albright. Au fost găsite acolo nu mai puțin de 12 orașe suprapuse. Unul dintre acestea, datând din epoca israelită (probabil acela despre care se vorbește în Jud. 19-20) a fost distrus prin foc.

Fortăreața lui Saul datează de pe la anul 1015 î.Cr. Zidurile cetății aveau peste 3 m grosime, iar castelul dispunea de două etaje și de o scară făcută din piatră. Au fost găsite numeroase obiecte care prezintă interes și chiar provizii de untdelemn, grâu și vin.

Ghibea nu putea exista ca oraș decât pornind de la finele epocii bronzului târziu și începutul epocii fierului, iar ac. deoarece nu existau izvoare în zona respectivă, astfel că apa ar fi trebuit să fie depozitată în cisterne. Or, abia în ultima parte a epocii bronzului a fost descoperit un ciment care făcea posibilă construirea unor cisterne în stare să mențină apa (v. *Cisternă*). Astfel că așezarea respectivă nu ar fi putut lua ființă mai înainte, lucru pe care arheologii l-au și demonstrat.

Urme ale unei distrugerii produse prin foc au fost identificate în nivelul cel mai vechi care datează din sec. XII î.Cr. Albright stabilește o legătură credibilă între acestea și distrugerea descrisă în Jud. 19-20.

Nivelul II datează din vremea regelui Saul. Printre obiectele interesante date la iveală, se numără și un fier de plug. Probabil că este cel mai vechi obiect din fier descoperit până în prezent pe pământ israelit. Potrivit cu ceea ce se spune în I Sam. 13:19-22, trebuie să fi fost fabricat la filistenii (v. *Fier*).

Planul fortăreței lui Saul de la Ghibea (Tell el Fûl). Numai porțiunea indicată cu o culoare mai închisă a fost identificată. Potrivit opiniei lui Albright, fortăreața ar fi avut 52 x 35 m, lucru pe care descoperirile de la Eyn el-Qudeirat (Cadeș-Barnea) vin să-l confirme: citadela din sec. XI î.Cr. avea dimensiuni asemănătoare

GHIBEAT, GHIVEAT-CHIRIAT - *colină*. Cetate beniamită (Ios. 18:28), identificată, de regulă, cu Ghibea, 2.

3. O colină sau o cetate aparținând lui Fineas și fiind situată în ținutul muntos al lui Efraim. Eleazar, mare preot și fiu al lui Aaron, a fost îngropat acolo (Ios. 24:33; Ant. 5:1:29); identif., în gen., la Djibia, la o depărtare de cca 13 km V-SV de Seilun (Shiloh).

4. Ghibea-Elohim, colina lui Dumnezeu (I Sam. 10:5); din cauza numelui său, s-a propus a fi identif. cu Ram Allah (colina lui Dumnezeu), la vreo 6 km NV de Rama.

GHIBEATTI, GHIBATTI. Persoană originară din Ghibea sau locuitor al ac. cetăți (I Cr. 12:3).

GHIBETON, GHIBETHON, GIBBETON - *movilă, ridicătură de pământ*. Cetate a lui Dan (Ios. 19:44), acordată leviților din fam. lui Chehat (21:20-24). Cade, la un moment dat, în mâinile filistenilor. Nadab, fiul lui Ieroboam, a fost asasinat în timp ce asedia Ghibetonul (I Împ. 15:27). Și Omri îl atacă înainte de a se face împărat (16:15-17). Identificare posibilă: Tell el-Melat care se află la 1 km S de Na'aneh și la E de Ecron ('Akir).

GHIBLIȚI, GHIBLIENI. Locuitorii cetății și împărăției Ghebalului (Ios. 13:5).

GHICIRE, GHICITOR. Încercarea de a interpreta viitorul și de a formula preziceri printr-un fel de inspirație pretinsă a fi de origine divină (F.A. 16:16) sau prin tălmăcirea unor semne. În realitate, ea constituie opusul (păgân) al profeției. Bazându-se pe niște „semne”, cei din vechime practicau: *auguratul* (prezicerea viitorului după anumite fenomene naturale, cum ar fi: *zborul păsărilor*, *poziția măruntaielor animalelor aduse ca jertfă*, în special a ficatului - Ez. 21:26); *hidromanție*, pretinsă artă de a prevesti viitorul bazată pe aspectul apei turnate într-un vas sau a vârtejurilor create prin aruncarea unor obiecte în apă (Gen. 44:5); *sorceleria*, formă de vrăjitorie constând, în faza ei primitivă, în tragerea la sorț pt. a prezice viitorul (Ez. 21:21, 22) și *astrologia*, pretinsă știință de a prezice destinul omului în funcție de poziția și mersul astrilor (cf. Dt. 4:19; 17:3; II Împ. 17:16; Is. 47:13).

În Mt. 2:1-12, o stea călăuzește pe magi până la Betleem unde S-a născut Isus. Ei nu au practicat ghicirea, ci s-au lăsat conduși printr-un mijloc pe care Dumnezeu l-a ales anume pt. ei. Evreii considerau *necromanția* (chemarea duhurilor morților) drept o formă

a magiei, ea bazându-se pe evocarea spiritelor celor morți și conversarea cu ele (I Sam. 28:8; Is. 8:19).

Ghicitorul rostea cuv. de blestem sau de binecuv. (Num. 22:6), fără a recurge întotdeauna la descântece și vrăjitorii, dar lăsându-se sub influența unei inspirații pretins divine, a unui demon sau a unui semn oarecare (v. 12, 13). El practica ac. profesie pt. o plată (Num. 22:7, 17-18; F.A. 16:16). Vocea ghicitorului devenea uneori misterioasă: el începea să scoată niște sunete nedesluite, suspinând, fluierând încetșor, vorbind în șoaptă și bolborosind, făcând să se audă un murmur care venea parcă din pământ (Is. 8:19; 29:4). Ghicitorii făceau pronosticuri referitoare la viitor (Ios. 13:22; Num. 22:7; Ier. 27:9. În ebr. se numeau *'onenim*). Termenul aramaic *gazerin* definește omul care se pretinde capabil de a interpreta visele (Dan. 4:7), de a explica enigmele (v. 9; 5:11, 12) și a dezvălui tainele (2:27).

Falșii profeți care practicau magia și ghicirea erau foarte numeroși la pop. păgâne. Canaanii le acordau o mare încredere (Dt. 18:9-12; I Sam. 6:2); de asemenea, egiptenii, babilonienii etc. (Is. 19:3; Ez. 21:21-22; Dan. 2:2; F.A. 16:16). În anumite perioade, și israeliții s-au datat la o asemenea practică nelegiuită, măcar că ei fuseseră avertizați de Domnul că ghicitorul este un impostor și că prin a consulta un asemenea om se comitea un păcat foarte grav. Dumnezeu considera ac. faptă o întinare, o pângărire, un contact cu duhurile rele și un act de apostazie. Legea mozaică cerea omorârea cu pietre a ghicitorilor și smulgerea din mijlocul pop. israelit a tuturor celor ce-i consultau (Lv. 19:31; 20:6, 27; Dt. 18:9-12; cf. Is. 2:6; 3:2; Ier. 27:9; 29:8; Ez. 13:23; 22:28; Mica 3:6, 7, 11; Zah. 10:2). Saul pune din nou în aplicare ac. poruncă divină, dar mai târziu o încalcă el însuși, recurgând la o ghicitoare din En-Dor, păcat care avea să-i pricinuiască moartea (I Sam. 28:3, 8-9; I Cr. 10:13-14). Împ. Iosia a aplicat Legea lui Moise în privința ghicirii și ghicitorilor (II Împ. 23:24), însă Manase a încălcat-o fără pic de rușine (II Împ. 21:6).

În zilele noastre, ghicirea se practică pe o scară din ce în ce mai largă, prin recurgera la bagheta magică (cf. Os. 4:12), la pendul, la cărți de joc, la zațul de cafea, la spiritism, la horoscoape. Toate acestea dovedesc, cu prisosință, dorința tot mai mare a omului de a cunoaște, fără ajutorul lui Dumnezeu, lucrurile

ascunse. Să ne abatem, cu toată hotărârea, de la ceea ce provoacă mânia aprinsă a Domnului și să acționăm potrivit cu Is. 8:19-20! (v. *Magician*).

GHICTOR. V. *Ghicire*.

GHIDALTI, GHIDDALTHI, GIDALTI - *eu am lăudat pe Domnul*. Un cântăreț, fiul lui Heman. Conducătorul celei de a 22-a din cele 24 de cete de muzicanți, fiecare fiind alcătuită din 12 persoane, având sarcina de a lăuda pe Domnul, în sfântul Locaș, în timpul domniei lui David (I Cr. 25:4, 29).

GHIDEL, GIDDEL

1. Capul unei fam. de netinieni (slujitori ai Templului) (Ezra 2:47; Nem. 7:49).

2. Capul unei fam. de slujitori ai lui Solomon (Ezra 2:56; Nem. 7:58).

GHIDEOM, GHIDHOM, GHIDOM - *suprimare, tăiere*. După toate probabilitățile, un sat care a aparținut beniaminilor, aflat între Ghibea și stânca Rimon (Jud. 20:45).

GHIDEONI, GHIDHONI, GHIDONI, GIDEONI - *războinic*. Tatăl unui personaj influent din sem. lui Beniamin - Abidan - pe vremea lui Moise (Num. 1:11; 2:22).

GHIHON, GIHON - *izvor care țâșnește*.

1. Unul dintre cele patru râuri ale paradisului pământesc (Gen. 2:13) (V. *Eden*).

2. Sursă intermitentă, izvor nesecat care asigura, din cele mai vechi timpuri, apa necesară locuitorilor Ierusalimului. Se afla pe valea Chedronului, chiar la poalele colinei orientale Ophel. Cu cca 2000 de ani î.Cr., iebusiții săpaseră un culoar în stâncă prin intermediul căruia se colecta o parte din apele Ghihonului într-un puț de vreo 13 m adâncime. În ac. puț, descoperit de C. Warren în anul 1867, se aduna apa împinsă din Ghihon la o distanță de 16 m. Probabil că Ioab a folosit ac. canal subteran pt. a face să pătrundă trupa lui David în fortăreața iebusiților (II Sam. 5:8; I Cr. 11:6). Amenințat cu un asediu din partea asirienilor, regele Ezechia a poruncit să se sape un apeduct subteran, lung de 540 de m, pt. a duce apele Ghihonului până la bazinul Siloe din interiorul zidurilor Ierusalimului (II Cr. 32:3-4, 30; II Împ. 20:20). Niște tunele asemănătoare existau la Meghido și la Ghezer. În anul 1891, a fost identificat vechiul canal

de suprafață care aducea apele Ghihonului până la Siloe, la marginea orașului vechi (cf. Ioan 9:7). Isaia pare să facă aluzie la acest canal când vorbește de „apele din Siloe care curg lin” (8:6).

GHILALAI, GILALAI. Un levit, dintre cântăreți, care a participat la dedicarea zidurilor Ierusalimului reclădit de Neemia (Nem. 12:36).

GHILBOA. Muntele pe care Saul, învins de filistenii, își găsește sfârșitul (I Sam. 28:4; 31:1, 8; II Sam. 1:6, 21; 21:12; I Cr. 10:1, 8), la câțiva km depărtare de Bet-Sean (I Sam. 31:10). Ghilboa este, în partea de NE, „contrafortul” muntelui lui Efraim și constituie linia de demarcație dintre apele bazinului Chedronului și văii Iordanului. Creasta muntelui formează un arc la E de Câmpia Ezdrelonului și se îndreaptă, mai întâi, în direcția SE, apoi spre S. Ac. lanț muntos măsoară cca 13 km lungime și 5-8 km lățime. Numeroase văgăuni îl despart în mai multe platouri. Vârful cel mai înalt, Sheikh Burkan, atinge 516 m altitudine. Pantele occidentale ale lanțului muntos coboară domol, dar cele care privesc spre N sunt abrupte și tăiate de prăpăstii în mai multe locuri. Pantele orientale, dominând valea Iordanului, sunt la fel de abrupte, presărate cu numeroase văgăuni, mai ales către miazăzi. Însă pe platourile și pe pantele domoale din partea apuseană a muntelui, pot fi întâlnite pășuni, culturi de grâu cărnău, orz, precum și măslini și smochini. În rest, coama muntelui este golașă, ici-colo mai apar ierburi sălbatice și mărăcini.

Numele actual al muntelui Ghilboa este Djebel Foqu'a, însă un mic sat de munte, Djelbon, amintește de numele inițial.

GHILGAL, GILGAL - prăvălire, prăbușire.

1. Locul unde au poposit israeliții imediat după trecerea Iordanului și cartierul lor general în timpul cuceririi Canaanului. Cele 12 pietre comemorative ridicate din Iordan au fost așezate la Ghilgal (Ios. 4:19-24). Printr-un joc de cuvinte, numele de Ghilgal (prăvălire, rostogolire) amintește dispariția ocării Egiptului, grație tăierii împrejur a copiilor lui Israel (Ios. 5:7-9). Tabăra a fost instalată între Iordan și Ierihon. Pe acest amplasament, avea să se ridice mai târziu un oraș, la hotarul nordic al lui Iuda (15:7). Nu știm dacă circuitul pe care-l efectua anual proorocul Samuel includea și ac. Ghilgal sau o altă localitate cu același nume (I Sam. 7:16) unde a avut loc

proclamarea lui Saul ca rege și confirmarea sa, în ac. funcție, de către copiii lui Israel (11:15). Un lucru însă este sigur: în acel Ghilgal de pe valea Iordanului s-au adunat israeliții pt. a se opune filistenilor asuprașii. Ne-reușind să împiedice împrăștierea oamenilor săi, deveniți neliniștiți din pricina zăbovirii lui Samuel care era așteptat pentru a aduce Domnului arderea-de-tot, Saul se încumetă să ofere el însuși jertfa (13:4-15). Însă, din cauza neascultării sale, regele nu va avea privilegiul de a fonda o dinastie (v. 13-14). Tot la Ghilgal a avut loc destituirea lui Saul care s-a încăpățânat să cruțe pe Agag și acolo l-a părăsit Duhul lui Dumnezeu (15:20-23; 16:14).

La Ghilgal au venit reprezentanții sem. lui Iuda pt. a-i ura „bun venit!” lui David, după moartea lui Absalom (II Sam. 19:15, 40). Sub domnia regilor care i-au urmat lui Ieroboam, Ghilgalul devine, ca și alte locuri sfinte, un lăcaș al idolatriei. Profeții l-au blamat (Os. 4:15; 9:15; 12:11; Am. 4:4; 5:5). Bet-Ghilgal (sau casa Ghilgalului), localitate menționată după revenirea iudeilor din robia babilonică, ar putea fi Ghilgalul de altădată (Nem. 12:29). Așezarea Khirbet al'Athlah cu care a fost identificat orașul Ghilgal, aflată la 2 km E de Ierihon, corespunde datelor biblice și tradiției orale. J. Muilenberg propune o altă localitate situată la NV de Ierihon, foarte aproape de Khirbet el-Mefjir, însă până acum nimic nu confirmă această identificare.

2. Satul de unde Ilie și Elisei au coborât la Betel (Dt. 11:30; II Împ. 2:1-4; cf. 4:38). Probabil că trebuie să-l identificăm cu satul actual Djildjilia care se găsește la cca 11 km N - NV de Betel.

3. Oraș menționat împreună cu Dorul și Tirța (Ios. 12:23). Identificare posibilă: Djildjulieh, ceva mai spre N de pâraul Kanah, la 8 km NE de Antipatris, la marginea câmpiei Saronului.

GHILO, GILO - exil. Un sat din ținutul muntos al lui Iuda (Ios. 15:51); actualmente Khirbet Gala, la 2 km V de Beit Ummar și la 8 km N - NV de Hebron. Totuși, contextul ar putea sugera și o cetate situată la S - SV de Hebron.

GHILONIT, GILONIT. Persoană locuind la Ghilo sau originară din ac. localitate; de ex., Ahitofel (II Sam. 15:12; 23:34).

GHIMEL. V. *Gimel*.

GHIMZO, GIMZO - *bogat în sicomori*. Cf. cuv. arab *jummaiz* = *sicomor*. Cetate a lui Iuda, cucerită de filistenii în timpul domniei lui Ahaz (II Cr. 28:18). Identificare: Djimzu, localitate aflată pe un deal, la vreo 5 km SE de Lida (Lydda).

GHINAT, GINAT. Tatăl lui Tibni (I Împ. 16:22).

GHINETOI, GINETOI - *grădinar*. Una dintre căpeteniile preoților întorși din Babilon cu Zorobabel (Nem. 12:4, 7). În generația următoare, o fam. de preoți, ocupând aceeași poziție pe lista corespunzătoare, se numea Ghineton (v. 16). Cele două nume nu se deosebesc decât prin finalul lor: *yod* (y) sau *nun* (n). Probabil că textul original va fi avut, la v. 4, forma Ghineton.

GHINETON, GINETON - *grădinar*.

1. Fam. preoțească influentă pe vremea marelui preot Ioiachim (Nem. 12:16) (V. *Ghinetoi*).

2. Preot care, în numele unei fam. patriarhale, și-a pus pecetea pe un legământ de credincioșie față de Domnul (10:6).

GHIPS, IPSOS, VAR, MORTAR. Palestina este foarte bogată în calcar. Locuitorii ei au cunoscut din vremuri străvechi meșteșugul prelucrării pietrei de var (Is. 27:9) și aveau cuptoare de var (33:12). Cuvintele Legii lui Moise au fost scrise pe niște pietre mari, tencuite cu var și ridicate pe muntele Ebal (Dt. 27:3), probabil după procedeul folosit în Egipt în cazul basoreliefurilor. Fraza fatidică înscrisă sub privirea înmărmurită a lui Belșațar „*pe tencuiala zidului palatului împărătesc*” (Dan. 5:5) a dat naștere și unor expresii cu sens figurat: „*perete văruit*” (F.A. 23:3) sau „*morminte văruite*” (Mt. 23:27), imagini ale ipocriziei care disimulează, în spatele unei fațade atrăgătoare, sărăcia spirituală și stricăciunea morală. Proorocii mincinoși tencuiesc cu ipsos zidul clădit de popor, atunci când ei promet pacea, fără a fi trimiși de Domnul (Ez. 13:10). Ipsosul, varul, argila foloseau la legarea cărămizilor sau a pietrelor într-un zid. Mortarul se pregătea:

1. Din nămol sau argilă fără var (Naum 3:14), întrebuințat deseori de țărani palestinieni.

2. Din nisip și var, amestecate cu apă, când se aveau în vedere construcții mai rezistente.

3. În regiuni ca Babilonia sărace în var și pietre, cărămizile se legau cu bitum (Gen. 11:3). Pereții caselor erau (și încă mai sunt) tencuiți cu pământ amestecat cu pleavă sau unși cu lut, iar când el se usca puțin, se introduceau în tencuială pietricele sau cioburi de cărămidă. Un asemenea procedeu mărește rezistența zidurilor față de agenții externi (Lv. 14:42). În Egipt, mortarul întrebuințat în ac. scop se compunea din 50 % argilă, 25 % var și 25 % cenușă și paie (V. *Var*).

GHIRGASIȚI, GHIRGASIȚI, GHIRGASIENI. Unul dintre cele 7 triburi canaanite al căror terit. a fost dat de Dumnezeu lui Israel (Gen. 10:15, 16; 15:21; Dt. 7:1; Ios. 3:10; 24:11; Nem. 9:8). A nu se confunda cu gherghesenii.

GHIRZIȚI, GHIRZIENI, GHIZRIENI. O populație care trăia la S de țara filistenilor; menționată împreună cu amaleciții și gheșuriții (I Sam. 27:8).

GHIȘPA, GISHPA. Supraveghetor al netienilor (slujitorii Templului) pe vremea lui Neemia (Nem. 11:21).

GHITA-HEFER. V. *Gat-Hefer*.

GHITAIM, GITTAYM - *teasc dublu*. Un sat al lui Benjamin (Nem. 11:31, 33) unde au fugit beerotiții temându-se că ar fi putut să fie omorâți pt. uciderea lui Iș-Boșet (II Sam. 4:3). Identificat cu Gamteti care figurează pe tabletele de la Tell el-Amarna și situat la Ramleh sau în împrejurimile sale.

GHITTI. Termen muzical care figurează în titlul psalmilor 8, 81, 84. Este forma feminină a adj. ebr. care se poate traduce prin „*cel din Gat*”. Ac. cuv. se referă fie la un instrument muzical folosit la Gat, fie la un cântec prilejuit de culesul viilor pe melodia căruia se cânta psalmul respectiv, dacă nu chiar la un marș intonat de garda ghitiților (II Sam. 15:18).

GHIZONIT, GIZONIT. Calificativ al lui Bene-Hașem, unul dintre vitejii lui David (I Cr. 11:34) și referindu-se, fie la strămoșii săi, fie la locul său de naștere. Însă Biblia nu menționează nicăieri un om sau o localitate cu numele de Ghizon. Plecând de la ac. constatare, s-a emis ipoteza că ar putea fi vorba de o alterare a cuv. *gunit* (de la Guni) (cf. Gennuni, în textul Septuagintei comentat de Rahlfs; vezi Num. 26:48).

GIAH. V. *Ghiah*.

GIBBAR. V. *Ghibar*.

GIBBETON. V. *Ghibeton*.

GIBEA. V. *Ghibea, Ghibeat*.

GIBLIT. V. *Ghiblit*.

GIDDALTI. V. *Ghidalti*.

GIDDEL. V. *Ghidel*.

GIDEONI. V. *Ghideoni*.

GIHON. V. *Ghihon*.

GILALAI. V. *Ghilalai*.

GILGAL. V. *Ghilgal*.

GILO. V. *Ghilo*.

GILONIT. V. *Ghilonit*.

GIMEL, GHIMEL - *cămilă*. A 3-a literă a alfabetului ebraic. Ea corespunde literei gamma din alfabetul gr. (V. *Alfabet*).

GIMZO. V. *Ghimzo*.

GINAT. V. *Ghinat*.

GINNETOI. V. *Ghinetoi*.

GINNETON. V. *Ghineton*.

GIRGASIȚI. V. *Ghirgasiți*.

GIRZIȚI. V. *Ghirziți*.

GISHPA. V. *Ghișpa*.

GITTAYIM. V. *Ghitaim*.

GIULGIU. Termenul de *giulgiu* a fost popularizat prin mass-media care au prezentat dări de seamă cu privire la lucrările, cercetările și speculațiile referitoare la *giulgiul de Torino*. Ac. relicvă, o bucată de pânză de in având 4,34 m lungime și 1,09 m lățime, a dobândit și mai mare importanță de când un oarecare Secondo Pia a fotografiat-o pt. prima dată, respectiv în anul 1898. Pe negativ, trăsăturile

corpului și figura unui om stând în poziție întins, probabil omorât prin crucificare, au apărut cu deosebită claritate.

Giulgiul de Torino (pe care unii l-au luat drept lințoliul lui Isus) are o istorie lungă, plină de peripeții istorisite de Alan Millard în „*Trésors des temps évangéliques*”, Ed. Sator, 1990. Acum este dovedit că giulgiul respectiv nu datează din epoca lui Cristos. Într-adevăr, în anul 1988, câțiva centimetri pătrați din acea pânză au fost supuși, în 3 laboratoare diferite, testului de datare cu C 14. Cele 3 teste fac dovada că giulgiul respectiv datează din sec. XIII-XIV d.Cr.

Și totuși, o atmosferă de mister dăinuie împrejurul acest giulgiu, îndeosebi în ce privește modul în care a fost realizată acea imagine (metoda de lucru, vopseaua folosită). Ipoteza cea mai realistă postulează că autorul giulgiului a lucrat după metoda utilizată de cei ce au „copiat” vechi lucrări - basoreliefuri pe bronz - creionând viguros pe o hârtie așezată deasupra. În cazul nostru, artistul s-ar fi folosit de o pânză întinsă pe un basorelief al lui Cristos în lemn și ar fi frecat țesătura cu vopsea sau cu sânge.

GLAS, VOCE - în ebr. *qol*, în gr. *phônê*. În V.T., acest termen desemnează, ca și în românește, sunetul produs de coardele vocale ale omului (Gen. 29:11; „*a ridicat glasul și a început să plângă*”, în unele versiuni rom. și străine; Ios. 10:14; Jud. 2:4) și ale animalelor (I Sam. 15:14). Glasul omenesc este caracterizat, nu atât prin adj. (frumos, plăcut, aspru, răgușit), cât și prin conținutul celor spuse. Astfel, este vorba, literalmente, de vocea mulțumirilor adresate lui Dumnezeu (Ps. 26:7), de glasul plânsurilor și țipetelor (Is. 65:19) și al bucuriei (Ier. 16:9). Cu glasul lui se adresează omul către Dumnezeu. Când își ridică glasul, când strigă, înseamnă că omul cheamă în ajutor un alt om sau pe Dumnezeu Însuși (Gen. 39:14; Ps. 77:1; 142:1; Mt. 27:46). În sens figurat, sângele lui Abel strigă (Gen. 4:10), râurile vuiesc sau își ridică glasul (Ps. 93:3).

În opoziție cu idolii, Dumnezeu nu este mut. Adam și Eva sunt primele creaturi omenesti care au auzit glasul Domnului vorbind în grădina Edenului (Gen. 3:8). Întregul Israel a auzit vocea Lui (Dt. 4:36). Vechii israeliți asociau vocea divină sunetelor produse de tunet (de ex. Iov 37:2-5; Ps. 29:3-9). La Sinai, Dumnezeu a vorbit poporului „*cu glas tare*”,

cuvinte care pot fi traduse și astfel: „*prinet*” (Ex. 19:19). Totuși, se pare că Dumnezeu a dat poruncile Sale în cuvinte inteligibile (Ex. 19:20 - 31:17; Dt. 4:12-13). Ascultarea de glasul lui Dumnezeu asigură o binecuvântată răsplătire (Ex. 19:5; I Sam. 12:14-18). Dumnezeu vorbește prin vocea profeților Lui (Ex. 3:18; cf. 7:1).

N.T. vorbește despre glasul lui Dumnezeu-Tatăl (Mt. 3:17), al lui Isus Cristos (Mt. 27:46, 50; Mc. 15:34; Lc. 23:46; Ioan 3:29) și al oamenilor (Mt. 2:18; Lc. 11:27; F.A. 12:14). Glasul lui Isus Cristos este izvorul vieții pt. toți cei ce-l aud și-l ascultă (Ioan 5:25, 28; 10:27, 28; F.A. 9:4). Pe muntele Schimbării la față, vocea lui Dumnezeu a dovedit că Isus era Fiul Său (Mt. 17:5; cf. Mc. 1:11; Ioan 12:28). În F.A. 10:13, 15, Petru a auzit glasul lui Dumnezeu care-i cerea să transmită Evanghelia și Neamurilor. În Apocalipsa, diferite persoane își fac auzite glasurile: Fiul omului (1:10, 12, 15; 3:20), niște îngeri (5:2, 11; 7:2), un vultur (8:13), niște martiri (6:10), cei răscumparați (7:10; 19:1) etc. Câteodată, vocea este definită doar în legătură cu locul de unde răsună: din scaunul de domnie (4:5; 19:5), din altar (10:4, 8), din templu (16:1) sau din ceruri (11:12). Uneori, glasurile nu pot fi identificate (8:5; 11:15, 19; 12:10; 16:18).

Astăzi, Dumnezeu ne vorbește prin Cuvântul Său (scris) și prin Duhul Sfânt. Ioan 5:25 afirmă că fiecare om va auzi glasul lui Isus Cristos când El va veni din nou (cf. I Tes. 4:16).

GLORIE, SLAVĂ - în ebr. *kabod* = *greutate*, în gr. *doxa*.

1. Primul sens al ac. termen este acela de *podoabă, ornament care dă strălucire*. Solomon în toată gloria sa este îmbrăcat cu podoabele sale regale (Mt. 6:29); părul este gloria femeii (I Cor. 11:15); tăria, forța este gloria tinerilor (Pv. 20:29); părinții sunt gloria copiilor (17:6). Se mai vorbește de gloria Libanului (Is. 35:2), de gloria națiunilor (Ap. 21:26).

2. *Gloria lui Dumnezeu* este strălucirea plină de măreție care se degajă din Persoana Sa, lumina orbitoare a tuturor perfecțiunilor Sale. Gloria aceasta, comparată cu un foc mistuitor (Ex. 24:17) ne uimește, ne orbește, ne inspiră teamă, respect, adorare; omul nu poate vedea ac. slavă în toată splendoarea sa și să mai trăiască (33:18, 20, 22). Totuși, cei ce au avut o întâlnire personală cu Domnul au zărit

o părticică din gloria aceasta: Israel și Moise înaintea Cortului (40:34-35), Solomon cu prilejul dedicării Templului (I Împ. 8:11), Isaia în momentul chemării sale în slujbă (Is. 6:3), Ezechiel în vedenia sa (Ez. 1:28), păstorii din Betleem (Lc. 2:9), Ștefan în fața morții (F.A. 7:55) etc. Gloria divină este revelată în creațiune (Ps. 19:1) și îndeosebi în omul făcut după chipul și asemănarea Domnului (I Cor. 11:7); ea se manifestă prin intermediul judecăților Sale (Num. 16:42-46 etc.), ea se arată în mijlocul națiunilor (Ps. 97:6) și strălucește mai ales în răscumpărarea oferită lumii întregi (Is. 40:5).

3. *Gloria divină manifestată în Isus Cristos*. Gloria inaccesibilă a Dumnezeului lui Israel s-a apropiat de noi: în Cristos noi am putut s-o privim și s-o iubim fără a fi mistuiți de ea (Ioan 1:14; 17:5, 24; Evr. 1:3). Isus Și-a arătat ac. slavă prin minunile pe care le-a săvârșit (Ioan 2:11; 11:4), prin sfințenia Sa desăvârșită (17:4), cu prilejul Schimbării la față (II Pet. 1:17), al învierii Sale (Rom. 6:4) și al înălțării la cer (Lc. 24:26; Ioan 17:5; Evr. 2:9). În curând Domnul slavei (I Cor. 2:8; Iac. 2:1) va reveni în toată strălucirea plină de măreție a gloriei Lui pt. a judeca și a domni (Mt. 16:27; 25:31). În principiu, El ne-a dat deja gloria Sa (Ioan 17:22); contemplând-o ca într-o oglindă, noi suntem transformați, după chipul Lui, din slavă în slavă prin Duhul Sfânt (II Cor. 3:18). Se apropie clipa când noi vom primi gloria veșnică (II Tim. 2:10), când ne vom arăta împreună cu Cristos în slavă (Col. 3:4), înseși trupurile noastre participând la ac. glorificare (I Cor. 15:43). Atunci vom fi iluminați pt. totdeauna prin intermediul gloriei lui Dumnezeu, unica lumină a cetății sfinte (Ap. 21:23), căci El este, cu adevărat, Împăratul slavei și totul în locașul Lui strigă: „*Slavă!*” (Ps. 24: 9-10; 29:9).

4. *A da slavă lui Dumnezeu* înseamnă a-L lăuda, a-I aduce cinste și onoare, a-L înălța și a preamări perfecțiunile Sale (Dt. 32:3; Ps. 29:1-2; 115:1; Lc. 17:18; Rom. 14:11). De acolo provine termenul *doxologie* (în gr. *doxa* = *faimă, onoare*), formulă de rugăciune prin care se aduce glorie lui Dumnezeu (cf. Ps. 41:13; 72:18-19; Mt. 6:13b; Rom. 11:36; 16:25-27; Iuda 24-25; Ap. 1:5-6 etc.). *A glorifica pe Dumnezeu* mai înseamnă a-I aduce omagii, a-L recunoaște ca singurul Stăpân și ca Izvor al oricărui bine și al oricărei binecuv. (Dan. 4:34; 5:23; Lc. 5:25; 17:15). Prin viața Lui sfântă și prin ascultarea Sa perfectă, Isus L-a proslăvit pe Dumnezeu

pe pământ (Ioan 17:4). Petru, suferind cu credință moartea de martir urma să proslăvească pe Dumnezeu (21:19). Credinciosul se glorifică în Dumnezeu și în Cristos, Mântuitorul (Rom. 5:11; 15:17). Cei ce se glorifică pe ei înșiși comit marea greșală de a fura slava care I se cuvine numai lui Dumnezeu (Ps. 49:6; 52:1; 75:4). Domnul dă gratuit mântuirea Lui celor smeriți „*pentru ca nimeni să nu se laude înaintea lui Dumnezeu*” (I Cor. 1:29; Ef. 2:9). În sfârșit, El va fi glorificat prin judecățile Sale care vor avea ca efect restabilirea autorității și domniei Lui, îndelung contestate de cei răi (Lv. 10:3; cf. Is. 5:16).

Pt. *cheKinah* (șechina), prezența glorioasă a lui Dumnezeu în sfântul Locaș, vezi art. *Teofanie*.

GLORIFICA, GLORIFICARE. V. *Proslăvi*.

GNOSEO, GNOZĂ - (în gr. *gnôsis* - *cunoaștere*). În general, gnoza este un sistem de gândire filozofico-religioasă care se întemeiază, nu pe o știință dobândită din exterior, ci pe o revelație interioară, permițând a se accede la o cunoaștere a lucrurilor divine, rezervată doar unor oameni inițiați și îngăduind însușirea conștientă a misterelor care conduc la mântuire. Gândirea gnostică se regăsește în filozofia elenistă (hermetism), în iudaism (Philon din Alexandria, Cabală), în gnosticism (v. *Știință, Cunoștință*), în islam (*ismaelism*). Gândirea gnostică mai poate fi întâlnită, de o manieră denaturată, în teozofie, magie, ocultism și iluminism (Extras din *Grand dictionnaire encyclopedique Larousse*). În N.T., ap. Pavel definește gnoza ca o „*falsă știință*” (I Tim. 6:20).

GNOSTICISM. V. *Coloseni - Epistola; Ioan - Epistolele; Nag-Hammadi*.

GOA. V. *Goat*.

GOAT, GOATH, GOA. Un loc din apropierea Ierusalimului, la V sau la S (Ier. 31:39).

GOB, GOV - *fântână, cisternă*. Un loc unde s-au desfășurat două bătălii între israeliți și filistenii în cursul domniei lui David (II Sam. 21:18, 19). Amplasament necunoscut. Forma textului este îndoielnică. Vers. siriacă are Gat, iar după I Cr. 20:4, războiul ar fi avut loc la Ghezer.

GOFER. Lemn necunoscut, din care a fost confecționată arca lui Noe (Gen. 6:14). Alte versiuni redau acest termen prin: „*lemn de chiparos*”, „*lemn rășinos*” etc.

GOG.

1. Un urmaș al lui Ruben (I Cr. 5:4, 5).

2. Domn al Roșului, Meșecului și Tubalului (Ez. 38:2). Profetețiile îl arată invadând țara lui Israel în vremurile din urmă, după ce iudeii se vor fi întors din lumea întreagă unde erau risipiți (v. 8, 12). Gog se află în fruntea unei uriașe confederații de popoare situată „*în fundul miazănoaptei*” în raport cu Palestina (v. 6, 15; 39:2). El se năpustește asupra vechiului popor al lui Dumnezeu cu intenția nechibzuită de a-l jefui și, fără îndoială, de a-l nimici definitiv (38:10-13). El nu pune la îndoială faptul că Dumnezeu Însuși (v. 16, 17; 39:1-2) îl va aduce în locul mării reglementări a conturilor, al cărei deznodământ va fi bătălia de la Armaghedon (v. ac. cuv.). Unii interpreți gândesc că ac. invazie a lui Gog ar putea avea loc înainte de evenimentele de la Armaghedon. N-ar fi exclus ca ea să constituie o fază premergătoare mării încăierări, căci, după Dan. 11:44, în acel moment „*niște zvonuri venite... de la miazănoapte*” îl vor înspăimânta pe Anticrist și vor precipita dezlănțuirea marelui măcel apocaliptic. Ezechiel descrie ospățul dat de Domnul pe munții lui Israel păsărilor cerului și tuturor fiarelor câmpului (39:17-20) în termeni pe care îi reia Ioan, cu mare exactitate, pt. a descrie evenimentele de la Armaghedon (Ap. 19:17-18, 21). Să mai amintim aici că, potrivit cu Ez. 39:25-29, înfrângerea lui Gog precede imediat izbăvirea definitivă a lui Israel, în întregime întors în țara lui, și revărsarea Duhului Sfânt care va determina convertirea națiunii evreiești (cf. Zah. 12:9-10). Apoi, același Ezechia își termină cartea cu viziunea noului templu și a domniei glorioase a lui Mesia care trebuie să urmeze imediat evenimentelor amintite mai înainte (40-48).

Ce semnifică mențiunea despre *Gog și Magog* (observați că nu-i vorba de „*Gog din țara lui Magog*”, cf. Ez. 38:2) în Ap. 20:8? Cele două nume au devenit simbolul vrăjmașilor lui Dumnezeu care vor intenționa o ultimă răscoală la sfârșitul celor 1000 de ani (v. 7). Nu este vorba doar de adversarul din N, ca în cartea lui Ezechiel, ci de „*națiunile care sunt în cele patru colțuri ale pământului*”. De altfel, această ultimă rebeliune va fi zdrobită pe neașteptate (v. *Mileniu*).

GOIM. V. *Goyim*.

GOIM, GOYIM. Cuvântul ebr. *goyim* înseamnă *națiunile* sau *Neamurile*.

1. Cetate sau țară al cărei rege, Tideal, se alătură expediției lui Amrafel (Gen. 14:1). Identificată, de regulă, cu Gutium, Kurdistanul modern.

2. O cetate de lângă Ghilgal al cărei rege a fost învins de Iosua (12:23).

GOL, GOLICIUNE, DESCULT. Termenii ebr. *'ervah* și gr. *gymnos* se aplică goliciunii, nudității (Iov 1:21; Ecl. 5:15; Am. 2:16; Mica 1:8) sau unui om sumar îmbrăcat (Is. 58:7; Mt. 25:36; Iac. 2:15). În Biblie, nuditatea este întotdeauna asociată cu rușinea (contrar concepțiilor greacă și modernă). A merge desculț este semnul unei mari întristări (în ebr. *ya-Heph* = *descult*, II Sam. 15:30; Is. 20:2-4). Când se intra într-un loc sacru, se obișnuia să se scoată încălțăminte din picioare (Ex. 3:5). În Ioan 21:7, cuv. *gol* (nud) este folosit pt. Simon Petru care se dezbrăcase de tunică (haina de deasupra) pt. a fi mai sprinten la pescuit.

În sens figurat, cuvântul *gol* înseamnă *a fi lipsit de resurse, a fi dezarmat*. În Ier. 49:10, când Dumnezeu spune că-l va despoia pe Esau, El anunță de fapt distrugerea lui Edom (Esau fiind strămoșul edomiților). Termenul *gol* mai este folosit pt. a arăta că un lucru oarecare este „descoperit” sau „făcut vădit” (Iov 26:6; Evr. 4:13). În Ez. 16:37, goliciunea (nuditatea) simbolizează idolatria Ierusalimului pe care Dumnezeu vrea s-o expună privirilor tuturor. Expresia „*a descoperi goliciunea*” cuiva (Lv. 18:6-19) era un eufemism pt. relațiile sexuale. În prooroci, goliciunea este adesea sinonimă cu prevestirea robiei (Is. 3:17; Pl. 4:21; Ez. 23:10), pt. că deseori captivii erau duși goi spre locul de exil.

GOLAN. Cetate din Basan, în terit. unei jumătăți a sem. lui Manase, la E de Iordan. Împreună cu împrejurimile sale, ac. localitate a fost atribuită leviților din fam. lui Gherșon (Ios. 21:27; I Cr. 6:71). Era una dintre cetățile de scăpare (Dt. 4:43; Ios. 20:8; 21:27). Golanul a împrumutat numele său micii prov. Golanitida (Golonitida) (Ant. 8:2:3 și diferite texte grecești). Ac. regiune, situată între Hermon și Yarmuk, începea de pe malul răsăritean al Iordanului. Limitele sale spre E nu au fost determinate cu precizie. Partea de miazăzi este mai prielnică pt. agricultură decât cea de

miazănoapte care are un relief stâncos. Se crede că localitatea Golan se afla la Sahem el-Jaulan, la cca 27 km E de Lacul Galileii. Aici pot fi văzute niște ruine considerabile. Golanitida este un platou udat de numeroase cursuri de apă care coboară de pe Hermon. De asemenea, regiunea respectivă este bogată în izvoare și fântâni. Pășunile sale se numărau printre cele mai apreciate din toată Siria; acum însă nu mai au aceeași căutare.

GOLGOTA, GOLGOTHA. Nume gr. derivat din aramaicul *goulgolta*; cf. cuv. ebr. *goulgolet* = *craniu* (căpătână) (V. *Calvar*).

GOLIAT, GOLIATH. *

1. Uriaș din cetatea filisteană Gat (I Sam. 17:4, 8). Deși numit filistean, credem că el se trăgea din vechii refaimiți care fuseseră alungați de către amoniți (Dt. 2:20-21; II Sam. 21:22. V. *Uriaș*). Goliat avea 6 coți și o palmă în înălțime (cam 2,96 m). A fost ucis de David (I Sam. 17:50-51; 19:5; 21:9-10 etc).

2. Un alt uriaș din Gat, nu cel pe care l-a învins David (II Sam. 21:19; cf. I Cr. 20:5). I se mai spunea și Lahmi (v. *Elhanan*, 1).

GOMER, GOMERA.

1. Fata lui Diblaim și nevasta profetului Osea (Os. 1:3).

2. Un popor provenit din Iafet și locuind ținuturile nordice (Gen. 10:2, 3; I Cr. 1:5, 6; Ez. 38:6). Probabil că aceștia sunt cimerienii din antichitatea clasică. Homer zice că ei locuiau în ținuturile cele mai nordice (Odiseea 11:14). Venind de dincolo de Caucaz (Herod. 4:11, 12), ei s-au stabilit în Capadocia, au atacat Imperiul Asirian, dar au fost învinși de către Esar-Haddon. Întorcându-se spre V, cimerienii invadează o parte a Asiei Mici, învingând și ucigând pe Gyges, regele Lidiei. Mai târziu, Alyattes îi izgonește pe cimerieni din Lidia (Herod. 1:16).

GOMORA - *scufundare* (cf. cuv. arab *ghamara* = *a inunda*). Cetate din câmpia Iordanului (Gen. 10:19; 13:10). Kedorlaomer și aliații lui au învins pe împ. Sodomei și pe împ. Gomorei și au jefuit cele două orașe-state (14:8-11). Ca urmare a degradării morale a locuitorilor lor, cele două cetăți au fost nimicite de focul trimis din cer de Dumnezeu (Gen. 18:20; 19:24-28; Dt. 29:23; Is. 1:9; Am. 4:11; Ier. 23:14; 49:18; Țef. 2:9; Mt. 10:15) (V. *Sodoma*).

GOREN-ATAD. V. *Atad*.

GORUN. Stejarul verde (*Quercus robur*). Traducerea cuv. ebr. *tirzah* în singurul pasaj în care figurează (Is. 44:14). Vulgata l-a redat prin *ilex* (stejar-gorun).

GOSEN, GOSHEN, GOŞEN.

1. Un ținut egiptean care întrunea toate condițiile necesare creșterii vitelor. Gosenul se găsea în Delta Nilului, la numai câțiva km spre NV de On și aparținea unei prov. mai întinse, numită Arabia (Gen. 46:34 în vers. Septuaginta); el constituia o parte a țării lui Ramses (Gen. 46:28; 47:11, 27, Septuaginta). Iosif și-a pregătit carul său oficial și a ieșit la Gosen spre a-l întâmpina pe tatăl său care venea din Canaan (46:28, 29). Evreii au obținut aprobarea de a se instala la Gosen (47:6), unde îi găsim încă pe vremea asupririi egiptene (Ex. 8:18).

2. Regiune din S ținutului atribuit lui Iuda (Ios. 10:41; 11:16) și trăgându-și numele, după toate probabilitățile, de la cetatea Gosen (vezi pct. 3).

3. Cetate din ținutul muntos al lui Iuda (Ios. 15:51). Pe locul vechii așezări, se află acum localitatea numită Dahariyeh.

GOV. V. *Gob*.

GOZAN. Cetate mesopotamiană, pe râul Habor (Khabur) (II Împ. 17:6; 18:11; 19:12; I Cr. 5:26; cf. Is. 37:12) (unele versiuni românești numesc Gozanul râu și Haborul oraș, inversând astfel cele două nume. Text corect în vers. sinodală Galaction și Radu, București, 1938. N.Ed.). Asirienii numeau Gozanul „Guzanu”, ceea ce corespunde Gozanitidei lui Ptolemeu, prov. mesopotamiană situată pe Khaburul de sus și de-a lungul pantelor sudice ale muntelui Masius. Ptolemeu menționează un oraș al Mediei, numit Gozania, pe acele meleaguri. Gozanul este identificat cu Tell Halaf pe care arheologul german von Oppenheim l-a săpat vreme îndelungată, respectiv în anul 1899, apoi în anii 1911-1913 și 1927-1929. Niște tablete cuneiforme găsite la fața locului, precum și alte documente aramaice descoperite în alte așezări asiriene, vorbesc de Gozan și de niște exilați israeliți care ar fi părăsit Gozanul pt. a merge să locuiască în alte localități asiriene, bucurându-se astfel de o viață relativ normală. Rezultă din toate acestea că promisiunile făcute de

Rabșache locuitorilor Ierusalimului (II Împ. 18:32) nu erau total nefondate. Nu toți exilații erau aduși în stare de sclavie.

GRAPĂ. Unealtă agricolă alcătuită dintr-un cadru de lemn prevăzut cu niște dinți de lemn sau de fier (II Sam. 12:31). Se trecea cu grapa peste pământul arat pt. a se sfărâma bulgării și a se nivela terenul, înainte de semănat, iar după aceea pt. a se acoperi sămânța. S-ar putea, totuși, ca grapele despre care se vorbește în II Sam. 12:31 să fi fost un fel de sănii servind la baterea cerealelor (cf. Am. 1:3). Israelii foloseau un oarecare procedeu pt. sfărâmarea bulgărilor (Iov 39:10; Is. 28:24; Os. 10:11), însă este îndoielnic că ei ar fi utilizat și grapa.

GRAȚIE. V. *Har*.

GRAȚIERE, IERTARE. Iertarea, remisiunea, grațierea unei greșeli; acordarea grației, a îndurării. În V.T. (vers. Septuaginta), subst. gr. *aphesis* care înseamnă *achitare* sau *eliberare* este asociat anului de veselie când se vestea libertatea pe întreg terit. țării (izbăvirea tuturor locuitorilor și iertarea tuturor datoriilor, Lv. 25:10 și urm.). În N.T., ac. cuv. gr. se aplică iertării păcatelor (Mc. 3:29; F.A. 5:31; 13:38; 26:18; Ef. 1:7; Col. 1:14). Verbul *aphiēmi* vizează iertarea unei datorii (Mt. 18:27, 32), iertarea unei ofense, iertarea păcatelor (Mt. 9:2, 5, 6; F.A. 8:22; Rom. 4:7). Iertarea îl scapă pe cel păcătos de pedeapsa divină. Izbăvirea se obține prin pocăință și mărturisirea păcatelor (Mt. 18:15-17; Lc. 17:3; I Ioan 1:9), datorită jertfei ispășitoare a Domnului Isus Cristos. *Aphiēmi* este tradus uneori, în rom., prin verbul *a acoperi*: „dragostea acoperă” (sau remite) *o sumedenie de păcate*” (Rom. 4:7; Iac. 5:20; I Pet. 4:8). Subst. *paresis*, care înseamnă *achitare*, se aplică suspendării judecății lui Dumnezeu în ce privește păcatele comise anterior jertfirii lui Cristos (Rom. 3:25). Ac. act de grațiere rezultă din îndelunga răbdare a lui Dumnezeu. Verbul gr. *apoluō* este sinonim cu *aphiēmi* și înseamnă *a achita*, *a absolvi*, *a ierta*: „*Iertați și vi se va ierta*” (Lc. 6:37). Dumnezeu voiește ca și noi să ne iertăm unii pe alții așa cum ne iartă El (Mt. 6:12) (V. *Iertare*).

GRAVA, GRAVURĂ; SCULPTA, SCULPTURĂ. Așa se traduc 6 cuv. ebr. care indică arta de a tăia litere, figuri, desene decorative etc. în

piatră, pietre scumpe, lemn, fildeș sau alte materiale. Bețaleel și Oholiab au fost umpluți de Duhul lui Dumnezeu pt. a executa asemenea lucrări la Cortul întâlnirii (Ex. 31:1-7; 35:30-35). Templul lui Solomon avea numeroase sculpturi: flori, palmieri, heruvimi (I Împ. 6:18; Ps. 74:6) și s-a găsit din nou un artist, un mare specialist capabil să le execute (II Cr. 2:13-14).

Sculptura și gravura erau practicate de egipteni, pe scară largă, pe monumente și diverse piese de mobilier. Textul din Is. 44:13 și urm. prezintă o descriere detaliată a fabricării unui idol (cf. 41:6-7).

GRĂDINĂ. Prima grădină (sau parc) menționată în Biblie este cea a Edenului pe care Dumnezeu o făcuse pt. om înainte de căderea sa în păcat (Gen. 2:8 - 3:24; Ez. 28:13; 31:8, 9). În Egipt, grădinile erau udate cu ajutorul apei Nilului (Dt. 11:10), reținută în rezervoare uriașe și deversată în canale de irigație cu ajutorul unei roți prevăzute cu un fel de păhărele sau cupă și acționate cu piciorul. Deschizând sau închizând rigola, se ducea apa în locul dorit. Și în Palestina se practica irigațiile (Ecl. 2:6; Is. 58:11; Ier. 31:12). În grădini, creșteau plante de cultură (I Împ. 21:2), crini și alte flori (Cânt. 5:1; 6:2), pomi fructiferi (Ier. 29:5, 28; Am. 9:14).

Grădina Ghetsimani era, după toate probabilitățile, un boschet de măslini, având și un teasc pt. obținerea uleiului. Ierusalimul dispunea de o grădină regală (II Împ. 25:4), la fel ca Etamul din apropierea Betleemului (Ant. 8:7:3; Cânt. 6:11; Ecl. 2:5). Palatul regal din Susa deținea și un mare parc (Est. 1:5).

În scopul protejării contra hoților și răufăcătorilor, grădinile erau înconjurată cu un zid sau cu un gard de măracini (Cânt. 4:12; Is. 5:2, 5). Unele grădini mai mari erau păzite de un om care ședea într-o colibă (Is. 1:8). Oamenii se plimbau adesea în răcoarea și liniștea grădinilor (Suzana 1:7), câteodată se scăldau acolo (v. 15), serveau masa (Est. 1:5), se rugau (Mt. 26:36). Din nefericire, grădinile au ajuns un loc unde se practica ritualuri idolatre (Is. 1:29; 65:3; 66:17; cf. II Împ. 16:4); uneori, grădinile serveau și ca locuri de înmormântare (Ioan 19:41).

GRĂDINA ÎMPĂRATULUI V. Iaz.

GRĂSIME. Constituind partea cea mai aleasă a jertfei, grăsimea era rezervată, în

exclusivitate, lui Dumnezeu: „*Grăsimea este mâncarea unei jertfe mistuite de foc de un miros plăcut Domnului. Toată grăsimea este a Domnului*” (Lv. 3:16). Abel a adus lui Dumnezeu grăsimea întâilor-născuți ai turmei sale (Gen. 4:4; cf. Num. 18:17). Legea lui Moise insistă ca toată grăsimea animalelor sacrificate să fie adusă Domnului, interzicându-se categoric să se mănânce grăsimea și sângele (Lv. 3:3, 9, 17; 7:3, 23, 25). Mistuită pe altar, ea era pt. Domnul o jertfă de bun miros (Ex. 29:13, 22; Lv. 4:8-10, 31). Odată cu stabilirea israeliților în Canaan, ca o consecință a distanței care-i separa pe majoritatea israeliților de locul unde se afla altarul național, se pare că a fost abolită prescripția de a arde grăsimea în cazul când animalele erau tăiate pt. consum (Dt. 12:15, 16, 21-24), așadar nefiind vorba de jertfirea lor în cinstea Domnului.

GRÂNAR. Un loc unde se depozitează grâul și, de asemenea, prin extensie, snopii, fânul, paiele (Ps. 144:13; Ioel 1:17; Mt. 3:12). De la caz la caz, poate fi vorba de magazii sau hambare (Ex. 1:11) ori de grânare săpate în pământ, silozuri (Ier. 41:8). În Egipt, grânarele erau mari, numeroase și separate de gospodării. Merindele se introduceau printr-o deschizătură aflată aproape de acoperiș, la care se ajungea cu ajutorul unei scări. La partea de jos, era prevăzută o ușiță pt. scurgerea grânelor. În textele egiptene, date la iveală de arheologi, revin adesea nume de funcționari însărcinați cu administrarea grânelor. Indiciile cuprinse în texte biblice cum ar fi cel din Gen. 41:35, 48-49, 56, au fost verificate până în cele mai mici detalii, mai ales prin scenele din viața vechilor egipteni reproduse pe diverse monumente.

GRÂU. Una dintre diferitele cereale cultivate în Palestina. Expresia „*grâul și vinul*” rezumă produsele agricole (Gen. 27:28; Dt. 7:13 etc.). Principalele cereale erau: grâul, orzul, alacul și meiul (Dt. 8:8; Is. 28:25; Ez. 4:9), numite respectiv: *Triticum vulgare*, *Hordeum sativum*, *Triticum spelta*, *Panicum miliaceum*.

Grâul a fost cultivat în Babilonia (Herod. 1:193), în Mesopotamia (Gen. 30:14), în Egipt (Ex. 9:32), în Palestina (Ex. 34:22; Dt. 8:8; Jud. 6:11) și alte regiuni, din cele mai vechi timpuri. În Palestina, semănatul grâului se desfășura prin noiembrie-decembrie, imediat după primele ploi. Se secera prin aprilie, mai sau chiar

iunie; ac. depindea de o serie de factori: zona, clima, starea solului (v. *Vreme*). Pâinea obișnuită la evrei se făcea din floarea făinii (Gen. 18:6; Ex. 29:2). Se consumau și boabe prăjite (Lv. 2:14, 16; Rut 2:14) (V. *Spice prăjite*). Se mai consumau boabe pisate din recolta nouă (Lv. 23:14; II Împ. 4:42).

Din Egipt, grâнарul Mediteranei, grâul încărcat pe vapoare la Alexandria era transportat până și la Roma (F.A. 27:6, 38). Potrivit relatării lui Pliniu (*Ist. Nat.* 18:47), grâul cel mai bun provenea din Egiptul de Sus (Thebaida). El se distingea prin spicul său ramificat și foarte mare (*Triticum compositum*). Ac. soi, menționat în Gen. 41:22 și reprezentat pe monumentele antice, se mai cultivă și în zilele noastre. Grâul cultivat pe suprafețe întinse în Palestina era *Triticum vulgare* al cărui spic este drept.

GREC, GREACĂ (LIMBA).

1. Persoană locuind în Grecia sau de naționalitate gr. (F.A. 16:1; 17:4). Când N.T. contrapune pe iudei grecilor, epitetul *gr.* indică, în general, un străin, însă gr. erau socotiți drept națiunea cea mai evoluată (Rom. 1:14, 16; 10:12).

2. Când Macedonia a cucerit Orientul și a fondat împ. elenice Siria și Egiptul, numele de *greci* a fost întrebuințat de orientali pt. a indica toate persoanele care vorbeau, de regulă, grecește și se bucurau de privilegiile coloniștilor gr. în statele guvernate de succesorii lui Alexandru Macedon. Gr. care au dorit să-L vadă pe Isus erau, fără îndoială, străini de rasa evreiască, însă nu se știe precis dacă erau de naționalitate gr. (V. *Heleniști*).

3. Limba gr. antici. Ea aparține grupului indo-european și are afinități cu sanscrita, avestica (avestan), persana veche, slavona, germanica, latina, celta. Puterea expresivă și preciziunea sa sunt extraordinare. Iudeii care vorbeau grecește (F.A. 21:37), foloseau gr. populară a epocii lor, *koiné*. V.T. a fost tradus în gr. (Septuaginta) înainte de venirea lui Cristos (v. *Versiuni I, I*). N.T. a fost redactat în gr. din capul locului. O seamă de ipoteze, foarte răspândite astăzi, care propun că Matei (mai ales el) și-ar fi redactat inițial Evanghelia în ebr. sau în aram. nu au nici un fundament. Totuși, ac. nu vrea să însemne că primii creștini nu vor fi scris nimic niciodată despre Isus Cristos în ebr. sau în aram., lucru care ar putea fi sugerat de Lc. 1:1-4. Totuși, nici cel puțin un manuscris al celor 4 evanghelii redactat

în vreuna din aceste două limbi nu a fost păstrat de Biserica primară și nu a fost recunoscut drept canonic. Prezența unor „semitisme flagrante” (A. Chouraqui) - ar fi fost numărate peste 300 - nu poate dovedi o asemenea teză. Oricum, Biserica primară a recunoscut dintotdeauna textul gr. ca fiind inspirat de Duhul Sfânt, și el are pt. noi autoritate deplină (v. *Aramaica; Evreu, 2; Limbă; Semitic*).

GRECIA. O țară mică, dar foarte vestită, situată în SE Europei. Hotarul ei nordic nu a fost niciodată determinat cu precizie, dar se știe că el străbătea lanțul munților Olimp. La S, Grecia era limitată de Mediterana; la E, de Marea Egee; la V, de Marea Ionică și Marea Adriatică. Pe vremea când Mediterana era „marele vehicol” al civilizației, Grecia s-a bucurat, grație așezării sale, de privilegii extraordinare. Adevărata istorie a Greciei începe cu primele sale documente, de la prima Olimpiadă, desfășurată în anul 776 î.Cr. Înainte de ac. dată, în cursul perioadei cunoscute sub numele de epoca eroică, istoria gr. este atât de amestecată cu legende, încât este foarte greu să se distingă între mit și realitate. Pare, totuși, sigur faptul că gr. descindeau din 4 triburi care afirmă existența unui strămoș comun: Hellen. În sânul ac. triburi, eolienii și aheii au jucat un rol de prim-plan în cursul epocii eroice. Homer acordă uneori denumirea de ahei tuturor grecilor. Celelalte două triburi, dorienii și ionienii, au câștigat importanță în epoca istorică; atenienii descindeau din ionieni, iar spartanii din dorienii.

În cursul primei perioade istorice, respectiv anii 776-500 î.Cr., fiecare dintre statele care alcătuiau națiunea gr. s-a dezvoltat separat. Deși teoretic independente unele față de altele, ac. state aveau aceeași limbă, aceeași literatură. Jocurile naționale, evoluția comună, dezvoltarea sentimentului național, toate acestea au contribuit la unirea lor. Statele respective încheiau adesea alianțe de scurtă durată. În ac. perioadă, s-au pus bazele arhitecturii grecești, ale artei, literaturii și filozofiei grecilor. Grecia s-a aflat foarte devreme în perspectiva geografică a evreilor care o numeau *Yavan*, adică Ionia (Gen. 10:4), dar ei nu o cunoșteau decât ca o țară foarte depărtată, situată la marginea lumii (Is. 66:19; Ez. 27:13; Ioel 3:6).

Pe la anul 500 î.Cr., Grecia a început să atragă atenția lumii din pricina antagonismului său cu Persia, o mare putere pe vremea

aceea. Cyrus cucerise deja în anul 546 Sardesul, capitala Lydiei. Căderea ac. oraș a antrenat supunerea localităților gr. din Asia Mică de către perși. Sub domnia lui Darius, perșii au trecut strâmtoarea Dardanele. Macedonia se supune în anul 510, dar orașele gr. din Asia Mică se ridică și se opun cuceritorilor între anii 500 și 495. Gr. din Europa, învingători ai perșilor la Marathon în anul 490, pierd bătălia de la Termopile; totuși, ei îi zdrobesc pe perși la Salamina, în anul 480, la Plateea și Mycale în anul 479. Lupta contra perșilor are ca rezultat plasarea întregii națiuni gr. sub conducerea unui singur stat. Mai întâi, ac. rol i-a revenit Atenei, iar ea și-a păstrat supremația până după războaiele medice; Atena s-a aflat în fruntea națiunii gr. între anii 479 și 431 î.Cr. Apoi, a urmat războiul peloponesiac (431-404); ac. a început printr-o ceartă izbucnită între Corint și coloniile sale. Toate forțele navale și militare ale Greciei au participat la ac. război purtat între Sparta și Atena. Ac. din urmă a fost învinsă, și Sparta a dominat între anii 404 și 371. După aceea, puterea a revenit Tebei până în anul 362. În cele din urmă, respectiv în anul 338, întreaga Grece este supusă Macedoniei de către Filip și astfel devine o componentă a imperiului lui.

Sub domnia lui Alexandru Macedon, Grecia intră, pt. prima dată, în contact direct cu Iudeea. Cu prilejul expediției îndreptate contra Persiei, Alexandru traversează Iudeea pe care o ia fără luptă (v. *Alexandru, 1*). Începând de atunci, influența gr. prevalează și se impune în regiunile învecinate cu Mediterana orientală. Avem de-a face acum cu ceea ce s-a numit epoca elenistă. Chiar și după cuceririle romane, influența limbii, culturii și filozofiei gr. se resimte profund, infiltrându-se până și în religia iudeilor. Pe vremea Domnului Isus Cristos, cea mai mare parte a lumii civilizate vorbea grecește. La moartea lui Alexandru, imperiul a căzut în mâinile generalilor săi care l-au împărțit între ei. Grecia propriu-zisă a fost atribuită inițial fiului postum al lui Alexandru, dar peste puțină vreme ac. copil și toți membrii familiei tatălui său au fost omorâți. Grecia a trecut în mâinile acelor care erau suficient de puternici pt. a-și impune voința. Ac. stare de lucruri s-a perpetuat până la cucerirea Greciei de către romani. Ultima luptă contra Romei a atras după sine distrugerea Corintului de către Mummius, în anul 146 î.Cr. Roma anexează Grecia Macedoniei și o proclamă mai târziu prov. romană, sub

denumirea de Ahaia. Când Imperiul Roman s-a împărțit în Imperiul Roman de Apus și Imperiul Roman de Răsărit, influența gr. a devenit din nou preponderentă. Imperiul Roman de Răsărit a supraviețuit vreme îndelungată prăbușirii Imperiului Roman de Apus, și anume până la luarea Constantinopolului de turci, în anul 1453 d.Cr.

GREFĂ, ALTOI - în gr. *egkentrizô* înseamnă *a face un transplant, a transplanta*. În pomicultură, grefa este „*procedeul de multiplicare vegetativă, realizat prin unirea unei părți a unei plante (greffon - altoi) și a unei părți dintr-o alta (portaltoi) în vederea obținerii unui singur individ*” (Larousse). O asemenea practică împiedică procesul de degenerare a pomilor fructiferi, permițând, totodată, răspândirea de noi varietăți, fructele obținute fiind acelea ale altoiului, nu ale portaltoiului.

În N.T., ap. Pavel folosește imaginea grefei (altoiului) pt. a o aplica păgânilor convertiți care, asemenea unui măslin sălbatic, au fost altoiți pe un pom valoros. Ac. din urmă reprezintă poporul iudeu care a primit, primul, Revelația divină. De aceea el este „*rădăcina*” din care-și trag pop. păgâne „*seva*” (Rom. 11:17-24). În spatele pasajului din Rom. 6:5 („*Noi am devenit una și aceeași plantă cu Cristos*”, în vers. fr. N.Ed.), se ascunde, de asemenea, imaginea grefei: după cum altoiul împărtășește soarta portaltoiului său, trecând printr-o moarte aparentă de-a lungul iernii, la fel și creștinul unit cu Cristos moare și înviază împreună cu El.

GREȘALĂ. V. Eroare.

GREUTATE, SARCINĂ, POVARĂ - în ebr. *massa'* = *un lucru ridicat*; *sabhal* = *a purta o greutate*; în gr. *baros* = *sarcină, lucru împovărat*; *phortion* = *ceva care trebuie purtat*. În Biblie, o greutate sau o sarcină este ceva care incomodează trupul sau sufletul, de ex.: o sarcină (II Împ. 5:17), o muncă grea, sclavia, suferința sau teama (Ecl. 12:3; Țef. 3:18; Mt. 20:12). Ac. termen indică, de asemenea, funcția de răspundere a conducătorului politic sau religios (Num. 11:17). Păzirea Legii evreiești este o sarcină (Mt. 23:4; F.A. 15:28).

Mesajul impus de Dumnezeu profeților Săi era pt. aceștia o adevărată greutate sau povară. În N.T., Domnul Isus vorbește de poruncile Sale ca fiind o sarcină ușoară (Mt. 11:30; Ap. 2:24). În Gal. 6:2, ap. Pavel cere

creștinilor să-și poarte sarcinile unii altora, adică să-și împărtășească dificultățile și să se ajute reciproc în a le purta (v. *Jug*).

GREUTĂȚI ȘI MĂSURI. Datele pe care le găsim la iudei și la alte pop. ale antichității nu pot fi convertite în unitățile de măsură ale epocii noastre cu o rigoare matematică. După cum au existat și la noi, înainte de introducerea sistemului metric, etaloane diferite și variabile și care nu au fost niciodată determinate în mod riguros. Nici chiar raporturile stabilite de vechi autori între măsurile ebraice și normele babiloniene, grecești sau romane nu pot fi luate ca ceva absolut, în ce privește precizia lor. Referitor la sistemul evreiesc de măsuri și greutate, trebuie menționat faptul că ac. a fost influențat rând pe rând de sistemele imperiilor vecine cu Palestina de așa manieră încât savanții israeliți înșiși se deosebesc în evaluările lor.

I. *Greutăți.* Evreii se foloseau de balanțe și de greutate (Lv. 19:36). Aurul și argintul se cântăreau la fel ca celelalte mărfuri (Ier. 32:10). Greutățile principale erau:

1. *Talantul* (în gr. *talanton*, în ebr. *kikkar* = rotund, oval; I Împ. 9:14).

2. *Mina* sau *maneh* (în gr. *mna*, în ebr. *maneh*, în akkad. *manou*; în ac. limbi, rădăcina înseamnă *a socoti*; I Împ. 10:17).

3. *Siclul* sau *shekel*, adică *greutate* (Ex. 30:13). Mai existau și alte unități:

4. *Ghera*, termen care provenea, probabil, din akkad. *geru* care echivala inițial cu 1/20 dintr-un siclu (Ex. 30:13).

5. *Beka* sau 1/2 dintr-un siclu (Gen. 24:22; Ex. 38:26).

6. *Livra* (în gr. *litra*; Ioan 12:3; 19:39) echivala cu livra romană de 327 g.

Este posibil să exprimăm în cifrele de astăzi, cel puțin cu aproximație, valoarea vechilor unități de măsură ale israeliților? Săpăturile arheologice ne-au oferit câteva elemente în ac. privință. Aproape toate greutatele primitive ale evreilor erau din piatră. La Lachiș (Lakich) s-a găsit o greutate purtând inscripția *neseeph*: ea cântărea 10,5 g; o duzină de greutate de același tip au între 9,28 g și 10,21 g; două greutate de piatră cu inscripția *pym*, adică 2/3 dintr-un siclu; cele două greutate cântăresc 8,13 g și 7,8 g; în sfârșit, două greutate pe care scrie *bega'*, acestea cântărind 6,15 g și, respectiv, 6,09 g. Probabil că majoritatea ac. obiecte de la Lachiș datează de

la finele sec. VII și începutul sec. VI î.Cr. Existența unor greutate cu același nume, dar având o valoare diferită, ne permite să admitem că etaloanele palestinene se deosebeau între ele, în funcție de localitate. De altă parte, nici balanțele (cumpenele) nu erau identice.

În *Babilonia* și în *Asiria*, 60 de sicli valorau o mină. În ac. locuri, se făcea distincție între: greutate mici (simple) - talanți, mine, sicli - și greutate mari (duble) - doi talanți, două mine, doi sicli. Mai existau și etaloane locale, cum ar fi *maneh* (mina) sumeriană. Câteva mine, păstrate la British Museum, cântăresc între 423 și 570 g, în timp ce o oarecare mină babiloniană de greutate medie nu are decât 505 g. Se cunosc 3 etaloane pt. mina babiloniană. După alte constatări, nici siclu nu avea peste tot aceeași greutate. La Ras Shamra (localitate aflată la 40 km SV de Antiohia), mina de 50 de sicli a fost întrebuințată în sec. XIV-XIII î.Cr.

La *evrei* se poate stabili, cu aproximație, tabelul următor:

ghera	1/20 dintr-un siclu	= 0,82 g
beka	1/2 de siclu	= 8,02 g
siclul		= 16,04 g
mina	50 de sicli	= 820 g
talantul	3000 de sicli	= 49 200 g

Totuși, există mari incertitudini referitor la ultimele două etaloane. Mina valora 15, 50, 60 sau chiar 100 de sicli? Talantul varia între 30 și 50 de mine?

II. *Măsuri de lungime.* La fel ca la pop. antice, și la evrei acestea derivau din dimensiunile corpului omenesc. *Cotul* (din cuv. lat. *cubitus* = cot) era unitatea de bază. În principiu, se măsura de la cotul mâinii până la vârful degetelor, dar a suferit numeroase modificări. În Biblie este vorba de „*cotul unui om*” (Dt. 3:11), „*măsura cea mai veche a cotilor*” (II Cr. 3:3), „*cot obișnuit*”, de un alt cot mai lung cu o palmă decât cotul obișnuit (Ez. 40:5), de „*coti mari*” sau „*în unghi*” (41:8). După câte știm, cotul obișnuit măsura vreo 44 de cm, iar cel mare cca 52 cm. La fel și în *Babilon*: cotul regal măsura cu 3 lățimi de deget mai mult decât cotul babilonian obișnuit (Herod. 1:178). *Cotul egiptean* obișnuit, având cam 45 cm, echivala cu 6 palme, adică de 6 ori lățimea unei mâini (Herod. 2:149). Cotul regal egiptean, care avea o palmă în

plus, măsura cca 52 cm, așa cum o dovedesc trestile de măsurat descoperite în mormintele egiptene.

În cursul epocii greco-romane, distanțele se măsurau în *mile* și în *stadii*. O milă romană echivala cu 5 000 de picioare romane, aproximativ 1 480 m. Stadiul folosit în N.T. măsura cam 185 de m (Lc. 24:13); 8 stadii romane echivalau cu o milă. Stadiul gr. se subîmpărțea în 600 de picioare; cum picioarele variau de la caz la caz, stadiul olimpic măsura 192,25 m, în timp ce stadiul atic avea numai 147,85 m. Termenul gr. *stadion* a indicat inițial amplasamentul locului de alergare, iar mai târziu distanța parcursă de un bărbat viguros care alerga fără oprire.

Iată o comparație aproximativă a măsurilor de lungime:

- degetul (lățime) (Ier. 52:21) = 2,5 cm
- palma (lățimea a 4 degete) (Ex. 25:25) = 9,2 cm
- palma triplă (3 palme) (Ex. 28:16) = 27,7 cm
- cotul (2 palme triple) = 55 cm
- trestia (prăjina) lui Ezechiel (6 coți lungi) (cap. 40:5) = 3,32 m
- brațul, lungimea brațelor desfăcute = 1,83 m
- stâmpjenul, măsură de adâncime (F.A. 27:28) = 1,80 m
- stadiul (Lc. 24:13; Ioan 6:19), cca 185 m
- mila (Mt. 5:41) (8 stadii), cca 1 480 m
- un drum în ziua sabbatului (2 000 de coți) = 1 100 m

III. Măsuri de capacitate. Nu avem cunoștințe solide nici în ce privește valoarea exactă a vechilor măsuri de capacitate care s-au schimbat mereu de-a lungul anilor, îndeosebi în timpul și după captivitatea babilonică. Unitatea de măsură pt. solide era *efa*, iar pt. lichide *batul*. Deși deosebite ca nume, efa și batul aveau aceeași valoare (Ez. 45:11). Se poate întocmi următorul tabel:

Măsuri pt. solide

- cabul (pomenit numai în II Împ. 6:25) valora $\frac{1}{18}$ dintr-o efa 2,94 litri
- chenix („măsură”, Ap. 6:6) = 1 cab (qab)
- omerul (Ex. 16:36), o zecime de efa = 3,50 l
- obroc (lat. *modius*, Mt. 5:15) măsură romană, = 8,63 l
- „măsura” (seah) (Gen. 18:6; II Împ. 7:16) o treime de efa = 11,70 l
- efa, egală cu batul, = 35 l
- letecul (Os. 3:2), $\frac{1}{2}$ de omer, = 175 l
- omerul (Os. 3:2), 10 efe, = 350 l

- corul (kor) (I Împ. 5:11; Ez. 45:14), egal cu omerul adică 350 l

- logul (Lv. 14:10, 12, 15, 24) = 0,486 l

- hinul (Ex. 29:40), 12 logi adică 5,832 l

- batul (I Împ. 7:38; Ez. 45:10), 6 hini, deci 35 l

- „măsura” din Ioan 2:6 (în gr. *metrētēs*) = 39,4 l

IV. Măsuri de suprafață. La majoritatea pop. antice, suprafețele de teren erau indicate pornind de la porțiunea de pământ pe care o putea ara într-o zi o pereche de boi. O altă măsură foarte veche corespundea cantității de cereale necesară pt. însămânțarea unei anumite suprafețe. Unele versiuni, rom. și străine, redau prin *pogon* cuv. ebr. *tsemed* care înseamnă *jug* sau *pereche de boi* (I Sam. 14:14; Is. 5:10). *Actusul* roman (*sillon*) măsura un segment de 120 de picioare romane, iar unitatea de suprafață la romani era *actusul* pătrat. *Jugerum* (pogonul) corespundea ariei (suprafeței) arate într-o zi de o pereche de boi. *Jugerum*-ul era echivalentul unei suprafețe dreptunghiulare cu lungimea de doi actusi și lățimea de un actus și însumând 28 000 picioare pătrate romane (2 518 mp). Se presupune că pogonul ebr. (*tsemed*) era egal cu un *jugerum*, însă nu există dovezi concrete în ac. sens.

GRIJĂ, ÎNGRIJORARE. În Biblie, grija poate constitui o stare de neliniște (Ps. 13:2; Lc. 21:34; I Pet. 5:7) sau o atenție plină de solitudine a unei persoane față de o altă. Astfel, pe de o parte, Dumnezeu Însuși Se preocupă de soarta alor Săi (Nem. 9:21; Ps. 55:22), de creațiunea Sa (Mt. 5:45; 6:26, 28-30), pt. a procura hrană și îmbrăcăminte tuturor celor ce-L cunosc (Ps. 127:2; Mt. 6:25-34); pe de altă parte, Isus i-a sfătuit pe ucenicii Săi să nu se îngrijoreze ce va trebui să spună când vor compărea înaintea tribunalelor, căci Dumnezeu le va insufla cuvintele necesare (Mt. 10:19; Lc. 12:11). Ap. Pavel le-a recomandat creștinilor să nu se îngrijoreze, ci să aducă orice lucru la cunoștința lui Dumnezeu (Fil. 4:6, 7). Într-adevăr, îngrijorările înăbușă Cuvântul lui Dumnezeu în inima omului și-l fac să fie neroditor (Mt. 13:22; Mc. 4:19), pt. că omul plin de griji cade pradă unei mari mulțimi de visuri și sfârșește prin a trăi într-o lume himerică (Ecl. 5:3). Însă grija provocată de păcat în conștiința omului este pozitivă, pt. că ea îl conduce la mărturisire (Ps. 38:18).

Grija pt. alții și îndeosebi pt. membrii fam. noastre și pt. văduvele din Biserică trebuie să fie cultivată (I Tim. 5:8, 16).

Ideea de grijă se exprimă, în gr., prin subst. *merimna* și verbul *merimnaô*. O. Barclay ne spune că este foarte important să înțelegem adevărata semnificație a ac. doi termeni, pt. că „*întreaga atitudine a creștinilor față de problemele vieții depinde de justa lor interpretare*” (N.T. Words, p. 198). Subst. *merimna* este folosit pt. îngrijorările ac. vieți care înăbușă Cuvântul lui Dumnezeu în noi (Mt. 13:22; Mc. 4:19; Lc. 8:14), care ne împiedică să fim gata pt. venirea Domnului (Lc. 21:34). Îngrijorările acestea trebuie să le aruncăm asupra lui Dumnezeu (I Pet. 5:7). Dar ap. Pavel îl mai folosește în legătură cu simțămintele pe care i le produc Bisericele (II Cor. 11:28). Deci, el poate avea și un sens pozitiv.

Verbul *merimnaô* apare îndeosebi în *Predica de pe munte* (Mt. 6:25, 27, 28, 31, 34; cf. Lc. 12:22, 25, 26). El implică ideea de a fi împovărat, neliniștit, frământat de grija de a mânca, de a bea, de a ne îmbrăca. Pavel îl folosește de câteva ori în I Cor. 7:32-34: a se îngriji de lucrurile lumii pt. a plăcea tovarășului de viață sau a se îngriji să placă Domnului. În I Cor. 12:25 este vorba de grija pe care membrii Bisericii trebuie s-o manifeste unii față de alții. În Epist. către Filipeni, Pavel utilizează ac. cuv., cu o notă pozitivă (Timotei poartă pe inimă interesele Bisericii din Filipi, 2:20) și cu o notă negativă („*Nu vă îngrijați de nimic*”, 4:6). Așadar, ac. doi termeni pot avea, ca și în gr. clasică, fie un sens pozitiv: a se preocupa de alții, a urmări interese superioare, fie un sens negativ: o preocupare anxioasă, neliniștită care răpește pacea interioară.

GRINDINĂ, PIATRĂ. Globule de gheață formate din picăturile de ploaie care au fost transportate în zonele reci ale atmosferei. Grindina nu cade doar în regiunile reci și temperate ale planetei noastre, dar și în ținuturile cu climat cald sau chiar tropical unde zăpada și gheața nu se întâlnesc decât la mare altitudine. Cele mai periculoase boabe de grindină sunt acelea a căror cădere are loc odată cu dezlănțuirea unor uragane. În ac. condiții, indiferent de latitudinea geografică, două sau mai multe boabe de grindină se unesc și alcătuiesc un mare bulgăre de gheață, de formă neregulată, care se prăbușește cu o violență fantastică. În Egipt, grindina cade uneori în

intervalul decembrie-aprilie (Ex. 9:22-25). În Palestina, piatra bate mai frecvent (Ios. 10:11; Hag. 2:17). Suprafața afectată de grindină are, de cele mai multe ori, forma unei fâșii înguste și lungi, așa încât, din două localități învecinate, una poate fi lovită de uragan, cealaltă fiind scutită. Cu prilejul celei de a 7-a urgii, țara Gosen nu a fost atinsă de grindină, pe când terit. egiptean limitrof, spre V, a fost puternic bătut de piatră și a avut mult de suferit de pe urma ei (Ex. 9:26). Într-un alt caz, o armată a putut fi cruțată de furtuna de grindină izbucnită nu departe de amplasamentul ei, văzând în același timp deruta care i-a cuprins pe dușmanii săi loviți din plin de bulgării ucigători (Ios. 10:11).

GROAZĂ. V. *Teroare*.

GRUMAZ. V. *Ceafă*.

GUDGODA. V. *Hor-Ghidgad*.

GUEL. V. *Gheuel*.

GUIAH. V. *Ghiah*.

GUNI - colorat.

1. Fiu al lui Neftali și fondatorul unui clan (Gen. 46:24; Num. 26:48; I Cr. 7:13).

2. Un gadit (I Cr. 5:15).

GUNOI. Gunoiul servea ca îngrășământ natural (Lc. 13:8; Ps. 83:10). În Is. 25:10, este vorba de o groapă de bălegar în care paiele erau călcate de animale. În Orient se întrebuintează frecvent bălegarul uscat (provenit de la vaci și boi) drept combustibil (Ez. 4:12, 15). Cerșetorii se culcau deseori pe o grămadă de gunoi sau cenușă (I Sam. 2:8; Pl. 4:5). O formă de pedeapsă aplicată în vechime unui vinovat era transformarea casei sale într-un morman de murdării (Dan. 2:5), ceea ce însemna, probabil, o cloacă, o hazna de gunoi (II Împ. 10:27). Dar o traducere mai corectă a pasajului din Dan. 2:5 ar suna astfel: „*casele voastre vor fi prefăcute într-un morman de ruine*”. Gunoiul și murdăriile se măturau (I Împ. 14:10; Fil. 3:8).

GUR - animal tânăr, leu. Urcuș din apropierea Ibleamului. La Gur a fost lovit Ahazia, împ. lui Iuda, din porunca lui Iehu, și rănit de moarte (II Împ. 9:27). Identificare imposibilă.

GUR-BAAL - *locuința lui Baal, șederea lui Baal*. Locul unde trăiau arabii (II Cr. 26:7). Probabil în pustie, la S de Beer-Șeba, la Huleh Ghurri.

GUVERNARE. V. *Cârmuire - dar*.

GUVERNATOR, CÂRMUITOR. Persoana însărcinată de conducătorul suprem al unei țări, căruia îi este subordonată, să administreze un ținut, o prov. sau un stat. Iosif, prim-ministrul Egiptului, purta titlul de guvernator (Gen. 42:6; 45:26). Părăsind Ierusalimul pe care tocmai îl cucerise, Nebucadnețar a lăsat acolo un guvernator, în persoana lui Ghedalia, care trebuia să administreze țara (Ier. 40:5; 41:2 și urm.). După captivitatea babilonică, niște guvernatori aleși de perși au fost instalați în țara lui Israel: Zorobabel, Neemia ș.a. Deși de origine evreiască, ei erau slujbași ai regelui Persiei (Nem. 5:14, 18; Hag. 1:14). Unele versiuni, în loc să traducă cuv. persan folosit în aceste pasaje, l-au transcris: *thirshatha*. Este tocmai titlul pe care-l purta și guvernatorul lui Iuda. La *romani*, cârmuitorul se numea *procurator* (termen mai exact, el însemnând administrator). Ponțiu Pilat (Mt. 28:14), Felix (F.A. 23:24), Festus (24:27; 26:30) au ocupat ac. funcție în fruntea Iudeii. În prov. zise imperiale, adică cele ce depindeau direct de împărat, se instala un procurator care era, în același timp, guvernator civil și militar. După destituirea lui Arhelau (Archelaus), în anul 6 d.Cr., Roma a decretat ca Iudeea, Samaria și Idumeea să alcătuiască, sub denumirea de „prov. Iudeii”, o secțiune a Siriei pe care o administrau procuratorii (Ant. 17:11:4; 13:5; Tacitus, *Anale* 12:23; *Ist.* 5:9). Amintim, dintre aceștia, în ordinea guvernării, pe: Coponius (Ant. 18:1:1; 2:2; Răzb. 2:8:1); Marcus Ambivius;

Annius Rufus, pe vremea când a murit Cezar August; Valerius Gratus, mandatar timp de 11 ani (Ant. 18:2:2); *Ponțiu Pilat*, numit de Tiberiu Cezar, care-l va destitui 10 ani mai târziu. Pilat sosește la Roma imediat după moartea lui Tiberiu, în martie 37 (Ant. 18:2:2; 4:2; 6:5; Răzb. 2:9:2; Tacitus, *Anale* 15:44; cf. Lc. 3:1); Marcellus (Ant. 18:6:10-11), numit de Caligula. La venirea pe tron a lui Claudiu, în anul 41, Irod Agripa I primește de la el Iudeea pe care o guvernează 3 ani (F.A. 12:1-23). Cuspius Fadus a fost numit de Claudiu procurator al Iudeii în anul 44. A urmat Tiberiu Alexandru (Ant. 19:9:2; 20:1:2; 5:2; Răzb. 2:11:6). După moartea lui Irod, regele Khalkisului (Chalcis), Claudiu numește pe Cumanus procurator al Iudeii, însă ceva mai târziu, împăratul îl revocă (Ant. 20:5:2; 6:2 și 3; Răzb. 2:12:1 și 6) înlocuindu-l cu *Felix* (Ant. 20:7:1; Răzb. 2:12:8; Tacitus, *Ist.* 5:9, *Anale* 12). Nero numește procurator pe *Porcius Festus* (Ant. 20:8:9; Răzb. 2:14:1; F.A. 24:27) căruia îi succedă Albinus (Ant. 20:9:1). Ultimul procurator a fost Gessius Florus, numit de Nero în anul 64 (Ant. 20:11:1; Răzb. 2:14:2; Tacitus, *Ist.* 5:10).

Procuratorii Iudeii, supuși într-o oarecare măsură legatului Siriei, exercitau în Iudeea o autoritate suverană. Ei aveau comanda garnizoanei romane, judecau toate cauzele importante, aveau dreptul să aplice pedeapsa capitală (Răzb. 2:8:1) pe care ostașii o executau. Locuind, de regulă, la Cezareea, pe litoral, procuratorii se suiau la Ierusalim cu prilejul sărbătorilor și câteodată petreceau iernile acolo (Ant. 18:3:1). De asemenea, întreprindeau călătorii prin orașele aflate sub jurisdicția lor. Când veneau la Ierusalim, se pare că se instalau în vechiul palat al lui Irod cel Mare (V. *Irod - palatul*).

H

HABACUC, HABAKUK, HABAQUQ. Semnificația ac. nume este incertă. Ar putea însemna: *a îmbrățișa*; de asemenea, ar putea indica *o plantă de grădină* (cf. cuv. akkad. *hambakuku*). *Un prooroc al lui Iuda*. Din pricina psalmului său (Hab. 3) și a instrucțiunilor date mai-marelui cântăreților (v. 19) s-a concluzionat că Habacuc ar fi aparținut sem. lui Levi și că ar fi fost unul dintre cântăreții sacri, lucru care nu rezidă din context (cf. titlurile Ps. 3 și 52). Mai trebuie menționat aici că scrierea apocrifă intitulată „*Bel și balaurul*” poartă subtitlul: „*Habacuc, fiul lui Iosua, din sem. lui Levi*”.

HABACUC (CARTEA). *Autorul cărții.* Știm foarte puține lucruri despre el, cunoștințele noastre limitându-se la:

1. *Numele său.* Habacuc înseamnă *cel care îmbrățișează* (sau *cel care este îmbrățișat*), *cel care cuprinde* sau *care luptă*. Sf. Ieronim zice: „*Habacuc este numit Îmbrățișare, fie din cauza dragostei sale pt. Domnul, fie pt. că luptă cu Dumnezeu*”. Ac. ultimă semnificație evocă pe Iacov luptând cu Îngerul Domnului; și Habacuc trăiește un mare conflict lăuntric, dezbătând problema dreptății lui Dumnezeu confruntate cu nedreptatea omului. El luptă cu Domnul și, asemenea lui Iacov, ajunge să pună mâna pe niște promisiuni divine, după care își regăsește pacea lăuntrică.

2. *Calitatea sa de profet* (1:1). El este singurul numit astfel dintre cei ce ne-au lăsat scrieri profetice. Așadar, ac. nume trebuie să fi corespuns unei funcții oficiale, legată poate de o asociație a proorocilor și având un statut recunoscut în împ. lui Iuda. Oricum, el este un profet în sensul plenar al ac. termen, așa cum este definit el în Ier. 23:18, 22; el a ascultat cuvintele lui Dumnezeu și le-a făcut cunoscut poporului său.

3. *Era Habacuc un levit?* Modul de alcătuire a psalmului care ocupă cap. 3 al cărții denotă o bună cunoaștere a regulilor liturgice ale cântării sacre și ale poeziei ebraice. Este deci foarte posibil ca Habacuc să fi aparținut acelei categorii de leviți însărcinați să laude pe Domnul, cum o pretinde tradiția ebraică.

4. Cartea sa ni-l face cunoscut ca un om al rugăciunii (3:2), un poet cu daruri excepționale, precum și ca un gânditor preocupat de problema justificării felului de a lucra al lui Dumnezeu.

Locul redactării cărții. Habacuc a profetit în Iuda, prob. la Ierusalim, deoarece pe vremea lui, împărăția lui Israel dispăruse.

Data redactării. Cartea, nedatată, provine, în mod evident, din perioada chaldeană.

1. Templul este încă în picioare (2:20); acolo se mai desfășoară servicii religioase însoțite de muzică (3:19).

2. Generația lui Habacuc (1:5, 6) a văzut pe chaldei devenind, printre națiunile lumii, o putere colosală care s-a dedat la măcelărirea a numeroși locuitori (v. 6, 17). Evreii îi cunoșteau pe chaldei de multă vreme. Aceștia au început să se impună din nou atenției generale, reușind în anul 626 î.Cr. să scuture jugul asirian. Apoi au declanșat o campanie de cuceriri și au luat comanda, așezându-se în fruntea puterilor mondiale, odată cu prăbușirea cetății Ninive în anul 612 î.Cr. Așa se face că, după victoria obținută de Nebucadnețar asupra faraonului Neco la Carchemiș, în anul 605, nu vedem de ce ar mai trebui ca ascultătorii lui Habacuc să fi fost „*uimiți*” și „*îngrozii*” auzind vorbindu-se de chaldeii ieșiți învingători și nici de

ce nu ar putea crede într-o înaintare rapidă dacă li s-ar relata asemenea lucruri (1:5)!!

Prin urmare, ac. două date - 612 și 605 - fixează limitele destul de restrânse ale profeției transcrise în cartea noastră (*slujba* profetică a lui Habacuc putând foarte bine să fi cuprins o perioadă de timp mai îndelungată, începută mult mai devreme și continuată după prima deportare a locuitorilor lui Iuda).

Situația descrisă în Hab. 1:2-4 se aseamănă foarte bine cu aceea care se reflectă în Ier. 22:13-19, datând dintr-o perioadă când exilul mai era încă o amenințare ce plana asupra lui Ioiachim. La acea dată, pericolul asirian nu era destul de puternic, amenințarea chaldeană încă improbabilă, poporul devenise tributar corupției, violenței și unor practici imorale specifice cultelor păgâne. O asemenea situație ar putea corespunde foarte bine anilor 609-608, pe la începutul domniei lui Ioiachim.

Scopul cărții. După o scurtă trezire spirituală pe vremea lui Iosia, poporul și împăratul lui au făcut din nou „*ce este rău înaintea Domnului*” (II Împ. 23:37).

„*Aristocrați hrăpăreți, aliați cu căpeteniile religioase corupte, furau și asuprau fără pic de rușine poporul lui Iuda*” (G. Archer).

Habacuc își pune aceeași problemă care i-a preocupat pe toți oamenii evlavioși ai lui Israel (cf. Iov; Ps. 37; 73): De ce îngăduie Dumnezeu corupția (1:2-3)? De ce rămâne El indiferent față de propășirea celor răi (1:3)? Dumnezeu îi răspunde că El va pedepsi pop. răzvrătit prin chaldei. Dar ac. face loc unei alte întrebări: Cum ar putea folosi Dumnezeu, pt. aducerea la îndeplinire a planurilor Sale, o națiune și mai vinovată decât Israel (1:12, 13)? Asemenea întrebări trebuie să-i fi frământat destul de mult pe oamenii „neprihăniți” din Iuda. Dumnezeu le răspunde prin mesajul lui Habacuc și prin atitudinea de totală încredere în dreptatea divină pe care o reflectă ac. carte biblică. În felul acesta, ei nu vor putea fi uluiți când furtuna babiloniană va bântui Palestina.

Conținutul cărții. Habacuc aduce un mesaj de judecată și consolare: *judecată* - răbdarea lui Dumnezeu a ajuns la capăt, astfel că nelegiuirea lui Iuda va fi pedepsită cu ajutorul chaldeilor. Prin ac. avertisment brutal, profetul intenționează să trezească din letargie pe locuitorii lui Iuda și să-i conducă, pe calea pocăinței, spre Dumnezeu. *Consolare*: în

vremuri tulburi, credinciosul își găsește pacea și liniștea încrezându-se din toată inima în Dumnezeu, sprijinindu-se pe bunătatea și dragostea Lui pt. ai Săi, mizând pe dreptatea Sa față de cei ce I se împotrivesc, chiar dacă uneori îi utilizează ca „*nuiiele*” în mâna Sa. Chaldeii sunt hrăpăreți (2:6-8), orgolioși (v. 9-11), tirani (v. 12-14), viciați (v. 15-17) și idolatri (v. 18-19). Dumnezeu știe bine lucrul ac. și-i va pedepsi când le va veni și lor rândul.

Toate ac. învățături ne sunt date de o manieră teoretică: noi asistăm la luptele lăuntrice ale proorocului, la momentele de îndoială prin care trece el atunci când nu reușește să împace realitățile istorice cu convingerile sale spirituale, când credința sa confruntată cu situația de fapt ridică o furtună de întrebări: „*Cum poate îngădui asemenea lucruri un Dumnezeu drept și sfânt...? Până când, Doamne...? Până când... și de ce...?*” Comparând ac. prim capitol cu finalul cărții, rămânem uluiți de felul în care a răspuns Dumnezeu slujitorului Său. Placa turnantă se găsește în centrul cărții, în ac. cuv. care vor servi ca temă pt. trei din epistolele Noului Testament: „*Cel neprihănit va trăi prin credință*” (2:4), asociate viziunii referitoare la triumful final al lui Dumnezeu (2:14). Se poate spune și cu privire la Habacuc ceea ce zicea William Temple despre autorul Ps. 73: „*Împărtășia lui cu Dumnezeu, autorul a descoperit că nimic nu se poate compara cu această comuniune sublimă*”.

Cartea ac. este o dovadă că fiecare credincios trece prin clipe de nesiguranță și îndoială; însă Dumnezeu, chiar dacă nu-l condamnă pt. o asemenea atitudine, nu găsește nimerit să-i răspundă tuturor întrebărilor sale, ci-i acordă promisiuni de natură să-i fortifice credința.

Planul cărții. Habacuc se împarte în trei secțiuni:

1. *Prima plângere*: strigătul de protest al profetului contra violenței și a răutății rămas fără nici o reacție din partea lui Dumnezeu (1:2-4); cel nelegiuit propășește. Răspunsul Domnului: Dumnezeu îi va ridica pe chaldei (v. 5-10) care, fiind ei înșiși vinovați și păcătoși, vor fi pedepsiți la rândul lor (v. 11).

2. *A doua plângere*: Împ. lui Dumnezeu nu va fi nimicită și judecata se va abate asupra chaldeilor (v. 12). Totuși, se pune o problemă morală: Dumnezeu îngăduie chaldeilor să lovească și să omoare oameni mai buni, mai

drepti decât ei. Cât va mai continua aceasta (v. 13-17)? Răspunsul Domnului: chaldeii sunt ființe nelegiuite și umflate de mândrie; numai faptul acesta este suficient, în optica credinciosului, pt. a vesti mai dinainte pedepsirea lor (cf. 1:11; Is. 10:12-16) și a tuturor celor ce li se aseamănă. „*Cel neprihănit va trăi prin credință*” (Hab. 2:1-4). Astfel, logica ac. adevăr minunat și înțelept permite rezolvarea problemei în discuție. De altfel, certitudinea că Dumnezeu va pedepsi răutatea inspiră profetului un număr de 5 anateme, proferate contra orgolioasei puteri a vrăjmașului și vizând tot atâtea aspecte ale nelegiuirii (2: 5-20).

3. *Rugăciune de mulțumire* (3:1-19); după o invocare și un apel adresate Dumnezeului îndurării care-și dezlănțuise, la un moment dat, mânia (v. 2), proorocul descrie apariția glorioasă a Domnului, stupefacția dușmanilor Săi (v. 13-15), exprimând apoi siguranța și liniștea inimii credincioase care se sprijină pe bunătatea divină (v. 16-19). Habacuc își prezintă mesajul sub o formă nemaîntâlnită în profeție, și anume printr-un dialog cu Dumnezeu, urmat de o rugăciune.

Dialogul cu Dumnezeu se poate rezuma astfel:

Habacuc: Până când vei tolera, Dumnezeule, nedreptatea și violența? (1:1-4).

Dumnezeu: Mă voi ocupa în curând Eu însumi de lucrul acesta, cerând chaldeilor să intervină (1:5-11).

Habacuc: Cum poți să recurgi la un popor și mai vinovat ca Iuda spre a pedepsi moștenirea Ta? (1:12-17).

Și proorocul așteaptă în tăcere răspunsul Domnului (2:1-4).

Dumnezeu: Chaldeii vor fi loviți, la rândul lor, pt. toate păcatele pe care le-au săvârșit (2:5-20).

Habacuc îl laudă pe Dumnezeu: lucrările Sale din trecut sunt o garanție pentru viitor. Credinciosul se poate bucura în Dumnezeul mântuirii sale.

Critica literară a combătut, cu deosebită duritate, cartea lui Habacuc. Astfel, criticul Karl Marti nu a acceptat decât 7 versete. Potrivit opiniei unui alt critic ceva mai conservator, *procedând de o asemenea manieră, Marti s-a comportat față de cartea lui Habacuc cum a făcut-o Dumnezeu față de casa celui rău* (3:13)! De altfel, exponenții acestei tendințe se deosebesc între ei și cu privire la data redactării unor capitole și la caracterul unitar

al cărții. Totuși, s-ar cuveni să notăm aici câteva lucruri. De exemplu, termenii muzicali întrebuițați de Habacuc nu datează din perioada post-exilică, ei fiind deja utilizați în Psalmi. În altă ordine de idei, este de remarcat că Habacuc este citat în N.T. de o manieră care subliniază importanța și valoarea teologică a cărții (cf. F.A. 13:41 și Hab. 1:5; Rom. 1:17; Gal. 3:11; Evr. 10:38 și Hab. 2:4). Iudeii, precum și Biserica creștină, au recunoscut canonicitatea acestei cărți.

Ac. mesaj, transmis de un autor care stăpânește la perfecție limba ebraică, a îmbărbătat pe credincioși, mai ales pe cei ce au traversat perioade de tulburare și frământări. O dovadă grăitoare în ac. sens o constituie și descoperirea la Qumran a comentariului asupra lui Habacuc, printre celelalte manuscrise. Mica scriere a lui Habacuc aduce, de asemenea, răspunsul lui Dumnezeu la nedumeririle și perplexitățile credincioșilor din zilele noastre.

HABAIA, HABAYA, HOBAIA, HOVAIA, HOVAYA - *Domnul a ascuns*. Tatăl unor iudei care pretindeau că provin dintr-un neam de preoți. Deoarece numele lor nu au fost găsite în genealogiile preoțești, oamenii aceștia au fost îndepărtați din funcție (Ezra 2:61; Nem. 7:63).

HABAȚINIA. V. *Habazinia*.

HABAZINIA, HABAȚINIA, HAVAȚINIA, HAVAZINIA. Un recabit care a trăit înainte de epoca lui Ieremia (Ier. 35:3).

HABOR, CABOR, KHABOR. Un râu din Mesopotamia pe malurile căruia au fost deportați niște israeliți aparținând celor 10 sem. (II Împ. 17:6; 18:11; I Cr. 5:26). A fost identifi. cu râul Cabur (Khabur) care, traversând sudul Mesopotamiei se varsă, după un parcurs de 305 km, în brațul răsăritean al Eufratului, la Karkisiya, vechiul Circesium.

HACALIA, HAKLYA. Tatăl lui Neemia (Nem. 1:1).

HACATAN, HAKKATHAN, HAQQATAN - *mic, cadet*. Tatăl unui oarecare Iohanan (Ezra 8:12).

HACHELDAMA, HAKELDAMA, ACHEL-DAMA - *ogorul sângelui* (sau *ogorul somnului*)

după forma gr. din F.A. 1:19: *akeldamach*). O porțiune de teren cunoscută inițial sub denumirea de *țarina olarului*. Preoții au cumpărat ac. ogor cu cei 30 de arginți aruncați de Iuda în Templu. Petru face aluzie la el în F.A. 1:18. Amplasamentul tradițional a fost atestat încă de pe vremea Sf. Ieronim, în sec. IV. Ogorul se află pe partea sudică a văii Hinomului. Identificarea respectivă pare să se justifice deoarece terenul ac. oferă argilă bună pt. olărit și servește de multă vreme ca cimitir. La o dată mai târzie, au fost îngropați acolo numeroși cruciați. Numele actual este Hakk ed Dumm.

HACHILA, HAKILA - *întunecos, sumbru, lugubru*. O colină din pustia Zif (I Sam. 26: 1-3), la SE de Hebron și în sudul pustiei, nu departe de Maon (23:19, 24-26). Fugind de Saul, David s-a ascuns pe ac. meleaguri. La un moment dat, și Saul a poposit acolo.

HACMONI, HAKMONI - *înțelept*. Fondatorul fam. hacmoniților, fam. ai cărei membri au fost numiți fiii lui Hacmoni (I Cr. 11:11; 27:32) sau tahchemoniți (cf. II Sam. 23:8).

HACOT, HAKKOT, HAQQOT, ACOS, COT - *spin* (prima silabă, care constituie art. hot. al lb. ebr., este omisă uneori).

1. Urmaș al lui Aaron. Pe vremea lui David, fam. sa devenise casă patriarhală și era a șaptea din cele 24 de cete preoțești (I Cr. 24: 1, 6, 10). Prob. că niște membri ai acestei fam. s-au întors din robia babilonică odată cu Zorobabel. Negăsindu-se genealogia lor, ei au fost îndepărtați de la preoție (Ezra 2:61, 62; Nem. 7:63, 64). Totuși, se pare că, în cele din urmă, fiii lui Hacoț au reușit să-și dovedească dreptul de a ocupa ac. funcție (Nem. 3:21; cf. Ezra 8:33).

2. Un bărbat din sem. lui Iuda (I Cr. 4:8) (V. *Acos*).

HACUFA, HAKUFA, HAQUFA - *aplecat, curbat, încovoiat*. Întemeietorul unei fam. de netinieni (slujitori ai Templului) (Ezra 2:51; Nem. 7:53).

HADAD, HADAR - *tăios, tranșant, feroce*.

1. Fiul lui Ismael (Gen. 25:15); într-o altă variantă ebr. a textului din I Cr. 1:30, apare Hadar.

2. Divinitate adorată de aramei. Denumirea sa apare în nume compuse, ca: Ben-Hadad,

Hadadezer etc. Scribii asirieni îl identifică pe Hadad cu Ramman (Rimmon), zeul meteorologiei.

3. Împ. al Edomului; fiul lui Bedad. Capitala sa se numea Avit. El înfrânge pe Madian în câmpiile Moabului (Gen. 36:35, 36; I Cr. 1:46, 47).

4. Împ. al Edomului a cărui capitală se numea Pahi (I Cr. 1:50). În Gen. 36:39, el este numit Hadar, iar capitala sa, Pau.

5. Prinț edomit; el fuge din țara sa în momentul când Ioab, comandantul armatei israelite, a dezlănțuit o campanie de exterminare a tuturor edomiților de parte bărbătească ce a durat nu mai puțin de 6 luni. Hadad, pe atunci copil, a fost dus în Egipt de slujitorii tatălui său. Faraon l-a primit cu bunăvoință, i-a dat o casă și moșii, a îngrijit de existența sa și i-a acordat mâna unei prințese egiptene, soră cu regina Egiptului. După moartea lui David și a lui Ioab, dușmanii înverșunați ai neamului său, Hadad se întoarce la Edom și devine adversarul lui Solomon (I Împ. 11:14-22) (V. *Rimon*).

HADADEZER, HADAREZER - *Hadad este un ajutor*. Fiul lui Rehob și împ. Tobei, în Siria (II Sam. 8:3). El este numit deseori Hadarezer, formă provenind, fără îndoială, destul de timpuriu, dintr-o lecturare eronată a literei *daleth* (*d* în alf.ebr.). Când el a vrut să-și restabilească dominația asupra regiunii din vecinătatea Eufratului, a intrat în conflict cu David care, însă, l-a înfrânt. Sirienii din Damasc, veniți în ajutorul lui Hadadezer, împărtășesc aceeași soartă. David ia, ca pradă de război, o mare cantitate de aramă sau, poate, un aliaj de cupru, de la Betah și Berotai, cetățile lui Hadadezer. Toi, regele Hamatului, care, după toate probabilitățile, era hitit, se aflase mai înainte în stare de război cu Hadadezer. Acum, el îl felicită pe David pt. victoria obținută (II Sam. 8:3-13; I Cr. 18:3-10). După câțva timp, Hadadezer pornește din nou cu război contra lui David, se aliază cu amoniții și trimite armata sa, comandată de generalul Șobac, contra dușmanului comun. David câștigă o nouă victorie. Șobac însuși este ucis. Regii tributari lui Hadadezer, care îl sprijiniseră în luptă, sunt nevoiți să încheie pace cu David; de atunci nu se mai știe nimic despre Hadadezer (II Sam. 10:6-19; I Cr. 19: 16-19) (V. *Ben-Hadad*, 2).

HADADRIMON, HADAD-RIMMON: Hadad și Rimon sunt numele a doi zei sirieni. Cetate

din câmpia Izreelului, lângă Meghido (Zah. 12:11). Sf. Ieronim o asimilează cu localitatea numită pe vremea sa Maximianopolis. Aflată la vreo 2 km NE de Taanah, localitatea respectivă se numește acum Rummaneh.

HADAR. V. *Hadad*.

HADAREZER. V. *Hadadezer*.

HADASA - *mirt*. Numele evreiesc al împărătesei Estera (Est. 2:7). Estera (astru, stea) era numele său persan (V. *Estera*).

HADASCHA, HADASHA, HADAȘA - *nou*. Sat din câmpia lui Iuda (Ios. 15:37). Identificare posibilă: Khirbet el-Judeideh.

HADATA, HADATTHA. V. *Hafor-Hadata*.

HADES. V. *Locuința morților*.

HADID - *ascuțit, fuguit*. Cetate beniamită, menționată împreună cu Lod (Lida) (Ezra 2:33; Nem. 11:34). Identificată de regulă cu Adida, o cetate construită pe colina Șefelei și dominând câmpia (I Mac. 12:38; 13:13; Ant. 13:6:5). Pe locul vechii așezări se înalță acum, la o depărtare de 5 km E - NE de Lida, localitatea Haditheh.

HADLAI - *cel ce zăbovește, cel ce așteaptă răbdător*. Efraimit (II Cr. 28:12).

HADORAM.

1. Trib arab, provenit din Ioctan (Gen. 10:27; I Cr. 1:21).

2. Fiu al regelui Hamatului (I Cr. 18:10) (V. *Ioram, 1*).

3. Slujbaș împărătesc pe vremea lui Roboam, însărcinat cu strângerea birurilor (II Cr. 10:18) (V. *Adoniram*).

HADRAC, HADRAC. Un ținut menționat în legătură cu Damascul și Hamatul (Zah. 9:1). Se afla pe Oronte, la S de Hamat.

HAIRAİM, HAPHARAYİM - *două fântâni*. Oraș de frontieră al lui Isahar (Ios. 19:19). Identificare posibilă: et-Taiyibeh, la NE de Bet-Șean.

HAGAB, HAGAV - *lăcustă*. Întemeietorul unei familii de netinieni (slujitori ai Templului) (Ezra 2:46).

HAGABA, HAGAVA - *lăcustă*. Întemeietor al unei familii de slujitori ai Templului (netinieni) (Ezra 2:45; Nem. 7:48).

HAGAI (CARTEA). *Autorul*. Cum numele Hagai înseamnă *în sărbătoare*, s-ar putea ca autorul să se fi născut în cursul uneia din sărbătorile importante ale lui Israel. Tradiția pretinde că el s-ar fi întors din Babilon, în anul 536, sub conducerea lui Zorobabel, împreună cu mai bine de 42 000 de iudei. El cunoștea foarte bine ritualul Templului (2: 11-14). Să fi îndeplinit el oare vreo funcție acolo? Nu trebuie neapărat să admitem ac. ipoteză, pt. că fiecare iudeu pios era la curent cu prescripțiile Legii.

Data redactării cărții. Hagai își datează foarte precis profețiile, pornind de la domnia lui Darius (1:1; 2:1, 10, 20). Este pt. prima dată când un autor biblic utilizează o datare profană. Darius a domnit între anii 521 și 484; deci profețiile lui Hagai au fost rostite între septembrie și decembrie ale anului 520. Datele acestea sunt acceptate de toți exegeții. Iudeii se întorseseră în patrie de 16 ani. Inițial, Cyrus a acordat prov. îndepărtate o oarecare autonomie, fapt care a permis repatriaților să înceapă lucrările de reconstrucție a Templului. Dar fiul său, Cambyse, a ordonat oprirea lucrărilor. Urmează o perioadă de frământări, atât la Babilon, cât și la Ierusalim (v. Zah. 1:11). În anul 521, Darius, un ofițer de neam împărătesc, pune mâna pe putere și reușește să restabilească ordinea. Este momentul favorabil pt. reluarea lucrărilor de reconstrucție la Ierusalim. Hagai și colegul său Zaharia (Ezra 5:1; 6:14) îi vor încuraja în ac. sens pe coreligionarii lor.

Pt. o mai bună cunoaștere a cadrului istoric în care au apărut profețiile lui Hagai, citiți Ezra 1:1-4:5 și 4:24-6:22. Cât privește profețiile ca atare, acestea se situează la nivelul următoarelor texte: Ezra 4:5; 4:24-5:2 și 6:14.

Locul. La Ierusalim, ruinele Templului lui Solomon fiind cadrul. Profețiile se adresează prinșilor de război întorși în cetate și în special guvernatorului Zorobabel și marelui preot Iosua (1:1, 13-14; 2:2-21).

Scopul cărții. Chiar în anul revenirii din Babilon, repatriații au început refacerea temelilor Templului, dar râvna lor aprinsă s-a răcit rapid în fața dificultăților de tot felul

cu care au fost confrunțați: opoziția și intrigile provenite din partea samaritenilor, recolta slabă care a adus după sine foamete și sărăcie (1:9-11; 2:16-17), tulburările politice, decăderea morală. Constructorii s-au descurajat, iar bogații au început să-și clădească pt. ei înșiși case impunătoare și luxoase. O stare de apatie generală a cuprins pe toți locuitorii lui Iuda.

Hagai urmărește să inspire poporului un nou elan, să restabilească încrederea sa în Dumnezeu, să-i reamintească adevăratele sale priorități: a asculta de Dumnezeu și a-și pune pe inimă lucrarea Lui este mult mai important decât urmărirea de către popor a propriilor lui interese.

Conținutul cărții. Mesajul lui Hagai se poate rezuma în trei cuvinte: apel, încurajare, promisiuni. Pt. început, el îi scutură pe compatrioții săi și-i cheamă să reia lucrările. Apoi, îi încurajează, asigurându-i de prezența și ajutorul Domnului. În final, el le dezvăluie importanța în timp a lucrării lor și binecuv. care vor rezulta de aici pt. întreaga omenire (2:6-9).

Câteva idei extrem de importante se degajă din cartea lui Hagai: binecuv. Domnului depinde de interesul nostru pt. lucrarea Sa și pt. gloria Numelui Lui; dacă interesele Sale sunt puse pe primul plan, problemele noastre de ordin material se vor rezolva de la sine, sărăcia actuală urmând să facă loc prosperității de mâine. Este tocmai lecția pe care Domnul Isus o va rezuma în cunoscutele cuvinte: „*Căutați mai întâi Împ. lui Dumnezeu*” (Mt. 6:33). Semnele caracteristice unei treziri sunt: ascultarea de Cuv. lui Dumnezeu (1:12), certitudinea prezenței divine (v. 13), împlinirea poruncilor lui Dumnezeu (v. 14) și sfințirea vieții (2:10-14).

Hagai a fost unul dintre puținii preoți care au avut harul de a vedea rezultatele concrete ale propovăduirii lor: lucrările sunt reluate și, 5 ani mai târziu, Templul va fi terminat (Ezra 5:1; 6:14-15).

Planul cărții. Ea poate fi împărțită în 5 secțiuni:

1. Apel privitor la reluarea lucrărilor de reconstrucție a Templului (1:1-11).

2. Reluarea lucrărilor; un scurt mesaj de încurajare (1:12-15).

3. Încurajare: lucrările respective vor avea o însemnătate universală (2:1-9).

4. Avertisment: neascultarea pop. împiedică revărsarea binecuv. divine (2:10-19).

5. O promisiune către Zorobabel: domnia lui Mesia va înlocui toate împ. lumii (2:20-23).

Într-un stil concis, direct, energic, Hagai se adresează, atât rațiunii, cât și sentimentelor și voinței (cf. 1:12). Caracterul practic și etic al acestei mici scrieri a determinat compararea ei cu cea mai scurtă dintre epistolele pauline: Filimon. Dacă mesajul acestei scrieri ar fi pus la inimă de credincioșii zilelor noastre, lucrarea lui Dumnezeu ar cunoaște o mare propășire.

HAGAR. V. *Agar*.

HAGARENIȚI (Ps. 83:6). Popor nomad care ocupa întreg terit. aflat la E de Galaad. Hagarenii aveau turme însemnate de cămile, oi și măgari. Sub domnia lui Saul, sem. israelite instalate pe malul răsăritean al Iordanului au declarat război hagarenilor și i-au învins (I Cr. 5:10, 18-22). Mai târziu, David a încredințat unui hagarenit păstoria turmelor sale de oi (I Cr. 27:31). Geografii gr. îi numesc pe hagarenii *Agraioi*.

HAGGI, HAGHI - *sărbătoresc, voios*. Al doilea fiu al lui Gad și întemeietor al unui clan (Gen. 46:16; Num. 26:15).

HAGHI. V. *Haggi*.

HAGHIA, HAGGIYA - *sărbătoarea Domnului*. Levit. Urmaș al lui Merari (I Cr. 6:30).

HAGHIT, HAGHITA, HAGGIT. Una dintre nevestele lui David; mama lui Adonia (II Sam. 3:4; I Împ. 1:5).

HAGIOGRAFE. V. *Canon*.

HAGRI, HAGRIT. Ac. termen trebuie să fie considerat mai curând ca un adj. decât ca un subst. propriu (I Cr. 11:38). Pasajul paralel (II Sam. 23:36) conține cuvintele: „*Bani din Gad*” (V. *Mibhar*).

HAINE, ÎMBRĂCĂMINTE. Adam și Eva și-au făcut niște șorturi din frunze de smochin, dar Dumnezeu i-a îmbrăcat cu haine confecționate din piei de animale (Gen. 3:7, 21). Mai târziu, oamenii și-au făcut îmbrăcăminte din lână (31:19; Lv. 13:47; Iov 31:20), de in (Ex. 9:31; Lv. 16:4), de byssus, adică în subțire (Gen. 41:42; Lc. 16:19), din mătase (Ez. 16:10, 13; Ap. 18:12), din păr de capră (Ap. 6:12) sau de câmilă (Mt. 3:4). Atât hainele bărbătești, cât

și cele femeiești includeau două piese principale:

1. *Lenjeria de corp* sau *tunica* (în ebr. *ketonet*, în gr. *chiton*); ea ajungea aproape până la genunchi și avea mâneci scurte. Se mai purta, de asemenea, o tunică mai lungă, cu mâneci lungi (Gen. 37:3; II Sam. 13:18). Cămașa era făcută, uneori, dintr-o singură țesătură (Ioan 19:23, 24). Se fixa pe talie cu ajutorul unei cingători. La lucru sau în casă, tunica era, în general, singurul veșmânt cu care se îmbrăcau oamenii. Deseori, folosirea biblică a cuv. *gol* înseamnă *îmbrăcat numai cu o cămașă* (de ex. Ioan 21:7). În prooroci, se vorbește de multe ori despre goliciunea prizonierilor de război; or, pe tablourile asiriene, niște captivi evrei apar îmbrăcați doar cu o tunică.

2. *Piesa de deasupra* sau *mantaua* (Rut 3:15; I Împ. 11:30; F.A. 9:39) era confecționată dintr-o bucată mare de stofă, de formă pătrată, prevăzută cu franjuri care aveau ca scop să-i amintească credinciosului israelit poruncile lui Dumnezeu (Num. 15:38, 39; Mt. 23:5). Mantaua era aruncată peste umărul stâng și se întorcea pe deasupra sau pe dedesubtul brațului drept. Biblia vorbește de pulpana mantalei, a robei sau a hainei (I Sam. 15:27; Pv. 16:33; Zah. 8:23). Noaptea, săracii și păstorii se înveleau cu mantalele. Cum veșmântul acesta servea ca unică învelitoare, mantaua trebuia restituită proprietarului, înainte de lăsarea nopții, dacă fusese luată zălog de către un creditor (Ex. 22:25, 26). Pe vremea Domnului Isus însă, se pare că unii iudei încercau să eludeze ac. interdicție, căutând să smulgă unui debitor până și tunica (Mt. 5:40). Datorită dimensiunilor sale, mantaua permitea transportul a numeroase obiecte (Ex. 12:34; II Împ. 4:39; Hag. 2:12). Mantaua de păr pe care o purtau profeții (II Împ. 1:8; Zah. 13:4) ar fi putut să fie o piele de oaie sau de capră (cf. Evr. 11:37) sau mai degrabă o haină groasă din păr de cămilă (cf. Mt. 3:4). Bărbații și femeile de rang social superior purtau uneori un veșmânt suplimentar, numit *robă* sau *efod*, între tunică și manta (în ebr. *me'il*, în gr. *himation*); și marele preot purta efodul în timpul când oficia slujba (Lv. 8:7; I Sam. 2:19; 18:4; 24:5; II Sam. 13:18; I Cr. 15:27; Iov 1:20). Ac. haină lungă, cu sau fără mâneci de la caz la caz, se ajusta pe talie cu ajutorul unei curele (Ant. 3:7:4). În Templul lui Solomon, erau persoane însărcinate cu paza veșmintelor (II Împ. 10:22; 22:14).

Cingătorile sau *brâiele*, deseori lucrate cu măiestrie și bogat împodobite (Ex. 28:39;

39:29; Dan. 10:5; Ap. 1:13) strângeau pe corp hainele aflate pe dedesubt pt. a nu dauna mer-sului pe jos. Acestea erau confecționate din piele, în sau byssus (în subțire) (II Împ. 1:8; Ier. 13:1; Ez. 16:10).

De brâu era prinsă uneori o sabie; la cingătoare se purta și argintul (Jud. 3:16; I Sam. 25:13; Mt. 10:9); scribul își fixa călimara la brâu (Ez. 9:3). Dacă în casă, cingătoarea nu trebuia neapărat purtată, la plecarea de acasă, oamenii trebuiau „*să-și încingă mijlocul*” (II Împ. 4:29; 9:1; Is. 5:27; Ier. 1:17; Ioan 21:7; F.A. 12:8). „*Umflătura*” hainei obținută prin încingerea cu brâul servea ca buzunar. În afara casei se purtau *sandale* cu talpă de lemn sau de piele (Ez. 16:10) ale căror curele, trecând peste cambrura labeli piciorului și de jur-împrejurul gleznei, se înfășurau pe piciorul gol (Gen. 14:23; Is. 5:27; F.A. 12:8). Săracii, persoanele îndoliate și prizonierii de război umblau desculți (Is. 20:2; Ez. 24:17). De obicei, atât bărbații, cât și femeile mergeau cu capul descoperit, însă, ocazional, își puneau un *turban* (Iov 29:14; Is. 3:23; Ez. 23:15). Femeile se prezentau înaintea străinilor învelite cu un *voal* (Gen. 24:65; Cânt. 5:7); existau și unele excepții de la ac. regulă (Gen. 24:16; 26:7; Iudita 10:7, 14). Hainele femeiești erau mai lungi și mai largi decât cele bărbătești, făcute din materiale mai frumoase. Confecționarea veșmintelor era o treabă femeiască (I Sam. 2:19; F.A. 9:39). Femeia care făcea multe haine era privită cu o simpatie deosebită (Pv. 31:21, 22, 24). Pe lângă hainele de toate zilele, existau și veșminte de sărbătoare, numite haine de schimb (Jud. 14:12; II Împ. 5:5). Legea lui Moise interzicea bărbatului să poarte un costum femeiesc și femeii să se îmbrace cu haine bărbătești (Dt. 22:5), prob. pt. a se evita orice confuzie cu „travestiții” care oficiau în templele păgâne.

Îmbrăcămintea nobililor sau a persoanelor de viță regală era împodobită cu broderii diverse și fire de aur. Hainele ac. erau confecționate din mătase sau din stoffe de culoare purpurie, cărămizie etc. (Jud. 5:30; II Sam. 1:24; Ps. 45:13, 14; Ez. 16:10, 13; Lc. 16:19), provenind, în cea mai mare parte, din străinătate (Ios. 7:21; Jud. 8:26; Ez. 23:6; 27:24; Țef. 1:8). Cu prilejul instalării unei persoane într-o funcție importantă, ea era îmbrăcată în haine de lux (Gen. 41:42; Est. 6:7-9; Is. 22:21; Lc. 15:22), haine care făceau parte din bogățiile personale (Gen. 24:53; 45:22; I Împ. 10:25).

La figurat, mantaua simbolizează neprihănirea, curăția morală și sfințenia (Iov 29:14;

Ap. 3:4-5). În Is. 61:10, Dumnezeu își îmbracă poporul cu hainele mântuirii și-l acoperă cu mantaua izbăvirii: El îi acordă îndreptățirea cu care poporul se învelește și se împodobește, ca și cum și-ar pune un veșmânt de sărbătoare (cf. Is. 61:3; Mt. 22:11 și urm.; Ap. 7:9, 14).

În N.T., mulțimea care-L primește pe Isus în Ierusalim cu onoruri extraordinare, își așterne hainele sub picioarele Sale (Mt. 21:8) (V. *Brâu; Efod; Manta; Încălțăminte; Turban*).

HALAC, HALAK - *pleșuv, gol*. Nume dat, în unele vers. biblice (cf. GBV 1989, 1990. N.Ed.) unei înălțimi din Palestina meridională, în direcția muntelui Seir (Ios. 11:17; 12:7); se află la N-NE de Abdeh care, la rândul lui, este situat în uedul el-Marra. Alți traducători au redat cuvântul Halac prin *pleșuv*.

HALAH, HALA, KHALAKH. O regiune a imperiului asirian unde au fost deportați niște prizonieri proveniți din regatul lui Israel (II Împ. 17:6; 18:11; I Cr. 5:26). Prob. că este vorba de ținutul cunoscut mai târziu sub denumirea de Chalkitis, în Mesopotamia, aproape de Gozan, în bazinul Haborului (Khabur) și al Saokorasului.

HALAK. V. *Halah*.

HALCUL. V. *Halhul*.

HALDEEA, CHALDEEA - în gr. *Chaldaia* din akkad. *Kaldu*; cf. ebr. *kasdim* = *chaldeii*, *Chaldea*. Denumirea inițială a Babiloniei meridionale, regiunea aflată la marginea Golfului Persic. Mai târziu, s-a dat numele de Haldeea întregii câmpii aluvionare care pornea ceva mai sus de Hit și atingea golful (v. *Babilonia*).

HALDEU, CHALDEU, CHALDEEAN. Locuitor al Chaldei sau persoană originară din ac. țară (v. *Babilonia*). În imperiul neo-babilonian, chaldei constituați rasa dominantă care ocupa, fără îndoială, posturile cele mai importante. La Babilon, cuv. *chaldeu* era sinonim cu preot al lui Bel-Marduk (Herod. 1:181:183), din pricină că numai chaldei îndeplineau funcții religioase în capitală. Ac. preoți chaldei, considerați a fi oameni foarte înțelepți, se aflau pe picior de egalitate cu vrăjitorii, cititorii în stele și descântătorii (Dan. 1:4; 2:2, 4).

HALHUL, HALCUL, HALKHUL, HALUL. Sat din ținutul muntos al lui Iuda (Ios. 15:58).

Arabii mai numesc Halhul satul aflat la vreo 6 km N de Hebron. Potrivit tradiției, aici s-ar afla mormintele proorocilor Iona și Gad.

HALI - *podoabă, giuvaer*. Sat de la hotarele lui Așer (Ios. 19:25). S-a sugerat identificarea ac. sat cu Khirbet 'Alia, localitate aflată la 21 km NE de Akko, însă Tell el-Aly, aflat la S de Haritiyeh, pare să corespundă mai bine contextului biblic.

HALLELUIA. V. *Aleluia*.

HALOHEȘ, HALLOHESH, HALLOKHESH, HA-LOHEȘ - *cel ce șoptește, descântător*. Tatăl unui oarecare Șalum (Nem. 3:12). Haloheș, sau reprezentantul fam. sale, și-a pus pece-tea, odată cu Neemia, pe legământul prin care poporul se obliga să asculte de poruncile Domnului (10:24).

HALVAN. V. *Galbanum*.

HAM, CHAM - în ebr. *Ham* înseamnă *clotitor*.

1. Cel mai tânăr dintre fiii lui Noe, născut după ce el a atins vârsta de 500 de ani (Gen. 5:32; 6:10; 9:24). Pe vremea potopului, el era căsătorit, dar nu avea copii (Gen. 7:7; I Pet. 3:20). Cu prilejul beției lui Noe, comportamentul nedemn al lui Ham față de tatăl său a atras un blestem profetic asupra fiului său Canaan (Gen. 9:22-27). Lista din Gen. 10:6-14 menționează printre popoarele din S Arabiei, Etiopiei, Egiptului, Canaanului, pe urmașii lui Ham și populațiile pe care el le-a anexat prin cuceriri.

2. *Egiptul*. Biblia folosește ac. denumire de Ham (țara lui Ham, corturile lui Ham) pt. Egipt numai în pasaje poetice (Ps. 78:51; 105:23, 27; 106:22).

3. Un loc aflat între Așerot-Carnaim, în Basan, și țara Moabului. Acolo i-a învins Chedorlaomer pe zuzimi (Gen. 14:5; cf. Dt. 2:10). Potrivit ordinii în care sunt enumerate localitățile pe lista din Gen. 14:5, s-ar părea că Ham se afla la N de Chiriataim și de Arnon. Pe lista lui Tutmes III, Ham ocupă locul cu nr. 118 și trebuie să fie identif. cu modernul Ham aflat la vreo 8 km S - SV de Irbid, în regiunea Adjlun.

HAMAN, AAMAN - prob. că numele ac. derivă din acela al unei divinități elamite: *Hamman, Humman, Humban*. Fiul lui Hamedata (Est. 3:1). Tatăl lui purta un nume

persan; totuși i se mai spunea *agaghitul* (3:1; 9:24). Josephus Flavius (Ant. 11:6:5), urmat de unii comentatori, consideră că acest epitet ar fi fost un indiciu potrivit căruia el descindea din fam. regală a lui Amalec. Împ. amaleciților purtau titlul de Agag (I Sam. 15:8). Haman, sau poate tatăl lui, vor fi fost aduși în Persia ca prizonieri sau ca ostateci. Oricum, Haman a fost ridicat de împ. Persiei la cel mai înalt rang, iar curtenii servili își exprimau față de el venerația în mod ostentativ. Dar iudeul Mardoheu a refuzat categoric să-i acorde lui Haman stima și respectul cu care el era obișnuit. Atitudinea lui s-a datorat deficiențelor de caracter ale lui Haman, lipsei sale de scrupule. Poate că au existat și alte motive care nu pot fi deduse din context. Haman pune la cale un plan de răzbunare, urmărind, nu numai moartea lui Mardoheu, dar a întregului său neam, a tuturor iudeilor împrăștiați în întreaga împărăție. A fost evaluată la patruzeci de milioane franci de aur suma pe care se oferise el s-o verse în vistieria regală. Sub presiunea și influența lui Mardoheu, Estera a dejucat planul lui Haman: el a fost spânzurat împreună cu fiii săi (Est. 7:10; 9:7-10) (V. *Estera*).

HAMAT, LEO-HAMAT - fortăreață.

1. Un oraș de pe Oronte (Nahr el-Assy), la N de Hermon (Ios. 13:5), la cca 193 km depărtare, spre N, de Damasc. Un mare număr de inscripții care au fost scoase la iveală de arheologi dovedesc că Hamatul era o foarte importantă așezare hitită. Toi, regele său, l-a felicitat pe David pt. biruința câștigată asupra lui Hadadezer, dușmanul lor comun (II Sam. 8:9, 10; I Cr. 18:3, 9, 10). Solomon a pus mâna pe Hamat și a construit acolo cetăți care i-au servit ca depozite de merinde în regiunea respectivă (II Cr. 8:3, 4). Vechii locuitori reușesc, la un moment dat, să scuture jugul israelit, însă Ieroboam II, regele lui Israel, cucerește Damascul și Hamatul, care aparținuseră inițial lui Iuda, și le aduce sub stăpânirea celor 10 sem. (II Împ. 14:28). În vremea aceea, ca urmare a suprafeței întinse pe care o ocupa, Amos îl numește „*Hamatul cel mare*” (Am. 6:2). Cu prilejul bătăliei de la Qarqar, în anul 853 î.Cr., Hamatul s-a aliat cu Ben-Hadad (Adadidri) al Damascului și cu Ahab contra lui Salmanasar III, regele Asiriei; mai târziu, asirienii au cucerit Hamatul (II Împ. 18:34; 19:13). Când asirienii au pus mâna pe Samaria, Hamatul s-a răsculat, în anul 720 î.Cr., împreună cu restul locuitorilor Samariei, dar Sargon a înăbușit rapid revolta. Asirienii

stabilesc în Samaria niște coloni aduși din Hamat care introduc acolo idolul lor Așima (II Împ. 17:24, 30); se pare că un mic număr de exilați iudei au fost deportați la Hamat (cf. Is. 11:11). În continuare, istoria ac. oraș se confundă cu aceea a Siriei, Hamatul ajungând sub stăpânirea Damascului (Ier. 49:23). Ezechiel a proorocit că țara care va fi restituită israeliților se va întinde până la N de Hamat (Ez. 47:16, 17, 20; 48:1). În timpul stăpânirii grecești, Hamatul era cunoscut sub numele de Epifania (Ant. 1:6:2); denumirea actuală este Hama.

2. Ținutul aflat sub administrația orașului Hamat (I Mac. 12:25). Una dintre cetățile sale se numea Ribla (II Împ. 23:33). „*Drumul Hamatului*” era socotit a fi frontiera nordică a lui Israel (Num. 13:21; 34:8; I Împ. 8:65).

HAMAT DE ȚOBA, HAMAT SPRE ȚOBA, HAMAT-ȚOBA. Împ. învecinată cu Hamatul și Țoba, dacă nu cumva o mică localitate, numită Hamat, aparținând regatului sirian al Țobei pe care l-a ocupat Solomon (II Cr. 8:3).

HAMAT, HAMMATH - izvoare calde.

1. Cetate întărită a lui Neftali (Ios. 19:35) unită, după toate aparențele, cu Hamot-Dor și Hamon, așezări atribuite leviților (Ios. 21:32; I Cr. 6:76). Identificare probabilă: Emaus (Emmaüs), satul dispunând de ape termale și situat nu departe de Lacul Tiberiada (Ant. 18:2:3; Răzb. 4:1:3). Numit acum Hammam, Hammathul de altădată se află pe malul apusean al Lacului Galileii, la vreo 2 km S de Tiberiada. Apele sale sunt sulfuroase și au proprietăți terapeutice.

2. Întemeietorul casei lui Recab, o familie de cheniți (I Cr. 2:55).

HAMATIT. Locuitor al Hamatului (Gen. 10:18).

HAMAT-ȚOBA. V. *Hamat de Țoba*.

HAMEDATA, HAMMEDATHA, HAMDATA. Tatăl lui Haman (Est. 3:1).

HAMELEC, HAMMELEC - regele. Numele pe care-l purta tatăl lui Ierahmeel (Ier. 36:26) și tatăl lui Malchia (Ier. 38:6). Alte vers. redau termenul respectiv prin *împărat*.

HAMOLECHET, HAMMOLEKET, MOLEKET - regina. Sora lui Galaad (I Cr. 7:18). A dat naș-

tere mai multor fii care au devenit căpetenii de clanuri în sem. lui Manase.

HAMON, HAMMON - *fierbinte, cald*.

1. Un sat de la hotarele lui Așer (Ios. 19:28) situat, după toate aparențele, între Neftali și Sidon. Amplasament neidentificat.

2. Cetate a lui Neftali (cf. Ios. 19:35; 21:32).

HAMONA - *mulțime*. Nume simbolic al orașului în apropierea căruia trebuie să fie nimicit Gog (Ez. 39:16).

HAMOR - *măgar*. Domnitor al Sihemului (Gen. 34:20; Ios. 24:32; Jud. 9:28). El era hevit, prob. horit (Gen. 34:2). Fiul său Sihem a sedus-o pe Dina, fata lui Iacov. Simeon și Levi, frații Dinei, au răzbunat-o, omorând pe Hamor, pe Sihem (34:1-31), precum și pe toți bărbații Sihemului, după care au jefuit cetatea (v. *Sihem*).

HAMOT-DOR, HAMMOTH-DOR - *izvoarele calde ale Dorului* (Ios. 21:32; I Cr. 6:76).

HAMRAN. V. *Hemdan*.

HAMUEL, HAMMUEL - *căldură sau mânia lui Dumnezeu*. Simeonit, fiul lui Mișma. Prob. un descendent al lui Saul (I Cr. 4:26; cf. v. 25).

HAMUL - *cruțat, scutit*. Fiul cel mic al lui Pereș și fondatorul unui clan în cadrul sem. lui Iuda (Gen. 46:12; Num. 26:21; I Cr. 2:5).

HAMUTAL, HAMUTHAL, HAMITAL. Fata lui Ieremia din Libna. Soția regelui Iosia și mama regilor Ioahaz și Zedechia (II Împ. 23:31; 24:18; Ier. 52:1).

HAMURABI, HAMMURABI. Al șaselea împ. din prima dinastie a Babilonului. S-a crezut multă vreme că Hammurabi ar fi fost una și aceeași persoană cu Amrafel (v. ac. cuv., Gen. 14:1), dar ac. identificare nu mai este posibilă ca urmare a descoperirii, în anul 1937, a mii de tablete la Mari, oraș de pe Eufratul Mijlociu (cf. André Parrot, „*Mari, une ville perdue*”, Ed. Jesers). De asemenea, pe baza așa-numitei liste Khorsabad, domnia lui Hammurabi a fost plasată între anii 1728 și 1686 î.Cr. (Albright), ceea ce înseamnă mult mai târziu de epoca lui Avraam. Alți autori, ce-i drept, consideră că el a domnit din anul 1792 până pe la 1750. La început, Hammurabi a stăpânit o regiune nu prea întinsă. După aceea, el a smuls ela-

miților Larsa și s-a proclamat domn al întregii Babilonii (v. *Babilonia*). Hammurabi a urmărit bunăstarea supușilor săi; el a reparat vechile canale și a săpat altele noi în vederea sporirii fertilității solului în ținuturile nordice și sudice ale Babiloniei; a consolidat fortificațiile existente, a clădit și a înfrumusețat temple, a prezidat administrarea justiției și a codificat legile țării. Și alți împ. sumerieni care au trăit înainte de Hammurabi au întreprins o serie de reforme și au procedat la codificarea legilor, cum ar fi: Urukagina din Lagaș (cam prin anul 2450 î.Cr.), Ur-Namu (Ur-Engur) și Shulgi (Dungi) aparținând dinastiei a treia a Urului, însă Hammurabi nu s-a mărginit la promulgarea de decrete; el a discernut ca o necesitate obiectivă reunirea legilor referitoare la viața socială, gruparea celor ce prezentau unele asemănări și desfășurarea unei campanii publicitare pentru a fi cât mai cunoscute de popor.

Codul lui Hammurabi este una dintre cele mai vechi colecții de legi cunoscute astăzi. El a fost gravat în cuneiforme pe o stelă de 2,25 m înălțime, descoperită la Susa de J. de Morgan, în anii 1901-1902, și conservată la Muzeul Luvru din Paris. Primul său traducător, R.P. Scheil, scrie (Legea lui Hammurabi): „*gravată de Hammurabi, regele Babilonului... pt. templul din Sippar* (actualmente ruinele de la Abon Habba, lângă Bagdad), *a fost luată ca trofeu, în anul 1120 î.Cr., de către regele elamit Șutruk-Nahhunte și transportată în capitala sa*”. Monumentul este o stelă lucrată din bazalt negru. În vârful ei, poate fi văzut un basoreliev care înfățișează pe rege, într-o atitudine de adorare, primind din mâna dreaptă a regelui-soare (Shamash) legile respective. Pe stelă, apar 28 de coloane scrise în cuneiforme și conținând:

1. O introducere care amintește binefacerile acordate templelor și localităților babiloniene de către rege.

2. Textul legilor adunate și ordonate de Hammurabi, în număr de 282. Legile respective vizează viața cotidiană și se adresează tuturor categoriilor sociale. Regele recomandă supușilor săi să muncească și poruncește părinților să-i învețe o meserie pe copiii lor și să-i introducă în tainele matematicilor. Legile lui Hammurabi dezvăluie existența unei societăți evolute pe plan artistic și științific, dar, în același timp, viciată, materialistă și plină de cruzime. Se pot constata, desigur, și câteva puncte comune între acest cod datând din mileniul al doilea și Legea lui Moise, lucru care se poate remarca în orice legislație din

orice epocă. Însă de aici și până la a face din Hammurabi precursorul și inspiratorul Codului mozaic este o distanță imposibilă. Legile lui Hammurabi sunt adesea inspirate de bunul simț și de un real spirit de dreptate, însă privite în ansamblu ele nu suferă nici o comparație cu acelea ale legislatorului de pe Sinai sub aspectul valorii morale și spirituale. Codul hammurabic este esențialmente unul utilitarist, ignorând individul ca entitate moral-spirituală. În plus, el este extrem de dur față de săraci și de o extremă severitate față de oricine ar manifesta milă pt. un sclav. Privilegiile vizează pe cei mari, favorizată fiind clasa dominantă. Nici cea mai mică grijă față de categorii dezavantajate ca: tineret, bătrâni, săraci, străini. Și nici cea mai mică noțiune despre un Dumnezeu unic, atotputernic, personal. De altfel, dumnezeul ac. cod nu-i altul decât Hammurabi însuși care, în prologul său, pare că nu găsește nici o expresie care să-l satisfacă pe deplin pt. a-și

exprima grandoarea, titlurile, propria sa glorie. Codul lui Hammurabi este unul de inspirație omenească și el nu suportă decât o comparație foarte limitată, pe planul textelor legislative, cu admirabila revelație a credinței morale și a sfințeniei divine care este Decalogul (Giuseppe Furlani, *„La religione Babilonese e Assira”*, vol. I, Bologna, 1928; C.F. Jean, *„Le milieu biblique av. J.-Cr.”*, vol. I, Paris 1922; vol. II, 1923; C.L. Wooley, *„Les Sumériens”*, trad. fr. E. Lévy, Paris, 1930; W.H. Guiton, *„Le Cri des pierres”*, 1927; diverse lucrări ale lui A. Parrot).

Cele câteva exemple prezentate mai jos permit să se observe cel puțin urm. aspecte: Moise face dovada unui spirit de dreptate net superior lui Hammurabi prin aceea că el face mai puțin distincție între persoanele de rang social diferit (legile B și C); Moise tratează mult mai sever problemele de familie (legile E și F); exemplul A - și nu este singurul caz - arată că legile respective prezintă și analogii.

<i>Legea lui Hammurabi</i>		<i>Legea lui Moise</i>
Legea nr.		
A	14	Dacă un om fură pe copilul altui om să fie pedepsit cu moartea
B	8	Dacă un om a furat un bou, o oaie, un măgar, un porc sau o barcă făcându-se astfel vinovat față de un zeu sau de palatul regal, să dea înapoi de 30 de ori cât a furat; dacă le-a furat de la un cetățean obișnuit, să compenseze de 20 de ori. Dacă hoțul nu are ce să dea, este posibil de moarte.
C	196	Dacă un om i-a scos un ochi unui om liber, i se va scoate și lui un ochi.
	197	Dacă un om a zdrobit un mădular unui om liber, i se va zdrobi și lui un mădular
	198	Dacă i-a scos ochiul unui cetățean obișnuit sau i-a zdrobit un mădular unui cetățean obișnuit, el va plăti o mină (monedă, N.Ed.) de argint.
D	195	Dacă un fiu l-a lovit pe tatăl său, i se vor tăia mâinile.
E	129	Dacă nevasta unui bărbat a fost găsită în pat cu un alt bărbat, să fie legați amândoi și să-i arunce în apă, cu excepția cazurilor când bărbatul își iartă femeia și când regele își iartă servitorul.
		Cine va fura un om și-l va vinde sau îl va ținea în mâinile lui, să fie pedepsit cu moartea (Ex. 21:16)
		Dacă un om fură un bou sau o oaie, și îl taie sau îl vinde, să dea cinci boi pentru boul furat și patru oi pentru oaia furată... dacă nu are nimic, să fie vândut ca rob, ca despăgubire pentru furtul lui (Ex. 22:1, 3c.)
		Dacă se întâmplă o nenorocire, vei da viață pentru viață, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, mână pentru mână, picior pentru picior, arsură pentru arsură, rană pentru rană, vânătăie pentru vânătăie.
		Dacă un om lovește ochiul robului său, fie bărbat fie femeie, și-l face să-și piardă ochiul, să-i dea drumul ca despăgubire pentru ochiul lui. Și dacă face să cadă un dinte robului său, fie bărbat fie femeie, ca despăgubire pentru dintele lui să-i dea drumul (Ex. 21:23-27).
		Cine va lovi pe tatăl său sau pe mama sa, să fie pedepsit cu moartea (Ex. 21:15).
		Dacă se va găsi un bărbat culcat cu o femeie măritată, să moară amândoi: și bărbatul care s-a culcat cu femeia, și femeia (Dt. 22:22)

HAN. Hanul oriental nu seamănă câtuși de puțin cu hotelul din țările occidentale. Locurile de poposire nu erau atât de necesare în antichitate cum sunt în zilele noastre. Ospitalitatea (v. ac. cuv.) era considerată ca o datorie și călătorii erau găzduiți cu plăcere (Ex. 2:20; Jud. 19:15-21; F.A. 28:7 etc.). Hanul public nu era decât un adăpost, atât pt. oameni, cât și pt. vite, semănând mai degrabă cu un caravanserai modern: niște camere destinate călătorilor, altele mărfurilor și câteva grajduri pt. vite, toate acestea înconjurau o curte de formă dreptunghiulară în centrul căreia se afla o fântână. În încăperile destinate oamenilor, nu se găseau piese de mobilier; călătorul își întindea o rogojină pe pământ sau se învelea cu mantaua, ea servindu-i deopotrivă drept saltea și învelitoare. Își asigura, pe cont propriu, mâncarea pt. sine și nutrețul pt. animale. Prezența unui hangiu care să vândă alimente era un lucru foarte rar pe locurile acelea (Lc. 10:34, 35). În timpurile vechi, nu se face aluzie decât la „*un loc unde să se rămână peste noapte*” (Gen. 42:27; 43:21; Ex. 4:24) sau un simplu „*han de călători*” (cf. Ier. 9:2). Prima aluzie la o casă mai mult sau mai puțin organizată pare să se găsească în Ier. 41:17: „*Și s-au oprit la hanul lui Chimham, lângă Betleem*”. Luca vorbește de casa de poposire unde Maria și Iosif nu au găsit loc (2:7). Același cuv. gr. *katalyma* se regăsește în Mc. 14:14 și Lc. 22:11: „*Unde este locul (odaia pt. oaspeți, în unele versiuni. N.Ed.) în care să mănânc Paștele cu ucenicii Mei?*” Termenul gr. folosit în Lc. 10:34, *pandocheion*, pare să indice o instalație mai completă unde un hangiu poate furniza proviziile necesare și acordă o seamă de îngrijiri.

HANAMEEL - *Dumnezeu este milostiv*. Fiu al lui Șalum și văr al profetului Ieremia (Ier. 32:7-15).

HANAN - *îndurător, milostiv*.

1. Unul dintre vitejii lui David (I Cr. 11:43).
2. Beniamit. Fiu al lui Șașac (I Cr. 8:23).
3. Un fiu al lui Ațel, urmaș al lui Ionatan (I Cr. 8:38; 9:44).
4. Un prooroc, fiu al lui Igdalia. Fiii lui Hanan dețineau o cameră între chiliile Templului (Ier. 35:4).
5. Fondator al unei familii de slujitori ai Templului dintre membrii căreia o parte s-au întors din robia babilonică odată cu Zorobabel (Ezra 2:36; Nem. 7:49).

6. Prob. levit. Ezra l-a însărcinat ca, împreună cu alte persoane, să explice cuvintele Legii (Nem. 8:7). El și-a pus pecetea pe legământul făcut înaintea Domnului (10:10).

7 și 8. Alte două căpetenii ale poporului care, de asemenea, au semnat legământul (Nem. 10:22, 26).

9. Fiu al lui Zacur. Neemia îl instalează ca vice-intendent al antrepozitelor (13:13).

HANANEEL - *Dumnezeu a fost milostiv*. Unul dintre turnurile Ierusalimului (Ier. 31:38; Zah. 14:10), aflat în apropiere de Poarta Oilor și de turnul Mea (Nem. 3:1; 12:39) (V. *Ierusalim II, 3*).

HANANI - *grațios*.

1. Fiul lui Heman și căpetenia celei de a 18-a din cele 24 de cete de muzicanți desemnați de David pt. a lăuda pe Domnul în sfântul Locaș (I Cr. 25:4, 25).

2. Tatăl profetului Iehu (I Împ. 16:1), el însuși un văzător. Hanani îl mustră pe regele Asa care, în loc să se pocăiască, poruncește ca proorocul să fie aruncat în temniță (II Cr. 16:7-10).

3. Unul dintre frații lui Neemia. Hanani îi aduce fratelui său vești despre Ierusalim și locuitorii săi (Nem. 1:2). Mai târziu, împreună cu mai-marele cetății Ierusalimului, Hanani este însărcinat să administreze orașul (7:2).

4. Preot. Fiul lui Imer. Ezra îl înduplecă să renunțe la femeia străină pe care și-o luase de nevastă (Ezra 10:20).

5. Un levit care a cântat dintr-un instrument cu prilejul dedicării zidurilor Ierusalimului de către Neemia (Nem. 12:36).

HANANIA, HANANYA - *Domnul a fost milostiv*.

1. Beniamit; fiul lui Șașac (I Cr. 8:24).

2. Fiul lui Heman și căpetenia celei de a 16-a din cele 24 de cete de cântăreți însărcinați de David să laude pe Domnul în sfântul Locaș (I Cr. 25:4, 23).

3. Unul dintre capii militari ai regelui Ozia (II Cr. 26:11).

4. Tatăl unui prinț numit Zedechia, care era contemporan cu Ieremia (Ier. 36:12).

5. Un prooroc mincinos. Fiul lui Azur din Gabaon. În al patrulea an al domniei lui Zedechia, fiul regelui Iosia, acest Hanania a promis că deportații se vor întoarce după doi ani de captivitate. Ieremia a proorocit

contrariul. Hanania, vinovat de înșelăciune, moare două luni mai târziu (Ier. 28:1-17).

6. Bunicul sau un strămoș mai îndepărtat al lui Ireia, comandantul gărzii regale care l-a arestat pe Ieremia, acuzat pe nedrept că ar fi vrut să trădeze țara și să treacă la chaldei (Ier. 37:13-15).

7. Numele evreiesc al unui deportat pe care chaldeii l-au numit Șadrac (Dan. 1:6, 7).

8. Fiul lui Zorobabel, tatăl lui Pelatia și al unui oarecare Isaia, altul decât proorocul (I Cr. 3:19, 21).

9. Fiul lui Bebai; Ezra l-a convins să renunțe la femeia străină pe care și-o luase de nevastă (Ezra 10:28).

10. Membru al breslei făcătorilor de miresme; el a participat la restaurarea zidurilor Ierusalimului (Nem. 3:8).

11. Unul dintre preoții care au sunat din trâmbițe în timpul dedicării zidurilor Ierusalimului (Nem. 12:41).

12. Unul din mai-marii poporului care și-au pus pecetea pe legământul făcut înaintea Domnului, împreună cu Neemia (Nem. 10:23).

13. Comandantul citadelei Ierusalimului. Guvernator al Ierusalimului împreună cu Hanani, fratele lui Neemia (7:2).

14. Preot. Căpetenia casei patriarhale a lui Ieremia, pe vremea marelui preot Ioiachim, o generație după exil (Nem. 12:12).

HANATON, HANNATHON - *îndreptățit prin har, privit cu bunăvoință*. Cetate de frontieră a lui Zabulon (Ios. 19:14), pe drumul care duce de la Meghido la Akko (Scrișorile de la Tell el-Amarna). Au fost propuse mai multe identificări pt. Hanaton: Tell Harbaj, Tell el Beder-nijeh, precum și Kefir'Anau, la N de Nazaret.

HANES. Oraș egiptean (Is. 30:4), la cca 80 km S de Memfis, pe malul apusean al Nilului. Localitatea aceasta a existat sub denumirea de Ahnas. În cursul epocii greco-romane, s-a numit *Heracleopolis Magna*, însă identificarea nu este sigură. Versetul respectiv ar putea indica un amplasament din apropiere de Țoan (Tanis) (V. Țoan).

HANIEL, HANNIEL - *harul lui Dumnezeu*.

1. Căpetenie a sem. lui Manase. A participat la împărțirea țării Canaanului (Num. 34:23).

2. Fiul lui Ula și membru al sem. lui Așer (I Cr. 7:39).

HANOC, HANOK. V. *Enoh*.

HANUN - *favorizat*.

1. Rege al amoniților; fiul și succesorul lui Nahaș, prietenul lui David. Împ. lui Israel a trimis o ambasadă pt. a prezenta condoleanțe lui Hanun, la moartea tatălui său, și a-l felicita cu prilejul înscăunării sale, dar niște sfetnici răi au insinuat că adevăratul scop al acestei solii ar fi fost explorarea, pe furiș, a capitalei amoniților pt. a încerca mai târziu cucerirea ei. Și astfel noul rege i-a tratat pe ambasadorii itineranți în modul cel mai grosolan: a poruncit să le radă barba pe jumătate și să li se taie hainele până la coapse. Convins că ac. ultraj va provoca mânia lui Israel, Hanun se pregătește de război. Încheie o alianță cu sirienii, dar este, totuși, învins (II Sam. 10:1-11:1; I Cr. 19:1 - 20:3).

2 și 3. Numele a doi iudei care, sub cărmuirea lui Neemia, au participat la repararea zidurilor Ierusalimului (Nem. 3:13, 30).

HAOS. V. *Creațiune*.

HAPIȚET, APISET, PISET. Un urmaș al lui Aaron. Fam. sa a devenit a 18-a din cele 24 de cete preoțești instituite de David pt. slujbă (I Cr. 24:15).

HAR, GRAȚIE, BUNĂVOINȚĂ, FAVOARE, BINEFACERE, BINECUVÂNTARE. Unul dintre cele mai des folosite cuv. din Biblie. În N.T. (gr. *charis*), el revine de 170 de ori. Ac. termen are mai multe semnificații:

1. *Atracție, farmec*: „*harul este turnat pe buzele Tale*” (Ps. 45:2); „*căprioară plăcută*” (sau: „*plină de grație*”) (Pv. 5:19); „*grația* (în alte versiuni: „*dezmierdările*”, N.Ed.) *este înșelătoare, frumusețea este deșartă*” (31:30). „*El creștea în înțelepciune, în statură și în grație*” (alte versiuni: „*era tot mai plăcut înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor*”, N.Ed.) (Lc. 2:52).

2. *Bunăvoință, favoare, trecere*. Potrivit expresiei ebr. foarte des folosite *a găsi har* (trecere) *înaintea cuiva* (Gen. 18:3; 33:10; 47:29; F.A. 2:47; 7:10). Bisericele din Macedonia au cerut insistent *harul* de a putea participa la strângerea de ajutoare pt. sfinți (II Cor. 8:4). „*Vorbirea voastră să fie totdeauna cu har*” (Col. 4:6).

3. *Binefacere, binecuvântare*: „*...eu sunt prea mic pt. toate îndurările (harurile) și pt. toată credincioșia pe care le-ai arătat față de*

robul Tău (Gen. 32:10). „*Și noi toți am primit din plinătatea Lui și har după har*” (Ioan 1:16). „...*harurile sfinte promise lui David*” (F.A. 13:34). „*Mie... mi-a fost dat harul acesta...*” (Ef. 3:8). „*Orice ni se dă bun*” (Iac. 1:17; altă traducere: orice har excelent).

4. În alte limbi (de ex. în fr.), cuv. *har* exprimă ideea de *recunoștință, grațitudine*, în texte ca: Lv. 3:1; Ps. 42:5; I Cor. 1:4; II Cor. 9:11; Col. 2:7; I Tim. 2:1 etc. De acolo provin expresiile: „*gesturi sau fapte de grație*” și „*a aduce grație sau grațitudine*” (Lc. 18:11; Ioan 11:41; Rom. 1:8; II Cor. 9:15 etc.). Vers. noastre redau expresiile acestea prin: *mulțumiri, a aduce mulțumiri, a mulțumi* etc. Cuv. *eucharistie* aplicat Cinei Domnului face, desigur, aluzie la gestul de grațitudine cu care începea Isus (Lc. 22:17, 19; I Cor. 11:24). Obiceiul de a *mulțumi lui Dumnezeu pt. mâncare înainte de a se așeza la masă* se sprijină pe porunca clară și pe exemplele precise oferite de Sf. Scriptură (Mc. 8:6; Lc. 24:30; F.A. 27:35; Rom. 14:6; I Cor. 10:30-31; I Tim. 4:4).

5. De unde provine expresia: „*Maria plină de grație*”? Dintr-o eroare de traducere a Vulgatei. În textul original, Lc. 1:28 prezintă participiul trecut pasiv al verbului *charitoō* care înseamnă *a primi în har, a îmbrăca cu har*. Asemenea majorității traducătorilor străini, D. Cornilescu a redat corect textul original, spunând: „*ție, căreia ți s-a făcut mare har*”, însă expresii ca „*tu, cea plină de har*” sau „*tu, care ești plină de har*” (izvor de haruri) nu se potrivesc cu contextul gen. al Scripturii. Înainte de a arăta în ce constă ac. eroare, vom menționa felul în care traduc pasajul respectiv câteva vers. străine: „*ție, căreia ți s-a făcut mare har*” (Segond); „*tu, care ai fost copleșită de haruri*” (Sinod. fr.); „*tu, pe care (Dumnezeu) te-a făcut să te bucuri de favoarea Sa*” (Darby), potrivit cu aceeași exprimare folosită în Ef. 1:6: „*harul Său, pe care ni l-a acordat în Preaiubitul Lui*” (Segond); „*harul... pe care ni l-a acordat în mod gratuit*” (Sinodală fr.); „*harul Său în care ne-a făcut plăcuți înaintea Lui*” (Darby).

Și atunci cum s-o socotim pe Maria, mama Domnului nostru, izvorul harurilor când, la v. 30 din Lc. 1 îngerul mai adaugă: „*ai căpătat îndurare (har) înaintea lui Dumnezeu*” (!) și ea însăși, în Magnificat, „*se bucură în Dumnezeu, Mântuitorul său*” (v. 47). Prin urmare, ea a avut nevoie de harul lui Dumnezeu și de mântuirea Lui și le recunoaște cu bucurie și umilință (lucru pe care

Isus nu l-a făcut niciodată: El nu avea nevoie de mântuire, El era Mântuitorul). Într-adevăr, ea este „*binecuvântată între femei*”, dar este contrar învățaturii evanghelice a o considera imaculată, fără păcat și izvor al tuturor harurilor.

HARA. Un loc în Asiria unde au fost deportați prizonieri de război aparținând celor 10 seminții israelite (I Cr. 5:26).

HA-RABA, HA-RABBA. V. *Raba*.

HARADA - teamă, frică. Un loc unde au poșit israeliții în pustie, după plecarea de la muntele Șafer (Num. 33:24).

HARAN, HARRAN, CARAN, CHARAN - cuv. akkad. *harranu* înseamnă *drum, caravană, comerț*.

1. Cetate mesopotamiană, așezată pe malurile Belikhului, un afluent al Eufratului, la cca 386 km NE de Ninive și la peste 450 km NE de Damasc. Haranul era un centru comercial pe una din principalele căi de comunicație care lega Babilonia de Mediterana. Divinitatea protectoare a orașului era aceeași ca pt. cetatea Ur din Chaldeea: Sin, zeul lunii. Terah și Avraam locuiseră o bucată de vreme la Haran, unde Terah a și murit (Gen. 11:31, 32; 12:4, 5). Fam. lui Nahor s-a stabilit în ac. oraș în care a locuit și Iacov câțva timp (28:10; 29:4, 5). Deja către anul 1100 î.Cr., au întreprins asirienii niște expediții în apropiere de Haran peste care au pus stăpânire ceva mai târziu. În II Împ. 19:12 se menționează cucerirea orașului. Era în anul 763. După aceea, regele asirian Sargon II a rezidit Haranul, iar Esar-Hadon și Asurbanipal l-au înfrumusețat.

După căderea Ninivei, în anul 612, Haranul a devenit ultima capitală a asirienilor până la anul 609, data luării sale de către babilonieni. Sanctuarul zeului Sin constituia un loc de atracție pt. babilonieni, îndeosebi pt. regele Nabonide, tatăl lui Belșatar (Dan. 5), care încredința cârmuirea Babilonului, în timpul absenței sale, fiului său. Nabonide, un mare mistic, era socrul lui Nebucadnețar, iar mama lui mare preoteasă a zeului Sin. În ciuda numeroaselor sale absențe din Babilon, Nabonide își păstra calitatea de rege. Însă Belșatar, adevăratul domnitor, este numit „*împăratul Belșatar*” (Dan. 5:1). Totuși, el continuă să-l considere rege pe tatăl său, dovadă fiind faptul că el îi oferă lui Daniel, nu locul al doilea,

ci al treilea în cârmuirea împărăției (Dan. 5:7) (V. *Babilon; Daniel*).

În anul 53 î.Cr., generalul partan Surena învinge, în apropiere de Haran, pe Crassus, triumvirul roman care exercita puterea împreună cu Pompei și Iulius Cezar. La scurt timp după terminarea războiului, oamenii generalului partan l-au ucis pe Crassus, mișelește.

Astăzi Haranul este un mic sat arab și poartă încă vechea denumire. Deoarece localitatea este ocupată, au fost întreprinse aici puține săpături arheologice. Cunoaștem istoria acestei așezări grație inscripțiilor descoperite pe trei stele (monumente) refolosite la construirea Marii Moschei din Haran. Inscripțiile au fost date la iveală numai în anul 1956.

2. Fiul lui Terah și fratele lui Avraam. El a murit încă tânăr în cetatea sa natală, Ur în Chaldeea. I-au rămas în urmă un fiu, Lot, și două fete, Milca și Isca (Gen. 11:26, 28, 29).

3. Fiul lui Caleb și al Efei, din fam. lui Hebron (I Cr. 2:46).

4. Un levit. Urmaș al lui Gherșon și fiu al lui Șimei (I Cr. 23:9).

HARAR, ARAR - *munte*. Din II Sam. 23:11-13, se poate deduce că Harar era un sat de munte, numit astfel din pricina poziției sale. Mai mulți viteji ai lui David erau originari din ac. localitate (II Sam. 23:11, 33; I Cr. 11:34, 35) (V. *Ararî*).

HARARIT, ARARIT. Un adj. calificativ aplicat unora dintre vitejii lui David, proveniți dintr-o localitate de munte, numită Harar (munte) (II Sam. 23:33; I Cr. 11:35). Unii traducători, români și străini, au redat adj. *hararî* prin cuvintele *din Harar* (V. *Ararî*).

HARAS. V. *Harhas*.

HARBONA - în limbajul sacru al vechilor perși, dialectul avestan, acest nume însemna *pleșuvul*. Șambelan al lui Ahașveroș (Est. 1:10; 7:9).

HARCHA. V. *Harsa*.

HAREF, HAREPH. Un fiu al lui Caleb și strămoș al locuitorilor din Bet-Gader (I Cr. 2:51).

HARGOL. V. *Lăcustă*.

HARHAIA, HARHAYA. Tatăl argintarului Uziel (Nem. 3:8).

HARHAS, HARKHAS, HARAS. Strămoș al lui Șalum și soțul proorocii Hulda (II Împ. 22:14). În II Cr. 34:22, el este numit Hasra.

HAR-HERES, HERES.

1. Înălțime din ținutul Aialonului (Jud. 1:35). Semnificația ac. cuvânt, precum și compararea cu Ios. 19:41, 42 ne permit să credem că muntele Heres ar corespunde cetății Ir-Şemeş, adică Bet-Şemeş.

2. Suișul Heres (Jud. 8:13). Ghedeon se întoarce pe aici după ce îi înfrânge pe Zebah și Talmuna.

HARHUR, HARKHUR, HARUR - *căldură puternică, febră*. Întemeietorul unei fam. de netinieni (slujitori ai Templului) dintre membrii căreia o parte s-au întors din Babilon odată cu Zorobabel (Ezra 2:51; Nem. 7:53).

HARIF, HARIP, HARIPH - *tomnatec*. Fondatorul unei fam. dintre membrii căreia o parte au revenit din Babilon cu Zorobabel (Nem. 7:24). O căpetenie numită Harif și reprezentând, desigur, fam. aceasta, și-a pus semnătura pe legământul propus de Neemia (10:19). Prob. una și aceeași persoană cu Iora din Ezra 2:18, nume care are aceeași semnificație.

HARIM.

1. Un urmaș al lui Aaron. Pe vremea lui David, fam. sa devenise casă patriarhală și constituia a treia ceată de preoți ai Domnului (I Cr. 24:1, 6, 8). Bărbații numiți în Ezra 2:39 și Nem. 7:42 „*fiii lui Harim*” și care s-au întors din Babilon puteau fi membri ai acestei familii. O casă patriarhală de preoți aparținând generației posterioare exilului babilonian purta numele lui Harim (Nem. 12:15) (V. *Rehum*). La o dată ulterioară, câțiva bărbați din fam. ac. și-au luat de neveste niște femei străine (Ezra 10:21). Ceva mai târziu, un preot cu numele de Harim, fără îndoială căpetenia unei case patriarhale, a semnat pactul conceput de Neemia prin care semnatarii se angajau să asculte de Legea lui Dumnezeu și să se opună căsătoriilor mixte (Nem. 10:5).

2. Fondatorul unei familii, nu de preoți, dintre membrii căreia unii s-au întors din Babilon odată cu Zorobabel (Ezra 2:32; 10:31; Nem. 3:11; 7:35).

HARIP, HARIPH. V. *Harif*.

HARKHAS. V. *Harhas*.

HARKHUR. V. *Harhur*.

HARMAGHEDON. V. *Armagedon*.

HARNEFER, HARNEPHER. Un urmaș al lui Așer. Fiul lui Țofah (I Cr. 7:36).

HAROD, EN-HAROD, EIN-HAROD - *cutremurător, spaimă, teroare*. Un izvor în apropierea căruia a tăbărit Ghedeon în timp ce madianiții, adversarii săi, se aflau spre dealul More, în vale (Jud. 7:1). Izvorul Harod a fost identifi. cu 'Ain Jalud, pe coasta de NE a muntelui Ghilboa, la cca 2 km E - SE de Izreel.

HARODIT; DIN HAROD. Locuitor al cetății Harod (II Sam. 23:25), identificată de specialiști cu Khirbet Khareidan, localitate aflată la o depărtare de aproape 3 km SE de Ierusalim.

HAROE. V. *Reaia*.

HAROF, HAROFIT. V. *Harufit*.

HAROR, HARORIT. Prob. este vorba de o eroare de transcriere, preferabile fiind numele *Harod* și *din Harod* (harodit) (v. ac. cuv.) (I Cr. 11:27; cf. II Sam. 23:25). Al doilea *r* (reș) din cuv. *Haror* provine, desigur, dintr-o confuzie.

HAROȘET-GOIM, HAROSHETH, HAROSHETH-HA-GOYIM. Expresia Haroșet-Goim constituie denumirea completă a acestei cetăți, semnificând *Haroșetul Neamurilor*. Era localitatea de reședință a lui Sisera (Jud. 4:2). După opinia lui Albright, ar putea fi vorba de Tell'Amar, în apropiere de el-Harithiyeh, un sat de pe malul nordic al pârâului Chison, care traversează acolo o trecătoare strâmtă spre a pătrunde apoi în câmpia Acco. Tell'Amar se află la cca 26 km N-NE de Meghido.

HARPĂ. V. *Arfă*.

HARSA, HARSCHA, HARȘA. Întemeietorul unei fam. de netinieni dintre membrii căreia o parte s-au înapoiat din Babilon cu Zorobabel (Ezra 2:52; Nem. 7:54).

HARUL LUI DUMNEZU.

1. În V.T. își fac deja apariția numeroase expresii care vorbesc de marea bunătate a lui Dumnezeu care iubește păcătosul și dorește,

nu moartea acestuia, ci întoarcerea sa de la păcat și nelegiuire pt. a primi viața divină (Ez. 18:23). Pe temeiul Legii, omul ar fi trebuit să ajungă îndreptățit numai prin faptele lui, ceea ce era o imposibilitate (Gal. 3:10, 12). De aceea, Domnul lasă să se înțeleagă clar că El a ales pe Israel fără nici un merit din partea lui (Dt. 7:7, 8; 9:4-5). Dumnezeu declară: „*Eu Mă îndur de cine vreau să Mă îndur și am milă de cine vreau să am milă*”, pt. că „*El este un Dumnezeu plin de îndurare și milostiv, încet la mânie, plin de bunătate și credinciosie*” (Ex. 33:19; 34:6-7). Prin jertfele cu sânge care anticipează evenimentele de pe Golgota, Dumnezeu acordă, în mod provizoriu, celor care cred, iertarea și curățirea păcatelor (Evr. 9:22; Ex. 12:13; Lv. 4:20, 26, 31, 35; 16:30; etc.). De asemenea, psalmistul David preamărește harul prin care a fost mântuit (Ps. 32:1-5). Dacă Dumnezeu ar păstra aducerea aminte a nelegiuirilor, nimeni nu ar putea sta în picioare, însă la El se găsesc din belșug iertare, îndurare și răscumpărare (Ps. 130:3-4, 7-8). Așa fiind, credinciosul se roagă încrezător: „*Doamne, fie îndurarea Ta peste noi, după cum o nădăjduim noi de la Tine!*” (Ps. 33:22).

2. *Harul a venit prin Isus Cristos*, în timp ce Legea a fost dată prin Moise (Ioan 1:17). „*Harul lui Dumnezeu care aduce mântuire pentru toți oamenii a fost arătat*” (Tit 2:11). Într-adevăr, Vechiul Testament nu putea decât să promită, sau să acorde cu anticipație, ceea ce manifestarea vie și vizibilă a harului lui Dumnezeu revărsat prin Isus Cristos avea să facă în mod real și definitiv. „*Căci cunoașteți harul Domnului nostru Isus Cristos. El, măcar că era bogat, S-a făcut sărac pentru voi, pentru ca, prin sărăcia Lui, voi să vă îmbogățiți*” (II Cor. 8:9).

3. *Crucea de pe Golgota este locul unde strălucește, în toată splendoarea sa, harul mântuitor al lui Dumnezeu*. Singură venirea lui Cristos pe pământ nu ar fi fost suficientă. Harul nu este numai un efect al milei lui Dumnezeu gata, datorită mărinimiei Lui, să ierte orice păcat. Sfințenia Sa desăvârșită și dreptatea Sa absolută trebuiau să fie satisfăcute concomitent cu dragostea Sa, pt. că în caracterul divin nu există contradicții. De aceea a fost nevoie de jertfa ispășitoare de pe Calvar. Isus a trebuit să Se smerească și să Se coboare din ceruri „*pentru ca, prin harul lui Dumnezeu, să guste moartea pentru toți*” (Evr. 2:9). „*Căci toți au păcătuit... și sunt socotiți neprihăniți, fără plată* (gratuit

îndreptățiți), *prin harul Său, prin răscumpărarea care este în Cristos Isus. Pe El Dumnezeu L-a rânduit mai dinainte să fie, prin credința în sângele Lui, o jertfă de ispășire* (Rom. 3:23-25).

4. *Singura cale pe care se poate primi harul divin este credința.* Noi suntem justificați (îndreptățiți) gratuit prin har, „*socotiți neprihăniți, fără plată, prin harul Său... moștenitori sunt cei ce se fac prin credință, pentru ca să fie prin har... și dacă este prin har, atunci nu mai este prin fapte*” (Rom. 3:24; 4:16; 11:6). Iată marea doctrină a mântuirii numai prin credință, fără fapte sau merite personale pe care Reformatorii au pus-o din nou în lumină, într-un chip atât de măreț! Să-l mai ascultăm pe ap. Pavel: „*Căci prin har ați fost mântuiți, prin credință. Și aceasta nu vine de la voi, ci este darul lui Dumnezeu. Nu prin fapte, ca să nu se laude nimeni*” (Ef. 2:8-9). Lui Dumnezeu noi „*îi datorăm faptul că, prin credință, am intrat în această stare de har*” (Rom. 5:2). De aceea se vorbește de atâtea ori despre *darul harului* (Rom. 5:15, 16; Ef. 2:8; 3:7; 4:7; etc.). Or, ce poți face pt. a primi un dar oferit cu bunătate regească, cu dărnicie împărătească, decât să-l accepți cu recunoștință și să mulțumești pt. el din toată inima? De asemenea, este indispensabil să primim darul harului cu umilință, prin credință, căci Dumnezeu dă har celor smeriți, însă Se împotrivește celor mândri (I Pet. 5:5; Lc. 18:11-14) (V. *Recunoștință*).

5. *Care sunt efectele harului în viața noastră?* Ele sunt atât de minunate și depline, încât s-ar putea spune că harul este Însuși Domnul Isus care lucrează în noi, spre binele și mântuirea ființei noastre întregi. Harul ne aduce, în primul rând, *iertarea deplină* a păcatelor noastre: „*unde s-a înmulțit păcatul, acolo harul s-a înmulțit și mai mult*” (Rom. 5:20). Dumnezeu „*ne-a adus la viață împreună cu Cristos, după ce ne-a iertat toate greșelile*” (Col. 2:13). Apoi, noi „*suntem socotiți neprihăniți prin harul Lui*” (Tit 3:7). Noi „*credem că suntem mântuiți prin harul Domnului Isus*” (F.A. 15:11). Inima noastră este „*întărită prin har*” (Evr. 13:9), har care ne asigură o *mângâiere* veșnică și o bună *nădejde* (II Tes. 2:16). *Fericirea* și *îndurarea* (harul) ne vor însoți în toate zilele vieții noastre (Ps. 23:6), căci Dumnezeu îl înconjoară pe cel neprihănit cu harul Lui cum l-ar înconjura cu un *scut* (Ps. 5:12). „*Cei ce primesc, în toată plinătatea, harul și darul neprihănirii vor domni în viață*

prin Isus Cristos” (Rom. 5:17, 21). Într-adevăr, harul Lui *ține toată viața* (Ps. 30:5). Binefacerile harului sunt atât de numeroase, încât avem tot ce ne-ar putea dori sufletul. De aceea urarea apostolică: „*Harul... să fie cu voi*” apare de 31 de ori în Epistole și în Apocalipsa lui Ioan. Rezumatul mesajului evanghelic este tocmai mărturia pe care Domnul Isus și toți ai Lui o dau despre „*Cuvântul harului Său*” (F.A. 14:3; cf. 20:32). Cine vede suflete mântuite din pierzarea veșnică poate să afirme, pe bună dreptate, că „*a văzut harul lui Dumnezeu*” (11:23). Noii convertiți sunt sfătuiți să rămână alipiți de harul lui Dumnezeu (13:43). Misionarii sunt încredințați „*în grija harului lui Dumnezeu*” (14:26).

Așa stând lucrurile, o respingere a unui asemenea dar constituie un refuz categoric adresat lui Dumnezeu Însuși. Există, prin urmare, aceste pericole: abaterea din harul lui Dumnezeu (Evr. 12:15), primirea lui în zadar (II Cor. 6:1), schimbarea harului în desfrânare (Iuda 4; Rom. 6:1), căderea din har (Gal. 5:4). Dar avem toate condițiile - pe care trebuie să le folosim din plin - pt. a crește în har (II Pet. 3:18), a fi umpluți cu har (F.A. 6:8), așa încât Dumnezeu să ne poată spune întotdeauna: „*Harul Meu îți este de ajuns*” (II Cor. 12:9). În chipul acesta, El își va putea atinge scopul care este „*să arate, în veacurile viitoare, nemărginita bogăție a harului Său, în bună-tatea Lui față de noi, în Cristos Isus... spre lauda slavei harului Său*” (Ef. 2:7; 1:6) (V. *Lege*).

HARUM - *exaltat, înalt*. Urmaș al lui Iuda și tatăl lui Aharhel (I Cr. 4:8).

HARUMAF - *cârm*. Tatăl unui oarecare Iedaia (Nem. 3:10).

HARUȚ. Tatăl nevestei regelui Manase (II Împ. 21:19).

HASABIA. V. *Hașabia*.

HASADIA, HASADYA, HASSADIA - *favoritul Domnului*. Fiul lui Zorobabel (I Cr. 3:20).

HASIL. V. *Lăcustă*.

HASLELPONI. V. *Hașelponi*.

HASRA. V. *Harhas*.

HASSAR-ENAN. V. *Hașar-Enan*.

HASSAR-GADA. V. *Haşar-Gada*.

HASSARMAVET. V. *Haşarmavet*.

HASSAR-SUSA. V. *Haşar-Susa*.

HASSAR-ŞUAL. V. *Haşar-Şual*.

HASSASSON-TAMAR. V. *Haşaşon-Tamar*.

HASSENUA, HA-SENUA. V. *Aşenua*.

HASSEROT. V. *Haşerot*.

HASSER-TIKON. V. *Haşer-Hatikon*.

HASSOR. V. *Haşor*.

HASSOR-HADATTA. V. *Haşor-Hadata*.

HASUFA, HASSUFA, HASUPHA. V. *Haşufa*.

HAŞABIA, HASABIA, HASHABYA, HASHA-VYA - *Domnul a pus în socoteală, a imputat*.

1. Fiu al lui Merari; levit, urmaş al lui Amația și strămoș al lui Iedutun. (V. *Etan*; I Cr. 6:44, 45). Ar putea fi vorba de urmașul lui Buni, citat ca strămoș al lui Şemaia (I Cr. 9:14; Nem. 11:15).

2. Levit, urmaş al lui Merari; fiul lui Iedutun și căpetenia celei de a 12-a cete de cântăreți cărora David le-a încredințat muzica sacră (I Cr. 25:3, 19).

3. Alt levit, urmaş al lui Chehat, din fam. lui Hebron; însărcinat să supravegheze regiunea israelită de pe malul occidental al Iordanului (I Cr. 26:30; cf. 23:12).

4. Un levit. Fiul lui Chemuel și căpetenia sem. lui Levi sub domnia lui David (I Cr. 27:17).

5. Unul dintre capii leviților sub domnia lui Iosia (II Cr. 35:9).

6. Alt levit, urmaş al lui Merari. El s-a alăturat lui Ezra, la râul Ahava și se pare că a fost unul din cei 12 inși cărora li s-au încredințat obiectele de mare valoare care trebuiau să fie transportate la Ierusalim (Ezra 8:19, 24, 25). Prob. că ac. Haşabia și-a pus pecetea pe legământul făcut de Neemia (Nem. 10:11), fiind unul dintre capii leviților și unul dintre cântăreții Domnului (Nem. 12:24).

7. Căpetenia uneia din cele două jumătăți ale ținutului Cheila, pe vremea lui Neemia. A dres o porțiune a zidurilor Ierusalimului (Nem. 3:17).

8. Levit. Urmăș al lui Asaf (Nem. 11:22).

9. Preot. Căpetenia casei patriarhale a lui Hilchia, pe vremea marelui preot Ioiachim (Nem. 12:21).

HAŞABNA, HASABNA, HASHAVNA. Unul dintre semnatarii legământului conceput de Neemia (Nem. 10:25).

HAŞABNIA, HASABNIA, HASHABNEYA, HASHAVNEYA - *Domnul a ținut seama de mine*.

1. Tatăl unui oarecare Hatuș (Nem. 3:10).

2. Unul dintre leviții care, prin îndemnurile lor, i-au pregătit pe exilați astfel încât, la întoarcerea lor în Palestina, să semneze pactul cu Domnul propus de Neemia (Nem. 9:5).

HAŞBADANA, HASBADANA, HASHBADANA, HAŞEBADANA. Unul dintre bărbații care stăteau lângă Ezra când acesta vorbea poporului întors din exil (Nem. 8:4).

HAŞEM. V. *Bene-Haşem*.

HAŞENUA. V. *Aşenua*.

HAŞMONA, HASMONA, HASHMONA, HAŞEMONA. Unul dintre locurile unde au poposit israeliții în pustie (Num. 33:29, 30). Neidentificat.

HAŞUB, HASUB, HASSUB, HASHSHUB, HASHUV.

1. Fiu al lui Pahat-Moab; a dres o parte a zidurilor Ierusalimului (Nem. 3:11).

2. Un iudeu care a reparat o porțiune a zidurilor Ierusalimului, în dreptul casei sale (Nem. 3:23). Tot el, sau persoana de la nr. 1 s-a numărat printre cei ce au semnat legământul Domnului conceput de Neemia (Nem. 10:23).

3. Un levit, urmaș al lui Merari; tatăl lui Şemaia (I Cr. 9:14; Nem. 11:15).

HAŞUBA, HASUBA, HASHUBA - *apreciat, stimat*. Un fiu al lui Zorobabel (I Cr. 3:20).

HAŞUFA, HASUFA, HASSUFA, HASUPHA. Fondator al unei fam. de netinieni (slujitori ai Templului). O parte dintre membrii acesteia s-au întors din captivitatea babilonică împreună cu Zorobabel (Ezra 2:43; Nem. 7:46).

HAŞUM, HASHUM, HASUM, HASCHUM. Fondatorul unei fam. dintre membrii căreia o

parte au revenit din Babilon odată cu Zorobabel (Ezra 2:19; 10:33; Nem. 7:22). Reprezentantul acestei fam. sau altcineva cu acest nume a stat lângă Ezra când cărturarul vorbea poporului (Nem. 8:4); mai târziu, a semnat pactul formulat de Neemia înaintea Domnului (10:18).

HATAC, HATAK. Șambelan al regelui Ahașveroș, aflat în slujba Esterei (Est. 4:5, 10).

HATAK. V. *Hatac*.

HATIFA, HATHIPA - cuv. aram. însemnând *captiv, prins de război*. Întemeietorul unei fam. de netinieni dintre membrii căreia unii îl însoțesc pe Zorobabel la revenirea sa din robia babilonică (Ezra 2:54; Nem. 7:56).

HATIL, HATTHIL. Unul dintre slujitorii lui Solomon. A fondat o fam. dintre membrii căreia unii au revenit din Babilon odată cu Zorobabel (Ezra 2:55, 57; Nem. 7:57-59).

HATTA, HATHITHA. Ușier al Templului și fondatorul unei familia dintre membrii căreia o parte au revenit din Babilon cu Zorobabel (Ezra 2:42; Nem. 7:45).

HATUS, HATTUSCH, HATTUSH, HATUȘ.

1. Un bărbat din sem. lui Iuda; fiul lui Șemaia, din familia lui Șecania (I Cr. 3:22).

2. Una din căpeteniile preoților care au revenit din Babilon cu Zorobabel (Nem. 12:2, 7).

3. Căpetenia unei case patriarhale. Urmaș al fiilor lui David. S-a întors la Ierusalim cu Ezra (Ezra 8:2).

4. Un fiu al lui Hașabnia. A dres o porțiune a zidurilor Ierusalimului (Nem. 3:10).

5. Preot și semnatar al legământului conceput de Neemia (Nem. 10:4).

HAȚAR-ADAR. V. *Adar*.

HAȚAR-ENAN, HAȚAR-ENON, HASSAR-ENAN, HASAR-EINAN, HASAR-EINON - *satul fântânilor*. Un sat de la hotarele nordice ale Palestinei (Num. 34:9; Ez. 47:17; 48:1). Prob. că este vorba de Kiryatein, localitate aflată pe drumul care leagă Damascul de Palmyr.

HAȚAR-GADA, HASSAR-GADDA, HAȚAR-GADDA - *satul fericitei șanse*. Oraș aflat la extremitatea sudică a ținutului lui Iuda (Ios. 15:27). Identif. prob.: Khirbet Ghazza, la SV de Ras Zuweira.

HAȚARMAVET, HASARMAWET, HASSAR-MAVET. Un grup de urmași ai lui Ioctan care a populat o zonă din Arabia (Gen. 10:26; I Cr. 1:20). Un terit. aparținând Arabiei Fericite (Arabia Felix), în partea sudică a peninsulei, este numit și în prezent de către arabi Had(h)ramaut, ceea ce corespunde, sub aspect etimologic, denumirii de Hațarmavet.

HAȚAR-SUSA, HASSAR-SUSA, la pl. HAȚAR-SUSIM - *satul cailor*. Un sat aparținând urmașilor lui Simeon (Ios. 19:5; I Cr. 4:31). Identif. pos.: Susiyeh (în apropiere de Tell Ma'in), la vreo 3 km E - NE de Eștemoa.

HAȚAR-ȘUAL, HASSAR-SCHUAL - *satul șacalilor*. Cetate de la extremitatea sudică a sem. lui Iuda, acordată sem. lui Simeon (Ios. 15:28; 19:3; I Cr. 4:28). Localitatea a fost reocupată după întoarcerea iudeilor din captivitate (Nem. 11:27). Identif. pos.: el-Watan, la SE de Beer-Șeba.

HAȚAȚON-TAMAR, HASSASSON-TAMAR. Veche denumire a localității En-Ghedi (II Cr. 20:2). Așezarea ac. a fost identificată cu Tamar (Ez. 47:19; 48:28) sau Tamara pe care ar trebui s-o căutăm, după toate probabilitățile, la Kurnub, cca 32 km V - SV de țărmul sudic al Mării Moarte, pe drumul care duce de la Hebron la Elat.

HAȚELEPONI, HASELEPONI, HASLEPONI. Descendentă a lui Iuda; fiica strămoșului oamenilor din Etam (I Cr. 5:3).

HAȚER-HATICON, HASER-TIKON, HASER-HA-TIKON - *Hațerul de mijloc sau satul de mijloc*. Cetate de la frontiera Havranului (Hauran) (Ez. 47:16).

HAȚEROT, HASEROT, HASEROTH, HASSEROT - *campamente, locuri de tabără*. Un loc în pustie unde au tăbărit israeliții, după Chibrot-Hataava (Num. 11:35) și înainte de a ajunge în Paran (Num. 12:16; 33:17; Dt. 1:1). La Hațerot, Maria (Miriam în ebr.) și Aaron au cârtit contra lui Moise (Num. 12). Identif. pos.: Ain Khodara.

HAȚI-HAMANAHTI, HATSI-HAMMANA-CHTHI - *jumătate din manahatiți*. Locuitori din Manahat, sau urmași ai unui om cu numele lui (I Cr. 2:54). Contextul indică o localitate.

HAȚI-HAMENUTHOT, HATSI-HAMMENU-KHOTH - jumătate din menuhotiți. Dacă ac. pasaj este corect în textul ebraic, atunci este vorba de o localitate dintre locuitorii căreia o jumătate descindeau din Caleb, prin Șobal (I Cr. 2:52).

HAȚIȚ, ȚIȚ, SUIȘUL FLORILOR - obiect strălucitor. Deal pe care l-au urcat moabiții și amoniții pt. a ajunge din En-Ghedi în pustia Ieruel și în pustia Tecoa (II Cr. 20:16; cf. v. 2, 20). Identif. în gen. cu uedul Hasasa care duce, de pe țărmul vestic al Mării Moarte, la N de En-Ghedi, până pe platoul Iudeii.

HAȚOBEBA, HAȚOBEBA, HASOVEVA, SOBEBA, ȚOBEBA. Un bărbat din sem. lui Iuda. Fiul lui Coț (I Cr. 4:8).

HAȚOR, HASSOR - un târg, un castel îngrădit.

1. Capitala împ. canaanite care se întindea în N Palestinei; pe vremea lui Iosua, suveranul ac. stat era Iabin. Potrivit relatărilor istoricului Josephus Flavius, Hațorul se afla în amonte de apele Merom (Ant. 5:5:1). Iosua a cucerit Hațorul și i-a pus foc (Ios. 11:1-13; 12:19). Cetatea a fost rezidită și atribuită sem. lui Neftali. (Ios. 19:36). Pe vremea Deborei și a lui Barac, un alt rege cu același nume, domnea peste Hațor. După înfrângerea lui Sisera, comandantul oștilor sale, ac. Iabin încearcă să continue lupta contra lui Israel, însă în cele din urmă este învins și omorât (Jud. 4:1-24; I Sam. 12:9). Solomon a fortificat Hațorul (I Împ. 9:15) (V. *Ghezer*); mai târziu, Ahab a executat alte fortificații și a dezvoltat orașul, construind un sistem de aducțiune a apei. Locuitorii săi au fost deportați de Tiglat-Pileser III în anul 734 (II Împ. 15:29). În câmpia din apropiere, Ionatan, Macabeul, l-a învins pe Demetrius (I Mac. 11:67; Ant. 13:5:7).

Hațorul este menționat în scrisorile de la El-Amarna, precum și în alte documente egiptene și asiriene de la Mari și din Babilon.

Excavații. O seamă de săpături importante au fost efectuate, îndeosebi de către Y. Yadin (1955-1958). Istoria biblică a Hațorului a fost confirmată. Arheologia a demonstrat: a. *Importanța localității* (Ios. 11:10). *Tell-ul* respectiv acoperă o suprafață de cca. 90 ha. Un număr de 40 000 de persoane au putut locui acolo în condiții optime. Orașul de sus ocupă o suprafață de 12 ha, iar cel de jos de 72 ha. Au fost scoase la lumină nu mai puțin de 21 de straturi diferite. b. *Distrușerea*

Hațorului prin foc (Ios. 11:13). Pe atunci Iabin era rege. Urmele incendiului (nivelul XIII) au fost datate de Yadin din sec. XIII î.Cr. În asta, Yadin vede o cucerire a Canaanului în sec. XIII î.Cr., deoarece el nu a găsit urme de incendiu la nivelul corespunzător sec. XV și care constituie cealaltă dată propusă de arheologi pt. evenimentele legate de Exod (v. *Exod - Data*). c. *Reconstruirea sa de către canaanii* până când noul său rege, un al doilea Iabin, a fost exterminat (Jud. 4:24). d. *Fortificațiile întreprinse de Solomon* (I Împ. 9:15) se aseamănă celor de la Meghido și Ghezer care, de altfel, sunt menționate în același verset (V. *Ghezer*). e. *Sistemul de alimentare cu apă, din vremea lui Ahab*, exhumat în anul 1968 (stratul VIII). A fost descoperit un tunel aflat la 30 m adâncime. Fortificațiile efectuate de Ahab nu sunt menționate în Biblie, dar nu încapă îndoială că el a fost nevoit să le facă din pricina impunătoarei și amenințătoarei Asirii care ataca, în permanență, ținuturile vestice ale Cornului Abundenței (v. *Sal-manasar III*). f. *Distrușerea sa finală* (II Împ. 15:29) de către Tiglat-Pileser III (Pul din v. 19), în anul 732 î.Cr. și deportarea locuitorilor după incendiarea orașului.

Din mulțimea de obiecte găsite la Hațor, menționăm următoarele: a. O ceramică din sec. XIII conținând două litere ale alfabetului protosinaitic (era pt. prima dată când se descoperea o dovadă despre folosirea ac. alfabet în Galileea). b. O inscripție pe un ciob dintr-un ulcior: „*Pentru Pecah, Semader*”, prob. o referință la Pecah, regele lui Israel, și la un tip de ulei de măsline. c. Rămășițele a două mici temple canaanite. Într-unul dintre acestea, se poate vedea o stelă înfățișând două mâini întinse spre un corn în scobitura căruia se află un disc solar (și având înălțimea de 60 de cm), precum și un personaj masculin lucrat în bazalt, stând pe un tron și ținând în mână o cupă. d. Un mâner de oglindă, de os, sculptat în stil de „pom al vieții”, din sec. VIII sau IX î.Cr. (nivelul III). Stela cu mâinile întinse ne furnizează prețioase informații despre religia canaanită pe care israeliții primiseră porunca de a o distruge (Dt. 7:1-5), pt. că ea datează din sec. XIV-XIII î.Cr., deci din epoca cuceririi Canaanului sau din vremea Judecătorilor.

În anul 1962, un turist american a ridicat o tabletă cuneiformă în akkad. de pe *tell-ul* din Hațor care a fost publicată în anul 1975. Ea conținea o plângere îndreptată contra regelui Hațorului. Datată între 1800 și 1600 î.Cr.,

tableta ac. indică dimensiunile infiltrării culturii și puterii babiloniene în viața locuitorilor Canaanului pe vremea patriarhilor, adică Bronzul Mijlociu. Și atunci de ce ne-am mai mira, constatând influența codului civil babilonian și a celui nuzian în viața acestor oameni, așa cum ne-o sugerează cartea Genezei? (V. *Avraam* 7).

2. Un al doilea Hațor se afla la extremitatea sudică a terit. sem. lui Iuda, aproape de Chedeș (Ios. 15:23). Identificare plauzibilă: el-Jebariyeh, pe valea Umm Ethnan, lângă Bir el-Hafir care se găsește la vreo 14 km SE de el-'Auja.

3. Cheriote-Hețron (Ios. 15:25), identificat, în gen., cu Khirbet el-Karyathein, la aproape 7 km S de Tell Ma'in. Unele vers. nu admit ac. nume compus, respins și de Părintele Abel.

4. Sat al sem. lui Benjamin (Nem. 11:33). Conder l-a identif. la Khirbet Hazzur, la vreo 6,5 km N-NE de Ierusalim, între Beit Hanina și Nebi Samwil.

5. O regiune din pustia Arabiei, la E de Palestina. Ieremia a proorocit că Nebucadnețar o va jefui (Ier. 49:28-33). Beroze declară că Nebucadnețar a cucerit Arabia (Josephus Flavius, Apion 1:19). Hațor are aici o semnificație generală și se referă la existența sedentară a unei aglomerări rurale în opoziție cu viața unor populații nomade.

HAȚOR-HADATA, HASSOR-HADATTA. Dacă al doilea termen al ac. nume compus este aramaic, atunci expresia semnifică *satul nou*. O cetate din S lui Iuda (Ios. 15:25), aparent apropiată de Hațor nr. 3. Identif. pos.: el-Hudeira, la SE de Tuwani, în direcția Mării Moarte.

HAURAN. V. *Havran*.

HAVACINIA. V. *Habaținia*.

HAVILA, HAWILA.

1. Regiunea înconjurată de Pison, unul din brațele râului care ieșea din grădina Edenului (v. ac. cuv.). Havila se afla în apropiere de Babilonia și era bogată în aur, onix și bedelion (bedelium, o rășină aromatică) (Gen. 2:11-12).

2. Mai târziu, numele Havila desemna o regiune din N Arabiei centrale. Se disting, printre altele: Havila iocțaniților, pop. semitică (Gen. 10:29; 25:18; I Sam. 15:7) și Havila cușitelor (Gen. 10:7; I Cr. 1:9). Câțiva geografi preferă identificarea Havilei cu Haulanul

(Khawlan), în Arabia occidentală, la N de Yemen. Nu se cunoaște cu precizie până unde se întindea Havila spre N. Relatările referitoare la războaiele purtate de Saul contra amaleciților ne permit să presupunem că pustia Arabiei purta numele de Havila pe mai multe sute de kilometri la N de al-Yanamah (I Sam. 15:7; cf. Gen. 25:18).

HAVRAN, HAURAN. Semnificație probabilă *fară neagră, ținut negru*, regiune unde se află bazalt (în dialectul arab, *hawr* înseamnă *negru*). Regiunea situată la S de Damasc, la hotarele Galaadului (Ez. 47:16, 18). În cursul perioadei greco-romane, ac. termen desemna un ținut mai restrâns, numit Oranitida. Pe la anul 23 î.Cr., Oranitida, Golanitida, Trahonita și Bataneeau au fost acordate lui Irod cel Mare de către Cezar August. La împărțirea împ. lui Irod, ac. terit. au constituit cea mai mare parte a tetrarhiei lui Filip (Lc. 3:1; Ant. 17:11:4). Havranul se prezintă sub forma unei câmpii, presărată cu câteva măguri de origine vulcanică. Solul este atât de fertil, încât Havranul constituie grâнарul întregii țări. Cetăți și sate foarte numeroase, în bună parte părăsite, se întind de la o margine la alta ale acestei regiuni. Aici pot fi văzute „*cetățile uriașe ale Basanului*”, construite din bazalt.

HAZAEEL - Dumnezeu a văzut. Un bărbat de la curtea regelui Siriei. Dumnezeu i-a poruncit lui Ilie să-l ungă ca împ. al acestei țări (I Împ. 19:15). Câțiva ani mai târziu, între 845 și 843 î.Cr., Ben-Hadad, pe atunci regele Siriei, a cărui capitală se afla la Damasc, află că Elisei venise în ac. oraș. Regele trimite pe Hazael să întrebe pe profet dacă el, Ben-Hadad, se va vindeca de boala gravă de care suferea. Elisei declară că regele nu se va tămădui și că Hazael însuși va domni asupra Siriei, adăugând că el se va năpusti cu cruzime asupra lui Israel, făcând ravagii în țara lui. La întoarcere, Hazael îl minte pe Ben-Hadad, afirmând că proorocul ar fi spus că se va însănătoși; apoi, a doua zi, îl asasinează pe stăpânul său și domnește în locul lui (II Împ. 8:7-15). În anul 842, Salmanasar III, regele Asiriei, luptă contra lui Hazael și-i impune un tribut; Iehu, împ. lui Israel, deja i se supusese. În anul 838, Salmanasar l-a atacat din nou pe Hazael. Spre sfârșitul domniei lui Iehu, Hazael a bătut terit. israelite de pe malul răsăritean al Iordanului (II Împ. 10:32); în timpul domniei următoare, a trecut Iordanul,

a oprimat puternic pe israeliți (13:4-7), a invadat țara filistenilor, a luat Gatul și a ridicat starea de asediu deasupra Ierusalimului numai după ce a obținut obiectele sacre închinare Domnului și aurul aflat în vistieria Templului (12:17, 18). Dinastia lui Hazael și-a avut capitala la Damasc (Am. 1:4). În cele din urmă, puterea asiriană s-a impus Siriei.

În anul 1905, a fost descoperită Stela din Sab'a pe care Adadnirari III, regele Asiriei (807-782 î.Cr.) declară: „*Am dat ordin să se pornească cu război contra țării Aram. Am închis pe Mari*” (Hazael, după opinia lui Albright și a altor specialiști) *la Damasc, cetatea sa regală. Am primit... 10 talanți de aur, 1 000 talanți de argint*” (D. D. Luckenbill II, secț. 735). Același rege dă, pe o tabletă găsită la Nimrud (Kalah), lista altor țări supuse: „*Tyr, Sidon, Humri* (țara lui Omri), *Edom, Palastu* (Filistia)... *Eu le-am pus sub picioarele mele, cerându-le impozit și tribut*” (op. cit. secț. 739). Hazael moare în jurul anului 801.

O plăcuță de fildeș provenită de la Arslan Tash (Siria). Înscrisul conținut de ea înseamnă: „...fiul lui Amma, pentru stăpânul nostru Hazael, în anul...”

HAZAIA, HAZAYA - *Domnul a văzut*. Un bărbat din sem. lui Iuda, din fam. lui Șiloni (Nem. 11:5).

HAZIEL - *viziunea lui Dumnezeu*. Un levit, urmaș al lui Gherșon. Fiul lui Șimei (I Cr. 23:9).

HAZO. Fiul lui Nahor și al Milcâi (Gen. 22:22). Numele lui Hazo s-a perpetuat în acela al regiunii cu relief accidentat din apropiere de Havran, căreia i se spunea Hazu și pe unde a trecut Asarhaddon în cursul expedițiilor sale militare.

HÂRTIE. V. *Papirus*.

HEANOC. V. *Enoh*.

HEBER - *comuniune*.

1. Fiul lui Beria, nepotul lui Așer; fondatorul unui clan (Gen. 46:17; Num. 26:45).

2. Un chenit. Urmaș al lui Hobab, frate vitreg sau socrul lui Moise; Heber era soțul Iaelei care l-a omorât pe Sisera (Jud. 4:11-24).

3. Un bărbat din sem. lui Iuda și urmaș al lui Ezra; strămoș al locuitorilor din Soco (I Cr. 4:18).

4. Un beniamit. Urmaș al lui Șaharaim, prin Elpaal (I Cr. 8:17) (V. *Eber*).

HEBRON, EBRON - *uniune, ligă*.

1. Un levit. Fiul lui Chehat și întemeietorul unui clan (Ex. 6:18; I Cr. 6:2) (V. *Hebronii*).

2. O cetate din regiunea muntoasă a lui Iuda (Ios. 15:48, 54), numită inițial Chiriat-Arba (cele 4 cetăți sau Tetrapolis; Gen. 23:2; Ios. 20:7) (V. *Arba*). Hebronul a fost zidit cu 7 ani înainte de Țoan-Tanis, cetate egipteană (Num. 13:22). Exista deja într-o epocă atât de îndepărtată ca aceea a lui Avraam care a locuit câțva timp în apropiere de Hebron, sub stejarii sau terebinții lui Mamre (Gen. 13:18; 35:27). Acolo a murit Sara și Avraam a cumpărat peștera Macpela pt. a o transforma într-un loc de îngropăciune. Tranzacția ac. a fost încheiată între patriarh și niște hetiti care locuiau pe vremea aceea la Hebron (23:2-20). Deasupra acestei peșteri care ar putea conține rămășițele pământești ale multor patriarhi se află un important monument ale cărui baze le-a pus însuși Irod cel Mare. În anul 1187 d.Cr., Hebronul, cucerit de Saladin, a fost transformat într-o moschee, ceea ce este și astăzi, iar numele său *Haram el-Khalil* înseamnă *Locul împrejmuit al Prietenului* (Avraam). Practic este imposibil să se întreprindă niște săpături arheologice dedesubtul clădirii, fiind vorba de un loc socotit preasfânt. Isaac și Iacov au locuit și ei câțva timp la Hebron (Gen. 35:27; 37:14). Cele 12 iscoade au explorat țara Canaanului și au descoperit niște anachimi printre locuitorii ei (Num. 13:22). Hoham, regele Hebronului, era unul dintre cei 4 împ. care s-au aliat cu Adoni-Țedec spre a opune rezistență lui Iosua: cei 5 suverani au fost învinși, prinși și uciși (Ios. 10:1, 27). Israelii au intrat în Hebron și au trecut prin ascuțișul săbiei pe locuitorii săi, căci cetatea fusese dată spre nimicire (v. 36-39). Pasajul din 11:21-22 completează ac. relatare, raportând că, la data respectivă, Iosua i-a exterminat pe anachimii din Hebron, din Debir, din Anab, din toată regiunea muntoasă, și a distrus cu desăvârșire cetățile lor. După ac. primă expediție de mare

răsunet, supraviețuitorii canaanii au ieșit încetul cu încetul din ascunzătorile lor și, în câțiva ani, au reclădit localitățile lor dărâmate. Printre aceștia, se aflau și membri ai celor 3 fam. de anachimi care locuiseră mai înainte la Hebron. Ei s-au stabilit iarăși acolo, după cucerirea Canaanului de către copiii lui Israel (Ios. 14:12). Caleb a revendicat ac. ținut; și când sem. lui Iuda a intrat în posesia terit. ei, după decesul lui Iosua, Caleb a recucerit Hebronul (Jud. 1:10, 19, 20; Ios. 15:13-19). Fiind capitală de prov. (Ios. 15:54), Hebronul a fost acordat preoților și a devenit apoi una dintre cetățile de scăpare (Ios. 20:7; 21:10-13; I Cr. 6:54-57). Mai târziu, David trimite locuitorilor Hebronului o parte din prada de război de la Țiclag (I Sam. 30:26-31); apoi, a domnit la Hebron 7 1/2 ani (II Sam. 2:1-3, 11, 32; 5:1-5; I Împ. 2:11; I Cr. 29:27). O parte din copiii lui David s-au născut în ac. localitate (II Sam. 3:2-5; I Cr. 3:1-4). Abner a fost înmormântat la Hebron (II Sam. 3:32), iar capul lui Iș-Boșet a fost pus în mormântul său (4:12). La Hebron a ridicat Absalom stindardul revoltei (15:7-10). Roboam a fortificat cetatea (II Cr. 11:5, 10, 11). În timpul captivității babilonice, când edomiții ocupau partea sudică a terit. lui Iuda, Hebronul a căzut sub stăpânirea lor împreună cu alte cetăți. Iuda, Macabeul, l-a reocupat. La acea dată, Hebronul dispunea de o fortăreață cu mai multe turnuri și domina asupra altor localități (I Mac. 5:65). Noul Testament nu menționează Hebronul al cărui nume actual este el-Khalil. Este unul dintre cele mai vechi orașe din lume care, în loc să fie niște ruine, sunt locuite. Hebronul, orașul aflat la cea mai mare altitudine în Palestina, se găsește la cca 1 000 m deasupra nivelului Mediteranei, la o depărtare de peste 30 km S-SV de Ierusalim și la 22 km S-SV de Betleem. În apropierea Hebronului există 25 de izvoare și 10 puțuri mari, numeroase podgorii și livezi cu măslini.

3. Cetate a seminției lui Așer (Ios. 19:28). În ebr. Ebron.

HEBRONIȚI. Urmașii lui Hebron care era fiul lui Chehat (Num. 3:27; I Cr. 26:30, 31).

HEFER - *fântână, izvor.*

1. Cetate de pe malul apusean al Iordanului (Ios. 12:17). Numele ac. desemna și un district aflat, după toate probabilitățile, în apropiere de Soco (I Împ. 4:10). Maisler îl identifică la Tell Ibshar, pe uedul el-Hawarith, în câmpia Saronului.

2. Un fiu al lui Galaad, fondatorul unui clan în cadrul sem. lui Manase (Num. 26:32; 27:1; Ios. 17:2).

3. Un bărbat din sem. lui Iuda; fiul lui Așhur din Tecoa (I Cr. 4:6).

4. Un om din Mechera și unul dintre vitejii lui David (I Cr. 11:36) (V. totuși *Ur*, 2).

HEFTIBA, HEFSI-BAH, HEFTI-BA - *în ea își găsește plăcerea sufletul meu.*

1. Mama regelui Manase (II Împ. 21:1).

2. Nume simbolic al Sionului (Is. 62:4).

HEGAI, HEGHE. Unul dintre șambelanii regelui Ahașveros; famen și păzitor al haremului (Est. 2:3, 8, 15).

HEGHE. V. *Hegai.*

HELAM. Locul unde David l-a înfrânt pe Hadarezer, împ. Siriei, la răsărit de Iordan (II Sam. 10:16-19). Identif. prob.: Alema (I Mac. 5:26), actualmente 'Alma, în câmpia Havranului.

HELBA - *fertilitate.* O cetate din terit. lui Așer. Canaanii nu au fost alungați de acolo. Prob. una și aceeași localitate cu Ahlab (Jud. 1:31). Identif.: Mahalliba asirienilor care este tocmai Khirbet el-Mahalib, la NE de Tyr (cf. Ios. 19:29).

HELBON - *gras, fertil.* Cetate siriană, celebră pt. vinurile sale (Ez. 27:18). Identif., de regulă, cu Khalbun, la cca 21 km N-NE de Damasc. Satul ac. este situat într-o vale strâmtă, mărginită de stânci abrupte, golașe și de pante lungi care au 600-900 m altitudine. Pe fundul văii se întâlnesc numeroase livezi, iar terasele acoperite cu viță de vie se prelungesc până spre vârful muntelui. Numeroase ruine se văd de-a lungul teraselor și dedesubtul lor, în vale. Vinurile de Helbon erau renumite în Asiria, Babilonia și Persia.

HELCAI, HELKAI, HELQAI. Preot și căpetenia casei patriarhale a lui Meraiot (Nem. 12:15).

HELCAT, HELKATH, HELQAT - *o parte dintr-un teren, un ogor.* Cetate de la frontiera lui Așer (Ios. 19:25), atribuită leviților proveniți din Gherșon (21:31). În I Cr. 6:75, Helcatul este numit Hukok, fiind vorba prob. de o denaturare a textului prin copiere. A fost

identif. cu Yerka, așezare aflată la cca 13 km E-NE de Acco; ulterior însă s-a propus o altă identificare: Tell el-Harbaj.

HELCAȚ-HAȚURIM, HELKATH-HATSURIM - *ogorul stâncilor, ogorul rocilor*. Un loc din apropiere de iazul Gabaonului unde 12 beniamini, partizani ai lui Iș-Boșet, s-au luptat cu 12 partizani ai lui David (II Sam. 2:16).

HELDAI.

1. Un bărbat din Netofa, urmaș al lui Otniel. El era căpetenia trupelor militare ale lui David în luna a 12-a (I Cr. 27:15). Fără îndoială că este una și aceeași persoană cu Heled din I Cr. 11:30 (cf. Heleb din II Sam. 23:29).

2. Un deportat care se înapoiază din Babilon (Zah. 6:10), numit și Helem (v. 14).

HELEA, HELA. Una din cele două neveste ale lui Așhur, strămoșul locuitorilor din Tecoa (I Cr. 4:5, 7).

HELEB, HELEV - *bunăstare, abundență*. Un alt nume al lui Heled (II Sam. 23:29).

HELEC, HELEK, HELEQ - *parte, parcelă, lot*. Un fiu al lui Galaad și fondatorul unui clan în cadrul sem. lui Manase (Num. 26:30; Ios. 17:2).

HELED. Fiul lui Baana, din Netofa. Unul dintre vitejii lui David (I Cr. 11:30) (V. *Heleb* și *Heldai*).

HELEF, HELEPH. Cetate de frontieră a lui Neftali (Ios. 19:33). Van de Velde a identificat-o cu Beit Lif, în munții Galileii, la jumătatea drumului dintre Qadech și Ras el-Abiad.

HELEK. V. *Helec*.

HELEM, HOTAM.

1. Un bărbat din sem. lui Așer; frate cu Șemer (I Cr. 7:35); prob. una și aceeași persoană cu Hotam din v. 32.

2. Alt nume al lui Heldai, 2 (Zah. 6:10, 14).

HELENIST, ELENIST. Persoană care vorbea grecește fără să fie de naționalitate greacă. Termenul ac. se aplica îndeosebi iudeilor care, după ce au adoptat limba greacă, își însușeau adesea obiceiurile și ideile gr. (F.A. 6:1; 9:29).

HELEQ. V. *Helec*.

HELES. V. *Heleț*.

HELEȚ, HELES.

1. Un bărbat din Pelon; comandantul armatei lui David în luna a 7-a (I Cr. 27:10).

2. Un bărbat din sem. lui Iuda și urmaș al lui Hețron (I Cr. 2:39).

HELI. Forma gr. a lui Eli. Semnificație probabilă: *elevație, noblețe, distincție*. Tatăl lui Iosif, soțul Mariei; potrivit altei opinii, Heli ar fi fost tatăl Mariei, mama lui Isus (Lc. 3:23) (V. *Eli*; *Genealogie*).

HELKAI. V. *Helcai*.

HELKAT. V. *Helcat*.

HELKATH-HAȚURIM. V. *Helcat-Hațurim*.

HELON - *puternic, valoros, vânjos*. Tatăl lui Eliab care era, la un moment dat, căpetenia sem. lui Zabulon (Num. 1:9; 2:7; 7:24; 10:16).

HELQAI. V. *Helcai*.

HELQAT. V. *Helcat*.

HELQATH-HATSURIM. V. *Helcat-Hațurim*.

HEMAN - *fidel, credincios*.

1. Un bărbat din sem. lui Iuda, foarte vestit pt. înțelepciunea sa. Contemporan cu Solomon (I Împ. 4:31; I Cr. 2:6). A compus Ps. 88 care este o elegie (cântare de jale).

2. Cântăreț, în timpul domniei lui David. Fiul lui Ioel. Nepot al profetului Samuel și levit din fam. chehatiților (I Cr. 6:33; 15:17). El avea un țimbal de aramă (v. 19) și a devenit unul dintre cei mai buni cântăreți ai lui David (16:41, 42).

3. Hemam (Gen. 36:22). În ac. pasaj, Vulgata are Heman, iar Septuaginta Haiman.

HEMDAN - *plăcut, grațios*. Un horit; fiul cel mai mare al lui Dișon (Gen. 36:26). În I Cr. 1:41, dintr-o eroare a copistului manuscrisului, s-a citit Hamran.

HEMOROIZI. Boală menționată în Dt. 28:27. Ea a survenit ca o pedeapsă a Domnului peste filistenii din Asdod și Ecron pt. a-i determina să ducă înapoi chivotul legământului smuls israeliților (I Sam. 5:1, 6, 10, 12; 6:11).

HEN, IOSIA - *har, grație*. Un fiu al lui Țefania (Zah. 6:14). Poate că este unul și același personaj cu Iosia din v. 10.

HENA. Cetate luată de asirieni (II Împ. 18:34; 19:13; Is. 37:13), menționată împreună cu Sefarvaimul și Iva. Identif. cu orașul Anah de pe malul Eufratului.

HENADAD. Semnificație posibilă: *grația* sau *favoarea lui Hadad*. Fondatorul unei fam. de leviți. Fiii săi l-au ajutat pe Zorobabel când el a pus temelile Templului (Ezra 3:9) și au contribuit la repararea zidurilor Ierusalimului (Nem. 3:18).

HENOC, HENOK, HANOK, ENOH. V. *Enoh*.

HERES, HEREȘ - *mut, tăcut*. Un levit (I Cr. 9:15).

HERET. Pădure din terit. sem. lui Iuda. David s-a ascuns acolo pe când Saul îl căuta să-l omoare (I Sam. 22:5).

HERMA, HERMAS. Un creștin din Roma căruia Pavel îi trimite salutări (Rom. 16:14).

HERMENEUTICĂ. Știința interpretării. La origine, cuv. *hermeneutică* și *exegeză* erau interschimbabile, însă încetul cu încetul s-a produs o diferențiere între ele. Astfel, exegeza reprezintă în prezent explicarea detaliată a unui pasaj, în timp ce hermeneutica oferă ansamblul principiilor care reglementează interpretarea biblică. Mai de curând, hermeneutica indică „*întregul proces al interpretării prin care credincioșii contemporani sunt introduși într-o relație de înțelegere cu mesajul biblic*” (K. Runia: *The Hermeneutics of the Reformers*, conf. FEET). D. Patte face următoarea distincție: „*Exegeza caută să înțeleagă textul în sine în vreme ce hermeneutica se străduiește să elucideze semnificația textului pt. interpretul modern... funcția exegezei este de a conduce spre hermeneutică*” (*What is Structural Exegesis*, p. 3). I. H. Marshall, care-l citează, spune că hermeneutica este „*știința înțelegerii... care caută să arate și să explice tot ce se petrece în întregul proces al înțelegerii și interpretării unui text*” (conf. FEET 1982).

Expresia „*noua hermeneutică*” se leagă de numele lui G. Ebeling și E. Fuchs, și a fost popularizată de J. M. Robinson. Motivația

lăudabilă care stă la baza reflecțiilor lor este tocmai grija de a face inteligibil omului de azi mesajul biblic. Or, cum contemporanii noștri trăiesc într-un context total diferit de acela al primilor destinatari ai mesajelor sau scrisorilor cuprinse în Biblie, simpla repetare a cuv. biblice nu le sugerează mare lucru, nu le mai comunică mesajul biblic pe care autorii intenționau să-l transmită. „*Într-o situație diferită, zicea W. Pannenberg, frazele tradiționale, chiar recitate literal, nu mai au semnificația pe care o aveau la data când au fost ele formulate*” (*Basic Questions in Theology I*, E. T. London, 1970, p. 9) deoarece cititorul abordează textul cu „*mai multe prejudecăți decât judecată*” (Gadamer: *Wahrheit und Methode*, p. 261). Cititorul modern adaugă lecturii propriile sale prejudecăți sau idei preconcepute; prin urmare, el înțelege Biblia în lumina a ceea ce se așteaptă să găsească acolo, pt. că interpretarea merge întotdeauna de la cunoscut spre necunoscut. De aceea, textul trebuie să fie reformulat pt. a putea lansa o provocare cititorului din sec. XX sau, cu alte cuvinte: textul respectiv să-l interpreteze și să-l pună în discuție pe cititor tot așa cum cititorul interpretează și pune în discuție textul. Scopul urmărit este, așadar, o întâlnire între text și interpret, cu care prilej ambii sunt puși în discuție, unde interpretul ascultă provocările pe care i le lansează textul și cărora el le răspunde. „*În cadrul unei înțelegeri corecte, omul este pur și simplu înhățat de adevăr dincolo de experiențele personale specifice*” (H. G. Gadamer, *Wahrheit und Methode*, XXVI).

Problema care se pune este de a vedea cum un gând sau un eveniment născut într-un context cultural și religios dat devine inteligibil într-un context cultural și religios total diferit. Iar ac. înțelegere trebuie să fie de o manieră, „*nu numai corectă, ci mai degrabă profundă și creatoare*” (A. C. Thiselton, *The New Hermeneutic* in I. H. Marshall: N.T. Interpretation, Exeter 1977, p. 323). „*Noua hermeneutică urmărește ceea ce este adevărat pt. mine pe seama a ceea ce este adevărat în principiu*” (D. A. Carson: *Hermeneutics, a brief assessment of some recent trends*, Themelios 1:80, p. 15; cf. Thiselton, p. 326). „*Noua hermeneutică*” pare să ignore orice aspect cognitiv și dogmatic al mesajului neo-testamentar pt. a se concentra asupra poemelor, pildelor, metaforelor... și astfel riscă să „*metaforizeze*” unele fapte prezentate în N.T. ca

evenimente istorice. De exemplu, învierea lui Cristos este pt. E. Fuchs, ca și pt. R. Bultmann, numai expresia valorii pozitive a crucii, subliniind consimțirea lui Isus asupra morții de cruce. În opinia sa, Pavel, antrenat în polemica sa contra corintenilor s-a înșelat în I Cor. 15: 5-8 văzând în învierea lui Cristos un eveniment istoric (*Marburger Hermeneutik*, Tübingen 1968, p. 123-134).

E. Fuchs a mers până la a spune că: „ar trebui ca noi să acceptăm drept adevărate numai lucrurile pe care le putem recunoaște ca fiind valabile pt. propria noastră persoană” (*The N.T. and the Hermeneutical Problem*, p. 117). Or, a lega exegetul și textul în acest „cerc hermeneutic” înseamnă a ne angaja într-un relativism antropocentric și a nega posibilitatea de revărsare a Cuv. lui Dumnezeu în contextul nostru omenesc. Fără îndoială că înțelegerea acest Cuvânt nu este imediată și nici independentă de experiența preliminară a interpretului; este vorba de un proces gradat în cursul căruia Cuv. lui Dumnezeu acționează asupra noastră în timp ce ne străduim să-i pătrundem semnificația.

În ac. afirmare a „drepturilor textului” de a ne provoca, a ne judeca și a ne vorbi pt. a ne transforma - opusă unei examinări reci și obiective a unui Cuvânt divin îmblânzit și domesticit - rezidă provocarea pozitivă pe care noua hermeneutică o lansează modului nostru de a interpreta Biblia. Pt. ca ac. Cuvânt să fie înțeles și să-și poată atinge scopul în viața noastră, este necesar ceea ce Ebeling numea un „*Einverständnis*”, un orizont comun unde interpretul și textul se întâlnesc. Evanghelia nu trebuie doar să fie rostită și repetată, ea trebuie să fie comunicată. Într-un dialog permanent cu textul, trebuie ca orizontul nostru să se lărgască și gândirea noastră să se transforme.

Unii clasifică, printre noile hermeneutici, și structuralismul. Ac. nouă abordare care examinează structurile literare ale textului (chiasme, repetiții...) poate aduce, desigur, unele avantaje serioase în analiza unui pasaj. Dar unele ramuri ale structuralismului radical „gândesc că adevărul Scripturii derivă numai din intenția autorilor săi și că această intenție ar putea fi descoperită printr-o analiză literară și istorică atentă, răbdătoare, minuțioasă. Structuralismul sau analiza structurală caută adevărul la un nivel total diferit. Structuraliștii pretind că studierea relațiilor dintre cuvinte și teme revelează niște coduri care reflectă

structurile profunde ale creierului omenesc, structuri care constituie pentru cercetător surse potențiale privind explorarea spiritului uman, creează posibilitatea trasării unui «contur geografic»... pentru decodificarea structurilor profunde ale naturii omenesti” (D. A. Carson, op. cit., p. 17). Ceea ce spune textul „la un nivel superficial” nu prezintă nici o importanță. Abordarea structuralistă radicală înlătură deci, la fel ca alte hermeneutici noi, aspectul istoric și transcendent al Scripturii pt. a face din Biblie un simplu instrument de investigație psihologică (v. *Interpretarea Bibliei*).

HERMES, MERCUR.

1. Formele gr. și lat. ale numelui unui zeu (F.A. 14:12) (V. *Divinități păgâne*, 3).

2. Un creștin din Roma. A nu se confunda cu Hermas. Pavel îi adresează salutări (Rom. 16:14).

HERMOGEN. V. *Ermogen*.

HERMON - *munte sacru*. Munte pe care sidonienii îl numeau Sirion, iar amorii, Senir (Dt. 3:8, 9). Ac. din urmă denumire indica, în special, o parte a lanțului muntos (I Cr. 5:23). I se mai spunea uneori „*muntele Sionului*” (Dt. 4:48). Pe vremea lui Moise și a lui Iosua, ac. înălțime marca, la NE, limita cuceririlor israelite (Dt. 3:8, 9; Ios. 11:3, 17; 12:1; 13:5, 11; I Cr. 5:23). În poezia ebraică, Hermonul este asociat cu Taborul (Ps. 89:12), cu Sionul (133:3), cu Libanul (Cânt. 4:8), dar el îi întrece pe toți. Aflat la extremitatea sudică a lanțului munților Anti-Liban, el se ridică la peste 2 800 m altitudine. Din vârful său care este observat din numeroase puncte ale Palestinei, se poate contempla o priveliște splendidă: Libanul, câmpia Damascului, Tyrul, Carmelul, munții și câmpiile Galileii de Sus și de Jos, Lacul Huleh și Marea Tiberiadei. De fapt, Hermonul prezintă trei piscuri, cel mai înalt aflându-se în partea de SE. Traducerea integrală a Ps. 42:6 ar suna astfel: „... *la Tine mă gândesc din țara Iordanului, din Hermoane*”. Pluralul ac. indică ansamblul lanțului muntos. Vârfurile sale sunt acoperite cu zăpezi persistente de unde coboară, pe numeroase văi, dâre lungi de culoare albă. Iordanul își are principalele surse în masivul Hermonului. Schimbarea la față a Domnului Isus s-a produs prob. pe unul din piscurile sale mai joase, într-un loc mai retras, și nu

chiar pe vârful înzăpezit al muntelui. Numele actual al Hermonului este Djebel es-Sheikh.

HERUVIMI. Păzitori așezați la răsăritul Edenului pt. a împiedica pe primii noștri părinți, după izgonirea lor din grădină, să mănânce din pomul vieții (Gen. 3:24). Când a fost făcut chivotul pt. Cortul întâlnirii, doi heruvimi de aur au fost așezați față în față, la cele două capete ale capacului ispășirii pe care-l acopereau cu aripile (Ex. 25:18, 20; 37:7-9). Ei simbolizau prezența Domnului, precum și distanța care-L separă de noi, oamenii. Gloria Sa se manifesta între heruvimi (Lv. 16:2). În chipul acesta, Dumnezeu rămânea în mijlocul pop. Său; Domnul era prezent în Cortul întâlnirii pt. a primi închinarea pop. Său (Ex. 25:22; Lv. 1:1). Numeroase pasaje biblice fac aluzie la prezența Domnului între heruvimi (Num. 7:89; I Sam. 4:4; II Sam. 6:2; II Împ. 19:15; Ps. 80:1; 99:1; Is. 37:16). Niște chipuri de heruvimi erau brodate pe covoarele Cortului (Ex. 26:1). Templul lui Solomon, cu mult mai mareț decât Cortul, avea doi heruvimi uriași. Înălțimea lor era de 10 coți, deci aproximativ 5 m; distanța dintre aripile lor, de la o margine la cealaltă era de 10 m. Ac. heruvimi, făcuți din lemn de măslin, erau acoperiți cu aur (I Împ. 6:23-28; 8:7; II Cr. 3:

10-13; 5:7, 8; Evr. 9:5). Chipuri de heruvimi, de finici și de flori deschise erau sculptate pe toate zidurile casei, de jur-împrejur (I Împ. 6:29). Într-un poem, David L-a înfățișat pe Domnul călărind pe un heruvim zburător (II Sam. 22:11; Ps. 18:10). La rândul lui, Ezechiel are o vedenie cu heruvimi pe malul Chebarului. Fiecare dintre aceștia avea 4 fețe și 4 aripi (Ez. 10:1-22; cf. 9:3). Heruvimii aceștia par a fi identici cu cele 4 făpturi vii văzute de profet mai înainte. Fețele lor semănau cu acelea ale unui om, unui leu, unui bou și unui vultur (cf. 1:5-12 și 10:20-21). Heruvimii purtau scaunul de domnie al Domnului (1:26-28; 9:3). Ap. Ioan descrie, în Apocalipsa, 4 făpturi vii cu fețe asemănătoare acelor ale acestor 4 heruvimi (Ap. 4:6, 9).

Asirienii și alte pop. semite au făcut chipuri de creaturi înaripate simbolice, în special lei și tauri înaripați pt. a păzi intrarea templelor și a palatelor lor. Egiptenii, de asemenea, plasau făpturi înaripate în unele din sanctuarele lor. Grifonii sau sfincșii cu corp de leu și cap de vultur erau familiari hetitilor. A fost descoperit un tron al regelui Hiram din Byblos, susținut de două făpturi cu față de om, corp de leu și aripi mari. Acesta data de prin jurul anului 1200 î.Cr. Asemenea reprezentări hibride apar de sute de ori în iconografia Asiei

Geniu înaripat plasat alături de un taur androcefal

occidentale între anii 1800 și 600 î.Cr. Astfel, arheologia a pus în evidență o tradiție care a afectat omenirea din vremuri îndepărtate și a cărei adevărată semnificație o putem înțelege numai citind Biblia.

Un leu androcefal asirian. Heruvim situat în fața porticului palatului lui Asurbanipal (880-860 î.Cr.), la Kalah (Nimrud). Potrivit unei inscripții a lui Esar-Haddon, un alt rege asirian, lei (sau taurii) androcefali erau păzitorii palatului. Acest gând amintește de cele relatate în Gen. 3, unde niște heruvimi păzeau drumul la pomul vieții. (V. ZEITĂȚI PĂGÂNE)

Semnificația spirituală. Sf. Scriptură pare să încredințeze heruvimilor apărarea sfințeniei lui Dumnezeu în fața orgoliului inconștient al omului decăzut care ar dori „*să întindă mâna și să ia din pomul vieții*” (Gen. 3:22-24). Pe chivotul legământului, heruvimii păzitori ai sfântului Locaș sunt dezarmați de sângele jertfei ispășitoare, străpunsă de paloșul dreptății divine. Cu ochii îndreptați spre capacul ispășirii, heruvimii nu mai pot înspăimânta pe păcătosul care este acum admis în prezența Domnului (Ex. 25:17-20; Rom. 3:24-26). Dacă Dumnezeu „*șade pe heruvimi*” (Ps. 80:1), ca pe un tron, asta vrea să arate că heruvimii sunt susținătorii măreției și puterii Sale (cf. Ez. 10:18; 11:22). În Ap. 4:6-8, cele 4 făpturi vii proclamă sfințenia perfectă, atotputernicia, domnia și venirea Domnului Isus chiar în clipa când omenirea vândută Satanei va încerca să dea ultimul ei asalt contra cerului. Este foarte prob. ca heruvimii, reprezentați sub înfățișări atât de diverse, să fie niște ființe îngerești. Unii teologi i-au apro-

piat de *serafimii* din Is. 6:2-7 care au, înaintea Dumnezeului de trei ori sfânt, o sarcină specială în legătură cu păcatul poporului Lui.

HESBON. V. *Heşbon*.

HESED, HESSED, BEN-HESED - *îndurare*. Tatăl unuia dintre intendenții lui Solomon (I Împ. 4:10).

HESLI. V. *Esli*.

HESRAI. V. *Heţrai*.

HESRO. V. *Heţrai*.

HESRON. V. *Heţron*.

HEŞBON, HESBON, HEŞEBON - *calcul, socoteală*. Capitala lui Sihon, regele amoritilor. Inițial, ac. a fost construită de moabiți de la care au smuls-o amoritii (Num. 21, 25-30, 34). Moise a atribuit Heşbonul sem. lui Ruben care, după cucerirea Canaanului, avea să-l reclădească (Num. 32:37; Ios. 13:17). Aflat la hotarele lui Ruben și Gad, orașul ajunge în mâinile gadiților, apoi este atribuit leviților ca cetate a lui Gad (Ios. 13:26; 21:34-39; I Cr. 6:81). Pe vremea lui Isaia și a lui Ieremia, Heşbonul era ocupat de moabiți (Is. 15:4; 16:8, 9; Ier. 48:2, 33, 34). Mai târziu, Alexandru Ianneu, apoi Irod cel Mare cuceresc orașul (Ant. 13:15:4; 15:8:5). Ruinele sale, cunoscute sub denumirea de Hesban, se întind pe o colină, între Arnon și Iaboc, la ceva mai bine de 12 km N de Madaba. Ceva mai spre E de ruinele Heşbonului există un bazin uriaș care pare să corespundă unuia din iazurile aflate în afara zidurilor cetății de altădată (Cânt. 7:5). Însă identificarea Heşbon - Hesban nu rezolvă toate dificultățile. Astfel, potrivit cu Num. 21:25, Heşbonul era pe atunci o cetate, dar săpăturile efectuate la Hesban, care au luat sfârșit în anul 1977, nu au revelat o locuire anterioară anilor 1200-1100 î.Cr. Sunt posibile două explicații:

1. Săpăturile ar trebui să continue în ideea că există și alte straturi locuibile, mai în profunzime.

2. Amplasamentul localității s-a schimbat de pe vremea lui Sihon (și înainte de Solomon), păstrându-și, totuși, numele - fenomen destul de frecvent în antichitate.

HEŞEMON, HESMON, HEŞEMON. Cetate din extremitatea sudică a lui Iuda (Ios. 15:27).

HET, HETI. V. *Hititi*.

HETLON. Localitate situată la frontiera nordică a Palestinei. Ezechiel o plasează aproape de intrarea Hamatului (Ez. 47:15; 48:1; cf. Num. 34:8). Susceptibilă de a fi identificată cu Heitela, aşezare aflată la NE de Tripoli (Liban).

HETRAI, HETRO, HESRAI, HESRO - *loc împrejmuit, curte*. Locuitor al Carmelului şi unul dintre vitejii lui David (II Sam. 23:35). În I Cr. 11:37, este numit Heţro.

HETRO. V. *Heţrai*.

HETRON, HESRON.

1. Localitate situată la frontiera sudică a lui Iuda, nu departe de Țin şi de Cadeş-Barnea (Ios. 15:3; Num. 34:4). Heţronul se găsea foarte aproape de Adar, dacă nu cumva era vorba de una şi aceeaşi localitate. Identificare posibilă: Khirbet el-Kedeirat, pe o vale (ued) cu acelaşi nume. Heţronul era un loc de popas între Ierusalim şi Eţion-Gheber. Pt. Cheriot-Heţron din Ios. 15:25, vezi *Hafor*, 3.

2. Un fiu al lui Ruben şi fondatorul fam. heţroniţilor (Gen. 46:9; Ex. 6:14; Num. 26:6; I Cr. 5:3).

3. Un fiu al lui Pereţ, din sem. lui Iuda şi întemeietorul unui clan (Gen. 46:12; Num. 26:21; Rut 4:18; I Cr. 2:5). În Mt. 1:3, numele său apare sub forma de Esrom, după ortografia grecească.

HEVI, HEVIENI, HEVIȚI, AVIȚI, HIVIȚI - cf. cuv. ebr. *Havvah* = *satul celor ce locuiesc în corturi*; în arabă *hiwa* adică *grup de corturi*. Unul dintre neamurile canaanite care ocupau țara înainte de cucerirea ei de către israeliți (Gen. 10:17; Ex. 3:17; Ios. 9:1, 2). Heviții se împărțeau în mai multe grupe. Una dintre acestea locuia la Sihem, pe vremea lui Iacov (Gen. 33:18; 34:2). Trecuseră câteva generații de la data cuceririi Sihemului și urmașii heviților încă mai exercitau o anumită influență asupra locuitorilor ac. (Jud. 9:28). Un alt grup de heviți se găsea la Gabaon și împrejurimile sale. Iosua, amăgit de gabaoniți, încheie cu ei un tratat de pace. Când s-a descoperit șiretlicul, au fost condamnați să taie lemne și să scoată apă pt. toată adunarea lui Israel (Ios. 9). Heviții mai aveau o colonie, poate cea mai importantă, la poalele Libanului. Terit. locuit de ea se întindea de la Hermon până la intrarea Hamatului (Ios. 11:3; Jud. 3:3). Încă pe vremea

lui David, heviții aveau propriile lor sate pe munții din N Palestinei (II Sam. 24:7). Cei rămași în Palestina propriu-zisă au fost siliți, alături de alte neamuri canaanite, să participe la corvezile ocazionate de înfăptuirea marilor proiecte de construcție ale lui Solomon (I Împ. 9:20-22; II Cr. 8:7, 8).

Totuși, s-a pus întrebarea dacă heviții au alcătuit cândva, pe terit. Palestinei, un popor separat, deoarece denumirile de heviți și horiți sunt confundate în texte ca: Gen. 36:2, 20, 29; Ios. 9:7, în vers. Septuaginta. S-ar putea ca heviții să fi fost o subdiviziune etnică a horiților, dacă nu cumva au fost chiar niște huriți (v. *Horiți*; *Huriți*).

HEZION, HEZYION - *vedenie, viziune*. Tatăl lui Tabrimon și bunicul lui Ben-Hadad, împ. Siriei (I Împ. 15:18).

HEZIR - *porc, porc mistreț*.

1. Urmaș al lui Aaron. Fam. sa, devenită casă patriarhală pe vremea lui David, reprezenta atunci a 17-a ceată preotească (I Cr. 24:15).

2. Căpetenie a poporului care a semnat legământul Domnului conceput de Neemia (Nem. 10:20).

HIDAI, HURAI. Un om provenit din zona pâraielor Gaaşului. Unul dintre vitejii lui David (II Sam. 23:30), numit Hurai în I Cr. 11:32.

HIDECHEL, HIDDEKEL, HEDDEQEL, TIGRUL - în ebr. *Hiddeqel*, în akkad. *Idiklat*, în sumeriană *Idigna*, în persana veche *Tigra*, în gr. *Tigris*. Vechea denumire a fluviului Tigru (Gen. 2:14; Dan. 10:4). În araba modernă, i se spune Dijlah. Principalele sale izvoare, în centrul Armeniei, ţâşnesc din flancul sudic al munţilor Anti-Taurus. Braţul occidental al Tigrului curge în apropiere de Diarbekr şi şerpuieşte pe o lungime de peste 240 km. Cele două braţe orientale, cunoscute sub numele de Bitlis Chai şi, respectiv, Bohtan Chai, iau naştere la S de Lacul Van. Au o lungime de cca 160 km. După joncţiunea ac. cursuri de apă, fluviul se îndreaptă în direcţia E-SE, străbătând munţii Kurdistanului. Numeroşi afluenţi i se adaugă pe parcurs, printre care se numără: Zabul Mare şi Zabul Mic, precum şi Diyalahul, venind din est. În cele din urmă, Tigrul se uneşte cu Eufratul. În antichitate, Tigrul avea propria sa gură în Golful Persic. El merge de-a lungul ruinelor vechii cetăţi Ninive care zac pe malul său stâng, faţă în faţă cu oraşul Mosul, situat

pe malul drept. Mai jos, Tigrlul traversează Bagdadul, apoi ruinele Ctesiphonului, altădată capitala parților; urmează ruinele Seleuciei care, sub dinastia grecească, rivaliza cu Babilonul. Până la joncțiunea sa cu Eufratul, cursul total al Tigrlului măsoară ceva mai mult de 1 800 km, aproape 2/3 din lungimea Eufratului (2 600 km).

HIEL. Un bărbat originar din Betel. A trăit în timpul domniei lui Ahab și a fortificat Ierihonul, atrăgându-și, din ac. cauză, blestemul proferat de Iosua (I Împ. 16:34; Ios. 6:26).

HIENĂ - în ebr. *tsabhua* = *tărcată*. Animal foarte răspândit în Palestina, unul dintre acelea care se hrănesc cu cadavre. Ziua se ascunde în peșteri sau în gropi, dar noaptea hiena devine foarte îndrăzneată, atacând chiar și oameni izolați (Eclesiastic 13:18). În textul din Ier. 12:9, în unele traduceri apare și cuv. *hienă*. Unii traducători români și străini redau pasajul, după cum urmează: „o pasăre de pradă pestrifă”; alții scriu „o pasăre de pradă, o hienă”.

Denumirea văii Teboim (I Sam. 13:18) ar putea semnifica „niște hiene”.

Amikam Shob
Hienă

HIERAPOLIS. V. *Ierapole*.

HIGAION, HIGGAION - *sunet grav sau meditație*. Ac. cuv. care apare numai în unele traduceri este un termen muzical (vezi, de ex., Sinod. Gala Galaction și Vasile Radu; la Ps. 9:16. N.Ed.). În alte locuri, Higaion este sinonim cu cântare, meditație, cugetare (Ps. 19:14; 92:2, 3; Pl. 3:63).

HILAZ. V. *Holon*.

HILCHIA, HILKIA, HILQIAHHU - „Domnul este partea mea de moștenire” (cf. Ps. 16:5).

1. Levit, fiul lui Amți, urmaș al lui Merari (I Cr. 6:45, 46).

2. Un alt levit, descinzând tot din Merari; fiul lui Hosa (I Cr. 26:11).

3. Tatăl lui Eliachim. Acesta din urmă era mai-marele casei împăratului, sub domnia lui Ezechia (II Împ. 18:18, 26; Is. 22:20; 36:3).

4. Preot. Tatăl lui Ieremia (Ier. 1:1).

5. Tatăl lui Ghemaria, contemporan cu Ieremia (Ier. 29:3).

6. Mare preot; contemporan cu regele Iosia; i-a dat ajutor în înfăptuirea reformelor sale

religioase și a găsit cartea Legii în Templu (II Împ. 22:4-14; 23:4; I Cr. 6:13; II Cr. 34:9-22) (V. *Iosia*, 1).

7. Unul dintre capii preoților întorși din Babilon cu Zorobabel (Nem. 12:7). În generația următoare, o casă patriarhală purta numele lui Hilchia (v. 21).

8. Unul dintre bărbații care l-au asistat pe Ezra când cărturarul citea poporului cuvintele Legii (Nem. 8:4).

HILEL - *strălucitor*. Tatăl judecătorului Abdon (Jud. 12:13, 15).

HILEN. V. *Holon*, 1.

HIN. La evrei, măsură de capacitate pt. lichide. Inițial, conținutul unui hin varia între 5 și 6 l (V. *Greutăți și măsuri*, 3).

HINOM, VALEA BEN-HINOM, VALEA FIULUI LUI HINOM, GE-HINNOM, GE-BEN-HINNOM. Sub ac. denumiri diverse indică traducătorii o vale adâncă și strâmtă, cu pante abrupte și stâncoase, aflată la S și V de Ierusalim, separând Muntele Sionului la N de colina Sfaturii Rău și de platoul lui Refaim la S. Ac. vale este menționată în Biblie pt. prima dată în Ios. 15:8; 18:16 ca fiind un punct de frontieră între Iuda și Beniamin. Pe înălțimea Tofet, în valea lui Hinom, părinții idolatri își treceau prin foc copiii jertfiți lui Moloc. Împ. Ahaz și Manase au comis această cumplită nelegiuire (II Cr. 28:3; 33:6). Ieremia a anunțat că Dumnezeu avea să pedepsească atât de sever o asemenea urâciune, făcând să moară atâția israeliți, încât valea Ben-Hinom se va numi Valea Măcelului (Ier. 7:31-34; 19:2, 6; 32:35). Iosia a pângărit înălțimea Tofet pt. a o face improprie ritualurilor idolatre și pt. a curma aducerea unor astfel de jertfe (II Împ. 23:10). Din cauza oribililor săi cărbuni, a profanării sale de către Iosia și poate datorită arderii murdărilor orașului pe acele locuri, valea respectivă a devenit un simbol al păcatului și blestemului. O alterare a numelui ebr. *ge bhen-hinnom* (ge-hinnom) a făcut să apară termenul Gheenă, întrebuițat foarte des pt. a indica locul pedepsei veșnice (v. *Pedeapsa veșnică*).

HIPOPOTAM, BEHEMOT - în ebr. *behemah* înseamnă *animal colosal*. *Behemot* este forma de plural a ac. cuv. Un animal mare descris în cartea lui Iov: el este ierbivor ca boul; o piele

groasă acoperă corpul său uriaș ale cărui oase sunt ca „*niște țevi de aramă*“, ca „*niște drugi de fier*“; coada lui este tare ca un cedru. Este un animal amfibi, vegetarian. Se culcă sub lotus, în mijlocul trestii și mlaștinilor, fără să se teamă de inundații (Iov 40:15-24). Este vorba, fără îndoială, de hipopotamul Nilului (*Hippopotamus amphibius*) care are un corp gros, lung de 3-4 m, capul mare și dizgrațios, picioarele scurte și puternice, terminate cu degete; gura, foarte mare când este deschisă, este prevăzută cu dinți de fildeș de dimensiuni înspăimântătoare. Ac. pachiderm se hrănește cu grâu încă verde, ierburi, ramuri de foioase. În antichitate, el se cobora în Nil. Era căutat pt. pielea, colții și carnea lui. De asemenea, puii de hipopotam erau prinși și duși la Roma pt. a fi prezentați în circuri. Actualmente, nu mai există hipopotami în Egipt, ci numai în regiunile superioare ale Nilului.

HIRA. Un bărbat din Adulam, prieten al lui Iuda (Gen. 38:1, 2).

HIRAM, HURAM. Prob. o prescurtare a numelui ebr. și fenician *'aHiram = frate distins* sau *de viață nobilă*. În cărțile Cronicilor, apare mai ales sub forma de Hiram. Inscriptiile descoperite de arheologi au demonstrat că Hiram (Ahiham) era un nume regal, frecvent în Fenicia. Apare, de ex., pe sarcofagul lui Ahiham din sec. XI î.Cr., descoperit la Byblos (Ghebalul din Ps. 83:7; Ez. 27:9) de o expediție fr. condusă de d. Montet, în anii 1923-1924 (v. *Sarcofag*).

1. *Unul dintre regii Tyrului*. Potrivit citatului împrumutat de Josephus Flavius de la Dios, istoric fenician, și după Analele Tyrului, traduse de Menander din Efes, Hiram i-a succedat tatălui său Abitaal, a domnit 34 de ani (970-936 î.Cr.) și a murit la vârsta de 53 de ani (Ant. 8:5:3; con. Apion 1:17:18). El a mărit Tyrul, construind un chei la E; a mai făcut un dig care lega orașul de insula unde se înălța templul lui Jupiter sau al lui Baal-Samem; a mai construit temple în cinstea lui Hercule și a Astartelei. *Hiram a fost prieten cu David și Solomon* (I Împ. 5:1; II Cr. 2:3). Când David a pus mâna pe cetățuia Sionului, Hiram i-a trimis o reprezentanță diplomatică; când David a dorit să clădească un palat regal, Hiram i-a furnizat lemn de cedru, tâmplari și cioplitori în piatră (II Sam. 5:11). Lucrul ac. s-a petrecut înainte de nașterea lui Solomon

(II Sam. 7:2, 12; 11:2). Cu prilejul înscăunării lui Solomon, Hiram i-a adresat un mesaj de felicitare. Apoi, contracost, i-a procurat lemn de cedru și chiparos necesar pt. construirea Templului și, de asemenea, meseriași pricepuți în meșteșugul prelucrării lemnului și a pietrei (I Împ. 5:1-12; II Cr. 2:3-16). Hiram i-a dat acout 120 de talanți de aur (I Împ. 9:14) și a poruncit marinarilor săi să se alăture expediționarilor trimiși de Solomon să caute aur de Ofir (I Împ. 9:26-28; II Cr. 9:21). Ca o compensație parțială pt. ac. servicii, Solomon i-a oferit 20 de cetăți în Galileea pe care Hiram le-a refuzat (I Împ. 9:10-12; II Cr. 8:1, 2) (V. *Kabul*). Unii specialiști biblici și-au pus întrebarea dacă nu cumva au existat doi Hiram: unul, prieten al lui David, la începutul domniei sale, și un al doilea, prieten cu Solomon, mulți ani mai târziu. Oricum, un alt Hiram, rege al Tyrului, este menționat în analele marelui cuceritor asirian Tiglat-Pileser III (744-727 î.Cr.).

2. *Artist, meșteșugar deosebit de iscusit*, fiul unui tată tirian și al unei văduve din sem. lui Neftali (I Împ. 7:13, 14); femeia ac. aparținea, prin naștere, sem. lui Dan (II Cr. 2:14). Hiram a făcut lucrări în bronz și aramă pt. Templul lui Solomon, stâlpii, cuva cea mare (marea de aramă), bazinele, fârașele (I Împ. 7:13-46; II Cr. 2:13, 14). Titlul de tată (Abi) care i-a fost decernat (II Cr. 2:13; 4:16) are aici sensul de „stăpân” sau „consilier”.

HITIȚI, HETIȚI - în ebr. *Hitti*, pl. *Hittim*, de la *Het*. Vreme îndelungată, orientaliștii nu s-au ocupat decât de două imperii importante: cel de pe valea Nilului și cel din bazinul Tigrului și Eufratului. Însă, după descoperirea la Carchemiș, în anul 1871 a mai multor inscripții total inedite, hitiții au început să fie considerați ca fiind fondatorii unui al treilea mare imperiu oriental, înfloritor în Asia Mică în intervalul 1900-1200 î.Cr.

Hitiții în Biblie. Cuv. *hitit* (la sg. și plural) apare de 47 de ori în V.T., în vreme ce termenul *Het*, al cărui sens este analog, se întâlnește numai de 14 ori. În vasta confederație a ac. populații, cei doi termeni nu se referă, probabil, întotdeauna la același grup etnic. Hitiții sunt menționați adesea pe lista națiunilor care locuiau Canaanul înaintea cuceririi sale de către copiii lui Israel (cf. Gen. 15:20; Ex. 3:8; Dt. 7:1; 20:17; Ios. 3:10; 11:3; 24:11). Avraam a cumpărat peștera Macpela de la

Efron, hititul (Gen. 23:10-20). Esau ia de nevastă două femei hitite (Gen. 26:34). Mai târziu numeroși israeliți procedează la fel (Jud. 3:5, 6). Ezechiel, apostrofând Ierusalimul pt. necredincioșia sa față de Dumnezeu, îi spune: „*Prin obârșia și nașterea ta ești din țara canaanitilor; tatăl tău era amorit și mama ta hitită*” (Ez. 16:3, 45). David a întreținut anumite legături cu hitiții (I Sam. 26:6); el a luat de nevastă pe Bat-Șeba, văduva lui Urie, hetitul (II Sam. 11:2-27). În haremul lui Solomon, se aflau și femei hetite (I Împ. 11:1). Ac. monarh folosește la munci de corvoadă rămășița hitiților împreună cu alte pop. canaanite rămase în țară (I Împ. 9:20-22; II Cr. 8:7-9). Evreii nu considerau pop. hitită ca fiind apatridă, ei cunoșteau țara lor (Ios. 1:4). Împ. hitiților sunt menționați împreună cu aceia ai Aramului (I Împ. 10:29; II Cr. 1:17). În II Împ. 7:6, ei figurează alături de egipteni, ceea ce indică importanța lor deosebită.

Toate ac. aluzii biblice erau privite cu mult scepticism până în momentul când s-a produs ceea ce s-ar putea numi reînvierea arheologică a acestui mare popor al cărui nume avea să devină de atunci celebru.

Descoperirile arheologice. W. Wright, misionar la Damasc, și orientalistul A. H. Sayce s-au numărat printre primii savanți care au început să reconstituie imaginea imperiului hitit, adunând și încercând să descifreze piesele ac. vast *puzzle* risipite pe diversele monumente (Wright: *The Empire of the Hittites*, 1884; Sayce: *The Hittites, the Story of a forgotten Empire*, ed. rev. 1925). Între 1906 și 1912, Hugo Winckler din Berlin a descoperit cca 10 000 de tablete de argilă la Boghaz-Koi, capitală hitită situată în marele cot al râului Halys, la 150 km E de Angora. Un savant ceh, F. Horzny, împreună cu alți lingviști, a reușit să descifreze hitita cuneiformă utilizată între anii 1900 și 1100 î.Cr. Și astfel o vastă literatură scrisă în ac. limbă (și în altele): anale, texte religioase și mituri, fragmente din coduri de legi etc. devine accesibilă.

Imperiul hitit a cunoscut două perioade de expansiune mai importante: cea dintâi, numită a *imperiului vechi*, corespunzătoare primei dinastii babiloniene (aprox. 1600-1450 î.Cr.). Pe vremea aceea, hitiții rivalizau cu egiptenii și babilonienii, iar evreii se temeau de ei ca și aceștia din urmă. În jurul anului 1550, hitiții distrug Babilonul și pun capăt dinastiei amorite a lui Hammurabi. A urmat o perioadă

𐎗𐎒𐎗𐎒	țară
𐎗𐎒𐎗𐎒	a construi
𐎗𐎒𐎗	bunăstare
𐎗𐎒𐎗	bărbat
𐎗𐎒	femeie
𐎗𐎒𐎗	mamă
𐎗𐎒𐎗	nume
𐎗𐎒𐎗	picior
𐎗𐎒𐎗	zi
𐎗𐎒𐎗	magazin, depozit
𐎗𐎒𐎗	oștire
𐎗𐎒𐎗	scut
𐎗𐎒𐎗	vest
𐎗𐎒𐎗	est

Câțiva termeni hieroglifici hitiți care au fost descifrați în anul 1952 de către Bossert, grație inscripției bilingve de la Karatepe

de regres. În anul 1482, Thutmes III al Egiptului îi învinge pe hitiți la Meghido, înaintează până la Alep și trece Eufratul. Lanțul munților Taurus constituia, pe vremea aceea, limita sudică a terit. hitit. A doua perioadă, numită și *noul imperiu* a durat de la anul 1450 la 1200. Cel mai important rege al hitiților din ac. interval a fost Subbiluliuma care-și avea capitala la Boghaz-Koi. Punând stăpânire pe împ. mesopotamiene a lui Mitanni și a huritilor, el recucerește Siria și împinge armatele

sale până la hotarele Palestinei. Imperiul hitit era, pe atunci, cea mai mare putere politică și militară din Asia occidentală. Tushratta, regele lui Mitanni, învins de hitiți, este bine cunoscut specialiștilor prin corespondența sa cu Amenophis III și IV ai Egiptului, descoperită la Tell el-Amarna. Către anul 1295, regele hitit Mutwat-allish se măsoară cu Ramses II în faimoasa bătălie de la Cadeș și silește pe egipteni să părăsească N Siriei. Ceva mai târziu, faraonul egiptean încheie un pact de neagresiune cu suveranul hitit care coboară în Egipt pt. a participa la celebrarea căsătoriei fiicei sale mai mari cu Ramses II. În jurul anului 1200, imperiul se dezmembrează sub loviturile invadatorilor egeeni. Boghaz-Koi, capitala, este cucerită. Totuși, niște împărăției mai mici ale hitiților își continuă existența la Senjirli, Carchemiș (Karkemich), Sakjegeuzi, Hamat etc.

Imperiile hitiților, mesopotamienilor și horiților

Imaginile aflate pe monumentele hitite și egiptene ne dau câteva indicii despre aspectul fizic al hitiților. Erau niște oameni scunzi și îndesați, cu buze groase, nas mare și fruntea teșită. Purtau haine grele, mantale lungi până la genunchi și căciuli mari, împletite din lână. Ținuta lor dădea de înțeles că proveneau din regiuni muntoase reci. În realitate, platoul Anatoliei are o altitudine de 900-1200 m. Hitii nu erau semiți, ci mai degrabă arieni, primii indo-europeni care au traversat Caucazul pt. a ajunge în Armenia și Capadocia. La venirea pe meleagurile acestea, au adus cu ei o limbă pre-indo-europeană,

precursora dialectului sanscrit, limbilor greacă, latină, slavonă și teutonă. Sub aspect cultural, hitiții au servit ca o punte între Mesopotamia și Europa.

HIVIȚI. V. *Heviți*.

HIZCHI, HIZKI, HIZQI. O contracție a numelui Ezechia (v. ac. cuv.). Beniamit, fiul lui Elpaal (I Cr. 8:17).

HIZKI. V. *Hizchi*.

HIZQI. V. *Hizchi*.

HOBAB, ȘOBA. Cetate situată la N de Damasc; punctul extrem atins de Avraam cu prilejul urmăririi regilor învinși de el care veniseră dinspre E (Gen. 14:15). Wetzstein menționează un loc cu ac. nume între Tadmor și Homs, la cca 80 km N de Damasc.

HOBAB - *iubit*. Fiul lui Reuel, madianitul (Num. 10:29; Jud. 4:11). În general, el a fost identifi. cu Ietro (cf. Ex. 18:5, 27 și Num. 10:29-30), dar, în ac. ultim pasaj, cuv. „*socrul lui Moise*” se aplică mai degrabă tatălui lui Hobab. Că Ietro și Reuel sunt una și aceeași persoană mai rezultă și din Ex. 2:18, 21; 3:1. Deci Hobab ar fi cumnat cu Moise. De altfel, dacă în Jud. 4:11 nu se ține seama decât de consoanele ebraice, ignorându-se vocalizarea masoretică, se poate citi tot atât de bine: „*Hobab, socrul lui Moise*”. Când Ietro s-a întors în țara sa, Moise l-a convins pe Hobab să rămână cu ei (lucru pe care pare să-l indice lipsa oricărei obiecții la a doua cerere a lui Moise, Num. 10:31-32), spre a le sluji de călăuză prin pustie. Îi găsim pe urmașii lui stabiliți printre copiii lui Israel; ei erau cheniți, o fam. a madianiților (Jud. 1:16; 4:11). Potrivit cu I Cr. 2:55, din cheniți s-a născut mai târziu Recab al cărui fiu, Ionadab, a întemeiat fam. recabiților (vezi II Împ. 10:15-16; Ier. 35).

HOBABA, HOBAYYA. V. *Habaia*.

HOD - *maiestate, măreție*. Urmaș al lui Așur, fiul lui Țofah (I Cr. 7:37).

HODAVIA, HODAVAHU, HODAVYAHU - *lauda Domnului*.

1. Un fiu al lui Elioenai; urmaș al lui David prin Șecania (I Cr. 3:24).

2. Una din căpeteniile jumătății sem. lui Manase, instalate pe malul răsăritean al Iordanului (I Cr. 5:24).

3. Un beniamit (I Cr. 9:7).

4. Un levit. O parte din membrii fam. întemeiate de el se întorc din robia babilonică (Ezra 2:40). În Ezra 3:9, el figurează sub numele de Iuda, nume care are aceeași semnificație (cf. Gen. 29:35). O ușoară alterare a textului ebr. a dat variantele Hodva sau Hodeva în Nem. 7:43.

HODES. V. *Hodeș*.

HODEȘ. Una dintre nevestele lui Șaharaim (I Cr. 8:9).

HODEVA. V. *Hodavia*, 4.

HODIA, HODYA - *măreția Domnului*.

1. Un bărbat considerat ca aparținând sem. lui Iuda, poate datorită căsătoriei sale cu sora lui Naham (I Cr. 4:19).

2. Unul dintre leviții care l-au asistat pe Ezra când cărturarul lămurea pop. cuv. Legii (Nem. 8:7). De asemenea, i s-a alăturat cu prilejul zilei de post și rugăciune (9:5). Se pare că el a fost unul din cei doi leviți cu numele de Hodia care au semnat legământul conceput de Neemia (10:10 și 13).

HODSI, HODȘI. V. *Tahtim*.

HODVA. V. *Hodavia*, 4.

HOFNI, HOPHNI. Unul dintre fiii lui Eli. Hofni și Fineas îndeplineau funcția de mare preot în locul tatălui lor care era foarte înaintat în vârstă, dar conduita lor scandaloasă a dovedit că ei nu erau vrednici de o asemenea slujbă. Când copiii lui Israel i-au cerut lui Eli să intervină și să ia măsuri energice contra celor doi fii ai săi, el i-a muștrat blând, cu indulgență. De aceea Dumnezeu a rostit judecata contra lui și a casei sale. În timpul războiului cu filistenii, s-a decis ducerea chivotului Domnului pe câmpul de luptă. Hofni și Fineas, îndeplinind slujba de mari preoți, erau păzitorii chivotului, și l-au însoțit acolo. Amândoi au fost omorâți în ac. bătălie care a însemnat un dezastru pentru poporul Israel (I Sam. 2:22 - 4:22).

HOFRA, HOPHRA. V. *Faraon-Hofra* (Ier. 44:30).

HOGLA. O fiică a lui Țelofhad (Num. 26:33).

HOHAM. Împ. al Hebronului. Intrând într-o alianță îndreptată contra lui Iosua, el este învins, prins și executat (Ios. 10:1-27).

HOLOCAUST, ARDERE-DE-TOT. V. *Jertfe*.

HOLON, HILAZ, HILEN, HILEZ - *nisipos*.

1. Cetate din ținutul muntos al lui Iuda (Ios. 15:51), atribuită preoților (21:15). Numită Hilen în I Cr. 6:58. Neidentificată.

2. Cetate moabită (Ier. 48:21). Prob. Horon.

HOMAM, HEMAM. Un fiu al lui Lotan și nepot al lui Seir (I Cr. 1:39). În Gen. 36:22 acest, nume este scris Hemam.

HOMER, KHOMER. V. *Omer*.

HOMOSEXUALITATE. În Biblie, homosexualitatea este condamnată cu deosebită severitate. Prima mențiune despre ac. formă de pervertire sexuală se află în Gen. 19 unde cetățile Sodoma și Gomora, marcate de o homosexualitate generală, au fost nimicite de Dumnezeu. Chiar dacă homosexualitatea nu era singurul lor păcat (Ez. 16:49 mai menționează îngâmfare, trăirea în belșug și într-o liniște nepăsătoare și neglijarea celor săraci), totuși, constituia principala lor vină. Ca urmare a acestei relatări biblice, numele de Sodoma a fost strâns legat de homosexualitate (până de curând homosexualul era numit sodomit) și de păcat în gen. (Dt. 32:32; Is. 1:10; 3:9; Ier. 23:14; Ez. 16:46-50; Ap. 11:8), precum și de judecata lui Dumnezeu asupra celor nelegiuiți (Dt. 29:22, 23; Is. 1:9; 13:19; Ier. 49:18; 50:40; Pl. 4:6; Am. 4:11; Țef. 2:9; Mt. 10:15; 11:24; Lc. 10:12; 17:29; Rom. 9:29; II Pet. 2:6; Iuda 7).

În epoca Judecătorilor, Ghibea face dovada unei perversiuni asemănătoare cu a Sodomei (Jud. 19) și judecata care vine asupra cetății (cap. 20), decimează nu numai pe locuitorii ei, dar și pe cei ce voiau să-i ia apărarea. Din sem. lui Beniamin a rămas cu viață numai o mică rămășiță: 600 de bărbați.

În judecata divină asupra Sodomei și Ghibei, unii comentatori ar vrea să vadă numai o condamnare a homosexualității forțate. Fără îndoială că violența și constrângerea făceau păcatul locuitorilor Sodomei și Ghibei deosebit de odios, dar Legea mozaică și învățătura N.T. proscriu și homosexualitatea consimțită, pt. că orice practică homosexuală este condamnată de Moise și apostoli. Pe plan

legislativ, Leviticul plasează homosexualitatea în aceeași categorie cu celelalte devieri sexuale grave (Lv. 18:22) și cere pedeapsa capitală pt. un asemenea păcat (Lv. 20:13); pe plan spiritual, Pavel asociază pe homosexuali (în gr. *arsenokoitai*) curvarilor, idolatrilor, preacurvarilor, efeminaților, hoților, lacomilor, bețivilor, defăimătorilor și hrăpăreților care nu vor moșteni Împ. lui Dumnezeu (I Cor. 6:10; vezi și Rom. 1:26-27; I Tim. 1:10).

Contrar opiniei unei minorități de medici, Biblia nu consideră homosexualitatea drept o boală ereditară incurabilă, ci ca un păcat vrednic de osândă, dar și ca o patimă de la care omul se poate întoarce prin a-l cere lui Dumnezeu iertare și eliberare și harul unei vieți înnoite.

Homosexualitatea este un păcat grav, desigur, dar Sf. Scriptură ne mai învață că necredința este și mai dăunătoare. Ezechiel afirmă că Ierusalimul a păcătuit mai profund ca Sodoma (Ez. 16:48), iar Domnul Isus a spus că respingerea cuv. Lui (Mt. 11:23-24) sau ale apostolilor (Lc. 10:12) va atrage asupra celor în cauză o judecată mai aspră decât aceea care a lovit pe locuitorii Sodomei (v. *Sodoma*).

HOR (MUNTELE). Cuv. ebr. *hor* înseamnă *munte*.

1. Un munte aflat la hotarele țării Edomului. Acolo a murit și a fost înmormântat Aaron (Num. 20:22-29; 33:37-39; Dt. 32:50). Josephus spune că Hor este unul dintre munții care înconjoară Petra (Ant. 4:4:7). Dar tradiția atribuie numele *Djebel Harun* (muntele lui Aaron) unei uriașe mase de gresie, având două vârfuri, a cărei înălțime depășește 1400 de m. Ac. înălțime se află pe coasta estică a depresiunii Araba, cam la jumătatea drumului dintre extremitatea sudică a Mării Moarte și regiunea nordică a golfului Akaba. Este cel mai înalt și cel mai puțin accesibil munte din întreg lanțul edomit. În apropiere, la V, se vede Petra. Vestigiile acestei cetăți nu se văd de pe vârful muntelui unde se află un mormânt, considerat a fi acela al lui Aaron. Deasupra lui se află o moschee. Însă ac. date tradiționale pun, totuși, o problemă: Djebel Harun se află în centrul țării Edomului, și nu la hotarele sale, cum trebuia să se găsească muntele Hor. Dacă Edomul se întindea până la golful Akaba, atunci israeliții nu ar fi putut ajunge la acest munte fără a trece prin țara edomiților, lucru care le fusese interzis (Dt. 2:8). Djebel Madurah, aflat la cca 24 km

depărtare de Cadeș, ar fi o amplasare mai plauzibilă; el se găsește pe drumul care duce direct de la Cadeș la Moab, după ce a fost traversat Edomul. Transmiterea, într-un cadru solemn, a prerogativelor avute de Aaron către fiul său Eleazar, desfășurată „în fața întregii *adunări*” (Num. 20:22-29) ar fi putut foarte bine să se producă pe Djebel Madurah, Djebel Harun fiind mult prea înalt pt. ca poporul să vadă de la poalele sale ce se petrecea în vârf.

2. Un munte de la hotarul nordic al Palestinei, între Mediterana și intrarea Hamatului (Num. 34:7, 8). Prob. că este vorba de un vârf al Libanului.

HORAM. Împărat al Ghezerului, învins și omorât de Iosua (Ios. 10:33).

HORAZIM, CHORAZIN, CORAZIN, CHORAZEIN. Oraș citat odată cu Betsaida și Capernaum și prob. situat, ca și acestea, pe țărmul Lacului Galileii. Horazinul, asemenea celorlalte două localități, a avut privilegiul să asculte propovăduirea Mântuitorului și să vadă săvârșindu-se multe din minunile Sale, dar el nu a beneficiat de harul oferit și a fost osândit să suporte pedeapsa împietririi lui (Mt. 11:21; Lc. 10:13). În sec. IV, Eusebiu afirma că Horazinul se afla la o depărtare de două mile romane de Capernaum, deci la 3 km. După un secol, Horazinul a fost identif. cu Kerâzeh, la vreo 4 km N de Tell Hum. Este vorba de un terit. restrâns, închis de o vale laterală care coboară spre Lacul Galileii. Printre ruinele fostei așezări, se disting și acelea ale unei sinagogi.

Horazinul a fost săpat de mai multe ori după descoperirea așezării în jurul anului 1850. După câteva excavații desfășurate în anul 1905 și apoi în 1926, și din nou între 1962 și 1965, lucrările cele mai importante au fost întreprinse de Ze'ev Yeivin între anii 1980 și 1986. Ruinele sinagogii au atras atenția în mod special, fiind apoi parțial reconstruite. Sinagoga respectivă fusese fin decorată cu figurine și mobilier, sculptate în frize, pilaștri și toate acestea lucrate în bazalt negru. A fost dat la iveală și un scaun căruia i s-a spus „*scaunul lui Moise*” (Mt. 23:2). El purta următoarea inscripție în aramaică: „*Să ne amintim cu recunoștință de Iudan, fiul lui Ismael, care a făcut acest «stoa» și treptele sale; binecuvântat să fie el împreună cu oamenii evlavioși*”.

Ruinele respective datează de prin sec. III-IV d.Cr., însă ele poartă semnele unei dis-

trugerii parțiale, precum și ale unor lucrări de reparații. De fapt, orașul Horazin a avut mult de suferit de pe urma mai multor cutremure de pământ, fapt care ne aduce aminte de prezicerile lui Cristos din Mt. 11:20-24.

HOREB - secetă, pustie. Muntele lui Dumnezeu, aflat în peninsula Sinai (Ex. 3:1; 18:5) unde a fost dată lui Israel Legea mozaică. Numele Horeb și Sinai se referă la unul și același munte (vezi, de ex., Horeb în Ex. 17:6; 33:6; Dt. 1:2, 6, 19; 4:10, 15; 5:2; 9:8; 18:16; 29:1; I Împ. 8:9; 19:8; II Cr. 5:10; Ps. 106:19; Mal. 4:4 și Sinai în Ex. 19:11, 18, 20, 23; 24:16; 31:18; 34:2, 4, 29, 32; Lv. 7:38; 25:1; 26:46; 27:34; Dt. 33:2; Jud. 5:5; Nem. 9:13). În Eclesiastic 48:7, paralelismul ebr. prezintă cei doi termeni ca fiind echivalenți.

HOREM. Cetate înconjurată de ziduri de apărare, pe terit. lui Neftali (Ios. 19:38). Identif. incertă.

HOR-GHIDGAD, HOR-GIDGAD, GUDGODA. Un loc unde au poposit israeliții în pustie (Num. 33:32); prob. unul și același cu Gudgoda (Dt. 10:6, 7; cf. Num. 33:32-33).

HORI v. Horit.

1. Un trib horit care se trage din Lotan și poartă numele colectiv Hori pt. a indica ascendența (Gen. 36:22).

2. Simeonit. Tatăl lui Șafat, una dintre cele 12 iscoade (Num. 13:5).

HORIT, HURIT, HORIAN. Este greu de făcut o distincție netă între horiți, huriți și heviți (v. *Hevit*) deoarece Ana apare, în Gen. 36:2, ca fiind fata hevitului Ţibeon, iar la v. 20 din același capitol se numără printre „*fiii lui Seir, horitul*”. S-ar putea să fie vorba de o eroare de copiere pe manuscrisele originale.

Totuși, după opinia lui H. A. Hoffner (*People of O.T. times*, D.J. Wiseman, Oxford Press, 1975, p. 225), horiții reprezentau îndeosebi pe vechii locuitori ai Muntelui Seir (Edom) și nu erau, probabil, huriți.

E. A. Speizer opinează însă că unii heviți erau huriți ca, de exemplu: Hamor (Gen. 34:2); gabaoniții (Ios. 9:7; 11:19) și, poate, chiar iebusiții.

Horiții erau numiți și fii ai lui Seir, dar nu erau semiți (Gen. 36:20). Chedorlaomer și aliații săi i-au învins (Gen. 14:6). Erau conduși de șefi de clan (36:29, 30). Mai târziu, urmașii lui Esau i-au exterminat pe horiți (Dt. 2:12, 22).

Altădată, se credea că, etimologic, ac. cuv. ar proveni de la ebr. *Hor* (ascunzătoare, peșteră) și astfel huriții erau considerați un mic grup de troglodiți, de locuitori ai peșterilor.

Huriții nu erau nicidecum semiți. Venind din sudul Caucazului, ei și-au făcut apariția în istorie în jurul anului 2400 î.Cr., pe munții Zagros, la E de Tigru. După înfrângerea ultimilor regi ai Akkadului, se pare că huriții au invadat NE Mesopotamiei. Apoi au ajuns în Palestina, precedându-i pe evrei.

În mileniul al doilea î.Cr., limba vorbită de aceștia a cunoscut o largă răspândire în Mesopotamia și în Siria de N. Niște tablete hurite au fost găsite de André Parrot la Mari, pe Eufratul Mijlociu, și, de asemenea, la Hattusa (Boghaz-Koi), capitala hitiților din Asia Mică, și la Alalakh. Cele mai interesante tablete hurite, d.p.v biblic, au fost descoperite la Nuzu (V. *Nuzu*).

HORMA - *localitate dată spre nimicire, distrugere completă*. După nimicirea cetății Țefat (Jud. 1:17), s-a dat locului acelaia numele Horma. Ac. se aflase în partea sudică a Palestinei, spre hotarul cu Edomul, aproape de Țiclag. Israelii, lipsiți de credință, dar plini de îngâmfare, au pornit de la Cadeș spre Canaan. Amaleciții și canaanii i-au bătut și i-au respins până la Horma; de fapt, terit. respectiv nu a căpătat numele Horma decât după 38 de ani când a fost dat spre nimicire (Num. 14:45; Dt. 1:44). În acel moment, canaanii i-au atacat din nou pe israelii tăbărâți în zona respectivă. Aceștia au făcut Domnului o juruință și, după ce au obținut victoria, au distrus cetățile canaanite; regiunea devastată s-a numit de atunci Horma, adică *exterminare* sau *nimicire deplină* (Num. 21:1-3). Inițial, Horma a fost atribuită lui Iuda, mai târziu fiind transferată lui Simeon (Jos. 15:30; 19:4; I Cr. 4:30). David a trimis prietenilor săi din Horma o parte din prada Țiclagului (I Sam. 30:30), ca semn de recunoștință pt. ospitalitatea lor față de el când a trebuit să trăiască surghiunit. Identif. posibilă: Tell Masos, localitate aflată la cca 20 km E de moderna așezare Beer-Șeba. S-au mai avansat însă și alte propuneri.

HORONAIM, CHORONAIM, HORONAYIM - *două peșteri, peșteră dublă*. Cetate moabită, situată la poalele unui deal; aparent, nu departe de Țoar (Is. 15:5; Ier. 48:3, 5, 34; *Piatra Moabului*, nr. 31) (V. *Piatra Moabului*). Este vorba, desigur, de orașul Oronae pe care

Alexandru Ianneu l-a smuls arabilor și pe care fiul său Hyrcanus l-a restituit lui Aretas (Ant. 13:5:4; 14:1:4). Identif. posibilă: el-'Arak, localitatea aflată cu cca 1/2 de km mai jos ca platoul, care dispune de numeroase izvoare, grădini și peșteri.

HORONIT, CORONIT. Persoană originară din Horonaim sau locuind acolo. Cât despre horonitul Sanbalat, suntem înclinați să credem că el provenea, nu din Horonaim, ci din Bet-Horon (Nem. 2:10, 19).

HORȘA (unele vers. românești și străine redau termenul prin *pădure*. N.Ed.) Prob. un loc acoperit de tufișuri care i-a permis lui David să se ascundă de Saul (I Sam. 23:16). Identif. pos.: Khirbet Khoreisa, cca 3 km S de Tell Zif.

HOSA, HOSSA.

1. Numele unui ușier din vremea lui David (I Cr. 16:38; 26:10).

2. Un sat de frontieră al lui Așer, aparent la S de Tyr (Jos. 19:29).

HOSAMA. V. *Hoșama*.

HOSANNA. V. *Osana*.

HOSEA I, HOȘEA, OSEA - *salvat, mântuit*.

1. Fiul lui Nun, una dintre cele 12 iscoade al cărei nume Moise l-a schimbat în Iosua (Num. 13:8, 16) (V. *Iosua*).

2. Fiul lui Azazia, o căpetenie efraimită sub domnia lui David (I Cr. 27:20).

HOSEA II, HOSAIA, HOSHAHIA, HOȘAIA, HOSHAYA.

1. Tatăl lui Iezania și al lui Azaria (Ier. 42:1; 43:2).

2. O persoană importantă din sem. lui Iuda; mergea imediat după primul cor cu prilejul dedicării zidurilor Ierusalimului (Nem. 12:32).

HOȘAIA, HOSAIA, HOSHAYA. V. *Hosea II* (Nem. 12:32; Ier. 42:1; 43:2).

HOȘAHIA - în unele versiuni: Nem. 12:32; Ier. 42:1; 43:2 (V. *Hosea II*).

HOȘAMA, HOSAMA, HOSHAMA. Membru al familiei regale a lui Ieconia sau un urmaș (I Cr. 3:18).

HOŞEA. V. *Hosea I.*

HOTAM I. V. *Helem.*

HOTAM II, HOTHAM - *pecete, inel cu sigiliu.*

1. Un fiu al lui Heber și urmaș al lui Așer, prin Beria (I Cr. 7:32).

2. Locuitor din Aroer. Doi dintre fiii săi s-au numărat printre vitejii lui David (I Cr. 11:44).

HOTIR, HOTHIR. Un fiu al lui Heman care era văzătorul lui David și cântăreț (I Cr. 25:4).

HOT, TÂLHAR. Orice om care-și însușește bunul altuia, începând cu pungașul sau cel ce șterpelește bani (Ioan 12:6), apoi hoțul de drumul mare (Lc. 10:30) și sfârșind cu spărgătorul, cel ce fură prin efracție (Mt. 6:20). Tâlharii erau adesea niște insurgenți care ațâțau pe israeliți să se răscoale contra stăpânirii romane (Mc. 15:7). Legea lui Moise îl obliga pe hoțul prins în flagrant delict să restituie dublul valorii lucrului pe care intenționa să-l fure. Dacă era lipsit, risca să fie menținut în stare de sclavie până la câștigarea sumei datorate. Stăpânul casei care ar fi surprins un spărgător și l-ar fi ucis în întunericul nopții nu era privit ca ucigaș. Încadrarea faptei se schimba însă dacă moartea răufăcătorului ar fi survenit după răsăritul soarelui (Ex. 22:1-4). Termenul gr. care desemna pe făcătorii de rele răstigniți împreună cu Isus arată că ei săvârșiseră niște delictе mai grave decât furtul (Mt. 27:38). O dovedește însăși severitatea pedepsei ce le-a fost aplicată (Răzb. 2:13:2). Tâlharii aceștia L-au batjocorit pe Isus (Mt. 27:44). Însă unul dintre ei, înspăimântat la vederea atitudinii calme și a spiritului de iertare ale lui Isus, s-a pocăit; recunoscând, nu numai nevinovăția lui Cristos, dar și calitatea Sa de Rege divin, tâlharul imploră, cu umilință, îndurarea Sa (Lc. 23:39-43).

HOVA. V. *Hoba.*

HOVAIA. V. *Hobaia.*

HOZAI. Istoric al regelui Manase (II Cr. 33:19).

HRANĂ, ALIMENTAȚIE. În timp ce erau încă o pop. nomadă, evreii se hrăneau în principal cu pâine și produse obținute din creșterea

animalelor: lapte proaspăt sau prins, câteodată carne (Gen. 18:7, 8; Jud. 5:25). Mai consumau și miere sălbatică (Jud. 14:8, 9). În pustie, Dumnezeu le-a acordat mana, dar israeliții ar fi preferat legumele Egiptului (Num. 11:4, 5). Când s-au stabilit în Palestina, ei au adăugat alimentației lor produsele obținute din livezi, podgorii și grădinile de zarzavat: linte, castraveți, bob (II Sam. 17:28), rodii, smochine, struguri, măslin, etc. (Num. 13:23; 20:5; Mt. 7:16). Zeama de struguri și poșirca erau băuturi mai importante. Se mai consumau: pește, lăcuste, păsări de curte, ouă (I Împ. 4:23; Nem. 13:16; Mt. 4:18; Lc. 11:12). Meniurile foarte simple erau reprezentate prin pâine și ciorbă de linte (Gen. 25:34) sau alte ciorbe (II Împ. 4:38), precum și: pâine și vin (Gen. 14:18) sau grăunțe prăjite și poșircă (Rut 2:14). Avraam își cinstește oaspeții apăruiți pe neașteptate, oferindu-le un prânz mai substanțial: unt, lapte, prăjituri din floarea făinii, carne de vițel (Gen. 18:3-8). Mesele celor bogați și ale capilor poporului erau caracterizate printr-o abundentă diversitate alimentară (I Împ. 4:22, 23; Nem. 5:18) (V. *Masă*).

HRISOLIT. V. *Pietre scumpe.*

HRISOPAZ. V. *Pietre scumpe.*

HRISTOS. V. *Cristos.*

HUBA, HUBBA, IAHUBBA. Un urmaș al lui Așer, din fam. lui Beria (I Cr. 7:34).

HUCOC, HUKKOK, HUQOQ. Cetate pe frontiera de miazăzi a lui Neftali (Jos. 19:34). Identificare, în gen., admisă: Yakuk, la cca 8 km V de Capernaum.

HUFAM, HUPIM. Unul dintre fiii sau urmașii mai îndepărtați ai lui Benjamin și întemeietorul unui clan (Num. 26:39). Numit și Hupim (Gen. 46:21; cf. I Cr. 7:12, 15).

HUHUREZ, BUFNIȚĂ, CUCUVEA. Cuv. ebr. *kos = bufniță, cucuvea, huhurez* a fost redat diferit de traducătorii români și străini. Oricum, este vorba de o pasăre necurată d.p.v. ritual (Lv. 11:17; Dt. 14:16) care frecventează ruinele (Ps. 102:6). Prob. că acest pasaj se referă la cucuvea (*Athene glaux*), pasăre răspândită în toată Palestina. Frecventează ruinele și cimitirele.

HUL - *cerc*. Al doilea fiu al lui Aram (Gen. 10:23; I Cr. 1:17). Ca termen geografic, ac. nume pare să se identifice cu Huli'a pe care Ashur-nasir-pal o menționează în regiunea munților Masinus.

HULDA - *cârțiță, nevăstuică*. Proorociță, care trăia în al doilea cartier al Ierusalimului (II Împ. 22:14). Ea era nevasta lui Șalum, păzitorul veșmintelor, și se bucura de multă stimă din partea israeliților. Hulda a trăit pe vremea împ. Iosia și a prezis distrugerea Ierusalimului, adăugând că regele, din cauza pioșeniei sale, avea să moară înainte de a se petrece ac. eveniment dramatic (II Împ. 22:12-20; II Cr. 34:20-28).

HUMETA, HUMTA. Cetate din ținutul muntos al lui Iuda (Ios. 15:54). Neidentificată.

HUMTA. V. *Humeta*.

HUPA, HUPPA. Un urmaș al lui Aaron. Fam. sa a fost așezată pe locul al 13-lea cu prilejul clasificării preoților (I Cr. 24:13).

HUPIM. V. *Hufam*.

HUQOQ. V. *Hucoc*.

HUR.

1. Un bărbat din sem. lui Iuda, din fam. lui Hețron, din casa lui Caleb (I Cr. 2:18, 19). Bunicul lui Bețaleel (2:20; Ex. 31:1, 2). Hur și Aaron au sprijinit brațele lui Moise în timpul luptei date contra lui Amalec (Ex. 17:10-12). Moise le-a spus bătrânilor lui Israel că, în timp ce el se va afla pe Sinai (24:14), Aaron și Hur vor judeca eventualele neînțelegeri ale popului. Multe veacuri mai târziu, istoricul Josephus Flavius afirmă că Hur ar fi fost soțul Mariei, sora lui Moise (Ant. 3:2:4), însă V.T. nu dă nici un indiciu în ac. sens.

2. Unul dintre cei 5 împărați ai Madianului omorâți de israeliți la porunca dată de Domnul lui Moise (Num. 31:8; Ios. 13:21).

3. Tatăl unuia dintre intendenții lui Solomon; el locuia în ținutul muntos al lui Efraim (I Împ. 4:8).

4. Tatăl unui oarecare Refaia (Nem. 3:9).

HURAI, HIDAI. Unul dintre vitejii lui David; originar dintr-o localitate învecinată cu pâraiele Gaașului (I Cr. 11:32); numit Hidai în II Sam. 23:30.

HURAM, HIRAM.

1. Rege al Tyrului (II Cr. 2:3) (V. *Hiram*).
2. Meșteșugar din Tyr (II Cr. 4:11, 16).
3. Beniamit. Probabil unul dintre fiii lui Bela (I Cr. 8:5).

HURI, BEN-HURI. Un membru al seminției lui Gad (I Cr. 5:14).

HUSA, HUȘA - *grabă*. După I Cr. 4:4 și 27:11, numele unei cetăți a lui Iuda. Identif. prob.: Husan, la SV de Betleem. Locuitorii ei sunt numiți hușatiți (II Sam. 21:18; 23:27).

HUSAI, HUȘAI, HUSHAI - *grăbit*. Unul dintre cei doi mai de seamă consilieri ai lui David; supranumit arhitectul, deoarece era originar din Arki, cetate a lui Efraim (Ios. 16:2). În timpul răscoalei lui Absalom, Hușai i-a rămas credincios regelui și a reușit să zădărnicească sfaturile lui Ahitofel (II Sam. 15:32-37; 17:5-16) (V. *Ahitofel* și *Baana*, 2).

HUSAM, HUSHAM, HUȘAM - *cu repeziciune, în grabă*. Un bărbat din țara temaniților. Succesorul lui Iobab pe tronul Edomului (Gen. 36: 34, 35; I Cr. 1:45-46).

HUSIM, HUȘIM, HUSHIM.

1. Un fiu al lui Dan (Gen. 46:23). Numit Șuham (Șukham, în alte versiuni) în Num. 26:42. Varianta provine ca urmare a schimbării ordinii consoanelor numelui respectiv.

2. Fiul lui Aher și întem. unei familii în sem. lui Beniamin (I Cr. 7:12).

3. Una dintre cele trei neveste ale unui beniamit numit Șaharaim (I Cr. 8:8, 11).

HUȘA. V. *Husa*.

HUȘAI. V. *Husai*.

HUȘAM. V. *Husam*.

HUȘIM. V. *Husim*.

Bun de tipar: 01 06 1995. Apărut 1995.
Coli de tipar: 40 + 3/4 coli planșe

★

Tiparul executat sub comanda nr. 15 /1995
la Tipografia STEPHANUS, Str. Bibescu Vodă nr. 1
BUCUREȘTI - ROMÂNIA

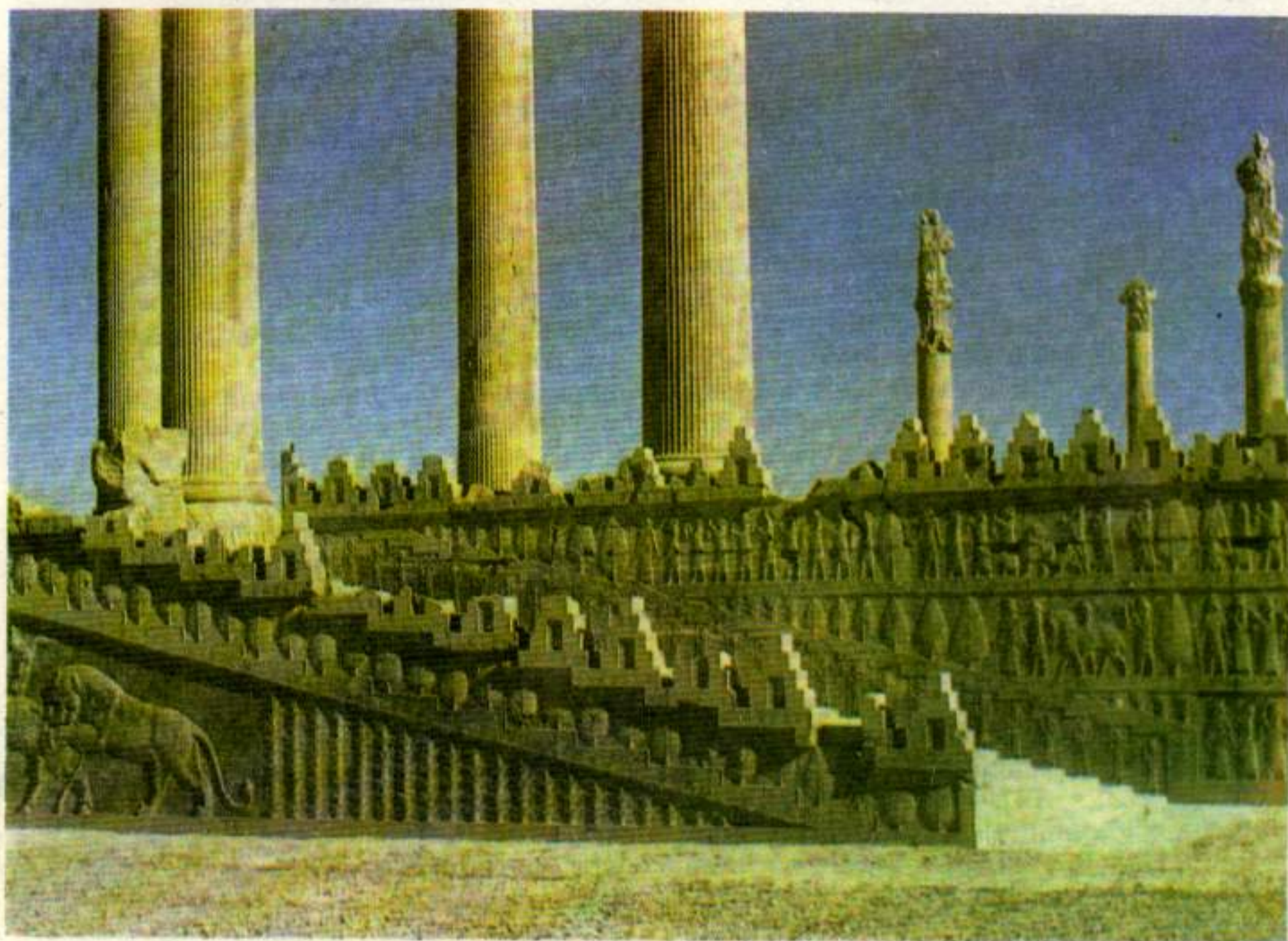
Amsterdam Bible Museum

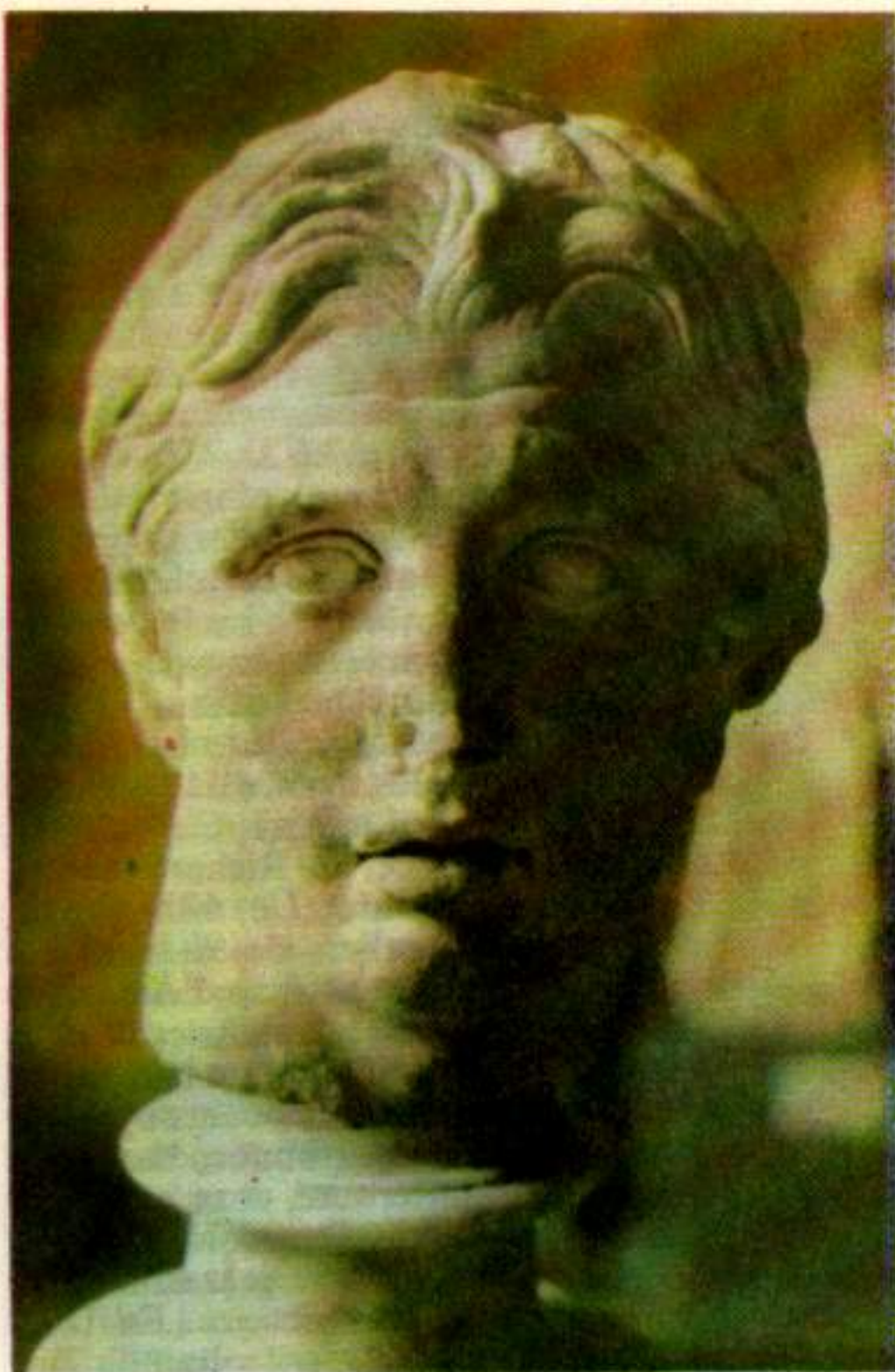
Aaron în hainele de mare preot. Remarcați, printre altele, pieptarul cu cele 12 pietre scumpe care purtau inscripții cu numele celor 12 fii ai lui Israel

Howard Vos

Vestigii ale sălii de audiențe publice din Persepolis, construcție începută de împăratul Darius I și terminată de Xerxes

Howard Vos

Bustul lui Alexandru Macedon

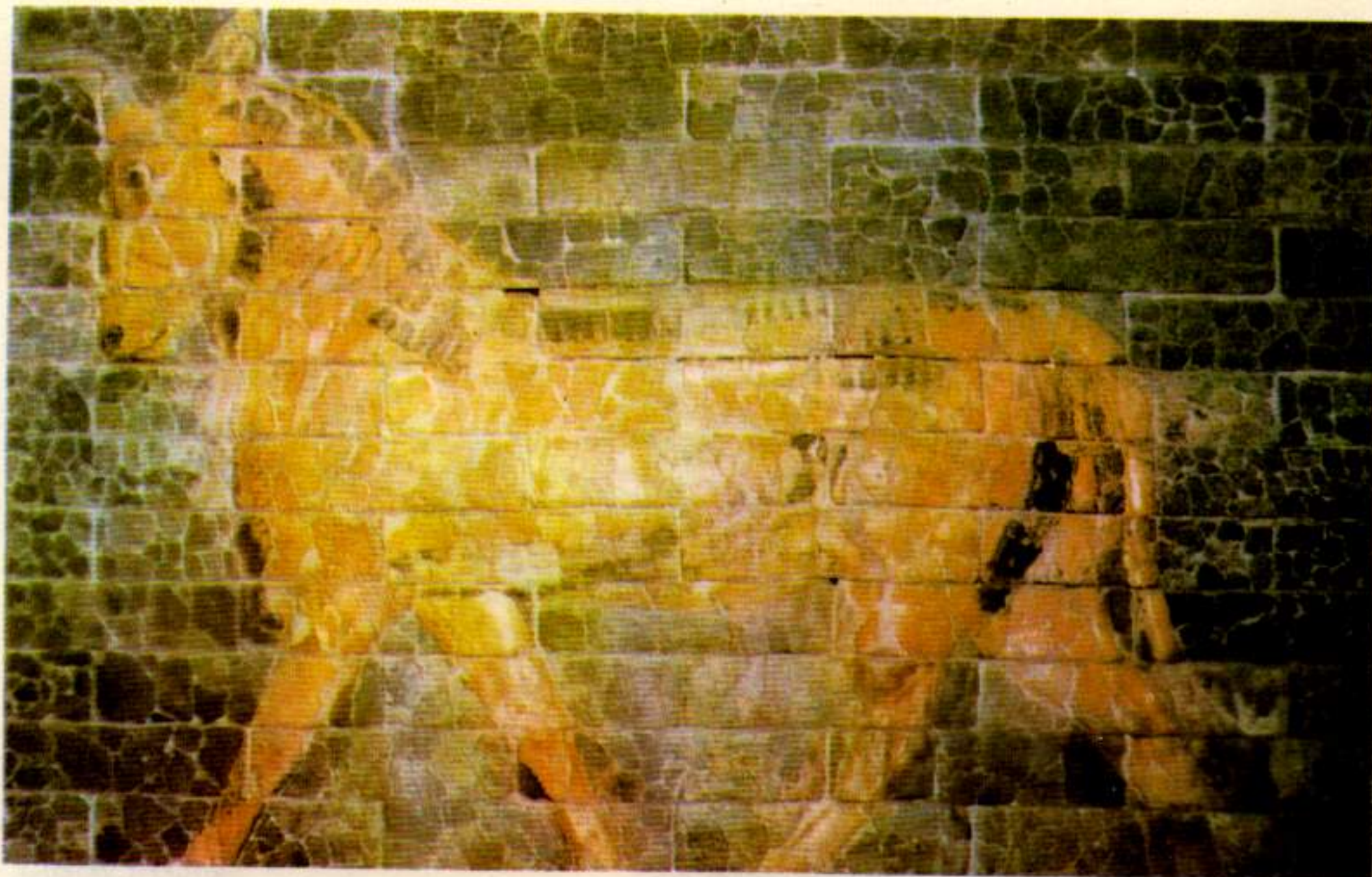

Howard Vos

*Thye, zeița soartei oarbe, care era adorată
și în Antiohia Siriei*

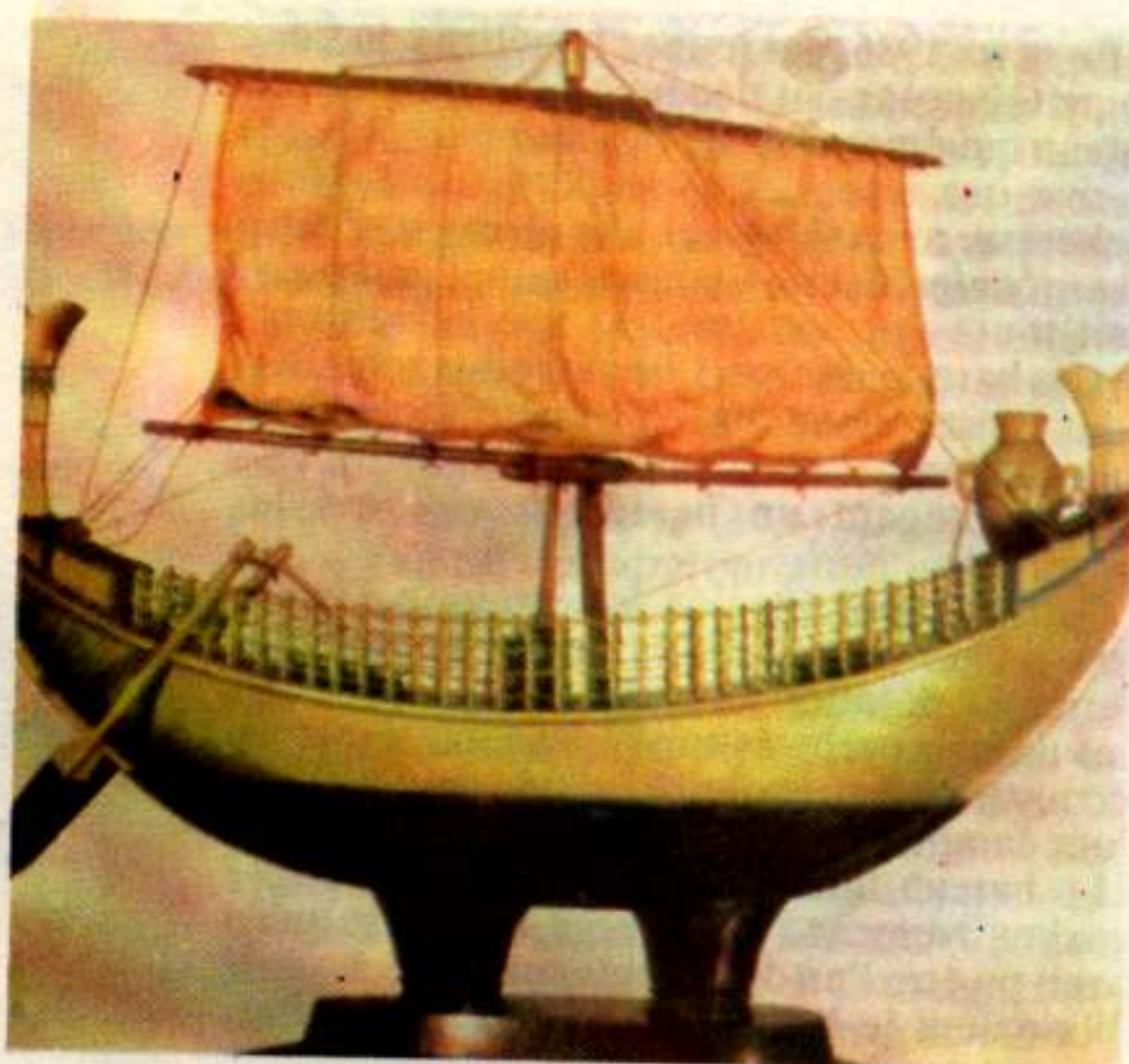
Gustav Jeeninga
Areopagul

Ben Chapman

Basorelief reprezentând un taur. Un motiv decorativ pentru zidurile Babilonului

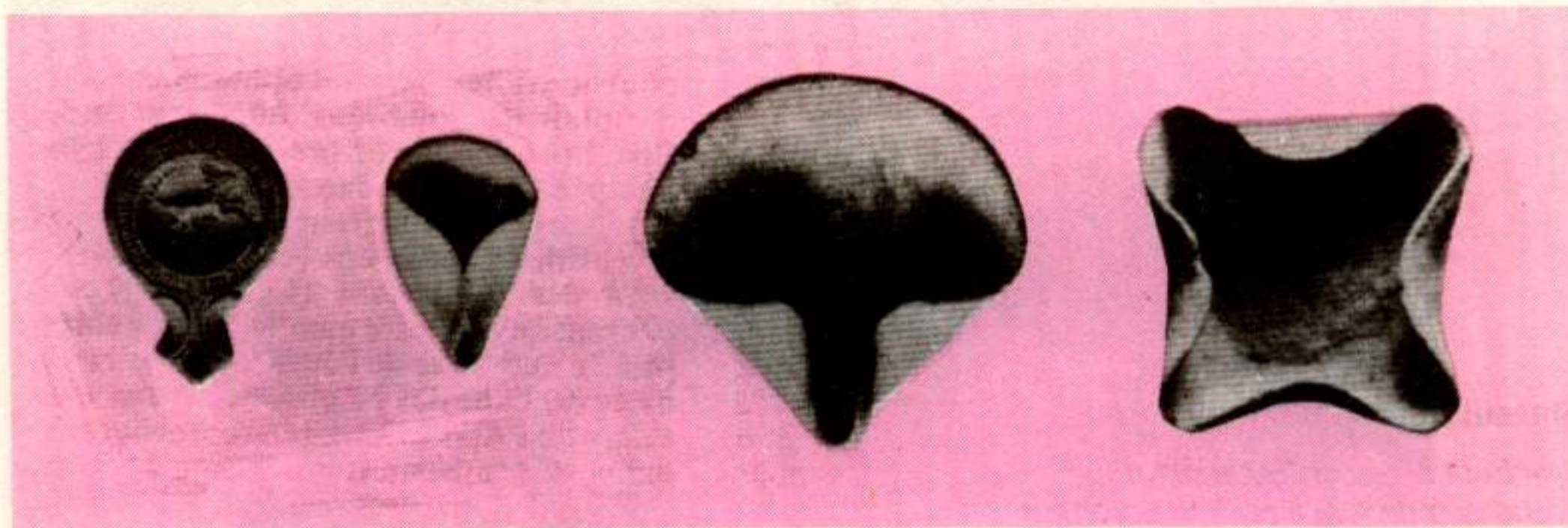
Muzeul Maritim din Haifa

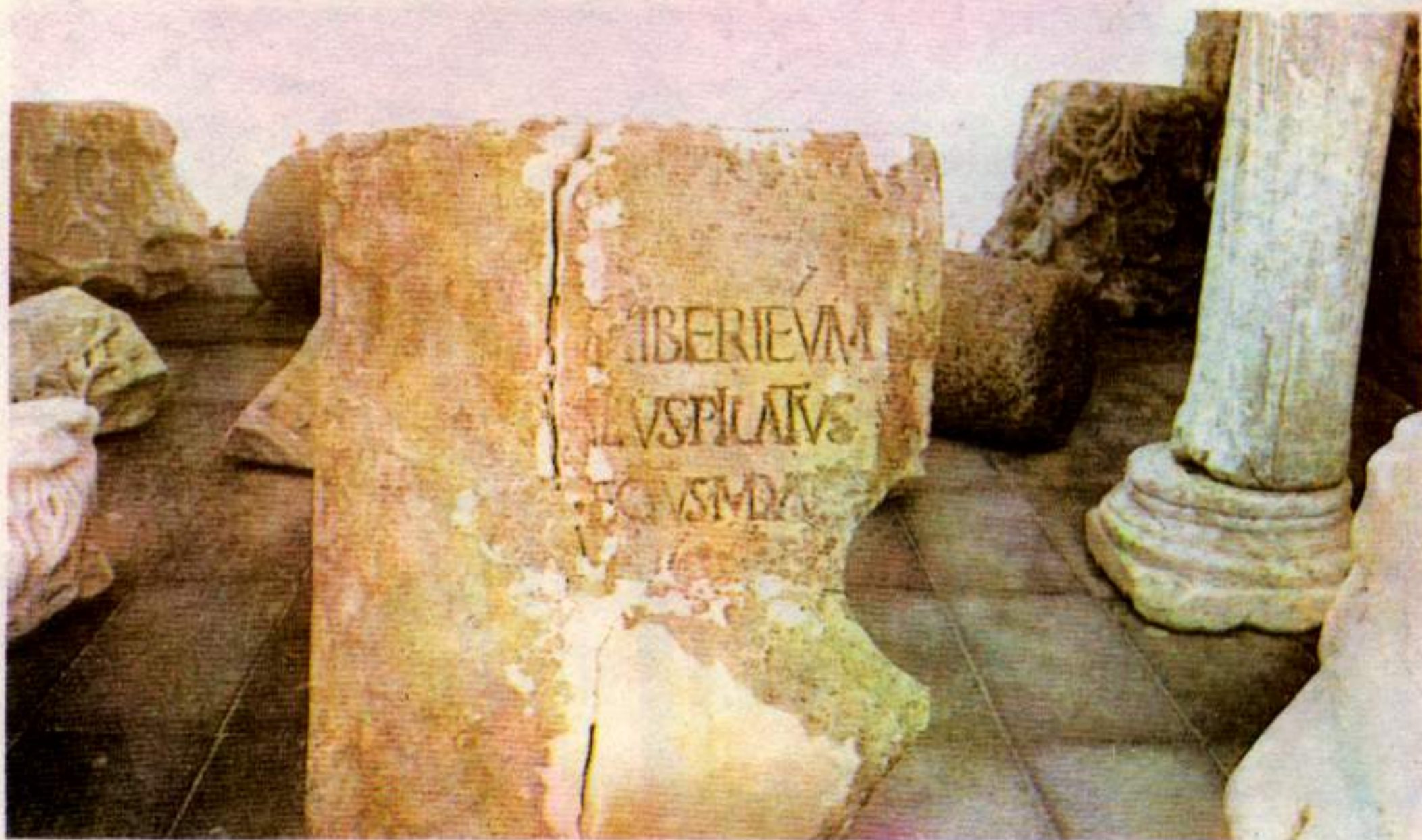
*Macheta unei corăbii aparținând
flotei comerciale a regelui Solomon*

*Basorelief înfățișând pe unul dintre
sujitorii regelui asirian
Tiglath-Pileser III.
Descoperit la Calah*

Candele cu untdelemn din antichitate. Între anii 3000 î.Cr. și epoca romană, forma candeliei cu untdelemn a suferit numeroase modificări pentru a se obține o iluminare din ce în ce mai bună.

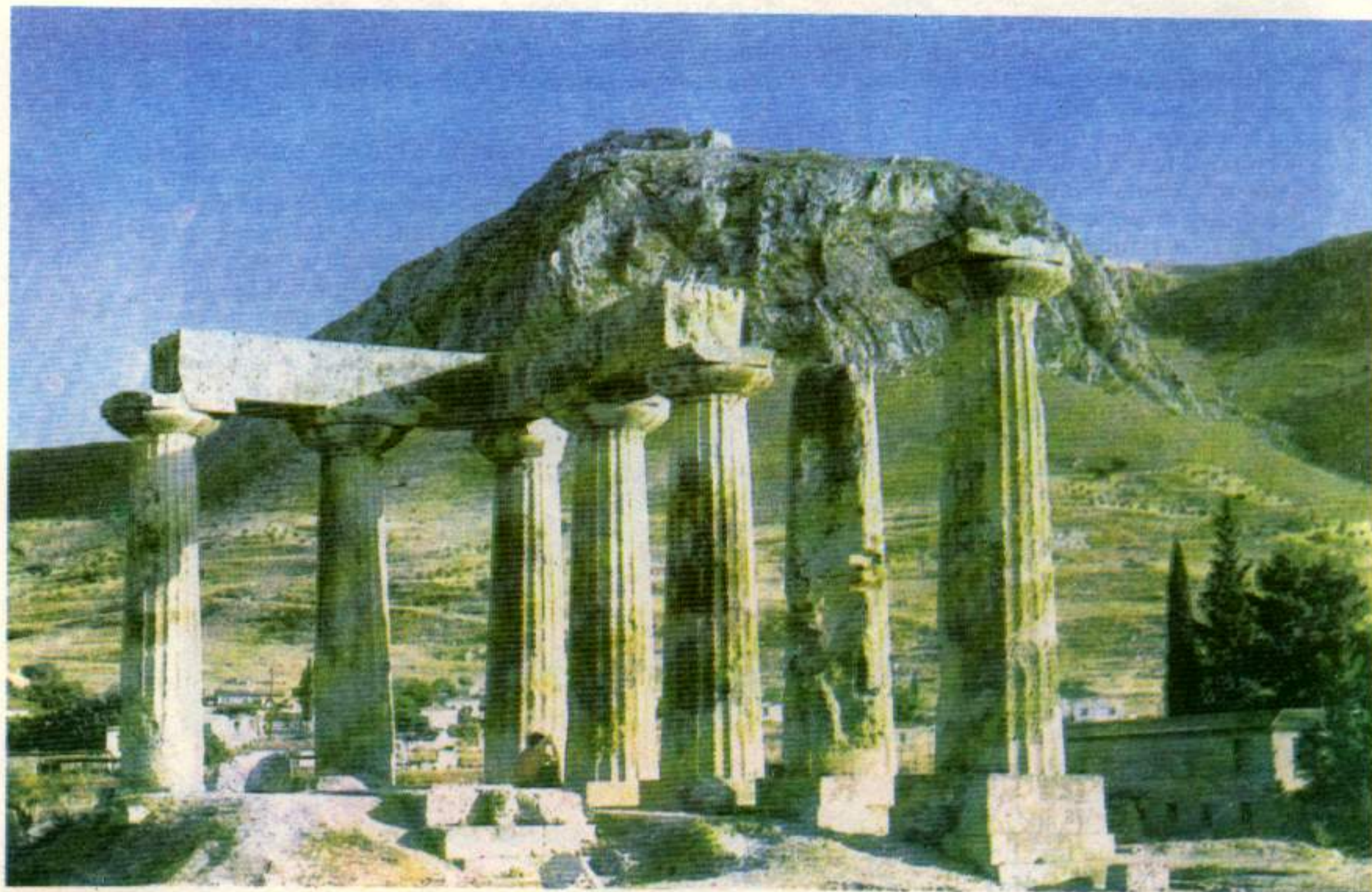

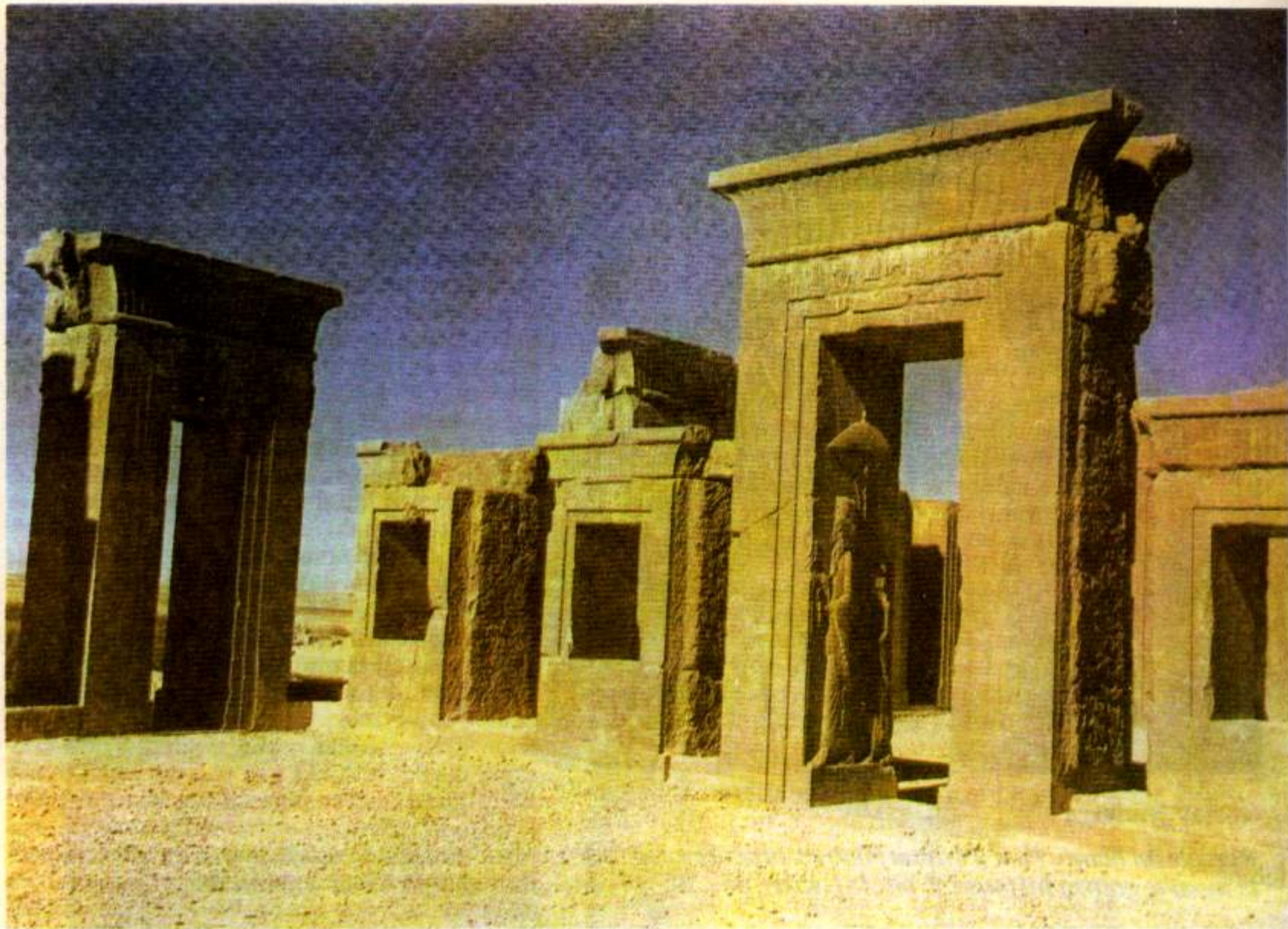
Gustav Jeeninga

Numele lui Pontiu Pilat (Pontius Pilatus), procuratorul Iudeii, care a pronunțat sentința de condamnare la moarte contra lui Isus (cf. Mc. 15), apare pe o piatră care a fost dată la iveală într-un teatru roman.

Howard Vos

Templul lui Apollon și acropola Corintului

Howard Vos

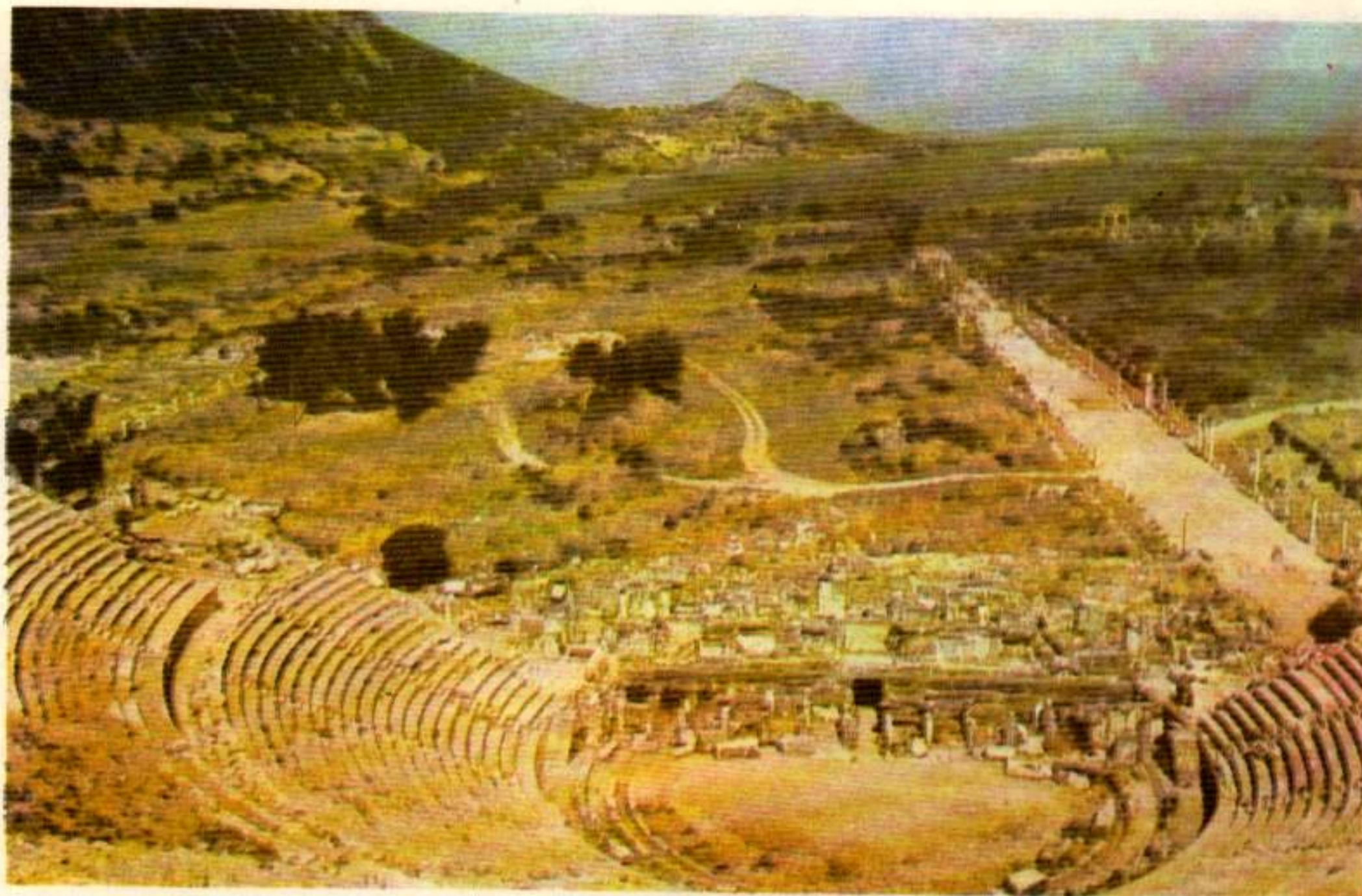
Palatul lui Darius I, la Persepolis

Howard Vos

Tâmplari egipteni la lucru.

Basorelieful datează cu vreo 2500 de ani î.Cr.

Ben Chapman

Marele teatru din Efes și aleea de marmoră care ducea către port, astăzi acoperită, ca urmare a eroziunii solului

Howard Vos

Vestigii ale bibliotecii lui Celsus din Efes (sec. II d.Cr.)

Ostaș roman în ținută de luptă. Armura sa ne duce cu gândul la armele duhovnicești amintite de apostolul Pavel în Ef. 6:10-18

Gustav Jeeninga

Baptisteriu sau poate un bazin destinat băilor rituale pe care le făceau, în vederea curățirii lor, esenienii de la Qumran

Gustav Jeeninga

Aceste flori care cresc în stare sălbatică în Palestina ar putea fi ceea ce indica Isus sub numele de crini (anemone) în Mt. 6:28

Howard Vos

Via Appia

Willhem A. Van Gemeren

Partea de nord a Lacului Galileii

Măslini în grădina Ghetsimani

Gustav Jeenings

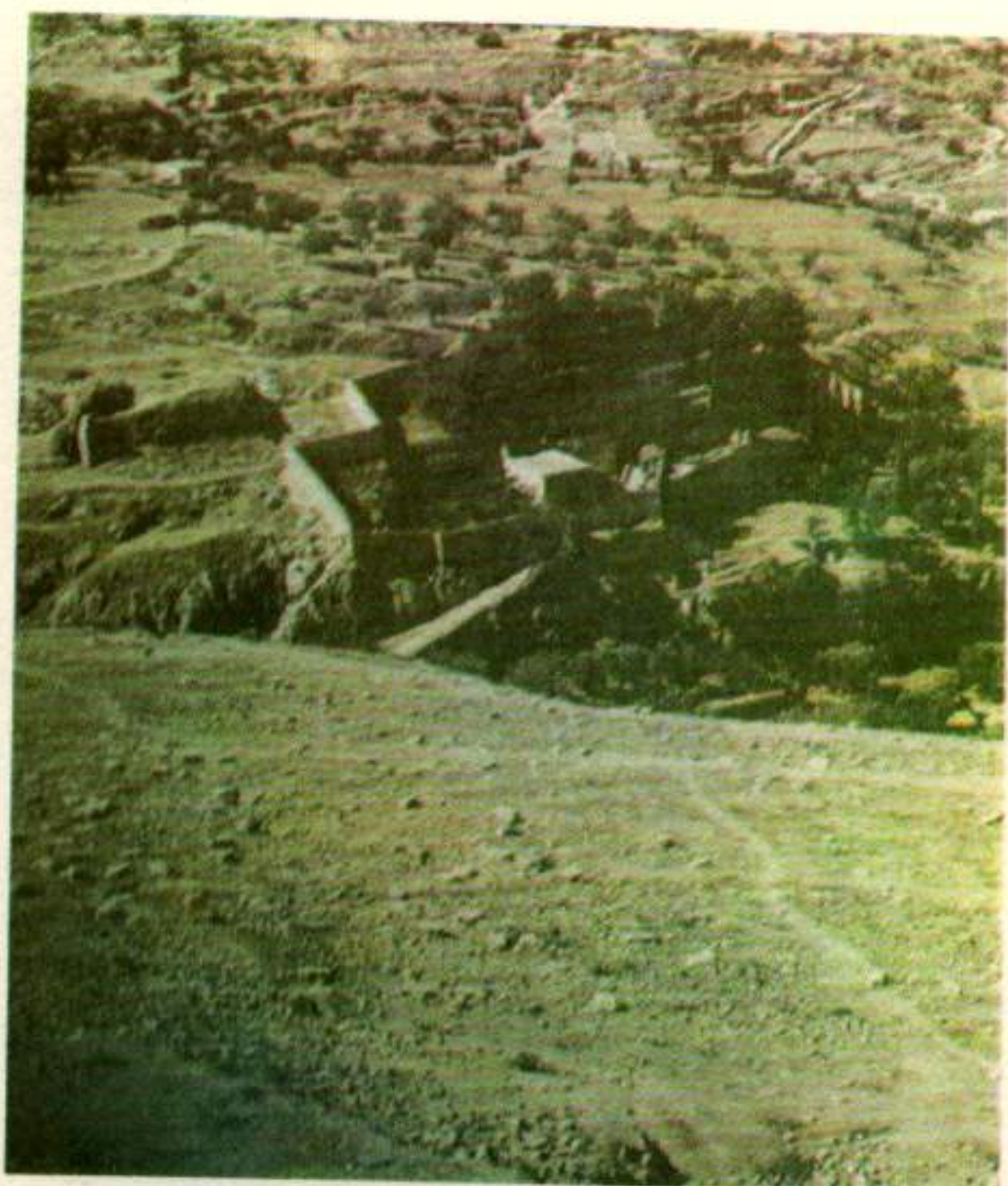
Greutățile utilizate în antichitate erau reprezentate, cel mai adesea, sub formă de animale (de ex. broască țestoasă)...

Howard Vos

Partea de sus a stelei lui Hammurabi

Howard Vos

Valea lui Hinom, lângă Ierusalim